1585

10997/[illegible]

ROCHESTER THEOLOGICAL SEMINARY.

NEANDER LIBRARY.

Presented by ROSWELL S. BURROWS, Esq.

Number. 416

Department.

Alcove.

Vir simplex non facile
gignit haeresin.

Joh: Calvini Institutiones Religionis
stianae Genevae. 1650. —. In qui
nulla fere est littera, quae Ornatum
habeat, aut Oratoris esse non videatur.
Ut Suada ipsa in Auctoris Labris sess
visse, et ejus Calamo nectar inspirasse
istimare queas. Nec Methodus in ex
tremis est habenda, simplicitate
maxime commendabiles, et ad Symboli
Apostolici textum accommodata. Et quae
his mensis Lectioni apposita sunt
si eas excipias, quibus suis hypothe
quam Veritati litare maluit, plera
sunt exquisitissima, unde ab hosti
bus ipsis laudatur Calvini Virtus,
scrinia ejus etiam ab iis compilata
qui cum gravissimis [illegible] fuerunt con
tiis. et sit nihil aliud, hoc sane
prodigio est simile, virum hunc [illegible]
garenem anno aetatis 24 Opus
modi concedere potuisse, quod
lonibus in Republica [illegible]

In pori fuit quo dam, si illa culae
quaedam absint, antiquorum scripta
classicis comparari queat. Unde Cau
thunius:

Praeter Apostolicas post Christi tem
pora chartas,
Huic peperere libro secula nulla pa

Videatur Catalogus Criticus Biblio
thecae Reimmannianae. Pag. 445

[illegible] Auction 1766.
[illegible]

[illegible] 1772.

Neander Library.

No. 416

D. IOANNIS CALVINI,

VIGILANTISSIMI PASTORIS,
ET FIDELISSIMI DOCTORIS
Eccleſiæ Geneuenſis,

INSTITVTIO CHRISTIA-NAE RELIGIONIS, AB IPSO AV-

thore anno 1559, & in libros quatuor digeſta, certíſque di-
ſtincta capitibus ad aptiſsimam methodum: & tum
aucta tam magna acceſsione, vt propemodum
opus nouum haberi poſſet.

Cum Indice per locos communes opera N. Col-
ladonis tunc contexto.

Additi ſunt poſtea duo Indices ab Auguſtino Marlorato collecti anno
1562, vt teſtatur eius epiſtola: quorum prior res præcipuas: poſterior,
in ea expoſitos copioſiſſimè ſacræ Scripturæ locos continet.

ACCESSERVNT AVTEM HAC EDITIO-
ne, breues ſummæ in ſingularum ſectionum margine, quoad eius fieri potuit,
& collationes diuerſorum locorum eiuſdem Caluini, tum in Inſtitutione, tum
in varijs Commentarijs, ſed præcipuè in opuſculis eius compluribus: quæ-
dam etiam annotata tam ex veteribus, quàm recentioribus ſcriptoribus.

ET HAEC QVIDEM CONCINNABAT HOC ANNO N. COL-
lado Sacrarum literarum Profeſſor in ſchola Lauſannenſi: qui &
huius acceſſionis rationem reddit epiſtola ad doctiſſimum
virum Blaſium Marcuardum Bernenſem Theolo-
gum, duabus authoris epiſtolis ſubiecta
in ipſo libri initio.

LAVSANNAE,
Excudebat Franciſcus le Preux, Illuſtriſſ. Dominorum
Bernenſium Typographus.
CIↃ IↃ LXXVII

IOANNES CALVINVS

LECTORI.

Prima huius libri editio.

IN prima huius noſtri operis editione, quia eum quem pro immenſa ſua bonitate Dominus ſucceſſum dedit, minimè expectabam, leuiter maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri ſolet) defunctus eram: verùm quum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum eſſe quem nunquã voto expetere, nedum ſperare auſus fuiſſem, vt mihi plus multo deferri ex animo ſentiebam quàm eſſem promeritus, ita magnæ ingratitudinis fore putaui niſi adeò propenſis in me ſtudiis, ac meam induſtriam ſponte inuitantibus, reſpondere ſaltem pro mea tenuitate conarer. Neque id ſecunda tantùm editione tentaui, ſed quoties deinde excuſum fuit opus, nonnulla acceſſione locupletatum fuit. Etſi autem laboris tunc impenſi me non pœnitebat, nunquam tamen mihi ſatisfeci donec in hunc ordinem qui nunc proponitur, digeſtum fuit. Nunc me dediſſe confido quod veſtro omnium iudicio probetur. Certè quanto ſtudio ad operam hanc Eccleſiæ Dei præſtandam incubuerim, luculẽtum teſtimonium proferre licet, quòd proxima hyeme dum exiſtimabam à febre quartana mortem mihi denuntiari, quo magis vrgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librũ ſuperſtitem relinquerem, qui tam benignæ piorum inuitationi gratiam aliquam rependeret. Maluiſſem equidem citius, verùm ſat citò, ſi ſat bene. Opportunè autem prodiſſe tunc putabo, vbi ſenſero vberiorem adhuc quàm antehac fructum aliquem Eccleſiæ Dei attuliſſe: hoc mihi vnicum votum. Et ſanè mecum malè ageretur, niſi vnius Dei approbatione contentus, vel ſtulta & peruerſa imperitorum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem. Nam quanuis Deus & propagandi regni ſui, & adiuuandæ publicæ vtilitatis ſtudio animum meum penitus addixerit: mihi quoque probè conſcius ſim, ipſum & angelos teſtes habeam, nihil ex quo officium doctoris in Eccleſia ſuſcepi, mihi fuiſſe propoſitum quàm Eccleſiæ prodeſſe, ſynceram pietatis doctrinam aſſerendo: neminem tamen eſſe puto qui pluribus impetatur, mordeatur & laceretur calumniis. Quum iam ſub prelo eſſet epiſtola, certò reſciui, Auguſtæ, vbi conuentus ordinum Imperii agebatur, ſparſum fuiſſe de mea ad Papatum defectione rumorem, & cupidius quàm par erat, in aulis principum exceptum. Hæc eſt ſcilicet eorum gratitudo quos certè non latent plurima conſtantiæ meæ experimenta, quæ vt calumniam adeò fœdam reſpuunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerant. Fallitur autem cum tota ſua caterua Diabolus, ſi me putidis mendaciis obruendo, hac indignitate fractiorem vel magis lentum fore putat: quia Deum pro immenſa ſua bonitate daturum mihi confido, vt in curſu ſanctæ ſuæ vocationis æquabili tolerantia perſeuerem. Cuius rei nouum in hac editione documentum piis lectoribus exhibeo. Porrò hoc mihi in iſto labore propoſitum fuit, ſacræ Theologiæ candidatos ad diuini verbi lectionem ita præparare & inſtruere, vt & facilem ad eam aditum habere, & inoffenſo in eo gradu pergere queant: ſiquidem religionis ſummam omnibus partibus ſic mihi complexus eſſe videor, & eo quoque ordine digeſſiſſe, vt ſi quis eam rectè tenuerit, ei non ſit difficile ſtatuere & quid potiſſimùm quærere in Scriptura, & quem in ſcopum quicquid in ea continetur, referre debeat. Itaque, hac veluti ſtrata via, ſi quas poſthac Scripturæ enarrationes edidero, quia non neceſſe habebo de dogmatibus longas diſputationes inſtituere, & in locos cõmunes euagari: eas compẽdio ſemper aſtringam. Ea ratione, magna moleſtia &

Secunda editio, & ſeqq.

Poſtrema hæc editio authoris.

Eccleſiæ vtilitas, & Dei approbatio.

Calumniæ.

Vtilitas libri huius.

faſtidio pius lector ſubleuabitur: modò præſentis operis cognitione, quaſi neceſſario inſtrumento præmunitus accedat. Sed quia huius inſtituti ratio in tot meis commentariis quaſi in ſpeculis clarè apparet, re ipſa malo declarare quale ſit, quàm verbis prædicare. Vale amice Lector, & ſi quem ex meis laboribus fructum percipis, me precibus tuis apud Deum Patrem noſtrum adiuua. Gen. Calend. Auguſt. ANNO M. D. LIX.

Quos animus fuerat tenui excuſare libello,
Diſcendi ſtudio magnum fecere volumen.

Auguſtinus Epiſt. 7.
Ego ex eorum numero me eſſe profiteor qui ſcribunt proficiendo, & ſcribendo proficiunt.

POTEN-

POTENTISSIMO, ILLVSTRISSIMOQVE MONARCHAE, FRANciſco, Francorum Regi Chriſtianiſſimo, principi ſuo, Ioannes Caluinus pacem ac ſalutem in Chriſto precatur.

Quid ab initio ſibi propoſuerit autor, cum hunc librum ſcriberet.

QVVM huic operi manum primùm admouerem, nihil minus cogitabam, Rex clariſſime, quam ſcribere quæ maieſtati tuæ poſtea offerrentur. Tantùm erat animus, rudimenta quædam tradere, quibus formarentur ad veram pietatem qui aliquo religionis ſtudio tanguntur. Atq; hunc laborem Gallis noſtris potiſſimùm deſudabam, quorum permultos eſurire & ſitire Chriſtum intelligebam: pauciſſimos autem videbam qui vel modica eius cognitione rite imbuti eſſent. Hãc mihi fuiſſe propoſitam rationem liber ipſe loquitur, ad ſimplicẽ ſcilicet rudémque docendi formam com-

Quid deinde præterea conſilij cœperit, flagrãte in Gallia piorum ſæuiſſima perſecutione.

poſitus. Verùm quum perſpicerem vſque eò quorundam improborum furorem inualuiſſe in regno tuo, vt nullus ſanæ doctrinæ iſtic ſit locus: facturus mihi operæpretium viſus ſum ſi eadem opera & inſtitutionem iis darem, & confeſſionem apud te ederem, vnde diſcas qualis ſit doctrina in quam tanta rabie exardeſcunt furioſi illi, qui ferro & ignibus regnum tuum hodie turbãt. Neque enim verebor fateri, hîc me ſummam ferè eius ipſius doctrinæ complexum eſſe quam illi carcere, exilio, proſcriptione, incendio mulctandam, quam terra maríque exterminandam

Quid principibus agendum, vbi atrocibus delationibus in odiũ adducitur Euãgelij doctrina.

vociferantur. Equidẽ ſcio quàm atrocibus delationibus aures animúmque tuum impleuerint, vt cauſam noſtram tibi quamodioſiſſimam redderent: ſed id tibi pro tua clementia perpendendum eſt, nullam neque in dictis, neque in factis innocentiam fore, ſi accuſaſſe ſufficiat. Sanè ſiquis faciendæ inuidiæ cauſa, doctrinam hanc, cuius rationem tibi reddere conor, omnium ordinum calculis damnatã, multis fori præiudiciis confoſſam iamdudum fuiſſe cauſetur, nihil aliud dixerit quàm partim

Vis contra pios. Fraus.

aduerſariorũ factione & potentia violenter deiectã: partim mendaciis, technis, calumniis, inſidioſè fraudulentérq; oppreſſam. Vis eſt, quòd indicta cauſa ſanguinariæ ſententiæ aduerſus illam feruntur: fraus, ꝙ ſeditionis & maleficij præter meritum inſimulatur. Nequis hæc iniuria nos

Calumniarum congeries in Euangeliũ ad principes defertur,

queri exiſtimet, ipſe nobis teſtis eſſe potes, Rex nobiliſſime, quàm mendacibus calumniis quotidie apud te traducatur, quòd non alioꝛſum ſpectet niſi vt Regibus ſua ſceptra è manibus extorqueat, tribunalia, iudiciáque omnia præcipitet, ſubuertat ordines omnes & policias, pacem & quietem populi perturbet, leges omnes abroget, dominia & poſſeſſiones diſſipet, omnia deniq; ſurſum deorſum voluat. Et tamen minimam

Horrenda mendacia contra Euangelium in vulgus ſparguntur.

portiunculam audis. Horrẽda enim quædam in vulgus ſparguntur, quæ ſi vera eſſent, meritò illam cum ſuis authoribus mille ignibus ac crucibus dignam vniuerſus mundus iudicet. Quis iam miretur publicum odium in illam accenſum eſſe, vbi iniquiſſimis iſtis criminationibus fides habetur? En cur in noſtram ipſorum doctrinæq; noſtræ damnationem

*.ij.

omnes ordines conſentiant ac conſpirent. Hoc affectu correpti, qui ad iudicandũ ſedent, prçiudicia, quæ domo attulerunt, pro ſententiis pronũtiant: & ſe rite perſunctos ſuis partibus putant ſi neminem ad ſuppliciũ trahi iubeant, niſi aut ſua confeſſione aut ſolidis teſtimoniis conuictum. At cuius criminis? Damnatæ (aiunt) iſtius doctrinæ. At quo iure damnata eſt? Id autem erat defenſionis præſidiũ, non doctrinam ipſam abnegare, ſed pro vera tueri. Hîc muſſitandi quoque facultas præciditur. Quare nõ iniquè poſtulo, Rex inuictiſſime, vt integram cauſæ iſtius cognitionem ſuſcipias: quæ perturbatè hactenus nullóque iuris ordine, & impotenti æſtu magis quam legitima grauitate tractata eſt, vel quoquomodo exagitata. Neq; hîc me priuatam defenſionem meditari exiſtimes, qua ſaluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tametſi quo decet humanitatis affectu proſequor, vt nunc tamen res ſunt, ea non moleſtè careo. Verùm communem piorũ omnium, adeóque ipſam Chriſti cauſam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo proſciſſa ac protrita, velut deplorata iacet, Phariſęorũ id quidem quorũdam tyrannide magis quàm tua conſcientia. Sed quî id fiat, hîc dicere nihil attinet: afflicta certè iacet. Hoc enim profecerunt impij, vt Chriſti veritas, ſi nõ vt fugata diſſipatáq; intereat, certè vt ſepulta & ignobilis lateat: pauppercula verò Eccleſia aut crudelibus cædibus abſumpta ſit, aut exiliis abacta, aut minis ac terroribus perculſa, ne hiſcere quidem audeat. Et inſtant etiamnunc qua ſolent inſania & ferocitate, fortiter in parietem iam inclinatum, & ruinam quam fecerũt incumbentes. Nullus interim prodit qui talibus furiis patrocinium ſuum opponat. Quòd ſiqui veritati maximè fauere videri volunt, ignoſcendũ eſſe cenſent errori & imprudentiæ imperitorum hominũ. Sic enim modeſti homines loquuntur, errorem & imprudentiam vocantes quam norũt certiſſimam eſſe Dei veritatẽ: imperitos homines, quorũ ingenium non adeo deſpicabile Chriſto fuiſſe vident, quin cæleſtis ſuæ ſapientiæ myſteriis dignatus ſit. Adeò omnes pudet Euangelij. Tuum autem erit ſereniſſime Rex, nec aures, nec animum à tam iuſto patrocinio auertere: præſertim vbi de re tanta agitur: nempe quomodo Dei gloriæ ſua conſtet in terris incolumitas, quomodo ſuam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnũ Chriſto ſartum tectúmque inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali. Siquidem & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoſcere ſe in regni adminiſtratione Dei miniſtrum. Nec iam regnũ ille ſed latrocinium exercet qui non in hoc regnat vt Dei gloriæ ſeruiat. Porrò fallitur qui diuturnam proſperitatem expectat eius regni, quod Dei ſceptro, hoc eſt, ſancto eius verbo, non regitur: quando cæleſte oraculum excidere non poteſt, quo edictum eſt diſſipatum iri populum vbi defecerit prophetia. Nec te ab hoc ſtudio abducere debet humilitatis noſtræ cõtemptus. Nos quidem quàm pauperculi ſimus & abiecti homũciones, probè nobis conſcij ſumus: coram Deo, ſcilicet, miſeri peccatores, in hominũ conſpectu deſpectiſſimi: mundi (ſi vis) excrementa quædam & reiectamenta, aut ſiquid adhuc vilius nominari poteſt: vt, quo apud Deum gloriemur, nihil reſtet, præter vnam eius miſericordiam, qua in ſpem æternæ ſalutis nullo noſtro merito aſciti ſimus: apud homines verò nõ ita multũ, prçter noſtram infirmitatem, quam vel nutu cõfiteri, ſumma inter eos ignominia eſt. Sed doctrinam noſtram ſupra omnem mũdi gloriam, ſublimem: ſupra omnem poteſtatem, inuictam ſtare oportet: quia non noſtra eſt, ſed Dei viuentis, ac Chriſti eius, quem Pater Regem conſtituit, vt à mari vſque ad mare dominetur, & à fluminibus vſque ad terminos orbis terrarum. Et ſic quidem dominetur, vt totam terram, cum ferreo ſuo atq; æreo robore, cum ſplendore aureo & argenteo, ſola oris

Iudicum pro tribunali iniquitas aduerſus Euangeliũ.

Pro Euangelione muſsitare quidem licet.

Non priuata defenſio, ſed cõmunis piorũ cauſa, imò Chriſti ſuſcipitur hîc.

Chriſti veritas ſepulta.

Eccleſia minis perculſa.

Præpoſterè fauentes pijs.

Etiã vbi omnes pudet Euangelij, regũ eſt & principum, eius cauſæ cognitionem ſuſcipere.

Regnorũ diuturna proſperitas.

Prou. 29. 18

Contemptibilis piorum conditio, & infirmitas non debet principes abducere à ſtudio cognoſcẽdę doctrinę, qua nihil honorificentius, nihil potentius, & inuictum magis.

ſui

ſui virga percuſſam non ſecùs cõminuat quàm figulina vaſcula: quem-
admodum de magnificentia regni ipſius vaticinantur Prophetæ.* Recla
mant quidem aduerſarij, falsò nos prætendere verbum Dei, cuius ſcele-
ratiſſimi ſimus corruptores. Hæc verò quàm ſit non modò malitioſa ca
lumnia, ſed inſignis quoq; impudentia, ipſe, confeſſionem noſtram le-
gendo, pro tua prudentia iudicáre poteris. Non nihil tamen hîc etiam di
cendum eſt quod tibi ad lectionem ipſam, vel ſtudium attentionémque
excitet, vel certè viam ſternat. Paulus, quum ad fidei analogiam omnem
prophetiam formatam eſſe voluit, certiſſimam amuſſim poſuit qua pro
bari Scripturæ interpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam ſi no
ſtra exigantur, in manibus eſt victoria. Quid enim melius atque aptius
fidei conuenit quàm agnoſcere nos omni virtute nudos, vt à Deo veſtia
mur? omni bono vacuos, vt ab ipſo impleamur? nos peccati ſeruos, vt
ab ipſo liberemur? nos cæcos, vt ab ipſo illuminemur? nos claudos, vt ab
ipſo dirigamur? nos debiles, vt ab ipſo ſuſtentemur? nobis omnem glo-
riandi materiam detrahere, vt ſolus ipſe glorioſus emineat & nos in
ipſo gloriemur? Hæc atque id genus reliqua quum à nobis dicuntur, in
terpellant illi, quiritantúrque hoc modo ſubuerti cæcum neſcio quod
lumen naturæ, fictas præparationes, liberum arbitrium, & meritoria ſa-
lutis æternæ opera, cum ſuis etiam ſupererogationibus: quia ferre non
poſſunt integram omnis boni, virtutis, iuſtitiæ, ſapientiæ laudem ac
gloriam apud Deum reſidere. At non legimus reprehenſos qui nimium
è fonte aquæ viuæ hauſerint: contrà grauiter obiurgantur qui foderunt
ſibi puteos contritos, & qui continere aquam non valent.* Rurſum
quid fidei conuenientius quàm Deum ſibi polliceri propitium Patrem,
vbi Chriſtus frater ac propitiator agnoſcitur? quàm omnia læta ac pro-
ſpera ſecurè ab eo expectare, cuius inenarrabilis erga nos dilectio eò
progreſſa eſt vt proprio Filio non pepercerit quin pro nobis ipſum tra-
deret? quàm in certa expectatione ſalutis & vitæ æternæ acquieſcere, v-
bi Chriſtus à Patre datus cogitatur, in quo tales theſauri ſunt abſcondi
ti? Hîc nobis manum iniiciunt, & illam fiduciæ certitudinem arrogan-
tia & præſumptione non carere clamant. At, vt nihil de nobis, ita omnia
de Deo præſumenda ſunt: nec alia ratione vana gloria ſpoliamur niſi vt
in Domino diſcamus gloriari. Quid vltrà? Percurre, fortiſſime Rex, o-
mnes noſtræ cauſæ partes, & quouis ſceleratorum hominum genere ne
quiores nos exiſtima, niſi planè comperias, in hoc nos laborare, & pro
bris affici quia ſpem reponimus in Deo viuo: quia hanc credimus eſſe
vitam æternam, noſſe vnum verũ Deum, & quem ille miſit Ieſum Chri-
ſtum. Propter hanc ſpem, alij noſtrûm vinculis conſtringuntur, alij
virgis cæduntur, alij in ludibrium circunducuntur, alij proſcribuntur,
alij ſæuiſſimè torquentur, alij fuga elabuntur: omnes rerum anguſtia
premimur, diris execrationibus deuouemur, maledictis laceramur, indi
gniſſimis modis tractamur. Intuere iam in aduerſarios noſtros (de or
dine ſacrificorum loquor, quorum nutu & arbitrio alij nobiſcum ini
micitias exercent) & mecum paulisper reputa quo ſtudio ferantur. Verã
religionem, quæ Scripturis tradita eſt, quæque inter omnes conſtare de-
buerat, facilè & ſibi & aliis ignorare, negligere, deſpicere permittunt: pa
rúmque referre putant quid quiſque de Deo & Chriſto teneat, vel non
teneat, modò implicita, vt aiunt, fide ſuam mentem Eccleſiæ iudicio
ſubmittat: nec valde afficiuntur ſi Dei gloriam manifeſtis blaſphemiis
pollui contingat, modò nequis aduerſus ſedis Apoſtolicæ primatum &
ſanctę matris Eccleſię authoritatem digitum tollat. Cur ergo tanta ſæui-
tia & acerbitate pro miſſa, purgatorio, peregrinationibus, & id genus nu
gis belligerantur, vt ſine eorum explicatiſſima, vt ita dicam, fide ſaluam

Dan.2.52
Iſa.11.4
Pſal.2.9

**Obiectio aduerſariorum, cui reſpondetur.*

Rom.12.6

Fideles ex Papatus erroribus emerſos habere pro ſe verbum Dei, & rectam eius interpretationem, probatur ex fidei analogia, exẽplis adductis.

Homo, peccati ſeruus &c. fidei eſt analogum.

Ergo corruit liberũ arbitrium, corruũt merita operum, ſupererogatiões, &c.

Ierem 15

**Certa fiducia amoris Dei propter Chriſtum fidei eſt conſentanea: ergo non debet arrogantia nominari.*

Rom.8.32

Qua de cauſa multorum publicum odium & perſecutionem incurrerint ij qui Papatu relicto, puriorem religionẽ ſunt ſequuti.

1.Tim.4.10
Ioan.17.3

Sacrificorum ordo, non ſyncero zelo, ſed vel ambitione, vel quia illi Deus venter eſt, culina religio, perſequitur pios deſirentes Papatum.

fore pietatem negent, quum tamen nihil eorum à verbo Dei eſſe probent? Cur? niſi quia illis Deus venter eſt, culina religio: quibus ſublatis, nō modò nō Chriſtianos, ſed ne homines quidem futuros ſe credunt? Tametſi enim alij ſplendidè ſe ingurgitant, alij tenuibus cruſtulis victitant, omnes tamen ex eadem viuunt olla, quæ ſine illis fomentis non frigeret modò, ſed penitus conglaciaret. Ideo vt quiſque eorum pro ventre eſt maximè ſolicitus, ita pro ſua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbunt, vel vt regnum incolume, vel vt ventrem confertum retineant: nemo vel minimam ſynceri zeli dat ſignificationem. Nec ſic tamen deſinunt doctrinam noſtram inceſſere & quibus poſſunt nominibus criminari & infamare, quò vel inuiſam vel ſuſpectam reddant.

**Septem capita calumniarum, quib⁹ Sacrificorum ordo renaſcentem Euangelij doctrinā reddere conatur vel inuiſam, vel ſuſpectam: quæ ſigillatim refutantur.*

*Nouam appellāt & nuper natam, dubiam eſſe & incertam cauillantur: rogant quibus confirmata ſit miraculis: quærunt an ſit æquum vt contra tot ſanctorum Patrum conſenſum, & vetuſtiſſimā conſuetudinem obtineat: vrgent vt ſchiſmaticam eſſe fateamur, quę cōtra Eccleſiam prælium moueat: vel Eccleſiam multis ſeculis intermortuam fuiſſe, quibus nihil tale auditum fuit. Poſtremò nihil opus eſſe aiūt multis argumentis: qualis enim ſit iudicari à fructibus poſſe: vtpote quæ tantum ſectarum aceruum, tot ſeditionum turbas, tantam vitiorum licentiam peperit. Scilicet perquam illis facile eſt apud credulam imperitámque multitudinem deſertæ cauſæ inſultare: verùm ſi nobis quoque mutuæ eſſent dicendi vices, deferueret profectò hæc acrimonia qua ſic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impune deſpumant.

**Prima calumnia, Nouam eſſe doctrinam.*

*Principio nouam quòd appellant, Deo ſunt vehementer iniurij, cuius ſacrum verbum nouitatis inſimulari non merebatur. Illis quidem nouam eſſe minimè dubito, quibus & Chriſtus nouus eſt & Euangelium nouum: ſed qui illam Pauli concionem veterem eſſe nouerunt, Ieſum Chriſtū mortuum propter peccata noſtra, reſurrexiſſe propter iuſtificationem noſtram, nihil apud nos deprehendent nouum. Quòd diu incognita ſepultáque latuit, humanæ impietatis crimen eſt: nunc quum Dei benignitate nobis redditur, ſaltem poſtliminij iure ſuam antiquitatem recipere debebat.

Rom.4.25

**Secunda calumnia, eſſe dubiam, et incertam.*

*Ex eodem ignorantiæ fonte pro dubia incertáque habent: hoc profectò eſt quod Dominus per Prophetam ſuum conqueritur, Bouem cognouiſſe poſſeſſorem ſuum, & aſinum præſepe dominorum ſuorum: ſe non agnoſci à populo ſuo. Verùm vtut in eius incertitudinem ludāt, ſi ſua illis proprio ſanguine, vitǽque diſpendio obſignanda eſſet, liceret ſpectare quanti ab illis fiat. Longè alia noſtra fiducia eſt, quæ nec mortis terrores, nec adeo ipſum Dei tribunal formidat.

Iſa.1.5

**Tertia calumnia, nullis miraculis eſſe confirmatam.*

*Quòd miracula à nobis poſtulant, improbè faciunt: non enim recens aliquod Euangelium cudimus, ſed illud ipſum retinemus cuius confirmandę veritati ſeruiunt omnia quæ vnquam & Chriſtus & Apoſtoli miracula ediderunt.

**Sacrificorum iactātia, aſsiduis miraculis gloriantiū, retunditur.*

* At id præ nobis habent ſingulare, quòd aſſiduis in hunc vſque diem miraculis fidem ſuam confirmare poſſunt. Imò potius allegāt miracula, quæ animum alioqui bene compoſitum labefactare queant: adeo aut friuola ſunt & ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiamſi valde prodigioſa eſſent, contra Dei veritatem vllius momenti eſſe oportebat: quando & nomen Dei ſanctificari vbique & ſemper conuenit, ſiue portentis, ſiue naturali rerum ordine. Specioſior forſan eſſe fucus poterat, niſi de fine vſúque miraculorum legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apoſtolorum prædicationem ſequuta ſunt, in eius confirmationem edita fuiſſe docet Marcus: ſic & Lucas Dominum ſermoni gratiæ ſuæ reddidiſſe teſtimonium narrat, quum ſigna & portenta fierent per Apoſtolorum manus. Cui ſimillimū eſt illud Apoſtoli, Salutem annuntiato Euangelio fuiſſe confirmatam, conteſtāte Domino

Marc.16.20
Act.14.3
Hebr.2.4

ſignis

ſignis & portentis & variis virtutibus. Quæ verò audimus Euangelij eſſe ſignacula, eáne ad diruendam Euangelij fidem conuertemus? quæ veritati tantùm obſignandæ ſunt deſtinata an mendaciis confirmandis accommodabimus? Proinde doctrinam, quæ præcedere ab Euangeliſta dicitur, priore loco examinari explorarí que par eſt. quæ ſi probata fuerit, tum demum à miraculis iure confirmationem ſumere debet. Probæ autem doctrinæ, authore Chriſto, iſthæc nota eſt, ſi non in hominum, *Ioã.7.c.18. & 8.50* ſed Dei gloriam quærendam vergit. Hanc quum doctrinæ probationem Chriſtus afferat, perperam cenſentur miracula quæ aliò quàm ad *Miracula Satanæ.* illuſtrandum vnius Dei nomen trahuntur. Et meminiſſe nos decet, ſua eſſe Satanæ miracula, quæ tametſi præſtigiæ ſunt magis quàm veræ virtutes, ſunt tamen eiuſmodi quæ imprudentes & imperitos deludant. Magi & incantatores miraculis ſemper claruerunt. idololatriam ſtupenda miracula aluerunt: quæ tamen nec magorum, nec idololatrarum ſuperſtitionem nobis approbant. Atque hoc olim ariete vulgi ſimplicitatem *Donatiſtæ mirabiliarij.* concutiebant Donatiſtæ, quòd miraculis pollerent. Idem ergo nunc noſtris aduerſariis reſpondemus quod tunc Donatiſtis Auguſtinus, *In Ioan. tracta.13* Dominum contra iſtos mirabiliarios, cautos nos feciſſe: quum prædixit venturos Pſeudoprophetas, qui ſignis mendacibus variiſque prodigiis in errorem *Matt.24.24* electos, ſi fieri poſſet, inducant. Et Paulus admonuit, Antichriſti *1.Theſſ.2.9* regnum futurum cum omni potentia & ſignis & prodigiis mendacibus. At hæc (inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficis, non à pſeudoprophetis: ſed à ſanctis fiunt. Quaſi verò non nouerimus hanc eſſe *2.Cor.11.14* Satanæ artem, transfigurare ſe in Angelum lucis. *Hiero.in præf.Iere.* Olim Ægyptiis ſepultum apud ſe Ieremiam ſacrificiis aliiſque diuinis honoribus proſequuti *2.Theſſ.2.11* ſunt. nónne ſancto Dei Propheta ad idololatriam abutebantur? & tamen tali ſepulchri veneratione conſequebantur, vt curationem à tactu ſerpentum putarent iuſtam illius mercedem eſſe. Quid dicemus? niſi fuiſſe hanc ſemperque fore iuſtiſſimam Dei vindictam, iis qui dilectionem veritatis non receperunt, mittere efficaciam illuſionis, vt credant mendacio? Miracula ergo nobis minimè deſunt, eáque certa nec cauillis obnoxia. Quæ autem illi pro ſe obtendunt, meræ ſunt Satanæ illuſiones, quando à vero Dei ſui cultu ad vanitatem populum abducunt.

* Præterea calumnioſè nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc ſeculi ſcriptores intelligo) acſi eos haberent ſuæ impietatis ſuffragatores. ** Quarta calumnia ſacrificorum quaſi habeant à ſua parte Patres.* quorum authoritate ſi dirimendum certamen eſſet, melior victoriæ pars (vt modeſtiſſimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verùm quum multa præclarè & ſapienter ab illis Patribus ſcripta ſint, in quibuſdam verò iis acciderit quod hominibus ſolet, iſti pij ſcilicet filij, qua ſunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorum tantum lapſus & errores adorant: quæ benedicta ſunt, vel non obſeruant, vel diſſimulant, vel corrumpunt: vt dicas prorſus illis curæ fuiſſe, in auro legere ſtercora. Tum improbis clamoribus nos obruũt, ceu Patrum contemptores & aduerſarios. Nos verò adeo illos non contemnimus, vt ſi id præſentis inſtituti eſſet, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem quæ hodie à nobis dicuntur, ipſorum ſuffragiis comprobare. **Quomodo verſari oporteat in ſcriptis patrum. Vide & Auguſt.epiſt.28* *Sic tamen in eorum ſcriptis verſamur, vt ſemper meminerimus, omnia noſtra eſſe, quæ nobis ſeruiant, non dominentur: nos autem vnius Chriſti, cui per omnia, ſine exceptione, parendum ſit. *1.Cor.3.21* Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione conſtitutum habebit, quando multa ignorarunt ſancti viri illi: *Prou.22.28* ſæpè inter ſe conflictantur, interdum etiam ſecum ipſi pugnant. **Specioſa oratio ſacrificorum, cui reſpondetur.*

* Non ſine cauſa (inquiunt) à Solomone admonemur ne tráſgrediamur antiquos terminos quos poſuerunt patres noſtri. At non eadem eſt regula in agrorum limitibus & obedientia fidei: quam ſic comparatam *Pſal.45.11*

eſſe oportet vt obliuiſcatur populum ſuum & domum patris ſui. Quòd ſi tantopere geſtiunt ἀλληγορεῖν, cur non Apoſtolus potius, quàm alios quoſuis, Patres interpretantur, à quibus præſcriptos terminos nefas ſit reuellere? ſic enim interpretatus eſt Hieronymus, cuius verba in ſuos canones retulerunt. * Quòd ſi eorum, quos intelligunt, fixos volunt eſſe terminos: cur ipſi, quoties libet, adeò licenter tranſgrediuntur? Ex Patribus erant, quorum alter dixit, Deum noſtrum non edere neque bibere: itaque non habere opus calicibus neque diſcis: alter, ſacra aurum non quærere, neque auro placere quæ auro non emuntur. Tranſgrediuntur ergo limitem quum in ſacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, ſericis delectantur, nec rite Deum coli putant niſi omnia exquiſito ſplēdore vel potius inſano luxu diffluāt. Pater erat qui dixit, ideo ſe liberè carnes edere quo die cæteri abſtinebant, quia Chriſtianus eſſet. Itaque fines tranſiliunt quum diris animam deuouent quę per quadrageſimam carnē guſtauerit. Patres erant, quorum vnus dixit, monachū, qui manibus ſuis non laboret, violento, aut ſi mauis latroni, iudicari æqualem: alter, non licere monachis ex alieno viuere, etiamſi aſſidui ſint in contemplationibus, in orationibus, in ſtudiis. Et hūc limitem tranſgreſſi ſunt, quum otioſos ac doliares monachorum ventres in luſtris ac fornicibus collocarunt, qui aliena ſubſtantia ſaginarētur. Pater erat qui dixit horrendam eſſe abominationem, videre depictam vel Chriſti vel ſancti vllius imaginem in Chriſtianorum templis. Neque id hominis vnius voce pronuntiatum eſt, ſed ab Eccleſiaſtico etiam Concilio decretum, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimum abeſt quin ſe intra hos fines contineant, quando non relinquunt angulum imaginibus vacuum. Alius Pater conſuluit vt officio humanitatis erga mortuos in ſepultura defuncti, ſineremus eos quieſcere. Hos limites perrumpūt quum perpetuam mortuorum ſolicitudinem incutiunt. Ex Patribus erat qui ſubſtantiam panis & vini teſtatur in Euchariſtia ita permanere & non deſinere, ſicut manet in Chriſto Domino ſubſtantia & natura hominis, iuncta diuinæ. Igitur modum prætereunt qui fingunt deſinere ſubſtantiam panis & vini verbis Domini recitatis, vt in corpus ac ſanguinem transſubſtantietur. Patres erant qui vni vniuerſæ Eccleſiæ vnam duntaxat Euchariſtiam exhibebant, atque vt inde arcebant flagitioſos & ſceleratos, ita grauiſſimè damnabāt omnes eos qui præſentes ea non communicarent. Hos fines quàm procul ſubmouerunt? quum non templa tantùm, ſed etiam priuatas domos Miſſis ſuis replent, ad eas ſpectandas quoſuis admittunt, & eo quenque libentius, quo largius quiſque numerat, quantumuis impuri ſint & ſceleſti: ad fidem in Chriſtum, & fidem Sacramentorum communionem inuitant neminem: quin potius ſuum opus pro gratia & merito Chriſti venditant. Patres erant, quorum vnus ab vſu ſacræ Chriſti Cœnæ in totum ſubmouendos decreuit qui alterius ſpeciei participatione contenti, ab altera abſtinebant: alter fortiter pugnat, non denegandum populo Chriſtiano Domini ſui ſanguinem, pro cuius confeſſione ſanguinem ſuum effundere iubetur. Hos quoque terminos ſuſtulerunt, quum inuiolabili lege idipſum iuſſerunt quod ille excommunicatione puniebat, hic valida ratione improbabat. Pater erat qui temeritatem eſſe aſſeruit, de re obſcura in vtramuis partem definire ſine claris atque euidentibus Scripturæ teſtimoniis. Hunc terminum obliti ſunt quum tot conſtitutiones, tot Canones, tot magiſtrales determinationes ſine vllo Dei verbo ſtatuerūt. Pater erat qui Montano inter alias hæreſes exprobrauit q̄ primus ieiuniorū leges impoſuiſſet. Hunc quoq; terminū longè exceſſere quū ieiunia ſtrictiſſimis legib⁹ ſanxerūt. Pater erat qui negauit Eccleſię miniſtris

Pſal. 45. 11

**Quatuordecim exemplis euidentibus oſtenditur, ſacriſicorū ordinē petulanter excutere iugum etiā Patrum, quos vocant.*

I. Acatius in lib. 11. c. 16. tripert. hiſtor. Amb. lib. 2. de offi. cap. 28.

II. Spiridion tri. hiſto. lib. 1. cap. 10

III. Trip. hiſtor. libr. 8. cap 1. Augu. de opere monach. cap. 17

IIII. Epiph. epiſt. ab Hieron. verſa Conc. Eleber. cap. 36

V. Ambr. li. de Abra: 1. cap. 8.

VI. Gelaſius Papa in Conc. Rom. Chryſ. in 1. c. Ephe.

VII. Calix. Papa de conſecrat. diſtinct. 2.

VIII. Gela. cā. Comperimus de conſec. diſt. 2. Cypr. epiſt. 2. lib. 1. de lapſis.

IX. Auguſti. libr. 2. De pec. mer. cap. vlt.

X. Apollo, de quo Eccleſ. hiſt. lib. 5. c. 12.

miniſtris interdicendum coniugium, caſtitatem pronuntiauit, cum pro XI.
pria vxore concubitum. & Patres erant qui eius authoritati aſſenſerũt. *Paphn. Triper. hiſ.*
His finibus egreſſi ſunt quum ſuis ſacrificis cœlibatum ſeuerè indixerũt. *lib. 2. c. 14*
Pater erat qui cenſuit vnum Chriſtum audiendum eſſe, de quo dictum XII.
ſit, Ipſum audite: nec reſpiciendum quid alij ante nos aut dixerint, aut *Cypr. epiſt. 2. lib. 2.*
fecerint, ſed quid (qui primus omnium eſt) Chriſtus præceperit. Hunc
finem neque ipſi ſibi præſtituunt, neque aliis præſtitutum habere per-
mittunt, dum quo ſuis potius & ſibi & aliis magiſtros quàm Chriſtũ prę XIII.
ficiunt. Pater erat, qui contendit Eccleſiam non debere ſe Chriſto præ- *Aug. c. 2. cont. Cre*
ponere, quia ille ſemper veraciter iudicet: Eccleſiaſtici autẽ iudices, ſicut *ſconium grammat.*
homines, plerunque fallantur. hoc etiã fine perrupto, aſſerere non dubi
tãnt totam Scripturæ authoritatem ab Eccleſiæ arbitrio pendere.* Patres XIIII.
omnes vno pectore execrati ſunt & vno ore deteſtati, ſanctum Dei ver- ** Caluini de ſchola*
bum ſophiſtarum argutiis contaminari & dialecticorum rixis implica- *ſticis iudiciũ, vide*
ri. An iſti iis limitibus ſe continent, dum nihil aliud in tota vita moliun *& lib. 2. c. 2. ſect. 6.*
tur, quàm infinitis contentionibus & pluſquam ſophiſticis iurgiis Scri- *lib. 3. c. 4 ſect. 1. &*
pturæ ſimplicitatem inuoluere & impedire? vt ſi nunc Patres ſuſcitentur *ſeqq 7. 15 & ſeq.*
& huiuſmodi iurgandi artem audiant, quam ſpeculatiuam theologiam *26. 28. 29. lib. 3. ca.*
appellant iſti, nihil minus credant quàm de Deo haberi diſputationem. *11. 14 ſe. 15 lib. 4. c.*
Verùm latius iuſtis ſpatiis ſeſe oratio noſtra effunderet, ſi recenſere vel- *18. ſe. 1. & c. 19. ſe.*
lem quàm petulanter iſti Patrum iugum, quorum obſeruantes filij vide *1. 10. 11. 12. 15. 16.*
ri volunt, excutiant. Menſes profectò atque anni me deficerent. Et adeò *17. 22. & ſeqq. 31.*
perdita ſunt, deploratáque impudentia, vt nos caſtigare auſint quòd ter- *35.*
minos antiquos tranſgredi non dubitemus.* Iam verò quòd nos ad cõ- ** Quinta calũnia ſa*
ſuetudinem vocant, nihil efficiunt. Iniuſtiſſimè enim nobiſcum agere- *crificorum, conſue-*
tur, ſi conſuetudini cedendum eſſet. Equidem ſi recta eſſent hominum iu *tudinẽ. ſ. opponen-*
dicia, conſuetudo à bonis petenda erat. Verùm longè aliter ſæpiuſcule *tiũ piis à Papatu*
agi contingit, quod enim à multis fieri conſpectum eſt, conſuetudinis ius *ad ſynceram Euã*
mox obtinet. Atqui vix vnquam tam bene habuerunt res humanæ vt plu *gelij fidẽ trãſeunti-*
ribus placerẽt meliora. Ergo ex priuatis multorum vitiis publicus error *bus,*
plerunq; factus eſt, uel potius cõmunis vitiorum conſenſus: quẽ nunc bo
ni iſti viri pro lege eſſe volunt. Vident qui oculos habent, non vnum ma
re malorum inundaſſe, multas ſonticas peſtes inuaſiſſe orbem, omnia in
præceps ruere: vt aut prorſus res humanæ deplorandæ ſint, aut tantis ma
lis iniicienda manus, vel potius vis afferenda. Et abigitur remedium non *Decr. diſt 8. ca. fin.*
alia ratione niſi quia iampridem malis aſſueuimus. Sed locum ſanè ha- *Ex. de conſue.*
beat in hominũ ſocietate publicus error: in regno tamen Dei ſola eius *Ieſa. 8. 12*
æterna veritas audiẽda & ſpectanda eſt cui, nulla annorum ſerie, nulla
conſuetudine, nulla coniuratione præſcribi poteſt. Sic quondã electos
Dei docebat Ieſaias ne dicerẽt Cõſpiratio, ad omnia in quibus populus
dicebat Conſpiratio. hoc eſt, Ne in ſceleratum populi conſenſum vnà
ipſi conſpirarent, néve timorẽ eius timerent ac formidarent: ſed potius
vt Dominum exercituũ ſanctificarẽt, & ipſe eſſet timor eorum & pauor.
Nunc itaq;, vt volent, & præterita ſecula & præſentia exempla nobis ob
iectent: ſi Dominũ exercituũ ſanctificauerimus, non valde terrebimur.
Siue enim in ſimilẽ impietatẽ multa ſecula conſenſerint, fortis eſt qui vl
tionem in tertiam & quartam generationem faciat: ſiue totus ſimul or
bis in eandẽ nequitiam conſpiret, experimento docuit quis ſit eorum exi
tus qui cum multitudine delinquũt, quum vniuerſum hominum genus *Gene. 7. 1*
diluuio perdidit, ſeruato Noe cum modica familia, qui per ſuã vnius fi- *Heb. 11. 7*
dem totum orbem condemnaret. Denique praua conſuetudo non ſecus *Epiſt. 3. lib. 2. & in*
ac publica quædã eſt peſtis, in qua nõ minus pereunt qui in turba cadũt. *Epiſt. ad Iul. de hac*
Adhæc expendere decebat quod alicubi dicit Cyprianus, eos qui igno- *re. bap.*
ratione peccãt, etſi nõ poſſint omni ſe culpa eximere, videri tamẽ poſſe

quoquomodo excuſabiles: oblatam autem Dei beneficio veritatem qui pertinaciter reſpuant, nihil habere quod obtendant. * Dilemmate ſuo non adeo vehementer nos premunt vt fateri adigant vel Eccleſiam fuiſſe aliquandiu intermortuam, vel nunc cum Eccleſia nobis litem eſſe. Vixit ſane Chriſti Eccleſia, & viuet quandiu Chriſtus regnabit ad dexteram Patris, cuius manu ſuſtinetur, cuius præſidio defenditur, cuius virtute ſuam incolumitatem retinet. Præſtabit enim ille indubie quod ſemel recepit, ſe affuturum ſuis vſq; ad cõſummationem ſeculi. Aduerſus eam nulla nunc nobis pugna eſt: ſiquidem Deum vnum & Chriſtum Dominum vno conſenſu cum omni fidelium populo, colimus & adoramus: qualiter ſemper ab omnibus piis adoratus eſt. Sed non parum à vero ipſi aberrant, dum Eccleſiam non agnoſcunt niſi quam præſenti oculo cernant, & eam iis finibus circunſcribere conantur quibus minimè inclusa eſt. In his cardinibus controuerſia noſtra vertitur: primùm quòd Eccleſiæ formam ſemper apparere & ſpectabilem eſſe contendunt: deinde quòd formam ipſam in ſede Romanæ Eccleſiæ & Præſulum ſuorum ordine conſtituant. Nos contrà aſſerimus, & Eccleſiam nulla apparente forma conſtare poſſe, nec formam externo illo ſplendore, quem ſtultè admirantur, ſed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima ſacramentorum adminiſtratione. Fremunt niſi Eccleſia digito ſemper oſtendatur Sed quàm ſæpè in populo Iudæorum ſic deformari contigit, vt nulla ſpecies emineret? quam putamus formam reſplenduiſſe, quum Helias ſolum ſe relictum deploraret? quandiu ab aduentu Chriſti deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, ſeditionibus, hæreſibus ſic oppreſſa eſt vt nulla parte fulgeret? An ſi eo tempore vixiſſent, credidiſſent vllam eſſe Eccleſiam? ſed audiuit Elias ſalua eſſe ſeptem millia virorum qui non curuauerant genu coram Baal: Nec dubium nobis eſſe debet quin ſemper in terris regnauerit Chriſtus ex quo cœlum aſcendit. Notabilem verò aliquam formam ſi tum pij oculis requiſiiſſent, nonne protinus concidiſſent animis? Et ſanè id iam ſummi vitij loco iu ſuo ſeculo ducebat Hilarius, quòd ſtulta Epiſcopalis dignitatis admiratione occupati, latentem ſub ea larua exitialem lernam nõ animaduerterent. ſic enim loquitur, Vnum moneo, cauete Antichriſtũ. malè enim vos parietũ amor cœpit: malè Eccleſiam Dei in tectis ædificiiſque veneramini: malè ſub iis, pacis nomen ingeritis. Anne ambiguũ eſt in iis Antichriſtum eſſe ſeſſurum? Montes mihi, & ſyluæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores: in iis enim Prophetæ aut manentes aut demerſi prophetabant. Quid autem hodie in cornutis ſuis Epiſcopis mundus veneratur, niſi quoniam ſanctos eſſe religionis præſules autumat, quos celebribus vrbibus videt præſidere? Apageſis ergo tam ſtupidam æſtimationem. Quin potius permittamus hoc Domino, vt quando ipſe ſolus nouit qui ſui ſint, interdum etiam Eccleſiæ ſuç exteriorem notitiam ab hominum aſpectu auferat. Eſt, fateor, horribilis illa Dei vindicta ſuper terram: ſed ſi ita meretur hominum impietas, cur iuſtæ Dei vltioni obſiſtere nitimur? Sic anteactis ſeculis Dominus hominum ingratitudinem vltus eſt. nam quia veritati ſuæ obedire noluerant, & lucem ſuam extinxerant, eos excæcatos ſenſu, & abſurdis mendaciis ludi, & altis tenebris immergi paſſus eſt, vt nulla veræ Eccleſiæ facies extaret. interim tamen ſuos & diſperſos & deliteſcentes, in mediis erroribus & tenebris ab exitio ſeruauit. Nec mirum: didicit enim ſeruare & in ipſa cõfuſione Babylonis, & flamma fornacis ardentis.* Quòd autem formam Eccleſiæ neſcio qua vana pompa cenſeri volunt, id quàm periculoſum ſit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationem in immenſum extraham. Põtifex, inquiunt, qui ſedem Apoſtolicam tenet, & qui ab eo anti-

Sexta calumnia ſacrificorum.

Mat. 28.20

Duplex paralogiſmus ſacrificorum, in nomine Eccleſiæ. Prior refutatur

2. Reg. 19.11

Cont. Auxentium.

Poſterior paralogiſmus ſacrificorũ in nomine Eccleſiæ, refutatur.

antiſtites ſunt inuncti & conſecrati, infulis modo & lituis inſigniti ſint, Eccleſiam repræſentant, & pro Eccleſia haberi debent. ideo nec errare poſſunt. Qui ſic? quia paſtores ſunt Eccleſiæ, & conſecrati Domino. Et Aaron, cæteríque præfecti Iſrael nonne paſtores erant? Aaron verò & filij eius iam Sacerdotes deſignati, errauerunt tamen, quum vitulum fabricauerunt. Cur ſecundum hanc rationem, Eccleſiam non repræſentaſſent quadringenti illi prophetæ qui Achab mentiebantur? At Eccleſia ſtabat à partibus Micha, ſolius quidem & contemptibilis, ſed ex cuius ore verum egrediebatur. Nonne & nomen & faciem Eccleſiæ præ ſe ferebant Prophetæ, quum vno impetu aduerſus Ieremiam inſurgerent, & minaces iactarent fieri non poſſe vt periret Lex à Sacerdote, conſilium à ſapiente, verbum à propheta? *Aduerſus totam prophetarum nationem ſolus Ieremias mittitur, qui à Domino denunciet fore vt Lex pereat à Sacerdote, conſilium à ſapiente, verbum à Propheta. Nónne talis ſplendor refulgebat in eo concilio quod Pontifices, Scribæ & Phariſæi collegerunt, conſilia de interficiendo Chriſto capturi? Eant nunc, & in externa larua hæreant, vt Chriſtum & omnes Dei Prophetas faciant ſchiſmaticos: Satanæ rurſum miniſtros faciant Spiritus ſancti organa. *Quòd ſi ex animo loquuntur, reſpondeant mihi bona fide, vbinam gentium ac locorum Eccleſiam reſidere exiſtiment ex quo Baſilienſis Concilij decreto deiectus & abdicatus eſt Pontificatu Eugenius, ſubrogato in eius locum Amædeo? Negare, vel ſi rumpantur, nequeunt, Concilium quantum ad externos ritus attinet, fuiſſe legitimum: nec ab vno tantùm Pontifice, ſed à duobus indictum. Damnatus eſt illic Eugenius ſchiſmatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Epiſcoporum grege qui cum eo Concilij diſſolutionem admoliti erant. Poſtea tamen Principũ fauore ſubleuatus, ſaluum Pontificatum recepit. *Illa Amedæi electio, generalis & ſacroſanctæ Synodi authoritate rite peracta, in fumũ abiit: niſi quod ipſe galero cardinalitio, ceu canis latrãs iniecta offa, placatus eſt. Ex illorum hæreticorum rebelliũ, pertinacium, gremio prodiit quicquid poſtea Paparũ, Cardinalium, Epiſcoporum, Abbatũ, Preſbyterorũ fuit. Hìc deprehenſi hæreant neceſſe eſt. Vtram enim in partem Eccleſiæ nomen conferent? negabúntne Concilium generale fuiſſe, cui nihil ad exteriorem maieſtatem deerat? nempe quòd duobus diplomatibus ſolenniter indictum, præſidente Romanæ ſedis Legato conſecratum, rerũ omnium ordine bene compoſitum, eadem ſemper dignitate ad extremũ perſeuerauit. Fatebuntur ſchiſmaticum Eugenium cum tota ſua cohorte, à qua omnes ſanctificati ſunt? Aut igitur Eccleſiæ formam aliter definiant: aut quotquot ſunt, habebuntur à nobis ſchiſmatici, qui ſcientes volentes ab hæreticis ordinati ſunt. *Quòd ſi nunquam antea compertum fuiſſet, externis pompis non alligari Eccleſiam, ipſi prolixo documẽto nobis eſſe poſſunt, qui ſub ſpecioſo illo Eccleſiæ titulo tandiu ſe orbi ſupercilioſè venditarunt, quum tamen eſſent exitiales Eccleſiæ peſtes. De moribus non loquor, & tragicis illis facinoribus, quibus ſcatet tota eorum vita: quando Phariſæos ſe eſſe aiunt, qui ſint audiendi non imitandi. Ipſam, ipſam doctrinam, cui id deberi aiunt quòd ſunt Eccleſia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam, & excidium Eccleſiæ eſſe non obſcurè cognoſces, ſi legendis noſtris aliquãtum otij tui decidas. *Poſtremò non ſatis candidè faciunt quum inuidioſè commemorant quantas turbas, tumultus, contentiones ſecum traxerit noſtræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorum culpa indignè in ipſam deriuatur, quę in Satanæ malitiam torqueri debuerat. *Eſt hic diuini verbi quidam quaſi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente Satana. hæc certiſſima & in primis fidelis

Exod. 32. 4

1. Reg. 22. 12

Iere. 18. 18

Iere. 4. 9

Iohan. 11. 10

**Scito dilẽmate, ex ſua antihypotheſi arguitur ordo ſacrificorũ non eſſe Eccleſia, nec habere à ſua parte Eccleſiam.*

**Pius Papa ſecundus, Aeneas, Syluius antedictus, in Bulla retractationũ Eugenio depoſito, inquit, Sabaudienſis ſuffectus eſt, & Felix quintus appellatus, quem non vt idolum (quod erat) ſed tanquã verum Chriſti vicariũ venerati fuimus, nihil ad hæc ſiniſtri putãtes interceſſiſſe &c.*

**Eccleſiæ formã nõ pendere ab externo ſplẽdore, apparet in ſacrificorũ doctrina, quæ eſt exitialis animorũ carnificina.*

**Septima calumnia ſacrificorũ aduerſus renaſcẽtem Euangelij doctrinã, effeſcilicet cãm tumultuũ & diſsidiorũ.*

**Reſponſio, Vbi ingrata hominum obliuione ſepultũ lõgo tẽpore Dei verbum reſurgit, eò tũ ferocius, tum maiore aſtutia contra inſurgere Satanã, nulla Dei verbi culpa.*

nota,qua diſcernitur à mendacibus doctrinis,quę ſe facilè produnt dum
æquis omnium auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur.
Sic ſeculis aliquot, quibus profundis tenebris ſubmerſa fuerunt omnia,
huic mundi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus,nec ſecus
ac Sardanapalus aliquis in alta pace deſidebat ac deliciabatur. quid e-
nim aliud quàm riſiſſet ac luſiſſet, tranquilla ac pacata regni poſſeſſio-
ne?At verò vbi lux è ſupernis affulgens tenebras eius aliquantum diſcuſ
ſit,vbi fortis ille regnum eius turbauit ac perculit,tum verò ſolitum ſuũ
torporem excutere cœpit,& arma corripere. Et primùm quidem homi-

Vis aperta perſecutionum: Inſidiæ falſorũ dogmatum.

num manus concitauit,quibus illuceſcentem veritatem violẽter oppri-
meret,per quas vbi nihil profectum eſt,ad inſidias ſe conuertit: diſſidia,
& dogmatum contentiones per catabaptiſtas ſuos, & alia nebulonum
portenta excitauit,quibus eam obſcuraret,tandẽ & extingueret. Et nunc
vtraque machina ipſam tentare perſeuerat. ſiquidem & verum illud ſe-
men vi ac manu hominum euellere conatur,& ſuis zizaniis (quãtum in
ſe eſt) nititur obcæcare,ne creſcat,& fructum reddat. Id tamen ipſum fru

Vtrunque ſuperamus Deo dante.

ſtra,ſi monitorem Dominum audimus,qui & eius artes multò antè no-
bis aperuit,ne incautos deprehenderet, & contra omnes eius machinas
ſatis firmis præſidiis armauit. Cæterùm, in ipſum Dei verbum inuidiam

Veterẽ hanc calumniam, vt ex priorum ſeculorum exẽplis ſuppetat reſpõſio repellendis aduerſariis.
1.Reg.18.18

conferre,aut ſeditionum quas improbi & rebelles,aut ſectarum, quas
impoſtores contrà excitant,quanta eſt malignitas?Nouum tamen exem
plum non eſt. Interrogabatur Elias ánnon is eſſet qui turbabat Iſrael.
Chriſtus ſeditioſus Iudæis erat. Apoſtolis crimen impingebatur commo
tionis popularis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas,tumultus,cõ
tentiones quæ in nos ebulliunt,nobis imputant? Talibus autem quid re-
ſpondendum ſit,docuit nos Elias,nos non eſſe qui vel errores ſpargimus
vel tumultus commouemus:ſed eos ipſos qui Dei virtuti obluctantur. Ve
rùm vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem ſatis eſt:ita rur

** Inde & infirmis ſuccurri,ne offenſionibus cõcidant,oſtẽditur ex Apoſtolorum ætate huic noſtrę in hoc perſimili*
2.Petr.3.16
Rom.6.1.15

ſum *aliorum imbecillitati occurrendum,quos talibus offendiculis cõ-
moueri,& perturbatos vacillare non rarò contingit. Illi verò ne hac per
turbatione labaſcant,ac de gradu deiiciantur,ſciant eadem expertos eſ-
ſe ſuo ſeculo Apoſtolos quæ nunc vſu nobis veniunt. Erant indocti &
inſtabiles,qui ad ſuam ipſorum perniciem deprauarent quæ à Paulo di
uinitus ſcripta erant,vt ait Petrus. Erant Dei contemptores, qui quum
audiebant abundaſſe peccatum vt gratia exundaret, ſtatim ingerebant,
Manebimus in peccato, vt gratia abundet. Quum audiebant fideles non
eſſe ſub Lege,protinus occinebant,Peccabimus, quia non ſumus ſub Le
ge,ſed ſub gratia. Erant qui illum mali ſuaſorem arguebant. Subintra-
bant multi pſeudo-apoſtoli,qui diruerẽt Eccleſias quas ipſe ædificauerat.

Philip.1.15

Quidam per inuidiam & contentionem, nec ſyncerè Euangelium prædi
cabant,malitioſè etiam:cogitantes ſe preſſuram ſuſcitare vinculis eius.
Alicubi non multus erat Euangelij profectus. Omnes quæ ſua erãt,quæ
rebant,non quæ Ieſu Chriſti. Alij retrorſum abibant, canes ad vomitũ,
& ſues ad volutabrum luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad li-
centiam carnis. Inſinuabant ſeſe multi fratres, à quibus deinde piis im-
minebant pericula. Inter ipſos fratres variæ concertationes ſuſcitaban-

** Apoſtolorũ prudentia & ſimplicitas in tantis tumultibus, & ſcãdalis.*
Lucæ 2.34

tur. *Quid hìc Apoſtolis agendum erat?ánnon vel ad tempus diſſimulã-
dum, vel potius omittendũ illud Euangelium ac deſerẽdum erat, quod
tot litium videbant eſſe ſeminarium,tot periculorum materiam, tot ſcã
dalorum occaſionem? At in huiuſmodi anguſtijs ſuccurrebat, Chriſtum
eſſe lapidem offenſionis,& petram ſcandali,poſitam in ruinam & reſur
rectionem multorum,& in ſignum cui contradiceretur. qua fiducia ar-
mati per omnia tumultuum offenſionúmque diſcrimina audacter pro-
grediebantur. Eadẽ & nos cogitatione ſuſtentari decet, quando hunc per

petuum

petuum Euangelij genium eſſe teſtatur Paulus,vt ſit odor mortis in mortem iis qui pereunt:tametſi in hunc potius vſum nobis deſtinatum erat, vt odor eſſet vitæ in vitam, ac potentia Dei in ſalutem fidelium.quod ipſum nos quoque certè experiremur,niſi noſtra ingratitudine corrumperemus hoc tam ſingulare Dei beneficium , ac in exitium noſtrum verteremus quod nobis vnicum ſalutis præſidium eſſe debuerat. Sed ad te reuertor,ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorem tibi iniicere nituntur noſtri aduerſarij,Non aliud hoc nouo Euangelio, (ſic enim appellant)captari ac quæri,niſi ſeditionum opportunitatem ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuiſionis Deus noſter author eſt,ſed pacis:& Filius Dei non peccati miniſter eſt, qui venit ad diſſoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accuſamur,quarum ne minimam quidem ſuſpicionem vnquam dedimus.Scilicet nos regnorum inuerſionem meditamur:quorum nulla vnquam factioſa vox audita eſt,& vita ſemper quieta ſimpléxque cognita fuit,quũ ſub te viueremus: & qui nunc etiam domo profugi, tibi tamen regnóq; tuo fauſta omnia precari non deſinimus. Scilicet nos impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etſi multa reprehendi poſſunt, nihil tamen tanta inſultatione dignum, nec tam infœliciter (gratia Dei)in Euangelio profecimus quin iſtis obtrectatoribus vita noſtra,caſtitatis,benignitatis,miſericordiæ,continentiæ,patientiæ, modeſtiæ,& virtutis cuiuſuis exemplum eſſe poſſit.Nos ſanè Deum ſyncerè timere & colere re ipſa palàm eſt,quando tum vita tum morte noſtra nomen eius ſanctificari petimus,& ipſa inuidia coacta eſt quibuſdam noſtrum innocentiæ & ciuilis integritatis teſtimonium dare : in quibus id vnum morte plectebatur quod ſingulari in laude ponẽdum erat. Quòd ſi qui ſub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hactenus aliquos in regno tuo fuiſſe non compertum eſt) ſi qui vitiorum ſuorum licentiæ, libertatem gratiæ Dei prætexunt , (quales permultos noui) ſunt leges & legum pœnæ,quibus pro meritis grauiter coerceantur: modò ne interim Euangelium Dei ob ſceleſtorum hominum nequitiam malè audiat . Habes,Rex,ſatis multis expoſitam calumniatorum virulentã iniquitatem,ne in eorum delationes vltra modum credula aure propẽdas. vereor etiam ne nimis multis : quando hæc iam præfatio ad iuſtæ pene apologiæ modum accedit: qua non defenſionem texere,ſed duntaxat ad ipſam cauſæ actionem audiendam animum tuum præmollire ſtudui, auerſum quidem nunc & alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: ſed cuius gratiam recolligere nos poſſe confidimus ſi hanc noſtram confeſſionem,quam pro defenſione apud tuam maieſtatem eſſe volumus , placidus compoſitúſque ſemel legeris.Sin verò ita aures tuas occupant maleuolorum ſuſurri,vt nullus ſit reis pro ſe dicendi locus:importunè verò illæ furiæ, te conniuente,ſemper vinculis, flagris, equuleis, ſectionibus, incendiis ſæuiunt, nos quidem,velut oues mactationi deſtinatæ,ad extrema quæque redigemur: ſic tamen,vt in patientia noſtra poſſideamus animas noſtras,& manum Domini fortem expectemus: quæ indubiè tempore aderit, & ſeſe armata exeret tum ad pauperes ex afflictione eruendos,tum etiam ad vindicandos qui tanta ſecuritate nunc exultant, contemptores.Dominus, Rex regum thronum tuum iuſtitia ſtabiliat,& ſolium tuum æquitate,Illuſtriſſime Rex. Baſileæ.Calend.Auguſti, Anno M. D. XXXVI.

2.Cor.2.16

Totius præfationis huius concluſio.

Nec ſeditionũ, nec vitiorũ culpã Deo aut Chriſto imputãdam.

Seditiones.

Vitiorũ impunitas

Vita & mors fidelium.

Excuſatio lõgioris hîc ſermonis.

Etiam alienis à religione,affatim poſſe ſatisfieri,ſi piorũ defenſionem audire ſuſtineant.

Quando hoc nõ fit patientia tamen opus eſſe, & Deum in tẽpore affuturũ,

DOCTISSIMO VIRO BLASIO MARCVARDO, BERNENSI

Theologo, Symmyſtæ, & amico ſingulari, N. Collado S.

PRAESTANTISSIMI Theologi & ſancti viri D. Ioannis Caluini Inſtitutionem Chriſtianæ religionis commendare Sacrarum literarum ſtudioſis vllis, nõ eſt inſtituti noſtri, frater amantiſſime Marcuarde. Eius enim hominis lucubrationes Eccleſiæ Dei magis innoteſcere velle inſcripto cuiuſquã nomine, pene ſuperuacuus labor eſt: cõciliari autem nouam eis gratiam poſſe, ſiquis in animum inducat ſuum, is ſanè (quod nemo ignorat) multum errarit. Præſertim verò hoc propemodum primum, & poſtremum, ſcriptorũ ipſius, & ab eo ſæpius elaboratũ magna eruditione, multo verò maiori Dei gloriæ amplificandæ ſtudio, ſynceriſſimóque iuuandæ ſemper Chriſti Eccleſiæ, citra vllam ſui oſtentationem, zelo & conatu, quis piorum non audiuit? quis eorum qui Theologica ſtudia capeſſunt non legit, aut etiã relegit ſæpius? Quia tamen hac etiamnum editione, quædam acceſſere labore noſtro concinnata, ſic rogante typographo, literatis verò quibuſdam, & piis viris, eorum qui rebus Theologicis operam nauant valde approbantibus, neceſſe mihi fuit huius acceſſionis rationem aliquã reddere: quod vt faciam rem altius repetere cogor. Caluini Chriſtianæ religionis Inſtitutionem (qualis tum erat) annis ab hinc plus minus 30. legebam apud meos Bituriges furtim, & ſucciſiuis horis, inter ſtudia Iuris ciuilis, quæ tum tractabam: nec minus tamen ſtudioſè in ea verſabar, quàm ſi ab omni metu liber idipſum fuiſſem profeſſus. Cupidus enim eram, imò cupidiſſimus, ita Deo pro ſua miſericordia fauente, pernoſcendæ totius purioris in Chriſtiana religione doctrinæ. Dominum Ieſum Chriſtum, in quem fueram baptizatus, ſitiebam ſanè, & eſuriebam. Eum ipſum librũ deinde anno 1549. cũ ex Papatus diſſipatione in has Eccleſias, quaſi diuturnæ ſitis explendæ gratia, veniſſem, euoluebam accuratè hac in ſchola, vbi hyemem tranſegi auditor doctiſſimi viri Ioannis Ribitti, cui tum mandata erat Theologica profeſſio. Poſtea etiam idipſum facere non deſtiti Geneuæ, quoad ſinebat prouincia docendorum in ſchola puerorum (nam me ſibi vicarium adiunxerat patre permittente, ipſo etiam Caluino approbante, noſter Lodoicus Enocus, Geneuenſis tum Gymnaſiarcha) imò illa ipſa regendæ, & erudiendæ iuuentutis laborioſiſſima functio eò etiam me nonnunquam reuocabat. Nam & ad Catechiſmum publicum in Templis, priuatim ipſe, id eſt intrà ludi parietes, ſtudioſius eos comparare ſolebam, inſtante die Dominico: & eo ipſo die, quibuſdam illorum ad me venientibus exorto ſole, quos ad ſacram cõcionem eram pro more deducturus, quæ Caluinus ex nouo Teſtamento erat Eccleſiæ expoſiturus, ea Græcè legebam, & interpretabar: Grammaticè quidem, & voces ipſas explicãs, ſed ita vt de ſententia aliquid delibarem, & pro puerili, aut mediocri eorum captu (erãt enim adoleſcentuli plerique) degu-

ſtandum eis prçberem. Hic mihi ſanè erat etiam ſtimulus, ad ſubinde re-uiſendam hanc Caluini Chriſtianæ religionis Inſtitutioné, quia ibi collecta videbam, & veluti præmanſa, quæ in veterum libris variè, & ſparſim fuiſſent conquirenda: quod vt facerem neque ſatis otij ſuppetebat, neque erant tum ad manum illa mihi veterum ſcripta. Nunc verò recordor etiamnum non ſine magna voluptate totum illud tempus: memini quàm mihi labor ille omnis iucundus eſſet (quia quos docebam, perinde vt meos diligebam, & complectebar in Domino) memini et ã, & quotidie ſentio, quàm mihi quoque fructuoſus ſit illis quos dixi, & aliis (Deo quidem benigniſſimè miſericordi dante) fortaſſe non erit inutilis Sed ne extra rem noſtra longius euagetur oratio, quum in hoc Caluini ſcripto, & quibuſdam eius Commentariis, variiſque opuſculis legendis verſatus eſſem non oſcitanter: noua tunc occaſio, eáque multiplex eò rem deduxit, vt & Inſtitutionis & eiuſdem Caluini in ſacra Commentariorum, Theologicorúmque opuſculorum legendorum, ac maiori cura verſandorum, & excutiendorum quædam velut neceſſitas impoſita etiam fuerit. Optimo viro Laurentio Normandio ſororio mėo, Caluini amicorum intimo viſum eſt, cui fortaſſe alij ſe eiuſdem conſilij ſocios adiunxerunt, Caluini opuſcula quæ tum non pauca erant (iuſtum enim volumen effecerunt etiam minoribus characteribus expreſſa) in vnum colligere, & Ioanni Gerardo Typographo excudenda mandare. Rogauit idem, quia & diligentiæ confidebat, & ſtudia noſtra excitare geſtiebat, vt eius voluminis Indices duos (quomodo fieri ſolet) conficerem. Ego diſcendi, legendíque, ac eiuſmodi ſæpius inter ſe conferendi non minus cupidus, auidè illud in me recepi. Et perfeci ſanè indefatigabili ſtudio. Vix enim recordor vllum mihi laborem leuiorem fuiſſe: tanto ad hæc ſtudia totus affectu rapiebar. Nam quanuis ſæuiſſima hyeme, ſub finem anni 1551, quum diurnas horas propemodum omnes abſumeret ludi literarij adminiſtratio noſtra, in multam noctem libentiſſimè vigilias producebam tanta attentione, vt vix meminerim, ante mediam noctem mihi illa lucubranti obrepſiſſe ſomnum: antelucanas autem operas ſummo manè anteuertebam. Tum ergo excuſum eſt Caluini opuſculorum volumen (nam antea ſingula tantùm, & ſeparata extabant eiuſmodi ſcripta in piorum, & ſtudioſorum manibus) cum erudita, & ſancta Præfatione doctiſſimi viri N. Gallaſij, qui Caluino collega erat cum aliis eo tempore in regenda Geneuenſi Eccleſia. Excuſus eſt autem & Index à me collectus locorum Scripturæ, quos author interpretatus fuiſſe reperitur omnibus in illis libris. Nam alterum Indicem (qui res ipſas & ſparſim, & ſpeciatim variis in locis tractatas, in ſua ſingulas ſumma veluti capita refert) & ſi omnia ad eum pertinentia collegeram, & deſcripſeram, quia tamen morbo præpeditus (incidi enim ſub finem hyemis in grauiſſimam febrem tertianam notham, quæ & toto trimeſtri me mirum in modum vexauit) non adhuc plenè adornatam, prætermittere fuit neceſſe. Nondum expleto poſtea anno, initio ſcilicet anni 1553, cùm eidem Normandio recuderet Gerardus Caluini Gallicam inſtitutionem, rogatus, Indicem confeci: qualis eius libri non extiterat antea. In quo contexendo, Caluini etiam indicio multis in locis vti me ſolitum non nego. Imò vt omnia mihi tyroni adhuc eſſent faciliora, memini eum aliquando veſperi à cœna apud eundem Normandium, aſſumpto Indice, qui tum erat in Latino exemplari Inſtitutionis ſuæ, quum calamum popoſciſſet, percurriſſe, & ſuperuacanea multa, imò perperam & ineptè annotata (vnde fit vt multi reperiantur decepti Indicibus librorum) induxiſſe ac deleuiſſe, vt mihi meliorem quandam viam quam ſequerer commonſtraret. Poſtea quum

in pu-

in publicum prodiiſſet Gallicus ille Index, placuit ſanè multis. Eo autem ipſo anno, non multò poſt, menſe ſcilicet Maio vocatus ab hypodidaſcali præcipui officio ad miniſterium Eccleſiaſticum, (quod annos quatuor exercui in rure vrbi proximo) quia mihi pluſculum otij erat, præter diem Dominicum bis tantùm in hebdomade conciunculam habenti: Caluini quædam ſcripta, inter quæ commentarios in quatuor Euangeliſtas, ex eius Latino in Gallicum ſermonem conuerti. Etſi enim iam exierat in Ioannem commentarius, Gallicus factus alterius opera: ita tamen mendoſè, quemadmodum nonnunquam fieri ſolet feſtinante prelo, & ſcribentis laborem de eius manibus præproperè rapiente, vt mihi relegendus, & tot menda in eo tam multis lituris corrigenda fuerint, vt haud paulò plus in eo laboris ſuſceperim, quàm ſi de integro vertendus fuiſſet. Initio verò totius illius temporis digeſſeram in ordinem Alphabeti quæ reſtabant abſoluenda in opuſculorum altero quem dixi Indice: & ſubinde poſtea illum adhibere cœpi ad ea quæ mihi vſui erant & publicè, & priuatim. Nam ſiue habendæ conciones, quum ex rure in vrbem euocatus, annis quatuordecim miniſterio fungerer, ſiue mandata profeſſione Theologica, docendum in ſchola: non parum adiumenti mihi fuit, parata illic & prompta ad manum habere, quæ cum variis eiuſdem Caluini locis in Inſtitutione, & Commentariis, conferrem ac compararem. Præcipuè verò, quum librum hunc poſtremò recognouiſſet Caluinus, & penè nouum methodo quadam accuratiori, ac multa acceſſione feciſſet, creuit etiam hæc induſtria noſtra. Nam quum ille ad nouæ tum futuræ editionis inſtar, Gallicam Inſtitutionis verſionem compararet, & excipiente partim vnico fratre Antonio, partim amanuenſi famulo dictaſſet multa: paginas etiam ex priori Gallico exemplari impreſſo inſeruiſſet non paucis in locis: glutinatoribus ſanè ei ſæpe vtendum fuit, inſpectore etiam tandem totius operis omnino res egebat. Immutatio enim quam plurimis in locis magna facta erat: vt lituris, & additamentis pleraque eſſent implicita valdè, & lectu obſcura, atque etiam mendoſa, quemadmodum ab excipientibus nõ ſemper intelliguntur verba dictantis. Ego rogatus ab Antonio fratre, cuius ſumptibus Ioannes Criſpinus, hoſpes quondam noſter, verſionem illam Gallicam paulò poſt erat excuſurus (vt Henrico Stephano Latinum exemplar mandabatur) chartas illas omnes, & Latinas, & Gallicas, vt erant in authoris aduerſariis, relegendas, emendandas, & inter ſe conferendas ſuſcepi, vt operis typographicis omnia eſſent ſecuriora, explicatiora, & faciliora, minus ſaltem intricata. Et hæc quidem vtriuſque exemplaris veluti prælectio quædam, & collatio non indiligens in gratiam impreſſoriæ officinæ (neque enim leui tantùm percurrendi labore defungi volui) eiuſmodi fuit, vt non modò magnam inde voluptatem caperem, ſed & vtilitatem maximam poſtea etiam reportaſſe me ſenſerim. Quo factum eſt vt, quum aliquot poſt menſibus de Indice conficiendo ageretur (nam aduertebatur id pleroſque deſiderare emptores, cum primis Francfordienſibus nundinis recens impreſſi libri promercales habebantur) mihi etiam hoc detulerit ipſius autoris voluntate Antonius frater. Et hîc quidem ſic laboraſſe me confido, vt non multis noſtra diſplicuerint, aliquibus ſaltem valde ſint probata: quod & tu de te confirmaſti mihi, doctiſſime Marcuarde, cum ignorares tamen me eſſe authorem. Fecit ergo hæc toties legendæ, & relegendæ huius Inſtitutionis impoſita quædam neceſſitas (etſi vltro ſanè mihi liber in manibus erat ſemper) vt & compertiſſima haberem quæcunque illic tractantur accuratiſſimè, ac vtiliſſimè: & multa hinc inde ad Caluini ſententiam conferrem ex varia, & quotidiana lectione. Addidi enim

& aliorum lectionem tum veterum, tum recẽtiorum, vt doctiſſimos pleroſq; hæc noſtra tulit ætas, Dei ſingulari beneficio. Ex hac varia, & multorum annorum nõ omnino indiligenti lectione, fieri non potuit, quin penum aliquam literariam mihi compararem, tum annotatis quibuſdã in margine & aliorum librorum Theologicorum, & huius Inſtitutionis, tum ex alia etiam priuata ſcriptione. Et ea quidem ſic cõgeſſi, vt non ad aliud profore exiſtimarim, quàm docendis iis quorũ mihi cura man dabatur. Neque enim, aliquid vnquam in publicum edere mihi fuit animus, & quòd in tanta ſcribentium turba nihil opus eſſe cogitabam, & quia, quæ eſt ingenij mei mediocritas, aut potiùs exiguitas, verebar tum, ne quod nouis ſcriptionibus edendis daretur temporis, tantumdem detraheret otij ad ea peragenda quæ miniſterij Eccleſiæ Paſtorum præcipua ſunt, vel magis propria. Imò poſtquam maiori illa cura, Paſtoralis videlicet officij, liberatus in hanc ſcholam migraui, & tibi, aliíſque honeſtiſſimis, & doctiſſimis viris, publicis profeſſoribus collega adiunctus fui, veſtro quidem & Eccleſiæ Paſtorum ſuffragio, clariſſimi autem Bernenſis Senatus approbatione, & autoritate: ne tum quidem ſententiam mutaui, niſi nunc tandem amicorum quorundam tantum non cõuitio etiam, expugnatus. Nam & alij complures, & doctiſſimi collegæ noſtri Michael Hortinus, ac Petrus Nunnius, ipſe quoque Ioannes Serranus, quibuſcũ de rebus Theologicis nobis eſt priuatus ſermo ſæpiuſculè, egerunt mecum non ſemel, vt vel eorum quæ narraui in ſchola, vel quæ ex meditatione, & commentatione penes me haberem (de quibus etiam nonnunquam non minus amicè, quàm vtiliter diſſerebatur inter nos) nonnulla ſaltem emitterem in lucem. Ergo vt illorum ea in re deſyderio ſatisfacerem, non tam voluntate mea, quàm tentandi cauſa, ecquid adiumenti hæc noſtra Theologiæ (vt ita dicam) candidatis afferre poſſint: cœpi aliquid eiuſmodi parare, quod & prelo mandarem. Eodem tempore per doctum quẽdam, amicum cõmunem, interpellor à Typographo, vt quoniam Caluini Inſtitutionem minore quadã forma excudere decreuerat, ſiquid annotaſſem, ei communicarem (quemadmodum & Geneuæ Typographis petẽtibus ſolitus eram, quoties is recudebatur liber) alia etiam quæ ſtudioſos quoſdam requirere confirmabat, elaborarem. Id verò non inuitus ſuſcepi, minimè quidem quòd otio abundarem, ſed quia (vt ex præcedenti narratione intellexti, mi Marcuarde) quæ ad id operis neceſſaria mihi eſſe videbantur, iam pleraque in meo codice ante parata habebam: Quid autem præſtiterim Dei gratia, ecquid etiam vtilitatis hæc ſint allatura, tuum eſto, aliorúmque bonorum iudicium. Tyrones ſaltem Theologiæ, & alios fortaſſe ſubleuabit hic noſter labor.

¶ *Eiuſmodi autem ferè ſunt, quæ præter cæteras priores, affert hæc eiuſdem libri editio.*

I. *Ab ipſis duabus autoris epiſtolis exorſi (quarũ poſterior, vt longior, multa doctrina eſt referta) ad finem vſque libri, vbiq; breues rerum ſummas in margine adſcripſimus, quæ vel loci, vel totius ſectionis ſententiam paucis comprehendunt, quoad eius fieri potuit. Nam coacti ſumus aliquando dua-*

rum

rum, vel plurium ſectionum ſummam ſimul complecti, quia commodè non poterant ſeparari, quum idem tractarēt: vel, licet plura, mixtim tamē. Sicut & cōtra, vnius ſectionis ſummam in ſua quædam mēbra diſtinximus, & diuiſimus, vbi res ita tulit: vt lectorem moleſtia leuaremus. Ferè autem verbis autoris ipſius vbiq; vſi ſumus. Id enim maluimus, quàm alia affectare, aut vſurpare. Hæc verò erit vtilitas, quòd quum multa quibuſdam etiam attētè legentibus non ſatis pateant, alijs non ſemper ita multum ſit otij ad accuratam lectionem ſectādam, breui admonitione, & veluti ſigno in margine poſito magnopere adiuuabūtur. Annotatiuncularum in margine poſitarum hic etiā erit vſus, quòd quibus nōnunquam nō licet per otiū ſectiones plures, aut vnam aliquam de eo quod quærant integrā legere (vt quibus ad populum cōcionē habituris breuitas temporis obſtat) ſtatim reperient quod volūt, quaſi ſibi in vſum præſentem fuiſſet ſepoſitum. Denique memoriam in poſterum confirmant hæc exigua quædam ſubſidia, adeóque res eaſdem longo etiam poſt tempore requirentem diutius oberrare non ſinunt.

2. Locos ſimiles diuerſis in libris Inſtitutionis, aut capitibus, vel ſectionibus, inter ſe contulimus vbique, & notauimus, vt alter alteri ſemper ſit adiumento.

3. Item, & quibus in opuſculis (nonnunquam etiam Commentarijs) eadem tractentur à Caluino admonuimus.

4. Tum etiam ex præcipuis quibuſdā veteribus

ſcriptoribus locos deſignauimus, vbi non pauca ſimilia, & obſeruatu digniſsima reperiuntur.

5. Imò & ex recentioribus nonnulla.

Ex Luthero quidem, propter Pſeudolutheranos quoſdã, qui præcipua nonnulla dogmata (de Prædeſtinatione, Prouidẽtia Dei, Libero arbitrio loquor) ſic tractant, vt totã ſancti viri ſententiã non eneruent modò, ſed euertãt: nomine tamẽ ipſius gloriantur, quaſi tanti doctoris diſcipuli. Pudendum certè eſt, Lutheri autoritatem obtendere, qui aſſerunt pro pijs & eius γνησίοις, dogmata planè illi contraria. quaſi verò non extarent in Eccleſiis, & verſarentur eius ſcripta in manibus piorũ: ſtudioſeq́; ac vtiliter legerẽtur à noſtris hominibus, quia cum Iudicio (vt ille ſub vitæ finem etiam, ſanctiſsimè monuit epiſtola primo tomo operum ſuorũ præmiſſa) aut quaſi ipſi vna ſua præfatione in nouo aliquo ſcripto, poſſent memoriam nobis omnem auferre, vel etiam oculos configere, vt quæ quotidie legimus aut lecta antea nobis fuere, piè & ad fidei analogiam ſcripta apud Lutherum, pro non ſcriptis & lectis habeantur.

6. Quoniam autem Eraſmi autoritate mouentur multi (vt certè magna eſt apud doctos, & literis humanioribus excultos omnes) notaui etiam ex eius Epiſtolis ad Sadoletum & Steuchum quædã, vbi confirmat, nec confeſsionem auricularem, nec imagines in templis & quædã ſimilia, eſſe ex Dei verbo, aut vſu veteris & verè Apoſtolicæ Eccleſiæ. Quæ quidem noſtrorum nemini dubia ſunt: ſed cõſulendũ eſt ijs etiam adducẽdis qui aliter ſentiunt.

7. Addi-

7. Addidimus aūt nōnulla in Indice noſtro per locos communes deſcripto, quæ prætermiſſa inter legendum animaduertebamus.

8. Errata pauca quædam, quæ in prioribus editionibus reperiebantur, correximus.

9. Autorum quos citat Caluinus, locos vbi deerant in margine, non paucos repoſuimus.

10. Poſtremò notauimus etiam, vbi diſtinctiones erāt, aut diuiſiones in plura mēbra, quo quodque membrum loco tractetur. Similiter, vbi aduerſariorum obiectiones, autoris ſolutiones, & reſponſiones.

Cæterùm, quum poſſem hæc lectori ſimpliciter inſcribere, velut admonendi cauſa, malui tamen nomen hîc tuum apparere, frater amantiſſime Marcuarde. Quod & cōdonaturum te meo in te amori confido, cuius hoc etiam volui extare, vt in loco illuſtri, veluti ſacrum pignus, & μνημόσυνον. Idq́; eo feci libentius, quod (vt ante dixi) recordor tibi, pro tua humanitate, placuiſſe illam quę in componendo huius Inſtitutionis Indice ſequuti eramus rationem. Quod ſi & aliis pleriſq; bonis non diſplicere intelligemus iſta, dabimus & aliquando, Deo iuuante, hoc ipſum Caluini opus in typos, ſiue tabulas contractum: cuius laboris ſpecimen aliquod apud auditores noſtros edidimus anno ſuperiore, alia etiā nonnulla amicis quibuſdam noſtris inſpicienda exhibuimus. Imò & Indicē illum in Caluini opuſcula ante annos 24. à nobis collectum, additis iis quæ poſtea ſcripſit autor, ſtudioſis Theologię communicabimus, ſi Deo volente, vita, & otium ſuppetet. Siue hæc autem, ſiue alia in Caluini ſcriptis à nobis elaborabuntur, nolim ſic à quoquam accipi, quaſi in Typographorum gratiam ea interpolare nobis ſit propoſitū, vt vetera veſtimenta ſolent, qui eiuſmodi rerum officinam exercent. Iam enim ab initio huius Epiſtolæ quod ſentio, ingenuè ſum teſtatus, eiuſmodi eſſe Caluini lucubrationes, quas non dubitē Eccleſiis Chriſti fore ſemper ipſas & vtiles & gratas. Quod ſine cuiuſquam aliorum contemptu dictum accipi velim: in omnibus enim Dei dona & agnoſco, & veneror atq; etiam in vſum adhibeo meum, vt par eſt, fieríque decet. Verùm antequā finem facio, vehementer à te peto, mi frater, boni vt conſulas quòd prolixius iſta ſcripſi. Nam apud te breuiori ſermone, imò priuata epiſtola potui defungi: ſed cogitandum mihi fuit, vt permultis non tantum quid hîc fecerim, ſed etiam quare, quando, & quomodo, exponerem. Faxit autem Dominus Deus noſter, vt omnia cedant ad nominis ſui gloriam, & Eccleſiæ vtilitatē. Idem te, chariſſime frater, & Symmyſta, Marcuarde, cum tuis omnibus conſeruet incolumem, ſpiritúſq; ſui donis magis ac magis locupletare pergat. Tu viciſſim, vt facis, nos ama, & Deo commenda. Vale. Lauſannæ v. Idus Auguſti 1576.

Tuus ex animo
N. Collado.

quæ Patribus ſub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta eſt. Capita XVII.

1 Adæ lapſu & defectione, totũ humanũ genus maledictioni fuiſſe addictũ, & á prima origine degeneraſſe. vbi de peccato originali.
2 Hominem arbitrij libertate nunc eſſe ſpoliatum, & miſeræ ſeruituti addictum
3 Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnabile prodire.
4 Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.
5 Obiectionum refutatio quæ pro defenſione liberi arbitrij afferre ſolent.
6 Homini perdito quærendam in Chriſto redemptionem eſſe.
7 Legem fuiſſe datam, non quæ populum veterem in ſe retineret, ſed quæ foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum.
8 Legis moralis explicatio.
6 Chriſtum, quanuis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuiſſe.
10 De ſimilitudine veteris & noui Teſtamenti.
11 De differentia vnius Teſtamenti ab altero.
12 Chriſtum, vt Mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri hominem.
13 Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe.
14 Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant perſonam.
15 Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimùm ſpectanda in eo eſſe, munus Propheticum, Regium, & Sacerdotium.
16 Quomodo Redemptoris partes impleuerit Chriſtus, vt nobis ſalutẽ acquireret. vbi de morte & reſurrectione eius agitur, & in cœlum aſcenſu
17 Rectè & propriè dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem.

LIB. III.

De modo percipiendæ Chriſti gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus conſequantur. Capita XXV.

1 Quæ de Chriſto dicta ſunt, nobis prodeſſe, arcana operatione Spiritus.
2 De fide. vbi & definitio eius ponitur, & explicãtur quæ habet propria.
3 Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia,
4 Quàm procul abſit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt ſophiſtæ in ſuis ſcholis. vbi de confeſſione & ſatisfactione agitur.
5 De ſupplementis quæ ad ſatisfactiones adiiciunt, nempe indulgẽtiis, & purgatorio.
6 De vita hominis Chriſtiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura
7 Summa vitæ Chriſtianæ, vbi de abnegatione noſtri.

8 De cru-

8 De crucis tolerantia, quæ pars eſt abnegationis.
6 De meditatione futuræ vitæ.
10 Quomodo vtendum præſenti vita eiúſque adiumentis.
11 De iuſtificatione fidei, ac primò de ipſa nominis & rei definitione.
12 Vt ſeriò nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio, ad Dei tribuual tollendas eſſe mentes.
13 Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda.
14 Quale initium iuſtificationis & continui progreſſus.
15 Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere.
16 Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papiſtæ.
17 Promiſſionum Legis & Euangelij conciliatio.
18 Ex mercede malè colligi operum iuſtitiam.
19 De libertate Chriſtiana.
20 De oratione, quæ præcipuum eſt fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.
21 De electione æterna, qua Deus alios ad ſalutem, alios ad interitum prædeſtinauit.
22 Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ teſtimoniis
23 Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina ſemper iniquè grauata fuit.
24 Electionem ſanciri Dei vocatione: reprobos autem ſibi acceſſere iuſtum, cui deſtinati ſunt, interitum.
25 De reſurrectione vltima.

LIBRO IIII.

De externis mediis vel adminiculis, quibus Deus in Chriſti ſocietatem nos inuitat, & in ea retinet. Capita XX.

1 De vera Eccleſia, cum qua nobis colenda eſt vnitas: quia piorum omnium mater eſt.
2 Comparatio falſæ Eccleſiæ cum vera.
3 De Eccleſiæ doctoribus & miniſtris, eorum electione & officio.
4 De ſtatu veteris Eccleſiæ, & ratione gubernandi quæ in vſu fuit ante Papatum.
5 Antiquam regiminis formam omnino peſſundatam fuiſſe tyrannide Papatus.
6 De primatu Romanæ ſedis,
7 De exordio & incrementis Romani Papatus, donec ſe in hanc altitudinem extulit, quia & Eccleſiæ libertas oppreſſa, & omnis moderatio euerſa fuit.
8 De poteſtate Eccleſiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuit in Papatu.
9 De Conciliis, eorúmque authoritate.
10 De poteſtate in Legibus ferendis, in qua ſæuiſſimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum ſuis.
11 De Eccleſiæ iuriſdictione, eiúſque abuſu qualis cernitur in Papatu.

12 De Eccleſiæ diſciplina, cuius præcipuus vſus in cenſuris & excommunicatione.
13 De votis quorum temeraria nuncupatione quiſque ſe miſerè implicuit.
14 De Sacramentis:
15 De Baptiſmo,
16 Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere.
17 De ſacra Chriſti Cœna, & quid nobis conferat.
18 De Miſſa Papali: quo ſacrilegio non modò profanata fuit Cœna Chriſti, ſed in nihilum redacta.
19 De quinque falſò nominatis Sacramentis: vbi ſacramenta non eſſe quinque reliqua, quę pro Sacramentis hactenus vulgò habita ſint declaratur: tum qualia ſint oſtenditur.
20 De politica adminiſtratione.

PRAECI-

PRAECIPVA CAPITA EORVM QVAE IN HOC INSTITVTIONIS CHRISTIANAE OPERE continentur.

DE Abnegatione noſtri lib.3,c 7
de Adæ lapſu lib.2,cap.1
de Angelis lib.1,cap 14
de Aſcenſu Chriſti in cœlum lib. 2,cap 16
de Baptiſmo lib.4,cap,15
de Charitate proximi lib.2,cap.8
de Cœlibatu Sacerdotũ lib.4,c.12
de Cœna Chriſti lib.4,cap 17
de Conciliis, & eorum authoritate libro 4,cap 9
de Confeſſione Papali, & ſatisfactione lib.3.cap.4
de Confirmatione Papali li.4,c.19
de Conſcientia lib.3,cap.19
Chriſtus ad quid miſſus lib.2,c.15
de Chriſti diuinitate lib.2,ca 14
Quomodo Chriſti perſona vna ſit in duabus naturis lib.2, cap.14
de Deſcenſu Chriſti ad inferos li. 2,cap.16
Quomodo Chriſtus mediator lib. 2,cap.12
Chriſtum nobis meritum eſſe vitam æternam lib.2,cap.17
Chriſtus Propheta, Rex, & Sacerdos lib.2.ca.15
de Crucis tolerantia libro 3,cap.8
de Dei notitia lib.1,cap.1, & ſequentibus:
cognoſci Deum naturaliter ab omnibus lib.1,cap.3
cognitio Dei quorſum tendat lib. 1,cap.2
Dei cognitionem ſuffocari vel inſcitia, vel malitia hominum lib. 1,cap: 4
de vnica Dei eſſentia, & tribus perſonis lib.1.ca.13
Impiorũ operibus quomodo Deus vtatur lib.1,cap. 18
de Diabolis libro 1,ca:14
de Eccleſia libro 4,cap.1
Eccleſiæ veræ & falſæ comparatio lib:4,cap.2
de Eccleſiæ diſciplina & iuriſdictione libro 4,cap.11,12
de Eccleſiæ poteſtate, quoad leges ferendas lib.4.cap 10
de Eccleſiæ poteſtate, quoad fidei dogmata lib.4 cap 8
de veteris Eccleſiæ ſtatu lib:4,ca 4
de Electione æterna lib.3.cap 21
Vocatione ſanciri æternam Dei electionem lib.3,cap. 24
de Fide lib.3,cap.2
de Hæreticis & ſchiſmaticis libro 4.capite 1
de Hominis creatione lib.1,cap.15
de Idolis lib.1,ca.11,& 12
de Ieiunio lib.4,cap.12
de Ieſu nomine lib 2.cap.15
de Imagine Dei lib.1,cap.15
Imaginem Deo affingere nefas eſſe libro 1,cap 11
de Impoſitione manuũ lib.4,c.19
de Indulgentiis lib.3,cap.5
de Iudiciis forenſibus lib.4.cap.20
de Iuramento lib 2, cap.8
de Iuſtificatione fidei lib.3,cap.11
de Iuſtificationis initio & progreſſu lib.3.cap.14
de Iuſtificatione quæ obſeruanda
de Lege lib.2,cap 7
de Lege, ipſius fine, officio & vſu lib.2,cap,7
Legis moralis explicatio lib.2,c 8
de Legibus lib.4,cap.20
de Libero arbitrio libro 1,cap.15, & lib.2,ca.2,& 5
de Libertate Chriſtiana lib.3,ca.19
de Matrimonio lib.4,cap.19
de Mediatore Chriſto lib.2,cap.12
Ex mercede malè colligi operũ iuſtitiam lib 3,cap,18
de Meritis operum lib.3,cap.15
de Miſſa Papali lib 4,cap.18
de Monachatu lib.4,cap.13

dↄ Morte Chriſti lib:2,cap.16
Mundum à Deo conditum, ab eodem foueri, ac gubernari libro 1.capite 16
de Mundi gubernatione lib.1, c.16
de Oratione lib.3,cap.20
de Ordinibus Eccleſiaſticis Papæ lib.4.cap 19
de Ordine & miniſteriis Eccleſiæ libro 4,cap.3
de Pædobaptiſmo lib.4,cap.16
de Paſtorum electione & officio lib.4,cap.3
de Peccato in Spiritum ſanctum libro 3,cap.3
de Peccato originali lib.2,cap.1
de Pœnitentia vera lib.3,cap.3
de Pœnitentia Papali lib 4,cap.19
de Politica adminiſtratione libro 4,cap.20
de Prædeſtinatione Dei lib:3,ca.21
Promiſſionum Legis & Euangelij conciliatio lib.3,cap:17
de Prouidentia Dei lib.1.cap:16
de Purgatorio lib:3.cap.5
Redemptor Chriſtus lib.2, c.16
de Regeneratione lib:3.cap.3
de Romanæ ſedis primatu, & Romani Papatus exordio libro 4, cap.6,7
Reprobos ſua culpa accerſere ſibi interitum ad quem ſunt prædeſtinati lib.3, cap 24
de Reſurrectione Chriſti lib.2,c.16
de Reſurrectione vltima lib.3,c.25
de Sacramentis lib.4,c.14
de falſo nominatis Sacramentis libro 4.cap.17
de Sanctorũ intercesſione li.3,c.20
de Satisfactione Papali lib.3.cap.4
de Scandalo lib.3.cap.19
Scripturæ ſacrę authoritas lib.1,c.6
Scripturæ doctrinam neceſſariam nobis eſſe lib.1,cap:9
de Spiritu ſancto, & illius officiis libro 3,cap.1
de Spiritus arcana operatione lib. 3,capite 1
Teſtamenti veteris & noui ſimilitudo lib.2,cap.10
de Traditionibus humanis liro 4, capite 10
de Trinitate lib.1,cap.15
de Vita hominis Chriſtiani li.3,c.6
de Vitæ futuræ meditatione li.3,c.9
Vita præſenti quomodo vtendum libro 3.cap,10
Vocatione ſanciri æternam Dei electionem lib.3,cap.14
de Vocatione ſua diligenter cuique inſpicienda lib.3, cap.7
de Votis lib.4,cap.13
de Vnctione vltima Papali libro 4,capite 19

Hæc omnia perſpicue ac ſolide in hiſce Inſtitutionibus tractantur: & quicquid aduerſarij contrà obiiciunt, ita confutatur, vt cuiuis pio lectori ita ſatisfiat, nequid eum poſthac morentur ſophiſtarum fuci.

Annotatiuncularum in margine adſcriptarum errata ſic corrigito.

*Folio 1, pagina b, erratum, cap. lib. 2. R. vtraque, repone. De vtraque. 3 b prehenditur, vt &, hîc.
&. Ibid. Dauid eos ſentire, impios ſentire. 7 a contemplatione ad, contemplatio, & ad. 9 a ſuleret
mortalibus, ſuleret mortalibus. 10 b ſe: non alia tamẽ, ſe: non alio tamen. 11 a gelio, gelio. hîc & ſec:
5. 12 a proponit, proponit: hîc & ſect. 4. ibid. b euehat, argumentũ, euehit, argumẽta. 13 b Moſen nun
quã, Moſen vnquã. 14 b volant Vide, volant. hîc & ſect. 2. Vide. 16 b la 4. & 44. la 43. & 44. 17
b niti ſe obtrudunt, obtendũt. 24 a ſuffurrantur, ſuffurantur. 34 b: cere neceſsitatem, neceſsitate. 39 a
probatur ex repa- reparatione corruptæ naturæ, qua Chriſtus nos reformat ad imaginem Dei, &
aliis argumentis. 64 b animæ partẽ fruſtra, animæ partẽ. Fruſtra homines, &c debet poni in mar
gine ſect. 2. 67 a agat) ſed quia illud, illud eius. 75 a quũ ibi non nudis, nõ de nudis. 79 b rendũ pre
pararet, præpararet. hîc & ſect. 2. 82 a formidine exerceat, coerceat 85 a recurrere, & opera, & o-
pẽ. 95 a ſect. 4. ſect. 44: 97 a Multa cõtra 8. præ, 9. præ. ibid 8 præcepto, 9. præcepto. ibid. b argumẽ
ta tantum, rudimenta tantũ. 101 a Eccle. Lat. præcipuè, Eccl cath: præcipuè. 114 b dẽ, abſurdã eſſe,
dẽ, abſurdũ eſſe. ibid. dũ duas Chriſto, dũ duas in Chriſto. 117 b apparuit, rectũ, apparuit, vnctum.
120 a mus. vt cũ (ut ait, mus, quũ (vt ait. 121 a quẽ gradũ occu primum gradum. 122 b nymũ. Idem
Au Item Au- 129 a paſsim occurrant in, paſsim occurrunt in 135 b ſuſtinendo, fides ſe, ſuſtinẽdos,
fides ſe. 136 a uinis vltionis in im- uinæ vltionis. 153 a dũ ne qua ſecuritas, ne qua ſeruitus. 163 b di
tur ita à veteri- ditur id à veteri 213 a tur Dei quorundã, tur Deus. 215 b nulla impietatis, craſſa im
pietatis. 228 b ſmũ de ſecuro, de ſeruo. 236 b ſect. 12. Dei in ſe prouocare, & euidentius ſignis: eui-
dẽtib⁹ ſignis. 242 b tam⁹ illud Rous. tãs illud. 264 a ſter. Vide ex c. 4. Vide & c. 4 ibid. b De Acho
lutis, De Acoluthis. 267 b Id quoque epiſ. cõ Id quoque epiſt. con. 269 a porũ cõceſſa principes, prin
cipibus: 270 b quædã curã ani quædã ad curã. 273 a ſtencus Num 5, Stenchus. 287 b ceptio ad ſo-
lutionũ. ſolutionem. ibid: aduerſariorũ Solutio, aduerſariorũ. Solutio. 294 b bus Propter illas, bus,
Propter 301 a ciẽs apud illud le, apud illos le. 304 a gitãte principũ, gitate principũ. 308 a uinum in
Inſtitutio, in Inſtructio. 309 b Ieiuniũ tribus re tribus in re. 310 b quod ad vitiũ de, quod vitiũ de.
314 b aliũ eſſe Papiſtici, aliã 359 b ritate, qui Miſſam, qui Cœnã. ibid. Ipſos tamẽ veteres videri,
&c. deme totam illã annotationẽ quia extat initio pag 360. 361 b ipſa Miſſa, ipſa Miſſæ ſanctitas.
362 a re: vide c. 39. ſec. cap. 19. ſect. 365 a fidei ratione: ius &, fidei ratione: cuius &. 367 impiam iſta
rũ ob, impiã iſtorũ ob. 372 b ſtratum geſſerunt Sancta. ſtratum geſſerunt: Sancta. 375 b turalẽ reſe
rant. cuius, referantur. 377 a diſputationes, diſceptationes. 157 b Refutatio inepta, ineptæ.*

INSTITVTIONIS CHRIſTIANÆ RELIGIONIS

LIBER PRIMVS.

De cognitione Dei Creatoris.

Dei notitiam & noſtri res eſſe coniunctas, & quomodo inter ſe cohæreant. CAPVT I.

TOTA ferè ſapientiæ noſtræ ſumma, quæ vera demum ac ſolida ſapientia cenſeri debeat, duabus partibus conſtat, Dei cognitione & noſtri. Cæterùm quum multis inter ſe vinculis connexæ ſint, vtra tamen alteram præcedat, & ex ſe pariat, non facile eſt diſcernere. Nam primò, ſe nemo aſpicere poteſt quin ad Dei in quo viuit & mouetur, intuitum ſenſus ſuos protinus conuertat: quia minimè obſcurum eſt, dotes quibus pollemus, nequaquã à nobis eſſe: imò ne id quidem ipſum quod ſumus, aliud eſſe quàm in vno Deo ſubſiſtentiam. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cœlo ad nos ſtillant, tanquam à riuulis ad fontem deducimur. Iam verò ex noſtra tenuitate meliùs apparet illa, quæ in Deo reſidet bonorũ infinitas. Præſertim miſerabilis hæc ruina, in quam nos deiecit primi hominis defectio, ſurſum oculos cogit attollere, non modò vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deeſt, ſed metu expergefacti, humilitatem diſcamus. Nam vt in homine reperitur quidam miſeriarum omnium mundus, ac ex quo ſpoliati ſumus diuino ornatu, pudenda nuditas immenſam probrorum congeriem detegit: propriæ infœlicitatis conſcientia vnumquenque pungi neceſſe eſt, vt in aliquam ſaltem Dei notitiam veniat.* Ita ex ignorantiæ, vanitatis, inopiæ, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ ſenſu recognoſcimus, non alibi quàm in Domino ſitam eſſe veram ſapientiæ lucem, ſolidam virtutem, bonorum omnium perfectam affluentiam, iuſtitiæ puritatem: atque adeò malis noſtris ad conſideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illum ſeriò aſpirare poſſumus, quàm cœperimus nobiſipſis diſplicere. Quis enim hominum non libenter in ſe requieſcat? quis etiam non requieſcit quandiu ſibi eſt incognitus, hoc eſt, ſuis dotibus eſt cõtentus, & inſcius ſuæ miſeriæ vel immemor? Proinde vnuſquiſquè ſui agnitione non tantùm inſtigatur ad quærendum Deum, ſed etiam ad reperiendum quaſi manu ducitur.

Homo ſui agnitione non tantum inſtigatur ad quærẽdũ Deũ, ſed quaſi manu ducitur etiã ad reperiendum, Act. 17. 28.

**Vide Calu. Ioan. 4. 10.*

2 Rurſum hominem in puram ſui notitiã nunquam peruenire conſtat niſi prius Dei faciem ſit cõtemplatus, atq; ex illius intuitu ad ſeipſum inſpiciendum deſcendat. Nam (quæ ingenita eſt omnibus nobis ſuperbia) iuſti ſemper nobis videmur & integri, & ſapientes, & ſancti: niſi manifeſtis argumentis, iniuſtitię, fœditatis, ſtultitiæ, & impuritatis noſtræ conuincamur. Non autem conuincimur, ſi in nos duntaxat ipſos reſpicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica eſt regula ad quam exigendum eſt iſtud iudicium. Quia enim ad hypocriſin natura propenſi ſumus omnes, ideo inanis quædam iuſtitiæ ſpecies pro iuſtitia ipſa nobis abunde ſatisfacit. Et quia nihil intra nos vel circum apparet quod non ſit plurima obſcœnitate inquinatum: quod paulò minus fœdum eſt, pro

Homo nunquã ad puram ſui notitiã peruenire poteſt, niſi prius Dei faciẽ ſit cõtẽplatus, id eſt ex verbo cognoſcere, & expẽdere cœperit qualis ſit & quam exacta iuſtitiæ, ſapiẽtiæ & virtutis eius perfectio, ad quam nos conformari oportet.

puriſſimo arridet, quandiu mentem noſtram intra humanæ pollutionis fines continemus. Non ſecus atque oculus, cui nihil aliàs obuerſatur niſi nigri coloris, candidiſſimum eſſe iudicat quod tamen ſubobſcura eſt albedine, vel nonnulla etiam fuſcedine aſperſum. Quin ex corporeo ſenſu propius adhuc diſcernere licet quantum in æſtimãdis animæ virtutibus hallucinemur. Nam ſi vel terram deſpicimus medio die, vel intuemur quæ aſpectui noſtro circumcirca patent, validiſſima perſpicaciſſimáque acie videmur nobis præditi: at vbi in ſolem ſuſpicimus, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perſtringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud noſtrum in conſiderandis terrenis acumẽ, vbi ad ſolem ventũ eſt, meram eſſe hebetudinẽ. Ita & in reputandis ſpiritualibus noſtris bonis contingit quãtiſper enim extra terram non reſpicimus, propria iuſtitia, ſapientia, virtute pulchrè contenti, nobis ſuauiſſime blandimur, & tantũ non ſemidei videmur. at ſi ſemel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expẽdere qualis ſit, & quàm exacta iuſtitię, ſapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amuſſim cõformari nos oportet: quod antea in nobis falſo iuſtitiæ prætextu arridebat, pro ſumma iniquitate mox ſordeſcet: quod mirificè imponebat ſapientiæ titulo, pro extrema ſtultitia fœtebit: quod virtutis faciem præ ſe ferebat, miſerrima impotentia eſſe arguetur: adeò diuinæ puritati malè reſpondet quod videtur in nobis vel abſolutiſſimum.

Sanctiſsimi etiam homines, quoties Deus illis extra ordinẽ manifeſtauit præſentiam & gloriam ſuam, horrore & ſtupore perculſi fuerunt.

Iudic.13.22. Iſa.6.5. Ezec.2.1, & alibi. Geneſ.18.17. 1.Reg 19.13.

3 Hinc horror ille & ſtupor, quo paſſim Scriptura recitat perculſos atque afflictos fuiſſe ſanctos, quoties Dei pręſentiam ſentiebant. Quum enim eos videamus, qui abſente ipſo ſecuri firmíque conſiſtebant, ipſo gloriam ſuam manifeſtante, ſic quatefieri ac conſternari vt mortis horrore concidant, imò abſorbeantur, & penè nulli ſint: colligendum inde eſt, hominem humilitatis ſuæ agnitione nunquam ſatis tangi & affici, niſi poſtquam ſe ad Dei maieſtatem comparauit. Eius autem conſternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tũ in Prophetis: adeò vt vox illa in Dei populo vſitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideo & hiſtoria Iob ad proſternendos ſuæ ſtultitiæ, impotentiæ, pollutionis conſcientia homines, potiſſimum ſemper argumentum à diuinæ ſapientię, virtutis, puritatis deſcriptione ducit. Neque fruſtra: videmus enim vt Abraham melius ſe terrã & puluerem agnoſcat, ex quo propius ad conſpiciendam Domini gloriam acceſſit: vt Elias tecta facie, eius acceſſum expectare non ſuſtineat: tantum eſt in aſpectu formidinis. Et quid faciat homo, putredo ac vermis, quum ipſos quoq; Cherubim velare, ipſo pauore, faciem ſuam oporteat? Hoc ſcilicet eſt quod dicit Propheta Iſaias, Erubeſcet ſol, & confundetur luna, quum Dominus exercituum regnauerit: hoc eſt, vbi claritatem ſuã extulerit, ac propius admouerit, lucidiſſimum quodq; præ illa tenebris obſcurabitur. Vtcunque tamen Dei noſtríque notitia mutuo inter ſe nexu ſint colligatæ, ordo rectè docendi poſtulat vt de illa priore diſſeramus loco, tum ad hanc tractandam * poſtea deſcendamus.

Iſa 24.23. Iſa.2.10, & 19.

** Cap.15. huius libri, & ſex primis cap. lib.2. R. vtraq; aũt agit coniũctim lib.2.c.8.ſec.1.2.3.*

Quid ſit Deum cognoſcere, & in quem finem tendat eius cognitio. CAPVT II.

Deũ cognoſcere nõ eſt cõcipere tãtùm eſſe aliquẽ Deum, ſed tenere quod de eo ſcire noſtra refert, vtile eſt in eius gloriã, & expedit.

IAM verò Dei notitiam intelligo, qua non modò concipimus aliquem eſſe Deum, ſed etiã tenemus quod de eo ſcire noſtra refert, quod vtile eſt in eius gloriam, quod denique expedit. Neque enim Deum, propriè loquendo cognoſci dicemus, vbi nulla eſt religio nec pietas. Atque hîc nondum attingo eam notitiæ ſpeciem, qua homines in ſe perditi ac maledicti Deum redemptorem in Chriſto mediatore apprehendũt: ſed tantùm

tùm de prima illa & ſimplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo ſi integer ſtetiſſet Adam. Nam etſi nemo iã in hac humani generis ruina Deũ vel patrem, vel ſalutis authorem, vel vllo modo propitium ſentiet donec ad eum nobis pacificandũ medius occurrat Chriſtus: aliud tamen eſt ſentire Deum fictorem noſtrũ ſua nos potentia fulcire, prouidentia regere, bonitate fouere, omniq; benedictionum genere proſequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Chriſto nobis propoſitam amplecti. Quia ergo Dominus primum ſimpliciter Creator tam in mundi opificio, *quàm in generali Scripturæ doctrina, deinde in Chriſti facie redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarũ nunc prior tractanda eſt, altera deinde *ſuo ordine ſequetur. Quãquam autem Deum apprehendere mens noſtra non poteſt, quin illi cultum aliquem tribuat: non tamen ſimpliciter tenere ſufficiet illum eſſe vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: niſi etiam perſuaſi ſimus fontem omnium bonorum eſſe: ne quid alibi quàm in ipſo quæramus. Hoc ita accipio, non ſolum quòd mundum hunc, vt ſemel condidit, ſic immenſa potentia ſuſtineat, ſapientia moderetur, bonitate conſeruet, humanũ genus præſertim iuſtitia iudicióque regat, miſericordia toleret, præſidio tueatur: ſed quia nuſquã vel ſapientiæ ac lucis, vel iuſtitiæ, vel potentiæ, vel rectitudinis, vel ſynceræ veritatis gutta reperietur, quæ non ab ipſo fluat, & cuius ipſe non ſit cauſa: vt hæc ſcilicet omnia ab ipſo expectare & petere diſcamus, eíque cum gratiarum actione accepta referre. Nã hic virtutum Dei ſenſus nobis idoneus eſt pietatis magiſter, ex qua religio naſcitur. Pietatem voco coniunctam cum amore Dei reuerentiã, quam beneficiorum eius notitia cõciliat. Donec enim ſentiant homines, Deo ſe omnia debere, paterna ſe eius cura foueri, eum ſibi omniũ bonorum eſſe authorem, vt nihil extra ipſum quærendum ſit, nunquam ei ſe voluntaria obſeruantia ſubiicient: imò niſi ſolidam in eo fœlicitatem ſibi conſtituant, nunquam ſe illi verè & ex animo totos addicent.

*Vide c.6.ſect.1.

*Lib.2.

2 Itaq; frigidis tantũ ſpeculationibus ludunt quibus in hac quæſtione inſiſtere propoſitũ eſt, quid ſit Deus: quum interſit noſtra potius, qualis ſit, & quid eius naturæ conueniat, ſcire. Quorſum enim attinet, Deũ aliquem cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura ſe otio tantùm oblectet? Quid deniq; iuuat Deum cognoſcere quocũ nihil ſit nobis negotij? Quin potius huc valere debet eius notitia, primùm vt ad timorẽ ac reuerentiam *nos inſtituat: deinde vt ea duce ac magiſtra omne bonum ab illo petere, & illi acceptũ ferre diſcamus. Quomodo enim mẽtem tuam ſubire queat Dei cogitatio, quin ſimul ex templo cogites te, quum figmẽtum illius ſis, eiuſdem imperio eſſe ipſo creationis iure addictum & mancipium? vitam tuam illi deberi? quicquid inſtituis, quicquid agis, ad illũ referri oportere? Id ſi eſt, iam profectò ſequitur vitã tuam praue corrũpi, niſi ad obſequium eius componitur: quãdo nobis viuendi lex eſſe debet eius voluntas Rurſum nec ad liquidũ perſpicere ipſum potes, niſi vt bonorum omnium fontem eſſe & originem agnoſcas: vnde & deſiderium illi adhærendi, & fiducia in ipſum naſceretur, ſi non ſua mentẽ hominis prauitas à recta inueſtigatione abduceret. Nam initio pia mens Deum non quemlibet ſibi ſomniat, ſed vnicũ & verum duntaxat intuetur: neq; illi quodcunque viſum fuerit affingit, ſed talem habere cõtenta eſt, qualem ſe manifeſtat ipſe, ſummáque diligentia ſemper cauet ne audaci temeritate vltra voluntatem eius egreſſa, perperam vagetur. Ita cognitum, quia cũcta moderari intelligit, tutorem ſibi eſſe confidit ac protectorẽ, ideóque in eius fidem totã ſe confert, quia bonorum omnium intelligit eſſe authorem: ſiquid premit, ſiquid deeſt, mox ſe recipit in eius præſidiũ, opem ab eo expectans: quia bonum & miſericordem eſſe perſuaſa eſt, in

Huc valere debet Dei notitia, primũ vt ad timorẽ ac reuerentiam nos inſtituat: deinde vt ea duce ac magiſtra omne bonũ ab illo petere, & illi acceptum ferre diſcamus.

**Vide cap.5. ſect. 8.& 9,&c.*

eum certa fiducia recumbit, nec dubitat malis ſuis omnibus ſemper in eius clementia paratum fore remedium: quia dominũ ac patrem agnoſcit, eum quoq; dignum ſtatuit eſſe cuius imperiũ in omnibus intueri, maieſtatem ſuſpicere, gloriam promouendam curare, mandatis obſequi debeat: quia iuſtum eſſe iudicem videt, ſuáq; ſeueritate armatum ad vindicanda ſcelera, eius tribunal ſemper in cõſpectu ſibi proponit, ac ipſius metu ſe retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamen iudicij eius ſenſu ita terretur vt ſubducere ſe velit, etiãſi quod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum vltorem, quàm erga pios beneficum, quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impijs & ſceleratis apud eum repoſitam eſſe pœnam, quàm iuſtis vitæ ęternæ mercedem. Præterea non ſola vindictę formidine ſe coercet à peccãdo, ſed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco domini obſeruat & colit, etiamſi nulli eſſent inferi, ſolám tamen eius offenſionem horret. En quid ſit pura germanáque religio, nempe fides cum ſerio Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in ſe cõtineat, & ſecum trahat legitimum cultum qualis in Lege præſcribitur. Atque hoc diligentius notandum eſt, quòd omnes promiſcuè venerantur Deum, pauciſſimi reuerentur, dum vbique magna eſt in ceremonijs oſtentatio, rara autem cordis ſynceritas.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter eſſe inditam.

CAPVT III.

Naturaliter ingenitam eſſe omnibus hanc perſuaſionem eſſe aliquem Deũ. Idq; vt ſuo ipſorũ iudicio damnentur qui illum non coluerint.

QVendam ineſſe humanæ menti, & quidem naturali inſtinctu, diuinitatis ſenſum, extra controuerſiã ponimus: ſiquidẽ, nequis ad ignorãtię pretextum confugeret, quandã ſui numinis intelligentiã vniuerſis Deus ipſe indidit, cuius memoriã aſſiduè renouãs, nouas ſubinde guttas inſtillat: vt quum ad vnũ omnes intelligãt Deum eſſe, & ſuũ eſſe opificem, ſuo ipſorum teſtimonio dãnentur, ꝙ non & illum coluerint, & eius voluntati vitã ſuam conſecrarint. Sanè ſicubi Dei ignorãtia quęratur, nuſquã magis extare poſſe eius exemplum veriſimile eſt, quàm inter obtuſiores populos & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla

Cicero de Natura deorum.

eſt etiã, vt Ethnicus ille ait, tam barbara natio, nulla gens tã efferata, cui non inſideat hæc perſuaſio, Deum eſſe. Et qui in alijs vitę partibus minimum videntur à belluis differre, quoddã tamen perpetuò religionis ſemen retinent: adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium viſceribus inhæret cõmunis iſta pręſumptio. Nulla ergo quum ab initio mundi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere poſſet: in eo tacita quædã confeſſio eſt, inſcriptum omniũ

Idololatria amplũ eſt documentũ Dei notitiam omnium mentibus naturaliter eſſe inditam.

cordibus diuinitatis ſenſum. Quin & idololatria huius conceptionis amplum eſt documentum. Quam enim non libenter ſe deijciat homo, vt alias præ ſe creaturas ſuſpiciat, ſcimus. Proinde quum lignum potius & lapidem colere malit, quàm vt nullum putetur habere Deum: cõſtat vehementiſſimam iſtam eſſe de numine impreſſionem, quæ adeò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius ſit naturæ affectum frangi: quẽadmodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque ſponte ſe demittit, quò Deum reuereatur.

Falli eos qui dicũt paucorum vafritia excogitatam religionem ad continẽdum in officio ſimplicem populum.

2 Quare vaniſſimum eſt quod à quibuſdã dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatã eſſe religionem, vt hac arte ſimplicem populum in officio continerent: quum tamen ipſi, qui alijs authores erant Dei colendi, nihil minus crederent quàm aliquem eſſe Deum. Fateor quidẽ plurima in religione cõmentos eſſe aſtutos homines, quibus reuerentiam plebeculæ inijcerẽt, & terrorem incuterent, quo haberent obſequẽtiores

eius

eius animos: ſed id nuſquã obtinuiſſent, niſi iam prius conſtanti illa de Deo perſuaſione imburę fuiſſent hominum mentes, ex quo velut ſemine emergit ad religionem propenſio. Ac ne illos quidem ipſos qui religionis titulo callidè rudioribus imponebãt, Dei notitia prorſus vacaſſe credibile eſt. Tametſi enim extiterunt olim nonnulli, & *hodie non pauci emergunt qui Deum eſſe negent: velint tamen nolint, quod neſcire cupiunt, ſubinde ſentiſcunt. Nemo in audaciorem aut effręnatiorem numinis contemptum prorupiſſe legitur quàm * C. Caligula: nemo tamen miſeriùs trepidauit, quũ aliquod iræ diuinæ indicium ſe proferebat: ita Deum quem ſtudebat ex profeſſo contemnere, inuitus exhorreſcebat. Hoc paſſim eius quoque ſimilibus euenire videas: vt enim quiſque eſt audaciſſimus Dei contemptor, ita vel ad folij cadentis ſtrepitum maximè perturbatur. Vnde id, niſi ex diuinæ maieſtatis vltione, quæ illorum cõſcientias eò vehementiùs percellit, quò magis eam refugere conantur? Omnes quidem latebras reſpectant, quibus ſe abdant à Domini præſentia, & eam rurſum ex animo ſuo deleant: ſed velint nolint, irretiti ſemper tenentur. Vtcunque interdum videatur euaneſcere ad momentum aliquod, ſubinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit: vt ſiqua illis remiſſio eſt à conſcientiæ anxietate, non multum abſimilis ſit à ſomno ebrioſorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placidè conquieſcunt: quia diris & horrificis inſomnijs continenter vexantur. Ergo impij quoque ipſi exemplo ſunt, vigere ſemper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

** De Atheis quibuſdam huius temporis, Calvinus de Scandalis.*

Etiam impij & athei homines coguntur, velint nolint, ſentire aliquẽ Deũ eſſe.

** Suetonius in Caligula cap. 51.*

3 Hoc quidem rectè iudicantibus ſemper conſtabit, inſculptum mẽtibus humanis eſſe diuinitatis ſenſum, qui deleri nunquam poteſt. Imò & naturaliter ingenitam eſſe omnibus hanc perſuaſionem, eſſe aliquem Deum, & penitus infixam eſſe quaſi in ipſis medullis, locuples teſtis eſt impiorum contumacia, qui furioſè luctando, ſe tamen extricare è Dei metu nequeunt. Iocoſè licet eludant Diagoras & ſimiles, quicquid omnibus ſeculis de religione creditum fuit: ſubſannet Dionyſius cœleſte iudicium: Sardonius hic riſus eſt, quia intus eos mordet conſcientiæ vermis cauterijs omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetuſtate obſoleſcere errores, religionem in dies magis creſcere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulo pòſt dicendum erit) omnem Dei notitiam, quantum in ſe eſt, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tantum dico, Quum ſtupida, quam impij ad Deum ſpernendum cupidè accerſunt, durities in eorum animis tabeſcat, vigere tamen, ac ſubinde emergere quem maximè extinctum cuperent, deitatis ſenſum. Vnde colligimus non eſſe doctrinam quæ in ſcholis primùm diſcenda ſit, ſed cuius ſibi quiſque ab vtero magiſter eſt, & cuius neminem obliuiſci natura ipſa patitur, quamuis huc multi neruos omnes intendant. Porrò ſi ea conditione nati ſunt omnes ac viuunt, vt Deum cognoſcant: Dei autem notitia niſi huc vſque proceſſerit, fluxa eſt ac euanida: eos omnes à creationis ſuæ lege degenerare palàm eſt, qui non ad hunc ſcopum vniuerſas ſuæ vitæ cogitationes actionéſque deſtinant. Quod nec Philoſophos ipſos latuit. Non enim aliud eſt quod voluit Plato, dum ſæpius docuit ſummum animæ bonum Dei eſſe ſimilitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipſum tota transformatur. Proinde ſcitiſſime quoque ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur dum homines affirmat, ſi ab eorum vita ſemel abſit religio, non modo brutis pecudibus nihil excellere, ſed multis partibus longè eſſe miſeriores, vt qui tot malorum formis obnoxij, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuò trahant. Vnum ergo eſſe Dei cultum, qui ſuperiores ipſos reddat, per quem ſolum ad immortalitatem aſpiratur.

In Phædone & Theæteto.

Eandem notitiam partim inſcitia, partim malitia vel ſuffocari vel corrumpi. CAPVT IIII.

Licet omnes natura ſciant aliquem eſſe Deum, alij tamen in ſuperſtitionibus euaneſcunt, alij data opera malitioſè à Deo deſciſcunt.

SIcut autem omnibus inditum eſſe diuinitus religionis ſemen experientia teſtatur: ita vix centeſimus quiſq; reperitur qui conceptum in ſuo corde foueat, nullus autem in quo matureſcat: tantũ abeſt vt fructus appareat ſuo tempore. Porrò ſiue alij euaneſcant in ſuis ſuperſtitionibus, ſiue alij data opera malitioſè à Deo deſciſcant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in ſuperſtitionem labi dixi, non ita accipio quaſi ſua eos ſimplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborãt, ſemper ferè & ſuperba vanitate, & contumacia implicita eſt. Vanitas & quidem ſuperbiæ coniuncta in eo deprehenditur, ꝙ neque miſeri homines in Deo quærendo ſupra ſeipſos, vt par erat, conſcendunt, ſed pro carnalis ſui ſtuporis modo ipſum metiuntur: & neglecta ſolida inueſtigatione ad vanas ſpeculationes curioſè tranſuolant. Itaque non apprehendunt qualem ſe offert, ſed qualem pro ſua temeritate fabricati ſunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauerſum pedem moueant, in exitiũ præcipites ſemper ruere neceſſe eſt. Quicquid enim poſtea in cultum aut obſequium Dei moliantur, impenſum illi ferre nequeunt: quia non ipſum, ſed cordis ſui figmentũ potius & ſomnium, pro ipſo colunt. Hanc prauitatem diſertè notat Paulus, infatuatos eſſe dicens, quum ſapientes eſſe appeterẽt. Prius dixerat euanuiſſe in ſuis cogitationibus: ſed nequis eos culpa eximeret, ſubiicit, meritò eos excæcari, quia ſobrietate nõ contenti, ſed plus ſibi arrogando quàm fas ſit, tenebras vltro accerſunt, imò inani ac peruerſo faſtu ſeipſos infatuant. Vnde ſequitur, non eſſe excuſabilem eorum ſtultitiam, cuius cauſa eſt non vana modò curioſitas, ſed libido plus ſciendi quàm par ſit, cum falſa confidentia.

Superſtitioſorũ ſimplicitas eos nõ excuſat, quia eorum cæcitas vanitate, ſuperbia, & contumacia implicita deprehenditur, vt & ſect. 3.

Rom. 1. 22.

Pſal. 14. 1.

Quo ſenſu dicat Dauid eos ſentire non eſſe Deum.

2 Quòd autem Dauid impios & veſanos dicit ſentire in cordibus ſuis, non eſſe Deum, primò ad eos reſtringitur qui ſuffocata naturæ luce, conſultò ſeipſos obſtupefaciunt, vt paulò pòſt iterum videbimus. Quẽadmodum multos videmus, poſtquam audacia peccandi & conſuetudine obdurucrint, furioſe repellere omnem Dei memoriam, quæ tamen illis ſponte à naturæ ſenſu intus ſuggeritur. Iam quo magis deteſtabilem eorum furorem reddat, eos inducit præciſè negantes Deum eſſe, quãuis eſſentiam illi ſuam non adimant, ſed quia ſpoliantes eum ſuo iudicio & prouidẽtia, otioſum cœlo includunt. Nam quum nihil minus Deo cõueniat quàm abiectam mundi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominum ſcelera, vt impunè laſciuiant: quiſquis extincto cœleſtis iudicij metu ſecurè ſibi indulget, Deum eſſe negat. Atque hæc iuſta Dei vindicta eſt, pinguedinem obducere cordibus, vt impij poſtquam oculos ſuos clauſerunt, videndo non videant. Et Dauid alibi optimus ſuæ ſententiæ eſt interpres, vbi dicit timorem Dei non eſſe præ oculis impiorum: item ſibi in maleficijs ſuperbè plaudere, quia Deum non aſpicere, ſibi perſuadeant. Quanquam ergo coguntur aliquem Deum agnoſcere, eius tamen gloriam exinaniunt, potentiam illi detrahendo: ſicut enim (teſte Paulo) Deus ſeipſum abnegare nequit, quia ſui perpetuò ſimilis manet: ita iſti mortuum & inane idolum fingẽdo, Deum negare verè dicuntur. Adhæc notandum eſt, quanuis luctentur cum proprio ſenſu, & Deum non ſolum inde excutere, ſed in cœlo quoque abolere cupiant, nunquam tamen eò vſque inualeſcere ſtuporẽ, quin retrahat Deus ipſos interdum ad ſuum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter cõtra Deum ruant: quandiu illos ira rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipſis regnare certum eſt.

Pſal. 50. 2.

Pſa. 10. 11, & 2. 13.

Deo gratificari quũ tentat ſuperſtitio, mendacibus fucis ei illudit.

3 Sic inane illud patrociniũ quod ſuperſtitioni ſuæ prætexere multi ſolent,euertitur:putant enim ſtudium qualecunque religionis,quālibet præpoſterũ,ſatis eſſe:ſed non animaduertunt, veram religionem ad Dei nutum,ceu ad perpetuam regulam,debere conformari:Deũ verò ipſum ſemper ſui ſimilem manere:non ſpectrum eſſe aut phantaſma,quod pro vniuſcuiuſque libidine transformetur. Et ſanè videre eſt quàm mendacibus fucis Deo illudat ſuperſtitio,dum gratificari tentat.Nam ea ferè ſola,quæ ſibi curæ non eſſe teſtatus eſt,arripiens quæ præſcribit,ac ſibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non diſſimulanter reiicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicũque cultus Deo commentitios erigunt:quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent,niſi Deum prius nugarum ſuarum ineptijs conſentaneum finxiſſent. Quare Apoſtolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem,Dei eſſe ignorãtiam pronunciat.Quum Deum,inquit,neſciretis,ſeruiebatis ijs qui natura dij non erant. Et alibi ſine Deo fuiſſe tradit Epheſios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabant. Nec multũ intereſt,hac ſaltem in parte,Deúmne vnum,an plures concipias:quia ſemper à vero Deo diſcedis, & deficis:quo relicto,nihil tibi reſtat niſi execrabile idolum.Supereſt ergo vt cum Lactantio conſtituamus,Nullam eſſe legitimam religionem niſi cum veritate coniunctam.

Galat.4.8.
Epheſ.2.12.

Superſtitioſi non appropinquant ad Deũ niſi inuiti & ſeruili timore.

4 Accedit & ſecundum peccatum,ꝙ neq; Dei rationem vnquam habent niſi inuiti:nec ad ipſum appropinquãt donec renitentes pertrahãtur,nec tum quoq; volũtario imbuuntur timore,qui ex diuinæ maieſtatis reuerentia fluat,ſed tantũ ſeruili & coacto,quem illis Dei iudiciũ extorquet:quod quia effugere nequeũt,exhorrent,ſic tamen vt etiã abominentur. Siquidẽ conuenienter in impietatẽm,atq; in hanc ſolã competit illud Statij,Timorẽ primùm feciſſe in orbe deos. Qui animũ à Dei iuſtitia alienũ gerunt,tribunal,quod ad vindicandas eius tranſgreſſiones ſtare ſciunt,euerſum magnopere cupiunt. Quo affectu aduerſus Dominum belligerantur, qui ſine iudicio eſſe non poteſt: ſed dum eius potentiam ſibi ineuitabilem imminere intelligũt,quia nec amoliri,nec effugere valent,reformidant.Itaq; ne vbique videantur eum cõtemnere cuius maieſtas eos vrget,qualicunq; religionis ſpecie defunguntur: interim tamẽ non deſinunt omni vitiorum genere ſe polluere, & flagitia flagitijs copulare,donec ſanctam Domini Legem omni ex parte violarint, & vniuerſam eius iuſtitiam diſſiparint:vel certè non ita retinentur ſimulato illo Dei timore,quin ſuauiter in peccatis ſuis acquieſcant,& ſibi blãdiantur,& carnis ſuæ intemperantiæ indulgere malint, quàm Spiritus ſancti fræno eam cohibere. Sed quãdo inanis ea eſt & mendax religionis vmbra,vix etiã digna quæ vmbra nominetur:hinc rurſus facilè elicitur quantum ab hac cõfuſa Dei notitia differat,quæ ſolis fidelium pectoribus inſtillatur pietas,ex qua demum religio naſcitur.Et tamen hoc per flexuoſos circuitus conſequi volunt hypocritæ,vt Deo quem fugiunt,propinqui appareant.Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita eſſe debuerat, in cunctis ferè operibus ſecurè illi rebellantes, pauculis tantùm ſacrificiis placare eum ſtudent,vbi ſanctimonia vitæ & cordis integritate illi ſeruiendũ erat,friuolas nugas comminiſcuntur,& nihili obſeruatiunculas quibus eum ſibi concilient. Imò maiore licentia in fæcibus ſuis torpent, quia confidũt expiationum ludicris ſe poſſe erga illũ defungi:deinde vbi in illum defixa eſſe fiducia debuerat,in ſe vel creaturis ſubſidũt,eo poſthabito.Tandem ſe tanta errorũ congerie implicant, vt ſcintillas illas quæ micabant ad cernendam Dei gloriam ſuffocet,ac demum extinguat malitiæ caligo.Manet tamẽ ſemen illud quod reuelli à radice nullo modo poteſt, Aliquam eſſe diuinitatem: ſed ipſum adeo

corruptum, vt non niſi peſſimos ex ſe fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, Naturaliter inſculptũ eſſe Deitatis ſenſum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipſis eius confeſſionem extorquet neceſſitas. Rebus tranquillis facetè illudũt Deo, imò ad extenuandam eius potentiam dicaces ſunt ac garruli: deſperatio ſiqua eos vrget, ad eundem quęrendum extimulat, dictátque conciſas preces, ex quibus pateat non prorſus ignaros fuiſſe Dei, ſed quod citius emergere debuerat, fuiſſe peruicacia ſuppreſſum.

Reprobis neceſſitas extorquet confeſſionem aliquem eſſe Deum.

Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere. CAPVT V.

Dei eſſentia incomprehẽſibilis: ſed in operibus ſuis certas gloriæ ſuæ notas inſculpens viſibilem ſe quodam modo exhibuit.

Ad hæc, quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione poſitus eſt: ne cui præcluſus eſſet ad fœlicitatẽ aditus, non ſolùm hominũ mentibus indidit illud quod diximus religionis ſemen: ſed ita ſe patefecit in toto mundi opificio, ac ſe quotidie palàm offert, vt aperire oculos nequeant quin aſpicere eũ cogantur. Eſſentia quidem eius incomprehẽſibilis eſt, vt ſenſus omnes humanos procul effugiat eius numen: verùm ſingulis operibus ſuis certas gloriæ ſuæ notas inſculpſit, & quidem adeò claras & inſignes, vt ſublata ſit quamlibet rudibus & ſtupidis ignorantię excuſatio. Ideò optimo iure Propheta exclamat, luce quaſi veſtimento ipſum eſſe amictum: acſi diceret, cœpiſſe tunc demum viſibili ornatu inſignem prodire ex quo in mundi creatione ſua inſignia protulit, quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circunferimus decorus apparet. Ibidem etiam ſcitè idem Propheta cœlos vt expanſi ſunt, regio illius territorio comparat, cœnacula dicit contignaſſe in aquis, nubes eius eſſe vehicula, equitare ſuper alas ventorum, ventos & fulgetra eſſe celeres eius nuntios. Et quoniam plenius ſurſum refulget potentiæ & ſapientiæ eius gloria, paſſim vocatur cœlum eius palatium. Ac primùm, quaquauerſum oculos conijcias, nulla eſt mundi particula in qua non ſcintillæ ſaltem aliquæ gloriæ ipſius emicare cernantur. Ampliſſimam verò hanc & pulcherrimam machinã, quàm latè patet, vno intuitu luſtrare nequeas quin vi immenſa fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter author Epiſtolæ ad Hebræos ſecula nuncupat, inuiſibilium rerum ſpectacula: quòd nobis vice ſpeculi ſit tam concinna mundi poſitio, in quo inuiſibilem alioqui Deum contemplari liceat. Qua ratione Propheta cœleſtibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quòd euidentior illic extat diuinitatis teſtificatio quàm vt præterire gentis vllius vel obtuſiſſimæ conſiderationem debeat. Quod clarius enarrans Apoſtolus, patefactum eſſe hominibus dicit quod de Deo cognoſci operæpretium erat: quia inuiſibilia eius, ad ęternam vſque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnũ conſpiciunt.

Pſal.104.2. *Hebr.11.3.* *Pſal.19.1.* *Rom.1.19.*

Dei ſapientiam teſtantur non tãtùm ea quæ Philoſophi & eruditi homines ſpeculantur in cœlo & terra, ſed etiam quæ plebeij ſolo oculorum adminiculo percipiunt.

2 Mirificam eius ſapientiam quæ teſtẽtur, innumera ſunt tum in cœlo, tum in terris documenta: non illa modò recõditiora, quibus propius obſeruandis aſtrologia, medicina, & tota phyſica ſcientia deſtinata eſt: ſed quæ rudiſſimi cuiuſque idiotæ aſpectui ſe ingerunt, vt aperiri oculi nequeant quin eorum cogantur eſſe teſtes. Equidem qui liberales illas artes vel imbiberunt, vel etiam deguſtarunt, earum ſubſidio adiuti, longè altius prouehuntur ad introſpicienda diuinæ ſapientiæ arcana: nemo tamen earum inſcitia impeditur quominus artificij ſatis ſupérq; peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationem prorumpat. Nempe ad diſquirendos aſtrorum motus, diſtribuendas ſedes, metienda interualla, proprietates notandas, arte ac exactiore induſtria opus eſt: quibus perſpectis, vt Dei prouidentia explicatius ſe profert, ita in eius gloriam conſpi-

conſpiciendam, animum par eſt aliquantò ſublimius aſſurgere. Sed quum ne plebeii quidem & rudiſſimi qui ſolo oculorum adminiculo inſtructi ſunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltro ſe in iſta innumerabili, & tamen adeo diſtincta & diſpoſita cœleſtis militiæ varietate exerentem: conſtat neminem eſſe cui non abundè ſapientiam ſuam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis ſtructura connexionem, ſymmetriam, pulchritudinem, vſum, ea quam Galenus adhibet, ſolertia penſiculare, eximij eſt acuminis. Sed omnium tamen confeſſione, præ ſe fert corpus humanum tam ingenioſam cōpoſitionem, vt ob eam meritò admirabilis opifex iudicetur.

Libris de vſu parti.

2 Ac proinde quidam ex philoſophis olim hominem non immeritò vocarūt μικρόκοσμον, quia rarum ſit potentiæ, bonitatis & ſapientiæ Dei ſpecimen, ſatiſque miraculorum in ſe contineat occupandis noſtris mentibus, modò ne attendere pigeat.* Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque poſſe deprehendi, mox procul quærendum non eſſe adiungit, quia ſcilicet intus ſinguli cœleſtem gratiam qua vegetantur, indubiè ſentiunt. Si verò vt Deum apprehendamus, extra nos egredi opus non eſt, quam veniam merebitur eius ſocordia, qui vt Deum inueniat, in ſe deſcendere grauabitur? Eadem etiam ratio eſt cur Dauid, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, ſtatim exclamet, Quid eſt homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactantium ſtabiliſti robur. ſiquidem non tantùm in genere humano clarum operum Dei ſpeculum extare pronuntiat, ſed infantibus dum à matrum vberibus pendent, ſatis diſertas eſſe linguas ad prædicandum eius gloriam, vt minimè opus ſit aliis rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere nō dubitat, tanquam validè inſtructa ad refellēdam eorum amentiam qui Dei nomen pro Diabolica ſua ſuperbia extinguere cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos eſſe Dei progeniem: quia tanta præſtantia nos exornans: ſe Patrem nobis eſſe teſtatus eſt. Sicuti etiam ex communi ſenſu & quaſi dictante experientia profani Poëtæ eum vocarunt hominum Patrem. Neque verò ſe quiſquam vltro & libenter Deo addicet in obſequium, niſi qui guſtato paterno eius amore viciſſim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

Hominis creatio egregium ſpecimen potentiæ, bonitatis & ſapientiæ Dei: vnde μικρόκοσμος à quibuſdam Philoſophis dictus.

**Act.17.f.27.*
Pſal.8.5.
Act.17.28.

4 Hìc autem detegitur fœda hominum ingratitudo, qui dum in ſe continent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & ſimul tabernam inæſtimabili opum copia refertam, quum erumpere deberent in eius laudes, tanto maiore faſtu contrà inflantur ac turgent. Quàm miris modis in ipſis operetur Deus, ſentiunt, quamquam etiam donorum varietatem ex eius liberalitate poſſideant, vſu ipſo docentur. Hæc diuinitatis ſigna eſſe, coguntur ſcire velint nolint: intus tamen ſupprimunt. Non opus quidem eſt extra ſeipſos egredi, modò ne ſibi arrogando quod è cœlis datum eſt, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deum clarè videndum prælucet. Imò prodigioſos hodie multos ſpiritus terra ſuſtinet, qui totum diuinitatis ſemen in natura humana ſparſum conferre non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quàm deteſtabilis eſt, obſecro, hæc væſania, vt homo in corpore ſuo & anima centies Deum reperiens, hoc ipſo excellentiæ prætextu Deum eſſe neget? Non dicent ſe fortuitò à brutis animantibus diſtinctos: tantum obducto naturæ velo, quę illis rerum omnium eſt artifex, Deum ſubducunt. Vident tam exquiſitum artificium in ſingulis ſuis membris ab ore & oculis vſq; ad infimos vnguiculos. Hìc quoque naturam ſubſtituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tā præclaræ facultates, tā raræ dotes diuinitatem præ ſe ferunt, quæ ſe non patiuntur facilè celari: niſi Epicuræi tan-

Hominum ingratitudo, qui Dei prouidentiæ ſigna & in anima & in corpore ſentientes, Deo non dant laudem.

quam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruiùs inferret. Itáne verò ad regendum quinque pedum vermiculum toti cœleſtis ſapientiæ theſauri concurrunt? vniuerſitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò ſtatuere aliquid organicũ in anima quod ſingulis partibus reſpondeat, adeò nihil ad obſcurandam Dei gloriam facit, vt potius eam illuſtret. Reſpondeat Epicurus, quis atomorum concurſus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in ſanguinem digerat, ac efficiat vt ſingulis membris tanta ſit induſtria ad præſtandum officium, ac ſi totidem animæ communi conſilio corpus vnum regerent?

Contra eos qui naturæ prætextu Dei prouidentiã & gubernationẽ negant in animæ mirificis & penè innumeris facultatibus ſe exerentem.

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotiũ non eſt: eos magis compello qui præpoſteris argutiis dediti, frigidum illud Ariſtotelis dictum libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quàm ad eripiendum Deo ius ſuum. Nam quia organicæ ſunt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, vt ſine eo non ſubſiſtat: naturæ verò elogiis, quantum animæ in functionibus quæ corpori ſeruiunt, incluſæ ſint. Quid hoc ad corpus vt cœlum metiaris, numerum ſtellarum colligas, teneas cuiuſq; magnitudinem, ſcias quo ſpatio inter ſe diſtent, qua celeritate vel tarditate conficiant ſuos curſus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidẽ eſſe aliquem Aſtrologiæ vſum: ſed tantum oſtendo, in hac tam alta diſquiſitione rerum cœleſtium non eſſe organicam ſymmetriam, ſed ſuas animæ eſſe partes à corpore ſeparatas. Exemplum vnum propoſui, ex quo reliqua ſumere lectoribus promptum erit. Multiplex ſanè animæ agilitas, qua cœlum & terram perluſtrat: præterita futuris coniungit: retinet memoriter quæ pridem audiuit: imò quodlibet ſibi figurat: ſolertia etiam quæ res incredibiles excogitat, & quæ tot mirabilium artium mater eſt, certa ſunt diuinitatis inſignia in homine. Quid quòd dormiendo non tantum ſe circumagit & verſat, ſed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hîc dicendum eſt, niſi deleri nõ poſſe quæ in homine impreſſa ſunt immortalitatis ſigna? Nunc quæ ratio feret vt ſit homo diuinus, & Creatorem non agnoſcat? Nos ſcilicet iudicio quod nobis inditum eſt diſcernemus inter iuſtum & iniuſtum, nullus autem erit in cœlo iudex? Nobis etiam in ſomno manebit aliquid reſiduum intelligentiæ, nullus Deus excubias aget in mundo regendo? Tot artium rerumq; vtilium inuentores cenſebimur, vt fraudetur Deus ſua laude? quum tamen experientia ſatis doceat diſparibus modis aliunde diſtribui quod habemus. Quod autem de arcana inſpiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterant, non modo dilutum, ſed omnino profanum eſt. Placet illis celebre dictum Virgilij,

Aeneid. 6.

Principio cœlum ac terras, campóſque liquentes,
Lucentémque globum lunæ, Titaniáque aſtra
Spiritus intus alit: totámque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum, pecudumq; genus vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus,
Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo, &c.

Nempe vt mundus qui in ſpectaculum gloriæ Dei conditus eſt, ſuus ipſe ſit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis ſententiam ſequutus,

Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus
Ætherios, dixere. Deum nanque ire per omnes
Terráſque tractúſque maris, cœlúmque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quémque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri

Omnia: nec morti eſſe locum, ſed viua volare
Syderis in numerum: atq; alto ſuccedere cœlo.

Et quid ad gignendam fouẽdámq; in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa ſpeculatio de vniuerſa mente quæ mũdum animat ac vegetat. Quòd etiam ex ſacrilegis impuri canis * Lucretij vocibus melius liquet, quæ à principio illo deductæ ſunt. Hoc verò eſt, vt procul faceſſat verus Deus quẽ timeamus & colamus, vmbratile numen facere. Fateor quidem piè hoc poſſe dici, modò à pio animo proficiſcatur, Naturam eſſe Deum, ſed quia dura eſt & impropria loquutio, quum potius Natura ſit ordo à Deo præſcriptus, in rebus tãti ponderis, & quibus debetur ſingularis religio, inuoluere confuſè Deum cum inferiore operum ſuorum curſu, noxium eſt.

** Diſputat ille initio lib. 1. nullã rem gigni è nihilo, ſed è certis omnia principiis fieri, & propagationis quotidiano & naturali ordine abutitur, vt creationem neget. fatetur quidem lib. 5. mundum & natum & interiturum eſſe.*

6 Meminerimus ergo, quoties quiſque naturam ſuam conſiderat, vnum eſſe Deum, qui ſic gubernat omnes naturas, vt velit nos in ſe reſpicere, fidem noſtram ad ſe dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præpoſterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem ſpirant, & authorẽ negligere qui precario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris ſpeciminibus nos in conſiderationem ſui rapit? niſi fortè latere nos poteſt, cuius ſit virtutis, infinitam hanc cœli ac terræ molem ſuo verbo ſuſtentare: ſolo nutu, nunc fragore tonitruum cœlum concutere, fulminibus quidlibet exurere, fulgetris aërem accendere: nunc variis tempeſtatum formis conturbare, eundem ipſum ſtatim vbi libuit, vno momento ſerenare: mare, quod aſſiduam terræ vaſtationem minari ſua altitudine videtur, quaſi in aëre ſuſpenſum, coërcere: & nunc horrendum in modum tumultuoſo ventorum impetu concitare, nunc ſedatis vndis, pacatum reddere. Huc pertinent quæ paſſim occurrunt potentiæ Dei elogia ex naturæ teſtimoniis, præſertim verò in libro Iob & apud Iſaiam: quæ nunc conſultò prætereo, quia commodiorem alibi locum reperient, vbi ex Scripturis de mundi creatione diſſeram. Tantum nunc attingere volui, exteris & domeſticis communem hanc eſſe viam quærendi Dei, ſi lineamenta ſequantur quæ ſurſum ac deorſum viuam eius effigiem adumbrant. Iam ipſa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit: quia æternum eſſe, & à ſeipſo principium habere neceſſe eſt vnde omnia trahunt originem. Porrò ſi cauſa quæritur qua & ad creanda hæc ſemel omnia inductus ſit, & nunc ad conſeruanda moueatur, ſolam illi ſuam bonitatem comperiemus pro cauſa eſſe. Quinetiam hæc ſi vna ſit, plus ſatis tamen ſufficere debet ad nos in amorem eius alliciendos: quando nulla eſt creatura, vt Propheta monet, in quam non effuſa ſit eius miſericordia.

Dei potentiæ conſideratio in regenda hac mole cœli & terræ, ſingularúmque quæ in iis ſunt partium.

Pſal. 145. 9.

7 In ſecundo quoque genere operum eius, quæ ſcilicet præter ordinarium naturæ curſum eueniunt, nihilo obſcuriora ſe proferunt virtutum eius argumenta. Nam in adminiſtrãda hominum ſocietate ita prouidentiam ſuam temperat, vt quum ſit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamen ac quotidianis indiciis, ſuam piis clementiam, improbis ac ſceleratis ſeueritatem declaret. Non enim dubiæ ſunt quas de flagitiis ſumit vltiones: quemadmodum non obſcurè tutorem, ac etiam vindicem ſe innocentiæ eſſe demonſtrat, dum bonorum vitam ſua benedictione proſperat, neceſſitati opitulatur, dolores lenit ac ſolatur, calamitates ſubleuat, ſaluti per omnia conſulit. Neque verò perpetuã iuſtitiæ eius regulam obſcurare debet, quòd improbos & ſontes ad tempus impunitos ſæpiuſcule exultare ſinit, probos autem & immerentes multis rebus aduerſis iactari, impiorum etiam malitia & iniquitate premi ſuſtinet. Quin potius longè diuerſa cogitatio ſubire mentem debet: quando in flagitium vnum manifeſto iræ indicio animad-

Dei prouidentia ſic adminiſtrari hominum ſocietatem vt ſe liberalem, miſericordem, iuſtum & ſeuerum oſtendat.

Vide ſectio. 10.

uertit, omnia ipſum odiſſe: quando multa inulta prætermittit, aliud fore iudicium quo punienda differuntur. Similiter miſericordiæ ſuæ conſiderandæ quantam materiam nobis ſuppeditat, dum ſæpius miſericors peccatores indefeſſa tamen benignitate proſequitur, donec eorum prauitatem benefaciendo fregerit plusquam paterna indulgentia ad ſe reuocando?

Pſal.107.

Qui cēſentur in vita hominū fortuiti caſus, tam proſperi quā aduerſi, ſunt totidē cœleſtis prouidentiæ ſigna.

8 In hunc finem Propheta commemorans in rebus deſperatis repente & mirabiliter ac præter ſpem Deum miſeris ac ferè perditis ſuccurrere, ſiue per deſerta vagantes à feris protegat, & tandem reducat in viam, ſiue egētibus ac famelicis victum ſuppeditet, ſiue captiuos ex teterris foueis & ferreis cuſtodiis emittat, ſiue naufragos in portum adducat incolumes, ſiue à morbis ſanet ſemimortuos, ſiue æſtu & ſiccitate exurat terras, ſiue occulta irrigatione gratiæ fœcundet ſiue attollat contemptiſſimos è vulgo, ſiue proceres deiiciat ex alto dignitatis gradu: propoſitis eiuſmodi exemplis colligit, qui cēſentur eſſe fortuiti caſus totidem eſſe prouidentiæ cœleſtis teſtimonia, præſertim verò paternæ clementiæ: atque hinc piis dari materiam lætitiæ, impiis verò & reprobis ora obſtrui. Sed quia maior pars erroribus ſuis imbuta, in tam illuſtri theatro cæcutit, exclamat raræ & ſingularis eſſe ſapientiæ, prudenter expendere hæc Dei opera quorum aſpectu nihil proficiunt qui alioqui videntur eſſe acutiſſimi. Et certè quantumuis ſplendeat Dei gloria, vix centeſimus quiſque verus eſt eius ſpectator. Nihilo magis aut potentia, aut ſapientia in tenebris latent, quarum altera præclarè emergit, dum impiorum ferocia omnium opinione inſuperabilis momēto vno retunditur, arrogantia domatur, diruuntur validiſſima præſidia, tela & arma comminuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & ſua ipſarum mole concidunt, quæ ſupra cœlos ſe efferebat audacia, in centrum vſque terræ proſternitur: rurſum eriguntur humiles è puluere, & inopes

Pſal.113.7.

è ſtercore ſuſcitantur: oppreſſi & afflicti ab extremis anguſtiis eruūtur: deplorati in ſpem bonam reſtituuntur: inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam referunt. Sapientia verò ipſa manifeſtè excellit dum optima vnamquanq; rem opportunitate diſpēſat:

1.Cor.3.19.

quālibet mundi perſpicaciam confundit, deprehēdit aſtutos in aſtutia ſua: nihil denique non optima ratione attemperat.

9 Videmus non longa nec laborioſa demonſtratione opus eſſe ad eruenda quæ illuſtrandæ aſſerendæque diuinæ maieſtatis ſeruiunt teſtimonia: ſiquidem ex paucis quæ delibauimus, quocunque incideris, adeò prompta & obuia eſſe conſtat, vt oculis deſignari, ac digitis notari facilè queant. Atque hîc rurſus obſeruandum eſt, inuitari nos ad Dei notitiam, non quæ inani ſpeculatione contenta in cerebro tantum volitet, ſed quæ ſolida futura ſit & fructuoſa ſi ritè percipiatur à nobis, radicémque agat in corde. A ſuis enim virtutibus manifeſtatur Dominus: quarum vim quia ſentimus intra nos, & beneficiis fruimur, viuidius multò hac cognitione nos affici neceſſe eſt quàm ſi Deum imaginaremur cuius nullus ad nos ſenſus perueniret. Vnde intelligimus hanc eſſe rectiſſimam Dei quærendi viam & aptiſſimum ordinem: non vt audaci curioſitate penetrare tentemus ad excutiendam eius eſſentiam, quæ adoranda potius eſt, quàm ſcrupuloſius diſquirenda: ſed vt illum in ſuis operibus contemplemur, quibus ſe propinquum nobis familiarémq; reddit, ac quodā modo communicat. Quò reſpiciebat Apoſtolus quum diceret nō longè quæritandum eſſe, quippe qui præſentiſſima ſua virtute habitet in vnoquoque noſtrûm. Proinde Dauid inenarrabilem eius magnitudinem antè confeſſus, poſtquam ad operum commemorationem deſcendit, eam ipſam ſe enarraturū profitetur. Quare & nos in eam Dei inueſti-

Id enim iam tractauit cap.2 præſertim ſect.2. Sic & in fine ſect. 10.

Act.17.27.

Pſal.145.

inueſtigationem incumbere decet, quæ ſic ſuſpenſum admiratione ingenium teneat vt efficaci ſenſu penitus ſimul afficiat. Et quemadmodum docet alicubi Auguſtinus, quia illum non poſſumus capere, velut ſub eius magnitudine deficientes, ad opera reſpicere conuenit, vt eius reficiamur bonitate.

Aug. in Pſal. 144.

10 Deinde eiuſmodi notitia non modò ad Dei cultum excitare nos debet, ſed ad ſpem quoque futuræ vitæ expergefacere, & erigere. Quum enim animaduertimus quæ Dominus tum clementiæ, tum ſeueritatis ſuæ ſpecimina edit, inchoata duntaxat & ſemiplena eſſe: haud dubiè ad maiora ſic ipſum præludere reputemus oportet, quorum manifeſtatio plenáque exhibitio in aliam vitam differtur. Econuerſo, pios ab impiis quum videamus afflictionibus grauari, iniuriis concuti, calumniis opprimi, contumeliis probríſque lacerari: ſceleſtos contrà florere, proſperari, quietem cum dignitate obtinere, idque impune: protinus colligendum eſt, alteram fore vitam, in qua, & ſua iniquitati vindicta, & merces iuſtitiæ repoſita ſit. Adhæc, quum obſeruemus, Domini ferulis ſæpius fideles caſtigari, certo certius conſtituere licet, multò minus impios eius flagella olim euaſuros. Scitum enim eſt illud Auguſtini, Si nunc omne peccatum manifeſta plecteretur pœna, nihil vltimo iudicio reſeruari putaretur. Rurſus, ſi nullum peccatum nūc apertè Deus puniret, nulla eſſe diuina prouidentia crederetur. Fatendum eſt igitur, in ſingulis Dei operibus, præſertim autem in ipſorum vniuerſitate, non ſecus atque in tabulis depictas eſſe Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipſa in veram plenámque fœlicitatem inuitatur atque illicitur vniuerſum hominum genus. Porrò lucidiſſimę quum illic appareant: quorſum tamen potiſſimum ſpectent, quid valeant, quem in finem à nobis ſint reputandæ, tum demum aſſequimur, dum in nos ipſos deſcendimus, ac conſideramus quibus modis ſuam in nobis vitam, ſapientiam, virtutem Dominus exerat: ſuam iuſtitiam, bonitatem, clementiam erga nos exerceat. Nam etſi iuſtè conqueritur Dauid, incredulos deſipere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei conſilia non expendunt: eſt tamen hoc veriſſimum, quod idem alibi dicit, admirabilem Dei ſapiētiam hac in parte excedere capillos capitis noſtri. Sed quia hoc argumētum poſthac ſuo ordine plenius tractandum erit, nunc omitto.

Dei prouidētiæ & totius adminiſtrationis notitia debēt nos expergefacere ad ſpem futuræ vitæ.

Lib. 1. de Ciuita. Dei, cap. 8.

Vide ſect. 7.

Ita & ſect. 9.

Pſal. 92.7.

Pſal. 40.13.

11 Atqui quantacunque claritate & ſe & immortale ſuum regnū Dominus in operum ſuorum ſpeculo repræſentet: qui tamen eſt noſter ſtupor, ad tam perſpicuas teſtificationes ſemper hebeſcimus, vt ſine profectu effluant. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimam poſitionem attinet, quotuſquíſque eſt noſtrum, qui cum oculos vel in cœlum attollit, vel per regiones terræ varias circunfert, mentem ad Creatoris memoriam referat, ac non magis, præterito authore, in operum aſpectu deſideat? Quātum verò attinet ad ea quæ præter naturalis decurſus ordinem quotidie eueniunt, quotuſquiſque non magis reputat, cæca potius fortunæ temeritate rotari & volutari homines quàm Dei prouidentia gubernari? Quòd ſi quando iſtarum rerum ductu ac directione ad Dei cōſiderationem adigimur (quod omnibus euenire neceſſarium eſt) tamen vbi temerè diuinitatis alicuius ſenſum concepimus, extemplo ad carnis noſtræ deliria vel praua commenta delabimur, ac puram Dei veritatem noſtra corrumpimus vanitate. In eo quidem diſſimiles, quòd quiſque ſibi priuatim aliquid peculiaris erroris accerſit: in hoc tamen ſimillimi, quòd ad vnū omnes ab vno vero Deo ad prodigioſa nugamenta deficimus. Quo morbo non plebeia modò & obtuſa ingenia, ſed præclariſſima, & ſingulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quàm prolixè ſuam in hac parte ſtoliditatem ac inſulſitatem

Licet cœli terræq́; cōtemplatione adminiſtrationis rerū humanarū conſideratio nos ad Deum colēdum ſolicitent, effluxerūt tamen iſta ſine vero profectu etiā ſapientiſſimis Philoſophis.

prodidit tota philoſophorum natio? Nam vt aliis parcamus, qui multò abſurdiùs ineptiunt: Plato inter omnes religioſiſſimus, & maximè ſobrius, ipſe quoque in rotundo ſuo globo euaneſcit. Et quid aliis non eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis prælucere, hallucinentur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarum gubernatio prouidentiam manifeſtius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamẽ inde plus proficitur, quàm ſi temeraria fortunæ voluntate crederẽtur omnia ſurſum deorſum verſari: tanta eſt noſtra in vanitatem & errorem propenſio. De excellentiſſimis ſemper loquor, non vulgaribus illis, quorum in prophananda Dei veritate proceſſit in immenſum inſania.

Hinc innumera Deorũ turba, hinc infinitæ & cõtrariæ inter Philoſophorũ ſectas opiniones de Deo, quod non ſeriò & cum vero fructu vſurpata fuit Dei cognitio ex operibus ſuis.

12 Hinc immẽſa illa errorum colluuies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit: ſuum enim cuique ingenium inſtar labyrinthi eſt, vt mirum non ſit ſingulas Gentes in varia commenta diductas eſſe: neque id modò, ſed ſingulis propè hominibus proprios fuiſſe deos. Nã vt ad inſcitiam & tenebras accedit temeritas & laſciuia, vix vnus vnquam repertus eſt qui non ſibi idolum vel ſpectrum Dei loco fabricaret. Certè non ſecus atque ex vaſta ampláq; ſcaturigine aquæ ebulliũt, immenſa deorum turba ab hominum mente profluxit, dum quiſque nimis licentioſè vagando, perperam hoc vel illud de ipſo Deo comminiſcitur. Neq; tamen hîc ſuperſtitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogum texere neceſſe eſt: quia nec vllus eſſet finis: & vt verbum nullum fiat ſatis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis ſit humanæ mentis cæcitas. Rude & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philoſophos qui ratione & doctrina penetrare in cœlum conati ſunt, quàm pudenda eſt varietas? vt quiſque altiore ingenio præditus fuit, artéque & ſcientia limatus, ita ſpecioſos colores ſuæ ſententiæ inducere viſus eſt: quos tamen omnes ſi propius inſpicias, euanidos eſſe fucos reperies. Argutè ſibi viſi ſunt dicere Stoici, poſſe elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quaſi verò non iam plus ſatis ad vanitatem procliues ſimus, niſi multiplex deorum copia nobis obiecta, longiùs & violentiùs nos in errorem abſtraheret. Myſtica etiam Ægyptiorum theologia oſtendit, ſedulò in hoc omnes incubuiſſe ne abſque ratione deſipere viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile ſimplices & incautos deciperet: ſed nihil vnquam excogitauit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confuſa varietas Epicureis, & craſſis aliis pietatis contemptoribus audaciam addidit vt omnem Dei ſenſum abiicerent. Nam quum prudentiſſimos quoſque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorum diſſidiis, & friuola etiam, vel abſurda cuiuſque doctrina colligere non dubitarunt, fruſtra & ſtultè tormenta ſibi accerſere homines vbi Deum qui nullus eſt, inueſtigant. idque ſe impunè facere duxerunt, quia præſtaret breui compendio prorſus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inſcitè ratiocinantur illi, vel potius tegẽdæ ſuæ impietati nebulam inducunt ex hominum inſcitia, ex qua Deo quidquam decedere minimè æquum eſt. Sed quum fateantur omnes nullam eſſe rem de qua tantopere docti ſimul & indocti diſſentiant, hinc colligitur, pluſquam hebetes ac cæcas in cœleſtibus myſteriis eſſe hominum mentes quæ in Dei inueſtigatione ſic errãt. Laudatur ab aliis Simonidis reſponſum, qui rogatus ab Hierone tyrãno quid eſſet Deus, diem ſibi ad cogitandũ dari petiit. Quum idem quæreret poſtridie tyrãnus, biduum poſtulauit: ac ſæpius duplicato numero dierũ, tandem reſpondit, Quanto diutius conſidero, tantò res mihi videtur obſcurior. Prudenter ſanè ille ſententiam de re ſibi obſcura ſuſpenderit: hinc tamen apparet, ſi naturaliter

turaliter tantum edocti ſint homines, nihil certum, vel ſolidum, vel diſtinctum tenere: ſed confuſis tantùm principiis eſſe affixos, vt Deum incognitum adorent.

13 Iam tenendum quoq; eſt, quicunque puram religionem adulterãt (vt omnibus accidere neceſſe eſt opinioni ſuæ deditis) diſceſſionẽ facere ab vno Deo. Aliud quidem ſibi in animo eſſe iactabunt: ſed quid intendant, vel quid ſibi perſuadeant, non multum ad rem facit: quãdo Spiritus ſanctus pronũtiat omnes eſſe apoſtatas, qui pro mentis ſuæ caligine dæmonia ſupponũt in Dei locũ. * Hac ratione Paulus ſine Deo fuiſſe pronuntiat Epheſios donec ex Euãgelio didiciſſent quid eſſet verum Deũ colere. Neq; hoc ad gentẽ vnam dũtaxat reſtringere oportet, quum generaliter alibi aſſerat euanuiſſe cũctos mortales in ſuis cogitationibus, poſtquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maieſtas. Ideóq; Scriptura vt vero & vnico Deo locũ faciat, quidquid diuinitatis olim celebratum fuit inter Gentes, falſitatis & mendacij damnat: nec vllum numen relinquit niſi in monte Sion vbi peculiaris vigebat Dei cognitio. Certè inter Gentiles Chriſti ætate proximè ad verã pietatem accedere viſi ſunt Samaritæ: audiuimus tamẽ ex ore Chriſti eos neſciſſe quid colerent: vnde ſequitur, vano errore fuiſſe deluſos. Deniq; etiã ſi non omnes laborauerint craſſis vitiis, aut in apertas idololatrias prolapſi ſint: nulla tamen pura & probata fuit religio quæ tantùm in cõmuni ſenſu fundata eſſet. Quamuis enim pauci quidã non inſanierint cũ vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehẽdi ſapientiã Dei à principibus mundi huius. Quòd ſi excellentiſſimi quiq; in tenebris errarũt, quid de fæcibus ipſis dicendum erit? Quare nihil mirum ſi cultus omnes hominũ arbitrio excogitatos tanquã degeneres repudiet Spiritus ſanctus: quia in cœleſtibus myſteriis opinio humanitus concepta, etſi non ſemper magnam errorum cõgeriem pariat, erroris tamen eſt mater. Atque vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue eſt, fortuitò adorare Deum incognitũ: cuius tamen rei fiūt Chriſti ore quicunq; ex Lege edocti nõ ſunt quem Deum colere oporteat. Et certè non longius progreſſi ſunt qui optimi fuerunt legiſlatores, quàm vt in publico conſenſu fundata eſſet religio. Quinetiam apud Xenophontem laudat Socrates Apollinis reſponſum, quo præcepit vt quiſque ritu patrio & pro vrbis ſuæ conſuetudine deos coleret. Vnde autẽ hoc ius mortalibus vt ſua authoritate definiant, quod mundum longè ſuperat? vel quis ita maiorum placitis, vel populi ſcitis acquieſcere poterit, vt Deum abſq; dubitatione recipiat humanitus ſibi traditum? Potius iudicio quiſq; ſuo ſtabit, quàm ſe alieno arbitrio ſubiiciet. Quum ergo nimis infirmũ ac fragile ſit pietatis vinculum, vel vrbis cõſuetudinem, vel antiquitatis conſenſum in colendo Deo ſequi, reſtat vt de ſe teſtetur è cœlo ipſe Deus.

Quicunq; purã religionẽ adulterãt, licet antiquitatis conſenſum vel vrbis alicuius conſuetudinem ſequãtur, diſceßionem faciũt ab vno & vero Deo.

** Epheſ.2.12. Rom.1.21. Habac.2.18.20. Ioan.4.22. 1.Cor.2.8. Ioan.4.22.*

14 Ergo fruſtra nobis in mundi opificio collucent tot accenſæ lampades ad illuſtrandam authoris gloriam: quæ ſic nos vndique irradiãt, vt tamen in rectam viam per ſe nequaquã poſſint perducere. Et ſcintillas certè quaſdã excitant: ſed quæ antè præfocantur, quàm pleniorẽ effundãt fulgorem. Quamobrem Apoſtolus, eo ipſo loco, vbi ſecula, ſimulachra vocat rerum inuiſibilium: ſubiungit, per fidem intelligi eſſe verbo Dei aptata: ita ſignificans, inuiſibilem diuinitatem repreſentari quidem talibus ſpectaculis: ſed ad illam perſpiciendam non eſſe nobis oculos, niſi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur. Neq; Paulus vbi tradit patefieri quod cognoſcendum eſt de Deo ex mundi creatione, talem manifeſtationem deſignat quæ hominum perſpicacia comprehendatur: quin potius eam oſtendit non vltra procedere niſi vt reddantur inexcuſabiles. Idem quoq; tametſi alicubi negat Deum procul

Dei notitiã, quæ in mundi opificio relucet, non poſſe per ſe nos perducere in rectam viam, probatur ex Scripturis.

Heb.11.3. Rom.1.19.

Act.17.27
Act.14.17

veſtigandum, vtpote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quorſum valeat eiuſmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus permiſit Dominus Gentes ingredi vi's ſuis, non tamen ſeipſum ſine teſtimonio reliquit, benefaciens è cœlo, dans pluuias, & tépora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vtcunque ergo non deſtituatur teſtimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in ſui cognitionem ſuauiter allicit: vias tamen ſuas, hoc eſt, exitiales errores, propterea ſequi non deſinunt.

Et tamē omni nos excuſatione excludi.

15 Quinquam autem naturali facultate deficimur quominus ad puram vſque & liquidam Dei cognitionem cōſcendere liceat: quia tamen hebetudinis vitium intra nos eſt, præciſa eſt omnis tergiuerſatio. Neque enim ignorantiam ſic prætexere licet, quin ſemper & ignauiæ & ingratitudinis vel conſcientia ipſa nos conuincat. Digna ſcilicet quæ admittatur defenſio, ſi homo ad audiendam veritatem aures ſibi defuiſſe obtendat, ad quam enarrandam ſuppetūt mutis creaturis pluſquam canoræ voces: ſi oculis ſe nō poſſe videre cauſetur quod ſine oculis creaturæ demonſtrant: ſi mentis imbecillitatem excuſet, vbi omnes ſine ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorſus excuſatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quū omnia rectam viam demonſtrent. Sed enim, vtcunq; hominum vitio imputandum ſit, quòd ſemen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus ſuis inſperſum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac ſynceram perueniat: veriſſimum tamen eſt, nuda iſta & ſimplici teſtificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos ſufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis guſtum ex mundi ſpeculatione delibauimus:

Mundi ſpeculatio.

vero Deo prætermiſſo, eius loco ſomnia & ſpectra cerebri noſtri erigimus: ac iuſtitiæ, ſapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipſo fonte huc & illuc traducimus.

Quotidiana Dei facta.

Quotidiana porrò eius facta ita aut obſcuramus aut inuertimus prauè æſtimando, vt & ſuam illis gloriam, & authori debitam laudem præripiamus.

Vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus eſſe ſcriptura duce & magiſtra. CAP. VI.

Homines non bene Deū agnoſcere creatorem, & diſcernere à fictitijs Deis ex rerū creatarum conſideratione niſi lumine verbi accedente adiuuentur: eumq; ordinem in ſuis erudiēdis Deū tenuiſſe, non tātùm ex quo Iudæos in populum peculiarem elegit, ſed ab initio etiā erga Adam, Noe, & cæteros Patres.

ERGO quanquam hominum ingratitudinem ſatis ſupérque omni patrocinio ſpoliat fulgor ille qui in cœlo & in terra omnium oculis ingeritur: ſicuti Deus vt genus humanū inuoluat eodem reatu, cunctis ſine exceptione numē ſuum delineatum in creaturis proponit: aliud tamen & melius adminiculum accedere neceſſe eſt quod nos probè ad ipſum mundi creatorem dirigat. Itaque non fruſtra verbi ſui lumen addidit, quo innoteſceret in ſalutem: atque hac prærogatiua dignatus eſt quos voluit propius & magis familiariter ad ſe colligere. Nā quia vaga & inſtabili agitatione circunferri videbat omnium animos, poſtquam Iudæos ſibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circundedit ne aliorū more euaneſcerent. nec fruſtra eodem remedio nos in pura ſui notitia continet: quia mox alioqui diffluerent etiam qui videntur præ aliis firmi ſtare. nempe ſicuti ſenes, vel lippi, & quicunque oculis caligant, ſi vel pulcherrimum volumen illis obiicias, quanuis agnoſcant eſſe aliquid ſcriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: ſpecillis autem interpoſitis adiuti, diſtinctè legere incipient: ita Scriptura confuſam alioqui Dei notitiam in mentibus noſtris colligens, diſcuſſa caligine liquidò nobis verum Deum oſtendit. Hoc igitur ſingulare donum eſt, vbi ad erudiendam Eccleſiam non mutis duntaxat magiſtris Deus vtitur, ſed os quoque ſacroſanctum reſerat: neque tantum promulgat

colen-

colendum eſſe aliquem Deum.ſed eum ſe eſſe ſimul pronuntiat qui colendus ſit:nec electos docet modò in Deum reſpicere,ſed ſe quoque exhibet in quem reſpiciant.Hũc ordinem ab initio erga Eccleſiam ſuam tenuit, vt præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet: quæ rectior eſt & certior ad ipſum dignoſcendum nota. Nec dubium eſt quin Adam, Noë, Abraham, & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem notitiam, quæ illos ab incredulis quodammodo diſcreuit.Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in ſpem æternæ vitæ. nam vt tranſirent à morte in vitam, Deum non modò creatorem agnoſcere neceſſe fuit, ſed redemptorem quoque:vt certe vtrunque adepti ſunt ex verbo. * Ordine enim præceſſit illa notitiæ ſpecies qua tenere datum fuit quiſnam ſit Deus ille à quo mundus eſt conditus,& gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior,quæ ſola mortuas animas viuificat,qua Deus non tantùm mundi conditor,& omnium quæ fiunt vnicus author & arbiter cognoſcitur ſed etiam redemptor in Mediatoris perſona.Cæterùm quia nondum ad mundi lapſum & naturæ corruptionem ventum eſt, de remedio etiam tractare ſuperſedeo. Meminerint ergo lectores,me nondum de fœdere illo diſſerere, quo ſibi Deus adoptauit Abrahæ filios: & de illa doctrinæ parte qua propriè ſegregati ſemper fuerunt fideles à profanis gentibus: quia in Chriſto fundata fuit:ſed tantum quomodo ex Scriptura diſcere conueniat, Deum qui mundi creator eſt, certis notis ab omni commentitia deorum turba diſcerni. Opportunè deinde ſeries ipſa ad Redemptionem nos deducet.Quanquam autem multa ex Nouo teſtamento teſtimonia adhibebimus, alia etiam ex Lege & Prophetis, vbi expreſſa fit Chriſti mentio: in hunc tamen finem tendent omnia, Deum mundi opificem nobis patefieri in Scriptura, & quid de eo ſentiendum ſit exponi,ne per ambages incertum aliquod numen quæramus.

** Vide ſup. cap.2. ſect.1.& hîc ſec.2.*

2 Siue autem per oracula & viſiones patribus innotuit Deus, ſiue hominum opera & miniſterio ſuggeſſit quod deinde per manus poſteris traderent: indubium tamen eſt inſculptam fuiſſe eorum cordibus firmam doctrinæ certitudinem,vt perſuaſi eſſent, atque intelligerent à Deo profectum eſſe quod didicerant. Semper enim Deus indubiam fecit verbo ſuo fidem,quæ omni opinione ſuperior eſſet.Tandem vt continuo progreſſu doctrinæ veritas ſeculis omnibus ſuperſtes maneret in mundo,eadem oracula quæ depoſuerat apud Patres, quaſi publicis tabulis conſignata eſſe voluit. Hoc conſilio Lex promulgata fuit,cui poſtea interpretes additi ſunt Prophetæ. Etſi enim multiplex fuit Legis vſus,vt melius videbitur ſuo loco:præſertim verò Moſi & omnibus Prophetis propoſitum fuit, modum reconciliationis inter Deum & homines docere(* vnde etiam Paulus Chriſtum vocat finem Legis)iterum tamen repeto,præter doctrinam fidei & pœnitentiæ propriam,quæ Chriſtum Mediatorem proponit, * Scripturã vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & inſignibus ornare, ne miſceatur cum falſa deorum turba. Ergo quanuis hominem ſeriò oculos intendere conueniat ad conſideranda Dei opera,quando in hoc ſplendidiſſimo theatro locatus eſt vt eorum eſſet ſpectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirum non eſt,magis ac magis in ſtupore ſuo obdureſcere qui in tenebris nati ſunt:quia pauciſſimi vt ſe intra metas contineant,verbo Dei ſe præbent dociles,ſed potius exultant in ſua vanitate. Sic autem habendum eſt, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cœleſti doctrina fieri debere,nec quenquam poſſe vel minimum guſtum rectæ

Vel per oracula & viſiones vel aliorũ miniſterio Patres habuerũt verbum quod certò perſuaſi fuerũt eſſe Dei,quo ipſum agnouerunt verum Deum Creatorem & gubernatorem rerum omniũ: quod verbũ ipſe poſtea, vt in omnes ætates conſuleret mortalibus, voluit quaſi publicis tabulis cõſignari in Lege & Prophetis.

Rom.10.4.

** Tertull.in Apologet.aduerſus Gentes, Quo plenius & impreſſius tam ipſum, quàm diſpoſitiones eius & voluntates adiremus, inſtrumẽtum adiecit literaturæ,&c.*

ſanæque doctrinæ percipere, niſi qui Scripturæ fuerit diſcipulus: vnde etiam emergit veræ intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de ſe illic teſtari Deus voluit. Neq; enim perfecta ſolùm, vel numeris ſuis completa fides, ſed omnis recta Dei cognitio ab obedientia naſcitur. Et ſanè hac in parte ſingulari prouidentia conſuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

Multis de cauſis neceſſe fuiſſe ſcriptis mandari verbum Dei.

3 Nam ſi reputamus quàm lubricus ſit humanæ mentis lapſus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas identidem nouas & fictitias religiones libido: perſpicere licebit quàm neceſſaria fuerit talis cœleſtis doctrinæ conſignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euaneſceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palam ſit, Deum erga eos omnes quos vnquam erudire cum fructu voluit, ſubſidium verbi adhibuiſſe, quòd effigiem ſuam in pulcherrima mundi forma impreſſam, parum eſſe efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, ſi ad ſynceram Dei contemplationem ſeriò aſpiramus. Ad verbum, inquam, eſt veniendum, vbi probè, & ad viuum, nobis à ſuis operibus deſcribitur Deus, dum opera ipſa non ex iudicij noſtri prauitate, ſed æternæ veritatis regula æſtimantur. Ab eo ſi deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet ſtrenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam curſus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum eſt: fulgorem diuini vultus, quem & Apoſtolus inacceſſum vocat, eſſe nobis inſtar inexplicabilis labyrinthi niſi verbi linea in ipſum dirigamur: vt ſatius ſit in hac via claudicare quàm extra eam celerrimè currere. Itaque ſæpius Dauid ſuperſtitiones è mundo tollendas docens, quò pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non poteſtatem ſignificans qua præditus eſt, & quam in vniuerſa naturæ gubernatione exercet: ſed doctrinam qua ſibi legitimum principatum aſſerit: quia nunquã euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

1.Tim.6.16.

Pſal. 93. 96. 97. 99. & ſimilibus.

Pſal.19.1.

Scripturæ teſtimoniis cõfirmatur, rerum creatarũ conſiderationi adiungẽdam eſſe verbi doctrinam, ne euanidam Dei notitiam concipiamus.

4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cœlis enarrari, opera manuum enunciari à firmamento, ab ordinata dierum noctiúmque ſerie maieſtatem eius prædicari, deinde ad verbi mentionem deſcendit: Lex, inquit, Domini immaculata, cõuertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis: iuſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Etſi enim alios quoque Legis vſus comprehendit, ſignificat tamen in genere, quum fruſtra Deus omnes populos ad ſe inuitet cœli terræque intuitu, hanc eſſe peculiarem filiorum Dei ſcholam. Eodem ſpectat Pſalmus 29. vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram concutit, tremefacit montes, cedros confringit: in fine tandem ſubiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aëre reſonant, ſurdi ſunt increduli. Sicut alium Pſalmũ, vbi deſcripſit terribiles fluctus maris, ita claudit. Teſtimonia tua verificata ſunt: decor templi tui, ſanctitas in longitudinem dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Chriſtus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod neſcirẽt: ſolos Iudæos Deo verò cultum exhibere. Nam quum humana mens pro ſua imbecillitate peruenire ad Deũ nullo modo queat, niſi ſacro eius verbo adiuta & ſubleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum ſine verbo quærebant, neceſſe fuit in vanitate atque errore verſari.

Pſal.93.5.

Ioan.4.22.

Quo

Quo teſtimonio Scripturam oporteat ſanciri, nempe Spiritus: vt certa conſtet eius authoritas: atq; impium eſſe commentum, fidem eius pendere ab Eccleſiæ iudicio. CAP. VII.

VERVM antequam longius progrediar, quædam inſerere operæpretium eſt de Scripturæ authoritate, quæ non modo animos præparent ad eius reuerentiam, ſed omnem dubitationem eximant. Porrò vbi ſermonem Dei eſſe qui proponitur, in confeſſo eſt, nemo eſt tam deploratæ audaciæ, niſi fortè & ſenſu cõmuni, & humanitate quoque ipſa deſtitutus, qui fidem loquenti derogare auſit. Sed quoniam non quotidiana è cœlis redduntur oracula, & Scripturæ ſolæ extant quibus viſum eſt Domino ſuam perpetuæ memoriæ veritatem conſecrare: non alio iure plenam apud fideles authoritatem obtinent, quàm vbi ſtatuunt è cœlo fluxiſſe, acſi viuæ ipſæ Dei voces illic exaudirentur. Res ſanè digniſſima quæ & tractetur fuſius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, ſi magis reſpiciam quid ferat operis inſtituti ratio, quàm quid huius rei amplitudo requirat. Inualuit autem apud pleroſque pernicioſiſſimus error, Scripturæ tantum ineſſe momenti quantum illi Eccleſiæ ſuffragiis conceditur: acſi verò æterna inuiolabiliſque Dei veritas, hominũ arbitrio niteretur. ſic enim magno cum ludibrio Spiritus ſancti quærunt, Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiiſſe? Ecquis ſalua & intacta ad noſtram vſque ætatem perueniſſe, certiores reddat? Ecquis perſuadeat, librum hunc reuerenter excipiendum, alterum numero expungendum: niſi certam iſtorum omnium regulam Eccleſia præſcriberet? Pendet igitur, inquiunt, ab Eccleſiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerentia debeatur, & qui libri in eius catalogo cenſendi ſint. Ita ſacrilegi homines, dum ſub Eccleſiæ prætextu volunt effrænatam tyrannidem inuehere, nihili curant quibus ſe & alios abſurditatibus illaqueent modò hoc vnum extorqueant apud ſimplices, Eccleſiam nihil non poſſe. Atqui ſi ita eſt, quid miſeris conſcientiis fiet, ſolidam vitæ æternæ ſecuritatem quærentibus, ſi quæcunque extant de ea promiſſiones, ſolo hominum iudicio fultæ, conſiſtant? An accepto tali reſponſo fluctuari & trepidare deſinent? Rurſum quibus impiorum ſannis ſubiicitur fides noſtra, quãtam apud omnes in ſuſpicionem vocatur, ſi credatur, hominum beneficio, non ſecus ac precariam habere authoritatem?

De iis qui Scripturæ authoritatem dicunt pẽdere ab Eccleſiæ iudicio: & quàm malè nobiſcum ageretur ſi ita eſſet.

2 Sed eiuſmodi rabulæ, vel vno Apoſtoli verbo pulchrè refelluntur. Eccleſiam ille teſtatur, Prophetarum & Apoſtolorum fundamento ſuſtineri. Si fundamentum eſt Eccleſiæ Prophetica & Apoſtolica doctrina: ſuam huic certitudinem antè conſtare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque eſt quod cauillentur, etiamſi inde primum exordium ducat Eccleſia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apoſtoli ſint adſcribenda, niſi iudicium ipſius intercedat. * Nam ſi Chriſtiana Eccleſia Prophetarum ſcriptis, & Apoſtolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunque reperietur ea doctrina, Eccleſiam certè præceſſit eius approbatio: ſine qua nunquam Eccleſia ipſa extitiſſet. Vaniſſimum eſt igitur commentum, Scripturæ iudicandæ poteſtatem eſſe penes Eccleſiam: vt ab huius nutu illius certitudo pẽdere intelligatur. Quare dum illam recipit, ac ſuffragio ſuo obſignat, non ex dubia aut alioqui cõtrouerſa authenticam reddit: ſed quia veritatem eſſe agnoſcit Dei ſui, pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quòd autem rogãt, Vnde perſuadebimur à Deo fluxiſſe, niſi ad Eccleſiæ decretũ confugiamus? perinde eſt acſi quis roget, Vnde diſcemus lucem diſcernere à tenebris, albũ à nigro, ſuaue ab amaro? Nõ enim obſcuriorẽ veritatis ſuæ ſenſũ vltro Scriptura

Epheſ. 2. 20.

Optimè refelli commentum illud ex loco Pauli, Fideles ædificatos ſup fundamentũ Apoſtolorum & Prophetarum.

* *Epheſ. 2.*

præ ſe fert, quàm coloris ſui res albæ ac nigræ: ſaporis, ſuaues & amaræ.

Locus eſt cōtra epiſtolam fundamentalem, cap. 5.

Quo ſenſu Auguſtinus dicat ſe non crediturum Euangelio, niſi Eccleſiæ ipſum moueret authoritas: quem locum illi calumnioſe detorquent ad erroris ſui confirmationem.

3 Scio equidem vulgò citari Auguſtini ſententiam, vbi ſe Euangelio crediturum negat, niſi Eccleſiæ ipſum moueret authoritas. Sed quàm perperam & calumnioſè citetur in eum ſenſum, ex cōtextu facile eſt deprehendere. Negotium illi erat cum Manichæis, qui abſque controuerſia credi ſibi volebant, quum veritatem ſe habere pollicerentur, non oſtenderent. Quia verò vt Manichæo ſuo fidem aſtruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnam facturi ſint ſi in hominem incidant qui ne Euāgelio quidem credat: quo genere perſuaſionis eum ſint in ſuam ſententiam adducturi. Poſtea ſubiicit, Ego verò non crederem Euangelio, &c. ſignificans ſe, quum alienus eſſet à fide, non aliter potuiſſe adduci vt Euangeliū amplecteretur pro certa Dei veritate, quàm Eccleſiæ authoritate victum. Et quid mirum, ſi quis nondum Chriſto cognito, hominum reſpectum habeat? Non ergo illic docet Auguſtinus fundatam eſſe piorum fidem in Eccleſiæ authoritate: nec Euangelij certitudinem inde pendere intelligit: verum ſimpliciter nullam fore Euangelij certitudinem infidelibus, vt inde Chriſto lucrifiant, niſi Eccleſiæ conſenſus eos impellat. Atque id paulo antè non obſcurè confirmat, ita loquendo,

Eiuſdem lib. ca. 4. Coloſſ. 1.

** Sic lib. 2. de ordine, ca. 9. Ad diſcē dum dupliciter mouemur, authoritate atq; ratione, tēpore authoritas, re autē ratio prior eſt, &c. Itaq; quanquā bonorum authoritas imperitæ multitudini videatur eſſe ſalubrior, ratio verò aptior eruditis: tamen quia nullus hominū niſi ex imperito peritus fit &c. euenit vt omnibus bona, magna, occulta diſcere cupientibus, nō aperiat niſi authoritas ianuam &c. Nā multa præterea egregia in eandem ſentētiam.*

** Lib. 32.*

Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irriſero, quid putas nobis eſſe iudicandum, quídve faciendum, niſi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoſcere, & poſtea imperant vt incerta credamus: & eos ſequamur qui nos inuitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipſa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus ſed ipſo Deo intrinſecus mentem noſtram firmante atque illuminante? Hæc certè ſunt Auguſtini verba: ex quibus cuiuis colligere promptum eſt, non hanc ſancto viro fuiſſe mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrióve Eccleſiæ ſuſpenderet, ſed tantùm vt indicaret, quod nos quoque verum fatemur, * eos qui nondum Spiritu Dei ſunt illuminati, Eccleſiæ reuerentia ad docilitatem induci, vt Chriſti fidem ex Euangelio diſcere ſuſtineant: atque ita hoc modo Eccleſiæ authoritatem iſagogen eſſe qua ad fidem Euangelij præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longè alio fundamento vult eſſe ſuffultam. Alioqui non nego quin ſæpe Manichæos Eccleſiæ vniuerſæ conſenſu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. * Vnde illa aduerſus Fauſtum exprobratio: quòd ſe Euangelicæ veritati non ſubdat, tam fundatæ, tam ſtabilitæ, tāta gloria diffamatæ, & à tempore Apoſtolorum per certas ſucceſſiones commendatæ. Sed nuſquam eo ſpectat, vt pendere doceat quam Scripturis authoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tantùm, quod in cauſa plurimum valebat, vniuerſale Eccleſiæ iudicium profert, in quo aduerſariis erat ſuperior. Si quis pleniorem huius approbationem deſiderat, libellum eius legat De vtilitate credēdi: vbi reperies, non aliam credendi facilitatem ab ipſo commendari, niſi quæ nobis aditum modo præbeat, ſitque opportunum inquirendi exordium, vt ipſe loquitur: non tamen in opinione acquieſcendum eſſe, ſed certa & ſolida veritate nitendum.

Licet ſuppetāt alia multa argumenta, quæ fidem faciunt (& ab impijs etiā extorquēt) Scripturam à Deo prodiiſſe: non alia tamen quàm Spiritu' ſan-

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè ſtabiliri doctrinæ fidem, quàm nobis indubiè perſuaſum ſit, authorem eius eſſe Deum. Itaque ſumma Scripturæ probatio paſſim à Dei loquētis perſona ſumitur. Non iactant Prophetæ & Apoſtoli vel acumen ſuum, vel quæcunque fidem loquentibus conciliant, neque inſiſtunt rationibus: ſed ſacrum Dei nomen proferunt, quo ad obſequium cogatur totus mundus. Nunc videndum quomodo non opinione tantùm probabili, ſed liquida veritate pateat, non temerè, nec fallaciter obtendi Dei nomen. Iam ſi conſciēti s

optimè

optimè conſultum volumus, ne inſtabili dubitatione perpetuò circunferantur, aut vacillent, ne etiam hæſitent ad mininos quoſque ſcrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda eſt hæc perſuaſio, nempe ab arcano teſtimonio Spiritus. Verum quidem eſt, ſi argumentis agere libeat, multa poſſe in medium proferri quæ facilè euincant, ſiquis eſt in cœlo Deus, Legem, & Prophetias, & Euangelium ab eo manaſſe. Imò quanuis docti homines & ſummo iudicio præditi contrà inſurgant, & omnes ingenij vires conferant atque oſtentent in hac diſceptatione: niſi tamen ad perditam impudentiam obduruerint, extorquebitur illis hæc confeſſio, manifeſta ſigna loquentis Dei cōſpici in Scriptura, ex quibus pateat cœleſtem eſſe eius doctrinam: vt paulo pòſt videbimus, omnes Scripturæ ſacræ libros quibuſque aliis ſcriptis longiſſimè præcellere. Imò ſi puros oculos, & integros ſenſus illuc afferimus, ſtatim occurret Dei maieſtas, quæ ſubacta reclamandi audacia, nos ſibi parere cogat. Præpoſterè tamen faciunt qui diſputando contēdunt ſolidam Scripturæ fidem adſtruere. Equidem tametſi nec ſumma dexteritate, nec facundia polleo: ſi tamen mihi certamen eſſet cum vaferrimis quibuſque Dei contēptoribus, qui in labefactanda Scriptura [illegible]lertes & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confido obſtreperas eorum voces compeſcere, ac ſi vtilis in refellendis eorū cauillis eſſet labor, non magno negotio quas in angulis iactantias muſſitant diſcuterem. Verùm ſiquis ſacrum Dei verbum aſſerat ab hominum maledictis non protinus tamen quam requirit pietas certitudinem cordibus infiget. Quia opinione tantùm ſtare videtur religio profanis hominibus, nequid ſtultè aut leuiter credant, ratione probari ſibi cupiunt, ac poſtulant Moſen & Prophetas diuinitus loquutos eſſe. Atqui teſtimonium Spiritus omni ratione præſtātius eſſe reſpondeo. Nam ſicuti Deus ſolus de ſe idoneus eſt teſtis in ſuo ſermone: ita etiam non antè fidem reperiet ſermo in hominum cordibus quàm interiore Spiritus teſtimonio obſignetur. Idem ergo Spiritus qui per os Prophetarum loquutus eſt, in corda noſtra penetret neceſſe eſt, vt perſuadeat fideliter protuliſſe quod diuinitus erat mandatum. Atque hæc connexio aptiſſimè ab Iſaia ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo & ſeminis tui, in perpetuum non deficient. Bonos quoſdam malè habet quòd dum impunè obmurmurant impij contrà Dei verbum, non ad manum ſuppetat clara probatio. Quaſi verò non ideo vocetur Spiritus & ſigillum, & arra ad cōfirmandam piorum fidem, quia donec mentes illuminet, ſemper inter multas hæſitationes fluctuant.

Arcano teſtimonio vere perſuadetur cordib⁹ noſtris, Deum eſſe qui loquitur in lege, Prophetis & Euangelio.

Iſa.51.10.

5 Maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus ſanctus intus docuit, ſolidè acquieſcere in Scriptura, & hanc quidem eſſe αὐτόπιστον, neque demonſtrationi & rationibus ſubiici eam fas eſſe: quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus teſtimonio conſequi. Etſi enim reuerentiam ſua ſibi vltrò maieſtate cōciliat, tunc tamen demum ſeriò nos afficit quum per Spiritum obſignata eſt cordibus noſtris Illius ergo virtute illuminati, iam nō aut noſtro, aut aliorū iudicio credimus, à Deo eſſe Scripturam: ſed ſupra humanum iudicium, certo certiùs conſtituimus (non ſecus ac ſi ipſius Dei numen illic intueremur) hominū miniſterio, ab ipſiſſimo Dei ore ad nos fluxiſſe. Non argumenta, non veriſſimilitudines quærimus quibus iudicium noſtrum incumbat: ſed vt rei extra æſtimandi aleam poſitæ, iudicium ingeniumq; noſtrum ſubiicimus Non id quidem qualiter ſolent interdum rem incognitam arripere, quę mox perſpecta diſplicet: ſed quia inexpugnabilem nos veritatem tenere, probè nobis conſcij ſumus. Neque qualiter ſuperſtitionibus ſolent miſeri homines captiuam mentem addicere: ſed quia non dubiam vim numi-

nis illic ſentimus vigere ac ſpirare, qua ad parendum, ſcientes quidem ac volentes, viuidius tamen & efficaciùs quàm pro humana aut voluntate, aut ſcientia trahimur & accendimur. Itaq; optimo iure per Iſaiam

Iſa.43.10.

clamat Deus, Prophetas cum toto populo ſibi eſſe teſtes quia vaticiniis

Confirmatur rurſus id ipſum pluribus locis ex Iſaia.

edocti, indubiè tenebant abſque fallacia vel ambiguitate loquutum eſſe Deum. Talis ergo eſt perſuaſio quæ rationes non requirat: talis notitia, cui optima ratio conſtet, nempe in qua ſecuriùs conſtantiúſque mens quieſcit quàm in vllis rationibus: talis denique ſenſus, qui niſi ex cœleſti reuelatione naſci nequeat. Non aliud loquor quàm quod apud ſe experitur fidelium vnuſquiſque, niſi quòd longe infra iuſtam rei explicationem verba ſubſidunt. Pluribus nunc ſuperſedeo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum ſe offeret: tantùm nunc ſciamus, veram demum eſſe fidem quàm Spiritus Dei cordibus noſtris obſignat. Imò vna hac ratione contentus erit modeſtus ac docilis lector: promittit Iſaias o-

Iſa.54.13.

mnes renouatæ Eccleſiæ filios, Dei fore diſcipulos. Singulari priuilegio illic Deus ſolos electos dignatur, quos à toto humano genere diſcernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium eſt niſi prompta alacritas ad audiendam vocem Dei? atqui Deus audiri poſtulat per os Moſis, ſicuti

Deut.30.10.

ſcriptum eſt, Ne dicas in corde tuo, Quis aſcendet in cœlum, aut quis deſcendet in abyſſum? Ecce ſermo eſt in ore tuo. Si hunc intelligentiæ theſaurum filiis ſuis reconditum eſſe Deus voluit, nihil mirum vel abſurdum ſi in hominum vulgo cernitur tanta inſcitia & ſtupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quoſque, donec in Eccleſiæ corpus inſiti fuerint. Adde quòd Iſaias non extraneis modo, ſed Iudæis etiam qui domeſtici cenſeri volebant, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonens, ſimul cauſam addit, Quia non reuelabitur omnibus

Iſa.53.1.

brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex oppoſito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei myſteria niſi quibus datum eſt.

Probationes, quatenus fert humana ratio, ſatis firmas ſuppetere ad ſtabiliendam Scripturæ fidem. CAP. VIII.

Ordinata diuinæ ſapiētię diſpēſatio, nihil terrenū redolens doctrina: pulchra partiū omniū inter ſe cōſenſio, & precipuè cōtēptibilium verborū humilitas ſublimia regni cœliſtis myſteria loquens, ſecundaria ſunt adminicula ad ſtabiliendam Scripturæ fidem. Quod poſtremū proſequitur etiam ſect. 2. & in Noui teſtamēti ſcriptoribus cōſiderat ſect.11.

HAEC niſi certitudo adſit quolibet humano iudicio & ſuperior & validior, fruſtra Scripturæ authoritas vel argumentis munietur, vel Eccleſiæ conſenſu ſtabilietur, vel aliis præſidiis confirmabitur: ſiquidem niſi hoc iacto fundamento, ſuſpenſa ſemper manet. Sicuti contrà, vbi ſemel communi ſorte exemptam religioſè ac pro dignitate amplexi ſumus, quæ ad eius certitudinem animis noſtris inſerendam & infigendam non adeò valebant, tunc aptiſſima ſunt adminicula. Mirum enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intétiore ſtudio reputamus quàm ordinata & diſpoſita illic appareat diuinę ſapientiæ diſpenſatio, quàm cœleſtis vbique & nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter ſe conſenſio, & eiuſmodi reliqua quæ ad conciliandam ſcriptis maieſtatem conueniunt. Tum verò ſolidius adhuc confirmantur corda noſtra dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationé nos rapi. Nam & hoc non ſine eximia Dei prouidentia factum eſt, vt ſublimia regni cœleſtis myſteria ſub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne ſi ſplendidiore eloquentia illuſtrata forent, cauillarentur impij, ſolam eius vim hìc regnare. Nunc quum inculta illa, & tātùm nō rudis ſimplicitas maiorem ſui reuerentiā excitet quàm vlla rhetorum facundia, quid iudicare licet niſi potentiorem Scripturæ ſacræ vim veritatis conſtare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo abſq; ratione Apoſtolus

Apoſtolus Dei virtute,non humana ſapientia, fundatam eſſe fidem Corinthiorum arguit, quòd ſua inter eos prædicatio, non perſuaſorijs humanæ ſapientiæ verbis, ſed oſtenſione Spiritus & potentiæ commendabilis fuiſſet: ſiquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis ſuffulta præſidijs,ſola ipſa ſibi ad ſe ſuſtinendam ſufficit. Hæc autem virtus quàm propria ſit Scripturę,inde liquet,quòd ex humanis ſcriptis quamlibet artificioſè expolitis,nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet.Lege Demoſthenem,aut Ciceronem,lege Platonem,Ariſtotelem,aut alios quoſvis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor,te allicient,oblectabunt,mouebunt,rapient:verùm inde ſi ad ſacram iſtam lectionem te conferas,velis nolis,ita viuidè te afficiet, ita cor tuum penetrabit,ita medullis inſidebit,vt præ iſtius ſenſus efficacia,vis illa Rhetorum ac Philoſophorum propè euaneſcat:vt promptum ſit perſpicere,diuinum quiddam ſpirare ſacras Scripturas,quę omnes humanę induſtrię dotes ac gratias tanto interuallo ſuperent. 1.Cor.1.4.

2 Fateor quidem Prophetis nonnullis elegãs & nitidum,imò etiam ſplendidum eſſe dicendi genus: vt profanis ſcriptoribus non cedat eorũ facundia : ac talibus exemplis voluit oſtendere Spiritus ſanctus non ſibi defuiſſe eloquentiam dum rudi & craſſo ſtylo alibi vſus eſt. Cæterùm ſiue Dauidem, Iſaiam & ſimiles legas,quibus ſuauis & iucunda fluit oratio,ſiue Amos hominem pecuarium, Ieremiam & Zachariam, quorum aſperior ſermo ruſticitatem ſapit, vbique conſpicua erit illa quam dixi Spiritus maieſtas.Nec me latet,vt Satan in multis eſt Dei æmulus,quò ſe fallaci ſimilitudine melius inſinuet in animos ſimplicium , ita impios errores quibus miſeros homines fallebat,aſtutè ſparſiſſe inculto ſermone & ferè barbaro, & ſæpe obſoletis loquendi formis vſum eſſe, vt ſub hac larua tegeret ſuas impoſturas:ſed quàm inanis & putida ſit affectatio,vident omnes mediocri ſenſu præditi. Quantum verò ad ſacram Scripturam attinet,quãuis multa arrodere conentur proterui homines,conſtat tamen ſententijs refertam eſſe quæ humanitus concipi non potuerint. Inſpiciantur ſinguli Prophetæ:nemo reperietur qui non longè exceſſerit humanum modum: vt palato prorſus carere cenſendi ſint quibus inſipida eſt eorum doctrina.

3 Tractarunt alij hoc argumentum copioſè:quò fit vt pauca tantùm delibare in præſens ſufficiat quæ ad ſummam totius cauſæ maximè faciunt. Præterea quæ iam attigi,non parum habet ponderis ipſa Scripturæ antiquitas. Nam vtcunque Græci ſcriptores de Ægyptiaca theologia multa fabulentur nullum tamen cuiuſquam religionis monumentum extat quod non ſit Moſis ſæculo longè inferius. Neque Moſes nouum Deum comminiſcitur:ſed quod de æterno Deo longa temporum ſerie à patribus quaſi per manus traditum acceperant Iſraelitæ,proponit.Quid enim aliud agit,quàm vt ad fœdus ipſos reuocet cũ Abrahamo initum? Quòd ſi rem inauditam attuliſſet,nullus erat acceſſus:ſed oportuit liberationem à ſeruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notam ac tritam eſſe:vt audita eius mentio protinus omnium animos erigeret.Quin etiam de quadringentorum annorum numero probabile eſt fuiſſe edoctos.Nunc reputandum eſt, ſi à tam alto exordio Moſes(qui tamen ipſe tanto interuallo temporum ſuperat alios omnes ſcriptores) repetit doctrinæ ſuæ traditionem,quantum vetuſtate Scriptura ſacra inter alias omnes emineat. *Item Scripturæ antiquitas:quũ aliarum religionum libri ſint recentiores libris Moſis, qui tamen ipſe nouum Deum non comminiſcitur,ſed Deum Patrum Iſraelitis proponit.*

4 Niſi fortè Ægyptiis credere libeat vetuſtatem ſuam extendentibus ad ſex annorum millia ante creatum mundum. Sed quum prophanis etiam quibuſque ſemper ludibrio fuerit eorum garrulitas, nõ eſt cur in eius refutatione laborem, Citat autem Ioſephus contra Appionem

teſtimonia memoratu digna ex antiquiſſimis ſcriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium conſenſu doctrinam in Lege proditam ab vltimis ſeculis fuiſſe celebrem, quamuis neque lecta neque verè cognita fuerit. Iam nequa hæreret apud malignos ſuſpicio, nequa etiam improbis cauillandi eſſet anſa, vtrique periculo optimis remediis Deus occurrit. Dum refert Moſes quid trecentis ferè ante annis cœleſti afflatu pronuntiaſſet Iacob de poſteris ſuis, quomodo tribum ſuam nobilitat? imò eam notat æterna infamia in perſona Leui: Simeon, inquit, & Leui vaſa iniquitatis: in conſilium eorum non veniat anima mea, nec in arcanũ eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud ſilere, non tantum vt patri ſuo parceret, ſed ne ſeipſum cum tota familia aſpergeret eiuſdem ignominiæ parte. Quomodo ſuſpectus eſſe poterit qui primum familiæ ex qua oriundus erat, authorem Spiritus ſancti oraculo deteſtabilem fuiſſe vltrò prædicans, neque priuatim ſibi conſulit, neque recuſat ſubire inuidiam apud gentiles ſuos, quibus haud dubie hoc moleſtum erat? Quum etiam impium Aaronis germani fratris & Mariæ ſororis murmur commemorat, dicemúſne ex carnis ſuæ ſenſu loqui, an parere Spiritus ſancti imperio? Adhæc quum ſumma eius eſſet authoritas cur ſaltem ius ſummi Sacerdotij non relinquit filiis ſuis, ſed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantùm ex multis delibo: ſed in ipſa Lege paſſim occurrẽt multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt abſque controuerſia Moſes quaſi Dei Angelus è cœlo prodeat.

Gen. 49.5.16.

Quòd Moſes Leui patris ſui dedecus, Aaronis fratris & Mariæ ſororis murmur non ſubticet, proprios filios non euehit, argumẽta ſunt, in libris eius nihil eſſe ab homine confictum.

Num. 12.1.

5 Iam verò tot ac tam inſignia quæ refert miracula totidẽ ſunt Legis ab ipſo latæ proditæque doctrinæ ſanctiones. Nam quòd nube abreptus fuit in montem: quòd illic vſque ad diem quadrageſimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipſa Legis promulgatione facies eius tanquam ſolaribus radiis fulgebat: quòd vndique micabant fulgetra, tonitrua & fragores toto aëre exaudiebantur: tuba etiam nullo humano ore inflata clangebat: quòd tabernaculi ingreſſus nube oppoſita excipiebatur à conſpectu populi: quòd horrendo Core, Dathan & Abiron, totiúſque impiæ factionis exitio tam mirificè vindicata fuit eius authoritas: quòd lapis virga percuſſus flumen protinus eiecit: quòd Man e cœlo ad eius precationem depluit: nónne hinc Deus ipſum cælitus commendabat tanquam indubium Prophetam? Siquis obijciat, me ſumere pro confeſſis quæ controuerſia non careant, huius cauilli facilis eſt ſolutio. Nam quum hæc omnia pro concione publicauerit Moſes, quis fingendi locus fuit apud ipſos rerum geſtarum oculatos teſtes? Scilicet prodiiſſet in medium, ac populum infidelitatis, contumaciæ, ingratitudinis aliorúmque ſcelerum coarguens, ſuam doctrinam ſub ipſorum conſpectu iactaſſet ſancitam fuiſſe ijs miraculis quæ ipſi nunquam vidiſſent.

Item miracula omnia quæ contigerunt tã in legis promulgatione, quàm toto reliquo tẽpore.

Exo. 24.18. Exo. 34.29. Exo. 19.16. Exo. 40.34. Num. 16 24. Num. 20 10. Num. 11.9.

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, ſimul odioſè coniungi quæ totum populum ſtimulare ad reclamandũ poterant ſi vel minima fuiſſet occaſio: vnde apparet non aliter vt ſubſcriberent fuiſſe adductos, niſi quia plus ſatis conuicti erant ſua experientia. Cæterùm quoniam res erat illuſtrior quàm vt profanis ſcriptoribus liberum eſſet negare edita fuiſſe à Moſe miracula, calumniam illis ſuggeſſit pater mendacij, ea magicis artibus adſcribens. Sed qua coniectura magum fuiſſe inſimulant qui tantopere ab hac ſuperſtitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantùm cõſuluerit magos & ariolos? Certè nemo impoſtor præſtigijs ludit qui nõ obſtupefacere vulgi animos ſtudeat captandæ famæ cauſa. Quid autem Moſes? ſe & fratrem Aaronem nihil eſſe clamans, ſed tantùm exequi quæ Deus præſcripſit, ſatis abſtergit omnẽ ſiniſtram notam. Iam ſi res ipſæ conſiderantur, quænam incantatio facere

Miracula miniſterio Moſis, vel tẽpore eius in populo edita, cũ negare non poſſent prophani ſcriptores, calũniati ſunt magicis artibus à Moſe facta: quæ calumnia firmiſſimis rationib' refutatur.

Exo. 7.11. Leuit. 20.6. Exo. 16.7.

cere

cere potuit vt Man è cœlo quotidie pluens, ad populum alendum ſufficeret: ſi ꝗuis plus iuſta menſura repoſitum haberet, ex ipſa putredine diſceret incredulitatem ſuã diuinitus puniri? Adde quòd multis ſeriis probationibus ſic examinari paſſus eſt Deus ſeruum ſuum, vt nunc obſtrependo nihil proficiant improbi. Quoties enim ſuperbè & petulanter nunc ſurrexit totus populus, nũc quidam inter ſe conſpirando, ſanctum Dei ſeruum euertere conati ſunt, eorum furorem præſtigiis eludere quî potuit? Et euentus palàm docet, hoc modo ſancitã in omnia ſecula fuiſſe eius doctrinam.

7 Adhæc ꝙ tribui Iuda in perſona Patriarchæ Iacob aſſignat principatũ, quis neget ſpiritu Prophetico factũ eſſe: præſertim ſi rem ipſam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi noſtræ ſubiicimus? Finge Moſen primum eſſe vaticinij authorem: ex quo tamen ſcriptum hoc memoriæ prodidit, prætereunt anni quadringenti quibus nulla eſt in tribu Iuda ſceptri mentio. Poſt Saulem inauguratum videtur regia poteſtas in tribu Beniamin reſidere. Quum à Samuele vngitur Dauid, quęnam eius tranſferendæ ratio apparet? Quis regem ſperaſſet ex plebeia hominis pecuarij domo exiturum? Et quum illic ſeptem eſſent fratres, quis minimo natu honorem deſtinaſſet? Qua deinde ratione ad ſpem regni peruenit? Quis humana arte vel induſtria vel prudentia gubernatam fuiſſe vnctionem dicat, ac non potiùs vaticinij cœleſtis complementum eſſe? Similiter quę de Gentibus in fœdus Dei cooptandis, obſcurè licet, prædicit, cùm poſt duo ferè annorum millia euenerint, an non diuino afflatu ipſum locutum eſſe palàm faciunt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè ſpirant vt ſanis hominibus conſtet Deum eſſe qui loquitur. Breuiter, vnum canticum illuſtre ſpeculum eſt in quo Deus euidenter apparet.

Gen.49.10.

Itẽ quod Moſes in Iacob perſona loquens, tribui Iudæ principatum aſsignat, & quod vocationem gentium prędicit (cum illud quadringentis pòſt annis, hoc duobus ferè pòſt annorum millibus cõtigerit) argumenta ſunt, Deũ ipſum eſſe qui in libris Moſis loquitur.

1.Sam.11.15.

1.Sam.16.13.

Deut.32.

8 In reliquis autem Prophetis multò etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm exempla deligam, quia in omnibus colligendis nimius eſſet labor. Quum Iſaiæ tempore pacatum eſſet regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præſidij ſibi repoſitum putaret, de excidio vrbis populíque exilio, concionabatur Iſaias. Vt demus nondum ſatis clarum ſpecimen fuiſſe diuini inſtinctus, multò antè prædicere quæ tunc videbantur fabuloſa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen ſimul de redemptione vaticinia edit vnde niſi à Deo profecta fuiſſe dicemus? Cyrũ nominat, per quem ſubigendi erant Chaldæi, & populus in libertatem aſſerendus. Elapſi ſunt anni plus centum ex quo ita vaticinatus eſt Propheta, priuſquam naſceretur Cyrus: nam hic centeſimo demum anno aut circiter poſt illius mortem natus eſt. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrum, cui cum Babyloniis bellum futurum eſſet, qui tam potẽti monarchia ſub manum ſuam redacta, finem Iſraëlitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, ſine vllo verborum ornatu, nónne indubia eſſe Dei oracula, non hominis coniecturas, quę Iſaias loquitur, planè demonſtrat? Rurſus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis ſeptuaginta finiret tempus captiuitatis, reditúmque & libertatem indiceret, nónne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis ſancitam fuiſſe Prophetarum authoritatem, adeóque impletum eſſe quod ipſi iactant ad vindicandam ſermonibus ſuis fidem? Priora ecce venerunt, noua annuntio, antequam oriantur, nota vobis faciam. Omitto quòd Ieremias & Ezechiel, quum tam procul eſſent diſſiti, tamen eodem tempore prophetantes in dictis omnibus perinde conſentiebant acſi mutuò alter alteri dictaſſet verba. Quid Daniel? annon vſque ad annum ferè ſexcenteſimum de rebus futuris prophetias ita contexit, acſi hiſtoriam de rebus geſtis &

Quod Iſaias prędicit Iudæorũ captiuitatem, & eorum redemptionẽ authore Cyro: (qui centeſimo poſt illi⁹ mortẽ anno natus eſt) quod Ieremias antequã popul⁹ abduceretur, pſcribit exilio annorum tẽpus 70. quod Ierem. & Ezec. locis alter ab altero lõgè diſsiti, in dictis oĩbus conſentiũt: quod Dan. prædicit de reb⁹ futuris ad ann. 600. documẽta ſunt certiſſima ad ſtabiliendam librorum Propheticorum authoritatem.

Iſa.45.1.

Ierem.25.11.12.

Iſa.42.9.

paſſim notis ſcriberet? Hæc ſi probè meditata habeant pij homines, ad compeſcendos impiorum hominum latratus abundè inſtructi erunt: clarior enim eſt iſta demonſtratio quàm vt vllis cauillis ſit obnoxia.

Contra prophanos quoſdã deriſores, qui quærunt, quî ſciamus Moſis & Prophetarum eſſe quæ ſub eorũ nominibus leguntur: itẽ Moſen nunquam fuiſſe aliquem.

9 Scio quid in angulis obſtrepant quidam nebulones, vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenij ſui oſtentent. Quærunt enim, quis nos certiores fecerit à Moſe & Prophetis hæc fuiſſe ſcripta quæ ſub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæſtionem mouere audent, fueritne vnquam aliquis Moſes. At ſiquis in dubium reuocet fueritne vnquã vel Plato aliquis, vel Ariſtoteles, vel Cicero quis non colaphis aut flagellis caſtigãdam talem inſaniam dicat? Fuit Lex Moſis cœleſti magis prouidentia, quàm hominum ſtudio mirabiliter conſeruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus ſepulta iacuit, ex quo pius rex Ioſias eam inuenit, per continuas ætatum ſucceſſiones inter manus hominum verſata eſt. Neque verò quaſi rem ignotam aut nouam protulit Ioſias, ſed quæ ſemper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erat memoria. Dicatum erat templo volumen prototypon: dicatum regis archiuis deſcriptũ inde exemplar: tantùm hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipſam ex ſolenni more publicare deſierant, & populus etiã ipſe vſitatam lectionem neglexerat. Quid quòd nullum ferè ſeculum præterijt quo non confirmata renouatáque fuerit eius ſanctio? an ijs incognitus erat Moſes qui Dauidem tractabant? Verùm, vt de omnibus ſimul loquar, certo certius eſt ipſorum ſcripta non aliter perueniſſe ad poſteros quàm de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum ſerie à patribus tradita, qui partim loquentes audierãt, partim recenti memoria diſcebant ab auditoribus, fuiſſe ita locutos.

1 Mach. 1. 59.

Aduerſus eoſdem quærentes vnde ad nos peruenerint exemplaria librorũ Scripturæ, quum Antiochus iuſſerit omnia concremari. Vbi de admirabili Dei prouidentia in illis per tot ſecula conſeruandis inter tot hoſtes & tam ſæuas perſecutiones.

10 Imò quod ex Machabæorum hiſtoria obijciunt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale eſt vt nihil ad eam ſtabiliendam excogitari poſſit áptius. Primùm tamen quem obtendunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt. Quum Antiochus, inquiunt, libros omnes iuſſerit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem viciſſim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerint? Conſtat enim poſt ſedatam ſæuitiam mox extitiſſe, & à piis omnibus qui in eorum doctrina educati familiariter eos nouerant, ſine controuerſia fuiſſe agnitos. Quinetiam quum omnes impij, quaſi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè inſultauerint, nemo vnquam illis obijcere auſus eſt falſam librorum ſuppoſitionem. Nam qualiſcunque, eorum opinione, ſit religio Iudaica, Moſen tamen ipſius eſſe authorem fatentur. Quid ergo aliud quàm proteruiam ſuam pluſquam caninam produnt iſti blaterones, dum ſuppoſititios libros eſſe mentiuntur, quorum ſacra vetuſtas hiſtoriarum omnium conſenſu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calumnijs fruſtra plus operæ impendam, potius hìc reputemus quantam Dominus conſeruandi verbi ſui curam habuerit, quando ipſum ex truculentia ſæuiſſimi tyranni, quaſi ex præſenti incendio præter ſpem omnium eripuit: quòd pios Sacerdotes alióſque tanta conſtantia inſtruxit, vt non dubitauerint theſaurum hunc vitæ ſuæ diſpendio, ſi opus foret, redemptum, ad poſteros tranſmittere: quòd acerrimam tot præſidum ac ſatellitum conquiſitionem fruſtratus eſt. Quis inſigne ac mirificum Dei opus non agnoſcat, quòd ſacra illa monumenta quæ prorſus interijſſe ſibi impij perſuaſerant, mox quaſi poſtliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta eſt enim Græca interpretatio quæ per totum orbem ea vulgaret. Neque in eo tantùm apparuit miraculum quòd fœderis ſui tabulas Deus à ſanguinarijs Antiochi edictis vindica-

uit.

uit, ſed quòd inter tam multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus ſubinde attrita & vaſtata, mox propè ad internecionem redacta fuit, ſaluæ tamen ſuperſtiteſque manſerunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò, ſed propè incognita iacebat: & certè, niſi religioni conſultum voluiſſet Deus, in totum perijſſet. Quantum enim ex quo reuerſi ſunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vſu deſciuerint, ex eius ſeculi Prophetis apparet: quod ideo notatu vtile eſt, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos ſalutis doctrinam in Lege & Prophetis comprehenſam nobis Deus ſeruauit, vt Chriſtus ſuo tempore pateſieret? Per infeſtiſſimos Chriſti ipſius hoſtes Iudæos, quos meritò Eccleſiæ Chriſtianæ librarios Auguſtinus ideo appellat, quia nobis ſubminiſtrarunt lectionem cuius ipſi vſum non habent.

11 Porrò ſi ad nouum Teſtamentum venitur, quàm ſolidis fulturis nititur eius veritas? Hiſtoriam humili abiectóque ſermone tres Euangeliſtæ recitant: faſtidio eſt multis ſuperbis iſta ſimplicitas: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendunt, ex quibus colligere facile eſſet eos ſupra humanum captum de cœleſtibus myſteriis diſſerere. Certè quicunque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucæ pudefient. Iam Chriſti conciones, quarum ſumma à tribus illis Euangeliſtis perſtringitur, omni contemptu eorum ſcripta facilè eximunt. Iohannes autem è ſublimi tonans, quos non cogit in obſequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius proſternit. Prodeant in medium omnes iſti naſuti cenſores, quibus ſumma voluptas eſt Scripturæ reuerentiam ex ſuis & aliorum cordibus excutere: legant Iohannis Euangelium: velint nolint, illic reperient mille ſententias quæ ſaltem eorum ſocordiam expergefaciant: imò quæ eorum conſcientiis ad cohibendos eorum riſus horribile inurant cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio eſt, in quorum ſcriptis quamuis maior pars cæcutiat, ipſa tamen cœleſtis maieſtas deuinctos ſibi omnes & quaſi conſtrictos tenet. Vnum verò hoc eorum doctrinam ſupra mundum ſatis ſupérque attollit, quòd Matthæus ad menſæ ſuę quęſtum antea affixus, Petrus & Iohānes in nauiculis ſuis verſati, omnes craſſi idiotæ nihil didicerant in hominum ſchola quod aliis traderent. Paulus verò non tantùm ex profeſſo hoſte, ſed etiam ſęuo & ſanguinario, conuerſus in nouum hominem, ſubita & inſperata mutatione oſtendit cœleſti imperio ſe compulſum, doctrinam quam oppugnauerat, aſſerere. Negent canes iſti Spiritum ſanctum ſuper Apoſtolos delapſum eſſe, vel ſaltem hiſtorię fidem abrogent: res tamen palam clamitat à Spiritu fuiſſe edoctos, qui antè in ipſa plebe contemptibiles, repente de cœleſtibus myſteriis tam magnificè diſſerere cœperunt.

Trium Euāgeliſtarū ſermonis ſimplicitas cœleſtia myſteria continens, Ioānis oratio grauibus ſententiis è ſublimi tonans, in Petri & Pauli ſcriptis relucens cœleſtis maieſtas, Matthæi inſperata vocatio à menſa, Petri & Ioānis à nauiculis ad Euāgelii pręconiū, Pauli hoſtis cōuerſio & vocatio ad Apoſtolatū, ſigna ſunt loquentis in ipſis Spiritus ſancti.

12 Adde quòd aliæ quoque ſunt optimæ rationes cur pondere ſuo non careat Eccleſiæ conſenſus. Neque enim pro minimo ducendum eſt, ex quo Scriptura publicata fuit, tot ſeculorum voluntates conſtanter in eius obedientiam conſenſiſſe: & vtcunque miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorſus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus ſit, ſemper tamen inſtar palmæ ſuperiorem euaſiſſe, & inexpugnabilem perſtitiſſe. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio vel ſophiſta, vel rhetor olim fuit, qui vim ſuam aduerſus ipſam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuerſa terræ potentia ſe armauit, & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque impetita reſtitiſſet, non niſi humano freta præſidio? Quin magis hoc ipſo à Deo

Tot ſeculorum tam variarum gētium, & tam diuerſorū animorū conſenſus in amplectēda ſcriptura, rara etiam quorundam pietas eius authoritatem apud nos debent confirmare.

eſſe conuincitur, ꝙ reluctantibus humanis omnibus ſtudijs, ſua tamen virtute vſque emerſerit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, nõ gens vna in eam recipiendam & amplexandam conſpirauit: ſed quàm longè latéque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter ſe commune erat, ſancta cõſpiratione ſuam authoritatem adepta eſt. Porrò quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuerſorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter ſe diſſidentium, quando eam non niſi cœleſti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accreſcit, dum intuemur in eorum pietatem qui ſic conueniunt, non omnium quidem, ſed quibus, ceu luminibus, fulgere Eccleſiam ſuam Dominus voluit.

Item tot martyrũ ſanguis qui pro eius confeſſione mortẽ firmo & ſobrio Dei zelo oppetierunt.

13 Iam quanta ſecuritate nos ei doctrinæ nomen dare par eſt, quam tot ſanctorum virorum ſanguine ſancitam ac teſtificatam videmus? Illi pro ſemel ſuſcepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeò magna alacritate, oppetere: nos cũ tali arrhabone ad nos tráſmiſſam, quî non certa & inconcuſſa perſuaſione ſuſciperemus? Non ergo eſt mediocris Scripturæ approbatio, tot teſtium ſanguine fuiſſe obſignatam: præſertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei teſtimonium oppetiiſſe, non fanatica intemperie (qualiter interdum erratici ſpiritus ſolent) ſed firmo conſtantíque, ſobrio tamen, Dei zelo. Aliæ ſunt nec paucæ nec inualidæ rationes, quibus ſua Scripturæ dignitas ac maieſtas non modò aſſeratur pijs pectoribus, ſed aduerſus calumniatorum technas egregiè vindicetur: ſed quæ non ſatis per ſe valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cœleſtis Pater, ſuo illic numine patefacto, omni controuerſia eximit. Quare tum verè demũ ad ſaluificam Dei cognitionem Scriptura ſatisfaciet, vbi interiori Spiritus ſancti perſuaſione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eã confirmandam humana éxtant teſtimonia, ſic inania non erunt, ſi præcipuum illud & ſummum, velut ſecundaria noſtræ imbecillitatis adminicula, ſubſequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam eſſe verbum Dei: quod, niſi fide, cognoſci nequit. Meritò itaque Auguſtinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

De vtilitate credendi.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui poſthabita Scriptura, ad reuelationem tranſuolant. CAPVT IX.

Contra fanaticos qui poſthabita ſcripturæ lectione, & doctrina, Spiritum iactãt, & ad reuelationes tranſuolãt, Vide Caluinũ, in Inſtructione aduerſus libertinos, cap. 9. & 10.

PORrò qui repudiata Scriptura, neſcio quam ad Deum penetrãdi viã imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putandi ſunt. Emerſerunt enim nuper vertiginoſi quidam, qui Spiritus magiſterium faſtuoſiſſimè obtendentes, lectionem ipſi omnem reſpuunt, & eorum irrident ſimplicitatem, qui emortuam & occidentem, vt ipſi vocant, literam adhuc conſectãtur. Sed velim ab ipſis ſcire quiſnam ſit iſte ſpiritus, cuius afflatu eo ſublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem deſpicere auſint. Nam ſi Chriſti ſpiritum eſſe reſpondent, perquam ridicula eſt eiuſmodi ſecuritas: ſiquidem Apoſtolos Chriſti, alióſq; in prima Eccleſia fideles nõ alio ſpiritu illuminatos fuiſſe, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorũ verbi Dei contemptũ inde didicit, ſed vnuſquiſq; potiùs maiore reuerentia imbutus fuit, quéadmodum eorũ ſcripta luculentiſſimè teſtãtur. Et ſanè ſic per os Iſaiæ prædictũ fuerat. Neq; enim vbi dicit, [Spiritus meus qui in te eſt & verba quæ poſui in ore tuo, nõ diſcedent ab ore tuo, neq; ab ore ſeminis tui in perpetuũ] veterem populũ externæ doctrinæ aſtringit acſi elementarius eſſet: quin potiùs veram hanc & plenam ſub Chriſti regno felicitatem nouæ Eccleſiæ

Iſa. 59. 21.

cleſiæ fore docet,vt nõ minus voce Dei quàm Spiritu regatur:vnde colligimus, nefando ſacrilegio diuelli ab iſtis nebulonibus quæ inuiolabili nexu Propheta coniunxit.Huc adde quòd Paulus in tertium vſque cœlum raptus,non deſtitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: ſicuti & Timotheum ſingularis præſtantiæ doctorem hortatur vt *1.Tim.4.13.*
lectioni attendat.Ac memoratu dignum eſt elogium illud quo Scriptu- *2.Tim.3.16.*
ram ornat,vtilem eſſe ad docendum,monendum,arguendum,quò perfecti reddantur ſerui Dei. Quàm diabolici furoris eſt caducum vel temporalem Scripturæ vſum fingere, quæ ad vltimam vſquē metam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi reſponderi ab ipſis velim,an aliũ hauſerint ſpiritũ ab eo quem diſcipulis ſuis Dominus promittebat. Tametſi extrema inſania vexantur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare auſint. Qualem autem fore promittendo denũtiabat? nempe qui non à ſeipſo loqueretur, ſed ſuggereret eorum animis & inſtilla- *Ioan.16.13.*
ret quæ ipſe per verbum tradidiſſet. Non ergo promiſſi nobis Spiritus officium eſt,nouas & inauditas reuelationes confingere,aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelij doctrina abducamur: ſed illam ipſam, quæ per Euangelium commendatur,doctrinam mentibus noſtris obſignare.

2 Vnde facilè intelligimus,Scripturæ & lectioni & auſcultationi eſſe ſtudioſè incumbendum,ſiquem à Spiritu Dei vſum ac fructum percipere libet(ſicuti etiam laudat Petrus eorum ſtudium, qui attenti ſunt ad *2.Pet.1.19.*
Propheticam doctrinã,quæ tamen videri poterat loco ceſſiſſe poſt exortam Euangelij lucem)contrà verò,ſiquis ſpiritus,prætermiſſa verbi Dei ſapientia,aliam doctrinam nobis ingerit,eum meritò vanitatis ac mendacij ſuſpectum eſſe debere. Quid enim? quum ſe Satan in Angelum lucis transfiguret, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus, niſi certiſſima nota diſcernatur? Et ſanè perſpicuè nobis deſignatus eſt voce domini: niſi quia ſponte in ſuum exitium errare affectant miſeri iſti, dum Spiritum à ſeipſis potius quàm ab ipſo quærunt.At verò indignum eſſe cauſantur, Spiritum Dei, cui ſubiicienda ſunt omnia, Scripturæ ſubiacere. *Refutatio obiectionis ab ipſis allatę,*
Quaſi verò ſit hoc ignominioſum Spiritui ſancto,ſibi eſſe vbique parem *Indignum eſſe, Spiritum Dei,cui ſubiicięda ſunt omnia Scripturæ ſubiacere.*
& conformem,ſibi per omnia conſtare,nuſquam variare.Equidem ſi ad humanam,vel angelicam,vel alienam quãuis regulam exigeretur, cenſendus tum eſſet, in ordinem, adde etiam ſi placet, in ſeruitutem redigi: ſed dum ſibi ipſi comparatur,dum in ſeipſo conſideratur,quis ideo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur,fateor: ſed quo ſuã apud nos maieſtatem ſanciri voluit. Nobis abundè eſſe debet,ſimul atque ſe nobis inſinuat. Verùm ne ſub titulo ſuo Satanæ ſpiritus obrepat, in ſua imagine quam Scripturis impreſſit, vult à nobis recognoſci. Scripturarum author eſt: varius diſſimiliſque eſſe non poteſt.Qualem igitur ſe illic ſemel prodidit,talis perpetuò maneat,oportet. Hoc contumelioſum illi non eſt: niſi fortè honorificum ducamus à ſeipſo deſciſcere & degenerare.

3 Quòd verò literæ occidenti nos incubare cauillãtur, in eo pœnas *Item quòd dicunt*
luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim conſtat Paulum illic aduerſus *literæ occidẽti nos*
pſeudoapoſtolos contendere, qui quidem Legem citra Chriſtum com- *incubare.*
mendantes,à noui Teſtamenti beneficio populum auocabant,quo paci- *2.Cor.3.6.*
ſcitur Dominus ſe Legem ſuam in fidelium viſcera inſculpturum,& cordibus inſcripturum. Emortua eſt igitur litera,& ſuos lectores necat lex Domini, vbi & à Chriſti gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tantùm inſonat. Verùm ſi per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur,ſi *2.Cor.3.8.*
Chriſtum exhibet: verbum eſt vitæ,conuertens animas,ſapientiam pręſtãs paruulis,&c. Quinetiã eodem loco prędicationem ſuam Apoſtolus

miniſterium Spiritus vocat: nimirum ſignificans, ita ſuæ quam in Scripturis expreſſit, veritati inhærere Spiritum ſanctum, vt vim tum demum ſuam proferat atque exerat, vbi ſua conſtat verbo reuerētia ac dignitas. Nec his repugnat quod nuper dictum eſt, verbum ipſum non valde certum nobis eſſe niſi Spiritus teſtimonio confirmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus verbi Spiritúſque ſui certitudinem inter ſe copulauit: vt ſolida verbi religio animis noſtris inſidat vbi affulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt viciſſim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, vbi illum in ſua imagine, hoc eſt in verbo, recognoſcimus. Ita eſt ſanè. Non verbum hominibus ſubitæ oſtentationis cauſa in medium protulit Deus, quod Spiritus ſui aduentu extemplò aboleret, ſed eundem Spiritum cuius virtute verbum adminiſtrauerat, ſubmiſit, qui ſuum opus efficaci verbi confirmatione abſolueret. In hunc modum Chriſtus diſcipulis duobus ſenſum aperiebat: nō vt abiectis Scripturis, per ſe ſaperent: ſed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dum hortatur Theſſalonicenſes ne Spiritum extinguant, non ſublimiter eos arripit ad inanes ſine verbo ſpeculationes: ſed continuò ſubiicit, non ſpernendas prophetias. Quo proculdubio innuitur, Spiritus lucem præfocari ſimul atque in contemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc tumidi iſti ἐνθουσιασταὶ qui hanc vnam reputant eximiam illuminationem, vbi ſecurè omiſſo ac valere iuſſo Dei verbo, quicquid ſtertendo conceperint, non minus confidenter quàm temerè arripiunt? Filios certè Dei lōgè alia decet ſobrietas: qui vt omni veritatis luce, ſine Dei Spiritu, orbatos ſe vident, ita non ignorant, verbum eſſe organum quo Spiritus ſui illuminationem fidelibus Dominus diſpenſat. Alium enim Spiritum neſciunt quàm qui in Apoſtolis habitauit & loquutus eſt: cuius oraculis aſſiduè ad verbi audientiam reuocantur.

Mutuo nexu Dominus doctrinę Spirituſq́; ſui certitudinem inter ſe copulauit: itaque nō pugnare hęc duo, Authoritatem Scripturæ cōfirmari in nobis Spiritus teſtimonio: &, Non agnoſcendū Spiritū eſſe Dei ſi diſſentiat à Scriptura.

Luc. 24.27.

1. Theſſ. 5.19.20.

Scripturam, vt omnem ſuperſtitionem corrigat, verum Deum excluſiuè opponere dijs omnibus Gentium.

CAPVT X.

Qualē cœli & terræ reliquarúmque creaturarum contēplatio Deum nobis delineat, eundē repræſentat Scriptura, nempe æternū, plenum bonitate, clemētia, miſericordia, iuſtitia, iudicio, & veritate: idque non alium in ſcopum.

SED enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuerſiſq; creaturis non obſcurè alioqui proponitur, familiariùs tamen etiamnum & clariùs verbo docuimus explicari: iam operæpretium eſt expendere ecquid ſe talem Dominus in Scriptura nobis repręſentet, qualē in operibus ſuis delineari, prius viſum eſt. Longa certè materia, ſiquis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem propoſuiſſe contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potiſſimum in Scripturis de Deo inueſtigandum ſit, norint, & ad certum eius inquiſitionis ſcopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gentibus diſtinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in filios qui hoſtes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia verſamur quę in mundi creatione ſubſiſtit, neque aſcendit ad Chriſtum Mediatorem. Etſi autem paulo pòſt quoſdam ex nouo Teſtamento locos citare operæpretium erit (ſicuti etiam inde & potentia Dei Creatoris, & prouidentia in primæ naturæ conſeruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propoſitum ſit, ne fines ſibi præſcriptos tranſiliant: denique tenere in præſentia ſufficiat, quomodo Deus cœli & terræ opifex mundum à ſe conditum gubernet. Paſſim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiam procliuis: & exempla traduntur ſeueritatis, quę iuſtum ſcelerum vltorem eſſe oſtendunt, præſertim vbi tolerantia ſua contra obſtinatos nihil proficit.

Probatur ex Moſe, Dauide, Ieremia.

Exod.34.6.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis deſcriptiones nobis proponuntur, quibus εἰκονικῶς viſenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam deſcriberet Moſes, videtur ſanè voluiſſe breuiter cõprehendere quicquid de ipſo intelligi ab hominibus fas eſſet. Iehouah, inquit, Iehouah, Deus miſericors & clemẽs, patiẽs, & multę miſerationis, ac verax, qui cuſtodis miſericordiã in millia, qui aufers iniquitatem & ſcelera, apud quẽ innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatẽ patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatẽ καὶ αὐτουσίαν, magnifico illo nomine bis repetito, prædicari: deinde cõmemorari eius virtutes, quibus nobis deſcribitur nõ quis ſit apud ſe, ſed qualis erga nos, vt iſta eius agnitio viuo magis ſenſu, quàm vacua & meteorica ſpeculatione cõſtet. Virtutes porrò eaſdem hîc enumerari audimus, quas notauimus in cœlo & terra relucere: clementiam, bonitatem, miſericordiam, iuſtitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia ſub titulo Elohim continetur. Iiſdem etiam epithetis illum inſigniunt Prophetę, quum ad plenum volunt ſanctum eius nomen illuſtrare Ne multa congerere cogamur, in præſentia nobis Pſalmus vnus ſufficiat: in quo tam exacte ſumma omnium eius virtutum recenſetur, vt nihil omiſſum videri queat. Et nihil tamen illic ponitur, quod nõ liceat in creaturis contemplari: adeò talem ſentimus, experientia magiſtra, Deum, qualem ſe verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnoſci à nobis velit, deſcriptionem proponit nõ ita plenam, ſed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc glorietur, quòd me nouerit Dominũ, qui facio miſericordiam, iudicium, & iuſtitiam in terra. Tria certè hæc apprime nobis cognitu ſunt neceſſaria: Miſericordia, qua ſola conſiſtit noſtra omnium ſalus: Iudicium, quod in flagitioſos quotidie exercetur, & grauius etiã eos manet in æternum exitium: Iuſtitia, qua conſeruantur fideles, & benigniſſimè fouẽtur. Quibus comprehenſis, te abundè habere vaticinium teſtatur quo poſſis in Deo gloriari. Neq; tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut ſanctitas, aut bonitas Quomodo enim conſtaret, quæ hîc requiritur iuſtitiæ, miſericordiæ, iudicij eius ſcientia, niſi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terrã iudicio & iuſtitiã moderari, niſi intellecta eius virtute? Vnde autem, niſi ex bonitate, miſericordia? Si denique viæ omnes eius ſunt miſericordia, iudicium, iuſtitia, in illis quoque & ſanctitas cõſpicua eſt. Porrò non in alium ſcopum deſtinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creaturis impreſſa nitet: nempe ad Dei timorem primùm, deinde ad fiduciam nos inuitat: quò ſcilicet & perfecta vitæ innocentia, & non ſimulata obediẽtia colere illum diſcamus, tùm ab eius bonitate toti dependere.

Pſalm.145.

Ierem.9.23.

Etiã idololatræ omnibus ſeculis naturaliter ſenſerunt vnicum eſſe Deum: ſed hic ſenſus non vltra valuit niſi vt eſſent inexcuſabiles. Scriptura autem vt ad Deum verum nos deducat, diſertè excludit deos oẽs Gẽtiũ.

3 Sed hîc ſummam generalis doctrinæ colligere propoſitũ eſt: ac primò quidem obſeruent lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos dirigat diſertè excludere ac reiicere Deos omnes Gẽtium, quia ſeculis ferè omnibus paſſim adulterata fuit religio. Verum quidem eſt, vnius Dei nomen vbique fuiſſe notum ac celebre Nam qui ingentem deorũ turbam colebant, quoties ex genuino naturæ ſenſu loquuti ſunt, acſi vnico Deo contenti eſſent, ſimpliciter vſi ſunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iuſtinus martyr, qui in hunc finem librum compoſuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis teſtimoniis oſtendit vnitatem Dei fuiſſe omnium cordibus inſculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi ſermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate ſua vel tracti vel prolapſi ſunt ad falſa commenta, atque ita euanuerunt eorum ſenſus, quicquid naturaliter ſenſerunt de vnico Deo, non vltrà valuit niſi vt eſſent inexcuſabiles. Nam & ſapientiſſimi quique eorum vagum

** In libro de Idololatria.*

Vide apud Auguſtinũ epiſtolã Maximi cuiuſdã grãmatici Madaurenſis & deos ſuos facetè ridentis, & veram religionẽ improbantis: Auguſt. aũt graue & ſanctam ad illum reſponſionem. Epiſtola 43. & 44.

Habac. 2. 20.

mentis ſuæ errorem palàm aperiunt, vbi Deum quempiam ſibi adeſſe cupiunt:& ita votis inuocant incertos deos. Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginando, licet minus abſurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & aliis ſentirent, non fuerũt ipſi quoque immunes à Satanæ fallaciis. ac iam alibi diximus, quæcunque effugia argutè excogitarunt Philoſophi, crimen defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo ſuo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui ſe verbo ſuo patefecerat.

Deo tribuere viſibilem formam nefas eſſe, ac generaliter deficere à vero Deo quicunq; idola ſibi erigunt. CAP. XI.

Impio mẽdacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Idcirco Scripturã vt ad verum Deum nos deducat, excludere idola & ſimulachra omnia.

VERVM, vt Scriptura rudi craſſoq; hominum ingenio conſulens, populariter loqui ſolet, vbi verum Deum à falſis diſcernere vult, idolis præcipuè eum opponit: non quòd probet quæ ſubtilius & elegantiùs à Philoſophis traduntur, ſed quò melius detegat mundi ſtultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quandiu ſuis quiſque ſpeculationibus adhæret. Excluſiua igitur definitio, quæ paſſim occurrit, in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione ſibi fabricant homines: quia Deus ipſe ſolus eſt de ſe idoneus teſtis. Interea quũ hic brutus ſtupor totum orbem occupauerit, vt viſibiles Dei figuras appeterẽt, atque ita ex ligno, lapide, auro, argento, aliáve mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis eſt hoc principiũ, impio mendacio corrũpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaq; Deus in Lege poſtquam ſibi vni aſſeruit deitatis gloriã, vbi docere vult quem cultum probet, vel repudiet, mox adiungit, Non facies tibi ſculptile, neque ſimilitudinem vllam: quibus verbis licentiam noſtram coërcet, ne ipſum vlla viſibili effigie repræſentare tentemus: ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatẽ in mendacium conuertere ſuperſtitio. Scimus enim Solem adoratum fuiſſe à Perſis. Quotquot etiam aſtra in cœlo cernebãt ſtultæ Gentes, totidem ſibi finxerunt deos. Iam nullũ propè animal fuit, quod Ægyptiis non eſſet Dei figura. Græci verò ſupra alios ſapere viſi ſunt, quòd ſub humana forma Deum colerent. Atqui imagines Deus inter ſe non comparat quaſi altera magis, altera minus conueniat: ſed abſque exceptione repudiat ſimulachra omnia, picturas, aliáque ſigna quibus eum ſibi propinquum fore putarunt ſuperſtitioſi.

Exod. 20. 4.

Maximus Tyrius Platoni. Serm. 38.

Simpliciter Deo diſplicere omnes ſtatuas & imagines quæ fiunt ad eum figurandum, probatur teſtimoniis & rationibus.

Deut 4. 15.

** Iſa. 40. 18. & 41. 7. 29. & 45. 9. & 46. 5.*

Act. 17. 29.

2 Id colligere promptũ eſt ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Moſen, Memento quod Iehouah loquutus tibi ſit in valle Horeb: vocem audiſti, corpus non vidiſti. obſerua ergo teipſum, ne fortè deceptus, facias tibi vllam ſimilitudinem &c. Videmus vt apertè vocem ſuam opponat Deus omnibus figuris: vt ſciamus à Deo deficiſcere quicunque viſibiles eius formas appetunt. * Ex Prophetis ſufficiet vnus Iſaias qui in hac demõſtratione plurimus eſt, vt doceat indecora & abſurda fictione fœdari Dei maieſtatem, dum incorporeus materia corporea, inuiſibilis viſibili ſimulachro, ſpiritus re inanimata, immenſus exigui ligni, lapidis, vel auri fruſto aſſimilatur. In eundem quoque modũ ratiocinatur Paulus, Genus quum ſimus Dei, non exiſtimandum auro, & argento, aut lapidi arte ſculpto, aut inuento hominis Diuinum eſſe ſimile. Vnde conſtat, quicquid ſtatuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, ſimpliciter ei diſplicere ceu quædam maieſtatis ſuæ dedecora. Et quid mirum ſi hæc è cœlo Spiritus ſanctus oracula detonet, quum ad talem cõfeſſionem è terra edendam miſeros

ſeros

ſectos quoque & cæcos idololatras cogat? Nota eſt illa Senecæ querimonia, quæ apud Auguſtinum legitur: Sacros(inquit) immortales, inuiolabiléſque deos in materia viliſſima, atque ignobili dedicant, illíſque hominum & ferarum habitus induunt: quidam verò mixto ſexu, & diuerſis corporibus, ac numina vocãt: quæ ſi accepto ſpiritu occurrerent, mõſtra haberentur: vnde rurſus palàm apparet, friuolo cauillo elabi imaginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuiſſe vetitas quòd ad ſuperſtitionem procliues eſſent. Quaſi verò ad gentem vnam pertineat quod Deus ex æterna ſua eſſentia, & continuo naturæ ordine adducit. Neque verò Iudęos Paulus alloquebatur, ſed Athenienſes, quum errorem in Deo figurando refelleret.

Lib. 6. de Ciuitate Dei, cap. 10.

Non ad Iudæos tãtum pertinuiſſe eã prohibitionem.

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis ſignis numinis ſui pręſentiam, vt diceretur ſpectari facie ad faciem: ſed omnia quæ vnquam edidit ſigna, aptè quadrabant ad rationem docendi, & ſimul apertè monebant homines de incomprehenſibili eius eſſentia. Nubes enim & fumus & flamma, quanquam ſymbola erant cœleſtis gloriæ, quaſi iniecto fręno cohibebant omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Moſes quidem (cui tamen prę aliis familiariſſimè ſe patefecit) precibus adeptus eſt vt faciem illam cerneret: quin reſponſum accepit, non eſſe hominem tanti fulgoris capacem. Apparuit Spiritus ſanctus ſub ſpecie columbæ: ſed dum protinus euanuit: quis non videt, vnius momenti ſymbolo admonitos eſſe fideles Spiritum inuiſibilem credendum eſſe? vt eius virtute & gratia contenti, nullam ſibi externam figuram accerſerent. Nam quod ſub forma hominis Deus interdum apparuit, præludium fuit futurę in Chriſto reuelationis. Itaque hoc prętextu minimè licuit Iudæis abuti vt ſibi deitatis ſymbolum erigerent ſub humana figura. Propitiatorium quoque, vnde præſentiã virtutis ſuæ ſub Lege exeruit Deus, ſic compoſitum erat vt innueret optimum diuinitatis aſpectum tunc eſſe dum animi ſupra ſe admiratione efferuntur. Cherubim ſiquidem alis extentis illud operiebant, velum obtegebat: locus ipſe procul reconditus ſatis per ſe occulebat. Proinde inſanire eos minimè obſcurum eſt qui ſimulachra Dei & Sanctorũ exemplo illorum Cherubim defendere conantur. Quid enim obſecro volebant imagunculæ illę, niſi imagines repręſentandis Dei myſteriis non eſſe idoneas? quando in hoc formatæ erant, vt alis velantes propitiatorium, non oculos modo humanos, ſed omnes ſenſus prohiberent à Dei intuitu: atque ita temeritatem corrigerent. Huc accedit quòd Prophetæ Seraphim ſibi in viſione oſtenſos velata facie nobis pingunt: quo ſignificant tantum eſſe diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipſi à recto intuitu arceantur, & tenues eius ſcintillę, quæ in Angelis emicant, ab oculis noſtris ſint ſubductæ. Quanquam Cherubim de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pędagogiam pertinuiſſe agnoſcunt quicunque rectè iudicant. Ita in exemplum eos trahere quod noſtrę ætati ſeruiat, abſurdum eſt. Pręteriit enim ſeculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiuſmodi rudimenta deſtinata erãt. Ac ſanè pudendũ eſt, prophanos ſcriptores magis dextros eſſe Legis Dei interpretes quàm Papiſtas. Iudęis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd puras nubes & cœli numen adorent. Peruerſè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papiſtę, qui viſibilem aliquam Dei effigiem fuiſſe garriunt. Quòd autem populus ille feruida celeritate ſubinde ad idola ſibi quęrenda prorupit, nõ aliter quàm aquę ex magna ſcaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius diſcamus quanta ſit ingenij noſtri ad idololatriam propenſio, ne vitij communis culpam regerendo in Iudęos ſub vanis peccandi illecebris mortiferum ſomnum dormiamus.

Sic Deum certis ſignis viſibilib⁹ præſentiam ſuam olim oſtendiſſe vel toti populo vel quibuſdã ſelectis, vt eadẽ ſigna monerent eos de incomprehẽſibili Dei eſſentia.

Deut. 4.11.

Exod. 33.13.20.

Matth. 3.16.

Exo 25.17.18.21.

Inſanire eos qui ſimulachra Dei & ſanctorũ defendũt exẽplo Cherubim operientium propitiatorium, oſtenditur vel Iuuenalis teſtimonio.

Iſa. 6.2.

Tertullianus lib. de Idololatria refutat eos qui obiiciebant Moſen ſimulachrũ ſerpẽtis erexiſſe in deſerto.

Plin. lib. 12. cap. 4.

Iudæa gens contumelia numinũ inſignis.

Pſa.115.4,& 135.15.

Simulachra nõ eſſe deos materia ipſa oſtendit, itẽ fabrica tio, quę manibus hominum perficitur.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: quia & ex materia colligit Propheta, non eſſe deos quorum effigies aurea eſt vel argentea: & pro confeſſo ſumit, quicquid proprio ſenſu concipimus de Deo, inſipidum eſſe figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel ſplẽdor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus eſſe probabile quàm ex mortua qualibet materia cõflari deos. Interea nõ minus in altero inſiſtit, nimis veſana temeritate efferri mortales, qui euanidum ſpiritum in ſingula momenta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogitur homo ſe animal eſſe ephemeron, & pro Deo tamen haberi volet metallum cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, niſi ex hominum arbitrio? Iuſtiſſima eſt profani illius poëtæ ſubſannatio,

Horat.1.Serm.Saty.8.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus ſcamnum faceretne, &c.
Maluit eſſe Deum.

Scilicet terrenus homuncio qui ſingulis ferè momentis vitam exhalat, ſuo artificio Dei nomen & honorem ad mortuum truncum transferet. Sed quia Epicureus ille facetè ludẽdo, nullam religionem curauit, omiſſis eius & ſimilium dicteriis, pungat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophetæ, Nimium eſſe vecordes qui ex eodem ligno ſe calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, aſſant carnem vel elixant, deúmque fabricant coram quo ſupplices ad precandum ſe proſternunt. Itaque alibi non tãtum ex Lege reos peragit, ſed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando ſcilicet nihil minus conſentaneum, quàm velle Deum qui immenſus eſt ac incomprehenſibilis, redigere ad quinque pedum menſuram. Et tamen portentum hoc quod palam naturæ ordini repugnat, conſuetudo oſtendit eſſe hominibus naturale. Tenendum porrò eſt, hac loquendi forma paſſim notari ſuperſtitiones, quòd opera ſint manuum hominum, quæ Dei authoritate carent: vt hoc fixum ſit, deteſtabiles eſſe omnes cultus quos à ſeipſis homines excogitant. Furorem exaggerat Propheta in Pſalmo, quòd auxilium implorent à rebus mortuis, ſenſúque carentibus, qui intelligentia ideo præditi ſunt vt ſciant ſola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnumquenque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciunt ea, & quicunque illis fidunt. Notandum autem, non minus ſimilitudinem vetari, quàm ſculptile: quo inepta Græcorum cautio refutatur. Bellè enim defunctos ſe putant ſi Deum non ſculpant, dum in picturis licentioſius quàm vllæ aliæ gentes laſciuiunt. Atqui Dominus non à ſtatuario modo ſibi erigi effigiem, ſed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperam & cum maieſtatis ſuæ contumelia ſic aſſimilatur.

Iſa.44.12.

Iſa.40.21.

Iſa.2.8,& 31.7, & 57.10.
Oſeæ 14.4.
Mich.5.13.
Pſal.115.8.

Contra Græcos qui Deũ non ſculpunt, ſed pingere ſibi permittunt.

Ierem.10.3.
Habac.2.18.

Gregorij dictũ, quo nũc ſe obtrudũt Papiſtę, Imagines eſſe libros idiotarũ, refutatur teſtimonijs Ierem. & Habac. Lactantij, Euſebij, Auguſt. Varronis, & decreto Concilij Elibertini. *Illud*

5 Scio quidem illud vulgò eſſe pluſquam tritum, Libros idiotarum eſſe imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius ſchola ſi edoctus fuiſſet hac in parte, nunquam ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum eſſe doctrinam vanitatis pronunciat: quum Habacuc docet conflatile eſſe doctorem mendacij: certè hinc generalis colligenda eſt doctrina, futile eſſe, adeó que mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à Prophetis reprehendi qui ſimulachris ad impiã ſuperſtitionem abutebantur: fateor id quidem: ſed addo, quod omnibus conſpicuum eſt, in totum damnari ab illis quod Papiſtæ pro certo axiomate ſumunt, imagines eſſe pro libris. Opponunt enim vero Deo ſimulachra, tanquam res contrarias & quæ nunquam ſimul conuenire poſſint. Hæc, inquam, comparatio, in

locis

locis illis quos nuper citaui, ſtatuitur, quum vnus ſit verus Deus quẽ colebant Iudæi, perperam & falſo confingi viſibiles figuras quæ Deũ repræſentent: ac miſerè deludi omnes, qui Dei cognitionem inde petunt. Denique niſi ita res haberet, fallacem eſſe & adulterinam quæcunq; ex ſimulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarent eã Prophetæ. Saltem hoc habeo: quum vanitatem & mẽdacium eſſe docemus, quòd ſimulachris Deum effingere homines tentant, nihil aliud quàm de verbo ad verbum nos referre quod Prophetæ tradiderunt.

autẽ Gregorius Epiſtola 109. lib. 7. ſcribens Sereno Maſſilienſi Epiſcopo. Item Epiſt. 9. lib. 9. eidem.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Euſebius ſcripſerunt, qui pro certo aſſumere non dubitant, mortales fuiſſe omnes quorum ſimulachra viſuntur. Nec aliter Auguſtinus, qui ſecurè pronuntiat nefas eſſe non modò adorare ſimulachra, ſed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm quod multis antè annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc eſt triceſimumſextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabilẽ quod ex Varrone alibi citat idem Auguſtinus, ſuáque ſubſcriptione cõfirmat, Qui primi deorum ſimulachra induxerunt, eos & metũ dempſiſſe, & errorem addidiſſe. Hoc ſi ſolus Varro diceret, parũ fortaſſe haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, ꝙ homo Ethnicus, quaſi in tenebris palpans, ad hanc lucem peruenerit, ideo indignas eſſe Dei maieſtate corporeas imagines, quia metum eius diminuant hominibus, errorémque augeant. Res certè ipſa teſtatur verè hoc non minus quàm prudenter fuiſſe dictum: ſed Auguſtinus à Varrone mutuatus, tanquam ex ſuo ſenſu profert. Ac primum quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines ſunt impliciti, non cœpiſſe à ſimulachris, ſed noua materia ſuperaddita, creuiſſe. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facilè poſſit eius numen in ſimulachrorum ſtultitia ineptóque & abſurdo figmento contemni: quod ſecundum, vtinam non tam verum eſſe experiremur. Quiſquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex ſimulachris diſcat quod de Deo ſciendum eſt.

Concilium Elibertinum.

Lib. 4. de Ciuitate Dei cap. 9. & 31.

7 Quære ſi quid frontis habent Papiſtæ, ne poſthac effugio iſto vtantur, libros eſſe idiotarum, imagines: quod tam apertè pluribus Scripturæ teſtimoniis refellitur. Tametſi vt hoc illis concedam, ne ſic quidẽ multũ profecerint pro idolis ſuis tuendis. Cuiuſmodi portenta pro Deo obtrudant, notum eſt. Quas verò ſanctis picturas vel ſtatuas dicant, quid ſunt niſi perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria? ad quę ſi quis formare ſe vellet, fuſtuario dignus ſit. Equidem lupanaria pudicius & modeſtiùs cultas meretrices oſtendunt, quàm templa eas quas volunt cenſeri virginum imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingunt habitum. Componant ergo ſua idola vel ad modicum ſaltem pudorem, vt paulo verecundius mentiantur alicuius ſanctitatis libros eſſe. Sed tum quoque reſpondebimus, non hanc eſſe in ſacris locis docendi fidelis populi rationem: quem longè alia doctrina quàm iſtis næniis illic inſtitui vult Deus. In verbi ſui prædicatione & ſacris myſteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iuſſit: in quam parum ſedulò intentum ſibi animum eſſe produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papiſtæ idiotas, quorum ruditas ſolis imaginibus doceri ſuſtineat? Hos ſcilicet, quos pro ſuis diſcipulis agnoſcit Dominus: quos cœleſtis ſuæ philoſophiæ reuelatione dignatur: quos ſalutaribus regni ſui myſteriis vult erudiri. Fateor quidem, vt res habent, hodie eſſe non paucos qui talibus libris carere nequeant. Sed vnde quæſo, iſthæc ſtupiditas, niſi quòd ea doctrina fraudantur quæ ſola erat ad eos formandos idonea? Neq; enim alia de cauſa, qui præerant Eccleſiis,

Papiſtarum ſtatuę vel picturę, quibus ſanctos Martyres & pias virgines repræſentant, perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exẽplaria. De quo vide etiam fine ſect. 12.

reſignarunt idolis docendi vices, niſi quia ipſi muti erant. Chriſtum vera Euangelij prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos noſtros crucifigi teſtatur Paulus. Quorſum igitur attinebat tot paſſim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, ſi probè & fideliter illud inculcaretur, Chriſtum eſſe mortuum, vt in cruce maledictionem noſtram ſuſtineret, peccata noſtra expiaret corporis ſui ſacrificio, ſanguinéque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri? Ex quo vno plus diſcere poterát quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis: nam in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm in vlla Dei verba.

Galat.3.1.

Ex verbi prædicatione & Sacramẽtorum adminiſtratione multo plus diſcet populus, quã ex mille crucibus ligneis, &c.

8 Porrò de idolorum origine, publico ferè conſenſu receptum eſt quod in libro Sapientię habetur: primos ſcilicet extitiſſe eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipſorum memoriam ſuperſtitioſè colerent. Et ſanè fateor peruerſum hunc morẽ fuiſſe vetuſtiſſimum: nec facem fuiſſe nego qua accenſus hominum ad idololatriam furor magis exarſit: non tamen concedo hunc fuiſſe primum mali fontem. Idola enim iam fuiſſe prius in vſu quàm iſta in conſecrandis mortuorũ imaginibus ambitio inualuiſſet (cuius apud profanos ſcriptores crebra fit mẽtio) cõſtat ex Moſe. Quum Rachelem narrat furatam eſſe patris ſui idola, non ſecus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquar, eſſe idolorum fabricam. A diluuio quædam erat mundi palingeneſia: atqui non multi anni fluunt quin ſibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile eſt, ſuperſtite adhuc ſancto Patriarcha idololatrię deditos fuiſſe nepotes vt oculis ſuis non ſine acerbiſſimo dolore cerneret idolis fœdari terram, cuius corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio purgauerat. Nã Thare & Nachor iam ante natum Abraham falſorum deorum cultores extitit, ſicuti teſtatur Ioſue. Quum tam citò deſciuerit progenies Sem, quid de poſteris Cham iudicabimus qui in patre ſuo pridem fuerãt maledicti? Ita eſt ſanè. Mens hominis, vt ſuperbia & temeritate eſt referta, Deũ pro captu ſuo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò craſſiſſima ignorantia eſt obruta, pro Deo vanitatem & inane ſpectrũ concipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas, q̃ homo qualem intus concepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hãc eſſe idololatriæ originem, q̃ homines Deum ſibi adeſſe non credũt niſi carnaliter exhibeat ſe præſentem, prodit Iſraëlitarũ exemplum. Neſcimus, dicebãt, quid iſti Moſi contigerit: fac nobis deos qui nos præcedant. Deũ quidem eſſe nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: ſed propinquum ſibi eſſe non confidebãt niſi oculis cernerent corporeum vultus eius ſymbolum, quod ſibi teſtimonium eſſet gubernantis Dei. A præeunte ergo imagine volebant cognoſcere Deum itineris ſibi eſſe ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam ſemper eſſe carnem, donec ſibi ſimile figmentum nacta eſt in quo ſe pro Dei imagine inaniter ſoletur. Omnibus ferè à condito mundo ſeculis huic cæcæ cupiditati vt obſequerentur homines, erexerunt ſigna in quibus Deum ſibi præ oculis carnalibus obuerſari credebant.

Sap.14.15.

Idololatriæ vetuſtas & origo, quod homines ſibi nõ credentes adeſſ Deũ, niſi carnaliter ſe præſentẽ exhibeat, erexerunt ſigna in quibus ipſum ſibi præ oculis carnaliter obuerſari credebant

Gen.31.19.

Ioſue 24.2.

Exod.32.1.

9 Tale figmentum ſequitur protinus adoratio: quum enim Deum ſe homines in ſimulachris intueri arbitrarentur, & ipſum quoque illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obbruteſcere cœperunt: & quaſi aliquid diuinitatis ineſſet, obſtupeſcere & admirari. Iam conſtat, homines ad ſimulachrorum cultum non antè prorumpere, quàm craſſiore aliqua opinione ſint imbuti: non quidem vt deos exiſtiment, ſed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginantur. Itaque ſiue Deum ſiue creaturam tibi in ſimulachro repræſentes,

Simulachri fabricationẽ in religione ſequitur protinus adoratio ſimulachri, ſicut Dei, aut alterius creaturæ in ſimulachro, quorum vtrunque Lex Dei prohibet.

vbi

vbi ad venerationem proſterneris, iam ſuperſtitione aliqua faſcinatus es. Hac ratione, Dominus non ſtatuas modò erigi ad ſe effigiandum fabrefactas, ſed titulos etiam quoſlibet & lapides conſecrari vetuit qui in adorationem proſtarent. Eadem quoque ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione ſubiicitur. Nam ſimulatque efficta eſt Deo viſibilis forma, huic quoque alligatur illius virtus. Ita ſtupidi ſunt homines, vt Deum affigant vbicunque affingunt: ac proinde fieri non poteſt quin adorent. Neque intereſt idolúmne ſimpliciter colát, an Deum in idolo: hæc ſemper idololatria eſt, quum idolo, qualicunque colore, exhibentur diuini honores. Et quia ſuperſtitioſè coli nō vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defenſionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac ſeculis vera religio ſubmerſa ſubuerſáque fuit, miſeros prætextus aucupantur. Non reputantur, inquiunt, pro diis imagines. Nec tam prorſus incogitantes erant Iudæi vt non meminiſſent Deum fuiſſe cuius manu educti eſſent ex Ægypto antequam fabricarent vitulum. Quin Aaroni dicenti, illos eſſe deos à quibus liberati eſſent è terra Ægypti, intrepidè annuebant, non dubia ſignificatione, velle ſe retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conſpicerent. Nec ita ſtupidi fuiſſe Ethnici credendi ſunt vt nō intelligerent Deum alium eſſe quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio ſimulachra, deos ſemper eoſdem animo retinebant: & multa erāt vni deo ſimulachra, nec pro multitudine complures tamen deos ſibi fingebant: prętereà noua quotidie conſecrabant, nec putabant tamē ſe nouos facere deos. Legantur excuſationes, quas ab idololatris ſui ſeculi fuiſſe prætextas refert Auguſtinus: nempe quum arguerentur, reſpondebant vulgares, ſe non viſibile illud colere, ſed numen quod illic inuiſibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipſe loquitur, religionis erant, nec ſimulachrum nec dæmonium ſe colere aiebant, ſed per effigiem corpoream intueri eius rei ſignum, quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatræ ſiue ex Iudæis, ſiue ex Gentibus, non aliter quàm dictum eſt, fuerunt animati: ſpirituali intelligentia non contenti, certiorem ac propiorem ex ſimulachris impreſſum iri ſibi putabant. Poſtquam ſemel placuit præpoſtera iſta Dei aſſimilatio, nullus finis factus, donec nouis ſubinde præſtigiis deluſi, in imaginibus Deum vim ſuam exerere opinarentur. Nihilominus & Deum ęternum Iudęi, vnum verúmque cœli ac terræ Dominum, ſub talibus ſimulachris perſuaſi erant ſe colere: & Gentes, ſuos licet falſos deos, quos tamen in cœlo habitare fingerent.

Nota contra cruces ligneas lapideas, &c. quibus prætextu Chriſti honor exhibetur.

Vide Gregoriū Epiſt. 53. & 126 li. 2.

Contra eos qui ad defenſionē execrabilis Idololatriæ prætexunt, ſe non reputare imagines pro diis, oſtenditur neque Iudæos vitulum aureum cōflantes neq; Ethnicos ſimulachra ſibi fabricantes exiſtimaſſe illa Deū eſſe, quos tamen nemo excuſare ſuſtineat.

In Pſal. 113.

10 Hoc qui antehac factum, & noſtra etiam memoria fieri negant, impudenter mentiuntur. Cur enim coram illis proſternuntur? Cur ſeſe ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Siquidem verum eſt quod ait Auguſtinus, Neminem orare vel adorare ſic intuentem ſimulachrum, qui non ſic afficiatur vt ab eo exaudiri ſe putet, vel ſibi pręſtari quod deſiderat, ſperet. Cur inter eiuſdem Dei ſimulachra tantum diſcrimen, vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni ſolenni honore proſequantur? Cur in viſendis ſimulachris, quorum ſimilia domi ſuæ habent, votiuis peregrinationibus ſe fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vſque & ſtrages digladiantur, vt facilius laturi ſint vnicum Deum ſibi eripi quàm ſua idola? Et tamen nondum craſſos vulgi errores (qui penè infiniti ſunt, & omnium ferè corda occupant) enumero: tantùm indico quod ipſi profitentur, quum ſe maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquiunt, noſtros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabāt: & tamen Prophetę paſſim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrant

Papiſtas nō minùs quàm Ethnicos & Idololatras Iudæos, perſuaſos eſſe ſe Deum ipſum colere ſub ſimulachris oſtenditur.

In Pſal. 113.

brare non deſinebãt: tãtùm ob ea quæ quotidie ab iis fiunt qui Chriſtiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

Non poſſe Idololatras.i. ſimulachrorum cultores elabi diſtinctione ſua duliæ & latriæ. Vide finem ſec. 16. & cap. 12. ſect. 2. August. quidẽ lib. de trinitate primo cap. 6. λατρεύειν nos dicit debere Deo tantùm, δουλεύειν autẽ etiã proximis. Sed hoc nihil iuuat Papiſtarum friuolam diſtinctionem.

11 Quanquam non ignoro, nec diſſimulãdum eſt, diſtinctione ipſos elabi magis arguta, cuius paulo pòſt iterum plenior fiet mentio. Cultum enim quem ſimulachris ſuis impendunt, εἰδωλοδουλείαν eſſe obtendunt, εἰδωλολατρείαν eſſe negant. Sic enim loquuntur, dum cultũ quem appellant duliæ, ſine Dei iniuria ſtatuis & picturis poſſe communicari docent. Ergo innoxios ſe arbitrantur ſi tantummodo ſerui ſint idolorum, non etiam cultores. Quaſi verò non aliquantò leuius ſit Colere quàm Seruire. Et tamen dum in Græca voce latebras captant, ſecum ipſi pugnant admodum pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis ſignificet quàm colere: perinde valet quod dicunt, acſi imagines ſuas fateantur ſe colere, ſed abſque cultu. Nec eſt quòd obiiciant, aucupia me in verbis tendere: ſed ipſi dum tenebras conantur offundere ſimplicium oculis, inſcitiam ſuam produnt. Quamlibet tamen ſint diſerti, nunquam ſua eloquentia conſequentur vt rem vnam & eandem nobis duas eſſe probent. In re, inquam, oſtendant diſcrimen, vt habeantur veteribus idololatris diſſimiles. Sicuti enim reatũ non effugiet adulter aut homicida, ſi aliud aſcititium ſceleri ſuo nomẽ impoſuerit: ita iſtos ſubtili nominis commento abſolui abſurdum eſt, ſi cauſa nihil ab idololatris differunt, quos damnare ipſi etiam coguntur. Atqui tantum abeſt vt ab illorũ cauſa ſuam ſeiungant, vt potiùs fons totius mali ſit præpoſtera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum ſymbola quibus Deum ſibi figurent, & ſuo ingenio ſibi comminiſcuntur, & ſuis manibus confingunt.

Quum Idololatria dãnatur, non repudiari prorſus ſculpturã & picturã, ſed requiri purum & legitimũ vtriuſque vſum, adeoque ne Deus effingatur viſibili ſpecie, ſed ea tantùm quorum capaces ſint oculi.

12 Neque tamen ea ſuperſtitione teneor, vt nullas prorſus imagines ferendas cenſeam. Sed quia ſculptura & pictura Dei dona ſunt, purum & legitimum vtriuſque vſum requiro: ne quæ Dominus in ſuam gloriam & bonum noſtrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpoſtero abuſu, ſed in noſtram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi viſibili ſpecie nefas eſſe putamus, quia id vetuit ipſe, & fieri ſine aliqua gloriæ eiùs deformatione non poteſt. Ac ne in hac opinione nos ſolos eſſe putent, omnes ſanos ſcriptores id ſemper improbaſſe reperient qui in eorum monumentis verſati fuerint. Si ne figurare quidem Deo corpoream effigiem fas eſt, multò minus ipſam pro Deo, vel Deum in ipſa colere licebit. Reſtat igitur vt ea ſola pingantur ac ſculpantur quorum ſint capaces oculi, Dei maieſtas, quæ oculorum ſenſu longè ſuperior eſt, ne indecoris ſpectris corrumpatur. In eo genere partim ſunt hiſtoriæ ac res geſtæ, partim imagines ac formæ corporum, ſine vlla rerum geſtarum notatione. Priores, vſum in docendo vel admonendo aliquem habent: ſecundæ, quid præter oblectationem afferre poſſint non video. Et tamen conſtat tales fuiſſe omnes propemodum imagines quæ hactenus in templis proſtiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, ſed ſtulta & inconſiderata cupiditate illic fuiſſe excitatas. Omitto quàm perperam & indecenter magna ex parte ſint effictæ, quàm licentioſè hîc pictores & ſtatuarij laſciuierint, quam rem paulo antè attigi: tantùm dico, etiamſi nihil vitij ineſſet, nihil tamen habere ad docendum momenti.

Sect. 7.

Nõ expedire in tẽplis Chriſtianis vllas omnino habere imagines veteris Eccleſiæ authoritate & Auguſtini rationibus confirmatur.

13 Verùm illo quoque diſcrimine omiſſo, an vllas omnino imagines, ſiue quæ res geſtas, ſiue quæ hominum corpora figurent, habere in templis Chriſtianis expediat, obiter expendamus. Principiò, ſi quid nos mouet veteris Eccleſiæ authoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & ſyncerior doctrina vigebat, Chriſtiana templa fuiſſe communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc

primùm

primùm in ornamentum templorum aſcitæ ſunt, quum miniſterij ſynceritas nonnihil degeneraſſet. Non diſputabo ecquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm ſi ætatem cum ætate conferas, videbis illos multum declinaſſe ab eorum integritate qui imaginibus caruerant. Quid? an paſſos fuiſſe putamus ſanctos illos patres Eccleſiam tandiu ea re carere, quam vtilem ac ſalutarem eſſe iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum vtilitatis, plurimum autem ſubeſſe periculi, repudiarunt magis conſilio & ratione, quàm ignoratione aut negligentia prætermiſerunt. Quod etiam Auguſtinus claris verbis teſtatur, Quum his ſedibus locantur, inquit, honorabili ſublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendantur, ipſa ſimilitudine animatorum membrorum atque ſenſuum, quamuis ſenſu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac ſpirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorū, vt animus in corpore viuens magis arbitretur ſentire corpus, quod ſuo ſimillimum videt, &c. Paulo pòſt, Plus valent ſimulachra ad curuādam infœlicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Hæc ſanè videtur cauſa eſſe cur Iohannes non tantùm à ſimulachrorum cultu, ſed ab ipſis quoque ſimulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili inſania, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehac occupauit, plus nimiò ſumus experti, ſimulatque in templis collocantur imagines, quaſi ſignum idololatriæ erigi: quia ſibi temperare nō poteſt hominum ſtultitia, quin protinus ad ſuperſtitioſos cultus delabatur. Quòd ſi nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem vſum deſtinata ſint templa, neſcio quomodo indignum mihi videtur eorum ſanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo ſuo Dominus conſecrauit: Baptiſmum intelligo & Cœnam Domini, cum aliis ceremoniis quibus oculos noſtros & ſtudioſius detineri, & viuidius affici conuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirant. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla penſatione reſarciri poteſt, ſi Papiſtis creditur.

Epiſt.49. — *In Pſal.113.* — *1.Iohan.5.21.* — *Eraſmus etiā idem dicit Epiſtola quadam ad Sadoletū. Vide proœmiū Diogenis Laertij, vbi de Perſarū Magis.*

14 Iam ſatis multa, opinor, de hac re dicta forent, niſi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicena, non illa celeberrima quam coëgit Conſtantinus Magnus, ſed quæ Irenes Imperatricis iuſſu & auſpiciis ante annos octingentos habita eſt. Decreuit enim non habendas modò in templis eſſe imagines, ſed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnū ex aduerſo præiudicium afferet Synodi authoritas. Etſi, vt verū fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quouſque euaſerit eorū furor qui imaginū magis fuerunt cupidi, quàm Chriſtianos decebat. Sed hoc primùm expediamus. Qui hodie ſimulachrorū vſum tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem refutatorius liber ſub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuiſſe tempore compoſitum. Illic Epiſcoporum ſententiæ, qui concilio interfuerunt, recitantur, & argumenta quibus pugnarunt. Dixit Iohannes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam: atque indè collegit, habendas igitur eſſe imagines. Idē commendari nobis putauit imagines hac ſententia, Oſtende mihi faciem tuam, quia ſpecioſa eſt. Alius, vt probaret collocandas eſſe in altaribus, hoc teſtimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam ſub modio. Alius, vt earum aſpectum nobis vtilem monſtraret, adduxit verſum ex Pſalmo, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. Alius ſimilitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ vſi ſunt Gentium ſacrificiis, ita Chriſtianis habendas eſſe ſanctorū imagines pro idolis Gentium.

Synod. Nicenæ quæ Irenes Imperatricis iuſſu habita eſt, impietatis, putidæ inſulſitatis & ineptiæ in approbãdis imaginibus in templis earumq; adoratione. De quo vide & lib.4.cap.9. ſect.9. — *Anno circiter 754.*

Eódem torſerunt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingenioſa eſt iſta interpretatio, Vt audiuimus, ita & vidimus Deum igitur non ſolo verbi auditu cognoſci, ſed etiam imaginum aſpectu. Simile Theodori epiſcopi acumen. Mirabilis, inquit, Deus in ſanctis ſuis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui ſunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet Denique tam putidæ ſunt inſulſitates, vt eas referre me quoque pigeat.

15 Vbi de adoratione diſputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioſeph, & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quanquam in hoc poſtremo non tantùm deprauant Scripturæ ſenſum, ſed arripiunt quod nuſquam legitur. Tum illa, Adorate ſcabellum pedum eius. Item, Adorate in monte ſancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appoſitæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam perſonam vellet, poſſetne maiores & craſſiores colligere inepias? Ac ne qua amplius reſtaret dubitatio, Theodoſius Mirenſis epiſcopus adorandas eſſe imagines Archidiaconi ſui ſomniis tam ſerio confirmat, ac ſi oraculum cœleſte in promptu haberet. Eant nunc ſimulachrorum fautores, & Synodi decreto nos vrgeant. Quaſi verò non omnem ſibi fidem abrogent venerandi illi patres, Scripturas vel tã pueriliter tractando, vel tam impiè fœdéque lacerando.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere auſos eſſe mirum eſt: non fuiſſe autem illis reclamatum cum ſumma omnium deteſtatione, bis mirum. Atque hanc flagitioſam amentiam traduci expedit, vt ſaltem fucus antiquitatis quem Papiſtæ obtendunt, ſimulachrorũ cultui detrahatur. Theodoſius Amorii epiſcopus anathema crepat aduerſus omnes qui imagines nolunt adorari Alius omnes Græciæ & Oriẽtis calamitates huic ſceleri imputat. quod non fuerint adoratæ Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apoſtoli, Martyres, quorum tempore nullæ extiterunt? Addunt poſteà, ſi imagini imperiali cum ſuffitu & thymiamate obuiam proceditur: multò magis hunc honorem Sanctorũ ſimulachris deberi. Conſtantius autem Conſtantiæ Cypri epiſcopus ſe imagines reuerenter amplecti profitetur, cultúmq; honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis ſe exhibiturũ confirmat: atquiſquis idem facere recuſauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatam eſſe vnius hominis ſententiam, aſſentiuntur reliqui. Imò Ioãnes legatus Orientalium, calore vlterà prouectus, præſtare admonet lupanaria omnia in vrbem admitti, quàm imaginum cultum abnegare. Tãdem omnium conſenſu ſtatuitur, hæreticis omnibus deteriores eſſe Samaritanos: at ipſis Samaritanis εἰκονομάχους. Cæterũ ne ſuo ſolẽni Plaudite fabula careat, additur clauſula, Gaudeant & exultent qui Chriſti habentes imaginem ſacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & duliæ diſtinctio, qua Dei & hominũ oculos ſolent perſtringere? Nam concilium ſine exceptione tantundem ſimulachris ac Deo viuo largitur.

Ergo etiam cultum latriæ.

Vide Calvini lib. de vitãdis ſuperſt. & ibi reſp. Paſtorũ Tygurin. aduerſus Nicodemitas. Vide & Calu. lib. de fugiẽd. illicitis ſacris.

Deum ab idolis diſcerni, vt ſolus in ſolidum colatur.

CAPVT XII.

Quid à ſuperſtitione differat religio oſtenditur ex etymologia vocum ſuperſtitionis, religionis, εὐσέβεια.

DIximus autem initio, Dei notitiam non eſſe poſitam in frigida ſpeculatione, ſed ſecum trahere eius cultum: ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod aliis locis fuſiùs explicandum erit: nũc tantùm breuiter repeto, quoties aſſerit Scriptura vnicum eſſe Deum, nõ pugnare de nudo nomine, ſed hoc etiã præcipere, ne aliò trãſferatur quicquid in diuinitatem competit: vnde etiam patet quid à ſuperſtitione differat

ferat

ferat pura religio. Εὐσέβεια certè Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia ſemper cæci ipſi in tenebris palpando, ſenſerunt tenendam eſſe certam regulam, ne præpoſterè colatur Deus. Religionis nomen etſi verè ſcitéque Cicero à relegendo deducit, coacta eſt tamen, & longè petita quam aſſignat ratio, quòd probi cultores ſæpiùs relegerent, ac diligenter tractarent quíd verum eſſet. Potiùs exiſtimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen, quia maior pars mūdi quicquid obuium eſt temerè arripit, imò etiam huc & illuc tranſuolat: pietas autem, vt in firmo gradu conſiſtat, ſeſe intra fines ſuos relegit: ſicuti inde mihi dicta videtur Superſtitio, quòd modo & præſcripta ratione non contenta, ſuperuacuam rerū inanium congeriem accumulet. Cæterùm vt voces omittamus, ætatum omnium conſenſu receptum ſemper fuit, vitiari peruertíque religionem falſis erroribus: vnde colligimus, vbi zelo inconſiderato quiduis nobis permittimus, friuolum eſſe quem ſuperſtitioſi obtendunt prætextum. Quanuis tamen in omnium ore perſonet hæc confeſſio, turpis interim ſe prodit inſcitia ꝙ neque adhærent vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, ſicuti antehac docuimus. Atqui Deus, vt ſibi ius ſuum vendicet, clamat ſe eſſe æmulum, ac ſeuerum fore vltorem ſi cum vllo Deo fictitio miſceatur: deinde legitimum cultum definit, vt genus humanum ſub obſequio contineat. Vtrunque complectitur Lege ſua, vbi primò ſibi addicit fideles, vt illis ſit vnus Legiſlator: deinde regulam præſcribit qua ritè ex ſuo arbitrio colatur. De Lege quidem, quia multiplex eſt eius vſus ac finis, ſuo loco diſſeram: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impoſitum eſſe hominibus, ne ad vitioſos cultus declinent. Quod autem priore loco poſui, tenendum eſt, niſi in vno Deo reſideat quicquid proprium eſt diuinitatis, honore ſuo ipſum ſpoliari, violaríque eius cultum. Atque hîc intentiore cura animaduertere conuenit quibus aſtutiis ludat ſuperſtitio. Neque enim ad alienos deos ſic deſciſcit vt videatur ſummum Deum deſerere, vel in aliorum ordinem redigere: ſed dum ſupremum locum illi concedit, turbam minorum deorum circundat, inter quos propria eius officia partitur. ita (licet diſſimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, diſſecatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gentibus, deorum patri & arbitro ingentem illam turbam ſubdiderunt, quibus communis eſſet, pro ordinis ratione, cœli & terræ cum ſummo Deo adminiſtratio. Sic aliquot retrò ſeculis, Sancti qui hac vita exceſſerant, in Dei ſocietatem euecti ſunt, vt pro illo & colerentur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuſcari quidem putamus Dei maieſtatem, quum magna ex parte ſupprimatur & extinguatur: niſi quòd frigidam retinemus de ſuprema eius potentia opinionem. Interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

I. de Natura deorum.

Superſtitionis aſtutiæ, dum vni Deo ſupremum locū concedens, illi turbam minorum deorum circumdat. De quo vide etiam finem ſect. 3.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta eſt latriæ & duliæ, quam appellant, diſtinctio, quò impunè viderentur Angelis & mortuis tranſcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultum deferunt Papiſtæ, nihil re ipſa differre à Dei cultu palàm eſt. Promiſcuè enim & Deum & illos adorāt, niſi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo ſe illibatum ſeruare quod ſuum eſt, quia latriam illi relinquant. Atqui de re non de voce quum ſit quæſtio, quis illis permittat tam ſecurè in re omnium maxima ludere? Verum (vt hoc quoque omittamus) non aliud tandem conſequentur ſua diſtinctione, quàm cultum ab ipſis vni Deo præſtari, aliis autem ſeruitutem. λατρεία enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: δουλεία verò propriè ſeruitutem ſonat: & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc diſcrimen. Porrò vt demus eſſe perpetuū, nempe inquirendum eſt quid vtrunque valeat. δουλεία quidem ſeruitus

De diſtinctione latriæ & duliæ: hîc & ſect. 3 Vide & ſupra c. 11 ſect. 11.

eſt, λατρεία cultus. Iam quin maius quiddam ſit ſeruire quàm colere, ne-
mo dubitat. Nam ei ſeruire durum eſſet ſæpenumerò, quem colere non
recuſares: ita iniqua eſſet diſtributio, Sãctis aſſignare quod maius eſt, Deo
quod minus eſt relinquere. At complures ex veteribus hac diſtinctione
vſi ſunt. Quid tum, ſi omnes eam perſpiciunt nón modò impropriam eſ-
ſe, ſed penitus friuolam?

Galat.4.8. 3 Omiſſis argutiis rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in
memoriam quales fuerint priuſquam eſſent illuminati in Dei notitia,
dicit eos duliam exhibuiſſe iis qui natura non erant dij. Vtcunque la-
triam non nominet, an ideo excuſabilis eſt eorum ſuperſtitio? Ipſe qui-
dem nihilominus peruerſam illam ſuperſtitionem damnat, cui nomen
Matt.4.10. duliæ imponit, quàm ſi exprimeret latriæ nomen. Et quum Chriſtus Sa-
tanę inſultum repellit hoc clypeo, ſcriptum eſſe, Dominũm Deum tuum
adorabis, non veniebat nominatim in quæſtionem latria. Satan enim
Apoc.19.10. nonniſi προσκύνησιν exigebat. Similiter quum reprehenditur Iohannes
ab Angelo, quòd in genua coram eo procidiſſet, non debẽmus intelli-
gere Iohannem tam fuiſſe amentem, vt debitum ſoli Deo honorem vel-
lat ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum ali-
quid ſapiat cultus qui cum religione coniunctus eſt, προσκυνεῖν ille An-
gelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem ſæ-
pe, adoratos fuiſſe homines: ſed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: reli-
gio autem aliam habet rationem, quæ, ſimulatque coniuncta eſt cum
Act.10.25. cultu, diuini honoris profanationem ſecum trahit. Idem & in Cornelio
videre licet. Neque enim tam malè profecerat in pietate, quin ſummum
cultum vni Deo tribueret. Quòd ergo ſe coram Petro proſternit, non fa-
cit certè hoc animo vt eum adoret loco Dei: ſeuerè tamen Petrus ne hoc
faciat, prohibet. Cur, niſi quia nũquam tam articulatè homines inter Dei
& creaturarum cultum diſcernunt, quín promiſcuè transferant ad crea-
turam quod erat Dei proprium? Proinde ſi volumus vnum Deum ha-
bere, meminerimus ne tantulum quidem ex eius gloria delibandũ, quin
Zach.14.9. retineat quod ſibi proprium eſt. Itaque Zacharias, vbi de Eccleſiæ repara-
tione concionatur, diſertè exprimit non modò vnum fore Deum, ſed v-
num quoque fore eius nomen: nequid ſcilicet cum idolis commune ha-
beat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi ſuo ordine videbitur. Nam
Lege ſua voluit præſcribere hominibus quid fas ſit ac rectum, & ideo ad
certam normam eos aſtringere, ne quiſque ſibi permitteret cultũ quem-
libet comminiſci. Sed quia non expedit multa miſcendo onerare lecto-
res, partem illam nondum attingo: hoc tenere ſufficiat, quæcunque pie-
tatis officia aliò transferuntur quàm ad vnicum Deum, ſacrilegio non
carere. Ac primùm quidem ſuperſtitio diuinos honores vel Soli & aliis
ſtellis, vel idolis affinxit: deinde ſequuta eſt ambitio, quæ mortales Dei
ſpoliis ornando, quicquid ſacrum erat profanare auſa eſt. Et quanquam
ſtabat principium illud colere ſummum numen, Geniis tamen, diiſque
minoribus, aut heroibus mortuis promiſcuè ſacrificia offerre vſu rece-
ptum fuit. Adeò in hoc vitium procliuis eſt lapſus, vt quod ſibi vni ſeue-
rè vendicat Deus, communicetur cum magna turba.

*Vnicam Dei eſſentiam ab ipſa creatione tradi in Scripturis, quæ
tres in ſe perſonas continet.* CAP. XIII.

Scriptura tradens Dei eſſentiam immenſam eſſe & ſpiritualẽ, nõ tamen

QVOD de immenſa & ſpirituali Dei eſſentia traditur in Scripturis,
non modò ad euertenda vulgi deliria, ſed etiã ad refutandas profa-
næ Philoſophiæ argutias valere debet. Scitè ſibi vnus ex Veteribus
dicere viſus eſt, Deum eſſe quicquid videmus, & quicquid non videmus.

Atqui hoc modo in ſingulas mundi partes diuinitatem transfuſam eſſe finxit. Etſi autem Deus, vt nos in ſobrietate contineat, parcè de ſua eſſentia diſſerit, duobus tamen illis, quæ dixi epithetis tam craſſas imaginationes tollit, quàm reprimit humanæ mentis audaciam. Nam certè eius immenſitas terrere nos debet, ne eum ſenſu noſtro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam de eo terrenum aut carnale ſpeculari vetat. Eódem pertinet quòd ſæpius domiciliũ ſibi in cœlo aſſignat. Etſi enim, vt eſt incomprehenſibilis, terram quoq; ipſam implet: quia tamen mentes noſtras pro ſua tarditate ſubſidere in terra videt, meritò, vt pigritiem & inertiam excutiat, ſupra mundum nos attollit. Atq; hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia ſtatuendo, diabolum ferè Deo parem fecerunt. Certè hoc fuit & Dei vnitatem abrumpere, & reſtringere immenſitatem. Nam quòd abuti teſtimoniis quibuſdam auſi ſunt, turpis inſcitiæ fuit: ſicuti ipſe error, execrabilis inſanię. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo ſunt imaginati, quod os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi ſępe aſcribit, facilè refutãtur. Quis enim vel parum ingenioſus non intelligit Deum ita nobiſcum, ceu nutrices ſolent cum infantibus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimunt qualis ſit Deus, quàm eius notitiam tenuitati noſtræ accommodant: quod vt fiat, longè infra eius altitudinem deſcendere neceſſe eſt.

vulgi deliria, ſed etiã prophanæ philoſophiæ argutias, item Manichæorũ errorem de duobus principiis: & Anthropomorphitarũ de Deo corporeo euertit.

2 Sed alia quoque ſpeciali nota qua propiùs poſſit dignoſci, ſe deſignat. Nam ita ſe prędicat vnicum eſſe, vt diſtinctè in tribus perſonis conſiderãdum proponat, quas niſi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen ſine vero Deo in cerebro noſtro volitat. Porrò nequis triplicem Deum ſomniet, aut putet tribus perſonis lacerari ſimplicem Dei eſſentiam, quærenda hîc nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Cæterùm quia vocem perſonæ odioſe exagitant nonnulli quaſi humanitus inuentam, qua æquitate id faciant, priùs videndum. Filium Dei Apoſtolus characterem hypoſtaſeos Patris nominans, haud dubiè aliquam Patri ſubſiſtentiam aſſignat in qua differat à Filio. Nam pro eſſentia accipere (ſicuti fecerunt quidam interpretes, acſi Chriſtus, velut ſigillo impreſſa cera, Patris in ſe ſubſtantiam repræſentaret) non durum modò, ſed abſurdum quoque eſſet. Nam quum ſimplex & indiuidua ſit eſſentia Dei, qui totam in ſe continet, neque portione aut defluxu, ſed integra perfectione, impropriè imò ineptè dicetur eius character. Sed quia Pater, quanuis ſua proprietate diſtinctus, ſe totum in Filio expreſſit, optima ratione dicitur ſuã hypoſtaſin reddidiſſe in eo conſpicuam. Cui aptè conuenit quod mox additur, eſſe ſplendorem gloriæ. Certè ex Apoſtoli verbis colligimus propriam eſſe in Patre hypoſtaſin quæ in Filio refulgeat. Vnde etiam rurſus facilè elicitur Filij hypoſtaſis, quæ eum à Patre diſtinguat. Eadẽ in Spiritu ſancto ratio: quia & Deum eſſe ſtatim probabimus, & tamen alium à Patre cenſeri neceſſe eſt. Hæc porrò diſtinctio non eſt eſſentiæ, quam nefas eſt facere multiplicem. Ergo ſi fidem obtinet Apoſtoli teſtimonium, ſequitur tres in Deo eſſe hypoſtaſes. Idem quum expreſſerint Latini Perſonæ voce, nimij faſtidij atque etiam peruicaciæ eſt de re clara rixari. Si verbum de verbo transferre libeat, ſubſiſtentia dicetur. Multi eodem ſenſu ſubſtantiam dixerunt. Nec verò ſolis Latinis in vſu fuit Perſonæ nomen, ſed Græci ſimiliter, fortè teſtandi conſenſus cauſa, docuerunt tria πρόσωπα in Deo eſſe. Qui tamen ſiue Græci ſiue Latini verbo inter ſe differunt: probè conſentiunt in rei ſumma.

In vna & ſimplici Dei eſſẽtia tres nobis diſtinctè conſiderandas perſonas ſiue vt Græci dicũt hypoſtaſes.

Heb.1.3.

3 Nunc vt de perſona oblatrent hæretici, vel quidam nimis moroſi obſtrepant ſe non admittere hominũ arbitrio confictum nomen, quum

Refutantur ii qui Perſonæ nomen ...

hac materia damnant & reijciunt propter nouitatē.

nobis excurrere non poſſint tres dici, quorũ quiſque inſolidum ſit Deus, nec tamen plures eſſe deos: quænam eſt iſta improbitas improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis teſtatum conſignatumq́; eſt? Satius foret, inquiunt, nõ modo ſenſa noſtra, ſed verba etiam intra Scripturæ fines cõtinere, quàm exoticas voces ſpargere, quæ diſſentionum ac iurgiorum ſeminaria futura ſint. Sic enim languetur circa verborum pugnas: ſic veritas altercando amittitur: ſic charitas odioſè rixando diſſoluitur. Si verbum exoticum appellant quod totidem ſyllabis cõpoſitum in Scriptura oſtendi non poſſit, iniquam ſanè legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ contextu non conſarcinatur. Sin exoticum illud eſt quod curioſe excogitatum ſuperſtitioſè defenditur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationẽ valet, quod vel importunè vel nullo fructu vſurpatur, quod ſua aſperitate pias aures offendit, quod à verbi Dei ſimplicitate abſtrahit: eorum ſobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum ſentio: quando & quicquid de eo à nobis cogitamus, ſtultum eſt, & quicquid loquimur, inſulſum. Eſt autem modus aliquis ſeruandus: petenda certa ex ſcripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quam & mentis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quo minus quæ captui noſtro perplexa in Scripturis impeditáque ſunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamen religioſè & fideliter ipſius Scripturæ veritati ſeruiant, & parcè modeſteq́;, nec citra occaſionẽ vſurpentur? cuius rei non deſunt ſatis multa exempla. Quid autem, vbi Eccleſiam ſumma neceſſitate vrgeri ad vſurpandas Trinitatis & Perſonarum voces cõprobatum fuerit, ſiquis verborum nouitatem tum reprehendat, nonne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre, vt qui tantùm hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddi?

Voces quaſdã nouas excogitare coacti ſunt ſacri doctores, ad aſſerendam Dei veritatem contra vafros quoſdã homines qui tergiuerſando ipſam eludebant: vt cõtra Arriũ nomẽ ὁμοουσίου, contra Sabellium, proprietatum vel perſonarũ triũ. Vide ſect. 16.

4 Huiuſmodi autem verborum nouitas (ſi ita appellanda eſt) tum potiſſimum vſu venit dum aduerſus calumniatores aſſerenda eſt veritas, qui tergiuerſando ipſam eludunt: quod hodie plus ſatis experimur, quibus plurimum eſt negotij in expugnandis puræ ſanæque doctrinæ hoſtibus: adeò obliquo & volubili flexu lubrici iſti angues effugiunt, niſi fortiter premantur, & deprehenſi vrgeantur. Sic veteres variis prauorum dogmatum certaminibus exagitati, quid ſentirẽt coacti ſunt exquiſita perſpicuitate ediſſerere, ne obliqua ſubterfugia impiis relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ. Arrius fatebatur Chriſtum Deum, & Filium Dei, quia euidẽtibus oraculis reluctari non poterat, & quaſi probè defunctus conſenſum aliquem cum aliis ſimulabat. At interim non deſinebat iactare Chriſtum creatum eſſe & initium habuiſſe, vt reliquas creaturas. Quò flexilem hominis vafritiem è latebris extraherent veteres, vlterà progreſſi ſunt, Chriſtum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patríque conſubſtantialem. Hîc efferbuit impietas, dum nomẽ ὁμοουσίου peſſimè odiſſe & execrari Arriani cœperunt. Quòd ſi principio confeſſi eſſent ſyncerè & ex animo Deum, non inficiati eſſent Patri eſſe conſubſtãtialem. Quis probos illos viros inſectari audeat quaſi rixatores & cõtentioſos, quod ob voculam vnam tanto diſceptandi feruore incaluerint, & Eccleſiæ quietem turbauerint? At vocula illa diſtinguebat inter puræ fidei Chriſtianos & ſacrilegos Arrianos. Surrexit poſteà Sabellius, qui Patris, Filij, & Spiritus ſancti nomina ferè pro nihilo ducebat. non diſtinctionis alicuius cauſa poſita eſſe diſputans, ſed diuerſa eſſe Dei attributa, cuiuſmodi plurima habentur. Si in certamẽ ventum eſſet, fatebatur ſe credere Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum Deum: ſed poſteà elabi promptum erat, nihil ſe

aliud

aliud dixiſſe quàm ſi Deum fortem,& iuſtum & ſapienté vocaſſet. Itaq; recinebat aliam cantilenam, Patrem eſſe Filium, & Spiritũ ſanctũm eſſe Patrem, nullo ordine, nulla diſtinctione. Probi doctores, quibus tũ pietas cordi erat vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoſcendas eſſe in Deo vno tres proprietates. Atque vt ſe contra tortuoſas verſutias aperta ſimplicíque veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo ſubſiſtere, ſeu (quod idem erat) in Dei vnitate ſubſiſtere perſonarum Trinitatem.

5 Si ergo temerè non ſunt inuenta nomina, cauendum eſt ne ea repudiãdo ſuperbæ temeritatis arguamur. Vtinam quidem ſepulta eſſent, conſtaret modò hæc inter omnes fides, Patrem, & Filium, & Spiritũ eſſe vnum Deum: nec tamen aut Filium eſſe Patrem, aut Spiritum Filium, ſed proprietate quadam eſſe diſtinctos. Neque verò tam præciſa ſum auſteritate, vt ob nudas voculas digladiari ſuſtineam. Animaduerto enim veteres, multa alioqui religione de his rebus loquẽtes, nec inter ſe, nec ſingulos etiam ſecum vbique conſentire. Quas enim Hilarius formulas à Conciliis vſurpatas excuſat? Quò licentiæ interdum proſilit Auguſtinus? Quàm abſimiles ſunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplum vnum ſufficiat. Nomen ὁμοούσιον quum reddere Latini vellent, dixerũt Conſubſtantialem, vnam eſſe Patris & Filij ſubſtantiam indicantes, atque ita ſubſtantiam vſurpantes pro Eſſentia. Vnde & Hieronymus ad Damaſum, ſacrilegium eſſe dicit, tres in Deo ſubſtantias prędicare. Atqui plus centies apud Hilarium reperies, tres eſſe in Deo ſubſtantias. In vocabulo autem Hypoſtaſeos quàm perplexus eſt Hieronymus? Venenum enim ſubeſſe ſuſpicatur, quum nominantur tres in Deo hypoſtaſeis. Et ſi quis pio ſenſu hac voce vtatur, impropriam tamen loquutionem eſſe non diſſimulat, ſi tamen ſyncerè ita loquutus ſit, ac non potiùs quos oderat Epiſcopos orientis, ſciens ac volens grauare ſtuduerit iniuſta calumnia. Certè hoc parum ingenuè aſſerit, in omnibus prophanis ſcholis οὐσίαν nihil aliud eſſe quàm hypoſtaſin, quod ex communi tritóque vſu paſſim refellitur. Modeſtior & humanior Auguſtinus, qui etſi nomen hypoſtaſeos in hoc ſenſu Latinis auribus nouũ eſſe dicit: adeò tamen Græcis ſuam loquendi conſuetudinem non eripit, vt Latinos etiam qui phraſin Græcam imitati fuerant, placidè toleret. Et quod etiam à Socrate de ipſa ſcribitur libro ſexto Hiſtoriæ tripartitę, eò tendit, quaſi ab imperitis hominibus ſit perperam ad hanc rem accommodata. Quin idem Hilarius magno crimini ducit hæreticis, quòd eorum improbitate cogatur ſubiicere periculo humani eloquij quæ mentium religione contineri oportuerat, non diſſimulans quin id ſit agere illicita, ineffabilia loqui, inconceſſa præſumere. Paulò pòſt multis adhuc excuſat quòd audet proferre noua nomina. Nam vbi poſuit naturę nomina, Patrem, Filium, & Spiritum: ſubnectit, extra ſignificantiam ſermonis eſſe, extra ſenſus intentionem, extra intelligentiæ cõceptionem, quicquid vltrà quæritur. Ac alibi fœlices Galliæ Epiſcopos prædicat, qui aliam nec excudiſſent, nec recepiſſent, nec omnino nouiſſent cõfeſſionem, quàm veterem illam & ſimpliciſſimam quæ ab ætate Apoſtolorum apud omnes Eccleſias recepta fuerat. Nec abſimilis eſt Auguſtini excuſatio, neceſſitate extortam fuiſſe hanc vocem propter humani eloquij in re tanta inopiam, non vt exprimeretur quod eſt, ſed ne taceretur quomodo tres ſint, Pater, Filius, & Spiritus. Atque hęc ſanctorum virorum modeſtia monere nos debet, ne tam ſeuerè velut cenſorio ſtylo protinus notemus eos qui in verba à nobis concepta iurare nolint: modò ne aut faſtu, aut proteruia, aut malitioſo aſtu id faciant: ſed expendãt ipſi viciſſim quanta neceſſitate adacti ſic loquamur, vt paulatim vuli

De Hieronymi Hilarij & Auguſtini diuerſis ſententiis in vſu vocum, Eſſentiæ, Subſtantiæ Hypoſtaſeos & οὐσίας.

Lib. 5. de trinit. ca. 8. & 9.

Lib. 2. de trinit.

De concil.

loquendi formæ tandem aſſueſiant. Cauere etiam diſcant, ne, vbi occurrendum eſt ex vna parte Arrianis, ex altera Sabellianis, dum vtriſq; tergiuerſandi anſam præcidi ſtomachantur, nonnullam ſuſpicionem iniiciant vel Arrij ſe eſſe diſcipulos, vel Sabellij. Dicit Arrius Chriſtum eſſe Deum: ſed muſſitat factum eſſe & initium habuiſſe. Dicit vnum cum Patre: ſed clàm in ſuorũ aures inſuſurrat, vnitũ eſſe vt cæteros fideles, quanquam ſingulari prærogatiua. Dic conſubſtãtialem: detraxeris verſipelli laruam, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius Patrem, Filium, & Spiritum nihil in Deo diſtinctum ſonare. Dic tres eſſe, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei eſſentia perſonarũ Trinitatem: dixeris vno verbo quod Scripturæ loquuntur, & inanem loquacitatem compreſſeris. Porrò ſi quos tam anxia conſtringit ſuperſtitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel ſi rumpatur, inficiari poterit, quum vnum audimus, intelligendam eſſe ſubſtantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna eſſentia, perſonas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulenter confeſſo, verba nihil moramur. Sed expertus pridem ſum, & quidem ſæpius, quicunque de verbis pertinaciùs litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltrò prouocare, quàm in eorum gratiam obſcuriùs loqui.

Quid perſonam vocemus cum de trinitate diſſeritur. Vide errorem Serueti in acceptione huius vocis ſec. 22.

6 Cæterùm omiſſa de vocibus diſputatione, iam de re ipſa dicere aggrediar. Perſonam igitur voco ſubſiſtentiã in Dei eſſentia, quæ ad alios relata, proprietate incommunicabili diſtinguitur. Subſiſtentiæ nomine aliud quiddam intelligi volumus quàm eſſentiam. Si enim Sermo ſimpliciter eſſet Deus, interea non haberet aliquid proprium, perperam dixiſſet Iohannes fuiſſe ſemper apud Deũ. Vbi continuò pòſt addit, Deum quoque fuiſſe ipſum Sermonem, ad vnicam eſſentiam nos reuocat. Sed quia apud Deũ eſſe non potuit quin reſideret in Patre, hinc emergit illa ſubſiſtentia, quæ etſi indiuiduo nexu cum eſſentia coniuncta eſt, nec poteſt ſeparari, ſpecialem tamẽ habet notam qua ab ipſa diſtinguatur. Iam ex tribus ſubſiſtentiis vnamquamq; dico ad alias relatam proprietate diſtingui. Relatio hîc diſertè exprimitur: quia vbi ſimplex fit Dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autẽ atq; Pater cum filio confertur, ſua quenq; proprietas ab altero diſcernit. Tertiò quicquid ſingulis proprium eſt, incõmunicabile eſſe aſſero, quia in Filium cõpetere vel transferri non poteſt quicquid ad notã diſcretionis tribuitur Patri. Neq; verò mihi diſplicet Tertulliani definitio, modò dextrè ſumatur: eſſe quandam in Deo diſpoſitionem vel œconomiam, quæ de eſſentiæ vnitate nihil mutet.

Ioan.1.1.

Lib. cõtra Praxeã.

Filij Deitas probatur, qui Patris verbum & ſapientia & dicitur & eſt.

7 Priuſquam tamen longiùs progrediar, probanda erit & Filij & Spiritus ſancti deitas: deinde, vt inter ſe differant, videbimus. Certè quũ Dei verbum nobis proponitur in Scriptura, abſurdiſſimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam vocem, quæ in aërem emiſſa prodeat extra ipſum Deum: cuiuſmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ omnes fuerunt: quum perpetua magis Sapientia indicetur apud Deũ reſidens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (teſte Petro) loquuti ſunt Spiritu Chriſti veteres Prophetæ quàm Apoſtoli, & quicunque poſteà cœleſtem doctrinam adminiſtrarunt. Quia verò nondum manifeſtatus erat Chriſtus, neceſſe eſt Sermonem intelligere ante ſecula ex Patre genitum. Quòd ſi Sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetę, indubiè colligimus verum fuiſſe Deum. Atque hoc in mũdi creatione ſatis clarè docet Moſes, Sermonem illum intermedium ſtatuens. Cur enim diſertè narrat Deum ſingulis operibus creandis dixiſſe, Fiat hoc vel illud, niſi vt imperueſtigabilis Dei gloria in imagine ſua reluceat? Naſutis & garrulis hoc eludere promptum eſſet,

1.Pet.1.11.

Heb.1.2.

eſſet, vocem accipi pro iuſſu & imperio. ſed meliores interpretes Apoſtoli, qui tradunt per Filium ſecula eſſe condita, & portare omnia potenti ſuo verbo. Hìc enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filij accipi, qui ipſe æternus & eſſentialis eſt Patris Sermo. Nec verò ſanis & modeſtis obſcurum eſt quod dicit Salomon, vbi ſapientiam inducit à Deo ante ſecula genitam, & rerũ creationi & cunctis Dei operibus præſidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, ſtultum ac friuolum eſſet: quũ tunc exerere voluerit Deus fixum æternumq; ſuum conſilium, atq; etiam aliquid occultius. Quò etiam ſpectat dictum illud Chriſti, Pater meus & ego vſq; ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio aſſiduum in opere cum Patre fuiſſe affirmans, apertiùs explicat quod breuiùs attigerat Moſes. Sic ergo Deum fuiſſe loquutum colligimus vt Sermoni in agendo ſuæ eſſent partes, atq; ita vtriuſq; communis eſſet operatio. Multò autem omnium clariſſimè Ioannes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerum omnium cauſam ſimul cum Deo Patre ſtatuit. Nam & ſolidam permanentémq; Verbo attribuit eſſentiam, & aliquid peculiare aſſignat, & dilucidè oſtendit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectæ reuelationes verbi Dei titulo ritè inſigniuntur, ita verbum illud ſubſtantiale ſummo gradu locare conuenit, oraculorum omnium ſcaturiginẽ, quod nulli varietati obnoxium, perpetuo vnum idémque manet apud Deum, & Deus ipſe eſt.

Prou.8.22.
Iohan.5.17.
Iohan.1.3.

8 Hìc obſtrepunt nonnulli canes, qui quum ſuam illi diuinitatẽ palàm eripere non auſint, æternitatẽ clàm ſuffurantur. Dicunt enim, tum demum Sermonem eſſe cœpiſſe, quũ Deus in mundi creatione ſacrum ſuum os aperuit. Sed nimis inconſideratè ſubſtantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt, quæ externum opus reſpiciunt, Dei nomina attribuere ei cœperũt ab exiſtentia operis ipſius (quale eſt quod cœli & terræ Creator vocatur) ita nullũ nomen agnoſcit pietas vel admittit, quod Deo aliquid nouum in ſeipſo accidiſſe ſignificet. Nam ſiquid fuiſſet aduentitiũ, concideret illud Iacobi, manare deſurſum omne donum perfectum, & deſcendere à Patre luminum, apud quem non eſt transmutatio, vel conuerſionis obumbratio. Nihil ergo minùs ferendum quàm principiũ fingere illius Sermonis qui & Deus ſemper fuit, & poſteà mundi opifex. Sed argutè ſcilicet ratiocinantur, Moſen narrando Deum tũc primùm loquutũ eſſe, ſimul innuere nullum antè in ipſo fuiſſe Sermonem: quo nihil magis eſt nugatorium. Neq; enim quia manifeſtari aliquid certo tempore incipit, colligendum propterea erat, nũquam prius fuiſſe. Ego verò longè ſecus cõcludo. quum in ipſo momento quo dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerſerit & extiterit, ipſum multò antè fuiſſe. Quàm dudum autem ſiquis inquiret, nullum exordium reperiet. Neque enim certum temporis ſpatium terminat quum dicit ipſe, Pater illuſtra Filium gloria quam apud te initio poſſedi, antequam iacerẽtur mundi fundamenta. Neque hoc præteriit Iohannes: quia antequam ad mundi creationem deſcendat, principio Sermonem apud Deum fuiſſe dicit. Conſtituimus ergo rurſum, Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipſum perpetuo reſediſſe: vnde & æternitas, & vera eſſentia, & diuinitas eius comprobatur.

Contra quoſdã canes qui æternitatẽ ſuã Filio Dei clàm ſuffurãtur, ipſum tum primùm cœpiſſe eſſe affirmantes, quum Deus in mundi creatione loquutus eſt.
Iacob.1.17.
Gen.1.3.
Iohan.17.5.

9 Etſi autem Mediatoris perſonam nondum attingo, ſed differo vſq; in eum locum vbi de redemptione agetur: quia tamen ſine cõtrouerſia inter omnes conſtare debet, Chriſtum eſſe illum Sermonẽ carne indutum, huc optimè cõueniunt quæcunq; deitatem Chriſto aſſerũt teſtimonia. Quum dicitur Pſalmo 45. Solium tuum (Deus) in ſeculum & vſq;, tergiuerſantur Iudæi, nomen Elohim cõpetere etiam in Angelos &

Varia teſtimonia Scripturę quę Deitatem Chriſto aſſerũt: & primum ex veteri teſtamento. Vide ſect. 10.

ſummas poteſtates.Atqui nuſquam extat ſimilis in Scriptura locus,qui thronum æternum creaturæ erigat.Neque enim ſimpliciter Deus vocatur,ſed æternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus,niſi cū adiectione, qualiter Moſes fore dicitur Pharaoni in Deum. *Exod.7.1.* Alij in genitiuo caſu legunt,quod nimis inſipidum eſt. Fateor quidem ſæpe Diuinum vocari quod ſingulari præſtantia eximium eſt:ſed ex contextu ſatis liquet durum illud eſſe & coactum,imò nequaquam quadrare. *Iſa.9.6.* Verùm ſi non cedat eorū peruicacia,certè non obſcurè à Ieſaia idem Chriſtus inducitur & Deus,& ſumma potentia ornatus,quod vnius Dei proprium eſt, Hoc eſt, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri ſeculi,&c.Oblatrant hîc quoque Iudæi,& ſic lectionem inuertunt. Hoc eſt nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant,Principē vocari pacis.Sed quorſum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congeſta forent,quū Prophetæ conſilium ſit Chriſtū inſignibus notis,quæ fidem in eo noſtram ædificent,ornare? *Iere.23.6.* Quare dubium non eſt quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulò antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco quæri poteſt,hoc fore nomen quo vocabitur germen Dauidis,Iehouah iuſtitia noſtra. Nam quum doceant ipſi Iudæi vltrò alia Dei nomina nihil quàm epitheta eſſe, hoc ſolum quod ineffabile dicunt,eſſe ſubſtantiuum ad exprimendam eius eſſentiam:colligimus Filium vnicum eſſe Deum & æternum, qui alibi pronuntiat ſe gloriam *Iſa.42.8.* ſuam non daturum alteri. Latebras quidem hîc captant,quia & altari à ſe extructo nomen iſtud impoſuerit Moſes, & Ezechiel ciuitati nouæ Ieruſalem. Sed quis nō videt altare extrui in monimentum,quòd Deus ſit exaltatio Moſis?nec Hieroſolymam inſigniri Dei nomine, niſi ad te- *Eze.48.35.* ſtandam Dei præſentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuita- *Exod.17.15.* tis ex illa die,Iehouah ibi. Moſes verò in hunc modum,Ædificauit al- *Iere.33.16.* tare,& vocauit eius nomen, Iehouah exaltatio mea. Sed maius ſcilicet certamen reſtat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipſum elogium ad Ieruſalem refertur his verbis, Hoc eſt nomen quo vocabunt eam, Iehouah iuſtitia noſtra.Atqui tantum abeſt quin hoc teſtimonium officiat veritati quā defendimus,vt magis ſuffragetur. Quum enim antea Chriſtum eſſe verum Iehouah teſtatus eſſet,vnde fluit iuſtitia,nūc pronuntiat,Eccleſiam Dei hoc verè ita ſenſuram,vt nomine ipſo gloriari queat.Itaq; priore loco fons & cauſa iuſtitiæ ponitur:deinde additur effectus.

10 Quòd ſi non ſatisfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam ſtatui in Angeli perſona, non video quibus cauillis eludant. *Iudic.6,& 7.* Angelus apparuiſſe ſanctis Patribus dicitur.Idem ſibi nomen æterni Dei vendicat.Si excipiat quiſpiam,perſonæ quam ſuſtinet reſpectu hoc dici,minimè ita ſoluitur nodus. Neque enim ſeruus, ſacrificium offerri ſibi per- *Iudic.13.16.* mittens,ſuum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem ſe manducaturum negans,iubet offerri ſacrificium Iehouæ.Deinde verò ſe illum Iehouam eſſe re ipſa probat.Itaque Manoah & eius vxor ex hoc ſi- *Ibidem,22,& 23.* gno non Angelum modò,ſed Deum ſe vidiſſe colligunt.Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò reſpondet vxor.Si voluiſſet nos occidere Iehouah,non ſuſcepiſſet è manu noſtra ſacrificium: certè *Ibidem,18.* Deū fatetur qui Angelus antè dictus eſt. Adde quòd ipſa Angeli reſponſio dubitationem tollit,Cur de nomine meo interrogas quod eſt mirabile?Quo magis deteſtabilis fuit Serueti impietas,dum aſſeruit Deū nunquam patefactū fuiſſe Abrahæ & aliis Patribus, ſed eius loco adoratum fuiſſe Angelum.Rectè autem & prudenter orthodoxi Eccleſiæ Doctores Sermonem Dei eſſe interpretati ſunt principem illum Angelū, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Etſi enim non-

dum

dum erat carne veſtitus,deſcendit tamen quaſi intermedius,vt familiariùs ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod ſuum erat,retinuit, vt Deus eſſet ineffabilis gloriæ. Idem ſibi vult Oſeas,qui poſtquàm recenſuit luctam Iacob cũ Angelo,Iehouah,inquit,Deus exercituum,Iehouah,memoriale nomen eius.Iterum oggannit Seruetus,Deum geſtaſſe perſonam Angeli. Quaſi verò non confirmet Propheta quod à Moſe dictum fuerat, Vtquid interrogas de nomine meo? Et confeſſio ſancti Patriarchæ ſatis declarat non fuiſſe creatum Angelum,ſed in quo plena deitas reſideret,quum dicit, vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli,Chriſtum fuiſſe populi ducẽ in deſerto:quia etſi nondum aduenerat humilitationis tempus,figuram tamen propoſuit æternus ille Sermo eius officij cui deſtinatus erat.Iam ſi abſque contentione expenditur caput Zachariæ ſecundum,Angelus,qui alterum Angelũ mittit, idem mox pronũtiatur Deus exercituum & ei ſumma potentia adſcribitur.Innumera teſtimonia omitto in quibus tutò acquieſcit fides noſtra,quãuis Iudæos non admodum moueant.Nam quum dicitur apud Iſaiam, Ecce Deus noſter iſte: hic eſt Iehouah:expectabimus eum & ſeruabit nos:oculatis patet monſtrari Deum qui in ſalutem populi denuò exurgit.Et emphaticę demonſtrationes bis poſitæ non aliò ſinunt hoc trahi quàm ad Chriſtum. Apertior etiamnum & ſolidior locus Malachiæ, vbi venturum Dominatorem,qui tunc expetebatur,ad templum ſuum promittit.Certè nõ niſi vni ſummo Deo ſacrũm fuit templum, quod tamen Propheta Chriſto vendicat.Vnde ſequitur eundem eſſe Deum qui ſemper adoratus fuit apud Iudæos.

Oſeæ.12.5.
Gen.32.29.30.
1.Cor.10.4.
Iſa.25.9.
Malach.3.1.

Teſtimonia ex nouo teſtamento,quibus Filij deitas probatur.

11 Nouum autem teſtamentum innumeris teſtimoniis ſcatet.Ideo danda eſt opera vt breuiter potiùs ſeligamus pauca quàm omnia congeramus. Quanuis autem de eo loquuti ſint Apoſtoli,ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducam, probandæ eius æternæ deitati aptè conueniet. In primis iſtud eſt ſingulari animaduerſione dignũ quòd Apoſtoli,quæ de æterno Deo prædicta erant,in Chriſto vel iam exhibita,vel olim repræſentanda docent. Nam vbi Iſaias Dominum exercituum Iudæis & Iſraëlitis in petram ſcandali & lapidem offenſionis fore vaticinatur, id Paulus aſſerit in Chriſto eſſe impletum.Dominum ergo illum exercituum Chriſtum eſſe declarat.Similiter alibi,Oportet,inquit,nos omnes ſemel ſiſti ad tribunal Chriſti,Scriptum eſt enim. Mihi flectetur omne genu,& omnis lingua iurabit mihi.Id quum apud Iſaiam de ſe Deus prædicet,Chriſtus re ipſa in ſe exhibeat:conſequitur illum ipſum Deum eſſe cuius gloria traduci aliò non poteſt.Quod etiam ad Epheſios ex Pſalmis citat,in Deum vnicè cõpetere liquet, Aſcendens in altum duxit captiuitatem: tum aſcenſionem eiuſmodi adumbratam fuiſſe intelligens quum inſigni aduerſus exteras gentes victoria, potentiam ſuam exeruit Deus in Chriſto plenius exhibitam ſignificat. Sic Iohannes gloriam Filij fuiſſe teſtatur,quæ Iſaiæ per viſionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipſe Dei maieſtatem ſibi viſam ſcribat. Illa verò quę Apoſtolus ad Hebræos in Filium confert,non obſcurum eſt eſſe clariſſima Dei elogia, Tu in principio,Domine,fundaſti cœlum & terram,&c.Item, Adorate eum omnes Angeli eius.Neque tamen illis abutitur, quum ad Chriſtum trahit.ſiquidẽ quęcunque in Pſalmis illis canuntur,ſolus ipſe impleuit. Ille enim fuit qui exurgens miſertus eſt Sion:ille qui omnium gentium & inſularum regnum ſibi aſſeruit. Et cur dubitaſſet Iohannes Dei maieſtatem ad Chriſtum referre,qui præfatus fuerat,verbum ſemper fuiſſe Deum? Quid formidaſſet Paulus Chriſtum in Dei tribunali collocare, tam aperto præ-

Iſa.8.14.
Rom.9.33.
Rom.14.10.
Iſa.45.23.
Ephe.ſ.4.8.
Pſal.67.19.
Iohan.1.14.
Iſa.6.1.
Heb.1.10,& 6.
Ioh.1.1. & 14.
2.Cor.5.10.

conio eius diuinitatem antè proſequutus, vbi dixerat eſſe Deum in ſe-
Rom.9.5. cula benedictum? Atque vt appareat quàm ſibi bene in hac parte cõſen-
1.Tim.3.16. tiat, alibi etiam Deum in carne manifeſtatum eſſe ſcribit. Si Deus eſt in
ſecula laudandus, ille eſt igitur cui ſoli omnẽ gloriã & honorem debe-
1.Tim.1.17. ri, alio loco idem affirmat. Neq; verò id diſſimulat: quin palàm clamat,
Philip.2.6. Quum in forma Dei eſſet, non fuiſſe ducturum rapinæ loco ſi æqua-
lem Deo ſe præbuiſſet: ſed vltrò ſeipſum exinaniuiſſe. Ac ne factitium
quempiam Deum eſſe impij obſtreperent, vltrà progreditur Iohannes:
1.Iohan.5.20. Ipſe, inquit, eſt verus Deus, & vita æterna. Quanquam ſatis ſupérq; no-
bis eſſe debet, Deum nominari: præſertim ab eo teſte qui diſertè nobis
1.Cor.8.5. non plures eſſe deos aſſeuerat, ſed vnum. Ille autem Paulus eſt, qui ſic
loquitur, Vtcunque multi nominentur dij, ſiue in cœlo, ſiue in terra: no
1.Tim.3.16. bis tamen vnus eſt Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audiamus
Act.20.28. Deum in carne manifeſtatum, Deum ſuo ſanguine acquiſiuiſſe ſibi Ec-
Iohan.20.28. cleſiam: quid ſecundum Deum imaginamur, quem ille nequaquã agno
ſcit? Et minimè dubium eſt quin idem piis omnibus fuerit ſenſus. Tho-
mas certè ſimiliter Dominũ & Deum ſuum apertè prædicando, vnicum
illum eſſe Deum profitetur quem ſemper adorauerat.

Filius probatur Deus ex operibus quæ illi in Scripturis aſcribuntur.

12 Iam ſi ab operibus eius diuinitatem cenſemus quæ illi in Scri-
pturis adſcribuntur, euidentiùs inde adhuc eluceſcet. Quum enim ſe ab
initio vnà cum Patre hactenus operari diceret, * Iudæi ad alia eius di-
cta ſtupidiſſimi, ſenſerunt tamen eum ſibi diuinam potentiam vſurpa-
Iohan.5.17. re. Ac propterea (vt Iohannes refert) magis eum quærebant interficere,
quòd non ſabbathum modò ſoluebat, ſed & Patrem ſuũ dicebat Deum,
æqualem ſe faciens Deo. Qualis ergo erit ſtupor noſter, niſi hinc eius di
uinitatem planè aſtrui ſentiamus? Et ſanè prouidentia & virtute mun-
dum adminiſtrare, nutúque propriæ virtutis omnia moderari, (quod il-
Heb.1.3. li dat Apoſtolus) non eſt niſi Creatoris. Neque ſolam gubernandi orbis
prouinciam cum Patre participat, ſed alia quoque ſingula officia, quæ
creaturis communicari nequeant. Clamat Dominus per prophetam, E-
Iſa.43.25. go ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas propter me. Secundum hãc
ſententiam quum iniuriam irrogari Deo Iudæi exiſtimarent, eò quòd
peccata Chriſtus remittebat, hanc poteſtatem ſibi competere nõ tantum
Matth.9.6. verbis aſſeruit, ſed miraculo etiam comprobauit. Ergo peccatorum re-
miſſionis non miniſterium, ſed poteſtatem penes ipſum eſſe conſpici-
mus, quam à ſe ad alium tranſituram Dominus negat. Quid? tacitas cor-
dium cogitationes percontari & penetrare, an nõ ſolius Dei eſt? At eam
Matth.9.4. quoque habuit Chriſtus: vnde colligitur eius diuinitas.

Filij deitas probatur ex miraculis & alijs quibuſdã: & oſtẽditur diſcrimẽ inter Chriſtũ miracula edentẽ, et Prophetas aut Apoſtolos ſimilia opãtes.

13 In miraculis autem quàm perſpicuè luculentéque apparet? Qui-
bus etſi paria & ſimilia tum Prophetas tum Apoſtolos edidiſſe fateor:
in hoc tamen plurimum eſt diſcriminis, quòd hi dona Dei ſuo miniſte-
rio diſpenſarunt, ille ſuam ipſius virtutem exeruit. Vſus eſt quidem in-
terdum precatione, quò gloriam ad Patrem referret: ſed videmus vt plu
rimum propriam eius virtutem nobis oſtenſam. Et quomodo non eſſet
verus author miraculorum, qui diſpenſationẽ aliis ſua authoritate com
mittit? Narrat enim Euangeliſta illum dediſſe Apoſtolis poteſtatẽ mor-
Matth.10.8. tuos ſuſcitandi, leproſos curandi, eiiciendi dæmones, &c. Illi autem ſic
Mar.13.15, & 6.7. miniſterio eiuſmodi defuncti ſunt, vt ſatis oſtenderent virtutem non a-
liunde eſſe quam à Chriſto. In nomine Ieſu Chriſti (inquit Petrus) ſurge
Act 3.6. & ambula. Non mirum ergo ſi miracula ſua obiecerit Chriſtus, ad re-
uincendam Iudæorum incredulitatem: vt pote quæ virtute eius edita,
Ioh.5.36, & 10.37, & 14.11. ampliſſimum diuinitatis teſtimoniũ reddebant. Præterea ſi extra Deum
nulla eſt ſalus, nulla iuſtitia, nulla vita, Chriſtus autem in ſe hæc omnia
continet, Deus certè oſtenditur. Neque mihi quiſpiam obiiciat, diffu-
ſam

ſam à Deo in ipſum vitam aut ſalutem: non enim ſalutem accepiſſe,ſed
ipſe ſalus eſſe dicitur.Et, ſi nemo bonus niſi ſolus Deus, quomodo eſſet *Matth.19.17.*
purus homo,non dico bonus ac iuſtus,ſed ipſa bonitas & iuſtitia?Quid, *Iohan.1.4.*
quòd à primo creationis exordio,teſte Euangeliſta,in ipſo vita erat: &
ipſe vita iam tum exiſtens, erat lux hominum? Proinde talibus docu- *Iohan.14.1.*
mentis freti fidem in ipſo noſtram & ſpem reponere audemus:quũ ſcia
mus tamen ſacrilegam eſſe impietatem ſi cuius fiducia in creaturis hę-
reat.Creditis in Deum?inquit,& in me credite.Atq; ita Paulus duos Iſaię *Iſa.28.16,& 11.*
locos interpretatur,Quicunque ſperat in eo,non pudefiet.Item, Erit ex *10.*
radice Iſai qui conſurget ad regendos populos:in ipſo Gentes ſperabũt.
Et quid de ea re plura Scripturæ teſtimonia perſequamur, quum toties *Rom.10.11, & 15.*
occurrat hæc ſententia, Qui credit in me,habet vitam æternam? Iam *12.*
quæ ex fide pendet inuocatio,illi etiam competit,quæ tamen diuinæ ma *Iohan.6.47.*
ieſtatis propria eſt,ſi quid aliud proprium habet.Dicit enim Propheta,
Quicunque inuocauerit nomen Iehouah,ſaluus erit. Alter verò,Turris *Ioel.2.32.*
fortiſſima nomen Iehouah: ad ipſam confugiet iuſtus, & ſeruabitur.
Atqui in ſalutem inuocatur nomen Chriſti:ſequitur ergo ipſum eſſe Ie- *Prou.18.10.*
houah. Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano,quum di- *Act.7.59.*
cit, Domine Ieſu,ſuſcipe ſpiritum meum: deinde in vniuerſa Eccleſia, *Act.9.13.*
quẽadmodum Ananias teſtatur eodem libro,Domine,inquit,ſcis quan-
ta hìc intulerit mala ſanctis omnibus qui inuocant nomen tuum. Ac
quò apertiùs intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Chriſto
corporaliter habitare,fatetur Apoſtolus nullam inter Corinthios aliam *1.Cor.2.2.*
doctrinam pręſe tuliſſe quàm eius cognitionem,nec aliud quàm ipſum
prædicaſſe.Quale iſtud quæſo,& quantum eſt Filij duntaxat nomen an-
nuntiari nobis,quos Deus iubet in ſui ſolius cognitione gloriari? Quis *Ierem.9.23.*
meram creaturã ipſam iactare auſit,cuius notitia vnica eſt noſtra glo-
riatio? Huc accedit quòd ſalutationes Pauli epiſtolis præfixæ eadem à
filio precantur beneficia quæ à Patre:quo docemur non modò illius in-
terceſſione ad nos peruenire quæ largitur cœleſtis Pater, ſed potentiæ
communione Filium ipſum eſſe authorem.Quæ practica notitia certior
haud dubiè ſolidiórque eſt qualibet otioſa ſpeculatione.Illic enim pius
animus Deum præſentiſſimum conſpicit & penè attrectat,vbi ſe viuifi-
cari,illuminari,ſeruari,iuſtificari,ac ſanctificari ſentit.

14 Quare iiſdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spiritus aſ- *Teſtimonia quibus*
ſerendam petenda eſt probatio.Eſt quidem minimè obſcurum illud te- *probatur deitas*
ſtimonium Moſis in creationis Hiſtoria, Spiritum Dei expanſum fuiſſe *Spiritus.*
ſuper abyſſos, vel materiam informem: quia oſtendit non modò pul- *Gen.1.2.*
chritudinem mundi,quę nunc cernitur, vigere ſaluam Spiritus virtute:
ſed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa confuſa
mole Spiritum fuiſſe operatum. Nullis etiam cauillis obnoxium eſt *Iſa.48.16,*
quod dicitur apud Iſaiam,Et nũc Iehouah miſit me & Spiritus eius:quia
ſummum in mittendis Prophetis imperium cum Spiritu ſancto com- *Sic notat Caluinus*
municat:ex quo relucet diuina eius maieſtas: ſed optima, vt dixi, con- *Act. 20. 28 illud,*
firmatio nobis erit ex familiari vſu. Longè enim à creaturis alienum *Gregẽ Dei in quo*
eſt quod illi Scripturæ tribuunt:& nos ipſi certa pietatis experientia di *eos Spiritus ſanctus*
ſcimus. Ille enim eſt qui vbique diffuſus omnia ſuſtinet, vegetat & viui- *poſuit Epiſcopos.*
uificat in cœlo & in terra. Iam hoc ipſo creaturarum numero eximi-
tur,quod nullis circũſcribitur finibus.Sed ſuum in omnia vigorẽ tranſ-
fundendo,eſſentiam,vitam,& motionẽ illis inſpirare,id verò planè di-
uinum eſt.Deinde ſi regeneratio in vitam incorruptibilẽ quauis pręſen
ti vegetatione ſuperior eſt & multò excellentior, quid de eo cẽſendum
eſt cuius ex virtute procedit?Ipſum autẽ non mutuatitio,ſed propio vi-
gore regenerationis eſſe authorem Scriptura multis locis docet:neque

1.Cor.2.10, & 16. eius modò,ſed futurę quoque immortalitatis. Deniq; in ipſum omnia
vt in Filium,conferuntur quæ maximè propria ſunt Diuinitatis officia.
1. Cor.12.10. Siquidem etiam profunda Dei ſcrutatur, cui nullus eſt inter creaturas
Exod.4.11. conſiliarius,ſapientiam & loquendi facultatem largitur: quum tamen
Dominus Moſi pronuntiet,id facere ſuum eſſe ſolius. Sic per ipſum in
Dei participationem venimus, vt eius virtutē ſentiamus erga nos quo-
dammodo viuificam.iuſtificatio noſtra eius opus eſt.ab ipſo eſt poten-
tia,ſanctificatio,veritas,gratia,& quicquid boni cogitari poteſt: quoniā
vnus eſt Spiritus,à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in
1.Cor.12.11. & ſeq. primis notatu eſt ſententia illa Pauli,Quamuis diuerſa ſint dona,& mul
tiplex variáq; diſtributio,eundem tamen eſſe Spiritum:quia ipſum non
modò principium vel originem ſtatuit,ſed etiam authorē. quod etiam
clariùs exprimitur paulò pòſt his verbis,Omnia diſtribuit vnus & idem
Spiritus prout vult.Niſi enim eſſet aliquid in Deo ſubſiſtens,minimè ei
daretur arbitrium & voluntas.Clariſſimè ergo Paulus Spiritum inſignit
diuina potentia,& in Deo hypoſtaticè reſidere demonſtrat.

15 Nec verò quū de ipſo Scriptura loquitur, à Dei appellatione ab-
1.Cor.3.16,& 6.19,& 2.Corinth.6.16. ſtinet.Paulus enim nos eſſe templum Dei ex eo colligit,quia Spiritus e-
ius habitat in nobis.Quod non eſt leuiter prætereundum.ſiquidē quum
toties promittat Deus ſe electurum nos ſibi in templum,non aliter im
pletur ea promiſſio quàm eius Spiritu in nobis habitante.Certè,vt præ-
Aug.ad Maximinū,Epiſt. 66. clarè dicit Auguſtinus,ſi ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere
iuberemur, quia cultus hic ſoli Deo debetur, clarū eſſet diuinitatis eius
argumentum:nunc ergo quantò clarius iſtud eſt,quòd non templum il
li facere,ſed noſipſi eſſe debemus?Et Apoſtolus ipſe nūc tēplum nos Dei
Act.5.4. eſſe,nunc Spiritus ſancti eodem ſignificatu ſcribit.Petrus verò Ananiam
reprehendens quod Spiritui ſancto mentitus eſſet,non hominibus men
Iſa.6.9. titum eſſe dicebat,ſed Deo. Atque vbi Iſaias Dominum exercituum lo-
Act. 28. 25. 26. quentem inducit,Paulus Spiritum ſanctum eſſe docet qui loquitur.Imò
quū paſſim dicant Prophetæ, verba quæ proferunt,eſſe Dei exercituum,
Chriſtus & Apoſtoli ad Spiritum ſanctum referūt: vnde ſequitur,verum
eſſe Iehouah qui præcipuus eſt prophetiarum author. Rurſus vbi Deus
Iſa.63.10. ſe ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Iſaias
Matt.12.31. Spiritum eius ſanctum contriſtatum ſcribit. Poſtremò ſi blaſphemia in
Mar.3.29. Spiritum neq; in hoc ſeculo neque in futuro remittitur,quum veniam
Luc.12.10. obtineat qui in Filium blaſphemauit, palàm hinc aſſeritur diuina eius
maieſtas,quam lædere vel imminuere,crimen inexpiabile eſt.Sciens ac
volens ſuperſedeo à multis teſtimoniis quibus vſi ſunt veteres. Plauſi-
Pſal.33.6. bile illis viſum eſt citare ex Dauide, Verbo Domini cœli firmati ſunt,
& Spiritu oris eius omnis virtus eorum,vt probarent non minus Spiri-
tus ſancti opus eſſe mundum quàm Filij.Sed quum in Pſalmis vſitatum
Iſa.11.4. ſit bis idem repetere,& quum apud Iſaiam Spiritus oris idem valeat at-
que ſermo,infirma illa ratio fuit. Itaque tantùm parcè attingere volui,
quibus ſolidè inniterentur piæ mentes.

Ephes.4.5. 16 Quia autem Chriſti aduentu clariùs ſe patefecit Deus,ita etiam
Quemadmodum Chriſti aduētu clarius ſe patefecit Deus,ita etiā tunc in tribus perſonis familiarius innotuiſſe. in tribus perſonis familiariùs innotuit.Sed ex multis teſtimoniis vnum
hoc nobis ſufficiat. Nam Paulus hæc tria ſic connectit,Deum,fidem,&
Baptiſmum vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nēpe quia vna eſt fides,vt
inde vnum eſſe Deum demonſtret:quia vnus eſt Baptiſmus,inde quoq;
vnam eſſe fidem oſtendat.Ergo ſi in vnius Dei fidem ac religionem ini-
tiamur per Baptiſmūm,nobis neceſſe eſt verum cenſere Deum in cuius
nomen baptizamur.Nec verò dubium eſt qui hac ſolenni nuncupatio-
ne perfectam fidei lucem iam eſſe exhibitam teſtari voluerit Chriſtus
Matth.28.19. quum diceret, Baptizate eos in nomen Patris,& Filij, & Spiritus ſancti.

ſiquidem

ſiquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnius Dei nomen qui ſolida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè conſtat in Dei eſſentia reſidere tres perſonas in quibus Deus vnus cognoſcitur. Et ſanè quum fides non circunſpicere huc & illuc debeat, neque per varia diſcurrere, ſed in vnum Deum ſpectare, in eum conferri, in eo hærere: ex eo facilè conſtituitur quòd ſi varia ſint fidei genera, plures etiam eſſe deos oporteat. Iam quia ſacramentum eſt fidei Baptiſmus, Dei vnitatem nobis cõfirmat ex eo quòd vnus eſt. Hinc etiam conficitur, vt nonniſi in vnum Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidem in cuius nomen baptizamur. Quid ergo ſibi vult Chriſtus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti baptizari præcepit, niſi vna fide in Patrem & Filium & Spiritum credendum eſſe? id verò quid aliud eſt, quàm clarè teſtari Patrem, Filium, & Spiritum vnum eſſe Deum? Itaq; quum fixum illud maneat Deum vnum eſſe non plures, Verbum & Spiritum non aliud eſſe quàm ipſam Dei eſſentiam conſtituimus. Et verò ſtolidiſſimè ineptiebant Arriani, qui Filij diuinitatem confitentes, Dei ſubſtantiam illi adimebant. Nec abſimilis Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effuſa intelligi volebant. Nam vt ſapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipſo proficiſcuntur: ita vnus ipſe eſt ſapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec ſecundum gratiarum diſtributionem ipſe diuiditur: ſed vtcunque illæ variè diuidantur, idẽ tamen & vnus manet, inquit Apoſtolus. *1.Cor.12.11.*

Teſtimonia Scripturę quibus demõſtratur diſtinctio Patris à Verbo, et Verbi à Spiritu.

17 Rurſum & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu diſtinctio Scripturis demonſtratur: in qua tamen excutienda, quanta religione ac ſobrietate verſandum ſit, ipſa myſterij magnitudo nos admonet. Ac mihi ſanè vehementer iſtud Grægorij Nazianzeni arridet, οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι: Non poſſum vnum cogitare, quin trium fulgore mox circunfundar: nec tria poſſum diſcernere, quin ſubitò ad vnum referar. Proinde & nos eam perſonarũ Trinitatem ne imaginari in animum inducamus, quæ cogitationem ſeorſum diſtractã detineat, ac non ad illam mox vnitatem reducat. Veram certè diſtinctionem inſinuant Patris, Filij, & Spiritus vocabula, ne quis nuda epitheta eſſe putet quibus à ſuis operibus variè deſignetur Deus, ſed diſtinctionẽ, non diuiſionem. Proprietatem Filio à Patre eſſe diſtinctam oſtendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuiſſet apud Deum, niſi alius eſſet à Patre: neque gloriam ſuam habuiſſet apud Patrem niſi ab eo diſtinctus. Similiter Patrem à ſe diſtinguit, quum alium eſſe dicit qui teſtimoniũ ſibi perhibet. Atq; huc tendit quod alibi dicitur, Patrem per Verbũ omnia creaſſe, quod nõ poterat, niſi ab ipſo quodammodo diſtinctus. Prætereà non deſcendit Pater in terrã, ſed is qui à Patre exiit: nõ mortuus eſt, nec reſurrexit, ſed qui ab eo miſſus fuerat. Neq; ab aſumpta carne exordiũ habuit hæc diſtinctio, ſed anteà quoq; vnigenitũ in ſinu Patris fuiſſe manifeſtum eſt. Quis enim aſſerere ſuſtineat, eum demum ſinum Patris ingreſſum Filium, quum è cœlo deſcendit ad ſuſcipiẽdam humanitatem? Erat ergo antè in ſinu Patris, & ſuam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus ſancti à Patre diſtinctionem Chriſtus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à ſeipſo autem quoties alium vocat, vt quum aliũ conſolatorem ab ſe mittendum denuntiat, & alibi ſæpius.

In Serm. de Sacro Baptiſ.

Iohan.5.32, & 8.16, & alibi

Iohan.1.18.

Iohan.14.6, & 15.26.

Iohan.14.16.

18 Enimuero ad vim diſtinctionis exprimẽdam, ſimilitudines à rebus humanis mutuari neſcio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: ſed ſimul fatentur plurimùm differre quicquid pro ſimile in medium afferunt. quo fit vt omnẽ audaciam hîc reformidem: ne

Diſtingui in Scriptura Patrē à Verbo & Spiritu, Spiritum etiam ab vtroque, tam ex ordinis obſeruatione, quàm ex proprijs attributis.

ſiquid intempeſtiuè productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis anſam præbeat. Quam tamen Scripturis notatam diſtinctionem animaduertimus, ſubticeri non conueniit. Ea autem eſt, quòd Patri principium agendi, rerúmque omnium fons & ſcaturigo attribuitur: Filio ſapientia, conſilium, ipſáque in rebus agendis diſpenſatio: at Spiritui virtus & efficacia aſſignatur actionis. Porrò quanquam Patris æternitas, Filij quoque & Spiritus æternitas eſt, quando nunquam Deus ſine ſapientia, virtutéque ſua eſſe potuit, in æternitate autem non eſt quærendum prius aut poſterius: non eſt tamen inanis aut ſuperuacua ordinis obſeruatio, dum primus recenſetur Pater, deinde ex eo Filius, poſteà ex vtroque Spiritus. * Nam & mens vniuſcuiuſque eò ſponte inclinat vt primò Deum conſideret, deinde emergentem ex eo ſapientiam, tum poſtremò virtutem qua conſilij ſui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat exiſtere dicitur Filius, à Patre ſimul & Filio Spiritus: multis id quidem locis, ſed nuſquam clariùs quàm cap.8. ad Romanos, vbi ſcilicet idem Spiritus, nunc Chriſti, nunc eius qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, promiſcue vocatur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritum Chriſti fuiſſe teſtatur, quo vaticinati ſunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuiſſe Dei Patris.

** Vide Auguſt. quæſtone 18. in 83. quæſtionib.*

2. Pet 1.21.

Diſtinctione perſonarū non impediri ſimpliciſsimā Dei vnitatē & quo ſenſu dicāt veteres Patrē Filij eſſe principium: & tamē Filium à ſeipſo Eſſentiā habere. De Ario negante Filium conſubſtantialē eſſe Patri. Vide lib. 4. cap.8. ſect.16.

19 Porrò ſimpliciſſimam Dei vnitatem adeò non impedit iſta diſtinctio, vt Filium inde probare liceat vnum eſſe cum Patre Deum, quia vno ſimul cum eo Spiritu cōſtet: Spiritum autem non aliud eſſe à Patre & Filio diuerſum, quia Patris & Filij ſit Spiritus. Siquidem in vnaquaque hypoſtaſi tota intelligitur natura, cum hoc, quòd ſubeſt ſua vnicuique proprietas. Pater totus in Filio eſt, totus in Patre Filius, quẽadmodum ipſe quoque aſſerit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla eſſentię differentia ſeiungi alterum ab altero ſcriptores Eccleſiaſtici concedunt. His appellationibus quæ diſtinctionem denotant (* inquit Auguſtinus) hoc ſignificatur quod ad ſe inuicem referuntur, non ipſa ſubſtantia qua vnum ſunt. Quo ſenſu conciliandæ ſunt inter ſe veterum ſententiæ, quæ pugnare alioqui nonnihil viderentur. Nunc enim Patrem, Filij principium eſſe tradunt: nunc Filium à ſeipſo & diuinitatem & eſſentiam habere aſſeuerant, adeóque vnum eſſe cum Patre principium. Eius diuerſitatis cauſam benè ac perſpicuè explicat Auguſtinus alibi, quum ita loquitur, Chriſtus ad ſe Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rurſúſque, Pater ad ſe Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quòd dicitur ad Filium Pater, non eſt Filius: quod dicitur Filius ad Patrem, non eſt Pater: quòd dicitur ad ſe Pater, & Filius ad ſe, eſt idem Deus. Ergo quum de Filio ſine Patris reſpectu ſimpliciter loquimur, bene & propriè ipſum à ſe eſſe aſſerimus: & ideò vnicum vocamus principium: quum verò relationem quæ illi cum Patre eſt notamus, Patrem Filij principiū meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Auguſtini de Trinitate totus verſatur. Longe verò tutius eſt in ea quam tradit relatione ſubſiſtere, quàm ſubtiliùs penetrando ad ſublime myſterium, per multas euanidas ſpeculationes euagari.

Iohan 14.10.

** Auguſt. Homil. de temp. 38. de Trinit. & col ad Paſcentiū Epiſt.174. Cyril. lib.7. de Tri. Idem lib.3. Dialo. Aug. in Pſal.109. & Tract. in Ioh. 39. Aug. in Pſal. 68.*

Breuis ſumma eorum quæ de vnica Dei eſſentia & tribus perſonis credere oportet.

20 Ergo quibus cordi erit ſobrietas, & qui fidei menſura contenti erunt, breuiter quod vtile eſt cognitu accipiāt: nẽpe quū profitemur nos credere in vnum Deum, ſub Dei nomine intelligi vnicam & ſimplicem eſſentiam, in qua comprehẽdimus tres perſonas vel hypoſtaſeis: ideóque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritum, quàm Patrem deſignari: vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio: atq; ita diſtinguimus inter perſonas. Quia verò proprietates in perſonis ordinem ſecum ferunt, vt in Patre ſit principium

& origo: quoties mentio fit Patris & Filij ſimul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur: hoc modo retinetur vnitas eſſentiæ, & habetur ratio ordinis, quæ tamen ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè viſum fuerit Apoſtolos aſſerere Filium Dei illum eſſe quem Moſes & Prophetæ teſtati ſunt eſſe Iehouah, ſemper ad vnitatem eſſentiæ venire neceſſe eſt. Proinde nobis ſacrilegium deteſtabile eſt Filium vocari aliū Deum à Patre: quia ſimplex Dei nomen relationem non admittit, nec poteſt Deus ad ſeipſum dici hoc vel illud eſſe. Iam ꝙ nomen Iehouæ indefinitè ſumptum in Chriſtum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogaui Dominum: quia vbi retulit Dei reſponſum, Sufficit tibi gratia mea, ſubiicit paulò pòſt, Vt inhabitet in me virtus Chriſti. Certum enim eſt nomen Domini pro Iehouah illic eſſe poſitum: atque ita reſtringere ad perſonam Mediatoris, friuolum eſſet ac puerile: quando abſoluta eſt oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et ſcimus ex recepta Græcorum conſuetudine Apoſtolos paſſim nomen *κυρίου* ſubſtituere in locum Iehouah Et ne procul quærendum ſit exemplum, non alio ſenſu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quiſquis inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio aſcribitur, aliam eſſe rationē conſtabit ſuo loco: nunc tenere ſatis eſt, quum abſolutè Paulus Deum rogaſſet, ſtatim ſubiicere nomen Chriſti. Ita & totus Deus à Chriſto ipſo Spiritus nuncupatur. Nihil enim obſtat quominus tota ſpiritualis ſit Dei eſſentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehendatur: quod ipſum ex Scriptura planum fit. Nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum ſanctum, quatenus eſt hypoſtaſis totius eſſentiæ, audimus dici & Dei eſſe, & à Deo.

1.Cor.12.9.

Act.2.16, ioel.2.28

21 Quoniam autem Satan, vt fidem noſtram ab ipſis radicibus conuelleret, partim de diuina Filij & Spiritus eſſentia, partim de perſonali diſtinctione ingentes pugnas ſemper mouit: atque vt omnibus propè ſeculis impios ſpiritus excitauit qui doctores orthodoxos hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hîc peruerſis quorundam deliriis occurrere operæpretium eſt. Hactenus dociles manu ducere, non autem cum præfractis & contentioſis manum conſerere maximè propoſitum fuit: nunc autem veritas quæ placidè oſtenſa fuit, ab omnibus improborum calumniis aſſerenda: etſi præcipuum ſtudium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertáſque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede conſiſtant. Equidem hîc, ſiquando aliàs in reconditis Scripturæ myſteriis, ſobriè multáque cum moderatione philoſophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltrà procedat quā verbi Dei fines ſe protendunt. Quomodo enim immenſam Dei eſſentiam ad ſuum modulum mens humana definiat, quæ nondum ſtatuere certò potuit quale ſit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conſpicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vſque ſubſtantiam excutiendam penetret, quæ ſuam ipſius minimè aſſequitur? Quare Deo libenter permittamus ſui cognitionem. Ipſe enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus ſibi teſtis eſt, qui niſi per ſe cognitus non eſt. Permittemus autem ſi & talem concipiemus ipſum qualem ſe nobis patefacit: nec de ipſo aliunde ſciſcitabimur quàm ex eius verbo. Extant in hoc argumentum homiliæ Chriſoſtomi quinque aduerſus Anomœos, quibus tamen cohiberi Sophiſtarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarent. Nihilo enim modeſtiùs hîc ſe geſſerunt quàm vbique ſolent. Cuius temeritatis infeliciſſimo ſucceſſu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in iſtam quæſtionem incumbere curæ ſit: nec in animum indu-

In doctrina quæ eſt de vnica Dei eſſentia & tribus perſonis magna moderatione & diligenti cautione opus eſſe, ne aut cogitatio aut lingua vltra verbi Dei fines procedat.

Lib.1.de Trinit.

cāmus aut Deum vſquā inueſtigare niſi in ſacro eius verbo, aut de ipſo quicquam cogitare niſi præeunte eius verbo, aut loqui niſi ex eodē verbo ſumptum. Quòd ſi quæ ſubeſt in vna diuinitate Patris, Filij, & Spiritus diſtinctio (vt eſt cognitu difficilis) ingeniis quibuſdam plus faceſſit negotij & moleſtiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum ſuæ curioſitati indulgent: atque ita regi ſe ſuſtineant cœleſtibus oraculis, vtcunque myſterij altitudinem non capiant.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei ſynceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum eſſet, plenumque inutili tædio: ac hæreticorū plerique craſſis diliriis totam Dei gloriam ita aggreſſi ſunt obruere, vt ſatis eſſe duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò à paucis hominibus ebullierunt plures ſectæ quæ partim lacerarent Dei eſſentiam, partim diſtinctionem quæ inter Perſonas eſt, confunderent. Porrò ſi tenemus quod antè ex Scriptura ſatis oſtenſum eſt, ſimplicem & indiuiduam eſſe eſſentiam vnius Dei quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rurſus Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Arrio tātùm & Sabellio, ſed aliis vetuſtis errorum authoribus clauſa erit ianua. Sed quia noſtro tempore exorti ſunt phrenetici quidam, vt Seruetus & ſimiles, qui nouis præſtigiis omnia inuoluerunt, paucis eorum fallacias diſcutere operæpretium eſt. Serueto nomē Trinitatis ita fuit exoſum, imò deteſtabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret eſſe atheos. Omitto inſulſas voces quas ad conuitiandum excogitauit. Hæc quidem ſpeculationum eius fuit ſumma, tripartitum induci Deum vbi in eius eſſentia reſidere dicuntur tres perſonæ, Triadémque hāc eſſe imaginariam, quia cum Dei vnitate pugnet. Interea Perſonas voluit eſſe externas quaſdam ideas, quę verè non ſubſiſtant in eſſentia Dei, ſed Deum nobis hac vel illa ſpecie figurēt: ac initio quidem nihil in Deo fuiſſe diſtinctum, quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: ſed ex quo emerſit Chriſtus Deus de Deo, Spiritū etiam alium ex ipſo Deum fluxiſſe. Etſi autem allegoriis interdum fucat ſuas nænias, vt quum dicit Sermonem æternum Dei fuiſſe Spiritum Chriſti apud Deum, & relucentiam ideæ: item, Spiritum fuiſſe deitatis vmbram: poſteà tamen vtriuſque deitatem in nihilum redigit, aſſerens ſecundum diſpenſationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem eſſe Dei, ſicuti idem Spiritus ſubſtātial ter in nobis atque etiam in lignis & lapidibus, Dei portio eſt. Quid de Mediatoris Perſona blateret, ſuo loco videbimus. Prodigioſum verò hoc commentum, Perſonam nihil aliud eſſe quàm viſibilem gloriæ Dei ſpeciem, nō longa refutatione indiget. Nam quum Iohannes nondum creato mundo λόγον fuiſſe Deum pronuntiet, longè ab idea diſcernit. Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrem, & propria ſua gloria apud Patrem inſignis fuit, non potuit certè externus eſſe aut figuratiuus ſplēdor: ſed neceſſariò ſequitur fuiſſe hypoſtaſin: quæ in Deo ipſo intus reſideret. Quanquam autem non fit Spiritus mentio niſi in hiſtoria creationis mundi, non tamen illic inducitur vt vmbra, ſed eſſentialis Dei virtus, quum narrat Moſes informem quoque illam maſſam fuiſſe in eo ſuffultam. Æternum igitur Spiritum ſemper in Deo fuiſſe tunc apparuit, dum fouendo ſuſtinuit confuſam cœli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & ſeries. Certè nondum potuit effigies vel repræſentatio Dei eſſe, vti ſomniat Seruetus. Alibi verò ſuam impietatem apertiùs detegere cogitur, quòd Deus æterna ſua ratione Filium ſibi viſibilem decernens, hoc modo viſibilem ſe exhibuit. Nam ſi hoc verum ſit, non alia relinquitur Chriſto diuinitas, niſi quatenus ęterno Dei decreto Filius eſt ordinatus. Adde

Refutatio deliriorū Serueti in doctrina de vnica Dei eſſentia & trib⁹ perſonis.

Iohan.1.1.

Iohan.17.5.

Gen.1.8.

quòd

quòd ſpectra illa quæ in locum hypoſtaſeon ſupponit ſic transformat, vt noua accidentia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiſcuè creaturis omnibus permiſcet. Partes enim & partitiones palàm aſſerit eſſe in eſſentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus eſt: præſertim verò ſpiritus fidelium coæternos dicit & conſubſtantiales Deo: quanuis alibi ſubſtantialem deitaté non tantùm hominis animæ, ſed aliis rebus creatis aſſignet.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non diſſimile monſtrum. Nebulones enim quidam, vt Seruetieæ impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, tres quidem perſonas eſſe cōfeſſi ſunt, ſed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus eſt Deus, Filium & Spiritum formando, ſuam in eos deitatem transfudit. Nec verò abſtinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota diſtingui à Filio & Spiritu, quia ſit ſolus eſſentiator. Colorem hunc primò obtendunt, paſſim Chriſtum vocari Dei Filium: vnde colligunt non aliū propriè Deum eſſe niſi Patrem. Atqui non obſeruant, quanuis Dei nomen Filio quoque ſit commune, tamen κατ' ἐξοχὴν Patri interdum adſcribi, quia fons eſt ac principium deitatis: idque vt notetur ſimplex eſſentiæ vnitas. Excipiunt, ſi verè eſt Dei Filius, abſurdum eſſe cenſeri perſonæ Filium. Ego vtrunque verum eſſe reſpondeo, Dei nempe eſſe Filium, quia Sermo eſt à Patre ante ſecula genitus (nōdum enim de Mediatoris perſona nobis ſermo eſt) & tamen explicandi cauſa habendam eſſe rationem Perſonæ, vt nomen Dei non ſimpliciter ſumatur, ſed pro Patre: nam ſi non alium cenſemus Deum quàm Patrem, non obſcurè deiicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antitheſis inter Filium & Patrem, quaſi huic tantùm conueniat nomen veri Dei. Nam ſanè Deus qui Iſaiæ apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Iohannes affirmat fuiſſe Chriſtum. Qui etiam per os Iſaiæ teſtatus eſt ſe fore in lapidem offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Chriſtum fuiſſe pronuntiat. Quum per Iſaiam clamat, Viuo ego: mihi flectetur omne genu, vnicus Deus eſt: atqui idem Paulus Chriſtum interpretatur. Huc accedunt quæ recitat Apoſtolus teſtimonia, Tu Deus fundaſti cœlum & terram. Item, Adorent eum omnes Angeli Dei: quæ nonniſi in vnicum Deum competunt: quum tamen propria Chriſti elogia eſſe contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Chriſtum quod Dei proprium eſt, quia ſit relucentia gloriæ ipſius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouæ, ſequitur deitatis reſpectu ex ſeipſo eſſe. Nam ſi eſt Iehouah, negari non poteſt quin idem ſit ille Deus qui per Iſaiam alibi clamat, Ego ego ſum, & præter me non eſt Deus. Expendere etiam conuenit illud Ieremiæ, Dij qui non fecerunt cœlum & terram, pereant de terra quæ ſub cœlo eſt: quando ex oppoſito fateri neceſſe erit Filium Dei eum eſſe, cuius deitas ſæpiùs apud Iſaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus eſſe dat, non erit ex ſeipſo, ſed eſſentiam aliunde mutuabitur? Nam quiſquis eſſentiatum à Patre Filium eſſe dicit, à ſeipſo negat eſſe. Reclamat autem Spiritus ſanctus, illum Iehouah nominans. Iam ſi demus totam eſſentiam eſſe in ſolo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita ſpoliatus ſua eſſentia, titularis ſolùm erit Deus. Eſſentia Dei, ſi creditur iſtis nugatoribus, ſoli Patri conuenit, quatenus ipſe ſolus eſt, & eſt Filij eſſentiator. Ita diuinitas Filij quiddam erit abſtractum à Dei eſſentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex ſuo principio neceſſe eſt, Spiritum eſſe ſolius Patris: quia ſi deriuatio eſt à prima eſſentia, quæ nonniſi Patri propria eſt, iure non cenſebitur Spiritus Filij: quod tamen refellitur Pauli teſtimonio, vbi communem Chriſto &

Refutatio erroris quorundam nebulonum, Patrē verò & propriè vnicum eſſe Deum, qui Filium & Spiritum formando ſuam in eos deitatem trāſfuderit.

Iſa.6.1 joh.12.41.

Iſa.8.14, rom.9.33.

Iſa.45.23, rom.14. 11.

Heb.1 10, & 6.

pſal.102.26.

pſal.97.7.

Iſa.44.6.

Iere.10.11.

Patri facit. Adhæc ſi expungitur è Trinitate Patris perſona, in quo à Filio & Spiritu differet, niſi quia ſolus eſt ipſe Deus? Fatentur Chriſtum eſſe Deum, & tamen à Patre differre. Viciſſim notam aliquam diſcretionis eſſe oportet, ne Pater ſit Filius.* Qui in eſſentia eam ponunt, manifeſte in nihilum redigunt veram Chriſti deitatem: quæ ſine eſſentia eſſe non poteſt, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio, niſi propriũ aliquid habeat in ſe quod Filio commune non ſit. Quid iam reperient in quo eum diſtinguant? Si in eſſentia eſt diſcretio, reſpondeant an non cum Filio eam communicauerit Hoc verò non potuit eſſe ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas eſſet. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei eſſentiam. Reſtat vt tota & in ſolidum Patris & Filij ſit communis. Quod ſi verum eſt, iam ſanè quoad ipſam nulla erit alterius ab altero diſcretio. Si excipiant, Patrem eſſentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes quẽ ſit eſſentia: Chriſtus ergo figuratiuus erit Deus, ac ſpecie tantùm vel nomine, non re ipſa: quia Deo nihil magis propriũ quàm eſſe, iuxta illud, Qui eſt, miſit me ad vos.

Vide Bernardum Serm. 80. ſuper Cãtica de errore Gilberti Pictauenſis Epiſcopi.

Exo. 5. 14.

Refutatio argumẽti eorundẽ, quoties Dei mentio fit in Scripturis, nonniſi Patrem intelligi

24 Falſum quidem eſſe quod ſumunt, quoties abſolutè fit Dei mentio in Scriptura, nonniſi Patrem intelligi, ex multis locis refellere promptum eſt: & in illis ipſis quos pro ſe citant, turpiter produnt ſuam incogitantiam, quia illic Filij nomen opponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideóque reſtringi ad Patris perſonam: ac eorum obiectio vno verbo diluitur. Niſi ſolus Pater, inquiunt, verus eſſet Deus, ſuus ipſe Pater eſſet. Neque enim abſurdum eſt, propter gradum & ordinẽ Deum peculiariter vocari qui non ſolùm genuit ex ſe ſuam ſapientiam, ſed Deus etiam eſt Mediatoris, ſicuti pleniùs ſuo loco diſſeram. Nam ex quo manifeſtatus eſt in carne Chriſtus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante ſecula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, ſed quia Mediatoris ſuſcepit perſonam & munus, vt Deo nos coniungeret. Et quoniam Filium à Dei honore tam audacter excludunt, ſcire velim, quum pronuntiat nullum eſſe bonum præter vnum Deum, an ſe bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne fortè excipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxiſſe: quæro an Sermo æternus Dei bonus ſit nécne. Si negent, ſatis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo ſeipſos iugulant. Quòd autem primo intuitu videtur Chriſtus à ſe remouere nomen Boni, ſententiam noſtram magis confirmat: nempe quum ſingulare ſit vnius Dei elogium, quatenus ex vulgari more ſalutatus fuerat bonus, falſum honorem repudians, bonitatem qua pollet diuinam eſſe admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus ſolum Deum eſſe immortalem ſapientem, & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, ſtultorum & fallacium redigatur Chriſtus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatem conferret? non erit ſapiens, qui æterna eſt Dei ſapientia? non erit verax ipſa veritas? Quæro prætereà, Chriſtúmne adorandum cenſeant. Si enim hoc iure ſibi vendicat, vt flectatur coram ipſo omne genu, ſequitur illum eſſe Deum, qui in Lege vetuit quenquam alium præter ſe adorari. De ſolo Patre ſi accipi volunt quod apud Iſaiam dicitur, Ego ſum, ac nemo præter me, hoc teſtimonium in ipſos retorqueo, quando videmus Chriſto attribui quicquid Dei eſt. Nec locus eſt eorum cauillo, Chriſtum in carne fuiſſe exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis reſpectu omne imperium illi datum eſſe in cœlo & in terra: quia etſi extenditur Regis & Iudicis maieſtas ad totam Mediatoris perſonam, niſi tamen Deus manifeſtatus eſſet in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deus ſecum ipſe pugnaret. Atque hanc controuerſiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuiſſe docens, antequam ſe exinaniret ſub forma ſerui. Porrò æqua-

Matth. 19. 17.

1. Tim. 1. 17.

Philipp. 2. 10.

Iſa. 44. 6.

rò æqualitas iſta quomodo ſtaret niſi fuiſſet Deus ille cuius nomen eſt Ia & Iehouah, qui equitat ſuper Cherubim, qui Rex eſt totius terræ, & Rex ſeculorum? Iam vtcunque obſtrepát, non poteſt eripi Chriſto quod alibi dicit Iſaias, Hic, hic eſt Deus noſter, expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redemptoris deſcribit, qui non modò ab exilio Babylonico populum reduceret, ſed Eccleſiam plenè reſtitueret omnibus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Chriſtum fuiſſe Deum in Patre ſuo. Nam etſi fatemur ratione ordinis & gradus principium diuinitatis eſſe in Patre, deteſtabile tamen eſſe dicimus commentum illud, ſolius Patris eſſentiam eſſe propriam, quaſi Filij deificator eſſet: quia hoc modo vel multiplex eſſet eſſentia, vel titulo & imaginatione tenus Chriſtum appellant Deum. Si concedant Filium eſſe Deum, ſed ſecundum à Patre: iam in ipſo genita & formata erit eſſentia, quæ eſt in Patre ingenita & informis. Scio multis naſutis ludibrio eſſe quòd ex verbis Moſis perſonarum diſtinctionem elicimus, vbi Deum ſic loquentem inducit, Faciamus hominem ad imaginem noſtram: vident tamen pij lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium induceret Moſes, niſi ſubeſſent in vno Deo plures perſonæ. Iam quos alloquitur Pater, certum eſt fuiſſe increatos: nihil verò increatum, excepto ipſo Deo, & quidem vno. Nunc ergo niſi concedant Patris, Filij & Spiritus communem fuiſſe creandi poteſtatem, & commune iubendi imperium, ſequetur Deum non intus ſecum ita loquutum eſſe, ſed direxiſſe ad alios extraneos opifices ſermonem. Denique locus vnus duo ſimul eorum obiecta facilè expediet. Nam quod pronuntiat Chriſtus ipſe, Deum eſſe Spiritum, ad Patrem ſolum reſtringi conſentaneum non eſſet, acſi Sermo ipſe non eſſet ſpiritualis naturæ. Quòd ſi Filio ſimiliter vt Patri conuenit nomen Spiritus, ſub indefinito Dei nomine Filium comprehendi colligo. Subiicit tamen continuò pòſt, non alios probari cultores Patri niſi qui eum in ſpiritu & veritate adorant: vnde alterum conſequitur, quia ſub capite fungitur Chriſtus officio doctoris, Dei nomen Patri adſcribere, non vt aboleat ſuam ipſius deitatem, ſed vt gradatim nos ad eam attollat.

Philip. 2.6.7.

Iſa. 25.9.

Gen. 1.26.

Iohan. 4.24.

25 Sed in eo ſcilicet hallucinantur quòd indiuidua ſomniant, quorum ſingula partem obtineant eſſentiæ. Atqui ex Scripturis docemus vnum eſſentialiter Deum eſſe, ideóque eſſentiam tam Filij quàm Spiritus eſſe ingenitam: ſed quatenus Pater ordine primus eſt, atque ex ſe genuit ſuam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum eſt, cenſetur principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè eſt ingenitus: & Pater etiam perſonæ reſpectu ingenitus. Stultè etiam putant ſe ex noſtra ſententia colligere quaternitatem ſtatui, quia falſò & calumnioſè cerebri ſui commentum nobis adſcribunt, quaſi deriuatiuè fingamus prodire ex vna eſſentia tres perſonas: quum ex ſcriptis noſtris liqueat non abſtrahere nos perſonas ab eſſentia, ſed quanuis in ipſa reſideant, diſtinctionem interponere. Si ſeparatæ eſſent ab eſſentia perſonæ, probabilis fortè eſſet eorum ratio: ſed hoc modo Trinitas eſſet deorum, non perſonarum quas in ſe continet vnus Deus. Ita ſoluitur futilis eorum quæſtio, concurrátne eſſentia ad conflandam Trinitatem: quaſi tres deos ex illa deſcendere imaginemur. Quòd excipiunt, Trinitatem igitur fore ſine Deo, ex eadem inſulſitate naſcitur: quia etſi ad diſtinctionem non cōcurrit vt pars vel membrum, non tamen perſonæ ſine ipſa, vel extra ipſam: quia & Pater, niſi Deus eſſet, non poterat eſſe Pater: & Filius non aliter Filius, niſi quia Deus. Deitatem ergo abſolutè ex ſe ipſa eſſe dicimus, vnde & Filium, quatenus Deus eſt, fatemur ex ſeipſo eſſe, ſublato perſonæ reſpectu: quatenus verò Filius eſt, dicimus eſſe ex Patre: ita eſſentia eius

Falſum eſſe quòd ijdem in Dei eſſentia ſomniant indiuidua quorum ſingula partem obtineãt eſſentiæ.

principio caret: perſonę verò principium eſt ipſe Deus. Et quidem orthodoxi ſcriptores, quicunque olim de Trinitate loquuti ſunt, ad perſonas tantùm retulerunt hoc nomen: quando non modò abſurdus eſſet error, in ipſa diſtinctione complecti eſſentiam, ſed nimis craſſa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Eſſentiam, Filium, & Spiritum, eos Filij & Spiritus eſſentiam exinanire palàm eſt, alioqui partes inter ſe commiſtæ coinciderent: quod eſt in omni diſtinctione vitioſum. Denique ſi Pater & Deus ſynonyma eſſent, ſic deificator eſſet Pater, nihil in Filio reſiduũ eſſet pręter vmbram: nec aliud eſſet Trinitas quàm coniunctio Dei vnius cum duabus rebus creatis.

Reſponſio ad eorũdem obiectionem, Chriſtũ, ſi propriè ſit Deus perperã Filium Dei vocari.

26 Quòd obiiciunt, Chriſtum ſi propriè ſit Deus, Filium Dei perperam vocari, iam reſponſum eſt, quia fit vnius perſonæ ad alteram comparatio, nomen Dei non ſumi indefinitè, ſed reſtringi ad Patrem, quatenus deitatis eſt principium, non eſſentiando, vt fanatici nugantur, ſed ratione ordinis. Hoc ſenſu accipitur Sermo ille Chriſti ad Patrem, Hæc eſt vita æterna vt credant te vnum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Nam in Mediatoris Perſona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines: neque tamen ideò imminuitur eius maieſtas. Nam etſi ſeipſum exinaniuit, gloriam tamen ſuam, quæ abſcondita fuit coram mũdo, non perdidit apud Patrem. Sic Apoſtolus ad Hebræos cap. 2, quanquam fatetur exiguo tempore fuiſſe imminutum infra Angelos, non tamen dubitat ſimul aſſerere, æternum eſſe Deum qui fundauit terram. Tenendum igitur eſt, quoties Chriſtus in perſona Mediatoris Patrem compellat, ſub hoc Dei nomine diuinitatem complecti, quæ ipſius quoque eſt. Sic quum Apoſtolis diceret, Expedit me aſcẽdere ad Patrem, quia Pater maior me eſt, non ſecundam diuinitatem tantùm ſibi tribuit vt ſit quoad æternam eſſentiam Patre inferior: ſed quia cœleſti gloria potitus, fideles colligit in eius participationẽ, in ſuperiore gradu Patrem locat, quatenus differt conſpicua ſplendoris perfectio, quæ in cœlo apparet, ab ea gloriæ menſura quæ conſpecta fuit in ipſo carne veſtito. Eadem ratione alibi Paulus Chriſtum dicit redditurum Deo & Patri regnũ, vt ſit Deus omnia in omnibus. Nihil abſurdius quàm auferre perpetuitatem Chriſti deitati. Quòd ſi nunquam deſinet eſſe Dei Filius, ſed idem manebit ſemper qui fuit ab initio: ſequitur, ſub Patris nomine vnicam Dei eſſentiam, quæ vtriuſque communis eſt, comprehendi. Et certè ideò ad nos deſcendit Chriſtus vt ad Patrem attollendo, ſimul etiam ad ſeipſum attolleret, quatenus vnum eſt cum Patre. Nomen ergo Dei excluſiuè ad Patrem reſtringere vt Filio auferatur, neque fas neq; rectum eſt. Nam & hac de cauſa verum eſſe Deum aſſerit Iohannes, ne quis ſecundo deitatis gradu ſubſidere putet infra Patrem. Ac miror quid ſibi velint iſti nouorum deorum fabri, dum Chriſtum verum Deum confeſſi, mox eum excludunt à Patris deitate: quaſi poſſit eſſe verus Deus niſi qui vnus eſt, aut transfuſa diuinitas non ſit nouum aliquod figmentum.

Iohan.17.3. *Iohan.16.7.* *1.Cor.15.24.* *1.Iohan.5.20.*

Reſponſio ad locos quos in erroris ſui confirmationem adducũt ex Irenæo, vbi Patrẽ Chriſti aſſerit eſſe vnicũ & æternum Deum Iſrael.

27 Quòd multos locos accumulant ex Irenæo, vbi Patrem Chriſti aſſerit eſſe vnicum & æternum Deum Iſraël, vel pudenda inſcitia eſt, vel ſumma improbitas. Animaduertere enim debuerant ſancto viro negotium & certamen fuiſſe cum phreneticis, qui Patrem Chriſti negabant illum eſſe Deum qui per Moſen & Prophetas olim loquutus fuerat, ſed neſcio quod ſpectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus eſt, vt palàm faciat non alium prædicari in Scriptura Deum quàm Chriſti Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum ſi toties concludat non alium fuiſſe Deum Iſraëlis quàm qui celebratur à Chriſto & Apoſtolis. Sic etiam nunc, vbi diuerſo errori reſiſtendum eſt, verè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, nõ alium fuiſſe quàm Chriſtum.

ſtum Porrò ſi quis excipiat fuiſſe Patrem,in prõptu erit reſponſio,dum pro Filij diuinitate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi conſilium ſi attendant lectores,ceſſabit omnis contentio. Quinetiam ex ſexto cap.lib.3.tota lis facilè dirimitur, vbi in hoc vnum inſiſtit pius vir, qui abſolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum eſſe verè vnicum Deum:Chriſtum verò abſolutè Deum vocari. Meminerimus hunc fuiſſe diſceptationis ſtatum , ſicuti ex toto progreſſu patet, ac præſertim libri ſecundi cap.46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non ſit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam Filium quàm Patrem prædicatum fuiſſe Deum contendit à Prophetis & Apoſtolis. Poſteà verò definit quomodo Chriſtus,qui Dominus eſt omnium & Rex,& Deus, & Iudex, ab eo qui eſt Deus omnium acceperit poteſtatem: nempe ſubiectionis reſpectu, quia humiliatus eſt vſque ad mortem crucis.Interea paulò pòſt affirmat,Filium eſſe opificem cœli & terrę,qui Legem tulit per Moſis manum,& Patribus apparuit.Iam ſiquis blateret,Irenæo ſolum Patrem eſſe Deum Iſraël,regeram quod idẽ ſcriptor apertè tradit,Chriſtum vnum & eundem exiſtere:ſicuti etiã ad eum refert vaticiniũ Habacuc,Deus ab Auſtro veniet. Eodem pertinet quod legitur cap.9.lib.4.Ipſe igitur Chriſtus cum Patre viuorum eſt Deus. Et eiuſdem libri cap.12.interpretatur Abraham credidiſſe Deo,quia factor cœli & terræ,& ſolus Deus ſit Chriſtus.

Lib.3.cap.9.

Cap.12.eiuſdẽ lib.

Cap.16.eiuſdẽ lib.

Cap.18,& 23.eiuſdem libri.

28 Tertullianum nihilò veriùs patronum ſibi aſciſcunt,quia etſi aſper interdum & ſpinoſus eſt in ſuo loquendi genere, ſummam tamen doctrinæ quam tuemur,non ambiguè tradit: nempe quũ vnus ſit Deus, diſpenſatione tamen vel œconomia eſſe eius Sermonem : vnicum eſſe Deum ſubſtantiæ vnitate, & nihilominus vnitatem diſpenſationis myſterio in Trinitatem diſponi: tres eſſe non ſtatu,ſed gradu: nec ſubſtantia,ſed forma:nec poteſtate,ſed ſerie.Dicit quidem ſe defendere ſecundũ à Patre Filium,ſed non alium intelligit niſi diſtinctione. Viſibilem alicubi Filium dicit:ſed poſtquam in vtranque partem ratiocinatus eſt,definit inuiſibilem eſſe quatenus eſt Sermo. Denique Patrem ſua perſona determinari affirmans, alieniſſimum ſe probat ab eo commento quod refellimus. Et quanquam non alium Deum agnoſcit quàm Patrem,ſeipſum tamen proximo contextu explicans,ſe non excluſiuè loqui oſtendit Filij reſpectu,quia negat alium eſſe à Patre Deum: ideóque non violari monarchiam perſonæ diſtinctione. Atque ex perpetuo eius conſilio verborum ſenſum colligere promptum eſt. Contendit enim aduerſus Praxeam, quamuis in tres perſonas diſtinctus ſit Deus, non tamen fieri plures deos, neque diſcerpi vnitatem. Et quia ſecundum Praxeæ commentum Chriſtus non poterat Deus eſſe quin idem eſſet Pater,ideo tantopere de diſtinctione laborat.Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat portionem totius,etſi dura eſt locutio,excuſabilis tamen eſt,quando ad ſubſtantiam non refertur, ſed diſpoſitionem tantùm & œconomiam notat quæ ſolis perſonis conuenit,Tertulliano ipſo teſte.Inde etiam pẽdet illud , Quot perſonæ tibi videntur, peruerſiſſime Praxea, niſi quot ſunt voces? Sic etiam paulò pòſt, Vt credant Patrem & Filium in ſuis quenque nominibus & perſonis. His arbitror ſatis refelli poſſe eorum impudentiam qui ex Tertulliani authoritate fucum tentant facere ſimplicibus.

Reſponſio ad locos ex Tertulliano quibus iidem ſuum errorem fucare nituntur.

29 Et certè quiſquis diligenter veterum ſcripta inter ſe conferet,non aliud reperiet apud Irenæũ quàm quod ab aliis qui deinde ſequuti ſunt, proditum fuit.Iuſtinus vnus eſt ex vetuſtiſſimis:nobis autem per omnia ſuffragatur.Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Chriſti vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet,imò aſperiùs loquitur, æter-

Iuſtinũ, Hilariũ, Auguſt.contra eorundẽ errorẽ facere hic etiã pro noſtra orthodoxa fide.

nitatem eſſe in Patre. An vt Filio auferat Dei eſſentiam? Atqui in eius fidei quam ſequimur defenſione totus eſt Nec tamē eos pudet mutila neſcio quæ dicta excerpere, ex quibus perſuadeāt Hilarium eſſe erroris ſui patronum. Ignatium quòd obtendunt, ſi velint quicquam habere momenti, probent Apoſtolos legem tuliſſe de quadrageſima & ſimilibus corruptelis: nihil næniis illis, quæ ſub Ignatij nomine edita ſunt, putidius. Quo minùs tolerabilis eſt eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallendum ſe inſtruunt. Porrò hinc veterum conſenſus clarè perſpicitur, quòd neque in concilio Niceno Arrius ex cuiuſquam probati ſcriptoris authoritate fucum facere auſus eſt: & nemo ex Græcis vel Latinis excuſat à prioribus ſe diſſentire. Auguſtinus, cui nebulones iſti infeſtiſſimi ſunt, quàm ſedulò excuſſerit omnium ſcripta, & quàm reuerenter amplexus ſit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibuſque ſcrupulis oſtendere ſolet cur ab illis diſcedere cogitur. In hoc etiam argumento ſiquid ambiguum vel obſcurum legerit apud alios, non diſſimulat. Quam tamen iſti oppugnant, doctrinam pro confeſſo ſumit ab vltima antiquitate ſine controuerſia fuiſſe receptam. Neque tamen quid antè docuiſſent alij, ipſum latuiſſe, vel ex vno verbo conſtat, vbi dicit in Patre eſſe vnitatem, lib. De doctrina Chriſtiana primo, an garrient ſui tunc fuiſſe oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia ſe purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo eſt, prudenter ſcilicet expendens ſpecialiter Patri adſcribi Dei nomen, q; niſi ab ipſo fiat initiū, concipi nequeat ſimplex Dei vnitas His etiam demum, vt ſpero, agnoſcet pius lector omnes calumnias diſcuſſas, quibus Satan hactenus puram doctrinę fidem peruertere vel obtenebrare molitus eſt. Denique totam huius doctrinæ ſummam fideliter eſſe explicatam confido, ſi quidem modum curioſitati imponant lectores, nec moleſtas & perplexas diſputationes cupidiùs quàm par ſit, ſibi accerſant. Nam quos oblectat ſpeculandi intemperies, minimè placandos ſuſcipio. Certè nihil aſtutè præterij quod mihi aduerſum eſſe putarem: ſed dum Eccleſiæ ædificationi ſtudeo, multa non attingere conſultius viſum eſt, quæ & parum prodeſſent, & lectores grauarēt ſuperuacua moleſtia. Quid enim diſputare attinet an ſemper generet Pater, quando ſtultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo perſonas ſubſtitiſſe?

In ipſa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis diſcernere verum Deum à fictitijs.

CAPVT XIIII.

Iſa.40.21.

Etſi ex rerū creatione Deus agnoſci debeat, ne tamē ad Gentium figmenta defluerent fideles, hiſtoriā creationis in ſcriptura extare voluit, & tempus notari.

QVanquam falſorum deorum cultoribus ſocordiam meritò exprobrat Iſaias, quòd ex terræ fundamentis & cœlorum ambitu non didicerint quiſnam eſſet verus Deus: quæ tamen eſt ingenij noſtri tarditas & hebetudo, neceſſe fuit, ne ad Gentium figmenta defluerent fideles, expreſſiùs illis depingi verum Deum. Nam quum euanida ſit quæ apud Philoſophos maximè tolerabilis habetur deſcriptio, Deum mentem eſſe mundi: ipſum familiariùs à nobis cognoſci operæpretium eſt, ne ſemper in ambiguo vacillemus. Itaque hiſtoriam creationis extare voluit, cui innixa Eccleſiæ fides non alium Deum quæreret, niſi qui propoſitus eſt à Moſe opifex mundi & conditor. Illic primò notatum eſt tempus, vt continua annorum ſerie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent: quæ apprimè vtilis eſt cognitio, non tantùm vt prodigioſis fabulis, quæ in Ægypto & aliis terræ plagis olim graſſatæ ſunt, obuiam eatur, ſed etiam vt cognito mundi exordio, clariùs eluceat Dei æternitas, nóſque in ſui admirationem magis rapiat.

Neque verò mouere nos debet profana illa ſubſannatio, mirum eſſe cur non citiùs venerit Deo in mentem, cœlum & terram condere, ſed otioſus immenſum ſpatium præterfluere ſiuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere poſſet: quum ad ſex annorum millia nondum peruenerit mundi ad vltimum finem vergentis diuturnitas. Nam cur tandiu diſtulerit Deus neque fas eſt nobis inquirere, neque expedit: quia ſi eò vſque penetrare contendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile eſſet quod Deus ipſe, vt fidei noſtræ modeſtiam probaret, conſultò voluit celatum eſſe. Ac ſcitè pius ille ſenex, quum proteruus quiſpiam ex eo per ludibrium quæreret quid ante creatum mundum egiſſet Deus, reſpondit fabricaſſe inferos curioſis. Hæc non minus grauis quàm ſeuera admonitio compeſcat laſciuiam, quæ multos titillat, adeóque impellit ad prauas & noxias ſpeculationes. Denique meminerimus, Deum illum inuiſibilem & cuius incomprehenſibilis eſt ſapientia, virtus & iuſtitia, Moſis hiſtoriam ſpeculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet. * Sicuti enim nihil diſtinctè cernunt oculi vel ſenio obtuſi, vel alio vitio hebetes, niſi ſpecillis adiuuentur: ita, quæ noſtra eſt imbecillitas, niſi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, ſtatim euaneſcimus. Qui verò proteruiæ ſuæ indulgent, quia nunc fruſtrà monentur, ſerò horribili interitu ſentient quantò ſatiùs fuerit arcana Dei conſilia reuerenter ſuſpicere, quàm blaſphemias euomere quibus cœlum obſcurent. Et rectè Auguſtinus iniuriam Deo fieri conqueritur, vbi ſuperior eius voluntate flagitatur rerum cauſa. Idem alibi prudenter admonet, non minus perperam de immenſis temporum quàm locorum ſpatiis quæſtionem moueri. Certè quantumuis latè pateat cœlorum circuitus, eſt tamen aliqua eius dimenſio. Nunc ſiquis cum Deo expoſtulet, quòd centuplo ſuperet vacuitas, annon piis omnibus deteſtabilis erit petulantia? Eodem furoris proſiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante innumera ſecula non condiderit. Vt ſuę cupiditati morem gerant, extra mundum egredi affectant: quaſi verò in tam ampla cœli & terræ circunferentia, non ſatis multa occurrant quæ inæſtimabili ſuo fulgore abſorbeant ſenſus omnes noſtros: quaſi intra ſex annorum millia non ſatis multa documenta ediderit Deus, in quorum aſſidua meditatione mentes noſtræ ſe exerceant. Ergo libenter maneamus incluſi his cancellis, quibus nos circunſcribere Deus voluit, & quaſi mentes noſtras contrahere, ne vagandi licentia diffluerent.

Refutatur profana ſubſannatio, Cur non citiùs Deo venerit in mentem cœlum & terram cōdere.

Vide cap. 6. ſect. 1.

Lib. de Gene. cōtra Manich. Lib. 11. de Ciuitate Dei.

2 Eiuſdem rationis eſt quod narrat Moſes, non momento ſed ſex diebus abſolutum fuiſſe Dei opus. Nam & hac circunſtantia ab omnibus figmentis colligimur ad vnicum Deum qui in ſex dies opus ſuum digeſſit, ne moleſtum nobis eſſet in eius conſideratione occupari toto vitę curſu. Quanuis enim oculi noſtri, in quancunque partem ſe vertant, cogantur in operum Dei intuitu verſari: videmus tamen quàm fluxa ſit attentio, & quàm citò prætereuolent ſi quæ nos tangant piæ cogitationes. Hìc etiam obſtrepit humana ratio, quaſi à Dei potentia alieni fuerint tales progreſſus, donec ſubacta ad fidei obſequium quietem illam colere diſcit, ad quam nos inuitat ſeptimi diei ſanctificatio. In ipſo autem ordine rerum diligenter conſiderandus eſt paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletaſſet. Nam ſi eum in terra adhuc ſterili & vacua locaſſet, ſi vitam dediſſet ante lucem, viſus fuiſſet eius vtilitati parum conſulere. Nunc vbi Solis & aſtrorum motus diſpoſuit ad vſus humanos, terram, aquas, aërem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis ſufficeret: curam prouidi & ſeduli

Vt ab omnibus ſictitiis deis diſcernatur verus Deus, narrari abſolutum fuiſſe creationis opus nō vno momento, ſed ſex diebus: deinde ordinē deſcribi, nēpe nō ante fuiſſe creatū Adā quàm Deus mundum omni bonorū copia locupletaſſet. De quo vide ſect. 22.

patrisfamiliâs ſuſcipiens, mirificam erga nos ſuam bonitâtem oſtendit. Quæ breuiter tantùm delibo, ſi quiſque attentiùs apud ſe expendat, conſtabit Moſen certum vnius Dei creatoris teſtem ac præconem fuiſſe. Omitto quæ iam expoſui, non de nuda tantùm Dei eſſentia illic fieri ſermonem, ſed ęternam quoque eius ſapientiam & Spiritum nobis proponi, ne alium Deum ſomniemus quàm qui in illa expreſſa imagine vult agnoſci.

Angelos eſſe Dei creaturas licet Moſes nō exprimat in hiſtoria creationis.

3 Sed antequam de hominis natura pleniùs diſſerere incipiam, aliquid de Angelis inſerere oportet: quia etſi Moſes vulgi ruditati ſe accōmodans, non alia Dei opera commemorat in hiſtoria creationis, niſi quæ oculis noſtris occurrunt: vbi tamen poſteà Angelos Dei miniſtros inducit, colligere facilè licet eorum eſſe conditorem, cui ſuam operam & officia impendunt. Quanuis ergo Moſes populariter loquens, non ſtatim à primis rudimentis Angelos recenſuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus diſertè & explicatè de illis tradimus quæ alibi paſſim docet Scriptura: quia ſi Deū ex operibus ſuis agnoſcere cupimus, minimè omittendum eſt tam præclarū & nobile ſpecimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde neceſſaria eſt hæc pars doctrinę. Multorum mentes ita perſtrinxit Angelicæ naturæ præſtantia, vt putarent illis iniuriam fieri ſi vnius Dei imperio ſubiecti quaſi in ordinem cogerentur: hinc illis affictа diuinitas. Emerſit etiam Manichęus cum ſua ſecta, qui ſibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum: ac Deo quidem tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolū authorem referebat. Hoc delirium ſi mentes noſtras teneret implicitas, non conſtaret Deo ſua in mundi creatione gloria. Nam quum nihil magis Dei proprium ſit quàm æternitas, & αὐτουσία, id eſt, à ſeipſo exiſtētia, vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nónne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotentia Dei, ſi diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito ac repugnante, quicquid voluerit exequatur? Quod autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nefas eſſe aſcribi bono Deo vllius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam eſſe in mūdi vniuerſitate malam naturam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde naſcuntur peccata, ex natura ſunt, ſed ex naturæ corruptione: nec quicquam omninò ab initio extitit in quo non & ſapientiæ & iuſtitiæ ſuæ ſpecimen ediderit Deus. His ergo peruerſis commentis vt obuiam eatur, altiùs animos attollere neceſſe eſt quàm oculi noſtri penetrent. Quo conſilio veriſimile eſt, vbi in ſymbolo Niceno vocatur Deus omnium conditor, res inuiſibiles fuiſſe expreſſas. Modum tamen quem præſcribit pietatis regula tenere curæ erit, ne altiùs quàm expedit ſpeculando, lectores à fidei ſimplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter ſemper nos doceat Spiritus, in quibus verò parum eſt momenti ad ędificationem, vel ſubticeat prorſus, vel leuiter tantùm & curſim attingat: noſtri quoque officij eſt, libenter ignorare quæ non conducunt.

Refutatio erroris Manichæi de duobus principijs.

De tēpore vel ordine quo creati fuerint inquirere non expedit, quando Scriptura nihil eorū tradit, quā pro regula ſi qui debemus. vide Iob 38.7. Geneſ.2.1.

4 Angelos ſanè, quum Dei ſint miniſtri ad iuſſa eius exequenda ordinati, eſſe quoque illius creaturas, extra controuerſiam eſſe debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, cōtentionem mouere nónne peruicaciæ magis quàm diligentiæ eſt? Terram eſſe perfectam, & cœlos perfectos, cum omni exercitu eorum, narrat Moſes: quid attinet anxiè percontari quoto die præter aſtra & planetas alij quoque magis reconditi cœleſtes exercitus eſſe cœperint? Ne longior ſim, meminerimus hîc, vt in tota religionis doctrina, tenendam eſſe vnam modeſtię & ſobrietatis regulam, ne de rebus obſcuris aliud vel loquamur, vel ſentiamus, vel ſcire

etiam

etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, vt in lectione Scripturæ, iis continenter quærendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curioſitati aut rerum inutilium ſtudio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæſtionibus, ſed in ſolida pietate, timore nominis ſui, vera fiducia, ſanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea ſcientia acquieſcamus. Quamobrem, ſi ritè ſapere volumus, relinquenda ſunt nobis illa ματαιώματα, quæ & ab otioſis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine abſque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidiùs à multis arripi, & maiori voluptati eſſe quã quę in vſu quotidiano ſunt poſita. Verùm, niſi Chriſti diſcipulos eſſe nos piget, eam quam ipſe methodum præſcripſit, ſequi ne pigeat. Ita fiet vt eius magiſterio contenti, à ſuperuacuis ſpeculationibus, à quibus nos reuocat, non tantùm abſtineamus, ſed etiam abhorreamus. Dionyſium illum, quicunq; fuerit, nemo negauerit multa ſubtiliter & argutè in cœleſti Hierarchia diſputaſſe: verùm ſiquis propiùs excutiat, deprehendet maxima ex parte meram eſſe garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, ſed vera, certa, vtilia docendo, conſcientias confirmare propoſitum eſt. Si librum illum legas, putes hominẽ de cœlo delapſum referre non quæ didicit, ſed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cœlum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, ſed teſtatus quoque eſt nefas eſſe homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria ſapientia valere iuſſa, ex ſimplici Scripturæ doctrina conſideremus quod de Angelis ſuis ſcire nos Dominus voluit.

2.Cor.12.2.

Cur cœleſtes Spiritus vocẽtur Angeli, Exercitus, Virtutes, Principatus, Poteſtates, Dominationes, Throni, Dij.

5 Angelos eſſe cœleſtes Spiritus, quorum miniſterio & obſequio vtitur Deus ad exequenda omnia quę decreuit, paſſim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomen attributum eſt, q; illos veluti internuntios adhibet Deus ad ſe hominibus manifeſtandũ. Aliæ etiam quibus inſigniuntur appellationes, ex ſimilitudine ſumptæ ſunt. Exercitus vocãtur, quia vt ſatellites principem ſuum circundant, eius maieſtatem exornant & conſpicuam reddunt, & inſtar militum ad ſignum ducis ſui ſemper intenti ſunt, & ita parati ſunt ac expediti ad capeſſenda illius iuſſa, vt ſimul ac annuerit, operi ſe accingant, vel potiùs ſint in opere. Talem imaginẽ throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, quum alij Prophetæ deſcribunt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas aſtitiſſe dicit, quum Deus tribunal cõſcendiſſet. Quoniam verò vim ac fortitudinem manus ſuæ Dominus per ipſos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium ſuum in mundo per eos exercet ac adminiſtrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nũc Poteſtates, nunc Dominationes. Poſtremò, quia in illis quodammodo reſidet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellantur. Quanquam de hoc poſtremo nihil velim aſſerere: quia diuerſa interpretatio vel æquè, vel magis etiam congruit. Verùm hoc nomine omiſſo, prioribus illis ſępe vtitur Spiritus ſanctus ad commendandam Angelici miniſterij dignitatem. Neq; enim æquum eſt, ſine honore præteriri ea inſtrumenta quibus numinis ſui præſentiam ſpecialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id non ſemel dij nuncupantur, q; in ſuo miniſterio, *velut in ſpeculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis repræſentent. Tametſi enim mihi non diſplicet q; veteres ſcriptores, *vbi Scriptura Angelum Dei Abrahæ, Iacob, Moſi & aliis apparuiſſe commemorat, Chriſtum fuiſſe Angelum illũ interpretantur: ſæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet: nam ſi principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui ſummus eſt Rex & Iudex, vices gerunt in ſua functione, longè maior cauſa eſt cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multò abundantiùs elucet.

Dan.7.10.

Coloſ.1.16.
Epheſ.1.21.

Gen.18.1, & 32.1, & 28. Ioſ.5.14. Iudic.6.14, & 12.22
Vide cap. 15. in fine ſect.3.
Pſal.82.6.
Vide cap.13. ſect. 10.

De Angelis docet Scriptura, quæ ad cõſolationẽ noſtrã fideiq; cõfirmationẽ valet, nẽpe diuinæ erga nos beneficentiæ diſpẽſatores & adminiſtros, idque varijs modis. Vide Calu. de vera Eccleſiæ reformandæ ratione.

Pſal.91.11. Pſal.43.8. Gen.16.9. Ibid.24.7. Ibid.48.16. Exod.14.19, & 23.20. Iudic.2.1. & 6.11, & 13.10. Matt.4.11. Luc.22.43. Matt.28.5.7. Luc.24.5, Act.1.10. 2.Reg.19 35, Iſa.37 36.

6 Quod autem ad conſolationem noſtram fideiq; confirmationem facere maximè poterat, in eo docendo plurimùm inſiſtit Scriptura: nempe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ diſpenſatores eſſe & adminiſtros. Ideóque commemorat pro ſalute noſtra ipſos excubare, ſuſcipere defenſionem noſtri, vias noſtras dirigere, ſolicitudinem gerere nequid aduerſi nobis accidat. Vniuerſales ſunt ſententiæ quæ in primis ad Chriſtum, Eccleſiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus oſtendit Deus, ſeſe eorum quos cuſtodiendos ſuſcepit, tutelam Angelis ſuis delegare. Secundùm hanc rationem Angelus Domini conſolatur Agar fugitiuam, & dominæ ſuæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham ſeruo ſuo Angelum fore ducem itineris ipſius. Iacob in benedictione Ephraim & Manaſſe precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, proſperari eos faciat. Sic Angelus protegendis Iſraëlitici populi caſtris præfectus fuit: & quoties voluit Iſraëlem Deus redimere è manu hoſtium, Angelorum miniſterio vindices excitauit. Sic denique (ne plura commemorare neceſſe ſit) Angeli Chriſto miniſtrarunt, & ei adfuerunt in omnibus anguſtiis. Eius reſurrectionem mulieribus, diſcipulis glorioſum aduentum nuntiarunt. Itaque quo iſtud protectionis noſtræ munus impleant, contra Diabolum omnéſque hoſtes noſtros depugnant, & vindictam Dei aduerſus eos qui nobis infeſti ſunt, exequuntur. Quemadmodum legimus Angelum Dei, vt Ieruſalem obſidione liberaret, centum octoginta quinque millia in caſtris regis Aſſyrij vna nocte confeciſſe.

Nõ vni tãtùm Angelo quẽque noſtrũ eſſe curę, ſed omnes vno conſenſu vigilare pro ſalute noſtra: itaque ſuperuacuum eſſe quærere an ſuus cuique Angelus ſit cuſtos aſſignatus.

Dan 10.13, 20, & 12.1. Mat.18.10. Luc.15.7. Luc.16.23. 2.Reg.6.17. Act.12,15.

7 Cæterùm an ſingulis fidelibus ſinguli Angeli ſint attributi ad eorum defenſionem, pro certo aſſerere non auſim. Certe quum Daniel Angelum Perſarum & Græcorum Angelum inducit, ſignificat certos Angelos regnis ac prouinciis quaſi pręſides deſtinari. Chriſtus etiam quum dicit Angelos puerorum ſemper videre faciem Patris, certos eſſe Angelos, quibus commendata ſit eorum ſalus, innuit. Sed ex eo neſcio an colligi debeat, vnicuique præeſſe ſuum Angelum. Hoc quidem pro certo habendum, non tantùm vni Angelo vnumquenque noſtrum eſſe curę, ſed omnes vno conſenſu vigilare pro ſalute noſtra. Nam de omnibus Angelis ſimul dicitur, quòd plus gaudeant ſuper vno peccatore ad reſipiſcentiam cõuerſo, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis qui in iuſtitia perſtiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in ſinum Abrahæ detulerint. Nec verò fruſtrà miniſtro ſuo mõſtrat Eliſæus tot currus igneos qui peculiariter illi deſtinati erant. Vnus eſt locus qui videtur ad id confirmandum aliis paulò clarior. Nam quum Petrus e carcere eductus pulſaſſet fores domus in qua congregati erant fratres, quum ſuſpicari non poſſent eum eſſe, dicebant Angelum ipſius. Videtur hoc illis in mentem veniſſe ex communi conceptione, quòd ſingulis fidelibus præſides aſſignati ſint ſui Angeli. Quanquam hic quoque reſponderi poteſt, nihil obſtare quominus vnumquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mandaſſet, neque tamen propterea eſſet perpetuus eius cuſtos: quemadmodum vulgò imaginantur duos Angelos, bonum & malum, tanquam diuerſos genios, ſingulis eſſe attributos. Neq; tamen operæpretium eſt anxiè inueſtigare, quod ſcire noſtrâ non multum refert. Nam ſicut hoc non ſatisfaciet, omnes cœleſtis militiæ ordines pro ſalute ſua excubias agere, non video quid proficere ex eo poſſit ſi intelligat Angelum vnum peculiariter cuſtodem ſibi datum. Qui verò ad vnũ Angelum reſtringunt quam de vnoquoque noſtrûm curam Deus gerit,

magnam

magnam ſibi & omnibus Eccleſiæ membris iniuriam faciunt: acſi de nihilo promiſſæ eſſent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animoſiùs certemus.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, videtint quale habeant fundamentum. Michaël, fateor, princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorũ gradus inter Angelos ſtatuere, diſtinguere ſingulos ſuis inſignibus, locum & ſtationem cuique aſſignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extant, Michaël & Gabriel, & tertium ſi addere velis ex hiſtoria Tobiæ, ex ſignificatu videri poſſunt, pro infirmitatis noſtræ captu, Angelis indita: etſi id in medio malo relinquere. Quantum ad numerũ, audimus ex ore Chriſti multas legiones, à Daniele multas myriadis: plenos currus vidit Eliſæi miniſter: & ingentem multitudinem declarat, quòd dicuntur caſtrametari in circuitu timentium Deum. Forma ſpiritus carere certum eſt: & tamen Scriptura pro ingenij noſtri modulo Angelos ſub Cherubim & Seraphim non fruſtrà nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate ſemper ad auxilium nobis ferendum præſentes fore, ſimulac res tulerit: acſi fulgur è cœlo emiſſum, qua ſolet pernicitate, ad nos volaret. Quicquid præotereà de vtroque quæri poteſt, credamus ex eo eſſe genere myſteriorũ quorum plena reuelatio in vltimum diem differtur. Proinde à nimia vel in quærendo curioſitate, vel in loquendo audacia cauendum meminerimus.

De Angelorũ multitudine & ordine quærere curioſitatis erit: definire, temeritatis: & cur, Spiritus cùm ſint, alatos pingat Scriptura ſub Cherubim & Seraphim

Dan.12.1. *Iudæ* 9. 1.*Theſſ*.4.16. *Tob*.12. *Matt*.26.53. *Dan*.7.10. 2.*Reg*.6.17. *Pſal*.34.8.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo eſt habendum, Angelos ſpiritus eſſe miniſtratorios quorum obſequio vtitur Deus ad ſuorum protectionem, & per quos tum ſua beneficia inter homines diſpenſat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorum opinio, per Angelos nihil deſignari quàm vel motus quos Deus hominibus aſpirat, vel ea quæ edit virtutis ſuæ ſpecimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ teſtimonia, vt mirum ſit tam craſſam ignorationem in illo populo ferri potuiſſe. Vt enim omittam quos ſuperiùs locos citaui, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus ſuſtinere, eorum animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & ſimilia: ſunt alij, ex quibus clariſſimè euincitur re vera eſſe ſpiritus naturæ ſubſiſtentis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem eſſe latam in manu Angelorum: & Chriſtus, Electos fore poſt reſurrectionem Angelis ſimiles: diem iudicij ne Angelis quidem eſſe cognitum: ſe tunc venturum cum ſanctis Angelis: vt maximè torqueatur, neceſſe erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheum coram Chriſto & electis ipſius Angelis atteſtatur vt pręcepta ſua cuſtodiat, non qualitates aut inſpirationes ſine ſubſtantia, ſed veros ſpiritus denotat. Nec aliter ſubſiſtit quod in epiſtola ad Hebræos legitur, Chriſtum excellentiorem Angelis effectum, illis non eſſe ſubiectum orbem terrarum, Chriſtum non ipſorum, ſed hominum naturam aſſumpſiſſe: niſi beatos eſſe Spiritus intelligamus, in quos cadant iſtæ comparationes. Et ipſe author epiſtolæ ſeipſum declarat, vbi in regno Dei, fidelium animas & ſanctos Angelos ſimul collocat. Pręctereà quod iã citauimus, Angelos puerorũ ſemper videre faciem Dei, eorum pręſidio nos defendi, eos lætari de ſalute noſtra, mirari multiplicem Dei gratiam in Eccleſia, ſubeſſe Chriſto capiti. Eodem pertinet quòd ſanctis Patribus toties apparuerunt ſub forma hominum, loquuti ſunt, excepti etiam fuerũt hoſpitio. Et Chriſtus ipſe ob primatũ quem obtinet in perſona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad ſimplices pręmuniẽdos aduerſus illas ſtultas & abſur-

Heb.1.14. *Act*.23.8.

Contra Sadducæos & ſimiles fanaticos, varijs teſtimonijs Scripturę euincitur, Angelos non eſſe qualitates, aut inſpirationes ſine ſubſtãtia, ſed veros Spiritus.

Act.7.53, *galat*.3.19. *Matth*.22.30, & 24.37. *Ibidẽ* 25.31, *luc*.9.26. 1.*Tim*.5.21. *Heb*.1.4, & 2.16. *Ibid*.12.22. *Malach*.3.1.

das cogitationes, quæ ante multa ſecula à Satana excitatæ, ſubinde repullulant.

De vitanda in Angelis ſuperſtitione, & ne Angelis tribuamus quę Dei ſolius & Chriſti ſūt.

10 Reſtat vt ſuperſtitioni occurramus, quæ obrepere plerunque ſolet, vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorum miniſtros eſſe ac prębitores Eò enim protinus delabitur hominis ratio, vt nihil non honoris deferendum illis putet. Ita fit vt quę ſolius Dei & Chriſti ſunt, ad ipſos transferantur. Ita videmus Chriſti gloriam ſuperioribus aliquot ſeculis fuiſſe multis modis obſcuratam, quum immodicis elogiis Angeli præter Dei verbum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius eſt vitium ex iis quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuiſſe magnum certamen cum nonnullis apparet, qui ſic Angelos euehebant vt Chriſtum propemodum in ordinem redigerent. Hinc tanta ſolicitudine vrget in epiſtola ad Coloſſenſes, Chriſtum non modò Angelis omnibus eſſe anteferendum, ſed ipſis quoque bonorum omnium eſſe authorem: nē eo derelicto, ad illos conuertamur qui nec ſibi ſufficere poſſunt, ſed ex eodem, quo nos, fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diuini numinis refulgeat, nihil eſt magis procliue quàm in eorum adorationem ſtupore quodam nos proſterni, & omnia deinde illis tribuere quæ nō niſi Deo debentur: quod etiam Iohannes in Apocalypſi fatetur ſibi accidiſſe, ſed ſimul addit fuiſſe ſibi reſponſum, Vide ne feceris: conſeruus tuus ſum: Deum adora.

Cap.1.16, & 20.

Apoc.19.10.

Superſtitionem in Angelis vt caueamus, expendendū, quòd opera illorū vtitur Deus, nō facere neceſſitatem, quaſi carere illis nequeat, ſed ad ſolatium noſtræ imbecillitatis.

11 Atqui hoc periculum bene cauebimus, ſi expēdamus cur per eos Deus potiùs quàm per ſe ſine ipſorum opera potentiam ſuam declarare, fidelium ſalutem curare, ſuæque beneficentiæ dona ipſis communicare ſoleat. Non facit hoc certè neceſſitate, quaſi carere illis nequeat: nā quoties libet, ipſis præteritis, opus ſuum vel ſolo nutu peragit: tantum abeſt vt ad leuandam difficultatem ſint illi ſubſidio. Hoc ergo ad ſolatium noſtræ imbecillitatis facit, nequid omninò quod animis noſtris vel in bonam ſpem erigendis, vel in ſecuritate confirmādis valeat, deſideremus. Illud quidem vnum ſatis ſupérq; eſſe deberet, ꝙ Dominus aſſerit ſe noſtrum eſſe protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hoſtium generibus nos videmus circunſideri: quæ noſtra eſt mollities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel deſperatione cōcidamus, niſi pro modulo noſtro gratiæ ſuæ præſentiam apprehendere nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos ſibi curæ fore promittit, ſed ſe innumeros habere ſatellites, quibus procurandam ſalutem noſtram mandauerit. Horum præſidio ac tutela quandiu ſepti ſumus, quicquid periculi immineat, nos extra omnem mali aleam eſſe poſitos. Perperam id quidem fieri à nobis fateor, ꝙ poſt illam ſimplicem promiſſionem de vnius Dei protectione, adhuc circunſpectamus vnde veniat nobis auxilium. Sed quia Dominus, pro immenſa ſua clementia & facilitate, vult huic noſtro vitio ſubuenire, non eſt cur tantum eius beneficium negligamus. Eius rei exemplum in puero Eliſæi habemus, qui quū montem obſidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patere, pauore cōſternabatur, quaſi actum de ſe ac domino ſuo eſſet. Hìc Eliſæus Deum precatus eſt, vt illius aperiret oculos: ille protinus montē equis ac curribus igneis refertum conſpicit, multitudine ſcilicet Angelorum, à quibus cuſtodiendus erat cum Propheta. Hac viſione confirmatus ſe recepit, & hoſtes potuit intrepido animo deſpicere, quorum aſpectu fuerat propè exanimatus.

2.Reg.6.17.

Quicquid de Angelorum miniſterio dicitur, eò referri oportere non vt nos

12 Proinde quicquid de Angelorum miniſterio dicitur, ad hunc finē dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, ſpes in Deo noſtra fortiùs ſtabiliatur. Siquidem hæc præſidia ideo nobis à Domino ſunt cōparata, ne hoſtium multitudine terreamur, quaſi aduerſus opem eius pręualeret, ſed

ſed ad illam Eliſæi ſententiam confugiamus, plures eſſe pro nobis quàm contra nos. Quàm igitur prępoſterum eſt, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc ſunt conſtituti vt præſentiorem eius opem nobis teſtentur? Abducunt autem, ſi non rectà ad ipſum manu ducunt, vt ſolũ auxiliatorem ſpectemus, inuocemus ac prędicemus: ſi non vt eius manus à nobis conſiderantur, quæ nullũ ad opus niſi ipſo dirigente ſe moueant: ſi non in vno Mediatore Chriſto nos retinent, vt ab eo prorſus pendeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & ipſo acquieſcamus. Quod enim in viſione Iacob deſcribitur, hærere ac penitus infixum eſſe animis noſtris debet, Angelos in terrã ad homines deſcendere, & ab hominibus in cœlum aſcendere per ſcalam, cui inſidet Dominus exercituum: quo indicatur ſola Chriſti interceſſione fieri vt Angelorum miniſteria ad nos perueniant, ſicut ipſe affirmat. Poſthac videbitis cœlos apertos & Angelos deſcendentes ad Filiũ hominis. Itaq; ſeruus Abrahæ, Angeli cuſtodię cõmendatus, non propterea ipſum inuocat vt ſibi adſit, ſed ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petítq; vt miſericordiã ſuam erga Abrahamũ exerat. Quemadmodum enim non ideò potentię bonitatíſq; ſuæ miniſtros facit eos Deus, vt ſuam cum illis gloriam partiatur: ita non opem ſuam ideò in ipſorum miniſterio nobis promittit vt noſtram inter ipſos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philoſophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipſis in hunc finem colendis, quò Deum faciliorem nobis reddant: quam ſuperſtitioſi curioſíque homines conati ſunt in religionem noſtram ab initio inuehere, & ad hunc vſque diem perſeuerant.

Ipſi à Deo abducant, ſed vt expugnata omni diffidẽtia ſpes in Deo noſtra fortior ſtabiliatur.

Gen.28.12.

Ioh.1.51.

Gen.24.7.

Vide Pla. in Epinomide & Cratylo.

13 Quę de Diabolis Scriptura tradit, eò ferè tendũt omnia, vt ſoliciti ſimus ad præcauendas eorum inſidias & molitiones: tum iis armis nos inſtruamus quæ ad propulſandos potentiſſimos hoſtes ſatis firma ſint ac valida. Nam quum Deus ac princeps huius ſeculi vocatur Satan, quũ fortis armatus, ſpiritus cui poteſtas eſt aëris, leo rugiens dicitur: nõ aliò reſpiciunt iſtæ deſcriptiones niſi vt cautiores ſimus & vigilantiores, tũ ad pugnam capeſſendam paratiores. Quod etiam expreſſis verbis interdum notatur. Nam Petrus poſtquam diabolum dixit circuire inſtar leonis rugientis, quærentem quos deuoret: mox adhortationem ſubiungit, vt fide fortiter reſiſtamus. Et Paulus, vbi monuit luctam non cum carne & ſanguine nobis eſſe, ſed cum principibus aëris, poteſtatibus tenebrarum, & nequitiis ſpiritualibus, continuò arma induere iubet quæ ad tãtum támque periculoſum certamen ſuſtinendum paria ſint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, vt hoſtem, & hoſtem audacia promptiſſimum, viribus robuſtiſſimum, artibus callidiſſimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertiſſimum, pugnandi ſcientia expeditiſſimum nobis aſſiduè imminere præmoniti: non ſocordia vel ignauia opprimi nos ſinamus, ſed ex aduerſo erectis excitatíſque animis, pedem figamus ad reſiſtendum: & quia hæc militia nõ niſi morte finitur, ad perſeuerantiam nos hortemur. Præcipuè verò imbecillitatis & ruditatis noſtræ nobis conſcij, Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus niſi ipſo freti: quando ipſius eſt ſolius & conſilium & robur & animos & arma ſubminiſtrare.

Quæ de Diabolis extãt in Scriptura, eò ſpectãt vt ſoliciti ſimus ad præcauẽdas eorum inſidias, & firmiſſimis armis nos inſtruamus ad repellẽdos inſultus. vide Calu. aduerſus Pighium.

1.Pet.5.8.

Ephes.6.12.

Marc.16.9.

14 Quò autem ad id agendum magis excitemur ac vrgeamur, non vnum aut alterum aut paucos hoſtes, ſed magnas eſſe copias denuntiat Scriptura, quæ nobiſcum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuiſſe à ſeptẽ dæmoniis quibus occupabatur: & illud eſſe ordinariũ teſtatur Chriſtus, ꝙ ſi eiecto ſemel dæmonio locum iterum patefacias, ſeptem ſpiritus nequiores ſecum aſſumit, ac redit in poſſeſſionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnum obſediſſe. Hîc ergo do-

Matth.12.43.

Quo magis excitemur ad cauẽdũ nobis à Spiritib⁹ immũdis, denuntiat Scriptura non vnũ aut alterũ eſſe, ſed

magnas eorum copias quæ cõtra nos belligerentur: & quo ſenſu diabolũ numero ſingulari aliquãdo ꝓponat.

Luc.8.30.

Matt.25.41.

cemur, cum infinita hoſtium multitudine bellandum nobis eſſe: ne paucitate contempta, ſimus ad prælium remiſſiores, vel intermiſſionem aliquam dari nobis interdum putantes, deſidiæ indulgeamus. Quòd autem ſingulari numero ſæpe vnus Satan vel Diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis qui aduerſatur regno iuſtitię. Quemadmodum enim Eccleſia & ſanctorum ſocietas Chriſtum habet caput: ita impiorum factio, & ipſa impietas cum ſuo principe nobis depingitur, qui ſummum imperium illic obtineat. Qua ratione dictum eſt illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt Diabolo & Angelis eius.

Ad perpetuum cũ Diabolo certamen accẽdere nos debet quod aduerſarius Dei & noſter vbique dicitur.

Matt.13.23.

Iohan.8.44.

Diabolus natura prauus, homicida, mendax, & omnis malitię architectꝰ.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum Diabolo certamen accẽdere nos debet, ꝙ aduerſarius Dei & noſter vbique dicitur. Nam ſi cordi nobis eſt Dei gloria, vt par eſt, totis viribus aduerſus eum enitendum eſt qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Chriſti aſſerendum animati ſumus, vt oportet, neceſſe eſt nobis irreconciliabile cum eo bellum eſſe qui in illius ruinam conſpirat. Rurſus ſiqua ſalutis noſtræ cura nos tangit, nec pax, nec induciæ cum eo nobis eſſe debent qui in eius perniciẽ aſſiduè inſidias tendit. Talis autem deſcribitur Geneſ. cap. 3, vbi hominem ab obedientia, quam Deo debebat, abducit, vt ſimul & Deum iuſto honore ſpoliet, & hominem ipſum in ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangeliſtis, vbi inimicus vocatur, & ſpargere zizania ad corrumpendum vitę æternę ſemen dicitur. In ſumma, quod de ipſo teſtatur Chriſtus, ab initio fuiſſe homicidam & mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mẽdaciis enim veritatem Dei oppugnat: lucem tenebris obſcurat: hominũ mentes implicat erroribus: odia ſuſcitat: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem, vt Dei regnum euertat, homines in æternum interitum ſecum demergat. Vnde conſtat, ipſum natura prauum, malignum ac malitioſum eſſe. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei & hominum ſalutem impetendam factum eſt, ſummam prauitatem eſſe oportet. Hoc etiam ſignificat Iohannes in epiſtola ſua, quum ſcribit eum ab initio peccare. Siquidem intelligit, ipſum omnis malitiæ & iniquitatis authorem, ducem, architectum.

Naturæ Diaboli malitia nõ ex creatione eſt, verum ex deprauatione. vide Caluini reſpõſionẽ cõtra furioſum quẽdam Franciſcanũ.

Iohan.8.44.

16 Atqui quum à Deo conditus ſit Diabolus, hanc malitiam quam eius naturæ tribuimus, non ex creatione, ſed ex deprauatione eſſe meminerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectione & lapſu ſibi acceſſiuit. Quod ideò nos admonet Scriptura, ne talem credentes à Deo prodiiſſe, Deo ipſi adſcribamus quod eſt ab eo alieniſſimum. Hac ratione denunciat Chriſtus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia non ſtetit in veritate. Certè quum in veritate perſtitiſſe negat, innuit aliquando in ea fuiſſe: & quum patrem facit mendacij, hoc illi adimit ne Deo vitium imputet, cuius ipſe ſibi cauſa fuit. Quanquam autem hæc breuiter ſunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè ſufficiunt vt Dei maieſtas ab omni calumnia vindicetur. Et quid noſtrâ refert, vel plura, vel in alium finem de Diabolis ſcire? Fremunt nonnulli quòd non ordine & diſtinctè lapſum illum, eiúſq; cauſam, modum, tempus, ſpeciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, ſi non ſubticeri in totum, at certè leuiter attingi: quia nec Spiritu ſancto dignum fuit, inanibus hiſtoriis ſine fructu curioſitatem paſcere: & videmus hoc fuiſſe Domino propoſitum, nihil in ſacris ſuis oraculis tradere quod non ad ædificationem diſceremus. Ergo ne ſuperuacuis ipſi immoremur, contenti ſimus hoc breuiter habere de Diabolorum natura, fuiſſe prima creatione Angelos Dei: ſed degenerando ſe perdidiſſe, & aliis factos eſſe inſtrumenta perditionis. Hoc quia vtile cognitu erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Angelis,

De cauſa, modo, tẽpore, & ſpecie lapſus Angelorũ malorũ quærere curioſum eſt quum Scriptura ſubticeat.

lis,inquiunt,qui peccauerant,nec ſeruarant ſuam originem, ſed reliquerant ſuum domicilium,non pepercit Deus.Et Paulus electos,Angelos nominans,haud dubiè reprobos tacitè opponit.

2.Pet.2.4,iud.6.
1.Tim.5.21.

17 Quantum verò ad diſcordiam & pugnam attinet quam Satanæ cum Deo eſſe dicimus , ſic accipere oportet , vt fixum interim illud maneat, illum, niſi volente & annuente Deo,nihil facere poſſe. Legimus enim in hiſtoria Iob illum ſe ſiſtere coram Deo ad excipienda mandata , nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum niſi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus eſt Achab , recipit ſe fore ſpiritum mendacij in ore omnium Prophetarum : & à Domino amandatus , id præſtat. Hac ratione & ſpiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul , quòd eo veluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi ſcribitur, plagas Ægyptiis fuiſſe à Deo inflictas per angelos malos. Secundùm hæc particularia exempla Paulus generaliter teſtatur excæcationem incredulorum opus eſſe Dei, quum anteà vocaſſet operationem Satanæ. Conſtat ergo ſub Dei poteſtate eſſe Satanam , & ſic ipſius nutu regi vt obſequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo reſiſtere,& illius opera cum huius operibus diſſidere, hanc repugnantiam & hoc certamen à Dei permiſſione pendere ſimul aſſerimus. De voluntate iam non loquor,nec etiam de conatu, ſed de effectu tantùm. Quando enim improbus eſt natura Diabolus,minimè ad obedientiam diuinæ voluntatis propenſus eſt, ſed totus ad contumaciam & rebellionem fertur. Hoc igitur à ſeipſo ſuáque nequitia habet,vt cupiditate & propoſito,Deo aduerſetur.Hac improbitate extimulatur ad conatum earum rerum quas maximè aduerſarias eſſe Deo putat. Sed quia Deus illum potentiæ ſuæ fræno vinctum conſtrictúmque tenet,ea modò exequitur quæ ſibi diuinitus conceſſa fuerint: atque ita creatori ſuo, velit nolit obſequitur: quia cogitur miniſterium præbere quocunque ille impulerit.

Hoc à ſeipſo ſuáque nequitia habere Diabolum,vt cupiditate & propoſito,aduerſetur Deo: ſed nihil facere & exequi poſſe niſi volente & annuente Deo.
Iob 1.6,& 2.1.
1.Reg.22.20.
1.Sam.16.14,& 18.10.
Pſal.78.49.
2.Theſſ.2.9.11.

18 Iam verò quia Deus immundos ſpiritus, prout libitum eſt, huc illuc inflectit,hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant, adoriantur inſidiis,incurſionibus ſolicitent,pugnando vrgeant,fatigent etiam ſæpe, conturbent, pauefaciant, ac interdum vulnerent, ſed nunquam vincant nec opprimant: impios autem ſubactos trahant,in eorum animis & corporibus imperium exerceant,ad omnia flagitia velut mancipiis abutantur. Quantùm ad fideles attinet,quia ab eiuſmodi hoſtibus inquietantur, ideò has exhortationes audiunt, Nolite locum dare Diabolo.Diabolus hoſtis veſter vt leo rugiens circuit,quærens quem deuoret:cui reſiſtite fortes fide:& ſimiles Ab hoc genere certaminis ſe nō fuiſſe immunem fatetur Paulus,quum ſcribit ad remedium domandę ſuperbiæ ſibi datum Satanæ Angelum,à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune eſt id exercitium. Quia autem promiſſio illa de conterendo Satanæ capite,ad Chriſtum & omnia eius membra communiter pertinet,ideò nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles poſſe. Conſternantur quidem ſæpe,ſed non exanimantur quin ſe recolligant: concidunt violentia ictuum, ſed poſteà eriguntur: vulnerantur,ſed non lethaliter:denique ſic laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriā obtineant:quod tamen ad ſingulos actus non reſtringo. Scimus enim iuſta Dei vindicta, Satanæ permiſſum fuiſſe ad tempus Dauidem vt eius impulſu populum numeraret:nec fruſtrà ſpem veniæ relinquit Paulus,etiā ſiqui Diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideò alibi idem Paulus promiſſionem ſuperiùs citatam inchoari in hac vita, vbi luctandum eſt, oſtendit: poſt luctam adimpleri,quum dicit,Deus autem pacis breui Satanam cōteret ſub pedibus veſtris. In capite quidem noſtro ſemper ad plenum

Deum ſic regimen omne ſuum tēperare,vt Satanæ in animas fidelium regnum non permittat, quū ſemper in fine victoriam obtineāt (licet in quibuſdā particularibus actibus vulnerētur & cōcidant) ſed impios duntaxat illi gubernādos tradat , vt in eorū animis & corporibus imperiū exerceat Vide Caluini libellum de Prædeſtinatione.
Epheſ.4.27.
1.Pet.5.8.
2.Cor.12.7.
Gen.3.15.
2.Sam.24.1.
2.Tim.2.26.
Rom.16.20.

Ioh.14.30. extitit hæc victoria, *quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius ſumus, ex parte nunc apparet: perficietur autem, quum carne noſtra exuti, ſecundùm quam infirmitati obnoxij adhuc ſumus, Spiritus ſancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi ſuſcitatur erigitúrque regnum Chriſti, Satan cum ſua poteſtate concidit: quemadmodum ait Dominus ipſe, Videbam Satanam quaſi fulgur, de cœlo cadentem. *Luc.10.18.* *Luc.11.21.* Hoc enim reſponſo confirmat quod de prædicationis ſuæ potentia retulerant Apoſtoli. Item, Quum princeps occupat atriū ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſidet: quum autem ſuperuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hunc finem Chriſtus moriendo vicit Satanam, *qui habebat mortis imperium: & triumphum de omnibus eius copiis egit, ne Eccleſiæ noceant: alioqui centies eam peſſundaret ſingulis momentis. *Heb.2.14.* Nam (quæ noſtra eſt imbecillitas, & quæ illius ſunt furioſæ vires) quomodo vel tantillum contra multiplices & aſſiduos eius impetus ſtaremus, niſi freti ducis noſtri victoria? Non ergo in animos fidelium permittit Deus regnum Satanæ, ſed impios duntaxat & incredulos illi gubernandos tradit, quos in ſuo grege cenſeri non dignatur. Nam dicitur hunc mundum ſine controuerſia occupare donec à Chriſto exturbetur. Item, excæcare omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus ſuum in filiis contumacibus: & meritò: ſunt enim impij omnes vaſa iræ. Ideò cui potiùs quàm diuinæ vltionis miniſtro ſubiicerentur? Deniq; ex patre diabolo eſſe dicuntur: quia vt in eo filij Dei agnoſcūtur fideles quòd imaginē eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarunt, eius filij propriè cenſentur. *2.Cor.4.4.* *Epheſ.2.2.* *Ioh.8.44.1.* *Iohan.3.8.*

Refellūtur qui nugantur, diabolos nihil quàm malos affect⁹ aut perturbationes eſſe: & teſtimoniis Scripturæ euincitur eſſe mentes vel Spiritus ſenſu & intelligentia prǣditos. Vide Caluinum aduerſus Libertinos.

19 Quemadmodum autem ſuperiùs refutauimus nugatoriam illam de ſanctis Angelis philoſophiam, quæ docet nihil eſſe quàm inſpirationes vel motiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: ſic & hoc loco refellendi ſunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes eſſe nugantur, quæ nobis ingeruntur à carne noſtra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & ſatis aperta Scripturæ teſtimonia. Primùm quum immundi Spiritus vocantur & Angeli apoſtatæ, qui ab origine ſua degenerarunt, ipſa nomina ſatis exprimunt, non motiones aut affectiones mentiū, ſed magis reuera quod dicuntur, mentes vel ſpiritus ſenſu & intelligentia præditos. Similiter vbi filij Dei cum diaboli filiis tam à Chriſto quàm ab Iohanne conferuntur, nónne inepta eſſet comparatio ſi nomen diaboli nihil quàm malas inſpirationes deſignaret? Et Iohannes aliquid etiamnum apertiùs addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quū Michaëlem archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo, certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui reſpondet id quod legitur in hiſtoria Iob, comparuiſſe Satanam cum ſanctis angelis coram Deo. Clariſſimi autem omnium ſunt illi loci qui mentionem pœnæ faciūt, quam ſentire incipiūt à Dei iudicio, & præcipuè ſenſuri ſunt in reſurrectione, Fili Dauid, cur veniſti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Itē, Si propriis angelis non pepercit: ſed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam damnationem ſeruandos, &c. Quàm ineptæ locutiones forent, deſtinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis eſſe præparatum, iā torqueri ipſos & cruciari à Chriſti gloria, ſi nulli eſſent omninò diaboli? Sed quoniam hæc res diſputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud iſtos verò inanes ſpeculatores, quibus nihil placet niſi nouum, Scripturæ teſtimoniis parum proficitur: videor mihi feciſſe quod volui, vt ſcilicet inſtructæ ſint piæ mentes aduerſus eiuſmodi deliria, quibus inquieti homines ſe & alios ſimpliciores turbāt.

Ioh.7.44, ioh.3.10 *1.Iohan.3.8.* *Iudæ 9.* *Iob 1.6, & 2.1.* *Matt.8.29.* *Ibid.25.41.* *2.Pet.2.4.*

Fuit

Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere: nequi illo errore impliciti, dum putant nullum ſe habere hoſtem, fiant ad reſiſtendum ſegniores & incautiores.

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationem capere ex manifeſtis & obuiis Dei operibus. Eſt enim hoc (vt alibi diximus) etſi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum Fidei documentum, quaquauerſum oculos circunferamus, omnia quæ occurrunt, meminiſſe Dei eſſe opera:& ſimul quem in finem à Deo condita ſint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehēdamus quod de Deo ſcire refert, hiſtoriam creationis mundi operæpretiū eſt in primis tenere, qualiter à Moſe breuiter expoſita, & à ſanctis deinde viris, Baſilio præſertim & Ambroſio, copioſiùs illuſtrata eſt. Ex ea diſcemus, Deum verbi ac Spiritus ſui potentia ex nihilo creaſſe cœlum & terram: hinc omne genus animalia réſque inanimatas produxiſſe, mirabili ſerie diſtinxiſſe innumeram rerum varietatem, ſuam vnicuiq; generi naturam indidiſſe, aſſignaſſe officia, loca attribuiſſe & ſtationes: &, quum omnia ſint corruptioni obnoxia, prouidiſſe tamen vt ſingulæ ſpecies ad diem extremum ſaluæ conſeruentur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum ſubinde vigorem illis quaſi inſtillare: aliis vim propagandi contuliſſe, ne ſuo interitu prorſus intereant. Itaque cœlum & terram quàm fieri potuit abſolutiſſima rerum omnium copia, varietate, pulchritudine, non ſecus atque amplam ac ſplēdidam domum, exquiſitiſſima ſimul & copioſiſſima ſupellectile inſtructam ac refertam, mirabiliter exornaſſe. Demum hominem formando, eumq; tam ſpecioſo decore, totq; ac tantis dotibus inſigniendo, præclariſſimum in eo ſuorum operum ſpecimen edidiſſe. Verùm quoniam mūdi creationem enarrare mihi non eſt propoſitum, ſatis ſit hæc paucula iterum in tranſitu attigiſſe. Melius enim eſt, vt iam monui lectores, ex Moſe & aliis qui mundi Hiſtoriam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorem huius loci intelligentiam petere.

Vt vera fide apprehendamus quod de Deo ſcire refert, hiſtoriam creationis mūdi operæpretiū eſt tenere, qualiter à Moſe eſt tradita, cuius ſumma capita breuiter recitantur. Vide cap. 13. ſect. 10.

21 Quorſum verò tendere, & quem in ſcopum referri debeat operum Dei conſideratio, pluribus diſputare nihil attinet: quū & alibi magna ex parte expedita hæc quæſtio, & quātum præſentis inſtituti intereſt, paucis verbis abſolui queat. Sanè ſi pro dignitate explicare libeat quàm inæſtimabilis Dei ſapientia, potentia, iuſtitia, bonitas in mundi compoſitione reluceat, nullus orationis ſplendor, nullus ornatus tantæ rei magnitudini par erit. Nec dubiū quin velit nos Dominus in hac ſancta meditatione continenter occupari: vt dum illas immenſas ſapientiæ, iuſtitiæ, bonitatis, potentiæ ſuæ diuitias in omnibus creaturis, velut in ſpeculis contēplamur, non tantùm eas fugiente oculo percurramus, & euanido (vt ſic loquar) intuitu: ſed in ea cogitatione diu immoremur; eam ſeriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriáque identidem repetamus. Verùm quia nunc in didactico verſamur genere, ab iis ſuperſedere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo vt compendio ſtudeam, tunc ſciant lectores ſe vera fide apprehendiſſe quid ſit Deum cœli & terræ eſſe creatorem, ſi illam primùm vniuerſalem regulam ſequantur, vt quas in ſuis creaturis Deus exhibet conſpicuas virtutes, non ingrata vel incogitantia vel obliuione tranſeant: deinde ſic ad ſe applicare diſcant quò penitus afficiantur in ſuis cordibus. Prioris exemplum eſt, dum reputamus quanti fuerit artificis, hanc ſtellarū multitudinem quæ in cœlo eſt, tam diſpoſita ſerie ordinare & aptare, vt nihil excogitari poſſit aſpectu ſpecioſius: alias ita inſerere & affigere ſuis ſtationibus, vt moueri nequeant: aliis liberiorem curſum cōcedere, ſed ita vt errādo non vltra ſpatium vagentur: omnium motum ita tēperare, vt

Conſideratio operū Dei, ſ. creationis rerū omniū, ad duos fines præcipuos debet referri. Primus finis eſt, vt quas in ſuis creaturis exhibet conſpicuas virtutes, non ingrata vel incogitātia, vel obliuione tranſeamus.

dies & noctes, menſes, annos & anni tempora metiatur: & hanc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierum ad tale temperamentum redigere vt nihil confuſionis habeat. Sic quoque dum potentiã obſeruamus, in ſuſtinenda tanta mole, in tam celeri cœleſtis machinæ volutatione gubernanda, & ſimilibus. Hæc enim paucula exempla ſatis declarãt quid ſit Dei virtutes in mundi creatione recognoſcere. Alioqui ſi totam rem, vt dixi, oratione perſequi libeat, nullus erit modus: quando tot ſunt diuinæ potentiæ miracula, tot inſignia bonitatis, tot ſapientiæ documenta, quot ſunt in mundo rerum ſpecies, imò quot ſunt res vel magnæ vel exiguæ.

Alter finis cõſyderationis operũ Dei, vt eius virtutes, quas in creatione rerum omnium cõſpicuas exhibet, nobis ipſis applicãtes diſcamus, quo nos ad ipſius fiduciam, inuocationem, laudẽ, amorem excitemus.

22 Reſtat altera pars quæ ad fidẽ propiùs accedit: vt dũ animaduertimus in bonum ac ſalutem noſtram Deũ omnia deſtinaſſe, ſimul in nobis ipſis, & tantis quæ in nos contulit bonis, ſentimus ipſius potentiã & gratiam: inde nos ad ipſius fiduciam, inuocationem, laudem, amorẽ excitemus. Porrò omnia ſe hominis cauſa condere, ipſo creandi ordine demonſtrauit ipſe Dominus, vt paulò antè admonui. Non enim abs re eſt quòd mundi fabricam in ſex dies diſtribuit: quum nihilo difficilius eſſet, vno momento totum opus ſimul omnibus numeris complere, quàm eiuſmodi progreſſione ſenſim ad complemẽtum peruenire. Verùm in eo ſuam erga nos prouidentiam paternámque ſolicitudinem commendare voluit: quòd antequam hominẽ fingeret, quicquid vtile illi ac ſalutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quantæ nunc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curæ ſimus, quem videmus de nobis, priuſquam naſceremur, fuiſſe ſolicitum? Quàm impium eſſet diffidentia trepidare, ne aliquando nos in neceſſitate deſtituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum ſumma bonorum omnium affluentia fuiſſe

Gen. 1. 28, & 9. 2.

expoſitam? Adhæc audimus ex Moſe, nobis eius liberalitate ſubiectum quicquid omninò rerum eſt in toto orbe. Certũ eſt, non ideò feciſſe quò nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturũ eſt quoad ſalutis noſtræ referet. Denique vt ſemel finiam, quoties Deum nominamus cœli & terræ creatorem, ſimul in mentem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, diſpenſationem in manu ac poteſtate ipſius eſſe, nos verò eſſe ipſius filios, quos alendos & educandos in ſuam fidem cuſtodiámque receperit: vt bonorum omnium ſummam ab eo vno expectemus, ac certò ſperemus illum nunquam paſſurum nos rebus ad ſalutem neceſſariis indigere, ne aliunde ſpes noſtra pendeat: vt quicquid deſideramus, ad eum vota noſtra reſpiciant: cuiuſcunque rei fructũ percipimus, eius eſſe beneficium agnoſcamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ ſuauitate illecti, ipſum toto pectore amare & colere ſtudeamus.

Qualis homo ſit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate diſſeritur.

CAPVT XV.

Duplex noſtri cognitio: nẽpe in prima origine, & poſt Adæ lapſum, & hãc illa prætermiſſa nõ accipiendã ne videamur corruptionẽ ad Deũ naturæ authorem referre. Vide Caluinũ aduerſus Pighium.

IAM de hominis creatione dicendum: non modò quia inter omnia Dei opera nobiliſſimũ ac maximè ſpectabile eſt iuſtitiæ eius, & ſapiẽtiæ, & bonitatis ſpecimen: ſed quia vt initio diximus, non poteſt liquidò & ſolidè cognoſci Deus à nobis niſi accedat mutua noſtri cognitio. Etſi autẽ ea duplex eſt, nẽpe vt ſciamus quales nos prima origine ſimus conditi & qualis noſtra cõditio eſſe cœperit poſt Adæ lapſum (nec verò multũ prodeſſet creationem noſtrã tenere, niſi in hac triſti ruina agnoſceremus qualis ſit naturæ noſtræ corruptela & deformitas) nũc tamẽ integræ naturæ deſcriptione contenti erimus. Et ſanè antequam ad miſeram

iſtam hominis conditionem, cui nunc addictus eſt, deſcendimus, operæpretium eſt tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum eſt enim ne præciſè tantùm naturalia hominis mala demonſtrando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prętextu ſe habere ſatis defenſionis putat impietas ſi obtendere queat, quicquid habet vitij, à Deo quodámodo profectum eſſe: nec dubitat ſi redarguitur, cum Deo ipſo litigare, culpamq; in eũ tranſcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religioſiùs loqui de numine videri volunt, libenter tamẽ excuſationem prauitatis ſuæ captant à natura, non cogitantes ſe Deũ quoque (licet obſcuriùs) ſugillare: cuius in contumeliã recideret, ſi quid vitij ineſſe naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnem inhiare ſubterfugiis omnibus, quibus vtcunq; deriuari aliò à ſe malorum ſuorum culpam exiſtimat, huic malitiæ diligenter obuiandũ eſt. Itaq; ſic tractanda eſt humani generis calamitas, vt præcidatur omnis tergiuerſatio, & iuſtitia Dei ab omni inſimulatione vindicetur. Poſteà ſuo loco videbimus quàm lõgè abſint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum eſt, quum ex terra & luto ſumptus fuit, iniectum fuiſſe ſuperbiæ frænum: quia nihil magis abſurdum eſt quàm ſua excellentia gloriari qui non ſolùm habitant tugurium luteum, ſed qui ſunt ipſi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas teſtaceum non modò animare dignatus eſt, ſed etiam domicilium eſſe voluit immortalis ſpiritus, iure in tanta fictoris ſui liberalitate gloriari potuit Adam.

Animam ſiue ſpiritum hominis non eſſe flatum tãtùm, ſed eſſentiã immortalem, licet creatã, probatur ex cõſciẽtia, Dei cognitione, & tot pręclaris dotibus quibus mens humana pollet, adeoq; ex iis quæ in ſõno ipſo cõcipit: itẽ multis argumẽtis ex Scriptura petitis. Vide Calu. in Pſychopannychia: item in Inſtructione aduerſus libertinos cap. 11. 12.

2 Porrò hominem conſtare anima & corpore, extra controuerſiam eſſe debet: atq; animæ nomine eſſentiam immortalem, creatam tamen intelligo, quæ nobilior eius pars eſt. Interdũ ſpiritus vocatur.* Etſi enim dum ſimul iungũtur hæc nomina, ſignificatione inter ſe differunt: vbi tamen ſeorſum ponitur Spiritus, tantundem valet atque anima: ſicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc ſpiritum ad Deum redire qui dedit illum. *Et Chriſtus ſpiritum ſuum Patri commendans, Stephanus etiam Chriſto, non aliud intelligunt, quàm vbi ſoluta eſt à carnis ergaſtulo anima, Deum eſſe perpetuũ eius cuſtodem. Qui verò animam imaginantur ideò ſpiritum dici quia flatus ſit, aut vis diuinitus infuſa corporibus, quæ tamen eſſentia careat: eos nimis craſſè deſipere & res ipſa, & tota Scriptura oſtendit. Verum quidem eſt, dum terræ plus iuſto affixi ſunt homines hebetari, imò, quia à patre luminum alienati ſunt, tenebris eſſe obcæcatos, vt ſe à morte fore ſuperſtites non cogitent: interim tamen non ita in tenebris extincta lux eſt, quin immortalitatis ſuæ ſenſu tangantur. Certè conſcientia, quæ inter bonum & malum diſcernens, Dei iudicio reſpondet, indubium eſt immortalis ſpiritus ſignum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus ſine eſſentia, & terrorem ſibi ex reatu incuteret? Neque enim ſpiritualis pœnæ metu afficitur corpus, ſed in ſolam animam cadit: vnde ſequitur, eſſentia prædıtã eſſe. Iam ipſa Dei cognitio ſatis coarguit, animas quæ mundum tranſcendunt, eſſe immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigor euanidus. Denique quum tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid inſculptum ei eſſe clamitent, totidẽ ſunt immortalis eſſentiæ teſtimonia. Nã qui brutis animalibus ineſt ſenſus, extra corpus non egreditur: vel ſaltem nõ longiùs ſe extendit quàm ad res ſibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cœlum & terram, naturæq; arcana perluſtrãs, & vbi ſecula omnia intellectu & memoria complexa eſt, ſingula digerens ſua ſerie, futuraq; ex præteritis colligens, clarè demonſtrat latere in homine aliquid à corpore ſeparatum. Deum inuiſibilem & Angelos intelligentia concipimus, quòd minimè in corpus cõpetit. Recta, iuſta, & honeſta, quæ ſenſus corporeos latent, appre-

* Eccleſ. 12. 7.
* Luc. 23. 46. Act. 7. 59.

hendimus. Ergo huius intelligentiæ ſedem ſpiritum eſſe oportet. Imò ſomnus ipſe, qui hominem obſtupefaciens, vita etiam exuere videtur, non obſcurus eſt immortalitatis teſtis: quando nō modo earum rerum quæ nunquam factæ ſunt cogitationes ſuggerit, ſed etiam in futurum tempus præſagia. Breuiter hæc attingo quæ profani quoque ſcriptores ſplendidiore verborum ornatu magnificè extollunt: ſed apud pios lectores ſatis valebit ſimplex admonitio. Iam niſi anima eſſentiale quiddam eſſet à corpore ſeparatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile eſt, vt tandē vltimo die reportemus mercedem, prout ſe quiſq; geſſerit in corpore. Nam hi certè loci, & ſimiles qui paſſim occurrunt, non ſolùm manifeſtè diſtingunt animam à corpore, ſed hominis nomen ad eam transferendo, præcipuam eſſe partem indicāt. Iam quum hortatur fideles Paulus vt ſe mundent ab omni inquinamēto carnis & ſpiritus, duas partes in quibus reſident ſordes peccati conſtituit. Petrus quoque Chriſtum vocans animarum paſtorem & Epiſcopum, peperam loquutus eſſet niſi eſſent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neq; ſtaret quod dicit de æterna animarum ſalute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduerſus animam: quod item author Epiſtolæ ad Hebræos paſtores dicit excubias agere, vt rationē reddant pro animabus noſtris: niſi propriam eſſentiam animæ haberent. Eódem ſpectat quod Paulus teſtem inuocat Deū in animā ſuam: quia rea coram Deo non fieret niſi pœnæ eſſet obnoxia. Quod etiam clariùs exprimitur Chriſti verbis, dum timere eum iubet qui poſtquam occiderit corpus animam poteſt mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epiſtolæ ad Hebræos, patres carnis noſtræ à Deo diſtinguit, qui vnus eſt Pater ſpirituum, nō potuit clariùs animarum eſſentiam aſſerere. Adhęc, niſi animæ corporum ergaſtulis ſolutæ manerent ſuperſtites, abſurdè induceret Chriſtus Lazari animam gaudio fruentem in ſinu Abrahæ: & rurſum diuitis animam horrendis tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præſentia extra carnem frui. Ne longior ſim in re parum obſcura, hoc tantùm ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quòd ſpiritus & Angelos eſſe non crederent.

2 Cor. 7.1. 1. Pet. 2.25. 1. Pet. 1.9. Ibi. 2.11. Heb. 13.17. Matth. 10.28. Luc. 12.5. Heb. 12.9. Luc. 16.22. 2. Cor. 5.6,8. Act. 23.8. Gen. 1.27.

Probatur animæ immortalitas ex eo quod ad imaginē Dei dicitur creatus homo.

3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad imaginem Dei. Quanuis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamen imaginis ſedem in anima eſſe dubium non eſt. Non inficior quidem, externam ſpeciem, quatenus nos diſtinguit à brutis animalibus ac ſeparat, ſimul Deo propiùs adiungere: nec vehementiùs contendam, ſiquis cenſeri velit ſub imagine Dei, quòd quum prona ſpectent animalia cætera terram, os homini ſublime datum eſt, cœlúmque videre iuſſus, & erectos ad ſydera tollere vultus: modò fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis notis conſpicitur vel emicat, ſpiritualem eſſe. Oſiander enim (quem ſcripta eius teſtantur in futilibus commētis peruerſè fuiſſe ingenioſum) imaginem Dei promiſcuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cœlum terræ miſcet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum in homine locare ſuam imaginem: quia vtcunque ſtetiſſet Adam integer, Chriſtus tamen futurus fuerit homo. Ita ſecundùm eum corpus quod deſtinatum erat Chriſto, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quæ tunc formata fuit. Sed vbi reperiet Chriſtum Spiritus eſſe imaginem? Fateor certè in Mediatoris perſona lucere totius diuinitatis gloriam: ſed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Denique euertitur inter Filium & Spiritum diſtinctio, ſi hic illum nominet ſuam

Ouid. metam. 1.

Quid ſit hominem creatū eſſe ad imaginē Dei: vbi refutātur futiles expoſitiones Oſiādri, et aliorū quorūdam: ac oſtēditur, quanuis Dei gloria reluceat etiā in homine externo & extendatur ad totā præſtantiā qua eminet hominis natu-

ſuam imaginem. Adhæc ſcire ex eo velim quomodo Chriſtus in carne quam induit, Spiritum ſanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius ſimilitudinem. Et quum Filij quoque perſonæ Sermo ille, Faciamus hominem, &c. communis ſit, eum ſuiipſius imaginem ſequitur eſſe: quod ab omni ratione abhorret. * Adde quod nonniſi ad Chriſti hominis typum vel exemplar formatus fuit homo, ſi recipitur Oſiandri figmentum: atque ita idea ex qua ſumptus eſt Adam, fuit Chriſtus, quatenus veſtiendus carne erat: quū Scriptura longè alio ſenſu doceat eum in imagine Dei creatum eſſe. Plus coloris habet eorum argutia, qui exponūt, Adam creatum fuiſſe in imagine Dei, quia Chriſto, qui vnica Dei imago eſt, fuerit conformis: ſed in ea quoq; nihil eſt ſolidum.

...ra inter omnes animantiū ſpecies, primariā tamen eius ſedem in mente & corde, vel in anima eiuſq; potētijs eſſe. Vide lib.2. cap.2. ſect.1. De Oſiandri nugamento, vide lib.2.cap. 12. ſect. 5.& ſeq.

Diſputatio etiam non parua eſt de imagine & ſimilitudine, dum interpretes differentiam quæ nulla eſt, inter duas iſtas voces quærunt: niſi quod ſimilitudo vice expoſitionis addita eſt. Primò ſcimus Hebręis tritas eſſe repetitiones quibus rem vnam bis explicant: deinde in re ipſa eſt ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo ſimilis eſt. Vnde ridiculos eſſe apparet qui ſubtiliùs philoſophantur in nominibus illis, ſiue Zelem, hoc eſt, imaginem, ſtatuant in ſubſtantia animæ, & Demuth, hoc eſt ſimilitudinem, in qualitatibus, ſiue aliud diuerſum afferant: quia vbi Deus hominem creare decreuit in imagine ſua, quod erat obſcurius, exegeticè repetit hac particula, Ad ſimilitudinem, quaſi diceret ſe hominem facturum, in quo ſeipſum velut in imagine repręſentaret, propter inſculptas ſimilitudinis notas. Itaq; Moſes paulò poſt idem recitans, imaginem Dei bis ponit, omiſſa ſimilitudinis mentione. Friuolum autem eſt quod obiicit Oſiander, non dici partem hominis, vel animam cum ſuis dotibus, imaginem Dei: ſed totum Adam, cui nomen à terra vnde ſumptus eſt, impoſitum fuit: friuolum, inquam, ſani omnes lectores hoc iudicabunt. Nam dum mortalis vocatur totus homo, non ideo morti ſubiicitur anima: nec rurſum vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia cōpetit. Quanuis ergo anima non ſit homo, abſurdum tamen nō eſt, eum animæ reſpectu vocari Dei imaginem: etſi principium quod nuper poſui retineo, patêre Dei effigiem ad totam præſtantiā, qua eminet hominis natura inter omnes animantium ſpecies. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compoſitos ad rationem, ſenſus omnes recto ordine temperatos, verèque eximiis dotibus opificis ſui excellentiam referret. Ac quanuis primaria ſedes diuinæ imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima eiúſque potentiis: nulla tamen pars fuit etiam vſque ad corpus, in qua non ſcintillæ aliquæ micarent. Certum eſt in ſingulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam ſubeſſe antitheſin quę hominem ſupra alias omnes creaturas extollat, & quaſi ſeparet à vulgo. Neq; verò negandum eſt, Angelos ad Dei ſimilitudinem creatos eſſe, quando ſumma noſtra perfectio, teſte Chriſto, erit, ſimiles illis fieri. Sed non fruſtrà peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moſes præſertim quum viſibiles tantùm creaturas homini comparet.

** Rom. 8. dicitur Chriſtus à Patre miſſus in ſimilitudine carnis peccatricis: nuſquā Adam formatus ad ſimilitudinem carnis Chriſti futuræ: etſi ſic alicubi Tertullianus.*

Matth.22.30.

4 Nondum tamen data eſſe videtur plena imaginis definitio, niſi clariùs pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus ſpeculum cenſeri debeat gloriæ Dei. Id verò non aliunde meliùs quàm ex reparatione corruptæ naturæ cognoſci poteſt. Quin Adam, vbi excidit è gradu ſuo, hac defectione à Deo alienatus ſit minimè dubium eſt. Quare etſi demus non prorſus exinanitam ac deletam in eo fuiſſe Dei imaginem, ſic tamen corrupta fuit, vt quicquid ſupereſt, horrenda ſit deformitas,

Imaginem Dei initio conſpicuā fuiſſe in Adamo in luce mentis, cordis certitudine, & partiū omnium ſanitate, probatur ex repa-

Ideoq́; recuperãdæ ſalutis nobis initium eſt in ea inſtauratione quam conſequimur per Chriſtum, qui etiam hac de cauſa vocatur ſecundus
1.Cor.15.45. Adam quia nos in veram & ſolidam integritatem reſtituit. Quãuis enim viuificantem ſpiritum quo donantur à Chriſto fideles, opponens Paulus animæ viuenti in qua creatus fuit Adam, vberiorem gratiæ menſuram in regeneratione commendet: non tamen alterum illud caput tollit, hunc regenerationis eſſe finem, vt nos Chriſtus ad imaginem Dei
Coloſ.3.10. reformet. Itaque alibi nouum hominem renouari docet ſecundum i-
Eph.4.24. maginem eius qui creauit illum. Cui reſpondet illud, Induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt. Iam videndum eſt quid maximè ſub hac renouatione comprehendat Paulus. Priore loco agnitionem ponit, altero autem ſynceram iuſtitiam, & ſanctitatem: vnde colligimus imaginem Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiúmque omnium ſanitate conſpicuam fuiſſe Dei imaginem. Quanquam enim fateor ſynecdochicas eſſe loquendi formas, non poteſt tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuum eſt, in ipſa etiam creatione tenuiſſe ſummum gradum. Eódem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriam Chriſti ſpeculan-
2.Cor.3.18. tes, in eandem imaginem transformari. Videmus nunc vt Chriſtus perfectiſſima ſit Dei imago, ad quam formati ſic inſtauramur, vt vera pietate, iuſtitia, puritate, intelligentia imaginem Dei geſtemus. Quo poſito, Oſiandrica illa de figura corporis imaginatio per ſe facilè euaneſcit.
1.Cor.11.7. Quòd autem vir ſolus imago & gloria Dei vocatur apud Paulum, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum reſtringi ex contextu patet. At ſub imagine cuius fit mentio, comprehendi quicquid ad ſpiritualem & æternam vitam ſpectat, iam ſatis probatum eſſe
Iohan.1.4. arbitror, Hoc idem aliis verbis confirmat Iohannes, aſſerens, vitam quæ in ęterno Dei Sermone ab initio erat, fuiſſe lucem hominum. Nam quum propoſitum ſit, ſingularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit, laudare, vt eum ſegreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus eſt vitam, ſed coniunctam cum luce intelligentiæ: ſimul oſtendit quomodo ad imaginẽ Dei ſit conditus. Ergo quũ Dei imago ſit integra naturæ humanæ præſtantia, quæ refulſit in Adam ante defectionem, poſteà ſic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina niſi confuſum, mutilum, labéque infectum ſuperſit: nunc aliqua ex parte conſpicitur in electis, quatenus ſpiritu regeniti ſunt: plenum verò fulgorem obtinebit in cœlo. Vt verò ſciamus quibus partibus conſtet, de
Libro de Trin 10. & lib. De ciuit. Dei 11. animæ facultatibus diſſerere operæpretium eſt. Nam etiam Auguſtini ſpeculatio minimè firma eſt, animam Trinitatis eſſe ſpeculum, quia in ea reſident intellectus, voluntas, & memoria. Neque enim probabilis
**Vide Pſychop. et comment. in Geneſ.* * eorum opinio, qui Dei ſimilitudinem in dominatu ei tradito locant: acſi Deum hac nota ſolùm referret, quia conſtitutus ſit omnium rerum herus ac poſſeſſor, quum penes ipſum non extra propriè quærenda ſit:
Gen.2.7. imò interius ſit animæ bonum.

Refutatio erroris Manichæorum & Serueti, Animam eſſe traducem ſubſtantiæ Dei: item Oſiandri, imaginem Dei in homine non agnoſcentis ſine eſſentiali iuſtitia. Vide Aug. Epiſt. 28.

5 Cæterùm antequam longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere neceſſe eſt, quod rurſus hac ætate inuehere tentauit. Seruetus. Quòd dicitur inſpiraſſe Deus in faciem hominis ſpiraculum vitæ, putarunt animam traducem eſſe ſubſtantiæ Dei: quaſi aliqua immenſæ diuinitatis portio in hominem fluxiſſet. Atqui hic diabolicus error quàm craſſas & fœdas abſurditates ſecum trahat, breuiter oſtendere facilè eſt. Nam ſi ex Dei eſſentia per traducem ſit anima hominis, ſequetur, Dei naturam non ſolùm mutationi eſſe obnoxiam & paſſionibus, ſed ignorantiæ quoque prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine inconſtantius, quia eius animam exagitant & variè diſtrahunt

contrarij motus:ſubinde per inſcitiam hallucinatur: minimis quibuſque tentationibus victus ſuccumbit:animam ipſam ſcimus ſordium omnium lacunam ac receptaculum eſſe: quæ omnia Dei naturæ adſcribere conueniet,ſi recipimus animam eſſe ex Dei eſſentia, vel arcanum diuinitatis influxum.Quis ad hoc portentum non exhorreat?Verè quidem ex Arato Paulus nos dicit eſſe Dei progeniem:ſed qualitate, non ſubſtantia,quatenus ſcilicet diuinis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris eſſentiam lacerare, vt partem quiſq; poſſideat,nimiæ amentiæ eſt. Animas ergo,quanuis illis inſculpta ſit imago Dei,creatas eſſe non minùs quàm Angelos, certò ſtatuendum eſt. Creatio autem non transfuſio,eſt,ſed eſſentiæ ex nihilo exordium. Nec verò ſi à Deo ſpiritus datus eſt,& ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendum eſt,ex eius ſubſtantia decerptum eſſe. Atque hac quoq; in parte Oſiāder, dum ſuis illuſionibus effertur,impio errore ſe implicuit, imaginem Dei in homine non agnoſcens ſine eſſentiali iuſtitia,quaſi nos inæſtimabili Spiritus ſui virtute conformes ſibi reddere nequeat Deus,quin ſubſtantialiter Chriſtus in nos ſe transfundat.Quocunque colore has præſtigias fucare conentur nonnulli, oculos ſanis lectoribus nunquam ita perſtringent,quin videant reſipere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis inſtauratione diſſerit Paulus,ex eius verbis elicere promptum eſt,non ſubſtantiæ influxu,ſed ſpiritus gratia & virtute hominem fuiſſe Deo conformem. Dicit enim Chriſti gloriam ſpeculando in eandem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur,vt Deo conſubſtantiales nos reddat.

Act.17.28.

2.Cor.3.18.

6 Animæ definitionem à philoſophis petere ſtultum eſſet,quorum nemo ferè, excepto Platone, ſubſtantiam immortalem ſolidè aſſeruit. Eam quidē alij quoq; Socratici attingunt,ſed ita vt nemo apertè doceat de quo ipſe perſuaſus non fuit.Inde autē Platoni rectior ſententia,quòd imaginem Dei in anima conſiderat. Alij eius potentias ac facultates ita præſenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porrò ex Scriptura antè docuimus eſſe ſubſtantiam incorpoream: nunc addendum eſt,quanuis propriè loco non comprehēdatur, corpori tamen inditam illic quaſi in domicilio habitare: non tantùm vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & vtilia ſuis actionibus, ſed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec ſolum quoad officia terrenæ vitæ,ſed vt ad Deum colendum ſimul excitet. Hoc poſtremum tametſi in corruptione liquidò non cernitur,eius tamen reliquiæ in ipſis vitiis impreſſæ manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus niſi ex pudore? vnde autē pudor,niſi ex honeſti reſpectu? cuius principium & cauſa eſt, quòd ſe ad colendam iuſtitiam natos eſſe intelligunt,in quo incluſum eſt religionis ſemen.Sicut autem abſque controuerſia ad cœleſtis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuiſſe inſculptam certum eſt. Et ſanè præcipuo intelligentiæ vſu careret homo ſi ſua eum lateret felicitas, cuius perfectio eſt cum Deo coniunctum eſſe: vnde & præcipua animæ actio eſt vt illuc aſpiret: ac proinde quò quiſque magis ad Deum accedere ſtudet, eò ſe probat ratione eſſe præditum. Qui plures volunt eſſe animas in homine, hoc eſt, ſenſitiuam & rationalem, etſi videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil eſt firmum, repudiandi nobis ſunt, niſi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam eſſe dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quaſi non ipſa quoque ratio ſecum diſſideat, & eius conſilia alia cum aliis non ſecus ac hoſtiles exercitus confligāt.Sed quum hæc perturbatio ſit ex naturæ deprauatione,perperam

De animæ immortalitate nemo ferè Philoſophorū certè eſt loquutus:ſed eius facultates præſenti vitæ aſſigunt, quū Scriptura ita primatū illi in regēda vita tribuat, vt etiam ad colendum Deū excitet.

Reliquiæ ſeminis religionis impreſſæ adhuc in ipſis animæ vitijs.

De pluribus animabus,variaq́; diuiſione facultatum animæ ſecundum Philoſophos.

inde colligitur, duas eſſe animas,quia facultates qui decet ſymmetria inter ſe non conſentiant. Cæterùm de ipſis facultatibus ſubtiliùs diſſerere Philoſophis permitto:nobis ad ædificandam pietatem ſimplex definitio ſufficiet. Vera quidem eſſe,nec iucunda modo cognitu,ſed etiam vtilia eſſe fateor,dextréque ab illis collecta quæ docēt:nec verò ab eorum ſtudio prohibeo qui diſcendi cupidi ſunt. Admitto igitur primo loco eſſe quinq; ſenſus,quos tamen Platoni organa magis vocari placet,quibus in ſenſum communem,ceu in receptaculnm quoddam,obiecta omnia inſtillentur:ſequi phantaſiam , quæ à ſenſu communi apprehenſa diiudicet: poſtea rationem , penes quam vniuerſale eſt iudicium:poſtremò mentem·quæ defixo quietóque intuitu contempletur, quæ ratio diſcurrendo volutare ſolet. Item menti, rationi, phantaſiæ, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiam appetitiuas reſpondere: Voluntatem cuius partes ſint, quæ mens & ratio proponunt,appetere: Vim iraſcendi,quæ à ratione & phantaſia porrecta arripiat: Vim concupiſcendi,quæ à phantaſia ſenſú que obiecta apprehendat.Hæc vt vera ſint,aut ſaltem probabilia:quoniā tamen vereor ne magis nos ſua obſcuritate inuoluant quàm iuuent,omittenda cenſeo.Sicui libet alio modo animæ potentias diſtribuere,vt altera vocetur appetitiua:quę tametſi rationis expers, rationi tamen obtemperat, ſi aliunde dirigatur:altera dicatur intellectiua,quæ ſit per ſeipſam rationis particeps: non valde reclamo.Nec iſtud refellere velim,tria eſſe agēdi principia: ſenſum, intellectum, appetitum. Sed nos diuiſionem potius eligamus infra omnium captum poſitam,quę certè à philoſophis peti non poteſt. Nam illi dum ſimpliciſſimè loqui volunt,animam diuidunt in appetitum & intellectum:ſed vtrunque faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuum eſſe dicunt,qui ſola cognitione contentus,nullū actionis motum habeat:quam rem ingenij nomine deſignari putat Cicero: interdum practicum, qui boni malíve apprehenſione voluntatem variè moueat.Sub quo genere bene iuſtéque viuendi ſcientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiſcentiam partiuntur,ac βούλησιν quidē eſſe quoties rationi appetitus,quem ὁρμὴν appellant,obtemperat:πάθος autem fieri vbi excuſſo rationis iugo,ad intemperiem excurrit. Ita ſemper in homine rationem imaginantur qua ſe rectè moderari queat.

In Theæteto.
Ariſt. lib.1. Ethi. cap.vlt. Item lib. 6.cap.2.
Themi. in lib. 3.de Ani. capi.49. De dupl. intellectu.
De Fini. lib.5.

7 Ab hac docendi ratione paulùm diſcedere cogimur:quia philoſophi,quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectionis pœna prouenit,duos hominis ſtatus valde diuerſos perperam confundunt.Sic ergo habeamus, ſubeſſe duas humanæ animæ partes,quæ quidem præſenti inſtituto conueniant,intellectum & voluntatem. Sit autem officium intellectus,inter obiecta diſcernere,prout vnumquodque probandum aut improbandum viſum fuerit : voluntatis autem, eligere & ſequi quod bonum intellectus dictauerit, aſpernari ac fugere quod ille improbarit.Nihil hîc nos remorentur illæ Ariſtotelis minutiæ,nullam eſſe menti per ſe motionem , ſed electionem eſſe quæ moueat : quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum.Ne ſuperfluis quęſtionibus intricemur,ſatis ſit nobis intellectum eſſe quaſi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum ſemper reſpicere, & iudicium in ſuis deſideriis expectare.Qua ratione verè tradidit ipſe idem Ariſtoteles, ſimile quiddam eſſe in appetitu fugam & perſequutionem,quale eſt in mente affirmatio aut negatio.Porrò quàm certa nunc ſit ad dirigēdam voluntatem intellectus gubernatio, * alibi videbitur. hîc duntaxat volumus,nullam reperiri poſſe in anima potentiam,quæ non ritè ad alterutrum iſtorum membrorum referatur. Atque hoc modo ſenſum ſub intelle-

Alia diuiſio facultatum animæ conuenientior Chriſtianæ doctrinæ in intellectū & voluntatem. De qua vide & lib.2.cap.2. ſect.2.& 12.
Ita Pla. in Phædro.
Lib. Eth. 6.cap.2.
** Lib.2.capit. 2. à ſect.12.ad 26.*

intellectu comprehendimus: quem alij ſic diſtinguunt, quòd ſenſum ad voluptatem propédere dicunt, pro qua intellectus bonum ſequatur: inde fieri vt appetitio ſenſus, concupiſcentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rurſum pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomen, quod vſitatius eſt, vſurpo.

Intellectus & voluntatis officium ac vis in prima hominis conditione.

8 Ergo animam hominis Deus mente inſtruxit, qua bonum à malo, iuſtum ab iniuſto diſcerneret: ac quid ſequendum vel fugiendum ſit, præeunte rationis luce videret, vnde partem hanc directricem τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt philoſophi. Huic adiunxit voluntatem, penes quam eſt electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligentia, prudentia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem ſuppeterent, ſed quibus tranſcenderent vſque ad Deum & æternam felicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motúſque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderationi eſſet prorſus conſentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo ſi vellet, adipiſci poſſet æternam vitam. Hîc enim intempeſtiuè quæſtio ingeritur de occulta prædeſtinatione Dei: quia non agitur quid accidere potúerit néene, ſed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam ſtare ſi vellet, quando non niſi propria voluntate cecidit: ſed quia in vtranque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perſeuerandum conſtantia, ideò tam facile prolapſus eſt. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modò, ſed in mente & voluntate ſumma rectitudo, & omnes organicæ partes ritè in obſequium compoſitæ, donec ſeipſum perdendo bona ſua corrupit. Hinc tanta philoſophis obiecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in diſſipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal niſi ineſſet libera boni & mali electio. Veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli diſcrimen inter virtutes & vitia niſi proprio conſilio vitam homo inſtitueret. Probè quidem hactenus, ſi nulla fuiſſet in homine mutatio, quæ dum ipſos latuit nihil mirum ſi cœlum terræ miſceant. Qui verò Chriſti ſe diſcipulos eſſe profeſſi, in homine perdito & in ſpirituale exitium demerſo liberum arbitrium adhuc quærunt, inter philoſophorum placita & cœleſtem doctrinam partiendo, planè deſipiunt, vt nec cœlum nec terram attingant. Sed hæc ſuo * loco meliùs. Nunc duntaxat illud tenẽdum eſt, longe alium prima creatione fuiſſe hominem quàm totam eius poſteritatem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formatæ erant ſingulæ animæ partes, & conſtabat mentis ſanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Si quis obiiciat, quaſi in lubrico fuiſſe poſitam, quia imbecilla eſſet facultas, ſatis ad tollendam excuſationem valuit ille gradus: neque enim æquum fuit hac lege Deum conſtringi, vt hominem faceret vel qui non poſſet vel nollet omninò peccare.* Præſtantior quidem fuiſſet talis natura: ſed præciſè expoſtulare cum Deo, quaſi hoc debuerit conferre homini, pluſquam iniquum eſt: quando in eius arbitrio fuit quantulumcunque vellet dare. Cur autem perſeuerantiæ virtute eum non ſuſtinuerit, in eius conſilio latet: noſtrum verò eſt ad ſobrietatem ſapere. Acceperat quidem poſſe, ſi vellet, ſed non habuit velle quod poſſet: quia hoc velle ſequuta eſſet perſeuerantia. Excuſabilis tamen non eſt, qui tantùm accepit vt ſibi ſponte accerſeret interitum: nulla verò impoſita fuit Deo neceſſitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapſu gloriæ ſuæ materiam eliceret.

Liberum arbitriũ hominis in prima conditione creationis.

Hominẽ lapſu ſuo amiſiſſe liberum arbitrium, quod ignorarunt philoſophi.

Planè deſipere qui philoſophos ſequũtur, tribuentes adhuc homini liberũ arbitrium.

* *Lib.2.cap.2.*

Flexibilitas liberi arbitrij, vel imbecilla facultas, quæ fuit in primo homine, non excuſat eius lapſum.

* *Aug.lib.11 ſuper Gen.cap.7,8,9. de corr. & gra. ad Valen.cap.11.*

Deum ſua virtute mundum à ſe conditum fouere ac tueri, & ſingulas eius partes ſua prouidentia regere.

CAPVT XVI.

*Aliter pfanos homines carnis ſenſu fateri Deum creatorẽ, aliter nos per fidem: vtpote quæ moderatorem etiã omniũ eſſe doceat, nõ vniuerſali quadam motione, ſed ſingulari quadam prouidẽtia quæ ad minimum vſq; paſſerem extenditur.**

PORRO Deum facere momentaneum creatorem, qui ſemel duntaxat opus ſuum abſoluerit, frigidum eſſet ac ieiunum: atque in hoc præcipuè nos à prophanis hominibus differre conuenit, vt non minùs in perpetuo mundi ſtatu quàm prima eius origine præſentia diuinæ virtutis nobis illuceat. Etſi enim impiorum quoque animi ſolo terræ cœlíque aſpectu ad creatorem ſurgere coguntur, ſuum tamen peculiarem modum habet fides, quò ſolidã creationis laudem Deo aſſignet. "Quò pertinet illud Apoſtoli quod antè citauimus, nõ niſi fide nos intelligere concinnatum eſſe ſeculum verbo Dei: quia * niſi ad prouidentiam eius vſq; tranſimus, nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum eſſe creatorem: vtcunq; & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis ſenſus, vbi Dei virtutem ſemel in ipſa creatione ſibi propoſuit, illic ſubſiſtit: & quum longiſſimè procedit, nihil aliud quàm in edendo tali opificio, authoris ſapientiã, potentiã, & bonitatẽ (quæ ſponte ſeſe proferunt, & nolẽtibus etiã ingerunt) expendit & conſiderat: in eo autem conſeruando & moderãdo generalem quandam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes ſuſtinendas, ſufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At verò fides altiùs penetrare debet, nempe vt quem omnium Creatorem eſſe didicit, ſtatim quoque perpetuum moderatorem & conſeruatorem eſſe colligat: neque id vniuerſali quadam motione tam orbis machinam quàm ſingulas eius partes agitando, ſed ſingulari quadam prouidentia vnumquodque eorum quæ condidit * ad minimum vſq; paſſerem ſuſtinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mundum fuiſſe à Deo conditum, ſtatim ad continuum prouidentiæ tenorem deſcendit, Verbo Iehouæ cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit Iehouah reſpexit ſuper filios hominum: & quę in eandem ſententiam attexit. Quanquam enim non tam ſcitè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non eſſet curari à Deo res humanas, niſi eſſet mundi opifex: nec quiſquam ſeriò credit fabricatum eſſe mũdum à Deo, quin ſibi perſuadeat operum ſuorum curam habere: non abs re Dauid optima ſerie ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inſpiratione vegetari omnes mundi partes & philoſophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Intereà eouſque non pertingunt quò euehitur Dauid, ſecumq; pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te reſpiciũt vt des illis eſcam tempore ſuo: te dante, colligunt: te manum aperiente, ſatiantur bonis: ſimulatque faciem auerteris, conſternantur: vbi reduxeris ſpiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rurſus emittis ſpiritũ, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quanuis Pauli ſententiæ ſubſcribant, in Deo nos eſſe, & moueri, & viuere: longè tamen abſunt à ſerio eius quam commendat gratiæ ſenſu: quia ſpecialem Dei curam, ex qua demum cognoſcitur paternus eius fauor, minimè guſtant.

"*Heb.*11.3.
* *Vide Calu. aduerſus Pighium.*
* *Matth.*6.26, & 10.29.
*Pſal.*33.6.
Ibid. 13.
*Pſal.*104.27, 28, 29, 30.
*Act.*17.28.

Qui fortunæ aliquid tribuunt, ſepeliunt Dei prouidentiam, cuius occulto cõſilio omnes euentus gubernantur.

2 Quò meliùs pateat hoc diſcrimen, ſciendum eſt, prouidentiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunę & caſibus fortuitis opponi. Iam quum vulgo perſuaſum fuerit omnibus ſeculis, & eadem opinio cunctos ferè mortales hodiè quoque occupet, fortuitò contingere omnia: quod de prouidentia tenendũ erat, non modò hac praua opinione obnubilari, ſed ferè ſepeliri certum eſt. Siquis in latrones incidat, vel feras beſtias, ſi vento repente exorto naufragium faciat in mari, ſi domus vel arboris ruina obruatur, ſi alius per deſerta oberrans inueniat pe-

niat penuriæ ſuæ remedium, vndis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à diſtantia tantùm vnius digiti euadat à morte: hos omnes tam proſperos quàm aduerſos occurſus fortunæ carnis ratio adſcribet. Quiſquis verò edoctus eſt Chriſti ore, capillos omnes capitis ſui eſſe numeratos, cauſam longiùs quæret, ac ſtatuet quoſlibet euentus occulto Dei conſilio gubernari. Ac de rebus quidem inanimatis ſic habendum eſt, quamuis naturaliter ſingulis indita ſit ſua proprietas, vim tamen ſuam non exerere, niſi quatenus præſenti Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm inſtrumenta quibus Deus aſſiduè inſtillat quantum vult efficaciæ, & pro ſuo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac conuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illuſtrior vis eſt quàm Solis. Præterquam enim quòd totum orbem illuminat ſuo fulgore, quantum iſtud eſt quòd animalia omnia ſuo calore fouet ac vegetat? terræ fœcunditatem ſuis radiis inſpirat? ſeminibus in eius gremio tepefactis, herbeſcentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis ſuffultam auget ac confirmat, donec in culmos aſſurgat? quòd perpetuo vapore paſcit, donec in florem, & ex flore in frugem adoleſcat? quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quòd arbores ſimiliter & vites ab eo tepefactæ geminant primùm ac frondeſcunt, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? * Ac Dominus, vt ſolidam horum omnium laudem ſibi vendicaret, antè & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam eſſe quàm Solem crearet. Non ergo Solem faciet pius homo vel principalem vel neceſſariam eorum cauſam quæ ante Solis creationem extiterunt, ſed inſtrumentum duntaxat quo vtitur Deus, quia ita vult: quum poſſit, eo prætermiſſo, per ſeipſum nihil difficilius agere. Deinde quum legimus biduo ſolem ſubſtitiſſe in vno gradu ad preces Ioſue, in gratiam regis Ezechiæ vmbram eius retroceſſiſſe per decem gradus, paucis illis miraculis teſtatus eſt Deus, non ſic quotidie cæco naturæ inſtinctu ſolem oriri & occidere, quin ipſe ad renouandam paterni erga nos ſui fauoris memoriam curſum eius gubernet. Nihil magis naturale eſt quàm ver hyemi, veri æſtatem, æſtati autumnum viciſſim ſuccedere. Atqui in hac ſerie tanta perſpicitur ac tam inæqualis diuerſitas, vt facilè appareat ſingulos annos, menſes & dies noua & ſpeciali Dei prouidentia temperari.

Matth.10.30.

Res inanimatas, quamuis ſua ſingulis naturaliter indita ſit proprietas, vim tamen ſuã nõ exerere niſi quatenus præſenti Dei manu diriguntur, oſtenditur ex Sole, ante quem & lucẽ extare, & terram omni bonorum genere abundare voluit: quem etiã & biduo ſubſtitiſſe, & decem gradibus ad Dei iuſſum retroceſſiſſe legimus.

Gen.1.3.& 11.

Ioſue.10.13.

2.Reg.20.11.

3 Et ſanè omnipotẽtiam ſibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem ſophiſtæ fingunt inanem, otioſam & ferè ſopitam: ſed vigilem, efficacem, operoſam, & quæ in continuo actu verſetur, neque etiam quæ generale tantùm ſit principium confuſi motus, ac ſi fluuium per alueos ſemel præfixos fluere iuberet: ſed ad ſingulos & particulares motus intenta ſit. Ideo enim cenſetur omnipotens, nõ quod poſſit quidem facere, ceſſet tamen interim & deſideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali inſtinctu continuet: ſed quia ſua prouidentia cœlum & terram gubernans, ſic omnia moderatur vt nihil niſi eius conſilio accidat. * Nam quum in Pſalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Inſipidum enim eſſet philoſophico more interpretari Prophetæ verba, Deum eſſe primum agẽs, quia principium & cauſa eſt omnis motus: quum potiùs hoc ſolatio in rebus aduerſis ſe leniant fideles, nihil ſe perpeti niſi Dei ordinatione & mandato: quia ſunt ſub eius manu. Quòd ſi Dei gubernatio ſic extenditur ad omnia eius opera, puerile cauillum eſt, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deũ ſua gloria fraudant quàm ſeipſos vtiliſſima doctrina, qui Dei prouidentiã coarctant tam anguſtis finibus, ac ſi libero curſu ſecundum perpetuam naturæ legem ferri omnia ſineret: quia nihil homine

Dei omnipotẽtiam in cõtinuo actu verſari, ſic vt ad ſingulos & particulares motus intenta ſit, & nihil niſi eius cõſilio accidat: quod qui non agnoſcunt, Deũ ſua gloria fraudãt, & ſingularem erga vnũquemque eius bonitatem extenuãt, nos contrà inde duplicem fructũ percipimus.

**Pſal.115.3.*

miſerius,ſi ad quoſlibet cœli, aëris terræ, aquarũ motus expoſitus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur ſingularis erga vnumquenque Dei bonitas. Exclamat Dauid,infantes adhuc pendentes à matrum vberibus ſatis facundos eſſe ad celebrandam Dei gloriam: quia ſcilicet ſtatim ab vtero egreſſi,cœleſti cura paratam ſibi alimoniam inueniunt. Eſt quidem hoc verum in genere,modò ne oculos & ſenſus noſtros fugiat quod palam experientia demonſtrat, aliis matribus plenas eſſe mammas & vberes,aliis ferè aridas,prout liberaliùs hunc Deus alere vult,parciùs verò alium. Qui verò Dei omnipotétiæ iuſtam laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructum, quòd ſatis ampla benefaciendi facultas penes ipſum ſit, in cuius poſſeſſione ſunt cœlum & terra,& cuius nutum reſpiciunt omnes creaturæ,vt ſe in obſequium addicant:deinde quòd ſecurè in eius protectione quieſcere liceat, cuius arbitrio omnes ſubiacent,quę alicunde timeri poſſunt noxæ,cuius imperio non ſecus ac fræno coërcetur Satan cum omnibus ſuis furiis totoq; apparatu,à cuius nutu pendet quicquid ſaluti noſtræ aduerſatur * nec aliter corrigi vel ſedari poſſunt immodici & ſuperſtitioſi metus,quos ſubinde ex periculorum obiectu cõcipimus. Superſtitioſè nos eſſe timidos dico, ſi quoties minantur nobis creaturæ , vel terrorem aliquem ingerunt, perinde expaueſcimus acſi quam ex ſe vim nocendi haberent ac poteſtatem vel temerè læderent ac fortuito, vel aduerſus earum noxas non ſatis eſſet in Deo auxilij. Exempli gratia,vetat Propheta ne à ſtellis & ſignis cœli metuant filij Dei,quéadmodum increduli ſolent. Non quemlibet certè timorem damnat.Sed quum mundi gubernationem à Deo ad aſtra transferãt infideles, ſuam vel felicitatem vel miſeriam ab aſtrorum decretis & præſagiis, non autem à Dei voluntate pendêre fingunt:ità fit vt timor eorum ab vno illo,qué reſpicere debebant,ad ſtellas & cometas abſtrahatur. Ab hac igitur infidelitate qui cauere volet, memoria ſemper teneat non erraticam vel potentiam, vel actionem, vel motionem eſſe in creaturis: ſed arcano Dei conſilio ſic regi,vt nihil contingat niſi ab ipſo ſciente & volente decretum.

Pſal.8.3.

Iere.10.2.

** Nõ eſſe metuẽdũ à ſtellis & ſignis cœli(quod faciunt increduli)quia etſi ſua quædã illis naturaliter indita ſit proprietas, vim tamen ſuam non exerunt niſi quatenus preſenti Dei manu diriguntur. Cal.libell. aduerſus Aſtrologiam iudiciariam. Aug.lib.2. de ordine cap.15.*

** Gen.22.8.*

4 Principio igitur teneant lectores prouidentiam vocari,non qua Deus è cœlo otioſus ſpeculetur quæ in mundo fiunt,ſed qua veluti clauũ tenens,euentus omnes moderatur. Ita nõ minùs ad manus quàm ad oculos pertinet. * Nec enim quum filio ſuo dicebat Abrahã,Deus prouidebit,tantum volebat præſcium futuri euétus aſſerere, ſed curam rei incognitæ in eius voluntatem reiicere qui rebus perplexis & confuſis exitum dare ſolet. Vnde ſequitur, prouidentiam in actu locari: nimis enim inſcitè nugantur multi de nuda præſcientia. Non tam craſſus eſt eorum error qui gubernationem Deo attribuunt,ſed confuſam & promiſcuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinam cum ſingulis partibus generali motu voluat atque impellat: cuiuſq; verò creaturæ actionem peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiam error tolerabilis eſt: hac enim prouidentia quam vniuerſalem appellant, nihil impediri tradunt,vel creaturas omnes,quominus contingenter moueantur:vel hominem,quominus libero voluntatis ſuę arbitrio huc atque illuc ſe conuertat:atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic ſua virtute inſpiret qua agere poſſit pro naturæ ſibi inditæ ratione:hic autem actiones ſuas voluntario cõſilio moderetur. Breuiter Dei potentia,ſed non deſtinatione mundum, * res hominum,ipſóſq; homines gubernari volunt. Taceo Epicureos(qua peſte refertus ſemper fuit mundus)qui Deum otioſum inertémque ſomniant: alióſque nihilo ſaniores,qui olim commenti ſunt Deum ita dominari ſupra mediam aëris regionem,vt inferiora fortunæ relinqueret:ſiquidem aduerſus tam euiden-

Dei prouidentiam nõ tantùm ſpeculari,quæ fiunt,ſed euentus omnes moderari probatur,vnde euertitur figmentum de nuda præſcientia, & de vniuerſali tantùm prouidẽtia:item error Epicureorũ & eorũ qui Deo dominatũ tribuũt tantùm ſupra mediam aëris regionem.

** Plin.lib.2.ca.7. Irridendũ verò agere curã rerũ humanarũ,illud, quidquid eſt,ſummum. Anne tã triſti,atq; multiplici miniſterio nõ pollui credamus,dubitemuſve?*

euidentem inſaniam ſatis clamant mutæ ipſæ creaturę. Nunc enim ſententiam illam quæ vulgò ferè obtinuit, refutare propoſitum eſt quę cæcam modò neſcio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum eſt, illi adimit, vt incōprehenſibili ſapientia quæque dirigat ac diſponat ad ſuum finem: atque ita verbo tantùm non re Deum facit mundi rectorem, quia moderationē eripit. Quid enim quæſo eſt moderari, niſi ita pręeſſe vt deſtinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuerſali prouidentia dicitur in totum repudio: modò viciſſim hoc mihi concedatur: mundum à Deo regi, non tantùm quia poſitum à ſe naturæ ordinem tuetur, ſed quia peculiarem vniuſcuiuſque ex ſuis operibus curam gerit. Verum quidem eſt ſingulas rerum ſpecies arcano naturæ inſtinctu moueri, acſi æterno Dei mandato parerent, & quod ſemel ſtatuit Deus, ſponte fluere. Atque huc referri poteſt quod dicit Chriſtus, ſe & Patrem ab initio vſque ſemper fuiſſe in opere: & quod Paulus docet, in ipſo nos viuere, moueri, & eſſe: quod etiam author Epiſtolę ad Hebræos Chriſti diuinitatem probare volens, dicit potenti eius nutu ſuſtineri omnia. Sed perperam hoc prætextu tegunt & obſcurant quidam ſpecialem prouidentiam, quæ adeò certis clariſque Scripturæ teſtimoniis aſſeritur, vt mirum ſit potuiſſe de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipſi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei cura: ſed hoc perperam ad actus tantùm particulares reſtringunt. Quare nobis probandum eſt, Deum ſic attendere ad ſingulos euentus regendos, & ſic omnes illos prouenire à definito eius conſilio, vt nihil fortuitò contingat.

Quandā vniuerſalem prouidentiam cōſtitui poſſe, ſed ita ne ſpecialis obſcuretur, quæ moderatur non tātùm quoſdā ſed omnes particulares actus.

Iohan.5.17.
Act.17.28.
Heb.1.3.

5. Si demus, principium motus penes Deum eſſe, ſponte verò vel caſu omnia ferri quò impellit naturæ inclinatio, mutuæ dierum & noctium vices, hyemis etiam & æſtatis, erunt Dei opus, quatenus ſuas quibuſque partes attribuens, certam legem præfixit, nempe ſi æquabili tenore eundem ſemper modum ſeruarent, dies qui noctibus ſuccedunt, menſes mēſibus, & anni annis. Quòd autē nunc immodici calores cum ſiccitate coniuncti quicquid eſt frugum exurunt, nunc pluuiæ intempeſtiuæ ſegetes corrumpunt, quòd ex grandinibus & procellis ſubita calamitas accidit: non erit hoc Dei opus: niſi fortè quia ex aſtrorum occurſu, & aliis naturalibus cauſis vel nebulæ, vel ſerenitas, vel frigus vel calor originem trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudiciis locus relinquitur. Si Deum humano generi ſatis beneficum eſſe dicant, quia cœlo & terræ vim ordinariam inſtillet qua alimēta ſuppeditent, nimis dilutum eſt ac profanum figmentum: acſi fœcunditas anni vnius nōn eſſet ſingularis Dei benedictio: penuria autem & fames non eſſet maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligegere nimis longum eſſet, ſufficiat ipſius Dei authoritas. In Lege & in Prophetis ſæpiùs pronuntiat, quoties rore & pluuia terram irrigat, ſe gratiam ſuam teſtari, cœlum obdureſcere inſtar ferri ſuo imperio, vredine & aliis vitiis conſumi ſegetes, grandinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & ſpecialis ſuæ vindictæ eſſe ſignum. Hæc ſi recipimus, certum eſt non cadere pluuiæ guttam niſi certo Dei mandato. Laudat quidem Dauid generalem Dei prouidentiam, quòd eſcam miniſtret pullis coruorum inuocantibus eum: ſed quum animalibus Deus ipſe famem minatur, nónne ſatis declarat nunc tenui nunc ampliore demenſo, prout viſum eſt, ſe alere cuncta animantia? Puerile eſt, vt iam dixi, hoc ad particulares actus reſtringere, quum ſine exceptione loquatur Chriſtus, nullum ex paſſerculis nullius pretij cadere in terram ſine Patris voluntate. Certè ſi auium volatus certo Dei conſilio regitur, fateri

Penes Deum non eſſe tantum principium motus, oſtendit anni vnius fertilitas, alterius ſterilitas: quum illud benedictionem, hoc maledictionem & vindictam ſuā vocet Dominus.

Pſal.146.9.
Matth.10.29.
Pſal.113.6.

neceſſe eſt cum Propheta, ſic eum habitare in ſublimi, vt ſe humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cœlo & in terra.

Iere.10.23. *Dei prouidentiam gubernando mundo præcipuè conſiderandā in humano genere, & ſingulorum hominū varia conditione.* *Prou.20.24.*

6 Sed quia ſcimus humani præcipuè generis cauſa mundum eſſe conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis ſpectandus eſt finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, quia non eſt homini via eius, neque viri vt dirigat greſſus ſuos. * Solomo autē, A Domino ſunt greſſus viri, & quomodo diſponet homo viam ſuam? Dicant nunc, hominem à Deo moueri ſecundum naturæ ſuæ inclinationem, ipſum autem conuertere motum quò viſum fuerit. At ſi id verè diceretur, penes hominem foret viarum ſuarum arbitrium. Negabunt fortè, quia nihil ſine Dei potentia valeat. At quum Prophetam & Solomonem cōſtet non potentiam modò, ſed electionem quoque ac deſtinationem Deo attribuere, nequaquam ſe expediunt. Atque hanc hominum temeritatem eleganter alibi carpit Solomo, qui ſcopum ſibi præſtituunt ſine Dei reſpectu, acſi manu eius non ducerentur. Hominis, inquit, eſt diſpoſitio cordis, & Domini eſt præparatio linguæ. Ridicula ſanè inſania, quod facere ſine Deo inſtituūt miſeri homines, qui ne proſiri quidem poſſunt, niſi quod ille voluerit. Porrò quò magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mundo geri niſi ex eius deſtinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi ſubiacere oſtendit. Quid enim magis ad caſum referas quàm dum prætereuntem viatorem defractus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus qui ſe fatetur eum tradidiſſe in manum occiſoris. Sortes ſimiliter quis non fortunæ cæcitati permittat? Verùm Dominus non patitur, qui ſibi vendicat earum iudicium. Non ſua potentia fieri docet vt & in ſinum coniiciantur lapilli & extrahantur: ſed quod vnum caſui dari poterat, à ſeipſo eſſe teſtatur. Eódem pertinet illud Solomonis, Pauper & fœnerator occurrunt ſibi: oculos amborum Deus illuminat. Quanuis enim permixti ſint pauperibus diuites in mundo, dum ſingulis diuinitus aſſignatur ſua conditio, admonet, Deum, qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerantiam hortatur: quia onus ſibi à Deo impoſitum excutere conantur quicunque ſua ſorte contenti non ſunt. Sic & alter Propheta profanos homines obiurgat, qui induſtriæ hominum vel fortunæ aſcribunt quòd alij iacent in ſordibus, alij ad honores emergunt. Neque ab Oriente, neque ab Occaſu, neque à deſerto ſunt exaltationes: quia Deus iudex eſt, hic humiliat & hic eleuat. Quia non poteſt Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius conſilio alios excellere, alios manere contemptibiles.

Prou.16.1. *Exo.21.13.* *Prou.16.33.* *Pſal.75.7.*

Exod.19.13. *Ionæ 1 4.* *Etiam in particularium euētuum diuerſa diſpenſatione conſiderandam Dei prouidentiam.* *Pſal.104.4.*

7 Quinetiam particulares euentus teſtimonia eſſe dico in genere ſingularis Dei prouidētiæ. Excitauit Deus in deſerto ventum auſtralem qui populo adueheret copiā auium. Quum Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitando emiſit. Dicent qui non putant Deum mundi gubernacula tenere, hoc fuiſſe præter communem vſum. Atqui inde colligo nullum vnquam ventum oriri, vel ſurgere, niſi ſpeciali Dei iuſſu. Nec verò aliter verum eſſet illud, ventos facere ſuos nuntios, & miniſtros ſuos ignem flammeum, nubes facere vehicula ſua, & equitare ſuper alas venti: niſi & nubes & ventos circumageret ſuo arbitrio, ſingularémque virtutis ſuæ præſentiam in illis oſtenderet. Sic etiam alibi docemur, quoties ventorum flatu mare ebullit, impetus illos teſtari ſingularem Dei præſentiam. Præcipit, & excitat ſpiritum procellæ, & in ſublime attollit fluctus maris. deinde ſtare facit procellam in ſilentio, vt ceſſent fluctus nauigantiū: ſicut alibi denuntiat, ventis vrentibus ſe flagellaſſe populum. Sic quum naturaliter vis generandi indita ſit hominibus, Deus tamen ſpeciali gratiæ vult ferri acceptum quod alios relinquit

Pſal.107.25. 29. *Amos 4.9.* *Hag.1.11.* *Pſal.127.3.*

linquit in orbitate,alios ſobole dignatur:nam donum eius,fructus ven-
tris.Ideo dicebat Iacob vxori, An ego pro Deo ſum,vt tibi dem liberos? *Gen.30.2.*
Vt ſemel finiam, nihil magis ordinarium in natura quàm nos pane ali.
Atqui pronunciat Spiritus non modò terræ prouentum Dei eſſe donum *Deut.8.3.*
ſpeciale,ſed non viuere ſolo pane homines: quia non ipſa ſaturitas eos
vegetat, ſed arcana Dei benedictio : ſicut è conuerſo minatur ſe fractu-
rum panis fulturam. Nec verò aliter ſeria poſſet concipi oratio de quo- *Iſa.3.1.*
tidiano pane,niſi Deus cibum paterna manu nobis ſuggereret.Ideo Pro-
pheta, vt fidelibus perſuadeat, Deum in ipſis paſcendis optimi patrisfa-
miliâs partes implere,admonet,eſcam dare omni carni.Denique vbi ab *Pſal.136.25.*
vna parte audimus,Oculi Domini ſuper iuſtos,& aures eius ad preces eo *Pſal.34.16.*
rum:ab altera autem,Oculus Domini ſuper impios,vt perdat è terra me- *Ibid.17.*
moriam eorum,ſciamus creaturas omnes ſurſum & deorſum præſto ad
obſequium adeſſe,vt eas in quemcunque vult vſum accommodet. Vnde
colligitur, non tantùm generalem eius prouidentiam vigere in crea-
turis,vt naturæ ordinem continuet:ſed in certum & proprium finem a-
ptari,admirabili eius conſilio.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur eſſe *Contra eos qui ca lumniantur, hanc doctrinam de Prouidentia Dei eſſe dogma Stoicorum de Fato.*
dogma Stoicorum,de fato: quod & Auguſtino exprobratum aliquando *Lib.ad Bonif.2. cap.6.& alibi.*
fuit. Nos etſi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum non re-
cipimus: tum quia eſt ex eorum genere,quorum profanas nouitates re- *1.Tim.6.20.*
fugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conantur grauare Dei ve-
ritatem.Dogma verò ipſum falſò nobis ac malitioſè obiectatur.Non e-
nim cum Stoicis neceſſitatem comminiſcimur ex perpetuo cauſarum
nexu & implicita quadam ſerie, quæ in natura contineatur: ſed Deum
conſtituimus arbitrum ac moderatorem omnium,qui pro ſua ſapientia,
ab vltima æternitate decreuit quod facturus eſſet : & nunc ſua potentia,
quod decreuit, exequitur. Vnde eius prouidentia non cœlum modò ac
terram,& creaturas inanimatas, ſed hominum etiam conſilia & volun-
tates gubernari ſic aſſerimus, vt ad deſtinatum ab ea ſcopum rectà fe-
rantur. Quid ergo?inquies:nihílne fortuitò,nihil contingenter accidit? *An aliquid fortuitò vel contingenter accidat,Baſilius.*
Reſpondeo,verè à Baſilio magno dictum eſſe,Fortunã &Caſum,Ethni-
corum eſſe voces, quarum ſignificatione piorum mentes occupari non
debeant. Nam ſi ſucceſſus omnis,Dei benedictio eſt,calamitas & aduer-
ſitas, eius maledictio: fortunæ iam in rebus humanis aut caſui nullus
relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Auguſtini debet,In li- *Auguſt.1.Retract. cap.1.*
bris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellaſſe
Fortunam,quamuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi,
ſed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde &
illa verba ſunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forſan, Forſi-
tan,Fortaſſe, Fortuitò : quod tamen totum ad diuinam reuocandum eſt
prouidentiam. Neque hoc tacui,dicens, Etenim fortaſſe quæ vulgò For-
tuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur : nihílque aliud in re-
bus caſum vocamus, niſi cuius ratio & cauſa ſecreta eſt. Dixi quidem
hoc:verùm pœnitet me ſic nominaſſe illic Fortunam:quum videam ho
mines habere in peſſima conſuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus vo-
luit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique paſſim docet, ſi quid Fortu-
næ relinquitur temerè verſari mundum. Et quanquam alicubi definit,
partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri,
huic tamen ſubeſſe homines & ab ea regi, ſatis paulò pòſt oſtendit,prin
cipium illud ſumens, nihil eſſe abſurdius quàm fieri quicquam niſi or-
dinante Deo:quia temerè accideret. Qua ratione & contingentiam quæ *Lib.83.Quæſtion.*
ab hominum arbitrio pendet, excludit: mox verò clariùs cauſam eſſe
quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permiſſionis ab ipſo

f.iiij

mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, ſummam eſſe probat & primam omnium cauſam: quia nihil niſi ex iuſſu eius vel permiſſione accidit. Certè non fingit Deum in otioſa ſpecula ceſſantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non poſſet cenſeri cauſa.

Lib. de Trin. 3. capit. 4.

Fortuita dici poſſe quoad nos, quæ in natura ſua conſiderata, aut ſecundum notitiã noſtrã æſtimata eiuſmodi apparent, licet in Dei occulto conſilio ſint neceſſaria.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentiæ Dei altitudinem ſubſidit mentis noſtræ tarditas, adhibenda eſt quæ eam ſubleuet diſtinctio. Dicam igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei conſilio & certa diſpenſatione, nobis tamen eſſe fortuita: non quòd Fortunam reputemus mundo ac hominibus dominari, temeréque omnia ſurſum deorſum volutare (abeſſe enim à Chriſtiano pectore decet hanc vecordiam) ſed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, neceſſitas, vt plurimùm in Dei conſilio latet, & humana opinione nõ apprehenditur, quaſi fortuita ſunt quæ certum eſt ex Dei voluntate prouenire. Non enim aliam imaginem præ ſe ferunt, aut in natura ſua conſideratæ, aut ſecundùm notitiam noſtram iudiciúmque æſtimatæ. * Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui ſyluam ingreſſus cum comitatu fidorum hominum, imprudenter à ſociis aberret, ipſo errore feratur in ſpoliatium, incidat in latrones, iugulatur. Mors eius non tantùm Dei oculo præuiſa, ſed decreto ſtabilita fuerat. Non enim dicitur præuidiſſe quantum cuiuſque vita protenderetur, ſed terminos conſtituiſſe ac fixiſſe qui præteriri non poterunt. Quantum tamen mentis noſtræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparent. Quid hîc ſentiet Chriſtianus? nempe quicquid in morte eiuſmodi interceſſit, fortuitu in natura, vt eſt, reputabit, prouidentiam tamen Dei præfuiſſe non dubitabit ad fortunam in ſuũ finem dirigendam. * Eadem eſt ratio futurorum contingentiæ. Futura omnia vt incerta nobis ſunt, ita in ſuſpenſo habemus, acſi vtranuis in partem propenſa forent. Manet tamen nihilominus cordibus noſtris infixum, nihil euenturum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc ſenſu apud Eccleſiaſten ſæpe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam cauſam, quæ procul abſcondita eſt. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditũ eſt in Scripturis, quin ſemper micarent in tenebris aliquæ ſcintillæ. Sic Philiſtinorum augures, quanuis ambigui vacillent, Deo tamen partim aduerſum caſum tribuunt, partim fortunæ. Si arca, inquiunt, tranſierit per viam illam, ſciemus Deum eſſe qui eos percuſſit: ſin verò per alteram, caſus fuit ſuper nos. Stultè quidẽ, vbi eos fallit diuinatio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos conſtringi, ne audeant quod infeliciter illis acciderat fortuitum putare. Cæterùm quomodo prouidentiæ ſuæ fræno euentus quoſlibet in quãcunque vult partem flectat Deus, inſigni exemplo liquebit. Ecce eodem articulo temporis quo deprehenſus fuerat Dauid in deſerto Mahon, irruptionem faciunt Philiſtini in terram, cogitur Saul diſcedere. Si Deus, ſaluti ſerui ſui conſulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quanuis repentè præter hominum opinionem arma ceperint Philiſtini, non tamen dicemus caſu fuiſſe factum: ſed quæ nobis videtur contingentia, ſecretum Dei impulſum fuiſſe agnoſcet fides. Non ſemper quidem apparet ſimilis ratio: ſed indubiè ſic habendum eſt, quæcunque cernuntur in mundo conuerſiones, ex ſecreta manus Dei agitatione prodire. Intereà, quod ſtatuit Deus, ſic neceſſe eſt euenire vt tamen neq; præciſè neque ſuapte natura neceſſarium ſit. exemplum in Chriſti oſſibus familiare occurrit. Quum induerit corpus noſtro ſimile, fragilia fuiſſe eius oſſa nemo ſanus negabit: quæ tamen frangi fuit impoſſibile. Vnde iterum videmus

** Prouidentiæ Dei conſideratio in rebus præteritis.*

Iob. 14. 5.

** Prouidentiæ Dei conſideratio in rebus futuris: & futura omnia, vt nobis incerta ſunt, non minus poſſe cõtingentia.*

1. Sam. 6. 9.

1. Sam. 23. 26. 27.

videmus non temerè in ſcholis inuentas fuiſſe diſtinctiones de neceſſitate ſecundum quid, & abſoluta: item conſequentis & conſequentiæ quando oſſa Filij ſui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati ſubiecit, atque ita reſtrinxit ad conſilij ſui neceſſitatem quod naturaliter contingere potuit.

Quorſum & in quem ſcopum referenda ſit hæc doctrina, vt nobis conſtet eius vtilitas. CAP. XVII.

Tria conſideranda, vt in rectũ finẽ referatur doctrina de prouidentia Dei, quo nobis conſtet eius vtilitas.

PORRO (vt propenſa ſunt ad vanas argutias hominum ingenia) fieri vix poteſt quin ſe perplexis nodis impediant quicunque non tenent probum rectúmque huius doctrinæ vſum. Itaque in quem finẽ omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hîc attingere expediet. Ac primò quidem notandum eſt, tam in futurum quàm in præteritum tempus conſiderandam eſſe prouidentiam Dei: deinde ſic moderatricem eſſe rerum omnium, vt nunc mediis interpoſitis operetur, nunc ſine mediis, nunc contra omnia media. Poſtremò huc tendere vt totum humanum genus ſibi eſſe curæ Deus oſtendat: præcipuè verò in regenda Eccleſia (quam propiore intuitu dignatur) ſe excubias agere. Iam & hoc addendum eſt, quanuis aut paternus Dei fauor & beneficentia, aut iudicij ſeueritas ſæpe in toto prouidentiæ curſu reluceat: interdũ tamen eorum quæ accidunt occultas eſſe cauſas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro ſolicitet, acſi Deus homines quaſi pilas iactando, ludum exerceret. Verum quidem eſt, ſi quietis & ſedatis mentibus ad diſcendum parati eſſemus, exitu tandem patefieri, Deo conſtare optimam conſilij ſui rationem: vel vt ſuos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & laſciuiam domet, vel ad ſui abnegationem ſubigat, vel expergefaciat torporem: rurſum vt proſternat ſuperbos, vt impiorum aſtutiam diſcutiat, vt diſſipet eorum machinationes. Vtcunque tamen nos lateant ac fugiant cauſæ, apud eum eſſe abſconditas certò habendũ eſt: ac proinde cum Dauide exclamandum, Magna feciſti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas ſuper nos non licet ordinare: ſi loqui tento, præualent ſupra narrationem. Etſi enim ſemper in ærumnis noſtris occurrere debẽt peccata, vt pœna ipſa nos ad pœnitentiam ſolicitet: videmus tamen vt Chriſtus arcano Patris conſilio plus iuris aſſerat, quàm vt quenq; prout meritus eſt, caſtiget. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: ſed vt manifeſtetur gloria Dei in ipſo. Hîc enim obſtrepit ſenſus, dum ipſos natales præuenit calamitas, acſi Deus parum clementer immeritos ſic affligeret. Atqui in hoc ſpectaculo fulgere gloriam Patris ſui teſtatur Chriſtus, modò puri ſint nobis oculi. Sed tenenda modeſtia eſt, ne ad cauſam reddendam Deum trahamus: ſed ita reuereamur occulta eius iudicia, vt nobis eius volũtas iuſtiſſima ſit rerum omnium cauſa. Quum cœlum occupant denſæ nubes, exoritúrque violenta tempeſtas, quia & triſtis caligo oculis obiicitur, & tonitru aures percellit, & ſenſus omnes terrore obſtupefiunt, videntur nobis omnia confundi & miſceri: eadem interim ſemper manet in cœlo quies & ſerenitas. Ita ſtatuendũ eſt, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iuſtitiæ & ſapientiæ ſuæ luce hos ipſos motus optimè compoſito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigioſus in hac parte eſt multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad ſuum calculum, & arcana eius conſilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre ſententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præpoſterum, quàm erga æquales noſtros hac vti modeſtia,

Vbi eorum quæ accidunt cauſæ nobis non apparent, cauendum eſſe ne vel fortunæ impetu res volui putemus, vel Deo obloquamur: ſed ita nos reuererò oportere eius iudicia occulta, vt nobis eius volũtas iuſtiſſima ſit rerum omnium cauſa.

Pſal. 40. 6.

Iohan. 9. 3.

vt iudicium ſuſpendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: obſcuris autem Dei iudicis, quæ reuerenter ſuſcipere decebat, proteruè inſultare?

Contra canes quoſdam (qui doctrinã de prouidentia Dei latratu ſuo hodie impetũt) probatur ex Scriptura, quũ Deus voluntatem ſuam in Lege et Euangelio ita reuelarit, vt ſuorũ mẽtes illuminet intelligẽtiæ Spiritu, ad myſteria percipienda quæ illic continentur, alioqui incomprehenſibilia, mundi tamen gubernãdi rationem vocari profundã abyſſũ: quia dum nos eius cauſæ latent, reuerenter tamen adoranda eſt.

Pſal.36.7.
Deut.30.11.
Rom.11.33.
Deut.29.29.

2 Ergo Dei prouidentiam rite & vtiliter nemo expendet, niſi qui ſibi cum fictore ſuo mundíque opifice negotium eſſe reputans, ad metum & reuerentiam, qua decet humilitate, ſe ſubmiſerit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinam hanc virulentis ſuis morſibus, vel ſaltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipſis dictat propria ratio. Nos etiam quanta poſſunt proteruia exagitant, quòd non contenti Legis præceptis, quibus comprehenſa eſt Dei voluntas, arcanis etiam eius conſiliis mundum regi dicamus. Quaſi verò cerebri noſtri figmentum ſit quod docemus: ac non vbique idem diſertè pronuntiet Spiritus, & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne ſuas blaſphemias audeant in cœlum euomere: quò liberiùs inſaniant, ſe nobiſcum litigare fingunt. Verùm niſi admittant, incomprehenſibili Dei conſilio quicquid in mundo accidit gubernari, reſpondeant quorſum dicat Scriptura, eius iudicia profundam eſſe abyſſum. Nam quum clamet Moſes, voluntatem Dei non procul in nubibus, vel in abyſſis quærendam eſſe, quia familiariter in Lege expoſita ſit, ſequitur profundæ abyſſo conferri aliam voluntatem abſconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarum & ſapientiæ & cognitionis Dei! quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & imperueſtigabiles viæ eius! Quis enim cognouit mentem Domini? aut conſiliarius eius fuit? Ac verum quidem eſt, in Lege & Euangelio comprehendi myſteria quæ longè emineant ſupra ſenſus noſtri modum: ſed quoniam Deus ad capienda hæc myſteria, quæ verbo patefacere dignatus eſt, ſuorum mentes intelligentiæ ſpiritu illuminat: nulla iam illic abyſſus, ſed via, in qua tutò ambulandum eſt, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conſpicuęq; veritatis ſchola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyſſus vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adoranda eſt. Pulchrè vtrunque paucis verbis expreſſit Moſes. Occulta, inquit, Deo noſtro: quę autem hìc ſcripta ſunt, ad vos & filios veſtros pertinent. Videmus enim vt non tãtùm ad Legem meditandam ſtudium adiicere, ſed arcanam Dei prouidẽtiam reuerenter ſuſpicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogium ponitur in libro Iob, quòd mentes noſtras humiliet. Poſtquam enim orbis machinam ſurſum & deorſum luſtrando, magnificè diſſeruit author de operibus Dei, ſubiicit tandem, En iſtæ ſunt extremitates viarum eius, & quantulum quod auditur in eo? Qua ratione diſtinguit alio loco inter ſapientiam quæ penes Deum reſidet, & ſapiendi modum quem hominibus præſcripſit. Nam vbi de naturæ arcanis concionatus eſt, ſapientiam dicit ſoli Deo eſſe cognitam, fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulo pòſt ſubiicit, vulgatam eſſe vt inueſtigetur: quia dictum ſit homini, Ecce timor Dei eſt ſapientia. Huc ſpectat Auguſtini dictum, Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in ſola bona voluntate nos ſecundum Legem agere, in aliis verò ſecundum Legem agi: quia eius prouidentia Lex ſit incommutabilis. Ergo quum ſibi ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc ſit ſobrietatis ac modeſtiæ lex, acquieſcere ſummo eius imperio, vt eius voluntas nobis ſit vnica iuſtitiæ regula, & iuſtiſſima cauſa rerum omnium. Non illa quidem abſoluta voluntas de qua garriunt ſophiſtæ, impio profanóque diſſidio ſeparantes eius iuſtitiam à potentia: ſed illa moderatrix rerum omnium prouidentia, à qua nihil niſi rectum manat, quamuis nobis abſconditæ ſint rationes.

Iob 26.14.
Iob 28.
Lib.83. quæſt. cap.27.

Pr[illegible] eiuſmodi

3 Ad hanc modeſtiam quicunque erunt compoſiti, neque in præteritum

teritum tempus de rebus aduerſis contra Deum frement, neque ſcelerum culpam in ipſum regerent: ſicut Homericus Agamemnon, ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι, Ἀλλὰ ζεὺς καὶ μοῖρα: neque rurſum, vt Plautinus ille adoleſcens, quaſi fatis abrepti, deſperatione ſe proiicient in exitium, Inſtabilis eſt ſors rerum, pro libidine fata agunt homines: referam me ad ſcopulũ, vt rem iſtic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen ſuis flagitiis obtendent. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulſor fuit: credo deos voluiſſe: Nam ni vellent, non fieret, ſcio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac diſcent, vt Spiritu duce illuc nitantur, ſimul Deum quocunque vocat ſequi parati, re ipſa oſtendent nihil huius doctrinæ cognitione eſſe vtilius, quam immeritò exagitant peruerſi homines, quòd ea quidam perperam abutantur. Stultè cum ſuis ineptiis tumultuantur profani homines, vt penè cœlum terræ, vt dicitur, permiſceant. Si mortis noſtræ punctum ſignauit Dominus, effugere non licet: fruſtra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius committere ſe viæ non audet, quam periculoſam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos acceſſit, ac pharmacis ſe fatigat, vt vitæ opituletur: alius à craſſioribus cibis abſtinet, ne lædat imbecillam valetudinem: alius ruinoſas ædes inhabitare formidat: omnes denique vias excogitant, & magna animi intentione excudunt, quibus id quod concupiſcunt, aſſequantur: aut hæc omnia inania ſunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, ſanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita ſua induſtria vel obtinere, vel refugere ſtudent. Quinetiam orationes fidelium peruerſas, nedum ſuperuacuas fore colligunt, quibus petitur vt Dominus proſpiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In ſumma, omnia quæ in poſterum capiuntur conſilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentiæ aduerſa, quæ, illis non aduocatis quid fieri vellet, decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidentiæ Dei imputant, vt conniueant ad hominem, quem idipſum deſignaſſe conſtet. Occidit ſicarius probum ciuem? exequutus eſt, inquiunt, conſilium Dei. Furatus eſt aliquis, aut ſcortatus? quia fecit quod prouiſum erat à Domino & ordinatum, miniſter eſt eius prouidentiæ. Parentis mortem, neglectis remediis, ſecurus filius expectauit? non potuit Deo obſiſtere, qui ſic ab æterno præſtituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocant, quia Dei ordinationi obſequantur.

homines ſtultè tumultuari cum obtẽdunt. ſi certa de Dei prouidentia vera ſit, orationes fidelium quibus aliquid in futuris petant, eſſe peruerſas. nõ eſſe capienda de rebus futuris conſilia, & homines qui aliquid contra Legẽ Dei admiſerint, non peccaſſe quæ præcipitia vitabũt quicunque in prouidentia Dei conſideranda ad veram modeſtiam erunt compoſiti.

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facilè cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorum ſtoliditatem ridet qui ſine Domino quiduis audacter ſuſcipiunt, acſi eius manu non regerentur: ita alibi ſic loquitur, *Cor hominis cogitat viam ſuam, & Dominus diriget greſſus eius: ſignificans, æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus ſub eius voluntate & proſpiciamus nobis, & omnia noſtra diſpenſemus. Neque id manifeſta caret ratione. Namque is qui vitam noſtram ſuis terminis limitauit, eius ſimul curam apud nos depoſuit: eius conſeruandæ rationibus ſubſidiiſque inſtruxit: periculorum quoque præſcios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia ſuggeſſit. Nunc perſpicuum eſt quid ſit noſtri officij: nempe, ſi vitam nobis noſtram tutandam commiſit Dominus, vt eam tueamur: ſi ſubſidia offert, vt iis vtamur: ſi pericula præmonſtrat, ne temerè irruamus: ſi remedia ſuppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, niſi fatale: quod ineluctabile eſt remediis omnibus. Quid autem ſi ideo fatalia non ſunt diſcrimina, quia iis propulſandis ac ſuperandis remedia tibi Dominus aſſignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine

** Prou. 16.9.*

In reb⁹ futuris Scriptura bene cõciliare humanas deliberationes cũ Dei prouidẽtia probatur: quia æternis eius decretis minimè impedimur quominus ſub eius volũtate & proſpiciam⁹ nobis, & oĩa noſtra diſpẽſemus, conſultãdi enim cauẽdiq́; artes inſpiratas hominibus eſſe à Domino, quibus prouidentiæ eius ſubſeruimus in vitæ propriæ conſeruatione.

**Cic. de Fato: Rectè Chryſippus, tam fatale eſt medicum adhibere, quàm cõualeſcere.*

diuinæ diſpenſationis conueniat. * Tu cauendum non eſſe periculum colligis, quia fatale quum non ſit, ſimus etiam citra cautionem euaſuri: Dominus autem ideo vt caueas iniungit, quia fatale tibi eſſe nolit. Non expendunt inſani iſti quod eſt ſub oculis, conſultandi cauendíque artes inſpiratas hominibus eſſe à Domino, quibus prouidentiæ eius ſubſeruiant, in vitę proprię conſeruatione. Quemadmodum contrà neglectu & ſocordia, quæ illis iniunxit mala, ſibi acceſſunt. Qui fit enim vt vir prouidus, dum ſibi conſulit, imminentibus etiam malis ſe explicet, ſtultus inconſulta temeritate pereat, niſi quòd & ſtultitia & prudentia diuinæ ſunt diſpenſationis inſtrumenta in vtranque partem? Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, vt tanquam dubiis occurramus, neque deſinamus parata remedia opponere, donec aut ſuperata fuerint, aut omnẽ curam ſuperauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non ſemper nudam occurrere, ſed prout adhibitis mediis eam Deus quodammodo veſtit.

In præteriti temporis euẽtibus intercedere Dei voluntatẽ: nec tamen excuſari ſcelerũ authores: quia propria cõſcientia redarguũtur, nec Dei voluntati, ſed ſuæ cupiditati obſequuntur. Eos quidẽ diuinæ prouidentiæ eſſe inſtrumenta, ſed ita vt totũ malũ in ſe deprehendant, penes Deũ autem nõ niſi legitimus malitiæ eorũ vſus reperiatur. Vide cap. 18 ſect. 4. vbi idem oſtẽditur in electione regis Iarobeã, deficientibus à domo Dauidis decem tribubus, cæde filiorum Achab, & traditione Filij Dei.

5 Iidem præteriti temporis euentus perperam & inconſideratè ad nudam Dei prouidentiam trahunt. Nam quia ex ea pendent quęcunque contingunt, ergo, inquiunt, nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquiunt, fur punietur qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit caſtigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei voluntati ſeruiunt huiuſmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei voluntati ſeruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere miniſterium Deo iubenti dicemus, quum malignæ cupiditati tãtùm obſequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò cõtendit quò ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, niſi ex eius verbo? Proinde in rebus agendis ea eſt nobis perſpicienda Dei voluntas quam verbo ſuo declarat. Id requirit vnum Deus à nobis, quod præcipit. Siquid aduerſus præceptum deſignamus, non obedientia eſt, ſed contumacia & tranſgreſſio. At, niſi vellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei obſequium præſtemus? At nobis ea nequaquam mandat: quin potius irruimus, non quid ille velit cogitantes, ſed libidinis noſtrę intẽperie ſic feruentes, vt contra ipſum deſtinato conſilio nitamur. Atq; hac ratione, malè agendo, iuſtę eius ordinationi ſeruimus: quia pro immenſa ſuæ ſapientiæ magnitudine, ad bene agendum malis inſtrumentis vti bene probéque nouit. Ac vide quàm inſulſa ſit eorum argumentatio: impunita eſſe authoribus ſuis ſcelera volunt, quia nonniſi Dei diſpenſatione patrantur. *Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos, diuinæ eſſe prouidentiæ inſtrumenta, quibus Dominus ipſe ad exequenda quę apud ſe conſtituit iudicia, vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excuſationem deberi nego. Quid enim? An vel eadem ſecum iniquitate Deum implicabunt, vel ſuam prauitatem illius iuſtitia operient? Neutrum poſſunt. Quò minus ſe purgent, propria conſcientia redarguuntur: quò minus Deum inſimulent, totum in ſe malum deprehendunt: penes ipſum, nonniſi legitimum malitiæ ſuę vſum. Sed enim per ipſos operatur. Et vnde, quaſo, fœtor in cadauere, quod calore ſolis tum putrefactum, tum reſeratum fuerit? Radiis ſolis excitati omnes vident: nemo tamen illos fœtere ideo dicit. Ita quũ in homine malo ſubſideat mali materia & culpa, quid eſt quòd inquinamentum aliquod contrahere putetur Deus, ſi ad ſuum arbitrium vtatur eius miniſterio? Faceſſat igitur canina hęc procacitas, quę allatrare quidem eminus Dei iuſtitiam poteſt, ſed non attingere.

**Vide Socratis de accuſatorib⁹ dictũ, apud Platonem in Apologia. Non ſic Cicero de Natura deorum lib. 3.*

Pia ſanctaq; prouidentię Dei medita

6 Verùm has calumnias vel potius phreneticorum deliria diſcutiet pia ſanctáque prouidentię meditatio, quam nobis dict

regula, vt optimus & ſuauiſſimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Chriſtianum pectus, quum certo certius perſuaſum ſit, omnia Dei diſpēſatione euenire, nihil fortuitò contingere: ad illum, velut præcipuam rerum cauſam, oculos ſemper referet: cauſas tamē inferiores ſuo loco intuebitur. Deinde ſingularem Dei prouidentiam ad ſe conſeruandum excubare non dubitabit, quæ nihil euenire paſſura ſit, quàm quod bono ac ſaluti ſibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cūm reliquis creaturis illi negotium eſt, vtrobique ſibi pollicebitur Dei prouidentiam regnare. Quantum ad homines attinet, ſiue boni ſint, ſiue mali, eorum conſilia, voluntates, conatus, facultates ſub eius manu eſſe agnoſcet, vt flectere quò libuerit, ac quoties libuerit conſtringere, in eius arbitrio ſitum ſit. Singularem Dei prouidentiam in ſalutem fidelium excubare plurimæ ſunt & luculentiſſimæ promiſſiones quæ teſtentur: Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet, nec permittet vnquam fluctuari iuſtum. Quoniam illi curæ ſumus. Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Ero clypeus tuus, murus aheneus: aduerſantibus tibi aduerſabor. Etiamſi mater obliuiſcatur filiorum, non tamen obliuiſcar tui. Quinetiam hic potiſſimus eſt ſcopus in hiſtoriis Biblicis, vt doceant tanta ſedulitate vias ſanctorum cuſtodiri à Domino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulo antè à nobis exploſa fuit eorum opinio, qui vniuerſalem Dei prouidentiam comminiſcūtur, quæ non ſpeciatim ad curam vniuſcuiuſque creaturæ ſe demittat: in primis tamen ſpecialem hāc curam erga nos recognoſcere operæpretium eſt. Vnde Chriſtus, vbi aſſeruit ne viliſſimum quidem paſſerculum in terram decidere ſine Patris voluntate, huc ſtatim applicat, vt quo pluris ſumus paſſeribus, eo propiore cura reputemus Deum nobis proſpicere: ac eouſque ipſam extendit, vt confidamus capillos capitis noſtri numeratos eſſe. Quid nobis aliud optemus, ſi nec vnus è capite pilus defluere poteſt niſi ex eius voluntate? Non de genere humano tantùm loquor: ſed quia Deus Eccleſiam ſibi in domiciliū elegit, non dubium eſt quin paternam in ea regenda curam ſingularibus documentis oſtendat.

7 His tum promiſſis, tum exemplis confirmatus Dei ſeruus, ad unget teſtimonia quæ docent ſub eius poteſtate eſſe omnes homines, ſiue eorum conciliandi ſunt animi, ſiue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim eſt qui dat nobis gratiam, non apud eos modò qui nobis bene volūt, *ſed etiam in oculis Ægyptiorum: hoſtium verò noſtrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim mentem illis adimit, nequid ſani ſobriíve capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os omnium Prophetarum, ad decipiendum Achab: Rechabeam iuuenili conſilio dementat, vt regno per ſuam ſtultitiam ſpolietur. Nonnunquam vbi mentem illis concedit, ita abſterret & exanimat, ne id quod cōceperunt, velint, aut machinentur. Interdum etiam, vbi conari permiſit quod libido & rabies ſuadebat, impetus eorum opportunè abrumpit, nec ſinit ad finem vſque procedere quod inſtituūt. *Sic conſilium Achitophel, quod exitiale Dauidi futurum erat, ante tempus diſſipauit. Sic & creaturas omnes in ſuorum bonum ac ſalutem moderari, ei curæ eſt, ac diabolum etiam ipſum, quem conſpicimus, nihil auſum fuiſſe tentare aduerſum Iob, ſine permiſſu eius ac mandato. Hanc notitiam neceſſariò ſequitur tum animi gratitudo in proſpero rerum ſucceſſu, tum in aduerſitate patientia, tum etiam in poſterum incredibilis ſecuritas. Quicquid ergo proſperè atque ex animi ſententia eueniet, id totum acceptum Deo referet, ſiue per hominum miniſterium ſenſerit eius beneficentiam, ſiue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim

tio, quā dictat pietatis regula: primùm vt certo perſuaſi nihil fortuitò contingere, ad Deū velut præcipuā rerum omnium cauſam oculos ſemper referamus: deinde vt ſingularem eius prouidentiam pro nobis excubare nō dubitemus, in quem vſum ſumendæ ex Scriptura, Dei promiſsiones quæ id teſtentur, quarū quędam hic inſerūtur.

*Pſal.*55.23.
1. *Pet* 5.9.
*Pſal.*91.1.
*Zach.*2.8.
*Iſa.*26.2.
*Iſa.*49.15.
*Matt.*10.29.
*Ibid.*30.

*Ex.3.21. 1. *Re.*22.22. *Ibid.*12.10.15.
*2. *Sa.*17.7. & 14.
Iob 1.12.

Ad piā & fructuoſam prudentię Dei meditationē cōducūt teſtimonia Scripturæ quæ docent ſub Dei poteſtate eſſe oēs homines, ſiue cōciliādi nobis ſint eorū animi, ſiue cohibēda malitia hoſtiū noſtrorū, quod poſtremū Deus variis modis facit nēpe interdū mentem illis adimēdo, nōnunquā, vbi mētē illis cōcedit, abſterrēdo, ne quod cōceperūt machinētur: interdū etiā vbi conari

permiſit, impetꝰ eorũ opportunè abrũpẽdo, quã notitiam neceſſario ſequitur animi gratitudo in proſpero rerum ſucceſſu.

reputabit cum animo ſuo, Certè Dominus eſt qui ad me iſtorũ animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt ſuæ erga me benignitatis inſtrumẽta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum eſſe qui cœlum exaudit, vt cœlum exaudiat terram, ipſa quoque exaudiat ſuos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini ſolam eſſe qua omnia proſperentur: nec tot cauſis admonitus, ingratus eſſe ſuſtinebit.

Piam notitiam prouidẽtiæ Dei ſequitur patientia placidaq́ animi moderatio quum ab hominibus lædimur: qđ Ioſephi à fratribꝰ, Iobi à Chaldæis afflicti, & Dauidis à Semei conuitiis impetiti exempla demonſtrant.

Gen.45.8, & 50.20.
Iob 1.21.
2.Sam.16.10.
Pſal.39.10.

8 Si aduerſi quid contigerit, extemplo mentem hîc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiam placidámque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioſeph in recognoſcenda fratrum perfidia immoratus eſſet, nunquam fraternum potuiſſet in eos animum recipere. Sed quoniam mentem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ, ad manſuetudinem ac clementiam inclinatus eſt, vt fratres etiam vltro ſoletur, ac dicat, Non vos eſtis qui me vendidiſtis in Ægyptum, ſed Dei voluntate præmiſſus ſum ante vos, vt vitam vobis conſeruem. Vos quidem cogitaſtis de me malum, ſed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldæos ſe conuertiſſet, à quibus vexabatur, ſtatim accenſus eſſet ad vindictã: ſed quia opus Domini ſimul recognoſcit, ſemet pulcherrima illa ſententia conſolatur, Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictum. Sic Dauid conuitiis & lapidibus à Semei impetitus, ſi in hominem defixiſſet oculos, ad retaliandam iniuriam ſuos animaſſet: verùm quia nõ ſine Domini motu illum agere intelligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem fræno alibi doloris intemperiem cohibet. Tacui & obmutui, inquit, quia tu feciſti Iehouah. Si nullum efficacius eſt iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt poſſit eò mentem ſemper reuocare, Dominus voluit, ideo ferendum eſt: non modò quia reluctari non licet, ſed quia nihil vult niſi quod & iuſtum ſit & expediat. Summa huc redit, vt iniuſtè ab hominibus læſi, omiſſa eorum improbitate (quæ nihil quàm dolorem noſtrum exaſperaret, animóſque acueret ad vindictam) meminerimus ad Deum conſcendere, ac pro certo ſtatuere diſcamus, iuſta eius diſpenſatione fuiſſe & permiſſum & immiſſum quicquid hoſtis ſceleratè in nos admiſit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compeſcat, prudenter admonet, nobis non eſſe luctam cum carne & ſanguine, ſed cum hoſte ſpirituali Diabolo, vt nos ad certandum paremus. Sed hæc ad ſedãdos omnes iracundiæ impetus vtiliſſima admonitio eſt, tam Diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & ſedere quaſi agonothetam vt patientiam noſtram exerceat. Quòd ſi abſq; hominum opera eueniant quæ nos premunt clades & miſeriæ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid proſperi eſt, ex fonte benedictionis Dei fluere: aduerſa omnia eſſe eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denuntiatio, Si temerè inceditis contra me, ego quoque temerè incedam contra vos. Quibus verbis coarguitur torpor noſter, vbi pro communi carnis ſenſu fortuitum eſſe ducentes, quicquid in vtranque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad reſipiſcẽtiam ſtimulamur. Hæc eadem ratio eſt cur acerbè expoſtularent Ieremias & Amos cum Iudæis, quia tam bona quàm mala fieri putarent Deo non iubente. Eodem refertur illa Iſaiæ concio, Ego Deus creans lucem, & formans tenebras: faciens pacem, & creans malum: ego Deus facio hæc omnia.

Epheſ.6.12.

Quũ ſine hominum opera nos miſeria aliqua premi cõtingit, etiã tum piam notitiã prouidẽtiæ Dei optimũ eſſe impatiẽtiæ remediũ, quia res aduerſas etiã prodire à Deo Scriptura teſtatur.

Deut.28.
Leuit.26.23.
Thren.3.38.
Amos 3.6.
Iſa.45.7.

In Dei prouidentiã præcipuè intentus vir pius, nõ tamen conniuet ad cauſas

9 Neque tamen interim ad cauſas inferiores vir pius conniuebit. Neque enim quia miniſtros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo illos præteribit: acſi nullam gratiam ſua humanitate promeriti eſſent: ſed illis obſtrictum ſe ex animo ſentiret, & libenter

bentet fatebitur obligationem,& gratiam pro facultate & re nata referre ſtudebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerebitur & prædicabit, vt præcipuum authorem: ſed homines vt eius miniſtros honorabit:atq;, vt res eſt, intelliget ſe Dei voluntate iis eſſe deuinctum per quorum manum beneficus eſſe voluerit. Si quid iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidem volente factum id apud ſe ſtatuet, verum ſibi quoque imputabit. Si quis morbo abſumptus ſit, quem, quum ex officio curare debuiſſet, negligenter tractauit : tametſi non ignorabit ad terminum perueniſſe quem præterire non poterat, peccatum tamẽ ſuum inde non eleuabit, ſed quia non eſt defunctus erga eum fideliter ſuo munere, perinde accipiet acſi negligentię ſuæ culpa periiſſet. Multo minus, vbi in deſignando vel homicidio vel furto fraus & concepta animo malitia interceſſerit, eam excuſabit ſub prætextu diuinæ prouidentiæ: ſed in eodem facinore, Dei iuſtitiam, hominis nequitiam, vt ſe vtraque manifeſtè prodit, diſtinctè contemplabitur. In futuris verò potiſſimùm, inferiorum huiuſmodi cauſarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet ſi non deſtituetur ſubſidiis humanis, quibus ad incolumitatem ſuam vtatur: itaque nec in capiendis conſiliis ceſſabit, nec torpebit in ope eorum imploranda, quibus ſuppetere conſpiciet vnde iuuetur: ſed à Domino ſibi in manum offerri reputans quęcunque commodare ſibi aliquid poſſunt creaturæ, ipſas, tanquam legitima diuinæ prouidentiæ inſtrumenta, ad vſum applicabit. Ac, quum incertus ſit quem ſint exitum habitura quæ negotia aggreditur (niſi ꝙ in omnibus Dominum ſuo bono proſpecturum nouit) ad id ſtudio aſpirabit quod ſibi expedire ducet, quantum intelligentia mentéque aſſequi poteſt. Neque tamen in capiendis conſiliis proprio ſenſu feretur: ſed Dei ſapientiæ ſe commendabit ac permittet, vt eius ductu in rectum ſcopum dirigatur. Cæterùm non externis ſubſidiis ita eius fiducia ſubnitetur, vt ſi adſint, in iis ſecurè acquieſcat: ſi deſint, perinde ac deſtitutus trepidet. Mentem enim in ſola Dei prouidentia ſemper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu, præſentium rerum conſideratione, abduci patietur. Sic Ioab tametſi prælij euentum in arbitrio manúque Dei eſſe agnoſcit, non tamen inertiæ ſe dedit: ſed quod ſuæ vocationis eſt, ſedulò exequitur: Domino autem permittit euentũ moderari. Stabimus fortes, inquit, pro gente noſtra, & viribus Dei noſtri: Dominus autem faciat quod bonum eſt in oculis ſuis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia exutos ad continuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos noſtros bona ſpe fulciet, vt quæ nos circunſtant pericula, ſecurè & fortiter deſpicere non dubitemus.

inferiores in rebus vel præteritis vel præſentibus ſiue beneficium à quoquã accepit, ſiue quid dãni fecit ipſe, vel alteri intulit ſua negligentia vel imprudẽtia: multò minus ſcelera excuſabit.

In meditatione prouidentiæ Dei in rebus futuris, pius cauſarum inferiorũ potiſsimùm rationem habebit: ita tamen vt in capiendis cõſilijs proprio ſenſu nõ feratur, ſed Dei ſapientiæ ſe cõmendet, nec externis ſubſidijs ita eius fiducia ſubnitatur, vt in illis ſecurè acquieſcat quum adſunt, aut trepidet quum deſunt.

2.*Sam.*10.12.

10 Hac verò parte ſe prodit inæſtimabilis piæ mentis fœlicitas. Innumera ſunt quæ vitam humanam obſident mala, quæ totidem oſtentant mortes. Vt extrà non exeamus: quum mille morborum receptaculum ſit corpus, imò intus incluſas teneat ac foueat morborum cauſas, ſeipſum homo ferre non poteſt quin multas exitiorum ſuorum formas ſecum ferat, ac vitam quodammodo cum morte implicitã trahat. Quid enim aliud dicas, vbi nec frigetur, nec ſudatur ſine periculo? Iam quocunque te vertas, quæ circa te ſunt omnia, nõ modò ambiguæ ſunt fidei, ſed apertè ferè minantur, ac præſentem mortem videntur intentare. Cõſcende nauem, pede vno à morte diſtas. Equo inſide, in lapſu pedis vnius vita tua periclitatur. Incede per vias vrbis, quot ſunt in tectis tegulæ, tot diſcriminibus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu ſit, exerta eſt noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuam perniciem armata ſunt. Quòd ſi vel horto bene munito includere te ſtudeas, vbi nihil quàm amœnitas appareat, illic ſerpens interdum deliteſcet. Domus

Miſera anxietas qua conſtringi nos neceſſe eſt, niſi recubimus in Dei prouidentia, quum tot morbis terreni huius domicilij infirmitas obnoxios nos reddat, quum infinitis periculis domi, foris, in terra, in mari, ab hominibus, à diabolis vita ſalúſque noſtra obſideatur.

aſſiduè incendio ſubiecta, interdiu tibi paupertatem noctu etiam oppreſſionem minatur. Ager grandini, pruinæ, ſiccitati, aliíſque tempeſtatibus expoſitus quum ſit, ſterilitatem, atque ex ea famem tibi denuntiat. Omitto veneficia, inſidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi obſident, pars peregrè conſequuntur. Inter has anguſtias annon oportet miſerrimum eſſe hominem, vtpote qui in vita ſemiuiuus anxium & lãguidum ſpiritum ægrè trahat, non ſecus ac ſi imminentem perpetuò ceruicibus gladium haberet? Dices iſta rarò euenire, aut certè non ſemper, neque omnibus, nunquam verò ſimul omnia. Fateor: ſed quum aliorum exemplis admoneamur, euenire etiam nobis poſſe: nec noſtram magis, quàm eorum vitam excipi debere: fieri non poteſt vt non timeamus ac formidemus tanquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitoſius fingas? Adde, quòd Dei contumelia non caret ſi dicatur, hominem ex creaturis nobiliſſimam proſtituiſſe ad cæcos & temerarios quoſlibet Fortunæ ictus. Sed hîc de miſeria hominis tantùm loqui propoſitum eſt, quam ſenſurus ſit ſi ſub imperium Fortunæ redigatur.

Inæſtimabilis piæ mẽtis felicitas que in Dei prouidentiã recumbit, elegãter multiſque deſcribitur exemplis.

11 At vbi lux illa diuinæ prouidentiæ ſemel homini pio affulſit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietate & formidine, ſed omni cura releuatur ac ſoluitur. Vt enim meritò Fortunam horret, ita ſecurè Deo ſeſe audet permittere. Hoc, inquam, ſolatium eſt, vt intelligat Patrem cœleſtem ſic omnia ſua potentia continere, ſic imperio nutúque ſuo regere, ſic ſapientia moderari, vt nihil, niſi ex eius deſtinatione, cadat: in eius porrò fidem ſe receptum, Angelorum curæ demandatum, neque aquæ, neque ignis, neque ferri noxa poſſe attingi, niſi quoad locum illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Pſalmus, Quoniam ipſe liberabit te de laqueo venatoris, & à peſte noxia. Sub ala ſua proteget te, atque in pennis eius fiduciam habebis: pro ſcuto erit veritas eius. Non timebis à pauore nocturno, nec à ſagitta volante per diem, à peſte perambulante in caligine, à noxa graſſante in meridie, &c. Vnde & illa emergit in ſanctis gloriandi fiducia. Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? ſi conſiſtant aduerſum me caſtra, ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non deſinam bene ſperare. Vnde id, quæſo, habent, quòd illis nunquam excutitur ſua ſecuritas, niſi quia vbi temere mundus volutari in ſpeciem videtur, Dominum vbique operari ſciunt, cuius opus confidunt ſibi fore ſalutare? Iam ſi vel à diabolo, vel à ſceleratis hominibus impetitur eorum ſalus: hîc verò, niſi prouidentiæ recordatione ac meditatione confirmentur, protinus concidere neceſſe ſit. Verùm vbi in memoriam reuocant, diabolum totámque improborum cohortem ſic omnibus partibus manu Dei, tanquam fræno cohiberi, vt nec concipere vllum aduerſus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, ſi maximè moliantur, digitum mouere queant: niſi quantum ille permiſerit, imò niſi quantum mandarit: nec compedibus tantùm eius teneri ligatos, ſed etiam ad obſequia præſtanda fræno cogi: habent vnde ſe prolixè cõſolentur. Nam vt Domini eſt, eorum furorem armare, & conuertere deſtinaréque quò libuerit: ita & modum finémque ſtatuere, ne pro ſua libidine licentioſè exultent. Qua perſuaſione ſuffultus Paulus, profectionem ſuam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuiſſe, alibi in Dei permiſſione ſtatuit. Si tantùm dixiſſet obſtaculum fuiſſe à Satana, nimiũ poteſtatis viſus fuiſſet ei dare, ac ſi ipſa quoque Dei conſilia euertere eſſet in eius manu: nunc verò vbi Deum arbitrum ſtatuit, à cuius permiſſione pendeant omnia itinera, ſimul oſtendit nihil niſi eius nutu conſequi Satanam poſſe quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias conuerſiones quibus aſſiduè voluitur & quaſi rotatur hominum

Pſal.91.3.

Pſal.118.6, & 27.3, & 56.5, & alibi.

1.Theſſ.2.18.

1.Cor.16.7.

num

num vita, in hoc aſylum ſe recipit, Tempora ſua eſſe in manu Dei. Po- *Pſal.31.16.*
terat aut vitæ curſum, aut tempus in ſingulari numero ponere: ſed tem-
porum nomine exprimere voluit, quantumuis inſtabilis ſit hominum
conditio, quæcunque ſubinde accidunt vices diuinitus gubernari. Qua
ratione Raſin & Rex Iſraël, quum viribus in exitium Iudæ copulatis, vi- *Iſa.7.4.*
derentur faces ad perdendam & abſumendam terram accenſæ, vocan-
tur à Propheta titiones fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum
exhalare queant. Sic Pharao, quum & opibus, & robore, & multitudine
copiarum omnibus formidoloſus eſſet, ipſe belluæ marinæ, copiæ eius
piſcibus comparantur. Ducem ergo & exercitū denuntiat Deus ſe hamo *Ezech.29.4.*
ſuo capturum, & tracturum quo volet. Deniq;, ne hîc diutius immorer,
facilè ſi animaduertas, perſpicies, extremum eſſe omnium miſeriarum,
prouidentiæ ignorationem: ſummam beatitudinem in eiuſdem cogni-
tione eſſe ſitam.

12 De prouidentia Dei, quantum ad ſolidam fidelium & eruditio- *Doctrinæ de prouidentia Dei nō obſtare locos Scripturæ, vbi dicitur Deū pœnituiſſe.*
nem & conſolationem conducit (nam explendæ vanorum hominum
curioſitati neque ſatis quicquam eſſe poteſt, neque optandum eſt vt ſa-
tisfiat) ſatis dictum foret, niſi obſtarent pauci quidam loci, qui innuere
videntur, contrà quàm ſuprà expoſitum eſt, non firmum ac ſtabile con-
ſtare Deo conſilium, ſed pro rerum inferiorum diſpoſitione mutabile.
Primùm aliquoties Dei pœnitentia commemoratur, vt quòd illum pœ- *Gen.6.6.*
nituerit hominis creati: Saulis in regnum euecti: quod eum pœnitebit *1 Sam 15.11.*
mali quod infligere populo ſuo ſtatuerat, ſimulac conuerſionem eius a- *Ierem.18.8.*
liquam ſenſerit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes refe-
runtur. Per Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapſis peritu- *Ionæ 3.4.10.*
ram Niniuen, atqui mox eorum pœnitentia ad clementiorem ſenten-
tiam inflexus eſt. Ezechiæ mortem per os Iſaiæ pronuntiarat: ad quam *Iſa.38.1.5.*
differendam lachrymis eius & precibus commotus eſt. Hinc argumen- *2.Reg. 20.1.5.*
tantur multi, Deum non æterno decreto res hominum conſtituiſſe: ſed
prout ſunt cuiuſque merita, vel prout æquum iuſtum cenſet, ſingulos in
annos, dies & horas, hoc vel illud decernere. De pœnitentia ſic haben-
dum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel er-
rorem, vel impotentiam. Si enim nemo ſciens ac volens ſe in pœniten-
tiæ neceſſitatem conicit, Deo pœnitentiam non tribuemus, quin aut i-
gnorare dicamus quid futurum ſit, aut effugere non poſſe, aut præcipi-
tanter & inconſideratè ruere in ſententiam cuius ſtatim pœniteat. Id au-
tem tantum abeſt à ſenſu Spiritus ſancti, vt in ipſa pœnitentiæ mentio-
ne, neget Deum pœnitudine duci, quia homo non ſit quem pœnitere *1.Sam.15.29.*
queat. Ac notandum eſt in eodem capite ſic vtrunque coniungi vt com
paratio ſpeciem repugnātiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur,
quòd Deum pœniteat Saulis in Regem creati. Paulo poſt additur, Non
mentietur fortitudo Iſraël, nec pœnitudine flectetur: quia homo nō eſt,
vt eum pœniteat. Quibus verbis palàm abſque figura immutabilitas aſ-
ſeritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis adminiſtrandis &
perpetuam & omni pœnitentia ſuperiorem eſſe certum eſt. Ac ne dubia
eſſet eius conſtantia, teſtimonium illi reddere ſui quoque aduerſarij coa-
cti ſunt. Balaam enim, vel inuitum, in hāc vocem prorumpere oportuit, *Num.23.19.*
non eſſe Deum inſtar hominis vt mentiatur, nec quaſi hominis filium
vt mutetur: ac fieri non poſſe vt non faciat quicquid dixerit, vt non im-
pleat quicquid loquutus ſit.

13 Quid ergo ſibi vult Pœnitentiæ nomen? Nempe quod aliæ omnes *Quid ſignificet pœnitentiæ nomē vbi Deo tribuitur: &*
loquendi formulæ quæ Deum humanitus nobis deſcribunt. Quia enim
ad eius altitudinem non pertingit noſtra infirmitas, quæ nobis traditur

perperam inde colligi mutabilitatem eſſe in Dei decretis & inconſtantiam.

eius deſcriptio, ad captum noſtrum ſubmittenda eſt, vt à nobis intelligatur. Hæc eſt porrò ſubmittendi ratio, vt ſe talem nobis figuret, non qualis in ſe eſt, ſed qualis à nobis ſentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum ſit, iraſci ſe peccatoribus teſtatur. Quemadmodum ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in ipſo motionem, ſed reputare potius locutionem hanc à ſenſu noſtro ſumptam, quia faciem excandeſcentis ita'ique præ ſe ferat Deus quoties iudicium exercet: ita nec aliud debemus concipere ſub pœnitentiæ vocabulo, quàm factorum mutationem: quia ſoleant homines facta ſua mutando, teſtari ſibi diſplicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines, correctio eius eſt quod diſplicet: correctio autem ex pœnitentia prouenit: ideo per Pœnitentiæ nomen ſignificatur quòd Deus in ſuis operibus mutat: interim nec conſilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: ſed quod ab æterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore proſequitur, vtcunque appareat ſubita hominum oculis varietas.

Ionæ 3.10. *Iſa.38.5.*

14 Nec ſacra hiſtoria, dum Niniuitis remiſſum narrat quod iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechiæ vitam, denuntiata morte, prorogatam: abrogata fuiſſe Dei decreta oſtendit. Qui ſic ſentiunt, in denuntiationibus hallucinantur: quę tametſi ſimpliciter affirmant, tacitam in ſe nihilominus conditionem continere ex fine ipſo intelligetur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinam vrbis prædiceret? Cur per Iſaiam mortem indicabat Ezechiæ? Poterat enim & illos & hunc perdere, ſine cladis nuntio. Aliud ergo ſpectauit quàm vt mortis ſuæ præſcij venientem illam eminus cernerent. Nimirum non perditos voluit, ſed ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuem poſt quadraginta dies ruituram Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quòd Ezechiæ ſpes vitæ longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiuſmodi comminationibus voluiſſe ad reſipiſcentiam expergefacere quos terrebat, vt effugerent quod peccatis ſuis meriti erant iudicium? Id ſi conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in ſimplici denuntiatione conditionem tacitam ſubaudiamus.

Gen.20.3.

Quod etiam confirmatur ſimilibus exemplis. Abimelech regem corripiens Dominus, quòd Abrahæ ſuam vxorem ſuſtuliſſet, his verbis vtitur, Ecce tu morieris propter mulierem quam accepiſti: eſt enim viro iuncta. Poſtquam autem ille excuſauit, in hunc modum loquitur, Reſtitue vxorem viro: eſt enim propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, ſcito quòd moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides vt primo edicto vehementiùs eius animum concutiat, quò ſatisfactioni reddat intentum: altero autem voluntatem liquidè ſuam explicet? Quando ſimilis eſt aliorum locorum ratio, ne ex illis inferas quicquam fuiſſe priori Domini conſilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternæ ſuæ ordinationi ſternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad reſipiſcentiam monet eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne ſermone quidem, niſi quòd ſyllabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum eſt. Siquidem illud Iſaiæ manere verum oportet. Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit diſſoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam?

Iſa.14.27.

Deus

**Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda ſua iudicia, vt purus ipſe ab omni labe maneat.*

CAPVT XVIII.

**V. de Calu. aduerſus Libertinos cap. 15. & 16. & Auguſt. lib. de Ordine 1. & 2.*

Refellũtur qui modeſtiæ laude captãtes Dei iuſtitiã mẽdaci patrocinio aſſerere tentãt, dum Dei permiſſu tãtùm, non etiã prouidentia & volũtate fieri obtendunt, quæ Satan & omnes reprobi malè faciũt. Nihil autẽ efficere homines, niſi quod ipſe iam apud ſe decreuerit, & arcana ſua directione non minus potẽter, quã ſanctè conſtituat, probatur multis exemplis.

EX aliis locis vbi Deus Satanam ipſum & omnes reprobos ſuo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit quæſtio. Quomodo enim per illos agens nullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa ſit immunis, miniſtros autẽ ſuos iuſtè damnet, vix capit ſenſus carnis: hinc reperta diſtinctio inter agere & permittere: quia hic nodus multis inexplicabilis viſus eſt, ſub Dei manu & imperio Satanam & impios omnes ita eſſe, vt eorum malitiam in quemcunque viſum eſt finem dirigat: & ſceleribus vtatur ad exequenda ſua iudicia. Atque excuſabilis fortè eſſet eorum modeſtia quos terret abſurditatis ſpecies, niſi quòd perperam mendacij patrocinio aſſerere tentant Dei iuſtitiam ab omni ſiniſtra nota. Abſurdum videtur, volẽte ac iubente Deo excæcari hominẽ, qui mox cæcitatis ſuæ pœnas daturus eſt. Tergiuerſando itaque effugiunt, Dei tantum permiſſu, non etiam volũtate hoc fieri: ipſe verò palàm ſe facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quòd autem nihil efficiant homines niſi arcano Dei nutu, nec quicquã deliberando agitent niſi quod ipſe iam apud ſe decreuerit, & arcana ſua directione conſtituat, innumeris & claris teſtimoniis probatur. Quod antè citauimus ex Pſalmo, Deum quæcunque vult facere, ad omnes actiones hominum pertinere certum eſt. Si Deus bellorum & pacis certus eſt arbiter, vt illic dicitur, idque ſine vlla exceptione, eo inſcio aut quieſcente homines cæco motu temerè ferri quis dicere audebit? Sed in ſpecialibus exemplis plus lucis erit. Ex primo capite Iob ſcimus Satanam ſe coram Deo ſiſtere ad excipienda iuſſa, non minus quàm angelos, qui ſponte obediunt: diuerſo quidem id modo & fine: ſed tamen nequid aggredi poſſit, niſi volente Deo. Etſi autem nuda permiſſio deinde ſubiici videtur, vt ſanctum virum affligat: quia tamen vera eſt illa ſententia, Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Deo placuit, ita factum eſt: colligimus, eius probationis cuius Satan & ſceleſti latrones miniſtri fuerunt, Deum fuiſſe authorem. Molitur Satan ſanctum virum deſperatione adigere in furorem: Sabæi crudeliter & impiè in aliena bona prædando inuolant. Agnoſcit Iob diuinitus ſe exutum eſſe omnibus fortunis, & ſe pauperem factum: quia ſic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines, vel Satan ipſe, Deus tamen clauum tenet, vt ad exequenda ſua iudicia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidum regem Achab decipi: operam ſuam offert Diabolus ad eam rem: mittitur cum certo mãdato, vt ſit ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Si Dei iudicium eſt excæcatio & amentia Achab, nudæ permiſſionis figmentum euaneſcit: quia ridiculum eſſet, iudicem tantum permittere non etiam decernere quid fieri velit, & mãdare executionem miniſtris. Iudæis propoſitum eſt Chriſtum extinguere: Pilatus & milites rabioſæ eorum libidini morem gerunt: fatentur tamẽ in ſolenni precatione diſcipuli nihil feciſſe omnes impios niſi quod manus & conſilium Dei decreuerant, ſicuti iam antè concionatus fuerat Petrus, definito conſilio & præſcientia Dei traditum fuiſſe vt interficeretur: acſi diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit) ſcientem & volentem ſtatuiſſe quod Iudæi executi ſunt: ſicuti alibi repetit, Deus qui prænuntiauit per omnes ſuos Prophetas paſſurum eſſe Chriſtum, ita impleuit. Abſalom inceſto coitu patris torum polluens, deteſtabile ſcelus perpetrat: Deus tamen hoc opus ſuum eſſe pronuntiat: verba enim ſunt, Tu feciſti occultè: ego verò palàm faciam, & coram ſole hoc. Quicquid ſæuitiæ exercent Chaldæi in Iudæa, opus Dei eſſe pronuntiat

Iob 1.21.

2. Reg. 22. 20.

Act. 4. 28.

Ibid. 2. 23.

Ibid. 3. 18.

2. Sam. 16. 22.

Ibid. 12. 12.

Iere.50.25. Ieremias. Qua ratione Nabuchodnezer vocatur Dei ſeruus. Clamat paſ-
ſim Deus, ſuo ſibilo, tubæ ſuæ clangore, imperio & iuſſu excitari impios
ad bellum: Aſſyrium vocat virgam furoris ſui, & ſecurim quam manu
Iſa 10.5. ſua mouet. Cladem vrbis ſanctæ & Templi ruinam vocat opus ſuum.
Iſa.5.26, & 19 25. Dauid non obſtrepens Deo, ſed iuſtum iudicem agnoſcens, ex illius ta-
mē iuſſu prouenire maledicta Semei fatetur. Dominus, inquit, iuſſit eum
2.Sam.16.10. maledicere. Sæpius in ſacra hiſtoria occurrit, quicquid accidat, proficiſci
1.Reg.11.31. à Domino ſicuti decem tribuum defectionem, interitum filiorum Eli, &
1.Sam.2.34. eiuſdem generis permulta. Qui mediocriter exercitati ſunt in Scripturis,
vident me ex multis pauca tantùm proferre teſtimonia, vt breuitati con
ſulam, ex quibus tamen ſatis ſupérque liquet nugari eos & ineptire qui
in locum prouidentiæ Dei nudam permiſſionem ſubſtituunt, acſi in ſpe-
cula ſedens expectaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent
ab hominum arbitrio.

Prou 21.1.

Dei prouidentiam operari in hominũ non tantùm actionibus externis, ſed etiam motibus arcanis oſtenditur ex Pharaonis induratione & aliis teſtimoniis.

2 Quantum ad arcanos motus ſpectat, quod de corde Regis prædi-
cat Solomo, flecti huc vel illuc prout Deo viſum eſt, ad totum certe hu-
manum genus extenditur, tantundémque valet acſi dixiſſet, quicquid a-
nimis concipimus, arcana Dei inſpiratione ad ſuum finem dirigi. Et cer-
tè niſi intus operaretur in mentibus hominum, non rectè dictum eſſet,
auferre labium à veracibus, & à ſenibus prudentiam: auferre cor princi-
pibus terræ, vt errent per deuia. Atque huc pertinet quod ſæpe legitur,
homines eſſe pauidos, prout eius terrore occupantur eorum corda. Sic
Dauid è caſtris Saulis, nemine ſciente egreſſus eſt: quia ſopor Dei irrue-
rat ſuper omnes. Sed nihil clarius poteſt deſiderari quàm vbi toties pro-
Ezech.7.26. nuntiat ſe excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, ſpiritu ſo-
Leuit.26.36. poris inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad per-
1.Sam.26. miſſionem multi reiiciunt, acſi deſerendo reprobos, à Satana excæcari
Rom.7.21. ſineret. Sed quum diſertè exprimat Spiritus, iuſto Dei iudicio infligi cæ-
Exod.3.15. citatem & amentiam, nimis friuola eſt illa ſolutio. Dicitur indurasse cor
Pharaonis, item aggrauaſſe, & roboraſſe. Eludunt inſulſo cauillo qui-
dam has loquendi formas: quia dum alibi dicitur Pharao ipſe aggrauaſ-
ſe cor ſuum, indurationis cauſa ponitur eius voluntas. Quaſi verò non
optimè conueniant hæc duo inter ſe, licet diuerſis modis, hominem, vbi
agitur à Deo, ſimul tamen agere. Ego autem, quod obiiciunt in eos re-
torqueo: quia ſi indurare nudam permiſſionem ſonat, ipſe contumaciæ
motus non erit propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutum eſſet ac in-
ſipidum ita interpretari, acſi tantùm Pharao ſe obdurari paſſus eſſet. Ad-
Ibid.4.21. de quòd anſam rabulis cauillis præcidit Scriptura. Tenebo, inquit Deus,
Ioſ 11.20. cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moſes progreſſos fuiſſe
Pſal.105.25. in pugnam, quia roboraſſet Deus eorum corda. Quod idem ab alio Pro
Iſa.10.9. pheta repetitur, Vertit cor eorum vt odio haberent populum ſuum. Simi
liter apud Iſaiam contra gentem fallacem miſſurum ſe Aſſyrios pronun
tiat, ac præcepta daturum, vt auferant ſpolia, & diripiant prædam: non
quia impios & præfractos homines docere velit ad ſponte parendum, ſed
quia flexurus ſit ad exequenda ſua iudicia, perinde acſi iuſſa eius animis
inſculpta geſtarent: vnde apparet certa deſtinatione Dei fuiſſe impulſos.

Etiamſi interuenit Satanæ opus in mētibus & cordibus impiorũ, Deũ tamē illic etiã agere, ſed ſuo modo: quia ſcilicet iuſtam vindictam exercet.

Fateor quidem interpoſita Satanæ opera ſæpe Deum agere in reprobis:
ſed vt eius impulſu Satan ipſe ſuas partes agat, & proficiat quatenus da-
tum eſt. Spiritus malus turbat Saulem: ſed dicitur eſſe à Deo: vt ſciamus
furorem Saulis à iuſta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idem Satan
excæcare infidelium mentes: ſed vnde hoc, niſi quòd à Deo ipſo manat
1.Sam.16.14. efficacia erroris, vt mendaciis credant qui renuunt parere veritati? Secun
2.Cor.4.4. dum priorem rationem dicitur, Si Propheta quiſpiam loquutus fuerit
Ezech.14.9. mendaciter, ego Deus illum decepi. Secundum alteram verò dicitur ipſe
dare

dare homines in reprobum ſenſum, & proiicere in fœdas cupiditates: quia iuſtæ ſuæ vindictę pręcipuus eſt author, Satan verò tãtùm miniſter. Sed quia, vbi *ſecundo libro diſputabimus de libero vel ſeruo hominis arbitrio, iterum hæc res tractanda erit, breuiter mihi nunc dixiſſe videor quantum locus poſtulat. Summa hæc ſit, quum Dei voluntas dicitur rerum omnium eſſe cauſa, prouidentiam eius ſtatui moderatricẽm in cunctis hominum conſiliis & operibus, vt non tantùm vim ſuam exerat in electis, qui Spiritu ſancto reguntur, ſed etiam reprobos in obſequium cogat.

Rom.1.28.
**Cap.4.ſect.3.4.*

3 Quando autem hactenus recitaui ſolùm quæ apertè & non ambiguè in Scriptura traduntur, viderint qui cœleſtibus oraculis ſiniſtras ignominiæ notas inurere non dubitant, quodnam vſurpent cenſuræ genus. Nam ſi ex inſcitiæ ſimulatione laudem modeſtiæ appetunt, quid ſuperbius fingi poteſt, quàm Dei authoritati verbulum vnum opponere? Mihi ſecus videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin apertè maledicunt, quidnam proficient cœlum ſputis impetendo? Nouum quidem huius petulantiæ exemplum non eſt: quia fuerunt omnibus ſeculis impij & profani homines, qui aduerſus hanc doctrinæ partem ore rabido latrarent. Sed quod olim pronuntiauit Spiritus per os Dauidis, re ipſa ſentient verum eſſe, vt vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perſtringit Dauid hominum amentiam in hac tam effręni licentia, quòd ex ſuo cœno non ſolùm aduerſus Deum litigant, ſed poteſtatem ſibi arrogant eius damnandi. Interea breuiter admonet, quas in cœlum euomunt blaſphemias, ad Deum non pertingere, quin iuſtitiam ſuam, diſcuſſis calumniarum nebulis illuſtret: fides etiam noſtra (quia in ſacro Dei verbo fundata, ſuperior eſt toto mundo) nebulas iſtas ex ſua altitudine deſpiciat. Nam quòd primò obiiciunt, ſi nihil eueniat niſi volente Deo duas in eo contrarias eſſe voluntates, quia occulto conſilio decernat quæ Lege ſua palàm vetuit: facilè diluitur. Antequam tamen reſpondeam, monitos iterum volo lectores cauillum hoc non in me, ſed in Spiritum ſanctum torqueri, qui certè hanc ſancto viro Iob confeſſionem dictauit, Sicut Deo placuit ita factum eſt: quum ſpoliatus eſſet à latronibus, in illorum iniuria & maleficio iuſtum Dei flagellum agnoſcit. Quid alibi Scriptura? Non obtemperarunt patri ſuo filij Eli, quia voluit Deus occidere eos. Clamat etiam alius Propheta, Deum, qui in cœlo reſidet, quæcũque vult facere. Etiam ſatis apertè oſtendi, Deum vocari eorum omnium authorem quæ iſti cenſores volunt otioſo tantùm eius permiſſu contingere. Teſtatur ſe creare lucem & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali accidere quod ipſe non fecerit. Dicant obſecro, voléſne an nolens iudicia ſua exerceat. Atqui ſicuti docet Moſes, eum qui fortuitò ſecuris lapſu occiditur: diuinitus traditum eſſe in manum percuſſoris: ita tota Eccleſia dicit apud Lucam, Herodem & Pilatum conſpiraſſe, vt facerent quæ Dei manus & conſilium decreuerat. Et ſanè, niſi Deo volente crucifixus eſſet Chriſtus, vnde nobis redemptio? Neque tamen ideo vel ſecum pugnat, vel mutatur Dei voluntas, vel quod vult ſe nolle ſimulat: ſed quum vna & ſimplex in ipſo ſit, nobis multiplex apparet: quia pro mentis noſtræ imbecillitate, quomodo idem diuerſo modo nolit fieri & velit, non capimus. Paulus vbi Gentium vocationem dixit myſterium eſſe abſconditum paulo poſt adiungit, In ea manifeſtatam fuiſſe πολυποίκιλον ſapientiam Dei. An quia propter hebetudinem ſenſus noſtri multiplex apparet Dei ſapientia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpres) ideo ſomnianda nobis eſt in ipſo Deo aliqua varietas, quaſi vel conſilium mutet, vel à ſeipſo diſſideat? Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere vetat, veniat nobis in memoriã noſtra imbecillitas, & ſimul

Superbiæ intolerabilis arguũtur qui modeſtiæ prætextu doctrinam prouidẽtiæ Dei reiiciũt: & diluuntur eorũ obiectiones quędam.
Pſal.51.6.
1.Iohan.5.4.
Prima obiectio duas in Deo cõtrarias eſſe volũtates: & eius ſolutio.
Iob 1.21.
1.Sam.2.25.
Pſal 115 3.
Iſa.45.7.
Amos 3.6.
Deut.19 5.
Act.4.28.
Epheſ.3.10.

1.*Tim*.6.16. reputemus, lucem quam inhabitat, non fruſtra vocari inacceſſam, quia
Exh.ad Lau.cap. 101. caligine obducta eſt Ergo huic Auguſtini ſententię pij omnes & modeſti facilè acquieſcent, Interdum bona volũtate hominem velle aliquid quod Deus non vult: velut ſi bonus filius patrem vult viuere, qué Deus vult mori. Rurſus fieri poſſe vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut ſi malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus: nempe ille vult quod non vult Deus, iſte verò vult quod vult & Deus. Et tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius conſonat, quanuis aliud volentis, quàm huius idem volentis impietas: tantum intereſt quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiuſque voluntas, vt vel approbetur vel improbetur. Nam Deus quæ bene vult, per malas voluntates malorum hominum implet. Paulo verò antè dixerat, ſua defectione Angelos apoſtatas, omnéſque reprobos, quantum ad ipſos pertinet, feciſſe quod Deus nolebat: quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc potuiſſe: quia dum cõtra Dei voluntatem
Pſal.111.2. faciunt, de ipſis facta eſt eius volũtas: vnde exclamat, Magna opera Dei, exquiſita in omnes voluntates eius: vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem quod etiam contra eius fit voluntatem: quia nõ fieret ſi non ſineret: nec vtique nolens ſinit, ſed volens: nec ſineret bonus fieri malè, niſi omnipotens etiam de malo facere poſſet bene.

Secunda obiectio, Deũ eſſe ſcelerum authorem: & eius ſolutio.

4 Hoc etiam modo ſoluitur, imò ſponte liqueſcit altera obiectio, Si non modò impiorum opera vtitur Deus, ſed etiam conſilia & affectus gubernat, ſcelerum omnium eſſe authorem: ac proinde immeritò damnari homines ſi exequuntur quod decreuit Deus, quia eius voluntati obtemperent. Perperam enim miſcetur cum præcepto voluntas, quam lon
2.*Sam*.16.22. giſſimè ab illo differre innumeris exemplis conſtat. Nam etſi dum ſtu
Ibid.10. prauit Abſalom patris vxores voluit Deus hoc probro vlciſci Dauidis adulterium: non ideo tamen præcepit ſcelerato filio inceſtum committere, niſi fortè Dauidis reſpectu, ſicut loquitur de conuitiis Semei. Nam illum Dei iuſſũ maledicere dum fatetur, minimè commendat obſequiũ, acſi Dei imperio pareret proteruus ille canis: ſed eius linguam flagellum Dei eſſe agnoſcens, caſtigari patienter ſuſtinet. Hoc quidem tenendum eſt, dum per impios peragit Deus quod occulto ſuo iudicio decreuit, non eſſe excuſabiles, quaſi obediant eius præcepto, quod data opera pro ſua libidine violant. Iam quomodo ex Deo ſit, & occulta eius prouidentia regatur quod peruerſè faciunt homines, illuſtre documentum eſt electio
1.*Reg*.12.20. regis Iarobeam, in qua ſeuerè damnatur populi temeritas & amentia, quòd ordinem à Deo ſancitum peruerterit, ac perfidè deſciuerit à fami-
Oſeæ 8.4. lia Dauidis: & tamen ſcimus voluiſſe vngi: vnde & in verbis Oſeæ quæ-
Oſeæ 13.11. dam apparet repugnantiæ ſpecies, quòd vbi conqueſtus eſt Deus regnũ illud ſe neſciente & nolente fuiſſe erectum, alibi prædicat ſe dediſſe regem Iarobeam in furore ſuo. Quomodo hæc conuenient, Iarobeam nõ ex Deo regnaſſe, & ab eodem fuiſſe præfectum regem? Nempe quia nec deſciſcere à familia Dauidis potuit populus quin iugũ ſibi diuinitus impoſitum excuteret: neque tamen libertas ipſi Deo erepta fuit quominus Solomonis ingratitudinem ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfidiam nolendo, defectionem tamen alio fine iuſtè velit: vnde & Iarobeam præ-
1.*Reg*.11.23. ter ſpem ſacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra hiſtoria fuiſſe à Deo ſuſcitatum hoſtem, qui Solomonis filium exueret regni parte Diligenter vtrunque expendãt lectores, quia placuerat Deo ſub manu vnius Regis gubernari populum: vbi in duas partes ſcinditur, fieri contra illius voluntatem: & tamen ab eiuſdem voluntate initium fuiſſe diuortij. Nam certè quòd Iarobeam nihil tale cogitantem Propheta & voce & vnctionis teſſera ad ſpem regni ſolicitat, non fit hoc vel

neſcio

neſcio vel inuito Deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure damnatur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Dauidis poſteris deſciuerit. Hac ratione etiam ſubiicitur poſtea, quòd Rehabeam ſuperbè deſpexit populi preces, hoc à Deo factum eſſe, vt ſtabiliret verbum quod pronuntiauerat per manum Ahihæ ſerui ſui. Ecce vt nolente Deo laceretur ſacra vnitas, & tamen vt eodem volente alienentur à Filio Solomonis decem tribus. Accedat ſimile quoque aliud exemplum, vbi conſentiente populo, imò manus ſuas præbente, iugulantur filij regis Achab, & exterminatur tota progenies. Verè quidem refert Iehu nihil in terram cecidiſſe ex Dei ſermonibus, ſed ipſum feciſſe quicquid loquutus fuerat per manum ſerui ſui Eliæ. Et tamen non abs re ciues Samariæ perſtringit quòd operam ſuam commodaſſent. Iuſtíne eſtis, inquit? Si ego coniuraui contra dominum meum quis hos omnes occidit? Iam antè liquidò, niſi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam ſe prodat hominis crimé, quàm refulgeat Dei iuſtitia: & modeſtis ingeniis ſemper hæc Auguſtini reſpõſio ſufficiet, Quum Pater tradiderit Filium, & Chriſtus corpus ſuum, & Iudas Dominum, cur in hac traditione Deus eſt iuſtus, & homo reus, niſi quia in re vna quam fecerunt, cauſa non vna eſt ob quam fecerunt? Si quos autem magis impediat quod nunc dicimus, nullum eſſe Dei cum homine conſenſum, vbi hic iuſto illius impulſu agit quod ſibi non licet: ſuccurrat quod alibi admonet idem Auguſtinus, Quis non ad iſta iudicia contremiſcat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen ſecundum eorum merita? Et certè in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam ſceleris Deo adſcribere, quia Filium ſuum & tradi voluit ipſe, & tradidit in mortem: quàm redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaque verè alibi idem ſcriptor admonet, in hoc examine Deum non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, ſed quid voluerint, vt in rationem veniat conſilium & voluntas. Quibus hoc aſperum videtur, quàm tolerabilis ſit ſua moroſitas pauliſper cogitent, dum rem claris Scripturæ teſtimoniis teſtatam, quia excedat eorum captum, reſpuunt, ac vitio vertunt in medium proferri quæ Deus niſi ſciuiſſet vtilia eſſe cognitu, nunquam per Prophetas ſuos & Apoſtolos doceri iuſſiſſet. Nam ſapere noſtrum nihil aliud eſſe debet quàm manſueta docilitate amplecti, & quidem ſine exceptione, quicquid in ſacris Scripturis traditum eſt. Qui verò proteruiùs inſultant, quum ſatis conſtet eos contra Deum blaterare, longiori refutatione digni non ſunt.

1. Reg. 12. 15.

2. Reg. 10. 7.

Epiſt. 48. ad Vincentium.

De gratia & lib. arbit. ad Valent. cap. 20.

INSTITVTIONIS CHRI-
STIANÆ RELIGIONIS
LIBER SECVNDVS.

De cognitione Dei Redemptoris in Chriſto, quæ Patribus ſub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta eſt.

**Vide Calu. aduerſus Pighiū, & Cōcil Tridentinum.*

**Gen 1.27.*

*Adæ lapſu & defectione totum humanum genus maledictioni fuiſſe addictum, & à prima origine degeneraſſe: * vbi de peccato originali.* CAPVT I.

Homini maximè neceſſaria ſui ipſius recta cognitio: quæ in hoc ſita eſt (quē admodum præſcribit Dei veritas) vt primum reputans quem in finem ſit creatus & donis non contemnendis præditus, totus à Deo pēdeat, à quo precariò tenet omnia: deinde miſeram ſuam conditionem, poſt Adæ lapſum expendens, verè ſibi diſpliceat, & nouum cōcipiat quærendi Dei ſtudium vt in eo recuperet bona quorū prorſus inanis & vacuus deprehenditur. Itaque cauendum ne hîc iudicio carnis philoſophorúmque libris auſcultemus, qui dum nos reputādis tantù a bonis noſtris detinēt, in peſſimā noſtri ignorationē abripiūt, hic & ſect. 2 & 3.

NON ſine cauſa, prouerbio veteri tantopere homini cōmendata ſemper fuit cognitio ſuiipſius. Nam ſi turpe ignorare ducitur quæcunque ad humanæ vitæ rationem pertinēt: multò verò fœdior ignorantia noſtri eſt, qua fit vt in capiendo de re quàlibet neceſſaria conſilio miſerè hallucinemur, atque adeò cæcutiamus. Verùm quo vtilior eſt præceptio, eo diligentius videndum eſt nobis ne ipſa præpoſterè vtamur: quod philoſophis quibuſdam videmus accidiſſe. Illi enim dum hominem hortantur vt ſeipſum nouerit, finem ſimul proponunt, ne dignitatem excellentiámque ſuam neſciat: neque aliud ipſum in ſe contemplari volunt, quàm vnde inani fiducia intumeſcat & ſuperbia infletur. Noſtri autem cognitio primùm in eo ſita eſt, vt reputantes quid nobis in creatione datum ſit, & quàm benignè ſuam erga nos gratiam continuet Deus, ſciamus quanta ſit naturæ noſtræ excellentia, ſi quidem integra maneret: ſimul tamen cogitemus, nihil nobis ineſſe proprium, ſed precariò nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt ſemper ab ipſo pendeamus. Deinde vt nobis occurrat miſera poſt Adæ lapſum noſtra conditio, cuius ſenſus, proſtrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos verè humiliet.* Nam ſicuti Deus ad imaginem ſuam initiò nos finxit, vt mentes noſtras tum ad virtutis ſtudium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne ſocordia noſtra obruatur tanta generis noſtri nobilitas, quæ nos à brutis animalibus diſcernit, cognoſcere operæpretium eſt, ideò nos ratione & intelligentia præditos eſſe, vt ſanctam & honeſtam vitam colendo ad propoſitum beatæ immortalitatis ſcopum tendamus. Cæterùm in mentem venire nequit prima illa dignitas, quin mox ex altera parte ſe offerat triſte fœditatis & ignominiæ noſtræ ſpectaculum, ex quo in primi hominis perſona ab origine noſtra excidimus. Vnde & noſtri odium ac diſplicentia veráque humilitas oritur, & nouum accenditur quærendi Dei ſtudium, in quo quiſque ea bona recuperet quorum prorſus inanes & vacui deprehendimur.

2 Hoc ſanè quærendum in excutiendis nobis eſſe præſcribit Dei veritas: nempe talem exigit notitiam, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omni gloriandi materia deſtitutos, ad ſubmiſſionem adducat. Quam regulam tenere conuenit ſi ad rectam &

ſapiendi

ſapiendi & agendi metam pertingere liber. Neque me latet quanto plauſibilior ſit illa ſententia quæ ad reputanda noſtra bona potiùs nos inuitat, quàm ad inſpiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miſeram noſtram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil eſt quod magis appetat humanum ingenium quàm blanditiis demulceri: atque ideò, vbi dotes ſuas magnificeri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quo minus mirum eſt, hîc adeò pernicioſè fuiſſe à maxima hominum parte aberratum. Nam quum ſit ingenitus vniuerſis mortalibus pluſquam cæcus ſui amor, libentiſſimè ſibi perſuadent nihil ineſſe ſibi quod meritò debeat eſſe odioſum. Ita ſine alieno patrocinio vaniſſima hæc opinio fidem paſſim obtinet, hominem ſibi abundè ſufficere ad bene beateq; viuendum. Quod ſi qui modeſtius ſentire volunt, vtcunque aliquid Deo concedant, ne ſibi arrogare omnia videantur: ſic tamé partiuntur vt potiſſima & gloriæ & fiduciæ materia ſemper apud ſe reſideat. Iam ſi accedit oratio, quæ ſponte prurientem in hominis medullis ſuperbiam ſuis illecebris titillet, nihil eſt quod magis arrideat. Proinde vt vnuſquiſque humanæ naturæ præſtantiam benigniſſimé ſuo præconio extulit, ita magno ſeculorũ prope omnium applauſu fuit exceptus. Sed enim quæcunque talis eſt humanæ excellentiæ commendatio, quæ hominem in ſe acquieſcere doceat, nihil aliud quàm ſuauitate illa ſua delicias facit: & ſic quidem illudit, vt qui aſſentiuntur, eos peſſimo exitio perdat. Quorſum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, inſtituere, tẽtare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & deſici quidem ac deſtitui tum ſana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen ſecurè donec in exitium corruamus? Atqui non aliter ſuccedere iis poteſt qui ſe aliquid poſſe propria virtute confidunt. Talibus ergo magiſtris, qui reputandis tantùm bonis noſtris nos detinent, ſi quis auſcultet, nõ in ſui cognitionem proficiet, ſed in peſſimam ignorationem abripietur.

3 Ergo quum in hoc conſentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium ſenſu, ſecundam ſapientiæ partem in noſtri cognitione repoſitam eſſe: in ipſa tamen cognoſcendi ratione magnum eſt diſſidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probè ſibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate ſua confiſus, audaciam ſumit, ac ſeſe incitat ad virtutis officia: & indicto vitiis bello, ad id quod pulchrum & honeſtum eſt toto ſtudio incumbere conatur. Qui autem ſe ad amuſſim diuini iudicij inſpicit & examinat, nihil reperit quod animum ad bonam fiduciam erigat: ac quo penitius ſe excuſſit, eo magis deiicitur: donec omni fiducia prorſus abdicatus, nihil ſibi ad vitam rectè inſtituendam relinquit. Neque tamen vult nos obliuiſci Deus primæ nobilitatis, quam Adæ patri noſtro contulerat, nempe quæ nos ad iuſtitiæ bonitatiſque ſtudium meritò expergefacere debeat. Non enim poſſumus aut primam noſtram originem, aut quorſum conditi ſumus cogitare, quin ad meditandam immortalitatem, expetendúmque Dei regnum pungamur. Sed tantùm abeſt vt animos nobis faciat iſta recognitio, vt potius ſubmiſſis illis, ad humilitatem proſternat. Quæ enim illa eſt origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis noſtræ finis? A quo penitus auerſi ſumus, vt miſeræ noſtræ ſortis pertæſi ingemiſcamus: ingemiſcendo, ad perditam illam dignitatem ſuſpiremus. Nos autem quũ dicimus nihil in ſe oportere hominẽ intueri quod ipſum animoſum reddat, intelligimus nihil eſſe penes ipſum cuius fiducia debeat ſuperbire. Quare ſi libet, quam homo ſui notitiam habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finem creatus ſit, & donis nõ contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futuræ meditationem

excitetur: deinde ſuas facultates, vel certè facultatum inopiam expẽdat: qua perſpecta, non ſecus atque in nihilum redactus, in extrema confuſione iaceat. Huc tendit prior conſideratio, vt quale ſit officium ſuum agnoſcat: altera, quid ad ipſum præſtandum valeat. De vtraque, provt ſeries docendi poſcet, à nobis diſſeretur.

Lapſus Adæ non ex gulę intemperie proceſſit, ſed ex infidelitate & inobedientia (nam cõtẽpto Dei verbo & veritatę deflexit ad Satanę mendacia) quæ ambitioni & ſuperbię ianuã aperuit (quib9 annexa fuit ingratitudo) ambitio contumaciæ mater fuit,

4 Quia verò non leue delictum, ſed deteſtabile fuiſſe ſcelus oportet, quod tam ſeuerè vltus eſt Deus, ſpecies ipſa peccati in lapſu Adæ conſideranda nobis eſt, quæ horribilem Dei vindictam accendit in totum humanum genus. Puerile eſt quod de gulæ intemperie vulgo receptũ fuit. Quaſi verò ſumma & caput virtutum omnium in abſtinentia vnius tantùm fructus fuerit, quum vndique affluerent quæcunque expetibiles erãt deliciæ, atque in beata illa terræ fœcunditate non tantùm copia ad lautitias ſuppeteret, ſed etiam varietas. Altius igitur ſpectandum, quia prohibitio ab arbore ſcientiæ boni & mali, obedientiæ examen fuit, vt parendo Adam ſe Dei imperio libenter ſubeſſe probaret. Nomen verò ipſum oſtendit præcepti non alium fuiſſe finem, quàm vt ſua ſorte contentus, ſe improba cupiditate altius non efferret. Promiſſio autem, qua vitam æternam ſperare iuſſus eſt quandiu ederet de arbore vitę: rurſum horrenda mortis denuntiatio, ſimulac guſtaret de arbore ſcientiæ boni & mali, ad fidem eius probãdam & exercendam ſpectabat. Hinc elicere non difficile eſt quibus modis in ſe prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Auguſtinus, dum ſuperbiam dicit malorum omniũ fuiſſe initium: quia niſi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extuliſſet ambitio, manere poterat in ſuo gradu: plenior tamen deſinitio ex tentationis ſpecie, quam deſcribit Moſes, ſumenda eſt. Nam dum ſerpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet fuiſſe inobedientiam. Quod etiam cõfirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuiſſe perditos docens. Simul tamen notandum, deſciuiſſe primum hominem ab imperio Dei, quòd nõ tantùm Satanæ illecebris captus fuerit, ſed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè contempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter conſiſtit eius maieſtas inter nos, nec integer manet eius cultus, niſi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autem emerſit ambitio, & ſuperbia, quibus annexa fuit ingratitudo, quòd Adam plus appetendo quàm conceſſum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè ſpreuit. Hæc verò prodigioſa fuit impietas, terræ filio parum videri quòd ad ſimilitudinem Dei factus eſſet, niſi accedat æqualitas. Si fœdum & execrabile ſcelus eſt apoſtaſia, qua ſe homo conditoris ſui imperio ſubducit, imò petulanter excutit eius iugum, fruſtra extenuatur peccatum Adæ. Quanquam non ſimplex apoſtaſia fuit, ſed cum fœdis in Deum probris coniuncta, dum Satanæ calumniis ſubſcribunt quibus Deum & mendacij & inuidiæ & malignitatis inſimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò contumaciæ fuit mater, vt homines, abiecto Dei metu, ſeſe proiicerent quò ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam ſalutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: ſicuti illis feneſtris, dum Satanæ patuerunt, mors admiſſa fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio auſus fuiſſet Adam, niſi eius verbo incredulus. Optimum ſcilicet hoc erat frænum ad omnes affectus rite temperandos, nihil melius eſſe quàm Dei mandatis parendo, colere iuſtitiam: deinde vltimam fœlicis vitæ metam eſſe ab ipſo diligi. Diaboli ergo blaſphemiis abreptus, quantum in ſe erat exinaniuit totam Dei gloriam.

Rom.5.19.

Adæ lapſu quum

5 Sicut ſpiritualis Adæ vita erat, manere opifici ſuo coniunctum & deuin-

deuinctum: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum ſi genus ſuum peſſundedit ſua defectione qui totum naturę ordinem peruertit in cœlo & in terra. * Ingemiſcunt omnes creaturæ, inquit Paulus, corruptioni obnoxiæ, non volentes. Si cauſa quæritur, non dubium eſt quin partem ſuſtineant eius pœnæ quam promeritus eſt homo, in cuius vſum conditæ fuerant. Quum ergo ſurſum & deorſum ex eius culpa fluxerit maledictio, quę graſſatur per omnes mũdi plagas, nihil à ratione alienũ ſi propagata fuerit ad totam eius ſobolem. Poſtquam ergo in eo obliterata fuit cœleſtis imago, non ſolus ſuſtinuit hãc pœnam, vt in locum ſapientiæ, virtutis, ſanctitatis, veritatis, iuſtitiæ (quibus ornamentis veſtitus fuerat) teterrimæ cederent peſtes, cæcitas, impotentia, impuritas, vanitas, iniuſtitia: ſed iiſdem quoque miſeriis implicuit ſuam progeniem, ac immerſit. Hæc eſt hæreditaria corruptio, quã Peccatum originale veteres nuncupauerũt: Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ puræq; deprauationem. Qua de re multa fuit illis concertatio, quum à ſenſu nihil magis ſit remotum quàm ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri cõmune. Quæ videtur fuiſſe ratio vetuſtiſſimis Eccleſiæ doctoribus cur obſcurè tantùm perſtringerent hoc caput: ſaltem minùs dilucidè quàm par erat, explicarent. Neque tamen hæc timiditas efficere potuit quin ſurgeret Pelagius, cuius profanum commentum fuit, Adam ſuo tantùm damno peccaſſe, nihil nocuiſſe poſteris: hac ſcilicet aſtutia Satan morbum tegendo, incurabilem reddere tentauit. Cęterùm quum euinceretur manifeſto Scripturæ teſtimonio, peccatum à primo homine tranſiiſſe in totam poſteritaté: cauillabatur tranſiiſſe per imitationem, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarunt (ac præ aliis Auguſtinus) vt oſtenderent nos non aſcita nequitia corrumpi, ſed ingenitam vitioſitatem ab vtero matris afferre. Quod inficiari ſummæ impudẽtiæ fuit. Sed Pelagianorum & Cæleſtianorum temeritatem non mirabitur, qui ex illius ſancti viri monumẽtis perſpexerit quàm fuerint in aliis omnibus perditæ frontis beſtiæ. Certè non ambiguum eſt quod confitetur Dauid, ſe in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptum à matre. Non arguit illic patris aut matris delicta: ſed, quò Dei erga ſe bonitatem melius commẽdet, propriæ peruerſitatis confeſſionem ab ipſa genitura repetit. Quum id Dauidi peculiare non fuiſſe conſtet, ſequitur communem humani generis ſortem ſub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro ſemine deſcendimus, peccati contagione naſcimur infecti: imò, antequam lucem hanc vitæ aſpicimus, ſumus in Dei conſpectu fœdati & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo? Ne vnus quidem, vt eſt in libro Iob.

reliquæ creaturæ quodammodo deformatę fuerint, nõ mirum totum humanũ genus fuiſſe corruptum, id eſt, à prima origine degeneraſſe, & maledictioni fuiſſe addictum. Id veteres dixiſſe Peccatũ originale: & tamen hoc doctrinę caput minùs dilucidè q̃ par erat explicuiſſe.

* *Rom.*8.22.

Pelagium grauiter erraſſe, quum diceret imitatione tantùm, nõ propagine, peccatum à primo homine trãſiiſſe in totam poſteritatẽ, probatur rationibus & Scripturæ teſtimoniis. hîc & ſect.6.

*Pſal.*51.7.

*Iob.*14.4.

6 Audimus ita in filios tranſmitti parentum immunditiẽ, vt omnes citra vllam exceptionem, ſua origine ſint inquinati. Huius autẽ pollutionis non reperietur exordium, niſi ad primum omniũ parentem, tanquam ad fontem aſcendimus. Ita certè habendum eſt, fuiſſe Adamũ humanæ naturæ non progenitorẽ modò, ſed quaſi radicem, atq; ideo in illius corruptione meritò vitiatum fuiſſe hominum genus. Quod ex illius & Chriſti comparatione planum facit Apoſtolus, Quemadmodum (inquit) per vnum hominem peccatum intrauit in vniuerſum mundum, & per peccatum mors: quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerunt: ita per gratiam Chriſti iuſtitia & vita nobis reſtituta eſt. Quid hîc garrient Pelagiani? peccatum Adæ imitatione propagatum? Ergóne ex Chriſti iuſtitia nihil aliud proficimus, niſi quòd exemplum nobis eſt ad imitationem propoſitum? Quis tantum ſacrilegium ferat? Quòd ſi extra controuerſiam eſt, Chriſti iuſtitiam cõmunicatione noſtram eſſe & ex ea vitã ſimul conſicitur, vtranq; ita in Adam-

*Rom.*5.12.

fuiſſe perditam, vt in Chriſto recuperetur: peccatū verò & mortem ita per Adam obrepſiſſe, vt per Chriſtum aboleantur. Nō ſunt obſcura verba, iuſtificari multos per Chriſti obedientiam, quemadmodum per Adę inobedientiā peccatores fuerant conſtituti. Ideoq; inter eos duos hanc eſſe relationem, quòd hic nos ſuo exitio inuolutos ſecum perdidit: ille nos ſua gratia in ſalutem reſtituit. In tam perſpicua luce veritatis nihil

1. Cor. 15. 22. longiore vel magis laborioſa probatione opus eſſe arbitror. Sic & in priore ad Corinthios, quū in reſurrectionis fiducia vult pios confirmare, oſtendit recuperari in Chriſto vitam, quæ in Adam perdita fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos eſſe pronuntiat, iam ſimul apertè quoque teſtatur, peccati labe eſſe implicitos. Neque enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerētur. Sed clariùs intelligi quid velit, quàm ex alterius membri relatione, non poteſt, vbi ſpem vitæ reſtitutam in Chriſto docet. Satis autem ſcitur, illud non aliter fieri quàm vbi mirifica illa communicatione iuſtitiæ ſuę vim in nos Chriſtus transfundit: quemadmodum alibi ſcribitur, Spiritum nobis vi-

Rom. 8. 10. tam eſſe propter iuſtitiam. Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur, nos in Adam mortuos eſſe, quàm quòd ipſe peccādo, non ſibi tantùm cladem ac ruinam aſciuit, ſed naturam quoque noſtram in ſimile præcipitauit exitium. Neque id ſuo vnius vitio, quod nihil ad nos pertineat: ſed quoniam vniuerſum ſuum ſemen ea in quam lapſus erat vi-

Epheſ. 2. 3. tioſitate infecit. Nec verò aliter ſtaret illud Pauli, natura omnes eſſe iræ filios, niſi iam in ipſo vtero maledicti eſſent. Naturam verò illic notari, non qualis à Deo condita eſt, ſed vt in Adam vitiata fuit, facile colligitur: quia minimè conſentaneum eſſet, Deum fieri mortis authorem. Sic ergo ſe corrupit Adam, vt ab eo tranſierit in totam ſobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cœleſtis ipſe iudex Chriſtus omnes pra-

Iohan. 3. 6. uos & vitioſos naſci, vbi docet, quicquid genitum eſt ex carne, carnem eſſe, ideoq; omnibus clauſam eſſe vitæ ianuam, donec regeniti fuerint.

Ad intelligendam peccati originalis & hæreditarię corruptionis rationē, etſi peccati lues potiſsimum in anima reſidet minimè opꝰ eſſe diſputatione illa, An filij anima ex traduce animæ patris oriatur: quū nō in ſubſtātia carnis aut animæ cauſa habeat cōtagio, ſed quia à Deo fuit ordinatum vt quę primo homini cōtulerat dona, ille ſibi ſuiſq; haberet ac perderet. vid. Aug. epiſt. 157. & Greg. epiſt. 53. lib. 7.

7 Neque ad eius rei intelligentiam neceſſaria eſt anxia diſputatio, quæ veteres non parum torſit: an filij anima ex traduce paternæ animę oriatur, quòd in ea potiſſimùm lues reſideat. Eo nos eſſe contentos oportet, Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes, apud Adamum depoſuiſſe. Ideo illum, quum acceptas perdidit, non tantùm ſibi perdidiſſe, ſed nobis omnibus. Quis de animæ traduce ſit ſolicitus, vbi audiat Adamum nobis non minus quàm ſibi ornamenta illa quæ perdidit, accepiſſe? nō vni homini data illa fuiſſe, ſed vniuerſę hominis naturæ attributa? Nihil ergo abſurdi, ſi ſpoliato eo, natura nuda inópſque deſtituitur: ſi illo per peccatum inquinato, in naturam contagio ſerpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi prodierunt, qui ſuam putredinem tranſmiſerunt ad alios ex ſe naſcentes ſurculos. Sic enim vitiati ſunt filij in parente, vt nepotibus eſſent tabifici: hoc eſt, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu, à prioribus in poſteros transfundatur. Neque enim in ſubſtantia carnis aut animæ cauſam habet contagio: ſed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quæ primo homini dona cōtulerat, ille tam ſibi quàm ſuis haberet ſimul ac perderet. *Quòd autem cauillantur Pelagiani, veriſimile non eſſe à parentibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate ſanctificari debeant, facile refutatur. Nō enim ex eorum regeneratione ſpirituali deſcendunt, ſed generatione carnali. Proinde, vt ait Auguſtinus, ſiue reus infidelis, ſiue abſolutus fidelis, non abſolutos vterque generat, ſed reos: quia ex vitioſa natura generat. Porrò quòd eorum ſanctitati quodammodo communicant, ſpecialis eſt populi Dei benedictio, quæ non facit quominus prima illa & vniuerſalis gentis humanæ maledictio præcedat. Ex

**Doctrinæ peccati originalis nō obſtare, quod ſanctificātur fidelium liberi.*

dat. Ex natura enim, reatus: ſanctificatio autem ex ſupernaturali gratia.

Lib. cōtra Pela. & Caleſ.

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatum originale definiamus, Neq; verò ſingulas, quæ à ſcriptoribus poſitæ ſunt, definitiones excutere mihi propoſitum eſt: ſed vnam proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimè conſentanea. Videtur ergo peccatum originale hæreditaria naturæ noſtræ prauitas & corruptio, in omnes animæ partes diffuſa: quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis.* Atque id eſt propriè quod a Paulo ſæpius peccatū nominatur. Quæ verò inde emergunt opera, qualia ſunt adulteria, ſcortationes, furta, odia, cædes, comeſſationes, fructus peccati ſecundum hanc rationem vocat: quanquam & Peccata, cùm in Scripturis paſſim, tum etiam ab ipſo nuncupantur. Hæc itaque duo diſtincte obſeruanda: nempe, quòd ſic omnibus naturæ noſtræ partibus vitiati peruerſique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictique corā Deo tenemur, cui nihil eſt acceptum niſi iuſtitia, innocentia, puritas. Neque iſta eſt alieni delicti obligatio: quòd enim dicitur, nos per Adæ peccatum obnoxios eſſe factos Dei iudicio: non ita eſt accipiendum, acſi inſontes ipſi & immerentes culpam delicti eius ſuſtineremus: ſed quia per eius tranſgreſſionem maledictione induti ſumus omnes, dicitur ille nos obſtrinxiſſe. Ab illo tamen non ſola in nos pœna graſſata eſt, ſed inſtillata ab ipſo lues in nobis reſidet, cui iure pœna debetur. Quare Auguſtinus, vtcunque alienum peccatum ſæpe vocet (quò clariùs oſtendat propagine in nos deriuari) ſimul tamen & proprium vnicuique aſſerit. Et Apoſtolus ipſe diſertiſſimè teſtatur, ideo mortem in omnes peruagatā, quòd omnes peccarint, id eſt, inuoluti ſint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atque ideo infantes quoque ipſi, dum ſuam ſecum damnationem à matris vtero afferunt, non alieno, ſed ſuo ipſorum vitio ſunt obſtricti. Nam tametſi ſuę iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in ſe incluſum ſemen: imò tota eorum natura, quoddam eſt peccati ſemē: ideo non odioſa & abominabilis Deo eſſe non poteſt. Vnde ſequitur, propriè coram Deo cenſeri peccatum: quia nō eſſet reatus abſque culpa. Alterum deinde accedit, quòd hæc peruerſitas nunquam in nobis ceſſat, ſed nouos aſſiduè fructus parit: ea ſcilicet quæ antè deſcripſimus, opera carnis: non ſecus atque incenſa fornax flammam & ſcintillas, efflat, aut ſcaturigo aquā ſine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iuſtitiæ originalis, quam ineſſe nobis oportebat, quanquam id totum complectuntur quod in re eſt, non tamen ſatis ſignificanter vim atque energiam ipſius expreſſerunt. Non enim natura noſtra boni tantùm inops & vacua eſt: ſed malorum omnium adeo fertilis & ferax, vt otioſa eſſe non poſſit. Qui dixerunt eſſe concupiſcentiam, non nimis alieno verbo vſi ſunt, ſi modò adderetur (quod minimè cōceditur, à pleriſque) quicquid in homine eſt, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vſque, hac concupiſcentia inquinatum refertúmq; eſſe: aut, vt breuiùs abſoluatur, totum hominem non aliud ex ſeipſo eſſe quàm concupiſcentiam.

Peccati originalis definitio vera, & definitionis explicatio: vbi oſtēditur non ſolum pœnam ab Adamo in nos graſſatam eſſe, ſed inſtillatam ab ipſo luem in nobis reſidere.

** Galat. 5.19.*

Cum alibi ſæpe, tū verò 3. de peccatorum merit. & re. cap 8.

Rom. 5.12.

Peccatum originale ita eſſe alienum, id eſt, Adæ vt etiā ſit proprium cuiuſque noſtrum.

9 Quamobrem dixi cūctas animæ partes à peccato fuiſſe poſſeſſas, ex quo a fonte iuſtitiæ defecit Adam. Neque enim appetitus tantùm interior eum illexit, ſed arcem ipſam mentis occupauit nefanda impietas, & ad cor intimum penetrauit ſuperbia: vt frigidum ſit ac ſtultū, corruptelam, quæ inde manauit, ad ſenſuales tantùm, vt vocant, motus reſtringere: aut fomitem vocare qui ſolam partem quæ illis ſenſualitas eſt ad peccatum alliciat, excitet ac trahat. In quo craſſam inſcitiam detexit Petrus Lombardus, qui ſedem quærens & veſtigās dicit in carne eſſe, te-

Peccatū originale nō ad inferiorē tantum appetitum penetraſſe ſua contagione, ſed ad mentem etiā et cor intimū, vt nulla ſit animæ pars à corruptione immunis. vt de lib. 4. ca. 15. ſec. 10. 11. 12.

ſte Paulo, non quidem propriè, ſed quia in carne magis apparet. Quaſi verò tantùm partem animæ deſignet Paulus, ac non totam naturã quę ſupernaturali gratię opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, corruptionẽ docens non in vna tantum parte ſubſidere, ſed nihil à mortifera eius tabe purum eſſe, aut ſyncerum. Nam de vitioſa natura diſputans, non tantùm inordinatos qui apparent appetituũ motus damnat, ſed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor prauitati addictum eſſe: atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud eſt quàm originalis peccati deſcriptio. Id ex renouatione clarius patet. Nam ſpiritus, qui veteri homini & carni opponitur non modo gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel ſenſualis, ſed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque ideo Paulus non tantùm craſſos appetitus in nihilum redigi, ſed nos ſpiritu mentis renouari iubet: ſicut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis: vnde ſequitur, partem illam, In qua maximè refulget animæ præſtantia & nobilitas, non modò vulneratam eſſe, ſed ita corruptam, vt nõ modò ſanari, ſed nouam propè naturam induere opus habeat. Quatenus & mentẽ & cor occupet peccatũ, mox videbimus. Hîc tantùm breuiter attingere volui, totum hominẽ quaſi diluuio à capite ad pedes ſic fuiſſe obrutum, vt nulla pars à peccato ſit immunis, ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari: ſicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, eſſe inimicitias aduerſus Deum, & ideo mortem.

Epheſ.4.23.
Rom.12.2.
Rom.8.7.

Refutantur qui Deũ ſuis vitiis inſcribere audẽt, quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines.
** Vide libellum de Prædeſtin.*

10 Sunt nunc qui Deum ſuis vitiis inſcribere audent, quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines. Opus Dei perperam in ſua pollutione ſcrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo noſtræ culpa, non à Deo noſtra perditio eſt, quãdo non alia ratione periimus, niſi quia degenerauimus à prima noſtra conditione. * Neque hîc obſtrepat quiſpiam, potuiſſe Deum noſtræ ſaluti melius proſpicere ſi Adæ lapſui occurriſſet. Nam obiectio iſta cùm ob nimis audacem curioſitatem piis mentibus abominãda eſt, tum ad prædeſtinationis arcanum attinet, quod ſuo loco poſtea tractabitur. Quare ruinã noſtram naturę deprauationi imputandam meminerimus, ne in Deum ipſum naturæ authorẽ ſtringamus accuſationẽ. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verũ eſt: ſed multum refert acceſſeritne aliunde, an ab origine inſederit. Conſtat autem per peccatum inflictum fuiſſe. Non eſt igitur cur conqueramur niſi de nobis ipſis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Eccleſiaſtes, Hoc ſcio, quòd fecerit Deus hominem rectum: ipſi autem quæſierunt ſibi adinuentiones multas. Homini tantùm ſuum exitium adſcribendum apparet, quum, Dei benignitate rectitudinem adeptus, ſua ipſe dementia in vanitatem delapſus ſit.

Eccleſ.7.30.

Oſtẽditur naturali quidem vitioſitate corruptũ eſſe hominẽ (ne quis praua cõſuetudine cõparari putet) ſed quæ à natura nõ fluxerit, imò ſit aduentitia qualitas, nõ ſubſtãtialis ab initio proprietas vide Aug. in quæſt.83.q.21.
** Epheſ.2.3.*

11 Dicimus ergo naturali hominem vitioſitate corruptum, ſed quæ à natura nõ fluxerit. A natura fluxiſſe negamus, vt ſignificemus aduentitiam magis eſſe qualitatem quæ homini acciderit, quàm ſubſtantialem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen naturalem, ne quis ab vnoquoque praua conſuetudine comparari putet, quum hæreditario iure vniuerſos comprehenſos teneat. Neque id ſine authore facimus. Eadem enim cauſa nos omnes eſſe natura filios iræ docet Apoſtolus. * Quomodo creaturæ omnium nobiliſſimæ infenſus eſſet Deus, cui placent infima quæque opera ſua? Sed operis ſui corruptioni magis infenſus eſt quàm operi ſuo. Ergo ſi ob viciatam humanam naturam nõ inſcitè dicitur homo naturaliter eſſe Deo abominabilis, non etiã ineptè dicetur naturaliter prauus & vitioſus: quemadmodum non veretur Auguſtinus, ratione corruptæ naturæ, naturalia dicere peccata

quæ

quæ in carne noſtra neceſſariò regnant, vbi abeſt Dei gratia. Ita euaneſcit ſtultum Manichæorum nugamentū, qui quum ſubſtantialem in homine maliciam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere auſi ſunt, ne iuſto Deo viderentur mali cauſam & principium aſſignare.

** Hominem arbitrij libertate nunc eſſe ſpoliatum, & miſeræ ſeruituti addictum.* CAP. II.

** Vide Calu. aduerſus Theologos Pariſienſes not. 2.*

POSTQVAM viſum eſt peccati dominatum, ex quo primum hominem ſibi obligatū tenuit, non ſolùm in toto genere graſſari, ſed in ſolidum etiā occupare ſingulas animas, nunc propius excutiendum reſtat, ex quo in hanc ſeruitutem redacti ſumus, an omni ſpoliati ſimus libertate: & ſi qua particula adhuc viget, quouſq; vis eius procedat. Sed quò facilius nobis huius quæſtionis veritas eluceat, ſcopum obiter præfigam, quò tota ſumma deſtinenda ſit.* Hæc autē optima cauēdi erroris erit ratio, ſi pericula cōſiderentur quæ vtrinq; imminēt. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, ſtatim ex eo deſidiæ occaſionem arripit: & quia nihil ad iuſtitiæ ſtudium valere per ſe dicitur, illud totū, quaſi iam nihil ad ſe pertineat, ſuſq; deq; habet. Rurſum vel minutulum illi quippiam arrogari nō poteſt quin & Deo præripiatur ſuus honos, & ipſe temeraria cōfidentia labefactetur. Ad hos ergo ſcopulos ne impingamus, tenendus hic curſus erit, vt homo nihil boni penes ſe reliquum ſibi eſſe edoctus, & miſerrima vndiq; neceſſitate circūſeptus, doceatur tamen ad bonum quo vacuus eſt, ad libertatē, qua priuatus eſt, aſpirare: & acrius ab ignauia excitetur quàm ſi ſumma virtute fingeretur inſtructus. Hoc ſecundum quàm neceſſarium ſit, nemo nō videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra cōtrouerſiam poſito, nihil homini de ſuo adimendum eſſe, quantopere interſit ipſum falſa gloriatione deiici, palàm cōſtare debet. Nam ſi ne tum quidem hoc homini cōceſſum fuit vt in ſe gloriaretur, quum Dei beneficentia ſummis ornamentis eſſet inſignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob ſuam ingratitudinem ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus eſt? Pro eo, inquam, tēpore quo in ſummum honoris faſtigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus eſſet ad imaginem Dei: quo ſcilicet inſinuat, non propriis bonis, ſed Dei participatione fuiſſe beatum. Quid ergo nunc ſupereſt niſi vt Deum (cuius beneficentiæ gratus eſſe non potuit, quum diuitiis gratiæ eius afflueret) omni gloria nudus ac deſtitutus agnoſcat? & quem bonorum ſuorum recognitione non glorificauit, nunc ſaltem propriç paupertatis confeſſione glorificet? Nihilo etiam minus è re noſtra eſt, omnem ſapientiæ virtutiſque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attinet: vt cum ſacrilegio ruinam noſtram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte noſtro docemur contendere, niſi quòd baculo arundineo in ſublime euehimur, quo mox confracto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires noſtræ, dum baculo arundineo comparātur. Fumus enim eſt quicquid de illis vani homines commenti ſunt & garriunt. Quare non abs re toties ab Auguſtino præclara iſta ſententia repetitur, præcipitari magis à ſuis defenſoribus liberum arbitrium, quàm ſtabiliri. Hæc præfari neceſſe fuit propter nonnullos, qui, dum audiunt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc diſputationem peſſimè oderunt quaſi periculoſam, nedum ſuperuacuam: quam tamen & in religione neceſſariam, & nobis vtiliſſimam eſſe apparet.

Non minus è re noſtra eſſe, quā ad Dei gloriam pertinere, agnoſcere vires omnes noſtras baculum arundineum, imò fumum eſſe: initer m cauēdum ne dum omni rectitudine abdicatur homo, inde deſidiæ occaſionem arripiamus: quin potius excitari nos ita cō uenit ad quærendum in Deo bonū omne, quo vacui ſumus. Liberum arbitrium à ſuis defenſoribus magis præcipitari quam ſtabiliri.

** Hæc duo præcipitia notat Auguſt. Epiſ. 47. et in [illegible] cap. 12.*

Lib.1.cap.15.ſec.7, & 8. & inf.ſec.12.

Philoſophi tres animæ facultates cōſtituunt, intellectū, ſenſum, & voluntatē, ſiue appetitū: putantq́ humani intellectus rationē rectę gubernationi ſufficere: voluntatē à ſenſu quidē ad mala ſolicitari (adeò vt cum difficultate rationi ſe ſubijciat, & aliquādo variè diſtrahatur) ſed tamen habere liberā electionē, et nequaquā poſſe impediri quin rationē ducē per omnia ſequatur: denique virtutes & vitia in noſtra eſſe poteſtate.

2 Nunc conſideremus, quum paulò antè dixerimus in mente & corde ſitas eſſe animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philoſophi ſanè magno conſenſu rationem in mente conſidere fingunt, quæ inſtar lampadis conſiliis omnibus præluceat, & inſtar reginæ voluntatem moderetur. Ita enim luce diuina perfuſam eſſe, vt optimè conſulere: eo vigore præſtare, vt optimè imperare queat. Senſum contrà torpere & lippitudine teneri, vt ſemper humi ſerpat, & in craſſioribus obiectis voluteur, nec vnquam ſe attollat ad veram perſpicaciam. Appetitum, ſi rationi parere ſuſtineat, nec ſenſui ſubigendum ſe permittat, ad ſtudium virtutum ferri, rectam viam tenere, & in volūtatem formari: quòd ſi in ſeruitutem ſenſus ſe addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas ſuprà dixi animæ facultates inſideant, intellectus, ſenſus, & appetitus, ſeu voluntas: (quæ appellatio iam vulgatiore vſu recepta eſt) intellectum ratione prę ditum aſſerunt optima ad bene beatéque viuendum moderatrice, ipſe modò ſe in ſua præſtantia ſuſtineat, ac vim ſibi naturaliter inditam exerat. Inferiorem autem eius motionem, quæ ſenſus dicitur, qua ad errorem & hallucinationem abſtrahitur, talem eſſe vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationē & ſenſum mediam locāt, ſui ſcilicet iuris & libertatis compotem, ſiue rationi obtemperare, ſiue ſenſui rapiendam ſe proſtituere libeat.

Lib.1.de leg.
Lib 3.Tuſcul. quæſt.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipſa nimirum experiētia conuicti, quanta cum difficultate rationi apud ſe regnum homo ſtabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falſa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuerſum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus maliſque moribus mox extingui. Vbi verò ſemel occuparunt in animis hominum eiuſmodi morbi, impotētius graſſari fatentur quàm vt facilè coërcere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis cōparare, qui exturbata ratione, ceu auriga excuſſo, intemperanter ac ſine modo laſciuiant. Hoc tamen extra cōtrouerſiam ponunt, virtutes & vitia in noſtra eſſe poteſtate: nam ſi noſtræ (inquiunt) electionis eſt hoc aut illud agere: ergo & non agere. Rurſum ſi non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur quæ agimus, & ab iis abſtinere quibus abſtinemus: ergo ſi quid boni agimus vbi libeat, poſſumus illud omittere: ſiquid mali perpetramus, poſſumus id quoque fugere. Quinetiam eò licentiæ quidam eorum proruperunt, vt iactarint deorum quidem eſſe munus, quòd viuimus: noſtrum verò, quòd bene ſanctéque viuimus: vnde & illud Ciceronis in perſona Cottæ, quia ſibi quiſque virtutem acquirit, neminem ex ſapientibus vnquam de ea gratias Deo egiſſe. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur: quod nō fieret ſi donum eſſet Dei, non à nobis. Ac paulo pòſt, Iudicium hoc omnium mortalium eſt, fortunam à Deo petendam, a ſeipſo ſumendam eſſe ſapientiam. Hæc ergo philoſophorum omnium ſententiæ ſumma eſt, humani intellectus rationem rectæ gubernationi ſufficere: voluntatem illi ſubiacentem, à ſenſu quidem ad mala ſolicitari: ſed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam poſſe quin rationē ducem per omnia ſequatur.

Vide apud. Ariſt. lib.3 Ethic.cap.5.

Seneca.

3. de Naturæ deorum.

Scriptores Eccleſiaſtici, licet agnoſcerent & mentis ſanitatem, & voluntatis libertatem ex pec

4 Inter ſcriptores Eccleſiaſticos tametſi nemo extitit qui non agnoſceret & ſanitatem rationis in homine grauiter ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicatam eſſe: multi tamen eorum longè plus æquo philoſophis acceſſerunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc cōſilio vires humanas ſic extuliſſe, ne ſi impotentiam

tentiam diſertè eſſent cõfeſſi, primùm philoſophorum ipſorum cachinnos, quibuſcum tunc certamen habebant, excuterent: deinde carni ſua pte ſponte nimis ad bonum torpenti nouam deſidiæ occaſionẽ præberent. Ergo ne quid communi hominũ iudicio abſurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum philoſophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare ſtudium illis fuit: præcipuè tamen ſecundum illud ſpectaſſe, ne deſidiæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. * Habet Chryſoſtomus alicubi, Quoniam bona & mala in noſtra Deus poteſtate poſuit, electionis liberũ donauit arbitrium: & inuitos non retinet, ſed volentes amplectitur. Item, Sæpe qui malus eſt, ſi voluerit, in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus: quia liberi arbitrij eſſe noſtram naturam fecit Dominus: nec imponit neceſſitatem, ſed congruis remedijs appoſitis totum iacere in ægrotantis ſententia ſinit. Item, Sicut niſi gratia Dei adiuti, nihil vnquam poſſumus rectè agere: ita niſi quod noſtrum eſt attulerimus, non poterimus ſupernum acquirere fauorem. Dixerat autem priùs, Vt non totum diuini ſit auxilij, ſimul nos aliquid afferre oportet. Adeóque verbum hoc illi paſſim familiare eſt, Afferamus quod eſt noſtrum, reliqua Deus ſupplebit. " Cui conſentaneum quod ait Hieronymus, Noſtrum eſſe incipere, Dei autem perficere: noſtrum offerre quod poſſumus, illius implere quod non poſſumus. Vides certè iis ſententiis homini plus quàm par erat ad virtutis ſtudium illos eſſe largitos: quia putabant ſe non aliter torporem nobis ingenitum poſſe expergefacere, quàm ſi ſolo ipſo nos peccare arguerent. Id autem quanta dexteritate ab illis factum ſit, poſtea videbimus. Certè, quas retulimus ſententias, eſſe falſiſſimas, paulo poſt conſtabit. Porrò tametſi Græci præ aliis, atque inter eos ſingulariter Chryſoſtomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modum exceſſerunt, veteres tamen omnes excepto Auguſtino, ſic in hac re aut variant, aut vacillant, aut perplexè loquuntur, vt certi ferè nihil ex eorum ſcriptis referre liceat. Itaque enumerandis ſingulorum ſententiis exactiùs non inſiſtemus: ſed carptim ex vnoquoque tantum delibabimus quantum argumenti explicatio exigere viſa fuerit. Qui poſtea ſequuti ſunt (dum pro ſe quiſque in humanæ naturæ defenſione argutiæ laudem captat) ſenſim alij poſt alios in deterius continuò delapſi ſunt: donec eò ventum eſt vt vulgò putaretur homo, ſenſuali tantum parte corruptus, habere prorſus incolumem rationem, volũtatem etiam maiori ex parte. *Interea volitauit illud in ore omnium, naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia vero ablata. Sed quorſum tenderet, vix centeſimus quiſque leuiter guſtauit. Ego certè ſi dilucidè tradere velim qualis ſit naturæ corruptela, his verbis facilè ſim contentus. Sed magnopere intereſt attente expendi quid homo & in cunctis naturæ ſuæ partibus vitiatus, & donis ſupernaturalibus exutus valeat. Nimis ergo philoſophicè hac de re loquuti ſunt qui ſe Chriſti iactabant eſſe diſcipulos. Nam quaſi adhuc integer ſtaret homo, ſemper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multo arrogantius vſurpare vocabulum: ſiquidem αὐτεξούσιον dixerunt, acſi poteſtas ſui ipſius penes hominem fuiſſet. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipſum omnes hoc principio imbuti ſunt, præditum eſſe libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximij volunt videri, quouſque id extendatur neſciunt: nos vim vocis priùs excutiamus, tum ex Scripturæ ſimplicitate exequamur quid ſuapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberum arbitrium quid eſſet, quum in omnium ſcriptis identidem occurrat, pauci definierunt. Videtur tamen Origenes id de quo paſſim inter eos conueniebat, poſuiſſe, quum dixit, Facultatem eſſe

cato grauiter vulneratã omnis tamẽ philoſophicè de hac re loquuti ſunt. Veteres quidam primùm ne rem communi hominũ iudicio abſurdam traderent: deinde & præcipuè, ne carni ſua ſpõte nimis ad bonum torpenti nouam deſidiæ occaſionem præberent: vt oſtẽditur ex pluribꝰ ſentẽtijs Chryſoſt. & Hiero. Græci præ alijs, maximè Chryſoſt. modũ excedunt in extollendo libero arbitrio: ita tamen veteres in genere omnes, excepto Auguſt. variant & vacillãt in hoc doctrinæ capite, vt nihil ferè certi ex eorum ſcriptis referri queat: qui poſtea venerunt, in deterius alij poſt alios ſunt delapſi. Itẽ liber. arbitrij variæ definitiones ex Origene, Auguſtino, Bernardo, Anſelmo, & Petro Lõbardo & Thoma.

**Homil. de prodit. Iudæ.*

Homil. 18. in Ge.

Homil. 59.

" Dialog. 3. contra Pelag.

**Per lapſum Adæ naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia ablata, multi vſurparunt, pauci intellexerunt, quod dictũ exponitur, ſec. 12. citatur et ſec. 16*

rationis ad bonum malúmve diſcernendum: voluntatis ad vtrumuis eligendum. Nec ab eo variat Auguſtinus, quum docet facultatem eſſe rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia aſſiſtente: malum, ea deſiſtente. Obſcurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait eſſe conſenſum, ob voluntatis inamiſſibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Nec ſatis popularis Anſelmi definitio, qui tradit eſſe poteſtatem ſeruandi rectitudinem propter ſeipſam Itaque Petrus Lombardus & Scholaſtici Auguſtini definitionem magis amplexi ſunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat: ſine qua voluntatem ſibi per ſe non ſufficere videbant. Sua tamen & ipſi afferunt, ſiue quę meliora eſſe, ſiue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principio conſentiunt, nomen arbitrij magis ad rationem referendum, cuius eſt diſcernere inter bona & mala: epithetum Liberi, ad volũtatem propriè pertinere, quæ ad vtrunque flecti poſſit. Quare quũ libertas propriè voluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit ſi liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. Iam habemus in quibus ſitam eſſe doceant vim liberi arbitrij, in ratione ſcilicet & voluntate: nunc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum ſupereſt.

Lib. 2. ſenten. diſt. 24.

Partis 1. quæſt. 83. art. 3.

Quibus in reb⁹ vulgo dent homini liberũ arbitrium: & de triplici volũtate hominis.

** Lib. 1. cap. 2.*

5 Communiter ſolent res medias, quæ ſcilicet nihil ad regnum Dei pertinent, ſub libero hominis conſilio ponere: veram autem iuſtitiã ad ſpecialem Dei gratiam & ſpiritualem regenerationem referre *. Quod dum vult oſtendere author operis De vocatione Gẽtium, triplicem voluntatem numerat: primam ſenſitiuam, alteram animalem, tertiam ſpiritualem: quarum priores duas homini liberas eſſe tradit, vltimam opus eſſe Spiritus ſancti in homine. Quod an verum ſit, ſuo loco tractabitur: nunc enim recenſere breuiter aliorum ſententias, non refellere propoſitum eſt. Hinc fit vt quum de libero arbitrio agunt ſcriptores, non quid ad ciuiles ſeu externas actiones: ſed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam poſteriorem quæſtionem ſic præcipuam eſſe fateor, vt illam arbitrer non prorſus negligendam. Cuius ſententiæ ſpero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in ſcholis diſtinctio, quæ triplicem libertatem numerat; à neceſſitate primam, ſecundam à peccato, tertiam à miſeria: quarum prima ſic homini naturaliter inhæreat vt nequeat vllo modo eripi, duæ alteræ per peccatum ſint amiſſæ. Hanc diſtinctionem ego libenter recipio, niſi quod illic neceſſitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum ſit diſcriminis, & quàm neceſſario conſiderandum, alibi apparebit.

De vulgari diſtinctione triplicis libertatis.

An in totũ ſit homo priuatus facultate bene agẽdi, an verò habeat adhuc nonnullã licet infirmam: vbi de vulgari diſtinctione gratiæ operãtis & cooperantis, & quid in ea offendat.

** Lib. 2. diſtin. 26.*

De libero arbitrio.

6 Hoc ſi recipitur, extra controuerſiam erit, non ſuppetere ad bona opera liberum arbitrium homini, niſi gratia adiuuetur, & gratia quidem ſpeciali, qua electi ſoli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiſcue expoſitam eſſe garriunt Sed nondum iſtud liquet, ſitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, ſed puſillam & infimam: quæ per ſe quidem nihil poſſit, opitulante verò gratia, ſuas ipſa quoque partes agat. *Id dum vult expedire Magiſter ſententiarum, duplicem gratiam neceſſariam nobis eſſe docet, quò reddamur ad bonum opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntaté ſequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi diſplicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominẽ iam ſuapte natura, bonũ quodammodo, licet inefficaciter, appetere, ſicut Bernardus bonã quidem voluntatem opus Dei eſſe aſſerens, homini tamẽ hoc concedit, vt motu proprio bonam eiuſmodi voluntaté appetat. Sed iſtud ab Auguſtini mente procul

procul abeſt, à quo tamen ſumpſiſſe partitionem videri vult Lombardus. In ſecundo membro ambiguitas me offendit, quæ peruerſam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt nos ſecundæ Dei gratiæ cooperari, * quòd noſtri iuris ſit primam gratiam vel reſpuendo irritam facere, vel obedienter ſequendo confirmare Quod author operis De vocatione Gentium ſic exprimit, Liberum eſſe iis qui rationis iudicio vtuntur, à gratia diſcedere: vt non diſceſſiſſe ſit præmium, & vt quod non poteſt niſi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quãtum à ſanioribus Scholaſticis diſſentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophiſtis differo, quãto ſcilicet à vetuſtate longiùs abſceſſerunt. Vtcunq;, ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint arbitrium homini. Pronuntiat enim tandem Lombardus, nõ liberi arbitrij ideo nos eſſe quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum per æque polleamus: ſed duntaxat quòd coactione ſoluti ſumus. Quæ libertas non impeditur, etiamſi praui ſimus, & ſerui peccati, & nihil quàm peccare poſſimus.

**Vide ca.3 ſec.11. Lib.2.cap.4.*

Lib.2.ſenten. diſt. 25.

7 Liberi ergo arbitrij hoc modo dicetur homo, non quia liberam habeat boni æquè ac mali electionem: ſed quia malè voluntate agit, non coactione. Optimè id quidem: ſed quorſum attinebat rem tãtulam adeò ſuperbo titulo inſignire? Egregia vero libertas, ſi homo quidem non cogitur ad ſeruiendum peccato: ſi tamen eſt ἐθελόδουλος, vt vincta teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογομαχίας abominor, quibus fruſtra Eccleſia fatigatur: ſed religioſè cenſeo cauendas eas voces quæ abſurdum aliquid ſonant: præſertim vbi pernicioſè erratur. Quotus autem quæſo, quiſq; eſt, qui dum aſſignari homini liberum arbitrium audit, non ſtatim concipit illum eſſe & mentis ſuæ & voluntatis dominum, qui flectere ſe in vtramuis partem à ſeipſo poſſit? Atqui (dicet quiſpiam) ſublatum erit huiuſmodi periculum, ſi de ſignificatione diligenter plebs admonebitur. Imò verò quum in falſitatem vltro humanum ingenium propendeat, citius errorẽ ex verbulo vno hauriet, quàm veritatem ex prolixa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipſo vocabulo, quàm optandum ſit, experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermiſſa, tota ferè poſteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecta eſt.

Quum non alia ratione dici poſſit homo liberum arbitrium habere, niſi quia voluntate ſua malè agit, non coactione: magnopere intereſſe Eccleſiæ nunquam vſurpatam eſſe hanc vocẽ quæ in exitialem confidentiam euexit homines.

8 Quòd ſi nos Patrum authoritas mouet: illi quidem aſſiduè in ore habent vocabulum, ſed ſimul declarant quanti faciant illius vſum: in primis Auguſtinus, qui nõ dubitat Seruum appellare. *Alicubi ſuccenſet aduerſus eos qui liberum negant arbitrium: ſed præcipuã rationem declarat, quum ait, Tantum ne audeat quiſquam ſic negare voluntatis arbitrium, vt velit excuſare peccatum. At certè alibi fatetur ſine Spiritu non eſſe liberam hominis voluntatem, quum cupiditatibus vincientibus ac vincentibus ſubdita ſit. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, cœpiſſe carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio malè vſum, & ſe & arbitrium ſuum perdidiſſe. Item liberum arbitrium captiuatum, nequid poſſit ad iuſtitiam Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iuſtitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quaſi ſuis viribus facit: ſed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, ſed à Deo liberata voluntas obſequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi ſcribit hominem magnas liberi arbitrij vires, quum conderetur, accepiſſe: ſed peccando amiſiſſe. Itaque alibi, poſtquam oſtendit liberum arbitrium conſtitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui ſibi illud arrogant ſine gratia. Vtquid ergo, inquit, miſeri homines aut de libero arbitrio audẽt ſuper-

Veteres etiã ſæpe declarare quid de voce ipſa ſentiant: Auguſt. in primis, ex quo plurimi loci citãtur vbi vim eius eneruat et eludit, cùm ſeruũ arbitrium nominãs, tũ rẽ ipſa vt eſt exponẽs pluribus verbis.

Lib.1.cõtra Iulian. Homil. 53. in Ioh. Ad Anaſta. epiſt. 44. De perfe. iuſt. Enchiri. ad Laur. cap. 30. Li.3. ad Boniſ. c.8. Lib.3. cap. 7.

Lib. 1. ad Boniſac. cap. 3.
Lib. 3 cap. 7.
Lib. de ver. Apoſ. ſer. 3.
Lib de ſpiritu & litera, cap. 30.
2. Cor. 3. 17.
Iohan. 15. 5.
De corrept. et grat. cap. 13.

bire, antequam liberentur: aut de ſuis viribus, ſi iam liberati ſunt? Nec attendunt in ipſo nomine liberi arbitrij vtique libertatem ſonare. Vbi autem ſpiritus Domini, ibi libertas. Si ergo ſerui ſunt peccati, quid ſe iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Si autem liberati ſunt, quid ſe iactãt velut de opere proprio? An ita liberi ſunt, vt nec ſerui eius eſſe velint qui dicit, Sine me nihil poteſtis facere? Quid, quòd alio etiam loco videtur iocoſè eludere vſum eius vocis, quum dicit, liberum quidem eſſe arbitrium, ſed nõ liberatum: liberum iuſtitiæ, ſeruum peccati? Quam ſententiam alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum à iuſtitia non eſſe hominem, niſi arbitrio voluntatis: à peccato autem nõ fieri liberum niſi gratia ſaluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud eſſe ſibi teſtatur quàm emancipationem, vel manumiſſionem à iuſtitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaq; ſiquis vocis huius vſum nõ praua intelligẽtia ſib permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: ſed quia ſine ingenti periculo non poſſe retineri cenſeo, magno contrà Eccleſiæ bono futurum ſi aboleatur: neque ipſe vſurpare velim, & alios, ſi me conſulant, abſtinere optarim.

Licet veteres ſcriptores Eccleſiaſtici nimij ſint interdũ in libero arbitrio extollendo, & ambiguè variéque in hac re loquuti ſint, apparet tamen ex quamplurimis eorum ſententiis, humana virtute nihil aut quam minimo æſtimata, totã bonorum omnium laudẽ Spiritui ſancto detuliſſe: quarum nonnullæ recitantur Cypr. Aug. Euch. Chryſoſt.
** Lib. de prædeſt. ſanct. Item ad Boniſacium lib. 4. & alibi. Libro in Geneſin. Homil. 1. in aduentu.*

9 Magnum mihi præiudicium attuliſſe forſan videar, qui ſcriptores omnes Eccleſiaſticos, excepto Auguſtino, ita ambiguè aut variè in hac re loquuutos eſſe cõfeſſus ſum, vt certũ quippiam ex eorum ſcriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nonnulli interpretabuntur quaſi à ſuffragij iure depellere ideo ipſos voluerim, quia mihi ſint omnes aduerſarij. Ego verò nihil aliud ſpectaui quàm quòd volui ſimpliciter ac bona fide conſultum piis ingeniis: quæ ſi eorum ſententiam hac in parte expectent, ſemper incerta fluctuabunt: adeò nunc hominem liberi arbitrij viribus ſpoliatum, ad ſolam gratiam confugere docent: nunc propriis ipſum armis aut inſtruunt, aut videntur inſtruere. Difficile tamen factu non eſt, vt appareat eos in huiuſmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo æſtimata totam Spiritui ſancto bonorum omnium laudem detuliſſe: ſi quaſdam eorum ſententias huc inſeram quibus id clarè docetur. * Quid enim ſibi vult illud Cypriani, toties ab Auguſtino celebratum, De nullo gloriandum: quia nihil noſtrum eſt, niſi vt homo prorſus apud ſe exinanitus, à Deo totus pendere diſcat? Quid illud Auguſtini & Eucherij, dum lignum vitæ Chriſtum eſſe exponunt, ad quem qui manum porrexerit, viuet: lignum ſcientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo qui relicta gratia Dei guſtauerit, morietur? Quid illud Chryſoſtomi, Quòd omnis homo non modò naturaliter peccator, ſed totus peccatum eſt? Si nihil boni noſtrum eſt, ſi homo à vertice ad calcem totus eſt peccatum, ſi ne tentare quidem licet quantum valeat arbitrij facultas: qui iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Poſſem eiuſmodi formæ permulta ex aliis referre: ſed ne quis cauilletur, me ſeligere ſola ea quæ cauſæ meæ ſeruiunt, quæ autem aduerſantur, callidè præterire, ab hac recitatione abſtineo. Audeo tamen hoc affirmare, vtcunque nimij interdum ſint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propoſitum fuiſſe ſcopum, vt hominem à virtutis ſuæ fiducia penitus auerſum, in Deo vno fortitudinem ſuam repoſitam habere doceant. Nunc ad ſimplicem veritatis explicationem in conſiderandi hominis natura venio.

Non eſt periculum ne ſibi nimiũ adimat homo, dummodo recuperandum in Deo diſcat quod ſibi deeſt.

10 Quod tamen initio huius capitis præfatus ſum, cogor rurſum hîc repetere, Vt quiſque maximè ſuæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominiæ conſcientia deiectus eſt & conſternatus, ita optimè in ſui cognitione profeciſſe. Non enim periculum eſt ne ſibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo diſcat quod ſibi deeſt. At ſibi ne tanti ſum

tantillum quidem ſumere vltra ius ſuum poteſt, quin & inani confidentia ſe perdat, & diuinum honorem ad ſe traducens, immanis ſacrilegij reus fiat. Et ſanè quoties hæc libido mentem noſtram inceſſit vt aliquid noſtrum habere expetamus, quod in nobis ſcilicet potius quàm in Deo reſideat, cogitationem hanc non ab alio conſiliario ſciamus nobis ſuggeri, quàm qui primos parentes induxit vt diis eſſe ſimiles vellent, ſcientes bonum & malum. Si verbum diabolicum eſt, quod hominem in ſeipſo erigit, illi ne locum demus: niſi ab hoſte cõſilium capere libet. Dulce quidem eſt tantũ habere propriæ virtutis vt in teipſo acquieſcas: ſed, ne ad inanem iſtam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues ſententiæ, quibus ſeuerè proſternimur: quales ſunt, * Maledictum eſſe qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum. Item, Non delectari Deum robore equi: tibias viri illi non placere: ſed affici erga timentes ſe, ſuſpicientes bonitatem ſuam. Item, Ipſum eſſe qui dat laſſo vires, & virtute defecto robur auget: qui facit vt fatigentur & laborent adoleſcentes, iuuenes impingant: qui autem in ipſo vno ſperant, roborentur. Quæ omnes eò ſpectant, vt ne quantulacunque fortitudinis noſtræ opinione nitamur, ſi Deum volumus habere propitium, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. "Tum in memoriam rurſum veniant iſtæ promiſſiones, Effundam aquam ſuper ſitientem, & flumina ſuper aridam. Item, Omnes ſitientes venite ad aquas. Quæ teſtantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti niſi ſuæ paupertatis ſenſu tabeſcentes. Nec prætereundæ eiuſmodi, qualis illa eſt Iſaiæ, Non erit tibi amplius ſol ad lucendum per diem, neque luna ad lucẽdum per noctem: ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam. Solis certè aut lunæ ſplendorem non aufert Dominus ſeruis ſuis: ſed quia vult in ipſis ſolus glorioſus apparere: ab iis etiam quæ habentur eorum opinione excellentiſſima, fiduciam eorum procul auocat.

Gen.3.5.

Verbum eſt diabolicũ, licet nobis dulce, quod hominem in ſeipſo erigit: ad quod repellendum recitantur ex Scriptura multæ graues ſententiæ, quæ hominẽ ſeuerè proſternunt: item promiſſiones quæ non alijs gratiam promittunt quàm tabeſcẽtibus ſuæ paupertatis ſenſu.

** Iere.17.5. Pſal.147.10. Iſa.40.29. "Ia.4.6. Iſa.44.3. Idem 55.1. Iſa.60.19.*

11 Semper mihi ſanè vehementer illud Chryſoſtomi placuit, Fundamentum noſtræ philoſophiæ eſſe humilitatem: magis etiamnum illud Auguſtini, Quemadmodũ, inquit, rhetor ille rogatus quid primum eſſet in eloquentiæ præceptis: reſpondit pronuntiationem: quid ſecundum, pronunciationem: quid tertium, pronunciationem: ita ſi me interroges de religionis Chriſtianæ præceptis, primò, ſecũdò, & tertiò & ſemper reſpondere libeter humilitatem. Porrò humilitatem non intelligit, vbi homo aliquantæ virtutis ſibi conſcius a ſuperbia faſtúque abſtinet: ſed vbi talem ſe verè ſentit qui nullum habeat niſi in humilitate refugium, quemadmodum alibi declarat. Nemo, inquit, ſe palpet: de ſuo Satanas eſt: id vnde beatus eſt, à Deo tantùm habet. Quid enim de tuo habes niſi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum eſt: nam iuſtitia Dei eſt. Item, Quid tantum de naturæ poſſibilitate præſumitur? vulnerata, ſauciata, vexata, perdita eſt. Vera confeſſione, non falſa defenſione opus habet. Item. Quando quiſque cognoſcit quòd in ſeipſo nihil eſt, & adiutorium de ſe nullum habet, arma in ipſo confracta ſunt, bella ſedata ſunt. Neceſſe autem eſt vt conterantur omnia impietatis arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quanto magis in te infirmus es, tanto magis te ſuſcipit Dominus. Sic in Pſalmum ſeptuageſimum, iuſtitiæ noſtræ reminiſci nos vetat, quò Dei iuſtitiam agnoſcamus: ac Deum oſtendit ſic nobis gratiam ſuam commendare, vt nos nihil eſſe ſciamus. Stare tantùm Dei miſericordia, quum à nobiſipſis nonniſi mali ſimus. Ne hîc ergo de iure noſtro cum Deo contendamus, acſi ſaluti noſtræ decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt noſtra humilitas, eius eſt altitudo: ita confeſſio noſtræ humilitatis, miſerationem eius in remedium paratam habet.

Quædã egregiè dicta de humilitate vera à Chryſoſt. & Auguſt.

Hom. de perf. Euange. Epiſt. 56. ad Dioſco.

Homi. in Ioh. 49. Libr. de natura & gratia, cap. 59. In Pſal. 45.

Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltro cedat: & ſi quas facultates habet, ab iis animum auertat, quò in veram humilitatem ſubigatur: ſed vt ſepoſito φιλαυτίας καὶ φιλονεικίας morbo (quo excæcatus æquo altiùs de ſe ſentit) in veraci Scripturæ ſpeculo ſeipſum probe recognoſcat.

Exponitur illud Auguſt. Adæ lapſu naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia ablata: nẽpe fidem, amorem Dei, charitatẽ erga proximos, ſanctitatis & iuſtitię ſtudium (quæ ſunt ſupernaturalia dona) periiſſe, ſed reſtitui à Chriſto: naturalia, mentẽ ſcil. & cor, eſſe corrupta, quia ſanitas mẽtis & cordis rectitudo ſimul fuerunt ablata. Itẽ rationem in homine non penitus fuiſſe deletã, ſed partim debilitatã, partim vitiatam. ſic voluntatem, quia inſeparabilis eſt ab hominis natura, non periiſſe, ſed prauis cupiditatibꝰ fuiſſe deuinctã. Vide ſect. 4, & 16.

12 Ac illa quidem vulgaris ſententia quam ſumpſerunt ex Auguſtino, mihi placet, naturalia dona fuiſſe corrupta in homine per peccatum, ſupernaturalibus autẽ exinanitum fuiſſe. Nam hoc poſteriore membro intelligunt tam fidei lucem quàm iuſtitiam, quæ ad cœleſtem vitam æternámque fœlicitatem adipiſcendam ſufficerent. Ergo ſe abdicans à regno Dei, ſimul priuatus eſt ſpiritualibus donis, quibus in ſpem ſalutis æternæ inſtructus fuerat: vnde ſequitur, ita exulare à regno Dei, vt quæcunque ad beatam animæ vitam ſpectant, in eo extincta ſint, donec per regenerationis gratiam ipſa recuperet. In his ſunt fides, amor Dei, charitas erga proximos, ſanctitatis & iuſtitiæ ſtudium. Hæc omnia quum nobis reſtituat Chriſtus, aduentitia cenſentur, & prę ter naturam: id. óque fuiſſe abolita colligimus. Rurſum ſanitas mentis & cordis rectitudo ſimul fuerunt ablata: atque hæc eſt naturalium donorum corruptio. Nam etſi aliquid intelligentiæ & iudicij reſiduũ manet vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & ſanã dicemus, quæ & debilis eſt, & multis tenebris immerſa: & prauitas voluntatis plus ſatis nota eſt. Quum ergo ratio qua diſcernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum ſit, nõ potuit in totũ deleri: ſed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinæ appareant. *Hoc ſenſu dicit Iohannes lucem adhuc in tenebris lucere, ſed à tenebris non comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruerſa & degenere hominis natura micare adhuc ſcintillas, quæ oſtendant rationale eſſe animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum ſit: & tamen hanc lucem multa ignorantiæ denſitate ſuffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas, quia inſeparabilis eſt ab hominis natura, non periit: ſed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectum appetere queat. Hęc quidem plena eſt definitio, ſed quæ pluribus explicanda eſt. **Ergo, vt ſecundùm primam illam diſtinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti ſumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatis ita eum damnare, vt nihil intelligentiæ vllo in genere rerum reliquum facias, non modò verbo Dei, ſed ſenſus etiam communis experimento repugnat. Videmus enim inſitum eſſe humano ingenio deſiderium neſcio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aſpiraret niſi aliquo eius odore ante percepto. Eſt ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perſpicientia, quod veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit craſſum abſque ratione ſenſum. Quanquam hæc qualiſcunque appetentia, antequam curſus ſui ſtadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inueſtigandi viam tenere nequit: ſed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando ſubinde impingit, donec tandem palata euaneſcat: ita veritatem quærendo, quàm ſit ad ipſam quærendam & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauiter laborat: quòd in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat ſæpius nõ diſcernit. Itaque in diſquirendis ſuperuacuis ac nihili rebus ridicula curioſitate ſe torquet: ad res maxime cognitu neceſſarias aut non aduertit, aut contemptim & rarò deflectit: ſtudium certè ſuum vix vnquam ſeriò applicat. De qua prauitate quum paſſim conquerantur profani ſcripto-

**Iohan. 1. 5.*

***Lib. 1. cap. 15. ſec. 7, & 8. & ſupr. ſect. 2.*

Intellectum hominis nõ ita eſſe damnandum perpetuæ cæcitatis, vt nihil intelligẽtiæ vllo in rerũ genere ei reliquũ fiat: ſed nõnullam eſſe eius perſpicientiã, quod veritatis inquirendæ ſtudio naturaliter rapitur. Et tamen hanc appetentiam mox cõcidere in vanitatẽ: quia mens hominis præ hebetudine rectam veri

ſcriptores, omnes ferè ſe ea implicuiſſe comperiuntur. Quare Solomon, in toto ſuo Eccleſiaſte, vbi ea ſtudia eſt perſequutus, in quibus ſibi videntur homines valde ſapere, inania tamen eſſe & friuola pronuntiat.

inueſtigandi viam tenere nequit: deinde in quarum rerũ veram notitiam incumbere expediat, ſæpius nõ diſcernit.

13 Neque tamen ita conatus eius ſemper in irritum cedunt, quin aliquid aſſequatur, præſertim vbi ſeipſam ad inferiora iſta intẽdit. Quin etiam non ita ſtupida eſt quin exiguum quiddam & de ſuperioribus delibet, vtcunque negligentiùs illis percontandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum ſupra vitæ præſentis ſpatiũ euehitur, tum præcipuè demum conuincitur ſuæ imbecillitatis. Quare, vt melius perſpiciamus quouſque pro gradibus ſuæ facultatis in vnaquaque re procedat, diſtinctionem nobis proponere operæpretium eſt. Sit ergo hæc diſtinctio, eſſe aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam verò cœleſtium. Res terrenas voco, quę ad Deum regnúmq; eius, ad veram iuſtitiam, ad futurę vitę beatitudinem non pertingunt: ſed cum vita pręſenti rationem relationémque habent, & quodammodo intra eius fines continentur. Res cæleſtes, puram Dei notitiam, veræ iuſtitiæ rationem, ac Regni cæleſtis myſteria. In priore genere ſunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ diſciplinæque liberales. In ſecundo, Dei ac Diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ ſecundum eam formandæ regula. De priori autem ſic fatẽdum, Quoniam homo animal eſt natura ſociale, naturali quoque inſtinctu, ad fouendam conſeruãdámque eam ſocietatem propendet: ideóque ciuilis cuiuſdam & honeſtatis & ordinis vniuerſales impreſſiones ineſſe omnium hominum animis conſpicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur, qui non intelligat, oportere quoſuis hominum cœtus legibus contineri, quíque non earum legum principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm ſingulorum mortalium in leges conſenſus, quia inſita ſunt vniuerſis, abſque magiſtro aut legiſlatore, ipſarum ſemina. Neque moror diſſentiones & pugnas, quæ mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuerſum, ſoluta legũ repagula, libidinem ſolã pro iure graſſari, vt fures & latrones: alij (quod vitium pluſquam vulgare eſt) iniquum eſſe putant quod pro æquo ab aliis ſancitur: contrà, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidem illi non ideò leges oderunt, quòd ignorent bonas & ſanctas eſſe: ſed præcipiti cupiditate furentes, cum manifeſta ratione pugnant: &, quod mentis intelligentia probant, pro ſua libidine abominantur. Poſterius certamen tale eſt vt primã illam conceptionem æquitatis non dirimat: ſiquidem de legum capitibus dum inter ſe diſceptant homines, in quandam æquitatis ſummam conſentiunt. In quo debilitas certè humanæ mentis arguitur, quę, etiam dum viam ſequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamen illud, inſperſum eſſe vniuerſis ſemen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum eſt, in huius vitę conſtitutione, nullum deſtitui luce rationis hominem.

Quod ad res terrenas attinet, hominis mentem valere acumine oſtẽditur exemplis: primò in politia & œconomia: quũ nemo nõ intelligat oportere hominum cœtus legibus contineri, & harum legum principia mente complectatur.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuarię, quibus diſcendis, quia ineſt omnibus nobis quędam aptitudo, in eis etiam apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non ſunt omnes omnibus diſcendis idonei, ſatis tamen communis energię certum ſpecimen eſt, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perſpicientia non ſe exerat. Neque ſola ſuppetit ad diſcendum energia & facilitas, ſed ad excogitandum in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio pręeunte didiceris. Quod vt Platonem perperam impulit vt traderet comprehenſionem eiuſmodi nihil eſſe quàm recordationem: ita nos optima ratione cogit fateri, eſſe ingenitũ humano ingenio eius principium. Hęc ergo documenta apertè teſtantur vniuerſalem rationis & intelligentiæ comprehenſionem eſſe hominibus naturaliter inditam.

Item in artibus tũ liberalibus tũ manuariis: quibus diſcendis (licet alii aliis magis idonei) ineſt homini quædam aptitudo: imò etiam amplificandis & expoliendis.

Sic vniuerſale bonũ eſſe lumen rationis & intelligentię in hominibus, vt porſus gratuitũ ſit erga ſingulos beneficẽtię Dei munus. Quod oſtẽdit Deus dum quoſdã moriones & ſtupidos creat: itẽ dum facit vt hic acumine, alius iudicio, alius mentis agilitate præſtet: itẽ dum inſtillat ſingulares motus, non ſolùm pro cuiuſq; vocatione, ſed etiã pro ratione tẽporis aut rei quæ agenda eſt. quod & proſequitur ſect.17.

Sic tamẽ vniuerſale eſt bonum, vt in eo pro ſe quiſq; peculiarem Dei gratiam agnoſcere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergefacit ipſe naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus repræſentat quibus excellat dotibus hominis anima, niſi eius lumine perfuſa: quod ſic naturale ineſt omnibus, vt prorſus gratuitũ ſit erga ſingulos beneficentiæ eius munus.* Ipſarũ porro artium inuẽtio aut methodica traditio, aut interior & præſtãtior cognitio (quæ propria eſt paucorum) non eſt quidem ſolidũ argumentum cõmunis perſpicaciæ: quia tamen promiſcue cõtingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

** Artium inuẽtio, methodica traditio, aut interior & præſtãtior cognitio, quæ in antiquis Iureconſ. philoſophis, medicis (profanis ſanè hominibus) elucent, admonẽt nos, mentẽ hoĩs, quantũlibet ab integritate ſua collapſam, eximijs tamẽ Dei donis etiamnũ eſſe ornatam.*

15 Quoties ergo in profanos ſcriptores incidimus, illa, quæ admirabilis in iis affulget, veritatis luce, admoneamur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate ſua collapſam & peruerſam, eximiis tamen etiamnum Dei donis veſtitam eſſe & exornatam. Si vnicum veritatis fontem, Dei ſpiritum eſſe reputamus, veritatem ipſam, neque reſpuemus, neque contemnemus, vbicunque apparebit: niſi velimus in Spiritũ Dei contumelioſi eſſe: non enim dona ſpiritus, ſine ipſius contemptu & opprobrio, vilipenduntur. Quid autem? Veritatem affulſiſſe antiquis iuriſconſultis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem & diſciplinam prodiderunt? Philoſophos cæcutiiſſe dicemus cùm in exquiſita iſta naturæ contemplatione, tum artificioſa deſcriptione? Dicemus mentem illis defuiſſe, qui arte differendi conſtituta, nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos inſaniiſſe, qui medicinam excudendo, ſuam induſtriam nobis impenderunt? Quid mathemata omnia? putabimúſne amentium deliria? Imò ne ſine ingenti quidem admiratione, veterum ſcripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autem, quia præclara, vt ſunt, cogemur agnoſcere. Porrò laudabiléne aliquid aut præclarum cenſebimus, quod non recognoſcamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poëtæ, qui & philoſophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta eſſe confeſſi ſunt. Ergo quum homines iſtos, quos Scriptura ψυχικοὺς vocat, vſque eo fuiſſe pateat in rerum inferiorum inueſtigatione acutos & perſpicaces, talibus exemplis diſcamus, quot naturę humanæ bona Dominus reliquerit, poſtquam vero bono ſpoliata eſt.

Exo.31.2, & 35.30.

Ingenij vires eximię in artibus tũ liberalibus, tum mechanicis ſunt dona Spiritus, quæ Deus quibus vult diſpẽſat (etiã improbis) in publicũ generis humani bonũ. Itaq; ijs vti nos oportere, etiãſi impiorũ miniſterio nobis cõmunicentur: quibus ſint fluxa & euanida, quoniã

16 Neque tamen interim obliuiſcamur hæc præſtantiſſima diuini Spiritus eſſe bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult diſpenſat. Si enim Beſeleel & Oliab intelligentiam & ſcientiã quæ in fabricam tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei inſtillari: non mirum eſt, ſi earũ rerum quæ ſunt in vita humana præſtantiſſimę, cognitio per Spiritum Dei cõmunicari nobis dicatur. Neq; eſt cur roget quiſpiã, Quidnam cum Spiritu cõmercij impiis, qui ſunt à Deo prorſus alieni? Nã quòd dicitur Spiritus Dei in ſolis fidelibus habitare, id intelligendum de Spiritu ſanctificationis, per quem Deo ipſi in tẽpla conſecramur. Neq; tamẽ ideo minus replet, mouet, vegetat omnia eiuſdem Spiritus virtute, ídque ſecundum vniuſcuiuſque generis proprietatem, quam ei creationis lege attribuit. Quòd ſi nos Dominus impiorum opera & miniſterio, in phyſicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea vtamur: ne ſi Dei dona vltro in ipſis oblata negligamus, demus iuſtas ignauiæ noſtræ pœnas. At verò, nequis hominem valde beatum putet, quum ſub elementis huius mundi tanta veritatis comprehendendæ energia illi conceditur: ſimul addendum eſt, totam iſtam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde conſequitur, rem eſſe fluxam & euanidam corã Deo, vbi non ſubeſt ſolidũ veritatis fundamentum.* Veriſſimè enim Auguſtinus (cui ſubſcribere, vt diximus, coacti ſunt Magiſter ſententiarum & ſcholaſtici) vt gratuita homini dona poſt

na poſt lapſum detracta eſſe, ita naturalia hæc quæ reſtabant, corrupta fuiſſe docet: non quod per ſe inquinari poſſint, quatenus à Deo proficiſcuntur: ſed quia polluto homini pura eſſe deſierunt, ne quam inde laudem conſequatur.

deſtituuntur ipſi ſolido veritatis fundamento.

**Lib.2.diſt.nct.25.*

17 Hæc ſumma ſit, in vniuerſo genere humano perſpici naturæ noſtræ propriā eſſe rationem, quæ nos à brutis animalibus diſcernat, ſicut ipſa ſenſu differunt à rebus inani natis. *Nam quòd naſcuntur motiones quidam, vel ſtupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obſcurat, quin potius tali ſpectaculo monemur, quod nobis relictum eſt, Dei indulgentiæ meritò debere aſcribi: quia niſi nobis pepercíſſet, totius naturæ interitum ſecum traxiſſet defectio. Quòd autem alij præſtant acumine, alij iudicio ſuperāt, alijs mens agilior eſt ad hanc vel illam artem diſcendam, in hac varietate gratiam ſuam nobis commendat Deus, ne ſibi quiſquam velut proprium arroget quod ex mera illius liberalitate fluit. Vnde enim alius alio præſtantior, niſi vt in natura communi emineat ſpecialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini ſe obſtrictam eſſe clamat? Adde quòd ſingulares motus pro cuiuſque vocatione Deus inſtillat: cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induiſſe quos ad regendum populum vocabat. Denique in eximiis quibuſque factis ſpecialis eſt inſtinctus. Qua ratione Saulem ſequuti ſunt fortes, quorum tetigerat Deus corda. Et quum prædicitur inauguratio in regnum, ita loquitur Samuel, Tranſibit ſuper te Spiritus Domini & eris vir alius. Atq; hoc ad totum gubernationis curſum extenditur: ſicuti poſtea narratur de Dauide, quòd tranſierit ſuper eum Spiritus Domini à die illa in poſterū. Sed idem alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique diſtribuit Iupiter, ſed οἷον ἐπ᾽ ἦμαρ ἄγῃσι. Et certè experientia oſtendit, dum attoniti ſæpe hærent qui maximè ingenioſi erant ac ſolertes, in manu & arbitrio Dei eſſe mentes hominum, vt eas ſingulis momentis regat: qua ratione dicitur auferre ſenſum prudentibus, vt errent per inuia. Cæterùm in hac diuerſitate conſpicimus tamen aliquas imagines Dei ſuperſtites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis diſtinguant.

Vide eandem Auguſtini ſententiam ſect.4, & 12.

**Suprà ſect. 14.*

Iudic. 6.34.

1.Sam.10.6.

1.Sam.16.13.

Odyſſ.6.

Pſal.107.40.

18 Nunc exponendum eſt quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venitur & ſpiritualem illam perſpicientiam: quæ tribus potiſſimùm rebus conſtat, Deum noſſe, paternum erga nos eius fauorem, in quo ſalus noſtra conſiſtit: & formandæ ſecundum legis regulam, vitæ rationé. Cùm in primis duobus, tum verò in ſecundo propriè, qui ſunt hominum ingenioſiſſimi, talpis ſunt cæciores. Equidem non inficior, ſparſim quædam apud philoſophos de Deo legi ſcitè & appoſitè dicta: ſed quæ vertiginoſam quandam imaginationem ſemper reſipiant. Præbuit quidem illis Dominus, vt ſuprà dictum eſt, exiguum diuinitatis ſuæ guſtum, ne ignorantiam impietati obtenderent: & eos interdum ad dicenda nōnulla impulit, quorum confeſſione ipſi conuincerentur: ſed ita viderunt quę videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerent: qualiter nocturni fulgetri coruſcationem, qui in mēdio agro eſt viator, longè latéque ad momentum videt: ſed adeò euanido aſpectu, vt ante noctis caligine reſorbeatur, quàm pedem mouere queat: tantum abeſt vt in viam tali ſubſidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquam fortuitò aſpergunt, quot & quàm portentoſis mendaciis ſunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos beneuolentiæ certitudinem (ſine qua hominis ingenium immenſa confuſione repleri neceſſe eſt) ne olfecerunt quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, neç contendit, nec collimat humana ratio, vt in-

Humanā rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & res cœleſtes: quæ tribus capitibus cōtinentur, Deū noſſe, paternum eius erga nos fauorem & formandę ſecundū Legis regulam vitæ rationem: demōſtratur in duobus primis.

Vide lib.3. cap.2. ſect.14.15.16.

telligat quis ſit verus Deus, qualiſve erga nos eſſe velit.

Naturalib⁹ ingenij viribus nec Deum cognoſci ab hominibus nec paternum eius fauorem, oſtenditur ex varijs Scripturæ teſtimonijs, hîc & ſect. 20, & 21.

19 Sed quia falſa perſpicaciæ noſtræ opinione ebrij, ægerrimè nobis perſuaderi ſinimus, illam in rebus diuinis cæcam prorſus eſſe & ſtupidam: ſatius, opinor, fuerit Scripturæ teſtimoniis, quàm rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citaui loco, quum ſcribit in Deo ab initio fuiſſe vitam, & eam vitam quæ eſſet lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua ſaltem eius flamma, vel ſaltem ſcintilla deſtituatur: ſed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumẽ, quantũ ad Dei notitiam, mera eſt caligo. Quum enim Spiritus homines appellat tenebras, eos ſimul ſpoliat omni ſpiritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Chriſtum amplectuntur, non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, ſed ex Deo natos aſſerit. Quaſi diceret, non eſſe tam ſublimis ſapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei eſt, ſuſcipiat, niſi Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum teſtatus eſt Chriſtus, hanc ſpecialem eſſe Patris reuelationem, quòd à Petro agnoſceretur.

Iohan. 1. 4.

Ibid. 13.

Matt. 16. 17.

20 Si perſuaſum nobis foret (quod extra controuerſiam eſſe debet) naturæ noſtræ deeſſe quicquid cœleſtis Pater electis ſuis per Spiritum regenerationis confert, hîc nulla eſſet hæſitandi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Idem teſtatur Apoſtolus, quum ait neminem poſſe dicere Dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto. Et Iohannes Baptiſta, ſtuporem diſcipulorum videns, exclamat neminem poſſe accipere quicquam niſi datum illi fuerit deſuper. Donum autem ab eo intelligi de ſpeciali illuminatione, non cõmuni naturæ dote, inde conſtat quòd tot verbis, quibus Chriſtum commendauerat diſcipulis ſuis, nihil ſe profeciſſe conqueritur. Video, inquit, verba nihil eſſe ad mentes hominum de rebus diuinis imbuendas, niſi Dominus per Spiritum ſuum intelligentiam dederit. Quin imo Moſes, dum populo exprobrat ſuam obliuionem, ſimul tamen notat, non aliter ipſum poſſe in myſteriis Dei ſapere, niſi ipſius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui ſigna illa portentáque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret ſi nos vocaret ſtipites in operibus Dei conſiderandis? Vnde Dominus per Prophetam, ſingularis gratiæ loco pollicetur ſe daturum Iſraelitis cor, vt ab illis cognoſcatur: nimirum innuens, tantum hominis mentẽ ſpiritualiter ſapere, quantum abs ſe illuſtrata fuerit. Hoc quoque ſua voce dilucidè confirmauit Chriſtus, quum diceret neminem venire ad ſe poſſe, niſi cui datum à Patre ſuo foret. Quid? annon ipſe eſt viua Patris imago, in qua totus eius gloriæ ſplendor nobis exprimitur? Ergo nõ potuit meliùs oſtendere qualis ſit noſtra ad cognoſcendum Deum facultas, dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis eſſe negat. Quid? Annon ideo in terras deſcendit, vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon ſua quoq; legatione fideliter defunctus eſt? Ita eſt ſanè: ſed nihil efficitur eius prædicatione, niſi interior magiſter Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, niſi qui à Patre audierunt & edocti ſunt. Quæ illa diſcendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & ſingulari virtute format. Ac ne illud nouum videatur, Iſaiæ vaticinium citat, vbi dum Eccleſiæ inſtaurationem promittit, eos Dei diſcipulos fore docet qui in ſalutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis ſuis illic prædicit Deus, conſtat non de eo doctrinæ genere ipſum loqui

Pſal. 36. 9.

1. Cor. 12. 3.

Iohan. 3. 27.

Deut. 29. 2.

Iere. 24. 7.

Iohan. 6. 44.

Heb. 1. 3.

Iohan. 1. 18.

Iſa. 54. 7.

qui quod impiis etiam & profanis commune eſt. Reſtat igitur vt intelli-
gamus, nemini patere in regnum Dei ingreſſum, niſi cui nouam men-
tem Spiritus ſanctus ſua illuminatione fecerit. Omnium verò clariſſimè
Paulus, qui diſputationem hanc ex profeſſo ingreſſus, poſtquam ſtulti-
tiæ ac vanitatis damnauit vniuerſam hominum ſapientiam, adeóq; pror
ſus exinaniuit, ita concludit denum, Animalem hominem non poſſe 1.Cor.2.14.
percipere quæ ſunt Spiritus Dei: ſtultitiam eſſe illi, nec poſſe intelligere,
quia ſpiritualiter diiudicantur. Quem vocat animalem? nempe qui natu-
ræ lumine nititur. Ille, inquam, nihil in ſpiritualibus myſteriis Dei com
prehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiamſi enita-
tur, nihil poteſt: quia ſcilicet ſpiritualiter diiudicantur. Quid iſtud ſigni-
ficat? quia humanæ perſpicaciæ penitus abſcondita, per ſolam Spiritus re
uelationem patefiunt: adeò vt pro ſtultitia ducantur, vbi Spiritus Dei
non illucet. Antè autem ſupra oculorum, aurium, mentium capacita-
tem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus ſe: quin ſapientiam hu
manam, quaſi velum quoddam eſſe teſtatus fuerat, quo mens à cernen-
do Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apoſtolus, infatuatam à 1.Cor.1.20.
Deo ſapientiam huius mundi: & nos ſcilicet acumen illi tribuemus, quo
ad Deum & cœleſtis regni adyta penetrare poſſit? Faceſſat à nobis tanta
vecordia.

21 Itaque quod hîc detrahit hominibus, alibi ſoli Deo tribuit in pre Epheſ.1.15.
catione: Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum ſapientiæ & re-
uelationis. Iam audis, omnem ſapientiam & reuelationem eſſe Dei do-
num. Quid tum prætereà? Illuminatos oculos mentis veſtræ. Certè ſi no
ua reuelatione indigent, à ſeipſis cæcutiunt: ſequitur deinde, Vt ſciatis
quæ ſit ſpes vocationis veſtræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non eſſe ca-
paces hominum mentes vt vocationem ſuam nouerint, fatetur. Neq; hîc
garriat Pelagianus quiſpiam, huic vel ſtupiditati, vel ruditati Deum ſuc-
currere, dum verbi ſui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, ſi-
ne duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid Legẽ, in qua quic-
quid ſapientiæ deſiderari poteſt, comprehenſum erat: neque tamen eo Pſal.119.18.
contentus, oculos ſibi retegi poſtulat, vt Legis ipſius myſteria conſide
ret. Qua certè locutione innuit, ſolem exoriri terris, vbi hominibus Dei
verbum elucet: verùm eos non multum inde conſequi, donec oculos vel
dederit vel aperuerit ille ipſe qui ideò Pater luminum vocatur, quia v- Iac.1.17.
bicunque Spiritu ſuo non reſplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Ioh.14.26.
Apoſtoli ab optimo quidem magiſtro ritè & abundè edocti fuerant: niſi
tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipſa doctrina,
quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod
petimus à Deo deeſſe nobis confitemur, & ipſe in eo quod promittit, no
ſtram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, ſe tantum ad intelli-
genda Dei myſteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui
ſibi plus intelligentiæ tribuit, eò cæcior eſt, quòd cæcitatem ſuam non
agnoſcit.

22 Reſtat tertium illud membrum, de cognoſcẽda vitæ probè inſti- *Rom.2.14.
tuendæ regula, quam verè operum iuſtitiæ notitiam nuncupamus: vbi In 3.cap.(nempe for
videtur mens humana eſſe aliquanto quàm in ſuperioribus acutior. Si- mandæ ſecundũ Le
quidem teſtatur Apoſtolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis gis regulã vitæ ra-
opera faciunt, ſibi pro Lege eſſe, ac oſtendere opus Legis ſcriptum in tionem noſſe) vide-
cordibus ſuis, teſtimonium illis reddente conſcientia, & cogitationibus tur aliquanto eſſe
inter ſe accuſantibus, aut excuſantibus coram iudicio Dei. Si Gentes na quàm in ſuperiori-
turaliter Legis iuſtitiam habent mentibus ſuis inſculptam, certè non bus acutior huma-
dicemus eas in vitę ratione prorſus cæcutire. Et nihil eſt vulgatius, quàm na ratio, quũ lege
lege naturali (*de qua iſtic Apoſtolus loquitur) hominem ſufficienter naturali ad rectã

vitę normam homo inſtituatur: ſed imperfecta eſt, & nõ alio valet eiuſmodi notitia in incredulis quàm vt reddãtur inexcuſabiles, nec lumine illo naturali veritatem in ſingulis rebus cernunt.

ad rectam vitæ normam inſtitui. Nos verò expendamus, quorſum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quouſq; illos ad rationis veritatíſque ſcopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, ſi quis diſpoſitionem obſeruet. Dixerat paulo antè, eos qui in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: qui ſine Lege peccauerũt, ſine Lege perire. Hoc quia poterat abſurdum videri, vt ſine vllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò ſubiicit, ſuam illis conſcientiam eſſe vice Legis: ideóque ad iuſtam earum damnationem ſufficere. *Finis ergo legis naturalis eſt, vt reddatur homo inexcuſabilis. Nec male hoc modo definietur, Quòd ſit conſcientiæ agnitio, inter iuſtum & iniuſtum ſufficienter diſcernentis: ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum ſuo ipſorum teſtimonio redarguuntur. Ea eſt hominis erga ſeipſum indulgentia, vt in malis perpetrandis libenter mentem à peccati ſenſu, quoad licet, ſemper auertat. Qua ratione videtur impulſus fuiſſe Plato, vt exiſtimaret non peccari niſi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, ſi humana hypocriſis tantum in tegendis vitiis proficeret, vt mens non ſibi malè conſcia eſſet coram Deo. Sed quum ſubterfugiens peccator impreſſum ſibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec conniuere ita permittatur quin cogatur, velit, nolit, aliquando aperire oculos: falſò dicitur, ipſum ignorantia ſola peccare.

**Lex naturalis.*
In Protagora.
Plat. dictum, Non peccare homines niſi ignorantia: item eorũ qui in oĩbus peccatis conſultam malitiã & prauitatem intercedere tradũt, improbatur hîc & ſect. 22.24.25.
Patap. in 3. de ani. cap 46.
Explicatur Themiſtii dictum Intellectum in definitione vniuerſali rariſſimè falli, ſed hallucinationẽ eſſe quũ ad hypotheſin deſcendit.

23 Verius Themiſtius, qui intellectum in definitione vniuerſali ſeu rei eſſentia, rariſſimè falli docet: hallucinationem eſſe, quum vltra progreditur: nempe quum ad hypotheſin deſcendit. Homicidium eſſe malum, ſi in genere quæratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conſpirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter: in ſuo priuatim ſibi blandietur. Hæc eſt ignorantia, dum homo, vbi ad hypotheſin ventum eſt, eius regulæ obliuiſcitur quam in theſi nuper conſtituerat. De qua re elegantiſſimè diſſerit Auguſtinus in expoſitione primi verſus Pſalmi 57. Quãquam ne iſtud quidem eſt perpetuum: ſic enim interdum flagitij turpitudo conſcientiam vrget, vt non ſibi imponens ſub falſa boni imagine, ſed ſciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt iſtæ voces, —video meliora, probóque: Deteriora ſequor. Quare mihi ſcitiſſimè Ariſtoteles inter incontinentiam & intemperantiam videtur diſtinxiſſe. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum ſeu πάθος particularem notitiam menti eripi, ne malum obſeruet in ſuo facinore, quod generaliter in ſimilibus cernit: vbi deferbuit perturbatio, pœnitentiam extemplò ſuccedere. Intemperantiam autem non extingui aut frangi peccati ſenſu, ſed contrà obſtinatè in ſuſcepta mali electione perſiſtere.

Medea apud Ouid.
Lib. Eth. 7. cap. 3.
Ἀκρασία & Ἀκολασία.

Oſtenditur hominis iudicium vniuerſale non eſſe vbique ſanum in boni & mali diſcrimine: quũ quæ præcipua ſunt in prima Legis tabula nõ aſſequatur, nempe de fiducia in Deum, &c.

24 Porrò quum iudicium vniuerſale audis in boni & mali diſcrimine, ne ſanum vbique & integrum eſſe putes. Nam ſi in hunc tantùm finem, iuſti & iniuſti delectu imbuta ſunt corda hominum ne ignorantiæ excuſationem prætexant, minimè neceſſarium eſt veritatem in ſingulis cernere: ſed ſatis ſupérque eſt, eatenus intelligere, ne tergiuerſari queant quin teſte conſcientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiãt. Et ſi rationem noſtram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectæ eſt iuſtitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cæcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua ſunt, minimè aſſequitur: qualia ſunt de fiducia in Deum, de virtutis & iuſtitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero ſabbathiſmo. Quæ vnquam anima, naturali ſenſu freta, ſubodorata eſt in his & ſimilibus poſitum eſſe legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam ſi centies reuocentur ab inanibus ſuis nugis, ſemper tamẽ illuc relabuntur. Negant quidem placere Deo ſacrificia, niſi accedat mentis ſynce-

ſynceritas: quo teſtantur aliquid ſe concipere de ſpirituali Dei cultu, quẽ tamen falſis commentis ſtatim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præſcribit, verum eſſe nunquam illis perſuaderi poterit. Dicámne præſtare vlla perſpicacia mentem, quæ nec per ſe ſapere, nec monitionibus auſcultare valet? In ſecundæ tabulæ præceptis aliquãto plus habet intelligentiæ, quo ſcilicet ad ciuilis inter homines ſocietatis conſeruationem propius accedunt. Quanquam & hîc deliquium interdum pati deprehenditur: excellentiſſimo enim cuique ingenio abſurdiſſimum eſt, iniquam ac nimis imperioſam dominationem ferre, ſiqua modo ratione depellere queat. Nec aliud eſt iudiciũ humanæ rationis, quàm ſeruilis eſſe abiectíque animi, patiẽter eam ferre: rurſum honeſti ingenuíque pectoris, excutere. Nec verò iniuriarum vltio pro vitio ducitur apud Philoſophos. Atqui Dominus nimia iſta ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam ſuis præſcribit. Omnino autem in vniuerſa Legis obſeruatione perſpicientiam noſtram fugit concupiſcentiæ animaduerſio. Non enim adduci ſe ſuſtinet animalis homo vt cupiditatum ſuarum morbos recognoſcat. Antè ſuffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyſſi ingreſſum accedat. Nam dum Philoſophi pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos extãres & ſe craſſioribus ſignis exerentes intelligunt: quæ autem placidè titillant animum praua deſideria, nihili reputant.

In ſecunda tabula iudicium vniuerſale hoĩs aliquanto plus habere intelligentiæ, & deliquiũ tamẽ aliquãdo pati: vt cũ iudicat abſurdũ nimis imperioſam dominationẽ ferre, & non vlciſci iniurias: & cõcupiſcentiæ morbum non agnoſcit in vniuerſa Legis obſeruatione. *Vide ca.8.ſect.49.*

25 Quare, vt ſuprà meritò reprehenſus eſt Plato quòd omnia peccata ignorantiæ imputarit, ita & eorum eſt repudianda opinio, qui conſultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. Nimium enim experimur quoties labamur cum bona noſtrá intentione. Tot obruitur hallucinationum formis noſtra ratio, tot erroribus eſt obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot anguſtiis irretitur, vt plurimum à certa directione abſit. Quàm verò nihil ſit coram Domino in cunctis vitæ partibus, Paulus oſtendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: ſed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis poſſe quomodo rite quippiam agendum ſit. Iãne deprauata eſt omnis induſtria, perſpicientia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat? Nobis nimirum qui rationis acumine (quam pretioſiſſimam dotem reputamus) ægrè patimur ſpoliari, durum id minus videtur: Spiritui autem ſancto æquiſſimum, qui nouit omnes cogitationes ſapientum vanas eſſe: & qui clarè pronũciat, omne figmentum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium noſtrum concipit, agitat, inſtituit molitur, ſemper malum eſt, quî in mẽtem nobis veniat inſtituere quod Deo placeat, cui ſola ſanctitas & iuſtitia accepta eſt? Ita videre eſt, mentis noſtræ rationem, quoquò ſe vertat, eſſe vanitati miſerè obnoxiã. Huius imbecillitatis ſibi conſcius erat Dauid, quum petebat ſibi dari intellectum ad mãdata Domini rectè diſcenda. Innuit enim, ſuum ingenium nequaquam ſufficere, qui nouum obtingere ſibi cupit. Neque id ſemel facit: ſed in vno Pſalmo decies ferè repetit eandem precationem. Qua repetitione ſubindicat quanta ad petendum neceſſitate vrgeatur. Et quod ille ſibi vni petit, Paulus communiter Eccleſiis precari ſolet: Non ceſſamus, inquit, orare pro vobis & poſtulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudentia & intelligentia ſpirituali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus eum ſimul teſtari, non eſſe in hominis facultate poſitam. Adeò autem hunc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei ſunt agnouit Auguſtinus, vt non minus neceſſariam mentibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis ſolis lucem. Nec eo contentus,

Coram Deo, nihili eſſe rationis noſtræ acumen in cunctis vitæ partibus oſtenditur ex Scriptura: & mẽtibus noſtris neceſſariam eſſe illuminationis gratiã, nõ ſemel tantũ, aut vno aliquo die, ſed in ſingula momenta.

2.Cor.3.5. *Pſal.94.11.* *Gen.6.5, & 8.21.* *Pſal.119.34.* *Phil.1.4, col.1.9.* *Lib.2.de pec.mer. remi.cap.5.*

correctionem ſubiicit, quòd oculos ipſi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, niſi à Domino aperiantur, clauſi manent. Neq; vno tantùm die illuminari mentes noſtras docet Scriptura, vt deinde per ſe videant: quia ad continuos progreſſus & incrementa pertinet quod nu-
*Pſal.*119.10. per adduxi ex Paulo. Et hoc diſertè exprimit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquiſiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum regenitus eſſet, adeóque non vulgariter profeciſſet in vera pietate, fatetur tamen aſſidua directione ſe opus habere in ſingula momenta, ne à ſciē-
*Pſal.*51.12. tia qua præditus eſt declinet. Itaque alibi rectum ſpiritum, quem ſua culpa perdiderat, innouari petit: quia eiuſdem Dei eſt, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus reſtituere.

An omni ex parte vitiata ſit corruptáque volūtas vt nihil niſi malum generet, an verò aliquam adhuc retineat arbitrij libertatem. Vbi exponitur vulgare dictū à Philoſophis vulgò ſumptum, oīa naturali inſtinctu bonū appetere: & oſtenditur nō poſſe inde probari libertatem voluntatis.

** In fine ſect.4.*

26 Examināda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrij libertas vertitur: quādoquidem magis huius eſſe electionem, quàm intellectus, *antè viſum eſt. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinem pertinere videatur quod à Philoſophis traditum, publico conſenſu receptum eſt, omnia naturali inſtinctu bonum appetere: obſeruemus, liberi arbitrij vim non conſiderandam in eiuſmodi appetitu, qui magis ab eſſentiæ inclinatione quàm mētis deliberatione proficiſcitur. Nam & Scholaſtici fatentur nullam eſſe liberi arbitrij actionem, niſi dum ſe ratio vertit ad oppoſita. Quo intelligunt, oportere appetitus obiectum tale eſſe, quod electioni ſubiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam ſternat. Et ſanè ſi reſpicias quale ſit iſtud naturale boni in homine deſiderium, inuenies illi eum belluis eſſe cōmune. Siquidem & illæ bene ſibi eſſe cupiunt: & vbi ſpecies boni, quæ ſenſum moueat, apparet, eò ſequūtur. Homo verò, nec id quod verè ſibi bonum ſit, pro naturæ ſuæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id ſtudio perſequatur: nec rationē adhibet in conſilium, nec mentem intendit: ſed ſine ratione, ſine conſilio, naturę inclinationē, inſtar pecudis, ſequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrij libertatem, an homo ſenſu naturę ad bonum appetendū feratur: ſed hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum perſequatur. Ac ne cui ſcrupulus inhæreat, aduertendus eſt duplex paralogiſmus. Nam & appetitus hîc non proprius voluntatis motus, ſed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iuſtitiæ appellatur, ſed cōditionis: vt ſcilicet homo bene habeat. Denique vt maximè appetat homo aſſequi quod bonū eſt, non tamen ſequitur: ſicuti nemo eſt cui non grata ſit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo niſi Spiritus impulſu aſpirat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrij libertatem facit naturale hominibus bene habendi deſiderium, non magis ſcilicet quàm in metallis & lapidibus, ad eſſentiæ ſuę perfectionem inclinans affectio: in aliis conſideremus, ſitne penitus ita omni ex parte vitiata corruptáq; voluntas vt nihil niſi malum generet: an particulam aliquam illæſam retineat, vnde naſcantur bona deſideria.

Nō tātùm imbecillā, ſed nullam eſſe animæ facultatem vltrò ad bonū aſpirandi: & quū tot⁹ homo peccati imperio ſubiaceat, ipſā certè voluntatē arctiſſimis vinculis cōſtringi, probatur teſtimoniis Scripturæ & Auguſtini.

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerſo innuere videntur, ineſſe facultatem animæ vltro ad bonum aſpirandi, ſed imbecilliorem quàm quæ in ſolidum affectum emergere, aut conatum excitare poſſit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibuſdam ſumptam, Scholaſtici communiter amplexi ſint: quando ſolent hominē in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualem deſcribit Apoſtolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: ſed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota, quam illic exequitur Paulus, diſputatio. Tractat enim de lucta Chriſtiana (quam bre-
*Rom.*7.15.19. uiùs attingit ad Galatas) quam fideles in cōflictu carnis & ſpiritus in ſe
*Galat.*5.17. perpetuò ſentiunt. Porrò Spiritus non à natura eſt, ſed à regeneratione.

Loqui

Loqui autem Apoſtolum de regeneratis inde conſtat, quòd vbi dixerat in ſe bonum nullum habitare, ſubnectit expoſitionem, quòd intelligat de carne ſua. Ideóque negat ſe eſſe qui malum faciat, ſed peccatum in ſe inhabitans. Quid ſibi vult iſta correctio, In me, hoc eſt in carne mea? Nempe acſi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipſo: nam in carne mea nihil boni reperire eſt. Hinc ſequitur illa ſpecies excuſationis, Non facio malum ipſe, ſed quod habitat in me peccatum: quæ ſolis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonũ tendunt. Iam verò quæ ſubiicitur concluſio totum hoc liquidò declarat. Condelector, inquit, Legi ſecundùm interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in ſe tale diſſidiũ habeat, niſi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis ſuæ circunfert? Proinde Auguſtinus, quum ſermonem illum de hominis natura aliquando haberi putaſſet, interpretationem ſuam, tanquam falſam & malè congruentem, retractauit. Et verò ſi illud recipimus, homines ſine gratia habere quamlibet puſillos, aliquos tamen ad bonum motus, quid reſpondebimus Apoſtolo, neganti vel ad cogitandum aliquid nos eſſe idoneos? Quid Domino per Moſen pronuntianti, omne figmentum humani cordis tantummodo malum eſſe? Quum ergo falſa loci vnius ſententia impegerint, non eſt quòd eorum ſententiam moremur. Potius valeat hoc Chriſti, Qui facit peccatum, ſeruum eſſe peccati. Peccatores ſumus omnes natura: itaque ſub peccati iugo detinemur. Quòd ſi totus homo peccati imperio ſubiacet, ipſam certe voluntatem, quæ præcipua eſt eius ſedes, arctiſſimis vinculis conſtringi neceſſe eſt. Nec verò aliter conſtaret illud Pauli, Deum eſſe qui velle in nobis operatur, ſi qua voluntas præcederet Spiritus gratiam. Faceſſat igitur quicquid de præparatione multi nugati ſunt: quia etſi interdum petunt fideles cor ſibi formari ad Legis Dei obſequium (ſicuti Dauid pluribus locis) notandum tamen eſt hoc quoque precandi deſiderium à Deo eſſe: quod ex eius verbis colligere licet: nam quum optet in ſe cor mundum creari, certè creationis initium ſibi non arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Auguſtini, Præuenit te Deus in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Confitere iſta omnia à Deo te habere: quicquid boni habes eſſe ab ipſo: à te, quicquid eſt mali. Et paulo pòſt, Noſtrum nihil niſi peccatum.

Rom.7.22.
Lib. ad Bon. 1. cap. 10, & in retract.
2. Cor. 3.5.
Gen. 8.21.
Iohan. 8.34.
Philip. 2.13.
Pſal. 51.12.
De verbis Apoſt. ſerm. 10.

Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnabile prodire.

CAPVT III.

SED melius homo vtraque animæ parte cognoſci non poteſt, quàm ſi cum ſuis elogiis in medium prodeat, quibus à Scriptura inſignitur. Si totus depingitur his Chriſti verbis, Quod natum eſt ex carne, caro eſt (vt euincere promptum eſt) valde miſerum eſſe animal conuincitur. Affectus enim carnis, teſte Apoſtolo, mors eſt: quandoquidem inimicitia eſt aduerſus Deum, eóque Legi Dei nec ſubditur, nec ſubdi poteſt. Itáne eſt peruerſa caro, vt toto ſuo affectu ſimultatem aduerſus Deum exerceat? vt cum Legis diuinæ iuſtitia conſentire nequeat? vt nihil denique parere queat, niſi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil eſſe niſi carnem: & inde quippiam, ſi potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad ſenſualem pertinet tantùm, non ad ſuperiorem animę partem. Id verò ex verbis & Chriſti & Apoſtoli abundè refellitur. *Argumentum eſt Domini, oportere hominem renaſci: quia caro eſt. Non ſecundùm corpus renaſci præcipit. Animo autem non renaſcitur, ſi corrigatur aliqua eius portio: ſed vbi tota renouatur. Idque confirmat vtroque

Iohan. 3.6.
Rom. 8.6.
**Iohan. 3.6.*
Totum hominē corruptum eſſe: vtraq; ſui parte (.i. mente & corde ſiue volũtate) probatur ex varijs elogijs quibus illũ deſcribit Scriptura, maximè quum carnē eſſe dicit: & oſtēditur hāc vocē non referri tantùm ad ſenſualem, ſed etiā ad ſuperiorem

animæ partem fruſtra homines in ſua natura aliquid boni requirere, probatur ex Paulo, qui de vniuerſa filiorũ Adę natione agẽs, nec alicuius ſeculi deprauatos mores taxans, ſed perpetuam naturæ corruptionẽ accuſans, hominibus adimit iuſtitiam.i.integritatem & puritatẽ, deinde intelligentiam, & poſtremò Dei timorem.

loco poſita antitheſis: ſic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non eſt ſpirituale in homine, ſecundùm eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus niſi per regenerationem. Eſt igitur caro quicquid habemus à natura. Verùm de ea re ſiqua aliàs poſſet eſſe dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi deſcripto veteri homine, quem dixerat corruptum eſſe cõcupiſcentiis erroris, iubet nos renouari ſpiritu mentis noſtræ. Vides eum non ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte ſenſitiua modò, ſed in ipſa etiam mente: atque ideo eius exigere renouationem. Et ſanè eam humanæ naturæ imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos nõ corruptos ac peruerſos eſſe oſtenderet. Nam quòd Gentes omnes ſcribit ambulare in vanitate mentis ſuæ, obtenebratas eſſe intelligentia, alienatas à vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipſis eſt, & cæcitatem cordis ſui: minimè eſt dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitudinem ſuæ tum ſapientiæ, tum iuſtitiæ nõdum reformauit. Quòd etiam clarius fit ex comparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd nõ ita didicerint Chriſtum. Siquidem ex iſtis verbis colligimus, Chriſti gratiam vnicum eſſe remedium quo ab illa cæcitate & malis inde conſe-

Ephes.4.23. quentibus liberemur. Nam & ita de regno Chriſti vaticinatus erat Iſaias,
Ibid.17.18. quum Dominus Eccleſiæ ſuæ fore in lucem ſempiternam promitteret:
Iſa.60.2. quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum in ſola Eccleſia exorituram Dei lucem teſtetur: extra Eccleſiam certè nonniſi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recenſebo ſigillatim quæ in hominis vanitatem paſſim, in Pſalmis præſertim & Prophetis, haben-
Pſal.62.10. tur. Magnum eſt quod ſcribit Dauid, Si cum vanitate appendatur, ipſa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt ſtultæ, friuolæ, inſanæ, peruerſæ irridentur.

Iere.17.9. 2 Nihilo lenior eſt cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur prę omni re & peruerſum. Sed quia breuitati ſtudeo, contentus ero vno tantùm loco: qui tamen lucidiſſimi ſpeculi inſtar futurus ſit, in quo
Rom.3.10. totam naturę noſtrę imaginem intueamur. Apoſtolus enim dum huma-
Pſal.14.& 53 ni generis arrogantiam vult deiicere, his teſtimoniis agit: Quòd non eſt
Iſa.59.7. iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonũ, ne vnus quidem. Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſè agunt, venenum aſpidum ſub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum ſanguinem: in viis quorum contritio & infœlicitas: quibus prę oculis non eſt timor Dei. His fulminibus non incertos homines, ſed in vniuerſam filiorum Adam nationem inuehitur. Neque in vnius aut alterius ſeculi deprauatos mores declamat: ſed accuſat perpetuam naturę corruptionem. Siquidem propoſitũ illi eſt eo loco non ſimpliciter homines obiurgare, quo reſipiſcant: ſed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppreſſos: e qua emergere non poſſint niſi miſericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat niſi de clade & exitio naturę conſtitiſſet, protulit hęc teſtimonia, quibus pluſquam perditam eſſe naturam noſtram conuincitur. Maneat ergo hoc, non prauę duntaxat conſuetudinis vitio tales eſſe homines quales hîc deſcribuntur, ſed naturę quoque prauitate: quando non aliter ſtare poteſt Apoſtoli argumentatio, Nullam eſſe homini ſalutem niſi à Domini miſericordia: quia in ſe perditus eſt & deploratus. Nõ hîc laborabo in approbanda teſtimoniorum applicatione necui videâtur intempeſtiuè vſurpata. Perinde agam acſi à Paulo primùm hęc dicta forent, non è Prophetis deſumpta. Initio adimit homini iuſtitiam, id eſt

integri-

integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectum arguit apoſtaſia à Deo: quem requirere, primus eſt ſapientiæ gradus: illud autem neceſſe eſt iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit, omnes declinaſſe, & quaſi putridos eſſe redditos: nullum eſſe qui faciat bonum: tum flagitia, quibus ſingula ſua membra contaminant qui in nequitiam ſemel ſoluti ſunt, adiungit. Poſtremò timore Dei vacuos teſtatur, ad cuius regulam greſſus noſtri dirigi debuerant. Si iſtę ſunt hęreditariæ humani generis dotes, fruſtra in natura noſtra aliquid boni requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet quin hydra iſta in ſingulorum pectoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam morbi cauſam & materiam incluſam in ſe fouet, etiamſi nondum ferueat dolor, non dicetur ſanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis ſcatet, ſana cenſebitur: quāquam non per omnia quadrat ſimilitudo. In corpore enim quamlibet morbido vigor vitæ ſupereſt: anima verò iſto exitiali gurgite immerſa, non ex vitiis modò laborat, ſed omni bono prorſus vacua eſt.

3 Eadem ferè quæ prius ſoluta eſt quæſtio, ex integro nobis ſurgit. Omnibus enim ſeculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti eſſent. Neque moror ſi multi lapſus in eorum moribus notari poſſint: ipſo tamen honeſtatis ſtudio documentum ediderunt nonnihil fuiſſe in natura ſua puritatis. Quid pretij habeant coram Deo huiuſmodi virtutes, tametſi plenius ediſſeremus vbi agetur de operum meritis, dicendum tamen eſt hoc quoque loco, quatenus ad præſentis argumenti explicationem neceſſe eſt. Exempla igitur iſta monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitioſam putemus: quòd eius inſtinctu quidam non modo eximiis facinoribus excelluerunt, ſed perpetuo tenore vitę honeſtiſſimè ſe geſſerunt. Sed hîc ſuccurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem eſſe nonnullum gratiæ Dei locum, nō quæ illam purget, ſed intus cohibeat. Nam ſi ſingulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quaſlibet exultare permitteret, nemo haud dubie eſſet qui non reipſa fidem faceret veriſſimè in ſe competere omnia mala quibus vniuerſam naturam damnat Paulus. Quid enim? Téne eorum numero eximas quorum pedes ad ſanguinem effundēdum veloces, manus rapinis & homicidiis fœdatæ, guttura ſepulchris patentibus ſimilia, linguæ fraudulentæ, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus ſine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad inſidias, animi ad inſultandum elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiuſmodi portentis obnoxia eſt vnaquęque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apoſtolus) videmus certè quid futurum ſit, ſi Dominus humanam libidinem pro ſua inclinatione vagari ſinat: nulla eſt rabioſa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum eſt quamlibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuoſa ſit exundatio. In electis ſuis morbos iſtos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in aliis iniecto fræno duntaxat coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conſeruandam rerum vniuerſitatem. Hinc alij pudore, alij legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, vtcunque ſuam magna ex parte impuritatem non diſſimulent: alij, quia honeſtam viuendi rationem conducere ducant, ad eam vtcunque aſpirant: alij ſupra vulgarem ſortem emergunt, quo ſua maieſtate alios contineant in officio. Ita ſua prouidentia Deus naturæ peruerſitatem refrępnat, ne in actum erumpat: ſed non purgat intus.

Diluitur obiectio de profanis quibuſdam hominib', qui quum natura duce tota vita ad virtutem & honeſtatis ſtudium fuerint intenti monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitioſam putemus. Itaque oſtenditur naturæ peruerſitatem qua vndique pollutus eſt homo, Deum non quidem purgare intus (qđ facit in electis) ſed tamen ſua prouidētia aliquādo refręnare in incredulis, ne in actum erumpat, & cohibere varijs rationibus, quatenus expedire nouit ad cōſeruandā rerū vniuerſitatē.

*Pſal.*14.13.

*Ro.*3.13.14.15, &c.

4 Nondum tamen ſolutus eſt ſcrupulus. Aut enim Camillū parem Catilinæ faciamus, conueniet: aut in Camillo habebimus exemplum, na-

Quę leguntur in profanis quibuſdam

conuiciſſe virtutes, nō eſſe idonea argumenta puritatis naturæ, quū animus intus fuerit prauꝰ, ambitione aut alio veneno corruptus, nō ſtudio illuſtrandæ Dei gloriæ directus: & quum non ſint cōmunes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratiæ, quas variè & ad certū modū profanis alioqui hominibus diſpenſat, vt ſæpe regibus, nōnunquam etiam priuatis quibuſdam. Vide Cal. Marc.10.21 Hæc diſputat Auguſtinus lib.4.contra Iulianum.

turam, ſi ſtudio excolitur, bonitate nō prorſus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt ſpecioſæ dotes, & Dei fuiſſe dona, & iure commendabiles videri, ſi in ſe æſtimētur: ſed quomodo naturalis probitatis erunt in ipſo documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hęc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morum integritate præſtitit, non deeſſe vtique naturæ ad virtutis ſtudium facultatem. Quid autem ſi animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem ſectatus ſit? Et talem fuiſſe non dubium eſt, ſi animalem illum hominem concedis. Quam mihi in hac parte prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam, ſi in ſumma integritatis ſpecie ſemper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia ſub virtutis imagine imponunt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatē non tribuas, quantiſper ipſa in ſua peruerſitate defixa eſt. Quāquam hæc certiſſima eſt & facillima huius quæſtionis ſolutio: non eſſe iſtas communes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratias, quas variè & ad certum modum profanis alioqui hominibus diſpēſat. Qua ratione non formidamus in vulgari ſermone hūc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrunque deſinimus includere ſub vniuerſali humanæ prauitatis cōditione: ſed indicamus quid ſpecialis gratiæ in alterum Dominus cōtulerit, quo alterum non ſit dignatus.

1.Sam.10.6. Saulem præficere regno volens, quaſi nouum hominem formauit: atque hæc ratio eſt cur Plato, ad Homericam fabulam alludens, Regum filios creari dicat aliqua ſingulari nota inſignes: quia Deus humano generi conſulere volens, ſæpe quos ad imperium deſtinat, heroica natura inſtruit: atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum celebrant hiſtoriæ. Idem & de priuatis hominibus cenſendum eſt. Sed quia vt præſtantiſſimus quiſque fuit, eū ſemper impulit ſua ambitio (qua labe fœdantur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum eſt quicquid laude dignum apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars rectitudinis deficit vbi nullum eſt illuſtrandæ Dei gloriæ ſtudium, quo vacui ſunt omnes quos Spiritu ſuo nō regenuit. Nec verò fruſtra dicitur apud Iſaiam, ſuper Chriſtum requieſcere ſpiritum timoris Dei: quo docemur quicunque à Chriſto alieni ſunt, eoſdem carere timore Dei, qui ſapientiæ initium eſt. Quantum ad virtutes quæ inani ſpecie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud cœleſte verò tribunal nullius erunt pretij ad iuſtitiam promerendam.

Iſa.11.3.

Pſal.111.10.

Iere.31.18.

Lapſu ſuo hominē amiſiſſe nō voluntatem, ſed voluntatis ſanitatē, vt ad bonum nequidem cōmouere ſe poſſit, nedum applicare: ſed neceſſariò in malū trahatur vel ducatur (licet nō coactè ſed voluntariè) probatur ex Auguſtino & Bernardo & fuſè oſtēditur diſcrimen inter coactionem et neceſſitatē.

5 Quia igitur peccati ſeruitute vincta detinetur voluntas, ad bonum commouere ſe non poteſt, nedum applicare: eiuſmodi enim motus, conuerſionis ad Deum principium eſt, quæ Dei gratię tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino* Ieremias vt ſe conuertat, ſi conuerſum velit. Vnde Propheta eodem capite, ſpiritualem populi fidelis redemptionem deſcribens, dicit redemptum de manu fortioris: nempe ſignificans quàm arctis compedibus alligatus eſt peccator quandiu à Domino deſertus, ſub iugo Diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quę propenſiſſima affectione ad peccandum & propendeat & feſtinet: ſiquidem non voluntate priuatus eſt homo, quum in hanc neceſſitatem ſe addixit, ſed volūtatis ſanitate. Neque verò inepte Bernardus, qui velle nobis omnibus ineſſe docet: ſed velle bonum, profectus: velle malū, defectus. Ideo ſimpliciter velle, hominis: malè velle, corruptę naturę, bene velle, gratiæ. Porrò quòd libertate abdicatam voluntatem dico neceſſitate in malum vel trahi vel duci: mirū eſt ſicui videatur aſpera locutio, quę nec abſonum habet quippiam, nec à ſanctorum vſu aliena eſt. Offendit autem eos qui inter neceſſitatem & coactionem diſtinguere neſciunt.

ſciant. At ſiquis eos interroget, An non Deus neceſſariò bonus ſit: an non diabolus neceſſario malus: quid reſpondeant? Sic enim connexa eſt Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis neceſſarium ſit ipſum eſſe Deum, quàm bonum. Diabolus autem per lapſum ſic à boni communione alienatus eſt, vt nihil quàm malè agere poſſit. * Quòd ſi quis ſacrilegus obganniat, Deo parum laudis ex ſua bonitate deberi, ad quam ſeruandã cogatur: cui non erit prompta reſponſio, Immenſa eius bonitate fieri ne malè agere poſſit, non violenta impulſione? Ergo ſi liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quòd neceſſe eſt illum bene agere: ſi Diabolus, qui non niſi malè agere poteſt, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus voluntarie peccare dicet, quòd ſit peccandi neceſſitati obnoxius? Hanc neceſſitatem quum vbique prædicet Auguſtinus, dum etiam inuidioſè Cœleſtij cauillo vrgeretur, ne tum quidem aſſerere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum eſt vt eſſet homo cum peccato: ſed iam pœnalis vitioſitas ſubſequuta ex libertate fecit neceſſitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modum loqui de neceſſaria peccati ſeruitute. Hæc igitur diſtinctionis ſumma obſeruetur, hominem vt vitiatus eſt ex lapſu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propenſiſſima, non violenta coactione: propriæ libidinis motu, non extraria coactione: qua tamen eſt naturæ prauitate, non poſſe niſi ad malum moueri & agi. Quod ſi verũ eſt, peccandi certè neceſſitati ſubiacere, non obſcurè exprimitur. Auguſtino ſubſcribens Bernardus ita ſcribit, Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniente peccato, patitur quandã vim & ipſe: ſed à voluntate, non à natura, vt ne ſic quidẽ ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntariũ, etiam liberum. Et paulo pòſt, Ita neſcio quo prauo & miro modo ipſa ſibi voluntas peccato quidẽ in deterius mutata, neceſſitatem facit, vt nec neceſſitas (quũ voluntaria ſit) excuſare valeat volũtatem, nec voluntas (quũ ſit illecta) excludere neceſſitatem. Eſt enim neceſſitas hęc quodãmodo voluntaria. Poſtea dicit nos premi iugo, non alio tamen quàm volũtariæ cuiuſdam ſeruitutis: ideo pro ſeruitute eſſe miſerabiles, pro voluntate inexcuſabiles: quia voluntas quũ libera eſſet, ſeruam ſe peccati fecit. Tandem concludit, Ita anima miro quodam & malo modo ſub hac voluntaria quadã ac malè libera neceſſitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter neceſſitatem: libera, propter voluntatẽ: &, quod magis mirum magíſq; miſerum eſt, ideo rea quò libera: eóque ancilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc certè agnoſcunt lectores nihil me nouum afferre, quod olim ex piorum omnium conſenſu prodidit Auguſtinus, & mille ferè annis poſtea in clauſtris monachorum retentum fuit. Lombardus autem quum neceſſitatem à coactione diſtinguere neſciret, pernicioſo errori materiam dedit.

**Vide Calu. aduerſus Pighium.*

Lib. de perf. iuſt.

De nat. & grat. & alibi.

Serm. ſuper Cantica 81.

6 Ex oppoſito repetare operæpretium eſt quale ſit diuinę gratiæ remedium, quo naturæ vitioſitas corrigitur ac ſanatur. Nam quum Dominus in ope ferenda, quod nobis deeſt largiatur, vbi conſtiterit quale ſit in nobis illius opus, quę ſit è conuerſo noſtra penuria, ſtatim eluceſcet. *Quum dicit Apoſtolus Philippenſibus, ſe confidere quòd qui cœpit in ipſis opus bonum, perfecturus ſit vſque in diem Ieſu Chriſti: non dubiũ quin per boni operis principium ipſam conuerſionis originem, quę eſt in voluntate, deſignet. Bonum itaque opus inchoat in nobis Deus, iuſtitiæ & amorem & deſiderium & ſtudium in cordibus noſtris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda noſtra flectendo, formando, dirigendo in iuſtitiam: perficit autem, ad perſeuerantiam nos confirmando. Ne quis à Domino bonum inchoari tergiuerſetur, quòd voluntas, per ſe infirma, adiuuetur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas ſibi relicta. Dabo,

**Philip 1.6.*

Quum Dominus bonum in cordib⁹ noſtris & inchoet & perficiat, quum operetur in nobis velle (i. bonam voluntatem) quum creet cor nouum auferat lapideum, & det carneum: ſequitur penitus corruptã eſſe hominis voluntatẽ, & nihil boni habere.

Ezech.36.26. inquit, vobis cor nouum: ſpiritum nouum ponam in medio veſtri: & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneũ: & Spiritum meum ponam in medio veſtri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Quis voluntatis humanæ infirmitatem dicet ſubſidio roborari, quo ad boni electionem efficaciter aſpiret, quum transformari renouaríque totam oporteat? ſi qua eſt in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexum quemlibet recipiat: neque ductile eſſe cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quod in eo imperfectum eſt ſuppleatur. Verùm ſi hac ſimilitudine oſtendere voluit nihil vnquam boni expreſſum iri à corde noſtro, niſi penitus aliud fiat: ne inter ipſum & nos partiamur quod ſibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti ſtudium conuertit: aboletur quicquid eſt propriæ noſtræ voluntatis: quod in eius locum ſuccedit, totum à Deo eſt. Voluntatem dico aboleri, non quatenus eſt voluntas: quia in hominis conuerſione integrum manet quod primæ eſt naturæ: creari etiam nouam dico, non vt voluntas eſſe incipiat, ſed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in ſolidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitãdum
2.Cor.3.5. quidem idonei ſumus, eodem Apoſtolo teſte. Itaque alibi tradit non mo-
Philip.2.13. dò Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, ſed ope-
1 Cor.12.6. rari in nobis velle. Vnde facilè colligitur quod dixi, quicquid boni eſt in voluntate, eſſe vnius gratiæ opus. Quo ſenſu alibi dicit Deum eſſe qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuerſali gubernatione diſſerit, ſed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem aſſerit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vſque Deum ſpiritualis vitæ authorem facit: quod idem aliis verbis prius docuerat, fi-
1.Cor.8.6. deles ex Deo eſſe dicens in Chriſto: vbi apertè nouam creationem qua aboletur quod communis naturæ eſt, commendat. Subaudienda enim
Epheſ.2.10. eſt inter Adam & Chriſtum antitheſis, quam alibi clarius explicat, vbi docet nos eſſe Dei facturam, creatos in Chriſto ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam eſſe noſtram ſalutem: quia initium omnis boni ſit à ſecunda creatione quam in Chriſto conſequimur. Atqui ſi qua eſſet vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam eſſet meriti portio. Verùm vt nos prorſus exinaniat, nihil promeritos eſſe ratiocinatur, quia in Chriſto côditi ſumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum ſignificat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei eſſe proprias. Hac ra-
Pſal.100.3. tione Propheta poſtquam in Pſalmo dixit nos Dei eſſe figmentum, nequa fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipſi. de regeneratione illum loqui, quæ principiũ eſt ſpiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuò pòſt ſequitur nos eſſe populum eius, & gregem paſcuorum eius. Videmus autem vt non contentus ſimpliciter ſalutis noſtræ laudẽ Deo dediſſe, diſertè ab omni ſocietate nos excludat: quaſi diceret, ne tantillum quidem reſtare homini in quo glorietur, quia totum à Deo eſt.

Ad Bon. Epiſt.106. 5 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono ſuopte inge-
Hic & ſect.8. & nio auerſam, ſola Domini virtute conuerti: ſic tamen vt præparata, ſuas
9. probatur clariſſi deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Auguſtinus, o-
mè rationib⁹ & va mne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pe-
riis Scripturæ teſti diſſequa, non præuia voluntate. quod non malè à ſancto viro dictũ præ-
moniis, Deũ opera- poſtere huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ
ri bonã voluntatẽ verbis quæ citaui, quàm in aliis locis clarè duo ſignificari côtendo quòd
in ſuis, non tantùm & prauam noſtram voluntatem corrigit Dominus, vel potiùs aboleat,
præparando aut cõ & à ſeipſo bonam ſubmittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pe-
uertendo ab initio diſſequam appelles tibi permitto: ſed quia reformata, opus eſt Domini,
(sed ut poſſea ex hoc perperã homini tribuitur, quòd gratiæ preuenienti, pediſſequa voluntate

luntate obſequatur.*Ideo non rectè à Chryſoſtomo ſcriptũ eſt, Nec gratiam ſine voluntate, nec voluntatem ſine gratia quicquã poſſe operari: quaſi verò non ipſam quoq; voluntatem operetur gratia, ſicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Auguſtini conſilium fuit, dum pediſſequam gratia vocat humanam voluntatem, ſecundas quaſdã à gratia partes illi aſſignare in bono opere: ſed quia hoc illi tantùm propoſitum erat refellere peſſimum Pelagij dogma, quod primam ſalutis cauſam in hominis merito ponebat: quod ſatis erat præſenti cauſæ, contendit, gratiam omni merito eſſe priorem: altera interim quæſtione omiſſa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: volẽtem ſubſequi ne fruſtra velit: ipſum boni operis in ſolidum facit authorem. Quanquam clariores de hac re ſunt eius ſententiæ quàm vt longam argumentationem deſideret. *Laborant, inquit, homines inuenire in noſtra voluntate quod noſtrum ſit, & non ex Deo: & quomodo inueniri poſſit ignoro. Libro autẽ contra Pelagium & Cœleſtium primo, vbi dictum illud Chriſti interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, ſic adiuuatur vt non ſolùm quid faciendum ſit, ſciat: ſed quod ſciuerit, etiã faciat. Atque ita quum Deus docet, nõ per Legis literam, ſed per Spiritus gratiam, ita docet vt quod quiſque didicerit, non tantùm cognoſcendo videat, ſed etiam volendo appetat agendóque perficiat.

ſeipſa aliquid boni agat) ſed quia illud vnius eſt ꝙ recti amore cõcipit voluntas, ꝙ in ei⁹ ſtudiũ inclinatur, quod ad eius ſectãdi conatũ incitatur & mouetur, deinde ꝙ electio, ſtudium, conatus nõ fatiſcũt ſed ad effectum vſque procedũt: poſtremò ꝙ homo in illis cõſtanter pergit, & in finem vſque perſeuerat.

**Sermone quodam de inuentione ſanctæ cru.*

**Lib.2. de remi. peccat.cap.*18.

Iohan.6.45.

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam verſamur: agendum, ſummam rei paucis ac apertiſſimis tantùm Scripturæ teſtimoniis probatam tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detortæ perperam Scripturæ inſimulet) oſtendamus neque huius ſancti viri (Auguſtinum dico) teſtimonio deſtitui quam ex Scriptura deſumptam aſſerimus veritatem. Nam neque expedire cenſeo, vt quæ in ſententiæ noſtræ confirmationem adduci ex Scripturis poſſunt, ordine ſingula recenſeantur: modò ex ſelectiſſimis, quæ proferentur, via ſternatur ad reliqua omnia, quæ ſparſim leguntur, intelligenda: neque rurſum intempeſtiuè factum iri, ſi palàm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire cui plurimum authoritatis meritò defert piorum conſenſus. Certè boni exordium non aliunde quàm à ſolo Deo eſſe facili & certa ratione liquet: neque enim voluntas reperietur ad bonum propenſa niſi in electis. Atqui electionis cauſa extra homines quærenda eſt: vnde conficitur, rectam voluntatem non eſſe homini à ſe ipſo, ſed ex eodem beneplacito, quo ante mundi creationem electi ſumus, fluere. Accedit altera non abſimilis ratio: nam quum bene volendi & agendi principium ſit ex fide, videndum eſt vnde ſit ipſa fides. Quum verò gratuitum eſſe Dei donum clamet tota Scriptura, ſequitur ex mera gratia eſſe vbi velle bonum incipimus, qui ad malum toto animo ſumus naturaliter propenſi. Ergo Dominus, vbi in populi ſui conuerſione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, apertè teſtatur oportere aboleri quod ex nobis eſt, quò ad iuſtitiam conuertamur: quicquid autem in eius locũ ſubit, à ſeipſo eſſe. Neq; id vno loco pronuntiat: dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuerſis diebus. Paulo pòſt, Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non recedãt à me. Rurſum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo in viſceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Non poſſet euidentiùs ſibi vindicare, nobis adimere, quicquid eſt in voluntate noſtra boni & recti, quàm dum conuerſionem noſtram, creationem noui Spiritus & noui cordis eſſe teſtatur: ſequitur enim ſemper, & ex voluntate noſtra nihil prodire boni donec reformata fuerit: & poſt reformationem, quatenus bona eſt, à Deo eſſe, non à nobis.

Iere.32.39.

Ezech.11.19.

1.Reg.8.58. 9 Sic & precationes ſanctorum compoſitæ leguntur. Inclinet cor
noſtrum ad ſe Dominus, dicebat Solomo, vt ſeruemus mandata ſua.
Peruicaciam cordis noſtri oſtendit quòd in Legis diuinæ rebellionē na-
Pſal.119.36. turaliter exultet, niſi flectatur. Idem & in Pſalmo habetur, Inclina cor
meum ad teſtimonia tua. Semper enim notanda eſt antitheſis inter per-
uerſum cordis motum quo fertur ad contumaciā, & correctionem hanc
Pſal.51.12. qua in obſequium cogitur. Dauid autem quum ſe directrice gratia ad
tempus orbatum fuiſſe ſentiens, Deum rogat vt cor mūdum in ſe creet,
Spiritum rectum innouet in ſuis viſceribus, an non omnes cordis ſui par-
tes impuritate refertas agnoſcit, & ſpiritum obliqua prauitate contor-
tum? munditiem autem quam flagitat, Dei creaturam vocando, an non
totam illi acceptam refert? Si quis excipiat, precationem ipſam ſignum
eſſe pij ſanctique affectus, prompta eſt ſolutio, quāuis iam aliqua ex par-
te reſipuiſſet Dauid, conferre tamen priorem ſtatum cum illa triſti rui-
na quam expertus erat. Perſonam ergo hominis à Deo alienati ſuſci-
piens, meritò ſibi dari petit quęcunque electis ſuis in regeneratione con-
fert Deus. Itaque mortuo ſimilis, optat ſe iterum creari, vt ex mancipio
Satanæ fiat Spiritus ſancti organum. Mira ſanè & portentoſa ſuperbiæ
noſtræ libido. Nihil ſeueriùs Dominus exigit quàm vt religioſiſſimè ſuū
ſabbathum obſeruemus, quieſcendo ſcilicet ab operibus noſtris: à nobis
verò nihil magis ægrè impetratur, quàm vt operibus noſtris valere iuſ-
ſis, Dei operibus iuſtum locum cedamus. Niſi obſtaret vecordia, ſatis lu-
culentum teſtimonium reddidit gratiis ſuis Chriſtus, ne malignè ſuppri-
Iohan.15.1. merentur. Ego ſum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola eſt. Si-
cut palmes non poteſt fructum ferre à ſeipſo, niſi māſerit in vite: ſic nec
vos, niſi in me manſeritis: quia ſine me nihil poteſtis facere. Si non ali-
ter per nos fructificamus, quàm reuulſus à terra palmes, & humore pri-
uatus, germinat: non eſt amplius quærendum quæ ſit naturæ noſtræ ad
bonum aptitudo. Nec ambigua eſt iſta concluſio, Sine me nihil pote-
ſtis facere. Non dicit nos eſſe infirmiores quàm qui nobis ſufficiamus:
ſed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatulæ opinio-
nem excludit. Si in Chriſto inſiti fructificamus inſtar vitis, quæ tum à ter-
ræ humore, tum à rore cœleſti, tum à ſolis fomento vegetationis ducit
energiam: nihil in bono opere reſtare nobis video, ſi Deo illibatum ſer-
uamus quod ſuum eſt. Nequicquam obtenditur friuola argutia, ſuccum
iam incluſum eſſe in palmite, & vim proferendi fructus: ideóque non o-
mnia ſumere à terra vel à prima radice, quia aliquid ſuum conferat. Ne-
que enim aliud vult Chriſtus, quàm nos aridum & nihili eſſe lignum vbi
ſumus ab eo ſeparati: quia ſeorſum nulla ſit in nobis bene agendi facul-
Matt.15.13. tas, ſicut alibi quoque inquit, Omnis arbor, quam non plantauerit Pa-
Philip.2.13. ter meus, eradicabitur. Quare Apoſtolus totam illi ſummam tranſcri-
bit in loco iam citato. Deus eſt, inquit qui in vobis operatur & velle &
perficere. Prior pars operis boni, eſt voluntas: altera, validus in exequen-
do conatus: vtriuſque author eſt Deus. Ergo Domino ſurripimus ſiquid
nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu: Si diceretur Deus opem
ferre infirmæ voluntati, nobis nonnihil relinqueretur: ſed quum dicitur
efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum eſt locatur.
Portò quoniam carnis noſtræ pondere bona etiamnum voluntas obrui-
tur, ne emergat: ſubiunxit, eluctandis eius pugnæ difficultatibus, cona-
1.Cor.12.6. tus conſtantiam ad effectum vſque adminiſtrari. Siquidem nec aliter
conſtare poſſet quod alibi docet, vnicum eſſe Deum qui efficit omnia
*Sect.6. in omnibus, vbi totum ſpiritualis vitæ curſum comprehendi *antè do-
Pſal.86.11. cuimus. Qua ratione Dauid poſtquam vias Dei ſibi patefieri precatus
eſt, vt ambulet in eius veritate, mox adiūgit, Vnias cor meum ad timen-
dum

dum nomen tuum Quibus verbis ſignificat, etiam qui probè affecti ſunt, tot eſſe diſtractionibus obnoxios vt facilè euaneſcant vel effluant niſi ad conſtantiam firmentur. Qua ratione alibi, poſtquam greſſus ſuos dirigi ad ſeruandum Dei ſermonem precatus eſt, robur quoque ad bellandum ſibi dari poſtulat. Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniquitas. Hunc itaq; in modum & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius ſit, quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius ſtudium inclinatur, quòd ad eius ſectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, ſtudium, conatus non fatiſcunt, ſed ad effectum vſq; procedunt: poſtremò, quòd homo in illis conſtanter pergit, & in finem vſque perſeuerat. *Pſal.119.133.*

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis ſeculis traditum eſt & creditum, vt noſtræ poſtea ſit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: ſed illam efficaciter afficiendo. Illud ergo toties à Chryſoſtomo repetitum repudiari neceſſe eſt, Quem trahit, volentem trahit: quo inſinuat Dominum porrecta tantùm manu expectare an ſuo auxilio iuuari nobis adlubeſcat. Talem fuiſſe hominis adhuc ſtantis conditionem concedimus vt potuerit ad alterutram partem inclinare: ſed cùm ſuo exemplo docuerit quàm miſerum ſit liberum arbitrium, niſi Deus in nobis & velit & poſſit: quid fiet nobis ſi ad eum modulum ſuam gratiam nobis impertitur? Imò nos ipſi eam obſcuramus & extenuamus noſtra ingratitudine. Non enim docet Apoſtolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam ſi acceperimus: ſed ipſum velle in nobis efficere: quod non aliud eſt niſi Dominum ſuo Spiritu cor noſtrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in poſſeſſione ſua, regnare. Nec verò per Ezechielem promittit ſe daturum electis Spiritum nouum hoc tantùm fine vt in præceptis ſuis ambulare poſſint, ſed vt re ipſa ambulent. Neque ſecus accipi ſententia Chriſti poteſt, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quàm vt efficacem à ſeipſa Dei gratiam doceat: quemadmodum & Auguſtinus contendit. Qua gratia non quoslibet promiſcuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgò iactatur illud (niſi fallor) Occamicum, eam nemini denegari facienti quod in ſe eſt. Docendi quidem ſunt homines, expoſitam eſſe Dei benignitatem omnibus, ſine exceptione, qui eam quærunt: ſed quum id demum quærere incipiant quibus cœleſtis gratia aſpirauit, nec hæc ſaltem portiuncula de eius laude decerpenda erat. Hæc eſt ſanè electorum prærogatiua, vt per Spiritum Dei regenerati, ipſius ductu agantur ac gubernentur. Quare meritò Auguſtinus tam eos deridet qui aliquas volendi partes ſibi arrogant, quàm reprehendit alios qui putant promiſcuè dari omnibus quod ſpeciale eſt, gratuitæ electionis teſtimonium. Communis (inquit) omnibus eſt natura, non gratia: vitreum acumen appellans quod mera vanitate ſplendet vbi ad omnes generaliter extenditur, quod Deus quibus vult confert. Alibi autem, Quomodo veniſti? credendo. Time ne dum tibi arrogas quòd inuenta ſit à te via iuſta, pereas de via iuſta. Veni, inquis, libero arbitrio: voluntate propria veni. Quid turgeſcis? vis noſſe quòd & hoc præſtitum eſt tibi? Ipſum audi vocantem, Nemo venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum. Et citra controuerſiam elicitur ex Iohannis verbis, ſic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, vt inflexibili affectu ſequantur. Qui ex Deo genitus eſt (inquit) non poteſt peccare: quia ſemen Dei in ipſo manet. Nam medium quem ſophiſtæ imaginantur motum, cui obſequi vel quem repellere liberum ſit, apertè excludi videmus vbi aſſeritur efficax ad perſeuerandum conſtantia.

Hic & ſect 11.12. 13.14. Falſum eſſe quod multis ſeculis traditum eſt, Deũ ita voluntatẽ mouere vt noſtræ poſtea ſit electionis, motioni aut obtẽperare aut refragari, aliáſq; ſimiles ſententias, Scripturæ & Auguſtini authoritate probatur.

Ezech.11.19, & 36. 27.

Iohan.6.45.

Lib. de prædeſt. ſanct.

De verbis Apoſt. Serm. 1.

Iohan.6.44.

1.Iohan.3.9.

11 De perſeuerantia nihilo magis dubium futurũ erat quin habenda

eſſet pro gratuito Dei dono, niſi inualuiſſet peſſimus error, pro hominum merito hanc diſpenſari, prout ſe vnuſquiſque non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniam inde natus eſt quòd putabant in manu noſtra eſſe reſpuere vel accipere oblatam Dei gratiam, hac opinione exploſa, ille quoque ſponte ſua corrûit. Quanquam hîc bifariam
*Vide ca.2 ſect.6. erratur: nam præterquam quòd *noſtram erga primam gratiam gratitudinem legitimúmque vſum poſterioribus remunerari docent, addunt etiam, non iam ſolam gratiam in nobis operari, ſed eſſe tantùm nobis cooperatricem. De priore ſic habendum eſt, Dominum, dum in dies locupletat, & nouis ſuæ gratiæ dotibus cumulat ſeruos ſuos, quia opus quod in illis cœpit, gratum acceptúmque habet, in illis inuenire quod maioribus gratiis proſequatur. Atque huc pertinent ſententiæ illæ. Habenti da
Mat.25.21.23, bitur. Item, Euge ſerue bone: quia in paucis fuiſti fidelis, ſuper multa te
& 29. luc.19. conſtituam. Sed hîc duo ſunt cauenda, ne aut remunerari dicatur po-
17, & 26. ſterioribus gratiis legitimus vſus primæ gratiæ, acſi homo ſua ipſius induſtria redderet gratiam Dei efficacem: aut ſic remuneratio cenſeatur vt deſinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam eſſe fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vſi fuerint ſuperioribus gratiis, vt eo maioribus poſthac adaugeantur: ſed illum quoque vſum à Domino eſſe dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire: ac ſiniſtrè non minus quàm infœliciter tritam illam diſtinctionem vſurpant, operantis gratiæ & cooperantis. Hac quidem vſus eſt Auguſtinus, ſed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem eſſe gratiam, ſed ſortiri nomen pro diuerſo modo effectus. Vnde ſequitur, eum non partiri inter Deum & nos acſi ex proprio vtriuſque motu eſſet mutua concurrentia: ſed gratiæ multiplicationem notare. Quò pertinet quod alibi dicit, multa Dei dona præcedere bonam hominis voluntatem, inter quæ eſt & ipſa. Vnde ſequitur, nihil reliquum facere quod ipſa ſibi arroget. Quod & Pau-
Philip.2.13. lus nominatum expreſſit. Nam quum dixiſſet Deum eſſe qui efficit in nobis & velle & perficere, continuo ſubdidit, vtrumque facere pro bona voluntate: hac dictione gratuitam eſſe benignitatem indicans. Ad id autem quod dicere ſolent, poſtquam primæ gratiæ locum dedimus, iam conatus noſtros ſubſequenti gratiæ cooperari, reſpondeo: Si intelligant nos, ex quo ſemel Domini virtute in iuſtitiæ obſequium edomiti ſumus, vltro pergere, & propenſos eſſe ad ſequendam gratię actionem, nihil reclamo. Eſt enim certiſſimum, vbi gratia Dei regnat, talem eſſe obſequendi promptitudinem. Vnde id tamen niſi quòd Spiritus Dei vbique ſibi conſentiens, quam principiò generauit obedientiæ affectionem, id perſeuerandi conſtantiam fouet & confirmat? At ſi hominem à ſeipſo ſumere volunt vnde gratiæ Dei collaboret, peſtilentiſſimè hallucinantur.

1.Cor.15.10. 12 Atque huc falsò per inſcitiam torquetur illud Apoſtoli, Plus omnibus iis laboraui: nõ ego, ſed gratia Dei mecum. Sic enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quòd ſe præferret omnibus, id quidem corrigere, laudem ad Dei gratiam referendo: ſed ita vt ſe gratiæ cooperarium vocet. Ad hanc feſtucam mirum eſt tot non malos alioqui homines impegiſſe. Non enim gratiam Domini ſecum laboraſſe ſcribit Apoſtolus, vt ſe conſortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem vni gratiæ tranſcribit, iſta correctione, Non ego, ait, ſum is qui laboraui, ſed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem eos locutionis ambiguitas: ſed magis præpoſtera verſio, in qua vis Græci articuli prætermiſſa fuit. Nam ſi ad verbum reddas, non dicit gratiam ſibi fuiſſe cooperatricem: ſed gratiam quæ ſibi aderat, omnium fuiſſe effectricem.

Atque id non obſcurè, licet breuiter, docet Auguſtinus, quum ita loquitur, Præcedit voluntas bona hominis multa Dei dona, ſed non omnia. Quæ autem præcedit ipſa in eis & ipſa eſt. Sequitur deinde ratio: quia ſcriptum ſit, Miſericordia eius præuenit me, & Miſericordia eius ſubſequetur me: nolentem præuenit, vt velit: volẽtem ſubſequitur, ne fruſtra velit. Cui conſentit Bernardus, Eccleſiam ita loquentem inducens, Trahe quodammodo inuitam vt facias voluntariam: trahe torpentem vt reddas currentem. *Pſal.59.11.* *Pſal.23.6.* *Serm.2.in Can.*

13 Audiamus nunc Auguſtinum ſuis verbis loquentem, ne ætatis noſtræ Pelagiani, hoc eſt, Sorbonici ſophiſtę totam vetuſtatem nobis aduerſam pro ſuo more criminentur: in quo ſcilicet patrem ſuum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ipſe Auguſtinus protractus eſt. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fuſius exequitur, quod breuiter, eius tamẽ verbis referam, Gratiam perſiſtendi in bono, Adæ fuiſſe datam ſi vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiſcentiam ſuperemus. Habuiſſe ergo illum poſſe ſi vellet: ſed non velle vt poſſet: nobis & velle dari & poſſe. Primam fuiſſe libertatem, poſſe non peccare: noſtram multo maiorem, non poſſe peccare. Ac ne de futura poſt immortalitatem perfectione loqui putetur (ſicuti perperam Lombardus eò trahit) ſcrupulum hunc paulo pòſt eximit. Tantum quippe, inquit, Spiritu ſancto accenditur voluntas ſanctorum: vt ideo poſſint quia ſic volunt: ideo velint, quia Deus operatur vt ſic velint. Nam ſi in tanta infirmitate, in qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet, ipſis relinquatur voluntas ſua, vt adiutorio Dei poſſint, ſi velint, nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes infirmitate voluntas ipſa ſuccumberet, ideóque perſeuerare non poſſent. Subuentum eſt ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabiliter & inſeparabiliter ageretur, ideóq; quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copioſius quomodo corda noſtra Dei afficientis neceſſario ſequantur motum: ac dicit quidem Dominum homines ſuis voluntatibus trahere, ſed quas ipſe operatus eſt. Habemus nunc Auguſtini ore teſtatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tantùm à Domino gratiam, quæ libera cuiuſque electione aut recipiatur aut reſpuatur: ſed ipſam eſſe quæ in corde & electionem & voluntatem formet: vt quicquid deinde ſequitur boni operis, fructus ſit ipſius ac effectus: nec aliam habeat ſibi obſequentem voluntatem niſi quam fecit. Sunt enim eius quoque verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus nonniſi gratiam facere. *Cap.2.* *2.Cor.12.9.* *Cap.14.*

14 Quod autem alibi dicit, non tolli gratia voluntatem, ſed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: ſignificat tãtùm, hominem non ita trahi vt ſine motu cordis, quaſi extraneo impulſu feratur: ſed intus ſic affici vt ex corde obſequatur. Specialiter gratuitóque electis dari, in hunc modum ad Bonifacium ſcribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque ſecũdum merita operum dari, neque ſecundum merita voluntatis, ſed gratuita gratia. quibus non datur, ſcimus iuſto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epiſtola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meritis ſubſequentem gratiam reddi putat: quia primam gratiam non reſpuendo, ſe dignos præſtiterint. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam neceſſariam eſſe ad ſingulas actiones, neq; operibus retribui, quò ſit verè gratia. Sed breuiore ſumma comprehendi res non poteſt quàm ex octauo capite libri ad Valẽtinum, De correptione & gratia: vbi primùm docet, Quod humana voluntas non libertate gratiam, ſed gratia conſequatur libertatem: Quòd per eandem gratiam impreſſo delectationis affectu, *Epiſt.105.* *Epiſt.106.*

ad perpetuitatem cõformetur: Quòd inſuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquã excidat: deſerẽte, protinus corruat. Quòd gratuita Domini miſericordia, & ad bonum conuertatur: & conuerſa, in ipſo perſeueret. Quòd voluntatis humanę directio in bonum, & poſt directionem conſtantia, ex ſola Dei voluntate pendeat, non vllo ſuo merito. Ita homini tale relinquitur liberum arbitrium (ſi appellare ita libet) quale alibi ſcribit, quòd nec ad Deum cõuerti, nec in Deo perſiſtere, niſi per gratiam, poſſit: à gratia valeat quicquid valet.

Epiſt.46.

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

CAPVT IIII.

Quomodo Deus operetur in cordib⁹ ſuorum, Satan in impiorum, ita tamen vt ipſi non excuſentur. Vide Calu. aduerſus Libertinos cap.15. & 16.

Hominem peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aſpirare, aut ſtudio contendere ſuapte natura queat, ſufficienter, niſi fallor, probatum eſt. Prçterea diſtinctio inter coactionem & neceſſitatem poſita fuit, vnde liqueret eum, dum neceſſariò peccat, nihilo tamen minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in ſeruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm ſuo, quale ſit actionis vtriuſque genus, expediendum reſtat: tum ſoluenda quæſtio, an aliquid in malis operibus Deo ſit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura inſinuat. Alicubi Auguſtinus humanam voluntatem equo comparat ſeſſoris nutum expectanti: Deum ac Diabolum, ſeſſoribus. Si Deus illi inſidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus ſeſſor, compoſitè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compeſcit: petulantiam luxuriámque coercet, peruicaciam retũdit, in rectam viam deducit: quòd ſi eam Diabolus occupauit, inſtar ſtolidi ac petulantis ſeſſoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociámque inſtigat. Qua ſimilitudine, quando melior non occurrit, in præſentia contenti erimus. Imperio igitur Diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur ſubiacere vt inde agitetur, non ſignificat ipſam reluctantem ac reſtitantem ad obſequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iuſſa noſtra dominij iure cogimus) ſed Satanæ præſtigijs faſcinatam, illi ſe ad omnem ductum obſequentem neceſſariò præbere. Nam quos Spiritus ſui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iuſto iudicio ablegat. Quare Apoſtolus Deum huius ſeculi excæcaſſe mentes infidelibus exitio deſtinatis ait, ne cernant lumen Euangelij. Et alio loco, ipſum operari in filijs contumacibus. Excæcatio impiorum, & quæcunque inde ſequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen cauſa extra humanam voluntatem quærenda non eſt, ex qua radix mali ſurgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc eſt, peccatum) reſidet.

2 Cor.4.4.
Ephe.2.2.

Iob 1.

Deum etiã operari in impijs, idq́; eodẽ in opere quo Satã, neq; tamen Deum prædicari authorẽ peccati, aut Satanam vel impios excuſari: ſed diſtingui alterum ab altero, tum in fine agendi, tum in modo.

2 Longe eſt alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo ſit calamitas à Chaldæis ſancto Iob illata. Chaldæi, interemptis eius paſtoribus, gregem hoſtiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palàm extat: neque in eo opere ceſſat Satan à quo totum id prouenire narrat hiſtoria. Ipſe autem Iob Domini opus in eo recognoſcit, quem dicit ſibi abſtuliſſe quæ erepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem authorem referamus, quin vel Satanam excuſemus Dei conſortio, vel Deum mali authorem prædicemus? Facilè, ſi finem agendi primùm inſpiciamus, deinde modum. Domini conſilium eſt ſerui ſui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad deſperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in conſilijs diuerſitas opus iam valde diſtinguit. In modo non minus eſt diſcriminis.

Satanæ

Satanæ affligendum ſeruum ſuum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequendum miniſtros delegit, illi permittit ac tradit impellẽdos: Satan alioqui prauos Chaldæorũ animos venenatis ſuis aculeis ad perpetrãdum id flagitiũ inſtigat: illi ad iniuſtitiam furioſe ruunt, omniaq; membra ſcelere obſtringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum ſuũ, hoc eſt nequitiæ, exercet. Dicitur & Deus ſuo modo agere, quòd Satan ipſe (inſtrumentum quum ſit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc ſe inflectit ad exequenda eius iuſta iudicia. Omitto hîc vniuerſalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt ſuſtinẽtur, ita efficaciã quiduis agendi ducunt. De illa ſpeciali actione tantùm loquor quæ in vnoquoq; facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini aſſignari videmus nõ eſſe abſurdum: ſed varietas in fine & modo facit vt illic inculpata Dei iuſtitia reluceat, Satanæ hominiſq; nequitia cum ſuo opprobrio ſe prodat.

Hîc & ſect. 4. oſtẽditur veteres nonnunquã non operatione Dei tribuiſſe in impijs, ſed præſcientiã aut permiſſionẽ, ne ſ. prophani homines occaſionem arriperent de Dei operib⁹ irreuerenter obloquendi. Scripturam tamẽ, vbi Deus dicitur excæcare, indurare, & ſimilia, plus aliquid quàm permiſſionem notare.

3 Veteres religioſius interdum ſimplicem quoque veritatis confeſſionem in hac parte reformidant, quòd verẽtur ne impietati feneſtram de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam ſobrietatem vt exoſculor, ita minimè periculoſum iudico, ſi ſimpliciter teneamus quod Scriptura tradit. *Ne Auguſtinus quidem illa ſuperſtitione interdum ſolutus eſt: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei, ſed ad præſcientiam ſpectare. At iſtas argutias non recipiunt tot Scripturæ locutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præſcientiam interuenire clarè oſtendunt. Et Auguſtinus ipſe libro contra Iulianum 5, longa oratione contendit, non permiſſionis tantùm aut patientiæ diuinæ eſſe peccata, ſed etiam potentiæ, vt ſic priora peccata puniantur. Similiter quod de permiſſione afferunt, dilutius eſt quàm vt ſubſiſtat. Sæpiſſime excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fuſius docui. "Id quale ſit, nequaquam explicatur, ſi confugitur ad præſcientiam aut permiſſionem. Nos ergo duplici ratione reſpondemus id fieri. Siquidem quum ſublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas ſupersit: quum ablato eius Spiritu, corda noſtra in lapides obdureſcant: quum ceſſante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: ritè excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quòd ad exequenda ſua iudicia per miniſtrum iræ ſuæ Satanam & conſilia eorum deſtinat quò viſum eſt, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moſes Sehon regem tranſitum non dediſſe populo, quia indurauerat Deus ſpiritum eius, & cor obfirmauerat, finem conſilij mox ſubiungit, Vt daret eum in manus noſtras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obſtinatio cordis, diuina fuit ad ruinam præparatio.

** Libr. de prædeſt. & gratia.*

" Libr 1. capit. 18.

Duob⁹ modis Deũ operari in reprobis: nẽpe deſerẽdo ſpiritũq; ſuũ ab illis auferendo: deinde etiam tradendo illos Satanæ iræ ſuæ miniſtro.

Deut. 2. 30.

Ezech. 7. 26.

4 Secundum priorem rationem iſtud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à ſenioribus. Aufert cor ab iis qui præſunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementaſti nos Domine, indurasti cor noſtrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat deſerendo, quàm qualiter opus in ipſis ſuum peragat. At ſunt alia teſtimonia quæ vltrà procedunt; qualia ſunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Poſtea dicit ſe aggrauaſſe cor illius, & roboraſſe. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum eſt: ſed plus aliquid fecit, quòd obſtinatione pectus eius obfirmandum Satanæ mandauit: vnde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex Ægypto: prodeunt obuiam infeſti regionis incolæ: vnde excitati?

Pſal. 107. 40.

Iob. 12. 20.

Iſa. 63. 17.

Exo. 4. 21, & 7. 3.

Exod. 10. 1.

Exod. 3. 19.

Deut.2.30.
Pſal.105.25.

Moſes certè populo aſſerebat Dominum fuiſſe qui corda eorum roboraſſet. Propheta verò eandem hiſtoriã recitans, dicit ipſum vertiſſe corda eorum vt odio haberent populum ſuum. Iam dicere non poſſis deſtitutos Domini conſilio impegiſſe. Nam ſi roborantur & vertuntur deſtinatò inflectuntur ad idipſum. Adhæc, quoties in populi tranſgreſſiones vindicare illi placuit, quomodo opus ſuum in reprobis adimpleuit? vt videas efficaciã agendi penes ipſum fuiſſe, illos miniſterium duntaxat præbuiſſe. Quare nunc ſibillo ſuo euocaturũ ſe illos minabatur: nunc inſtar ſagenę ſibi fore ad irretiendos: nũc mallei inſtar, ad feriendos Iſraelitas. Sed pręcipuè tum declarauit q̃ non ſit otioſus in illis, dum Sennacherib ſecurim vocat, quæ ad ſecandum manu ſua, & deſtinata fuit & impacta. Non malè alicubi Auguſtinus ita definit, quòd ipſi peccant, eorum eſſe: quod peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei eſſe, tenebras prout viſum eſt diuidentis.

Iſa.5.26, & 7.18.
Ezech.12.13, & 17.20.
Iere.50.23.
Iſa.10.15.
Aug. de Prædeſti. ſanct.

5 Porrò Satanæ miniſterium intercedere ad reprobos inſtigandos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia ſua eos deſtinat, vel ex vno loco ſatis conſtiterit. Dicitur enim ſæpius in Samuele, quòd Saulẽ aut raptauerit aut dimiſerit Spiritus Domini malus, & ſpiritus malus à Domino. Ad Spiritum ſanctum id referre nefas eſt. Spiritus ergo impurus, Dei ſpiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiamq́; reſpondet, inſtrumentum magis ipſius in agendo, quàm à ſeipſo author. Simul addendum eſt quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac ſeductionis immitti, vt credant mendacio qui veritati non paruerunt. Longo tamen diſcrimine ſemper diſtat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impij moliuntur. Ille mala inſtrumenta, quæ ſub manu habet & verſare quolibet poteſt, ſeruire iuſtitiæ ſuæ facit. Hi, prout mali ſunt, nequitiam ingenij prauitate conceptam effectu pariũt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maieſtatem, tum præcidendam impiis tergiuerſationem pertinent, in capite * De prouidentia iam expoſita ſunt. Hîc enim breuiter propoſitum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare.

1. Sam.16.14, & 18.10, & 19.9.
2.Theſ.2.10.
Satanæ miniſteriũ intercedere ad reprobos inſtigãdos, quoties huc atque illuc Dominus ſua prouidẽtia eos deſtinat.
* *Lib.1.cap.16.17.18.*

6 In actionibus autem quæ nec iuſtæ per ſe, nec vitioſæ ſunt, & ad corpoream magis quàm ſpiritualem vitam ſpectant, quam libertatem obtineat homo, *etſi ſuprà attigimus, nondum tamen explicitum eſt. Nonnulli in talibus liberam ei electionem conceſſerunt: magis, vt arbitror, quod de re non magni momenti diſceptare nolebant, quàm quòd aſſerere pro certo vellent illud ipſum quod concedunt. Ego, etſi eos qui nullas eſſe ſibi ad iuſtitiam vires tenent, quod in primis ad ſalutem cognitu neceſſarium eſt tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partem negligendam, vt nouerimus ſpecialis eſſe gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re noſtra eſt: quoties eò voluntas inclinat: rurſum quoties & mens & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc ſe protendit diuinæ prouidentiæ vis, nõ modò vt rerum euentus ſuccedant quemadmodum expedire proſpexerit: ſed vt voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem ſi ſenſu noſtro reputamus rerum externarũ adminiſtrationem, nihil dubitabimus eatenus ſub humano arbitrio ſitas eſſe: verùm ſi aures tot teſtimoniis prębemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominũ clamant, arbitrium ipſum ſpeciali Dei motioni ſubiicere nos coget. *Quis Ægyptiorum voluntates Iſraelitis conciliauit vt pretioſiſſima quæque vaſa illis commodato darent? Nunquam eò animum ipſi ſuapte ſponte induxiſſent. Ergo eorum animi Domino magis ſuberant quàm à ſeipſis regebantur. Nec ſanè Iacob niſi perſuaſus eſſet Deum, prout viſum eſt, homini-

Hîc & ſect.7. probatur ex Scriptura, quotidiana experiẽtia, & Aug. authoritate, etiã in actionibus quæ per ſe nec iuſtæ nec vitioſæ ſunt, & ad corporeã magis q̃ ſpirituale vitã ſpectant, hominis voluntatẽ non eſſe liberã, ſed Dei motione ſpeciali inclinari ad clementiã, miſericordiam, iram, pauorẽ, alioſq; diuerſos affectus quoties ipſe viam vult facere ſuæ prouidentiæ.
* *Lib 2 ca.2 ſec.13. 14 15.16.17.*
* *Exod.11.3. & 12.35, 36.*
Gen. 43, 14.

hominibus inducere diuerſos affectus, dixiſſet de filio Ioſeph (quem profanum eſſe quempiam Ægyptium putabat) Det vobis Deus inuenire miſericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Eccleſia in Pſalmo fatetur, *Pſal.106.46.* quum eius miſereri voluit Deus, manſuefacta ad clementiam ab ipſo fuiſſe crudelium Gentium corda. Rurſum quum exarſit in iram Saul vt *1.Sam.11.6.* ſe ad bellum accingeret, cauſa exprimitur, quòd eum impulerit ſpiritus Dei. Quis animum Abſolomi auertit ab amplexando conſilio Achito- *2.Sam.17.14.* phel, quod eſſe vice oraculi ſolebat? Quis flexit Rehabeam, vt iuuenili *1.Reg.12.10.* conſilio perſuaderetur? Quis Gentes magnæ priùs audaciæ perterruit ad *Ioſue 2.9.* Iſraelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri confeſſa eſt meretrix Ra- *Leuit.26.36.* hab. Quis rurſus metu & formidine deiecit Iſraelis corda, niſi qui in Le- *Deuter.28.63.* ge minatus eſt ſe daturum illis cor pauidum?

7 Excipiet quiſpiam, eſſe hæc ſingularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuerſa debeant. Ego verò dico, ſufficienter iis probari quod contendo, Deum, quoties viam facere vult ſuæ prouidentiæ, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & verſare, nec ita eſſe liberam ipſorum electionem, quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potiùs quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minimè perplexis iudicium & mens ſæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flacceſcit: rurſum in rebus obſcuriſſimis, expeditum ſtatim offertur conſilium: in magnis & periculoſis, animus omni difficultate ſuperior ſuppetit. Atque ita inter- *Prou.20.12.* pretor quod ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat, Dominus facit vtrunque. Non enim mihi de creatione loqui videtur, ſed peculiari functionis gratia. Quum verò ſcribit, Dominum cor Regis, quaſi ri- *Prou.21.1.* uos aquarum, in manu ſua tenere, & inclinare quocunque voluerit: ſub vna profectò ſpecie totum genus comprehendit. Si cuius enim voluntas omni ſubiectione ſoluta eſt, id iuris regiæ voluntati maximè competit, quæ in alias quodammodo regnum exercet: quòd ſi illa Dei manu flectitur, neque noſtra eximetur ea conditione. Hic de re inſignis *De gratia & Liber.arbi.ad Valēt. cap.20.* extat Auguſtini ſententia, Scriptura, ſi diligenter inſpiciatur, oſtendit non ſolum bonas hominum voluntates, quas ipſe facit ex malis, & à ſe factas in actus bonos & vitam dirigit æternam: verùm illas quæ conſeruāt ſeculi creaturam, ita eſſe in Dei poteſtate, vt eas quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari vel ad præſtāda beneficia, vel ad pœnas infligendas occultiſſimo quidem iudicio, ſed iuſtiſſimo.

8 Hîc meminerint lectores, ab euentu rerum non eſſe æſtimandam humani arbitrij facultatem, quod imperiti quidam præpoſterè facere ſolent. Ex eo enim pulchrè & ingenioſè ſibi videntur humanam voluntatem conuincere ſeruitutis, quòd ne ſummis quidē monarchis omnia ex ſententia fluant. Atqui facultas iſta, de qua loquimur, intra hominem conſideranda eſt, nō ab extraneo ſucceſſu metienda. Siquidem in liberi arbitrij diſputatione non hoc quæritur, an homini quæcunque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimēta liceat: ſed an in re qualibet liberam habeat & iudicij electionem, & voluntatis affectionem, quæ vtraque ſi hominibus ſuppetat, non minus liberi arbitrij Attilius Regulus erit, anguſtiis dolij aculeati incluſus, quàm Auguſtus Cæſar, magnam orbis terrarum partem nutu ſuo gubernans. *Humani arbitrij facultas non ab euentu rerum ſed à iudicij electione & voluntatis affectione eſt æſtimanda.*

Obiectionum refutatio quæ pro defenſione liberi arbitrij afferri ſolent.

CAPVT V.

DE humani arbitrij ſeruitute ſatis dictum videri poſſet, niſi qui falſa libertatis opinione præcipitare ipſum conantur, ſuas ex aduerſo

quaſdam rationes obtenderent ad ſententiam noſtram oppugnandam.
Congerunt primò abſurda nonnulla, quibus eam in odium trahant,
tanquam à ſenſu quoque communi abhorrentem: poſtea Scripturæ te-
ſtimoniis cum ea congrediuntur. Vtraſque machinas ordine retunde-
mus. Si peccatum, aiunt, neceſſitatis eſt, iam deſinit eſſe peccatum: ſi vo-
luntarium eſt, ergo vitari poteſt. Hæc Pelagij quoque arma erant ad im-
petendum Auguſtinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægraua-
ri, donec de re ipſa ſatisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatū ideo
minus debere imputari, quod neceſſarium eſt: nego rurſum, conſequi
quod inferunt, euitabile eſſe, quia voluntarium ſit. Si quis enim diſce-
ptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudiciū ſubterfugere, quoniā aliter
non potuerit: habet paratam reſponſionem quam alibi attulimus, non
ex creatione eſſe, ſed naturæ corruptela: quod homines peccato man-
cipati nihil velle poſſunt niſi malum. Vnde enim iſta quam improbi
libenter prætexerent impotentia, niſi quòd Adam vltro ſe diaboli ty-
rannidi addixit? Hinc ergo vitioſitas, cuius vinculis tenemur conſtricti,
quod primus homo defecit à ſuo opifice. Huius defectionis ſi meritò rei
tenentur vniuerſi homines, ne ſe neceſſitate excuſatos putēt, in qua ipſa
luculentiſſimam habent damnationis ſuę cauſam. Atque hoc ſuprà cla-
rè explicui: & in diabolo ipſo exemplum propoſui, vnde pateret nō mi-
nus voluntariè peccare qui neceſſariò peccat: ſicuti rurſum in electis
Angelis quum voluntas indeclinabilis ſit à bono, non deſinit tamē vo-
luntas eſſe: quod idem Bernardus quoque ſcitè docet, nos ideo miſe-
riores eſſe, quòd voluntaria eſt neceſſitas: quæ tamen nos ſibi addictos
ita conſtringit, vt ſerui ſimus peccati, ſicuti antè retulimus. Secundum
ratiocinationis membrum vitioſum eſt: quia à voluntario perperā tran-
ſilit ad liberum: nos autem ſupra euicimus, voluntariè fieri quod liberę
tamen electioni non ſubiaceat.

Infrà ſect. 6.

Contra patronos liberi arbitrij oſtenditur peccatum eſſe neceſſarium, neque tamen ideo minus debere imputari: tum eſſe voluntarium, non tamen euitabile.

Ser. 81. in Cantica.

2 Subiiciunt, niſi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia
procedunt, non eſſe conſentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel
præmium rependatur. Hoc argumentum etſi Ariſtotelicum eſt, fateor
tamē à Chryſoſtomo & Hieronymo alicubi vſurpatum. *Pelagianis ta-
men fuiſſe familiare nec ipſe Hieronymus diſſimulat, ac ipſorum etiam
verba refert: Quod ſi gratia Dei in nobis agit, illa ergo, nō nos qui non
laboramus coronabitur. De pœnis reſpondeo illas iure nobis irrogari,
à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberóne iudicio an
ſeruili, modo voluntaria cupiditate peccetur: præſertim quum inde
peccator arguatur homo, quia eſt ſub ſeruitute peccati? Quantum ad iu-
ſtitiæ præmia, magna vero abſurditas, ſi fateamur illa ex Dei benignita-
te potius quàm propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Auguſti-
num recurrit, non merita noſtra Deum coronare, ſed ſua dona: præ-
mia autem vocari, non quæ meritis noſtris debeantur, ſed quæ gratiis
iam collatis retribuantur? Acutè ſane hoc animaduertunt, nullum iam
ſupereſſe locum meritis ſi non ex liberi arbitrij fonte prodeūt: ſed quod
illud tantopere diſſentaneum ducunt, longe aberrant. Neque enim du-
bitat Auguſtinus paſſim pro neceſſario docere, quod ita nefas confite-
ri putant: quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum
quæ ſunt? Quando ille non cum mercede debita, ſed cum gratuita gra-
tia venit, omnes peccatores ſolus à peccatis liber ac liberator inuenit.
Item, Si redderetur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? non ti-
bi reddidit Deus debitam pœnā, ſed donat indebitā gratiam. Si vis eſſe
alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata ſunt tua:
merita autem, Dei. Supplicium tibi debetur: & quum præmium vene-
rit, ſua dona coronabit, non merita tua. Eodem ſenſu alibi non gra-
tiam

Soluitur altera eorum obiectio, Niſi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, nō eſſe conſentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmiū rependatur.

** In Epiſt. ad Cteſiphontē, & Dia. 1.*

In Pſalmum 31.

In Pſal. 70. & Epiſt. 52.

De verbis Apo. Ser. 15.

tiam ex merito, ſed meritum ex gratia eſſe docet. Ac paulo poſt concludit Deum ſuis donis merita omnia pręcedere, vt inde eliciat ſua merita, & prorſus gratis dare, quia nihil inuenit vnde ſaluet. Sed quid longiorem catalogũ texere neceſſe eſt, quum ſubinde tales ſententiæ in eius ſcriptis recurrant? Atqui meliùs etiamnũ hoc errore liberabit eos Apoſtolus, ſi audiant quo ex principio ſanctorum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iuſtificauit: quos iuſtificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teſte Apoſtolo, coronantur fideles? Quia Domini miſericordia, non ſua induſtria & electi ſunt & vocati & iuſtificati. Faceſſat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita ſi liberum non ſtabit arbitrium. Stultiſſimum enim eſt ab eo abſterreri ac refugere quò nos Scriptura vocat. Si omnia accepiſti, ait, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Vides ob idipſum libero arbitrio adimere eum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamen, vt inexhauſta & multiplex eſt Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert, quia noſtras facit, perinde ac noſtras virtutes remuneratur.

Rom.8.29.
2.Tim.4.8.
1.Cor.4.7.

3 Addunt quod ex Chryſoſtomo ſumptum videri poteſt, Quòd ſi hæc non ſit voluntatis noſtræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiuſdem naturæ participes malos eſſe oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abeſt ab eo quicunque eſt ſcriptor ille operis De vocatione Gentium, qui ſub Ambroſij nomine circunfertur, dum ratiocinatur neminem vnquam à fide fuiſſe receſſurum niſi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum eſt tantos viros ſibi excidiſſe. *Quomodo enim Chryſoſtomo in mentem non venit electionem Dei eſſe quę inter homines ſic diſcernat? Nôs quidem concedere minime formidamus quod Paulus magna cõtentione aſſerit omnes ſimul prauos eſſe & malitiæ deditos: ſed cum illo ſubiicimus, Dei miſericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo laboremus naturaliter omnes, ſoli illi conualeſcunt quibus medicam manum admouere Domino placuit. Alij, quos iuſto iudicio prætermittit, in ſua putredine tabeſcunt, donec abſumantur. Nec aliunde eſt quòd alij ad finem perſeuerant, alij in cœpto curſu prolabuntur. Siquidem & ipſa perſeuerantia donum Dei eſt, quod non omnibus promiſcuè largitur, ſed quibus viſum eſt, impertit. Si cauſa differentiæ requiritur, cur alij conſtanter perſeuerent, alij inſtabilitate deficiant, non alia nobis conſtat, niſi quòd illos ſua virtute roboratos ſuſtinet Dominus, ne pereant: his, quo ſint inconſtantiæ documenta, non eandem virtutem adminiſtrat.

Homil.22.in Gene.
Reſpondetur tertię eorũdẽ obiectioni, ſi hæc non ſit voluntatis noſtræ facultas, bonum aut malum eligere, oporteret homines omnes eſſe malos, aut omnes bonos.
** Lib.2.cap.4.*
Rom.3.10.

4 Inſtant præterea, fruſtra exhortationes ſuſcipi, ſuperuacuum eſſe admonitionum vſum, ridiculas eſſe obiurgationes, niſi ſit penes peccatorem parêre. Similia olim quum obiectarentur Auguſtino, libellum De correptione & gratia ſcribere coactus fuit. Vbi etſi copioſe illa diluit, ad hanc tamen ſummam aduerſarios reuocat, O homo, in præceptione cognoſce quid debeas agere: in correctione cognoſce tuo te vitio non habere: in oratione cognoſce vnde accipias quod vis habere. Eiuſdẽ fere argumenti eſt liber De Spiritu & litera, vbi Deum Legis ſuę præcepta non humanis viribus metiri docet, verùm vbi iuſſit quod rectum eſt, gratis dare implendi facultatem ſuis electis. Nec vero hæc res longæ diſceptationis eſt. Primùm non ſoli ſumus in hac cauſa, ſed Chriſtus & omnes Apoſtoli. Viderint iſti quomodo ſuperiores euadent in certamine, quod cum talibus antagoniſtis ſuſcipiunt. Chriſtus qui teſtatur nos ſine ſe nihil poſſe, an ideo minus reprehẽdit & caſtigat eos qui extra ſeipſum malè agebant? an ideo minus exhortatur vt quiſq; bonis operibus incumbat? Paulus quàm ſeuerè in Corinthios inuehitur ob

Hic & ſect.5. docetur cõtra eoſdẽ aduerſarios non fruſtra fieri exhortationes, admonitiones, obiurgationes, licet non ſit penes peccatorem parere: & quid illæ operentur cum in impijs tum in ipſis fidelibus, oſtenditur.
Iohan.15.5.

charitatis neglectum? Iiſdem tamen demum charitatem à Domino da-
Rom.9.16. ri flagitat. Teſtatur in epiſtola ad Romanos, non eſſe volentis, neq; cur-
rentis, ſed miſerentis Dei: non deſinit tamen poſtea & admonere & hor
tari & corripere. Cur non ergo Dominum interpellant, ne ita ludat o-
peram, ab hominibus ea exigendo quæ ſolus ipſe dare poteſt: ea caſti-
gando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonẽt
vt parcat iis quorum in manu non eſt velle aut currere, niſi præeunte
Dei miſericordia, quæ nunc ipſos deſtituit? Quaſi verò non optima do-
ctrinæ ſuæ ratio Domino cõſtet, quæ in promptu ſe offert religioſiùs quæ-
rentibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quãtum per ſe effi-
1.Cor.3.7. ciant ad animum immutandum, indicat Paulus dum ſcribit, neque qui
plantat eſſe aliquid, neque qui rigat: ſed Dominum, qui incrementũ dat
ſolum efficaciter agere. Sic Moſen, ſeuerè videmus Legis præcepta ſanci-
re, & Prophetas acriter inſtare, & minari tranſgreſſoribus: quum tamen
fateatur tunc ſapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligen-
dum: propriũ Dei opus eſſe, corda circuncidere, & pro lapideis dare car-
nea: Legem ſuam inſcribere viſceribus: denique animas innouando, fa-
cere vt efficax ſit doctrina.

5 Quorſum ergo exhortationes? nempe ſi ab impiis obſtinato cor-
de ſpernuntur, in teſtimonium illis futuræ ſunt, vbi ad Domini tribunal
ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum cõſcientiam verberant ac
feriunt: quia, vtcunque irrideat proteruiſſimus quiſque, improbare ta-
men non poteſt. Sed quid faciat miſer homuncio, inquies, quando cor-
dis mollities, quæ ad obedientiam neceſſaria erat, illi denegatur? Imò
quid tergiuerſatur, quũ duritiem nulli niſi ſibiipſi imputare queat? Itaq;
impij libenter eas eludere parati, ſi liceat, velint nolint, earũ virtute pro-
ſternuntur. Præcipua autem vtilitas erga fideles conſideranda eſt: in qui-
bus vt omnia per Spiritum ſuum agit Dominus, ita verbi ſui inſtrumen
tum non prætermittit: & illud ipſum non ſine efficacia vſurpat. Stet er-
go quod verum eſt, totam piorum virtutem in Dei gratia ſitam eſſe, ſe-
Ezec.11.19.20. cundum illud Prophetæ dictum, Dabo illis cor nouum vt in illis am-
bulent. Atqui excipies, Cur iam admonentur officij ſui, ac non potius ſi-
nuntur Spiritus directione? cur hortationibus ſolicitantur, quando feſti-
nare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur caſtigãtur ſiquan
do à via deflexerunt, quando neceſſaria carnis infirmitate lapſi ſunt? O
homo, quis es qui legem imponas Deo? Si ad recipiendam hanc ipſam
gratiam, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationem vult nos præ-
parari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel ſugilles? Si nihil
exhortationes reprehẽſionéſque apud pios aliud proficerent niſi vt pec
cati redarguerent, eſſent eo ipſo reputandæ non prorſus inutiles. Nunc,
quum agente intus Spiritu, ad inflammandum boni deſideriũ, ad diſcu-
tiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venena-
tam dulcedinem, contrà autem, ad odium tædiumq; generandum plu-
rimum valeant: quis audeat ſuperfluas cauillari? Si quis clariorem deſi-
derat reſponſionem, ſic habeat, Bifariam Deus in electis ſuis operatur:
intus, per Spiritum: extra, per verbum. Spiritu, mentes illuminando, cor
da in iuſtitiæ amorem cultúmque formando, nouam eos creaturam fa-
cit. Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendã, aſſequen-
dam excitat. Vtroque manus ſuæ efficaciam pro diſpenſationis ſuæ mo
do exerit. Verbum idem dum reprobis deſtinat, etſi non in eorum cor-
rectionem, in alium tamen vſum valere facit: quo & in præſens cõſcien
tiæ teſtimonio vrgeantur, & in iudicii diem magis reddantur inexcuſa-
Iohan.6.44. biles. Sic Chriſtus, quamuis pronuntiet neminem ad ſe venire niſi quem
& 45. Pater traxerit, & electos venire poſtquã à Patre audierint, & didicerint:
non

non tamen ipſe doctoris munus negligit, ſed voce ſua ſedulò inuitat quos intus à Spiritu ſancto doceri neceſſe eſt vt aliquid proficiãt. Apud reprobos admonet Paulus non otioſam eſſe doctrinam, quia illis odor eſt mortis in mortem, ſuauis tamen odor Deo.

2.Cor 2.16.

6 In congerendis Scripturæ teſtimoniis valde ſunt laborioſi: idq; ſedulò faciunt, vt quoniam pondere nequeunt, numero ſaltem nos obruant. Sed quẽadmodùm in prælijs, vbi ad manus ventum eſt, imbellis multitudo, quantumlibet pompæ & oſtentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum ſua turba diiicere. Quia enim in pauciſſimos ſcopos coeũt loci omnes quibus aduerſum nos abutuntur, vbi in ſuas claſſes diſtributi fuerint, compluribus vna reſponſione ſatisfiet: ſingulis diſſoluendis incumbere neceſſe non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus noſtris ſic attemperata eſſe, vt quicquid ab illis exigi probatum ſit, his præſtari poſſe neceſſariò conſequatur. Ergo ſingula percurrunt, & ex illis virium noſtrarum modum metiuntur. Aut enim (inquiunt) illudit nobis Deus quum ſanctitatem, pietatem, obedientiam, caſtitatem, dilectionem, manſuetudinem imperat: quum immũditiam, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, ſuperbiam & ſimilia interdicit: aut ea tantum requirit quæ ſunt in noſtra poteſtate. Porro omnia fere quæ accumulant præcepta, in tres ſpecies diſtinguere licet. Alia primam ad Deum conuerſionem exigunt: alia ſimpliciter de Legis obſeruatione loquuntur: alia perſeuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere diſſeramus, tum deſcendemus ad formas ipſas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu eſſe cœpit, & nonnullam ſpeciem habet, ſed à rudiſſima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt ſi dicatur Legis obſeruationem eſſe impoſſibilem, validiſſimo ſcilicet argumento inſiſtunt, fruſtra aliàs datam eſſe Legem. Perinde enim loquuntur acſi nuſquam Paulus de Lege loquutus eſſet. Quid enim quæſo, iſta ſibi volunt, Legem propter trãſgreſſiones poſitam eſſe, Per Legem eſſe cognitionem peccati, Legem peccatum efficere, Subingreſſam eſſe vt abundaret delictum: ad noſtras vires limitandam fuiſſe, ne fruſtra daretur? Quin potiùs longè ſupra nos poſitam, quò impotentiam noſtram conuinceret. Certe ex eiuſdem definitione finis Legis ac complemẽtum eſt charitas. Atqui dum ea Theſſalonicenſium animos repleri optat, ſatis fatetur ſine profectu in auribus noſtris ſonare Legem, niſi totam eius ſummam cordibus noſtris Deus inſpiret.

Ex præceptis & Lege Dei nõ eſt inferendum, hominẽ habere liberum arbitrium, & vires aliquas præſtãdi: nã Deus non tantũ imperat quod fieri oportet, ſed etiam promittit obediẽdi gratiam. tractatur hîc & ſect.7. Vide & ſect.9.

Rom.3.20.
Ibidem 7.7.
Galat.3.19.
Rom.5.20.
1.Timot.1.5.
1.Theſ.3.12.

7 Equidem ſi Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem eſſe vitæ regulam, ad quam ſtudia noſtra componere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum ſententiam deſcenderem: ſed quum multiplicem Legis vſum diligenter ac perſpicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat conſiderare conuenit. Quantum præſentis cauſæ refert, ſimulac quid agendum ſit nobis præſcripſit, obediendi virtutem à Dei bonitate eſſe docet: ideòque ad preces inuitat quibus eam nobis dari poſtulemus. Si ſolum extaret imperium, nulla promiſſio, tentandæ eſſent vires an ad reſpondendũ imperio ſufficerent: ſed quum ſimul promiſſiones connectantur quæ in diuinæ gratiæ auxilio non modò ſubſidium, ſed totam virtutem nobis eſſe ſitam clamant, illæ ſatis ſupérque teſtantur nos prorſus ineptos, nedum impares obſeruãdæ Legi eſſe. Quare ne amplius iſta virium noſtrarum cum Legis præceptis proportio vrgeatur, acſi Dominus quam in Lege daturus erat iuſtitiæ regulam, ad modulum noſtræ imbecillitatis exegiſſet. Magis ex promiſſionibus reputandum quàm ſimus ipſi à nobis

imparati,qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) veriſimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem deſtinaſſe? Neque id quiſpiam perſuadere molitur. Non enim aut impij ſaxa ſunt aut ſtipites, dum aduerſari Deo ſuas libidines per Legem edocti, ſuo ipſorum teſtimonio rei fiunt:aut pij,dum ſuæ impotentiæ admoniti,ad gratiam confugiunt.Quo pertinent iſtæ ſolennes Auguſtini ſententiæ, Iubet Deus quæ non poſſumus, vt nouerimus quid ab ipſo petere debeamus. Magna eſt præceptorum vtilitas,ſi libero arbitrio tantum detur,vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat: imo ideò Lex imperat, vt impetret fides quod imperatum erat per Legem: imò fidem ipſam exigit à nobis Deus,& non inuenit quod exigat, niſi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet,& iubeat quod velit.

In Ench. ad Laurent. de gratia & lib.arbi.cap.16. Homil.29.in Iohan. Epiſt.24.

8 *Id,recenſendis tribus præceptorum formis quas ſuperius attigimus,clarius cernetur.Iubet ſæpius Dominus tum in Lege, tum in Prophetis,vt ad ſe conuertamur.At ſuccinit ex aduerſo Propheta,Conuerte me Domine,& conuertar:poſtquam enim conuertiſti me,egi pœnitentiam,&c.Iubet vt præputia cordis noſtri circuncidamus.At per Moſen denuntiat,iſtam circuncitionem manu ſua fieri,Cordis nouitatem paſſim requirit:ſed alibi à ſe dari teſtatur. Quod autem promittit Deus,vt Auguſtinus ait,non facimus ipſi per arbitrium vel naturam: ſed facit ipſe per gratiam.Atque hæc obſeruatio eſt quam idem ipſe inter regulas Ticonij quinto loco enumerat, vbi bene diſtinguamus inter Legem & promiſſiones,vel inter mandata & gratiam.Eant nunc qui ex præceptis colligunt, Ecquid homo valeat ad obedientiam , vt Dei gratiam perimant, per quam præcepta ipſa adimplentur. Secundi generis præcepta ſimplicia ſunt,quibus Deum colere,eius voluntati ſeruire & adhærere, eius placita obſeruare,eius doctrinā ſequi iubemur.Sed innumeri ſunt loci qui teſtificentur illius eſſe donum,quicquid iuſtitiæ,ſanctitatis,pietatis,puritatis haberi poteſt.Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles,vt in gratia Dei permanerēt. Sed vnde illa conſtantiæ virtus petenda ſit, alio loco idem Paulus tradit.Quod ſupereſt(inquit)fratres, ſitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne contriſtemus Spiritum Dei, quo obſignati ſumus in diem redemptionis noſtræ. Sed quod illic exigit, quia præſtari ab hominibus non poterat,Theſſalonicenſibus à Domino imprecatur,nempe vt dignos habeat eos vocatione ſua ſancta, & impleat bonum omne propoſitum bonitatis ſuæ opúſq; fidei in illis. Eodem modo in ſecunda ad Corinthios epiſtola , de eleemoſynis tractans bonam & piam eorum voluntatem ſæpius commendat:paulo poſt tamē gratias agit Deo,qui poſuit in corde Titi vt exhortationem ſuſciperet.Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præſtare Titus potuit niſi quatenus ſuggeſſit Deus, quomodo alij ad agendum voluntarij fuiſſent , niſi Deo ipſo corda eorum dirigente?

Ioel.2.12. Iere.31.18. Deut.10.16. Ibid.30.6. Ezech.36.26. Iere.31.18. Lib. de doctr. Chriſt.3. Act.13.43. Epheſ.6.10. Ibid.4.30. 2.Theſſ.1.11. 2.Cor.8.11 16.

**Tam in præceptis quę primā ad Deū conuerſionē exigūt ꝙ in iis quæ ſimpliciter de Legis obſeruatione loquūtur, itē iis quæ perſeuerare in recepta Dei gratia iubent,oſtenditur hic et ſect.9. Deū qui hæc exigit,teſtari,gratuita ſua dona eſſe conuerſionem peccatorum, vitæ ſanctitatē, & perſeuerādi*

9 Cauillantur hæc omnia teſtimonia aſtutiores : quia nihil impediat quominus ipſi cōferamus noſtras vires,& infirmis conatibus Deus ſuppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis,vbi conuerſionis noſtræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari.Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. *Quales nobis ſuppetias Dominus ferat,ſuprà demonſtratum eſt,neque hic opus eſt repetere.Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo,fruſtra implēdæ Legis facultatem in nobis requiri,quia eius obedientiam nobis Dominus imperet : quando conſtat omnibus Dei præceptis adimplendis & neceſſariam eſſe gratiam Legiſlatoris, & nobis promiſſam:quia inde patet,ſaltem plus à nobis exigi quàm ſimus ſoluen-

ſoluendo. Nec verò vllis cauillis dilui poteſt illud *Ieremiæ, irritũ fuiſſe pactum Dei percuſſum cum veteri populo, quia literale tantùm erat: non aliter autem ſanciri quàm vbi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format. Neque eorum errori aſtipulatur ſententia illa, Conuertimini ad me, & cõuertar ad vos. Siquidẽ illic Dei conuerſio notatur, non qua cor noſtrum ad reſipiſcentiam renouat, ſed qua ſe beneuolum ac propitium, rerum proſperitate teſtatur: quemadmodum rebus aduerſis offenſionem interdum indicat. Quoniam igitur multis miſeriarum & calamitatum formis vexatus populus, auerſum à ſe Deum querebatur: reſpondet non defuturam illis ſuam benignitatem ſi ad vitæ rectitudinem, & ad ſeipſum, qui eſt iuſtitiæ exemplar, redeant. Perperã ergo detorquetur locus, dum eo trahitur vt opus conuerſionis videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eò breuius perſtrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

constantiam, neque eorum laudem partiendam inter Deũ & hominem. Vide & ſec. 11. itẽ Calu. aduerſus Pighium.

* *Zach. 1. 5.*

* *Iere. 31. 32.*

10 *Secundus argumentorum ordo ſuperiori finitimus eſt. Allegãt promiſſiones quibus Dominus, cum volũtate noſtra paciſcitur: quales ſunt, Quærite bonitatem & non malitiam, & viuetis. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis: quòd ſi nolueritis, gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutum eſt. Item, ſi abſtuleris abominationes tuas à facie mea, non expellêris: ſi audieris vocem Iehouæ Dei tui, & facias & cuſtodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelſiorem cunctis Gentibus terræ. Et reliquæ ſimiles. Importunè & per ludibrium, quæ Dominus in promiſſionibus offert beneficia, voluntati noſtræ delegari putant, niſi noſtrum ſit illa vel ſtabilire, vel irrita facere. Et ſanè rem iſtam facundis querimoniis amplificare promptum eſt: nos crudeliter à Domino illudi, quum benignitatem ſuam à voluntate noſtra pendere denuntiat, ſi voluntas ipſa noſtri iuris non eſt. Egregiam verò fore hanc liberalitatem Dei ſi beneficia ſua ita nobis exponat, ne fruendi vlla ſit facultas: miram promiſſionum certitudinem, quæ vt nunquam impleantur, à re impoſſibili dependeant. De promiſſionibus eiuſmodi quæ conditionem habent appoſitam, alibi dicemus: vt palàm futurum ſit, in earum impoſſibili complemento nihil eſſe abſurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia ſua demerenda inuitat, quos nouit eſſe prorſus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxtà & impiis offerantur promiſſiones, ſuum apud vtroſque vſum habent. Quemadmodum præceptis impiorum conſcientias pungit Deus, ne ſuauiter nimium in peccatis delicientur, nulla iudiciorũ ſuorum memoria: ita in promiſſionibus quodammodo eos atteſtatur, quàm indigni ſint ſua benignitate. Quis enim æquiſſimum & conuenientiſſimum eſſe neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur: maieſtatis autem ſuæ contemptores pro ſua ſeueritate vlciſci? Rite ergo & ordine agit Deus, dum impiis peccati compedibus deuinctis, hanc legem in promiſſionibus dicit, tum demum ſua beneficia percepturos ſi à prauitate diſceſſerint, vel ob hoc ſolùm, vt intelligant ſe ab iis merito excludi quæ veris Dei cultoribus debentur. Rurſum, quia modis omnibus ad implorandam ſuam gratiam fideles extimulare ſtudet, nequaquam erit abſonum, ſi quod illum multo cum fructu agere præceptis erga eos oſtendimus, id quoque promiſſionibus tentet. De voluntate Dei præceptis edocti, miſeriæ noſtræ admonemur, qui ſic ab illa toto pectore diſſidemus: ſimul inſtigamur ad inuocandum eius Spiritum, per quem in rectam viam dirigamur: ſed quia præceptis ignauia noſtra non ſatis acuitur, ſubduntur promiſſiones, quæ dulcedine quadam ad eorum amorem nos alliciant. Quod autẽ maiore tenemur iuſtitiæ deſiderio, eo ſumus ad quærendam Dei gratiam

Amos 5. 14.

Iere. 4. 1.

Deu. 28. 1.

Leui. 26. 3.

* *Promiſſiones cõditiõales, Si volueritis, ſi audieritis, & ſimiles nõ probare liberam audiendi, volendíve facultatẽ eſſe in homine: neque tamen Deũ hominibus illudere, ita cum illis paciſcendo: & quis eiuſmodi obteſtationũ ſit vſus tum erga pios, tum erga impios.*

ferventiores. Et quomodo illis obteſtationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendíve liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

Exprobrationes quibus Deus populo denuntiat, per eũ duntaxat ſtetiſſe, quominus ab indulgẽtia ſua omne genus bonorũ receperit, nõ probant ſuiſſe in hominum poteſtate, effugere mala quib⁹ vexati ſunt: vbi de eiuſmodi exprobrationum vſu tã erga eos qui obſtinatè in vitijs pergũt, quàm erga dociles qui ad pœnitentiam conuertuntur.

11 Habet & tertia claſſis multam cum illis affinitatem. Locos enim producunt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat ſtetiſſe quominus ab indulgentia ſua omne genus bonorum receperit. *Cuius generis ſunt iſti, Amalec & Chananeus ante vos ſunt, quorũ gladio corruetis: eo quòd nolueritis acquieſcere Domino. **Quia vocaui vos, & nõ reſpondiſtis, faciam huic domui ſicut feci Silo. *Item, Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei ſui, nec recepit diſciplinam: ideo proiecta eſt à Domino. **Item, Quia induraſtis cor veſtrũ, & noluiſtis obedire Domino, hęc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquiunt, quomodo aduerſus eos cõgruerent quibus extẽplo reſpondere liceat, Nobis verò proſperitas cordi erat, aduerſa timebamus: quòd autem illius adipiſcendæ, horum vitandorum cauſa, Domino non paruimus, nec vocé eius auſcultauimus, eò factum eſt quia peccati dominationi obnoxiis liberum non fuit? Fruſtra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit noſtræ poteſtatis. Sed omiſſo neceſſitatis obtentu, in quo infirmum eſt ac futile patrocinium, rogo poſsíntne culpam deprecari. Nam ſi culpæ alicuius tenentur conuicti: nõ abs re Dominus exprobrat, eorum peruerſitate factum eſſe quominus ſuę clementiæ fructum ſentirent. Reſpõdeant ergo, poſsíntne inficiari cauſam contumaciæ, prauam ſuam voluntatem fuiſſe. Si mali fontem intra ſe reperiunt, quid veſtigandis extraneis cauſis inhiant, ne ſibiipſi fuiſſe exitij authores videantur? Quòd ſi verum eſt ſuo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & vltionibus caſtigari, magna ratio eſt cur iſtas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt ſi obſtinate in vitiis pergant, diſcant in calamitatibus ſuam potius nequitiam accuſare & deteſtari, quàm Deum iniquæ ſæuitiæ inſimulare: ſi docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum meritò miſeros ſe ac perditos vident) in viam redeant, ac idipſum ſeria confeſſione agnoſcant quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vſum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profeciſſe, ex ſolenni Danielis oratione conſtat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vſus exemplum intuemur in Iudæis, quibus ſuarum miſeriarum cauſam enarrare Ieremias iubetur: quum tamen non aliter caſurum eſſet quàm Dominus prædixerat, Loquêris ad eos omnia verba hæc, & non audient te: vocabis eos, & non reſpondebunt tibi. Quorſum igitur canebatur ſurdis? vt nolentes ac inuiti intelligerent verum eſſe quod audiebant: nefarium eſſe ſacrilegium ſi malorum ſuorum culpam, quæ in ipſis reſidebat, Deo tranſcriberent. Paucis his ſolutionibus expedire te facillimè poſſis ab immenſa teſtimoniorum congerie, quam ad erigendum liberi arbitrij ſimulachrum hoſtes gratiæ Dei ſtruere ſolent, tam ex præceptis quàm ex obteſtationibus aduerſus Legis tranſgreſſores. Probroſè de Iudæis in Pſalmo refertur, Generatio praua quæ non direxit cor ſuum: alio etiam Pſalmo hortatur Propheta ſuæ ætatis homines, ne obdurent corda ſua: nempe quia omnis contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret: ſed ſtulte inde colligitur, cor in vtranque partem eſſe flexibile, cuius pręparatio à Deo eſt. Dicit Propheta, Inclinaui cor meum ad obſeruanda præcepta tua: nempe quia libenter & hilari animi propenſione Deo ſe addixerat: neque tamen ſe inclinationis authorem eſſe iactat, quam in eodem Pſalmo fatetur Dei eſſe donum. Itaque tenenda Pauli admonitio, dum fideles iubet operari ſalutem ſuã cum timore & tremore, quia Deus eſt qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis aſſignat,

*Num. 14.43.
**Ier. 7.13.
*Ibidem 7.28.
**Ibidem 32.32.
Iere. 7.27.
Pſal. 78.8.
Pſal. 95.8.
Pſal. 119.112.
Philip. 2.12.

Quod agẽdi partes nõnunquã ſcriptura nobis tribuere videtur, nõ alia ratione facere, niſi vt carnis pigritiẽ expergefaciat & excutiat.

aſſignat, ne indulgeant carnis torpori: ſed metum & ſolicitudinem præcipiens, ſic eos humiliat, vt meminerint hoc ipſum quod agere iubétur, proprium eſſe Dei opus, quo diſertè exprimit, paſſiue (vt ita loquar) agere fideles, quatenus è cœlo ſuggeritur facultas, vt nihil ſibi prorſus arrogét. *Proinde dum nos hortatur Petrus vt ſubminiſtremus in fide virtutem, non concedit nobis ſecundas partes quaſi ſeparatim quicquam agamus, ſed tantùm carnis pigritiem expergefacit, qua plerunque ſuffocatur ipſa fides. Eodem ſpectat illud Pauli, Spiritum ne extinguatis, quia ſubinde obrepit fidelibus ignauia: niſi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum eſſe arbitrio fouere oblatam lucem, facilè refutabitur eius inſcitia, quia hęc ipſa ſedulitas quam requirit Paulus, nonniſi à Deo eſt. Nam & ſæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus ſibi vni conſecrandi munus vendicet. Denique per conceſſionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex verbis Iohannis palàm eſt, Quiſquis ex Deo eſt, ſeruat ſeipſum. Vocem hanc arripiunt liberi arbitrij præcones, quaſi partim Dei virtute, partim noſtra ſeruemur: quaſi verò hanc ipſam cuſtodiam, cuius Apoſtolus meminit, non habeamus è cœlo. Vnde & Patrem rogat Chriſtus vt nos à malo ſeruet: & ſcimus pios, dum aduerſus Satanam militant, nõ aliis quàm Dei armis victoriam conſequi. Itaque Petrus vbi animas purificare iuſſit in obedientia veritatis, mox correctionis vice addit, per Spiritũ. Deniq; quàm nihil ſint omnes humanæ vires in certamine ſpirituali, breuiter oſtẽdit Iohannes, quum tradit nõ poſſe peccare qui ex Deo geniti ſunt, quia ſemen Dei in illis manet: ac rationẽ alibi reddit, quòd fides noſtra ſit victoria quæ vincit mundum.

* 2.Pet.1.5.
1.Theſſ.5.19.
2.Cor.7.1.
1.Iohan.5.18.
Iohan.17.15.
1.Petri 1.22.
1.Iohan.3.9.
Ibidem 5.4.

12 Citatur tamen de Lege Moſis teſtimonium, quod ſolutioni noſtræ valde aduerſari videtur. Nam ille populum, poſt Legem promulgatam, hunc in modum conteſtatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, non eſt occultum, neq; procul poſitum, neque in cœlo ſitum, ſed iuxta te eſt in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè ſi de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad cauſam præſentem habere non parum momenti. Nam etſi eludere leuis operæ fuerit, quòd hìc non de obſeruationis ſed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamen ſcrupulum ſic quoq; forſan relinqueret. Verùm omnem nobis dubitationem eximit Apoſtolus, non ambiguus interpres, qui de Euangelij doctrina Moſen hìc loquutum eſſe affirmat. Quòd ſiquis refractarius contendat, violenter à Paulo detorta fuiſſe vt ad Euangelium trahi poſſent: quanquam impietate non carebit eius audacia, eſt tamen quo præter Apoſtoli authoritatem redarguatur. Nam ſi de ſolis præceptis loquebatur Moſes, vaniſſima confidentia populum inflabat. Quid enim aliud quàm ſe præcipitaſſent, ſi Legis obſeruationem aggreſſi forent ſuis viribus tanquam ſibi non difficilem? Vbi ergo Legis obſeruandæ iſta tam obuia facilitas, quando nullus niſi per exitiale pręcipitium patet acceſſus? Proinde nihil certius eſt quàm Moſen his verbis miſericordiæ fœdus comprehendiſſe, quod vnà cum Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis antè verſibus docuerat, circuncidi manu Dei oportere corda noſtra, vt ipſum diligamus. Ergo hanc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, ſed in ope ac præſidio Spiritus ſancti poſuit, qui opus ſuum potenter in noſtra infirmitate peragit. Quanquam nec de præceptis ſimpliciter intelligendus eſt locus, ſed magis de promiſſionibus Euangelicis, quæ adeò comparandæ iuſtitiæ facultatem in nobis non ſtabiliunt vt eam prorſus euertant. Id reputans Paulus, non ſubdura illa ardua & impoſſibili conditione ſalutem in Euangelio proponi, qua nobiſcum Lex agit (nempe vt ipſam ij demum

Deut.30.11.
Quod Moſes dicit Prope eſt verbũ in ore tuo & in corde tuo, &c. nõ iuuare liberi arbitrij defẽſores oſtenditur, quũ ibi non nudis præceptis, ſed de promiſſionibus Euangelicis agat,
Rom.10.8.
Deut.30.6.

aſſequantur qui mandata omnia impleuerint) ſed facili, expedita, & expoſiti acceſſus hoc teſtimonio confirmat. Nihil ergo hoc teſtimonium ad vendicandam humano arbitrio libertatem.

Nihil facere pro liberi arbitrij defenſoribus locos, vbi dicitur expectare & ſpeculari Deus, quid facturi ſint homines.

Oſeæ 5.14.

13 Obiectari ſolent & alij quidam loci quibus oſtenditur Deũ interdum, reducto gratiæ ſuæ ſubſidio, explorare homines, & expectare quorſum conuertant ſua ſtudia: qualiter eſt apud *Oſeam, Vadam ad locum meum, donec ponant in corde ſuo, & quærant faciem meam. Ridiculum (aiunt) erat, ſi conſideraret Dominus an Iſrael faciem ſuam quæſiturus eſſet, niſi flexibiles fuiſſent animi, qui vtrouis ſuopte ingenio inclinare poſſent. Quaſi verò iſtud non ſit in Prophetis vſitatiſſimũ Deo, ſpeciem aſpernantis ac proiicientis populum præ ſe ferre, donec vitam in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduerſarij elicient? Si volunt, populum à Deo derelictum conuerſionem à ſeipſo poſſe meditari, tota Scriptura reclamante id facient: ſi neceſſariam Dei gratiam ad conuerſionem fatẽtur, quid nobiſcum litigant? At neceſſariam ita cõcedunt vt ſuam homini velint ſeruatam facultatem. Vnde id probant? certè non ex loco illo, neque ſimilibus: aliud eſt enim ſecedere ab homine, & reſpicere quid ſibi permiſſus relictúſq; agat: aliud, vires eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quiſpiam, inſinuant iſtæ formulæ? Reſpondeo perinde valere acſi ita loqueretur Deus, Quandoquidem monendo hortando, increpando nihil apud contumacem hunc populum proficitur, ſubducam me pauliſper, & eum affligi tacitus ſinam. Videbo an aliquando eum poſt longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abſcedere autem Dominum procul, ſignat prophetiam ſubmouere. Speculari ecquid facturi ſint homines, ſignificat tacitum & quaſi ſe diſſimulantem afflictionibus variis eos ad tempus exercere. Vtrunque facit quò nos magis humiliet: citius enim cõtunderemur rerum aduerſarum flagellis quàm corrigeremur, niſi ſpiritu ſuo nos ad eam docilitatem componeret. Porrò vbi Dominus infracta noſtra peruicacia offenſus & tanquam fatigatus, nos pauliſper omittit (ſubmoto ſcilicet verbo ſuo, in quo præſentiã quandam ſui exhibere ſolet) & experimentum capit quid ſe abſente facturi ſimus: inde falſò colligitur, aliquas eſſe liberi arbitrij vires quas contempletur & exploret: quando non in aliuni id finem facit quàm vt ad recognoſcendam noſtram οὐδενίαν nos adigat.

Hic & ſect. 15. oſtenditur non facere pro liberi arbitrij patronis, quod in Scriptura bona opera vocantur Noſtra, & nos dicimur facere quod eſt ſanctum placitumq́; Deo. Solum enim Dei Spiritũ omnes bonos motus operari in nobis, etſi nõ quaſi in truncis.

14 Pugnant etiam ex perpetua loquendi ratione quæ tum in Scripturis, tum in hominum ſermonibus obſeruatur: ſiquidem bona opera nuncupantur noſtra, & quod ſanctum placitúmque Domino eſt, non minus facere quàm peccata perpetrare dicimur. Quòd ſi peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certe & in iuſtitiis aliquid nobis aſſignandum eadem ratione erit. Neque enim conſentaneum eſſet rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, inſtar lapidum à Deo mouemur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, noſtram tamen operam vel ſecundarias tenere partes illę loquutiones indicant. Si vnum illud vrgeretur, bona opera noſtra nuncupari, ego viciſſim obiicerem, panem nuncupari noſtrum quem nobis dari à Deo poſcimus. Quid ex poſſeſſionis titulo percipient, quàm Dei benignitate ac gratuito munere noſtrum fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant abſurditatẽ: aut ne pro ridiculo habeant quòd noſtra vocantur bona opera in quibus nihil habemus proprium niſi ex Dei largitate. Atqui iſtud aliquãto eſt validius, quòd nos ipſos Deũ colere, ſeruare iuſtitiam, obedire Legi, bonis operibus ſtudere Scriptura ſæpe affirmat. Hæc quũ ſint propria mentis & voluntatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & ſimul nobis

nobis tribui, niſi quædam eſſet ſtudij noſtri cum diuina virtute cõmunicatio? His tricis nullo labore nos exoluemus, ſi ritè modũ reputemus, quo in ſanctis agit Spiritus Domini. Extranea eſt illa ſimilitudo qua nos inuidioſé grauant: quis enim ita deſipit, vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neque verò quicquam ſimile conſequitur ex noſtra doctrina. In naturales hominis facultates referimus, approbare, reſpuere: velle, nolle: eniti, reſiſtere: nempe approbare vanitatem, reſpuere ſolidum bonum: velle malum, nolle bonum: eniti ad nequitiam, reſiſtere iuſtitiæ. Quid hîc agit Dominus? Si eiuſmodi prauitate vti vult tanquam iræ ſuæ inſtrumento, dirigit ac deſtinat quò libuerit, vt per vitioſam manum bonum ſuum opus exequatur. Sceleſtum igitur hominem, qui Dei potentiæ ſic ſeruit, dum libidini tantùm ſuę obſequi ſtudet, an cum ſaxo conferemus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec ſenſu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum ſit diſcriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua eſt quæſtio? Vbi regnum in illis ſuum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus ſurſum deorſum raptetur, pro naturæ inclinatione, per Spiritum ſuum cohibet: quò in ſanctitatem ac iuſtitiam propendeat, ad iuſtitiæ ſuæ regulam flectit, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus ſui virtute ſtabilit ac confirmat. Qua ratione Auguſtinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agimus. Imo agis, & ageris: & tunc bene agis, ſi à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit, agentibus adiutor eſt, nomen adiutoris præſcribit, quòd & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spiritus ſancti motu, quia à natura eſt voluntas, quæ regitur vt ad bonum aſpiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxilij poſſe colligi nos etiam aliquid agere, non conuenit ita accipere, quaſi ſeorſum aliquid nobis tribuat: ſed ne foueat in nobis ignauiam, ſic Dei actioné cum noſtra conciliat, vt velle ſit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat, Niſi Deus nos adiuuet, non modò non vincere, ſed neque pugnare poterimus.

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen ſumitur vbi de regeneratione eſt ſermo) eſſe Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam hominis voluntatem. Moderari nõ poteſt quin corrigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principiũ regenerationis eſſe, vt quod noſtrũ eſt aboleatur) ſimul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in ſolidũ eſſe omnes quę inde emanãt actiones. Interim non negamus veriſſimum eſſe quod Auguſtinus docet, non deſtrui gratia voluntatem, ſed magis reparari: quia vtrunq; optimè cõſtat: vt inſtaurari dicatur hominis voluntas, dũ correcta vitioſitate & peruerſitate ad veram iuſtitiæ regulã dirigitur: & ſimul noua in homine voluntas dicatur creari, quia ſic vitiata corruptáque eſt, vt nouum penitus ingeniũ induere neceſſe habeat. Nihil iam obſtat quominus ritè agere dicamur quod ait Spiritus Dei in nobis, etiamſi nihil à ſeipſa conferat noſtra voluntas quod ab eius gratia ſeparetur. Ideóque memoria tenendum quod alibi ex Auguſtino citauimus, fruſtra quoſdã ſatagere vt in hominis voluntate quicquam boni proprium reperiant: quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrij virtute afferre ſtudẽt homines ad Dei gratiam, nihil aliud quàm eius corruptio eſt: perinde ac ſiquis lutoſa & amara aqua vinum dilueret. Etſi autem quicquid in voluntate boni eſt, ex mero Spiritus inſtinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingenitum eſt velle, non abs re ea agere dicimur quorum laudem ſibi iure Deus vẽdicat: primùm, quia noſtrum eſt eius benignitate quicquid operatur in nobis, modò nõ à nobis eſſe intelligamus: deinde quia noſtra eſt mens, noſtra voluntas, noſtrum ſtudium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

Hîc & ſect.17.18.19. exponuntur aliquot alia Scripturæ teſtimonia, quibus gratiæ Dei hoſtes abutuntur ad ſtabiliendum liberum arbitrium.

** Gen.4.7.*

16 Quæ præterea hinc inde teſtimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multum faceſſent negotij, quæ ſuperiores modò ſolutiones probè imbiberint. * Citant ex Geneſi ſententia illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, acſi Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim ſuperiorem peccati, ſi in eo perdomando laborare vellet. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum: illic enim iniquitatem inuidię, quam in fratrem Cain conceperat, arguere propoſitum eſt Deo. id facit duplici ratione: quòd fruſtra meditabatur ſcelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quẽ nullus eſt honor niſi iuſtitiæ: deinde quòd nimiũ ingratus eſſet iam accepto Dei beneficio, qui ne ſubiectum quidem ſuo imperio fratrem ferre poſſet. Verùm ne hanc interpretationem ideò videamur amplexari quòd altera nobis contraria ſit, demus ſanè de peccato loquutum fuiſſe Deum. Si ita eſt, aut promittit hoc Dominus, quod denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam inde probationem facultatis humanæ ſequi iam demonſtrauimus: ſi promittit, vbi promiſſionis complemẽtum, quando peccato, cui dominari ipſum oportebat, Cain ſuccubuit? Promiſſioni incluſum dicẽt tacitam cõditionem, acſi diceretur victoriam reportaturum fuiſſe ſi certaret: ſed quis recipiat iſtas ambages? Nam ſi ad peccatũ refertur iſta dominatio, nemo ambigat imperatiuam eſſe orationem, in qua non definitur quid poſſimus, ſed quid vel ſupra poteſtatẽ debeamus. Quanquam & res ipſa & ratio Grammaticæ poſtulant, comparationem fieri Cain & Abelis: quia primogenitus frater minori poſthabitus nõ fuiſſet, niſi proprio ſcelere deterior.

Rom.9.16.

17 Vtuntur & teſtimonio Apoſtoli, quia dicit non eſſe volentis, nec currentis, ſed miſerentis Dei: ex quo eliciunt, aliquid eſſe in volũtate & conatu, quod per ſe licet imbecillum, miſericordia Dei adiutum, proſpero ſucceſſu non careat. Atqui ſi ſobriè penſitarent quæ illic cauſa tractetur à Paulo, iſta ſententia non adeò incõſideratè abuterentur. Scio eos poſſe Origenem & Hieronymum citare ſuæ expoſitionis ſuffragatores: poſſem & & illis viciſſim Auguſtinũ opponere: ſed quid illi opinati ſint noſtra nihil refert, ſi cõſtat quid voluerit Paulus. Illic docet, iis demum paratam eſſe ſalutem quos ſua miſericordia Dominus dignetur: ruinam & interitum manere quoſcunq; non elegerit. Reproborum ſortem ſub Pharaonis exemplo demonſtrauerat: gratuitæ quoque electionis certitudinem Moſis teſtimonio confirmarat, Miſerebor cuius miſerebor. Concludit, non eſſe volentis aut currentis, ſed miſerentis Dei. Quod ſi in hunc modum intelligatur, non ſufficere voluntatem aut conatum quia tantæ moli ſint impares: parum conuenienter à Paulo dictũ foret. Proinde apage iſtas argutiolas, Non eſt volentis neque currentis: ergo eſt aliqua voluntas, eſt aliquis curſus. Simplicior enim eſt mens Pauli, Non eſt voluntas, non eſt curſus quæ nobis viam ad ſalutem comparant: ſola eſt hîc Domini miſericordia. Non enim aliter hîc loquitur quàm ad Titum, vbi ſcribit apparuiſſe Dei bonitatem & humanitatem, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed pro immenſa eius miſericordia. Ne illi quidem ipſi qui argutantur Paulum innuiſſe aliquã eſſe voluntatem & aliquem curſum, quia negauerit eſſe volentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari concederent, aliqua nos bona opera feciſſe, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatem nos aſſequutos. Quòd ſi vitiũ in hac argumentatione perſpiciũt, aperiant oculos, & ſuam non carere ſimili fallacia cernent. Firma eſt etiam ratio illa qua nititur Auguſtinus, Si ideo dictum foret non eſſe volentis neque currentis quia non ſufficiat voluntas nec curſus: poſſe in contra-

Orig.lib.7.in epiſt. ad Rom. Hier.dialog.1.in Pelagium.

Tit.3.4.

Epi.107.ad Vita.

contra-

contrariam partem retorqueri, non eſſe Dei miſericordiæ, quia neq; ſola illa ageret. Quum hoc ſecundum ſit abſurdum, meritò concludit Auguſtinus, ideo eſſe hoc dictum quia nulla ſit hominis voluntas bona, niſi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: ſed quia vtrunque Deus efficit in nobis. Non minus inſcitè torquetur à quibuſdam illud Pauli. Dei cooperarij ſumus, quod ad ſolos miniſtros reſtringi minimè dubium eſt: cooperarios autem vocari non qui ex ſe quicquam afferant, ſed quoniam eorum opera vtitur Deus poſtquam idoneos reddidit inſtruxítque neceſſariis dotibus. 1.Cor.3.9.

18 Eccleſiaſticum producunt, quem dubiæ authoritatis ſcriptorem eſſe non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure noſtro nobis licet) quid ille teſtatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem ſtatim atque creatus fuit, relictum eſſe in manu conſilij ſui: Eccleſ.15.14 data illi eſſe pręcepta, quæ ſi ſeruaret, ab illis viciſſim ſeruaretur: ante hominem poſitam eſſe vitam & mortem, bonum & malum: quodcunque voluerit, ei datum iri. Eſto acceperit homo à ſua creatione facultatem adipiſcendæ vitæ aut mortis: quid ſi ex aduerſo reſpondeamus perdidiſſe? Certè animus non eſt contradicere Solomoni qui aſſerit hominem re- Eccleſ.7.30. ctum ab initio creatum eſſe, ipſum ſibi aſciuiſſe multas adinuentiones: verùm quia homo degenerãdo, & ſui & bonorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus ſequitur in vitiatam ac degenerem naturã competere. Ergo non illis modò, ſed ipſi quoque Eccleſiaſtico (quicunque tandem ſit) reſpondeo. Si hominem vis inſtituere vt apud ſeipſum acquirendæ ſalutis facultatem quærat, tanti nõ eſt nobis tua authoritas vt vel minimi pręiudicij aduerſus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: ſin malignitatem carnis duntaxat coercere ſtudes, quæ ſua mala in Deum transferendo, vanam defenſionem captare ſolet: ideóque reſpondes rectitudinem homini inditam fuiſſe quò ipſum exitij ſibi cauſam eſſe appareat, libenter aſſentio: modò mihi rurſum tecum hoc conueniat, iis ornamentis quibus eum Dominus initio induerat, nunc ſua culpa eſſe ſpoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus eſſe, non patrono.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam Chriſti de viatore, quem ſemiuiuum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris Luc.10.30. huius typo, calamitatem repræſentari generis humani, ſcio vulgatiſſimũ eſſe omnibus penè ſcriptoribus. Inde argumẽtum ſumunt noſtri aduerſarij, non ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum eſſe hominẽ quin ſuperſtites retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus eſſe ſemiuiuus. Vbi enim eſt illud vitæ dimidium niſi rectæ & rationis & voluntatis portio aliqua maneret? Primùm, ſi nolim locum dare ipſorum allegoriæ, quid obſecro facturi ſunt? nam præter germanum orationis Domini ſenſum, à patribus excogitatum fuiſſe nihil dubium eſt. Allegoriæ vltrà procedere non debent quàm præeuntem habent Scripturæ regulam: tantum abeſt vt fundandis vllis dogmatis per ſe ſufficiant. Neque deſunt rationes quibus poſſim, ſi lubeat, totum hoc commẽtum conuellere: neque enim dimidiam homini vitam relinquit Dei verbum, ſed penitus interiiſſe docet quantum ad beatæ vitæ rationem. Non ſemiuiuos dicit ſanatos Paulus, dum loquitur de noſtra redẽ- Ephe.ſ.2.5. ptione: ſed quum mortui eſſemus ſuſcitatos: non ſemiuiuos inclamat ad Ibid.5.14. recipiendam Chriſti illuminationem, ſed dormientes & ſepultos: nec ſecus Dominus ipſe, dum horam veniſſe ait qua mortui ad vocem ſuam reſurgant. Qua fronte leuem alluſionem tot claris ſententiis opponerent? Iohan.5.25. Valeat tamen allegoria hæc pro certo teſtimonio: quid tamen à nobis extorquebũt? Semiuiuus eſt homo: habet igitur aliquid ſaluũ: nempe

habet mentem intelligentiæ capacem: etiam ſi ad cœleſtem ſpiritualémque ſapientiam non penetret, habet nonnullum honeſtatis iudicium: habet aliquem diuinitatis ſenſum, vtcunque veram Dei rationem non aſſequatur. Sed quò iſta recidunt? certè non efficiunt vt nobis illud Auguſtini, communibus etiam ſcholarum ſuffragiis approbatum, adimatur, Adempta eſſe homini poſt lapſum gratuita bona vnde ſalus dependet: naturalia verò corrupta pollutáque eſſe. Stet ergo nobis indubia iſta veritas, quę nullis machinamentis quatefieri poteſt. Mentem hominis ſic alienatam prorſus à Dei iuſtitia, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum flagitioſum concipiat, concupiſcat, moliatur: cor peccati veneno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quod ſi quippiam interdum boni in ſpeciem oſtentant, mentem tamen ſemper hypocriſi & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruerſitate illigatum manere.

Homini perdito quærendam in Chriſto redemptionem eſſe.

CAPVT VI.

Inutilem nobis eſſe cognitionem Dei creatoris, niſi ſuccedat etiã fides ipſum in Chriſto & Patrem & redemptorẽ nobis proponens, eámque doctrinam ab exordio mundi omnibus ſeculis locum habuiſſe inter Dei filios.

QVVM in Adæ perſona perierit totum humanũ genus, nobis adeò nihil prodeſſet illa quam memorauimus originis præſtantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filij ſui vnigeniti perſona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro ſuo opere non agnoſcit. Ergo poſtquam excidimus à vita in mortem, inutilis eſſet tota illa Dei creatoris, de qua diſſeruimus, cognitio, niſi ſuccederet etiam fides, Deum in Chriſto Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis ſchola eſſet ad pietatem diſcendam: vnde ad æternam vitam & perfectam felicitatem fieret tranſitus: ſed poſt defectionem quocunque vertamus oculos, ſurſum & deorſum occurrit Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa noſtra occupat & inuoluit, deſperatione animas noſtras obruat neceſſe eſt. Etſi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conſpectu patrem colligere non licet, vbi non intus vrget conſcientia, oſtendítque iuſtam in peccato abdicationis cauſam eſſe, ne pro filiis nos cenſeat Deus vel reputet. Accedit & ſocordia & ingratitudo: quia nec mentes noſtræ, vt ſunt excæcatæ, quid verum ſit cernunt: &, vt praui ſunt omnes ſenſus noſtri, Deum malignè ſua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli,
1.Cor.1.21. Quoniam in ſapientia Dei nõ cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cœli & terræ, innumeris miraculis refertum, ex cuius intúitu ſapienter Deum cognoſcere decebat: ſed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Chriſti, quę ob ſtultitiæ ſpeciem incredulis faſtidio eſt. Quanquam ergo humano ingenio non reſpondet prædicatio crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, ſi ad Deum opificem noſtrum & fictorem, à quo ſumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum Pater eſſe incipiat. Certè poſt lapſum primi hominis nulla ad ſalutem valuit Dei cognitio abſque Me-
Iohan 17.3. diatore: quia non de ſua tantùm ætate loquitur Chriſtus, ſed omnia ſecula comprehendit, quum dicit hanc eſſe vitam æternam, cognoſcere Patrem verum vnum Deum, & quem ille miſit Ieſum Chriſtum. Quo fœdior eſt eorum ſocordia, qui cœlum profanis & incredulis quibuſlibet patefaciunt, abſque eius gratia quem Scriptura paſſim docet vnicam eſſe ianuam

ianuam qua in ſalutem ingredimur. Quòd ſiquis ad Euangelij promul-
gationem illud Chriſti dictum reſtringere velit, in promptu refutatio eſt,
quia omnibus & ſeculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non poſſe
abſque reconciliatione placere Deo, qui alienati ſunt ab eo, & maledi-
cti pronuntiantur ac filij iræ. Huc adde quod reſpondit Chriſtus mulieri
Samaritanæ: Vos adoratis quod neſcitis: nos autem adoramus quod ſci- *Iohan.4.22.*
mus: quia ſalus ex Iudæis eſt. Quibus verbis & quaſlibet Gentiū religio-
nes falſitatis damnat, & rationem aſſignat, quia ſoli electo populo fue-
rit promiſſus redemptor ſub Lege: vnde ſequitur, nullum vnquam Deo
cultum placuiſſe niſi qui in Chriſtum reſpiceret. Vnde etiã affirmat Pau- *Epheſ.2.12.*
lus, Gentes omnes abſque Deo fuiſſe, & ſpe vitæ orbatas. Iam quum do- *Iohan.1.4.*
ceat Iohannes, vitam ab initio fuiſſe in Chriſto, & ab ea excidiſſe totum
mundum, ad fontem illum redire neceſſe eſt: atque ideo Chriſtus, quate-
nus eſt propitiator, ſe vitam eſſe aſſerit. Et ſanè non ad alios quàm Dei
filios pertinet cœlorum hæreditas. Filiorum autem loco & ordine cenſe-
ri minimè conſentaneum eſt qui non inſiti ſunt in corpus vnigeniti
Filij. Et clarè teſtatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fie- *Iohan.1.12.*
ri. Sed quia de fide in Chriſtum ex profeſſo diſſerere mihi nondum pro-
poſitum eſt, in tranſcurſu attigiſſe ſatis fuerit.

Hic & ſec.3.&4. varijs argumentis & Scripturæ teſtimonijs probatur, ſelicem Eccleſiæ ſtatũ ſemper in Chriſti pſona fuiſſe fundatum: quia & prima electi populi adoptio, & Eccleſiæ conſeruatio, liberatio in periculis, & inſtauratio poſt diſſipationẽ, à gratia Mediatoris ſemper pendebat neq; alibi ſpes omnium piorũ vnquam fuit repoſita quàm in Chriſto.

2 Ac proinde veteri populo nunquam ſe Deus oſtendit propitium,
nec ſpem gratiæ vnquam fecit abſque Mediatore. Omitto ſacrificia Le-
gis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in ex-
piatione quæ à ſolo Chriſto peracta eſt, quærendam ſalutem eſſe. Hoc
tantùm dico, beatum & fœlicem Eccleſiæ ſtatum ſemper in Chriſti per-
ſona fuiſſe fundatum. Nam etſi Deus totam Abrahæ ſobolem in fœdere
ſuo complexus eſt, prudenter tamen ratiocinatur Paulus, Chriſtum pro-
priè eſſe ſemen illud in quo benedicendæ erant omnes Gentes: quando
ſcimus non omnes qui ſecundum carnem ex eo geniti ſunt, reputatos
fuiſſe in ſemine. Nam vt de Iſmaële & aliis taceam, quî factum eſt vt ex
duobus filiis Iſaac, nempe Eſau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc
in vtero matris coniuncti eſſent, vno electo alter repudiaretur? Imò quî
factum eſt vt primogenito reiecto, minor natu ſolus gradum tenuerit?
Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præ-
cipuè capite cenſeri Abrahæ ſemen: nec ſalutem promiſſam conſtare do-
nec ad Chriſtum ventum fuerit, cuius officiũ eſt quæ diſſipata erant col-
ligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendebat.
Quod etſi non adeò claris verbis exprimitur apud Moſen, vulgò tamen
piis omnibus fuiſſe notum ſatis apparet. Nam antequam Rex in populo
creatus eſſet, iam Hanna Samuelis mater de piorum fœlicitate diſſerens, *Galat.3.16.*
in ſuo cantico ſic loquitur, Dabit robur Regi ſuo Deus, & exaltabit cor- *1.Sam.2.10.*
nu Meſſiæ ſui. Quibus verbis intelligit Deum Eccleſiæ ſuæ benedicturũ.
Cui etiam reſpondet oraculum quod paulo pòſt ſubiicitur, Ambulabit
Sacerdos quem conſtituam coram Chriſto meo. Nec verò dubium eſt
quin cœleſtis Pater in Dauide eiúſque poſteris conſpici voluerit viuam *Pſal.2.12.*
Chriſti imaginem. Ideo pios ad Dei timorem hortari volens, iubet oſcu- *Iohan.5.23.*
lari Filium: cui ſcilicet hæc Euangelij ſententia reſpondet, Qui non ho-
norat Filium, non honorat Patrem. Itaq; licet decem tribuum defectio-
ne collapſum fuerit regnum, fœdus tamen quod pepigerat Deus in Da-
uide & eius ſucceſſoribus, ſtare oportuit, ſicut & per Prophetas loquutus
eſt, Non ſcindam prorſus regnum propter Dauid ſeruum meum & pro- *1.Reg.11.12.34.*
pter Ieruſalem quam elegi: ſed filio tuo reſtabit tribus vna: vbi ſecundò
& tertiò idem repetitur. Diſertè etiam adſcribitur, Affligam ſemen Da-
uidis: ſed non cunctis diebus. Aliquo poſtea temporis interuallo dictum *Ibid.39.*
eſt, Propter Dauid ſeruum ſuum dedit lucernam Deus in Ieruſalem, vt *1.Reg.15.4.*

1.*Reg*.11.34. ſuſcitaret ei filium, & ſaluam tueretur Ieruſalem. Iam quum res ad interitum vergerent, rurſus dictum fuit, Noluit Deus diſpergere Iehudah propter Dauid ſeruum ſuum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit ſumma, præteritis omnibus aliis, Da-
Pſal.78.60. uidem vnum fuiſſe electum, in quo beneplacitum Dei reſideret: ſicuti di-
67. citur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculũ Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit: ſed elegit tribum Iehudah, montem Sion quem dilexit. Elegit ſeruum ſuum Dauid, vt paſceret Iacob populum ſuum, hæreditatem ſuam Iſrael Denique ſic Eccleſiam ſuam ſeruare voluit Deus, vt eius incolumitas & ſalus à capite illo penderet Ideóque exclamat Da-
Pſal.28.8. uid, Iehouah fortitudo populi ſui, robur ſalutum Chriſti ſui. Et mox precationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: ſignificans Eccleſiæ ſtatum indiuiduo nexu cum Chriſti imperio coniunctũ
Pſal.20.10. eſſe. Eodem ſenſu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugiſſe ad Dei opem, niſi quia deliteſcebant ſub Regis præſidio, quod ex alio
Pſal.118.25. Pſalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Ieho-
26. uæ: vbi ſatis conſtat reuocari ad Chriſtum fideles, vt ſe Dei manu ſaluos
Pſal.80.18. fore ſperent. Eodem reſpicit alia precatio, vbi tota Eccleſia Dei miſericordiam implorat, Sit manus tua ſuper virum dexteræ tuæ, ſuper filium hominis quem conſeruaſti (vel aptaſti) tibi. Nam etſi populi totius diſſipationem deplorat author Pſalmi, tamen inſtaurationem flagitat in ſolo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vaſtata terra, & rebus in
Thren.4.20. ſpeciem perditis, Eccleſiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu ſpem fidelibus præciſam eſſe queritur. Chriſtus, inquit, ſpiritus oris noſtri captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus, In vmbra tua viuemus inter Gentes. Hinc iam ſatis liquet, quia nõ poteſt Deus propitius humano generi eſſe abſq; Mediatore, ſanctis Patribus ſub Lege Chriſtum ſemper fuiſſe obiectum, ad quem fidem ſuam dirigerent.

3 Porrò vbi rebus afflictis ſolatium promittitur, maximè vbi deſcribitur Eccleſiæ liberatio, fiduciæ & ſpei vexillum in Chriſto ipſo præfigitur, Egreſſus eſt Deus in ſalutem populi ſui cum Meſſiah ſuo, inquit Ha-
Habac.3.13. bacuc. Et quoties de inſtauratione Eccleſiæ mentio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promiſſionem Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirum, quia nulla fuiſſet alioqui fœderis ſtabilitas. Quò perti-
Iſa.7.14. net inſigne illud reſponſum Iſaiæ. Quum enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de ſoluenda obſidione Hieroſolymæ & præſenti ſalute teſtatus fuerat, quaſi ex abrupto tranſit ad Meſſiam, Ecce virgo concipiet ac pariet filium: obliquè ſignificans, quanuis Rex & populus ſua prauitate reiicerent oblatam ſibi promiſſionem, acſi data opera incumberent ad labefactandam Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quin ſuo tempore veniret redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem oſtenderent, ſemper in medium proferre illud Dauidis regnum vnde pendebat & redemptio & æterna ſalus. Sic
Iſa.55.3. Iſaias, Statuam vobiſcum fœdus, miſericordias Dauidis fideles, ecce teſtẽ dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter ſperare poterant fideles, niſi teſte illo interpoſito, Deum ſibi fore exorabilem. Eodem
Iere.23.6. modo Ieremias vt deſperatos erigat, Ecce, inquit, dies veniunt quibus ſuſcitabo Dauidi germen iuſtum, & tunc ſeruabitur Iuda, & Iſraël tutò ha-
Ezech.34.23. bitabit. Ezechiel autem, Suſcitabo ſuper oues meas paſtorem vnũ, nempe Dauidem ſeruum meum. Ego Iehouah illis in Deum ero, & ſeruus
Eze.37.25.26 meus Dauid in paſtorem: & percutiam cum iis fœdus pacis. Item alibi, poſtquam de incredibili renouatione diſſeruit, Seruus, inquit, meus Dauid erit Rex eorum, & erit Paſtor vnus ſuper omnes, & fœdus pacis æternum

num percutiam cum ipſis. Pauca ex multis delibo, quia tantùm lectores volo admonitos, ſpem omnium piorum non alibi vnquam fuiſſe repoſitam quàm in Chriſto. Succinunt etiam alij omnes Prophetæ, ſicuti apud Oſeam dicitur, Congregabuntur filij Iuda & filij Iſraël pariter, & ponent ſibi caput vnum: quod poſtea clarius explicat, Reuertentur filij Iſraël, & inquirent Iehouam Deum ſuum & Dauidem Regem ſuum. Michæas etiam, de populi reditu verba faciens, diſertè exprimit, Tranſibit Rex ante ipſos, & Iehouah in capite eorum. Sic Amos populi renouationem promittere volens, Suſcitabo, inquit, in die illa tabernaculum Dauid quod collapſum eſt, & ſepiam interruptiones, & ſubuerſiones erigã, nempe quia vnicum illud erat ſalutis vexillum, iterum in ſublime emergere regiam gloriam in familia Dauidis, quod in Chriſto impletum eſt. Itaq; Zacharias, ſicuti eius ſeculum Chriſti manifeſtationi propius erat, apertius exclamat, Lætare filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ecce Rex tuus venit tibi iuſtus & ſeruatus. Quod loco Pſalmi antè citato reſpondet, Iehouah robur ſalutum Chriſti ſui, ſerua Iehouah: vbi ſalus à capite ad totum corpus extenditur. *Oſe.1.11. & 3.5.* *Mich.2.13.* *Amos 9.11.* *Zach.9.9.* *Pſal.28.8.*

4 His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petendæ cauſa, rectà oculos ad Chriſtum conuerterent. Nec verò quanuis turpiter degeneraſſent, potuit tamen aboleri memoria generalis illius principij, Deum per manum Chriſti, ſicuti Dauidi pollicitus fuerat, fore Eccleſiæ liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore gratuitum fœdus quo Deus electos ſuos adoptauerat. Hinc factum eſt vt in ore puerorum perſonaret canticum illud, quum Chriſtus Hieroſolymam paulo ante mortem ingreſſus eſt, Hoſianna filio Dauid. Vulgo enim notum ac celebre fuiſſe apparet atque ex communi vſu petitum quod canebãt vnicum ſibi reſtare miſericordiæ Dei pignus in aduentu redemptoris. Hac ratione Chriſtus ipſe diſcipulos, vt diſtinctè & perfectè credant Deo, iubet in ſe credere: Creditis in Deum, & in me credite, inquit. Etſi enim propriè loquendo, à Chriſto fides ad Patrem conſcendit, ſignificat tamé eam, etiamſi Deo innititur, paulatim euaneſcere, niſi intercedat ipſe medius qui eam in ſolida firmitate retineat: alioqui altior quoque eſt Dei maieſtas quàm vt ad eam penetrent mortales qui tanquam vermiculi ſuper terram reptant. Quare illud vulgare dictum ſic admitto, *Deum eſſe fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat: quia non fruſtra vocatur Chriſtus inuiſibilis Dei imago: ſed hoc elogio monemur, niſi occurrat nobis Deus in Chriſto, non poſſe in ſalutem nobis innoteſcere. Etſi autem apud Iudæos falſis commentis obtenebrauerant Scribę quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, ſumpſit tamen pro confeſſo Chriſtus, quaſi publico conſenſu receptum, non aliud rebus perditis eſſe remedium, nec modum alium liberandæ Eccleſiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod docet Paulus, Chriſtum eſſe finem Legis: quàm tamen verum ſit ac certũ, ex Lege ipſa & Prophetis liquidò patet. De fide nõdum diſſero, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixum lectoribus maneat, Primus ad pietatem gradus ſit agnoſcere Deum eſſe nobis Patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec colligat in æternã hæreditatem regni ſui: hinc palàm fieri quod nuper diximus, ſaluificam Dei cognitionem abſque Chriſto non conſtare: ideóque ab exordio mundi ipſum fuiſſe propoſitum omnibus electis in quem reſpicerent, & in quo acquieſceret eorum fiducia. Hoc ſenſu ſcribit Irenæus Patrem, qui immẽſus eſt, in Filio eſſe finitum, quia ſe ad modulum noſtrum accõmodauit, ne mentes noſtras immenſitate ſuæ gloriæ abſorbeat. Quod fanatici non reputantes, vtilem ſententiam ad impium phãtaſma detorquent, acſi portio tantùm diuinitatis à tota *Mat.21.9.* *Iohan.14.1.* *Vide lib 3. cap.2. ſect.1.* *Vide Lat.lib. 4.cap.18.* *Coloſſ.1.15.* *Rom.10.4.*

perfectione defluês in Chriſto eſſet: quum nihil aliud velit quàm Deum in Chriſto ſolo comprehendi. Omnino verum ſemper fuit illud Iohannis, Qui non habet Filium, neque Patrem habet. Nam etſi olim gloriati ſunt multi ſummum numen, cœlíque & terræ opificem ſe colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei miſericordiam verè guſtarent, atque ita perſuaſi eſſent ſibi patrem eſſe. Quia ergo caput non tenebant, hoc eſt Chriſtum, euanida fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam factum eſt vt in craſſas fœdáſque ſuperſtitiones demũ prolapſi, ignorantiam ſuam proderent, ſicuti hodie Turcæ, quanuis plenis buccis prædicent cœli & terræ creatorem ſuum eſſe Deum, ſubſtituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum a Chriſto abhorrent.

1. Ioh. 2. 23.

Legem fuiſſe datam, non quæ populum veterem in ſe retineret, ſed quæ foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum.

CAPVT VII.

Toties repetita fœderis mentio apud Moſen, itẽ ceremoniarũ ratio præſcripta tã in ſacrificiis quàm in ablutionibus item ius ſacerdotij in tribu Leui, & regia dignitas in Dauide & poſteris, lex item decem præceptorũ per Moſen promulgata, ſatis oſtendunt, Legẽ .i. formã religionis à Moſe traditã, non fuiſſe datã vt veterum populum in ſe retineret, ſed vt in illorum cordibus foueret ſpẽ ſalutis in Chriſto, vſq; ad ei⁹ aduentũ, & homines ad Chriſtũ quærendũ præpararet.

EX continua illa, quam retulimus, ſerie colligere licet, Legem non ideo poſt mortem Abrahæ quadringentis circiter annis fuiſſe ſuperadditam, vt electum populum à Chriſto abduceret: imò vt ſuſpenſos teneret animos vſque ad eius aduentum, accenderet etiam eius deſiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerent. Legis nomine non ſolùm decem præcepta, quæ piè iuſtéque viuendi regulam præſcribunt, intelligo, ſed formam religionis per manum Moſis à Deo traditam. Neque enim datus eſt Moſes legiſlator qui benedictionem generi Abrahæ promiſſam aboleret: imò videmus vt paſſim reuocet in memoriam Iudæis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percuſſum, cuius hæredes erant: acſi ad illud renouandum miſſus foret. Id clariſſimè ex ceremoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut friuolum quàm homines, vt ſe Deo reconcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offerre? vt ſordes ſuas eluant, ad aquæ vel ſanguinis aſperſioné confugere? Denique totus legalis cultus (ſi per ſe reputetur, nec contineat vmbras & figuras quibus reſpõdeat veritas) res erit prorſus luſoria. Quare non abs re & in concione Stephani, & in epiſtola ad Hebræos tam diligenter expenditur locus ille, vbi Deus Moſen iubet quæcunque ad tabernaculum pertinent formare ſecundùm exemplar quod oſtenſum illi fuerat in monte. Niſi enim ſpirituale aliquid fuiſſet propoſitum quò tenderent, non ſecus in illis operam luſiſſent Iudæi atque Gentes in ſuis nugis. Profani homines, qui nunquam ſeriò in pietatis ſtudium incubuerunt, non abſque faſtidio audire ſuſtinent tam multiplices ritus: neque ſolùm mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, ſed deſpiciunt illas ac rident tanquam pueriles luſus. Nempe quia ad finem non attendunt, à quo ſi legales figuræ ſeparentur, vanitatis damnari neceſſe eſt. Atqui oſtendit typus ille, Deum non ideo mandaſſe ſacrificia vt cultores ſuos occuparet in terrenis exercitiis, ſed potius vt altius erigeret eorum mentes. Quod etiam ex eius natura liquidò conſtare poteſt: quia, vt ſpiritualis eſt, non alio quàm ſpirituali cultu oblectatur. Teſtantur hoc tot Prophetarum ſententiæ, quibus Iudæos ſocordiæ arguunt, quòd putent vllius eſſe apud Deum momenti quæuis ſacrificia. An quia Legi quicquam derogare conſilium ſit? Minimè: ſed (vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad ſcopum oculos dirigi voluerunt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur legem Chriſto non fuiſſe vacuam: hunc enim adoptionis finem illis propoſuit Moſes, vt eſſent Deo in regnum ſacerdotale: quod aſſequi nõ poterant niſi maior & præſtantior quàm ex ſanguine pecudum reconciliatio

Act. 7. 44.
Heb. 8. 5.
Exo. 25. 40.

Exo. 19. 6.

liatio intercederet. Quid enim minus conſentaneum, quàm Adæ filios, qui hæreditaria labe naſcuntur omnes peccati mãcipia, in regiam digni tatem attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei conſortes, niſi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum? Ius quoque ſacerdotij quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorum ſordibus abominabiles Deo erant, niſi conſecrati eſſent in ſancto capite? Quare eleganter Petrus illud Moſis dictum conuertit. plenitudinem gratiæ, cuius guſtum ſub Lege perceperant Iudæi, in Chriſto exhibitam eſſe docens. Vos eſtis genus electum, *1.Pet.2.9.* inquit, regale ſacerdotium. Huc enim tendit vocum inuerſio, plus adeptos eſſe quibus apparuit Chriſtus per Euãgelium, quàm illorum patres: quia omnes præditi ſint ſacerdotali honore & regio, vt Mediatore ſuo freti, liberè in Dei conſpectum prodire audeant.

2 Atque hîc obiter notandum eſt, regnum quod tandem erectum fuit in familia Dauidis, eſſe Legis partem, & cõtineri ſub Moſis miniſterio: vnde ſequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in poſteris Dauidis Chriſtum oculis veteris populi quaſi in duplici ſpeculo fuiſſe obiectum. Quia, vt nuper dixi, non aliter coram Deo eſſe poterant vel reges vel ſacerdotes, qui & ſerui erant peccati ac mortis, & ſua corruptione polluti. Hinc veriſſimum eſſe patet illud Pauli, Iudæos quaſi ſub pædagogi cu- *Galat.3.24.* ſtodia fuiſſe retentos, donec veniret ſemen in cuius gratiam data erat promiſſio. Nam quia nondum familiariter innotuerat Chriſtus, ſimiles fuerunt pueris, quorum imbecillitas nõdum plenam rerum cœleſtium ſcientiam ferre poterat. Quomodo autem ceremoniis ad Chriſtũ fuerint manuducti, antè dictum eſt, & ex pluribus Prophetarũ teſtimoniis melius intelligere licet. Nam etſi nouis quotidie ſacrificiis ad Deum placandum accedere ipſos oportuit, vnico tamen ſacrificio ſcelera omnia expiatum iri promittit Iſaias: cui cõcinit Daniel. Sacerdotes ex tribu Leui *Iſa.53.* deſignati ſanctuarium ingrediebantur: at de vnico ſacerdote ſemel di- *Dan.9.* ctum fuit, iureiurando diuinitus electum eſſe qui ſacerdos eſſet in perpe *Pſal.110.4.* tuum ſecundum ordinem Melchi-ſedech. Erat tunc viſibilis olei vnctio, aliam fore Daniel ex viſione pronuntiat. Ac ne pluribus inſiſtam, ſatis prolixè & dilucidè author epiſtolæ ad Hebræos à quartò cap. ad vndecimum vſque demonſtrat nihili & inanes eſſe ceremonias donec ad Chriſtum ventum fuerit. Quod verò ad decem præcepta ſpectat, tenenda ſimiliter eſt Pauli admonitio, Chriſtum eſſe finem Legis in ſalutem *Rom.10.4.* omni credenti: & altera, Chriſtum eſſe ſpiritum qui literam per ſe mor- *2.Cor.3.6.* tiferam viuificat. Nam priore quidem ſignificat fruſtra doceri iuſtitiam præceptis, donec eam Chriſtus & gratuita imputatione & ſpiritu regenerationis conferat. Quare meritò Chriſtum vocat complementum Legis, vel finem: quia nihil prodeſſet quid exigat Deus à nobis ſcire, niſi ſub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppreſſis Chriſtus ſuccurreret. Alibi Legem propter tranſgreſſiones poſitam eſſe docet: nem- *Galat.3.19.* pe vt homines damnationis ſuæ conuictos humiliaret. Porro quia hæc ad Chriſtum quærendum vera & vnica eſt præparatio, quæcunque diuerſis verbis tradit, probè inter ſe conſentiunt. Sed quia diſceptatio illi fuit cum peruerſis doctoribus, qui Legis operibus iuſtitiam nos mereri fingebant, vt eorum errorem refutaret, coactus eſt interdum nudam Legem præciſè accipere: quæ tamen gratuitæ adoptionis fœdere alioqui veſtita eſt.

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcuſabiles red- *Hîc & ſect. 1. de-* damur, vt nos ad veniam expetendam reatus ſolliciter, breuiter cognoſ *mõſtratur, ad Chri* cere operæpretium eſt. Si verum eſt perfectionem iuſtitiæ in Lege nos e- *ſtũ quærendũ præ-* doceri: iſtud etiam conſequitur, abſolutam eius obſeruationem perfe- *parari nos Lege de* ctam eſſe coram Deo iuſtitiam: qua ſcilicet homo iuſtus apud cœleſte tri- *cem præceptorum:*

quia nos peccatorũ noſtrorum vndique conuictos, magis inexcuſabiles reddit, vt ad veniã reatus expetendam ſolicitet.

Deut.30.19.

bunal cenſeatur ac reputetur. Quare Moſes, Lege promulgata, non dubitat conteſtari cœlum & terram quod propoſuiſſet Iſraëli vitã & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iuſtam Legis obedientiam maneat æternæ ſalutis remuneratio, quemadmodum à Domino promiſſa eſt. Ruſum tamen operæpretium eſt recognoſcere ecquid eam obedientiam præſtemus, cuius meritò concipienda ſit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim eſt, videre in Legis obſeruantia poſitũ vitæ æternæ præmium, niſi præterea conſtet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hac verò in parte, Legis imbecillitas ſe profert: nam quia in nullo noſtrûm illa Legis obſeruantia deprehenditur, à vitæ promiſſionibus excluſi, in ſolam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, ſed quid neceſſarium ſit: quum enim longè ſupra humanam facultatem ſit Legis doctrina, poteſt quidem homo eminus ſpectare appoſitas promiſſiones, non tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum reſtat vt ab earum bono ſuam miſeriam meliùs æſtimet, dum cogitat præciſa ſpe ſalutis, mortem ſibi certò imminere. Ex aduerſo inſtant horrificæ ſanctiones, quæ non paucos noſtrûm, ſed omnes ad vnum irretitos conſtringunt: inſtant inquam, ac inexorabili aſperitate nos perſequuntur, vt præſentiſſimam in Lege mortem cernamus.

Promiſſiones Legis, licet cõditionales, non tamen fruſtra datas eſſe.

4 Itaque ſi Legem duntaxat intuemur, nihil aliud poſſumus quàm animum deſpondere, confundi, ac deſperare, quum ex ea damnemur omnes, ac maledicamur: à beatitudine quam ſuis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergóne inquies, ita nos ludificatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abeſt, ſpem fœlicitatis oſtentare, ad eam inuitare & hortari, illam teſtari nobis expoſitam, quum interim præcluſus ſit & inacceſſus ingreſſus? Reſpondeo, Etiamſi promiſſiones Legis, quatenus conditionales ſunt à perfecta Legis obedientia dependeant, quam nullibi reperire eſt: non tamen fruſtra datas eſſe. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces, niſi gratuita ſua bonitate, citra intuitum operũ, nos Deus amplexetur, atque adeò illã bonitatem, nobis per Euangelium exhibitam, fide ſimus amplexati: ne ipſis quidem deeſt ſua efficacia, etiã cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuitò confert vt hoc quoque ad cumulum ſuæ beneficentiæ adiungat, quòd ſemiplenam noſtram obedientiam non reſpuens, & quod deeſt complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promiſſionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæſtionem, quia in tractanda fidei iuſtificatione plenius diſputanda erit, non vltrà in præſens proſequemur.

Impoſſibilẽ eſſe Legis obſeruationem, probatur ex Scripturis & exponitur. Vide inter opera Hieron queſt 103. & Hieronymũ ad Cteſiphonte aduerſus Pelagianos, vbi ille & negare, & fateri videtur.

5 Quòd autem impoſſibilem Legis obſeruationem diximus, id eſt paucis verbis explicandum ſimul & confirmandum: ſolet enim vulgo abſurdiſſima ſententia videri: vt Hieronymus non dubitarit anathema illi denuntiare. Quid viſum ſit Hieronymo, nihil moror: nos quid verũ ſit inquiramus. Non texam hîc longas ambages de variis poſſibilitatis generibus. Impoſſibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in poſterum ſit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem ſanctorum extitiſſe dico qui corpore mortis circundatus, ad eum dilectionis ſcopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret: neminem rurſum qui non concupiſcentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis ſanctos imaginetur ſtulta ſuperſtitio, quorum ſcilicet puritati vix cœleſtes Angeli reſpondeant: ſed repugnante tum Scriptura, tum experientiæ ratione. Dico item, neminem poſthac futurum, qui ad veræ perfectionis metam perventurus ſit niſi corporis mole ſolutus. In hanc rem primùm

ſuppe-

ſuppetunt aperta Scripturæ teſtimonia, Non eſt homo iuſtus ſuper terram qui non peccet, dicebat Solomo. Dauid autem, Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Iob plurimis locis idem affirmat. Clariſſimè omnium Paulus, quòd caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Nec alia ratione probat, omnes qui ſub Lege ſunt, maledictioni ſubiectos, niſi quia ſcriptum ſit, maledictos omnes qui non permanſerint in omnibus eius mandatis: innuens ſcilicet, imò pro confeſſo aſſumens, neminem permanere poſſe. Quicquid autem Scripturis prædictum eſt, id pro perpetuo, adeóque pro neceſſario haberi decet. Eiuſmodi argutia vexabant Auguſtinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo ſi plus iubeat quàm per eius gratiam præſtare queant fideles. Ille vt effugeret calumniam, fatebatur poſſe quidem Dominum, ſi vellet, hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: ſed neque feciſſe vnquam, nec facturum, quòd aliter in Scripturis aſſeruiſſet. Id neque ego inficior: ſed addo tamen, importunè de potentia Dei diſputari contra eius veritatem: ideo cauillis non eſſe obnoxiam ſententiam, ſiquis dicat fieri non poſſe quod non futurum Scripturæ pronuntiant. Verùm ſi de verbo diſputatur, Dominus rogantibus diſcipulis quis poſſit ſaluus eſſe, reſpondet, apud homines id quidem impoſſibile, apud Deum verò omnia poſſibilia. Validiſſima etiam ratione id contendit Auguſtinus, nunquam in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor, inquit, notitiam ita ſequitur, vt Deum amare nemo perfectè poſſit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per ſpeculum & in ænigmate: ſequitur ergo imperfectum eſſe noſtrum amorem. Sit ergo extra controuerſiam, impoſſibile eſſe in hac carne Legis implementum, ſi naturæ noſtræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc oſtendetur.

1.*Reg*.8.46. *Pſal*.143.2. *Gal*.5.17, *&* 10.3. *Deut*.27.26. *Lib. de natu. & grat.* *Mat*.19.25. *De ſpiritu & litera, in fine, & ſæpe aliàs.* *Rom*.8.3.

6 Sed quò tota res meliùs pateſiat, officium vſúmque Legis quam moralem vocat, ſuccincto ordine recolligamus. Porrò tribus iſtis partibus, quantum intelligo, continetur: prima eſt, vt dum iuſtitiam Dei oſtendit, id eſt, quæ ſola Deo accepta eſt, ſuæ vnumquenque iniuſtitię admoneat, certiorem faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus eſt, cæcum & ebrium amore ſui hominem, ad notitiam ſimul & confeſſionem ſuæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando niſi vanitas eius euidenter redarguatur, inſana virium ſuarum confidentia inflatus eſt, nec adduci vnquam poteſt vt de earum tenuitate ſentiat, quandiſper eas arbitrij ſui modo metitur. Atqui ſimulac eas comparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vtcunque enim ingentem de iis opinionem præſumpſerit, mox tamen eas ſub tanto pondere anhelare ſentit: deinde titubare ac labaſcere, tandem concidere etiam ac deficere. Sic Legis magiſterio eruditus, exuit illã, qua prius cæcutiebat, arrogantiam. Similiter altero, quo ipſum laborare dictũ eſt, ſuperbiæ morbo ſanandus eſt. Quandiu iudicio ſuo ſtare permittitur, hypocriſin comminiſcitur pro iuſtitia: qua contentus, factitiis neſcio quibus iuſtitiis aduerſus Dei gratiam erigitur. Poſtquam verò ad Legis trutinam examinare vitam ſuam cogitur, omiſſa commentitiæ illius iuſtitiæ præſumptione, immenſo ſpatio ſe abeſſe à ſanctitate cernit: rurſus infinitis vitiis ſe abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac ſinuoſis receſſibus abſconduntur concupiſcentię mala, vt hominis aſpectum facilè fallant. Nec ſine cauſa dicit Apoſtolus, ſe concupiſcentiam ignoraſſe niſi Lex diceret, Non concupiſces: quia niſi per illam retegatur ex latebris ſuis, occultiùs miſerum hominem perdit quàm id exitiale eius telum ſentiatur.

Legis moralis vſũ officiumq́ triplex eſſe: quorũ primũ exponitur hîc & ſect 7.8.9. nempe, vt Lex iuſtitia, quę ſola Deo accepta eſt, oſtẽdens, nobis ſit inſtar ſpeculi, in quo noſtram impotentiã, tum ex hac iniquitatẽ, poſtremò ex vtraq; maledictionẽ. cõtemplemur: neq; id in ignominiã Legis, ſed in gloriã beneficentiæ Dei cedere, quę & auxilio gratiæ ad faciedũ qđ iubetur ſuccurrit, & miſericordia delet lapſus noſtros: neq; tamen in reprobis ceſſare tãen hoc Legis officiũ.

Rom.7.7.

7 Ita Lex inſtar eſt ſpeculi cuiuſdam, in quo noſtram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, poſtremò ex vtraque maledictionem contemplamur; quemadmodum oris noſtri maculas ſpeculum nobis repræſentat. Quem enim ad ſequendam iuſtitiam deſtituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus neceſſe eſt. Peccatum continuò maledictio ſequitur. Ideo quo maioris tranſgreſſionis deprehenſos conuictóſq; Lex

Rom.3.20. tenet, eo grauioris ſimul iudicij reos agit. Huc pertinet Apoſtoli dictum, quòd per Legem eſt cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantùm notat, cuius experimentum eſt in peccatoribus nondum rege-

Rom.5.20. neratis. Huic coniuncta ſunt iſta, Legem eſſe ſubingreſſam vt abundaret

2.Cor.3.7. peccatum, ac proinde eſſe adminiſtrationem mortis, quæ iram operetur,

Rom.4.15. & occidat. Eo enim magis haud dubiè creſcit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conſcientia feritur: quòd ad præuaricationem tunc aduerſus Legiſlatorem contumacia accedit. Reſtat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: qui nihil per ſe poteſt quàm accuſare, dam-

De correp. & gratia. nare, & perdere. Et quemadmodum ſcribit Auguſtinus, ſi deſit Spiritus gratiæ, in hoc tantùm adeſt vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè ſi voluntas noſtra tota in eius obedientiam formata compoſitáque foret, planè iam ad ſalutem ſufficeret ſola ipſius cognitio: at quum natura noſtra carnalis & corrupta cum ſpirituali Dei

Vide Ambroſ. cap. 1. de Iac. & vita beata, cap.6. Lege hoſtiliter pugnet, nec eius diſciplina quicquam emẽdetur, supereſt vt Lex quæ in ſalutem (ſi auditores idoneos nacta fuiſſet) data erat, in peccati & mortis occaſionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius tranſgreſſores eſſe conuincimur, quo iuſtitiam Dei clarius reſerat, eo noſtram ex aduerſo iniquitatem magis detegit: quo vitæ ſalutíſque prę miũ iuſtitiæ repoſitum certiùs cõfirmat, eo certiorem iniquorum interitum reddit. Tantum ergo abeſt quin Legi contumelioſa ſint iſta elogia, vt ad illuſtriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, noſtra nequitia & prauitate nos impediri, quominus vitæ beatitudine per Legem in propatulo poſita fruamur. Vnde ſuauior redditur, quæ ſine Legis ſubſidio nobis ſuccurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, miſericordia, qua diſcimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipſum fatigari.

8 Quòd autem omnium noſtrûm iniquitas & damnatio, Legis teſtimonio conſignatur, non ideo fit (ſi tamen ritè in ea proficimus) vt cõcidamus deſperatione, ac deſponſis animis in præcipitium corruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur reprobi: ſed ob animi obſtinationem. Apud filios Dei alium eſſe eruditionis finẽ conuenit. Nos qui-

Rom.3.19. dem iudicio Legis damnatos eſſe teſtatur Apoſtolus, quo omne os ob-

Rom.11.32. ſtruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idẽ tamen alibi docet, Deum omnes ſub incredulitate concluſiſſe, nõ vt perdat, aut omnes perire ſinat, ſed vt omnium miſereatur. Nempe vt omiſſa ſuę virtutis ſtolida opinione, ſola Dei manu ſtare ſe & conſiſtere intelligant, vt nudi & vacui ad eius miſericordiam confugiant, in hanc ſe toti reclinent, in hãc penitus ſe abdant, hanc vnã pro iuſtitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Chriſto expoſita eſt, quicunque eam vera fide & expetunt & expectant. Deus enim in Legis præceptis nonniſi perfectæ iuſtitiæ, qua nos omnes deſtituti ſumus, remunerator: cõtrà autem ſeuerus ſcelerum iudex apparet. In Chriſto autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miſeros etiam ac indignos peccatores relucet.

Epiſt.89. 9 De profectu ad implorandam auxilij gratiam ſępe Auguſtinus: vt quum ſcribit Hilario, Iubet Lex vt facere iuſſa conati, & in noſtra infirmitate

mitate ſub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poſcere nouerimus. Item Aſellio, Vtilitas Legis eſt vt hominem de ſua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Chriſto eſt, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi ſubminiſtrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non poſſumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data eſt Lex vt vos reos faceret: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus veſtris non præſumeretis. Item, Ad hoc data eſt Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iuſtitiam vires de tuo non habere monſtraret, ac ſic inops, indignus, ac egenus ad gratiam confugeres. Poſtea ſermonem ad Deum dirigit, Ita fac Domine, ita fac miſericors Domine: impera quod nō poſſit impleri: imò impera quod non niſi per gratiam tuam poſſit impleri: vt quum homines id implere per ſuas vires nequiuerint, omne os obſtruatur, & nemo ſibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus coram Deo. Sed ego ineptus ſum qui tot teſtimonia congero, quum proprium opus ſcripſerit ſanctus ille vir, cui titulū fecit De ſpiritu & litera. Secundum profectum non tam ſignificanter deſcribit, vel ꝙ dependere ex illo priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel ꝙ verba non habebat quibus rectum alioqui ſenſum ita diſtinctè & perſpicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipſis primum hoc Legis officium ceſſat. Quinquam enim cum filiis Dei non hucuſque pergunt, vt poſt carnis deiectionem in interiore homine renouentur ac refloreſcant, ſed primo terrore attoniti in deſperatione iacent: pertinet tamen ad manifeſtandam diuini iudicij æquitatem, eiuſmodi fluctibus eorū conſcientias exagitari. Siquidem libenter ſemper cupiunt aduerſus Dei iudicium tergiuerſari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conſcientiæ teſtimonio ſic conſternati, in ſeipſis produnt quid meriti ſint.

Epiſt. 200.
Epiſt. 95. Libro de correp. & gratia.
In Pſal. 70.
In Pſal. 118.
Concione 27.

10 Secundum Legis officium eſt vt qui nulla iuſti rectique cura, niſi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea ſanctiones, coerceantur ſaltem pœnarum formidine. Coercentur autem, non quòd interior eorum animus permoueatur aut afficiatur: ſed quia tanquam iniecto fræno manus ab exteriori opere continent, & ſuam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effuſuri erant. Ex eo nec meliores quidē ſunt, nec apud Deum iuſtiores. Nam tametſi vel terrore vel pudore impediti exercere non audent quod animo conceperunt, nec ſuæ libidinis furias palàm efflare, cor tamen non habent compoſitum ad timorem & obedientiam Dei: imò quo magis ſeſe retinent, eo fortiùs intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere niſi hic terror Legis obſtaret. Nec id ſolùm, ſed Legem quoque ipſam peſſimè oderunt, & Deum Legiſlatorem execrantur, vt eum, ſi poſſent maximè velint tollere, quem nec recta iubentem, nec ſuæ maieſtatis contemptores vlciſcentem ferre poſſunt. Aliis quidem obſcuriùs, aliis clariùs, omnibus tamen nondum regeneratis hic ſenſus ineſt, vt non voluntaria ſubmiſſione, ſed inuiti ac reſiſtantes, tantùm timoris violentia ad Legis ſtudium trahantur. Sed tamen hæc coacta expreſſaque iuſtitia, neceſſaria eſt publicæ hominum communitati, cuius hîc tranquillitati conſulitur, dum cauetur ne omnia permiſceantur tumultu: quod fieret ſi omnia omnibus licerent. Quinetiam filiis Dei non eſt inutilis hæc pædagogia exerceri, quantiſper ante vocationem, Spiritu ſanctificationis deſtituti, inſipientia carnis laſciuiunt. Dum enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vtcunque nondum animo domiti parum in præſentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iuſtitiæ iugo aſſuefiunt: ne quum vocati fuerint, ſint ad diſciplinā ſeu ad rem incognitam, rudes prorſus ac nouitij. Hoc officium videtur

Secūdum Legis moralis officium, de quo hîc & ſect. 11. nempe, vt pœnarū formidine exerceat reprobos, ne effrenatè pperent, quā ſemper intus alunt & amant prauitatem: filios etiā Dei, ante regenerationē ab externa petulātia retrahat.

1.Tim.1.9. Apoſtolus propriè attigiſſe, quum tradit Legem non eſſe iuſto poſitam, ſed iniuſtis & immorigeris, impiis & peccatoribus, ſceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicariis, pæderaſtis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur. Indicat enim eſſe exultantibus, & ſine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum.

Galat.5.24. 11 Ad vtrunque verò accommodari poteſt quod alibi dicit, Legem fuiſſe Iudæis pædagogum ad Chriſtum: ſiquidem duo ſunt hominum genera quos ad Chriſtum ſua pædogogia manuducit. Alij (de quibus primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iuſtitiæ fiducia nimis pleni ſunt, recipiendæ Chriſti gratiæ non ſunt idonei, niſi prius ſint exinaniti. Ergo eos miſeriæ ſuæ agnitione Lex ad humilitatem ſubigit, quò ita præparentur ad expetendum quod ſibi antea deeſſe non putabant. Alij opus habent fræno quo retineantur, ne ita laxent fræna carnis ſuæ laſciuiæ vt ab omni iuſtitiæ ſtudio prorſus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic ſic ebulliunt interdum libidines, vt periculum ſit ne animam ſibi obnoxiam in obliuionem contemptúmque Dei demergant: & fieret niſi Dominus hoc remedio obuiam iret. Itaque quos ad regni ſui hæreditatem deſtinauit, ſi non ſtatim regenerat, ad tempus ſuæ viſitationis conſeruat per Legis opera ſub timore, non illo quidem caſto & puro qualis in eius filiis eſſe debet, vtili tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro ſuo captu erudiãtur. Huius rei tot habemus documenta, vt minimè opus ſit exemplo. Quicunque enim aliquãdiu in ignoratione Dei verſati ſunt, hoc ſibi accidiſſe fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicunque Dei metu & obſeruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipſum amare inciperent.

Tertium Legis officiũ fideles reſpicit: quod habet hîc & ſec. 13. illis enĩ Lex, licet iam digito Dei inſcripta cordibus, bifariã adhuc prodeſt: quia & eius meditatione magis cõfirmantur in intelligentia voluntatis Dei, & ad obſequium excitãtur, roborãturq́; ne carnis ignauia degenerent.

12 Tertius vſus, qui & præcipuus eſt, & in proprium Legis finẽ propius ſpectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nam tametſi digito Dei Legem ſcriptam & inſculptam habent in cordibus, hoc eſt, ſic affecti ſunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamen adhuc in Lege proficiunt. Eſt enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius diſcant qualis ſit Domini voluntas, ad quam aſpirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Vt ſiquis ſeruus iam ita ſit toto animi ſtudio comparatus vt domino ſuo ſe approbet, neceſſe tamen habet mores domini explorare accuratius & obſeruare, ad quos ſe componat & accommodet. Nec ſe quiſpiam noſtrûm ab hac neceſſitate eximat: nemo enim eò ſapientiæ adhuc penetrauit vt non poſſit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progreſſus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non ſola doctrina, ſed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex Lege capiet ſeruus Dei, vt frequenti eius meditatione excitetur ad obſequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum ſanctos ſibi inſtare oportet, qui ſecundum Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iuſtitiam contendant, carnis tamen ignauia ſemper onerantur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrum eſt, quo inſtar inertis tardique aſini, ad opus vrgeatur: imò ſpirituali homini, qui nondum carnis mole expeditus eſt, aſſiduus aculeus erit qui deſidere illum non permittat. Ni-
Pſal 19.8. mirum in hunc vſum reſpiciebat Dauid, quum inſignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas: iuſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illu-
Pſal.119.105. minans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis: ac innumera quæ toto illo Pſalmo proſequitur. Neque verò repugnant iſta Paulinis ſententiis, quibus oſtenditur, non quem rege-

neratis

neratis vſum Lex præſtet,ſed quid homini per ſe conferre queat. Hîc autem canit Propheta quanta cum vtilitate Leg's ſuę lectione erudiat Dominus eos quibus intus obſequendi promptitudinem inſpirat: nec ſola præcepta arripit,ſed rebus annexam gratiæ promiſſionem, quæ ſola facit vt quod amarum eſt dulceſcat. Quid enim Lege minus amabile,ſi flagitando tantùm & minãdo metu ſolicitet animas,& terrore angat? Præſertim verò oſtendit Dauid, ſe in Lege Mediatorem apprehendiſſe, ſine quo nulla eſt oblectatio vel ſuauitas.

13 Quod diſcernere dum imperiti quidam neſciunt, totum Moſen animoſe explodunt, duáſque Legis tabulas valere iubent: quia ſcilicet Chriſtianis alienum eſſe arbitrantur adhærere doctrinæ quæ mortis adminiſtrationem continet. Faceſſat longè ex animis noſtris profana iſtæc opinio: pulchrè enim docuit Moſes, Legem,quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare poteſt,in ſanctis meliorẽ præſtantiorémque habere debere vſum. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda veſtra in omnia verba quæ ego teſtificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis veſtris,doceatíſque cuſtodire,facere & implere vniuerſa quę ſcripta ſunt in volumine Legis huius, quia non incaſſum præcepta ſunt vobis, ſed vt ſinguli in eis viuerent. Quòd ſi abſolutum in ea iuſtitiæ exemplar eminere nemo inficietur, aut nullam eſſe nobis rectè iuſtéque viuendi regulam oportet,aut ab ea nefas eſt diſcedere. Siquidem non plures,ſed vna eſt perpetua & inflexibilis viuendi regula. Quamobrem quòd iuſti hominis vitam in Legis meditatione continuã facit Dauid, id ne ad ſeculum vnum referamus, quia ſingulis ad finem mundi ætatibus conuenientiſſimum eſt:nec abſterreamur ideo,aut refugiamus ab eius inſtitutione quòd exactiorem multò ſanctitatem præſcribat quàm præſtaturi ſumus dum circunferemus carcerem corporis noſtri. Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fungitur, cui non ſatisfiat niſi ſoluto penſo: ſed in hac ad quam nos adhortatur perfectione,metam demonſtrat ad quam nobis tota vita cõtendere non minus vtile eſt quàm officio noſtro conſentaneum. In qua contentione ſi non deficimus, bene eſt. Stadium nanque eſt tota hæc vita, cuius decurſo ſpatio,dabit Dominus vt metam illam, ad quam nunc eminus nituntur noſtra ſtudia,teneamus.

Deut.32.46.

Pſal.1.2.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorum conſcientias maledictione liget,ſed quæ pigritiam,ſubinde inſtando excutiat,& imperfectionem vellicet: multi dum volunt ſignificare hanc ab illius maledictione liberationem,dicunt abrogatam eſſe Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum eſt, ſed duntaxat ne ſit illis quod antea erat, hoc eſt,ne eorum conſcientias perterrendo & confundendo,damnet ac perdat. Et ſanè talem Legis abrogationem non obſcurè docet Paulus. A Domino quoque fuiſſe prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à ſe diſſipanda non refutaſſet niſi inualuiſſet inter Iudæos. Quum autem non potuerit temere,ſine vllo prætextu,emergere:credibile eſt,ab eius doctrinæ falſa interpretatione fuiſſe natam:qualiter cuncti ferè errores occaſionem à veritate ſumere conſueuerunt. Nos verò,ne ad eundem impingamus lapidem, accuratè diſtinguamus quid in Lege ſit abrogatum,quid firmum adhuc maneat. Quum teſtatur Dominus ſe nõ veniſſe ad Legem abolendam,ſed adimplendam: nec præteriturum,donec cœlum ac terra tranſeant,apicem ex Lege quin omnia fiant:nihil de obſeruantia Legis per ſuum aduentum detractum iri ſatis confirmat. Et meritò:quando in hunc finem potius venit vt eius tranſgreſſionibus mederetur. Manet igitur per Chriſtum inuiolabilis Legis doctrina, quæ

Maledictionẽ Legis abrogatã eſſe fidelibus,ne amplius ſe cõtra illos exerat, damnando ac perdendo.

Matt.5.17.

nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad inſtitutionem ipſam pertinere, ſed ſolùm conſtringendæ conſcientiæ vigorem, conſtat. Non enim ſolùm docet Lex, ſed imperioſè exigit quod mandat. Si non exhibeatur, imò ſiqua in parte ab officio ceſſetur, maledictionis

Galat.3.10.
Deut. 27.26.

fulmē ſtringit. Hac ratione dicit Apoſtolus, omnes qui ſunt ex operibus Legis, eſſe execrationi obnoxios, quia ſcriptum ſit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Eos autem ſub operibus Legis dicit qui in remiſſione peccatorum iuſtitiā non ſtatuunt, per quam à Legis rigore ſoluimur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, niſi volumus ſub illis miſerè perire. Sed quibus vinculis? illius auſteræ & infeſtæ exactionis quæ ex ſummo iure nihil remittit, nec tranſgreſſionem vllam impunitam ſi-

Galat.3.13, & 4.4.
Deut.21.23.

nit. Ab hac, inquam, maledictione vt nos redimeret Chriſtus, factus eſt pro nobis maledictio. Scriptum eſt enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Capite quidem ſequenti tradit, Chriſtum Legi fuiſſe ſubiectum vt eos qui ſub Lege erant redimeret: ſed eodem ſenſu: ſubdit enim continuò, Quò ius filiorum adoptione reciperemus. Quid iſtuc? ne perpetua ſeruitute premeremur, quæ conſcientias noſtras anxietate mortis cō-preſſas teneret. Interim manet illud ſemper inconcuſſum, ex Legis authoritate nihil deceſſiſſe quin eadem ſemper veneratione obedientiáque ipſam ſuſcipi à nobis conueniat.

Ceremonias veteres abrogatas quoad vſum tantùm, non quoad effectū (conſtare enim nobis hodie clariſſimè & efficaciſſimè in Chriſto) idq; nihil earū ſanctitati derogare probatur.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, ſed vſu ſolo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu ſuo Chriſtus impoſuit, adeò nihil earum ſanctitati derogat vt eam magis commendet ac illuſtret. Nam ſicuti veteri populo inane præbuiſſent ſpectaculum niſi mortis & reſurrectionis Chriſti virtus illic monſtrata eſſet: ita niſi ceſſaſſent, diſcernere hodie non liceret quorſum fuiſſent inſtitutæ. Ideo Paulus, vt earum obſeruationem non ſuperuacuam modò, ſed noxiam quoque eſſe probet, vmbras fuiſſe docet, quarum nobis extat in Chriſto corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm ſi adhuc procul & quaſi obtento velo Chriſtum qui palàm apparuit figurarent. Ideo & Chriſti morte velum templi in duas partes ſciſſum cecidit: quia iam viua & expreſſa cœleſtium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obſcuris tantùm lineamentis inchoata fuerat, ſicuti loquitur author epiſtolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictum Chriſti, Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Iohannem: ex eo regnum Dei cœpiſſe euangelizari: non quòd prædicatione, quæ ſpem ſalutis & vitæ æternæ continet, priuati fuerint ſancti Patres: ſed quia procul & ſub vmbraculis intuiti ſunt duntaxat quod hodie in plena luce conſpicimus. Cur autem Eccleſiam Dei ab illis rudimentis altius tranſcendere oportuerit, explicat Iohannes Baptiſta, Quòd Lex per Moſen data ſit, gratia autem & veritas per Ieſum facta. Quia & ſi verè expiatio in veteribus ſacrificiis promiſſa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum vmbratile fuiſſet, niſi in Chriſti gratia fundatum, vbi reperitur ſolida æternáque ſtabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quanuis ſeruari deſierint ritus legales, ipſo tamen fine melius cognoſci quanta fuerit eorum vtilitas ante Chriſti aduentum, qui vſum tollendo vim & effectum ſua morte obſignauit.

Coloſ.2.17.
Mat.27.51.
Cap.10.1.
Luc.16.16.
Iohan.1.17.

Ceremonias veteres p ſe cōſyderatas & extra Chriſtū, merito vocari à Paulo chirographa nobis contraria.

17 Paulò plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, *Et vos quum eſſetis mortui per delicta & præputium carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipſum tulit è medio, affigens cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem ali-

**Coloſ.2.13.*

quantum

quantum vltrà dilatare, vt nihil iam nobis ſit cum illius decretis. Errant enim qui ſimpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis ſeueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius penſiculantes Pauli verba, perſpiciunt in Legem ceremonialem propriè competere: & oſtendunt, id non ſemel apud Paulum ſonare vocabulum Decreti: nam ad Epheſios quoque ita loquitur. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis ſitam euacuans, vt duos conderet in ſeipſo, in vnum nouum hominem. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interſtitium vocat, quo Iudæi à Gentibus diſſidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: ſed ab his quoque nondum bene explicati mens Apoſtoli mihi videtur. Nam illos duos locos ſimul per omnia comparari, nullo modo placet. Epheſios quum de ſua in ſocietatem Iſraëlis cooptione certiores facere vellet, impedimentum quo arcebantur olim, ſublatum docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & ſacrificiorum quibus Iudæi Domino conſecrabantur, eos à Gentibus ſegregabant. At in epiſtola ad Coloſſenſes ſublimius myſterium attingi quis non videat? Certamen eſt quidem illic de Moſaïcis obſeruationibus, ad quas pſeudoapoſtoli Chriſtianum populum adigere ſtudebant: ſed quemadmodum in Epiſtola ad Galatas controuerſiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontem ſuum reuocat: ita & hoc loco. Nam ſi in ritibus nihil aliud conſideras quàm defungendi neceſſitatem, quorſum attinebat vocari chirographum contrarium nobis? præterea in eo totam prope redemptionis noſtræ ſummam ponere, vt induderetur? Quare res ipſa clamat, hîc aliquid interius reputandum eſſe. Ego autem confido me germanam intelligentiam aſſequutum, ſi tamen mihi verum eſſe conceditur quod alicubi veriſſimè ab Auguſtino ſcriptum eſt, imò quod ex claris Apoſtoli verbis hauſit, in ceremoniis Iudaicis confeſſionem magis delictorum extitiſſe quàm expiationem. Quid enim ſacrificiis aliud agebant quàm ſe mortis conſcios fatebantur, qui in ſuum locum catharmata ſuſtituebant? Quid purificationibus, niſi quòd ſe immundos teſtabantur? Ita renouabatur ſubinde ab illis & piaculi & impuritatis ſuæ chirographum: ſolutio in illa teſtificatione non erat. Qua ratione ſcribit Apoſtolus, morte demum Chriſti intercedente, redemptionem præuaricationum eſſe peractam, quæ manebant ſub veteri Teſtamento. Meritò ergo chirographa vocat Apoſtolus, ſuis cultoribus aduerſa: quando per illa ſuam damnationem ac immunditiem palàm conſignabant. Nec obeſt, quòd illi quoque eiuſdem nobiſcum gratiæ participes fuerunt. Id enim ſunt aſſequuti in Chriſto, non in ceremoniis quas illic à Chriſto diſcernit Apoſtolus: quoniã Chriſti gloriam, tum vſurpatæ, obſcurabant. Habemus ceremonias, ſi per ſe conſiderentur, eleganter & appoſitè vocari chirographa, hominum ſaluti contraria: quia velut ſolennia inſtrumenta erant quæ ipſorum obligationem teſtarentur. Illis quum vellent rurſum Chriſtianam Eccleſiam aſtringere pſeudoapoſtoli, non ſine cauſa Paulus altius repetita earum ſignificatione, Coloſſenſes admonuit, quò relaberentur, ſi ſubiugari ſe in eum modum ab ipſis paſſi eſſent. Simul enim illis excutiebatur Chriſti beneficium: quatenus, peracta ſemel æterna expiatione, quotidianas illas obſeruationes aboleuit: quæ ad peccata conſignanda tantùm validæ, ad eadem delenda nihil poterant.

Epheſ.2.14.

Hebr.7.9.10.

Hebr.9.15.

Ex decē præceptis Legis diſcimus ea dem illa quæ Lege naturali dictante tenuiter tantū deguſtamus: nēpe Dei notitiam, & noſtri.

HIC decem Legis præcepta, cum breui eorum explicatione, inſerere non alienum fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attigi, quem ſemel Deus præſcripſit cultum adhuc vigere: deinde accedet ſecundi capitis confirmatio, non ſolùm didiciſſe ex ea Iudæos quęnam eſſet vera pietatis ratio, ſed horrore iudicij, quum ſe obſeruationi viderent impares, fuiſſe ſubactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porrò inter explicandam eorum ſummam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non poſſe ipſum pro ſua magnitudine à nobis concipi, quin ſtatim occurrat eius maieſtas quæ nos ad eius cultum adſtringat. In cognitione noſtri hoc præcipuum poſuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iuſtitiæ fiducia exuti: contrà, egeſtatis conſcientia fracti & contuſi, ſolidam humilitatem diſcamus, ac noſtri deiectionem. Vtrunque in Lege ſua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata ſibi legitima imperandi poteſtate, ad numinis ſui reuerentiam nos vocat, atque in quo ſita ea ſit & conſtituta præſcribit: deinde, promulgata iuſtitiæ ſuæ regula (cuius rectitudini ingenium noſtrum, vt prauum eſt & contortum, perpetuò aduerſatur: & infra cuius perfectionem facultas noſtra, vt imbecilla eſt & ad bonum eneruata, procul iacet) tum impotentiæ nos, tum iniuſtitiæ arguit. Porrò hæc ipſa quæ ex duabus tabulis diſcenda ſunt, quodammodo nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inſcriptam & quaſi impreſſam ſuperius dictum eſt. Non enim ſinit nos perpetuum ſomnum ſine ſenſu dormire noſtra conſcientia, quin intus teſtis ſit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali diſcrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuſet dum ab officio diſcedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus eſt homo, per legem illam naturalem vix tenuiter deguſtat quis Deo acceptus ſit cultus: certè à recta eius ratione longiſſimo interuallo diſtat. Ad hoc arrogantia & ambitione ſic turgidus, ſuíq; amore excæcatus eſt, vt ſe proſpicere nondum queat, & velut in ſe deſcendere, quò ſubmittere ſe ac deiicere diſcat, ſuámque miſeriam fateri, Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ noſtræ neceſſarium erat) Dominus Legem ſcriptam nobis poſuit: quæ & certius teſtificaretur quod in lege naturali nimis obſcurum erat, & mentem memoriámque noſtram, excuſſo torpore, viuidius feriret.

Ex Lege diſcimus, primùm Deo reuerentiam, timorem, amorē deberi à nobis: iuſtitiā illi placere, iniquitatem diſplicere.

2 Nunc promptum eſt intelligere quid ex Lege diſcendum ſit, nempe Deum, ſicut Creator eſt noſter, ita iure locum Patris & Domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non eſſe noſtri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, ſequamur, ſed ab eius nutu ſuſpenſos, in eo ſolo debere conſiſtere, quod ei placuerit. Deinde iuſtitiam ac rectitudinem illi cordi eſſe, iniquitatem verò abominationi: ideóque, niſi velimus impia ingratitudine à conditore noſtro deficere, iuſtitiam tota vita nobis eſſe neceſſariò colendam. Nam ſi tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam, dum voluntatem eius noſtræ præferimus: ſequitur non alium eſſe legitimum eius cultum, quàm iuſtitię, ſanctitatis, puritatis obſeruationem. Nec prętendere excuſationem licet, quòd facultas deſit, &, velut exhauſti debitores ſoluendo non ſimus. Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex noſtra facultate: qualeſcunque enim ſimus, manet ille ſui ſimilis ſemper, amicus iuſtitię, iniquitati infenſus. Quicquid à nobis exigat (quia nō poteſt niſi rectum exigere) ex naturę obligatione obſequēdi neceſſitas nos manet: q̀ autem non poſſumus, id vitij noſtri eſt. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, ſi vincti tenemur, ne ſo-

ne ſoluti ſimus in noſtri Patris obſequium, non eſt cur neceſſitatem pro defenſione cauſemur, cuius malũ & intra nos eſt & nobis imputãdum.

3 Vbi hucuſque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, deſcendere oportet, vnde tãdem dũo referamus: Primum, iuſtitiam Legis cum vita noſtra comparando, longè abeſſe quin Dei voluntati reſpondeamus: ideóque indignos eſſe qui locum noſtrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios cenſeamur. Deinde vires noſtras reputando, adimplendæ Legi nõ impares modò eas eſſe, ſed prorſus nullas. Hinc neceſſariò ſequitur tum propriæ virtutis diffidẽtia, tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus ſuſtinere poteſt cõſcientia, quin mox Dei iudicium obuerſetur. Sentiri verò Dei iudicium nõ poteſt quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium ſuarũ deſperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat: ita fit demum vt homo æternæ mortis (quam iniuſtitiæ ſuæ merito ſibi imminere videt) ſenſu perterrefactus, ad vnã Dei miſericordiam, tanquam ad vnicum ſalutis portum, ſeſe conuertat: vt ſuæ non eſſe facultatis ſentiens exoluere quod Legi debet, in ſeipſo deſperabundus, ad opem aliunde poſcendam & expectandam reſpiret.

1. Diſcimus ex Lege, vitæ noſtræ examine ad eius regulam facto, nos indignos eſſe q locũ noſtrũ retineamus inter Dei creaturas: & vires noſtras reputando, nõ modò impares eſſe adimplendæ Legi, ſed prorſus nullas. Vtraq; humilitatẽ & deiectionẽ in nobis generat, quę ad Dei miſericordiam recurrere, & opera gratiæ eius expoſcere nos docet.

4 Sed enim non contentus Dominus iuſtitiæ ſuæ reuerentiam conciliaſſe: quò etiã eius amore, ſimul & iniquitatis odio, corda noſtra imbueret, promiſſiones ac minas ſubiunxit. Quia enim magis caligat mentis noſtræ oculus quàm vt ſola boni pulchritudine afficiatur, clementiſſimus Pater pro ſua indulgentia nos ad ipſum amandum & expetendum illectare præmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, repoſita virtutibus apud ſe præmia: nec operam fruſtra ſumpturum qui præceptis ſuis fuerit obſequutus. Edicit ex aduerſo, non tantùm eſſe execrabilem ſibi iniuſtitiam, ſed nec impune euaſurã: quòd ipſe contemptæ ſuæ maieſtatis vltor ſit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tam vitæ præſentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiæ qui mandata ſua ſeruauerint: tranſgreſſoribus non minus præſentes calamitates, quàm æternæ mortis ſupplicium minatur. Illa enim promiſſio, *Qui fecerit hæc, viuet in illis: item comminatio illi reſpondens, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: ad futuram proculdubio & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem ſpectãt. Quanquam vbicunque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, ſub illa æternitas vitæ, ſub hac æternum exitium continetur. Præſentiũ autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recenſetur. Atq; in ſanctionibus quidẽ ſumma Dei puritas, quæ iniquitatẽ ferre nõ poteſt: in promiſſionibus verò, præter ſummũ erga iuſtitiã amorẽ (quem præmio fraudare non ſuſtinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quum eius maieſtati cum noſtris omnibus ſimus obærati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum repoſcit: debiti autem ſolutio remuneratione digna eſt. Iure igitur ſuo decedit quum præmium proponit noſtris obſequiis, quæ nõ vltrò ceu indebita exhibentur. Quid autem ipſæ nobis per ſe afferant partim dictum eſt, partim clarius iterum ſuo loco apparebit: ſatis in præſentia eſt ſi tenemus ac reputamus eſſe in Legis promiſſionibus non vulgarem iuſtitiæ commendationem: quò certius conſtet, quantopere Deo placeat eius obſeruatio: ſanctiones in maiorem iniuſtitiæ execrationem eſſe poſitas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legiſlatoris ſibi paratum obliuiſcatur.

Vt iuſtitiæ amore & iniquitatis odio corda imbueret Deus, nuda præcepta propoſuiſſe nõ cõtentus, promiſſiones ſubiũxit benedictionũ tam vitæ præſentis, q̃ æternę beatitudinis, minas etiã tam calamitatũ præſentiũ, quàm mortis æternæ. Minæ ſummã Dei puritatem, promiſſiones ſummã eius eius erga iuſtitiã amorẽ, mirum quoque in homines benignitatẽ teſtantur.

* *Leui.* 18.5. *Ezec.* 18.4, & 20. *Leuit.* 26.4. *Deu.* 29.1.

5 Porrò quòd Dominus perfectæ iuſtitiæ regulã traditurus, omnes eius partes ad voluntatem ſuam reuocauit, in eo indicatur nihil eſſe illi

Quidquid bonorũ operum ex ſuo in-

genio excogitãt homines, nihili eſſe coram Deo, ſed legitimum cultum ſola conſtare obediẽtia, eamq́; eſſe originẽ, matrẽ cuſtodemq́; virtutum oĩum, cõſtat ex eo qđ Deus veræ iuſtitiæ regulam traditurus, omnes ei⁹ partes ad voluntatem ſuã reuocauit. Vide Cal. in veræ Eccleſiæ reformandæ ratione.

acceptius obedientia. Quod eò diligentius obſeruandum eſt, quò procliuior eſt humanæ mentis laſciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illum demereatur. Omnibus enim ſeculis hæc irreligioſa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter inſita eſt) ſe prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iuſtitiæ rationem præter Dei verbum ſemper comminiſci geſtiunt. Vnde in bonis quæ communiter cenſentur operibus anguſtiorem locum tenent Legis præcepta, innumera illa humanorum turba totum ferè ſpatium occupante. At verò quid aliud Moſes quàm eiuſmodi libidinem cohibere ſtuduit, quum poſt Legis promulgationem ſic populum compellaret? Obſerua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene ſit tibi & filiis tuis poſt te in ſempiternum, quum feceris quod bonum eſt & placitum coram Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito: non addas, nec minuas. Atque antea, quum teſtatus eſſet, hanc eſſe eius ſapientiam & intelligentiã coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iuſtitias & ceremonias accepiſſet à Domino, ſubiecerat, Cuſtodi igitur teipſum & animam tuam ſollicitè, ne obliuiſcaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne aliquando excidant è corde tuo. Quia ſcilicet prouidebat Deus, non quieturos Iſraëlitas quin recepta Lege, nouas præterea iuſtitias parturirent, niſi ſeuerè retinerentur: hîc iuſtitiæ perfectionem eſſe comprehenſam pronũtiat: quod validiſſimum retinaculum eſſe debebat: nec tamen ab illa tantopere vetita audacia deſtiterunt. Quid nos? eodem certè dicto conſtringimur: non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo abſolutam iuſtitiæ doctrinam Legi ſuæ Dominus vendicauit: illa tamen non contenti, bonis operibus aliis ſuper alia confingendis & cudendis prodigioſè laboramus. Huic ſanando vitio remedium optimum erit ſi conſtanter inſederit hæc cogitatio, Legem nobis eſſe diuinitus traditam, quę nos perfectam iuſtitiam edoceret: illic non aliam iuſtitiam doceri niſi quæ ad pręſcriptum diuinæ volũtatis exigatur: fruſtra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus ſola conſtat obedientia. Quin potius quòd extra Dei legem euagetur bonorum operum ſtudium, eſſe diuinæ veræque iuſtitiæ non tolerandam profanationem. Veriſſimè quoque Auguſtinus, qui nunc matrem cuſtodémque virtutum omnium, nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo præſtatur.

Deut. 12. 28.
Deut. 4. 9.
Lib. 4. de Ciui. Dei cap. 12. de bono coniugali.

Cõtra aduerſarios Legis & Prophetarum.

Quoniam Deus Legiſlator eſt ſpiritualis (i. animæ non minus quàm corpori loquitur) Lex etiam non externam modò honeſtatem, ſed interiorem ſpiritualemque iuſtitiã requirit, & planè Angelicam puritatem, quod probatur hîc ex Paulo, & ſect. 7. ex ipſius Chriſti interpretatione, Phariſęorum

6 Verùm vbi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aptius demum & maiore cum fructu quod de ipſius officio vſúque antè diſſerui confirmabitur. Antè verò quàm ad excutienda ſingula capita ingredimur, quę ad vniuerſalem eius notitiam faciunt, modò pręcipere operæpretium eſt. Initiò conſtitutum ſit, non ad externam honeſtatem modò, ſed ad interiorem ſpiritualémque iuſtitiam, hominis vitam in Lege informari. Quod quũ inficiari nemo queat, pauciſſimi tamen ritè animaduertunt. Id fit quia in Legiſlatorem non reſpiciunt: à cuius ingenio natura quoque Legis ęſtimanda eſt. Si quis rex edicto ſcortari, occidere, furari prohibeat, ſanctione, fateor, non tenebitur: ſi quis ſcortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantùm, nihil eorum perpetrarit. Nempe, quia mortalis Legiſlatoris prouidentia nonniſi ad externam ciuilitatem protenditur, non violantur eius interdicta niſi patratis flagitiis. Deus autem (cuius oculum nihil fugit, & qui externam ſpeciem non tam moratur quàm cordis puritatem) ſub ſcortationis, homicidij, furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum & quicquid tale eſt, vetat. Nam quum ſit ſpiritualis Legiſlator, animę non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animę, ira eſt ac odium; furtum, mala cupiditas & auaritia: ſcortatio, libido.

Leges

peruerſam expoſitionem refutantis, qui externā tantum neſcio quā Legis obſeruationem vrgebant.

Leges etiam humanæ (dicet quiſpiam) conſilia & voluntates ſpectant, non fortuitos euentus. Fateor, ſed quæ extrà emerſerunt. Quo animo vnumquodque facinus editum fuerit, expendunt: ſed arcanas cogitationes non ſcrutantur. Proinde illis ſatisfactum fuerit vbi quis manū duntaxat continuerit à tranſgreſſione: contrà autem, quia animis noſtris lata eſt Lex cœleſtis, eorum coercitio ad iuſtam eius obſeruationem in primis neceſſaria eſt. At vulgus hominum, etiam dum Legis contemptum fortiter diſſimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obſeruationem componit: cor ab omni obedientia alieniſſimum interim retinet, ac ſe defunctum putat ſi probè homines celauerit quod gerit in conſpectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis, non furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora ſua meretricibus non commiſcent: manus alienis bonis non iniiciunt. Hæc omnia bene hactenus: ſed cædes totis animis ſpirant, feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aſpiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò deeſt quod præcipuum erat Legis. Vnde quæſo tam craſſus ſtupor, niſi quòd omiſſo Legiſlatore, iuſtitiam ſuo magis ingenio accommodant? His fortiter reclamat Paulus, affirmans Legem eſſe ſpiritualem: quo ſignificat, non modò animię, mentis, voluntatis obſequium exigere, ſed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis ſordibus abſterſa, nihil quàm ſpiritum ſapiat.

7 Hunc quum eſſe Legis ſenſum dicimus, non nouam ex nobis interpretationē ingerimus, ſed Chriſtum ſequimur optimum Legis interpretem. Quum enim Phariſæi peruerſa opinione populum imbuiſſent, Legem perficere qui externo opere nihil aduerſus Legem perpetraſſent: hunc periculoſiſſimum errorem arguit: & impudicū mulieris aſpectum, ſcortationem eſſe pronuntiat: homicidas teſtatur quicunq; fratrem oderint: facit enim reos iudicio, qui vel iram animo cōceperint: reos conſilio, qui murmurando aut fremendo aliquam offenſi animi ſignificationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conuiciis & maledicentia in apertam iram proſilierint. Hæc qui non viderunt, finxerunt Chriſtum alterum Moſen, Legis Euangelicæ latorem, quæ defectum Moſaicæ illius ſuppleuerit. Vnde illud vulgatū axioma de perfectione Legis Euangelicæ, quæ Legem veterem lōgo interuallo ſuperet: quod multis modis eſt pernicioſiſſimum. Nam ex ipſo Moſe, vbi poſtea præceptorum ſummam colligemus, patebit quàm indignam cōtumeliam diuinæ Legi inurat. Patrum certè ſanctimoniam non procul ab hypocriſi abfuiſſe inſinuat, noſq; ab vna illa & perpetua iuſtitię regula deducit. Facillima autem eſt erroris confutatio: quòd putarunt Chriſtū Legi adiicere, vbi ſuæ tantùm integritati reſtituit, dum Phariſæorum mēdaciis obſcuratam & fermento inquinatam aſſerit & repurgat.

Quia ſemper plus ineſt in præceptis & interdictis Legis, q̄ verbis exprimatur, oſtenditur hîc & ſec. 9. ad rectam & veram eorū interpretationē expendēdum, quæ ſit cuiuſque ratio, ſiue finis: deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur, ad

8 Hæc nobis ſecūda ſit obſeruatio, plus ineſſe ſemper in præceptis ac interdictis quàm verbis exprimatur: quod tamen ſic temperandum eſt, ne ſit nobis inſtar Leſbię regulę, qua freti Scripturā licentioſè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enim quidā hac immoderata excurrēdi libertate, vt apud alios vileſcat Legis authoritas, aliis ſpes intelligentię cōcidat. Igitur ſi fieri poteſt, ineunda eſt via aliqua quę nos ad Dei voluntatem recto ac ſolido greſſu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, non attextam eſſe Legi diuinę ex humanis gloſſis appendicem, ſed purum germanúmque Legiſlatoris ſenſum fideliter redditum. Sanè adeò in omnibus ferè præceptis manifeſtę ſunt ſynecdochę, vt deridiculo iure ſit futurus qui Legis ſenſum ad verborū anguſtias reſtringere velit. Vltra verba itaque progredi ſobriam Legis interpretationem

contrariam ducendam eſſe ratiocinationem, vt non tantum malũ vetari, ſed illi malo cõtrarium bonum imperari intelligamus.

palàm eſt:ſed quovſque, obſcurum manet, niſi modus aliquis finiatur. Hunc ergo modum optimum fore cenſeo, ſi ad præcepti rationem dirigatur: nempe vt in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis fuerit Exempli gratia,Omne præceptum aut imperatiuum eſt,aut prohibitorium. Vtriuſque generis veritas ſtatim occurrit ſi rationem, ſeu finẽ, intuemur: vt præcepti quinti finis eſt, honorem eſſe iis reddendum quibus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti ſumma,rectum eſſe,Deóq; placere vt eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus eſt: contemptum & contumaciam aduerſus eos,abominationi eſſe. Primi præcepti ratio eſt,vt Deus ſolus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram pietatem,hoc eſt numinis ſui cultum Deo cordi eſſe:impietatem abominari.Sic in ſingulis præceptis inſpiciendum qua de re agatur:deinde quærendus finis, donec reperiamus quid propriè illic teſtetur ſibi placere Legiſlator,vel diſplicere.Demum ab eo ipſo ad contrarium ducenda ratiocinatio,in hunc modum,Si placet hoc Deo,contrarium diſplicet: ſi hoc diſplicet,contrarium placet:ſi hoc præcipit,contrarium vetat: ſi hoc vetat,contrarium præcipit.

9 Quod nunc ſubobſcurè attingitur,inter exponenda pręcepta clariſſimum ipſa exercitatione fiet. Quare ſufficit attigiſſe,niſi quòd poſtremum membrum (quod vel alioqui non intelligeretur, vel intellectum, forſan abſonum initio videri poſſet)ſua probatione breuiter confirmandum erit Probatione illud non eget,dum bonum iubetur, vetari quod cum eo pugnat malum:nemo eſt enim qui non cõcedat. Imperari quoque contraria officia, dum mala vetantur, non ægerrimè recipiet commune iudicium.Virtutes quidem commendari,dum aduerſa vitia damnantur,vulgare eſt. Sed nos plus aliquid poſtulamus quàm vulgò ſignificent iſtæ formulæ. Contrariam enim vitio virtutem,ferè interpretantur vitij ipſius abſtinentiam:nos eam vltrà procedere dicimus,ad officia ſcilicet factáque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occìdes,ſenſus hominum communis nihil aliud conſiderabit quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abſtinendum eſſe. Ego præterea contineri dico,vt proximi vitam quibus poſſimus ſubſidiis adiuuemus. Ac ne ſine ratione loquar,ita confirmo,Deus vetat iniuria fratrem lædi aut violari,quia vitam eius charam nobis eſſe vult ac pretioſam : ſimul ergo poſtulat quæ ad illius conſeruationem conferri poſſunt officia charitatis. Atque ita videre eſt vt ſemper nobis finis præcepti referet quicquid illic facere aut iubemur aut vetamur.

Cur Deus ſynecdochicè loquutus ſit in concipiendis Legis ſuæ præceptorum formulis.

10 Cur autem Deus ita,velut dimidiis præceptis,per ſynecdochas ſignificarit magis quid vellet quàm expreſſerit, quum aliæ quoque rationes reddi ſoleant,hæc mihi in primis placet: quia peccatorum fœditatem(niſi vbi palpabilis eſt) diluere,& ſpecioſis prætextibus inducere ſemper caro molitur,quod erat in vnoquoque tranſgreſſionis genere deterrimum & ſceleſtiſſimum, exemplaris loco propoſuit, cuius ad auditum ſenſus quoque exhorreſceret,quò maiorem peccati cuiuſlibet deteſtationem animis noſtris imprimeret.Hoc nobis imponit ſępius in æſtimandis vitiis:quòd ſi tectiora ſunt,eleuamus.Has præſtigias Dominus diſcutit,quum nos aſſuefacit vniuerſam vitiorum multitudinem ad hæc capita referre , quæ optimè quantum ſit in vnoquoque genere abominationis repræſentant.Exépli gratia,ira & odium non vſqueadeo execranda putantur mala quum ſuis nominibus appellantur: at quum interdicuntur nobis ſub homicidij nomine, melius intelligimus quãta ſint in abominatione apud Deum,cuius voce in tam horrẽdi flagitij ordinem reiiciuntur: atq; ipſi,iudicio eius permoti,delictorũ,quæ prius leuia videbantur,grauitatem aſſueſcimus melius reputare.

11 Tertia

11 Tertio loco conſiderandum quid ſibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re nec temere ſolennem mentionem aliquoties factam eſſe omnes ſani iudicabunt. Et in promptu cauſa eſt quæ ambiguos nos de hac re manere nō ſinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iuſtitia, Legem ſuam ſic diuiſit Deus, & priorem religionis officiis, quæ peculiariter ad numinis ſui cultum pertinent, alteram officiis charitatis quæ in homines reſpiciunt, aſſignauerit. Primùm ſanè iuſtitiæ fundamentum, eſt Dei cultus: quo euerſo, reliqua omnia iuſtitiæ membra, velut diuulſi collapſiq; ædificij partes, lacera & diſſipata ſunt. Qualis enim iuſtitiæ eſſe dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, ſi per ſceleratum ſacrilegium interim Dei maieſtatem ſua gloria ſpolias? quòd fornicatione corpus tuum non conſpurcas, ſi blaſphemiis tuis prophanas nomen Dei ſacroſanctum? quòd hominem non trucidas, ſi memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Fruſtra igitur ſine religione venditatur iuſtitia: ac nihilo maiore ſpecie quàm ſi truncum abſciſſo capite corpus ad decorem obtendatur. Neque modò eſt præcipua ipſius pars, ſed anima quoque, qua tota ipſa ſpirat & vegetatur: neque enim citra Dei timorem inter ſe homines æquitatem ac dilectionem ſeruant. Principium ergo & fundamētum iuſtitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo ſublato, quicquid inter ſe æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent, inane eſt ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & ſpiritum: quia ex eo diſcunt homines temperanter ac ſine maleficio inter ſe viuere, ſi Deum venerantur, tanquam recti & iniqui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maieſtas ſua coléda eſt, nos inſtituit: altera præſcribit quomodo propter nominis ſui timorem nos in hominum ſocietate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noſter (vt Euāgeliſtæ referunt) Legem totam ſummatim in duo capita collegit, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus, vt proximum amemus ſicut noſmetipſos. Vides vt è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus deſtinet.

De Legis partitione in duas tabulas: eáque nos doceri, primū iuſtitiæ fundamentum, atque adeo animam, eſſe Dei cultum.

Matth. 22. 37, luc. 10. 27.

12 Verùm, quanquam vniuerſa Lex duobus capitibus contenta eſt: Deus tamen noſter, quò omnem excuſationis prætextum tolleret, voluit fuſiùs & explicatiùs decem præceptis enarrare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem ſui ſpectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter ſeipſum nobis erga homines mandat. Nec in diuiſionem præceptorum noſcendam malè ſtudium intenditur: modo eius generis rem eſſe memineris in qua liberum cuiq; iudicium eſſe debeat, ob quam non ſit contentioſè cum diſſentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus neceſſariò attingendus eſt, ne quā poſituri ſumus diuiſionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur. Legem eſſe decem verbis diſtinctam, quia Dei ipſius authoritate ſæpius comprobatur, extra controuerſiam eſt. Quare non de numero, ſed ſecandi ratione ambigitur. Qui ſic partiuntur vt tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua ſeptem in ſecundam reiiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè ſub primo occultant: quū mandati loco haud dubiè à Domino diſtinctè poſitum ſit: decimum verò, de non concupiſcendis proximi rebus, ineptè in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore ſeculo incognitā fuiſſe, mox intelligetur. Alij quatuor capita nobiſcum in prima tabula numerant: ſed primi vice, promiſſionē ſtatuunt, ſine præcepto. Ego autem, quia niſi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Moſen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine diſpoſita videre mihi videor: permiſſa illis ſua opinione, ſequar quod magis mihi pro-

De diuiſione decē præceptorum; & quot priori, quot item poſteriori tabulæ aſſignandæ. Vide inf. ſect. 50.

Origenes in Exod. lib.3.

batur, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam legem teneat, ſequantur deinde præcepta primæ quatuor, ſecundæ tabulæ ſex, eo quo recenſebuntur ordine. Hanc diuiſionem Origenes ſine controuerſia, perinde atque paſſim ſuo ſeculo receptam, tradit. Suffragatur & Auguſtinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem ſeruat, Vt vni Deo religionis obſequio ſeruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen Domini non in vanum accipiatur, quũ antè ſeorſum de vmbratili Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuiſio illi arridet, ſed ob nimiũ leuem cauſam, quòd in numero ternario (ſi tribus præceptis cõficiatur prima tabula) magis eluceat myſterium Trinitatis. Quanquam nec illic diſſimulat in cęteris noſtram ſibi magis placere. Nobiſcum præter illos eſt author operis imperfecti in Matthæum. Ioſephus, non dubium quin ex communi ætatis ſuę cõſenſu, quina præcepta ſingulis tabulis aſſignat. Quod cùm rationi aduerſatur in eo quòd religionis & charitatis diſtinctionem confundit: tum refutatur Domini authoritate, qui apud Matthæum in catalogo ſecundę tabulę, mandatũ de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipſum audiamus loquentem ſuis verbis.

Lib.2.quæſt. Vete. teſt. Epiſt.11.ad Ianuarium.

Matt.19.19.

PRAECEPTVM PRIMVM.

13 Ego ſum IEHOVAH, Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruitutis: Nõ habebis deos alienos coram facie mea.

Præceptorum Dei explicatio: vbi oſtẽditur Dominũ initio legis ad ſanciendã eius maieſtatem triplici argumento vti. Primùm ſibi poteſtatẽ ſupremã & ius imperij in nos vendicãdo, velut neceſſitate ad parẽdum trahere: deinde promiſſionis gratię dulcedine allicere: poſtremò beneficij accepti cõmemoratione ad obedientiã ſtimulare.

Partémne mandati primi facias priorem ſententiam, an ſeparatim legas, mihi in medio eſt, modò ne vice procemij cuiuſdam eſſe in totã Legem mihi neges. Primùm in legibus ferendis curandum eſt ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus ne legis quam laturus eſt, maieſtas aliquando in contemptũ veniat: ad quam ſanciendã triplici argumento vtitur. Poteſtatem ac ius imperij ſibi vendicat, quo electum populũ conſtringat parendi neceſſitate. Promiſſionẽ gratię proponit, cuius ſuauitate eundem alliciat ad ſanctitatis ſtudium. Beneficium cõmemorat, quo Iudæos redarguat ingratitudinis, niſi benignitati ſuæ reſpondeant. Sub nomine Iehouah imperiũ & legitima dominatio deſignatur: quòd ſi ab ipſo ſunt omnia, & in ipſo cõſiſtunt, æquum eſt vt in ipſum referantur: *quemadmodum ait Paulus. Abundè itaque hoc ſolo verbo ſub diuinæ maieſtatis iugum redigimur, quia portẽtoſum fuerit ab eius ditione velle nos ſubmouere extra quem eſſe non poſſumus.

Hic & ſec. 14.15.

**Rom.11.36.*

14 Poſtquam ſe eum eſſe oſtendit qui ius habeat præcipiendi, cui obediẽtia debeatur: ne ſola neceſſitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deũ ſe Eccleſię pronuntiando. Subeſt enim locutioni relatio mutua, quę in promiſſione cõtinetur, Ero illis in Deum, ipſi erũt mihi in populũ. "Vnde Abrahæ, Iſaac & Iacob immortalitatẽ ex eo Chriſtus confirmat, quòd Dominus ſe eorum Deum teſtatus ſit. Quare perinde eſt acſi loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui nõ modò in præſenti vita benefacerem, ſed vitæ quoque futuræ beatitudinem largiter. Quorſum autem iſtud ſpectet, variis locis in Lege annotatur: nam quum hac miſericordia nos dignatur Dominus vt populo ſuo in conſortio accenſeat, eligit nos, inquit Moſes, vt ſimus ſibi in populum peculiarem, in populum ſanctum, ac cuſtodiamus præcepta ſua. Vnde illa cohortatio, Sancti eſtote, quia ſanctus ſum. Porrò ex his duobus illa quæ

Promiſſio gratiæ, cuius dulcedine allicimur ad obedientiam.

"Iere 31.33. Matth.22.32.

Deut.7.6, & 14.2, et 26.18. Leuit.19.2. Malac.1.6.

eſt apud

eſt apud Prophetam obteſtatio ducitur, Filius honorat Patrē, & ſeruus Dominum. Si ego Dominus, vbi timor? ſi ego Pater, vbi amor?

Commemoratio beneficij accepti ad obedientiam ſtimulans. hîc & in fine huius ſect. ſup.

15 Sequitur commemoratio beneficij quæ eò validior eſſe debet ad nos commouendos, quò magis deteſtabile, etiam inter homines, ingratitudinis flagitium. Recētis quidem beneficij tum Iſraelem admonebat, ſed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile, ad poſteritatem quoque valeret. Adhæc conuenientiſſimum eſt præſenti cauſæ: innuit enim Dominus, eòs è miſera ſeruitute ideo liberatos vt ſe libertatis authorem obedientia & obſequendi promptitudine colant. Solet etiam (quò nos in verò ſui vnius cultu retineat) certis epithetis ſeſe inſignire, quibus ſacrum ſuum numen ab omnibus idolis ac diis commētitiis diſcernit. Nam (vt antea dixi) quæ noſtra eſt ad vanitatem propenſio cum temeritate coniuncta, ſimulac nominatur Deus, mens noſtra ſibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus, ipſe ſuam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibuſdam veluti cancellis circūſcribit, ne huc aut illuc euagemur, & temere nobis fingamus nouum aliquem Deum, ſi derelicto Deo viuo, idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè deſignare volunt, illum veſtiunt & quaſi includunt iis notis ſub quibus ſe populo Iſraelitico manifeſtauerat. Neque enim, quum Deus Abrahæ, vel Deus Iſraelis vocatur, quū in templo Hieroſolymitano collocatur inter Cherubim, iſtæ & ſimiles loquendi formulæ ipſum vni loco alligant, aut populo: ſed in hoc duntaxat ſunt poſitæ vt cogitationes piorum in illo Deo ſiſtant, qui ſuo fœdere, quod cum Iſraele pepigit, ſeſe ita repræſentauit vt ab eiuſmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum illud tamen maneat, redemptionis fieri mentionem, quò alacrius Iudæi ſe Deo addicant qui ſibi iure eos vēdicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) repurare conuenit, Ægyptiacam Iſraelis ſeruitutem typum eſſe ſpiritualis captiuitatis in qua omnes vincti detinemur, donec brachij ſui virtute liberatos in regnum libertatis nos cœleſtis Vindex traducit. Quemadmodum ergo, quum diſſipatos olim Iſraelitas ad cultū nominis ſui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie ſe in Deum eſſe profitetur, eos omnes iam ab exitiali Diaboli poteſtate aſſerit: quę illa corporali adumbrata fuit. Quamobrem nemo eſt cuius animus inflammari non debeat ad auſcultandam Legem, quàm à ſummo Rege profectam audit: à quo vt ſuam originem ducunt omnia, ita çquum eſt vt finem ſuum viciſſim in ipſum deſtinent ac dirigant. Nemo, inquam, eſt qui non rapi debeat ad amplexandum Legiſlatorem, ad cuius obſeruanda mandata peculiariter ſe delectum eſſe docetur: à cuius benignitate, cùm bonorum omniū affluentiam, tū immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac miſericordia è faucibus mortis ſe liberatum nouit.

Scriptura Deū certis epithetis & notis inſignit, non vt vni loco vel populo alliget, ſed vt ſacrū eius numen ab idolis diſcernat.

Exod. 3. 6.
Amos 1. 2.
Habac. 2. 28.
Pſa. 80. 2, & 99. 1.
Iſa. 37. 16.

16 *Fundata & ſtabilita Legis ſuæ authoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie ſua. Finis pręcepti eſt quòd Dominus in populo ſuo ſolus vult eminere, & iure ſuo potiri in ſolidum. Id vt fiat, impietatem ac ſuperſtitionem quamlibet, qua diuinitatis ſuæ gloria vel minuitur vel obſcuratur, à nobis abeſſe iubet: atq; eadem ratione, vero pietatis ſtudio coli ſe à nobis atque adorari præcipit. Et verborum ſimplicitas id fere ſonat: ſiquidem habere Deum non poſſumus quin ſimul complectamur quæ ſunt ei propria: quòd ergo vetat habere alienos deos, eo ſignificat ne quod ſibi proprium eſt, aliò transferamus. Etſi autem quæ Deo debemus innumera ſunt, *ad quatuor tamen capita non ineptè referentur. Adorationem, cui accedit tanquam

** Primi præcepti expoſitio: vbi oſtenditur, adorationē, fiduciā, inuocationem, gratiarū actionem Deo in ſolidū cōpetere: eorumq; ne tantillum quidē alio deriuari poſſe ſine ipſius graui iniuria, cui us oculis omnia patent.*

** Calu. in Catechiſmo, item de Neceſſitate reformandæ Eccleſiæ.*

appendix ſpirituale conſcientiæ obſequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem voco venerationem ac cultũ quem illi reddit quilibet noſtrûm, vbi ſe eius magnitudini ſubmiſit. Quare nõ immeritò eius partem facio, quòd noſtras conſcientias eius Legi ſubiicimus. Fiducia eſt, ex virtutum eius recognitione, acquieſcendi in eo ſecuritas: quum in eo ſapientiam, iuſtitiam, potentiam, veritatem, bonitatem omnem reponentes, ſola eius communicatione nos beatos exiſtimamus. Inuocatio, ſit mentis noſtræ, quoties vrget vlla neceſſitas, in eius fidem atque receptus opem, tanquam ad vnicum præſidium. Gratiarum actio, eſt gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia ſibi in ſolidũ exhiberi mãdat. Neq; enim ſatis fuerit ab alieno abſtinere Deo, niſi in hoc ipſo te contineas: quod nefarij quidam contẽptores ſolent, quibus ſummum compendium eſt religiones omnes ludibrio habere. Atq; ii præcedat oportet vera religio, qua in Deum viuentem animi referãtur: cuius cognitione imbuti, ad ſuſcipiendam, timendam, colendam ipſius maieſtatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem vbique requirendam, ad recognoſcendam laudíſque confeſſione celebrandam operum magnificentiã, in omnibus vitę actionibus, tanquam ad vnicum ſcopum, aſpirent: tum caueatur praua ſuperſtitio, qua animi à vero Deo deflexi huc atque illuc, ceu in varios diducuntur deos. Proinde ſi vno Deo ſimus contenti memoria repetamus quòd antè dictum eſt, procul abigendos eſſe fictitios omnes deos, nec lacerandum eſſe cultum quem vnus ille ſibi vendicat. Quia ne tantillum quidẽ ex eius gloria delibare fas eſt, quin apud ipſum quæcunq; ei propria ſunt reſideãt. Particula quæ ſequitur, Coram facie mea, indignitatẽ auget: quòd Deus ad zelotypiam prouocatur quoties figmẽta noſtra ſubſtituimus in eius locum: quemadmodum ſi impudica mulier, producto palàm ante oculos mariti adultero, eius animum magis vreret. Quum ergo pręſenti ſua virtute & gratia teſtatum faceret Deus ſe populum quem elegerat reſpicere, quò magis à ſcelere defectionis deterreat, non poſſe nouos deos aſciſci admonet, quin teſtis ſit ac ſpectator ſacrilegij. Huic enim audaciæ plurimum impietatis accreſcit, quòd in ſuis transfugiis Dei oculos ludificari ſe poſſe iudicat. Ex aduerſo reclamat Dominus, quicquid ſtruimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conſpectũ ſuum venire. Pura ſit ergo cõſcientia vel ab occultiſſimis apoſtaſię cogitationibus, ſi religionem noſtram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis ſuæ gloriam non externa modò cõfeſſione requirit, ſed in oculis ſuis, qui abditiſſimas cordium latebras intuentur.

PRAECEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi ſculptile, neque ſimilitudinem vllam eorum quę in cœlo ſunt ſurſum, vel in terra deorſum, vel in aquis quę ſub terra ſunt. Non adorabis neq; coles.

Secundi præcepti expoſitio: vbi de idolis & imaginibus. Sed plura reperies lib. 1. toto capite 11, & 12.

Quemadmodum proximo mandato Deum ſe vnum eſſe pronuntiauit, præter quem nulli alij dij cogitandi aut habendi ſint: ita qualis ſit, & quo cultus genere honorandus, apertius etiamnum edicit: ne quid ſibi carnale affingere audeamus. Finis ergo præcepti eſt, quòd ſuperſtitioſis ritibus legitimum ſui cultum non vult profanari. Quare in ſumma, nos

à carna

à carnalibus obſeruatiunculis,quas ſtolida mens noſtra, vbi Deum pro ſua craſſitie cõcepit,comminiſci ſolet,in totum reuocat & abſtrahit:ac proinde ad legitimũ ſui cultum, hoc eſt ſpiritualem & à ſe inſtitutum, format. Quod autem eſt in hac tranſgreſſione craſſiſſimum vitium notat:idololatriam externam. Ac duæ quidem ſunt mandati partes:prior licentiam noſtram coercet,ne Deum, qui incomprehenſibilis eſt,ſub ſenſus noſtros ſubiicere,aut vlla ſpecie repræſentare audeamus. Secũda vetat ne imagines vllas adoremus, religionis cauſa. Porrò formas omnes breuiter enumerat, quibus ſolebat à prophanis & ſuperſtitioſis gentibus figurari. Per ea quæ in cœlo ſunt,ſolem,lunam,aliaſq; ſtellas & fortaſſe aues intelligit:quemadmodum Deuteronomij quarto exprimens ſuam mentem,tam aues quàm aſtra nominat. Quod non annotaſſem,niſi quoſdam viderem ad Angelos imperitè referre. Itaque reliqua membra,quia per ſe nota ſunt,prætermitto:ac iam *lib.1 ſatis apertè docuimus,quaſcunque excogitat homo viſibiles Dei formas,pugnare ex diametro cum eius natura:ideoq;,ſimulac in medium prodeunt idola,corrumpi veram religionem & adulterari. *Deute.4.15.* * *Cap.11,& 12.*

18 Quæ additur ſanctio non parum ad excutiendam ſocordiam valere debet. Minatur.

Se Iehouam eſſe,Deum noſtrũ, " Deum, æmulatorem, qui viſitet iniquitatẽ patrum in filios, in tertiam & quartam generationem,in iis qui oderunt nomen ſuum: faciat autem miſericordiã in millia iis qui diligũt ſe,ac præcepta ſua ſeruant. *"Vel fortem: nam hoc Dei nomẽ à fortitudine ductũ eſt.*

Hoc verò perinde eſt acſi diceret ſe ſolum eſſe in quo hærere debeamus.Eò vt nos inducat,potentiam ſuam prædicat,quæ ſe impunè contemni vel eleuari non patiatur. Ponitur hîc quidem nomen EL, quod Deum ſignificat: ſed quia à fortitudine ducitur,quò ſenſum melius exprimerem,hoc quoque reddere non dubitaui,vel cõtextui inſerere. Deinde æmulatorem ſe vocat,qui conſortem ferre nequeat.Tertiò, vindicem ſe futurum aſſerit ſuæ maieſtatis ac gloriæ, ſiqui eam ad creaturas aut ſculptilia transferant: neque id breui aut ſimplici vindicta, ſed quæ in filios,nepotes & pronepotes ſe protendat, qui ſcilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque in longam poſteritatem iis miſericordiam ac benignitatem ſuam exhibet qui ſe diligunt, ac Legem ſuam cuſtodiunt. Perſonam mariti erga nos induere,vſitatiſſimum eſt Deo:ſiquidem cõiunctio qua nos ſibi deuincit dum in Eccleſiæ ſinum recipit, ſacri cuiuſdam coniugij inſtar habet, quod mutua fide ſtare oportet.Ipſe vt omnibus fidelis ac veracis mariti officiis defungitur,ita viciſſim à nobis ſtipulatur amorẽ ac caſtitatem coniugalem:hoc eſt,ne animas noſtras Satanæ, libidini fœdiſque carnis cupiditatibus ſtuprandas proſtituamus. Vnde quum Iudæorum apoſtaſiam corripit,eos proiecta pudicitia adulteriis inquinatos conqueritur. Ergo vt maritus, quò ſanctior eſt ac caſtior,eò grauius accenditur ſi vxoris animum ad riualem inclinare videt:ita Dominus, qui nos ſibi in veritate deſponſauit,ardentiſſimam zelotypiam ſuam eſſe teſtatur,quoties, neglecta ſancti ſui coniugij puritate, ſceleſtis libidinibus conſpur- *Iere.3.* *Oſeæ 2.*

** Quomodo accipiẽdũ ꝙ Deus viſitat iniquitatẽ Patrum in filios in tertiam & quartã generationẽ: & an talis vindicta diuinã iuſtitiã dedeceat tractatur hîc & ſeq. 20 Vide Ciceronẽ lib. 3 de Nat. Deor*

camur, tum verò præſertim dum numinis ſui cultum, quem maximè illibatum eſſe decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua ſuperſtitione: Quandoquidem hoc modo non tantùm violamus datam in coniugio fidem, sed ipſum nuptialem thorum inductis adulteris, polluimus.

19 * In comminatione videndum eſt quid ſibi velit, quum ſe viſitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationem. Nam præterquam quod à diuinæ iuſtitiæ æquitate alienum eſt pœnam alieni delicti ab inſonte expetere, Deus ipſe quoque hoc ſe commiſſurum affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. Atqui ſententia tamen hæc non ſemel repetitur, de pœnis autorum ſcelerum in futura generationes protogandis: ſic enim ſæpius alloquitur eum Moſes, Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. Ieremias ſimiliter, Qui facis miſericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in ſinum filiorum poſt eos. Nonnulli, dum in ſoluendo hoc modo ægrè deſudant, de pœnis duntaxat temporariis putant intelligendum: quas ſi filij ſuſtinent pro parentum delictis, nõ eſt abſurdum: quãdo ſæpe in ſalutem infliguntur. Quod verum quidem eſt: nam Ezechiæ denũtiabat Iſaias, filios eius regno ſpoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratũ. Domus Pharaonis & Abimelech ob læſum Abrahamum affliguntur, &c. ſed quum id ad quæſtionis huius ſolutionem affertur, effugium eſt magis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hîc & ſimilibus locis quàm intra vitę pręſentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum eſt quòd iuſta Domini maledictio non modò in caput impij, ſed in totam quoq; familiam incumbat. Vbi incubuit, quid expectari poteſt, niſi vt pater Spiritu Dei deſtitutus, flagitioſiſſimè viuat? filius ob patris nequitiam ſimiliter à Domino derelictus, eãdem exitij ſequatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum deteſtabilium execrabile ſemen, præcipites poſt eos ruant?

Ezech. 18. 20.
Num. 14. 8.
Iere. 22. 18.
Iſa. 39. 7.
Gen. 12. 17, & 20. 3.

20 Primùm inſpiciamus an talis vindicta diuinam iuſtitiam dedeceat. Si vniuerſa hominum natura eſt damnabilis: quos Dominus gratiæ ſuæ communicatione non dignatur, iis paratum ſcimus eſſe interitum: nihilominus propria iniquitate, non iniquo Dei odio intereunt: nec vlla relinquitur expoſtulatio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in ſalutem adiuuentur. Quum ergo hæc impiis & flagitioſis irrogatur ob ſcelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur: quis ob iuſtiſſimam hanc vindictam Deo criminationem intendat? At Dominus contrà pronuntiat, pœnam peccati paterni in filium non tranſituram. Obſerua quid illic agatur. Iſraelitæ, quum diu & aſſiduè multis calamitatibus vexarentur, prouerbium iactare cœperant, patres ſuos comedisse vuam aceruam, vnde dentes filiorum obtupeſcerent: quo ſignificabant, admiſſa fuiſſe à parentibus peccata, quorũ pœnas ipſi, iuſti alioqui & immerentes, penderent: implacabili magis Dei iracundia quàm moderata ſeueritate. Iis denuntiat Propheta, non ita eſſe: quia ob propria flagitia plectãtur: neque Dei iuſtitiæ conuenire vt filius iuſtus ob ſceleſti patris nequitiam ſupplicium luat: quod neque in præſenti ſanctione habetur. Nam ſi viſitatio, de qua nunc ſermo eſt, adimpletur quum ab impiorum familia gratiã, lumen ſuæ veritatis, & reliqua ſalutis adiumenta aufert Dominus: eo ipſo quòd excæcati & derelicti ab ipſo filij parentum veſtigiis inſiſtunt, maledictiones ob paterna ſcelera ſuſtinent. Quòd verò & temporariis miſeriis ſubiiciuntur, & æterno demum exitio, ita iuſto Dei iudicio, non ob aliena peccata, ſed ob iniquitatem propriam puniuntur.

Ezech. 18. 20.

** De promiſſione propagãdæ Dei miſericordiæ in mille generationes.*

21 * Altera ex parte offertur promiſſio de propaganda in mille generatio-

nerationes Dei miſericordia: quæ etiam frequenter in ſcripturis occurrit, & in ſolenni Eccleſiæ fœdere inſeritur, Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. Quod reſpiciens Solomon, ſcribit filios iuſtorum poſt mortem eorum beatos fore: non tantùm ſanctæ educationis ratione (quæ & ipſa certè momentum non minimum habet) ſed ob iſtam in fœdere promiſſam benedictionem, quòd Dei gratia in familiis piorum æterna reſideat. Eximia hinc fidelibus conſolatio, ingés impiis terror: nam ſi poſt mortem quoque memoria tum iuſtitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, vt maledictio huius & illius benedictio in poſteritatem redundet multò magis in ipſis authorum capitibus reſidebit. Cæterùm nihil obſtat quòd impiorum ſoboles interdum ad bonam frugem ſe recipit, fidelium ſoboles degenerat: quia non perpetuam hîc regulam figere voluit Legiſlator, quæ ſuæ electioni derogaret. Nam ad conſolationem iuſti ac terrorem peccatoris ſufficit non eſſe vanam ipſam aut inefficacem denunciationem, tametſi non ſemper locum habeat. Quemadmodum enim quæ paucis ſceleratis infliguntur temporales pœnæ, teſtimonia ſunt diuinæ aduerſus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicij, tametſi multi impunè vſque ad vitæ finem euadant: ita quum exemplum vnum edit Dominus iſtius benedictionis, vt filium in patris gratiam miſericordia & benignitate ſua proſequatur, documẽtum præbet conſtantis & perpetuæ in ſuos cultores gratiæ: quum patris iniquitatem ſemel in filio perſequitur, docet quale reprobos omnes iudiciũ ob ſcelera propria maneat: quam certitudinem potiſſimùm hîc ſpectauit. Obiter etiam miſericordiæ ſuæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes aſſignarit vindictæ.

Gen. 17. 7.
Prou. 20. 7.

PRAECEPTVM TERTIVM.

22 Non vſurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

Finis præcepti eſt, Quòd nominis ſui maieſtatem vult nobis eſſe ſacroſanctam. Summa igitur erit, ne ipſam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdicto cohæret ex ordine præceptum, vt eam religioſa veneratione proſequi nobis ſtudio & curæ ſit. Itaq; ſic animis & linguis comparatos eſſe nos decet, vt nihil de ipſo Deo eiúſque myſteriis aut cogitemus aut loquamur niſi reuerẽter & multa cum ſobrietate: vt in æſtimandis eius operibus nihil niſi erga ipſum honorificum ſapiamus. Hæc, inquam, tria obſeruare non oſcitanter conuenit, Vt quicquid mens de ipſo concipit, quicquid lingua profatur, ipſius excellentiam reſipiat, & ſacro nominis eius ſublimitati reſpondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum ſit. Sancto eius verbo & adorandis myſteriis ne temerè præpoſteréque abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiam, vel ad ludicra noſtra: ſed prout impreſſam gerunt nominis eius dignitatem, ſuum inter nos honorem ac pretium ſemper habeant. Poſtremò, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quẽadmodum illi cõtumelioſè ſolent obſtrepere miſeri homines: ſed quicquid ab ipſo memoramus factum, cum ſapientiæ, iuſtitiæ, bonitatis elogiis prædicemus. Id eſt nomen Dei ſanctificare: vbi ſecus fit, vano prauóque abuſu polluitur: quia rapitur extra legitimum vſum, cui ſoli conſecratum erat: atq; vt nihil aliud, ſua tamen dignitate exutum, contemptibile paulatim redditur. Quòd ſi in hac temeraria vſurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum eſt mali: multò plus in

Expoſitio tertij præcepti: quo tria hæc continentur, Ne quid de ipſo Deo cogitemus aut loquamur niſi reuerẽter, ne quid etiam de eius verbo & adorãdis myſterijs, ne quid poſtremò de eius operibus.

eo, ſi in nefarios vſus conferatur, vt qui ipſum necromantiæ ſuperſtitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorciſmis, aliíſque impiis incantationibus ſeruire faciunt. Iuramentum autem in mandato potiſſimùm aſſumitur, in quo peruerſus diuini nominis abuſus maximè eſt deteſtabilis: quo inde melius abſterreamur ab omni in vniuerſum eius profanatione. Hic autem de cultu Dei præcipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate quę inter homines colenda eſt, inde patet quòd deinde in ſecunda tabula periurium & falſum teſtimonium damnabit, quo læditur humana ſocietas: ſuperuacua autem eſſet repetitio ſi hoc præceptum tractaret de officio charitatis. Iam ipſa quoq; diſtinctio hoc poſtulat, quia non fruſtra Deus, vt dictum eſt, duas Legi ſuæ tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius ſuû ſibi vendicare, ac tueri nominis ſui ſanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

Iuramenti definitio: vbi oſtenditur eſſe ſpeciem cultus diuini.

23 Primo loco habendum eſt quid ſit iuramentum. Eſt autem Dei atteſtatio ad veritatem ſermonis noſtri confirmandam. Quæ enim manifeſta in Deum probra continent execrationes, indignæ ſunt quæ inter iuramenta cenſeantur. Eiuſmodi atteſtationem, vbi ritè peragitur, ſpeciem eſſe cultus diuini oſtenditur multis locis Scripturæ: vt quum
Iſa.19.18. Iſaias de Aſſyriis & Ægyptiis in fœderis ſocietatem cum Iſraele vocandis vaticinatur, Loquentur inquit, lingua Chanaan, & in nomine Domini iurabunt: hoc eſt, Iurando per nomen Domini, confeſſionem reli-
Iſa.65.16. gionis edent. Item quum de propagando eius regno loquitur, Quicunque benedicet ſibi, in Deo fidelium benedicet: & qui iurabit in terra, iu-
Ier.12.16. rabit in Deo vero. Ieremias, Si eruditi, inquit, docuerint iurare populum in nomine meo, ſicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in teſtimonium inuocando, noſtram in ipſum religionem dicimur teſtari. Sic enim ipſum, æternam eſſe & immutabilem veritatem confitemur: quem appellamus non modo tanquam præ aliis idoneum veritatis teſtem, ſed etiam ceu eius aſſertorem vnicum, qui abſcondita in lucem proferre queat: deinde vt cordium cognitorem. Vbi enim deſunt hominum teſtimonia, ad Deum teſtem refugimus: ac præſertim vbi aſſerendum eſt quod in conſcientia latet. Qua ratione amarè ſuccenſet iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iuriſiurandi genus, argumentum mani-
Ier.5.7. feſtæ defectionis interpretatur. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non ſunt dij. Et ſceleris huius grauitatem, pœnarum commina-
Sopho.1.5. tione declarat, Diſperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

Hîc & ſect.25. tractatur, cauendũ ne iuramenta noſtra cõtineant contumeliã in nomen Dei, quod fit peierãdo.

24 Iam vbi intelligimus, ſacramẽtis noſtris Dominum ineſſe velle nominis ſui cultum, eò maior adhibenda diligẽtia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineant. Cõtumelia eſt non leuis ſi per ipſum peieratur: vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid
Leuit.19.12. enim reſtat Domino, vbi ſua veritate fuerit ſpoliatus? iam Deus eſſe deſinet. Sed enim ſpoliatur certè, dum falſi ſuffragator & approbator conſtituitur. Quare Ioſuah, dum Achan ad confeſſionem veri adigere vult,
Ioſue 7.19. Fili mi, ait, da gloriam Domino Iſrael: innuens ſcilicet, Dominum grauiſſimè inhonorari ſi per eum peieratur. Neque mirum: non enim ſtat per nos quin mendacium ſacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem vſitatam inter Iudæos fuiſſe quoties ad ſacramentum dicendum quiſpiam vocaretur, conſtat ex ſimili obteſtatione qua
Iohan.9.24. vtuntur in Euangelio Iohannis Phariſæi. Ad hanc cautionem nos in-
1.Sam.14.44. ſtituunt formulæ quæ in Scripturis vſurpantur, Viuit Dominus: Hæc
2.Reg.6.31. faciat mihi Dominus & hæc addat: Teſtis ſit Deus in animam meam:
2.Cor.1.23. quæ inſinuant Deum aduocare nos non poſſe orationis noſtræ teſtem

quin

quin periurij vltorem nobis imprecemur ſi fallimus.

25 Vile & vlgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, ſed ſuperuacuis iuramentis adhibetur: ſiquidem accipitur hìc quoque in vanum. Quare non ſatis fuerit à periurio abſtinere, ni ſimul meminerimus, iuſiurandum non libidinis aut voluptatis, ſed neceſſitatis cauſa permiſſum & inſtitutum: ideóq; extra licitum illius vſum egredi qui rebus non neceſſariis accommodat. Porrò non alia prætendi neceſſitas poteſt quàm vbi vel religioni vel charitati eſt ſeruiendum. Qua in re nimis licentioſè hodie delinquitur, eóque intolerabilius quòd aſſuetudine ipſa pro delicto imputari deſiit: quod certè apud Dei tribunal non paruo æſtimatur. Paſſim enim promiſcuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec malè fieri putatur, quia in tantæ improbitatis poſſeſſionem longa & impunita audacia ventum eſt. Manet tamen ratum Domini mandatum: manet firma ſanctio: & effectum olim ſuum obtinebit, quia peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui fruſtra nomen ipſius vſurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum ſanctos eius ſeruos in iuramentis ſubſtituimus, manifeſta impietate: quia ſic diuinitatis gloriam ad eos traducimus. Neque enim abs re eſt, quòd ſpeciali mandato præcepit Dominus iurare per nomen ſuum: ſpeciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apoſtolus idem liquidè teſtatur, quum ſcribit homines in iuramentis ſuperiorem ſeipſis appellare: Deum, quia ſua gloria maiorem non habebat, per ſeipſum iuraſſe.

Exod.23.13.
Deu.6.13, et 10.20.
Hebr.6.13.
Matth.5 34.
Iac.5.12.

26 Hac iuriſiurãdi moderatione Anabaptiſtæ non cõtenti, omnia ſine exceptione execrantur: quoniam Chriſti generale ſit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: ſit autem ſermo veſter, eſt, eſt: non, non: quod vltra eſt, à malo eſt. Sed hoc modo incõſideratè in Chriſtum impingunt: dum illum faciunt Patri aduerſarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram deſcenderit. Siquidem Deus æternus in Lege non modò iuramentũ, ceu rem legitimam, permittit: (quod ipſum abundè foret) ſed in neceſſitate imperat. Chriſtus autem ſe aſſerit vnum eſſe cum Patre, ſe non aliud afferre quàm quod Pater mandauerit, doctrinam ſuam non eſſe à ſeipſo. &c. Quid ergo? Deũ nunc ſibi contrarium facient, qui quod ſemel in moribus præcipiendo approbarit, poſtea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Chriſti nonnihil eſt difficultatis, ea paulisper expendamus. Hìc autem nunquam verum aſſequemur niſi oculos intendamus in Chriſti ſcopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non eſt inſtitutũ, Legem aut laxare, aut reſtringere, ſed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quæ falſis Scribarum & Phariſæorum commentis valde deprauata fuerat. Id ſi tenemus, non putabimus Chriſtum damnaſſe in totum iuramenta: ſed ea tantùm quę Legis regulam tranſgrediuntur. Ex ipſis conſtat, populum nihil tunc cauere ſolitum præter periuria, quum non iis ſolis, ſed inanibus quoque ac ſuperuacuis iuramentis Lex interdicat. Dominus ergo, certiſſimus Legis interpres, nõ modò peierare, ſed etiam iurare, malum eſſe admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quæ autem in lege commendantur iuramenta, ſalua & libera relinquit. Videntur ſibi validius pugnare quum mordicus arripiunt particulam Omnino: quæ tamen non ad iurandi verbum refertur, ſed ſubiectas ſacramentorum formulas. Nam & iſta erat erroris portio, quòd dum per cœlum & terram deierabant, Dei nomen ſe non putabãt attingere. Ergo poſt pręcipuum præuaricationis caput, omnia etiam ſubterfugia Dominus illis præcidit: ne ſe opinentur euaſiſſe ſi ſuppreſſo Dei nomine cœlum & terram appellarint. Nam hìc quoq; obiter notandum, quamuis non exprimatur nomẽ Dei, homines

Contra Anabaptiſtas pbatur ex Scriptura, nõ omnia iuramẽta nobis interdici, Chriſtũq; in Euãgelio nihil mutaſſe quoad regulã iuriſiurandi in Lege præſcriptam.
Exod.20.11.
Iohan.7 16.
Iohan.10.30.
Matth.5.34.

tamen obliquis formis per ipſum iurare: quemadmodum ſi per lumen vitale, per panem quo veſcuntur, per baptiſmum ſuum, aut alia diuinæ erga ſe liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Chriſtus eo loco per cœlum & terram & Hieroſolymam iurare vetás, ſuperſtitionem corrigit, vt falſò quidam putát: ſed eorum potius ſophiſticam argutiam refellit qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare, quaſi ſacro Dei nomini parcerent, quod tamen inſculptum eſt ſingulis eius beneficiis. Alia eſt ratio vbi vel mortalis quiſpiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei ſubſtituitur: ſicuti apud prophanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam, Per vitam aut genium Regis: quia túc falſa apotheoſis vnius Dei gloriam obſcurat & minuit. Verùm vbi nihil aliud eſt propoſitum quàm ex ſacro Dei nomine petere dictorum confirmationem, quanuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis læditur eius maieſtas. Licentiã hanc vano prætextu ſpoliat Chri-

Iohan.5.11. ſtus, omnino iurare prohibens. Eódem & Iacobus tendit, illa Chriſti verba quæ citaui vſurpans: quia ſemper in mundo graſſata eſt illa temeritas, quę tamen profanatio eſt nominis Dei. Nam ſi ad ſubſtantiam referas particulam Omnino, acſi nulla exceptione illicitum eſſet quoduis iuſiurandum, quorſum explicatio quæ mox additur, Neque per cœlum, neque per terram, &c? Quibus ſatis patet, cauillis occurri vnde leuari ſuum vitium Iudæi putabant.

Nõ eſſe illicitũ iuſiurãdum, probatur ipſius Chriſti exemplo: nec ſolum publica, ſed priuata etiã iuramenta permiſſa eſſe, obſeruata moderatiõe quã Lex iubet.

27 Itaq; ſanis iudiciis ambiguum iam eſſe nequit, Dominum illic iuramenta modò ea improbaſſe quæ per Legem vetita eſſent. Nam & ipſe, qui perfectionis, quam docebat, exemplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & diſcipuli, quos magiſtro ſuo per omnia paruiſſe non dubitamus, idem exemplum ſequuti ſunt. Quis audeat dicere * iuraturum fuiſſe Paulum, ſi iuſiurandum prorſus interdictum fuiſſet? Atqui vbi res ita tulit, ſine vllo ſcrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nondum tamen finita eſt quæſtio: quando nonnulli ſola ab hoc interdicto publica iuramenta eximi arbitrantur: qualia ſunt quæ deferente exigenteq; magiſtratu præſtamus: qualia

** Rom 1.*
2.Cor.1.

etiam in faciendis fœderibus vſurpare principes ſolent: vel populus, quum in nomen principis iurat: vel miles, quũ ſacramento militiæ adigitur, & quæ ſunt huiuſmodi. In hunc quoque ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad aſſerendam Euangelij dignitatem: quando Apoſtoli in ſua functione priuati homines non ſunt, ſed publici Dei miniſtri. Et ſanè non inficior illa eſſe tutiſſima, quòd ſolidioribus Scripturæ teſtimoniis defenduntur. Iubetur magiſtratus in re dubia adigere

Heb.6.16. teſtem ad iuramentum, ille viciſſim iuramento reſpondere: & Apoſtolus ait humanas controuerſias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque ſolidam officij ſui approbationem. Quinetiam apud veteres ethnicos obſeruare licet, publicum & ſolenne iuſiurandum in magna religione habitũ fuiſſe: vulgaria, quæ promiſcuè faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuiſſe reputata, perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verùm priuata iuramenta, quæ ſobriè, ſanctè, reuerenter neceſſariis rebus adhibentur, dãnare nimis periculoſum fuerit: quæ ipſa & ratione & exẽplis fulciũtur. Nam ſi priuatis in re graui & ſeria Deum inter ſe iudicem appellare licet, multò magis teſtem. Inſimulabit te frater tuus perfidiæ: purgare te ſtudebis, ex charitatis officio: ille nulla ratione ſatisfieri ſibi patietur. Si in diſcrimen fama tua ob illius obſtinatam malignitatem veniat, ſine offenſa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore manifeſtet. Minùs eſt teſtem aduocare, ſi verba expenduntur. Non video igitur cur hîc illicitam aſſeramus atteſtationem. Neque deſunt plurima exempla. Si Abraham &

Iſaac

Iſaac ſacramentum cum Abimelech publico nomine prætexitur: at certè Iacob & Laban priuati erant, qui mutuo iuramento fœdus inter ſe ſanciunt. Priuatus erat Booz, qui promiſſum coniugium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iuſtus & timens Dei, qui iuramento aſſeuerat quod Eliæ vult perſuadere. Nullam itaque meliorem regulam habeo, niſi vt iuramenta ſic moderemur ne temeraria ſint, ne promiſcua, ne libidinoſa, ne friuola: ſed iuſtæ neceſſitati ſeruiant, vbi ſcilicet vel Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio: quò Legis mandatum ſpectat.

Gen.21.24, & 26, 31, & 31.53. Ruth.3.13. 1.Reg.18.10.

PRAECEPTVM QVARTVM.

28 Recordare vt diē ſabbathi ſanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: ſeptimo autem die ſabbathum Iehouæ Dei tui eſt. Non facies vllum opus in eo, &c.

Finis præcepti eſt vt propriis affectibus & operibus emortui, regnum Dei meditemur, atque ad eam meditationem inſtitutis ab ipſo rationibus exerceamur. Verùm, quoniam habet peculiarem & diuiſam à reliquis conſiderationem, paulò diuerſam interpretationis ſeriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare ſolent, quòd externam diei obſeruationem contineat quæ in Chriſti aduentu cum reliquis figuris abolita fuerit, quod verè quidem ab illis dicitur: ſed dimidia tantùm ex parte rem attingunt. Quare altiùs repetenda eſt expoſitio: & diſpiciendę tres cauſę, quibus conſtare hoc mādatum obſeruaſſe mihi videor. 1. Voluit enim cœleſtis Legiſlator ſub diei ſeptimi quiete populo Iſraël ſpiritualem requiem figurare, qua à propriis operibus feriari debent fideles, vt Deum in ſe operari ſinant. 2. Deinde ſtatum diem eſſe voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vel ſaltem quem operum ſuorum meditationi peculiariter darent: vt hac recordatione ad pietatem exercerentur. 3. Tertiò, ſeruis, & iis qui ſub aliorum degerēt imperio, quietis diem indulgendum cenſuit, quò aliquam haberent à labore remiſſionem.

Expoſitio 4. præcepti: finis ei9, & tres cauſæ quibus conſtare ipſam obſeruandam eſt.

29 Illam tamen ſpiritualis quietis adumbrationem primariū in ſabbatho locum tenuiſſe, multifariam docemur. Nullius ferè ſiquidem pręcepti obedientiam ſeuerius Dominus exegit. Quum ſubuerſam omnem religionem vult apud Prophetas ſignificare, polluta, violata non cuſtodita, non ſanctificata ſua ſabbatha conqueritur: quaſi, omiſſo hoc obſequio, nihil amplius reſtaret in quo poſſet honorari. Eius obſeruantiam eximiis encomiis proſequitur: vnde & fideles, inter alia oracula, ſabbathi reuelationem mirificè æſtimabant. Sic enim loquuntur Leuitę apud Nehemiah, in ſolenni congregatione, Oſtendiſti patribus noſtris ſabbathum tuum ſanctū, mandata & ceremonias & Legem dediſti eis per manum Moſis. Vides vt ſingulari dignatione habeatur inter præcepta omnia Legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam myſterii dignitatem, quod à Moſe & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt ſabbathum meum cuſtodiatis, quia ſignum eſt inter me & vos, in generationibus veſtris: vt ſciatis ꝙ ego ſum Dominus qui ſanctifico vos. Cuſtodite ſabbathum: ſanctū eſt enim vobis. Cuſtodiant filij

Num.13.22. Ezec.20.12, & 22: 8, & 23.38. Ier.17.21.22, et 27 Iſa.56.2. Nehe.9.14. Prima cauſa: ſpiritualis quietis adū bratio (.i. ſanctificationis noſtræ) primarium locum tenuiſſe in ſabbatho probatur ex variis locis. Exo.31.13, & 35.2.

Ezech. 20.12. Iſrael ſabbathum, & celebrent illud in generationibus ſuis: pactum eſt ſempiternum inter me & filios Iſrael, ſignumq; perpetuũ. Fuſius etiamnum Ezechiel: cuius tamen ſumma huc redit, eſſe in ſignum quo Iſrael cognoſceret, Deum eſſe ſuum ſanctificatoré. Si ſanctificatio noſtra propriæ voluntatis mortificatione conſtat, iam ſe profert aptiſſima ſigni externi cum re ipſa interiori analogia. Quieſcendũ omnino eſt, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate noſtra, reſignandum cor, abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriandum eſt ab omnibus proprij ingenij muniis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipſo acquieſcamus, quemadmodum Apoſtolus quoque docet. *Heb. 4.13, & 4.9.*

Cur ſeptimum diẽ aſsignarit De⁹ ſabbatho, tractatur hîc, & ſect. 31.

30 Perpetuam iſtam ceſſationem Iudęis repręſentabat vnius diei ex ſeptenis obſeruatio: quæ vt maiori religione coleretur, eam exẽplo ſuo Dominus commendauit. Non enim ad excitandum hominis ſtudium mediocriter valet vt ſe ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in ſeptenario numero ſignificationem requirat, quando hic in Scriptura perfectionis eſt numerus, nõ ſine cauſa delectus eſt ad notandam perpetuitatem. Cui & illud ſuffragatur, quòd Moſes in die quo narrat requieuiſſe Dominum ab operibus ſuis, finem deſcribendæ dierum ac noctium ſucceſſionis facit. Poteſt & altera probabilis afferri numeri notatio: quòd ſcilicet deſignarit Dominus nunquam abſolutum fore ſabbathum donec ventum ad vltimum diem fuerit. Noſtram enim in illo beatam quietem hîc inchoamus, in ea nouos quotidie progreſſus facimus: ſed quia aſſidua eſt adhuc cum carne militia, non prius conſummabitur quàm implebitur illud Iſaiæ de cõtinuanda neomenia cum neomenia, ſabbatho cum ſabbatho, nempe quum erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo poſſit Dominus per diem ſeptimum populo ſuo delineaſſe futuram ſui ſabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti ſabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aſpiraret. *Iſa. 66.23. 1. Cor. 15.28.*

31 Siquis hanc numeri obſeruationem ceu nimis argutam faſtidiat, nihil impedio quominus ſimplicius accipiat: Dominum certum diem ordinaſſe: quo ad meditandam ſpiritualis quietis aſſiduitatem populus ſub Legis pædagogia exerceretur. Septimum aſſignaſſe, vel quia ſufficere prouidebat, vel vt propoſita exempli ſui ſimilitudine, melius populum extimularet: vel certè admoneret non alio ſpectare ſabbathum, niſi vt ſuo Creatori cõformis redderetur. Parum enim intereſt: modò myſterium, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua noſtrorum operum quiete. Ad quod contemplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ, ne carnali ceſſatione defunctos ſe putarent. Præter allegatos iam locos ſic habes apud Iſaiam, Si auerteris à ſabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem tuam in die ſancto meo, & vocaueris ſabbathum delicatum & ſanctum Domini glorioſi: & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris ſermonem: tunc delectaberis ſuper Domino, &c. *Iſa. 58.13.*

Partem hanc ſabbathi, quũ eſſet ceremonialis, abolitã fuiſſe Chriſti aduentu.

*Cęterum non dubium quin Domini Chriſti aduẽtu, quod ceremoniale hîc erat, abolitum fuerit. Ipſe enim veritas eſt, cuius pręſentia figuræ omnes euaneſcunt: corpus cuius aſpectu, vmbræ relinquuntur. Ipſe, inquam, verum ſabbathi complementum. Per baptiſmum illi conſepulti, in conſortium mortis eius inſiti ſumus, vt reſurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ideò ſabbathum vmbram fuiſſe rei futurę alibi ſcribit Apoſtolus: corpus extare in Chriſto, hoc eſt, ſolidam veritatis ſubſtantiam, quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die cõtenta eſt, ſed toto vitæ noſtræ curſu, donec penitus nobiſmetipſis mortui, Dei vita impleamur. A Chriſtianis ergo abeſſe debet ſuperſtitioſa dierum obſeruatio. *Rom. 6.4. Coloſſ. 2.16, 17.*

32 Enim

Duæ poſteriores cauſæ ſabbathi, vt ſtati ſint dies celebrandis cõuentibus Eccleſiaſticis, & vt ſeruis detur à labore remiſſio, omnib⁹ ſeculis conueniunt.

32 Enimverò quoniam duæ poſteriores cauſæ veteribus vmbris annumerari non debent, ſed ſeculis omnibus peræquè conueniunt: abrogato ſabbatho, inter nos tamen etiamnum locum iſtud habet, vt ſtatis diebus ad audiendum verbum, ad myſtici panis fractionem, ad publicas orationes conueniamus: deinde vt ſeruis & operariis ſua detur à labore remiſſio. Vtranque in ſabbathi præceptione curæ fuiſſe Domino, procul dubiò eſt. Prior abundè teſtimonij, vel in ſolo Iudæorum vſu, habet. Secundam ſignauit Moſes in Deuteronomio, his verbis, Vt requieſcat ſeruus tuus & ancilla tua, ſicut & tu: memento quòd & ipſe ſeruieris in Ægypto. *Deut.5.14.* Item in Exodo, Vt requieſcat bos & aſinus tuus: & reſpiret filius ancillæ tuæ. *Exod.23.12.* Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Eccleſiaſtici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum neceſſitas, ipſa vitæ experientia, nota ſatis eſt. Niſi ſtati ſint, & ſuos habeant conſtitutos dies, quomodo haberi poſſunt? Omnia decenter & ordine gerenda inter nos ſunt ex Apoſtoli ſententia. *1.Cor.14.40.* Tantum verò abeſt quin decorum & ordo, niſi iſta politia & moderatione conſeruari poſſit, vt præſentiſſima impendeat Eccleſiæ perturbatio & ruina ſi diſſoluatur. Quòd ſi eadem nobis neceſſitas incumbit, cuius in ſubſidium Iudæis Dominus ſabbathum cõſtituerat, nemo cauſetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentiſſimus & indulgentiſſimus Pater noſter, noſtræ, nõ minùs quàm Iudæorum neceſſitati proſpicere. Cur non quotidie, inquies, potiùs conuenimus, vt ita tollatur dierum diſcretio? vtinam illud quidem daretur: & ſanè digna erat ſpiritualis ſapientia, cui quotidie decideretur particula aliqua temporis. Sed ſi à multorum infirmitate obtineri non poteſt vt quotidiani conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impoſitam?

De diei Dominici obſeruatione.

33 Paulò hîc cogor eſſe longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti ſpiritus: Plebem Chriſtianam quiritantur in Iudaiſmo foueri, quia retinet aliquam dierũ obſeruationem. Ego autem reſpondeo, citra Iudaiſmum dies iſtos à nobis obſeruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniã arctiſſima religione celebramus, qua putemus myſterium ſpirituale figurari: ſed ſuſcipimus vt remedium retinendo in eccleſia ordini neceſſarium. Atqui Paulus docet, non eſſe in eius obſeruatione iudicandos Chriſtianos: quia ſit vmbra rei futuræ. *Coloſ.2.16.* Ideo timet ne inter Galatas fruſtra laborarit, quòd adhuc dies obſeruarent. *Galat.4.10.11.* Et ad Romanos aſſerit ſuperſtitioſum eſſe ſiquis iudicat inter diem & diem. *Rom.14.5.* At quis præter iſtos duntaxat furioſos, non videat de qua obſeruatione intelligat Apoſtolus? Non enim in finem iſtum politicum & Eccleſiaſticum ordinem reſpiciebãt: ſed quum, tanquam rerum ſpiritualium vmbras retinerent, tantundem obſcurabant Chriſti gloriam & Euangelij lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd eſſent à ſacris ſtudiis & meditationibus auocamenta: ſed religione quadam, quòd feriando, myſteria olim commendata recolere ſe ſomniabant. In hanc, inquam, præpoſteram dierum diſcretionem inuehitur Apoſtolus: non in legitimum delectum, qui ſocietatis Chriſtianæ paci ſeruiat. Siquidem in Eccleſiis ab eo inſtitutis ſabbathum in hunc vſum retinebatur. Illum enim diem præſcribit Corinthiis, quo ſymbola ad ſubleuandos Hieroſolymitanos fratres colligantur. *1.Cor.16.2.* Si timetur ſuperſtitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nunc habent Chriſtiani) diebus. Nam quod ad euertendam ſuperſtitionem expediebat, ſublatus eſt Iudæis religioſus dies: quod decoro, ordini, paci, in Eccleſia retinendis neceſſarium erat, alter in eum vſum deſtinatus eſt.

34 Quanquam non ſine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum ſabbathi ſubrogarunt. Nam quum veræ illius quietis, quam vetus ſabbathum adumbrabat, in reſurrectione Domini finis ſit ac complementum, ipſo die, qui vmbris finem attulit, admonentur Chriſtiani ne vmbratili ceremoniæ inhæreant. Neque ſic tamen ſeptenarium numerum moror, vt eius ſeruituti Eccleſiam aſtringam: neque enim Eccleſias damnauero, quæ alios conuentibus ſuis ſolennes dies habeant, modò à ſuperſtitione abſint. Quod erit ſi ad ſolam obſeruationem diſciplinæ & ordinis bene compoſiti referantur. Summa ſit: vt ſub figura Iudæis tradebatur veritas, ita nobis ſine vmbris commendatur: primum, vt perpetuum tota vita ſabbathiſmum meditemur à noſtris operibus, quò Dominus in nobis per ſuum Spiritum operetur: deinde vt pia operum Dei recognitione priuatim ſe quiſque, quoties vacat, diligenter exerceat: tum etiam, vt omnes ſimul legitimum Eccleſiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad ſacramentorum adminiſtrationem, ad publicas orationes conſtitutum, obſeruemus: tertiò ne nobis ſubditos inhumaniter premamus. Ita euaneſcũt nugæ pſeudoprophetarum qui Iudaica opinione populum ſuperioribus ſeculis imbuerunt, nihil aliud afferentes niſi abrogatum eſſe quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocãt ſua lingua diei ſeptimæ taxationẽ) remanere autem quod morale eſt, nempe vnius diei obſeruationem in hebdomade. Atqui id nihil aliud eſt quàm in Iudæorum cõtumeliam diem mutare, diei ſanctitatem animo eandem retinere: ſiquidem manet nobis etiamnum par myſterij in diebus ſignificatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et ſanè videmus quid tali doctrina profecerint: qui enim eorum cõſtitutionibus hærent, craſſa carnaliq́ue ſabbathiſmi ſuperſtitione Iudæos ter ſuperant: vt nihilominus hodie ipſis conueniant obiurgationes quæ apud Iſaiam leguntur, quàm iis quos ſua ætate Propheta increpabat. Cæterùm generalis doctrina præcipuè tenenda eſt: ne religio inter nos vel concidat vel langueſcat, diligenter colendos eſſe ſacros cœtus, & externis ſubſidiis quæ ad fouendum Dei cultum valeant operam dandam eſſe.

De vitanda ſuperſtitione in obſeruatione diei Dominici.

De hac libertate vide Socratẽ hiſt. tri. lib. 9. cap. 38.

Iſa. 1. 13. & 58. 13

PRAECEPTVM QVINTVM.

35 Honora patrem tuum & matrem vt ſis longæuus ſuper terram quam Iehoua Deus tuus daturus eſt tibi.

Finis præcepti 5. & eius ſumma.

Finis eſt, Quoniam Domino Deo ſuæ diſpoſitionis conſeruatio cordi eſt, ordinatos ab ipſo eminentię gradus oportere nobis eſſe inuiolabiles. Summa igitur erit vt quos nobis præfecit Dominus, eos ſuſpiciamus, eóſque & honore & obedientia & gratitudine proſequamur. Vnde ſequitur interdictum, nequid eorum dignitati, vel contemptu, vel contumacia, vel ingratitudine derogemus. Sic enim latè patet vocabulum Honoris in Scriptura: vt quum dicit Apoſtolus, Preſbyteros qui bene præſunt, duplici honore dignos eſſe, nõ modò reuerentiam iis deberi intelligit, ſed quam miniſterium eorum remunerationem meretur. Quoniam autem hoc de ſubiectione præceptum cum humani ingenij prauitate valde pugnat (quod, vt eſt celſitudinis appetentia turgidum, ægrè ſe ſubijci ſuſtinet) quæ naturâ maximè amabilis eſt ac minimè inuidioſa ſuperioritas, in exemplar propoſita eſt: quia faciliùs animos noſtros emollire & inflectere ad ſubmiſſionis conſuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam ſubiectionem ab ea quæ facillima eſt toleratu, nos paulatim aſſue-

1. Tim. 5. 17.

Vocabulũ honoris quàm latè hic pateat: treſq́; eſſe eius partes, reuerentiã, obedientiã, & gratitudinem. Hic & ſect. 36.

aſſuefacit Dominus: quando eſt omnium eadem ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam, quatenus ad eam tuendam neceſſe eſt, ſuum cum illis nomen communicat. In vnum ipſum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, vt quoties vnum aliquem ex iis audimus, maieſtatis illius ſenſu animum noſtrum feriri oporteat. Quos ergo iſtorum facit partici pes, eos quadam fulgoris ſui ſcintilla illuſtrat, vt ſint pro ſuo quiſq; loco ſpectabiles. Ita qui nobis eſt pater, in eo diuinum aliquid reputare par eſt: quia diuinum titulum non ſine cauſa gerit. Qui princeps eſt, qui Dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem.

36 Quapropter ambiguum eſſe non debet quin hîc vniuerſalem regulam Dominus ſtatuat: nempe prout quenque nouimus eſſe nobis eius ordinatione præfectum, vt ipſum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus poſſumus officiis proſequamur. Nec intereſt dignine an indigni ſint quibus honor iſte deferatur: nam qualeſcunque ſint tandem, non tamen ſine Dei prouidentia hunc locum aſſequuti ſunt, cuius ratione ipſe Legiſlator eos honorari voluit. Nominatim tamen de parentum reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam ſuſtulerunt: ad quam natura ipſa quodammodo inſtituere nos debet. Monſtra enim ſunt, non homines, qui patriam poteſtatem contumelia vel peruicacia infringunt. Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognoſcunt quorum opera in eam peruenerint. Atque ex variis quidem Legis appendicibus apparet verũ eſſe quod annotauimus, tres eſſe honoris de quo hîc loquitur partes, reuerentiam, obedientiam, gratitudinem. Primam Dominus ſancit dum interfici præcipit qui maledixerit patri aut matri: quandoquidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduerſus immorigeros & rebelles pœnam mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Christus Matth. 15, ex præcepto Dei eſſe vt benefaciamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur.

Exod.21.17. Leuit.20.9. Prou.20.20. Deut.21.18. Matth.15.4. Epheſ.6.1.

37 Subnectitur promiſſio, commendationis vice, quæ magis admoneat quàm grata Deo ſit quæ hîc nobis imperatur ſubmiſſio. Iſtum enim aculeum excitando torpori noſtro admouet Paulus, quum dicit mandatum hoc eſſe primum cum promiſſione. Siquidem quæ in prima tabula præceſſit, non ſpecialis & propria vnius mandati fuit, ſed ad Legem vniuerſam extendebatur. Porrò ſic accipienda hæc eſt. Peculiariter Iſraëlitis loquebatur Dominus de terra quam illis promiſerat in hæreditatẽ. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ poſſeſſio, non miremur ſi Dominus teſtari voluerit ſuam gratiam, vitæ longitudinem largiendo: per quam fiebat vt diuturnus caperetur ſui beneficij fructus. Senſus ergo eſt, Honora patrem & matrem, quò per longum vitæ ſpatium frui tibi diu liceat ea terræ poſſeſſione quæ tibi futura eſt in gratiæ meæ teſtimonium. Cæterùm, quia tota terra fidelibus benedicta eſt, præſentem vitam inter Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos ſimiliter ſpectat iſtæc promiſſio, quatenus ſcilicet diuinæ beneuolentiæ documentũ nobis eſt pręſentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut promiſſa fuit Iudæis, quaſi beatitudinem in ſe contineret: ſed quia ſymbolum piis eſſe ſolet diuinæ indulgentiæ. Quare ſi contingat ante maturam ætatem obſequentem parentibus filium è vita abripi (quod non rarò cernitur) nihilo minus in ſuæ promiſſionis complemento conſtanter Dominus perſeuerat, quàm ſi eum centum terrę iugeribus muneretur cui vnũ modò pollicitus erat. Totum in hoc ſitum eſt vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio eſt: benedictionem verò eſſe quatenus diuinę gratię eſt documentum: quam

Promiſsio adiecta 5. præcepto, de vitę præſentis duratione, & quaten⁹ ad nos hodie ſpectet. Epheſ.6.2.

ipſe per mortem infinito vberius & ſolidius ſeruis ſuis teſtificatur & re ipſa demonſtrat.

Quomodo Deus, & quam varijs modis vindictã in immorigeros parentibus filios exerceat.

38 Adhæc, dum præſentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parentes qua decet obſeruatione coluerint: ſimul innuit, omnibus immorigeris ac inobſequẽtibus certiſſimam imminere maledictionem, cui ne deſit executio, eos per Legem ſuam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac ſupplicium de ipſis ſumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipſe vltionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominũ genere vel in præliis vel in rixis cadat: alij inſolitis modis affliguntur: omnes propè comminationem hanc non eſſe vanam argumento ſunt. Quòd ſiqui euadunt ad vltimam ſenectutem: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm miſerè languent, & maioribus in poſterum pœnis reſeruantur, multum abeſt quin benedictionis piis filiis promiſſę fiant participes. Sed iſtud etiam obiter annotandũ, quòd illis obedire nonniſi in Domino iubemur: neque id obſcurum eſt ex iacto prius fundamento: præſident enim eo loco in quem euexit eos Dominus, communicata cum ipſis honoris ſui portione. Quæ ergo ſubmiſſio illis exhibetur, ad ſuſpiciendum ſummum illum Patrem gradus eſſe debet. Quare ſi in Legis tranſgreſſionem nos inſtigant, meritò tum non parentes nobis habendi ſunt, ſed extranei, qui nos à veri Patris obedientia ſubducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerſo ſuperiorum genere habendum. Indignum enim & abſonum eſt vt ad deprimendam Dei celſitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

Parẽtibus, & aliis non deberi obedientiam, niſi ſalua Dei Lege.

Epheſ. 6. 1.

PRAECEPTVM SEXTVM.

Non occides.

Expoſitio ſexti præcepti, quo non tantũ cædes, vel odiũ proximi interdicitur, ſed conſeruatio vitæ illius nobis cõmendatur.

39 Finis præcepti eſt: Quoniam hominũ genus vnitate quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere eſſe commendatam. In ſumma ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus læditur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, ſiquid in opera noſtra ad tuendam proximorum vitam ſubſidij eſt, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: ſiquo in diſcrimine ſunt, pręberе manum auxiliarem. Si Deũ Legiſlatorem ſic loqui recordaris, ſimul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes ſpeculatur, iiſque præcipuè immoratur, ad veram iuſtitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur interior affectus conſeruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, ſed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an iraſci aduerſus fratrem poſſis quin noxæ libidine ardeas. Si non iraſci, ergo nec odiſſe: quando odium nihil aliud eſt quàm ira inueterata. Diſſimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium eſt, illic eſt maleficus affectus. Si tergiuerſari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum eſt, homicidã eſſe qui fratrem in corde ſuo oderit: ore Domini Chriſti pronuntiatũ eſt reum eſſe iudicio qui fratri ſuo iraſcitur: reum eſſe concilio qui dixerit racha: reum eſſe gehennæ ignis qui dixerit fatue.

1 Iohan. 3. 15.
Matt. 5. 22.

Ratio ſexti præcepti, quia homo & caro noſtra eſt & imago Dei.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc præceptum: quia & imago Dei eſt homo, & caro noſtra. Quare, niſi imaginem Dei violare libeat, ſacroſanctũ habere illum: niſi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quę à redemptione &

ne & Chriſti gratia ducenda eſt exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine conſiderari Dominus voluit, quæ nos ad conſeruationem eius inducerent: vt & ſuam imaginem in ipſo impreſſam reuereamur, & carnem noſtram amplexemur. Non ergo euaſit homicidij crimen qui à ſanguinis effuſione ſibi temperarit. Siquid opere perpetras, ſi conatu machinaris, ſi voto & conſilio concipis quod alterius ſaluti ſit aduerſum, homicidij reus teneris. Niſi rurſum illam pro facultate & opportunitate tueri ſtudes, ea quoque immanitate Legē præuaricaris. Quòd ſi tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum ſtudij & operæ ſaluti animæ debeatur quæ in immenſum coram Domino præcellit.

PRAECEPTVM SEPTIMVM.

Non mœchaberis.

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, faceſſere à nobis omnem immūditiem oportere. Summa igitur erit, vt nequa ſpurcitia, aut libidinoſa intemperie carnis inquinemur. Cui reſpondet affirmatiuum præceptum, vt caſtè & continenter omnes vitæ noſtræ partes moderemur. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius fœditate (quæ craſſior eſt & palpabilior, quatenus ſcilicet corpori etiam maculā inurit) in libidinis cuiuſuis abominationem nos adducat. Quoniam hac lege conditus eſt homo vt ſolitariam vitam non agat, ſed adiuncto ſibi ſubſidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc neceſſitatem magis addictus eſt: quantum ſatis erat, Dominus opitulatus eſt nobis in hac parte dum coniugium inſtituit, cuius ſocietatem ſua authoritate initam, ſua quoque benedictione ſanctificauit. Vnde conſtat & aliam quamlibet, extra coniugium, ſocietatem, coram ipſo maledictam eſſe: & illam ipſam coniugalem in neceſſitatis remedium eſſe ordinatam, ne in effrænem libidinem proruamus. Ne ergo nobis blādiamur, dum audimus non poſſe virum cum muliere, ſine Dei maledictione, extra coniugium copulari.

Expoſitio ſeptimi præcepti, quo ſcortationem Deus prohibet, pudicitiā & puritatē requirit: quā & animo, & oculis, & corporis cultu, & lingua, & moderato cibi potuſq; vſu fouere & conſeruare debem⁹, vt eſt in fine ſect. 4.

42 Iam quum per naturæ conditionem & accenſa poſt lapſum libidine, mulieris conſortio bis obnoxij ſimus, niſi quos ſingulari gratia Deus inde exemit: videant ſinguli quid ſibi datum ſit. Virginitas, fateor, virtus eſt non contemnenda: ſed quoniam aliis negata eſt, aliis nonniſi ad tempus conceſſa, qui ab incontinentia vexantur, & ſuperiores in certamine eſſe nequeunt, ad matrimonij ſubſidiū ſe conferant, vt ita in ſuæ vocationis gradu caſtitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, ſi non propoſito conceſſoque remedio intemperantiæ ſuæ ſuccurrant, cum Deo pugnant, ac reſiſtunt eius ordinationi. Neque mihi quiſpiam obſtrepat (quod multi hodie faciunt) Dei ſe auxilio adiutum, omnia poſſe. Dei enim auxilium nonniſi iis adeſt qui in viis ſuis ambulant: hoc eſt in ſua vocatione, à qua ſe omnes ſubducunt, qui præteritis Dei ſubſidiis, neceſſitates ſuas ſuperare eluctaríque inani temeritate contendunt. Cōtinentiam ſingulare eſſe Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiſcuè, nec in vniuerſum corpori Eccleſiæ, ſed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primùm enim certum hominum genus facit, quod ſe caſtrauerit propter regnum cœlorum, hoc eſt, vt ſolutius ac liberius vacare regni cœleſtis negotiis liceat. At ne talem caſtrationem eſſe in hominis ſuam poteſtate quis putet, paulò antè oſtenderat non omnes eſſe capaces, ſed quibus peculiariter è cœlo datum ſit: vnde concludit, Qui poteſt capere capiat. Aſſerit etiamnum apertius Paulus, dum

Cōtinentiam ſingulare eſſe Dei donū, quod non omnibus, ſed quibuſdā dat, idq; nonnunquam ad tempus. Quibus non eſt conceſſum, illi omnino ad cōiugiū (quod eſt in neceſſitatis humanæ remedium à Deo ſancitum, vt & habes ſect. 41.) confugiant. Hic & ſect. 43.

Pſal 91.1, & 14.

Matt 19.12.

1. Cor. 7.7.

fide perſoluat. Hac ratione populus omnes ſibi præfectos in honore habeat, eorum dominationem æquo animo ferat, legibus & iuſſis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre poſſit. Rurſum illi plebis ſuæ curam ſuſtineant, publicam pacem conſeruent, bonis ſint præſidio, malos coerceant: ſic omnia adminiſtrent quaſi ſupremo iudici Deo functionis ſuæ rationem reddituri. Eccleſiarum miniſtri fideliter verbi miniſterio incumbant, nec ſalutis doctrinam adulterent: ſed puram & ſyncęram populo Dei tradant. Nec doctrina ſolùm, ſed vitæ exemplo inſtituant: pręſint denique, vt boni paſtores ouibus. Populus viciſſim eos pro nuntiis & Apoſtolis Dei ſuſcipiat, eum iis honorem reddat quo ſummus Magiſter eos dignatus eſt: quæ eorum vitæ neceſſaria ſunt præbeat. Parentes liberos, vt ſibi à Deo commiſſos, alendos, regendos, docendos ſuſcipiãt: nec ſæuitia eorum animos exaſperent, & à ſe auertant: ſed lenitate ac indulgentia quæ ſuam perſonam deceat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & ſuam illis obſeruantiam à liberis deberi ante dictum eſt. Iuniores ſenilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilem eſſe Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem ſua prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerum vſu moderentur, non aſperis clamoſiſque inſectationibus eos inceſſentes, ſed temperantes comitate ac facilitate ſeueritatem. Serui ſe ad obſequium ſedulos & morigeros dominis præſtent: neque id ad oculum, ſed ex animo, tanquam Deo ipſi ſeruientes. Heri quoque non moroſos ſe & intractabiles erga ſeruos gerant, non aſperitate nimia diuexent: non contumelioſè accipiant: ſed potiùs agnoſcant ſibi fratres eſſe, ſuóſque ſub cœleſti Domino conſeruos, quos mutuò amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quiſque reputet quid in ſuo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet ſoluat. Ad hæc, referenda ſemper mens ad Legiſlatorem: vt animis, perinde ac manibus, regulam hanc nouerimus conſtitui: quò aliorum commodis atque vtilitatibus & tuendis & promouendis ſtudeant.

PRAECEPTVM NONVM.

Non eris aduerſus proximum tuum teſtis mendax.

Expoſitio præcepti noni: quo falſitatē Dominus coercet, qua vel mendacio vel obtrectãdi libidine, alicuius nomē lædimus, aut cõmodis detrahimus.

Exod. 23. 1.
Leuit. 19. 16.

47 Finis eius: Quoniam mendacium Deus (qui veritas eſt) execratur, veritatem ſine fuco eſſe inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calumniis falſiſque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mẽdacio in ſuis fortunis grauemus: denique ne maledicentiæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdicto cohæret imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in aſſerenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum ſuarũ integritatem. Senſum mandati ſui videtur exponere voluiſſe Dominus Exod. 23, his verbis, Non ſuſcipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falſum teſtimonium. Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modo parte à mendacio nos reuocat, ne ſimus criminatores ac ſuſurrones in populo: ſed ne quis decipiat fratrem ſuum, vtrunque enim diſtinctis mandatis cauet. Sanè dubium non eſt quin, vt præcedentibus mandatis cohibuit ſæuitiam, impudicitiã, auaritiam, ita hîc falſitatem coerceat: cuius duo ſunt membra, quæ prius notauimus. Aut enim malignitate & obtrectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mentiendo, interdum etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem intereſt, ſolenne & iudiciarium teſtimonium hîc nominari

minari putes, an vulgare, quod in priuatis ſermonibus fertur. Semper enim eo recurrendum eſt, ex ſingulis vitiorum generibus ſpeciem vnam paradigmatis loco proponi, ad quam cæteræ referantur: eam autem potiſſimum deligi, in qua vitij turpitudo maximè emineat. Quanquam generalius extendere conuenit ad calumnias & ſiniſtras obtrectationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forenſis teſtimonij falſitas nunquam periurio caret. Periurijs autem, *quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio ſatis eſt obuiatum. Proinde legitima præcepti obſeruatio eſt, vt lingua in aſſerenda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum vtilitatibus ſeruiat. Æquitas pluſquam manifeſta eſt. Nam ſi quibuſlibet theſauris pretioſius eſt nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quàm fortunis ſpoliatur homo. In diripienda autem eius ſubſtantia, non minus interdum falſo teſtimonio, quàm manuum rapacitate proficitur.

Vide ſupra ſect. 22. in fine.

48 Et tamen mirum eſt quàm ſupina ſecuritate paſſim in hac re peccetur, vt rariſſimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborẽt: adeò venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam eſſe excuſationem ſi ſæpenumero non mentimur. Nam qui prohibet mẽdacio fratris nomen deturpari, vult etiam illibatum conſeruari, quantum per veritatem licet. Siquidem vtcunque illi aduerſus mendacium tãtùm caueat: eo ipſo tamen innuit, ſibi eſſe commendatum. Atqui id nobis ſufficere debet ad famam proximo ſaluam cuſtodiendam, Deo eam curæ eſſe. Quare damnatur proculdubio in vniuerſum maledicentia. Porrò maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ fit caſtigandi ſtudio: nõ accuſationem aut iudiciariam denũciationem, qua remedium malo quæritur: non publicam reprehenſionem, quæ ad incutiendum cęteris peccatoribus terrorem tendit: non manifeſtationem apud eos quorum ſalutis intereſt præmonitos fuiſſe, ne ignorantia periclitentur: ſed odioſam criminationem quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia naſcitur. Quin huc quoque extenditur mandatum iſtud, ne ſcurrilem vrbanitatẽ affectemus, & amaris lædoriis intinctam, quibus aliorum vitia, ſub imagine luſus, mordaciter perſtringantur, qualiter ſolent nonnulli qui facetiarum laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiuſmodi procacitate non leuiter interdum fratres ſugillantur. Nunc ſi ad Legiſlatorem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quàm linguæ, pro ſuo iure dominari: ſuccurret certè & audiendarum obtrectationum auiditatem, & importunam ad ſiniſtra iudicia propenſionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim eſt ſiquis putet Deum odiſſe maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis in animo, non improbare. Quare ſi verus eſt timor atq; amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris ſalibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis ſuſpicionibus temere mẽtem permittamus: ſed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua ſaluum illis ſuum honorem candidè ſeruemus.

Multa cõtra 8. præceptum à nobis peccari, etiamſi nõ mẽtimur.

Prudenter diſtinguendã maledicentiam, quæ dãnatur 8. præcepto, à iudiciaria denunciatione, obiurgatiõe quę fit caſtigãdi ſtudio & ſimilibus.

PRAECEPTVM DECIMVM.

49 Non concupiſces domum proximi tui, &c.

Finis eſt: Quoniam totam animam dilectionis affectu poſſideri vult Deus, omnem aduerſam charitati cupiditatem ex animis excutiendam.

Expoſitio 10. pręcepti, quo nõ tantum

Conſilium omne nocendi proximo (vt ſuperioribus præceptis) prohibetur, ſed concupiſcentia ſiue cupiditas omnis aduerſa charitati. Vide & ſect. 58.

Differentia inter concupiſcentiã & conſiliũ. Vide & cap. 2. in fine ſect. 24.

Summa igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepat, quæ noxia & in alterius detrimentum vergente concupiſcentia, animos noſtros cômoueat. Cui reſpondet ex aduerſo præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate ſit coniunctum. Sed hìc magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè ſuperius à nobis dictũ eſt, ſub ſcortationis & furti vocabulis, ſcortandi libidinem, & nocendi, fallendíque conſilium cohiberi: ſuperuacuum fuiſſe videri queat, vt nobis poſtea ſeorſum alienorũ bonorum concupiſcentia interdiceretur. Sed nobis facilè nodum iſtum expediet diſtinctio inter conſilium & concupiſcentiam. Conſiliũ enim, qualiter de eo in ſuperioribus præceptis loquuti ſumus, eſt deliberata voluntatis conſenſio, vbi animum libido ſubiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationem & aſſenſionem eſſe poteſt, quum animus vanis peruerſiſque obiectis pungitur modò, & titillatur. Quemadmodum ergo volũtatibus, ſtudiis, operibus, charitatis regulam præeſſe hactenus Dominus iuſſit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne ſint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorſum extimulent. Quemadmodum animum inflecti atque induci in iram, odium, ſcortationem, rapinam, mendacium vetuit, ita nunc prohibet inſtigari.

Meritò tantum ardorem dilectionis tantámq; rectitudinem Deum à nobis exigere.

50 Neque verò ſine cauſa tantam rectitudinem exigit. Nam quis æquum eſſe neget, omnes animæ potentias charitate occupari? Si qua autem à charitatis ſcopo aberret, quis morboſam eſſe inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum ſubeant cupiditates fratri tuo damnoſæ, niſi quòd neglecto illo, tibi vni ſtudes? Si enim charitate totus eſſet imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate eſſe oportet, quatenus cõcupiſcentiam recipit. Obiiciet quiſpiam, non tamen conſentaneum eſſe vt phantaſiæ, quæ temere volutantur in mente, & tandem euaneſcunt, pro cõcupiſcentiis, quarum ſedes in corde eſt, damnentur. Reſpondeo, hìc quæſtionem eſſe de eius generis phantaſiis quæ dum mentibus obuerſantur, ſimul animum cupiditate mordent ac feriunt: quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum ſaliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiſcentiæ tricis vult impediri. Animum mirificè compoſitum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi prímùm viam aperuit Auguſtinus, ne graui ſuffragio deſtitui eam putes. Etſi autem qualibet praua cupiditate interdicere conſilium Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum propoſuit quæ falſa delectationis imagine nos vt plurimum capiunt: nequid cupiditati prorſus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potiſſimum inſanit & exultat. En ſecunda Legis tabula, in qua ſatis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius conſideratione pendet tota charitatis ratio Quare fruſtra inculcaueris quæcunque in hac tabula docentur officia, niſi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, ſubnitatur. Qui duo pręcepta quærunt in concupiſcentiæ prohibitione, peruerſa ſectione quod vnum erat lacerare, prudẽs lector me tacente iudicabit. Nec obſtat quòd ſecundò repetitur verbum Non concupiſces: quia vbi domum poſuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiẽs: vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendũ eſſe, ac Deum in ſumma præcipere, vt quod poſſidet quiſque, maneat ſaluum & intactum non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, ſed à minima etiam cupiditate quæ animos ſolicitet.

Vrgeri non docere argumenta tatum

51 Quorſum verò ſpectet Lex vniuerſa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iuſtitiæ complemẽtum: vt hominis vitam ad diuinę puritatis

ritatis exemplar formet. Ita enim ſuum ingenium Deus illic delineauit, vt ſi quis factis quicquid illic præcipitur repræſentet, imaginem Dei quodammodo ſit in vita expreſſurus. Quamobrem Moſes, quum ſummam illius reducere Iſraëlitis in memoriam vellet, Et nunc Iſraël (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, niſi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius: diligas eum, ac ſeruias ei in toto corde, & in tota anima, cuſtodiáſq; mandata eius? Nec ceſſabat eadem occinere illis quoties indicandus erat Legis ſcopus. Huc ita reſpicit Legis doctrina, vt hominem vitæ ſanctitate cum Deo ſuo coniungat, & (quemadmodũ alibi Moſes loquitur) cohærere faciat. Porrò eius ſanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus ſita eſt, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximum, ſicut noſipſos. Ac primum quidem eſt vt Dei dilectione anima noſtra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltrò fluet proximi dilectio. Quod oſtendit Apoſtolus, dum ſcribit finem præcepti eſſe charitatem ex conſcientia pura, & fide non ſimulata. Vides, tanquam in capite collocari conſcientiam, & fidem non ſimulatam: hoc eſt, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo ſi quis autumat rudimenta quædam & primordia iuſtitiæ duntaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, non etiã dirigantur ad rectam bonorum operum metam: quando vltra illã Moſis & hanc Pauli ſententiam, ad supremã perfectionem nihil deſiderare queas. Quò enim quæſo, procedere volet, qui iſta inſtitutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad ſpiritualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad ſequendam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conſcientiæ ſynceram fidem & dilectionem eruditur? Vnde cõfirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis veſtigat & reperit. Qui enim arida ieiunáque tantum elementa ſectãtur, acſi dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teſte Apoſtolo, nequaquam tenent.

quædã, & primordia iuſtitiæ, ſed verum eius cõplementum, expreſſionem imaginis Dei, & ſanctitatis pfectionem: quæ tota comprehenditur duob⁹ capitibus, dilectione ſcilicet Dei & proximi.

*Deut.*10.12.
*Deu.*6.5, & 11.15.
1.*Tim.*1.5.

52 Enimuerò quia in commemoranda Legis ſumma interdũ Chriſtus & Apoſtoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verba ad vtranque tabulam trahere volunt. Vocat Chriſtus apud Mattheum præcipua Legis, miſericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non eſt ambiguum quin veritatem erga homines deſignet. Atqui, vt ſententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: fruſtra certè: nam Chriſtus de his operibus diſſerit quibus homo ſe iuſtum approbare debet. Hanc rationem ſi obſeruemus, deſinemus etiam mirari cur alibi roganti adoleſcenti quæ ſint mandata quorum obſeruatione ad vitam ingredimur, hæc ſola reſpondeat: Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximũ tuum ſicut teipſum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ aſſiduè incumbebant: at opera charitatis talia ſunt vt ſolidam iuſtitiam per ea teſtemur. Hoc verò ita paſſim occurrit in Prophetis, vt lectori mediocriter exercitato familiare eſſe debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitentiam, omiſſa priore tabula, fidem, iudiciũ, miſericordiam & æquitatem vrgent. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, ſed eius ſeriam probationem à ſignis exigunt. Hoc quidem notum eſt, vbi de Legis obſeruatione diſſerunt, plerunque inſiſtere in ſecunda tabula: quia illic maximè perſpicitur iuſtitiæ & integritatis ſtudium. Neque opus eſt recenſere locos: quia per ſe quiſque facilè animaduertet quod dico.

*Matt.*23.24.

*Hic & ſect.*53.*habes, Chriſtũ & Apoſtolos in cõmemorãda Legis ſumma prætermittere interdum priorem tabulam: non quod pluris ſit ad iuſtitiæ ſummã, cum hominibus innocẽter viuere quam pietate Deum honorare: ſed quia non ficta charitas veræ pietatis eſt approbatio.*

*Matt.*17.18.

53 Ergóne, inquies, pluris eſt ad iuſtitiæ ſummam, cum hominibus

innocenter viuere, quàm pietate Deum honorare? Minimè: ſed quia nõ temere quis charitatem per omnia cuſtodit, niſi Deum ſerio timeat: inde quoque pietatis approbatio ſumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad ſeipſum poſſe *Pſal 16.2.* (quod & per Prophetam teſtatur) non ſibi officia noſtra depoſcit, ſed er- *Epheſ. 3.9.* ga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque non ſine cauſa Apoſto- *Coloſ. 3.14.* lus totam ſanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipſam alibi abſurdè vocat Legis complementum: addens, Legem perfeciſſe qui dili- *Rom. 13.8.* git proximum. Item, Totam Legem vno verbo cõprehendi. Dilige pro- *Galat. 5.14.* ximum ſicut teipſum. Nõ enim aliud docet quàm Chriſtus ipſe, dum ait, *Matt. 7.12.* Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, eadem facite illis: hoc eſt enim Lex & Prophetæ. Certum eſt, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet, inferiori loco ſubſidere dilectionem: ſed intelligit Dominus, in Lege nobis tantum præſcribi iuris & æquitatis inter homines obſeruantiam, qua ad teſtandum pium eius timorem ſiquis in nobis eſt, exerceamur.

Contra Sophiſtas quoſdã oſtenditur charitatẽ eſſe amorem proximi, non noſtri ipſorum.

54 Hîc ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legíſque præſcriptum compoſitam fore vitam noſtram, quum fratribus omni ex parte fructuoſiſſima fuerit. In tota verò Lege ſyllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis ſtatuat quæ carnis ſuæ commodo facturus aut omiſſurus ſit. Et ſanè quando ita nati ſunt homines vt in amorẽ ſui plus iuſto toti proni ferantur, &, quantumuis à veritate excidant, eum ſemper retineant: nulla fuit opus Lege quę amorem illum ſpõte ſua im- *Vide Auguſtinum de Doct. Chriſt. lib. 1 cap. 23. & ſequẽtibus.* modicum magis inflammaret. Quo plane perſpicuum eſt, non noſtri ipſorum amorem, ſed Dei & proximi, obſeruationem mandatorum eſſe: optiméque ac ſanctiſſimè eum viuere qui quàm minimum fieri poteſt, ſibi viuit ac ſtudet: neminem verò eo peius nec iniquius viuere, qui ſibi duntaxat viuit ac ſtudet, ſuáque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propenſione nos in proximorum dilectionem agi oporteret, ad noſtri amorem (quia nullũ habebat vehementiorem aut validiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem penſitanda eſt vis locutionis, non enim (quod ſtolidè ſomniarunt ſophiſtæ quidam) priores partes τῇ φιλαυτίᾳ concedit, & ſecundas charitati aſſignat: ſed potius quem naturaliter amoris affectum trahimus ad nos ipſos, eum ad alios trãsfert. Vnde Apoſto- *1. Cor. 13.5.* lus aſſerit, charitatem non quęrere quæ ſua ſunt. Nec pili ęſtimanda eſt eorum ratio, Regulatum ſemper eſſe inferius ſua regula. Siquidem nõ regulam ſtatuit in amore noſtri Dominus, cui charitas erga alios ſubeſſet: ſed vbi naturali prauitate ſolebat amoris affectus in nobis reſidere, oſtẽdit aliò iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, ſollicitudine parati ſimus ad benefaciendum proximo quàm nobiſipſis.

Luc. 10.36.

Proximi vocabulo etiam alieniſſimũ quenque & inimicum comprehendi.

55 Iam ſub proximi vocabulo quum Chriſtus in parabola Samaritani demonſtrarit alieniſſimum quenque contineri, non eſt quòd dilectionis præceptum ad noſtras neceſſitudines limitemus. Non nego, vt quiſque eſt nobis coniunctiſſimus, ita officiis noſtris eſſe familiariùs adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio vt eò plura homines inter ſe officia communicent, quò arctioribus inter ſe aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniæ vinculis connectuntur. Atque id nulla Dei offenſione, cuius prouidentia huc quodammodo adigimur. Sed dico vniuerſum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu eſſe amplexandum: nullũ hîc eſſe diſcrimen Barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, non in ſeipſis conſiderandi ſunt: a quo intuitu dum deflectimus, non mirum eſt ſi multis erroribus implicamur. Quare ſi veram diligẽdi lineam tenere libet, non in hominem primùm

con-

conuertendi ſunt oculi, cuius aſpectus odium ſæpius quàm amorem exprimeret: ſed in Deum, qui amorem, quem ſibi deſerimus, ad vniuerſos homines diffundi iubet: vt ſit hoc perpetuum fundamentum, Qualiſcunque ſit homo, diligendum tamen eſſe, quia diligitur Deus.

56 Quapropter peſtilentiſſimæ vel ignorantiæ vel malitiæ fuit, quòd Scholaſtici ex præceptis de non appetenda vindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Chriſtianis tradebantur, conſilia fecerunt, quibus parere vel non parere liberum eſſet. Eorum autem neceſſariam obedientiam ad monachos relegarunt. qui vel hoc vno ſimplicibus Chriſtianis eſſent iuſtiores, quòd vltro ſe ſeruandis conſiliis obſtringerent. Et rationē aſſignant cur ea non recipiant pro legibus, quòd onerosa nimium & grauia videantur, Chriſtianis præſertim, qui ſunt ſub Lege gratiæ. Itáne Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? An tale in aliqua Legis pagina diſcrimen extat: ac non magis paſſim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis ſeueriſſimè exigant? Quale enim eſt iſtud, quòd eſurientem iubemur inimicum paſcere? eius boues & aſinos errantes in viam dirigere, aut oneri ſuccumbentes ſubleuare? Belluíſne in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipſum beneuolentia? Quid? annon æternum eſt verbum Domini, Mihi vindictam, & ego rependam? quod alibi quoque explicatius habetur, Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Dominum Legiſlatorem fuiſſe agnoſcant, non conſiliarium fuiſſe mentiantur.

Hic & sect. 57. damnantur ignorantia Scholaſtici, qui ex præceptis de nō appetenda vindicta & de diligēdis inimicis conſilia fecerūt, quorum neceſſariæ obſeruationi ſoli Monachi ſe aſtringerent.

Prou. 25. 21.

Exod. 23. 4.

Deut. 32. 35.

Leuit. 19. 18.

57 Et quid hæc, quaſo, ſibi volunt, quæ auſi ſunt inſulſo gloſſemate illudere? Diligite inimicos veſtros: benefacite iis qui oderunt vos: orate pro perſequentibus vos: benedicite iis qui vos execrantur: vt ſitis filij Patris veſtri qui eſt in cœlis. Quis non hîc cum Chryſoſtomo ratiocinetur, ex tam neceſſaria cauſa probe conſtare non eſſe exhortationes, ſed præceptiones? Quid nobis amplius reſtat, vbi expungimur è numero filiorum Dei? At ſecundùm eos filij Patris cœleſtis erunt ſoli monachi, ſoli Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Eccleſia? Eodem iure relegabitur ad Gentiles & publicanos. Dicit enim Chriſtus, Si amicis veſtris eſtis beneuoli, quam inde gratiam expectatis? annon Gentes & publicani idem faciunt? Bene verò nobiſcum agetur ſi Chriſtianorum titulus nobis relinquatur, cœleſtis regni adimatur hæreditas. Nec minus firmum eſt Auguſtini argumentum, Quum ſcortari, inquit ille, Dominus vetat, non inimici minus quàm amici vxorem attingere prohibet: quum furtum interdicit, nihil omnino furari permittit, ſiue ab amico, ſiue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, & Non ſcortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet ſub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Ergo aut falſum Legis interpretem fuiſſe Paulum oportet, aut neceſſariò hinc conficitur, diligendos quoque eſſe inimicos ex præcepto, quemadmodum amicos. Verè itaque ſe filios Satanæ eſſe produnt qui commune iugum filiorum Dei excutiunt adeò licentioſè. Dubites autem maioríne ſtupiditate an impudentia iſtud dogma euulgarint. Nemo enim veterum eſt qui non tanquam de re certa pronuntiet hæc eſſe mera præcepta. Ne Gregorij quidem ætate dubitatum de eo fuiſſe, ex ſecura eius aſſeueratione liquet: nam citra cōtrouerſiam pro præceptis habet. Et quàm ſtolidè ratiocinantur? Onus, inquiunt, eſſet nimis graue Chriſtianis. Quaſi verò grauius quicquā excogitari poſſit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ iſta Lege nihil nō facile haberi debeat, ſiue diligendus inimicus, ſiue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia certè

Matt. 5. 44.

Libro de cōpunctione cordis, & Ro. 7

Matt. 5. 46.

Lib. de doctr. Chr.

Rom. 13. 9.

Veteres Eccleſiæ doctores, adeóq; Gregorium ipſum ſenſiſſe, non pro conſilio propoſita, ſed pro precepto mandari, vt diligamus inimicos, &c.

noſtræ imbecillitati ardua ſunt & difficilia, vel ad minimum vſque Legis apicem. Dominus eſt in quo virtutem facimus: det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub lege gratiæ eſſe Chriſtianos, non eſt effrænate ſine lege vagari, ſed Chriſto inſitos eſſe, cuius gratia à Legis maledictione liberi ſint, & cuius Spiritu Legem habeant in cordibus inſcriptam. Hanc gratiam, Legem impropriè vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionem eam opponebat: iſti in nomine Legis de nihilo philoſophantur.

Hic & ſect. 59. contra peruerſam Sophiſtarum imaginationem de peccatis venialibus (quæ dicunt eſſe cupiditates ſine deliberato aſſenſu, & nō diu cordi inſidentes) oſtenditur, omne peccatū (ad leuiſſima vſq; cōcupiſcentiā) mortem mereri, & mortale eſſe, niſi in ſanctis, qui Dei miſericordia veniam conſequūtur. Vide & lib. 3. cap. 4. ſec. 28. vbi illud quoq; habes, nō eſſe hoc dogma Stoicū de peccatorū æqualitate.

Lib. 2. de Bapt. cōt. Donati. cap. 6.

58 Eiuſdem eſt rationis quòd peccatum veniale nuncuparunt, cùm occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduerſatur, tum directam vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, eſſe cupiditatem ſine deliberato aſſenſu, quę nō diu cordi inſideat. Ego autem ne ſubire quidé poſſe dico, niſi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Vetamur alienos habere deos. Quum mens diffidentiæ machinis perculſa, aliò circunſpectat, quum ſubita cupidine aliò trāsferendę ſuę beatitudinis inceſſitur: vnde iſti quamlibet euanidi motus, niſi quia eſt aliquid in anima vacuum ad recipiēdas eiuſmodi tentationes? Ac ne longiùs argumentū protrahatur, præceptum eſt de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima: niſi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amorem intenduntur, iam diſceſſum eſt à Legis obedientia: quia Deo non bene ſtabilitum in conſcientia noſtra thronum arguunt qui illic inſurgunt aduerſus regnum eius hoſtes, eiúſq; edicta interpellant. Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere demonſtratum eſt. Pupugit nos animi aliquod deſiderium? iam concupiſcentiæ rei tenemur, ac ſimul conſtituimur Legis tranſgreſſores: quia Dominus nón tantùm deliberare & machinari quod ſit in iacturam alterius vetat, ſed concupiſcentia etiam ſtimulari & æſtuare. Legis verò tranſgreſſioni maledictio Dei ſemper incumbit. Non eſt igitur quòd vel leuiſſimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æſtimandis peccatis, inquit Auguſtinus, non afferamus ſtateras doloſas, vbi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio noſtro, dicentes, hoc graue, hoc leue eſt: ſed afferamus ſtateram diuinam de Scripturis ſanctis, tanquam de theſauris Dominicis: & in illa quid ſit grauius appendamus: imò non appendamus, ſed à Domino appenſa recognoſcamus. Quid autem Scriptura? certè dum Paulus ſtipendium peccati, mortem vocat, ſibi putidam hanc diſtinctionem incognitam fuiſſe oſtendit. Quum plus iuſto procliues ad hypocriſin ſimus, fomentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conſcientias mulceret.

Matt. 5. 19.

59 Vtinam reputarent quid ſibi velit illud Chriſti dictum, Qui tranſgreſſus fuerit vnum ex mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, nullus habebitur in regno cœlorū. An ex eo numero non ſunt, dum Legis tranſgreſſionem ita extenuare audent acſi digna morte nō eſſet? Atqui oportuerat conſiderare, non ſimpliciter quid præcipiatur, ſed quiſnā ſit ille qui præcipit, quia in qualicunque mandatæ ab eo Legis tranſgreſſiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum eſt Dei maieſtatem vlla in re violari? Deinde ſi ſuam in Lege voluntatem expoſuit Deus, quicquid Legi contrarium eſt, illi diſplicet. An iram Dei ſic exarmatam fingent vt non mortis vindicta protinus conſequatur? Neque ipſe obſcurè pronuntiauit (ſi vocem eius exaudire in animum potius inducerent, quàm claram veritatem inſipidis ſuis argutationibus obturbare.) Anima, inquit, quæ peccauerit, ipſa morietur. Item quod nuper citaui, Stipendium peccati, mors. Iſti autem quod peccatum eſſe fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen non eſſe contendunt. Sed enim quia plus ſatis hactenus inſaniæ indulſerunt, diſcant ſaltem aliquando reſipiſce-

Ezech. 18. 20.
Rom. 6. 23.

re.

te. Quòd ſi delirare perſeuerant, illis valere iuſſis, habeant filij Dei, omne peccatum mortale eſſe: quia eſt aduerſus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram neceſſariò prouocat: quia eſt Legis præuaricatio, in quam edictum eſt ſine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia eſſe, non ex ſuapte natura, ſed quia ex Dei miſericordia veniam conſequuntur.

Chriſtum, quamuis ſub lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuiſſe. CAPVT IX.

QVIA nō fruſtra Deus iam olim per expiationes & ſacrificia voluit ſe Patrem teſtari, nec fruſtra populum electū ſibi conſecrauit: iam tunc haud dubiè in eadem imagine cognitus eſt in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Ideo Malachias, poſtquam Iudæos ad Legem Moſis iuſſit attendere, & in eius ſtudio perſeuerare (quia poſt eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denuntiat exoriturum eſſe ſolem iuſtitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere vt pios in expectatione venturi Chriſti contineat: eius tamen aduentu longè plus lucis ſperandum eſſe. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuiſſe ſciſcitatos & ſedulò inquiſiiſſe de ſalute quæ nunc per Euangelium patefacta eſt: & fuiſſe illis reuelatum quòd non ſibi vel ſuo ſeculo, ſed nobis miniſtrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur. Nō quòd inutilis fuerit veteri populo eorū doctrina, vel ipſis etiam nihil profuerit: ſed quia theſauro potiti non ſunt, quem nobis trāſmiſit Deus per eorum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua teſtificati ſunt: & quum eam modicè delibauerint, vberior nobis offertur eius fruitio. Ideo Chriſtus, qui ſe teſtimoniū à Moſe habere aſſerit, gratiæ tamen menſuram qua Iudæos ſuperamus extollit. Nam diſcipulos alloquens, Beati, inquit, oculi qui vident quæ videtis: & beatæ aures quę audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetę hoc optarunt, nec adepti ſunt. Hæc non parua eſt reuelationis Euangelicę cōmendatio, quòd ſanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui ſententiæ minimè repugnat alter locus: vbi dicitur Abrahā vidiſſe diem Chriſti, & gaudio exultaſſe. Quia etſi obſcurior fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene ſperandi certitudinem defuit: vnde lętitia illa quæ ſanctum Patriarcham ad mortem vſque comitata eſt. Neque vox illa Iohannis Baptiſtę, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus qui eſt in ſinu Patris enarrauit nobis, pios qui antè mortui fuerāt, excludit à ſocietate intelligentiæ & lucis quæ refulget in Chriſti perſona: ſed illorum ſortem cum noſtra comparans, myſteria quę ſub vmbris obſcurè tantùm ſpeculati ſunt, docet nobis manifeſta eſſe: quemadmodum probè explicat author epiſtolę ad Hebręos, multifariam & multis modis loquutum fuiſſe olim per Prophetas, nunc verò per dilectum Filium. Quamuis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie eſt ſplendor gloriæ & character ſubſtantię Dei patris, olim Iudęis innotuerit, ſicuti alibi citauimus ex Paulo, fuiſſe antiquę liberationis ducem, verum tamen eſt quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iuſſit è tenebris lumen ſplendeſcere, nunc illuxiſſe cordibus noſtris, ad illuſtrandam notitiam glorię Dei in facie Ieſu Chriſti: quia vbi apparuit in hac ſua imagine, quodammodo ſe fecit viſibilem, prę ut obſcura & vmbratilis antè fuerat eius ſpecies. Quo turpior & magis deteſtabilis eſt eorū ingratitudo ac prauitas, qui hîc in meridie cęcutiunt. Et ideo mentes eorum à Satana obtenebratas eſſe dicit Paulus, ne cernant gloriam Chriſti, nullo velo interpoſito, in Euangelio refulgentem.

Sāctos Patres delibauiſſe gratiam, quæ hodie nobis plena abundantiā offertur: vidiſſe diē Chriſti, licet obſcuriore intuitu: cuius nunc gloria nullo velo interpoſito, in Euāgelio refulget. Hîc & ſect. 2.
Malach. 4.2.
1. Pet. 1.12.
Iohan. 5.46.
Matt. 13.16.
luc. 10.23.
Iohan. 8.56.
Iohan. 1.18.
Hebr. 1.1.
2. Cor. 4.6.

1 Tim.4.6. 2 Porrò Euangelium accipio pro clara myſterij Chriſti manifeſta-
Euangeliū propriè & ſpecialiter vocari promulgationem exhibitæ in Chriſto gratiæ, non quę de peccatorū remiſſione apud Prophetas extant promiſſiones.
tione. Fateor certè, quatenus Euāgelium vocatur à Paulo doctrina fidei,
eius partes cenſeri quæcunque paſſim in Lege occurrunt promiſſiones
de gratuita peccatorum remiſſione, quibus ſibi Deus reconciliat homi-
nes. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur con
ſcientia, ſi ex operibus petenda ſit ſalus. Vnde ſequitur, vocem Euangelij
largè ſumendo, ſub ea comprehendi quæ olim teſtimonia Deus miſeri-
cordiæ ſuæ paternique fauoris Patribus dedit. Verùm per excellentiam
aptari dico ad promulgationem exhibitæ in Chriſto gratiæ: idque non
modò communi vſu receptum eſt, ſed à Chriſti & Apoſtolorum autho-
Matt.4.17. ritate pendet. Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipſum prædicaſſe Euan-
Marc.1.1. gelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelij Ieſu
Chriſti. Nec verò opus eſt locos colligere quibus probetur res ſatis ſu-
pérque nota. Suo igitur aduentu Chriſtus vitam & immortalitatem illu-
2.Tim.1.10. ſtrauit per Euangelium. Quibus verbis non intelligit Paulus demerſos
fuiſſe Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret Filius Dei: ſed
hanc prerogatiuam honoris Euangelio vendicans nouum & inſolitum
legationis genus fuiſſe docet, quo Deus quæ pollicitus fuerat præſtitit: vt
in Filij perſona extaret promiſſionum veritas. Nam etſi ſemper experti
2.Cor.1.20. ſunt fideles verum eſſe illud Pauli, In Chriſto omnes promiſſiones eſſe
etiam & amen: quia eorum cordibus fuerunt obſignatæ: quia tamen o-
mnes noſtræ ſalutis numeros in carne ſua impleuit, viua ipſa rerum ex-
hibitio iure nouum & ſingulare prӕconium obtinuit. Ex quo illud Chri
Iohan.1.51. ſti, Poſthac videbitis cœlos apertos, & Angelos Dei aſcēdentes ac deſcen
dentes ſuper Filium hominis. Etſi enim alludere videtur ad ſcalam in
viſione oſtenſam Patriarchæ Iacob, præſtantiā tamen aduentus ſui com-
mendat hac nota, quòd ianuam cœlorum nobis aperuerit vt familiaris
pateat ingreſſus.

Contra Serueti dogma (qui eo prætextu quòd fide Euangelij habemus promiſſionū omnium complementum, abolet promiſſiones) oſtenditur, quanuis præſentem ſpiritualiū bonorū plenitudinē nobis in Euangelio Chriſtus offerat, fruitionem tamen ſub cuſtodia ſpei ſemper latere quandiu hic viuimus: idcirco in promiſſiones adhuc nobis recumbendū.

3 Cauendum tamen eſt à diabolica imaginatione Serueti, qui dum
magnitudinem gratiæ Chriſti extollere vult vel ſaltē ſe velle fingit pro-
miſſiones in totum abolet, quaſi finem ſimul cum Lege acceperint. Ob-
tendit, fide Euangelij nobis afferri promiſſionum omnium complemen-
tum. Quaſi verò nulla ſit inter nos & Chriſtū diſtinctio. Admonui qui-
dem nuper, Chriſtum nihil reliquum feciſſe ex tota ſalutis noſtræ ſum-
ma: ſed ex eo perperam infertur, beneficiis ab ipſo partis nos iam poti-
ri: ac ſi falſum illud Pauli eſſet, ſalutem noſtram in ſpe eſſe abſconditam.
Fateor quidem nos, in Chriſtum credendo, ſimul tranſire à morte in vi-
tam: ſed tenendum interea eſt illud Iohannis, quanuis ſciamus nos eſſe
filios Dei, nondū tamen apparuiſſe, donec ſimiles ei erimus: dum ſcilicet
eum videbimus qualis eſt. Quanuis ergo præſentem ſpiritualium bono-
rum plenitudinē nobis in Euangelio Chriſtus offerat, fruitio tamen ſub
cuſtodia ſpei ſemper latet, donec corruptibili carne exuti, transfigure-
mur in eius qui nos precedit gloriam. Interea in promiſſiones recum-
bere nos iubet Spiritus ſanctus, cuius authoritas compeſcere apud nos
debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teſte Paulo, pietas tam fu
turæ quàm præſentis vitæ promiſſionem habet: qua ratione iactat ſe Apo
Rom 8.24. ſtolum Chriſti ſecundùm promiſſionem vitę quę in ipſo eſt. Et alibi nos
1.Tim.4.8. eaſdem habere promiſſiones admonet, quibus olim donati fuerunt ſan-
2.Tim 1.1. cti. Denique hanc fœlicitatis ſummam ſtatuit, quòd obſignati ſimus Spi
2.Cor.7.1. ritu promiſſionis ſancto. Nec verò aliter Chriſto fruimur, niſi quatenus
eum amplectimur promiſſionibus ſuis veſtitum. Quò fit vt habitet ipſe
quidem in cordibus noſtris, & tamen ab ipſo peregrinemur: quia per fi-
dem ambulamus, & non per aſpectum. Nec malè inter ſe conueniūt hęc
duo, nos poſſidere in Chriſto quicquid ad cœleſtis vitæ perfectionem
ſpectat,

ſpectat,& tamen fidem eſſe viſionem bonorum quę non videntur.Tantùm in natura promiſſionum vel qualitate notandū eſt diſcrimen: quia Euangelium digito monſtrat quod Lex ſub typis adumbrauit.

Legem Euāgelio opponi nonnunquam vt operum merita gratuitæ imputationi iuſtitiæ:ſed ſępe alium eſſe alterius ad alterum reſpectum,cùm eandem ſalutis rationem afferant.

4 Hinc etiam conuincitur eorum error,qui Legem nunquam aliter Euāgelio conferunt,quā operum merita gratuitæ imputationi iuſtitię.Eſt quidē hęc antitheſis minimè repudianda:quia ſępe Paulus ſub Legis nomine regulā iuſtè viuendi intelligit,qua Deus à nobis exigit quod ſuum eſt,nullam vitæ ſpē faciens niſi omni ex parte obſequimur,ac viciſſim maledictione addita ſi vel minimū deflectimus:nempe vbi diſputat gratis nos placere Deo & per veniam iuſtos cenſeri,quia nuſquam inuenitur Legis obſeruatio,cui merces promiſſa eſt. Aptè igitur Paulus iuſtitiā Legis & Euangelij facit inter ſe contrarias.Sed non ita ſucceſſit Euangelium toti Legi,vt diuerſam rationem ſalutis afferret:quin potius vt ſanciret ratūq; eſſe probaret quicquid illa promiſerat, & corpus vmbris adiungeret.Neq; enim Chriſtus, vbi dicit Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Iohannem,Patres maledictioni addicit,quā effugere non poſſunt ſerui Legis:ſed rudimentis tantùm imbutos fuiſſe ſignificat,vt longè ſubſiſterent infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem.Proinde Paulus,Euangelium appellans Dei potentiam in ſalutem omni credenti,mox addit *Rom.1.16.* habere teſtimonium à Lege & Prophetis.In fine verò eiuſdem Epiſtolę, quanquam præconium Ieſu Chriſti reuelationem eſſe tradit myſterij temporibus æternis taciti,ſententiam hāc addita explicatione mitigat, manifeſtatum eſſe docēs per Scripturas Propheticas. Vnde colligimus, vbi de tota Lege agitur,Euangelium reſpectu dilucidæ manifeſtationis tantummodo ab ea differre:cæterùm propter inæſtimabilem gratiæ affluentiam,quæ nobis fuit in Chriſto expoſita, non abs re eius aduentu dicitur erectum fuiſſe in terris cœleſte Dei regnum.

Iohannē Baptiſtā habuiſſe munus medium inter Prophetas legis interpretes, & Apoſtolos Euāgelij præcones.

5 Iam inter Legē & Euangelium interpoſitus fuit Iohannes,qui medium obtinuit munus,& vtriq; affine. Etſi enim Chriſtū vocans agnum Dei & victimam expiandis peccatis, ſummā Euangelij protulit: quia tamen incōparabilem illam virtutem & gloriam quæ demum enituit in reſurrectione,nō explicuit:Chriſtus Apoſtolis parē eſſe negat. Hoc enim ſignificant eius verba,quanuis inter filios mulierū excellat Iohānes,qui tamen minimus eſt in regno cœlorū maiorem illo eſſe. *Matt.11.12.* Quia nō hominum perſonas illic cōmendat:ſed poſtquam Iohannem prętulit omnibus Prophetis,Euangelij prędicationē in ſummū gradum attollit quam alibi vidimus notari per regnum cœlorū. Quòd autē ſe vocem tantùm *Iohan.1.23.* eſſe Iohannes ipſe reſpondet,quaſi Prophetis eſſet inferior, nō facit hoc ſimulatæ humilitatis cauſa, ſed docere vult ſibi non mādatam eſſe propriam legationē,ſed officio apparitoris ſe defungi:ſicuti à Malachia prę *Malach.4.5.* dictum erat,Ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouę magnus & terribilis Nec verò aliud toto miniſterij ſui curſu egit quàm vt Chriſto pararet diſcipulos Sicuti etiā hoc ſibi diuinitus iniunctū eſſe ex Iſaia probat.Hoc ſenſu dictus eſt à Chriſto lucerna ardens & lucens, *Iohan.5.35.* quia nondū illuxerat plenus dies.Nec tamē hoc obſtat quominus numeretur inter Euangelij pręcones,ſicuti eodē vſus eſt Baptiſmo,qui poſtea traditus fuit Apoſtolis Sed quod exorſus eſt,nōniſi Chriſto in cœleſtem gloriam recepto liberiore progreſſu per Apoſtolos completum eſt.

De ſimilitudine Veteris & Noui teſtamenti.

CAPVT X.

De concentu vtriuſq; teſtamenti Vide Aug lib.de Mor. Eccl. Lat. pręcipuè cap 28.

EX ſuperioribus liquere iam poteſt,quoſcunque ab initio mundi homines Deus in populi ſui ſortem cooptauit, eadem lege atque doctrinæ eiuſdem quæ inter nos viget vinculo fuiſſe ei fœderatos: ſed

quia non parum intereſt caput hoc ſtabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiuſdem nobiſcũ hæreditatis fuerint conſortes, & eiuſdem Mediatoris gratia communem ſalutem ſperauerint, quatenus in ſocietate hac diuerſa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus teſtimonia, palàm faciũt non aliam vnquam fuiſſe in Dei populo religionis pietatíſque regulam: quia tamen apud ſcriptores multa ſæpe de diſcrimine Veteris ac Noui Teſtamenti diſputantur, quæ ſcrupulum parum acuto lectori inijcere poſſint, huic rei meliùs atque exactiùs diſcutiendæ peculiarem locum iure deſtinabimus. Quinetiam quod vt vtiliſſimum alioqui futurum erat, neceſſarium nobis fecerunt prodigioſus nebulo Seruetus & furioſi nonnulli ex Anabaptiſtarum ſecta, qui non aliter de Iſraëlitico populo ſentiunt quàm de aliquo porcorum grege, vtpote quem nugantur a Domino in hac terra ſaginatũ, citra ſpem vllam cœleſtis immortalitatis. Hunc ergo peſtiferum errorem vt arceamus à piis animis, ſimul etiam vt difficultates omnes eximamus, quæ audita diuerſitatis mẽtione inter Vetus ac Nouum Teſtamentum, ſuboriri protinus ſolent, obiter inſpiciamus quid ſimile, quídve diuerſum habeant, quod olim cum Iſraëlitis fœdus ante Chriſti aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifeſtato percuſſit nobiſcum.

Vnum eſſe ſubſtantia & re ipſa Vetus ac Nouum Teſtamentũ, adminiſtratione tantùm variare.

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque poteſt: Patrum omnium fœdus adeò ſubſtantia & re ipſa nihil à noſtro differt, vt vnum prorſus atque idem ſit: adminiſtratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam aſſequeretur, longiorem explicationem, ſiquid prodeſſe volumus, perſequi neceſſe eſt. Cæterùm in ſimilitudine vel potiùs vnitate oſtendenda, ſingulas particulas, quæ iã expeditæ ſunt, ex integro retractare ſuperuacuum fuerit: miſcere verò quæ adhuc alibi dicenda erũt, intempeſtiuum. In tribus autem maximè capitibus hîc inſiſtendum eſt. Primùm vt teneamus, non carnalem opulentiam ac fœlicitatem metam fuiſſe Iudæis propoſitam, ad quam demum adſpirarẽt, ſed in ſpem immortalitatis fuiſſe cooptatos: atque huius adoptionis fidẽ illis fuiſſe tum oraculis, tum Lege, tum Prophetiis certò factam. Deinde, fœdus quo conciliati Domino fuerũt, nullis eorum meritis, ſed ſola Dei vocantis miſericordia fuiſſe ſuffultum. Tertium, & habuiſſe ipſos & cognouiſſe mediatorem Chriſtum, per quem & Deo coniungerentur, & promiſſionum eius compotes forent. Ex quibus ſecũdum, quia nondum fortè ſatis innotuit, ſuo loco fuſe demonſtrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum tẽſtimoniis confirmabimus, à mera fuiſſe bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo ſuo benefecit ac promiſit. Tertium quoque ſuas habuit ſparſim non obſcuras demonſtrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

Similitudo vtriuſque teſtamenti in tribus præcipuè capitibus vertitur.

*Rom. 1. 2.
*Rom. 3. 21.
*Epheſ. 1. 13.

Prima ſimilitudo veteris Teſtamenti cum nouo, nempe veteris Teſtamenti nõ detinuiſſe patres in terrena felicitate, ſed præcipuè ſpectaſſe ad futurã vitã, oſtenditur ex Paulo qui, ubi eo dicit cõ-

3 In hoc ergo explicando (quia ad cauſam præſentem maximè pertinet, & de ipſo plus controuerſiæ nobis faciunt) intentiorem ponemus operam: ſic tamen vt ſiquid aliorùm explicationi adhuc deeſt, obiter ſufficiatur, vel opportuno deinde loco addatur. Sanè de omnibus dubitationem eximit Apoſtolus *quum ait Deum Patrem Euãgelium, quod de Filio ſuo ſecundùm tempus deſtinatum promulgauit, longè antè per Prophetas in Scripturis ſanctis promiſiſſe. *Item, fidei iuſtitiã quæ per Euãgelium ipſum docetur, teſtimonium habere à Lege & Prophetis. Euangelium ſiquidem hominum corda non in præſentis vitæ lętitia detinet, ſed ad ſpem immortalitatis euehit: non terrenis deliciis affigit, ſed ſpem in cœlo repoſitam annuntians, illuc quodammodo trãſportat. Sic enim alibi definit, *Poſteaquã Euãgelio credidiſtis obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, in redemptionem

acquiſitæ

acquiſitę poſſeſſionis.*Item,audiuimus fidem veſtram in Chriſto Ieſu & charitatem erga ſanctos:propter ſpem vobis repoſitam in cœlis,de qua audiſtis per ſermonem veracem Euangelij. "Item, Vocauit nos per Euangelium,in participationem gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti "Vnde & verbum ſalutis & potentia Dei ad ſaluandos fideles,& regnum cœlorum nuncupatur. *Quòd ſi ſpiritualis eſt Euangelij doctrina,& ad vitæ incorruptibilis poſſeſſionem aditum aperit, ne putemus eos quibus promiſſum ac denuntiatum fuit, prætenta neglectáque animæ cura,in captandis corporis voluptatibus inſtar pecudum obſtupuiſſe."Nec cauilletur hic quiſpiam promiſſiones quæ in Lege & Prophetis de Euangelio ſunt conſignatæ nouo populo eſſe deſtinatas.Nā paulò pòſt quàm illud poſuit de Euangelio in Lege promiſſo, ſubiicit quæcunq; Lex continet, ad eos ſine dubio propriè dirigi qui ſub Lege ſunt. In alio quidem argumento fateor:ſed non adeo erat obliuioſus,vt quum diceret ad Iudęos verè pertinere quæcunq; Lex docet,non cogitaret quid paucis antè verſibus affirmaſſet de Euangelio in Lege promiſſo.Clariſſimè ergo demonſtrat Apoſtolus ad futuram vitam præcipuè ſpectaſſe teſtamentum Vetus,quum ſub eo dicit Euangelij promiſſiones contineri.

tineri promiſſiones Euãgelij quæ Pauli ſntetia prolixè exponitur ſec. 4.5. 6. Probatur id ipſum & ſec.7.8.9. & ſequentib⁹ vſq; ad finem capitis.

* *Col.1.4.*
" *2.Theſ.2.14.*
" *Epheſ.1.13.*
* *Rom.1.16.*
" *1.Cor.1.18.*
Rom.3.19.

4 Eadem ratione ſequitur & gratuita Dei miſericordia conſtitiſſe, & Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum.Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iuſtificari præter ſuū meritum peccatores pronuntiat:& tota eius ſumma in Chriſto terminatur. Quis igitur expertes Chriſti Iudæos facere auſit, quibuſcum audimus fuiſſe percuſſum Euangelij fœdus, cuius vnicum fundamentum Chriſtus eſt? Quis alienos reddere à gratuitæ ſalutis beneficio, quibus adminiſtratam fuiſſe audimus iuſtitiæ fidei doctrinam?Ac ne diu de re liquida diſceptemus,habemus inſignem Domini ſententiam: Abraham exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauiſus eſt. * Et quod de Abraham teſtatur illic Chriſtus,oſtendit Apoſtolus in fideli populo fuiſſe vniuerſale,quum dicit Chriſtum manere heri,hodie, & in ſecula. Neque enim de Chriſti æterna diuinitate ſimpliciter illic loquitur : ſed de eius virtute,quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. *Quare & beata Virgo & Zacharias in ſuis canticis reuelatam in Chriſto ſalutem,exhibitionem eſſe dicūt promiſſionum,quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus.Si Chriſtum ſuum exhibendo, iuriſiurandi ſui veteris fidem ſoluit Dominus , dici non poteſt quin eius finis in Chriſto & vita æterna ſemper fuerit.

Secūda ſimilitudo veteris teſtam.cum nouo,quod non hominū meritis ſed gratuita Dei miſericordia & illud fuit ſuffultū:itē tertia ſimilitudo,tum etiā cōſtitiſſe Chriſti Mediat.cognitione & interceſſione fœdus Patrū cum Deo probatur hîc & ſect.5.& 6.

* *Iohan.8.56.*
Heb.13.8.
Luc.1.54,& 72.

5 Quin Apoſtolus non fœderis tantùm gratia pares nobis facit Iſraelitas,ſed etiam ſacramentorum ſignificatione.Nam pœnarum exemplis quibus caſtigatos olim fuiſſe illos Scriptura recitat, deterrere * Corinthios volens, ne in ſimilia flagitia incurrerent, à præfatione iſta orditur,Non eſſe cur vllam prærogatiuam nobis vendicemus, quæ nos à Dei vindicta eripiat quam illi ſubierunt:quādo non iiſdem modò beneficiis proſequutus ſit illos Dominus, ſed iiſdē quoq; ſymbolis illuſtrem inter eos gratiam ſuam reddiderit:acſi diceret,Si cōfidiris vos extra periculum eſſe,quia & Baptiſmus quo inſigniti eſtis, & Cœna quā quotidie ſuſcipitis,eximias habent promiſſiones : interim contempta Dei bonitate,licentioſè laſciuitis:ſcitote nec Iudæos talibus ſymbolis caruiſſe,aduerſus quos tamen iudicia ſua Dominus ſeueriſſimè exercuit. Baptizati ſunt in tranſitu maris & nube qua protegebantur ab ardore ſolis.Tranſitum illum Baptiſmum carnalem fuiſſe aiunt, qui ſpirituali noſtro ſecundùm quandam proportionem reſpōdeat. Verùm ſi id recipitur,non procederet Apoſtoli argumentum , qui hìc vult ademptum Chriſtianis ne Baptiſmi prętogatiua Iudęos præcellere ſe putent.Nec obnoxium eſt

Sacramentorum etiam ſignificatione Iſraelitas ſub Lege, Chriſtiano populo pares fuiſſe, probatur hîc & ſec. 6.

* *1. Cor. 10. 1,& 11.*

huic cauillo quod protinus ſequitur, Illos eandem nobiſcum ſpiritualem eſcam manducaſſe, ac eundem bibiſſe ſpiritualẽ potum, quem Chriſtum interpretatur.

Iohan.6.31.

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli ſententiam quod ait Chriſtus, Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt. Qui manducat carnem meam, non morietur in æternum: quę duo inter ſe nullo negotio conciliantur. Dominus, quia ſermonem habebat ad auditores, qui tantùm ventris alimento quęrebant ſaturari, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, pręſertim verò comparationem mannæ & corporis ſui pro eorum ſenſu ſtatuit. Poſtulabant vt acquirendæ ſibi authoritatis gratia ſuam virtutẽ miraculo aliquo approbaret quale ediderat Moſes in deſerto quum manna è cœlo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebant niſi carnalis inediæ, qua populus tunc affli̇ctabatur, remedium: ad myſterium illud ſublimius, quod Paulus reſpicit, non penetrabant. Chriſtus ergo, vt demonſtret quanto præſtantius à ſe beneficium expectare debeant, quàm quod à Moſe collatum patribus ſuis prædicarent, hanc comparationem format, Si magnum fuit opinione veſtra, & memorabile miraculum, quod Dominus per Moſen populo ſuo, ne in deſerto fame periret, cœleſtem cibum ſubminiſtrauit, quo ſuſtentaretur ad modicum tempus: hinc colligite quātò excellentior ſit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prętermiſerit Dominus, infimam tātùm eius vtilitatẽ notarit. Nempe quoniam Iudæi, velut exprobrandi ſtudio, Moſen illi obiecerant, qui populi neceſſitati mannæ remedio opitulatus eſſet: reſpondet, ſe longè ſuperioris gratiæ eſſe adminiſtrũ, præ qua vileſcere meritò debeat carnalis populi educatio, quam ſolam tanti æſtimabant. Paulus quia nouerat Dominum, quum manna è cœlo deplueret, non in ventris duntaxat paſtum effudiſſe, ſed ſpiritualis quoque myſterij loco diſpenſaſſe ad figurādam quæ in Chriſto habetur ſpiritualem viuificationem, partem iſtam, quæ conſideratione digniſſima erat, nō negligit. Quare certò clarèque conficitur, non eaſdem modò quibus nos dignatur nunc Dominus, vitæ æternæ ac cœleſtis promiſſiones communicatas fuiſſe Iudęis, ſed etiam ſacramentis verè ſpiritualibus obſignatas. Qua de re copioſè Auguſtinus aduerſus Fauſtum Manichæum diſputat.

Prima ſimilitudo veteris teſtamenti cũ nouo, ſpirituale, ſcilicet fuiſſe, & quod cõtineret promiſsionem vitæ æternæ probatur ex Lege et Prophetis: primùm, quia verbum ſuum eis communicauit, quod æternum incorruptibile & viuificũ eſſe dicunt Iſaias & Petrus.

7 Quòd ſi teſtimonia ex Lege & Prophetis ſibi recitari malint lectores, ex quibus perſpiciant ſpirituale fœdus fuiſſe Patribus etiam commune ſicuti ex Chriſto & Apoſtolis audimus: huic quoque voto obſequar, eóque libentiùs quòd ita certius conuincentur aduerſarij, ne quid poſtea tergiuerſari queant. Atque ab ea quidẽ demonſtratione incipiam, quam tametſi Anabaptiſtarum ſupercilio futilem & penè ridiculā fore ſcio, apud dociles tamen & ſanos plurimùm valebit: ac pro confeſſo ſumo, eam verbo Dei ineſſe vitæ efficaciam, vt quoſcunque Deus participatione eius dignatur, eorũ animas viuificet. *Valuit enim ſemper illud Petri: ſemen eſſe incorruptibile quod in æternum manet, ſicuti etiam ex verbis Iſaię colligit. Iam quũ hoc ſacro vinculo Deus olim ſibi deuinxerit Iudęos, non dubiũ eſt quin eos ſegregauerit in ſpem æternę vitę. Nam quũ verbum fuiſſe amplexos dico, quo illos Deo propius adiungeret, communicandi rationem intelligo, nō illam generalem quæ per cœlum & terram omnéſq; mundi creaturas diffunditur (quę licet vniuerſa viuificet pro ſuæ vnumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis neceſſitate eruit) ſed iſtam ſpecialem qua piorum animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiuſmodi verbi illuminatione quũ adhæſerint Deo, Adam, Abel, Noe, Abraham & reliqui pa-

** 1 Pet 1.23.*
Iſa.40.6.

qui pa-

qui patres, dico minimè dubium eſſe quin illis in regnum Dei immortale fuerit ingreſſus. Erat enim ſolida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum eſſe non poteſt.

8 Si tamen illud nonnihil implicitum videtur: age, ad ipſam fœderis formulam tranſeamus: quæ non placidis modò ingeniis ſatisfaciet, ſed eorum inſcitiam abundè coarguet qui contradicere nituntur. Sic enim ſemper pepigit cum ſeruis ſuis Dominus, * Ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & ſalutē, & omnem ſummam beatitudinis comprehendi Prophetæ quoque exponere ſoliti ſunt. Non enim Dauid ſine cauſa ſæpius pronūciat, beatum populum cuius Dominus eſt Deus: beatam gentem quam in hęreditatem ſibi elegit: nec terrenę quidem fœlicitatis gratia, ſed quoniam à morte eripit, perpetuò conſeruat, æternáq; miſericordia proſequitur quos in populum aſſumpſit. Quemadmodum eſt apud alios Prophetas, Tu Deus noſter, non moriemur. Dominus, Rex noſter, Legiſlator noſter: ipſe ſaluabit nos. Beatus es Iſrael, quia in Domino Deo ſaluaris. Sed ne in re ſuperuacua multum laboremus, paſſim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam adeóque ſalutis certitudinem deeſſe, modò nobis Dominus ſit in Deum: & meritò. Si enim facies eius, ſimul atque illuxit, præſentiſſimum eſt ſalutis pignus, cuinam ſe homini in Deum manifeſtet, cui non ſalutis quoque theſauros aperiat? Hac enim conditione Deus noſter eſt vt in medio noſtri habitet, quemadmodum per Moſen teſtabatur. Obtineri autem talis eius præſentia non poteſt, vt non ſimul vita poſſideatur. Atq; vt nihil vltrà exprimeretur, ſatis claram habebant vitæ ſpiritualis promiſſionem in his verbis, Sum Deus veſter. Non enim ſolis vtique corporibus Deum ſe fore denūtiabat, ſed animis præcipuè: animæ autem, niſi per iuſtitiam Deo coniunctæ, ab ipſo alienæ in morte manēt. Adſit rurſum illa coniunctio: perpetuam ſalutem ſecum ducet.

Probatur prima ſimilitudo veteris teſtamenti cū Nouo, ex ipſa formula & verbis fœderis, Ego Deus veſter.

* *Leui.* 26.12. *Pſal.* 144.15. *Pſal.* 33.12. *Habac.* 1.12. *Iſa.* 33.21. *Deut.* 33.29. *Leui.* 26.11. *Exod.* 6.7.

9 Accedit eò, quòd non modò ſe illis Deum eſſe teſtabatur, ſed ſe quoque ſemper fore promittebat: quò ſpes eorum præſentibus bonis nō contenta, in æternitatem protenderetur. Id porrò valuiſſe apud eos temporis futuri notationem oſtendunt multæ voces, vbi ſe non in pręſentibus tantùm malis, ſed in poſterum conſolantur fideles: quòd ſibi Deus nunquam defuturus eſſet. Iam verò (quæ pars erat ſecunda promiſſionis) ipſos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga ſe prorogandа clariùs etiānum confirmabat, Ero Deus ſeminis veſtri poſt vos. Nam ſi ſuam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat, benefaciendo poſteris: erga ipſos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim inſtar hominum eſt Deus, qui ſuum ideo amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte intercumpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendant ſua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, ſuæ profectò miſericordiæ fructū mortuis non tollit, quam eorū cauſa transfundit in mille generationes. Pręclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam ſuæ bonitatis, quam poſt mortem ſenſuri eſſent, volebat illis Dominus commendare, quum talem deſcribebat quæ in totam familiam exuberaret. Huius verò promiſſionis veritatem tum obſignauit Dominus, & quaſi complemētum protulit, quum Deum ſe Abraham, Iſaac & Iacob longè poſt eorum mortem appellaret. Quid enim? annon ridicula erat appellatio, ſi perierant? Perinde enim fuiſſet ac ſi ita foret loquutus, Ego ſum Deus eorum qui non ſunt. Proinde vno iuſto argumento Sadducæos à Chriſto conſtrictos fuiſſe Euangeliſtæ referūt, vt ne inficiari quidem poſſent reſurrectionem mortuorum à Moſe eſſe teſtatā, nempe qui ex ipſo Mo-

Probatur prima ſimilitudo veteris teſtamēti cum nouo, ex aliis verbis fœderis, Ero Deus ſeminis veſtri poſt vos.

Gen. 17.7. *Exod.* 20.6. *Exod.* 3.6. *Matth.* 22.23.

Luc.20.32. ſe didicerant, omnes ſanctos eſſe in manu illius. Vnde inferre prõptum
Deut.33.3. erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, cuſtodiam, protectionemq; ſuam recepiſſet qui mortis & vitæ eſt arbiter.

Probatur prima ſimilitudo veteris teſtamẽti cũ nouo ex vita ſanctorum patrum nẽpe, Adam, Abel, Noe, &c. hìc & ſect. 11. 12. 13. 14.

10 Iam (qui præcipuus eſt cardo in hac controuerſia) diſpiciamus annon ipſi quoque fideles ſic inſtituti fuerint à Domino, vt meliorem alibi vitam ſibi eſſe ſentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primum, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, aſſiduum erat exercitium, quo admonerentur ſe omnium eſſe miſerrimos ſi in hac modò vita fœlices eſſent. Adam, vel ſola recordatione perditæ fœlicitatis infœliciſſimus, anxiis laboribus egeſtatem ſuam ægrè ſuſtentat: ac ne in ſolis manuum laboribus Dei maledictione premeretur, vnde ſolatium illi reſtabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eum habet ſuperſtitem cuius aſpectũ meritò deteſtetur ac horreat. Abel in ipſo ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum eſt humanæ calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis ſecurè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda deterit. Quòd mortẽ effugit, id fit maioribus eius moleſtiis quàm ſi centum mortes obeundæ eſſent. Nam præterquam quòd arca illi eſt quaſi ſepulchrum decem menſiũ, inſuauius nihil eſſe poteſt quàm in animalium ſtercoribus penè immerſum tandiu detineri. Poſtquam tantas difficultates eluctatus eſt, in nouam mœroris materiam incidit: ludibrio ſe haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio ſaluum ex diluuio receperat, ſuo ipſius ore maledicere cogitur.

Gen.3.17.
Gen.4.8.
Gen.6.22.
Gen.9.24.

Gen.12.4.
Ex vita Abraham probatur ſimilitudo prima veteris teſtamẽti cũ nouo.

11 Abraham quidem vnus inſtar decem myriadum nobis eſſe debet, ſi ſpectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, vt filij Dei ſimus, cenſeri nos oportet. Quid vero abſurdius quàm patrem omnium fidelium eſſe Abraham, & ne poſtremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deiici non poteſt, quin aboleatur tota Eccleſia. Iam quod ad vitæ experimenta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio, è patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem eſſe putant: acſi illum deſtinato conſilio omnibus vitæ oblectamẽtis ſpoliare Dominus vellet. Simul ac terram ingreſſus eſt in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem quærendam refugit, vbi, quò ſe incolumen ſeruet, neceſſe habet vxorem proſtituere: quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi ſui reuerſus eſt, inde rurſum fame expellitur. Qualis eſt fœlicitas, eam terram incolere vbi toties eſuriendum, imò vero inedia pereundum, niſi aufugias? Simul eodem neceſſitatis redigitur apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. Dum huc atq; illuc multos annos incertus vagatur, aſſiduis ſeruorum rixis compellitur nepotem, quem filij loco habebat, à ſe dimittere. Quę diſceſſio ſine dubio nõ aliter ab eo accepta fuit, quàm ſi membri vnius ſectionem paſſus foret. Paulò pòſt captiuum ab hoſtibus abripi audit. Quocunque pergat, vicinos reperit immanis barbariæ, qui ne ex foſſis quidem magno labore puteis aquam bibere ſinant. Neque enim vſum redimeret à rege Gerar, niſi antè fuiſſet prohibitus. Iam vbi ad effœtam ſenectutem ventum eſt, quod habet ea ætas inſuauiſſimum & acerbiſſimũ orbitate mulctatum ſe videt, donec præter ſpem Iſmaelem gignit: cuius tamen natiuitatem magno redimit, dum Saræ probris fatigatur perinde acſi ancillæ contumaciam fouendo, domeſticæ perturbationis ipſe cauſa eſſet. Naſcitur demum Iſaac, ſed ea mercede vt exturbetur primogenitus Iſmael, ac pro derelicto penè hoſtiliter proiicitur. Vbi ſolus relictus eſt Iſaac, in quo acquieſcat defeſſa boni viri ſenectus, paulo pòſt mactare ipſum iubetur.

Gen.12.12.

betur. Quid calamitoſius excogitet humana mens, quàm patrem fieri filij carnificem? Si morbo abſumptus foret, quis nõ putaſſet miſerrimum eſſe ſenem, cui in ludibrium datus eſſet filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multum eſſet aucta calamitas. Iſtud verò omnia calamitatis exempla ſuperat, patris manu trucidari Sic denique toto vitæ curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt ſiquis velut in tabula exemplar calamitoſę vitę depingere velit, nihil reperiat magis appoſitum. Neque obiiciat quiſpiam eum nõ fuiſſe prorſus infelicem, quòd à tot tantiſq; tempeſtatibus proſperè tandem emerſerit. Non enim beatam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum ſpatium laborioſè eluctetur: ſed qui, ſine malorum ſenſu, præſentibus bonis placidè fruatur.

Ex vita Iſaac & Iacob probatur prima ſimilitudo veteris teſtamenti cũ nouo, hîc & ſect. 13.14.

12 Iſaac, qui minoribus malis afflictatur, vix tamen minimum ſuauitatis guſtum percipit. Eas ipſe quoque vexationes experitur quæ beatum eſſe hominem in terra non ſinant. Illum fames fugat è terra Chanaan: vxor è ſinu illi eripitur: vicini illum ſubinde exagitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decertare: domi ſuæ à *Gen.26.35.* nuribus multum moleſtiarum ſuſtinet: filiorum diſſidio angitur; nec *Gen.26.20.* mederi tanto malo poteſt, niſi per exilium eius cui benedixerat. At ve- *Gen.28.5.* rò Iacob nihil quàm extremæ infelicitatis inſigne eſt exemplar. Pue- *Gen.27.41.* ritiam domi inquietiſſimè tranſigit inter fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogitur. Profugo à parentibus ac natali ſolo prę terquam quòd acerbum eſt exulare, apud Laban auunculum *Gen.29.20.* nihilo mitius ac humanius accipitur. Parum eſt duriſſimam atque auſteriſſimam ſeptem annis ſeruire ſeruitutem, niſi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam ſeruitutem ingrediendum eſt, vbi totum diem ſolis æſtu torreatur, noctu peruigil vrgeatur gelu *Gen.31.40.* ac frigore, quemadmodum ipſe conqueritur. Tantam vitæ aſperitatem dum annos viginti ſuſtinet, quotidie nouis ſoceri iniuriis affligitur. Nec domi ſuæ quietus eſt, quàm videt vxorum odiis, iurgiis, æmu- *Gen.30.14,&c.* lationibus diſtractam ac penè diſſipatam. Vbi in patriam iubetur ſe recipere, abitum captare illi neceſſe eſt ignominioſæ fugæ ſimilem: nec *Gen.32.11.* tamen ſoceri iniquitatem ita poteſt effugere quin eius probris ac contumeliis in medio itinere vexetur. Excipit mox eum multò ſæuior difficultas. Nam dum ad fratrem accedit, tot mortes habet in conſpectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Diris ergo terroribus ſupramodum diſcruciatur ac diſcerpitur quandiu aduentum eius expectat: vbi in conſpectum eius prodit, tanquam ſemimortuus ad pedes procumbit, donec placatiorem ſentit quàm ſperare auſus fuerat. Ad hæc Rachele, vnicè dilecta coniuge, primo terræ ingreſſu pri- *Gen.35.16.* uatur. Poſtea quem ab ea filium ſuſtulerat, eóque præ aliis amabat, à fe- *Gen.37.32.* ra laceratum audit: cuius ex morte quantum mœrorem ceperit, declarat ipſe, quòd poſt diuturnas lachrymas ſolatiis omnibus viam obſtinate claudit, nihil ſibi reliquum faciens niſi vt deſcendat ad filiũ lugens in ſepulchrum. Interim raptus & defloratio filiæ, in iis vindicandis filio- *Gen.34.2.* rum audacia, quę illum non fœtere modò fecerat apud omnes regionis incolas, ſed præſentiſſimum internecionis periculũ illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tædij cauſæ erant? Sequitur horrendum illud flagi *Gen.35.22.* tium Rubẽ primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum *Gen.38.18.* inter ſumma infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum ſit vbi à proprio filio perpetratum eſt id ſcelus? Aliquantò pòſt altero inceſtu contaminatur familia, vt conſtantiſſimum alioqui & infractum calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant. Sub extremũ vi- *Gen.42.32.* tæ, dum ſuæ ac ſuorum inediæ ſuccurrere quærit, noui infortunij nũtio

percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Beniamin vnicum ſuum deſiderium permittere alijs cogitur. Quis putet in tanta malorum congerie momentum illi datum quo ſaltem
Gen. 47.9. ſecurè reſpiraret? Itaque ipſe optimus de ſe teſtis aſſeuerat Pharaoni, dies ſuos breues ac malos fuiſſe ſuper terram. Qui per continuas miſerias vitam ſe tranſegiſſe pronuntiat, negat profectò eã proſperitatem ſe ſenſiſſe quæ illi à Domino promiſſa fuerat. Ergo aut malignus ingratuſq; Dei gratiæ æſtimator erat Iacob, aut verè ſe miſerum fuiſſe ſuper terram profitebatur. Si vera fuit affirmatio, ſequitur nõ habuiſſe ipſum ſpem in rebus terrenis defixam.

13 Si ſancti iſti Patres (quod vtique indubitatum eſt) beatam vitam expectarunt è manu Dei, aliam quàm terreſtris vitæ beatitudinem & co-
Heb. 11.9. gitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrime oſtendit Apoſtolus, Fide (inquit) demoratus eſt Abraham in terra promiſſionis tanquam aliena, in caſulis habitando, cum Iſaac & Iacob conſortibus eiuſdem hæreditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac conditor Deus. In fide defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis promiſſionibus: ſed procul eas inſpicientes, ac credentes, confi entéſque quòd hoſpites & inquilini forent ſuper terram. Quo ſignificant ſe patriam inquirere: & ſi deſiderio eius quam reliquerant tacti fuiſſent, erat facultas reuertendi: ſed meliorem appetebant, nempe cœleſtem. Vnde Deus non erubeſcit vocari eorum Deus: quando parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obtuſiores fuiſſent, tam pertinaciter promiſſiones conſectando, quarum nulla ſpes in terris apparebat, niſi complementum earum alibi
Gen. 47.9. expectaſſent. Id verò in primis non ſine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam nuncuparunt: qualiter & Moſes refert. Si enim peregrini & inquilini ſunt in terra Chanaan, vbi promiſſio Domini qua illius conſtituti erant hæredes? Manifeſtè ergo indicat longiùs ſpectare
Act. 7.5. quod de poſſeſſione illis Dominus promiſerat. Quare pedem in terra Chanaan non acquiſierunt niſi in ſepulchrum: quo teſtabantur ſe ſpe-
Gen. 47.29. 30. rare fructum promiſſionis nonniſi poſt mortem percepturos. Atq; hæc cauſa eſt cur tanti æſtimauerit Iacob illic ſepeliri, vt iureiurando adege-
Gen. 50.25. rit filium Ioſeph ad eam pollicitationem: cur Ioſeph poſt aliquot ſecula transferri oſſa ſua, iampridem in cinerem collapſa voluerit.

14 Denique apertè conſtat, in omnibus vitæ ſtudiis propoſitam futuræ vitæ beatitudinem habuiſſe. Quorſum enim primogenituram tantopère affectaſſet, tantóq; periculo ambiiſſet Iacob, quæ exilium & tantùm non abdicationem illi conflatura erat, boni vero nihil prorſus allatura, niſi ad altiorem benedictionem reſpexiſſet? Atque eum ſibi ſenſum fuiſſe declarauit ea voce quam inter vltimos ſpiritus edidit, Salu-
Gen. 49.18. tare tuum expectabo Domine. Quam ſalutem expectaſſet, quum intelligeret ſe animam exſpirare, niſi in morte initium nouæ vitæ cerneret? Et quid de ſanctis ac filiis Dei diſceptamus, quum eiuſmodi intelligentiæ guſtu ne is quidem caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nite-
Num. 23.10. batur? Quid enim ſibi volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima
Pſal. 116.15. mea morte iuſtorum, & fiant nouiſſima mea ſimilia eorum: niſi quòd
Pſal. 34.22. ſentiebat id quod poſtea Dauid prodidit, Pretioſam eſſe mortẽ ſancto-
* *Prima ſimilitudo veteris teſtamenti cum nouo probatur gloriosiſsimè ex multis teſtimoniis Dauid, hîc & ſect. 16. 17. 18.*
rum in conſpectu Domini: mortem verò impiorum peſſimam? Si vltima linea & meta in morte forent, nullũ in ea notari poſſet diſcrimen iuſti & impij: ſorte, quæ poſt mortem vtroſque diuerſa manet, inter ſe diſtinguuntur.

15 *Nondum vltra Moſen progreſſi ſumus: quẽ iſti nihil aliud officij habuiſſe dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate, rerumque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (niſi quis ſpõte

ſciuet

ſemet offerentem lucem refugiat) perſpicua iam extat ſpiritualis fœderis declaratio. Quod ſi ad Prophetas deſcendamus, illic pleniſſimo fulgore & vita æterna & regnum Chriſti ſe profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit ſuperior, ita pro ordine diuinæ diſpenſationis cœleſtia myſteria obſcurius quàm illi adumbrauit, quanta tamen perſpicuitate ac certitudine ad eum ſcopum omnia ſua dirigit? Terreſtrem habitationem qualiter æſtimarit teſtatur hæc ſentẽtia, Aduena hîc ſum & peregrinus, quẽadmodum omnes Patres mei, Vanitas omnis homo viuens, velut vmbra quiſq; obambulat. Et nunc quæ expectatio mea Domine? ſpes mea ad te ipſa. Sanè qui nihil eſſe in terra ſolidum aut ſtabile confeſſus, ſpei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repoſitã ſibi fœlicitatem contemplatur. Ad eam contemplationem fideles reuocare ſolet, quoties vult eos verè conſolari. Nam alibi, poſtquã de breuitate fluxáque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus eſt, ſubiicit, Miſericordia autem Domini vſque in æternum, ſuper timentes eum. Cui ſimile eſt quod habetur etiam Pſalmo centeſimo ſecundo, Initio Domine tu fundaſti terram, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Ipſi peribũt, tu autem permanes: velut veſtis veteraſcent, & ſicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipſe perſtas, & anni tui nõn deficient. Filij ſeruorum tuorum habitabunt, & poſteri eorum coram te ſtabilientur. Si ob cœli ac terræ interitum non deſinunt pij ſtabiliri coram Domino: ſequitur eorum ſalutem cum Dei æternitate eſſe cõiunctam. Atqui omnino non poteſt ſtare ſpes iſta, niſi in promiſſione recumbat quæ apud Iſaiam exponitur Cœli (inquit Dominus) ſicut fumus liqueſcent: terra ſicut veſtimentum atteretur, & habitatores eius ſicut hæc interibunt: ſalus autem mea in æternum erit, & iuſtitia mea non deficiet. Vbi iuſtitiæ ac ſaluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum reſident, ſed quatenus ab hominibus ſentiuntur.

Pſal. 39.13. *Pſal.* 101.17. *Pſal.* 102.26.27.28.29. *Iſa.* 51 6.

16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fidelium proſpero ſucceſſu paſſim canit, niſi vt in cœleſtis gloriæ manifeſtationem conferantur. Qualia ſunt, Cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum: de manu peccatoris liberabit eos Lux orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia. Itẽ, Iuſtitia pij manet in ſeculum ſeculi, cornu eius exaltabitur in gloria: deſiderium peccatorum peribit: Item, Veruntamen iuſti confitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum vultu tuo. Item, In memoria æterna erit iuſtus. Item, Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum. Siquidem ſeruos ſuos Dominus impiorum libidini non vexãdos modò, ſed lacerandos perdendóſque ſæpe permittit: in tenebris & ſquallore languere paritur bonos, dum impij penè inter ſtellas refulgent: nec illos ita vultus ſui ſerenitate exhilarat vt diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipſe quidem diſſimulat, ſi in præſentem rerum ſtatum oculos defigant fideles, grauiſſima tentatione perculſum iri, acſi nulla eſſet innocentiæ apud Deum gratia nec merces. Adeò impietas vt plurimum proſperatur ac floret, dum piorum natio ignominia, paupertate, contemptu, omníque crucis genere premitur. Parum, inquit, abfuit quin lapſus pes meus, quin effuſi fuerint greſſus mei, dum vrit me fortuna ſtultorum, dum improborum proſperitatem video. Tandem poſt narrationem cõcludit, Inſtituebam cogitationem ſi poſſem hæc cognoſcere: ſed tormentum eſt ſpiritui meo, donec ingrediar in ſanctuarium Domini, & intelligam nouiſſimum eorum.

Pſal. 97.10. *Pſal.* 112.7.9. *Pſal.* 140.14. *Pſal.* 112.6. *Pſal.* 34.23. *Pſal.* 73.17.

17 Ergo vel iſta Dauidis confeſſione diſcamus, non ignoraſſe ſanctos Patres ſub veteri Teſtamento quàm rarò vel nunquã in hoc mundo repræſentet Deus quæ ſeruis ſuis pollicetur, atq; ideo animos ad Dei ſacrarium ſuſtuliſſe, in quo reconditũ habebant quod in præſentis vitæ

vmbra non apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod quum ocu-
lis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua ſi lucia freti,
quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non
Pſal.17.15. dubitabant quo Dei promiſſiones implerentur. Qualiter iſtæ voces te-
ſtantur, Ego in iuſtitia contemplabor faciem tuam, ſatiabor ſpecie tua.
Pſal.52.10. Item, Ego ſicut oliua viridis in domo Domini. Item iuſtus vt palma flo-
rebit, ſicut cedrus Libani frondeſcet. Plantati in domo Domini, in a-
Pſal.92.13. triis Dei noſtri florebunt. Adhuc fructificabunt: in ſenecta pingues ac
virides erunt. Quum paulò antè dixiſſet, Quàm profundę ſunt cogitatio
nes tuæ Iehouah, dum florent impij, germinant quaſi herba, vt pereant
in perpetuum. Vbi ſpecies iſta & decor fidelium, niſi vbi mundi huius
facies regni Dei manifeſtatione inuerſa fuerit? In illam æternitatem
quum oculos conuerterent, contempta præſentium calamitatum mo-
mentanea aſperitate, ſecurè in has voces erumpebant, Nō dabis in ętter-
Pſa.55.23.24. num vt moriatur iuſtus. Tu verò præcipitabis ſceleſtos in puteum in-
teritus. Vbi in hoc mundo puteus æterni exitij qui ſceleratos abſorbeat,
in quorum felicitate hoc quoq; alibi numeratur, quòd diem extremum
Iob.21.13. in puncto ſine multo langore claudunt? Vbi tanta ſanctorum ſtabilitas,
quos ipſe DAVID non modò concuti, ſed opprimi & conteri prorſus v-
bique conqueritur? Nempe ob oculos ſibi ſtatuebat, non quid ferat inſta
bilis & pluſquam æſtuaria mundi viciſſitudo: ſed quid facturus ſit Do-
Pſal.49.7. minus quum ad æternam cœli ac terræ conſtitutionem olim ſedebit.
Quemadmodum alio loco eleganter deſcribit, Nituntur ſtulti opulen-
tia ſua, ob diuitias multas ſuperbiunt: & tamen nemo, quantalibet ex-
cellentia polleat, redimere fratrem ſuum à morte poſſit, nemo pretium
redemptionis Deo ſoluere. Quum autem videant & ſapientes mori, per
uerſos pariter & ſtultos interire, & alienis relinquere diuitias ſuas, cogi
tant domos ſibi permanſuras in ſempiternum, habitationes in ſecula:
& nomina ſua in terra celebrant. At homo in honore nō permanebit:
ſimilis erit pecudibus quæ intereunt. Hęc meditatio eorum, ſumma ſtul
titia eſt: quam tamen poſteri cupidè æmulantur. Inſtar gregis apud in-
feros collocabūtur, mors præſidebit illis. Exorta luce recti dominabun-
tur illis: forma ipſorum peribit: infernus, ipſorum domicilium. Primùm
illa ſtultorum irriſio, quòd in lubricis & volubilibus mundi bonis ac-
quieſcant, oſtendit longè aliam ſapientibus quærendam eſſe felicita-
tem. Sed illic reſurrectionis myſterium euidentius reſerat, vbi illis per-
ditis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim, quęſo, dicemus eſ-
ſe illum lucis exortum, niſi nouæ vitæ reuelationem, quæ finem præſen
tis ſequitur?

Pſal.30.6. 18 Inde illa naſcebatur cogitatio, quam in miſeriarum ſolatium ac
tolerantiæ remedium fideles vſurpabant, Momentum in indignatione
Domini, vita in eius miſericordia. Quomodo afflictiones momento ter
minabant qui per totam ferè vitam affligebantur? vbi tantam videbant
diuinę benignitatis durationem, cuius vix minimū guſtum delibabāt?
Si in terra hæſiſſent, nihil tale reperire poterant: ſed quia cœlum intue-
bantur, agnoſcebant punctum eſſe temporis quo exercentur per cru-
Prou.10.7. cem ſancti à Domino: miſerationes ſeculi eſſe, quibus colliguntur, tur-
Pſal. 116. 15, ſum impiorum, qui per ſomnium beati ad diem vnum eſſent, ęternum
& 34.22. ac nunquam finiendum exitium pręuidebant. Vnde illę voces, Memo-
1.Sam.2.9. ria iuſti in benedictione erit, nomen autem impiorum putreſcet. Pre-
Ezec.28.10.et tioſa mors ſanctorum in conſpectu Domini: mors peccatorum peſſima.
31.18.et alibi. Item apud Samuelem, Dominus pedes ſanctorum ſeruabit, & impij in
Pſal.69.29. tenebris conticeſcent: quæ ſignificant, illos probè cognouiſſe, vtcunque
Iob.19.25. variè circunferrentur ſancti, vltimum tamen eorum exitum, vitam ac

ſalutem

ſalutem:impiorum fœlicitatem amœnam eſſe viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo illorum mortem vocabant exitium incircuncisorum, vt quibus reſurrectionis ſpes præciſa eſſet. Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleãtur de libro vitæ, & cum iuſtis non ſcribantur.

19 Præ aliis verò inſignis illa ſententia Iob, Scio quia redẽptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum: & in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Qui volunt venditare ſuum acumen, cauillantur non eſſe hæc intelligenda de vltima reſurrectione, ſed de primo quoque die quo ſibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamen, velint nolint, ad eam ſpei amplitudinem non potuiſſe peruenire Iob ſi cogitatione in terra reſediſſet. Neceſſe ergo eſt fateamur, oculos in futuram immortalitatem ſuſtuliſſe, qui ſibi vel in ſepulchro iacenti redemptorem affore conſpexerit. Siquidem de præſenti tantùm vita cogitantibus mors extrema eſt deſperatio, quæ nec ipſa ſpem eius abſcindere poterat. Etiam ſi me occiderit, dicebat, in ipſo nihilominus ſperabo. Nec mihi obſtrepat hîc nugator quiſpiam paucorum fuiſſe iſtas voces, vnde minimè probetur talem fuiſſe inter Iudæos doctrinam. Reſponſum enim à me ſtatim accipiet, paucos iſtos non prodidiſſe talibus ſententiis arcanam aliquam ſapientiam, ad quam ſeorſum ac priuatim excellentia tantùm ingenia admitterentur: ſed, vt erant conſtituti à Spiritu ſancto plebis doctores, quæ communiter ediſcẽda eſſent Dei myſteria, & popularis religionis principia eſſe deberent, palàm promulgaſſe. Quum ergo audiamus publica Spiritus ſancti oracula, quibus de ſpirituali vita tam claré ac dilucidè in Iudæorum Eccleſia diſſeruit, intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare, vbi ſolius terræ ac terreſtris opulentiæ fiat mentio.

Prima ſimilitudo veteris teſtamenti cum nouo probatur ex inſignibus ſententijs Iobi.

Iob 13.15.

20 Si ad poſteriores Prophetas deſcendam, illic verò liceat, quaſi in campo noſtro, libere ſpatiari. Nam ſi in Dauide, Iob, Samuele fuit non difficilis victoria: illic multò eſt facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in diſpenſando miſericordiæ ſuæ fœdere tenuit Dominus, vt quò propiùs temporis progreſſu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illuſtraret. Proinde initio, quũ prima ſalutis promiſſio Adæ data fuit, quaſi tenues ſcintillæ emicarunt: poſtea facta acceſſione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emerſit, latiúſque fulgorem ſuum protulit: donec tandem nubibus omnibus diſcuſſis, Sol iuſtitiæ Chriſtus vniuerſum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non eſt ergo metuendum ne ſi ad cauſam noſtram comprobandam Prophetarum petamus ſuffragia, illa nos deficiant: ſed quia ingentem materiæ ſyluam fore video, in qua diutius multò immorari neceſſe ſit quàm ferat inſtituti ratio (eſſet enim opus longi voluminis) ſimúlque vel parum perſpicaci lectori viam me ſtrauiſſe ex ſuperioribus arbitror, qua inoffenſo curſu pergere queat, à prolixitate non adeò in præſens neceſſaria abſtinebo: præmonitis tamen lectoribus, vt viam ſibi ea claui expedire meminerint, quàm prius in manum illis dedimus. Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetæ commemorant (cuius vix minima veſtigia in præſenti vita cernuntur) ad hanc diſtinctionem confugiant: Dei bonitatem quò melius Prophetæ commẽdarent, temporariis beneficiis, velut lineamẽtis quibuſdam, populo adumbraſſe: ſed talem eius pinxiſſe effigiem quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & periturum ſeculum raperet, atque ad cogitandam futuræ ac ſpiritualis vitæ fœlicitatem neceſſariò excitaret.

Prima ſimilitudo veteris teſtamenti cum nouo probatur in genere ex Prophetis qui poſt Dauidem extiterunt.

Prima ſimilitudo veteris teſtam. cum nouo probatur nominatim ex Ezec. teſtimonio.

Ezech. 37. 4.

21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Iſraelitæ Babylonem deportati, ſuam diſſipationem morti ſimillimam eſſe cernerent: dimoueri ab ea opinione vix poterant quin fabuloſum putarent eſſe quod de ſua reſtitutione vaticinabatur Ezechiel: quòd perinde id æſtimabāt acſi denuntiaſſet ſuſcitatum in vitam iri putrida cadauera. Dominus vt oſtenderet nec ea ipſa difficultate ſe impediri quominus beneficio ſuo locum faceret, Prophetæ campum aridis oſſibus plenum per viſionem oſtēdit: quibus, ſola verbi ſui virtute, ſpiritum vigorémque vno momento reddidit. Seruiebat quidem ad præſentem incredulitatem corrigendam viſio: ſed interim Iudæos commonefaciebat quantum vltra populi reductionem virtus Domini protenderetur, quæ arida & diſperſa oſſa ſolo nutu, adeò facilè vegetaret. Quare ſententiam illam cum altera Iſaiæ ritè comparabis: Viuent mortui, cadauer meum, reſurgent. Expergiſcimini & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam, Vade popule mi, intra in tabernacula tua: claude oſtia tua ſuper te, abſcondere paucillum, donec pertranſeat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco ſuo, vt viſitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra ſanguinem ſuum, nec operiet diutius interfectos ſuos.

Iſa. 26. 19.

Prima ſimilitudo veteris teſtam. cum nouo pbatur nominatim ex Iſa. & Daniele.

Iſa. 66. 22.

Dan. 12. 1.

22 Quanquam ſi quis ad eiuſmodi canonem omnia redigere tentet, abſurdè fecerit: ſunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futuram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitatē demonſtrant: quales nonnullos recitauimus, & quales ſunt cùm alij pleríque, tum præcipuè duo iſti: alter apud Iſaiam, Sicut cœli noui & terra noua, quæ facio ſtare coram me: ſic ſtabit ſemen veſtrum. Et erit menſis ex menſe, ſabbathum ex ſabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati ſunt in me, quòd vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur: alter verò Danielis, In tempore illo conſurget Michael princeps magnus, qui ſtat pro filiis populi ſui: & veniet tēpus anguſtiæ quale non fuit ex quo gentes eſſe cœperunt. Et tūc ſaluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium ſempiternum.

Cōcluſio totius tractatus primæ ſimilitudinis veteris teſtamēti cum nouo: vbi rurſus ad eam verē teſtimonia quędā adducuntur ex noui teſtam. libris.

Matth. 8. 11.

Act. 3. 25.

Matt. 27. 52.

Epheſ. 1. 14.

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres ſcilicet Chriſtum in fœderis ſui pignus habuiſſe, atque in ipſo omnem benedictionis fiduciam repoſuiſſe: quia minus controuerſiæ & plus claritatis habent, non laborabo. Conſtituamus ergò ſecurè quod nec vllis diaboli machinis reuelli queat: vetus Teſtamentū ſeu fœdus, quod cum Iſraelitico populo percuſſit Dominus, non rebus terrenis fuiſſe limitatum, ſed ſpiritualis ęternæque vitæ promiſſionem continuiſſe: cuius expectationem omnium animis impreſſam oportuit qui in fœdus verè conſentiebant. Hanc verò inſanam ac perniciosam opinionem procul ſummoueamus, aut Dominum nihil aliud propoſuiſſe Iudæis, aut illos nihil quæſiuiſſe præter ventris ſaturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potētiam, liberorum fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cœlorum regnum hodie promittit ſuis Chriſtus Dominus, quàm vbi recumbant cum Abraham, Iſaac, & Iacob, ac Iudęos ſeculi ſui Petrus hæredes eſſe Euangelicæ gratiæ aſſerebat, quòd filij eſſent Prophetarum, comprehēſi in fœdere quod Dominus olim cum ſua gente pepigiſſet. Ac ne id ſolis verbis teſtatū eſſet, Dominus facto quoque approbauit. Eo enim quo reſurrexit momento multos ſanctorum reſurrectionis ſuæ conſortio dignatus eſt, ac viſendos in ciuitate præbuit: certo arrhabone ſic dato, quicquid fecit ac paſſus eſt in æternæ ſaluti

lutis acquiſitionem, ad veteris Teſtamenti fideles nõ ſecus quàm ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teſte Petro, prędíti fuerunt. Quum ſpiritum illum, qui eſt veluti quędam immortalitatis in nobis ſcintilla (vnde & arrhabo hæreditatis noſtræ alibi vocatur) in illis ſimiliter audimus habitaſſe, quomodo illis vitæ hę reditatem adimere audeamus? Quo magis mirum eſt eò ſtuporis olim recidiſſe Sadducæos, vt tum reſurrectionem, tum animarum ſubſtãtiam negarent: quorum vtrunq; tam illuſtribus Scripturæ teſtimoniis conſignatum habebãt. Nec minus prodigioſa hodie foret totius nationis ſtoliditas in expectando terreſtri Chriſti regno, niſi hanc repudiati Euangelij pœnam daturos Scripturæ multò antè prædixiſſent: ſic enim iuſto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cœli lumen reſpuendo, tenebras vltro ſibi accerſiuiſſent. Moſen ergo legunt, & aſſiduè reuoluunt: ſed oppoſito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem: atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Chriſtum conuertãtur, à quo illum nunc quantum poſſunt, abducere ac diſtrahere ſtudent.

Act.15.8.

2.Cor.3.14.

De differentia vnius Teſtamenti ab altero.
CAPVT XI.

QVID ergo? (inquies) nullúmne diſcrimẽ veteris & noui Teſtamenti relinquetur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuerſiſſimæ inter ſe conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: ſed ita vt nihil conſtitutæ iam vnitati derogẽt: quẽadmodum videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ (quãtum animaduertere mihi licuit, & meminiſſe poſſum) numero quatuor præcipuè. Quibus ſi quintam adiũgere libeat, minimè reclamo. Eas omnes ſic eſſe dico, & oſtenſurum me profiteor, vt ad modum adminiſtrationis potiùs quàm ad ſubſtantiam pertineant. Hac ratione nihil impedient quominus eædem maneant veteris ac noui Teſtamenti promiſſiones, atque idem ipſarum promiſſionum fundamentum, Chriſtus. Porrò prima eſt, Quòd tametſi olim quoque Dominus populi ſui mentes in cœleſtem hæreditatem volebat collimare, arrectóſque eſſe animos: quò tamen in ſpe illius meliùs alerentur, cõtemplandam ſub beneficiis terrenis ac quodammodo deguſtandam exhibebat: nunc clarius liquidiúſque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectà ad eius meditationem, omiſſo inferiori, quem apud Iſraelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes noſtras dirigit. Hoc conſilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius conſcendiſſe quàm ad illa quæ corpori promittebantur bona. Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut inſigne adeóque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium. Audiunt nihil ſeuerius Dominum eiuſdem Legis tranſgreſſoribus interminari quàm ab eius terræ poſſeſſione expellendos, ac diſpergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè ſummam recidere quęcunq; vel benedictiones vel maledictiones à Moſe denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter conſtituunt Iudæos non ſua cauſa, ſed aliena fuiſſe à cæteris populis ſegregatos: nempe vt imaginem haberet Chriſtiana Eccleſia, in cuius externa ſpecie ſpiritualium rerum documenta cerneret. Sed quum aliquoties Scriptura demonſtret, huc terrena quibus eos proſequebatur beneficia Deum ipſum deſtinaſſe, vt ad ſpem cœleſtem ita ipſos manu duceret: eiuſmodi diſpenſationẽ non conſiderare, nimiæ imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere ſtatus controuerſiæ nobis eſt, quòd illi poſſeſſionẽ terrę

Quatuor differentiæ præcipuæ veteris teſtam. à nouo, quibus quintã adijcere licet. Prima hic tractatur: Secũda ſect.4.5.6. Tertia ſect.7.8. Quarta ſect. 9. Quinta ſect.11.12. Prima differentia.

Chanaan Iſraelitis pro ſumma atque vltima beatitudine habitam nobis poſt reuelatum Chriſtum cœleſtem hæreditatem figurare docent. Nos contrà contendimus, in terrena qua fruebantur poſſeſſione, velut in ſpeculo, futuram, quam ſibi in cœlis præparatam crederent, hæreditatem eſſe intuitos.

Gal.4.1.

Ratione primæ differentiæ veteris teſtamenti à nouo, cōparari veterem Eccleſiam hæredi paruulo, qui à tutoribus regitur. Ideo dicet ſect.10 hāc differentiā propriè nō eſſe cōparationem Legis & Euāgelij, quia ſpectet etiam ad promiſſiones ante Legem editas.

2 Id meliùs elucebit ex ſimilitudine quam poſuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorum gentem hæredi paruulo, qui ad ſe regendum nondum idoneus, tutoris aut pædagogi, cuius cuſtodiæ commiſſus eſt, ductum ſequitur. Quòd autem eam ad ceremonias ſimilitudiné potiſſimùm refert, nihil obſtat quominus huc quoq; aptiſſimè applicetur. Eadem ergo illis hæreditas quæ nobis deſtinata fuit: ſed cuius adeundæ & tractandæ nondum per ætatem capaces forent. Eadem inter illos Eccleſia: ſed cuius ætas adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos continuit Dominus, vt ſpirituales promiſſiones non ita nudas & apertas illis daret, ſed terrenis quodammodo adumbratas. Abraham ergo, Iſaac & Iacob, eorúmque poſteritatem quū in ſpem immortalitatis cooptaret, terram Chanaan in hæreditatem illis promiſit: non in qua ſpes ſuas terminarent, ſed cuius aſpectu in ſpem veræ illius, quę nondum apparebat, hæreditatis ſe exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari poſſent, dabatur ſuperior promiſſio quæ terram illam non ſupremum eſſe Dei beneficium teſtaretur. Sic Abraham in accepta terræ promiſſione torpere non ſinitur: ſed maiori promiſſione erigitur illius mens in Dominum. Audit enim, Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna valde. Hic videmus Abrahamo proponi finem ſuæ mercedis in Domino, ne illam quærat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: ſed immarceſcibilem eſſe reputet. Subiūgit deinde terrę promiſſionem, non alia conditione quàm vt ſit diuinæ beneuolentiæ ſymbolum, ac cœleſtis hæreditatis typus, quem ſanctis fuiſſe ſenſum, eorum voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad ſummam illam atque vltimam aſſurgit. Languet (inquit) tui deſiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in ſempiternum. Item, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei: tu es qui conſeruas hæreditaté meam mihi. Item, Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es ſpes mea, portio mea in terra viuorum. Qui ſic loqui audent, ſe profectò mundum & quicquid eſt bonorum præſentium ſpe ſua tranſcendere profitentur. Hanc tamen futuri ſeculi beatitudinem Prophetæ ſæpius ſub typo quem à Domino acceperant, deſcribunt: qualiter intelligendæ ſunt iſtæ ſententiæ, Quòd pij hæreditate poſſidebunt terram: ſcelerati autem ex ea diſperdentur. Quòd Ieruſalem omne genus diuitiis abundabit, & Sion rerum omnium copia diffluet. Quę omnia videmus non in terram peregrinationis noſtrę, aut in terreſtrem Ieruſalem propriè competere, ſed in veram patriam fidelium ac cœleſtem illam ciuitatem, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum.

Gen.15.1. *Pſal.73.26, & 84.3.* *Pſal.16.5.* *Ibidem.* *Pſal.142.6.* *Pſal.37.9.* *Prou.22.2.* *Iob.18.17.* *Apud Iſaiā multis locis.* *Pſal.133.*

Ratione primæ differentiæ veteris teſtamenti à Nouo, Patres tanti æſtimaſſe hanc vitam eiuſq; benedictiones.

3 Hæc ratio eſt cur maioris quàm nūc deceat, æſtimaſſe mortalem vitam eiúſque benedictiones ſancti legantur ſub Veteri teſtamento. Tametſi enim probè nouerant non eſſe in ea tanquam in curſus ſui meta conſiſtendum: quia tamen recognoſcebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipſorum modulo exercendos, gratię ſuę lineamenta Dominus impreſſerat, maiori eius ſuauitate afficiebātur quàm ſi ipſam per ſe conſideraſſent. Quemadmodum autem Dominus, beneuolentiam ſuam erga fideles præſentibus bonis teſtando, ſpiritualem fœlicitatem eiuſmodi typis ac ſymbolis tunc adumbrabat, ita econuerſo dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicij ſui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conſpicua erant, ita pœnæ. Hanc inter pœnas & præmia

præmia analogiam ac conuenientiam (vt ſic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta fœdis horrendíſque ſuppliciis vindicanda olim ſubitus, nûc velut poſito priſtinę iracundiæ affectu, & mitiùs & rariùs multò puniat: & parum abeſt quin ob id diuerſos veteris & noui Teſtamêti deos imaginentur, quod etiam Manichęis accidit. Verùm talibus ſcrupulis facilè expediemur ſi animum referemus ad iſtam quam notaui Dei diſpenſationem, quòd tum futuræ ac ęternæ fœlicitatis gratiam terreſtribus beneficiis, tum ſpiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis ſignificare & figurare pro eo tempore voluit, quo Teſtamentum ſuum quodámmodo adhuc inuolutum Iſraelitico populo tradebat.

4 Alterum veteris & noui Teſtamenti diſcrimen ſtatuitur in figuris, quòd illud abſente veritate, imaginem tantùm & pro corpore vmbram oſtentabat: hoc præſentem veritatem & corpus ſolidum exhibet. Atque huius ferè fit mentio vbicunque veteri Teſtamento nouum opponitur: fuſior tamen eſt eius tractatio in epiſtola ad Hebręos quàm alibi vſquã. Illic diſputat Apoſtolus aduerſus eos qui Legis Moſaicæ obſeruationes aboleri poſſe non putabant niſi vt ſecum traherent religionis totius ruinam. Quò hunc errorem refutet, aſſumit quod de Christi ſacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat: nam quum æternum illi deferatur ſacerdotium, certum eſt aboleri ſacerdotium illud vbi alij aliis ſucceſſores quotidie ſubſtituebantur. Præualere autem noui iſtius ſacerdotis inſtitutionem probat, quòd iuramento ſtabilitur. Subiungit poſtea, in ea ſacerdotij tranſlatione veteri etiam Teſtamenti mutationem. Atque id neceſſarium fuiſſe ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quę nihil adducere ad perfectionem poſſet. Tum deinde proſequitur quę illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iuſtitias habuerit quæ cultores ſuos non poſſent ſecundùm conſcientiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis nec peccata delere, nec veram ſanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuiſſe in ipſa futurorum bonorum, non viuam rerum effigiem: ideóque non aliud habuiſſe officij niſi vt introductio eſſet in ſpem meliorem quæ in Euangelio exhibetur. Hîc videndũ eſt qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Chriſti miniſterium cum Moſaico conferatur. Nam ſi ad promiſſionum ſubſtantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo Teſtamenta diſſidium: ſed quum ſtatus quæſtionis aliò nos ducat, eò tendendum eſt vt verum reperiamus. Fœdus ergo quod ęternum & nunquam interiturum ſemel ſanciuit, in medio ſtatuamus. Illius complementum, vnde tandem habet vt ſtatum ratúmque ſit, Chriſtus eſt. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Moſen præſcribit, quæ ſunt velut ſolennia confirmationis ſymbola. Id in contentionem veniebat, cederéne oporteret Chriſto quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò tametſi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè acceſſiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) acceſſoria: quia tamen inſtrumenta erant illius adminiſtrandi fœderis nomen habent: qualiter & aliis Sacramentis dari ſolet. Proinde, in ſumma, vetus Teſtamentum hoc loco appellatur ſolennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & ſacrificiis comprehenſa. In ea quoniam nihil ſolidum ſubeſt, niſi vlterius tranſeatur, oportuiſſe antiquari & abrogari contendit Apoſtolus, vt Chriſto potioris Teſtamenti ſponſori ac mediatori locus daretur, per quem æterna ſanctificatio electis ſemel acquiſita eſt; & tranſgreſſiones obliteratæ, quæ ſub Lege manebant. Quòd ſi malis, ita accipe: vetus fuiſſe Domini Teſtamentum, quod vmbratili & inefficaci ceremoniarũ obſeruatione inuolutum tradebatur: ideóque temporarium fuiſſe, quia veluti in ſuſpenſo

Secunda differentia veteris Teſtamenti à nouo, & eius differentiæ ratio.

Pſal.110.4.
Hebr.7.11.19.&
9.9.& 10.1.

Veteris Teſtamenti definitio.

Heb.7.22.

Altera quędã definitio veteris Teſtamenti.

erat, donec firma & ſubſtantiali confirmatione ſubniteretur. Tum verò demum nouum æternumque factum fuiſſe, poſtquam Chriſti ſanguine conſecratum ſtabilitumq; fuit. Vnde calicem, quem diſcipulis in Cœna porrigit Chriſtus, Noui Teſtamenti calicem vocat in ſuo ſanguine: vt ſignificet, tum verè Dei Teſtamento ſuam conſtare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum ſanguine ſuo obſignatur.

Matt.26.28.

Gala 3.24, & 4.1.

Reſpectu ſecundæ differentiæ veteris teſtam. à nouo, dici legis pædagogia deductos fuiſſe Iudæos ad Chriſtum antequam in carne exhiberetur.

5 Hinc liquet quo ſenſu dixerit Apoſtolus, Legis pædagogia deductos fuiſſe Iudæos ad Chriſtum antequam ipſe in carne exhiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuiſſe fatetur: ſed qui propter pueritiam ſub pædagogi cuſtodia habendi eſſent. Conueniebat enim, Sole iuſtitiæ nondum exorto, nec tantum eſſe reuelationis fulgorem, nec tãtam intelligendi perſpicaciam: Sic ergo verbi ſui lucem illis Dominus diſpenſauit, vt eam eminus adhuc & obſcurè cernerent. Ideo hanc intelligentiæ tenuitatem Pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obſeruatiunculis, tãquam regulis puerilis diſciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Chriſtus, per quem fidelis populi cognitionem adoleſcere oportebat. Hanc diſtinctionem ſignauit Chriſtus ipſe, quum diceret, Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ ſui temporis hominibus prodiderunt? nempe guſtum præbebant eius ſapientiæ quę olim ad liquidum manifeſtanda erat, & procul emicãtem præmonſtrabãt. Vbi autem digito poteſt oſtendi Chriſtus, reſeratum eſt regnum Dei. In ipſo enim expoſiti ſunt theſauri omnes ſapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad ipſa cœli adyta penetratur.

Matt.11.13.

Coloſſ 2.9.

Excellẽtiſſimos etiam Prophetas, et qui ſingulari Spiritus gratia pollebãt, legis pædagogia adiutos fuiſſe, & vmbris veteribus, vſq; ad Chriſtum adductos.

6 Nec obſtat quòd nemo ferè in Chriſtiana Eccleſia reperiri queat, qui fidei præſtantia ſit cum Abraham componendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodiéque orbem vniuerſum illuminãt. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hîc quæritur: ſed quam in populo docendo ordinariã diſpenſationem ſequutus ſit: qualis apud illos ipſos Prophetas, qui peculiari ſupra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obſcura, ceu de rebus longinquis, & typis incluſa eſt eorum prædicatio. Adhæc, vtcunque mirifica in illis notitia emineret, quum tamen ad communem populi pædagogiam ſubmittere ſe neceſſe habuerint, in puerorum grege ipſi quoque cenſentur. Poſtremò nunquam tanta vllis tunc contigit perſpicientia, quę non ſeculi obſcuritatem aliqua ex parte reſiperet. Vnde illud Chriſti, Multi Reges & Prophetę deſiderarunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque veſtri oculi beati, quia vident: & aures, quia audiunt. Et ſanè hac prærogatiua Chriſti pręſentiam pollere æquum fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cœleſtium myſteriorum reuelatio. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epiſtola, fuiſſe illis patefactum, noſtro maximè ſeculo vtilem eſſe eorum operam.

Matt.13.17.

Luc.10.24.

1.Pet.1.12.

Iere.31.31.

Tertia differentia veteris teſtam. à nouo, quod illud literale eſt, hoc ſpirituale: illud mortiferum, hoc vitæ organum: tractatur hîc & ſect.8.

7 Venio ad tertium diſcrimen, quod ex Ieremia ſumitur, cuius ſunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum: nõ ſecundùm pactũ quod pepigi cum Patribus veſtris, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, quamuis dominarer eis: ſed hoc erit pactum quod feriam cum domo Iſrael, Ponam Legem meam in viſceribus eorum, cordibus eorum inſcribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnuſquiſque proximum ſuum, vir fratrem ſuum: omnes enim cognoſcent me à minimo vſque ad maximum. Ex quibus occaſionem accepit Apoſtolus cõparationis huius inter Legem & Euangelium ſtatuendæ, vt illam vocaret literalem, hoc, ſpiritualem doctri-

2.Cor.3.6.

doctrinam:illam diceret fuiſſe deformatam in tabulis lapideis,hoc fuiſſe cordibus inſcriptum:illam eſſe prædicationem mortis,hoc vitæ:illam damnationis,hoc iuſtitiæ:illam euacuari,hoc permanere. Quum Apoſtolo propoſitum fuerit mentem Prophetæ enarrare,verba vnius expẽdere ſatis fuerit,vt aſſequamur vtriuſque ſenſum.Quanquam eſt aliquid inter eos diſſimile.Odioſius enim loquitur de Lege Apoſtolus quàm Propheta:neque id ſimplici Legis reſpectu:ſed quòd erãt nebulones quidam Legis κακόζηλοι,qui peruerſo ceremoniarum ſtudio Euãgelij claritatem obſcurabant:de Legis natura ſecundùm eorum errorem ac ſtultam affectionem diſputat.Ergo id peculiare In Paulo obſeruare operæpretiũ erit. Vterque verò quia vetus ac nouum Teſtamentum per contentionem inter ſe componit , nihil in Lege conſiderat niſi quod proprium eius eſt. Exempli gratia:Lex miſericordiæ promiſſiones paſſim continet:ſed quia ſunt aliunde aſcitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura ſermo habetur. Hoc illi tantùm tribuunt vt præcipiat quæ recta ſunt,ſcelera prohibeat,præmium edicat cultoribus iuſtitiæ,pœnã tranſgreſſoribus minetur:cordis interim prauitatem,quæ cunctis hominibus naturalis ineſt,non immutet aut emendet.

8 Nunc membratim Apoſtoli collationem explicemus. Vetus Teſtamentum literale eſt:quia ſine Spiritus efficacia promulgatum:Nouum ſpirituale:quod Dominus hominũ cordibus ſpiritualiter inſculpſit.Ideo ſecunda antitheſis eſt veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum eſt; quia nihil poteſt quàm maledictione inuoluere vniuerſum hominũ genus: Nouum eſt vitæ organum:quia à maledictione liberatos in gratiã cum Deo reſtituit: illud damnationis miniſterium eſt: quia reos peragit iniuſtitiæ omnes filios Adam: hoc,iuſtitiæ: quia Dei miſericordiam reuelat,per quam iuſtificamur. Poſtrema antitheſis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum abſentium imaginem habebat,interire ac euaneſcere tempore oportuit. Euangelium,quia ipſum corpus exhibet, firmam perpetuámque retinet ſtabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus:ſed alia ratione, quòd ſcilicet ingrati populi ſubita defectione mox abruptum fuerit:ſed quia eiuſmodi violatio eſt à culpa populi,in Teſtamentum propriè non confertur. Ceremoniæ verò,quoniam ſua ipſarum infirmitate Chriſti aduentu fuerunt diſſolutæ, cauſam infirmitatis intra ſe habebant. Porrò differentia illa Literæ & Spiritus non ſic accipienda eſt, acſi nullo cum fructu Legem ſuam Iudæis Dominus tuliſſet, nullo eorum ad ſe conuerſo: ſed per comparationem poſita eſt,ad commendandam gratiæ affluentiam,qua Euangelij prædicationem idem Legiſlator, quaſi nouam perſonam induens,honorauit. Nam ſi eorum multitudinem recenſemus quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu ſuo regeneratos in Eccleſiæ ſuæ communionem collegit, pauciſſimos ac penè nullos dicemus qui olim in Iſraele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi ſint:qui tamen multi fuerunt,ſi ſuopte numero ſine comparatione cenſeantur.

9 Ex tertio diſcrimine quartum emergit. Vetus enim Teſtamentum Scriptura vocat ſeruitutis,quòd timorem in animis generet: nouum autem,libertatis,quòd in fiduciam ac ſecuritatem eoſdem erigat. Sic Paulus ad Romanos octauo, Nõ accepiſtis,inquit, ſpiritum ſeruitutis iterum ad timorem:ſed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos , non acceſſiſſe nunc fideles ad corporeum montem,& incenſum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam,vbi nihil audiatur,aut videatur, niſi quod terrore mẽtes percellat:adeò,vt ipſe quoque Moſes expaueſcat, vbi vox terribilis inſonat,

Quarta differentia veteris Teſtamenti à nouo.

Rom. 8.15.

*Hebr.*12.18.

quam audire omnes deprecentur: ſed acceſſiſſe ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cœleſtem, &c. Quod autem in ſententia quam ex epiſt. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fuſiùs explanat ad Galatas, quum ad allegoriam trahit duos Abrahæ filios, in hunc modum, Quòd Agar ſerua typus ſit montis Sinaî, vbi Legem accepit populus Iſrael: Sara libera, figura ſit cœleſtis Ieruſalem, à qua fluit Euangelium. Quòd quemadmodum ſemen Agar ſeruum naſcitur, quod ad hæreditatem nunquam perueniat, Saræ liberum cui hæreditas debeatur: ita per Legem addicamur in ſeruitutem, per ſolum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem ſumma redit, Vetus Teſtamentum pauorem ac trepidationem incuſſiſſe conſcientiis: noui beneficio fieri vt in lætitiam ſoluantur. Illud iugo ſeruitutis conſcientias aſtrictas tenuiſſe, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quòd ſi ex populo Iſraelitico ſancti Patres obiiciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiſcum præditos fuiſſe conſtet, ſequitur eiuſdem & libertatis & lætitiæ fuiſſe participes: reſpondemus, neutrum à Lege fuiſſe: ſed quùm ſe per Legem & ſeruili conditione premi, & conſcientiæ inquietudine fatigari ſentirent, ad Euangelij ſubſidium confugiſſe: ideóque peculiarem noui Teſtamenti fructum fuiſſe, quòd præter communem veteris Teſtamenti legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & ſecuritatis ſpiritu fuiſſe donatos, vt non experti ſint aliqua ex parte & timorem à Lege & ſeruitutem. Vtcunque enim illa quam per Euangelij gratiam aſſequuti erant, prærogatiua fruerentur, erant tamen iiſdem obſeruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxij. Qùum ergo ad eas ceremonias ſolicitè obſeruandas adigerentur, quæ pædagogiæ ſeruituti ſimilis ſymbola erant, & chirographa quibus ſe peccati reos faterentur, ab obligatione non ſoluerent: iure præ nobis ſub ſeruitutis ac timoris Teſtamento fuiſſe dicuntur, dum reſpicitur communis illa diſpenſatio, qua tunc cum Iſraelitico populo Dominus agebat.

Galat. 4. 22.

Sect. 4 7. 9 Quid diſcriminis inter tres poſteriores differentias veteris & noui Teſtamenti, & primam.

10 Tres quas poſteriores retulimus comparationes ſunt Legis & Euangelij, quare in illis Lex, veteris Teſtamenti, Euangelium, noui nomine ſignatur. *Prima latiùs extenditur: comprehendit enim ſub ſe & quæ ante Legem editæ ſunt promiſſiones. Quòd autem ipſas ſub veteris Teſtamenti nomine cenſendas Auguſtinus negauit, optimè in eo ſenſit, nec aliud voluit quàm quod docemus: ſiquidem ad illas Ieremiæ & Pauli ſententias reſpiciebat, vbi vetus Teſtamentum à verbo gratiæ & miſericordiæ diſcernitur. Illud quoque ſcitiſſimè eodem loco ſubiungit, pertinere ab initio mundi ad nouum Teſtamentum filios promiſſionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante obedierunt mandatis. Idque in ſpe non carnalium, terrenorum, temporalium, ſed ſpiritualium, cœleſtium, æternorum bonorum, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & Spiritum ſibi adminiſtrari, vt benefacerent, & ignoſci, quoties peccarent. Id enim ipſum eſt quod aſſerere in animo fuit, Eiuſdem nobiſcum benedictionis in æternam ſalutem conſortes fuiſſe omnes ſanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo ſelectos Scriptura cõmemorat. Inter noſtram ergo & illius partitionem hoc intereſt, quòd noſtra (ſecundùm illam Chriſti ſententiã, Lex & Prophetæ vſque ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelij claritatem, & obſcuriorem quæ præceſſerat verbi diſpenſationem diſtinguit: altera ſimpliciter Legis debilitatem ſecernit ab Euangelij firmitudine. Atque hîc quoque de ſanctis Patribus annotandum eſt, ita ſub veteri Teſtamento vixiſſe, vt non illic reſtiterint, ſed aſpirarint ſemper ad nouum, adeóque certam eius communionem amplexi ſint. Qui enim præſentibus vmbris contenti, mentem ad Chriſtum non extenderunt,

**Sect. 1. 2.*

Lib. 3. ad Boniſac. cap. 14.

Omnes filios pmiſſionis ab initio mũdi pertinuiſſe ad nouum Teſtamentũ: idcirco Patres & ante Legem ſcriptã & poſt, ita vixiſſe, vt illic non reſtiterint, ſed aſpirarint ſemper ad nouum Teſtamẽtum, adeoq; certam eius communionem amplexi ſint.

Matt. 11. 13.

tenderunt, eos cæcitatis ac maledictionis damnat Apoſtolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi poſſit, quàm à pecude mactata peccati expiationem ſperare? quàm in externa aquæ irrigatione, animæ purgationem quærere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valde oblectetur, velle placare? Ad iſtas enim omnes abſurditates delabuntur qui ſine Chriſti reſpectu in Legis obſeruationibus hærent.

11 Quintum, quod adiungere licet, diſcrimen, in eo iacet, quòd ad Chriſti vſque aduetum gentem vnam ſegregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ ſuæ contineret. Quando diſtribuebat Altiſſimus gentes, quando diuidebat filios Adam, inquit Moſes, in poſſeſſionem illi ceſſit populus ſuus: Iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi ſic populum alloquitur, En Domini Dei tui eſt cœlum & terra, & omnia quæ in ea ſunt. Patribus tamen tuis tantummodo adhæſit, amauit eos vt eligeret ſemen eorum poſt eos, nempe vos ipſos, è cunctis gentibus. Populum ergo illum, veluti ſolus ad ſe ex hominibus pertineret, nominis ſui cognitione dignatus eſt ſolum: fœdus ſuum quaſi in eius ſinu depoſuit: præſentiam ſui numinis illi manifeſtauit: omnibus prærogatiuis eum honorauit. Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hîc agitur, illum verbi ſui communione ſibi deuinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Intereà gentes alias, quaſi nihil ſecum haberent rei aut commercij, in vanitate ambulare ſinebat: nec vt earum exitio mederetur, quod vnicum erat remedium afferebat, verbi ſcilicet ſui prædicationem. Itaque Iſrael tunc filius Domino delicatus: alij extranei: ille cognitus, & in fidem tutelámq; ſuſceptus: alij tenebris ſuis relicti: ille à Deo ſanctificatus: alij profani: ille Dei præſentia honoratus: alij omni propinquitate excluſi. At vbi venit plenitudo temporis, inſtaurandis omnibus deſtinata, exhibitúſque eſt ille Dei & hominum conciliator: diruta maceria quæ tandiu miſericordiam Dei intra Iſraelis fines concluſam tenuerat, annunciata pax eſt iis qui procul erant, non ſecus atque iis qui propè coniuncti, vt Deo ſimul reconciliati, in vnum populum coaleſcerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi, circuncifionis vel præputij ratio: ſed omnia in omnibus Chriſtus, cui datæ ſunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: vt ſine diſcrimine dominetur à mari vſque ad mare, & à fluminibus vſque ad vltimos orbis fines.

Quinta differentia veteris Teſtamenti à nouo, quod Gentem vnam elegerat Deus, reliquis interim velut neglectis. Exod. 19. 5. Deut. 32. 8. Ibid. 10. 14. Act. 14. 16. Galat. 4. 4. Epheſ. 2. 14. Galat. 6. 15. Pſal. 2. 8. Pſal. 72. 8. & alibi.

12 Gentium igitur vocatio, inſignis eſt teſſera, qua ſupra vetus Teſtamentum noui excellẽtia illuſtratur. Plurimis quidem & clariſſimis Prophetarum oraculis teſtata antè fuerat: ſed ita vt in regnum Meſſiæ eius complementum reiiceretur. Ac ne Chriſtus quidem ſtatim à primo ſuæ prædicationis exordio ad eam progreſſus fecit: ſed eò vſque diſtulit donec abſolutis omnibus redemptionis noſtræ numeris, ac finito humiliationis ſuæ tempore, acciperet à Patre nomen quod eſt ſupra omne nomen, coram quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananææ, hac opportunitate nondum expleta, negat ſe miſſum niſi ad oues perditas domus Iſrael: nec Apoſtolos in prima miſſione patitur eoſdem limites ſuperare. In viam gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne ingrediamini: ſed ita potius ad oues perditas domus Iſrael. Vtcunque autem tot teſtimoniis prodita foret, vbi tamen Apoſtolis auſpicanda fuit, ſic noua & inſolens illis viſa eſt vt tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepidè ſanè nec ſine recuſatione tandem aggreſſi ſunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè conſentaneum, vt Dominus, qui tot ſeculis Iſraelem à reliquis gentibus ſelegerat, quaſi repentè mutato conſilio delectum illum tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat: ſed non poterãt vaticiniis adeò attenti eſſe, vt rei nouitate,

Gentium vocatio, inſignis teſſera qua illuſtratur nouum Teſtamentũ ſupra vetus. Philip. 2. 9. Matt. 15. 24. Matt. 10. 5. Gẽtium vocatio, res adeo incredibilis, vt Apoſtolis etiam ipſis in Prophetarum lectione verſatis, & Spiritu ſancto donatis, noua adhuc initio viſa fuerit.

quæ ſe oculis ingerebat, nihil mouerentur. Neque ſatis ad eos permouendos valebant quæ iam olim futuræ Gentium vocationis ſpecimina Deus ediderat. Siquidem præterquam quòd pauciſſimos vocauerat, illos ipſos inſerebat quodammodo in familiam Abrahæ, vt populo ſuo accederent: iſta verò publica vocatione non modò Iudæis æquabantur Gentes, ſed velut in demortuorum locum ſubire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quoſcunque Deus antè in corpus Eccleſiæ aſciuerat. Itaque non abs re Paulus myſterium hoc tantopere prædicat abſconditum à ſeculis & generationibus, & quod etiam Angelis mirabile eſſe dicit.

Coloſ.1.26.

Cõcluſio totius loci de diſcrimine veteris Teſtamẽti à nouo, & reſponſio ad varias obiectiones eorum qui hãc varietatem pro abſurditate habent: in qua tamen elucet ſingularis conſtantia Dei.

13 His quatuor aut quinque membris totam veteris & noui Teſtamenti differentiam, quantum ad ſimplicem docendi rationem ſufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nonnulli hanc in gubernanda Eccleſia varietatem, diuerſum in docendo modum, tantam rituũ ac ceremoniarum conuerſionem pro magna abſurditate iactãt: iis quoque reſpondendum eſt, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id breuiter poteſt, quia non tam firmæ ſunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non eſt, inquiunt, conſentaneum, vt Deus, qui perpetuò ſibi conſtat, tantam mutationem paſſus ſit, vt quod ſemel iuſſerat & commendauerat, poſtea improbaret. Reſpondeo, non propterea mutabilem iudicari Deum debere quòd diuerſis ſeculis diuerſ[illegible]s formas accõmodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æſtate familię ſuę agricola præſcribit, non propterea illum inconſtantiæ arguemus, aut deuiare putabimus à recta agriculturę regula, quæ cum perpetuo naturæ ordine coniuncta eſt Similiter ſiquis paterfamilias aliter ſuos liberos in pueritia, aliter in adoleſcentia, aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet: non propterea dicemus ipſum leuem eſſe, aut à ſua ſententia diſcedere. Quid ergo inconſtantiæ notam Deo inurimus, quòd temporum diuerſitatem aptis & congruentibus notis diſtinxerit? Poſterior ſimilitudo penitus ſatisfacere nobis debet. Iudæos pueris ſimiles facit Paulus, Chriſtianos adoleſcentibus. Quid in hoc Dei regimine eſt inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipſis congruebant: nos firmiore & quaſi viriliore diſciplina inſtituit? Ergo in eo elucet Dei conſtantia, quòd eandem omnibus ſeculis doctrinam tradidit: quem ab initio precepit nominis ſui cultum, in eo requirendo perſeuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non ſe oſtẽdit mutationi obnoxium: ſed hominum captui, qui varius ac mutabilis eſt, eatenus ſe attemperauit.

Prima obiectio, & eius ſolutio.

Secunda obiectio.

14 Atqui vnde (inquiunt) iſta diuerſitas, niſi quia talem eſſe Deus voluit? nónne tam bene ab initio quàm poſt Chriſti aduentum perſpicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam, paucis & claris ſacramentis ſuos erudire, Spiritum ſanctum largiri, gratiam ſuam per orbem vniuerſum diffundere? Hoc verò perinde eſt acſi cum Deo litigarent quòd mundum tam ſerò creauerit, quum poſſet ab initio: quòd alternas vices inter hyemem & æſtatem, inter diem & noctem eſſe voluerit. Nos verò (quod ſentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum eſt, ſapienter & iuſtè factum ne dubitemus: etiam ſi cauſam ſæpe neſciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim eſſet nimium nobis arrogare, non cõcedere Deo vt conſilij ſui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum eſt (inquiunt) quòd nunc pecudum victimas, & totum illum ſacerdotij Leuitici apparatum reſpuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quaſi verò Deum externa iſta & caduca oblectent, aut vllo modo afficiant. Iam dictum eſt, nihil horum feciſſe ſua cauſa, ſed omnia pro hominum ſalute diſpenſaſſe. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet,

Reſponſio.

Specialis obiectio, de pecudum victimis, quas olim præcepit, nunc reijcit, & reſponſio.

curet,in eodem poſtea iam ſene alio curationis genere vtatur:num ideo dicemus ipſum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa conſtanter perſtet,rationem ætatis habet. Sic Chriſtum aliis ſignis & abſentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum repræſentari decet. Quòd ad vocationem Dei latiùs per omnes populos in aduentu Chriſti ſparſam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largiùs effuſas,quis,obſecro,æquum eſſe neget vt in manu & arbitrio Dei ſit libera gratiarum ſuarum diſpenſatio,vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi ſui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ ſuæ profectum & ſucceſſum largiatur? nominis ſui notitiam,quibus velit ſeculis,auferat è mundo, propter ipſius ingratitudinem: quando iterum velit, propter ſuam miſericordiam reſtituat? Videmus ergo nimis indignas eſſe calũnias, quibus impij homines hac parte ſimplicium animos exagitant, vt vel Dei iuſtitiam vel Scripturæ fidem in dubium vocent. *Reſponſio de reiectione Gentiũ olim, & earum noua vocatione.*

Chriſtum,vt Mediatoris officium præſtaret,oportuiſſe fieri hominem.
CAPVT XII.

IAM magnopere noſtra interfuit,verum eſſe & Deum & hominem qui Mediator noſter futurus eſſet. De neceſſitate ſi quæritur,non ſimplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel abſoluta fuit: ſed manauit ex cœleſti decreto,vnde pendebat hominum ſalus. Cęterùm quod nobis optimum erat ſtatuit clementiſſimus pater. Quum enim iniquitates noſtrę quaſi interiecta inter nos & ipſum nube nos à regno cœlorum prorſus alienaſſent,nemo,niſi qui ad eum pertingeret,pacis reſtituendę interpres eſſe poterat. Quis autem pertigiſſet? quiſpiámne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente ſuo ad conſpectum Dei horrebant. Angelorũ aliquis? Sed enim illi opus habebant capite, per cuius nexum ſolidè & indiſtractè Deo ſuo cohęrerent. Quid igitur? deplorata certè res erat niſi maieſtas ipſa Dei ad nos deſcenderet: quando aſcendere noſtrum non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id eſt nobiſcũ Deum: & hac quidem lege,vt mutua coniunctione eius diuinitas & hominum natura inter ſe coaleſcerent: alioqui nec ſatis propinqua vicinitas,nec affinitas ſatis firma,vnde nobis ſpes fieret Deum nobiſcum habitare. Tantum erat inter noſtras ſordes & ſummam Dei munditiem diſſidium. Quamuis ab omni labe integer ſtetiſſet homo , humilior tamen erat eius conditio quàm vt ſine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demerſus,fœdatus tot maculis,corruptione ſua fœtidus,denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Chriſtum proponere Mediatorem volens: diſertè commemorat eſſe hominem, Vnus,inquit,Mediator Dei & hominum,homo Ieſus Chriſtus. Poterat Deum dicere : poterat ſaltem & nomen hominis ſicut Dei omittere: ſed quia Spiritus per os eius loquens,infirmitatem noſtram nouerat, vt tempeſtiuè occurreret, aptiſſimo remedio vſus eſt,Filium Dei tanquam vnum ex nobis familiariter in medio ſtatuens. Ne quis igitur ſe torqueat vbinam ille quærendus Mediator, aut qua via ad ipſum peruenienduin, hominem nominans, propinquum , imò contiguum nobis eſſe admonet,quandoquidem caro noſtra eſt. Idem certè deſignat quod alibi pluribus verbis explicatur, non eſſe nobis Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris , quando ſit more noſtro , ſola peccati exceptione,per omnia tentatus.

Neceſſéne fuerit Chriſtum fieri hominem.

Hic & ſect. 2.3. oſtenditur ſic Deum ſtatuiſſe,quia optimũ nobis erat: quũ nemo alius pacis reſtituendæ interpres inter Deũ & nos eſſe poſſet , nemo nos facere Dei filios,nemo certam nobis reddere regni cœleſtis hæreditatẽ,nemo pro hominis inobedientia remedij loco obedientiam opponere.

1.Tim.2.5.

Hebr.4.15.

2 Id etiam clarius fiet ſi reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori pręſtandum erat, nempe ſic in Dei gratiam nos reſtituere,vt-

faceret ex filiis hominum illius filios:ex hæredibus gehennæ, regni cœleſtis hæredes Quis hoc poterat, niſi Filius Dei fieret idem filius hominis, & ſic noſtrum acciperet vt transferret ad nos ſuum? & quod ſuum erat natura, noſtrum faceret gratia? Hac ergo arrha freti nos eſſe filios Dei confidimus, quia naturalis Dei filius ſibi corpus de corpore noſtro, carnẽ ex carne noſtra, oſſa ex oſſibus aptauit, vt idem nobiſcum eſſet: quod nobis proprium erat ſuſcipere grauatus non eſt, vt viciſſim ad nos pertineret quod proprium ipſe habebat: atque ita in commune ipſe nobiſcum & Filius Dei eſſet & filius hominis. Hinc ſancta illa fraternitas, quam o-

Iohan. 20.17. re ſuo commendat, vbi dicit, Aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum. Hac ratione certa nobis eſt re-

Rom. 8.17. gni cœleſtis hæreditas, quia vnicus Dei Filius, cuius in ſolidum propria erat, nos ſibi fratres adoptauit: quòd ſi fratres, ergo & hæreditatis conſortes. Adhæc apprime vtile fuit hac etiam de cauſa verum eſſe Deum & hominem qui redemptor noſter futurus eſſet. Eius erat mortem abſorbere: quis hoc poterat niſi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat niſi ipſa iuſtitia? Eius erat mundi & aëris poteſtates profligare: quis hoc poterat niſi virtus & mundo & aëre ſuperior? Porrò penes quem vita eſt, aut iuſtitia, aut cœli imperium & poteſtas, niſi penes ſolum Deum? Seſe ergo clementiſſimus Deus in perſona vnigeniti Redemptorem noſtrum fecit, dum nos redemptos voluit.

3 Alterum hoc noſtræ cum Deo reconciliationis caput erat, vt homo, qui ſua ſe inobedientia perdiderat, remedij loco obedientiam opponeret, iudicio Dei ſatisfaceret, pœnas peccati perſolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noſter, Adæ perſonam induit, nomen aſſumpſit, vt eius vices ſubiret Patri obediendo, vt carnem noſtram in ſatisfactionis pretium iuſto Dei iudicio ſiſteret: ac in eadem carne pœnam quam meriti eramus perſolueret. Quum deniq; mortem nec ſolus Deus ſentire, nec ſolus homo ſuperare poſſet, humanã naturam cum diuina ſociauit, vt alterius imbecillitatem morti ſubiiceret, ad expianda peccata: alterius virtute luctam cum morte ſuſcipiens, nobis victoriã acquireret. Qui ergo Chriſtum ſua aut diuinitate, aut humanitate ſpoliant, eius quidem vel imminuunt maieſtatem & gloriã, vel bonitatem obſcurant. Sed non minus altera ex parte hominibus ſunt iniurij, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quę niſi hoc fundamento nixa ſtare non poteſt. Adde quòd ſperandus fuit redẽptor ille Abrahę Dauidíſq; filius, quem in Legę & Prophetis Deus promiſerat: vnde alterum fructum colligunt pię mentes, quòd ipſa originis ſpecie ad Dauidem & Abraham perductę, certius agnoſcunt hunc eſſe Chriſtum qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper expoſui, præcipuè tenendum eſt, communem naturam pignus eſſe noſtræ cum Filio Dei ſocietatis: carne noſtra veſtitum debellaſſe mortem cum peccato, vt noſtra eſſet victoria & triumphus noſter: carnem quam à nobis accepit, obtuliſſe in ſacrificium, vt facta expiatione reatum noſtrum deleret, & placaret iuſtam Patris iram.

**Coloſ. 1.15.*

Refutatur vaga ſpeculatio eorum qui Chriſtum, etiã ſi ad redimẽdum genus humanũ nõ fuiſſet opus remedio, cõtendunt futurũ fuiſſe hominẽ: & multis rationibus teſtimo-

4 His vt par eſt conſiderandis qui ſedulò attentus erit, vagas ſpeculationes facilè negliget, quę leues ſpiritus & nouitatis cupidos ad ſe rapiunt: cuius generis eſt, Chriſtum, etiam ſi ad redimendum humanũ genus non fuiſſet opus remedio, futurum tamen fuiſſe hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturę ſtatu præfectum Angelis & hominibus fuiſſe caput: *qua ratione dicitur à Paulo primogenitus omnis creaturę: ſed quum tota Scriptura clamet veſtitum fuiſſe carne, vt fieret redẽptor, aliam cauſam vel aliũ finem imaginari nimiæ temeritatis eſt. Quorſum ab initio promiſſus fuerit Chriſtus ſatis notum eſt: vt ſcilicet inſtauraret collapſum mundũ, & perditis hominibus ſuccurreret,

curreret. Itaq; ſub Lege propoſita fuit eius imago in ſacrificiis, vt ſperarẽt
fideles Deum ſibi propitium fore, poſtquam expiatis peccatis reconcilia-
tus foret. Certè quum ſeculis omnibus, etiam Lege nondum promulga-
ta, nunquam ſine ſanguine promiſſus fuerit Mediator, colligimus æterno
Dei conſilio purgandis hominum ſordibus fuiſſe deſtinatum: quia pia-
culi ſignum eſt ſanguinem fundi. Sic de eo concionati ſunt Prophetæ, vt
recõciliatorem Dei & hominum fore promitterent. Sufficiet pro omni-
bus vnum illud in primis celebre *Iſaiæ teſtimoniũ, vbi prædicit percu-
tiendum eſſe Dei manu propter ſcelera populi, vt caſtigatio pacis eſſet
ſuper eum: & Sacerdotem fore, qui ſe in victimam offerret: ex plagis eius
fore aliis ſanitatem: & quia omnes errarunt, & inſtar ouium fuerũt diſ-
perſi: placuiſſe Deo illum affligere, vt omnium iniquitates ferret. Vbi ad
opem miſeris peccatoribus ferendam Chriſtum diuinitus propriè addici
audimus, quiſquis has metas tranſilit, ſtultæ curioſitati nimis indulget.

niſque oſtenditur, quũ tota Scriptura clamet veſtitũ fuiſſe carne vt fieret redemptor, aliã cauſam vel aliũ finẽ imaginari nimiæ eſſe temeritatis: quique id faciant, eos impia audacia prorumpere ad nouum Chriſtum fingendum. hîc & ſect. 5.

*Iſa.53.4.5.

Iam vbi prodiit ipſe, hanc aduentus ſui cauſam eſſe aſſeruit, vt placato
Deo nos à morte in vitã colligeret. Idem teſtati ſunt de eo Apoſtoli. Sic
Iohãnes antequam doceat Sermonem factum eſſe carnem, defectionem *Iohan.1.9.*
hominis narrat. Sed ipſe ante omnes audiẽdus eſt de officio ſuo differẽs, *Ibid.10.14.*
Sic Deus dilexit mundum, inquit, vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt *Ibid.3.16.*
quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Itẽ, Venit *Ibid.5.25.*
hora vt mortui audiant vocem Filij Dei, & qui audierint viuãt. Ego ſum *Ibid.11.25.*
reſurrectio & vita: qui credit in me, quãuis ſit mortuus, viuet. Item, Filius *Matt.18.11.*
hominis venit ad ſeruãdum quod perierat. Item, Sanis non opus eſt me- *Ibid.9.12.*
dico. Nullus eſſet finis ſi omnia referre vellem. Vno quidem cõſenſu ad
hunc fontem nos reuocant Apoſtoli: & certè niſi ad reconciliandum *Hebr.5.1.*
Deum veniſſet, concideret honor ſacerdotij, quando ad deprecandum
medius ſtatuitur inter Deum & homines Sacerdos: non eſſet iuſtitia no-
ſtra, quia pro nobis victima factus eſt, vt nobis peccata Deus non impu
tet. Denique omnibus elogiis, quibus eum ornat Scriptura, ſpoliabitur. *2.Cor.5.19.*
Concidit etiã illud Pauli, Quod impoſſibile erat Legi, Deum miſiſſe Filiũ *Rom.8.3.*
ſuum, vt in ſimilitudine carnis peccati pro nobis ſatisfaceret. Nec ſtabit *Tit.2.11.*
quod alibi docet, in hoc ſpeculo apparuiſſe Dei bonitatẽ & immenſum
amorem erga homines, dum Chriſtus datus eſt redemptor. Denique non
alium finem vbiq; aſſignat Scriptura, cur carnem noſtrã ſuſcipere volue
rit Dei Filius, & hoc etiam mandatum à Patre acceperit, niſi vt victima
fieret ad Patrem nobis placandum. Ita ſcriptum eſt, atque ita oportuit *Luc.24.26.*
Chriſtum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam. Propterea dili *Iohan.10.17.*
git me Pater, quia animã meam pono pro ouibus: hoc mandatum dedit *Ibid.3.14.*
mihi, Sicut exaltauit Moſes ſerpentem in deſerto, ita oportet exaltari Fi- *Ibid.12.27,28.*
lium hominis. Alibi, Pater ſerua me ex hac hora: ſed propterea veni in
hanc horã. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem aſſumptæ carnis aſſi-
gnat, vt victima & piaculũ fiat abolendis peccatis. Eadẽ ratione pronun-
tiat Zacharias, ſecundùm promiſſionem datam patribus veniſſe: vt illu- *Luc.1.79.*
minet qui in vmbra mortis ſedebant. Hæc omnia meminerimus de Fi- *Coloſ.2.3.*
lio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes ſcientiæ & ſapientiæ the- *1.Cor.2.4.*
ſauros abſconditos eſſe teſtatur, & præter quem nihil ſe ſcire gloriatur.

5 Si quis excipiat, horum nihil obſtare quominus idem Chriſtus qui damnatos redemit, teſtari etiam potuerit ſuum erga ſaluos & incolumes amorem, eorum carnem induendo: breuis reſponſio eſt, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta ſimul hæc duo fuiſſe, vt fieret nobis redemptor Chriſtus, & eiuſdem naturæ particeps, fas non eſſe longiùs inquirere. Nam quem titillat plus aliquid ſciendi cupiditas, immutabili Dei ordinatione non cõtentus, oſtendit etiam ne hoc quidẽ Chriſto, qui nobis in pretium redemptionis datus eſt, ſe contentum eſſe.

Epheſ.1.4.5.

Nec verò Paulus ſolùm recitat, quorſum miſſus fuerit, ſed ad ſublime prædeſtinationis myſterium conſcendens, omnem humani ingenij laſciuiam & pruritum opportunè cõpeſcit. Elegit nos in Chriſto Pater ante mundi creationem vt adoptaret in filios ſecundùm propoſitum voluntatis ſuæ, & acceptos habuit in filio dilecto, in quo habemus redemptionem per ſanguinem eius. Hîc certè non præſupponitur Adæ lapſus quaſi tempore ſuperior: ſed quid ante ſecula ſtatuerit Deus oſtenditur, quum mederi vellet humani generis miſeriæ. Si rurſum obiiciat aduerſarius, conſilium hoc Dei pependiſſe ex hominis ruina quam præuidebat: mihi ſatis ſupérque eſt, impia audacia ad fingendum nouum Chriſtum prorumpere, quicunque ſibi de Chriſto plus inquirere permittunt vel ſcire appetunt quàm Deus arcano ſuo decreto prædeſtinauit. Ac meritò Paulus, vbi de proprio Chriſti officio ita diſſeruit, precatur Epheſiis ſpiritum intelligentiæ, vt comprehendant quæ ſit longitudo, ſublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Chriſti quæ omnem ſcientiam ſupereminet: acſi data opera cancellos mentibus noſtris circundaret, ne à gratia reconciliationis tantillum declinent quoties fit Chriſti mentio. Quare quum fidelis hic Sermo ſit, teſte Paulo, Chriſtum veniſſe vt peccatores ſaluos faceret: in eo libenter acquieſco. Et quum alibi doceat idem Apoſtolus, gratiam quæ nunc per Euãgelium manifeſtata eſt, datam nobis fuiſſe in Chriſto ante tempora ſecularia: ad finem vſque conſtanter in ea manendum ſtatuo. Huic modeſtiæ iniquè obſtrepit Oſiander, qui hanc quæſtionem à paucis antè leuiter motam, rurſus hoc tempore infeliciter agitauit. Confidentiæ eos inſimulat qui Filium Dei negant apparuturum in carne fuiſſe, ſi non cecidiſſet Adam: quia nullo Scripturæ teſtimonio commentum hoc repudietur. Quaſi verò peruerſæ curioſitati frænum non iniiciat Paulus, vbi de redemptione per Chriſtum parta loquutus, mox iubet ſtultas quæſtiones fugere. Eouſque erupit quorundam væſania, dum præpoſterè acuti videri appetunt, vt quærerent an naturam aſini aſſumere potuerit Dei Filius. Hoc portentum, quod pij omnes tanquam deteſtabile meritò exhorrent, hoc prætextu excuſet Oſiander quòd nuſquam diſertè in Scriptura refellitur. Quaſi verò dum nihil pretioſum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Chriſtum crucifixum, aſinum ſalutis authorem admittat. Ergo qui alibi Chriſtum prædicat æterno Patris conſilio in caput fuiſſe ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoſcet cui nullæ redimendi partes iniunctæ ſint.

Epheſ.3.16, 17, 18. — *1.Tim.1.15.* — *2.Tim.1.9.*

Reprehenditur Oſiander qui hoc tẽpore cõmentũ illud renouauit, Chriſtũ etiamſi Adam nunquam cecidiſſet futurum fuiſſe hominem, & contendit nullo Scripturæ teſtimonio id repudiari.

Tit.3.9. — *1.Cor.2.2.* — *Epheſ.1.22.*

Refutatur Oſiãdri principiũ, Hominẽ creatum ad imaginem Dei, quia ad exemplar Chriſti futuri hominis: oſtẽditurq́ imaginem Dei quæ fuit in Adamo, relucere etiã in Angelis. Hic & ſect. 7.

6 Quod autem iactat principium prorſus friuolum eſt. Hominem vult creatum eſſe ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Chriſti, vt illum referret quem iam Pater carne veſtire decreuerat. Vnde colligit, ſi nunquam excidiſſet Adam à prima ſua & integra origine, Chriſtum tamen futurum fuiſſe hominem. Quàm iſtud & nugatorium ſit & contortum, per ſe intelligunt omnes ſano iudicio præditi: interea primùm ſe vidiſſe putat quid eſſet imago Dei, quòd ſcilicet non ſolùm in dotibus eximiis, quibus ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, ſed eſſentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedam imaginem Dei Adam geſtaſſe quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera eſt ac ſummæ dignitatis perfectio) Dei tamen ſimilitudinem non alibi quærẽdam eſſe contendo quàm in illis præſtantiæ notis quibus Adam Deus inſigniuerat præ aliis animantibus. Ac Chriſtum quidem iam tunc fuiſſe imaginem Dei vno conſenſu fatentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ inſculptum ipſi Adę fuit, inde manaſſe quòd per vnigenitum Filium ad opificis ſui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus eſt homo, in quo ſuam gloriã creator ipſe conſpici quaſi in ſpeculo voluit.

Gen.1.27.

In hunc

In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti Filij beneficio, ſed addo Filium ipſum tam Angelis quàm hominibus commune fuiſſe caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertinēret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, conſentaneum eſſet negare inditum illis fuiſſe aliquid quo Patrem referrent. Quòd ſi tam in Angelis quàm in hominibus repræſentari ſuam gloriam & in vtraq; natura conſpicuam eſſe voluit, inſcitè nugatur Oſiander, Angelos fuiſſe tunc poſthabitos hominibus, quia non geſtarent Chriſti figuram. Neque enim præſenti Dei intuitu aſſidue fruerentur, niſi ei eſſent ſimiles: nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm ſi Angelis ſocientur, vt ſimul inter ſe cohæreant ſub vno capite. Denique, ſi Chriſto creditur: hæc vltima erit noſtra fœlicitas, vbi in cœlos erimus recepti, conformes eſſe Angelis. Quòd ſi inferre Oſiandro licet, primarium imaginis Dei exemplar fuiſſe in Chriſto homine, eodē iure contendet quiſpiam Chriſtum oportuiſſe fieri Angelicæ naturæ conſortem, quia ad illos quoque pertineat imago Dei. *Pſal.82.6.* *Coloſ.3.10.*

7 Non eſt igitur cur metuat Oſiander Deū poſſe mendacem deprehendi niſi in eius mēte prius fuiſſet de Filio incarnando decretū fixum & immutabile. Quia etiam ſi non collapſa fuiſſet Adæ integritas, ſimilis tamen fuiſſet Deo cum Angelis: neque tamen propterea neceſſe fuiſſet Filium Dei vel hominem vel Angelum. Fruſtra etiā abſurdum illud metuit, niſi immutabili Dei conſilio ante creatū hominem Chriſtus fuiſſet naſciturus, non vt redemptor, ſed vt primus homo, ne à ſua prærogatiua excideret: quando iam nonniſi per accidens natus eſſet, vt ſcilicet inſtauret perditum genus humanum: vt inde inferat, creatum igitur fuiſſe ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam apertè docet Scriptura, ſimilem nobis fuiſſe factum per omnia, excepto peccato? vnde & Lucas filium Adæ in genealogia cenſere non dubitat. Scire etiā velim cur à Paulo Chriſtus vocetur ſecundus Adam, niſi quia deſtinata ei fuit humana conditio, vt ex ruina erigeret Adæ poſteros. Nam ſi creationē ordine illa præceſſit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Oſiander, quia iam Chriſtus homo prçcognitus erat in mēte Dei homines ad hoc exemplar fuiſſe formatos. Paulus autem ſecundum Adam nominans, inter primā hominis originem & reſtitutionem quam per Chriſtum conſequimur, mediam ſtatuit defectionem, ex qua naturæ in priſtinum ordinem reformandæ neceſſitas: vnde ſequitur, eandē Filio Dei naſcendi fuiſſe cauſam vt homo fieret. Interea malè & inſulſè ratiocinatur Oſiander, Adam quandiu integer ſtetiſſet, futurum imaginem fuiſſe ſuiipſius, nō Chriſti. Reſpondeo ex oppoſito, quia etſi nunquam induiſſet carnem Dei Filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis ſemper apparuit, Chriſtum eſſe verè caput, & primatum tenere in omnibus. Atque ita ſoluitur futilis argutia, quam ventilat Oſiander, carituros fuiſſe Angelos hoc capite, niſi Deo propoſitū fuiſſet Filiū ſuum carne veſtire etiam citra Adæ culpam. Nimis enim inconſideratè arripit quod nemo ſanus concedet. Chriſto non competere primatum in Angelos, vt fruantur eo principe, niſi quatenus eſt homo. Atqui facile elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus eſt Dei Sermo primogenitum eſſe omnis creaturæ, non q; creatus ſit, vel numerari inter creaturas debeat: ſed quia integer mundi ſtatus, qualis ab initio fuit ſumma pulchritudine inſignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus eſt, primogenitum eſſe ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui contextu conſiderandum proponit Apoſtolus, per Filium creata fuiſſe omnia, vt Angelis dominetur: & hominem eſſe factū vt redemptor eſſe inciperet. Eiuſdē inſcitię eſt, quòd homines dicit carituros fuiſſe Chriſto rege, niſi

Soluitur alia obiectio Oſiandri, Chriſtum non niſi per accidēs natum eſſe hominem.
Hebr.4.15.
Luc.3.38.
1.Cor.15.47.
Tertia obiectio Oſiandri, Alioqui ſe qui Adam futurū fuiſſe imaginē ſui ipſius, non Dei.
Quarta Oſiādri obiectio, cariturosfuiſſe Angelos Chriſti capite.
Coloſ.1.15.
Coloſ.1.18.
Ibid.1.16.

Quinta Oſiādri obiectio, canturos fuiſſe homines rege Chriſto.

homo fuiſſet. Quaſi verò non potuerit conſtare regnum Dei, ſi æternus Dei Filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in ſocietatem cœleſtis gloriæ ſuæ & vitæ collectis, primatum ipſe tenuiſſet. Sed in hoc falſo principio ſemper hallucinatur, vel ſibi præſtigias facit, Eccleſiā fuiſſe ἀκέφαλον futurā, niſi apparuiſſet in carne Chriſtus. Quaſi verò ſicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiā diuina ſua virtute præeſſe hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus ſui vegetare ipſos & fouere, inſtar corporis ſui, donec in cœlum collecti eadem cum Angelis vita fruerentur. Quas hactenus refutaui nænias, pro firmiſſimis oraculis ducit Oſiander, nempe vt ſuarum ſpeculationum dulcedine inebriatus, ridiculos pæanas de nihilo efflare ſolet. Vnum verò poſtea dicit longè firmius ſe afferre, propheriam Adæ ſcilicet, qui vxore ſua cōſpecta dixit, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam eſſe euincit? nēpe quia eundem Sermonem Chriſtus apud Matthæū Deo tribuit. Quaſi verò quicquid per homines loquutus eſt Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in ſingulis Legis præceptis quærat Oſiander, quæ à Deo authore profecta eſſe conſtat. Adde quòd rudis & terrenus fuiſſet Chriſtus in literali ſenſu ſubſiſtens. Quia non de myſtica vnione qua Eccleſiam dignatus eſt diſſerit, ſed tantùm de fide coniugali: ob hanc cauſam Deum pronuntiaſſe docet, virum & vxorem fore carnem vnam, ne inſolubile illud vinculum quiſquam diuortio violare tētaret. Hæc ſimplicitas ſi Oſiandro ſordet, Chriſtum reprehendat, quia diſcipulos ad myſterium non traduxerit, Patris dictum ſubtilius interpretando. Nec verò eius delirio ſuffragatur Paulus, qui vbi dixit nos eſſe carnē de carne Chriſti, mox adiungit, magnum hoc eſſe myſterium. Neq; enim quo ſenſu hoc protulerit Adam referre voluit, ſed ſub figura & ſimilitudine coniugij ſacram coniunctionem proponere, quæ nos vnum cum Chriſto facit: & hoc verba ſonant: quia ſe de Chriſto & Eccleſia hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugij diſcernit ſpiritualem Chriſti & Eccleſiæ coniunctionem. Quare facilè euaneſcit hæc futilitas. Nec verò mihi neceſſe arbitror ſimiles quiſquilias diſcutere: quia ex breuiſſima hac refutatione deprehendetur omnium vanitas. Hæc quidem ſobrietas filiis Dei ſolidè paſcendis abundè ſufficiet, quum venit plenitudo temporum, miſſum fuiſſe Filium Dei factum ex muliere, factum ſub Lege, vt eos qui ſub Lege erant, redimeret.

Sexta Oſiandri obiectio, Deū per Adam dixiſſe, nunc os ex oſſibus meis, &c.

Gen. 2. 23.

Epheſ. 5. 30.

Galat. 4. 4.

Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe.
CAPVT XIII.

DE Chriſti diuinitate, quæ alibi claris & firmis teſtimoniis probata eſt, nunc iterum diſſerere ſuperuacuum, niſi fallor, eſſet. Videndū igitur reſtat quomodo carne noſtra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veritas olim tā à Manichæis quàm à Marcionitis impugnata eſt: quorum hi quidem ſpectrum pro Chriſti corpore ſibi fingebant, illi autem cœleſti carne præditum ſomniabant. Sed vtriſque Scripturæ teſtimonia & multa & valida reſiſtunt. Non enim vel in cœleſti ſemine, vel in hominis larua benedictio promittitur, ſed in ſemine Abrahæ & Iacob: neque homini aëreo promittitur thronus æternus, ſed Dauidis filio, & fructui vētris eius: vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Dauidis & Abrahæ: non ideo tantùm quòd ex Virginis vtero natus ſit, in aëre autem creatus: ſed quia (Paulo interprete) ſecundùm carnem factus ſit ex Dauidis ſemine: ſicut alibi docet idem Apoſtolus eum deſcendiſſe ex Iudæis. Quamobrem Dominus ipſe non contentus hominis nomine, Filium quoque hominis ſubinde ſe appellar,

Multis firmiſſimis Scripturæ teſtimoniis probatur in Chriſto humanæ carnis veritas, contra Manichæos & Marcionitas.

Gen. 17. 2. 12, 18. 26. 4.
Matt. 1. 1.
Rom 1. 3.
Ibid. 9. 5.

lat, clarius exprimere volens ſe hominem eſſe ex hominis ſemine verè progenitum. Quum Spiritus ſanctus toties per tot organa, tantáque diligentia & ſimplicitate rem per ſe non abſtruſam enarrauerit, quis cogitaſſet tanta vllos mortales impudentia fore qui offucias adhuc ſpargere auderent? Et tamen alia etiamnum teſtimonia ad manum ſe offerunt, ſi congerere plura libeat: quale eſt illud Pauli, Deum miſiſſe Filium ſuum *Galat.4.4.* factum ex muliere: & innumera quibus fami, ſiti, frigori, aliiſque naturæ noſtræ infirmitatibus obnoxium fuiſſe conſtat. At ex multis deligēda ſunt ea potiſſimè quæ animis in vera fiducia ædificandis cōducere queāt: vt quum dicitur Angelis nequaquam tantū honoris detuliſſe, vt eorum *Hebr.2.16.* naturam aſſumeret: ſed noſtram aſſumpſiſſe, vt in carne & ſanguine per mortem deſtrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item, eius com- *Ibid.2.11, & 17.* municationis beneficio nos fratres eius cenſeri. Item, debuiſſe fratribus *Ibid.4.15.* ſimilem fieri, vt miſericors eſſet ac fidelis interceſſor: nos Pontificē non habere qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris: & ſimilia. Eòdem *Rom.8.3.* pertinet quod paulo antè attigimus, oportuiſſe in carne noſtra expiari *Epheſ.4.16.* peccata mundi: quod à Paulo clarè aſſeritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Chriſto contulit Pater, quia caput eſt ex quo totum corpus per iuncturas connexum ſimul coaleſcit. Imò non aliter cōueniet quod *Ioh.1.16.* dicitur, Spiritum ei datum eſſe abſque mēſura, vt de plenitudine eius hau- *Ioh.17.19.* riamus omnes: quando nihil abſurdius quàm Deum in ſua eſſentia aduentitio dono locupletari. Hac etiam ratione dicit alibi Chriſtus ipſe, Ego propter eos ſanctifico meipſum.

Exponuntur loci Scripturæ quos in erroris ſui cōfirmatione Marcion detorquebat.

2 Quos verò in erroris ſui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quæ iam ex parte noſtra adduxi. Marcion phantaſma pro corpore Chriſtum induiſſe imaginatur: quia dicatur alibi in ſimilitudinem hominis factus, & figura compertus vt homo. Sed ita minimè expendit quid illic agat Paulus: nō enim quale ſibi corpus ſumpſerit Chri- *Philip.2.7.* ſtus vult docere: ſed quū iure diuinitatem ſuam exerere poſſet, nihil præ ſe tuliſſe niſi quod erat abiecti contemptíque hominis. Nam, vt eius exēplo nos hortetur ad ſubmiſſionem, oſtendit, quum Deus eſſet, potuiſſe mundo gloriam ſuam conſpicuam ſtatim proponere: ceſſiſſe tamen iure ſuo, & ſponte ſeipſum exinaniſſe: quia ſcilicet imaginem ſerui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine ſuam diuinitatem abſcondi paſſus eſt. Hîc certè non docet quid fuerit Chriſtus, ſed qualiter ſe geſſerit. Quinetiam ex toto contextu facilè colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuiſſe Chriſtum. Quid enim hoc ſibi vult, figura repertum fuiſſe tanquam hominem, niſi quia ad tempus non reſplenduit diuina gloria, ſed tantum in vili & abiecta conditione apparuit humana ſpecies? Nec verò aliter conſtaret illud Petri, mortuum fuiſſe carne, viuificatū ſpiritu, *1.Pet.3.18.* niſi infirmus fuiſſet Filius Dei in hominis natura. Quod Pau- *2.Cor.13.4.* lus clariùs explicat, paſſum fuiſſe aſſerēs pro carnis infirmitate. Atq; huc pertinet exaltatio, quia diſertè nouam gloriā adeptus fuiſſe dicitur Chriſtus, poſtquam ſeipſum exinaniuit: quod aptè non quadraret niſi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aëreū fabricatur corpus, *1.Cor.15.47.* quia vocetur Chriſtus, ſecundus Adam de cœlo cœleſtis. At neque illic eſſentiam corporis cœleſtem inducit Apoſtolus, ſed vim ſpiritualē, quæ à Chriſto diffuſa nos viuificat. Porrò eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne ſeparant. Quin potius ex eo loco egregiè ſtabilitur quæ inter orthodoxos de Chriſti carne viget doctrina. Niſi enim vnam haberet nobiſcum corporis naturam Chriſtus, inanis eſſet ratiocinatio quam tanta vehementia Paulus proſequitur, Si Chriſtus reſurrexit, nos quoque reſurrecturos: ſi non reſurgimus, neque Chriſtum reſurrexiſſe. Qui-

Exponūtur hîc & ſec.3. loci Scripturæ quos veteres Manichæi, & hodie nōnulli eorū diſcipuli ad errorē ſuū fucādum ſoliti ſunt adducere. 1.Cor.15.16

buſcunque cauillis elabi conentur ſiue Manichæi veteres, ſiue recentes eorum diſcipuli, non ſe expediũt. Putidum eſt effugium, quod nugantur Chriſtum dici Filium hominis quatenus hominibus promiſſus eſt: ſiquidem palàm eſt, Hebraico more vocari filium hominis verũ hominem. Chriſtus verò haud dubie phraſin linguæ ſuæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi conueniat, extra controuerſiã eſſe debet. Ac (ne longiùs abeamus) locus Pſalmi octaui, quem ad Chriſtum Apoſtoli accommodant, abundè ſufficiet, Quid eſt homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd viſitas eum? Hac figura exprimitur vera Chriſti humanitas: quia etſi non fuerit ex patre mortali immediatè genitus, origo tamẽ
Hebr.2.14. eius ex Adã fluxit. Nec verò aliter ſtaret quod iam citauimus, Chriſtum participem factum carnis & ſanguinis, vt pueros ſibi aggregaret ad obſequium Dei: quibus verbis apertè Chriſtus eiuſdem nobiſcum naturæ ſocius & conſors ſtatuitur. Quo etiam ſenſu dicit ex vno eſſe authorem ſanctitatis, & eos qui ſanctificãtur. Nam id referri ad naturæ ſocietatem ex contextu euincitur: quia mox ſubiicit, Ideo non erubeſcit eos vocare
Ibid. 2.11. fratres. Si enim prius dixiſſet fideles ex Deo eſſe, in tanta dignitate quænam eſſet erubeſcentiæ ratio? Sed quia pro immenſa gratia ad ſordidos & ignobiles ſe aggregat Chriſtus, ideo dicitur nõ erubeſcere. Fruſtra autem obiectant, impios hoc modo fore Chriſti fratres: quia ſcimus filios Dei non ex carne & ſanguine, ſed ex Spiritu naſci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem non facit ſola caro. Tametſi autem Apoſtolus hunc honorem aſſignat ſolis fidelibus, quòd ex vno ſint cum Chriſto, nõ tamen ſequitur quominus ex eodem fonte naſcantur increduli ſecundum carnem: quemadmodum vbi dicimus Chriſtum factum eſſe hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Chriſti corpus ſpiritualiter inſerit. De Primogeniti etiam nomine rixam inſcitè mouent. Cauſantur Chriſtum debuiſſe ex Adam naſci ſtatim ab initio, vt primogeni
Rom.8.29. tus eſſet inter fratres. Primogenitura enim nõ ad ætatẽ, ſed ad gradũ honoris & virtutis eminentiam refertur. Nihilo etiam plus coloris habet quod
Heb.2.16. garriunt Chriſtum hominem aſſumpſiſſe, non Angelos, quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt amplificet honorem quo nos Chriſtus dignatus eſt, Angelos nobis comparat, qui poſthabiti fuerunt hac in
Gen.3.15. parte. Ac, ſi probè expenditur Moſis teſtimonium, vbi ſemen mulieris dicit contriturũ caput ſerpentis, litem prorſus decidet. Neque enim de vno dũtaxat Chriſto illic ſermo habetur, ſed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Chriſto victoria, generaliter pronuntiat Deus poſteros mulieris ſuperiores fore Diabolo. Vnde ſequitur, Chriſtũ ex humano genere eſſe progenitum: quia conſilium Dei eſt Euam quam alloquitur, bona ſpe erigere, ne mœrori ſuccumbat.

3 Teſtimonia vbi Chriſtus ſemen Abrahæ & fructus ventris Dauidis vocatur, non minus ſtultè quàm improbè allegoriis inuoluunt. Nam ſi
Galat.3.16. allegoricè poſitum eſſet nomen ſeminis, Paulus certè hoc non tacuiſſet, vbi clarè & ſine figura affirmat non eſſe plures Abrahæ filios redemptores, ſed vnum Chriſtum. Eiuſdem eſt farinæ, quòd obtendunt non aliter vocari Dauidis filium niſi quia promiſſus fuerat, & ſuo demum tempore
Rom.1.3. fuit exhibitus. Poſtquam enim Filium Dauidis nominauit Paulus, continuò pòſt ſubiiciens, Secũdùm carnem, naturam certè deſignat. Sic & nono cap. Deum benedictum prædicans, ſeorſum ponit, Secundùm carnem ex Iudæis deſcendere. Iam niſi verè genitus eſſet ex ſemine Dauidis, quid
Pſal.132.11. valebit iſta loquutio, Fructum eſſe ventris eius? Quid promiſſio iſta, Ex lumbis tuis deſcendet qui manebit in ſolio tuo? Porrò in Chriſti genealogia, qualis refertur à Matthæo, ſophiſticè ludunt: etſi enim non recen-

ſet Mariæ parentes,ſed Ioſephi : quia tamen de re tunc vulgò comperta verba fecit,ſatis habet oſtendere Ioſephum ex Dauidis ſemine ortum eſſe,quum ſatis conſtaret Mariam ex eadem eſſe familia. Magis etiam vrget Lucas , ſalutem à Christo allatam toti generi humano communem eſſe docens: quia Chriſtus author ſalutis ex Adam communi omniū patre ſit progenitus.Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Chriſtum eſſe Filium Dauidis,niſi quatenus ex Virgine progenitus eſt:ſed nimis ſuperbè noui Marcionitæ fucandi erroris ſui cauſa, nempe vt Chriſtum de nihilo corpus ſumpſiſſe euincant, mulieres contendunt eſſe ἀσπόρους:atq; ita euertunt naturæ elementa.Quoniam autem theologica non eſt hęc diſputatio,& rationum quas aduehunt ea eſt futilitas quę nullo negotio refelli queat , quæ philoſophiæ ſunt & artis medicæ non attingam:ac diluere ſatis erit quæ ex Scriptura obiiciunt, nempe Aaron & Ioiadah duxiſſe vxores ex tribu Iehudah,atq; ita confuſam tunc fuiſſe tribuum diſcretionem,ſi ineſſet mulieri generatiuum ſemen.Atqui ſatis notum eſt quantum ad politicum ordiné ſpectat, cenſeri progeniem ex virili ſemine: neque tamen præſtantiam ſexus obſtare quominus in generando coeat ſemen mulieris.Hæc quoque ſolutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenſet Scriptura,ſolos viros nominat:an ideo dicendum eſt mulieres nihil eſſe?Imò pueris ipſis notum eſt eas ſub viris comprehendi Hac ratione dicuntur fœminæ párere ſuis maritis,quia familiæ nomen penes maſculos ſemper reſidet. Iā ſicuti virilis ſexus præſtantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles cenſeantur filij vel ignobiles:ita etiā in ſeruitute,partus ventrem ſequitur, ſecundùm iuriſconſultos. Vnde colligere licebit ex materno ſemine fœtum procreari: &. communi gentium vſu pridem receptū fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei conſentit, quæ perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte ſua vetaret:quia nulla eſſet conſanguinitas.Viro etiam fas eſſet ſororem vterinam in coniugium accipere, modò ex altero patre eſſet genita. Sicuti autem fateor vim paſſiuam adſcribi mulieribus.ita reſpondeo de illis promiſcuè idem prędicari quod de viris.Neque enim Chriſtus ipſe dicitur factus per mulierem,ſed ex muliere.Ac quidam ex eorum caterua,excuſſo pudore,nimis proteruè quęrunt , an dicere velimus ex ſeminè menſtruali Virginis procreatum eſſe Chriſtum:quia viciſſim excipiam,annon coaluerit in Matris ſanguine, quod fateri coguntur.Aptè ergo ex Matthæi verbis cōſicitur,quia ex Maria genitus eſt Chriſtus,procreatum eſſe ex eius ſemine, ſicuti quum dicitur.Booz genitus ex Rahab,ſimilis notatur generatio. Nec verò Matthæus hic Virginem quaſi canalem deſcribit,per quem fluxerit Chriſtus: ſed hunc mirificum generandi morem à vulgari diſcernit,quòd per eam ex ſemine Dauidis genitus fuerit Chriſtus. Eadé enim ratione qua Iſaac ex Abraham,Solomo ex Dauide, Ioſeph ex Iacob, ſimiliter Chriſtus ex matre genitus eſſe dicitur.Sermonis enim ſeriem ita Euangeliſta contexit:& probare volens Chriſtum originem ducere à Dauide,hoc vno contentus eſt,ex Maria eſſe genitum. Vndę ſequitur,pro confeſſo ſumpſiſſe, Mariam fuiſſe conſanguineam Ioſeph.

Argumentū futile nouorum Marcionitarū, Mulieres eſſe ἀσπόρους,refutatur.

** Quidā ſic ſumunt quod dicitur de Sara Heb.11.11.*

Leuit.18.

Galat.4.4.

Matt.1.5.

4 Abſurda quibus nos grauare volūt,puerilibus calumniis ſunt referta.Turpe & probroſum Chriſto eſſe ducunt ſi ex hominibus originem traxerit:quia non potuerit à communi lege eximi,quæ totam Adæ ſobolem abſque exceptione ſub peccato includit. Atqui hunc nodum facilè ſoluit antitheſis quę apud Paulum legitur , Sicuti per vnum hominem peccatum,& per peccatum mors:ita per iuſtitiam vnius hominis abundauit gratia.Cui & altera reſpondet,Prior Adam è terra terrenus & animalis,ſecundus è cœlo cœleſtis. Itaq; alibi idem Apoſtolus Chriſtum in

Aliud eorundem argumentum,ſi eſt verus homo,nō eſſe à peccato immunem.

Rom.5.12.

1.Cor.15.47.
Rom.8.3.

ſimilitudine carnis peccati miſſum fuiſſe docens, vt Legi ſatisfaceret, eũ diſertè à communi ſorte ſeparat, vt ſit abſque vitio & corruptela verus homo.

Alia eorum obiectio, Ergo non eſſe impurum ſemẽ muliebre.

Pueriliter autem nugantur, ſi ab omni macula immunis eſt Chriſtus, ac per arcanam Spiritus operationem genitus fuit ex ſemine Mariæ: non eſſe igitur impurum ſemen mulieris, ſed viri duntaxat. Neque enim immunem ab omni labe facimus Chriſtum, quia tantùm ex matre ſit genitus abſque viri concubitu, ſed quia ſanctificatus eſt à Spiritu, vt pura eſſet generatio & integra, qualis futura erat ante Adæ lapſum. Ac omnino fixum hoc nobis manet, quoties de Chriſti puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia ſuperuacuum eſſet dicere purum eſſe Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannes 17, in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adæ ſemen, quamuis nulla ad Chriſtum contagio peruenerit: quia hominis generatio per ſe immunda aut vitioſa non eſt, ſed accidentalis ex lapſu. Proinde nihil mirum ſi Chriſtus, per quem reſtituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit.

Alia obiectio eorũdem, abſurdũ eſſe, Dei Sermonem includi corporis ergaſtulo.

Quod etiam pro abſurdo nobis obtrudunt, ſi Sermo Dei carnem induit, fuiſſe igitur anguſto terreni corporis ergaſtulo incluſum, mera eſt procacitas: quia etſi in vnam perſonam coaluit immenſa Verbi eſſentia cum natura hominis, nullam tamen incluſionem fingimus. Mirabiliter enim è cœlo deſcendit Filius Dei, vt cœlum tamen non relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis geſtari, in terris verſari, & in cruce pendere voluit, vt ſemper mundum impleret, ſicut ab initio.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant perſonam.

CAPVT XIIII.

Ioh.1.14.

Similitudo ſumpta à coniunctione animæ & corporis in vno homine, appoſitiſſima ad oſtendendum duas Chriſto naturas efficere vnã Mediatoris perſonam. Eam ſimilitudinem affert Auguſt. Epiſt.102.

Ex varijs locis demonſtratur hîc & ſect.2.3. Scripturã tribuere nõnunquã Chriſto quæ diuinitati peculiariter cõpetunt, aliquando quæ humanitati: (qui trop⁹ dicitur cõmunicatio idiomatũ) nõnunquam quæ vtranq; naturam complectũtur, neutri ſeorſum ſatis conueniant.

PORRO quod dicitur Verbum carnem eſſe factum, non ſic intelligendum eſt, quaſi vel in carnem verſum, vel carni confuſè permixtum fuerit: ſed quia è Virginis vtero templum ſibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus eſt: non confuſione ſubſtantiæ, ſed vnitate perſonæ. Siquidem ita coniunctam vnitámq; humanitati diuinitatem aſſerimus, vt ſua vtrique naturæ ſolida proprietas maneat, & tamen ex duabus illis vnus Chriſtus conſtituatur. Si quid in rebus humanis tanto myſterio ſimile poteſt reperiri, hominis ſimilitudo appoſitiſſima videtur, quem ex duabus ſubſtantiis conſpicimus cõſtare: quarum neutra tamen ſic alteri permixta eſt, vt non retineat naturæ ſuę proprietatem. Neq; enim aut anima corpus, aut corpus anima eſt. Quare & de anima ſeorſum dicitur quòd in corpus nullo modo cadere poteſt: & de corpore rurſus, ꝙ nulla ratione animæ conueniat: de toto homine, quòd nec de anima ſeorſum, nec de corpore, niſi ineptè accipi poſſit. Poſtremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam: qui tamen iis conſtat, vnus homo eſt, non plures. Huiuſmodi verò loquendi formulæ & vnam eſſe in homine perſonam ex duobus connexis compoſitam ſignificant, & duas ſubeſſe diuerſas naturas quæ hanc conſtituant. Ita & de Chriſto Scripturæ loquuntur: attribuunt illi interdum quæ ad humanitatem ſingulariter referri oporteat: interdum quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ vtranq; naturam complectantur, neutri ſeorſum ſatis conueniant. Atque iſtam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Chriſto ſubeſt, tanta religione exprimunt, vt eas quandoque inter ſe communicent: qui tropus veteribus ἰδιωμάτων κοινωνία dictus eſt.

2 Hæc parum firma eſſent niſi plurimæ & paſſim obuiæ Scripturæ phraſes probarent nihil eorum fuiſſe humanitus excogitatum. Quod de

ſe ipſe

ſe ipſe dicebat Chriſtus, Antequam Abraham fieret, ego ſum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo cauillo deprauent locum hunc erronei ſpiritus, nempe ſuperiorem fuiſſe omnibus ſeculis, quia iã tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris conſilio, quàm in mentibus piorum. Sed quum apertè diem manifeſtationis ab æterna eſſentia diſtinguat, & ex profeſſo ab antiquitate imperium ſibi conciliet, quo excellat ſupra Abraham, ſibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis eſt proprium. Quòd primogenitum Paulus aſſerit vniuerſæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia conſiſtant: quòd etiam ſe prædicat glorioſum fuiſſe apud Patrem ante mundum conditum, ſéque vnà cum Patre operari, nihilomagis homini competit. Hæc igitur & ſimilia peculiariter diuinitati attribui certum eſt. Quòd autem ſeruus Patris vocatur, quòd creuiſſe narratur ætate & ſapientia apud Deum & homines, quòd gloriam ſuam non quærere, neſcire diem vltimum: à ſeipſo non loqui, non facere voluntatem ſuam, viſus & palpatus fuiſſe dicitur, ſolius humanitatis id totum eſt. Siquidem quatenus Deus eſt, nec augeri vlla re poteſt, & omnia propter ſe operatur, nec quicquam eum latet: agit omnia pro ſuæ voluntatis arbitrio, & eſt inuiſibilis ac impalpabilis. Neque tamen hæc humanæ tantùm ſuæ naturæ ſeorſum adſcribit, ſed in ſeipſum recipit quaſi Mediatoris perſonæ conueniant. Communicatio autem idiomatum ſiue proprietatũ eſt quod dicit Paulus Deum ſuo ſanguine acquiſiuiſſe ſibi Eccleſiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, palpatum fuiſſe Sermonem vitæ. Deus certè nec ſanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi poteſt: ſed quoniam is qui verus erat Deus & homo Chriſtus ſanguinem ſuum pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta ſunt, ad diuinitatem impropriè, licet non ſine ratione, transferuntur. Simile eſt exemplum, vbi Iohannes docet Deum poſuiſſe animam ſuam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietas cum altera natura cõmunicatur. Rurſum quum diceret Chriſtus adhuc in terris agens, neminem in cælum aſcendiſſe niſi Filium hominis qui in cœlo erat, certè tunc ſecundùm hominem & in carne quàm induerat non erat in cœlo, ſed qua ipſe idem erat Deus & homo, propter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

Iohan.8.58.
Ad diuinitatẽ tantum pertinentes in Chriſto ſententiæ.
Coloſ.1.15.
Iohan.17.5.
Ad humanitatem tantum Chriſti ſeſe referentes loci.
Iohan.5.17.
Iſa.42.1, & alijs locis.
Luc.2.52.
Iohan.8.50.
Marc.13.32.
Iohan.14.10, & 6.38.
Luc.24.39.
Act.20.28.
1.Cor.2.6.
2.Iohan.1.1.
1.Iohan 3.16.
Iohan.3.13.

3 Sed omnium clariſſimè veram Chriſti ſubſtantiam enarrant loci qui vtranque ſimul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quàm plurimi. ſiquidem nec deitatis ſingulare, nec humanitatis fuit, ſed vtriuſque ſimul quod illic legitur, poteſtatem accepiſſe à Patre remittendi peccata, ſuſcitandi quos velit, iuſtitiam, ſanctitaté, ſalutem largiendi: præfectum eſſe iudicem viuis & mortuis, vt honoretur quemadmodum & Pater. Deniq; quòd lux mundi, paſtor bonus, vnicum oſtium, vitis vera nũcupatur. Huiuſmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manifeſtatus eſt, præditus fuit: quas etſi ipſe vnà cũ Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel reſpectu: & quæ homini qui nihil quàm homo eſſet, dari non poterãt. In eundem quoque ſenſum accipere conuenit quod apud Paulum habetur, Chriſtum peracto iudicio redditurũ eſſe regnum Deo & Patri. Regnum ané Filij Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum eſt: ſed quo modo ſub carnis humilitate delituit, & ſeipſum exinaniuit acceſſa ſerui forma, depoſitáque maieſtatis ſpecie, Patri ſe obedientem præſtitit, ac eiuſmodi ſubiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus eſt, atque euectus in ſummum imperium, vt coram ipſo flectatur omne genu: ita tunc & nomen ipſum & coronã gloriæ, & quicquid à Patre accepit Patri ſubiiciet, vt ſit Deus omnia in omnibus. Quorſum enim

Locutiones quæ vtranque ſimul naturam reſpiciunt in Chriſto.
Iohan.1.29.
Ibid.5.21.22.23.
Ibid.9.5.
Ibid.10.9.11.
Ibid.15.1.
1.Cor.15.24.
Philip.2.8.
Hebr.2.7.
Philip.2.10.

1.Cor.15.28. data ei poteſtas eſt,ac imperium, niſi vt per eius manum Pater nos gu-
Pleroſque veterum non ſatis obſeruaſſe quædam dici de Christo reſpectu vtriuſque naturæ cõiunctim Vide Cal. epiſtola ad Polonos aduerſus Stancarũ. bernet?Quo etiam ſenſu dicitur ad Patris dexteram ſedere Hoc verò tem porale eſt,donec præſenti diuinitatis aſpectu fruamur. Atque hîc excuſari non poteſt veterum error,qui dum ad Mediatoris perſonam non attendunt,totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur,genuinum obſcurant ſenſum,ſéque implicant multis laqueis. Sit igitur nobis hæc rectæ intelligentiæ clauis,neque de natura diuina,neque de humana ſimpliciter dici quæ ad Mediatoris officium ſpectant. Regnabit ergo Christus donec prodierit mundi iudex,quatenus pro infirmitatis noſtræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem cõſortes cœleſtis gloriç Deum videbimus qualis eſt, tunc perfunctus Mediatoris officio, deſinet Patris legatus eſſe,& ea gloria contentus erit qua potiebatur ante mundũ conditum.Nec alio reſpectu peculiariter in Chriſti perſonam competit Domini nomen,niſi quatenus medium gradum ſtatuit inter Deum & nos.
1.Cor.8.6. Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à Patre mandatũ eſt, donec facie ad faciem conſpicua ſit diuina eius maieſtas:cui adeo nihil decedet,imperium Patri reddendo,vt longè clarior emineat.Nam & tũc deſinet caput Chriſti eſſe Deus, quia Chriſti ipſius deitas ex ſeipſa fulgebit,quum adhuc velo quodam ſit obtecta.

Ad ſoluendos plurimos nodos,& vitandos errores Neſtorij & Eutychis, vtilem eſſe ſuperiorem obſeruationẽ. 4 Atque hæc obſeruatio ad ſoluendos quamplurimos nodos non paruo vſui futura eſt,ſi eam ſcitè accommodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quoſdam etiam non prorſus indoctos torqueant eiuſmodi formulæ, quas vident Chriſto attribui, neque diuinitati eius, neque humanitati ſatis aptas:quia non conſiderant eius perſonæ in qua Deus & homo manifeſtatus eſt,& Mediatoris officio congruere. Ac omnino videre eſt, quàm pulchrè inter ſe hæreant ſingula,ſi modò ſobriũ habeant interpretem, qui tanta myſteria qua decet religione examinet. Verùm nihil eſt quod furioſi & phrenetici ſpiritus non perturbent. Arripiunt
Auguſt.in Enchir. ad Laur.cap.36. attributa humanitatis,ad tollendam diuinitatem:diuinitatis rurſum,ad tollendam humanitatem: quæ verò de vtraque natura ſic cõiunctè dicta ſunt vt neutri conueniant,ad tollendam vtranque.Id verò quid aliud eſt,quàm contendere Chriſtum non eſſe hominem,quia Deus eſt: non eſſe Deum,quia homo eſt:nec hominem nec Deum eſſe,quia & homo ſimul & Deus eſt?Chriſtum ergo,vt Deus eſt & homo,vnitis,licet nõ confuſis,naturis conſtans, Dominum noſtrum verúmq; Dei Filium eſſe conſtituimus,etiam ſecundùm humanitatem:etſi non ratione huma-
Neſtorius. nitatis. Procul enim abigendus eſt à nobis Neſtorij error,qui dum naturas diſtrahere potiùs quàm diſtinguere volebat, duplicem Chriſtum ita comminiſcebatur:quando Scripturam videmus clara voce reclama-
Luc.1.32. re,vbi & Filij Dei nomen inditur ei qui de Virgine naſcitur, & Virgo i-
Ibid.43. pſa,mater Domini noſtri appellatur.Cauendum & ab Eutychiana inſa-
Eutychis. nia, ne dum volumus perſonæ vnitatem demonſtrare, vtranque naturam deſtruamus. Tot enim iam citauimus teſtimonia,vbi ab humanitate diſtinguitur diuinitas, & tot alia paſſim extant, vt vel contentioſiſſimis poſſint os obſtruere.Et paulò pòſt nonnulla ſubiiciam quæ figmen-
Iohan.2.19. tum illud meliùs diſcutiant.Nobis in præſentia ſatis erit locus vnus: neque enim templum Chriſtus vocaſſet corpus ſuum, niſi diſtinctè in eo
Epheſina Synodus. habitaret diuinitas.Quare vt meritò in Epheſina ſynodo damnatus fue-
Cõſtãtinopolitana. rat Neſtorius, ita & poſtea in Conſtantinopolitana ac Chalcedonenſi
Chalcedonenſis. Eutyches: quando non magis confundere duas in Chriſto naturas licet, quàm diſtrahere.

Serueti error de Chriſti humana na 5 Verùm noſtro quoq; ſeculo emerſit non minùs exitiale monſtrum Michael Seruetus,qui figmentum ex Dei eſſentia,ſpiritu,carne,& tribus

elementis

tura refutatur & eius vafrities detegitur: probatúrque (quod ille negat) Chriſtum etiã ante quàm in carne naſceretur fuiſſe Dei Filium, quia eſt Sermo ille ante ſecula ex Patre genitus.

elementis increatis cõflatum pro Filio Dei ſuppoſuit. Ac primò quidem negat Chriſtum alia ratione Dei Filium eſſe, niſi quatenus in vtero Virginis genitus eſt ex Spiritu ſancto. Huc autem tendit vafrities, vt euerſa duplicis naturę diſtinctione, Chriſtus aliquid ſit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo cenſeatur. Toto enim progreſſu hoc incumbit, antequàm patefactus fuerit Chriſtus in carne, vmbratiles tantùm fuiſſe in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incepit eſſe Filius Dei Sermo ille qui ad hunc honorem deſtinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus eſt, propriè eſſe Dei Filium. Nec verò ſpeculum eſſet inæſtimabilis Dei gratiæ homo Chriſtus, niſi in eum collata eſſet hæc dignitas vt ſit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Eccleſiæ definitio, cẽſeri Dei Filiũ, quia Sermo ante ſecula ex Patre genitus, vnione hypoſtatica naturã humanã ſuſceperit. Porrò vnio hypoſtatica veteribus dicta eſt, quę perſonã vnã conſtituit ex naturis duabus: quæ loquutio ad refellendum Neſtorij delirium inuenta fuit: quia Filium Dei fingebat ita habitaſſe in carne, vt non idem ille eſſet homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermonem antequam carne veſtitus eſſet, iam fuiſſe Dei Filium: acſi aliud diceremus quàm manifeſtatum fuiſſe in carne. Neque enim ſi Deus fuit antequam homo fieret, ideo nouus eſſe Deus incepit. Nihilo abſurdius eſt in carne apparuiſſe Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura hoc ſemper habuit vt Filius eſſet. Quod ſubindicant Angeli verba ad Mariam, Quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei, acſi diceret Filij nomen, quod obſcurius fuerat ſub Lege, celebre fore & paſſim notum. Cui reſpondet illud Pauli, quia nunc per Chriſtum ſumus filij Dei, liberè & cum fiducia clamare Abba, Pater. *Rom. 8.15.* Annon olim quoque ſancti Patres habiti fuerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus eſt vnigenitus Dei Filius, clarius innotuit cæleſtis paternitas, hoc quaſi priuilegium aſſignat Paulus Chriſti regno. Hoc tamen conſtanter tenendum eſt, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuiſſe patrem niſi vnigeniti Filij reſpectu: præſertim homines, quos propria iniquitas Deo exoſos reddit, gratuita adoptione eſſe filios: quia ille eſt naturâ. Nec eſt quòd obſtrepat Seruetus, pendere hoc à filiatione, quam Deus apud ſe decreuerat: quia hîc non agitur de figuris, qualiter expiatio in ſanguine pecudum oſtenſa fuit: ſed quum re ipſa filij Dei eſſe non potuerint niſi in capite fundata eſſet eorum adoptio, detrahere capiti quod membris commune fuit, ratione caret. Vltra progredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tanta dignitas à futura redemptione non pendebat: *Pſal. 82.6.* Chriſtum tamen ordine præire neceſſe eſt qui Patrẽ illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem addam de genere humano. Quum à prima origine cõditi hac lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtriſq; eſſet Pater, ſi verum eſt illud Pauli, ſemper Chriſtum fuiſſe caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: *Coloſſ. 1.15.* ritè mihi colligere videor, filiũ quoque Dei fuiſſe ante mundi creationem.

Probatur hîc & ſect. 7. Chriſtum verè & propriè eſſe Dei Filium in car-

6 Quòd ſi principium habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus eſt, ſequetur Filium humanæ quoque naturæ reſpectu fuiſſe. Volunt Seruetus & ſimiles phrenetici Chriſtum, qui in carne apparuit, eſſe Dei Filium: quia extra carnẽ non potuit cenſeri hoc nomine. Reſpondeant nunc mihi, an ſecundum vtranque naturam & vtriuſque reſpectu ſit Filius. Sic quidem garriunt: ſed longè aliter docet Paulus. Fatemur quidem Chriſtum in carne humana Filium dici, non vt fideles,

ne, id eſt natura humana: ſed Deitatis tamen reſpectu, nō carnis, vt garrit Seruetus.

adoptione duntaxat & gratia, ſed verum & naturalem, ideóque vnicum: vt hac nota diſcernatur ab omnibus aliis. Nos enim qui in nouam vitam ſumus regeniti, Deus filiorum nomine dignatur: nomen veri & vnigeniti vni Chriſto defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum numero, niſi quòd natura poſſidet quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totam Mediatoris perſonam, vt verè & propriè ſit Filius Dei, qui & natus eſt ex Virgine, & ſe victimam Patri in cruce obtulit: ſed deitatis tamen reſpectu, ſicuti Paulus docet, dum ſe ait ſegregatum in Euangelium Dei, quod antè promiſerat de Filio ſuo, qui genitus eſt ex ſemine Dauid ſecundùm carnem, declaratus Filius Dei in virtute. Cur ſecundùm carnem diſtinctè nominans filium Dauidis, ſeorſum diceret declaratum eſſe Dei Filium, niſi vellet innuere aliunde hoc pendere quàm à carne ipſa? Nam quo ſenſu alibi dicit paſſum fuiſſe ex infirmitate carnis, reſurrexiſſe ex virtute Spiritus, ita nunc diſcrimen ſtatuit vtriuſque naturæ. Certè concedant neceſſe eſt, ſicuti à matre accepit cuius cauſa filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius cauſa ſit filius Dei, ídque ab humana natura aliud eſſe ac diuerſum. Duplici nomine eum inſignit Scriptura, paſſim vocans nunc Dei, nunc hominis Filium. De ſecundo lis moueri non poteſt quin ex communi linguæ Hebraicæ vſu hominis dicatur Filius, quia eſt ex progenie Adæ. Ex oppoſito contendo deitatis æternæque eſſentiæ ratione vocari Dei Filium: quia non minus conſentaneum eſt ad diuinam naturam referri quòd vocatur Dei Filius, quàm ad humanam, quòd vocatur Filius hominis. Denique eo quem citaui loco, non aliter intelligit Paulus eum qui ſecundùm carnem genitus eſt ex ſemine Dauidis, declaratum eſſe in virtute Filium Dei, quàm alibi docet, Chriſtum qui ex Iudæis deſcendit ſecūdùm carnem, eſſe Deum benedictum in ſecula. Quòd ſi vtroque loco geminę naturę diſtinctio notatur, quo iure negabunt Filium Dei eſſe naturæ diuinæ reſpectu, qui ſecundùm carnem Filius etiam eſt hominis?

Rom.1.1,2,3. *1.Cor.13.4.* *Rom.9.5.*

Rom.8.32. *Luc.1.32.*

Exponuntur loci quidam, quos Seruetus & Serueti ſectatores vrgent vt probent Chriſtum hominem demum factū cœpiſſe eſſe Dei Filium.

1.Iohan 1.2. *Mich.1.2.*

7 Tumultuoſè quidem illi erroris ſui patrocinium vrgent, quòd dicitur Deus proprio Filio non peperciſſe, quòd illum ipſum, qui è Virgine naſceretur, Filium Altiſſimi vocari Angelus præcepit. Verùm (ne tam futili obiectione ſuperbiant) expendant pauliſper nobiſcum quàm validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœpiſſe Dei Filium, quia qui conceptus eſt, filius vocatur: ſequetur, eſſe cœpiſſe Verbum à ſua manifeſtatione in carne, quia Iohannes tradit ſe de Verbo vitæ annunciare, quod manus ſuæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, paruula es in millibus Iuda: ex te mihi naſcetur dux qui regat populum meum Iſrael: & egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, ſi talem argumentandi modum ſequi volent? Nos enim minimè Neſtorio ſuffragari teſtatus ſum, qui duplicem Chriſtum commentus eſt. quando ex doctrina noſtra iure fraternæ coniunctionis nos ſecum Dei filios Chriſtus fecit, quia in carne quam à nobis ſumpſit, ipſe vnigenitus eſt Dei filius. Ac prudenter admonet * Auguſtinus, miræ & ſingularis Dei gratiæ illuſtre eſſe ſpeculum, quòd honorem adeptus eſt, quatenus eſt homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præſtantia etiam ſecundùm carnem ab vtero ornatus fuit Chriſtus, vt Filius Dei eſſet. Neque tamen in perſonæ vnitate fingenda eſt permixtio quæ deitati quod proprium eſt tollit. Nec verò magis abſurdum eſt, æternum Dei Sermonem, & Chriſtum, vnitis in vnam perſonam duabus naturis, vocari diuerſis modis Dei Filium, quàm ſecundùm varios reſpectus nunc Filium Dei, nunc Filium hominis dici. Nihilo etiam magis nos grauat alia

**Lib. de caro & grat. cap.11.*

Serueti

Serueti calumnia, antequam apparuit in carne Chriſtus, nuſquam vocari Dei Filium niſi ſub figura: quia etſi obſcurior fuit tunc eius deſcriptio, quum tamen iam clarè probatum ſit, non aliter æternum fuiſſe Deum, niſi quia Sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris perſonam quam ſuſcepit, niſi quia Deus eſt in carne manifeſtatus: neque Deum Patrẽ ita fuiſſe vocatum ab initio, niſi mutua iam tunc fuiſſet ad Filium relatio, per quem omnis cognatio vel paternitas cenſetur in cœlo & in terra: hinc colligere promptum eſt, ſub Lege quoque & Prophetis fuiſſe Dei Filium, antequam celebre eſſet hoc nomen in Eccleſia. Quòd ſi de ſola voce certetur, Solomo de immẽſa Dei altitudine diſſerens, tam Filium eius, quàm ipſum incomprehenſibilem affirmat. Dic nomen eius, ſi potes, inquit, aut Filij eius. Nec me latet apud contentioſos non fore ſatis ponderis in hoc teſtimonio: neque etiam eo valde nitor, niſi quòd malignè eos cauillari oſtendit, qui Filium Dei negant eſſe Chriſtum, niſi quatenus homo factus eſt. Adde quòd vno ore & conſenſu vetuſtiſſimi quique ſcriptores hoc idẽ tam apertè teſtati ſunt, vt non minus ridicula quàm deteſtabilis ſit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obiicere nobis audent quorum vterque inuiſibilem fatetur fuiſſe Dei Filium, qui poſtea viſibilis apparuit.

Refutatur alia Serueti calũnia, Antequam apparuit Chriſtus in carne, nuſquã dici Dei filiũ, niſi ſub figura.

Epheſ. 3. 15.

Prouer. 30. 4.

8 Etſi autem horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alij non ſubſcriberent: quicunque tamen Filium Dei non agnoſcunt niſi in carne, ſi propiùs inſtes, ab illis id concedi animaduertes, non alia ratione niſi quia conceptus eſt in vtero Virginis ex Spiritu ſancto: qualiter olim nugati ſunt Manichæi, hominem extra duce Dei animam habere: quia legebant Deum inſpiraſſe Adæ vitæ ſpiraculum.* Nam ita mordicus arripiunt Filij nomen, vt nullum inter naturas diſcrimen relinquant: ſed confuſè blaterent Chriſtum hominem eſſe Dei Filium, quia ſecundum humanam naturam ex Deo genitus eſt. Sic æterna Sapientiæ genitura, quam prædicat * Solomo, abolετur, & nulla habetur deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum ſpectrum ſupponitur. Craſſiores Serueti præſtigias, quibus ſe & quoſdam faſcinauit (vt hoc exemplo admoniti pij lectores ſe in ſobrietate & modeſtia contineant) refellere vtile quidem eſſet: tamen ſuperuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factum eſt. Huc ſumma redit, Filium Dei ab initio fuiſſe ideam & iam tunc præordinatum fuiſſe hominem qui eſſet eſſentialis Dei imago. Nec alium Dei ſermonem agnoſcit niſi in externo ſplendore. Hanc fuiſſe genituram interpretatur, quòd Filij generandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu ſe extendit in ipſam creaturam. Spiritum interea miſcet cum ipſo Sermone, quia Deus inuiſibile verbum & Spiritum diſpenſauerit in carnem & animam. Denique figuratio Chriſti locum genituræ apud eum obtinet: ſed qui tunc per ſpeciem vmbratilis fuit Filius, eum tandem eſſe genitum dicit per Sermonem cui ſeminis partes attribuit. Vnde ſequetur porcos & canes non minus eſſe Dei filios, quia ex originali ſemine verbi Dei creati ſunt. Et ſi autem ex tribus increatis elementis Chriſtum conflat, vt ſit genitus ex eſſentia Dei, ſic tamen primogenitum eſſe fingit inter creaturas, vt eadẽ ſit eſſentialis diuinitas lapidibus ſecundũ ſuũ gradũ. Ne verò Chriſtum videatur ſua Deitate exuere, aſſerit carnem eius Deo eſſe ὁμοούσιον, & ſermonem fuiſſe hominem factum, carnis in Deum conuerſione. Ita dum Chriſtum apprehendere non poteſt Filium Dei, niſi eius caro ex dei eſſentia prodierit, & in deitatem fuerit conuerſa, æternam ſermonis hypoſtaſin redigit in nihilum, & Filium Dauidis, qui promiſſus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc

Detegitur eorũ omnium error quicunque Chriſtũ non agnoſcunt Filiũ Dei niſi in carne: & ſummatim proponuntur craſſiores præſtigiæ Serueti, quibus ſe & quoſdam faſcinauit, euertens quod pura fides credit de Filij Dei perſona. ac inde colligitur, verſutis ambagibus impuri illius canis ſpẽ ſalutis prorſus fuiſſe extinctã.

** Gene. 2. 7.*

** Prouer. 8. 24.*

repetit, genitum fuiſſe Filium à Deo, ſcientia & prædeſtinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ initio apud Deum fulgebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mundi, in nube & columna ignis. Porrò quam turpiter ſecū ipſe ſubinde pugnet: nimis prolixum eſſet referre. Ex hoc compendio colligent ſani lectores, verſutis ambagibus impuri canis ſpem ſalutis prorſus fuiſſe extinctam. Nam ſi caro eſſet ipſa diuinitas deſineret eſſe eius templum. Iam nec redemptor nobis eſſe poteſt niſi qui ex Abrahę Dauidiſq; ſemine progenitus, verè ſecundùm carnem homo factus ſit. Ac perperam in verbis Iohannis inſiſtit, Sermoné fuiſſe factum carnem: quia ſicut Neſtorij errori occurrunt, ita impium hoc commentum cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuant, quum Euangeliſtæ non aliud fuerit propoſitum quàm perſonæ vnitatem aſſerere in duabus naturis.

Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimum ſpectanda in eo eſſe, munus propheticum, regnum & ſacerdotium. CAP. XV.

RECTE Auguſtinus, quanuis hęretici Chriſti nomen prædicent, cōmune tamen illis cum piis fundamentum eſſe negat, ſed manere Eccleſiæ propriū: quia ſi diligenter conſiderentur quæ ad Chriſtum pertinent, nomine tenus inuenitur Chriſtus apud eos: re ipſa non eſt. *Sic hodie Papiſtæ, quanuis in ore ipſorum reſonet filius Dei, mundi Redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti, ſua virtute & dignitate eum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput nō tenere. Ergo vt in Chriſto reperiat fides ſolidam ſalutis materiam, atque ita in ipſo acquieſcat, ſtatuendum hoc principium eſt, tribus partibus conſtare quod ei iniunctum à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus eſt, & Rex & Sacerdos: quāquam nomina hæc tenere parum prodeſſet, niſi accederet finis & vſus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiantur, ſed frigidè nec magno cum fructu, vbi neſcitur quid in ſe vnumquodque elogium contineat. Diximus antè, quanuis Deus Prophetas continua ſerie alios aliis ſubmittens populum nunquam deſtituerit vtili doctrina, & quæ ad ſalutem ſufficeret: piorum tamen mentes hac perſuaſione ſemper fuiſſe imbutas, aduentu Meſſiæ demum plenam intelligentiæ lucem ſperandam eſſe: adeóque eius rei opinio peruenerat vſque ad Samaritanos, quibus tamen nunquam innotuerat vera religio: quod patet ex voce illa mulieris, *Meſſias quū venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudęi temere præſumpſerant animis: ſed, vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. Illuſtris inter alias eſt Iſaiæ ſententia, "Ecce poſui eum teſtem populis, ducem & magiſtrū populis dedi eum: nempe quo modo iam alibi vocauerat * Angelum vel Interpretem magni conſilij. Hac ratione Apoſtolus perfectionem doctrinæ Euāgelicæ commendans, vbi dixit, "variè olim & ſub figuris multiplicibus Deum loquutum eſſe Patribus per Prophetas, adiungit, nouiſſimè nobis loquutum eſſe per dilectum Filium. Quia autē commune Prophetis officium fuit tenere ſuſpenſam Eccleſiam, & ſimul fulcire vſque ad Mediatoris aduentum, ideo conqueſtos in diſſipatione fideles legimus, priuari ſe ordinario illo bono, * Signa noſtra non videmus: non eſt inter nos Propheta: non eſt cognoſcens amplius. At verò quum iam non longè abeſſet Chriſtus, præfixum fuit "Danieli tempus ad obſignandam viſionem & prophetiam, non ſolùm vt vaticinio de quo illic agitur, certa conſtaret authoritas: ſed vt fideles æquo animo carerent ad tempus Prophetis, quia inſtaret omnium reuelationum plenitudo & clauſula.

Ench. ad Laurent. cap. 5.

Hîc & ſect. 2. probatur, licet peculiariter regni introitu Filio Dei tribuatur Chriſti elogium, ad Propheticū tamen munus, & Sacerdotium etiā referri. Quod ad Propheticū munus, plenā intelligētiæ lucem ſemper fuiſſe expectatā aduētu Meſſiæ: & ipſum cum apparuit, rectum fuiſſe Prophetā nō ſibi modo, ſed toti ſuo corpori i. vt miniſteriū nō ipſe tātū exerceret in ſua perſona, ſed Eccleſiæ mandaret.

** Chriſtus agnoſcēdus Propheta, Rex, Sacerdos ex fine & vſu, nō autem nomine tenus.*

"Coloſſ. 2.19.
**Iohan. 4.25.*
"Iſa. 55.4.
**Iſa. 9.6.*
,Heb. 1.1.
‹Pſal. 74.9.
"Dan. 9.24.

2 Porrò notandum eſt ad hæc tria munera Chriſti pertinere elogium: ſcimus enim ſub Lege ſacro oleo tam Prophetas quàm ſacerdotes ac reges fuiſſe vnctos. Vnde & celebre Meſſiæ nomen promiſſo Mediatori fuit impoſitum. Etſi autem fateor peculiari regni intuitu & ratione dictum fuiſſe Meſſiam (vt etiam alibi oſtẽdi) prophetica tamen & ſacerdotalis vnctio gradum ſuum obtinent, neque ſunt à nobis negligendæ. Prioris expreſſa fit mentio apud Iſaiam, his verbis, Spiritus Domini Iehouæ ſuper me, ideo vnxit me Iehouah vt prædicarem manſuetis, medelam afferrem contritis corde, promulgarem captiuis liberationem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vnctum Spiritu fuiſſe vt præco & teſtis eſſet gratiæ Patris: neque id communi more: quia à reliquis doctoribus, quorum ſimile erat officium, diſcernitur. Atque hîc rurſus notandum eſt, non ſibi modò vnctionem accepiſſe, vt fungeretur docendi partibus: ſed toti ſuo corpori, vt in continua Euangelii prædicatione virtus Spiritus reſpondeat. Interea manet illud fixum, hac quã attulit perfectione doctrinæ finem impoſitũ fuiſſe omnibus prophetiis: vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid aſſuunt. Nam extra omnium ordinem ſingulari priuilegio eum euexit vox illa quæ detonuit è cœlo, Hic eſt Filius meus dilectus: ipſum audite. Ab ipſo deinde capite ad membra diffuſa eſt hæc vnctio: ſicut à Ioele prędictum fuerat, Prophetabunt filij veſtri, & filię veſtræ viſiones videbunt, &c. Quod autem dicit Paulus, datum eſſe nobis in ſapientiam: & alibi, in eo abſconditos eſſe theſauros omnes ſcientiæ & intelligentiæ, paulo diuerſum ſenſum habet: nempe extra ipſum nihil eſſe vtile cognitu, & quicunque fide percipiunt qualis ſit, totam bonorum cœleſtium immenſitatem complexos eſſe. Qua ratione alibi ſcribit, Nihil ſcire pretioſum duxi præter Ieſum Chriſtum, & hũc crucifixum. Quod veriſſimum eſt, quia vltra Euangelij ſimplicitatem progredi fas non eſt. Atq; huc tendit prophetica dignitas in Chriſto, vt ſciamus in ſumma doctrinæ quã tradidit, incluſos eſſe omnes perfectæ ſapientiæ numeros.

Ieſa.61.a.1. Mat.3.d.17. Ioel 2.g.28. 1.Cor. d.30. Coloſ.2.a.3. 1.Cor.2.a.2.

De Chriſti Regis munere. Spiritualem eſſe eius naturam: vnde & æternitas colligitur, eáque duplex. Prior ad totum Eccleſiæ corpus ſpectat.

3 Venio ad regnum, de quo fruſtra verba fierent niſi prius admonitę eſſent lectores ſpiritualem eſſe eius naturam: quia inde ad quid valeat & quid nobis conferat, totáque eius vis & æternitas colligitur. Æternitas porrò, quam apud Danielem Angelus Chriſti perſonæ tribuit, meritò Angelus item apud Lucam ſaluti populi accommodat. Sed hæc quoque duplex, aut duobus modis ſtatuenda eſt: altera enim ad totum Eccleſiæ corpus pertinet, altera propria eſt cuiuſque membri. Ad priorem referendum eſt quod in Pſalmo dicitur, Semel iuraui per ſanctitatem meam Dauidi, non mentiar: ſemen eius in æternum manebit: ſolium eius ſicut ſol in conſpectu meo: ſicut luna ſtabilietur in æternum, & teſtis in cœlo fidelis. Neque enim dubium eſt quin illic promittat Deus ſe per manum Filij ſui æternum fore Eccleſiæ præſidem ac defenſorem. Neque enim alibi quàm in Chriſto reperietur vaticinij huius veritas. quandoquidem ſtatim poſt mortem Solomonis concidit maiori ex parte regni dignitas, & cum ignominia familiæ Dauidicæ ad priuatum hominem tranſlata eſt: poſteà ſenſim diminuta fuit, vſque dum prorſus triſti & pudendo interitu deficeret. Eundem habet ſenſum illa Ieſaiæ exclamatio, Generationem eius quis enarrabit? Nam Chriſtum ita à morte ſuperſtitem fore pronuntiat vt eum coniungat cum ſuis membris. Ergo quoties audimus armari Chriſtum ęterna poteſtate, meminerimus hoc præſidio fulciri Eccleſiæ perpetuitatem: vt inter turbulentas agitationes, quibus aſſiduè vexatur, inter graues & formidabiles motus qui innumeras clades minantur, ſalua tamẽ maneat. Sic vbi Dauid hoſtium audaciam ridet qui iugum Dei & Chriſti eius abrumpere conantur, dicítque

Dan.2.g.44. Luc.1.33. Pſal. 89.36. 37.38. Ieſa.53.8. Pſal.2.3.4.

dicítque reges & populos fruſtra tumultuari:quia ad frangendos eorum impetus ſatis fortis eſt qui in cælis habitat:de perpetua Eccleſiæ conſeruatione pios certiores reddens, ad bene ſperandum animat quoties illam opprimi contigerit. Sic alibi quum dicit in perſona Dei, Sede à dextris, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum:admonet,

Pſal.110.1.

vtcunque ad oppugnandam Eccleſiam multi & validi hoſtes conſpirẽt, non tamen ſuppetere illis vires, quibus aduerſus decretum illud immutabile Dei præualeant, quo Filium ſuum conſtituit æternum Regem. Vnde ſequitur fieri non poſſe, vt Diabolus cum toto mundi apparatu Eccleſiam vnquam deleat, quæ in æterno Chriſti ſolio fundata eſt. Iam quod

Altera æternitas regni Chriſti, quæ eſt ſpecialis et propria cuiuſque membri.

ad ſpecialem cuiuſque vſum ſpectat, eadem illa æternitas in ſpem beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum eſt, atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum eſſe cernimus. Ergo Chriſtus vt ſpem in cælos noſtram attollat, regnum ſuum pronuntiat non eſſe ex mundo. Denique vbi quiſque noſtrum ſpirituale Chriſti regnum

Iohan.18.36.

eſſe audit, hac voce excitatus penetret ad ſpẽ melioris vitæ: & quod nũc protegitur Chriſti manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro ſeculo expectet.

Hic & ſect.5. exponitur quod dictum fuit initio ſect. 3. vtilitatẽ regni Chriſti non poſſe aliter à nobis percipi, quã dum ſpirituale eſſe agnoſcimus: eámque duabus in rebus conſiſtere: nempe quod nos bonis omnibus ad æternã animarũ ſalutẽ neceſſariis locupletat: deinde quòd robore & virtute munit aduerſus diabolũ, omnéſque eius impetus, itaque Chriſtũ nobis magis quàm ſibi regnare: vnde et Chriſtiani non immeritò dicuntur.

4 Quòd diximus vim & vtilitatem regni Chriſti non poſſe aliter à nobis percipi quàm dum ſpirituale eſſe cognoſcimus, vel hinc ſatis liquet, quòd dum toto vitæ curſu militandum ſub cruce nobis eſt, aſpera & miſera eſt noſtra conditio. Quid igitur nobis prodeſſet, collectos eſſe ſub regis cæleſtis imperium, niſi extra terrenæ vitæ ſtatum conſtaret eius fructus? Ideóque ſciendum eſt quicquid nobis fœlicitatis in Chriſto promittitur, non ſubſiſtere in externis commodis, vt lætam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus, ſecuri ſimus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere ſolet caro: ſed cæleſtis vitæ eſſe proprium. Sicut autem in mundo proſper & optabilis populi ſtatus partim bonorum omniũ copia & domeſtica pace, partim validis præſidiis continetur, quibus tutus ſit contra externam violentiam: ita & Chriſtus ſuos omnibus ad æternam animarum ſalutem neceſſariis locupletat, & virtute munit qua ſtent inexpugnabiles contra quoſlibet hoſtium ſpiritualiũ impetus. Vnde colligimus ipſum nobis magis regnare quàm ſibi, ídque intus & extra: vt ſcilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui ſumus, quatenus expedire nouit Deus, referti, ex iis primitiis ſentiamus verè nos Deo coniunctos eſſe ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiuſdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra Diabolum, mundum, & quoduis noxæ genus nos ſemper fore victores. Huc tendit reſponſum Chriſti ad Phariſæos, quia regnum Dei intra nos eſt, cũ obſeruatione nõ

Luc.17.21.

venturum. Probabile enim eſt, quia profitebatur ſe regem illum eſſe ſub quo ſperanda erat ſumma Dei benedictio, per ludibrium rogaſſe vt proferret ſua inſignia. Ipſe verò, ne ſtultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propenſi ſunt in terram) eos in ſuas conſcientias ingredi iubet, quia regnum Dei eſt iuſtitia, pax & gaudium in Spiritu ſancto. His

Rom.14.17.

breuiter docemur quid nobis conferat Chriſti regnum, nam quia non terrenum eſt vel carnale, quod corruptioni ſubiaceat, ſed ſpirituale ad æternam nos vſque vitam attollit: vt patienter hãc vitam ſub ærumnis, inedia, frigore, contemptu, probris, aliíſque moleſtiis tranſigamus: hoc vno contenti quòd nunquam deſtituet Rex noſter quin neceſſitatibus noſtris ſubueniat, donec militia noſtra perfuncti vocemur ad triumphũ. quia talis eſt regnandi ratio vt cõicet nobiſcum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia ſua armat & inſtruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis ſuppetit vberrima gloriandi materia, atque etiam fiducia ſuggeritur, vt intrepidè certemus cum Diabolo,

bolo, peccato, & morte. Denique vt iuſtitia eius veſtiti, omnia mundi
opprobria fortiter ſuperemus: & ſicut ipſe ſuis donis liberaliter nos re-
plet, ita nos viciſſim fructus in eius gloriam proferamus.

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis con-
fecta nobis proponitur, ſed Chriſtus Dei vocatur, quia ſuper eum requie- *Ieſa.11.2.*
uit Spiritus Sapientiæ, intelligentiæ, conſilij, fortitudinis, & timoris Dei. *Pſal.45.8.*
Hoc oleum eſt lætitiæ, quo Pſalmus prædicat eum fuiſſe vnctum præ cō
ſortibus ſuis: quia niſi in ipſo talis eſſet præſtantia, inopes eſſemus om-
nes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictum eſt) ipſe ſibi ditatus eſt:
ſed vt ieiunos & aridos ſua abundantia perfunderet. Nam ſicuti dicitur *Iohan 3.34.*
Pater non dediſſe Filio Spiritum ad menſuram: ita exprimitur ratio, vt *Iohan.1.16.*
de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiam pro gratia. Ex quo
fonte manat largitio, cuius meminit Paulus, qua variè diſtribuitur gra-
tia fidelibus, ſecundum menſuram donationis Chriſti His ſatis ſupérque *Epheſ.4.7.*
confirmatur quod dixi, Chriſti regnum in Spiritu, non terrenis deliciis,
vel pompis eſſe ſitum: ac proinde, vt ſimus eius participes, mundo renū
ciandum eſſe Huius ſacræ vnctionis viſibile ſymbolum in Chriſti baptiſ- *Iohan 1.32.*
mo oſtenſum fuit, dum ſuper eum requieuit Spiritus in ſpecie columbæ. *Luc.3.22.*
Spiritum verò eiúſque dona vnctionis voce deſignari, neque nouum eſt,
neque abſurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè
verò quod ad cœleſtem vitam ſpectat, nulla eſt in nobis vigoris gut-
ta, niſi quam nobis Spiritus Sanctus inſtillat, qui ſedem in Chriſto de-
legit, vt inde large ad nos ſcaturirent cœleſtes diuitiæ, quarum adeò ſu-
mus egeni. Quòd autem & regis ſui fortitudine inuicti ſtant fideles &
ſpirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicuntur Chri-
ſtiani. Cæterùm huic, de qua loquuti ſumus, æternitati nihil derogat *1.Cor.15.24.*
Pauli ſententia, Tunc regnum tradet Deo, & patri. Item, Subiicietur *Aeternitati regni*
Filius ipſe, vt ſit Deus omnia in omnibus. quia nihil aliud vult, quàm in *Chriſti nihil dero-*
illa perfecta gloria non talem fore regni adminiſtrationem, qualis nūc *gare quod dicitur*
eſt. Dedit enim Pater omnem poteſtatem Filio vt per eius manum nos *vltimo die traditu-*
gubernet, foueat, ſuſtentet, ſub eius tutela nos protegat, nobíſque au- *rus regnū Deo Pa-*
xilietur. Ita quantiſper à Deo peregrinamur, Chriſtus intercedit me- *tri, ſimiléſque ſen-*
dius, qui nos paulatim ad ſolidam cum Deo coniunctionem perducat. *tentias.*
Et certè quòd ſedet ad Patris dextram, tantundem valet ac ſi vocetur Pa- *Ibidem. 28.*
tris legatus, penes quem tota ſit imperij poteſtas: quia Deus mediatè,
(vt ita loquar) vult in eius perſona Eccleſiam regere ac tueri. Sicuti etiā
interpretatur Paulus primo ad Epheſios, locatum fuiſſe ad dextram Pa- *Ephe.1.22.*
tris, vt ſit Eccleſiæ caput, quæ eſt corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi *Philip.2.9.*
docet: datum illi fuiſſe nomen quod eſt ſuper omne nomen: vt in no-
mine Ieſu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd ſit in
gloria in Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Chriſti regno ordinem
commendat præſenti noſtræ infirmitati neceſſarium. Ita rectè colligit
Paulus, Deum per ſe tunc fore vnicum Eccleſiæ caput, quia impletæ
erunt Chriſti partes in Eccleſiæ defenſione. Eadem ratione paſſim ſcri-
ptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis præfecit Pater vt ſuam *1.Cor.8.9.*
dominationem per eum exerceat Licet enim multa dominia celebren-
tur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & v- *Ieſa.33.22.*
nus Dominus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum, inquit Pau-
lus. Vnde ritè colligitur, eundem eſſe ipſum Deum, qui per os Ieſaiæ aſſe-
ruit ſe Regem eſſe ac Legiſlatorem Eccleſiæ. Nam etſi vbique beneficium
& donum Patris vocat quicquid habet poteſtatis: non aliud tamen ſi-
gnificat quàm ſe diuinitus regnare, quia ideò Mediatoris induit perſonā
vt è ſinu Patris & incomprehenſibili gloria deſcendens, ad nos appropin
quaret. Quo iuſtius eſt nos omnes vno conſenſu ad parendum accingi,

ſummáque alacritare obſequia noſtra dirigere ad eius nutum. Nam ſicu ti Regis & paſtoris officia coniungit erga pios qui ſe morigeros vltro ſubiiciunt: ita ex oppoſito audimus ſceptrum ferreũ geſtare, quo frangat ac conterat præfractos omnes, quaſi vaſa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium, vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem ſibi aduerſam proſternat. Cuius rei quædam hodie cernuntur exempla: plenũ verò documentum extabit vltimo iudicio, quod etiam propriè cenſeri poteſt extremus regni eius actus.

Pſal.2.9. *Pſal.110. 6.*

De ſacerdotio Chriſti: vt ad nos perueniat eius efficacia & vtilitas, oſtenditur incipiendum eſſe à Chriſti morte hinc ſequi æternũ eſſe deprecatorem, cuius patrocinio fauorem cõſequimur: vnde tum precandi fiducia, tũ trãquillitas piis conſcientiis oritur. Poſtremo ita eſſe ipſum ſacerdotem vt nos aſciſcat in ſocietatẽ tanti honoris, quo grata ſint Deo quæ à nobis proueniunt ſacrificia precũ & laudis.

6 Iam de ſacerdotio breuiter ſic habendũ, finẽ & vſum eius eſſe vt ſit mediator purus omni macula, qui ſanctitate ſua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iuſta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infenſus eſt: vt nobis fauorem comparet ſacerdos ad placandam iram ipſius Dei, piaculum interuenire neceſſe eſt. Quare vt hoc munus impleret Chriſtus, cum ſacrificio in medium prodire oportuit. nam & ſub Lege ſacerdotij fas non erat ſanctuarium ingredi abſque ſanguine: vt ſcirent fideles quanuis ſacerdos interpoſitus eſſet deprecator, non poſſe tamen Deum propitiari, niſi expiatis peccatis. Qua de re prolixe Apoſtolus diſputat in epiſtola ad Hebræos, à ſeptimo capite ferè ad finem vſque decimi. Summa tamen huc redit, non niſi in Chriſtum competere ſacerdotij honorem, quia ſacrificio mortis ſuæ reatum noſtrum deleuit & ſatisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res ſit, ex ſolenni illo Dei iureiurando, quod abſque pœnitentia prolatum eſt, monemur, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Sancire enim haud dubie voluit caput illud, in quo præcipuum ſalutis noſtræ cardinem verti ſciebat, neque enim, vt dictum eſt, nobis aut precibus noſtris ad Deum patet acceſſus niſi purgatis inquinamentis nos ſacerdos ſanctificet, gratiámque nobis obtineat, à qua nos ſcelerum noſtrorum, & vitiorum arcet immundities. Ita videmus à morte Chriſti incipiendum eſſe, vt ad nos perueniat ſacerdotij eius efficacia & vtilitas. Hinc ſequitur æternum eſſe deprecatorem, cuius patrocinio fauorem conſequimur. Vnde rurſus oritur non modò precandi fiducia, ſed etiam tranquillitas piis conſcientiis: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certóque perſuaſæ ſunt ei placere quicquid per Mediatorẽ conſecratum eſt. Quũ verò ſub Lege victimas ex pecudibus offerri ſibi Deus iuſſerit, diuerſa & noua in Chriſto fuit ratio, vt idem eſſet hoſtia qui ſacerdos: quia nec alia pro peccatis idonea ſatisfactio reperiri poterat, nec quiſquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum offerret. Iam ſacerdotis perſonam ſuſtinet Chriſtus, non modo vt æterna recõciliationis lege Patrem nobis fauentem ac propitium reddat, ſed etiã vt nos aſciſcat in ſocietatem tanti honoris. Nam qui in nobis polluti ſumus, in ipſo tamen ſacerdotes, offerimus nos & noſtra omnia Deo, cęleſtéque ſanctuarium liberè ingredimur, vt grata ſint ac boni odoris in conſpectu Dei, quæ à nobis proueniunt ſacrificia precum & laudis. Atque huc uſque ſe extendit illud Chriſti dictum, Propter eos ſanctifico meipſum: quia ſanctitate eius perfuſi quatenus nos ſecũ Patri dicauit (qui alioqui fœtemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam ſacri, placemus. Huc pertinet vnctio ſanctuarij, cuius mentio fit apud Danielem. Notãda enim eſt antitheſis inter hanc vnctionem & illam vmbratilẽ quę tunc in vſu fuerat: ac ſi diceret Angelus, diſcuſſis vmbris in Chriſti perſona clarum fore ſacerdotium. Quo magis deteſtabile eſt eorum commentum qui nõ contenti Chriſti ſacerdotio, ſeipſos ad eum mactandũ ingerere auſi ſunt quod tentatur quotidie in Papatu, vbi miſſa cenſetur immolatio Chriſti,

Pſal.110. 4.

Apoc.1. 6.

Ioh.17.19.

Dan.9. 24.

Quomo-

Quomodo redemptoris partes impleuerit Chriſtus, vt nobis ſalutem acquireret: vbi de morte & reſurrectione eius agitur: & in cœlum aſcenſu. CAP. XVI.

QVÆ hactenus de Chriſto diximus, ad vnum hunc ſcopum referenda ſunt vt in nobis damnati, mortui & perditi, iuſtitiã in ipſo, liberationem, vitã & ſalutẽ quæramus: quemadmodum docemur inſigni illa Petri ſententia, * Non eſſe aliud nomen ſub cœlo datum hominibus in quo oporteat ſaluos fieri. Neque verò temere, vel fortuito caſu, vel hominum arbitrio impoſitum illi fuit nomen Ieſu, ſed è cœlis ab ' Angelo ſupremi decreti præcone allatum, ratione etiam addita: quia " ad ſeruandum à peccatis populum miſſus eſſet. In quibus verbis notandum eſt quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuiſſe iniunctum vt nobis eſſet Saluator. Interea tamen mutila eſſet redemptio, niſi per continuos progreſſus ad vltimam vſque ſalutis metam nos perduceret. Itaque ſimulac vel minimum ab eo deflectimus ſenſim euaneſcit ſalus, quæ ſolida in eo reſidet: vt ſe vltro priuent omni gratia quicunque in eo non acquieſcunt. Et memoratu digna eſt illa Bernardi admonitio, non modò lucem, ſed cibum quoque eſſe nomen Ieſu: oleum etiam eſſe, ſine quo aridus eſt omnis animæ cibus: ſalem eſſe, ſine cuius conditura inſipidum eſt quicquid proponitur: denique eſſe mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & ſimul medicinam: & quicquid diſputatur inſulſum eſſe, niſi vbi ſonat hoc nomen. Sed hic diligenter expendere conuenit quomodo nobis ab ipſo parta ſit ſalus: vt nõ modò ipſum eius authorem perſuaſi ſimus, ſed quæ ad ſtabilẽ fidei noſtræ fulturam ſufficiũt amplexi, repudiemus quæcunque poſſent huc vel illuc nos abſtrahere. Quũ enim nemo poſſit in ſeipſum deſcendere ac ſeriò reputare qualis ſit, quin Deum ſibi iratum infeſtúmque ſentiens, neceſſe habeat eius placandi modum ac rationem anxiè expetere, quòd ſatisfactionem exigit, nõ vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu ſoluti fuerint, ſemper incumbit ira Dei & maledictio, qui vt eſt iuſtus iudex, non ſinit impunè legem ſuam violari, quin ad vindictam armatus ſit.

2 Verùm antequam longiùs progredimur, in tranſcurſu videndum eſt quomodo conueniat, Deum, qui nos miſericordia ſua præuenit, fuiſſe inimicum, donec per Chriſtum nobis reconciliatus eſt. Nam quomodo in Filio vnigenito ſingulare amoris ſui pignus nobis dediſſet, niſi iam antè fuiſſet gratuito fauore complexus? Quoniam ergo hic emergit aliqua repugnantiæ ſpecies, hunc modum expediam. In hunc ferè modum " Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuiſſe hominibus inimicum, donec in gratiam Chriſti morte ſunt reſtituti: ' fuiſſe maledictos, donec illius ſacrificio expiata eſt eorum iniquitas: " fuiſſe à Deo ſeparatos, donec per ipſius corpus fuerunt in coniunctionem recepti. Huius generis locutiones ad ſenſum noſtrum ſunt accommodatæ, vt melius intelligamus quàm miſera ſit, & calamitoſa extra Chriſtum noſtra conditio. Niſi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictam Dei, mortémque æternam nobis incubuiſſe, minus agnoſceremus quam miſeri eſſemus ſine Dei miſericordia, & beneficium liberationis minoris æſtimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te quo tempore adhuc peccator eras, odiſſet Deus, & te abiecisſet, vt eras meritus, horribile exitium te manebat: ſed quia ſponte ac gratuita ſua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à ſe paſſus eſt, eo periculo ſic te liberauit: afficietur quidem & ſentiet aliqua ex parte quantum debeat miſericordiæ Dei. Verùm audiat rurſum quod Scriptura

Diligẽter reputãdum quomodo redẽptoris partes impleuerit Chriſtus, vt in ipſo omnia nobis neceſſaria reperiamus, vt cum (vt ait Bernardus) ſit nobis lux, cibus, oleũ, ſal, mel, melos, iubilus, medicina.

* *Acto.4.12.*
' *Mat.1.12.*
" *Luc.1.31.*
Bernard. in Cantic. Serm.15.

Hic & sect.3. & 4 exponitur, quomodo conueniat dicere Deũ fuiſſe nobis inimicũ, donec per Chriſtum nobis reconciliatus eſt: quũ dare nobis Chriſtũ, et miſericordia præuenire nos, ſigna fuerint amoris quo iã nos complectebatur. Et eſt reddita ſcriptura hac loquutione & ſimilibus vt ſe ad ſenſum noſtrũ accommodet: neque tamẽ falſo ita loqui, idq; Scripturæ & Auguſtini teſtimonio probatur.

' *Rom.5.10.*
' *Galat.3.10.13.*
" *Col.1.21.22.*

q.j.

docet,ſe alienatum fuiſſe à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, excluſum ab omni ſpe ſalutis, extraneũ ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, ſub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio deſtinatum, & iam implicitum: hic Chriſtum deprecatorem interceſſiſſe, pœnam in ſe recepiſſe ac luiſſe, quæ ex iuſto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminebat: mala, quę Deo exoſos illos reddebant, ſanguine ſuo expiaſſe: hoc piaculo ſatisfactum ac ritè litatum Deo Patri eſſe: hoc interceſſore irā eius fuiſſe placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus eſſe ſubnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius erga ipſos contineri: his nónne eò magis permouebitur, quò melius ad viuum repræſentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In ſumma, quoniam non poteſt animus noſter vitam in Dei miſericordia vel ſatis cupidè apprehendere, vel qua decet gratitudine excipere, niſi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè perculſus & cõſternatus: ſic inſtituimur ſacra doctrina, vt ſine Chriſto Deum nobis quodammodo infeſtum cernamus, & eius manum in exitium noſtrum armatam, beneuolentiam eius paternámque charitatem nõniſi in Chriſto amplexemur.

3 Atque hoc tametſi pro captus noſtri infirmitate dicitur, non tamé falſò. Deus enim, qui ſumma iuſtitia eſt, iniquitatem, quam in omnibus nobis conſpicit, amare non poteſt. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum ſit. Proinde ſecundum corruptæ noſtræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ reſpectum in offenſione Dei reuera ſumus omnes in eius conſpectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod ſuum eſt in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro ſua benignitate amet. Vtcunque enim peccatores vitio noſtro ſimus, manemus tamen eius creaturæ: vtcunque mortem nobis aſciuerimus, ipſe tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita noſtri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui ſi perpetuum & irreconciliabile diſſidium eſt inter iuſtitiā & iniquitatem: quandiu peccatores manemus, ſuſcipere nos totos non poteſt. Itaque vt ſublata omnis ſimultatis materia, nos ſibi prorſus reconciliet, propoſita in morte Chriſti expiatione, quicquid in nobis mali eſt abolet, vt iuſti in eius conſpectu & ſancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde ſua dilectione præuenit ac anteuertit Deus Pater noſtram in Chriſto reconciliationem. Imò quia prius diligit, poſtea nos ſibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec ſua morte ſuccurrit Chriſtus, manet iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & eſt corā eo maledicta ac damnata: non ante plenam habemus firmámque cum Deo cõiunctionem quàm vbi Chriſtus nos cõiungit. Adeóque ſi Deũ nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Chriſtum ſolum oculos mentéſque defigere conuenit: vt reuera per ipſum ſolum conſequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei ſecum trahit.

1. Iohan. 4. 19.

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos ante mundi creationem complexus eſt Deus, in Chriſto cõſtitiſſe fundatam. Hæc perſpicua ſunt & Scripturæ conſentanea, locóſque illos optimè inter ſe conciliant, vbi dicitur, Deum ſuam erga nos dilectionem in eo declaraſſe quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuiſſe inimicum, antequam morte Chriſti in gratiā reductus eſſet. Verùm quò firmiora ſint apud eos qui veteris Eccleſiæ teſtimonium requirunt, citabo locum Auguſtini, vbi idipſum docetur. Incomprehenſibilis (inquit) ac immutabilis eſt Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati ſumus per ſanguinem Filij eius, cœpit nos diligere, ſed ante mundi conſtitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiam nos filij eius eſſemus,

Ephes. 1. 4. *Iohan. 3. 16.* *Rom. 5. 10.* *Tract. in Euange. Ioh. 110.*

ante-

antequam omnino aliquid eſſemus. Quòd ergo reconciliati ſumus per mortem Chriſti, non ſic accipiatur quaſi ideo nos reconciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos oderat: ſed iam nos diligenti reconciliati ſumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod vtrum verum dicam, atteſtetur Apoſtolus. Commendat (inquit) dilectionem ſuam erga nos, quoniam quum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias aduerſus eum exercentes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipſe nõ fecerat: & quia iniquitas noſtra opus eius non omni ex parte conſumpſerat, nouerat ſimul in vnoquoque noſtrum & odiſſe quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc ſunt Auguſtini verba.

Rom.5.8.

5 Iam vbi quæritur quomodo abolitis peccatis diſſidiũ Chriſtus inter nos & Deũ ſuſtulerit, & iuſtitiã acquiſierit quæ eum nobis fauentẽ ac beneuolũ redderet: generaliter reſponderi poteſt, toto obediẽtiæ ſuę curſu hoc nobis præſtitiſſe. Quod Pauli teſtimonio probatur,* Quẽadmodũ vnius tranſgreſſione peccatores multi ſunt conſtituti: ſic vnius obedientia iuſti conſtituimur. Et ſane alibi cauſam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totã Chriſti vitam, Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filiũ ſuũ factum ex muliere, ſubiectum Legi, vt eos qui ſub Lege erant, redimeret. Ita in ipſo quoque Baptiſmo aſſeruit impleri iuſtitiæ partẽ, quòd obedienter Patris mandatũ perageret. Denique ex quo induit perſonã ſerui, cœpit ad nos redimendos pretiũ liberationis ſoluere. Scriptura tamen quò certius definiat modum ſalutis, hoc morti Chriſti quaſi peculiare ac propriũ adſcribit. Pronuntiat ipſe animã ſe dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuũ eſſe propter peccata noſtra. Clamabat Iohannes Baptiſta, ipſum veniſſe ad tollendũ peccata mũdi, quia agnus Dei eſſet. Alibi Paulus nos iuſtificari gratis tradit per redemptionem quæ eſt in Chriſto: quia propoſitus eſt reconciliator in ſuo ſanguine. Item, nos iuſtificatos eſſe in ſanguine ipſius, & reconciliatos per mortem. Rurſum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus eſt peccatum, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Non omnia perſequar, quia immenſus eſſet catalogus, & multa deinde ſuo ordine citanda erũt. Quãobrem in ſymbolo fidei, quod Apoſtolicum vocant, optimo ordine ſtatim à natalibus Chriſti fit trãſitus ad mortem & reſurrectionẽ, vbi perfectæ ſalutis ſumma conſiſtit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus eſt in vita: ſicuti Paulus ab initio ad finem vſque totã cõprehendit, quòd ſeipſum exinanierit, forma ſerui accepta, & Patri fuerit obediens vſque ad mortẽ: nẽpe mortem crucis. Et ſanè in ipſa quoque primũ gradum occupat volũtaria ſubiectio: quia ad iuſtitiam nihil profuiſſet ſacrificium niſi ſponte oblatum. Itaque vbi teſtatus eſt Dominus ſe animã pro ouibus ponere, diſertè addit, Nemo tollit eã à me ipſo. Quo ſenſu Ieſaias dicit obmutuiſſe inſtar agni coram tonſore. Et hiſtoria Euangelica refert obuiam prodiiſſe militibus: & coram Pilato, omiſſa defenſione, ſtetiſſe ad ſubeundum iudicium. Non id quidem abſque certamine: quia & infirmitates noſtras ſuſceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri ſuo præſtabat obſequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis ſpecimen, luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abiicere ſui curam, vt nobis cõſuleret. Illud quidem tenendum eſt, non potuiſſe ritè Deo aliter litari quàm dũ proprio ſe affectu abdicans Chriſtus illius ſe arbitrio ſubiecit, totúmque addixit. Quam ad rem appoſitè teſtimonium illud Pſalmi citat Apoſtolus, In libro Legis ſcriptum eſt de me vt faciam voluntatem tuam Deus,

Licet totò obedientiæ ſuę curſu (id eſt tota vita ſingulíſque eius partibus) Chriſtus redemptorem ſe noſtrum præſtiterit: Scripturam tamen, quò certius definiat modum ſalutis, hoc morti Chriſti quaſi peculiare adſcribere.

* *Rom.5.19.*
Galat.4.4.
Mat.3.15.
Matt.20.28.
Rom.4.25.
Iohan.1.29.
Rom.3.15.
Rom.5.9.10.
2.Cor.5.21.
Philip.2.7.

In morte Chriſti quem gradum occupat voluntaria ſubiectio, ita tamẽ voluntaria, vt nõ abſque certamine proprio ſe affectu abdicarit.

* *Iohan.10.15.*
* *Ieſa.53.7.*
* *Ioan.18.4.*
* *Matt.27.11.*
Hebr.10.5.

Volo,& Lex tua in medio cordis mei.Tum dixi,Ecce venio. Cæterùm quia nonniſi in ſacrificio & ablutione, quibus expiantur peccata, quietem reperiunt trepidæ conſcientiæ:illuc meritò dirigimur, & in morte Chriſti ſtatuitur nobis vitæ materia.Porrò quia nos maledictio ex reatu manebat ad cœleſte Dei tribunal, primo loco refertur damnatio corá Præſide Iudææ Pontio Pilato: vt ſciamus,pœnam, cui eramus obſtricti, fuiſſe iuſto inflictam. Horribile Dei Iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Chriſtus,coram homine mortali,imò etiam ſceleſto & profano damnari ſuſtinuit. Neque enim ſolùm ad aſtruendam hiſtoriæ fidé exprimitur nomen præfecti, ſed vt diſcamus quod docet Ieſaias, caſtigationem pacis noſtræ fuiſſe ſuper eum,ciúſque liuore nos fuiſſe ſanatos.Neque enim tollendæ damnationis noſtræ cauſa ſatis erat quamlibet obire mortem: ſed, quo redemptioni noſtræ ſatisfaceret, genus mortis deligendum fuit, in quo & damnationem ad ſe traducens,& piaculum in ſe recipiens,vtroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus fuiſſet, vel tumultuariè cæſus per ſeditionem vulgi, in eiuſmodi morte nulla ſatisfactionis ſpecies extitiſſet.Verùm vbi reus ad tribunal ſiſtitur, teſtimoniis arguitur & premitur, ipſius iudicis ore morti addicitur: his documentis intelligimus ipſum perſonam ſontis & malefici ſuſtinere.

Pſal.40.9.

In morte Chriſti cõſyderanda damnatio: in qua duo notantur: Chriſtũ ſcilicet inter iniquos reputatũ: & tamẽ eius innocentiæ teſtimoniũ ſæpius redditum ipſius etiam iudicis ore.

Ieſa.53.5.

Atque hic duo notanda ſunt,quæ & prophetarum vaticiniis prædicta erant,& eximiam fidei conſolationem & confirmationem afferunt.Quũ enim Chriſtum audimus à iudicis ſolio ad mortem dimiſſum, inter latrones eſſe ſuſpenſum: habemus complementum eius prophetiæ, quæ ab Euangeliſta citatur, Inter iniquos reputatus eſt. Cur iſtud? nempe vt peccatoris, non iuſti aut inſontis vices obiret: quia non innocentiæ, ſed peccati cauſa mortem oppetebat. Contrà, vbi audimus eodem quo damnatus fuit ore abſolutum (nam eius innocentiæ non ſemel teſtimonium palàm reddere coactus eſt Pilatus) in mentem veniat quod eſt apud alterum Prophetam,Quæ non rapuerat exſoluiſſe.Atque ita & peccatoris ſceleratíque perſonam in Chriſto repræſentatam intuebimur,& relucente innocentia, conſpicuum ſimul fiet alieno potius quàm proprio ſcelere grauatum. Paſſus ergo eſt ſub Pontio Pilato,ſolenni præſidis ſententia in ſceleſtorum numerũ ita relatus:neque ſic tamen quin iuſtus ab ipſo ſimul pronuntietur,dum affirmat nullam ſe in eo inueniſſe cauſam. Hæc noſtra abſolutio eſt quòd in caput Filij Dei tranſlatus eſt reatus, qui nos tenebat pœnæ obnoxios. Nam hæc compenſatio in primis tenéda eſt,ne trepidemus atque anxij ſimus tota vita: ac ſi nobis inſtaret iuſta Dei vltio,quam in ſe tranſtulit Dei Filius.

Ieſa.53.12.
Mar.15.28.
Pſal.69.5.
Iohan.18.38.
Ieſa.53.11.

In Chriſto notãda mortis ſpecies, crux ſcilicet maledicta: idq; ita factum oportuiſſe, vt maledictione, quæ nobis incumbebat, in eum traducta, et ſuperata, ac abolita, nos eximeremur et fuiſſe figuratè repræſentatũ in Moſaicis ſacrificiis qđ in Chriſto demũ ſiguorum archetypo fuit exhibitum, declaratur Eſaiæ et Apoſtolorum multis teſtimoniis.

6 Iam & ipſa mortis ſpecies inſigni myſterio non caret. Maledicta crux erat,non humana tantum opinione, ſed diuinæ Legis decreto. In eam ergo dum tollitur Chriſtus,maledictioni ſe obnoxium facit. Atque ita factũ oportuit, vt omni execratione, quæ propter iniquitates noſtras nos manebat, vel potius nobis incumbebat, eximeremur, dum in eum traducitur. Quod etiam in lege adumbratum fuit. Siquidem *Aſcham*, (quo vocabulo peccatum ipſum propriè deſignatur) vocabantur oblatæ pro peccatis victimæ & expiatrices. Qua nominis translatione innuere Spiritus voluit,inſtar καθαρμάτων ipſas eſſe: quæ debitam ſceleribus execrationem ſuſciperent ac ſuſtinerent.Quod autem in Moſaicis ſacrificiis figuratè repræſentatum fuit,id in Chriſto figuratũ archetypo exhibetur. Quare,vt iuſta expiatione defungeretur, animam ſuam *Aſcham* impẽdit, hoc eſt ſatisfactoriam peccati hoſtiam (vt inquit Propheta) in quam reiecta quodammodo macula & pœna, nobis deſinat imputari. Apertius idipſum teſtatur Apoſtolus, quum docet,eum qui peccatũ non nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quò iuſtitia Dei efficeremur in illo.

Ieſa.53.10.
2.Cor.5.21.

Nam

Nam Filius Dei, omni vitio puriſſimus, iniquitatum tamen noſtrarum probrum ac ignominiam induit, ac ſua viciſſim puritate nos operuit. Eodem videtur reſpexiſſe, quum tradit de peccato, damnatum fuiſſe peccatum in eius carne. *Rom.8.3.* Siquidē peccati vim aboleuit Pater, quum in Chriſti carnem translata fuit eius maledictio. Indicatur itaque hac voce, Chriſtum Patri fuiſſe in morte pro victima ſatisfactoria immolatum, vt perācta per eius ſacrificium litatione, iram Dei iam horrere deſinamus. Nunc liquidum eſt quid ſibi velit illud Prophetæ, poſitas fuiſſe in eo noſtras omnium iniquitates: *Ieſa.53.6.* nempe quòd ſordes earum abſterſurus, iiſdē per translatitiam imputationem obtectus fuit. *Galat.3.13.* Eius rei ſymbolum fuit crux cui affixus eſt, teſte Apoſtolo. Chriſtus, inquit, redemit nos ab execratione Legis, dū pro nobis factus eſt execratio. Scriptum eſt enim, *Deut.27.26.* Execrabilis omnis qui pendet in ligno: vt in gentes benedictio Abrahæ in Chriſto perueniret. Eodem reſpexit Petrus, vbi docet peccata noſtra portaſſe in ligno: *1.Pet.2.24.* quia ex ipſo maledictionis ſymbolo clarius intelligimus, onus quo eramus oppreſſi, fuiſſe illi impoſitum. Neque tamen eā ſubiiſſe maledictionem intelligēdus eſt qua obrutus ipſe fuerit: quin ſubeundo potius, vim eius vniuerſam depreſſit, infregit, diſſipauit. Proinde fides in Chriſti damnatione abſolutionem, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs re Paulus triumphum, quem ſibi in cruce peperit Chriſtus, magnificè prædicat, *Coloſſ.2.19.* acſi crux, quæ plena erat dedecoris, cōuerſa eſſet in currum triumphalem. Dicit enim affixum fuiſſe cruci chirographum quod erat contrariū nobis, & expoliatos principatus, ac palàm traductos. Nec mirum, quia per ſpiritum æternum (teſte altero Apoſtolo) ſeipſum obtulit Chriſtus. *Hebr.9.17.* vnde illa naturæ rerum conuerſio. Sed hæc vt firmam radicem agant in cordibus noſtris, & penitus inſideant, ſemper nobis in mentem veniant ſacrificium & ablutio. Neque enim certo cōfidere poſſemus Chriſtū eſſe ἀπολύτρωσιν καὶ ἀντίλυτρον καὶ ἱλαστήριον, niſi victima fuiſſet. Ideóq; toties fit ſanguinis mentio, vbi modum redemptionis oſtendit Scriptura. Quanquā nō modo ad litationē valuit effuſus Chriſti ſanguis, ſed lauacri etiam vice fuit, ad ſordes noſtras purgandas.

7 Sequitur in Symbolo mortuum fuiſſe, & ſepultum. vbi rurſum videre eſt quomodo in vicem noſtram vbique ſe ſuppoſuerit ad ſoluendum noſtræ redemptionis pretium. *Tā in morte quā ſepultura Chriſti duplex beneficium nobis proponi, liberationem ſcilicet à morte, cui mācipati eramus, et carnis noſtræ mortificationē.* Mors iugo ſuo nos obligatos tenebat, in illius ſe poteſtatem loco noſtro tradidit, quò nos inde eximeret. Hoc intelligit Apoſtolus, quum ſcribit eum mortem guſtaſſe pro omnibus*. *Hebr. 2.9.* Moriendo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem eſt) morte ſua vitam nobis redemit. Hoc autem à nobis diuerſum habuit, quòd morti ſe velut degluciendum permiſit, non vt eius gurgitibus abſorberetur, ſed magis vt eam abſorberet, à qua mox eramus abſorbendi: quòd ſubigendum ei ſe permiſit, non vt eius poteſtate opprimeretur, ſed magis vt eam proſterneret, quæ nobis imminebat ac iam depreſſis inſultabat. ** Vide Caluinum in Pſychopānichia* Denique vt per mortem deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt, Diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti. *Hebr.2.15.* Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum verò, quòd participatione ſui membra noſtra terrena mortificat, ne ſuas in poſterum actiones exerceant: veterémque noſtrum hominem enecat, ne poſthac vigeat ac fructificet. Quo etiam ſepultura eius pertinet: *Rom.6.5.* nempe cuius conſortes, peccato & ipſi ſepelimur. *Galat.2.19. 6.14.* Non enim dum nos in ſimilitudinem mortis Chriſti inſitos eſſe Apoſtolus docet, & cum eo ſepultos in peccati mortem, per eius crucem nobis crucifixum eſſe mundum, & nos mundo: nos illi commortuos eſſe, *Coloſ.3.3.* ad exprimendum mortis eius exemplum duntaxat nos exhortatur:

ſed hanc illi ineſſe efficaciam declarat, quæ in Chriſtianis omnibus apparere debeat, niſi velint mortem ipſam inutilem reddere & infructuoſam. Proinde duplex in morte ſepulturáque Chriſti beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte cui mãcipati eramus, & carnis noſtræ mortificatio.

Deſcenſum Chriſti ad inferos, rei maximæ myſteriũ cõtinere, neque pari mométi ad redẽptionis noſtræ effectũ: huius partis diuerſæ expoſitiones afferuntur & refutantur, hic et ſec. 3.

8 Nec verò deſcenſum ad inferos omittere conuenit, in quo ad redemptionis effectum non parum eſt momenti. Quanquam enim ex veterum ſcriptis, particulam quę legitur in ſymbolo apparet nõ adeo fuiſſe olim in Eccleſiis vſitatam, in tractanda tamen doctrinæ ſumma locũ ei dari neceſſe eſt: vtpote quæ rei maximè vtile ac minimè ſpernẽdum myſterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli, qui eam non prætermittant. Vnde coniicere licet, poſt aliquantum temporis inſertam, non protinus, ſed ſenſim Eccleſiis inſueuiſſe. Id certè extra controuerſiam eſt, ex communi piorum omnium ſenſu fuiſſe deſumptam: quando nemo eſt Patrum, qui non in ſuis ſcriptis deſcenſum Chriſti ad inferos commemoret, tametſi interpretatione diuerſa. Verùm aut à quibus, aut quo primum tempore inſerta fuerit, parum ad rẽ attinet. Potius hoc in Symbolo animaduertendum, vt plena & numeris omnibus abſoluta fidei ſumma nobis conſtet, in quam nihil ingeratur niſi ex puriſſimo Dei verbo petitum. Si quos porrò impedit moroſitas, ne in Symbolum admittant, mox tamen planum fiet tanti intereſſe ad redemptionis noſtræ ſummã, vt ea prætetita multum ex mortis Chriſti fructu depereat. Sunt etiam rurſum qui opinentur, nõ aliquid nouũ hic dici, ſed aliis verbis repeti, quod prius de ſepultura dictum fuerat: quandoquidem Inferni vocabulũ ſæpius in Scripturis pro ſepulchro ponatur. Quod de verbi ſignificatione obtendunt, verum eſſe concedo, nõ raro pro ſepulchro accipi infernum: ſed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facilè adducor, vt ab illis diſſentiam. Quãtę enim oſcitantiæ fuiſſet, rem minimè difficilem verbis expeditis & claris demõſtratam, obſcuriore deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nam quoties locutiones duæ rem eandem exprimentes ſimul connectuntur, poſteriorem eſſe prioris exegeſin conuenit. At verò qualis erit iſta exegeſis ſi quis ita loquatur, Quod Chriſtus ſepultus eſſe dicitur, ſignificat ad inferos deſcendiſſe? Deinde non eſt veriſimile irrepere potuiſſe ſuperfluam eiuſmodi battologiam in compendium hoc, vbi ſummatim, quàm fieri poteſt pauciſſimis verbis pręcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facilè aſſentiantur quicunque rem ipſam paulò diligentius expenderint.

Pſal. 107. 16.
Zacha. 9. 11.

9 Alij ſecus interpretantur, quòd Chriſtus deſcenderit ad animas Patrum qui ſub lege mortui erant, vt nuntiũ peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi incluſæ tenebantur: & huc perperam trahunt teſtimonia ex Pſalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos fregerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verùm quum Pſalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula coniiciuntur: Zacharias autem pro fundo & arido puteo vel abyſſo comparet cladem Babylonicam, in qua demerſus erat populus: & ſimul doceat, totius Eccleſiæ ſalutem eſſe exitum à profundis inferis: neſcio quî factum ſit vt poſteritas locum putaret eſſe ſubterraneum, cui affinxit nomen Limbi: * ſed hæc fabula tametſi magnos authores habet, & hodie quoque à multis ſeriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula eſt. Nam concludere in carcere mortuorũ animas puerile eſt: Chriſti autẽ animã illuc deſcẽdere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidẽ fateor, Chriſtum ipſis illuxiſſe virtute ſui Spiritus: vt gratiam, quam ſpe guſtauerant duntaxat

** Vide Iuſtinum, Ambroſiũ, Hieronymum. Idem Auguſtinum Epiſt. 96.*

mundo

mundo fuiſſe tunc exhibitā agnoſcerent. Et probabili ratione huc aptari poteſt Petri locus, vbi dicit Chriſtum veniſſe, ac prædicaſſe ſpiritibus qui in ſpecula erant (carcerem vertunt communiter) nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerant conſortes fuiſſe eiuſdem nobiſcū gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vſque penetrauerit, dum piæ animæ eius viſitationis, quam ſollicitè expectauerant præſenti aſpectu ſunt potitæ: contrà, reprobis clarius patuit ſe excludi ab omni ſalute. Quòd autem Petrus non tam diſtinctè loquitur, non ita accipiendum eſt quaſi nullo diſcrimine pios ſimul & impios permiſceat: ſed tantùm docere vult communem vtriſque fuiſſe mortis Chriſti ſenſum.

1.Pet.3.19.

10 Verùm de Chriſti deſcēſu ad inferos ſepoſita ratione Symboli, certior expoſitio quærenda eſt: & nobis ex Dei verbo cōſtat non modò ſancta & pia, ſed plena quoque eximiæ cōſolationis. Nihil actum erat ſi corporea tantùm morte defunctus fuiſſet Chriſtus: ſed operæ ſimul pretium erat vt diuinæ vltionis ſeueritatem ſentiret: quò & iræ ipſius intercederet, & ſatisfaceret iuſto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copijs æternæque mortis horrore, quaſi conſertis manibus, luctari. *Correctionem pacis noſtræ illi impoſitam fuiſſe ex Propheta nuper retulimus, fuiſſe propter ſcelera noſtra à Patre percuſſum, attritum propter noſtras infirmitates. Quibus ſignificat, in locum ſceleratorum ſponſorē, vadem adeóque inſtar rei ſubmiſſum, qui dependeret ac perſolueret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, *quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo ſi ad inferos deſcendiſſe dicitur, nihil mirum eſt, quum eam mortem pertulerit quæ ſceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeóque ridicula eſt eorum exceptio, qui dicunt hoc modo peruerti ordinem: quia abſurdum eſt ſepulturæ ſubijci quod præceſſit: vbi enim quæ in hominum conſpectu paſſus eſt Chriſtus expoſita fuerunt, opportunè ſubiicitur inuiſibile illud & incomprehenſibile iudicium quod coram Deo ſuſtinuit: vt ſciamus non modò corpus Chriſti in precium redemptionis fuiſſe traditum: ſed aliud maius & excellentius pretium fuiſſe quòd diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulerit.

11 *Hoc ſenſu dicit Petrus Chriſtum reſurrexiſſe ſolutis mortis doloribus, à quibus impoſſibile erat ipſum teneri, vel ſuperari. Non ſimpliciter nominat mortem: ſed Filium Dei implicitum fuiſſe doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis eſt. Quantulum enim fuiſſet, ſecurè & quaſi per luſum prodire ad ſubeundam mortem? Hoc verò immenſæ miſericordiæ verū fuit ſpecimen, mortem quam tātopere horrebat, non refugere. Nec dubium eſt quin idem docere velit Apoſtolus In Epiſt. ad Hebreos, vbi ſcribit, *Chriſtum à ſuo metu fuiſſe exauditum (reuerentiā alij vertunt vel pietatem, ſed quàm parum aptè, res ipſa euincit, & ipſa etiam loquēdi forma.) Chriſtus ergo cum lachrymis & clamore valido orās, à metu ſuo exauditur: non vt à morte ſit immunis, ſed ne abſorbeatur vt peccator: quia illic perſonā noſtram gerebat. Et certè nulla fingi poteſt magis formidabilis abyſſus, quā ſentire te à Deo derelictū & alienatū: & quum inuocaueris non exaudiri: perinde acſi in tuā perniciem ipſe conſpiraſſet. Eò Chriſtum videmus fuiſſe deiectū vt coactus fuerit, vrgēte anguſtia, exclamare, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquiſti? Quòd enim nonnulli volunt, ex aliorum potius opinione quàm ex ſuo ſenſu ſic loquutum fuiſſe, nequaquam probabile eſt: quum ex intimi animi angore deductam fuiſſe vocem conſtet. Neq; tamen innuimus Deum fuiſſe vnquam illi vel aduerſarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, iraſceretur?

**Iſa.53.5. *Act.2.24*

Expoſitio deſcenſus Chriſti ad inferos genuina aſſertur ex verbo Dei, ſancta, pia, & plena eximiæ conſolationis (quæ etiam confirmatur veterum teſtimonio) Chriſtum nō tātùm corporea morte defunctum fuiſſe, ſed etiā diuinæ vltionis ſeueritatē ſenſiſſe, quo et iræ ipſius intercederet, & ſatisfaceret iuſto iudicio: itaq; oportuiſſe eum cum inferorū copijs æternæq; mortis horrore quaſi conſertis manib⁹ luctari. Neque tamē Deū fuiſſe vnquā illi vel aduerſarium, vel iratū: ſed diuinæ ſeueritatis grauitatem eū ſuſtinuiſſe, quoniā manu Dei percuſſus & afflict⁹, omnia irati & punientis Dei ſigna expertus eſt. hîc & ſect.11.

**Act.2.24 *Hebr.5.7 Pſal.22.2 matt.27.46 Vide Cy.l.alter. de re.fide. ad Regin.*

aut quomodo Chriſtus Patrem aliis ſua interceſſione placaret, quem infenſum haberet ipſe ſibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ ſeueritatis grauitatem eum ſuſtinuiſſe: quoniam manu Dei percuſſus & affligens, omnia irati & punientis Dei ſigna expertus eſt. Proinde Hilarius eo deſcẽſu hoc nos eſſe conſequutos ratiocinatur vt mors perempta ſit. Nec aliis locis à noſtra ſententia abludit: vt quum ait, Crux mors, inferi, noſtra vita ſunt. Item alibi, Filius Dei in infernis eſt: ſed homo refertur ad cœlum. Et quid priuati hominis teſtimonium cito, quum idem Apoſtolus aſſerat, hunc victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales aſſiduè angit ac vrget: quod fieri non potuit niſi pugnando. Porrò fuiſſe non vulgarem aut leui de cauſa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli poteſtate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conſerendo, factum eſt vt & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noſter deglutiuit.

Lib. 3 de Trin. Lib. 2. Lib. 3.

Refutantur nebulones quidam mali & indocti, qui hanc expoſitionem hodie exagitant, clamitantes Filio Dei fieri iniuriam: illíq; deſperationem adſcribi, quæ fidei cõtraria ſit. Itaque contra eos manifeſtis teſtimoniis oſtenditur optimè conſtare ſibi hæc duo, verè Chriſtum metuiſſe, turbatũ fuiſſe ſpiritu, expauiſſe, tentatũ fuiſſe per omnia ſicut nos: & abſque peccato tamen. Hebr. 4.15.

12 Hîc nebulones quidam licet indocti, malitia tamen magis quàm inſcitia impulſi, clamitant me atrocem facere Chriſto iniuriam: quia minimè conſentaneum fuerit eum de animæ ſalute timere. Deinde calumniam duriùs exagitant, me deſperationem adſcribere Filio Dei, quæ fidei contraria ſit. Primùm de metu pauoréque Chriſti, quem tam apertè prędicant Euangeliſtæ, controuerſia ab his improbè mouetur. Nam antequam inſtaret tempus mortis, turbatus eſt ſpiritu, & affectus mœrore: in ipſo vero congreſſu cœpit expaueſcere vehementiùs. Simulationem ſi fuiſſe dicant, nimis putidum eſt effugium. Confidenter ergo (vt verè docet Ambroſius) profiteri Chriſti triſtitiã conuenit, niſi nos crucis pudeat. Et ſanè niſi pœnæ fuiſſet particeps anima, corporibus tantùm fuiſſet redemptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui proſtrati iacebant: adeóque nihil inde cœleſti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nunquam ſatis laudata, quòd infirmitates noſtras in ſe ſuſcipere grauatus non eſt. Vnde etiam ſolatium illud anxietatum & dolorum, quod nobis proponit Apoſtolus Mediatorem hunc eſſe expertũ noſtras infirmitates, vt ad ſuccurrendum miſeris propenſior ſit. Obtendũt, quod vitioſum per ſe eſt indignè Chriſto tribui. Quaſi verò ſupra Spiritũ Dei ſapiant, qui hæc duo ſimul cõciliat, Chriſtum fuiſſe tentatum per omnia ſicut nos, & tamen abſque peccato. Non eſt igitur cur nos terreat infirmitas Chriſti, cui vt ſe ſubiiceret, non violentia aut neceſſitate coactus, ſed mero amore noſtri, miſericordiáque inductus eſt. Quicquid autem ſponte paſſus eſt pro nobis, nihil ex eius minuit virtute. In vno autem falluntur iſti obtrectatores, quòd infirmitatem in Chriſto omni vitio labéque puram & vacuam non agnoſcunt: quia ſe intra obedientiæ fines continuit. Nam quia moderatio in naturæ noſtræ deprauatione conſpici non poteſt, vbi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer eſſet, in cunctis eius affectibus viguit moderatio, quæ exceſſum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine ſimilis eſſe potuit, vt tamen hac nota differret. Conuicti ad aliud tandem cauillum tranſiliunt: quanuis mortem timuerit Chriſtus, maledictionem & iram Dei, à qua ſe tutum eſſe nouerat, nõ timuiſſe. Sed expendant pij lectores quàm honorificum hoc ſit Chriſto, molliorem ac magis meticuloſum fuiſſe quàm pleroſque gregarios homines. Contumaciter ad mortem properant latrones aliíque malefici: eam multi alto animo deſpiciunt: alij placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuiſſe perculſum & propè attonitum, cuius fuiſſet conſtantiæ vel magnitudinis? Quod enim prodigioſum cenſeri vulgo poſſet, de eo

refertur,

refertur, præ vehementia cruciatus guttas ſanguinis ex eius facie fluxiſſe. Nec verò ſpectaculum hoc præbuit aliorum oculis, quum in arcano receſſu gemitus ſuos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit, quòd Angelos, qui inſolita conſolatione eum erigerent, è cœlo deſcendere neceſſe fuit. Quàm pudenda vt dixi, fuiſſet hæc mollities, eouſque torqueri ob communis mortis formidinem, vt ſanguineo ſudore diffueret, neq; poſſet recreari niſi Angelorum conſpectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater, ſi fieri poteſt, trãſeat à me calix iſte, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, oſtendit aſperius & magis arduum fuiſſe Christo certamẽ quàm cum morte communi? Vnde apparet nugatores iſtos, cum quibus diſputo, audacter garrire de rebus incognitis: quia nũquam ſerio reputarunt quid ſit aut valeat nos redemptos eſſe à Dei iudicio. Atqui hæc noſtra ſapientia eſt, probè ſentire quanti conſtiterit Dei Filio noſtra ſalus. Si nunc roget quiſpiam, an tunc deſcenderit Chriſtus ad inferos quum mortem deprecatus eſt: reſpondeo hoc fuiſſe exordium, vnde colligi poteſt quàm diros & horribiles cruciatus perpeſſus fuerit, quum ſe ad tribunal Dei reum ſtare cognoſceret noſtra cauſa. Quanquã autem ſeſe ad momentum occultauit diuina vis Spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: ſciendum tamen eſt talem fuiſſe tentationem ex doloris & metus ſenſu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc modo impletum eſt quod habetur in concione Petri, non potuiſſe eum teneri à doloribus mortis: quia ſe quaſi derelictum à Deo ſentiens, ne tãtillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia clamauit, Deus meus Deus meus, vt quid dereliquiſti me? Nam etſi ſupra modum angitur, non tamen deſinit vocare Deum ſuum, à quo ſe derelictum exclamat. Porro hinc refellitur tam Apollinaris error, quàm eorũ qui Monothelitæ dicti ſunt. Ille Chriſto fingebat ſpiritum æternum fuiſſe animæ vice, vt tantùm eſſet dimidius homo. Quaſi verò expiare peccata noſtra potuerit niſi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut voluntas obedientiæ niſi in anima? quã ideo turbatam fuiſſe ſcimus, vt noſtrę, trepidatione diſcuſſa, pacẽ & quietem obtineant. Adhæc contra Monothelitas, videmus vt nunc ſecũdùm hominem noluerit quod volebat ſecundùm diuinam naturam. Omitto quòd metum, de quo loquuti ſumus, contrario affectu ſubigat: neque enim obſcura eſt illa repugnantiæ ſpecies, Pater libera me ex hac hora: ſed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in nobis cernitur dum maximè nitimur ad nos domandos.

Mat.26.39.

Act.2.24.

Matt.27.47.

Ioh.12.27,28.

13 Sequitur à mortuis reſurrectio, ſine qua mutilum eſſet quod hactenus diximus. Quando enim in cruce, morte, & ſepultura Chriſti nonniſi infirmitas apparet, tranſilienda ſunt illa omnia fidei, vt pleno robore inſtruatur. Proinde tametſi in eius morte habemus ſolidũ ſalutis complementum, *quia per eam & Deo reconciliati ſumus, & iuſto eius iudicio ſatisfactum, & maledictio ſublata, & perſoluta eſt pœna: dicimur tamen non per mortem, ſed per reſurrectionem regenerati in ſpem viuã: quia vt ille reſurgendo victor mortis emerſit, ita fidei noſtræ victoria in ipſa demum conſiſtit reſurrectione. *Quale hoc ſit, melius Pauli verbis exprimitur: mortuũ enim dicit propter peccata noſtra, ſuſcitatum propter noſtram iuſtificationem: acſi diceret, morte eius ſublatum peccatum, reſurrectione inſtauratam reſtitutámq; iuſtitiam. Quomodo enim moriendo liberare nos à morte potuerat, ſi morti ipſe ſuccubuiſſet? quomodo comparaſſet nobis victoriam, ſi in certamine defeciſſet? Quare ſic ſalutis noſtræ materiam inter Chriſti mortem & reſurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iu-

**1.Pet.1.3.*

Sine Chriſti reſurrectione mutilũ eſſe quicquid de cruce, morte, & ſepultura credimus, eius triplicẽ nos percipere fructũ: quod & iuſtitiã nobis acquiſiuit corã Deo, & nobis pignus eſt futurę reſurrectionis, & eius vita iam nunc regeneramur in vitæ nouitatem.

**Rom.4.25.*

ſtitia reparata,& erecta vita: ſic tamen vt huius beneficio vim efficaciámque ſuam illa nobis proferat.
Rom.1.4. Itaque Paulus in ipſa reſurrectione declaratum fuiſſe Filium Dei aſſerit: quia tunc demum exeruit cœleſtem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius ſpeculum eſt, & ſtabilis fidei noſtræ fultura:
2.Cor.13.4. ſicuti etiam alibi docet paſſum fuiſſe pro infirmitate carnis, reſurrexiſſe autem ex virtute Spiritus.
Philip.3.10. Eodem ſenſu alibi de perfectione diſſerens, Vt cognoſcam illum (inquit) & potentiam reſurrectionis illius. Continuò tamen pòſt ſocietatem cum morte annectit. Cui aptiſſimè
1.Pet.1.21. congruit illud Petri, Deum ſuſcitaſſe eum à mortuis, & dediſſe illi gloriam: vt fides & ſpes noſtra eſſet in Deo: non quòd fides morte ſuffulta vacillet, ſed quia virtus Dei quæ ſub fide nos cuſtodit, in ipſa maximè reſurrectione ſeſe aperit. Proinde meminerimus, quoties ſolius mortis fit mentio, ſimul comprehẽdi quod proprium eſt reſurrectionis: parẽ quoque ſynecdochen eſſe in voce Reſurrectionis, quoties ſeorſum à morte ponitur: vt ſecum trahat quod peculiariter morti conuenit. Sed quia reſurgendo palmam adeptus eſt, vt fieret reſurrectio & vita: meritò conten-
1.Cor 15.17. dit Paulus abolitam eſſe fidem, & inane falláxque Euangelium, niſi Chri-
Rom.8.34. ſti reſurrectio cordibus noſtris ſit infixa. Ideo alibi poſtquam in Chriſti morte aduerſus damnationis terrores gloriatus eſt, amplificandi cauſa addit, Imò idem qui mortuus eſt reſurrexit, & nunc coram Deo pro nobis apparet Mediator. Deinde quemadmodum antea expoſuimus ex cõmunicatione crucis pendere carnis noſtræ mortificationem: ſic & alterum ex eius reſurrectione fructum nos obtinere illi reſpondentem in-
Rom.6.4. telligendum eſt. Ideo enim, inquit Apoſtolus, ſimilitudini mortis eius
Coloſ.3.5. inſiti ſumus, vt participes reſurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi, vt argumentum ex eo quòd Chriſto ſumus commortui, deducit, mortificãda eſſe membra noſtra ſuper terram: ita etiam quia cum Chriſto ſurreximus, ex eo infert, quæ ſurſum ſunt nobis eſſe quærenda,
Coloſ.3.1. non quæ ſuper terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat exemplo ſuſcitati Chriſti, ad ſectandam vitæ nouitatem: ſed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iuſtitiam. Tertium quoque ex ea fructum conſequimur, quòd veluti accepta arrha, ſecuri reddimur de noſtra ipſorum reſurrectione, cuius illam eſſe certiſſimam hypoſtaſin conſtat: qua de re prolixius diſputat 1.Cor.15. Obiter autem annotandum eſt, quod dicitur ex mortuis reſurrexiſſe: qua voce & mortis & reſurrectionis veritas exprimitur, acſi diceretur, & eandem qua cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiiſſe, & in eadem quam mortalem ſuſceperat carne, immortalitatem recepiſſe.

**Ephes.4.10.* 14 Reſurrectioni nõ abs re annectitur in cœlum aſcenſus. Etſi enim
**Iohan.7.37.* gloriam virtutémque ſuam Chriſtus reſurgẽdo plenius illuſtrare cœpit,
"Iohan.16.7 depoſita iam ſcilicet abiecta & ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia: ſua tamen demum in cœlum aſcenſione regnũ ſuum verè auſpicatus eſt. *Quod Apoſtolus oſtẽdit quum docet illum aſcendiſſe vt impleret omnia, vbi in ſpecie repugnantiæ admonet pulchrum eſſe cõſenſum: quia ſic à nobis diſceſſit, vt eius diſceſſus nobis eſſet vtilior ea præſentia, quæ in humili carnis domicilio ſe cõtinebat quantiſper in terris verſatus eſt. Itaq; Iohannes, vbi præclarã illam inuitationem retulit, *Siquis ſitit, veniat ad me, &c. ſubiicit nondum fuiſſe tunc fidelibus datũ Spiritum: quia nondum glorificatus erat Ieſus. Quod etiã teſtatus eſt diſcipulis ipſe Dominus, "Expedit vobis vt abeam: niſi enim abiero Spiritus ſanctus non veniet. Corporalis verò abſentiæ ſolatium proponit, quòd non deſeret pupillos, ſed iterum ad eos veniet, inuiſibili quidem modo, ſed magis optabili: quia tunc certiore experientia edocti ſunt, imperium quo potitur, & quam exercet potentiam non modò ad beatè viuendum,

Chriſtum, etſi reſurgendo gloriam ſuã virtutemq; plenius illuſtrare cœpit, ſua tamen demum in cœlum aſcẽſione verè regnum ſuũ auſpicatum eſſe: quia maiorẽ tum Spiritus ſui abundantiã effudit, magnificẽtiùs regnum ſuum promouit, & maiorẽ

ſed

ſed fœliciter quoq; moriendũ fidelibus ſufficere. Et ſanè videmus quantò maiorem Spiritus ſui abundantiam tum effuderit, quantò magnificẽtius regnum ſuum promouerit, quantò maiorem potentiam tum in adiuuandis ſuis, tum in hoſtibus deiiciendis extulerit. In cœlum ergo ſublatus, corporis ſui præſentiam è conſpectu noſtro ſuſtulit: non vt adeſſe fidelibus deſineret qui adhuc in terris peregrinarentur, ſed vt præſentiore virtute & cœlum & terram regeret. Quin potius, quod pollicitus eſt, ſe futurum nobiſcum vſque ad conſummationem ſeculi, id ſua hac aſcenſione præſtitit: qua vt corpus ſupra omnes cœlos eleuatum eſt, ita virtus & efficacia vltra omnes cœli ac terræ fines diffuſa propagatáque eſt. Hoc Auguſtini verbis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortem erat Chriſtus ad dextram Patris, vnde venturus eſt ad viuos & mortuos iudicandos: præſentia itidem corporali, ſecundùm ſanam doctrinam fideíque regulam. Nam præſentia ſpirituali cum eis erat venturus poſt aſcenſionem ſuam. Et alibi fuſiùs ac clariùs. Secundùm ineffabilem & inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo dictum eſt, Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Secundùm carnem verò quam Verbum aſſumpſit, ſecundùm id quòd de Virgine natus eſt, ſecundùm id quòd à Iudæis comprehenſus eſt, quòd ligno confixus, quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolutus, quòd in ſepulchro conditus, quòd in reſurrectione manifeſtatus, non ſemper habebitis me vobiſcũ. Quare? Quoniam conuerſatus eſt ſecundùm corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis, & eis deducentibus videndo, non ſequendo, aſcendit in cœlũ, & non eſt hîc: ibi enim ſedet ad dexterã Patris, & hîc eſt: nõ enim receſſit præſentia maieſtatis. Ergo ſecundùm pręſentiã maieſtatis, ſemper habemus Chriſtũ: ſecundùm pręſentiã carnis, rectè dictũ eſt diſcipulis, Me autẽ nõ ſemper habebitis. Habuit enim illũ Eccleſia ſecũdùm pręſentiã carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis nõ videt.

potentiam oſtẽdit tum in adiuuãdis ſuis, tũ in hoſtibus deiiciendis. Ita tamẽ abeſſe ſecundũ præſentiã carnis, vt ſemper vbiq; ſit ſecũdum pręſentiã maieſtatis, & cum fidelibus ſecundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam.

Tract. in Euan. Iohan. 109.

Mat. 28.20.

Act. 1.3. & 9.

15 Quare mox ſubiicitur, conſediſſe ad Patris dexteram: ſimilitudine ſcilicet à principibus ſumpta, qui ſuos habent aſſeſſores, quibus regendi imperandíque vices demandant. Ita Chriſtus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in eius dexteram receptus dicitur, acſi diceretur cœli ac terræ dominio inauguratus, commiſſæ ſibi adminiſtrationis poſſeſſionem ſolenniter adiiſſe: nec ſemel adiiſſe tantùm, ſed in ea perſtare, donec ad iudicium deſcẽdat. Sic enim Apoſtolus interpretatur quũ ita loquitur, Conſtituit illum Pater ad dexteram ſuam ſupra omnẽ principatum, & poteſtatem, & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolùm in hoc ſeculo, ſed in futuro: &, Omnia ſubiecit ſub pedibus eius, & ipſum dedit caput Eccleſiæ ſupra omnia, &c. Vides quorſum pertineat illa ſeſſio, nẽpe vt eius maieſtatem tum cœleſtes tum terrenæ creaturæ ſuſpiciant, manu eius regãtur, nutum intueantur, virtuti ſubiectæ ſint. Neque aliud volunt Apoſtoli quum illam toties commemorãt, quàm vt eius arbitrio, permiſſa eſſe vniuerſa doceãt. Quare non rectè illi qui beatitudinem ſimpliciter deſignari putant. Porrò nihil refert quòd in Actis Stephanus eum ſtantem ſe videre teſtatur, quia non de corporis conſtitutione ſed imperij maieſtate hîc agitur: vt Sedere nihil aliud ſit quàm cœleſti tribunali præſidere.

De Chriſti ſeſſione ad Patris dexterã, & multiplici fructu quem inde colligit fides noſtra, hîc & ſect. 16.

Marc. 16.19.
Hebr. 1.3.
Epheſ. 1.20.
Philip. 2.9.
1. *Cor.* 15.27.
Epheſ. 4.15.
Act. 2.30. & 3.21.
Hebr. 1.7.

Act. 7.56.

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominum ſuo in cœlum aſcenſu aditum regni cœleſtis, qui per Adã præcluſus fuerat, aperuiſſe. Quando enim in carne noſtra quaſi noſtro nomine eò ingreſſus eſt, inde ſequitur quod ait Apoſtolus, nos quodãmodo in cœleſtibus iam in ipſo conſidere, vtpote qui cœlum non ſpe nuda expectemus, ſed in capite noſtro poſſideamus. Deinde agnoſcit illũ non ſine magno noſtro bono apud Patrem reſidere. Sanctuarium enim non

Primus fruct⁹ quẽ colligit fides ex Chriſti aſcenſu in cœlum.

Auguſt. de fid. & ſymbo cap. 8.

Secundus.

Epheſ. 2.5.

Heb.7.25, & 9.11. Rom.8.34.

manufactum ingreſſus, coram facie Patris aſſiduus pro nobis aduocatus & interceſſor apparet: eius oculos in ſuam iuſtitiam ita conuertit vt à peccatis noſtris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & acceſſum nobis ſternat ad eius thronum ſua interceſſione, ipſum gratia & clementia replens, qui alioqui miſeris peccatoribus plenus horroris futurus erat.

Tertius. Epheſ.4.6.

Tertiò potentiam eius apprehendit, in qua ſitum eſt noſtrum robur, virtus, opes, & aduerſus inferos gloriatio. Nam aſcendens in cœlum, captiuam duxit captiuitatem: & ſpoliatis hoſtibus, locupletauit populum ſuum, ac quotidie ſpiritualibus diuitiis cumulat. In excelſis ergo ſedet, vt transfuſa inde ad nos ſua virtute, in vitam ſpiritualem nos viuificet, vt Spiritu ſuo ſanctificet, vt variis gratiarum dotibus Eccleſiam ſuam exornet, vt protectione ſua tutam aduerſus omnes noxas conſeruet, vt ferocientes crucis ſuæ ac noſtræ ſalutis hoſtes manus ſuæ fortitudine coerceat, denique vt omnem teneat poteſtatem in cœlo & in terra: donec inimicos omnes ſuos, qui etiam noſtri ſunt, proſtrauerit, ac Eccleſiæ ſuæ ædificationem conſummarit.

Pſal.110.1.

Atque hic verus eſt regni eius ſtatus, hæc poteſtas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium adueniens compleat.

Hic & ſect.18 tractatur de viſibili pręſentia Chriſti cũ apparebit ſupremo die: de iudicio viuorum & mortuorũ: meritoq́; ad diuil lius cogitatione reuocari fidẽ noſtrã, & de egregia conſolatione quæ inde conſcientiis noſtris oritur.

17 Non obſcura quidem præſentiſſimæ virtutis documenta præbet ſuis Chriſtus: ſed quia ſub carnis humilitate quodammodo in terris delitescit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitãdam viſibilem illam præſentiam quam ſupremo die manifeſtabit. Viſibili enim forma è cœlo deſcendet, qualis aſcendere viſus eſt: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni ſui maieſtate, cum immortalitatis fulgore, cum immenſa diuinitatis potentia, cum Angelorum ſatellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illum quo agnos ſegregabit ab hœdis, electos à reprobis: nec erit quiſquam aut viuorum aut mortuorũ qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clangor, quo ad ipſius tribunal accerſentur omnes, tum quos dies ille ſuperſtites deprehendet, tum quos iam antea è viuorum conſortio mors ſuſtulerit. Sunt qui ſecus Viuorum & Mortuorum vocabula hîc accipiant: & ſanè videmus quoſdam veterum in particulæ iſtius expoſitione hæſitaſſe: ſed ille ſenſus, vt planus eſt & dilucidus, ita Symbolo longè conuenientior eſt, quod populariter ſcriptum eſſe conſtat. Neque repugnat quod Apoſtolus aſſerit, omnibus hominibus conſtitutũ ſemel mori. Nam etſi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali ſupererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia inſtar mortis erit, non impropriè mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum eſt, ſed immutabuntur omnes. Quid iſtud eſt? Interibit & abſorbebitur vno momento mortalis eorum vita, & in nouam penitus naturam trãsformabitur. Interitum iſtum carnis nemo negauerit mortem eſſe: manet tamen interim verum, quòd viui & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi: deinde qui reliqui erunt & ſuperſtites, obuiam Domino cum illis rapientur in aëra. Et certè veriſimile eſt hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas deſumptam fuiſſe, & ſolenni Pauli ad Timotheum obteſtatione.

Act.1.11. Matt.24.30. Matt.25.31. 1.Theſſ.4.16. Heb.9.27. 1 Cor.15.5. Ibid.15. 2.Theſſ.4.16. Act.10.42. 2.Tim.4.1.

Matt.19.28.

18 Hinc egregia exoritur conſolatio, quòd penes eum iudicium audimus eſſe qui nos ſibi in iudicando honoris conſortes iam deſtinauit: tantum abeſt vt in condemnationem noſtram tribunal ſit conſcenſurus. Quomodo enim perderet populum ſuum clementiſſimus princeps? quomodo membra ſua caput diſſiparet? quomodo ſuos clientes patronus condemnaret? Nam ſi audet exclamare Apoſtolus, Chriſto intercedente nullum prodire poſſe qui condemnet, multò verius eſt, Chriſtum

Rom.5.33.

ipſum interceſſorem non cõdemnaturum eos quos in fidem clientelámque ſuam recepit. Non modica certè ſecuritas quòd non ad aliud tribunal ſiſtemur quàm redemptoris noſtri, à quo ſalus ſit expectanda: præterea, quòd ille qui per Euangelium nunc æternam beatitudinem promittit, tunc ratam promiſſionem iudicando facturus eſt. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudicium illi deferendo, vt ita conſcientiis ſuorum, terrore iudicij trepidis, conſuluerit. Hactenus ſymboli Apoſtolici ordinem ſequutus ſum: quia dum paucis verbis capita redemptionis perſtringit, vice tabulæ nobis eſſe poteſt, in qua diſtinctè & ſigillatim perſpicimus quæ in Chriſto attentione digna ſunt. Apoſtolicum autem nuncupo, de authore interim minimè ſolicitus. Apoſtolis certè magno veterum ſcriptorum conſenſu adſcribitur: ſiue quòd ab illis in commune conſcriptum ac editum exiſtimabant, ſiue quòd compendiũ iſtud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum tali elogio confirmandum cenſuerunt. Neque verò mihi dubium eſt quin à prima ſtatim Eccleſiæ origine, adeóque ab ipſo Apoſtolorum ſeculo, inſtar publicæ & omnium calculis receptæ confeſſionis obtinuerit, vndecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuiſſe conſcriptum veriſimile eſt, quum ab vltima vſque memoria ſacroſanctę inter pios omnes authoritatis fuiſſe conſtet. Quod vnicè curandum eſt id extra controuerſiam poſitum habemus, totam in eo fidei noſtrę hiſtoriam ſuccinctè diſtinctóque ordine recenſeri: nihil autem contineri quod ſolidis Scripturæ teſtimoniis non ſit conſignatum. Quo intellecto, de authore vel anxiè laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet: niſi cui fortè non ſufficiat certam habere Spiritus ſancti veritatem, vt non ſimul intelligat aut cuius ore enunciata, aut cuius manu deſcripta fuerit.

Vide Ambr. lib. 1. de lac. cap. 6.
Iohan. 5. 22.
Act. 4. 12.

19 Quando autem totam ſalutis noſtræ ſummam ac ſingulas etiam partes videmus in Chriſto comprehenſas, cauendum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si ſalus quæritur, ipſo nomine Ieſu docemur penes eum eſſe: ſi Spiritus alia quælibet dona, in eius vnctione reperientur: ſi fortitudo, in eius dominio: ſi puritas, in eius conceptione: ſi indulgentia, in eius natiuitate ſe profert, qua factus eſt nobis per omnia ſimilis, vt condoleſcere diſceret: ſi redemptio, in eius paſſione: ſi abſolutio, in eius damnatione: ſi maledictionis remiſſio, in eius cruce: ſi ſatisfactio, in eius ſacrificio: ſi purgatio, in eius ſanguine: ſi reconciliatio, in deſcenſu ad inferos: ſi mortificatio carnis, in eius ſepulchro: ſi vitæ nouitas, in eius reſurrectione: ſi immortalitas, in eadem: ſi hæreditas regni cœleſtis, in cœli ingreſſu: ſi præſidium, ſi ſecuritas, ſi bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: ſi ſecura iudicij expectatio, in poteſtate iudicandi illi tradita. Denique in ipſo theſauri omne genus bonorum quum ſint, inde ad ſatietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipſo non contenti feruntur, huc atque illuc in ſpes varias, etiamſi in illum præcipuè reſpiciunt, eo tamen ipſo rectam viam non tenent quòd aliquam ſuæ cogitationis partem aliò deflectunt. Quanquam irrepere diffidentia iſta non poteſt vbi ſemel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

Cõcluſio totius cap. 16. in qua ſummatim cõprehendũtur bona quæ ad nos redeunt ex iis quæ de Chriſto recitantur in Symbolo Apoſtolorum, quod vocant.
1. Cor. 1. 30.
Heb. 2. 17.
Galat. 3. 13.

Rectè & propriè dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem.

CAP. XVII.

HAEC etiam quæſtio vice auctarij expedienda eſt. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etſi fatentur ſalutem nos per Chriſtum conſequi, nomen tamen Meriti audire non ſuſtinent, quo pu-

Oſtenditur Chriſtũ nõ inſtrumẽtum dũtaxat eſſe vel mini-

ſtrũ ſalutis, ſed authorem & principẽ: neq; ita loquendo obſcurari Dei gratiam, quia non opponitur meritum Chriſti miſericordiæ Dei, imò ab ea dependet, & quæ ſubalterna ſunt, nõ pugnant.

**Act.3.11.*

Lib.1. de præd. San. cap.15.

De bone perſe. cap. vltimo.

tant obſcurari Dei gratiam: atque ita Chriſtum volunt inſtrumentum eſſe duntaxat vel miniſtrum, non authorem vitæ vel ducem & principem, *ſicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, ſiquis ſimpliciter & per ſe Chriſtum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas quæ poſſit Deum promereri: imò vt veriſſimè Auguſtinus ſcribit, Clariſſimum lumen prędeſtinationis & gratiæ ipſe eſt ſaluator homo Chriſtus Ieſus, qui vt hoc eſſet, nullis operum vel fidei pręcedentibus meritis natura humana quæ in illo eſt comparauit. Reſpondeatur quæſo, ille homo vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem perſonæ aſſumptus, Filius Dei vnigenitus eſſet, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in noſtro capite ipſe fons gratiæ, vnde ſecundum vniuſcuiuſque menſuram per cuncta eius membra ſe diffundit. Ea gratia quiſq; ab initio fidei ſuę fit Chriſtianus, qua homo ille ab initio ſuo factus eſt Chriſtus. Item alibi, Nullum illuſtrius eſt prædeſtinationis exemplum quàm ipſe Mediator. Qui enim hunc fecit ex ſemine Dauid hominem iuſtum qui nunquam eſſet iniuſtus ſine vllo merito præcedentis voluntatis eius, ipſe ex iniuſtis facit iuſtos qui membra ſunt illius capitis, & quæ ſequuntur. Quum ergo de Chriſti merito agitur, non ſtatuitur in eo principium: ſed conſcendimus ad Dei ordinationem, quæ prima cauſa eſt: quia mero beneplacito Mediatorem ſtatuit qui nobis ſalutem acquireret. Atque ita inſcitè opponitur Chriſti meritum miſericordiæ Dei. Regula enim vulgaris eſt, quæ ſubalterna ſunt non pugnare: ideóque nihil obſtat quominus gratuita ſit hominum iuſtificatio ex mera Dei miſericordia, & ſimul interueniat Chriſti meritum quod Dei miſericordię ſubiicitur. Noſtris autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor, quàm Chriſti obedientia, ſuo ordine vtrunque: nam Chriſtus nonniſi ex Dei beneplacito quicquã mereri potuit. Sed quia ad hoc deſtinatus erat vt iram Dei ſacrificio ſuo placaret, ſuáque obedientia deleret tranſgreſſiones noſtras: in ſumma, quando ex ſola Dei gratia (quæ hunc nobis cõſtituit ſalutis modum) dependet meritum Chriſti, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iuſtitiis opponitur.

Iohan.3.16.

Superior diſtinctio meriti Chriſti & gratiæ Dei ꝓbatur ex pluribus Scripturæ locis.

Iohan.4.10.

2 Hæc diſtinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt quiſquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei dilectio, tanquã ſumma cauſa vel origo: ſequatur fides in Chriſtum, tanquam cauſa ſecũda & propior. Siquis excipiat, Chriſtum nonniſi formalem eſſe cauſam, magis extenuat eius virtutem quàm ferant verba. Nam ſi fide quæ in ipſum recumbit iuſtitiam cõſequimur, ſalutis noſtræ materia in eo quęrenda: quod pluribus locis clarè probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, ſed ipſe nos prior dilexit, ac Filium ſuũ miſit ἱλασμὸν pro peccatis noſtris. Clarè his verbis demõſtratur, Deum, nequid ſuo erga nos amori obſtaret, reconciliandi modum ſtatuiſſe in Chriſto. Ac magnum põdus habet nomen Placationis: quia Deus ineffabili quodammodo, quo tempore nos amabat, ſimul tamen erat infenſus nobis, donec reconciliatus eſt in Chriſto. Quò pertinent omnes iſtæ ſententiæ, Ipſe expiatio eſt pro

1.Ioh.2.2.

Coloſſ.1.20.

2.Cor.5.19.

Epheſ.2.16.

Epheſ.1.6.

peccatis noſtris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipſum omnia erga ſe, pacificans per ſanguinem crucis eius per ipſum, &c. Item, Erat Deus in Chriſto mundum ſibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius myſterij ex primo ad Epheſios capite petenda eſt, vbi poſtquam docuit Paulus nos in Chriſto fuiſſe electos, ſimul addit, nos in eodem gratiam eſſe adeptos. Quomodo cœpit Deus fauore ſuo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, niſi quia amorem ſuum exeruit vbi reconciliatus eſt Chriſti

ſanguine? Nam quia Deus fons eſt omnis iuſtitiæ,neceſſe eſt vt homo, quandiu peccator eſt,illum habeat hoſtem & iudicem. Quare principiũ amoris eſt iuſtitia, qualis à Paulo deſcribitur. Eum qui peccatum non fecerat,pro nobis peccatum fecit,vt eſſemus iuſtitia Dei in ipſo. Significat enim,gratuitam iuſtitiam adeptos Chriſti ſacrificio, vt Deo placeamus,qui natura ſumus filij iræ,& per peccatum alienati. Cæterùm hæc diſtinctio etiam notatur,quoties Dei charitati adiungitur Chriſti gratia, vnde ſequitur,eum de ſuo quod acquiſiuit,nobis largiri:quia non aliter quadraret ſeorſum à Patre ei adſcribi hanc laudem, quòd gratia eius ſit, & ab ipſo proueniat. *2.Cor.5.21.*

3 Quòd autem verè Chriſtus ſua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquiſierit ac promeritus ſit,ex pluribus Scripturæ locis certò & ſolidè colligitur. Nam hoc pro confeſſo ſumo,ſi pro peccatis noſtris Chriſtus ſatisfecit,ſi pœnam nobis debitam perſoluit, ſi obediẽtia ſua Deum placauit,denique ſi iuſtus pro iniuſtis paſſus eſt: iuſtitia eius partam nobis ſalutem:quod tantundem valet ac promereri. *Atqui teſte Paulo reconciliati ſumus,& reconciliationem accepimus per eius mortem. At qui reconciliatio locum non habet niſi vbi offenſio præceſſit. Senſus ergo eſt, Deum cui propter peccatum eramus exoſi, morte Filij ſui placatum fuiſſe, vt nobis ſit propitius. Ac diligenter notanda eſt quæ paulo pòſt ſequitur antitheſis. Sicuti per tranſgreſſionem vnius peccatores conſtituti ſunt multi:ſic & per obedientiam iuſti conſtituuntur. Senſus enim eſt: Sicut Adæ peccato alienati à Deo ſumus & deſtinati ad interitum,ita Chriſti obedientia,nos in fauorem recipi tanquam iuſtos. Nec futurum verbi tempus præſentem iuſtitiam excludit: ſicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat χάρισμα ex multis delictis eſſe in iuſtificationem.

Hìc & ſect.4. & 5. aſſeruntur multa Scripturæ teſtimonia, ex quib⁹ certò & ſolidè colligitur, Chriſtum ſua obedientia verè nobis gratiam apud Patrem acquiſiſſe ac promeritum eſſe. **Rom.5.11.* *Rom.5.19.*

4 Cæterùm quum dicimus Chriſti merito partam nobis eſſe gratiam,hoc intelligimus, ſanguine eius nos fuiſſe mundatos, & eius mortem expiationem fuiſſe pro peccatis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic ſanguis eſt qui effunditur in remiſſionem peccatorum. Si hic effectus eſt fuſi ſanguinis vt non imputentur nobis peccata,ſequitur eo pretio ſatisfactum eſſe iudicio Dei. Quò pertinet illud Baptiſtæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Nam omnibus Legis ſacrificiis Chriſtum opponit, vt impletum in eo ſolo doceat quod figuræ illæ monſtrarunt. Scimus autem quid paſſim dicat Moſes, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè docemur quæ ſit mortis Chriſti vis & efficacia. Et hãc rem Apoſtolus,dextrè ſumpto hoc principio,in Epiſtola ad Hebræos explicat,quòd remiſſio abſq; ſanguinis effuſione non fiat. Vnde colligit,Chriſtum in abolitioné peccati per ſuum ſacrificium ſemel apparuiſſe. Item, Oblatum eſſe vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius non per ſanguinem hircorum aut vitulorum, ſed per ſanguinem proprium ſemel intraſſe in ſancta: æterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc modum ratiocinatur, Si ſanguis vitulæ ſanctificat ſecundùm carnis puritaté, multò magis ſanguine Chriſti purificari cõſcientias ab operibus mortuis: facilè patet, nimis extenuari Chriſti gratiam niſi eius ſacrificio vim expiandi, placãdi,& ſatisfaciendi concedimus: quemadmodum paulo pòſt addit, Mediator hic eſt noui Teſtamenti, vt morte interueniente in redemptionem præcedentium delictorum quæ manebant ſub Lege,promiſſionem æternæ hæreditatis accipiant qui vocati ſunt. Præſertim verò expendere cõuenit analogiam quæ à Paulo deſcribitur,quòd pro nobis factus ſit maledictio,&c. Superuacuum enim, adeóque abſurdum fuit,onerari Chriſtum maledictione,niſi vt quod alij debebant perſoluens, iuſtitiam illis

1.Ioh.1.5. *Luc.22.20.* *Iohan.1.29.* *Heb.9.22.* *Ibid.12.* *Ibid.13.* *Ibid.15.* *Galat.3.13.*

acquireret. Clarum eſt etiam Iſaiæ teſtimonium, Quòd caſtigatio pacis
Iſa.53.5. noſtræ Chriſto impoſita fuit,& liuore eius nobis obtigit ſanitas. Niſi e-
nim ſatisfeciſſet pro peccatis noſtris Chriſtus, non diceretur placaſſe
Deum, pœna, cui eramus obnoxij, in ſe recepta: cui reſpondet quod ibi-
dem ſequitur, Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. Accedat etiam Pe-
1.Pet.2.24. tri interpretatio, quæ nihil ambiguum relinquet, quòd peccata noſtra
portauerit ſuper lignum. Onus enim damnationis, quo leuati ſumus, di-
cit in Chriſtum eſſe reiectum.

5 Neque obſcurè pronunciant Apoſtoli pretium ſoluiſſe quo nos à
reatu mortis redimeret. Iuſtificati gratia ipſius per redemptionem quę eſt
in Chriſto, quem poſuit Deus ἱλαστήριον per fidem quæ eſt in ſanguine
Rom.3.24. eius. Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, quia redemptionis pretium
dedit in Chriſti morte: deinde iubet nos confugere ad eius ſanguinem,
vt iuſtitiam adepti coram Dei iudicio ſecuri ſtemus. Idem valet iſtud Pe-
1.Pet.1.18. tri, Redempti non auro & argento, ſed pretioſo ſanguine agni immacu-
lati. Neque enim congrueret antitheſis niſi pro peccatis ſatisfactum eſſet
1.Cor.6.20. hoc pretio, qua ratione Paulus dicit nos pretioſè emptos eſſe. Non ſta-
ret etiam alterum eius dictum, Vnus mediator qui ſe dedit ἀντίλυτρον,
Coloſ.1.14. niſi reiecta in eum eſſet pœna quam meriti eramus. Ideo idem Apoſtolus
redemptionem in ſanguine Chriſti definit remiſſionem peccatorũ, acſi
diceret, iuſtificari nos vel abſolui coram Deo, quia ſanguis ille in ſatiſ-
Coloſ.2.14. factionem reſpondet. Cui & alter locus conſonat, deletum fuiſſe in cruce
chirographum quod erat contrarium nobis. Solutio enim vel compen-
Galat.2.21. ſatio notatur quæ nos à reatu abſoluit. Magnũ & his verbis Pauli ſubeſt
pondus. Si iuſtificamur ex operibus Legis, ergo gratis Chriſtus mortuus
eſt. Nam hinc colligimus, à Chriſto petendum eſſe quod Lex conferret
ſi quis eam impleat: vel (quod idem eſt) nos conſequi per Chriſti gratiam
Leuit.18.5. quod Deus operibus noſtris in Lege promiſit, Qui fecerit hæc, viuet in
Act.13.38. ipſis. Quod non minus clarè in concione Antiochiæ habita confirmat,
credendo in Chriſtum iuſtificari nos aſſerens ab omnibus à quibus non
potuimus in Lege Moſis iuſtificari. Nam ſi obſeruatio Legis iuſtitia eſt,
quis neget Chriſtum, dum hoc onere in ſe ſuſcepto nos Deo perinde cõ-
ciliat acſi eſſemus Legis obſeruatores, fauorem nobis promeritum? Eò-
Galat.4.4. dem ſpectat quod poſtea ad Galatas tradit, Deus Filium ſuum miſit legi
ſubiectũ, vt eos qui ſub Lege erant redimeret. Quorſum enim ſubiectio
iſta, niſi quòd iuſtitiam nobis peperit, ſuſcipiens pręſtandum cui nos ſol
uendo non eramus? Hinc illa iuſtitiæ imputatio ſine operibus, de qua
Rom.4. Paulus diſſerit: quia ſcilicet accepta nobis fertur quæ in ſolo Chriſto re-
Iohan.6.55. perta fuit iuſtitia. Nec certè alia de cauſa vocatur caro Chriſti cibus no-
ſter, niſi quia in eo reperimus vitæ ſubſtantiam. Ea porrò vis non aliun-
de prouenit niſi quia iniuſtitię noſtræ pretium crucifixus fuit Dei Filius.
Epheſ.5.2. Sicut dicit Paulus quòd ſeipſum tradiderit ſacrificium in odorem bonæ
Rom.4.25. fragrantiæ. Et alibi, Mortuus eſt propter peccata noſtra: reſurrexit pro-
pter iuſtificationem noſtram. Inde conficitur, non modò per Chriſtum
ſalutem nobis datam eſſe, ſed Patrem nobis eius gratia nunc eſſe propi-
tium. Nam ſolidè in eo impleri non dubium eſt, quod per Iſaiam ſub
Iſa.37.35. figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem ſeruum
1.Ioh.2.12. meum. Cuius rei optimus teſtis eſt Apoſtolus: quum dicit, Remittuntur
vobis peccata propter nomen eius. Nam etſi non exprimitur Chriſti no
Iohan.6.57. nomen, Iohannes tamen ſuo more ſub pronomine αὐτὸς eum deſignat.
Quo etiam ſenſu pronuntiat Dominus, Sicuti ego viuo propter Patrem,
Philip.1.29. ita & vos viuetis propter me. Cui reſpondet quod dicit Paulus, Vobis da-
tum eſt propter Chriſtum, ὑπὲρ Χριστοῦ, non ſolùm vt in eum creda-
tis, ſed etiam vt pro eo patiamini.

6 Quærere

6 Quærere verò an ſibi ipſe meruerit (quod faciunt Lombardus & ſcholaſtici) nõ minus ſtulta eſt curioſitas quàm temeraria definitio vbi hoc idem aſſerunt. Quid enim opus fuit deſcendere vnicum Dei Filium vt ſibi acquireret quicquam noui? Et conſilium ſuum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filij vtilitati conſuluiſſe dicitur Pater in eius meritis, ſed eum tradidiſſe in mortem, neque ei pepercisse: quia mundum diligeret. Et notandæ ſunt loquutiones propheticæ, Puer natus eſt nobis. Item, Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd Chriſtus pro inimicis mortem ſubierit. Inde enim colligimus rationem ſui non habuiſſe: ídque clarè affirmat, dicens, Pro illis ſanctifico meipſum. Se enim ſibi nihil acquirere teſtatur qui fructum ſanctitatis ſuæ in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum obſeruatu quòd Chriſtus, vt ſe totum addiceret in ſalutem noſtram, quodammodo ſui oblitus eſt. Præpoſterè verò huc trahunt Pauli teſtimonium, Propterea exaltauit illum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim meritis aſſequi potuit homo, vt iudex eſſet mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur ſummo Dei imperio, atque in eo reſideret maieſtas illa cuius milleſimã partem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena ſolutio eſt, Paulum illic non diſſerere de cauſa exaltationis Chriſti: ſed conſequentiam duntaxat oſtendere vt nobis eſſet exemplo: nec omnino aliud voluit quàm quod alibi dicitur, oportuiſſe Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam Patris.

Stultam eſſe curioſitatem, quærere an aliquid Chriſtus ſibi ipſe meruerit: temerarium verò, aſſerere.

Lib.3.Sen.diſt.18.
Rom.8.32.
Iſa 9.6.
Zach.9.9.
Rom.5.10.
Ioh.17.19.
Philip.2.9.

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS

LIBER TERTIVS.

De modo percipiendæ Chriſti gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus conſequantur.

Quæ de Chriſto dicta ſunt, nobis prodeſſe arcana operatione Spiritus. CAP. I.

NVNC videndum quomodo ad nos perueniant quę Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vſum, ſed vt inopes egenóſque locupletaret. Ac primò habendum eſt, quandiu extra nos eſt Chriſtus, & ab eo ſumus ſeparati, quicquid in ſalutem humani generis paſſus eſt ac fecit, nobis eſſe inutile nulliúſq; momẽti. Ergo vt nobiſcũ quę à Patre accepit cõmunicet, noſtrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput noſtrũ vocatur, & primogenitus inter multos fratres: nos etiam viciſſim dicimur in ipſum inſeri, & eũ induere: quia nihil ad nos (vt dixi) quęcunq; poſſidet, donec cum ipſo in vnũ coaleſcimus. Etſi autem verum eſt, hoc fide nos cõſequi: quando tamen videmus non

Spiritum ſanctum vinculum eſſe quo nos ſibi efficaciter deuincit Chriſt⁹ ac ſine eo nobis inutile eſſe quicquid in ſalutẽ generis humani Chriſtus paſſus eſt ac fecit.

Epheſ.4.15.
Rom.8.29.
Rom.11.17.

Galat.3.17 omnes promiſcuè amplecti Chriſti cõmunicationem quæ per Euangelium offertur, altius conſcendere ipſa ratio nos docet, ac de arcana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Chriſto boníſq; eius omnibus fruamur. Diſſerui antè de æterna Spiritus deitate & eſſentia: nunc ſpeciali hoc capite contenti ſimus, Chriſtum ita in aqua & ſanguine veniſſe vt de eo teſtificetur Spiritus, ne ſalus per hunc parta nobis effluat. Quemadmodum

1.Ioh.5.7,8 enim tres citantur in cœlo teſtes, Pater, Sermo & Spiritus: ita etiã tres in terra, aqua, ſanguis & Spiritus. Neq; fruſtra repetitur Spiritus teſtimoniũ, quod ſentimus cordibus noſtris ſigilli vice inſculptum eſſe. Vnde fit vt ablutionem & ſacrificium Chriſti obſignet. Qua ratione etiam dicit Pe-

1.Pet.1.2 trus fideles electos eſſe in ſanctificatione Spiritus, in obedientiã & aſperſionem ſanguinis Chriſti. Quibus verbis admonet, ne irrita ſit ſacri illius ſanguinis effuſio, arcana Spiritus irrigatione animas noſtras eo purgari.

1.Cor.6.11 Qua ratione etiam Paulus de purgatione & iuſtificatione verba faciẽs, dicit nos fieri vtriuſque compotes in nomine Ieſu Chriſti & Spiritu Dei noſtri. Huc ſumma redit, Spiritum ſanctum vinculum eſſe quo nos ſibi efficaciter deuincit Chriſtus. Quò etiam pertinent quæ proximo Libro de eius vnctione docuimus.

Chriſtum peculiari modo Spiritu ſancto veniſſe inſtructũ, nẽpe vt à mundo nos ſegregaret. Inde dici Spiritum ſanctificationis. Quare nunc Patris nũc Filij Spiritus dicatur: & dici Spiritũ Chriſti, non modò quatenus Chriſtus eſt Sermo ille æternus, ſed ſecundum Mediatoris quoq; perſonam.

2 Verùm, quò res apprime digna cognitu certius liqueat, tenendum eſt Chriſtum peculiari modo Spiritu ſancto veniſſe inſtructum: nempe vt à mundo nos ſegregaret, ac in ſpẽ colligeret æternæ hęreditatis. Hinc Spiritus ſanctificationis dicitur: quia non virtute tantùm generali, quæ conſpicitur tam in humano genere quàm in reliquis animantibus, nos vegetat & fouet, ſed radix ac ſemen eſt cœleſtis vitæ in nobis. Itaq; hoc maximè elogio Chriſti regnum commendant Prophetæ, quòd vberior Spiritus affluentia tunc floreret. Inſignis eſt præ aliis Ioelis locus,* Effundam in illa die de Spiritu meo ſuper omnem carnem. Etſi enim videtur dona Spiritus reſtringere Propheta ad munus prophetandi, ſub figura tamen ſignificat, Deum illuſtratione Spiritus ſui facturum ſibi diſcipulos qui prius expertes & vacui fuerant cœleſtis doctrinæ. Porrò quia Deus Pater propter Filium ſuum Spiritu ſancto nos donat, & tamẽ apud eum totam plenitudinem depoſuit, vt ſuæ liberalitatis miniſter eſſet ac diſpẽſator: nunc Patris, nunc Filij Spiritus vocatur. Vos (inquit Paulus) non e-

**Ioel.2.28* ſtis in carne, ſed in Spiritu: ſiquidem Spiritus Dei habitat in vobis: quòd

Rom.8.9 ſi quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Inde verò ſpem facit plenæ renouationis, quòd is qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuificabit mortalia corpora noſtra propter Spiritum eius habitãtem in nobis.

Ibid.11 Nihil enim abſurdi eſt, Patri adſcribi donorum ſuorum laudem, quorũ eſt author: & tamen Chriſto, apud quem depoſita ſunt Spiritus dona quæ

Iohan.7.37 ſuis largiatur, eaſdem adſcribi partes. Ideo cunctos ſitientes ad ſe inuitat

Ephes.4.7 vt bibant. Et Paulus docet ſingulis diſtribui Spiritum pro menſura donationis Chriſti. Ac ſciendum eſt, Spiritum Chriſti dici, non modò quatenus æternus Sermo Dei eſt eodem Spiritu cum Patre coniunctus: ſed ſecundum Mediatoris quoque perſonam: quia niſi hac virtute preditus,

1.Cor.15.45 fruſtra ad nos veniſſet. Quo ſenſu vocatur ſecundus Adam e cœlò datus in Spiritum viuificantem: vbi Paulus ſingularem quam ſuis vitam inſpirat Filius Dei, vt ſecum vnum ſint, comparat cum vita animali quæ re-

2.Cor.13.11 probis etiam cõmunis eſt. Similiter vbi optat Chriſti gratiam & Dei charitatem fidelibus, ſimul annectit communicationem Spiritus, ſine qua nec Paternum Dei fauorem, nec Chriſti beneficentiam quiſquam guſta-

Rom.5.5 bit. Sicut etiam alibi dicit, Charitas Dei effuſa eſt in corda noſtra per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

Rom.8.15 3 Atque hic notare expediet quibus elogiis Spiritum inſigniat Scri-

Interpretatio elo- ptura, vbi de exordio totáque inſtauratione ſalutis noſtræ agitur. Primo

vocatur

vocatur Spiritus adoptionis: quia nobis teſtis eſt gratuitæ Dei beneuolétię qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus eſt, vt nobis eſſet in Patrem, nóſque ad precandi fiduciam animat, imò verba dictat, vt intrepidè clamemus, Abba, Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & ſigillum noſtræ hæreditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis ſimiles è cœlo ita viuificat vt certi ſimus ſub fideli Dei cuſtodia ſalutem noſtram in tuto eſſe: vnde & vita eſſe dicitur propter iuſtitiam. Quoniam verò arcana ſua irrigatione ad germina iuſtitiæ proferenda nos fœcundat, vocatur ſæpius aqua, vt apud Iſaiam, Omnes ſitientes venite ad aquas. Item, Effundam Spiritum meum ſuper ſitientem, & flumina ſuper aridam. Quibus reſpondet Chriſti ſententia quam nuper adduxi, Si quis ſitit, veniat ad me. Quanquam interdum à purgandi mundandíque energia ſic nuncupatur, vt apud Ezechielé, vbi Dominus aquas mundas promittit quibus populum ſuum à ſordibus abluet. Quoniam verò gratiæ ſuæ liquore perfuſos in vitæ vigorem reſtituit ac fouet, inde nomen obtinet olei & vnctionis. Rurſum quia concupiſcentiæ noſtræ vitia aſſiduè excoquendo & exurendo, corda noſtra incendit amore Dei & ſtudio pietatis, ab hoc quoque effectu merito ignis appellatur. Denique nobis deſcribitur quaſi fons, vnde ad nos manant cœleſtes omnes diuitiæ: vel Dei manus, qua ſuam potentiam exercet: quia virtutis ſuæ afflatu diuinam nobis vitam ſic inſpirat vt non iam agamur ipſi à nobis, ſed eius actione ac motu regamur: vt ſi qua ſunt in nobis bona, fructus ſint gratię ipſius: noſtræ verò ſine ipſo dotes, mentis ſint tenebræ cordíſque peruerſitas. Hoc quidem iam clarè expoſitum eſt, donec intentæ ſint in Spiritum mentes noſtræ, Chriſtum iacere quodammodo otioſum: quia frigidè eum extra nos, adeóque procul à nobis ſpeculamur. Scimus autem non aliis prodeſſe niſi quorum eſt caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Facit ſola hęc coniunctio, ne inutiliter, quo ad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò ſpectat ſacrum illud coniugium quo efficimur caro de carne eius, & oſſa ex oſſibus, adeóque vnum cum ipſo: ſolo autem Spiritu vnit ſe nobiſcum. Eiuſdem Spiritus gratia & virtute efficimur illius membra, vt nos ſub ſe contineat, viciſſimque illum poſſideamus.

giorum quibus Scriptura inſignit Spiritũ: vbi agit de exordio, totaq; inſtauratione ſalutis noſtrę. Spirit⁹ adoptionis, Arrhabo & ſigillum hęreditatis noſtræ, vita &c.

Galat. 4.6
2.*Cor* 1.21
Rom 8.10
Iſa. 55.1, & 44.3
Iohan 7.37
Ezech. 36.25

Spiritus ſanctus dicitur etiam Oleum & Vnctio, Ignis, Fons, Dei manus.

1 *Ioh.* 2.20.27
Luc. 3.16
Iohan. 4.14
Act. 11.21
Epheſ. 4.15
Rom. 8.29
Galat. 3.27
Epheſ. 5.30

4 Verùm quia fides præcipuum eſt eius opus, ad eam magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimendam paſſim occurrunt: quia nonniſi per eam nos in Euangelij lumen adducit, ſicuti docet Iohannes Baptiſta, datam eſſe prærogatiuam credentibus in Chriſtum vt ſint filij Dei, qui non ex carne & ſanguine, ſed ex Deo nati ſunt: vbi Deum opponens carni & ſanguini, ſupernaturale eſſe donum aſſerit, quòd fide recipiãt Chriſtum qui alioqui ſuæ incredulitati dediti manerent. Cui ſimile eſt illud Chriſti reſponſum, Caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cœlis eſt: quæ nunc breuiter attingo: quia iam alibi copioſè tractaui. Simile etiam eſt illud Pauli, Obſignatos fuiſſe Epheſios Spiritu promiſſionis ſancto. Oſtendit enim internum eſſe doctorem, cuius opera in mentes noſtras penetrat ſalutis promiſſio, quæ alioqui aërem duntaxat vel aures noſtras feriret. Similiter vbi Theſſalonicenſes dicit electos à Deo in ſanctificatione Spiritus & fide veritatis: quo contextu breuiter admonet fidem ipſam non aliunde prodire quàm à Spiritu. Quod apertius explicat Iohannes, Nos ſcimus quòd manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc cognoſcimus in eo nos manere, & ipſum in nobis, quòd dedit nobis ex Spiritu ſuo. Itaque diſcipulis ſuis, vt capaces eſſent cœleſtis ſapientiæ, promiſit Chriſtus Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt capere. Et hoc illi proprium munus attribuit, ſuggerere quæ ipſe ore docuerat: quia fruſtra cæcis

Fidem præcipuum eſſe opus Spiritus ſancti: proptereaq; ad eam magna ex parte referri quæ paſſim occurrãt in Scriptura ad vim & efficaciã Spiritus exprimendam.

Iohan. 1.13
Matt. 16.17
Epheſ. 1.13
2.*Theſſ.* 2.13
1.*Iohan.* 3.24
Ibid. 4.13
Iohan. 14.17

lux ſe offerret niſi Spiritus ille intelligentiæ aperiret mentis oculos: veritè clauem vocare queas qua cœleſtis regni theſauri nobis reſerantur, eiúſque illuminationem mentis noſtræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere commẽdat miniſterium Spiritus: quia ſine profectu clamarent doctores, niſi Chriſtus ipſe interior magiſter ſuo Spiritu ad ſe traheret qui dati ſunt à Patre. Ergo ſicut in Chriſti perſona reperiri diximus perfectam ſalutem: ita, vt ſimus eius participes, baptizat nos in Spiritu ſancto & igni, illuminans nos in Euangelij ſui fidem, atque ita regenerans vt ſimus nouæ creaturæ: & prophanis ſordibus purgatos in ſancta Deo templa conſecrat.

2.Cor.3.6.
Iohan.6.
Luc.3.16.

De fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria. CAP. II.

Breuis repetitio pręcipuorum quorundã capitum totius tractationis lib.2.

VERVM hæc omnia cognitu facilia erunt vbi poſita fuerit clarior fidei definitio: vt vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quum Deus nobis per Legem præſcribat quid agendum ſit, ſi qua in parte lapſi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudicium nobis incumbere. Rurſum, quia non modò arduum ſed prorſus ſupra vires extráque omnem noſtram facultatem eſt Legem implere vt exigit: ſi nos duntaxat ipſos intuemur, & quæ meritis noſtris digna ſit conditio reputamus, nihil bonæ ſpei eſſe reliquum, ſed à Deo abiectos ſub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam eſſe liberationis rationem quæ nos à tam miſera calamitate eruat: vbi apparet Chriſtus redemptor, per cuius manum cœleſtis Pater, pro ſua immenſa bonitate & clementia noſtri miſertus, ſuccurrere nobis voluit: ſiquidem & ſolida fide miſericordiam hanc amplectimur, & in ipſa conſtanti ſpe acquieſcimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis eſſe hęc fides debeat, per quam regni cœleſtis poſſeſſionem adeunt quicunque adoptati ſunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam perſuaſionem parem eſſe conſtat. Atque eo maiore cura & ſtudio diſpicienda eſt nobis & diſquirenda germana fidei proprietas, quò pernicioſior hodie eſt in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, audito eius nomine, nihil altius concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ hiſtoriæ aſſenſum: imò quum in ſcholis de Fide diſputant, Deum eius obiectum ſimpliciter vocando, euanida ſpeculatione (* vt alibi diximus) miſeras animas rapiunt tranſuerſum magis quàm ad ſcopum dirigant. Nam quum Deus lucem inacceſſam habitet, Chriſtum occurrere medium neceſſe eſt. Vnde & ſe lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrem (qui fons eſt vitæ) niſi per ipſum nemo venit: quia ſolus Patrem cognoſcit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundùm hanc rationem Paulus nihil ſe cognitu eximium ducere aſſerit præter Chriſtum: & Actorum vigeſimo ſe prædicaſſe refert fidem in Chriſtum: & alibi Chriſtum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, vt accipiant remiſſionem peccatorum & ſortem inter ſanctos, per fidem quæ eſt in me. Et Paulus in eius perſona nobis viſibilem eſſe Dei gloriam teſtatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem eſt in vnum Deum fidem reſpicere: ſed illud quoque addendum eſt, vt agnoſcat quem ille miſit Ieſum Chriſtum. Quia Deus ipſe procul abſconditus lateret niſi nos irradiaret fulgor Chriſti. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum depoſuit, vt in eo ſe patefaceret: vt ipſa bonorum communicatione exprimeret veram gloriæ ſuæ imaginem.

Reprehẽdũtur qui nomine fidei nihil intelligunt quàm vulgarem Euangelicæ hiſtoriæ aſſenſum: itẽ qui ſimpliciter Deũ obiectum fidei vocant Chriſtũ interim omittẽtes, ſine quo nulla fides, nulluſque ad Deum acceſſus. Vide lib.4. ca.14 ſect.13. Fidei nomen aliter ſumi à ſacris ſcriptorib9 quàm à pphanis.

*Lib.2.ca.6 ſec 4.
1.Tim 6.16.
Ioh.17.8.12.
Iohan 14.6
Luc 10.22
1.Cor.2 2
Act.20.17,18
2.Cor.4.6

ginem. Siquidem, vt dictum eſt, Spiritu nos trahi oportere vt ad Chriſtum quærendum incitemur: ita viciſſim monendi ſumus inuiſibilem Patrem non alibi quàm in hac imagine quærendum eſſe. Qua de re eleganter Auguſtinus, qui de fidei ſcopo diſſerens, ſciendum eſſe tradit quò ſit eundum & quà: tum continuò pòſt colligit, munitiſſimam aduerſus omnes errores viam eſſe eundem Deum & hominem. Deum enim eſſe quò tendimus, hominem quà imus: vtrunque autem nonniſi in Chriſto inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totam ſuam ſtabilitatem habet in Chriſto. Petrus verò aptiſſimè vtrunque connectit, dicens per ipſum nos in Deum credere.

Lib.11. de Ciui. Dei cap.2.

1. Pet.1.21

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera, ſcholaſticis acceptum referri par eſt, qui velut obducto velo Chriſtum texerunt, in cuius intuitum niſi rectà intenti ſimus, per multos labyrinthos ſemper vagari continget. Præterquam verò quòd caliginoſa ſua definitione totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine craſſiſſimam ignorantiam ornantes, miſeræ plebeculæ cum magna pernicie illudunt. Imò (vt verius & apertius dicam quod res eſt) commentum hoc veram fidem non modò ſepelit, ſed penitus deſtruit. Hoccine credere eſt, nihil intelligere, modò ſenſum tuum obedienter Eccleſiæ ſubmittas? Non in ignoratione, ſed in cognitione ſita eſt fides, atque illa quidem non Dei modò, ſed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo ſalutem cõſequimur, vel quòd parati ſumus pro vero amplecti quicquid Eccleſia præſcripſerit, vel quòd inquirendi cognoſcendíque prouinciam ad ipſam relegamus: ſed quando Deum agnoſcimus nobis eſſe propitium Patrem, reconciliatione per Chriſtum facta: Chriſtum verò in iuſtitiam, ſanctificationem, & vitam nobis eſſe datum. Hac, inquam, cognitione, non ſenſus noſtri ſubmiſſione, ingreſſum in regnum cœlorum obtinemus. Nam quum dicit Apoſtolus, corde credi ad iuſtitiam, ore confeſſionem fieri ad ſalutem, non ſatis eſſe indicat ſiquis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquirat, ſed explicitam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua conſiſtit noſtra iuſtitia.

Impugnatur ſcholaſticorum dogma de fide implicita, quũ fides requirat explicitam diuinæ bonitatis agnitionem, in qua cõſiſtit noſtra iuſtitia.

Rom.1.10.

3 Equidem non inficior (qua ſumus ignorantia circunſepti) quin plurima nobis implicita nunc ſint, & etiam ſint futura, donec depoſita carnis mole propius ad Dei præſentiam acceſſerimus: in quibus ipſis nihil magis expediat quàm iudicium ſuſpendere, animum autem offirmare ad tenendam cum Eccleſia vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine inſignire, abſurdiſſimũ eſt. *Fides enim in Dei & Chriſti cognitione, non in Eccleſiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthũ iſta ſua implicatione ſint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum ſub Eccleſiæ obtruditur titulo, ab imperitis inſtar oraculi arripiatur, interdum etiam prodigioſiſſimi errores. Quæ incõſiderata, facilitas, quum certiſſimum ſit in ruinam præcipitium, ab iis tamen excuſatur: quia definitè nihil credat, ſed appoſita conditione: ſi talis Eccleſiæ ſit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam ſcientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantùm admonemus lectorem vt ipſa cum noſtris conferat: ipſa enim veritatis perſpicuitas ſatis expeditam per ſe refutationem ſuggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur, an implicita ſit fides multis ignorantiæ reliquiis, ſed definiunt, ritè credere qui in ſua inſcitia ſtupent, adeóque ſibi indulgent, modò Eccleſiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis aſſentiantur. Quaſi verò Scriptura paſſim nõ doceat cum fide coniunctam eſſe intelligentiam.

**Iohan.17.3*

Hic & ſect.4. tractatur, fidem quidem noſtram, quàndiu in mundo peregrinamur, implicitã eſſe multis ignorãtiæ reliquiis, & in cunctis ſemper fidei mixtam incredulitatẽ (cuius rei multa exempla notãtur in Chriſti diſcipulis antequã ad plenã illuminationem veniſſent) nihilominus tamen veriſſimum illud eſſe, ſemper cum fide cõiunctam eſſe intelligentiam.

4 *Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam

**Vide Auguſtinũ*

Epiſt.102. Si ꝓpter eos ſolos Chriſtus mortuus eſt qui cer ta intelligentia poſ ſunt iſta diſcernere, pene fruſtra in Eccleſia laboramus &c.

eſſe concedimus, non ſolùm quia nos multa adhuc latent: ſed quia multis errorum nebulis circundati, non omnia aſſequimur. Nam perfectiſſimi cuiuſque ſumma ſapientia eſt proficere, placidáque docilitate longiùs eniti. Itaque fideles hortatur Paulus, vt ſiqua de re alij ab aliis diſſentiát, expectent reuelationem. Et ſanè experientia docet, donec carne ſimus exuti, minus nos aſſequi quàm optandum eſſet: ac quotidie legendo in multos obſcuros locos incidimus, qui nos ignorantiæ coarguunt. Atque hoc fræno in modeſtia nos Deus retinet, fidei menſuram ſingulis aſſignans, vt optimus etiam quiſque doctor ad diſcendum paratus ſit. Ac inſignia huius fidei implicitæ exempla in Chriſti diſcipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti eſſent. Videmus quàm difficulter rudimenta ipſa guſtent, vt hæſitét in minimis quibuſque, vt à Magiſtri ore pendentes, non tamen multum promoueant: quinetiam dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, reſurrectio magiſtri illis inſtar ſomnij eſt. Quum illis fidei teſtimonium antè reddiderit Chriſtus, ea prorſus fuiſſe vacuos dicere fas non eſt: imò, niſi perſuaſi fuiſſent Chriſtum reſurrecturum eſſe, concidiſſet in illis omne ſtudium. Nec verò ſuperſtitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent, de cuius vita nulla ſpes foret: ſed quanuis fidem haberent eius verbis, quem ſciebant veracem eſſe: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, vt eſſent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidiſſe, vbi re ipſa ab ipſis comperta fuit Sermonum Chriſti veritas: non ꝙ credere inceperint, ſed quia occultæ fidei ſemen, quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emerſit. Vera ergo in illis fuit, ſed implicita fides: quia reuerenter Chriſtum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipſo edocti, ſtatuebant ſibi eſſe authorem ſalutis: denique credebant è cœlo veniſſe, vt per gratiam Patris diſcipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda eſt quàm quòd in cunctis ſemper mixta eſt fidei incredulitas.

Quamlã eſſe Chriſti obſeruantiã, & docilitatem cũ proficiendi deſiderio, quæ ornatur fidei titulo, quum tamen ſit tantùm præparatio ad fidem: & eã poſſe vocari fidẽ implicitam lõgè tamen diſtare à Papiſtarum cõmento. Vide inf ſec. 32. de Naaman &c.

5 Vocare etiã fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil aliud eſt quàm fidei præparatio. Pleroſq; credidiſſe Euãgeliſtę referunt qui tantùm miraculis in admirationem rapti, non vltrà progreſſi ſunt quàm Chriſtum eſſe Meſſiam qui promiſſus fuerat: quanuis ne tenui quidem Euangelij doctrina imbuti eſſent. Talis obſeruantia, quæ eos ſubegit vt Chriſto libenter ſe ſubiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen nonniſi initiũ fuit. Sic aulicus ille qui de Filij ſanatione promiſſioni Chriſti credidit, domum reuerſus, teſte Euangeliſta, denuo credidit: nempe quia primò inſtar oraculi habuit quod audierat ex ore Chriſti: deinde eius authoritati ſe addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam ſciendum eſt, ita fuiſſe docilem & paratum ad diſcendũ: vt tamen verbum credendi priore loco particularem fidẽ denotet, ſecundo loco eum numeret inter diſcipulos qui nomen Chriſto dederant. Non abſimile exemplum in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris Sermoni crediderunt vt feruidè

Iohan. 4.53

ad Chriſtum accurrerent, qui tamen eo audito ſic loquuntur. Iam non

Iohan. 4.42

credimus ob ſermonem tuum, ſed eum audiuimus, & ſcimus ꝙ Seruator ſit mundi. Ex his patet, eos etiam qui primis elementis nondum ſunt imbuti, modò ad obediendũ ferantur, vocari Fideles, non quidem propriè, ſed quatenus Deus pro ſua indulgentia pium illum affectum tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi deſiderio longè diſtat à craſſa ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur à Papiſtis) contenti ſunt. Nam ſi Paulus ſeuerè eos damnat qui ſemper diſcẽ

2. Tim. 3.7

tes, nunquam ad ſcientiã veritatis perueniunt, quantò grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil ſcire?

6 Hæc

6 Hæc igitur vera eſt Chriſti cognitio, ſi eum qualis offertur à Patre ſuſcipimus, nempe Euangelio ſuo veſtitum: quia ſicuti in ſcopum fidei noſtræ ipſe deſtinatus eſt, ita nonniſi præeunte Euangelio rectà ad eum tendemus. Et certè illic nobis aperiuntur theſauri gratiæ, quibus clauſis, parum nobis Chriſtus prodeſſet. *Sic Paulus fidem doctrinæ indiuiduam comitem addit his verbis, Non ita didiciſtis Chriſtum: ſi quidem edocti eſtis quæ ſit veritas in Chriſto. Neque ſic tamen ad Euangelium reſtringo fidem, quin fatear à Moſe & Prophetis traditum fuiſſe quod ad eam ædificandam ſufficeret: ſed quia plenior Chriſti manifeſtatio in Euangelio exhibita eſt, meritò vocatur à *Paulo doctrina fidei. Qua etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuiſſe: hac voce comprehendens nouum & inſolitum docendi genus, quo Patris miſericordiam magis illuſtrauit, & de ſalute noſtra certius teſtatus eſt Chriſtus ex quo apparuit magiſter. Quanquam facilior erit & aptior methodus, ſi gradatim à genere ad ſpeciem deſcendimus. Principio admonendi ſumus, perpetuam eſſe fidei relationem cum verbo, nec magis ab eo poſſe diuelli, quàm radios à ſole, vnde oriuntur. Ideo apud Iſaiam clamat Deus, Audite me, & viuet anima veſtra. Et hunc eundem fidei fontem demonſtrat Iohannes his verbis, Hæc ſcripta ſunt vt credatis. Propheta quoque hortari volens populum ad fidem, Hodie, inquit, ſi vocem eius audieritis, & Audire paſſim accipitur pro credere. Denique non fruſtra Deus apud Iſaiam hac nota diſcernit filios Eccleſiæ ab extraneis, quòd omnes erudiet, vt ſint ab ipſo edocti: quia ſi promiſcuum eſſet beneficium, cur ad paucos dirigeret ſermonem? Cui reſpondet quòd paſſim Euangeliſtæ Fideles & Diſcipulos ponunt tanquam ſynonyma, ac præſertim Lucas in Actis Apoſtolorum ſæpius: quinetiam hoc epitheton ad mulierem vſque extendit, Act 9. Quare ſi ab hoc ſcopo in quem collimare debet, vel minimùm deflectit fides, naturam ſuam non retinet, ſed incerta eſt credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum baſis eſt, qua fulcitur & ſuſtinetur: vnde ſi declinat, corruit. Tolle igitur verbum, & nulla iam reſtabit fides. Non hîc diſputamus an ad ſeminandum Dei Sermonem, vnde fides concipiatur, neceſſarium ſit hominis miniſteriũ, quod alibi tractabimus: ſed verbum ipſum, vtcunque ad nos deferatur, inſtar ſpeculi eſſe dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhibeat, ſiue ſola ſua virtute operetur, ſemper tamen iis quos ad ſe trahere vult, per verbum ſuum ſe repræſentat. Vnde & fidem definit Paulus obedientiam quæ præſtatur Euangelio, Rom. 1.5, & alibi obſequium fidei laudat in Philippenſibus. Neque enim vnum id in fidei intelligẽtia agitur, vt Deum eſſe nouerimus, ſed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua ſit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim ſcire quis in ſe ſit, tãtùm noſtra refert, ſed qualis eſſe nobis velit. Iam ergo habemus fidem eſſe diuinæ erga nos voluntatis notitiã ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum eſt, præſumpta de veritate Dei perſuaſio. De cuius certitudine, quandiu ſecum animus tuus diſceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neque etiam ſufficit Deum credere veracem, qui nec fallere nec mentiri poſſit, niſi conſtituas proculdubio, quicquid ab ipſo prodit, ſacroſanctam eſſe & inuiolabilem veritatem.

Veram fidem, ſine Chriſti cognitionem eſſe quum eũ ſuſcipimus qualis à Patre offertur, nempe Euangelio ſuo veſtitum: & mutuã eſſe fidei relationẽ cum verbo, quia verbũ fons eſt fidei, baſis fidei, & ſpeculũ in quo Deũ fides intuetur.

*Epheſ. 4.20

*Rom. 10.4

Iſa. 55.3

Iohan. 20.31

Pſal. 95.8

Iſa. 53.13

Act. 6.1, 2, 7, & 9.1.10.19.25.26.38, & 11.26.29, & 13.52, & 14.15, 16, 18, 19, 20, 21

Philip. 2.17

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirendum adhuc eſt quid propriè fides in verbo reſpiciat. Vox Dei erat ad Adam, *Morte morieris. Vox Dei ad Caim, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: ſed quę nihil per ſe, niſi fidem quatefacere queãt, tãtùm abeſt vt ſtabiliendę ſint idoneę. Nõ negamus interim quin fidei officiũ ſit veritati Dei ſubſcribere quoties & quicquid & quocunq;

*Gen. 2.17

Ibid. 10

Fidem, licet omnibus partibus verbi Dei ſubſcribat, propriè tamen in eo reſpicere Dei

beneuolentiam & miſericordiã i. gratiæ promiſsiones in Chriſto fundatas, in quarum intelligentiã & certitudinem mentes illuminat & corda cõfirmat Spiritus. Inde excluditur fidei definitio.

modo loquitur? ſed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recumbat. Vbi ſolam indignationem & vindictam conſcientia noſtra conſpicit, quomodo non trepidabit & exhorreſcet? Deum autem quem exhorreſcit, quomodo non refugeret? atqui Deum quærere fides debet, non refugere. Conſtat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque noſſe, pro fide cenſendum non eſt. Quid ſi in locum voluntatis, cuius ſæpe triſtis eſt nuntius & formidabile præconium, beneuolentiam ſeu miſericordiam ſubiiciamus? Ita certè ad fidei ingenium propius acceſſerimus: tum enim ad Deum quærendum allicimur poſtquam didicimus ſalutem nobis apud eum eſſe repoſitam: quod ipſum nobis confirmatur vbi ſibi curæ ſtudióque eam eſſe declarat. Proinde gratiæ promiſſione opus eſt, qua nobis teſtificetur ſe propitium eſſe Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare poſſumus, & in eam ſolam reclinare cor hominis poteſt. Hac ratione in Pſalmis paſſim iunguntur hæc duo ſicuti inter ſe cohærent, miſericordia & veritas: quia nec quicquam nos iuuaret ſcire Deum eſſe veracem, niſi clementer nos ad ſe alliceret: nec eius miſericordiam amplecti noſtrum eſſet, niſi eam ſua voce offerret. Veritatem tuam & ſalutem prædicaui: non celaui bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas cuſtodiant me. Alibi, Miſericordia tua ad cœlos, veritas tua vſque ad nubes. Item, Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas cuſtodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata eſt ſuper nos miſericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo ſuper miſericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem ſententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem eſſe & fidelem in promiſſis. Temere enim ſtatuemus Deum nobis propitium, niſi de ſe teſtetur ipſe, nóſque ſua inuitatione præueniat, ne dubia vel obſcura ſit voluntas. Iam autem viſum eſt vnicum amoris pignus eſſe Chriſtum: ſine quo ſurſum & deorſum apparent odij & iræ ſigna. Iam quũ non multũ habitura ſit momenti diuinæ bonitatis notitia, niſi in ea nos acquieſcere faciat, excludenda eſt dubitatione mixta intelligentia, quæ non ſolidè ſibi conſtet, ſed ipſa ſecum diſceptet. At verò plurimum abeſt quin mens hominis, vt cæca eſt & obtenebrata, ad percipiendam vſq; Dei voluntatem penetret ac conſcendat, atq; etiam cor, vt perpetua hæſitatione fluctuatur, ſecurum in ea perſuaſione reſideat. Itaque aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenã apud nos fidem obtineat. Nunc iuſta *fidei definitio nobis cõſtabit, ſi dicamus eſſe diuinæ erga nos beneuolentiæ firmam certámq; cognitionem, quæ gratuitæ in Chriſto promiſſionis veritate fundata, per Spiritum ſanctum & reuelatur mentibus noſtris & cordibus obſignatur.

Pſal. 40.11
Pſal. 36.6
Pſal. 25.10
Pſal 117
Pſal. 138.2

**Hui⁹ definitionis explicationẽ, vide ſect. 14. 15. 28. 29. 32. 33. 36.*

Refutatur Sophiſtarum diſtinctio fidei formatæ & informis: vnde apparet eos de ſingulari Spiritus dono nunquã cogitaſſe, quũ fides à pio affectu nullo modo poſsit diſtrahi.

8 Verùm antequam vltra progrediar, quædam prooemia neceſſaria erunt ad nodos explicandos, qui obſtaculum alioqui afferre poſſent lectoribus. Ac primò refutanda eſt quæ in ſcholis volitat nugatoria fidei formatæ & informis diſtinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu neceſſarium eſt ad ſalutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis ſenſu tanguntur. Quaſi verò Spiritus ſanctus corda noſtra in fidem illuminando, non ſit nobis adoptionis noſtræ teſtis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamante, perſuaſionem illam timore Dei vacuam, fidei nomine dignantur. Cum eorũ definitione longiùs confligari opus non eſt, quàm fidei naturam ſimpliciter enarrãdo, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperitè & inſulſè de ipſa ſtrideant magis quàm loquantur. Partem iam attigi, reliqua ſuo loco deinde ſubiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento poſſe fingi abſurdius. Fidem aſſenſum eſſe volunt, qua recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura

pro-

profertur. Atqui primò videndum erat, ſibíne quiſque proprio marte fi-
dem acceſſat: an Spiritus ſanctus per eam teſtis ſit adoptionis. Itaq; pue-
riliter ineptiunt, quærendo an eadem ſit fides quam ſuperueniens quali-
tas format: an vero diuerſa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de
ſingulari Spiritus dono nunquam cogitaſſe: quia initium credendi iam
in ſe reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd ſi
expenderent illud Pauli, Corde creditur ad iuſtitiam: fingere deſinerent *Rom.10.10*
frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis ſuppeteret ratio, valere de-
beret ad litem finiendam: aſſentionem ſcilicet ipſam, ſicuti ex parte atti-
gi, & fuſius iterum repetam, cordis eſſe magis quàm cerebri, & affectus
magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obediétia vocatur fidei, cui nul- *Rom.1.5*
lum aliud obſequium præfert Dominus: & meritò, quando illi ſua veri-
tate nihil eſt pretioſius: quam à credẽtibus, quaſi ſubſcriptione facta, ob-
ſignari Iohannes Baptiſta eſt teſtis. Quoniam res minimè dubia eſt, vno *Iohan.3.25*
verbo ſtatuimus, eos ineptè loqui quum fidem formari dicunt, acceſſio-
ne pię affectionis ad aſſenſum facta: quum aſſenſus quoque pia affectio-
ne conſtet: qualis ſaltem in Scripturis demonſtratur. Sed alterum multò
clarius argumentum ſe etiamnum offert. Quum enim fides Chriſtum
amplectatur, vt nobís offertur à Patre: ille vero non in iuſtitiam modò,
peccatorũ remiſſionem & pacem offeratur, ſed in ſanctificationem quo-
que & fontem aquæ viuę. eum haud dubiè rite cognoſcere nunquam po
terit quin ſanctificationem Spiritus ſimul apprehendat. Aut ſi quis aper-
tius id dictum cupiat, Fides in Chriſti notitia ſita eſt. Chriſtus niſi cum
Spiritus ſui ſanctificatione cognoſci nequit. Conſequitur, fidem à pio af-
fectu nullo modo eſſe diſtrahendam.

9 Quòd ſolent obtrudere quod ait Paulus, Si quis ſcilicet omnem fi- *1.Cor.13.2*
dem habeat, vt montes transferat, charitatem verò non habeat, eum ni- **1.Cor.12.10*
hil eſſe, quò fidem charitate ſpoliatam deforment: non animaduertunt *Ibid.31*
quid eo loco ſit Apoſtolo fides. Quum enim proximo capite diſſeruiſſet
de variis donis Spiritus, in quibus repoſuerat genera linguarum, virtu-
tes, prophetiam, & hortatus eſſet Corinthios ad ſectanda ex iis meliora,
hoc eſt, vnde plus fructus & emolumenti rediret ad totum Eccleſiæ cor-
pus: ſubiicit, excellentiorem adhuc ſe viam demonſtraturum. Eiuſmodi
dona omnia, vtcunque per ſe excellentia ſint, nihili tamen æſtimanda
eſſe niſi charitati ſeruiant. Eſſe enim in Eccleſiæ ædificationem data: in
eam niſi conferantur, perdere ſuam gratiam. Ad id probandum diſtribu
tione vtitur, repetens eadem illa quæ ſuperius recenſuerat dona, ſed aliis
nominibus. Pro eodem autem vſurpat virtutes, & fidem, nempe pro e-
dendorum miraculorum facultate. Quum ergo hæc ſiue virtus ſiue fides
particulare ſit donum Dei, quo impius quiſpiam & pollere queat & abu-
ti, vt dono linguarum, vt prophetia, vt aliis chariſmatibus: non mirum
ſi à charitate ſeparetur. Totus autem iſtorum error in eo eſt, quòd quum
vocabulum fidei ſit πολύσημον, ſignificati diuerſitate non obſeruata,
perinde pugnant acſi eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem
in eiuſdem erroris patrocinium accerſunt, alibi diſcutietur. Quan-
quam verò plures eſſe fidei formas, docendi cauſa concedimus, dum vo-
lumus oſtendere qualis ſit in impiis Dei notitia: vnicam tamen piorum
fidem, vt Scriptura docet, agnoſcimus & prædicamus. Credunt certè
plurimi Deum eſſe, Euangelicam hiſtoriam ac reliquas Scripturæ par-
tes veras eſſe arbitrantur: (quale ferè iudicium eſſe ſolet de iis quæ vel
olim geſta narrantur, vel ipſi præſentes ſpectauimus) ſunt etiam qui vl-
trà procedunt: nam & Dei Sermonem pro certiſſimo habent oraculo,
nec eius præcepta prorſus negligunt, & minis & promiſſionibus vtcun-
que commouentur. Talibus quidem fidei teſtimonium tribuitur, ſed per

Hîc & ſect.10, & 13. tractatur fidei vocabulũ diuerſas habere ſignificationes, & ſumi interdum pro facultate edendorum miraculorũ (quo dono Dei pollent aliquando impij) aliquando abuſiuè pro ea notitia Dei quæ in quibuſdam impijs cernitur, quæ potiùs vmbra et imago eſt fidei, cuius diuerſæ formæ in ipſis cernuntur.

κατάγνωσιν: quoniam Dei verbum non impugnant manifeſta impietate, vel reiiciunt vel cõtemnunt: ſed quandam potius obedientiæ ſpeciem præ ſe ferunt.

10 Verùm hæc fidei ſeu vmbra, ſeu imago, vt nullius eſt momenti, ita indigna eſt fidei appellatione: à cuius ſolida veritate quàm procul abſit, tametſi mox fuſius videbitur, nihil tamen impedit nunc obiter indicari. *Act. 8. 13, & 18* Credidiſſe dicitur Simon Magus, qui tamen incredulitatem paulò pòſt prodit. Quòd fides illi tribuitur, non intelligimus cum quibuſdam, ſimulaſſe verbis quam in corde nullam haberet: ſed potius arbitramur, Euangelij maieſtate victum, qualemcunque fidem adhibuiſſe, atque ita Chriſtum vitæ & ſalutis authorem agnouiſſe, vt libenter illi *Luc. 8. 7, & 13* nomen daret. Eodẽ modo credere ad tempus dicuntur in Euãngelio Lucæ, in quibus verbi ſemen, antequam fructificet præfocatur: aut etiam nullis dum actis radicibus areſcit mox & deperit. Tales non dubitamus quodã verbi guſtu affectos ipſum auidè arripere, & diuinam eius virtutem perſentiſcere: vt fallaci fidei ſimulatione non hominum oculis modò imponant, ſed ſuis ipſorum animis. Ipſiſſimam enim pietatem eſſe ſibi perſuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam eſſe impietatem reputant, niſi manifeſtum & confeſſum eius vel probrum vel contemptum. Qualiſcunque autem illa eſt aſſenſio, ad cor ipſum vſque minimè penetrat, vt illic defixa reſideat. & quanquam radices egiſſe interdum videtur, viuæ tamen illæ non ſunt. Tot vanitatis receſſus habet tot mendacij latebris ſcatet cor humanum, tam fraudulenta hypocriſi obtectum eſt, vt ſeipſum ſæpè fallat. At verò qui talibus fidei ſimulachris gloriantur, intelligant Diabolis nihilo ſe in hac parte *Iac. 2. 19* præcellere. Priores certè illi ſunt multò inferiores, qui ſtupidi audiunt & intelligunt, quorum notitia Diaboli contremiſcunt: alij in hoc pares ſunt, quòd qualiſcunque ſenſus, quo tanguntur, in terrorem tandem exit & conſternationem.

1. Theſſ. 1. 4, 5

Reprobos interdũ etiã ſimili ferè ſenſu atq; electos affici, nõ tamen ſolidè percipere vim ſpiritualis gratiæ, ſed tantùm cõfusè: idipſum nihilominus eſſe operationẽ quãdam Spiritus inferiorem, ſed longè diſtare ſerſum hũc à peculiari teſtimonio quod reddit electis. Hîc & initio ſect. 12.

11 Scio quibuſdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fructum electionis eſſe aſſerat. qui tamen nodus facilè ſoluitur: quia & ſi in fidem non illuminantur, nec Euãgelij efficaciam verè ſentiunt, niſi qui præordinati ſunt ad ſalutem: experientia tamen oſtendit reprobos interdum ſimili ferè ſenſu atque electos affici, vt ne ſuo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil abſurdi eſt, quòd cœleſtium donorũ guſtus ab Apoſtolo, & temporalis fides à Chriſto illis adſcribitur: non quòd vim ſpiritualis gratiæ ſolidè percipiant ac certum fidei lumen: ſed quia Dominus, vt magis conuictos & inexcuſabiles reddat, ſe inſinuat in eorum mentes, quatenus ſine adoptionis Spiritu guſtari poteſt eius bonitas. Siquis obiiciat, nihil igitur amplius reſtare fidelibus vnde certò adoptionem ſuam æſtiment: reſpondeo, quanuis magna ſit ſimilitudo & affinitas inter Dei electos, & qui fide caduca ad tempus donantur, vigere tamen in ſolis electis fiduciam illam quam celebrat Paulus, vt pleno ore clament Abba, Pater. Ergo, vt ſolos electos ſemine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nũquam diſpereat ſemen vitæ eorum cordibus inſitum: ita ſolidè in illis obſignat *Heb. 6. 4* adoptionis ſuæ gratiam, vt ſtabilis ac rata ſit. Sed hoc minimè obſtat *Luc. 8. 7* quin illa inferior Spiritus operatio curſum ſuum habeat etiam in repro*Galat. 4. 6*bis. Interea docentur fideles, ſollicitè, & humiliter ſeipſos excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis ſecuritas. Adde q; reprobi nunquam ſenſum gratiæ niſi confuſum percipiunt, vt vmbram potius apprehendant quàm ſolidum corpus: quia peccatorum remiſſionem Spiritus propriè in ſolis electis obſignat, vt eam ſpeciali fide in vſum ſuum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi Deum credere ſibi propitium: quia

donum

donum reconciliationis, licèt confusè nec ſatis diſtinctè, ſuſcipiunt: non quod eiuſdem vel fidei vel regenerationis participes ſint cum filiis Dei: ſed quia commune cum illis fidei principium habere videntur, ſub integumento hypocriſeos. Nec verò nego quin hucuſque eorum mẽtes irradiet Deus, vt eius gratiam agnoſcant: ſed ſenſum illum à peculiari teſtimonio quod reddit ſuis electis, ita diſtinguit, vt ad ſolidum effectum, & fruitionem non perueniant. Non enim ideo ſe propitium illis demonſtrat, quia verè ex morte ereptos in cuſtodiam ſuam recipiat, ſed tantùm illis manifeſtat præſentem miſericordiam. Viua autem fidei radice ſolos electos dignatur, vt in finem vſque perſeuerent. Ita diluitur obiectio illa, ſi verè gratiam ſuam demõſtrat Deus, hoc perpetuò fixum eſſe: quia nihil obſtat, quominus præſenti gratiæ ſuæ ſenſu, qui poſtea euaneſcit, Deus aliquos eluſtret.

12 Quanquam etiam fides diuinæ erga nos beneuolẽtiæ notitia eſt, & certa de eius veritate perſuaſio: non mirum tamen eſt diuini amoris ſenſum in temporariis euaneſcere, qui licet fidei ſit affinis, ab ea tamen multum differt: Voluntas Dei immutabilis eſt, fateor: & ſemper eius veritas ſibi conſtat. atqui nego hucuſque progredi reprobos, vt in arcanam illam reuelationem penetrent, quam ſolis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt eſt immutabilis, capere, vel eius veritatem conſtanter amplecti: quia in ſenſu euanido ſubſidunt, ſicuti arbor non ſatis altè plantata, vt viuas radices agat, temporis ſucceſſu areſcit: licet per aliquot annos non flores tantùm & folia emittat, ſed etiam fructus. Denique ſicut primi hominis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non eſt ſi quibuſdã gratiæ ſuæ radiis reprobis illuceat, quos poſtea extingui patitur. Nec verò quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Euangelij ſui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum eſt, quantumuis exigua ſit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha eſt ac ſigillum ſuæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri poſſe eius ſculpturam: reprobos verò tali luce aſpergi, quæ poſtea dipereat. Neque tamen fallacem eſſe Spiritum: quia ſemen quod iacet in eorum cordibus, non viuificat, vt ſemper maneat incorruptibile, ſicuti in electis. Vltrà procedo, nam quum ex Scripturæ doctrina, & quotidiano vſu conſtet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ ſenſu, quoddam mutui amoris deſiderium in illorum cordibus excitari neceſſe eſt. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à quo pater nè ſe tractari ſciẽs, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quẽadmodum radicitus non hæret in reprobis de paterno Dei amore perſuaſio: ita nõ ſolidè eum redamant vt filij, ſed mercenario quodam affectu ducuntur. Nam ſoli Chriſto hac lege datus eſt Spiritus ille amoris, vt eum membris ſuis inſtillet. nec certè longius quàm ad electos patet illud Pauli, Diffuſa eſt charitas Dei in corda noſtra per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis, nempe charitas quæ illam, quam ſuprà attigi, inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex oppoſito videmus, Deum mirabiliter iraſci filiis ſuis quos amare non deſinit: non quod apud ſe eos oderit, ſed quia terrere eos vult iræ ſuæ ſenſu, vt ſuperbiam carnis humiliet, torporem excutiat, & ad pœnitentiam ſolicitet. Itaque eodem tempore & iratum ſibi, vel peccatis ſuis, & propitium concipiunt: quia non fictè iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia confugiunt. His quidem conſtat, quoſdam non ſimulare fidem, qui tamen vera fide carent. ſed dum ſubito zeli impetu feruntur, ſeipſos falſa opinione decipiunt. Nec dubium eſt, quin ipſos occupet ſocordia, ne cor ſuum probè, vt par erat, examinent. Tales fuiſſe probabile eſt quibus

Non eſſe fallacem Spiritum, quum leuiter tingit interdũ Euãgelij notitia reprobos, & diuini amoris ſenſu, qui poſt euaneſcat. Aliquando etiãm cordibus eorum excitari mutui quoddam erga Deum amoris deſiderium, ſed qui mercenarius ſit nõ ſyncerus. Concluditur tãdẽ quoſdam eſſe qui fidem nõ ſimulant, qui tamen vera fide carent. quod rurſus probatur Scripturæ teſtimoniis. Vide ſect. 13. eiuſmodi ſenſum in reprobis nonnunquam extãtem vocari fidem licet impropriè.

* *Rom. 5. 5.*

Iohan.2.24. *Iohan.8.31.* *Tit.1,1.* *Matt.15.13.* *Iacob.2.* *1.Tim.1.5.* *Ibid.19.*

(teſte Iohanne) Chriſtus ſeipſum non credebat, quũ tamen in ipſum crederent: quia nouerat omnes, & ſciebat quid eſſet in homine. Quòd niſi à communi fide multi exciderent (communem appello, quia magna eſt ſimilitudo & affinitas fidei temporalis cum viua & perpetua) non dixiſſet Chriſtus diſcipulis, Si vos manſeritis in ſermone meo, verè diſcipuli mei eſtis: & cognoſcetis veritatem: & veritas vos liberos reddet. Eos enim cõpellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad profectum fidei, ne torpore ſuo, lumen quod datum eſt, extinguant. Ideò Paulus fidem electis peculiariter vindicat, ſignificans multos euaneſcere, quia viuam radicem non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Chriſtus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis craſſius eſt mendacium, quos Deo & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui fallaci prætextu impiè fidem profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidem non fictam, niſi quia multi ſibi audacter arrogant quod non habent, & inani fuco, vel alios vel interdum ſeipſos fallunt. Itaque bonam conſcientiam arcæ comparat, in qua cuſtoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

Fidẽ nonnunquã accipi pro ſana pietatis doctrina et tota eius ſumma.
1.Tim.3.9. *1.Tim.4.1.* *Ibidem.6.* *2.Tim.2.16.* *Ibidem 3.8.* *Tit.1 13. 2.2.*
Fidei nomen contra aliquando reſtringi ad aliquod particulare obiectũ.
Coloſ.2.3. *Matt.9.2.* *Matt.8.10.*
Fidei nomen aliquãdo ſignificare Eccleſiæ miniſterium.
1.Cor.13.10.

13 Tenenda etiam eſt ambigua verbi ſignificatio. ſæpe enim fides tantundem valet ac ſana pietatis doctrina, ſicut eo quem nuper citauimus loco, & eadem Epiſtola vbi Paulus diaconos tenere vult myſterium fidei in pura conſcientia. Item, vbi denuntiat quorundam defectionem à fide. Ex oppoſito autem dicit enutritum fuiſſe Timotheum verbis fidei. Item, vbi dicit, profanas inanitates & oppoſitiones falsò nominatæ ſcietiæ in cauſa eſſe vt multi à fide diſcedant: quos alibi reprobos vocat circa fidem. Sicuti rurſum, vbi Tito præcipit, Admone eos vt ſani ſint in fide. Sanitatis voce nihil aliud intelligit quàm doctrinæ puritatem, quæ hominum leuitate facilè corrumpitur & degenerat. Nempe quia in Chriſto, quem poſſidet fides, abſconditi ſunt omnes theſauri ſcientiæ & ſapiẽtiæ meritò extenditur ad totam cœleſtis doctrinæ ſummam, à qua non poteſt ſeparari. Contrà ad particulare aliquod obiectum aliquando reſtringitur. ſicuti quum dicit Matthæus Chriſtum fidem eorum vidiſſe, qui per tegulas paralyticum demiſerant: & ipſe clamat ſe non inueniſſe tantam fidem in Iſrael quantam Centurio attulerat. Atqui probabile eſt intentum prorſus fuiſſe ad filij ſanationem, cuius cura occupauerat totum eius animum. ſed quia ſolo Chriſti nutu & reſponſo contentus corporalem præſentiam non flagitat, huius circunſtantiæ cauſa tantopere extollitur eius fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum, quo pollent qui nec Spiritu Dei ſunt regeniti, nec eum ſeriò colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in fide inſtituimur. Nam quum ſcribit fidem abolendam, non dubium eſt id referri ad Eccleſiæ miniſterium, quod infirmitati noſtræ hodie vtile eſt. In his quidem loquendi formis conſtat analogia. Cæterùm vbi impropriè transfertur nomen fidei ad falſam profeſſionem vel mẽdacem titulum, nihilo aſperior videri debet κατάχρησις, quàm vbi timor Dei ponitur pro vitioſo & peruerſo cultu. ſicuti quum ſæpius dicitur in ſacra hiſtoria, Gentes exteras quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerant, timuiſſe deos fictitios & Deum Iſrael. quod tantundem valet, ac cœlum terræ miſcere. Sed nunc quærimus quid ſit fides quæ filios Dei ab incredulis diſtinguit, qua Deum inuocamus Patrem, qua tranſimus à morte in vitam, & qua Chriſtus, æterna ſalus & vita in nobis habitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuiſſe videor.

Optima ratione fidẽ vocari agnitionem & ſcientiam & tamen eſſe eiuſmodi notitiam quę certitudine magis, quàm apprehenſione conſtet: quũ omnibus modis ſit infinitũ quod mens noſtra, fide complectitur.

14 Nunc ſingulas partes definitionis eius de integro perſequamur: quibus diligenter excuſſis, nihil (vt opinor) dubium reſtabit. Cognitionẽ,

dum

dum vocamus, non intelligimus comprehenſionem, qualis eſſe ſolet earum rerum quę ſub humanum ſenſum cadunt. Adeò enim ſuperior eſt, vt mentem hominis ſeipſam excedere & ſuperare oporteat, quò ad illā pertingat. Neque etiam vbi pertigit, quod ſentit, aſſequitur: ſed dum perſuaſum habet quod non capit, plus ipſa perſuaſionis certitudine intelligit quàm ſi humanum aliquid ſua capacitate perciperet. Quare eleganter Paulus, qui id vocat comprehendere quæ ſit longitudo, latitudo, profunditas & ſublimitas, & cognoſcere ſupereminentem cognitioni dilectionem Chriſti. Voluit enim ſignificare, modis omnibus infinitum eſſe quod mens noſtra fide complectitur, & genus hoc cognitionis eſſe omni intelligentia longè ſublimius. Quia tamen arcanum voluntatis ſuæ, quod à ſeculis & generationibus abſconditum erat, Dominus ſanctis patefecit, optima ratione fides ſubinde in ſcripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò ſcientia: quum fideles teſtatur ſcire ſe eſſe filiòs Dei. Et ſanè certò ſciunt: ſed diuinæ veritatis perſuaſione confirmati magis quàm rationali demonſtratione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aſpectum: quibus oſtēdit: ea quæ per fidem intelligimus: à nobis tamen abeſſe, & aſpectum noſtrum latere. Vnde ſtatuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehenſione contineri.

Ephe.3.18.
Coloſ.1.26.
Ibidem.2.2.
1.Iohan.3.2.
1.Cor.5.6.

15 Addimus, certam ac firmam, quo ſolidior perſuaſionis conſtantia exprimatur. Nam vt dubia & verſatili opinione non eſt contenta fides: ita nec obſcura perplexáque conceptione: ſed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis eſſe ſolet, certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus noſtris incredulitas, & ita ad eam ſumus propenſi, vt quod ore fatentur omnes, Deum eſſe fidelem, non abſque arduo certamine quiſquam ſibi perſuadeat. Præſertim vbi ad rem ventum eſt, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat. Nec verò fruſtra tam inſignibus elogiis verbo Dei authoritatem aſſerit Spiritus ſanctus: ſed morbo quem dixi mederi vult, vt Deus in ſuis promiſſis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouæ, eloquia pura (inquit Dauid) argentum fuſum in eximio catino terræ, purgatū ſepties. Item, Sermo Iehouæ excoctus, clypeus eſt omnibus confidentibus in ipſo. Solomo autem idem confirmans & ferè iiſdem verbis, Omnis ſermo Dei excoctus. Sed quia in hoc ferè argumento Pſalmus centeſimus decimusnonus cōſumitur, plura recitare ſuperuacuum eſſet. Certè quoties ita ſuum ſermonem commendat nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobrat: quia non aliò tendit niſi vt peruerſas dubitationes è cordibus noſtris eradicet. * Sunt etiam permulti qui Dei miſericordiam ſic concipiunt, vt quamminimum conſolationis inde recipiant: Simul enim miſera anxietate conſtringuntur, dum dubitant an miſericors ſibi ſit futurus: quia illam ipſam de qua perſuaſiſſimi ſibi videntur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita ſecum reputant, magnam quidem eam eſſe & copioſam, effuſam in multos, obuiam omnibus & paratam: ſed incertum eſſe an ad ſe quoque peruentura ſit, vel potius an ſint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quum in medio curſu reſiſtit, dimidia tantùm eſt. Itaque non tam ſecura ſpirituum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hæſitatione ſollicitat. Longè eſt alius ſenſus πληροφορίας, quæ fidei ſemper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perſpicuè nobis propoſitam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius ſuauitatem verè ſentiamus, & experiamur in nobis ipſis. Quare Apoſtolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rurſum audaciam. Sic enim loquitur, per Chriſtum nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quæ eſt per fidem illius. Quibus ſanè verbis oſtēdit,

Fidē non eſſe contentā dubia opinione aut obſcura conceptione, ſed plenā fixāq; certitudinē requirere, eóque referenda eſſe tot elogia quibus verbo Dei authoritatē aſſerit Spiritus ſanctus. Vide lib. 2. c. 2 ſect. 18.
Pſal. 12.7.18.31.
Prou.30.5.

** Hic & ſect. 16. tractatur per multos ita miſer. cord: ā Dei cōcipere vt quā minimum inde conſolationis recipiāt, quia dubitāt an ſibi ſit miſericors futurus: ſed lōge aliū eſſe ſenſum πληροφορίας fidei, cuius pręcipuus cardo eſt ne promiſſiōes gratiæ extra nos tantū veras eſſe arbitremur, ſed potius eas intus complectendo noſtras faciamus, inde colligitur quis verè fidelis dici poſſit.*
Ephes.3.12.

non eſſe rectam fidem, niſi quum tranquillis animis audemus nos in cō
ſpectum Dei ſiſtere. Quæ audacia nonniſi ex diuinæ beneuolentiæ ſalu-
tiſque certa fiducia naſcitur. Quod adeò verum eſt vt ſæpiuſculè pro fi-
ducia nomen fidei vſurpetur.

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas Dominus offert mi-
ſericordiæ promiſſiones, extra nos tantùm veras eſſe arbitremur, in no
bis minime: ſed vt potius eas intus complectēdo noſtras faciamus. Hinc
Rom.5.1. demum naſcitur fiducia illa quam alibi pacem idem vocat: niſi quis pa-
cem deriuare inde malit. Eſt autem ſecuritas quæ conſciētiam coram
Dei iudicio ſedat & ſerenat: ſine qua tumultuoſa trepidatione ipſam ve-
xari & penè dilaniari neceſſe eſt, niſi fortè Dei & ſui oblita, ad momen
tum obdormiſcat. Et verè ad momentum. neque enim diu fruitur miſe
Ex ſuperioribus colligitur, quis verè dici debeat fidelis. ra illa obliuione, quin memoria diuini iudicij ſubinde recurrente, acer
rimè lancinetur. ⁴In ſumma, verè fidelis nō eſt niſi qui ſolida perſuaſio
ne Deum ſibi propitium beneuolúmque patré eſſe perſuaſus, de eius bo
nignitate omnia ſibi pollicetur: niſi qui diuinæ erga ſe beneuolétiæ pro
Heb.3.14. miſſionibus fretus, indubitatam ſalutis expectationem præſumit: vt A-
poſtolus his verbis demonſtrat, Si fiduciam & gloriationem ſpei ad finē
vſque firmam tenuerimus. Sic enim non bene ſperare in Domino exiſti
mat, niſi qui confidenter ſe regni cœleſtis hæredem glorietur. Fidelis (in
Rom.8.38. quam) non eſt niſi qui ſuæ ſalutis ſecuritati innixus, Diabolo & morti
Epheſ.1.18. confidenter inſultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate do
Quòd fideles in recognoſcēda erga ſe Dei bonitate nō modò ſæpe tentātur inquietudine, ſed grauiſſimis etiam terroribus interdūquateſiunt, non obſtare quin fides certitudinē ſecum afferat: quia qualēcumque in modum affligātur, nunquā tamen decidunt ac deſciſcunt à certa illa quam de miſericordia Dei conceperūt fiducia: ſed cū propria infirmitate certantes ſemper tandem emergūt. quod multis in Dauide exēplis oſtenditur. cemur, Confiſus ſum (inquit) quòd neque mors, neque vita, neque An-
geli, neque principatus, neque poteſtates, neque præſentia, neq; futura po
terunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos complectitur in Chriſto Ie
ſu. Sic idem Apoſtolus non aliter exiſtimat bene illuminari oculos men
tis noſtræ, niſi cernamus quæ ſit ſpes æternæ hæreditatis, ad quam voca-
ti ſumus. Et vbique ſic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à
nobis comprehendi niſi magnæ ſecuritatis fructum inde colligamus.

17 Atqui (dicet quiſpiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in re
cognoſcenda erga ſe Dei gratia nō modò inquietudine tentantur (quod
ſæpè illis cōtingit) ſed grauiſſimis etiam terroribus interdum quateſiūt.
tanta eſt ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia: id
quod non ſatis videtur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde no-
dus hic ſoluendus eſt, ſi ſuperiorem illam doctrinam ſtare volumus. Nos
certè, dum fidem docemus eſſe debere certam ac ſecuram, non certitu-
dinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec ſe-
curitatem quæ nulla ſolicitudine impetatur: quin potius dicimus perpe-
tuum eſſe fidelibus certamen cum ſua ipſorum diffidentia tantum abeſt
vt eorum conſcientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis
omnino turbis interpelletur. Rurſum tamen, qualemcūque in modum
affligentur, decidere ac deſciſcere negamus à certa illa, quam de miſeri-
cordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illuſtrius vel magis memora-
bile exemplum fidei proponit Scriptura quam in Dauide, præſertim ſi
continuum vitæ curſum ſpectes. Ille tamen quàm non ſemper pacato
De fidei imperfectione, & illius confirmatione & augmēto, vide lib.4. cap.14 ſect.7.8. animo fuerit, innumeris querimoniis declarat, ex quibus paucas elige-
re ſufficiet. Dum animæ ſuæ turbulentos motus exprobrat, quid a-
liud quàm ſuæ incredulitati ſuccenſet? Quid trepidas (inquit) anima
mea, & quid tumultuaris intra me? ſpera in Deum. Et certè conſternatio
illa apertum diffidentiæ ſignum fuit, ac ſi deſtitui ſe à Deo putaret. Am-
Pſal.42.6.43.5. plior etiam alibi confeſſio legitur, Dixi in mea præcipitatione, Proie-
Pſal.31.23. ctus ſum à conſpectu oculorum tuorum. Alibi etiam anxia & miſera
Pſal.77.10. perplexitate ſecum diſceptat, imò de ipſa Dei natura litem mouet. An
oblitus eſt miſereri Deus? an in ſecula repellet? Durius quod ſequitur,

Atqui dixi, Occidere meum eſt: mutationes dextræ excelſi. * Nam quaſi deſperatus ſeipſum exitio adiudicat: nec tãtùm agitari ſe dubitatione fatetur, ſed (quaſi in certamine ſuccubuerit) nihil ſibi facit reſiduum: quia Deus ipſum deſeruerit, & manũ, quæ olim auxiliaris erat, conuerterit ad ipſum perdendum. Quare non abs re animam ſuam hortatur vt ad quieté ſuã redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos ſe iactari. Et tamen, quod mirabile eſt, inter iſtas concuſſiones piorum corda fides ſuſtentat: veréque palmæ vicem obtinet, vt contra quælibet onera nitatur, ſurſúmque ſe attollat: ſicuti Dauid, quum obrutus videri poſſet, ſe tamen increpando, ad Deum ſurgere nõ deſtitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in ſuis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor eſt. Quod ex hac ſententia & ſimilibus colligere licet, Expecta Iehouam: fortis eſto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipſum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, ſe multis agitationibus ſubinde obnoxium fatetur eſſe. Interim non tantùm ſibi diſplicet in his vitiis: ſed enixe ad correctionem aſpirat. Certè ſi propius iuſto examine conferre eum libeat cũ Achaz, reperietur magnum diſcrimen. Mittitur Ieſaias qui remedium afferat impij Regis & hypocritæ anxietati. his verbis eum alloquitur, Sis in cuſtodia & quieſce: ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictũ fuerat cor eius fuiſſe commotũ, ſicuti quatiuntur arbores ſyluæ à vento, licet audita promiſſione, expaueſcere nõ deſtitit. Eſt igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, ſic contremiſcere vt in tentatione ſe à Deo auertat qui ſibi ianuam fide non aperit: contrà auté fideles, quos incuruat & ferè opprimit tentationũ moles, conſtanter, quamuis non ſine moleſtia & difficultate emergunt. Et quia ſibi propriæ imbecillitatis ſunt cõſcij, cũ Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbũ veritatis vſque valdè. Quibus verbis docemur, interdũ ipſos obmuteſcere, acſi proſtrata eſſet eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, ſed certamen ſuũ perſequi, & ſuam ſegnitiem precando acuere, ne ſaltem ex indulgentia ſtuporem contrahant.

** Vide Caluinum li. aduerſus Pighiũ paulò poſt initium.*
Pſal. 116. 7.
Pſal. 27. 14.
Ieſa. 7. 4.
Pſal. 119. 43.

18 Id quò intelligatur, neceſſe eſt redire ad illam carnis & ſpiritus diuiſionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte lucidiſſimè ſe profert. Sentit ergo in ſe diuiſionem pium pectus, quod partim ob diuinæ bonitatis agnitionem ſuauitate perfunditur, partim ob ſuæ calamitatis ſenſum amaritudine angitur, partim in Euãgelij promiſſionem recumbit, partim ſuæ iniquitatis teſtimonio trepidat, partim vitæ apprehenſione exultat, partim mortem exhorreſcit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quando nunquam tam bene in præſentis vitæ curſu nobiſcum agitur, vt omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc conflictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia ad oppugnandã quæ intus concepta eſt, fidem inſurgit. Verùm ſi in fideli mente certitudo permixta eſt dubitatione, annon eò ſemper recidimus vt fides non certa & liquida, ſed obſcura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia conſtet? Minimè verò. Neque enim ſi variis cogitationibus diſtrahimur, ideò protinus à fide diuellimur: nec ſi ſurſum deorſum diffidentiæ agitatione vexamur, ideò in eius abyſſum demergimur: neque ſi concutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem iſtius certaminis ſemper hic finis eſt, quòd fides eas difficultates, quibus ita circunceſſa videtur periclitari, tandem eluctatur.

Deſcribitur conflictus carnis & ſpiritus in anima fideli.

19 Summa hæc ſit. Vbi primùm vel minima gutta mentibus noſtris inſtillata eſt, iam faciem Dei placidam & ſerenam nobiſque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: ſed ita certo intuitu, vt ſciamus nos minime hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos aſſiduè proficere decet) quaſi progreſſu facto, in priorem eius

Vel minima fidei guttula nobis inſtillata facit vt Deum propitiũ contẽplari incipiamus, eminus quidẽ ſed minime fallaci intuitu, hîc & ſect. 20. vbi vtrunque confirmatur Pauli teſtimoniis.

conſpectum eóque certiorem venimus, & ipſa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abſtergitur. Non tamen quædam ignorãdo, aut obſcurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga ſe voluntatis perſpicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potiſſimas partes tenet. Quemadmodum enim ſi quis carcere incluſus, ex anguſtiore feneſtra obliquè tantùm, & quaſi dimidiatim emicãtes habeat ſolis radios, libero quidẽ priuatur ſolis aſpectu, ſplendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiúſque vſum recipit: ſic terrei corporis compedibus vincti, vtcunque multa obſcuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel puſillũ ad exerendam eius miſericordiam irradiante, quantum ſatis eſt ad ſolidam ſecuritatem illuminamur.

1. Cor. 13. 9. 20 Vtrunque diuerſis locis Apoſtolus eleganter docet: Quum enim ex parte nos cognoſcere, & ex parte prophetare, videréque in ænigmate per ſpeculum tradit, quàm tenuis in præſenti vita illius verè Diuinæ ſapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Etſi enim non ſimpliciter indicant verba illa imperfectam eſſe fidem quãdiſper gemimus ſub carnis onere, ſed quòd neceſſe eſt nobis aſſiduè diſcendo exerceri, ex imperfectione noſtra cõtingere: innuit tamen modulo noſtro & anguſtiis quod immenſum eſt non poſſe comprehendi. Atque hoc Paulus de tota Eccleſia prædicat: cuique autem noſtrum ſua ruditas obſtaculũ & remora eſt, ne iam propè accedat quàm optandum eſſet. At quàm certo & minimè fallaci ſui guſtu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi oſtendit, 2. Cor. 3. 18. quum affirmat nos per Euangelium, reuelata facie, nullóque obiecto velamine gloriam Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantiæ inuolucris plurimum ſimul dubitationis & trepidationis implicari neceſſe eſt: quum præſertim cor noſtrum ſuo quodam naturali inſtinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ, magno identidem impetu inſiliunt. Ipſa præcipuè conſcientia incumbente peccatorum mole oppreſſa, nunc ſecum querulatur ac gemit, nunc ſe arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduerſæ iram Dei præ ſe ferunt, ſiue eius argumentum & materiam conſcientia in ſe reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quę tamen ad hunc ſcopum perpetuò deſtinatur vt Deum nobis aduerſum & infenſum eſſe putantes, nec opis ab ipſo quicquam ſperemus, & timeamus ceu ab hoſte capitali.

Exemplis oſtenditur quomodo ad impetus tentationũ ſuſtinendo fides ſe verbo Domini armat & munit, nec ſibi diuinæ miſericordiæ fiduciã excuti vnquam patitur pia mens, quamuis multis incredulitatis & diffidentiæ reliquiis oppugnetur.

21 Ad hos impetus ſuſtinendos fides ſe verbo Domini armat & munit. Atque vbi inſultat huiuſmodi tentatio, Deum eſſe inimicum quia ſit infeſtus: contra excipit, eſſe quoque, dum affligit, miſericordem: quia caſtigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum eſſe iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator ſe confert. Ita pia mens, vtcunque miris modis exagitetur ac diuexetur, ſupra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec ſibi diuinæ miſericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur. Quin potius quæcunque diſceptationes eã exercent & fatigant, in iſtius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento eſt, quòd ſancti, dum vltione Dei maximè vrgeri ſibi videntur, apud ipſum tamen querimonias ſuas deponunt, & dum ſe minimè exauditum iri apparet, eum nihilominus inuocant. Quorſum enim attineret apud eum deplorare à quo ſolatium nullum ſperarent? eum verò inuocare nunquam inducerent in animum, niſi aliquid ſibi opis ab eo paratum crederent. Sic diſcipuli, in quibus fidei puſillitatem Chriſtus

repre-

reprehendit,ſe quidem perire querebantur,eius tamen auxilium implo
rabant.Nec verò dum eos ob puſillam fidem caſtigat,reiicit à ſuo um or *Matth.8.25.*
dine,vel annumerat incredulis,ſed ad vitium excutiendum inci at. Er-
go, quod iam ſuperius dictum eſt,rurſum aſſerimus, fidei radicem nun-
quam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hæreat, vtcunque de-
cuſſa huc aut illuc inclinare videatur:eius lumen ita nunquam extingui
aut præfocari quin ſaltem velut ſub fauilla deliteſcat. atque hoc docu-
méto patefieri,verbum,quod ſemen eſt incorruptibile, fructum ſui ſimi-
lem producere,cuius germen nunquam areſcit ac perit in totum. Siqui-
dem quum hæc ſit ſanctis extrema deſperationis materia, manum Dei
in ſuum exitium, ſecundum præſentium rerum æſtimationem, ſentire: *Iob 13,15.*
eouſque tamen progreſſuram ſpem ſuam Iob affirmat, vt ſi ab eo occida
tur,non ſit propterea deſitutus in eum ſperare. Ita eſt ſanè,non intus in
cordibus piorum regnat incredulitas,ſed foris oppugnat. nec lethaliter
vulnerat ſuis telis,ſed infeſtat,aut certè ſic lædit vt vulnus ſit ſanabile.Fi
des enim,vt Paulus docet,nobis pro ſcuto eſt:ea telis oppoſita,eorũ vim *Ephes.6.16.*
ſic excipit vt prorſus depellat, vel ſaltem frangat, ne ad vitalia penetret.
Quum ergo concutitur fides,perinde eſt, ac ſi violento ictu iaculi, miles
alioqui firmus pedem mouere cogatur, & paulùm cedere: quum autem
ſauciatur fides ipſa, perinde eſt acſi clypeus fractionem aliquam ex im-
preſſione recipiat,ſic tamen vt non perforetur.Semper enim eò pia mens *Pſal.23.4.*
emerget,vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbræ mortis,
non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine
mortis eſt terrificum:nec fieri poteſt quin fideles,quantumuis firmitudi-
nis habeant,id perhorreſcant.Sed quoniam illa cogitatio ſuperat,quòd
Deum habeant præſentem,& ſuæ ſaluti conſulentem,ſimul vincitur ti- *1.Iohan.5.4.*
mor ſecuritate.Quantaſlibet autem machinas(vt Auguſtinus ait)aduer-
ſum nos erigat Diabolus,quando non tenet locum cordis,vbi fides habi
tat,eiectus eſt foras.Ita ſi ex euentu iudicium fiat, non tantùm ab omni
pugna ſalui euadunt fideles,vt paulo pòſt recepto vigore rurſus in arenã
deſcendere ſint parati:ſed impletur quod dicit Iohannes,in ſua canoni-
ca,Hæc eſt victoria quæ vincit mundum,fides veſtra. Neque enim tan-
tùm in prælio vno,vel paucis,vel contra aliquem inſultum affirmat fo-
re victricem,ſed ſuperiorem toto mundo quanuis millies impetatur.

Hìc & ſect.23. agitur de altera trepidationis ſpecie in pio pectore cõcepta vel ex exemplis diuinis vltionis in impios,vel ex propriæ infirmitatis conſyderatione in futurũ (nã antea videtur eam attigiſſe, quæ ex præteritis peccatis & eorum ſenſu nos torquet) eiuſmodi aũt timorẽ adeo non eſſe contrariũ fidei, vt fidelibus maximè cõmendetur, nec mirũ eſſe, ſi ſimul ſint in fideli animo pauor & fides, quũ ex oppoſito ſimul ſint in impiis torpor et anxietas.

22 Altera eſt timoris ac trepidationis ſpecies,ex qua tamen adeò ni
hil decedit fidei ſecuritati,vt ſolidiùs inde ſtabiliatur.Nempe dum fideles
vel exempla diuinæ vltionis aduerſus impios edita documentorum vice
ſibi eſſe cogitantes,ne iiſdem flagitiis iram Dei in ſe prouocare ſibi con-
tingat,ſolicitè cauent:vel quum miſeriam ſuam ſecum recognoſcentes,
à Domino toti pendere diſcunt, ſine quo ſe quolibet vento fluxos ma-
gis & euanidos eſſe vident.Nam Apoſtolus,dum propoſitis flagellis,qui-
bus in Iſraeliticum populum olim Dominus vindicarat, terrorem Co-
rinthiis incutit ne ſimilibus malis ſeipſos obſtringant,eo fiduciam ipſo-
rum nihil labefactat:ſed torporem carnis modò excutit,quo fides obrui
magis quàm confirmari ſolet. Nec dum à Iudæorum caſu argumentum
exhortandi ſumit, vt qui ſtat, videat ne cadat, nos vacillare iubet, acſi
noſtræ ſtabilitatis parum certi eſſemus: ſed arrogantiam duntaxat & te
merariam propriæ virtutis præfidentiam adimit, ne depulſis Iudæis Gen
tes in eorum locum receptæ,ferocius inſultent. Quanquam non fideles
tantùm illic alloquitur, ſed oratione ſua hypocritas etiam comprehen-
dit,qui externa duntaxat ſpecie gloriabantur.Neque enim ſingulos ho-
mines admonet, ſed comparatione inter Iudæos & Gentes poſita, poſt- *1.Cor.10.11.*
quã illos oſtenderat iuſtas incredulitatis & ingratitudinis ſuæ in eo pœ- *Ibid. 12.*
nas dare, quòd reiecti eſſent, has etiam hortatur ne ſuperbiendo ac ſeſe *Rom.11.20.*

efferendo, gratiam adoptionis nuper ad ſe translatam amittãt. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione ſupererãt aliqui ex ipſis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui ſine vera fide, tantùm ſtulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in ſuam perniciem Dei benignitate. Verùm etiamſi electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo ſequetur incommodi. Aliud enim eſt temeritatem quæ ex carnis reliquiis interdum ſanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia laſciuiat, aliud conſcientiam timore percellere, ne plena ſecuritate in Dei miſericordia acquieſcat.

Philip. 2.12. 23 Deinde vbi docet vt cum timore & tremore operemur ſalutẽ noſtram, non aliud exigit niſi vt in Domini virtutẽ, cum multa noſtri deiectione, ſuſpicere aſſueſcamus. Enimuero nihil tam nos ad fiduciam certitudinémque animi in Dominum reiiciendam expergefacit, quàm noſtri diffidentia, & concepta ex conſcientia noſtræ calamitatis anxietas. In quem ſenſum accipiendum eſt quod eſt apud Prophetam, *Pſal. 5.8.* In multitudine bonitatis tuæ ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei audaciam, quæ Dei miſericordiæ innititur, cum religioſo timore coniungit, quo nos affici neceſſe eſt quoties in conſpectum diuinæ maieſtatis prodeuntes, ex eius ſplendore, quanta ſit noſtra obſcœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo dum beatum hominem pronuntiat *Prou. 28.14.* qui terret aſſiduè cor ſuum: quoniam induratione in malum corruitur. At terrorem intelligit qui nos cautiores reddat, non autem quo afflicti concidamus: dum ſcilicet animus in ſe cõfuſus in Deo ſe recolligit: in illo erigitur, apud ſeipſum deiectus: diffiſus ſibi, illius fiducia reſpirat. Proinde nihil obſtat quin ſimul & terreantur fideles, & ſecuriſſima conſolatione potiantur: prout nunc in ſuam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatem animi cogitationem referunt. Quomodo (dicet quiſpiam) in eodem animo ſedem habebũt pauor & fides? Nempe ſicuti ex oppoſito torpor & anxietas. Nam quũ impij indolẽtiam ſibi accerſant, nequis timor Dei eos ſolicitet, vrget tamen eos Dei iudiciũ ne aſſequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quominus ſuos *Oſe. 3. 5.* exerceat Deus ad humilitatem, vt fortiter militando, ſub fręno modeſtiæ ſe cohibeant. Atque hoc fuiſſe Apoſtoli conſilium liquet ex cõtextu vbi metus & tremoris cauſam aſſignat Dei beneplacitum, quo dat ſuis & bene velle & ſtrenuè proſequi. In hunc ſenſum accipere conuenit illud Prophetæ, Pauebunt filij Iſrael ad Deum & ad bonitatem eius: quia non ſolùm pietas reuerentiam Dei gignit, ſed ipſa dulcedo & ſuauitas gratię, hominem in ſeipſo deiectum timore ſimul & admiratione imbuit vt à Deo pendeat, ſéque humiliter ſubiiciat eius potentiæ.

Refutata peſtilentiſsima quorũdam ſemipapiſtarũ philoſophia, qui licet fateantur nos, quoties in Chriſtum reſpicimus, inuenire plenam bene ſperãdi materiam, volũt tamen noſtræ indignitatis intuitu, nos fluctuari et hæſitare: oſtenditurq́; nos certam nihilominus ſalutẽ expectare debere, quũ mirabili quadã cõmunicatione Chriſtum vnum corpus nobiſcum indies magis ac magis coaleſcat.

24 Neque tamen ſic locum facimus peſtilẽtiſſimæ philoſophiæ, quã nonnulli ſemipapiſtę cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim craſſam illam dubitationem, quæ in ſcholis tradita fuit, tueri nequeunt, cõfugiunt ad aliud commentum, vt fiduciam incredulitate mixtã faciant. Quoties in Chriſtum reſpicimus, fatentur illic nos inuenire plenam bene ſperandi materiam: ſed quia ſemper indigni ſumus illis omnibus bonis quæ in Chriſto nobis offeruntur, volunt indignitatis noſtræ intuitu nos fluctuari & hæſitare. In ſumma, conſciẽtiam ſic ſtatuunt inter ſpem & metum, vt per interualla & vices huc atque illuc alternet, ſpem vero & metum ſic inter ſe conferunt, vt illa exoriente hic opprimatur, hoc reſurgente, illa rurſum concidat. Ita Satan, vbi iam videt apertas machinas illas quibus fidei certitudinem deſtruere antea ſolitus erat, nunc nihil valere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autẽ erit illa fiducia quæ ſubinde deſperationi cedet? Si Chriſtũ (inquiunt) conſide-

ras,certa ſalus:ſi ad teipſum reuerteris,certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam ſpem in animo tuo regnare neceſſe eſt. Quaſi verò Chriſtũ,veluti procul ſtantem,& non potius in nobis habitãtem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipſo ſalutem expectamus, non quia eminus nobis appareat:ſed quia nos corpori ſuo inſitos,non modò ſuorum omnium bonorum participes faciat,ſed ſui quoque ipſius. Proinde hoc ipſorum argumentum ſic retorqueo,Si teipſum conſideras,certa damnatio:ſed quoniam Chriſtus tibi cum omnibus ſuis bonis ſic communicatus eſt,vt omnia eius tua fiant,vt fias eius membrum, adeóque vnum cũ ipſo:iuſtitia eius tua peccata obruit,ſalus eius tuam damnationem abolet: ipſe ſua dignitate intercedit ne in conſpectum Dei veniat tua indignitas. Sic eſt ſanè:Chriſtum à nobis ſeparare, aut nos ab ipſo minimè conuenit:ſed vtraque manu fortiter retinere oportet eam qua ſe nobis agglutinauit ſocietatem. Ita nos Apoſtolus inſtituit. Corpus quidem (inquit) mortuum eſt propter peccatum:ſed Spiritus Chriſti qui in vobis habitat,vita eſt propter iuſtitiam. *Rom.8.* Secundũ iſtorum nugamentũ dicere debuerat,Chriſtus quidem vitam apud ſe habet:ſed vos,vt eſtis peccatores, maneris morti & damnationi obnoxij. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim,eam quam à nobis meremur damnationem,Chriſti ſalute abſorptam eſſe:atque ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Chriſtus non extra nos eſt,ſed in nobis habitat:nec ſolùm indiuiduo ſocietatis nexu nobis adhæret,ſed mirabili quadam communione, in vnum corpus nobiſcum coaleſcit in dies magis ac magis,donec vnum penitus nobiſcum fiat. Neque tamen inficior, quod nuper dixi, quaſdam interdum interruptiones fidei contingere,prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in denſa caligine tentationum ſuffocatur eius lumen. Quicquid tamen accidat,à quærendi Dei ſtudio non deſiſtit.

Ex Bernardo egregia & cõſolationis pleniſſima deſcriptio miſeriarũ animæ fidelis conſyderatæ prout in ſe eſt & ex ſe: & ex oppoſito,certiſſime gloriationis eius in Chriſto,quæ indignitates illius omnes delet.

25 Nec aliter diſſerit Bernardus,quum hoc argumentum ex profeſſo tractat,Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædã contraria inuenire,ſi ipſam,prout in ſe eſt,& ex ſe,intueor, de ea nihil verius dicere poſſum quàm ad nihilum eſſe redactam. Quid modò neceſſe eſt ſingulas eius miſerias numerare, quàm ſit onerata peccatis,offuſa tenebris,irretita illecebris, pruriens concupiſcentiis,obnoxia paſſionibus,impleta illuſionibus,prona ſemper ad malum, in vitium omne procliuis, poſtremò ignominiæ & cõfuſionis plena? Nimirum ſi ipſæ quoque iuſtitiæ omnes ad lumen veritatis inſpectæ, velut pannus menſtruatæ inueniuntur, iniuſtitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod in nobis eſt,tenebræ ſunt,ipſæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? ſine dubio vanitati ſimilis factus eſt homo: in nihilum redactus eſt homo:nihil eſt homo. *Ieſa.64.6.* Quomodo tamen penitus nihil eſt quem magnificat Deus? Quomodo nihil,erga quem appoſitum eſt cor diuinum? *Matth.6.21.* Reſpiremus fratres. Et ſi nihil ſumus in cordibus noſtris,fortè in corde Dei poteſt aliquid latere de nobis. O Pater miſericordiarum,ò Pater miſerorũ, quomodo apponis erga nos cor tuum? Cor enim tuum vbi eſt theſaurus tuus. Quomodo autem theſaurus tuus ſumus,ſi nihil ſumus? Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non intra te: ſic in iudicio veritatis tuæ,ſed non ſic in affectu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non ſunt, tanquam ſint. & non ſunt ergo, quia quæ non ſunt,vocas: & ſunt,quia vocas. Licet enim non ſint,quantũ ad te,apud te tamen ſunt,iuxta illud Pauli, Nõ ex operibus iuſtitiæ,ſed ex vocãte. *Rom.9.11.* Deinde mirificã eſſe hanc connexionẽ dicit vtriuſque conſiderationis. Certè quæ inter ſe connexa ſunt,ſe inuicem

non deſtruant. Quod etiam in concluſione apertius declarat his verbis: Iam ſi vtraque conſideratione diligenter inſpexerimus nos quid ſumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio noſtra: ſed forſan magis aucta eſt, ſolidata quidem, vt non in nobis ſed in Domino gloriemur. Nimitū ſi cogitamus, ſi decreuerit ſaluare nos, ſtatim liberabimur: iã in hoc reſpirare licet. Sed in altiorem ſpeculam aſcendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus tēplum, quæramus domum, quæramus ſpōſam. Non oblitus ſum: ſed cum metu & reuerētia dico, Nos inquam ſumus: ſed in corde Dei. Nos ſumus: ſed illius dignatione, non noſtra dignitate.

Timorē Domini gemino ex ſenſu emanare, cum ſcilicet Deū honoramus tã quam Patrem, timemus vt dominū: nec mirū eſſe, ſi vtrunque affectū idē animus recipiat.

*Pſal.*111. 10.
*Prou.*1.7.
*Prou.*15. 23.
*Iohan.*8.28.
*Malac.*1.7.

26 Porrò timor Domini cuius teſtimonium paſſim defertur ſanctis omnibus, & qui aliàs initium ſapientiæ, aliàs ſapientia ipſa nuncupatur, tametſi vnus eſt, gemino tamen ex ſenſu emanat. Habet enim in ſe Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum ritè volet colere, & obedientem illi filium ſe præſtare & obſequentem ſeruum ſtudebit. Obediētiam quæ ſibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obſequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & ſeruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vtcunque autem diſtinguat, vides vt confundat vtrūque ſimul. Timor ergo Domini, ſit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum ſi vtrunque affectum idem animus recipiat. nam qui ſecum reputat qualis ſit nobis pater Deus: ſatis habet cauſæ, etiamſi nulli ſint inferi, cur eius offenſionem qualibet morte grauius perhorreſcat. Sed etiam (quę eſt ad peccandi licentiam carnis noſtrę laſciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda ſimul eſt hæc cogitatio, Domino, ſub cuius poteſtate degimus, eſſe abominationi omnē iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitioſè viuendo eius iram aduerſum ſe prouocarint.

Alium eſſe hunc fidelium timorem Dei à timore infidelium, quē ſeruilem vulgò vocant.

*1.Iohan.*4.18.
*Epheſ.*5. 6.
*Coloſſ.*3.6.

Licet fides in diuina beneuolentia (quã reſpicit) præcipuè ſibi proponat vitæ ęternę certam expectationem: contineri tamē promiſſiones vitæ ēt præſentis ſolidamq; bonorum omnium ſecuritatem, ſed qualis è verbo percipi poteſt. vtrūque ſcripturæ teſtimoniis confirmatur.

*Pſal.*80 4.
*Epheſ.*2.14.

27 Quod autem Iohannes dicit, timorem non eſſe in charitate, ſed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniam timor pœnam habet, nihil iſtis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo lōgè differt iſte fidelium timor. Neque enim Deum timent impij, quòd in eius offenſionem incurrere vereantur, ſiquidē impunè id poſſent: ſed quia vindictæ potentia eſſe armatum ſciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque ſic timent, quia ſibi imminere arbitrãtur, quia ſingulis momentis expectant dum in caput ſuum corruat. Fideles autem (vt dictum eſt) & offenſam pluſquam pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, acſi ceruicibus ſuis impenderet: ſed cautiores redduntur, ne ipſam accerſant. Sic Apoſtolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit, propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiæ. Non minatur in ipſos deſcenſuram, ſed admonet vt impiis ob ea quæ recenſuerat flagitia iram Domini præparatam cogitēt, ne & ipſi eam experiri velint. Quanquam raro contingit vt ſolis & ſimplicibus minis expergefiãt reprobi: quin potius iam ſua duritie tardi & hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cœlo, ad contumaciam ſe obdurant: ſed manu eius percuſſi, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò ſeruilem vocãt, & ingenuo voluntarióque opponunt, qui filios decet. Alij mediam ſpeciem ſubtiliter interſerunt: quia ſeruilis ille & coactus affectus animos interdum ſubigit vt ad timorem Dei ſponte accedant.

28 Iam in diuina beneuolentia quam reſpicere dicitur fides, intelligimus ſalutis ac vitæ æternæ poſſeſſionem obtineri. Nam ſi, Deo propitio, nihil boni deeſſe poteſt: abundè nobis ſufficit, ad ſalutis certitudinē, vbi ſuę dilectionis ipſe nos certiores facit. Oſtendat faciem ſuam, inquit Propheta, & ſalui erimus. Vnde hanc ſalutis noſtræ ſummam ſtatuunt.

Scri-

Scripturæ, quòd abolitis inimicitiis omnibus in gratiam nos recepit. Quo ſcilicet innuunt, Deo nobis recõciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene ſuccedant. Quare fides dilectione Dei apprehenſa promiſſiones habet vitæ præſentis & futuræ, ſolidámque bonorum omnium ſecuritatem: ſed qualis è verbo percipi poteſt. Neque enim vitę huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes ſibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis eſſe conſtitutum voluit Dominus) ſed hac certitudine contenta eſt, vtcunque nos multa deficiant quæ ad vitæ huius ſubſidium pertinent, Deum tamen nunquam defuturũ. Præcipua autem eius ſecuritas in futurę vitę expectatione reſidet, quæ extra dubium per Dei verbum poſita eſt. Quæcunque tamen in terra miſeriæ & calamitates eos maneant quos ſua dilectione complexus eſt Dus, impedire nequeunt quin eius beneuolentia, plena ſit fœlicitas. Proinde, quũ ſummam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam poſuimus, è qua ſcaturigine vniuerſę bonorum ſpecies nobis profluunt. Atque id paſſim obſeruare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties nõ de æterna modò ſalute, ſed quolibet bono noſtro agitur. Qua ratione Dauid canit, diuinam bonitatẽ, dũ in pio corde ſentitur, vita ipſa eſſe ſuauiorem & optabiliorem. Denique, ſi nobis affluãt omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti ſimus, maledicta erit ac proinde miſera noſtra fœlicitas. Quòd ſi affulgeat paterna Dei facies, ipſæ quoque miſeriæ beatæ erunt, quia vertentur in ſalutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduerſas accumulans, gloriatur tamen, per illas nos ab amore Dei non diſiũgi: & in ſuis precationibus ſemper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis proſperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos conturbant, opponit ſolum Dei fauorem. Si ambulauero in medio vmbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et ſentimus ſemper animos noſtros vacillare, niſi Dei gratia contenti, pacẽ ſuam in ea quærunt, & penitus infixum habent quod dicitur in Pſalmo; Beatus populus cuius Iehouah eſt Deus, & gens quam elegit in hæreditatem ſibi.

Pſal.63.4. *Rom.8.35.* *Pſal.23.4.* *Pſal.33.12.*

29 Fidei fundamentum facimus gratuitã promiſſionẽ, quòd in ipſa propriè fides conſiſtat. Tametſi enim Deum per omnia veracem eſſe ſtatuat, ſiue iubeat, ſiue prohibeat: ſiue promittat, ſiue minetur: iuſſa etiã eius obedienter excipiat, interdicta obſeruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promiſſione incipit, in ipſa conſtat, in ipſam deſinit. Vitam enim in Deo quærit, quæ non in mandatis aut pœnarum edictis, ſed miſericordiæ promiſſione reperitur, eáque nonniſi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera noſtra remittimur, non aliter vitam promittit, quàm ſi perſpiciamus eſſe in nobis ſitam. Ergo, niſi fidem tremere ac vacillare volumus, illam ſalutis promiſſione fulciamus oportet: quæ à Domino, vltro ac liberaliter, potiúſque miſeriæ noſtræ quàm dignitatis reſpectu offeratur. Quare Apoſtolus hoc Euangelio teſtimonium defert, quòd ſit verbum fidei: Legis tum præceptis, tum promiſſionibus adimit: quãdo nihil eſt quòd fidem ſtabilire queat, niſi liberalis illa legatio qua ſibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelij correlatio, dum Euangelij miniſterium ſibi commiſſum docet in fidei obedientiam: illud eſſe virtutem Dei, in ſalutem omni credenti: in illo reuelari Dei iuſtitiam ex fide in fidem. Nec mirum, ſiquidem quũ Euangelium ſit reconciliationis miniſterium, nullum aliud ſatis firmum diuinæ erga nos beneuolentiæ teſtimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidem gratuitæ promiſſioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbum omni ex parte amplectantur & ſuſcipiant fideles: ſed miſericordiæ promiſſionem fidei in propriũ ſcopũ

Fidẽ, licet verbum omni ex parte amplectatur (hoc eſt & mandatis etiã, & interdictis ac minis) fundamẽtũ tamẽ et proprium ſcopum habere in gratuita miſericordiæ promiſſione: atque hac ratione Euangelium dici verbũ fidei.

Rom.10.8. *Rom.1.5.16.17.* *2.Cor.5.18.*

deſtinamus. Quemadmodum iudicem & vltorem ſcelerum Deum debent quidem agnoſcere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis conſiderandus illis deſcribitur qui beneuolus ſit & miſericors, procul ira, multus bonitate, ſuauis vniuerſis, ſuper omnia opera ſua miſericordiam ſuam effundens.

Pſal.86.5. & 103. 8. & 145.8.

Licet fides innitatur gratuitæ miſericordiæ promiſsioni non ſi qui tamen ſidem hac reſtrictione lacerari à nobis, vt impudenter calumniatur Pighius.

Heb.11. 7.

30 Nec verò Pighij aut ſimilium canum latratus moror, dum hanc reſtrictionem exagitant, quaſi fidem lacerando, fruſtum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectum (vt loquuntur) eſſe Dei veritatem: ſiue minetur, ſiue ſpem faciat gratiæ. Quare Apoſtolus fidei hoc adſcribit, quòd Noe mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minæ ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum eſt. ſed nos immeritò grauant calumniatores, acſi negaremus, fidem habere reſpectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus, nunquam ſcilicet ipſam conſiſtere, donec ad gratuitam promiſſionem peruenerit: deinde non aliter nos per ipſam cõciliari Deo, niſi quia nos Chriſto copulat. Vtrunque notatu dignum Fidem quęrimus quæ Dei filios à reprobis diſcernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deũ & iuſtè pręcipere quicquid præcipit & veré minari credat, an propterea fidelis vocabitur? Nihil minus. Firmus ergo fidei ſtatus nõ erit, niſi in Dei miſericordia ſiſtatur. Iam quorſum de fide diſputamus? nõne vt teneamus viam ſalutis? Quo modo autem fides ſaluifica niſi quatenus nos in Chriſti corpus inſerit? Nihil ergo abſurdi ſi in definitione præcipuum eius effectum ita vrgemus & loco differentiæ ſubiicimus generi notam illam, quæ fideles ab incredulis ſeparat. Denique nihil habẽt in hac doctrina maleuoli quod carpant, quin Paulum nobiſcum inuoluant in eandem reprehenſioné, qui Euangelium propriè appellat fidei ſermonem.

Rom.10.8.

Fidem verbo Dei non minus egere, quàm fructum viua radice arboris, & cum verbo coniungendam neceſſe Diuinæ potentiæ conſyderationem, ſine qua illud aures malignè admittet, vel non æſtimabũt iuſto pretio. Potentiã autem effectualem conſyderandã, id eſt, ex operibus Dei, & ex beneficiis eius, vel particularibus, vel vetuſtis, et toti Eccleſiæ collatis.

Pſal.9.11.
Pſal.119.43.
Rom.4.21.
2.Tim.1.12.

31 Hinc verò rurſum colligimus quod antè expoſitum fuit, non minus verbo opus habere fidem, quam fructũ viua radice arboris: quia non alij, teſte Dauide, ſperare in Deo poſſunt, niſi qui nouerunt nomẽ eius. Hæc autẽ cognitio ex cuiuſque imaginatione nõ eſt: ſed quatenus Deus ipſe ſuæ bonitatis teſtis eſt. Quod idem Propheta alibi confirmat, Salus tua ſecundum eloquium tuum. Item, Speraui in verbo tuo, ſaluum me fac, Vbi notanda eſt fidei ad verbum relatio, deinde ſalutis conſequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu niſi ſe fides ſuſtentet, nunquam Deo tribuet ſuum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddam aut vulgare referre de Abraham: quòd crediderit, Deum, qui benedictum ſemen ei promiſerat, potentem eſſe. Item alibi de ſeipſo, Scio cui crediderim, & certus ſum quòd potens ſit depoſitum meum ſeruare in diem illum. Verùm ſi quiſque ſecum expendat quòd identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, ſatis agnoſcet qui eam magnifaciunt, vt digna eſt, non paruos feciſſe progreſſus in fide. Fatebimur omnes Deum poſſe quicquid vult: ſed dum nos metu conſternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palàm eſt nos derogare potentiæ Dei, cui præferimus quæ contra eius promiſſiones minatur Satan. Hæc ratio eſt cur Ieſaias, dum ſalutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immẽſa Dei virtute diſſerat. Videtur ſæpè, vbi ſermonem exorſus eſt de ſpe veniæ & reconciliationis, aliò digredi & vagari per longas & ſuperuacuas ambages commemorans quàm mirabiliter Deus cœli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet: nihil tamen eſt quod non circunſtantiæ præſenti ſeruiat: quia niſi virtus Dei, qua poteſt omnia, oculis noſtris occurrat, verbum aures malignè admittent, vel non æſtimabunt iuſto pretio. Adde quòd effectualis potẽtia hìc notatur: quia pietas, vt alibi

viſum fuit, Dei potentiam ſemper ad vſum & opus accommodat: præſertim opera Dei ſibi proponit quibus ſe Patrem eſſe teſtatus eſt. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua diſcere poterant Iſraelitæ, Deum, qui ſemel author fuerat ſalutis, æternum fore eius cuſtodem. Suo etiam exemplo nos admonet Dauid, quæ priuatim ſingulis beneficia contulit Deus, ad confirmationem fidei eius in poſterum valere: imò vbi deſeruiſſe nos videtur, ſenſus noſtros longiùs extendere conuenit, vt vetuſta eius beneficia nos erigant, ſicuti alio Pſalmo dicitur, Memor fui dierum antiquorum: meditatus ſum in cunctis operibus tuis, &c. Item, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quia ſine verbo euanidum eſt quicquid concipimus de potentia Dei & operibus: non temere aſſerimus nullam eſſe fidem donec gratiæ ſuæ teſtimonio præluceat Deus. Poſſet hîc tamen moueri quæſtio, quid de Sara & Rebecca ſentiendum ſit, quarum vtraque fidei zelo (vt videtur) impulſa, extra verbi fines egreſſa eſt. Sara quum arderet deſiderio promiſſæ ſobolis, ancillam ſuam marito ſuppoſuit. Quin multis modis peccauerit negandum non eſt: ſed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo ſuo abrepta ſe intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamen eſt, deſiderium illud à fide profectum eſſe. Rebecca oraculo certior facta de electione filij ſui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat: maritum ſuum gratiæ Dei teſtem ac miniſtrum decipit: filium ſuum cogit mentiri: varijs fraudibus & impoſturis corrumpit Dei veritatem: denique ludibrio exponens illius promiſſionem, quantum in ſe eſt eam abolet. Neque tamen hoc opus, quanlibet vitioſum & reprehenſione dignum, fide vacuum fuit: quia ſuperare multa offendicula neceſſe fuit vt tantopere appeteret quod ſine ſpe terrenæ vtilitatis ingentibus moleſtiis & periculis refertum erat. Sicuti ſanctum Patriarcham Iſaac non omnino fide priuabimus, eò quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium tranſlato, non deſinit tamen propenſus eſſe in primogenitum ſuum Eſau. Docent certè hæc exempla, errores ſæpe fidei eſſe permixtos: ſic tamen vt primatum ſemper teneat illa, vbi vera eſt. Sicuti enim Rebeccæ particularis error non irritum benedictionis effectum reddidit, ſic neque fidem, quæ generaliter dominata eſt in eius animo, principiúmque & cauſa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit Rebecca quàm lubricus ſit humanę mentis flexus ſimulac vel tantillum ſibi permittit. Etſi autem defectus & imbecillitas fidem obſcurat, non tamen extinguit: interim nos admonet quàm ſollicitè pendere oporteat ex ore Dei: & ſimul confirmat quod docuimus, fidem niſi verbo ſuffultam effluere: ſicuti & Saræ & Iſaac & Rebeccæ euanuiſſent animi in obliquis ſuis deflexionibus, niſi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti eſſent.

Pſal.143.5
Pſal.77.11
Quæſtio.
Gen.16.5
Fideles nõnunquã ita agere, vt eorum fidei errores aliqui ſint permixti, & videãtur verbi fines excedi, ſic tamẽ vt illa primatum ſemper teneat, Saræ et Rebeccæ exemplis oſtenditur: quas in obliquis animi ſui deflexionibus arcano Deus fræno in verbi obedientia retinuit: vt & ipſum Iſaac.
Gen.27

32 Rurſum non ſine cauſa In Chriſto promiſſiones omnes concludimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apoſtolus concludit, & alibi docet, quotquot ſunt Dei promiſſiones, in ipſo eſſe Etiam & Amen. Cuius rei in promptu eſt ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eo beneuolentiam ſuam teſtatur: vt nulla ſit eius promiſſio quæ non ſit dilectionis teſtimonium. Nec refert quòd ingentibus atque aſſiduis diuinæ largitatis beneficiis dum impij cumulantur, eò grauiori iudicio ſeſe induunt. Quum enim ea ſibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoſcant, aut ſiquando agnoſcant, eius tamen bonitatem nequaquam apud ſe reputent: non poſſunt inde magis de eius miſericordia edoceri quàm brutę pecudes, quę pro conditionis ſuę modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen proſpiciunt. Nihilo magis obſtat quòd deſtinatas plerunque ſibi promiſſiones reſpuendo, vltionẽ hac occaſione

Non ſine cauſa in Chriſto cõcludi promiſſiones omnes: quum quęlibet promiſſio ſit diuinę erga nos dilectionis teſtificatio: nemo autem à Deo extra Chriſtũ diligatur.
1.Cor.2.2
2.Cor.1.20

eo promiſcuè dignatur : ſed ſingulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus teſtimonia : quorum fidus interpres Auguſtinus exclamat, Vt Seruator doceret, ipſum quoque Credere doni eſſe non meriti : Nemo, inquit, venit ad me niſi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum eſt quòd duo audiunt: vnus contemnit, alter aſcendit. Qui contemnit, imputet ſibi: qui aſcendit, non arroget ſibi. Alio loco, Quare vni datum eſt non alteri? Non me piget dicere, Hoc eſt profundum crucis. De profundo neſcio quo iudiciorum Dei, quæ perſcrutari non poſſumus, procedit omne quod poſſumus. Quod poſſum, video: vnde poſſum, non video: niſi quia hactenus video, à Deo eſſe. Quare autem illum, & nõ illum? multum eſt ad me: abyſſus eſt: profundum crucis Admiratione exclamare poſſum: non diſputatione monſtrare. Huc redit ſumma, Chriſtum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus ſui virtute, ſimul inſérere in corpus ſuum, vt fiamus bonorum omnium participes.

Aug. de ver. Apo. lib. 2
Ioh. 6. 44

Non ſatis eſſe, mentē illuminari verbi intelligentia, niſi etiam in cor ipſum verbi certitudo trãſfundatur: quorum vtrunq; Spiritus efficitur: qui ppterea & Sigillum & Arrha, & Spirit⁹ promiſſiõis dicitur.

36 Reſtat deinde vt quod mens hauſit, in cor ipſum transfundatur: neque enim ſi in ſummo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum eſt: ſed vbi in imo corde radices egit, vt ad ſuſtinendas repellendáſque omnes tentationum machinas inuictum ſit propugnaculum. Quòd ſi veram mentis intelligentiam, eius illuminationem eſſe verum eſt: in tali cordis confirmatione multò euidentius eius virtus apparet: quo ſcilicet & maior eſt cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum ſecuritate inſtrui quàm mentem cognitione imbui difficilius eſt Proinde Spiritus ſigilli vice fungitur ad eas ipſas promiſſiones in cordibus noſtris obſignandas, quarum certitudinem prius mentibus impreſſit: atque ad confirmandas & conſtituendas arrhæ locum tenet. Poſtquam credidiſtis (inquit Apoſtolus) obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ. Vides vt Spiritu velut ſigillo, corda fideliũ inſculpi doceat? Vt hac ratione appellet promiſſionis Spiritum, quia tatum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & ſignauit nos, & dedit arrham Spiritus in cordibus noſtris Et alibi, quum de fiducia audaciáque ſperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham.

Ephes. 1, 13
2. Cor. 1. 22
Ibid. 5. 5

Licet variis dubitationibus impellatur fides, ſemper tamen ipſam emergere tãdem ex tentationum gurgite, & quietem ſuauiſſimam concipere.

37 Neque verò oblitus ſum quod ante dixi, & cuius memoriam aſſiduè renouat experientia, fidem ſcilicet variis dubitationibus impelli, vt rarò ſedatæ ſint piorum mentes, ſaltem non ſemper fruantur tranquillo ſtatu: ſed, quibuſcunque machinis quatiantur, vel ex ipſo tentationum gurgite emergunt, vel in ſtatione ſua permanent. Securitas quidem hæc ſola fouet ac tuetur fidem, vbi ſtatuimus quod in Pſalmo dicitur, Dominus protectio noſtra, auxiliũ in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiſcet terra, & tranſilient montes in cor maris. Hæc etiam ſuauiſſima quies alibi celebratur, Decubui, & ſomnum cepi, & ſurrexi, quia Dominus ſuſcepit me. Non quòd æquabili tenore ſemper ad lætam hilaritatem compoſitus fuerit Dauid: ſed quatenus Dei gratiam pro modo fidei guſtabat, gloriatur ſe intrepidè deſpicere quicquid mentis pacem inquietare poterat Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari vult, quieſcere iubet. Apud Iſaiam, In ſpe & ſilentio erit fortitudo veſtra. In Pſalmo, Sile Iehouæ & expecta illum. Quibus reſpondet illud Apoſtoli ad Hebræos, Patientia opus eſt, &c.

Pſal 46. 3
Pſal. 3. 6
Iſa. 30. 15
Pſal. 37. 7
Heb. 10. 36

Impugnatur perniciosum Scholaſticorũ dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter ſtatuere non

38 Hinc iudicare licet quàm pernicioſum ſit ſcholaſticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos non aliter ſtatuere poſſe quàm ex cõiectura morali, prout ſe vnuſquiſque non indignum ea reputat. Equidem ſi ab operibus æſtimandum ſit qualiter affectus ſit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura poſſe nos aſſequi fateor: ſed quum ſimplici

& gra-

& gratuitæ promiſſioni reſpondere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obſecro) fiducia armabimur, ſi hac conditione ratiocinemur, Deum eſſe nobis propitium, modò ita vitę noſtræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractandis ſuum locum deſtinauimus, longius non proſequemur in præſens: quum pręſertim abunde liqueat, fidei nihil eſſe magis aduerſum quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi affine.

poſſe, quàm ex coniectura morali.

Ac peſſimè huc detorquent Eccleſiaſtæ teſtimonium, quod identidem in ore habent, *Nemo ſcit vtrũ odio dignus ſit, an amore. Nam, vt prætercam hunc locum in vulgari interpretatione mendoſè redditum, latere tamen vel pueros ipſos non poteſt quid eiuſmodi verbis ſibi velit Solomo: nempe, ſiquis à præſenti rerum ſtatu cenſere velit quos odio proſequatur Deus, quos amore complectatur, eum fruſtra laborare ac nullo operępretio torqueri: quum omnia pariter eueniãt iuſto & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde ſequitur, Deum non teſtari perpetuò amorem ſuum quibus omnia ſuccedere proſperè facit: neque odium ſuum in eos ſemper prodere quos affligit. Idq; facit ad vanitatem humani ingenij arguẽdam: quum in rebus ſcitu maximè neceſſariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulò antè ſcripſerat, non poſſe diſcerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videtur interire. Siquis inde inferre velit, ſola cõiectura niti quam de animorum immortalitate ſententiã tenemus, annon inſanus meritò habeatur? An igitur ſani ſunt iſti qui nullam eſſe gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerũ pręſentium aſpectu comprehendi poſſit?

Eccleſ.9.1
**Vide Bernardum Serm.2.in die Aſcenſionis, & Serm.2. in octaua Paſchæ.*
Ibid.3.19

39 Atqui temerariæ præſumptionis eſſe cauſantur, indubitatam voluntatis diuinæ notitiam ſibi arrogare. Id quidem illis concederem, ſi tantum nobis ſumeremus vt ingenij noſtri tenuitati ſubiicere vellemus incomprehenſibile Dei conſilium. Sed vbi ſimpliciter cum Paulo dicimus, nos accepiſſe non ſpiritum huius mundi, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, quo docente ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis: quid contrà oggannire poſſunt, quin Spiritum Dei contumelioſè inceſſant? Quòd ſi ab ipſo profectam reuelationem vel mendacij, vel incertitudinis, vel ambiguitatis inſimulare, horrendum eſt ſacrilegium: in aſſerenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temeritate exclamant, quòd de Chriſti Spiritu ſic audemus gloriari. Quis credat tantum eſſe iſtorum ſtuporem qui orbis magiſtri haberi volunt, vt in primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non eſſet, niſi teſtarentur quæ extant eorum ſcripta. Paulus eos demũ filios Dei pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio ſpiritu, diuino autem vacuos eſſe volunt qui ſint filij Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui ſolus teſtimonium reddere poteſt ſpiritui noſtro quòd filij Dei ſumus: hi tametſi à Dei inuocatione non arcent, Spiritum tamen abſtrahunt, cuius ductu ritè inuocandus erat. Ille Chriſti ſeruos eſſe negat qui non agantur Spiritu Chriſti: hi Chriſtianiſmum confingunt Spiritu Chriſti non indigentem. Ille nullã beatæ reſurrectionis ſpem facit, niſi Spiritum in nobis reſidentem ſentiamus: hi ſpem tali ſenſu vacuã confingunt. Sed reſpõdebunt forſan, non ſe inficiari quin illo pręditos eſſe oporteat, cęterũ modeſtiæ & humilitatis eſſe, non agnoſcere. Quid ergo ſibi vult quum iubet Corinthios tentare an ſint in fide, ſemet probare an Chriſtum habeant, quem niſi quis in ſe habitantem agnoſcat, reprobus eſt? Ex Spiritu autẽ quem dedit nobis, inquit Iohannes, ſcimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Chriſti promiſſiones in dubium reuocamus, dum ſerui Dei ſine ipſius Spiritu haberi volumus, quem ſuper ſuos omnes effuſurum ſe de-

Miſerrimæ cæcitatis arguuntur Scholaſtici, quòd temeritatis eſſe dicant, nos concipere indubitatam diuinæ beneuolentiæ notitiam.
1.Cor.2.12
Rom.8.14
Ibid.16
Rom.8.11
2.Cor.13.5
1.Ioh.3.24

eo promiſcuè dignatur: ſed ſingulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus teſtimonia: quorum fidus interpres Auguſtinus exclamat, Vt Seruator doceret, ipſum quoque Credere doni eſſe non meriti: Nemo, inquit, venit ad me niſi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum eſt quòd duo audiunt: vnus contemnit, alter aſcendit. Qui contemnit, imputet ſibi: qui aſcendit, non arroget ſibi. Alio loco, Quare vni datum eſt non alteri? Non me piget dicere, Hoc eſt profundum crucis. De profundo neſcio quo iudiciorum Dei, quæ perſcrutari non poſſumus, procedit omne quod poſſumus. Quod poſſum, video: vnde poſſum, non video: niſi quia hactenus video, à Deo eſſe. Quare autem illum, & nõ illum? multum eſt ad me: abyſſus eſt: profundum crucis. Admiratione exclamare poſſum: non diſputatione monſtrare. Huc redit ſumma, Chriſtum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus ſui virtute, ſimul inſerere in corpus ſuum, vt fiamus bonorum omnium participes.

Aug. de ver. Apo. lib. 2
Ioh. 6. 44

Non ſatis eſſe, mentẽ illuminari verbi intelligentia, niſi etiam in cor ipſum verbi certitudo trãſfundatur: quorum vtrunque Spiritus efficitur: qui propterea & Sigillum & Arrha, & Spiritus promiſſionis dicitur.

36 Reſtat deinde vt quod mens hauſit, in cor ipſum transfundatur: neque enim ſi in ſummo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum eſt: ſed vbi in imo corde radices egit, vt ad ſuſtinendas repellendáſque omnes tentationum machinas inuictum ſit propugnaculum. Quòd ſi veram mentis intelligentiam, eius illuminationem eſſe verum eſt: in tali cordis confirmatione multò euidentius eius virtus apparet: quo ſcilicet & maior eſt cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum ſecuritate inſtrui quàm mentem cognitione imbui difficilius eſt. Proinde Spiritus ſigilli vice fungitur ad eas ipſas promiſſiones in cordibus noſtris obſignandas, quarum certitudinem prius mentibus impreſſit: atque ad confirmandas & conſtituendas arrhæ locum tenet. Poſtquam credidiſtis (inquit Apoſtolus) obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ. Vides vt Spiritu velut ſigillo, corda fidelium inſculpi doceat? Vt hac ratione appellet promiſſionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & ſignauit nos, & dedit artham Spiritus in cordibus noſtris. Et alibi, quum de fiducia audaciáque ſperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus artham.

Epheſ. 1, 13
2. Cor. 1. 22
Ibid. 5. 5

Licet variis dubitationibus impellatur fides, ſemper tamen ipſam emergere tandem ex tentationum gurgite, & quietem ſuauiſſimam concipere.

37 Neque verò oblitus ſum quod ante dixi, & cuius memoriam aſſiduè renouat experientia, fidem ſcilicet variis dubitationibus impelli, vt rarò ſedatæ ſint piorum mentes, ſaltem non ſemper fruantur tranquillo ſtatu: ſed, quibuſcunque machinis quatiantur, vel ex ipſo tentationum gurgite emergunt, vel in ſtatione ſua permanent. Securitas quidem hæc ſola fouet ac tuetur fidem, vbi ſtatuimus quod in Pſalmo dicitur, Dominus protectio noſtra, auxiliũ in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiſcet terra, & tranſilient montes in cor maris. Hæc etiam ſuauiſſima quies alibi celebratur, Decubui, & ſomnum cepi, & ſurrexi, quia Dominus ſuſcepit me. Non quòd æquabili tenore ſemper ad lætam hilaritatem compoſitus fuerit Dauid: ſed quatenus Dei gratiam pro modo fidei guſtabat, gloriatur ſe intrepidè deſpicere quicquid mentis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari vult, quieſcere iubet. Apud Iſaiam, In ſpe & ſilentio erit fortitudo veſtra. In Pſalmo, Sile Iehouæ & expecta illum. Quibus reſpondet illud Apoſtoli ad Hebræos, Patientia opus eſt, &c.

Pſal. 46. 3
Pſal. 3. 6
Iſa. 30. 15
Pſal. 37. 7
Heb. 10. 36

Impugnatur pernicioſum Scholaſticorũ dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter ſtatuere non

38 Hinc iudicare licet quàm pernicioſum ſit ſcholaſticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos non aliter ſtatuere poſſe quàm ex cõiectura morali, prout ſe vnuſquiſque non indignum ea reputat. Equidem ſi ab operibus æſtimandum ſit qualiter affectus ſit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura poſſe nos aſſequi fateor: ſed quum ſimplici

poſſe, quàm ex coniectura morali.

& gratuitæ promiſſioni reſpondere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obſecro) fiducia armabimur, ſi hac conditione ratiocinemur, Deum eſſe nobis propitium, modò ita vitę noſtræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractandis ſuum locum deſtinauimus, longius non proſequemur in præſens: quum pręſertim abunde liqueat, fidei nihil eſſe magis aduerſum quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac peſſimè huc detorquent Eccleſiaſtæ teſtimonium, quod identidem in ore habent, *Nemo ſcit vtrū odio dignus ſit, an amore. Nam, vt præteream hunc locum in vulgari interpretatione mendoſè redditum, latere tamen vel pueros ipſos non poteſt quid eiuſmodi verbis ſibi velit Solomo: nempe, ſiquis à præſenti rerum ſtatu cenſere velit quos odio proſequatur Deus, quos amore complectatur, eum fruſtra laborare ac nullo operępretio torqueri: quum omnia pariter eueniāt iuſto & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde ſequitur, Deum non teſtari perpetuò amorem ſuum quibus omnia ſuccedere proſperè facit: neque odium ſuum in eos ſemper prodere quos affligit. Idq; facit ad vanitatem humani ingenij arguendam: quum in rebus ſcitu maximè neceſſariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulò antè ſcripſerat, non poſſe diſcerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videtur interire. Si quis inde inferre velit, ſola cōiectura niti quam de animorum immortalitate ſententiā tenemus, annon inſanus meritò habeatur? An igitur ſani ſunt iſti qui nullam eſſe gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerū pręſentium aſpectu comprehendi poſſit?

Eccleſ.9.1

**Vide Bernardum Serm.2. in die Aſcenſionis, & Serm. 2. in octaua Paſchæ.*

Ibid.3.9

39 Atqui temerariæ præſumptionis eſſe cauſantur, indubitatam voluntatis diuinæ notitiam ſibi arrogare. Id quidem illis concederem, ſi tantum nobis ſumeremus vt ingenij noſtri tenuitati ſubiicere vellemus incomprehenſibile Dei conſilium. Sed vbi ſimpliciter cum Paulo dicimus, nos accepiſſe non ſpiritum huius mundi, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, quo docente ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis: quid contrà obgannire poſſunt, quin Spiritum Dei contumelioſè inceſſant? Quòd ſi ab ipſo profectam reuelationem vel mendacij, vel incertitudinis, vel ambiguitatis inſimulare, horrendum eſt ſacrilegium: in aſſerenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temeritate exclamant, quòd de Chriſti Spiritu ſic audemus gloriari. Quis credat tantum eſſe iſtorum ſtuporem qui orbis magiſtri haberi volunt, vt in primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non eſſet, niſi teſtarentur quæ extant eorum ſcripta. Paulus eos demū filios Dei pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio ſpiritu, diuino autem vacuos eſſe volunt qui ſint filij Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui ſolus teſtimonium reddere poteſt ſpiritui noſtro quòd filij Dei ſumus: hi tametſi à Dei inuocatione non arcent, Spiritum tamen abſtrahunt, cuius ductu rite inuocandus erat. Ille Chriſti ſeruos eſſe negat qui non agantur Spiritu Chriſti: hi Chriſtianiſmum confingunt Spiritu Chriſti non indigentem. Ille nullā beatæ reſurrectionis ſpem facit, niſi Spiritum in nobis reſidentem ſentiamus: hi ſpem tali ſenſu vacuā confingunt. Sed reſpōdebunt forſan, non ſe inficiari quin illo pręditos eſſe oporteat, cęterū modeſtiæ & humilitatis eſſe, non agnoſcere. Quid ergo ſibi vult quum iubet Corinthios tentare an ſint in fide, ſemet probare an Chriſtum habeant, quem niſi quis in ſe habitantem agnoſcat, reprobus eſt? Ex Spiritu autē quem dedit nobis, inquit Iohannes, ſcimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Chriſti promiſſiones in dubium reuocamus, dum ſerui Dei ſine ipſius Spiritu haberi volumus, quem ſuper ſuos omnes effuſurum ſe de-

Miſerrimæ cæcitatis arguuntur Scholaſtici, qđ temeritatis eſſe dicant, nos concipere indubitatam diuinæ beneuolentiæ notitiam.

1.Cor.2.12

Rom.8.14

Ibid.16

Rom.8.11

2.Cor.13.5

1.Ioh.3.24

Iſa.34.3

nuntiauit? Quid, quòd Spiritui ſancto iniurij ſumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipſo ſeparamus? Hæc quum prima ſint pietatis tyrocinia, miſerrimæ eſt cæcitatis arrogantiæ notari Chriſtianos qui Spiritus ſancti præſentia gloriari audent: ſine qua gloriatione Chriſtianiſmus ipſe non conſtat. Sed enim exemplo ſuo declarant quàm verè dixerit Chriſtus Spiritum ſuum mundo incognitum eſſe: ab ipſis modò agnoſci apud quos manet.

Iohan 14.17

Refutatur Scholaſticorū friuola tergiuerſatio, Etiamſi ſecundum præſentem iuſtitiæ ſtatū de gratia Dei iudicium nobis ſumere liceat, manere tamen in ſuſpenſo, finalis perſeuerātiæ notitiam.

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipſam adoriuntur: nempe, etiamſi ſecundùm præſenté iuſtitiæ ſtatum, de gratia Dei iudicium ſumere liceat, manere tamen in ſuſpenſo finalis perſeuerantiæ notitiam. Egregia verò ſalutis fiducia nobis relinquitur, ſi ad præſens momentum nos eſſe in gratia, coniectura morali æſtimamus, quid in craſtinum ſit futurum neſcimus. Longè aliter Apoſtolus: Certò, inquit, perſuaſus ſum, quòd neque Angeli, nec poteſtates, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præſentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Chriſto complectitur. Euadere conātur friuola ſolutione, id habuiſſe Apoſtolum ex ſpeciali reuelatione garrientes: ſed preſſius conſtringuntur quàm vt effugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuerſis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, non quæ ſpecialiter ipſe experiatur. Atqui idem nos alibi noſtræ imbecillitatis & inconſtantiæ mentione deterret. Qui bene ſtat, inquit, videat ne cadat. Verum eſt: at non terrore quo cōſternemur, ſed quo diſcamus nos ſub potēti manu Dei humiliare, quemadmodum Petrus explicat. Deinde quàm præpoſterum eſt, ad punctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proprium eſt, ſuperatis huius vitæ ſpatiis, ad futuram immortalitatem protendi? Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant, quòd Spiritu eius illuminati, cœleſtis vitæ cōtemplatione per fidem fruuntur: adeò procul abeſt ab arrogantia talis gloriatio, vt ſi quem confiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè ſupprimēdo, quàm modeſtiam aut ſubmiſſionem teſtetur.

Rom.8.38 — *1 Cor.10.12* — *1.Pet.5.6*

Oſtēditur definitio fidei tradita ſec.7. bene cōuenire cum ea quæ habetur apud Apoſtolum ad Hebræos.

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perſpicuè fidei natura declarari poſſe videbatur quàm à promiſſionis ſubſtātia, qua velut proprio fundamento ſic nititur, vt ea ſublata protinus corruat, vel potius euaneſcat: ideo noſtram definitionem inde ſumpſimus, quæ tamen ab illa Apoſtoli vel definitione vel deſcriptione potius, quam ſuæ diſputationi accommodat, minimè aliena eſt: vbi docet eſſe rerum ſperandarum ſubſiſtentiam, indicem non apparentium. Nam per ὑπόστασιν (quo vocabulo vtitur) quaſi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Acſi diceret fidem ipſam certam quandam eſſe ac ſecuram poſſeſſionem eorum quæ nobis à Deo promiſſa ſunt: niſi quis ὑπόστασιν pro fiducia accipere malit: quod non diſplicet: quanquam illud quod receptius eſt amplector. Rurſum vt ſignificaret ad ſupremum vſque diem quo libri aperientur, ſublimiora eſſe, quàm quæ ſenſu noſtro percipi, aut oculis ſpectari, manúve contrectari poſſint: eáque non aliter interim poſſideri à nobis, quàm ſi captum omnem ingenij noſtri excedamus, ac ſupra omnia quæ in mundo ſunt aciem noſtram intendamus, nos denique ipſos ſuperemus: addidit ſecuritatem hanc poſſidendi, eſſe rerum quæ in ſpe iacent, ideóque non videntur. Siquidem euidentia (vt Paulus ſcribit) ſpes non eſt: nec ea quæ videmus, ſperamus: dum verò indicem, aut probationem, aut (vt ſæpe reddidit Auguſtinus) conuictionem appellat rerum non præſentium (nam Græcè eſt ἔλεγχος) perinde loquitur acſi diceret euidentiam non apparentium rerum, viſionem earum quæ non videntur, perſpicuitatem obſcurarum, præſentiam abſentium, demonſtratio-

Hebr.11.1 — *Dan.7.10* — *Rom.8.24* — *Homil. in Ioh.79. 95*

ſtrationem occultarum. Myſteria Dei enim,cuiuſmodi ſunt quæ ad ſalutem noſtram pertinent,in ſe,ſuáque(vt dicitur) natura cerni non poſſunt:verùm ipſa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas ſic perſuaſa eſſe nobis debet, vt pro facto impletóque habendum ſit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis guſtum percipiendum quomodo ſe attollat animus, quin ſimul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognoſci illa ſuauitatis affluentia non poteſt,quam Deus timentibus ſe recondidit,vt non ſimul vehementer afficiat.Quem autem ſemel affecit,penitus ad ſe rapit & effert. Proinde mirum non eſt ſi peruerſum cor & obliquum nunquam ſubit hic affectus, quo in cœlũ ipſum traducti, ad reconditiſſimos Dei theſauros admittimur, & ad ſacratiſſima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingreſſu non decet. Quod enim tradunt Scholaſtici,charitatem fide ac ſpe priorem eſſe,merum eſt deliramentum:quandoquidem ſola eſt fides quæ in nobis charitatem primùm generat. Quanto rectius Bernardus:Teſtimonium, inquit,conſcientiæ,quod piorum gloriam vocat Paulus,in tribus conſiſtere credo. Neceſſe enim primò omnium eſt,credere quòd remiſſionem peccatorum habere non poſſis niſi per indulgentiam Dei: deinde quòd nihil prorſus habere queas operis boni niſi & hoc dederit ipſe:poſtremò quòd vitam æternam nullis potes operibus promereri niſi gratis detur & illa. Paulò poſt ſubiicit,hæc non ſufficere,ſed eſſe quoddam fidei initium:quia credendo peccata non poſſe remitti niſi à Deo, ſimul tenere oporteat remiſſa nobis eſſe donec etiam Spiritus ſancti teſtimonio perſuaſi ſimus ſalutẽ nobis eſſe repoſitam:quia Deus peccata condonat,merita ipſe donat,& præmia idem redonat,non poſſe gradum in illo principio figere. Verùm hæc & alia ſuis locis tractanda erunt: nunc tantùm quid fides ipſa ſit,habere ſufficiat.

De pecc. merit. & remiſ. lib. 2. cap. 31.

Teſtimonio Bernardi refutatur Scholaſticorum deliramentum, Charitatem, Fide, ac ſpe priorem eſſe.

Lib. 3. Sent. Diſtin. 25. & ſæpius Serm. 1. in Annũtiatione.

2. Cor. 1. 12

42 Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin ſpem æternæ ſalutis comitem ſecum habeat indiuiduam,vel potius ex ſe gignat & exerat:qua ſublata,quanlibet diſertè atque ornatè de fide diſſeramus, nullam habere conuincimur. Nam ſi fides(vt auditum eſt)certa eſt de veritate Dei perſuaſio,quod nec mentiri nobis,nec fallere,nec irrita eſſe queat:qui hanc certitudinem conceperunt,ſimul profectò expectant fore vt promiſſiones ſuas Deus præſtet,quæ eorum perſuaſione nõ niſi veræ eſſe poſſunt:vt in ſumma,nihil aliud ſit ſpes quàm eorum expectatio quæ verè à Deo promiſſa fides credidit. Ita fides Deum veracem credit:ſpes expectat,vt in temporis occaſione veritatem ſuam exhibeat: fides credit nobis eſſe Patrem: ſpes expectat vt ſe talem erga nos ſemper gerat:fides datam nobis vitam æternam credit: ſpes expectat vt aliquando reueletur:fides fundamentum eſt,cui ſpes incumbit:ſpes fidem alit ac ſuſtinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam poteſt niſi qui prius eius promiſſis crediderit: ita rurſus fidei noſtræ imbecillitatem,ne velut feſſa concidat, ſuſtineri ac foueri patienter ſperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus rite ſalutem noſtram in ſpe collocat. Nam ea dum in ſilentio Dominum expectat,fidem continet,ne nimis feſtinando præcipitet: confirmat,ne vacillet in Dei promiſſionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat:recreat,ne fatigetur:extendit ad vltimam illam metam,ne in medio curſu aut etiam in carceribus deficiat. Denique aſſiduè renouando & inſtaurando,facit vt ſeipſa ſubinde ad perſeuerantiam vegetior emergat. Atque omnino quot nominibus neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendã,melius patebit ſi cogitemus quot tentationum formis impetantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi ſunt. Primùm Dominus,promiſſiones ſuas differendo,diutius ſæpe quàm pro votis noſtris,ſuſpenſos animi nos tenet: hîc officium eſt ſpei,

Ex fide ſemper gigni ſpem, & hanc illius eſſe comitem indiuiduã, adeo vt qui ſpe caret, fidem etiam nullam habere conuincatur: itẽ, fidem ali ſpe, & cõfirmari: & quàm neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam, quæ tot tentationum formis impetitur.

Rom. 8. 24

Habac.2.3 præſtare quod iubet Propheta: vt ſi moram illæ fecerint, expectemus tamen. Interdum non modò languere nos ſinit, ſed apertam indignationẽ præ ſe fert: hîc ſpem multo magis ſuccurrere neceſſe eſt, quò, ſecundum
Iſa.8.17 alterius Prophetæ dictum, poſſimus expectare Dominum, qui abſconderit faciem ſuam à Iacob. Inſurgunt etiam illuſores (quemadmodum ait
2.Pet.3.4 Petrus) qui rogant, Vbi eſt promiſſio aduentus eius, quando, ex quo patres dormierunt, omnia ſic perſeuerant ab initio creationis? Imò eadem
Pſal.90.4 hæc nobis inſuſurrant caro & mundus. Hîc fidem ſpei tolerantia ſuffultam,
2.Pet.3.8 in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, inſtar diei vnius reputet.

1.Pet.1.5 43 Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem cuſtodiri vſque ad ſalutis reuelationem: quod ſpei magis quadrabat fidei tribuit: neque immeritò: quando iam docuimus, nihil aliud ſpem eſſe quàm fidei alimentum & robur. Interdum ſimul iunguntur, ſicuti eadem epiſtola, quò fides veſtra & ſpes eſſet in Deo. Paulus verò ad Philippenſes ex ſpe deducit expectationem: quia ſperando patienter, vota noſtra ſuſpendimus, donec patefacta fuerit Dei opportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos,

Propter ſummã affinitatem & coniunctionem ſpei cum fide, Scripturã nonnunquam hæc vocabula cõfundere, aliquando ſimul iungere.

Ibid.1.21 quod iam citaui. Paulus alibi, quanuis impropriè loquatur, hoc ipſum
Philip.1.20 tamen intelligit, his verbis, Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus:
Galat.5.5 nempe quia Euangelij teſtimonium de gratuito amore amplexi, expectamus dum palàm oſtendat Deus quod nunc ſub ſpe eſt abſconditum. Neque iam obſcurum eſt quàm inſulſè Petrus Lombardus duplex ſpei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius ſcopus quàm fidei eſſe poteſt: fidei autem iam clariſſimè expoſuimus vnicum eſſe ſcopum, Dei miſericordiam: in quam vtroque (vt ita loquar) oculo reſpicere debeat. Sed operæpretium eſt auſcultare quàm viuidam afferat rationem. Si quippiam (inquit) ſine meritis ſperare audeas, non ſpes illa, ſed præſumptio dicenda erit. Quis non meritò, amice lector, tales beſtias execretur quæ temerè & præſumptuoſè fieri pronuntiant ſi quis Deum veracem eſſe confidat? Nam quum Dominus nihil non à ſua bonitate expectari velit, præſumptionem eſſe dicunt in ea recumbere & acquieſcere. O magiſtrum talibus dignum diſcipulis quales in inſauis rabularum ſcholis nactus eſt! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores ſpem ſalutis concipere, libenter tantum præſumamus de veritate eius, vt ſola eius miſericordia freti abiecta operum fiducia, be-
Matt.9.29 ne ſperare audeamus. Non fallet ipſe, qui dixit, Secundùm fidem veſtram fiat vobis.

Refutatur Petri Lõbardi error, qui duplex fidei fundamentum ponit, nẽpe Gratiã Dei, & Operum meritum.

Fide nos regenerari: vbi de pœnitentia. CAP. III.

Pœnitentiã ex Fide naſci, non autẽ eam præcedere: refutantur eorum rationes qui contrà ſentiunt: hîc & ſect.2.

ESTI iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Chriſtum poſſideat, & per ipſam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obſcurum eſſet niſi effectuum quos ſentimus accederet explicatio. Non abs re ſumma Euangelij ſtatuitur in pœnitentia & remiſſione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omiſſis, ieiuna & mutila erit ac ferè prorſus inutilis quælibet de fide diſputatio. Iam quum vtrunque nobis conferat Chriſtus, & vtrunque fide conſequamur, vitæ ſcilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi ſeries poſtulat vt de vtroque hoc loco diſſerere incipiam. Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit tranſitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo ſola fide & mera venia iuſtificetur homo, neque tamen à gratuita iuſtitiæ imputatione ſeparetur realis (vt ita loquar) vitæ ſanctitas.

*Pœnitentiam verò non modò fidem continuò ſubſequi,ſed ex ea naſci, extra controuerſiam eſſe debet. Quum enim venia & remiſſio per Euangelij prædicationem ideo offeratur,vt à tyrannide Satanæ,peccati iugo, & miſera ſeruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei tranſeat: certè Euangelij gratiam nemo amplecti poteſt quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam ſe recipiat, totúmque ſuum ſtudium applicet ad pœnitentiæ meditationem.Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quàm ab ipſa manare vel proferri,tanquam fructus ab arbore, nunquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id ſentiendum mouentur. *Vide Caluinum Iohan.1.13

2 Chriſtus (inquiunt) & Iohannes in ſuis concionibus populum ad reſipiſcentiam primùm hortantur: deinde regnum cœlorum appropinquaſſe ſubijciunt. Tale prædicandi mādatum accipiunt Apoſtoli:talem ordinem ſequutus eſt Paulus,quemadmodū Lucas refert. Atqui dum in ſyllabarū contextu ſuperſtitioſè hærent,non animaduertunt quo ſenſu inter ſe verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionantur Chriſtus Dominus & Iohannes,Pœnitentiam agite,appropinquauit enim regnum cœlorum:annon reſipiſcendi cauſam ab ipſa gratia & ſalutis promiſſione ducunt?Perinde ergo valent eorum verba acſi dicerēt, Quoniam appropinquauit regnum cœlorum,ideo reſipiſcite. Nā Matthæus, vbi ſic prędicaſſe Iohannem narrauit, impletum in ipſo fuiſſe Iſaiæ vaticinium docet de voce in deſerto clamante,Parate viā Domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri.Verùm apud Prophetam illa vox iubetur à conſolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen,quum reſipiſcentiæ originem ad fidem referimus,ſpatium aliquod temporis ſomniamus quo ipſam parturiat:ſed oſtendere volumus,non poſſe hominem pœnitentię ſeriò ſtudere niſi ſe Dei eſſe nouerit. Dei autem ſe eſſe nemo verè perſuaſus eſt,niſi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidiùs in ipſo progreſſu ediſſerentur.Fefellit eos fortè quòd* multi cōſcientiæ pauoribus antè domantur, vel formantur ad obſequium,quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ,imò eam guſtauerint. Atque hic eſt initialis timor,quem inter virtutes quidam recenſent,quia veræ & iuſtæ obedientiæ propinquum eſſe cernunt.Sed non hîc agitur quàm variè nos Chriſtus ad ſe trahat,vel præparet ad pietatis ſtudium:tantùm dico,nullam rectitudinem poſſe inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem accepit vt eum membris ſuis communicaret. Deinde,ſecūdùm illud Pſalmi, Apud te eſt propitiatio vt timearis: nemo vnquam Deum reuerebitur, niſi qui ſibi propitium confidet:nemo ſe ad Legis obſeruationem libenter accinget niſi qui perſuaſus erit ei placere ſua obſequia:quę in ignoſcendo & tolerandis vitiis indulgentia,ſignum eſt paterni fauoris. Quod etiam demōſtrat illa Oſeæ exhortatio,Venite,reuertamur ad Iehouam: quia ipſe rapuit,& ſanabit nos:percuſſit,& curabit nos: quia ſpes veniæ tanquam ſtimulus additur, ne in ſuis peccatis torpeant. Omni autem rationis ſpecie caret eorum deliramentum , qui vt à pœnitentia exordiantur , certos dies ſuis neophytis præſcribunt per quos ſe in pœnitentiam exerceant:quibus demum tranſactis,in Euangelicæ gratię communionem ipſos admittunt.De plurimis Anabaptiſtarum loquor:iis præſertim qui ſpirituales haberi mirè gaudent,totúmque ſodalibus Ieſuitis,& ſimilibus quiſquiliis.Tales ſcilicet fructus profert ſpiritus ille vertiginis, vt pœnitentiam , quæ in totam vitam proroganda eſt homini Chriſtiano,paucis dieculis terminet.

Matt.3.2 · *Matt.4.17* · *Act.20.21* · *Matt.3.2* · *Iſa.40.3* · *Fidē non dici priorem pœnitētia,quòd eam præcedat temporis interuallo.* · *Vide Calu.Act. 20.21* · *Pſal.130.4* · *Oſeæ 6.1* · *De errore Anabaptiſtarū quorundā, Ieſuitarum,& ſimilium, qui certos dies ſuis neophytis præſcribunt ad pœnitentiam.*

3 Cæterùm de pœnitentia docti quidam viri,longè etiam ante hæc tempora,quum iuxta Scripturę regulam ſimpliciter & ſyncerè loqui vellent,dixerunt conſtare duabus partibus,mortificatione & viuificatione. *Doctos quoſdā et iā ante hæc tempora duabus pœnitentiæ*

partes conſtituiſſe, mortificationem (quam vulgò contritionem vocant) & viuificationem, quam ipſi perperã interpretantur cõſolationem ex ſenſu miſericordiæ Dei: quum potiùs rectè viuendi ſtudium ſignificet.

Mortificationem interpretantur animæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & ſenſu iudicij Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus eſt, tum verè peccatum odiſſe & execrari incipit: tum ſibiipſi ex animo diſplicet, miſerum ſe & perditum fatetur, & alium ſe eſſe optat. Adhæc vbi ſenſu aliquo iudicij Dei tactus eſt (alterum enim ex altero protinus ſequitur) tum verò perculſus ac conſternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animũ deſpondet, deſperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificationem interpretantur conſolationem quæ ex fide naſcitur: vbi ſcilicet homo, peccati conſcientia proſtratus, ac Dei timore perculſus, poſtea in Dei bonitatem, in miſericordiam, gratiam, ſalutem, quæ eſt per Chriſtũ, reſpiciens, ſeſe erigit, reſpirat, animum colligit, & velut è morte in vitam redit Ac voces quidem iſtæ, ſi modò recta conſtet interpretatio, vim pœnitentiæ ſatis commodè exprimunt: ſed quòd viuificationem accipiunt pro lætitia quam recipit animus ex perturbatione & metu ſedatus, non aſſentior: quum potius ſanctè piéque viuendi ſtudium ſignificet, quod oritur ex renaſcentia: quaſi diceretur hominem ſibi mori vt Deo viuere incipiat.

Alios, duas ponere pœnitentiæ formas, alterã Legalẽ alteram Euangelicam: & proponuntur vtriuſq; exẽpla ex Scriptura.

4 Alij, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas poſuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqua diſtinguerent, alterã legalem dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione conſtrictus hæret, nec ſe explicare poteſt. Euangelicam alteram, qua peccator grauiter quidem apud ſe afflictus, altius tamen emergit, & Chriſtum, vulneris ſui medicinam, terroris conſolationem, miſeriæ portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla eſſe volunt, Cain, Saul, Iudam: quorum pœnitentiam dum Scriptura nobis commemorat, intelligit, peccati ſui grauitate agnita, iram Dei timuiſſe: ſed Deum duntaxat vltorem & iudicem cogitantes, in eo ſenſu defeciſſe. Ergo eorum pœnitentia non aliud fuit quàm quoddam inferorum atrium, quò iam in hac vita ingreſſi, cœperunt a facie iræ maieſtatis Dei pœnas dare. Euangelicam pœnitentiam videmus in omnibus qui peccati aculeo apud ſe exulcerati, fiducia autem miſericordię Dei erecti & recreati, ad Dominum conuerſi ſunt. Perterritus eſt Ezechias accepto mortis nuntio: ſed flens orauit, & in Dei bonitatem intuitus, fiduciam recepit. Conturbati ſunt Niniuitæ horribili denuntiatione excidij: ſed induti ſacco & cinere orarunt, ſperantes ꝙ conuerti poſſet Dominus, & auerti à furore iræ ſuæ. Confeſſus eſt Dauid ſe nimium peccaſſe in recenſendo populo: ſed adiecit, Aufer Domine iniquitatem ſerui tui. Agnouit adulterij crimen, obiurgante Nathan, & ſe coram Domino proſtrauit: ſed veniam ſimul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad prædicationem Petri compuncti ſunt corde: ſed Dei bonitate confiſi, addiderunt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipſius, qui fleuit quidem amarè, ſed ſperare non deſiit.

Gen.4.13 — 1.Sam.15.30 — Matt.27.4 — 2.Reg.20.2 — Iſa.38.1 — Ionæ 3.5 — 2.Sam.24.10 — 2.Sam.12.13, & 16 — Act. 2.37 — Matt.26.75 — Luc.22.62

Act.20.21

Vera definitio pœnitentiæ ex Scripturæ: & pœnitentia, licet à fide ſeparari non poſſit, debere tamen diſtingui.

5 Hæc quanquam omnia vera ſunt, nomen tamen ipſum Pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis aſſequi poſſum) aliter accipiendum eſt. Nam quòd fidem ſub pœnitentia complectuntur, pugnat cum eo quod Paulus in Actis dicit, ſe Iudæis ac Gentibus teſtificatum in Deum pœnitentiam, & fidem in Ieſum Chriſtum. Vbi tanquam duo diuerſa, pœnitentiam & fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem conſiſtere poteſt? Minimè. Verùm etſi ſeparari non poſſunt, diſtingui tamen debẽt. Quemadmodum ſine ſpe fides non eſt, & tamen fides ac ſpes varia ſunt: ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter ſe vinculo cohærent, magis tamen coniungi volunt quàm confundi. Equidem nec me latet, ſub Pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuerſionem comprehendi,

cuius

cuius pars non poſtrema fides eſt: ſed quo ſenſu, facillimè apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hebræis à côuerſione vel reditu, Græcis à mentis conſiliíque mutatione deductum eſt: nec vtrique etymologiæ res ipſa malè reſpondet: cuius ſumma eſt, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & depoſita priſtina mente, nouam induamus. Quamobrem non malè, meo quidem iudicio, ſic pœnitentia difiniri poterit, Eſſe veram ad Deum vitæ noſtræ conuerſioné, à ſyncero ſerióque Dei timore profectam, quæ carnis noſtræ veterîſque hominis mortificatione & ſpiritus viuificatione cõſtet. In eum ſenſum accipiendæ ſunt conciones omnes quibus vel Prophetæ quondã, vel Apoſtoli poſtea ſui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnũ, vt peccatis ſuis confuſi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo prociderent & humiliarentur in quem deliquerãt, ac vera reſipiſcentia in rectam eius viam ſe reciperẽt. Ideo hæc promiſcuè vſurpantur apud ipſos eodem ſignificatu, Conuerti ſeu reuerti ad Dominum, Reſipiſcere, & pœnitentiam agere. Vnde etiã & Sacra hiſtoria pœnitentiam dicit agi poſt Deum, vbi homines qui in ſuis cupiditatibus, eo poſthabito, laſciuiebant, incipiunt verbo eius obſequi: & duci ſuo preſto ſunt ad pergendum quò vocauerit. Et fructus pœnitentia dignos proferre dixerunt Iohannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiuſmodi reſipiſcentiam in cunctis actionibus referat ac teſtetur.

Matt.3.2
1.Sam.7.2
Luc.3.8
Rom.6.4
Act.26.20

6 Sed antequam vltrà procedimus, definitionem à nobis poſitam dilucidiùs enarrare conducet. In qua tria ſunt præcipuè capita conſideranda. Primùm, quum vitæ ad Deum conuerſionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tantùm externis, ſed in anima ipſa: quæ vbi vetuſtatem ſuam exuerit, tum demum operum fructus renouationi ſuæ reſpondentes ex ſe pariat. Quod dum vult exprimere Propheta, iubet vt cor nouum ſibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moſes ſæpiu ſoſtenſurus quomodo rite ad Dominum conuerterentur Iſraelitæ pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionem videmus à Prophetis ſubinde repetitam) & cordis circuncíſionem nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus eſt ex quo meliùs perſpicere liceat quæ ſit germana pœnitentiæ proprietas, quàm ex cap 4. Ieremiæ, Si reuerteris Iſrael, inquit Dominus, ad me reuertere. Arate vobis aruum, & nolite ſerere ſuper ſpinas. Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in ſtudio iuſtitiæ capeſſendo niſi reuulſa in primis ex penitiſſimo corde impietas fuerit. Et quò penitus eos afficiat, monet cum Deo eſſe negotium, apud quem tergiuerſando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet. Eam ob rem præpoſteros hypocritarum conatus irridet Iſaias, qui externam in ceremoniis reſipiſcentiam ſtrenuè quidem moliebantur: at interim faſciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, diſſoluere non curabant. Vbi etiam pulchrè oſtendit, in quibus propriè ſita ſit officiis pœnitentia non ficta.

Dilucidior enarratio definitionis pœnitẽtiæ: vbi primũ oſtenditur requiri cõuerſioné ad Deũ, id eſt transformationem non in operibus tantùm externis, ſed in anima ipſa.

Ezech.18.31

Iere.4.1,3,4

Iſa.58.6

7 Secundum caput erat, quòd ex ſerio Dei timore docuimus ipſam proficiſci. Prius enim quàm ad reſipiſcentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus inſederit, Deum aliquando tribunal conſcenſurum ad exigendã omnium dictorum factorumque rationem: miſerum hominem interquieſcere non ſinet, nec punctũ temporis reſpirare quin perpetuò ad meditãdum aliud vitæ inſtitutum extimulet, quo ſe ad iudicium illud ſiſtere ſecurè queat. Quare Scriptura ſæpe, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem iniicit: vt apud Ieremiam, Ne fortè egrediatur vt

Secundò oſtenditur pænitentiã ex ſerio Dei timore pſiciſci: vbi etiam agitur de triſtitia quæ ſecundum Deum eſt.

Iere.4.4

Act.17.30 ignis furor meus,& non ſit qui extinguat,propter maliciam operum ve-ſtrorum.In concione Pauli ad Athenienſes,Et tempora quidem huius ignorantiæ quum hactenus diſſimularit Deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique pœnitentiam agant: eo quòd ſtatuit diem in quo iudicaturus eſt orbem in æquitate:& aliis compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis,Deum eſſe iudicem declarat:quo peccatores ſecum reputent, peiora ſibi iminere niſi maturè reſipuerint. Exemplum habes Deuteronomij viceſimonono. Quoniam vero à peccati horrore & odio conuerſio inchoatur, ideo triſtitiam quæ ſecūdum

2.Cor.7.10 Deum eſt,pœnitentiæ cauſam facit Apoſtolus. Triſtitiam autem ſecundùm Deum appellat,vbi non pœnam modò exhorremus,ſed peccatum ipſum,ex quo diſplicere Deo intelligimus,odimus & execramur:nec mirum,quia niſi acriter pungamur,non poſſet corrigi carnis noſtræ pigrities: imò non ſufficerent eius ſtupori & ſocordiæ punctiones, niſi ferulas exerendo altiùs penetraret Deus. Accedit etiam contumacia,quam velut malleis contundi neceſſe eſt. Ergo ſeueritatem, qua Deus vtitur minando,ingenij noſtri prauitas ab eo extorquet: quia dormientes fruſtra blandè alliceret.Teſtimonia non recito quæ paſſim occurrunt. Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium eſt: quia etſi omnibus virtutum numeris abſoluta ſit hominis vita, niſi ad Dei cultum referatur,laudari quidem poterit à mundo:ſed in cœlo mera abominatio erit; quando præcipua iuſtitiæ pars eſt, ſuum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propoſitum non eſt ſubiicere nos eius imperio.

Tertiò explicatur quod dictū fuerat, pœnitentiā cōſtare duabus partibus, carnis mortificatione & Spiritus viuificatione.

8 Tertiò loco explicandum reſtat quale ſit iſtud quod dicimus, pœnitentiam duabus partibus conſtare:mortificatione ſcilicet carnis,& ſpiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu ſimplicius & rudius,liquidò tamen exprimunt,quum dicunt,Deſine à malo,& fac bonitatem. Item,Lauamini,mundi eſtote,auferte malum operum

Pſal.34.15 veſtrorum ab oculis meis. Quieſcite agere peruerſè,diſcite benefacere,

Iſa.1.16 quærite iudicium,ſubuenite oppreſſo,&c. Quum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruerſitate referta eſt.Res prorſus difficilis & ardua, nos ipſos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiiſſe putanda eſt,niſi quicquid à

Rom.8.4 nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuerſus carnis affectus ſimultas ſit aduerſus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingreſſus eſt illa naturæ noſtræ abnegatio. Poſtea renouationem deſignant à fructibus qui inde conſequuntur,iuſtitia,iudicio & miſericordia.Siquidem non fuerit talibus officiis rite defungi,niſi mens primùm ipſa & cor iuſtitiæ,iudicij,miſericordiæ affectum induerint: id fit quum Dei Spiritus intinctas ſua ſanctitate animas noſtras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queant. Et certè vt naturaliter ſumus auerſi à Deo, niſi præcedat abnegatio noſtri, nunquam ad id quod rectum eſt tendemus.Ideo toties iubemur exuere veterem hominem:renuntiare mundo & carni: concupiſcentiis noſtris valere iuſſis, renouari ſpiritu mentis noſtræ. Nomen porrò ipſum Mortificationis admonet quàm difficile ſit obliuiſci prioris naturæ: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem,& pietatis initia diſcere, niſi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quaſi pronuntiaret Deus, vt cenſeamur inter ſuos filios, opus eſſe communis naturæ interitu.

Rom.6.6

Et carnis mortificationem & Spiritus

9 Vtrunque ex Chriſti participatione nobis contingit. Nam ſi verè morti eius cōmunicamus, eius virtute crucifigitur vetus noſter homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio.

Si re-

Si reſurrectionis ſumus participes, per eà ſuſcitamur in vitæ nouitatem, quæ Dei iuſtitiæ reſpondeat. Vno ergo verbo pœnitentiam interpretor regenerationem, cuius non alius eſt ſcopus niſi vt imago Dei quæ per Adæ transgreſſionem fœdata, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apoſtolus, quum ait, *Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræſentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illũ. Proinde iſta regeneratione in Dei iuſtitiam, Chriſti beneficio inſtauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum reſtituere placet Domino quoſcunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem inſtauratio non vno momento, vel die, vel anno impletur, ſed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis ſuis carnis corruptelas: repurgat eos ſordibus, ſibíque in templa conſecrat, ſenſus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quò ſe tota vita exerceant in pœnitentia: ſciántque huic militiæ nullum niſi in morte eſſe finem. Quo maior eſt impuri rabulæ & apoſtatæ Staphyli cuiuſdam improbitas: qui ſtatum præſentis vitæ cum gloria cœleſti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor ſanctitatem & iuſtitiam veracem. Quaſi verò vbi res aliqua definitur, nõ quærenda ſit ipſa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: ſed quatenus ad Dei ſimilitudinem propius quiſque recedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, ſtadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus aſſignat.

Viuificationem ex Chriſti participatione nobis cõtingere: priorẽ ex mortis eius, poſteriorem ex reſurrectionis communicatione. Itaq; pœnitentiam eſſe reformationem imaginis Dei in nobis, & inſtaurationem in Dei iuſtitiã Chriſti beneficio: eamq; inſtaurationem nõ vno momento impleri in nobis.

*2.Cor.3.18

Epheſ.4.23

Coloſ.3.10

Staphylus.

10 Sic ergo à peccati ſeruitute liberantur filij Dei per regenerationé, non vt quaſi plenam libertatis poſſeſſionem iam adepti, nihil amplius moleſtiæ à carne ſua ſentiant: ſed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur: neque exerceantur modò, ſed infirmitatem quoque ſuam meliùs diſcant. Atque in ea re omnes ſanioris iudicij ſcriptores inter ſe conſentiunt, manere in homine regenerato mali fomitem, vnde perpetuò ſcateant cupiditates quæ ipſum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatentur etiam, ſanctos illo concupiſcendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obſtare nequeant quin ſubinde vel ad libidinem, vel ad auaritiã, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus eſt multum inueſtigando laborare quid hîc veteres ſenſerint: quando vnus *Auguſtinus ſufficere ad id poteſt, qui fideliter magnáq; diligentia omnium ſententias collegit. Ex illo igitur ſumant lectores, ſiquid de ſenſu antiquitatis habere certi volent. Porrò inter illum & nos hoc diſcriminis videri poteſt intereſſe, quòd ipſe quidé quum fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, ſic illigatos teneri concupiſcentijs vt non poſſint non cõcupiſcere, eum tamen morbum peccatum vocare non audet: ſed ad illum deſignandum infirmitatis nomine contentus, tunc demũ fieri peccatum docet vbi vel opus vel conſenſus ad conceptionem vel apprehenſioné accedit: hoc eſt, quando primę appetitioni cedit voluntas: nos autem illud ipſum pro peccato habemus, ꝙ aliqua omnino cupiditate contra Legem Dei homo titillatur: imò ipſam prauitatem, quæ eiuſmodi cupiditates nobis generat, aſſerimus eſſe peccatum. Docemus itaque in ſanctis, donec mortali corpore exuantur, ſemper eſſe peccatum: quia in eorum carne reſidet illa concupiſcendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen ſemper à peccati nomine abſtinet: ſicuti quum dicit, Hoc Peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata, in carnalé ſcilicet concupiſ-

Manere in ſanctis omnibus dũ habitãt in mortali corpore, certaminis materiam cum carne ſua: ſicq; ſenſiſſe omnes ſani iudicij ſcriptores Eccleſiaſticos: Auguſtinũ in primis, qui hunc mali fomitẽ, & concupiſcendi morbum in electis vocat infirmitatẽ, aliquando etiã peccatum, & reuera eſſe peccatum. Vide Calu. cõtra Pighiũ. Item ad Concilium Tridentinum, pluribus locis.

Lib ad Boniſa.4. Lib 1.& 2. contra Iulianum.

Sermo 6. de verbis Apoſt.

centiam. Hoc quantum ad ſanctos pertinet, regnum amittit in terrã, perit in cœlo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxij ſunt fideles concupiſcentiis carnis, peccati eſſe reos.

Epheſ. 5.26,27

Dictũ superiori ſectione, cõfirmatur Pauli teſtimonio, & ex ſumma pręceptorũ Dei. Quod autem dicitur Deꝰ purgare Eccleſiam ab omni peccato, oſtẽditur referri ad reatũ potius quàm ad ipſã peccati materiam: quod habitare non deſinit in regeneratis (ſed regnare deſinit) licet non imputetur.

Rom. 6.6
Rom. 7.6

11 Quòd autem Deus Eccleſiam ſuam purgare ab omni peccato dicitur, quòd eam liberationis gratiam per Baptiſmum pollicetur, & in electis ſuis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipſam peccati materiam. Præſtat hoc quidem Deus, ſuos regenerando, vt peccati regnum in ipſis aboleatur: (virtutem enim Spiritus ſubminiſtrat, qua ſuperiores in certamine victoréſque fiant) ſed regnare tantùm, non etiam habitare deſinit. Proinde ſic dicimus veterem hominem crucifixum eſſe, legem peccati ſic abolitam eſſe in filiis Dei, vt reliquiæ tamen ſuperſint: non vt dominentur, ſed vt eos ſuæ infirmitatis conſcientia humilient. Et illas quidem fatemur non imputari, acſi non eſſent: ſed hoc ſimul Dei miſericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberentur ſancti, qui merito aliàs peccatores & rei coram Deo forent. Neque verò hanc ſententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eã rem clara Scripturæ teſtimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Rom. 7. clamat Paulus? Primùm, illic eum in hominis regenerati perſona loqui, cùm nos alibi oſtendimus, tum Auguſtinus firmis rationibus euincit. Taceo ꝙ Mali & Peccati vocabulis vtitur. Vt voces illas cauillari poſſint qui reclamare nobis volent, quis tamen repugnantiã aduerſus Legẽ Dei, malũ eſſe neget? quis impedimentum iuſtitiæ neget eſſe peccatum? quis deniq; non cõcedat culpam ineſſe, vbi eſt ſpiritualis miſeria? Atqui iſta omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde habemus certã à Lege demonſtrationẽ, qua breuiter tota hæc quęſtio expediri poteſt. Iubemur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animę noſtræ partes Dei amore occupari deceat certũ eſt eos pręcepto non ſatisfacere qui vel leuiculam appetitionẽ corde recipere, vel vllam omnino cogitationem animo admittere poſſunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatẽ abducat. Quid enim? annon illę ſunt animę facultates, ſubitis motionibus affici, ſenſu apprehendere, mente concipere? Iſtæ igitur quum vanis & prauis cogitationibus aditum ad ſe patefaciunt, annon oſtendunt ſe tantundem ab amore Dei eſſe vacuas? Quare qui nõ fatetur omnes carnis cupiditates eſſe peccata: illum verò concupiſcendi morbum, quem fomitem appellant, eſſe peccati ſcaturiginem: ille tranſgreſſionem Legis peccatum eſſe neget neceſſe eſt.

Hic & ſect. 13. oſtenditur, omnes hominum cupiditates malas eſſe, & peccati reas, non quatenus naturales, ſed quia omnes ſunt inordinatæ ꝓpter naturę corruptionem. Sicq; ſenſiſſe Auguſtinum, ſi propius expenditur, confirmatur ex multis ſcriptorũ eius locis.

Ad Boniſac.

12 Si cui abſurdum videtur, ita in vniuerſum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo inditæ ſint naturæ authore: reſpondemus, nos nequaquã eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus ſic à prima creatione inſculpſit, vt inde eradicari niſi cum ipſa humanitate non poſſint: ſed tantùm inſolentes effrænéſq; motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeò vitiatæ ſint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua ἀταξία & intemperies: quia ab eiuſmodi incontinentia ſeparari nequeunt appetitiones, ideo vitioſas eſſe contendimus. Aut (ſi paucioribus verbis ſummam habere libet) omnes hominum cupiditates malas eſſe docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus ſunt naturales, ſed quia inordinatæ: inordinatas autem eſſe, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec ſynceri prodire poteſt. Neque verò ab hac doctrina tantum diſcedit Auguſtinus quãtum in ſpeciem apparet. Dum inuidiam plus æquo reformidat, qua eum grauare ſtudebant Pelagiani, à peccati nomine interdum abſtinet: quum tamen ſcribit, manente in ſanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, ſatis indicat ſe non adeò à ſenſu noſtro abhorrere.

13 Affe-

13 Afferemus alias aliquot ſententias vnde meliùs appareat quid ſenſerit. Lib. ſecundo contra Iulianum: Lex iſta peccati & remiſſa eſt regeneratione ſpirituali, & manet in carne mortali: remiſſa ſcilicet, quia reatus ſolutus eſt in ſacramento quo regenerantur fideles: manet autem, quia operatur deſideria, contra quæ dimicant & fideles. Item, Lex itaque peccati (quæ in tanti quoque Apoſtoli membris erat) remittitur in baptiſmate, non finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis ſolutus eſt in baptiſmo reatus, Ambroſius vocauit iniquitatem: quia iniquum eſt vt caro concupiſcat aduerſus ſpiritum. Item, Mortuum eſt peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec ſepulturæ perfectione ſanetur, rebellat & mortuum. Lib. 5. etiamnum apertiùs: Sicut cæcitas cordis & peccatũ eſt, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor ſuperbum digna animaduerſione punitur, & cauſa peccati quum aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiſcentia carnis aduerſus quam bonus concupiſcit ſpiritus, & peccatum eſt, quia illi ineſt inobedientia contra dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita eſt meritis inobediẽtis: & cauſa peccati defectione conſentientis, vel contagione naſcentis. Vocat hîc ſine ambiguitate peccatum: quia proſtrato iam errore, & confirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homil 41. vbi ex animi ſui ſenſu ſine contentione loquitur, Si carne ſeruis legi peccati, fac quod ait ipſe Apoſtolus, Non regnet peccatum in mortali veſtro corpore, ad obediendum deſideriis eius. Non ait, non ſit: ſed, non regnet. Quandiu viuis, peccatum neceſſe eſt eſſe in membris tuis: ſaltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiſcentiam non eſſe peccatum defendunt, illud Iacobi obiicere ſolent, Concupiſcentia poſtquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur: niſi enim de ſolis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipſum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora concupiſcentiæ partus vocat, atque iis ipſis Peccati nomen tribuit, nõ protinus ſequitur quin concupiſcere res mala ſit & coram Deo damnabilis.

Rom. 6. 12.

Iacob. 1. 15

14 Anabaptiſtæ quidam hoc ſeculo, phreneticam neſcio quam intemperiem pro ſpirituali regeneratione comminiſcuntur: nempe in ſtatum innocentiæ reſtitutos Dei filios, iam non oportere ſolicitos eſſe de libidine carnis refrænanda: Spiritum ducem ſubſequendum eſſe, ſub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile eſſet hominis mentem eò veſaniæ prolabi, niſi palàm & faſtuoſè ſuum hoc dogma deblaterarent. Prodigioſum certè quidem eſt: ſed tales ſacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum eſt qui veritatem Dei in mendacium vertere animum induxerunt. Siccine delectus omnis turpis & honeſti, iuſti & iniuſti boni & mali, virtutis & vitij tolletur? Tale, inquiunt, diſcrimẽ eſt ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Chriſtum exempti ſumus. Ergo inter ſcortationem & caſtitatem, ſynceritatem & aſtutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò ſecurè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obſtupeſcat? Popularis tamen eſt philoſophia apud eos qui libidinum amentia excæcati, ſenſum communem exuerunt. Sed quem, obſecro, Chriſtum nobis fabricantur, & quem ſpiritum eructant? Nos enim Chriſtum vnum, eius vnum Spiritum recognoſcimus quem Prophetæ commendarunt, Euangelium exhibitum prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non eſt homicidij, ſcortationis, ebrietatis, ſuperbiæ, contentionis, auaritiæ, fraudis patronus: ſed Author dilectionis, pudicitiæ, ſobrietatis, modeſtiæ, pacis, moderationis, veritatis. Non eſt vertiginoſus, & qui præceps

Contra Anabaptiſtas quoſdam, qui phreneticam intemperiẽ pro ſpirituali regeneratione cõminiſcũtur: nempe in ſtatum innocentiæ iam reſtitutos Dei filios, non oportere amplius ſolicitos eſſe de carnis libidine refrænanda, ſed tantùm Spiritũ ducem ſequendum.

per fas & nefas inconſideratè ruat, ſed plenus ſapientiæ & intelligentię, qua ritè inter iuſtum & iniuſtum diſcernat. Non inſtigat ad diſſolutam effrænémque licentiam: ſed prout licitum ab illicito diſcriminat, modū moderationémque ſeruare docet. Quid tamen diutius in refellenda belluina iſta rabie laboramus? Chriſtianis Spiritus Domini non turbulentū eſt phantaſma, quod vel ipſi per ſomnium pepererint, vel ab aliis confictum acceperint: ſed eius notitiā à Scripturis religioſè petunt, vbi duo hæc de ipſo traduntur: nobis in ſanctificationem datum eſſe, quò ab immunditiis & inquinamentis purgatos, in obedientiam diuinæ iuſtitiæ deducat: quæ obedientia conſtare nequit niſi domitis ſubactíſque cōcupiſcentiis, quibus iſti habenas laxare volunt. Deinde ſic nos eius ſanctificatione purgari, vt multis vitiis multáque infirmitate obſideamur quādiu incluſi ſumus mole corporis noſtri. Quò fit vt longo interuallo à perfectione diſſiti, proficere ſemper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari neceſſe habeamus. Vnde etiam conſequitur, excuſſa deſidia & ſecuritate, intentis animis vigilandum eſſe, ne carnis noſtræ inſidiis incauti circunueniamur. Niſi fortè confidimus nos maiores progreſſus
2.Cor.12.15 feciſſe quàm Apoſtolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quo
Rom.7.6 virtus in infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & ſpiritus diuiſionem in ſua carne non fictè repræſentabat.

2.Cor 7.11 15 Quòd autem Apoſtolus in deſcriptione pœnitentiæ ſeptem eius vel cauſas, vel effectus, vel partes enumerat, id optima cauſa facit: ſunt autem ſtudium aut ſolicitudo, excuſatio, indignatio, timor, deſiderium, zelus, vindicta. Neque abſurdum videri debet, quòd ſtatuere non audeo cauſæne an effectus cenſeri debeant: vtrunque enim diſputari poteſt. Poſſunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctę: ſed quia omiſſis illis quæſtionibus, intelligere licet quid Paulus velit, ſimplici expoſitione contenti erimus. Dicit ergo ex triſtitia quæ ſecundùm Deum eſt, excitari *ſolicitudinem. Nam qui ſerio diſplicentiæ ſenſu tangitur quòd in Deum ſuum peccarit, ſimul extimulatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus ſe explicet, vt ab eius inſidiis melius ſibi caueat, ne à Spiritus ſancti gubernatione poſthac excidat, ne ſecuritate opprimatur. Proxima eſt excuſatio, quæ hoc loco non defenſionem ſignificat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel ſe deliquiſſe neget, vel culpam extenuet: ſed purgationem, quæ in deprecatione magis poſita ſit quàm cauſæ fiducia. Qualiter filij non reprobi dum errata ſua agnoſcunt & confitentur, deprecationem tamen adhibent: atque vt ea locum habeat, quibus poſſunt modis teſtantur, ſe minimè abieciſſe eam quam parentibus debent reuerentiam: denique ſic excuſant, non vt ſe iuſtos eſſe ac innocentes probent, ſed tātùm vt veniam obtineant. Sequitur indignatio, qua peccator ſecum intus fremit, ſecum expoſtulat, ſibi iraſcitur, dum ſuam peruerſitatem ſuámque in Deum ingratitudinem recognoſcit. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mentibus noſtris incutitur, quoties cogitamus & quid nos ſimus meriti, & quàm horribilis ſit iræ diuinæ ſeueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari neceſſe eſt, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiores in poſterum reddit. Quòd ſi oritur ex timore ſolicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter ſe cohæreant. Deſiderium videtur mihi poſuiſſe pro ſedulitate in officio & obſequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum noſtrorum agnitio. Huc quoque pertinet zelus quem continuò ſubiungit: ardorem enim ſignificat quo accendimur vbi aculei illi nobis admouentur: Quid feci? Quò me præcipitaueram, niſi mihi Dei miſericordia ſubueniret? Poſtrema eſt vindicta; quo enim ſeueriores in nos ſumus,

Declaratio ſeptem cauſarum, vel effectuum, vel partiū, aut affectionū pœnitentiæ, quas receſet Paulus.

**Studium, aut ſolicitudo.*

Excuſatio.

Indignatio.

Timor.

Deſiderium.

Zelus.

Vindicta.

ſumus, & acriore cenſura quæſtionem habemus de peccatis noſtris, eò debemus ſperare magis propitium ac miſericordem Deum. Et certè fieri non poteſt quin anima diuini iudicij horrore perculſa, partes vltionis in exigenda de ſe pœna occupet. Sentiunt ſanè pij quales pœnæ ſint pudor, confuſio, gemitus, diſplicentia ſui, & reliqui affectus qui ex ſeria delictorum recognitione naſcuntur. Meminerimus tamen modum eſſe tenendum, ne triſtitia nos abſorbeat: quia nihil magis procliue eſt trepidis conſcientiis quàm in deſperationem ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoſcunque videt metu Dei proſtratos, in profundum illum mœroris gurgitem magis ac magis demergit, ne vnquam aſſurgant. Non poteſt quidem nimius eſſe timor qui in humilitatem deſinit, neque diſcedit à ſpe veniæ. Semper tamen ex Apoſtoli præcepto cauendum, ne peccator, dum ſe ad diſplicentiam ſolicitat, nimia formidine oppreſſus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus qui per pœnitentiam nos ad ſe vocat. Qua de re vtilis eſt etiam admonitio Bernardi, Neceſſarius dolor pro peccatis ſi non ſit continuus. Suadeo reflectere pedem interdum à moleſtia & anxia recordatione viarum veſtrarum, & euadere ad planiciem ſerenæ memoriæ beneficiorum Dei. Miſceamus abſynthio mel, vt ſalubris amaritudo ſalutem dare queat: cum immiſto dulcore temperata bibetur: & ſi de vobis in humilitate ſentitis, ſentite & de Domino in bonitate.

Modum tenendum eſſe in eiuſmodi victa & timore, oſtenditur ex Paulo, & illuſtratur egregia Bernardi admonitione.

2. Cor. 2. 3

Serm. 11. in Cant.

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales ſint, intelligi poteſt: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, adhæc in tota vita ſanctimonia, ac puritas. Denique quo maiore quiſque ſtudio vitam ſuam exigit ad normam Legis Dei, eò certiora pœnitentiæ ſuæ ſigna edit. Itaque Spiritus ſæpe dum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad ſingula Legis præcepta, nunc ad officia ſecundæ tabulæ nos reuocat: quanquam aliis locis poſtquam immunditiem damnauit in ipſo fonte cordis, deinde ad externa teſtimonia deſcendit quæ ſynceram reſipiſcentiam cõmendant. Cuius rei tabulam in deſcriptione vitæ Chriſtianæ mox ſubiiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis teſtimonia quibus partim ſubſannant eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum placare, oſtendúntque mera eſſe ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non eſſe caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quiſquis mediocriter in Scriptura verſatus fuerit, per ſe, abſque alterius monitu, intelliget, vbi cum Deo negotium eſt, nihil agi niſi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis locus aliis intelligendis non parum valebit, Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Vtrunque etiam breuiter expreſſum eſt his Iacobi verbis, Mundate ſcelerati manus, purgate corda duplices: vbi priori quidem membro acceſſio ponitur, fons tamen & principium deinde monſtratur, nempe abſtergendas eſſe occultas ſordes, vt altare in ipſo corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis vel ad nos humiliandos, vel ad domandam carnem noſtram vtimur: publicè verò ad reſipiſcentię teſtificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus: ſiquidem hęc afflicti animi ſunt propria, in ſqualore, gemitu, lachrymis eſſe: fugere ſplendorem & quélibet apparatum, omnibus deliciis ſe abdicare. Deinde is qui ſentit quantum malum ſit carnis rebellio, remedia omnia quærit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quàm graue ſit violaſſe Dei iuſtitiam, quieſcere non poteſt donec in ſua humilitate gloriam dederit Deo. Eiuſmodi exercitia ſæpe commemorant vetuſti ſcriptores quum de pœnitentię fructibus loquuntur. Quanquam autem vim pœnitentię minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabũt lectores ſi dixero quod ſentio: plus ęquo certè inſiſtere in his mihi videtur,

Pœnitentię fruct⁹, pietas erga Deum, charitas erga homines, ſanctitas & puritas in tota vita: ſed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde poſtea externa teſtimonia emergant. Vbi etiã de externis quibuſdam pœnitentię exercitiis, quæ plus æquo vrgere videntur vetuſti ſcriptores.

Ioel. 2. 31

Iacob. 4. 8

2. Cor. 7. 12

Ac ſiquis prudenter expendat, mihi(vt ſpero) aſſentietur, dupliciter eos modum exceſſiſſe. Nam quum tantopere vrgerent, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam diſciplinam, hoc quidem conſequebantur vt plebs eam maiore ſtudio amplecteretur: ſed quod longè maioris momenti eſſe debet, quodammodo obſcurabant. Deinde in exigendis caſtigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Eccleſiaſtica manſuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

Ioel.2.12

Conuerſionē cordis ad Deū, præcipuū eſſe pœnitentiæ caput: ſaccum & cinerem, fletū & ieiunium, à veterib⁹ ante Chriſtū ſæpe vſurpata tanquam publicę pœnitentię indicia: quorum tamen duo poſteriora locum adhuc habere poſſunt ad deprecandam Dei iram in calamitoſis Eccleſiæ temporibus.

17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerem cùm alibi frequenter, tum præſertim apud Ioëlem commemorari audiunt, præcipuam reſipiſcentiæ partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda eſt eorum hallucinatio. Quod de conuerſione totius cordis ad Dominum, déque ſciſſione non veſtimentorum ſed cordis illic dicitur, reſipiſcentiæ proprium eſt: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut neceſſaria eius effecta ſubnectuntur, ſed ſpecialem habent circunſtantiam. Quoniam grauiſſimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei ſuadet anteuertere, non tantùm reſipiſcendo, ſed mœroris indicia præ ſe ferendo. Qualiter enim promiſſa barba, impexo capillo, pulla veſte, ſuppliciter ſe demittere ſolet reus ad conciliandam iudicis miſericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius ſeueritatem miſerabili habitu deprecari oportebat. Quanquam autem cinis & ſaccus illis fortè temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunij valde oportunum fore inter nos vſum conſtat, quoties cladem aliquam aut calamitatem nobis minari viſus fuerit Dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denūtiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui ſuos ad fletum & ieiunium, hoc eſt ad reorum mœſtitiam cohortatur, de quorum flagitiis conſtitutam quæſtionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Eccleſiaſtici paſtores, ſi dum impendentem ſuorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod eſt præcipuum maiore & interiore cura & opera ſemper vrgeant, ſcindenda ſcilicet eſſe corda, non veſtimenta. Extra dubium eſt, nō ſemper pœnitentiæ cohærere ieiuniū, ſed calamitoſis temporibus peculiariter deſtinari: vnde & cum luctu coniungitur à Chriſto, dum Apoſtolos ab eius neceſſitate abſoluit, donec ſua præſentia orbati mœrore conficerentur: de ſolēni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & ſobrietate temperata eſſe debet, vt in toto eius decurſu quædam ieiunij ſpecies continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rurſus, vbi de Eccleſiæ diſciplina agetur, expedienda erit, nunc parciùs à me attingitur.

Matt.9.15

Impropriè trāſferri ad externam illam profeſſionem pœnitentiæ nomen.

18 Hoc tamen adhuc inſeram: quum ad hanc externam profeſſionē transfertur nomen Pœnitentiæ, impropriè à genuino illo ſenſu quē poſui deflecti. Neque enim tam eſt conuerſio ad Deum quàm culpæ confeſſio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Si pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud eſt, quàm teſtari diſplicentiam, vbi Deus ob graues offenſas nobis iraſcitur. Atque hæc quidem cōfeſſionis ſpecies publica eſt, qua nos damnantes coram Angelis & mundo, præuenimus iudicium Dei. Nam eorum ſegnitiem coarguens Paulus qui peccatis ſuis indulgent, Si iudicaremus noſipſos (inquit) non à Deo iudicaremur. Sed homines facere palàm conſcios & teſtes noſtrę reſipiſcentiæ, nō ſemper eſt neceſſariū: priuatim autē Deo confiteri, pars eſt veræ pœnitentię quæ omitti nō poteſt. Nihil enim minus conſentaneū quàm vt peccata ignoſcat Deus, in quibus nobis ipſi blandimur: & ne in lucem proferat, prætegimus per hypocriſin. Nec tantùm quæ quotidie admittimus peccata fateri conuenit: verùm grauiores lapſus longiùs trahere nos debent: atque in memoriā reuocare quæ videtur pridē ſepulta: quod exēplo ſuo nobis

Matt.11.21
luc.10.13

1.Cor.11.31

Cōfeſſio publica nō ſemper neceſſaria in peccatis, priuata apud Deū nunquā omitti poteſt: in qua non tātùm recens admiſſa fateri conuenit, ſed

præſcribit Dauid. Tactus enim recentis flagitij pudore, ſeipſum examinat vſque ad matris vterum, & agnoſcit iā tunc fuiſſe corruptum & infectum carnis labe, neque id vt culpam ſuā extenuet: ſicuti multi in turba ſe occultant, & alios ſecum inuoluendo, impunitatem captant. Lōgè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non deſierit mala malis cumulare. Alio etiā loco tale præteritæ vitæ examen ſuſcipit, vt adoleſcentiæ ſuæ peccatis miſericordiam Dei imploret. Et certè tunc demū ſoporem nobis eſſe excuſſum probabimus ſi gemendo ſub onere, maláque noſtra deflendo, leuationem à Deo petemus. Notandum prætereà eſt, pœnitētiam cui aſſiduè incūbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effræni licentia ſe proiecerant ad peccandum, vel quadā defectionis ſpecie excuſſerant iugum Dei. Nam Scriptura ſæpe dum hortatur ad pœnitentiam, quaſi tranſitū & reſurrectionem à morte in vitam ſignificat: & dum refert populū egiſſe pœnitentiam, ab idololatria aliíſque craſſis ſceleribus conuerſum fuiſſe intelligit. Qua ratione Paulus luctum peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiam non egerunt ſuper laſciuiis, ſcortatione & impudicitia. hoc diſcrimen diligenter obſeruandum eſt, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiam citari, nobis ſupina obrepat ſecuritas, quaſi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curā remittere non permittunt quæ nos ſemper titillant prauæ cupiditates, & quæ ſubinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentia quæ à quibuſdam tantū exigitur, quos Diabolus à Dei timore abreptos exitialibus laqueis implicuit, ordinariam non tollit, cui per totum vitæ curriculum operā dare nos cogit naturæ corruptio.

grauioris lapſus alicuius diſplicentia nos ad præteritorū memoriam reuocare debet.

Pſal.51.7

Pſal.25.7

De ſpeciali pœnitētia, quæ à ſceleratis & alijs quibuſdā exigitur: & de ordinaria, cui Dei Filios (perfectiſſimos etiā) tota vita dare operā oportet.

2.Cor.12.21

19 Porrò ſi verum eſt quod clariſſimè conſtat, totā Euangelij ſummam duobus iſtis capitibus contineri, pœnitentia, & peccatorum remiſſione: annon videmus Dominum ideo gratis ſuos iuſtificare, quò eos ſimul Spiritus ſui ſanctificatione in veram iuſtitiam inſtauret? Iohannes angelus ante faciem Chriſti miſſus ad vias eius pręparandas, prędicabat, Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorum. Ad pœnitentiam inuitando, monebat vt ſe peccatores agnoſcerent, ſuaq; omnia coram Domino damnarent, quò carnis ſuæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationem totis votis expeterent. Regnum Dei annuntiando, ad fidem vocabat: ſiquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo eſſe, remiſſionem peccatorum, ſalutem, vitam, & quicquid omnino in Chriſto aſſequimur, ſignificabat: quare apud alios Euangeliſtas legitur, Venit Iohannes prædicans baptiſmum pœnitentiæ, in remiſſionem peccatorum. Quidquid aliud eſt, quàm vt peccatorum mole preſſi & fatigati, ad Dominum ſe conuerterent, ac de remiſſione & ſalute ſpem conciperent? Sic & Chriſtus ſuas conciones auſpicatus eſt, Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiam agite, & credite Euāgelio. Primùm declarat, theſauros miſericordiæ Dei in ſe apertos: deinde pœnitentiam exigit: tum poſtremò fiduciam erga Dei promiſſiones. Itaque quum totam Euangelij ſummam breuiter complecti voluit, dixit ſe oportuiſſe pati, & reſurgere à mortuis, prædicari in nomine ſuo pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum. Id & Apoſtoli poſt eius reſurrectionem prædicarunt, excitatum à Deo, ad dādam pœnitentiam Iſraeli & remiſſionem peccatorum. Prædicatur pœnitentia in nomine Chriſti, quum per Euangelij doctrinam audiūt homines ſuas omnes cogitationes, ſuos affectus, ſua ſtudia corrupta & vitioſa eſſe: propterea neceſſe eſſe vt renaſcantur, ſi volunt ingredi in regnum Dei. Remiſſio peccatorum prædicatur, quum docentur homines, Chriſtum ſibi factum eſſe redemptionem, iuſtitiam, ſalutem, & vitam: cuius nomine gratis in Dei conſpectu iuſti ha-

Dominum ideo gratis ſuos iuſtificare, quò ſimul eos Spiritus ſui ſanctificatione in verā iuſtitiā inſtauret: ppterea Iohannem Chriſtū & Apoſtolos prędicaſſe pœnitentiā & remiſſionem peccatorum: cuius locutionis vis clarius explicatur.

Matt.11.10

Matth.3.2

Marc.1.4

Luc.3.3

Matt.4.17

Marc.1.15

Luc.24.26, & 46

Act.5.31

1.Cor.1.30

beantur & innocentes Vtraque gratia quum fide apprehendatur (vt alibi demonſtratum eſt) quia tamen proprium fidei obiectum eſt Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter diſtingui operæpretium fuit.

Chriſtianos perpetuam pœnitentiam meditari debere, et illum plurimũ profeciſſe qui ſibi plurimùm diſplicere didicit.

Iſa.61.1
Matt 11.5
luc.4.18
Matt 9.13
Act.3.26, & 5.31
Iſa 56.1
Ibid.59 20
Ibid.55.6
Act.3.19

20 Porrò vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium eſt, primum nobis ad Chriſti cognitionem ingreſſum aperit, qui nullis ſe exhibet niſi miſeris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati ſunt, eſuriunt, ſitiunt, dolore & miſeria tabeſcunt: ita in pœnitentiam ipſam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum proſequi nos oportet, ſi in Chriſto conſiſtere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, ſed ad pœnitentiam. Miſſus eſt ad benedicendum indignis: ſed quò ſe conuertat vnuſquiſque à nequitia ſua. Plena eſt Scriptura eiuſmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remiſſionem offert Deus, reſipiſcentiam viciſſim ſtipulari ferè ſolet: innuens ſuam miſericordiam, reſipiſcendi cauſam hominibus eſſe debere. Facite, inquit, iudicium & iuſtitiam: quia ſalus appropinquauit. Item, Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reſipiſcunt à peccatis. Item, Quærite Dominum dum inueniri poteſt, inuocate eum dum propè eſt Derelinquat impius viam ſuam, & iniquitatem cogitationum ſuarum, & ad Dominum conuertatur: & miſerebitur eius. Item, Conuertimini, & reſipiſcite, vt deleantur peccata veſtra. Vbi tamen adnotandum eſt, non eam conditionem ſic apponi quaſi emerendæ veniæ fundamentum ſit noſtra reſipiſcentia: quin potius (quia in hunc finem hominum miſereri ſtatuit Dominus vt reſipiſcant) quò ſit tendendum indicat ſi gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis noſtri habitabimus, aſſiduè nobis cum naturæ noſtræ corruptæ vitiis luctandum eſt, adeóque cum naturali noſtra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philoſophi, meditationem eſſe mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Chriſtiani hominis perpetuum eſſe ſtudium & exercitationem mortificandæ carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profeciſſe, qui ſibi plurimum diſplicere didicit: non vt in hoc luto hæreat, nec vltrà progrediatur: ſed magis vt ad Deum feſtinet & ſuſpiret: quò morti vitæque Chriſti inſertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè nõ aliter poſſunt, quos genuinum peccati odium tenet: nemo enim peccatum vnquam odit niſi prius iuſtitiæ amore captus. Hæc ſententia, vt erat ſimpliciſſima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate optimè conſentire viſa eſt.

Id cum alibi tum in Phædone multis diſputat.

Singulare donũ Dei eſſe pœnitentiã, ad quã homines oẽs vocat, quã iis oĩb⁹ dat quos ſeruare vult: & quã Apoſtolus pronunciat nunquã datum iri omnibus volũtariis apoſtatis, quorum irremiſſibilis eſt impietas .i. peccãtibus in Spiritũ ſanctum.

Act.11.18
2.Tim.2.25,26
Epheſ 2.10
Iſa.59.20
Iſa 63.17

21 Porrò ſingulare eſſe Dei donum pœnitentiã, notius ex ſuperiore doctrina eſſe arbitror quàm vt longũ ſermonem retexere opus ſit. Itaque beneficium Dei laudat, & miratur Eccleſia quod Gentibus dederit pœnitentiam ad ſalutem: & Paulus Timotheum patientem & manſuetum erga incredulos eſſe iubens, Siquando, inquit, Deus illis det pœnitentiam qua reſipiſcant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus ſe velle omniũ conuerſionem: & exhortationes communiter omnibus deſtinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius eſſet creare nos homines, quàm proprio marte induere præſtantiorem naturam. Itaque toto regenerationis curſu non abs re vocamur Dei figmentum creati ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quoſcunque eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quod pœnitentia propriè ſit ſalutis cauſa, ſed quia iã viſum eſt inſeparabilem eſſe à fide & miſericordia Dei: quando, teſte Iſaia, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuerſi ſunt ab iniquitate. Stat quidem hoc firmum, vbicunque viget Dei timor, Spiritum in ſalutem hominis operatum eſſe. Itaque fideles apud Iſaiam, dum queruntur & deplorant à Deo ſe derelictos,

hoc

hoc quaſi reprobationis ſignum ponunt, obdurata fuiſſe diuinitus corda ſua. Apoſtolus quoque excludere volens apoſtatas à ſpe ſalutis, rationem aſſerit, eſſe impoſſibile eos renouari ad pœnitentiam: quia ſcilicet Deus renouans quos perire non vult, ſignum oſtendit paterni fauoris, & quodammodo radiis ſereni & lęti vultus eos ad ſe attrahit: rurſum obduratione fulminat contra reprobos, quorum irremiſſibilis eſt impietas. Quod genus vindictæ Apoſtolus denuntiat voluntariis apoſtatis, qui dũ à fide Euangelij deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumelioſè reſpuunt, profanant ac conculcãt Chriſti ſanguinem: imò quãtum in ſe eſt, rurſus ipſum crucifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præpoſterè auſteri, voluntariis omnibus peccatis ſpem veniæ præcidit: ſed apoſtaſiam docet omni excuſatione indignam eſſe, vt mirum nõ ſit Deum inexorabili rigore tam ſacrilegum ſui contemptum vlciſci. Impoſſibile enim eſſe tradit, eos qui ſemel illuminati fuerint, guſtauerint donum cœleſte, participes facti ſint Spiritus ſancti, guſtauerint bonum Dei verbum, virtutéſque venturi ſeculi, ſi prolabantur, rurſum renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio exponentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus poſt acceptam notitiam veritatis, non vltra pro peccatis reliqua eſt hoſtia, ſed formidabilis quædam expectatio iudicii, &c. Hi quoque loci ſunt ex quorum praua intelligentia inſaniendi materiam olim Nouatiani hauſerunt: quorum aſperitate offenſi boni quidam viri, hanc ſuppoſititiam Epiſtolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apoſtolicũ ſpiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non eſt niſi cum iis qui eam amplexantur, facile eſt oſtendere quàm nihil illæ ſententiæ ipſorum ſuffragentur errori. Primùm neceſſe eſt, Apoſtolum cum Magiſtro ſuo conſentire, qui omne peccatum & blaſphemiam remiſſum iri affirmat, excepto peccato in Spiritum ſanctum, quod neque in hoc ſeculo, neque in futuro remittitur. Hac, inquam exceptione contentum fuiſſe Apoſtolum certum eſt, niſi volumus illum gratiæ Chriſti aduerſarium facere. Vnde conficitur, nullis ſingularibus peccatis veniam negari præterquam vni, quod ex deſperato furore profectum neque infirmitati aſcribi poteſt, & palàm demonſtrat hominem à diabolo eſſe poſſeſſum.

Heb.6.6. *Ibid.10.29.* *Spem veniæ præcidi peccãtibus in ſpiritum ſanctum, nõ autem voluntariis omnibus peccatis: imo pœnitẽtibus omnibus veniã ſemper promitti & dari.* *Heb.6.4.* *Ibidem 10.25.* *Mat. 12.31.* *Luc.12.10.*

22 Vt tamen hoc expediatur, quod ſit tam horrendum eiuſmodi flagitium quod nullam remiſſionem habiturum eſt, quærere conuenit. Quòd Auguſtinus alicubi definit obſtinatam ad mortem vſque peruicaciam cum veniæ diffidentia, non ſatis quadrat ipſis Chriſti verbis, non remiſſum iri in hoc ſeculo. Nam aut hoc fruſtra dicitur, aut in hac vita committi poteſt Si autem vera eſt Auguſtini definitio, non committitur niſi ad mortem vſque perſeueret. Quòd alij dicunt in Spiritum ſanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde ſumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ vbi firmis teſtimoniis comprobata fuerit, facilè per ſeipſam omnes alias euertet. Dico igitur in Spiritum ſanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore ſic perſtringuntur vt ignorantiam cauſari nequeant, tamen deſtinata malitia reſiſtũt, in hoc tantùm vt reſiſtant. Chriſtus enim explicaturus quod dixerat, continuò ſubiungit, Qui dixerit verbum in Filiũ hominis remittetur ei: qui autem blaſphemauerit contra Spiritum, non remittetur. Et Matthæus pro blaſphemia in Spiritum, ponit Spiritum blaſphemiæ. Quomodo in Filium quis probrum iacere poſſit quin ſimul in Spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam imprudentes impingunt, qui Chriſto ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt patefactam ſibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint eſſe Chriſtum Domini, verbo vno lędere: illi in Patrem ac Filiũ peccant. Sic

Peccati in Spiritũ ſanctum vera definitio, explicatio et exempla ex ſcriptura. *Mat.12. 13.* *Mar.2. 29.* *Luc.12.10.*

multi ſunt hodie, qui Euangelij doctrinam peſſimè execrantur: quam ſi Euangelij eſſe ſcirent, toto corde venerari parati eſſent. Quorum autẽ conuicta eſt conſcientia, Dei verbum eſſe quod repudiant atque impugnant, impugnare tamen non deſinunt: illi in Spiritum blaſphemare dicuntur: quandoquidem aduerſus illuminationem (quæ opus eſt Spiritus ſancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum reſiſtere Spiritui per Stephanũ loquenti non poſſent, reſiſtere tamen contendebant.

Act.6.10.

Non dubium eſt quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: ſed fuiſſe alios apparet, qui malitioſa impietate in Deum ipſum furerẽt, hoc eſt, in doctrinam quam eſſe à Deo non neſciebant. Tales & ipſi Phariſæi, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus ſancti virtutem vt diſiicerent,

Matt.9.34.12. 24.

Belzebub nomine infamabant. Hic ergo eſt Spiritus blaſphemiæ, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera proſilit.

1.Tim.1.13.

Quod innuit Paulus, quum docet ſe miſericordiam conſequutum, quòd ignorans ea per incredulitatem commiſerat, quorum merito indignus alioqui fuiſſet gratia Domini. Si ignorantia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc ſequitur non eſſe veniæ locum vbi ſcientia ad incredulitatem acceſſit.

Hic & ſect.24. oſtẽditur peccatum in ſpiritum ſanctũ non eſſe particularem lapſum vnum aut alterũ, ſed vniuerſalẽ defectionẽ: cuius deſcriptio ex Apoſtolo declaratur, neque mirũ eſſe ſi ita prolapſis De⁹ ſemper ſit futurus implacabilis: quũ pœnitentibus tantũ veniam promittat, quod illi nũquam facient. Et licet quibuſdam eiuſmodi Scriptura tribuat gemitum & clamorem: id tamen non fuiſſe pœnitentiam & conuerſionẽ, ſed potius cæcũ tormentum ex deſperatione.

23 Apoſtolum verò non de particulari vno lapſu vel altero, ſed de vniuerſali defectione loqui, qua ſe reprobi à ſalute abdicant, ſi bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum ſentire mirũ non eſt, quos Iohannes in ſua Canonica affirmat non fuiſſe ex electis à quibus exierũt. Sermonem ſiquidem in eos dirigit, qui religionem Chriſtianam ſe repetere poſſe imaginabantur, & ſi ſemel ab ea defecerant: quos ab hac falſa & pernicioſa opinione auocans, dicit quod veriſſimum eſt, non patêre iis reditum ad Chriſti communionem, qui eam ſcientes volentes proiecerint. Proiiciunt autem non qui ſimpliciter diſſoluta vitæ licentia verbum Domini tranſgrediuntur: ſed qui totam eius doctrinam ex profeſſo reiiciunt. Ergo paralogiſmus eſt in verbo Prolabendi, & Peccandi. quoniam Prolabi, Nouatiani interpretantur, ſi quis Lege Domini non furandum, nec ſcortãdum edoctus, à furto aut ſcortatione nõ abſtineat. At contra ſubeſſe tacitam antitheſin affirmo, in qua repeti debeant omnia contraria iis quæ prius dicta fuerant: vt hic non particulare aliquod vitium, ſed vniuerſalis auerſio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apoſtaſia exprimatur. Quũ ergo dicit, eos qui prolapſi ſint, poſtquam ſemel illuminati fuerunt, guſtauerunt donum cœleſte, participes facti ſunt Spiritus Sancti, guſtauerunt etiam bonum Dei verbum, virtutéſque venturi ſeculi: intelligendum eſt, qui lumen Spiritus deliberata impietate ſuffocarint, doni cœleſtis guſtum reſpuerint à ſanctificatione Spiritus ſe alienarint, verbũ Dei & ſeculi venturi virtutes conculcarint. Ac quò magis exprimeret illam impietatis certam deſtinationem, alio poſtea loco nominatim adiecit dictionem, Volunt ariè. Nam quum dicit nullam fieri reliquam hoſtiam iis qui volentes poſt acceptam veritatis notitiam, peccarint, non negat Chriſtum eſſe perpetuam hoſtiam, ad expiandas ſanctorum iniquitates, (quod tota ferè Epiſtola disertè clamat, inter explicandum Chriſti ſacerdotium) ſed nullam aliã reſtare dicit vbi ab ea diſceſſum eſt. Diſceditur autem, abnegata ex profeſſo Euãgelij veritate.

1.Ioh.2.19.
Heb.6. 4.
Heb.10. 26.

24 Quòd autem nimis durum & à Dei clemẽtia alienũ videtur quibuſdam, a remiſſione vllos omnino depelli qui ad implorandam Domini miſericordiam confugiant, id facilè diluitur: Non enim denegari veniam dicit ſi ad Dominũ ſe conuerterint: ſed omnino negat poſſe ad pœnitentiam ſurgere: quòd ſcilicet æterna cæcitate, ob ſuam ingratitudinẽ iuſto Dei iudicio percuſſi ſint. Neque obſtat quòd idem exemplum Eſau

huc

huc poſtea accõmodat, qui fruſtra lachrymis & eiulatu tentauerit amiſſam primogenituram recuperare. Nihilo etiam magis illa Prophetæ cõminatio, Quum clamauerint, non exaudiam. Neque enim talibus loquendi formulis aut vera conuerſio, aut Dei inuocatio deſignatur: ſed illa impiorum anxietas, qua in rebus extremis conſtricti coguntur reſpicere quod antea ſecurè negligebant, ſibi nihil eſſe boni, niſi in Domini auxilio. Illud autem non tam implorant, quàm ſibi ablatum eſſe gemunt. Itaque nihil aliud ſignificat Propheta per clamorem, Apoſtolus per lachrymas, quàm tormentum illud horribile quod impios ex deſperatione vrit & diſcrutiat. Hoc diligenter notare operæpretium eſt: quia ſecum alioqui pugnaret Deus, qui per Prophetam clamat, ſe propitiũ forè ſimulac cõuerſus fuerit peccator. Et (quemadmodum iam dixi) animũ hominis in melius mutari nonniſi præueniente illius gratia certum eſt. De inuocatione etiam nunquam fallet promiſſio, ſed conuerſio & precatio impropriè vocatur cæcum illud tormentum quo diſtrahuntur reprobi, quum Deum ſibi quærendum eſſe vident vt inueniant malis ſuis remedium, & tamen eius acceſſum refugiunt.

Zac.7.13.

Ezec.18. 20.21.

25 Quæritur tamen, quum neget Apoſtolus ficta pœnitentia placari Deum, quomodo veniam adeptus ſit Achab, & pœnam ſibi indictam auerterit: quem tamen nonniſi ſubito pauore fuiſſe conſternatum ex reliquo tenore vitæ apparet. Induit quidem ſaccum, aſperſus eſt cinere, iacuit humi, & (quemadmodum teſtimonium illi redditur) humiliatus eſt coram Deo: ſed parum fuit veſtes ſcindere, quum maneret cor obſtipum & malitia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clementiam flectatur. Reſpondeo, ſic interdum hypocritis parci ad tempus, vt tamen ſemper illis incumbat ira Dei: idque fieri non tam eorum gratia quàm in commune exemplum. Nam quòd mitigata fuit pœna ipſi Achab, quam inde vtilitatem conſequutus eſt, niſi vt eam viuus in terra non ſentiret? ergo Dei maledictio, quamuis recondita, fixam habuit ſedem in eius domo: ipſe autem in æternum exitium perrexit. Idem videre eſt in Eſau. etſi enim repulſam paſſus eſt, tẽporalis tamen benedictio conceſſa fuit eius lachrymis. Sed quia ſpiritualis hæreditas ex Dei oraculo nonniſi penes vnum ex fratribus reſidere poterat, dum præterito Eſau electus eſt Iacob, abdicatio illa miſericordiam Dei excluſit: ſolatiũ hoc quaſi homini belluino fuit reſiduum, vt pinguedine terræ & rore cœli ſaginaretur. Atque id eſt quod nuper dixi ad exemplum aliorũ referri debere, quo alacrius ad ſynceram pœnitentiam adiicere animos & ſtudia noſtra diſcamus: quia minimè dubitandum eſt verè & ex animo conuerſis Deum fore ad ignoſcendum facilem, cuius clementia ſe ad indignos vſque extendit, dum aliquid diſplicentiæ præ ſe ferunt. Eadem etiam opera docemur, quàm horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba fronte nõ minus quàm corde ferreo ſpernere & pro nihilo ducere ludus eſt. In hunc modum ſæpè filiis Iſrael manum porrexit ad leuandas eorum clades, quamuis ſimulati eſſent eorum clamores, dupléxque & perfidus animus: ſicut ipſe in Pſalmo conqueritur, ſtatim ad ingenium fuiſſe reuerſos. atque ita voluit tam amica facilitate ad ſeriam conuerſionem adducere, vel reddere inexcuſabiles. Neque tamen pœnas ad tempus remittendo, perpetuam ſibi legem imponit: quia potius ſeuerius interdum contra hypocritas inſurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quantopere ei diſpliceat fictio. Sed quædam (vt iam dixi) exempla profert ſuæ ad dandam veniam propenſionis, ex quibus pij animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum ſuperbia qui proteruè aduerſus ſtimulum calcitrant.

1.Reg.21.28.29.

Quamuis ficta pœnitentia nõ placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis conuerſionẽ aliquã præ ſe ferentibus parcere ad tempus, non eorum gratia, ſed in commune exemplũ, vt diſcamus alacrius ad ſynceram pœnitentiam adiicere animos, oſtenditur exẽplis Achab, Eſau, & Iſraelitarum.

Gen.27.38.39.

Pſal.78.36.37.

Quàm procul abſit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt ſophiſtæ in ſuis ſcholis. vbi de confeſſione & ſatisfactione agitur. CAP. IIII.

Scholaſticos ſophiſtas turpiter hallucinarii in iis quas aſſignant pœnitentiæ definitionibus: nihilo fœlicius diuidere, dum eã partiũtur in contritionem cordis, confeſſionem oris, & ſatisfactionem operis. Vbi de q̃ſtionibus quibuſdã quas agitãt, ex quibus facilè colligitur, eos de rebus ſibi ignotis garrire quum de pœnitẽtia loquuntur. Vide libellum de neceſſitate reformãdæ Eccleſiæ.

Prim. eſt Gre. & refer. lib. 4. Sẽ. Diſ. 14. ca. 1. Sec. Am. refert il. & in Decre. di. 3 de Pœ pr. Ter. Au. refert ea. diſt. c. Pœni. poſt. Quar. Am. re. diſ. 1. de pœni. c. Ve pœnit.

Li. 4 Sen. 16. c. 1. de pœ. diſt. 1. c. perfe. pœnit.

NVNC venio ad excutienda ea quæ de pœnitentia ſcholaſtici ſophiſtæ tradiderunt. quæ quam pauciſſimis fieri poterit percurram. quia omnia perſequi animus non eſt: ne hic liber, quem ad docẽdi compendium aptare ſtudeo, in immenſum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus ſit facilis exitus ſi te paulùm in eorum fæces immerſeris. Principiò, in danda definitione planè oſtendunt nunquam ſe intellexiſſe quid eſſet pœnitentia. Arripiũt enim quædam è libris veterum dicteria, quæ vim pœnitentiæ minimè exprimunt: Quod pœnitere ſit anteacta peccata deflere, & flenda non committere. Item, quòd ſit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd ſit quædam dolens vindicta, puniens in ſe quod doler commiſiſſe. Item, quòd ſit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quę quiſq; cõmiſit, vel quibus cõſenſit. Hæc enim vt à Patribus bene dicta concedamus (quod inficiari tamen contentioſo difficile non eſſet) non tamen in eam partem dicebantur vt pœnitentiam deſcriberent, ſed tantùm vt ſuos hortarentur ne in eadem delicta rurſum inciderent à quibus extracti erant. Quod ſi elogia iſtiuſmodi omnia in definitiones conuertere placet, alia quoque non minori iure aſſuenda erant. Quale eſt hoc Chryſoſtomi, Pœnitentia eſt medicamentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum ſuperãs. Adde quòd doctrina, quam poſtea tradunt, iſtis definitionibus eſt aliquanto deterior. Sic enim ſunt in externis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex immenſis voluminibus colligas quàm pœnitentiam eſſe diſciplinam & auſteritatem, quæ partim domandæ carni, partim caſtigandis puniẽdiſque vitiis ſeruiat: de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem ſecum trahit, mirum ſilentium. De contritione quidem & attritione multus apud eos ſermo: multis ſcrupulis animas torquẽt: & plurimum moleſtiæ & anxietatis ingerunt, ſed vbi viſi ſunt corda penitus vulneraſſe, leui ceremoniarum aſperſione totam amaritudinem ſanant. Pœnitentiã tã argutè definitam, in contritionem cordis, confeſſionẽ oris, ſatisfactionem operis partiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definierunt: etſi videri volunt totam ætatem in ſyllogiſmis cõtexendis detriuiſſe. Verùm ſi quis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentandi apud dialecticos valet) poſſe aliquẽ anteacta peccata deflere, & flenda non committere: poſſe præterita mala plangere, & plangenda non committere: poſſe punire, quod doleret commiſiſſe, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo ſuam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitẽs non confitetur, pœnitentia ſine confeſſione eſſe poteſt. Quòd ſi reſpondeant hãc partitionem ad pœnitẽtiam referri quatenus eſt ſacramentũ, vel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi quam ſuis definitionibus non comprehendunt, non eſt vnde accuſer: ſibi ipſi imputent qui non puriùs ac dilucidiùs definiunt. Ego certè pro mea craſſitie, quum de re aliqua diſputatur, ad ipſam definitionem omnia refero, quæ eſt totius diſputationis cardo ac fundamentũ. Sed ſit illa magiſtralis licentia: * iam partes ipſas ordine perluſtremus. Quòd neglectim quaſi friuola tranſilio quæ ipſi grauiſupercilio pro myſteriis venditant, nõ facio inſcitia: (neque enim mihi valdè laborioſum eſſet excutere quæcũque argutè & ſubtiliter ipſi exiſtimãt à ſe diſputari) ſed mihi religio eſſet fatigare talibus ineptiis lectores abſq; fructu. Certè de rebus ignotis eos garrire, ex quæſtionibus quas mouent

** De contritione agit ſect. 2. 3. de cõfeſſione, à ſect. 4. ad 25. de ſatisfactione, ſect. 25.*

mouent & agitant,& quibus miſerè ſe impediunt,cognitu facilè eſt. qualis illa eſt An vnius peccati pœnitētia Deo placeat, vbi in aliis durat obſtinatio. Itē,an pœnæ diuinitus inflictæ ad ſatisfactionē valeāt. Itē,an ſæpius iterari poſſit pro mortalibus peccatis. vbi turpiter & impiè definiūt non niſi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter craſſo errore valde ſe torquent in dicto Hieronymi,pœnitentiam eſſe ſecundam tabulam poſt naufragium . in quo oſtendunt ſe nunquam à bruto ſtupore euigilaſſe, vt mileſimam vitiorum ſuorum ſuorum partem, vel procul ſentirent.

Qui in pœnitentia tria illa requirūt, compunctionē cordis,oris cōfeſsionē, operis ſatisfactionem, iiſdem etiā neceſſariò alligare peccatorū remiſsionē. quod ſi ita eſt,nihil nobis miſerius,quā nunquam trāquillitatem conſcientiæ habere poſsimus.

2 Velim autem animaduertant lectores, non hîc de aſini vmbra rixam eſſe,ſed rem omnium maximè ſeriam tractari: nempe de peccatorum remiſſione. Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt, compunctionem cordis,oris confeſſionem,operis ſatisfactionem: ſimul ad impetrandam peccatorum remiſſionem neceſſaria eſſe docent. Si quid autem in tota religione ſcire noſtra refert, id certè refert maximè, nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione,qua lege,qua conditione,qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remiſſio. Hæc notitia niſi perſpicua certáque conſtat,nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut ſecuritatem habere poteſt conſcientia: ſed aſſiduè trepidat, fluctuatur, æſtuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conſpectum Dei . Quod ſi ab his conditionibus pēdet peccatorum remiſſio quibus eam ipſi alligant; nihil nobis miſerius nec deploratius. Contritionem, primam obtinendæ veniæ partem faciunt, eámque debitam exigunt, hoc eſt iuſtam & plenam: ſed interim non conſtituunt quando ſecurus aliquis eſſe poſſit, ſe hac contritione ad iuſtum modum defunctum eſſe. Equidem ſedulò & acriter inſtandū eſſe fateor, vt quiſque amarè deflendo peccata ſua, ſe ad eorum diſplicentiam & odium magis acuat. Hæc enim eſt non pœnitenda triſtitia,quæ pœnitentiam gignit in ſalutem : ſed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini reſpondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ,hîc verò miſeræ conſcientiæ miris modis torquentur,& exagitantur, dum ſibi debitam peccatorum contritionem imponi vident,nec aſſequuntur debiti menſuram, vt ſecum decernere poſſint ſe perſoluiſſe quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis eſt,eodē ſemper reuoluimur. quando enim audebit ſibi promittere quiſpiam , omnes ſe vires contuliſſe ad lugenda peccata? Vbi ergo diu ſecum luctatæ & longis certaminibus exercitæ conſcientiæ, portum tandem in quo reſideant,non inueniunt: vt ſe aliqua ſaltem parte leniant, dolorem à ſe extorquent, & lachrymas exprimunt,quibus ſuam contritionem perficiant.

Quod oſtēditur primum in illa contritione cordis qualē requirūt. Lutherus aduerſus Bullā Antichriſti art.6. oſtēdit me ex Scriptura, nec ex ſanctis Paſtoribus loqui, qui tres has pœnitētiæ partes ponūt.

Multum intereſſe inter eiuſmodi contritionis ſophiſticā doctrinam,& eam quam à peccatoribus requirit Scriptura, vt verè eſuriant & ſitiāt Dei miſericordiam.

3 Quòd ſi me calumniari aiunt:prodeant ſanè & vnum aliquē oſtēdant qui huiuſmodi contritionis doctrina vel nō ſit ad deſperationem adactus: vel ſimulationem doloris,iudicio Dei,pro vero dolore,nō oppoſuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam ſine pœnitentia obuenire peccatorum remiſſionem, quòd nulli niſi afflicti,& peccatorum conſcientia vulnerati, Dei miſericordiam implorare ſyncerè poſſunt: ſed ſimul adiecimus, pœnitentiam non eſſe cauſam remiſſionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta ſuſtulimus , quòd debita præſtanda ſit.Peccatorem docuimus non in ſuam compunctionem, neque in ſuas lachrymas intueri,ſed vtrunque oculum in ſolam Domini miſericordiam defigere.Tantùm admonuimus,vocari à Chriſto laborantes *Matt.11.28.*
& oneratos,quando miſſus ſit ad euangelizandum pauperibus,ad ſanā *Ieſa.61.1.*
dum contritos corde,prędicandum captiuis remiſſionem,ac educendos *Luc.4.18.*
vinctos,conſolandos lugentes.Quo excluderētur & Phariſæi,qui ſua iuſtitia ſaturi,paupertatē ſuam non agnoſcunt,& contēptores, qui ſecuri

iræ Dei, malo ſuo remedium non quærunt. Tales enim nõ laborant, nec onerati ſunt nec contriti corde, nec vincti, nec captiui. Multum verò intereſt doceáſne emereri peccatorum remiſſionem iuſta & plena contritione (qua nunquam defungi poſſit peccator) an eum inſtituas ad eſuriendam & ſitiendam Dei miſericordiam, quò per miſeriæ ſuæ agnitionem, ſuum æſtum, laſſitudinem, captiuitatem illi oſtendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illum denique doceas in ſua humilitate dare Deo gloriam.

De cõfeſſione auriculari pugna Theologorum ſcholaſticorũ cõtra Canoniſtas aſſerentes nõ eſſe ex Dei mandato.

Refutatio argumẽtorũ quibus illi priores nituntur: quorũ primũ eſt, quia Dominus in Euãgelio leproſos à ſe mũdatos remiſit ad ſacerdotes: vbi oſtẽditur vera facti illius ratio. Eraſmus Epiſtola quadã ad Auguſtinũ Stenchũ. 1531. quãuis adulans, pulchrè tamẽ hominem ridet, qui ex Num. 5. ſatis probari putat aduerſus Lutherum, Confeſſionẽ auricularẽ eſſe à Deo.

4 De cõfeſſione ſemper ingẽs fuit pugna inter Canoniſtas & Theologos ſcholaſticos: his contendentibus mandari diuino præcepto confeſſionem: illis reclamantibus, Eccleſiaſticis duntaxat conſtitutionibus præcipi. In eo verò certamine inſignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorſerunt, quòd in rẽ ſuam citabant. Et quando ne ſic quidem obtineri poſſe viderunt quod poſtulabant, qui arguti volebant præ aliis videri, hoc effugio elapſi ſunt confeſſionem à iure diuino profectam, quãtum ad ſubſtantiam: ſed formam poſtea accepiſſe à iure poſitiuo. Nẽpe ſic qui inter leguleios ſunt ineptiſſimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum ſit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia reſponderit Adam quaſi excipiens, Vxor quam dediſti mihi, &c. vtrique tamen formam à iure ciuili datam. Sed videamus quibus argumentis confeſſionem hanc vel formatam vel informem Dei eſſe mandatum probant. Miſit (inquiunt) leproſos Dominus ad Sacerdotes. Quid? miſítne ad confeſſionem? quis vnquam fando audiuit, audiendis confeſſionibus præfectos Leuiticos ſacerdotes? Confugiunt ergo ad allegorias: Sancitum erat Lege Moſaica vt ſacerdotes diſcernerent inter lepram & lepram: peccatum ſpiritualis eſt lepra: de hac pronuntiare Sacerdotum eſt. Antequam reſpondeo, quæro obiter ſi hic locus ſpiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad ſe trahunt? Scilicet hoc non eſt Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis: hanc nobis vſurpemus. Peccatum eſt lepra ſpiritualis. ſimus & peccati cognitores. Nunc reſpõdeo: Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt Legis tranſlationem fieri. Omnia ſacerdotia ad Chriſtum tranſlata ſunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnum ius omne & honor ſacerdotij tranſlatus eſt. Si tantopere amant allegorias ſectari, vnicum ſacerdotem Chriſtum ſibi proponant, & rerum omnium libera iuriſdictione tribunal eius cumulent: facilè id feremus. Ad hæc importuna eſt ipſorum allegoria, quæ Legem merè politicam, inter cerimonias reponit. Cur igitur Chriſtus ad Sacerdotes leproſos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes, ipſum Legem violare, quæ iubebat coram Sacerdote repræſentari à lepra curatum, & oblato ſacrificio expiari: iubet mundatos leproſos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, oſtendite vos Sacerdotibus: & offerte munus quod præcepit Moſes in Lege, vt ſit in teſtimonium ipſis. Et verè futurum erat illis in teſtimonium miraculum hoc. pronuntiauerant eos leproſos, nunc curatos pronuntiant. Nónne velint, nolint, coguntur fieri teſtes miraculorum Chriſti? Explorandum illis Chriſtus ſuum miraculum permittit, diffiteri non poſſunt: quia autem adhuc tergiuerſantur, eſt illis hoc opus in teſtimonium. Sic alibi, Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus. Item, Ante Reges & Præſides ducemini in teſtimonium ipſis id eſt, quò in iudicio Dei fortius conuincantur. Quòd ſi Chryſoſtomo acquieſcere malunt, ille etiam propter Iudæos à Chriſto id factum docet, ne Legis præuaricator haberetur. Quãquam in re tam clara ſuffragium vllius hominis acceſſere pudet: vbi Chriſtus pronuntiat ſe ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam profeſſis

Gene. 3. 12.
Matth. 8. 4.
Luc. 5. 14. et 17. 14.
Deut. 17. 8.
Heb 2. 12.
Matt. 24. 14.
Matt 10. 18.
Hom. 12. de muliere Cana.

Euangelij hoſtibus, qui ſemper ad obſtrependum intenti erant, niſi os fuiſſet occluſum. Quare vt hanc poſſeſſionem retineant Papales ſacrifici, palàm concedant in eorum partes quos neceſſe eſt vi compeſci ne Chriſto maledicant. Nam ad veros eius miniſtros nihil hoc pertinet.

Refutatio ſecundi argumenti Theologorum ſcholaſticorum pro cõfeſsione auriculari, Quòd Dominus præcipit diſcipulis vt Lazarum ſuſcitatum faſciis ſoluerent & expedirent, Ioan. 11. f. 44.

Ser. con. Iud. Gen. & hæret.

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc eſt ex allegoria, quaſi multum valeant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandũ. Sed valeant ſanè, niſi eas ipſas oſtendero ſpecioſius à me obtendi, quàm ab ipſis poſſe. Dicunt ergo, Dominus diſcipulis præcepit, vt ſuſcitatum Lazarum faſciis ſoluerent & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nuſquam enim legitur, hoc dixiſſe Dominum diſcipulis, eſtque multò veriſimilius dixiſſe Iudæis ſtantibus: quò citra vllam fraudis ſuſpicionem euidentius fieret miraculũ, & maior ſua virtus eluceret, quòd nullo tactu, ſua ſola voce mortuos ſuſcitaret. Sic equidem interpretor, Dominũ, quò omnem ſiniſtram ſuſpicionem Iudæis tolleret, voluiſſe illos reuoluere lapidem, fœtorem percipere, certa mortis ſigna ſpectare, ſola verbi virtute ſurgentem videre, viuentem primos attrectare. Atque hæc Chryſoſtomi ſententia eſt. Sed demus hoc dictum diſcipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dediſſe Apoſtolis ſoluendi poteſtatem? quantò aptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, ſi dicamus hoc ſymbolo Deum voluiſſe fideles ſuos inſtituere, vt ſoluerent à ſe ſuſcitatos: hoc eſt ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipſe oblitus eſſet: ne ceu peccatores damnarent quos ipſe abſoluiſſet: ne adhuc exprobrarent, quæ ipſe condonaſſet: ne vbi miſericors ipſe eſſet, & ad parcẽdum facilis, ipſi ad puniendum ſeueri & moroſi eſſent. Certè nihil ad ignoſcentiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui ſe nimium rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias ſuas venditent.

Mat. 3. 6.
Iac. 5. 16.
Vera expoſitio duorũ locorum quibus fulcire nitũtur ſuã confeſsionem: nempe quia qui ad Iohannis baptiſmum veniebant, confitebantur ſua peccata & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur.

6 Iam propiùs manus conſerunt, dum apertis (vt ſibi videntur) ſententiis pugnant. Qui ad Iohannis baptiſmum veniebant, confitebantur peccata ſua: & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum ſi cõfitebantur peccata ſua qui volebant baptizari. dictũ enim antè eſt, Iohannem prædicaſſe Baptiſmum pœnitentię, baptizaſſe aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizaſſet, niſi qui ſe peccatores confeſſi eſſent? Baptiſmus ſymbolum eſt remiſſionis peccatorum: & qui ad hoc ſymbolum admitterentur, niſi peccatores, & qui ſe tales agnoſcunt? Confitebantur itaque peccata ſua, vt baptizarentur. Nec ſine cauſa præcipit Iacobus vt alij aliis confiteamur. Verùm ſi animaduerterent quod proximè ſequitur, intelligerent, parum etiam hoc ſibi ſuffragari. Confitemini, inquit, alter alteri peccata veſtra, & orate pro inuicem. Mutuam confeſſionem & mutuam orationem ſimul iungit. Si ſolis ſacrificulis confitendum eſt: ergo & pro illis ſolis orandum. Quid, quod ſequeretur ex verbis Iacobi, ſolos ſacrificulos confiteri poſſe? ſiquidem dum vult vt mutuò confiteamur, eos ſolos alloquitur qui aliorum confeſſionem audire poſſint. ἀλλήλους inquit, mutuò, inuicem, viciſſim, aut ſi malunt reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt niſi qui ſunt audiendis confeſſionibus idonei. Qua prærogatiua quando ſolos ſacrificulos dignantur, nos quoque confitendi munus ad eos ſolos ablegamus. Faceſſant igitur hoc genus nugamenta, & ipſam Apoſtoli mentem accipiamus, quæ ſimplex eſt & aperta: nempe vt noſtras infirmitates viciſſim alter in alterius ſinum deponamus, mutuum conſilium, mutuam compaſſionem, mutuam inter nos conſolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò conſcij, pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confeſſionem miſericordiæ Dei vr-

gemus? Confiteri autem Dei miſericordiam nemo poteſt niſi miſeriam ſuam priùs confeſſus. Quin potiùs anathema eſſe pronuntiamus, quicúque non ſe coram Deo, coram Angelis eius, coram Eccleſia, coram omnibus denique hominibus peccatoré confeſſus fuerit. Omnia enim cócluſit Dominus ſub peccatum, vt omne os obſtruatur, & humilietur omnis caro coram Deo: ſolus autem ipſe iuſtificetur & exaltetur.

Gala.3.22.
Roma.3.9.& c.19.

7 Miror autem qua fronte auſint contendere confeſſionem de qua loquuntur, iuris eſſe diuini: cuius equidem vetuſtiſſimum eſſe vſum fatemur: ſed quem facilè euincere poſſumus olim fuiſſe liberum. Certe nullam de ea ſtatam fuiſſe legem aut conſtitutionem ante *Innocentij tertij tempora, eorum quoque annales narrant. Certè ſi lex illis fuiſſet antiquior, potiùs eam arripuiſſent quàm contenti Lateranenſis concilij decreto, pueris quoque ipſis ridiculos ſe feciſſent. Non dubitant in alijs rebus excudere fictitia decreta, quæ vetuſtiſſimis concilijs adſcribunt, vt ipſa antiquitatis veneratione ſimplicium oculos perſtringant. In hoc capite talem fallaciá obiicere non venit illis in mentem. Itaque (ipſis teſtibus) nondum elapſi ſunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & impoſita confitendi neceſſitas. Atque vt de tempore taceam, ſola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem vtriuſque ſexus quotannis ſemel proprio ſacerdoti confiteri omnia peccata: faceti homines lepidè excipiunt hoc præcepto teneri ſolos hermaphroditos, ad neminem verò ſpectare qui ſit vel mas vel fœmina. Craſſior deinde inſulſitas in diſcipulis ſe prodidit, dum explicare nequeunt quid ſit proprius ſacerdos. Quicquid blaterent omnes cóductitij Papæ rabulæ, tenemus neque Chriſtum huius legis authorem eſſe quæ ad enumeranda peccata homines cogit: imò fluxiſſe annos mille & ducentos à reſurrectione Chriſti antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuiſſe demum inuectam quum extincta pietate & doctrina, ſine delectu quiduis licentiæ ſibi iam ſumpſiſſent laruæ Paſtorum. Deinde luculenta teſtimonia extant tum in hiſtoriis, tum apud antiquos alios ſcriptores, quæ doceant hanc fuiſſe politicam diſciplinam, ab Epiſcopis inſtitutam, non legem à Chriſto aut Apoſtolis poſitam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obſcurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuiſſe hanc Epiſcoporum conſtitutionem diligenter obſeruatam in Eccleſiis occidentalibus, præſertim verò Romæ. Quo ſignificat non fuiſſe vniuerſale omnium Eccleſiarum inſtitutum: vnum autem è Preſbyteris peculiariter deſtinatum fuiſſe dicit qui huic muneri præeſſet. Quo abundè confutat quod iſti de clauibus vniuerſo ſacerdotali ordini in hunc vſum promiſcuè datis mentiuntur, ſiquidem non omnium ſacerdotum communis erat functio, ſed ſingulares vnius partes, qui ad id electus ab Epiſcopo fuerat. Is eſt (quem hodie quoque in ſingulis cathedralibus Eccleſiis pœnitentiarium vocant) grauiorum criminum, & quorum cenſura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde eum quoque morem Conſtantinopoli fuiſſe, donec matrona quædam, confitentem ſimulans, ea ſpecie conſuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuiſſe deprehenſa eſſet. Ob id facinus Nectarius, vir & ſanctitate & eruditione clarus, illius Eccleſiæ Epiſcopus, confitendi ritum abrogauit. Hîc, hîc aures aſini iſti arrigant. Si lex Dei erat auricularis confeſſio, quî auſus eſſet Nectarius eam refigere ac conuellere? Nectarium ſanctum Dei hominem, omnibus veterum ſuffragiis probatum, hæreſeos & ſchiſmatis accuſabunt? Sed eodem calculo damnabunt Eccleſiam Conſtantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modo diſſimulatum fuiſſe, ſed ad ſuam vſque memoriam obſoleuiſſe affirmat Sozomenus. Imò non Conſtanti-

** Fuit ille Papa 183.*

Vſum confitẽdi ſacerdoti vetuſtiſſimũ fuiſſe: ſed liberum, vt politicam diſciplinam, nõ vt legem à Chriſto vel Apoſtolis poſitam. deinde à Nectario Conſtantinopolitanę Eccleſiæ Epiſcopo fuiſſe abrogatũ, propter Diaconum qui hoc prætextu matronã compreſſerat, cui⁹ abrogationis teſtimonia afferuntur ex Chryſoſtomo ipſo Conſtantinopolitanæ Eccleſię Epiſcopo, ſect.8. Hanc aũt tyrannicã legẽ nõ fuiſſe impoſitã Eccleſiis ante Innocẽtij tertij tẽpora: (anni ſunt trecenti) cuius cõſtitutionis verborũ barbaries & ineptiæ oſtenduntur. Expoſitio autẽ & ſingulorum eius capitum refutatio eſt ſec.15. & ſequentibus vſque ad 25.

Tripart.hiſt.lib.9.

tinopolitanam, ſed Orientales omnes Eccleſias defectionis reas agant, quæ inuiolabilem (ſi verum dicunt) legem & Chriſtianis omnibus mandatam neglexerunt.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chryſoſtomus teſtatur, Conſtantinopolitanæ & ipſe Eccleſiæ Præſul, vt mirum ſit iſtos audere contra mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. ſi confundetis alicui dicere quæ peccaſti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confiteatis conſeruo tuo, qui exprobret: Dicito Deo qui curat ea. Peccata tua ſuper ſtratum confitere, vt ibi ſua mala quotidie conſcientia tua recognoſcat. Item, Nunc aũt neque neceſſarium eſt præſentibus teſtibus confiteri, cogitatione tua fiat delictorum exquiſitio: ſine teſte ſit hoc iudicium: ſolus Deus te confitentem videat. Item, Nõ te in conſeruorum tuorum theatrum duco, nõ hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conſcientiam tuam, & explica. Oſtende Domino, præſtantiſſimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: oſtẽde ei qui nihil opprobret, ſed humaniſſimè curet. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobret. neque enim conſeruo eſt confitendum, qui in publicum proferat: ſed Domino (qui tui curã gerit, & qui humanus eſt, & medicus) oſtende vulnera. Poſtea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere teſtes: mihi ſoli dic peccatum tuum priuatim, vt ſanem vlcus. Dicemúſne Chryſoſtomum eò progredi temeritatis, quum hæc & ſimilia ſcribit, vt conſciẽtias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege conſtringuntur? Minimè verò. ſed quod Dei verbo intelligit nequaquam eſſe præſcriptũ, exigere ceu neceſſarium non audet.

Homi.2.in Pſalm. 50.
Serm.de Pœni. & confeſſ.
Homi.5.de incomprehenſi. Dei Nat. con. Anomæos.
Hom.4.de Laza.

9 Verùm vt res tota planior & expeditior fiat, primùm bona fide referemus quod genus cõfeſſionis verbo Dei nobis traditum ſit: deinde & eorum commenta ſubiiciemus non quidem omnia (quis enim immenſum illud mare exhauriret?) ſed ea duntaxat quibus ſummã arcanæ ſuæ confeſſionis complectuntur. Hìc commemorare piget quàm frequenter vetus interpres verbum confiteri reddiderit pro laudare, quod rudiſſimis idiotis vulgatum eſt: niſi quod eorum audaciã traduci expedit, dũ ad tyrannicum ſuum edictum transferunt quod de laudibus Dei ſcriptũ erat. Vt confeſſionem probent valere ad exhilarãdas mẽtes, obtrudũt illud Pſalmi, In voce exaltationis & cõfeſſionis. Atqui ſi talis metamorphoſis valeat, quodlibet nobis ex quolibet naſcetur. Verùm quando ita illos depuduit, meminerint pij lectores iuſta Dei vindicta in reprobam mentẽ fuiſſe cõiectos, quò magis deteſtabilis eſſet eorũ audacia. Quòd ſi nobis in ſimplici Scripturæ doctrina acquieſcere libet, periculũ non erit ne quis talibus fucis nobis illudat. Illic enim vna præſcribitur confitendi ratio, nẽpe, quãdo Dominus eſt qui peccata remittit, obliuiſcitur, delet: huic peccata noſtra vt cõfiteamur, veniæ obtinẽdæ cauſa. Ille medicus eſt: vulnera igitur noſtra illi exponamus. Ille læſus eſt & offenſus: ab illo pacẽ petamus ille eſt cordiũ cognitor, & cogitationũ omniũ cõſcius: corã ipſo corda noſtra effũdere properemus Ille eſt deniq; qui peccatores vocat: ad ipſum accedere ne moremur, Peccatum meũ, inquit Dauid, cognitũ tibi feci, & iniuſtitiã meã non abſcondi. Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiã meã Domino: & tu remiſiſti iniquitatẽ cordis mei. Talis eſt altera ipſius Dauidis confeſſio, Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauimus Domine, peruerſè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à mandatis tuis. Et aliæ quæ paſſim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumen ferè impleret. Si confitemur peccata noſtra (inquit Iohannes) fidelis eſt Dominus, vt remittat nobis peccata noſtra. Cui

Quod genus confeſſionis nobis verbo Dei traditũ ſit: nẽpe vt Deo confiteamur cordiũ noſtrorum cognitori, et cogitationũ omnium.
Vide ca. 20 ſect. 9. confeſſionẽ peccatorum ad Deũ quandã eſſe generalem, quandã ſpecialem.
Pſal.42.5.
Pſal.32.5.
Pſal.51.1.
Dan.9.5.
1.Iohan.1.9.

confiteamur? ipſi ſcilicet. hoc eſt, ſi afflicto & humiliato corde corã ipſo procidamus, ſi apud ipſum nos ex animo accuſantes & damnantes, bonitate eius & miſericordia abſolui petamus.

Hic & ſect. 11. tractatur ex arcana confeſſione quæ fit Deo ſequi voluntariã apud homines confeſſionem. quoties id vel diuinæ gloriæ vel humiliationis noſtræ intereſt. Et huius ſecundi generis ordinarium fuiſſe ſub veteri populo eſſéq; hodie in Eccleſia vſum: ſed tamen extra ordinem ſingulari modo vſurpari debere, ſiquando populum cõmunem aliquo delicto obſtringi contigerit, aut aliqua calamitate affligi. Et de vtilitate huiuſmodi confeſſionis.

10 Qui animo & coram Deo hanc confeſſionem amplexus fuerit: habebit haud dubiè & linguam ad confeſſionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei miſericordiam prædicare: neque tantum vt vni & ſemel & in aurem cordis ſecretũ inſuſurret: ſed ſæpius, ſed palàm, ſed toto orbe audiente, ingenuè & ſuam ignominiam, & Dei magnificentiam ac decus commemoret. In hunc modum quum Dauid à Nathan argueretur, conſcientiæ aculeo punctus, peccatum & coram Deo & coram hominibus confitetur. *Peccaui, inquit Domino, hoc eſt, Iã nihil excuſo, non tergiuerſor quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod clam Domino eſſe volui, hominibus quoque ipſis patefiat. Arcanam ergo illam confeſſionem, quæ Deo fit, ſequitur voluntaria apud homines cõfeſſio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis noſtræ intereſt. Hac ratione inſtituit Dominus olim in populo Iſraelitico, vt præeunte verbo à Sacerdote, " populus ſuas iniquitates palàm in tẽplo confiteretur. Siquidem hoc adminiculum illis neceſſarium eſſe prouidebat, quo vnuſquiſque melius adduceretur ad iuſtam ſui recognitionem. Et ęquũ eſt vt miſeriæ noſtræ confeſſione, bonitatem ac miſericordiam Dei noſtri inter nos & coram toto mundo illuſtremus.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium eſſe in Eccleſia conuenit, & tunc extra ordinem ſingulari modo vſurpari, ſiquando populũ communi aliquo delicto obſtringi contigerit. Huius ſecundi generis exemplum habemus in ſolenni illa confeſſione, qua populus vniuerſus auſpiciis ductúque Eſdræ & Nehemię defungitur. Nam quum exilium illud diuturnum, vrbis, ac templi excidium, religionis diſſipatio, communis omnium defectionis fuiſſet pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoſcere, niſi ſe ante reos peragerent. Neque refert ſi in vna congregatione pauci aliqui interdum ſint inſontes. quãdo enim mẽbra ſunt languidi ac malè affecti corporis, non debent ſanitatem iactare. Imò fieri non poteſt quin aliqua labe contracta aliquid ipſi etiam culpæ ſuſtineant. Ergo quoties vel peſte, vel bello, vel ſterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: ſi officij noſtri eſt ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus ſigna confugere: ipſa confeſſio, ex qua alia omnia dependent, minimè eſt negligẽda. Ordinariam illam, præterquam quòd ore Domini commendata eſt, nemo ſanus, expenſa eius vtilitate, improbare audeat. Nam quum in omni ſacro conuentu ſiſtamus nos in cõſpectum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium actionis noſtræ, quàm indignitatis noſtę recognitio? Atqui illa, inquies, fit qualibet precatiõe: quoties enim precamur veniam, peccata noſtra confitemur. fateor. At ſi conſideres quanta ſit noſtra vel ſecuritas, vel ſomnolentia, vel ſocordia, concedes mihi ſalutare fore inſtitutum, ſi ſolenni aliquo confitendi ritu, Chriſtiana plebs ad humiliationem exerceatur. Tametſi enim ceremonia quam Dominus Iſraelitis præcepit, ex Legis pædagogia erat: res tamen ipſa aliquo modo ad nos quoque pertinet. Et ſane videmus hunc morem in Eccleſiis benè moratis cum fructu obſeruari, vt ſingulis diebus Dominicis miniſter formulam confeſſionis ſuo & populi nomine concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino comprecatur. Denique hac claue tam ſingulis priuatim, quã in omnibus publicè aperitur ad precandum ianua.

* 2. Sa. 12. 13.
" Leui. 16. 21.
Neh. 1. 7.

Hic & ſect. 13 tractatur de duabus aliis priuatæ confeſſionis formis: quarum priorem noſtra cauſa fit, cum conſolationem à fratribus pe

* Iac. 5. 16.

12 Duas præterea priuatæ confeſſionis formas Scriptura probat. Vnam quæ noſtri cauſa fit. * quò pertinet illud Iacobi, vt alter alteri peccata confiteamur. ſentit enim vt noſtras infirmitates alter alteri dete-

detegentes, conſilio & conſolatione mutua nos iuuemus. Alteram, quæ in proximi gratiam facienda eſt, ad ipſum placandum, & nobis reconciliandum, ſi qua in re noſtro vitio læſus fuerit. Ac in priore quidem ſpecie, tametſi Iacobus neminem nominatim aſſignando, in cuius ſinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, vt ei confiteamur qui ex Eccleſiæ grege maximè idoneus fuerit viſus: quia tamen paſtores præ aliis vt plurimum iudicandi ſunt idonei, potiſſimum etiam nobis eligendi erunt. Dico autem ideo præ aliis appoſitos, quòd ipſa miniſterij vocatione nobis à Domino deſignantur, quorum ex ore erudiamur ad ſubigenda & corrigenda peccata, tum conſolationem ex veniæ fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutuæ admonitionis & correctionis officium Chriſtianis quidem omnibus demandatum eſt, miniſtris tamen ſpecialiter eſt iniunctum: ſic quum omnes mutuò nos debeamus conſolari, & in fiducia diuinæ miſericordiæ confirmare, videmus tamen miniſtros ipſos, vt de remiſſione peccatorum certiores reddant conſcientias, teſtes eius ac ſponſores conſtitui, adeò vt ipſi dicantur remittere peccata, & animas ſoluere. Quum audis hoc illis tribui, in vſum tuum eſſe cogita. Ergo id officij ſui vnuſquiſque fidelium eſſe meminerit, ſi ita priuatim angitur, & affligatur peccatorum ſenſu, vt ſe explicare niſi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad ſe ſubleuandum priuata confeſſione apud ſuum paſtorem vtatur: ac ad ſolatia ſibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium eſt & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina conſolari. Verùm ea moderatione ſemper vtendum eſt, ne vbi Deus nihil certum præſcribit, conſcientiæ certo iugo alligentur. Hinc ſequitur, eiuſmodi confeſſionem liberam eſſe oportere, vt non ab omnibus exigatur, ſed iis tantùm commendetur qui ea ſe opus habere intelligent. Deinde ne hi ipſi qui illa vtuntur pro ſua neceſſitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: ſed quoad intereſſe ſua putabunt, vt ſolidum conſolationis fructum referant. Hãc Eccleſiis libertatem non modò relinquere, ſed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidi Paſtores, ſi volunt & tyrannidem abeſſe à ſuo miniſterio, & à populo ſuperſtitionem.

timus, quia nos angit & affligit peccatorũ ſenſus (quã in re ad paſtores præcipuè recurrendũ nobis eſt & hoc remedio prudenter moderatéque vtendum, ne qua ſecuritas introducatur) poſterior ad placãdum & reconciliãdũ proximũ, ſi qua in re noſtro vitio læſus fuerit. ſub quo genere comprehenditur eorum confeſſio, qui vſque ad totius Eccleſiæ offenſionem peccarunt.

13 De altera autem loquitur Chriſtus apud Matthæum, Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priúſque reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Sic enim ſarcienda eſt charitas quæ noſtra culpa deſilierit, culpam quam admiſimus agnoſcendo & deprecando. Sub hoc genere comprehenditur eorum confeſſio qui vſque ad totius Eccleſiæ offenſionem peccarunt. Nam ſi tanti priuatam vnius hominis offenſam æſtimat Chriſtus, vt à ſacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iuſta ſatisfactione redierint in gratiam: quantò maior eſt ratio vt qui Eccleſiam læſit malo aliquo exemplo, eam ſibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus eſt Corinthius ille in communionem, quum ſe obſequentem correptioni præbuiſſet. Hæc etiam forma confitendi in veteri Eccleſia fuit: quemadmodum & Cyprianus meminit, Pœnitentiam, inquit, agunt iuſto tempore: deinde ad exomologeſin veniũt, & per manuum impoſitionem Epiſcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorſus ignorat. neque noſtrum eſt adſtringere nouis vinculis conſcientias, quas in ſeruitutem redigere Chriſtus ſeueriſſimè vetat. Interim quin ſiſtant ſe Paſtori oues, quoties ſacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt maximè velim hoc

Matt.5.23.

2.Cor.2.6.

vbique obſeruari. Nam & qui habent impeditam conſcientiam,referre inde poſſunt ſingularem fructum:& qui admonendi ſunt, monitionibus locum ita præbent,modò ſemper abſit tyrannis & ſuperſtitio.

Clauiũ poteſtatem in tribus ſupradictis confeſſionis generibus locum habere: et de fructu qui inde ad confitentes redit, quod ſciunt à Chriſti legato ſibi annunciari peccatorum remiſſionẽ. Vide li.4.c.1.ſect.29. de pœnitentia ſolenni, quã veteres in ſuis Eccleſiis exigebant ab iis qui grauiora flagitia patrarant.

14 In tribus illis confeſſionis generibus poteſtas clauium locum habet,vel quum ſolenni recognitione vitiorum ſuorum veniam deprecatur tota Eccleſia : vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, pœnitentiam ſuam teſtatur : vel quũ is qui ob conſcientiæ inquietudinem ope Miniſtri indiget. ſuam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offenſionis diuerſa eſt ratio : quia & ſi tunc quoque conſcientiæ paci conſulitur,præcipuus tamen finis eſt vt ſublato odio inter ſe vniantur animi vinculo pacis.Sed fructus ille quem dixi minimè ſpernendus eſt, quò libentiùs confiteamur peccata noſtra. Quum enim tota Eccleſia velut coram Dei tribunali adſtat,ream ſe confitetur, vnum refugium habet in Dei miſericordia: non vulgare aut leue ſolatium eſt habere illic præſentem Chriſti legatum,reconciliationis mandato præditum,à quo denuntiari ſibi abſolutionem audiat. Hîc vtilitas clauium meritò commendatur, quum ritè, quo ordine,& qua religione decet, iſta peragitur legatio. Similiter quum is qui ſe ab Eccleſia quodammodo alienauerat, reſtituitur in fraternam vnitatem accepta venia, quantum beneficium eſt quòd ſibi ab iis ignoſci intelligit quibus dixit Chriſtus, Quibuſcunque remiſeritis peccata in terris, remiſſa in cœlo erunt? Nec minoris efficaciæ aut fructus eſt priuata abſolutio,vbi ab iis petitur qui ſingulari remedio ad infirmitatem ſuam ſubleuandam opus habent. Accidit enim non rarò vt qui generales promiſſiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem deſtinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remiſſione nondum impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem ſi Paſtori ſuo ſecretum animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelij vocem peculiariter ad ſe directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, confide, animum confirmabit ad ſecuritatem, illáque qua prius æſtuabat trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agitur,ſemper cauendum eſt ne facultatem aliquam ſomniemus ab Euangelij prędicatione ſeparatam. Alio iterum loco pleniùs hæc res explicanda erit,vbi de Eccleſiæ regimine agetur : atque illic videbimus verbo alligatum eſſe quicquid iuris ad ligandum vel ſoluendũ Chriſtus Eccleſiæ ſuæ cõtulit. Hoc tamen in miniſterio clauium maximè verum eſt, cuius tota vis in eo poſita eſt vt Euangelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obſignetur: quòd fieri, niſi ſola prædicatione,nequit.

Mat 18.19.
Iohan.20.23.
Matt.9. 2.

Expoſitio legis de confeſſione auriculari omniũ peccatorum: vbi recitantur Romanenſiũ Theologorum variæ ſententię de numero et vſu clauium,& de poteſtate ligandi et ſoluendi.

15 Quid Romanenſes Theologi? Statuunt vt omnes vtriuſque ſexus ſtatim atque ad diſcretionis annos peruenerint, ſemel ad minimũ quotannis confiteãtur omnia ſua peccata proprio ſacerdoti : nec peccatum dimitti niſi confitendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum niſi oblata facultate perſolutum fuerit,iã nullum patere paradiſi ingreſſum. Sacerdotem verò poteſtatem habere clauium, quibus peccatorem ſoluat ac liget. quia non ſit irritum Chriſti verbum, Quodcunque ligaueritis,&c.De hac verò poteſtate pugnaciter inter ſe belligerãtur. Alij dicunt, vnicam eſſe clauem in eſſentia,ſcilicet poteſtatem ligandi & ſoluendi? ſcientiam ad bonum quidem vſum requiri, ſed tantùm inſtar acceſſorij eſſe, non eſſentialiter cohærere. Alij,quia videbant hanc nimiùm effręnatam licentiam,duas claues recenſuerunt, diſcretionem & poteſtatem. Alij rurſum,quum tali moderatione cohiberi ſacerdotũ improbitatem viderent,alias claues excuderunt,authoritatem diſcernendi, qua in definiendo vterentur: & poteſtatẽ,quã executione ſuæ ſententiæ

c.Omnis vtriuſque ſexus. De ſumma Trinitate & fide Catholi.decretũ eſt Innocentii in cõcil. Lateranẽ. Refertur li.4.Sentẽ.diſt.14. ca.2.lib.4.Sent.di. 18.cap.2.

exerce-

exercerent:ſcientiam accedere velut conſiliarium. Iſtud autem ligare & ſoluere non audent interpretari ſimpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego ſum,& non alius præter me: ego ſum,ego ſum qui deleo iniquitates tuas Iſrael. Sed dicunt Sacerdotis eſſe pronuntiare qui ligati ſint aut ſoluti, & declarare quorum remiſſa aut retenta ſint peccata: declarare autem,vel per cõfeſſionem,quum abſoluit & peccata retinet: vel per ſententiam,quum excõmunicat,& recipit ad Sacramentorum communionem. Demum,quũ intelligunt nondum ſe hoc modo explicari,quin ſemper obiici poſſit,indignos ſæpe ligari & ſolui à ſuis Sacerdotibus,qui propterea non ligentur aut ſoluantur in cœlo: quod vltimum refugium eſt,reſpondent,collationem clauium cum limitatione accipiẽdam eſſe:quòd Chriſtus promiſerit,apud tribunal ſuum approbatum iri ſacerdotis ſententiam, quæ iuſtè prolata fuerit, ſecundùm quod merita ligati aut ſoluti poſtulabãt. Porrò has claues omnibus ſacerdotibus à Chriſto datas eſſe, quæ illis ab Epiſcopis in promotione conferuntur:ſed liberum vſum penes eos duntaxat eſſe qui muneribus Eccleſiaſticis funguntur: apud excõmunicatos & ſuſpenſos manere quidem ipſas claues, ſed rubiginoſas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modeſti ac ſobrij iure videri poſſint præ aliis, qui ſub noua incude nouas claues fabricati ſunt quibus theſaurum Eccleſię obſerari tradunt:quas poſtea ſuo loco excutiemus,

Matt.18.19
Iſa.43.11,& 25

16 Ad ſingula paucis reſpondebo. Taceo autem ad præſens quo iure quáve iniuria fidelium animas ſuis legibus obſtringant: quando id ſuo loco diſpicietur. Quòd autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatum dimitti negant niſi ſub conditione,ſi votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quòd nullum ſupereſſe ingreſſum Paradiſi garriunt, ſi facultas confitendi neglecta fuerit: iſtud verò nullo modo ferendum eſt. Omniáne peccata enumeranda ſunt? At Dauid,qui ſecum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum confeſſionem, tamen exclamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me Domine. Et alibi,Iniquitates meæ tranſierunt ſuper caput meum,& ſicut onus graue,grauatæ ſunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta eſſet peccatorum noſtrorum abyſſus, quàm multæ ſcelerum facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recenſendum catalogum ſe conferebat: ſed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Obrutus ſum,ſepultus ſum & ſuffocatus: inferorum portæ circundederunt me,immerſum alto puteo,deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis ſuorum peccatorum nunc ſupputationem cogitet, vbi Dauidem videt ſuorum numerum inire non poſſe?

Indignitas ſingulorum capitum Legis confitendi, & primum illius, de enumerandis omnibus peccatis.
Pſal.19.13
Pſal.38.5

17 Hac carnificina pluſquam crudeliter diuexatæ ſunt eorum animæ qui aliquo Dei ſenſu afficiebantur. Principiò ſeſe vocabant ad calculum,peccata in brachia,in ramos,in ramuſculos,in frondes, iuxta iſtorum formulas diſſecabant:tum appendebant qualitates,quantitates,circunſtantias,atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longiùs progreſſi fuerant,cœlum vndique & vndique pontus: nullus portus,nulla ſtatio:quo plura tranſmiſerant,maior ſemper congeries oculis ingerebatur:imò verò velut altæ moles aſſurgebãt:nec ſpes vlla,vel ſaltem poſt longas ambages,euadendi apparebat. Hærebant itaque inter ſacrum & ſaxum : nec alius tandem exitus reperiebatur quàm deſperatio. Ibi ſæui iſti carnifices,vt vulnera leuarent quæ fecerant, fomenta quædã adhibuerunt:vt faceret ſcilicet quiſque quod in ſe eſſet. Sed nouę rurſum curæ obſtrepebãt, imò noui cruciatus excoriabãt miſeras animas: Non ſatis tẽporis impendi, non iuſta operâ incubui, multa per negligentiam

Luculenta deſcriptio carnificinæ qua per varios circuitus torquebãtur miſeræ conſcientiæ in Lege de enumeratione omnium peccatorum. Lutherus Decretalẽm illam Diabolicam eſſe dicit, & homicidiſſimam.

præterij, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non eſt excuſabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca quæ eiuſmodi dolores demulcebant: Age negligentiæ tuæ pœnitentiam, modò ſupina non ſit, condonabitur. Verùm omnia iſta cicatricem obducere non poſſunt: nec tam mali ſunt leuamēta quàm venena melle oblita, ne ſua acerbitate primum guſtum offendāt: ſed in intima penetrent, antequam ſentiantur. Vrget ergo ſemper terribilis illa vox, & auribus inſonat, Confitere omnia peccata tua: nec poteſt horror iſte pacari niſi certo ſolatio. Hîc cogitēt lectores quàm poſſibile ſit ad rationem vocare totius anni acta, & quid ſingulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquenque cōuincit, vbi ad veſperam excutienda ſunt vnius tantùm diei delicta, memoriam confundi: tanta ſe turba & varietas ingerit. Neque enim de craſſis & ſtupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduerſis, defunctos ſe putant, ſed de veris Dei cultoribus, qui poſtquam ſe examine

1. Ioh. 3. 20

peracto obrui vident, addunt etiam illud Iohānis, Si cor noſtrum arguit nos, maior eſt Deus corde noſtro: itáque expaueſcunt ad iudicis illius conſpectum, cuius cognitio ſenſum noſtrum longe ſuperat.

Similitudine deſcribitur, quomodo tātæ illuſiōi (legi ſcilicet de enumerādis omnibus peccatis) acquieuerit pars orbis non parua. Legē illam eſſe impoſſibilem, & reddere homines hypocritas: poſtea oſtēditur certiſsima regula confeſsionis, propoſito publicani exēplo.

18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum temperabatur, acquieuit, non id factum eſt quod Deo ſatisfactum crederet, aut ſibi etiam planè ſatisfaceret: ſed vt, quaſi in medio mari fixa anchora, paulum interquieſceret à nauigatione, vel quaſi feſſus & fatiſcens viator, in via decumberet. In facienda eius rei fide nō laboro. Sibi enim quiſq; teſtis apud ſe eſſe poteſt. Dicam in ſumma qualis lex illa fuerit. Primùm ſimpliciter eſt impoſſibilis: itaque nōniſi perdere, damnare, confundere, in ruinam & deſperationem conijcere poteſt. Deinde peccatores, à vero peccatorum ſuorum ſenſu abductos, hypocritas facit, Deíque ac ſui ipſorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiſcuntur latentē illam vitiorum lernam, occultas ſuas iniquitates, & interiores ſordes, quarum potiſſimùm notitia miſeriam ſuam reputare debuerant. At certiſſima erat confeſſionis regula, tantam mali noſtri abyſſum agnoſcere ac fateri, quæ ſenſum quoque noſtrum ſuperet. Hac regula videmus compoſitam Publicani confeſſionem, Domine propitius eſto mihi peccatori.

Luc. 18. 13

Quaſi diceret, Quantus quantus ſum, totus ſum peccator, nec ipſam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua aſſequi poſſum: abyſſus miſericordiæ tuæ hanc peccati abyſſum abſorbeat. Quid, inquies: ergóne confitenda non ſunt ſingula delicta? ergo nulla confeſſio Deo accepta, niſi duobus iſtis verbis concluſa, Peccator ſum? Imò verò danda potius opera vt quantum in nobis eſt totum cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, ſed vt tales nos verè & ex animo agnoſcamus: quanta ſit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoſcamus: non modò nos immundos, ſed qualis ſit & quanta, quámque in multis partibus noſtra immunditics: non modò debitores, ſed quantis debitis grauati, & quot nominibus obſtricti: non modò vulneratos, ſed quàm multis & lethalibus plagis ſaucij ſimus. Hac tamen recognitione quum ſe totum peccator coram Deo effuderit, ſeriò ac ſyncerè cogitet plura adhuc reſtare, ac profundiores eſſe malorum ſuorum receſſus quàm quos penitus excutere

Pſal. 19. 13

poſſit. Atque adeò exclamet cum Dauide, Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.

**Refutatio duorū poſteriorum capitū decreti confeſsionis Papiſticæ (tria enim poſita fuerant*

*Iam verò quòd affirmant non dimitti peccata, niſi voto confitendi firmiter concepto, & clauſam eſſe paradiſi portam ei qui facultatem confitendi ſibi oblatam neglexerit, abſit vt iſtud eis concedamus. Non enim alia nunc eſt peccatorū remiſſio quàm ſemper fuit, Quotquot remiſſionem peccatorum a Chriſto obtinuiſſe leguntur,

guntur,non leguntur in aurem ſacrificuli cuiuſpiam confeſſi. Nec ſanè confiteri poterant,vbi nec ſacrificuli confeſſionarij erant,nec ipſa etiam confeſſio.Et multis poſtea ſeculis inaudita fuit hæc confeſſio,quibus ſine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quaſi de re dubia longiùs diſceptemus, verbum Dei apertum eſt,quod æternum manet, Quotieſcunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor.Huic verbo qui aliquid audet adijcere,non peccata ligat,ſed Domini miſericordiam. * Nam quòd contendunt non poſſe ferri iudicium niſi cauſa cognita, in promptu eſt ſolutio, temerè hoc ſibi arrogare qui ſunt à ſeipſis iudices creati. Ac mirum eſt tam ſecurè ſibi fabricare principia quæ nemo ſanæ mentis admittet. Iactant ſibi ligandi & ſoluendi munus eſſe mandatum, acſi quædam eſſet iuriſdictio quæſtioni adiuncta. Porrò hoc ius Apoſtolis fuiſſe incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò ſcire ſolutúſne peccator,ad ſacerdotem pertinet,ſed ad eum à quo petitur abſolutio: quando nunquam ſcire poteſt qui audit, ſitne iuſta & integra enumeratio. Ita nulla eſſet abſolutio,niſi ad verba eius qui iudicandus eſt reſtricta.Adde quòd tota ſoluendi ratio ex fide & pœnitentia conſtat: quæ duæ res cognitionem hominis fugiunt,vbi de altero ferenda eſt ſententia. Sequitur ergo ligandi & ſoluendi certitudinem non ſubiici terreni iudicis arbitrio: quia miniſter verbi, vbi partes ſuas rite exequitur,non poteſt niſi conditionaliter abſoluere:ſed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiſeritis peccata: ne dubitent veniam,quæ promittitur ex Dei mandato & voce,in cœlis fore ratam.

initio ſec.15, et 16) non dimitti peccata,niſi voto &c. & Clauſam eſſe paradiſi portam &c.

Ezech.18.21

Soluitur aduerſariorũ obiectio, Nõ poſſe ferri iudiciũ, niſi cauſa cognita, id eſt dari abſolutionem, niſi enumeratis peccatis.

19 Nihil itaque mirum ſi auricularem iſtam cõfeſſionem,rem adeò peſtilentem tótque nominibus Eccleſiæ noxiam, damnamus, ac ſublatam è medio cupimus. Quod ſi per ſe res eſſet indifferens, quando tamẽ nulli vſui eſt nec fructui, tot autem impietatibus, ſacrilegiis, erroribus cauſam dedit:quis non protinus abolendam cenſeat?Recenſent quidem aliquot vſus,quos vt valde fructuoſos venditãt:ſed illos aut ementitos, aut nullius prorſus momenti.Vnum tantùm ſingulari prærogatiua commendant,erubeſcentiam confitentis grauem eſſe pœnam,qua & peccator fit in poſterum cautior,& Dei vindictam anteuertit,ſeipſum puniẽs. Quaſi non ſatis magna verecundia hominẽ humiliemus, dum ad ſummum illud tribunal cœleſte,ad Dei,inquam,cognitionem vocamus.Egregiè verò profectum eſt ſi vnius hominis pudore peccare deſinimus, Deum non erubeſcimus habere malæ conſcientiæ noſtræ teſtem.Quanquam id quoque ipſum falſiſſimum eſt:nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam paſſim videre eſt,quàm dum,confeſſione ſacerdoti facta, homines exiſtimant ſe poſſe tergere os, & dicere, non feci. Nec toto ſolùm anno fiunt ad peccandum audaciores,ſed in reliquum anni tempus de confeſſione ſecuri, nunquam ad Deum ſuſpirant,nunquam ad ſe redeunt:ſed peccata peccatis accumulant,donec omnia, vt opinantur,ſimul euomant.Vbi autem euomuerunt,ſarcina ſua exonerati ſibi videntur,iudiciúmque à Deo tranſtuliſſe,quod ſacerdoti detulerunt: Deo obliuionem induxiſſe, vbi conſcium ſacerdotem fecerunt.Porrò quis confeſſionis diem lætus inſtare videt?quis ad confitendum alacri animo pergit? ac non potius, quaſi obtorto collo in carcerem trahatur,inuitus ac reluctanti ſimilis venit?niſi fortè ipſi ſacrificuli, qui mutuis facinorũ ſuorum narrationibus,quaſi iocoſis fabulis,ſe delicatè oblectãt.Non multas chartas inficiã referendis prodigioſis abominationibus quibus ſcatet auricularis confeſſio.Tantùm dico,ſi nõ incõſultè fecit * ſanctus ille vir, qui ob vnum ſcortationis rumorem,cõfeſſionem ex eccleſia ſua,vel potiùs à ſuorũ memoria ſuſtulit:infinitis hodie ſtupris,adulteriis,inceſtis,lenociniis,quid facto opus ſit admonemur.

Non mirum eſſe, ſi auricularem cõfeſſionem damnamus & abrogamus: & falsò aduerſarios hoc ei vtilitatis tribuere,quod erubeſcentia humiliet peccatorem, quũ cõtra ad peccandi confidentiam armet.

**Nectarius, de quo ſect.7.*

Matt 18.18

Fruſtra Cõfeſſionarios obtendere Clauium poteſtatem, quum nõ ſint Apoſtolorũ ſucceſſores, nec Spiritum ſanctum habeant: vt qui quotidie ſine delectu ſoluãt quæ ligari Dominus præcepit, & contrà.

20 Quòd huc obtendũt poteſtatem clauium, & in ea regni ſui proram (vt aiunt) & puppim confeſſionarij locant, videndum quantum valere debet. Ergo ſine cauſa (inquiunt) datæ ſunt claues? ergo ſine cauſa dictum eſt, Quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlis? Fruſtramus ergo verbum Chriſti? Reſpondeo, grauem fuiſſe cauſam cur darentur claues: quemadmodum & nuper expoſui, & vbi de excommunicatione agetur, explicatiùs iterum docebo. Sed quid, ſi vno gladio eiuſmodi omnibus eorum poſtulatis anſam præcidam, ſacrificulos non eſſe Apoſtolorum vicarios nec ſucceſſores? Verùm iſtud quoque alibi tractandum erit: nunc, vnde ſe munire maximè volunt, arietem erigunt quo molitiones omnes ſuæ deiiciantur. Chriſtus enim non antè Apoſtolis ligandi & ſoluendi poteſtatem fecit quàm eos Spiritu ſancto donauit. Nego igitur vllis competere clauium poteſtatem, qui non priùs acceperint Spiritum ſanctum. Nego quenquam clauibus vti poſſe niſi præeunte docentéque Spiritu ſancto, & dictante quid agendum ſit. Spiritum ſanctum habere ſe illi nugantur: ſed re ipſa negant: niſi fortè Spiritum ſanctum rem eſſe vanam & nihili fingunt, vt certè fingunt: ſed illis non credetur. Atque hac quidem machina in vniuerſum ſubuertuntur, vt cuiuſcunque oſtij clauem ſe habere iactent, ſemper interrogandi ſint habeántne Spiritum ſanctum, qui clauium eſt arbiter & moderator. Si habere ſe reſpondeant, rurſum interpellandi ſunt an errare poſſit Spiritus ſanctus. Iſtud disertè profari non audebunt, tametſi obliquè ſua doctrina inſinuant. Inferendum ergo erit, nullos ſacrificulos habere clauium poteſtatem, qui paſſim ſine delectu ſoluunt quæ ligari Dominus voluerat, ligant quæ ſolui iuſſerat.

Quod poteſtatẽ clauium aliquando exerceri poſſe ſine ſcientia, dicũt aduerſarij, falſum oſtenditur: quũ hoc modo incerta futura ſit abſolutio: vbi etia de abſolutione vel dãnatione, quã Euangelij miniſtri, vel Eccleſia pronũciat ex verbo, et de illius certitudine.

1.Cor.6.9

21 Quando clariſſimis experimentis euinci ſe vident, quòd dignos & indignos promiſcue ſoluant & ligent, poteſtatem vſurpant ſine ſcientia. Et quãquam negare non audent ad bonum vſum requiri ſcientiam, poteſtatem tamen ipſam malis diſpenſatoribus traditam ſcribunt. Atqui hæc poteſtas eſt, Quodcunque ligaueris aut ſolueris in terra, erit in cœlis ligatum aut ſolutum. Aut promiſſum Chriſti mentiri oportet, aut bene ligant & ſoluunt qui ſunt hac poteſtate præditi. Nec eſt quòd tergiuerſentur, Chriſti dictum limitari ſecundùm eius merita qui ligatur aut ſoluitur. Et nos etiam fatemur nec ligari nec ſolui poſſe niſi dignos qui ligentur aut ſoluantur. Sed habent Euangelij nuntij & Eccleſia verbum quo dignitatem hanc metiantur. In hoc verbo nuntij Euangelij poſſunt omnibus remiſſionem peccatorum in Chriſto polliceri per fidem: poſſunt damnationem edicere in omnes & ſuper omnes qui Chriſtum non amplectuntur. In hoc verbo Eccleſia pronuntiat, ſcortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos partem in regno Dei non habere: taléſque certiſſimis vinculis ligat. Eodem verbo ſoluit quos reſipiſcentes conſolatur. Sed quæ erit iſthæc poteſtas neſcire quid ligandum ſit aut ſoluendum? ligare autem non poſſe aut ſoluere, niſi ſcias? Cur ergo dicunt ſe abſoluere authoritate ſibi data, quum incerta ſit abſolutio? quò nobis imaginaria hæc poteſtas, ſi nullus ſit vſus? Iam autem habeo, aut nullum eſſe, aut tam incertum eſſe vt pro nullo habendus ſit. Quum enim fateantur bonam eſſe ſacerdotum partem qui non ritè vtantur clauibus, poteſtatem verò ſine legitimo vſu inefficacem: quis mihi fidem faciet, eum à quo ſoluor bonum eſſe clauium diſpenſatorem? quòd ſi malus eſt, quid aliud habet quàm friuolam iſtam diſpenſationem? Quid in te ligandum ſit aut ſoluendum, neſcio, quando iuſto clauium vſu careo: ſed ſi mereris, te abſoluo. Ac tantundem poſſet, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent) ſed Turca, aut Diabolus. Id enim eſt dicere, Verbum Dei non habeo, certam ſoluendi regulam: ſed authoritas

mihi

mihi data eſt te abſoluendi, ſi ita ſunt tua merita. Videmus igitur quorſum ſpectarint, quum diffinierunt, claues eſſe authoritatem diſcernendi, & executionis poteſtatem: ſcientiam accedere cõſiliarium, & inſtar conſiliarij ad bonum vſum eſſe. Nempe libidinoſe, licenter, ſine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

22 Si excipiat quiſpiam, legitimos Chriſti miniſtros non minùs perplexos fore in ſuo officio, quia abſolutio quæ à fide pendet, ſemper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidũ ſolatium fore, quia miniſter ipſe, qui idoneus iudex non eſt eorum fidei, de eorum abſolutione certus non eſt: in promptu eſt ſolutio. Dicũt enim illi, non remitti à ſacerdote peccata niſi quorum ipſe eſt cognitor. ita ſecundum eos remiſſio ex ſacerdotis iudicio pendet: qui niſi prudenter diſcernat quinã venia digni ſint, tota actio caſſa eſt ac irrita. Denique poteſtas de qua loquũtur, iuriſdictio eſt examini annexa, ad quod reſtringitur venia & abſolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda eſt abyſſus: quia vbi integra non eſt confeſſio, mutila etiam eſt ſpes veniæ. deinde ſacerdos, ipſe ſuſpenſus hæreat neceſſe eſt, dum neſcit an bona fide enumeret peccator ſua mala: poſtremò (quæ inſcitia & ruditas ſacerdotum eſt) maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior eſt quàm ſutor ad agros colendos: alij ferè omnes ſibi meritò ſuſpecti eſſe debent. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de abſolutione papali, quòd eam fundatam eſſe volunt à ſacerdotis perſona: neque id modò, ſed à cognitione, vt tantùm de rebus delatis, quæſitis & compertis iudicet. Iam ſi quis à bonis iſtis doctoribus quærat, reconcilietúrne Deo peccator peccatis quibuſdam remiſſis, non video quid reſpondeant: niſi quòd fateri cogentur infructuoſum eſſe quicquid pronuntiat ſacerdos de remiſſis peccatis, quorum recitationem audierit, quandiu alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis, quàm pernicioſa anxietas conſciẽtiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dum recumbit in ſacerdotis diſcretionem, vt loquuntur, nihil ex verbo Dei ſtatuere poteſt. Ab his omnibus abſurdis libera & immunis eſt doctrina quam tradimus. Conditionalis enim eſt abſolutio vt confidat peccator ſibi propitium eſſe Deum, modò ſyncerè in Chriſti ſacrificio expiationem quærat, & acquieſcat oblatæ ſibi gratiæ. Ita errare non poteſt qui pro officio præconis, quod ſibi ex Dei verbo dictatum eſt, promulgat. Peccator verò certam & liquidã abſolutionem amplecti poteſt, vbi ſimplex illa conditio apponitur de amplexanda Chriſti gratia, ſecundùm generalem illam magiſtri ipſius regulã, quæ impie ſpreta in Papatu fuit, Secundum fidem tuam fiat tibi.

Abſolutio Sacrificulorum in Papatu eſt incerta, tã à parte abſoluentis, quã confitentis. Contra in Euangelica abſolutione, quæ ab hac vna cõditione pendet, Si peccator expiationẽ quærat in vno Chriſti ſacrificio. & acquieſcat oblatæ ſibi gratiæ.

Matt. 9. 29

23 Quàm inſulsè miſceant quę de clauium poteſtate docet Scriptura promiſi me alibi dicturum: & locus erit oportunior in tractando regimine Eccleſiæ. meminerint tamẽ lectores præpoſterè ad auricularem & ſecretam confeſſionem torqueri quę partim de Euangelij prædicatione, partim de excommunicatione à Chriſto dicta ſunt. Quare dum obiiciũt ius ſoluendi datum eſſe Apoſtolis, quod ſacerdotes exerceant, peccata ſibi agnita remittendo, falſum & friuolum principium ſumi palàm eſt: quia abſolutio quæ fidei ſeruit, nihil aliud eſt quàm teſtimonium veniæ ex gratuita Euangelij promiſſione ſumptum. altera autem quæ ex diſciplina Eccleſiæ pendet, nihil ad ſecreta peccata, ſed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Eccleſiæ offenſio. Quòd autem hinc inde teſtimonia corradunt, quibus probent non ſufficere vel ſoli Deo, vel laicis confiteri peccata, niſi ſacerdos ſit cognitor, putida ac pudẽda eſt eorum diligentia. Nam ſi quando peccatoribus ſuadent vetuſti patres vt ſe exonerent apud ſuum paſtorem, de recitatione accipi non poteſt quæ tunc in vſu non fuit. Deinde, vt ſiniſtri fuerunt Lombardus & ſimiles,

Doctores Papiſticos, dũ prętexunt, ius ſoluendi datum Apoſtolis, perperã ad auricularẽ confeſſionem torquere quæ à Chriſto dicta ſunt partim de Euangelij prædicatione, partim de excõmunicatione. Errores Lombardi & ſimilium in hac re: & de modo quẽ fabricati ſunt, remittendi peccata cum iniunctione pœnæ & ſatisfactionis

videntur data opera libris adulterinis fuiſſe addicti, quorum prætextu deciperent ſimplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiam ſemper comitatur ſolutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitentia tactus eſt, quamuis nondum confeſſus fuerit: ideóque tunc ſacerdotem non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remiſſa eſſe. Quanquam in verbo Declarandi craſſum errorem inſinuant, ceremoniam ſubrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem attexunt, in facie Eccleſiæ abſolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempeſtiuè trahunt ad peculiarem cuiuſque vſum, quod iam diximus communi diſciplinæ eſſe deſtinatum, vbi tollenda eſt grauioris & notæ culpæ offenſio. Sed paulò pòſt moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnę & ſatisfactionis, in quo ſuis ſacrificis ius arrogant dimidiandi quod Deus vbique inſolidum nobis promiſit. Quum enim ſimpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorſus ſacrilega eſt. Perinde enim valet acſi ſacerdos, tribuni perſonam ſuſtinens, Deo intercederet, nec vellet Deum pati mera ſua liberalitate in gratiam recipere niſi qui ad tribunitium ſubſellium proſtratus iacuerit, illícque ſit mulctatus.

Summa eorum quę de Cōfeſſione auriculari dicta ſunt à ſect. 4 huc uſq́; & quid de ea ſentire debeant pii. Vide Calu ad Cōcil Trident. Item, in vera Eccleſię reformādę ratione. Item, epiſt. ad Sadol. Itē, aduerſus Theolog. Pariſ. Itē, de Scādal. Item de neceſſitate reformādæ Eccleſ.

24 Tota huc ſumma redit: ſi Deum facere velint confeſſionis huius fictitiæ authorem, eorum vanitatem coargui: ſicuti monſtraui falſarios in paucis quos citant locis. Quum verò palàm ſit Legem eſſe ab hominibus impoſitam, dico & tyrannicam eſſe & cum Dei iniuria latam, qui verbo ſuo conſcientias aſtringens, vult ab hominum imperio ſolutas eſſe. Iam quum ad obtinendam veniam neceſſitas eius rei præſcribitur quam Deus voluit eſſe liberam, dico ſacrilegium eſſe minimè tolerabile: quia nihil Deo magis proprium, quàm peccata remittere, in quo nobis ſita eſt ſalus. Adhæc oſtendi inuectam demum fuiſſe hanc tyrannidem, quum fœda barbarie oppreſſus eſſet mundus. Docui præterea legē eſſe peſtiferam quæ vel in deſperationem præcipitat miſeras animas, vbicunque viget Dei timor: vel, vbi eſt ſecuritas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Poſtremò expoſui quaſcunque afferunt mitigationes non aliò tendere niſi vt inuoluāt, obſcurent ac deprauent puram doctrinam, fucoſis autem coloribus impietates tegant.

Lib. 4. Sen. diſt. 10. c. 4. c nō ſufficit. de pœntiſ. c med. eadem diſt. c. nullus. eadem diſt.

25 Tertium locum ſatisfactioni in pœnitentia aſſignāt, de qua quicquid blaterant, vno verbo ſubuerti poteſt. Dicunt non ſufficere pœnitenti à præteritis malis abſtinere, & mores in melius commutare, niſi de iis quæ facta ſunt ſatisfaciat Deo. Eſſe autem multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominum propitiandum, iis debita iuſtitiæ Dei perſoluenda, iis compenſanda delicta, iis veniam emerendam: quamuis enim largitate miſericordiæ culpam remiſerit, pœnam tamen retinere diſciplina iuſtitiæ: hanc eſſe pœnam quæ ſatisfactionibus redimenda ſit. In hanc tamen ſummam recidunt omnia, nos quidem à Dei clementia delictorum veniam impetrare, ſed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compenſetur, quo debita iuſtitiæ Dei ſatisfactio perſoluatur. Talibus mendaciis oppono gratuitam peccatorum remiſſionem, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primùm, quid eſt remiſſio niſi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapocha teſtatur ſibi numeratam pecuniam: ſed qui nulla ſolutione, vltrò ſua beneficentia nomen expungit. Cur deinde Gratis additur, niſi ad tollendam omnem ſatisfactionis opinionem? Qua igitur confidentia ſuas ſatisfactiones adhuc erigunt, quæ tam valido fulmine proſternūtur. Quid autem? quum Dominus per Iſaiam clamat, Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non ero memor:

De ſatisfactiōe, cui tertium locum aſſignant Sophiſtæ in Pœnitentia: de retentione pœnæ, culpa remiſſa, & ſimilibus mēdaciis: quę corruunt oppoſita gratuita peccatorū remiſſione per nomen Chriſti.

Iſa. 52. 3
Rom. 5. 8
Coloſ. 2. 14
Tit. 3. 5
Iſa. 43. 25

annon

annon apertè denuntiat, cauſam & fundamentum remittendi à ſola ſua bonitate ſe petere? Præterea quum Scriptura vniuerſa teſtimonium Chriſto deferat, quòd per nomen eius ſit accipienda peccatorum remiſſio, nónne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per ſatisfactionũ nomen accipi docent? Neque verò hoc ſe dare ſatisfactionibus negent, etiam ſi ipſæ intercedant quaſi ſubſidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Chriſti, intelligit nihil nos afferre, nihil noſtrum prætendere, ſed ſola Chriſti commendatione niti: quemadmodum Paulus aſſerens, quòd Deus erat mundum ſibi in Chriſto reconcilians, non imputans propter ipſum hominibus delicta, modum rationéque mox ſubiicit, quia pro nobis factus eſt peccatum qui peccati expers erat.

Act.10.43
2.Cor.5.19

26 Verùm qua ſunt peruerſitate, & peccatorum remiſſionem, & reconciliationem fieri ſemel dicunt, quum in gratiam Dei per Chriſtum in Baptiſmo recipimur: poſt baptiſmum, reſurgendum eſſe per ſatisfactiones: ſanguinem Chriſti nihil prodeſſe, niſi quatenus per claues Eccleſiæ diſpenſatur. Nec de re dubia loquor, quum ſuam impuritatem clariſſimis ſcriptis prodiderint: nec vnus aut alter, ſed vniuerſi ſcholaſtici. Nam ipſorum magiſter, poſtquam Chriſtum in ligno pœnam peccatorum ſoluiſſe, iuxta Petri doctrinam, confeſſus eſt: ſubiuncta illico exceptione ſententiam illam corrigit, quòd in Baptiſmo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxantur: ſed poſt baptiſmum, pœnitentię beneficio minorantur: vt ita ſimul cooperetur crux Chriſti & noſtra pœnitentia. Sed longè aliter Iohannes, Si quis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud Patrem, Ieſum Chriſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Chriſtum proponit peccatorum propitiationem, non aliam eſſe ſatisfactionem oſtendit qua offenſus Deus propitiari placaríve poſſit. Non dicit, Semel vobis per Chriſtum reconciliatus eſt Deus, nunc vobis alias rationes quęrite: ſed perpetuum facit aduocatum, qui ſua interceſſione in patris gratiam nos ſemper reſtituat: perpetuam propitiationem, qua peccata expiétur. Eſt enim illud perpetuò verum, quod alter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipſe non alius: hoc eſt, quando ipſe ſolus eſt Agnus Dei, ſolus quoque oblatio eſt pro peccatis, ſolus expiatio, ſolus ſatisfactio. Nam quum ius & poteſtas ignoſcendi propriè competat in Patrem, vbi à Filio diſtinguitur, vt iam viſum eſt: in altero gradu Chriſtus hîc locatur, quòd pœnam nobis debitam in ſe transferens, reatum noſtrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde ſequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Chriſto peractæ, niſi apud eum reſideat honor ille quem ſibi rapiunt qui Deum placare tentãt ſuis compenſationibus.

Lib.3.Sent.diſt.9.
Hìc & ſect.27. refutatur blaſphem⁹ error Scholaſticorũ. Remiſſionẽ peccatorum & recõciliationem ſemel fieri in Baptiſmo, ſed poſt Baptiſmum reſurgendum eſſe per ſatisfactiones: & oſtenditur ita Chriſtum ſuo honore ſpoliari, & cõſcientiarum pacẽ turbari, quum nunquã certò ſtatuere poſſint, ſibi remiſſa eſſe peccata.
1.Pet.2.24
2.Tim.1.9
2.Ioh.2.2, & 12
Iohan.1.36

27 Ac duo hîc perpendere conuenit: vt integer & illibatus ſuus honor Chriſto ſeruetur: vt cõſcientiæ de peccati venia ſecuræ, pacem apud Deum habeant. Iſaias ait, Patrem poſuiſſe in Filium noſtras omnium iniquitates, vt liuore eius ſanemur. Quod aliis verbis repetens Petrus ait, Chriſtum pertuliſſe in corpore ſuo peccata noſtra ſuper lignum. Paulus ſcribit damnatum eſſe peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum factus eſt: hoc eſt vim & maledictionem peccati in eius carne intecemptum, quum in hoſtium datus eſt, in quam tota peccatorum noſtrorum moles, cum ſua maledictione & execratione, cum horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reiiceretur. Hîc nequaquam audiuntur nugamenta illa: quòd poſt initialem purgationem, paſſionis Chriſti efficaciam non aliter noſtrûm vnuſquiſque ſentiat quàm pro ſatisfactoriæ pœnitẽtiæ modo: ſed ad vnicam Chriſti ſatisfactionem, quoties lapſi

Iſa.53.4, & 6
1.Pet 2.24
Rom.8.3
Galat.3.13

fuerimus,reuocamur.Nunc tibi peſtilentes eorum nęnias propone.Gratiam Dei in prima peccatorum remiſſione ſolam operari:ſi poſtea ceciderimus, ad ſecundam veniam impetrandam opera noſtra cooperari. Hæc ſi locum habeant,ánne quæ Chriſto ſuperiùs ſunt attributa,illi ſalua manent? Immanè quantum hæc differunt,iniquitates noſtras poſitas eſſe in Chriſto vt in ipſo expiarentur, & noſtris operibus expiari: Chriſtum eſſe propitiationem pro peccatis noſtris,& Deum operibus propitiandum. Quòd ſi de pacificanda conſcientia agitur: quæ iſta erit pacificatio,ſi audiat peccata redimi ſatisfactionibus?quando tandem illi ſatisfactionis modus conſtare poterit? Ergo ſemper dubitabit an Deum habeat propitium,ſemper æſtuabit,ſemper horreſcet. Nam qui leuibus ſatisfactiunculis acquieſcunt, nimis contemptim iudicium Dei æſtimant: & parum reputant quanta ſit peccati grauitas, vt alibi dicemus. Et vt ipſis concedamus, peccata aliquot iuſta ſatisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum ſatisfactionibus nec centum vitæ, vel ſi totæ in hoc ſint, ſufficere queant? Adde quòd loci omnes quibus aſſeritur peccatorum remiſſio,non ad cathecumenos pertinent,ſed ad regenitos Dei filios,& qui in Eccleſiæ ſinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tam ſplendidè extollit Paulus, Obſecro vos Chriſti nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, ſed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui ſatisfactionibus valere iuſſis, ad Chriſti crucem eos ablegat. Sic quum ſcribit Coloſſenſibus Chriſtum pacificaſſe per ſanguinem crucis quæ ſunt in cœlo vel in terra, non reſtringit hoc ad momentum quo recipimur in Eccleſiam, ſed ad totum curſum extendit. Quod facilè ex contextu patet,vbi dicit fideles habere redemptionem per ſanguinem Chriſti, nempe remiſſionem peccatorum. Quanquam plures locos congerere ſuperuacuum eſt qui ſubinde occurrunt.

2.Cor.5.20

Coloſſ.1.20

Refutatio ineptæ diſtinctiõis inter peccata mortalia & venialia: & hic calumniæ aduerſariorũ,dum dicunt nos facere peccata oĩa æqualia. Vide lib. 2.cap 8 ſec.58.59

28 Hîc in aſylum confugiunt ineptæ diſtinctionis. Peccata quędam venialia eſſe,quædam mortalia:pro mortalibus grauem ſatisfactionem deberi:venialia facilioribus remediis purgari,oratione Dominica,aquę benedictæ aſperſione,abſolutione Miſſæ.Sic cũ Deo ludunt & ineptiũt. Quum tamen aſſiduè peccatum veniale & mortale in ore habeãt,nondum alterum ab altero diſcernere potuerũt,niſi quòd impietatem & immunditiem cordis,peccatum veniale faciunt.Nos autem (quod Scriptura iuſti & iniuſti regula docet) peccati ſtipendiũ pronuntiamus eſſe mortem.& Animam,quæ peccauerit, morte dignam. Cæterùm fidelium peccata venialia eſſe:non quia non mortem mereantur,ſed quia Dei miſericordia nulla eſt condemnatio iis qui ſunt in Chriſto Ieſu: quia nõ imputantur,quia venia delentur.Scio quàm iniquè doctrinam hanc noſtrã calumnientur: dicunt enim paradoxum eſſe Stoicorum, de peccatorum æqualitate:ſed ſuo ipſorum ore nullo negotio conuincentur. Quæro enim,annon inter ea ipſa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoſcãt?Non igitur protinus ſequitur,paria eſſe peccata quæ ſimul mortalia ſint.Quum Scriptura definiat,ſtipendium peccati mortem eſſe: Legis obedientiam,eſſe vitæ viam:tranſgreſſionem,mortem: hanc ſententiam euadere non poſſunt. Quem ergo ſatisfaciendi exitum inueniẽt in tanto peccatorum cumulo? ſi vnius diei eſt ſatisfactio peccati vnius: dum illam meditantur,pluribus ſe inuoluunt: quando diem nullũ præterit iuſtiſſimus quiſque,quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò ſatisfactiones dum ſe accingent, numeroſa, vel potius innumera cumulabunt. Iam præciſa eſt ſatisfaciendi fiducia:quid morantur?quomodo adhuc de ſatisfaciendo cogitare audent?

Rom.6.23

Ezech.18.20

Rom.8.1

Hic & ſec.30.agi-

29 Conãtur quidem ſe expedire:ſed aqua (vt dicitur) illis hæret. Finguut

gunt ſibi diſtinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei miſericordia: ſed culpa remiſſa, pœnam reſtare quam perſolui Dei iuſtitia poſtulat. Ad pœnæ igitur remiſſionem proprie ſpectare ſatisfactiones. Quæ iſta, bone Deus, deſultoria leuitas? culpæ remiſſionem nunc gratuitam præſtare confitentur, quam precibus & lachrymis, aliiſque omne genus præparationibus emereri ſubinde docent. Verùm adhuc cum iſta diſtinctione ex diametro pugnat quicquid de peccatorum remiſſione in Scriptura nobis traditur. Quod tametſi ſatis ſupérque exiſtimo iam à me confirmatum, ſubnectam tamen quædam alia teſtimonia, quibus adeo conſtringantur tortuoſi iſti angues, vt ne ſummam quidem caudam complicare poſthac queant. Hoc eſt Teſtamentum nouum quod Deus in Chriſto ſuo nobiſcum pepigit, Quòd iniquitatum noſtrarū non recordabitur. Quid his ſignificauerit, diſcimus ex altero Propheta, vbi Dominus, Si iuſtus (inquit) à iuſtitia ſua deflexerit, omnium iuſtitiarum eius non recordabor: ſi impius ab impietate ſua receſſerit, omnium iniquitatum eius non recordabor. Quòd ſe iuſtitiarum recordaturum negat, vtique hoc eſt, nullam ſe earum habiturum rationem, vt remuneretur. Ergo & peccatorum non recordari, eſt ea non poſtulare ad pœnam. Idipſum alibi dicitur, proiicere poſt tergum, delere inſtar nubis, demergere in profundum maris, non imputare, tectúmque habere. Talibus loquendi formulis non obſcurè ſenſum ſuū nobis explicuerat Spiritus ſanctus, ſi dociles aures illi accommodaremus. Certe ſi punit Deus peccata, imputat: ſi vindicat, recordatur: ſi ad iudicium vocat, tecta non habet: ſi examinat, poſt tergum non proiecit: ſi inſpicit, nō obliterauit inſtar nebulæ: ſi ventilat, non proiecit in profundum maris. Atque in hunc modum interpretatur Auguſtinus claris verbis, Si texit peccata Deus, noluit aduertere: ſi noluit aduertere, noluit animaduertere: ſi noluit animaduertere, noluit punire: noluit agnoſcere, maluit ignoſcere. Tecta ergo peccata quare dixit? vt non viderentur. Quid erat, Deum videre peccata, niſi punire? Audiamus verò & ex alio Prophetæ loco, quibus legibus peccata remittat Dominus. Si fuerint (inquit) peccata veſtra vt coccinū, quaſi nix albeſcent: & ſi rubuerint vt vermiculus, erunt quaſi lana. Apud Ieremiam autem ſic legitur, In illa die requiretur iniquitas Iacob, & non inuenietur: peccatū Iehudah, & non erit: quia propitiabor reliquiis quas ſeruauero. Vis breuiter tenere quis ſit verborum iſtorum ſenſus? Expende quid è cōuerſo ſibi velint loquutiones illæ, Dominum in ſacculo iniquitates colligare, in faſciculum colligere & recondere, ſtylo ferreo exarare in lapide adamantino. Nempe ſi vindictam repenſum iri ſignificant (quod extra dubium eſt) neque etiam dubitandum eſt quin cōtrariis ſententiis omnem vindictæ repenſionem Dominus ſe remittere affirmet. Hîc mihi obteſtandi ſunt lectores, non vt gloſſis meis auſcultent: ſed tātùm vt verbo Dei locum aliquem eſſe ſinant.

30 Quid, quæſo, nobis præſtitiſſet Chriſtus, ſi adhuc pro peccatis pœna exigeretur? Nam quum dicimus eum pertuliſſe omnia peccata noſtra in corpore ſuo ſuper lignum, non aliud ſignificamus quàm defunctum pœna & vindicta quæ peccatis noſtris debebatur. Idipſum ſignificantiùs declarauit Iſaias, quum dicit, Caſtigationem (ſiue correctionem) pacis noſtræ fuiſſe ſuper eum. Quid vero eſt correctio pacis noſtræ, niſi pœna peccatis debita, & à nobis perſoluenda, antequam Deo reconciliari poſſemus niſi vices noſtras ipſe ſubiiſſet? En clarè vides, Chriſtum peccatorum pœnas ſuſtinuiſſe, vt ſuos ab illis eximeret. Et quoties de redemptione per eum facta meminit Paulus, vocare ſolet ἀπολύτρωσιν, quo nō ſimpliciter redemptionē indicat, qualiter vulgò intelligitur: ſed pretium ipſum & ſatisfactionem redemptionis. Qua ratione & Chriſtum

tur de diſtinctione culpæ & pœnæ: et firmiſſimis Scripturæ teſtimoniis refellitur Papiſtarū delirium, Culpa remiſſa Deum pœnā retinere, quæ ſit redimenda ſatisfactionibus. Oſtēditur etiam nō poſſe ipſos elabi ſubtili diſtinctione inter æternā pœnam & temporales. Vide initiū ſect. 25.

Iere. 31. 31. 34
Ezec. 18. 24. 27
Iſa. 44. 22
Mich. 7. 19
Pſal. 32. 1
Pſal. 32. 1
Iſa. 1. 18
Iere 50. 20
Iob. 14. 17
Oſeæ 13. 12
Iere. 17. 1
1. Pet. 2. 24
Iſa. 53. 5
Rom 3. 24, 1. cor. 1. 30, ephe. 1. 7, col. 1. 14, 1. tim 2. 6.

ipſum ſe pro nobis ἀντίλυτρον dediſſe ſcribit. Quę apud Dominum propitiatio eſt (inquit Auguſtinus) niſi ſacrificium? Et quod eſt ſacrificium, niſi quod pro nobis oblatum eſt in morte Chriſti? Validum autem in primis arietem nobis ſuppeditat quod de expiandis peccatorum noxis in Lege Moſaica præſcribitur. Neque enim illic Dominus hanc aut illam ſatisfaciendi rationem conſtituit: ſed totam in ſacrificiis compenſationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentiſſimè atque exactiſſimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Quî fit autem vt nullis prorſus operibus admiſſa delicta procurare iubeat, ſed ſola in expiationem ſacrificia requirat, niſi quòd ita teſtari vult vnicum eſſe ſatisfactionis genus, quo iudicium ſuum placatur? Nam quæ tum immolabant ſacrificia Iſraëlitæ, non hominum opera cenſebantur, ſed à ſua veritate, hoc eſt vnico Chriſti ſacrificio, æſtimabantur. Qualem autem compenſationem à

Oſeæ 14.3

nobis recipiat Dominus, paucis verbis eleganter Oſeas expreſſit. Omnẽ (inquit) tolles iniquitatem ô Deus: en peccatorum remiſſio. Et vitulos

**Vide Calu. ad Cõcilij Tridẽtini ſeſſ. 6. cap. 15.*

labiorum perſoluemus en ſatisfactio.* Scio quidem ſubtiliùs adhuc ipſos elabi, dum inter æternam pœnam & temporales diſtinguunt: ſed quum temporalem pœnam quoduis ſupplicium eſſe tradant, quod tam de corpore quàm de anima ſumit Deus, excepta modò æterna morte, parum eos ſubleuat hæc reſtrictio. Nam ſuperiores loci quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoſcendo. Et quoties Dauid aut alij Prophetæ peccatorum veniam petunt, ſimul pœnam depre-

Eze. 36.22, & 32

cantur. Imò diuini iudicij ſenſus huc eos impellit. Rurſum, quum à Domino miſericordiam promittunt, ſemper ferè ex profeſſo de pœnis earúmque remiſſione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat finem ſe impoſiturum Babylonico exilio, ídq; propter ſe, non propter Iudæos: gratuitum eſſe vtrunque ſatis demonſtrat. Denique, ſi à reatu liberamur per Chriſtum, pœnas quæ inde proueniunt ceſſare oportet.

2. Sam. 12.13

De locis quibuſdã Scripturæ, quibus Papiſtæ errorẽ ſuũ cõfirmare nitũtur, Culpa remiſſa pœnam retineri, quæ ſit redimenda ſatiſfactionibus: oſtenditur autem duo eſſe diuini iudicij genera: vnum vindictæ, alterum caſtigationis, quæ ſunt prudẽter diſtinguẽda.

31 Verùm quando & ipſi Scripturæ teſtimoniis ſeſe armant, videamus qualia ſint quæ ipſi obtendunt argumenta. Dauid (inquiunt) de adulterio & homicidio à Propheta Nathan obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filij, quem ex adulterio ſuſtulerat, poſtea plectitur. Tales pœnas, quæ poſt culpæ etiam remiſſionem infligendæ eſſent, ſatisfactionibus redimere docemur. Hortabatur enim *Daniel Nebuchadnezer vt eleemoſynis peccata redimeret. Et Solomo ſcribit, propter æquitatem & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam ſententiam cõfirmat & Petrus. Item apud Lucam Dominus de muliere peccatrice ait, remiſſa eſſe illi peccata multa, quia dilexerit multùm. Vt peruerſè ſemper & præpoſterè facta Dei æſtimant! At ſi obſeruaſſent (quod minimè prætereundum erat) duo eſſe diuini iudicij genera: longè aliam in hac Dauidis correptione vidiſſent pœnæ formam quàm quæ ad vltionem tendere putanda ſit. Quoniam autem noſtra omnium non mediocriter refert intelligere quorſum per-

Dan. 4.24
Prou. 16.6, et 10.12
1. Pet. 4.8
Luc. 7.47

tineant Dei caſtigationes, quibus in peccata noſtra animaduertit, & quantum ab exemplis differant quibus impios & reprobos cũ indignatione perſequitur: ſummatim perſtringere non abs re, arbitror, fuerit. Iudicium vnum, docendi cauſa, vocemus vindictæ: alterum, caſtigationis. Porrò iudicio vindictæ ſic intelligendus eſt Deus inimicos ſuos vlciſci, vt iram aduerſus illos ſuam exerceat, confundat, diſſipet, in nihilum redigat. Id ergo ſit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione coniuncta eſt. Iudicio caſtigationis non ita ſæuit vt iraſcatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitum. Vnde non eſt suppli-

cium

cium propriè aut vindicta,ſed correctio & admonitio. Alterum iudicis eſt,alterum patris.Iudex enim quum facinoroſum punit,in ipſum delictum animaduertit,& de facinore ipſo pœnam expetit.Pater quum filiũ ſeueriùs corrigit,non hoc agit vt vindicet aut mulctet,ſed magis vt doceat & cautiorem in poſterum reddat.Paulò diuerſa ſimilitudine Chryſoſtomus alicubi vtitur,quæ tamen eòdem recidit.Verberatur(inquit)filius: verberatur & famulus:ſed hic vt ſeruus,quia peccauit,punitur:ille verò,vt liber & filius diſciplina indigens,caſtigatur. Huic correptio in probationem & emendationem cedit,illi in flagella & pœnas.

32 Vt breuiter & expeditè rem totam teneamus, hæc ex duabus ſtatuatur prima diſtinctio:vbicunque pœna eſt ad vltionem,ibi maledictio & ira Dei ſe exerit,quam ſemper à fidelibus continet.Caſtigatio contrà, & Dei benedictio eſt & amoris habet teſtimonium, vt docet Scriptura. Hoc diſcrimen ſatis Dei verbo paſſim notatur. Quicquid enim afflictionum in præſenti vita ſuſtinent impij, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium,vnde æternam ſuam damnationem eminus iam conſpiciunt:tantúmque abeſt vt inde emendentur,aut fructum aliquem percipiant, vt potiùs talibus præludiis ad diriſſimam, quæ tandem eos manet, gehennam apparentur. * Caſtigans autem caſtigat ſeruos ſuos Dominus, ſed morti non tradit eos:quare eius ferula verberati, bonum id ſibi fuiſſe fatentur ad veram eruditionem. Vt autem ſanctos vbique legimus tales pœnas placido animo ſuſcepiſſe,ita ſuperioris generis flagella ſemper vehementer ſunt deprecati.Caſtiga me Domine(inquit Ieremias)ſed in iudicio, non in ira tua: ne fortè imminuas me. Effunde furorem tuum in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocarunt. *Dauid autem,Domine ne in furore tuo arguas me,neque in ira tua corripias me. Neque obeſt quòd ſæpiuſculè ſanctis ſuis iraſci dicitur Dominus,quum in eorum peccata animaduertit.Qualiter apud Iſaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuerſus eſt furor tuus,& conſolatus es me.Item Habacuc,Quum iratus fueris,miſericordiæ recordaberis. Michæas verò,Iram Dei portabo, quia peccaui ei. Vbi admonet non ſolùm nihil obſtrependo proficere qui iuſtè plectuntur,ſed doloris mitigationem ſuppetere fidelibus,conſilium Dei reputando.Eadem enim ratione hæreditatem ſuam profanare dicitur:quam tamen,vt ſcimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis conſilium vel affectum, ſed ad vehementem doloris ſenſum refertur,quò afficiuntur qui vel qualemcunque eius ſeueritaté ſuſtinent.Atqui fideles ſuos non mediocri tantùm auſteritate pungit,ſed interdum ita vulnerat, vt ſibi non longè ab inferorum exitio diſtare videantur.Siquidem teſtatur iram ſuam promeritos, atque ita expedit vt ſibi in malis ſuis diſpliceant, Dei placandi maiore cura tangantur,& ſolicitè ad veniam petendã feſtinent:ſed in eo ipſo luculentius interim clementiæ quàm iræ ſuæ teſtimonium profert. Stat enim fœdus in vero noſtro Solomone nobiſcum percuſſum,cuius fidem nunquam fore irritam is qui fallere non poteſt affirmauit Si dereliquerint,inquit, filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: ſi ſtatuta mea profanauerint,& mandata mea non cuſtodierint: viſitabo in virga iniquitates eorum & in verberibus peccata eorum:miſericordiã autẽ meam non auferam ab eo. Cuius miſericordiæ quò nos certiores faceret,virgam, qua Solomonis poſteritatem arguet,dicit fore virorum,& verbera filiorum hominum.Quibus particulis dum moderationẽ & lenitatem ſignificat,ſimul innuit non poſſe niſi extremo lethalíque horrore confundi qui Dei manum ſibi aduerſam eſſe ſentiunt.Huius lenitatis quantam habeat rationem in Iſraele ſuo caſtigando,oſtendit apud Pro-

Iob.5.17
Prou.3.11
Hebr.12.5

Hîc & ſec.33. tractatur, fideles ſemper vehemẽter eſſe deprecatos prius illud iudicij diuini genus: poſteri⁹ autẽ placido animo ſuſcepiſſe,quia amoris habet teſtimoniũ. Itẽ qđ iraſci dicitur De⁹ ſanctis ſuis, nõ ad punientis cõſiliũ vel affectum referri,ſed ad vehementẽ doloris ſenſum quo ipſi afficiuntur ſimulac vel qualẽcunq; eius ſeueritatẽ ſuſtinent: hocq; illis expedire, vt ſibi in malis ſuis diſpliceant. Reprobos cõtrà, dum flagellis Dei feriuntur, tã quodãmodo incipere pœnas pendere illius iudicio. Quæ oĩa cõfirmantur Scripturæ teſtimonijs,item Chryſoſtomi & Auguſtini expoſitionib⁹.

**Pſal.118.18*
Pſal.119.71
Iere.10.24
**Pſal 6.2.& 38.2*
Iſa.12.1
Habac.3 2
Mich.7.9
Pſal 89 31
2.Sam.7.14

Iſa.48.10 phetam, In igne repurgaui te, inquit, ſed non velut argentum: nam & ipſe totus abſumptus eſſes. Quanquam purgationis loco caſtigationes illi eſſe docet: eas tamen ipſas addit ita ſe temperare, ne plus iuſto per *Pſal.90.11* eas deteratur. Idque omnino neceſſe eſt: *quia vt quiſque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem ſe addicit, ſic tenerior eſt ad ferédam eius iram. Reprobi enim quamuis ſub flagellis gemant, quia tamen non expendunt cauſam, quin potius tam ſuis peccatis quàm Dei iudicio tergum obuertunt, ex ſocordia illa contrahunt duritiem: vel quia fremunt & calcitrant, adeóque tumultuantur contra ſuum iudicem, furioſus ille impetus amentia & furore eos obſtupefacit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, ſtatim deſcendunt ad reputanda peccata, & metu horroréque perculſi, ad deprecationem ſupplices confugiunt. Hos dolores, quibus ſe cruciant miſeræ animæ niſi leniret Deus, ſuccumberent centies etiam in mediocribus iræ eius ſignis.

33 Sit deinde hæc altera diſtinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt: & quanquam illis non impune cedet talibus iræ diuinæ documentis non auſcultaſſe, non tamen ideo plectuntur quò ad meliorem mentem redeant: ſed tantùm vt Deum magno ſuo malo iudicem & vltorem experiantur. Ferulis autem verberãtur filij, non vt mulctam delictorum Deo perſoluant, ſed vt inde ad reſipiſcentiam proficiant. Proinde in futurum eas potiùs quàm in præteritum tempus reſpicere intelligimus. Id Chry-*In Serm. de pœnit. & confeſ.* ſoſtomi verbis malim quàm meis exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis ſumens ſupplicium, ſed ad futura nos corrigens. Sic & Auguſtinus, Quod pateris, vnde plangis, medicina eſt tibi, non pœna: caſtigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, ſi nõ vis repelli ab hæreditate, &c. Tota iſta miſeria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis eſt, non ſententia pœnalis, &c. Has ſententias ideo citare placuit, ne cui videretur noua aut minùs vſitata loquutio quam poſui. Atq; huc pertinent querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus ſæpe de populi ingratitudine expoſtu-*Iſa.1.5* lat, quòd peruicaciter contempſerit omnes pœnas Apud Iſaiam, Ad quid percuterem vos vltrà? à planta pedis ad verticem nõ eſt ſanitas. Sed quia talibus ſententiis abundant Prophetæ, breuiter indicaſſe ſatis fuerit, nõ alio cõſilio Deum punire ſuam Eccleſiam, niſi vt ſubacta reſipiſcat. Ergo *1.Sam.15.23* quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vindictam: quũ Dauidem par-*2.Sam.12.18* uulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc ſententiã acci-*1.Cor.11.32* piendum eſt quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mũdo damnemur. Hoc eſt, dum nos filij Dei manu cœleſtis Patris affligimur, non hæc pœna eſt qua cõfundamur, ſed caſtigatio duntaxat *Lib. de pec. meritis ac remiſ. 2. c. 33, & 34* qua erudiamur. Qua in re planè nobiſcum eſt Auguſtinus: docet enim, pœnas, quibus homines pariter caſtigantur à Deo, varie conſiderãdas eſſe: quia ſanctis ſunt poſt peccatorum remiſſionem certamina & exercitationes: reprobis, ſine remiſſione, ſupplicia iniquitatis. Vbi pœnas Dauidi aliiſque piis inflictas commemorat, & eò ſpectaſſe dicit vt eorũ pietas huiuſmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod *Iſa.40.2* dicit Iſaias, remiſſam eſſe populo Iudaico iniquitatem, quòd plenã accepiſſet caſtigationem de manu Domini, à pœnæ ſolutione pendere delictorum veniam arguit: ſed perinde eſt ac ſi diceret: Satis iam pœnarum exactum eſt: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuiſtis, tempus eſt vt accepto plenæ miſericordiæ nuntio animi veſtri in lætitiam diffuſi me Patrem ſentiant. Nam illic Deus patris induit perſonam, quem iuſtæ quoque ſeueritatis pœnitet, vbi coactus eſt aſperiùs in filium animaduertere.

34 His

34 His cogitationibus fidelem inſtrui neceſſe eſt in afflictionũm acerbitate. Tempus eſt vt iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum eſt nomen eius. Quid facerent filij Dei ſi ſeueritatem quam ſentiunt, vltionem eius eſſe crederent? Qui enim manu Dei percuſſus, Deũ iudicem punientem cogitat, nõ poteſt niſi iratum & aduerſum ſibi concipere: ipſum verò Dei flagellũ, vt maledictionem & damnationem deteſtari: denique ſe à Deo diligi nunquam perſuaderi poterit qui ſic erga ſe affectum ſentiet vt adhuc punire velit. Sed ille demum ſub Dei flagellis proficit qui ſuis vitiis iraſcentem, ſibi autem propitiũ ac beneuolum ipſum reputat. Alioqui enim neceſſe eſſet euenire quod Propheta ſe expertum conqueritur, Super me tranſierunt furores tui Deus: terrores tui oppreſſerunt me. Item quod ſcribit Moſes, Quoniã defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati ſumus. Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, occulta noſtra in lumine vultus tui. Quoniã omnes dies noſtri receſſerunt in ira tua: conſumpti ſunt anni noſtri, ſicut verbum ex ore emiſſum. Contrà verò Dauid de paternis caſtigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, ſic canit, Beatus homo quẽ tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt præſtes illi quietem à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorum ſcelera diſſimulãs rigidior erga ſuos apparet. Ideóque ſolatij cauſa addit Legis admonitionem, qua diſcant ſaluti ſuæ conſuli dum reuocantur in viam, impij verò præcipites ferantur in ſuos errores, quorum finis eſt fouea. Nec refert ſitne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, peſtilentiæ, morbi, maledictiones Dei ſunt, quàm ipſum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, vt ſint aduerſus reprobos iræ vindictæque Domini inſtrumenta.

1. Pet. 4. 17
Iere. 25. 29
Quàm neceſſe ſit in afflictionũ acerbitate fideles hac cogitatione inſtrui, Deũ diligere ipſos, vitijs autem eorum iraſci.
Pſal. 88. 17
Pſal. 90. 7
Pſal. 94. 12

35 Perſpiciunt nunc omnes (ni fallor) quò ſpectet illa Domini animaduerſio in Dauidem: nempe vt documẽtum eſſet, grauiter Deo diſplicere homicidium & adulterium, aduerſum quod tantam offenſionem in dilecto & fideli ſeruo declaraſſet, vt erudiretur ipſe Dauid ne poſtea tale facinus auderet: non autem vt pœna eſſet qua compenſationem quandam Deo ſolueret. Sic & de altera correptione iudicandum eſt, qua Dominus populum vehementi peſte affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recenſendo ipſo populo prolapſus fuerat. Nam peccati quidem noxam Dauidi gratis remiſit: ſed quia tum ad publicum omnium ſeculorum exemplum, tum ad Dauidis quoque humiliationem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipſum flagello ſuo aſpertimè caſtigauit. Quem ſcopum in vniuerſali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quum enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti noſtro indictæ fuerant, miſerias: talibus exercitamentis admoneri nos ſentimus quã grauiter Deo Legis ſuæ tranſgreſſio diſpliceat: quò miſeræ noſtræ ſortis conſcientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentiùs aſpiremus. Stultiſſimus verò fuerit ſi quis arbitretur præſentis vitæ calamitates in peccati noxam eſſe nobis impoſitas. Id mihi videtur Chryſoſtomus voluiſſe, quum ita ſcripſit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis perſeuerantes ad pœnitentiam vocet, oſtenſa pœnitentia, ſuperflua iã erit pœna. Quare prout vniuſcuiuſque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori aſperitate, illum benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult ſe non eſſe in pœnis exigendis immodicum exprobrat duro & obſtinato populo quòd percuſſus non tamen faciat finem peccandi. Hoc ſenſu conqueritur Ephraim eſſe quaſi placentam ab vna parte torridã, ab altera parte incoctã: quia ſcilicet non penetrabãt in animos ferulæ, vt

Deum remiſſo Dauidi adulterio, eũ caſtigaſſe cùm ia cõmune exemplum, tũ vt ipſum humiliaret: & hac ratione fideles, quibus propitius eſt, quotidie ſubijcere cõmunibus huius vitę miſerijs.
2. Sam. 24. 15
Homil. 3. de proui. ad Stagirium.
Iere. 5. 3
Oſeæ 7. 8

vitiis excoctis populus ipſe capax veniæ fieret. Certè qui ſic loquitur, oſtendit, ſimul ac quiſque reſipuerit,ſe mox fore placabilem, ſibíque noſtra peruicacia exprimi quem exercet rigorem in caſtigandis delictis,cui voluntaria correctio occurreret Quando tamen ea eſt noſtra omnium durities & ruditas quæ caſtigatione in vniuerſum opus habeat, viſum eſt prudentiſſimo Patri omnes ſine exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem eſt cur ſic in vnum Dauidis exemplum oculos coniiciant,tot exemplis non permoueantur,in quibus gratuitam peccatorum remiſſionem licebat contemplari. Legitur publicanus deſcendiſſe è templo iuſtificatus:pœna nulla ſequitur. Petrus delicti veniam obtinuit:lachrymas eius,inquit Ambroſius,legimus,ſatisfactionem non legimus. Et audit paralyticus, Surge:remittuntur tibi peccata tua:pœna non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur abſolutiones,gratuitæ deſcribuntur.Ex hac exemplorum frequentia regula potiùs peti debuerat,quàm ab vnico illo, quod neſcio quid ſingulare continet.

Luc.18.14
Luc.22.61
Matt.9.2

36 Daniel ſua exhortatione,qua ſuadebat Nebuchadnezer vt peccata ſua iuſtitia redimeret,& iniquitates ſuas miſeratione pauperum: non voluit ſignificare iuſtitiam & miſericordiam eſſe Dei propitiationem & pœnarum redemptionem(abſit enim vt alia vnquã fuerit ἀπολύτρωσις quàm ſanguis Chriſti) ſed illud redimere,ad homines potiùs quàm ad Deum retulit: acſi dixiſſet, Exercuiſti,ô rex,iniuſtam & violentam dominationem,oppreſſiſti humiles,ſpoliaſti pauperes,durè & iniquè tractaſti populum tuum:pro iniuſtis exactionibus pro violentia & oppreſſione nunc refer miſericordiam & iuſtitiam.Similiter Solomo charitate operiri multitudinem peccatorum ait: non apud Deum,ſed inter homines ipſos.Sic enim habet integer verſus, Odiũ excitat contentiones:charitas verò operit cũctas iniquitates. Quo verſu,more ſuo,per antitheſin, mala quæ ex odiis naſcuntur, cum fructibus charitatis confert in hunc ſenſum:Qui inter ſe oderunt,viciſſim mordent,carpunt,exprobrant,lacerant,omnia vitio vertunt: at verò qui ſe diligunt, multa inter ſe mutuò diſſimulant,ad multa conniuent,multa viciſſim condonant: non quòd alter alterius vitia probet, ſed tolerat, & admonendo medetur, potius quàm inſectando exulceret. Eodem ſenſu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum eſt, niſi deprauatæ vafréque detortæ Scripturæ inſimulare eũ volumus.Vbi verò miſericordia & benignitate docet expiari peccatum,non intelligit illis coram facie Domini compenſari,vt tali ſatisfactione placatus Deus,pœnam quam alioqui erat expetiturus, remittat:ſed familiari Scripturæ more indicat quòd ipſum ſibi propitium repertu ri ſint qui vitiis ac nequitiis prioribus valere iuſſis,per pietatem & veritatem ad ipſum conuertuntur:acſi diceret irã Domini reſidere,ac quieſcere eius iudicium vbi à flagitiis noſtris quieſcimus.Nec verò cauſam veniæ,ſed potiùs modum veræ conuerſionis deſcribit. Sicuti frequẽter denuntiant Prophetæ fruſtra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentia,quem oblectat integritas cum officiis charitatis.Sicut etiam admonet author Epiſtolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans,eiuſmodi ſacrificia placere Deo. Nec certè Chriſtus,dum Phariſæos ſubſannans quòd purgandis tantùm catinis intenti, cordis munditiem negligerent,iubet eos quò omnia munda ſint,dare eleemoſynas,ad ſatisfaciendum hortatur:ſed tantùm docet qualis probetur Deo mundites. De qua loquutione alibi tractatum eſt.

Dan.4.24.Cùm iubetur Nebuchadnezer peccata ſua redimere iuſtitia, illud redimere referri ad homines potiùs quàm ad Deum: & non cauſam veniæ illic deſcribi, ſed potius modum veræ conuerſionis. Idem de quibuſdã aliis Scripturæ locis.

Prou.10.11
1.Pet.4.8
Prou.16.6
Heb.13.16
Matt.23.25
luc.11.39

37 Quantum attinet ad locum Lucæ,nemo, qui parabolam illic à Domino propoſitam ſano iudicio legerit, nobis ex eo controuerſiam faciet. Phariſæus apud ſe cogitabat,non cognoſci à Domino mulierem

Lucæ cap.7.36.Remiſſa ſunt illi peccata multa,quia di

quam

quam tanta facilitate ad ſe admiſiſſet. Sentiebat enim non fuiſſe admiſ- *lexit multū, & e-*
ſurum, ſi peccatricem, qualis erat, cognouiſſet. Atque ex eo colligebat *xponitur, dilectio*
non eſſe Prophetam, qui eum in modum falli poſſet. Dominus, vt pec- *nem ſcilicet nō eſſe*
catricem non eſſe oſtenderet cui iam remiſſa eſſent peccata, parabolam *cauſam remiſſiōis,*
propoſuit: Duo debitores erant vni fœneratori: alter quinquaginta de- *ſed probationem re*
bebat, alter quingenta: vtrique remiſſum eſt debitum: vter maiorem gra *miſſionis.*
tiam habet? Reſpondet Phariſæus, Is vtique cui plus donatum eſt. Subii-
cit Dominus, Hinc agnoſce remiſſa eſſe huic mulieri peccata, quia dile-
xit multùm. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit cauſam
remiſſionis peccatorum, ſed probationem. Sunt enim ſumpta à ſimili
eius debitoris cui remiſſa erant quingenta, cui non dixit ideo remiſſa,
quia multùm dilexiſſet: ſed ideo multùm diligere, quia remiſſa ſint. At-
que huc eam ſimilitudinem applicari conuenit in hanc formam: Putas
mulierem hanc eſſe peccatricem: atqui talem non eſſe agnoſcere de-
bueras, quando ei remiſſa ſint peccata. Remiſſionis autem peccatorum
fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam re-
fert. Eſt autem argumentum à poſteriori, quo aliquid demonſtratur à
ſignis ſequentibus. Qua autem ratione peccatorum remiſſionem illa ob
tinuerit, palàm Dominus teſtatur. Fides, inquit, tua te ſaluam fecit. Fide
igitur remiſſionem aſſequimur: charitate gratias agimus, & Domini be-
neficentiam teſtamur.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum ſcriptis de ſatisfactio *Hic & ſect. 39. oſte*
ne paſſim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicā ſimpliciter, *ditur, veteres Eccle*
omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapſos eſſe, aut nimis *ſiaſticos ſcriptores*
aſperè ac durè loquutos: ſed non concedam eos ipſos adeò fuiſſe rudes & *non eo ſenſu loqu-*
imperitos, vt eo ſenſu illa ſcripſerint quo à nouis iſtis ſatisfactionariis le *tos de ſatisfactioni*
guntur. *Chryſoſtomus alicubi ita ſcribit, Vbi miſericordia flagitatur, *bus quo Papiſtæ:*
interrogatio ceſſat: vbi miſericordia poſtulatur, iudicium non ſæuit: vbi *& intellexiſſe pœ*
miſericordia petitur, pœnæ locus nō eſt: vbi miſericordia, quæſtio nulla: *nitentes ſatisfacere*
vbi miſericordia, cōdonata reſponſio eſt. Quæ verba vtcunq; torquean- *Eccleſiæ, non Deo.*
tur, cum dogmatibus tamen ſcholaſticis conciliari nunquam poterunt. **Homil. 2. in Pſal.*
In libro autem de dogmatibus Eccleſiaſticis, qui Auguſtino inſcribitur, *50.*
ſic legis, Pœnitentiæ ſatisfactio eſt, cauſas peccatorum excidere, nec eo- *Cap. 54.*
rum ſuggeſtionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque ſeculis
irriſam paſſim fuiſſe ſatisfactionis doctrinam, quæ pro admiſſis delictis re
pendi diceretur: quum omnem ſatisfactionem ad cautionem referat ſe
in poſterum à peccatis abſtinendi. Nolo citare quod tradit idem Chryſo *Hom. 10. in Gen.*
ſtomus, eum nihil à nobis vltrà requirere quàm vt delicta noſtra cum la
chrymis apud ſe confiteamur: quando eiuſmodi ſententiæ ſubinde in e-
ius & aliorum ſcriptis recurrunt. Auguſtinus quidem alicubi opera mi- *Enchiri. ad Laur.*
ſericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remiſſionis: ſed
ne in verbulo iſto quis impingat, ipſe alio loco occurrit. Caro Chriſti, in-
quit, verum eſt & vnicum pro peccatis ſacrificium, non modò iis quæ
vniuerſa in baptiſmate delentur, ſed quæ poſtea ex infirmitate ſubrepūt:
propter quæ vniuerſa quotidie clamat Eccleſia, Remitte nobis debita no *Matt 6.12*
ſtra. Et remittuntur per ſingulare illud ſacrificium.

39 Vocarunt autem vt plurimum ſatisfactionem, non compēſatio-
nem quæ Deo redderetur, ſed publicam teſtificationem, qua qui excom
municatione mulctati fuerant quum in communionem recipi vellent,
Eccleſiam reddebant de ſua pœnitentia certiorem. Indicebantur enim il
lis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus ſe prioris vitæ verè & ex a-
nimo pertæſos eſſe approbarent, vel potiùs priorum memoriam oblite-
rarent: atque ita dicebātur non Deo, ſed Eccleſiæ ſatisfacere. Quod etiā
his ipſis verbis ab Auguſtino expreſſum eſt in Enchiridio ad Laurentiū.

Cap.65. Citatur in Decr.ca.in actis.de pœnit.diſt.1.

Ex antiquo eo ritu ſumpſerunt originem confeſſiones & ſatisfactiones quæ hodie in vſu ſunt. Viperei ſanè partus, quibus factum eſt vt ne vmbra quidem melioris illius formæ ſuperſit. Scio veteres interdum duriuſculè loqui: nec, vt nuper dixi, forſan lapſos eſſe nego: ſed quæ pauculis næuis aſperſa erant, dum illotis iſtorum manibus tractantur, prorſus inquinantur. Et ſi veterum authoritate pugnandum eſt, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones ſuos contexuit, ex inſulſis quorundam monachorum deliriis quæ ſub Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini & Chryſoſtomi nomine feruntur, decerpta eſt: vt in præſenti argumento omnia ferè ſumit è libro Auguſtini de pœnitentia, qui à rhapſodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus conſarcinatus, Auguſtini quidem nomen præfert, ſed quem nemo, vel mediocriter doctus agnoſcere pro ſuo dignetur. Quòd autem in eorum ineptias non tam arguté exquiro, ignoſcant lectores, quos volo moleſtia leuare. Mihi certè nec valde laborioſum, & tamen plauſibile eſſet traducere cum maximo probro quæ antehac pro myſteriis iactarunt: ſed quia fructuoſè docere propoſitum eſt, ſuperſedeo.

De ſupplementis quæ ad ſatisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio. CAP. V.

Quod tandiu ſalue conſtiterint indulgentiæ argumento eſſe quã alta errorum nocte aliquot ſeculis immerſi fuerint homines.

EX hac porrò ſatisfactionis doctrina ſcaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad ſatisfaciendum facultatibus noſtris deeſt, iſtis ſuffici nugantur: atque eò proſiliunt inſaniæ vt diſpenſationem eſſe definiant meritorum Chriſti & Martyrum, quam Papa ſuis bullis partitur. Etſi autem helleboro magis quàm argumentis digni ſunt, vt non magnum operæpretium ſit tam friuolis erroribus refellendis incumbere, qui multis arietibus percuſſi ſua ſponte conſeneſcere & ad inclinationem ſpectare incipiunt: quia tamen imperitis quibuſdam vtilis erit breuis refutatio, eam non omittam. Et ſanè quòd tandiu ſaluæ conſtiterint indulgentiæ ac in tam impotenti & furioſa laſciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id vero documento eſſe poteſt quàm alta errorum nocte immerſi fuerint aliquot ſeculis homines. Videbant ſe à Papa & ſuis bulligerulis palàm nec diſſimulanter ludibrio haberi: quæſtuoſas nundinationes de animarum ſuarum ſalute exerceri, pauculis nummis ſalutis pretium taxari, nihil gratuitum proſtare: hac ſpecie emungi ſe oblationibus, quæ in ſcorta, in lenones, in commeſſationes turpiter abſumerentur: ſummos indulgentiarum buccinatores, ſummos eſſe cõtemptores: monſtrum iſtud maiori indies licentia graſſari ac luxuriari, nec finem vllum fieri, plumbum ſemper nouum afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen ſumma veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutiùs, exiſtimabant tamen pias eſſe fraudes, quibus cum fructu aliquo falli poſſent. Tandem vbi orbis aliquantum ſibi ſapere permiſit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam congelaſcunt, donec planè euaneſcant.

Quid ſint indulgentiæ ex Papiſtarum doctrina: vnde conuincitur eſſe profanationem ſanguinis Chriſti.

2 Verùm quoniam plurimi, qui ſordes, impoſturas, furta, rapacitates (quibus luſerunt hactenus, & nos ludificati ſunt indulgentiarij) vident, fontem ipſum impietatis non conſpiciunt: operæpretium eſt indicare non ſolùm quales indulgentiæ, ſed quid omnino ſint omni macula abſterſæ. Theſaurum Eccleſiæ vocant, Chriſti & ſanctorum Apoſtolorum Martyrúmque merita. Huius horrei radicalem cuſtodiam (vt attigi) Romano Epiſcopo traditam fingunt, penes quem ſit tantorum bonorum diſpenſatio, vt & ipſe per ſe elargiri poſſit, & elargiendi iuriſdictionem

aliis

aliis delegare Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum
annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Epiſcopis quadraginta Sũt
autem illæ (vt genuinè deſcribã) ſanguinis Chriſti profanatio, Satanæq́;
ludibrium, quo Chriſtianũ populum à Dei gratia, à vita quæ eſt in Chri-
ſto abducãt, & à vera ſalutis via auertant. Quî enim poterat fœdiùs pro-
fanari Chriſti ſanguis, quàm dum negatur ſufficere ad peccatorum re-
miſſionem, ad reconciliationem, ad ſatisfactionem, niſi velut areſcentis
& exhauſti defectus aliũde ſuppleatur & ſufficiatur?* Chriſto Lex & Pro- *Act.10.43*
phetæ omnes (inquit Petrus) teſtimonium perhibent, quòd per ipſum ac- **Egregia antitheſis*
cipienda ſit remiſſio peccatorum: indulgentię remiſſionem peccatorum *Chriſti & indulgẽ-*
per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Chriſti emundat *tiarum Papalium.*
nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ ſanguinem Martyrum fa- *1. Iohan.1.7*
ciunt peccatorum ablutionem. Chriſtus (inquit Paulus) qui peccatũ non *2. Cor.5.21*
nouerat, factus pro nobis eſt peccatum (id eſt peccati ſatisfactio) vt iuſti-
tia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum ſatisfactionem in
ſanguine Martyrum reponunt Clamabat Paulus & Corinthiis teſtifica- *1. Cor.1.13*
batur, ſolum Chriſtum pro ipſis crucifixum & mortuum eſſe: indulgẽtiæ *Act.20.28*
pronunciant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit, Chriſtum *Heb.10.14*
acquiſiuiſſe Eccleſiam ſuo ſanguine: indulgentiæ aliud pretium acquiſi-
tionis in Martyrum ſanguine ſtatuunt. Vna oblatione Chriſtus cõſum-
mauit in perpetuum ſanctificatos, ait Apoſtolus: indulgentiæ reclamant,
à Martyribus perfici ſanctificationem, quæ alioqui non ſufficeret Iohan *Apoc.7.14*
nes dicit ſanctos omnes lauiſſe ſtolas in ſanguine Agni: indulgentię do-
cent lauare ſtolas in ſanguine ſanctorum.

3 Præclarè aduerſus hæc ſacrilegia Leo Romanus Epiſcopus ad Pa- *Epiſt.81.*
læſtinos, Quamuis (inquit) multorum ſanctorum in conſpectu Domini *Pſal.116.15*
pretioſa mors fuerit, nullius tamen inſontis occiſio propitiatio fuit mũ *Hîc & ſect.4. Con-*
di. Accepere iuſti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata *foditur impiũ dog-*
ſunt exempla patientiæ, non dona iuſtitiæ: ſingulares quippe eorum *ma indulgentiarũ*
mortes fuere, nec alterius quiſpiam debitum ſuo fine perſoluit: quum v- *egregiis ſententiis*
nus extiterit Dominus Chriſtus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, *Leonis Rom. Epiſc.*
ſepulti, ſuſcitati. Quam ſententiam, vt erat memorabilis, alibi quoque *& Auguſt. oſtendi-*
repetiit. Nihil certè clarius ad confodiendum impium hoc dogma de- *turq́; ſanguinẽ Mar-*
ſiderari queat. Nec tamen minus appoſitè Auguſtinus in eandem ſen- *tyrum nõ eſſe infru-*
tentiam, Etſi fratres (inquit) pro fratribus moriuntur, nullius tamen ſan- *ctuoſum, licet nul-*
guis Martyris in peccatorum remiſſionem funditur: quod fecit Chriſtus *lum locum habeat*
pro nobis: neque in hoc quòd imitaremur, ſed quòd gratularemur con- *in remiſſione pecca-*
tulit nobis. Item alibi, Sicut ſolus Filius Dei factus eſt Filius hominis, vt *torum.*
nos ſecum filios Dei faceret: ita pro nobis ſolus ſuſcepit ſine malis meri- *Epiſt.95.*
tis pœnam, vt nos per ipſum ſine bonis meritis conſequeremur indebitã *Tract.in Iohã.84.*
gratiam Equidem quum tota eorum doctrina exhorrendis ſacrilegiis & *Lib.ad Boniſ.4.*
blaſphemiis conſuta ſit, hæc tamen præ aliis prodigioſa eſt blaſphe- *cap.4.*
mia. Agnoſcant annon hæc ſint ſua placita, Martyres plus morte ſua
Deo præſtitiſſe ac meritos eſſe quàm ſibi opus eſſet: tantámque illis me-
ritorum largitatem ſuperfuiſſe quæ in alios redundaret. Ne igitur ſuper-
uacuum ſit tantum bonum, commiſceri eorum ſanguinem ſanguini
Chriſti, & ex vtroque theſaurum Eccleſiæ confici ad remiſſionem & ſa-
tisfactionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Sup- *Coloſ.1.24*
pleo in corpore meo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti pro corpore eius,
quod eſt Eccleſia. Quid hoc eſt, niſi Chriſto nomen relinquere, cæte-
rùm vulgarem ſanctulum facere, qui in turba vix dignoſcatur? Vnum, v-
num illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum
reſpici quum de obtinenda peccatorum remiſſione, expiatione, ſanctifi-
catione agitur. Sed audiamus eorũ enthymemata. Ne ſine fructu effuſus

ſit ſanguis martyrum, in commune Eccleſiæ bonum conferatur. Itáne? an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius ſuo ſanguine ſubſcribere? teſtificari præſentis vitæ contemptu, melioré ſe vitam quærere? fidem Eccleſiæ ſua conſtantia confirmare, hoſtium autem pertinaciam frãgere? Sed hoc eſt ſcilicet, nullum fructum agnoſcũt, ſi ſolus Chriſtus eſt propitiator, ſi ſolus mortuus eſt propter peccata noſtra, ſi ſolus eſt oblatus pro noſtra redemptione. Nihilominus (inquiũt) coronam victoriæ adepti eſſent Petrus & Paulus ſi in lectulis defuncti eſſent ſua morte. Quòd autem ad ſanguinem vſque certarunt, id ſterile, & infructuoſum relinquere iuſtitiæ Dei non quadraret. Quaſi verò pro donorum ſuorum menſura gloriam in ſeruis ſuis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem ſatis magna in commune ab Eccleſia percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pugnandi zelum.

Coloſſ.1.24 4 Quàm verò malitioſè Pauli locum detorquent, vbi dicit ſe ſupplere in corpore ſuo ea quæ deerant paſſionum Chriſti! Non enim defectũ illum ſupplementũmve illud ad redemptionis, ſatisfactionis, expiationis opus refert, ſed ad eas afflictiones quibus Chriſti membra, nempe fideles omnes exerceri oportet quandiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc reſtare paſſionum Chriſti, quod in ſeipſo ſemel paſſus, quotidie in mẽbris ſuis patitur. Eo nos honore dignatur Chriſtus, vt noſtras afflictiones ſuas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus, Pro Eccleſia: non intelligit pro redemptione, pro reconciliatione, pro ſatisfactione Eccleſiæ: ſed pro ædificatione & profectu. Quemadmodum alibi ait, ſe ſuſtinere omnia propter electos, vt ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Et Corinthiis ſcribebãt, pro eorum conſolatione & ſalute ſe perferre quaſcunque tribulationes patiebatur. Et continuò ibidem ſeipſum explicat, quũ addit ſe factum Eccleſiæ miniſtrũ, non ad redemptionem, ſed ſecundùm diſpenſationem quæ illi commiſſa erat, ad prædicandum Chriſti Euangelium. Quòd ſi alium quoque interpretem requirunt, audiant Auguſtinum. Paſſiones (inquit) Chriſti in ſolo Chriſto, vt in capite: in Chriſto & Eccleſia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrũ vnum Paulus, Suppleo in corpore meo quod deeſt paſſionibus Chriſti. Si ergo in membris Chriſti es, quiſquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non ſunt Chriſti mẽbra, deerat paſſionibus Chriſti. Paſſiones verò Apoſtolorum pro Eccleſia ſuſceptæ quorſum tendãt, alibi exponit, Chriſtus mihi ianua eſt ad vos: quia oues Chriſti eſtis, ſanguinis eius comparatæ: agnoſcite pretium veſtrum, quod à me non datur, ſed per me prædicatur. Deinde ſubnectit, Quomodo ipſe animam ſuam poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificandam pacem, ad fidem aſſerendam. Hæc Auguſtinus. Abſit autem vt deeſſe aliquid putauerit Paulus paſſionibus Chriſti quantum ad omnem iuſtitiæ, ſalutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui adeò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Chriſtum tanta largitate effuſam, vt omnem vim peccati longè ſupergreſſa fuerit. Hac ſola ſancti omnes ſalui facti ſunt, non vitæ aut mortis ſuæ merito, quemadmodum Petrus diſertè teſtatur: vt in Deum & Chriſtum eius contumelioſus fuerit qui vllius ſancti dignitatem alibi quàm in ſola Dei miſericordia repoſuerit. Sed quid hîc diutius, perinde atque in re adhuc obſcura moror, quum talia prodigia traducere, vincere ſit?

2 Tim.2.10
2.Cor.1.6
In Pſal.16
Tract.in Ioh.47
Rom.5.15
Act.15.21

Aut mendax Dei Euangelium eſſe oportet, aut mendaces Indulgentias oſtenditur.

5 Porrò, vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Ieſu Chriſti includere, quam Dominus verbo Euangelij diſpenſari voluit? Sanè aut mendax Dei Euãgelium eſſe oportet, aut mendaces indulgentias. Nã Euangelio Chriſtum cum omni affluentia bonorum cœleſtium, cum omnibus ſuis meritis, omni ſua iu-

ſtitia,

ſtitia, ſapientia, gratia, nulla exceptione nobis offerri teſtis eſt Paulus, 2.Cor.5.18
quum dicit depoſitum eſſe apud miniſtros verbum reconciliationis, quò
hac legationis forma fungantur, ceu Chriſto per ipſos hortante, Obſecra
mus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatũ non nouerat, pro nobis pec-
catum fecit, vt iuſtitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Chriſti κα-
ταλλαγὴ, quæ (eodem Apoſtolo teſte) fruenda nobis in Euangelio offertur, 1.Cor.1.17
norunt fideles. Contrà indulgentiæ demenſum aliquod gratiæ ex arma
rio Papæ reclusum, plumbo, membranæ, loco etiã affigunt, à verbo Dei
auellunt. *Siquis autem originem requirat, hinc videtur hic abuſus ema *Quæ Indulgentia-
naſſe, quòd quum iniungerentur olim ſeueriores ſatisfactiones pœniten rum origo fuiſſe vi-
tibus quã vt ab omnibus ferri poſſent, qui pœnitentia ſibi impoſita gra- deatur.
uari ſe vltra modum ſentiebant, petebant ab Eccleſia relaxationem. Re-
miſſio, quæ talibus fiebat, Indulgentia vocabatur. Vbi autem ſatisfactio-
nes ad Deum tranſtulerunt, ac compenſationes eſſe dixerunt quibus ſe
redimant homines à iudicio Dei, ſimul etiam indulgentias eò traxerunt,
vt eſſent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò
quas retulimus blaſphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum
prætextum habere queant.

6 Iam nec de ſuo Purgatorio moleſti nobis ſint: quod hac ſecuri fra- Ad doctrinam de
ctum, dirutum, & à fundamentis prorſus euerſum eſt. Neque enim qui- Purgatorio nõ eſſe
buſdam aſſentior qui diſſimulandum hac in parte cenſent, & mentio- conniuendum.
nem Purgatorij omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugnæ oriuntur, mi
nimum ædificationis referri poteſt. Equidem & ipſe tales nugas negli-
gendas conſulerem, niſi ſeria ducerent. Sed quum ex multis blaſphemiis
conſtructum ſit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas
& graues offenſiones ſuſcitet: profectò conniuendum non eſt. Illud for-
tè vtcunque ad tempus diſſimulari poterat, quòd ſine Dei verbo curioſa
audacíque temeritate excogitatum erat: quòd de ipſo creditum erat neſ-
cio quibus reuelationibus Satanæ arte confictis: quòd ad ipſius cõfirma
tionem aliquot Scripturæ loci inſcitè detorti erant. Quanquam nõ fert
Dominus humanam audaciam ſic in abditos iudiciorum ſuorũ receſſus
perrumpere: & ſeuerè prohibuit, neglecta voce ſua, ſciſcitari à mortuis Deut.18.11
veritatem: nec verbum ſuum tam irreligioſe contaminari permittit. De-
mus tamen illa omnia tolerari aliquantiſper potuiſſe vt res non magni
momẽti: at vbi peccatorũ expiatio alibi quàm in Chriſti ſanguine quæ-
ritur, vbi ſatisfactio aliò transfertur, periculoſiſſimum ſilentium. Clamã-
dum ergo non modò vocis ſed gutturis ac laterum contentione, Purga
torium exitiale Satanæ eſſe commentum, quod Chriſti crucem euacuat,
quod cõtumeliam Dei miſericordiæ non ferendam irrogat, quod fidem
noſtram labefacit & euertit. Quid enim illis eſt Purgatorium niſi quæ
poſt mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis ſatisfactio?
vt diruta ſatisfaciendi opinione, ipſum ab imis radicibus extemplo euer
tatur. Quòd ſi proxima diſputatione pluſquam perſpicuum eſt, Chriſti
ſanguinem vnicam eſſe pro fidelium peccatis ſatisfactionem, expiatio-
nem, purgationem: quid ſupereſt niſi Purgatorium meram eſſe eámque
horribilem in Chriſtum blaſphemiam? prætereo ſacrilegia quibus quo-
tidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliáque innumera,
quæ ex tali impietatis fonte prodiiſſe conſpicimus.

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falſò & perperam ſolent, Matt.12.32, marc.
illis è manibus excutere operæpretium eſt. Quum Dominus (inquiunt) 3.28, luc.11.10
peccatum in Spiritum ſanctum, neque in hoc neque in futuro ſeculo re- Hîc & ſect.8. &
mittendum aſſeuerat, ex eo ſimul innuit, quorundam eſſe in futuro ſecu 9. exponuntur loci
lo peccatorum remiſſionem. Verùm quis non videat, Dominum illic de quidam Scripturæ
peccati culpa loqui? Quòd ſi ita eſt, quid ad eorum Purgatorium, vtpote quos Papiſtæ per-

peram detorquent ad confirmationem ſui Purgatorij.

quorum illic pœna,ex eorum opinione, luitur, culpam in præſenti vita
remiſſam eſſe non inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obſtrepant,pla-
niorem habebunt ſolutionem. Quum Dominus ſpem omnem veniæ
præcidere vellet tam flagitioſę nequitię,non ſatis habuit dicere,nunquã
remiſſum iri:ſed quò magis amplificaret, partitione vſus eſt,qua & iudi-
cium complexus eſt quod ſentit in hac vita vniuſcuiuſq; conſcientia, &
poſtremum illud quod palàm in reſurrectione feretur: acſi diceret,Vos à
malitioſa rebellione non ſecus ac præſentiſſimo exitio cauete.Nam qui
oblatam Spiritus lucem deſtinatò extinguere conatus fuerit,neq; in hac
vita,quæ peccatoribus ad conuerſionem data eſt,veniã conſequetur,nec
vltimo die,quo per Angelos Dei agni ab hœdis ſegregabuntur,& regnũ
cœleſte omnibus ſcandalis repurgabitur. Proferunt deinde illã ex Mat-
Matt.5.25 thæo parabolam,Concordiam habe cum aduerſario tuo: nequando te
ille iudici tradat,iudex lictori,lictor carceri:vnde non exeas donec per-
ſolueris vltimum quadrantem.Si iudex hoc loco Deum ſignificat, litiga-
tor Diabolum,lictor Angelum,carcer Purgatorium, libenter dabo ma-
nus. Verùm ſi nulli non conſtat, voluiſſe illic Chriſtum oſtendere quot
periculis ac malis ſe obiiciant qui ſummum ius obſtinatè pertentare ma
lunt quàm ex æquo & bono agere,quò vehementiùs ad æquam concor
Philip.2.10 diam ſuos exhortaretur,vbi,quæſo,reperietur Purgatorium?

8 Petunt ex Pauli dicto argumentum,vbi cœleſtium,terreſtrium &
infernorum genua Chriſto flecti affirmat. Infernos enim non poſſe in-
telligi,qui æternæ damnationi addicti ſunt,pro cõfeſſo aſſumunt.Proin-
de ſupereſt vt ſint animæ in Purgatorio laborantes. Non peſſimè ratioci
narentur ſi Apoſtolus verum pietatis cultum per geniculationem deſi-
gnaret: ſed quum ſimpliciter doceat delatam eſſe Chriſto dominationẽ
qua ſubiugandæ ſint vniuerſæ creaturæ:quid obſtat quominus per infer
nos,Diabolos intelligamus,qui ſanè ad Domini tribunal ſiſtentur, iudi
cem ſuum agnituri,cum terrore & trepidatione? Qualiter eandem pro-
Rom 14.10 phetiam Paulus ipſe alibi interpretatur,Omnes(inquit) ſiſtemur ad tribu
nal Chriſti. Scriptum eſt enim,Viuo ego,mihi flectetur omne genu,&c.
Apocal.5.13 Atqui in eum modũ interpretari non licet quod in Apocalypſi habetur,
Omnem creaturam,quæ in cœlo,& quæ ſuper terram,& quæ ſub terra,
& quæ in mari,& quæ in ipſis ſunt,omnia audiui dicentia,Sedẽti in thro
no, & Agno, benedictio & honor & gloria & poteſtas in ſecula ſeculo-
rum.Id quidem facilè concedo:ſed quales hîc creaturas recenſeri putãt?
Certo enim certius eſt, & ratione carentes & inanimatas comprehendi.
Quo non aliud affirmatur quàm ſingulas orbis partes,à ſummo cœlorũ
vertice ad vſque terræ centrum, ſuo modo Creatoris gloriam enarrare.
2.Mach.12.43 Quod ex Machabæorum hiſtoriã proferunt, reſpõſione non dignabor,
Cont.ſecund.Gauden.epi.cap.23. ne opus illud videar in ſacrorum librorum catalogum referre.At Augu-
ſtinus pro canonico recepit. Primùm quàm certa fide?Scripturã(inquit)
Luc.24.44 Machabæorum non habent Iudæi ſicut Legem, Prophetas, & Pſalmos,
quibus teſtimonium perhibet Dominus tanquam teſtibus ſuis , dicens,
Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in Lege , & Pſalmis , & Pro-
phetis de me. Sed recepta eſt ab Eccleſia non inutiliter, ſi ſobriè legatur
vel audiatur,&c.Hieronymus autem ſine dubitatione,minimè valere e-
ius authoritatem ad aſſerenda dogmata docet. Et ex libello illo vetuſto
qui ſub nomine Cypriani de expoſitione Symboli inſcribitur,apertè cõ-
2.Mach.15.36 ſtat locum nullum in veteri Eccleſia habuiſſe. Et quid fruſtra hîc con-
tendo? Quaſi author ipſe non ſatis oſtendat quantum ſibi deferendum
ſit,quum veniam in fine precatur, ſiquid minus bene dixerit. Certè qui
ſcripta ſua indigere venia fatetur , Spiritus ſancti oracula non eſſe cla-
mat. Adde quòd non alio nomine laudatur Iudæ pietas,niſi quia ſpem

firmam

firmam de vltima reſurrectione habuerit, vbi oblationẽ miſit pro mortuis Hieroſolymam. Neque enim ad pretium redemptionis trahit Scriptor hiſtoriæ quod ille egit: ſed vt conſortes æternę vitæ eſſent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superſtitione quidẽ & præpoſtero zelo nõ caruit hoc factum: ſed pluſquã fatui ſunt qui ſacrificium legale ad nos vſque trahunt: quando aduentu Chriſti ſcimus ceſſare quę in vſu tunc fuerunt.

9 Verùm habent inuictum cuneum in Paulo, qui non ita facilè percelli queat. Si quis ſuperædificat, inquit, ſuper fundamẽtum hoc, aurum, argentũ, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam: vniuſcuiuſque opus, quale ſit, dies Domini manifeſtabit: quòd in igne reuelabitur. & vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur, ipſe autem ſaluus erit: ſed quaſi per ignem. Quis (inquiũt) ille ignis eſſe poteſt niſi purgatorius, per quem peccatorũ ſordes abſterguntur, quò puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium eſſe ſenſerũt veterum plerique, nempe tribulationem ceu crucem, per quam Dominus ſuos examinat, ne in carnis ſordibus acquieſcant: idque multò probabilius quàm Purgatorium confingendo. Quanquã nec illis aſſentior: quia mihi videor certiorẽ multò & lucidiorẽ eius loci intelligentiã aſſequutus. Antequã tamen eam profero, velim mihi reſpõdeant, puténtne Apoſtolis ac ſanctis omnibus per hunc ignem purgatorium tranſeũdum fuiſſe. Negabunt, ſcio. nimis enim abſonum foret eos purgari oportuiſſe quorum merita vltra menſuram, ad vniuerſa Eccleſiæ membra redundare ſomniant. Verùm Apoſtolus hoc affirmat. neque enim dicit, quorundam opus probatum iri, ſed omnium. Neque hoc meum argumentum eſt, ſed Auguſtini, qui ſic interpretationem illam oppugnat. Et (quod magis abſurdũ eſt) non dicit tranſituros ob quælibet opera: ſed ſi Eccleſiam ſumma fidelitate ædificarint, mercedẽ recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiò, videmus Apoſtolum metaphora vſum eſſe, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignũ, fœnum, & ſtipulã vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta eſt: nempe quòd velut lignum, ſtatim atque igni admotum fuerit, conſumitur & deperditur, ſic neq; illæ perdurare poterunt, quum eas examinari contigerit. Porrò eiuſmodi examen à Spiritu Dei proficiſci neminem latet. Quò igitur filum metaphoræ proſequeretur, ac partes iuſta correlatione inter ſe aptaret, ignem appellauit examen Spiritus ſancti. Perinde enim atque aurum & argentum, quò propiùs ad ignem admouentur, eò certiorem probitatis puritatíſque probationem referunt: ita Domini veritas, quò exactius ſpirituali examine expenditur, eò maiorem ſumit authoritatis confirmationem. Quemadmodum fœnum, lignum, ſtipula igni admota, corripiuntur in ſubitam conſumptionem, ita hominum inuenta, Domini verbo nõ ſtabilita, Spiritus ſancti examen ferre nequeũt quin concidant protinus & diſpereant. Denique ſi commentitiæ doctrinæ, ligno, fœno, ſtipulæ comparantur, quòd inſtar ligni, fœni, ſtipulæ cõburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur niſi à Domini ſpiritu: ſequitur, Spiritum eſſe ignem illum à quo probabuntur, cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturæ vſu. Dies enim Domini eſſe dicitur quoties ſuã præſentiam hominibus aliquo modo manifeſtat. Tum verò potiſſimum facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam euictum eſt, non alium eſſe ignem Paulo, quàm Spiritus ſancti examen. Quomodo autem per ignem illum ſalui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Idipſum intelligere nõ erit difficile, ſi conſideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Eccleſiæ architectos notat qui retento legitimo fundamento,

1. Cor. 3. 12. 15.

Chry. Aug. et alij.

Enchirid. ad Laur. 68.

diſparem materiam ſuperſtruunt: hoc eſt, qui non deflectentes à præcipuis & neceſſariis fidei capitibus, in minoribus nec ita periculoſis hallucinantur, commenta ſua Dei verbo admiſcentes. Tales, inquam, operis iacturam facere oportet, abolitis eorum commẽtis: ipſi autem ſalui fiũt, ſed quaſi per ignem, hoc eſt, non quòd eorum ignorãtia & hallucinatio coram Domino ſit probabilis: ſed quia Spiritus ſancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicunque auream diuini verbi puritatem iſto Purgatorij ſtercore infecerunt, operis iacturam facere neceſſe eſt.

Reſpõdetur ad obiectionẽ Papiſtarũ vetuſtiſſimã fuiſſe Eccleſiæ obſeruationẽ vt preces fierẽt pro defunctis, vbi oſtenditur ita à veteribus factum ſine verbo Dei, peruerſa quadã æmulatione, ne Chriſtiani, ſi pigri eſſent in curandis funeribus, viderentur profanis hominibus deteriores.

10 At vetuſtiſſima fuit Eccleſiæ obſeruatio. Hanc obiectionem ſoluit Paulus, dum ſuam quoque ætatem in ea ſententia comprehendit, vbi denũtiat, iacturam operis ſui facere oportere omnes qui in Eccleſię ſtructura aliquid fundamento minus conſentaneum poſuerint. Quum ergo mihi obiiciunt aduerſarij, ante mille & trecẽtos annos vſu receptũ fuiſſe vt precationes fierent pro defunctis: eos viciſſim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum ſit. Neque enim hîc Scripturæ teſtimonia deſunt tantùm: ſed quæcunque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale oſtendunt. De luctu & officio ſepulturæ habentur illic multæ & interdum longè narrationes: de precibus ne minimum quidem apicem videas. Atqui quò maioris momenti res eſt, eò magis debuerat commemorari. atque ipſi etiam veteres qui preces fundebãt pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hîc ſe deſtitui videbant, Cur ergo audebant? In eo dico aliquid humani paſſos eſſe: ideoque ad imitationem trahendum non eſſe contendo quod fecerunt. Nam quũ nihil operis debeant aggredi fideles, niſi certa conſcientia, vt Paulus pręcipit: in oratione potiſſimum requiritur hæc certitudo. Credibile tamen eſt aliqua ratione ad id impulſos: nempe ſolatium quærebant quo ſubleuarent ſuum mœrorẽ: & inhumanũ videbatur non edere coram Deo aliquod ſuæ erga mortuos dilectionis teſtimonium. Ad hunc affectum quàm ſit propenſum hominis ingenium, omnes experiuntur. Fuit etiã inſtar facis recepta conſuetudo, quæ ardorem multorum animis iniiceret. Scimus apud cunctas Gentes, & ſeculis omnibus iuſta fuiſſe ſoluta mortuis, & luſtratas quotannis fuiſſe eorum animas. Etſi autem his præſtigiis ſtultos mortales deluſit Satan, fallendi tamen occaſionem ex recto principio ſumpſit: mortem non eſſe interitum ſed tranſitum ex hac vita in alteram. Nec dubium eſt, quin Gentiles etiam ipſa ſuperſtitio cõuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quam ſe credere profitebantur, curam negligerent. Iam ne deteriores eſſent profanis hominibus Chriſtiani, puduit illos nullum mortuis officium præſtare, acſi penitus extincti forent. Hinc malè conſulta ſedulitas: quia ſi pigri eſſent in curandis funeribus, in epulis & oblationibus, putabant ſe magno probro expoſitum iri. Quod autem ex peruerſa æmulatione fluxerat, nouis ſubinde incrementis ſic actum eſt, vt præcipua ſanctitas Papatus ſit mortuis laborantibus opem afferre. Verùm aliud ſolatium longè melius ac ſolidius ſuppeditat Scriptura, quum beatos mortuos teſtatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requieſcunt à laboribus ſuis. Amori autem noſtro nõ debemus eouſque indulgere, vt peruerſum orandi morem in Eccleſia erigamus. Certè quiſquis mediocri prudentia poliet, facilè agnoſcit quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitiæ fuiſſe datum. Abrepti etiam ipſi, fateor, in errorem fuerunt: nempe vt inconſiderata credulitas priuare iudicio ſolet hominum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis commendent, lectio ipſa demonſtrat. Monicam matrem ſuam in libris confeſſionũ Auguſtinus narrat vehementer rogaſſe vt ſui memoria in peragẽdis myſte-

Rom.14.23.

Apoc.14.13.

myſteriis fieret ad altare. Anile ſcilicet votum quod filius nõ exegit ad normam Scripturæ:ſed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Liber autem De cura pro mortuis agenda, ab eo compoſitus tot hæſitationes continet, vt ſuo frigore meritò debeat ſtulti zeli calorem extinguere, ſi quis mortuorum patronus eſſe appetat. frigidis certè veriſimilitudinibus ſecuros reddet qui prius erant ſoliciti. Hæc enim vna eſt fultura, quia inualuit conſuetudo vt preces adhibeãtur pro mortuis,nõ eſſe ſpernendum hoc officium.Cæterum vt concedam vetuſtis Eccleſiæ ſcriptoribus pium eſſe viſum ſuffragari mortuis:regula quæ fallere nequit ſemper tenenda eſt, fas non eſſe in precibus noſtris quicquam afferre proprium,ſed vota noſtra Dei verbo ſubiicienda eſſe:quia penes eius arbitrium eſt præſcribere quid peti velit.Nunc quum tota Lex & Euangeliũ ne vna quidem ſyllaba libertatem ſuggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei eſt tentare pluſquam nobis pręcipiat, *Verùm ne gloriẽtur aduerſarij noſtri quaſi veterem Eccleſiã erroris ſui ſociam habeant,dico eſſe longum diſcrimen. Agebant illi memoriam mortuorum, ne viderentur omnem de ipſis curam abieciſſe:ſed ſimul fatebãtur ſe dubitare de ipſorum ſtatu:de Purgatorio certè adeò nihil aſſerebant, vt pro re incerta haberent Iſti quod de Purgatorio ſomniarunt, pro fidei dogmate haberi ſine quæſtione poſtulant.Illi parcè & tantùm vt defungerentur,in cõmunione ſacræ Cœnæ ſuos mortuos Deo cõmendabant.Hi mortuorum curam aſſiduè vrgent:& importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum teſtimonia proferre nobis haud difficilè eſſet,quæ totas illas pro mortuis preces,quæ tunc vſitatæ erant, manifeſtè euertunt. Quale eſt hoc Auguſtini: quum reſurrectionem carnis & æternam gloriam expectari docet ab omnibus:requiem verò, quæ poſt mortem ſequitur,tũc vnumquemque accipere,ſi dignus eſt, quum moritur. Itaque pios omnes non minus quàm Prophetas & Apoſtolos & Martyres ſtatim à morte, beata quiete frui teſtatur,Si talis eſt eorum conditio,quid illis,obſecro, conferent noſtræ preces?Craſſiores illas ſuperſtitiones, quibus ſimpliciũ animos faſcinarunt,omitto:quæ tamẽ ſunt innumeræ,& pleræque adeo portentoſæ,vt nullo honeſto colore prætexere ipſas poſſint. Illas quoque turpiſſimas nundinationes taceo, quas in tanto mundi ſtupore ſua libidine exercuerunt.Nam nec vllus futurus eſſet finis, & ſine commemoratione ſatis habebunt hîc pij lectores vnde conſcientias ſuas ſtabiliant.

**Longã eſſe differẽtiã inter veterũ lapſum precis habentium pro defunctis & Papiſtarum eandem in re pernicacem errorem. Vide Auguſt. cap. 13.16.24. lib. de Ciuitate Dei, 21. Homi. in Iohã. 49.*

De vita hominis Chriſtiani:ac primùm,quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura. CAPVT VI.

SCOPVM regenerationis eſſe diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iuſtitiam & eorum obſequium ſymmetria & conſenſus: atque ita adoptionem confirment qua recepti ſunt in filios.Etſi autem nouitatem illam qua imago Dei in nobis inſtauratur,lex ipſius in ſe cõtinet,quia tamen tarditas noſtra multis, tam ſtimulis quàm adminiculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ reformandæ colligere,ne in ſtudio ſuo aberrent quibus reſipiſcẽtia cordi eſt. Porrò dum vitam Chriſtiani hominis formandam ſuſcipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copioſum,& quod magnitudine ſua longum volumẽ explere poſſit,ſi numeris ſuis omnibus ipſum abſoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatem diffundantur veterum parænenſes de ſingulis tantùm virtutibus cõpoſitæ.Neque id loquacitate nimia. ſiquidem quamcunque virtutem commendare oratione

Vitæ formandæ regulam cõtinet lex: ſparſim etiã tradũt varij ſcripturæ loci:nec ſine methodo,licet non ita exquiſita & affectata vt philoſophi.

propoſitum ſit, vltro ſtylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, vt ritè diſſeruiſſe non videaris niſi multa dixeris. Mihi verò animus non eſt, quam me traditurum nunc profiteor vitæ inſtitutionem eouſq; extēdere, vt & peculiariter ſingulas proſequatur virtutes, & in exhortationes expatietur. Ex aliorū ſcriptis, præſertim verò ex veterum homiliis hæc petantur. Mihi abūde erit ſi methodū oſtendero qua vir pius ad rectum conſtituendæ vitæ ſcopum deducatur, ac regulā quandā vniuerſalē breuiter finiero, ad quam officia ſua non malè exigat. Declamationibus ſuum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo ſum idoneus, relinquam. Amo natura breuitatem, & fortè, ſi copioſius loqui vellem, non ſuccederet. Quòd ſi maximè plauſibilis eſſet prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præſentis autem operis ratio poſtulat, vt ſimplicem doctrinam quanta licebit breuitate perſtringamus. Quemadmodum autem certos recti & honeſti fines habent Philoſophi, vnde particularia officia totúmque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine ſuo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philoſophicis omnibus multò certiorem. Hoc tantū intereſt quòd illi (vt erant ambitioſi homines) exquiſitam diſpoſitionis perſpicuitatem, qua ingenij dexteritatem oſtentarent, ſedulò affectarūt: Spiritus verò Dei, quia ſine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obſeruauit. quam tamen dum alicubi ponit, ſatis innuit non eſſe à nobis negligendam.

In vitæ formandæ regula, duo exequitur Scriptura: excitat nos ad iuſtitiæ amorē, & normam præſcribit ei⁹ ſequēdæ. Prius variis argumentis & rationibus facit.

** Hæc ſecūda pars tractatur. cap. 7.*

Leuit. 19. 1.
1. Pet. 1. 16.

2 Porrò duabus potiſſimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ inſtitutio. Prior eſt, vt iuſtitiæ amor ad quem alioqui natura minimè propenſi ſumus, animis noſtris inſtilletur ac inſeratur: *altera, vt nobis norma præſcripta ſit, quæ nos in iuſtitiæ ſtudio aberrare non ſinat. Commendandæ autem iuſtitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas ſuprà diuerſis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hîc attingemus. A quo fundamento meliùs exordiatur quā dum admonet nos ſanctificari oportere, quia Deus noſter Sanctus eſt? Si quidem quum inſtar diſiectarum ouium diſperſi eſſemus, ac per mundi labyrinthum diſſipati, ipſe nos recollegit, vt ſibi aggregaret. Quum noſtræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminerimus ſanctitatem oportere eius eſſe copulam: non quia ſanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quū potiùs adhærere primò illi oporteat, vt eius ſanctitate perfuſi ſequamur quò vocat) ſed quoniam ad eius gloriam magnopere pertinet, non eſſe illi conſortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis noſtræ finem eſſe docet in quem reſpicere ſemper conuenit, ſi vocanti Deo velimus reſpondere. Quorſum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demerſi eramus, nos erui attinebat, ſi nobis permittimus tota vita in illis volutari? Ad hæc ſimul etiam admonet nos, vt in Domini populo cenſeamur, ſanctam ciuitatem Ieruſalem oportere inhabitare: quam vt ipſe ſibi cōſecrauit, ita incolarum impuritate nefas eſt profanari. vnde ſunt eę voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedūt ſine macula, & iuſtitiæ ſtudēt, &c. quia ſanctuarium in quo habitat, minimè decet inſtar ſtabuli ſordibus eſſe refertum.

Ieſ. 35. 8. & ali.
Pſalm. 15. 2. & 24.
Rom 6. 18.

Scripturam in excitandis nobis ad iuſtitiæ amorem, multo præſtantiora fundamēta ſumere quā reperiri poſſint in omnibus Philoſophorum libris.

3 Ac quò meliùs nos expergefaciat, oſtendit Deum Patrem, quemadmodum nos ſibi in Chriſto ſuo conciliauit, ita in eo nobis imaginem ſignaſſe ad quam nos conformari velit. Age, præſtantiorem œconomiā mihi apud Philoſophos reperiant, qui apud eos ſolos rite atque ordine diſpoſitam putant philoſophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egregie volunt adhortari, nihil aliud afferunt, quam vt naturæ conuenienter viuamus: Scripturā autem à vero fonte deducit exhortationē, quum

non

non modò vitam noſtram ad Deum authorem cui obſtricta eſt, referre præcipit: ſed poſtquam degeneraſſe nos docuit à veræ creationis noſtræ origine ac lege, ſubiungit, Chriſtum, per quem in gratiam cum Deo redimus, nobis propoſitum eſſe exemplar cuius formam in vita noſtra exprimamus. Quid hoc vno efficacius requiras? imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac enim conditione ſi adoptamur in filios à Domino, vt Chriſtum, noſtræ adoptionis vinculum, vita noſtra repræſentet: niſi nos iuſtitiæ addicimus ac deuouemus, non modò à Creatore noſtro deficimus peſſima perfidia, ſed ipſum quoque ſeruatorem eiuramus. Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ nobis commemorat, ac ſingulis ſalutis noſtræ partibus ſumit exhortandi materiam. Ex quo ſe nobis Patrem Deus exhibuit, extremæ ingratitudinis nos eſſe arguendos, niſi viciſſim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Chriſtus ſanguinis ſui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptiſmum communicauit, nõ decere, vt nouis ſordibus inquinemur. Ex quo nos ſuo corpori inſeruit, ſollicitè cauendum ne nobis, qui ſumus eius membra, maculam aut labem vllam aſpergamus. Ex quo ipſe idem, qui caput eſt noſtrum, in cœlum aſcendit, cõuenire, vt depoſito terræ affectu, illuc toto pectore aſpiremus: Ex quo nos Spiritus Sanctus templa Deo dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illuſtretur: nec verò eſſe committendum vt peccati ſpurcitia profanemur. Ex quo & anima noſtra & corpus cœleſti incorruptioni & immarceſſibili coronę deſtinata ſunt, ſtrenue enitendum eſſe vt pura & incorrupta in diem Domini conſeruentur. Hæc, inquam, auſpicatiſſima ſunt bene conſtituendæ vitæ fundamenta, quibus nequaquam ſimilia deprehendas apud Philoſophos: qui in commendatione virtutis nunquam ſupra hominis naturalem dignitatem conſcendunt.

Malac. 1. 6. Epheſ. 5. 1. 1. Iohan. 3. 1. 3. Rom. 6. 1. 2. 3. 4. 1. Cor. 6. 11. 1. Pet. 1. 15. & 19. 1. Cor. 6. 15. Iohan 15. 3. Epheſ. 5. 3.

4 Atque hic locus eſt cõpellandi eos qui nihil habentes Chriſti præter titulum ac ſymbolum, Chriſtiani tamen nominari volunt. Qua tandem fronte ſacro eius nomine gloriãtur? Siquidem nihil eſt commercij cum Chriſto niſi his qui rectam eius cognitionẽ ex verbo Euangelij perceperũt. Atqui eos omnes Chriſtum rectè didiciſſe negat Apoſtolus, qui non edocti ſunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris ipſum eſſe induendum. Falſò igitur atque etiam iniuria Chriſti cognitionem obtendere arguũtur, quamlibet diſertè interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim linguæ eſt doctrina, ſed vitæ: nec intellectu memoriáque duntaxat apprehenditur, vt reliquæ diſciplinæ, ſed tum recipitur demum vbi animam totam poſſidet, ſedémque & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo deſinãt cum Dei contumelia iactare id quod non ſunt, aut ſe non indignos Chriſto magiſtro diſcipulos præſtent. Doctrinæ, qua religio noſtra continetur, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea ſalus noſtra inchoatur. verùm ea in pectus transfundatur atque in mores trãſeat oportet, adeóque nos in ſe transformet vt ſit nobis non infructuoſa. Si iure in eos philoſophi excandeſcunt, eóſque probroſè à grege ſuo abigunt, qui quum artem profiteantur quæ magiſtra vitæ eſſe debeat, eam in ſophiſticam loquacitaté conuertunt: quantò meliori ratione nugaces iſtos ſophiſtas deteſtabimur, qui Euangelium in ſummis labris volutare contenti ſunt, cuius efficacia centuplo magis quàm frigidæ philoſophorum paræneſes, in affectus cordis intimos penetrare, animæ inſidere, ac totum hominem afficere debuerat.

Contra eos qui Chriſti cognitionem obtendunt, quũ vita & mores eorũ Chriſti doctrinam non referant.

Coloſ. 3. 1. 1. Cor. 3. 16. et 6. 19. 2. Cor. 6. 16. 1. Theſ. 5. 23. Epheſ. 4. 22.

** Licet perfectio optanda eſſet omnibus, agnoſcendo ſtatamẽ pro Chriſtianis etiã pleroſque qui non ita multum adhuc progreſſi ſunt. Enitendum ſemper nobis eſſe, neque deſperandum propter ſucceſſus tenuitatẽ.*

5 Neque requiro, vt nihil quàm abſolutum Euangelium Chriſtiani hominis mores ſpirent. quod tamen ipſum & optandũ eſt & conari neceſſe eſt. Sed non ita ſeuerè requiro Euangelicã perfectionẽ, vt non ſim

pro Chriſtiano agniturus qui nondum ad eam pertigerit. ſic enim ab Ecleſia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui non ſit lõgo ad huc interuallo diſſitus: multi verò parum adhuc progreſſi ſunt, qui tamen immeritò abiicerentur. Quid ergo? ſcopus ille ante oculos præfigatur, ad quem ſolum dirigatur ſtudium noſtrum. Præſtituatur meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim ita paciſci cum Deo fas eſt vt ex iis quæ tibi eius verbo præſcribuntur partem ſuſcipias, partem arbitrio tuo prætereas. Primo enim loco integritatem, tanquã præcipuam cultus ſui partem, vbique commendat. quo nomine ſynceram animi ſimplicitatem intelligit, quæ fuco & fictione careat: cui cor duplex opponitur. ac ſi diceretur ſpirituale eſſe rectè viuendi principium, vbi interior animi affectus ſine fictione ad ſanctitatem & iuſtitiam colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tãtum ſuppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iuſta curſus alacritate feſtinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptãdo modicè promoueant, eamus quiſque pro facultatulæ ſuę modo, & incœptum iter proſequamur. Nemo tam infœliciter incedet, quin aliquantum ſaltem viæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere non deſinamus, vt aliquid aſſiduè in via Domini proficiamus: neque ſucceſſus tenuitatem deſperemus. vtcunque enim ſucceſſus voto non reſpondeat, non tamen perdita eſt opera vbi hodiernus dies heſternum vincit: ſyncera modò ſimplicitate in ſcopũ noſtrum reſpiciamus, & ad metam aſpiremus, non aſſentatoriè blandientes nobiſipſis, nec malis noſtris indulgentes, ſed perpetuo conatu in hoc incumbentes, vt meliores nobis ipſis euadamus, donec ad ipſam peruentum fuerit bonitatem: quam quidem toto vitæ ſpatio quærimus ac ſequimur, tum apprehendemus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius conſortium recepti fuerimus.

Summa vitę Chriſtianæ: vbi de abnegatione noſtri. CAPVT VII.

Rom. 12. 1.

Principium formãdæ vitæ ad regulã in lege præſcriptã conſiderare nos nõ eſſe noſtri iuris, ſed Deo conſecratos et dicatos Itaque nos nobis rationiq́ noſtræ (quã ſolã putant audiendã Philoſophi) renuntiare oportere, vt verbo, ſpirituq́ Domini gubernemur. Ad hoc caput & tria ſequẽtia cõfer Auguſtini librũ de moribus Eccleſiæ Catholicæ. Vide & Caluinum de ſcandalis.

Rom. 14. 8.

ETSI optimam & aptiſſimè diſpoſitam conſtituendæ vitæ methodũ habet Lex Domini, viſum tamen eſt cœleſti Magiſtro, accuratiore etiamnum ratione ad ipſam quam in Lege præſcripſerat regulam ſuos formare. Atque huius quidem rationis principiũ hoc eſt: quòd fidelium officium eſt, præbere Deo ſua corpora hoſtiam viuentem, ſanctam, & illi acceptam: atque in eo ſitum eſſe legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne ſe accommodent ad figuram ſeculi huius, ſed transformentur renouatione mentis ſuæ, vt probent quæ ſit voluntas Dei. Iam hoc magnum eſt, nos eſſe Deo conſecratos, ac dedicatos: ne quid poſthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus niſi in eius gloriam. Sacrum enim non ſine inſigni in eum iniuria ad profanos vſus applicatur. Quòd ſi noſtri non ſumus, ſed Domini: & quis error ſit fugiendus, & quorſum dirigendæ ſint vitæ noſtræ actiones vniuerſæ, apparet. Noſtri non ſumus: ergo ne vel ratio noſtra, vel voluntas in conſiliis noſtris factiſque dominetur. Noſtri non ſumus: ergo ne ſtatuamus nobis hunc finem, vt quæramus quod nobis ſecundum carnem expediat. Noſtri non ſumus: ergo quoad licet, obliuiſcamur noſmetipſos, ac noſtra omnia. Rurſum, Dei ſumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei ſumus: cunctis ergo noſtris actionibus præſideat ſapientia eius & voluntas. Dei ſumus: ad illum igitur, tanquam ſolum legitimum finem, cõtendant omnes vitæ noſtræ partes. O quantum ille profecit qui ſe non ſuum eſſe edoctus, dominium regiménque ſui propriæ rationi abrogauit, vt Deo aſſerat: Nam vt hæc ad perdendos homines efficaciſſima eſt

peſtis

peſtis, vbi ſibiipſis obtemperant, ita vnicus eſt ſalutis portus, nihil nec ſapere, nec velle per ſeipſum, ſed Dominum præeuntem dũtaxat ſequi. Sit hic itaque primus gradus, hominem à ſeipſo diſcedere, quò totam ingenij vim applicet ad Domini obſequium. Obſequium dico non modò quod in verbi obedientia iacet, ſed quo mens hominis, proprio carnis ſenſu vacua, ſe ad Spiritus Dei nutum tota conuertit. Hanc transformationẽ (" quam renouationem mentis Paulus appellat) quũ primus ſit ad vitam ingreſſus, philoſophi omnes ignorarunt. Solam enim rationẽ homini moderatricem præficiunt, hanc ſolam putant audiendam, huic denique vni morũ imperiũ deferunt ac permittunt. at Chriſtiana philoſophia illam loco cedere, Spiritui ſancto ſubiici ac ſubiugari iubet: vt homo iam non ipſe viuat, ſed Chriſtum in ſe ferat viuentem, ac regnantem.

" *Rom.12.2.*
Epheſ.4.23.
Galat.2.20.

2 Inde cõſequitur & illud alterum, Vt ne quęramus quę noſtra ſunt, ſed quæ & ex Domini ſint voluntate, & faciant ad gloriam eius promouendam. Magni & hoc profectus, vt noſtri penè obliti, certè ratione noſtri poſthabita, Deo eiuſque mandatis fideliter ſtudium noſtrum impendere conemur. Quum enim nos priuatam noſtri rationem omittere iubet Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentiæ affectationem, hominum gratiam ex animis noſtris eradit: ſed ambitionem quoque & omnem gloriæ humanę appetitum, aliáſque ſecretiores peſtes eradicat. Ita ſanè compoſitum & comparatum eſſe conuenit hominem Chriſtianum, vt ſibi in tota vita negotium cum Deo eſſe reputet. Hac ratione, vt omnia ſua ad arbitrium calculúmque eius reuocabit, ita totam mentis intentionem religioſè ad eum referet. Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, ſimul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc illa eſt noſtri abnegatio, quàm diſcipulis ſuis à primo tyrocinio mandat tanta diligentia Chriſtus: quæ vbi ſemel in animo obtinuit, primùm neque ſuperbiæ, neque faſtui, neque oſtentatione, deinde neque auaritię, neque libidini, neque luxuriæ, neque mollitiei, neque aliis quæ ex amore noſtri generantur, malis vllum locum relinquit. Contrà vbicunque non regnat, illic vel ſpurciſſima vitia ſine pudore peruagantur: vel ſi qua eſt virtutis ſpecies, praua gloriæ cupidine viciatur. Oſtende enim hominem, ſi potes, qui niſi ſibi iuxta Domini mandatũ renuntiarit, gratis exercere bonitatem inter homines velit. Nã quicunque non fuerunt hoc ſenſu occupati, laudis ſaltem gratia virtutem ſequuti ſunt. Qui autẽ vnquam ex philoſophis virtutem propter ſe expetendam maximè contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud virtutem expetiiſſe, niſi vt ſuperbiendi haberent materiam. Atqui adeò nõ " oblectatur Deus, neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, " vt pronuntiet illos in mundo ſuam recepiſſe mercedem, his propiores regno cœlorum faciat meretrices & publicanos. Nec dum tamen ad liquidum expoſuimus quot & quantis obſtaculis impediatur homo à recti ſtudio quandiu ſeipſum non abnegauerit. Verè enim dictum eſt olim, Mundum vitiorum eſſe reconditũ in hominis anima. Nec aliud remedium inuenias, quàm ſi te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideò tantùm quærenda quia illi placent.

Itẽ non quærenda quæ noſtra ſunt, ſed quæ ex Domini ſunt volũtate, et ad eius gloriam faciunt, hanc eſſe noſtri abnegationẽ, ſine qua mundus vitiorum recõditus eſt in hominis anima, & ſi qua eſt virtutis ſpecies praua glorię cupidine viciatur.

Mat.16.24.
" *Mat.6.*
Mat.21.31.

3 Alibi diſtinctiùs idem Paulus ſingulas vitæ bene compoſitæ partes quanuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei ſalutifera omnibus hominibus, erudiens nos vt ablegata impietate & mundanis concupiſcẽtiis, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in præſenti ſeculo, expectãtes beatam ſpem, & manifeſtationẽ gloriæ magni Dei, & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti: qui dedit ſe pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purifi-

Ex Pauli loco ad Tit.ca.2.11. partes vitæ bene compoſitæ. gratiæ Dei conſideratio, abnegatio impietatis, & mũdanarum cupiditatum, ſobrietas, iuſtitia & pietas, (quo veram ſanctitatẽ deſignat) ſpes beatæ immortalitatis.

caret ſibi populũ peculiarẽ,ſtudioſum bonorum operũ. Poſtquam enim ad nos animandos gratiam Dei propoſuit,vt nobis ad Deum verè colendum viam ſternat,duo tollit obſtacula quæ maximè impediunt,impietatem ſcilicet,ad quam natura ſumus nimium procliues,deinde mundanas cupiditates quæ ſe longius extendunt. Ac ſub impietate quidem nõ modò ſuperſtitiones notat, ſed comprehẽdit etiam quicquid pugnat cũ ſerio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valẽt atque carnis affectus. Itaque ad vtranque Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & abnegare quicquid ratio & voluntas dictat. Iam omnes vitæ exactiones ad tria membra reſtringit,ſobrietatem,iuſtitiã,& pietatem.ex quibus ſobrietas haud dubiè tam caſtitatem & temperantiã quàm purum & frugalem tẽporalium bonorum vſum,& inopiæ tolerãtiã denotat. Iuſtitia autẽ omnia æquitatis officia complectitur, vt reddatur vnicuique quod ſuum eſt. Sequitur pietas,quæ nos à mundi inquinamentis ſegregatos vera ſanctitate cũ Deo coniungit. Hæc vbi inſolubili vinculo inter ſe cõnexa ſunt,ſolidã efficiunt perfectionem. Verũ quia nihil magis difficile eſt,quàm ratione carnis valere iuſſa & domitis cupiditatibus,imò abnegatis,Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ ſordibus meditari. Paulus,vt animos noſtros ab omnibus laqueis extricet,reuocat nos ad ſpem beatæ immortalitatis: non fruſtra nos certare admonens:quia vt ſemel apparuit Chriſtus redemptor,ita vltimo ſuo aduentu fructum ſalutis à ſe partæ oſtendet. Atque hoc modo illecebras omnes diſcutit quæ nos obnubilant,ne aſpiremus vt decet ad cœleſtem gloriam:imò docet peregrinandum eſſe in mundo,ne pereat vel excidat nobis cœleſtis hæreditas.

Rom.12.10.
Phil.1.3.

Abnegatio noſtri, ſiue mortificatio, partim homines reſpicit,partim (& precipuè) Deũ. Iubet Scriptura duo erga homines præſtare:nempe vt illos nobis anteferamus honore,& procurandis eorum cõmodis totos nos bona fide impẽdam9. Quorum prius quomodo faciendum ſit hîc docetur, alterũ ſect.5.

4 Porrò in his verbis perſpicimus abnegationem noſtri partim quidem in homines reſpicere,partim verò (idque præcipuè) in Deum, Quũ enim ſic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus,vt procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax eſt animus noſter, niſi ante naturali ſenſu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorem noſtri ruimus) ſibi quiſque iuſtam cauſam habere videtur ſe efferendi, alios autem præ ſe omnes contemnendi. Si quid in nos contulit Deus non pœnitendum, eo freti, ſtatim animos tollimus:nec tantùm intumeſcimus,ſed penè rumpimur ſuperbia. Vitia,quibus abundamus, & occultamus ſedulò apud alios, & nobis ipſis leuia minutáque eſſe fingimus,blandiendo,imò interdum pro virtutibus oſculamur. Eaſdem, quas in nobis admiramur,dotes ſi in aliis apparẽt, vel etiam ſuperiores, ne cogamur illis cedere, noſtra malignitate deterimus ac carpimus: ſi qua ſunt vitia,ſeuera acrique animaduerſione ea obſeruare nõ cõtenti,odioſè amplificamus. Hinc illa inſolentia, vt quiſque noſtrum, ceu communi lege exemptus, ſupra reliquos velit eminere:neminem verò mortalium non ſecurè &férociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem deſpiciat. Cedunt diuitibus pauperes,plebeij nobilibus,ſerui dominis,literatis indocti: ſed nemo eſt qui non aliquam præſtantiæ opinionem intus alat. Ita ſinguli ſibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. ſibi enim arrogantes quò ſibi placeant, de aliorum ingeniis & moribus cenſuram agunt:ſi verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi ſanè nonnullam manſuetudinem præ ſe ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem ſeruet modeſtiæ tenorem vbi pungitur & irritatur, quotuſquiſque eſt? Nec aliud remedium eſt quàm vt reuellatur ex imis viſceribus hæc noxioſiſſima τῆς φιλονεικίας καὶ φιλαυτίας peſtis: quẽadmodum etiam Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim inſtituimur, vt quas Deus nobis

nobis largitus eſt dotes, meminerimus non noſtra eſſe bona, ſed gratuita Dei dona: quibus ſiqui ſuperbiant, ingratitudinem ſuam produnt. Quis te præſtantiorem reddit? inquit Paulus. quòd ſi acceperis omnia, quid gloriaris ac ſi tibi data non eſſent? Deinde aſſidua vitiorũ noſtrorũ recognitione ad humilitatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis reſtabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rurſum iubemur, quæcunque in aliis reſpicimus Dei dona, ſic reuereri ac ſuſpicere, vt eos quoque honoremus penes quos reſident. Nam, quo ipſos honore dignatus eſt Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. * Ad vitia autem docemur conniuere, non equidem vt adulando foueamus, ſed ne illorũ cauſa inſultemus iis quos beneuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortaliũ negotiũ nobis ſit, nõ tantùm moderatè nos & modeſtè, ſed comiter & amice etiam geramus. Quemadmodum ad veram manſuetudinẽ nunquã alia via peruenies, quàm ſi & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris. 1.*Cor.* 4.7. * *Caluin. de ſacerdotiis Eccl. Papal. in fine.*

5 Iam in quærenda proximi vtilitate officiũ præſtare, quantum habet difficultatis? Niſi à tui conſideratione diſcedas, & te quodammodo exuas, nihil hîc efficies. Quomodo enim opera exhibeas quæ charitatis eſſe Paulus docet, niſi tibi renunciaueris, vt aliis totum te addicas? Charitas (inquit) patiens eſt, benigna, non procax, non faſtidioſa, nõ inuidet, non inflatur, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, &c. Hoc vnũ ſi exigatur, ne quæramus quæ noſtra ſunt, non tamen minima vis erit afferẽda naturæ: quæ ſic in ſolã noſtri dilectionem nos inclinat, vt non tam facilè patiatur nos ac noſtra diligenter trãſire, quò alienis commodis inuigilemus: imò iure noſtro ſpõtè cedere, quod alteri reſignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat, præmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, eſſe nobis hac lege concreditũ, vt in commune Eccleſiæ bonum conferatur, ideóque legitimum gratiarũ omniũ vſum eſſe, liberalem ac benignam cum aliis communicationẽ. Nulla nec certior regula, nec validior ad eã tenendã exhortatio excogitari poterat, quàm vbi docemur, omnes quibus pollemus dotes, Dei eſſe depoſita, ea lege fidei noſtræ commiſſa, vt in proximorum bonum diſpenſentur. Sed vlterius etiã num pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita ſunt humani corporis membra. Nullum membrum ſuam facultatem ſibi habet, nec in priuatum vſum applicat, ſed ad ſocia membra tranſfundit: nec vllam inde vtilitatem capit, niſi quæ ex communi corporis totius commoditate procedit. Sic pius vir quicquid poteſt, fratribus debet poſſe: ſibi non aliter priuatim conſulendo quam vt ad communem Eccleſiæ ædificationem intentus ſit animus. Hæc itaque ſit nobis ad benignitatem beneficentiámque methodus: quicquid in nos Deus contulit quo proximum queamus adiuuare, eius nos eſſe œconomos, qui ad reddendam diſpenſationis rationem aſtringimur. Eam porrò demum rectam eſſe diſpenſationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet, vt non modò alieni commodi ſtudium cum propriæ vtilitatis cura ſemper coniungamus, ſed hanc illi ſubiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam eſſe legem rite adminiſtrandi quæcunque à Deo dona ſuſcipimus, in minimis quoque benignitatis ſuæ muneribus eam olim poſuit. Primitias enim frugum offerri ſibi mandauit, quibus teſtaretur populus nefas ſibi eſſe aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè conſecratis. Quòd ſi ita demum ſanctificantur nobis Dei dona poſtquam ipſi authori manu noſtra ea dedicauimus: impurum eſſe abuſum conſtat qui non eiuſmodi dedicationem redoleat. Atqui Dominum fruſtra rerum tuarum communicatione locupletare contendas, ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga ſanctos *Quomodo nos manu ducat Scriptura ad procurãdas proximorũ vtilitates.* 1.*Cor.* 13.4. 1.*Cor.* 12. *Exod.* 22.29. *et* 23.19. *Pſal.* 16.3.

eius qui in terra ſunt exercenda eſt ideóque ſacris oblationibus comparantur eleemoſynæ, vt legalibus illis nunc reſpondeant.

Heb.13.16.
1.Cor.13.16.
2.Cor.9.5.
1.Cor.13.4.

Ne aliis benefaciēdo fatiſcamus patientia opus eſſe nec hominū indignitatem aut alias qualitates quæ nos remorari poſſent attēdendas, ſed Deum qui iubet, reſpiciendum.

**Galat.6.10.*
***Ieſa.58.7.*

Mat.6.14.et 18.35.
Luc.17.2.

Mat.5.44.

6 Porrò ne benefaciédo fatiſcamus (quod protinus fieri alioqui neceſſe foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apoſtolus, Patiētem eſſe charitaté, nec irritari. Omnibus in vniuerſum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indigniſſimi ſunt, ſi proprio merito æſtimentur: ſed hîc optima ratione ſubuenit Scriptura, quum docet non eſſe reſpiciendum quid ex ſeipſis mereātur homines, ſed imaginem Dei in cunctis conſiderandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domeſticis autem fidei illam eandem diligentius obſeruandam, quatenus per Chriſti Spiritum renouata eſt & inſtaurata. Ergo quiſquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, cauſam non habes cur illi te impendere detrectes *Dic extraneum eſſe: at Dominus notam illi impreſſit quæ familiaris eſſe tibi debet: qua ratione vetat carnem tuam deſpicere. **Dic contéptibilem ac nihili. at eum Dominus eſſe demonſtrat, quem imaginis ſuæ decore dignatus ſit. Dic nullis eius officiis te eſſe obæratum. at eum velut in vicem ſuam ſubſtituit Deus erga quem tota ac tanta recognoſcas beneficia quibus te ſibi deuinxit. Dic indignum eſſe cuius cauſa, vel minimùm labores. at digna eſt imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quòd ſi non modò nihil boni promeritus eſt, ſed iniuriis quoque & maleficiis te prouocauit, ne hæc quidem iuſta cauſa eſt cur illum & dilectione complecti & dilectionis officiis proſequi deſinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus eſt. At quid meritus eſt Dominus? qui dum illi iubet remitti quicquid in te peccauit, ſibi certè vult imputari. Hac profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ prorſus aduerſum eſt, nedum difficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala penſemus, probris benedictiones referamus: ſi meminerimus non hominum malitiam reputandam eſſe, ſed inſpiciendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac obliteratis eorum delictis, ad eos amandos amplexādóſque ſua pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

Vt omnes charitatis numeros impleamus, nō ſatis eſſe ſi defungamur omnibus charitatis officiis, ſed ſyncero amoris affectu id faciendū. In quo primū eſt, vt eius quē ope noſtra indigere conſpicimus, perſonā ſuſcipiamus. ita vitabitur arrogantia reliquáque charitatis inquinamēta: neque vno genere officij præſtito, putabimus nos liberatos.

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locū, ſi charitatis numeros impleamus. Ille autem implet non qui omnibus charitatis officiis ſolummodo defungitur, etiam ſi nullū prætermittat: ſed qui ex ſyncero amoris affectu id facit. Poteſt enim accidere vt quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quātum attinet ad externa officia: interim tamen longe abſit à vera exoluédi ratione. Quoſdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiūtur quod non ſuperbia vultus aut etiam verborum inſolentia exprobrent. Atque huc calamitatis hoc infœlici ſeculo deuentum eſt, vt nullæ propè eleemoſynæ, ſaltem à maxima parte hominum, ſine contumelia porrigātur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidem tolerabilis eſſe debuerat. nam à Chriſtianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritaté in vultu præ ſe ferant, & verborum comitate amabilia reddant ſua officia. Primùm, eius quem ope ſua indigere conſpiciunt perſonam ſuſcipiāt oportet, ac fortunæ perinde miſereantur ac ſi eam ſentirent ipſi ac ſuſtinerēt: vt miſericordiæ ac humanitatis ſenſu ad ferendas illi ſuppetias non aliter quàm ſibi, ferantur. Qui ſic animatus ad operam fratribus ſuis dandā accedet, nō modò nulla vel arrogantia vel exprobratione officia ſua cōtaminabit: ſed nec fratrem, cui benefacit, vel tanquam opis egenum deſpiciet, vel tanquam ſibi obligatum ſubiugabit. nō magis ſcilicet quàm vel ægro membro inſultamus, cui refocillando reliquum corpus laborat: vel reliquis membris putamus ſpecialiter obligatum, quia plus operę ad ſe traxerit quàm rependerit. Siquidem officiorum inter membra communi-

municatio nihil gratuitum habere creditur, ſed potiùs ſolutio eſſe eius quod naturæ lege debitum negare prodigioſum eſſet. Hac quoque ratio ne fiet vt ne liberatum ſe puret qui vno genere officij defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri ſolet, vt diues, poſtquam aliquid de ſuo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad ſe pertinentia, aliis deleget. Sed ita potius ſecum quiſque cogitabit, ſe, quantus quãtus eſt, proximis debitorem ſui eſſe: nec alium exercendæ erga ipſos beneficẽtiæ ſtatuendũ eſſe finẽ, niſi quum facultates deficiunt: quæ quàm latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

Abnegationis nostri, quatenus Deũ reſpicit, pars eſt æquanimitas & tolerantia, quã præſtabimus, ſi in quærenda vitæ præſentis cõmoditate vel trãquillitate nos Domino totos reſignemus, neque vllam proſperãdi rationẽ appetamus, ſperemus, cogitemus, quàm ex eius benedictione.

8 Præcipuam abnegationis noſtri partem, quam diximus in Deum ſpectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidẽ de ea iã dicta ſunt, quæ repetere ſuperuacuum foret. ſufficiet tractare quatenus ad æquanimitatem tolerantiámque nos format. Principio igitur in quærenda vitæ præſentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos noſtráque omnia reſignantes, domãdos ac ſubiugandos cordis noſtri affectus illi tradamus. Ad opes honoréſque expetendos, ad ambiendam potentiam, ad cumulãdas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompámque facere videntur, congerẽdas, furioſa eſt noſtra libido, infinita cupiditas. Rurſum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odiũ: quibus ad illa modis omnibus amolienda ſtimulamur. Hinc videre eſt quàm irriquieto ſint ingenio, quot tentẽt artes, quibus ſtudiis ſe fatigent quicunque vitam proprio conſilio componunt: quò ſcilicet adipiſcantur quæ vel ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rurſum quò pauperiem humilitatémque defugiant. Piis ergo hominibus ne talibus laqueis implicentur, hæc tenenda eſt via. Principiò non aliunde proſperandi rationem vel appetant, vel ſperent, vel cogitẽt, quàm ex Domini benedictione: ideóque in eam ſe tutò ac confidenter reiiciant ac reclinent. Nã vtcunque ſibi pulchrè ſufficere videatur caro, dum vel propria induſtria ad honores, opéſque contendit, vel ſtudio enititur, vel adiuuatur hominum gratia: certũ eſt tamẽ omnia hæc nihil eſſe, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos, niſi quatenus vtrunque Dominus proſperabit. At è conuerſo ſola ipſius benedictio etiam per omnia impedimenta viam reperit, vt nobis in lætum fauſtumque exitum ſuccedere omnia faciat: deinde vt maximè ſine ipſa poſſimus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen ne minimam quidem fœlicitatis particulam deguſtant quibus incumbunt Dei maledictio, ſine ipſa nihil niſi quod malè nobis vertat, conſequemur. Porrò nequaquam appetendum quod homines magis miſeros facit.

Si quod ad pſentis vitæ conditionẽ attinet, à ſola Dei benedictione pendemus, tria ſequentia præſtabimus.

9 Ergo ſi omnem proſperi ſucceſſus atque optabilis rationem in ſola Dei benedictione credimus eſſe poſitam, qua abſente miſeriæ nos omne genus & calamitatis maneant: reſtat etiã vt ne propriæ vel ingenij dexteritate, vel ſedulitate freti, nec hominum fauore ſubnixi, vel inani fortunæ imaginatione cõfiſi, ad opes honoréſque cupidè contendamus: ſed in Dominũ ſemper reſpiciamus, vt eius auſpiciis ad quancunque ille prouiderit ſortem deducamur. *Ita primùm fiet vt non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: ſed eas tantùm fortunas ſequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim ſperet diuinæ benedictionis, inter fraudes, rapinas, aliáſque nequitiæ artes, auxiliũ? Nam vt illa niſi purè cogitantem ac rectè agentẽ non ſequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauíſque facinoribus reuocat. * Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica diteſcendi cu-

** primum.*

** Secundum.*

piditate ardeamus, néve honoribus ambitioſe inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo ſe adiutum iri confidat, ad ea cõſequenda quæ contra eius verbum deſiderat? Abſit enim vt quod ore ſuo Deus maledicit, benedictionis ſuæ adiutorio proſequatur. *Poſtremò, ſi pro voto ac ſpe nõ ſuccedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiſcunque noſtræ conditionis deteſtatione: quod ſciemus id eſſe murmurare aduerſus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores diſpenſantur. * In ſumma, qui ſe eo quo dictum eſt modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ furioſè expeti ab hominibus ſolent, malis artibus aucupabitur, quibus ſe nihil profectum cogitabit: nec, ſi quid proſperè acciderit, ſibi imputabit, ac ſuæ vel ſedulitati, vel induſtriæ, vel fortunæ, ſed Deo authori acceptum feret. Quod ſi florentibus aliorum rebus, ipſe parum promoueat imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi ſuam tenuitatem feret quàm profanus quiſpiam mediocrem ſucceſſum, qui voto duntaxat non reſpondeat: habens ſcilicet ſolatium, in quo tranquillius acquieſcat quàm in ſummo vel opulentiæ vel potentiæ faſtigio: quia vt ſaluti ſuæ conducit, ita res ſuas ordinari à domino reputat. Sic Dauidem fuiſſe affectũ videmus, qui dum ſequitur Deum, ſéque ei regendum tradit, ſimilẽ ſe teſtatur puero ablactato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus ſupra ſe.

** Tertium.*

** Summa totius huius ſectionis.*

Pſal. 131. 1.

10 Neque in hac tantùm parte conſtare piis animis debet illa tranquillitas & tolerantia: verùm ad omnes etiam caſus, quibus obnoxia eſt præſens vita, extendatur, neceſſe eſt. Ergo nemo ſe ritè abnegauit, niſi qui ſe totum ita reſignauit Domino, vt omnes vitæ ſuæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui verò ſic animo compoſitus erit, quicquid accidat, nec miſerum ſe reputabit, nec de ſua ſorte cum Dei inuidia cõqueretur. Quàm verò neceſſaria ſit hæc affectio, inde patebit, ſi conſideres quot accidentibus ſubiecti ſimus. Alij atque alij morbi nos identidẽ infeſtant: nunc ſæuit peſtilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc gelu, nũc grando, ſpe anni deuorata, ſterilitatẽ inducit, quæ nos ad penuriã redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio abſumitur domus: hæc ſunt quorum euentu, vitæ ſuæ maledicunt homines, ſuum natalem deteſtantur, cœlum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (vt ſunt facundi ad blaſphemias) iniquitatis eum & ſæuitiæ accuſant. Fidelẽ verò in his quoque oportet Dei clementiã & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, ſiue ſuas ædes, ſublatis propinquis, in ſolitudinem redactas videat, ne ſic quidem deſinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem ſe cõuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam deſolatam non relinquet. Siue aduſtis pruina ſegetibus, aut gelu conſumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen deſpõdebit animum, nec Deo inuidiam faciet: ſed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini ſumus, & oues in paſcuis eius educatæ: ille igitur alimẽta nobis etiam in extrema ſterilitate ſuppeditabit. Siue morbo affligetur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo expoſtulet: ſed iuſtitiam ac lenitatem in Dei ferula conſiderando, ad tolerantiam ſe reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia ſciet manu Domini ordinatum, placido gratóque animo ſuſcipiet, ne contumaciter eius imperio reſiſtat, cuius in poteſtate ſe ſuáque omnia ſemel permiſit. Faceſſat imprimis à pectore Chriſtiani hominis ſtulta illa & miſerrima Ethnicorum conſolatio, qui vt animum contra res aduerſas confirmarent, eas fortunæ imputabant: contra quam indignari ſtultum eſſe iudicabant, quòd ἄσκοπος eſſet ac temeraria, quæ cæcis oculis merentes ſimul ac immerentes vulneraret.

Fidelium patientia non in eo tantũ poſita eſt, vt æquo animo ferãt non augeri res ſuas: ſed ad omnes etiam caſus, quibus obnoxia eſt præſens vita extenditur: quorum Dei Patris ſui manum moderatricem ſemper agnoſcunt, non autem fortunam.

Pſal. 79. 13.

Hæc

Hæc enim è conuerſo pietatis eſt regula, ſolam Dei manum vtriuſque fortunæ arbitram eſſe & moderatricem: ac eam quidem ipſam non ruere inconſiderato impetu, ſed ordinatiſſima iuſtitia nobis bona ſimul ac mala diſpenſare.

De crucis tolerantia, quæ pars eſt abnegationis.
CAPVT VIII.

QVIN altiùs etiamnum conſcendere piam mentē decet: nempe quò diſcipulos ſuos vocat Chriſtus, vt ſuam vnuſquiſq; crucem tollat. Quoſcunq; enim Dominus cooptauit, ac ſuorum conſortio dignatus eſt, ij ſe ad duram, laborioſam, inquietam, plurimíſque ac variis malorum generibus refertam vitam præparare debent. Sic eſt cœleſtis Patris voluntas, vt certum de ſuis experimentum capiat, eos talem in modū exercere. A Chriſto primogenito ſuo exorſus, erga filios omnes ſuos hunc ordinem proſequitur: nam quum eſſet ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquieſcebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuiſſe, quandiu terram incoluit: ſed totam eius vitam nihil aliud fuiſſe quàm perpetuæ crucis ſpeciem. Cauſam Apoſtolus aſſignat, quòd obediētiam diſcere oportuerit ex iis quæ paſſus eſt. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam ſubire Chriſtum caput noſtrū oportuit: præſertim quum noſtra cauſa ſubierit, vt nobis in ſeipſo patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apoſtolus omnibus filiis Dei hunc eſſe deſtinatum finem docet, vt conformes eius fiant. Vnde etiam inſignis conſolatio ad nos redit, in rebus duris atque aſperis, quæ aduerſæ malǽque exiſtimantur, nos Chriſti paſſionibus communicare: vt quē admodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cœleſtem ingreſſus eſt, ita in eandem per varias tribulationes deducamur: ſic enim loquitur alibi Paulus ipſe: quòd dum communionem diſcimus afflictionum eius, ſimul apprehendimus potentiam reſurrectionis: ac dum conformes reddimur morti eius, ita præparamur ad glorioſæ reſurrectionis conſortium. Quantum hoc valere poteſt ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quò magis rebus aduerſis afflictamur, eò certiùs confirmatur noſtra cum Chriſto ſocietas? cuius communione paſſiones ipſę non modò benedictæ nobis fiunt, ſed ad promouendam quoque noſtram ſalutem multum afferunt adiumenti.

Matt 16.24

Oportet nos ipſos abnegemus ad crucē ferendā: quoniā Deus ſuos oēs ſub cruce vult exercere, à Chriſto ſuo primogenito exorſus, quæ cum Chriſto ſocietas iam magnā patientiæ & conſolationis materiam ſuppeditat. Vide Calu. de Scādalis: item in excuſatione ad Pſeudonicodemos.

Mat. 3.17, & 17.5
Hebr. 5.8
Rom. 8.29
Act. 14.22
Philip. 3.10

2 Adde quòd Dominus noſter crucem ferendam ſuſcipere nihil neceſſe habuit niſi ad teſtandam approbandámque Patri ſuam obedientiā: nobis verò multis rationibus neceſſe eſt ſub aſſidua cruce vitam degere. *Primum (vt natura nimium propenſi ſumus ad omnia carni noſtræ tribuenda) niſi nobis imbecillitas noſtra velut oculo demonſtrata fuerit, facilè virtutem noſtrā ſupra iuſtum modū æſtimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, cōtra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in ſtolidam & inanem carnis confidentiā euehimur: qua freti, contumaciter deinde ſuperbimus in Deum ipſum, perinde ac ſi propriç nobis facultates citra eius gratiam ſufficerent. Hanc arrogantiā meliùs retundere non poteſt quàm dum experimento nobis cōprobat quanta nō modò imbecillitate, ſed etiā fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus ſuſtinendis longè impares, quantū ad nos attinet, mox ſuccūbimus. Sic humiliati diſcimus inuocare eius virtutem: quæ ſola ſub pondere afflictionū conſiſtere nos facit. Quin etiā ſanctiſſimi, vtcunque Dei gratia nō propriis viribus ſtare ſe nouerint, de ſua tamen fortitudine &

Multis rationibus eſſe nobis neceſſe vitā ſub aſſidua cruce degere: quarum tres præcipuę. Primam hîc habes, ſecundam ſect. 4. tertiam ſect. 6.

**Prima ratio: ad retundendam arrogātiam, & virium noſtrarum cōfidentiam: eoq; remedio egere etiam ſanctiſſimos, oſtenditur exemplo Dauidis.*

conſtantia plus iuſto ſecuri ſunt, niſi eos crucis probatione in penitiorem ſui noticiam adducat. Hæc ſocordia Dauidi quoque obrepſit. Ego dixi in quiete mea, Non mouebor perpetuò. Iehouah, ſtabilieras in beneplacito tuo monti meo robur, abſcondiſti faciem tuam: fui perculſus. Fatetur enim torpore in rebus proſperis obſtupefactos fuiſſe ſuos ſenſus, vt poſthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, ſibi innixus fuerit vt perpetuitatem ſibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis noſtrûm non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus tranquillis, maioris conſtantiæ & patientiæ opinione ſibi blandiebantur, rebus aſperatis humiliati, hypocriſin fuiſſe diſcunt. Talibus, inquam, documentis admoniti ſuorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem: vt praua carnis confidentia exuti, ad Dei gratiam ſe conferant. Porrò vbi ſe contulerunt, diuinæ virtutis præſentiam, in qua ſatis ſupérque præſidij ineſt, experiuntur.

Pſal.30.7

Rom.5.3

Vbi cruce retunditur arrogantia, & virium noſtrarum confidentia, hinc fieri vt fiducia noſtra in Deum confirmetur, & ſpes augeatur.

3 Atque id eſt quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probationem. Nam quod Deus promiſit fidelibus ſe adfuturum in tribulationibus, id verum eſſe ſentiunt dum patienter ſubſiſtunt, eius manu ſuffulti: quod ſuis viribus nequaquam poſſent. Patientia igitur experimentum affert ſanctis, quòd Deus, quam pollicitus eſt opem, re ipſa, dum opus eſt, exhibeat. Inde ſpes quoque eorum confirmatur: quando ingratitudinis nimiæ foret, nõ expectare in poſterum quam conſtantem ac firmam experti ſint Dei veritatem. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce naſcantur. Illam enim quam falſò de propria virtute præſumimus opinionem euertens, noſtrámque hypocriſin, quæ delicias nobis facit, detegens, pernicioſam carnis confidentiam excutit: ſic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimamur, nec ſuccumbamus. Victoriam autem ſpes ſequitur: quatenus ſcilicet Dominus, quod promiſit præſtando, ſuam in futurum veritatem ſtabilit. Sanè vt ſolæ ſint iſtæ rationes, apparet quàm neceſſaria nobis ſit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti eſt cæcum tui amorem abſtergi: vt imbecillitatis tuæ conſcius probè fias Imbecillitatis propriæ ſenſu affici, vt diffidere tibi diſcas. Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipſius auxilio fretus ad vltimũ inuictus perſeueres. Conſiſtere ipſius gratia, vt veracem eſſe in ſuis promiſſis intelligas. Certitudinem promiſſionum eius habere compertam, vt ſpes tua inde roboretur.

Secunda ratio, propter quam vtile eſt nobis ſub cruce viuere.

4 Alium quoque finem habet Dominus affligendi ſuos, vt ipſorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd poſſint illi obedientiam præſtare, niſi quam ipſe dederit: ſed ita placet ei præclaris documentis teſtatas facere ac illuſtres quas in ſanctos contulit gratias: ne intus otioſæ lateant. Ergo tolerandi virtutem ac cõſtantiam, qua ſeruos ſuos inſtruxit, in apertum proferendo, dicitur eorum patientiam explorare. Vnde illæ ſunt loquutiones, quòd tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius compertam habuerit ex eo quòd non detrectaſſet proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus non ſecus fidem noſtram tribulationibus docet probari, quàm aurum in fornace ignis examinatur. Quis autem non expedire dicat vt præſtantiſſimum patientiæ donum, quod à Deo ſuo fidelis accepit, in vſum producatur, vt certum manifeſtúmque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipſum pro merito æſtimabunt. Quòd ſi Deus ipſe, ne in obſcuro lateant, imò inutiles iaceant ac depereant quas fidelibus ſuis virtutes contulit, iure facit, dum illis excitandis materiam ſuppeditat: optimam rationem habẽt ſanctorum afflictiones, ſine quibus nulla foret eorum patientia. Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia ſic non ad proprium votum,

Gen.21.1,& 12

1.Pet.1.7

ſed Dei arbitrium viuere docentur. Sanè, ſi omnia illis ex ſententia fluerent, neſcirent quid eſſet Deum ſequi. Atque illud Seneca commemorat fuiſſe vetus prouerbium, quum ad res aduerſas tolerandas quempiã hortarentur, Deum ſequere. Quo ſcilicet innuebant, tum verè demũ iugum Dei ſubire hominem, quum eius ferulæ manum ac tergum præberet. Quòd ſi æquiſſimum eſt vt cœleſti Patri nos per omnia obſequentes eſſe approbemus, non eſt certè detrectandum, vt ad reddendam ſibi obedientiam modis omnibus nos aſſuefaciat.

De vita be. cap. 15.

5 Necdum tamen perſpicimus quàm neceſſaria ſit nobis iſthæc obedientia, niſi ſimul reputamus quanta ſit ad excutiendum Dei iugum carnis noſtræ laſciuia, ſimulatque molliùs aliquantiſper atque indulgẽtiùs habita eſt. Idem enim prorſus accidit illi quod equis refractariis, qui ſi aliquot dies otioſi ſaginãtur, præ ferocitate domari poſtea nequeunt: nec ſeſſorem recognoſcunt, cuius imperio vtcunque antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum eſt quod fuiſſe in populo Iſraelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduerſus eum qui nos aluit & enutriuit. Debebat quidem nos Dei beneficentia ad reputandam ac deamãdam eius bonitatem allicere: ſed quando ea eſt noſtra malignitas vt perpetuò eius indulgentia potiùs corrumpamur: pluſquam neceſſarium eſt nos aliqua diſciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic, ne immodica opum abundantia ferociamus, ne honoribus elati ſuperbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis inſoleſcamus, Dominus ipſe, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis noſtræ ferociam crucis remedio ſubigit ac refrænat, ídque variis modis: quantum ſcilicet vnicuique ſalubre eſt. Neque enim aut iiſdem morbis peræquè grauiter laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre eſt vt alij alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios leniùs tractet, alios aſperioribus remediis purget cœleſtis medicus, dum vult omnium ſanitati conſulere: neminem tamen immunem ac intactũ prætermittit: quia omnes ad vnum nouit eſſe morbidos.

Secundæ rationis neceſſitas (cruce ſcilicet explorari patientiam noſtram, & nos ad obedientiam erudiri) quod tanta ſit carnis noſtræ laſciuia.

Deut. 32. 15

6 Adde quòd non modò infirmitatem noſtram præuenire, ſed præterita etiam delicta ſæpe corrigere neceſſe habet clementiſſimus Pater: vt nos in legitima erga ſe obedientia cõtineat. Proinde quoties affligimur, ſubire protinus in mentem debet anteactæ vitæ recordatio: ita proculdubio reperiemus, nos admiſiſſe quod dignum eiuſmodi caſtigatione eſſet. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè ſumenda eſt ad patientiam exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè conſiderationem ſuppeditat, quum dicit rebus aduerſis nos à Domino corripi, ne cum hoc mundo damnemur. Ergo in ipſa quoque tribulationum acerbitate, Patris noſtri clementiam erga nos ac benignitatem recognoſcere conuenit: quando ne tum quidem deſinit ſalutem noſtram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat, ſed potiùs vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne reſpuas correctionem Domini, neque afficiaris tædio quum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, corripit: & eum velut pater filium amplectitur. Vbi ferulam Patris agnoſcimus, an noſtrum non eſt obedientes potiùs dociléſque filios exhibere, quàm contumacia deſperatos homines imitari, qui maleficiis indurueront? Perdit nos Deus niſi à ſe delapſos correptione reuocat: vt rectè ille dicat, nos ſpurios eſſe, non filios, ſi extra diſciplinam ſumus. Peruerſiſſimi ergo ſumus ſi ipſum ferre non poſſumus dum ſuam nobis beneuolentiam & quam habet de ſalute noſtra curam declarat. Hoc inter incredulos & fideles intereſſe docet Scriptura, quòd illi, velut inueteratæ recoctæque nequitiæ mancipia, flagel-

Tertia ratio, ppter quam ſalutare eſt nobis, ferre crucẽ: vt ſic Deus præterita delicta corrigat: in quo boni Patris erga nos officio ſungi agnoſcimus: contra, infideles fiunt ſæpe obſtinatiores.

1. Cor. 11. 32

Prou. 3. 11

Heb. 12. 8

lis deteriores modò ac obſtinatiores fiunt: hi, ceu filij ingenuitate prædití, ad pœnitentiam proficiunt. Eligendum nunc vero in numero eſſe malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum eſt, contentus breuiter attigiſſe, finem faciam.

Singularis conſolatio, vbi pro iuſtitia patimur vel ignominiam, vel dãnum, vel calamitatẽ quãuis: quę crux maximè eſt propria fidelium.

7 Porrò ſingularis illa eſt cõſolatio, vbi pro iuſtitia perſecutionem patimur. Succurrere enim tũ debet quãto nos honore dignetur Deus, quòd ita nos peculiari militię ſuę nota inſignit. Perſecutionẽ pati pro iuſtitia dico, non tantũ qui pro Euangelii defenſione, ſed qui pro quolibet iuſtitiæ patrocinio laborant Siue ergo in aſſerenda aduerſus Satanę mendacia Dei veritate, ſiue in ſuſcipiẽda bonorũ atque innocentium contra improborum iniurias tutela, neceſſe eſt incurrere in mundi offenſiones & odia, vnde aut vitæ noſtræ, aut fortunis, aut honori periculum immineat: ne graue ſit nobis aut moleſtum eatenus impendere nos Deo, aut ne miſeros in iis nos putemus, in quibus ipſe ſuo ore nos beatos pronũtiauit Paupertas quidem, ſi in ſe ipſa æſtimetur, miſeria eſt: ſimiliter exilium, contemptus, carcer, ignominia: mors: denique ipſa extremum eſt omnium calamitatum. Verùm vbi aſpirat fauor Dei noſtri, nihil eſt iſtorum quod non in fœlicitatem nobis cedat. Contenti ergo potiùs ſimus Chriſti teſtimonio quàm falſa carnis æſtimatione. Ita fiet vt Apoſtolorum exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro ſuo nomine contumeliam patiamur. Quid enim? ſi innocentes ac nobis bene conſcij impiorum ſcelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: ſed verè apud Deum in cœlis diuitiæ ita nobis accreſcũt: ſi penatibus noſtris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam: ſi vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Chriſto radices: ſi probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco ſumus in regno Dei: ſi trucidamur, ita nobis ingreſſus patefit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris æſtimare, quibus tantum pretium Dominus ſtatuit, quàm vmbratiles & euanidas vitæ præſentis illecebras.

Matt. 5.10

Act. 5.41

8 Quum ergo his & ſimilibus monitis abunde ſoletur Scriptura quas pro iuſtitiæ defenſione ſuſtinemus vel ignominias vel calamitates: nimis ingrati ſumus niſi libenter atque hilariter eas è manu Domini ſuſcipimus: præſertim quum ſit hæc crucis ſpecies fidelium maximè propria, qua vult Chriſtus in nobis glorificari: quemadmodum & Petrus docet. Quia verò ingenuis naturis acerbius eſt contumeliam quàm centũ mortes pati, nominatim admonet Paulus non modò perſecutiones nos manere, ſed etiam probra, quia ſperamus in Deum viuum Sicut alibi ſuo exemplo ambulare nos iubet per infamiã & bonam famam. *Neq; verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnem acerbitatis doloríſq; ſenſum tollat: alioqui nulla in cruce eſſet ſanctorum patientia, niſi & dolore torquerentur, & angerentur moleſtia. Si nulla eſſet in egeſtate aſperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea ſúſque déque habere? At quum vnumquodque ipſorũ ingenita ſibi amaritudine noſtros omnium animos naturaliter mordeat, in eo ſe profert fidelis hominis fortitudo, ſi eiuſmodi amaritudinis ſenſu tentatus, vtcunque grauiter laboret, fortiter tamen obſiſtendo eluctatur: in eo ſe exerit patientia, ſi acriter extimulatus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intemperiẽ erumpat: in eo elucet alacritas, ſi triſtitia & mœrore vulneratus, in ſpirituali Dei conſolatione acquieſcit.

1. Pet. 4.11
1. Tim. 4 10
2. Cor. 6.8

**Hic & ſec. 9. oſtẽditur, non eam eſſe fidelium patientiã quæ careat doloris ſenſu, ſed quę diuina cõſolatione ſuffulta pugnet aduerſus naturalẽ doloris ſenſum Itaq; reiiciendam Stoicorũ patiẽtiam. neq; vitioſum p ſe eſſe, lachrymari aut formidare.*

9 Hunc conflictum, quem aduerſus naturalem doloris ſenſum ſuſtinent fideles, dum patientiæ ac moderationi ſtudent, eleganter deſcripſit Paulus his verbis, In omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus, at non deſtituimur: perſecutionem patimur, at in ea non deſerimur:

2. Cor. 4.8

mur:deiicimur,at non perimus.Vides vt patienter ferre crucem,non ſit prorſus obſtupeſcere,& omni doloris ſenſu priuari:quemadmodũ Stoici magnanimum hominem ſtultè olim deſcripſerunt,qui exuta humanitate, rebus aduerſis perindeac proſperis, triſtibus perinde ac lętis afficeretur:imò qui inſtar lapidis nulla re afficeretur. Et quid iſta ſublimi ſapientia profecerunt? nempe ſimulachrum patientiæ depinxerunt,quod neque repertum eſt vnquam inter homines,neq; extare poteſt.Quin potius dum nimis exactam ac præciſam patientiã habere volunt,eius vim ſuſtulerũt è vita humana.Nunc quoq; ſunt inter Chriſtianos noui Stoici,quibus non modò gemere ac flere, ſed triſtari quoque & ſolicitũ eſſe vitioſum eſt Atq; hæc quidem paradoxa ferè ab otioſis hominibus procedunt,qui ſpeculando magis quàm agendo ſe exercentes,nihil quàm talia paradoxa párere nobis queunt.At nihil nobis cum ferrea iſta philoſophia,quam Magiſter ac Dominus noſter non verbo tantum,ſed exẽplo etiam ſuo damnauit.Nam & ſuis & aliorum malis ingemuit & illachrymauit:nec aliter diſcipulos ſuos inſtituit. Mundus,inquit,gaudebit: *Iohan.*17.20
vos autem lugebitis ac flebitis.Ac,ne quis vitio id verteret,propoſito edi *Matt.*5.4
cto beatos pronuntiauit qui lugent:nec mirum.Nam ſi improbantur o- *Luc.*22.44
mnes lachrymæ,quid de Domino ipſo iudicabimus,cuius è corpore ſan *Matt.*26.38
guineæ lachrymæ diſtillarũt? Si quælibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorem illum quo non leuiter couſternatum fuiſſe legimus? ſi omnis triſtitia diſplicet, quomodo placebit quòd animam ſuam fatetur eſſe triſtem vſque ad mortem?

10 Hæc eò dicere volui vt pios animos à deſperatione reuocarẽ, ne ſtudio patientiæ ideo protinus renuntient quòd naturalem doloris affectum exuere non poſſunt Quod neceſſe eſt euenire iis qui ex patientia ſtuporem,ex homine forti & cõſtanti ſtipitem faciunt. *Sanctis enim tolerantiæ laudem defert Scriptura , dum ita malorum duritia affligantur vt non frangantur nec concidant:ita amaritudine punguntur, vt ſimul perfundantur ſpirituali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei conſolatione exhilarati reſpirent.Interim verſatur in eorum cordibus illa repugnantia,quòd naturæ ſenſus,quæ ſibi ſentit aduerſa refugit atq; horret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit.Hanc repugnantiam expreſſit Dominus quũ ita loqueretur Petro, Quum eſſes iunior,cingebas te, & ambulabas quò libebat.Quum autem ſenueris,præcinget te alius,& educet quò non voles.Non eſt ſanè veriſimile,Petrum,quum neceſſe eſſet glorificare Deum per mortem,inuitum ac reſtitantem eò tractũ eſſe:alioqui parum haberet laudis eius martyrium.Verùm vtcunque cordis ſumma alacritate diuinæ ordinationi pareret, quia tamen humanitatem nõ exuerat,duplici voluntate diſtringebatur.Nam dum cruentã illam mortem quã erat obiturus,per ſe reputabat,eius horrore perculſus,libenter effugiſſet: rurſum dum ſuccurrebat Dei imperio ſe ad eam vocari,euicto ac proculcato timore,libenter atq; adeo hilariter eam ſubibat.Hoc ergo ſtudendum eſt, ſi Chriſti diſcipuli eſſe volumus, vt tanta Dei obſeruãtia atq; obediẽtia imbuãtur animi noſtri,quę cõtrarias omnes affectiones domare ac ſubiugare eius ordinationi queat.Ita fiet vt quocunq; vexemur crucis genere,in ſummis etiã animi anguſtiis patientiã conſtanter retineamus. Res enim ipſę aduerſę habebunt ſuã aſperitatẽ qua mordeamur. Sic morbo afflicti,& ingemiſcemus,& inquietabimur,& ſanitatẽ expetemus:ſic egeſtate preſſi,ſolicitudinis & triſtitiæ aculeis perſtringemur: ſic ignominię & contemptus,iniuriæ dolore feriemur: ſic in funeribus noſtrorũ debitas naturæ lachrymas exoluemus:ſed hęc ſemper erit clauſula, Atqui Dominus ita voluit:ergo eius volũtatem ſequamur. Imò inter ipſas doloris

**Deſcriptio repugnantiæ illius, quæ generatur in cordibus piorum ex naturæ ſenſu, qui penitus exui non poteſt, & pietatis affectu, quo illũ ſubigi & domari oportet. de quo & initio ſect 9.*

*Iohan.*21.18

punctiones, inter gemitus & lachrymas, neceſſe eſt interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipſa quorum cauſa ſic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

Multũ intereſſe inter Philoſophicam patientiã & Chriſtianã, q̃ illi parere doceant, quia ſit neceſſe: Chriſtus, quia iuſtũ, deinde ſalutare nobis.

11 Quoniam autem præcipuam crucis tolerandę rationem à diuinę voluntatis conſideratione ſumpſimus, paucis definiendum eſt quid inter philoſophicam ac Chriſtianam patientiam interſit. Equidem pauciſſimi ex philoſophis eò rationis conſcenderunt, vt manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerent, & Deo hac in parte obtemperandũ cenſerent: ſed illi quoque ipſi non aliam afferunt rationem, niſi quia ita neceſſe ſit. Quid autem iſtud eſt dicere niſi cedendum eſſe Deo, quia fruſtra contendas obluctari? Nam ſi Deo tantum paremus quia neceſſe eſt: ſi euadere liceat, parere deſinemus. Scriptura autem longè aliud in voluntate Dei conſiderare iubet, nempe iuſtitiam primum & æquitatem: deinde ſalutis noſtræ curam. Huiuſmodi ergo ad patientiam ſunt Chriſtianæ exhortationes: Siue paupertas, ſiue exilium, ſiue carcer, ſiue contumelia, ſiue morbus, ſiue orbitas, ſeu quid aliud ſimile nos cruciat, cogitandum nihil iſtorũ accidere niſi nutu ac prouidentia Dei. Porrò ipſum nihil niſi iuſtiſſimo ordine agere.* Quid enim? an non innumera ac quotidiana noſtra delicta promerentur ſeueriùs ac grauioribus ferulis caſtigari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon æquiſſimum eſt carnem noſtram domari, & veluti iugo aſſuefieri, ne libidinoſè pro ſuo ingenio ferociat? annon digna eſt iuſtitia & veritas Dei cuius cauſa laboremus? Quòd ſi indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, non poſſumus ſine iniquitate vel obmurmurare vel obluctari. Non audimus iam illam frigidam cantionem, Cedendum quia neceſſe eſt: ſed viuidam ac plenam efficaciæ præceptionem, Obtemperandum, quia reſiſtere nefas eſt. Patiendum, quoniam impatientia ſit aduerſus Dei iuſtitiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis eſt quod ſaluti ac bono eſſe nobis agnoſcimus, hac etiam parte nos conſolatur optimus Pater, dum aſſerit, ſe eo ipſo quòd nos cruce affligit, ſaluti noſtræ conſulere. Quòd ſi ſalutares nobis tribulationes eſſe conſtat, cur non grato placidóque animo eas ſuſciperemus? Quare eas patienter ferendo non ſuccumbimus neceſſitati, ſed bono noſtro acquieſcimus. Iſtæ, inquam, cogitationes faciunt, vt quantum animi noſtri contrahuntur in cruce, naturali acerbitatis ſenſu, tantum ſpirituali lætitia diffundantur. Vnde & gratiarum actio ſequitur, quæ nulla ſine gaudio eſſe poteſt. Quòd ſi laus Domini, & gratiarum actio nonniſi ab hilari lætóque pectore emanare poteſt: nihil autem eſt quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm neceſſarium ſit, crucis amaritudinem ſpirituali gaudio temperari.

**Cõcluſio cõtinens breuem ſummam totius capitis.*

De meditatione futuræ vitæ. CAP. IX.

Variis miſeriis erudiri nos à Deo ad præſentis vitæ contemptũ, vt ſeriò futurã deſyderemus: quod variis quoq; exemplis vitiorum noſtrorum demonſtratur. Hic & ſic. 2. & 4.

QVOCVNQVE autem tribulationis genere premamur, reſpiciendus ſemper eſt hic finis, vt aſſueſcamus ad præſentis vitæ contemptum, indéque ad futuræ meditationem excitemur. Quoniã enim optimè nouit Deus quantopere in belluinum mundi huius amorem ſimus naturâ inclinati, aptiſſimam rationem adhibet ad nos retrahendos & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhæreſcamus. Nemo quidem eſt noſtrûm qui non videri cupiat ad cœleſtem immortalitatem toto vitæ curriculo aſpirare & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pecudes: quarum conditio nihilo noſtra inferior futura eſſet niſi ſpes æternitatis poſt mortem nobis ſuperſit. Verum ſi conſilia, ſtudia, facta cuiuſque examines, nihil aliud illic videbis quàm

terram.

terram. Inde autem ſtupiditas, quòd mens noſtra fulgora inani opum, potentiæ, honorum, perſtricta hebetatur, ne longius cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine, occupatum degrauatur, ne altius aſſurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, fœlicitatem in terra ſuam quærit. Huic malo vt occurrat Dominus, aſſiduis miſeriarum documentis ſuos de præſentis vitæ vanitate edocet. Ergo ne altam ſibi & ſecuram pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrociniis, vel aliis iniuriis inquietari ſæpè infeſtaríque permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhient, aut in iis quas poſſident acquieſcant: nunc exilio, nunc ſterilitate terræ, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiã eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugij delicientur: aut vxorum improbitate vexari facit, aut mala progenie ipſos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd ſi in his omnibus indulgentior illis eſt, ne tamen vel ſtulta gloriâ intumeſcant, vel confidentiâ exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm inſtabilia ſint ac euanida quæcunque mortalitati obnoxia ſunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis diſciplina, vbi diſcimus hanc vitã, quum in ſe æſtimatur inquietam, turbulentam, innumeris modis miſerã, nulla ex parte planè beatam eſſe: omnia quæ æſtimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multíſque admixtis malis vitiata eſſe: atque ex eo ſimul conſtituimus, nihil hîc quærendum aut ſperandum quàm certamen: attollendos in cœlum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habendum eſt, nunquam feriò ad futuræ vitæ deſiderium ac meditationem erigi animum, niſi præſentis contemptu antè imbutus fuerit.

2 Siquidem inter iſta duo nihil medium eſt: aut vileſcat nobis terra oportet, aut intemperato amore ſui vinctos nos detineat. Proinde ſi qua æternitatis cura eſt, huc diligenter incumbendum, vt malis iſtis cõpedibus nos explicemus. Porrò quoniam plurimas blanditias habet præſens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, ſuauitatis ſpeciem qua nos demulceat: magnopere noſtra refert identidem nos auocari, ne talibus lenociniis faſcinemur. Quid enim, obſecro, fieret ſi perpetuo bonorum ac fœlicitatis concurſu hîc frueremur: quũ aſſiduis malorum ſtimulis non poſſimus ſatis expergefieri ad reputandam eius miſeriam? Vitam humanam fumi vel vmbræ inſtar eſſe, non modò eruditis notum eſt, ſed vulgus quoque hominum prouerbium nullum magis tritum habet: & quia rem eſſe videbant in primis cognitu vtilem, multis inſignibus ſententiis commendarunt. Verùm nulla ferè res eſt quam vel negligentiùs expendamus, vel minùs meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra conſtituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter ſepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuerſatur mortis ſimulachrum, egregiè, fateor, de vitæ huius vanitate philoſophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiunt iſta omnia. Verùm vbi accidit, momentanea eſt philoſophia, quæ, ſimulatque terga vertimus, euaneſcit, ac ne minimum quidem poſt ſe recordationis veſtigium relinquit: denique non aliter effluit atque theatralis plauſus in iucundo aliquo ſpectaculo. Neq; enim mortis tantùm, ſed mortalitatis quoque ipſius obliti, acſi nullus vnquam de ea rumor ad nos perueniſſet, in ſupinam terrenæ immortalitatis ſecuritatem reuoluimur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal eſſe ἐφήμερον, fatemur id quidem: ſed adeò nulla attentione, vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis inſideat. Quis ergo neget, nobis omnibus ſummum operæpretium eſſe, non dico verbis admoneri, ſed quibuſcunque fieri poteſt experimentis conuinci de miſera terreſtris vitæ conditione: quando vix conuicti etiam deſinimus praua

ſtultáque eius admiratione obſtupeſcere, acſi vltimam bonorum metam in ſe contineret? Quòd ſi neceſſe habet Deus nos erudire: noſtri viciſſim officij eſt auſcultare vocanti, & torporem noſtrum vellicanti: vt contempto mundo, ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

Talem vitæ huius cõtemptũ requiri à nobis, vt neq; eam oderimus, nec aduerſus Deũ ingrati ſimus, cuius clemẽtiæ ipſa eſt teſtimonium fidelibus. De quo habes, & circa finem ſect.4.

3 Sed enim ad talem præſentis vitæ contemptum ſeſe aſſuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduerſus Deum ingratitudiné. Siquidem hæc vita, vtcunque infinitis miſeriis referta ſit, cenſetur tamé meritò inter non aſpernandas Dei benedictiones. Quare ſi nihil in ea recognoſcimus diuini beneficij, rei iam ſumus nõ paruæ in Deum ipſum ingratitudinis. Præſertim verò fidelibus teſtimonium eſſe debet diuinæ beneuolentiæ quando ad ſalutem eorum promouendam tota eſt deſtinata. Priùs enim quàm æternę gloriæ hęreditaté nobis palàm exhibeat, minoribus documentis ſe nobis Patrem vult declarare: ea ſunt quę quotidie ab ipſo nobis conferũtur bona. Quum ergo nobis ſeruiat vita hæc ad intelligendam Dei bonitatem, faſtidiemúſne eam quaſi nullam boni micam in ſe haberet? Hunc igitur ſenſum atque affectum induere nos oportet, vt ipſam reponamus inter minimè reſpuenda diuinæ benignitatis dona. Nam ſi deeſſent Scripturæ teſtimonia (quæ plurima ſunt & clariſſima) ipſa quoque natura nos hortatur ad reddendã Domino gratiarum actionem quòd in eius lucẽ nos protulit, quòd vſurã nobis concedit, ꝙ omnia ad eam conſeruanda neceſſaria præſidia largitur. Et multò illa maior eſt ratio, ſi reputamus in ea nos ad gloriam regni cœleſtis quodãmodo præparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi ſunt in cœlo, certamina priùs in terris obeant, ne triumphent niſi ſuperatis belli difficultatibus, & parta victoria. Deinde altera: ꝙ variis beneficiis diuinæ benignitatis ſuauitatem delibare in ea incipimus: quò ſpes ac deſyderium noſtrum acuatur ad plenam eius reuelationem expetendam. Vbi conſtitutum illud fuerit diuinæ clementiæ munus eſſe ꝙ terrenam vitam viuimus, cuius gratia vt ſumus illi obligati, ita memores gratóſque eſſe oportere: tum opportunè deſcendemus ad conſiderandam miſerrimam eius conditionem: quò ſcilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum eſt, vltro natura propendemus.

4 Porrò quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitæ deſyderio accedere. Fateor ſanè veriſſimè ſenſiſſe eos quibus viſum eſt optimum non naſci: proximum, quàm citiſſimè aboleri: ſiquidem Dei lumine & vera religione deſtituti, quid in ea cernere poterant non infauſtum ac tetrum? Nec ſine ratione illi, qui natales ſuorum mœrore ac lachrymis, funera ſolenni gaudio proſequebãtur: ſed id faciebant ſine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, non videbãt quomodo piis in bonum cedat quod per ſe nec beatum nec deſyderabile eſt: itaque iudiciũ ſuum deſperatione terminabant. Hic ergo ſit ſcopus fidelium in æſtimãda mortali vita, vt dum intelligunt nihil per ſe quàm miſeriã eſſe, eò alacriores & magis expediti totos ſe ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem ventum eſt, tum verò illa non modò ſecurè negligi poteſt, ſed præ hac penitus contemnenda eſt ac faſtidienda. Nam ſi cœlum patria eſt, quid aliud terra quàm exilium? Si migratio è mundo eſt in vitam ingreſſus, quid aliud mundus quàm ſepulchrum? in ipſo manere quid aliud quàm in morte demerſum eſſe? Si liberari à corpore, eſt aſſeri in ſolidam libertatem, quid aliud eſt corpus quàm carcer? Si Dei pręſentia frui ſuprema fœlicitatis ſumma eſt, nónne

2. Cor. 5.6 ea carere miſerum? Atqui donec è mundo euaſerimus, peregrinamur à Domino. Ergo ſi cum cœleſti vita terrena comparetur, non dubiũ quin

**Sic contemnendã* facilè & conténenda & proculcanda ſit.* Odio certè habenda nunquam

eſt,

eſt, niſi quatenus nos peccato tenet obnoxios: quanquã ne illud quidem odium propriè in ipſam conuertendum eſt. Vtcunque ſit, nos tamen ita eius vel tædio vel odio affici decet, vt finẽ eius deſyderantes, parati quoque ſimus ad arbitrium Domini in ea manere, quò ſcilicet tędiũ noſtrum ſit procul ab omni murmure & impatientia. Eſt enim inſtar ſtationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis conſeruanda quoad ille reuocarit. Deflet quidem ſortem ſuam Paulus, quòd voto ſuo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & ſuſpirat ardenti redemptionis deſyderio, nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratum ſe ad vtrunq; profitebatur: quia ſe id Deo debere agnoſcit vt nomen eius vel per mortem vel vitam glorificet: ipſius autem eſt ſtatuere quid maxime ad gloriam ſuam expediat. Itaque ſi Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque noſtræ terminum: ſed ita, vt & illius ſtudio flagremus, & in meditatione ſimus aſſidui: hanc verò, præ futura immortalitate contemnamus, & ob peccati ſeruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

præſentem vitam, vt odio non habeatur.

Rom. 7. 24

Philip. 1. 23

5 Hoc verò portenti ſimile, quòd pro illo mortis deſyderio, tãta eius formidine tenentur multi, qui ſe Chriſtianos eſſe iactant, vt ad quãli bet eius mentionẽ cõtremiſcant, velut rei penitus ominoſæ & infauſtæ. Equidem non eſt mirum ſi naturalis ſenſus in nobis exhorreſcat, audita noſtri diſſolutione. At iſtud nullo modo ferendum, non eſt in pectore Chriſtiano pietatis lumen, quod maiori conſolatione qualẽcunque illum timorem ſuperet ac ſupprimat. Nam ſi cogitemus hoc inſtabile, vitioſum, corruptibile, caducũ, emarcidũ, putre corporis noſtri tabernaculum ideo diſſolui vt in firmã, perfectam, incorruptibilem, cœleſtem deniq; gloriã mox inſtauretur: annon ardenter fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortẽ ab exilio nos reuocari vt patriã, & cœleſtẽ patriã incolamus, an nihil inde ſolatij cõſequemur? At nihil eſt quod non permanere appetat. Fateor ſane. atque ideo ad futuram immortalitatẽ reſpiciendum nobis cõtendo, vbi ſtata cõditio obtingat, quæ in terra nuſquam apparet. Optime enim Paulus fideles alacriter ad mortẽ pergere docet, nõ quia velint exui, ſed quia ſuperindui cupiant. An vero bruta animalia, atque adeò inanimæ ipſæ creaturæ vſque ad ligna & lapides præſentis ſuæ vanitatis ſibi cõſciæ, in vltimũ reſurrectionis diẽ intentæ erunt vt cum filiis Dei à vanitate eximantur: nos & ingenij luce prædití, & ſupra ingeniũ, Dei Spiritu illuminati, quũ de eſſentia noſtra agitur, nõ attollemus animos vltra hanc terræ putredinẽ? Verùm non eſt huius inſtituti aut loci contra tantã hanc peruerſitatẽ agere. Et iã initio profeſſus ſum me locorum communium fuſiorem tractationẽ hîc minimè velle ſuſcipere. Ego huiuſmodi timidulis animis ſuaderem vt Cypriani libellum de mortalitate legerẽt, niſi digni eſſent qui ad philoſophos ablegarentur: vt inſpecto quem illi præ ſe ferunt mortis contẽptu, erubeſcere incipiant. Hoc tamen habeamus conſtitutũ, neminẽ bene in Chriſti ſchola profeciſſe, niſi qui & mortis & vltimæ reſurrectionis diẽ cum gaudio expectet. Nam & hac nota fideles vniuerſos deſcribit Paulus, & Scripturæ familiare eſt quoties ſolidæ lætitiæ argumẽtum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita veſtra: appropinquat etiam redemptio veſtra. An rationabile, quæſo eſt, vt quod ille tantum valere voluit ad exultationem & alacritatẽ in nobis excitandam, nihil quàm triſtitiam ac conſternationẽ pariat? Si ita eſt, quid adhuc eo quaſi magiſtro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & ſtupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, ſed gemitu etiam ac ſuſpiriis, velut rem omnium fauſtiſſimam, expetere. Adueniet

Admonentur hîc & ſect. 6. ij qui nimia mortis formidine tenentur, Chriſtianorum potius eſſe, diem illũ expetere, qui finem continuis prope eorũ miſeriis imponet, et vero gaudio eos perfundet.

2. Cor. 5. 2

Rom. 8. 19

2. Tim. 4. 8

Tit 2. 13

Luc. 21. 28

enim nobis redemptor, qui ab hoc immenſo malorum & miſeriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ ſuę hæreditatem inducat.

Rom.8.36
1.Cor.15.19

6 Sic eſt ſanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitāt, oportet eſſe tanquā oues mactationi deſtinatas, quo Chriſto capiti ſuo conformentur. Deploratiſſimi ergo eſſent, niſi in cęlum mente erecta, ſuperarent quicquid in mundo eſt, & præſentem rerum faciem traiicerent. Contrà, vbi ſemel caput ſupra omnia terrena extulerint, etiamſi videant florentes impiorum opes & honores, ſi alta pace frui, ſi rerum omnium ſplendore ac luxu ſuperbire, ſi deliciis omnibus affluere cernāt: ſi præterea eorum improbitate pulſentur, ſi contumelias ab eorum faſtu ſuſtineant, ſi auaritia expilentur, ſi alia quauis libidine vexentur: non difficulter ſe in talibus quoque malis ſuſtinebunt. Erit enim ſub oculis dies

Iſa.25.18,
apoc.7.17

ille, quo Dominus in regni ſui quietem fideles ſuos recipiet, abſterget ab eorum oculis omnem lachrymam, ſtola gloriæ & lætitiæ ipſos induet, deliciarum ſuarum inenarrabili ſuauitate paſcet, in ſuæ altitudinis ſocietatem euehet, denique fœlicitatis ſuæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremam ignominiam proiiciet: eorum delicias cruciatibus, riſum & lætitiam fletu ſtridoréque dentium permutabit, pacem diro conſcientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inextincto: piis etiam, quorum patientia abuſi fuerint, eorū capita ſubiiciet. Hæc enim eſt iuſtitia (teſte Paulo) dare miſeris & iniuſtè

2.Theſſ.1.6

afflictis relaxationem, reddere verò afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Ieſus è cœlo. Hæc profectò vnica eſt noſtra conſolatio: quæ ſi auferatur, aut neceſſe erit, deſpondere animū, aut vanis mundi ſolatiis, in exitium noſtrum delinire. Siquidem & Pro-

Pſal.73.2

pheta ſibi vacillaſſe pedes confitetur, dum in præſenti impiorum proſperitate reputanda nimium immoratur: neque potuiſſe aliter conſiſtere, quàm dum ſanctuarium Dei ingreſſus, ad nouiſſimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Chriſti de Diabolo, carne, peccato & impiis, ſi oculi in reſurrectionis potentiam conuertuntur.

Quomodo vtendum præſenti vita, eiúſque adiumentis.

CAPVT X.

Hic & ſect.3. tractatur, In vſu bonorum huius vitæ cauenda duo vitia, ne vel nimia auſteritate aſtringamus conſcientias, vel laxemus fræna hominum intemperantiæ.

TALIBVS rudimentis probè nos ſimul inſtituit Scriptura quis rectus ſit bonorum terreſtrium vſus: res in componenda vitæ ratione minimè negligenda. Nam ſi viuendum eſt, vtendum quoque neceſſariis vitæ adminiculis: nec fugere ea quoque poſſumus quæ videntur oblectationi magis quàm neceſſitati inſeruire. Modum ergo tenere oportet, vt pura cōſcientia ſiue ad neceſſitatem ſiue ad oblectamentum vtamur: eum Dominus verbo ſuo præſcribit, quum docet, vitā præſentem quandam peregrinationem ſuis eſſe, qua in cœleſte regnum contendunt. Si per terram tranſeundum eſt duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum ſit eius bonis, vt curſum noſtrum iuuent potiùs quàm morentur.

1.Cor.7.31

Ideo non abs re ſuadet Paulus hoc mundo ita vtendum eſſe quaſi non vtamur: eodem animo emendas eſſe poſſeſſiones quo vendūtur. Verùm quia lubricus eſt hic locus, & vtranque in partem procliuis ad lapſum, ſtudeamus pedem figere vbi tutò ſtare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & ſancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiem ac luxuriam effræni libidine perpetuò euagari niſi ſeueriùs coerceatur, corrigere autem tam pernicioſum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permiſerunt, quatenus neceſſitatis in-

tereſſet.

tereſſet. Pium quidem conſilium: ſed impendiò auſteriores fuerunt. Nam (quod eſt valde periculoſum) arctiores laqueos induerunt conſcientiis quàm quibus verbo Domini ſtringerentur. *Neceſſitas porrò illis eſt, ab omnibus abſtinere quibus carere poſſis: ita ſecundùm eos vix ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior auſteritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui opes ſuas in mare proiecit: quia niſi perirent, perditum ſe ab illis iri putabat. Multi autem hodie dum prætextum quærunt quo in rerum externarum vſu carnis intemperies excuſetur, & interim laſciuienti viam ſternere volunt, pro confeſſo aſſumunt quod minimè illis concedo, nulla modificatione reſtringendam eſſe hanc libertatem, ſed permittendum cuiuſque conſcientiæ vt vſurpet quantum ſibi licere videat. Equidem fateor nec debere nec poſſe conſcientias ſtatis præciſiſque legum formulis hîc alligari: ſed quum Scriptura generales legitimi vſus tradat regulas, ſecundùm illas certè limitandus nobis eſt.

Chryſoſtomus ad Hebr. cap. 11.

2 Sit hoc principium, vſum donorum Dei non aberrare, quum in eum finem refertur in quem illa nobis author ipſe creauit ac deſtinauit: ſiquidem in bonum noſtrum creauit, non perniciem. Quamobrem nemo iter rectiùs tenebit quàm qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam ſi reputemus quem in finem alimenta creauerit, reperiemus non neceſſitati modò, ſed oblectamento quoque ac hilaritati voluiſſe conſulère. Sic in veſtibus, præter neceſſitatem finis ei fuit, decorum & honeſtas. In herbis, arboribus & frugibus, præter vſus varios, aſpectus gratia, & iucunditas odoris: niſi enim id verum eſſet, non recenſeret Propheta inter beneficia Dei, ꝙ vinum lætificat cor hominis, quòd oleum ſplendidam eius faciem reddit. Non commemorarent paſſim Scripturæ ad commendandam eius benignitatem, ipſum eiuſmodi omnia dediſſe hominibus. Et ipſæ naturales rerum dotes ſatis demonſtrant quorſum & quatenus frui liceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus, quę vltro in oculos incurreret: tantā odoris ſuauitatem, quæ in olfactum influeret: & nefas erit vel illos pulchritudine, vel hunc odoris gratia affici? Quid? annon colores ſic diſtinxit vt alios aliis faceret gratiores? Quid? annon auro & argento, ebori ac marmori gratiam attribuit, qua præ aliis aut metallis aut lapidibus pretioſa redderentur? Denique annon res multas, citra neceſſarium vſum, commendabiles nobis reddidit?

Deum in veſtibus & alimentis, non tantùm neceſſitati noſtrę, ſed etiā oblectationi voluiſſe cōſulere.

Pſal. 104. 15

3 Faceſſat ergo inhumana illa philoſophia, quæ dum nullum niſi neceſſarium vſum concedit ex creaturis, non tātùm malignè nos priuat licito diuinæ beneficentiæ fructu: ſed obtinere nō poteſt, niſi hominem cunctis ſenſibus ſpoliatum in ſtipitem redegerit. Sed non minùs diligenter altera ex parte occurrendum eſt carnis libidini: quæ niſi in ordinem cogitur, ſine modo exundat: & habet (vt dixi) ſuos ſuffragatores, qui ſub prætextu conceſſæ libertatis, nihil non illi permittunt. Primò frænū illi vnum iniicitur, ſi ſtatuatur, ideo condita nobis eſſe omnia vt cognoſcamus authorem, ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione proſequamur. Vbi gratiarum actio, ſi te epulis aut vino ita ingurgites vt vel obſtupeſcas, vel inutilis reddaris ad pietatis tuæq; vocationis officia? Vbi Dei recognitio, ſi caro ex nimia abundantia in fœdam libidinem ebulliens, mētem impuritate ſua inficit, nequid recti aut honeſti cernas? Vbi in veſtibus gratitudo erga Deum ſi ſumptuoſo earum ornatu & nos admiremur, & alios faſtidiamus? ſi elegantia & nitore ad impudicitiā nos comparemus? Vbi recognitio Dei, ſi in earū ſplendorem defixæ ſint mentes? nam totos ſuos ſenſus multi ſic deliciis addicunt, vt mens obruta iaceat: multi marmore, auro, picturis ita delectātur vt marmorei fiant, vertātur quaſi in metalla, ſimiles ſint pictis figuris. Nidor culinę vel ouorum

ſuauitas alios obſtupefacit,nequid ſpirituale olfaciant.Id quoque ipſum in reliquis videre eſt. Quamobrem conſtat hîc iam abutendi licentiam aliquantum cohiberi,& confirmari illam Pauli regulam,ne carnis cura agamus ad eius concupiſcentias, quibus ſi nimiùm conceditur,ſine modo vel temperie ebulliunt.

Rom.13.14

Optimum modum vtendi bonis huius vitæ,proponi nobis in Scriptura: qui duabus regulis cõtinetur. Priorem hîc habes: poſteriorem ſect.5.

4 Sed nulla certior aut expeditior via eſt quàm quæ nobis fit à præſentis vitæ contemptu & cœleſtis immortalitatis meditatione. Inde enim conſequuntur duæ regulæ,vt qui vtuntur hoc mundo,perinde affecti ſint acſi non vterentur: qui vxores ducunt,acſi non ducerent: qui emunt,acſi non emerent,quemadmodum Paulus præcipit.Deinde vt nõ minùs placidè ac patienter penuriam,quàm moderatè abundantiã ferre nouerint. Qui præſcribit vtendum hoc mundo tanquam non vtatis, non modò in cibo & potu,gulæ intemperiem:in menſis,ædificiis,veſtibus nimiam mollitiem, ambitionem, ſuperbiam,faſtum, moroſitatem exſcindit: ſed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat, vel impediat à cœleſtis vitæ cogitatione & excolendæ animæ ſtudio. Atqui verè illud olim à Catone dictum eſt, Cultus magnam curam, magnam virtutis eſſe incuriam: & veteri prouerbio vſurpatum, Eos qui multùm in corporis cura occupantur,ferè animæ eſſe negligentes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda ſit fidelium in rebus externis libertas,huic tamen certè legi ſubiecta eſt vt quàm minimùm ſibi indulgeant:contrà, perpetua animi intentione ſibi inſtent ad reſcindendum omnem ſuperuacuæ copiæ apparatum,nedum coercendam luxuriam:ac diligenter caueant ne ex adiumentis ſibi faciant impedimenta.

1.Cor.7.31

Poſterior regula tenenda quod ad huius vitæ commoda.

5 Altera regula erit,vt quibus res anguſtæ ſunt ac tenues, patienter carere nouerint,ne immodica earum cupiditate ſolicitentur,quam moderationem qui tenent, non mediocriter in ſchola Domini profecerũt. Quemadmodum vix habere poteſt quo ſe diſcipulum Chriſti eſſe probet qui non hac in parte aliquatenus ſaltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitãtur pleraque alia vitia: qui impatienter fert penuriã,contrarium etiam in abundantia morbum vtplurimum prodit. Hoc intelligo ꝙ qui ſordida veſte erubeſcet,pretioſa gloriabitur:qui tenui cœnula non contentus,lautioris deſiderio inquietabitur,intemperanter quoque lautitiis illis abutetur,ſi contingant: qui priuatam humilémque cõditionem difficulter feret ac inquieto animo, ſi ad honores conſcendat,à faſtu haudquaquam abſtinebit.Huc ergo cõtendant omnes quibus non fictum pietatis ſtudium eſt,vt diſcant, Apoſtoli exemplo,ſatiari & eſurire:abundare & penuriam pati. Habet præterea Scriptura & tertiam regulam,qua rerum terrenarum vſum modificat: de qua nonnihil dictum eſt quum præcepta charitatis tractaremus. Statuit enim, omnes illas ſic eſſe datas nobis Dei benignitate & in commodum noſtrum deſtinatas, vt ſint velut depoſita quorum reddenda ſit olim ratio.Sic ergo diſpenſare oportet vt aſſiduè auribus noſtris inſonet vox illa,Redde rationem villicationis tuę.Simul occurrat à quo eiuſmodi ratio exigatur,nempe ab eo qui vt abſtinentiam,ſobrietatem frugalitatem,modeſtiam tantopere commendauit:luxum,ſuperbiam,oſtentationem,vanitatem denique execratur: cui non alia bonorum diſpenſatio approbatur quàm quæ ſit cum charitate coniuncta,qui delicias quaſlibet,quæ à caſtitate ac puritate hominis animum abſtrahunt,vel mentem caligine hebetant,ore ſuo iam condemnauit.

Philip.4.12

Maximè neceſſariũ eſſe,vnumquenque noſtrum in cunctis vitæ actionibus in

6 Poſtremò eſt illud notabile , quòd Dominus vnumquenque noſtrûm in cunctis vitæ actionibus,in ſuam vocationem intueri iubet.Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm deſultoria leuitate huc atque illuc feratur,quàm cupida ſit, ad res diuerſas

ſimul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne ſtultitia & temeritate noſtra omnia ſurſum deorſum miſcerentur, diſtinctis vitæ generibus ſua cuiq; officia ordinauit. Ac nequis temere ſuos fines tranſiliret, eiuſmodi viuẽdi genera vocationes appellauit. Suum ergo ſingulis viuendi genus eſt quaſi ſtatio à Domino attributa, ne temere toto vitæ curſu circumagãtur. Adeò autem neceſſaria eſt iſta diſtinctio, vt actiones omnes noſtræ inde corã ipſo æſtimentur, ac ſæpe quidem lõgè aliter quàm pro humanæ ac philoſophicæ rationis iudicio. Nullum magis præclarum facinus habetur, etiam apud Philoſophos, quàm liberare tyrannide patriã: atqui voce cœleſtis arbitri apertè damnatur qui priuatus manum tyranno intulerit. Verùm nolo in recenſendis exemplis immorari: ſatis eſt ſi nouerimus vocationem Domini eſſe in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui ſe non referet, nunquam rectam in officiis viam tenebit. Poterit fortè interdum nonnihil in ſpeciem laudabile deſignare: ſed illud qualecunque ſit in conſpectu hominum, apud Dei thronum reſpuetur: deinde in ipſis vitæ partibus nulla erit ſymmetria. Proinde tum optimè cõpoſita erit tua vita, quum ad hunc ſcopum dirigetur: quia nec quiſquam propria temeritate impulſus, plus tentabit quàm ferat ſua vocatio: quia ſciet fas non eſſe trãſilire ſuas metas. Qui obſcurus erit priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deſerat. Rurſum hæc erit curis, laboribus, moleſtiis, aliíſque oneribus non parua leuatio, dum quiſque ſciet Deum in his omnibus ſibi eſſe ducem. Libentiùs magiſtratus partes ſuas obibit: paterfamiliâs ſe ad officium aſtringet: quiſque in ſuo vitæ genere incommoda, ſolicitudines, tędia, anxietates perferet ac vorabit, vbi perſuaſi fuerint onus cuiq; à Deo eſſe impoſitum. Hinc & eximia conſolatio naſcetur, quòd nullum erit tam ſordidũ ac vile opus (in quo modò tuæ vocationi pareas) quod non coram Deo reſplendeat & pretioſiſſimum habeatur.

ſuã vocationem intueri, ne quid temere, vel dubia cõſciẽtia tentemus: idque oſtẽditur propoſitis etiam exemplis.

De iuſtificatione fidei, ac primò de ipſa nominis & rei definitione.

CAPVT XI.

IAM mihi ſatis diligenter expoſuiſſe ſuprà videor, quomodo hominibus à Lege maledictis vnicum recuperandæ ſalutis reſtet in fide ſubſidium. Rurſum quid fides ipſa ſit, & quæ in hominem Dei beneficia cõferat, & quos in eo fructus ædat. Summa autẽ hęc fuit, Chriſtũ nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi ac poſſideri, cuius participatione duplicẽ potiſſimùm gratiã recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propitiũ habeamus in cœlis Patrẽ: deinde vt eius Spiritu ſanctificati, innocentiam puritatémq; vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ ſecunda eſt gratia, dictum fuit quantũ ſufficere videbatur. Iuſtificationis ratio leuiùs ideo attacta eſt, quoniam ad rem pertinebat intelligere primùm, & quàm otioſa non ſit à bonis operibus fides, qua ſola gratuitam iuſtitiam Dei miſeria obtinemus: & qualia ſint ſanctorum bona opera, in quibus pars huius quæſtionis verſatur. Ea ergo nunc penitus diſcutienda: & ita diſcutienda vt meminerimus præcipuum eſſe ſuſtinendæ religionis cardinem: quò maiorem attentionem curámque afferamus. Niſi enim primum omnium, quo ſis apud Deum loco & quale de te ſit illius iudicium, tenes, vt nullum habes ſtabiliendæ ſalutis fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed neceſſitas cognoſcendi meliùs ex cognitione ipſa eluceſcet.

Breuis ἀνακεφαλαίωσις eorũ quæ dicta fuere lib. 2. cap. 6. & ſeqq. tum etiam ab initio lib. 3 vſque ad hunc locum.

Maximi eſſe momẽti caput doctrinæ de iuſtificatione fidei.

2 Porrò ne impingamus in ipſo limine (quod fieret ſi de re incognita diſputationem ingrederemur) primùm explicemus quid ſibi velint iſtę loquutiones, Hominem coram Deo iuſtificari, Fide iuſtificari vel ope-

Hîc & ſec. 3. & 4. oſtenditur ex Scriptura, quid ſigni-

ficent iſta, Iuſtifi- ribus.Iuſtificari coram Deo dicitur,qui iudicio Dei & cenſetur iuſtus,& *cari ex operibus,* acceptus eſt ob ſuam iuſtitiam:ſiquidem vt Deo abominabilis eſt iniqui *Iuſtificari fide.* tas,ita nec peccator in eius oculis poteſt inuenire gratiam, quatenus eſt peccator & quandiu talis cenſetur. Proinde vbicunque peccatum eſt,illic etiam ſe profert ira & vltio Dei.Iuſtificatur autem qui non loco peccatoris, ſed iuſti habetur, eóque nomine conſiſtit coram Dei tribunali, vbi peccatores omnes corruunt. Quemadmodũ ſi reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi ſecundum innocentiam eius iudicatum fuerit, iuſtificatus apud iudicem dicitur: ſic apud Deum iuſtificatur qui numero peccatorum exemptus, Deum habet ſuæ iuſtitiæ teſtem & aſſertorem.Iuſtificari ergo operibus ea ratione dicetur in cuius vita reperietur ea puritas ac ſanctitas,quæ teſtimonium iuſtitiæ apud Dei thronũ mereatur:ſeu qui operum ſuorum integritate,reſpondere & ſatisfacere illius iudicio queat. Contrà iuſtificabitur ille fide, qui operum iuſtitia excluſus,Chriſti iuſtitiam per fidem apprehendit, qua veſtitus in Dei conſpectu non vt peccator ſed tanquam iuſtus apparet. Ita nos iuſtificationem ſimpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iuſtis habet. Eamque in peccatorum remiſſione ac iuſtitiæ Chriſti imputatione poſitam eſſe dicimus.

3 In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ teſtimonia.Principiò hanc eſſe propriam & vſitatiſſimam verbi ſignificationem negari non poteſt.Sed quia nimis longum eſſet locos omnes colligere & inter ſe conferre,ſatis ſit lectores monuiſſe:per ſe enim facile obſeruabunt.Paucos tantùm producam,vbi hæc, de qua loquimur,iuſtifi-
Luc.7.29 catio nominatim tractatur. Primùm vbi narrat Lucas plebem Chriſto
Ibid.35 audito iuſtificaſſe Deum,& vbi pronũtiat Chriſtus ſapientiam iuſtificari à filiis ſuis,non ſignificat illic iuſtitiam conferre,quæ manet ſemper integra apud Deum,quanuis totus mundus eripere conetur : neque hîc etiam ſalutis doctrinam facere iuſtam,quæ per ſe hoc habet : ſed vtraque loquutio tantundem valet,ac laudem Deo eiúſque Doctrinæ tribuere
Luc.16.15 quam merentur. Rurſum quum Phariſæis exprobrat Chriſtus ꝙ ſeipſos iuſtificent,non intelligit acquirere iuſtitiam rectè agendo,ſed ambitioſè captare iuſtitiæ qua vacui ſunt,famam. Hunc ſenſum melius intelligũt
1.Reg.1.21 Hebraicæ linguæ periti : vbi etiam ſceleſti vocantur non modò qui ſibi conſcij ſunt ſceleris,ſed qui iudicium damnationis ſubeunt. Neq; enim Berſabe,dum ſe & Solomonem dicit fore ſceleſtos, crimen agnoſcit: ſed probro ſe & filium expoſitum iri conqueritur, vt numerentur inter reprobros & damnatos. Ex contextu tamen facilè patet,verbum hoc,etiã dum Latinè legitur,non poſſe aliter accipi, nempe relatiuè,non autem vt qualitatem aliquã denotet. Quod vero ad cauſam præſentem attinet,
Galat.3.8 vbi Paulus ait Scripturam præuidiſſe quòd ex fide iuſtificet Gentes Deus,
Rom.3.26 quid aliud intelligas quàm Deum iuſtitiam ex fide imputare? Item,quũ dicit Deum iuſtificare impium qui eſt ex fide Chriſti,quis ſenſus eſſe poteſt,niſi fidei beneficio à damnatione liberare quã ipſorum impietas merebatur?Apertiùs etiãnum in concluſione,dum ſic exclamat,Quis accu-
Rom.8.33 ſabit electos Dei?Deus eſt qui iuſtificat. Quis condemnabit?Chriſtus eſt qui mortuus eſt:imò qui reſurrexit,& nũc interpellat pro nobis.Perinde enim eſt acſi diceret, Quis accuſabit quos Deus abſoluit? quis damnabit quos ſuo patrocinio Chriſtus defendit? Iuſtificare ergo nihil aliud eſt, quàm eum qui reus agebatur, tanquã approbata innocẽtia à reatu abſoluere.Quum itaque nos Chriſti interceſſione iuſtificet Deus, nõ propriæ innocentiæ approbatione,ſed iuſtitiæ imputatione nos abſoluit: vt pro
Act.13.38 iuſtis in Chriſto cenſeamur,qui in nobis non ſumus. Sic Actorum 13, in cõcione Pauli, Per hunc vobis annuntiatur remiſſio peccatorum, & ab omnibus

omnibus iis à quibus non potuiſtis iuſtificari in Lege Moſis: omnis qui
credit in eum, iuſtificatur. Vides poſt remiſſionem peccatorum iuſtifica-
tionem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro abſolu-
tione ſumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Chriſti beneficium
eſſe: vides fide percipi: vides denique interponi ſatisfactionem, vbi dicit
nos à peccatis iuſtificari per Chriſtum. Sic quum publicanus dicitur iuſti *Luc.18,14*
ficatus è templo deſcendiſſe, non poſſumus dicere aliquo operũ merito
conſequutum eſſe iuſtitiam. Hoc ergo dicitur, poſt impetratam peccato-
rum veniam, pro iuſto eſſe coram Deo habitum. Iuſtus ergo fuit non o-
perum approbatione, ſed gratuita Dei abſolutione. Quare eleganter Am *In Pſal.118.Serm.*
broſius qui peccatorum confeſſionem vocat iuſtificationem legitimam. 10

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipſam ſi intue-
mur qualiter nobis deſcribitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus ac
ceptionis nomine certè iuſtificationem deſignat, quum dicit ad Epheſios
1.5, Deſtinati ſumus in adoptionem per Chriſtum, ſecundùm beneplaci-
tum Dei in laudem glorioſæ ipſius gratiæ, qua nos acceptos vel gratio-
ſos habuit. Id enim ipſum vult quod alibi dicere ſolet, Deum nos gra- *Rom.3.24*
tuitò iuſtificare. Quarto autem capite ad Romanos, primùm appellat iu- *Rom.4.6*
ſtitiæ imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remiſſione collo-
care. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel im
putat iuſtitiam ſine operibus: ſicut ſcriptum eſt, Beati quorum remiſſæ *Pſal.32.1*
ſunt iniquitates, &c. Illic ſanè non de iuſtificationis parte, ſed de ipſa to-
ta diſputat. Eius porrò definitionem à Dauide poſitam teſtatur, quum
beatos eſſe pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde
apparet, iuſtitiam hanc de qua loquitur, ſimpliciter reatui opponi. Sed
ad hanc rem locus ille eſt omnium optimus, vbi hanc eſſe ſummam do
cet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipſe nos per Chri- *2.Cor.5.18*
ſtum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò ex-
pendant lectores totum contextum: nam paulò pòſt exegeticè addens,
Chriſtum qui peccati expers erat, factum eſſe pro nobis peccatũ: vt mo-
dum reconciliationis deſignet, non aliud haud dubiè reconciliandi ver
bo intelligit quàm iuſtificari. Nec ſanè quod alibi tradit, ſtaret, obedien *Rom.5.19*
tia Chriſti nos conſtitui iuſtos, niſi in ipſo & extra nos iuſti reputamur
coram Deo.

5 Verùm quia Oſiander monſtrum neſcio quod eſſentialis iuſtitiæ *Refutatur Oſiãdri*
inuexit, quo etſi noluit abolere gratuitam iuſtitiam, ea tamen caligine *delirium de eſſen-*
inuoluit quæ pias mentes obtenebratas ſerio gratiæ Chriſti ſenſu priuet: *tiali iuſtitia, quod*
antequam ad alia tranſeo, hoc delirium refellere operæpretium eſt. Pri- *homines ſerio gra-*
mò hæc ſpeculatio meræ eſt ieiunæque curioſitatis. Multa quidem Scri- *tuitæ Chriſti gratię*
pturæ teſtimonia accumulat, quibus Chriſtum probet vnum eſſe nobiſ- *ſenſu priuat. Hîc et*
cum, & nos viciſſim cum ipſo, quod probatione non indiget: ſed quia *ſect. ſeq. vſq; ad 13.*
non obſeruat huius vnitatis vinculum, ſeipſum illaqueat. Nobis verò o-
mnes eius nodos expedire facile eſt, qui tenemus nos cum Chriſto vni-
ri arcana Spiritus eius virtute. Conceperat vir ille quiddam affine Mani-
chæis, vt eſſentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud e-
ius commentum, Adam fuiſſe formatum ad imaginem Dei: quia iam
ante lapſum deſtinatus erat Chriſtus exemplar humanę naturæ. Sed quia
breuitati ſtudeo, in præſenti cauſa inſiſtam. Dicit nos vnum eſſe cum
Chriſto. Fatemur: interea negamus miſceri Chriſti eſſentiã cum noſtra.
Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præſti-
gias: Chriſtum nobis eſſe iuſtitiam, quia Deus eſt æternus, fons iuſtitiæ,
ipſáque Dei iuſtitia. Ignoſcent lectores ſi nunc tantùm attingo quę ratio
docendi in alium locum differri poſtulat. Quãuis autem excuſet ſe voce
iuſtitiæ eſſentialis non aliud intendere, quàm vt huic ſentẽtiæ occurrat,

nos propter Chriſtum iuſtos reputari:dilucidè tamen exprimit ſe non ea iuſtitia cõtentum,quæ nobis obedientia & ſacrificio mortis Chriſti parta eſt, fingere nos ſubſtantialiter in Deo iuſtos eſſe tam eſſentia quàm qualitate infuſa.Hæc enim ratio eſt cur tam vehementer contendat,nõ ſolùm Chriſtum,ſed Patrem & Spiritum in nobis habitare.Quod etſi verum eſſe fateor,peruerſè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe q Pater & Spiritus in Chriſto ſunt: & ſicut in ipſo habitat plenitudo diuinitatis,ita in ipſo poſſidemus totum Deum. Quicquid ergo ſeorſum de Patre & Spiritu profert,non aliò tendit niſi vt ſimplices abſtrahat à Chriſto. Deinde ſubſtantialem mixtionem ingerit,qua Deus ſe in nos transfundens,quaſi partem ſui faciat.Nã virtute Spiritus ſancti fieri vt coaleſcamus cum Chriſto,nobíſque ſit caput & nos eius mẽbra,ferè pro nihilo ducit,niſi eius eſſentia nobis miſceatur Sed in Patre & Spiritu apertiùs,vt dixi,prodit quid ſentiat:nempe iuſtificari nos non ſola Mediatoris gratia, nec in eius perſona iuſtitiam ſimpliciter vel ſolidè nobis offerri: ſed nos fieri iuſtitiæ diuinæ conſortes,dum eſſentialiter nobis vnitur Deus.

6 Si tantùm diceret Chriſtum nos iuſtificando, eſſentiali coniunctione noſtrum fieri:nec ſolùm quatenus homo eſt,eſſe caput noſtrum, ſed diuinæ quoque naturæ eſſentiam in nos diffundi: minore noxa deliciis ſe paſceret, nec fortè propter hoc delirium tanta eſſet excitanda cõtentio:ſed quum principium hoc ſit inſtar ſepiæ, quæ egeſtione atri turbidíque ſanguinis multas caudas occultat,niſi velimus ſcientes & volentes pati nobis iuſtitiam illam eripi quæ ſola de ſalute gloriandi fiduciam nobis affert,acriter reſiſtere neceſſe eſt. Nã in hac tota diſputatione nomen iuſtitiæ & verbum iuſtificandi ad duas partes extendit,vt iuſtificari ſit non ſolùm reconciliari Deo gratuita venia,ſed etiam iuſtos effici: vt iuſtitia ſit non gratuita imputatio, ſed ſanctitas & integritas quam Dei eſſentia in nobis reſidens inſpirat. Deinde fortiter negat,quatenus Chriſtus ſacerdos peccata expiando,Patrem nobis placauit, ipſum eſſe iuſtitiam noſtram, ſed vt eſt Deus æternus,& vita. Vt probet illud primum, Deum non tantùm ignoſcendo ſed regenerando iuſtificare, quærit an quos iuſtificat relinquat quales erant naturâ, nihil ex vitiis mutando. Reſponſio perquam facilis eſt: ſicut non poteſt diſcerpi Chriſtus in partes,ita inſeparabilia eſſe hæc duo,quæ ſimul & coniunctim in ipſo percipimus,iuſtitiam & ſanctificationem. Quoſcunque ergo in gratiam recipit Deus, ſimul ſpiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad ſuã imaginẽ.Verùm ſi Solis claritas non poteſt à calore ſeparari,an ideo dicemus luce calefieri terram,calore verò illuſtrari? Hac ſimilitudine nihil ad rem præſentem magis accommodum:ſol calore ſuo terram vegetat ac fœcundat,radiis ſuis illuſtrat & illuminat:hîc mutua eſt ac indiuidua connexio:transferre tamen quod vnius peculiare eſt ad alterum,ratio ipſa prohibet.In hac duplicis gratiæ confuſione,quã obtrudit Oſiander,ſimilis eſt abſurditas: quia enim re ipſa ad colendam iuſtitiam renouat Deus quos pro iuſtis gratis cenſet, illud regenerationis donum miſcet cum hac gratuita acceptatione,vnúmque & idem eſſe contendit. Atqui Scriptura, vtrunque coniungens, diſtinctè tamen enumerat, quò multiplex Dei gratia meliùs nobis pateat.Neque enim ſuperuacuum eſt
1.Cor.1.30 illud Pauli, datum fuiſſe nobis Chriſtum in iuſtitiam & ſanctificationẽ. Et quoties à ſalute nobis parta,à paterno amore Dei,à Chriſti gratia ratiocinatur nos ad ſanctitatem & munditiem vocatos eſſe,apertè indicat aliud eſſe iuſtificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam ventum eſt,totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iuſtitiam non operãti, ſed credenti in eum qui iuſtificat impium,

plum, exponit iuſtum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem fuco inficere quod nuper citaui, Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat: vbi de reatu & abſolutione ſimpliciter agi palàm eſt, ac ex antitheſi pendere Apoſtoli ſenſum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturę ſuffragiis nimiùm futilis deprehenditur. Nihilo etiam rectiùs de nomine iuſtitiæ diſſerit, quòd ſcilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iuſtitiā poſtquam amplexus Chriſtum (qui Dei iuſtitia eſt & Deus ipſe) eximiis virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipſo vitioſè fieri vnum corruptum: neque enim iuſtitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis curſum pertinet: quin potiùs teſtatur Spiritus, quāuis eximia eſſet præſtantia virtutum Abrahæ, diúque perſeuerādo tandem auxiſſet, non tamen aliter placuiſſe Deo, niſi quòd gratiam in promiſſione oblatam fide recepit. Vnde ſequitur in iuſtificatione nullum operibus eſſe locum, ſicuti Paulus ſcitè contendit. Rom.4.5

7 Quòd obiicit, vim iuſtificandi non ineſſe fidei ex ſeipſa, ſed quatenus Chriſtum recipit, libenter admitto: nam ſi per ſe, vel intrinſeca, vt loquuntur, virtute iuſtificaret fides, vt eſt ſemper debilis & imperfecta, non efficeret hoc niſi ex parte: ſic manca eſſet iuſtitia quæ fruſtulum ſalutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, ſed propriè loquendo Deum vnū iuſtificare dicimus, deinde hoc idem transferimus ad Chriſtum, quia datus eſt nobis in iuſtitiā: fidem verò quaſi vaſi conferimus, quia niſi exinaniti ad expetendam Chriſti gratiam aperto animæ ore accedimus, non ſumus Chriſti capaces. Vnde colligitur, non detrahere nos Chriſto vim iuſtificandi, dum priùs eum fide recipi docemus quàm illius iuſtitiam. Neq; tamen interea tortuoſas huius ſophiſtę figuras admitto, quum dicit fidem eſſe Chriſtum: quaſi verò olla fictilis ſit theſaurus, q̄ in ea reconditum ſit aurum. Neque enim diuerſa ratio eſt quin fides, etiam ſi nullius per ſe dignitatis ſit vel pretij, nos iuſtificet, Chriſtū afferendo, ſicut olla pecuniis referta hominem locupletat. Inſcitè ergo fidem, quæ inſtrumentum eſt duntaxat percipiēdæ iuſtitiæ, dico miſceri cum Chriſto, qui materialis eſt cauſa, tantíque beneficij author ſimul & miniſter. Iam expeditus eſt ille quoq; nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum Fidei, vbi de iuſtificatione agitur.

8 In Chriſti receptione longiùs prouehitur: nempe verbi externi miniſterio verbum internum recipi, quo nos à ſacerdotio Chriſti & Mediatoris perſona ad æternā eius diuinitatem traducat. Nos quidem Chriſtū non diuidimus, ſed eundem, qui in carne ſua nos Patri reconcilians iuſtitia donauit, eſſe æternum Sermonem Dei: nec verò ab eo potuiſſe aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iuſtitiam nobis acquiri, niſi eſſet Deus æternus. Sed hoc Oſiandri placitum eſt, quum Deus & homo ſit Chriſtus, reſpectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis eſſe iuſtitiam. Atqui ſi propriè hoc in diuinitatem competit, peculiare non erit Chriſto, ſed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia eſt vnius quàm alterius iuſtitia. Deinde quòd naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis eſſe factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum eſſe iuſtitiam, quî illud quod interpoſitum eſt conueniet factum eſſe à Deo? Hoc certè peculiare eſt Mediatoris perſonæ: quæ etſi in ſe continet diuinam naturam, hîc tamen inſignitur proprio elogio, quo ſeorſum à Patre & Spiritu diſcernitur. Ridiculè verò in verbo vno *Ieremię triumphat, vbi promittit Iehouā fore noſtram iuſtitiā. Atqui nihil inde aliud eliciet niſi Chriſtum, qui noſtra eſt iuſtitia, eſſe Deum manifeſtatum in carne. Alibi retulimus ex concione Pauli, Deum ſibi acquiſiſſe Eccleſiā ſuo ſanguine. Siquis inde inferat, ſanguinē quo expiata ſunt peccata

Hîc & ſec.9. refellitur Oſiandri commentum, quū Deus & homo ſit Chriſtus, reſpectu diuinæ naturæ, non humanæ, factū nobis eſſe iuſtitiam.

**Iere. 23.6, & 33.14*

Act. 20.28

eſſe diuinum, & diuinæ naturæ, quis tam fœdum errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo ſe omnia adeptum eſſe putat Oſiander, tumet, exultat, multáſque paginas farcit ſuis ampullis: quum tamen ſimplex ſit & expedita ſolutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germen Dauidis, fore piorum iuſtitiam: ſed quo ſenſu, docet Iſaias, Cognitione ſui iuſtificabit multos iuſtus ſeruus meus. Notemus Patrem loqui, Filio attribuere iuſtificandi partes: cauſam addere, quòd iuſtus ſit: modum vel medium (vt loquuntur) locare in doctrina qua Chriſtus cognoſcitur. Nam vocem *dagnu* paſſiuè accipere commodius eſt. Hinc colligo Chriſtum eſſe factũ iuſtitiam quando ſerui ſpeciem induit: ſecundò nos iuſtificare quatenus obſequentem ſe Patri præbuit: ac proinde non ſecundùm diuinam naturam hoc nobis præſtare, ſed pro diſpenſationis ſibi iniunctæ ratione. Etſi enim ſolus Deus fons eſt iuſtitiæ, nec aliter quàm eius participatione ſumus iuſti: quia tamen infœlici diſſidio ab eius iuſtitia alienati ſumus, neceſſe eſt deſcendere ad hoc inferius remedium, vt nos Chriſtus mortis & reſurrectionis ſuæ virtute iuſtificet.

Iſa.53.11

9 Si obiiciat, opus hoc ſua præſtantia ſuperare hominis naturam, ideóque non poſſe niſi diuinæ naturæ adſcribi, prius concedo: in hoc ſecundo dico eum inſcitè hallucinari. Nam etſi neque ſanguine ſuo animas noſtras purgare, neque Patrem ſuo ſacrificio placare, neque à reatu abſoluere nos poterat Chriſtus, nec denique munus ſacerdotis peragere, niſi verus fuiſſet Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas: certũ tamen eſt his omnibus perfunctum eſſe ſecundùm humanam naturam. Quomodo enim iuſtificati ſumus ſi quæritur, reſpondet Paulus, Chriſti obedientia. An verò aliter obediuit quàm aſſumpta ſerui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis eſſe iuſtitiam. Similiter in aliis verbis (quæ ſępiùs citare quomodo Oſiandrum non pudeat valde miror) non alibi ſtatuit iuſtitiæ fontem quàm in carne Chriſti. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Iuſtitiam Dei inflatis buccis attollit Oſiander, & triumphum canit, quaſi euicerit eſſe ſpectrum illud ſuum eſſentialis iuſtitiæ: quum longè aliud verba ſonent, iuſtos eſſe nos expiatione per Chriſtum facta. Iuſtitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum eſſe debuerat elementariis: ſicuti apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio, interdum vocari Dei iuſtitiam, cuius eſt ipſe author, & qua nos donat: ſed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Chriſti piaculo ſuffultos apud Dei tribunal ſtare, ſani lectores me tacente agnoſcunt. Neque in voce tantum eſt momenti, modò nobiſcum de hoc conſentiat Oſiander, nos in Chriſto iuſtificari quatenus pro nobis factus eſt expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iuſtitiam & ſalutem quam nobis attulit, obſignare vult Chriſtus, certum eius pignus in carne ſua proponit. *Vocat quidem ſe panem viuum: ſed modum explicãs, adiungit, carnem ſuam eſſe verè cibum, & ſanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in ſacramentis perſpicitur: quæ etſi fidem noſtram ad totum Chriſtum non dimidium dirigunt, ſimul tamen iuſtitiæ & ſalutis materiam in eius carne reſidere docent: non quòd à ſeipſo iuſtificet aut viuificet merus homo, ſed quia Deo placuit, quod in ſe abſconditum & incomprehenſibile erat, in Mediatore palàm facere. Vnde ſoleo dicere Chriſtum eſſe nobis quaſi expoſitum fontem, vnde hauriamus quod alioqui ſine fructu lateret in occulta illa & profunda ſcaturigine, quæ in Mediatoris perſona ad nos emergit. Hoc modo & ſenſu non inficior Chriſtum, vt eſt Deus & homo, nos iuſtificare, commune eſſe etiam hoc opus Patris & Spiritus ſancti, denique iuſtitiam, cuius nos conſortes facit Chriſtus, æternam eſſe Dei æterni iuſtitiam, modò firmis

Rom.5.19

Iohan.12.43

**Iohan.6*

& aper-

& apertis quas citaui rationibus cedat.

10 Porrò ne ſuis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono nos priuari donec Chriſtus noſter fiat. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, habitatio Chriſti in cordibus noſtris, myſtica denique vnio à nobis in ſummo gradu ſtatuitur: vt Chriſtus noſter factus, donorum quibus præditus eſt nos faciat conſortes. Non ergo eũ extra nos procul ſpeculamur, vt nobis imputetur eius iuſtitia: ſed quia ipſum induimus, & inſiti ſumus in eius corpus, vnum deniq; nos ſecum efficere dignatus eſt: ideo iuſtitiæ ſocietatem nobis cum eo eſſe gloriamur. Ita refellitur Oſiandri calumnia, fidem à nobis cenſeri iuſtitiam: quaſi Chriſtũ ſpoliemus iure ſuo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locum demus, quo nos ipſe ſolus impleat. Sed Oſiander hac ſpirituali coniunctione ſpreta, craſſam mixturam Chriſti cum fidelibus vrget: atque ideo Zuinglianos odioſè nominat quicunque non ſubſcribunt fanatico errori de eſſentiali iuſtitia: quia non ſentiant Chriſtum in Cœna ſubſtantialiter comedi. Mihi verò probrum hoc audire ab homine ſuperbo ſuíſque præſtigiis dedito ſumma gloria eſt: quanquam non me ſolum, ſed quos modeſtè venerari debuerat ſcriptores orbi ſatis cognitos perſtringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam cauſam non ago: quò ſyncerius hanc cauſam ago, qui liber ſum ab omni prauo affectu. Quòd ergo eſſentialem iuſtitiam & eſſentialem in nobis Chriſti habitationem tam importunè exigit, huc ſpectat, primùm vt craſſa mixtura ſe Deus in nos transfundat, ſicuti in Cœna carnalis manducatio ab ipſo fingitur, deinde vt iuſtitiam ſuam nobis inſpiret, qua realiter ſimus cum ipſo iuſti: quandoquidem ſecundùm ipſum iuſtitia hæc tã eſt Deus ipſe quàm probitas, vel ſanctitas, vel integritas Dei. Non multum operæ impendam diluendis quæ adducit teſtimoniis, quæ perperam à cœleſti vita ad ſtatum præſentem detorquet. Per Chriſtũ (inquit Petrus) donata *1.Pet.1.4* ſunt nobis pretioſa & maxima promiſſa, vt conſortes efficeremur diuinæ naturæ. Quaſi verò nunc ſimus quales Euangelium fore promittit vltimo Chriſti aduentu: imò admonet Iohannes tunc nos Deum viſu- *1.Iohan.3.2* ros ſicuti eſt, quia ſimiles ei erimus. Tantùm exilem guſtum dare volui lectoribus, data opera me ſuperſedere ab his nugis, non quòd difficile ſit eas diluere, ſed quia nolo moleſtus eſſe in labore ſuperuacuo.

11 Cæterùm in ſecundo membro plus veneni latet, vbi nos vnà cum Deo iuſtos eſſe docet. Satis iam me probaſſe arbitror, quamuis non tam peſtiferum eſſet hoc dogma, quia tamen frigidum & ieiunum eſt, ſuáq; vanitate diffluit, ſanis & piis lectoribus meritò debere eſſe inſipidũ. Verùm hæc minimè tolerabilis eſt impietas, prætextu duplicis iuſtitiæ labefactare ſalutis fiduciam, & nos raptare ſupra nubes, ne gratiam expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Oſiander qui Iuſtificari docent eſſe verbum forenſe: quia oporteat nos re ipſa eſſe iuſtos: nihil etiam magis reſpuit quàm nos iuſtificari gratuita imputatione. Agedum, ſi nos Deus non iuſtificat abſoluendo & ignoſcẽdo, quid ſibi vult illud Pauli? Erat Deus in Chriſto mundum ſibi reconcilians, nõ *2 Cor.5.21* imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Primùm obtineo, iuſtos cenſeri qui Deo reconciliantur: modus inſeritur, quòd Deus ignoſcendo iuſtificet: ſicuti *alio loco iuſtificatio accuſationi opponitur: quæ **Rom.8.33* antitheſis clarè demonſtrat ſumptam eſſe loquendi formam à forenſi vſu. Nec verò quiſquam mediocriter in lingua Hebraica verſatus (modò idem ſedato ſit cerebro) inde ortam eſſe phraſin hanc ignorat, deinde quorſum tendat & quid valeat. Iam verò mihi reſpondeat Oſiander, vbi dicit Paulus deſcribi à Dauide iuſtitiam ſine operibus in his verbis, Beati *Rom.4.7*

Pſal.32.1 quorum remiſſæ ſunt iniquitates: ſitne plena hæc definitio, an dimidia?
Certè Prophetã non adducit teſtem, acſi doceret partē iuſtitię eſſe veniã
peccatorũ, vel ad hominem iuſtificandum concurrere: ſed totã iuſtitiam
in gratuita remiſſione includit, beatum hominem pronuntiãs cuius te-
cta ſunt peccata, cui remiſit Deus iniquitates & cui tranſgreſſiones non
imputat: fœlicitatem eius inde æſtimat & cenſet, quia hoc modo iuſtus
eſt non re ipſa, ſed imputatione. Excipit Oſiander, contumelioſum hoc
fore Deo, & naturæ eius cõtrarium, ſi iuſtificet qui re ipſa impij manēt.
Atqui tenendũ memoria eſt quod iam dixi, non ſeparari iuſtificãdi gra-
tiã à regeneratione, licet res ſint diſtinctæ. Sed quia experientia plus ſatis
notum eſt, manere ſemper in iuſtis reliquias peccati, neceſſe eſt lõgè ali-
ter iuſtificari quàm reformãtur in vitę nouitatem. Nã hoc ſecundum ſic
inchoat Deus in electis ſuis, totóq; vitę curriculo paulatim, & interdum
lētè in eo progreditur, vt ſemper obnoxij ſint apud eius tribunal mortis
iudicio. Iuſtificat autē non ex parte, ſed vt liberè, quaſi Chriſti puritate
induti, in cœlis cõpareant. Neq; enim cõſcientias pacaret aliqua iuſtitiæ
portio: donec ſtatutũ ſit nos Deo placere: quia ſine exceptione iuſti corã
ipſo ſumus. Vnde ſequitur peruerti & funditus euerti iuſtificationis do-
ctrinã vbi animis iniicitur dubitatio, cõcutitur fiducia ſalutis, libera &
intrepida inuocatio remorã patitur: imò vbi non ſtabilitur quies & tran
Rom.4.14 quillitas cũ ſpirituali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hęredi
Galat.3.18 tatē non eſſe ex Lege: quia hoc modo exinanita eſſet fides, quæ ſi operum
reſpectũ habeat, labaſcit: quãdo nemo ex ſanctiſſimis illic reperiet in quo
confidat. Hoc diſcrimen iuſtificãdi & regenerandi (quæ duo confundens
Oſiander, duplicem iuſtitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo: nã
de reali ſua iuſtitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui O-
Rom.7.24 ſiander titulum imponit eſſentialis iuſtitiæ) flebiliter exclamat, Miſer e-
Rom.8.33 go! quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iuſtitiam verò confu
giēs quę in ſola Dei miſericordia fundata eſt, magnificè & vitæ & mor-
ti, & probris, & inediæ, & gladio rebúſq; omnibus aduerſis inſultat. Quis
accuſabit cõtra electos Dei, quos ipſe iuſtificat? Certò enim perſuaſus ſum
ꝙ nihil nos ſeparabit ab amore eius in Chriſto. Iuſtitiam ſibi eſſe clarè
prædicat quæ ſola ad ſalutem in ſolidum ſufficiat coram Deo, vt gloriã-
di fiduciæ non deroget ac nihil remoræ iniiciat miſera illa ſeruitus, cu-
ius ſibi conſcius ſortem ſuã paulò antè deflebat. Hæc diuerſitas ſatis no-
ta eſt adeóq; familiaris ſanctis omnibus qui ſub onere iniquitatum ge-
munt, & interea victrice fiducia emergunt ſupra omnes metus. Quòd au
tem obiectat Oſiander, diſſentaneum eſſe à natura Dei, in eum recidit: nã
etſi duplici iuſtitia tanquam pellita veſte ſanctos veſtit, fateri tamen co-
gitur, ſine peccatorum remiſſione neminem placere Deo. Quod ſi verũ
eſt, ſaltē concedat ſecundùm ratã partem imputationis (vt loquuntur) iu-
ſtos cenſeri qui re ipſa non ſunt. Quouſq; autem extendet peccator acce
ptationem hanc gratuitã, quæ ſubrogatur in locũ iuſtitiæ: ex deunce, an
ex vncia? Ambiguus profectò & vacillans in hanc & in hanc partē pen-
debit: quia non licebit quãtum ad fiduciam neceſſarium erit iuſtitię ſibi
ſumere. Bene eſt ꝙ huius cauſæ non eſt arbiter, qui Deo legem vellet prę
Pſal.51.6 ſcribere. Cęterùm illud ſtabit fixum, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, &
vincas quum iudicaris. Quantæ autem arrogantiæ eſt damnare ſum-
Exod.33.19 mum iudicem quum gratis abſoluit, ne valeat illud reſponſum, Miſere-
bor cuius miſerebor? Et tamen Moſis interceſſio, quã hac voce cõpeſcuit
Deus, non eò tendebat ne cui parceret, ſed vt omnes pariter, abolito rea-
tu, quãuis obnoxij culpæ eſſent, abſolueret. Ac nos quidem dicimus ideo
ſepultis peccatis iuſtificari coram Deo perditos: quia (vt peccatũ odio ha
bet) nõ poteſt amare niſi quos iuſtificat. Sed hęc eſt mirabilis iuſtificandi

ratio, vt Chriſti iuſtitia tecti non exhorreant iudicium quo digni ſunt, & dum ſeipſos meritò damnant, iuſti extra ſe cenſeantur.

12 Monendi ſunt tamen lectores, vt ad myſterium, quod ſe illos celare nolle iactat, ſedulò aduertant. Poſtquam enim diu & prolixè contedit non ſola imputatione iuſtitiæ Chriſti nos fauorē cōſequi apud Deū, quia hoc ei impoſſibile eſſet habere pro iuſtis qui non ſunt: (vtor eius verbis) tandem concludit Chriſtum non humanæ naturæ ſed diuinæ reſpectu datum nobis eſſe in iuſtitiam: & quanuis hæc nonniſi in perſona Mediatoris reperiri queat, eſſe tamen non hominis ſed Dei iuſtitiam. Nō colligat nunc ſuum funiculum ex duabus iuſtitiis, ſed plane iuſtificandi officium adimit humanæ Chriſti naturæ. Operæpretium autem eſt tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Chriſtus factus in ſapientiam: quod non conuenit niſi æterno ſermoni. Ergo nec Chriſtus homo iuſtitia eſt. Reſpondeo, vnigenitum Dei filium æternam quidem fuiſſe eius ſapientiam, ſed diuerſo modo nomē hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipſo reconditi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ. Quod ergo apud Patrem habebat, nobis manifeſtauit: & ita non ad eſſentiam Filij Dei, ſed ad vſum noſtrum refertur quod dicit Paulus, & humanæ Chriſti naturę rite aptatur: quia etſi lux in tenebris lucebat antequam carnē indueret, erat tamen lux abſcondita, donec prodiit idem Chriſtus in natura hominis, ſol iuſtitiæ: qui ſe ideo lucem mundi appellat. Stultè etiam ab eo obiicitur, iuſtificandi virtutem tam Angelis, quàm hominibus longè ſuperiorem eſſe: quando hoc non ex dignitate creaturę cuiuſquam, ſed ex Dei ordinatione pēdet. Si Angelis libeat Deo ſatisfacere, nihil proficient: quia non ſunt ad hoc deſtinati. homini autem Chriſto hoc ſingulare fuit, qui Legi ſubiectus eſt, vt nos à maledictione Legis redimeret. Nimis etiam improbè calumniatur eos qui negant Chriſtum ſecundum diuinam naturam eſſe nobis iuſtitiam, relinquere vnam tantum partem de Chriſto: & (quod deterius eſt) facere duos Deos: quia etſi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non eſſe nos iuſtos iuſtitia Dei. Neque enim ſi Chriſtum, quatenus mortem ſubiit vt deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, vocamus authorem vitæ, protinus totum ipſum, vt eſt Deus in carne manifeſtatus, fraudamus hoc honore: ſed tantum diſtinguimus quomodo ad nos perueniat iuſtitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis fœdè lapſus eſt Oſiāder. Neque verò negamus, quod nobis in Chriſto palam eſt exhibitū, ab arcana Dei & gratia & virtute manare: neque de eo pugnamus quin iuſtitia, quam nobis Chriſtus confert, iuſtitia Dei ſit, quæ ab ipſo proficiſcitur: ſed conſtanter illud tenemus, nobis in morte & reſurrectione Chriſti eſſe iuſtitiam & vitam. Omitto pudendam illam locorum congeriem, qua ſine delectu atque etiam ſine cōmuni ſenſu onerauit lectores, vbicunque fit iuſtitiæ mentio, debere hanc eſſentialem intelligi. ſicuti vbi Dauid Dei iuſtitiam ad ferendas ſibi ſuppetias implorat, quum id faciat plus centies, tot ſententias corrumpere non dubitat Oſiander. Nihilò etiā firmius eſt quod obiectat, iuſtitiam propriè dici & rectè qua ad rectè agendum mouemur, ſolum vero Deum operari in nobis & velle & perficere. Neque enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu ſuo in vitæ ſanctitatem & iuſtitiam: ſed primò videndū eſt faciátne hoc per ſe & immediatè, an verò per manum Filij ſui, penes quem omnem Spiritus ſancti plenitudinem depoſuit, vt ſua abundantia membrorum inopiæ ſubueniret. Deinde quanuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iuſtitia, non tamen ſequitur, Chriſtum, qui in carne ſe propter nos ſanctificauit, ſecundum diuinam naturam nobis iuſtitiam eſſe. Non minus friuolum eſt quod adducit, Chriſtum ipſum diuina iuſtitia

Coloſ. 2. 3.

Iohan 8. 12.

Galat. 3. 13.

Heb. 2. 14.

Philip. 2. 13.

Iohan. 17. 19.

fuiſſe iuſtum: quia niſi eum voluntas Patris impuliſſet, ne ipſe quidem iniunctis ſibi partibus ſatisfeciſſet. Nam & ſi alibi dictum fuit omnia Chriſti ipſius merita fluere ex mero Dei beneplacito, nihil hoc tamẽ ad phantaſma quo ſuos & ſimplicium oculos faſcinat Oſiander. Quis enim colligere permittat, quia fons & principium iuſtitiæ noſtræ Deus eſt, eſſentialiter nos eſſe iuſtos, & eſſentiam iuſtitiæ Dei in nobis habitare? In redimenda Eccleſia (inquit Ieſaias) Deus iuſtitiam ſuam induit quaſi loricam. an vt Chriſtum armis ſpoliaret, quæ dederat, ne eſſet perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Propheta, quàm Deum extra ſe nihil mutuatum eſſe, neque fuiſſe vllo ſubſidio adiutum ad nos redimendos. Quod aliis verbis breuiter ſignauit Paulus, ſalutem nobis dediſſe in oſtẽſionẽ ſuæ iuſtitiæ. Sed hoc minimè euertit quod alibi docet, nos vnius hominis obedientia iuſtos eſſe. Denique quiſquis duplicẽ iuſtitiam inuoluit, ne quieſcant miſeræ animæ in mera & vnica Dei miſericordia, Chriſtum implexis ſpinis per ludibrium coronat.

Iſa.57.19. *Rom 3.25.* *Rom.5.19.*

Contra eos qui iuſtitiam imaginantur ex fide & operibus conflatã, oſtẽditur hîc et ſec.14.15.16.17.18. altera ſtante, alteram neceſſariò euerti.

Vide Caluinũ ad Concil Trident.

13 Sed quoniam bona pars hominum iuſtitiam ex fide & operibus compoſitam imaginatur, præmonſtremus id quoque, ſic inter ſe differre fidei operúmque iuſtitiam, vt altera ſtãte neceſſariò altera euertatur. Dicit Apoſtolus ſe omnia pro ſtercoribus reputaſſe vt Chriſtum lucrifaceret, & in illo reperiret non habens ſuam iuſtitiam quæ eſt ex Lege, ſed quæ eſt ex fide Ieſu Chriſti, iuſtitiam quæ eſt ex Deo per fidem. Vides & contrariorum eſſe hîc comparationem, & indicari propriam iuſtitiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Chriſti iuſtitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ cauſam fuiſſe tradit, quòd ſuam volentes iuſtitiam ſtabilire, iuſtitiæ Dei non fuerunt ſubiecti. Si propriam iuſtitiã ſtabiliendo, Dei iuſtitiam excutimus: vt hanc conſequamur, oportet profectò illam penitus aboleri. Idipſum quoque oſtendit quum negat per Legem excludi gloriationem noſtrã, ſed per fidem. Vnde ſequitur, quantiſper manet quantulacunque operum iuſtitia, manere nobis nõnullam gloriandi materiam. Iam ſi fides omnem gloriationem excludit, cum iuſtitia fidei ſociari nullo pacto iuſtitia operum poteſt. In hunc ſenſum tã clarè loquitur 4.cap. ad Rom. vt nullum cauillis aut tergiuerſationibus locum relinquat. Si operibus, inquit, iuſtificatus eſt Abraham, habet gloriam. Subiungit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Conſequens ergo eſt, non iuſtificatum eſſe operibus. Ponit deinde alterum argumentum à contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito, nõ ex gratia. Fidei autem tribuitur iuſtitia ſecundùm gratiam. Ergo id non eſt ex meritis operum. Valeat igitur eorum ſomnium qui iuſtitiam ex fide & operibus conflatam comminiſcuntur.

Phil.3.8. *Rom.10.3.* *Rom.3.27.* *Rom.4.2.*

14 Subtile effugium habere ſe putant ſophiſtæ, qui ſibi ex Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt: nam opera exponunt, quæ literaliter tantùm & liberi arbitrij conatu extra Chriſti gratiam faciunt homines nondum regeniti: id verò ad opera ſpiritualia ſpectare negant. Ita ſecundùm eos tam fide quàm operibus iuſtificatur homo, modò ne ſint propria ipſius opera, ſed dona Chriſti & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de cauſa ita loquutum, niſi vt Iudæos viribus ſuis fretos conuinceret ſtultè ſibi arrogaſſe iuſtitiam quum ſolus Chriſti Spiritus eam nobis conferat, non ſtudium ex proprio naturæ motu. Atqui non obſeruant in antitheſi legalis & Euangelicæ iuſtitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocunque ornentur titulo. Docet enim iuſtitiam Legis hanc eſſe, vt ſalutem obtineat qui præſtitit quod Lex iubet: iuſtitiam verò fidei, ſi credimus Chriſtum eſſe mortuum, & reſurrexiſſe. Ad hæc, videbimus poſtea ſuo loco, diuerſa eſſe Chriſti beneficia, ſanctificationem & iuſtitiam. Vnde ſequitur

Rom.10.5.9. *Galat.3.11.12.*

tur ne ſpiritualia quidem opera in calculum venire, vbi vis iuſtificandi adſcribitur. Nec verò Paulus, vbi negat (quod nuper citaui) Abrahã habere cur glorietur apud Deum, quia operibus iuſtus non eſt, reſtringi hoc debet ad literalem & externam virtutum ſpeciem, vel liberi arbitrij conatum: ſed quanuis ſpiritualis & ferè Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen ſuppetere operum merita, quæ illi iuſtitiam coram Deo acquirant.

15 Craſſius paulò Scholaſtici, qui præparationes ſuas miſcent: hi tamen non minus prauo dogmate ſimplices & incautos imbuunt, ſub prętextu Spiritus & gratiæ, miſericordiam Dei, quæ ſola trepidas animas placare poteſt, tegentes. Nos verò fatemur cum Paulo, iuſtificari apud Deum legis factores: ſed quia à Legis obſeruatione longè omnes abſumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iuſtitiam valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare, quia illis deſtituimur. Quod ad vulgares Papiſtas pertinet vel Scholaſticos, dupliciter hîc falluntur: & quòd fidem appellant conſcientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei, non gratuitæ iuſtitiæ imputationem, ſed Spiritum ad ſtudium ſanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud A- *Heb.11.6.* poſtolum, Accedẽtem ad Deum oportet primùm credere quòd Deus ſit, deinde quòd remunerator ſit quærentibus ſe. Sed nõ animaduertũt quis ſit quærendi modus. In nomine verò Gratiæ eos hallucinari palàm fit ex eorum ſcriptis. Lombardus enim iuſtificationem per Chriſtum no- *Lib.3.Senten.diſtin.16.c 1.* bis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, mors Chriſti nos iuſtificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus noſtris, qua iuſti efficimur: deinde quòd per eandem extinctum eſt peccatũ: quo nos captiuos diſtinebat Diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iuſtificatione conſideret, quatenus ad bona opera per Spiritus ſancti gratiam dirigimur. Voluit ſcilicet Auguſtini opinionem ſequi: ſed procul ſequitur, atque etiã à recta imitatione multùm deflectit: quia & obſcurat, ſiquid ab illo perſpicuè dictũ eſt, & quod non adeo impurum in illo erat corrumpit. Scholæ in deterius ſemper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ ſunt ad quendam Pelagianiſmum. Ac ne Auguſtini quidem ſententia, vel ſaltem loquendi ratio per omnia recipienda eſt. Tametſi enim egregiè hominem omni iuſtitiæ laude ſpoliat, ac totam Dei gratiæ tranſcribit: gratiam tamen ad ſanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

16 Scriptura autem, quum de fidei iuſtitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum noſtrorum auerſi, in Dei miſericordiam ac Chriſti perfectionem tantúm reſpiciamus. Siquidem hunc iuſtificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratuitáque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipſo, quo ad miſericordiam moueatur, reputans, niſi miſeriam: quippe quem videt à bonis operibus prorſus nudum ac vacuum: à ſeipſo cauſam petens cur illi benefaciat, quòd peccatorem ipſum bonitatis ſuę ſenſu afficiat, qui de propriis operibus diffiſus, totam ſalutis ſuæ ſummam in ipſius miſericordiam reiiciat. Hic eſt fidei ſenſus, per quem peccator in poſſeſſionem venit ſuæ ſalutis, dum ex Euangelij doctrina agnoſcit Deo ſe reconciliatũ: quòd intercedente Chriſti iuſtitia, impetrata peccatorum remiſſione, iuſtificatus ſit: & quanquam Spiritus Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, ſed in ſola Chriſti iuſtitia repoſitam ſibi perpetuã iuſtitiam cogitat. Hæc vbi ſigillatim expenſa fuerint, perſpicuam ſententiæ noſtræ explicationem reddẽt. Quanquam alio, quàm propoſita ſint, ordine melius digerentur. Sed parum intereſt, modò inter ſe ita cohæ-

reant, vt rem totam ritè expoſitam certóque confirmatam habeamus.

17 Hîc memoria repetere conuenit quã prius relationem conſtituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iuſtificare dicitur fides, quód oblatam in Euangelio iuſtitiam recipit & amplectitur. Quod autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum conſideratio. Quod cum aliàs ſæpè, tum duobus locis clariſſimè Paulus demonſtrat.
Rom.10.3. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter ſe conferens, Iuſtitia, inquit, quæ ex Lege eſt, hic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis. quæ autem fidei eſt, iuſtitia ſalutem denunciat: Si credideris in corde tuo, & ore confeſſus fueris Dominum Ieſum, & quod Pater illum ſuſcitauit à mortuis. Vidéſne vt Legis & Euangelij diſcrimen hoc faciat, quod illa operibus iuſtitiã tribuat, hoc citra operum ſubſidiũ gratuitam largiatur?
Galat.3.18. Inſignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, ſi intelligamus, eã quæ nobis per Euangelium donatur iuſtitiã, Legis conditionibus ſolutam eſſe. Hæc ratio eſt cur tanta repugnantiæ ſpecie promiſſionem Legi non ſemel opponat: Si ex Lege eſt hæreditas, iam non eſt ex promiſſione: & quæ eodem capite in hanc ſententiam habentur. Certè & Lex ipſa ſuas habet promiſſiones. Quare in promiſſionibus Euangelicis diſtinctum aliquid ac diuerſum eſſe oportet, niſi velimus fateri ineptam eſſe collationem. Quale autem iſtud erit, niſi quòd gratuitæ ſunt, ac ſola Dei miſericordia ſuffultæ, quum Legis promiſſiones ab operum conditione pendeant? Neque hic obganniat quiſpiam, repudiari quam
Rom.8. 2. ex proprio marte & libero arbitrio iuſtitiam obtrudere Deo volunt homines, quando ſine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil prodeſſe: quia nemo eſt qui impleat, non tantùm ex vulgo, ſed ex perfectiſ-
Hab.2.4. Galat.3.2. ſimis quibuſque. Dilectio certè præcipuum eſt caput Legis: quum ad eam nos formet Spiritus Dei, cur non eſt nobis iuſtitiæ cauſa, niſi quòd in ſanctis etiam mutila eſt, ideóque per ſe nihil pretij meretur?

18 Secundus locus eſt, Quòd ex Lege nemo iuſtificetur apud Deum, manifeſtum eſt. Quia iuſtus ex fide viuet, Lex autem non eſt ex fide: ſed qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis. Quomodo alioqui conſtaret argumentum, niſi conueniat in calculum fidei non venire opera, ſed prorſus ſeparanda eſſe? Lex, inquit, eſt à fide diuerſa. Quare? Propterea quòd ad illius iuſtitiam opera requiruntur. ergo ad huius iuſtitiam ſequitur nõ re-
Rom.4. 2. quiri. Ex iſta relatione apparet citra operum meritum, imò extra operum meritum iuſtificari qui fide iuſtificantur, quia fides eam quam Euãgelium largitur iuſtitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt, quòd operibus non alligat iuſtitiam, ſed in ſola Dei miſericordia collocat. Simile eſt quod ad Romanos contendit, Abraham non habere gloriandi materiam, quia fides illi in iuſtitiam ſit imputata. ac confirmationem ſubiicit, quòd tum fidei iuſtitiæ locus eſt vbi nulla ſunt opera quibus debeatur merces. Vbi (inquit) ſunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum eſt. ſiquidem & verborum, quibus illic vtitur, ſenſus huc quoque pertinet. Quod ſubnectit aliquantò pòſt, ideò ex fide nos obtinere hæreditatem, vt ſecundùm gratiam: hinc colli-
“ Rom.3.21. git gratuitam eſſe hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id niſi, quia fi-
* Contra ſophiſtas, eorũq; ſubtiſurgia, & cauillationes, probatur hic & ſect. 2 firmum eſſe ſcripturæ axioma, Nos ſola fide iuſtificari. des ſine operum adminiculo, tota in Dei miſericordiam recũbit? Atque eodem ſenſu haud dubiè alibi docet “ iuſtitiam Dei abſque Lege manifeſtatam eſſe, quanuis teſtimonium habeat à Lege & Prophetis: quia excluſa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam cõſequi, ſed vacuos accedere vt eam recipiamus.

19 * Iam perſpicit lector quanta æquitate doctrinam noſtram hodie Sophiſtæ cauillentur, quum dicimus hominem ſola fide iuſtificari. Fide iuſtificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non audent:

audent: ſed quum nuſquam exprimatur Sola, hanc adiectionem fieri non ſuſtinent. Itáne? ſed quid ad hæc Pauli verba reſpondebunt, vbi contendit non eſſe ex fide iuſtitiam, niſi ſit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conueniet? Quibus etiam calumniis eludent quod alibi dicit, in Euangelio Dei iuſtitiam manifeſtari? Si manifeſtatur in Euangelio iuſtitia, certè non lacera, nec dimidia: ſed plena & abſoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet, nec falſa modo, ſed planè ridicula tergiuerſatione in excluſiua particula conſiſtunt. Annon enim ſatis ſolidè ſoli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid ſibi, amabò, volunt iſtæ loquutiones, Sine lege manifeſtatam eſſe iuſtitiam, Iuſtificari gratis hominem, & ſine operibus Legis? Hìc ingenioſum ſubterfugiũ habent: quod tametſi non excogitarunt ipſi, ſed ab Origene & quibuſdam veterum ſumpſerunt, ineptiſſimum tamen eſt. Opera Legis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt aſſiduè rixando, vt ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apoſtolum dum ad eius ſententiæ probationem locos iſtos adducit? Qui fecerit hæc homo viuet in ipſis. Et, Maledictus omnis qui non impleuerit omnia quæ ſcripta ſunt in volumine Legis. Niſi inſaniant, non dicent promiſſam vitam ceremoniarum cultoribus, nec denuntiatam maledictionem ſolis earum tranſgreſſoribus. Si ſunt de Lege morali intelligendi: non dubium quin à iuſtificandi poteſtate moralia quoque opera excludantur. Eòdem ſpectant iſtæ ratiocinationes quibus vtitur. Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo non iuſtitia. Quia Lex iram operatur, ergo non iuſtitiam. Quia Lex certam non poteſt reddere conſcientiam, ideo nec iuſtitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iuſtitiam, ergo non eſt operis merces iuſtitia, ſed indebita donatur. Quia ex fide iuſtificamur, abſciſſa eſt gloriatio. Si data eſſet Lex, quæ poſſet viuificare, verè ex Lege eſſet iuſtitia: ſed Deus concluſit omnia ſub peccato, vt promiſſio daretur credentibus. Nugentur ſi audeant, in ceremonias iſta competere, non in mores. atqui pueri quoque ipſi exploderent tantam impudentiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iuſtificandi facultas.

Rom.4.2. *Rom.1.17.* *Rom.3.21. & 24.* *Gal.3.10. 21.* *Rom.3.20. et 4.15.* *Galat.3.21.*

20 Si quis autem miretur cur tali adiectione vſus ſit Apoſtolus, non contentus opera nominaſſe: in promptu eſt ratio. Siquidem vt tanti æſtimentur opera, pretium à Dei approbatione magis quàm à propria dignitate illud habent. Quis enim operum iuſtitiam Deo venditare audeat, niſi quam ipſe approbarit? quis tanquam illis debitam repoſcere mercedem, niſi quam ille promiſerit? Habent ergo id ex Dei beneficentia, quòd & iuſtitiæ titulo & mercede digna habentur: atque adeo hac vna ratione valent, dum per ipſa propoſitum eſt obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apoſtolus, Abraham iuſtificari ex operibus non potuiſſe, allegat, fermè quadringentis demum & triginta annis poſt percuſſum fœdus latam eſſe Legem. Riderent huiuſmodi argumentum imperiti, quod ante promulgationem Legis potuerint eſſe iuſta opera: ſed quia operibus nonniſi ex Dei teſtimonio ac dignatione tantum ineſſe momenti nouerat, pro confeſſo aſſumpſit, ante Legem vim iuſtificandi non habuiſſe. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrahere iuſtificationem: quia ſcilicet de illis ſolis controuerſia moueri poteſt. Quanquam & ſine adiectione quælibet interdum opera excipit, vt quum Dauid teſtimonio beatitudinem homini aſſignari dicit cui Deus ſine operibus imputat iuſtitiam. Facere ergo nullis cauillis poſſunt quin generalem excluſiuam obtineamus. Ac fruſtra etiam friuolam ſubtilitatē captant, iuſtificari nos ſola fide quę per dilectionem

Galat.3.17. *Rom.4.6.* *Galat.5.6.*

operatur, vt nitatur charitate iuſtitia Fatemur quidem cum Paulo, non aliam fidem iuſtificare quàm illam charitate efficacem: ſed ab illa charitatis efficacia iuſtificandi vim non ſumit. Imò non alia ratione iuſtificat, niſi quia in communicationē iuſtitiæ Chriſti nos inducit. Alioqui

Rom.4.4.

excideret id totum quod tanta contentione Apoſtolus vrget. Et qui operatur (ait) non imputatur merces ſecundum gratiam, ſed ſecundùm debitum. Ei verò qui nō operatur, ſed credit in eum qui iuſtificat impium, imputatur ſua fides ad iuſtitiam. Poterátne euidentiùs loqui quám ſic agendo? nullam eſſe fidei iuſtitiam, niſi vbi nulla ſunt opera, quibus debeatur merces: ac tum demum fidem imputari in iuſtitiam, vbi per indebitam gratiam iuſtitia confertur?

Hîc & ſect 22. cōfirmatur Scripturę teſtimoniis, iuſtitiā fide eſſe reconciliationem cū Deo, quę conſtet peccatorum ſola remiſſione, nō operum noſtrorum imputatione.

Ieſa.59.7.
Rom.5.8.

21 Nunc illud quàm verum ſit excutiamus, quod in finitione dictum eſt, iuſtitiam fidei eſſe reconciliationem cum Deo, quæ ſola peccatorum remiſſione conſtet. Semper ad illud axioma redeundum eſt, vniuerſis iram Dei incumbere, quandiu peccatores eſſe perſeuerant. Id eleganter ſignificauit Ieſaias his verbis, Nō eſt abbreuiata manus Domini, vt ſeruare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: ſed iniquitates veſtræ diſſidium fecerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum eſſe diuiſionem inter hominem & Deum, vultus Dei auerſionem à peccatore. nec fieri aliter poteſt: quandoquidem alienum eſt ab eius iuſtitia quicquam commercij habere cum peccato Vnde Apoſtolus inimicum eſſe Deo hominem docet, donec in gratiam per Chriſtum reſtituitur. Quem ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iuſtificare: quia nec recipere in gratiā, nec ſibi adiungere poteſt quin ex peccatore iuſtum faciāt. Iſtud addimus fieri per peccatorum remiſſionem. Nam ſi ab operibus æſtimentur quos ſibi Dominus reconciliauit, reperiētur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato ſolutos puróſque

2.Cor.5.19.

eſſe oportet. Conſtat itaque, quos Deus amplectitur, non aliter fieri iuſtos niſi quòd abſterſis peccatorum remiſſione maculis purificātur: vt talis iuſtitia vno verbo appellari queat peccatorum remiſſio.

Ibidem 21.

22 Vtrunque horum pulcherrime liquet ex iſtis Pauli verbis quę iā recitaui, Erat Deus in Chriſto mundum ſibi reconcilians, non imputans hominibus ſua delicta, & depoſuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde ſummam ſuæ legationis ſubdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iuſtitia Dei efficeremur in illo. Iuſtitiā & reconciliationem hîc promiſcuè nominat, vt alterum ſub altero viciſſim contineri intelligamus. Modum autem aſſequendæ huius iuſtitiæ

Rom.4.6.
Pſal.32.

docet dum nobis delicta non imputantur Quare ne poſthac dubites quomodo nos Deus iuſtificet, quum audis reconciliare nos ſibi, non imputando delicta. Sic ad Romanos, Dauidis teſtimonio probat homini imputari iuſtitiam ſine operibus, quia ille beatum pronūciat hominem cuius remiſſæ ſunt iniquitates, cuius tecta ſunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iuſtitia illic ponit. eā

Luc.1.77.
Acto.13.38.

quum aſſerat in remiſſione peccatorum conſiſtere, non eſt cur aliter ipſam definiamus. Proinde Zacharias pater Iohannis Baptiſtæ cognitionem ſalutis in remiſſione peccatorum poſitam canit. Quam regulam ſequutus Paulus in concione quam de ſalutis ſumma apud Antiochenos habuit, concluſiſſe in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remiſſio peccatorum vobis annuntiatur: & ab omnibus iis á quibus non potuiſtis iuſtificari in Lege Moſis, in hunc omnis qui credit, iuſtificatur Sic remiſſionem peccatorum connectit Apoſtolus cum iuſtitia vt idem prorſus eſſe oſtendat. vnde meritò ratiocinatur, gratuitam eſſe nobis iuſtitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inuſitata videri debet lo

quutio

quutio, iuſtos non operibus, ſed gratuita acceptione eſſe fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum ſic loquantur. Sic enim alicubi Auguſtinus, Sanctorum iuſtitia in hoc mundo magis peccatorum remiſſione conſtat quàm perfectione virtutum. Cui reſpondent præclaræ Bernardi ſententiæ, Non peccare, Dei iuſtitia eſt: hominis autem iuſtitia, Dei indulgentia. Antè autem aſſeruerat Chriſtum nobis eſſe iuſtitiã in abſolutione, ideóque ſolos eſſe iuſtos qui veniam ex miſericordia conſequuti ſunt.

Libro de Ciuitate Dei, cap. 27.
Serm. 23 in Cantic.
Serm. 22.

23 Hinc & illud conficitur, ſola interceſſione iuſtitiæ Chriſti nos obtinere vt coram Deo iuſtificemur. Quod perinde valet acſi diceretur, hominem non in ſeipſo iuſtum eſſe, ſed quia Chriſti iuſtitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduerſione dignum eſt. Si quidem euaneſcit nugamentum illud, ideò iuſtificari hominẽ fide, quoniam illa Spiritũ Dei participat quo iuſtus redditur. quod magis eſt contrarium ſuperiori doctrinæ quàm vt conciliari vnquam queat. Neque enim dubium quin ſit inops propriæ iuſtitiæ qui iuſtitiam extra ſeipſum quærere docetur. Id autem clariſſimè aſſerit Apoſtolus, quum ſcribit eũ qui peccatum non nouerat, pro nobis hoſtiam peccati expiatricem eſſe factũ, vt efficeremur iuſtitia Dei in ipſo. Vides non in nobis, ſed in Chriſto eſſe iuſtitiam noſtram: nobis tantùm eo iure competere quia Chriſti ſumus participes. ſiquidem omnes eius diuitias cum ipſo poſſidemus. Nec obſtat quod alibi docet, damnatum eſſe de peccato peccatũ in Chriſti carne, vt iuſtitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum deſignat quàm quod imputatione conſequimur. Eo enim iure communicat nobiſcum Dominus Chriſtus ſuam iuſtitiam, vt mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos trãſfundat. Aliud non ſenſiſſe abunde liquet ex altera ſententia, quam paulò antè poſuerat, Quemadmodum per vnius inobedientiam cõſtituti ſumus peccatores, ita per obedientiam vnius iuſtificari. Quid aliud eſt in Chriſti obedientia collocare noſtram iuſtitiam, niſi aſſerere eo ſolo nos haberi iuſtos, quia Chriſti obedientia nobis accepta fertur, acſi noſtra eſſet? Quare mihi elegantiſſimè videtur Ambroſius huius iuſtitiæ paradigma in benedictione Iacob ſtatuiſſe. nempe quemadmodũ ille primogenituram à ſeipſo non meritus, habitu fratris occultatus, eiúſque veſte indutus, quæ optimum odorem ſpirabat, ſeipſum inſinuauit patri, vt ſuo commodo ſub aliena perſona benedictionẽ acciperet. ita nos ſub Chriſti primogeniti noſtri fratris precioſa puritate deliteſcere, vt teſtimoniũ iuſtitiæ à conſpectu Dei referamus. Verba Ambroſij ſunt, Quòd Iſaac odorem veſtium olfecit, fortaſſe illud eſt, quia non operibus iuſtificamur, ſed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimẽto eſt, ſed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum. Et ſanè ita res habet. nam quo in ſalutem coram facie Dei cõpareamus, bono eius odore fragrare nos neceſſe eſt, & eius perfectione vitia noſtra obtegi ac ſepeliri.

Sola interceſſione iuſtitię Chriſti, quę nobis communicatur imputatiõe, nos obtinere vt coram Deo iuſtificemur, probatur pluribus Pauli locis, & confirmatur ex Ambroſio.
2. Cor. 5. 21.
Rom. 8. 3.
Rom. 5. 19.
Lib. 2. de Iacob. & Vita bea. cap. 2.

Vt seriò nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio, ad Dei tribunal tollendas eſſe mentes. CAP. XII.

Oſtenditur hîc & ſect. 2. coram Deo, nihil eſſe acceptũ, niſi omni ex parte integrum & abſolutum: cuius tribunalis tremenda maieſtas deſcribitur ex variis ſcripturæ locis. Vnde patet nullis operibus illic nos iuſtificari poſſe ſed ſola Chriſti iuſtitia

HAEC omnia tametſi luculentis teſtimonijs veriſſima eſſe patet tamen quàm neceſſaria ſint, non priùs nobis clarè conſtiterit, quàm ea nobis ob oculos poſuerimus, quæ totius diſputationis fundamenta eſſe debent. Principio ergo nobis ſuccurrat illud: non de humani fori iuſtitia, ſed cœleſtis tribunalis ſermonem eſſe inſtitutum: ne ad modulum noſtrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio

ſatisfiat. Atqui mirũ eſt quanta temeritate & audacia id vulgo definiatur. Quin etiam videre eſt vt nulli confidentius, & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iuſtitia garriant, quàm qui vel palpabilibus morbis prodigioſe laborant, vel intercutibus crepant vitiis. Id fit, quia Dei iuſtitiam non cogitant, cuius vel ſi minimo ſenſu afficerentur, nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè vltra modum floccipenditur, ſi talis tamque perfecta non agnoſcitur vt nihil ei acceptum ſit niſi omni ex parte integrum & abſolutum, nullâque ſorde inquinatum. quale in homine reperire nec licuit vnquam, nec licebit. Facile eſt ſcilicet ac promptum cuilibet, in ſcholarum vmbraculis de operum dignitate ad iuſtificandos homines nugari: ſed vbi in conſpectum Dei ventum eſt, faceſſant tales deliciæ, oportet. quia res illic agitur ſeriò, non ludicra λογομαχία exercetur. Huc, huc referenda mens eſt, ſi volumus de vera iuſtitia cum fructu inquirere: quomodo cœleſti iudici reſpondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus noſtri ſponte imaginantur, ſed qui depingitur nobis in Scriptura: cuius ſcilicet fulgore obtenebrantur ſtellæ, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius ſapientia deprehenduntur in aſtutia ſua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iuſtitiæ nec Angeli pares ſunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum ſemel accenſa eſt, penetrat vſque ad inferni nouiſſima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta: quis ſecurus ad eius thronum ſe ſiſtet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus ſempiternis? Qui ambulat in iuſtitiis, & loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quiſquis eſt. Imò verò facit illa reſponſio ne quis prodeat. Ex aduerſo enim terribilis vox inſonat, Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Pereundum ſanè mox ſit omnibus, vt alibi ſcribitur, Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur: aut purior erit factore ſuo? Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt fideles, & in angelis ſuis reperit prauitatem. Quantò magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur coram tinea? A mane vſque ad veſperam ſuccidentur. Item, Ecce inter ſanctos eius nemo eſt fidelis: & cœli non ſunt mundi in conſpectu eius. Quantò magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quaſi aquam, iniquitatem? Fateor quidẽ in libro Iob mentionem fieri iuſtitiæ quæ excelſior eſt obſeruatione Legis. atque hanc diſtinctionem tenere operæpretium eſt: quia etiam ſi quis Legi ſatisfaceret, ne ſic quidem ſtaret ad examen illius iuſtitiæ quæ ſenſus omnes exuperat. Itaque etiam ſi Iob bene ſibi conſcius ſit: attonitus tamen obmuteſcit: quia videt ne angelica quidem ſanctitate poſſe Deum placari, ſi ad ſummam trutinam reuocet eorum opera. Ego igitur iuſtitiam illam quam attigi, quia incomprehenſibilis eſt, nunc omitto: ſed tantùm dico, ſi exigitur vita noſtra ad normam ſcriptæ Legis, nos eſſe pluſquam ſocordes niſi horrenda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergefieri voluit Deus: atque inter alias hęc generalis, Maledictus omnis qui nõ manſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in hoc libro. Denique inſipida vel diluta erit hæc tota diſputatio, niſi ſe quiſque reum ſiſtat coram cœleſti iudice, & de ſua abſolutione ſolicitus, vltro ſe proſternat ac exinaniat.

Vide præcipuè librum Iob.

Ieſa.33.14.

Pſal.130.3.

Iob 4.17.

Iob 15.15.

Deut.27.26.

2 Huc huc attollendi erant oculi, vt trepidare potiùs diſceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem eſt, dum in hominibus ſubſiſtit cõparatio, vt ſe quiſque habere reputet quod alij contẽnere non debeãt: ſed vbi ad Deum aſſurgimus, corruit dicto citiùs ac deperit fiducia illa. Atque * id prorſus animæ noſtræ erga Deum vſu venit, quod erga viſibile

** Sic lib.1. cap.1. ſect.2.*

ſibile cœlum corpori.acies enim oculi,quantiſper rebus adiacẽtibus per
uſtrandis inſiſtit,perſpicientiæ ſuæ documenta capit:ſi in ſolem dirigi-
tur, nimio eius fulgore perſtricta & obſtupefacta,non minorem in eius
intuitu debilitatem ſentit, quàm in rerum inferiorum aſpectu robur.
Ne fallamus erga nos vana fiducia, etiamſi reliquis hominibus vel pares
vel ſuperiores nos eſſe ducimus:nihil id ad Deum,cuius ad arbitrium re
uocanda eſt iſta cognitio. Quòd ſi domari ferocia noſtra monitionibus
iſtis nequit, reſpondebit nobis quod Phariſæis dicebat,Vos eſtis qui vos
iuſtificatis coram hominibus. At quod hominibus altum eſt,abomina *Luc.16.15.*
bile eſt Deo . Eas nunc,& de iuſtitia tua tumidè inter homines glorie-
ris,dum illam Deus è cœlo abominetur. Quid autem ſerui Dei,verè e-
ruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo: quia non iuſti *Pſal.143.2.*
ficabitur in conſpectu omnis viuens. Alter verò,quanquam ſenſu pau-
lùm diuerſo,Non poterit homo iuſtus eſſe cum Deo:ſi voluerit conten- *Iob 9. 2.*
dere cum eo,non poterit reſpõdere vnum pro mille.Hîc iam ad liquidũ
audimus,qualis ſit Dei iuſtitia, cui ſcilicet nullis humanis operibus ſatiſ *1.Cor. 4. 4.*
fiet:cui mille ſcelerum nos interroganti,vnius purgatio afferri non po- *Pios omnes ſcripto*
terit. Talem nimirum iuſtitiam bene animo conceperat electũ illud Dei *res oſtendere,vbi ſi-*
organum Paulus,quum profiteretur ſe nihil ſibi conſcium eſſe, ſed non *bi cum Deo nego-*
in hoc iuſtificari. *tium eſt,vnicũ con-*

3 Nec in ſacris modò literis extant talia exempla:ſed omnes pij ſcri *ſcientiæ aſylum eſ-*
ptores hunc ſibi ſenſum fuiſſe demonſtrant.Sic Auguſtinus,Omniũ,in- *ſe in eius gratuita*
quit piorum ſub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitæ infirmita *miſericordia,exclu*
te gementium vna ſpes eſt,quòd Mediatorem vnũ habemus Ieſum Chri *ſa omni operum fi-*
ſtum iuſtum:& ipſe eſt exoratio pro peccatis noſtris . Quid audimus?ſi *ducia, demonſtra-*
vnica hæc illis ſpes eſt,vbi operum fiducia?Solam enim quum dicit,nul- *tur teſtimoniis Au*
lam aliam relinquit. Bernardus verò,Et re vera,vbi tuta firmáque infir- *guſtini & Bernar-*
mis requies & ſecuritas, niſi in vulneribus Saluatoris?tãtò illic ſecurior *di .*
habito,quantò potentior eſt ad ſaluandum.Fremit mundus,premit cor- *Lib.ad Bo.3. cap.5.*
pus,diabolus inſidiatur:non cado, quia fundatus ſum ſupra firmam pe *Sup cant.ſerm. 61.*
tram. Peccaui peccatum graue. Turbatur conſcientia:ſed non perturba *In Pſal. Qui habit.*
bitur,quia vulnerum Domini recordabor. Poſtea ex his concludit,Me *ſerm.15.*
ritum proinde meum miſeratio Domini. non ſum planè meriti inops, *Ser.13.in Canti.*
quandiu non fuerit ille inops miſerationum.Quòd ſi miſericordiæ Do- *Serm.68.*
mini multæ , multus ergo peræque ſum in meritis. Nunquid iuſtitias
meas cantabo?Domine meminero iuſtitiæ tuæ ſolius . Ipſa enim eſt &
mea,nempe factus eſt mihi iuſtitia à Deo. Item alibi, Hoc totum homi-
nis meritum, ſi totam ſpem ponat in eum qui totum hominem ſaluum
facit.Similiter vbi pacem ſibi retinens,gloriam relinquit Deo: Tibi,in-
quit,illibata maneat gloria:mecum bene agitur ſi pacem habuero.Abiu
ro gloriam prorſus:ne ſi vſurpauero quod meum non eſt, perdam & ob
latum. Apertiùs etiam alio loco,De meritis quid ſolicita ſit Eccleſia: cui
de propoſito Dei firmior ſuppetit ſecuriórque gloriandi ratio : Sic non
eſt quòd quæras,quibus meritis ſperemus bona , præſertim quum audias *Ezec.36.22.39.*
apud Prophetam,Non propter vos faciã,ſed propter me,dicit Dominus.
Sufficit ad meritum ſcire, quòd non ſufficiant merita:ſed vt ad meritum
ſatis eſt de meritis non præſumere, ſic carere meritis ſatis ad iudiciũ eſt.
Quòd merita liberè vſurpat pro bonis operibus, ignoſcendum conſue-
tudini . In fine verò conſilium eius fuit terrere hypocritas , qui pec-
candi licentia contra Dei gratiam proteruiunt: ſicuti mox ſe explicat,
Fœlix Eccleſia cui nec merita ſine præſumptione , nec præſumptio abſ-
que meritis deeſt. Habet vnde præſumat, ſed non merita. Habet meri-
ta,ſed ad promerendum, non præſumendum.Ipſum non preſumere nõ
ne promereri eſt?Ergo eò præſumit ſecuriùs quò nõ preſumit,cui ampla

materies gloriandi eſt,miſericordiæ Domini multæ.

Comparatio puritatis Dei cum tota hominum iuſtitia, hîc & ſect.5.

4 Ita eſt ſanè.Hoc vnicum ſalutis aſylum, in quo reſpirare tutò poſſint,ſentiunt exercitatæ conſcientiæ,vbi cum Dei iudicio negotium eſt, nam ſi quæ lucidiſſimę videbantur noctu ſtellæ,ſplendorem ſuum perdunt ſolis aſpectu,quid putamus vel rariſſimæ hominis innocentiæ futurum,vbi ad Dei puritatem compoſita fuerit?Erit enim ſeueriſſimũ illud examen,quod in abditiſſimas quaſque cordis cogitationes penetrabit:& *1.Cor.4.5.* quẽadmodum ait Paulus,Reuelabit occulta tenebrarum, & abſcondita cordium reteget;quod latitantem & reſtitantem conſcientiam proferre coget omnia quæ nunc è memoria quoque noſtra elapſa ſunt. Vrgebit accuſator diabolus,conſcius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit:illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompę, quæ ſolæ nunc æſtimantur:ſola poſtulabitur voluntatis ſynceritas.Quare hypocriſis, non modò qua homo coram Deo ſibi malè conſcius,oſtentare ſe apud homines affectat,ſed qua ſibi quiſque coram Deo imponit(vt ſumus ad nos palpandos adulandóſque procliues)confuſa concidet,vtcunque nunc pluſquam temulenta audacia ſuperbiat.Ad eiuſmodi ſpectaculum qui ſenſum ſuum non dirigunt, ſuauiter quidem & placidè iuſtitiam ſibi ad momentum adſtruere poſſunt, ſed quæ in iudicio Dei mox illis ſit excutienda:non ſecus ac magnæ opes,per ſomnium cumulatæ,expergefactis euaneſcunt. Qui autem ſeriò, tanquam ſub Dei conſpectu,de vera iuſtitiæ regula quærent,illi certò comperient, omnia hominum opera,ſi ſua dignitate cenſeantur,nihil niſi inquinamenta eſſe & ſordes:& quæ iuſtitia vulgo habetur, eam apud Deum meram eſſe iniquitatem:quæ integritas cenſetur,pollutionem:quę gloria ducitur, ignominiam.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos ſine blanditijs cæcóve amoris affectu reſpiciendos deſcendere ne pigeat. Mirum enim non eſt ſi tantopere cæcutiamus in hac parte, quum à peſtilenti erga ſe indulgentia nemo noſtrum caueat, quam in nobis omnibus na- *Prou.21.2.& 16.2.* turaliter hærere clamat Scriptura. Cuique viro,inquit Solomo,recta eſt via in oculis ſuis. Item, Omnes viæ hominis mundæ videntur in oculis eius. Quid autem? an iſta hallucinatione abſoluitur? imò vero, (quemadmodum ibidem ſubiungit)Dominus ponderat corda: hoc eſt, dum homo ob externam quam præ ſe fert iuſtitiæ laruam ſe demulcet, interim Dominus latentem cordis impuritatem trutina ſua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adeò nõ proficiatur, ne illudamus nobis vltro in noſtram perniciem Quò autem nos probè excutiamus neceſſariò ad Dei tribunal reuocanda eſt noſtra conſcientia. Illius enim luce omnino opus eſt ad detegenda,quæ alioqui nimis profundè latent, *Iob 15.16.* prauitatis noſtræ inuolucra. tum dilucidè demum perſpiciemus quid i- *Iob 14.4.* ſta valeant:longè abeſſe quin iuſtificetur coram deo homo, putredo & vermis,abominabilis & vanus: qui bibit tanquam aquas iniquitatem. Nam quis poneret mundum,de immundo conceptum ſemine?ne vnus *Iob 9.20.* quidem.Tum & idipſum experiemur,quod de ſe Iob dicebat,Si innocen- *Ieſa.53.6.* tem me oſtendere voluero,os meum condemnabit me: ſi iuſtum, prauum comprobabit. Neque enim ad ſeculum vnum,ſed ad omnia pertinet,quod Propheta olim de Iſraele querebatur, omnes quaſi oues erraſſe, vnumquenque declinaſſe in viam ſuam. Siquidem omnes illic comprehẽdit ad quos peruentura eſſet redemptionis gratia. Atque eouſque procedere debet iſtius examinis rigor, donec in plenã conſternationem nos ſubegerit, eóque modo ad recipiendam Chriſti gratiam compararit. Fallitur enim qui putat ſe huius fruendæ eſſe capacem, niſi omnem priùs animi altitudinem deiecerit. Notum eſt illud, Deum ſuperbos con-

boſ confundere,humilibus dare gratiam. *1.Pet.5.5.*

6 Quæ autem humiliãdi noſtri ratio niſi vt toti inopes ac vacui Dei miſericordiæ locum demus?Non enim humilitatem voco, ſiquid nobis reſiduum eſſe putamus.Et hactenus pernicioſam hypocriſin docuerunt qui hæc ſimul duo iunxêre, Humiliter de nobis ſentiendum coram Deo,& iuſtitiam noſtram aliquo loco habendam. Si enim contra quàm ſentimus, cõfitemur coram Deo,improbè illi mentimur.ſentire autem non poſſumus vt decet,quin prorſus quicquid videtur in nobis eſſe glorioſum conteratur.Quum ergo audis apud Prophetam,paratam eſſe ſalutem humili populo,deiectionem oculis ſuperborum:primùm cogita,ad ſalutem non patère acceſſum niſi depoſita omni ſuperbia, & aſſumpta ſolida humilitate: deinde humilitatem illam non eſſe modeſtiam aliquã qua Domino de iure tuo pilũ cedas, (qualiter humiles vocantur coram hominibus qui nec ſe faſtuosè efferunt,nec aliis inſultant,quum tamen nonnulla excellentiæ conſcientia nitantur)ſed ſubmiſſioné non ſimulatã animi ſeriò miſeriæ inopiæque ſuæ ſenſu conſternati. Sic enim vbique verbo Dei deſcribitur.Quũ Dominus apud Sophoniam ſic loquitur, Auferam de te exultantem,reſiduum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem,& ſperabunt in Domino : annon apertè demonſtrat qui ſint humiles? Népe qui ſuæ paupertatis cognitione afflicti iacent.Contrà ſuperbos vocat exultantes,quòd rebus proſperis læti homines ſoleãt exultare.Humilibus verò,quos ſaluare inſtituit,nihil facit reliquum, niſi vt ſperent in Domino.Sic & apud Ieſaiam,Ad quẽ aũt reſpiciam niſi ad pauperculũ & contritum ſpiritu , ac trementem ſermones meos?Itẽ, Excelſus & ſublimis, habitans æternitaté,& ſanctum nomen eius in excelſo & in ſancto habitans,& cum contrito humilíque ſpiritu: vt viuificet ſpiritum humilium,& cor contritorum . Quum audis toties Contritionis nomen,intellige cordis vulnus, quod hominẽ humi proſtratum attolli non ſinat.Tali contritione vulneratũ eſſe cor tuũ decet, ſi velis cum humilibus,iuxta Dei ſententiam,exaltari.Id ſi non fit,humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudorem & dedecus.

Verã humilitatem quã à nobis exigit Deus,non eſſe, niſi nos omni bono & iuſtitia penitus vacuos agnoſcimus. *Pſal.18.28.* *Sopho.3.11.* *Ieſa.66.2.* *Idem 57.15.*

7 Ac verbis non contentus optimus Magiſter, in parabola velut in tabula,legitimæ humilitatis imaginem nobis repræſentauit,Publicanũ enim profert,qui procul ſtans nos oculos audẽs in cœlũ erigere,cũ multo planctu orat,Domine,propitius eſto mihi peccatori.Ne putemus eſſe hæc fictæ modeſtię ſigna,quòd cœlum non audet intueri,nec propiùs accedere, quòd pectus plangendo peccatorem ſe fatetur:ſed interioris affectus ſciamus eſſe teſtimonia . Ex aduerſo Phariſæum opponit, qui gratias agit Deo quòd non ſit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniuſtus,aut adulter : quoniam bis ieiunaret in ſabbatho,decimas daret omnium quæ poſſidebat. Aperta cõfeſſione agnoſcit eſſe Dei donum quã habet iuſtitiam:ſed quia iuſtum ſe eſſe confidit , diſcedit à facie Dei ingratus & odioſus.Publicanus ſuę iniquitatis agnitione iuſtificatur.Hinc videre licet quanta ſit humiliationis noſtræ gratia coram Domino : vt non pateat ſuſcipiendæ eius miſericordiæ pectus,niſi omni propriæ dignitatis opinione prorſus vacuũ.Hęc vbi occupauit,illi claudit aditum. Quod ne cui dubium foret,cũ hoc mãdato dimiſſus eſt Chriſtus à Patre in terram,vt euangelizaret pauperibus,mederetur contritis corde,prædicaret captiuis libertatem,clauſis apertionem,conſolaretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere,oleum pro luctu,pallium laudis pro ſpiritu mœroris.Secundum iſtud mandatum,nonniſi laborãtes & oneratos ad participandam ſuam beneficentiam inuitat.Et alibi,Non veni ad iuſtos vocandos, ſed peccatores.

Veræ humilitatis exẽplum oſtẽditur in Publicano. *Luc.18.13.* *Ieſa.61.1.* *Mat.11.28.& 9.13.* *Vt Chriſti vocationi locum demus,oportere à nobis faceſſere tũ arrogantiã tum ſecuritatẽ. Vnde vtraque oriatur,& quomodo repellenda.*

8 Ergo ſi Chriſti vocationi locum dare libet, faceſſat procul omnis

à nobis tum arrogantia, tum ſecuritas. Illa ex ſtulta propriæ iuſtitiæ per ſuaſione naſcitur, vbi homo ſe habere aliquid putat, cuius merito apud Deũ commendetur. hæc etiam ſine vlla operum perſuaſione eſſe poteſt. Multi enim peccatores, quia vitiorũ dulcedine inebriati, Dei iudiciũ nõ cogitant, tanquam veterno quodã obſtupefacti iacent, ne aſpirent ad oblatam ſibi miſericordiam. At verò non minus excutiendus talis torpor quàm abiicienda quæuis noſtri confidentia, quò expediti ad Chriſtũ feſtinemus, quò vacui & ieiuni impleri ipſius bonis queamus. Nunquam enim illi ſatis cõfidemus, niſi de nobis penitus diffiſi: nunquã in nobis ſatis animos erigemus, niſi priùs in nobis deiectos: nunquam in ipſo ſatis ſolabimur, niſi in nobis deſolati. Gratiæ ergo Dei apprehendendæ ac obtinendæ, abiecta quidem prorſus noſtri fiducia, freti verò ſola bonitatis eius certitudine, idonei ſumus, dum (vt ait Auguſtinus) noſtra merita obliti, Chriſti dona amplectimur. quia ſi in nobis merita quæreret. nõ veniremus ad eius dona. Cui pulchrè ſuccinit Bernardus, ſeruis infidis comparans ſuperbos, qui meritis ſuis, vel minimum arrogant: quia laudem gratiæ per ſe tranſeuntis improbè retinent, perinde ac ſi paries radium ſe parturire dicat quem ſuſcipit per feneſtram. Ne longiùs hic immoremur, habeamus breuẽ ſed generalẽ certámque regulã, eum ad participandos diuinæ miſericordiæ fructus comparatum, qui ſeipſum non dico iuſtitia (quæ nulla eſt) ſed vana ventoſaq; iuſtitiæ imagine penitus exinaniuit. quia tantum quiſque obiicit impedimenti Dei beneficentię, quantum in ſeipſo acquieſcit.

De ver. Apoſt. c. 8.
Serm. 13. in Cant.

Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda. CAP. XIII.

Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda. quorum pri⁹, vt Deo cõſtet illibata ſua gloria, explicatur hic & ſect. 2. (poſterius ſect. 3. 4. 5.) fit autẽ vbi ſolus ipſe iuſtus agnoſcitur: quia ad verſus Deum gloriãtur, qui in ſe gloriãtur

ATQVE omnino quidem duo hîc præcipuè ſpectanda ſunt, nempe vt Domino illibata conſtet ac veluti ſarta tecta ſua gloria, conſcientiis verò noſtris coram ipſius iudicio placida quies ac ſerena tranquillitas. Videmus quoties ac quam ſolicitè Scriptura nos hortetur ad reddendam ſoli Deo laudis confeſſionem, vbi de iuſtitia agitur. Atque adeò hunc finem Domino fuiſſe teſtatur Apoſtolus conferendæ nobis in Chriſto iuſtitiæ, vt ſuam ipſe demonſtraret. Mox verò qualis illa ſit demonſtratio ſubiungit, nempe ſi ſolus ille iuſtus cognoſcatur, ac iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu Chriſti. Vide iuſtitiam Dei non ſatis illuſtrari niſi & ſolus cenſeatur iuſtus, & immerentibus iuſtitiæ gratiam communicet. Hac ratione vult omne os obturari, & obnoxium ſibi reddi vniuerſum mundum: quia quantiſper habet homo quod in ſuam defenſionem loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quantopere ex recognitione noſtræ iniquitatis nomen ſuum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omniũ ſcelerum quibus polluti eſtis: & diſplicebitis vobis in conſpectu veſtro, in omnibus malitiis quas commiſiſtis. Et ſcietis quia ego Dominus, quũ benefecero vobis propter nomen meum: & non ſecundum ſcelera veſtra peſſima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conſcientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno noſtro malo tentamus vel vllam particulã ex iſta gratuitæ benignitatis laude Domino ſuffurari? Similiter Ieremias dum clamat, Ne glorietur ſapiẽs in ſapientia ſua, aut diues in diuitiis ſuis, aut fortis in fortitudine ſua: ſed qui gloriatur, in Domino glorietur. annon innuit de gloria Dei nonnihil deperire ſi in ſemetipſo homo gloriatur? In hunc certè vſum Paulus verba illa accommodat, quum omnes ſalutis noſtræ partes apud Chriſtũ depoſitas eſſe tradit, vt nõ niſi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum inſurgere & tenebras obducere gloriæ eius quiſquis

Rom. 3. 25.
Ezec. 20. 42.
Iere. 9. 23.
1. Cor. 1. 30.

vel tan-

vel tantillùm de ſuo ſe habere putat.

2 Ita eſt ſanè: nunquam in ipſo verè gloriamur, niſi noſtra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum eſt catholicum theorema, aduerſùs Deum gloriari quicunque in ſe gloriantur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mundum cenſet Paulus, dum prorſus adempta eſt hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Iſaias, quum iuſtificationem Iſrael in Deo fore denunciat, addit ſimul & laudem: quaſi diceret, in hunc finem à Domino iuſtificari electos vt in ipſo non alibi glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo verſu docuerat: nempe vt iuremus eſſe in Domino iuſtitias noſtras, & fortitudinem noſtram. Obſerua non exigi ſimplicem confeſſionem, ſed iuramento confirmatam: ne ficta neſcio qua humilitate defungendum putes. Neque hîc cauſetur quiſpiam ſe nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iuſtitiam recognoſcit, talis enim æſtimatio eſſe non poteſt quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iuſtitiæ diſputatione finem hunc eſſe ſpectandum, vt illius laus penes Dominum ſolida integráque maneat. Quandoquidem in demonſtrationem iuſtitiæ ſuæ gratiam ſuã teſte Apoſtolo, in nos effudit, q. ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui eſt ex fide Chriſti. Vnde alio loco, quum docuiſſet, Dominum nobis ſalutem contuliſſe, quò nominis ſui gloriam illuſtraret, poſtea, quaſi idem repetens, ſubiicit, Gratia eſtis ſaluati, ac Dei dono, non operibus, ne quis glorietur. Et Petrus, dum admonet nos in ſpem ſalutis vocatos eſſe, vt virtutes enarremus eius qui è tenebris nos vocauit in admirabile lumen ſuum, haud dubiè vult ita perſonare in aure fidelium ſolas Dei laudes, vt alto ſilentio obruant omnẽ carnis arrogantiam. Summa hæc eſt, non poſſe hominem ſibi vllam iuſtitiæ micam ſine ſacrilegio vendicare, quia tantundem ex diuinæ iuſtitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

Rom.2.19 *Iſa.45.25* *Rom.3.26* *Epheſ.1.6* *Epheſ.2.8* *1.Pet.2.9*

3 Iam ſi quærimus qua ratione ſerenari queat coram Deo conſcientia, non aliam reperiemus quàm ſi gratuita nobis iuſtitia, Dei dono conferatur. Subeat ſemper illud Solomonis. Quis dicet, Mundaui cor meum? purificatus ſum à peccato meo? Nemo eſt certè qui non infinita colluuie obruatur. In ſuam ergo conſcientiam deſcendat vel perfectiſſimus quiſque, & facta ſua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quaſi bene compoſita ſibi ſint cum Deo omnia, ſuauiter conquieſcet, ac non potiùs diris tormentis lacerabitur, quum in ſe damnationis materiam, ſi ab operibus æſtimetur, reſidere ſentiet? Conſcientiam, ſi Deum reſpicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere neceſſe eſt, vel inferorum terroribus obſideri. Nihil ergo proficimus de iuſtitia diſſerendo, niſi eam ſtatuerimus cuius ſtabilitate anima noſtra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima noſtra quò & intrepida coram Dei vultu appareat, & inconcuſſa eius iudicium excipiat: tum ſciamus demum nos non fictitiam iuſtitiam reperiſſe. Non ergo ſine cauſa tantopere hac parte inſiſtit Apoſtolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex Lege, inquit, promiſſio hæreditatis, exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio. Priùs infert, exinanitam & euacuatam eſſe fidem, ſi iuſtitiæ promiſſio operum noſtrorum merita reſpiciat, aut ex Legis obſeruatione pendeat. Nunquã enim in ea ſecurè acquieſcere quiſquam poſſet: quando nunquam futurum eſt vt certò apud ſe quiſquam ſtatuat ſe Legi ſatisfeciſſe, vt certè nullus vnquam per opera plenè ſatisfacit. Cuius rei ne longè petantur teſtimonia, ſibi quiſq; teſtis eſſe poteſt, qui ſe recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quàm profundos receſſus & tenebricoſos hominum mentes defodiat hypocriſis, dum tam ſecurè ſibi indulgent vt opponere ſuas blanditias non dubitent Dei iudicio: quaſi iuſtitium quoddam illi

Prou.20.4 *Secundum ex duobus quæ eſſe obſeruanda in gratuita iuſtificatione dictũ fuit initio capitis: nempe vt conſcientijs noſtris corã Dei iudicio placida ſit quies: exponitur, ex ſect.4.& 5.* *Rom.4.14*

indicerent. Fideles autem, qui ſyncerè ſeipſos excutiunt, longè alia ſolicitudo angit & excruciat. Igitur in omniū animos ſubiret primùm hæſitatio, demum & deſperatio: dum pro ſe quiſque ſubduceret quanta debiti mole adhuc premeretur, quámque lōgè diſtaret ab impoſita ſibi conditione. En iam oppreſſam extinctámque fidem: non enim fluctuari, variare, ſurſum deorſum ferri, hæſitare, ſuſpenſum teneri, vacillare, deſperare denique, fidere eſt: ſed conſtanti certitudine ac ſolida ſecuritate animum obfirmare, haberéque vbi recumbas ac pedem figas.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euanidam fore promiſſionem. Si enim eius complementum à noſtro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam ſecundum iſtud membrum ex priore conſequitur: ſiquidem non implebitur promiſſio niſi iis qui fidem illi habuerint. Collapſa igitur fide, nulla vis promiſſionis reſidua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt ſecūdùm gratiam ad ſtabiliendam promiſſionem. Abundè enim confirmata eſt dum ſola Dei miſericordia nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ ſunt inter ſe miſericordia & veritas, hoc eſt, quæcunque Deus miſericorditer pollicetur, fideliter quoque præſtat. Sic Dauid, antequam ſalutem ſibi ex Dei eloquio poſtulet, cauſam primùm ſtatuit in eius miſericordia. *Pſal.119.76* Veniant, inquit, ad me miſericordię tuæ, ſalus tua ſecundùm eloquium tuū. Et meritò: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus niſi ex mera miſericordia. Itaque hîc ſpem totam ſiſtere conuenit & velut profundè figere, non reſpectare ad noſtra opera, quò ex illis ſubſidium aliquod petatur. *In Pſal.88.Tract. priore.* Sic & Auguſtinus agendū præcipit: ne hîc nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Chriſtus in ſeruis ſuis. Hoc promiſit Deus, hoc dixit Deus: ſi parum eſt, hoc iurauit Deus. Quia ergo non ſecundùm merita noſtra, ſed ſecundùm illius miſericordiam firma eſt promiſſio: nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non poteſt dubitare. *Ser 5.in dedic.templi.* Bernardus quoque, Quis poterit ſaluus eſſe? dicunt diſcipuli Chriſti. At ille, Apud homines impoſſibile hoc eſt, ſed nō apud Deum. *Eccleſ 9.1* Hæc tota fiducia noſtra, hæc vnica cōſolatio, hæc tota ratio ſpei noſtrę: *1.Cor.2.16* ſed de poſſibilitate certi, de voluntate quid agimus? Quis ſcit an odio vel amore dignus ſit? Quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Hîc iam planè fidem nobis ſubuenire neceſſe eſt: hîc oportet ſuccurrere veritatem: vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius teſtificans perſuadeat cordibus noſtris quòd filij Dei ſumus. Perſuadeat autem vocando & iuſtificando gratis per fidē: in quibus nimirum velut medius quidam tranſitus eſt ab æterna prædeſtinatione ad futuram gloriam. Breuiter ſic colligamus, Scriptura non eſſe firmas Dei promiſſiones indicat, niſi certa conſcientiæ fiducia arripiantur: vbicunque eſt dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat: rurſum nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat ſi operibus noſtris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iuſtitia neceſſe eſt, aut ne veniant in conſiderationem opera, ſed ſola fides locum habeat, cuius iſthęc natura eſt, aures arrigere, oculos claudere: hoc eſt, vni promiſſioni intentam eſſe, cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. *Zach 3.9* Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terrę, vocabit vir amicum ſuum ſubter vineam, & ſubter ficum ſuam. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace frui fideles, quàm poſt impetratam peccatorum remiſſionem. Tenenda enim eſt analogia hæc in Prophetis vbi de Chriſti regno diſſerunt, externas Dei benedictiones *Iſa.9 6* quaſi ſpiritualium bonorum figuras proponere. Vnde & Chriſtus rex pa- *Epheſ.2.14* cis & pax noſtra vocatur: quia omnes conſcientiæ agitationes ſedat. Modus ſi quæritur, ad ſacrificium, quo pacatus eſt Deus, venire neceſſe eſt:

quia trepidare nunquam deſinet quiſquis non ſtatuet ſolâ illa expiatio-
ne propitiari Deum qua Chriſtus iram eius ſuſtinuit. Denique non alibi
quàm in Chriſti redemptoris noſtri terroribus pax nobis quærenda.

5 Sed quid obſcuriore teſtimonio vtor? Negat vbique Paulus pacem *Rom.5.1*
vel tranquillum gaudium relinqui conſcientijs, niſi ſtatutum ſit iuſtifi-
cari nos fide. Vnde autem illa certitudo, ſimul declarat, quum ſcilicet a-
mor Dei in corda noſtra diffuſus eſt per Spiritum ſanctum: acſi diceret
non poſſe aliter ſedari animas noſtras niſi certò perſuaſi ſimus Deo nos
placere. Vnde etiam alibi exclamat ex piorum omnium perſona, Quis *Rom.8.35*
nos ſeparabit ab amore Dei, qui eſt in Chriſto? quia ad minimam quan-
que auram trepidabimus, donec appulerimus ad portum illum: ſecuri
autem erimus in caligine mortis, quandiu ſe nobis paſtorem Deus o-
ſtendet. Ergo quicunque garriunt nos fide iuſtificari, quia regeniti, ſpiri- *Pſal.32.4*
tualiter viuendo iuſti ſumus, nunquam guſtarunt gratiæ dulcedinem, vt
Deum ſibi propitium fore confiderent. Vnde etiam ſequitur, rite orandi
modum nihilo magis eos ſcire quàm Turcas & profanas alias quaſlibet
Gentes. Neque enim, teſte Paulo, vera eſt fides niſi dictet & ſuggerat ſua-
uiſſimum illud Patris nomen, imò niſi os nobis aperiat proferendo libe-
ro clamori, Abba, Pater. Quod alibi clarius exprimit, In Chriſto nos ha- *Rom.8.15*
bere audaciam & aditum in fiducia per fidem eius. Hoc certè non con- *Galat.4.6*
tingit regenerationis dono: quod vt mutilum ſemper eſt in hac carne, *Ephes.3.12*
ita multiplicem dubitandi materiam in ſe continet. Quare ad remedium
illud venire neceſſe eſt, vt ſtatuant fideles non alio iure ſperandam ſibi
eſſe hęreditatem regni cœleſtis, niſi quia inſiti in Chriſti corpus, iuſti gra
tis reputantur. Nam quoad iuſtificationem res eſt mere paſſiua fides, ni-
hil afferens noſtrum ad conciliandam Dei gratiam, ſed à Chriſto reci-
piens quod nobis deeſt.

Quale initium iuſtificationis & continui progreſſus.
CAPVT XIIII.

Diuiſa omnis Adę progenie in quatuor hominum genera, oſtenditur nihil eos ſanctitatis, aut iuſtitiæ habere. Primum autem in ijs qui nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demerſi ſunt (in quibus licet nonnunquam appareant egregiæ dotes, quæ ſunt Dei dona, nihil tamen purum) id demonſtratur hîc, et ſec.2.3.4.5.6

QVO res dilucidior fiat, qualis poſſit eſſe toto vitæ decurſu hominis
iuſtitia, excutiamus: quadruplicem verò faciamus gradum. Homi-
nes enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demerſi
ſunt: aut ſacramentis initiati, vitæ impuritate Deum, quem ore confiten
tur, factis abnegantes, titulo tenus ſunt Chriſti: aut hypocritæ ſunt, qui
cordis nequitiam inanibus fucis tegunt: aut Spiritu Dei regenerati, ve-
ram ſanctimoniam meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus
cenſendi ſunt, à vertice capitis ad plantam vſque pedis ſcintilla boni nõ
reperietur: niſi fortè volumus inſimulare falſi Scripturam, dum hiſce elo
giis vniuerſos filios Adam cõmendat, quòd prauo ſint & præfracto cor-
de, quòd omne figmẽtum cordis eorum malum ſit à primis annis, quòd
vanæ ſint eorum cogitationes, quòd timorem Dei præ oculis non ha-
beant, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd
caro ſint: quo nomine intelliguntur opera illa omnia quę enumerantur
à Paulo, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus,
veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſentiones,
ſectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid fœditatis & abominationis exco- *Iere.17.9*
gitari poteſt. Hæc eſt dignitas ſcilicet cuius fiducia ſuperbire debeant. *Gen.8.21*
Quòd ſiqui inter eos ea morum honeſtate pollent quæ ſpeciem aliquam *Pſa.94.11, et 14.2*
ſanctitatis habeat inter homines: quia tamen ſcimus Deum non morari *Gen.6.3*
externum ſplendorem, ad fontem ipſum operum penetrandũ eſt, ſiquid *Galat.5.19*
ipſa valere velimus ad iuſtitiam. Inſpiciendum inquam penitus eſt, ex
quo affectu cordis opera iſta prodeant. Quãquam autem latiſſimus hîc

dicendi campus patet, quia tamen paucissimis verbis poteſt res expediri, ſequar quantùm licebit in docendo compendium.

2 Principiò, non inficior eſſe Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ dotes. Neque verò ſic à ſenſu communi diſſideo, nihil vt intereſſe contendam inter Titi & Traiani iuſtitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domitiani rabiem, intemperiem, ſæuitiam: inter obſcœnas Tiberij libidines, & Veſpaſiani hac in parte continentiam: ac (ne in ſingularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) inter iuris legúmque obſeruationem ác contemptum. Tãtum enim eſt iuſti & iniuſti diſcrimen vt vel in mortuo illius ſimulachro appareat. Quid enim ordinatum reſtabit in mundo ſi hæc inter ſe confundamus? Itaque eiuſmodi diſtinctionem inter honeſta & turpia facinora nõ modo ſingulorum mentibus Dominus inſculpſit, ſed prouidentiæ quoque ſuæ diſpenſatione ſæpe confirmat. Videmus enim vt multis præſentis vitæ benedictionibus proſequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago minimum eius beneficiũ mereatur: ſed ita placet illi approbare quãtopere cordi ſit ſibi vera iuſtitia, dum externam quoque & ſimulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde ſequitur quod nuper confeſſi ſumus, Dei eſſe dona qualeſcunque iſtas virtutes aut virtutum potiùs imagines: quando nihil eſt vllo modo laudabile quod non ab ipſo proficiſcatur.

Lib 4. contra Iul. 3 Atqui nihilominus verum eſt quod Auguſtinus ſcribit, omnes à Dei vnius religione alienos, vtcunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla remuneratione dignos, ſed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis ſui pollutione cõtaminant. Etſi enim Dei inſtrumenta ſunt ad conſeruandam, iuſtitia, continentia, amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominum ſocietatem: bona tamen hæc Dei opera peſſimè exequuntur: quia non ſyncero boni ſtudio, ſed vel ſola ambitione, vel amore ſui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipſa cordis impuritate, velut à ſua origine corrupta ſint, nõ magis inter virtutes ponenda erunt quàm vitia quę ob affinitatem ac ſimilitudinem virtutis imponere ſolent. Deniq; quum perpetuum eſſe meminerimus recti finem, vt Deo ſeruiatur: quicquid aliò contendit, iam meritò amittit recti nomen. Quia ergo ſcopum non reſpiciunt quem Dei ſapientia præſcribit: tametſi officio bonum videtur quod agunt, fine tamen peruerſo peccatum eſt. Conſtituit igitur, omnes Fabritios, Scipiones & Catones in illis ſuis præclaris facinoribus hoc peccaſſe, quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipſa retulerunt ad quem referre debuerunt: non fuiſſe ergo in illis veram iuſtitiam: quia non actibus ſed finibus penſantur officia.

1. Ioh. 5. 12 4 Præterea ſi verum eſt quod Iohannes ait, non eſſe vitam extra Filium Dei: qui partem in Chriſto non habent, quales quales ſint, quicquid agant, vel moliantur, in exitium tamen æternæq; mortis iudicium toto curſu pergunt. Secundùm hanc rationem illud ab Auguſtino dictum eſt, *Lib. ad Bonif. 3. c. 5.* Religio noſtra iuſtos ab iniuſtis non operum, ſed ipſa fidei lege diſcernit: ſine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrẽ *Præfat. in Pſal.* bellè idem ipſe alibi, dum talium hominum ſtudium erroneo curſui cõparat. Quò enim magis ſtrenuè currit quis extra viam, eo longiùs à ſcopo recedit, ideóque fit miſerior. Quare melius eſſe contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Poſtremò malas eſſe arbores conſtat, quãdo ſine Chriſti cõmunicatione nulla eſt ſanctificatio: pulchros ergo & aſpectu ſpecioſos, guſtu etiam ſuaues fructus generare poſſunt: bonos nequaquam. Hinc facilè cernimus eſſe maledictũ, nec modò nullius ad iuſtitiam pretij, ſed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur,

ditatur,

ditatur,perficit homo, antequam Deo per fidem reconcilietur. Et quid tãquam de re dubia diſputamus, quum iam probatum ſit teſtimonio A- *Heb.11.6* poſtoli,impoſſibile eſſe vt ſine fide quiſpiam placeat Deo?

5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit ſi naturali hominis conditioni Dei gratia e regione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad benefaciẽdum illi incitetur,ſed gratuita ſua benignitate illum præuenire.Quid enim ad vitã poſſit mortuus? Atqui dum ſui cognitione nos illuminat, dicitur à morte ſuſcita- *Iohan.5.25* re,ac nouam creaturam facere Hoc ſiquidem titulo(præſertim apud Apo *Epheſ.2.4* ſtolum)videmus ſæpe Dei erga nos benignitatem cõmendari. Deus (inquit)qui diues eſt in miſericordia, propter multã charitatem qua dilexit nos,etiam quum eſſemus mortui peccatis,conuiuificauit nos in Chriſto, &c. Alibi dum ſub typo Abrahæ generalem fideliũ vocationem tractat, *Rom.4.17* Deus eſt,inquit,qui viuificat mortuos,& vocat ea quæ nõ ſunt tanquam ſint.Si nihil ſumus,quid quæſo poſſumus?Quare arrogantiam iſtam validè retundit Dominus in hiſtoria Iob,in his verbis, Quis præuenit me, *Iob 41.2* & retribuam ei?omnia enim mea ſunt.Quam ſententiam explicãs Pau *Rom.11.35* lus eò confert,ne putemus nos aliquid ad Dominum afferre præter merã *Epheſ.2.10* inopiæ & vacuitatis ignominiam.Quare loco ſuprà citato,vt probet ſola eius gratia,non operibus,in ſpem ſalutis nos perueniſſe, allegat nos illius eſſe creaturas, quoniã regenerati ſumus in Chriſto Ieſu,ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Acſi diceret,Quis noſtrûm iactet ſe ſua iuſtitia Deum prouocaſſe, quum prima noſtra ad bene agendum potentia ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi ſumus,citiùs ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonum exprimetur. Mirũ profectò ſi homo,tantæ ignominiæ damnatus,audet ſibi adhuc reliquum aliquid facere. Fateamur ergo cum præclaro iſto Dei organo,nos à Domi *2.Tim.1.9* no vocatos vocatione ſancta:non ſecundùm opera noſtra,ſed ſecũdùm *Tit.3.4* propoſitum ac gratiam eius : ac benignitatem dilectionémque erga nos Saluatoris noſtri Dei apparuiſſe:quia non ex operibus iuſtitiæ quæ fecerimus nos,ſed ſecundùm ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit:vt iuſtificati illius gratia,hæredes efficeremur vitæ æternæ. Hac confeſſione,omni iuſtitia vſque ad minimam particulam hominem ſpoliamus,donec ſola miſericordia in ſpem vitæ æternæ regeneratus fuerit: quando,ſi aliquid operum iuſtitia ad nos iuſtificandos confert, falſò dicimur gratia iuſtificati. Non exciderat ſanè ſibi Apoſtolus quum gratuitam aſſeruit *Rom.11.6* iuſtificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non eſſe gratiam ſi quid opera valeant.Et quid aliud ſibi vult Dominus,quum negat *Matt.9.13* ſe veniſſe ad vocandos iuſtos, ſed peccatores? Si ſoli peccatores admittuntur,quid per fictitias iuſtitias aditum quærimus?

6 Redit eadem mihi ſubinde cogitatio,periculum eſſe ne Dei miſericordiæ ſim iniurius,qui tanta anxietate in ea aſſerenda laborẽ, perinde acſi dubia obſcuráve foret.Sed quoniã ea eſt noſtra malignitas, quæ nunquam niſi validiſſimè depulſa, concedat Deo quod ſuum eſt, cogor paulò lõgiùs inſiſtere.Quia tamen ſatis perſpicua eſt in hac re Scriptura, eius potiùs verbis quàm meis pugnabo.Iſaias,vbi deſcripſit vniuerſale ge *Iſa.59.15* neris humani exitiũ,pulchrè ordinem reſtitutionis ſubtexit,Vidit Dominus,& malũ apparuit in oculis eius.Et vidit quia nõ eſt vir:& admiratus eſt,quia nõ eſt qui intercedat: & ſalutẽ poſuit in brachio ſuo, & iuſtitia ſua ſe cõfirmauit.Vbi ſunt noſtræ iuſtitiæ, ſi verũ eſt quod ait Propheta, neminem eſſe qui in recuperanda ſua ſalute Domino opituletur ? Sic alius Propheta,vbi Dominum de reconciliandis ſibi peccatoribus agentẽ *Oſe.2.19,& 23* inducit.Deſponſabo,inquit,te mihi in perpetuum in iuſtitia,iudicio,gratia & miſericordia.Dicã miſericordiam non cõſequutæ,Miſericordiam

conſequuta. Eiuſmodi fœdus, quod primam nobis eſſe cum Deo cõiunctionem conſtat, ſi miſericordia Dei nititur, nullum relinquitur iuſtitiæ noſtræ fundamentum. Et verò intelligere ex iis qui hominem cum aliqua operum iuſtitia Deo obuiam procedere fingunt, cupiam, an omnino vllam iuſtitiam eſſe putent, niſi quæ ſit accepta Deo. Id cogitare ſi inſanum eſt: quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus ſuis factis auerſatur? Omnes, inquam, nos eſſe capitales ac profeſſos inimicos Dei noſtri teſtatur veritas, donec iuſtificati in amicitiam recipimur. Si principium dilectionis eſt iuſtificatio quæ operum iuſtitię illam præcedent? Ita vt peſtilentem illam arrogantiam auertat Iohannes, diligenter nos monet quomodo non priores eum dilexerimus. Et idipſum iam olim per Prophetam ſuum Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos ſpontanea dilectione: quia cõuerſus eſt furor meus. Operibus certè non inſtigatur, ſi ſponte ad nos inclinauit ſe eius dilectio. Sed rude hominum vulgus nihil id aliud eſſe putat niſi quòd vt redemptionem noſtram peragerer Chriſtus, nemo promeritus fuerit: vt autẽ redemptionis poſſeſſionem adeamus, operibus noſtris adiuuari. Imò verò, vtcunque à Chriſto redempti ſimus, donec tamen vocatione Patris inſerimur in illius communionem, & tenebræ & mortis hæredes & Dei aduerſarij ſumus. Non enim ab immunditiis noſtris purgari nos & ablui Paulus docet Chriſti ſanguine, niſi dum purgationem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus ſanctificationem valere in obedientiam, & aſperſionem ſanguinis Chriſti. Si Chriſti ſanguine in purificationem per Spiritum aſpergimur, ne putemus alios nos eſſe ante huiuſmodi irrigationem, quàm eſt ſine Chriſto peccator. Maneat ergo illud, principium noſtræ ſalutis, eſſe quandam velut à morte in vitam reſurrectionem: quia vbi propter Chriſtum nobis datum eſt in eum credere, tunc incipimus demum tranſire à morte in vitam.

Rom 5.6
Coloſſ.1.22
1.Ioh 4.10
Oſeæ 14.5
1.Cor.6.11
1.Pet.1.2

Hìc & ſect.8. oſtẽditur in ſecũdo, & tertio genere hominum (qđ in primo demonſtratum fuit hactenus) nihil ſcilicet eos iuſtitiæ habere qui Sacramentis initiati, titulo tenus ſunt Chriſtiani, Deum factis abnegantes: item hypocritas, qui cordis nequitiam inanib⁹ fucis tegunt.

7 Sub hac ratione, qui ſecundus & tertius in diuiſione ſuprà poſita notatus fuit hominum ordo comprehenditur. Conſcientiæ enim impuritas vtroſque nondum eſſe Dei Spiritu regeneratos arguit. Rurſum autem, regenerationem in eis nullam eſſe, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet Deo nondum reconciliatos, nondum in eius conſpectu iuſtificatos: quando ad hæc bona niſi per fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores à Deo alienati, niſi illius iudicio execrabile? Hac quidem ſtolida confidentia cùm impij omnes turgent, tum præſertim hypocritæ, quòd vtcunque totum cor ſuum obſcœnitate ſcatere norint: ſi qua tamẽ edunt ſpecioſa opera, digna æſtimant quæ Deus non aſpernetur. Hinc pernicioſus ille error, quòd ſceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt vt ſe iuſtitia vacuos fateantur: ſed iniuſtos ſe agnoſcentes, quia inficiando non ſunt, iuſtitiam tamen nonnullam ſibi arrogãt. Hanc vanitatem egregiè Dominus refutat per Prophetam. Interroga, inquit, Sacerdotes dicens, Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ora veſtimenti ſui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid ſanctificabitur? Reſponderunt autem Sacerdotes, Non. Et dixit Haggæus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum, nónne contaminabitur? Reſponderunt Sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus: Sic populus iſte ante faciem meam, dicit Dominus: & ſic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc ſententia vel plenam fidem poſſet obtinere apud nos, vel memoriæ probè inſidere. Nemo enim eſt quanlibet alioqui tota vita flagitioſus, qui perſuadere ſibi ſuſtineat quod hìc Dominus clarè pronuntiat. Simulac nequiſſimus quiſque vno vel altero Legis officio perfunctus eſt, non dubitat ſibi iuſtitiæ loco acceptum ferri; at Dominus reclamat, nullam inde acquiri

Hagg.2.12

ſan-

ſanctificationem niſi corde priùs bene purgato. Neque eo cõtentus, contaminari cordis impuritate quæcunque à peccatoribus prodeunt opera, aſſeuerat. Faceſſat ergo nomen iuſtitiæ ab his operibus, quæ pollutionis ore Domini damnantur. Et quàm eleganti ſimilitudine illud demõſtrat? poterat enim obiectari, ſanctum inuiolabiliter eſſe quod Dominus præcepiſſet. Ipſe verò contrà opponit, nihil mirum eſſe ſi quæ ſanctificata ſunt in Lege Domini, improborum ſpurcitia contaminantur: quum ſacrum attrectando, immunda manus profanet.

8 Eandem enim cauſam egregiè apud Iſaiam perſequitur, Ne offeratis, inquit, ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi: Calẽdas & ſolennitates veſtras odit anima mea: facta ſunt mihi moleſta: laboraui ſuſtinens. Quum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim veſtræ plenæ ſunt ſanguine. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum. Quid iſtuc ſibi vult quòd Dominus ita nauſeat ad obſequium ſuæ Legis? Imò verò nihil hîc reſpuit quod ſit ex germana Legis obſeruatione: cuius initium eſſe vbique docet, ſyncerum ſui nominis timorem. Illo ſublato non modò nugæ ſunt quæcunque illi offeruntur, ſed fœtidæ abominandǽque ſordes Eant nunc hypocritæ, & inuolutam corde prauitatem retinentes, Deum operibus ſtudeant demereri. Atqui magis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi ſunt impiorum victimæ: ſola rectorum oratio accepta eſt illi. Conſtituímus ergo extra dubium, quod vulgatiſſimum eſſe debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel ſummo ſplendore conſpicua ſunt opera in hominibus nondum verè ſanctificatis, tam procul abeſſe à iuſtitia coram Domino, vt peccata cenſeantur. Ac proinde veriſſimè illi qui non conciliari perſonæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt: ſed econuerſò tum placere demum opera vbi perſona gratiam priùs in Dei conſpectu inuenerit. Religioſéque eſt obſeruandus hic ordo ad quem Scriptura nos manu ducit. Reſpexiſſe Dominum ad Abel ſcribit Moſes, & ad opera eius. Vides vt Dominum hominibus propitium deſignet antequam ad eorum opera reſpiciat? Quare purificationem cordis præcedere oportet, vt quæ à nobis prodeunt opera benignè à Deo excipiãtur: quia ſemper viget illa Ieremiæ ſententia, oculos Dei reſpicere veritatem Porrò ſolam fidem eſſe qua corda hominum purificantur, Spiritus ſanctus per os Petri aſſeruit: vnde conſtat primum eſſe in vera viuáque fide fundamentum.

Iſa. 1.13, Vide cap. 38
Prou. 15.8
Aug. lib. De pœni. & Greg. cuius verba referuntur 3. quæſt. 7.
Gen. 4.4
Act. 15.6
Ierem. 5.3

9 Inſpiciamus nunc quid habeant iuſtitiæ quos in ordine quarto poſuimus. Fatemur, dum nos intercedente Chriſti iuſtitia ſibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remiſſione donatos pro iuſtis habet: cum eiuſmodi miſericordia cõiunctam ſimul eſſe hanc eius beneficentiam, quòd per Spiritum ſuum ſanctum in nobis habitat, cuius virtute concupiſcentiæ carnis noſtræ magis ac magis indies mortificantur: nos verò ſanctificamur, hoc eſt conſecramur Domino in veram vitæ puritatem, cordibus noſtris in Legis obſequium formatis. Vt hæc ſit præcipua noſtra voluntas, voluntati eius ſeruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere: enimuero etiam dum ſancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, ne tamen noſtri obliti animos tollamus, remanẽt imperfectionis reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumentum præbeant. *Non eſt iuſtus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualem ergo iuſtitiam ex ſuis operibus etiamnum obtinebunt? Primùm dico, quod optimum ab illis proferri poteſt, aliqua tamen ſemper carnis impuritate reſperſum & corruptum eſſe, ac tanquam aliquid fæcis admixtum habere. Seligat, inquam, ex tota ſua vita ſanctus Dei ſeruus quod in

**1. Reg. 8.46*
Hîc & ſect. 10. 11. probatur demum, etiam Dei filios verè Spiritu eius regeneratos (quod erat quartum genus hominũ in diuiſione poſita initio capitis) non poſſe vlla ſuorum operũ iuſtitia corã Dei iudicio ſtare: quia nullum ab illis proferri poteſt bonũ opus, quod nõ ſit aliqua carnis impuritate reſper-

ſunt, itaq; dãnabile: deinde, ſi tale aliquod daretur, vnum tamen peccatum ſatis eſt ad delendã omnem memoriam prioris iuſtitiæ.

eius curſu maximè eximium ſe putabit ediidiſſe, bene reuoluat ſingulas partes: deprehendet proculdubio alicubi quod carnis putredinem ſapiat, quando nunquam ea eſt noſtra alacritas ad bene agendum quæ eſſe debet, ſed in curſu retardando multa debilitas. Quanquam non obſcuras eſſe maculas videmus quibus reſperſa ſint opera ſanctorum, fac tamen minutiſſimos eſſe næuos duntaxat: ſed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne ſtellæ quidem puræ ſunt? Habemus, nec vnum à ſanctis exire opus, quod ſi in ſe cenſeatur, non mereatur iuſtam opprobrij mercedem.

10 Deinde etiam ſi fieri poſſet vt aliqua nobis eſſent omnino pura abſolutáque opera, vnum tamen peccatum ſatis eſt ad delendam extinguendámque omnem memoriam prioris iuſtitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus conſentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus eſt omnium reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura ſit aut vacua, quicquid iuſtitiæ à nobis comparatum foret, id ſequentibus identidem peccatis corruptum, oppreſſum & perditum, in conſpectum Dei non veniret, nec in iuſtitiam nobis imputaretur. Deniq; vbi de operum agitur iuſtitia, non opus Legis reſpiciendum eſt, ſed mandatum. Ideo ſi ex Lege iuſtitia quæritur, fruſtra vnum aut alterum opus proferamus: ſed neceſſaria eſt perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti ſumus, peccatorum remiſſionem non ſemel (vt multi ſtolidè opinantur) nobis in iuſtitiam Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, poſtea in Lege iuſtitiam quæramus: quod nihil quàm in ſpem falſam inductos rideret ac luderet. Quum enim perfectio nulla obtingere nobis poſſit quandiu hac carne induti ſumus, Lex autem mortem ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iuſtitiam opere præſtiterint: habebit ſemper quo nos accuſet reóſque agat, niſi contrà occurreret Dei miſericordia, quæ aſſidua peccatorũ remiſſione nos ſubinde abſolueret. Quare id ſemper conſtat quod principio diximus, Si ipſi ex noſtra dignitate æſtimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamen cum omnibus noſtris conatibus & ſtudiis morte & interitu dignos eſſe.

Ezech. 18. 24
Iam. 2. 10

11 Duobus his fortiter inſiſtendũ, nullum vnquam extitiſſe pij hominis opus, quod ſi ſeuero Dei iudicio examinaretur, non eſſet damnabile. Adhæc ſi tale aliquod detur (quod poſſibile homini non eſt) peccatis tamen, quibus laborare authorem ipſum certum eſt, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere: atq; hic præcipuus eſt noſtræ diſputationis cardo. Nam de principio iuſtificationis nihil inter nos & ſaniores ſcholaſticos pugnæ eſt, quin peccator gratuitò à damnatione liberatus, iuſtitiam obtineat, ídque per remiſſionem peccatorum, niſi quod illi ſub vocabulo iuſtificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritũ Dei reformamur in Legis obediẽtiam: iuſtitiam verò hominis regenerati ſic deſcribunt, quod homo per Chriſti fidem Deo ſemel reconciliatus, bonis operibus iuſtus cenſeatur apud Deum, & eorum merito ſit acceptus. Verùm Dominus contrà, ſe fidem imputaſſe Abrahæ in iuſtitiam pronuntiat, non eo tempore quo idolis adhuc ſeruiebat, ſed quum multis iam annis vitæ ſanctitate excelluiſſet. Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præſtiterat quæ ab homine mortali præſtari poteſt: habet tamen adhuc repoſitam in fide iuſtitiã. Vnde colligimus, ſecundùm Pauli ratiocinationem, non ex operibus. Similiter quum apud Prophetam dicitur, Iuſtus ex fide viuet: non de impiis & profanis habetur ſermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iuſtificet: ſed oratio ad fideles dirigitur, & iis vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnem ſcrupulum ſoluit, quum pro cõfirmatione illius ſententiæ iſtũ Dauidis verſiculum ſumit, Beati quorũ remiſſæ ſunt iniquitates. Certum

Rom. 4. 13
Habac. 2. 4
Rom. 4. 7
Pſal. 32. 1

eſt verò Dauidem non de impiis,ſed de fidelibus loqui, qualis ipſe erat:
quia ex conſcientiæ ſuæ ſenſu loquebatur.Ergo hanc beatitudinem non
ſemel habere,ſed tota vita tenere nos oportet. Poſtremò legationem de *2.Cor.5.18*
gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterum diem pro-
mulgari,ſed perpetuam in Eccleſia eſſe teſtatur. Proinde non aliã iuſti-
tiam ad finem vſque vitæ habent fideles quàm quæ illic deſcribitur.Ma
net enim perpetuò mediator Chriſtus, qui Patrem nobis reconciliet: ac
perpetua eſt mortis eius efficacia:nẽpe ablutio,ſatisfactio,expiatio,perfe
cta denique obedientia,qua iniquitates omnes noſtræ conteguntur.Nec
Paulus ad Epheſios dicit nos initium ſalutis habere ex gratia,ſed per gra *Epheſ.2.8*
tiam ſaluatos eſſe,non ex operibus:ne quis glorietur.

12 Quæ ad euadendum ſubterfugia quærunt hîc Scholaſtici, eos *Refutantur hîc &*
non expediunt Aiunt non tanti,eſſe intrinſeca dignitate bona opera vt *ſect.13.14.15 ſubter*
ad iuſtitiam comparandam ſufficiant: ſed hoc acceptantis eſſe gratiæ, *fugia Papiſtarũ de*
quòd tantùm valent.Deinde,quia fateri coguntur iuſtitiam operum hîc *iuſtitia operum,&*
ſemper eſſe imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus,remiſſione *præcipuè horrendũ*
peccatorum indigere, qua defectus operum ſuppleatur, ſed delicta quæ *portentum: Operum*
committuntur,operibus ſupererogationis compenſari.Acceptantem e- *ſupererogationis.*
nim quam vocant gratiam non aliam eſſe reſpondeo quàm gratuitam
eius bonitatem,qua nos in Chriſto complectitur Pater:dum innocentia
Chriſti nos induit, eámque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro
ſanctis,puris & innocentibus nos habeat.Iuſtitiam enim Chriſti (quæ vt
vna perfecta eſt,ita ſola Dei cõſpectum ſuſtinere poteſt) pro nobis ſiſti
oportet,ac iudicio repræſentari velut ſponſorem.Hac nos inſtructi aſſi-
duam peccatorum remiſſionem in fide obtinemus.Huius puritate vela-
tæ noſtræ ſordes & imperfectionum immunditiæ,non imputantur: ſed
velut ſepultæ conteguntur,ne in iudicium Dei veniant:donec hora ad-
ueniat, qua confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina
bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Do-
mini expectemus,quo in gloriã cœleſtis regni,receptis incorruptis cor-
poribus,transferamur.

13 Hæc ſi vera ſunt,nulla certè noſtra opera nos ex ſe Deo acceptos
gratioſóſque reddere queunt:ac ne ipſa quidem placere,niſi quatenus ho
mo, iuſtitia Chriſti opertus, Deo placet, & vitiorum ſuorum remiſſio-
nem obtinet. Non enim certis operibus promiſit Deus vitæ mercedem: *Leuit. 18.5*
ſed tantùm pronuntiat, qui fecerit hæc victurum:maledictionem illam
celebrem opponens contra omnes eos qui non perſtiterint in omnibus.
Quibus abundè refellitur commentum partialis iuſtitiæ,vbi non alia iu
ſtitia admittitur in cœlis quàm integra Legis obſeruatio. Neque verò
ſolidius eſt quod garrire ſolent de ſufficienda per ſupererogationis ope
ra compenſatione.Quid enim?annon eò ſemper redeunt vnde iam ſunt
excluſi? eum qui ex parte Legem ſeruat, eatenus iuſtum operibus eſſe?
Quod illis nemo ſani iudicij conceſſerit,nimis impudenter pro confeſſo
aſſumunt.Toties teſtificatur Dominus nullam ſe agnoſcere operum iu-
ſtitiam,niſi in perfecta Legis ſuæ obſeruatione.Quæ eſt improbitas,quũ
ea deficiamur, ne videamur omni gloria ſpoliati, hoc eſt prorſus Deo
ceſſiſſe, neſcio quibus paucorum operum fruſtulis nos iactare, & quod
deeſt,redimere per alias ſatisfactiones conari?Satisfactiones iam poten-
ter dirutæ ſuprà fuerunt,vt ne per ſomnium quidem venire nobis in mẽ
tem debeant.Tantùm dico,eos qui ſic ineptiunt,minimè reputare quàm
res ſit coram Deo execrabilis, peccatum: intelligerent enim profectò,
totam hominum iuſtitiam in vnum cumulum coactam, vnius com-
penſationi parem eſſe non poſſe.Videmus nanq; hominem vno delicto *Gen.3.17*
ſic à Deo abiectum fuiſſe & abdicatũ, vt ſimul omnem recuperandę ſa-

lutis rationem perdiderit. Sublata eſt igitur ſatisfactionis facultas, qua qui ſibi blandiuntur, nunquàm certè Deo ſatisfacient: cui nihil gratum acceptúmve eſt quod ab inimicis ſuis profectum ſit. Inimici porrò ſunt omnes quibus imputare peccata inſtituit. Tecta igitur & remiſſa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus noſtrum Dominus reſpiciat. Ex quo ſequitur gratuitam eſſe peccatorum remiſſionem: quam ſceleratè blaſphemant qui ſatisfactiones vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo

Philip.3.13 Apoſtoli, quæ retro ſunt obliuiſcentes, ad ea autem pergentes quæ ante nos ſunt, curramus in ſtadio noſtro, tendentes ad palmam ſupernæ vocationis.

Luc.17.10 14 Iactare verò ſupererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis præceptum eſt, vt quum fecerimus quæcunque præcipiuntur nobis, dicamus nos ſeruos eſſe inutiles, nec plus feciſſe quàm quod debuimus? Dicere coram Deo, non eſt ſimulare aut mentiri: ſed quod pro certo habeas apud te conſtituere. Iubet itaque Dominus nos ſyncerè ſentire, & nobiſcum reputare, nulla ſibi præſtare gratuita officia, ſed debitas operas reddere. Et meritò: ſerui enim ſumus tot obſequiis defœnerati quot defungi non poſſumus, etiamſi omnes noſtræ cogitationes omniáque membra in Legis officia verterentur. Ideóque quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valet acſi pluſquam omnes hominum iuſtitiæ vnius forent. Nos ergo (quorum nemo non longiſſimè abeſt ab iſta meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidiſſe ad iuſtam menſuram? Nec eſt quòd excipiat quiſpiam, nihil obſtare quominus vltra neceſſaria officia prodeat eius ſtudium qui à neceſſariis aliqua in parte ceſſat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat, in mentem venire poſſe, quod non ſub Dei Lege comprehédatur. Quòd ſi pars eſt Legis: ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi aſtringimur neceſſitate.

15 Atque in hanc rem intempeſtiuè allegatur illa Pauli gloriatio,

1.Cor.9.1 Quòd inter Corinthios iure ſuo ſponte ceſſerit, quod licebat alioqui, ſi

Ibid.12 libuiſſet, vſurpare: nec illis tantùm impenderit quod ex officio debebat, ſed gratuitam operam vltra officij finem largitus ſit. Atqui animum aduertere conueniebat ad rationem illic ſignatam, hoc feciſſe ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim ſe hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentíque operarij, quò & fauorem ſonticis ſuis dogmatibus cõciliarent, & odium conflarent Euangelio: vt neceſſe Paulo fuerit, vel in periculum accerſere Chriſti doctrinam, vel eiuſmodi artibus obuiare. Agedum, ſi res eſt homini Chriſtiano media, offendiculum incurrere, quum abſtinere liceat, fateor Apoſtolum aliquid Domino ſupererogaſſe: ſin hoc ipſum iure requirebatur à prudenti Euangelij diſpenſatore, dico feciſſe quod debebat. Denique etiamſi talis cauſa non apparet, verum tamen ſemper eſt illud Chryſoſtomi, noſtra omnia eandem habere cõditionem cum ſeruorum peculiis, quæ iure ſuo deberi Domino conſtat.

Luc.17.7 Neque id diſſimulauit Chriſtus in parabola: Interrogat enim quam gratiam habituri ſimus ſeruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos veſperi redierit. Atqui fieri poteſt vt maiore induſtria incubuerit quàm auſi fuiſſemus exigere. Eſto: nihil tamen fecit quod non ex conditione ſeruitutis deberet: quia cum tota ſua facultate noſter eſt. Taceo quales ſint ſupererogationes quas iſti venditare Deo volunt: nugæ enim ſunt quas neque ipſe vnquam imperauit neque approbat, nec quum reddenda erit apud ſe ratio, acceptas feret. Hac demum ſignificatione concedemus eſſe ſupererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetam di-

Iſa.1.12 ctum eſt, Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris? Sed meminerint quid &

alibi

alibi dicatur de iis, Quare appenditis argentum veſtrum, & non pani- *Ibid.5.2*
bus? laborem veſtrum inſumitis, & non in ſaturitate? Non eſt quidem
valde laborioſum otioſis iſtis rabbinis hæc ſub vmbra in mollibus cathe-
dris diſputare: at quum ſummus ille iudex pro tribunali ſederit, euaneſ-
cere ventoſa huiuſmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat,
quam ad eius tribunal defenſionis fiduciam afferre, non quid in ſcholis
& angulis fabulari poſſumus.

16 Duæ ſunt potiſſimùm nobis abigēdæ hac parte ex animis peſtes: *Duæ peſtes depellendæ ex animis noſtris, cum de operibus agitur.*
ne quid in operum iuſtitia fiduciæ ponant, ne quid illis gloriæ adſcribāt.
Fiducia qualibet nos paſſim depellunt Scripturæ, quum docent iuſtitias
omnes noſtras fœtere in Dei cōſpectu, niſi à Chriſti innocentia bonum
odorem ducant: nihil quàm irritare Dei vltionem poſſe, niſi miſericor-
diæ eius indulgentia ſuſtineantur. Ita porrò nihil reliquū nobis faciunt,
niſi vt iudicem noſtrum deprecemur, cum illa Dauidis confeſſione, Ne-
minem iuſtificatum iri coram ipſo, ſi rationem à ſeruis ſuis repoſcat. *Pſal.142.2*
Vbi autem Iob dicit, Si impiè egi, væ mihi: ſi autem iuſtè, nec ſic erigam *Iob.10.15*
caput: quanquam reſpicit ad ſummam illam Dei iuſtitiam, cui ne Ange-
li quidem reſpondent: ſimul tamen oſtendit, vbi ad Dei iudicium veni-
tur, nihil reſtare cunctis mortalibus niſi vt obmuteſcant. Non enim eò
tantùm pertinet quòd cedere vltrò malit quàm cum rigiditate Dei peri-
culoſè certare: ſed ſignificat non aliam ſenſiſſe eum in ſeipſo iuſtitiam,
quàm quæ primo momento eſſet à facie Dei collapſura. Exacta fiducia
gloriationem quoque omnem faceſſere neceſſe eſt. Quis enim iuſtitiæ
laudem aſſignet operibus, quorum confidentia trepidet à Dei cōſpectu?
Veniendum ergo quò nos vocat Iſaias, vt in Deo laudetur ac glorietur *Iſa.46.26*
omne ſemen Iſrael: quia veriſſimum eſt quod alibi dicit, nos plantationē *Iſa.61.3*
eſſe gloriæ Dei. Rite ergo tum purgatus erit animus, quum nec in fidu-
cia operum vlla ex parte recumbet, nec in gloria exultabit. Ad falſæ au-
tem & mendacis iſtius fiduciæ flatum ſtultos homines hic error animat,
quòd ſuæ ſalutis cauſam in operibus ſemper locant.

17 Verùm, ſi quatuor cauſarum genera reſpicimus, quæ in rerū effe- *Quatuor genera cauſarum in ſalute noſtra cōſtituenda ponuntur, & declarantur ex Scriptura: oſtenditur autē nullam illic operū eſſe rationem.*
ctu conſiderare præcipiunt philoſophi, nullum eorum reperiemus operi-
bus in conſtituenda ſalute noſtra cōuenire. Efficientem enim vitę æter-
næ nobis comparandæ cauſam vbique Scriptura prędicat Patris cœleſtis
miſericordiam, & gratuitā erga nos dilectionem: materialem verò, Chri-
ſtum cum ſua obedientia, per quam nobis iuſtitiam acquiſiuit: formalem
quoque vel inſtrumentalem quam eſſe dicemus niſi fidem? Atque tres ſi-
mul iſtas vna ſententia comprehendit Iohannes, quum dicit, Sic Deus di-
lexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum *Iohan.3.6*
non pereat, ſed habeat vitam æternam. Porrò finalem teſtatur Apoſtolus
eſſe, & diuinæ iuſtitiæ demonſtrationem, & bonitatis laudem: vbi & a-
lias tres diſertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, O- *Rom.3.[illegible]*
mnes peccauerunt, & egent gloria Dei: iuſtificantur autem gratis ipſius
gratia: hîc habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita miſe-
ricordia complexus eſt. Sequitur, Per redemptionem quæ eſt in Chriſto
Ieſu: hîc habes veluti materiem qua nobis iuſtitia cōficitur. Per fidem in
ſanguine ipſius: hîc cauſa inſtrumentalis oſtenditur, qua Chriſti iuſtitia
nobis applicatur. Poſtremò ſubiungit finem, quum dicit, In demonſtra-
tionem iuſtitiæ ipſius, vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui eſt ex fide
Chriſti. Atque (vt obiter quoque denotet iuſtitiam hanc reconciliatione
conſtare) nominatim ponit, Chriſtum datum eſſe in reconciliationem.
Sic & primo ad Epheſios capite docet nos recipi à Deo in gratiā ex mera
miſericordia: id fieri Chriſti interceſſione: fide apprehēdi: *omnia in hūc **Epheſ.1.6. 12. nā*
finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus *ver.4. ſanctificatio*

dicitur finis electionis & vocationis: proximus ſcilicet, non tamen præcipuus.

omnes ſalutis noſtræ particulas ita extra nos conſtare, quid eſt quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuerſiam nobis mouere poſſunt vel coniuratiſſimi diuinæ gratiæ hoſtes, niſi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucum faciunt, quaſi dimidiatum cum fide Chriſtique iuſtitia locum opera noſtra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante, quæ & Chriſtũ nobis eſſe in iuſtitiam & vitam ſimpliciter affirmat, & hoc iuſtitiæ bonum ſola fide poſſideri.

Hic & ſec. 19. 20. tractatur, quomodo ſit accipiẽdum, quod aliquãdo ſancti ſe confirmãt innocentiæ, integritatiſq; ſuæ memoria: oſtenditurq́; nullo modo id derogare gratuitæ iuſtitiæ in Chriſto.

18 Quòd autem innocentiæ integritatiſque ſuæ memoria ſæpiuſcule ſancti ſe confirmant ac conſolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abſtinent, id fit bifariam: vel quòd bonam ſuam cauſam cum mala impiorum cauſa comparando, ſecuritatem inde victoriæ concipiunt, non tam ſuæ iuſtitiæ commendatione quàm iuſta meritáque aduerſariorũ damnatione: vel quòd etiam ſine aliena comparatione dum ſe coram Deo recognoſcunt, nonnullam illis & conſolationem & fiduciam affert propriæ conſcientiæ puritas. De priore ratione poſtea videbimus: nunc de poſteriore breuiter expediamus, quomodo cum eo conueniat quod ſuprà diximus, nulla eſſe in Dei iudicio operũ fiducia ſubnitendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porro conuenientia eſt, quòd ſancti, quum de fundanda conſtituendáque ſalute ſua agitur, citra operum reſpectum in ſolam Dei bonitatem oculos intendunt. Neque ad eam modò ante omnia, tanquam ad beatitudinis principium, ſe conuertunt: ſed tanquam in complemento conquieſcunt. Sic fundata, erecta, ſtabilita conſcientia operum quoque conſideratione ſtabilitur: quatenus ſcilicet teſtimonia ſunt Dei in nobis habitantis ac regnantis. Quando igitur iſthæc operum fiducia locum non habet, niſi totam priùs animi fiduciam in miſericordiam Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pendet. Quare dum operum fiduciam excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Chriſtiana ad operum meritum, velut ad ſalutis ſubſidium, reflectatur: ſed penitus reſideat in gratuita iuſtitiæ promiſſione. Non vetamus autem ne diuinæ erga ſe beneuolentiæ ſignis hanc fidem fulciat & confirmet. Nam ſi dum memoria repetuntur quæcunque in nos dona Deus contulit, ſunt nobis quodammodo inſtar radiorum diuini vultus, quibus illuminemur ad ſummam illam bonitatis lucem contemplandam: multò magis bonorum operum gratia, quę Spiritum adoptionis nobis datum commonſtrat.

19 Quum igitur à conſcientiæ innocentia fidem ſuam confirmant ſancti, & exultandi materiam ſumunt, nihil aliud quàm à fructibus vocationis ſe in filiorum locum à Domino cooptatos eſſe reputant. Quod
Prou. 14. 26 ergo à Solomone traditur, in timore Domini eſſe firmam ſecuritatem:
Gen. 24. 40 quòd interdum hanc obteſtationem ſancti vſurpant quo exaudiantur à
2. Reg. 20. 3 Domino, ſe ambulaſſe coram facie eius in integritate & ſimplicitate: locum in iaciendo firmandæ conſcientiæ fundamento nullum habent: ſed tum demum valent ſi à poſteriori ſumuntur: quia & nullibi eſt timor ille qui ſecuritatem plenam offirmare queat: & ſancti ſibi talis integritatis conſcij ſunt cui multæ carnis reliquiæ adhuc ſunt permixtę. Sed quoniã ex regenerationis fructibus, habitantis in ſe Spiritus ſancti argumentum capiunt, inde ſe non mediocriter ad expectandum in omnibus neceſſitatibus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem poſſunt, niſi primùm Dei bonitatem, nulla alia quàm promiſſionis certitudine obſignatam, apprehenderint. Nam ſi illã æſtimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis infirmum: quandoquidem ſi per ſe opera æſtimentur, non minus iram Dei ſua imperfectione arguent, quàm vtcunque inchoata puritate beneuo-

neuolentiam teſtantur. Denique ſic Dei beneficia prædicant, vt tamen non deflectant à gratuito Dei fauore, in quo teſtatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem ſitam eſſe: quaſi diceret, quocunque ſe vertant piorum ſenſus, quantumuis altè conſcendāt, quantumuis longè & latè ſe extendant, non debere tamen à Chriſti dilectione egredi quin ſe in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimenſiones in ſe comprehendit. Ideóque dicit eam excellere & eminere ſupra omnem ſcientiam: & dum agnoſcimus quantopere nos Chriſtus dilexerit, impleri in omnem plenitudinem Dei. Sicut alibi dum gloriatur pios in omni certamine eſſe victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

Ephef. 3, 18

Ibid. 19

Rom. 8. 37

20 Videmus iam non eam in ſanctis fiduciam operum eſſe quæ vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoſcant, nō aliter quàm vocationis ſigna vnde electionem reputent) vel quippiam deroget gratuitæ, quā in Chriſto conſequimur, iuſtitiæ: quando ab ea dependet, nec ſine ea ſubſiſtit. Hoc ipſum Auguſtinus paucis verbis, ſed eleganter ſignificat, quum ſcribit, Non dico Domino, Opera manuum mearum ne deſpicias. Exquiſiui Dominum manibus meis, & non ſum deceptus. Sed opera manuum mearum non commendo: timeo enim ne quum inſpexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc ſolùm dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarū ne deſpicias. Opus tuum in me vide, non meum. Nam ſi meum videris, damnas: ſi tuū videris, coronas. Quia & quæcunque mihi ſunt opera bona, abs te ſunt. Duas cauſas ponit cur non auſit ſua opera Deo vēditare: quia ſiquid bonorum operum habet, illic nihil videt ſuū: deinde quia id quoque peccatorū multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & conſternationis ſentiat conſcientia, quàm ſecuritatis. Ergo nō aliter Deum intueri vult ſua rectè facta quàm vt vocationis ſuæ gratiam in illis recognoſcens, opus quod inchoauit, perficiat.

In Pſal. 137

21 Quòd autem præterea bona fidelium opera, Scriptura cauſas eſſe oſtendit cur illis Dominus benefaciat, id ſic intelligendum eſt, vt ſtet inconcuſſum quod antea poſuimus, effectum noſtræ ſalutis in Dei Patris dilectione ſitum eſſe: materiam, in Filij obedientia: inſtrumentū, in Spiritus illuminatione, hoc eſt fide: finem eſſe tantæ Dei benignitatis gloriam. Iſtis nihil obſtat quominus opera Dominus, tanquā cauſas inferiores amplectatur: ſed vnde id? nempe quos ſua miſericordia, æternæ vitæ hæreditati deſtinauit, eos ordinaria ſua diſpēſatione per bona opera inducit in eius poſſeſſionem. Quod in ordine diſpenſationis præcedit, poſterioris cauſam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitā æternam deducit: non quòd illis referenda ſit accepta: ſed quia quos elegit, iuſtificat vt demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus eſt ad ſequentem, cauſam quodammodo facit. At quoties aſſignanda eſt vera cauſa, non ad opera iubet confugere, ſed in ſola miſericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim iſtud eſt quod per Apoſtolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, ſic peccato iuſtitiam opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iuſtitiam vitæ cauſam ſtatuit? Sic enim rite conſtatura erat antitheſis, quæ iſta variatione nonnihil abrumpitur. Sed Apoſtolus, id quod erat, exprimere iſta comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam non niſi in ſola Dei miſericordia eſſe repoſitam. Denique iſtis loquutionibus ſeries magis notatur quàm cauſa: quia Deus gratias gratiis cumulando, ex prioribus cauſam ſumit ſecundas addendi, nequid ad locupletandos ſeruos ſuos omittat: atque ita liberalitatem ſuam proſequitur, vt tamen gratuitam electionem, quæ fons & initium eſt, reſpicere nos

Vbi fidelium bona opera reſpici à Deo ad illis benefaciendū, dicit Scriptura, ſeriem magis nota ri, quàm cauſam.

Rom. 8. 30

Rom. 6. 23

ſemper velit. Quanquam enim quæ nobis quotidie confert dona,qua-
tenus ex illo fonte prodeunt,amat: noſtrum tamen eſt gratuitam illam
acceptationem tenere,quæ ſola fulcire animas noſtras poteſt: quæ verò
Spiritus ſui dona deinde largitur, ita ſubnectere primæ cauſæ vt ei nihil
derogent.

Quæ de operum meritis iactantur,tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere.

CAPVT XV.

Breuis ἀνακεφαλαίωσις eorũ quæ dicta fuerunt cap. 11. & ſeqq. huc vſque.

IAM quod præcipuum eſt in hac cauſa expediuimus: quia ſi operibus
fulciatur iuſtitia, corruere protinus à conſpectu Dei neceſſe ſit : ſola
Dei miſericordia,ſola Chriſti communicatione,ideóque ſola fide con-
tineri.Præcipuum autem hunc eſſe cauſæ cardinem diligenter animad
uertamus,ne illa implicemur communi non vulgi modò,ſed doctorum
etiam hallucinatione.Simul enim atque quæritur de fidei operúmq; iu-
ſtificatione,decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritũ coram
Deo tribuere videntur: perinde verò acſi euicta foret operũ iuſtificatio,
ſi probatum fuerit alicuius eſſe apud Deum pretij Enimuerò ſuprà cla-
rè oſtendimus,in perfecta tantummodo, abſolutáque Legis obſeruatio-
ne conſiſtere operum iuſtitiam. Vnde ſequitur,non iuſtificari operibus
hominem niſi qui ad ſummum perfectionis euectus,nullius,vel minimæ
tranſgreſſionis argui queat. Altera igitur & ſeparata eſt quæſtio, Vtcun-
que ad iuſtificãdum hominem minimè ſufficiant opera, ánnon tamen
illa apud Deum gratiam promereantur?

Meriti nomen quicunq; primus bonis operibus corã Dei iudicio aptauit, malè illum fidei ſynceritati cõſuluiſſe. Ergo quidẽ vſos veteres, ſed ita vt multis locis oſtẽderint, ſalutem ſe non tribuere operibus.

2 Primùm de Meriti nomine id mihi præfari neceſſe eſt quicunque
primus illud operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit,eũ
fidei ſynceritati peſſimè conſuluiſſe.Equidem à logomachiis libens ab-
ſtineo,ſed cuperem eam ſeruatã fuiſſe ſemper inter Chriſtianos ſcripto-
res ſobrietatem,ne vſurpare,quum nihil opus foret, extranea à Scriptu-
ris vocabula in animum induxiſſent quæ multum parerent offendiculi,
fructus minimum.Quorſum enim obſecro,opus fuit inuehi nomen Me-
riti, quum pretium bonorũ operum ſignificanter alio nomine citra of-
fendiculũ explicari poſſet? Quantum autem ipſum offenſionis in ſe cõ-
tineat,magno cũ orbis detrimento patet.Certè vt eſt faſtuoſiſſimum, ni-
hil quàm obſcurare Dei gratiã,& homines praua ſuperbia imbuere po-
teſt.Vſi ſunt(fateor) paſſim, vetuſti Eccleſiæ ſcriptores,atque vtinam vo-
culæ vnius abuſu erroris materiã poſteris non præbuiſſent. Quanquam
nonnullis ipſi quoque locis teſtantur,quàm nõ præiudicare veritati vo-
De prædeſt. ſanct. luerint.Sic enim alicubi loquitur Aug.Humana merita hîc conticeſcãt,
In Pſal. 139 quæ perierunt per Adã:& regnet Dei gratia,per Ieſum Chriſtũ.Item,Me-
ritis ſuis nihil tribuunt ſancti : totum nõniſi miſericordię tuę tribuent ô
In Pſal. 88 Deus. Alibi,Et quum viderit homo quicquid boni habet, non ſe habere
à ſe,ſed à Deo ſuo,videt id totum quod in eo laudatur, non de ſuis me-
ritis,ſed de miſericordia Dei eſſe.Vides vt adempta homini bene agendi
virtute,meriti quoque dignitatem proſternat.Chryſoſtomus autem,No
Homi. 33. in Geneſ. ſtra ſiqua ſequuntur Dei gratuitam vocationem opera,retributio ſunt&
debitum: at Dei munera,gratia & beneficentia & largitionis magnitu-
do Omiſſo tamen nomine,rem potiùs cernamus Citaui quidem antea
ex Bernardo ſententiam , Vt ad meritum ſatis eſt de meritis non præſu-
Supra Cantic. Sermone 68. mere:ſic carere meritis,ſatis eſt ad iudicium Sed continuò addita inter-
pretatione,duritiem vocis ſatis emollit,quum dicit,Proinde merita ha-
bere cures:habita,data noueris:fructum ſperes Dei miſericordiam:& o-
mne periculũ euaſiſti,paupertatis,ingratitudinis,præſumptionis. Fœlix

eccleſia

eccleſia cui nec merita ſine præſumptione, nec præſumptio ſine meritis deeſt. Et paulò antè abundè oſtenderat quàm pio ſenſu vteretur. Nam de meritis, inquit, quid ſolicita ſit Eccleſia, cui de propoſito Dei firmior ſecuriórque exiſtit gloriandi ratio? Non poteſt ſeipſum negare Deus: faciet quod promiſit. Si non eſt quod quæras, quibus meritis ſperemus bona? Præſertim quum audias, Non propter vos, ſed propter me. Sufficit ad meritum ſcire quòd non ſufficiant merita. *Ezech.36.22.32*

3 Quid promereantur omnia opera noſtra, Scriptura oſtẽdit, quum Dei conſpectum ferre poſſe negat quia immunditiæ ſint plena: quid deinde promeritura ſit perfecta Legis obſeruatio (ſi qua reperiri poſſet) quũ præcipit vt nos inutiles ſeruos reputemus quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitum impenderimus Domino, ſed debitis obſequiis tantùm defuncti ſimus, quibus non eſt habenda gratia. *Luc.17.10* *Dominus tamen, quæ in nos contulit bona opera, & noſtra appellat, & non tantùm accepta ſibi eſſe teſtatur, ſed remunerationem etiam habitura. Noſtrum eſt viciſſim tanta promiſſione animari, animóſque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatem vera gratitudine proſequi Gratiam Dei eſſe non dubium eſt quicquid in operibus eſt quod laudem meretur: nullam eſſe guttam quam propriè nobis adſcribere debeamus: id ſi re vera ſerióque agnoſcimus, euaneſcit quælibet meriti non fiducia tantùm, ſed opinio. Bonorum, inquam, operum laudẽ non (vt ſophiſtæ faciunt) inter Deum & hominem partimur: ſed totam, integram ac illibatam Domino ſeruamus. Tantùm hoc homini aſſignamus, quòd ea ipſa quæ bona erant, ſua impuritate polluit & cõtaminat. Nihil enim ab homine exit, quãtumuis perfecto, quod non ſit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus optima ſunt: ſuam in illis quidem iuſtitiam agnoſcet, hominis verò dedecus & probrum. Placent itaque Deo bona opera, nec ſuis authoribus ſunt infructuoſa: quin magis ampliſſima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, ſed quia diuina benignitas hoc illis ex ſeipſa pretium ſtatuit. Quæ autem iſta eſt malignitas, nõ contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmiis muneratur, ſacrilega ambitione vltrà contendere, vt operum meritis videatur rependi quod diuinæ totum eſt munificentiæ? Hîc ſenſum communem vniuſcuiuſque appello. Si is qui vſumfructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum ſibi vendicet: annon huiuſmodi ingratitudine eam ipſam quam tenebat poſſeſſionem amittere meretur? Similiter ſi manumiſſus à Domino ſeruus, diſſimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo ſe venditet: annon dignus eſt qui in priſtinam redigatur ſeruitutem? Hic enim legitimus demum eſt fruendi beneficij vſus, ſi nec plus arrogamus nobis quàm datum eſt, nec boni authorem ſua laude fraudamus: quin potiùs ſic nos gerimus vt reſidere quodammodo apud eum videatur quod in nos tranſtulit. Hæc moderatio ſi erga homines præſtanda eſt, videant ſinguli & reputent qualis Deo debeatur.

**Cur Dominus in Scriptura vocet bona opera Noſtra & illis remunerationem promittat.*

4 Scio ſophiſtas abuti locis quibuſdam, vnde probent Meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Eccleſiaſtico ſententiam: Miſericordia faciet locum vnicuique ſecundùm meritum operum ſuorum. Ex Epiſtola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus. In repudianda Eccleſiaſtici authoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quod ſcripſit Eccleſiaſticus, quicunque fuerit ille ſcriptor: ſic enim habet Græcum exemplar, *πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει.* Omni miſericordiæ faciet locũ: *Eccleſ.16.14* *Hebr.13.2*

Exponuntur loci quidam, quibus ſophiſtæ probare nituntur, Meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri.

vnuſquiſque enim ſecundùm opera ſua inueniet. Atque hanc eſſe germanam lectionem quæ in Latina verſione deprauata ſit, cùm ex ſolo verborum iſtorum complexu, tum ex longiore ſuperioris orationis contextu liquet In Epiſtola ad Hebræos nō eſt cur decipulas in verbulo vno nobis tendant: quando in Græcis Apoſtoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hoſtias placere acceptáſque eſſe Deo. Id vnum abundè ſufficere debeat ad compeſcendam retundendámque noſtræ ſuperbiæ inſolentiam, ne quā operibus dignitatem vltra Scripturæ formulam affingamus Porrò Scripturæ doctrina eſt, aſperſa eſſe perpetuò ſordibus multis bona noſtra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis ſuccenſeat: tantū abeſt vt vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro ſua indulgentia non iure ſummo examinat, perinde accipere ac ſi puriſſima eſſent, ideóq; licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum preſentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac piis viris poſitam diſtinctionem recipio, meritoria eſſe bona opera earum quæ nobis in hac vita conferuntur gratiarum: ſolius fidei præmiū eſſe æternam ſalutem. Mercedē enim laborum & certaminis coronā in cœlo Dominus ſemper ferè collocat. Rurſum operum merito ſic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd aliis ſuper aliis gratiis à Domino cumulamur, eſt cōtra Scripturę doctrinā. Tamet-
Matth.25.21, & 29 ſi enim dicit Chriſtus, habenti datum iri, & ſuper multa conſtitutum iri fidelem ac probum ſeruum, qui in paruis ſe fidelem geſſerit: ſimul tamē alibi oſtendit incrementa fidelium eſſe gratuitæ ſuæ benignitatis mune-
Iſa.55.1 ra. Omnes, inquit, ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis argētum venite, emite abſque argento & abſque vlla commutatione vinū & lac. Quicquid ergo nunc in ſalutis adminiculū piis confertur, tum ipſa beatitudo, mera eſt Dei beneficentia: tamen & in hac & illis teſtatur ſe operum habere rationem: quia ad teſtandam erga nos dilectionis ſuę magnitudinem, non modò nos, ſed quæ nobis largitus eſt dona tali honore dignatur.

Breuis ſumma fundamenti doctrinæ Chriſtianæ ex Paulo. 5 Hæc ſi quo oportuerat ordine tractata digeſtáque eſſent anteactis ſeculis, nunquam tantum turbarū ac diſſenſionum ortum eſſet. Paulus ait in architectura Chriſtianæ doctrinæ retinendum eſſe quod poſuerat ipſe fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud po-
1.Cor.3.11 ni queat: id autem eſſe Ieſum Chriſtum. Quale nobis in Chriſto fundamentum eſt? an quod initium nobis ſalutis fuit, vt complementum à nobis ſequeretur? & viam aperuit tantùm per quā ipſi noſtro marte pergeremus? Minimè verò, ſed quomodo paulò antè poſuerat, illū dum agnoſcimus nobis datum eſſe in iuſtitiam. Nemo ergo bene in Chriſto funda-
1.Cor 1.30 tus eſt niſi qui ſolidam habet in ipſo iuſtitiam: quando non dicit Apo-
Epheſ.1.4 ſtolus miſſum eſſe quò ad iuſtitiā conſequendam nos iuuet: ſed vt ipſe
Col.1.14, & 20 ſit noſtra iuſtitia. Nimirum quòd in ipſo electi ſumus ab æternitate ante mundi conſtitutionem, nullo noſtro merito, ſed ſecundùm diuini bene-
Iohan.16.28 placiti propoſitum: quòd eius morte ipſi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione ſumus: quòd in ipſo adoptati ſumus in filios & hæredes à Patre cœleſti: quòd per ipſius ſanguinem huic ſumus reconciliati: quòd illi in cuſtodiam dati, pereundi excidendíque periculo eximimur: quòd illi ita inſerti, iam vitæ ęternæ quodammodo ſumus participes, in regnum Dei per ſpem ingreſſi Nec dum finis: quòd talem eius participationem adepti, vtcunque ſimus adhuc in nobis ſtulti, ipſe nobis coram Deo ſapientia eſt: vt peccatores ſimus, ipſe nobis iuſtitia: vt immundi ſi-
Mat.28.18 mus, ipſe nobis puritas: vt infirmi ſimus, vt inermes & Satanæ expoſiti, noſtra tamen eſt quæ ipſi data eſt in cœlo & in terra poteſtas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis

adhuc

adhuc nobiſcum circunferamus,ipſe tamen nobis vita eſt.Breuiter quòd omnia illius noſtra ſunt,& nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit,ſi volumus in templum Domino ſanctum creſcere.

6 At longè aliter iampridem inſtitutus eſt orbis:reperta ſunt moralia neſcio quæ bona opera,quibus gratioſi Deo reddantur homines antequam Chriſto inſerantur.Quaſi verò mentiatur Scriptura quũ dicit,in morte eſſe omnes qui Filium non poſſederint.Si in morte ſunt,quomodo vitæ materiam generarent?Quaſi nihil illud valeat,peccatũ eſſe quicquid fit extra fidé,quaſi arboris malæ poſſint extare boni fructus.Chriſto verò vbi ſuã virtutem exerat quid peſtilentiſſimi ſophiſtæ reliquerunt? Aiunt meruiſſe nobis primam gratiã, hoc eſt occaſionem merendi: eſſe iam noſtrarum partiũ,occaſioni oblatæ non deeſſe.O proiectam impietatis impudentiã! quis expectaſſet vt Chriſti nomen profeſſi, illũ ita denudatum ſua virtute,tantùm non proculcare auderent?Hoc teſtimoniũ illi paſſim redditur,quòd iuſtificati ſint quicunque in eũ credunt:iſti nihil aliud beneficij ab eo prouenire docent niſi vt ſinguli ſ ad ſeipſos iuſtificandos aperta ſit via Vtinam verò guſtarent quid ſibi velint iſtæ ſententiæ.Vitam habere quicunque Filium Dei habeant: Quicũque credit, tranſiſſe à morte in vitam : Iuſtificatos eſſe nos illius gratia, vt hæredes efficeremur vitæ æternæ. Fideles Chriſtum habere in ſe manentem,per quem Deo adhæreant: participes vitæ eius,ſedere cũ ipſo in cœleſtibus: traductos eſſe in regnum Dei,& ſalutem conſequutos & ſimiles innumeræ. Non enim aut comparandæ iuſtitiæ, aut ſalutis tantum acquirendæ facultatem fide Chriſti obtingere ſignificant,ſed vtrunque nobis donari. Proinde ſimulatq; per fidem inſertus es Chriſto, iam filius Dei factus es, cœlorum hæres,iuſtitiæ particeps, vitæ poſſeſſor: ac (quò meliùs eorum mendacia coarguantur) nõ adeptus merendi opportunitatem, ſed omnia Chriſti merita:ſiquidem tibi communicantur.

Hic & sect. 7. falſum eſſe oſtenditur, Sophiſtarũ cõmentum de moralibus operibus, quib⁹ gratioſi Deo reddãtur homines &c. Item Chriſtum meruiſſe nobis primã tantũ gratiam: poſtea nos operibus noſtris mereri. Vide & cap. 17. sect. 4.

1.Ioh.5.12

Rom.14.23

1.Iohan.5.12

Iohan.5.24

Rom.3.24

1.Iohan.3.23

Epheſ.2.6

Coloſſ.1.13

7 Ita Sorbonicæ ſcholę, errorum omnium matres, iuſtificationem fidei: quæ pietatis eſt totius ſumma,nobis ſuſtulerunt. Fatentur quidem verbo iuſtificari fide formata hominem , ſed id poſtea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera vt ad iuſtitiam valeant: vt penè per ludibriũ videantur nominare fidem,quia ſine ingenti inuidia ſileri non poterat,quũ toties à Scriptura repetatur.Necdum etiam contenti,in laude bonorum operum Deo ſuffurantur quod ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendũ bona opera , ac ne merita quidem propriè vocari,ſi diuinæ gratiæ fructus cenſeantur:ex vi liberi arbitrij ea eliciunt,oleum ſcilicet ex lapide. Ac principalem quidẽ cauſam in gratia eſſe non negant: ſed eo tamen contendunt non excludi liberum arbitrium,per quod ſit omne meritum.Neque id tradunt poſteriores modò Sophiſtæ , ſed eorum Pythagoras Lombardus : quem ſi cum iſtis compares,ſanum & ſobrium eſſe dicas. Miræ profectò cæcitatis fuit quum Auguſtinum toties in ore haberet, non vidiſſe quanta ſolicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus gloriæ particula in hominem deriuaretur. Suprà, quum de libero arbitrio diſputatio eſſet, recitauimus aliquot in hanc rem ipſius teſtimonia,quibus ſimilia identidem in eius ſcriptis recurrunt:vt quum vetat ne merita noſtra vſquam iactemus,quia & ipſa Dei dona ſunt:& quum ſcribit,omne meritum noſtrum nonniſi à gratia eſſe , non parari per noſtram ſufficientiam , ſed per gratiam totum fieri,&c. Ad Scripturæ lucem cæcutiſſe , minùs mirum:in qua non ita fœliciter exercitatum fuiſſe apparet.Nihil tamen deſiderari poſſit aduerſus eum & eius diſcipulos clariùs iſto Apoſtoli verbo: interdicta enim Chriſtianis omni gloriatione,rationẽ cur gloriari

Lib.2.Sen.diſt.28

In Pſal.144

Epiſt.105

Epheſ.2.10

nefas ſit,ſubiungit, Quia Dei factura ſumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quũ ergo nihil à nobis boni prodeat niſi quatenus regenerati ſumus, regeneratio autem noſtra,tota citra exceptionem,Dei ſit:non eſt cur vnciam nobis in bonis operibus vendicemus.Poſtremò dum aſſiduè inculcant bona opera,ſic interim conſcientias inſtituunt , vt confidere nunquam auſint Deum ſe propitium ac fauentem ſuis operibus habere.Nos autem contrà,nulla meriti mentione, ſingulari tamen conſolatione fidelium animos noſtra doctrina erigimus, dum eos docemus in ſuis operibus Deo placere, indubiéque acceptos eſſe.Quinetiam hìc exigimus vt nullum quiſquam opus tentet aut aggrediatur ſine fide:hoc eſt niſi certa animi fiducia priùs definiat Deo placiturum.

Fundamẽto illo doctrinæ Chriſtianæ iacto,de quo ſec.5. ſapientes architectos rectè atq; ordine ſuperædificare,ſiue doctrina & exhortatio ſit proponenda,ſiue conſolatio adhibenda.

1.Iohan.3 8
1.Pet.4.3
2.Tim.2.20
Luc.9.23
2.Cor.4.18

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguem patiamur: quo iacto,ſapientes deinde architecti rectè atque ordine ſuperædificant. Nam ſiue doctrina & exhortatione opus eſt, admonent quòd in hoc Dei Filius apparuit vt diſſoluat opera Diaboli: ne peccent qui ex Deo ſunt,ſufficere præteritum tempus implendis Gentium deſideriis: electos Dei vaſa eſſe miſericordiæ ſelecta in honorem, quæ à ſordibus emundari debeant. Sed omnia ſemel dicuntur, quum oſtenditur quòd tales velit Chriſtus diſcipulos , qui ſeipſis abnegatis,ac ſublata ſua cruce,ipſum ſequantur.Qui ſeipſum abnegauit, malorum omnium radicem execuit, ne ampliùs quærat quæ ſua ſunt. Qui crucem ſuam ſuſtulit, ad omnem patientiam ac manſuetudinem ſe comparauit.At Chriſti exemplum & hæc & alia omnia pietatis ac ſanctitatis officia complectitur. Ille ſe Patri obedientem præſtitit ad mortem vſque:ille totus fuit in operibus Dei perficiendis:ille Patris gloriam toto pectore ſpirauit: ille animam ſuam pro fratribus poſuit: ille hoſtibus ſuis bene & fecit & precatus eſt. *Quòd ſi conſolatione opus fuerit, mirificam afferent conſolationem : quòd affligimur , non tamen anxij reddimur : laboramus, ſed non deſerimur : humiliamur, ſed non confundimur : deiicimur, ſed non perimus : mortificationem Ieſu Chriſti ſemper in corpore noſtro circunferentes,vt vita Ieſu manifeſtetur in nobis:quòd ſi commortui ſumus,& conuiuemus:ſi compatimur, & conregnabimus:quòd ita configuramur eius paſſionibus,donec perueniamus ad reſurrectionis ſimilitudinem:quando Pater prædeſtinauit conformes fieri imaginis Filij ſui,quos in ipſo elegit,vt ſit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors,neque præſentia,neque futura ſeparabunt nos à charitate Dei,quæ eſt in Chriſto:quin potiùs in bonum ac ſalutem cedent omnia Ecce,non iuſtificamus hominem ex operibus coram Deo: ſed omnes qui ex Deo ſunt, dicimus regenerari,& nouam creaturam fieri:vt ex regno peccati, tranſeant in regnum iuſtitiæ,atque hoc teſtimonio certam facere ſuam vocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari,

**Conſolationũ materia ex fundamẽto doctrinæ Chriſti.*

2.Tim.2.11
Philip 3.10
Rom 8.29
Ibid.39
2.Pet.1.10

Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papiſtæ. CAP. XVI.

HOc vno verbo refelli poteſt impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera,atque ab eorum ſtudio abducere homines, quum dicimus eós non iuſtificari ex operibus, nec ſalutem mereri: deinde nimis facile ad iuſtitiam iter ſternere,quum in gratuita peccatorum remiſſione ipſam iacere docemus,& hac illecebra homines,ſuapte ſponte plus nimio procliues, ad peccandũ allicere. Hæ,inquam,calumniæ vno illo verbo ſatis refutantur: breuiter tamen reſpon-

reſpondebo ad vtranque.*Per fidei iuſtificationem cauſantur deſtrui bona opera.Superſedeo dicere quales ſint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtrectant.Liceat illis tam impunè conuiciari quàm licentioſè vitæ ſuæ obſcœnitate totum mundum inficiunt.Dolere ſibi ſimulant,dum tam magnificè extollitur fides,opera excidere ſuo gradu. Quid ſi magis erigantur & ſtabiliantur?Non enim aut fidem ſomniamus bonis operibus vacuam,aut iuſtificationem quæ ſine iis conſtet: hoc tantùm intereſt , quòd quum fidem & bona opera neceſſariò inter ſe cohærere fateamur,in fide tamen non operibus iuſtificationem ponimus.Id qua ratione,facilè explicare promptum eſt ſi ad Chriſtum modò conuertamur,in quem dirigitur fides,& vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iuſtificamur?quia fide apprehendimus Chriſti iuſtitiam,qua vna Deo reconciliamur.Hanc verò apprehendere non poſſis quin & ſanctificationem ſimul apprehendas.Datus eſt enim nobis in iuſtitiam,ſapientiam,ſanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Chriſtus iuſtificat quem non ſimul ſanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos ſapientia ſua illuminat,eos redimat: quos redimit,iuſtificet: quos iuſtificat, ſanctificet. Sed quia de iuſtitia & ſanctificatione tantùm quæſtio eſt,in iis ſiſtamus Inter ſe diſtinguamus licet,inſeparabiliter tamen vtranque Chriſtus in ſe continet.Vis ergo iuſtitiam in Chriſto adipiſci? Chriſtum antè poſſideas oportet: poſſidere autem nõ potes quin fias ſanctificationis eius particeps:quia in fruſta diſcerpi nõ poteſt. Quum ergo hæc beneficia,nonniſi ſeipſum erogando,fruenda nobis Dominus concedat,vtrunque ſimul largitur:alterum nunquam ſine altero. Ita liquet quàm verum ſit nos non ſine operibus, neque tamen per opera iuſtificari : quoniam in Chriſti participatione, qua iuſtificamur,non minùs ſanctificatio continetur quàm iuſtitia,

Refutatur calumnia,deſtrui bona opera per doctrinã iuſtificationis fidei.

1 Cor.1.30

2 Illud quoque falſiſſimum eſt,abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus. Obiter hîc monendi ſunt lectores,inſulſè eos ratiocinari à mercede ad meritũ,vt poſtea clariùs explicabo : quia ſcilicet principium illud ignorant, non minùs liberalem eſſe Deum vbi mercedem operibus aſſignat,quàm dum rectè agendi facultatem largitur. Hoc tamen in ſuum locum differre malo. Nũc quàm infirma ſit eorum obiectio attingere ſatis erit: quod duobus modis fiet Nam primò,quod aiunt nullam fore curam bene inſtituendæ vitæ niſi ſpe mercedis propoſita,tota via errant. Si enim hoc tantùm agitur vt homines mercedem ſpectent quum Deo ſeruiunt,& illi ſuas operas locent aut vendãt,parum proficitur: gratis coli vult,gratis amari: hunc,inquam,cultorem probat, qui præciſa omni ſpe recipiendæ mercedis,colere tamen eum non deſinat. Porrò ſi incitandi ſunt homines, nemo poſſit acriores admouere ſtimulos quàm à redemptionis ac vocationis noſtræ fine:quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam eſſe ingratitudinem non mutuò redamare eum qui nos prior dilexit: ſanguine Chriſti emundari ab operibus mortuis conſcientias noſtras,ad ſeruiendũ Deo viuenti:indignum eſſe ſacrilegium ſi ſemel mundati,nouis ſordibus nos inquinãtes,ſacrum illum ſanguinẽ profanamus. Liberatos eſſe nos è manu hoſtiũ noſtrorum, vt ſine timore ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia corã ipſo omnibus diebus vitæ noſtræ : nos à peccato emancipatos eſſe,vt libero ſpiritu iuſtitiam colamus:crucifixum eſſe veterem noſtrum hominem,vt in vitæ nouitatem reſurgamus. Itẽ, ſi mortui ſimus cum Chriſto(vt decet eius membra) quærenda eſſe quæ ſurſum ſunt, & in mundo peregrinandum, vt in cœlos adſpiremus vbi eſt theſaurus noſter.In hoc apparuiſſe gratiã Domini vt abnegata omni impietate , & mundanis deſideriis,ſobriè, ſanctè, & piè viuamus in hoc

Refutatur hîc & ſect.3.altera calũnia, abduci hominũ animos ab affectu bene agendi, quum illis merẽdi opinionẽ tollimus.

Heb.9.14
Luc.1.74
Rom.6.18
Ibid.6
Coloſſ.3.1
Tit.2.11

1.Theſſ.5.9 ſeculo, expectantes beatam ſpem, & apparitionem gloriæ magni Dei & *1.Cor.3.16* Saluatoris. Quare nos non eſſe conſtitutos vt iram nobis conciremus, *Epheſ.2.21, et 5.8* ſed vt ſalutem conſequamur per Chriſtum: nos eſſe templa Spiritus ſancti quæ profanari ſit nefas: nos tenebras non eſſe, ſed lucem in Domino, *2.Cor 6.16* quos vt filios lucis ambulare oporteat: nos non ad immunditiem vocatos, ſed ad ſanctitatem: quia hæc ſit voluntas Dei, ſanctificatio noſtra, vt *1 Theſſ.4.7, & 3* nos abſtineamus ab illicitis deſideriis: vocationem noſtram eſſe ſanctã, cui non reſponderi niſi vitæ puritate: in hoc nos eſſe liberatos à peccato, *2.Tim.1.9* vt iuſtitiæ obediamus. An incitari ad charitaté vllo viuaciori argumento poſſimus quam illo Iohannis, vt mutuò inter nos diligamus, quemadmodum dilexit nos Deus? In hoc differre eius filios à filiis diaboli, filios *Rom.6.8* lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manent? Illo item Pauli, Nos, ſi Chriſto adhæremus, vnius eſſe corporis membra quæ inuicem ad-*1.Ioh.2.11* iuuari mutuis officiis conueniat? An ad ſanctitatem fortiùs prouocari, *1.Iohan.3.3* quam dum rurſum ab Iohanne audimus, omnes qui habent hanc ſpé, *2.Cor.7.1* ſanctificare ſeipſos, quoniam Deus eorum ſanctus eſt? Item ex ore Pauli, *Iohan 15.10* Vt adoptionis promiſſione freti mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus? quàm dum Chriſtum audimus ſe nobis exemplar proponentem vt ſua veſtigia ſequamur?

3 Atque hæc quidem paucula tantùm in guſtum propoſui. Nam ſi ſingula perſequi eſſet animus, longum volumen contexendum foret. Toti parænefibus, adhortationibus, caſtigationibus pleni ſunt Apoſtoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonum inſtituant, idque citra meriti mentionem. Quin potiùs inde potiſſimas ducũt exhortationes, quòd nullo noſtro merito, ſola Dei miſericordia ſtet noſtra ſalus. Quemad-*Rom.12.1* modum Paulus, vbi tota epiſtola diſſeruit nullam eſſe nobis ſpem vitæ niſi in Chriſti iuſtitia, vbi ad parænefes deſcendit, per illam Dei miſerationem qua nos dignatus eſt obſecrat. Et ſanè hæc nobis vna cauſa ſatis *Matt.5.16* eſſe debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quòd ſi qui Dei gloria non adeò vehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius ſufficientiſſima eſt, quæ tales ad benefaciendum incitet. Verùm iſti quia ſer-*Chryſoſt.homil. in Geneſ.* uilia fortè aliqua coactáque Legis obſequia ingerendis meritis extundunt, mentiuntur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia non eadem ingredimur via. Quia verò talibus obſequiis valde oblectetur Deus, qui profitetur ſe hilarem datorem diligere, & quicquam da-*1 Cor.9.7* ri quaſi ex triſtitia aut neceſſitate vetat. Neque id dico quòd id vel reſpuam vel negligam adhortationis genus quod Scriptura ſæpenumero vſurpat, ne vllam omittat nos vndique animandi rationem. Commemorat enim mercedem quam Deus redditurus ſit vnicuique ſecundùm opera ſua: ſed illud vnicum atque etiam in multis pręcipuum eſſe nego. Deinde exordium inde ſumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigenda qualia iſti prædicant merita contendo: quemadmodum poſtea videbimus. Poſtremo neque vſui eſſe niſi doctrina illa præoccupauerit: Solo Chriſti merito, quod per fidem apprehenditur, nos iuſtificari, nullis autem operum noſtrorum meritis: quia nulli ad ſanctitatis *Pſal.130.4* ſtudium apti eſſe poſſunt niſi qui doctrinam hanc priùs imbiberint. Quod & Propheta pulchrè innuit, dum ſic Deum alloquitur, Apud te eſt propitiatio Domine, vt timearis: nullum enim eſſe Dei cultum oſtendit niſi agnita eius miſericordia, qua ſola & fundatur & ſtabilitur. Quod apptime notatu dignum eſt, vt ſciamus non modò principium Dei rite colendi eſſe fiduciam miſericordiæ eius, ſed timorem Dei (quem meritorium eſſe volunt Papiſtæ) ideo non poſſe meriti nomine cenſeri, quia fundatus eſt in peccatorum venia & remiſſione.

4 Longè verò futiliſſima calumnia, inuitari ad peccãdum homines

quum

quum gratuitam peccatorum remiſſionem,in qua collocatam dicimus iuſtitiam,affirmamus.Tanti enim eſſe dicimus vt nullo noſtro bono pēſari poſſit:ideóque nunquam impetrādam, niſi gratuita foret.Porrò nobis quidem eſſe gratuitam, Chriſto non item,cui tam magno conſtitit: nempe ſuo ſacratiſſimo ſanguine,extra quem nullum ſatis dignum pretium fuit quod Dei iudicio ſolueretur. Hæc quum docentur homines, admonentur per ipſos non ſtare quominus toties ſacratiſſimus ille ſanguis effundatur quoties peccant.Ad hoc,diſcimus eā eſſe noſtram fœditatem,quæ niſi huius puriſſimi ſanguinis fonte nunquā eluatur.Hęc qui audiunt,annon maiorē debent concipere horrorē peccati, quàm ſi bonorum operū aſperſione abſtergi diceretur? Et ſi quid Dei habent,quomodo nō horreant ſemel purificati,denuò ſe in lutum prouoluere,quò huius fontis puritatem quantum in ſe eſt conturbent,& inficiant? Laui pedes meos (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rurſum inquinabo illos?Nunc palàm eſt vtri & viliorem peccatorum remiſſionē faciant,& iuſtitiæ dignitatem magis proſtituant. Illi Deum friuolis ſuis ſatisfactionibus,hoc eſt,ſtercoribus, placari nugantur.nos grauiorem aſſerimus eſſe peccati noxam,quàm quæ tam leuibus nugis expietur:grauiorem Dei offenſam quàm quæ his nihili ſatisfactionibus remittatur, proinde hanc ſolius ſanguinis Chriſti prærogatiuam eſſe. Illi iuſtitiam, ſicubi deficiat, inſtaurari dicunt ac reparari ſatisfactoriis operibus : nos pretioſiorem eſſe putamus quàm vt æquari vlla operum compenſatione queat.ideò vt reſtituatur, ad ſolam Dei miſericordiam confugiendū eſſe.Cætera quæ ad peccatorum remiſſionem pertinent, ex capite proximo petantur.

Refellitur tertia calumnia de qua initio ſect.1.nimis facilè iter ad iuſtitiā ſterni quum in gratuita peccatorū remiſſione ponitur, atque ita inuitari homines ad peccandum.

Cant.3.3.

Promiſſionum Legis & Euangelij conciliatio.

CAP. XVII.

NVNC perſequamur alia quoque argumenta quibus Satan per ſuos ſatellites fidei iuſtificationem aut diruere aut deterere molitur. " Illud iam excuſſum eſſe puto calumniatoribus, ne nobiſcum perinde agant atque bonorum operum inimicis. ſiquidem operibus detrahitur iuſtificatio, non vt nulla bona fiant opera, aut bona eſſe negentur quæ fient:ſed ne illis fidamus,ne gloriemur, ne ſalutē adſcribamus. Fiducia enim hæc noſtra eſt,hæc gloria, & vnica ſalutis anchora, quòd Chriſtus filius Dei noſter eſt.ac nos in ipſo viciſſim filij Dei regníq; cœleſtis hæredes,Dei benignitate nō noſtra dignitate,in ſpem æternæ beatitudinis vocati Sed quia aliis præterea machinis,vt dictum eſt,nos impetunt:age,in illis quoque propulſandis pergamus. ' Primùm redeūt ad legales promiſſiones,quas Legis ſuæ cultoribus edidit Dominus : & rogant velimúſne irritas eſſe prorſus an efficaces. Irritas dicere quoniam abſonum ac ridiculum fuerit,pro confeſſo aſſumunt, alicuius eſſe efficaciæ.Hinc ratiocinantur, non ſola fide nos iuſtificari.Sic enim Dominus loquitur, Erítque ſi audieris præcepta & iudicia hæc , cuſtodieríſque ea, & feceris, cuſtodiet etiā tibi Dominus pactum & miſericordiam quā iurauit patribus tuis:diliget te ac multiplicabit,& benedicet tibi,&c.Itē, Si bene dirėxeritis vias veſtras & ſtudia veſtra,nō ambulaueritis poſt deos alienos,iudicium feceritis inter virum & virum,nec in malitiam receſſeritis,ambulabo in medio veſtri.Nolo mille eiuſdem formæ fruſtra recitare,quæ quando nihil ſenſu differunt,iſtarum ſolutione explicabuntur.Summa,propoſitam teſtatur Moſes in Lege benedictionem & maledictionem,mortem & vitam.Sic ergo argumentantur, aut benedictionem iſtā otioſam infructuoſámque fieri, aut non ſolius eſſe fidei iuſtifi-

" Breuis ſumma capitis 15. & 16.

' Hîc & ſect.2. oſtēditur,promiſſiones Legis veriſſimas eſſe,ſed noſtra prauitate fieri, ne fructū inde vllum ſentiamus,donec aliā ex fide iuſtitiā fuerimus adepti Vide lib.2.c.7.ſect.4.

Deut.7.12.

Ierem.7.3.& c.23.

Deut.11.26.

cationem. Iam * ſupra oſtendimus quomodo ſi in Lege hæreamus, omni benedictione defectis ſola nobis maledictio imminet, quæ vniuerſis tranſgreſſoribus edicta eſt. Non enim promittit Dominus quippiam niſi perfectis Legis ſuæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt ſaluentur, è poteſtate Legis exire neceſſe eſt, & velut ab eius ſeruitute in libertatem aſſeri: non carnalem quidem illam, quæ ab obſeruatione Legis nos ſubducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiſcentiam noſtram, velut ruptis repagulis, aut effuſis habenis laſciuire permittat: ſed ſpiritualem quæ perculſam & conſternatã conſcientiam ſoletur & erigat, liberam illam oſtendẽs à maledictione, ac damnatione qua illam Lex vinctam ac conſtrictam premebat. Hanc á ſubiectione Legis liberationem, &, vt ita dicam, manumiſſionem aſſequimur quum per fidem, miſericordiam Dei in Chriſto apprehendimus, qua ſecuri certíque reddimur de peccatorum remiſſione, quorũ ſenſu pungebat nos Lex ac mordebat.

Lib. 2. cap. 7. ſect. 2. in fine, & ſect. 4. 6. 7. 8. 15. et cap. 8 ſect. 3. c. 11. ſect. 8.

2 Hac ratione, & quę in Lege nobis offerebantur promiſſiones, inefficaces forent omnes & irritæ, niſi Dei bonitas per Euangelium ſuccurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipſæ pendent, & à qua demum præſtandæ ſunt, nunquam implebitur. Si autem opitulatur Dominus, non partem iuſtitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex ſua indulgentia ſufficiendo: ſed dum vnicum Chriſtum pro iuſtitiæ complemento aſſignat. Nam Apoſtolus præfatus ſe aliósque Iudæos, ſciẽtes quòd ex Legis operibus non iuſtificatur homo, in Ieſum Chriſtum credidiſſe: rationem ſubiicit, non vt adiuuarentur ad iuſtitiæ ſummã, ex fide Chriſti: ſed vt illa iuſtificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem demigrant, vt in hac iuſtitiam inueniant, quam abeſſe ab illa vident: certè iuſtitię Legis renuntiant. Itaque amplificet nunc qui volet retributiones quæ Legis obſeruatorem manere dicũtur, modò ſimul animaduertat noſtra prauitate fieri, ne fructum inde vllum ſentiamus donec aliam ex fide iuſtitiam fuerimus adepti. Sic Dauid vbi retributionis meminit, quam præparauit ſeruis ſuis Dominus, ſtatim ad peccatorum recognitionem deſcendit, quibus illa exinanitur. Pſalmo etiam 19. 12. magnificè Legis beneficia deprędicat: ſed continuo exclamat, Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. Prorſus hic locus cum ſuperiore congruit: vbi quum dixiſſet, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem timentibus eum: ſubnectit, Propter nomen tuũ Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa eſt enim. Sic & nos recognoſcere debemus, expoſitam quidem eſſe nobis in Lege Dei beneuolentiam, ſi operibus eam demereri liceat: ſed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

Gal. 2. 16.

Pſal. 25. 10.

3 Quid ergo? an datæ ſunt vt ſine fructu euaneſcerent? Iam nuper teſtatus ſum, non eſſe id meæ ſententiæ. dico ſanè efficaciam ſuam ad nos non proferre quandiu ad operum merita reſpiciunt. quare ſi in ſe conſiderentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promiſſionẽ, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit viuet in ipſis: nullius momenti eſſe Apoſtolus docet ſi in ea re ſiſtamus, nec pilo plus profuturam quàm ſi data non eſſet: quia ne ſanctiſſimis quidem Dei ſeruis cõpetit: qui procul omnes abſunt à Legis complemento, multis verò tranſgreſſionibus ſunt circundati. Sed dum promiſſiones Euangelicæ ſubſtituuntur, quæ gratuitam peccatorum remiſſionem denuntiant, non efficiunt modò vt ipſi Deo accepti ſimus, ſed vt operibus quoque noſtris ſit ſua gratia. neque hoc tãtum, vt ea Dominus grata habeat, ſed benedictionibus etiam quæ ex pacto debebantur Legis ſuæ obſeruationi, proſequatur. Fateor ergo

Fidelium operibus rependi quæ iuſtitiæ cultoribus in Lege ſua Dominus promiſit: ſed eius rei conſiderandam triplicem cauſam.

Leuit. 18. 5.
Ezec. 20. 11.
Rom. 10. 5.

ergo fidelium operibus rependi quæ iuſtitiæ & & ſanctitatis cultoribus in Lege ſua Dominus promiſit: verùm in hac retributione, conſideranda ſemper eſt cauſa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porrò triplicem eſſe cernimus.* Prima eſt, quòd Deus auerſo à ſeruorum ſuorũ operibus intuitu, quæ probrum magis quàm laudem perpetuò merentur, ipſos in Chriſto complectitur, ac ſola fide intercedente, citra operum ſubſidium reconciliat ſibi.* Altera, quòd operá, non æſtimata eorum dignitate paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris attollit vt alicuius pretij habeat.* Tertia, quòd ea ipſa cum venia ſuſcipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quàm virtutibus accenſenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere deluſi ſint Sophiſtæ, qui bellè ſe abſurda omnia euaſiſſe putarunt quum dicerent, non intrinſeca ſua bonitate valere opera ad ſalutem demerendam, ſed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate ſua tanti ęſtimauit. Atqui nõ obſeruabant interim, quæ meritoria opera eſſe volebãt, quantũ abeſſent à promiſſionum conditione, niſi & iuſtificatio ſola fide ſubnixa, & peccatorum remiſſio, per quam à maculis bona quoque opera abſtergi neceſſe habent, pręcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis cauſis, quibus fit vt accepta ſint fidelium opera, vnam tantùm annotabant: duas, & eas quidem præcipuas, ſupprimebant.

Prima cauſa. · *Secunda.* · *Tertia.*

4 Citant Petri ſententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quòd non ſit perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui facit iuſtitiam, acceptus eſt illi. Atque hinc, quod minimè dubium eſſe videtur, colligunt, ſi rectis ſtudiis conciliat ſibi homo Deum, non ſolius eſſe Dei beneficium quòd ſalutem conſequitur. Imò ſic pro ſua miſericordia Deum peccatori ſuccurere, vt operibus ad miſericordiam flectatur.* Verùm Scripturas nullo modo conciliare poſſis niſi duplicẽ hominis apud Deum acceptionem obſerues. Qualis enim natura eſt homo, nihil in eo reperit Deus quo ad miſericordiam inclinetur, præter vnicam miſeriam. Nudum ergo & egenũ omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominem ſi conſtat eſſe, vbi primùm à Deo ſuſcipitur: quam ob dotem, quæſo, dignum illum cœleſti vocatione dicemus? Faceſſat ergo inanis meritorũ imaginatio vbi gratuitam clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & eleemoſynas aſcendiſſe in Dei conſpectum: peſſimè detorquetur ab iis, præparari hominem ad recipiẽdam Dei gratiam, bonorum operum ſtudio. Iam enim Spiritu ſapientiæ illuminatum fuiſſe Cornelium oportuit, qui vera ſapientia, timore ſcilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu ſanctificatum, qui iuſtitię cultor erat: quam illius certiſſimum eſſe fructum Apoſtolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuiſſe in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abeſt vt ad eam recipiendam illis ſuo marte ſe præpararet. Nulla ſanè Scripturæ ſyllaba proferetur, quæ non huic doctrinæ conſentiat: non eſſe aliam Deo cauſam hominis ad ſe recipiendi, niſi quia modis omnibus perditum videt ſi ſibi relinquatur: perditum autem quia nõ vult ſuam in ipſo liberando miſericordiam exercere. Nunc videmus vt iſta acceptio non hominis iuſtitiam ſpectet, ſed purum ſit diuinæ erga miſeros, tãtóque beneficio longè indigniſſimos peccatores bonitatis documentum.

Acto.10.34. · * *Hîc & ſect.5. oſtẽditur, Duplicem hominis acceptionẽ apud Deũ obſeruãdam ex Scriptura, quarũ poſterior licet opera bona fidelium reſpiciat, & ipſa tamen gratuitæ eſt miſericordiæ Dei.* · *Galat. 5. 5.*

5 Poſtquam verò Dominus hominem ex abyſſo perditionis redemptum, ſibi per gratiam adoptionis ſegregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam vt nouam creaturam, cum Spiritus ſui donis amplectitur. Hæc illa eſt acceptio cuius meminit Petrus, qua poſt ſuam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque reſpectu

quia Dominus non amare & oſculari non poteſt quæ per Spiritum ſuū
in illis efficit bona. Verùm id ſemper memoria repetendum eſt, non a-
liter operum ratione illos eſſe Deo acceptos niſi quia illorum cauſa &
in gratiam, quicquid bonorum operum contulit, liberalitatem ſuam au
gēdo, ſua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, niſi
quòd Dominus illos, quēadmodū vaſa in honoré elegit, ita vult vera pu-
ritate exornare? Vnde etiam bona reputantur acſi nihil illis deeſſet: niſi
quòd næuis & maculis, quæ illis adhæreſcunt, veniā benignus Pater in-
dulget? In ſumma nihil aliud ſignificat hoc loco quā gratos eſſe Deo &
amabiles ſuos filios, in quibus notas & lineaméta vultus ſui videt. Rege
nerationē enim alibi, imaginis diuinæ reparationé in nobis eſſe docui-
mus. Quoniā ergo vbicūq; faciē ſuā Deus contéplatur, & meritò amat,
& in honore habet: nō ſine cauſa dicitur illi placere fideliū vita, ad ſan-
ctitaté & iuſtitiam compoſita. Sed quia pij mortali carne circundati, ad-
huc ſunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis
vitium redolentia: neque illis neque his propitius eſſe poteſt niſi in Chri
ſto magis quàm in ſeipſis amplexetur. In hunc modum accipiendi ſunt
Deut.7.9. loci qui clementem ac miſericordem iuſtitiæ cultoribus, Deum teſtan-
tur Dicebat Moſes Iſraelitis, Dominus Deus tuus cuſtodiens pactum ac
miſericordiam diligentibus ſe, & cuſtodientibus præcepta ſua, in mille
1.Reg.8.23. generationes: quæ ſententia in frequentem formulam vſurpata poſtea
Neh.1.5. à populo fuit. Sic Solomo in ſoléni precatione, Domine Deus Iſrael qui
Deut.29.18. cuſtodis pactum & miſericordiam ſeruis tuis qui ambulant coram te in
toto corde ſuo. Eadem verba & a Nehemia repetuntur. Siquidem vt in
omnibus miſericordiæ ſuæ pactis integritatē ac ſanctimoniam vitæ vi-
ciſſim à ſeruis ſuis Deus ſtipulatur ne ludibrio ſit ſua bonitas, néue quis
inani ob eam exultatione turgidus, benedicat animæ ſuæ, ambulans in
terim in prauitate cordis ſui: ita in fœderis communionem admiſſos,
vult hac via in officio continere, nihilo tamē minus fœdus ipſum & gra
tuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundum hanc rationem
Dauid quamuis prædicet ſibi redditam fuiſſe mercedē puritatis manuū:
non tamen fontem illum quem notaui præterit, quòd extractus fuerit
ab vtero, quia Deus eum dilexit: vbi ita commendat cauſæ ſuæ bonita-
tem, vt nihil deroget gratuitæ miſericordiæ, quæ dona omnia quorum
1.Sap.12.2. origo eſt, præuenit.

6 Atque hic obiter notare profuerit quid diſtent iſtæ loquendi for-
mæ à Legalibus promiſſionibus. Legales promiſſiones appello, non quæ
vbique ſparſæ ſunt in libris Moſaicis: (quando in illis quoque Euange-
licæ multæ occurrunt:) ſed quæ propriè ad Legis miniſterium pertinét.
Eiuſmodi promiſſiones, quocunque nomine vocare libeat, ſub conditio
ne, Si feceris quod tibi præcipitur, paratam eſſe remunerationem denū
tiant. At quum dicitur, Dominū cuſtodire pactum miſericordiæ iis qui
ſe diligunt, magis demonſtratur quales ſunt illius ſerui, qui bona fide e-
ius fœdus ſuſceperint, quàm exprimatur cauſa cur illis Dominus benefa
ciat. Hæc porrò demonſtrationis ratio: Quemadmodum in hunc finem
æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à
nobis: ita quæcunque miſericordię in Scriptura promiſſiones habentur,
meritò ad hunc diriguntur finem, vt reuereamur & colamus beneficio-
rum authorem. Quoties ergo audimus ipſum benefacere iis qui Legem
ſuam obſeruant, meminerimus Dei filios ab officio deſignari quod in il
lis perpetuum eſſe debet: hac ratione nos eſſe adoptatos vt ipſum patris
loco veneremur. Ne ergo ipſi adoptionis iure nos abdicemus, huc ſem-
per enitendum quò tendit noſtra vocatio. Id tamen rurſum teneamus,
non pendere ab operibus fidelium complementum miſericordiæ Do-
mini:

Quū dicitur Deus bene facere iis qui ipſum diligunt, nō cauſa cur illis bene faciat hęc ponitur, ſed potius modus et quales ipſi ſint Dei gratia.

mini:ſed ipſum ideo ſalutis promiſſionem adimplere iis qui vitæ recti-tudine ſuæ vocationi reſpondent, quia in illis germana demum filiorũ inſignia agnoſcit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc referatur quod eſt in Pſalmo 15.1.de ciuibus Eccleſiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo,& quis requieſcet in monte ſancto? Innocens manibus & mundo corde,&c.Item apud Iſaiam,Quis habitabit cum igne deuorã-te?Qui facit iuſtitiam,qui loquitur recta,&c. Non enim firmamentum quo fideles coram Domino ſubſiſtant, deſcribitur: ſed modus quo in ſuum conſortium eos clementiſſimus Pater introducit, & in ipſo tuetur & confirmat.Quia enim peccatum deteſtatur, iuſtitiam amat:quos ſibi coniungit,eos Spiritu ſuo purificat, vt ſibi regnóque ſuo reddat conformes. Ergo ſi prima cauſa quæratur vnde pateſiat ſanctis acceſſus in Dei regnum,vnde habeant vt conſiſtant in eo ac permaneant,prompta eſt reſponſio,Quia Dominus eos ſua miſericordia & adoptauit ſemel & perpetuò tuetur.Si autem de modo quæſtio eſt,tum ad regenerationem eſt deſcendendum,eiúſque fructus qui Pſalmo illo recenſentur. *Iſa.33.14.*

7 At verò plus longè difficultatis eſſe videtur in his locis,qui & bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt,& hominem illis aſſerunt iuſtificari. Plurimi ſunt prioris generis, vbi mandatorum obſeruationes, iuſtificationes vocantur ſeu iuſtitiæ Alterius generis exemplum eſt quod apud Moſen habetur. Erit hæc iuſtitia noſtra, ſi cuſtodierimus præcepta iſta omnia.At ſi promiſſionem eſſe legalẽ excipias,quę adnexa cõditioni impoſſibili,nihil probet, ſunt alia de quibus idem reſpondere non poſſis: quale eſt illud,Erítque id pro iuſtitia coram Domino, reddere pauperi depoſitum,&c.Itẽ quod Propheta dicit,zelũ in vindicando Iſraelis probro,imputatum fuiſſe Phinees in iuſtitiam. Itaque Phariſæi noſtri temporis amplam inſultandi materiam hîc ſe habere putant. Nam quum dicamus,erecta fidei iuſtitia cedere operum iuſtificationem, eodẽ iure argumentantur, Si ex operibus iuſtitia,ergo falſum eſt nos ſola fide iuſtificari Vt dem Legis præcepta vocari iuſtitias,nihil mirum.ſunt enim re vera.Quanquam monendi ſunt Lectores,Græcos parum aptè voce Hebraicam HVCIM vertiſſe δικαιώματα pro edictis.De voce tamen facilè litem remitto.Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectam iuſtitiam contineat. Tametſi enim, quia debitores ſumus omnium quæ præcipit etiam plena eius obedientia defuncti,ſerui inutiles ſumus:quia tamen eã honore iuſtitiæ Dominus dignatus eſt,non detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, abſolutam Legis obedientiam eſſe iuſtitiam: mandati vniuſcuiuſque obſeruationem,eſſe iuſtitiæ partem: ſiquidem in reliquis etiam partibus tota iuſtitiæ ſumma conſtet.Sed extare vſquam talem iuſtitię formam negamus. Atque ideo Legis iuſtitiam tollimus, non quod manca per ſe ſit ac mutila: ſed quod ob carnis noſtræ debilitatem nuſquam compareat. Atqui non modò præcepta Domini ſimpliciter Scriptura iuſtitias vocat: ſed operibus quoque ſanctorum tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius cõiugem refert ambulaſſe in iuſtitiis Domini.ſanè dum ita loquitur,opera magis ex Legis natura æſtimat quàm propria eorum conditione. Et ruſus hîc obſeruandum quod nuper dixi, ex incuria Græci interpretis non eſſe ſtatuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta verſione nihil mutare voluit.neque ego contendam. Deus enim ea quæ Lege continentur mãdauit hominibus in iuſtitiam:ſed eam iuſtitiam nõ exequimur niſi totam Legem obſeruando.qualibet enim tranſgreſſione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil niſi iuſtitiam præſcribat, ſi in ipſam reſpicimus, iuſtitiæ ſunt ſingula eius mandata:ſi homines ſpectamus à quibus fiunt, iuſtitiæ laudẽ minimè conſequuntur ex vno opere in multis trãſgreſſores,& ex

Exponuntur loci quidã,quibus Scriptura bona opera iuſtitiæ titulo inſignit,et oſtẽd.tur nõ eſſe contrarios doctrinæ iuſtificationis fidei.

Deut.6.25.
Deut 24.13.
Pſal.106.30.
Luc.1.6.

eo opere quod aliqua ſemper ex parte propter imperfectionem vitioſum eſt.

Hîc & ſect. 9. 10. 11 12. tractatur quo ſenſu dicat nonnunquam Scriptura, fideles iuſtificari operibus. Vide & ſect. 15.

8 Sed venio ad ſecundum genus, in quo præcipua eſt difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probādam fidei iuſtitiā, quàm quod de Abraham ſcribitur, fidem illi ſuam pro iuſtitia imputatam fuiſſe. Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuiſſe ad iuſtitiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduerſarij noſtri, quaſi re euicta, conſtituunt nos quidē ſine fide non iuſtificari: ſed neque per eam iuſtificari ſolam . opera eſſe quæ iuſtitiam noſtram impleant. Ego hîc pios obteſtor, vt ſi veram iuſtitiæ regulam ex ſola Scriptura petendam norunt, mecum religioſè & ſeriò expendant quomodo Scriptura ſecum ipſa ſine cauillis ritè conciliari poſſit. Quum ſciret Paulus, fidei iuſtificationem ſuffragium eſſe iis qui propria iuſtitia deficiuntur: audacter infert, iuſtitia operum excluſos quicunque fide iuſtificantur. Quoniam verò conſtat omnium illam eſſe fidelium communem, ex eo pari fiducia conſtituit operibus neminem iuſtificari: quin magis contrà, nullo operum adminiculo iuſtificari. Sed aliud eſt diſputare quid per ſe valeant opera, aliud quo loco poſt ſtabilitam fidei iuſtitiam habenda ſint. Si operibus ſtatuendum eſt pro dignitate ſua pretium, indigna eſſe dicimus quæ in conſpectum Dei prodeant. ideo nihil operum habere hominem quò apud Deum glorietur, inde omni operum admininiculo exutum, ſola fide iuſtificari Eam porrò iuſtitiam definimus, quòd in Chriſti communionem receptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: dum illius ſanguine purgatus, peccatorū remiſſionē obtinet: & iuſtitia non ſecus ac propria veſtitus, corā cœleſti tribunali ſecurus ſubſiſtit. Præpoſita peccatorum remiſſione, quæ iam ſequuntur bona opera aliā quàm à ſuo merito æſtimationē habent: quia quicquid in illis eſt imperfectū, Chriſti perfectione contegitur: quicquid næuorum eſt aut ſordium, eiuſdem puritate abſtergitur, ne in iudicij diuini quæſtionem veniat Obliterata igitur omnium tranſgreſſionū culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum proferant, ſepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdare ſolet: quę fiunt à fidelibus bona opera, iuſta cenſentur: vel (quod idem eſt) in iuſtitiam imputantur.

Galat. 4. 4.
Pſal. 106. 31.

9 Nunc mihi ſi quis iſtud obiectet ad impugnandam fidei iuſtitiam: primùm interrogabo num homo iuſtus cēſeatur ob vnum aut alterum ſanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis tranſgreſſor. Pluſquam abſurdum quidem eſt. Deinde requiram an ob multa quoque bona opera, ſi quidem præuaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne hoc quidem contendere audebit, reclamante Legis ſanctione, maledictóſque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhæc, vltra progrediar. ſitne vllum opus quod nullius impuritatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo eſſet coram iis oculis quibus nec ſtellæ ſatis mundæ ſunt, nec Angeli ſatis iuſti? Ita nullum extare bonum opus concedere cogetur quod non & appoſitis ſibi tranſgreſſionibus, & ſua ipſius corruptione pollutum ſit, ne iuſtitiæ honorem teneat. Quòd ſi conſtat à iuſtificatione fidei proficiſci vt opera impura alioqui immunda, dimidiata, indigna Dei conſpectu, nedum amore, iuſtitiæ imputentur: quid huius iactatione deſtruere illam moliuntur, quæ ſi nō eſſet, hanc fruſtra iactarent? Viperámne partum facere volunt? Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iuſtificationem, principium, fundamentum, cauſam, argumentum, ſubſtantiam operum iuſtitiæ eſſe non poſſunt inficiari: concludunt tamen fide non iuſtificari hominem, quòd bona quoque opera in iuſtitiam reputētur. Omittamus ergo iſtas ineptias, & quod

Deut. 27. 26.
Iob. 4. 18.

& quod res eſt fateamur. ſi à fidei iuſtificatione dependet qualiſcunque tãdem cenſetur operum iuſtitia, nõ modò per hanc nihil imminui, ſed potiùs confirmari. quò nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam ſic putemus commendari poſt gratuitã iuſtificationem opera, vt & ipſa in locum iuſtificandi hominis poſtea ſuccedant, aut eiuſmodi officium cum fide partiantur. Niſi enim perpetuò maneat ſolida fidei iuſtificatio, illorum immundities detegetur. Nihil autem abſonum eſt, ſic fide hominem iuſtificari vt non ipſe modò iuſtus ſit, ſed opera quoque eius ſupra dignitatem iuſta cenſeantur.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iuſtitiam (quod ipſi aduerſarij volunt) ſed perinde approbari Deo acſi perfecta abſolutáque foret. Sed ſi meminerimus quo fundamẽto fulciatur, ſoluta erit omnis difficultas. Gratum enim opus tunc demum eſſe incipit, vbi cum venia ſuſcipitur. Porrò vnde venia, niſi quia Deus nos & noſtra omnia in Chriſto intuetur? Quemadmodum ergo nos ipſi, vbi in Chriſtum inſiti ſumus, ideo iuſti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur noſtræ iniquitates: ſic opera noſtra iuſta ſunt & habentur, quia quicquid aliàs vitij in ipſis eſt, Chriſti puritate ſepultum, nõ imputatur. Ita meritò dicere poſſumus, ſola fide non tantum nos, ſed opera etiã noſtra iuſtificari. Iã ſi iſta qualiſcunque operũ iuſtitia à fide & gratuita iuſtificatione pendet, & ab ea efficitur: debet ſub eã includi, & tanquam effectus cauſæ ſuæ (vt ita loquar) ſubordinari. tantum abeſt vt erigi debeat ad illam vel deſtruendam vel obſcurandam. Sic Paulus vt extorqueat, beatitudinem noſtram Dei miſericordia non operibus conſtare, *Rom.4.7.* vrget maximè illud Dauidis, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & *Pſal.32.1.* quorum tecta ſunt peccata. Beatus cùi non imputauit Dominus peccatum. *Pſal.112. 1.* Si quis contrà obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo *Prou.14.21.* operibus dari: qualia ſunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miſeretur *Pſal.1. 1.* pauperis, qui non ambulauit in conſilio impiorum, qui ſuffert tentatio- *Iac.1. 12.* nem: beati qui cuſtodiunt iudiciũ, immaculati, pauperes ſpiritu, mites, & *Pſal.106.3.& 119.* miſericordes, &c. non efficient quominus verum ſit quod ait Paulus. *11.* Quoniã enim illa quæ prædicantur, omnia nunquam ſic ſunt in homine vt Deo propterea id approbetur, conficitur, miſerum ſemper eſſe ho- *Mat.5.3.* minem niſi à miſeria per veniam peccatorum eximatur. Quoniã ergo vniuerſa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinẽ peccatorũ remiſſione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciat: ſequitur hãc eſſe nõ modò ſummam & præcipuam, ſed vnicam: niſi fortè velis ab illis eneruari, quæ in ea ſola conſiſtunt. Multò iam minus rationis eſt cur nos conturbare debeat appellatio iuſtorum, quæ fidelibus plerunque tribuitur. Iuſtos certè à vitæ ſanctimonia nuncupari fateor: ſed quum in iuſtitiæ ſtudium magis incumbant quàm iuſtitiam ipſam impleant, qualemcunque hanc iuſtitiam, fidei iuſtificationi cedere par eſt, vnde habet id quod eſt.

11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis reſtare aiunt, vt *Iac.2.12.* qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abrahã ex operibus fuiſſe iuſtificatum, & nos quoque omnes operibus iuſtificari, non ſola fide. Quid igitur? pertrahéntne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Chriſti miniſtro habent, ſic accipienda eſt eius ſententia, ne á Chriſto per os Pauli loquente diſſentiat. Spiritus per os Pauli aſſerit, Abraham fide, non operibus iuſtitiam fuiſſe conſecutum: nos quoque fide docemus omnes ſine operibus Legis iuſtificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit, & Abrahæ & noſtram iuſtitiam operibus, non fide tantùm conſtare. Spiritum ſecum non pugnare, certum eſt. Quæ erit ergo iſtorum

concordia? aduerſariis abundè eſt ſi conuellerint quam nos altiſſimis radicibus ſtabilitam volumus fidei iuſtitiam: ſuam autem conſcientiis tranquillitatem reddere non magnæ curæ eſt. Vnde videas quidem eos fidei iuſtificationem arrodere, ſed nullam interim conſtituere iuſtitiæ metam vbi conſcientiæ ſiſtantur. Triumphét ergo vt libet, modò nõ aliam iactare victoriam poſſint quàm omnem iuſtitiæ certitudiné ſe ſuſtuliſſe. Ac miſeram quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta veritatis luce, mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicunque autem ſtabit Dei veritas, nihil proficient. Nego itaque Iacobi ſententiam, quã aſſiduè tanquam Achillis clypeũ nobis obtendunt illis vel tantillũ ſuffragari. Id quò planũ fiat, intuendus primũ erat Apoſtoli ſcopus: deinde obſeruandum vbi hallucinentur. Quoniam tũ erãt plerique (quod malũ in Eccleſia perpetuum eſſe ſolet) qui infidelitatem ſuam manifeſtè prodebant, quæcunque propria ſunt fidelium opera negligendo ac omittendo, falſo tamen fidei nomine gloriari non deſinebant: ſtolidam talium fiduciam hîc eludit Iacobus. Non eſt ergo illi propoſitum veræ fidei vim vlla ex parte deterere, ſed oſtendere quàm ineptè nugatores iſti vacuæ eius imagini tantùm arrogarent, vt hac contéti, ſecurè diffluerent in omnem vitiorum licentiam. Hoc ſtatu cõcepto, facilè erit animaduertere vbi peccent noſtri aduerſarij. Incidunt enim in duplicé paralogiſmum: alterum in Fidei vocabulo, alterum in verbo Iuſtificãdi. Quòd fidem nominat Apoſtolus, inanem opinionem procul à fidei veritate diſſitam, conceſſionis eſt quæ nihil cauſæ derogat. quod ab initio ipſe demonſtrat his verbis, Quid prodeſt, fratres mei, ſiquis fidé dicat ſe habere, opera autem non habeat? non dicit, Si fidem quis habeat ſine operibus: ſed, Si iactet. Clariùs etiam paulò pòſt, vbi deteriorem diabolica notitia per ludibrium facit: poſtremò vbi mortuam vocat. Sed à definitione ſufficienter deprehendas quid velis, Tu credis, inquit, quòd Deus eſt, ſanè ſi nihil in illa fide continetur niſi vt credatur Deum eſſe, iam nihil mirum eſt ſi non iuſtificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquam derogari putemus fidei Chriſtianæ, cuius longè diuerſa eſt ratio. Quo enim modo vera fides iuſtificat, niſi dum nos Chriſto conglutinat, vt vnum cum illo facti, participatione iuſtitiæ eius fruamur? non ergo eò iuſtificat, quòd diuinę eſſentiæ notitiam concipiat: ſed quòd in miſericordiæ certitudine recumbit.

12 Nondum ſcopum attigimus, niſi diſcutiamus & alterum paralogiſmum. ſiquidem iuſtificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & ſibiipſi conſentaneum Iacobum facere velis, neceſſarium eſt, Iuſtificandi verbum alio ſignificatu accipere quàm apud Paulum. Iuſtificari enim dicimur à Paulo, quum obliterata iuſtitiæ noſtræ memoria, iuſti reputamur. Eò ſi ſpectaſſet Iacobus, præpoſterè citaſſet illud ex Moſe, Credidit Abrahã Deo, &c Sic enim contexit, Abraham operibus conſequutus eſt iuſtitiam quòd filium immolare, iubéte Deo, non dubitauit. Atque ita impleta eſt Scriptura, quæ dicit illum crediſſe Deo, & imputatum ei ad iuſtitiam. Si abſurdum eſt, effectum fuiſſe ſua cauſa priorem, aut falſò teſtatur Moſes eo loco, imputatam fuiſſe Abrahę fidem in iuſtitiam, aut ex ea quam in Iſaac offerendo præſtitit obedientia, iuſtitiam non fuit promeritus. Nondum concepto Iſmaele, qui iam adoleuerat antequam Iſaac naſceretur, fide ſua iuſtificatus fuit Abrahã, Quomodo igitur dicemus obedientia diu pòſt ſequuta iuſtitiam ſibi cõparaſſe? Quare aut perperam ordinem inuertit Iacobus (quod cogitare eſt nefas) aut iuſtificatum noluit dicere, quaſi promeritus ſit vt iuſtus cenſeretur. Quid ergo? Certè de iuſtitiæ declaratione, non autem imputatione ipſum loqui apparet. acſi diceret, Qui vera fide iuſti ſunt, ij ſuam iuſtitiam

ſtitiam obedientia, boniſque operibus probant, non nuda & imaginaria fidei larua. In ſumma, non diſputat qua ratione iuſtificemur: ſed iuſtitiam operatricem à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operum adminiculum iuſtificari contendit: ita hîc iuſtos haberi non patitur qui bonis careant operibus. Huius ſcopi conſideratio nos omni ſcrupulo extricabit. nam hinc præcipuè fallũtur noſtri aduerſarij, quòd putant Iacobum iuſtificationis rationem definire: quum nihil aliud ſtudeat quàm prauam eorum ſecuritatem diruere, qui excuſando bonorũ operum contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoslibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas ſententias expriment. Inane fidei ſpectrum non iuſtificare, & fidelem, tali imaginatione non cõtentum, operibus bonis ſuam iuſtitiam declarare.

13 Quod autẽ ex Paulo in eundem ſenſum citant minimum eos iuuat, Factores Legis non auditores iuſtificari. Nolo ſolutione Ambroſij euadere, ideò eſſe illud dictum quia complemẽtum Legis ſit in Chriſtum fides. Video enim merum eſſe effugium, quo nihil opus eſt vbi aperta patet via. Illic ſtolida confidentia Iudæos deiicit Apoſtolus, qui ſola Legis agnitione ſe venditabant, quum interim ſummi eſſent eius contemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere ſibi placerent: admonet, ſi ex Lege quæratur iuſtitia, nõ eius notitiam ſed obſeruationem quæri. Nos certè iſtud in dubium non vocamus quin Legis iuſtitia conſiſtat in operibus: ac ne illud quidem, quin conſiſtat in operũ dignitate & meritis iuſtitia. Sed nondum probatum eſt operibus nos iuſtificari, niſi vnum aliquẽ proferant qui Legẽ impleuerit. Non aliud autem ſenſiſſe Paulũ erit ſatis amplo teſtimonio orationis cõtextus. Poſtquam Gentes ac Iudęos in cõmune iniuſtitiæ damnauerat, tum ad diſtributionem deſcendit, ac dicit eos, qui ſine Lege peccauerunt, ſine Lege perire: quod ad Gentes refertur. qui verò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum eſt. Porrò quoniam illi ſuis pręuaricationibus conniuentes, ſola Lege ſuperbiebant: adiungit quod optimè congruebat, non ideò latã eſſe Legem, vt audita ſolummodo eius voce iuſti redderẽtur: ſed tum demũ ſi obedirent. ac ſi diceret, In Lege quæris iuſtitiam: ne auditum eius prætexas, qui parui eſt per ſe ponderis: ſed afferas opera quibus declares Legem non tibi fruſtra poſitam. His quoniam deficiebantur omnes, ſequebatur, Legis gloriatione eſſe ſpoliatos. Itaque contrarium potiùs ex mẽte Pauli argumentum formandum eſt, Iuſtitia Legis in operũ perfectione ſita eſt. nemo iactare poteſt ſe per opera Legi ſatisfeciſſe. nulla ergo eſt à Lege iuſtitia.

Rom.2.13.

Quo ſenſu dicat Scriptura factores Legis iuſtificari.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus ſuam iuſtitiam fideles examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt. Quales ſunt, Iudica me Domine ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum innocentiam meam, quæ ſunt in me. Item, Exaudi Deus iuſtitiam meam. Probaſti cor meum, & viſitaſti nocte, & non eſt inuenta in me iniquitas. Item, Retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meã, & ſecundum puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia cuſtodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obſeruabo me ab iniquitate mea. Item, Iudica me domine, quoniam in innocentia mea ambulaui. Non ſedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impijs animam meam, cum viris ſanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates ſunt: dextera quorum repleta eſt muneribus. Ego autem innocenter ambulaui. Dixi ſuprà de fiducia quam ſibi ſancti ſimpliciter ab operibus ſumere videntur. Quæ autem huc adduximus teſtimonia nos non valdè impedient ſi ſecundũ ſuam περίστασιν, hoc eſt complexum, vel (vt

Exponũtur loci quidã quibus fideles iuſtitiã ſuã examinandã Dei iudicio audacter offerũt, ac ſecũdũ eã de ſe ſtatui cupiũt: & oſtẽditur non pugnare cũ gratuita iuſtificatione fidei.

Pſal.7.9.
Pſal.17.1.
Pſal.18.21.
Pſal.26.1.
Ibidem 9.

vulgò loquuntur) circunſtantiam accipiatur. Ea porrò duplex eſt. nam nec de ipſis in vniuerſum quæſtionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel dãnentur vel abſoluãtur: ſed ſpecialem cauſam in iudicium diſceptandam afferũt: nec diuinæ profectionis reſpectu, ſed ex improborum ac ſceleſtorum comparatione iuſtitiam ſibi arrogant. Primum quũ de homine iuſtificando agitur, non tantum quæritur vt bonam in re aliqua particulari cauſam habeat: ſed perpetuam quandam tota vita iuſtitiæ ſymmetriam. Atqui ſancti, dum ad comprobandam ſuam innocentiam Dei iudicium implorant, non ſeipſos omni noxa ſolutos & omni ex parte inculpatos offerunt: ſed quum in ſola eius bonitate ſalutis fiduciam defixerint, confiſi tamen eſſe vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profecto cauſam in qua innocẽtes opprimuntur, illi commendant. Dum verò ſecum aduerſarios ad tribunal Dei ſiſtunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati reſponſura ſit, ſi ſeuere conquiratur: ſed quia præ aduerſariorum malitia, improbitate, aſtutia, nequitia, ſynceritatem, iuſtitiam, ſimplicitatem, puritatémque ſuam Deo compertam gratámque eſſe norunt: non reformidant, inter ſe & illos iudicem inuocare. Sic quum Dauid Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicui-
1. Sam. 26. 23. que ſecundum iuſtitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per ſe examinaret ac munetaretur pro meritis: ſed Dominum atteſtabatur quanta eſſet ſua innocẽtia præut erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloriatione ſe iactat quòd bonum habeat conſcientiæ teſtimonium, ſe cum ſimplicitate & integritate verſatũ eſſe in Eccleſia Dei, vult eiuſmodi gloriatione apud Deum niti: ſed
1. Cor. 1. 12. coactus impiorum calumniis, fidem ac probitatem ſuam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam eſſe ſciebat, aduerſus quamlibet hominum male-
1. Cor. 4. 4. dicentiam aſſerit. Videmus enim quid alibi dicat, ſe nihil eſſe ſibi male conſcium, ſed non in hoc iuſtificari. Quia ſcilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè tranſcendere. Vtcunque ergo pij cõtra impiorum hypocriſin ſuam innocentiam Deo teſte ac iudice defen-
Pſal. 130. 3. & 143. 2. dant: vbi tamen cum ſolo Deo negotium eſt, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Item ne
Pſal. 63. 4. ingrediaris in iudicium cum ſeruis tuis: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. ſuíſque operibus diffiſi, libenter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

Pro. 20. 7. et 12. 18. *Ezec. 18. 9. 21. & 33. 15.*
15 Sunt & alij non abſimiles ſuperioribus loci, in quibus ſubſiſtere etiamnum quis poſſit. Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate ſua, iuſtũ eſſe. Item, in ſemita iuſtitiæ eſſe vitã, ac in ea ipſa non eſſe mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iuſtitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur vel obſcuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam cum tali integritate. Si nemo eſt, aut pereant à conſpectu Dei oportet, aut ad miſericordię aſylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus ſua integritas, dimidiata licet ac imperfecta, gradus ſit ad immortalitatem. Sed vnde id, niſi quoniam quos in fœdus gratiæ aſſumpſit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, ſed paterna benignitate oſculatur? Quo non tantum intelligimus quod tradunt Scholaſtici, à gratia acceptante habere opera ſuum valorem. Illi enim ſentiũt, imparia alio qui opera ex Legis pacto ſaluti comparandæ, in æqualitatis tamẽ pretium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, ea tum aliis tranſgreſſionibus, tum ſuis ipſorum maculis inquinata, non aliud valere niſi quòd Dominus veniam vtriſque indulget. quod eſt, gratuitam homini iuſtitiam largiri. Neque tempeſtiuè hîc obtruduntur illæ Apoſtoli precationes, vbi tantam perfectionem fidelibus optat, vt ſint
Epheſ. 1. 4. inculpati, & irreprehenſibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cœleſtini

ſeſtini valde olim exagitabant, ad perfectionem iuſtitiæ in hac vita aſſerendam. Sed quod arbitramur ſufficere, breuiter poſt Auguſtinum reſpondemus: ad hanc quidem metam aſpirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie. ſed quia optima & præſtantiſſima vitæ præſentis ratio nihil aliud eſt quàm profectus, ad eam metam nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adhærebimus. Neque tamen pertinaciter cũ eo litigabo qui perfectionis titulum ſanctis tribuere volet: modò eam quoque Auguſtini ipſius verbis definiat. Perfectam, inquit ſanctorũ virtutem quum nominamus, ad ipſam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio.

1. Theſſ. 3. 13. & alibi.

Lib. ad Don. 3. c. 7.

Ex mercede male colligi operum iuſtitiam.

CAPVT XVIII.

TRANSEAMVS nunc ad eas ſententias, quę affirmant Deum vnicuique redditurum ſecundum opera ſua. cuiuſmodi ſunt, Vnuſquiſque referet quod geſſit in corpore, ſiue bonũ ſiue malum. Gloria & honor operanti bonum, tribulatio & anguſtia in omnem animã operantis malum Et, Ibũt qui bona egerint in reſurrectionem vitæ: qui malè fecerint, in reſurrectionem iudicij. Venite benedicti patris mei: eſuriui, & dediſtis mihi cibum: ſitiui, & potũ tribuiſtis, &c. Atque illis quoque eas coniungamus quæ mercedem operum appellant vitam ęternã: quo in genere ſunt, Retributio manuum hominis reſtituetur ei. Qui timet mandatum, remunerabitur. Gaudete, & exultate: ecce merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Vnuſquiſque mercedem accipiet ſecundum laborem. Quòd vnicuique dicitur redditurus Deus ſecundũ opera, paruo negotio diſſoluitur. Ordinẽ enim conſequentiæ magis quàm cauſam indicat loquutio. Extra dubium autẽ eſt, Dominũ his miſericordiæ ſuæ gradibus ſalutem noſtram conſummare dũ electos ad ſe vocat, vocatos iuſtificat, iuſtificatos glorificat. Tametſi ergo ſola miſericordia ſuos in vitam ſuſcipiat: quia tamen in eius poſſeſſionem ipſos deducit per bonorũ operum ſtadium, vt quo deſtinauit ordine ſuum in illis opus impleat: nihil mirum ſi ſecundũ opera ſua dicuntur coronari: quibus haud dubiè ad recipiẽdam immortalitatis coronam pręparantur. Quin hac ratione appoſitè dicuntur ſalutem ſuam operari, dum bonis operibus incũbendo, vitam æternam meditantur. nempe ſicut alibi iubentur operari cibũ qui non perit, dum in Chriſtum credendo ſibi vitam acquirunt: & tamẽ mox additur, Quem Filius hominis daturus eſt vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam opponi gratiæ, ſed referri ad ſtudium: ac proinde non ſequitur, vel fideles ipſos eſſe ſalutis ſuæ authores, vel ab ipſorum operibus eam emanare. Quid ergo? ſimulatque per Euangelij notitiam, & Spiritus ſancti illuminationem adſciti ſunt in Chriſti conſortium, inchoata eſt in illis æterna vita. Iam quod in illis bonum opus inchoauit Deus, & perfici oportet vſque in diem Domini Ieſu. Perficitur porrò, quum iuſtitia & ſanctitate Patrem cœleſtem referentes, ſe filios eius non degeneres eſſe probant.

Mat. 16. 27. 2. Cor. 5. 10. Rom. 2. 6. Iohan. 5. 29. Mat. 25. 34. Pro. 12. 14. & 13. 13. Mat. 5. 12. Luc. 6. 23. 2. Cor. 3. 8. Rom. 2. 6. Ibid. 8. 30. Philip. 2. 12. Iohan. 6. 27.

Qđ dicitur Deus fidelibus redditurus ſecundũ opera, ordinẽ notat, non cãm: & quod dicuntur operari ſalutẽ, refertur ad ſtudium, nõ opponitur gratiæ.

Philip. 1. 6.

Hîc & ſec. 3. 4. tractatur, vitã æternã quum gratis donetur, dici tamẽ mercedẽ operũ, optimis de cauſis, ſed non meriti vllius noſtri ratione.

2 Ex mercedis nomine non eſt cur opera noſtra ratiocinemur cauſam eſſe ſalutis. Principiò iſtud ſancitum ſit in cordibus noſtris, regnum cœlorum non ſeruorum ſtipendium, ſed filiorum eſſe hæreditatem: quã ſoli potientur qui à Domino in filios cooptati fuerint: neque aliam ob cauſam quàm ob hanc adoptionem. Non enim erit hæres filius ancillæ, ſed filius liberæ. Adeóque in iis ipſis locis quibus gloriam æternam mercedem operibus fore pollicetur Spiritus ſanctus, hæreditatem nomina-

Epheſ. 1. 18. Galat. 4. 30.

tim exprimendo, aliunde nobis prouenire demonſtrat. Sic Chriſtus opera recenſet, quæ cœli remuneratione compenſat dum in eius poſſeſſionem electos vocat: ſed ſimul adiungit, hæreditatis iure poſſidendum. Sic Paulus iubet, ſeruos fideliter agentes quod officij ſui eſt, ſperare retributionẽ à Domino, ſed addit hæreditatis. Videmus vt quaſi præſcriptis verbis diligenter caueant ne acceptam feramus operibus æternam beatitudinem, ſed Dei adoptioni. Cur ergo ſimul operum mentionem faciunt? Vno Scripturæ exemplo iſta quæſtio eluceſcet. Ante natiuitatem Iſaac promiſſum erat Abrahæ ſemen in quo benedicendæ erant omnes terræ nationes: ſeminis propagatio quæ æquatura eſſet ſtellas cœli, & arenas maris, aliáque ſimilia. Multis pòſt annis, vt erat oraculo iuſſus, Abraham ad filium immolandum ſe accingit. Iſta obedientia defunctus, recipit promiſſionem. Per memetipſum iuraui, dicit Dominus, quia feciſti hanc rem, & non peperciſti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli & arenas maris: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicẽtur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ. Quid audimus? an obedientia ſua promeritus eſt benedictionem Abraham, cuius promiſſionem receperat antequam ederetur præceptum? Hîc profectò citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam antea cogitata opera dederat: nihil dum cauſæ habens cur ipſis benefaceret niſi ſuam miſericordiam.

Mat. 25.34. *Col.* 3.24. *Gen.* 1.5.5. & 17.1. *Gene.* 22.3. *Ibidem* 17.

3 Neque tamen fruſtratur aut ludit nos Dominus quum ait ſe operibus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandam eorum quæ promiſit exhibitionem vel fruitionem, vt ita loquar, ac per ea decurrere, vt cõtendamus ad beatam ſpem nobis propoſitã in cœlis, ritè & illis aſſignatur promiſſionum fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expreſſit vtrunque Apoſtolus, quum diceret officiis charitatis ſtudere Coloſſenſes, propter ſpem in cœlis ſibi repoſitam, de qua antè audierant per ſermonem veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouiſſe ſpem ſibi in cœlis repoſitam, declarat ſolo Chriſto, nullis aũt ſuffultam operibus. cui concinit illud Petri, Cuſtodiri pios Dei virtute per fidẽ, in ſalutem quæ parata eſt manifeſtari ſuo tempore. Dum ipſos ait eius cauſa laborare, ſignificat currendum eſſe fidelibus toto vitæ ſpatio vt apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modũ redigi quam nobis Dominus mercedem pollicetur, parabolam propoſuit, in qua ſe fecit patrẽfamiliàs, qui quoſcunque habet obuios, mittit in vineæ ſuæ culturã: alios quidem hora diei prima, alios ſecunda, alios tertia, quoſdam etiam vndecima: veſperi rẽpẽdit omnibus ęquale pretium. Cuius interpretationẽ breuiter & verè complexus eſt quicunque ſit ille tandẽ vetuſtus ſcriptor cuius liber de vocatione Gentiũ ſub Ambroſij nomine fertur. Eius verbis potiùs quàm meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatis ad vnam gratiam pertinentem adſtruxit: vbi ſine dubio qui hora vndecima intromiſſi in vineam totius diei operariis exæquantur, eorum præferunt ſortem quos ad commendandã gratiæ excellentiam, in defectu diei, & concluſione vitæ, diuina indulgentia munerauit: non labori pretium ſoluens, ſed diuitias bonitatis ſuę in eos, quos ſine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labore ſudarunt, nec amplius quàm nouiſſimi acceperunt, intelligant donum ſe gratiæ, non operum accepiſſe mercedem. Poſtremò hoc quoque notatu dignum eſt, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non ſimpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatem, quum nos paterna beneuolentia

Coloſſ. 1.4. 1.*Pet.* 1.5. *Mat.* 20.1. *Lib.* 1.*c.* 5.

in Chri-

in Chriſto amplectitur: ſed pro beatitudinis poſſeſſione vel fruitione, vt vocant, ſicut etiam ſonant ipsa Chriſti verba, In futuro vitam æternã. Et alibi, Venite, poſſidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in reſurrectione fiet: ac poſteà interpretatur, redemptionem corporis noſtri. Alioqui autem quemadmodũ alienatio à Deo, æterna mors eſt, ſic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt communicatione eius fruatur, vnúmque cum eo fiat, trãsfertur à morte ad vitam. id quod fit ſolius adoptionis beneficio. Etſi more ſuo pertinaciter vrgeant operum mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam æternam fidei eſſe mercedem.

Mar.10.30. Mat.25.34. Rom.8.18. 1.Pet.1.9.

Hîc & ſect. 6. 7. oſtenditur, Deũ, cũ dicit ſe operibus rependere quod gratis ante opera donauerat, nõ meriti opinione nos inflare, ſed noſtræ imbecillitati ſic occurrere, ne animis fatiſcamus.

4 Itaque ne cogitemus Spiritum ſanctum huiuſmodi promiſſione cõmendare operum noſtrorum dignitatem, ac ſi talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in cõſpectu Dei exaltemur. Quin potiùs tota in hoc eſt vt arrogantiam noſtram retundat, nos humiliet, deiiciat, & prorſus conterat. Verùm noſtræ imbecillitati ſic occurritur: quæ ſtatim alioqui collaberetur ac cõcideret, niſi hac ſe expectatione ſuſtineret ac ſolatio leniret ſua tædia. Primùm quam durum ſit, non modò ſua omnia, ſed ſe quoque ipſum relinquere & abnegare, reputent pro ſe quiſque ſinguli. Et tamẽ hoc tyrocinio diſcipulos ſuos, hoc eſt pios omnes, Chriſtus initiat. Deinde ſic per omnẽ vitã ſub crucis diſciplina erudit, ne cor adiiciãt ad bonorũ præſentiũ vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter ſic ferè tractat, vt quocunque flectãt oculos quàm longè hîc mundus patet, nonniſi deſperationem ſibi vbique obuerſantẽ habeãt. vt Paulus dicat, miſerabiliores eſſe nos omnibus hominibus, ſi in hoc mundo duntaxat ſperemus. In his tantis anguſtiis ne deficiant, adeſt illis Dominus, qui monet vt altiùs caput exerant, & lõgiùs oculos coniiciãt, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud ſe reperturos. hanc beatitudinem, præmium, mercedem, retributionem vocat: non operum æſtimans meritum, ſed compenſationem eſſe ſignificans eorum preſſuris, paſſionibus, contumeliis, &c. Quamobrem nihil obeſt quominus vitã æternam remunerationem, Scripturæ exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus ſuos ex laboribus in quietem, ex afflictione in proſperum & optabilem ſtatum, ex mœſtitia in gaudium, ex paupertate in affluẽtiã, ex ignominia in gloriam recipiat. omnia denique quæ perpeſſi ſunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit incommodi ſi vitæ ſanctitatẽ, exiſtimemus eſſe viam: non quidẽ quæ aditum aperiat in gloriam cœleſtis regni, ſed qua electi à Deo ſuo in eius manifeſtationem ducantur, quãdo hæc bona eius volũtas eſt, glorificare quos ſanctificauit. Tantùm ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè hærent Sophiſtæ, quia iſtũ quem exponimus finem non conſiderant. Quàm autem præpoſterum eſt, vbi in vnum finem vocat nos Dominus, aliorſum reſpicere? Nihil clarius eſt quàm ad ſubleuandã aliquo ſolatio carnis noſtræ debilitatem, non autem ad inflãdos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operũ inde colligit, vel appendit in trutina opus cum mercede, à recto Dei ſcopo longiſſimè aberrat.

1.Cor.15.19. Rom.8.30.

Inde pendêre iuſtitiam bonorũ operũ quæ fiunt à fidelibus, quod per veniã Deo approbantur.

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iuſtum iudicem redditurum olim ſuis iuſtitiæ coronam, non tantum cũ Auguſtino excipio, Cui redderet iuſtus iudex coronam, ſi non donaſſet gratiam miſericors Pater? & quomodo eſſet iuſtitia niſi præceſſiſſet gratia quæ iuſtificat impium? quomodo iſta debita redderentur niſi prius illa indebita darentur? ſed aliud etiã addo, Quomodo iuſtitiã imputaret noſtris operibus, niſi quod iniuſtitiæ in illis eſt, abſconderet ſua indulgentia? Quomodo cenſeret digna mercede, niſi quod in illis pœna dignum eſt, immenſa benignitate

2.Tim.4.8. Aug. ad Valẽ. De gra & libero arbi.

aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternã, quia gra-
tuitis Dei donis reddatur dum operibus repẽditur. At Scriptura nos vl-
trà humiliat & ſimul erigit. Nam præterquam quòd in operibus gloria-
ri vetat, quia ſunt gratuita Dei dona, ſimul fæcibus quibuſdam ſemper
inquinata eſſe docet: vt Deo ſatisfacere nõ poſſint, ſi ad iudicij eius regu
lam examinentur: ſed, ne concidat nobis alacritas, mera venia placere.
Etſi autem paulo aliter Auguſtinus quàm nos loquitur: in re tamẽ non
Cap.5. ita diſſentire conſtabit ex eius verbis, libro ad Bonifacium tertio. Vbi
quum inter ſe duos contuliſſet homines, alterum vitæ vſq; ad miracu-
lum ſanctæ & abſolutæ: alterum probum quidem & integris moribus,
non tamen adeo perfectum quin deſiderari in eo multum queat: tãdem
infert, Nempe iſte qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in
Deum fidem ex qua viuit & ſecundum quam in omnibus delictis ſuis ſe
accuſat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, ſibi tribuẽs ignomi-
niam, illi gloriã: atq; ab ipſo ſumens & indulgentiam peccatorum & di
lectionem rectè factorum, de hac vita liberãdus, in conſortium Chriſti
migrat. Quare, niſi propter fidem? quæ licet ſine operibus neminẽ ſaluat
Heb.1.2.4. (ipſa enim eſt non reproba fides, quæ per dilectionem operatur) tamen
per ipſam etiam peccata ſoluũtur, quia iuſtus ex fide viuit. ſine ipſa verò
quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hîc certè non obſcurè
fatetur quòd tantopere contendimus, inde pendere bonorum operum
iuſtitiam quòd per veniam Deo approbantur.

Luc.16.9. 6 Superioribus locis proximũ ſenſum habent iſti: Facite vobis ami
1.Tim.6.17. cos de mãmona iniquitatis: vt quum defeceritis: recipiant vos in æterna
tabernacula. Diuitibus huius ſeculi præcipuè nõ ſuperbè ſapere, neq; ſpe
rare in incertis diuitiis, ſed in Deo viuo: bene agere, diuites fieri in bo-
nis operibus, theſaurizare ſibi fundamentũ bonum in futurum, vt appre
hendant vitam æternã. Opibus enim cõparantur bona opera, quibus in
beatitudine vitæ æternæ fruamur. Reſpõdeo, nos nõ ad verã eorũ intel
ligentiã nunquam acceſſuros niſi oculos in ſcopum conuertamus quò
Matth.6.21. ſua verba Spiritus dirigit. Si verũ eſt quod ait Chriſtus, Ibi animum no-
ſtrum reſidere vbi eſt theſaurus noſter: quẽadmodum filij ſeculi intenti
eſſe ſolent ad ea cõparanda quæ ad præſentis vitæ delicias faciunt: ita fi-
delibus videndũ eſt, poſtquam hanc vitam inſtar ſomnij mox euanitu-
ram didicerũt, vt ea quibus verè frui volunt, transmittant vbi ſolidam
vitam ſunt habituri. Quod ergo faciunt qui demigrare inſtituunt in lo-
cum aliquẽ, vbi perpetuam vitæ ſedem elegerunt, nobis imitandum eſt.
præmittunt illi ſuas facultates, neq; illis ad tẽpus ægrè carẽt: quia ſe bea-
tiores eò putãt quò plus habent bonorũ vbi diu ſunt futuri. Nobis ſi cœ
lum patriã eſſe credimus, illuc potius tranſmittere opes noſtras conue-
nit, q̃ hîc retinere vbi ſubita migratione peritura nobis ſint. Quomodo
autẽ trãſmittemus? nẽpe ſi pauperum neceſſitatibus cõmunicamus: qui-
Matt.25.40. bus quicquid erogatur, ſibi datum Dominus imputat. Vnde egregia illa
Prou.19.17. promiſſio, Qui largitur pauperi, Domino fœneratur. Item, Qui benignè
2.Cor.9.6. ſeminat, benignè metet. Deponũtur enim in manũ Domini quæ fratri-
bus ex charitatis officio impẽduntur. Ille, vt eſt bonæ fidei depoſitarius,
olim reſtituet cũ copioſo fœnore. Ergóne tãti ſunt apud Deũ noſtra of-
ficia vt ſint in eius manu quaſi recõditæ nobis opes? Et quis horreat ita lo
qui, quũ toties ac tã apertè id teſtetur Scriptura? Cæterùm ſiquis à mera
Dei benignitate tranſilire velit ad operũ dignitatẽ, his teſtimoniis ad er-
rorem aſtruendũ nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas niſi me-
ram diuinæ erga nos indulgentiæ propenſionem: quandoquidem quò
nos ad benefaciendum animet, quamlibet vel ſolo eius intuitu indigna
ſint quæ illi exhibemus obſequia, nullum tamen perditum ſinit.

7 Sed

7 Sed magis vrgent Apoſtoli verba: qui dum Theſſalonicenſes in *2.Theſſ.1.5*
tribulationibus conſolatur, eas immitti illis docet vt digni habeantur
regno Dei pro quo patiuntur. Siquidem, inquit, iuſtum eſt apud Deum,
reddere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem relaxationẽ no-
biſcum, quum reuelabitur Dominus Ieſus è cœlo. Author verò epiſtolæ
ad Hebræos, Non eſt, inquit, iniuſtus Deus vt obliuiſcatur operis veſtri, *Heb.6.10*
& dilectionis quam oſtendiſtis in nomine ipſius, quòd miniſtraſtis ſan-
ctis. Ad priorem locum reſpondeo, Nullam illic meriti dignitatem ſigni
ficari: ſed quia Deus pater vult nos, quos elegit filios, Chriſto primoge *Rom.8.29*
nito conformari: ſicut oportuit illum primò pati, & tum demum intrare *Luc.24.26*
in gloriam ſibi deſtinatam: ita & nos per multas tribulationes oportet *Act 14.22*
ingredi in regnum cœlorum. Tribulationes ergo dum patimur pro Chri *Galat.6.17*
ſti nomine, quædam velati notæ imprimuntur nobis quibus oues gre-
gis ſui Deus ſignare ſolet. Hac ergo ratione digni habemur regno Dei,
quia ſtigmata Domini noſtri & magiſtri portamus in corpore, quę ſunt
filiorum Dei ſigna. Huc & illæ ſententiæ pertinent Nos circunferre mor
tificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro: vt vita ipſius manifeſtetur
in nobis. Nos paſſionibus eius conformari, vt perueniamus ad ſimilitu- *2.Cor.4.10*
dinem reſurrectionis ex mortuis. Quæ ſubiicitur ratio, non ad proban- *Rom.8.29*
dam vllam dignitatem, ſed ſpem regni Dei confirmandam pertinet: acſi
diceret, Vt iuſto Dei iudicio conuenit, vindictam ab inimicis veſtris ex-
petere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem
& quietem a vexationibus impertiri. Alter locus, qui ſic iuſtitiam Dei
decere tradit ſuorum obſequia obliuioni non mandare, vt propè iniu-
ſtum fore innuat ſi obliuiſcatur, hanc rationem habet: Deus, quò ſegni-
tiem noſtram acueret, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in
gloriam nominis ſui ſuſceperimus laborem. Semper meminerimus, hãc
promiſſionem, vt cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam niſi præ-
cederet gratuitum miſericordiæ fœdus, cui tota ſalutis noſtræ certitudo
incumberet. Eo autem freti, confidere ſecurè debemus, obſequiis etiam
noſtris quamlibet indignis non defuturum à Dei liberalitate præmium.
In ea expectatione vt nos confirmet Apoſtolus, Deum aſſerit non eſſe
iniuſtum, quin conſtaturus ſit fidei ſemel datæ Iuſtitia igitur iſta magis
ad diuinæ promiſſionis veritatem, quàm ad reddendam debiti æquita-
tem refertur. In quem ſenſum inſigne eſt dictum Auguſtini: quod vt vir
ſanctus repetere ſæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignũ
iudico quod aſſiduè memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus, qui ſe *In Pſal.32.109, & alibi ſæpe.*
nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, ſed omnia pro-
mittendo.

8 Adducuntur & illæ Pauli ſententiæ, Si habeam omnem fidem, ita *1 Cor 13.2, & 13*
vt montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. *Coloſſ.3.14*
Item, Nunc manẽt ſpes, fides, charitas: ſed maxima in his charitas. Item, *Refutantur Phariſæi noſtræ ætatis, qui cõtendunt, nos charitate iuſtificari, quia dicitur à Paulo charitas maior fide, & ſpe. Vide Calu. ad Sadoletum, qui ſcripſerat charitatem eſſe primam ac potiſſimã ſalutis noſtræ cauſam.*
Super omnia habete charitatem, quæ eſt vinculum perfectionis. Ex pri
mis duobus contendunt noſtri Phariſæi charitate nos iuſtificari potiùs
quàm fide: virtute nimirum, vt ipſi aiunt potiore. At nullo negotio di-
luitur hæc argutatio. Expoſuimus enim alibi, ad veram fidem nihil per-
tinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide inter
pretamur, qua maiorem eſſe charitatem dicit: non tanquam ſit magis
meritoria, ſed quia magis fructuoſa eſt, quia latiùs patet, quia pluribus ſer
uit, quia ſemper viget: quum fidei vſus ad tempus conſiſtat. Si excellen-
tiam ſpectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hîc Sermo
Paulo non eſt. Siquidem vnũ iſtud vrget, vt mutua charitate nos in Do-
mino viciſſim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem
fidei præcellere: quis tamẽ ſano iudicio, imò quis omnino ſano cerebro,

ex eo ratiocinetur magis iuſtificare? Vis iuſtificandi quæ penes fidem eſt, non in dignitate operis locatur. Sola Dei miſericordia & merito Chriſti conſtat noſtra iuſtificatio, quam dum fides apprehendit, iuſtificare dicitur. Nunc ſi aduerſarios interroges quo ſenſu iuſtificationem charitati aſſignent: reſpondebunt, Quia officium eſt Deo gratum, eius merito, ex diuinę bonitatis acceptatione iuſtitiā nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iuſtificare dicimus, non quia iuſtitiam nobis ſua dignitate mereatur: ſed quia inſtrumentum ſit quo Chriſti iuſtitiam gratis obtinemus. Iſti, prætermiſſa Dei miſericordia, Chriſtóque præterito (vbi ſumma iuſtitiæ eſt) charitatis beneficio nos iuſtificari pugnant, quia ſupra fidem excellat. Perinde ac ſiquis aptiorem eſſe Regem diſputet conficiendo calceo quàm ſutorem, quia ſit infinito prę-ſtãtior. Hic vnus ſyllogiſmus amplo documento eſt ſcholas omnes Sorbonicas ne ſummis quidem labris deguſtare quid ſit fidei iuſtificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomen tantulo interuallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis nō leuis ratio mihi conſtat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & ſpei quodammodo ſubſint, quia ad cognitionem Dei ſpectãt, ea omnia κατ' ἀνακεφαλαίωσιν ſub nomine fidei & ſpei cōplectitur: acſi diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia & ſcientia hunc habent ſcopū, vt nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem nonniſi per ſpem & fidem in hac vita agnoſcimus. Quum ergo fidem & ſpem nomino, hæc omnia ſimul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc eſt, quantacunque ſit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua eſt charitas, &c. Ex tertio loco inferunt, Si perfectionis vinculum eſt charitas: ergo & iuſtitiæ, quæ nihil aliud eſt quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè conſtitutæ Eccleſiæ membra inter ſe bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim ſemper contrà excipiam, ad perfectionem iſtam nunquam nos peruenire niſi charitatis numeros impleamus: indéque inferam, quum omnes à charitatis complemento ſint remotiſſimi, ſpem omnem illis perfectionis abſciſſam eſſe.

Non pugnare cum gratuita iuſtificatione fidei, dictum Chriſti, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.
Matt. 19.17

9 Nolo ſingula perſequi quæ hodie ſtulti Sorboniſtæ arrepta ex Scripturis temerè (vt quodque primùm obuium ſe tulit) teſtimonia aduerſum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec commemorare ipſe poſſim, niſi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciā, vbi Chriſti ſententiam explicuero, qua mirum in modū ſibi placent. Reſpondet enim Legiſcōſulto roganti quid eſſet ad ſalutem neceſſarium, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Quid vltrà, inquiunt, volumus, quum ab ipſo gratiæ authore per mandatorum obſeruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quaſi verò non conſtet, Chriſtum his reſpōſa ſua attemperaſſe quibuſcum negotium eſſe ſibi videbat. Hìc à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id ſimpliciter, ſed quid faciendo ad ipſam perueniant homines. Et loquentis perſona & ipſa interrogatio Dominum inducebat vt ſic reſponderet. Ille perſuaſione legalis iuſtitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat niſi quæ eſſent opera iuſtitiæ, quibus ſalus compararetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua eſt abſolutum iuſtitiæ ſpeculum. Nos quoque clara voce prędicamus ſeruanda eſſe mandata, ſi in operibus vita quæritur. Atque hæc doctrina cognitu neceſſaria eſt Chriſtianis: quomodo enim ad Chriſtum confugerent, niſi ſe agnoſcerent à via vitæ in mortis præcipitium excidiſſe? Quomodo autem intelligerēt quàm procul aberrarint à via vitæ, niſi priùs qualis ſit illa intelligant?

Tum

Tum igitur demum recuperandæ ſalutis aſylum in Chriſto eſſe admonentur, dum cernunt quantum ſit vitæ ſuæ cum diuina iuſtitia, quæ Legis obſeruatione continetur, diſſidium. Summa hæc eſt, ſi in operibus ſalus quæritur, ſeruanda eſſe mandata quibus inſtituimur ad perfectam iuſtitiam. Sed non eſt hîc hærendum niſi velimus in medio curſu deficere: nemo enim noſtrum ſeruandis mandatis par eſt. Quoniam ergo Legis iuſtitia excludimur, ad aliud ſubſidium nos conferamus neceſſe eſt: nempe ad fidem Chriſti. Quamobrem vt hîc Dominus quem vana operum confidentia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde diſcat ſe eſſe peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium: ſic alios qui eiuſmodi ſui notitia iam humiliati ſunt, alibi, omiſſa Legis mentione, gratiæ promiſſione ſolatur, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris. *Matt.11.29*

10 Tandem, poſtquam Scripturam inuertendo defatigati ſunt, ad argutias & ſophiſmata delabuntur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Quaſi verò fides, quatenus obedientia eſt diuinæ volũtatis, ſuo merito iuſtitiam nobis conciliet: ac non potiùs, quòd Dei miſericordiam amplectendo, Chriſti iuſtitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelij prædicatione, cordibus noſtris obſignat. Talibus ineptiis diluendis ſi non immoror, veniam dabunt lectores: ipſæ enim, ſine alieno impetu, ſuapte debilitate ſatis franguntur. Obiectionem tamen vnam, quæ ſpeciem habet aliquam rationis, obiter diſcutere libet, ne quibus non adeò exercitatis negotium faciat. Quum eandem eſſe contrariorum regulam dictet ſenſus communis, ac peccata ſingula iniuſtitiæ nobis vertantur, conſentaneum eſſe aiunt, ſingulis quoque bonis operibus iuſtitiæ laudem tribui. Qui reſpondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non ſatisfaciunt. Equidem illis aſſentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem eſſe. Eſt enim prima à Deo defectio, quam ſequuntur deinde particulares contra Legem tranſgreſſiones. Sed quòd videntur eandem ſtatuere bonorum & malorum operum rationem in æſtimanda iuſtitia vel iniuſtitia, in eo cogor ab ipſis diſſentire. Iuſtitia enim operum eſt perfecta Legis obedientia. Itaque iuſtus operibus eſſe non potes niſi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore ſequeris. Ab ea vbi primùm deflexiſti, in iniuſtitiam prolapſus es. Hinc apparet, iuſtitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, ſed ex inflexibili indefeſſáque obſeruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniuſtitiæ multò diuerſiſſima eſt ratio. Qui enim ſcortatus eſt, aut furatus, vno delicto mortis eſt reus: quia in Dei maieſtatem offendit. Impingunt ideo noſtri iſti argutatores, quòd ad illud Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno, factum omnium reum iam eſſe: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde abſurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iuſtum eſſe vniuſcuiuſque peccati ſtipendium: quia iuſta Dei indignatione ac vltione digna ſunt ſingula. Sed inſulſus eris ratiocinator ſi ex aduerſo inferas, vno opere bono conciliari poſſe hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

Fides nõ iuſtificat quatenus eſt opus.

Iohan.6.29

Vnum bonũ opus, aut plura non ſufficere ad iuſtitiam coram Deo, licet vnũ peccatum ſufficiat ad dãnationem: neque hîc valere axioma, contrariorũ eadem eſt regula.

Iacob.2.10

De libertate Chriſtiana. CAP. XIX.

TRACTANDVM nunc de Chriſtiana libertate: cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui ſummam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propoſitum ſit. Eſt enim res apprime ne-

Quàm neceſſaria ſit libertatis Chriſtianæ cognitio.

ceſſaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè ſine dubitatione aggredi conſcientiæ audent: in multis hæſitant & reſiliunt, ſemper variant & trepidant: præſertim verò appendix eſt iuſtificationis, & ad vim eius intelligendam non parum valet. Imò qui Deum ſeriò timent, hinc fructum incomparabilem percipient eius doctrinæ quam impij & Lucianici homines lepide ſuis dicteriis exagitant: quia in ſpirituali ebrietate, qua correpti ſunt, quæuis proteruia illis eſt licita. Quare nunc opportunè in medium prodibit: deinde planiorem eius diſputationem (nam leuiter aliquoties ſuprà à nobis attacta eſt) in hunc locum reiicere vtile fuit: quia ſimulatque iniecta eſt aliqua mentio Chriſtianæ libertatis, ibi aut feruēt libidines, aut inſani motus ſurgunt, niſi maturè obuiam eatur laſciuis ingeniis iſtis, quæ alioqui optima quæque peſſimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prætextu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in effrænatam licentiam ſe proripiunt: partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem, rerúmque delectum tolli. Quid hìc agamus, talibus anguſtiis circunſepti? An Chriſtiana libertate valere iuſſa, huiuſmodi periculis opportunitatem præcidamus? Atqui, vt dictum eſt, niſi ea tenetur, nec Chriſtus, nec Euāgelij veritas, neque interior pax animæ rectè cognoſcitur. Danda potiùs opera ne adeò neceſſaria doctrinę pars ſupprimatur, & occurratur tamen interim abſurdis illis obiectionibus quæ inde enaſci ſolent.

Tribus in partibus ſitam eſſe Chriſtianam libertatē. Prima vt fidelium cōſcientiæ, dum fiduciam ſuæ corā Deo iuſtificationis quærunt, totā Legis iuſtitiam obliuiſcantur.

2 Chriſtiana libertas in tribus (vt ego quidem ſentio) partibus ſita eſt. Prima, vt fidelium conſcientiæ, dum fiducia ſuæ coram Deo iuſtificationis quærenda eſt, ſeſe ſupra Legem erigant atque efferant, totámque Legis iuſtitiam obliuiſcantur. Nam quum Lex (vt alibi iam demonſtratum eſt) neminem iuſtum relinquat: aut ab omni ſpe iuſtificationis excludimur, aut ab illa nos ſolui oportet: ac ſic quidem, vt nulla prorſus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum ſe afferre debere ad obtinendam iuſtitiam cogitat, non poteſt modum aut finem præfigere: ſed debitorem vniuerſæ Legis ſe conſtituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operum cogitatione ſepoſita, vnam Dei miſericordiam amplecti conuenit quum de iuſtificatione agitur: & auerſo à nobis aſpectu, vnum Chriſtum intueri. Non enim illic quæritur quomodo iuſti ſimus: ſed quomodo, iniuſti licet ac indigni, pro iuſtis habeamur Cuius rei ſi certitudinem aliquam aſſequi volunt conſcientiæ, nullum Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus ſuperuacaneam eſſe, quos non ideo docere & exhortari & ſtimulare ad bonum deſinit, tametſi apud Dei tribunal in eorum conſcientiis locū non habet. Hæc enim duo vt multò diuerſiſſima ſunt, ita probè diligentérq; ſunt à nobis diſtinguenda. Tota Chriſtianorum vita, quædam pietatis meditatio eſſe debet: quoniam in ſanctificationem vocati ſunt. In hoc ſitum eſt Legis officium, vt eos officij ſui admonendo, ad ſanctitatis & innocentiæ ſtudium excitet. At vbi conſcientiæ ſolicitantur quomodo Deum habeant propitium, quid reſponſurę ſint, & qua fiducia conſtaturæ ſi ad eius iudicium poſtulentur: ibi non ſubducendum eſt quid Lex requirat, ſed vnus Chriſtus pro iuſtitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem ſuperat.

Epheſ. 1.4
1.Theſſ. 4.5

3 In hoc cardine totum ferè argumentum Epiſtolæ ad Galatas vertitur. Nam inſulſos eſſe interpretes qui docent Paulum in ea pro ceremoniarum tantùm libertate pugnare, ex locis argumentorum probari poteſt. Quales iſti ſunt, Quòd Chriſtus factus ſit pro nobis execratio, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Chriſtus nos liberauit, ſtate, & ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico, ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Et qui circunciditur,

Gal. 3 13, & 5.1

tur, debitor eſt vniuerſæ Legis. Chriſtus vobis otioſus factus quicunque per Legem iuſtificamini: à gratia excidiſtis. Quibus certè aliquid ſublimius continetur quàm ceremoniarum libertas. Equidem fateor Paulum illic de ceremoniis tractare: quia illi cum pſeudoapoſtolis pugna eſt, qui veteres Legis vmbras, Chriſti aduentu abolitas, reducere in Chriſtianam Eccleſiam moliebantur. Verùm ad hanc quæſtionem expediendam diſputandi erant altiores loci, in quibus tota controuerſia poſita erat. Primùm, quia vmbris illis Iudaicis obſcurabatur Euangelij claritas, oſtēdit in Chriſto nos ſolidam eorum omnium exhibitionem habere quæ Moſaicis ceremoniis adumbrabantur. Deinde, quia illi impoſtores peſſima opinione imbuebant plebem, ꝙ hæc ſcilicet obedientia valeret ad promerendam Dei gratiam: hìc plurimum inſiſtit, ne vllis Legis operibus, nedum minutis illis elementis, iuſtitiam ſe conſequi poſſe coram Deo exiſtiment fideles. Et ſimul docet damnatione Legis, quæ vniuerſis hominibus aliâs impendet, eſſe per crucem Chriſti liberos: vt plena ſecuritate in vno Chriſto acquieſcant. Qui locus huc propriè pertinet. Poſtremò conſcientiis fidelium ſuam aſſerit libertatem, ne qua religione in rebus non neceſſariis obſtringantur. *Galat.4.30*

4 Altera, quæ ex ſuperiore illa pendet, vt conſcientiæ non quaſi Legis neceſſitate coactæ, Legi obſequantur: ſed Legis ipſius iugo liberæ, voluntati Dei vltrò obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus verſantur quandiu ſub Legis dominio ſunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compoſitæ erunt niſi huiuſmodi priùs libertate donatæ. Exemplo & breuiùs & magis perſpicuè aſſequemur quò hæc pertineant. Legis præceptum eſt vt diligamus Deum noſtrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima priùs omni alio ſenſu & cogitatione eſt euacuanda, cor omnibus deſideriis expurgandū, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ aliis multùm progreſſi ſunt in via Domini, longiſſimè abſunt ab hac meta. Nam etſi Deum ex animo diligunt, & ſyncero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahuntur & ſiſtuntur quominus citato ad Deum curſu pergant. Multo quidem conatu contendunt: ſed caro partim eorum vires debilitat, partim ad ſeſe applicat. Quid hìc faciant, dum ſentiunt nihil ſe minus quàm Legem præſtare? Volunt, aſpirant, conantur: ſed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditantur operis, maledictum eſſe vident. Nec eſt quòd ſe quiſque fallat, colligens opus eo ipſo non omnino malum eſſe quia imperfectum, & ideo quod in eo boni eſt Deo nihilominus acceptum eſſe. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem damnat, niſi rigore mitigato. Opus igitur ſuum conſideret, quod pro parte bonum videri volebat: & eo ipſo tranſgreſſionem Legis eſſe inueniet quia imperfectum eſt. *Secūda ratio libertatis Chriſtianæ, hìc & ſect.5.6.* *Deut.6.5*

5 En quomodo omnia noſtra opera Legis maledictioni ſubiacent ſi ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum ſe alacriter accingerent ad opus infœlices animæ, pro quo nonniſi maledictionem ſe referre poſſe cōfiderent? Rurſum ſi ab hac ſeuera Legis exactione, vel potiùs toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate ſe à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti reſpondebunt, & ducentem ſequentur. In ſumma, qui Legis iugo aſtringuntur, ſeruis ſunt ſimiles quibus certæ in ſingulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in cōſpectum dominorum venire audent, niſi exactus operarum modus conſtiterit. Filij verò, qui liberaliùs, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, ali-

quid etiam vitij habentia offerre, confiſi ſuam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiamſi minus exactè fecerint quod volebant. Tales nos eſſe oportet qui certò confidimus, obſequia noſtra indulgentiſſimo Patri probatum iri, quantulacunque ſint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetam nobis cõfirmat, Parcam eis, inquit, ſicut ſolet pater filio parcere ſeruienti ſibi: vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia cõniuere poſitum conſtat, quum ſimul obſequij meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis neceſſaria eſt, ſine qua fruſtra omnia conabimur: ſiquidem nullo noſtro opere ſe coli reputat Deus, niſi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autẽ quî poſſit inter illos terrores, vbi dubitatur offendatúrne Deus, an colatur noſtro opere?

Malach.3.17

6 Atque ea cauſa eſt cur author Epiſtolæ ad Hebræos quicquid in ſanctis Patribus bonorum operum fuiſſe legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æſtimet. De hac libertate illuſtris eſt locus in Epiſtola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari quia non ſumus ſub Lege, ſed ſub gratia. Quum enim fideles hortatus eſſet ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, néve exhiberent membra ſua arma iniquitatis peccato, ſed Deo ſe deuouerent tanquam ex mortuis viuentes, & membra ſua arma iuſtitiæ Deo: illi verò contrà obiicere poſſent, ſe adhuc carnem ſecum ferre, plenam concupiſcentiis, & peccatum in ſe habitare: ſubiicit eam conſolationem à Legis libertate: acſi diceret, Tametſi nondum extinctum peccatum, necdum iuſtitiam in ſe viuere planè ſentiant, non tamen eſſe cur formident, & animo deiiciantur quaſi Deum ſemper offenſum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege ſint manumiſſi, ne eius regula ſua opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia non ſimus ſub Lege, hanc libertatem nihil ad ſe pertinere intelligant: cuius finis eſt, nos ad bonum animare.

Heb.11.2

Rom.6.12

Tertia ratio libertatis Chriſtianæ, hîc & ſect.8.

7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per ſe ſunt ἀδιάφοροι, religione coram Deo teneamur: quin eas nunc vſurpare, nunc omittere indifferenter liceat. Atque huius etiam libertatis cognitio perquàm nobis neceſſaria eſt: quæ ſi aberit, nulla cõſcientiis noſtris futura eſt quies, nullus ſuperſtitionum finis. Videmur hodie pleriſque inepti qui diſceptationem mouemus de libero eſu carnium, de libero feriarum veſtiúmque vſu, & ſimilibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: ſed plus iſtis ineſt momenti quàm vulgò creditur. Nam vbi ſemel ſe in laqueum coniecerunt conſcientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis poſtea exitus patet. Si quis dubitare inceperit an ſibi in linteis, induſiis, ſudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe poſtea ſecurus erit, tandem & de ſtupis incidet dubitatio: ſecum enim volutabit annon ſine mantilibus cœnare poſſit, annon ſudariis carere. Si cui paulò delicatior cibus illicitus viſus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mentem venit, ſe vilioribus adhuc cibis poſſe corpus ſuſtentare. Si in ſuauiori vino hæſitauerit, deinde nec vappam, cum bona conſcientiæ pace bibet: poſtremò nec dulciorem mundiorémque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt ſuper tranſuerſam (quod dicitur) feſtucam incedere nefas ducat. Non enim hîc leue certamen inchoatur: ſed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius voluntas conſiliis noſtris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios deſperatione in confuſam voraginem abripi neceſſe eſt: alios contempto Deo & abiecto eius timore, viam ſibi ruina facere quam expeditam nõ habeant. Quicunque enim tali dubitatione impliciti ſunt, quoquò ſe vertant, præſentem

ſentem vbique conſcientiæ offenſionem vident.

8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune eſt (per commune, pro- *Rom.14.14*
fanum accipiés) niſi qui exiſtimat aliquid commune, illi commune eſt.
Quibus verbis res omnes externas libertati noſtræ ſubiicit: modo eius
libertatis ratio animis noſtris apud Deum conſtet. Verùm ſi qua ſuper-
ſtitioſa opinio ſcrupulum nobis iniiciat, quæ ſuapte natura pura erant,
nobis contaminantur. Quare ſubiicit, Beatus qui non iudicat ſeipſum *Ibid.22*
in eo quod probat. At qui diiudicat, ſi ederit, condemnatus eſt: quoniam
non edit ex fide. Porrò quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Inter huiuſ-
modi anguſtias quia omnia ſecurè nihilominus audendo, ſe animoſio-
res oſtendunt, nónne ſe tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei
timore penitus afficiuntur, quum & ipſi cogantur multa admittere auer
ſante conſcientia, formidine conſternantur ac concidunt. Omnes quot- *1.Tim.4.5*
quot tales ſunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione,
qua tamen ſola nobis omnia in vſum noſtrum ſanctificari teſtatur Pau-
lus, intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei
beneficentiam & bonitatem in ſuis donis agnoſcat Nam multi quidem
eorum Dei bona eſſe intelligunt quibus vtuntur, & Deũ in operibus ſuis
laudant: ſed quum ſibi data eſſe perſuaſum non habeant, quomodo gra-
tias Deo agerent tanquam datori? Videmus in ſumma, quorſum hęc ten-
dat libertas, nempe vt Dei donis nullo conſcientiæ ſcrupulo, nulla ani-
mi perturbatione vtamur, in quem vſum nobis ab ipſo data ſunt: qua fi-
ducia & pacem cum eo habeant animæ noſtræ, & eius erga nos largita-
tem agnoſcant. Hîc enim comprehenduntur omnes liberæ obſeruatio-
nis ceremoniæ, nequa neceſſitate ad eas obſeruandas conſcientiæ aſtrin-
gantur: ſed earum vſum Dei beneficio ſibi ad ædificationem ſubiectum
eſſe meminerint.

9 Eſt autem diligenter obſeruãdum, Chriſtianam libertatem omni-
bus ſuis partibus rem ſpiritualem eſſe: cuius tota vis in formidoloſis con
ſcientiis coram Deo pacificandis poſita ſit, ſiue de peccatorum remiſſio
ne inquietæ ſint ac ſolicitæ, ſiue anxiæ ſint vtrum opera imperfecta &
vitiis carnis noſtræ inquinata Deo placeant, ſiue de rerum indifferentiũ
vſu torqueantur. Quare peruerſè interpretantur, vel qui ſuis cupiditati-
bus ipſam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in ſuam libidinem:
vel qui nullam eſſe putant niſi coram hominibus vſurpatam: ideóque in
ea vtenda nullam infirmorum fratrum rationem habent. Primo genere
maiorem in modum hoc ſeculo peccatur. Nullus ferè eſt cui ſumptuo-
ſo eſſe per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum apparatu, in
cultu corporis, in extruendis domibus luxurioſus ſplendor: qui non o-
mni lautitiarum genere inter alios eminere velit: qui non ſibi in ſuo ni-
tore mirificè blandiatur. Et hæc omnia ſub Chriſtianæ libertatis prętex-
tu defenduntur. Aiunt res eſſe indifferentes: fateor: modò iis indifferen-
ter quis vtatur. Cæterùm vbi nimis cupidè appetuntur, vbi ſuperbè ia-
ctantur, vbi luxurioſè effunduntur, quæ per ſe licita alioqui erant, his vi-
tiis fœdari certum eſt. Inter res indifferentes optimè diſtinguit illud Pau
li, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mun-
dum, quando polluta eſt eorũ mens & conſcientia. Cur enim maledicũ-
tur diuites, qui conſolationem ſuã habent, qui ſaturati ſunt, qui nunc ri-
dent, qui dormiunt in lectis eburneis, qui cõiungunt agrum agro, quorũ
conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, &
aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ ſunt, hominum vſibus permiſſæ:
imò Dei prouidentia deſtinatæ: nec ridere, aut ſaturari, aut nouas poſſeſ-
ſiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu muſico delectari,
aut vinum bibere, vſquam prohibitum eſt. Verum iſtud quidem: ſed vbi

Hîc & ſect. 10. oſtenditur, libertatẽ Chriſtianã eſſe rem ſpiritualem: & eã peruerſè interpretari quicunq; vel ſuis cupiditatib⁹ ipſam prætexunt, vel ea abutuntur cum fratrum infirmorum offendiculo.

Tit.1.15
Luc.6.24
Amos 6.1,4
Iſa.5.8

rerum copia ſuppetit, in deliciis volutari, ac ſe ingurgitare, mentem & animum inebriare præſentibus voluptatibus, nouíſque ſemper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vſu longiſſimè abſunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profuſionem, tollant vanitatem & arrogantiam: vt pura conſcientia Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc ſobrietatem animus compoſitus fuerit, habebunt legitimi vſus regulam. Deſit rurſum hæc moderatio, plebeiæ communéſque deliciæ nimiæ ſunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno ſæpe animum purpureum habitare: interdum ſub byſſo & purpura ſimplicem humilitatem latere. Ita in ſuo quiſque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel ſplédidè viuat: vt meminerint omnes ſe à Deo ali vt viuant, nō vt luxurientur: ac legem hanc Chriſtianæ libertatis putent ſi cum Paulo didicerint, in quibus ſunt, iis contenti, eſſe: ſi norint & humiles eſſe & excellere: ſi docti ſint vbique & in omnibus & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati.

Philip. 4. 11

10 Errant & in eo plerique, quòd perinde ac ſi ſua libertas incolumis ac ſalua non eſſet niſi teſtes haberet homines, promiſcuè & imprudenter ea vtuntur. Qua importuna vſurpatione infirmos fratres ſæpenumero offendunt. Videas hodie quoſdam, quibus ſua libertas non videtur conſiſtere niſi per eſum carnium die Veneris in eius poſſeſſionem venerint. Quòd edunt non reprehendo: ſed exigenda eſt ex animis falſa iſthæc opinio: ſiquidem cogitare debebant, nihil ſe ſua libertate nouum conſequi in hominum conſpectu, ſed apud Deum: & tam in abſtinendo conſtitutam eſſe, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt veſcantúrne carnibus an ouis, rubríſne an nigris veſtibus induantur: ſatis ſupérque eſt. Iam ſoluta eſt conſcientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiamſi poſthac carnibus tota vita abſtineāt, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi ſunt. Imò ideo quia liberi ſunt, libera conſcientia abſtinent. Perniciosiſſimè verò labuntur quòd fratrum infirmitatem nullius penſi habent, quam ſic ſuſtineri à nobis decet nequid temerè admittamus cum eorum offendiculo. Verùm interdum quoque intereſt, coram hominibus aſſeri noſtram libertatem. Et hoc fateor: modus tamen ſumma cautione tenendus eſt: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

Quæ cauenda ſint, quæ negligēda ſcādala. Quid ſcandalum datum, quid acceptum.

11 Dicam hîc itaque de ſcandalis nonnihil, quo in diſcrimine habenda ſint, quæ cauenda, quæ item negligenda: vnde poſtea ſtatuere liceat quis ſit inter homines libertati noſtræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ ſcandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ teſtimonium habet, nec ineptè exprimit quod ſignificat. Siquid importuna aut leuitate, aut laſciuia, aut temeritate, nō ordine, nec ſuo loco facias quo imperiti imbecilléſque offendantur, ſcandalum abs te datum dicetur: quoniam tua culpa factum fuerit vt eiuſmodi offenſio ſuſcitaretur. Ac omnino ſcandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab authore rei ipſius profecta eſt. Scandalum acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admiſſa, maleuolentia aut ſiniſtra quadam animi malignitate in offenſionis occaſionem rapitur. Non enim hîc datum erat ſcandalum: ſed ſiniſtri illi interpretes ſine cauſa accipiunt. Priore illo ſcandali genere nonniſi infirmi offenduntur: hoc autem ſecundo acerba ingenia & Phariſaica ſupercilia. Quare alterum vocabimus ſcandalum infirmorum, alterum Phariſæorum: ac ſic libertatis noſtræ vſum temperabimus, vt fratrum infirmorum ignorantiæ cedere debeat: Phariſæorum auſteritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum ſit, abunde multis locis oſtendit Paulus.

Infirmos,

Infirmos,inquit,in fide ſuſcipite. Item,Ne poſthac alius aliũ iudicemus: *Rom.14.1*
verum illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapſus occaſio: *Ibid 13*
& multa in eum ſenſum,quæ ex eo loco peti ſatius eſt quàm hîc referri.
Summa eſt,vt nos,qui robuſti ſumus,infirmitates impotentium ſuffe- *Rom.15.1*
ramus,nec placeamus nobis ipſis:ſed vnuſquiſq; noſtrûm proximo pla
ceat in bonum,ad ædificationem. Alibi,Sed videte nequo modo facul *1.Cor.8.9*
tas veſtra offendiculo ſit iis qui infirmi ſunt.Item,Omnia quæ in macel *Ibid. 10.25*
lo venduntur,edite,nihil interrogantes propter conſcientiã.Porrò con *Galat.5.13*
ſcientiam dico non tuam, ſed alterius. Denique tales eſtote vt nullum
præbeatis offendiculum neque Iudæis,neque Græcis,neque Eccleſiæ Dei.
Alio etiam loco,In libertatem vocati eſtis,fratres, tãtùm ne libertatem
veſtram detis in occaſionem carni,ſed per charitatem ſeruite vobis inui
cem.Ita eſt ſanè.Libertas noſtra non aduerſus imbecilles proximos da-
ta eſt,quorum nos per omnia ſeruos charitas ſtatuit: ſed magis, vt pacẽ
cum Deo in animis noſtris habentes, pacatè etiam inter homines viua-
mus. Phariſæorum autem offenſio quãti ſit facienda,diſcimus ex verbis *Matt.15. 14*
Domini:quibus iubet omitti illos,quia cæci ſunt,duces cæcorum.Admo
nuerant diſcipuli, eos ſermone ipſius offenſos fuiſſe. Reſpondet negli-
gendos,nec curandam eſſe eorum offenſionem.

10 Res tamen adhuc incerta pendet,niſi teneamus qui nobis ſint ha *Quinam ſint infir-*
bendi infirmi,& qui Phariſæi: quo diſcrimine ſublato, non video quis *mi, quibus cauen-*
prorſus reſtet inter offenſiones libertatis vſus, qui nunquam ſine ſum *dum eſt, ne offendi*
mo periculo foret.Verùm mihi clariſſimè definiiſſe videtur Paulus tum *culum ponamus,de*
doctrina tum exemplis quatenus vel moderanda ſit libertas noſtra, vel *claratur ex Pauli*
offendiculis redimenda.Timotheum quum in cõſortium ſuum aſſume- *doctrina & exem*
ret,circuncidit:Titum vt circunciderer adduci nõ potuit.Diuerſa facta: *plo.*
nulla conſilij nec animi mutatio: nempe in circuncidendo Timotheo, *Act.16.3*
quum liber eſſet ab omnibus, omnibus ſemetipſum ſeruũ fecit: & factus *Galat.2.3*
eſt Iudæis quaſi Iudæus,vt Iudæos lucrifaceret:iis qui ſub Lege erãt,quaſi *1.Cor 9.19*
eſſet ſub Lege,vt eos qui ſub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia,vt *Ibid.22*
multos ſeruaret,quemadmodum alibi ſcribit.Habemus iuſtam libertatis
moderationem,ſi cum fructu aliquo indifferenter contineri poſſit.Quid
reſpexerit quum Titum circuncidere fortiter abnuit,ipſe teſtatur, ſic ſcri
bens, Sed neque Titus,qui mecum erat,quum eſſet Græcus,cõpulſus fuit *Galat.2.3*
circuncidi, propter obiter ingreſſos falſos fratres qui ſubintroierant ad
explorandum libertatem noſtram quam habemus in Chriſto Ieſu, quò
nos in ſeruitutem adigerent: quibus ne ad tempus quidem ceſſimus per
ſubiectionem,vt Euangelij veritas maneret apud vos.Habemus & neceſ
ſitatem vindicandæ libertatis,ſi per iniquas exactiones Pſeudoapoſtolo-
rum,ea infirmis in conſcientiis periclitatur.Vbique ſtudendum charita
ti,& ſpectanda proximi ædificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licent:at *1.Cor.10.23*
non omnia expediunt.Omnia mihi licent:at non omnia ædificant. Ne-
mo quod ſuum eſt quærat,ſed quod alterius.Nihil iam hac regula expe-
ditius,quàm vtendum libertate noſtra,ſi in proximi noſtri ædificationẽ
cedat:ſin ita proximo non expediat,ea tunc abſtinendum.Sunt qui Pau-
linam prudentiam ſimulant in abſtinentia libertatis, nihil minus quàm
in officia charitatis eam conferentes. Suæ enim quieti vt conſulant, o-
mnem libertatis mentionem ſepultam optant:quum non minus interſit
proximorum libertatem in eorum bonum & ædificationem interdum
vſurpare,quàm pro ipſorum commodo,eam loco moderari. Pij autem
hominis eſt cogitare,ſibi liberam in rebus externis poteſtatem ideo eſſe
conceſſam quò ſit ad omnia charitatis officia expeditior.

13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui,ad res medias *Quod cauere iubẽ-*
& indifferentes referri volo. Nam quæ neceſſaria ſunt factu,nullius of- *mur, ne offendicu.*

ſimus infirmis, locũ habere tãtum in rebus indifferẽtibus: itaq; hac doctrina perperã abuti, qui in infirmorũ gratiam dicunt ſe miſſam audire.

fendiculi timore omittenda ſunt. Quemadmodum enim charitati ſubiicienda eſt noſtra libertas: ita ſub fidei puritate ſubſidere viciſſim charitas ipſa debet. Equidem & hîc charitatis rationem haberi decet, ſed vſque ad aras: hoc eſt ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non eſt probanda eorum intemperies, qui nihil niſi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt quàm diſſuere. At nec audiendi ſunt qui quum in mille impietatis formas duces ſe præbent, ſic ſibi agendum fingunt ne proximis ſint offendiculo: quaſi non interim proximorum conſcientias in malum ædificent: præſertim vbi nulla ſpe exitus in eodem ſemper hęrent luto. Et ſuaues homines, ſeu doctrina, ſeu vitæ exemplo ſit inſtituẽdus proximus, aiunt lacte paſcendum eſſe, quem peſſimis exitialibúſque

1. Cor. 3. 2

opinionibus imbuunt. Lactis potu ſe aluiſſe Corinthios Paulus commemorat: ſed ſi tum inter eos fuiſſet Papalis miſſa, an ſacrificaſſet ad præbendum ipſis lactis potum? Minimè: nam lac venenum non eſt. Mentiuntur ergo ſe alere, quos ſub blanditiarum ſpecie crudeliter necant. Atque vt demus, probandam ad tempus iſtiuſmodi diſſimulationem: quouſque tandem pueros ſuos eodem potabunt lacte? Nam ſi nunquam grãdeſcunt, vt vel tenuem ſaltem aliquem cibum ferre poſſint: nec lacte fuiſſe vnquam educatos certum eſt. Cur nunc acriùs cum illis non congrediar, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ ſunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quum apud omnes ſanos meritò ſordeant: deinde quia *peculiaribus ſcriptis hoc abunde præſtiti, nolo actum agere. Tantùm hoc teneant lectores, quibuſcunque ſcandalis Satan & mundus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne ſequamur quod ille pręſcribit, ſtrenuè nihilominus pergendum eſſe: deinde quicquid diſcriminum impendeat, non tamen liberum eſſe vel latum vnguem deflectere ab eiuſdem Dei imperio, nec vllo prętextu fas eſſe quicquam tentare niſi quod permittit.

**Vide Epiſt. de fugiẽdis impiorũ illicitis ſacris. Itẽ Epiſt. de abiiciendis vel adminiſt. ſacerdotiis &c. Item libellum de vitand. ſuperſtit. &c.*

Hîc & ſect. 15. tractatur, fidelium cõſcientias Chriſti beneficio libertatem adeptas eximi omnium hominũ poteſtate: & quomodo id intelligendũ.

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea deſcripſimus, donatæ fideles conſcientiæ id Chriſti beneficio conſequutæ ſint, ne vllis obſeruationum laqueis in iis rebus implicentur, in quibus eas eſſe liberas Dominus voluit: omnium hominum poteſtate exemptas eſſe conſtituimus. Eſt enim indignum aut Chriſto gratiam tantæ ſuæ liberalitatis perire aut conſcientiis ipſis fructum. Neque res leuicula exiſtimãda nobis eſt, quam videmus tanti Chriſto conſtitiſſe: vtpote quam non auro, aut argento, ſed proprio ſanguine ęſtimauit: vt Paulus non dubitet

1. Pet. 1. 18

dicere, irritam fieri eius mortem, ſi animas noſtras hominibus in ſubie-

Galat. 5. 1, 4

ctionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus Epiſtolæ ad Galatas, quàm Chriſtum nobis obſcurari, vel potiùs extingui, niſi in ſua libertate ſtent conſcientiæ noſtræ: à qua certè exciderunt, ſi poſſunt hominum arbitrio legum ac conſtitutionũ vinculis illaqueari. Verùm, vt res eſt cognitu digniſſima, ita longiori magiſque perſpicua explicatione indiget. Statim enim atque de humanarum conſtitutionum abrogatione verbum factum eſt, ingentes turbæ partim à ſeditioſis, partim à calumniatoribus commouentur: quaſi vniuerſa ſimul tollatur ac ſubuertatur hominum obedientia.

De regimine ſpirituali & politico, & quomodo diſtinguẽda ſint in libertatis Chriſtianæ tractatione.

15 Ad eum ergo lapidem ne quis impingat, primùm animaduertamus duplex eſſe in homine regimen: alterum ſpirituale, quo conſcientia ad pietatem & ad cultum Dei inſtituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines ſeruanda ſunt, homo eruditur. Vulgò appellari ſolent iuriſdictio ſpiritualis & temporalis, non impropriis nominibus: quibus ſignificatur, priorem illam regiminis ſpeciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quę pręſentis vitæ ſunt verſari: non quidem in paſcendo tantùm aut veſtiendo, ſed in præ-

ſcribendis

ſcribendis legibus quibus homo inter homines vitam ſanctè, honeſtè, modeſtéque exigat. Nam illa in animo interiori ſedem habet: hæc autẽ externos mores duntaxat componit. Alterũ vocare nobis liceat, regnum ſpirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, vt partiti ſumus, ſeorſum ſingula diſpicienda ſemper ſunt: & dum alterum conſideratur, auocandi auertendíque ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & variæ leges præeſſe poſſunt. Hac diſtinctione fiet ne quod de ſpirituali libertate docet Euangelium, perperam ad politicum ordinem trahamus: acſi minus ſecundùm externum regimen humanis legibus ſubiicerentur Chriſtiani, quia ſolutæ ſunt coram Deo ipſorum conſcientiæ: quaſi propterea eximerentur omni carnis ſeruitute, quòd ſecundùm ſpiritum liberi ſunt Deinde quia in iis etiam conſtitutionibus quæ ad ſpirituale regnum videntur pertinere, poteſt aliqua eſſe hallucinatio, inter has etiam ipſas diſcernere oportet quæ legitimæ habendæ ſint, vt Dei verbo conſentaneæ: quæ rurſus locum apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Eccleſiaſticis dicere in præſentia ſuperſedeo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Eccleſiæ poteſtate agetur. Huius autem diſputationis hęc ſit clauſula. Quæſtio (vt dixi) per ſe non adeò obſcura vel perplexa, pleroſque ideo impedit quòd intet externum (vt vocant) & conſcientiæ forum non ſatis ſubtiliter diſcernunt Præterea difficultatem auget q Paulus obediendum eſſe magiſtratui præcipit, non pœnæ ſolùm metu, ſed propter conſcientiam: vnde ſequitur, politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quod ſi ita eſſet, caderet quicquid paulò antè diximus, ac iam dicturi ſumus de ſpirituali regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretium eſt tenere quid ſit conſcientia: ac definitio quidem ex etymo vocis petenda eſt. Nam ſicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiã, ex eo dicuntur ſcire, vnde & ſcientiæ nomen ducitur: ita quum ſenſum habent diuini iudicij, quaſi ſibi adiunctum teſtem, qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, ſenſus ille vocatur conſcientia. Eſt enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit, ſed eouſque perſequitur donec ad reatum adducat. Hoc eſt quod intelligit Paulus, quum tradit, conſcientiam ſimul atteſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine reſidere poſſet veluti incluſa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium, eſt quaſi appoſitus homini cuſtos, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur, ne quid in tenebris ſepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conſcientia mille teſtes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ interrogationem poſuit pro trãquillitate animi, quum perſuaſi de Chriſti gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author Epiſtolæ ad Hebræos, non habere amplius cõſcientiam peccati: pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum nos ampliùs non arguat.

Diſtinctio inter externum & conſcientiæ forum. Eadem tractantur lib. 4. cap. 10 ſect. 3. 5.

Rom. 13. 1. & 5

Quid ſit conſcientia, & quo ſenſu dicat Paulus obediendum eſſe magiſtratibus propter cõſciẽtiam, tractatur hic & ſect. 16.

Rom. 2. 15

1. Pet. 3. 21

Heb. 10. 2

16 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur: vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas In quem ſenſum Paulus ſcribit, complementum Legis eſſe charitatem ex pura conſcientia & fide non ficta. Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtendit, dicens quoſdam à fide naufragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum eſſe colendi Dei affectum, ſynceriúmque piè & ſanctè viuẽdi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoq; extẽditur, vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operam dediſſe vt bona

1. Tim. 1. 5

Act. 24. 16

conſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum eſt, quòd bonæ cõſcientiæ fructus ad homines vſque manant ac perueniũt. Propriè autem loquendo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere conſcientiam lex dicatur, quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò caſtum ſeruare animum purúmque ab omni libidine, Deus præcipit, ſed quanlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiamſi nullus in mundo homo viueret conſcientia mea ſubiicitur. Ita qui ſe intemperanter gerit, non tantùm eo peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: ſed conſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe mediis eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſiquod pariant offendiculum: ſed libera

1. Cor. 10. 28 conſcientia. Ita de carne idolis conſecrata Paulus loquitur. Siquis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter cõſcientiam. Dico autem conſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui priùs admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſſaria illi ſit abſtinentia, vt à Deo præſcribitur, non tamen conſcientiæ libertatem retinere deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans, conſcientiam ſolutam relinquat.

De Oratione, quæ præcipuum eſt fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus. CAP. XX.

Breuis ἀνακεφαλαίωσις corũ quæ hactenus ſunt tractata ab initio totius operis, & trãſitio ad doctrinam Inuocationis Dei.

EX HIS quæ hactenus diſputata ſunt, non obſcurè perſpicimus quàm ſit homo bonorum omnium egenus ac inanis, vtque illi omnia deſint ſalutis adiumenta. Quare ſi præſidia quærit quibus inopiæ ſuæ ſuccurrat, extra ſe exeat oportet, & aliunde ea ſibi comparet. Hoc poſtea nobis explicatum eſt, Dominum ſeſe vltro ac liberaliter in Chriſto ſuo exhibere, in quo pro noſtra miſeria omnem fœlicitatem, pro noſtra inopia opulentiam offert, in quo cœleſtes theſauros nobis aperit, vt dilectum Filium ſuum tota fides noſtra intueatur, ab ipſo tota noſtra expectatio pendeat, in ipſo tota ſpes noſtra hæreat & acquieſcat. Hæc quidem ſecreta eſt abſconditáque philoſophia, & quæ ſyllogiſmis erui non poteſt: ſed ſcilicet eam perdiſcunt quibus oculos aperuit Deus, vt in ſuo lumine lumen videant. Poſtquam verò fide edocti ſumus, agnoſcere quicquid nobis neceſſe eſt, nobíſque apud nos deeſt, id in Deo eſſe ac Domino noſtro Ieſu Chriſto: in quo ſcilicet omnem ſuæ largitatis ple-

Veram fidem non poſſe otioſam eſſe à Dei inuocatione.

nitudinem Pater reſidere voluit, vt inde (velut ex vberrimo fonte) hauriamus omnes. ſupereſt vt in ipſo quæramus, & ab ipſo precibus poſtulemus quod in ipſo eſſe didicimus. Alioqui ſcire Deum bonorum omnium dominum ac largitorem, qui nos ad ſe poſcendum inuitet: ipſum verò nec adire, nec poſcere adeò non prodeſſet, vt perinde id futurum ſit acſi quis indicatum theſaurum, humi ſepultum ac defoſſum, negligat. Proinde Apoſtolus, vt oſtenderet otioſam à Dei inuocatione eſſe

Rom. 10. 14 non poſſe veram fidem, hunc ordinem poſuit: Sicuti ex Euangelio naſcitur fides, ſic per eam ad inuocandum Dei nomen corda noſtra formari. Atque hoc ipſum eſt quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui teſtimonium Euangelij cordibus noſtris obſignat, erigere ſpiri-

Rom. 8. 26 tus noſtros vt vota ſua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo poſtremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quaſi leuiter attactum eſt, nunc fuſiùs tractari conuenit.

Hic & ſect. 3 tractatur, quàm neceſ-

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quæ nobis apud cœleſtem Patrem repoſitæ ſunt opes, penetremus. Eſt enim quædam hominum

minum cum Deo communicatio: qua ſanctuarium cœli ingreſſi, de ſuis promiſſis illum coràm appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuiſſe vanum, vbi neceſſitas ita poſtulat, experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur poſtulare: adeò verum eſt, oratione effodi theſauros, quos Euangelio Domini indicatos fides noſtra intuita fuerit. Iam verò quàm neceſſaria ſit & quot modis vtilis ſit precandi exercitatio, nullis verbis ſatis poteſt explicari. Non abs re eſt profectò quòd cœleſtis Pater vnicum in ſui nominis inuocatione ſalutis præſidium eſſe teſtatur, qua ſcilicet præſentiam & prouidentiæ eius, per quam rebus noſtris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos ſuſtineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipſum, vt ſe nobis præſentem exhibeat, accerſimus. Hinc eximia conſcientiis noſtris requies ac tranquillitas naſcitur: ſiquidem neceſſitate, quæ nos premebat, Domino expoſita, vel in eo abũde quieſcimus, quòd illum nihil malorum noſtrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè conſulere poſſe perſuaſi ſimus.

De varia, & quot modis ſit vtilis precandi exercitatio, licet Deus nobis non petentibus non ſit ceſſaturus, nec monitore egent.

Ioel 2.32

3 Sed enim, dicet quiſpiam, annõ ſine monitore etiam nouit & qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat: vt ſuperuacuum quodammodo videri queat ipſum precibus noſtris ſolicitari, perinde atque conniuentem, aut etiam dormientem, donec voce noſtra expergefactus fuerit? Verum qui ſic ratiocinantur, quem in finem ſuos ad orandum inſtituerit Dominus non animaduertunt: neque enim id tam ſua ipſius, quam noſtra potiùs cauſa ordinauit. Vult quidem, vt æquum eſt, ſibi ius ſuum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & ſentiunt ad ſuam vtilitatem facere, ídque votis teſtatum faciunt. Sed huius quoque ſacrificij quo ipſe colitur vtilitas ad nos redit. Itaque ſancti patres quò Dei beneficia apud ſe & alios confidentiùs iactarunt, eò aciùs ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exemplum nobis ſatis erit: qui de conſilio Dei certus, poſtquam regi Achab pluuiam nõ temerè pollicitus eſt, anxiè tamen inter genua precatur, famulúmque ſeptem vicibus mittit ad explorãdum: non quòd oraculo fidem abrogет, ſed quòd officij ſui eſſe nouit, ne ſomnolenta vel torpida ſit fides, ſua deſideria apud Deum deponere. Quare tametſi nobis ad miſerias noſtras ſtupidis & hebeſcentibus, ipſe pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque ſuccurrit nõ rogatus: noſtra tamen plurimum intereſt aſſiduè ipſum à nobis implorari, vt ſerio ardeatíque eius ſemper quærendi, amandi, colendi deſiderio cor noſtrum inflammetur, dum aſſueſcimus ad ipſum, velut ad ſacrã anchoram in omni neceſſitate confugere. Deinde vt nulla cupiditas, nullúmque omnino votum animum noſtrum ſubeat, cuius ipſum teſtem facere pudeat: dum vota noſtra omnia coram eius oculis ſiſtere, adeóq; totum cor effundere diſcimus. Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire noſtra precatione admonemur. Adhæc quod petebamus cõſequuti, votis noſtris ipſum reſpondiſſe perſuaſi, hinc ad meditandam eius benignitatem ardentiùs feramur: & ſimul maiori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoſcimus fuiſſe impetrata. Poſtremò vt eius prouidentiam animis noſtris pro imbecillitatis noſtræ modo vſus ipſe & experimentũ confirmet, dum intelligimus ipſum non modò polliceri, ſe nunquam nobis defuturum, & aditum vltrò ad ſe appellandum in ipſo neceſſitatis articulo patefacere: ſed manum ſemper habere extentam ad ſuos iuuandos: nec lactare eos verbis, ſed præſenti ope tueri. Has ob res clementiſſimus Pater, vtcunque nunquam

1.Reg.18.42

Prima vtilitas orationis.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

vel dormiat vel torpeat,dormientis tamen torpentíſq; ſpeciem plerun que præbet,quò ita ad ſe petendum,rogandum,flagitandum magno noſtro bono nos,alioqui deſides & ignauos,exerceat.Nimium ergo inſulſè illi,qui,vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiã, rerum omnium cuſtodiæ excubãtem, fruſtra noſtris interpellationibus

Pſal.145.19 fatigari garriunt:quum non fruſtra Dominus contrà teſtetur ſe propinquum eſſe omnibus inuocantibus nomen ſuum in veritate. Nihilo ſecius eſt quod alij nugantur , ſuperfluam eſſe eorum petitionem quæ vltro largiri paratus ſit Dominus:quum ea ipſa quæ à ſpontanea eius liberalitate nobis fluunt,precibus noſtris conceſſa velit agnoſci.Quod teſtatur memorabilis illa ſententia Pſalmi, cui multæ ſimiles reſpondent,O-

Pſal.34.16 culi Domini ſuper iuſtos,& aures eius in preces eorum: quæ Dei prouidentiam ſua ſponte curandæ piorum ſaluti intentam ſic commendat, vt tamen non prætereat fidei exercitium,quo abſtergitur ſocordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæcorum neceſſitati ſubueniat : ſed vult ipſe viciſſim audire noſtros gemitus, quò ſuum erga nos

Pſal.121.4 amorem meliùs probet.Atque ita vtrunque verum eſt,non dormire neque dormitare cuſtodem Iſraelis,& tamen ceſſare quaſi noſtri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt.

Prima lex rite inſtituẽdæ orationis, hîc & ſect.5.

4 Porrò ritè probéque inſtituendæ orationis eſto hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animóque compoſiti ſimus. Quod ſcilicet quantum ad mentem conſequemur, ſi carnalibus curis cogitationibúſque expedita , quibus à recto puróque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota intendat ſe in precationem, ſed etiam quoad fieri potuerit ſupra ſeipſam eleuetur ac feratur.Neque verò mentem hîc requiro ita explicitam,vt nulla ſoli-

1.Cor.10.28 citudine pungatur ac mordeatur:quum oporteat contrà multa anxietate orandi feruorem in nobis accendi(qualiter ſanctos Dei ſeruos,ingentes cruciatus nedum ſolicitudines videmus teſtari , quum è profunda abyſſo atque è mediis mortis faucibus querulam ſe ad Dominum efferre vocem dicunt)ſed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico,quibus huc & illuc vaga ipſa mens circunferatur,& è cœlo detracta in terram deprimatur. Supra ſe verò ipſam eleuari oportere intelligo,nequid eorum quæ cæca & ſtolida noſtra ratio commentari ſolet, in Dei conſpectum proferat,nec ſe intra vanitatis ſuæ modulũ conſtrictam teneat, ſed ad puritatem Deo dignam aſſurgat.

5 Vtrunque notatu apprimè dignum , vt quiſquis ſe ad orandum comparat,illuc ſuos ſenſus ſtudiáque applicet,neque(vt fieri ſolet)diſtrahatur erraticis cogitationibus : quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas teſtis illa licentiæ nimiùm laſciuientis & ab omni metu ſolutæ.Qua in re tantò enixiùs laborandum eſt quantò magis difficilem experimur:nemo enim ſic intentus eſt ad precandum quin multas obliquas cogitationes obrepere ſentiat,quæ orationis curſum vel abrumpant vel flexu aliquo ac diuerticulo morentur. Hìc verò nobis ſuccurrat quàm indignum ſit,vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit,abuti tanta eius humanitate,ſacra profanis miſcendo,dum eius reuerentia mentes noſtras ſibi deuinctas non tenet:ſed perinde acſi nobis ſermo eſſet cum homine vulgari,inter orandum, omiſſo illo,huc vel illuc tranſuolamus.Sciamus ergo non alios rite probéque ſe accingere ad orandum, niſi quos afficit Dei maieſtas,vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Atque id ſibi vult ceremonia eleuationis manuum,vt meminerint homines ſe procul remotos eſſe à Deo,niſi ſenſus

Pſal.25.1 ſuos in ſublime tollant.Sicut etiam dicitur in Pſalmo, Ad te leuaui animam meam.Et ſæpius hanc loquẽdi formam vſurpat Scriptura,oratio-

nem

nem tollere:ne in ſuis fęcibus deſideant qui cupiunt à Deo exaudiri.Hęc
ſumma ſit, quo liberaliùs nobiſcum Deus agit, comiter nos inuitans vt
in ſinũ ſuum curas noſtras exoneremus, minùs nos eſſe excuſabiles niſi
tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus
apud nos præponderat, nóſque ad ſe trahit, vt ſtudia ſenſúſque noſtros
ſeriò ad orandum applicemus:quod fieri non poteſt niſi mens cum im-
pedimentis fortiter luctando ſurſum emergat. Alterum propoſuimus,
ne petamus niſi quãtum nobis Deus permittit Etſi enim iubet nos effun *Pſal.61.9*
dere corda noſtra, non tamen ſtultis ac prauis affectibus indifferenter
habenas laxat: & dum promittit ſe facturum ſecundùm piorum volun-
tatem, non eouſque procedit indulgentia, vt eorum arbitrio ſe ſubmit-
tat.Atqui in vtroque paſſim grauiter delinquitur: neque enim modò te-
mere ſine fronte,ſine reuerentia Deũ pleriq; de ſuis ineptiis interpellare
audent, & quicquid per ſomniũ adlubuerit, ad eius tribunal impudenter
proferre: ſed tanta vel ſtoliditas vel ſtupiditas eos tenet, vt ſpurciſſimas
quaſq; cupiditates obtrudere Deo auſint,quarum conſcios facere homi-
nes vehementer pudeat. Audaciam hanc riſerũt atque etiã deteſtati ſunt
quidam profani homines, vitium tamen ipſum ſemper regnauit: atque
hinc factum eſt vt ambitioſi Iouem ſibi patronũ aſciſcerent,auari Mer-
curium,Apollinem & Mineruam doctrinæ cupidi,bellicoſi Martem,Ve
nerem libidinoſi. Sicuti hodie(vt nuper attigi)maiorem licentiam illi-
citis ſuis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quàm ſi pares cũ
paribus iocoſè fabularentur. Atqui non patitur Deus ſuam facilitatẽ ita
haberi ludibrio,ſed ius ſuũ ſibi vendicans,vota noſtra ſuo imperio ſub-
iicit & fręno coercet:ideo tenendum eſt illud Iohannis, Hæc eſt fiducia *1.Iohan.5.14*
noſtra,quòd ſi quid petierimus ſecundùm voluntatem eius,audit nos.Cę
terùm quia tantæ perfectioni longè abeſt quin pares ſint facultates no-
ſtræ,quærendum eſt remedium quod ſubueniat. Quemadmodum men-
tis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eòdem ſequi
neceſſe eſt. Vtrunque verò longè infra ſubſiſtit,imò veriùs fatiſcunt &
deficiunt,aut in contrarium feruntur.Ideo vt huic imbecillitati ſuccur-
rat Deus,Spiritum in precibus nobis dat magiſtrum, qui dictet quod re-
ctum eſt,atque affectus noſtros moderetur.Quia enim quid orandum ſit
quemadmodum oporteret neſcimus, in ſubſidium ille ſubit, & pro nobis *Rom.8.26*
interpellat gemitibus inenarrabilibus, non q̃ ipſe re vera vel precetur
vel ingemiſcat:ſed fiduciã,vota,ſuſpiria in nobis excitat,quibus conci-
piendis haudquaquam ſufficerent naturæ vires. Neq; ab re gemitus ine-
narrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittunt fideles:quia nõ igno
rant qui verè exercitati ſunt in precibus, cæcis anxietatibus ita ſe perple
xos conſtringi vt vix reperiant quid profari expediat:imò dum conan-
tur balbutire, impliciti hæſitant:vnde ſequitur ſingulare eſſe rectè orãdi
donum.Hæc non eò dicuntur quò nos ipſi propriæ deſidiæ fauentes,ad
Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incu-
ria ad quam plus ſatis ſumus procliues (qualiter impiæ quorundam vo-
ces audiuntur,oſcitanter eſſe expectandum donec ille mentes noſtras a-
libi occupatas præueniat) ſed potiùs vt noſtram ignauiam ſocordiámq;
pertæſi,tale Spiritus adminiculum expetamus Nec verò Paulus,quum iu *1.Cor.14.15*
bet orare in Spiritu,ideo deſinit ad vigilantiam hortari:ſignificans ita vi
gere Spiritus inſtinctum ad formandas preces,vt conatum noſtrum mi-
nimè impediat vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri
quàm efficaciter corda noſtra impellat fides.

6 Eſto & altera lex, vt rogando ſemper inopiam noſtram verè ſen- *Secũda lex rite pre*
tiamus,ac ſeriò cogitãtes omnibus quæ petimus nos indigere,ſeriũ imò *cãdi, hîc & ſec.7.*
ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipſa precatione. Multi

enim defunctoriè preces ex formula recitant ac ſi penſum Deo ſoluerēt: & quanquam fatentur neceſſarium ſuis malis remedium hoc eſſe, quia Dei ope quam implorant carere exitiale ſit: apparet tamen hoc officio ipſos defungi ex more: quia interim frigent animi, neq; expendunt quid poſtulent. Generalis quidem & confuſus neceſſitatis ſuæ ſenſus illuc eos ducit: ſed non eos ſolicit it quaſi in re præſenti, vt egeſtatis ſuæ leuamen petant. Porrò quid odioſius aut etiam Deo magis execrandum putamus hac fictione, vbi quis veniam peccatorum poſtulat, interim aut ſe peccatorem non eſſe cogitans, aut certè peccatorem eſſe non cogitans? nempe qua Deus ipſe plane ludibrio habetur. Atqui eiuſmodi prauitate, vt nuper dixi, refertum eſt hominum genus, vt defungendi cauſa permulta ſæpe flagitent à Deo, quæ citra eius beneficētiam aut ſibi aliunde euenire, aut iam apud ſe reſidere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictū eſſe videtur, ſed neq; ipſum tolerabile: vt preces ſine meditatione demurmurent qui tantùm hoc principio imbuti ſunt, votis litandum eſſe Deo. Piis autem maximè cauendum ne vnquā prodeant in conſpectum Dei quicquam poſtulaturi, niſi quòd & ſerio animi affectu exardeſcunt, & ab ipſo ſimul obtinere cupiunt. Quinetiam tametſi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu neceſſitati noſtræ conſulere, ea tamen nō minori deſiderij feruore & vehementia peti conuenit. Vt quū poſcimus nomen eius ſanctificari, ardenter (vt ita dicam) eſurienda & ſitienda eſt illa ſanctificatio.

Omni tempore orādum eſſe, & in ſumma rerum omnium tranquillitate ſolā peccatorū noſtrorū recordationē nobis non leuem ſtimulū eſſe debere ad id exercitium.

7 Si quis obiiciat, non ſemper æquali neceſſitate vrgeri nos ad precandum, fateor id quidem: atque hæc diſtinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Triſtatur quis inter vos? oret: qui lætus eſt, canat. Ergo dictat ipſe communis ſenſus, quia nimium pigri ſumus, prout res exigit, nos acriùs à Deo pungi ad ſtrenuè orandum. Et hoc tempus opportunum nominat Dauid: quia (ſicuti pluribus aliis locis docet) quo nos duriùs premunt moleſtiæ, incommoda, timores, aliæque ſpecies tentationum, acſi nos Deus ad ſe accerſeret, liberior patet acceſſus. Interea non minùs verum eſt illud Pauli, omni tempore orandum eſſe: quia vtcunque ex animi noſtri ſententia res proſperè fluant, & vndique nos circundet lætitiæ materia, nullum tamen eſt punctum temporis quo nos ad precandum inopia noſtra non hortetur. Abundat quiſpiam vino & tritico: quando buccella panis niſi aſſidua Dei gratia frui non poteſt, non impedient cellæ vel horrea quominus panem quotidianū poſtulet. Iam ſi reputemus quot ſingulis momentis diſcrimina immineant, nullum ab orando immune nobis eſſe tempus docebit metus ipſe. Hoc tamen in ſpiritualibus meliùs licet cognoſcere. Quando enim tot peccata, quorum nobis ſumus conſcij, nos ſecuros ceſſare ſinent quin ſuppliciter & culpam & pœnam deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedunt, quin ad auxilium properemus? Adhæc regni Dei & gloriæ ſtudium non per interualla, ſed aſſiduè nos rapere ad ſe ita debet vt eadem ſemper nos maneat opportunitas. Ergo non fruſtra toties nobis præcipitur orandi aſſiduitas. Nondum de perſeuerantia loquor, cuius poſtea fiet mentio: ſed Scriptura aſſiduè orandum admonens, ſocordiam noſtram coarguit: quia non ſentimus quàm neceſſaria ſit nobis hæc cura & ſedulitas. Hac regula hypocriſis & Deo mentiendi calliditas ab oratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit Deus ſe propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuenturos denuntiat qui quæſierint in toto corde: eò minimè aſpirant qui ſibi placent in ſuis ſordibus. Itaque pœnitentiam legitima oratio poſtulat. Vnde illud tritum in ſcripturis, Deum ſceleratos non exaudire, & preces eorum eſſe execrabiles, ſicuti & ſacrificia: quia æquum eſt vt Dei aures clauſas inueniant qui obſerant

Iacob. 5.13
Pſal. 32.6
Epheſ. 6.18

corda

corda ſua, nec Deum flexibilem ſentiant qui ſua duritie prouocất eius rigorem. Apud Iſaiam minatur in hunc modum, Quum multiplicaueritis preces veſtras, non exaudiam: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Item apud Ieremiam. Clamaui & renuerunt audire: clamabũt ipſi viciſſim, & non audiam. quia ſummi probri loco ducit, iactari fœdus ſuum ab improbis, qui ſacrum eius nomen tota vita polluunt. Vnde apud Iſaiam conqueritur, quum labiis ad ſe Iudæi accedant, cor eorum eſſe longè remotum. Non reſtringit quidem hoc ad ſolas preces: ſed fictionem in ſingulis cultus ſui partibus ſe abominari aſſerit, Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & nõ accipitis: quia malè petitis, vt in voluptates veſtras inſumatis. Verum quidem eſt (vt paulò pòſt iterum videbimus) non inniti dignitati piorũ quas fundunt preces: nõ tamen ſuperuacua eſt Iohannis admonitio, Siquid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius ſeruamus: quandoquidem mala conſcientia ianuam nobis claudit. Vnde ſequitur, nec rite precari, nec exaudiri niſi ſynceros Dei cultores. Diſpliceat igitur in ſuis malis quiſque ſe ad orãdum cõparat: & (quod ſine pœnitentia fieri nõ poteſt) induat mendici perſonam & affectum.

Ieſ.1.1. *Iere.11.7.8, & 11.* *Iſa.29.13.* *1.Iohan.3.22.*

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione ſe abdicit, omnem dignitatis opinionem exuat, omni denique ſui fiducia decedat quiſque ſe coram Deo ſiſtit precandi cauſa, dans in abiectione ſui gloriam Deo in ſolidũ. ne ſiquid, vel minimum arrogemus nobis, cum inani noſtra inflatione ab eius facie concidamus. Huius ſubmiſſionis, quæ omnem altitudinem proſternit, frequentia exempla in Dei ſeruis habemus: quorum vt quiſque eſt ſanctiſſimus, ita quum in Domini conſpectum prodit, plurimum proſternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipſe commendauit, Non in iuſtitiis noſtris dicebat, coram te fundimus preces: ſed in miſericordiis tuis magis. Exaudi nos Domine. Domine propitius ſis nobis. Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter temetipſum: quia inuocatum eſt nomen tuum ſuper populum tuum, & ſuper locum ſanctum tuum. Neque verò obliqua figura, vt fieri ſolet, quaſi vnus è populo ſe turbæ permiſcet, quin potiùs ſeorſum reatum fatetur, ſupplexque ad veniæ aſylum confugit: ſicuti diſertè pronuntiat, Quum ego confeſſus eſſem peccata mea & populi mei. Hanc quoque humilitatem ſuo exemplo præſcribit Dauid, Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur Iſaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum eſt ſeculum, ideo ſeruabimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quaſi pannus fœdatus, omnes iuſtitiæ noſtræ. & emarcuimus nos omnes quaſi folium, & iniquitates noſtræ quaſi ventus diſpergunt nos. Et non eſt qui inuocet nomẽ tuũ: qui ſe excitet vt apprehendat te. Quoniã abſcondiſti faciem tuam à nobis, & tabeſcere nos feciſti in manu iniquitatis noſtræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noſter, nos ſumus lutum: tu es formator noſter, & nos ſumus opus manus tuæ. Ne iraſcaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En reſpice, agedum, nos omnes ſumus populus tuus. Vide vt nulla prorſus fiducia nitantur niſi hac vna, quod ſe Dei eſſe cogitantes, illi ſe fore curæ non deſperant. Non ſecus Ieremias, Si iniquitates noſtræ reſponderint contra nos, fac propter nomen tuum. Veriſſimè enim ſimul ac ſanctiſſimè ſcriptum eſt (à quocunque tandem ſit) quod ab incerto auauthore ſcriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima triſtis & deſolata ſuper magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine. Non ſecundùm iuſtitias patrum fundimus preces in conſpectu tuo, & coram facie tua petimus miſeri-

Tertia lex rite precandi, hic & ſect. 9. *Da.9.18.* *Ibidem 20.* *Pſal.143.2.* *Iſa.64.5.* *Ier.14.7.* *Baruch.2.18.*

cordiam, Domine Deus noſter: ſed quia tu es miſericors, miſerere noſtri, quia peccauimus coram te.

Ritè precãdi initiũ veniæ deprecatio.
Vide c.4.ſect.9.

9 Denique ritè precandi initium atque etiam præparatio eſt veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confeſſione. Neque enim ſperandũ eſt vt quicquã à Deo impetret, vel ſanctiſſimus quiſque, donec gratis reconciliatus ei ſit: nec fieri poteſt, vt aliis Deus ſit propitius, niſi quibus ignoſcit. Vnde non mirum ſi hac claue ianuam ſibi fideles aperiunt ad orandum, quod ex compluribus Pſalmorum locis diſcimus. Dauid enim aliud poſtulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & tranſgreſſionum mearum ne memineris: ſecundum miſericordiam tuam reminiſcere mei propter bonitatem tuam Domine. Item, Reſpice afflictionẽ meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiã videmus non ſatis eſſe ſi in ſingulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, niſi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem inducta videri poterat. Nam & idem Propheta alibi ſcelus vnum graue cõfeſſus, hac occaſione vſque ad vterum matris reuoluitur, in quo iam labem contraxerat: non vt culpam ex naturæ corruptela extenuet, ſed vt totius vitæ peccata accumulans, quo ſeuerior eſt in ſe damnando, magis exorabilem Deum reperiat. Etſi autem non ſemper expreſſis verbis peccatorum remiſſionem poſtulant ſancti, ſi tamen diligenter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facilè quod dico occurret, orandi animum ſumpſiſſe ex ſola Dei miſericordia, atque ita ſemper exordium feciſſe ab eo placando: quia ſi quiſque ſuam cõſcientiam interroget, tantùm abeſt vt audeat familiariter curas ſuas apud Deum deponere, vt ad omnem acceſſum trepidet, niſi miſericordia & venia fretus. Eſt quidem & alia ſpecialis confeſſio, vbi pœnarum leuationem optant, vt ſimul orent peccata ſibi ignoſci: quia abſurdum eſſet effectum tolli velle, manente cauſa. Cauendum enim eſt ne ſtultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantùm accidentibus ſoliciti, radicẽ ipſa morbi negligant. Quin prius danda opera eſt vt nobis propitius ſit Deus, quàm vt fauorem ſuum externis ſignis teſtetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipſe, & parum nobis prodeſſet eum habere beneficum niſi conſciẽtia placatum ſentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiã monemur Chriſti reſponſo: nam quum paralyticum ſanare decretum eſſet, Remittuntur (inquit) tibi peccata tua: erigens animos ſcilicet ad id quod præcipuè optandum eſt, vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructum reconciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterùm præter ſpecialem illam præſentis reatus confeſſionem, qua fideles pro impetrãda cuiuſque culpæ & pœnæ venia ſupplicant, generalis illa præfatio, quę conciliat precibus fauorem, nunquam omittenda eſt: quia niſi in gratuita miſericordia fundatę nunquam Deum exorabunt. Quò referri poteſt illud Iohannis, Si confiteamur peccata noſtra fidelis eſt & iuſtus, vt nobis remittat, & nos emundet ab omni iniquitate. Vnde preces ſub Lege ſanguinis expiatione conſecrari oportuit, vt acceptæ eſſent, atque ita commonefieret populus ſe tanta honoris prærogatiua indignũ eſſe, donec à ſuis inquinamentis purgatus, ex ſola Dei miſericordia conciperet precandi fiduciam.

Pſal.25.6.
Ibidem 18.
Pſal.51. 7.
Mat.9.2.
1.Iohan.1. 9.

Quo ſenſu accipiẽdæ ſint orationes quædã ſanctorum quibus propriæ iuſtitiæ ſuffragiũ citare videntur ad exorandum Deum.

10 Quòd autem propriè iuſtitiæ ſuffragium interdum ad exorandum Deum tacitè ſancti videntur (vt quum Dauid dicit, Cuſtodi animã meã, quia bonus ſum. Item Ezechias, Recordare Domine obſecro, quòd ambulaui coram te in veritate, fecique in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil ſibi aliud volunt, quàm ex ipſa regeneratione, ſeruos Dei ſe ac filios teſtari, quibus ipſe fore ſe propitium recipit. Per Prophetã docet (vt iam viſum eſt) oculos ſuos ſuper iuſtos eſſe, aures ſuas in

Pſal 86.2.
Ieſa 38.3.
2.Reg.20. 4.
Pſal 34.16.

preces

preces eorum. Rurſus per Apoſtolũ, nos impetraturos quicquid petierimus, ſi mandata ſua obſeruemus. Quibus ſententiis pretium orationi nõ ſtatuit ab operum meritis: ſed ita ſtabilire vult eorum fiduciam qui ſibi non fucatæ integritatis & innocentiæ probè conſcij ſunt, quales oportet eſſe fideles vniuerſos. Siquidem ex ipſa Dei veritate ſumptum eſt quod dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, non exaudiri à Deo peccatores: ſi peccatores modò recepto Scripturæ vſu intelligimus, qui citra iuſtitiæ deſiderium toti ſuis peccatis indormiunt & acquieſcunt: quando nullum cor in ſynceram Dei inuocationem vnquã prorumpet quod non ſimul ad pietatem aſpiret. Talibus ergo promiſſis reſpondẽt ſanctorum obteſtationes, quibus ſuæ vel puritatis vel innocentiæ mentionem iniiciunt, quò ſibi exhiberi ſentiant quod eſt omnibus Dei ſeruis expectandum. Deinde, tum ferè vſi reperiuntur hoc precationis genere dum ſe coram Domino cum ſuis hoſtibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non eſt ſi iuſtitiam ſuam & cordis ſimplicitatem protulerunt, quò ex cauſæ ipſius æquitate magis ad ferendas ſibi ſuppetias Dominum promouerent. Id ergo boni pio pectori non præripimus, quin ſuæ puritatis conſcientia coram Domino fruatur ad ſe confirmandum in promiſſionibus quibus veros ſuos cultores Dominus ſolatur & fulcit: ſed impetrandi fiduciam, depoſita proprii meriti cogitatione, ſola Dei clemẽtia ſubniti volumus.

1.Iohan.3.22. *Iohan.9.31.*

Hîc & ſect.12.13.14.

11 Quarta demum vt ita proſtrati & ſubacti vera humilitate, nihilo minus certa ſpe exorandi ad orandum animemur. Res quidem in ſpeciem contrariæ, cum ſenſu iuſtæ vltionis Dei coniungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter ſe optimè cõueniunt, ſi propriis malis oppreſſos ſola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus pœnitentiã, & fidem ſocias eſſe inſeparabili vinculo ſimul connexas, quarum tamẽ altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atque hunc conſenſum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in tẽplo Sanctitatis tuæ cũ timore. Sub Dei bonitate fidẽ cõplectitur, timorem interea non excludens: quia non tantum eius maieſtas ad reuerentiam nos cogit, ſed propria etiam indignitas omnis ſuperbiæ & ſecuritatis oblitos ſub metu nos continet. Fiduciam verò non intelligo, quæ ſolutã omni anxietudinis ſenſu mentem ſuaui & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquieſcere, eorũ eſt qui rebus cunctis ex voto fluẽtibus, nulla tanguntur cura, nullo deſiderio vrũtur, nullo timore æſtuãt. Optimus autem ad inuocationem Dei ſtimulus ſanctis eſt, dũ neceſſitate ſua diſtricti ſumma irrequietudine vexantur, & tantum non exanimantur in ſeipſis, donec opportunè fides ſuccurrit: quia inter tales anguſtias ita ipſis affluet Dei bonitas, vt præſentium quidem malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantiæ difficultatem ſubleuent ac ſolentur, & exitum liberationémque ſperent. Ex vtroque ergo affectu emergat pij hominis oratio, conuenit, vtrunque etiam contineat & repræſentet: nempe vt malis præſentibus ingemat: & à nouis ſibi anxiè timeat: tamen confugiat ſimul ad Deũ, minimè dubitans quin auxiliarem ille manũ porrigere ſit paratus. Mirum enim quã diffidentia noſtra irritetur Deus, ſi poſcamus à ſe quã non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis conſentaneum precationum naturę quàm legẽ hanc illis præſcribi & ſtatui ne temere prorumpant, ſed fidem præeuntem ſequantur. Ad hoc principium nos omnes Christus vocat hac ſententia, Dico vobis, quæcũque petitis, credite vos accepturos, & euenient vobis, Idem & alibi confir-

Quartalex ritè precandi: hîc et ſec.12.13 & 14. de qua & ſect.36.37.48.
In precibus concurrere fidem cum pœnitentia.
Pſal.5.8.

Mat.11.24.

Mat.21.22. mat, Quicquid petieritis in oratiõe credẽtes, &c. Cui cõcinit Iacobus, Si
Iac.1.5. quis indiget ſapiẽtia, poſtulet ab eo qui dat omnibus ſimpliciter, nec exprobrat: poſtulet autem in fide, nihil hæſitãs. Vbi hæſitationi fidem opponens, vim eius aptiſſime exprimit. Non minus etiam notandum quod addit, nihil proficere qui Deum perplexi & dubij inuocant, nec ſtatuũt in animis ſuis exaudiendi ſint necne. Quos etiam fluctibus comparat,
Iac.5.15. qui variè mouentur à vento & circunferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus ſecundum ſuam cuique fidem ſe daturum toties affirmet, citra fidem nihil conſequi nos poſſe innuit. Denique fides eſt quæ impetrat quicquid orando conceditur. Id ſi-
Rom.10.14. bi vult celebris illa Pauli ſententia, ad quam inſipidi homines parum attendunt, Quomodo inuocabit quiſpiam in quem non credidit? quis autem credet, niſi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordium ex fide gradatim deducens, apertè contendit non poſſe Deum ab aliis ſyncerè inuocari, niſi quibus Euangelij prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit expoſita.

De certitudine fidei, qua ſtatuunt fideles Deũ ſibi eſſe propitiũ, & quàm neceſſaria ſit in inuocatione.

12 Hanc neceſſitatem minimè cogitant aduerſarij noſtri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus ſtatuere Deum ſibi propitiũ esse ac beneuolum, rem omnium abſurdiſſimam dicere nos putant. Atqui ſi vllum veræ precationis vſum haberent, intelligerent profectò, ſine firmo illo diuinæ beneuolentiæ ſenſu non poſſe Deum ritè inuocari. Quum verò fidei vim bene perſpicere nemo queat niſi qui experimento eam in corde ſuo ſentit: quid cum huiuſmodi hominibus diſputando proficias, qui apertè oſtendunt nihil ſe vnquam præter vanam imaginationem habuiſſe? Quid enim valeat & quàm neceſſaria ſit illa, quam requirimus, certitudo, ex inuocatione potiſſimum diſcitur. quod qui nõ videt, valde ſtupidam habere ſe conſcientiam prodit. Nos igitur omiſſo hoc cæcorum genere, defixa in illa Pauli ſententia hæreamus, non poſſe ab aliis inuocari Deum niſi qui eius miſericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam ſibi paratam eſſe certò perſuaſi ſunt. Qualis enim erit iſta oratio? O Domine, ego quidẽ an exaudire me velis dubius ſum: ſed quia anxietate premor, ad te confugio, vt ſi dignus ſum mihi ſuccurras. Non ita ſoliti ſunt omnes ſancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos inſtituit per Apoſtolum Spiritus ſanctus, qui iu-
Hebr.4.16. bet nos adire ad thronum cœleſtem cum fiducia, vt gratiam conſequa-
Epheſ.3.12. mur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Chriſti. Hanc ergo obtinendi quod petimus ſecuritatem (quam & ſua voce Dominus mandat, & omnes ſancti exemplo ſuo docent) vtraque manu tenere nos oportet, ſi cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo eſt oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præſumptione fidei naſcitur, & intrepida ſpei certitudine fundata eſt. Poterat ſimplici fidei nomine eſſe contentus: atqui non modò fiduciam addidit, ſed eam quoque inſtruxit libertate vel audacia, vt hac nota diſcerneret à nobis incredulos, qui Deum promiſcuè quidem nobiſcum orant, ſed fortuitò. Qua ratione tota Eccleſia in Pſalmo orat: Sit miſericordia
Pſal.33.22. tua ſuper nos, quemadmodum ſperauimus in te. Eadem etiam con-
Pſal.56.10. ditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamauero, hoc ſcio quòd Deus
Pſal.5.5. mecum. Item, Mane diſponam tibi, & ſpeculabor. Ex his verbis elicimus preces in aerem fruſtra proiici, niſi ſpes ſit annexa, vnde ve-
Epheſ.6.16. lut è ſpecula Deum quieti expectemus. Quibus conuenit ſeries Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in ſpiritu ſolicitet omni tempore cum vigilantia & aſſiduitate, in primis iubet aſſumere ſcutum fidei, galeam ſalutis, & gladium ſpiritus, quod eſt verbũ Dei.

memo-

Memoria porrò hic repetant lectores quod antè dixi minimè labefacta-
ri fidem, vbi cum miſeriæ, egeſtatis, ſordiúmque noſtrarum agnitione *Nō labefactari certitudinē fidei in p̄cibus vbi connectatur cū agnitione noſtræ miſeriæ.*
connectitur. Quantumuis enim graui ſcelerum mole premi ſe vel labo-
rare ſentiant fideles, nec modò rebus omnibus vacuos quę fauorem cō-
ciliare apud Deum queant: ſed oneratos multis noxis quæ eum meritò
formidabilem reddant: non tamen deſinunt ſe offerre, neque terret eos
hic ſenſus quominus ad ipſum ſe conferant: quando non alius eſt ad
eum ingreſſus. Neque enim inſtituta eſt oratio quâ nos arroganter co-
ram Deo efferamus, aut quicquam noſtrum magni æſtimemus, ſed quâ
reatum noſtrum cōfeſſi ærūnas noſtras apud Deum deploremus: queád-
modum filij apud parentes familiariter querelas ſuas deponunt. Quin
potiùs immenſa malorum noſtrorum congeries calcaribus vel ſtimulis
referta eſſe debet quæ nos ad precandum incitent. qualiter etiam nos
ſuo exemplo docet Propheta, Sana animam meam, quia peccaui tibi. *Pſal.41.5.*
Fateor quidem in iis aculeis mortiferas fore punctiones niſi Deus ſuccur-
reret: verùm pro incomparabili ſua indulgentia optimus Pater tempe-
ſtiuum remedium addidit, quo perturbationem omnem ſedans, curas le-
niens, metus abſtergēs, comiter nos ad ſe alliceret, imò ſcrupulos omnes
tollens, nedum obſtacula, facilem viam ſterneret.

13 Ac primò quidē orare nos iubens, ipſo præcepto nos coarguit *Pſal.50.15.*
impiæ contumaciæ, niſi obſequimur. Nihil magis præciſè mandari po- *Præcipit Deus vt ipſum inuocemus: promittit exauditum iri. vtrunque omnino neceſſariū, vt in fide precemur*
terat quàm quod habetur in Pſalmo, Inuoca me in die tribulationis. Sed
quia inter pietatis officia nullum frequentius commendant Scripturæ,
non eſt quòd longiùs hic immorer. Petite (inquit Magiſter) & accipietis:
pulſate, & aperietur vobis. Quanquam huic præcepto adiungitur etiam
promiſſio, vt neceſſe eſt. etſi enim præcepto eſſe obediendum fatentur
omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocantem, niſi ſe exorabilem *Matt.7.7.*
adeóque obuium fore promitteret. His quidem duobus poſitis, certum
eſt quicunque tergiuerſantur ne recta ad Deum veniant, non modò eſ-
ſe rebelles & immorigeros, ſed etiam incredulitatis conuinci: quia pro-
miſſionibus diffidunt. Quod eò magis notandum eſt, quia hypocritæ, hu-
militatis & modeſtiæ prætextu, tam ſuperbè contemnunt Dei præceptū,
quàm fidem benignæ inuitationi abrogant: imo eum fraudant pręcipua
cultus ſui parte. Nam vbi ſacrificia repudiauit, in quibus tunc videba-
tur ſita eſſe tota ſanctitas, hoc ſummum eſſe & ſibi præ aliis pretioſum
declarat, inuocari in die neceſſitatis. Quare vbi quod ſuum eſt exigit,
& ad parendi alacritatem nos animat, nulli ſunt tam ſpecioſi dubitandi
colores, qui nos excuſent. Quæcunque ergo paſſim occurrunt in Scri-
pturis teſtimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio, totidem ante
oculos noſtros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inſpirent. Teme-
ritatis eſſet prorumpere in Dei conſpectū, niſi ipſe anteuerteret nos vo-
cando. itaque viam nobis ſua voce patefacit: Dicam illis, Populus meus *Zach.13.9.*
vos: dicent mihi, Tu Deus noſter. Videmus vt cultores ſuos præueniat, ve-
lítque ſubſequi, ideoque timendum non eſſe ne parum ſuauis ſit hæc me-
lodia quam ipſe dictat. Inſigne præſertim illud Dei elogium nobis in
mentem veniat, quo freti omnia obſtacula nullo negotio ſuperabimus,
Tu Deus exaudiens precationem: ad te vſque omnis caro veniet. Quid *Pſal.65.4.*
enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui cer-
tiores nos reddat nihil magis eſſe naturæ eius proprium quàm ſuppli-
cum votis annuere? Hinc ianuam patere colligit Propheta non paucis,
ſed cunctis mortalibus: quia etiam omnes hac voce compellat, Inuoca
me in die afflictionis: eruam te, & glorificabis me. Secundum hanc regu- *Pſal.50.15.*
lam Dauid promiſſionem ſibi datam obiicit, vt obtineat quòd petit. Tu *2.Sa.7.27.*
Deus reuelaſti in aurē ſerui tui: propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum

vt oraret. Vnde colligimus pauidum fuiſſe, niſi quatenus eum promiſſio erexerat. Sic alibi generali doctrina ſe inſtruit, Voluntatem timentiū

Pſal.145.19.

ſe faciet. Imò hæc in Pſalmis animaduertere licet, quaſi abrupto orandi contextu tranſitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc ad fidem promiſſionum. Videri poſſet intempeſtiuè Dauid ſententias illas inſerens, preces mutilas reddere: ſed vſu & experientia compertum habent fideles langueſcere ardorem niſi adhibeant noua fomenta: ideóque minimè inter precādum ſuperuacua eſt tam naturæ Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exemplo Dauidis inſerere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

Recitantur variæ Dei promiſſiones: quarū dulcedine qui non excitantur ad precandum, omnino ſunt inexcuſabiles.

14 Ac mirum eſt tanta promiſſionum dulcedine vel frigidè, vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit * relicto aquarum viuentium fonte ſibi fodere aridas ciſternas, quàm Dei liberalitatem vltro ſibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomē Domini, (inquit Solomo) ad eam confugiet iuſtus, & ſeruabitur. Ioel verò, poſtquam de horribili quæ inſtabat clade vaticinatus eſt, memorabilem illam ſententiam ſubiicit, Quiſquis inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit: quam ſcimus propriè ad curſum Euangelij ſpectare. Vix centeſimus quiſque mouetur, vt in occurſum Deo prodeat. Clamat ipſe per Ieſaiā, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò antequam clametis reſpondebo vobis. Hoc quoque eodem honore alibi totam Eccleſiam communiter dignatur: ſicuti ad omnia Christi membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum: cum ipſo ſum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes numerare propoſitum eſt: ſed eximios quoſque deligere, ex quibus guſtemus quàm humaniter ad ſe nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis conſtricta ſit noſtra ingratitudo, vbi inter tam acres ſtimulos adhuc pigritia noſtra cunctatur. Quare in auribus noſtris ſemper reſonent hæ voces, Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus ſe, inuocantibus in veritate. Item quas ex Ieſaia & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus ſe intentum eſſe ad exaudiendas preces, adeóque oblectari quaſi grati odoris ſacrificio, vbi curas noſtras in ipſum coniicimus. Hunc ſingularem percipimus promiſſionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè concipimus preces: ſed eius verbo freti, cuius nos alioqui terreret maieſtas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc ſuauiſſimum nomen ſuggerere nobis dignatur. Reſtat vt talibus inuitamētis prædit, ſciamus inde ſatis eſſe nobis materiæ ad exorandū: quando preces noſtræ nullo meritò nituntur, ſed tota earum dignitas & ſpes impetrandi fundata eſt in Dei promiſſionibus, atque ab eis pendet: vt neque indigeat alia futura, neque ſurſum huc vel illuc circumſpiciat. Itaque cum animis noſtris ſtatuendum eſt, etiamſi non excellimus pari ſanctitate quæ laudatur in ſanctis Patribus, Prophetis, & Apoſtolis, quia tamen commune eſt nobis orandi præceptum, & cōmunis fides, ſi verbo Dei nitimur, nos in hoc iure eorum eſſe ſocios. Deus enim (vt antè viſum eſt) ſe facilem ac propitium omnibus fore denuncians, miſerrimis quibuſque ſpem obtinendi quod petierint, facit. atque ideo notādæ ſunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantùm adſit cordis ſynceritas, diſplicentia noſtri, humilitas, & fides: ne hypocriſis noſtra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non reſpuet optimus Pater, quos non modò ad ſe venire hortatur, ſed quibuſcunque poteſt modis ſolicitat. Hinc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recitaui, En pollicitus es Domine ſeruo tuo: eā ob rē colligit animum hodie ſeruus tuus, & inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus Pater, tu es Deus, & verba tua vera erunt. Loquutus es ſeruo tuo de his beneficiis. incipe ergo & fac. Sicuti etiā alibi,

Iere.2.13.
Prou.18.10.
Ioel.2.32.
Ieſa.65.24.
Pſal.91.15.
Pſal.145.18.
2.Sam.7.27.
Pſal.11.76.

Præſta

Præſta ſeruo tuo ſecundum eloquium tuum. Et omnes ſimul Iſraelitæ, quoties ſe fœderis recordatione muniunt, ſatis declarant non eſſe timidè orandum, vbi Deus ita præſcribit. atque in hoc imitati ſunt Patrum exempla, præſertim Iacobi, qui poſtquã confeſſus eſt ſe minorẽ eſſe tot miſericordiis quas ſuſceperat è manu Dei, ad maiora tamen poſtulanda ſe animari dicit, quia Deus ſe facturum promiſerat. Quoſcũque verò colores obtendant increduli, vbi ad Deum non confugiunt quoties vrget neceſſitas, ipſum non requirunt, nec eius opem implorant, non aliter defraudant eum legitimo honore, quàm ſi fabricarent ſibi nouos deos & idola: ſiquidem hoc modo Deum ſibi bonorum omnium authorem eſſe negant. Contrà nihil validius ad pios omni ſcrupulo liberãdos, quàm armari hac cogitatione, non eſſe cur vlla remora impediat dum morẽ gerunt Dei mandato, qui obedientia nihil ſibi gratius eſſe pronuntiat. *Gene.32.10.*

Hinc rurſus quod prius dixi clarius eluceſcit, probè cum metu, reuerentia, ſolicitudine quadrare intrepidum precãdi ſpiritũ, neque verò abſurdum eſſe ſi proſtratos Deus erigat. Hoc modò belle inter ſe conſentiunt quæ in ſpeciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel ſe proſternere preces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio noſtra in conſpectu Dei, vt miſereatur reſiduæ plebis ſuæ. Rurſus ſæpè fideles dicũtur orationem leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices ſuſcipiat. Et Dauid precem ſuam aſcendere cupit ſicuti incenſum. Nempe quanuis de paterno Dei amore perſuaſi in eius fidem ſe alacriter conferant, nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: non tamen ſupina eos quaſi proiecta fronte ſecuritas attollit, ſed ita per gradus promiſſionum ſurſum aſcendunt, vt tamen ſupplices maneant in ſui deiectione. *Cũ metu, reuerentia, ſolicitudine bene quadrare intrepidum precãdi ſpiritum.* *Iere.42.9.* *Dan.9.18.* *Iere.42.2.* *2 Reg.20.10.* *Pſal.141.2.*

15 Hîc non vna obiicitur quæſtio: nam Scriptura refert votis quibuſdam Deum morem geſſiſſe, quæ tamen ex animo minimè ſedato vel compoſito eruperant. Iuſta quidem de cauſa Ioathan incolas Sichẽ cladi quæ poſtea ſuperuenit deuouerat: ſed tamen feruore iracundię & vltionis accenſus, morem execrationi gerens Deus, videtur impetus malè ordinatos probare. Talis etiam feruor Sampſonem rapuit, quum diceret, Robora me Deus vt ſumam vltionem de incircuncifis. Etſi enim aliquid fuit probi zeli admixtum, feruida tamen atque ideo vitioſa cupiditas vindictæ illic dominata eſt. Annuit Deus. Vnde colligi poſſe videtur, quanuis ad verbi pręſcriptum formatę non ſint preces, effectũ tamẽ conſequi. Reſpondeo, ſingularibus exemplis non aboleri perpetuam legem: deinde ſpeciales interdum motus inditos paucis hominibus fuiſſe, quibus factum eſt vt diſſimilis illorum eſſet atque vulgi ratio. Notãdum eſt enim reſponſum illud Chriſti, quum diſcipuli exemplum Eliæ inconſideratè æmulari cuperẽt, eos neſcire quo ſpiritu eſſent pręditi. Ceterùm vltrà progredi neceſſe eſt, non ſemper placere Deo vota quibus annuit: ſed quatenus ad exemplum pertinet, claris documẽtis palàm fieri quod Scriptura docet, eum ſcilicet miſeris ſuccurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniuſte afflicti opem eius implorant: ideo exequi ſua iudicia, dum ad eum ſurgunt inopum querimoniæ, quanuis indignæ quæ tantillum impetrent. Quoties enim de impiorum ſæuitia, rapinis, violentia, libidine aliiſque ſceleribus pœnas ſumens, compeſcens audaciam, & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppreſſis ſe opem ferre teſtatus eſt, qui tamen incertum numen orando aerem verberabant? Et Pſalmus vnus clare docet non carere effectu preces quæ tamen fide in cœlum non penetrant. Colligit enim quas incredulis non minùs quàm piis neceſſitas extorquet preces ex naturæ ſenſu: quibus tamen Deum propitium eſſe ex euentu demonſtrat. *Obiectio, in qua exponuntur loci quidam, quibus videtur Dei quorundã precibus annuiſſe, quæ promiſſione nulla nitebantur.* *Iudi.9.20.* *Iudic.16.28.* *Luc.9.55.* *Pſal.107.*

An quia tali facilitate gratas ſibi eſſe teſtetur? imo vt ſuam miſericordiã amplificet vel illuſtret hac circunſtantia, quod ne incredulis quidem negantur ſua vota: deinde vt probos ſuos cultores ad orandum magis extimulet, dum vident prophanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamen eſt cur fideles deflectant à Lege ſibi diuinitus impoſita, vel inuideant incredulis, quaſi magnum lucrum fecerint, vbi adepti ſunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuiſſe Deũ ficta pœnitẽtia Achab, vt hoc documẽto probaret quàm ſit exorabilis erga ſuos electos, vbi ad ipſum placandum vera affertur conuerſio. Id óque in Pſalmo cum Iudæis expoſtulat, quod experti ipſum votis ſuis facilem, ad ingenij ſui peruicaciam paulo pòſt reuerſi ſint. Quod etiam ex iudicum hiſtoria liquidò patet, quoties ſcilicet fleuerunt, etſi fallaces erant eorum lachrymæ, fuiſſe tamen ereptos ex hoſtiũ manibus Sicut ergo promiſcuè Deus ſolem ſuum producit ſuper bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iuſta eſt cauſa, & auxilio dignæ ærumnæ. Interea non magis hos in ſalutem exaudit, quàm bonitatis ſuæ contemptoribus alimenta ſuppeditat. Difficilior videtur eſſe quæſtio de Abrahamo & Samuele: quorum alter nullo Dei verbo inſtructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifeſtam prohibitionem pro Saule orauit. Eadẽ ratio Ieremię, qui vrbis excidium deprecatus eſt. quanuis enim repulſam paſſi fuerint, durum tamen videtur eos fide priuare. Atqui ſolutio hæc modeſtis lectoribus, vt ſpero, ſatisfaciet: generalibus principiis fultos, quibus iubet Deus indignos quoque miſericordia proſequi, nõ prorſus fide caruiſſe, quanuis in ipſa ſpecie fruſtrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Auguſtinus, Quomodo (inquit) fide orãt ſancti, vt petant à Deo contrà quã decreuit? nempe quia ſecundũ voluntatem eius orant, non illam abſcõditam & incommutabilem, ſed quam illis inſpirat, vt eos exaudiat alio modo: ſicut prudenter diſtinguit. Rectè dictum: quia pro ſuo incõprehẽſibili conſilio ſic temperat rerum euentus, vt non irritæ ſint ſanctorum preces quæ fide & errore ſimul implicitæ ſunt. Neque tamen hoc ad imitationem magis valere debet quàm ſanctos ipſos excuſat: quos non inficior modum exceſſiſſe. Quare vbi non extat certa promiſſio, conditione interpoſita rogandus eſt Deus. Quò pertinent illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod mandaſti: quia ad petendum temporale beneficium ſpeciali oraculo ſe inſtructum eſſe admonet.

1. Reg. 21. 39.
Pſal. 105.
Gen. 18. 23.
1. Sam. 11.
Iere. 32. 16.
Libro de Ciuitate Dei 22. c. 2.
Pſal. 7. 7.

Quatuor ritè precãdi leges, non ita præciſè exigi, & perfectè, quin multas hîc infirmitates Deus, imò intemperies in ſuis toleret, ex variis exemplis comprobatur. de quibus ſecti. 4. 6. 8. 11.

16 Hoc etiam notare operæpretium eſt, quæ de quatuor rectè orandi legibus diſſerui, non ita exigi ſummo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inuenit perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votíſque rectè compoſitis Diximus, quanuis oratio familiare ſit piorum cum Deo colloquium, ſeruandam tamen eſſe reuerẽtiam & modeſtiam, ne habenas laxemus quibuslibet votis, ac ne concupiſcamus niſi quantum Deus permittit. deinde ne vileſcat nobis Dei maieſtas, tollendas eſſe ſurſum mentes ad puram caſtámque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuiſſet integritate vnquam præſtitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniæ intemperiem ſapiũt: non quòd conſulto vel expoſtulare cum Deo velit, vel eius iudiciis obſtrepere: ſed quia præ infirmitate fatiſcens non aliud inuenit melius ſolatium quàm ſi dolores ſuos in illius ſinum coniiciat. Quinetiam toleratur à Deo noſtra balbuties, & inſcitiæ datur venia, quoties inconſideratè aliquid nobis excidit: vt certè ſine hac indulgentia nulla eſſet precãdi libertas. Cæterùm quanuis Dauidi animus eſſet Dei ſe arbitrio totum ſubiicere, nec minore patientia quàm impetrandi ſtudio oraret: emergunt tamen, imo interdum ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam poſuimus lege non parum diſtant. Maximè ex clauſula Pſalmi

trice-

triceſimi noni conſpicere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit ſanctus vir, ne ſibi modum ſtatueret. Deſine(inquit) à me, donec abeam & non ſim. Diceres hominem deſperatum nihil aliud expetere niſi vt ceſſante Dei manu in ſuis malis putreſcat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut vt ſolent reprobi, velit Deum faceſſere: ſed tantum conqueritur iram Dei ſibi eſſe intolerabilem. In illis etiam tentationibus ſæpè effluunt vota non ſatis bene formata ad regulã verbi Dei, & in quibus non ſatis expendunt ſancti quid fas ſit & expediat. His quidem vitiis quæcunque maculatæ ſunt preces repudiari merentur: modò tamen ingemiſcant ſancti, caſtigent ſeipſos, & ſtatim ad ſe redeant, ignoſcit Deus. Sic etiam in ſecunda Lege peccant: quia & cum frigore ſuo illis ſæpè luctandum eſt, neque ſua illos egeſtas & miſeria ſatis acriter pungit ad ſeriò precandum. Iam ſæpè contingit eorum mentes dilabi & propè euaneſcere. venia igitur hac quoque in parte opus eſt, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulſam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominũ mentibus, legitimas non eſſe preces niſi mentibus ſurſum ſublatis. Hinc ceremonia eleuationis manuum vt ante diximus, quæ omnibus ſeculis & gentibus trita fuit, ſicuti adhuc viget: ſed quotuſquiſque, dum manus leuat, non ſibi conſcius eſt tarditatis? quia cor in terra ſubſidit. Quod ad petendam peccatorum remiſſionem ſpectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, ſentiũt tamen qui verè ſunt in precibus exercitati, vix decimam eius ſacrificij partem ſe afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo acceptum, ſpiritus afflictus. cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Ita ſemper duplex petenda eſt venia, quòd & ſibi conſcij ſint multorum delictorum, quorum tamen ſenſu non ita tangũtur vt ſibi quantum oportet diſpliceant: & quatenus in pœnitẽtia & timore Dei proficere illis datum eſt, iuſto mœrore ob ſuas offenſas proſtrati, iudicis vindictam deprecentur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat niſi ſuccurreret Dei indulgentia: ſed nihil mirum eſt hunc defectum à Deo ignoſci, qui aſperis documentis ſæpè ſuos exercet, acſi data opera fidem eorũ vellet extinguere. Duriſſima eſt hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quouſque iraſceris ſuper oratione ſerui tui? acſi preces ipſæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Excluſit Deus orationem meam, non dubium eſt violenta perturbatione fuiſſe concuſſum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem ſanctorum ſæpè mixtam fuiſſe dubitationibus & agitatam, vt credendo & ſperando aliquid tamen infidelitatis proderent: ſed quia non perueniũt quò optandũ eſt, eo magis enitieos oportet vt correctis vitiis propiùs in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea ſentire in quanta malorum profunditate ſint demerſi qui in ipſis remediis nouos ſibi morbos accerſunt. quando nulla eſt oratio quam non meritò faſtidiat Deus, niſi ad maculas conniueat quibus omnes aſperſæ ſunt. Hæc non ideo commemoro vt ſibi quicquam fideles ſecurè condonent, ſed vt ſeipſos ſeuerè caſtigando contendant ſuperare hæc obſtacula: & quanuis omnes vias obſtruere conetur Satan vt eos ab orando prohibeat, nihilominus perrumpant, certò perſuaſi, vtcunq; non omnibus remoris expediti ſint, conatus tamen ſuos Deo placere, votáq; ſua probari, modò contendant & nitantur quò non ſtatim pertingunt.

Pſal. 51. 19.

Pſal. 80. 5.

Thren. 3. 8.

17 Quando verò nemo eſt hominum dignus qui ſe Deo repræſentet, ac in eius conſpectum prodeat: ipſe cœleſtis Pater, vt nos pudore ſimul & metu eximeret, qui noſtros omnium animos deiicere debebant, Filiũ nobis ſuum donauit Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrum: qui apud ipſum nobis ſit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipſum ſecurè ac-

In Chriſti ſolius nomine ſemper orandũ eſſe. Vide ſect. 36. 37. infra,

1. Tim. 2. 5.

1. Iohan. 2. 1.

cedamus,tali interceſſore confiſi, nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri:vt illi à Patre nihil denegari poteſt. Atque huc omnino referri neceſſe eſt quicquid antehac de fide docuimus:quia ſicuti promiſſio Chriſtum mediatorem nobis cómédat, ita niſi ſpes impetrãdi eo ſubnixa ſit,orandi beneficio ſe priuat. Nã ſimulac in mentẽ venit horribilis Dei maieſtas,fieri non poteſt quin expaueſcamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Chriſtus, qui ſolium formidabilis gloriæ in ſolium gratiæ commutet: ſicuti etiã docet Apoſtolus vt cum omni fiducia apparere audeamus, miſericordiã conſecuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt Lex de inuocando Deo poſita eſt,vt promiſſio data,exauditum iri qui inuocauerint:ita in nomine Chriſti inuocare peculiariter iubemur:& promiſſionem habemus propoſitam,impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus (inquit) non petiiſtis quicquam in nomine meo:petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis:& quicquid petieritis,faciam,vt glorificetur Pater in Filio. Hinc ſine cõtrouerſia clarum eſt. eos qui in alio quàm Chriſti nomine Deum inuocant,illius iuſſa contumaciter præuaricari,ac voluntatem pro nihilo reputare:nullam vero promiſſionem habere quicquam impetrandi. Siquidé, vt ait Paulus, omnes Dei promiſſiones in Chriſto ſunt etiam & amen: id eſt confirmantur & implentur.

Heb.4.16.

Ioh.14.13. et 16.24

2.Cor.1 20.

18 Ac diligenter notanda eſt circunſtantia temporis. dum Chriſtus diſcipulos ad ſuam interceſſionem iubet confugere,poſtquam in cœlum aſcenderit, In illa hora,inquit,petetis in nomine meo. Certũ quidé eſt ab initio non fuiſſe exauditos quicunque precati ſunt,niſi Mediatoris gratia. Hac ratione inſtituerat in Lege Deus vt ſolus ſacerdos ſanctuarium ingrediens geſtaret in humeris nomina tribuum Iſrael & totidem ante pectus lapides pretioſos:populus autem procul ſtaret in atrio, atque inde vota ſua coniungeret cum ſacerdote. Quinetiam huc valebat ſacrificiũ vt ratæ eſſent ac firmæ preces. Ergo illa vmbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideóque mediatore opus eſſe, qui nomine noſtro appareat, nóſque geſtet in humeris, & pectori alligatos teneat,vt in eius perſona exaudiamur:deinde ſanguinis aſperſione preces mundari, quas alioqui nunquam ſordibus vacuas eſſe dictum eſt. Et videmus Sanctos,quum impetrare aliquid cuperent,ſpem ſuam in ſacrificiis fundaſſe:quia ſciebant votorum omnium eſſe ſanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocauſtum tuũ pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Chriſti deprecatione fuiſſe placatum, vt piorum vota ſuſciperet. Cur ergo nouam horam aſſignat Chriſtus qua in ſuo nomine orare incipient diſcipuli, niſi quia hæc gratia, vt eſt hodie illuſtrior, ita plus commendationis apud nos meretur? Et hoc eodem ſenſu paulò antè dixerat. Hactenus non petiiſtis quicquam in nomine meo: petite. Non quod de Mediatoris officio nihil prorſus tenerent (quum his rudimentis imbuti eſſent omnes Iudæi) ſed quia nõdum liquidò cognouerant, Chriſtum ſuo in cœlum aſcenſu certiorem quàm antè fore Eccleſiæ patronum. Ergo abſentiæ ſuæ dolorem vt aliquo non vulgari fructu ſoletur, munus aduocati ſibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruiſſe, quo frui illis dabitur dũ eius patrocinio fulti liberiùs Deũ inuocabunt. ſicut dicit Apoſtolus,viã eius recentem eius ſanguine dicatam eſſe. Quo minus excuſabilis eſt noſtra prauitas,niſi tam inæſtimabile beneficium,quod nobis propriè deſtinatum eſt,vtroque (vt aiunt) brachio amplectimur.

Nunquã alios fuiſſe exauditos fideles quàm precantes in Chriſti nomine,ſed id eſſe multo illuſtrius ab eius manifeſtatione in carne.

Iohan.16.26.
Exod.28.9. 12.21.
Pſal.20.4.

Heb.10.20.

Qui aliter precantur quàm in Chriſti nomine nihil illis reliquũ fieri in throno Dei, præter irã & terrorẽ Neque tamen eſſe contrariũ officio Mediatoris Chriſti qđ alij pro aliis orare iubemur.

19 Porrò quum ſit ipſe vnica via ac vnus acceſſus quo ad Deũ ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hunc acceſſum deſerunt, iis

neque

neque via vlla neque acceſſus ad Deum ſupereſt: nihil in eius throno reliquum ſit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce Pater nobis ſignauerit, qui ab eo vllo modo declinãt, vel obliquant, conantur quantum in ſe eſt notam à Deo impreſſam delere, & adulterare. Ita vnus ſtatuitur Mediator Chriſtus, cuius interceſſione *1 Tim.2.1.* propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & ſuæ ſanctis interceſſiones relinquuntur, quibus alij aliorum ſalutem mutuò inter ſe Deo commendant, de quibus meminit Apoſtolus ſed tales quæ ab vnica illa dependeant: tantum abeſt, vt delibent ex ea quippiam. Nam vt à dilectionis affectu ſcaturiunt, quò nos vltro citróque amplectimur, ceu vnius corporis membra: ita etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quũ ergo illæ quoque in Chriſti nomine fiunt, quid aliud quàm teſtantur, neminem vllis omnino precibus, niſi Chriſto intercedẽte, poſſe adiuuari? Atque vt non obſtat ſua interceſſione Chriſtus quominus in Eccleſia precibus alter alteri viciſſim patrocinemur: ita fixum maneat, omnes totius Eccleſiæ interceſſiones in illum vnicam eſſe dirigendas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitudo eſt, quòd Deus indignitati noſtræ ignoſcens, non tantùm ſingulis pro ſe orare permittit, ſed etiam alios pro aliis admittit deprecatores. Cuius enim ſuperbiæ eſſet vbi Deus Eccleſiæ ſuæ patronos conſtituit qui meritò repudiari merentur, ſi pro ſe quiſque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Chriſti honorem obſcurent?

Refutatur Sophiſtarũ commentum, Chriſtũ eſſe redemptionis Mediatorẽ, fideles interceſſionis.

20 Porrò merum eſt nugamentum quod balbutiunt Sophiſtę, Chriſtum eſſe redemptionis Mediatorem, fideles autem interceſſionis. Quaſi verò Chriſtus temporaria mediatione defunctus, æternam & nunquam intermorituram ad ſeruos ſuos reiecerit. Benignè ſcilicet illum tractant, qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longe aliter Scriptura, cuius ſimplicitate, omiſſis iſtis impoſtoribus, contentum eſſe piũ hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Si quis peccauerit, aduocatum nos habere apud Patrem, Chriſtum Ieſum: *1.Iohan.2.1.* an patronum olim nobis fuiſſe intelligit, ac non potius perpetuam illi interceſſionem aſſignat? Quid, quòd Paulus ſedentem ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? *Rom.8.32.* Quum verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nuncupat, *1.Tim.2.5.* annon ad precationes reſpicit quarum antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus intercedendum præfatus, in eius ſententiæ confirmationem mox ſubnectit, vnum eſſe omnium Deum, & vnum mediatorem. Neque verò aliter interpretatur Auguſtinus, quum ſic loquitur, Homines Chriſtiani inuicem ſe commendant orationibus ſuis. Pro quo autem nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus, hic vnus verúſque mediator eſt. *Lib. contra Parmenid.2.c.8.* Paulus Apoſtolus, quanquam ſub capite præcipuum membrum: quia tamen membrũ erat corporis Chriſti, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad ſancta ſanctorum, ſed per expreſſam & firmam veritatem in interiora cœli ad ſanctitatem non imaginariã, ſed æternam intraſſe maximum & veriſſimũ Sacerdotem Eccleſiæ: ſe orationibus fidelium ipſe quoque commendat. *Rom.15.30. Epheſ.6.19. Coloſ.4.3. 1.Cor.12.25.* Nec mediatoré ſe facit inter populũ & Deũ: ſed rogat vt omnia corporis Chriſti membra inuicé pro ſe orent: quoniam inuicé ſolicita ſunt mébra, & ſi patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac ſic mébrorum omnium adhuc in terra laborantium mutuæ pro ſe inuicem orationes aſcendant ad caput quod præceſſit in cœlum, in quo eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Nam ſi eſſet mediator Paulus, eſſent vtique & reliqui Apoſtoli. ac ſic multi mediatores eſſent, nec conſtaret ipſius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Chriſtus: *1.Tim.2.5. Epheſ.4.3.* in quo & nos vnum ſumus, ſi ſeruamus vnitatem

fidei in vinculo pacis. Item alibi, At verò ſacerdotem ſi requiras, ſuper cœlos eſt, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus eſt pro te. Neque verò ſomniamus illum, Patris genibus aduolutum, ſuppliciter pro nobis deprecari, verùm cum Apoſtolo intelligimus, ſic eum apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis interceſſionem valeat: ſic tamen vt ſanctuarium cœli ingreſſus, ad conſummationem vſque ſeculorum ſolus populi eminus in atrio reſidentis vota ad Deum deferat.

In Pſal. 94.

Contra eos qui ſanctos mortuos ſtatuũt ſibi apud Deũ interceſſores, vel Chriſti interceſſionem miſcent mortuorum precibus et meritis.

21 Quantum ad ſanctos attinet, qui carne mortui in Chriſto viuũt, ſiquam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipſis ſomniemus aliã eſſe rogandi Dei viam, quàm Chriſtum, qui ſolus via eſt: aut alio nomine Deo eſſe acceptas eorum preces. Itaque poſtquam Scriptura nos ab omnibus ad Chriſtum vnum reuocat, poſtquam cœleſtis Pater vult omnia in ipſo recolligere: nimij ſtuporis fuit, ne dicam inſanię, nobis per ipſos acceſſum ſic velle moliri, vt ab illo abduceremur ſine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot ſeculis factitatum quis neget, hodiéque vbicunque Papiſmus viget, factitari? Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorũ merita ſubinde obtrudũtur: atque vt plurimũ, Chriſto prætterito, per eorum nomina Deus obſecratur. Annõ hoc, quęſo eſt, munus vnicæ illius interceſſionis quàm Chriſto ſupra aſſeruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiuſmodi quàm fingunt ipſorum interceſſione ſyllabam vnquam renuntiauit? in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius comminiſcendę fuit ratio? Certé dum humanum ingenium ſubſidia ſibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè ſuam diffidentiam prodit. Quòd ſi conſcientia eorum omnium appelletur qui ſanctorum interceſſione oblectantur, reperiemus non aliundè id euenire, niſi quia anxietate laborant, perinde acſi hic Chriſtus deficeret, aut nimium ſeuerus foret. Qua primùm perplexitate Chriſtum inhonorant, & ſoliùs mediatoris titulo ſpoliant: qui vt illi in ſingularem prærogatiuam à Patre datus eſt, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipſo gloriam natiuitatis eius obſcurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut paſſus eſt, ſua laude exuunt, ac defraudant. ſiquidem huc tendunt omnia, vt ſolus ſit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui ſe illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater eſt, niſi Chriſtum ſibi fratrem eſſe agnoſcant. Quod plane abnegant, niſi fraterno eſſe erga ſe affectu (quo nihil mollius aut tenerius eſſe poteſt) cogitant. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipſum nos mittit, & in ipſo ſiſtit. Ipſe, inquit Ambroſius, os noſtrum eſt, per quod Patri loquimur: oculus noſter, per quem Patrem videmus: dextera noſtra, per quam nos Patri offerimus, Quo niſi intercedente, nec nobis nec ſanctis omnibus quicquam cum Deo eſt. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Chriſtum Dominum noſtrum, friuolum effugium eſt: quia non minus profanatur Chriſti interceſſio, dum mortuorum precibus & meritis miſcetur, quàm ſi ea penitus omiſſa ſoli mortui in ore eſſent. Deinde in ſuis omnibus litaniis, hymnis & proſis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Chriſti mentio.

Libro de Iſaac & anima.

Stoliditatẽ in precandis mortuis, ad nulla impietatis monſtra, & horrenda ſacrilegia progreſſam eſſe in Papatu.

22 Eò autem vſque progreſſa eſt ſtoliditas, vt hîc expreſſum habeamus ſuperſtitionis ingenium, quæ vbi ſemel frænum excuſſit, nullum laſciuiendi finem facere ſolet. Nam poſtquam cœptum fuerat in ſanctorum interceſſionem reſpicere, ſenſim ſua cuique procuratio eſt attributa vt pro negotij diuerſitate nunc hic nunc ille aduocaretur interceſſor: tum ſinguli peculiares ſibi diuos aſciuerunt, in quorum, non ſecus atque tutela-

tutelarium deorum fidem ſe contulerunt. Neque modò (quod olim Iſraeli exprobrabat Propheta) ſecundum vrbium numerum dij ſunt erecti, ſed ſecundum capitum multitudinem. Atqui, quum in vnam Dei voluntatem deſideria ſua omnia referant, hanc intueantur, in ea acquieſcant: ſtolide & carnaliter atque etiam contumelioſe de iis cogitat, qui aliam ipſis orationem aſſignat, quàm qua Dei regnũ aduenire expetant. à quo longiſſimè abeſt, quod illis affingunt, vnumquenque priuato affectu in ſuos cultores eſſe propenſiorem. Tandem nec ab horrendo ſacrilegio abſtinuerunt plurimi, non vt ſuffragatores iam, verùm vt ſalutis ſuæ præſides, inuocando. En quò recidant miſeri homines, dum à legitima ſua ſtatione, hoc eſt, Dei verbo, euagantur. Omitto craſſiora impietatis mõſtra, in quibus tametſi Deo, Angelis & hominibus ſunt deteſtabiles, eorum tamen nondum ipſos pudet vel piget. *Proſtrati ad ſtatuam aut picturam Barbarę, aut Catharinę, & ſimilium demurmurant Pater noſter. Hunc furorem tantum abeſt vt Paſtores ſanandum vel cohibendum curent, vt quæſtus odore allecti, plauſu ſuo comprobent. Verùm vt tam fœdi criminis inuidiam à ſe deriuent, hoc tamen quo colore defendent, rogari Eligium vel Medardum vt ſeruos ſuos reſpiciant & iuuent è cœlo? Sanctam Virginem vt Filium facere iubeat quod petunt? Olim vetitũ fuit in Concilio Carthaginenſi, ne ad altare directa fieret precatio ad ſanctos: ac probabile eſt, quum ſancti viri impetum prauæ conſuetudinis non poſſent in totum compeſcere, hãc ſaltem moderationẽ adhibuiſſe ne hac forma vitiarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quantò autem longiùs euaſit diabolica eorum importunitas, qui ad mortuos transferre non dubitant quod Dei & Chriſti proprium erat?

23 Quòd autem efficere ſtudent vt Scripturæ authoritate videatur ſubniti eiuſmodi interceſſio, fruſtra in eo laborant. Angelorum, inquiũt, orationes leguntur ſæpiùs, neque id modò: ſed in Dei conſpectum per eorum manus perferri dicuntur fidelium preces. Verùm ſi Angelis ſanctos præſenti vita defunctos conferre libet, probandum fuerit eſſe adminiſtratorios Spiritus, quibus delegatum ſit miniſterium curandæ noſtrę ſalutis, quibus demandata ſit prouincia cuſtodiẽdi nos in omnibus viis noſtris, qui nos circumeant, qui moneant & conſolentur, qui pro nobis excubias agant. quæ omnia illis deferuntur: his autem minimè. Quàm præpoſtere Angelis ſanctos mortuos inuoluant, ſatis ſuperque ex tot diuerſis muneribus patet, quibus alios ab aliis Scriptura diſtinguit. Cauſidici partibus apud terrenum iudicem fungi nemo audebit niſi admiſſus: vnde ergo vermibus tanta licentia vt Deo patronos obtrudant quibus munus iniunctũ nõ legitur? Voluit Deus angelos curandæ noſtræ ſaluti præficere, vnde & ſacros cœtus frequentant, & Eccleſia illis theatrum eſt, in quo mirentur variam & multiplicem Dei ſapientiam. Quod illis peculiare eſt, ad alios qui transferunt, certè ordinem à Deo poſitum, qui inuiolabilis eſſe debebat, confundunt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citandis aliis teſtimoniis. * Ieremiæ dicebat Deus, Si ſteterint Moſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum. Quomodo ſic de mortuis (inquiunt) loquutus foret niſi pro viuis intercedere illos nouiſſet? Ego verò contrà ſic colligo: quum inde appareat neque Moſen neque Samuelẽ interceſſiſſe pro populo Iſraelitico, tunc nullam fuiſſe prorſus mortuorum interceſſionem. Quis enim ſanctorum de populi ſalute laborare credendus ſit, ceſſante Moſe, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, ſuperauit? Ergo ſi minutulas iſtas argutias ſectantur, Mortui pro viuentibus intercedunt, quoniam dixit Dominus, Si interceſſerint:

Iere. 2.28. & 11.13.

**Eraſmus epiſt. ad Sadoletũ. 1530. licet titubans, & in clara luce caecutiens, audet tamen ſcribere, Primũ cõſtat nullum eſſe locũ in diuinis voluminib⁹, qui permittat inuocare diuos, niſi fortaſſe detorquere hoc placet, quod diues in Euãgelica parabola implorat opẽ Abrahæ. Quanquã autẽ in re tanta nouare qui quã pter authoritatẽ ſcripturæ, merito periculoſum videri poſſit, tamẽ inuocationẽ diuorum nuſquam improbo, &c.*

Refutantur hîc & ſect. 24. 25. 26. argumẽta quibus ſanctorũ mortuorũ interceſſionem confirmare nitantur aduerſarij. Primò oſtenditur non valere argumentum ab angelis ad ſanctos mortuos, quum diuerſum ſit munus.

Heb. 1. 12.

Pſal. 91. 11.

Pſal. 34. 8. 8.

Hebr. 1.

1. Cor 11.

Epheſ 3.

**Secundum argumentũ interceſſionis ſanctorũ ex Ieremi 15. 1. & eius refutatio.*

ego longè ſpecioſius argumentabor in hunc modum, In extrema popu li neceſſitate Moſes non intercedebat, de quo dicitur, Si intercesſerit. Ergo neminem alium intercedere veriſimile fit, quum omnes à Moſis humanitate, bonitate & paterna ſolicitudine procul abſint. Id ſcilicet cauillando conſequuntur, vt iis armis vulnerentur quibus ſe pulchrè munitos putabant. At verò ſimplicem ſententiam ſic contorqueri valde ridiculũ eſt: quia tantum pronuntiat Dominus populi flagitiis ſe nõ parciturum, etiãſi Moſes aliquis patronus illis contingeret, aut Samuel, quorum precibus ſe tantopere indulgentem præſtiterat. Qui ſenſus ex ſimili Ezechielis loco lucidiſſimè elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, iſti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel, & Iob filios & filias non liberabunt in ſua iuſtitia: ſed animas tantum ſuas liberabunt. Vbi dubium non eſt quin iudicare voluerit, ſi reuiuiſcere duos ex illis contingat. nam tertius eo tempore ſuperſtes erat, Daniel ſcilicet, quem tum conſtat in primo adoleſcẽtiæ flore incomparabile dediſſe pietatis ſpecimen. Eos igitur omittamus quos Scriptura clare demonſtrat, curſum ſuum conſummaſſe. Ideo Paulus, quum de Dauide loquitur, non docet precibus ipſum iuuare poſteritatem, ſed duntaxat ætati ſuæ inſeruiiſſe.

Ezec. 14. 14.

Act. 13. 36.

Tertium argumẽtum interceſsionis ſanctorũ refutatur vbi de ſtatu ſanctorum mortuorum et eorũ affectu: neque nota ipſis eſſe quæ hîc gerantur.

24 Excipiunt rurſum, Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitæ decurſu quàm pietatem & miſericordiam ſpirarunt? Equidem, vt curioſius excutere nolim quid agant, aut quid meditentur, ita nequaquam eſt probabile variis & particularibus votis huc illuc circunferri: ſed potius ſtata atque immota voluntate in Dei regnũ aſpirare, quod non minùs impiorum interitu quam fidelium ſalute conſtat. Quod ſi verum eſt, eorum quoque charitatem in communione corporis Chriſti non dubium eſt contineri, nec latiùs patere quàm fert communionis illius natura. Iam verò tametſi in hunc modum pro nobis orare concedam, non tamen ideo à ſua quiete diſcedunt vt diſtrahantur in terrenas curas: ac multò minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neq; id agendum ex eo conſequitur quod qui in terris degunt homines, viciſſim alij aliorum precibus cõmendare ſe poſſunt. Hoc enim alendæ in ipſis charitati officium ſeruit dum ſuas inter ſe neceſſitates veluti partiũtur, & mutuò ſuſcipiunt, Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neque promiſſione deſtituuntur: quæ duo ſemper in oratione primas tenent. Omnes eiuſmodi rationes à mortuis abſunt: quos à noſtro contubernio dum ſubduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiſcum, quantum aſſequi licet coniecturis. Quòd ſi quis cauſetur, fieri non poſſe quin eandem erga nos charitatem retineant, vt ſunt vna nobiſcum fide coniuncti: quis tamen eouſq; longas illis eſſe aures reuelauit quę ad voces noſtras porrigantur? oculos etiam tam perſpicaces qui neceſſitatibus noſtris aduigilent? Nugantur quidem in ſuis vmbris neſcio quid de fulgore diuini vultus ipſos irradiante, in quo, ceu in ſpeculo, res hominum ex alto deſpiciant. verùm id affirmare, qua præſertim confidentia illi audent, quid eſt niſi per temulenta cerebri noſtri ſomnia velle in abdita Dei iudicia, ſine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis noſtræ prudentiam, ſapientiæ Dei inimicã eſſe pronuntiat: vanitatẽ ſenſus noſtri in vniuerſum damnat: proſtrata omni noſtra ratione, ſolam Dei voluntatem à nobis vult ſpectari.

Eccle. 9. 5. 6.

Rom. 8. 6.

Quartũ argumentum interceſsionis ſanctorum mortuorũ ex Gene. 48. 16.

25 Quæ verò alia Scripturæ teſtimonia propugnando huic ſuo mendacio aſciſcunt, peſſimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt ſuum patrúmque Abraham & Iſaac nomẽ ſuper ſuam poſteritatem inuocetur, rogat. Primùm, videamus qualis iſta ſit inuocationis forma inter Iſraelitas, non enim patres ſuos ad ferendas ſibi ſuppetias implorant:

ſed

ſed Deum obteſtantur quò ſeruorum ſuorum, Abraham, Iſaac & Iacob meminerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad ſanctos ipſos ſermonem habuerint. Verùm quia ſtipites iſti, qua ſunt hebetudine, nec quid ſit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum ſit capiunt: non mirum ſi in ipſa quoque forma ſic pueriliter titubant. Loquutio hæc non ſemel in Scripturis occurrit. Iſaias enim virorum nomen inuocari ſuper mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco ſub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham ſuper Iſraelitas, in hoc ſita eſt dum generis ſui originem ad eum referunt, eumque pro authore & parente ſuo memoria celebri colunt. Neque verò id faciat Iacob quòd ſit de propaganda nominis ſui celebritate ſolicitus: ſed quum totam poſterorum beatitudinem conſtare nouerit hæreditate fœderis quod ſecum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium ſummum fore videt, comprecatur vt genere ſuo cenſeantur. id enim aliud non eſt quàm fœderis ſucceſſionem ad eos tranſmittere. Illi viciſſim, dum memoriam eiuſmodi precibus ſuis inducunt, non ad interceſſiones mortuorum ſuffugiunt: ſed Domino fœderis ſui recordationem obiiciunt, quò clementiſſimus Pater illis ſe propitium ac beneficum fore, in Abrahæ, Iſaac & Iacob gratiam recipit. Alioqui quàm parum in Patrum merita ſancti reclinauerint, teſtatur publica vox Eccleſiæ apud Prophtam, Tu pater noſter, & Abraham neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos, Tu Domine Pater noſter, & redemptor noſter. Ac dum ſic quidem loquuntur, ſimul addunt, Conuertere Domine propter ſeruos tuos. nullam tamen cogitantes interceſſioné, ſed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominũ Ieſum habeamus, in cuius manu non percuſſum modò, ſed cõfirmatum ſit nobis æternum miſericordiæ fœdus: cuius potiùs nomen in precibus noſtris prætendamus? Et quoniam boni iſti magiſtri his verbis Patriarchas volunt ſtatui interceſſores, ſcire ex ipſis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham Eccleſiæ pater. Ex qua colluuie ſibi aduocatos ſumant minimé ignotum eſt. Abraham, quem Deus aliis omnibus prætulit, & quem euexit in ſummum honoris gradum, negligi ac ſupprimi quàm conſentaneum ſit mihi reſpondeant. Nempe quum palam eſſet talem vſum veteri Eccleſiæ fuiſſe incognitum, placuit, occultandæ nouitatis cauſa de antiquis Patribus ſilere: acſi nominũ diuerſitas recentem & adulterum morem excuſaret. Quòd autem obiiciunt quidam *rogari Deum vt in Dauidis gratia populi miſereatur, adeò non ſuffragatur eorum errori, vt ad eius refutationé maximè ſit efficax Nam ſi expendimus quam perſonam ſuſtinuerit Dauid: ſegregatur ab omni ſanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, ſtabiliat. Ita & fœderis potiùs quàm hominis habetur ratio, & ſub figura Chriſti interceſſio vnica aſſeritur. Nã quod ſingulare fuit Dauidi, quatenus Chriſti imago fuit, in alios non competere certum eſt.

Iſa.4.1. *Iſa.63.16.* *Cur Papiſtæ nõ ſumant Abrahã, interceſſorem.* *Pſal.132.1.10.

26 Sed hoc quoſdam ſcilicet mouet quòd ſanctorum orationes ſæpe leguntur exauditæ. Cur? Nempe quia orarunt. In te ſperauerunt (inquit Propheta) & ſalui facti ſunt: clamauerunt, & non ſunt confuſi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorũ inſtar exaudiamur. Hic verò, contrà quàm decet, præpoſteré ratiocinantur, non exauditũ iri niſi qui ſemel exauditi ſunt. Quanto meliùs Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis ſimilis: & precatione precatus eſt ne plueret, & non pluit ſuper terram annos tres & menſes ſex. Rurſum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuũ Quid? An ſingularem aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam ſit nobis confugiendum? Minimé verò. ſed

Quintũ argumentum interceſſionis ſanctorum mortuorum. *Pſal.22.5.* *Iacob.5.17.*

vim piæ puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad ſimiliter orandum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, niſi talibus experimentis confirmamur in certiorem promiſſionum eius fiduciam: quibus non vni aut alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem ſuam pollicetur, ſed omnibus qui nomen ſuum innocauerint. Atque eò minùs excuſabilis eſt inſcitia hæc, quòd tot Scripturę admonitiones videntur quaſi ex profeſſo contemnere. Liberatus eſt ſæpius Dauid Dei virtute, an vt eam ad ſe
Pſal.142.8. traheret vt eius ſuffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipſe, Me expectant iuſti donec rependas mihi. Item, Videbunt iuſti, & gaude-
Pſal.52 8. bunt, & ſperabunt in Domino. Ecce pauper iſte clamauit ad Deum, &
Pſal.34.7. reſpondit ei. Multæ in Pſalmis ſunt eiuſmodi preces, quibus ad precandum quod poſtulat hac ratione Deum prouocat, ne pudefiant iuſti
Pſal.32.6. ſed ſuo exemplo erigantur ad bene ſperandum. Vno iam contenti ſimus, Propterea orabit ad te omnis ſanctus in tépore opportuno. Quem locum eò libentiùs citaui quòd non puduit rabulas, qui operam linguę meritoriæ ad defenſionem Papatus locant, eum obtendere ad probandam mortuorum interceſſioné. Quaſi verò aliud velit Dauid quàm fructum oſtendere qui ex Dei clementia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenédum eſt, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare eſſe adminiculum ad confirmandam promiſſionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia ſibi proponit in fiduciæ materiã quia Pſalmorum
Gen.32.10. lectoribus ſponte occurrent. Hoc idem ſuo exemplo priùs docuerat Iacob, Minor ſum cunctis miſerationibus tuis & veritate quam præſtitiſti ſeruo tuo. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum: & núc cum duabus turmis egredior. Promiſſionem quidem allegat, ſed non ſolam: quin ſimul effectum coniungit, quò animoſiùs in futurum confidat eundem erga ſe Deũ fore. Neq; enim ſimilis eſt mortalibus, quos liberalitatis ſuę tædet, vel quorum exhauritur facultas: ſed à propria natura æſtimandus
Pſal.31.6. eſt, ſicut prudenter facit Dauid, Redemiſti me (inquit) Deus verax. Poſtquam ſalutis ſuæ laudem Deo tribuit, adiungit veracem eſſe: quia niſi perpetuò ſimilis ſui eſſet, non ſatis firma ſumi poſſet fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem ſcimus, quoties nobis auxiliatur, ſpecimen ac probationem dare bonitatis ſuæ & fidei, timédum non eſt ne ſpes noſtra pudefiat, vel nos fruſtretur..

Nefas eſſe, preces ad ſanctos mortuos dirigere, quũ cultus hic vni Deo ſit maximè ꝓprius, interceſſionis munus ad ſolum Chriſtum ſpectet, quam non tollunt mutuæ hìc fidelium preces: quæ nihil mortuis, aut ad mortuos.

27 Summa hæc ſit, quũ Scriptura in Dei cultu hoc nobis ſummum caput commendet vt eum inuocemus (ſicuti poſthabitis omnibus ſacrificiis à nobis hoc pietatis officium exigit) non ſine manifeſto ſacrilegio orationem ad alios dirigi. * Vnde etiam in Pſalmo dicitur, Si expandimus manus noſtras ad deũ alienum, nónne Deus requiret iſta? Deinde quum Deus nonniſi ex fide velit inuocari, & diſertè ad amuſſim verbi ſui, orationes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, ſit rectæ orationis mater: ſimulac à verbo deflectitur, orationem adulterari neceſſe eſt. Atqui iam oſtenſum eſt ſi conſulitur tota Scriptura. illic hũc honorem ſoli Deo vindicari. Quod ad interceſſionis munus pertinet, etiam videmus Chriſto peculiare eſſe, nec vllam Deo gratam eſſe precationem niſi quam Mediator ille ſanctificat. Ac tametſi fideles vltro
**Pſal.44.21.* citroque preces apud Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vnicæ Chriſti interceſſioni derogare oſtendimus: quia omnes ſimul ea ſubnixi tam ſe quàm alios Deo commendant. Adhæc docuimus inſcitè hoc trahi ad mortuos, quibus nuſquã legimus mandatũ eſſe vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officij vices: de mortuis ne ſyl-
Iacob.5,16. laba quidem, imò Iacobus hæc duo coniungens, vt confiteamur pec-

cata noſtra inter nos,& viciſſim alij pro aliis oremus,mortuos tacitè excludit.Proinde ad hunc errorem damnandum ſufficit vna illa ratio,exordium rite orandi naſci ex fide,fidem verò eſſe ex auditu verbi Dei,vbi nulla fictitiæ interceſſionis mentio:quia temerè patronos ſibi aſciuit ſuperſtitio,qui diuinitus dati non erant. Nam quum multis precandi formis referta ſit Scriptura , nullum reperitur exemplum huius aduocationis,ſine qua in Papatu nulla creditur eſſe oratio. Adhæc,ſuperſtitionem hanc conſtat ex diffidentia natam eſſe:quia vel Chriſto deprecatore contenti non fuerint,vel eum omnino ſpoliauerint hac laude. Atque hoc poſterius ex eorum impudentia facilè coarguitur:quia non alio validiore argumento pugnant,opus nobis eſſe ſanctorũ patrocinio,quàm dum obiiciunt nos eſſe indignos familiari ad Deum acceſſu.Quod nos veriſſimum quidem eſſe fatemur,ſed inde colligimus nihil eos Chriſto reliquum facere qui pro nihilo ducunt eius interceſſionem , niſi accedant Georgius & Hippolytus,aut ſimiles laruæ.

28 Etſi autem oratio propriè ad vota & preces reſtringitur, tanta eſt tamen inter petitionem & gratiarum actionem affinitas , vt commodè ſub nomine vno comprehendi queant. Nam quas * Paulus enumerat ſpecies, ſub prius membrum huius partitionis recidunt.Rogando & precando deſideria noſtra apud Deum effundimus , poſcentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illuſtrandum eius nomẽ, quàm beneficia quæ vſui noſtro conducunt.Gratias agendo,benefacta eius erga nos iuſta laude celebramus , acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas iſtas partes ſimul complexus eſt Dauid,Inuoca me in die neceſſitatis:eruam te,& glorificabis me. *Pſal.50.15*
Vtrunque nobis continenter in vſu eſſe non abs re præcipit Scriptura: tantam enim noſtram eſſe inopiam alibi diximus, res verò ipſa clamat tot ac tantis nos anguſtiis vndique vrgeti ac premi, vt ſatis ſit cauſæ omnibus cur aſſiduè gemant & ſuſpirent ad Deum,ſupplicéſque eum implorent.Nam etſi à rebus aduerſis ſint immunes,ſanctiſſimos tamẽ quoſque ſtimulare debet ſcelerum ſuorum culpa,deinde innumeri tentationum inſultus ad expetendum remedium. In ſacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla eſſe poteſt ſine ſcelere interruptio:quando non ceſſat Deus alia aliis beneficia cumulare,vt nos,quãuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat.Denique tanta ac tam effuſa benefactorum eius largitas nos pene obruit,tot ac tam ingentia eius miracula,quaquauerſum ſpectes,cernuntur, vt nunquam nobis deſit laudis gratiarúmque actionis argumentum ac materia.Atque,vt hæc planius aliquanto explicentur,quum ſic in Deo ſpes omnes opéſque noſtræ ſitæ ſint (quod iam antea ſatis probatum eſt) vt neque nos,neque noſtra omnia proſperè habere niſi eius benedictione poſſimus: aſſiduè nos ei noſtráque omnia oportet cõmendemus. Deinde quicquid deliberamus,loquimur,agimus, *Iac.4.14*
ſub eius manu ac voluntate , ſub ſpe denique auxilij eius deliberemus, *Iſa.30.1, & 31.1*
loquamur,agamus.Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui ſui alteriúſve cuiuſpiam fiducia,conſilia agitant ac ſtatuunt, qui extra eius voluntatem,ipſóque non inuocato,quicquam moliuntur, aut inchoare tentant. Et quum iam aliquoties dictum ſit,iuſto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoſcitur: inde conſequitur,ſic ex manu eius ſuſcipienda eſſe illa omnia , vt aſſidua gratiarum actione proſequamur: nullámq; eſſe iuſtam rationem qua eius beneficia vſurpemus,quæ non alio fine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, niſi etiã in laude eius confitenda & gratiis agendis aſſidui ſimus. Paulus enim,
dum teſtatur per verbum & orationem ſanctificari, ſimul innuit, ſine *1.Tim 4 5*
verbo & oratione minimè ſancta & pura nobis eſſe per verbum ſcilicet

Hîc & ſec.29. tractatur de orationis ſpeciebus, Petitione, & Gratiarum actione: & de aſſidua fidelium exercitatione in vtraq;

**1.Tim.2.1*

Pſal.40.4 fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid, dum percepta Domini liberalitate, datum ſibi in os canticum nouum prædicat: quo ſcilicet innuit, malignum eſſe ſilentium, ſiquod eius beneficium ſine laude præterimus: quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties *Iſa.42.10* benefacit. Sicut etiam, Iſaias, ſingularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur fideles. Quo ſenſu alibi Dauid, *Pſal.50.17* Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Simi*Iſa.38.20* liter Ezechias & Ionas hunc ſibi liberationis finem teſtãtur fore, vt can*Ionæ 2.10* ticis Dei bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem legem Dauid *Pſal.116.12* generaliter piis omnibus præſcribit. Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit? Calicem ſalutum accipiam, & nomen *Pſal.106.47* Domini inuocabo. Et eam ſequitur Eccleſia alio Pſalmo, Saluos fac nos Deus noſter, vt confiteamur nomini tuo, & gloriemur in laude tua. Itẽ, *Pſal.102.18* Reſpexit ad precem ſolitarij, & non contempſit preces eorum. Scribitur hoc ad generationem poſteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in Sion nomen eius, & laudem eius in Ieruſalem. Imò quoties obſecrant Deum fideles vt faciat propter nomen ſuum: ſicuti indignos ſe profitentur qui obtineant quicquam proprio nomine, ita ſe obligant ad gratias agendas: & hunc ſibi rectum beneficentiæ Dei vſum *Oſeæ 14.3* fore promittunt, vt eius ſint præcones. Sic Oſeas, de futura Eccleſiæ redemptione loquens, Aufer) inquit) iniquitatem ô Deus, & attolle bonũ: nos autem vitulos labiorum ſoluemus. Nec modò linguæ præconium ſibi vendicant Dei beneficia, ſed amorem ſibi naturaliter conciliant. Di*Pſal.116.1* lexi (inquit Dauid) quia exaudiit Dominus vocem deprecationis meæ. *Pſal.18.1* Item alibi quę ſenſerat auxilia recitans, Diligam te Deus fortitudo mea. Nec verò vnquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulce*Philip.4.6* dine amoris. Quinetiam tenendum eſt illud Pauli, vota omnia peruerſa & vitioſa eſſe quibus non annexa eſt gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obſecratione cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Nam quia multos impellit moroſitas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmurmurent, iubet ita temperari affectus, vt fideles, antequam adepti ſint quod cupiunt, hilariter nihilominus benedicant Deo. Quòd ſi hæc copula in rebus ferè contrariis vigere debet, eo ſanctiore vinculo nos obſtringit Deus ad canendas ſuas laudes, quoties nos votorum compotes facit. Sicuti autem docuimus Chriſti interceſſione conſecrari noſtras *Heb.13.12* preces, quæ alioqui pollutæ eſſent, ita Apoſtolus, iubés nos per Chriſtum offerre hoſtiam laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen os non ſatis purum eſſe admonet, niſi intercedat Chriſti ſacerdotium. Vnde colligimus prodigioſè faſcinatos fuiſſe homines in Papatu, vbi maior pars *1.Theſſ.5.13* Chriſtum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio eſt cur præcipiat Paulus ſine intermiſſione & orare & gratias agere: volens ſcilicet quanta fieri poteſt aſſiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta eſſe ad Deum omnium vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant, ſicuti perpetua laudãdi orandíque argumenta nobis offert.

De aſsiduitate in publicis Eccleſiæ precibus, de quibus et in fine hui⁹ ſect.

29 Hæc autem orandi aſſiduitas, etſi præſertim proprias ac priuatas cuiuſque reſpicit, nonnihil tamen ad publicas quoque Eccleſiæ orationes pertinet. Atqui nec aſſiduæ eſſe poſſunt, nec aliter etiam fieri debent quàm ex politia quæ communi inter omnes cõſenſu conuenerit. Fateor ſanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præſtituuntur, vt apud Deum indifferentes, ita hominum vſibus neceſſariæ, quò ſit omniũ com*1.Cor.14.40* moditati proſpectum, & omnia decenter & cõpoſitè, iuxta Pauli ſententiam, in Eccleſia adminiſtrentur. Sed enim iſtud nihil obſtat quominus

vna-

vnaquæque Eccleſia, cùm ſubinde ad frequentiorem precationum vſum ſe extimulare, tum maiore aliqua neceſſitate admonita acriore ſtudio flagrare debeat. De perſeuerantia autem, quæ multam cum aſſiduitate affinitatem habet, erit * circa finem dicendi locus. Porrò hæc nihil ad βαττολογίαν, qua interdictum nobis Chriſtus voluit: non enim diu, nec ſæpe, nec multo cum affectu inſiſtere precibus vetat: ſed ne aliquid à Deo extorquere nos poſſe confidamus, garrula loquacitate eius aures ob tundendo, acſi humano more perſuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant ſibi negotium eſſe cum Deo, non ſecus pompas ſuas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Phariſæus ille qui gratias Deo agebat quòd non eſſet aliis ſimilis, ſibi haud dubiè plaudebat in hominum oculis, acſi vellet ex precatione captare ſanctitatis famam. Hinc βαττολογία illa quæ hodie ſimili de cauſa graſſatur in Papatu, dũ alij preculas eaſdem iterando tempus fruſtra terunt, alij longa verborum congerie apud vulgus ſe venditant. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum eſt ab Eccleſia prohiberi, nequid illic perſonet niſi ſerium & profectum ex corde intimo. Huic corruptelæ vicina eſt & ſimilis altera, quam ſimul damnat Chriſtus: quòd ſcilicet hypocritæ oſtentationis cauſa venantur multos teſtes, ac forum potiùs occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipſorum preces. Quando verò hunc eſſe orationis ſcopum iam priùs dictum eſt, vt erecti in Deum animi ferantur, tum ad confeſſionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mente & animo poſitas eſſe: vel potiùs orationem ipſam, eſſe propriè interioris cordis affectum, qui apud Deum, cordium ſcrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrẽ (vt iam dictum eſt) cœleſtis magiſter, quum optimam orandi legem ferre vellet, iuſſit intrare in cubiculum, ibíque oſtio clauſo orare Patrem noſtrum in abſcondito, vt Pater noſter qui eſt in abſcondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarum exemplo abſtraxit, qui ambitioſa precũ oſtentatione hominũ fauorem captabant, ſimul adiicit quid ſit melius: intrare ſcilicet cubiculum, & clauſo oſtio ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpretor) ſeceſſum, qui nos eò iuuet vt tota cogitatione in cor noſtrum deſcendamus & ingrediamur penitus, quærere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa eſſe debẽt corpora noſtra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: ſed eſſe quiddam ſecretum oſtendit orationem, quæ & in animo potiſſimùm locata ſit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis, requirat. Non ergo ſine cauſa ipſe quoque Dominus, quum precibus incumbere vehementiùs vellet, in ſeceſſum procul hominum tumultu ſe conferebat: ſed vt ſuo nos exemplo commonefaceret, non eſſe negligẽda iſthæc adminicula, quibus animus noſter per ſe nimiùm lubricus magis ad ſerium orationis ſtudium intenditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, ſiquando ita tulerat occaſio, à precãdo abſtinebat: ſic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò ſic habendum eſt, quiſquis in ſacro piorum conuentu orare detrectat, neſcire quid ſit orare ſeorſum, vel in receſſu, vel domi. Rurſus qui ſolus & priuatim orare negligit, quantumuis ſedulò frequentet cœtus publicos, ventoſas tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui eſſent communes Eccleſiæ preces, eas ſplendidis elogiis olim Deus ornauit: præſertim vbi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuam cultus ſui partem hac voce docuit eſſe precandi officium: atque vt in eo ſe fideles vno conſenſu exercerẽt, inſtar vexilli erectum illis fuiſſe templum. Addita etiam fuit inſignis

Sect.51.52

Matt.6.7

De battologia Papiſtis etiamnũ hodie familiari.

De vitanda omni oſtentatione in precibus, & de ſeceſſu quærendo.

Matt.6.6

Et publicas preces colendas eſſe, & domi quoque, vel in receſſu precãdum.

1.Tim.2.8

Iſa.56.7

Pſal.63.2

promiſſio, Te expectat Deus, laus in Sion: & tibi votura reddetur. Quibus verbis admonet Propheta nunquam irritas eſſe Eccleſiæ preces: quia Deus populo ſuo ſemper canẽdi materiam cum gaudio ſuppeditat. Etſi autem ceſſarunt legales vmbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere voluit, non dubium quin ad nos pertineat eadem promiſſio, quam & Chriſtus ore ſuo ſanciuit, & Paulus perpetui vigoris eſſe docet.

De Templis Chriſtianorũ ad cõuentus Eccleſiæ celebrãdos, & dicata eſſe precibus publicis. Vide lib 1. cap.11. ſect.7.13. de imaginibus in tẽplis. Itẽ lib.4.cap.4.ſec.8. & cap 5 ſec.18. de modo ſeruando in templorum eraatu.

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo ſuo edicit, ſic & templa publica ipſis peragẽdis deſtinata eſſe oportet: vbi qui orationem cum Dei populo communicare reſpuunt, non eſt quòd iſto prætextu abutantur, cubiculum ſe ingredi, quò Domini mãdato pareant. Ille enim qui pollicetur ſe facturũ quicquid duo aut tres petierint in nomine ſuo congregati, palàm conceptas preces ſe minimè aſpernari teſtatur: modò faceſſat oſtentatio & humanæ gloriolæ aucupium, modò adſit ſyncera veráque affectio quæ in cordis arcano habitet. Si hic legitimus eſt templorum vſus (vt certè eſt) cauendum eſt ruſum ne aut (quemadmodum ſeculis aliquot haberi cœperunt) propria eſſe Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut ſecretam neſcio quam illis affingamus ſanctitatem, quæ ſacratiorem apud Deum orationem reddat.

Matt.18.22

Vera enim Dei templa quum ſimus ipſi, in nobis oremus oportet, ſi in ſancto templo ſuo Deum volumus inuocare. Illam verò craſſitiem Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de inuocando, citra loci diſcretionem, in ſpiritu & veritate Domino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iuſſu precibus ac victimis offerendis: ſed quo tempore veritas ſub talibus vmbris figurata delitеſcebat, quæ nunc ad viuum nobis expreſſa in nullo materiali templo hęrere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commendatum fuit templum vt Dei præſentiam eius parietibus includerent, ſed quò ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauiter à Ieſaia & Stephano reprehenſi ſunt qui Deum in templis manu factis habitare vllo modo putarent.

Iohan.4.23

Iſa.66.1

Act.7.48

Hìc & ſect.33. vocem & cantũ nihil habere momenti in precibus, niſi adſit cordis affectus.

31 Hinc præterea pluſquam clarum eſt, neque vocem neque cantum (ſi in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, niſi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduerſus nos prouocant ſi è ſummis duntaxat labris & gutture exeunt: quando id eſt ſacroſancto eius nomine abuti, ac eius maieſtatem deriſui habere: ſicuti ex Iſaiæ verbis elicimus, quæ etſi latiùs patent, ad hoc quoque vitium coarguendum pertinent. Populus (inquit) iſte appropinquat mihi ore ſuo, & labiis ſuis me honorat: cor autem eorum longe eſt à me: & timuerunt me mandato & doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & ſtupendum: peribit enim ſapientia à ſapientibus eorum, & prudentia ſeniorum euaneſcet. Neque tamen vocem aut cantum hìc damnamus, quin potiùs valde commendamus, modò animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica eſt & verſatilis, facilè remittitur, & in varia diſtrahitur, niſi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in ſingulis corporis noſtri partibus elucere quodammodo debeat, cõuenit præſertim linguam huic miniſterio addictam eſſe ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandámque Dei laudem, condita eſt. Potiſſimus tamen linguæ vſus eſt in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno ſpiritu eadémque fide colimus, communi vna voce & veluti eodem omnes ore pariter glorificemus: idque palàm, vt omnes viciſſim, à ſuo quiſq; fratre, confeſſionem fidei

Iſa.29.13

Matt.15.8

Cantus in Eccleſiis vtilitas oſtenditur hìc & ſect.32.

fideles accipiant, id cuius exemplum intuerentur & incitentur.

Canendi ritum vetuſtiſſimũ fuiſſe in Eccleſiis, nõ tamen in omnibus.

32 Canendi verò in Eccleſiis ritum (vt id quoque obiter dicam) non modò vetuſtiſſimum eſſe conſtat, ſed Apoſtolis quoque in vſu fuiſſe, ex illis Pauli verbis colligere licet, Canam ſpiritu, canam & mente. Item ad Coloſſenſes, Docentes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, Pſalmis & Canticis ſpiritualibus, canẽtes cum gratia in cordibus veſtris Domino. Priore enim loco, voce & corde cãnendum eſſe pręcipit: altero cantilenas ſpirituales commendat quibus ſe mutuò pij ædificent. Id tamen vniuerſale non fuiſſe teſtatur Auguſtinus, qui refert ſub Ambroſio demum cœpiſſe canere Eccleſiam Mediolanenſem: quum ſæuiente aduerſus fidem orthodoxam Iuſtina Valentiniani matre, populus ſolito magis aſſiduus in vigiliis eſſet: reliquas deinde occidentales Eccleſias ſequutas. Paulò enim antè dixerat ab orientalibus profectum fuiſſe hunc morem. Indicat etiam lib. Retractationum 2, ſua ætate fuiſſe in Africa receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius morem, qui tunc eſſe apud Carthaginem cœperat, vt hymni ad altare dicerentur de Pſalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum diſtribueretur populo quod fuiſſet oblatum, maledica reprehenſione vbicunque poterat lacerabat. Huic reſpondi, iubentibus fratribus. Et certè ſi ad eam, quæ Dei & Angelorum conſpectum decet, grauitatem attemperatus ſit cantus, cùm dignitatem & gratiam ſacris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi ſtudium ardorẽmque animos plurimum valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationem intẽtiores ſint aures quàm animi ad ſpiritualem verborum ſenſum. Quo periculo ſe permotum fatetur alicubi idem Auguſtinus, vt interdum optarit inſtitui morem ab Athanaſio obſeruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubẽbat ſonare, vt pronuntianti vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quum reminiſceretur quantam ſibi vtilitatem cantus attuliſſent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione: nihil dubium quin ſanctiſſimum ſit ac ſaluberrimum inſtitutum. Quemadmodum rurſus, quicunque ad ſuauitatem duntaxat auriúmque oblectationem compoſiti ſunt cantus, nec Eccleſiæ maieſtatem decent, nec Deo non ſummopere diſplicere poſſunt.

1.Cor 14.15
Coloſſ 3.16
Confeſſ. lib 9.c.7
Confeſſ lib.10.c.33

Populari & patrio ſermone cõcipiẽdas eſſe preces publicas, contra quàm fiat à Papiſtis effræni licentia.

33 Quo etiam planè conſtat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hactenus paſſim factitatum eſt) ſed populari ſermone concipiendas eſſe publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi poſſit: quandoquidem in totius Eccleſiæ ædificationem fieri cõuenit: ad quam ex ſono nõ intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla eſt nec charitatis nec humanitatis ratio, ij ſaltem Pauli authoritate moueri aliquantulum debebant, cuius verba minimè ambigua ſunt. Si benedixeris, inquit, ſpiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionem reſpondebit Amen, quandoquidem quid dicas neſcit? nam tu quidem gratias agis, ſed alius non ædificatur. Quis ergo effrænem Papiſtarum licentiam ſatis miretur, qui Apoſtolo palàm ſic reclamante, exotica lingua verboſiſſimas preces reboare non formidant, in quibus nec ſyllabam vnam ipſi interdum aſſequũtur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò ſecus agendum præſcribit Paulus. Quid ergo? (inquit) orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallã & mente. Spiritus voce ſingulare linguarum donum ſignificans, quo nonnulli præditi abutebantur, quum à mente, hoc eſt intelligentia, illud auellerent. Sic tamen omnino ſentiendum, nulla ratione fieri poſſe, nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua ſine animo ſummopere Deo diſpliceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem eſſe debere incitatam, quo totum longè ſuperet quod lingua enuntiando exprimere

1.Cor.14.16
Ibid.14.15

In precibus priuatis non eſſe ſemper neceſſariã linguã.

poteſt. Poſtremò, ne eſſe quidem orationi priuatæ neceſſariam linguam, niſi quoad interior ſenſus vel ſibi ipſe ad incitationem ſufficere non valet, vel incitationis vehementia linguæ actionem ſecum rapit. Nam etſi optimæ interdum orationes voce carent, ſæpe tamen vſu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alia in geſticulationem ſine ambitione erumpãt. Inde ſcilicet incertum iſtud Hannæ murmur, cuius ſimile quiddam ſancti omnes perpetuò in ſe experiuntur, dum in abruptas & conciſas voces proſiliunt. Corporis autem geſtus in precatione obſeruari ſoliti (quales ſunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia ſunt, quibus ad maiorem Dei venerationem aſſurgere conamur.

1. Sam. 1. 13

Geniculatio & capitis detectio in precibus

De immẽſa Chriſti bonitate, qui nobis formam etiã orãdi præſcripſerit, & quãta inde ad nos conſolatio redeat.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, ſed forma quoque ipſa diſcenda eſt: ea ſcilicet quam per dilectum Filium ſuum nobis cœleſtis Pater tradidit: vbi immenſam bonitatem ac manſuetudinem agnoſcere licet. Nam præterquam quòd nos monet atque hortatur vt ſe in omni noſtra neceſſitate quæramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vlla anxietate affligantur, confugere ſolent) quoniam videbat ne id quidem ſatis nos perſpicere, quàm anguſta eſſet noſtra paupertas, quid æquum poſtulare, quid è re noſtra eſſet, huic etiam noſtræ ignorantiæ occurrit: & quod captui noſtro deerat, de ſuo ipſe ſuppleuit ac ſuffecit. Præſcripſit enim nobis formulam, qua velut in tabula propoſuit quicquid à ſe expetere licet, quicquid in rem noſtram conducit, quicquid poſtulare neceſſe eſt. Ex qua eius benignitate magnum conſolationis fructum percipimus, quòd nihil abſurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum poſtulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferendis, quibus conceſſis peſſimè illis ſæpius conſultum fuerit: optimam precandi rationem hanc eſſe pronuntiat, è veteri Poëta ſumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poſcentibus quoque abeſſe iube. Atque homo quidem ethnicus in eo ſapit, quòd iudicat quàm ſit periculoſum à Domino expetere quod cupiditas noſtra dictauerit: ſimul noſtram infœlicitatem prodit, qui ne hiſcere quidem ſine diſcrimine coram Deo poſſimus, niſi ad rectam orandi normam nos Spiritus inſtituat. Quò maiore in pretio cenſeri apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei Filius verba nobis in os ſuggerit quæ mentem noſtram omni hæſitatione expediant.

Matt. 6. 9
Luc. 11. 2

In Alcib. 2. vel De voto.

Rom. 8. 26

Diuiſio orationis Dominicę in ſex petitiones, & ſubdiuiſio in duas præcipuas partes. Vide finem ſect. 43.
Aug. in Enchi. ad Lauren. cap. 116.
Chryſoſt. ant. ope. imp.

35 Hæc orandi ſeu forma, ſeu regula, ſex petitionibus conſtituta eſt. Nam ne iis accedam qui ſeptem capitibus diſtinguunt, facit quòd aduerſatiua dictione interiecta videtur Euangeliſta duo illa membra voluiſſe inter ſe colligere, ac ſi dixiſſet, Ne tentatione opprimi nos ſinas, quin potiùs noſtræ fragilitati opem feras, & liberes, ne ſuccumbamus. Nobiſcũ etiam ſentiunt veteres Eccleſiæ ſcriptores: vt iam quod ſeptimo loco apud Matthæum additum eſt, exegeticè ad ſextam petitionem referendum ſit. Tametſi autem eiuſmodi eſt tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habenda ſit: priores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter deſtinatæ ſunt: quam ſolam in illis intueri nos oportet, nullo commodi noſtri (vt aiunt) reſpectu. Tres reliquæ noſtri curam gerunt, ac propriè iis quæ ex vſu noſtro ſunt poſtulandis ſunt aſſignatæ. Vt quum nomen Dei ſanctificari petimus, quia probare vult Deus gratiſne an ſpe mercedis ametur à nobis, & colatur, nihil tum de noſtro commodo cogitandum eſt: ſed eius gloria nobis proponenda eſt, quam intentis oculis vnam intueamur: nec aliter in reliquis huiuſmodi precibus affectos eſſe fas eſt. Atque hoc quidem ipſum nobis in magnum commodum

cedit.

cedit, quòd dum ita vt petimus ſanctificatur, fit etiam noſtra viciſſim ſanctificatio.Sed ad huiuſmodi vtilitatem oculi noſtri(vt dictum eſt)cõniuere ac quodammodo cęcutire debent,ne in ipſam omnino reſpiciát. Vt ſi omnis ſpes priuati noſtri boni præciſa eſſet, hæc tamen ſanctificatio,& alia quæ ad Dei gloriam pertinent,à nobis optari & precibus poſtulari non deſinant.Vt in exemplis Moſis & Pauli ſpectatur,quibus graue non fuit mentes & oculos à ſeipſis auertere,ac vehementi incenſóque zelo ſuum ipſorum interitum expetere,vt vel ſuo diſpendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rurſum quum panem noſtrum quotidianum nobis dari petimus: tametſi optemus quod eſt noſtri commodi, tamen hîc quoque Dei gloriam quærere præſertim debemus,vt ne petituri quidem ſimus niſi in eius gloriam vergat.Nunc ad ipſam orationis enarrationem aggrediamur. *Exod.32.32* *Rom.9.3*

Pater noſter,qui es in cœlis.

36 Primùm in ipſo limine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Chriſti nomine: vt nullo alio nomine illi commendari poteſt. Nam ex quo Patrem vocamus Deum,nomen certè Chriſti prætẽdimus:qua enim fiducia Deũ aliquis Patrem nominaret?quis huc temeritatis prorumperet,vt ſibi vſurparet honorem Filij Dei,niſi in Chriſto adoptati eſſemus in filios gratię? Qui quum verus ſit Filius,nobis in fratrem ab ipſo datus eſt:vt quod natura ipſe proprium habet,adoptionis beneficio noſtrum fiat, ſi tantã beneficentiam certa fide amplectimur. Quemadmodum Iohannes ait datam eſſe poteſtatem iis qui credunt in nomen vnigeniti Filij Dei,vt filij Dei ipſi quoque fiant.*Itaque & Patrem ſe noſtrum appellat,& ſic à nobis vocari vult:hac tanta nominis ſuauitate, omni nos diffidentia eximens,quando nullus alibi maior amoris affectus quàm in patre reperiri poſſit.Itaque nullo certiore documento immenſam ſuam erga nos charitatem teſtificari potuit,quàm ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipſius verò charitas tanto erga nos maior præſtantiórque eſt omni parentum noſtrorum charitate,quanto ipſe omnes homines bonitate & miſericordia ſuperat:vt ſi quotquot in terra ſunt patres,omni paternæ pietatis ſenſu exuti, filios deſtituerent: ipſe nobis nunquam defuturus ſit: quoniam ſeipſum negare nõ poteſt. Habemus enim eius promiſſum, Si vos, quum mali ſitis,noſtis bona date filiis veſtris:quanto magis Pater veſter qui in cœlis eſt? Item apud Prophetam, Poteſtne mater obliuiſci filiorum? Etſi obliuiſcatur,ego tamen non obliuiſcar tui. Quòd ſi filij eius ſumus:vt filius in fidem extranei alienique hominis ſe conferre non poteſt niſi ſimul de patris vel ſæuitia vel inopia queratur: ita aliunde ſubſidia quàm ab ipſo quærere non poſſumus,niſi exprobtata illi egeſtate, ac facultatum inopia,vel ſæuitia nimiáque auſteritate. *Vide ſupra ſec.17. 18.19.* *Iohan.1.12* *De fiducia quam affert nobis appellatio filiorum Dei, quam ne peccatorũ quidem noſtrorum conſcientia labefactare debet: hîc & ſect.37.* *1.Iohan 3.1* *Pſal.27.10* *Iſa 63.16* *2.Tim.2.13* *Matt.7.11* *Iſa.49.15*

37 Nec cauſemur, nos meritò timidos reddi peccatorum conſcientia,quæ Patrem,quamuis clementem ac manſuetum,tamen nobis offenſum quotidie reddant. Nam ſi inter homines, nullo meliore patrono cauſam ſuam apud patrem filius agere poteſt, nullo meliore interprete perditam eius gratiã ſibi conciliare ac recolligere, quàm ſi ipſe ſupplex ac demiſſus, culpam agnoſcens, patris miſericordiam imploret (non enim tum ſe paterna viſcera diſſimulare poſſunt quin ad tales preces commoueantur)quid ille Pater miſericordiarum,& Deus totius conſolationis? annon potius filiorum pro ſe deprecantium lachrymas & gemitus exaudiet(quum præſertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm quæuis aliorum patrocinia? ad quorum ſubſidium ideo pauidi ſuffugiunt, non *2.Cor.1.3*

ſine aliqua deſperationis ſpecie, quia de patris ſui manſuetudine ac clementia diffidunt. Hanc paternæ manſuetudinis exuberantiam nobis in
Luc.15.20 parabola pingit ac repræſentat: vbi pater filium, qui ab eo ſe alienauerat, qui ſubſtantiam eius diſſolutè prodegerat, qui modis omnibus grauiter in eum deliquerat, obuiis vlnis amplectitur: nec expectat donec verbis veniam poſtulet, ſed ipſe anteuertit, redeuntem eminus agnoſcit, vltro illi occurrit, ſolatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ manſuetudinis exemplum in homine ſpectandum proponens, docere nos voluit quàm effuſiorem expectare debeamus à ſe, non modò Patre, ſed patrum omnium longè optimo ac clementiſſimo: quãuis ingrati, rebelles ac improbi filii: modò tamen in eius miſericordiam nos coniiciamus. Ac quò certiorem fidem faceret ſe huiuſmodi Patrem nobis eſſe, ſi Chriſtiani ſumus, non modò Pater, ſed nominatim noſter dici voluit: acſi in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoſcendum facilitate, nos filij tui te appellamus, ac poſcimus, ſecuri ac planè perſuaſi non alio te eſſe erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immenſitatem non capiunt cordis noſtri anguſtiæ, nõ modò adoptionis pignus
Galat.4.6 & arrha nobis Chriſtus eſt, ſed eiuſdem adoptionis teſtem nobis dat Spiritum, per quem libera & ſonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obſtabit aliqua cunctatio, petere ab ipſo meminerimus vt correcta noſtra timiditate Spiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

Licet pro omnibus (maximè fidei domeſticis) ṗcari nos oporteat, id tamen non obſtare quominus & pro nobis, & pro certis aliis orare ſpecialiter liceat: hîc & ſec. 39. Vide & ſect. 47.

38 Quòd autem non ita inſtituimur vt ſuum quiſque patrem peculiariter nominet, ſed potiùs vt noſtrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem miſericordiæ & gratuitæ liberalitatis iure, pariter ſumus filij. Nam ſi vnus omnibus nobis communis eſt pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis poteſt: nihil inter nos diuiſum eſſe decet quod non magna animi alacritate parati ſimus alter alteri communicare, quantum vſus poſtulat. Iam ſi ita vt par eſt, viciſſim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non eſt in quo magis commodare fratribus poſſimus, quàm ſi optimi Patris
Matt.23.9 curæ ac prouidentiæ commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino deſiderari poteſt. Et ſanè hoc ipſum Patri etiam noſtro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familiâs verè & ex animo diligit, totam ſimul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modũ, quo ſimus in hunc cœleſtem Patrem ſtudio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem oſtendere conuenit, quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij ſui vocaue-
Ephes.1.24 rit. Ad hanc igitur legem Chriſtianus homo preces ſuas exigat, vt communes ſint, ac omnes complectantur qui illi ſunt in Chriſto fratres. Neque ſolùm quos tales ad præſens videt atque cognoſcit, ſed omnes qui ſuper terram agunt homines: de quibus quid ſtatuerit Deus, extra notitiam eſt: niſi quod illis optima optare & ſperare non minùs pium quàm humanum eſt. Etſi præ aliis in domeſticos fidei ſingulari quodam affe-
Galat.6.10 ctu propenſos eſſe decet: quos Apoſtolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In ſumma, ſic debent omnes eſſe orationes, vt in eam ſpectent communitatem quam Dominus noſter in regno ſuo ac domo ſua conſtituit.

39 Neque id tamen obeſt quominus & pro nobis & pro certis aliis orare ſpecialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non diſcedat, nec deflectat quidem, ſed omnia iſtuc referat. Nam quanuis ſingulatiter concipiantur, quia tamen ad eum ſcopum diriguntur;

tur,communes eſſe non deſinunt. Id totum ſimilitudine facilè intelligi poteſt. Generale eſt Dei mandatum de ſubleuanda pauperum omnium *Argumentum à ſimili: ab eleemoſynis ad preces.* egeſtate, & huic tamen obediunt qui in eum finem eorum inopiæ ſuccurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiamſi multos prætereunt qui non leuiori neceſſitate premuntur: vel quia non omnes noſſe, vel quia non omnibus ſufficere poſſint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hanc ſocietatem Eccleſiæ ſpectantes & cogitantes,huiuſmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo ſingularibus verbis ſe aut alios Deo commendant, quorum neceſſitatem propius ipſis innoteſcere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione ſunt ſimilia: nam benignitas largiendi exerceri nonniſi erga eos poteſt quorum perſpecta eſt nobis inopia: iuuare autem oratione vel alieniſſimos & ignotiſſimos licet,quantumlibet lōgo terrarum interuallo à nobis diſſiti ſint. Id autem fit per generalem illam precationis formulam qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi ſunt. Huc referre licet quod Paulus ſuæ ætatis *1.Tim.2.8* fideles hortatur vt puras manus vbique tollant abſque cōtentione: quia diſſidium precibus ianuam claudere admonens, vnanimes vota ſua in commune vult conferre.

40 Adſcribitur, *Ipſum eſſe in cœlis.* Ex quo non protinus ratiocinandum eſt,ipſum cœli circunferentia,quaſi cancellis quibuſdam,incluſum *Quo ſenſu dicatur Deus eſſe in cœlis.* & circunſcriptum alligari. Siquidem & Solomon confitetur cœlos cœlorum eum capere non poſſe. *1.Reg.8.37* Et ipſe per Prophetam ait,cœlum ſuam ſedem eſſe,terram autem ſcabellum pedum ſuorum. *Iſa.66.1* *Act.7.49.& 17.24* Quo ſcilicet ſignificat,non certa aliqua regione ſe limitari,ſed diffundi per omnia. Verùm quia aliter inenarrabilem eius gloriam mens noſtra pro ſua craſſitie cōcipere non poterat, nobis per cœlum deſignata eſt, quo nihil auguſtius aut maieſtate plenius ſub aſpectum noſtrum venire poteſt. Quando igitur vbicunque rem quampiam apprehendunt ſenſus noſtri,affigere illic ſolent: extra omnem locum Deus ſtatuitur: vt dum quærere volumus ipſum,ſupra omnem corporis & animæ ſenſum attollamur. Deinde hac *Triplex huius doctrinæ vtilitas.* loquendi formula,ſupra omnem aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur: demum vniuerſum orbem complecti & continere,ſuáque potentia moderari ſignificatur. Quare hoc perinde eſt acſi dictus eſſet infinitæ magnitudinis aut ſublimitatis,incomprehenſibilis eſſentiæ,immenſæ potentiæ,æternæ immortalitatis. Id verò dum audimus,exerenda eſt altiùs noſtra cogitatio,quum de Deo ſermo eſt: ne quicquam terrenum aut carnale de eo ſomniemus: ne ipſum noſtris modulis metiamur,néve eius voluntatem ad noſtros affectus exigamus. Simul erigenda eſt noſtra fiducia in ipſum,cuius prouidentia & virtute cœlum & terram gubernari intelligimus. Summa ſit,ſub Patris nomine nobis in medio ſtatui Deum illum qui in imagine ſua nobis apparuit, vt certa fide inuocetur: nec modò fiduciæ aptari familiare Patris nomen,verùm etiam ad retinendas mentes valere ne ad dubios vel fictitios deos trahantur: ſed ab vnigenito Filio ad vnicum Angelorum & Eccleſiæ Patrem cōſcendant: *Summa doctrinæ verborũ, Pater noſter, qui es in cœlis.* deinde quod ſolium eius locatur in cœlis, ex mundi gubernatione nos commonefieri non fruſtra ad eum nos venire qui præſenti cura ſponte occurrit. *Hebr.11.6* Qui ad Deum accedunt (inquit Apoſtolus) eos primò credere oportet Deum eſſe: deinde remuneratorem omnibus qui ipſum quærũt. Vtrunq; hìc Chriſtus Patri ſuo aſſerit,vt in ipſo ſiſtatur fides noſtra,deinde vt certò perſuaſi ſimus ſalutem noſtram ab eo non negligi: quia ſuam ad nos vſque prouidentiam extendere dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad rite orandum comparat: nam antequam iubeat petitiones noſtras coram Deo innoteſcere,præfatur hoc modo, De nulla re ſitis ſoli-

Philip.4.6
Pſal.33 18

citi: Dominus propè eſt. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota ſua in animo voluere qui hoc probè infixum non habent, Oculum Dei eſſe ſuper iuſtos.

Neceſſitas huius petitionis arguit nos ingratitudinis, malignitatis, audaciç, furioſæ proteruiæ.
Pſal.48.11

41 Prima petitio eſt, *Vt ſanctificetur Dei nomen,* cuius neceſſitas magno cum noſtro dedecore coniuncta eſt. Quid enim magis indignum quàm vt Dei gloriam obſcuret partim noſtra ingratitudo, partim malignitas: audacia verò & furioſa proteruia, quantum in ſe eſt, deleat? Crepent, licet, omnes impij cũ ſacrilega ſua libidine, refulget tamen nominis Dei ſanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuũ Deus, ita laus tua in omnes fines terræ. Nam vbicunque innotuerit Deus, fieri non poteſt quin ſe proferant eius virtutes, potentia, bonitas, ſapientia, iuſtitia, miſericordia, veritas, quæ in eius admirationem nos rapiant, & incitent ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè ſua Deo ſanctitas eripitur in terris, ſi eam aſſerere nobis non datur, ſaltem iubemur eius curam votis ſuſcipere.

Summa huius petitionis.

Summa eſt, vt optemus ſuum haberi Deo honorem quo dignus eſt, vt nunquam de ipſo loquantur vel cogitent homines ſine ſumma veneratione: cui opponitur profanatio, quæ ſemper nimiùm in mundo vulgaris fuit, vt hodie adhuc graſſatur. Atque hinc petitionis neceſſitas, quam, ſi mediocris inter nos pietas vigeret, ſuperuacuam eſſe decebat. Quòd ſi Dei nomini ſua conſtat ſanctitas, vbi ab aliis omnibus ſegregatum meram gloriam ſpirat: hìc non tantùm petere iubemur vt Deus ſacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, ſed etiam vt ad eius reuerentiam ſubigat totum humanum genus.

Dei nomen ſanctificandum in doctrina, & in operibus ſuis.

Iam quum Deus partim doctrina, partim operibus ſe nobis manifeſtet, non aliter à nobis ſanctificatur quàm ſi vtraque in parte tribuamus ei quod ſuum eſt, atq; ita quicquid ab ipſo profectum erit, amplexemur: nec laudem ſuam apud nos minùs obtineat eius ſeueritas quàm clementia: quando in multiplici operum diuerſitate gloriç ſuæ notas inſculpſit, quæ confeſſionem laudis meritò ex omnibus linguis eliciat. Ita fiet vt Scriptura iuſtam apud nos authoritatem obtineat, nec vllus euentus impediat benedictionem quam Deus in toto gubernationis mundi curſu meretur. Huc etiam rurſum tendit petitio, vt omnis impietas quæ ſanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quæcunque hanc ſanctificationem obſcurant aut diminuunt, tam obtrectationes quàm ludibria faceſſant: ac dum ſacrilegia omnia compeſcit Deus, magis ac magis hinc clareſcat eius maieſtas.

42 Secunda petitio, *Vt adueniat regnum Dei:* quæ etſi nihil continet nouum, à prima tamen non ſine ratione diſtinguitur: quia ſi noſtram in re omnium maxima ſomnolentiam expendimus, quod per ſe notiſſimũ eſſe debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium eſt. Poſtquam ergo Deum rogare iuſſi ſumus vt agat in ordinem, ac tandem prorſus deleat quicquid maculam aſpergit ſacro eius nomini: iam additur alterum ſimile & ferè idem votũ, vt regnum eius adueniat. Etſi autem regni huius definitio antè à nobis poſita eſt, breuiter nunc repeto, Deum regnare vbi homines tam ſui abnegatione quàm mundi terrenæque vitæ contẽptu illius iuſtitiæ ſe addicunt, vt ad cœleſtem vitam aſpirent.

De regno Dei inter homines, duabus eius partibus, progreſſu, & plenitudine.
Vide Cal. Matt.6.

Ita duç ſunt huius regni partes: altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quæ turmatim contra eum belligerantur, Spiritus ſui virtute corrigat: deinde vt ſenſus omnes noſtros formet ad imperij ſui obſequium. Itaque non alij legitimum ordinem tenent in hac prece, niſi qui à ſeipſis incipiunt, nempe vt purgentur corruptelis omnibus quæ tranquillum regni Dei ſtatum perturbant, & puritatem inficiunt. Iam quia verbum Dei inſtar ſceptri regij eſt, precari hìc iubemur, vt omniũ mentes & corda voluntariæ eius obedientiæ ſubiiciat. Quod fit vbi arcano Spiritus ſui inſtinctu

efficaciam verbi ſui exerit, vt emineat in quo meretur gradu honoris. Poſtea ad impios deſcendere conuenit, qui peruicaciter & deſperato furore eius imperio reſiſtunt. Regnum ergo ſuum erigit Deus totum mundum humiliando, ſed diuerſis modis: quia aliorum laſciuias domat, aliorum indomitam ſuperbiam frangit. Id quotidie fieri optandum eſt, vt ſibi Deus Eccleſias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propaget atque augeat, donis ſuis locupletet, legitimum in illis ordinem ſtabiliat: ex oppoſito proſternat omnes puræ doctrinæ & religionis hoſtes, diſſipet eorum conſilia, conatus deiiciat. Vnde apparet non fruſtra nobis præcipi ſtudium quotidiani progreſſus: quia nunquam tam bene agitur cum rebus humanis, vt diſcuſſis purgatíſque vitiorum ſordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimum Chriſti aduentum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo ſeparant quominus regnum eius intra nos vigeat: ſimul accendere ſtudium mortificandæ carnis: poſtremò ad crucis tolerantiam nos inſtituere: quando hoc modo vult Deus regnum ſuũ propagari. Nec verò iniquè ferendum eſt exteriorem hominem corrumpi, modò interior renouetur. Hæc enim regni Dei conditio eſt, vt dum nos ſubiicimus eius iuſtitiæ, gloriæ ſuæ conſortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem ſuam nouis ſemper incrementis illuſtrans, quibus Satanæ regníque eius tenebræ ac mendacia euaneſcant, extinguantur, pereant, ſuos protegit. Spiritus ſui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perſeuerantiam confirmat: impias verò hoſtium conſpirationes deiicit, inſidias & fraudes diſcutit, occurrit malitiæ, peruicaciam retundit, donec tãdem Antichriſtum ſpiritu oris ſui conficiat, omnémque impietatem illuſtratione aduentus ſui deleat.

1.Cor.15.28

43 Tertia petitio eſt, *Vt fiat voluntas Dei in terra ſicuti in cœlo.* Quod tametſi à regno eius dependet, neque ab eo poteſt diſiungi, non fruſtra tamen ſeorſum additur propter noſtram ruditatem, quæ non facilè vel ſtatim apprehendit quid ſit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè ſumere abſurdum non erit: tunc Deum fore regem in mundo vbi ſe omnes eius voluntati ſubiicient. Porrò non agitur hîc de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in ſuum finem deſtinat. Quãuis enim tumultuosè Satan & homines contra ipſum ferantur, nouit tamen incomprehenſibili ſuo conſilio non ſolùm flectere eorum impetus, ſed in ordinem agere vt per eos faciat quod decreuit. Sed hîc notatur alia Dei voluntas, nempe cui reſpondet voluntarium obſequium: ideóque nominatim confertur cœlum terræ: quia Angeli, vt in Pſalmo dicitur, ſponte obediunt Deo, & intenti ſunt ad exequenda eius iuſſa. Iubemur ergo optare, ſicut in cœlo nihil geritur niſi ex Dei nutu, placidéque Angeli ad omnem rectitudinem compoſiti ſunt, ſic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiuſmodi imperio ſubigi. Atque id quidem poſtulantes, carnis noſtræ deſideriis renuntiamus: quia niſi quis affectus ſuos Deo reſignet ac permittat eius voluntati, quantum in ſe eſt, ſe opponit, quando nihil ex nobis prodit niſi vitioſum. Atque iterum hac precatione ad noſtri abnegationem formamur, vt Deus pro ſuo arbitrio nos regat: neque id ſolùm, ſed etiam vt nouas mentes nouóſque animos, noſtris in nihilum redactis creet, ne quem ſentiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum cõſenſum cum eius voluntate: in ſumma, nequid ex nobis velimus ipſi ſed vt Spiritus eius corda noſtra gubernet, quo intus docente diſcamus amare quæ ei placent, odiſſe verò quę diſplicent. Vnde hoc quoq; ſequitur vt quicunq; eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos reddat. *En prima tria capita precationis, in quibus poſcendis

De voluntate Dei arcana: item de altera, cui reſpondet voluntarium obſequium. Vide infra cap.24.ſect.17.

*Pſal.*103.20

**Vide ſup. ſect.*35.

ſolam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omiſſa noſtri ratione, nec ſpectata vlla noſtra vtilitate: quæ tametſi larga inde nobis prouenit, hîc tamen à nobis quærenda nõ eſt. Hæc autem omnia quanuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, ſuo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poſcenda nobis ſunt. Idque facere non leue operæpretium eſt, vt ſic nos ſeruos eſſe ac filios Dei teſtemur & profiteamur, eius honori (quod Domino Patríque debetur) quantum in nobis eſt ſtudentes, veréque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac ſtudio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei ſanctificetur, vt eius regnum adueniat, vt fiat voluntas eius: ij neque inter filios & ſeruos Dei habendi ſunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confuſionem illis cedent ac interitum.

Quo ſenſu petamus à Deo panem quotidianum. Vide & ſupra ſect. 35.

1. Cor. 10. 31

44 Sequitur pars orationis ſecunda, in qua ad noſtras vtilitates deſcendimus: non quidem vt gloria Dei valere iuſſa (quæ teſte Paulo etiam in cibo & potu ſpectáda eſt) tantùm quæramus quod nobis expedit: ſed hoc diſcrimen eſſe admonuimus, quod Deus peculiariter tria vota ſibi vindicans, nos ad ſe totos rapit, vt pietatem noſtram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis noſtris proſpicere, hac tamen lege nequid nobis expetamus niſi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illuſtrent: quia nihil æquius eſt quàm nos ei viuere & mori. Cæterùm hæc in genere omnia, quibus corporis vſus ſub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modò quo alamur ac veſtiamur, verùm etiam quicquid nobis conducere ipſe proſpicit, vt panem noſtrum in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentiæ committimus, vt nos paſcat, foueat, ſeruet. Nõ enim dedignatur optimus Pater corpus etiam noſtrum in fidem ac cuſtodiam ſuam ſuſcipere, vt fidem noſtrã minutis iſtis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, vſque ad micam panis, & guttam aquæ expectamus. Nam quum ſit neſcio qua noſtra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quàm animæ ſolicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, ſunt tamen adhuc de carne ſoliciti, adhuc hęſitant quid edant, quid veſtiantur: & niſi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidant. Tanto pluris nobis eſt huius momentaneæ vitæ vmbra, quàm æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confiſi, illam de carnis cura anxietatem ſemel abiecerunt, ſimul ſtatim, quæ maiora ſunt, etiam ſalutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue eſt fidei exercitium, ea de Deo ſperare quæ alioqui nos tãtopere anxios habent: neque parum profectum eſt, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum oſſibus mordicus hæret, infidelitatem exuimus. Quod porrò de pane ſuperſubſtantiali quidam philoſophantur, mihi videtur Chriſti ſententiæ perparum conuenire, imò niſi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritij partes, mutila eſſet precatio. Ratio quam afferũt nimis eſt profana: non eſſe cõſentaneum vt filij Dei, qui ſpirituales eſſe debent, nõ modò adiiciant animum ad terrenas curas, ſed Deum quoq; illis ſecum implicent. Quaſi verò nõ refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor, aut de nihilo ſcriptũ ſit pietatem habere promiſſiones non tantùm futuræ vitæ, ſed etiam præſentis. Etſi autem peccatorum remiſſio lõgè pluris eſt quàm alimenta corporis, quod tamen inferius erat priore loco poſuit Chriſtus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ ſunt cœleſtis vitæ: in quo tarditati noſtræ conſuluit. Iubemur autem petere *panem noſtrum*, vt contenti ſimus demenſo quod nobis erogare dignatur cœleſtis Pater, neq; artibus illicitis lucrum captemus. Interea tenendũ eſt noſtrũ fieri donationis titulo, quia nec induſtria nec labor nec manus noſtræ (vt dicitur apud Moſen) nobis

Deum nõ dedignari corporis etiã noſtri terreni neceſſitatibus cõſulere: & hoc non leue eſſe fidei exercitium.

Pſal. 4

1. Tim. 4. 28

nobis per ſe quicquam acquirunt niſi adſit Dei benedictio: imò ne panis *Leuit.26.20*
quidem copia nobis tantillum proficeret niſi diuinitus in alimentũ ver- *Deut.8.17*
teretur. Ac proinde non minùs diuitibus quàm egenis neceſſaria eſt hęc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent niſi per eius gratiam pane ſuo fruerentur. Particula *Hodie* vel *Quotidie*, vt eſt apud alterum Euangeliſtam: item epitheton Quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua ſolemus præter modũ ardere, & cui accedunt alia mala: quia ſi largior ſuppetit abundantia, ambitioſè in voluptatem, delicias, oſtentationem, aliáſque luxus ſpecies profundimus. Itaque petere iubemur duntaxat quantum neceſſitati noſtræ ſatis eſt, & velut in diem, hac fiducia, vbi nos hodie nutrierit cœleſtis Pater, neque craſtino defuturum. Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria: ſemper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certò tenendum eſt omnem ſubſtantiam nihil eſſe niſi quatenus effuſa ſua benedictione Dominus eam continuo progreſſu fœcundat: quæ etiam in manu noſtra eſt, ne eam quidem noſtram eſſe, niſi quatenus in ſingulas horas portiunculam nobis largitur, vſúmque permittit. Id quia ægerrimè ſibi perſuaderi patitur hominum ſuperbia, ſingulare in omnia ſecula documen- *Deut.8.3*
tum ſe præbuiſſe teſtatur Dominus, quum manna in deſerto populum ſuum educauit, vt nos commonefaceret, non in ſolo pane viuere homi- *Matt.4.4*
nem, ſed in verbo potiùs quod ex ore ſuo egreditur. Quo indicatur, ſolam eius virtutem eſſe quã ſuſtentantur vita & vires: tametſi eam ſub corporeis inſtrumentis nobis adminiſtrat. Quemadmodum & contra- *Leuit.26.26*
rio documento nos erudire ſolet, quum robur panis (& vt ipſe vocat, baculum) quoties libet confringit, quo ſcilicet edentes tabeſcant fame, & bibentes ſiti areſcant. Qui verò pane quotidiano non contenti, ſed effræni cupiditate infinitis inhiantes: aut qui abundantia ſua ſaturi, & diuitiarum ſuarum cumulo ſecuri, hac nihilominus precatione Deo ſupplicant, nihil quàm ipſum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidianum duntaxat: quantúmque poſſunt, auaritiæ ſuæ affectum Deo diſſimulant: quum vera oratio totam ipſam mentem & quicquid intus latet, apud ipſum effundere debeat. Alteri verò poſtulant quod minimè ab eo expectant, nempe quod ſibi apud ſe eſſe arbitrantur. In eo quod noſter dicitur, magis quidem, vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ noſtrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum eſt *quod etiam attigi, ita deſignari iuſto labore & innoxio partum, non au- **Circa mediũ huius ſectionis.*
tem impoſturis quæſitum aut rapinis: quia alienum ſemper eſt quicquid cum aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, ſignificatur eſſe ſimplex ac gratuitum Dei donum, vndecunque nobis adueniat: etiam vbi maximè viſus fuerit arte atque induſtria noſtra quæſitus, ac manibus noſtris comparatus, quando ſola eius benedictione efficitur vt laboribus noſtris rectè ſuccedat.

45 Sequitur, *Remitte nobis debita noſtra:* qua petitione, & proxima, bre- *Affinitas, & coniunctio huius petitionis cũ ſequente.*
uiter amplexus eſt Chriſtus quicquid ad cœleſtem vitam facit: quemadmodum his tantùm duobus membris conſtat ſpirituale fœdus quod Deus in ſalutem Eccleſiæ ſuæ pepigit, Leges meas inſcribam cordibus ipſorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hîc à remiſſione peccato- *Iere.31.33, & 33.8*
rum Chriſtus incipit, deinde mox adiunget ſecundam gratiam, vt nos ſpiritus ſui virtute tueatur Deus & auxilio ſuſtineat, vt inuicti ſtemus cõtra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat, quòd eorum pœ- *Quo ſenſu peccata dicantur Debita.*
nam debemus, nec ſatisfacere vllo modo poſſemus, niſi hac remiſſione ſolueremur, quæ venia eſt gratuitæ miſericordiæ eius, quum ipſe libe-

raliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: ſed ſua ipſius miſericordia ſibi ſatisfaciens in Chriſto, qui ſemel in compenſationem ſeipſum tradidit. Iraque qui ſuis aut aliorum meritis Deo ſatiſfieri confidunt, *hiſque ſatisfactionibus peccatorum remiſſionem penſari ac redimi, huic gratuitæ condonationi minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in ſuam accuſationem ſubſcribunt, adeóque damnationem obſignant ſuo ipſorum teſtimonio: fatentur enim ſe debitores niſi remiſſionis beneficio ſoluantur, quam tamen non accipiunt ſed magis reſpuunt, dum ſua merita ac ſatisfactiones Deo obtrudunt: ſic enim non eius miſericordiam implorant, ſed iudicium appellant.*Qui verò ſibi perfectionem ſomniant quæ veniæ petendæ neceſſitatem tollat, diſcipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modò erepros eſſe Chriſto conſtet quoſcunque ſibi acquirunt: quando omnes ille ad fatendum reatum inſtituens nullos admittit niſi peccatores: non quòd blanditiis foueat peccata, ſed quia fideles nunquam planè exui carnis ſuæ vitiis ſciebat, quin ſemper maneant Dei iudicio obnoxij. Optandum quidem eſt atque etiam enixè laborandum vt omnibus officij noſtri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos eſſe puros ab omni macula: ſed quia Deo placet paulatim ſuam in nobis imaginem refingere, vt ſemper aliquid contagionis in carne noſtra reſideat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd ſi Chriſtus pro authoritate ſibi à Patre data iubet nos toto vitæ curſu ad reatus deprecationem confugere, quibus tolerabiles erunt noui magiſtri, qui perfectæ innocentiæ ſpectro, ſimplicium oculos perſtringere conantur, vt ſe ab omni culpa reddi poſſe immunes confidát? Quod, teſte Iohanne, nihil aliud eſt quàm mendacem facere Deum. Eadem etiam opera nebulones iſti fœdus Dei, quo vidimus ſalutem noſtram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt: non tantùm in eo ſacrilegi quòd ſeparant res adeò coniunctas, ſed etiam impij & crudeles quòd miſeras animas obruunt deſperatione: in ſeipſos quidem & ſibi ſimiles perfidi, quòd ſocordiam ſibi acceſſunt Dei miſericordiæ ex diametro aduerſam. Quòd autem obiiciunt, regni Dei aduentum optando ſimul nos peccati abolitionem petere: nimis puerile eſt: quia in priore orationis tabula ſumma nobis perfectio, hîc autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter ſe conueniunt vt aſpirando ad metam, quæ neceſſitas noſtra remedia exigit non negligamus. Petimus demum *remiſſionem nobis fieri, vt ipſi debitoribus noſtris remittimus*: hoc eſt, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læſi ſumus, aut facto iniquè tractati, aut dicto contumelioſè accepti. Non quòd delicti atque offenſæ culpam remittere noſtrum ſit, quod ſolius Dei eſt: verùm hæc noſtra eſt remiſſio, iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remiſſio à Deo petenda non eſt, niſi offenſas etiam ipſi noſtras omnibus remittamus qui nobis iniurij vel ſunt vel fuerunt. Siqua verò odia animis retinemus, vltiones meditamur, & qua noceamus occaſione cogitamus: imò verò niſi cum inimicis redire in gratiam, ipſóſque omni officiorum genere demereri, nobíſque conciliare nitimur: hac precatione Deum obteſtamur ne peccatorum remiſſionem nobis faciat. Poſcimus enim vt nobis faciat quam aliis facimus. Hoc verò eſt petere ne nobis faciat niſi ipſi facimus. Qui ergo huiuſmodi ſunt, quid conſequuntur ſua petitione niſi grauius iudicium? Poſtremò obſeruandum eſt, non hanc conditionẽ ideo adiici vt remittat nobis, ſicut debitoribus noſtris remittimus, propterea quòd noſtra quam alij facimus, remiſſione, eius remiſſionem

merea-

Rom.3.24

*Vide ſup. cap.4. ſect.25.

*Contra eos qui perfectionem ſomniãt in hac vita, quæ veniæ petendæ neceſſitatem tollat. vide Calu. Dan.c.9.20

1.Iohan.1.10

Quo ſenſu dicamur nos aliis remittere qui in nos peccarunt.

Iſa.43.25

mereamur,acſi notata eſſet cauſa: verùm hoc verbo ſolari partim voluit Dominus fidei noſtræ imbecillitatem : addidit enim hoc tanquam ſignum quo confirmemur tam certò nobis factam à ſe remiſſionem peccatorum,quàm certò conſcij ſumus aliis eam à nobis fieri:ſi tamen animus nobis omni odio,liuore,vindicta, vacuus purgatúſque eſt : partim hac veluti nota,è filiorum numero expungit qui ad vlciſcendum præcipites,ad remittendum difficiles,pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à ſe deprecantur,ipſi aduerſus alios fouent, ne ſe pro Patre inuocare auſint:quod etiam diſertè in Chriſti verbis exprimitur apud Lucam.

46 Sexta petitio(vt diximus)promiſſioni reſpondet de Lege Dei cor- *Sũma 6.petitionis.*
dibus noſtris inſculpenda : ſed quia non ſine continua militia durìſque & arduis certaminibus Deo paremus, hîc petimus nos armis inſtrui & præſidio defendi, vt pares ſimus ad victoriam : quo monemur non tantùm nobis opus eſſe Spiritus gratia,quæ corda noſtra intus emolliat,flectat & dirigat in Dei obſequium,ſed etiam auxilio,quo nos inſuperabiles reddat contra omnes Satanæ tam inſidias quàm violentos cõflictus. Iam verò multæ ſunt ac variæ tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones, in Legis tranſgreſſionem nos prouocantes, quas vel concupiſcentia noſtra nobis ſuggerit,vel Diabolus excitat,tentationes ſunt: & quæ ſuapte natura mala non ſunt,Diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum ſic oculis noſtris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abſtrahamur,aut declinemus. Et hæ quidem tentationes ſunt vel à dextris vel à ſiniſtris. A dextris,vt diuitiæ,potentia,honores,quæ plerunque ſuo fulgore & boni ſpecie quam præ ſe ferunt,hominum aciem præſtringunt, & blanditiis ſuis ineſcant, vt talibus præſtigiis capti, vt tali dulcedine ebrij,Deum ſuum obliuiſcantur. A ſiniſtris,vt paupertas,probra, contemptus,afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate difficultatéque offenſi animos deſpondeant, fiduciam ac ſpem abiiciant,demũ à Deo prorſus alienentur. His tentationibus vtriſque, quæ vel concupiſcentia noſtra in nobis accenſæ, vel Satanæ vafricia nobis propoſitæ nobiſcum pugnant, ne cedere nos permittat à Deo Patre noſtro precamur:verùm vt potiùs manu ſua nos ſuſtentet ac erigat: quò eius virtute robuſti,contra omnes maligni hoſtis inſultus firmi ſtare poſſimus,quaſcunque cogitationes animis noſtris immittat:deinde quicquid nobis in vtranque partem proponitur, in bonum vertamus:hoc eſt, ne inflemur proſperis,nec aduerſis deiiciamur. Neque tamen hîc poſtulamus ne vllas omnino tentationes ſentiamus, quibus magis excitari,pungi, vellicari,magnopere nobis opus eſt, ne nimium reſides torpeamus. Neque enim abs re Dauid tentari optabat: nec citra cauſam electos ſuos quotidie tentat Dominus:eos per ignominiam, paupertatem,tribulationem, & alias crucis ſpecies caſtigans. Sed aliter Deus tentat,aliter Satan:hic vt perdat,damnet,confundat,præcipitet: Deus verò,vt ſuos probando,experimentum de eorum ſynceritate ſumat , & exercendo robur confirmet: eorum carnem mortificet, excoquat,adurat,quæ niſi in hunc modum coerceretur,laſciuiret, & ſupra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat : Deus vnà cum tentatione facit euentum, vt ſufferre ſui patienter poſſint quicquid illis immittit.Maligni nomine Diabolum an peccatum intelligamus quamminimum refert. Satan quidem ipſe hoſtis eſt qui vitæ noſtræ inſidiatur: peccato autem armatus eſt in noſtrum exitium. Hæc igitur noſtra eſt poſtulatio,ne vllis tẽtationibus vincamur ac obruamur,ſed Domini virtute contra omnes aduerſas virtutes,quibus oppugnamur,fortes ſtemus,quod eſt nõ ſuccumbere tentationibus:vt in eius cuſtodiá ac fidem

De varijs tentationũ formis,à concupiſcentia noſtra vel à Satanæ vafricia: item, à dextris à ſiniſtris.

Iac.1.2,& 14
Matth.4.1.3
1.Theſſ.3.5
2.Cor.6

Pſal.26.2
Gen.22.1
Deut.8.2,& 13.3
Satan tentat,Deus tẽtat,ſed ſuo modo, planè ſcilicet alio. de quo vide & finem huius ſect.
1.Cor.10.13
2.Pet.2.9
1.Pet.5.8
Sũma 6.petitionis

ſuſcepti,ac protectione eius ſecuri, ſupra peccatum, mortem,inferorum portas,& totum Diaboli regnum inuicti duremus:quod eſt à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendum eſt,non noſtrarum eſſe virium cum Diabolo tanto bellatore congredi, nec vim eius atque impetum ferre. Alioqui fruſtra aut per ludibrium à Deo poſceretur quod domi apud nos eſſet. Sanè qui ſui fiducia ad talem ſe pugnam comparant,non ſatis intelligunt cum quàm pugnaci atque inſtructo hoſte ſibi res ſit. Nunc petimus ab eius poteſtate liberari,tanquam ab ore inſani ac rabidi alicuius leonis, ſtatim eius dentibus ac vnguibus diſcerpendi, eius faucibus deglutiendi,niſi nos Dominus è media morte eripiat: hoc tamen ſimul ſcientes quòd ſi Dominus aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit,in eius virtute faciemus virtutem.Cõfidant alij vt volent propriis liberi arbitrij (quas à ſe habere ſibi videntur) facultatibus ac viribus:nobis ſatis ſit,quòd vna Dei virtute ſtamus ac valemus. Plus autem iſta precatio complectitur quàm prima ſpecie præ ſe ferat:nam ſi Dei Spiritus virtus noſtra eſt ad certamen cum Satana depugnandum, victoriã referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis noſtræ infirmitatem exuerimus. A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari ſubinde expetimus: donec ad plenum iis referti,de omni malo triumphemus. Durum & aſperum videtur quibuſdam,peti à Deo ne in tentationem nos inducat,quando eius naturæ contrarium eſt nos tentare,teſte Iacobo.Sed iam ex parte ſoluta quæſtio eſt,ꝙ omnium tentationum quibus vincimur,concupiſcẽtia noſtra propriè cauſa eſt,ideóque culpam ſuſtinet. Neque aliud vult Iacobus,quàm fruſtra & iniuſtè in Deum vitia transſcribi quæ nobis imputare cogimur: quia ſumus eorum nobis conſcij. Cæterùm hoc non obſtat quominus nos Deus vbi ita viſum eſt Satanæ mancipet,proiiciat in ſenſum reprobum fœdáſque cupiditates,atque ita in tentationes inducat,iuſto quidem iudicio,ſæpe tamen occulto:quia ſæpe hominibus abſcondita eſt cauſa quæ tamen apud eum certa eſt. Vnde colligitur non eſſe impropriam loquutionem, ſi perſuaſi ſumus non abſque ratione ipſum toties minari, quum percutientur cæcitate & obduratione cordis reprobi,hæc certa fore vindictæ ſuæ documenta.

Vires in vincẽdis tẽtationibus nullas eſſe noſtras,liberi ve arbitrij,ſed oẽs & totas à Dei Spiritu.

Pſal.60.14

Quomodo Deus dicatur tentare

Iacob.1.13

Ibid.14

47 Tres iſtæ precationes, quibus peculiariter nos ac noſtra omnia Deo commendamus,euidenter oſtendunt quod * antea diximus,Chriſtianorum orationes publicas eſſe debere, ac in publicam Eccleſiæ ædificationem communionísque fidelium profectum ſpectare. Non enim ſibi quiſque priuatim dari quicquam poſtulat:verùm omnes in commune,panem noſtrum,remiſſionem peccatorum, ne inducamur in tentationem , vt à maligno liberemur,poſcimus. Cauſa præterea ſubiicitur cur tanta ſit nobis & petendi audacia,& fiducia obtinendi : quæ tametſi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamen appoſitè hîc quadrat quàm vt omittenda videatur: nempe quòd eius eſt regnum,& potentia, & gloria in ſecula ſeculorum. Hæc ſolida tranquilláque eſt fidei noſtræ requies: nam ſi noſtra dignitate noſtræ Deo orationes commendandæ eſſent,quis vel mutire coram eo auderet?Nunc,vt miſerrimi ſimus,vt omnium indigniſſimi,vt omni commendatione vacui,nunquam tamẽ orandi nos cauſa deficiet,nunquam fiducia deſtituet: quando nec Patri noſtro regnum ſuum,potentia,gloria eripi poteſt.Ad finem additur,Amen:quo ardor deſiderij exprimitur obtinendi quæ à Deo petita ſunt:& ſpes noſtra confirmatur, huiuſmodi omnia iam impetrata eſſe, & certò nobis conceſſum iri:quando à Deo promiſſa ſunt,qui fallere nõ poteſt. Atque hoc conuenit cum illa quam prius retulimus formula,Fac Domine propter nomen tuum,non propter nos,aut iuſtitiam noſtrã:qua non tantùm

Vide ſect.38.

De petẽdi audacia ſancta, & fiducia obtinẽdi,quã Deus ſuis concedit.Vide & ſup.ſect. 11.12. 13.14.36.37.

tantùm finem votorũ ſuorum exprimunt ſancti, ſed fatentur indignos ſe eſſe qui impetrent,niſi Deus cauſam à ſeipſo petat: ac ſibi exorandi eſſe fiduciam ex ſola Dei natura.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus,ac omnino etiã poſſumus,deſcriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magiſtro Chriſto tradita:quem nobis doctorem Pater præfecit, & quem vnum auſcultari voluit. Nam & æterna eius ſapientia ſemper fuit: & homo factus,Angelus magni conſilij hominibus datus eſt. Atque adeò numeris omnibus abſoluta eſt hæc oratio,vt quicquid illi extraneum alienumque additur,quod ad eam referri non poſſit,impiũ ſit,& indignum quod à Deo probetur. Hac enim ſumma præſcripſit, quid ſe dignum, quid ſibi acceptum,quid neceſſarium nobis ſit,quid denique concedere ipſe velit.Quamobrem qui vltrà progredi audent,& præter hęc aliquid à Deo poſtulare, primùm quidem ſapientiæ Dei ex ſuo addere volunt (quod ſine inſana blaſphemia eſſe non poteſt)deinde ſub voluntate Dei non ſe continent:ſed ea contempta,longiùs cupiditate euagantur. Poſtremò nihil vnquam aſſequentur, quum ſine fide orent. Quin verò omnes eiuſmodi orationes citra fidem fiant nihil eſt dubium:quia hîc abeſt verbum Dei, quo niſi fides ſemper nititur, ſtare nullo modo poteſt. Qui verò poſthabita magiſtri regula ſuis votis indulgent, nõ modò verbo Dei carent, ſed quantum omni conatu valent,aduerſantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationẽ nuncupauit:alias omnes exleges & illicitas eſſe tacitè indicans.

Dominicã precationem numeris omnibus abſolutã,& verè legitimam eſſe.
Matth.17.5.
Iſa.11.2.
Vide Aug.de ora. ad Probam.
De fuga in perſecutione.

49 Hæc ita nolumus accipi, quaſi hac precandi formula aſtringamur,vt nec verbum aut ſyllabam mutare liceat. Multæ enim paſſim in Scripturis legũtur orationes,verbis ab iſta longè diuerſæ,eodem tamen Spiritu conſcriptæ, & quarum vſus valde vtilis nobis eſt. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus aſſiduè ſuggeruntur, quæ verborum ſimilitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat ſic docendo agimus, nequis omnino aliud quærat, expectet, aut poſtulet, quam quod hac oratione ſummatim comprehenſum eſt:& verbis licet diuerſiſſimis,ſenſu tamen non variet.Quo modo omnes,& quæ in Scripturis habentur,& quę ex piis pęctoribus prodeunt orationes,in hanc cõferri certum eſt. nullam ſanè reperire vſquam liceat,quæ huius perfectionem æquare,nedum ſuperare poſſit. Nihil hîc omiſſum eſt quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro ſuis commodis in mentẽ venire debeat.& adeò quidem exactè,vt omnibus meritò ſpes ablata ſit meliùs aliquid tentãdi. In ſumma meminerimus hãc diuinæ ſapientiæ eſſe doctrinam, quæ quod voluit,docuit:voluit autem quod neceſſe fuit.

Precationi Dominicæ nihil addendum, etſi aliijs verbis vti liberum eſt in concipiendis precibus.

50 Quãquam autem * ſuprà iam dictum eſt, ſublatis ad Deum animis ſemper ſuſpirãdum,& ſine intermiſſione orandum:quando tamen ea noſtra eſt imbecillitas quæ multis adminiculis ſuſtentari, is noſter torpor qui calcaribus excitari opus habeat:conuenit vt ſibi quiſq; noſtrûm exercitationis cauſa peculiares horas conſtituat quæ nõ ſine oratione effluant,& quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant:nẽpe dum manè ſurgimus,antequã diurnã operam aggredimur: dum ad paſtum diſcumbimus.dum Dei benedictione paſti ſumus,dum ad quietẽ nos recipimus. Hæc modò ſit nõ ſuperſtitioſa horarum obſeruatio quibus,ceu penſum Deo ſoluentes, in cæteras horas defuncti nobis videamur:ſed imbecillitatis noſtræ pædagogia,qua ſic exerceatur,& ſubinde ſtimuletur. Præſertim ſolicitè curãdum eſt,quoties aliqua rerũ anguſtia aut ipſi premimur,aut premi alios videmus:vt ad eũ ſtatim citatis non pedibus ſed animis recurramus: deinde ne quam aut noſtram aut aliorum proſperitatem præterire ſinamus,quin laude ac gratiarum

** ſect.28.29.*
Bonum eſſe, vt ſibi quiſq; noſtrûm exercitationis gratiæ peculiares horas cõſtituat ad precandum,modò ſine ſuperſtitioſa obſeruatione.
Et res aduerſæ, & proſperæ, & noſtræ,& aliorũ, totidem ſunt ſtimuli ad preces.

actione manuum eius agnoſcere nos teſtemur. Poſtremò, hoc in omni oratione diligenter obſeruandum eſt, ne certis circunſtantiis Deum alligare velimus, nec illi præſcribere, quo quid tempore, quo loco, qua ratione facturus ſit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: ſed eius arbitrio permittere, vt quæ facturus eſt, qua ſibi ratione, quo tempore, quo loco viſum fuerit, faciat. Propterea antequam vllam pro nobis precem concipimus, præfamur, vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati noſtram ſubiicimus. quo non ſecus ac iniecto freno coercita, Deum in ordinem cogere ne præſumat, ſed eum votorum omnium ſuorum arbitrum ac moderatorem ſtatuat.

Ne Deũ certis circũſtantiis alligare velimus, diligenter cauendum in omni oratione.

51 Si animis in hanc obedientiam compoſitis prouidentiæ Diuinæ legibus nos regi patimur, facilè diſcemus in oratione perſeuerare, ac ſuſpenſis deſideriis patienter expectare Dominum: certi etiamſi minimè apparet, nobis tamen ſemper adeſſe, ſuóq; tempore declaraturum quàm non habuerit ſurdas aures precibus, quę in hominum oculis neglectę videbantur. Erit verò iſthæc præſentiſſima conſolatio, ne deficiamus, ac deſperatione concidamus, ſi quando ad prima noſtra vota Deus non reſpondeat. Quemadmodum ſolent qui dum ſuo tantùm ardore feruntur ſic Deum inuocant, vt niſi ad primos impetus adfuerit, ac præſentem opem attulerit, ſtatim iratum ſibi infenſúmque fingant, & omni ſpe exorandi abiecta, inuocare deſinant. Quin potius ſpem noſtram bene temperata animi æquitate differendo, in eam perſeuerantiam inſiſtamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Pſalmis frequenter videre licet vt Dauid & reliqui fideles, dum precando ferè laſſi videntur aerem verberaſſe, quia Deo ſurdo verba ſparſerint, non tamen à precando deſiſtunt: quia ſua verbo Dei authoritas non aſſeritur, niſi locatur eius fides ſupra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tentemus & noſtra improbitate fatigatum aduerſum nos prouocemus. quod multis ſolenne eſt, qui nonniſi certa conditione cum Deo paciſcũtur, & perinde acſi ſuarũ cupiditatũ ſeruus eſſet, ſtipulationis ſuæ legibus adſtringunt. quibus niſi extẽplo pateat, indignantur, fremũt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo ſæpe in furore ſuo iratus concedit quod aliis in miſericordia propitius denegat. Documẽto ſunt filij Iſrael, quibus ſatius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare.

De perſeuerantia, & patientia in precandi exercitio, hîc & ſect. 52.

Nu. 11. 18. & 33.

52 Quòd ſi demum nec poſt longam expectationem aſſequatur ſenſus noſter quid orando profectum ſit, nec fructum inde vllum ſentiat: fides tamen noſtra, quod ſenſu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obtinuiſſe quod expediebat. quando toties ac tam certo ſibi curæ fore moleſtias noſtras Dominus recipit, ex quo ſemel in ſuum ſinum depoſitæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione conſolationem poſſideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus tamen nunquam nos deſtituet, qui expectationem ac patientiam ſuorum fruſtrari non poteſt. Erit ipſe vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in ſe complectitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicij, quo regnũ ſuũ planè manifeſtabit. Adde quod etiã ſi nobis annuat Deus, non tamen ſemper ad diſertã voti formulam reſpondet: ſed in ſpeciẽ nos ſuſpendens, modo tamen incognito preces noſtras non vanas fuiſſe oſtendit. Hoc ſibi volunt Iohãnis verba, Si nouimus quod audit nos quũ quid petierimus ab eo, nouimus quod habemus petitiones quas petimus ab eo. Diluta videtur hæc verborum ſuperfluitas: ſed apprime vtilis eſt declaratio, quòd ſcilicet Deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen noſtris facilis eſt ac propitius, vt ſpes verbo eius innixa nũquam

1. Iohan 5. 15.

os fruſtretur. Hac verò patientia ſuſtentari euſque opus habent fideles, vt non diu conſtaturi ſint niſi in eam recumberent. Non enim leuibus experimentis ſuos probat Dominus, nec molliter exercet: ſed in extrema quæq; ſæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hærere ſinit, antequã guſtum ſuæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atque, vt ait Hanna, Mortificat & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hic poſſent niſi lingui animis, & in deſperationem ruere: niſi afflictos, deſolatos, & iam ſemimortuos hæc cogitatio erigeret ſe à Deo reſpici, & finem præſentibus malis affore? Vtcunque tamen eius ſpei ſecuritate conſiſtant, orare interea non deſinunt. quandoquidẽ, niſi adſit in oratione perſeuerandi conſtantia, nihil orando agimus.

2. Sam. 2. 6.

De electione æterna, qua Deus alios ad ſalutem, alios ad interitum prædeſtinauit. CAP. XXI.

IAM verò quòd non apud omnes peræquè homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuerſitate mirabilis diuini iudicij altitudo ſe profert. Nec enim dubium quin æternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas ſeruiat. Quòd ſi palàm eſt Dei nutu fieri vt aliis vltro offeratur ſalus, alij ab eius aditu arceantur: hîc magnæ & arduæ protinus emergunt quæſtiones, quæ aliter explicari nequeũt quàm ſi de electione ac prædeſtinatione conſtitutũ habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæſtio: quia nihil minus conſentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad ſalutem, alios ad interitum prædeſtinari. Vt autem perperam ſe ipſi impediant, ex contextu poſtea liquebit. Adde, quod in ipſa quæ terret caligine, non modò vtilis huius doctrinæ, ſed ſuauiſſimus quoque fructus ſe profert. Nunquam liquidò vt decet perſuaſi erimus ſalutem noſtram ex fonte gratuitæ miſericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiam Dei illuſtrat, quòd non omnes promiſcuè adoptat in ſpem ſalutis, ſed dat aliis quod aliis negat. Huius principij ignorantia quãtum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palàm eſt. Atqui quod ita cognitu neceſſarium eſt, cognoſci poſſe negat Paulus, niſi Deus, omiſſo prorſus, operum reſpectu, quos apud ſe decreuit eligat. In hoc (inquit) tempore reliquiæ ſecundum electionem gratuitã ſaluæ fuerunt. Quòd ſi per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non eſſet gratia. Si ex operibus non ex gratia: quandoquidem opus non eſſet opus. Si ad electionis originem reuocandi ſumus, vt conſtet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis ſalutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantũ in ſe eſt obſcurant quod magnificè ac plenis buccis celebrandum erat. & ipſam humilitatis radicem euellunt. Clarè teſtatur Paulus vbi reſidui populi ſalus electioni gratuitæ adſcribitur, tũc demum cognoſci, Deum mero beneplacito ſeruare quos vult, non autem mercedem rependere, quæ nulla deberi poteſt. Qui fores occludunt nequis ad guſtum huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam: quia neque ad nos vt par eſt humiliandos quicquam aliud ſufficiet, nec quàm ſimus obſtricti Deo, ex animo ſentiemus. Nec verò alibi ſolidæ fiduciæ fultura, etiam Chriſto authore: qui vt nos inter tot diſcrimina, inſidias & lethales conflictus omni metu liberet, inuictóſque reddat, ſaluum fore promittit quicquid à Patre accepit in cuſtodiam. Ex quo elicimus continua trepidatione miſeros fore quicunque ſe peculium Dei eſſe ignorant: ac proinde

Neceſſitas ex totius operis ſerie tractandæ ſuo loco electionis æternæ.

Suauiſſimi fructus eſſe oſtenditur doctrinæ prædeſtinationis cognitio, quæ ſalutem noſtrã ex fonte gratuitæ miſericordiæ fluere oſtendit. Eius tres præcipuè vtilitates Prima, Dei gloriæ illuſtratio in gratuita ipſius gratia. Secunda vera filiorum Dei humilitas.

Rom. 11. 5.

Iohan. 10. 25.

eos peſſimè & ſibi & cunctis fidelibus conſulere qui ad tres quas notauimus vtilitates excutiendo, ſalutis noſtræ fundamentum e medio ſublatum cuperent. Quid quòd nobis inde emergit Eccleſia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, non poſſet inueniri, nec inter creaturas agnoſci? quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædeſtinationis, & intra maſſam miſeræ damnationis. Sed antequam rem ipſam ingredior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum eſt. Diſputationem de prædeſtinatione, quum per ſe ſit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeo periculoſam reddit hominum curioſitas: quæ nullis repagulis cohiberi poteſt quin & in vetitas ambages euagetur, & in ſublime ſe proripiat: nihil, ſi liceat, arcani, quod non ſcrutetur atque euoluat, Deo relictura. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus paſſim ruere, & in iis quoſdam alioqui non malos: opportunè admonendi ſunt quis ſit in hac parte officij ſui modus. Primum ergo meminerint, in prædeſtinationem dum inquirunt, ſe in diuinæ ſapientiæ adyta penetrare, quò ſi quis ſecurè ac confidenter proiumpat, nec quo ſuam curioſitatem ſatiet, aſſequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum eſt vt quæ in ſeipſo abſcondita eſſe voluit Dominus, impune homo excutiat: & ſapiétiæ ſublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipſam quoque admirabilis nobis foret) ab ipſa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda cenſuit voluntatis ſuæ arcana, ea verbo ſuo prodidit. Cenſuit autem, quatenus noſtra intereſſe nobíſque conducere prouidebat.

Serm. in Can. 78.

Hîc & ſecti. 2. admonentur ij, qui curioſitate quadã impulſi, hîc vltra ſcripturę limites prorũpunt in diuinæ ſapientiæ adyta.

2 Peruenimus in viam fidei, inquit Auguſtinus, eam conſtanter teneamus. Ipſa perducit ad cubiculum Regis, in quo ſunt omnes theſauri ſcientiæ & ſapientiæ abſconditi. Nõ enim ipſe Dominus Chriſtus ſuis magnis & ſelectiſſimis diſcipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicenda: ſed non poteſtis portare nunc. Ambulandum eſt, proficiendum eſt, creſcendum eſt, vt ſint corda noſtra capacia earum rerum quas capere modò non poſſumus. Quòd ſi nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi diſcemus quod hîc nõ potuimus. Hęc cogitatio ſi apud nos valeat, verbum Domini vnicam eſſe viam quæ ad inueſtigandum quicquid de eo teneri fas eſt nos deducat, vnicum eſſe lumen quod ad perſpiciendum quicquid de ipſo conſpici oportet nobis præluceat: facilè nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim vbi primùm verbi fines exceſſerimus, nobis extra viã & in tenebris eſſe curſum in quo errare, labi, impingere identidem neceſſe ſit. Sit igitur primùm nobis hoc præ oculis aliam prędeſtinationis notitiã appetere, quàm quę verbo Dei explicatur, non minoris eſſe inſaniæ, quàm ſi quis per inuiũ incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re neſcire vbi eſt aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab eius ſcientiæ inquiſitione abſtineamus, cuius eſt cum ſtulta, tum periculoſa atque adeò exitialis affectatio. Quòd ſi nos ſolicitat ingenij laſciuia, ſemper illud quo retundatur, opponere expediet, ſicut nimium mellis non bonum eſt, ita inueſtigationem gloriæ nõ cedere curioſis in gloriam. Eſt enim cur ab ea audacia abſterreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos poteſt.

Augu. hom. in Iohan. 15.

Iohan. 16. 12.

Prou. 25. 27.

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non ſepeliri iubent omnem prædeſtinationis mentionem, ſane à qualibet eius quæſtione, non ſecus atque à ſcopulo, refugere docent. Quorum tametſi iure in eo laudanda eſt moderatio, quòd tanta ſobrietate delibãda cenſent myſteria: quia tamèn nimis infra modum deſcendunt, parum proficiũt apud humanum ingenium, quod ſe coerceri non temere patitur. Ergo,

Hîc & ſect. 4. admonentur ij qui omnẽ p̃deſtinationis mentionem ſepeliri iubent.

vt hac

vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Eſt enim Scriptura, ſchola Spiritus ſancti, in qua vt nihil prætermiſſum eſt, ſcitu & neceſſarium & vtile, ſic nihil docetur niſi quod ſcire conducat. Quicquid igitur de prædeſtinatione in Scriptura proditur, cauendum eſt ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei ſui beneficio, aut Spiritum arguere ac ſuggillare qui ea vulgarit quæ vtile ſit vllo modo ſupprimi. Permittamus, inquam, Christiano homini, cũctis qui ad eum diriguntur Dei ſermonibus mentem auréſque reſerare, modò cum hac temperantia, vt quum primum Dominus ſacrũ os clauſerit, ille quoque viam ſibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus ſobrietatis terminus erit, ſi non modò in diſcendo præeuntem ſemper ſequamur Deum, ſed ipſo finem docendi faciente, ſapere velle deſinamus. Neque tanti eſt quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre eſt Solomonis dictum, gloriam eſſe Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiſcuè non intelligi, & pietas & ſenſus communis dictet: quærenda nobis diſtinctio eſt, ne modeſtiæ & ſobrietatis prætextu bruta inſcitia nobis placeat. Ea verò paucis à Moſe verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, ſua ſunt Deo noſtro: nobis autem & filiis noſtris hæc manifeſtauit. Videmus enim vt ſtudium doctrinæ Legis populo commendet tantùm à cœleſti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in iis cancellis, hac ſola ratione, quia fas non eſt mortalibus ſe in arcana Dei ingerere.

Hac in re finis legitimus, & optimus ſobrietatis terminus, Scriptura.

Prou. 25.2.

Deut. 29. 29.

4 Arripiunt ſubitò, fateor, profani homines in prędeſtinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allatrent, vel ſubſannent. At ſi nos abſterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blaſphemia inuiolatum aut ipſi aut eorum ſimiles relinquunt. Refractarium ingenium non minùs inſolenter ſe efferet, quum audierit tres in Dei eſſentia ſubeſſe perſonas, quàm ſi audiat Deum præuidiſſe quid de homine futurum eſſet quum crearet. Nec abſtinebunt à cachinnis quum intellexerint paulùm ſupra quinque annorum millia effluxiſſe à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otioſa fuerit ac ſopita Dei virtus. Nihil denique proferetur quod non ludibriis ſuis impetãt. Quò hæc ſacrilegia compeſcamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum? an ſilendo trãſmittenda mundi creatio? Imò verò potentior eſt & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodum & Auguſtinus in opuſculo de bono perſeuerantię validè contendit. Videmus enim pſeudoapoſtolos non potuiſſe efficere, veram Pauli doctrinam infamãdo ac criminando, vt eum ipſius puderet. Quod autem piis quoq; mentibus periculoſam eſſe dicunt totam hanc diſputationem, * quia ſit exhortationibus aduerſa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipſum conturbet atque exanimet: inane eſt. Has ob cauſas redargui ſe ſolitum non diſſimulat Auguſtinus quòd prædeſtinationem nimiùm liberè prædicaret. ſed, quod illi promptum erat, abundè refellit. Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur abſurditates, vnamquãque ſuo loco diluendam ſeruare maluimus. Tantùm illud in vniuerſum obtinere apud eos cupio, vt quæ in occulto recondita Dominus reliquit, ne ſcrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimiæ curioſitatis: aut ex altera, ingratitudinis damnemur. Nam & illud ſcitè ab Auguſtino dictum eſt, nos tutò Scripturam ſequi poſſe, quæ velut materno inceſſu ſubmiſſius graditur, ne infirmitatem noſtram deſerat. Qui verò tam cauti ſunt vel timidi vt prædeſtinationem obrutã cupiant, ne debiles animas con-

Cap. 15. vſq; ad 20.

** Vide c. 23. ſect. 12 13. 14.*

De bono perſ. c. 14.

Lib. 5. De Gene. ad literam.

turbet: quonam obſecro colore tegent ſuam arrogãtiam, quum obliquè Deum inſimulent ſtultæ incogitantiæ, quaſi periculum, cui prudenter occurrere ſibi videntur, non præuiderit? Quiſquis igitur prædeſtinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: acſi inconſideratè ei elapſum foret quod eſt Eccleſiæ noxium.

Perperã prædeſtinationis cauſam poni præſcientiam.

5 Prædeſtinationem, qua Deus alios in ſpem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius cenſeri, ſimpliciter negare audet: ſed eam multis cauillis inuoluunt, præſertim verò qui præſcientiam faciunt eius cauſam. Ac nos quidem vtranque in Deo ſtatuimus: ſed præpoſterè dicimus alteram alteri ſubiici.

Quid ſit præſcientia Dei.

Præſciẽtiam quum tribuimus Deo, ſignificamus omnia ſemper fuiſſe ac perpetuò manere ſub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, ſed omnia ſint præſentia. & ſic quidem præſentia, vt non ex ideis tantum imaginetur (qualiter nobis obuerſantur ea quorum memoriam mens noſtra retinet) ſed tanquam ante ſe poſita verè intueatur ac cernat. Atque hæc præſcientia ad vniuerſum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur.

Quid prædeſtinatio.

Prædeſtinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud ſe conſtitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: ſed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quiſque conditus eſt, ita vel ad vitam vel ad mortem prædeſtinatum dicimus.

Prædeſtinationis exemplum in tota Abrahæ ſobole, aliarum gentiũ reſpectu, confirmatur multis teſtimoniis Scripturæ.

Deut.32.8.
Deut.4.37.
Deut.7.8.
Deut.10.14.
Deut.23.
Pſal.47.5.

Hanc verò Deus non modo in ſingulis perſonis teſtatus eſt, ſed ſpecimen eius in tota Abrahæ ſobole edidit, vnde palam fieret, in eius arbitrio eſſe qualis cuiuſque gentis futura ſit conditio. Quum diuideret altiſſimus gentes, & ſepararet filios Adam, pars eius fuit populus Iſrael, funiculus hæreditatis eius. Ante omnium oculos eſt ſegregatio in Abrahæ perſona, quaſi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: cauſa verò non apparet, niſi quòd Moſes, vt poſteris anſam gloriandi præcidat, gratuito tantùm Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc aſſignat cauſam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit ſemen eorum poſt eos. Expreſſius alio capite. Non quia reliquas gentes ſuperaſtis numero, complacuit eis in vobis vt vos eligeret: ſed quia dilexit vos. Sæpius eadem apud ipſum admonitio reperitur, En Domini Dei tui cælũ eſt, terra, & quæcunque in ea ſunt: & tantũmodo complacuit ſibi in patribus tuis, & amauit eos, elegítque vos ſemen eorum. Item illis alibi ſanctificatio præcipitur, quod electi ſint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio aſſeritur eſſe protectionis cauſa. Quod etiam fideles vna voce prædicant, Elegit nobis hæreditatem noſtram, gloriam Iacob quem dilexit. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitũ amorem tranſcribunt: non modò quia ſciebãt nullis eas meritis ſe adeptos, ſed ne ſanctum quidem Patriarcham ea fuiſſe virtute præditum vt ſibi & poſteris tantam honoris prærogatiuam acquireret.

Deut.9.6.

Et, quò validius conterat omnem ſuperbiam, exprobat nihil tale fuiſſe promeritos, quum populus ſit contumax ac duræ ceruicis. Sæpè etiam odioſè & probri loco hanc electionem Prophetæ Iudæis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter deſciuerant. Quicquid ſit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt aſtringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnam aliis omnibus præferri, audiant nullo reſpectu adductum fuiſſe Deum, vt in paucos & ignobiles, deinde etiam prauos & immorigeros eſſet propenſior: cum eóne litigabunt, quia tale miſericordiæ documentum proferre voluit? Atqui neque ob ſtreperis ſuis vocibus opus eius impedient, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iuſtitiam eius ferient aut lædent: quin potius

Pſal.95.7.et 100.3

in eorum capita recident. Adhoc etiam principium gratuiti fœderis

reuocantur Iſraelitæ, vbi vel gratiæ Deo agendæ ſunt, vel ſpes in futurũ tempus erigenda. Ipſe fecit nos, & non ipſi nos (inquit Propheta) populus eius, & oues paſcuorũ eius. Non eſt ſuperuacua negatio, quæ ad nos excludendos adiicitur, vt ſciant bonorum omnium, quibus excellunt, Deum non modò eſſe authorem, ſed à ſeipſo cauſam ſumpſiſſe, quia nihil in ipſis erat tanto honore dignum. Mero etiam Dei beneplacito contentos eſſe iubet, his verbis, Semen Abrahæ, ſerui eius: filij Iacob, electi eius. Et poſtquam continua Dei beneficia recenſuit tanquã electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egiſſe, quia recordatus eſt fœderis ſui. Cui doctrinæ reſpondet totius Eccleſiæ canticum, Dextra tua & lumen vultus tui Patribus noſtris dedit terram: quia complacitum tibi eſt in illis Notandum verò eſt, vbi fit terræ mentio, ſymbolum eſſe viſibile arcanæ ſ gregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gratitudinem populum hortatur Dauid, Beata gens cuius Iehouah eſt Deus, populus quem elegit in hæreditatẽ ſibi. Ad bonam ſpem verò animat Samuel, Non deſeret vos Deus propter magnum nomen ſuum: quando placuit ei vos ſibi creare in populum, Quomodo & ſeipſum Dauid, dum impetitur eius fides, ad pugnam armat: Beatus quem elegiſti, habitabit in atriis tuis. Quia autem electio, in Deo abſcondita, tam liberatione prima quàm ſecũda aliiſque intermediis beneficiis ſancita fuit, illuc transfertur verbum eligendi apud Iſaiam. Miſerebitur Deus Iacob, & eliget adhuc de Iſrael. quia futurum tempus deſignãs, collectionem reſidui populi, quem viſus fuerat abdicaſſe, ſignum fore dicit ſtabilis firmæque electionis, quæ ſimul excidiſſe viſa fuerat. Quum etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: continuum inſignis liberalitatis paternæ beneuolentiæ curſum commendat. Apertiùs apud Zachariam Angelus, Elegit adhuc Deus Ieruſalem. quaſi eam duriùs caſtigando reprobaſſet, vel exilium fuiſſet electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non ſemper appareant ſigna.

Pſal.105.6. *Pſal.44.4.* *Pſal.33.12.* *1.Sam.12.22.* *Pſal.65.5.* *Iſa.14.1.* *Iſa.41.9.* *Zach.2.12.*

6 Addendus eſt ſecundus gradus reſtrictior, vel in quo conſpicua fuit Dei gratia magis ſpecialis: quando ex eodẽ genere Abrahæ alios repudiauit Deus, alios in Eccleſia fouendo, ſe inter filios retinere oſtẽdit. Iſmael parẽ initiò gradum cum fratre Iſaac adeptus erat: quia ſpirituale fœdus in eo non minus obſignatum fuerat ſymbolo Circunciſionis. Excidit ille: deinde Eſau: poſtremò innumera multitudo & totus ferè Iſrael. In Iſaac vocatum fuit ſemen: eadẽ vocatio in Iacob durauit Simile exemplum edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Pſalmo magnificè prædicatur, Repulit tribum Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit: ſed elegit tribum Iuda. Quod aliquoties ſacra hiſtoria repetit, quò melius in iſta mutatione admirabile gratiæ Dei arcanum pateat. Vitio ſuo & culpa, fateor, exciderũt ab adoptione Iſmael, Eſau, & ſimiles: quia appoſita erat cõditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarunt. Fuit tamen hoc ſingulare Dei beneficium, quòd eos reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: ſicut dicitur in Pſalmo, Non ita fecit aliis nationibus, nec iudicia ſua manifeſtauit eis. Cæterùm hîc duos gradus notandos eſſe non temere dixi: quia iam in totius gentis electione oſtendit Deus ſe in mera ſua liberalitate nullis legibus aſtrictum: ſed liberũ eſſe, vt minimè ab eo exigenda ſit ęqualis gratiæ partitio: cuius inæqualitas ipſam verè eſſe gratuitam demonſtrat. Ideo Malachias Iſraelis ingratitudinem amplificat, quòd non tantùm ex toto genere humano electi, ſed etiam ex ſacra domo in peculium ſegregati perfidè & impiè demum tam beneficum Patrem ſpernant. Nónne frater erat Eſau Iacob? inquit. Atqui Iacob dilexi, Eſau autẽ odio habui. Sumit enim Deus pro confeſſo, quum vterque eſſet progenitus ex ſancto patre, & fœderis

Oſtenditur etiã ſpecialis prædeſtinatio, qua inter filios Abrahæ, quoſdam ab aliis diſcreuit. hîc & ſect.7. *Pſal.78.67.* *Pſal.147.20.* *Duos gradus electionis eſſe neceſſario notãdos: nempe generalẽ totius Abrahæ ſeminis, & ſpecialem quorundam in illo ſemine.* *Malach.1.2.*

ſucceſſor, denique ramus ex ſacra radice: Iam filios Iacob nō fuiſſe vulgariter obſtrictos, qui in illam dignitatem aſciti fuerant. ſed quum reiecto Eſau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hęres factus eſſet, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuiſſe retentos.

De prędeſtinatione pia & doctiſſima ſcribentē Lutherū vide, Tom. 1. pag. 86. in fi. & pag. 87. in fin. Tom. 3. Pſal. 22. verſi. 8. Tomo. 5. in c. 17. Ioannis. Item in præfatiōe in Epiſtolā ad Roma. Itē aduerſus Eraſmū de ſecuro arbitrio. pag. 429. 430. 433. 452. 462. 463. Item in Pſal. 139.

7 Quanquam ſatis iam liquet Deum occulto conſilio liberè quos vult eligere, aliis reiectis: nondum tamen niſi dimidia ex parte expoſita eſt gratuita eius electio, donec ad ſingulas perſonas ventum fuerit, quibus Deus non modò ſalutem offert, ſed ita aſſignat vt ſuſpenſa vel dubia non ſit effectus certitudo. Hi in ſemine illo vnico cenſentur cuius meminit Paulus. nam etſi adoptio in manu Abrahæ fuit depoſita, quia tamen multi ex poſteris quaſi putrida membra reſecti ſunt: vt efficax & verè ſtabilis ſit electio: neceſſe eſt aſcendere ad caput in quo electos ſuos cœleſtis Pater inter ſe colligauit, & ſibi inſolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abrahæ enituit quidem liberalis Dei fauor, quem aliis negauit. in Chriſti tamen membris lōgè præſtantior eminet vis gratiæ: quia capiti ſuo inſiti nunquam à ſalute excidunt. Scitè itaque Paulus ex Malachiæ loco quem nuper citaui ratiocinatur, vbi Deus, interpoſito vitæ æternæ pacto, populum quempiam ad ſe inuitat: ſpecialem electionis modum in parte ſubeſſe, vt non omnes promiſcua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totam ſobolem Patriarchæ, quam Propheta illic opponit poſteris Eſau. Hoc tamē non obſtat quominus in perſona vnius hominis ſpecimen electionis propoſitū nobis fuerit, quæ effluere non poteſt quin ad metam ſuam perueniat. Hoc Paulus vocari reliquias non fruſtra obſeruat: quia experientia oſtēdit ex magna multitudine pleroſque dilabi & euaneſcere, vt ſæpiùs maneat exigua tantum portio. Quòd autem generalis electio populi non ſemper firma & rata ſit, in promptu ſe offert ratio. quia cum quibus paciſcitur Deus, non protinus eos donat Spiritu regenerationis, cuius virtute vſque in finem in fœdere perſeuerent: ſed externa mutatio abſque interiori gratiæ efficacia, quę ad eos retinendos valida eſſet, medium quiddam eſt inter abiectionem humani generis, & electionem exigui piorū numeri. Hæreditas Dei vocatus eſt totus populus Iſrael, ex quo tamen multi fuerunt extranei: ſed quia non de nihilo pepigerat Deus ſe patrē & redemptorē illius fore, gratuitum ſuum fauorem potius reſpicit quā perfidam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi ſibi reſiduum aliquid ſeruauit, vocationem eius apparuit eſſe abſque pœnitētia. Nā quòd ſibi Deus Eccleſiā ſubinde ex filiis Abrahæ potius quàm ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœderis ſui: quod ab ipſa multitudine violatū ad paucos reſtrinxit, ne prorſus intercideret. Denique communis illa adoptio ſeminis Abrahæ, viſibilis quædam imago fuit maioris beneficij quo Deus aliquos ex multis dignatus eſt. Hæc ratio eſt cur tam ſedulo diſcernat Paulus filios Abrahæ ſecundum carnem à ſpiritualibus, qui exēplo Iſaac vocati ſunt: nō quòd ſimpliciter eſſe Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuoſa (quod nō ſine fœderis contumelia diceretur) ſed quia immutabile Dei conſilium, quo ſibi prædeſtinauit quos voluit, efficax demum per ſe his ſolis poſterioribus in ſalutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid ſentiendum ſit liqueat, ne in vtranuis partem ſibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè oſtendit, dicimus, æterno, & immutabili conſilio Deum ſemel conſtituiſſe quos olim ſemel aſſumere vellet in ſalutem, quos rurſum exitio deuouere. hoc cōſilium quoad electos in gratuita eius miſericordia fundatum eſſe aſſerimus, nullo humanæ dignitatis reſpectu. quos verò damnationi addicit, his iuſto quidem &

dem & irreprehenſibili, ſed incomprehenſibili ipſius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam vero in electis vocationem ſtatuimus, electionis teſtimonium. Iuſtificationem deinde, alterum eius manifeſtandæ ſymbolum, donec ad gloriam in qua eius complementum extat, peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iuſtificatione electos ſuos Dominus ſignat, ita reprobos vel à notitia ſui nominis, vel à Spiritus ſui ſanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium iſtis veluti notis aperit. Multa hic prætteribo figmenta, quæ ad euertendam prædeſtinationem commenti ſunt ſtulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ ſimulac proferuntur, ſuam ipſa falſitatem abunde redarguunt. In iis tantum immorabor vel de quibus inter doctos diſceptatur, vel quæ difficultatem ſimplicibus adferre poſſint, vel quæ ſpecioſè ad ſuggillandam Dei iuſtitiam prætendit impietas.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ teſtimoniis.
CAP. XXII.

HÆc omnia quæ poſuimus controuerſia apud multos non carent, maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non poteſt. Vulgò enim exiſtimant Deum, prout cuiuſque merita fore præuidet, ita inter homines diſcernere. quos ergo ſua gratia fore non indignos præcognoſcit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propenſura diſpicit, eos mortis damnationi deuouere. Sic interpoſito præſcientiæ velo electionem non modò obſcurant, ſed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgo recepta opinio ſolius vulgi eſt: habuit enim ſæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, nequis cauſæ noſtrę magnopere obfuturum confidat ſi eorum nomina contra opponantur. Certior eſt enim hic Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum authoritate. Alij verò neque in Scriptura exercitati, neque vllo ſuffragio digni, maiori improbitate ſanam doctrinam lacerant, quàm vt tolerabilis ſit eorum proteruia. Quia Deus eligens ſuo arbitrio quoſdam, alios præterit, litem ei intendunt. Verùm ſi res ipſa nota eſt, quid proficiēt contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vſu compertum non ſit, Deo quibus vult gratiam ſuam erogare liberum ſemper fuiſſe. Non quæram * vnde aliis poſteritas Abrahæ præcelluerit, niſi ex illa dignatione cuius extra Deum cauſa non inuenitur. "Reſpondeant cur homines ſint magis quàm boues aut aſini, quum in manu Dei eſſet canes ipſos fingere ad imaginem ſuam formauit. Concedéntne brutis animalibus de ſua ſorte cum Deo expoſtulare, quaſi iniuſtum ſit diſcrimen? Certè prærogatiua quam nullis meritis adepti ſunt, eos potiri nihilo ęquius eſt quàm Deum ſua beneficia pro iudicij ſui menſura variè diſtribuere. 'Si ad perſonas tranſiliant, vbi magis odioſa illis eſt inæqualitas, ſaltem ad Chriſti exemplum debebunt expaueſcere, ne de ſublimi hoc myſterio tam ſecurè garriant. Concipitur ex ſemine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus promeritum fuiſſe dicent vt in ipſo vtero fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iuſtitia & ſalus mundi? Hoc prudenter animaduertit Auguſtinus, in ipſo Eccleſię capite lucidiſſimum eſſe gratuitę electionis ſpeculum, ne in membris nos conturbet, nec iuſtè viuendo factum eſſe Filium Dei, ſed gratis tanto honore fuiſſe donatum, vt alios poſtea faceret donorum ſuorum conſortes. Hîc ſi quis quęrat cur non alij quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo diſtemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas; non modò veſaniam ſuam, ſed impudentiam ſuam quoque ſi-

De iis qui prædeſtinationis cauſa faciunt præſcientiam meritorum.

De iis qui litē Deo intendunt, quod quoſdā aliis electis præterient.

* *Hoc attulit c. 21. ſect. 5.*

" *Electio quædā generalis, qua genus humanū diſcernitur à brutis.*

' *Electio ſpecialis in genere humano.*

Augu. de corre. & gratia ad Valentinum cap. 15. Itē de bono perſeuerantiæ, cap. viij. Aug. de verbis Apo. Serm. 8.

mul prodet. Quòd ſi pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobādi eripere, ſimul etiam quod datum eſt Chriſto auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet Scriptura operæpretium eſt attendere: Paulus quum docet nos in Chriſto electos fuiſſe ante mundi creationem, omnem certæ dignitatis noſtræ reſpectum tollit. perinde enim acſi diceret, quoniam in vniuerſo Adæ ſemine nihil electione ſua dignum reperiebat cœleſtis Pater, in Chriſtum ſuum oculos conuertiſſe: vt tanquam ex eius corpore membra eligeret quos in vitę conſortium ſumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Chriſto fuiſſe in cœleſtem hæreditatem adoptatos, quia in nobis ipſis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Coloſſenſes, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam ſortem ſanctorum. Si gratiam iſtam Dei, vt idonei ad gloriā futuræ vitę obtinēdam reddamur, præcedit electio: quid iā reperiet in nobis Deus ipſe quo ad eligendos moueatur? Apertius etiamnum altera eius ſententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, ſecundum beneplacitum voluntatis ſuæ, vt eſſemus ſancti & immaculati, & irreprehenſibiles in conſpectu ipſius. Vbi Dei beneplacitum quibuslibet noſtris meritis opponit.

Epheſ.1. 4. *Coloſſ.1.12.* *Epheſ.1. 4.*

2 Quò ſolidior ſit probatio, ſingulas eius loci partes notare operæpretium eſt, quæ ſimul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominans, minimè dubium eſt quin fideles compellet, ſicuti etiam mox aſſerit. quare nimis fœdo commento deprauant nomen illud qui ad ætatem detorquent qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuiſſe dicens ante creatum mundum, omnem dignitatis reſpectum tollit. Quæ enim diſcriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erant? Iam ſi electi in Chriſto, ſequitur non modò vnumquenque extra ſe, ſed etiam alios ab aliis ſegregatos, quando videmus non omnes eſſe Chriſti membra. Quod addituc fuiſſe electos, vt eſſent ſancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præſcientia deducit, quando reclamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis eſſe effectum. Iam ſi cauſa ſuperior quæritur, reſpondet Paulus Deum ita prædeſtinaſſe, & quidem pro voluntatis ſuæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in ſeipſis imaginantur homines electionis ſuæ media. nam & quæcunque ad ſpiritualem vitam beneficia confert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, &, antequam nati eſſent, gratiā qua dignari eos volebat, ſeorſum illis repoſitā habuit.

Hic & ſect. 3.4.5. 6. 7. 11. oſtenditur Deū tā in electione, quàm reprobatione nullā rationē habuiſſe operū, nec præteritorum, nec futurorum, ſed illius beneplacitum eſſe cauſam vtriuſque.

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in conſiderationem veniunt opera. Antitheſin quidem hic non proſequitur, ſed ſubaudienda eſt, qualis alibi explicatur ab ipſomet. Vocauit nos, inquit, vocatione ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecūdum propoſitū ſuum, & gratiam quæ data eſt nobis à Chriſto ante tempora ſecularia. Et iam oſtendimus in eo quod ſequitur, Vt eſſemus ſancti & immaculati, ſcrupulum omnem adimi. Dic enim, Quoniam futuros præuidit ſanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt ſancti eſſemus, non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnant enim inter ſe hęc duo, habere pios ab electione vt ſancti ſint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hìc cauillum quò ſubinde confugiunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiam, futuris tamen concedere. Quum enim dicitur electos fuiſſe fideles vt ſancti eſſent: ſimul innuitur, quæ in ipſis futura erat ſanctitas ab electione habuiſſe exordium. Et quomodo quadrabit iſtud verbum, quæ ab electione deriuantur, electioni cauſam dediſſe? Idipſum quod

2.Tim. 1.9.

dixe-

dixerat,videtur magis poſtea confirmare,vbi ait,Secundum propoſitum voluntatis ſuæ,quod propoſuerat in ſemetipſo.ſiquidem Deum in ſemet ipſo propoſuiſſe,perinde valet acſi diceretur nihil extra ſe conſideraſſe, *Epheſ.1. 5.* cuius rationem in decernendo haberet.Itaque protinus ſubiicit huc pertinere totam electionis noſtræ ſummam,vt ſimus in laudem diuinæ gratiæ.Certè Dei gratia non ſola prædicari in electione noſtra meretur,niſi hæc gratuita ſit.Porrò hæc gratuita non erit, ſi in ſuis eligendis Deus ipſe qualia ſint futura cuiuſque opera reputat.Proinde quod ſuis diſcipulis dicebat Chriſtus, in vniuerſum valere inter omnes fideles cõperitur, Non vos me elegiſtis:ſed ego elegi vos.Vbi non præterita tantum merita excludit, ſed nihil habuiſſe in ſeipſis ſignificat cur eligerentur, niſi ſua miſericordia anteuertiſſet. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi,& retributionem accipiet?Siquidem oſtendere vult ſic Dei bonitatem homines præuenire, vt nihil apud ipſos nec præteritum,nec futurum reperiat,quo ipſis concilietur . *Iohann.15.16.* *Rom.11. 35.*

4 Iam ad Romanos,vbi argumentum hoc & repetit altiùs,& fuſiùs proſequitur, negat omnes eſſe Iſraelitas qui progeniti ſunt ab Iſraele: quia etſi iure hęreditario omnes eſſent benedicti,ſucceſſio tamen non ad omnes peræquè tranſibat.Origo huius diſputationis erat ex ſuperbia fallaci iue gloriatione Iudaici populi.nam quum ſibi Eccleſiæ nomen aſſererent,volebant à ſuo arbitrio pendere fidem Euangelij. Sicuti hodie libenter Papiſtæ fictitio hoc colore ſe in Dei locum ſubſtituerent. Paulus,quamuis concedat ſanctam eſſe Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamen extraneos eſſe in ea pleroſque:neque id modò quia degenerent vt fiant ex legitimis adulterini:ſed quia in ſummo faſtigio emineat ac regnet ſpecialis Dei electio , quæ ſola ratam illius adoptionem facit.Si alios ſua pietas ſtabiliret in ſpe ſalutis , alios abdicaret ſola ſua defectio:ſtultè profecto & abſurdè Paulus ad arcanam vſque electionẽ lectores eueheret.Iã ſi Dei voluntas(cuius cauſa extra ipſum neq; apparet,neq; quærenda eſt)alios ab aliis diſcernit,vt nõ omnes filij Iſrael ſint veri Iſraelitæ , fruſtra cuiuſque conditio in ſeipſo initium habere fingitur.Longiùs deinde rem proſequitur ſub exemplo Iacob & Eſau.nã quũ ambo eſſent filij Abrahæ,pariter incluſi in vtero matris, primogenituræ honoré transferri ad Iacob,portento ſimilis fuit mutatio:qua tamen Paulus contendit teſtatam fuiſſe electionem vnius, & alterius reprobationem.Quæritur origo & cauſa, quam præſcientiæ doctores in hominum virtutibus & vitiis expoſitam eſſe volunt.Hoc enim illis facile cõpendium eſt,Deum monſtraſſe in perſona Iacob,ſe gratia ſua dignos eligere:in perſona Eſau,ſe repudiare quos præuidet indignos.Sic quidem audacter illi.Paulus autem quid? Quum nondum nati eſſent,nec quippiam boni aut mali feciſſent,vt ſecundum electionẽ propoſitũ Dei maneret,non ex operibus,ſed ex vocante dictum eſt , Maior ſeruiet minori: ſicut ſcriptum eſt,Iacob dilexi,Eſau autem odio habui . Si quid valeret præſcientia in hoc fratrum diſcrimine, importuna certè fieret temporis mentio.Demus Iacob fuiſſe electum,quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas:quorſum diceret Paulus nondum fuiſſe natum?Iam hoc inconſideratè additum foret,nihildum boni feciſſe: quia in promptu erit exceptio,nihil Deum latere , atque ita pietatem Iacob coram ipſo fuiſſe præſentem.Si opera conciliant gratiam , ſuum illis pretium meritò iam tunc conſtare debuit ante natum Iacob,perinde acſi adoleuiſſet . Atqui in expediendo modo pergit Apoſtolus,docetque adoptionẽ Iacob ,non ex operibus profectam eſſe,ſed ex vocatione Dei . In operibus futurum vel præteritum tempus non interponit: deinde præciſè ea opponit Dei vocationi, vno poſito alterum diſertè euertere volens. acſi diceret: *Rom.9.5.* *Ibidem 11.*

conſiderandū eſſe quid Deo placuerit, non quid attulerint ex ſeipſis homines. Poſtremò certum eſt Electionis & propoſiti vocibus, qualcūque comminiſci homines ſolent cauſas extra arcanum Dei cōſilium, ab hac cauſa remoueri.

5 Quidnam ad hæc obſcuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locum aliquem in electione aſſignāt? Hoc enim eſt prorſus eludere quod contendit Apoſtolus, non ex aliqua operum ratione, ſed ex mera Dei vocatione pendere fratrum diſcrimen: quia inter nondum natos conſtitutum fuerit. Neque verò eum latuiſſet iſtorum argutia, ſi quid ſolidi habuiſſet: ſed quia optimè nouerat in homine Deū præuidere nihil boni poſſe, niſi quod electionis ſuæ beneficio iam prius largiri ſtatuerit: non confugit ad præpoſterum illum ordinem, vt opera bona cauſæ ſuæ præferat. Habemus ex verbis Apoſtoli, ſolius diuinæ electionis arbitrio fundatā eſſe fideliū ſalutē. neque illū fauorem operibus conciliari, ſed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propoſitam quaſi ὑποτύπωσιν. Fratres ſunt Eſau & Iacob, iiſdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero concluſi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuerſum tamen de illis Dei iudicium. Alterū enim aſſumit, alterum reiicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque deſtinato conſilio primogeniturā videtur ſemper contempſiſſe Deus, vt omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Iſmaele animū ad Iſaac adiicit, Poſtpoſito Manaſſe, Ephraim magis honorat.

6 Quòd ſi quiſpiam interpellet, ab iſtis inferioribus & minutis beneficiis non ſtatuendum eſſe de ſumma futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cœli hæreditatem cooptatus (ſunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quaſi ad alienū ſenſum Scripturam detorſerit in his teſtimoniis citandis:) Reſpondeo ſicut antehac, nec incogitantia lapſum fuiſſe Apoſtolum, nec Scripturæ teſtimoniis ſponte fuiſſe abuſum. Sed videbat (quod ipſi conſiderare non ſuſtinent) voluiſſe Deum Spiritualem Iacob electionem, quæ apud inacceſſum eius tribunal alioqui latebat, terreno ſymbolo declarare. Niſi enim conceſſam illi primogenituram ad futurum ſæculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis ſpecies, ex qua nihil ei acceſſerit præter multiplices ærumnas, incommoda, triſte exilium, multáſque triſtitiæ, & curarum acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione teſtificatum cerneret quam in regno ſuo ſpiritualem & minimè caducam ſeruo ſuo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenendum etiam illud memoria, terrę Chanaam annexum fuiſſe cœleſtis domicilii pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis inſitum fuiſſe in Chriſti corpus, vt eiuſdem vitę ſociùs eſſet. Eligitur ergo Iacob, Eſau repudiato,
Roma. 9. 15. & Dei prędeſtinatione diſcernitur, à quo nullis meritis differebat. Cauſam ſi quęres, hanc reddit Apoſtolus, Quia Moſi dictum ſit, Miſerebor cuius miſerebor: & miſeratione dignabor quemcunque miſeratione dignabor. Et quid hoc, quęſo, ſibi vult? Nempe clariſſimè Dominus pronunciat, nullam hominibus benefaciendi rationem in ipſis ſe habere: ſed à ſola ſua miſericordia ſumere. ideóque ſuum eſſe opus ſuorum ſalutem. Quum tuam in ſe vno ſalutem Deus ſtatuat, cur ad teipſum deſcendes? Quum vnam tibi ſuam miſericordiam aſſignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuam cogitationem in ſua miſeratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad minorem illum populum venire neceſſe eſt, quem Paulus alibi
Rom. 11. 2.
pręco-

præcognitum fuiſſe Deo ſcribit: non,qualiter iſti imaginantur, præſcire ex otioſa ſpecula quæ non facit:ſed quo ſenſu ſæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Chriſtum definito conſilio & præſcientia Dei fuiſſe morti addictum,non ſpeculantem Deum inducit, ſed ſalutis noſtræ authorem. Sic & idem Petrus,electos iuxta præcognitionem Dei fuiſſe dicens fideles ad quos ſcribit,propriè exprimit arcanam illam prędeſtinationem, qua Deus filios ſibi quos voluit ſignauit. Et propoſitum quod loco ſynonimi coniungit, quum vbique fixam (vt vulgo loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum author eſt noſtræ ſalutis,non egredi extra ſeipſum docet. Quo ſenſu in eodem capite Chriſtum dicit agnum fuiſſe præcognitum ante mundi creationem. Quid enim inſulſius aut frigidius quàm Deum è ſublimi ſpectaſſe vnde ventura eſſet humano generi ſalus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turbę permixta, quę falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui ſibi larua tantùm obtecti,primas inter pios coram mundo arrogant, dicit Deum cognoſcere qui ſui ſint. Denique illa voce duplicem nobis populum deſignat Paulus, vnum ex toto genere Abrahę: alterum verò inde ſegregatum, & qui ſub oculis Dei reconditus,hominum conſpectum latet. Nec dubium eſt ſumpſiſſe hoc ex Moſe,qui Deum quibus voluerit miſericordem fore affirmat (quanuis de electo populo ſermo eſſet, cuius æqualis erat in ſpeciem conditio) perinde ac ſi diceret,in communi adoptione incluſam eſſe apud ſe ſingularem erga aliquos gratiam inſtar ſanctioris theſauri: nec obſtare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum diſpenſatorem, & arbitrum facere ſe volens, pręciſè negat ſe vni potius quàm alteri fore miſericordem niſi quia ita lubuerit. quia vbi quęrēti miſericordia occurrit,etſi repulſam non patitur ille quidem, fauorem tamē,cuius laudem ſibi vendicat Deus,aut pręuenit,aut ex parte ſibi acquirit.

Act.2.23.

1.Pet.1.2.

2.Tim.2.19.

7 Nunc de re tota pronunciet ſupremus cognitor ac magiſter. Tantam in ſuis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè ſine fructu funderet,vt medeatur huic ſcandalo,exclamat, Quicquid dat mihi Pater,ad me veniet. Hęc enim eſt voluntas Patris,vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. Obſerua à Patris donatione fieri initium,vt in Chriſti fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hîc fortè quiſpiam circulum atque excipiet, cenſeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantum laborat Chriſtus, etiamſi defectiones ingentium turbarum totum mundum concutiant,firmum tamen cœlíſque ipſis ſtabilius fore conſilium Dei ne vnquam labaſcat electio. Electi dicuntur ante fuiſſe Patris quàm eos donaret vnigenito filio. Quęritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo ſuos facit. Maior ineſt Chriſti verbis claritas quàm vt tergiuerſando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) poteſt venire ad me, niſi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit,& didicit à Patre,ille ad me venit. Si promiſcuè omnes coram Chriſto genu flecterent, communis eſſet electio: nunc in paucitate credentium manifeſta apparet diuerſitas. Itaque poſtquam diſcipulos qui ſibi dati ſunt, aſſeruit Chriſtus fuiſſe Dei Patris peculium,paulò pòſt addit, Non pro mundo rogo,ſed pro his quos dediſti mihi, quia tui ſunt. Vnde fit,vt totus mundus ad ſuum creatorem non pertineat,niſi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte ęterna non multos eripit gratia,qui alioqui perituri erant:mundum autem in ſuo interitu,cui deſtinatus eſt, relinquit. Interea quanuis ſe medium Chriſtus inſerat,ſibi tamen ius eligendi communiter vēdicat cum

Iohan.6.37.

Iohan.6. 44.

Iohan.17.9.

Patre. Non de omnibus, inquit, loquor: ſcio quos elegerim. Si quis roget
Iohan. 13. 18. vnde elegerit, alibi reſpondet, Ex mundo, quem à precibus ſuis excludit
Iohan. 15. 19. vbi diſcipulos Patri commendat. Hoc quidem tenendum eſt, vbi affir
mat ſe ſcire quos elegerit, ſpeciem aliquam notari in genere humano:
deinde non diſtingui qualitate ſuarum virtutum, ſed cœleſti decreto.
Vnde ſequitur, nullos proprio marte vel induſtria excellere, quando ſe
Chriſtus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudam inter electos
numerat, quum diabolus eſſet, hoc tantum refertur ad munus Apoſtoli-
cum: quod etſi illuſtre ſpeculum eſt fauoris Dei, (ſicuti in ſua perſona to
ties agnoſcit Paulus) non tamen ſpem in ſe continet æternæ ſalutis. Po-
tuit ergo Iudas, quum per fidè Apoſtolatum gereret, diabolo eſſe deterior
Iohan. 10. 28. ſed quos inſeruit ſemel Chriſtus in corpus ſuum, eorum neminem peri-
re ſinet: quia in cõſeruanda eorum ſalute quod pollicitus eſt præſtabit:
nempe exeret Dei potentiam quæ maior omnibus eſt. Nam quod ali-
bi dicit, Pater ex his quos dediſti mihi nemo periit niſi filius perditio-
Iohan. 17. 12. nis, etſi καταχρηστικὴ eſt loquutio, nulla tamen ambiguitate laborat.
Summa eſt, Deum gratuita adoptiõe creare quos vult habere filios: eius
verò intrinſecam eſſe in ipſo cauſam: quia arcano ſuo beneplacito con-
tentus eſt.

Cõfirmatur ex Auguſtino ſumma ſectionis 1.3. &c. 8 At Ambroſius, Origenes, Hieronymus cenſuerunt, Deum ſuam
gratiam inter homines diſpenſare prout ea quenque bene vſurum præ-
uiderit. Adde & Auguſtinum in ea fuiſſe aliquando ſententia: ſed quum
Lib. Retract. 1. c. 31. meliùs in Scripturæ cognitione profeciſſet, non retractauit modò vt e-
Epi. ad Sixtũ 106. uidenter falſam, ſed fortiter confutauit. Quin & poſt retractationem, Pe
lagianos perſtringens, quod in eo errore perſiſterent: Quis iſtum, inquit,
acutiſſimum ſenſum Apoſtolo defuiſſe non miretur? Nam quum rẽ ſtu-
pendam propoſuiſſet de illis nondum natis, & deinde ſibi quæſtionem
obiiceret: Quid ergo? nunquid eſt iniquitas apud Deum? erat locus vt re
ſponderet Deum præuidiſſe vtriuſque merita: non tamẽ hoc dicit, ſed ad
Homi. in Iohan. 8. Dei iudicia & miſericordiam confugit. Et alibi, quum omnia ante ele-
ctionem merita ſuſtuliſſet: Hic certè, inquit, vacat vana illorum ratio-
cinatio qui præſcientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo di-
cunt nos electos ante mundi conſtitutionem, quia præſciuit Deus futu-
ros nos bonos, non ſeipſum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui di
Iohan. 15. 16. cit, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. Nam ſi propterea nos ele-
giſſet, quia bonos futuros præſciuerat: ſimul etiam præſciuiſſet quòd era
mus eum electuri, & quæ in eam rem ſequuntur. Valeat Auguſtini teſti-
monium apud eos qui libenter in patrum authoritate acquieſcunt.
Quanquam non patitur Auguſtinus ſe à reliquis diſiungi: ſed claris te-
ſtimoniis diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eum Pelagiani, oſten
dit falſum eſſe. Citat enim ex Ambroſio (libr. de Præd. ſanct. cap 19.) Chri-
ſtus quem miſeratur vocat. Item ſi voluiſſet, ex indeuotis feciſſet deuo-
tos, ſed Deus quem dignatur vocat: & quem vult, religioſum facit. Si ex
Auguſtino integrum volumen contexere libeat, lectoribus oſtendere
promptum eſſet, mihi nonniſi eius verbis opus eſſe: ſed eos prolixitate o-
nerare nolo. Sed age, fingamus ipſos non loqui: ad rem ipſam intenda-
mus. Difficilis quæſtio mota erat, Num iuſtè faceret Deus, qui certos ho-
mines ſua gratia dignaretur: qua ſe vno verbo expedire Paulus poterat,
ſi operum reſpectum obtendiſſet. Cur ergo id non facit: quin ſermonem
potiùs continuat qui in eadem difficultate verſetur? Cur, niſi quia non
debuit? non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus ſanctus, qui per os
eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus reſpondet, Ideo ſuis electis fa
uere Deum, quia velit: ideò miſereri, quia velit. Perinde enim valet ora-
Exo. 33. 19. culum, Miſerebor cuius miſerebor: & miſeratione complectar quem
miſera-

miſeratione complectar:acſi diceretur, Deum non alia ratione ad miſericordiam moueri, niſi quia miſereri velit. Verum ergo manet illud Auguſtini, Gratiam Dei non inuenire eligendos, ſed facere.

Hom. in Iohan. 38.
Epiſt. 106.

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præſcientiam meritorum non ex parte quidé actus prædeſtinantis, eſſe prædeſtinationis cauſam: ex parte autem noſtra, quodammodo ſic vocari poſſe, nempè ſecundum particularem prædeſtinationis æſtimationem. vt quum dicitur Deus prædeſtinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei largiri decreuit qua gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione niſi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, ſi quis plus aliquid perſpicere hîc cupiat, præpoſtera erit affectatio. Quòd ſi certare ſubtilitate libeat, non deeſt quo iſtam Thomæ argutiolam retundamus. Ipſe contendit, gloriam electis quodammodo prædeſtinari ex meritis: quia gratiam illis prædeſtinat Deus qua gloriam mereantur. Quid ſi cõtra excipiam, prædeſtinationem ad gratiam electioni ad vitam ſubſeruire, eſſéq; eius veluti pediſſequam? gratiam iis prædeſtinari quibus glorię poſſeſſio iam diu aſſignata ſit: quia in iuſtificationem ex electione filios ſuos adducere Domino placeat? Inde enim ſequetur prædeſtinationem gloriæ cauſam potius eſſe prædeſtinationis gratiæ, quàm è conuerſo. Sed valeant hæc certamina, vt ſunt ſuperuacua inter eos qui ſatis ſapientiæ ſibi in verbo Dei eſſe ducent. verè enim illud ab Eccleſiaſtico ſcriptore olim dictum fuit, qui Dei electionem meritis aſſignant, eos pluſquam oportet ſapere.

In 1. Sent. de tract. 25. quæſt. 23.
Refutatur Thomæ argutiola aliquid tribuens meritorũ præſcientiæ.
Ambroſi. de voca. Gent. lib. 1 c. 2

10 Obiiciunt nonnulli, Deum ſibi fore contrarium, ſi vniuerſaliter omnes ad ſe inuitet, paucos verò electos admittat. Sic promiſſionum vniuerſitas diſcretionem ſpecialis gratiæ, ſecundũ eos, tollit. atque ita loquuntur moderati quidam homines, non tam opprimendæ veritatis cauſa, quàm vt ſpinoſas quęſtiones arceant, ac fręnent multorum curioſitatem. Laudabilis voluntas: ſed conſilium minimè probandum: quia nunquam excuſabilis eſt tergiuerſatio. Eorum verò qui proteruiùs inſultãt, nimis certè putidum cauillum, vel nimis pudens error. Quomodo Scriptura hęc duo conciliet, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitẽtiam & fidem, neque tamen omnibus dari reſipiſcẽtiæ & fidei ſpiritum, alibi explicui, & mox aliquid repetendum erit. Iam quod poſtulant illis nego, vt duobus modis falſum eſt. nam qui minatur, dum ſuper vrbem vnam pluet, ſiccitatem fore ſuper alteram: qui famem doctrinæ alibi denuntiat, non obſtringit ſe certa lege vt æqualiter vocet omnes. Et qui Paulum vetans in Aſia verbum facere, & eundem à Bithynia auertẽs in Macedoniam trahit, ſui iuris eſſe demonſtrat, theſaurum hũc quibus viſum eſt diſtribuere. Per Ieſaiam tamen apertius demonſtrat quomodo electis peculiariter ſalutis promiſſiones deſtinet. nam de illis tantum, nõ autem indifferenter de toto genere humano, prædicat ſibi fore diſcipulos. Vnde conſtat perperam quibuslibet proſtitui ſalutis doctrinam, vt efficaciter proſit, quæ ſolis Eccleſiæ filiis ſeorſum repoſita eſſe dicitur. Hoc in præſentia ſufficiat, quamuis generaliter omnes compellet vox Euangelij, rarum tamen eſſe fidei donum. Cauſam aſſignat Ieſaias, quòd non omnibus pateſiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & peruerſè contemni, quia audire pertinaciter multi recuſant, valeret fortè hic color de vniuerſali vocatione. Neque verò Prophetæ cõſilium eſt extenuare hominum culpam, vbi cæcitatis fontem eſſe tradit quòd Deus non dignetur illis brachium ſuum patefacere: tantùm admonet, quia fides ſingulare donum eſt, externa doctrina aures fruſtra verberari. Scire autem ex doctoribus iſtis velim, ſoláne prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicunque

De promiſſionũ vniuerſitate. nec pugnare hæc duo, quòd Deus verbi prædicatione multos vocet, paucis tamen det donũ fidei, quòd peculiariter ſalutis promiſſiones electis deſtinet.
Amos 4. 7. et 8. 11.
Act. 16. 6.
Ieſa. 8. 16.
Ieſa. 53. 1.

credunt in Filium Dei vnigenitum,filios Dei ipſos quoq; fieri,non confuſa illic ponitur congeries:ſed ſpecialis ordo datur fidelibus,qui nō ex ſanguinibus,neq; ex volūtate carnis, neq; ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.At fidei(inquiunt)mutuus eſt cum verbo conſenſus.népe vbicunque eſt fides.Sed ſemen inter ſpinas cadere,vel in locis lapidoſis nouum non eſt: nō ſolùm quia maior pars contumax reipſa apparet aduerſus Deum, ſed quia non omnes oculis & auribus ſunt præditi. Quomodo igitur conueniet,Deum ad ſe vocare quos ſcit non venturos?Reſpondeat pro me Auguſtinus *Aug. de ver. Apo. Serm. 11.* Diſputare vis mecum? Mirare mecum & exclama, O altitudo. Ambo cōſentiamus in pauore,ne in errore pereamus Adde quòd ſi electio,teſte Paulo,fidei mater eſt:in eorū caput retorqueo argumentū,ideo nō eſſe generalem fidem, quia ſpecialis eſt electio. *Eph. 1. 3.* Nam à ſerie cauſarum & effectuū facilè colligitur, vbi dicit Paulus nos eſſe refertos omni benedictione ſpirituali, ſicuti nos elegerat Deus ante mundi creationem : ideo non omnibus eſſe cōmunes has diuitias, *Titi. 1. 1.* quia elegit Deus tantùm quos voluit. Hæc ratio eſt cur alibi fidem electorum commendet,ne quiſquā putetur fidem ſibi proprio motu acquirere,ſed penes Deum reſideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos *Ad Tho. præpoſit. Beuerlæ, epiſt. 107.* antè elegerat.Rectè enim Bernardus,Amici(inquit)ſeorſum audiūt,quibus & loquitur,Nolite timere puſille grex:quia vobis datū eſt noſſe myſterium regni cœlorum. Qui ſunt hi?Vtique quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imagini Filij ſui. magnum ſecretumque innotuit conſilium.Nouit Dominus qui ſui ſint:ſed quod notum erat Deo,manifeſtatū eſt hominibus: nec alios ſanè dignatur tanti participatione myſterij,niſi eos ipſos quos fore ſuos præſciuit & prædeſtinauit. Paulò poſt concludit, Miſericordia Dei ab æterno vſque ad æternum ſuper timentes eum:ab æterno, ob prædeſtinationem, in æternum, ob beatificationē: altera principium, altera finem neſciens. Sed quid Bernardum citare teſtem opus eſt,quando ex Magiſtri ore audimus, *Iohan. 6. 46.* non alios videre niſi qui ſunt ex Deo? Quibus verbis ſignificat, eos omnes qui ex Deo non ſunt regeniti,ad ſplendorem vultus eius obtupeſcere? Ac electioni quidem aptè coniungitur fides,modò ſecundum gradum teneat.Quem ordinem clarè exprimunt alibi Chriſti verba, *Ibi. 39.* Hæc eſt voluntas Patris, vt non perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius eſt vt quiſquis credit in Filium, non pereat Si omnes vellet ſaluos,cuſtodem illis præficeret Filium,& omnes in eius corpus ſacro fidei vinculo inſereret. Nunc conſtat fidem ſingulare eſſe paterni amoris pignus,filiis quos adoptauit reconditum. *Iohan. 10. 4.* Ideo Chriſtus alibi dicit,oues ſequi paſtorem,quia nouerunt vocem eius:alienum verò non ſequi, quoniam non agnoſcunt vocem alienorum. Vnde autem iſta diſcretio,niſi quia diuinitus perforatæ ſunt illis aures?Nemo enim ſe ouem facit,ſed formatur cœleſti gratia. *Ibid. 29.* Vnde & ſalutem noſtrā Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia *Ibid. 26.* inſuperabili Dei potentia cuſtoditur. Proinde cōcludit,incredulos non eſſe ex ouibus ſuis: nempe quia non ſunt ex eorum numero quos Deus ſibi per Iſaiam pollicitus eſt fore diſcipulos Porrò quia teſtimoniis quę citaui exprimitur perſeuerantia,inflexibilem electionis conſtantiam ſimul teſtantur.

Vide ſect. 2. & ſeq. 11 Nunc de reprobis,quos ſimul illic coniungit Apoſtolus.Vt enim Iacob,nihildum bonis operibus promeritus, aſſumitur in gratiam : ſic *Rom. 9. 13.* Eſau,nullo adhuc ſcelere inquinatus,odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos,iniuriam irrogamus Apoſtolo, quaſi idipſum quod nobis perſpicuum eſt non viderit. Porrò non vidiſſe conuincitur, quando hoc nominatim vrget,quum nihildum boni aut mali deſignaſſent,alterum electum,alterū reiectum:vt probet diuinæ prędeſtinationis funda-

mentum

mentum in operibus non eſſe. Deinde vbi obiectionem mouit num iniquus ſit Deus, illud quod certiſſimum & apertiſſimum fuiſſet iuſtitiæ eius patrocinium, non vſurpat, Deum rependiſſe Eſau ſecundùm ſuam malitiam: ſed diuerſa ſolutione contentus eſt, quòd in hunc finem excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illuſtretur. Demum ſubnectit clauſulam Deum cuius vult miſereri, & quem vult indurare. Vides vt in ſolum Dei arbitrium vtrunque conferat? Ergo ſi non poſſumus rationem aſſignare cur ſuos miſericordia dignetur, niſi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobandis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel miſericordia proſequi quem voluerit, eo admonentur homines nihil cauſæ quærere extra eius voluntatem. *Ibid. 18*

Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina ſemper iniqui grauata fuit. CAP. XXIII.

HAEC verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia quin velut ad canticum claſſici variè & ſupra modum tumultuetur. Ac multi quidem, acſi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatentur vt negent quenquam reprobari: ſed inſcitè nimis & pueriliter: quando ipſa electio niſi reprobationi oppoſita non ſtaret. Dicitur ſegregare Deus quos adoptat in ſalutem: fortuitò alios adipiſci, vel ſua induſtria acquirere quod ſola electio paucis confert, pluſ quam inſulſè dicetur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neque alia de cauſa niſi quòd ab hæreditate quam filiis ſuis prædeſtinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis eſt hominum proteruia, ſi Dei verbo fræ- nari ſe non ſuſtinet, vbi agitur de incomprehenſibili eius conſilio quod Angeli ipſi adorant. Atqui nunc audiuimus indurationem non minus in manu Dei & arbitrio eſſe quàm miſericordiam. Nec verò Paulus, horum quos dixi exemplo, anxiè laborat vt mendacij patrocinio Deum excuſet: tantùm admonet figmento nefas eſſe cum fictore ſuo rixari. Iam qui non admittũt, vllos à Deo reprobari, quomodo ſe expedient ab illa Chriſti ſententia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? Apertè exitio addici & deuoueri audiunt quoſcunque cœleſtis Pater dignatus non eſt quaſi ſacras arbores in agro ſuo plantare. Si hoc reprobationis ſignum eſſe negant, nihil eſt tam liquidũ quod illis queat probari. Quòd ſi obſtrepere non deſinunt, contenta ſit fidei ſobrietas hac Pauli admonitione, non eſſe cauſam litigandi cum Deo, ſi ab vna parte volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ferat in multa tolerantia & lenitate vaſa iræ apparata in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ ſuæ erga vaſa miſericordiæ quæ præparauit in gloriam. Obſeruent lectores, vt anſam ſuſurris & obtrectationibus præcîdat Paulus, ſummum dare imperium iræ & potentię Dei: quia iniquum eſt calculo noſtro ſubiici profunda illa iudicia quę ſenſus omnes noſtros abſorbent. Quod reſpondent aduerſarij friuolum eſt, Deum non prorſus reiicere quos in lenitate tolerat: ſed ſuſpenſo manere erga eos animo, ſi fortè reſipiſcant. Quaſi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum conuerſionem expectet quos dicit aptatos eſſe ad interitum. Rectè enim Auguſtinus locum hunc explicans, vbi potentia tolerantiæ adiungitur, Deum non ſinere, ſed virtute ſua moderari. Addunt etiã non abs re vaſa iræ dici apparata ad interitum, vaſa autem miſericordiæ Deũ præparaſſe: quia hoc modo ſalutis laudem Deo adſcribit & vẽdicat: perditionis culpam reiicit in eos qui proprio arbitrio ipſam ſibi acceſſunt. Sed vt illis concedam diuerſa loquendi forma Paulum aſperitatem le-

Contra eos qui electionem ita fatentur, vt negent quẽquam à Deo reprobari. Vide Bernardum in die Aſcenſionis Serm. 2.

Rom. 9. 20

Matt. 15. 13

Rom. 9. 22

Exceptio aduerſariorum refutantur.

Lib. cont. Iuli 5. c. 5

Altera exceptio aduerſariorum ſoluitur.

nite prioris membri: minimè tamen conſentaneum eſt, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanum conſilium Dei: quod etiam paulò antè in contextu aſſeritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde ſequitur abſconditum Dei conſilium obdurationis eſſe cauſam. Hoc ſaltem obtineo quod tradit Auguſtinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt dometur eorum durities: proinde obſtinatos ideo non cõuertit quia potentiorem illam gratiam non exerit Deus, qua non deſtituitur ſi eam proferre vellet.

Lib.1. de prædeſt. San.cap.2.

Hìc & ſect.3.4.5. oſtenditur, fruſtra litigare cum Deo reprobos, quũ De⁹ nihil ipſis debeat, nihil non iuſtè velit, & ipſi ſuæ dãnationis iuſtas cauſas in ſe reperiant.

2 Hæc quidem piis & modeſtis abunde ſufficerent, & qui ſe homines reminiſcuntur. Quia tamen non vnam ſpeciem virulenti iſti canes euomunt contra Deum, ad ſingulas, prout res feret, reſpondebimus. Multis modis cum Deo litigant ſtulti homines, quaſi eum teneant ſuis criminationibus obnoxium. *Primùm ergo interrogãt quo iure ſuis creaturis iraſcatur Dominus, à quibus nulla antè offenſa prouocatus fuerit: nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quàm legitimæ iudicis ſententiæ conuenire. Eſſe igitur cur cum Deo expoſtulent homines, ſi nullo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternã mortem prædeſtinantur. Eiuſmodi cogitationes ſiquando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulſus, vel hoc vno ſatis armabuntur, ſi reputent quantæ ſit improbitatis, cauſas diuinæ voluntatis duntaxat percontari: quum omnium quæ ſunt, ipſa ſit cauſa, & meritò eſſe debeat. Nam ſi vllam cauſam habet, aliquid eam antecedat oportet, cui veluti alligetur: quod nefas eſt imaginari. Adeò enim ſumma eſt iuſtitiæ regula Dei voluntas, vt quicquid vult, eo ipſo quod vult, iuſtum habendum ſit. Vbi ergo quæritur cur ita fecerit Dominus, reſpondendũ eſt, Quia voluit. Quòd ſi vltrà pergas rogando cur voluerit, maius aliquid quæris & ſublimius Dei voluntate, quod inueniri non poteſt. Compeſcat igitur ſe humana temeritas, & quod non eſt ne quærat: vt ne fortè id quod eſt non inueniat. Hoc, inquam, fræno bene continebitur quiſquis de arcanis Dei ſui cum reuerentia philoſophari volet. Aduerſus impiorum audaciam, qui Deo palàm maledicere non formidant, Dominus ipſe ſua iuſtitia, ſine noſtro patrocinio, ſatis ſe defendet, quum eorum conſcientiis omnem tergiuerſationem adimendo, conuictas ſtringet, reáſque peraget. Neque tamen commentum ingerimus abſolutæ potentiæ: quod ſicuti profanum eſt, ita meritò deteſtabile nobis eſſe debet. Non fingimus Deum exlegem, qui ſibiipſi lex eſt: quia (vt ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modò ab omni vitio pura, ſed ſumma perfectionis regula, etiam legum omnium lex eſt. Verùm negamus obnoxium eſſe reddendæ rationi: negamus etiam nos eſſe idoneos iudices, qui proprio ſenſu pronuntiemus de hac cauſa. Quare ſi tentamus vltrà quàm licet, metum incutiat illa comminatio Pſalmi, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

**Impiorũ obiectio, & aduerſus eã muniuntur piæ mẽtes ſancta Dei voluntatis reuerentia.*

Hoc ex Aug. ſumptum lib.1. de Gen. con. Manich. cap.3

Profanum cõmentum Abſolutæ potentiæ.

Pſal.51.6

3 Tacendo poteſt Deus ita compeſcere hoſtes ſuos. Sed ne illos ſacrum nomen ſuum impune ludibrio habere patiamur arma quoq; aduerſus eos nobis ex verbo ſuo ſuppeditat. Proinde ſiquis nos huiuſmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædeſtinarit, qui quum nondum eſſent, mereri iudicium mortis nondum poterant: Nos, reſponſionis loco, viciſſim eos rogemus quid Deum homini debere exiſtiment, ſi eum à natura ſua æſtimare velit. Qualiter peccato vitiati ſumus omnes, non poſſumus non eſſe Deo odioſi, ídque non tyrannica ſæuitia, ſed æquiſſima iuſtitiæ ratione. Quòd ſi iudicio mortis obnoxij ſunt omnes naturali cõditione, quos ad mortem Dominus prædeſtinat,

Obiectionis impiorũ repetitio: & ad eam reſponſio.

de

de qua,obſecro,eius iniquitate erga ſe cóquerantur?Veniant omnes filij Adam, cum ſuo Creatore contendant ac diſceptent, quòd æterna illius prouidentia,ante ſuam generationem,perpetuæ calamitati addicti fuerint.Quid obſtrepere aduerſus hanc defenſionem poterunt, vbi Deus illos ad ſui recognitionem contrà vocabit? Ex corrupta maſſa ſi deſumpti ſunt omnes,non mirum ſi damnationi ſubiacent. Ne ergo Deum iniquitatis inſimulent ſi æterno eius iudicio morti deſtinati ſint,ad quam à ſua ipſorum natura ſponte ſe perduci,velint nolint, ipſi ſentiunt. Vnde apparet quàm peruerſa ſit obſtrependi affectatio, ꝙ data opera ſupprimunt quam in ſe agnoſcere coguntur damnationis cauſam,vt Dei prętextus eos liberet. Atqui vt centies Deum eſſe authorem confitear,quod veriſſimum eſt, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conſcientiis inſculptum ſubinde eorum oculis recurrit.

4 Ruiſum excipiunt,Nónne ad eam quæ nũc pro damnationis cauſa obtenditur, corruptionem Dei ordinatione prædeſtinati ante fuerãt? Quum ergo in ſua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipſius prædeſtinatione lapſus eſt Adam, ac poſteros ſuos præcipites ſecum traxit. Annon itaque iniuſtus,qui creaturis ſuis tam crudeliter illudit? Fateor ſanè in hanc qua nunc illigati ſunt, conditionis miſeriam, Dei voluntate decidiſſe vniuerſos filios Adam: atque id eſt quod principio dicebam, redeundum tãdem ſemper eſſe ad ſolum diuinæ voluntatis arbitrium,cuius cauſa ſit in ipſo abſcõdita.Sed non protinus ſequitur,huic obtrectationi Deum ſubiacere.Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo, tu quis es qui diſceptes cum Deo?Num figmentum dicit ei qui ſe finxit,Cur me finxiſti ſic? Annon habet poteſtatem figulus, vt ex eadem maſſa faciat vas aliud in honorem,aliud in contumeliam?Negabunt ita verè defendi Dei iuſtitiam, ſed ſubterfugium captari, quale habere ſolent qui iuſta excuſatione deſtituuntur. Quid enim hîc aliud dici videtur quàm Deo eſſe potentiam quæ impediri nequeat quominus,prout libitum fuerit,quiduis agat?Verùm longè ſecus eſt: quæ enim potentior afferri ratio poteſt quàm dum iubemur cogitare quis ſit Deus? Quomodo enim vllam iniquitatem admitteret, qui iudex eſt orbis? Ad Dei naturam ſi propriè pertinet, iudicium facere,iuſtitiam igitur naturaliter amat,iniuſtitiã auerſatur. Proinde non quaſi deprehenſus foret Apoſtolus, ad cuniculos reſpectauit: ſed indicauit altiorem eſſe iuſtitiæ diuinæ rationem quàm vt vel humano modo metienda ſit, vel ingenij humani tenuitate poſſit comprehendi. Fatetur quidem Apoſtolus, eam ſubeſſe diuinis iudiciis profunditatem,à qua mentes omnes hominum abſorbendæ ſint ſi conentur eò penetrare.Sed docet etiam quàm indignum ſit ad eam legem redigere Dei opera,vt ſimulac eorum ratio nobis non conſtiterit,improbare audeamus.Notum eſt dictum Solomonis(quod tamen pauci dextrè intelligũt) Magnus creator omnium mercedem reddit ſtulto, & mercedem tranſgreſſoribus.Exclamat enim de magnitudine Dei:in cuius arbitrio eſt pœnam ſumere de ſtultis & tranſgreſſoribus, quanuis eos Spiritu ſuo non dignetur. Ac prodigioſus eſt hominum furor dum ita rationis ſuæ modulo ſubiicere appetunt quod immenſum eſt. Angelos qui ſteterunt in ſua integritate, Paulus electos vocat:ſi eorum conſtantia in Dei beneplacito fundata fuit,aliorum defectio arguit fuiſſe derelictos. Cuius rei cauſa non poteſt alia adduci quàm reprobatio,quæ in arcano Dei conſilio abſcondita eſt.

Exceptio impiorũ ad ſuperius reſponſum eorũ obiectioni:& ſolutio exceptionis, hîc & ſec. 5 Vide & non abſimilem impiorum obiectionem ſec. 6. Vide & ſect. 9.

Rom. 9.20

Prou. 26.10

1. Tim. 5.21

Vide ſect. 8.

5 Age,adſit nunc *Manichæus aliquis aut Cœleſtinus, diuinæ prouidentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non eſſe reddendam, quia magnitudine ſua intelligentiam noſtram lõgè ſuperet. Quid

mirum? aut quid abſurdum? velítne Dei potentiam ſic limitatam eſſe, vt nequid plus ad agendum valeat quàm mens ſua capiat? Dico cum Auguſtino, eſſe à Domino creatos, quos in exitium ituros ſine dubitatione præſciebat: idque ita factum quia ſic voluit. Cur autem voluerit, non eſſe noſtrum rationem exigere, qui comprehendere non poſſumus: neque conuenire, vt diuina voluntas in controuerſiam apud nos deſcendat, de qua quoties habetur ſermo, ſub ipſius nomine ſuprema iuſtitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæſtio mouetur, vbi iuſtitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo ſic obſtruere: ac quoties oblatrare audebunt, identidem repetere, Quinam eſtis miſeri homines, qui Deo accuſationem intẽtatis? & ideo intentatis, quia operum ſuorum magnitudinem ad ruditatem veſtram non attemperat? Quaſi verò ideo peruerſa ſint quia carni ſunt occulta. Immenſitas iudiciorum Dei claris experimentis vobis nota eſt. Scitis vocari profundam abyſſum: nunc ingenij veſtri anguſtias conſulite, an quod decreuit apud ſe Deus, capiant. Quid ergo iuuat veſana inquiſitione vos demergere in abyſſum, quam vobis exitialem fore ratio ipſa dictat? Cur non vos metus aliquis ſaltem cohibet quod de incomprehenſibili Dei ſapientia & terribili potentia tam hiſtoria Iob quàm Prophetici libri prædicant? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Auguſtini conſilium amplecti. Tu homo expectas à me reſponſum: & ego ſum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O homo tu quis es? melior eſt fidelis ignorantia quàm temeraria ſcientia. Quære merita: non inuenies niſi pœnam: ô altitudo! Petrus negat: latro credit: ô altitudo! Quæris tu rationem? Ego expaueſcam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu diſputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum nõ peruenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inſcrutabilia Dei iudicia: & tu ſcrutari veniſti? Ille dicit inueſtigabiles eius vias: & tu veſtigas? Vlterius procedendo nihil proficiemus: nam nec ſatisfiet eorum petulantiæ, nec alia eget defenſione Dominus, quàm qua per Spiritum ſuum vſus eſt qui per os Pauli loquebatur: & ipſi dediſcimus bene loqui vbi cum Deo loqui deſinimus.

Epiſt. 106.

Pſal. 36. 7

Augu. de ver. Apo. Serm. 10

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen nõ tam ad Dei ſuggillationem quàm ad peccatoris excuſationem rectà ſpectat. Etſi, qui à Deo damnatur peccator, nonniſi cum iudicis ignominia iuſtificari demum poteſt. Sic ergo profanæ linguæ obganniunt, Cur ea vitia Deus imputaret hominibus, quorum neceſſitatem ſua prædeſtinatione impoſuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarentur? At fruſtra id facturi ſint, quum omnino facere non poſſint. Non ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædeſtinatione cauſa eſt. Hîc abſtinebo à defenſione ad quam ferè ſcriptores Eccleſiaſtici recurrunt, non impedire Dei præſcientiam quominus homo peccator reputetur: quandoquidem illius mala, nõ ſua Deus præuideat. Non enim hîc ſubſiſteret cauillatio, ſed potiùs vrgeret, Deum tamen malis quæ præuiderit potuiſſe occurrere, ſi voluiſſet: quum non fecerit, deſtinato conſilio creaſſe hominem in eum finem, vt ſe in terra ita gereret. Quòd ſi Dei prouidentia in hanc conditionem homo creatus eſt, vt poſtea faceret quæcunque facit, non eſſe illi crimini vertendum quod nec effugere poſſit, & Dei voluntate conſtringatur. Ergo videamus quomodo ritè nodus expediri debeat. Primum omnium conſtare inter omnes debet quod ait Solomon, Deum omnia propter ſemetipſum condidiſſe, impium quoq; ad diem malum. Ecce, quum rerum omnium diſpoſitio in manu Dei ſit, quum penes ipſum reſideat ſalutis ac mortis arbitrium, conſilio nutúque ſuo ita ordinat, vt inter homines naſcãtur, ab vtero certæ morti deuoti, qui

Obiectio impiorum nõ valde diſſimilis illi, quæ eſt ſect. 4.

Obiectionis nodus expeditur, hîc & ſect. 8. 9.

Prou. 16. 4

qui ſuo exitio ipſius nomen glorificent. Si quis cauſetur, nullam eis infer
ri neceſſitatem ex Dei prouidentia, ſed potiùs ea conditione ab ipſo eſſe
creatos, quoniam futuram eorum prauitatem præuiderit: neque nihil di
cit, neque totum. Solent quidem interdum hac ſolutione vti veteres, ſed
quaſi dubitantes. Scholaſtici verò in ea quieſcunt, acſi nihil contrà op-
poni poſſet. Equidem præſcientiam ſolam nullam inferre neceſſitatem
creaturis libenter conceſſero, tametſi nõ omnes aſſentiantur: ſunt enim
qui ipſam quoque cauſam rerum eſſe volunt. Verùm mihi acutiùs ac pru
dentiùs videtur perſpexiſſe Valla, homo alioqui in ſacris non admodum
exercitatus, qui ſuperuacuam eſſe hanc cõtentionem oſtendit: quoniam
& vita & mors diuinæ magis voluntatis quàm præſcientiæ ſint actio-
nes. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam ſuo ar-
bitrio diſponeret ac ordinaret, tum non abs re agitaretur quæſtio, ec-
quid ad eorum neceſſitatem valeat ipſius præuidentia: ſed quum non a-
lia ratione quæ futura ſunt præuideat, niſi quia ita vt fierent decreuit:
fruſtra de præſcientia lis mouetur, vbi conſtat ordinatione potiùs & nu
tu omnia euenire.

Hîc & ſect. 8. confirmatur Auguſt. teſtimonijs & Scripturæ authoritate, Deum nõ modò primi hominis caſum, & in eo poſterorũ ruinam preuidiſſe, aut permiſiſſe, ſed arbitrio quoque ſuo diſpenſaſſe. Vide Calu. libellum de Prædeſtinatione, pluribus in locis.

7 Diſertis verbis hoc extare negant, decretum fuiſſe à Deo vt defe-
ctione periret Adam. Quaſi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædi-
cat facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobiliſſimam ex
ſuis creaturis. Liberi arbitrij fuiſſe dicunt vt fortunam ipſe ſibi fingeret.
Deum verò nihil deſtinaſſe niſi vt pro merito eum tractaret. Tam frigi
dum commentum ſi recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua ſecun
dùm arcanum conſilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur?
Atqui prædeſtinatio, velint nolint, in poſteris ſe profert. Neque enim fa
ctum eſt naturaliter vt à ſalute exciderent omnes, vnius parentis culpa.
Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano
genere concedunt? Quid enim tergiuerſando luderent operam? Cunctos
mortales in vnius hominis perſona morti æternæ mancipatos fuiſſe Scri
ptura clamat. Hoc quum naturæ adſcribi nequeat, ab admirabili Dei cõ
ſilio profectum eſſe minimè obſcurum eſt. Bonos iſtos iuſtitiæ Dei pa-
tronos perplexos hærere in feſtuca, altas verò trabes ſuperare nimis ab-
ſurdum eſt. Iterum quæro, Vnde factum eſt vt tot gentes vnà cum libe-
ris eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapſus Adæ abſque reme-
dio, niſi quia Deo ita viſum eſt? Hîc obmuteſcere oportet tam dicaces a-
lioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamẽ nemo
poterit quin præſciuerit Deus quem exitum eſſet habiturus homo, ante-
quam ipſum conderet, & ideo pręſciuerit quia decreto ſuo ſic ordinarat.
In præſcientiam Dei ſiquis hîc inuehatur, temerè & inconſultè impin-
git. Quid enim, quæſo, eſt cur reus agatur cœleſtis iudex quia non igno-
rauerit quod futurum erat? In prædeſtinationem competit ſiquid eſt vel
iuſtæ vel ſpecioſæ querimoniæ. Nec abſurdum videri debet quod dico,
Deum non modò primi hominis caſum & in eo poſterorum ruinam
præuidiſſe: ſed arbitrio quoque ſuo diſpenſaſſe. Vt enim ad eius ſapien-
tiam pertinet omnium quæ futura ſunt eſſe præſcium, ſic ad potentiam,
omnia manu ſua regere ac moderari. Et hanc quoque quæſtionem Au-
guſtinus, vt alias, ſcite expedit, Saluberrimè confitemur quod rectiſſimè
credimus, Deum Dominúmque rerum omnium, qui creauit omnia bo-
na valdè, & mala ex bonis exoritura præſciuit, & ſciuit magis ad ſuam
omnipotentiſſimam bonitatem pertinere etiam de malis benefacere
quàm mala eſſe non ſinere: ſic ordinaſſe Angelorum & hominum vitã,
vt in ea priùs oſtenderet quid poſſet liberum arbitrium, deinde quid poſ
ſet gratiæ ſuæ beneficium, iuſtitiæque iudicium.

Enchi. ad Lauren.

8 Hîc ad diſtinctionem Voluntatis & Permiſſionis recurritur, ſecun-

dùm quàm obtinere volunt, permittente modò, non autem volente Deo perire impios. Sed cur permittere dicemus niſi quia ita vult? Quanquam nec ipſum quidem per ſe probabile eſt, ſola Dei permiſſione nulla ordinatione hominem ſibi accerſiſſe interitum. Quaſi verò non conſtituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis ſuis eſſe vellet. Non dubitabo igitur cum Auguſtino ſimpliciter fateri, voluntatem Dei eſſe rerum neceſſitatem, atque id neceſſariò futurum eſſe quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura ſunt quæ præuiderit. Nunc verò ſi pro ſua & impiorum excuſatione vel Pelagiani, vel *Manichæi, vel Anabaptiſtæ vel Epicurei (nam cum iſtis quatuor ſectis nobis in hoc argumento negotium eſt) neceſſitatem qua ex Dei prædeſtinatione conſtringuntur, obiiciant: nihil afferunt ad cauſam idoneum. Si enim prædeſtinatio nihil aliud eſt quàm diuinæ iuſtitiæ, occultæ quidem, ſed inculpatæ, diſpenſatio: quia non indignos fuiſſe certum eſt qui in eam ſortem prædeſtinarentur, iuſtiſſimum quoque eſſe interitum quem ex prædeſtinatione ſubeunt, æquè certum eſt. Ad hoc: ſic ex Dei prædeſtinatione pendet eorum perditio, vt cauſa & materia in ipſis reperiatur. Lapſus eſt enim primus homo, quia Dominus ita expedire cenſuerat: cur cenſuerit, nos latet. Certum tamen eſt non aliter cenſuiſſe, niſi quia videbat nominis ſui gloriam inde meritò illuſtrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iuſtitiam cogita. Iuſtum enim eſſe oportet quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia ſic ordinãte: ſed ſuo vitio cadit. Pronuntiauerat paulò antè Dominus, omnia quæ fecerat eſſe valde bona. Vnde ergo illa homini prauitas vt à Deo ſuo deficiat? Ne ex creatione eſſe putaretur, elogio ſuo approbauerat Deus quod profectum erat à ſeipſo. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrupit, ſua ruina totam poſteritatem in exitium ſecum attraxit. Quare in corrupta potiùs humani generis natura euidentem damnationis cauſam, quæ nobis propinquior eſt, contemplemur, quàm abſconditam ac penitus incõprehenſibilem inquiramus in Dei prædeſtinatione. Neq; immenſæ Dei ſapientiæ ſubmittere hucuſque ingeniũ pigeat, vt in multis eius arcanis ſuccumbat. Eorum enim quæ ſcire nec datur nec fas eſt, docta eſt ignorantia: ſcientiæ appetentia, inſaniæ ſpecies.

Lib.6. de Gene. ad lit. cap.15.

**Vide ſup. ſect.5.*

Prædeſtinationis definitio.

Gen.1.31

**Quæ eſt ſect.4.6.*

9 Dicet fortè quiſpiam me nondum attuliſſe quod *ſacrilegã illam excuſationem compeſceret. Ego verò ne id quidem effici poſſe fateor quin ſemper fremat impietas & obmurmuret: mihi tamé dixiſſe videor quod ad obloquendi non rationem tantùm, ſed prætextum quoque adimendum ſufficeret. Excuſabiles peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi neceſſitatem: præſertim quum ex Dei ordinatione ſibi iniiciatur huiuſmodi neceſſitas. Nos verò inde negamus rite excuſari, quandoquidem Dei ordinationi, qua ſe exitio deſtinatos cõqueruntur, ſua conſtet æquitas: nobis quidem incognita, ſed illa certiſſima. Vnde conſtituimus nihil illos ſuſtinere mali quod non iuſtiſſimo Dei iudicio infligatur. Deinde præpoſterè docemus agere ipſos, qui ad quærendam ſuæ damnationis originé, in recondita diuini conſilij adyta oculos intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè ſcaturit conniueant. Hãc autem imputare ne Deo poſſint obſtat quod ſuę creationi teſtimonium reddat. Tametſi enim æterna Dei prouidentia, in eam cui ſubiacet calamitatem conditus eſt homo: à ſeipſo tamen eius materiam, non à Deo ſumpſit: quando nulla alia ratione ſic perditus eſt, niſi quia à pura Dei creatione in vitioſam & impuram peruerſitatem degenerauit.

Hic & ſect. 11. refutantur qui ex doctrina prædeſtina-

10 Iam & tertia abſurditate Dei prædeſtinationem infamant eius aduerſarij: quum enim non aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuerſali exitio eximantur quos in regni ſui hęredes

Deus

Deus aſſumit,ex eo colligunt apud ipſum ergo eſſe acceptionem perſonarum:quod vbique Scriptura negat:ergo vel Scripturam eſſe ſibi diſſentaneam,vel in electione Dei eſſe meritorum reſpectum. Primùm,alio ſenſu negat Scriptura Deum eſſe perſonarum acceptorem,quàm quo ipſi iudicant: ſiquidem Perſonæ vocabulo non hominem ſignificat,ſed quæ in homine oculis conſpicua,vel fauorem,gratiam,dignitatem,conciliare,vel odium,contemptum,dedecus conflare ſolent. Qualia ſunt,diuitiæ,opes, potentia,nobilitas, magiſtratus, patria, formæ elegantia, & cætera eiuſmodi. Item,paupertas,inopia,ignobilitas,ſordes,contemptus, & ſimilia. Sic Petrus & Paulus perſonarum acceptorem non eſſe Dominum docent, quia non diſcernat inter Iudæum & Græcum, quò ſolius gentis ratione alterum reſpuat,amplectatur alterum. Sic Iacobus iiſdem verbis vtitur, dum vult aſſerere Deum in ſuo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo ſic loquitur,quòd libertatis aut ſeruitutis in iudicando nullam habeat rationem: proinde nihil repugnantiæ erit,ſi dicemus,Deum ſecundùm beneplaciti ſui arbitrium,eligere in filios,nullo merito,quos viſum fuerit,aliis reiectis ac reprobatis. Res tamen ſic explicari poteſt,vt plenius ſatisfiat. Quærunt *quî fiat vt ex duobus quos nullum meritum diſcriminat, alterum prætereat in electione ſua,alterum aſſumat Deus. Ego viciſſim rogo,putentne in eo qui aſſumitur eſſe aliquid quod Dei animum ad ipſum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod neceſſe eſt) ſequetur Deum non hominem intueri,ſed à ſua bonitate rationem petere cur illi benefaciat. Quòd igitur hominem vnum eligit Deus,altero reiecto, id non prouenit ab hominis reſpectu, ſed à ſola eius miſericordia: cui liberũ eſſe debet proferre ſe & exerere vbi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuiſſe nobiles, vel ſapientes,vel ſplẽdidos, vt Deus humiliaret carnis ſuperbiam: tantum abeſt vt perſonis deuinctus fuerit eius fauor.

tionis colligũt,Deũ habere acceptionẽ perſonarum. Vide Caluini libellũ de Prædeſtinatione, pluribus locis.
*Act.*10.34
*Rom.*2.10
*Galat.*3.28
*Iac.*2.5
*Coloſſ.*3.25
*Epheſ.*6.9
**Vide Auguſtinũ Epiſt.*105
*Vide Aug.lib. ad Boniſ.*2.*cap.*7
1.*Cor.*1.26

11 Quare falſò & peſſimè Deum inæqualis iuſtitiæ inſimulant nonnulli quòd non eundem erga omnes tenorem in ſua prædeſtinatione ſeruat. Si omnes (inquiunt) noxios deprehendit, pariquè omnes puniat:ſi inſontes, ab omnibus iudicij rigorem abſtineat. Atqui perinde cum ipſo agunt acſi vel interdicta illi foret miſericordia, vel, dum vult miſereri, cogatur in totum iudicio renunciare. Quid eſt quod flagitant? ſi omnes ſunt noxij, vt ſimul eandem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: ſed dicimus quibuſdam ſuccurrere Dei miſericordiam. Succurrat,aiunt,omnibus. Sed excipimus,æquum eſſe vt puniendo ſe quoque æquum iudicem oſtendat. Id dum non ſuſtinent, quid aliud quàm vel miſerandi facultate Deum ſpoliare conantur, vel hac ſaltem lege ipſam permittere vt iudicio ſe prorſus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant iſtæ Auguſtini ſententiæ, Quum in primo homine vniuerſa generis maſſa in condemnationem defluxerit, quæ fiunt ex ea vaſa in honorem, non propriæ iuſtitiæ, ſed Dei miſericordiæ vaſa eſſe. Quòd verò alia fiunt in contumeliam,non iniquitati, ſed iudicio deputandum,&c. Quòd Deus iis quos reprobat,debitam pœnam rependit: iis quos vocat, immeritam gratiam largitur: ab omni accuſatione liberari, ſimilitudine creditoris, cuius in poteſtate eſt,alteri remittere, ab altero exigere. Poteſt igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult,quia miſericors eſt: non omnibus dare,quia iuſtus iudex. Dando quibuſdam quod non merentur, gratuitam ſuam oſtendere gratiam: non omnibus dando, quid mereantur omnes declarare. Nam quum Deum ſcribit Paulus clauſiſſe omnia ſub peccato vt omnium miſereatur, ſimul addendum eſt nemini eſſe debitorem: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum exigat.

*Epi.*106.*De præd. & gratia De bono perſeuer.cap.*12.
*Rom.*11.32

Contra porcos, qui p̄deſtinationis obtentu ſecuri in vitijs ſuis pergũt, & omnes qui hac doctrina ſtante dicũt concidere omne bene agendi ſtudiũ.

12 Hoc quoque ad euertendam prædeſtinationem exagitant, quòd ipſa ſtante concidat omnis ſolicitudo, & bene agendi ſtudium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno & immutabili Dei decreto ſibi fixam eſſe aut vitam aut mortem, quin protinus in mentem veniat, nihil intereſſe quomodo ſe gerat: quando ſuo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei prædeſtinatio? Ita omnes proiicient ſe, & deploratum in morem quocunque libido tulerit præcipites ibunt. Et ſanè non in vniuerſum mentiuntur: ſunt enim plerique porci qui prædeſtinationis doctrinam impuris iſtis blaſphemiis cõſpurcant, atque hoc etiam obtentu admonitiones & obiurgationes quaſi bet eludunt, Scit Deus quid de nobis agere ſemel ſtatuerit: ſi ſalutem decreuit, adducet nos ad eam ſuo tempore: ſi mortem deſtinauit, fruſtra contrà tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerentia & religione ſit de tanto myſterio cogitandum, tum pios in longè diuerſum ſenſum inſtituit, tum ſceleſtam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim prædeſtinationem eò commemorat vt in audaciam erigamur, & inacceſſa Dei ſecreta excutere nefaria temeritate tentemus: ſed potius vt humiliati ac deiecti, ad iudicium eius tremere, miſericordiam ſuſpicere diſcamus. Ad hunc ſcopum fideles collimabunt. Ille autem fœdus porcorum grunnitus à Paulo rite compeſcitur. Securos ſe in vitiis pergere dicunt: quia ſi ſint è numero electorum, nihil obfutura ſint vitia quominus tandem ad vitã perducantur. Atqui in hunc finem electos eſſe nos Paulus admonet, vt ſanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si electionis ſcopus eſt vitæ ſanctimonia, magis ad eam alacriter meditandam expergefacere & ſtimulare nos debet, quàm ad deſidiæ prætextum valere. Quantopere enim hæc inter ſe diſſident, à bene agendo ceſſare, quia electio ad ſalutem ſufficiat, & electioni propoſitum eſſe finem vt in bonorum ſtudium incumbamus? Faceſſant ergo eiuſmodi ſacrilegia quæ totum electionis ordinẽ perperam inuertunt. Quòd autem ſuas blaſphemias longiùs extendunt, dum eum qui ſit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt ſi innocentia & probitate vitæ ſe illi approbare ſtudeat: in eo verò impudentiſſimi mendacij conuincuntur. Vnde enim tale ſtudium oriri poſſit niſi ex electione? Nam quicunque ſunt ex reproborum numero, vt ſunt vaſa in contumeliam formata, ita non deſinunt perpetuis flagitiis iram Dei in ſe prouocare, & * euidentius ſignis confirmare quod iam in ſe latum eſt Dei iudicium, tantum abeſt vt cum ipſo fruſtra contendant.

Epheſ. 1. 4

** Hypocriſis enim ipſa, & ficta ſanctitas, vnum etiam eſt ex his euidentibus ſignis.*

Contra eos qui dicunt hanc doctrinã euertere omnes ad piè viuendũ exhortationes, oſtẽditur, ex Auguſtino, curſum ſuũ habere prædicationẽ, neq; tamẽ impediri prę deſtinationis cognitionem.

13 Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam calumniantur alij, acſi omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiam ſuſtinuit Auguſtinus, quam abſterſit libro De correptione & gratia ad Valentinum: cuius lectio pios omnes & dociles facilè placabit: pauca tamen hîc libabo, quæ (vt ſpero) probis & non cõtentioſis ſatisfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuitæ fuerit Paulus, antè viſum eſt: an ideo monendo & hortando frigidus? Conferant boni iſti zelôtæ eius vehementiam cum ſua, glacies in ipſis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principium illud ſcrupulos omnes tollit, non eſſe nos vocatos ad immunditiem, ſed vt quiſque vas ſuum poſſideat in honore, &c. deinde nos eſſe Dei figmentum, creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In ſumma qui mediocriter exercitati ſunt in Paulo, abſque longa demonſtratione intelligent quàm aptè conciliet quæ iſti fingunt inter ſe pugnare. Præcipit Chriſtus vt in ſe credatur: neque tamen vel falſa eſt eius definitio, vel pręcepto contraria, vbi dicit, Nemo poteſt venire ad me niſi cui datum fuerit à Patre meo. Curſum igitur ſuum habeat prædicatio, quæ adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perſeuerantia contineat. Neque tamen

1 Theſſ. 4. 7
Epheſ. 2. 10

Iohan. 6. 65

tamen impediatur prædeſtinationis cognitio, vt qui obediunt non tanquam de ſuo ſuperbiant, ſed in Domino glorientur. Non abs re dicit *Matt.13.9*
Chriſtus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prędicamus, qui auribus præditi ſunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod ſcriptum eſt, Vt audientes non audiant. Cur autem *Iſa.6.9*
(inquit Auguſtinus) illi habeant, illi non? quis cognouit ſenſum Domini? *Lib. De bono perſeu.cap.15*
nunquid ideo negandum eſt quod apertum eſt, quia comprehendi non poteſt quod occultum eſt? Hæc fideliter ex Auguſtino retuli: ſed quia plus fortè authoritatis habebunt eius verba quàm mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipſum leguntur: Nunquid ſi hoc audito nonnulli in torporem ſegnitiémque vertantur, & à labore procliues ad libidinem poſt concupiſcentias eant: propterea de præſcientia Dei falſum putandum eſt quod dictum eſt? Nónne ſi Deus illos bonos fore præſciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia verſentur? &, ſi malos fore præſciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiuſmodi cauſas, quæ de præſcientia Dei vera dicuntur, vel neganda ſunt vel tacenda? tunc ſcilicet quando, ſi non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio eſt verum tacendi, alia verum dicendi ne- *Cap.16*
ceſſitas. Cauſas verum tacendi longum eſſet omnes quærere: quarum tamen eſt hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, ſed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita ſe habet, vt fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non poteſt: nobis autem tacentibus, ille qui poteſt: quid putamus faciendum? nónne potiùs eſt dicendum verum, vt qui poteſt capere capiat: quàm tacendum, vt non ſolùm id ambo non capiant, verumetiam qui eſt intelligentior, ille ſit peior: qui ſi audiret & caperet, per eum etiam plures diſcerent? Et nos dicere nolumus, quod teſte Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non poteſt: non autem timemus ne tacentibus nobis, qui veritatem poteſt capere, falſitate capiatur. Quam ſententiam breuiùs tandem perſtringens, clariùs etiam confirmat: Quamobrem ſi Apoſtoli & qui eos ſequuti ſunt *Eiuſ.lib.cap.20*
Eccleſiæ doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè diſſererent, & ſub piæ vitæ diſciplina continerent fideles: quid eſt quòd inuicta concluſi violentia veritatis illi noſtri ſe rectè dicere exiſtimant, nõ eſſe populo prædicandum, etſi verum ſit, quod de prædeſtinatione dicitur? Imò prædicandum eſt prorſus: vt qui habet aures audiendi audiat Quis autem habet, ſi non accepit ab eo qui ſe daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat: dum tamen qui capit, ſumat & bibat, bibat, & viuat. Sicut enim prædicanda eſt pietas, vt rite colatur Deus: ita & prædeſtinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in ſe glorietur.

14 Et tamen vt ſingulare ædificationis ſtudium ſancto viro fuit, ſic docendi veri rationem temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offenſio. Nam quæ verè dicuntur, congruenter ſimul poſſe dici admonet. Siquis ita plebem compellet, Si non creditis, ideo fit quia iam diuinitus exitio deſtinati eſtis: is non modò ignauiam fouet, ſed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus ſententiam extendat, quòd non ſint credituri qui audiunt, quia reprobati ſunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaque Auguſtinus non immeritò tanquam vel inſulſos doctores, vel ſiniſtros & ominoſos Prophetas ab Eccleſia iubet faceſſere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quòd tunc correctione proficit homo quũ miſeretur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiam ſine correptione proficere. Sed quare iſti ſic, illi aliter: abſit vt

Sic in hoc precipuè capite doctrinæ, tēperandam veri docendi rationem, vt prudēter caueatur, quoad licet, offenſio.

dicamus iudicium luti eſſe non figuli. Item poſtea, Quum homines per correptionem in viam iuſtitiæ ſeu veniunt ſeu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum ſalutem, niſi ille qui quolibet plãtante & irrigante dat incrementum? cui volenti ſaluum facere nullum hominis reſiſtit liberum arbitrium. Non eſt itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in cœlo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura ſunt fecit) humanas voluntates non poſſe reſiſtere, quominus faciat ipſe quod vult: quandoquidem de ipſis hominũ voluntatibus quod vult facit. Item quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eóſque voluntatibus eorum, quas in illis operatus eſt, trahit. Sed quod continuò ſubiicit, minimè omitti debet: quia neſcimus quis ad prædeſtinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, ſic nos affici decere vt omnes velimus ſaluos fieri. Ita fiet vt quiſquis nobis occurret, eum ſtudeamus facere pacis cõſortem. Sed pax noſtra ſuper filios pacis requieſcet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, ſalubris & ſeuera inſtar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præſciuit & prædeſtinauit.

Electionem ſanciri Dei vocatione: reprobos autem ſibi accerſere iuſtum, cui deſtinati ſunt, interitum.

CAP. XXIIII.

De vocatione efficaci, ſiue interiori, quæ electionis eſt certum teſtimoniũ, & à ſola gratuita Dei miſericordia pendet, agitur hîc & ſect.2.

SED vt res melius eluceſcat, tum de electorum vocatione, tum de excæcatione & induratione impiorum agendum eſt. Et de priore quidem *iam aliquid diſſerui, eorum errorem refellens quibus generalitas promiſſionum videtur æquare totum humanum genus. Atqui non abſque delectu electionem, quam in ſeipſo alioqui abſconditam habet, vocatione demum ſua Deus manifeſtat: quam ideo appellare propriè licet eius teſtificationem. Nam quos præſciuit, eos & præfiniuit cõformes fieri imaginis Filij ſui: quos autem præfiniuit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iuſtificauit, vt olim glorificet. Quum ſuos eligendo iam in filiorum locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni poſſeſſionem non veniant, niſi dum vocantur: contrà vt vocati, quadã iam fruantur electionis ſuæ communicatione. Qua ratione Spiritum, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum, & ſigillum, & arrhabonem hæreditatis futuræ vocat Paulus: quia ſcilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem ſuo teſtimonio ſtabilit & obſignat. Nã etſi Euangelij prædicatio ex fonte electionis ſcaturit, quia tamen reprobis etiam communis eſt, non eſſet per ſe ſolida illius probatio. Deus autem efficaciter electos ſuos docet vt ad fidẽ adducat: ſicuti citauimus *antè ex verbis Chriſti. Qui ex Deo eſt, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi. Quum alibi dicat, Nemo poteſt venire ad me niſi Pater meus traxerit eum. Quem locum prudenter expendit Auguſtinus: cuius verba ſunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit, quiſquis non venit, profectò nec didicit. Non eſt igitur conſequens vt qui poteſt venire etiam veniat, niſi id voluerit atque fecerit: ſed omnis qui didicit à Patre, non ſolùm poteſt venire, ſed etiam venit: vbi iam & poſſibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adeſt. Alibi etiam clariùs, Quid eſt, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: niſi nullus eſt qui audiat & diſcat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit, profectò omnis qui non venit, non audiuit à Patre nec didicit: nam ſi audiſſet & didiciſſet, veniret. Valde remota eſt à ſenſibus carnis hæc ſchola, in qua

*Cap.22.ſect.10.
Rom.8.29
Ibid.15
Epheſ.1.13, & ali.
*Cap.22.ſect.10.
Iohan.6.46
Iohan.17.6
Iohan.6.44
Lib.1. De gra. Chri. con. Pelag & Cœle. cap.14, & 31.
Lib. De præd ſancto. cap.8

Pater

Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulò pòſt, Hæc gratia quę occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur: ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, aufert cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promiſſionis & vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Chriſtũ, niſi quia omnes quos docet, miſericordia docet: quos autem non docet, iudicio nõ docet? quoniam cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat. Filios ergo ſibi deſignat, ac Patrem ſe iis deſtinat Deus quos elegit. Vocando porro, in familiam eos ſuam aſciſcit, ac ſeipſum iis coadunat, vt ſimul vnum ſint. Quam autem electioni vocatio ſubnectitur, in eum modum Scriptura ſatis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitam Dei miſericordiam. Si enim quærimus quos vocet, & qua ratione: reſpondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum venitur, ſola illic miſericordia vndecunque apparet. Atque adeò verè hîc locum habet illud Pauli, Non eſſe *Rom.9.16* volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei. Neque id, quemadmodum vulgo accipiunt qui inter Dei gratiã, voluntatem, curſúmq; hominis partiuntur. Exponunt enim, deſiderium hominis ac conatum nihil per ſe quidem habere momenti, niſi Dei gratia proſperentur: ſed quũ adiuuantur illius benedictione, habere ſuas quoq; partes in cõparanda ſalute cõtendunt. Quorum cauillum Auguſtini verbis refellere quàm meis malo: *Ench. ad Laur. c.32* Si nihil aliud voluit Apoſtolus, niſi non eſſe ſolius volentis aut currentis, niſi adſit miſericors Dominus: retorquere è conuerſo licebit, non ſolius eſſe miſericordiæ, niſi adſit voluntas & curſus. Quod ſi apertè impiũ eſt, non dubitemus Apoſtolum omnia miſericordiæ Domini dare, noſtris autem voluntatibus aut ſtudiis nihil relinquere. In hanc ſententiam ille ſanctus vir. Nec pili æſtimo quam inducunt argutiolam, non fuiſſe id dicturum Paulum niſi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Nõ enim quid eſſet in homine reputauit: ſed quum videret quoſdam ſalutis partem hominum induſtrię aſſignare, ſimpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde totam ſalutis ſummam Dei miſericordiæ vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gratuitam Dei vocationem perpetuò deprædicent?

2 Adhæc ipſa quoque vocationis natura & diſpenſatio perſpicuè id demonſtrat: quæ non ſola verbi prædicatione, ſed & Spiritus illuminatione conſtat. Quibus offerat verbum ſuum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus ſum à non quærentibus me: palàm apparui iis qui me nõ *Iſa.65.1* interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adſum. Ac ne Iudæi ad Gentes modò eam clementiam pertinere ducerent, ipſis quoque in memoriam reducit vnde aſſumpſerit patrem eorum Abraham, quum ipſum ſibi conciliare dignatus eſt: nimirum ex media idololatria, in qua cum ſuis omnibus demerſus erat. Verbi ſui luce dum *Iohan.24.2* immerentibus primùm affulget, eo gratuitæ bonitatis ſuæ ſpecimen ſatis luculentum exhibet. Hîc ergo iam ſe exerit immenſa Dei bonitas, ſed non omnibus in ſalutem: quia reprobos manet grauius iudicium ꝙ teſtimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illuſtrandæ gloriæ ſuæ cauſa, Spiritus ſui efficaciam ab illis ſubducit. Interior igitur hæc vocatio pignus eſt ſalutis quod fallere non poteſt. Quò pertinet illud Io- *1.Ioh.5.24* hannis, Inde agnoſcimus nos eſſe eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne glorietur caro quòd vocanti & vltro ſe offerenti ſaltem reſpõderit, nullas ad audiendum eſſe aures, nullos ad videndum oculos affirmat, niſi quos ipſe fecerit. Facere autem non ſecundùm cuiuſque gratitudinem, ſed pro ſua electione. Cuius rei inſigne habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt communiter *Act.13.48*

Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti eſſent omnes, narrantur credidiſſe qui ad vitam æternam erant ordinati. Qua fronte gratuitam eſſe vocationem negemus, in qua ad vltimam vſque partem ſola regnat electio?

Contra eos qui in prædeſtinatione hominem faciunt Deo cooperarium: item qui electionem ſuſpendunt à poſteriori.i. à fide, quaſi antea non fuerit electio.

3 Duo autem errores hîc cauendi ſunt: quia nonnulli cooperarium Deo faciunt hominem, vt ſuffragio ſuo ratam electionem faciat: ita ſecundùm eos voluntas hominis ſuperior eſt Dei cõſilio. Quaſi verò Scriptura doceat tantùm nobis dari vt credere poſſimus, ac non potiùs fidẽ ipſam. Alij, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus ſancti, neſcio tamen qua ratione inducti electionem à poſteriori ſuſpendunt: quaſi dubia eſſet atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos, minimè obſcurum eſt: eluceſcere etiam arcanum Dei conſilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitum erat, & velut ſigillo conſignari. Sed falſò dicitur electionem tunc eſſe demum efficacem poſtquã Euangelium amplexi ſumus, ſuúmque inde vigorem ſumere. Certitudo quidem eius inde nobis petenda: quia ſi ad æternam Dei ordinationem penetrare tentemus, profunda illa abyſſus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis patefecit Deus, altiùs conſcendere oportet, ne effectus cauſam obruat. Quid enim magis abſurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos eſſe illuminatos, ſicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos noſtros perſtringi, vt attendere ad electionem recuſent? Neque interea inficior, vt certi de ſalute noſtra ſimus, initium à verbo fieri debere, eóq; debere fiduciam noſtram eſſe contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præpoſterè enim quidam vt de conſilio Dei (quod nobis propè eſt in ore & corde) certiores reddantur, ſupra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur eſt illa temeritas ſobrietate fidei, vt Deus occultæ ſuæ gratiæ nobis teſtis ſufficiat in externo verbo, modò ne impediat carnalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus ſcaturigo ſuum honorem obtineat.

Deut 30.14

Electionis noſtræ certitudo cognoſcẽda ex verbo & Dei vocatione: nec perrumpendum nobis in æternum Dei cõſilium.

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim ſuſpendunt à fide Euangelij, qua illam ad nos ſentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem ſi in quærenda electionis noſtræ certitudine, in iis ſignis poſterioribus, quæ ſunt certæ eius teſtificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauiùs vel perniculoſiùs fideles percellit Satan, quàm dum ipſos ſuæ electionis dubitatione inquietans, ſimul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate ſolicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ ſapientiæ receſſus perrumpere homuncio conatur, &, quò intelligat quid de ſe ſit conſtitutum apud Dei tribunal, ad ſupremam vſque æternitatem penetrare. Tunc enim ſe in profundum immenſæ voraginis abſorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis ſe induit: tunc cæcæ caliginis abyſſo ſe adobruit. Sic enim æquum eſt horribili ruina ingenij humani ſtoliditatem puniri, vbi ſuopte marte aſſurgere ad diuinæ ſapientiæ altitudinem tentat. Eóque exitialior eſt hęc tentatio, quòd ad nullam aliam propenſiores ſimus ferè omnes. Rariſſimus enim eſt cuius non interdum animus hac cogitatione feriatur, Vnde tibi ſalus niſi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio? Quæ ſi apud quempiam ſemel inualuit, aut diris tormentis miſerum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo ſanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædeſtinationem imaginentur huiuſmodi homines, quàm illa ipſa experientia: ſiquidem nullo peſtilentiori errore infici mens poſſit quàm qui ſua erga Deum pace ac tranquillitate conſcientiam dituit ac deturbat. Ergo naufragium ſi timemus, ſolicitè ab hoc ſcopulo cauendum, in quem nunquam ſine

exitio

exitio impingitur. Et verò licet periculoſi maris inſtar habeatur prædeſtinationis diſputatio: patet tamen in ea luſtranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, niſi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyſſum ſe ingurgitant qui vt de ſua electione fiant certiores, æternum Dei conſilium ſine verbo percontantur: ita qui rectè atque ordine ipſam inueſtigant qualiter in verbo continetur, eximium inde referunt conſolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirendi via, vt exordiũ ſumamus à Dei vocatione, & in ipſam deſinamus. Quanquam hoc non obſtat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, ſentiant ex recondita illa adoptione deſcendere: ſicuti loquuntur apud Iſaiam, Feciſti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles: quando ea ceu teſſera vult nobis confirmare Deus quantum de ſuo conſilio ſciri fas eſt. Ne cui autem videatur infirmum iſtud teſtimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re appoſitè Bernardus: poſtquam enim de reprobis loquutus eſt, Stat (inquit) propoſitum Dei, ſtat ſententia pacis ſuper timentes eum, ipſorũ & diſſimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, ſed & mala cooperentur in bonum. Quis accuſabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iuſtitiam, ſolum habere propitium cui ſoli peccaui. Omne quod mihi ipſe non imputare decreuit, ſic eſt quaſi non fuerit. Et paulo pòſt, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione cenſuerim, in quo Deus non quaſi turbatus ira, nec velut diſtentus cura proſpicitur, ſed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Viſio iſta non terret, ſed mulcet: inquietam curioſitatem non excitat, ſed ſedat: nec fatigat ſenſus, ſed tranquillat. Hîc verè quieſcitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aſpicere quieſcere eſt. *Iſa.25.1*

5 Primùm, ſi paternam Dei clementiam propitiúmque animum quærimus, ad Chriſtum conuertendi ſunt oculi, in quo ſolo Patris anima acquieſcit. Si ſalutem, vitam, & regni cœleſtis immortalitatem, non aliò tum quoque confugiendum eſt: quando ipſe vnus & vitæ fons eſt, & ſalutis anchora & regni cœlorum hæres. Iam quorſum electio pertinet niſi vt in filiorum locum à cœleſti Patre cooptati, eius fauore ſalutẽ & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimũ tamen eius ſcopũ non vltrà tendere intelliges. Proinde quos Deus ſibi filios aſſumpſit, non in ipſis eos dicitur elegiſſe, ſed in Chriſto ſuo: quia nõniſi in eo amare illos poterat, nec regni ſui hæreditate honorare niſi eius conſortes antè factos. Quòd ſi in eo ſumus electi, non in nobiſipſis reperiemus electionis noſtræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Patre, ſi nudum illum abſque Filio imaginamur. Chriſtus ergo ſpeculum eſt in quo electionem noſtram contemplari conuenit, & ſine fraude licet. Quum enim is ſit cuius corpori inſerere deſtinauit Pater quos ab æterno voluit eſſe ſuos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius membra recognoſcit, ſatis perſpicuum firmúmque teſtimonium habemus, nos in libro vitæ ſcriptos eſſe ſi cum Chriſto communicamus. Porrò ille certa ſui communione nos donauit, quũ per Euãgelij prędicationem teſtatus eſt ſe nobis à Patre datũ, vt cum ſuis omnibus bonis noſter eſſet. Illum induere dicimur, in ipſum coaleſcere vt viuamus: quia ipſe viuit. Toties repetitur hæc doctrina, Filio vnigenito non pepercit Pater, vt quiſquis credit in eum, nõ pereat. Qui verò in eum credit, dicitur tranſiiſſe à morte in vitam. Quo ſenſu vocat ſe Panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternum. Ille (inquam) nobis teſtis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre cœleſti omnes à quibus fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quàm vt inter Dei filios cenſeamur & hæredes, ſupra Chriſtum

Matt 3 17

In Chriſto ſolo nos elegit Pater: in eo ergo contemplemur electionis certitudinem ſummam.

Ephes.1.4

Rom.8.32

Iohan.3.15

Iohan.5.24

Iohan.6.35

conſcendamus licet. Si hæc ſuprema nobis eſt meta, quantopere inſanimus, extra ipſum quærendo quod & in ipſo iam cõſequuti ſumus, & in ſolo ipſo inueniri poteſt? Præterea quum ſit æterna Patris ſapientia, immutabilis veritas, fixum conſilium, non eſt timendum ne quod ſuo ſermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus Patris voluntate vel minimum variet: quin potiùs eam fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit, ac ſemper futura eſt. Huius doctrinæ praxis in precibus quoq; vigere debet. Nam etſi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamé vota concipimus, eam obtrudere Deo præpoſterum eſſet, vel hac conditione paciſci, Domine, ſi electus ſum, me exaudias: quando ſuis promiſſionibus vult nos eſſe contentos, neque alibi quærere an futurus ſit nobis exorabilis Hæc prudentia nos à multis laqueis expediet, ſi in rectum vſum accommodare ſcimus quod rectè ſcriptum eſt: non autem inconſideratè huc illuc trahamus quod reſtringi debuerat.

Hic & ſec. 7.8.9. tractatur, Sic in Chriſto quærendã electionis noſtræ cognitionem, vt inde etiam certã finalis perſeuerantiæ fiduciam concipiamus. *Iohan. 6 37.39, & 17.6, & 12* *Ioh. 10.3.16*

6 Accedit ad ſtabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione noſtra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis ſui cognitione illuminatos in Eccleſiæ ſuæ ſinum Chriſtus aſciſcit, eos dicitur in fidem tutelámque ſuam recipere. Quoſcunque autem recipit, ei à Patre commiſſi dicuntur ac concrediti vt in vitam æternam cuſtodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Chriſtus, quotquot Pater ſaluos eſſe velit, eos ſibi in protectionem tradidiſſe. Ergo ſi reſcire libet an Deo curæ ſit noſtra ſalus, quæramus an Chriſto commendauerit: quem conſtituit vnicum ſuorum omnium ſaluatorem. Iam ſi dubitamus an ſimus à Chriſto in fidem cuſtodiámque recepti, ille dubitationi occurrit, dum ſe paſtorem ſponte offert, ac in ouium ſuarum numero nos fore pronuntiat ſi vocem ſuam audiamus. Chriſtum ergo benignè nobis expoſitum, & obuiam prodeuntem amplectamur: ille autem nos in grege ſuo recenſebit, & inter ſua ſepta concluſos tenebit. *At ſubit futuri ſtatus anxietas: nam vt Paulus vocari docet qui electi antè fuerint: ita Chriſtus oſtendit multos eſſe vocatos, paucos verò electos. Quinetiam ipſe quoque Paulus alibi à ſecuritate dehortatur, Qui bene ſtat, inquit, videat ne cadat. Item, Inſertus es in populum Dei? noli ſuperbire, ſed time: poteſt enim Deus rurſum ſuccidere, vt alios inſerat. Denique ipſa experientia ſatis docemur, parui eſſe vocationem ac fidem, niſi accedat perſeuerantia, quæ non omnibus contingit. *Sed enim iſta ſolicitudine liberauit nos Chriſtus: nam in poſterum certè reſpiciunt iſtæ promiſſiones, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venerit ad me non eiiciam foras. Item, Hæc eſt voluntas eius qui miſit me Patris, ne quid perdam ex omnibus quæ dedit mihi: ſed reſuſcitem ea in nouiſſimo die. Item, Oues meæ vocem meam audiunt, & ſequuntur me: Ego cognoſco eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quiſquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus eſt: & nemo poteſt rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronuntiat, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus eradicabitur: ex oppoſito innuit nunquam poſſe à ſalute euelli qui radicem in Deo habent. Cui conſentit illud Iohannis, Si ex nobis fuiſſent, non exiiſſent vtique à nobis. Hinc etiam magnifica Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præſentia & futura: quam in dono perſeuerantiæ fundatam eſſe oportet. Nec dubium eſt quin ad electos omnes ſententiam hanc dirigat. Alibi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vſque in diem Chriſti. Sicuti etiam Dauid, quum labaſceret eius fides, in hanc fulturam recubuit, Opus manuum tuarum non deſeres. Iam verò neque hoc dubium eſt, quum orat Chriſtus pro omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt nunquam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculum

Obiectio. Rom. 8.30 Matt. 22.14 1. Cor 10.12 Rom. 11.20 *Reſponſio. Ioh. 6.37.40 Iohan. 10.27 Matt. 15.13 1 Iohan 2.19 Rom 8.38 Philip 1.6 Pſal. 138.8 Luc. 22.32*

riculum defectionis eſſe, quia eorum pietati conſtantiam poſtulans Filius Dei, repulſam paſſus non eſt. Quid hinc nos diſcere voluit Chriſtus, niſi vt confidamus perpetuò nos fore ſaluos, quia illius ſemel facti ſumus?

Obiectionis illius ſuperioris cõfirmatio.

7 At quotidie accidit, vt qui videbantur eſſe Chriſti, rurſum deficiãt ab eo, & corruant. Imò eo ipſo loco, vbi aſſerit neminem periiſſe ex iis qui ſibi à Patre dati fuerant, excipit tamen filium perditionis. Verum eſt id quidem: *ſed æquè etiam certum, nunquam ea cordis fiducia tales Chriſto adhæſiſſe qua nobis electionis certitudinem ſtabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohannes, ſed è nobis non erant. Si fuiſſent enim è nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum. Nec inficior quin habeant vocationis ſimilia cum electis ſigna: ſed illud certum electionis ſtabilimentum, quod fideles à verbo Euangelij petere iubeo, illis minimè concedo. Quãobrem eiuſmodi exempla nequaquam nos permoueant quominus in Domini promiſſionem tranquilli recumbamus, vbi pronuntiat à Patre datos eſſe ſibi omnes à quibus vera fide recipitur: quorum nemo, ſe cuſtode ac paſtore, periturus ſit. De Iuda *mox dicetur. Paulus non ſimplicem ſecuritatem Chriſtianis diſſuadet, ſed ſupinam ac ſolutam carnis ſecuritatem, quæ faſtum, arrogantiam, aliorum contemptũ ſecum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei, acceptæq; gratiæ obliuionem inducat. *Gentiles enim alloquitur, quos docet, non eſſe Iudæis ſuperbè & inhumaniter inſultandum ideo quia ipſis abdicatis in eorum locum ſubſtituti eſſent. Timorem quoque requirit, non quo conſternati vacillent, ſed qui ad ſuſpiciendam humiliter Dei gratiam nos inſtituẽs, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum eſt. Adde quòd *non ſingulos, ſed generatim ſectas ipſas alloquitur. Nam quum diuiſa eſſet Eccleſia in duas partes, & æmulatio diſſidium pareret, admonet Paulus Gentiles, quòd ſubrogati ſunt in locum peculiaris & ſancti populi, timoris & modeſtiæ debere illis eſſe cauſam. Atqui inter eos multi erant ventoſi, quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. Cæterùm alibi vidimus, ſpem noſtram in futurum tempus extendi, etiam vltra mortem, nec quicquam magis contrarium eſſe eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum ſit.

Iohan.17.12
**Reſponſio ad obiectionis confirmationem.*
1.Ioh.2.19
Ioh.3.16, & 6.39
**Sect.9.*
**Rom.11.20*
**Idem dici poteſt de 1.Cor.10.12. q̃d citauerat in obiectione, ſect.7.*

Vocatio duplex, vniuerſalis, & ſpecialis. Vide cap.2, ſect.11.12.

8 Illa Chriſti ſententia de multis vocatis, paucis autem electis, peſſimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguum ſi tenemus quod debet ex ſuperioribus liquere, duplicem eſſe vocationis ſpeciem. Eſt enim vniuerſalis vocatio, qua per externam verbi prędicationem omnes pariter ad ſe inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris condemnationis materiã proponit. Eſt altera ſpecialis, qua vt plurimum ſolos fideles dignatur: dum interiori ſui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus inſideat. Interdum tamẽ eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde ſuæ ingratitudinis merito deſerit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longèq; publicari, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iuſto in pretio eſſe: Deum ſub regis perſona nobis deſcribit, qui conuiuium ſolenne inſtituens, vocatores ſuos circunquaque mittat, ad magnam turbam inuitandam, à pauciſſimis tamen impetrare queat: quia pro ſe quiſque impedimenta cauſetur: vt tandem recuſantibus illis cogatur è triuiis obuium quemlibet accerſere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit poſtea, Deum boni conuiuatoris inſtar agere, qui circumeat menſas, ad ſuos hoſpites comiter excipiendos. Quòd ſi quem reperiat veſte nuptiali non ornatum, minimè paſſurum vt conuiuij feſtiuitatem ſuis ſordibus dehoneſtet. Hoc membrum fateor intelligendum

Matt.22.2.

de iis qui fidei profeſſione in Eccleſiam ingrediuntur, ſed Chriſti ſanctificatione nequaquam induti. Talia Eccleſiæ ſuæ dehoneſtamẽta, & velut καρκινώματα non ſuſtinebit perpetuò Deus: ſed prout meretur eorum turpitudo, extrà proiiciet. Pauci ergo electi ſunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æſtimandam ſuam electionem. Illa enim impiorum etiam communis eſt, hæc ſecum
Ephe ſ.1.13,14 affert Spiritum regenerationis, qui eſt arrhabo & ſigillum futuræ hæreditatis, quo in diem Domini obſignantur corda noſtra. In ſumma, quum hypocritæ non ſecus ac veri Dei cultores, pietatem iactent, pronuntiat Chriſtus eiectum tandem iri ex loco quem malè occupant: ſicuti in Pſal
Pſal.15.1 mo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens mani
Pſal.24.6 bus, & puro corde. Item alibi, Hæc eſt generatio quærentium Deũ, quærentium faciem Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Iſmaëlitas ſibi miſceri in Eccleſia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore eiicientur.

Iohan.17.12 9 Eadem eſt ratio exceptionis nuper adductæ, vbi ait Chriſtus neminem periiſſe niſi filium perditionis: eſt quidem impropria loquutio, ſed minimè obſcura: ille enim non reputabatur inter oues Chriſti quia verè eſſet, ſed quia locum tenebat. Quod porrò ipſum alibi electum cum
Iohan.6.70 Apoſtolis à ſe fuiſſe aſſerit Dominus, id duntaxat ad miniſterium refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus eſt. Nempe in Apoſtoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in ſalu-
Iohan.13.18 tem, eum procul ab electorum numero arcet. Non de omnibus loquor: ego ſcio quos elegerim. Siquis vocabulum Electionis vtrobique confundat, miſerè ſe implicabit: ſi diſtinguat, nihil eſt expeditius. Peſſimè ergo
Homil.38. & perniciosè Gregorius, dum vocationis tantùm noſtræ conſcios eſſe nos tradit, electionis incertos: vnde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur: hanc etiam rationem vſurpans, quia etiamſi quales hodie ſimus, ſciamus, quales tamen ſimus futuri neſcimus. Verùm eo loco ſatis declarat quomodo in hunc ſcopum impegerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem ſuſpendebat, deiiciendis animis plus ſatis illi ſuppetebat cauſæ: confirmare non poterat, qui à ſeipſis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio poſuimus, guſtum habent fideles: prædeſtinationem, ſi ritè cogitetur, nõ fidei conuulſionem, ſed optimam potius confirmationem afferre. Neq; tamen inficior, Spiritum ad modulum ſenſus noſtri interdum accom-
Ezech.13.9 modare ſermonem. Sicuti quum dicit, In arcano populi mei non erunt, & in catalogo ſeruorum meorum non ſcribentur. Acſi Deus ſcribere inciperet in libro vitæ quos recenſet in numero ſuorũ: quum tamen ſcia-
**Luc 10.20* mus vel teſte Chriſto, * ſcripta eſſe filiorum Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed ſimpliciter his verbis eorũ abdicatio notatur qui viſi ſunt
Pſal.69.29 inter electos præcipui: ſicut dicitur in Pſalmo, Deleantur è libro vitæ, & cum iuſtis non ſcribantur.

Electos, ante vocationem nõ differre qui quã ab aliis: et falsũ eſſe quod quidã ſommiãt, ab ipſa natiuitate inſitum eſſe in cordibꝰ eorũ ſemẽ aliquod electionis, pbatur variis exẽplis, et Scripturæ teſtimoniis, hic & ſect.11.

10 Enimuero electi, nec ſtatim ab vtero, nec eodem omnes tempore, ſed prout viſum eſt Deo ſuam illis gratiam diſpenſare, in ouile Chriſti per vocationem aggregantur. Antè verò quàm ad ſummum illum Paſtorem colligantur, in communi deſerto diſſipati aberrant: nec ab aliis quicquam differunt, niſi quòd ſingulari Dei miſericordia proteguntur, ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipſos ergo ſi reſpiciat, videbis Adæ progeniem, quæ communem maſſæ corruptionem redoleat. Quòd non in extremam & deſperatam vſque impietatem feruntur, id non fit aliqua illis ingenita bonitate: ſed quia in ipſorum ſalutem excubat Dei oculus, & manus extenta eſt. Nam qui ab ipſa natiuitate inſitum eſſe eorum cordibus ſemen neſcio quod electionis ſomniant,

cuius

cuius virtute ſemper ad pietatem timoremque Dei ſint inclinati, nec
Scripturæ authoritate adiuuantur,& ipſa redarguuntur experientia.Ex-
empla quidem pauca proferunt,vnde probent electos ante illuminatio-
nem quoque,nō fuiſſe à religione alienos:Paulum in ſuo Phariſaiſmo *Philip.3.5.*
vixiſſe irreprehenſibilē: Corneliū eleemoſynis & orationibus fuiſſe ac- *Act.10.2.*
ceptum Deo, & ſi qua ſunt ſimilia. De Paulo illis concedimus:in Cor-
nelio dicimus hallucinari: iam olim tum illuminatum ac regeneratum
fuiſſe apparet, vt nihil illi deeſſet præter perſpicuam Euangelij reuela-
tionem. Sed enim quid pauculis iſtis exemplis tandem extorquebunt,
electóſne omnes pietatis ſpiritu ſemper eſſe præditos?Non magis quàm
* ſi quis demonſtrata Ariſtidis,Socratis,Xenocratis, Scipionis,Curij,Ca- * *Vide lib. 2. cap.*
milli,& aliorum integritate,inde colligat,omnes qui in cæcitate idolo- *3 ſect.4.*
latriæ deſeruntur,ſanctimoniæ & probitatis fuiſſe ſtudioſos.Quinetiam
Scriptura non vno in loco illis palam reclamat.Qui enim deſcribitur à
Paulo Epheſiorum ſtatus ante regenerationem, granum huius ſeminis *Epheſ.2.1.*
nullum oſtendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus
ambulaſtis iuxta ſeculum mundi huius,iuxta principem aëris,qui nunc *Ibidem 12.*
agit in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes verſabamur ali- *Epheſ.5.8.*
quando in concupiſcentiis carnis noſtræ, facientes quæ carni & menti *Epheſ.4.28.*
libebant. Et eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri. Item, Mementote,
quod ſine ſpe aliquando fueritis,& Deo carueritis in mundo.Item,Era-
tis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino:vt filij lucis ambu-
late. *At ea fortè referri volent ad ignorātiam veri Dei, qua electos an- * *Obiectio.*
tequam vocentur,detineri non negant.*Quanquam hoc eſſet impuden * *Reſponſio.*
ter calumniari,quum ex illis inferat,non iam amplius eſſe vel mentien-
dum,vel furandum:quid tamen ad alios locos reſpondebunt? Qualis il- *1.Cor.6.9,11.*
le eſt ad Corinthios,vbi quum denuntiaſſet,neque ſcortatores, neque i-
dololatras,neque adulteros,neque molles,neque pædicatores, neque fu
res,neque auaros,regni Dei fore hæredes: continuò ſubiungit, illos iiſ-
dem flagitiis fuiſſe,ante Chriſtū cognitum,implicitos:nunc verò & ſan
guine eius ablutos,& Spiritu liberatos. Item alter ad Romanos, Quem- *Rom.6.19.*
admodum præbuiſtis membra veſtra ſerua immūditiæ, & iniquitati ad
iniquitatem,nunc addicite illa in ſeruitutem iuſtitiæ. Quem enim fru-
ctum ex illis habuiſtis,in quibus nunc meritò erubeſcitis?& cætera.

11 Quale tunc,amabo, electionis ſemen in iis germinabat, qui tota
vita multifariam contaminati, quaſi deſperata nequitia,volutabātur in
flagitio omnium maximè nefando,& execrabili? Secūdùm eos ſi loqui
voluiſſet, debuerat oſtendere quantum Dei beneficentiæ deberent, per
quam conſeruati eſſent ne in tantas fœditates prolaberentur. Sic & Pe- *1.Pet.4.3.*
trus debuiſſet ſuos hortari ad gratitudinem, ob ſemen electionis perpe-
tuum. Contrà autem admonet, ſuffeciſſe præteritum tempus Gentium
libidinibus conſumandis. Quid ſi venitur ad exempla? Quale iuſtitiæ
germen in Rahab meretrice ante fidem? in Manaſſe, quum Ieruſalem *Ioſue.2.1.*
infringeretur,& propè immergeretur ſanguine Prophetarum?In latrone,
qui inter vltimos tandem ſpiritus,de reſipiſcentia cogitauit?Faceſſant er *2.Reg.21.16.*
go hæc argumenta,quæ ſibipſis homines curioſuli temere ſine Scriptu-
ra excogitant,Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pa- *Luc.23.42.*
riter ouium perditarum inſtar aberraſſe, vnumquenque declinaſſe in
viam ſuam,hoc eſt,perditionem.Hoc perditionis gurgite quos aliquan- *Ieſa.53.6.*
do eruere Dominus ſtatuit,eos in ſuam opportunitatem differt:tantùm
conſeruat,in blaſphemiam irremiſſibilem ne deuoluantur.

12 Quemadmodum ſuæ erga electos vocationis efficacia,ſalutem, *Hucuſque tracta-*
ad quam eos æterno conſilio deſtinarat, perficit Deus: ita ſua habet ad- *ta eſt pars prior*
uerſus reprobos iudicia,quibus cōſilium de illis ſuum exequatur. Quos *inſcriptionis huius*

capitis 24. Electionem ſanciri Dei vocatiõe: hinc incipit poſterior, Reprobos ſibi accerſere iuſtũ, cui deſtinati ſunt, interitũ. de qua ad finẽ vſque capitis.

Malac.4.1.

ergo in vitæ contumeliam & mortis exitium creauit, vt iræ ſuæ organa forent, & ſeueritatis exempla: eos, vt in finem ſuum perueniant, nunc audiendi verbi ſui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obſtupefacit. Prioris membri quum innumera ſint exempla, vnum tamen, quod eſt præ aliis illuſtre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Chriſti aduentum effluxerunt, quibus ſaluiferæ doctrinæ lucem cunctis gentibus occultauit. Si quis reſpondeat, tanti beneficij compotes ideo non feciſſe quia indignos iudicarit: nihilo erunt digniores poſteri. cuius rei præter experientiam teſtis locuples eſt Malachias, qui incredulitatem craſſis blaſphemiis permiſtam coarguens, venturum tamen redemptorem denuntiat. Cur ergo his potius quàm illis datur? fruſtra ſe torqueat qui hic cauſam requirat arcano & inſcrutabili Dei conſilio altiorem. Nec eſt timendum ne quis Porphyrij diſcipulus Dei iuſtitiam impune arrodat, nobis pro ea nihil reſpõdentibus. Quum enim aſſerimus nullos perire immerentes, gratuitæ eſſe beneficentiæ Dei quòd nonnulli liberantur, abunde pro illuſtranda eius gloria dictum eſt, vt noſtra tergiuerſatione nequaquam indigeat. Prædeſtinationi igitur ſuæ viam facit ſummus ille arbiter, vbi quos ſemel reprobauit lucis ſuæ communicatione orbatos, deſerit in cæcitate.* Alterius membri quum extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis continentur. Apud centum eadem fere habetur concio, viginti prompta fidei obedientia ſuſcipiunt: alij vel nullius penſi habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. ſi quis reſpondeat, diuerſitatem ex eorũ prouenire malitia & peruerſitate, nondum ſatisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadem malitia occuparetur, niſi Deus ſua bonitate corrigeret. Ideóque ſemper implicabimur, niſi ſuccurrat illud Pauli, Quis te diſcernit? Quo ſignificat non propria virtute, ſed ſola Dei gratia alios alis præcellere.

** Quod verbi Dei prędicationi alij obediunt, alij contẽnunt eã, vel ẽtiam magis excæcantur & indurãtur, licet id fiat horũ malitia, & ingratudine, ſimul tamen tenendum, diuerſitatẽ eiuſmodi pẽdere ex arcano Dei cõſilio, quo altiorẽ cãm requirere ſit nefas: habes hic, et ſec. 13. 14*

1.Cor. 4.7.

Act.13.48.

Lib.2.de Gen. ad literam, c.20.

Homil. de conuerſ. Pauli.

13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prętermittit? De illis cauſam reddit Lucas, Quia ad vitam ſunt ordinati. De iis ergo quid ſentiemus, niſi quia ſunt vaſa iræ in contumeliã? Quare nec cum Auguſtino loqui nos pigeat, Poſſet (inquit ille) Deus malorum voluntatem in bonum cõuertere, quia omnipotens eſt. Poſſet planè. Cur ergo non facit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipſum eſt. Debemus enim non plus ſapere quàm oportet. multóque id ſatius eſt, quàm tergiuerſari cum Chryſoſtomo, Quod volentem trahat, & manum porrigentem, ne diſcrimen in Dei iudicio, ſed ſolo hominum arbitrio ſitum videatur. Adeò quidem non ſitum eſt in proprio hominis motu accedere, vt piis quoque & Deum timentibus ſingulari adhuc inſtinctu Spiritus opus ſit. Lydia purpuraria Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, vt attenderet doctrinæ Pauli, & in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum eſt, ſed vt ſciamus profectũ cuiuſque in pietate, opus eſſe arcanum Spiritus. Iſtud quidem in quæſtionem trahi non poteſt, multis verbum ſuum Dominum mittere, quorum cæcitatem magis velit aggrauari. Quorſum enim tot mandata deferri iubet ad Pharaonem? an quia ſæpius repetitis legationibus mitigatum iri ſperabat? Imò antequam inciperet, exitum & nouerat & prædixerat. Ito (dicebat Moſi) & expone illi voluntatẽ meã, ego autem indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Exechielem ſuſcitat, præmonet ſe mittere ad populum rebellem & contumacem: ne terreatur ſi ſurdis ſe canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram eius doctrinam in ignem, vt populum inſtar ſtipulæ perdat & diſſipet. Sed magis etiamnum premit Ieſaiæ prophetia. ſic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filiis Iſrael, Audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo videte & neſcietis. Obſtina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius

Act.16.14.

Exod.4.21.

Ezech 2.3.& 12.2.

Iere.1.10.

Ieſa.6.9.

eius obline: vt ne fortè videat oculis ſuis, & audiat auribus ſuis, & corde intelligat, quo conuerſus ſanetur Ecce vocem ad eos dirigit, ſed vt magis obſurdeſcant: lucem accendit, ſed vt reddantur cæciores: doctrinam profert: ſed qua magis obſtupeſcant: remedium adhibet, ſed ne ſanetur. Atque hanc prophetiam adducens Iohãnes, Iudæos Chriſti doctrinæ nõ potuiſſe credere aſſerit, quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti poteſt, quos Deus illuminatos non vult, illis doctrinam ſuam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiant, niſi vt in maiorem hebetudinem trudantur. Teſtatur enim Chriſtus ſe ideo ſolis Apoſtolis ediſſerere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat, quia his datum ſit noſſe myſteria regni Dei, vulgo non item. Quid, inquies, ſibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Conſidera vnde vitium, & desines interrogare. In verbo enim qualiſcunque ſit obſcuritas, ſatis tamen ſemper eſt lucis ad cõuincendam impiorum conſcientiam. *Iohan.12.39.* *Matt.13.11.*

14 Reſtat nunc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm eſt. Si reſpondeatur, ſic fieri quia id impietate, nequitia, ingratitudine ſua meriti ſunt homines: bene id quidem, & verè diceretur: ſed quia nondum patet iſtius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, iſti obdurati perſiſtant: in ea excutienda, neceſſariò ad illud quod ex Moſe annotauit Paulus, tranſeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitarit Dominus vt oſtenderet nomen ſuum in vniuerſa terra. Quòd igitur ſibi patefacto Dei verbo non obtemperãt reprobi, probè id in malitiam prauitatémque cordis eorum reiicietur, modò ſimul adiiciatur, ideò in hanc prauitatem addictos, quia iuſto, ſed inſcrutabili Dei iudicio ſuſcitati ſunt ad gloriam eius ſua damnatione illuſtrandam. Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auſcultarunt ſalutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipſorum nequitia profectam eſſe: verùm ſimul notatur cur in contumacia deſerti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia ſcilicet eos ſemel exitio deſtinaſſet immutabile eius decretum. Eodem pertinet illud Iohannis, Quum tanta ſigna feciſſet, nemo credidit in eum: vt ſermo Ieſaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui noſtro? Etſi enim à culpa non liberat peruicaces, contentus eſt tamen illa ratione, quòd inſipida ſit hominibus Dei gratia, donec Spiritus ſanctus ſaporem afferat. Et Chriſtus Ieſaiæ vaticinium citans, Erunt omnes docti à Deo, non alio tendit niſi Iudæos eſſe reprobos & ab Eccleſia extraneos, quia ſunt indociles. nec aliam cauſam affert, niſi quòd ad eos non pertineat Dei promiſſio. Quod confirmat illud Pauli, Chriſtum, qui Iudæis eſt ſcandalum, & Gentibus ſtultitia, eſſe vocatis virtutem & ſapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prędicatur Euangelium, nẽpe vt alios exaſperet, ab aliis ſpernatur, dicit apud ſolos vocatos eſſe in pretio. Paulò antè quidem nominauerat credentes, ſed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum ſuum negare: quin potius hoc ſecundum correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei ſuæ laudem adſcriberent, qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulò pòſt docet à Deo electos eſſe. Hæc dum impij audiunt, quiritantur Deum miſeris ſuis creaturis inordinata potentia in ſæuitiæ ſuæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus, vt de mille interrogati ne in vno quidẽ ſatisfacere queãt, cõfiteamur nihil pati reprobos quod non iuſtiſſimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidum non aſſequimur, aliquid neſcire nõ recuſemus, vbi ſe Dei ſapientia in ſuam ſublimitatem attollit. *Rom.9.17.* *1 Sam.2.25.* *Iohan.12.38.* *Iohan. 6. 45.* *1.Cor.1. 23.*

15 At quoniã obiici ſolent pauci Scripturæ loci, quibus videtur ne- *Hic & sect.16*

17. exponuntur loci quidā, quibus euerti videtur doctrina reprobationis eorū qui pereūt, et quos eo ſenſu quidā ſolent obiicere.

Ezec. 18. 23.

Matt. 13. 23.

** Bernard. Ser. 5. in Natali Domini, de verbis Apoſtoli. Benedictus Deus, &c. pater miſericordiarū, &c. 2. Cor. 1. citamus illud Rom. 9. Cuius vult miſeretur, & quē vult indurat item Ezec. 18. Nolo mortē peccatoris, &c benè et ſanctè cōciliat hæc inter ſe.*

gate Deus ſua ordinatione fieri vt iniqui pereant, niſi quoad ſe reclamā te ipſi mortem ſponte ſibi accerſunt: eos breuiter explicando demonſtremus nihil ſuperiori ſentētiæ aduerſari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc ad totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad reſipiſcentiam non ſolicitat, quorum animi ad obedientiam magis ſunt flexibiles quàm eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdureſcunt? Apud Niniuitas & Sodomitas, teſte Chriſto, Euangelij prædicatio & miracula plus fructus attuliſſent quā in Iudæa. Qui fit ergo, ſi vult Deus omnes ſaluos fieri, vt miſeris, qui ad gratiam recipiendam paratiores eſſent, ianuam pœnitentiæ non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, * ſi Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius conſilio, quo electos diſcreuit à reprobis. Nunc ſi quæritur genuinus Prophetę ſenſus, tātùm ſpem veniæ reſipiſcentibus facere vult. Atque hæc ſumma eſt, non eſſe dubitandum quin Deus paratus ſit ignoſcere, ſimulac conuerſus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult, quatenus vult pœnitentiam. Experientia autem docet, ita velle reſipiſcere quos ad ſe inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen ideo dicendum eſt fallaciter ipſum agere: quia etſi vox externa tantùm inexcuſabiles reddit qui eam audiunt, neque obſequuntur: verè tamen cenſetur teſtimonium gratiæ Dei quo ſibi reconciliant homines. Teneamus ergo Prophetæ conſilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt confidant pij, ſimulac pœnitentia tacti fuerint, ſibi paratam eſſe apud Deum veniam: impij verò ſentiant duplicari crimen ſuum, quòd tantę Dei clementiæ & facilitati non reſpondent. Pœnitentiæ igitur ſemper obuia Dei miſericordia occurret: ſed pœnitentia quibus detur, tam omnes Prophetæ quàm Apoſtoli atque ipſe Ezechiel clarè docent.

1. Tim. 2. 4.

Deut. 4. 7.

16 Adducitur ſecundò Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes ſaluos fieri: cuius etſi diuerſa eſt quàm ſuperioris ratio, aliquid tamen eſt commune. Reſpondeo, primum ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunque enim copulat Paulus, quòd velit ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei conſilio fixum eſſe volunt, vt ſalutis doctrinam percipiant: quid ſibi vult illud Moſis, Quæ gens eſt tam inclyta, vt ad eam appropinquet Deus ſicut ad te? Qui factum eſt vt priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, qua alij fruebātur? Qui factum eſt vt nūquam pura doctrinæ pietatis cognitio ad quoſdam peruenerit, alij vix obſcura quædam rudimenta guſtauerint? Hinc iam elicere prōptum erit quorſum tendat Paulus. Præceperat Timotheo ſolēnes in Eccleſia precationes pro regibus & principibus concipere. quū autem abſurdum nonnihil videtur orationes ad Deum fundi pro genere hominum propè deplorato (quia non tantùm à Chriſti corpore alieni omnes erant, ſed ad regnum eius opprimendum totis viribus enitebantur) ſubiicit, acceptum id eſſe Deo, qui velit omnes homines ſaluos fieri. Quo nihil aliud profectò ſignificat quàm nulli hominum ordini viam ad ſalutem præcluſiſſe: quin potius miſericordiam ſuam ſic effudiſſe vt nullum eius expertem eſſe velit. Aliæ ſententiæ non declarant quid de omnibus occulto ſuo iudicio Dominus ſtatuerit: ſed paratam denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modo ſe ad eam requirendam conuertūt. Nam ſi tenaciùs vrgeant quod dicitur ' velle miſereri omniū, ego contra excipiam quod alibi ſcribitur, Deum noſtrum eſſe in cœlo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miſerebor cuius miſerebor, & commiſerabor, quem fuero miſeratus. Qui deligit quos miſericordia proſequi debeat eam non omnibus impertitur, Sed vbi clarè apparet non de ſingulis homini-

' Rom. 11. 32. quod & in fine huius c. rurſus affert, & ſolvit.

Pſal. 115. 3.

Exod. 33. 19.

minibus,ſed de hominum ordinibus illic agi, faceſſat longior diſputatio. Quanquam ſimul notandum eſt,Paulum non aſſerere quid ſemper & vbique & in omnibus faciat Deus:ſed liberum ei relinquere vt reges tandem & magiſtratus participes faciat cœleſtis doctrinæ, quamuis aduerſus eam pro cæcitate ſua inſaniant. Videntur fortiùs vrgere obiecto Petri loco,Deum neminem velle perire,ſed omnes recipere ad pœnitentiam.Verùm nodi ſolutio iam mox in ſecundo verbo occurrit:quia voluntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi poteſt niſi quæ paſſim traditur.Sanè conuerſio in Dei manu eſt. an velit omnes conuertere,interrogetur ipſe: dum paucis quibuſdam ſe daturum promittit cor carneum,aliis cor lapideum relinquendo.Verum quidem eſt,niſi recipere paratus eſſet qui eius miſericordiam implorant,concidere illam ſententiam,Conuertimini ad me, & conuertar ad vos.ſed dico neminem mortalium ad Deum accedere niſi qui diuinitus præuenitur. Ac,ſi in hominis arbitrio eſſet pœnitentia, non diceret Paulus,Si fortè det illis pœnitentiam.imò niſi idem Deus qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret,nón diceret Ieremias,Conuerte me Domine,& conuertar:vbi enim conuertiſti me,egi pœnitentiam.

Ezech.36.26. Zacha.1.3. 2.Tim.2.25. Iere.31.18.

17 Sed enim(inquies)ſi ita eſt,parum erit fidei promiſſionibus Euangelicis,quæ quum de voluntate Dei teſtantur, eum velle aſſerunt quod inuiolabili eius decreto aduerſetur. Minimè verò,quamlibet enim vniuerſales ſint ſalutis promiſſiones, nihil tamen à reproborum prædeſtinatione diſcrepant:modò in earum effectum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum eſſe demum promiſſiones ſcimus vbi eas fide recipimus: vbi contrà exinanita eſt fides,ſimul abolita eſt promiſſio. Ea ſi eſt natura ipſarum,videamus iam nunquid inter ſe hæc diſſideant,quòd dicitur ab æterno Deus ordinaſſe quos amore complecti,in quos iram exercere velit:& quòd ſalutem omnibus indiſcriminatim denuntiat.Equidem dico optimè conuenire.ſic enim promittendo,nihil aliud vult quàm omnibus expoſitam eſſe ſuam miſericordiam, qui modò eam expetunt atque implorant.quod non alij faciunt niſi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prædeſtinauit ad ſalutem. His(inquam)conſtat certa & inconcuſſa promiſſionum veritas, vt dici nequeat aliquid eſſe diſſentionis inter æternam Dei electionem,& quòd fidelibus offert gratiæ ſuæ teſtimonium.Sed cur omnes nominat?Nempe quò tutius piorum conſcientiæ acquieſcant,dum intelligunt nullam eſſe peccatorum differentiam, modò adſit fides : impij autem non cauſentur ſibi deeſſe aſylum,quò ſe à peccati ſeruitute recipiant,dum oblatũ ſibi ingratitudine ſua reſpuunt. Ergo quum vtriſque Dei miſericordia per Euãgelium offeratur:fides eſt, hoc eſt Dei illuminatio,quæ inter pios & impios diſtinguit: vt Euãgelij efficaciam illi ſentiant,hi verò nullum inde fructum conſequantur.Illuminatio quoque ipſa electionem Dei æternam pro regula habet,[a]Querimonia Chriſti quam citant,Ieruſalem,Ieruſalem,quoties volui congregare pullos tuos,& noluiſti?nihil illis ſuffragatur. [b]Fateor Chriſtum nõ tãtùm in perſona hominis loqui, ſed exprobrare quod ſeculis omnibus repudiauerint ſuam gratiam.Sed definienda eſt illa Dei voluntas de qua agitur.neque enim obſcurum eſt quàm ſedulò incubuerit Deus ad retinendum illum populum, & quanta peruicacia à primis ad vltimos vagis ſuis cupiditatibus dediti collectionem reſpuerint: ſed inde nõ ſequitur irritum fuiſſe conſilium Dei hominum malitia.Excipiunt,nihil minus eſſe conſentaneum Dei naturæ,quàm vt ſit [c]duplex in eo voluntas. Quod ego illis concedo , modò dextri ſint interpretes.Sed cur non conſiderant tot teſtimonia,vbi Deus humanos affectus induẽs , infra ſuam maieſtatem deſcendit? Dicit ſe protenſis brachiis rebellem populum vo

Vniuerſitatẽ promiſſionũ ſalutis nõ repugnare doctrinę reprobationis : nec tamen ſine optima cauſa concipi vniuerſaliter.

Mat.23.37.

[a] *Obiectio.*

[b] *Reſponſio.*

[c] *Exceptio aduerſ. reſpõſione. vide lib. 1 c.18.ſect.3. et lib. 3.c.20.ſect.43.*

Ieſa.65.1.

caſſe, manè & ſerò dediſſe operam vt eum ad ſe reduceret. Hæc omnia ſi Deo aptare volent, ac figuram negligere, multæ ſuperuacuæ contentiones emergent, quas vna hæc ſolutio componit, quod humanum eſt ad Deum transferri. Quanquã ſolutio alibi à nobis adducta abũde ſufficit,
Epheſ.3.10. quanuis multiplex ſit Dei voluntas quoad ſenſum noſtrum, non tamen eum hoc & illud in ſe velle, ſed pro ſapiẽtia ſua variè multiplici (vt eam Paulus vocat) attonitos reddere ſenſus noſtros, donec cognoſcere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nũc videtur eſſe voluntati eius aduerſum.

** Altera exceptio, ſeu potius cauillatio: cui duplex reſponſio opponitur.*

*Cauillis etiam ludũt, quum Deus omnium ſit pater, iniuſtum eſſe vt quenquam abdicet niſi qui ſua culpa pœnã hanc ante fuerit promeritus. Quaſi verò nõ vſque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quòd ſi de humano genere agitur, reſpondeant cur Deus ſeſe deuinxerit vni populo, vt eius eſſet pater: cur etiam exiguum inde numerum quaſi florem decerpſerit. Sed conuitiatores iſtos impedit ſua maledicendi libido ne conſiderent Deum ita ſolem ſuũ producere ſuper bonos & ma-
Matth.5.45.
Matth.25.34. los vt paucis repoſita ſit hæreditas, quibus olim dicetur, Venite benedi-
**Tertia obiectio.* cti Patris mei, poſſidete regnum, &c. *Obiciunt etiam, Deum nihil odiſſe eorum quæ fecit. quod vt illis concedam, ſaluum tamen manet quod doceo, reprobos Deo exoſos eſſe, & quidem optimo iure: quia eius Spiri-
** Quarta obiectio.* tu deſtituti nihil proferre queunt quàm maledictionis cauſam. *Addunt non eſſe diſcrimẽ Iudæi & Gentilis, ideóque indiſcriminatim omnibus
Rom.9.34. proponi Dei gratiam: nempe modò admittant (ſicuti definit Paulus) tam
Rom.11.32. ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum pro ſuo beneplacito vocare, ita vt
** Quinta obiectio.* nemini ſit obſtrictus * Hoc etiam modo quod ex alio loco obtendunt diluitur, Deum clauſiſſe omnia ſub peccato, vt omniũ miſereatur: nempe quia omnium qui ſalui fiunt ſalutem miſericordiæ ſuæ vult adſcri-
**Cõcluſio breuiſſima, veriſſima, ſanctiſſima.* bi: quanuis nõ omnibus ſit commune hoc beneficium. *Porrò vbi multa vltro citróque adducta fuerint, ſit hæc nobis clauſula, ad tantam profunditatem cum Paulo expaueſcere: quòd ſi obſtrepant petulantes lin-
Rom.9.20. guæ, non pudefieri in hac eius exclamatione, O homo, tu qui es qui liti-
De prædeſtin. & gra. cap.2. gas cum Deo? Verè enim Auguſtinus peruerſè facere contendit, qui iuſtitiæ humanæ modo diuinam metiuntur.

2 Tim.1.10.
Ioh.5.24.

De reſurrectione vltima. CAP. XXV.

Eph.2.6.19.

Hîc & ſect.2. tractatur, quoniã ſpe & patiẽtia maximè opus habent fideles, ne deficiant in vocationis ſuæ curſu: ſolidè illũ in Euãgelio profeciſſe, qui ad continuam beatæ reſurrectionis meditationẽ eſt aſſuefactus.

ETSI Chriſtus, ſol iuſtitiæ, morte deuicta per Euangelium illucens, vitam nobis illuminauit, teſte Paulo, vnde & credendo dicimur tranſiiſſe à morte in vitam, non iam peregrini & aduenæ, ſed ciues ſanctorum & domeſtici Dei, qui nos cum ipſo vnigenito ſedere fecit in cœleſtibus, vt ad plenam fœlicitatem nihil deſit: ne tamẽ moleſtum ſit nobis exerceri adhuc ſub dura militia, ac ſi nullius victoriæ à Chriſto partę fructus conſtaret, tenendum eſt quod alibi docetur de ſpei natura. Quoniam enim ſperamus quæ nõ apparent, atq; vt alibi dicitur, fides eſt demonſtratio rerum inuiſibiliũ *quandiu carnis ergaſtulo ſumus incluſi, peregrinamur à Domino. "Qua ratione alibi idem dicit Paulus nos eſſe mortuos, & vitam noſtrã cum Chriſto abſconditã eſſe in Deo: & quum ipſe, qui vita noſtra eſt, apparuerit, tunc & nos cum ipſo apparituros in gloria. Hęc igitur noſtra conditio eſt, vt ſobriè & iuſtè & piè viuẽdo in
** Rom.8.28.* hoc ſeculo, expectemus beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, &
"Heb.11.1. Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hîc patientia non vulgari opus eſt, ne de-
2.Cor.5.6. fatigati vel retroflectamus curſum, vel ſtationem noſtram deſeramus.
Coloſſ.3.3. Itaque quicquid hactenus de ſalute noſtra expoſitum fuit, mentes in
Tit.2.12. cœlum erectas flagitat, vt Chriſtum, quem non vidimus, diligamus,
1.Petr 1.8. & in eum credentes exultemus lætitia inenarrabili & glorioſa, donec

reporte-

reportemus finem fidei noſtræ, vt Petrus admonet. Qua ratione Paulus
fidem & charitatem piorum reſpicere dicit ad ſpem quæ in cœlo eſt re- 1.Pet 1.8.
poſita. Quum ita oculis in Chriſtum defixis è cœlo pendemus, nec quic- Coloſſ.1.5.
quam eos moratur in terra quo minus ad promiſſam beatitudinem nos
ferant, impletur verè illud, cor noſtrum eſſe vbi eſt theſaurus noſter.
Hinc tam rara in mundo fides, quòd tarditati noſtræ nihil magis diffici-
le eſt quàm per innumera obſtacula tranſcédere pergendo ad palmam Mat.1.21.
ſupernæ vocationis. Ad ingentem miſeriarum cumulum, quò ferè ob-
ruimur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur no
ſtra ſimplicitas: dum bonorum præſentium illecebris ſponte renuntian
tes, videmur beatitudinem, quæ nos latet, quaſi fugitantem vmbram ca
ptare. Denique ſurſum & deorſum, à fronte & à tergo violentæ nos téta-
tiones obſident, quibus ſuſtinendis, longi eſſent animi noſtri impares, ni
ſi expliciti rebus terrenis, cœleſti vitæ, quæ in ſpeciem procul remota eſt
deuincti eſſent. Quare ille demum ſolidè in Euangelio profecit qui ad
continuam beatę reſurrectionis meditationem aſſuefactus eſt.

2 De ſummo fine bonorum anxiè diſputarunt olim philoſophi, at-
que etiam inter ſe certarũt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit ſum
mum hominis bonum eſſe eius coniunctionem cum Deo, qualis autem
hæc eſſet, nec obſcuro quidem guſtu ſentire potuit: nec mirum, vt qui de
ſacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in
hac quoque terrena peregrinatione nota eſt: ſed quæ ſui deſiderio corda
noſtra magis ac magis quotidie accendit, donec plena fruitio nos ſatiet.
Ideo dixi ex Chriſti beneficiis fructum non percipere niſi qui ad reſurre
ctionem animos attollunt. Sicuti hũc ſcopum præfigit Paulus fidelibus, Philip.3.8.
ad quem ſe eniti dicit, & omnia obliuiſci, donec eo perueniat. Quò nos
quoque alacrius eodem contendere oportet, ne ſi mundus hic nos occu
pet, triſtes deſidię noſtrę pœnas demus. Proinde alibi fideles inſignit hac Ibidem 20.
nota, quod eorum conuerſatio in cœlis ſit, vnde & ſeruatorem ſuum ex-
pectant. Ac ne flacceſcant animis in hoc curſu: idem illis omnes creatu- Rom.8.19.
ras adiungit ſocias Nam quia vbique deformes conſpiciuntur ruinæ, di-
cit quæcunque in cœlo & in terra ſunt eniti ad renouationem. Nã quũ
Adam ſuo lapſu diſſipauerit integrum naturę ordinem, ſua creaturis ſer
uitus, cui propter hominis peccatum ſubiectæ ſunt, moleſta & grauis
eſt: non quod præditæ ſint aliquo ſenſu, ſed quia integrum ſtatum à quo
exciderunt, naturaliter appetunt. Gemitum ergo & parturitionis dolo
rem illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati ſumus, pu-
deat in noſtra corruptione tabeſcere, ac non imitari ſaltem mortua ele-
menta, quæ alieni peccati pœnam ſuſtinent. Quò autem acrius nos pun
gat, vltimum Chriſti aduentum vocat noſtram redemptionem. Verum
quidem eſt, iam completos eſſe omnes redemptionis noſtræ numeros: Heb.9.28.
ſed quia Chriſtus ſemel oblatus pro peccatis, iterum abſque peccato con Caput de reſurre-
ſpicietur in ſalutem: quibuslibet ærumnis premamur, hæc nos redéptio ctione vltima con-
ad ſuum vſque effectum ſuſtineat. tinere doctrinã ma

3 Studium noſtrum acuet ipſum rei pondus. nec enim Paulus abs re gni ponderis, ſeriã,
contendit, niſi mortui reſurgant, totum Euangelium innane & fallax eſ & creditu diffici-
ſe: quia miſerior eſſet noſtra quàm aliorum mortalium conditio, vtpotè lẽ: quã difficultatẽ
qui multorum odiis & probris expoſiti, in ſingulas horas periclitamur, vt ſuperet fides, duo
imò ſumus quaſi oues mactationi deſtinatæ: ac proinde concideret eius adminicula ſuppe-
authoritas non vna in parte duntaxat, ſed in tota ſumma, quam & ado ditari in Scriptura
ptio & ſalutis noſtræ effectus complectitur. Atque ita in rem maximè Chriſti ſimilitudi-
omnium ſeriam ſimus attenti, vt nulla diuturnitas laſſitudinem afferat. nem, & Dei omni-
Quo conſilio etiam in hunc locum diſtuli, quod de ea breuiter tractan- potentiam: quæ tra-
dum erat, vt diſcãt lectores, vbi Chriſtum receperint perfectæ ſalutis au- ctãtur hîc et ſec. 4.

thorem altius aſſurgere, ſciantque cœleſti immortalitate & gloria veſtitum, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiã in eius perſona Spiritus ſanctus reſurrectionis exemplum ſubinde proponit. Res eſt creditu difficilis, vbi putredine conſumpta fuerint corpora, tandem ſuo tempore reſurrectura eſſe. Itaque quum multi ex philoſophis aſſeruerint immortales eſſe animas, carnis reſurrectio à paucis probata fuit. in quo etſi nulla fuit excuſatio, inde tamen monemur rem eſſe magis arduam quàm vt hominum ſenſus ad ſe trahat. Quo tantum obſtaculum ſuperet fides, duo adminicula Scriptura ſuppeditat: alterum eſt in Chriſti ſimilitudine, alterum verò in Dei omnipotentia. Iam quoties de reſurrectione agitur, occurrat Chriſti imago, qui in natura quam à nobis ſumpſerat ſic peregit curſum mortalis vitæ vt nunc immortalitatem adeptus, ſit nobis pignus futuræ reſurrectionis. Nam in miſeriis quibus obſidemur mortificationem eius circumferimus in carne noſtra, vt vita eius manifeſtetur in nobis. Et ſeparare eum à nobis non licet, ac ne poſſibile quidem eſt quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit: quia ſcilicet confeſſum illud principium ſumit, Chriſtum non ſibi priuatim morti fuiſſe ſubiectũ, vel de morte adeptum eſſe victoriam reſurgendo, ſed inchoatum fuiſſe in capite quod impleri in omnibus membris neceſſe eſt, ſecundum cuiuſq; gradum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem eſſet. Dicitur in Pſalmo, Non permittes manſuetum tuum videre corruptionem. Huius fiduciæ portio etſi ad nos pertinet ſecundum menſuram donationis, ſolidus tamen effectus nonniſi in Chriſto apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrum corpus recepit. Iam ne ambigua ſit nobis beatæ cum Chriſto reſurrectionis ſocietas, vt hoc pignore ſimus contenti, diſertè confirmat Paulus ideo ſedere in cœlis, & venturum vltimo die iudicem, vt corpus noſtrum humiliet, & abiectum configuret corpori ſuo glorioſo. Alibi etiam docet, Deum non ſuſcitaſſe Filium à morte, vt ſpecimen vnum ederet ſuæ virtutis: ſed eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exerat. quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finem datus eſt, vt quod in nobis mortale eſt viuificet. Compendio perſtringo quæ & vberius tractari poſſent, & merentur ſplendidius ornari: & tamen in paucis verbis ſatis materiæ pios lectores reperturos confido, quod ad fidem eorum ædificãdam ſufficiat. Reſurrexit ergo Chriſtus vt nos haberet ſocios futuræ vitæ. Suſcitatus eſt à Patre, quatenus erat Eccleſiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suſcitatus eſt virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis eſt. Deniq; ſuſcitatus eſt vt eſſet reſurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc ſpeculo conſpicuam nobis eſſe viuam reſurrectionis imaginem, ita ſit nobis ad fulciendos animos noſtros firma hypoſtaſis, modò ne longioris moræ nos tædeat vel pigeat: quia noſtrum non eſt proprio arbitrio temporum articulos metiri, ſed patienter quieſcere, dum pro ſua opportunitate Deus regnum ſuum inſtauret. Quò ſpectat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Chriſtus, deinde qui Chriſti ſunt: quiſque ſuo ordine. Cæterùm ne qua de Chriſti reſurrectione, in qua fundata eſt noſtra omniũ, moueretur quæſtio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis teſtatam fecerit. Ridebunt naſuti homines quaſi puerile ludicrum, quæ ab Euangeliſtis refertur hiſtoriam Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidæ mulierculæ perferunt & deinde confirmant diſcipuli ferè exanimes? Cur non potiùs in medio templo, & foro illuſtria victoriæ ſuæ trophæa Chriſtus ſtatuit? Cur non formidabilis prodit in conſpectũ Pilati? Cur non etiam rediuiuum ſe ſacerdotibus & toti Hieroſolymæ probat? Teſtes verò quos ſeligit vix idoneos eſſe concedunt homines profani.

2.Cor.4.10. 1.Cor.15.13. Pſal.16.10. Philip.3.21. Rom.8.10.11. 1.Cor.15.23.

Reſpondeo, quanquam in illis exordiis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidẽtia hoc totum fuiſſe gubernatum: vt qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Chriſti & pietatis zelus, partim ſua incredulitas ad ſepulchrum raperet: non tantum vt oculati eſſent rei teſtes, ſed vt audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo ſuſpecta erit nobis eorũ fides qui fabulam eſſe putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem præſentem ſunt adducti? Totum verò populum, & ipſum præſidem, poſtquam ſatis ſuperq; conuicti fuerant, nihil mirum eſt tam Chriſti aſpectu, quàm aliis ſignis fuiſſe priuatos. Obſignatur ſepulchrum, cuſtodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem ſpargunt fuiſſe à diſcipulis ſubreptum. Quaſi verò vel turmæ cogendæ facultas eſſet, vel arma ſuppeterent, vel etiam ad tale facinus audendum exercitati eſſent. Quòd ſi militibus ſatis non erat animi ad illos abigendos, cur nõ perſecuti ſunt, vt ope plebis adiuti aliquos deprehẽderent? Verè ergo annulo ſuo Pilatus Chriſti reſurrectionem obſignauit: & qui appoſiti fuerũt ad ſepulchrum cuſtodes, tacẽdo vel mẽtiendo eiuſdẽ reſurrectionis præcones facti ſunt. Interea perſonuit vox Angelorum, Surrexit, non eſt hîc. Splendor cœleſtis non homines ſed Angelos eſſe palàm oſtendit. Poſtea Chriſtus ipſe ſiquid dubitationis adhuc hærebat, ſuſtulit. Viderũt eum non ſemel diſcipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem noſtram profuit. Diſſeruit inter eos de myſteriis regni Dei, tandem ipſis videntibus aſcendit in cœlum: nec vndecim modò Apoſtolis exhibitum fuit hoc ſpectaculum, ſed plusquam quingẽtis fratribus ſimul viſus eſt. Iam miſſo Spiritu ſancto, certum documentum edidit non tantùm vitæ, ſed etiam ſummi imperij: ſicuti prædixerat, Expedit vobis vt abeam, alioqui Spiritus ſanctus non veniet. Iam verò Paulus non mortui virtute proſtratus eſt in itinere, ſed eum quem oppugnabat, ſumma potentia pollere ſenſit. Stephano apparuit in aliũ finẽ, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis teſtimoniis fidem derogare, non diffidentiæ eſt, ſed prauæ adeóque furioſæ obſtinationis.

Matt.27.66.& 28.11. *Lucæ 24.6.* *Ibidem 38.* *Act.1.3.& 9.* *1.Cor.15.6.* *Iohan.16.7.* *Act.9.4.* *Act.7.55.*

4 Quod diximus in probãda reſurrectione ſenſus noſtros oportere dirigi ad immenſam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus. Vt corpus noſtrum abiectum (inquit) conforme reddat corpori claritatis ſuæ, ſecundum operationem virtutis ſuæ, qua poteſt ſibi ſubiicere omnia. Quare nihil minus conſentaneum quàm hîc reſpicere quid naturaliter fieri poſſit, vbi inæſtimabile miraculum nobis proponitur, quod ſenſus noſtros ſua magnitudine abſorbet. Paulus tamen, propoſito naturæ documento, ſocordiam eorum coarguit qui reſurrectionem negant. Stulte (inquit) quod ſeminas non vegetatur, niſi prius moriatur, &c. In ſemẽte reſurrectionis ſpeciem cerni dicit, quia ex putredine naſcitur ſeges. Nec verò res tã difficilis eſſet creditu, ſi ad miracula quæ ſe per omnes mundi plagas oculis noſtris ingerunt, attenti vt par eſt eſſemus. Cæterùm meminerimus, neminem de futura reſurrectione verè eſſe perſuaſum, niſi qui in admirationem raptus, Dei virtuti ſuam dat gloriam. Hac fiducia elatus Ieſaias exclamat, Viuent mortui tui: cadauer meũ reſurget, Expergiſcimini & laudate habitatores pulueris. Rebus deſperatis ſeſe attollit ad Deum vitæ authorem, penes quem ſunt exitus mortis, vt dicitur in Pſalmo. Iob etiam cadaueri ſimilior quàm homini, fretus Dei potentia, non dubitat quaſi integer ad diẽ illum ſe attollere, Scio quòd redẽptor meus viuit: & in nouiſſimo die ſurget ſuper puluerem (nẽpe vt ſuã potentiam illic exerat) & rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, viſurus ſum ipſe, & non alius. nam etſi quidam

Philip.3.21. *1.Cor.15.36.* *Ieſa.26.19.* *Pſal.68.21.* *Iob 19.25.*

ſubtilius detorquent locos iſtos,ac ſi de reſurrectione exponi non deberent,confirmant tamen quod euertere cupiunt:quia non aliunde ſancti viri ſolatium petunt in ſuis malis quàm ex reſurrectionis ſimilitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoſcitur. nam quum promiſſionem reditus Iudæi reſpuerent, ac obiicerent,nihilo magis eſſe probabile ſibi aperiri viã quã mortuos exire è ſepulchro,viſio Propheťę offertur campi pleni oſſibus aridis: ea iubet Deus carnem & neruos recipere. Quanquam ſub figura illa populum ad ſpem reditus erigit, materiam tamen ſperandi ſumit ex reſurrectione:ſicuti nobis pręcipuum eſt exemplar liberationum omnium quas ſentiunt fideles in hoc mundo. Sic Chriſtus,poſtquam vocem Euangelij viuificam eſſe docuit: quia hoc nõ recipiebant Iudęi,mox addit.Nolite mirari hoc,quia venit hora in qua omnes qui ſunt in monumentis audient vocem Filij Dei,& prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quòd potens ſit qui nobis promiſit futuram vitam, ſeruare depoſitum: atque ita gloriemur repoſitam eſſe nobis coronam iuſtitiæ, quam reddet nobis iuſtus iudex.Sic fiet vt quicquid moleſtiarum perpetimur,oſtẽſio nobis ſit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affligunt,nobis verò qui iniuſtè affligimur, requiẽ, in manifeſtatione Chriſti cum Angelis potentiæ ſuæ,in flamma ignis. Sed tenendum eſt quod paulò pòſt adiungit, venturum vt glorificetur in ſanctis ſuis,& admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita fuerit Euangelio.

Ezec. 37.8. *Iohan. 5.28.* *2.Timo.4. 8.* *2.Teſſ.1. 6.*

Refutantur Sadducæi, & oẽs negantes reſurrectionem. *Eccleſi.9.4.* *Eccle.3.21.* *Marci 12.18.* *Lucæ 20.27.* *Act.2.8.*

5 Etſi autem hominum mentes in hoc ſtudio aſſiduè occupari decebat:quaſi tamen data opera abolere vellent omnem reſurrectionis memoriam, mortem vocarunt lineam rerum omnium, & interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo, quum dicit canẽ viuum meliorem eſſe mortuo leone.Et alibi,Quis ſcit an hominis anima aſcendit ſurſum, & anima iumenti deſcendat deorſum?Omnibus autem ſeculis graſſatus eſt hic brutus ſtupor, adeóque in ipſam Eccleſiam perrupit:quia palam auſi ſunt profiteri Sadducęi nullã eſſe reſurrectionem,imò animas eſſe mortales.Sed nequem leuaret craſſa hæc ignorantia,ipſo naturę inſtinctu increduli ſemper effigiem reſurrectionis habuerunt ante oculos. Quorſum enim ſacer & inuiolabilis mos ſepeliendi,niſi vt arrha eſſet nouæ vitæ? Neque excipere licet, ex errore hoc eſſe natum:quia & ſepulturæ religio apud ſanctos Patres ſemper viguit,& Deus apud Gentes manere voluit eundem morem,vt obiecta reſurrectionis effigies,earum torporem expergefaceret. Quanuis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis tamen nobis eſt ſi prudenter finem ſpectamus:quia nõ leuis eſt incredulitatis refutatio, omnes ſimul profeſſos eſſe quòd nemo credebat. Atqui non modò obſtupefecit Satan hominum ſenſus, vt ſepelirent vnà cum corporibus reſurrectionis memoriam:ſed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere molitus eſt,vt tandem interciderer. Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: *ſed paulò pòſt ſequuti ſunt Chiliaſtæ, qui mille annis finierunt Chriſti regnum.Ac eorum quidem commentum puerilius eſt quàm vt refutatione vel indigeat,vel dignum ſit.Nec illis ſuffragatur Apocalypſis,ex qua errori ſuo colorẽ induxiſſe certũ eſt:quando in millenario numero non agitur de æterna Eccleſiæ beatitudine, ſed tantum de variis agitationibus quæ Eccleſiam adhuc in terris laborantẽ manebant.Cæterùm tota Scriptura clamat finem nullum fore nec electorum beatitudini nec reproborum ſupplicio. Omnium porrò rerum quæ & conſpectum noſtrum fugiunt,& mentis captum longè ſuperant, aut fides ex certis Dei oraculis petenda eſt,aut prorſus abiicienda. Qui mille

1.Cor.15. ** Refutantur Chiliaſtæ,regnũ Chriſti terminantes mille annis.* *Apo.20.4.*

annos aſſignant filiis Dei, ad futuræ vitæ hæreditatem fruendam, non animaduertunt quantam contumeliam inurant & Chriſto & eius regno. Nam ſi immortalitate non induentur, ergo nec Chriſtus ipſe, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus eſt. ſi aliquem habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Chriſti, cuius ſoliditati innititur, temporarium eſt. Denique aut imperitiſſimi ſunt rerum omnium diuinarum, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Chriſtíque virtutem labefactare moliuntur: quarum complementum non aliter conſtat niſi obliterato peccato, & abſorpta morte, vita æterna ad plenum inſtauretur. Quàm verò ſtolidè ineptiant, qui timent nimiam Deo ſæuitiam adſcribere ſi æternis pœnis reprobi addicantur, vel cæcis perſpicuum eſt. Scilicet iniurius erit Dominus ſi regno ſuo priuauerit, qui eo ſe indignos per ingratitudinem reddiderint. *At peccata eorum temporaria ſunt. Fateor: ſed Dei maieſtas, atque etiam iuſtitia, quã peccãdo violarunt, æterna eſt. Meritò igitur non perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò eſt non ferenda blaſphemia, dum tam paruo æſtimatur Dei maieſtas, dum non pluris fit eius cõtemptus, quàm animæ vnius exitiũ. Sed omittamus nugatores iſtos, ne contrà quàm præfati ſumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

**Vide Bernardum Epiſt, 254.*

6 ¹Duo præter hæc deliria inuecta ſunt ab hominibus peperam curioſis. Alij putarũt, quaſi totus homo intereat, animas reſurrecturas cum corporibus: alij, quum immortales eſſe ſpiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis reſurrectionem. De priore quoniã aliquid attigi in creatione hominis, ſatis mihi erit monere iterum lectores quàm belluinus ſit error, ex ſpiritu ad imaginem Dei formato flatũ euanidum facere, qui in hac tantùm caduca vita corpus vrgeret: & templum Spiritus ſancti redigere in nihilum: eam denique partem noſtri, in qua maxime refulget diuinitas, & inſignes ſunt immortalitatis notę, hac dote ſpoliare: vt melior atque excellẽtior ſit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit cũ morimur: quia ab ea parte nos ęſtimat quæ nos à brutis animalibus diſcernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus veniſſe quo tabernaculum ſuum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, poſtquam dixit. Vbi terreſtris domus noſtra diſſoluta fuerit, nobis eſſe ædificium in cœlis: adiungit nos peregrinari à Domino, quandiu manemus in corpore, ſed expetere Dei præſentiam in abſentia corporis. Niſi ſuperſtites eſſent animæ corporibus, quid eſt quod habet Deum præſentem vbi eſt à corpore ſeparatum? Dubitationem verò tollit Apoſtolus, dum tradit nos eſſe aggregatos ad ſpiritus iuſtorum. quibus verbis intelligit, nos ſociari ſanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiſcum colunt, vt non poſſimus eſſe Chriſti membra niſi cum ipſis coaleſcamus. Niſi etiam animæ corporibus exutæ retinerent ſuam eſſentiam, ac beatæ gloriæ capaces eſſent, non dixiſſet Chriſtus latroni, Hodie mecum eris in Paradiſo. Tam claris teſtimoniis freti, ne dubitemus Chriſti exemplo, morientes Deo commẽdare animas noſtras: vel exemplo Stephani, tradere Chriſto in cuſtodiã, qui nõ temere vocatur fidelis earum paſtor, & Epiſcopus. ¹Porrò de intermedio earum ſtatu curioſius inquirere neque fas eſt, neque expedit. Valde ſe torquent multi diſputando quem locum occupent, & an cœleſti gloria iam fruantur necne. Atqui ſtultũ & temerariũ eſt de rebus incognitis, altius inquirere, quàm Deus nobis ſcire permittat. Scriptura, vbi dixit, Chriſtum illis præſentem eſſe, & eas recipere in paradiſum, vt conſolationem percipiant, reproborum verò animas cruciatus quales meritę ſunt perpeti, nõ vltra

De eorũ errore qui putarunt morte totum hominẽ interire, & tãdẽ animas reſurrecturas cum corporibus.

2.Pet.1.14.
2.Cor.5.1.
Heb.12.23.
Luc.23.43.
Ibidem 46.
Act.7.59.
1.Pet.2.25.

¹ De ſtatu animarum à morte ad diẽ vltimum. Vide Caluinum & in Pſychopannychia.

Mat.5.8.26.
Iohan.12.32.

progreditur. quis iam doctor aut magiſter quod Deus celauit nobis pate faciet? De loco non minus inepta & futilis eſt quæſtio: quando ſcimus non eam eſſe animæ dimenſionem quam corporis. Quòd ſinus Abrahæ dicitur beata ſanctorum ſpirituum collectio, nobis abūdè eſt ex hac peregrinatione excipi à communi fidelium Patre, vt nobiſcū ſidei ſuæ fructū communicet. Interea quū Scriptura vbique iubeat pendére ab expectatione aduentus Chriſti, & gloriæ coronam eouſq; differat, contenti ſimus his finibus diuinitus nobis præſcriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum fœlici lætitia fruitionem promiſſæ gloriæ expectant: atque ita omnia teneri ſuſpenſa donec Chriſtus appareat redemptor. Reprobis verò eandem eſſe ſortem dubium non eſt quam Iudas diabolis aſſignat, vinctos catenis teneri, donec ad ſupplicium cui addicti ſunt, trahantur.

Iudæ 6.

Hic & ſecti. 8. refellitur eorū error, qui imaginantur animas die vltimo non recepturas corpora, quibus nunc indutæ ſunt, ſed nouis & aliis præditas fore.

7 Æquè prodigioſus eſt eorū error qui animas non recepturas quibus nunc indutæ ſunt corpora, ſed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidē perquam futilis ratio fuit, minimè conſentaneum eſſe vt caro quæ immunda eſt, reſurgat. Quaſi verò nulla ſit animarum immunditie: quas tamen à ſpe cœleſtis vitæ non arcebant. Perinde igitur fuit acſi dicerent, purgari diuinitus non poſſe quod peccati labe infectum eſt: nam illud delirium, quod naturaliter immūda eſſet caro, quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantum oſtendo, quicquid nunc cœlo indignum in nobis eſt, reſurrectioni non obſtare. Atqui primò quum iubeat Paulus fideles ſe mundare ab omni inquinamento carnis, & Spiritus, inde ſequitur quod alibi denuntiat iudicium, vt reportet vnuſquiſque per corpus ſiue bonū ſiue malū. Cui conſentit quod ſcribit ad Corinthios, vt vita Ieſu Chriſti manifeſtetur in carne noſtra mortali. Qua ratione alibi non minus precatur vt Deus integra corpora conſeruet vſque ad diem Chriſti, quàm animas & ſpiritus. Nec mirum: quia corpora quæ ſibi in templa dicauit Deus, in putredinem ſine ſpe reſurrectionis decidere, abſurdiſſimum eſſet. Quid quòd etiam mēbra ſunt Chriſti? Quid quòd ſingulas eorū partes ſibi Deus ſanctificari præcipit? quòd vult linguis nomen ſuum celebrari, tolli ad ſe puras manus, ſacrificia offerri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore dignatur cœleſtis iudex, cuius amentiæ eſt ab homine mortali in puluerem redigi abſque vlla ſpe inſtaurationis? Similiter Paulus, quum nos ad ferendum Dominum hortatur tam in corpore quàm in anima, quia vtrunque Dei eſt: non patitur certè quod Deo tanquam ſacrum vendicat, æternæ putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior ſuppetit Scripturæ definitio quàm de carnis quam geſtamus reſurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpora formaret Deus, vbi hæc qualitatis mutatio? Si dictum eſſet, oportere nos renouari, ambigua loquutio fortè occaſionem cauillo dediſſet: nunc vbi corpora, quibus ſumus circundati, digito monſtrans, incorruptionem illis promittit, noua fabricari ſatis apertè negat. Imò magis expreſſe (inquit Tertullianus) non poterat loqui, niſi cutem ſuam manibus teneret. Nec vllo cauillo effugient quod alibi Chriſtum fore mundi iudicem dicens, Ieſaiæ teſtimonium citat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genus quando apertè obnoxios ad rationem vitæ reddendam quos alloquitur fore denuntiat. Quod non quadraret ſi noua corpora ad tribunal ſiſterentur. Porrò in verbis Danielis nihil eſt perplexum, Multique dormientium in terra pulueris expergiſcentur, hi ad vitam æternam, & illi ad opprobria, & ad contemptum ſempiternum: quando non ex quatuor elementis nouam materiā ad cōflandos homines, ſed ex ſepulchris mortuos

Marginal references: 2.Cor.7.1. 2.Cor.5.10. 2.Cor 4.10. 1.Theſſ.5.23. 1.Cor.3.11. 1.Cor.6.15. 1.Tim.2.8. 1.Cor.6.20. 1.Cor.15.53. Rom.14.11. Ieſa.49.18. Dan.12.2.

mortuos euocat. Atque hoc dictat aperta ratio. Nam ſi mors quæ originem habet à lapſu hominis accidentalis eſt: inſtauratio, quam attulit Chriſtus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale eſſe cœpit. Et ſanè quòd rident Athenienſes dum aſſeritur à Paulo reſurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino riſus ille non parum ad confirmandam fidem noſtram valet. Digna etiam obſeruatu eſt Chriſti ſententia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animam occidere non poſſunt: ſed eum metuite qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi cauſa, niſi ſupplicio obnoxium eſſet quod nūc geſtamus corpus. Nec verò obſcurior eſt altera eiuſdē Chriſti ſententia, Venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filij Dei: & prodibunt qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt in reſurrectionem iudicij. An dicemus animas in ſepulchris quieſcere, vt illinc Chriſtum exaudiant? ac nō potiùs ad eius imperium corpora in vigorem à quo exciderant reditura? Ad hæc ſi nouis corporibus donandi ſumus, vbi capitis & membrorum conformitas? Reſurrexit Chriſtus: an nouum ſibi corpus fingēdo? imò vt prædixerat, Deſtruite templum hoc, & triduo erigam illud. Quod prius geſtauerat mortale corpus, iterum recepit. neque enim multum nobis profuiſſet ſubrogato nouo corpore, aboleri illud quod in ſacrificiū expiationis oblatum fuerat. Tenenda eſt etiam illa ſocietas quam prædicat Apoſtolus, nos reſurgere, quia Chriſtus reſurrexit. quia nihil minus probabile quàm vt priuetur Chriſti reſurrectione caro noſtra, in qua circunferimus mortificationem ipſius Chriſti. Quod quidem illuſtri documento patuit, dum reſurgente Chriſto multa corpora Sanctorum exierunt è ſepulchris. Neque enim negari poteſt, hoc vltimæ quam ſperamus reſurrectionis præludium fuiſſe, vel potius arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus reſurrectionis candidatos vocat? quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei cuſtodiam recepti fuerint.

*Act.*17.32. *Matt.*10.28. *Iohan.*5.28. *Iohan.*2.19. 1.*Cor.*15.12. *Matt.*27.52.

8 Pudet me in re tam clara tantùm verborum conſumere: ſed hanc moleſtiam placidè mecum vorabunt lectores, nequa rima ad decipiēdos ſimplices peruerſis & audacibus ingeniis pateat. Cerebri ſui commentum proferunt volatici ſpiritus quibuſcum nunc diſputo: in reſurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione impulſi ita ſentiunt, niſi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine conſumptum poſſe in priſtinum ſtatum redire? Ergo ſola illis incredulitas huius ſententiæ eſt mater. Nos contrà Spiritus Dei ad ſperandam carnis noſtræ reſurrectionem in Scriptura paſſim hortatur. Hac ratione Baptiſmus, teſte Paulo, ſigillum nobis eſt futuræ reſurrectionis: nec minus ſacra Cœna ad eius fiduciam nos inuitat, dum ſymbola ſpiritualis gratiæ ore percipimus. Et certè tota Pauli exhortatio. Vt mēbra noſtra exhibeamus arma in obedientiam iuſtitiæ, frigeret, niſi accederet quod poſtea ſubiungit, Qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra. Quid enim iuuaret, applicare pedes, manus, oculos, & linguas in obſequiū Dei, niſi fructus & mercedis eſſent partici pes? Quod ſuis verbis apertè confirmat Paulus, Corpus non ſcortationi, ſed Domino: & Dominus corpori. Qui verò ſuſcitauit Chriſtum, & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam. Clariora ſunt quæ ſequuntur, ea eſſe templa Spiritus ſancti & mēbra Chriſti. Interea videmus vt reſurrectionem cum caſtitate & ſanctimonia coniungat: ſicuti paulò pòſt pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi conſentaneum non eſſet, Pauli corpus in quo ſtigmata Chriſti portauit, & in quo magnificè Chriſtum glorificauit, orbari coronæ præmio. Vnde & illa gloriatio,

*Coloſſ.*2.12. 2.*Cor.*6. 4.7. *Rom.*8. 11. 1 *Cor.*6.13 15. 19. *Galat.*6.17.

Expectamus redemptorem è cœlis, qui corpus noſtrum abiectum, con
Philip.3.21. forme reddet corpori claritatis ſuæ Ac ſi verum eſt illud, per multas af-
Acto.14.22. flictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingreſſu corpo-
ra prohibere nulla ratio ſuſtinet, quæ & ſub crucis vexillo exercet Deus,
& victoriæ laude ornat. Itaq; nulla eius rei dubitatio inter Sanctos orta
eſt quin ſe Chriſti comites fore ſperarent: qui omnes quibus probamur
afflictiones in perſonam ſuam transfert, vt viuificas eſſe doceat. Imò &
ſanctos Patres ſub lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit.
Quorſum enim ſepeliendi ritus, ſicuti ante viſum eſt, niſi vt reconditis
corporibus ſcirent paratam eſſe nouam vitam? Huc aromata quoque, a-
liaque immortalitatis ſymbola ſpectarunt, quibus ſub Lege adiuta fuit
non aliter quàm ſacrificiis, doctrinæ obſcuritas. Nec morē illum pepe-
rit ſuperſtitio: quando videmus Spiritum in narrandis ſepulturis nō mi-
Mat.26.10. nus diligenter inſiſtere quàm in præcipuis fidei myſteriis. Et Chriſtus of
ficiū hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de cauſa,
niſi quia à ſepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in ſpecta
culum renouationis oculos attollit. Præterea tam ſedula obſeruatio cere
moniæ quæ laudatur in Patribus, ſatis comprobat ratū illis fuiſſe & pre-
tioſum fidei adminiculum. Neque enim adeò ſolicitè curaſſet Abraham
Gen.23.4.& 19. vxoris ſepulchrum, niſi religio illi propoſita fuiſſet ante oculos, & vtili-
tas mundo ſuperior, nempe vt mortuum vxoris corpus inſignibus reſur
rectionis exornans, ſuam & familiæ fidē confirmaret. Clarior verò hu-
ius rei probatio eminet in exēplo Iacob, qui vt poſteris teſtetur ne mor
Gen.47.30. te quidem ſpem terræ promiſſę animo ſuo excidiſſe, iubet oſſa ſua illuc
referri. Quæſo, ſi nouo corpore induendus erat, nonne ridiculum dediſ
ſet mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare ſi qua apud nos
viget Scripturæ authoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior deſidera
ri poteſt probatio. Hoc ipſum pueris ſonant Reſurrectionis & Suſcitan-
di voces. neque enim reſurgere dicemus quod nunc primùm creatur:
Iohan.6.39. nec ſtaret, illud Chriſti. Quicquid dedit mihi Pater non peribit, ſed ſuſci
tabo illud in nouiſſimo die. Eôdem tendit dormiendi verbum, quod nō
** De modo reſurre* niſi in corpora competit. Vnde & cœmeteriis nomen impoſitum.* Su-
ctionis vltimæ. pereſt vt de reſurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia
1.Cor.15.51. Paulus myſterium vocans, ad ſobrietatem nos hortatur, vt liberiùs argu
tiuſque philoſophandi licentiam frænet. Primò tenendum eſt quod di-
ximus nos in eadem quam geſtamus carne reſurrecturos quoad ſubſtan
tiam: ſed qualitatem aliam fore. ſicuti quum eadem Chriſti caro quæ in
victimam oblata fuerat, ſuſcitata fuerit, aliis tamē dotibus excelluit acſi
Ibidem 3. alia prorſus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nā ſicut
humanæ & belluinæ carnis eadem eſt ſubſtantia, non qualitas: ſtellis o-
mnibus eadem eſt materia, claritas diuerſa: ita quanquam retinebimus
ſubſtantiam corporis, mutationem fore docet: vt longè præſtantior ſit
conditio. Corpus ergo corruptibile, vt ſuſcitemur non peribit nec eua-
neſcet: ſed induet, depoſita corruptione, incorruptionem. Quoniam ve
rò elementa Deus omnia prę ſtò habet ad ſuum nutū, nulla eum difficul
tas impediet quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur
ab illis conſumptum reddant. Quod etiam, licet non abſque figura, Ie-
Ieſa.26.21. ſaias teſtatur, Ecce Dominus egredietur de loco ſuo vt viſitet iniqui-
tatem terræ: & terra diſcooperiet ſanguinem ſuum, neque teget ampliùs
interfectos ſuos. Sed notandum eſt diſcrimen inter eos qui pridem mor-
tui fuerint, & quos dies ille ſuperſtites reperiet. Neque enim omnes dor-
miemus (teſte Paulo) ſed omnes immutabimur: hoc eſt, neceſſe non erit
1.Cor.15.51. diſtantiam temporis inter mortem & initium ſecūdæ vitæ intercedere,
quia in puncto tēporis & nictu oculi penetrabit clāgor tubæ qui mor-
tuos ex-

tuos excitet incorruptibiles.& viuos ſubita mutatione reformet in ean-
dem gloriã Sic alibi fideles quibus mors obeunda eſt cõſolatur:quia nõ *1.Teſſ.4.15.*
præuenient mortuos qui tunc erunt ſuperſtites, quin potius reſurgent
priores qui dormierunt in Chriſto.Si quis obiiciat illud Apoſtoli, ſtatu-
tum eſſe cunctis mortalibus ſemel mori:facilis ſolutio eſt, vbi mutatur *Heb.9.27.*
naturæ ſtatus ſpeciem eſſe mortis, & appoſitè ſic nominari: ac proinde
hæc inter ſe conueniunt,morte renouatum iri omnes dum exuent mor
tale corpus:non fore tamen neceſſarium corporis & animę diſſidiũ,vbi
erit ſubita immutatio.

9 Sed hîc difficilior quæſtio exoritur.Quo iure communis ſit impiis *Quæſtio.*
& à Deo maledictis reſurrectio,quæ ſingulare eſt Chriſti beneficium.
Scimus omnes in Adam morti fuiſſe addictos:venit Chriſtus reſurrectio
& vita:an vt promiſcuè totum genus humanum viuificet? Sed quid mi- *Iohan.11.25.*
nus conſentaneum quàm eos in obſtinata ſua cæcitate conſequi, quod
ſola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fo-
re iudicij,aliam vitæ reſurrectionem,& Chriſtum venturum vt ſegreget
agnos ab hœdis. Reſpondeo, non debere videri tam inſolitum,cuius ſi- *Mat.25.32.* *Reſponſio.*
militudinem in quotidiano vſu cernimus.Nos totius mundi hæreditate
ſcimus in Adam fuiſſe priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis
cõmunibus nos arceri,quàm ab eſu arboris vitæ.Vnde igitur fit vt Deus
non ſolùm oriri faciat ſolem ſuum ſuper bonos & malos, ſed quoad *Mat.5.45.*
præſentis vitæ vſus,inæſtimabilis eius liberalitas larga copia aſſiduè pro
fluat?Hinc certè cognoſcimus,quæ propria ſunt Chriſti & membrorum
eius,ad impios quoque exundare:non vt legitima ſit poſſeſſio, ſed quò
magis reddantur inexcuſabiles.ſic Deum impij ſæpè experiuntur benefi
cum, non vulgaribus documentis,ſed quæ omnes piorũ benedictiones
interdum obſcurent,illis tamen cedant in maiorem damnationem. Si-
quis excipiat caducis & terrenis beneficiis reſurrectionẽ non aptè cõfer
ri:hîc quoque reſpondeo,vbi primũ alienati ſunt à Deo vitæ fonte,Dia-
boli interitum fuiſſe promeritos quo prorſus abolerẽtur: admirabili ta-
men Dei cõſilio repertum fuiſſe medium ſtatum, vt extra vitam in mor
te viuerent.Nihilo abſurdius videri debet, ſi accidentalis eſt impiis reſur
rectio quæ inuitos trahat ad tribunal Chriſti, quem nunc audire magi-
ſtrum & doctorem recuſant.Leuis enim eſſet pœna,morte abſumi, niſi
pœnas ſuæ contumaciæ daturi coram iudice ſiſterentur,cuius in ſe vin-
dictam ſine fine & modo prouocarunt. Cæterùm quanquam tenendum *Act.24.15.*
quod diximus,& quod celebris illa Pauli confeſſio apud Felicẽ continet, ** Hîc & ſecti. 11.*
ſe futuram expectare reſurrectionem iuſtorum & impiorũ: ſæpius tamẽ *agitur de fœlicita-*
ſcriptura reſurrectionem ſolis Dei filiis vnà cum cœleſti gloria propo- *tis æternæ(quæ re-*
nit:quia non venit propriè Chriſtus in mundi exitium,ſed in ſalutem.I- *ſurrectionis eſt fi-*
deo & in ſymbolo ſola fit mentio beatæ vitæ. *nis)excellentia in-*

10 *Quoniam autem tum demum implebitur [a]prophetia de abſor *comprehenſibili, e-*
pta per victoriam morte,ſemper nobis in mentem veniat æterna fœlici- *ius ſuauitatis guſtũ*
tas,reſurrectionis finis: de cuius excellentia ſi omnia dicta fuerint qui- *hîc nos aſſiduè per*
bus omnium hominum linguæ ſufficiant,vix tamen infima eius particu *cipere oportet: vita*
la delibata fuerit. Nam vtcunque verè audiamus, regnum Dei claritate, *re tamen curioſita-*
gaudio,fœlicitate,gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à *tem, vnde friuolæ,*
ſenſu noſtro remotiſſima& quaſi ænigmatibus inuoluta manent,donec *& noxiæ quæſtio-*
venerit dies ille,quo nobis ſuam gloriam ipſe facie ad faciem conſpiciẽ *nes,atque adeo per*
dam exhibebit.Scimus nos eſſe Dei filios (inquit Iohannes) ſed non- *nicioſæ ſpeculatio-*
dum apparuit. Vbi autem ſimiles ei erimus,videbimus eum qualis eſt. *nes.*
Quamobrem Prophetæ,quia ſpiritualem illam beatitudinẽ in ſeipſa nul [a] *Oſeæ 13.14.*
lis verbis exprimere poterant, ſub rebus corporeis eam ferè delinearũt. [b] *1.Cor.15.54.*
Quia tamẽ rurſũ aliquo ſuauitatis illius guſtu accendi in nobis deſiderij [c] *1.Iohan.3.2.*

Gen.15.2. ſeruorem oportet,in hoc præcipuè cogitando immoremur.Si Deus bonorum omnium plenitudinem,ceu fons quidam inexhauſtus, in ſe continet: nihil vltra eum expetendū iis qui ad ſummum bonum & omnes fœlicitatis numeros contendunt,ſicuti pluribus locis docemur.Abrahā, ego merces tua magna valde.Cui ſententiæ ſuccinit Dauid, Portio mea

Pſal.16.6. Iehouah ſors mihi præclarè cecidit.Item alibi,Satiabor vultu tuo. Atqui

Pſal.17.15. Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiāt conſortes naturæ.

2.Pet.1.4. Quomodo iſtud?Quia glorificabitur in omnibus ſanctis ſuis,& admirabilis fiet in iis qui crediderūt.Si Dominus gloriam,virtutē,iuſtitiam ſuā

2.Theſ.1. cū electis participabit,imò ſeipſum illis fruendū dabit,& quod præſtantius,quodammodo in vnum cum ipſis coaleſcet: meminerimus ſub hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Et quum multū in hac meditatione profecerimus,recognoſcamus tamen nos in imis adhuc radicibus ſubſidere, ſi mentis noſtræ conceptio cum myſterij huius ſublimitate conferatur Quò nobis in hac parte magis colenda eſt ſobrietas, ne moduli noſtri immemores, quo maiore audacia in ſublime tranſuolabimus, fulgor cœleſtis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido pluſquam fas eſt ſciendi nos titillet.vnde ſubinde & friuolæ & noxiæ quæſtiones ſcaturiunt. friuolas voco,ex quibus nulla poteſt elici vtilitas. Sed hoc ſecundum deterius,quod qui ſibi in illis indulgēt, pernicioſis ſpeculationibus ſeſe implicant. quamobrem voco noxias.

**Non æqualem fore omnibus Dei filijs gloriæ modum in cœlis.*

* Quod Scripturæ docent, ab omni controuerſia exemptum apud nos eſſe debet: nempe ſicuti variè Deus ſua dona Sanctis in hoc mundo diſtribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cœlis,vbi dona ſua coronabit Deus Neq; enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos eſtis gloria mea & corona in

1.Theſſ.2.19. die Chriſti.Et illud Chriſti ad Apoſtolos,Sedebitis iudicantes duodecim tribus Iſrael.Sed Paulus(qui ſciebat,prout ſanctos locupletat Deus ſpiri-

Matt.19.28. tualibus donis in terra,ita in cœlo gloria decorare(peculiarem ſibi coronam pro laborum ratione repoſitam eſſe non dubitat. Chriſtus autem, vt Apoſtolis dignitatem muneris quo præditi erant commendet,

Dan.12.3. fructum eius admonet in cœlo eſſe reconditum.Sic & Daniel,Intelligentes autem fulgebunt vt ſplendor firmamenti: & iuſtificantes multos,tanquam ſtellæ in ſeculum & in æternum. Ac ſiquis attentè Scripturas conſideret:non modò vitam æternam promittunt fidelibus, ſed ſpecialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die.

2.Tim.1.18. Quod promiſſio Chriſti confirmat,Centuplum recipietis in vita æterna.

Matt.19.29. Denique ſicuti corporis ſui gloriam multiplici donorum varietate inchoat Chriſtus in mundo,& amplificat per ſuos gradus:ita etiam in cœlo perficiet.

11 Quemadmodum autem hoc vno conſenſu recipient omnes pij, quia verbo Dei ſatis teſtatum eſt:ſic rurſum ſpinoſis quæſtionibus,quas ſibi obſtaculo eſſe cognoſcent, valere iuſſis, metas ſibi propoſitas non tranſilient. Quantū ad me ſpectat,non ſolùm priuatim mihi à ſuperuacua rerum inutilium inueſtigatione tempero:ſed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatē reſpondendo foueam.* Sciſcitantur vanæ ſcientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apoſtolos,rurſus quanta inter Apoſtolos & Martyres futura ſit diſtantia:quot gradibus different à coniugatis virgines:denique nullum cœli angulū ab excutiendo intactum relinquunt Deinde ſubit illis in mentem quorſum pertineat orbis reparatio:quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filij Dei:ſed erunt ſimiles Angelis, quorùm inædia æternæ beatitudinis ſymbolum eſt.Ego autem reſpondeo,in ipſo aſpectu tantam fore amœnitatem,tantam ſine vſu ſuauitatem in ſola notitia,vt hæc fœlicitas

** Reſpondetur ad quæſtiōes quas quidā mouent, de ſtatu Filiorū Dei poſt reſurrectionē Vide Petrum Martyrem Rom 8 has & ſimiles quæſtiones ex varijs ſcriptoribus colligentem.*

omnia

omnia quibus nunc iuuamur adminicula longè exuperet. Fingamus in opulentiſſima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga eſſe poſitos: quem non ſui morbi ab vſu beneficiorum Dei ſubinde impediunt ac prohibent? cui non ſua intemperies curſum ſæpe abrumpit? Vnde cõſequitur liquidam & puram ab omni vitio fruitionem, quanuis nullus ſit corruptibilis vitæ vſus, fœlicitatis eſſe cumulum. Alij ſe transferunt longiùs, & quærunt annon ſcoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à reſtitutione abſint, & ab ea diſſideant. Quod vt illis aliquatenus concedã, expecto cum Paulo vitiorum reparationem quæ initium ſumpſerunt à Rom.8.20 peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Longiùs iterum progrediuntur, quænam melior cõditio maneat genus humanum, quum ſobolis benedictio finem tunc ſumptura ſit. Facilis eſt illius quoque nodi ſolutio. Quòd tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus aſſiduè naturæ ordinem prouehit ad ſuam metam: in perfectione verò ipſa aliam rationem eſſe notum eſt. Sed quia incautos ſtatim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundiùs trahit, tandem, vbi ſua cuique placita arrident, nullus eſt concertationum modus: hoc ſit nobis viæ compendium, contentos eſſe ſpeculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quà in cœlos eundum ſit curant: omnes autem quid illic agatur ſcire ante tempus appetũt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios ſibi iam depingunt.

12 Porrò quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla deſcriptio æquare poteſt, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletum, & ſtridorem dẽtium, ignem inextinguibilem, vermen ſine fine cor arrodentem. Talibus enim loquẽdi modis certum eſt Spiritum ſanctũ voluiſſe ſenſus omnes horrore conturbare: vt quum dicitur præparatam eſſe ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius eſſe ignem & ligna multa: flatum Domini ceu torrentem ſulphuris, eam ſuccendere. Quibus vt nos adiuuari oportet ad concipiendam vtcunque impiorum miſeram ſortem: ita nos in eo potiſſimũ defigere cogitationem oportet, quàm ſit calamitoſum alienari ab omni Dei ſocietate: neque id modò: ſed maieſtatem Dei ita ſentire tibi aduerſam, vt effugere nequeas quin ab ipſa vrgearis. Nam primùm eius indignatio inſtar ignis eſt violentiſſimi, cuius attactu omnia deuorẽtur & abſorbeantur. Deinde illi ad exercendũ iudicium ſic ſeruiunt omnes creaturæ, vt cœlum, terram, mare, animalia, & quicquid eſt, velut dira indignatione aduerſum ſe inflammata, & in perniciem ſuam armata ſenſuri ſint: quibus iram ſuam ita Dominus palàm faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apoſtolus, quũ dicit infideles daturos pœnas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metum corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil pro tarditate noſtra hyperbolicum afferant, præludia tamen admiſcent futuri iudicij in ſole & luna totóque mundi opificio. Quare nullam requiem inueniunt infœlices conſcientiæ, quin diro turbine vexentur ac diſſipentur, quin ab infeſto Deo ſe diſcerpi ſentiant, & confixæ mortiferis aculeis lãcinentur, quin ad Dei fulmen expaueſcant, & conterantur onere manus eius: vt abyſſos & voragines quaſlibet ſubire leuius ſit quàm in illis terroribus ſtare ad momentum, quale hoc & quantum eſt, æterna & nuſquã deſitura illius obſidione vrgeri? Qua de re Pſalmus nonageſimus continet memorabilem ſententiam: quanuis ſolo aſpectu cunctos mortales diſſipet ac in nihilum redigat, cultores tamen ſuos, quò magis ſunt timidi in hoc mundo, vrgere, vt cruce oneratos ad properandum incitet, donec ſit ipſe omnia in omnibus.

De incõprehẽſibili grauitate diuinę vltionis in reprobos.

Mat.8.12, et 22.13
Ibid.3.12
Marc.9.43
Iſa.66.24
Iſa.30.33
2.Theſſ.1.9

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS

LIBER QVARTVS.

De externis mediis vel adminiculis, quibus Deus in Chriſti ſocietatem nos inuitat, & in ea retinet.

De vera Eccleſia, cum qua nobis colenda eſt vnitas: quia piorum omnium mater eſt. CAP. I.

Breuis ἀνακεφαλαίωσις libri ſuperioris, & tranſitio ad hunc.

FIDE Euangelij Chriſtum fieri noſtrum, & allatæ ab eo ſalutis æternæque beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expoſitum fuit. Quia autem ruditas noſtra & ſegnities (addo etiam ingenij vanitatem) externis ſubſidiis indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augeſcat, & ſuos faciat progreſſus vſq; ad metam: ea quoq; Deus addidit, quò infirmitati noſtræ conſuleret: atq; vt vigeret Euangelij prædicatio, theſaurũ hunc apud Eccleſiam depoſuit. Paſtores inſtituit ac doctores, quorũ ore ſuos doceret: eos authoritate inſtruxit: nihil denique omiſit quod ad ſanctum fidei conſenſum & rectum ordinem faceret In primis ſacramenta inſtituit, quæ nos experimento ſentimus pluſquam vtilia eſſe adiumenta ad fouendam & confirmandã fidem. Nam quia ergaſtulo carnis noſtræ incluſi ad gradum Angelicũ nondum peruenimus, Deus ſe ad captum noſtrum accommodãs, pro admirabili ſua prouidentia modum præſcripſit quo procul diſiuncti ad eum accederemus. Quare poſtulat docendi ratio vt nunc *de Eccleſia eiúſque regimine, ordinibus, poteſtate, item de ſacramentis tractemus, & poſtremò de politico etiam ordine: ac ſimul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcunque Deus in ſalutem noſtrã deſtinauerat. Incipiam autem *ab Eccleſia: in cuius ſinum aggregari vult Deus filios ſuos, non modò vt eius opera & miniſterio alantur quandiu infantes ſunt ac pueri, ſed cura etiã materna regantur donec adoleſcant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus coniunxit ſeparari fas non eſt, vt quibus ipſe eſt Pater, Eccleſia etiam mater ſit: neque id ſub Lege modò, ſed etiam poſt Chriſti aduentum, teſte Paulo, qui nouæ & cœleſtis Hieroſolymæ nos eſſe filios docet.

Epheſ. 4.11

**Summa eorũ quæ hoc libro tractantur.*

**Eccleſiam eſſe matrem omnium fidelium. Vide ſec. 4.5*

Marc. 10.9

Galat. 4.26

Expoſitio illius partis in cõfeſſione Fidei, Credo ſanctam Eccleſiã catholicã: hîc & ſect. 3. De Eccleſia inuiſibili: itẽ de viſibili, vide ſec. 3.4.7.8.9.10.11

2 In Symbolo, vbi profitemur nos credere Eccleſiam, id non ſolùm ad viſibilem, de qua nunc agimus, refertur, ſed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti ſunt. Ideo & Credendi verbum ponitur: quia nullum ſæpe diſcrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari poteſt. Nam quòd particula IN à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem eſſe vſitatius, & vetuſtatis etiam ſuffragio non deſtitui: quando & ſymbolum Nicenum, qualiter in Eccleſiaſtica hiſtoria recitatur, præpoſitionem addit. Simul tamen ex ſcriptis veterum animaduertere licet, fuiſſe olim citra cõtrouerſiam receptum vt dicerent ſe

Eccleſiam

Eccleſiam credere,non in Eccleſiam. Non enim ſic modò loquûtur Auguſtinus & quiſquis ille eſt vetuſtus ſcriptor cuius opuſculum extat ſub nomine Cypriani, De ſymboli expoſitione: ſed diſertè quoque annotãt loquutionem fore impropriam ſi præpoſitio attexatur:ac ſuam ſententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos teſtamur, quòd & in ipſum vt veracem animus noſter ſe reclinat,& fiducia noſtra in ipſo acquieſcit: quod in Eccleſiam non ita conueniret, quemadmodum nec In remiſſionem peccatorum,aut carnis reſurrectionem. Itaque tametſi nolim de verbis litigare, malim tamen loquendi proprietatem ſequi,quæ aptior ſit rei exprimendæ:quàm formulas affectare quibus res ſine cauſa obſcuretur.Finis autem eſt,vt ſciamus,quamuis ad diruendam Chriſti gratiam omnes lapides moueat Diabolus, & eôdem etiam ferantur veſano impetu Dei hoſtes: non poſſe tamen extingui, nec ſterilem poſſe reddi Chriſti ſanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio ſpectanda eſt:quia ſolus nouit qui ſui ſint,& ſub ſignaculo (vt loquitur Paulus)incluſos tenet,niſi quòd inſignia eius geſtant,quibus dignoſcãtur à reprobis. Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet ſub ingenti turba, & grana tritici pauca teguntur paleæ congerie,ſoli Deo permittenda eſt cognitio ſuæ Eccleſiæ,cuius fundamentum eſt arcana illius electio.Nec verò ſatis eſt electorum turbam cogitatione animóque complecti, niſi talem Eccleſiæ vnitatem cogitemus in quam nos eſſe inſitos verè ſimus perſuaſi. Niſi enim ſub capite noſtro Chriſto coadunati ſimus reliquis omnibus membris,nulla nos manet ſpes hæreditatis futuræ. Ideo *catholica dicitur,ſeu vniuerſalis:quia nõ duas aut tres inuenire liceat quin diſcerpatur Chriſtus:quod fieri non poteſt.Quin ſic electi Dei omnes in Chriſto ſunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coaleſcant, ea inter ſe compage cohærentes qua eiuſdem corporis membra: verè vnum facti, qui vna fide,ſpe,charitate, eodem Dei Spiritu ſimul viuunt,non in eandem modò vitæ æternæ hæreditatem, ſed in vnius Dei ac Chriſti participationem etiam vocati. Quanuis ergo triſtis vaſtitas,quæ nobis vndique occurrit,nihil Eccleſiæ reſiduum eſſe clamet, ſciamus fructuoſam eſſe Chriſti mortem, Deúmque mirabiliter Eccleſiam ſuam quaſi in latebris ſeruare.Sicuti Eliæ dictum eſt, Seruaui mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu coram Baal.

2.Tim.2.19

**Vide Auguſtinũ Epiſt.48.*

1.Reg.19.18

Eccleſia externa, ſiue viſibilis.

3 Quanquam articulus ſymboli ad externam quoque Eccleſiam aliquatenus pertinet, vt ſe quiſque noſtrûm in fraterno conſenſu cum omnibus Dei filiis contineat;Eccleſiæ deferat quam meretur authoritatẽ: denique ſe ita gerat vt ouis ex grege. Atque ideo adiungitur Sanctorum communicatio: quæ particula licet à veteribus ferè prætermiſſa ſit, non tamen negligenda eſt:quia Eccleſiæ qualitatem optimè exprimit: quaſi dictum eſſet hac lege aggregari ſanctos in ſocietatem Chriſti,vt quæcunque in eos beneficia Deus confert,inter ſe mutuò communicent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuerſitas: ſicuti ſcimus variè diſtribui Spiritus dona:neque etiam conuellitur ordo politicus,quo ſuas vnicuique facultates priuatim poſſidere licet,vt neceſſe eſt, pacis inter homines conſeruandæ cauſa,rerum dominia inter ipſos propria & diſtincta eſſe. Sed aſſeritur communitas qualem Lucas deſcribit, quòd multitudinis credentium eſſet cor vnum & anima vna: & Paulus,quum hortatur Epheſios vt ſint vnum corpus, vnus ſpiritus,ſicuti vocati ſunt in vna ſpe.Neq; enim fieri poteſt,ſi verè perſuaſi ſint Deum cõmunem ſibi omnibus Patrem eſſe,& Chriſtum commune caput,quin fraterno inter ſe amore cõiuncti,vltro citróque ſua communicent.Iam plurimum noſtra intereſt

Act.4.32
Epheſ.4.4

ſcire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Eccleſiã, vt certò perſuaſi ſimus nos eſſe eius membra. Hoc enim modo nititur ſalus noſtra certis ſolidiſque fulcris, vt etiamſi tota orbis machina labefactetur, corruere ipſa & concidere nequeat. Primùm ſtat cum Dei electione, nec niſi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere poteſt. Deinde quodammodo coniuncta eſt cum firmitudine Chriſti: qui non magis patietur à ſe diuelli ſuos fideles, quàm membra ſua diſcerpi ac dilaniari. Accedit quòd veritatem, dum in Eccleſiæ ſinu continemur, ſemper nobis conſtaturam ſecuri ſumus. Poſtremò quòd promiſſiones iſtas ſen-

Ioel.2.32 timus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commora-

Abd.17 bitur in medio Ieruſalem, ne vnquam commoueatur. Tãtum poteſt Ec-

Pſal.46.6 cleſiæ participatio vt nos in Dei ſocietate contineat. In ipſo quoque nomine Cõmunionis plurimum eſt conſolationis: quod dum ad nos pertinere fixum eſt quicquid membris ſuis ac noſtris largitur Dominus, omnibus eorum bonis ſpes noſtra confirmatur. Cæterùm ad amplexandam eo modo Eccleſiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus eſt Eccleſiam ipſam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potiùs eo quòd in fide ſita eſt, admonemur nihilominus cogitandam eſſe, dum intelligentiam noſtram præterit, quàm ſi palàm appareat. Neque ideo deterior eſt fides noſtra quòd incognitam apprehendit: quando hîc non iubemur reprobos ab electis diſcernere (quod Dei eſt ſolius non noſtrum) ſed certò ſtatuere in animis noſtris, omnes eos qui Dei Patris clementia per Spiritus ſancti efficaciam in Chriſti participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam poſſeſſionem ſegregatos, ac, quum ſimus in eorum numero tantæ gratiæ nos eſſe conſortes.

Eccleſia fidelium mater.

4 Verùm quia nunc de viſibili Eccleſia diſſerere propoſitum eſt, diſcamus vel vno Matris elogio quàm vtilis ſit nobis eius cognitio, imò neceſſaria: quando non alius eſt in vitam ingreſſus niſi nos ipſa concipiat in vtero, niſi pariat, niſi nos alat ſuis vberibus, denique ſub cuſtodia & gubernatione ſua nos teneat, donec exuti carne mortali, ſimiles e-

Matt.22.30 rimus Angelis. Neque enim patitur noſtra infirmitas à ſchola nos dimitti donec toto vitæ curſu diſcipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gre-

Iſa.37.32 mium nulla eſt ſperanda peccatorum remiſſio, nec vlla ſalus, teſte Iſaia

Ioel 2. 2 & Ioële: quibus ſubſcribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi

Ezech 13.9 Dei non fore quos à cœleſti vita abdicat. Sicuti ex oppoſito dicuntur nomen ſuum inſcribere inter ciues Hieroſolymæ, qui ſe ad veræ pietatis

Pſal.106.4 cultum conuertunt. Qua ratione & alio Pſalmo dicitur, Memento mei Iehouah in beneplacito populi tui: viſita me in ſalute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeã cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare ſpiritualis vitæ teſtimonium ad gregem eius reſtringitur: vt ſemper exitialis ſit ab Eccleſia diſceſſio.

Epheſ.4.11

De Miniſterio Eccleſiæ, & eius neceſſitate, multiplicique vtilitate.

5 Cæterùm quod huius loci proprium eſt exequi pergamus. Scribit Paulus Chriſtum, vt impleret omnia, dediſſe alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios autem Paſtores ac Doctores, ad inſtaurationem ſanctorum in opus adminiſtrationis, in ædificationem corporis Chriſti: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenè adultæ Chriſti. Videmus vt Deus, qui poſſet momento ſuos perficere, nolit tamen eos adoleſcere in virilem ætatem niſi educatione Eccleſiæ. Videmus modum exprimi: quia paſtoribus iniuncta eſt cœleſtis doctrinę prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, vt manſueto & docili ſpiritu regendos ſe doctoribus in hunc vſum creatis per-

Iſa.59.21 mittant. Et hac nota pridem regnum Chriſti inſignierat Iſaias, Spiritus

meus qui in te eſt,& verba quæ poſui in ore tuo, nūquam diſcedent ne-
que ex ore tuo,neque ex ore ſeminis tui & nepotum. Vnde ſequitur di-
gnos eſſe qui fame & inedia pereant, quicunque ſpiritualem animæ ci-
bum diuinitus ſibi per manus Eccleſiæ porrectum reſpuunt. Fidem no-
bis Deus inſpirat,ſed Euangelij ſui organo:ſicuti admonet Paulus fidem *Rom.10.17*
eſſe ex auditu. Sicuti etiam penes Deum ſua reſidet potentia ad ſeruan-
dum, ſed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teſte) depromit
atque explicat. Hoc conſilio voluit olim ſacros haberi conuentus ad ſan
ctuarium, vt fidei conſenſum aleret doctrina per os ſacerdotis prolata.
Nec aliò ſpectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei,
ſanctuarium eius domicilium,vbi dicitur ſedere inter Cherubim:quàm *Pſal.132.14*
vt pretium,amorem,reuerentiam ac dignitatem cœleſtis doctrinæ mini *Pſal.80.2*
ſterio concilient:quibus alioqui non parum derogaret mortalis & con
tempti hominis aſpectus. Ergo vt ſciamus ex vaſis teſtaceis nobis pro-
ferri inæſtimabilem theſaurum,Deus ipſe in medium prodit, & quate- *2.Cor.4.7*
nus huius ordinis author eſt,vult ſe præſentem in ſua inſtitutione agno-
ſci.Itaque poſtquā auguriis,diuinationibus,artibus magicis necroman-
tiæ, aliiſque ſuperſtitionibus ſuos vetuit dare operam, ſubiicit ſe daturū *Leuit.19.31*
quod pro omnibus ſufficere debeat, nempe Prophetis nunquam deſtitu
tum iri. Sicuti autem veterem populum non ablegauit ad Angelos,ſed
doctores excitauit e terra,qui verè præſtarent munus Angelicum:ita &
nos hodie humanitus vult docere.At ſicut olim non contentus fuit ſola
Lege,ſed ſacerdotes addidit interpretes,ex quorum labiis populus inqui
reret verum illius ſenſum:ita hodie non tantùm vult nos eſſe lectioni at
tentos,ſed magiſtros etiam præficit quorum opera adiuuemur. Cuius rei
duplex eſt vtilitas:nam ab vna parte optimo examine obedientiam no
ſtram probat,vbi eius miniſtros,non ſecus atque ipſum,loquentes audi-
mus: ex oppoſito etiam noſtræ infirmitati conſulit,dum per interpretes
humano more nos mauult alloqui,vt ad ſe alliciat, quàm tonando à ſe
abigere.Et certè quàm nobis expediat hæc familiaris docendi ratio,ſen-
tiunt omnes pij ex formidine qua meritò illos cōſternat Dei maieſtas.
*Quibus autem videtur ex hominum,qui ad docendum vocati ſunt,con **De iis qui hunc*
temptu exinaniri doctrinæ authoritas,hi ingratitudinem ſuam produnt: *diſcendi modū con*
quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, *temnunt,Eccleſiæ ſci*
hæc prærogatiua ſingularis eſt,quòd dignatur ora & linguas hominum *licet miniſterium.*
ſibi conſecrare,vt in illis ſua vox perſonet. Quare ne viciſſim & nos o-
bedienter amplecti pigeat ſalutis doctrinam eius mandato & ore pro-
poſitam: quia etſi externis mediis alligata non eſt Dei virtus,nos tamen
ordinario docendi modo alligauit: quem dum recuſant tenere fanatici
homines, multis ſe exitialibus laqueis inuoluunt. Multos impellit vel
ſuperbia,vel faſtidium,vel æmulatio,vt ſibi perſuadeant priuatim legen
do & meditando ſe poſſe ſatis proficere, atque ita contemnant publicos
cœtus,& prædicationem ſuperuacuam ducant.Quoniam autem ſacrum
vnitatis vinculum quantum in ſe eſt ſoluunt vel abrumpunt : nemo iu-
ſtam impij huius diuortij pœnam effugit quin ſe peſtiferis erroribus ac
teterrimis deliriis faſcinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei ſimplici-
tas,ne vti grauemur hoc pietatis exercitio,quod Deus nobis ſua inſtitu-
tione monſtrauit eſſe neceſſarium, & tantopere commendat. Deo qui
aures diceret claudendas eſſe nemo vnquam vel ex petulantiſſimis ca-
nibus inuentus eſt:ſed omnibus ſeculis difficile fuit certamen Prophetis
& piis doctoribus contra impios , quorum peruicacia nunquam iugum
hoc ſubire poteſt vt ore & miniſterio hominum doceantur. Quod per-
inde eſt ac Dei faciem,quæ nobis in doctrina affulget,delere. Neq; enim
fideles olim alia de cauſa faciem Dei in ſanctuario quærere iuſſi ſunt, *Pſal.105.4*

Eccleſiæ viſibilis ſigna, ſyncera verbi prædicatio, et Sacramētorū adminiſtratio: hîc & ſect. 9. 10. 11.

iudicium eius loco ſubſtituit: quo pro *Eccleſiæ membris agnoſcamus qui & fidei confeſſione, & vitæ exemplo, & ſacramentorum participatione eundem nobiſcum Deum ac Chriſtum profitentur. Ipſius autem corporis notitiam quò magis ſaluti noſtræ neceſſariam eſſe nouerat, eo certioribus notis commendauit.

9 Hinc naſcitur nobis & emergit conſpicua oculis noſtris Eccleſiæ facies. Vbi enim cunque Dei verbum ſyncerè prædicari atque audiri, vbi ſacramenta ex Chriſti inſtituto adminiſtrari videmus, illic aliquam eſſe Dei Eccleſiam nullo modo ambigendum eſt: quando eius promiſſio fallere non poteſt, *Matth.18.20* Vbicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum ſum. Sed vt ſummam huius rei liquido teneamus, his veluti gradibus progrediendum eſt: Eccleſiam vniuerſalem, eſſe collectam ex quibuſcunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum diſſita & diſperſa, in vnam tamen diuinæ doctrinæ veritatē conſentit, & eiuſdem religionis vinculo colligata eſt. Sub hac ita comprehendi ſingulas Eccleſias, quę oppidatim & vicatim pro neceſſitatis humanæ ratione diſpoſitæ ſunt, vt vnaquæque nomen & authoritatem Eccleſiæ, iure obtineat: ſingulos homines, qui pietatis profeſſione inter Eccleſias eiuſmodi cēſentur, etiamſi ab Eccleſia ſint reuera extranei, ad ipſam tamen quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquam paulò diuerſa eſt in priuatis hominibus atque in Eccleſiis æſtimandis ratio. Vſu enim venire poteſt vt quos non omnino putabimus dignos eſſe piorum conſortio, tractare tamen inſtar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter communem Eccleſiæ conſenſum, quo feruntur & tolerantur in Chriſti corpore. Tales ſuffragio noſtro non approbamus eſſe Eccleſiæ membra: ſed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipſa multitudine aliter ſentiendum eſt: quæ ſi miniſterium habet verbi, & honorat, ſi ſacramētorum adminiſtrationem: Eccleſia proculdubio haberi & cenſeri meretur: quia ſine fructu illa non eſſe certum eſt. Ita & Eccleſiæ vniuerſali ſuam ſeruamus vnitatem, quam diſſecare ſemper ſtuduerunt diabolici ſpiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate diſtributi ſunt, ſua authoritate fraudamus.

10 Symbola Eccleſiæ dignoſcendæ, verbi prædicationem, ſacramentorúmque obſeruationem poſuimus. Nam hæc nuſquam eſſe poſſunt quin fructificent, & Dei benedictione proſperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: ſed nullibi recipi & ſtatam habere ſedem, niſi vt ſuam efficaciam proferat. Vtcunque, vbi reuerenter auditur Euangelij prædicatio, neque ſacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Eccleſiæ apparet facies: cuius vel authoritatem ſpernere, vel monita reſpuere, vel conſiliis refragari, vel caſtigationes ludere, nemini impune licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem. Tanti enim Eccleſiæ ſuæ communionem facit Dominus, vt pro transfuga & deſertore religionis habeat, quicunque ſe à qualibet Chriſtiana ſocietate, quę modò verum verbi ac ſacramentorum miniſterium colat, contumaciter alienarit. Sic eius authoritatem commendat, vt dum illa violatur, ſuam ipſius imminutam cenſeat. *1.Tim.3.15* Neque enim parui momenti eſt, quòd vocatur columna & firmamentum veritatis, & domus Dei. Quibus verbis ſignificat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mūdo Eccleſiam eſſe fidam eius cuſtodem: quia eius miniſterio & opera voluit Deus puram verbi ſui prædicationem conſeruari, & ſe nobis oſtendere patremfamiliâs, dum nos ſpiritualibus alimentis paſcit, & quæcunque ad ſalutem noſtram faciunt procurat. *Ephes.5.27* Non vulgaris etiam laus, quòd electa ſegregatáque dicitur à Chriſto in ſponſam,

ſponſam, quæ eſſet ſine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde ſequitur, diſceſſionem ab Eccleſia, Dei & Chriſti abnegationem eſſe: quò magis à tam ſcelerato diſſidio cauendum eſt: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis eſt, molimur, digni ſumus ad quos conterendos toto iræ ſuæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen poteſt, quàm ſacrilega perfidia violare coniugium quod nobiſcum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus eſt.

Epheſ. 1.23

11 Quare notas illas diligenter animis impreſſas teneamus, & pro Domini arbitrio æſtimemus. Nihil eſt enim quod magis Satan moliatur quàm iſtorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis iſtis abolitis & deletis, veram germanámq; tollat Eccleſiæ diſtinctionem: nunc vt iniecto earum cõtemptu, manifeſta defectione nos ab Eccleſia abripiat. Eius arte factum eſt vt pura verbi prædicatio aliquot ſeculis euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandum miniſterium: quod tamen ſic in Eccleſia Chriſtus ordinauit, vt illo ſublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculoſa, imò quàm exitialis tentatio eſt, vbi vel in mentem venit diſceſſionem facere ab ea congregatione in qua ſigna conſpiciuntur, ac teſſeræ quibus ſufficienter Eccleſiam deſcriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda ſit cautio. Nam ne ſub Eccleſiæ titulo impoſtura nobis fiat, ad illam probationem, ceu ad Lydium lapidem, exigenda eſt omnis congregatio quæ Eccleſiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & ſacramentis à Domino commendatum, non fallet: ſecurè illi honorem Eccleſiis debitum deferamus: rurſum verò ſi abſque verbo & ſacramentis ſe venditat, à talibus præſtigiis non minus religioſè cauendum, quàm in altera parte temeritas ſuperbiáque fugienda.

Satan vel abolere molitur Eccleſię notas, ſynceram verbi adminiſtrationem, & Sacramentorũ, vel earum contemptum iniicere.

12 Quòd dicimus purum verbi miniſterium & purum in celebrandis ſacramentis ritum, idoneum eſſe pignus & arrhabonem, vt tutò poſſimus ſocietatem in qua vtrunque extiterit, pro Eccleſia amplexari, vſq; eò valet, vt nuſquam abiicienda ſit quandiu in illis perſtiterit, etiamſi multis alioqui vitiis ſcateat. Quinetiam poterit vel in doctrinæ vel in ſacramentorum adminiſtratione vitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius communione non debeat. Non enim vnius ſunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita neceſſaria cognitu vt fixa eſſe & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis placita: qualia ſunt, Vnum eſſe Deum: Chriſtum Deum eſſe, ac Dei Filium: In Dei miſericordia ſalutem nobis conſiſtere, & ſimilia. Sunt alia, quæ inter Eccleſias controuerſa, fidei tamen vnitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnũ Eccleſiæ diſſideant, ſi altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciam aſſerendi, animas à corporibus demigrantes in cœlum conuolare putet: altera nihil auſit definire de loco, cæterùm viuere tamen Domino certò ſtatuat? Verba ſunt Apoſtoli, Quicũque perfecti ſumus, idem ſentiamus: ſiquid aliter ſapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. Annon ſatis indicat, diſſenſionem de rebus iſtis non ita neceſſariis, diſſidij materiam eſſe non debere inter Chriſtianos? Primùm quidem vt per omnia conſentiamus: ſed quoniam nemo eſt qui non aliqua ignorantię nubecula obuolutus ſit: aut nullam relinquamus Eccleſiam oportet, aut hallucinationem condonemus in iis rebus, quæ & inuiolata religionis ſumma & citra ſalutis iacturam ignorari poſſint. Hîc autem patrocinari erroribus vel minutiſſimis nolim, vt blandiendo & conniuendo cenſeã fouendos: ſed dico, non temerè ob quaſlibet diſſentiunculas deſerẽdam nobis Eccleſiam, in qua duntaxat ea ſalua & illibata doctrina retineatur qua conſtat incolumitas pietatis, & ſacramentorum vſus à Domino inſtitutus cuſtodiatur. Interim ſi nitimur emẽdare quod diſplicet, facimus,

Vbi ſunt ſigna illa Eccleſiæ, ab ea nos ſocietate diſceſſionem facere nõ debere. Vitij etiam aliquid obrepere poſſe in doctrina, vel Sacramentorũ adminiſtratione, ꝓpter quod non ſit nobis abiicienda Eccleſię illius communio.

Philip. 3.15

1.Cor.14.30 id ex officio noſtro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid ſedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde conſtat ſingulis Eccleſiæ membris demandatum publicæ ædificationis ſtudium pro mẽſura gratiæ ſuæ modò decenter & ſecundùm ordinem: hoc eſt, ne vel Eccleſię communionẽ renuntiemus, vel in ea permanentes pacem & diſciplinam rite compoſitam turbemus.

Ob vitæ imperfectionem, & morum corruptelã quæ in quibuſdã apparet, nõ eſſe diſcedendũ ab Eccleſiæ communione. Ideo etiam taxantur Anabaptiſtæ, & ſimiles, hîc & ſec.14.15.16

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multò longiùs procedere indulgentia noſtra debet, hîc enim valde lubricus eſt lapſus: neque vulgaribus machinamentis hîc Satan nobis inſidiatur. Fuerunt enim ſemper qui falſa abſolutæ ſanctimonię perſuaſione imbuti, tanquã aërij quidam dæmones iam facti eſſent, omnium hominum conſortium aſpernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid ſubeſſe cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum veſaniam accedebant) Donatiſtæ. Tales hodie ſunt ex Anabaptiſtis nonnulli, qui ſupra alios volunt videri profeciſſe. Alij ſunt qui inconſiderato magis iuſtitiæ zelo quàm inſana illa ſuperbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangeliũ annuntiatur, eius doctrinæ non reſpondere vitæ fructum vident, nullam illic eſſe Eccleſiã ſtatim iudicant. Iuſtiſſima quidem eſt offenſio, & cui plus ſatis occaſionis hoc miſerrimo ſeculo præbemus: nec excuſare licet maledictam noſtram ignauiam, quam Dominus impunitam nõ ſinet: vt iam grauibus flagellis caſtigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam diſſoluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vulnerentur imbecilles cõſcientię. Sed in hoc viciſſim peccant illi quos diximus, quòd offenſioni ſuæ modum ſtatuere neſciunt. Nam vbi Dominus clementiam exigit, omiſſa illa, totos ſe immoderatæ ſeueritati tradũt. Quia enim non putant eſſe Eccleſiã vbi non eſt ſolida vitæ puritas & integritas, ſcelerum odio à legitima Eccleſia diſcedunt, dum à factione improborum declinare ſe putant. Allegant, Eccleſiam Chriſti ſanctam eſſe. Verùm, vt ſimul intelligant eſſe ex bonis & malis permixtam, illam ex ore
Matt.13.47 Chriſti parabolam audiant, in qua reti comparatur, quo piſces omne ge-
Ibid.24 nus colliguntur, neque ſeliguntur donec in littore ſint expoſiti. Audiant agri eſſe ſimilem, qui bona fruge conſitus, zizaniis, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aduecta fuerit meſſis. Audiant denique aream eſſe, in qua ſic collectum eſt triticum vt ſub palea
Matt.3.12 deliteſcat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd ſi hoc malo ad diem vſque iudicij laboraturam Eccleſiam pronuntiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur: fruſtra nullo næuo inſperſam quærunt.

14 Sed enim rem intolerabilem eſſe clamant, quòd vitiorum peſtis ita paſſim graſſatur. Quid ſi Apoſtoli ſententia hîc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant, ſed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati ſpecies, ſed plurimæ: neque leuia erant errata, ſed horrenda quædam flagitia: non ſola erat morum corruptio, ſed doctrinæ. Quid hîc ſanctus Apoſtolus, hoc eſt, cœleſtis Spiritus organum, cuius teſtimonio ſtat & cadit Eccleſia? an diuiſionem ab illis quærit? an eos à Chriſti regno abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horum agit: ſed Eccleſiam Chriſti ſanctorúmque
1.Cor.1.11, & 3.3, & 5.1, & 6.7, & 9.1, & 15.12 ſocietatem & agnoſcit & prædicat. Si inter Corinthios manet Eccleſia, vbi feruent contentiones, ſectæ, æmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palàm approbatur ſcelus quod Gentibus ipſis foret execrabile: vbi petulanter proſcinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum reſurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit Euangelium: vbi Dei gratię ambitioni non charitati ſeruiunt: vbi permulta indecenter

ter & inordinatè geruntur:& ideo manet quòd miniſterium verbi & ſacramentorum illic non repudiatur: quis audeat Eccleſiæ titulum eripere iis quibus decima pars iſtorum criminum impingi nequeat? Qui tanta moroſitate ſæuiunt in præſentes Eccleſias, quid quæſo Galatis feciſſent tantum non Euangelij deſertoribus: apud quos tamen idem Apoſtolus Eccleſias reperiebat? *In principio epiſt.*

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitioſum hominem in ſuo contubernio ferant: deinde generalé ſententiam ponit, qua nefas eſſe pronunciat cum homine probroſæ vitæ vel panem comedere. Hîc exclamant, Si vulgarem panem comedere nõ licet, panem Domini comedere qui liceat? Fateor certè magnum probrum eſſe, ſi inter filios Dei locum habeant porci & canes: multò etiam maius ſi illis proſtituatur ſacroſanctum Chriſti corpus. Neque verò, ſi bene moratæ erunt Eccleſiæ ſceleratos in ſinu ſuo ferent: nec ad ſacrum illud epulum dignos ſimul ac indignos promiſcuè admittent. Verùm quia non ita ſedulò ſemper aduigilant paſtores, interdum etiam indulgentiores ſunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quã vellent ſeueritatem exercere poſſint: fit vt non ſemper ſubmoueantur etiã palàm mali à ſanctorum contubernio. Hoc vitium eſſe fateor: neque extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiamſi Eccleſia in officio ceſſet, non ideo protinus vniuſcuiuſque priuati erit iudicium ſeparationis ſibi ſumere. Non equidem nego quin pij hominis ſit ab omni priuata improborum conſuetudine ſe ſubducere, nulla ſe voluntaria cum ipſis neceſſitudine implicare: ſed aliud eſt malorum fugere contubernium: aliud, ipſorum odio, Eccleſiæ communionem renunciare.* Quod autem ſacrilegium eſſe putant participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multo ſunt quàm Paulus. Nam quum ad ſanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnuſquiſque totam Eccleſiam: ſed vt ſinguli ſe probent. Si cum indigno communicare nefas eſſet, iuberet certè Paulus nos circunſpicere annon aliquis in multitudine eſſet cuius immundicia pollueremur: nunc quum probationem ſuiipſorum ſolùm à ſingulis requirit, oſtendit minimè nobis obeſſe ſiqui indigni ſe nobiſcũ ingerant. Nec aliò ſpectat quod poſtea ſubiicit, Qui indignè manducat, iudicium ſibi manducat & bibit. Non dicit aliis, ſed ſibi. Et meritò: neque enim in ſingulorum arbitrio ſitum eſſe debet qui recipiendi & qui repellendi ſint. Totius Eccleſiæ hæc cognitio eſt, quæ exerceri ſine legitimo ordine non poteſt, vt fuſiùs poſtea dicetur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab acceſſu nec poteſt ne debet. *1. Cor. 5. 2* **Vide Caluini libellũ de Cœna Domini: item, Inſtructionem aduerſus Anabaptiſtas.* *1. Cor. 11. 28* *Ibid. 29*

16 Quanquam autem ex inconſiderato iuſtitiæ zelo hæc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam moroſitatem ex ſuperbia magis & faſtu falſáque ſanctitatis opinione, quàm ex vera ſanctitate veróque eius ſtudio naſci. Itaque qui ad faciendam ab Eccleſia defectionem ſunt aliis audaciores, & quaſi anteſignani, ij vt plurimùm nihil aliud cauſæ habent niſi vt omnium cõtemptu oſtentent ſe aliis eſſe meliores. Bene ergo & prudẽter Auguſtinus, Quum pia (inquit) ratio & modus Eccleſiaſticæ diſciplinæ vnitatem Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apoſtolus ſufferendo inuicem præcipit cuſtodiri, &, quo non cuſtodito, medicinæ vindicta non tantùm ſuperflua, ſed etiam pernicioſa, & propterea iam nec medicina eſſe conuincitur: illi filij mali, qui non odio iniquitatũ alienarum, ſed ſtudio cõtentionum ſuarum infirmas plebes, iactantia ſui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, ſuperbia tumidi, peruicacia veſanĩ, *Lib. 3. cõtra Parm: cap. 1.*

calumniis inſidioſi, ſeditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere o-ſtendantur, vmbram rigidæ ſeueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis ſanctis, ſalua dilectionis ſynceritate, & cuſtodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia, moderatiori curatione fieri præcepta ſunt, ad ſacrilegium ſchiſmatis & occaſionem præciſionis vſurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc conſilium dat, vt miſericorditer corripiant quod poſſunt: quod non poſſunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque lugeant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in meſſe eradicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire ſe pij omnes ſtudeant, ne, dum ſtrenui & animoſi iuſtitiæ vindices ſibi videntur, à regno cœlorum (quod eſt vnicum iuſtitiæ regnum) deſciſcant. Nam quia in hac externa ſocietate, Eccleſiæ ſuæ cõmunionem Deus coli voluit: qui odio improborum teſſeram eius ſocietatis frangit, viam ingreditur qua procliuis eſt à ſanctorum communione lapſus. Cogitent, in magna multitudine complures eſſe verè ſanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aſpectum ſuum fugiant. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos eſſe qui in vitiis ſuis nequaquam ſibi placent aut blandiuntur, ſed ſerio timore Domini identidem expergefacti, ad integritatem maiorem aſpirant. Cogitent non ferendum eſſe de homine iudicium ab vno facto; quando ſanctiſſimi interdum grauiſſimo caſu excidunt. Cogitent plus ſubeſſe ad colligendam Eccleſiam momenti, tum verbi miniſterio, tum ſacrorum myſteriorum participationi, quàm vt quorundam impiorum culpa, vis illa tota euaneſcere queat. Poſtremò reputent, in cenſenda Eccleſia pluris eſſe diuinum quàm humanum iudicium.

Eiuſdem lib. cap. 2 (margin)

Epheſ. 5.25

Ita ſanctam eſſe Eccleſiam, vt multis ſemper vitijs laboret, nec tamen deſinat eſſe Eccleſia, Scripturæ teſtimonijs, & ſeculorum omniũ experientia oſtenditur hîc & ſect. 18. 19. 20.

17 Quod etiam obtendunt non abs re ſanctam vocari Eccleſiam, perpendere conuenit qua excellat ſanctitate: ne, ſi Eccleſiam nolimus admittere niſi numeris omnibus abſolutam, nullam relinquamus. Verum quidem eſt quod ait Paulus, Chriſtum ſeipſum tradidiſſe pro Eccleſia, vt illam ſanctificaret: mundaſſe lauacro aquæ in verbo vitæ, vt ſibi exhiberet glorioſam ſponſam, non habentem maculam aut rugam, &c. Nihilo tamen & iſtud minus verum eſt, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculiſque abſtergendis. Vnde ſequitur, nondum perfectam eſſe eius ſanctitatem. Sic ergo ſancta eſt Eccleſia vt quotidie proficiat, nondum perfecta ſit: quotidie procedat, nondum peruenerit ad ſanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fuſiùs explicabitur. Quòd ergo ſanctam fore Ieruſalem vaticinantur Prophetæ, per quã alieni non ſint tranſituri: ſacroſanctum templum, quò impuri non ſint ingreſſuri; non accipiamus perinde acſi nullus in Eccleſiæ membris næuus reſideret: ſed quia toto ſtudio ad ſanctimoniam & ſolidam puritatem adſpirant, mundities illis quam nondum plenè conſequuti ſunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquã rara ſæpius indicia eiuſmodi ſanctificationis extant inter homines, ſtatuendum tamen eſt, nullum fuiſſe ab orbe cõdito tempus quo Eccleſiam ſuam Dominus non habuerit: nullũ etiam fore ad conſummationem vſque ſeculi, quo non ſit habiturus. Nam etſi ſtatim à principio vniuerſum genus hominum Adę peccato corruptum ac vitiatum eſt: ex hac tamen ceu polluta maſſa ſemper vaſa aliqua in honorem ſanctificat, ne vlla ſit ætas quæ non ſuam miſericordiam experiatur. Quod certis promiſſionibus teſtatum fecit, quales ſunt iſtæ, Ordinaui teſtamentum electis meis: iuraui Dauid ſeruo meo. Vſque in æternum propagabo ſemen tuum: in generatione & generatione ædificabo ſedem tuam. Item, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationẽ ſibi: hęc requies mea in ſeculum ſeculi, &c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat ſolem in lumen diei, lunam & ſtellas in lumen noctis. Si defecerint leges iſtæ coram me, tunc & ſemen Iſrael deficiet.

Ioel. 3.17 *Iſa. 35.8* *Pſal. 89.4* *Pſal. 132.13* *Iere. 31.35*

18 Huius

18 Huius rei Chriſtus ipſe, Apoſtoli, & ferè omnes Prophetæ exemplum nobis præbuerunt. Horrendæ ſunt illæ deſcriptiones, quibus Ieſaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alij Eccleſiæ Hieroſolymitanæ morbos *Iſa.1.10* deplorant. In plebe, in magiſtratu, in ſacerdotibus omnia vſqueadeo corrupta erant, vt non dubitet Iſaias æquare Hieroſolymam Sodomæ & Gomorrhæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus paſſim referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes & ſimilia ſcelera. Neque tamen propterea aut nouas ſibi Eccleſias erigebant, aut noua altaria extruebant Prophetæ, in quibus ſeparata ſacrificia haberent: ſed qualeſcunque eſſent homines, quia tamen reputabant Dominū apud eos verbum ſuum depoſuiſſe, & ceremonias inſtituiſſe quibus illic colebatur, in medio impiorum cœtu puras manus ad illum extendebant. Certè ſi putaſſent aliquid inde contagionis ſe cōtrahere, centies potiùs mortui fuiſſent quàm paſſi fuiſſent illuc ſe pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus diſceſſionem facerent, quàm ſeruandæ vnitatis ſtudium. Quòd ſi religio ſanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima ſcelera nō vnius aut alterius hominis, ſed propemodum totius populi, ſe ab Eccleſia alienare: nimium nobis arrogamus, ſi protinus audemus ab Eccleſiæ communione deficere, vbi nō omnium mores vel noſtro iudicio vel Chriſtianæ etiam profeſſioni ſatisfaciunt.

19 Iam Chriſti & Apoſtolorum ſeculum quale fuit? Neq; tamen impedire potuit deſperata illa Phariſæorum impietas, & quæ tunc paſſim regnabat diſſoluta viuendi licentia, quin iiſdem ſacris cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis templum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, niſi quia ſciebant malorum ſocietate minimè pollui qui pura conſcientia iiſdem ſacris communicarent? Siquem parū mouent Prophetæ & Apoſtoli, ille ſaltem Chriſti authoritati acquieſcat. Bene ergo Cyprianus, Etſi videntur (inquit) in Eccleſia zizania, aut vaſa *Lib.3. Epiſt.5.* impura, non eſt tamen cur ipſi de Eccleſia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum eſſe poſſimus: nobis danda opera & quantū licet innitendum vt vas aureum vel argenteum ſimus. Cæterùm fictilia vaſa confringere, ſolius Domini eſt, cui & virga ferrea data eſt: nec quiſquam ſibi quod proprium eſt ſoli Filio, vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam ſufficiat, zizaniáque omnia humano iudicio ſegreganda. Superba eſt iſta obſtinatio, & ſacrilega præſumptio, quam ſibi furor prauus aſſumit, &c. Fixum igitur vtrunque iſtorum maneat, nihil excuſationis eum habere qui externam Eccleſiæ communionem ſponte deſerit, vbi Dei verbum prædicatur, & ſacramenta adminiſtrantur: deinde nihil obſtare vel paucorum vel multorū vitia quominus illic rite ceremoniis à Deo inſtitutis fidem noſtrā profiteamur: quia nec alterius ſiue paſtoris ſiue priuati indignitate læditur pia conſcientia, nec minùs pura ſunt ac ſalutaria myſteria homini ſancto & recto, quia ſimul ab impuris attrectentur.

20 Vltrà etiam progreditur eorum moroſitas & faſtus: quia Eccleſiam non agnoſcunt niſi minimis quibuſque næuis puram, imò probis doctoribus ſuccenſent: quia fideles ad profectum hortando, tota vita ſub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidem in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multo minùs ceſſandū eſſe: ſed **Expoſitio illi⁹ partis* eius fiducia, dum adhuc in curſu ſumus, imbuere animos, diabolicum eſ *cōfeſſionis fidei,* ſe commentum dico. Itaque * in ſymbolo Eccleſiæ peccatorum remiſſio *Credo remiſſionem* appoſitè ſubnectitur: hanc enim non conſequuntur niſi ſoli illius ciues *peccatorum: hîc &* ac domeſtici, quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo *ſect. 21.* debet ædificatio cœleſtis Ieruſalem, in qua deinde indulgentia hæc Dei *Iſa.33.24*

locum habeat, vt quicunque ad eam conceſſerint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primùm oportere, non quòd Eccleſia ſine peccatorum remiſſione vlla eſſe queat: ſed quia miſericordiam ſuam Dominus non promiſit niſi in ſanctorum communione. Eſt ergo primus nobis in Eccleſiam ac regnum Dei ingreſſus, peccatorum remiſſio: ſine qua nihil eſt nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Sic enim per

Oſeæ 2.18

Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœdus cum beſtia agri, cum volucre cœli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conteram de terra, & dormire faciā homines abſque terrore. Deſponſabo vos mihi in ſempiternum. Deſponſabo (inquam) in iuſtitia, in iudicio, in miſericordia & miſerationibus. Videmus qualiter per ſuam miſericordiā nos ſibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicit recolligendum populū, quem in ira diſſipauerat, Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccauerunt mihi. Quare in Eccleſiæ ſocietatem ablutionis ſigno initiamur: quò doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum niſi primùm eius bonitate ſordes noſtræ abſtergantur.

Iere.33.8

21 Neque verò per peccatorum remiſſionem nos in Eccleſiam modò ſemel recipit & cooptat Dominus, ſed per eandem nos in ipſa conſeruat ac tuetur. Quorſum enim attineret, veniam nobis fieri quę nulli vſui futura eſſet? Irritam autem & deluſoriam fore Domini miſericordiam, ſi ſemel duntaxat obtingeret, vnuſquiſque piorum ſibi teſtis eſt: quia nemo non ſibi conſcius eſt per totam vitam multarum infirmitatum, quę Dei miſericordia indigent. Et ſanè non fruſtra ſuis domeſticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec fruſtra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circunferimus, niſi aſſidua in remittendis delictis Domini gratia ſuſtentemur, momentum vnum in Eccleſia vix perſiſtemus. Vocauit autem ſuos Dominus in æternam ſalutem: ſuis ergo illi peccatis veniam ſemper paratam eſſe cogitare debent. Quare certò ſtatuendum, diuina liberalitate, intercedente Chriſti merito, per Spiritus ſanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam eſſe ac quotidie fieri, qui in Eccleſiæ corpus aſciti & inſerti ſumus.

Matth.16.19, & 18.18
Iohan.20.23
Claues Eccleſię datas eſſe ad remittenda peccata, nō tantùm iis qui nūc cōuertuntur ad Chriſtum, ſed fidelibus toto vitæ tempore.
2.Cor.5 20

22 Ad hoc bonum nobis impartiendum claues Eccleſiæ datæ ſunt. Non enim quum Apoſtolis mandatum dedit Chriſtus, & poteſtatem contulit remittendi peccata, hoc tantùm voluit vt eos ſoluerent à peccatis qui ab impietate ad Chriſti fidem conuerterentur: ſed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quum ſcribit legationem reconciliationis depoſitam eſſe apud Eccleſiæ miniſtros, quò ſubinde populum nomine Chriſti exhortentur ad ſe reconciliandum Deo. Ergo in ſanctorum communione, ipſius Eccleſiæ miniſterio nobis aſſiduè remittuntur peccata, quum Preſbyteri vel Epiſcopi, quibus hoc munus commiſſum eſt, pias conſcientias Euangelicis promiſſionibus in ſpe veniæ & remiſſionis confirmant: idque tam publicè quàm priuatim, prout neceſſitas poſtulat. Sunt enim permulti, qui pro

Act.20.20

ſua infirmitate, ſingulari pacificatione indigent. Et Paulus non tantùm pro communi concione, ſed etiam per domos teſtificatum ſe refert fidem in Chriſtum, & vnumquenque ſigillatim admonuiſſe de ſalutis doctrina. Tria igitur hîc nobis obſeruanda ſunt: Primùm quantalibet ſanctitate polleant filij Dei, hac tamen conditione ſemper eſſe, quandiu in mortali corpore habitant, vt ſine peccatorum remiſſione conſiſtere nequeant coram Deo. Deinde, hoc beneficium ſic eſſe Eccleſiæ proprium, vt non aliter eo fruamur quàm ſi permanemus in illius communione. Tertiò, per Eccleſiæ miniſtros & paſtores nobis diſpenſari, vel Euangelij prædicatione, vel Sacramentorum adminiſtratione: atque hac in parte ma-

tę ma-

te maximè eminere clauium poteſtatem quam Dominus fidelium ſocietati contulit. Proinde vnuſquiſque noſtrûm hoc officij ſui eſſe cogitet, non alibi quærere remiſſionem peccatorum, quàm vbi Dominus eam poſuit. De publica reconciliatione, quæ ad diſciplinam ſpectat, ſuo loco dicetur.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi ſpiritus hanc vnicam ſalutis anchoram eripere Eccleſiæ conantur: aduerſus tam peſtilentem opinionem fortiùs roborandæ ſunt conſcientiæ. Nouatiani olim iſto dogmate Eccleſias exagitarunt: ſed Nouatianis non multùm diſſimiles noſtrum quoque ſeculum habet quoſdam ex Anabaptiſtis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptiſmo in puram & Angelicam vitam, quæ nullis carnis ſordibus vitietur. Quòd ſi poſt Baptiſma quis delinquat, nihil præter inexorabile Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori poſt acceptam gratiam lapſo ſpem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoſcunt peccatorum remiſſionem niſi qua primùm regeneramur. Etſi autem mendacium nullum à Scriptura clariùs refutatur: quia tamen reperiunt iſti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit ſectatores) breuiter oſtendamus quantopere in ſuam aliorúmque perniciem inſaniãt. Principiò, quum Domini iuſſu quotidie ſancti repetant hanc precem, Remitte nobis debita noſtra, ſe nimirum debitores confitentur. Neque fruſtra petunt: quia Dominus non aliud vbique petendum præſcripſit quàm quod ipſe daturus eſſet. Imò quum totam orationem exauditum iri à Patre ſit teſtatus, hanc tamen abſolutionem peculiari etiamnum promiſſione obſignauit. Quid vltrà volumus? peccatorum confeſſionem à ſanctis, & eam quidem aſſiduam, tota vita requirit Dominus, & veniã pollicetur. Quæ audacia eſt aut à peccato illos eximere: aut, ſi impegerint, à gratia prorſus excludere? Iam quibus vult nos condonare ſeptuageſies ſepties? annon fratribus? Quorſum præcepit niſi vt ſuam clementiam imitemur? Condonat igitur non ſemel aut bis: ſed quoties delictorum agnitione conſternati, ad eum ſuſpirant.

Doctrina clauiũ Eccleſiæ ad remittẽda quotidie peccata etiam ſanctiſſimis quibuſq; cõfirmatur hîc, & ſec. 24. 25. 26. 27. Scripturæ teſtimonijs & exemplis, aduerſus Nouatianos, & quoſdam ex Anabaptiſtis, qui fingũt Baptiſmo regenerari Dei populum in Angelicam vitam, & poſtea non ſupereſſe lapſis veniam.

Matt. 6.12

Matt. 18.22

24 Atque (vt ab ipſis penè incunabulis Eccleſiæ ordiamur) Patriarchæ circuncisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iuſtitiam & integritatem, quum in fratricidium conſpirarunt: ſcelus erat vel perditiſſimis latronibus abominandũ. Tandem manſuefacti Iudæ monitionibus, vendiderunt: hæc quoque intolerabilis fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas ſæuierunt. Ruben cubile paternum ſpurciſſima libidine cõtaminauit. Iudas dum ſcortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tantũ abeſt quin expungantur è populo electo, vt potiùs in capita erigantur. Quid porrò Dauid? quum præſes eſſet iuſtitiæ, quanto cum flagitio, per innocentis ſanguinis effuſionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter regeneratos inſignibus elogiis Domini ornatus: quod tamen vel inter Gentes horribile eſt flagitium perpetrauit: & veniam tamen eſt conſequutus. Et (ne ſingularibus exemplis immoremur) quot in Lege & Prophetis erga Iſraelitas extant diuinæ miſericordiæ promiſſiones, toties cõprobatur Dominus ſe placabilẽ exhibere populi ſui offenſis. Quid enim Moſes promittit fore vbi populus in apoſtaſiam prolapſus redierit ad Dominum? Reducet te Deus è captiuitate, & miſerebitur tui, & congregabit te ex populis ad quos fueris diſperſus. Si ad cardines cœli fueris diſſipatus, inde ego te recolligam.

Gen. 37.18
Ibid. 28
Ibid. 34.25
Ibid. 35.22
Ibid. 38.16
2 Sam. 11.4, & 15
Ibid. 12.13
Deut. 30.3

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nunquam finienda eſſet: pleni enim ſunt Prophetæ eiuſmodi promiſſionibus, quæ populo infinitis

ſceleribus cooperto miſericordiam tamen offerant. Quod grauius eſt flagitium rebellione? diuortium enim inter Deum & Eccleſiam vocatur: at hoc Dei bonitate ſuperatur Quis eſt vir (inquit per Ieremiam) cuius ſi vxor corpus ſuum adulteris proſtituerit, cum ea redire in gratiam ſuſtineat? Tuis autem ſcortationibus omnes viæ pollutæ ſunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertere tamen ad me, & ego te ſuſcipiã. Reuertere auerſatrix, non auertam à te faciem meam: quia ſanctus ſum, & non iraſcor in perpetuum. Et ſanè non alius eſſe affectus eius poteſt, qui affirmat ſe nolle mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur, & viuat. Ideo quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoque vſum deſtinabat, vt orationes pro impetranda peccatorum venia factæ inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, tibi filij tui (non eſt enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis ſuis, & egerint pœnitentiam in corde ſuo, & conuerſi deprecati te fuerint in captiuitate ſua dicentes, Peccauimus, iniquè egimus: & orauerint verſus terram quam dediſti patribus eorum, & verſus templum hoc ſanctum: exaudies in cœlo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati ſunt in te. Nec fruſtra in Lege, quotidiana pro peccatis ſacrificia Dominus ordinauit: niſi enim aſſiduis peccatorum morbis populũ ſuum laborare Dominus prẹuidiſſet, nunquam illi conſtituiſſet hæc remedia.

Iere.3.1, & 12 *Eze.18.23, et 32* *1.Reg.8.46* *Num.28.3*

26 An aduentu Chriſti, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum eſt fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant ſupplicare? ne, ſi Dominum offenderint, vllam miſericordiam conſequantur? Quid hoc erit aliud quàm Chriſtum dicere in ſuorum perniciem veniſſe, non ſalutem, ſi quæ in veteri Teſtamento aſſiduè ſanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio ſublata dicitur? Quòd ſi Scripturis fidem habemus diſertè clamantibus, in Chriſto demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuiſſe, effuſam miſericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: ne dubitemus quin multò benignior nobis clementia cœleſtis Patris exuberet potiùs quàm abſciſſa aut decurtata fuerit Neque verò deſunt illius documenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomen Chriſti non eſſet confeſſus, ter vna nocte, nec ſine execratione, abnegauit: non tamen à venia depellitur. Qui inordinatè viuebant apud Theſſalonicenſes, ſic caſtigantur vt inuitentur ad pœnitentiam. Ne ipſi quidem Simoni mago deſperatio iniicitur, quin potiùs iubetur bene ſperare, quum ad preces confugere ſuadet illi Petrus.

Tit.1.9, et 3.4 *2.Tim.1.9* *Matt.10.33* *Marc.6.38* *Matt.26.39* *2.Theſſ.3.6* *Act.8.22*

27 Quid quòd totas interdum Eccleſias grauiſſima peccata occuparunt à quibus tamen eas Paulus clementer potiùs extricauit quàm earũ capita deuoueret? Galatarum defectio non mediocre erat delictum: Corinthij eo minùs illis erant excuſabiles, quò pluribus neque leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à miſericordia Domini excluduntur. Imò illi ipſi qui præ aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiã. Manet enim æternúmque manebit inuiolabile pactum Domini, quod ſolenniter cum Chriſto vero Solomone, eiúſque membris ſanciuit his verbis, Si dereliquerint filij eius Legem meam, & in iudiciis meis no ambulauerint: ſi iuſtitias meas profanarint, mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: miſericordiam autem meam non auferam ab eo. Deniq; ipſa ſymboli diſpoſitione admonemur perpetuam reſidere in Eccleſia Chriſti delictorum gratiam: quòd Eccleſia velut conſtituta, remiſſio peccatorum adhuc ſubiungitur.

Gal.1.6, & 3.1, & 4.9 *2.Cor.12.21* *Pſal.89.31*

28 Quidam

28 Quidam aliquantò prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perſpicuitate Nouati dogma refutari, non quodlibet delictum irremiſſibile faciunt, ſed voluntariam Legis transgreſſionem, in quam ſciens quis ac volens impegerit. Porrò ſic loquentes peccatum nullum venia dignatur, niſi ſicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantiis redimendis mandarit offerri ſacrificia: quātæ eſt improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculū? Dico nihil eſſe apertiùs quàm vnicum Chriſti ſacrificium valere ad remittenda ſanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hoſtiis, veluti ſignaculis, id teſtatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuſet, quem tantopere conſtat fuiſſe in Lege eruditum? An neſciebat Dauid quantum foret adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipſum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita male profecerant Corinthij, vt laſciuiam, impuritatem, ſcortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti eſſet magiſtrum eiurare? Ergo Dei miſericordiæ tam benignè ſe exerenti viam noſtra malignitate ne præcludamus.

Refutantur & ij qui voluntariā legis trāſgreſſionem faciunt delictum irremiſſibile.

Leuit.4.

29 Equidem nō me latet veteres ſcriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos eſſe quæ ex infirmitate carnis obrepūt leuiora errata: pœnitentiam verò ſolennem, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis viſam eſſe non magis iterandam quàm Baptiſmum, quæ ſententia non ita eſt accipienda quaſi aut præcipitare in deſperationem voluerint qui à prima pœnitentia iterum recidiſſent, aut illa errata eleuare, perinde atq; coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate ſæpius titubare ſanctos, iuramenta ſuperuacua illis interdum excidere, in iram nōnunquam efferuere, imò prorumpere ad manifeſta vſq; conuitia, aliis præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur: ſed ita vocabant, vt diſtinguerent à publicis criminibus, quę cum magno offendiculo in Eccleſiæ cognitionem veniebāt. Quòd autem adeò difficulter ignoſcebant iis qui dignum aliquid animaduerſione Eccleſiaſtica perpetrarant, nō ideò fiebat quòd difficilem illis apud Dominum veniam putarēt: ſed hac ſeueritate volebant alios deterrere ne temere prorucrent in flagitia, quorum merito ab Eccleſiæ communione alienarentur. Quanquam verbum Domini, quod hìc pro vnica regula nobis eſſe debet, maiorem certè moderationē præſcribit. Siquidem eouſque intendendum docet diſciplinæ rigorem, ne abſorbeatur à triſtitia is cui præcipuè conſultum oportet: vt fuſiùs ſuprà diſſeruimus.

Quo ſenſu veteres ſcriptores exiſtimarint ſolennem pœnitentiam, quæ pro grauioribus peccatis tum exigebatur, non magis iterandam, quàm Baptiſmum Vide lib 3. c. 4. ſect. 10, 11, 14. de publica peccatorū confeſſione, & pœnitentiæ teſtificatione.

2. Cor. 2.

Comparatio falſæ Eccleſiæ cum vera. CAP. II.

QVANTI apud nos valere verbi & ſacramentorum miniſterium, & quouſque procedere eius reuerentia debeat, vt ſit nobis perpetua teſſera dignoſcendæ Eccleſiæ, explicatum eſt: nempe vbicunq; integrum extat & illibatum, nullis morum vitiis aut morbus impediri quominus Eccleſiæ nomen ſuſtineat. Deinde, illud ipſum leuiuſculis erroribus non vitiari quominus legitimum æſtimetur. Porrò errores quibus talis debeatur venia eos eſſe indicatum eſt, quibus præcipua religionis doctrina non læditur, quibus non opprimantur quæ inter fideles omnes conuenire debent religionis capita: in ſacramentis verò, qui legitimam authoris inſtitutionem non aboleant nec labefactent. *Atqui ſimul ac in arcem religionis mendacium irrupit, ſumma neceſſariæ doctrinæ inuerſa eſt, ſacramentorum vſus corruit: certè Eccleſiæ interitus conſequitur, perinde atque de vita hominis actum eſt, iugulo transfixo,

Breuis ἀνακεφαλαίωσις eorū quæ dicta ſunt capite ſuperiori.

** Vbi regnum occupauit mendaciū & falſitas, illic nō eſſe Eccleſiam. quod oſtenditur reperiri ſub Papiſmo: hîc & ſect. 2, 3, 4.*

Epheſ 2.20. vel præcordiis lethaliter ſauciatis. Atq; id ex Pauli verbis liquido euincitur, quum docet Eccleſiam fundatam eſſe ſuper doctrinam Apoſtolorum & Prophetarũ, ipſo Chriſto ſummo angulari lapide. Si Eccleſię fundamentum eſt Prophetarũ & Apoſtolorum doctrina, qua ſalutem ſuam in vno Chriſto reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium conſtabit? Corruat ergo Eccleſia neceſſe eſt *1 Tim.3.15.* vbi intercidit illa religionis ſumma quæ ſola ſuſtinere eam poteſt. Deinde ſi vera Eccleſia columna eſt ac firmamentum veritatis, certum eſt non eſſe Eccleſiam vbi regnum occupauit mendacium & falſitas.

2 In eum modum quum res habeat ſub Papiſmo, intelligere licet quid Eccleſiæ illic ſuperſit. Pro verbi miniſterio peruerſa & mendaciis conflata illic regnat gubernatio, quæ purã lucem partim extinguit, partim ſuffocat. In locum Cœnæ Domini, fœdiſſimum ſacrilegium ſubiit: cultus Dei varia & non ferenda ſuperſtitionũ congerie deformatus: doctrina (citra quã Chriſtianiſmus non conſtat) tota ſepulta & exploſa: publici conuentus, idololatriæ & impietatis ſcholæ. Quare nullum eſt periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione deſciſcendo, ab Eccleſia Chriſti diuellamur. Eccleſiæ communio non ea lege inſtituta eſt vt vinculum ſit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliíſque malorum generibus irretiamur: ſed potiùs quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi quidem ſuam nobis Eccleſiam commendant, ne qua alia in mundo eſſe videatur: poſtea, quaſi re confecta, *omnes ſchiſmaticos eſſe conſtituunt qui ab eius quam pingunt Eccleſiæ obedientia ſubducere ſe: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram ſe Eccleſiam habere confirmant? *Allegant ex vetuſtis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hiſpania fuerit. A ſanctis illis viris qui ſana doctrina fundarunt excitarúntque Eccleſias, doctrináque ipſam & Eccleſiæ ædificationem ſuo ſanguine ſtabilierũt, ſe originem ducere. Eccleſiam verò ſic & ſpiritualibus donis, & Martyrum ſanguine apud ſe conſecratam, perpetua Epiſcoporum ſucceſſione conſeruatam fuiſſe ne intercideret. Commemorant *quanti hanc ſucceſſionẽ fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Auguſtinus, & alij. Quàm friuola ſint iſta & planè ludicra, faciã vt nullo negotio intelligant ij qui mecum ea paululum expendere volent. Equidẽ eos quoque hortarer vt hic animũ ſeriò aduerterent, ſiquid docendo proficere me apud eos poſſe confiderem, ſed quãdo illis, omiſſa veritatis ratione, hoc vnum propoſitum eſt quacunque poſſunt via rem ſuam agere, pauca tãtùm dicã quibus ſeſe boni viri & veri ſtudioſi ab eorum captionibus expedire queant. Primùm ab illis quæro cur non Africam citent, & Ægyptum, & totam Aſiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus deſiit ſacra hæc Epiſcoporum ſucceſſio, cuius beneficio ſe Eccleſias retinuiſſe gloriantur. Eò igitur recidunt, ſe ideo veram habere Eccleſiam, quia ex quo eſſe cœpit, non fuerit Epiſcopis deſtituta: perpetua enim ſerie alios aliis ſucceſſiſſe. Sed quid ſi Græciam illis regeram? Quæro igitur iterum ab ipſis cur apud Græcos periiſſe Eccleſiam dicãt, apud quos nunquam interrupta fuit illa Epiſcoporum ſucceſſio, vnica eorum opinione, Eccleſiæ cuſtos & conſeruatrix. Græcos faciunt ſchiſmaticos. quo iure? quia à ſede Apoſtolica deſciſcendo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multò magis perdere merẽtur qui à Chriſto ipſo deficiunt? Sequitur ergo euanidum eſſe prætextum ſucceſſionis, niſi Chriſti veritatem, quàm à patribus per manum acceperint, ſaluam & incorruptam poſteri retineant, ac in ea permaneant.

*Vide ſect.5.

*Quid ſentiendum de continua Epiſcoporum aliorũ poſt alios ſucceſſione, qua gloriantur Papiſtę hîc & ſec.3,4

De hoc vide ſect. 3.in fin.

Comparatur falſa gloriatio Eccleſiæ Romanæ, cũ ſimili iactantia impiorũ ſacerdotum & prophanorum Iudæorum aduerſus Prophetas, & Apoſt,

3 Ergo non aliud hodie prætendunt Romanenſes, quàm Iudæos olim obtendiſſe apparet, quum cæcitatis, impietatis, idololatriæ à Prophetis

phetis

phetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, ſacerdo
tia glorioſè iactabant, quibus rebus Eccleſiam, magno, vt ſibi videban-
tur, argumento metiebantur: ita pro Eccleſia externæ quædam larueę
ab his opponuntur, quæ longè ſæpè abſunt ab Eccleſia, & citra quas Ec-
cleſia optimè conſtare poteſt. Quare neque alio argumento refutādi no
bis ſunt, quàm quo aduerſus ſtultam illam Iudæorum confidentiam pu-
gnabit Ieremias: nempe ne glorientur in verbis mendacibus dicentes, *Iere.7.4.*
Templum Domini, templum Domini, templum Domini eſt. Quando ni
hil Dominus vſpiam ſuum agnoſcit niſi vbi verbum ſuum auditur, ac
religioſè obſeruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in ſanctuario *Ezec. 10.4.*
ſederet, eamque ſedem ſibi ſtatam fore pollicitus eſſet ipſis: vbi cultū e-
ius prauis ſuperſtitionibus corrumpunt ſacerdotes, aliò transmigrat, &
locum ſine vlla ſanctitate relinquit. Si templū illud quod videbatur per-
perpetuæ Dei habitationi conſecratum derelinqui à Deo ac profaneſce-
re potuit, non eſt quòd nobis iſti fingant Deum ita perſonis aut locis al
ligatum, & affixum externis obſeruationibus, vt manere apud eos opor
teat, qui titulum modò & ſpeciem Eccleſiæ habent. Atque hæc eſt con-
tentio quam habet Paulus in Epiſtola ad Romanos, à nono capite vſ-
que ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas con-
ſcientias, quòd quum viderentur eſſe populus Dei, Euangelij doctrinam
non modò reſpuebant, ſed etiam perſequebantur. Poſtquam ergo do-
ctrinam expoſuit, hanc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos ve-
ritatis hoſtes eſſe Eccleſiam: vtcunque eis nihil deeſſet quod poſſet ad ex
ternam Eccleſiæ formam aliàs deſiderari. Ideòque negat quia Chriſtum *Gala.4.21.*
non amplecterentur. Aliquanto etiam expreſſius in epiſtola ad Galatas.
vbi Iſmaelem cum Iſaac comparando, multos dicit in Eccleſia tenere lo
cum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti non ſunt ex libera
matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ieroſolymæ deſcendit: *Gene.21.10.*
quia ſicuti in monte Sinai Lex eſt lata, Euangelium verò ex Ieruſalē pro-
diit: ſic multi ſeruiliter nati & educati, filios Dei & Eccleſiæ ſe eſſe non
dubitanter iactant: imò ſuperbè deſpiciunt genuinos Dei filios, quum
ſint ipſi degeneres. Nos quoque ex oppoſito, dum audimus ſemel è cœ
lo pronuntiatum eſſe, Eiice ancillam & filium eius, hoc inuiolabili decre *Rom 9.6.*
to freti fortiter ſpernamus inſipidas eorum iactantias. Nam ſi externa
profeſſione ſuperbiunt, Iſmael quoque circuncisus erat: ſi antiquitate *Malac.2.*
pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si cauſa quæ-
ritur, eā Paulus aſſignat, non cenſeri inter filios niſi qui geniti ſunt ex
puro & legitimo doctrinæ ſemine. Secundum hanc rationem negat ſe
Deus impiis ſacerdotibus obſtrictum eſſe quia pepigerit cum patre eo-
rum Leui ipſum ſibi Angelum vel interpretem fore: imò in eos retor-
quet falſam eorum gloriationem, qua ſolebant inſurgere cōtra Prophe-
tas: quòd ſcilicet dignitas ſacerdotij in ſingulari pretio habenda foret.
Hoc ipſe libenter admittit, & hac conditione cum ipſis diſceptat, quia
pactum ſeruare paratus ſit. dum autem ipſi mutuò non reſpondent, repu
diari merentur. * En quid valeat ſucceſſio, niſi imitatio etiam coniūcta *Non eſſe magni mo-*
ſit atque æquabilis tenor: nempe vt poſteri, ſimulac cōuicti fuerint deſci *menti ſucceſſionē e-*
uiſſe à ſua origine, omni honore priuentur. Niſi forte quia Caiphas mul *tiā in terrenis impe-*
tis piis Sacerdotibus ſucceſſit (imò ab Aarone vſque ad illum continua *riis, nedum in Eccle-*
fuit ſeries) ideò ſceleratus ille cœtus Eccleſiæ titulo dignus fuit. Atqui ne *ſia, vbi à virtute*
in terrenis quidem imperiis hoc ferri poſſet, vt verus Reipublicæ ſtatus *priorū degenerant*
dicatur tyrannis Caligulę, Neronis, Heliogabali, & ſimilium, quia Brutis, *poſteriores.*
Scipionibus, & Camillis ſucceſſerint. Præſertim verò in Eccleſiæ regimi-
ne nihil magis friuolū, quàm omiſſa doctrina ſucceſſionem in ipſis per-
ſonis locare. Nec verò quicquam minus ſanctis doctoribus, quos falſò

nobis obtrudunt, propoſitum fuit,quàm præciſè quaſi hæreditario iure probare,eſſe Eccleſias vbicunque Epiſcopi alij aliis ſubrogati fuerant. Sed quum extra controuerſiam eſſet,nihil à principio vſque ad illam ętatem mutatum fuiſſe in doctrina,ſumebant quod omnibus nouiſertoribus conficiendis ſufficeret,illis oppugnari doctrinam ab ipſis vſque Apoſtolis conſtanter & vnanimi conſenſu retentam. Non eſt igitur cur fucum amplius facere pergant ex Eccleſiæ nomine, quam nos vt decet, reuerenter colimus:ſed vbi ad definitionem ventum eſt,non modò aqua (vt dicitur) illis hæret, ſed hæret in ſuo luto: quia fœtidam meretricem ſubſtituunt pro ſacra Chriſti ſponſa. Quæ ſuppoſitio ne nos fallat,pręter alias admonitiones hæc quoque Auguſtini nobis ſuccurrat. nam de Eccleſia loquens,Ipſa eſt,inquit,quæ aliquando obſcuratur, & tanquã obnubilatur multitudine ſcandalorum: aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet:aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur.Exempla profert,quòd ſępius firmiſſimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter,vel toto orbe latitarent.

Ad Vin. epiſt.48.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenſes,ac imperitos terrefaciunt Eccleſiæ nomine,quum capitales ſint Chriſti aduerſarij. Quanuis igitur templum,ſacerdotiũ,& reliquas huiuſmodi laruas obtendant, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor, quo ſimplicium oculi perſtringuntur, vt Eccleſiam eſſe recipiamus vbi verbum Dei non apparet.*Hæc enim perpetua eſt nota, qua ſignauit ſuos Dominus noſter, Qui eſt ex veritate,inquit,audit vocem meam.Item ego ſum paſtor ille bonus,& cognoſco oues meas,& cognoſcor à meis. Oues meæ vocem meam audiunt,& ego cognoſco eas,& ſequũtur me.Paulò antè ante dixerat,Oues paſtorem ſuum ſequi,quia nouerũt vocẽ eius:alienũ autem non ſequi,ſed effugere ab eo,quia non nouerunt vocem alienorum. Quid igitur ſponte in cenſenda Eccleſia inſanimus,quum eam minimè dubio ſymbolo deſignarit Chriſtus, quod vbicũque ſpectatur fallere nõ poteſt quin illic Eccleſiam certò oſtendat: vbi verò abeſt, nihil reſtat quod veram Eccleſiæ ſignificationem dare poſſit?Non enim ſuper hominum iudicia,non ſuper ſacerdotia fundatam eſſe Eccleſiam,ſed ſuper doctrinam Apoſtolorum & Prophetarum, commemorat Paulus.Quin potius Ieruſalem à Babylone,Chriſti Eccleſia à Satanę coniuratione hoc diſcrimine dignoſcenda eſt quo eas inter ſe Chriſtus diſtinxit:Qui ex Deo eſt, inquit, verba Dei audit. Propterea non audiris quia ex Deo non eſtis.In ſumma,quum Eccleſia regnum ſit Chriſti, regnet autem ille non niſi per verbum ſuum:an vllis iam obſcurum erit quin illa mẽdacij verba ſint,quibus Chriſti regnum abſque eius ſceptro(id eſt,ſacroſancto ipſius verbo)eſſe fingitur?

** Perpetua Eccleſiæ nota, verbum Dei,id eſt ſacræ ſcripturæ doctrina,& prædicatio.*
Iohan.18.37.
Iohan.10.14.
Ibidem 4.
Epheſ.2.20.
Iohan.8 47.

5 Iam verò quòd reos ſchiſmatis & hæreſeos nos agunt quia & diſſimilem prædicemus doctrinam,& ſuis legibus nõ pareamus, & ſeorſum conuentus ad preces,ad Baptiſmum,ad Cœnæ adminiſtrationem, aliáſque ſacras actiones habeamus:grauiſſima quidem eſt accuſatio, ſed quæ nequaquam lõga aut laborioſa defenſione opus habet. Hæretici & ſchiſmatici vocantur qui diſſidio facto, Eccleſiæ communionem dirimunt. Hæc porrò duobus vinculis continetur,ſanæ doctrinæ conſenſione, & fraterna charitate.Vnde inter hæreticos & ſchiſmaticos hoc diſcriminis ponit Auguſtinus, quòd illi quidem falſis dogmatibus fidei ſynceritatem corrumpant:hi autem interdum etiam in fidei ſimilitudine,ſocietatis vinculum diſrumpant.Verùm id quoque notandum eſt,hanc charitatis coniunctionem ſic à fidei vnitate pendere, vt hæc illius initium, finis,vnica denique regula eſſe debeat. Meminerimus ergo,quoties Eccleſiaſtica vnitas nobis commendatur,hoc quęri vt dum mentes in Chriſto

Non eſſe hæreticos aut ſchiſmaticos,qui à Papatu deficiũt, probatur hìc & ſect.6.
Lib. quæſt. Euan. ſec. Matth.

conſen-

conſentiunt, voluntates etiam noſtræ mutua in Chriſto beneuolentia inter ſe coniunctæ ſint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento ſumit, vnum eſſe Deum, vnam fidem & vnum baptiſmum. Imò vbicunque nos idem ſentire & idem velle docet, continuò addit, In Chriſto, vel ſecundum Chriſtum: ſignificans impiorum eſſe factionẽ, non conſpirationem fidelium, quæ fit extra verbum Domini.

Ephe. 4.5.

Philip. 2.2. & 5.

6 Paulum quoque ſequutus Cyprianus totius Eccleſiaſticæ concordiæ fontem ab vnico Chriſti Epiſcopatu ducit. poſtea ſubiicit, Eccleſia vna eſt, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur: quo modo ſolis radij multi, ſed lumen vnum: & rami arboris multi, ſed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riui plurimi defluunt, numeroſitas licet diffuſa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine: Auelle radium ſolis à corpore diuiſionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præciſus areſcit. Sic & Eccleſia Domini luce perfuſa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen eſt quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionem quam habẽt inter ſe omnia Chriſti membra. Videmus vt ad caput ipſum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreſes & ſchiſmata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non redditur, nec caput quæritur, nec cœleſtis magiſtri doctrina ſeruatur. Eant nunc, & clamitẽt hæreticos nos eſſe qui ab ipſorum Eccleſia receſſerimus: quum nulla alienationis cauſa fuerit niſi hæc vna, quòd puram veritatis profeſſionem nullo modo ferre poſſunt. Taceo autẽ quod anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipſum ſatis ſuperque nos abſoluit, niſi Apoſtolos quoque ſchiſmatis damnare velint, quibuſcum ſimilem habemus cauſam. Prędixit, inquam, Chriſtus Apoſtolis ſuis, fore vt à ſynagogis propter nomen ſuum eiicerentur. Illæ porrò ſynagogæ de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Eccleſiæ. Quum ergo eiectos eſſe nos conſtet, idque propter Chriſti nomẽ fuiſſe factum, parati ſimus oſtendere, de cauſa certè priùs quærendum eſt quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, ſi ita volunt, ſponte remitto. abunde enim mihi eſt, oportuiſſe nos ab ipſis recedere, vt ad Chriſtum accederemus.

De ſimpli. prælat. Cypriani ſanctiſſima ſententia, totius Eccleſiaſticæ cõcordiæ fontẽ ab vnico Chriſti Epiſcopatu duci, &c.

Iohan. 16.2.

7 Sed apparebit etiamnum certiùs quo loco nobis eſſe debeant Eccleſiæ omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, ſi cum Iſraelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata eſt, conferatur. Vera tũ extabat apud Iudæos & Iſraelitas Eccleſia, quum in fœderis legibus perſtarent: ea ſcilicet obtinentes Dei beneficio quibus Eccleſia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius miniſterium penes ſacerdotes erat & Prophetas: Circunciſionis ſymbolo in religionem initiabantur, aliis ſacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competerent in eorum ſocietatem elogia quibus Eccleſiam Dominus honorauit. Poſtquam deſerta Lege Domini, degenerarunt ad idololatriam & ſuperſtitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim auſit Eccleſiæ titulum iis præripere apud quos verbi ſui prædicationem & myſteriorum obſeruationẽ depoſuit Deus? Rurſum, quis auſit eum cœtum nulla cum exceptione Eccleſiam appellare, vbi verbũ Domini palàm & impunè conculcatur? vbi eius miniſterium, præcipuus neruus, atque adeò anima Eccleſiæ, diſſipatur?

Vt maximè quis velit extenuare vitia Eccleſiæ Papiſticæ, non tamen eſſe meliorẽ eius ſtatum, quàm fuit in regno Iſraël ſub Ierobeam. hic & ſec. 8.9.10.

8 Quid ergo? (dicet quiſpiam) nullàne igitur reliqua erat in Iudæis Eccleſiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis eſt reſponſio. Primùm dico in ipſa defectione fuiſſe gradus quoſdam. neque enim dicemus eundem fuiſſe lapſum Iudæ & Iſraelis, quo primùm tempore

vterque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam cum vitulos fabricaret cõtra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum non licitum dedicaret, religionem prorſus corrupit. Iudæi priùs ſe impiis moribus, & ſuperſtitioſis inquinarunt, quàm ſtatum in externa religionis forma perperam mutarent. Quanquam enim ſub Rechabeam multas iam peruerſas ceremonias vulgò ſibi aſciuerant, quia tamẽ Hieroſolymis manebant & Legis doctrina & ſacerdotium, & ritus quales Deus inſtituerat: habebant illic pij tolerabilem Eccleſiæ ſtatum. Apud Iſraelitas, vſque ad regnum Achab res minimè in melius reſtitutæ, tunc verò etiam in deterius prolapſæ ſunt. Qui poſtea ſucceſſerunt, vſque ad interitũ regni, partim eius fuerunt ſimiles, partim (quum aliquantò meliores eſſe vellent) exemplum Iarobeam ſequuti ſunt. omnes autem ad vnum impij & idololatræ. In Iudæa variæ ſubinde mutationes fuerunt, dum alij reges cultum Dei falſis & commentitiis ſuperſtitionibus peruertunt, alij diſſipatã religionem inſtaurant: donec ipſi quoq; ſacerdotes templum Dei profanis abominandíſque ritibus polluerunt.

9 Age nunc, negent Papiſtę ſi poſſunt, vt ſua vitia maximè extenuẽt religionis ſtatum ita apud ſe corruptũ vitiatúmque eſſe, vt fuit in regno Iſraelitico ſub Iarobeam. Atqui idololatriam habent craſſiorem: neque in doctrina, guttula vna ſunt puriores: niſi fortè in hac quoque ipſa magis ſint impuri. Deus, imò quicunque mediocri iudicio præditi ſunt, mihi erunt teſtes, & res etiam ipſa declarat quàm nihil hic amplificem.

Duo ſibi deferri à nobis poſtulant Eccleſiæ Papiſticæ. Primũ hîc tractatur, alterũ ſecti. 10.

Iam quum ad Eccleſiæ ſuæ communionem adigere nos volunt, duo poſtulant à nobis: primùm, vt precibus, ſacríſque, & ceremoniis ſuis omnibus communicemus: deinde vt quicquid honoris, poteſtatis, iuriſdictionis Eccleſiæ ſuæ tribuit Chriſtus, id Eccleſiæ ſuæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hieroſolymis fuerũt, quũ res illic eſſent admodum corruptæ, nec ſeorſum ſacrificaſſe, nec ſeparatim habuiſſe ab aliis ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum quo in templum Solomonis conuenire iubebantur: ſacerdotes Leuiticos, quos, quia ſacrorum antiſtites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtcunque indigni eo honore eſſent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod vero caput eſt totius quæſtionis, ad nullum ſuperſtitioſum cultum adigebantur: imò nihil ſuſcipiebant quod non eſſet a Deo inſtitutum. Apud hos autem, Papiſtas dico, quid ſimile? Vix enim vllum cum ipſis conuentum poſſumus habere in quo non aperta idololatria nos polluamus. Certè præcipuum communionis vinculum in Miſſa eſt, quam nos vt maximum ſacrilegium abominamur. Atque id meritò an temere à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc ſatis eſt oſtendere aliam in hac parte cauſam noſtram eſſe quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum ſacris intereſſent, nullas ceremonias vel ſpectare vel vſurpare cogebantur niſi à Deo inſtitutas. Ac, ſi exempli tu omnino ſimile habere libet, ſumamus ex regno Iſraelitico. Secundum inſtitutum Iarobeam manebat circũciſio, fiebant ſacrificia, Lex ſancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: ſed propter commentitios ac vetitos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac dãnabat. Cedò mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui ſemel adorauerit in Bethel, aut ſacrum fecerit. Nouerant enim ſe id non facturos quin aliquo ſacrilegio ſe contaminarent. Habemus ergo, non eouſque valere apud pios debere Eccleſiæ communionem, vt ſi illa ad profanos pollutóſque ritus degeneraret, ſequi protinus neceſſe ſit.

Exo. 29. 9.

1. Reg. 12. 31.

Secundũ, quod nos ſibi deferre volunt Romanenſes: non patimus autem ſalua Dei honore.

10 Verùm de altera parte magis etiamnum contendimus. nã ſi Eccleſia ſecũdum eum modum conſideratur, cuius reuereri iudiciũ, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parére, cuius caſtigationibus

commo-

commoueri, cuius communionem religioſè in omnibus colere oporteat: Eccleſiam illis concedere non poſſumus quin ſubiectionis & obedientiæ neceſſitas nos maneat. Libenter tamen ei concedemus quod Iudæis & Iſraelitis ſui ſeculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari ſtatu, aut etiam meliore illic eſſent. Videmus autem vt paſſim clament profana eſſe conuenticula, quibus non magis conſentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè ſi illæ Eccleſiæ fuerunt, ſequitur ab Eccleſia Dei alienos fuiſſe, in Iſraele quidem, Eliam, Michæam, & ſimiles: in Iuda autem Ieſaiam, Ieremiam, Oſeam, & reliquos eius notæ, quos peius quibuſuis incircumciſis oderant & execrabantur ſui ſeculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illæ Eccleſiæ, ergo Eccleſia non columna veritatis, ſed firmamentum mendacij: non tabernaculum Dei viuentis, ſed idolorum receptaculum. Neceſſe igitur habebant ab eorum cœtuum cõſenſione deſciſcere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduerſus Deum conſpiratio. Eadem ratione ſi quis præſentes cœtus idololatria, ſuperſtitione, impia doctrina contaminatos pro Eccleſiis agnoſcat, in quãtũ plena communione perſtandum ſit homini Chriſtiano vſque ad doctrinæ conſenſionem, valde errabit. Nam ſi Eccleſiæ ſunt, poteſtas clauiũ penes ipſas eſt. atqui claues indiuiduum habent nexum cum verbo, quod illinc profligatum eſt. Deinde ſi Eccleſiæ ſunt, valet apud eas Chriſti promiſſio, Quodcunque ligaueritis, &c. Contra autem, abdicant à ſua communione quicunque ſe Chriſti ſeruos nõ fictè profitentur. Ergo aut euanida eſt Chriſti promiſſio, aut non ſunt, hoc ſaltem intuitu, Eccleſiæ. Denique pro verbi miniſterio habent ſcholas impietatis & errorum omne genus ſentinam. Proinde aut Eccleſiæ, ſecundum hanc rationẽ, nõ ſunt: aut nullum reſtabit ſymbolum quo legitimi fidelium cœtus à Turcarũ conuentibus diſcernantur.

Ieſa.1.14.
1.Tim.3.15.
Matt.16.19.& 18.18.
Iohan.20.23.

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiares quędam Eccleſiæ prærogatiuæ: ita nec hodie Papiſtis adimimus quæ ſupereſſe ex diſſipatione veſtigia Eccleſiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus ſuũ ſemel pepigerat Deus. id ſua magis ipſius firmitate ſubnixum contra eorum impietatem eluctando perſiſtebat, quàm ab illis conſeruabatur. Quæ itaque certitudo eſt ac conſtantia diuinæ bonitatis, reſidebat illic fœdus Domini, nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita Circuncifio poterat, quin ſimul verum eſſet ſignum & ſacramentum eius fœderis. Vnde liberos qui illis naſcebantur, ſuos Dominus vocabat: qui niſi ſpeciali benedictione, nihil ad eum pertinerent. Sed quũ fœdus ſuum in Gallia, Italia, Germania, Hiſpania, Anglia depoſuerit: vbi illæ Prouinciæ Antichriſti tyrãnide oppreſſæ ſunt, quo tamen fœdus ſuum inuiolabile maneret, Baptiſmũ primò illic conſeruauit, fœderis teſtimonium qui eius ore cõſecratus, inulta humana impietate vim ſuam retinet: deinde ſua prouidentia effecit, vt aliæ quoque reliquiæ extarẽt, ne Eccleſia prorſus interiret. Ac quẽadmodum ita ſæpè diruuntur ædificia & fundamẽta & ruinæ maneant, ita non paſſus eſt Eccleſiam ſuam ab Antichriſto vel à fundamento ſubuerti, vel ſolo æquari (vtcunque ad puniendam hominum ingratitudinem qui verbum ſuum contẽpſerant, horribilem quaſſationem ac diſiectionem fieri permiſerit) ſed ab ipſa quoq; vaſtatione ſemirutum ædificium supereſſe voluit.

Etſi Papatus propriè non poteſt dici Eccleſia, manere tamen Dei benignitate in Papatu veſtigia quædam Eccleſiæ, & ita impleri quod ſcriptum fuit Antichriſtum ſeſſurum in tẽplo Dei: hîc & ſecti.12.
Ezec.16.20.

12 Quum ergo Eccleſiæ titulum non ſimpliciter volumus concedere Papiſtis, non ideò Eccleſias apud eos eſſe inficiamur. ſed tantùm litigamus de vera & legitima Eccleſię conſtitutione, quę in cõmunione cũ ſacrorum, quæ ſigna ſint profeſſionis, tum verò potiſſimum doctrinę requiritur. Antichriſtum in templo Dei ſeſſurũ prædixerũt Daniel & Pau

Dan.9.27.

lus: illius ſcelerati & abominandi regni ducem & anteſignanum, apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd ſedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Chriſti nec Eccleſiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet nos minimè negare quin ſub eius quoque tyrannide Eccleſiæ maneant: ſed quas ſacrilega impietate profanarit: quas immani dominatione afflixerit: quas malis & exitialibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruperit, & propemodum enecarit: in quibus ſemiſepultus lateat Chriſtus, obrutum Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia ſic ſint cōturbata, vt Babylonis potius quam ciuitatis Dei ſanctæ facies illic appareat. In ſumma, Eccleſias eſſe dico, quatenus populi ſui reliquias, vtcunque miſere diſperſas ac diſiectas, illic mirabiliter Dominus conſeruat, quatenus permanent aliquot Eccleſiæ ſymbola: atque ea præſertim quorum efficaciam nec Diaboli aſtutia nec humana prauitas deſtruere poteſt. Sed quia e conuerſo delete ſunt illic notæ quas præcipuè in hac diſputatione reſpicere debemus, dico vnumquemque cœtum & totum corpus carere legitima Eccleſiæ forma.

2.Teſſ.2.4.

De Eccleſiæ doctoribus & miniſtris, eorum electione & officio.

CAPVT III.

Deū, qui ſolus docere poſſet Eccleſiam, vel per Angelos, id facere hominū miniſterio tribus de cauſis

IAM de ordine dicendum eſt quo Eccleſiam ſuam gubernari voluit Dominus. Tametſi enim ſolum ipſum regere ac regnare in Eccleſia, in ea quoque præeſſe vel eminere, & imperium hoc ſolo eius verbo exerceri atque adminiſtrari oportet: quia tamen viſibili præſentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis ſuam ore coràm declaret, hominum miniſterium in hoc adhibere diximus, & quaſi vicariam operam, non ad eos ius ſuum honorémque transferendo, ſed tantùm, vt per os ipſorum ſuum ipſe opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum inſtrumento vtitur artifex. Quæ iam antè expoſui, iterum repetere cogor. Poſſet id quidē vel per ſeipſum ſine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: ſed complures ſunt cauſæ cur per homines malit. Hoc enim modo ‘ primùm dignationem erga nos ſuam declarat, quum ex hominibus ſumit qui pro ſe in mundo legatione fungantur, qui arcanæ ſuæ voluntatis ſint interpretes, qui perſonam denique ſuam repræſentent. Sícque experimento comprobat non vanum eſſe quod paſſim nos vocat templa ſua, dum ex ore hominū, velut ex ſanctuario, reſponſa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac vtiliſſimū ad humilitatem exercitium eſt, dum nos ad obediendum verbo ſuo aſſuefacit, vtcunque per homines ſimiles nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de cœlo ipſe loqueretur, nihil mirum foret ſi ſacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerenter ſine mora exciperentur. Quis enim præſentem eius poteſtatem non horreret? quis non ad primum tantæ maieſtatis aſpectum proſterneretur? quis nō immenſo illo fulgore confunderetur? Verùm vbi homuncio quiſpiam ex puluere emerſus in nomine Dei loquitur, hîc noſtram erga Deum ipſum pietatem & obſeruantiam optimo teſtimonio declaramus, ſi dociles nos exhibemus eius miniſtro, quū nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam cauſa cœleſtis ſuæ ſapientiæ theſaurum in vaſis fragilibus ac luteis abſcondit, quò certiùs experimentum capiat quanti à nobis fiat. ‘‘ Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat, quàm hoc vinculo homines inter ſe colligari, dum vnus conſtituitur paſtor qui reliquos ſimul doceat: qui verò diſcipuli eſſe iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiūt. Si enim ſibi quiſque ſufficeret,

Mat.26.11.

‘ Prima cauſa.

Lege Aug. lib.1. de doctri. Chriſtiana.

‘‘ Secunda.

2.Cor.4.7.

‘‘‘ Tertia.

nec in-

nec indigeret alterius opera (quæ ſuperbia eſt humani ingenij) contemneret quiſque alios, & ab illis cõtemneretur. Quem igitur firmiſſimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Eccleſiam ſuã ad ſtrinxit, dum ſalutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines depoſuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc reſpexit Paulus, cùm *Epheſ. 4. 4.* Epheſiis ſcriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quemadmodum & vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ. Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptiſma. Vnus Deus, & Pater omnium, qui eſt ſuper omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verùm vnicuique noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Quapropter dicit, Quum aſcendiſſet in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui deſcendit, idem ille eſt qui aſcendit, vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios Paſtores ac Doctores, ad inſtaurationem ſanctorum, in opus adminiſtrationis, in ædificationem corporis Chriſti: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum in menſuram ætatis plenè adultæ, vt non amplius ſimus pueri, qui circunferamur omni vento doctrinæ: ſed veritatem ſectantes in charitate, adoleſcamus in illum per omnia, qui eſt caput, nempe Chriſtum. in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commiſſuram ſubminiſtrationis, iuxta actum in menſura vniuſcuiuſque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem ſuiipſius per charitatem.

2 His verbis illud oſtendit hominum miniſterium, quo Deus in gubernanda Eccleſia vtitur, præcipuum eſſe neruum quo fideles in vno corpore cohæreant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumem ſeruari Eccleſiã poſſe, quã ſi his præſidiis fulciatur in quibus ſalutẽ eius reponere Domino placuit. Aſcẽdit Chriſtus in altum (inquit) vt omnia impleret. Hæc autem implendi ratio, quòd per miniſtros, quibus officiũ hoc mandauit, & muneris obeundi gratiã contulit, ſua dona diſpenſat ac diſtribuit Eccleſiæ: ſeque adeo ipſum præſentẽ quodammodo exhibet, Spiritus ſui virtutem in ſua hac inſtitutione exerendo, ne inanis ſit vel otioſa. Sic inſtauratio ſanctorum peragitur: ſic & ædificatur corpus Chriſti: ſic adoleſcimus per omnia in eũ qui eſt caput, & inter nos coaleſcimus: ſic redigimur omnes in vnitatem Chriſti, ſi prophetia inter nos viget, ſi Apoſtolos recipimus, ſi doctrinam nobis adminiſtratã non aſpernamur. Eccleſiæ ergo diſſipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quiſquis ordinem hunc de quo diſputamus, & hoc genus regiminis vel abolere ſtudet, vel quaſi minus neceſſariũ eleuat. Neque enim vel ſolis lumẽ ac calor, vel cibus ac potus tam ſunt præſentis vitæ fouendæ ac ſuſtinendæ neceſſaria, quàm eſt conſeruandæ in terris Eccleſiæ Apoſtolicum ac paſtorale munus.

Hic & ſect. 3. oſtẽditur inſignibus elogiis ornari in Scriptura miniſterium Eccleſiæ, vt in ſummo honore ac pretio tanquã res omnium præſtãtiſſima apud nos eſſet.

Epheſ. 4. 10.
Ibidem 12.

3 Proinde ſupra admonui, Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis ſæpè commendaſſe: vt in ſummo honore ac pretio, tanquam res omnium præſtantiſſima, apud nos eſſet. Singulare beneficium ſe hominibus largiri, Doctores eis excitando, teſtatur, vbi iubet Prophetã exclamare, pulchros eſſe pedes, & beatum aduẽtum annunciantium pacẽ: *Ieſa. 52. 7.* quum Apoſtolos lucem mundi & ſalem terræ nominat. Nec ſplẽdidiùs ornari poterat hoc officium quàm quum dixit, Qui vos audit, me audit: *Mat. 5. 13. 14.* qui vos ſpernit, me ſpernit. Sed nullus eſt illuſtrior locus quã apud Pau *Lucæ 10. 16.* lum in ſecunda ad Corinthios, vbi hanc quæſtionem velut ex profeſſo *2. Cor. 4. 6.* tractat. Contendit ergo nihil Euangelij miniſterio in Eccleſia magis *2. Cor. 3. 9.* præclarum aut glorioſum eſſe, quum ſit adminiſtratio Spiritus & iuſtitiæ & vitæ æternæ. Hæc & ſimilia eò pertinent ne illa gubernãdæ ac reti

nendæ per miniſtros Eccleſiæ ratio, quam Dominus in perpetuum ſanciuit, apud nos vileſcat, ac ipſo tandem contemptu obſoleſcat. Ac eius quidem neceſſitas quanta ſit, non verbis modò, ſed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis ſuæ luce, Angelum è cœlo miſit qui ad eum Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam ſui vocare, ac in Eccleſiam inſerere vellet, non ſua ipſius voce alloquitur, ſed ad hominem remittit à quo & ſalutis doctrinam & Baptiſmi ſanctificationem percipiat. Si non temere fit quòd Angelus, qui Dei eſt interpres, ab enarranda Dei voluntate ipſe abſtinet, hominem verò iubet accerſeri, qui eam enarret: quòd Chriſtus vnicus fideliũ magiſter, hominis miniſterio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertiũ cœlum rapere, & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari cõſtituerat: quis nunc contemnere miniſterium illud audeat, vel quaſi ſuperuacuũ prçterire, cuius vſus talibus documentis teſtatum facere Deus voluit?

Act.10.3. *Act.9.6.* *2.Cor.12.2.*

4 Qui Eccleſiæ regimini ſecundum Chriſti inſtitutionem præſunt, nominantur à Paulo primùm Apoſtoli, deinde Prophetæ, tertio Euangeliſtæ, quartò Paſtores, poſtremò doctores. Ex quibus duo tantùm vltimi ordinarium in Eccleſia munus habent: alios tres initio regni ſui Dominus excitauit: & ſuſcitat etiam interdum prout temporum neceſſitas poſtulat. Quæ ſit Apoſtolica functio ex mandato illo conſtat, Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines: ſed totus orbis aſſignatur redigendus in obedientiam Chriſti: vt Euangelium vbicunque gentium poterunt ſpargendo, regnum eius vbique erigant. Proinde Paulus, quum ſuum Apoſtolatum approbare vellet, ſe non vnã aliquam vrbem Chriſto acquiſiuiſſe, ſed longè latéque propagaſſe Euangelium commemorat: neque alienis fundamentis appoſuiſſe manus, ſed vbi inauditum fuerat Domini nomẽ. Eccleſias plantaſſe. Miſſi ergo ſunt Apoſtoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent regnúmq; eius vbiq; Euangelij prçdicatione conſtituerent: vel, ſi mauis, qui tanquã primi Eccleſię architecti, eius fundamẽta in toto mundo iacerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinę voluntatis interpretes, ſed qui ſingulari reuelatione excellebant: quales nunc vel nulli extant, vel minus ſunt conſpicui. Per Euangeliſtas, eos intelligo qui quum dignitate eſſent Apoſtolis minores, officio tamen proximi erant, adeóque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui ſimiles: ac fortaſſis etiam ſeptuaginta diſcipuli, quos ſecundo ab Apoſtolis loco Chriſtus deſignauit. Secundùm hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & ſententiæ Pauli conſentanea videtur) tres illæ functiones non ideo inſtitutæ in Eccleſia fuerunt vt perpetuæ forent, ſed ad id modò tempus quo erigendæ erãt Eccleſiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Moſe ad Chriſtum traducendæ. Quanquam nõ nego quin Apoſtolos poſtea quoque, vel ſaltem eorum loco Euãgeliſtas interdum excitarit Deus, vt noſtro tempore factum eſt. Talibus enim qui Eccleſiam ab Antichriſti defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipſum nihilominus extraordinariũ appello, quia in Eccleſiis ritè conſtitutis locum non habet. Sequũtur paſtores ac doctores, quibus carere nunquam poteſt Eccleſia: inter quos hoc diſcriminis eſſe puto, quòd doctores nec diſciplinæ, nec ſacramentorum adminiſtrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præſunt, ſed Scripturæ tantùm interpretationi: vt ſyncera ſanáque doctrina inter fideles retineatur. Paſtorale autem munus hæc omnia in ſe continet.

Epheſ.4.11. *De Apoſtolis, Prophetis, Euãgeliſtis, Paſtoribus, & Doctoribus: & quæ ſit ſingulorum functio habes hîc & ſec.5.* *Mar.16.15.* *Rom.15.19.& 20.* *Ephe.4.11.* *Eze.10.1.*

5 Habemus quæ in Eccleſiæ regimine temporaria miniſteria fuerint, & quæ ideo inſtituta vt perpetuò durent. Quòd ſi Euangeliſtas Apo-

ſtolis

ſtolis iungamus, reſtabunt nobis duo paria quodammodo inter ſe reſpōdentia. Quam enim ſimilitudinem habent noſtri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apoſtolis paſtores. Excellentius fuit propheticum munus, propter ſingulare reuelationis donum quo pollebant: ſed doctorum officium ſimilem ferè rationem & vnum prorſus finem habet. Item duodecim illi quos Dominus elegit, vt nouam Euangelij prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros antecellerunt. Tametſi enim ex ratione & etymo verbi ritè Apoſtoli poſſunt vocari omnes miniſtri Eccleſiaſtici, quia à Domino omnes mittūtur, eiuſque ſunt nuntij: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorū miſſione notitiā, qui rem nouā & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero poſtea acceſſit Paulus) peculiari titulo ante alios inſigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipſe Andronico & Iuniæ, quos dicit fuiſſe inſignes inter Apoſtolos: ſed quū propriè loqui vult, nōniſi ad primariū illū ordinem refert. Atque hic eſt cōmunis Scripturæ vſus. Paſtores tamen (excepto quòd certas ſinguli Eccleſias ſibi attributas regunt) eandem ſuſtinent cum Apoſtolis prouinciam. Porrò quale illud ſit, clarius adhuc audiamus.

Luc.6.13. *Gal.1.1.* *Rom.16.7.* *Mat.10.*

6 Dominus quum Apoſtolos mitteret, mandatum illis dedit (ſicut dictum eſt nuper) de prædicando Euangelio, & baptizandis credentibus in remiſſionem peccatorum. Antea autem mandauerat vt ſacra ſymbola corporis & ſanguinis ſui ad exemplū diſtribuerent. En ſanctam, inuiolabilem, perpetuàmque legem impoſitam iis qui in Apoſtolorum locum ſuccedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelij prædicatione, & ſacramentorum adminiſtratione. Vnde colligimus, eos qui vtrunque iſtorum negligunt, falſo prætexere Apoſtolorum perſonā. Quid autē Paſtores? Paulus non de ſeipſo tantùm, ſed de omnibus illis loquitur, quū inquit, Sic nos æſtimet homo vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei. Item alibi, Oportet Epiſcopū tenacem eſſe eius qui ſecundum doctrinam eſt fidelis ſermonis: vt potens ſit exhortari per doctrinā ſanam, & contradicentes refellere. Ex his & ſimilibus locis qui paſſim occurrunt, colligere licet, in paſtorū quoque functione has eſſe duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & ſacramenta adminiſtrare. Docendi autem ratio non in publicis tantùm concionibus conſiſtit, ſed ad priuatas etiam admonitiones pertinet. Ita Paulus teſtes citat Epheſios, quod nihil ſuffugerit eorum quæ in rem ipſorum erāt, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per ſingulas domos, teſtificans Iudæis ſimul ac Græcis pœnitentiam & fidem in Chriſtum. Item paulò pòſt, Quòd non deſtiterit cum lachrymis monere vnumquenque eorum. Neque tamen præſentis inſtituti eſt ſingulas boni paſtoris dotes perſequi, ſed tantùm indicare quid profiteantur qui ſe paſtores appellant: nempe ita ſe præeſſe Eccleſiæ non vt otioſam habeant dignitatem, ſed vt Chriſti doctrina populum ad veram pietatem inſtituant, ſacra myſteria adminiſtrent, rectam diſciplinam conſeruent atque exerceant. Quicunque enim ſpeculatores poſiti ſunt in Eccleſia, illis Dominus annūtiat, ſi quis per ignorātiam, eorum negligentia pereat, ſanguinem ſe de ipſorum manibus requiſiturum. In eos quoque omnes competit quod de ſe ait Paulus, Væ mihi niſi euangelizem, quum diſpenſatio mihi ſit cōmiſſa. Deniq; quod orbi vniuerſo præſtiterunt Apoſtoli, id gregi ſuo, cui deſtinatus eſt, debet paſtor vnuſquiſque.

Mat.28.19. *Lucæ 22.19.*

Functionis Apoſtolorū et paſtorū, præcipuas eſſe partes, Euangeliū annunciare, & ſacramenta adminiſtrare.

1.Cor.4.1. *Tit.1.9.* *Acto.20.20.* *Ibidem 31.* *Ezec.3.17.* *1.Cor.9.16.*

7 Etſi illum ſingulis aſſignamus ſuas Eccleſias, interim non negamus quin alias Eccleſias iuuare is poſſit qui vni eſt alligatus, ſiue quid inciderit turbarum, quod eius præſentiam requirat: ſiue ab ipſo petatur de re aliqua obſcuriore conſilium. Sed quia ad retinendam Eccleſiæ pacem

Paſtores ſuis Eccleſiis ita eſſe alligatos vt aliò migrare non debeant ſine publica authoritate.

neceſſaria eſt iſta politia, vnicuique eſſe propoſitum quod agat, ne ſimul omnes tumultuentur, ſine vocatione incerti diſcurrãt, in vnum omnes locum temerè confluant, & ne vacuas Eccleſias pro libidine deſerant, qui de ſua commoditate magis quàm de Eccleſiæ ædificatione ſunt ſoliciti: hæc diſtributio quoad licet obſeruari cõmuniter debet, vt ſuis quiſque finibus contentus, in alienam prouinciam non irrũpat. Nec humanum eſt inuentum, ſed dei ipſius inſtitutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creaſſe per ſingulas Liſtrenſiũ, Antiochenorum, Iconiũ Eccleſias, Presbyteros: & Paulus ipſe Tito præcipit, vt oppidatim Presbyteros conſtituat. Sic alibi Philippẽſium Epiſcopos, & alibi Archippum Coloſſenſium Epiſcopum commemorat. Et extat inſignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Eccleſiæ Epheſinæ. Quiſquis ergo Eccleſiæ vnius regimen ac curã ſuſceperit huic diuinæ vocationis legi obligatum ſe eſſe ſciat: non quòd veluti glebæ addictus (vt Iuriſconſulti dicunt) id eſt mãcipatus quaſi affixus, pedem inde mouere nequeat, ſi ita publica vtilitas poſtularit, modò id ritè & ordine fiat: ſed is qui in vnũ locum vocatus eſt, non debet ipſe de migratione cogitare, nec, prout ſibi commodũ putarit, quærere liberationem. Deinde, ſiquem expediat aliò transferri, nõ tamen debet hoc priuato conſilio tentare, ſed expectare publicam authoritatem.

Act. 14. 12. *Tit. 1. 5.* *Philip. 1. 1.* *Col. 4. 17.* *Acto. 20. 18.*

Epiſcopos, Presbyteros, Paſtores, Miniſtros vocari promiſcuè in Scriptura eos qui Eccleſias regunt.

Tit. 1. 5. *Philip. 1. 1.* *Act. 20. 17.* *Rom. 12. 7.* *1. Cor 12. 28.*

8 Cæterùm quòd Epiſcopos, & presbyteros, & paſtores, & miniſtros promiſcuè vocaui qui Eccleſias regunt: id feci ex Scripturæ vſu, quæ vocabula iſta confundit. quicunque enim verbi miniſterio funguntur, iis titulum Epiſcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iuſſus eſt Titus conſtituere presbyteros oppidatim, continuò ſubiicitur, Oportet enim Epiſcopum eſſe inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Eccleſia Epiſcopos ſalutat. Et in Actis refertur conuocaſſe Presbyteros Epheſinos, quos ipſe Epiſcopos ſua oratione nominat. Hîc iam obſeruandum eſt, nos hactenus nonniſi ea officia recenſuiſſe, quæ in verbi miniſterio conſiſtunt: nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Epheſios capite quod citauimus. Verùm in Epiſtola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt poteſtates, donum ſanationum, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quę temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæpretium eſt in iis immorari. Duo autem ſunt quę perpetuò manẽt: gubernatio, & cura pauperum. *Gubernatores fuiſſe exiſtimo ſeniores ex plebe delectos, qui cenſuræ morum & exercendę diſciplinæ vnà cum Epiſcopis præeſſent. Neque enim ſecus interpretari queas quod dicit, Qui præeſt id faciat in ſolicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Eccleſia ſuum Senatum, conſcriptum ex viris piis, grauibus & ſanctis: penes quem erat illa, de qua poſtea loquemur, iuriſdictio in corrigendis vitiis. Porrò eiuſmodi ordinem non vnius ſeculi fuiſſe, experientia ipſa declarat. Eſt igitur & hoc gubernationis munus ſeculis omnibus neceſſarium.

**De ſenatu Eccleſiaſtico, id eſt, ſenioribus qui morũ cenſuræ præſunt vnà cum Epiſcopis.*

Rom. 12. 8.

De Diaconis Eccleſiæ, et eorũ duobus generibus. Vide c. 4. ſecti. 5.

**Ibidem.*

9 Cura pauperum Diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in ſimplicitate: qui miſeretur, in hilaritate. quum de publicis Eccleſiæ muneribus eum loqui certum ſit, oportet duos fuiſſe gradus diſtinctos. Niſi me fallit iudicium, priore membro Diaconos deſignat, qui eleemoſynas adminiſtrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curãdis ſeſe dedicauerant. quales erant viduę, quarum mentionẽ facit ad Timothæũ. Nullũ enim aliud publicum officium obire mulieres poterãt, quàm ſi in obſequium pauperum ſe darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum eſt) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum adminiſtrandis, alteri in pauperibus ipſis curandis Eccleſiæ

1. Tim. 5. 10.

cleſiæ ſeruient. Tametſi autem nomen ipſum διακονίας latius patet, hos ſpecialiter tamen Diaconos Scriptura nuncupat quos eleemoſynis diſpẽſandis gerẽdæque pauperum curæ præficit Eccleſia, & velut publici pauperum ærarij œconomos conſtituit: quorum origo, inſtitutio ac functio à Luca in actis deſcribitur. Quum enim murmur à Græcis excitatũ eſſet, quod in pauperum miniſterio eorum viduæ negligerentur. Apoſtoli excuſantes ſe non poſſe ſufficere vtrique muneri, & prædicationi verbi & menſarum miniſterio, petierunt à multitudine vt eligerentur viri probi ſeptem, quibus id operę demandarent. En quales habuerit Diaconos Apoſtolica Eccleſia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat.

Acto.6.5.

1.Cor.14. 40.

10 Iam verò quum ordine omnia & decenter in ſacro cœtu gerenda ſint, nihil eſt in quo id ſeruari diligentius oporteat, quàm in conſtituenda gubernatione: quia nuſquam maius periculum eſt ſi quid inordinatè geritur. Itaque, ne homines inquieti ac turbulenti (quod aliàs futurum erat) temere ſe ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum eſt ne quis ſine vocatione publicũ in Eccleſia munus ſibi ſumat. Ergo vt quis cenſeatur verus Eccleſiæ miniſter, primò ritè vocatus ſit oportet: deinde vt ſuæ vocationi reſpondeat, id eſt, iniunctas ſibi partes ſuſcipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere ſępius licet: qui vbi ſuum Apoſtolatum vult approbare, cum ſua in munere obeundo fidelitate vocationem ſemper ferè allegat. Si tantus Chriſti miniſter authoritatem ſibi arrogare non audet vt in Eccleſia audiatur, niſi quia & Domini mandato in hoc eſt conſtitutus, & fideliter peragit quod ſibi commiſſum eſt: quanta impudentia erit ſi quiſpiam mortalium, vtroque vel altero iſtorum deſtitutus, eiuſmodi honorem ſibi poſtulet? Verùm quia de obeundi muneris neceſſitate “ ſuperiùs attigimus, nunc de vocatione tantum agamus.

Neminẽ ſe in Eccleſia ad docendũ, vel regendum ingerere debere, ſed vocationem requiri.

Hebr.5. 4.

“ ſect.6.

11 Eius autem tractatio in quatuor verſatur: vt ſciamus quales & qualiter & à quibus inſtituẽdi ſint miniſtri, & quo ritu quáve ceremonia initiandi. De externa & ſolenni vocatione loquor, quæ ad publicum Eccleſiæ ordinem ſpectat: arcanam verò illam, cuius ſibi quiſque miniſter conſcius eſt, Eccleſiam teſtem non habet, omitto. Eſt autem bonum cordis noſtri teſtimonium, quòd neque ambitione, neque auaritia, neque vlla alia cupiditate, ſed ſyncero Dei timore, & ædificandæ Eccleſiæ ſtudio oblatum munus recipiamus. Id quidem vnicuique noſtrum (vt dixi) ſi volumus miniſterium noſtrum Deo approbare, neceſſarium eſt. Coram Eccleſia tamen ritè nihilominus vocatus eſt qui mala conſcientia eò acceſſit, modò non ſit aperta eius nequitia. Solent etiam dicere ad miniſterium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia ſcilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni paſtoris dotibus, quædam ſit ad ipſum præparatio. Quos enim tanto muneri deſtinauit Dominus, eos priùs iis armis inſtruit quæ ad implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipſis officiis vellet diſputare, dona prius recenſuit quibus pollere debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc eſt ‘ primum ex quatuor capitibus quæ propoſui, eò magis pergamus.

Vocationis miniſtrorũ Eccleſię cõſyderatio quatuor habet capita. Itẽ vocatio miniſtrorum quędã arcana, quędam externa & ſolennis.

Vocationis Miniſtrorum tertia acceptio generalior.

1.Cor.12.7.

‘ Primum caput in vocatione Miniſtrorum, quales eligi debeant.

12 Quales eligere Epiſcopos deceat, Paulus duobus locis copioſè exequitur. ſumma tamẽ huc redit, non eſſe eligendos niſi qui ſint ſanæ doctrinæ & ſanctæ vitę, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatem, & miniſterio ignominiam afferat. De Diaconis & ſenioribus ſimilis prorſus eſt ratio. Vidẽdum ſemper ne ad onus quod illis imponitur, ſuſtinendum, impares ſint aut inepti, hoc eſt, vt inſtructi ſint

Itẽ in Diaconis et Senioribus eligẽdis.

Vide c.4.ſecti.10. 11.12.13.

Tit.1.9.

1.Tim.3.1.

iis facultatibus quæ ad implendum ſuum munus erunt neceſſariæ. Sic Chriſtus quum Apoſtolos miſſurus eſſet, eos armis & inſtrumentis quibus carere non poterant exornauit. Et Paulus depicta boni ac veri Epiſcopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendo, ſeipſum contaminet. Particulam * Qualiter, non ad ritum eligendi, verùm ad religioſum timorem, qui in electione ſeruandus eſt, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vſos fuiſſe fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent ſe rē agere omnium maximè ſeriam, nihil tentare audebant niſi cum ſumma reuerentia & ſolicitudine. Potiſſimum verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum conſilij & diſcretionis à Deo peterent.

Luc.21.15.& 24.49. Mar.16.15. Act.1.8.

**Secundum caput, qualiter eligendi.*

1.Tim 5.22. Act.14.23.

13 Tertium quod in participatione poſuimus, erat, A quibus eligendi ſint miniſtri. Huius autem rei certa regula ex Apoſtolorū inſtitutione peti non poteſt, quæ nonnihil habuit à communi reliquorum vocatione diſſimile. Quia enim extraordinarium miniſterium erat, vt aliqua inſigniori nota conſpicuum redderetur, ipſius Domini ore vocari & cōſtitui oportuit qui ipſo fungerentur. Illi ergo nulla humana electione, ſed ſolo Dei & Chriſti mandato inſtructi, ſe ad opus accinxerunt. Hinc eſt quód quum alium ſubſtituere in locum Iudæ volunt Apoſtoli, non audent vnum aliquem certò nominare, ſed duos in medium producunt, vt Dominus ſorte declaret vtrum ex iis velit ſuccedere. In hunc quoque modum accipere conuenit quod negat Paulus ſe ab hominibus, vel per hominem creatum fuiſſe Apoſtolum, ſed per Chriſtum & Deum Patrē. Prius illud ſcilicet, ab hominibus, cum piis omnibus verbi miniſtris cōmune habuit. neque enim potuit quiſpiam hanc adminiſtrationem ritè ſuſtinere niſi qui eſſet à Deo vocatus: Alterum autem proprium & ſingulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantum ſe habere iactat quod vero ac legitimo paſtori conueniat, ſed inſignia quoque ſui Apoſtolatus profert. Quum enim eſſent apud Galatas qui eius authoritatem ſtudentes eleuare, gregarium aliquem diſcipulum ipſum facerent à primariis Apoſtolis ſubrogatum: quò ſaluam prædicationi ſuæ dignitatem vendicaret, cui inſidias iſtas intentari nouerat, omni ex parte nihilo ſe reliquis Apoſtolis inferiorem oſtendere neceſſe habuit. Proinde ſe non hominum iudicio, inſtar vulgaris vnius Epiſcopi, delectū eſſe affirmat, ſed ipſius Domini ore & manifeſto oraculo.

Tertium caput, à quibus ſint eligendi Miniſtri, tractatur hîc, & ſect. 14.15. Apoſtolorū vocatio aliquid habuit extraordinarium, & eximium.

Acto.1.23.

Galat.1.12.

14 At verò vt ab hominibus deſignentur Epiſcopi, omnino ex ordine legitimæ vocationis eſſe, nemo ſobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ teſtimonia. Nec reclamat illud Pauli, vt dictum eſt, ſe non ab hominibus neque per homines fuiſſe miſſum: quū de ordinaria miniſtrorum electione illic non loquatur, ſed quod erat ſpeciale Apoſtolis ſibi aſſerat. Quanquā ſic Paulum quoque ſingulari prærogatiua Dominus per ſeipſum deſignauit vt diſciplina Eccleſiaſticæ vocationis interim vteretur. ſic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apoſtolis dicit Spiritus ſanctus, Segregate mihi Paulū & Barnabā in opus ad quod ſelegi eos. Quorſum iſthæc ſegregatio & manuum impoſitio, poſtquam ſuam electionem teſtatus eſt Spiritus ſanctus, niſi vt Eccleſiaſtica diſciplina in deſignandis per homines miniſtris conſeruaretur? Nullo igitur illuſtriore documento eiuſmodi ordinē approbare Deus potuit quàm dum Paulū Gentibus Apoſtolum ſe deſtinaſſe præfatus, eū tamen ab Eccleſia vult deſignari. Quod ipſum in Matthiæ electione cernere licet. Nam quia tanti erat munus Apoſtolicum vt vnum aliquem ſuo iudicio in eum gradū cooptare non auſint, duos in medio conſtituūt, quorum in alterum ſors caſura ſit. vt ita & electio compertum è cœlo teſtimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Eccleſiæ politia:

Galat.1.1.

Acto.13.2.

Acto.1.23.

15 Quæri-

15 Quæritur nunc à totáne Eccleſia eligi debeat miniſter, an à collegis tantùm & ſenioribus qui cenſuræ præſunt, an verò vnius authoritate conſtitui poſſit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citát quod ait Paulus ad Titum, propterea reliqui te in Creta, vt conſtituas oppidatim Presbyteros Item ad Timotheum, Manus nemini cito impoſueris. Sed falluntur, ſi putant vel Timotheum Epheſi, vel Titum in Creta regnū exercuiſſe, vt ſuo vterque arbitrio omnia diſponeret. Præfuerunt enim tantùm vt bonis & ſalutaribus conſiliis populo præirent: non vt ſoli, exclusis aliis omnibus agerent, quod placeret. Ac ne quid fingere videar, planum id faciam ſimili exemplo. Refert enim Lucas conſtitutos eſſe per Eccleſias Preſbyteros à Paulo & Barnaba: ſed rationem vel modum ſimul notat, quum dicit factum id eſſe ſuffragiis: χειροτονήσαντες, inquit, πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. Creabant ergo ipſi duo: ſed tota multitudo, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus ſublatis declarabat quem habere vellet. Nempe ſic Romani hiſtorici non raro loquuntur, Conſulem, qui comitia habuerit, creaſſe nouos magiſtratus, non aliam ob cauſam niſi quia ſuffragia receperit, & populum moderatus ſit in eligendo. Non eſt certe credibile Paulum plus conceſſiſſe Timotheo & Tito quàm ſibi ipſe ſumpſerit. Videmus autem ipſum ex populi ſuffragiis Epiſcopos creare ſolitum. Sic ergo intelligendi ſunt ſuperiores loci, ne quid de communi Eccleſiæ iure ac libertate imminuant. Bene ergo Cyprianus, dum contendit ex diuina authoritate deſcendere vt ſacerdos plebe præſente ſub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac teſtimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iuſſu Domini in ſacerdotibus Leuiticis fuiſſe obſeruatum, vt ante conſecrationem in conſpectum populi producerentur. Non aliter aſcribitur Matthias Apoſtolorum collegio, nec aliter ſeptem Diaconi creantur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, oſtendunt ſacerdotis ordinationē nonniſi ſub populi aſſiſtentis conſcientia fieri oportere: vt ſit ordinatio iuſta & legitima, quæ omnium teſtimonio fuerit examinata. Habemus ergo, eſſe hanc ex verbo Dei legitimam miniſtri vocationem, vbi ex populi conſenſu & approbatione creantur qui viſi fuerint idonei. Præeſſe autem electioni debere alios paſtores, nequid vel per leuitatem, vel per mala ſtudia, vel per tumultū à multitudine peccetur.

A totáne Eccleſiâ debeat eligi Miniſter. Vide ex ca. 4. ſect. 10. & c. 5. ſec. 2. 3. Item Caluin.
Act. 6. 3.
Tit. 1. 5.
1. Tim. 5. 22.
Acto. 14. 23.
Libr. 1. Epiſt. 3.
Leuit. 8. 6.
Num. 20. 26.
Acto. 1. 15. & 6. 2.

16 Supereſt ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedimus. Conſtat autem Apoſtolos non alia cerimonia vſos eſſe, quum aliquem miniſterio admouebant, quàm manuum impoſitione. Hunc autē ritum fluxiſſe arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac cōſecratum volebant, manuum impoſitione Deum quaſi repræſentabant. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manaſſe, eorum capitibus manus impoſuit. Quod ſequutus eſt Dominus noſter, quum ſuper infantes precationem faceret. Eodem (vt arbitror) ſignificatu Iudæi ex Legis præſcripto ſuis ſacrificiis manus imponebant. Quare Apoſtoli per manuum impoſitionem eum ſe Deo offerre ſignificabant quem initiabant in miniſterium. Quanquam " vſi ſunt etiam ſuper eos quibus viſibiles Spiritus gratias conferebant. Vtcunque ſit, fuit hic ſolennis ritus, quoties ad miniſterium Eccleſiaſticum aliquem vocabant. Sic paſtores ac doctores, ſic Diaconos conſecrabant. "' Licet autem nullum extet certum præceptum de manuum impoſitione: quia tamen fuiſſe in perpetuo vſu Apoſtolis videmus, illa tam accurata eorum obſeruatio præcepti vi ſe nobis eſſe debet. Et certè vtile eſt eiuſmodi ſymbolo cùm miniſterij dignitatē populo commendari, tum eū qui ordinatur admoneri, ipſum iam non eſſe ſui iuris, ſed Deo & Eccleſiæ in ſeruitutē addictū. Præterea

Quartū caput in vocatione Miniſtrorū quo ritu, quáve ceremonia ſint initiandi: Vide cap. 4. ſectio. 14. 15.
Gen 48. 14.
Matt. 19. 15.
" Act. 8. 17. et 19. 6.
"' Manuum impoſitionē vtiliter poſſe retineri in ordinandis miniſtris. Vide c. 14 ſect. 20. & 19. ſect. 31.

non erit inane ſignum, ſi in germanam ſuam originem reſtitutum fuerit. Nam ſi nihil fruſtra Spiritus Dei in Eccleſia inſtituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta ſit, ſentiemus non eſſe inutilem, modò in ſuperſtitioſum abuſum non vertatur. Hoc poſtremò habendũ eſt, nõ vniuerſam multitudinem manus impoſuiſſe ſuis miniſtris, ſed ſolos paſtores. Quanquam incertum eſt an plures ſemper manus impoſuerint néc ne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibuſdã aliis factum fuiſſe conſtat. Sed Paulus ipſe alibi ſe, nõ alios complures, Timotheo manus impoſuiſſe commemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiam ſuſcites quæ in te eſt per impoſitionem manuum mearum. Nam quod in altera Epiſtola de impoſitione manuum presbyterij dicitur, non ita accipio quaſi Paulus de ſeniorũ collegio loquatur: ſed hoc nomine ordinationem ipſam intelligo: quaſi diceret, Fac vt gratia quã per manuũ impoſitionem recepiſti, quum te Presbyterum crearem, non ſit irrita.

Act.6.6, 13.3

2.Tim.1.6.

2.Tim.4.14.

De ſtatu veteris Eccleſiæ & ratione gubernandi quæ in vſu fuit ante Papatum.

CAPVT IIII.

HACTENVS de ordine gubernandæ Eccleſiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus eſt, & de miniſteriis vt ſunt à Chriſto inſtituta, diſſeruimus. Nunc quò iſta omnia clariùs ac familiariùs pateſiant, ac meliùs etiam in animis noſtris figantur, vtile erit in iis rebus veteris Eccleſiæ formam recognoſcere, quæ nobis diuinæ inſtitutionis imaginem quandam oculis repræſentabit. Tametſi enim multos Canones ediderunt illorum temporum Epiſcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm ſacris literis expreſſum eſſet: ea tamen cautione totam ſuam œconomiam compoſuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facilè videas nihil ferè hac parte habuiſſe à verbo Dei alienum. Verùm etiam ſiquid poſſit in ipſorum inſtitutis deſiderari, quia tamen ſyncero ſtudio conati ſunt Dei inſtitutionem conſeruare, & ab ea nõ multùm aberrarunt, plurimùm conducet hîc breuiter colligere qualem obſeruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices miniſtros nobis commendari in Scriptura, ita quicquid miniſtrorũ habuit vetus Eccleſia, in tres ordines diſtinxit: Nam ex ordine Preſbyterorum partim eligebantur Paſtores ac Doctores: reliqua pars cenſuræ morum & correctionibus præerat. Diaconis commiſſa erat cura pauperum & eleemoſynarum diſpenſatio. Lectores autem & *Acolythi nomina nõ erant certorum munerum: verum quos clericos vocabãt, eos ab adoleſcentia certis exercitiis aſſuefaciebant ad ſeruiendum Eccleſiæ, quò meliùs intelligerent quorſum eſſent deſtinati, & paratiores in tempore ad officium accederent: vt copioſiùs mox oſtendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque propoſuit Eccleſiæ ordines, enumerat Epiſcopos, Preſbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

Ordinis publici in vetere Eccleſia cõmendatio, cum aliquantula tamẽ exceptione.

Quidquid Miniſtrorũ habuit vetus Eccleſia ante Papatum, diſtinxit in tres ordines, Paſtores, Seniores & Diaconos.

** De Acholutis vide inf ſect.9. & c. 19. ſect. 22.23.*

In Iſaiam cap.9.

2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex ſuo numero in ſingulis ciuitatibus vnum eligebant, cui ſpecialiter dabant titulũ Epiſcopi: ne ex æqualitate, vt fieri ſolet, diſſidia naſcerẽtur. Neq; tamen ſic honore & dignitate ſuperior erat Epiſcopus vt dominium in collegas haberet: ſed quas partes habet Conſul in Senatu, vt referat de negotiis, ſententias roget, conſulendo, monendo, hortando, aliis præeat, authoritate ſua totam actionem regat, & quod decretum communi conſilio fuerit exequatur: id muneris ſuſtinebat Epiſcopus in Presbyterorum cœtu. Atq; idipſum pro temporum neceſſi-

Epiſcopi nomen in vetere Eccleſia attributũ vni alicui in ſingulis miniſtrorum collegijs, politiæ cauſa, non autẽ vt in aliis dominationẽ exerceret.

neceſſitate fuiſſe humano conſenſu inductum fatentur ipſi veteres. Ita Hieronymus in epiſtolam ad Titum, Idem (inquit) Presbyter qui Epiſcopus. Et antequam Diaboli inſtinctu diſſidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, communi cõſilio Preſbyterorum Eccleſiæ gubernabantur. Poſtea, vt diſſenſionum ſemina euellerentur, ad vnum omnis ſolicitudo eſt delata. Sicut ergo Preſbyteri ſciunt ſe, ex Eccleſiæ conſuetudine, ei qui præeſt ſubiectos: ita Epiſcopi nouerint ſe magis conſuetudine quàm Dominicæ diſpoſitionis veritate Preſbyteris eſſe maiores, & in commune debere Eccleſiam regere. Alibi tamen docet quàm fuerit antiquum inſtitutum: dicit enim Alexandriæ, à Marco Euangeliſta vſque ad Heraclam & Dionyſium, Preſbyteros ſemper vnũ ex ſe electum in excelſiori gradu collocaſſe, quem Epiſcopum nominabant. Habebant ergo ſingulæ ciuitates Preſbyterorum collegium, qui Paſtores erant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi, & corrigendi, quod Paulus Epiſcopis iniungit, omnes obibant: & quò ſemen poſt ſe relinquerent, iunioribus qui ſacræ militiæ nomẽ dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Preſbyteros inde ſumeret, & velut corpori Eccleſię illius accenſeretur. Singula (vt dixi) collegia politiæ tantùm & pacis conſeruandæ gratia vni Epiſcopo ſuberant: qui ſic alios dignitate antecedebat vt fratrum cœtui ſubijceretur. Quòd ſi amplior erat ager qui ſub eius epiſcopatu erat quàm vt ſufficere omnibus Epiſcopi muniis vbique poſſet, per ipſum agrum deſignabantur certis locis Preſbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiſcopos, quòd per ipſam prouinciam Epiſcopum repræſentabant.

Epiſt. ad Euagriũ

Tit. 1. 9

3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Epiſcopum quàm Preſbyteros verbi & ſacramentorum diſpenſationi incũbere oportuit. Nam Alexãdriæ tantùm (quoniam illic Arrius Eccleſiam turbauerat) inſtitutum fuit ne Preſbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9. Tripertitæ hiſtoriæ. Quod tamen ipſum Hieronymus ſibi diſplicere non diſſimulat. Certè inſtar portenti habitum eſſet, ſi quis ſe pro Epiſcopo venditaſſet, qui non etiam re ipſa exhibuiſſet verum Epiſcopum. Ea igitur fuit temporum illorum ſeueritas, vt miniſtri omnes ad implendum munus, quale ab ipſis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnius tantùm ætatis morem refero: ſiquidem ne Gregorij quidem tempore, quo Eccleſia iam ferè collapſa erat (certè multùm ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuiſſet Epiſcopum aliquem à concionibus abſtinere. Sacerdos (inquit ipſe alicubi) moritur, ſi de eo ſonitus non audiatur: quia iram contra ſe occulti iudicis exigit, ſi ſine ſonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum teſtatur Paulus ſe mundũ eſſe à ſanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos cõſtringimur, nos rei eſſe oſtendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui ſuper ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes ſe & alios vocat, quia minus aſſidui eſſent in opere quàm conueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuiſſe putas ſi quis in totum ceſſaſſet? Valuit ergo diu illud in Eccleſia, vt primæ Epiſcopi partes eſſent, populum verbo Dei paſcere, ſeu ædificare Eccleſiam publicè ac priuatim ſana doctrina.

Tam Epiſcopi, quã reliquorũ Presbyterorũ partes fuiſſe, Eccleſiã ædificare publicè ac priuatim ſana doctrina, & ſacramenta ad miniſtrare.

Epiſt. ad Euagriũ.

Epiſt. 2.

Homi. in Ezech. 11.

Act. 20. 26

4 Quòd autem ſingulæ prouinciæ vnum habebant inter Epiſcopos Archiepiſcopum: quòd item in Nicena ſynodo conſtituti ſunt Patriarchæ, qui eſſent ordine & dignitate Archiepiſcopis ſuperiores, id ad diſciplinæ conſeruationem pertinebat. Quanquam in hac diſputatione præteriri non poteſt quod rariſſimi erat vſus. Ob hanc igitur cauſam po-

Archiepiſcopi & Patriarchæ. Vide cap. 7. ſect. 15.

tiſſimum inſtituti ſunt illi gradus, vt ſiquid in Eccleſia qualiber incideret quod non poſſet bene à paucis expediri, ad ſynodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas cauſæ maiorem quoque diſcuſſionem poſtularet, adhibebantur Patriarchæ vnà cum ſynodis, à quibus non eſſet prouocatio niſi ad vniuerſale concilium. Gubernationem ſic conſtitutam nonnulli Hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inuſitato. Cauere enim voluit Spiritus ſanctus nequis principatum aut dominationem ſomniaret, quum de Eccleſiæ gubernatione agitur. Verùm ſi rem omiſſo vocabulo intuemur, reperiemus veteres Epiſcopos non aliam regendæ Eccleſiæ formam voluiſſe fingere ab ea quam Deus verbo ſuo præſcripſit.

Hierarchiæ nomen improprium in Eccleſia.

In vetere Eccleſia idem fuiſſe Diaconorũ munus, quod ſub Apoſtolis. Vide cap. 3 ſect. 9

5 Nec alia tunc fuit Diaconorum ratio quàm ſub Apoſtolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Eccleſię prouentus recipiebant, vt conferrent in veros vſus, id eſt, partim miniſtris, partim pauperibus alendis diſtribuerent: Epiſcopi tamen arbitrio, cui œconomiæ ſuæ rationes quotannis reddebant. Nam quòd Canones Epiſcopum vbique faciunt bonorum omnium Eccleſiæ diſpenſatorem, non ita intelligendum eſt quaſi ipſe per ſe eam ſolicitudinem geſſerit: ſed quia ipſius erat præſcribere Diacono qui in publicam Eccleſiæ alimoniam recipiendi eſſent, de eo quod reſiduum erat, quibus & quantum cuique erogandum eſſet: quia inſpectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij ſui eſſet: ſic enim in Canonibus quos Apoſtolis adſcribunt, legitur, Præcipimus vt in ſua poteſtate res Eccleſiæ habeat Epiſcopus. Si enim animæ hominum precioſiores illi creditæ ſunt, multò magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius poteſtate omnia pauperibus diſpenſentur per Preſbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni ſolicitudine miniſtrentur. Et in concilio Antiocheno decretum eſt vt coerceantur Epiſcopi, qui ſine Preſbyterorum & Diaconorum conſcientia res Eccleſiæ pertractant. Sed de eo non eſt longiùs diſputandum, quum ex plurimis Gregorij epiſtolis conſtet, illo quoque tempore quo aliàs Eccleſiaſticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obſeruationem duraſſe, vt Diaconi ſub Epiſcopo pauperum eſſent œconomi. Hypodiaconos veriſimile eſt fuiſſe initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: ſed illud diſcrimen paulatim confuſum fuit. Archidiaconi autem creari tunc cœperunt quum amplitudo facultatũ nouam & exactiorem adminiſtrandi rationem poſtularet: quanquam Hieronymus iam ætate ſua fuiſſe commemorat. Erat autem penes eos ſumma redituum, poſſeſſionum, ſupellectilis, & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiat reatu conſtrictum teneri ipſum, ſiquid ex bonis Eccleſiæ vel negligentia vel vllius fraude deperierit. Quòd autem Euangelij ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quòd item ad porrigendum in ſacra Cœna calicem adhibebantur: id muneris ornandi cauſa fiebat, quò maiori religione ipſum obirent, quum admonerentur talibus ſymbolis nõ eſſe profanam aliquam villicationem quam gererent, ſed ſpiritualem & Deo dicatam functionem.

Cap. 35

Hypodiaconi, & Archidiaconi, & quando primũ creari cœperint.

Epiſt ad Nepotianum.

Epiſt. 10. lib. 1.

Quis bonorũ Eccleſiaſticorum vſus, et qualis diſpenſatio in vetere Eccleſia, habes hîc, & ſec. 7

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Eccleſiaſticorum vſus fuerit, & qualis diſpenſatio. Paſſim tum in ſynodorum decretis, tum apud vetuſtos ſcriptores, reperias, quicquid poſſidet Eccleſia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum eſſe patrimonium. Itaq; ſubinde illic hæc cantilena Epiſcopis & Diaconis canitur, vt meminerint ſe non proprias opes, ſed pauperum neceſſitati deſtinatas attrectare: quas ſi mala fide ſupprimant aut dilapident, rei ſanguinis futuri ſint. Vnde admonentur cum ſummo tremore & reuerentia, velut in conſpectu Dei, ſine perſonarum

acceptione, eas diſtribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chryſoſtomum, Ambroſium, Auguſtinum, & alios ſimiles Epiſcopos, graues obteſtationes, quibus ſuam integritatem apud populum aſſeuerant. Quum autem æquum ſit, & Domini etiam Lege ſancitum, vt qui ſuam Eccleſiæ operam impendunt, publicis Eccleſiæ ſumptibus alantur, & nonnulli etiam eo ſeculo Preſbyteri patrimoniis ſuis Deo conſecratis, voluntarij pauperes facti eſſent: talis erat diſtributio vt nec miniſtris deeſſent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne miniſtri ipſi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum haberent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: ſed duntaxat quò ſuam inopiam ſuſtinerent. Qui enim bonis parentum ſuſtentari poſſunt clerici, inquit Hieronymus, ſi quod pauperum eſt accipiunt, ſacrilegium committunt: & per abuſionem eiuſmodi, iudicium ſibi manducant & bibunt. *Refert cap. Clericos, 1, & 2*

7 Principiò libera & voluntaria fuit adminiſtratio, quum ſponte fideles eſſent Epiſcopi ac Diaconi, & conſcientiæ integritas vitæq; innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundã cupiditate vel prauis ſtudiis naſcerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compoſiti ſunt Canones, qui Eccleſiæ reditus in quatuor partes diuiſerunt, quarũ vnam aſſignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam ſacris ædibus & aliis ædificiis ſartis tectis tuendis, quartam verò tam aduenis quàm indigenis pauperibus. Nam quòd hanc poſtremam Epiſcopo attribuunt alij Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neq; enim propriã eius eſſe volunt, vt vel ſolus ipſe ingurgitet, vel quo libuerit profundat, ſed vt hoſpitalitati, quam ab ordine illo Paulus exigit, ſufficiat. Atq; ita interpretantur Gelaſius & Gregorius: non enim aliam rationem adducit Gelaſius cur ſibi quicquam Epiſcopus vendicet, niſi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clariùs etiamnum loquitur Gregorius, Mos eſt, inquit, Apoſtolicæ ſedis, ordinato Epiſcopo præcepta dare, vt de omni ſtipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Epiſcopo & familiæ eius, propter hoſpitalitatem atque ſuſceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Eccleſiis. Nihil ergo epiſcopo in ſuum vſum capere licuit, niſi quod ad moderatum frugalémque victum ac veſtitum ſatis eſſet. Quòd ſiquis inſoleſcere cœpiſſet, vel luxu, vel oſtentatione ac pompa, ſtatim à collegis reprimebatur; niſi paruiſſet, honore abdicabatur. *Eccleſiæ redituum in quatuor partes diuiſio.* *1. Tim. 3. 2* *Cap. Præſulum, 16 quæſt. 3.* *Refert ca. Mos eſt, 12. quæſt. 12*

8 Porrò quod in ornatum ſacrorum conferebant, perquam exiguũ primò erat: deinde quum paulò ditior Eccleſia facta eſſet, ſeruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic collocabatur, ſaluum pauperibus manebat, ſiqua maior neceſſitas incidiſſet. Ita Cyrillus, quum fames Hieroſolymorum prouinciam occupaſſet, nec poſſet aliter inopiæ ſubueniri, vaſa & veſtes diſtraxit, ac inſumpſit in pauperum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Epiſcopus, quum magna Perſarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noſter neque diſcis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit, vaſa conflauit vnde miſeris & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum ſplendorem inuehitur, honoris cauſa Exuperium Tholoſæ Epiſcopum ſui temporis refert, qui corpus Domini in caniſtro vimineo portabat, & ſanguinem in vitro: nullum verò pauperẽ eſurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambroſius de ſeipſo recitat: nam quum illum grauarent Arriani quòd in redemptionem captiuorum ſacra vaſa cõfregiſſet, pulcherrima hac excuſatione vſus eſt, Qui ſine auro miſit Apoſtolos, & Eccleſias ſine auro congregauit. Aurum *De Templorum & ſacrorum ornatu in vetere Eccleſia. Vide lib. 1. cap. 11. ſec. 7. 13, & lib. 3. cap. 20 ſect. 30, & inf. cap. 5. ſect. 18* *Tripart. hiſt. lib. 5. Lib. 11. cap. 16* *Ad Nepotianum.* *Li. 2, De offic. c. 28*

habet Eccleſia,non vt ſeruet,ſed vt eroget,& ſubueniat in neceſſitatibus. Quid opus eſt cuſtodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Aſſyrij ſuſtulerint? Nónne melius conflat ſacerdos propter alimoniam pauperum, ſi alia ſubſidia deſint, quàm ſacrilegus aſportat hoſtis? Nónne dicturus eſt Dominus, Cur paſſus es tot inopes fame emori? & certè habebas aurum vnde miniſtraſſes alimoniam. Cur tot captiui abducti ſunt, nec redempti? Cur tot ab hoſte occiſi ſunt? Melius fuerat vt vaſa viuentium ſeruares quàm metallorum. His non poteris reſponſum dare: quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deeſſet. Reſponderet, Aurum ſacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus ſacramentorum, redemptio captiuorum eſt. In ſumma, videmus veriſſimum fuiſſe quod idem alibi dicit, quicquid tunc Eccleſia poſſideret, ſumptum fuiſſe egenorum. Item, Nihil Epiſcopum habere quod pauperum non eſſet.

Lib.5.epiſt.31,et 32.

9 Hæc quæ recenſuimus, veteris Eccleſiæ miniſteria fuerunt. Alia enim, de quibus mentionem faciunt Eccleſiaſtici ſcriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparationes, quàm certa munera. Nam ſancti illi viri, vt Eccleſiæ ſeminarium poſt ſe relinquerent, adoleſcentes, qui ex parentum conſenſu & authoritate militiæ ſpirituali nomen dabant, recipiebant in ſuam fidem ac tutelam, atque etiam diſciplinam: eóſque ſic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiuſmodi tyrociniis imbuebantur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem equidem aliud nomen magis proprium inditum illis fuiſſe: hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata eſt: quum tota Eccleſia clerus, hoc eſt hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipſum tamen inſtitutum ſanctum ac ſalutare imprimis fuit, vt qui ſe ac ſuam operam Eccleſiæ conſecrare vellent, ita ſub Epiſcopi cuſtodia educarentur, ne quis, niſi bene præformatus, Eccleſiæ miniſtraret, & qui à prima adoleſcentia tum ſanctam doctrinam imbibiſſet, tum ex ſeueriore diſciplina, grauitatis ſanctioríſque vitæ habitum quẽdam induiſſet, tum à curis profanis fuiſſet alienus, curíſque ac ſtudiis ſpiritualibus aſſuefactus. Quemadmodum autem militiæ tyrones vmbratilibus pugnis inſtituuntur ad verum ſeriúmque certamen, ſic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priuſquam ad ipſa munia promouerentur. Illis ergo primùm aperiendi claudendíque templi curã mandabant, ac eos nominabant Oſtiarios. Poſtea vocabant* Acoluthos, qui Epiſcopo in domeſticis obſequiis adeſſent, cúmque perpetuò comitarentur, primùm honoris cauſa, deinde ne qua ſuſpicio naſceretur. Præterea vt ſenſim populo innoteſcerent, & commendationem ſibi acquirerent: ſimul vt diſcerent ferre omnium conſpectum, & coram omnibus loqui: ne Preſbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore cõfunderentur, locus legendi ipſis dabatur in ſuggeſtu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt ſuam ſedulitatem in ſingulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantùm volo, fuiſſe hæc tyronum rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Eccleſiæ miniſteriis accenſerentur.

Seminarium Eccleſiæ Clerici, licet appellatione nõ ſatis propria, dicti olim.

1.Pet.5.3

Oſtiarij.

Acoluthi.

** Vide ſupra, ſect. 1. & cap.39. ſec.22. 23*

10 Quod primum & ſecundum in miniſtrorum vocatione eſſe diximus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præſcriptum & Apoſtolorum exempla vetus Eccleſia ſequuta eſt. Solebant enim ad eligendos paſtores cum ſumma reuerentia ac ſolicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinã ad illam Pauli amuſſim exigebant. Tantùm peccarunt, hîc nonnihil immodica ſeueritate,

Veterẽ Eccleſiã ſerè obſeruaſſe pſcriptũ Apoſtolorum, in Miniſtrorũ vocatione, quantum ad prima duo capita, de quibus cap. 3. ſect. n.12.

quòd

quòd plus requirere voluerũt in Epiſcopo quàm Paulus requirat: ac pręſertim ſucceſſu temporis cœlibatum. Verùm in cæteris conſentanea fuit ipſorum obſeruatio cum Pauli deſcriptione. In eo autem quod tertio loco poſuimus, quinam ſcilicet miniſtros inſtituere debeant, nõ vnum ſemper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum recipiebatur quiſpiam ſine conſenſu totius plebis: vt Cyprianus diligenter excuſet quòd Aurelium quendam inconſulta Eccleſia lectorem conſtituerit: quia id præter morem, tametſi non ſine ratione factum fuerat. Sic autem pręfatur, In ordinandis clericis, fratres chariſſimi, ſolemus vos antè conſulere, & mores ac merita ſingulorum communi conſilio ponderare. Verùm quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quòd ad diuturnam probationem & non magnam functionem aſſumerentur, rogari conſenſus plebis deſiit. Poſtea in reliquis quoque ordinibus, excepto Epiſcopatu, plebs Epiſcopo ac Preſbyteris iudicium delectúmque ferè permiſit, vt cognoſcerent quinam idonei ac digni forét: niſi fortè quum parochiis noui Preſbyteri deſtinabantur: tunc enim loci multitudinem nominatim conſentire oportuit. Nec mirum eſt quòd retinendo ſuo iure populus hac in parte minùs ſolicitus fuerit: nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non longum ſui experimentum in clericatu, ſub ea quæ tunc erat diſciplinæ ſeueritate, dediſſet. Poſtquam in eo gradu probatus fuerat, diaconus conſtituebatur: inde ad preſbyterij honorem perueniebat, ſi fideliter ſe geſſiſſet. Ita nullus promouebatur de quo non re vera multis annis habitum eſſet ſub populi oculis examen. Et erant multi Canones ad punienda eorum vitia: vt Eccleſia malis Preſbyteris aut Diaconis non grauaretur, niſi remedia negligeret. Quanquã in Preſbyteris quoque ſemper exigebatur ciuium conſenſus: quod etiam teſtatur Canon primus diſtinct. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo ſtatis anni temporibus fiebant nequis clanculum ſine fidelium conſenſu obreperet, aut nimia facilitate abſque teſtibus promoueretur.

1. Tim. 3. 2

In 3. cap. electionis Miniſtrorũ, de quo cap. 3. ſect. 11 13 nõ eãdem ſemper fuiſſe obſeruationẽ veteris Eccleſiæ.

Lib. 2. epiſt. 5

Cur populus minus ſolicitus fuerit in retinendo ſuo iure.

Cur omnes ordinationes fieri ſolerẽt ſtatis anni temporibus.

11 In eligendis Epiſcopis diu ſua populo libertas fuit conſeruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus eſſet. Hoc igitur in cõcilio Antiocheno vetitum eſt, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc iſtæ ſententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus poſtularint. Item, Qui pręfuturus eſt omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, neceſſe eſt vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialibus cum metropolitani iudicio conſecretur. Adeo autem cauerunt ſancti patres ne vllo pacto imminueretur hæc populi libertas, vt quum ſynodus vniuerſalis Conſtantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit ſine totius cleri & populi approbatione: vt ſua ad ſynodum Romanam epiſtola teſtata eſt. Proinde quum Epiſcopus quiſpiam ſucceſſorem ſibi deſignaret, non aliter ratum erat quàm ſi totus populus ſciſceret. Cuius rei non modò exemplum, ſed formulam quoque habes apud Auguſtinum in nominatione Eradij. Et Theodoricus, quum refert Petrum ab Athanaſio ſucceſſorem nominatum, continuò adiungit, ſacerdotalem ordinem ratum id habuiſſe, magiſtratum & primores populúmque vniuerſum ſua acclamatione approbaſſe.

Epiſt. 90. cap. 2.

Populi libertas in eligendis olim Epiſcopis, ne quo pacto imminueretur cauerunt ſancti Patres. Vide Calu. Act. 14. 23. & cap. 15. 22. 30, & ca 21. 22, & cap. 23. 4.

Ep ſt. 110. Habetur apud Theodoricum lib. 4. cap. 20

12 Eſt quidem & illud (fateor) optima ratione ſancitum in Laodiceníi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit vt tot capita vno ſenſu rem aliquam bene componant: & ferè illud verum eſt, Incertum ſcindi ſtudia in contraria vulgus. Verùm huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primùm enim ſoli clerici elige

Cap. 13

Quæ moderatio ob-

ſeruata fuerit in e- bant: quem elegerāt, offerebant magiſtratui, vel ſenatui ac primoribus.
ligendis Epiſcopis, Illi, habita deliberatione, electionem, ſi iuſta videbatur, conſignabant: ſ
ſiue à multitudine ſin minus, eligebant alium quem magis probarent: tum ad multitudi-
incipiebatur, ſiue nem res deferebatur, quæ tametſi præiudiciis illis non alligaretur, minùs
ad eā tandem res tamen tumultuari poterat. Aut ſi à multitudine incipiebatur, tantùm id
deferrebatur: habes fiebat vt ſciretur quem potiſſimùm expeteret: auditis popularium vo-
hîc, & ſec. 13. Vide tis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præ-
& ſect. 14. circa ficere, nec tamen ſtultis populi deſyderiis obſequi neceſſe habebant.
medium. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda ſunt vota ci-
Epiſt 87 uium, teſtimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clerico-
rum. Item, Teneatur honoratorum teſtimonium, ſubſcriptio clerico-
rum, ordinis conſenſus ac plebis: aliter (inquit) fieri nulla ratio ſinit. Nec
aliud ſibi vult illud decretum ſynodi Laodicenſis, quàm ne ab inconſi-
derata multitudine patiantur ſe abripi clerici & primores: ſed potiùs ſua
prudentia & grauitate ſtultas eius cupiditates, ſi quando opus fuerit, re-
primant.

13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorij valebat, & veriſimile eſt diu poſtea duraſſe. Extant apud eum plurimæ epiſtolæ quæ luculentum huius rei teſtimonium dant: quoties enim de creando alicubi nouo Epiſcopo agitur, ſcribere ſolet ad clerum, ordinem & plebem: interdum etiā
Id quoque epiſ. cō- ad ducem, prout eſt regimen ciuitatis conſtitutum. Quòd ſi ob incom-
pluribus. poſitum Eccleſiæ ſtatum vicino alicui Epiſcopo inſpectionem in ele-
ctione mandat, ſemper tamen requirit ſolenne decretum, omnium ſub-
Lib. 2. Epi. 69. diſt. ſcriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Epiſco-
63. cap. In nomine. pus eſſet Conſtantius quidam, & ob incurſiones barbarorum multi Me-
diolanenſium Genuam confugiſſent: non aliter fore legitimam electio-
nem putat quàm ſi ipſi quoque in commune conuocati aſſenſi fuerint.
Imò nondum anni quingenti effluxerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum ſtatuit, vt præirent Cardinales Epiſcopi, deinde reliquum clerum ſibi adiungerent, poſtremò plebis conſenſu electio firma eſſet. Et in fine recitat illud quod nuper citaui Leonis decretum, ac in poſterum valere præcipit. Quod ſi ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egredi cogantur: aliquos tamen è populo ſimul adeſſe iubet. Imperatoris verò ſuffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantùm Eccleſiis requirebatur, Romana & Conſtantinopolitana: quòd illic duæ imperij ſedes eſſent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Epiſcopi electionem miſſus fuit Ambroſius cum poteſtate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter ſe ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit imperatoris authoritas in Epiſ-
Epiſt. 5. lib. 1 copo creando, vt Gregorius ſe ipſius iuſſu in Eccleſiæ gubernaculis conſtitutum eſſe dicat: quum tamen ſolenni ritu à populo fuiſſet expetitus. Hoc autem moris fuit vt quum aliquem deſignaſſent ordo, clerus, ac populus, ad imperatorem ſtatim referret ille, vt vel ſciſceret electioné ſua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic conſuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum eſſe vt ſublata canonica electione, rex pro ſua libidine Epiſcopum conſtituat, & à Metropolitis non eſſe conſecrādum qui per violenta imperia ſic fuerit promotus. Aliud enim eſt, ſpoliare Eccleſiam iure ſuo, vt totum ad vnius hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt ſua authoritate legitimam actionem confirmet.

Hîc, & ſect. 15. tra- 14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu poſt electionem initiarentur
ctatur, quo ritu veteris Eccleſiæ miniſtri in ſuum officium. Hanc Latini ordinationem

vel

vel conſecrationem, Græci χειροτονίαν, interdum etiam χειροθεσίαν vo *Poſt electionem ini*
carunt: licet χειροτονία id genus electionis propriè dicatur vbi declaran- *tiantur veteris Ec*
tur ſuffragia manuum eleuatione. Extat autem decretum Niceni conci *cleſiæ Miniſtri. Hoc*
lij, vt Metropolites cum omnibus prouinciæ Epiſcopis conueniat ad eũ *autẽ erat poſtremũ*
qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetu *ex quatuor, quę in*
dine, aut alia neceſſitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conue *Miniſtrorum voca*
niant: qui autem abſunt, ſuam conſenſionem per literas teſtentur. At- *tione conſyderari*
que hic Canon quum deſuetudine obſoleſceret, pluribus deinde ſyno- *oportere, dictu fuit*
dis renouatus fuit. Omnes autem, aut ſaltem quicunque excuſationem *cap.3 ſect.11.16.*
non haberent, ideo adeſſe iubebantur quò grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen: neque enim ſine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non poſt electionem vocari, ſed electioni intereſſe olim ſolitos: atque in eum finem vt eſſent quaſi moderatores, nequid in ipſa turba fieret turbulenti.* Vbi enim dixit plebi eſſe **Vide ſect.12.*
poteſtatem vel dignos eligendi ſacerdotes, vel indignos recuſandi: aliquanto pòſt ſubiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina at *Epiſt,4.lib.2*
que Apoſtolica ſeruandum eſt & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuerſas tenetur) vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui propoſitus ordinatur, Epiſcopi eiuſdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Epiſcopus deligatur plebe præſente. Sed quum tardiùs interdum cogerentur, & periculum eſſet ne illa mora abuterentur quidam ad ambiendi occaſionem, ſatis fore viſum eſt ſi deſignatione facta ipſi accederent, ac legitima inquiſitione probatum conſecrarent.

15 Hoc quum vbique ſine exceptione fieret, paulatim mos diuerſus inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi concederét. Quod ambitione magis & veteris inſtituti deprauatione factum eſt, quàm bona aliqua ratione. Nec multò pòſt, aucta iam Romanæ ſedis authoritate, obtinuit altera adhuc deterior conſuetudo, vt totius ferè Italię Epiſcopi conſecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex
epiſtolis Gregorij. Paucis tantùm ciuitatibus, quæ non ita facilè ceſſe- *Lib.2.Epiſt.69,&*
rant, antiquum ius ſeruatum erat: vt de Mediolano exemplum illic ha- *76*
betur. Fortaſſis ſolę metropoles retinuerunt ſuum priuilegium. Solebant enim ad Archiepiſcopum conſecrandum omnes prouinciales Epiſcopi
conuenire in ipſam primariam ciuitatem. Cæterùm ritus erat *manuum **Vide cap.19.ſect.*
impoſitio. Nihil enim præterea ceremoniarum adhibitum lego: niſi *28.31.*
quòd aliquem ornatum in ſolenni cœtu habebant Epiſcopi, quò à reliquis Preſbyteris diſtinguerentur. Preſbyteros quoque & Diaconos ſola manuum impoſitione ordinabant: ſed ſuos Preſbyteros quiſque Epiſcopus cum Preſbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem agebant omnes: quia tamen præibat Epiſcopus, & quaſi eius auſpicijs res gerebatur, ideo ipſius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc ſæpe habent, non differre alia re ab Epiſcopo Preſbyterum, niſi quia ordinandi poteſtatem non habeat.

Antiquam regiminis formam omnino proſſundatam fuiſſe tyrannide Papatus. CAP. V.

NVNC ordinem gubernandæ Eccleſiæ, quem hodie tenet Romana ſedes ac omnes eius ſatellites, totámq; hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretium eſt, ac cum illo quem deſcripſimus, primę ac veteris Eccleſiæ conferre: quò ex comparatione eluceat qualem Eccleſiam habeant qui hoc ſolo titulo ad nos grauandos vel potiùs obruendos ferociũt. Pręſtat autem à

De Vocatione eorum, qui regimen Eccleſiæ haberi ſe dicunt in Papatu: & primùm Epiſcoporum.

vocatione incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc miniſterium. Tum deinde conſiderabimus quàm fideliter munus ſuum impleant. Dabimus autem primum locum Epiſcopis: quibus vtinam hoc honori eſſe poſſet, in hac diſputatione primum tenere ordinem. Sed res ipſa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum ſine ſummo ipſorum dedecore. Et tamen meminero in quo ſcripti genere nunc verſer: nec orationem meam, quæ ad ſimplicem doctrinam compoſita eſſe debet, vltra ſuas metas diffluere patiar. Sed tamen reſpondeat mihi quiſpiam eorum qui non prorſus frontem perdiderunt, quales hodie Epiſcopi paſſim eligantur.

Quales Epiſcopi, quod ad doctrinā, in Papatu eligantur.

Sanè examen haberi de doctrina nimis obſoletum eſt: quòd ſiquis habetur doctrinæ reſpectus, iuriſconſultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Eccleſia concionari. Hoc cōſtat, à centum annis vix centeſimum quenque fuiſſe electum qui ſacræ doctrinæ aliquid teneret. Superioribus ſeculis non ideo parco, quòd multo meliora fuerint, ſed quòd de præſenti modò Eccleſia nobis quæſtio eſt.

Quod ad mores: de quo & in fine ſec. 2. & 3.

Si de moribus fiat cenſura, paucos aut propemodum nullos fuiſſe reperiemus quos non indignos veteres Canones iudicaſſent. Qui non fuit ebrioſus, fuit ſcortator: qui ab hoc quoque ſcelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ diſſolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ ſecundùm vetuſtos Canones hominem ab Epiſcopatu excludunt.

Pueri quoq; fiunt Epiſcopi in Papatu. Vide ſect. 6. 9.

Hoc verò longè abſurdiſſimum, quòd pueri quoque vix decennes, Papæ conceſſione, Epiſcopi ſunt facti. Eò impudētiæ ac ſtuporis prouecti ſunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigioſum flagitium horrerent, quod ab ipſo naturæ ſenſu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religioſæ fuerint electiones, vbi tam ſupina negligentia fuit.

Totum ius populi in Epiſcopis ſublatum perperā in Papatu, & ad Canonicos tranſlatum.

2 Iam in eligendo totum illud ius populi ſublatum eſt. Vota, aſſenſus, ſubſcriptiones & omnia eiuſmodi euanuerunt: ad ſolos Canonicos integra poteſtas tranſlata eſt. Illi in quem volunt, conferunt Epiſcopatum: eum mox in conſpectum plebis producunt, ſed adorandum, non examinandum. Atqui reclamat Leo, nullam rationem id ſinere, ac violentam impoſitionem eſſe pronuntiat. Cyprianus, quum fluere ex iure diuino teſtatur ne fiat niſi ex conſenſu populi, pugnare diuerſum morem cum verbo Dei oſtendit. Tot ſynodorum decreta ne ſecùs fiat ſeueriſſimè prohibent: ac, ſi factum ſit, iubent eſſe irritum. Si hæc vera ſunt, nulla hodie neque diuino neque Eccleſiaſtico iure Canonica electio in toto Papatu ſupereſt. Verùm etiamſi nihil aliud mali foret, quî tamen hoc excuſare poterunt quòd ita ſpoliauerint ſuo iure Eccleſiam?

** Friuola excuſatio erepti populo ſui iuris (quæ tamē mēdax eſſe euincetur ſect. 2) & oſtēditur eſſe tamē medicina morbo ipſo nocentior vide & ſec. 7.*

* Atqui ita, inquiunt, exigebat temporum corruptio, vt quoniam apud plebem & magiſtratus plus valebant odia & ſtudia in aſſumendis Epiſcopis, quàm rectum ſanúmque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit ſanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verùm vbi medicina morbo ipſo nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo ſuccurritur?

** Altera friuola excuſatio, quum non minus in leges de creandis Epiſcopis peccent Canonici, quàm olim populus in Dei verbum.*

* Sed eſt, inquiunt, ipſis Canonicis exactè præſcriptum quid ſequi in electione debeant. Sed an dubitamus quin ſanctiſſimis legibus olim plebs ſe aſtringi intelligeret, quum videret ſibi regulam è verbo Dei propoſitam, dum ad Epiſcopum eligendum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua deſcribit veram Epiſcopi effigiem, meritò pluris eſſe debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, peſſimo affectu corrupta, nullum habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etſi optimæ ſcriptæ ſunt leges, manent tamē in chartis ſepultæ. Interim vt plurimum moribus receptum eſt, & (quaſi ratione fiat) etiam approbatum, vt * ebrioſi, ſcortatores, aleones paſſim ad hunc honorem promoueantur: parum dico: vt Epiſcopatus adulteriorum & lenociniorum ſint

** Vide ſect. 1.*

præmia.

præmia. Nam quum venatoribus & aucupibus dantur, præclarè res cecidiſſe exiſtimanda eſt. Tantam indignitatem vllo modo excuſare, nimis improborum eſt. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præſcribebat Dei verbum, oportere Epiſcopum eſſe irreprehenſibilé, *1.Tim.3.2* doctorem non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi prouincia à populo ad iſtos tranſlata eſt? Quia ſcilicet inter populi tumultus & factiones verbũ Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab iſtis rurſum nõ transferatur, qui non modò leges omnes violant, ſed abiecto pudore, libidinoſè, auarè, ambitioſè, humana diuinis commiſcent & confundunt?

Qua occaſione & quibus gradibus tyrannis vſurpata in electione Epiſcoporum.

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuiſſe inuentum. Sæpe in Epiſcopis eligendis tumultuatas olim fuiſſe vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare auſus eſt. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarent his vitiis, vel iam admiſſa corrigerent. Verùm dicam quid ſit. Quum populus in delectu habendo negligentior eſſe cœpiſſet, & hanc curam, quaſi minùs ſibi congruentem, in Preſbyteros reiiceret, illi hac occaſione ad tyrannidem ſibi vſurpandam abuſi ſunt: quam poſtea nouis canonibus editis ſtabilierunt. *Ordinatio autem nihil aliud eſt quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic oſtentant, adeo inanis eſt & ieiuna, vt omni etiam fuco careat. *Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipſi Epiſcopos, in eo nihil noui damni fecit Eccleſia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta eſt. Eſt hoc ſanè fœdiſſimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Epiſcopi ad occupandas Eccleſias, & piorum principum eſſet à tali corruptela abſtinere. Eſt enim impia Eccleſiæ ſpoliatio, quoties alicui populo ingeritur Epiſcopus quem non petierit, vel ſaltem libera voce approbarit. Verùm inordinatus ille mos qui in Eccleſiis iampridem fuit, occaſionem principibus dedit vt præſentationem Epiſcoporum ſibi ſumerent. Maluerunt enim ſuum eſſe beneficium, quàm eorum in quos nihilo plus id competebat, & qui non minùs perperam eo abutebantur.

**Ordinatio Epiſcoporum in Papatu, merum ludibrium.*

**Nominatio Epiſcoporum cõceſſa principes à Romano Pontifice.*

Quales presbyteri creentur in Papatu: nec presbyteros eſſe ſed Sacerdotes qui ſacrificent, tractatur hîc & ſec 5.

4 En præclara vocatio, cuius cauſa Epiſcopi Apoſtolorum ſucceſſores ſe eſſe iactant. Preſbyteros autem creandi ius ſibi ſolis competere dicunt. Sed in hoc peſſimè corrumpunt vetus inſtitutum, quòd non Preſbyteros ſua ordinatione creant qui populum regant ac paſcant, ſed Sacerdotes qui ſacrificent. Similiter quũ Diaconos conſecrant, nihil agunt de vero ac proprio ipſorum officio: ſed ad certas modò ceremonias circa calicem & patinam ordinant. *At in Synodo Chalcedonenſi contrà ſancitum eſt, ne fiant abſolutæ ordinationes, hoc eſt, quin locus ſimul aſſignetur ordinatis vbi munus ſuum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtiliſſimum eſt, Ne oneretur Eccleſia ſuperuacuo ſumptu, & in homines otioſos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ij qui ordinantur, cogitent non ſe ad honorem promoueri, ſed munus ſibi mandari ad quod obeundũ ſolenni teſtificatione obligentur. At Romanenſes magiſtri (qui nihil in religione curandum putant præter ventrem) primò titulum interpretantur reditum qui ad alimoniam ſufficiat: ſiue ex patrimonio ſit, ſiue ex ſacerdotio. Itaq; quum Diaconum vel Preſbyterum ordinant, nihil ſoliciti vbi debeant miniſtrare, ordinem illis conferunt, ſi modò ſatis diuites ſint ad ſe alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat, vt titulus quem requirit concilij decretum, ſit annuus prouentus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones Epiſcopos damnabant eorum alimonia, quos ſine idoneo titulo ordinaſſent, quò ſic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata eſt qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicunq; titulo

Diſtinc. 70. cap. 1.

**Decretum Synodi Chalcedonenſis dupliciter vtile, eluditur multipliciter à Romanenſibus.*

promittit eo ſe fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hîc fiunt: vt quum alij inanes ſacerdotiorum titulos mentiuntur, vnde quinque aſſes annuatim conficere nequeant: alij ſub arcana ſtipulatione ſacerdotia commodatò accipiunt quæ ſtatim reddituros ſe pollicentur, ſed interdum non reddunt. Et alia eius generis myſteria.

5 Verùm etiamſi illi abuſus craſſiores tolerentur, annon illud ſemper abſurdum eſt, Preſbyterum conſtituere cui locum nullum aſſignes? neminem enim ordinant niſi ad ſacrificandum. Atqui legitima Preſbyteri ordinatio eſt, ad Eccleſiæ gubernationem: Diaconi, ad eleemoſynæ procurationem vocari. Multis quidem pompis adumbrāt id quod agūt: quò ſpecie ipſa veneratione apud ſimplices habeat: ſed apud ſanos quid valere poſſunt iſtæ laruæ, vbi nihil ſolidi aut veri ſubeſt? Nam ceremonias adhibent vel ex Iudaiſmo accerſitas, vel ex ſeipſis confictas: quibus abſtinere ſatius foret. * De vero autem examine (vmbram enim illam quam retinent nihil moror) de populi conſenſu, de aliis rebus neceſſariis, nulla mentio. Vmbram voco ridiculas illas geſticulationes, ad ineptam ac frigidam vetuſtatis imitationem compoſitas. Habent Epiſcopi ſuos vicarios, qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere ſuas Miſſas poſſint: an vulgare aliquod nomen, quod in lectione occurret, declinare, an coniugare verbum, an vocis vnius ſignificationem nouerint: neque enim neceſſe eſt vt vel vnius verſiculi ſenſum reddere ſciant. Neque tamen adhuc ſacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendationem attulerint. *Eiuſdem farinæ eſt quòd quum ad altare admouentur ordinandi, quæritur ter voce non intellecta, ſintne digni honore. Reſpondet vnus (qui eos nunquam vidit, ſed nequid formulæ deſit, has partes habet in fabula) Digni ſunt. Quid in venerandis iſtis Patribus accuſes, niſi quòd in tam apertis ſacrilegijs ludendo, Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei poſſeſſione ſunt, putant id ſibi iam licere. Quiſquis enim contra hæc tam clara támque atrocia flagitia hiſcere audet, quaſi qui ſacra Cereris in apertū olim protulerat, ad capitale iudicium ab ipſis rapitur. An hoc facerent ſi quem putarent eſſe Deum?

Examen in eligendis Presbyteris in Papatu ludicrum.

Ridicula interrogatio etiam ad altare ſiſtētibus ſe Preſbyteris.

De beneficiorū collationibus in Papatu multiplicibus.

6 Iam in beneficiorū collationibus (quæ res olim coniuncta erat cū ordinatione, nunc prorſus eſt ſeparata) quanto meliùs ſe gerunt? Eſt autem apud eos multiplex ratio: neque enim ſoli Epiſcopi conferūt ſacerdotia: & in his etiam quorum vocantur Collatores, non ſemper plenum ius habent: ſed alij præſentationem habent: ipſi autem Collationis titulū retinent, honoris cauſa. Accedunt etiā nominationes ex ſcholis, reſignationes, vel ſimplices, vel permutationis cauſa factæ: reſcripta commendatitia, præuentiones, & quicquid tale eſt. Verùm ita ſe omnes gerūt vt nullus eorum poſſit alteri quippiam exprobrare. Sic contendo: vix centeſimum quodque beneficium hodie in Papatu ſine ſimonia conferri: qualiter *ſimoniam veteres definierunt. Nō dico omnes numerato pretio emere: ſed cedò mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad ſacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet, alios parentum authoritas: alij obſequiis fauorem ſibi conciliant. Denique in hunc finem cōferuntur ſacerdotia, non vt Eccleſiis ſit proſpectum, ſed iis qui accipiunt. *Itaq; Beneficia appellant, quo nomine ſatis declarāt ſe nō alio loco ea habere quàm principum donatiua, quibus vel cōciliant fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto q. in tonſores, coquos, mullones, atque eius fæcis homines hæc præmia cōferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perſtrepunt iudicia quàm

Vide Calu. c. 8. 21

Cur ſacerdotia Beneficia dicantur in Papatu.

ob

ob ſacerdotia: vt dicas nihil aliud quàm prædam eſſe canibus obiectam ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile eſt, Paſtores vocari qui in Eccleſiæ poſſeſſionem, quaſi in hoſtile prædium irruperint? qui foréſibus iurgiis euicerint? qui pretio redemerint? qui ſordidis obſequiis emeruerint? qui pueri vixdum balbutientes, eam, ceu hæreditariam à patruis & cognatis, interdum etiam à patribus ſpurij creuerint?

7 An vnquam eò progreſſa eſſet populi, quantumuis corrupti & ex legis, licentia? Sed hoc quoque maius portentum eſt, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui ſeipſum tegere non poteſt) quinque aut ſex Eccleſiis gubernandis præficitur. Videre eſt hodie in aulis Principum adoleſcentes ter Abbates, bis Epiſcopos, ſemel Archiepiſcopos. Paſſim verò ſunt Canonici, quinque, ſex, ſeptem ſacerdotiis onuſti: quorum nullã prorſus niſi in recipiendo prouentu curam habent. Non obiiciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iampridem deſiit apud eos habere tãtillum momenti. Non obiiciam, multas ſeueriſſimas ſanctiones in pluribus Conciliis contra hanc improbitatem eſſe factas: nam has quoque, quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque eſſe prodigioſum flagitium, quod Deo, naturæ, & Eccleſiaſtico regimini prorſus aduerſetur, vt vnus prædo pluribus ſimul Eccleſiis incubet: vt Paſtor nominetur, qui gregi ſuo adeſſe, etiamſi velit, nequeat: & tamen (qua ſunt impudentia) tam abominandas fœditates Eccleſię nomine prætexunt, quò ab omni reprehenſione eximant. Quinetiam, ſi Deo placet, in iſtis nequitiis continetur ſacroſancta illa ſucceſſio, cuius merito effectum eſſe iactant ne Eccleſia periret.

Prodigioſum flagitium paſſim vſitatum in Papatu, ab vno homine teneri plures Eccleſias.

8 *Nunc (quæ ſecunda nota eſt in æſtimando legitimo Paſtore) videamus quàm fideliter munus ſuum exerceant. Ex ſacerdotibus, qui illic creantur, alij ſunt Monachi, alij quos vocant Seculares. *Prior ille grex incognitus fuit veteri Eccleſiæ: & habere talem in Eccleſia locum, adeò cum monaſtica profeſſione pugnat, vt quum olim ex monaſteriis in elerum cooptarentur, monachi eſſe deſinerent. Atq; adeò Gregorius, cuius tempus multũ fęcis habuit, hanc tamen confuſioné fieri paſſus non eſt. Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: ꝙ monachus ſimul eſſe & clericus rite nemo queat: quum alterũ alteri ſit impediméto. Nunc ſi interrogem quomodo munus ſuũ bene impleat quem Canones nõ eſſe idoneum declarant: quid obſecro, reſponſuri ſunt? Citabunt mihi ſcilicet abortiua illa decreta Innocétij & Bonifacij, quibus monachi ad ſacerdotij honoré & poteſtaté ſic recipiuntur, vt in monaſteriis ſuis maneant. Sed quæ iſta eſt ratio, vt indoctus quiuis aſinus, ſimulac Romanã ſedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verùm de hac re poſtea. Iſtud nunc ſufficiat, pro magna abſurditate habitum eſſe in Eccleſia puriori, ſi monachus ſacerdotio fungeretur. Nã Hieronymus ſe officium ſacerdotis agere negat, quũ inter monachos degit: ſéq; vnum ex plebe facit qui à ſacerdotibus regatur. Verùm, vt hoc illis demus, quid tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nõnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant, vel demurmurant Miſſas in ſuis latibulis. Quaſi ad hoc fieri Presbyteros, aut Chriſtus voluerit, aut muneris natura patiatur. Quum Scriptura palàm teſtetur, Presbyteri eſſe propriam Eccleſiam regere, annon impia eſt profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare ſacrum Dei inſtitutum? Nam quum ordinantur, nominatim vetantur facere quæ Deus Presbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus ſuo clauſtro contentus, nec ſacramenta adminiſtrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præſumat. Negent, ſi poterunt, apertum eſſe Dei ludibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri, vt à vero & germano officio abſtineat,

**Quàm infideliter munus ſuum exerceãt ſacerdotes oẽs in Papatu, ſiue ſint Monachi, ſiue Seculares, vt Canonici, Decani, Capellani, Præpoſiti, Epiſcopi, Parochiarũ Rectores: tractatur hîc, & ſect.9.10.11.12.*

Epiſt.11.lib.3

**Monachatus, & Presbyteri officiũ, non poſſunt ſimul cohærere ex diſciplina veteris Eccleſiæ. De Monachis plura vide cap.13. ſec.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.21*

Act.20.28

& eum qui nomen habet, rem non poſſe habere.

Sacerdotes ſeculares, quidam mercenarij, quidam beneficiarij. Beneficia quædam curã animarum obligant, alia ſunt otioſa.

9 Venio ad ſeculares: qui partim beneficiarij ſunt (vt loquuntur) id eſt, habent ſacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locant miſſando vel canendo, & quaſi collecta inde ſtipe victitãt. Beneficia aut curam animarum habent, vt Epiſcopatus & parochiæ: aut ſtipendia ſunt hominum delicatorum, qui cantillando victum acquirunt: vt præbendæ, canonicatus, perſonatus, ac dignitates, capellaniæ, & ſimilia. Quanquam, rebus ſurſum deorſum iam conuerſis, Abbatiæ & Prioratus non tantùm ſecularibus Preſbyteris, ſed pueris quoque priuilegio (id eſt vulgari & vſitata conſuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinet, qui in diem victum quærunt, quid aliud facerent quàm quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo ſeſe proſtituant ad quæſtum: præſertim in tanta multitudine quanta nunc orbis ſcatet. Itaque quum palàm mendicare non audeant, vel hac via reputent ſe parum profecturos, velut canes famelici circumeũnt, & ſua importunitate non ſecus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum ventrem ingerant. Hîc ſi verbis perſequi coner quantum ſit dedecus Eccleſiæ, eò rediiſſe honorem & munus Preſbyterij, nullus erit finis. Nõ eſt igitur cur à me expectent lectores orationem quæ tam flagitioſæ indignitati reſpõdeat. Breuiter dico, Si Preſbyteri officium eſt (quod & verbum Dei præſcribit, & vetuſti Canones requirunt) Eccleſiam paſcere, & ſpirituale Chriſti regnum adminiſtrare: tales omnes ſacrifici qui nullum niſi in Miſſarum nundinatione opus aut ſtipendium habent, non modò ceſſant in officio, ſed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum eſt præter altare in quo Chriſtum ſacrificent: quod non eſt Deo, ſed dæmoniis litare, vt alibi videbimus.

1.Cor.4.1

Canonicos &c. ne minimam quidem partẽ attingere officij verorum Preſbyterorum, ſiue miniſterij Eccleſiæ.

10 Non attingo hîc extranea vitia, ſed duntaxat inteſtinum malum, quod in ipſorum inſtitutione radicitus hæret. Addam vocem, quæ malè ſonabit in eorum auribus: ſed quia vera eſt, dicere oportet, eodem loco habendos eſſe Canonicos, Decanos, Capellanos, Præpoſitos, & quicunq; otioſis ſacerdotiis aluntur. Quale enim Eccleſiæ miniſterium præſtare queunt? Nam verbi prædicationem, curam diſciplinæ, & ſacramentorum adminiſtrationem, tanquam onera nimis moleſta à ſe depulerunt. Quid ergo habent reliquum quo ſe veros Preſbyteros eſſe iactent? Cantum ſcilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc ad rem? Si conſuetudinem ſi vſum ſi longi temporis præſcriptionem allegant: ego contrà Chriſti definitionem regero, qua & veros Preſbyteros nobis expreſſit, & quid habere debeant qui tales haberi volunt. Quòd ſi tam duram legem ferre nequeunt vt ſe Chriſti regulæ ſubiiciant, patiantur ſaltem hãc cauſam ex authoritate primæ Eccleſiæ decidi. At nihilo melior erit ipſorum conditio, ſi ex vetuſtis Canonibus de eorum ſtatu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt, Preſbyteri eſſe debuerant, vt fuerunt olim, qui Eccleſiam cum Epiſcopo in commune regerent, & veluti collegæ eius eſſent in munere paſtorali. Dignitates illæ capitulares, quas vocãt, nihil prorſus ſpectant ad veram Eccleſiæ gubernationem: multo minùs Capellaniæ, & reliqua fæx talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbum Chriſti, & veteris Eccleſiæ obſeruatio eos à Preſbyterij honore excludit. Preſbyteros tamen ſe eſſe contendunt: ſed detrahenda eſt larua: ſic reperiemus, totam eorũ profeſſionem alieniſſimam eſſe ac remotiſſimã ab illo munere Preſbyterorum, quod & Apoſtoli nobis deſcribunt, & in prima Eccleſia requiſitũ fuit. Omnes ergo eiuſmodi ordines quibuſcunq; titulis inſigniãtur, nouitij quum ſint, certè nec Dei inſti-

Dignitates Capitulares.

Capellaniæ, &c.

inſtitutione, nec antiqua Eccleſiæ obſeruatione ſuffulti, locum nullũ habere debẽt in deſcriptione regiminis ſpiritualis, quod ore Domini ipſius conſecratum Eccleſia recepit. Aut (ſi rudiùs ac craſſiùs me loqui malunt) quando Capellani, Canonici, Decani, Præpoſiti, & eius farinæ otioſi ventres ne minimo quidem digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Preſbyteris neceſſariò requiritur, non eſt ferendum vt falsò ſibi honorem vſurpando, ſanctam Chriſti inſtitutionem violent.

11 Superſunt Epiſcopi & parochiarum rectores: qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libenter enim illis concederemus, eos habere pium & eximium munus, ſi quidem eo defungerentur: ſed quum Eccleſias ſibi commiſſas deſerendo, earúmque curam in alios reiiciendo haberi paſtores volunt, perinde faciunt acſi munus paſtoris eſſet nihil agere. Siquis fœnerator, qui nunquam pedem vrbe moueret, aratorem ſe aut vinitorem eſſe profiteretur: ſi miles, qui aſſiduus fuiſſet in acie & caſtris, forum aut libros nunquam vidiſſet, pro iuriſconſulto ſe venditaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquanto abſurdiùs iſti faciunt, qui videri volunt & nominari legitimi Eccleſię paſtores, & tamen eſſe nolunt. Quotus enim quiſque eſt qui vel in ſpeciem Eccleſiæ ſuæ regimen obeat? Plurimi Eccleſiarum reditus tota vita deuorant, ad quas ne inſpiciendi quidem cauſa vnquam accedunt. Alij ſemel quotannis aut veniunt ipſi, aut œconomum mittũt, nequid in locatione depereat. Quũ hæc corruptela primùm obreperet, priuilegiis ſe eximebant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum eſt vt quis in Eccleſia ſua reſideat: æſtimant enim non ſecus ac villas, quibus vicarios ſuos, tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipſe quoque naturæ ſenſus repudiat, paſtorem eſſe gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

Epiſcopi, item parochiarum rectores, videri volunt, & nominari legitimi Eccleſiæ paſtores, eſſe nolunt.

12 Iam ætate Gregorij apparet quædam huius mali ſemina extitiſſe, vt Eccleſiarum rectores negligentiores in docendo eſſe inciperent: quia id grauiter alicubi conqueritur. Mundus (inquit) ſacerdotibus plenus eſt: ſed tamen in meſſe rarus inuenitur operator: quia officium quidem ſacerdotale ſuſcipimus, ſed opus officij non implemus. Item, Quia charitatis viſcera non habent, Domini videri volunt, patres ſe minimè recognoſcunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item, Sed nos ô Paſtores, quid agimus, qui mercedem cõſequimur, & operarij nõ ſumus? Ad exteriora negotia delapſi ſumus: & aliud ſuſcipimus, aliud præſtamus. Miniſterium prædicationis relinquimus: & ad pœnam noſtram, vt video, Epiſcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quum tanta verborum aſperitate vtatur aduerſus eos qui tantùm erant in officio minùs aſſidui vel ſeduli, quid, quæſo, dicturus eſſet ſi videret ex Epiſcopis ferè nullum, aut certè pauciſſimos, ex reliquis vix centeſimum quenque ſuggeſtum ſemel tota vita conſcendere? Nam eò furoris ventum eſt vt vulgò exiſtimetur res Epiſcopali dignitate inferior, cõcionem ad populũ habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapſæ erant: ſed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehebatur in totum ordinem: quem tamen credibile eſt fuiſſe tunc non paulò integriorem quàm nunc ſit.

Homil. 17.

Gregorij & Bernardi ætate ordo ſacerdotum haud paulo integrior erat, quã nunc ſit: & tamen aſperrimè inuehebantur illi in totũ ordinem, quaſi ceſſatorem, & officij deſertorem.

13 Quòd ſiquis totam hanc gubernationis Eccleſiaſticæ faciem quæ hodie ſub Papiſmo eſt, ritè perpendat ac excutiat, reperiet nullum eſſe ſpoliarium, in quo licẽtioſiùs ſine lege & modo latrones graſſentur. Certè omnia illic à Chriſti inſtitutione adeò diſſimilia ſunt, imò aliena, adeò ab antiquis Eccleſiæ inſtitutis ac moribus degenerarunt, adeò cum natura & ratione pugnãt, vt nulla maior Chriſto fieri iniuria poſſit quã dum eius nomen ad defenſionem tam inordinati regiminis obtendunt.

Tota facies gubernationis Eccleſiaſticæ in Papatu, eſt ſpoliarium, tyrãnis Antichriſti, deformé, & vaſtitatis plenum chaos.

Nos(inquiunt)ſumus Eccleſiæ columnę, religionis antiſtites, Chriſti vicarij, fidelium capita: quia poteſtas Apoſtolica per ſucceſſionem ad nos peruenit. Quaſi apud ſtipites loquantur, iſtis ineptiis perpetuò ſuperbiũt. Quoties verò iſtuc iactabunt, quæram ab iis viciſſim quid habeant cum Apoſtolis commune Nõ enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: ſed de prædicationis munere, quod ipſi tantopere defugiunt. Similiter quum ipſorum regnũ tyrãnidem Antichriſti eſſe aſſerimus, cõtinuò excipiunt, eſſe venerabilem illam toties à magnis & ſanctis viris laudatam hierarchiam. Quaſi verò ſancti Patres, quum Eccleſiaſticam hierarchiam aut ſpirituale regimé, vt ipſis per manus ab Apoſtolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vaſtitatis plenũ chaos ſomniarent, vbi Epiſcopi vel rudes vt plurimum aſini ſunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudiméta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & ſiqui doctiores ſunt (quod tamen rarum eſt exéplum) Epiſcopatum nihil aliud eſſe putant quàm ſplendoris & magnificentiæ titulum: vbi Eccleſiarum rectores non magis de paſcendo grege cogitant quàm ſutor de arando: vbi omnia pluſquam Babylonica diſſipatione ſic confuſa ſunt, vt nullum integrum veſtigium paternæ illius ordinationis ampliùs appareat.

14 Quid ſi ad mores deſcendamus? vbi erit illa lux mundi quã Chriſtus requirit? vbi ſal terræ? vbi illa ſanctitas quæ velut perpetua cenſura
Matt.5.14 eſſe poſſit? Nullus hodie eſt hominum ordo magis infamis luxu, mollitie, deliciis, omni deniq; genere libidinum, nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis impoſturæ, fraudis, proditionis, perfidiæ magiſtri: nuſquam tantum ad nocendum vel ſolertiæ, vel audaciæ. Taceo faſtum, ſuperbiam, rapacitatem, ſæuitiam. Taceo diſſolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus eſt mundus vt verendum non ſit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico, quod inficiari ne ipſi quidem poterunt: Ex Epiſcopis ferè nullum: ex parochiarũ præfectis non eſſe centeſimum quenque, cuius ſi de moribus ferenda ſit ſecundùm veteres Canones ſententia, non ſit vel excommnnicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò priſca illa diſciplina, quæ exactiorem cenſurã de moribus cleri fieri præcipiebat, obſoleuit: ſed omnino ita res habet. Eant nũc qui ſub Romanæ ſedis vexillis & auſpiciis militant, & de ſacerdotali apud ſe ordine glorientur. Certè quem habent, neque à Chriſto, neque ab eius Apoſtolis, neque à Patribus, neque ab Eccleſia veteri eſſe conſtat.

De morũ corrupte la, & diſſoluta in omnibus vitæ partibus licentia Sacerdotum, Epiſcoporũ &c. in Papatu.

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa ſanctiſſima, quam habent bonorum Eccleſiaſticorum diſtributio. Quanquam Diaconos ſuos ad eam rem minimè iam creant: nihil enim aliud ipſis iniungunt niſi vt miniſtrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & neſcio quas agant nugas. Nihil de eleemoſynis, nihil de cura pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipſa inſtitutione loquor: nam ſi ſpectemus quod faciunt, reipſa non munus illis eſt, ſed gradus duntaxat ad preſbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in miſſa tenent, inane ſimulachrum antiquitatis repræſentant: recipiunt enim oblationes ante conſecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem ſe mutuò oſcularentur fideles, & eleemoſynas ad altare offerrent: ita ſymbolo priùs, deinde ipſa beneficentia charitatem ſuam declarabãt. Diaconus, qui œconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt diſtribueret. Nunc ex illis eleemoſynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm ſi in mare proiicerentur. Ludunt ergo Eccleſiam cum iſto mendaci diaconatu. Certè in eo nec cum Apoſtolica inſtitutione, nec cum veteri obſeruatione ſimile quippiam habent. Ipſam verò bonorũ diſpen-

De Diaconis Papiſticis, & eorum inſtitutione Vide & cap.19.ſect 32.

ſationem

tionem aliò tranſtulerunt: & ita compoſuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus prædam inter ſe diuidunt: ita iſti poſt extinctum verbi Dei lumen, quaſi iugulata Eccleſia, putarunt expoſitum eſſe prædæ ac direptioni quicquid in ſanctos vſus dicatum erat. Itaque facta diuiſione, rapuit ad ſe quiſque quantum potuit.

16 Hîc totæ illæ veteres rationes quas expoſuimus, nō tantùm conturbatæ, ſed prorſus expunctæ & inductæ ſunt. Potiſſimam partem Epiſcopi & Preſbyteri vrbani, qui facti hac præda diuites, verſi ſunt in canonicos, inter ſe diripuerunt. Partitionem tamen fuiſſe tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vſque diem litigant. Quicquid ſit, hac deciſione prouiſum eſt ne obolus vnus ex omnibus Eccleſiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia ſaltem ex parte fuerāt. Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt: alterā verò quartā ideo deſtinant Epiſcopis vt in hoſpitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid ſua portione facere clerici, & quem in vſum illam conferre debuerint: nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis ſumptibus deputatur, debere pauperibus in neceſſitate patere, ſatis demonſtratum eſt. Quæſo, ſi ſcintillam vnam timoris Dei in corde haberent, ſuſtinerentne hanc conſcientiam, quod quicquid comedunt ac veſtiuntur, ex furto, imò ex ſacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, ſaltem cogitarent homines eſſe, ſenſu & ratione præditos, quibus perſuadere volunt ſe habere tam pulchros & diſpoſitos in Eccleſia ſua ordines quàm iactare ſolent. Reſpondeant mihi breuiter, an Diaconia ſit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc ſi negant, fateri etiam cogentur, nullam ſe Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Eccleſiaſticarum adminiſtratio in ſacrilegam deprædationem palàm conuerſa eſt.

Hîc & ſect. 18. 19. oſtenditur Papiſtas nullā reliquā habere Diaconiā, quum tota opum Eccleſiaſticarū adminiſtratio, illic in ſacrilegam deprædationē ſit conuerſa.

17 Sed hîc vtuntur pulcherrimo colore, dicunt enim Eccleſiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia ſuſtineri. Et habent ex ſua ſecta quoſdam ita impudentes vt audeant palàm iactare, ſic demum adimpleri vaticinia illa quibus ſplendorem regni Chriſti deſcribunt veteres Prophetæ, vbi regius ille apparatus in ordine ſacerdotali viſitur. Nō fruſtra, inquiunt, hæc Deus Eccleſiæ ſuæ promiſit: Venient Reges, adorabūt in conſpectu tuo, tibi afferent munera. Conſurge, conſurge, induere fortitudine tua Sion, induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferētes, & laudem Domino annuntiātes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi. In hac improbitate confutāda ſi multum inſiſtam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perdere non libet. Quæro tamen, Si quis Iudæus iſtis teſtimoniis abuteretur, quam ſolutionem daturi eſſent? Nempe reprehenderent eius ſtuporem, quòd quæ de ſpirituali Chriſti regno ſpiritualiter dicta ſunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas ſub imagine rerum terreſtrium, cœleſtem Dei gloriam, quæ lucere in Eccleſia debet, nobis delineaſſe. His enim benedictionibus, quas exprimūt eorum verba, nunquā minùs abundauit Eccleſia, quàm ſub Apoſtolis: & tamē vim regni Chriſti tunc maximè efflotuiſſe omnes fatentur. Quid ergo ſibi volunt illæ ſententiæ? Quicquid vſpiam eſt pretioſum, ſublime, præclarum, id oportere Domino ſubiici. Quod autem nominatim de Regibus dicitur, faſces ſubmiſſuros Chriſto, diademata ſua proiecturos ad eius pedes, opes ſuas conſecraturos Eccleſiæ, quando veriùs ac pleniùs exhibitum fuiſſe dicent, quàm quum Theodoſius, abiecta purpura, relictis imperij inſignibus, tanquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Eccleſia ſe ad ſolennem pœnitentiam ſubmiſit? quàm quum ipſe & alij ſimiles pij Principes

Refutatur impudētia quorundā Papiſtarū, qui dicere audent, luxum ſacerdotum totiuſq; Eccleſię Papalis, eſſe ſplendorē regni Chriſti prædictum à ſanctis Prophetis.

Pſal. 72. 10

Iſa. 52. 1, & 60. 6

Theodoſius.

ſua ſtudia & ſuas curas ad puram in Eccleſia doctrinam conſeruandam, ad fouendos & protegendos ſanos Doctores contulerunt? At verò quàm non luxuriarint tunc ſuperuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileienſis, cui præerat Ambroſius, ſatis declarat, Glorioſa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Epiſcopi nonnullas facultates, quibus conſpicuum Eccleſiæ decus reddere poterant, ſi putaſſent hæc eſſe vera Eccleſiæ ornamenta. Sed quum ſcirent Paſtorum officio nihil eſſe magis aduerſum, quàm menſarum deliciis, veſtium nitore, magno famulitio, magnificis palatiis ſplendere ac ſuperbire, humilitatem ac modeſtiam, imò paupertatem ipſam, quam Chriſtus inter ſuos miniſtros conſecrauit, ſequebantur & colebant.

Veteris Eccleſiæ Epiſcoporum modeſtia, & frugalitas: hîc & ſect.19.

18 Verùm ne hîc ſimus longiores, iterum in breuem ſummam colligamus, quàm procul abſit ea quæ nunc eſt opum Eccleſiaſticarum vel diſpenſatio, vel diſſipatio, à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Eccleſia obſeruauit. * Quod in templorum ornatum confertur, perperam collocari dico, ſi non adhibeatur is modus quem & ipſa natura ſacrorum præſcribit, & Apoſtoli aliíque ſancti Patres, tum doctrina tum exemplis præſcripſerunt. At quid tale hodie im templis cōſpicitur? Quicquid non dico ad priſcam illam frugalitatem, ſed ad honeſtam aliquam mediocritatem eſt compoſitum, reſpuitur. Nihil omnino placet, niſi quod luxum & temporum corruptelam ſapiat. Interim tantum abeſt vt viuorum templorum iuſtam habeant curam, vt potiùs multa pauperum millia fame perire paſſuri ſint, quàm minimum calicem aut vrceolum confringant ad inopiam eorum ſubleuandam. Nequid grauius à meipſo pronuntiem, hoc tantùm pios lectores cogitare velim, ſi nunc Exuperium illum Tholoſæ Epiſcopum, quem retulimus, ſi Acacium, ſi Ambroſium, aut ſimilem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam ſint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum neceſſitate, quaſi ſuperfluas opes aliò transferri. Vt taceam, hos vſus quibus impenduntur (etiamſi nulli ſint pauperes) multis modis noxios: vtiles verò nulla ex parte eſſe. Sed homines omitto. Bona hæc Chriſto ſunt dicata: eius itaque arbitrio diſpenſanda ſunt. Fruſtra autem partem hanc impenſam Chriſto ferent, quam præter eius mandatum profuderunt. Quāquam (vt verum fatear) nō multum de ordinario Eccleſiæ reditu his ſumptibus deciditur. *Nulli enim ſunt tam opulenti Epiſcopatus, nullæ tam opimæ Abbatiæ, nulla denique neque tam multa neque tam ampla ſacerdotia, quæ ad explendam ſacerdotum ingluuiem ſufficiant. Verùm dum ſibi volunt parcere populum ſuperſtitione inducunt, vt quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas ſtatuas, ad emenda vaſa, ad pretioſas veſtes comparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ eleemoſynæ abſumuntur.

**Vide lib.1.ca.11. ſect.7.13. & lib.3. cap.20.ſect.30, & ſup cap.4.ſec.8. de Templis, & eorum decenti ornatu.*

**Epiſcoporum, Abbatum, & Sacerdotum ingluuies in Papatu, Eccleſiaſtica bona omnia abſumentium: hîc & ſect.19.*

19 De reditu quem ex agris & poſſeſſionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quod iam dixi, & eſt ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide adminiſtrent qui Epiſcopi vocantur & Abbates. Quæ inſania eſt Eccleſiaſticum ordinem hîc quærere? An in ſatellitij numero, ædium ſplendore, veſtitus & epularum deliciis, principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat ſingulare frugalitatis, modeſtiæ, continentiæ, humilitatis eſſe exemplar? Quantum & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuiolabiléque Dei edictum turpis lucri appetentes eſſe vetat, & ſimplici victu contentos eſſe iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, ſed in ampliſſimas ſatrapias inuolare, demum imperia ipſa occupare? Si verbum Dei contemnunt, quid reſpōdebunt ad vetuſta illa Synodorum decreta? quibus ſtatuitur vt Epiſcopus nō procul ab Eccleſia hoſpitiolum habeat, vilem menſam, &

Tit.1.7

Concil.Carthag.4. cap.14, & 15.

ſupelle-

ſuppelleƈtilem. Quid ad illud Synodi Aquileienſis elogium, quo in ſacerdotibus Domini glorioſa paupertas prædicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt menſulam eius pauperes & peregrini & cum illis Chriſtus conuiuia nouerit, tanquam nimis auſterum repudiabunt. Verùm quod ſtatim ſubiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam eſſe Epiſcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium ſacerdotum, propriis ſtudere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin ſe omnes ignominiæ condemnent. Sed non eſt neceſſe duriùs hîc eos perſequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonſtrare ſublatum eſſe iam pridem de medio apud ipſos legitimum Diaconatus ordinem: ne ampliùs hoc titulo ad Eccleſiæ ſuæ commẽdationem ſuperbiant. Quod me abunde feciſſe exiſtimo.

De primatu Romanæ ſedis. CAP. VI.

Breuis ἀνακεφαλαίωσις capitis 4, & 5.

HACTENVS eos recenſuimus Eccleſiæ ordines qui in veteris Eccleſiæ gubernatione fuerunt: ſed poſtea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiati, nunc in Eccleſia Papali titulum duntaxat retinent, vt re vera nihil aliud ſunt quàm laruæ, vt ex cõparatione iudicaret pius lector qualem habeant Eccleſiam Romanenſes, in cuius gratiam reos ſchiſmatis nos faciunt, quoniam ab ea diſceſſerimus.* Caput autem ac faſtigium totius ordinis, hoc eſt primatum Romanæ ſedis, vnde probare contendunt penes ſe ſolos eſſe Catholicam Eccleſiam, non attigimus: quia neque ex Chriſti inſtituto, neque ex Eccleſiæ veteris vſu ſumpſit originem, vt illæ ſuperiores partes: quas oſtendimus ita ab antiquitate ortas eſſe, vt temporum vitio protſus degenerauerint, imò prorſus nouam formam induerint. Et tamen perſuadere mundo conantur, hoc eſſe præcipuum ac probè vnicum Eccleſiaſticæ vnitatis vinculum, ſi Romanæ ſedi adhæreamus, ac in eius obedientia perſeueremus. Hac, inquam, fultura potiſſimùm nituntur, quum nobis Eccleſiam adimere & ſibi vendicare volunt, quòd retinent caput ex quo pendet Eccleſiæ vnitas, & ſine quo diſſilire eã ac diſrumpi neceſſe eſt. Sic enim exiſtimant, Eccleſiam corpus eſſe quodammodo mutilum ac truncum, niſi Romanæ ſedi, tanquam capiti, ſit ſubiecta. Itaque quum de hierarchia ſua diſputant, ab hoc ſemper axiomate ſumunt exordium: Romanum pontificem tanquam Chriſti, qui caput eſt Eccleſiæ, vicarium, eius loco Eccleſię vniuerſali præſidere: nec aliquam bene conſtitutam Eccleſiam, niſi ſedes illa ſuper alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale ſit, excutiendum eſt: nequid omittamus quod ad iuſtum Eccleſiæ regimen pertineat.

**Non eſſe ex Chriſti inſtituto, neque ex veteris Eccleſiæ vſu, Primatum Romanæ ſedis, oſtenditur hîc, & ſect. 2, 3, 4. Vide Calu. aduerſus cõcilium Tridẽtinum. Item aduerſus Theologos Pariſienſes.*

2 Hîc igitur ſit quæſtionis ſtatus, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) ſeu Eccleſiaſtici ordinis rationem neceſſe ſit ſedem vnam inter alias & dignitate & poteſtate eminere, vt ſit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus ſubiicimus Eccleſiam, ſi hanc ei neceſſitatem ſine verbo Dei iniicimus. Ergo ſi volunt euincere aduerſarij quod poſtulant, oſtendere eos primùm oportet œconomiam hãc à Chriſto eſſe inſtitutam. In hãc rem citant ex Lege ſummum ſacerdotium, ſummum item iudicium, quod Deus Hieroſolymis inſtituit. At facilis eſt ſolutio, eáque multiplex, ſi quidem vna illis non ſatisfaciat. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuerſum orbem extẽdere nulla ratio cogit. imò gentis vnius & totius orbis longè diuerſa erit ratio. Quia vndique ab idololatris ſepti erant Iudæi, ne religionum varietate diſtraherẽtur, cultus ſui ſedem in medio terræ ſinu Deus collocauit. illic vnum antiſtitem præfecit, quem omnes reſpicerent, quò meliùs in vnitate contine-

Refellitur argumẽtum primum defenſorum Papatus Romani, duabus rationibus. Hoc ipſum Steucus Numer. 5. quem facetè ridet Eraſmus ad cũ ſcribens.

Prima ratio.

rentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffuſa eſt, vni dari Orientis & Occidentis moderationé, quis non videat eſſe prorſus abſurdum? Perinde enim eſt ac ſiquis contendat totum mundum à præfecto vno

Secunda ratio.

debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed eſt altera etiamnum ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuiſſe Chriſti nemo ignorat: nunc tranſlato ſacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porrò tranſlatum eſt? Non ad Papam ſanè (vt ipſe impudenter iactare audet) quum hoc ad ſe elogium trahit: ſed ad Chriſtũ, qui vt ſolus munus ipſum ſine vicario aut ſucceſſore ſuſtinet, ita honorem alteri nemini reſignat. Non enim in doctrina modò, ſed in propitiatione Dei, quam morte ſua peregit Chriſtus, & illa interceſſione qua nunc apud Patrem fungitur, conſiſtit hoc ſacerdotium.

Heb.7.11.

Refellitur ſecundũ argumentũ defenſorum Papatus Romani, hîc & ſec.4. oſtenditurq́ue Petrũ neq́ principatũ in Eccleſia habuiſſe neque inter Apoſtolos, ſect. etiam 5. 6, & 7.

3 Non eſt igitur quòd exemplo iſto, quod temporarium fuiſſe videmus, quaſi perpetua lege, nos obſtringant. Ex Nouo teſtamento nihil habent quod in ſententiæ ſuæ confirmationem proferant niſi quòd vni dictum eſt, *Tu es Petrus: & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiã meam. *Item, Petre amas me? paſce oues meas. Verùm vt vt firmæ ſint iſtæ probationes, oſtendant in primis oportet ei maudari poteſtatem in omnes Eccleſias qui paſcere Chriſti gregem iubetur: nec aliud eſſe ligare & ſoluere, quàm toti mundo præſidere. Atqui vt mandatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt paſcant Eccleſiam. Hinc colligere licet aut illa Chriſti voce nihil præ aliis datum eſſe Petro: aut Petrum, ius quod acceperat, cum aliis ex æquo communicaſſe. Verùm, ne fruſtra litigemus, habemus alibi claram ex ore Chriſti expoſitionem, quid ſit ligare & ſoluere: nempe retinere & remittere peccata. Modum verò ligandi & ſoluendi cum Scriptura tota paſſim oſtendit, tum Paulus optimè declarat, quũ dicit Euangelij miniſtros habere mandatum reconciliandi homines Deo, & ſimul poteſtatem habere exercendæ vindictæ in eos qui beneficium reſpuerint.

** Matt.16.18.*
** Iohã.21.15.*
1. Pet.5.2.
Iohan.20.23.
2. Cor.5.18, & 10.16.

4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & ſoluẽdi mentionem faciunt, cùm alibi perſtrinxi, tum fuſiùs paulò pòſt explicãdum erit. Nunc tantùm quid ex celebri illo Chriſti ad Petrum reſponſo eliciant, videre operæpretium eſt. Promiſit ei claues regni cœlorum: dixit, quodcunque ligaret in terra, ligatum fore in cœlis. Si de clauium voce & ligandi modo inter nos conueniat, ſtatim ceſſabit omnis contentio. Nam & Papa libenter iniunctam Apoſtolis prouinciam omittet, quæ laboris & moleſtiæ plena ſuas ei delicias abſq; lucro excuteret. Quoniam Euangelij doctrina nobis cœli aperiuntur, eleganti metaphora inſignitur Clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & ſoluuntur homines, niſi dum fides alios reconciliat Deo, alios ſua incredulitas magis conſtringit. Si hoc tãtùm ſibi ſumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc ſucceſſio laborioſa & minimè lucroſa nequaquam Papæ arridet, iam inde naſcitur litis principiũ, quid Petro Chriſtus promiſerit: Ego ex re ipſa colligo nonniſi muneris Apoſtolici dignitatem notari, quæ ab onere diſiungi non poteſt. Nam ſi recipitur illa quam poſui definitio (quæ nonniſi impudenter reiici poteſt) nihil Petro hîc datur quod nõ fuerit collegis etiam commune, quia alioqui nõ modò perſonis fieret iniuria, ſed claudicaret ipſa doctrinæ maieſtas. Reclamant illi: ſed quid iuuat, obſecro, ad hanc rupem impingere? Neque enim efficient quin ſicuti omnibus Apoſtolis eiuſdem Euangelij iniuncta fuit prædicatio, ita etiam communiter ligandi & ſoluendi poteſtate inſtructi fuerint. Chriſtus (inquiunt) Petrum Eccleſiæ vniuerſæ principem cõſtituit, quum daturum ſe illi promiſit claues.

Matt.16.19.

Matth.18.20.

Atqui

Atqui quod vni tunc promiſit, alibi reliquis ſimul omnibus confert, & quaſi in manum tradit. Si idem iuris conceſſum eſt omnibus quod vni promiſſum, qua in re erit ille collegis ſuperior? *In eo, inquiunt, excellit quòd & communiter & ſeorſum accipit: quod aliis non datur niſi in cōmune. Quid ſi cum Cypriano & Auguſtino reſpondeam, non ideo id feciſſe Chriſtum vt hominem vnum aliis præferret, ſed vt Eccleſiæ vnitatē ſic commendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In perſona vnius hominis Dominum dediſſe omnibus claues, vt omnium vnitatem denotaret. hoc vtique fuiſſe reliquos quod erat Petrus, pari conſortio præditos & honoris & poteſtatis: ſed exordiū ab vnitate fieri, vt Eccleſia Chriſti vna mōſtretur. Auguſtinus verò, Si in Petro non eſſet Eccleſiæ myſterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo claues. Si enim hoc Petro dictū eſt, non habet Eccleſia: ſi autem Eccleſia habet, Petrus quando claues accepit, Eccleſiam totam deſignauit. Et alibi, Quum interrogati eſſent omnes, ſolus Petrus reſpondet, Tu es Chriſtus: & ei dicitur, Tibi dabo claues: quaſi ligandi & ſoluendi ſolus acceperit poteſtatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam perſonam gerens ipſius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas eſt in omnibus.

Iohan.20.23.
Soluitur tertiū argumentum defenſorum Papatus Romani.
De ſimplic. prælat.
Hom. in Iohan. 50.
Homil. 11. Repet.
Homi. 124.

5 At illud, Tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, nuſquam alteri dictū legitur. Quaſi verò aliud de Petro illic Chriſtus prædicet, quàm quod Paulus & Petrus ipſe de omnibus Chriſtianis. Ille enim Chriſtum lapidem ſummum & angularem facit, in quo ſuperſtruantur qui creſcunt in templum ſanctum Domino: hîc autem nos lapides viuos eſſe iubet, qui illo electo & pretioſo lapide fundati, hac iunctura & compagine cum Deo noſtro & inter nos cohæreamus. Ille (inquiunt) præ aliis, quia peculiariter nomen habet. Hunc certè honorem Petro libenter concedo, vt in ædificio Eccleſiæ inter primos collocetur: vel (ſi hoc quoque velint) primus omnium fidelium: verùm vt primatū in alios eum habere ex eo deducant nō permittam. Quæ enim eſt iſthęc ratio colligendi? Alios feruore ſtudij, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo poteſtatem in eos habet. Quaſi verò nō meliori prætextu colligere liceat, Andream eſſe ordine priorem Petro, quia tempore ipſum anteceſſit, & Chriſto adduxit. ſed hoc omitto. Priores ſanè habeat Petrus: multum tamen intereſt inter honorem ordinis & poteſtatem. Videmus Apoſtolos hoc ferè Petro detuliſſe vt in cœtu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortando, monendo: ſed de poteſtate nihil omnino legimus.

Mat.16.18.
Epheſ.2.20.
1.Pet.2.5.
Refutatur quartū argumentū defenſorū Papatus Romani, hîc & ſect.6.
Iohan.1.40. et 42.

6 Quanquam nondū in ea diſputatione ſumus, tantùm hoc in præſentia habere volo, nimis futiliter eos argumentari, quum ex ſolo Petri nomine imperium in Eccleſiam vniuerſam ſtruere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucum initiò facere tentarunt, relatu quoq;, nedū refutatione, indignæ ſunt, In Petro fundatam eſſe Eccleſiā, quia dictum ſit, Super hāc petram, &c. At nōnulli ex Patribus ſic expoſuerūt. Sed quū reclamet tota Scriptura, quid eorū authoritas aduerſus Deū prætenditur? Imò quid de verborū iſtorū ſenſu, quaſi obſcurus ſit aut ambiguus, certamus: quū nihil dici queat magis liquidum nec certum? Confeſſus erat Petrus ſuo & fratrū nomine Chriſtū eſſe Filiū Dei. Super hanc petram ædificat ſuā Eccleſiā Chriſtus: quia vnicū eſt, vt ait Paulus, fundamentū, præter quod ſtatui aliud non poteſt. Neq; hîc Patrum authoritatē ideo repudio quia eorum teſtimoniis deſtituar ad probandū quod dico ſi citare libeat: ſed, quemadmodum dixi, nolo de re tam clara diſceptando fruſtra moleſtus eſſe lectoribus: præſertim quum hæc res à noſtris hominibus ſatis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

In diſputatione de Papatu Romano, Scripturam præcipuè attendendā, licet non deſint Patrū teſtimonia quibus euertitur primatus ille.
Matt. 16.16.
1.Cor.3.11.

Pet. ū fuiſſe vnum ex duodecim, parē reliquis, & ſociū, nō Dominū, neque aliud poſſe colligi ex Scriptura.

Act. 15.5.
1. *Pet.* 5.1.
Act. 11.3.
Ibidem 8.14.

7 Et tamen reuera nullus quæſtionem hanc ſoluere meliùs poteſt, quam Scriptura ipſa ſi locos omnes conferamus vbi docet quid muneris & poteſtatis habuerit Petrus inter Apoſtolos, qualiter ſe geſſerit, qualiter etiam fuerit ab ipſis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quam fuiſſe vnum ex numero duodecim, parem reliquis, & ſocium, non Dominum. Refert quidem ad concilium ſiquid faciēdum eſt, & quid factu opus ſit, admonet: ſed alios ſimul audit, nec locum tantùm concedit dicendæ ſententiæ, ſed arbitrium illis permittit: vbi ſtatuerunt, ſequitur & obtemperat. Quum ad Paſtores ſcribit, non mandat ex imperio, quaſi ſuperior: ſed collegas ſuos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri ſolet. Quum accuſatur quòd ad Gentes ingreſſus fuerit, etiamſi id fit immeritò, reſpondet tamen & ſeſe purgat. Iuſſus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Quòd eum mittunt Apoſtoli, eo declarant ſe minimè eum habere pro ſuperiore: quòd obſequitur & legationem ſibi mandatam ſuſcipit, eo fatetur ſibi cum illis eſſe ſocietatem, non aduerſus eos imperium. Quòd ſi nihil iſtorum extaret, vna tamen epiſtola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis facilè poteſt vbi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm ſe honore Apoſtolatus Petro eſſe parem. Hinc commemorat ſe ad Petrū veniſſe, non vt ſubiectionem profiteretur, ſed tantum vt teſtatam omnibus faceret doctrinæ conſenſionem. Petrum quoque ipſum nihil tale poſtulaſſe, ſed dediſſe ſibi dexteram ſocietatis, vt communiter in vinea Domini laborarent. Sibi non minorem gratiam collatam eſſe inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minùs fideliter ageret Petrus, fuiſſe à ſe correctum, & reprehēſióni paruiſſe. Hæc omnia palàm faciunt aut fuiſſe æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus poteſtatis fuiſſe Petro in reliquos quàm ipſi in illum habuerint. Atqui id, ſicuti iam dixi, ex profeſſo agit Paulus, ne quis ſibi in Apoſtolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non domini.

Gal. 1.18. & 2.8.
Galat. 2.

Neque vtile eſſe, neque fieri poſſe, vt vnus homo vniuerſæ Eccleſiæ præſit tractatur hic & ſect. 9. & 10.

8 Verùm vt de Petro illis concedam quod petunt, fuiſſe ſcilicet Apoſtolorum principem, & dignitate reliquos antecelluiſſe: non eſt tamen cauſa cur ex ſingulari exemplo vniuerſalem faciant regulam, & quod ſemel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum lōgè diuerſa ſit ratio. Vnus inter Apoſtolos ſummus fuit: nēpe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea conſequetur, vnum debere centū millibus hominū præfici? Quòd duodecim vnū habuerint inter ſe qui omnes regeret, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc hominum ingenium poſtulat, vt in quouis cœtu etiamſi æquales ſint omnes poteſtate, vnus tamen ſit veluti moderator, in quem alij reſpiciant. Nulla eſt curia ſine conſule, nullus conſeſſus iudicum ſine prætore, ſeu quæſitore, collegium nullum ſine præfecto, nulla ſine magiſtro ſocietas. Sic nihil abſurdi eſſet ſi fateremur Apoſtolos detuliſſe Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahendum eſt ad vniuerſum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus ſufficit. * Atqui illud (inquiunt) non minùs in naturæ vniuerſitate quàm in ſingulis partibus locum habet, vt ſit vnum ſummum omnium caput. Et huius rei, ſi Deo placet probationem ſumunt à gruibus & apibus, quæ ſibi ducem vnum ſemper eligunt, non plures. Recipio ſane quæ proferunt exēpla: ſed an ex toto orbe confluunt apes vt regem vnum eligant? ſuis aluearibus contenti ſunt reges ſinguli. Itaque in gruibus vnaquæque caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincent quàm ſingulis Eccleſiis debere ſuos Epiſcopos attribui? " Ad ciuilia deinde exempla nos vocant: citant Homericum illud, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, & quę eodem

* *Reſpōdetur quinto argumēto defenſorum Romani Papatus.*

" *Solutio ſexti argument. defenſorū Romani Papatus.*

eodem ſenſu in monarchiæ commendationem leguntur apud prophanos ſcriptores. Facilis eſt reſponſio. non enim hoc ſenſu vel ab Homerico Vlyſſe, vel ab aliis laudatur monarchia, quaſi vnus debeat totum orbem imperio regere: ſed indicare volunt, regnũ duos non capere: & poteſtatem (vt ait ille) impatientem eſſe conſortis. *Lucanus lib. 1.*

9 Verum ſit ſanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia contineri: quod eſt tamen abſurdiſſimum. ſed ita ſit, non tamẽ propterea concedam, idipſum in Eccleſiæ gubernatione valere. ᶜ Habet enim illa Chriſtum vnicum ſuum caput, ſub cuius principatu omnes inter nos cohæremus, ſecundum eum ordinem & eam politiæ formã quã ipſe præſcripſit. Inſignem itaque iniuriam Chriſto faciunt quum eo prætexta volunt hominem vnum præeſſe Eccleſiæ vniuerſæ, quia hæc capite carere non poſſit. Chriſtus enim caput eſt, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſura cuiuſque membri, augmentum corporis facit. Vides vt omnes mortales ſine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Chriſto? Vides vt ſingulis mẽbris tribuat certam mẽſuram, & finitam ac limitatam functionem: quò tum gratiæ perfectio, tum ſumma gubernandi poteſtas penes Chriſtum vnum reſideat? ᶜᶜ Nec me latet quid cauillari ſoleant quum hoc illis obijcitur, Chriſtum ſcilicet propriè vocari vnicum caput, quia ſua authoritate ſuóque nomine ſolus regnet: ſed iſtud nihil obſtare quominus ſub ipſo ſit alterũ caput miniſteriale (vt loquuntur) quòd eius vices in terris gerat. Verùm hoc cauillo nihil proficiunt, niſi priùs oſtenderint hoc miniſterium à Chriſto eſſe ordinatum. Apoſtolus enim totam ſubminiſtrationem per membra diffuſam eſſe docet, virtutem ab vno illo cœleſti capite fluere. Aut, ſiquid volunt apertius, quum Scriptura teſtetur Chriſtum eſſe caput, & hunc ei ſoli honorem vindicet, non debet in alium transferri niſi quem Chriſtus ipſe vicarium ſuum fecerit. Atqui non modò id nuſquam legitur, ſed refelli abundè ex multis locis poteſt.

Altera ſolutio eiuſdem argumenti.

ᶜ Chriſtum omnino vnicũ ſemper caput eſſe totius Eccleſiæ.

Epheſ. 4.15.

ᶜᶜ Refutatur friuola cauillatio aduerſariorum de capite miniſteriali ex rei natura et Scripturæ authoritate, hîc & ſect. 10.

Ibidem 1.

Epheſ 1.22. & 4.15 & 5.23.

Colo. 1.18. & 2.10.

10 Aliquoties viuam Eccleſiæ imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius deſcriptione colligere licet à Chriſti inſtitutione id eſſe alienum. Chriſtus aſcenſu ſuo viſibilem ſui præſentiam nobis abſtulit, aſcendit tamen vt impleret omnia. nunc igitur ipſum adhuc præſentem habet eccleſia, & ſemper habitura eſt. Rationem qua ſe exhibet dum vult Paulus oſtendere, ad miniſteria quibus vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) eſt Dominus, ſecũdum menſuram gratiæ quam vnicuique membro contulit. Ideo conſtituit alios quidem Apoſtolos, alios verò Paſtores, alios Euangeliſtas, alios Doctores, &c. Cur non dicit, vnũ omnibus præfeciſſe qui vices ſuas gereret? Id enim locus maximè poſtulabat, nec vllo modo debuit omitti ſi verum eſſet. Chriſtus (inquit) nobis adeſt. Quomodo? Per miniſterium hominum, quos gubernandæ Eccleſiæ præfecit. Cur non potius, per caput miniſteriale, cui vices ſuas mãdauit? Vnitatem nominat: ſed in Deo & in Chriſti fide. Hominibus nihil tribuit niſi commune miniſterium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, poſtquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam ſpem vocationis, vnum Deum, vnam fidem, vnum Baptiſma, non etiam continuò addidit, vnum ſummum Pontificem, qui Eccleſiã in vnitate contineat? Nihil enim aptius dici poterat, ſi quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræſentare illic penitus voluerit ſacrum & ſpirituale Eccleſiæ regimen, quod poſteri hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter miniſtros non modò nullam ponit, ſed etiam

Ephe. 4.10.

Ibidem 7. 11.

Ibidem 4.4.

indicat nullam eſſe. Nō dubium eſt etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Chriſto capite cohærent. Illic non modó nullum miniſteriale caput commemorat, ſed operationem ſingulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique diſtributæ. 'Nec eſt quòd de comparatione cœleſtis & terrenæ hierarchiæ ſubtiliter philoſophentur. nam nec de illa tutum eſt vltra modum ſapere: & in hac conſtituenda non alium typum ſequi oportet quàm Dominus ipſe ſuo verbo delineauit.

• Solutio ſeptimi argumenti defenſoris Papatus Romani.

Etiāſi Petrus habuiſſet Primatū in Eccleſia, non tamē ſequi, ſedem illius Primatus, Romę eſſe debere: tractatur hîc & ſect. 12. et 13.

11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud ſanos homines obtinebunt, ſic conſtitutum in Petro Eccleſię primatum, vt perpetua ſucceſſione ſemper maneret: vnde tamen euincent, ſedem Romæ ita collocatam, vt quicunque ſit vrbis illius Epiſcopus, orbi vniuerſo præſideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ ſine loci mentione data eſt? Petrus, inquiunt, Romæ vixit, & mortuus eſt. Quid Chriſtus ipſe? nonne Hieroſolymis functus eſt Epiſcopatu dum vixit, & moriendo ſacerdotij munus impleuit? Princeps Paſtorum, ſummus Epiſcopus, caput Eccleſiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longè ipſo inferior potuit? nonne ſunt ineptiæ iſtæ magis quàm pueriles? Chriſtus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ ſedit: Ergo illic collocauit ſedem primatus. Nempe hac ratione ſedem primatus debuerunt olim Iſraelitę conſtituere in deſerto, vbi Moſes ſummus doctor & princeps Prophetarum miniſterio ſuo functus erat, & mortuus.

Deut. 34. 5.

Ex hypotheſi aduerſariorū Antiochenā Eccleſiā, potius quā Romanā primatum obtinere: quod tamen non concedunt.

12. quæſt. 1. c. Rogamus.

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur: Petrus, inquiūt, principatum habuit inter Apoſtolos, ergo Eccleſia in qua ſedit hoc priuilegij habere debet. Vbi autem primum ſedit? Antiochię, inquiunt. Ergo Antiochena Eccleſia primatum ſibi iure vendicat. Fatentur fuiſſe olim primam: ſed Petrum, inde migrando, Romam trāſtuliſſe, quem ſecū honorem attulerat. Extat enim ſub nomine Marcelli Papæ, ad Preſbyteros Antiochenos epiſtola, vbi ſic loquitur, Petri ſedes initiò apud vos fuit, quæ poſtea, iubente Domino, huc tranſlata eſt. Sic Antiochena Eccleſia, quæ olim prima erat Romanæ ceſſit ſedi. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum ſic iuſſiſſe? Nam ſi iure definienda ſit hæc cauſa, neceſſe eſt reſpondeant, velintne priuilegium hoc perſonale eſſe, an reale, an mixtum. Vnum enim ex his tribus eſſe oportet. Si dixerint perſonale, nihil igitur ad locum: ſin reale, ergo vbi ſemel datum eſt loco, nō adimitur propter perſonæ vel mortem, vel diſceſſum. Supereſt igitur vt mixtum eſſe dicant. tunc autem non ſimplex erit loci conſideratio, niſi perſona ſimul reſpondeat. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facilè euincam, Romam nulla ratione primatum ſibi arrogare.

Ex hypotheſi rurſus aduerſariorum, vel Antiochenam, vel Epheſinam, aut Ieroſolymitanā Eccleſiam, ſecundum à Romanę locū vēdicare ſibi poſſe: quod nolunt Romani.

Galat. 2. 9.

13 Eſto tamen: tranſlatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia ſecundum locum? Nam ſi ideo primas habet Roma, quòd illic vſque ad extremū vitæ ſedit Petrus: cui ſecundæ potius dabuntur quàm vbi ſedem primam habuerat? Quî factum eſt igitur vt Antiochiam Alexandria præcederet? Quî conuenit diſcipuli vnius Eccleſiam ſuperiorem eſſe ſede Petri? Si cuique Eccleſiæ pro fundatoris ſui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Eccleſiis dicemus? Paulus nominat tres, qui videbantur columnæ eſſe, Iacobum, Petrum, & Iohannem. ſi in honorem Petri Romanæ ſedi primus locus tribuitur, nónne proximum & tertium merentur Epheſina, & Hieroſolymitana, vbi ſederunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter Patriarchas vltimum locum habuit olim Hieroſolyma. Epheſus ne vltimo quidem angulo hærere potuit. Prætéritæ ſunt & aliæ Eccleſiæ, tum quaſcunque fundauit Paulus, tum quibus alij Apoſtoli præfuerunt. Sedes Marci, qui vnus tantum ex diſcipulis fuit, honorem adepta eſt. Aut

præpo-

præpoſterum illum ordinem fateantur fuiſſe:aut nobis concedant,non eſſe hoc perpetuum, vt cuique Eccleſiæ debeatur honoris gradus quem quiſque fundator habuit.

14 Quanquam quod de ſeſſione Petri in Romana Eccleſia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod eſt apud Euſebium, præfuiſſe illic vigintiquinque annos,nullo negotio refellitur. Conſtat enim ex primo & ſecundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Chriſti morte fuiſſe Hieroſolymis,veniſſe deinde Antiochiam:vbi quan diu fuerit incertum eſt. Gregorius ſeptem, Euſebius autem vigintiquinque annos numerat. Atqui à morte Chriſti vſque ad finem imperij Neronis(ſub quo ipſum cæſum fuiſſe memorant) reperiantur tantum triginta ſeptem anni. Paſſus enim eſt Dominus ſub Tiberio, anno imperij eius decimooctauo. Si viginti annos decidas, quibus habitaſſe Petrum Hieroſolymis teſtis eſt Paulus, reſtabunt ſeptemdecim ad ſummũ: quos nunc inter duos Epiſcopatus partiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus eſt, non potuit Romæ ſedere, niſi per exiguum tempus. Quod ipſum clarius adhuc demonſtrare licet. Scripſit Paulus Romanis ex itinere, quum Hieroſolymam proficiſceretur, vbi captus fuit, & Romam adductus. Veriſimile ergo eſt, epiſtolam hanc quadriennio antè ſcriptam eſſe quàm Romæ veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio:quæ minimè omittenda erat,ſi Eccleſiam illam rexiſſet. Quinetiam in fine, dum longum piorum catalogum recitat quos ſalutari iubet, vbi ſcilicet omnes ſibi notos colligit,de Petro prorſus adhuc ſilet. Neque hîc longa aut ſubtili demonſtratione opus eſt apud ſanioris iudicij homines.res enim ipſa & totum epiſtolæ argumentum clamat, non debuiſſe Petrum præterire ſi Romæ fuiſſet.

Hîc & ſect.15.multis argumentis oſtẽditur Petrum non fuiſſe Epiſcopũ Romanum.
Gala.1.18.
Galat.2.1.
Rom.15.15.
Rom.16.3.

15 Adducitur deinde vinctus Romam. Exceptum fuiſſe à fratribus narrat Lucas.de Petro nihil. Scribit illinc ad multas Eccleſias. Alicubi etiam quorundam nomine ſalutationes adſcribit.non vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuiſſe. Cui obſecro credibile erit, ſilere potuiſſe, ſi adfuiſſet?Imò ad Philippenſes,vbi dixit,neminem ſe habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Thimotheus,conqueritur omnes quærere quæ ſua ſunt.Et ad eundem Timotheum grauior eſt querimonia, quòd nullus illi adfuerit in prima defenſione, ſed omnes eum dereliquerint. Vbi tunc igitur Petrus?Nam ſi Romæ fuiſſe aiunt, quantam illi ignominiam inurit Paulus,quòd deſertor fuit Euangelij? Siquidem de fidelibus loquitur:quia ſubiungit,Deus illis non imputet. Quandiu igitur & quo tempore ſedem illam tenuit Petrus?At conſtans eſt ſcriptorum opinio, vſque ad mortem Eccleſiam illam gubernaſſe. At inter ipſos ſcriptores non conſtat quis fuerit ſucceſſor: quia alij Linum,alij Clementem faciunt. Et multas abſurdas fabulas narrant de diſputatione inter eum & Simonem Magum habita. Nec diſſimulat Auguſtinus, de ſuperſtitionibus diſputans, ex opinione temere concepta morem Romæ inoleuiſſe,ne eo die ieiunarent quo palmam retulerat Petrus de Simone mago.Denique res illius temporis ita ſunt opinionum varietate implicitæ vt non temere adhibenda ſit fides,vbi aliquid ſcriptum legimus. Et tamen propter hunc ſcriptorum conſenſum, non pugno quin illic mortuus fuerit:ſed Epiſcopum fuiſſe, præſertim longo tempore, perſuaderi nequeo. Neque id etiam multum moror: quando teſtatur Paulus Petri Apoſtolatum peculiariter ad Iudæos pertinere,ſuum verò ad nos.Proinde vt ſocietas illa quam inter ſe pacti ſunt, rata apud nos ſit, imò,vt Spiritus ſancti ordinatio firma apud nos habeatur,in Pauli Apoſtolatũ magis quàm Petri reſpicere nos conuenit, ſiquidem inter eos Prouincias diuiſit Spiritus ſanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulum deſtinaret.

Act.28.16.
Philip.2.20.
2.Tim.4.16.
Epiſt.2. ad Ianua.

Nunc itaque ſuum primatum alibi quærant Romanenſes quàm in verbo Dei, vbi minimè fundatus inuenitur.

Hic & ſect. 17. Primatum Romanæ ſedis non eſſe ex vſu veteris Eccleſiæ.

16 Veniamus nunc ad Eccleſiam veterem, vt palam quoque fiat, eius ſuffragio nó minus temere & falſo ſuperbire noſtros aduerſarios, quàm teſtimonio verbi Dei. Quum itaque ſuum illud axioma iactant, non aliter contineri Eccleſiæ vnitatem poſſe quàm ſi vnum ſit in terris ſupremum caput, cui membra omnia pareant: ideóque Dominum Petro, & deinde ſucceſſionis iure ſedi Romanæ dediſſe primatum, vt in ea vſque ad finem reſideat: aſſerunt id fuiſſe ab initio ſemper obſeruatum. Quoniam autem multa teſtimonia perperam detorquent, hoc primùm præfari volo, me non negare quin magnum Romanæ Eccleſię honorem vbique deferant veteres, reuerentérque de ea loquantur. Quod tribus maximè de cauſis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ neſcio quomodo inualuerat, fundatam & conſtitutam eam fuiſſe Petri miniſterio, ad conciliādam gratiam & authoritatem plurimum valebat. itaque in Occidēte ſedes Apoſtolica, honoris cauſa vocabatur. Deinde quum illic eſſet caput imperij, & hac ratione credibile eſſet, præſtantiores tum doctrina, tum prudentia, tum peritia, & multarum rerum vſu, viros illic eſſe quam alibi vſquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiam Dei dona multò excellentiora contemni viderentur. Acceſſit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Eccleſiæ, Africanæ etiam, multis opinionum diſſenſionibus inter ſe tumultuarentur, hæc ſedatior aliis & minus turbulenta fuerit. Ita factum eſt vt pij & ſancti Epiſcopi, ſedibus ſuis pulſi, illuc ſe velut in aſylum aut portum quendam ſæpè reciperent. Nam quó minus acuto & celeri ingenio ſunt Occidentales Aſiaticis, & Afris, eo etiam ſunt rerum nouarū minus cupidi. Hoc ergo Romanæ Eccleſiæ plurimum addidit authoritatis, quod non ita dubiis illis temporibus tumultuata eſt vt reliquæ, ac doctrinę ſemel traditę fuit aliis omnibus tenacior. quemadmodū meliùs ſtatim explicabimus. Has inquam tres ob cauſas non vulgari in honore habita fuit, & multis præclaris veterum teſtimoniis commendata.

17 Verùm quum primatum inde & ſummam in alias Eccleſias poteſtatem ei aſtruere volunt noſtri aduerſarij, nimis perperam (vt dixi) faciunt. Quod vt melius conſtet, primùm breuiter oſtendam quid de hac, quam tantopere vrgent, vnitate ſenſerint veteres. Hieronymus ad Nepotianum, poſtquam multa vnitatis exempla recenſuit, deſcendit tandem ad Eccleſiaſticam hierarchiam Singuli, inquit, Eccleſiarum Epiſcopi, ſinguli Archipreſbyteri, ſinguli Archidiaconi, & omnis ordo Eccleſiaſticus ſuis rectoribus nititur. Hîc loquitur Romanus preſbyter, vnitatē in ordine Eccleſiaſtico commendat. cur non commemorat, vno capite, tanquam vinculo, omnes inter ſe Eccleſias eſſe colligatas? Nihil erat quod præſenti cauſæ magis ſeruiret: nec dici poteſt obliuione factum vt prætererit. nihil enim feciſſet libentius ſi res paſſa eſſet. Vidit itaque proculdubio, illam eſſe veram vnitatis rationem quam Cyprianus pulcherrimè deſcribit his verbis, Epiſcopatus vnus eſt, cuius à ſingulis in ſolidum pars tenetur: & Eccleſia vna eſt, quæ in multitudine latius incremento fœcunditatis extenditur. Quo modo multi radij ſunt Solis, & lumen vnum: & rami arboris multi, robur autem vnum, radice tenaci fūdatum: & quo modo de fonte vno riui plurimi defluunt, & numeroſitas licet diffuſa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamē ſeruatur integra in origine: ſic & Eccleſia Domini luce perfuſa per totum orbem radios ſuos porrigit, vnum tamen lumen eſt, quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis ſeparatur: ramos ſuos per vniuerſum orbem extendit, perfluentes largitur riuos: vnum tamen caput eſt & vna origo, &c. Deinde, adul-

De ſimpl. prælatorum vide ſuprà, c. 2. ſect. 6.

adulterari non poteſt ſponſa Chriſti:vnam domum nouit,vnius cubiculi ſanctitatem caſto pudore cuſtodit. Vides vt Chriſti vnius Epiſcopatū vniuerſalem faciat,qui totam ſub ſe Eccleſiam capiat:illius partes inſolidum ab omnibus teneri dicat qui ſub hoc capite Epiſcopatu funguntur. Vbi primatus ſedis Romanæ, ſi penes Chriſtum ſolum integer reſidet Epiſcopatus,à ſingulis pars eius in ſolidum tenetur?Hæc eò pertinent vt obiter intelligat lector,axioma illud quod Romanenſes pro confeſſo & indubio ſumunt,de vnitate terreni capitis in hierarchia,veteribus fuiſſe prorſus ignotum.

De exordio & incrementis Romani Papatus,donec ſe in hanc altitudinem extulit qua & Eccleſiæ libertas oppreſſa,& omnis moderatio euerſa fuit.

CAPVT VII.

QVANTVM ad primatus ſedis Romanæ vetuſtatem,nihil ad eam ſtabiliendā habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Epiſcopo, & ſuburbanas Eccleſias iubetur curare. Vbi cōciliū ſic inter ipſum & alios Patriarchas diuidit,vt ſingulis ſuos fines aſſignet:certè non eū conſtituit omniū caput,ſed vnum ex præcipuis facit.Aderant Vitus & Vincētius Iulij nomine,qui Romanā Eccleſiam tunc gubernabat. iis datus eſt quartus locus.Obſecro ſi caput Eccleſiæ agnoſceretur Iulius, an in quartam ſedē reiicerentur eius legati? An præſideret Athanaſius in concilio vbi maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici?In Synodo Epheſina apparet Cœleſtinū,(qui tunc pontifex erat Romanus)obliquo artificio vſum eſſe vt ſedis ſuæ dignitati caueret.Nam quū mitteret illuc ſuos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfuturus erat, vices ſuas mandauit. Quorſum iſtud mandatū, niſi vt quouis modo nomē ſuū in prima ſede hæreret?Sedent enim eius legati loco inferiore,ſententiā inter alios rogātur,ſuo ordine ſubſcribunt:interim Alexandrinus patriarcha nomē eius ſuo admiſcet.Quid dicā de concilio Epheſino ſecūdo: vbi quū adeſſent Leonis legati,Alexandrinus tamen Patriarcha Dioſcorus velut ſuo iure præſidebat?Excipient non fuiſſe orthodoxum conciliū à quo & ſanctus vir Flauianus damnatus,& Eutyches abſolutus,eiuſque impietas cōprobata. At quum Synodus cogeretur,quum ſeſſiones inter ſe Epiſcopi diſtribuerent:illic certè inter alios Romanæ Eccleſiæ legati non aliter quā in ſancto & legitimo Concilio ſedebant. Non contendunt tamen de primo loco,ſed eum alteri cedunt:nequaquam id facturi ſi ſuum iure eſſe crederent.Nunquam enim puduit Romanos Epiſcopos maximas quaſque contentiones pro ſuis honoribus ſuſcipere. & hāc ſolam ob cauſam multis ſæpè & pernicioſis certaminibus vexare & turbare Eccleſiam.ſed quia videbat Leo nimis improbum fore poſtulatum ſi legatis ſuis primam ſedem ambiret,eo ſuperſedit.

Hîc & ſect. 2. enim citur, In pleriſque conciliis non Romanū Epiſcopum, aut eius legatos primū locum tenuiſſe, ſed alium aliquem ex Epiſcopis:in Chalcedonienſi obtinuiſſe, ſed extra ordinem.

2 Sequutum eſt Chalcedonenſe concilium, in quo primam ſedem Imperatoris conceſſione occuparunt Romanæ Eccleſiæ legati. Sed hoc fuiſſe extraordinarium priuilegium Leo ipſe cōfitetur nam quum id petit à Marciano Imperatore,& Pulcheria Auguſta,non contendit ſibi deberi,ſed tantùm prætexit, Orientales, qui Epheſino Concilio præfuerant,turbaſſe tunc omnia, & ſua poteſtate malè abuſos. Quum itaque graui moderatione opus eſſet,nec eſſet veriſimile,eos qui tam leues & tumultuarij ſemel fuiſſent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad ſe transferantur. Quod ſingulari priuilegio & extra ordinem petitur,non eſt certè ex cō-

muni lege. Vbi hoc tantum prætexitur, opus eſſe nouo alio præſide, quia ſe malè geſſerant priores: conſtat neque antè fuiſſe factum, neque perpetuum eſſe debere: ſed præſentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi Concilio Pontifex Romanus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia ſynodus graui & apto moderatore deſtituitur, dum ij quos præeſſe decuerat, per ſuam intemperiē, & libidinem ſeſe loco excludunt. Atque id quod dico, ſucceſſor Leonis re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam ſynodum Conſtantinopolitanam, quæ longo poſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitteret, non rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennā Patriarchā Conſtantinopolitanum præſidere facilè paſſus eſt. Ita in Concilio Carthaginenſi, cui interfuit Auguſtinus, videmus non legatos Romanæ ſedis, ſed Aurelium loci Archiepiſcopum præfuiſſe: quum tamen lis eſſet de Romani Pontificis authoritate. Quinetiam habitum in ipſa Italia fuit Concilium vniuerſale, cui Romanus Epiſcopus non interfuit. Præterea Ambroſius, qui tunc inſigni authoritate pollebat apud Cæſarem, nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tūc Ambroſij dignitate factum eſt vt illuſtrior eſſet Mediolanenſis ſedes quàm Romana.

Aquileienſe Cōcilium.

De primatus titulo & aliis ſuperbiæ titulis, quibus ſe iactat Papa, quando & qualiter obrepſerint.

3 Quantum ad ipſum titulum primatus, & alios ſuperbiæ titulos, quibus nunc mirabiliter ſe iactat, non eſt difficile iudicare quādo & qualiter obrepſerint. Cyprianus ſæpè meminit Cornelij. neque alio nomine ipſum inſignit, quàm fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum ſcribit, Cornelij ſucceſſorem, non modò eum ſibi & reliquis æqualem facit, ſed durius etiam compellat, nunc arrogantiā, nunc inſcitiam ei obiiciens. Poſt Cyprianum habemus quid de ea re cēſuerit tota Eccleſia Africana. Vetuit enim Concilium Carthaginenſe, ne quis princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epiſcopus: ſed tantùm primæ ſedis Epiſcopus. Quòd ſi vetuſtiora monumenta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione contentum tunc fuiſſe Rom Epiſcopum. Certè quandiu durauit Eccleſiæ vera & pura facies, iſta omnia ſuperbiæ nomina, quibus inſoleſcere poſtea cœpit Romana ſedes, prorſus erant inaudita. quid eſſet ſummus Pontifex, & vnicum Eccleſiæ in terris caput, neſciebatur. Quòd ſi tale quid ſumere ſibi auſus fuiſſet Romanus Epiſcopus, erant cordati viri qui mox eius ſtultitiam reprimerent. Hieronymus quum Romanus eſſet Preſbyter, non malignus fuit in prædicanda Eccleſiæ ſuæ dignitate, quantum res & temporum ſtatus patiebantur: videmus tamen qualiter ipſam quoque in ordinem redigat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior eſt vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis cōſuetudinem? quid paucitatem de qua ortum eſt ſupercilium, in Leges Eccleſiæ vindicas? Vbicunque fuerit Epiſcopus, ſiue Romæ, ſiue Eugubij, ſiue Cōſtantinopoli, ſiue Rhegij, eiuſdem meriti eſt & eiuſdem ſacerdotij. Potentia diuitiarū, & paupertatis humilitas ſuperiorem vel inferiorem Epiſcopum non facit.

Lib. Epiſt. 2. epiſt. 2. & lib. 4 epiſt. 6.

Cap. 47.

In epi. ad Euagriū.

De vniuerſalis Epiſcopi titulo, quē à Diabolo excogitatum, & ab Antichriſti precone publicatum, verè pronuntiat Gregorius.

4 De titulo vniuerſalis Epiſcopi: Gregorij demum tempore exorta eſt contentio: cui occaſionem præbuit ambitio Iohannis Conſtantinopolitani Ille enim (quod nemo vnquam alius tentauerat) ſeſe volebat facere vniuerſalem. In ea contentione nō cauſatur Gregorius ſibi ius adimi quod in ſe competeret: ſed fortiter reclamat, appellationē eſſe profanā, imò ſacrilegā, imò Antichriſti prænuntiā. Corruit vniuerſa Eccleſia à ſtatu ſuo (inquit) ſi is qui vniuerſalis dicitur ea ſit. Alibi, Triſte valde eſt patienter ferre, vt omnibus deſpectis frater & coepiſcopus noſter ſolus nominetur Epiſcopus. Sed in hac eius ſuperbia quid aliud niſi propinqua iam eſſe Antichriſti tempora deſignatur? Quia illum videlicet imitatur qui ſpreta Angelorum ſocietate, aſcendere conatus eſt culmen ſingu-

Libr. 4. Epiſtol. 76 Mauricio Aug. Cō ſtantiæ Aug epiſt 78. eiuſdem lib.

ſingularitatis. Alibi Eulolio Alexandrino, & Anaſtaſio Antiocheno, Nullus vnquam deceſſorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet ſi vnus Patriarcha vniuerſalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed abſit hoc à Chriſtiana mente, id ſibi velle, quēpiā arrogare, vnde fratrum ſuorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In iſto ſceleſto vocabulo conſentire, nihil aliud quàm fidem perdere eſt. Aliud eſt inquit, quod conſeruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quiſquis ſe vniuerſalem Sacerdotem vocat, vel vocari deſiderat, in elatione ſua Antichriſtum præcurrit: quia ſuperbiendo ſe cæteris præponit. Item, rurſum Anaſtaſio Alexandrino, Dixi pacem nobiſum habere non poſſe, niſi elationem ſuperſtitioſi ac ſuperbi vocabuli corrigeret, quam primus apoſtata inuenit. atque (vt de honoris veſtri iniuria taceam) ſi vnus Epiſcopus vocatur vniuerſalis, vniuerſa Eccleſia corruit vbi ille vniuerſus cadit. Quòd autem ſcribit oblatum fuiſſe Leoni hunc honorem in Synodo Chalcedonenſi, nullam habet veri ſpeciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipſe, qui multis epiſtolis decretum illic in honorem Cōſtantinopolitanæ ſedis factum impugnat, non prætermiſſet proculdubio hoc argumentum, quod erat omnium maximè plauſibile, ſi verū fuiſſet ipſum repudiaſſe quod ſibi dabatur: & homo alioqui honoris plus ſatis cupidus non libenter omiſiſſet quod ad ſuam laudē faceret. Falsus eſt igitur in eo Gregorius, quòd titulū illum putauit ſedi Romanæ fuiſſe delatum à Synodo Chalcedonenſi. vt taceam ridiculum eſſe quod à ſancta Synodo profectū teſtatur, & ſimul ſceleſtum, profanum, nefandum, ſuperbū & ſacrilegum nuncupat: imo à Diabolo excogitatum, & ab Antichriſti præcone publicatum. Et tamen ſubiungit, præceſſorem ſuum recuſaſſe, ne, dū priuatim aliquid daretur vni, ſacerdotes honore debito priuarentur vniuerſi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus ſibi hoc temerariū nomen arripuit: ne ſi Pontificatus gradu ſibi gloriā ſingularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegaſſe videretur.

Eiuſdē lib. epi. 80. Auiano Dia epiſt. 83. eiuſdem libr Mauricio Augu epiſt 194 li. 7. Lib. 6. epiſt 188.

Lib. 4. epiſt. 76. ad Mauri. Eulolio ſupra & epiſt. 79. & 7. Euſeb. Epiſcopu Theſſalonicen.

5 Venio nunc ad iuriſdictionem quam ſine controuerſia ſe habere in omnes Eccleſias Pontifex Romanus aſſerit. Scio quantæ fuerint olim de hac diſceptationes. nullum enim fuit tempus quo nō Romana ſedes imperium in alias Eccleſias appetiuerit. Atque hoc loco non erit intempeſtiuum, quibus modis ſenſim tunc emerſerit ad aliquam potentiā inueſtigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod nō ita pridem ſibi arripuit. nam id in ſuum locum differemus. Verùm hîc paucis indicare operæpretium eſt qualiter olim & quibus rationibus ſeſe extulerit, vt aliquid iuris ſibi in alias Eccleſias ſumeret. Quum Orientales Eccleſiæ diuiſæ eſſent ac turbatæ Arrianorum factionibus, ſub Conſtantio, & Conſtante Cæſaribus Conſtantini Magni filiis, ac ſede ſua pulſus eſſet Athanaſius fidei orthodoxæ præcipuus illic defenſor: eiuſmodi calamitas ipſum Romam venire coegit, vt Romanæ ſedis authoritate tum hoſtium ſuorum rabiem vtcunque reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Suſceptus eſt ipſe honorificè à Iulio tunc Epiſcopo, ac obtinuit vt cauſæ ſuę defenſionem Occidentales ſuſciperent. Quum ergo pij externo Præſide magnoperæ indigerent, in Romana autem Eccleſia cernerent ſibi optimum eſſe præſidium, libenter ei deferebant quàm plurimum poterant authoritatis. Verum id totum nihil aliud erat niſi vt magni æſtimaretur eius communio, ab ea autem excommunicari ignominioſum duceretur. Poſtea mali & improbi multum ipſi quoque addiderunt. nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc aſylū ſe conferebant. Itaque ſi quis Presbyter à ſuo Epiſcopo, ſiquis Epiſcopus à Synodo

Quod iactat Romanus Pontifex ſe iuriſdictionē habere in omnes Eccleſias, falſum eſſe oſtenditur ex vſu veteris Eccleſiæ, iamtum tamen occaſionibus rerum quibuſdam iactavelut occulta fundamenta latè patentis tyrannidis.

ſuæ prouinciæ damnatus erat, ſtatim prouocabant Romam. Et his appellationes Romani Epiſcopi cupidius quàm par erat recipiebant: quòd videbatur eſſe ſpecies extraordinariæ poteſtatis ſe longè latéque ita negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Conſtantinopolitano damnatus eſſet, apud Leonem conqueſtus eſt factã ſibi eſſe iniuriam. Ille nihil moratus, patrocinium malæ cauſæ non minùs temerè quàm ſubitò ſuſcepit. in Flauianum grauiter inuectus eſt, quaſi incognita cauſa hominem innoxium damnaſſet. atque hac ſua ambitione effecit vt Eutychiana impietas ſpatio temporis ſe confirmaret. In Africa id ſæpius accidiſſe conſtat ſimul enim ac nebulo quiſpiam in ordinario iudicio ſuccubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis ſuos grauabat: Romana autem ſedes interponere ſe ſemper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Epiſcopos ſantire ne quis ſub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

Ex quatuor capitibus quibus continetur tota poteſtas Eccleſiaſtica probatur nõ habuiſſe olim Romanum Põtificem iuriſdictionẽ in exteras Eccleſias. Primum eſt ordinatio Epiſcoporum.

6 Quicquid tamen fuerit, inſpiciamus quid iuris aut poteſtatis habuerit tunc Romana ſedes. Continetur autem poteſtas Eccleſiaſtica his quatuor capitibus, Ordinatione Epiſcoporum, Conciliorum indictione, Audiẽdis appellationibus, aut iuriſdictione, Monitionibus caſtigatoriis, aut cenſuris. Ordinari Epiſcopos à ſuis Metropolitis iubent omnes veteres Synodi, nuſquam aduocari Romanum Epiſcopum iubent niſi in ſua Patriarchia. Senſim autem mos obtinuit vt Italici Epiſcopi ad petendam conſecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitis, qui ſe in hanc ſeruitutem redigi paſſi non ſunt: ſed quum ordinandus erat aliquis Metropolita, mittebat illuc vnum ex ſuis preſbyteris Romanus Epiſcopus, qui tantùm adeſſet, non autẽ præeſſet. Cuius rei exemplũ extat apud Gregorium in conſecratione Conſtantij Mediolanenſis, poſt Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuiſſe vetuſtiſſimum inſtitutum: ſed quum honoris & beneuolentiæ cauſa initiò mitterẽt vltro & citro legatos, qui teſtes forent ordinationis, ad communionem teſtandam: quod voluntarium erat, pro neceſſario haberi poſtea cœpit. Vtcunque ſit, conſtat ordinandi poteſtatem non fuiſſe olim Romano Epiſcopo niſi in prouincia ſuæ patriarchiæ, hoc eſt, in Eccleſiis ſuburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epiſtolæ ſynodicæ miſſio, in qua nihilo ſuperior erat aliis. Solebant Patriarchæ ſtatim poſt ſuam conſecrationem ſolenni ſcripto fidem ſuam conſignare, quo profitebantur ſe ſanctis & orthodoxis conciliis ſubſcribere. Ita, reddita fidei ſuæ ratione, mutuò ſe alij aliis approbabant. Si hãc confeſſionem recepiſſet ab aliis Romanus Epiſcopus, nõ dediſſet, eo fuiſſet agnitus ſuperior. ſed quum oportuerit non minùs dare quàm ab aliis exigere, & communi legi eſſe ſubiectum, certè ſocietatis ſignum id fuit, non dominij. Eius rei exemplum habetur in epiſtola Gregorij ad Anaſtaſium & Cyriacum Conſtantinopolitanum, & alibi ad omnes ſimul Patriarchas.

Lib. 2. epiſto. 68. & 70.

Anaſt li. 1. epi. 25. Cyriaco, lib. 6. epiſto. 169. Ad Patri. lib 1. epiſt. 24.

7 * Sequuntur admonitiones vel cenſuræ, quibus vt olim vſi ſunt Romani Epiſcopi erga alios, ſic eas viciſſim pertulerunt. Irenæus Victorem grauiter corripuit, quòd temere ob rem nihili pernicioſo diſſidio turbaret Eccleſiam. Paruit ille non reclamauit Ea libertas tunc vſitata fuit ſanctis Epiſcopis, vt fraterno iure vterentur, Romanum Præſulẽ admonendo, & caſtigando, ſi quando peccaret. Ille viciſſim, vbi res poſtulabat, alios admonebat officii, & ſiquid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur vt moneat Galliæ Epiſcopos, nõ ſumit argumentum ex ampliori poteſtate, ſed ex communi iure quod habent inter ſe ſacerdotes. Quæſo ſi Galliæ tunc præfuiſſet Stephanus, annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas iſtos, quia tui ſunt? ſed longè

** Secundum caput, Admonitiones caſtigatoriæ vel cenſuræ Eccleſiaſticæ. Epiſto. 13 libro 3.*

aliter

aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) ſocietas, qua inter nos deuincti ſumus, requirit, vt mutuò maneamus. Et videmus etiam quanta verborũ acerbitate vir alioqui mãſueti ingenij in ipſum Stephanum inuehatur, vbi nimis eum inſoleſcere exiſtimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iuriſdictione præditũ fuiſſe Romanum Epiſcopum aduerſus eos qui ſuæ prouinciæ non eſſent.

Ad Pompeiũ contra epiſt. Stephani.

8 Quantum ad ſynodos conuocandas, hoc erat Metropolitæ cuiuſque officium, vt prouincialem ſynodum ſtatis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habet Romanus Epiſcopus. vniuerſale autem cõcilium indicere ſolus Imperator poterat. Siquis enim Epiſcoporum hoc tentaſſet, non modò vocationi non paruiſſent, qui extra prouinciam erãt, ſed tumultus ſtatim exortus eſſet. Ergo Imperator omnibus ex æquo vt adeſſent denuntiabat. Refert quidem Socrates, Iulium cum Orientalibus Epiſcopis expoſtulaſſe quòd ſe ad Synodum Antiochenam non vocaſſent, quum vetitum eſſet canonibus ſine Romani Pontificis conſciẽtia quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum, quæ vniuerſam Eccleſiam obſtringunt? Porrò nihil mirum ſi cum vrbis antiquitati & amplitudini, tum ſedis dignitati id datur, ne abſente Romano Epiſcopo vniuerſale de religione decretum fiat, ſi quidem intereſſe non recuſet. Verùm quid hoc ad totius Eccleſiæ dominium? Neque enim vnũ ex præcipuis fuiſſe negamus: ſed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenſes, habuiſſe in omnes imperium.

Tertium caput Synodorũ conuocatio.

Tripart. hiſt. lib. 4.

9 Supereſt quarta ſpecies poteſtatis, quæ appellationibus conſtat. Summum imperium penes eum eſſe conſtat, ad cuius tribunal prouocatur. Multi ſæpe Romanum Pontificẽ appellarunt. ipſe quoque cauſarum cognitionem ad ſe trahere conatus eſt: ſed ſemper fuit deriſus, quoties ſuos fines exceſſit. Nihil dicam de Oriente & Græcia: ſed conſtat Galliæ Epiſcopos fortiter reſtitiſſe quum ſibi imperium in eos ſumere videretur. In Africa diu fuit de ea re diſceptatum: nam quũ in Mileuitano Cõcilio, vbi aderat Auguſtinus, excommunicati eſſent qui prouocarent vltra mare, conatus eſt Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigeretur. Legatos miſit qui id priuilegij ſibi à Niceno Concilio datum eſſe oſtenderent. Proferebant Legati acta Niceni Concilij, quæ ex Eccleſiæ ſuæ armario ſumpſerant. Reſtiterunt Africani, negaruntque fidem Romano Epiſcopo habendam eſſe in cauſa propria: proinde ſe Conſtantinopolim miſſuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minus ſuſpecta haberentur. Compertum eſt nihil illic tale ſcriptum quale obtenderent Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici ſummam cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitioſa ipſius Romani Pontificis impudentia apparuit. nam quum fraude Sardicenſem Synodum pro Nicena ſuppoſuiſſet, turpiter in manifeſta falſitate deprehenſus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorũ nequitia qui fictitiam Epiſtolam ad Concilium addiderunt, qua neſcio quis Epiſcopus Carthaginenſis, Aurelij deceſſoris ſui arrogantiam dãnans quòd à ſedis Apoſtolicæ obedientia ſubducere ſe auſus eſſet, ac ſui ſuæque Eccleſiæ deditionem faciens, ſuppliciter veniam precatur. Hęc ſunt egregia vetuſtatis monumẽta, quibus fundata eſt Romanæ ſedis maieſtas: dum ita pueriliter ſub prætextu antiquitatis mentiuntur, vt vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & contumacia elatus, Chriſto & ſancto Petro rebellis fuit, proinde anathemate damnandus. Quid Auguſtinus? Quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus eſt inſulſum illud ſcriptum multis verbis refellere, quod ne ipſi quidem Romanenſes, ſiquid frontis habent reliquum, ſine magno pudore inſpicere poſſint? Sic Gratianus, Malitiáne an inſcitia

Quartũ caput, Ius audiendarũ appellationum, quod impudenter quidẽ vſurpare olim voluiſſe oſtenditur Romanus Pontifex, habuiſſe tamen negatur hîc & ſect. 10.

Vide ſect. 18.

Hæc habentur 1. col. con.

2. qu. eſt. 4. c. Placuit.

neſcio,vbi decretum illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerint,adiungit exceptionem, Niſi fortè Romanam ſedẽ appellarint. Quid facias iſtis beſtiis,quæ adeo ſenſu communi carent,vt illud vnum à Lege excipiant cuius cauſa legem eſſe poſitam nemo non videt? Siquidem Concilium,quum tranſmarinas appellationes damnat, hoc tãtùm prohibet,nequis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit.

10 Verùm (vt ſemel quæſtionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Epiſcopi iuriſdictio, vna hiſtoria palàm faciet. Accuſauerat Cæcilianum Carthaginenſem Epiſcopum Donatus à caſis nigris. Damnatus fuerat reus indicta cauſa. Nam quum ſciret coniurationem contra ſe ab Epiſcopis factam,comparere noluit. Ventum inde eſt ad Conſtantinum Imperatorem. Ille quum vellet cauſam Eccleſiaſtico iudicio finiri,cognitionem mandauit Melciadi Romano Epiſcopo,cui addidit collegas nonnullos ex Italia,ex Gallia,ex Hiſpania Epiſcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ ſedis iuriſdictione, audire appellationem in cauſa Eccleſiaſtica,cur alios ſibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio: imò cur ipſe iuſſu magis Imperatoris quàm ex officio ſuo ſuſcipit iudicium? Sed audiamus quid poſtea contigerit. Vincit illic Cæcilianus,Donatus à caſis nigris cadit actione calumnioſa,prouocat. Conſtantinus appellationis iudicium demandat Archiepiſcopo Arelatẽſi ſedet ille iudex,vt poſt Romanum Pontificem quod viſum fuerit pronunciet. Si Romana ſedes ſummam habet poteſtatem ſine prouocatione: cur ſibi tam inſignem ignominiam irrogari patitur Melciades,vt ſibi Archiepiſcopus Arelatenſis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Conſtantinus ſcilicet,quem iactant non modò omne ſuum ſtudium, ſed omnes ferè imperij opes contuliſſe ad amplificandam ſedis ſuæ dignitatem. Videmus ergo iam quantũ modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa ſuprema dominatione,quã ſibi in omnes Eccleſias datam eſſe à Chriſto aſſerit,& quam ſeculis omnibus ſe totius orbis cõſenſu obtinuiſſe mẽtitur.

Augu.epiſt 162 in breui collat.contra Donat.& alibi.

11 Scio quàm multæ ſint epiſtolæ, quàm multa reſcripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes,qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ,ſciũt ita inſulſa eſſe pleraque ex ipſis vt primo guſtu facile ſit deprehẽdere ex qua officina prodierint. Quis enim ſanus ac ſobrius Anacleti eſſe putet egregiam illam interpretationem,quæ ſub Anacleti nomine in Gratiano refertur,nempe quòd Cephas fuit caput? Plurimis eius farinæ nugis, quas ſine iudicio conſarcinauit Gratianus,Romanenſes hodie cõtra nos abutuntur ad ſedis ſuæ defenſionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris ludebãt, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ ſeipſa propter nimiam inſulſitatem palàm refellunt. Fateor extare etiam veras epiſtolas priſcorum Pontificum, quibus ſedis ſuæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales ſunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille,vt eruditus ac facundus,ita gloriæ & dominationis ſupra modũ cupidus: ſed an Eccleſiæ fidem tunc habuerint eius teſtimonio,dum ita ſe extollit, id verò eſt quod quæritur. Apparet autem multos eius ambitione offenſos, eius quoque cupiditati reſtitiſſe. Alicubi vices ſuas Theſſalonicenſi Epiſcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi Arelatenſi,aut alteri cuipiam per Gallias. Sic Hormiſdam Epiſcopum Hiſpalenſem vicarium ſuum per Hiſpanias conſtituit: ſed vbique excipit, ea lege ſe dare eiuſmodi mandata,vt ſalua & integra maneant antiqua priuilegia Metropolitis. Atqui hoc vnũ eſſe ex illis priuilegiis declarat Leo ipſe, vt ſi qua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco

Ambitioſe priſcos quoſdã Pontifices Romanos in pleriſque epiſtolis prædicaſſe ſedis ſuæ amplitudinẽ, ſed quæ fidem tunc non habuerunt: ſuppoſuiſſe et rã ficititia quædã quaſi à ſanctis viris antea olim ſcripta. vide et ſec. 20. Diſt. 22. c. Sacroſã.

Vide epiſt 85

Epiſt. 83.

Epiſt. 89.

conſu-

conſulatur Hac ergo conditione erant iſtæ vices, ne aut Epiſcopus quiſpiam in ordinaria ſua iuriſdictione, aut Metropolita in cognoſcendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in conſtituendis Eccleſiis impediretur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni iuriſdictione abſtinere: ſed ſe ad ſedandas diſcordias interponere, duntaxat quantum fert lex & natura Eccleſiaſticæ communionis?

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat priſca illa ratio. Conuulſo enim ac lacerato imperio, quum Galliæ & Hiſpaniæ multis ſubinde acceptis cladibus afflictæ eſſent, vaſtatum Illyricum, vexata eſſet Italia, Africa verò aſſiduis calamitatibus ferè perdita: quò in tanta rerum ciuilium cõuulſione fidei ſaltem integritas maneret, aut certè non prorſus interiret, omnes vndique Epiſcopi ſe ad Romanum Pontificem magis adiunxerunt. Eò factum eſt vt ſedis non modo dignitas, ſed etiam potentia vehementer creſceret. Quanquam non adeò moror quibus rationibus id factum ſit. Maiorem certè tunc fuiſſe conſtat quàm ſuperioribus ſeculis. Et tamen multum intereſt quin fuerit effrænis dominatio, vt imperare vnus aliis pro ſua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat ſedes Romana vt improbos & contumaces, qui à ſuis collegis in officio contineri non poterant, ſua authoritate compeſceret ac reprimeret: ſiquidem hoc diligenter ſubinde teſtatur Gregorius: ſe non minùs fideliter ſeruare aliis eorum iura, quam ab illis ipſe ſua requirat. Nec vlli, inquit, quod ſui iuris eſt, ambitu ſtimulante derogo: ſed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla eſt vox in eius ſcriptis, qua ſuperbiùs iactet primatus ſui amplitudinem quàm iſta, Neſcio quis Epiſcopus non ſubiectus ſit ſedi Apoſtolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuò tamen ſubiungit, Vbi culpa non exigit, omnes ſecundùm rationem humilitatis æquales ſunt. Tribuit ſibi ius corrigendi eos, qui peccarunt: ſi omnes faciunt officium, aliis ſe parem facit. Atque ipſe quidem id iuris ſibi tribuit. aſſentiebantur autem qui volebant: aliis autem quibus non placebat, licebat impune reclamare. quod feciſſe etiam pleróſque notum eſt. Adde quod illic de Primate Byzanceno loquitur: qui quum eſſet à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorem eſſe voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iuriſdictionem, & idipſum quod facit, vt aliis ſit ſubſidio, nonniſi mandato Imperatoris facere.

Licet Gregorij tẽpore valde aucta eſſit Romani Epiſcopi authoritas, multum tamẽ abfuiſſe ab effrani poſtea dominatione & tyrannide, oſtenditur ex eius ſcriptis, hîc & ſect. 13.

Ad Mediol. clerũ epi. 68. lib. 2. Ad Dominicum Carthag. Epiſcopum epiſt. vlt. lib. 2. Epiſt. 64. lib. 7.

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Epiſcopi poteſtas, opponere ſe præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Epiſcopos, non impediret. Itaque nihilo ſibi plus in alios ſumit quàm omnibus in ſe alibi concedit, quum fatetur ſe paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aquileienſem Epiſcopũ iubet quidem Romã venire, ad cauſam dicendã in controuerſia fidei quæ inter ipſum & alios exorta erat: nõ tamen ex ſua poteſtate iubet, ſed quia id Imperator mandauerat. Neque ſe ſolum iudicem fore denũciat: ſed Synodum ſe coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. * Quanquam autem ea adhuc erat moderatio: vt ſuos certos fines haberet poteſtas Romanæ ſedis, quos excedere non liceret, atq; ipſe Romanus Epiſcopus nõ magis præeſſet aliis, quàm ſubeſſet: apparet tamen quantopere Gregorio diſplicuerit eiuſmodi ſtatus: ſubinde enim conqueritur, ſe ſub colore Epiſcopatus ad ſeculum fuiſſe reductum: ſeque magis implicitum eſſe curis terrenis, quàm in vita laica vnquam fuiſſet: premi ſe in illo honore tumultu ſecularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt,

Lib. 2. epiſt. 37. Epiſt. 16.

**Diſplicuiſſe Gregorio amplitudinem Romanæ ſedis, in qua tamẽ extabat adhuc quædã moderatio. Vide plura ſect. 22. ex Gregorio & Bernardo. Theotiſtæ, epiſt. 5. lib. 2. Anaſt. Antioch. epiſtol. 7. & 25 lib. 1.*

vt ad ſuperna animus nullatenus erigatur. Multis cauſarum flu ctibus quatior:& poſt illa quietis otia,tumultuoſæ vitę tempeſtatibus affligor, ita vt rectè dicam,Veni in altitudinem maris,& tempeſtas demerſit me. Hinc collige quid dicturus fuerit ſi in hæc tempora incidiſſet.Officium Paſtoris ſi non explebat,faciebat tamen.Ab imperij ciuilis gubernatione abſtinebat:ac ſe vnà cum aliis fatebatur Imperatori ſubiectum. In curam aliarum Eccleſiarum non ſe ingerebat niſi neceſſitate coactus.Et tamen ſibi in labyrintho videtur eſſe,quia ſimpliciter Epiſcopi officio totus vacare nequit.

Certatum de Primatu inter Cõſtantinopolitanum Epiſcopum,& Romanum: hîc & ſec.15. *Diſtinct.80.*

14 Litigabat eo tempore de primatu Conſtantinopolitanus Epiſcopus cum Romano,vt iam dictum eſt.Poſtquã enim Imperij ſedes Conſtantinopoli firmata fuit,id poſtulare viſa eſt Imperij maieſtas,vt Eccleſia quoque illa ſecundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum,niſi quòd tunc illic erat imperij caput.Extat apud Gratianum reſcriptum ſub nomine Lucini Papæ,vbi dicit nõ aliter diſtinctas eſſe vrbes,vbi Metropolitæ & Primates præſidere debeant,quàm ex ratione ciuilis gubernationis,quæ antè fuerat.Alterum etiam ſimile ſub nomine Clementis Papę, vbi dicit,In iis vrbibus quæ olim primos flamines habuerant,fuiſſe conſtitutos Patriarchas. Quod tametſi vanum eſt , tamen ex vero eſt ſumptum.Conſtat enim,quò minimum fieret mutationis, pro ſtatu rerũ qui tũc erat, diſtributas fuiſſe prouincias, Primateſq; & Metropolitas in iis vrbibus collocatos quæ honoribus & poteſtate reliquas antecedebant. *Cap.1.* Itaque in Concilio Taurinenſi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes eſſent cuiuſq; prouinciæ,primæ eſſent Epiſcoporum ſedes. Quòd ſi honorem ciuilis regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigiſſet,vt ius Metropoleos vnà illuc transferretur. *Innocentius Rom. Pontifex.* Innocẽtius verò Romanus Pontifex, quum antiquam vrbis dignitatem obſoleſcere videret, ex quo ſedes Imperij Conſtantinopolim tranſlata erat , ſedi ſuæ metuens,contrariã legem ſanciuit:in qua negat neceſſe eſſe Metropoles Eccleſiaſticas mutari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur.Verùm meritò Synodi authoritas, vnius hominis ſententiæ præferẽda eſt. tum ſuſpectus eſſe nobis debet Innocentius ipſe in propria cauſa.Vtcunque ſit,ſua tamen cautione oſtendit, ab initio ſic fuiſſe comparatum, vt ſecundùm externum Imperij ordinem Metropoles diſponerentur.

Socrat.hiſtor. trip. lib.9.cap.13. Item in Decr 22. diſtinct cap Conſtantinopol.

15 Ex hoc veteri inſtituto ſancitum eſt in Synodo Conſtantinopolitana prima , vt ciuitatis illius Epiſcopus honoris priuilegia haberet poſt Romanum Põtificem,eò quòd eſſet noua Roma.Atqui longo poſt tempore quum ſimile decretum Calchedone factũ eſſet , Leo acriter reclamauit.Nec modo ſibi permiſit pro nihilo ducere quod ſexcenti Epiſcopi aut ſuprà decreuerant:ſed grauibus etiam cõuitiis eos exagitauit, quòd aliis ſedibus derogaſſent id honoris quod in Conſtantinopolitanam Eccleſiam conferre auſi eſſent.Obſecro,quid aliud hominem incitare debuit ad turbandum orbem pro re tantula,niſi mera ambitio?Ait inuiolabile eſſe oportere quod ſemel ſanciuit Nicena Synodus. Quaſi verò periclitetur fides Chriſtiana ſi vna Eccleſia alteri prę feratur,*aut quaſi in alium finem diſtinctæ illic eſſent Patriarchiæ quàm politiæ cauſa. ** Vide ca.4.ſec.4.* Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere , imò exigere varias mutationes.Futile igitur eſt quod obtendit Leo,non eſſe deferendum honorem Conſtantinopolitanæ ſedi,qui Synodi Nicenæ authoritate Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dictat communis ſenſus,fuiſſe eiuſmodi decretum quod pro temporum ratione tolli poſſet. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat,quorum intererat id maxime? Aderat certè Proterius,quem Alexandrię in locum Dioſcori præfecerant:

aderant alij Patriarchæ,quorum honor imminuebatur.Illorum erat intercedere,non Leonis,qui ſuo loco integer manebat.Quum verò taceant illi omnes,imò quum aſſentiũtur,vnus Romanus reſiſtit: promptum eſt iudicare quidnam eum moueat:ſcilicet prouidebat quod nõ multò poſt accidit, decreſcente veteris Romæ gloria, fore vt Conſtantinopolis,ſecundo loco non contenta,de primatu cum ea litigaret.Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum eſſet Concilij decretum.Itaque ſucceſſores eius,quum fractos ſe viderent,ab illa peruicacia placidè deſtiterunt:tulerunt enim vt ſecundus Patriarcha haberetur.

Gregorius Epiſcop. Romanus obſiſtit Ioanni Conſtantinopolitano Vniuerſalis Patriarchæ titulum vſurpanti: neque tamen ipſe ſibi vendicat.

Lib.7.epiſt.30.

16 Verùm paulò pòſt eouſque erupit Iohannes,qui Gregorij tempore Conſtantinopolitanam Eccleſiam regebat,vt ſe vniuerſalem Patriarcham diceret. Hîc Gregorius, ne in optima cauſa ſedis ſuæ defenſioni deeſſet, conſtanter ſe oppoſuit. Et erat certè intolerabilis cùm ſuperbia tum inſania Iohannis, qui Epiſcopatus ſui fines æquare Imperij finibus volebat.Neque tamen quod alteri negat Gregorius,ſibiipſi vendicat:ſed vocem illam à quocunque tandem vſurpetur,vt ſceleſtam,& impiam,& nefandam abominatur.Quinetiam Eulolio Alexandrino Epiſcopo alicubi ſuccenſet,à quo fuerat eiuſmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epiſtolæ, quam ad meipſum,qui prohibui, direxiſtis,ſuperbæ appellationis verbum,Papam me vniuerſalem appellando,imprimere curaſtis.Quod peto,ſanctitas veſtra vlterius non faciat:quia vobis ſubtrahitur,quod alteri plusquam exigit ratio datur Ego honorem non deputo,in quo fratrum meorum honorẽ minui video. Meus enim honor eſt honor vniuerſalis Eccleſiæ,fratrúmque meorum ſolidus vigor.Si autem vniuerſalem me Papam ſanctitas veſtra dicit,negat ſe hoc eſſe quod me fatetur vniuerſum.Bona quidem erat & honeſta Gregorij cauſa:ſed Iohannes, Mauricij Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à propoſito non potuit.Cyriacus quoque eius ſucceſſor nunquam de ea re paſſus eſt ſe exorari.

Phocas Bonifacio tertio conceſſit, vt Roma eſſet caput omnium Eccleſiarũ quod poſtea confirmauit Pipinus, cũ Romanæ ſedi iuriſdictionem dedit in Eccleſias Gallicanas.

17 Tandem Phocas, qui cæſo Mauritio in eius locum ſuffectus eſt (neſcio qua de cauſa Romanis amicior,imò quia illic abſque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio conceſſit quod minimè poſtulabat Gregorius,vt Roma caput eſſet omnium Eccleſiarum. In hunc modum dirempta eſt controuerſia. Neque tamen adeò profuiſſet hoc Imperatoris beneficium ſedi Romanæ, niſi alia deinde acceſſiſſent. Nam Græcia, & tota Aſia paulò pòſt ab eius communione abſciſſæ ſunt. Gallia ſic ipſum reuerebatur,vt nõ pareret niſi quoad libebat.Tunc verò primùm in ſeruitutem redacta eſt vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus,ei adiutor fuiſſet ad perfidiam ac latrocinium,vt pulſo legitimo Rege,regnum quaſi prædæ expoſitum raperet: hoc mercedis tulit,vt in Eccleſias Gallicanas iuriſdictionem haberet Romana ſedes. Quemadmodum prædones commune ſpolium ſolent partiendo diripere,ita boni iſti viri inter ſe comparatunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium, ſpoliato vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium Epiſcoporum,ac ſpiritualem poteſtatem haberet:quæ quum initiò infirma foret(vt ſolet vſu venire in rebus nouis) Caroli inde authoritate confirmata fuit, ſimili ferè de cauſa: erat enim ipſe quoque Romano Pontifici obnoxius,quòd eius ſtudio ad honorem Imperij peruenerat. Quanquam autem credibile eſt,priùs valde deformatas fuiſſe vbique Eccleſias, conſtat tamen veterem Eccleſiæ formam tunc demum in Gallia & Germania fuiſſe prorſus obliteratam. Extant adhuc in archiuis Curiæ Pariſienſis breues illorum temporum commentarij, qui, vbi de rebus Eccleſiaſticis agitur, mentionem pactionum faciunt tum Pipini tum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere

Veteris ſtatus Eccleſiæ mutatio facta in Gallia & Germania, Carolo Magno paciſcente cum Romano Pontifice.

licet, factam tunc fuiſſe veteris ſtatus mutationem.

A tempore Phocę Imp & Bonifacij 3. Ro. Pōt. magis ac magis creuiſſe tyrānidē Ro ſedis, ſed Epiſcoporum in alijs Eccleſiis, partim ignauia, partim imperitia

18 Ex eo tempore quum res paſſim in deterius quotidie prolaberentur, ſtabilita quoque ſubinde & aucta eſt Romanæ ſedis tyrannis: idque Epiſcoporum partim inſcitia, partim ignauia. Nam quum vnus omnia ſibi ſumeret, ac ſine modo ſe contra ius & fas extollere magis magíſq; pergeret: nec zelo quo debuerant, incubuerunt Epiſcopi ad arcendam eius libidinem: atque vt animus non defuiſſet, deſtituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam eſſent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigioſa Romæ omnium ſacrorum profanatio, & totius Eccleſiaſtici ordinis diſſipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitioſos, auaros, ſimoniacos, ſacrilegos, concubinarios, inceſtuoſos, & quæque iſtiuſmodi monſtra, vt Apoſtolica authoritate vel obtinerent honores Eccleſiaſticos, vel retinerent: fraudem, & circunuentionem, & violentiam inuaſiſſe. Eum iudicandi modum qui tunc vſitatus erat, execrabilem eſſe dicit: nec modò Eccleſiæ, ſed foro indecorum. Clamat plenam eſſe ambitioſis Eccleſiam: nec eſſe qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm latrones in ſpelunca quum ſpolia viatorum diſtribuunt. Pauci (inquit) ad os legiſlatoris: ad manus omnes reſpiciunt. Nō immeritò tamen. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale eſt quòd de ſpoliis Eccleſiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis diuitum ſeminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, ſed fortior: qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iſte, vel potiùs mors iſta, non venit: vtinam in te deſinat. Inter hæc tu paſtor procedis, multo & pretioſo circundatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonū magis quàm ouium paſcua hæc. Scilicet ſic factitabat Petrus: ſic Paulus ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere conſueuit. Mali enim illic non proficiunt, ſed boni deficiunt. *Iam quos appellationum abuſus refert, nemo pius ſine magno horrore legat. Tandem ſic de effræni illa Romanæ ſedis cupiditate in iuriſdictione vſurpanda concludit, Murmur loquor & querimoniam communem Eccleſiarum. Truncari ſe clamitant ac demembrari. Vel nullæ vel paucæ admodum ſunt quæ plagam iſtam aut non doleant, aut nō timeant. Quæris quam? ſubtrahuntur Abbates Epiſcopis, Epiſcopi Archiepiſcopis, &c. Mirum ſi excuſari hoc queat. Sic factitando, probatis vos habere plenitudinem poteſtatis: ſed iuſtitiæ non ita. Facitis hoc quia poteſtis, ſed vtrum etiam debeatis quæſtio eſt. Ad honorem quibuſque ſuum gradúmque conſeruandum poſitieſtis, non inuidendum. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt partim videant lectores quàm grauiter tunc Eccleſia concidiſſet, partim etiam vt agnoſcant quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit iſthæc calamitas.

Lib. 1. de conſid. ad Eugen. Circa finem lib. 4

Diſſipationē totius Eccleſiaſtici ordinis deplorat, & exprobrat Pontif. Bernardus. Vide & ſect. 13. 22

**Appellationum abuſus in Curia Romana Vide ſect. 9 Lib. 3*

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iuriſdictionis amplitudinem quam mediis temporibus, vt Leonis & Gregorij, habuit hæc ſedes: quid hoc ad præſentem Papatū? nondū loquor de terreno dominio, nec de ciuili poteſtate, de quibus poſtea *ſuo loco videbimus: ſed ipſum ſpirituale regimen quod iactant, quid ſimile cum illorū temporum cōditione habet? Papam enim non aliter definiūt quàm ſummum in terris Eccleſiæ caput, & vniuerſalem totius orbis Epiſcopum. Ipſi verò Pontifices, quū de ſua authoritate loquuntur, magno ſupercilio pronuntiant penes ſe eſſe imperandi poteſtatem, alios manere obediendi neceſſitatem: ſic ſanctiones omnes ſuas habendas eſſe quaſi diuina Petri voce firmatas: prouinciales ſynodos, quia Papæ non habeāt præſentiam, vigore carere: ſe poſſe de qualibet Eccleſia clericos ordinare: & qui alibi fuerint ordinati, eos poſſe ad ſedem ſuā vocare. Innumera eius

**Cap. 11 ſect. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14*

Inſolētia & impudentia Rom Pōtif. in prædicanda ſuprema ſua autoritate, & infinita poteſtate quod ad regi-

eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ nō recenſeo ne nimis moleſtus ſim lectoribus. Summa tamen huc redit, penes vnum Pontificem Romanum eſſe ſupremam Eccleſiaſticarum omnium cauſarum cognitionem, ſiue in diiudicandis definiendíſque doctrinis, ſiue in ferendis legibus, ſiue in conſtituenda diſciplina, ſiue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ ſibi ſumunt in reſeruationibus (vt vocant) & longum eſſet recenſere & ſuperuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile eſt, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refrænandæ ſuæ libidinis, ſi tam immenſa poteſtate abutantur. Nemini (inquiūt) iudicium ſedis huius liceat retractare, propter Romanæ Eccleſiæ primatum. Item, neque ab Auguſto, neque à Regibus, neq; ab omni clero, neq; à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus ſatis imperioſè, quòd vnus homo omnium ſe iudicem conſtituit, nullius autem iudicio parere ſuſtinet. Sed quid ſi tyrannidem in populum Dei exerceat? ſi diſſipet ac vaſtet regnum Chriſti? ſi totam Eccleſiam conturbet? ſi munus paſtorale in latrocinium conuertat? Imò vt ſit ſceleratiſſimus: ſe ad reddendam rationem aſtringi negat. Sunt enim iſtæ Pontificum voces, Aliorum hominū cauſas voluit Deus per homines terminare, ſed ſedis huius Præſulem ſuo ſine quæſtione ſeruauit arbitrio. Item, Facta ſubditorum iudicantur à nobis: noſtra autem à ſolo Deo.

men ſpirituale, traducitur hîc, & ſec. 20

Nicolaus, cuius extat ſententia hęc in Decretis 17. quæſt. 3. c. Nemini. Innocentij 9. quæſt. 3. c. Nemo. Symma. 9. quæſt. 3. c.

Aliorū. Antheri ibidē, c. Facta.

20 Ac quò eiuſmodi edicta plus haberent ponderis, * falsò ſuppoſuerunt veterum Pontificum nomina, quaſi res à primordio ſic fuiſſent inſtitutæ: quum certo certius ſit nouum eſſe & nuper fabricatum quicquid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetuſtis Conciliis datum fuiſſe retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt reſcriptum ediderint ſub nomine Anaſtaſij Patriarchæ Conſtantinopolitani, in quo teſtatur antiquis regulis fuiſſe ſancitum, nequid vel in remotiſſimis prouinciis ageretur quòd non ad Romanam ſedem priùs relatum foret. Pręterquam quòd vaniſſimum id eſſe conſtat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ ſedis elogium ab aduerſario & honoris dignitatíſque æmulo profectum eſſe? Sed oportuit ſcilicet eò dementiæ ac cæcitatis prouehi iſtos Antichriſtos, vt omnibus ſanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conſpicua eſſet ipſorum nequitia. Decretales autem epiſtolæ à Gregorio nono congeſtæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertiùs adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti Barbarorum regum tyrannidem vbique ſpirant. Atqui hæc ſunt oracula ex quibus volunt Romanenſes Papatum ſuum æſtimari. Hinc orta ſunt præclara illa axiomata, quæ vim oraculorum paſſim hodie in Papatu obtinent, Papam errare non poſſe, Papam eſſe ſuperiorem Conciliis, Papam eſſe vniuerſalem omnium Eccleſiarum Epiſcopū, & ſummum in terris Eccleſiæ caput. Taceo ineptias multò abſurdiores, quas ſtulti Canoniſtæ in ſcholis ſuis deblaterant: quibus tamen Romanenſes theologi non modò aſſentiuntur, ſed etiam applaudunt vt idolo ſuo adulentur.

** Vide ſect. 11*

Ibid. c. Antiquis.

Superba elogia Papæ.

Stultis Canoniſtis aſſentiuntur Romanenſes Theologi.

21 Non agam cum illis ſummo iure. Huic tantæ inſolentiæ opponeret quiſpiam alius Cypriani ſententiam, qua vſus eſt apud Epiſcopos quorum concilio prǽſidebat, Nemo noſtrûm Epiſcopum ſe Epiſcoporū dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obſequendi neceſſitatem adigit. Obiiceret quod aliquanto pòſt Carthagine decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotum, aut primus Epiſcopus. Colligeret ex hiſtoriis multa teſtimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas ſententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego iſtis ſuperſedeo, ne videar nimis præciſè eos vrgere. Reſpondeant tamen mihi optimi patroni Romanæ ſedis; qua fronte * titulū vniuerſalis

Cypriani egregia ſētētia, Carthag. Cōcilij decreto, & aliis multis teſtimoniis facile poſſe redargui effrænem poteſtatem Papę in ſpiritualibus: quę vna tuor pcipua habet.

** Primū eſt, titulus Vniuerſalis Epiſc.*

Epiſcopi defendere audeant:quem vident toties anathemate damnari à Gregorio.Si valere debet Gregorij teſtimonium, eo declarant Antichriſtum eſſe ſuum Pontificem quòd eum vniuerſalem faciunt. Nomen etiam Capitis nihilo magis fuit vſitatum. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen ſub vno capite membra Eccleſiæ ſunt: imò ſancti ante Legem, ſancti ſub Lege, ſancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris ſunt conſtituti: & nemo ſe vnquam vniuerſalem dici voluit. * Quod autem iubendi poteſtatem ſibi arrogat Pontifex, parum conſentaneum eſt cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulolius Alexandrinus Epiſcopus ſe ab eo iuſſum dixiſſet, reſpondet in hunc modum, Hoc verbum Iuſſionis, peto, à meo auditu remouete: ſcio enim qui ſim, & qui ſitis: loco mihi fratres eſtis, moribus patres. Non ergo iuſſi: ſed quæ vtilia viſa ſunt, indicare curaui. *Quòd iuriſdictionem ſuam ita ſine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantùm reliquis Epiſcopis, ſed etiam ſingulis Eccleſiis: quas eo modo diſcerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis ſedem ſuam ædificet. *Quòd autem omnibus ſe iudiciis eximit, ac tyrannico more ſic vult regnare, vt ſuam vnius libidinem pro lege habeat, id certè magis indignum eſt, & alienum ab Eccleſiaſtica ratione quàm vt ſuſtineri vllo modo queat. Prorſus enim abhorret non modò à ſenſu pietatis, ſed etiam humanitatis.

Epiſt.92.lib.4. ad Iohan. Conſtantinopol.

**Secundum Iubendi poteſtas.*

Lib.7.epiſt.28

**Tertium Iuriſdictio infinita.*

**Quartum Eximi omnibus iudiciis.*

Vide ſect.13.18

22 Verùm ne ſingula perſequi & excutere cogar, iterum iſtos appello qui hodie Romanæ ſedis patroni & optimi & fideliſſimi haberi volunt, ecquid pudeat ipſos præſentem ſtatum Papatus defendere: quem conſtat centuplo corruptiorem eſſe quàm Gregorij & Bernardi ſeculis fuerit: qui tamen tunc ſanctis illis viris tantopere diſplicebat. Conqueritur paſſim Gregorius, ſe alienis occupationibus ſupra modum diſtrahi: ſe ſub colore Epiſcopatus ad Seculum eſſe reductum: vbi tantis terræ curis inſeruiret quantis ſe nunquam in vita laica deſeruiſſe reminiſceretur: ſe premi tumultu ſecularium negotiorum, vt ad ſuperna animus nullatenus erigatur: ſe multis cauſarum fluctibus quati, & tumultuoſæ vitæ tempeſtatibus affligi: vt meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Eccleſiam ordinare, collegis dare conſilium, eóſq; ad officium hortari: ſuper hæc, reſtabat aliquid temporis ad ſcribendum: & tamen calamitatem ſuam deplorat, quòd ſit in profundiſſimo mari demerſus. Si adminiſtratio illius temporis mare fuit: quid de præſenti Papatu dicendum erit? Quid enim ſimile inter ſe habent? Hìc nullæ ſunt conciones, nulla diſciplinæ cura, nullum Eccleſiarum ſtudium, nulla ſpiritualis functio: nihil denique niſi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quaſi nihil inueniri queat magis ordinatum ac diſpoſitum. Bernardus verò quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum ſuæ ætatis vitia intuetur? Quid igitur, ſi hoc noſtrum ferreum ſeculum, & ſiquid eſt ferro deterius, inſpiceret? Quæ iſta eſt improbitas, non modò pertinaciter tueri velut ſacroſanctum ac diuinum, quod vno ore ſancti omnes ſemper improbarunt: ſed eorum quoque teſtimonio abuti ad defenſionem Papatus quem conſtat fuiſſe illis prorſus incognitum. Quanquam de tempore Bernardi fateor tantam fuiſſe tunc corruptionem rerum omnium, vt non fuerit multùm noſtro diſſimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo ſeculo, Leonis ſcilicet & Gregorij & ſimilium, prætextum aliquem petunt: perinde enim faciunt ac ſi quis ad ſtabiliendam Cæſarum monarchiam, antiquum Romani Imperij ſtatum laudaret: hoc eſt libertatis

Gregorius Epiſt.5. lib.1. ad Theoctiſt. Epi.7. ad Anaſtaſ. item 25, & ali.

Bernardus.

tatis

tatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

23 Poſtremò, etiamſi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum deintegro certamen, quum negamus eſſe Romæ Eccleſiam, in qua eiuſmodi beneficia reſidere queant: quum negamus eſſe Epiſcopum qui hæc dignitatis priuilegia ſuſtineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamen illis iam extorſimus) Petrum voce Chriſti conſtitutum fuiſſe vniuerſæ Eccleſiæ caput: ipſúmque honorem ſibi collatum in Romana ſede depoſuiſſe: id veteris Eccleſiæ authoritate fuiſſe ſancitum, longo vſu confirmatum: Romano Pontifici ſummam poteſtatem fuiſſe ſemper vno conſenſu ab omnibus delatam: ipſum fuiſſe omnium & cauſarum, & hominum iudicem, nullius iudicio ſubiectum fuiſſe: habeant etiam plura ſi velint: reſpondeo tamen vno verbo, nihil iſtorum valere niſi Romæ ſit Eccleſia & Epiſcopus. Hoc mihi concedant neceſſe eſt, non poſſe Eccleſiarum matrem eſſe quæ ipſa, non ſit Eccleſia: non poſſe Epiſcoporum eſſe principem, qui ipſe non ſit Epiſcopus. Volunt igitur ſedem Apoſtolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimum Apoſtolatum. Volunt habere ſummum Pontificem? Dent mihi Epiſcopum. Quid autem? vbi vllam Eccleſiæ faciem nobis oſtendent? Nominant quidem, & ſubinde in ore habent. Certè Eccleſia ſuis certis notis cognoſcitur: & Epiſcopatus, nomen officij eſt. Hîc non de populo loquor: ſed de ipſo regimine, quod lucere in Eccleſia perpetuò debet. Vbi illic miniſterium, quale requirit Chriſti inſtitutio? Meminerimus quod de Preſbyterorum & Epiſcopi officio antè dictum eſt. Si ad regulam illam exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus eſſe quàm Preſbyteros. Ipſe verò Pontifex quid omnino habeat Epiſcopale ſcire velim. Primùm in munere Epiſcopi caput eſt, plebem Dei verbo docere: alterum & proximum huic, ſacramenta adminiſtrare: tertium monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in ſancta diſciplina populum continere. Quid iſtorum facit? imò quid facere ſe ſimulat? Dicant igitur qua ratione velint haberi Epiſcopum, qui nullam officij partem minimo digito vel in ſpeciem ſaltem attingit.

Hîc & ſect. 24. oſtenditur, Nō poſſe Romam eſſe matrē omniū Eccleſiarū, quum Eccleſia non ſit: neq; Romanum Pontificem, Epiſcoporum principem, quum Epiſcopus nō ſit.

Tria in munere Epiſcopi: horum nihil vel ſimulat ſe facere Romanus Pōtifex.

24 Non ita de Epiſcopo eſt vt de Rege: hic enim, etſi non exequatur quod proprium eſt Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Epiſcopo diiudicando reſpicitur Chriſti mandatum, quod ſemper in Eccleſia valere debet. Hunc ergo nodum mihi ſoluant Romanenſes. Nego ipſorum Pontificem, eſſe Epiſcoporum principem, quum non ſit Epiſcopus. Iſtud proximum neceſſe eſt probent falſum eſſe, ſi vincere in illo priore volent. Quid quòd non modò nihil habet Epiſcopi proprium, ſed omnia potiùs contraria? Sed hîc ô Deus, vnde incipiam? à doctrináne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi deſinam? Hoc dico: quū mundus hodie tot peruerſis impiíſque doctrinis refertus ſit: tot ſuperſtitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus, in tanta idololatria demerſus: nihil vſpiam iſtorum eſſe quod non illinc vel emanarit, vel ſaltem fuerit confirmatum. Nec alia eſt cauſa cur tanta rabie ferantur Pontifices in renaſcentem Euangelij doctrinam, ad eam opprimendam neruos omnes ſuos intendant, Reges omnes ac principes ad ſæuitiam accendant, niſi quòd collabi ac corruere totum ſuum regnum vident vbi primum Chriſti Euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: ſanguinarius Clemens: truculentus eſt Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnandam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ ſuæ potentiæ. Salui igitur quum eſſe non poſſint niſi profligato Chriſto, nō aliter laborant in hac cauſa quàm ſi pro aris ac focis, ſuíſque ipſorum capitibus pugnarent. Quid ergo? num illic nobis erit ſedes Apoſtolica, vbi nihil cernimus niſi horrendam apoſtaſiam? Erit Chriſti vicarius, qui

Nihil Epiſcopi proprium, omnia habet cōtraria Romanus Pontifex.

Quæ ſedes Apoſtolica Romæ.

furioſis conatibus Euangelium perſequendo, Antichriſtum ſe eſſe palàm profitetur? Erit Petri ſucceſſor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni graſſatur? Erit caput Eccleſię, qui Eccleſiam à Chriſto ſolo vero capite reſciſſam ac truncatam, in ſeipſa diſcerpit ac lacerat? Fuerit ſanè olim Roma omnium Eccleſiarum mater: verùm ex quo Antichriſti ſedes fieri cœpit, deſiit eſſe id quod erat.

Quis ibi Petri ſucceſſor.

Quod etiam caput Eccleſiæ.

Papam eſſe Antichriſtum, probatur ex Paulo 2.Theſſ. 2.4, & ex Dan.7.25. Itaque maledicentiæ vel petulantiæ nõ poſſe tribui, ſi ſic loquimur.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vocamus Antichriſtum. Sed qui hoc ſentiunt, non intelligũt ſe Paulum immodeſtiæ inſimulare, poſt quem nos loquimur: imò ex cuius ore ſic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter oſtẽdam non aliter quàm de Papatu poſſe intelligi. Antichriſtum in templo Dei ſeſſurum Paulus ſcribit. Alibi quoque Spiritus deſcribens eius imaginem in Antiochi perſona, oſtendit regnum eius in magniloquentia & Dei blaſphemiis ſitum fore. Hinc colligimus tyrannidem eſſe in animas magis quàm in corpora: quæ aduerſus ſpirituale Chriſti regnum erigatur. Deinde talem eſſe quæ nec Chriſti nec Eccleſiæ nomen aboleat: ſed potiùs Chriſti prætextu abutatur, & ſub Eccleſiæ titulo velut larua deliteſcat. Tametſi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreſes ac ſectæ ad regnum Antichriſti pertineant: quum tamen prædicit Paulus vẽturam defectionem, hac deſcriptione ſignificat, ſedem illam abominationis tunc erigendam vbi vniuerſalis quædam defectio Eccleſiam occupârit: vtcunque multa Eccleſię membra in vera fidei vnitate ſparſim perſeuerẽt. Quum verò addit ſuo tempore cœpiſſe moliri in myſterio opus iniquitatis, quod poſtea palàm facturus eſſet: ex eo intelligimus, *calamitatem hanc, neque per vnum hominem fuiſſe inferendam, neque in vno homine finiendam. Porrò quum hac nota deſignet Antichriſtum, ꝙ ſuum Deo honorem prærepturus ſit vt ſibi ſumat: hoc præcipuũ indicium eſt quod ſequi debemus in quærendo Antichriſto: pręſertim vbi eiuſmodi ſuperbia ad publicam vſque Eccleſiæ diſſipationem procedit. Quum ergo conſtet, Pontificem Romanum impudenter ad ſe tráſtuliſſe quod Dei vnius & Chriſti maximè proprium erat, dubitandum non eſt quin impij & abominandi regni dux ſit & anteſignanus.

**Antichriſtum nõ eſſe vnum aliquem hominẽ. Vide Cal. & 2.Theſſ.2.3. Itẽ Dan.cap.7.9.*

Euſeb.lib.3.cap.5. Etiam ſi Romana Eccleſia olim habuiſſet honorẽ Primatus, eum tamen loco non eſſe alligandum.

26 Eant nunc Romanenſes, & antiquitatem nobis opponant. Quaſi in tanta rerum omnium conuerſione ſedis honor ſtare poſſit vbi nulla eſt ſedes. Narrat Euſebius, Deum, vt vindictæ ſuæ locus fieret, Eccleſiam quæ Hieroſolymis erat, Pellam tranſtuliſſe. Quod ſemel factum fuiſſe audimus, fieri ſæpius potuit. Proinde ſic loco alligare honorem primatus, vt qui re vera infeſtiſſimus eſt hoſtis Chriſti, ſummus Euangelij aduerſarius, maximus Eccleſię vaſtator ac diſſipator, crudeliſſimus ſanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Chriſti, Petri ſucceſſor, primus Eccleſiæ antiſtes habeatur, tantummodo quia ſedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum eſt ac ineptum. Taceo quantum ſit diſcriminis inter Papæ cancellariam, & bene compoſitum Eccleſiæ ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac quęſtione dubitationem poteſt optimè tollere. Nemo enim ſanę mentis Epiſcopatum in plumbo & bullis includet: multo minùs in illo captionum omnium ac circunſcriptionum magiſterio, quibus rebus cenſetur ſpirituale Papę regimen. Eleganter igitur à quodam dictum eſt, illam quę iactatur, Romanam Eccleſiam pridem conuerſam fuiſſe in curiam, quę ſola nunc Romę viſitur. Neque hìc accuſo hominum vitia: ſed Papatum ipſum ex diametro cum Eccleſiaſtica ratione pugnare demonſtro.

Hic & ſ.c.28.29.

27 Ad homines autẽ ſi veniamus, ſatis ſcitur quales reperturi ſimus

Chriſti

Chriſti vicarios: Iulius ſcilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Chriſtianæ fidei columnæ erunt, primíque religionis interpretes, qui nihil aliud de Chriſto tenuerunt niſi quod didicerant in ſchola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quaſi verò dubium ſit qualem religionis ſpeciem profeſſi ſint iampridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primum enim arcanæ illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput eſt nullum eſſe Deum. Alterum, Quæcunque de *Chriſto ſcripta ſunt ac docentur, mendacia eſſe & impoſturas. Tertium, Doctrinam de futura vita & vltima reſurrectione, meras eſſe fabulas. Non omnes ita ſentiunt, & pauci ita loquuntur: fateor: iampridem tamen hæc ordinaria eſſe cœpit Pontificum religio: hoc quum ſit notiſſimum omnibus qui Romam nouerunt, non ceſſant tamen Romanenſes theologi iactare, Chriſti priuilegio cautum eſſe ne Papa errare poſſit, quia Petro dictum ſit, *Oraui pro te ne deficiat fides tua. Quid, obſecro, tam impudenter ludendo proficiunt, niſi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis veniſſe, vt neque Deum timeant, neque homines reuereantur?

agitur de moribus vrbis Romæ, Pontificis, & Cardin. collegij: quorũ Theologiæ capita tria.

** Eraſmus Epiſtola quadã ad Steuchũ, Fieri põt vt in Germania ſint, qui nõ tẽperent à blaſphemijs in Deũ: ſed in hos horrẽdis ſupplicijs animaduertitur. At ego Romæ his auribus audiui quoſdã abominandis blaſphemijs debacchantes in Chriſtum, & in illi⁹ Apoſtolos, idq́ multis mecum audientibus: & quidem impunè.*

**Luc.22.32*

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quòd eam neque concionibus neque ſcriptis publicarint: ſed in menſa duntaxat, & cubiculo, aut ſaltem inter parietes prodiderint. Atqui ſi priuilegiũ quod obtendunt, ratum eſſe velint, expungant è numero Pontificum oportet Iohannem viceſimumſecundum, qui palàm aſſeruit, animas eſſe mortales, vnáque cum corporibus interire vſque ad diem reſurrectionis. Atque vt videas totam ſedem cum præcipuis ſuis fulturis tunc prorſus conci diſſe: nemo Cardinalium huic ſe tantæ inſaniæ oppoſuit, ſed ſchola Pariſienſis Regem Galliæ impulit vt ad palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem ſuis interdixit, niſi mox reſipiſceret: ídque de more publicauit per præconem. Hac neceſſitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduerſariis ampliùs de eo diſputare quod dicunt, ſedem Romanam eiúſque Pontifices labi in fide non poſſe, quia Petro dictum ſit, Oraui pro te ne deficiat fides tua. Certè ille tam fœdo lapſus genere à recta fide excidit, vt ſit inſigne poſteris documentum, non omnes eſſe Petros qui Petro in Epiſcopatum ſuccedunt. Quãquam iſtud quoque magis per ſe puerile eſt quàm vt reſponſione egeat: nam ſi volunt ad Petri ſucceſſores trahere quicquid Petro dictum eſt, ſequetur omnes illos eſſe Satanas, quum iſtud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. Tam enim facile nobis erit retorquere hoc poſterius, quàm illis alterum obiicere.

Teſt. Iohan. Gerſon qui tũc viuebat.

Iohan 22. negauit palam animorum immortalitatem.

Luc.22.32

Matt.16.23

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digreſſus eram. Sic alligare loco & Chriſtum & Spiritum ſanctum, & Eccleſiam, vt quicunque illic præſideat, etiamſi ſit diabolus, Chriſti tamen vicarius & caput Eccleſiæ cenſeatur, quia fuerit olim Petri ſedes: non modò impium & Chriſto contumelioſum, ſed nimis abſurdum, & à ſenſu communi alienum eſſe dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni prorſus carent religione, aut maximi ſunt religionis hoſtes. Nihilo igitur magis fiunt, ob ſedem quam occupant, Chriſti vicarij, quàm idolum, vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum eſt. Iam ſi de moribus fiat cenſura: ipſi pro ſe Pontifices reſpondeant quid omnino ſit in quo Epiſcopi agnoſci queant. Primùm, quòd Romæ ſic viuitur, ipſis non modò cõniuentibus, ac tacentibus, ſed tacito etiam quaſi nutu approbantibus, id prorſus indignum eſt Epiſcopis: quorum officium eſt plebis licentiam diſciplinæ ſeueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alienis delictis ipſos grauem. Quòd autem ipſi cum ſua familia, cum toto

2.Theſſ.2.4

ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri ſui grege, ad omnem nequitiam, obſcœnitatem, ſpurcitiam, ad omne ſcelerum & flagitiorum genus adeò ſunt proſtituti, vt mõſtra referant magis quàm homines: in eo ſanè produnt ſe nihil minus eſſe quàm Epiſcopos. Neque tamen vereri debent ne ſuam turpitudinem vlterius detegam. Nam & in tam putido cœno verſari piget: & parcendum eſt pudicis auribus: & mihi videor ſatis ac ſuper demonſtraſſe quod volebam: etiamſi caput Eccleſiarum olim fuiſſet Roma, non tamen hodie eſſe dignam quę in minimis pedum digitis cenſeatur.

Cardinaliũ nomen quãdo primùm cœperit, & quomodo ita ſubitò in tãtam dignitatis amplitudinem emerſerint.

Epiſt. 15, & 77, & 79

Lib. 2. Epiſt. 6. 25, & mul. aliis Epiſt. 19. ad Hier.

Lib. 4. regiſt.

30 Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, neſcio quid factũ ſit vt ita ſubitò in tantam amplitudinem emerſerint. Hic titulus Gregorij ætate in ſolos Epiſcopos competebat: nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Eccleſiæ, ſed aliis quibuſlibet eos attribuit: vt in ſumma nihil aliud ſit Sacerdos Cardinalis, quàm Epiſcopus. Apud ſuperioris ſeculi ſcriptores nomen hoc non reperio. Video tamen fuiſſe tunc Epiſcopis minores, quos nunc longe antecellunt. Notum eſt illud Auguſtini, Quanquam ſecundùm honorum vocabula, quæ iam Eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus Preſbyterio maior ſit, tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt. Hîc certè Romanæ Eccleſiæ Preſbyterum ab aliis minimè diſcernit: ſed omnes ex æquo poſtponit Epiſcopis. Idque euſque fuit obſeruatum, vt in Concilio Carthaginenſi, quum duo adeſſent Legati Romanæ ſedis, vnus Epiſcopus, ſecundus Preſbyter: hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera perſequamur, extat Concilium ſub Gregorio habitum Romæ, in quo Preſbyteri vltimo loco ſedent, & ſeorſum ſubſcribunt: Diaconi locum nullum in ſubſcriptione habent. Et ſanè nihil officij tunc habebant, niſi vt in doctrinæ & ſacramentorum adminiſtratione Epiſcopo adeſſent ac ſubeſſent. Nunc adeò mutata ſors eſt, vt facti ſint Regum & Cæſarum cognati. Nec dubiũ eſt quin vnà cum ſuo capite ſenſim creuerint, donec ad hoc dignitatis faſtigium euecti fuerunt. Verùm hoc quoque paucis verbis quaſi obiter attingere placuit, quò meliùs intelligerent lectores ſedem Romanam, qualis hodie eſt, plurimum differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc ſe tuetur ac defendit. Verùm qualeſcunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Eccleſia muneris, fucum duntaxat & inanem laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, neceſſe fuit illis euenire quod tam ſæpe ſcribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denuntio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu ſtare non poterit. Quin potiùs impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos receſſiſtis de via, & offendere feciſtis in Lege plurimos. Itaque irritum feciſtis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos contemptibiles ac viles omni populo. *Iam relinquo piis omnibus cogitandum quale ſupremum ſit Romanę hierarchiæ faſtigiũ: cui ipſum quoque Dei verbum, quod cœlo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac ſacroſanctum eſſe oportuerat, ſubiicere nefaria impudentia Papiſtæ non dubitant.

Lib. 4. Epiſt. 52, & 55

Lib. 5. Epiſt. 7, & alibi

Malach. 2. 8

**De Papatu Romano digniſſima cõcluſio totius tractationis huius.*

De poteſtate Eccleſiæ quoad fidei dogmata: & quàm effreni licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu. CAP. VIII.

Multiplex diuiſio poteſtatis Eccleſiæ: cuius partes explicãtur vſq; ad c. 13.

SEQVITVR nunc tertius locus, de Eccleſiæ poteſtate, quæ partim in Epiſcopis ſingulis, partim in Conciliis, & iis vel prouincialibus, vel generalibus ſpectatur. De ſpirituali tantùm poteſtate loquor, quæ propria eſt Eccleſiæ. Ea autem conſiſtit vel in doctrina, vel in iuriſdictione;

ctione,vel in legibus ferendis. Locus de doctrina duas habet partes:authoritatem dogmatum tradendorum, & eorum explicationem. Antequã incipimus de ſingulis in ſpecie diſſerere, pios lectores volumus admonitos,vt quicquid de Eccleſiæ poteſtate docetur,meminerint ad eum finem referre,in quem,teſte Paulo,data eſt:nempe ad ædificationem,& non in deſtructionem:qua qui legitimè vtuntur,nihil plus ſe eſſe exiſtimant quàm miniſtros Chriſti, ſimúlque miniſtros populi in Chriſto. Porrò ædificandæ Eccleſiæ vna hæc ratio eſt,ſi miniſtri ipſi ſuam Chriſto authoritatem conſeruare ſtudent, quæ ſalua aliter eſſe non poteſt quàm ſi id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt ſit vnicus Eccleſiæ magiſter.Non enim de alio quopiam,ſed de ipſo ſolo ſcriptũ eſt, Ipſum audite. Eſt igitur Eccleſiaſtica poteſtas non malignè quidem ornanda, ſed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur.Ad id plurimum proderit obſeruare qualiter à Prophetis & Apoſtolis deſcribatur. Nam ſi ſimpliciter hominibus concedimus quam ſumere ipſis viſum fuerit poteſtatem, omnibus in promptu eſt,quàm ſit procliuis in tyrannidem lapſus,quæ procul à Chriſti Eccleſia abeſſe debet.

Eccleſiæ poteſtatis ſcopus, ædificatio (2.Corin.10.8, & 13.10) ædificandi ratio,Chriſtus.

Matt.17.5

2 Proinde hîc meminiſſe oportet,quicquid authoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura,ſiue ſacerdotibus, ſiue Prophetis,ſiue Apoſtolis, ſiue Apoſtolorum ſucceſſoribus defert,id totum non propriè hominibus ipſis,ſed miniſterio cui præfecti ſunt,dari: vel(vt expeditiùs loquamur) verbo, cuius miniſterium illis eſt commiſſum. Vt enim ordine omnes perſequamur,non reperiemus,vllá docendi aut reſpondendi authoritate fuiſſe præditos,niſi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, ſimul illis iniungitur nequid afferant ex ſeipſis: ſed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipſe in medium vt à populo audiantur,quàm præceperit quidnam loqui debeant:nequid præter verbum ſuum loquantur. Moſes ipſe,Prophetarum omnium princeps,audiendus præ aliis fuit:ſed antè inſtruitur ſuis mandatis,nequid omnino nuntiare queat niſi à Domino. Itaq; populus,doctrinam eius amplexus, in Deum & in eius ſeruum Moſen dicitur credidiſſe Sacerdotum quoq; authoritas ne contemptui foret,grauiſſimis pœnis ſancita eſt. Verùm ſimul oſtendit Dominus qua lege audiendi eſſent quum dicit ſe percuſſiſſe fœdus ſuum cum Leui, vt Lex veritatis eſſet in ore eius. Et paulò pòſt addit,Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & Legem requirent ex ore eius:quia Angelus Domini exercituum eſt.Ergo ſi audiri velit Sacerdos, præſtet ſe Dei nuntium:id eſt,mandata quæ ab authore ſuo accepit fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, nominatim hoc ponitur, Vt ſecundùm Legem Dei reſpondeant.

Summa ſec.2.3.4. 8.9.oſtenditurq́; nũquam licuiſſe Eccleſiæ,aliud docere,q̃ quod à Deo acceperat.

Primùm Exo.3.4. ex Moſis exemplo Ibid.14.31, Deut, 17.9

Malach.2.4, & 6

Deut. 17.10

3 Prophetarum qualis in vniuerſum fuerit poteſtas, eleganter apud Ezechielem deſcribitur:Fili hominis,ait Dominus,ſpeculatorem dedi te domui Iſrael: audies igitur ex ore meo verbum, & annuntiabis illis ex me.Qui audire iubetur ex ore Domini,nónne quicquam ex ſe comminiſci prohibetur?Quid verò eſt,nuntiare à Domino niſi ſic loqui vt confidenter iactare audeat, non ſuum eſſe, ſed Domini verbum quod attulerit? Tantundem eſt apud Ieremiam aliis verbis. Propheta,inquit,apud quem eſt ſomnium,narret ſomnium:& qui habet verbum meum,loquatur verbum meum verum.Certè illis vniuerſis legem dicit. Eſt autem eiuſmodi,quòd nõ patitur quempiam plus docere quàm iuſſus fuerit. Et poſtea paleam vocat quicquid à ſe vno profectum non eſt. Itaq; nemo ex ipſis prophetis os aperuit,niſi Domini verbo præeunte. Vnde illa toties apud eos occurrunt,Verbũ Domini,Onus Domini,Sic ait Dominus, Os Domini loquutũ eſt. Et meritò; exclamabat enim Iſaias,polluta ſibi

2. à Prophetarum exemplis idem demonſtratur.

Ezech.3.17

Iere. 23.28

Iſa.6.5

Iere.1.6 eſſe labia: Ieremias ſe neſcire loqui fatebatur, quia puer eſſet. Quid ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat niſi immundum aut inſulſum, ſi ſuum ipſi ſermonem loquuti eſſent? Sancta verò & pura illis labia fuerunt quum Spiritus ſancti cœperunt eſſe organa. Vbi hac religione obſtricti ſunt Prophetæ nequid tradant niſi quod acceperint, tunc *Ibid.10* inſigni poteſtate ac eximiis titulis ornantur. Nam quum Dominus teſtatur ſe præfeciſſe illos Gentibus ac regnis, vt euellant & extirpent, perdant & deſtruant, ædificent ac plantent: cõtinuò ſubiungit cauſam, Quia verba ſua in eorum ore poſuerit.

3. in ipſis Apoſtolis idipſum docetur. 4 Iam ſi in Apoſtolos reſpicias: multis quidem & inſignibus elogiis commendantur, quòd lux ſint mundi, & ſal terræ: quòd pro Chriſto audiendi: quòd quæcunque in terra ligauerint aut ſoluerint ligata erunt aut ſoluta in cœlo. Verùm ſuo nomine præ ſe ferunt quãtum ſibi in ſuo munere permiſſum ſit: nempe ſi Apoſtoli ſunt, ne garriant quicquid col libitum fuerit: ſed mandata eius à quo miſſi ſunt bona fide perferant. Et ſatis clara ſunt Chriſti verba, quibus eorum legationem terminauit: quũ mandauit illis vt irent ac docerent omnes gentes quæcunque præceperat. *Quin ipſe quoque hanc in ſe legem (necui eam detrectare fas eſſet) recepit, ſibíque impoſuit. Doctrina, inquit, mea non eſt mea: ſed eius qui me miſit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris conſiliarius ſemper fuit, quíque Dominus ac Magiſter omnium eſt conſtitutus à Patre: quia tamen docendi miniſterio fungitur, miniſtris omnibus ſuo exemplo præſcribit quam in docendo regulam ſequi debeant. Non eſt igitur Eccleſiæ poteſtas infinita, ſed ſubiecta verbo Domini, & in eo quaſi incluſa.

Matt.5.13 Luc.10.16 Iohan.20.23 Matt.28.19

4. Chriſti etiã exẽplo id confirmatur. Iohan.7.16

Chriſtum vnũ eſſe qui ſemper docuerit ſuam Eccleſiã: varias tamẽ tenuiſſe docẽdi rationes pro tẽporum diuerſitate, ante Legem ſcriptam, ſub Lege & Prophetis, & demum ipſo in carne manifeſtato. 5 Atqui quum hoc ab initio in Eccleſia valuerit, hodiéq; valere debeat nequid doceant ſerui Dei quod non ab ipſo didicerint: pro temporum tamen varietate diuerſas habuerunt diſcendi rationes. Ea verò quæ nunc eſt, plurimum à ſuperioribus differt. Principiò, ſi verũ eſt quod ait Chriſtus, ꝙ nemo Patrẽ viderit niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: oportuit certè ab æterna illa ſapientia ſemper dirigi qui ad Dei notitiã peruenire vellent. Quomodo enim Dei myſteria aut animo comprehendiſſent, aut eloquuti eſſent, niſi docente eo cui ſoli patent arcana Patris? Deum igitur non aliter cognouerunt olim ſancti homines, quàm ipſum in Filio, velut in ſpeculo, intuiti. Hoc quum dico, intelligo Deum nõ alia ſe vnquam ratione manifeſtaſſe hominibus quàm per Filium, hoc eſt vnicam ſuam ſapientiam, lucem ac veritatem. *Ex hoc fonte hauſerunt Adam, Noe, Abraham, Iſaac, Iacob & alij, quicquid habuerũt cœleſtis doctrinæ. Ex eodem Prophetæ omnes hauſerunt & ipſi quoque quicquid cœleſtium oraculorum ediderunt. Enimuero hæc ſapientia nõ vno modo ſemper ſe exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuelationibus eſt vſus: ſed ſimul ad eas confirmandas eiuſmodi ſigna adhibuit, vt minimè dubium illis eſſe poſſet, Deum eſſe qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperant, ad poſteros per manus trãſmiſerunt: ea enim lege apud ipſos depoſuerat Deus vt ita propagarent. Filij verò ac nepotes, Deo intus dictante, ſciebant è cœlo eſſe, non ex terra, quod audiebant.

Matt.11.7

**Doctrina tempore Patriarcharum.*

Doctrina tempore Legis & Prophetarum 6 Vbi autem Deo viſum eſt illuſtriorem Eccleſiæ formam excitare, verbum ſuum mandari ſcripto ac conſignari voluit, vt inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, vtque ad eam regulam omnis quæ *Malach 2.7* traderetur doctrina exigeretur. Itaque poſt Legis promulgationem quũ iubetur Sacerdotes docere ex ore Domini, ſenſus eſt, nequid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehenderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti ſunt deinde Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Legem

gem adderentur: nõ ſic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipſam
reſpicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes
fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt niſi vaticinia de rebus futuris.
His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationẽ.
Verùm quia Domino placebat illuſtriorem extare doctrinam & amplio
rem, quò meliùs infirmis conſcientiis ſatisfieret: Prophetias quoque ſcri-
ptis mandari præcepit, & haberi verbi ſui partem. His ſimul acceſſerunt
Hiſtoriæ, quæ & ipſæ Prophetarum ſunt lucubrationes, ſed dictante Spi-
ritu ſancto compoſitæ. Pſalmos Prophetiis adnumero: quando his com-
mune eſt quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Pro-
phetiis, Pſalmis, & Hiſtoriis compactum, verbum Domini fuit veteri po
pulo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vſque ad Chriſti aduen-
tum, ſuam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexte-
ram, vel ad ſiniſtram deflectere: quia totum ipſorum munus his finibus
incluſum erat, vt ex ore Dei populo reſponderent. Quod ex inſigni loco
Malachiæ colligitur, vbi iubet memores eſſe Legis, & ad eam attendere *Malach.*4.4
vſque ad Euangelij prædicationem. Nam ita eos arcet ab omnibus ad-
uentitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quam Mo
ſes fideliter illis monſtrauerat. Atque hæc ratio eſt cur tam magnificè
prædicet Dauid Legis excellentiam, tótque eius encomia recenſeat: ne *Pſal.*119
ſcilicet Iudæi quicquam appeterent extraneum, quum tota perfectio illic
incluſa eſſet.

7 Verùm vbi demum in carne manifeſtata eſt Dei Sapientia, quic- *Plenitudo & con*
quid humana mente de Patre cœleſti comprehendi poteſt, & cogitari *ſummatio doctri-*
debet, pleno ore nobis edit ſeruit. Nunc itaque, ex quo illuxit ſol iuſti *næ, Chriſto in car-*
tiæ Chriſtus, perfectum habemus diuinę veritatis fulgorem, qualis in me *ne manifeſtato: vt*
ridie claritas eſſe ſolet, quum antè ſubobſcura lux fuerit. Non enim pro *nihil præterea ex-*
fectò vulgare aliquid prædicare voluit Apoſtolus, quum ſcripſit Deum *pectari, aut expeti*
olim multifariam multíſque modis Patribus loquutum eſſe per Prophe- *debeat.*
tas: at extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpiſſe: ſi- *Hebr.*1.2
gnificat enim, imò apertè declarat, Deum non poſthac, vt antea, per a-
lios ſubinde atque alios loquuturum: nec prophetias additurum prophe-
tiis, aut reuelationes reuelationibus: ſed ſic omnes docendi partes in Fi-
lio complevuiſſe, vt hoc vltimum æternúmque ab eo habendum ſit te-
ſtimonium. Qua ratione totum hoc noui Teſtamenti tempus, ex quo
cum Euangelij ſui prædicatione nobis apparuit Chriſtus ad diem vſque
iudicij, per Horam nouiſſimam, Nouiſſima tempora, Nouiſſimos dies de
ſignatur: quò ſcilicet doctrinæ Chriſti perfectione contenti, diſcamus
nullam vltrà nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confictam admitte-
re. Itaque non temerè Filium ſingulari prærogatiua nobis doctorem Pa
ter ordinauit: ipſum, non hominum quempiam pręcipiens audiri. Pau-
cis quidem verbis, eius nobis magiſterium commendauit, quum dicit,
Ipſum audite: ſed quibus ineſt plus quiddam ponderis ac energię quàm *Matt.*17.5
vulgò exiſtimetur: perinde enim eſt acſi ab omnibus hominum doctri-
nis abductos, huic vni nos ſiſteret: ab vno omnem ſalutis doctrinam pe-
tere iuberet: ab vno pendere, in vno hęrere: denique (quod verba ſonãt)
vnius voci auſcultare. Et ſanè quid iam ab homine aut expectari aut ex-
peti debeat, vbi Verbum ipſum vitę familiariter ſe nobis ac coràm expli
cauit? Quin omnium hominum ora clauſa eſſe conuenit poſtquam ſe- *Col.*2.3
mel loquutus eſt ille in quo cœleſtis Pater omnes ſcientię & ſapientię
theſauros voluit eſſe abſconditos, & ſic quidem loquutus eſt, vt & Dei ſa- *Iohan.*4.25
pientiam (quę nulla in parte hiulca eſt) & Meſſiam (à quo omnium
reuelatio ſperabatur) decebat: hoc eſt, vt poſt ſe nihil aliis dicendum re-
liquerit.

Vide ſect.2 8 Eſto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum eſſe Dei
verbum, cui detur in Eccleſia locus, quàm quod Lege primùm & Prophe
Quod Dei haben- tis, deinde ſcriptis Apoſtolicis continetur: nec alium eſſe rite docendi in
dum ſit verbum in Eccleſia modum niſi ex eius verbi præſcripto & norma. Hinc etiam col
Eccleſia. ligimus, non aliud permiſſum fuiſſe Apoſtolis quàm quod olim habue-
rant Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac oſtende-
rent in Chriſto completa eſſe quæ illic traduntur: id ipſum tamen non
facerent niſi ex Domino, hoc eſt, præeunte & verba quodammodo di-
ctante Chriſti Spiritu. Hac enim lege eorum legationem definiuit Chri-
ſtus, quum iuſſit vt irent ac docerent, non quæ temerè ipſi eſſent fabri-
cati, ſed quæcunque ipſis præceperat. Et nihil apertiùs dici poterat quàm
Matt.28.20 quod alibi dicit, Vos autem nolite vocari Rabbi: vnus enim magiſter ve
Matt 23.8 ſter, Chriſtus. Deinde quo altiùs hoc eorum animis infigeret, bis eodem
Ioh 14.26,& loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magiſtri, cape-
16.13 re pro ſua ruditate non poterant, Spiritus veritatis illis promittitur, à quo
dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim reſtrictio atten-
tè notanda, vbi partes Spiritui ſancto aſſignat, ſuggerere quæcunque an-
tè ore docuit.

1.Pet.4.11 9 Proinde nihil aliud vel ſibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè
Vide ſect.2.4 à Magiſtro edoctus quantum ſibi liceret, niſi vt traditam à Deo doctri-
nam diſpenſent. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam ſermones Dei:
hoc eſt, non dubitanter, vt trepidare ſolent ſibi malè cõſcij, ſed alta con-
fidentia, quæ ſeruum Dei certis mandatis inſtructum decet. Quid hoc a-
liud eſt quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tan-
dem capite profectæ ſint) arcere, vt purus Dei ſermo in fidelium Eccleſia
doceatur ac diſcatur? omnium hominum (cuiuſcunque ſint ordinis) pla-
2.Cor.10.4 cita vel potius figmenta tollere, vt ſolius Dei decreta rata maneant? Hæc
ſunt arma illa ſpiritualia potentia Deo ad demolitionem munitionum:
quibus conſilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem celſitudinem
quæ extollitur aduerſus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem
cogitationem ad obediendum Chriſto. En ſummam poteſtatem, qua Ec-
cleſiæ paſtores, quocunque demum nomine vocentur, præditos eſſe cõ-
uenit, nempe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maieſtati o-
mnem mundi virtutem, gloriam, ſapientiam, altitudinem cedere atque
obedire cogant: eius potentia fulti, omnibus à ſummo vſque ad nouiſſi-
mum imperent: Chriſti domum ædificent: Satanæ ſubuertant: oues paſ-
cant, lupos profligent: dociles inſtituant & exhortentur: rebelles & per-
uicaces arguant, increpent, ſubigant: ligent ac ſoluant: fulgurent deni-
Non paris eſſe au- que, ſi opus eſt, ac fulminent: ſed omnia in verbo Dei. Quanquam inter
thoritatis cũ Apo Apoſtolos & eorum ſucceſſores hoc, vt dixi, intereſt, quod illi fuerunt
ſtolicis, ſcripta pio- certi & authentici Spiritus ſancti amanuenſes: & ideo eorum ſcripta pro
rum Doctorum qui Dei oraculis habenda ſunt: alij autem nõ aliud habent officij niſi vt do-
illis ſucceſſerũt Vi ceant quod ſacris Scripturis proditum eſt ac conſignatum. Conſtituimus
de cap.9.ſect.14 igitur, non eſſe iam fidelibus miniſtris relictum vt nouum aliquod do-
gma excudant, ſed ſimpliciter inhærendum eſſe doctrinæ cui Deus o-
**Nec vlli ex ſingu* mnes ſine exceptione ſubiecit. *Hoc quum dico, non tantùm oſtendere
lis, nec vniuerſę Ec volo quid ſingulis hominibus liceat, ſed quid etiam vniuerſæ Eccleſię.
cleſiæ licere, nouũ Quantum ad ſingulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à
aliquod dogma ex Domino Apoſtolus: fidei tamen eorũ dominari ſe negat. Quis iam domi
cudere. nium ſibi arrogare audeat quod ſibi nõ cõpetere teſtatur Paulus? Quòd
2.Cor.1.24 ſi hanc docendi licentiam agnouiſſet, vt quicquid tradiderit Paſtor, in eo
certam ſibi fidem haberi iure poſtulet: nunquam hanc diſciplinam tra-
1.Cor.14.29 didiſſet iiſdem Corinthiis, vt loquentibus Prophetis duobus vel tribus,
cęteri diiudicarent: quòd ſi alicui ſedenti reuelatum eſſet, primus taceret.

Sic enim nemini pepercit, cuius authoritatem verbi Dei cenſurę nō ſubiiceret At de vniuerſa Eccleſia, dicet quiſpiam, alia ratio eſt. Reſpōdeo, Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem eſſe ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Scilicet ſi à ſolo Dei verbo pendet fides, ſi in illud ſolum reſpicit & recumbit, quis iam totius mundi verbo locus relinquitur? Neque hîc hæſitare poterit quicunque bene nouerit quid ſit fides: ea enim firmitudine ſubnixam eſſe oportet, qua aduerſus Satanam & omnes inferorum machinas, totúmque mundum inuicta & intrepida conſiſtat. Hanc firmitudinem nonniſi in vno Dei verbo reperiemus. Deinde vniuerſalis eſt ratio, quam hîc reſpicere conuenit: Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis facultatē, vt ſolus ipſe nobis ſit in ſpirituali doctrina magiſter: vt ſolus eſt verax qui nec mentiri nec fallere poteſt Hæc ratio non minùs ad totam Eccleſiam, quàm ad vnumquenque fidelium pertinet.

Rom.10. 17

10 Iſthæc verò quam diximus Eccleſiæ poteſtas, ſi cum ea conferatur qua ſe aliquot iam ſeculis in populo Dei venditarunt Spirituales tyranni, qui Epiſcopos ſe & religionis Præſules falſò vocarunt, nihilo melior erit conſenſus quàm Chriſto cum Belial. Neque hîc mihi propoſitū eſt exponere qualiter & quàm indignis modis ſuam tyrannidem exercuerint: tantùm referam doctrinam, quam Scriptis primùm, deinde ferro & igni hodie tuentur. Quoniam pro confeſſo ſumunt, vniuerſale Concilium eſſe veram Eccleſiæ imaginem, hoc principio ſumpto, ſimul abſq; dubio ſtatuūt, regi immediatè à Spiritu ſancto eiuſmodi Concilia, ideóque errare non poſſe. Quum verò ipſi Concilia regant, imò conſtituant, re vera ſibi vendicant quicquid contendunt deberi Conciliis. Fidem igitur noſtram ſuo arbitrio ſtare volunt, & cadere, vt quicquid ipſi vtranque in partem conſtituerint, firmum animis noſtris ſtatúmque ſit: vt ſiue quid probauerint, ipſum nobis nulla dubitatione probari: ſiue quid damnauerint, id quoque pro damnato eſſe oporteat. Interim ſua libidine contemptóque Dei verbo cudunt dogmata, quibus poſtea fidem hac ratione haberi poſtulant. Nec enim Chriſtianum eſſe, niſi qui in omnia ſua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua certò conſentiat: ſi non explicita fide, tamen implicita quia penes Eccleſiam ſit, condere nouos fidei articulos.

Cōparatio poteſtatis quā habet vera Eccleſia in docēdo, cum tyrannide Papæ, & ſuorum, in condendis fidei nouis articulis.

11 Primùm audiamus quibus argumentis hanc Eccleſiæ datam authoritatem confirment: deinde videbimus quantum eos iuuet quod de Eccleſia allegant. Præclaras, inquiunt, promiſſiones habet Eccleſia, quòd nunquam à ſponſo ſuo Chriſto ſit deſerenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promiſſionibus quas allegare ſolent, multæ non minùs fidelibus ſingulis, quàm toti Eccleſiæ datæ ſunt. Nam tametſi duodecim Apoſtolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Item, Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum ſcilicet veritatis, non tantùm numero duodenario id promittebat, ſed illis quoque ſingulis: imò aliis ſimiliter diſcipulis vel quos iam aſſumpſerat, vel qui poſtea acceſſuri erant Quum autem eiuſmodi promiſſiones, eximiæ cōſolationis plenas ſic interpretantur, quaſi nemini Chriſtianorum datæ ſint, ſed vniuerſæ ſimul Eccleſiæ: quid aliud quàm Chriſtianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipſos animandos redire debuerat? Neque hîc nego quin tota fidelium ſocietas multiplici donorum varietate inſtructa, longè ampliori & vberiori cœleſtis ſapientiæ theſauro prædita ſit, quàm ſeorſum ſinguli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum eſſe volo quaſi Spiritu intelligentiæ & doctrinæ ex æquo omnes polleant: ſed quia nunc edendum nō eſt aduerſariis Chriſti, vt ad defenſionem malæ cauſæ

Hîc & ſec 12. recenſentur argumenta, quibus Papiſtæ cō firmare ſibi videntur, datā eſſe poteſtatem Eccleſiæ, vt cudat nouos fidei articulos. Primum argumentū à præclaris pmiſſionib⁹ datis Eccleſiæ: cui opponitur duplex reſpōſio: prior, pleraſq; earū pmiſſionū, nō minus ſingulis fidelibus datas, quā toti & vniuerſæ Eccleſiæ. Vide cap. 9 ſect. 2.

Matt. 28. 20

Iohan. 14. 16

Scripturam in alienum ſenſum detorqueant Verùm hoc omiſſo, ſimpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò ſuis adeſſe, & eos Spiritu ſuo regere. Hunc Spiritũ non eſſe erroris, ignorantiæ, mendacij aut tenebrarum: ſed certæ reuelationis, ſapientiæ, veritatis, ac lucis, à quo nõ fallaciter diſcant quæ ſibi donata ſint: hoc eſt, quæ ſit ſpes vocationis ſuę, & quę diuitiæ gloriæ hęreditatis Dei in ſanctis. Verùm *quum primitias, & quendam duntaxat guſtum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratiis præ aliis donati ſunt: nihil illis potius reſtat quàm imbecillitatis ſuæ conſcios, ſeſe intra verbi Dei fines ſolicitè continere: ne ſi proprio ſenſu longiùs euagentur, à recta via protinus aberrent, quatenus ſcilicet Spiritu illo adhuc vacui ſunt, quo ſolo docente, verum à falſo diſcernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, ſe nondum ad metam pertigiſſe. Itaque ad quotidianum profectum magis contendunt quàm perfectione gloriantur.

1.Cor.2.12 *Ephes.1.18* **Altera primi argumẽti ſolutio: vbi illud, Erraréne poſſit Eccleſia, quod plenius tractatur ſect.13* *Philip.3.13*

12 Sed excipient quicquid partim ſanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipſam Eccleſiam. Hoc tametſi habet nonnullam veri ſpeciem, verum tamen eſſe nego. Sic quidem ſingulis membris diſtribuit Deus dona Spiritus ſui ad menſuram, vt corpori vniuerſo nihil deſit neceſſarium, vbi dona ipſa in commune cõferuntur. *Verùm tales ſunt ſemper Eccleſiæ diuitię, vt multum deſit ad ſummam illam perfectionem quam aduerſarij noſtri iactant. Nec ideo vlla in parte deſtituitur Eccleſia quin ſemper habeat quantum ſatis ſit: nouit enim Dominus quid eius neceſſitas requirat. Verùm vt eam ſub humilitate & pia modeſtia contineat, non plus ei largitur quàm nouit expedire. *Scio quid hîc quoque obiectare ſoleant, Eccleſiam ſcilicet mundatam eſſe lauacro aquæ in verbo vitæ: vt eſſet ſine ruga & macula: & ideo alicubi vocari columnam & firmamẽtum veritatis. Verùm priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Chriſtus, quàm quid iam perfecerit. Nam ſi omnes ſuos indies ſanctificat, expurgat, expolit, maculis abſtergit: certè adhuc næuis ac rugis quibuſdam aſperſos eſſe, eorúmq; ſanctificationi deeſſe nonnihil conſtat. Eccleſiam verò ſanctam & immaculatam iam penitus ac omni ex parte cenſere, cuius membra omnia maculoſa & nõnihil impura ſint, quàm inane ac fabuloſum eſt? Verum eſt igitur, ſanctificatam eſſe Eccleſiam à Chriſto: at eius ſanctificationis initium hîc duntaxat viſitur: finis verò & ſolidum complementum extabit quum Sanctus ſanctorum Chriſtus ſua eam ſanctitate verè & in ſolidum implebit. Verum eſt etiã deletas eſſe eius maculas & rugas: ſed ita vt quotidie adhuc deleantur, donec ſuo aduentu Chriſtus quicquid reſiduũ eſt penitus auferat. Niſi enim hoc recipimus, neceſſe erit vt cum Pelagianis aſſeramus, perfectã eſſe fidelium iuſtitiam in hac vita: cum Catharis & Donatiſtis nullã in Eccleſia infirmitatem feramus. *Alter locus, vt *alibi vidimus, prorſus alium habet ſenſum quàm intendunt. Vbi enim Timotheum inſtituit Paulus, & ad verum Epiſcopi officium formauit, dicit ſe ideo feciſſe, vt ſciat qualiter oporteat ipſum verſari in Eccleſia. Ac quò maiori religione & ſtudio in eam rem intentus eſſet, ſubiungit Eccleſiam ipſam eſſe columnam ac ſtabilimentum veritatis. Quid autem aliud ſibi volunt hæc verba, quàm in Eccleſia conſeruari Dei veritatem, prædicationis ſcilicet miniſterio? Quemadmodum alibi docet, Chriſtum dediſſe Apoſtolos, Paſtores, atque Doctores, ne ampliùs circunferamur quolibet vẽto doctrinæ, aut ab hominibus deludamur: ſed vera Filij Dei cognitione illuminati, omnes ſimul occurramus in fidei vnitaté. Quòd ergo non extinguitur in mundo veritas, ſed ſalua perſtat, id fit ꝙ fidam habet cuſtodem Eccleſiam, cuius opera & miniſterio ſuſtinetur. Atqui ſi hæc cuſtodia in miniſterio Prophetico & Apoſtolico ſita eſt, ſequitur

Secundum argumẽtorum aduerſariorum, vel potius exceptio ad ſolutionẽ primi. **Secundi argumẽti ſolutio.* **Tertium & quartum argumentum aduerſariorum Solutio tertij.* *Ephes.5.25* *1.Tim.3.15* **Diluitur quartũ argumentum.* **Cap.1 ſect.10, & cap.2 ſect.1.10* *Ephes.4.11*

totam inde pendere, ſi verbum Domini fideliter conſeruetur, ſuámque puritatem retineat.

13 Atque vt meliùs intelligant lectores, in quo potiſſimùm cardine verſetur hæc quæſtio, quid poſtulent noſtri aduerſarij, & in quo ipſis reſiſtamus, paucis exponam. Quòd illi negant errare poſſe Eccleſiam, huc ſpectat, atque ita interpretãtur, Quando Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere ſine verbo poſſe: quocunque pergat, non poſſe ſentire aut loqui niſi verum: proinde ſiquid extra aut præter Dei verbum ſtatuerit, id habendum eſſe nõ alio loco, quàm certum Dei oraculum.* Nos ſi demus illud primum, errare non poſſe Eccleſiam in rebus ad ſalutem neceſſariis: hic ſenſus noſter eſt, ideo hoc eſſe quòd abdicata omni ſua ſapientia, à Spiritu ſancto doceri ſe per verbum Dei patitur. Hoc igitur eſt diſcrimẽ. Illi Eccleſiæ authoritatem extra verbum Dei collocãt: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo ſeparari patimur. Et quid mirum, ſi ſpõſa ac diſcipula Chriſti ſuo ſponſo magiſtróque ſubiicitur, vt ab eius ore aſſiduè ac ſedulò pendeat? Hæc enim eſt domus benè compoſitæ ratio, vt mariti imperio vxor obtẽperet: hæc ſcholæ benè moratæ regula, vt magiſtri ſolius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex ſe ſapiat Eccleſia, non ex ſe cogitet quicquam: ſed ſapientiæ ſuæ terminum ſtatuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis ſuę inuentis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidentia aut hæſitatione vacillabit, ſed magna certitudine firmáque conſtantia conquieſcet. Sic etiam earum quas habet, promiſſionum amplitudine confiſa, habebit vnde fidem ſuam præclarè ſuſtineat: vt nihil addubitet, Spiritum ſanctum ſibi ſemper adeſſe, optimum rectæ viæ ducem: ſed memoria ſimul tenebit quem è ſuo Spiritu vſum percipi Deus velit. Spiritus inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnẽ veritatem. Sed quomodo? Quia ſuggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex ſuo Spiritu denuntiat expectandum, quàm vt mentes noſtras illuminet, ad percipiendam doctrinæ ſuæ veritatem. Proinde ſcitiſſimè Chryſoſtomus, Multi, inquit, Spiritum ſanctum iactant: ſed qui propria loquuntur, falſò illum prætendunt. Vt Chriſtus non à ſeipſo loqui ſe teſtabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis, ita ſiquid præter Euangelium ſub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia ſicut Chriſtus Legis & Prophetarum impletio eſt: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille. Iam colligere in promptu eſt quàm perperam faciant noſtri aduerſarij, qui non alio fine iactãt Spiritum ſanctum, niſi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent: quum ipſe indiuiduo nexu cum verbo Dei cõiunctus eſſe velit, ídque de eo profiteatur Chriſtus dum Eccleſiæ ſuę eum promittit. Sic eſt ſanè. Quam ſobrietatem ſemel Eccleſiæ ſuæ præſcripſit Dominus, eam perpetuò vult obſeruari. Vetuit autem nequid verbo ſuo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile eſt Dei ac Spiritus ſancti decretum, quod abrogare conãtur noſtri aduerſarij quum Eccleſiam ſine verbo regi à Spiritu fingunt.

De axiomate Papiſtarum, Errare non poſſe Eccleſiam in rebus ad ſalutẽ neceſſariis: & quàm perperam illud ipſi interpretentur. Vide & ſect. 15

**Quo ſenſu à nobis cõcedi poßit axioma, Errare non poſſe Eccleſiã, &c.*

Ioh. 16. 7, & 13

Serm. de ſan. & adorando Spiritu.

Ioh. 12. 50, et 14. 10

Rom. 10. 4

14 Hîc iterum obmurmurant, oportuiſſe Eccleſiam nonnulla addere ſcriptis Apoſtolorum, vel illos ipſos ſupplere poſtea viua voce quod minùs clarè tradidiſſent, nempe quum illis dixerit Chriſtus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non poteſtis portare modò: atq; hæc eſſe placita, quę ſine Scriptura, vſu dũtaxat & moribus recepta fuerunt.* At quęnã iſthęc eſt impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant diſcipuli quum iſtud à Domino audirent: verùm hácne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam ſuam ſcriptis commendarent, vt poſtea viua voce ſupplere neceſſe habuerint quod in ſcriptis ſuis ignorantiæ vitio omiſerant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, ſua

Quintum argumentum aſſeclarum Papæ cudẽtium noua dogmata: cui multipliciter reſpõdetur.

Iohan. 16. 12

**Prima reſponſio.*

ſcripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinę cognitionem complexi ſint illic, conſignatámque reliquerint? *Sed age, demus illis quod petunt: deſignent modò ea quæ reuelari ſine ſcripto debuerunt: id ſi tentare audeant, agam cum ipſis Auguſtini verbis, hoc eſt, Quum Dominus tacuerit, quis noſtrûm dicat, Illa vel illa ſunt? aut ſi dicere audeat, vnde probat? *Sed quid de re ſuperuacua contendo? Nam vel puero notum eſt, in ſcriptis Apoſtolicis quæ iſti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

**2. Reſponſio.*
Homi in Iohã. 96
**3. Reſponſio.*

Sextum argumentum aduerſariorũ ex Matt. 18. 17

15 Quid? inquiunt, ánnon extra controuerſiam poſuit Chriſtus quicquid docet ac decernit Eccleſia, quum iubet haberi pro ethnico & publicano qui cõtradicere audeat? Primùm illic non fit doctrinæ mentio, ſed tantùm cenſuris aſſeritur ſua authoritas ad corrigenda vitia, ne ſe eius iudicio opponãt qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omiſſo, valde mirum eſt, tam nihil eſſe frontis iſtis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, niſi non ſpernendum Eccleſiæ conſenſum, quæ nunquam niſi in veritatem verbi Dei conſentit? Eccleſia audienda eſt, inquiunt. Quis negat? quandoquidem nihil pronuntiat niſi ex verbo Domini. Si plus aliquid poſtulant, ſciant nihil ſibi in eo ſuffragari hæc Chriſti verba. Nec videri debeo nimis contentioſus quòd adeò vehementer in hoc inſiſto, Non licere Eccleſiæ condere vllam nouam doctrinã, hoc eſt, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo ſuo reuelauit. Vident enim ſani homines quantum ſit periculum, ſi hominibus ſemel conceſſum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta feneſtra aperiatur impiorum ſannis & cauillis, ſi dicamus id pro oraculo habendum eſſe inter Chriſtianos quod homines cenſuerint. Adde, quòd pro temporis ſui ratione loquens Chriſtus, ſynedrio tribuit hoc nomen, vt poſtea diſcipuli ſui ſacros Eccleſiæ conuentus reuereri diſcant. Ita fieret vt ſingulis vrbibus & pagis par eſſet in dogmatibus cudendis libertas.

Septimum argumentum ab exemplis: quaſi pædobaptiſmus ſit tantum ex decreto Eccleſiæ: aut Synodus Nicena nouum dogma cuderit, Filiũ eſſe Patri conſubſtantialẽ aſſerens.

16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptiſmũ non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Eccleſiæ decreto emanaſſe. At miſerrimum aſylum foret ſi pro defenſione pædobaptiſmi ad nudam Eccleſiæ authoritatem ſuffugere cogeremur: verùm ſatis *alibi patebit, longè ſecus eſſe. Similiter, quod obiiciunt nuſquam haberi in Scripturis quod in Synodo Nicena pronuntiatum fuit, * Filium eſſe cõſubſtantialem Patri: in eo grauem faciunt Patribus iniuriam, quaſi temerè damnarint Arrium quod in ſua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis eſt comprehenſa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: ſed quum illic toties aſſeratur vnum eſſe Deum, rurſum toties vocetur Chriſtus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quũ declarant eſſe vnius eſſentiæ, niſi quod natiuum Scripturæ ſenſum ſimpliciter enarrant? Atque hac præfatione in eorum cœtu vſum fuiſſe Conſtantinum refert Theodoritus, In diſputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præſcripta Spiritus ſancti doctrina: Euangelici & Apoſtolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis oſtendunt ſenſum numinis. Proinde diſcordia poſita, ſumamus ex verbis Spiritus quęſtionum explicationes. His ſanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Eccleſiam aliquid adiicere poſſe de ſuo: Spiritum non omnia reuelaſſe Apoſtolis, vel ſaltem ad poſteros non prodidiſſe, aut tale aliquid. Si verum eſt quod volunt noſtri aduerſarij, primùm perperam egit Conſtantinus, qui Eccleſię ſuam poteſtatem eripuit: deinde quòd nemo Epiſcoporum tum ſurrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc ſilentium

**Cap. 16.*
**Vide Auguſt. epiſt. 178.*
Lib. 1. cap. 5. hiſt. Eccleſiaſt.

perfidia non carebat. ſic enim erant proditores iuris Eccleſiaſtici. Sed quum Theodoritus referat libenter amplexos eſſe quod dicebat Imperator, conſtat nouum hoc dogma tunc fuiſſe omnino incognitum.

* De Concilijs, eorumq; authoritate CAP. IX.

** Vide Calu. aduerſus Theologos Pariſienſes. Itē ad Sadoletum. & de neceſſitate reformandæ Eccleſiæ. Item aduerſus Cōcilium Tridētinum. Item in Scholijs ad paternam Papæ admonitionem.*

NVNC vt omnia illis de Eccleſia concedam: pro ſua tamen intentione ne ſic quidē multum adhuc profecerint. Nam quicquid de Eccleſia dicitur, id mox ad Concilia trāsferunt, quum eorum opinione Eccleſiam repræſentent. Imò quod tam pertinaciter contendunt de Eccleſiæ poteſtate, non alio conſilio faciunt, niſi vt Romano Pontifici, & eius ſatellitio totum deferant quod extorſerint. Antequam verò hanc quæſtionem expedire incipiam, duo hîc mihi breuiter præfari neceſſe eſt. * Quòd hic rigidior ſum futurus, non ideo eſſe quòd vetuſta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, ſuoque in honore apud omnes eſſe cupio. Sed hîc eſt aliquis modus: vt nihil ſcilicet Chriſto derogetur. Porrò hoc eſt Chriſti ius, vt Conciliis omnibus præſideat, nec ſocium habeat hominem in iſta dignitate. Tunc autē demum præſidere dico, vbi totum conſeſſum verbo & Spiritu ſuo moderatur. * Deinde quod minùs Conciliis tribuo quàm aduerſarij petunt, non ea cauſa facere quòd à Conciliis metuam, quaſi illorum cauſæ ſuffragentur, noſtræ verò ſint contraria. Nam ſicuti ad plenam doctrinæ noſtræ approbationem, & totius Papiſmi euerſionem abūde verbo Domini inſtructi ſumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus ſit: ita ſi res flagitet, magna ex parte quod ſatis ſit ad vtrunque, vetera Concilia nobis ſubminiſtrant.

** Primùm ex duobus quæ hîc præfatur author.*

** Secundum.*

2 Iam de re ipſa loquamur. Si ex Scripturis quæ ſit Conciliorum authoritas quæritur, nulla extat illuſtrior promiſſio quàm in hac Chriſti ſententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum ſum. Verùm * id nihilominus in particularem quemuis cœtum competit quàm in Concilium vniuerſale. Neque tamen in eo hęret quæſtionis nodus: ſed quòd addita eſt conditio, ita demū fore Chriſtum in medio Concilij, ſi in ſuo nomine congregetur. Quare vt millies Epiſcoporū Concilia nominent aduerſarij, parū promouebunt: nec antè efficient vt credamus quod cōtendunt, regi à Spiritu ſancto, quàm fidem fecerint, cōgregari in Chriſti nomine. Siquidem tam poſſunt impij improbiq; Epiſcopi aduerſus Chriſtum conſpirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento ſunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodiere. Sed hoc poſtea videbitur. Nunc tātùm vno verbo reſpondeo, Chriſtum nihil polliceri niſi iis qui in ſuo nomine congregantur. Quid ergo illud ſit definiamus, Nego in Chriſti nomine congregari eos qui abiecto Dei mādato, quo vetat quicquam addi verbo ſuo aut detrahi: proprio arbitrio quiduis ſtatuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc eſt vnica perfectæ ſapientiæ regula, de ſuo capite nouum aliquid comminiſcuntur. Certè quum non Conciliis quibuſlibet ſe adfuturum promiſerit Chriſtus, ſed peculiarem notam appoſuerit qua vera & legitima ab aliis diſcerneret: nos hāc diſcretionem minimè negligere conuenit. Hoc eſt pactum quod olim cū Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerēt ex ore ſuo. Hoc ſemper à Prophetis requiſiuit: hanc quoque legem videmus Apoſtolis fuiſſe impoſitam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore ſacerdotij, nec vlla authoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi ſoluant aduerſarij, ſi velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Matt. 18. 20.

** Vide cap. 8. ſect. 11.*

Ex ſcripturis nullam eſſe Conciliorum authoritatē, niſi in Chriſti nomine congregētur: & quid hoc ſit.

Deut. 4. 2. Apoc. 22. 18.

Malach. 2. 7.

3 Nam quòd in Eccleſia remanere veritatem non putant niſi inter

Bimēbris ſententia

cuius prior probatur exemplis, hîc & ſect. 4,5. poſterior, ſect. 6,7. Paſtores conſtet, nec Eccleſiam ipſam conſiſtere niſi in Conciliis generalibus emineat: multum abeſt quin id verum ſemper fuerit, ſi vera de ſuis temporibus teſtimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Iſaiæ tempore Eccleſia Hieroſolymis, quam Deus nondum deſeruerat. De Paſtoribus verò ſic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Paſtores ipſi nihil ſciunt nec intelligunt: & in vniuerſum reſpiciunt ad vias ſuas. In eundem modum Oſeas, Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odium in domo Dei. Vbi ironicè eos Deo coniungens, eũ nidum ſacerdotij prætextum eſſe docet. Durabat quoque Eccleſia ad tempus Ieremię. Audiamus quid de Paſtoribus dicat, A Propheta vſque ad Sacerdotem quiſque ſectatur mendacium. Item, Prophetæ mẽdacium prophetant in nomine meo: quum ego non miſerim eos, neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimiùm in recitandis eius verbis ſimus, legantur quæ toto viceſimotertio capite & quadrageſimo ſcripſit. Tunc ex altera parte nihilo mitiùs in eoſdẽ inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius ſicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerũt Legem meam, & profanauerunt ſancta mea: nec diſcrimẽ fecerunt inter ſanctum & profanum, & cętera quę ſubiungit in eum ſenſum. Similes querimoniæ paſſim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

Iſa.56.10.
Oſeæ.9.8.
Iere.6.13.
Idem 14.14.
Ezech.22.15.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit: noſtrum verò ſeculum à tãto malo immune eſt. Vtinam quidem eſſet, verùm aliter fore Spiritus ſanctus denuntiauit. clara enim ſunt Petri verba, Quẽadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pſeudoprophetæ: ſic & inter vos erunt falſi doctores, ſectas perditionis inſinuantes. Vidén' vt non à plebeiis imminere periculum prædicat, ſed ab iis qui doctorum & Paſtorum titulo ſe vendi tabunt? Præterea quoties à Chriſto & eius Apoſtolis eſt prædictum vt à Paſtoribus ſumma Eccleſiæ pericula impenderent? Imò palàm oſtendit Paulus, non alibi ſeſſurum Antichriſtum quàm in templo Dei. Quo ſignificat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de qua ibi loquitur, niſi ab iis qui pro Paſtoribus in Eccleſia ſedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè inſtare demonſtrat. Nam dum Epheſinos Epiſcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd poſt diſceſſum meum intrabũt in vos lupi rapaces, nõ parcẽtes gregi. Et ex vobiſipſis erunt qui loquantur peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe. Quantum inter Paſtores afferre corruptionis potuit longa annorum ſeries, quum tantulo temporis ſpatio degenerare ſic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum impleam: *omnium ferè ſeculorum exemplis monemur, nec veritatem ſemper in ſinu Paſtorum ali, nec Eccleſiæ incolumitatem ab eorum ſtatu pendẽre. Decebat quidem illos Eccleſiaſticæ pacis ac ſalutis, cui conſeruandæ deſtinati ſunt, præſides eſſe ac cuſtodes: ſed aliud eſt, præſtare quod debeas: aliud, debere quod non præſtes.

2.Pet.2.1.
Matth.24.11, & 24.
2.Theſſ.2,4.
Act.20.29.
** ſumma ſect. 3, 4, 5.*

5 Neque tamẽ noſtra iuſta verba in eam partem quis accipiat quaſi Paſtorum authoritatem paſſim ac temere, nullóque delectu labefactare velim. Tantum inter eos ipſos delectum habendum eſſe moneo, ne qui dicuntur, eſſe quoque Paſtores continuò exiſtimemus. At Papa cum toto Epiſcoporum ſuorum grege, non alia ratione niſi quia Paſtores nuncupantur, excuſſa verbi Dei obedientia, voluunt omnia, verſantq́; pro libidine: interim perſuadere contendunt, ſeſe luce veritatis deſtitui nõ poſſe: Spiritum Dei perpetuò in ſe reſidere: Eccleſiam in ſe ſubſiſtere, & ſecum emori. Quaſi verò iam nulla ſint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitudinem aliquando vltus eſt: nempe vt Paſtores percutiat cæcitate & ſtupore,

pore.Nec intelligunt ſtolidiſſimi homines, eandem ſe canere cantilenã quam canebant olim qui cum verbo Dei belligerabantur. Sic enim ſeſe contra veritatem inſtruebant hoſtes Ieremiæ, Venite,& cogitabimus cõtra Ieremiam cogitationes:quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec conſilium à ſapiente,nec verbum à Propheta.

Zacha.12.4. *Iere.18. 18.*

6 Hinc facilè eſt reſpondere ad illud alterum de Conciliis generalibus.Quin Iudæi veram Eccleſiam ſub Prophetis habuerint negari non poteſt. Quòd ſi generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuiſſet, qualis apparuiſſet Eccleſiæ facies ? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum,ſed ordini vniuerſo denuntiet, Obſtupeſcent Sacerdotes,& Prophetæ terrebũtur.Item,Lex peribit à Sacerdote,& conſilium à Senioribus, Item, Nox vobis pro viſione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet ſol ſuper Prophetas : & obtenebrabitur ſuper eos dies,&c. * Age,ſi coacti in vnum tunc fuiſſent omnes eiuſmodi, quis ſpiritus in eorum cœtu præfuiſſet?Eius rei inſigne ſpecimen habemus in eo concilio quod conuocauit Achab.Aderant quadringenti Prophetæ. Sed quia non alio animo conuenerant niſi vt Regi impio adularentur:mittitur à Domino Satan,qui ſit ſpiritus mendax in ore omnium. Illic omnium ſuffragiis dãnatur veritas: Micha pro hæretico damnatur, percutitur, conijcitur in carcerem.Sic Ieremiæ factum eſt:ſic aliis Prophetis.

Poſterius membrũ ſententiæ poſitæ initio ſect.3.tractatur hîc & ſect.7.

Iere.4.9. *Ezec.7.26.* *Mich.3.6.* *1.Reg 22.6.& 22.*

** Cõcilium generale tempore Achab: item tempore Chriſti,hîc & ſect.7.*

7 Sed vnum exemplum,quod eſt præ aliis memorabile, pro omnibus ſufficiat. In eo concilio quod collegerunt Pontifices & Phariſæi Hieroſolymis aduerſus Chriſtum,quid deſideres quod quidem ad externam ſpeciem attinet?Niſi enim tunc fuiſſet Hieroſolymis Eccleſia,nunquam ſacrificiis aliíſque ceremoniis communicaſſet Chriſtus.Fit ſolennis cõuocatio:præibat ſummus Pontifex:totus ordo ſacerdotalis aſſidebat:dãnatur tamen illic Chriſtus,& eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento eſt,incluſam minimè fuiſſe in illo cõcilio Eccleſiam. c At non eſt periculum ne quid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis ſecuros eſſe,ſocordiæ culpa non caret. Quin vbi diſertis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire non poteſt quin Paſtores Deum primi derelinquant) quid ſponte hîc in exitium noſtrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum eſt,Eccleſiã in Paſtorum cœtu conſiſtere, quos Dominus nuſquam recipit bonos perpetuò fore, malos autem interdũ fore pronunciauit. Vbi autẽ de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiores reddat.

Iohan.11.47.

c Non minus periculi hodie eſſe à ſceleratis conciliis Eccleſiaſticis, quàm olim à ſimilib⁹. Vide ſect.13.

2.Teſſ.2.3.

8 Quid ergo?inquies, nullane erit in definiendo Conciliorum authoritas? Imò verò. neque enim hîc omnia Concilia damnanda, aut omnium acta reſcindenda,& (quod dicitur) vna litura eſſe inducenda diſputo. At cogis tamen(inquies) omnia in ordinem: vt cuilibet in medio poſitum ſit recipere vel repudiare quod ſtatuerint concilia. Minimè verò.ſed enim quoties Concilij alicuius decretum profertur, expendi primùm diligenter velim quo tempore habitum ſit,qua de cauſa habitum, & quo conſilio,quales homines interfuerint. deinde illud ipſum de quo agitur, ad Scripturæ amuſſim examinari. idque in eum modum vt concilij definitio pondus ſuum habeat,ſitque inſtar præiudicij: neque tamẽ examen, quod dixi,impediat. cc Vtinam eum omnes modum ſeruarent quem præſcribit Auguſtinus libro aduerſus Maximinũ tertio. Nam quũ hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult compeſcere,Nec ego(inquit)Nicenam Synodum tibi:nec tu mihi Ariminenſem debes tanquam præiudicaturus obiicere. Nec ego huius authoritate,nec tu illius detineris.Scripturarum authoritatibus, non quorumque propriis, ſed quæ vtriſque ſunt communes,res cum re,cauſa cum cauſa,

Quæ ſint expendẽda,cũ agitur de cõcilij alicuius authoritate.

cc Optimum modũ præſcribi ab Auguſtino in maieſtate tribuenda cõciliis.

ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis ſua eſſet quæ eſſe debet maieſtas: interim tamen ſuperiore loco emineret Scriptura, nequid eſſet quod non illius regulæ ſubiiceretur. Sic priſcas illas Synodos, vt Nicenã, Cõſtantinopolitanã, Epheſinam primam, Chalcedonenſem ac ſimiles, quæ confutandis erroribus habitæ ſunt, libenter amplectimur, reuerémúrque vt ſacroſanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continẽt quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem quã ſancti Patres Spirituali prudentia, ad frangendos religionis hoſtes qui tunc emerſerant, accommodarunt. In poſterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis ſtudium, notas ad hæc ingenij, doctrinę, prudentiæ non obſcuras. Sed quemadmodum ſolẽt res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Cõciliis videre eſt, quantum ſubinde Eccleſia à puritate illius aurei ſeculi degenerauerit. Nec dubito quin iſtis quoque corruptioribus ſeculis habuerint Concilia ſuos melioris notæ Epiſcopos. Sed in his accedit quod in Romanis ſenatuſconſultis non rectè fieri olim conquerebantur ipſi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur ſententiæ, meliorem partem à maiore vinci ſæpius neceſſe fuit. Certè multas impias ſententias protulerunt. Neque hìc opus eſt ſpecies colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alij fecerunt diligentius quàm vt multum addere liceat.

Priſcæ Synodi. *Poſteriores.* *Recentiora Cõcilia*

9 Porrò quid concilia cum conciliis pugnantia recenſeam? Nec eſt quod mihi quiſpiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrum non eſſe legitimum. Vnde enim id æſtimabimus? Nempe ex eo, niſi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, non eſſe orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna eſt certa lex diſcretionis. Iam nongenti circiter anni ſunt quũ Synodus Conſtantinopolitana ſub Leone Imperatore congregata, ſubuertendas & confringendas imagines in templis collocatas, cenſuit. Paulò pòſt Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, reſtituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoſcemus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc poſterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Auguſtinus id fieri poſſe negat ſine præſentiſſimo idololatriæ periculo. Epiphanius ætate ſuperior, aſperius multò loquitur. nefas enim & abominationem eſſe tradit, aſpici in templo Chriſtianorum imagines. Qui ſic loquuntur an approbarent Cõcilium illud ſi hodie eſſent ſuperſtites? Quòd ſi & vera narrant Hiſtorici, & actis ipſis creditur, non imagines tantùm ipſæ, ſed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palàm eſt à Satana manaſſe. Quid quòd totam ſcripturam deprauando, & lacerando, ludibrio eam ſibi fuiſſe demonſtrant? Quod * ego ſuperiùs abundè planum feci. Quicquid ſit, non aliter diſcernere inter contrarias & diſſentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, niſi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum ſtatera, id eſt verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonenſem amplectimur, repudiata Epheſina ſecunda, quòd in hac Eutychiana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium nonniſi ex Scripturis fecerũt ſancti viri, quos ſic in iudicando ſequimur vt Dei verbum, quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenſes, & affixũ alligatúmque ſuis conciliis Spiritum ſanctum pro more iactent.

Concilia cum conciliis pugnantia. *Synodus Conſtantinopolitana de confringendis imaginibus: quas poſtea approbauit Synodus Nicena iuſſu impię Imperatricis Irenes conuocata.* ** Lib.1.c.11 ſec.14.* *Ratio vnica diſcernendi inter diſſentientes Synodos.*

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus eſt quod iure deſideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tunc aderant, præſentibus negotiis diſtricti, multa alia non proſpiciebant: vel quòd grauioribus & magis ſeriis occupatos, nonnulla leuioris momenti ſubterfugiebant: vel quòd ſimpliciter, vt homines imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius poſtremi (quod omnium duriſſimum videtur) exemplum illuſtre extitit in Nice-

Hîc & ſect.11. oſtẽditur, ẽt in priorib. illis & antiquis Synodis errata, & lapſus deprehẽdi, quorũ quatuor, vel cauſæ, vel occaſiones.

Nicena Synodo: cuius dignitas omnium conſenſu ſumma veneratione, vt merebatur, excepta eſt. Nam quum primarium fidei noſtræ caput illic periclitaretur, adeſſet hoſtis Arrius in procinctu quocum manus conſerendæ eſſent, ſummum verò momentum in eorum concordia eſſet qui ad oppugnandum Arrij errorem parati venerant: ipſi nihilominus tantorum diſcriminum ſecuri, imò velut grauitatis, modeſtiæ, & omnis humanitatis obliti, omiſſo quod in manibus erat certamine, (quaſi ex deſtinato, Arrio gratificaturi, eo conceſſiſſent) inteſtinis diſſidiis ſeſe proſcindere cœperunt: ſtylum qui in Arrium ſtringendus erat, in ſeipſos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libelli accuſatorij volitabant: nec contentionum finis vllus factus eſſet donec mutuis vulneribus ſe confodiſſent, niſi Imperator Conſtantinus occurriſſet, qui inquiſitionē in eorum vitam, rem eſſe ſupra ſuam cognitionem profeſſus, talem intemperiē laude magis quàm obiurgatione caſtigauit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde ſequuta ſunt Concilia lapſa fuiſſe veriſimile eſt? Nec longa demonſtratione opus hæc res habet. ſi quis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonenſi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur, ambitionem & inconſultam temeritatem obiicere. Legitimam quidem eſſe non negat, ſed errare potuiſſe palàm aſſerit. Ineptus fortè alicui videar qui de commonſtrandis huiuſmodi erroribus laborem: quum fateantur aduerſarij, errare Concilia poſſe in iis quæ ad ſalutem non ſunt neceſſaria. Sed neque ſuperuacuus eſt hic labor. Tametſi enim coacti, verbo quidem id fatentur: quū tamē omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo diſcrimine, pro Spiritus ſancti oraculo nobis obtrudant, plus exigunt, quā initiò ſum pſerant. Quid ſic agendo contendunt, niſi errare non poſſe Concilia: aut ſi errant, nefas eſſe tamen verum cernere, aut non aſſentiri erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde poſſe colligi, Spiritum ſanctum ſic pias alioqui & ſanctas Synodos gubernaſſe, vt interim aliquid eis humanitus accidere ſineret, ne nimium hominibus confideremus. *Concilia Prouincialia.*
Hæc multò melior eſt ſententia, quàm illa Gregorij Nazianzeni, Nullius vnquam Concilij ſe vidiſſe bonum finem. Nam quia aſſerit omnia ſine exceptione malè deſiiſſe, non multum authoritatis illis relinquit. De prouincialibus Conciliis mētionem ſeorſum facere, nihil iam neceſſe eſt: quando ex generalibus æſtimare promptum eſt quantum authoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque viſum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant. *Romanenſium exceptio ex Hebr. 13. 17.*

12 At noſtri Romanenſes, vbi in cauſæ ſuæ defenſione omnia rationis præſidia labaſcere ſibi vident, ad extremum illud miſerumque ſuffugium concedunt, Etiamſi mente & conſilio ſtupidi ipſi ſint, animo verò & voluntate nequiſſimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpoſitis obedire iubet. Itáne verò? quid ſi Præpoſitos eſſe negem qui tales ſunt? Non enim plus ſibi arrogare debēt quàm habuerit Ioſue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius Paſtor. Audiamus autē quibus verbis inauguretur in ſuum munus à Domino: Non recedat, inquit, volumen Legis ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad dexteram neque ad ſiniſtram declinabis: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur ſpirituales nobis erunt Præfecti qui à Lege Domini neque huc neque illuc deflectent. Quòd ſi nulla hæſitatione accipiēda eſt quorumuis Paſtorum doctrina, quorſum attinebat toties tamque ſolicitè Domini voce nos admoneri, ne pſeudoprophetarum ſermoni auſcultemus? Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis. vanitatē enim vos docent, & non ex ore Domini. *Ioſue 1. 7. 8.* *Iere. 23. 16.*

Mat.7.15.
1.Iohan.4.1.
Galat.1.8.
Mat.15.10.

Item, Cauete vobis à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtitu ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Fruſtra & Iohannes nos hortaretur vt probemus ſpiritus nunquid ex Deo ſint. Cui iudicio " ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum ſuis mendaciis, Quid autem iſtud, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent? ánnon ſatis declarat multum intereſſe quales paſtores audiãtur, nec temere omnes audiendos? Quare non eſt quod ſuis nos titulis abſterreant, quò in participationem trahant ſuæ cæcitatis: quum videamus contrà ſingularem Domino curam fuiſſe absterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, ſub quacunque nominis larua lateat. Nã ſi verũ eſt Chriſti reſponſum, quique duces, ſiue Antiſtites, ſiue Præſules, ſiue Pontifices dicantur, nihil poſſunt quàm ſuos conſortes in idẽ rapere præcipitiũ. "Quare nulla Cõciliorum, Paſtorum, Epiſcoporum nomina (quæ tam falſó obtẽdi quàm verè vſurpari poſſunt) nos impediant quominus, & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium ſpiritus ad diuini verbi regulã exigamus, quò probemus num ex Deo ſint.

" Sũma totius capitis huius ad hunc locũ vſque: quũ probatũ ſit, ſæpe corruptiſſimũ fuiſſe, & eſſe poſſe in Eccleſia ordinẽ Sacerdotũ, Prophetarũ, Paſtorũ, nõ eſſe ſine exceptione obediendũ paſtoribus Eccleſiarũ, & Cõciliis, ſed in Domino, & verbo eius.

"" Hæc.n. poſita fuit initio c.8. ſecũda pars poteſtatis Eccleſiæ quod ad doctrinam ſpectat

13 Quoniam probauimus non eſſe datam Eccleſiæ poteſtatem erigẽdæ nouæ doctrinæ, dicamus nunc "" de poteſtate quam illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter concedimus, ſiquo de dogmate incidat diſceptatio, nullum eſſe nec melius nec certius remediũ, quàm ſi verorum Epiſcoporũ ſynodus conueniat, vbi controuerſum dogma excutiatur. Multò enim plus ponderis habebit eiuſmodi definitio in quam communiter Eccleſiarũ Paſtores, inuocato Chriſti Spiritu, conſenſerint, quàm ſi quiſque ſeorſum domi conceptã populo traderet, vel pauci homines priuatim eã conficerent. Deinde vbi collecti in vnũ ſunt Epiſcopi, commodius in commune deliberant quid ſibi, & qua forma docendum ſit, ne diuerſitas offendiculum pariat. Tertiò hanc rationem præſcribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum ſingulis Eccleſiis attribuat diiudicationem, oſtendit quis in grauioribus cauſis ſit ordo agendi: nempe vt Eccleſiæ inter ſe communem cognitionem ſuſcipiant. Atque ita nos ipſe pietatis ſenſus inſtituit, vt ſi quis turbet Eccleſiam dogmate inuſitato, atque eò res perueniat vt ſit periculum à grauiore diſſidio, conueniant primùm Eccleſiæ; quæſtionem propoſitã examinent: demum, iuſta diſcuſſione habita, definitioné ex Scriptura ſumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obſtruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Arrio coacta eſt Nicena Synodus, quæ ſua authoritate & ſceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem reſtituit Eccleſiis quas vexauerat, & æternam Chriſti diuinitatem contra ſacrilegum eius dogma aſſeruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius & Macedonius, ſimili remedio eorum inſaniæ occurſum eſt per Conſtantinopolitanam Synodum, Epheſino Concilio profligata eſt Neſtorij impietas. Hæc deniq; ab initio fuit ordinaria in Eccleſia ratio conſeruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat. Sed meminerimus, non omnibus ſeculis vel locis haberi Athanaſios, Baſilios, Cyrillos, & ſimiles veræ doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Epheſi ſecunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hæreſis obtinuit: ſanctę memoriæ vir Flauianus, in exilium eiectus cum aliquot piis viris: multa eiuſmodi flagitia deſignata. nempe quia illic Dioſcorus, homo factioſus & peſſimi animi, non autem Spiritus Domini præſidebat. At nõ erat illic Eccleſia. Fateor. Sic enim omnino ſtatuo, "Non ideo interire in Eccleſia veritatem, etiamſi ab vno Concilio opprimatur: ſed mirabiliter à Domino ſeruari, vt iterum ſuo tempore emergat & ſuperet. Hoc autem perpetuum eſſe nego, vt vera ſit & certa Scripturæ interpretatio quæ

1.Cor.14.29.

Nicena Synodus.

Conſtãtinopolitana
Epheſina.

Synodus Epheſina ſecunda.

" vide ſecti.3.4.5.

Con-

Concilii ſuffragiis fuerit recepta.

14 Verùm aliò ſpectant Romanenſes, quum poteſtatem interpretandi Scripturam penes Concilia eſſe tradunt, & eam ſine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Conciliis ſtatutum ſit. De Purgatorio, de Sanctorum interceſſione, de confeſſione auriculari, & ſimilibus non reperietur vna ſyllaba in Scripturis. Verũ quia Eccleſiæ authoritate ſancita ſunt hæc omnia, hoc eſt (vt veriùs loquamur) opinione & vſu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: ſed ſiquid reclamante Scriptura ſtatuerit Concilium, interpretationis habebit nomen. Iubet Chriſtus omnes de calice quem in Cœna porrigit, bibere: Conſtantienſe Concilium vetuit ne plebi daretur, ſed ſolum ſacerdotem bibere voluit. Quod ſic ex diametro pugnat cum inſtitutione Chriſti, pro eius interpretatione haberi volunt. Paulus coniugij prohibitionem vocat hypocriſin dæmoniorum: ſanctum verò in omnibus coniugium, & honorabile, Spiritus alibi pronunciat. Quòd poſtea Sacerdotibus interdixerunt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem haberi poſtulant: quum nihil magis alienum fingi queat. Si quis hiſcere contra auſit, hæreticus iudicabitur: quando ſine prouocatione eſt Eccleſiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera ſit, dubitari nefas eſt. Tantam impudentiam quid inſecter? demonſtraſſe enim, viciſſe eſt. * Quòd de poteſtate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum cenſuræ, vt ideo rata ſint quia placuerint hominibus, blaſphemia indigna eſt quæ commemoretur; & ego iam c ſuperiùs hoc ipſum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Eccleſiæ approbatione fundata eſt Scripturæ authoritas, cuius Concilij citabunt de ea re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Niceæ vinci ſe patiebatur Arrius teſtimoniis ex Iohannis Euangelio adductis? Erat enim, ſecundùm iſtos, liberum repudiare: quando nulla vniuerſalis Concilij præceſſerat approbatio. Allegant veterem catalogũ, qui Canon vocatur; quem dicunt ex Eccleſiæ diiudicatione manaſſe. Sed rogo iterũ, quo in concilio Canon ille editus fuerit. Hic obmuteſcant oportet. Quanquam ſcire præterea cupio, qualem eſſe illum Canonem arbitrantur. Video enim inter veteres id parum conſtitiſſe. Et ſi valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Eccleſiaſticus, & ſimiles in ordinem Apochryphorum reiicientur: quod iſti nullo modo facere ſuſtinent.

Specioſo colore poteſtatis Eccleſiæ in Scripturæ interpretatione, perperam abuti Romanenſes ad errorē & blaſphemiarum confirmationē, exemplis manifeſtiſſimis oſtenditur

Matt.26.26.

1.Tim.4.1.

Hebr.13.4.

** De poteſtate Eccleſiæ in approbanda Scriptura.*

c cap.8 ſect.9. pleniſſimè autem tractauit lib.1. c.7.

De poteſtate in legibus ferendis, in quaſquiſſimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum ſuis
CAPVT X.

SEQVITVR a pars ſecunda, quam in legibus ferendis ſitam eſſe volunt: ex qua ſcaturigine ortæ ſunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad ſtrangulandas miſeras animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Phariſæis, imponere aliorum humeris onera quæ digito noluiſſent attingere. aa Alibi docui quàm crudelis ſit carnificina quod auriculari confeſſione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: ſed quæ videntur omnium maximè tolerabiles tyrannicè conſcientias premunt. Taceo quod adulterant cultum Dei, & Deum ipſum, qui vnicus eſt Legiſlator, ſuo iure ſpoliant. Hæc poteſtas tractanda nunc eſt, * an Eccleſiæ liceat conſcientias conſtringere ſuis legibus. In qua diſputatione non attingitur ordo politicus, ſed tantũ hoc agitur vt ritè colatur Deus ſecundũ præſcriptã à ſe

a Vide initiũ c.8.

Matt.23.4.

Luc 11.46.

aa lib.3 c.4 ſect.4. & ſeq. maximè ſect. 17.

** De traditionibus humanis (i. edictis de cultu Dei,*

regulam:& ſpiritualis libertas,quæ Deum reſpicit,ſalua nobis maneat.

præter eius verbũ profectis ab hominibus) earũ impietate & neceſsitate, tractatur hîc & ſect. 2.5.6.7.8.

ᵃ Sanctarũ Eccleſiæ conſtitutionum triplex ſcopus vide ſect.27.28. 29.30. 31.32.

Vſus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta ſunt ab hominibus edicta. Contra has nobis eſt certamen,non contra ſanctas & vtiles Eccleſiæ cõſtitutiones,quæ ᵃ vel ad diſciplinam vel honeſtatem vel pacem conſeruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immenſum & barbarum imperium quod ſibi vſurpant in animas qui Paſtores Eccleſiæ haberi volunt,re autem vera ſæuiſſimi ſunt carnifices. Quas enim leges condunt,ſpirituales eſſe aiunt, ad animam pertinentes,& eas ad vitam æternam neceſſarias affirmant. Sic autem regnum Chriſti, vt nuper attigi,inuaditur: ſic libertas,ab ipſo fidelium conſcientiis data,opprimitur penitus ac diſiicitur. Taceo nunc quanta impietate legum ſuarum obſeruationem ſanciant, dum ex ipſa & peccatorum remiſſionem,& iuſtitiam & ſalutem quærere docent,dum totam religionis & pietatis ſummam in ipſa ſtatuunt. Hoc vnum contendo, neceſſitatem imponi conſcientiis non debere in quibus rebus à Chriſto liberantur, nec niſi liberatæ, vt ᵃᵃ antea docuimus, quieſcere apud Deum poſſunt. Vnicum Regem agnoſcant, ſuum liberatorem Chriſtum: & vna libertatis lege, nempe ſacro Euangelij verbo regantur oportet,ſi gratiam quam in Chriſto ſemel obtinuerunt, retinere volunt: nulla ſeruitute teneantur,nullis vinculis aſtringantur.

ᵃᵃ lib.3.c.19.

Elogia falſa quibus falſi paſtores ſuas conſtitutiones inſigniunt.

2 Fingunt quidem Solones iſti,ſuas conſtitutiones leges eſſe libertatis,ſuaue iugum,onus leue: ſed mera eſſe mendacia quis non videat? Nullam ipſi quidem legum ſuarum grauitatem ſentiunt,qui abiecto Dei timore tam ſuas quàm diuinas leges ſecurè ac ſtrenuè negligunt. Qui verò aliqua ſalutis ſuæ cura tanguntur, plurimũ abeſt quin ſe liberos exiſtiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione verſatus ſit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum iniicere auſus fuerit. neque id nulla cauſa. proſpiciebat certè quantum vulnus infligeretur cõſcientiis,ſi earum rerum neceſſitas illis imponeretur quarum relicta eſſet à Domino libertas. Cõtrà numerari vix poſſunt conſtitutiones quas iſti grauiſſimè æternæ mortis denuntiatione ſanxerunt, quas ſeueriſſimè exigunt tanquam ad ſalutem neceſſarias. Et in his permultæ ſunt obſeruatu difficillimæ, omnes verò (ſi in turbam ſuam congerantur) impoſſibiles: tantus eſt aceruus. Quî ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo conſtitutiones hîc impugnare animus eſt: quæ in hoc feruntur vt animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, acſi de rebus ad ſalutem neceſſariis præciperent.

1.Cor.7.35.

ᵃᵃᵃ Vide lib.3.c.19. ſect.15. 16.

Rom.13.2.

Quid ſit conſcientia & de diſtinctione vulgari inter externum, & conſcientiæ forum, tractatur hîc, & ſecti. 4.

Rom.2.15.

3 ᵃᵃᵃ Hæc quæſtio pleroſque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conſcientiæ forum non ſatis ſubtiliter diſcernunt. Præterea difficultatem auget quod Paulus obediendum eſſe Magiſtratui præcipit,non pœnæ ſolum metu, ſed propter conſcientiam. Vnde ſequitur politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quòd ſi ita eſſet,caderet quicquid proximo capite diximus ac iam dicturi ſumus de ſpirituali regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretium eſt tenere quid ſit conſcientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda eſt. nam ſicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur ſcire,vnde & ſcientiæ nomen ducitur: ita quum ſenſum habent diuini iudicij quaſi ſibi adiunctum teſtem,qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahãtur, ſenſus ille vocatur conſcientia. Eſt enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit,ſed eouſque perſequitur donec ad reatum adducat. Hoc eſt quod intelligit Paulus,

quum

quum tradit conſcientiam ſimul atteſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine reſidere poſſet veluti incluſa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium, eſt quaſi appoſitus homini cuſtos, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur, ne quid in tenebris ſepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conſcientia mille teſtes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ interrogationem poſuit pro tranquillitate animi, quum perſuaſi de Chriſti gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author Epiſtolæ ad Hebræos, non habere amplius conſcientiam peccati, pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum nō amplius nos arguat. *1.Pet.3. 21.* *Hebr.10.2.*

4 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur: vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas. In quem ſenſum Paulus ſcribit, complementum Legis eſſe charitatem, ex pura conſcientia & fide nō ficta. Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtendit, dicens quoſdam à fide naufragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis viuum eſſe colendi Dei affectum, ſyncerúmque piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoque oſtéditur vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operam dediſſe vt bona conſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum eſt quòd bonæ conſcientiæ fructus ad homines vſque manát ac perueniút. Propriè autem loquendo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere conſcientiam lex dicatur quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum interitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò caſtum ſeruare animum, purúmque ab omni libidine Deus præcipit, ſed quanlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiamſi nullus in mundo homo viueret, conſcientia mea ſubiicitur. Ita qui ſe intemperanter gerit, non eo tátum peccat quòd malum exemplum præbeat fratribus: ſed cōſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe mediis eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſiquod pariant offendiculum: ſed libera conſcientia. Ita de carne idolis conſecrata Paulus loquitur, Si quis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere propter conſcientiam: dico autem cōſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſſaria illi ſit abſtinentia vt à Deo præſcribitur, non tamen conſcientiæ libertatem retinere deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans, conſcientiam ſolutam relinquat. *1.Tim.1. 5.* *Acto.24. 16.* *1.Cor.10.28.*

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latæ ſint vt religionem nobis iniiciant, quaſi per ſe neceſſaria ſit earum obſeruatio, dicimus conſcientiæ imponi quod fas non erat. Neque enim cum hominibus, ſed cum vno Deo negotium eſt conſcientiis noſtris. Quò pertinet illud vulgare diſcrimen, inter terrenum & conſcientiæ forum. Quum totus orbis denſiſſima ignorantiæ caligine obuolutus eſſet, hæc tamen exigua lucis ſcintilla reſidua manſit, vt humanis omnibus iudiciis ſuperiorem eſſe hominis conſcientiam agnoſcerent. Quanquam quod vno verbo fatebantur, poſtea reipſa labefactabant: voluit tamen Deus teſtimonium aliquod Chriſtianæ libertatis tunc quoque extare quod ab hominum tyrannide conſcientias eximeret. Sed nondum expedita eſt illa difficultas quæ ex Pauli verbis naſcitur. Nam ſi Principibus obediédum eſt non pœnæ tantùm, ſed conſcientiæ cauſa, inde conſequi videtur, in cōſcientiam quoque dominari principum leges. Quod ſi verum eſt, idem & de Eccleſiaſticis dicendum erit. Reſpondeo, primùm inter genus & *Quomodo intelligi oporteat, Principibus eſſe obediendū etiam propter conſcientiam.*

ſpeciem hic eſſe diſtinguendum. Nam etſi leges ſingulæ conſcientiā nõ attingant, generali tamen præcepto Dei tenemur, quod magiſtratuū authoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine verſatur Pauli diſputatio, Magiſtratus, quoniam à Deo ſint ordinati, honore proſequendos eſſe. Interea minimè docet, quæ ab illis ſcribuntur leges, ad interiorẽ animæ gubernationem pertinere: quum vbique & Dei cultum, & ſpiritualem iuſtè viuendi regulam ſupra quælibet hominum placita extollat. Alterum quoque notatu dignū eſt (quod tamen ex ſuperioribus pendet) leges humanas, ſiue à magiſtratu, ſiue ab Eccleſia ferantur, tametſi ſint obſeruatu neceſſariæ (de probis & iuſtis loquor) ideo tamen non ligare per ſe conſcientiam, quia tota obſeruandi neceſſitas ad generalem finem reſpicit, non autem conſiſtit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul diſtant quæ & nouam formam præſcribunt colendi Dei, & neceſſitatẽ cõſtituunt in rebus liberis.

Rom. 13. 1.

6 Tales autem ſunt quæ hodie vocantur Eccleſiaſticæ cõſtitutiones in Papatu, quæ pro vero ac neceſſario Dei cultu ingerũtur. Atque vt ſunt innumeræ, ita infinita ſunt ad captandas illaqueandáſque animas vincula. Etſi autem in Legis expoſitione nonnihil attigimus: quia tamen iuſtæ tractationi hic opportunior erat locus, nunc ſtudebo totam ſummã quo potero optimo ordine colligere. Et quia* de tyrannide quam ſibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pſeudoepiſcopi, nuper diſſeruimus quantum ſatis eſſe videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantùm quam ſe habere dicunt legum ferendarum poteſtate, hîc immorabor. Hoc igitur prætextu pſeudoepiſcopi noſtri conſciẽtias nouis legibus onerant, quòd ſint ſpirituales legiſlatores à Domino conſtituti, ex quo illis commiſſa eſt Eccleſiæ gubernatio. Itaque quicquid iubent ac præſcribunt, id neceſſariò obſeruandum eſſe contendunt à populo Chriſtiano: qui violauerit, eum duplicis inobedientiæ reū eſſe, quòd Deo & Eccleſiæ ſit rebellis. Sanè ſi veri Epiſcopi eſſent, aliquid eis in hac parte authoritatis tribuerem, non quantum ſibi poſtulãt, ſed quãtum ad politiam Eccleſiæ ritè ordinandam requiritur. nunc quum nihil minùs ſint quàm quod haberi volunt, non poſſunt tantillum ſibi ſumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi viſum eſt, demus eis in præſentia, quicquid poteſtatis habent veri Epiſcopi, id iure in eos competere: nego tamen propterea legiſlatores eſſe fidelibus impoſitos qui præſcribere à ſeipſis poſſint viuendi regulam, vel ad ſua placita plebem ſibi commiſſam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipſis minimè licere quod ipſi à ſe abſque Dei verbo excogitauerint, Eccleſiæ obſeruandum pro neceſſario mandare. Id ius quum & Apoſtolis fuerit incognitum, & toties Eccleſiæ miniſtris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apoſtolorum exemplum, & contra manifeſtam Dei prohibitionem arripere auſi fuerint, & hodie defendere audeant.

Lib. 3. c. 4. & 5.

** cap. 8. & 9.*

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, id totum ſic cõplexus eſt Dominus Lege ſua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad ſummam illam adderent. Idque eo effecit primùm, vt, quia tota viuẽdi rectitudo in hoc ſita eſt ſi omnia noſtra opera ad eius voluntatem (tanquam ad normam exigantur) vnicus vitæ magiſter ac director à nobis haberetur: deinde vt teſtatum faceret, ſe à nobis nihil magis requirere, quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, nõ eſt obſeruator Legis, ſed iudex Vnus autẽ Legiſlator, qui poteſt ſeruare & perdere. Audimus, Deum hoc ſibi vni velut proprium aſſerere, vt verbi ſui imperio ac legibus nos regat. Atque idipſum ante ab Ieſaia dictum fuerat, quãuis paulò obſcuriùs, Dominus Rex noſter, Dominus Legiſlator noſter, Dominus Iudex noſter,

Duæ rationes propter quas De⁹ Lege ſua cõplexus eſt perfectã bene viuendi regulã: quæ & repetuntur ſect. 8.

Iaco. 4. 11.

Ieſa. 33. 22.

ipſe

ipſe ſaluabit nos. Vtroque ſane loco oſtẽditur vitæ & mortis ei eſſe arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porro ſibi nemo hominum ſumere poteſt. Deum igitur vnicum animarũ Regẽ agnoſci oportet, penes quem vnum ſeruandi perdendíque poteſtas eſt, vt illa Ieſaiæ verba ſonant: & regẽ, & iudicẽ, & legiſlatorẽ, & ſeruatorem. Itaque Petrus, dum paſtores officij ſui admonet, ſic gregem paſcant hortatur ne dominium exerceant aduerſus cleros: quo nomine hęreditatem Dei, hoc eſt fidelium populum, ſignificat. Id ſi ritè expẽdimus nefas eſſe ad hominem transferri quod Deus ſuum vnius facit: intelligemus ita præciſum quicquid ſibi poteſtatis vendicant qui ſe ad aliquid in Eccleſia iubendum ſine verbo Dei efferre volunt. 1.Pet.5.2.

8 Porro quoniam tota cauſa inde pendet, ſi Deus eſt vnicus Legiſlator, non licere hominibus id ſibi honoris ſumere: ſimul duas illas rationes quas poſuimus, memoria tenere conuenit, cur hoc ſibi vni Dominus aſſerat. Prior autem eſt, vt eius voluntas perfecta ſit nobis omnis iuſtitiæ & ſanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta ſit bene viuendi ſcientia. Altera, vt ipſe vnus (vbi eius ritè probèque colendi quæritur modus) imperium habeat in animas noſtras, cui parére & à cuius nutu pendére debeamus. His duabus rationibus obſeruatis, facilis erit diiudicando quæ hominum conſtitutiones ſint verbo Domini contrarię. Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus ſeruandis conſcientiæ obligantur, quaſi obſeruatu neceſſariæ eſſent. Hac ergo lance meminerimus ponderandas eſſe oẽs humanas leges, ſi volumus habere certũ examẽ, quod nuſquã aberrare nos ſinat. Priore contendit Paulus in Epiſtola ad Coloſſenſes, aduerſus pſeudo apoſtolos qui nouis oneribus premere Eccleſias tentabant. Secunda magis vtitur in Galatis, in ſimili cauſa. Hoc ergo in Epiſtola ad Coloſſenſes exequitur, non eſſe de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum inſtituit qualiter ſit colendus. Quò hoc demonſtret, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem ſapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Criſto. Initio ſecundi dicit omnes ſapientiæ & intelligẽtiæ theſauros in Chriſto eſſe abſconditos: inde poſtea cõcludit, caueant fideles ne per inanem philoſophiam abducantur à grege Chriſti, ſecundum conſtitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc eſt, fictitios cultus, quos homines ſibiipſi cõminiſcuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex ſe audent. Habemus ergo impias eſſe omnes conſtitutiones, in quarum obſeruatione cultus Dei ſitus eſſe fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrgẽt non eſſe laqueos cõſcientiis induendos (quas à ſolo Deo regi conuenit) ſatis ſunt aperti: præſertim capite quinto. Ideo ſufficiat annotaſſe.

Prior ratio. *Altera.* *Coloſſ. 2. 8.* *Aliter ad Galat. aliter ad Coloſſẽſes impugnari à Paulo traditiones humanas.* *Galat. 5. 1.*

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltra progredimur, operæpretium eſt hanc doctrinam ad noſtra tempora accommodare. Cõſtitutiones quas vocant Eccleſiaſticas, quibus Papa cum ſuis onerat Eccleſiam, dicimus pernicioſas eſſe & impias: aduerſarij noſtri ſanctas eſſe & ſalutares defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam aliæ ſunt de ceremoniis & ritibus, aliæ ad diſciplinam magis ſpectant. Eſtne igitur iuſta cauſa quæ nos ad vtraſque impugnãdas moueat? Iuſtior certè quàm vellemus. Primũ nónne authores ipſi clara voce definiunt, ipſiſſimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipſis cõtineri? In quem finem conferunt ſuas ceremonias, niſi vt per illas Deus colatur? Neque id fit ſolo errore imperitæ multitudinis: ſed eorum approbatione qui locum doctorum habent. Nondum craſſas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti ſunt peſſundare: ſed apud eos non tam atrox fingeretur

Conſtitutionũ Papalũ (quas Eccleſiaſticas vocant) diuiſio in duo genera. Vtrarũque impietas quod & in illis Dei cultus cõſtituitur, & præciſa neceſſitate aſtringuntur conſcientiæ.

crimen, in minima quaque traditiuncula eſſe lapſum niſi Dei cultũ ſuis commentis ſubiicerent. Quod ergo tolerabile non eſſe docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, ſi hodie ferre non poſſumus, quid peccamus? præſertim verò quum ſecundum elementa mundi huius colere præcipiunt, quòd Paulus aduerſari Chriſto teſtatur. Rurſum quàm præciſa neceſſitate aſtringant conſcientias ad ſeruandum quicquid iubent, non eſt ignotum. Hîc dum reclamamus, cauſam habemus cum Paulo cõmunem, qui nullo modo patitur fideles conſcientias in hominum ſeruitutem redigi.

Coloſſ. 2. 20.
Galat. 5. 1.

In conſtitutionibus Eccleſiaſticis Papę apparere vitiũ exe crabile, quod Chriſtus notauit in Phariſæorũ traditionibus. Propter illas irritũ fieri Dei præceptum.

10 Porrò iſtud peſſimum accidit, quòd vbi talibus vanis figmentis definiri religio ſemel cœpta eſt, peruerſitatem illam perpetuò ſequitur, & altera execrabilis prauitas, quam Phariſæis exprobrabat Chriſtus, vt irritum fiat Præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præſentes noſtros nomothetas verbis meis pugnare. vicerint ſanè, ſiquo modo ab hac Chriſti accuſatione purgare ſe poterunt. Sed quomodo excuſarent, quum immenſo apud eos ſceleratius ſit auricularem confeſſionem vertente anno prætermiſiſſe, quam nequiſſimam vitam in ſolidum annum produxiſſe? linguam die Veneris infeciſſe modico carnis guſtu, quàm totum corpus diebus omnibus ſcortando fœdaſſe? manum die ſanctulis neſcio quibus conſecrato, admouiſſe honeſto operi, quàm peſſimis facinoribus aſſiduè membra omnia exercuiſſe? ſacrificum legitimo vno connubio copulari, quàm alligari mille adulteriis? votiuam peregrinationem non perſoluiſſe, quàm in promiſſis omnibus fidem fallere? in prodigioſos nec minus ſuperuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudiſſe, quàm defuiſſe vltimis pauperum neceſſitatibus? Idolum ſine honore præteriiſſe, quàm hominum omne genus contumelioſè tractaſſe? non demurmuraſſe certis horis longa ſine ſenſu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepiſſe? Quid eſt irritum facere propter ſuas traditiones Dei præceptum, niſi hoc eſt? quum obſeruationes mandatorum Dei frigidè tantùm & defunctoriè commendantes, ſuorum exactam obedientiam nihilominùs ſtudioſè & anxiè vrgent, quàm ſi totam pietatis vim in ſe continerent? quum diuinæ Legis tranſgreſſionem leuibus ſatisfactionum mulctis vlciſcentes, vnius ſui decreti vel minimam offenſionem nulla leuiore pœna plectũt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita aſperi & inexorabiles, ſuos contemptores implacabili odio ad extremũ perſequũntur: ac eos omnes ſic inſtituunt, quorum ſimplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuerſam Dei Legem ſubuerſam viſuri ſint quàm apiculum in præceptis (vt vocant) Eccleſiæ violatum. Primũ grauiter in eo delinquitur, quòd ob res leuiculas, &, (ſi Dei iudicio ſtetur) liberas alter alteram contemnit, iudicat, abiicit. Nunc verò quaſi id parum mali eſſet, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis ſcribens nuncupat) quàm cœleſtia Dei oracula. Et qui propè in adulterio abſoluitur, iudicatur in cibo: cui ſcortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc ſcilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, quæ tantùm à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

Matt. 15. 3.

Rom. 14.

Gal. 4. 9.

Conſtitutiones de ceremoniis in Papatu præſcribunt obſeruationes magna ex parte inutiles, multum et ineptas, licet ſpeciẽ habeãt

11 Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in iiſdem conſtitutionibus improbamus. Primùm quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obſeruationes præſcribunt: deinde quòd immenſa earum multitudine opprimuntur piæ conſcientiæ, & in Iudaiſmum quendam reuolutæ, vmbris ſic adhæreſcunt vt ad Chriſtum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, ſcio carnis prudentiæ credibile non futurum: cui tantoperæ arrident, vt Eccleſiam prorſus deformari putet vbi

auferunt

auferuntur. Sed hoc eſt quod Paulus ſcribit, habere ſpeciem ſapientię in commentitio cultu, in humilitate & eo quòd auſteritate ſua valere ad domandam carnē videtur. Saluberrima certè admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fallunt, inquit, humanæ traditiones ſub ſpecie ſapientiæ. Vnde hunc colorem habent? Nempe quia confictæ ſunt ab hominibus, humanum ingenium quod ſuū eſt illic recognoſcit, & recognitum libentius ampleċtitur, quàm optimum aliquid quod ſuæ vanitati minùs cōueniret. Deinde quia videntur apta eſſe rudimenta ad humilitatem quòd hominum mentes iugo ſuo depreſſas humi detinent, hinc alteram habent commendationem. Poſtremò quia videntur eò ſpectare vt carnis delicias cohibeant, & abſtinentiæ rigore illam ſubigant, ideo videntur prudenter excogitatæ. Quid autem ad hæc Paulus? num laruas illas excutit, ne falſo prætextu ſimplices deludantur? Quoniam hoc ſatis ad refellendum eſſe cenſuerat, quòd dixerat eſſe hominum commenta, hæc omnia, tanquam pro nihilo habeat, ſine refutatione præterit. Imò quia nouerat in Eccleſia omnes commentitios cultus eſſe damnatos, & eò magis ſuſpectos eſſe fidelibus quò humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falſam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum diſtare vt facile diſcerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam non pluris æſtimari quàm corporis exercitationem: ea ipſa pro humanarum traditionum refutatione voluit eſſe fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

ſapiētiæ deinde immenſa multitudine opprimunt conſcientias: hîc & ſect. 11. & 13.

12 Sic hodie ceremoniarum ſpectaculo non modò vulgus indoċtū, ſed vt quiſque mundana prudētia maximè inflatus eſt, mirificè capitur. Hypocritæ vero & fatuæ mulierculæ nihil nec ſpecioſius nec melius cogitari poſſe exiſtimant. At qui penitus diſcutiunt & verius expendunt ſecundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primùm nugas eſſe, quòd nihil vtilitatis habeāt: deinde præſtigias, quod ſpectantium oculos inani pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus ſubeſſe magna myſteria volunt Romanenſes magiſtri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum eſt earum authores eò delapſos eſſe vt friuolis ineptiis ſe & alios luderent: quia partim ex Gentium deliriis exemplar ſibi ſumpſerūt, partim ſimiarum more temere imitati ſunt veteres Moſaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ & reliqua his ſimilia. Sanè etiāſi nullum aliud ſit argumentum, tamē ex farragine tam malè conſuta nemo ſanus aliquid boni ſperabit. Et res ipſa palam demonſtrat, plurimas ceremonias non alium habere vſum niſi vt populum obſtupefaciant magis quàm doceant. Sic & in nouitiis iſtis Canonibus, qui diſciplinam inuertunt magis quàm conſeruant, multum momentum reponunt hypocritæ. ſi quis introſpiciat melius, reperiet nihil eſſe præter vmbratile & euanidum diſciplinæ ſpectrum.

Coloſſ. 2. 23.
Ceremoniæ in Papatu & nugæ ſunt & præſtigiæ.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones alias aliis coaceruando, in tantum numerum excreuiſſe vt Chriſtianæ Eccleſiæ nullo modo ſint tolerabiles? Hinc factum eſt vt in ceremoniis appareat Iudaiſmus neſcio quis, aliæ obſeruationes grauem piis animis carnificinam afferant. Cōquerebatur Auguſtinus quòd ſuo tempore neglectis Dei præceptis, tam multis præſumptionibus plena eſſent omnia, vt grauius corriperetur qui per octauas ſuas terrā nudo pede tetigerat, quā qui mentem vinolentia ſepelierat. Conquerebatur, Eccleſiam, quam Dei miſericordia liberam eſſe voluit, ſic premi vt tolerabilior fuerit Iudęorum conditio. Si in ſeculum noſtrum incidiſſet ſanctus ille vir, quibus querelis deploraſſet eam quæ nunc eſt, ſeruitutem? Nam & numerus eſt decuplo maior, & ſinguli apices centuplo rigidiùs quàm tunc exiguntur,

Immēſus numerus traditionū & ceremoniarū (quē Paulus cōdemnat, Auguſtinus quoque deplorat) craſsiſsimè extat in Papatu.
Ad Ianu. epiſ. 119.

Ita fieri ſolet: vbi ſemel peruerſi iſti legiſlatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum moro-

Coloſſ.2.20. ſitatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui eſtis mundo, quid quaſi viuentes decretis tenemini? Ne manducaris, ne guſtaueris, ne attrectaris. Nam quum verbum ἅπτεσθαι & manducare & tangere ſignificet, in priore ſignificatu hic proculdubio accipitur, ne ſuperuacua ſit repetitio. Hîc ergo pſeudoapoſtolorũ progreſſus pulcherrimè deſcribit. Initium à ſuperſtitione eſt, quòd non tantum edere vetant, ſed etiam tenuiter eſitare. vbi hoc obtinuerunt, iam guſtare etiam prohibent Poſtquam hoc quoque illis conceſſum eſt, ne digito quidem contrectare fas eſſe ducunt.

14 Hanc tyrannidem in humanis cõſtitutionibus meritò hodie reprehẽdimus, qua factum eſt vt innumeris edictis & immodica eorũ exactione miſeræ conſcientiæ mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad diſciplinam pertinentibus, alibi dictum eſt. De Ceremoniis quid dicam,

Epiſt.118.ad Ianu. quibus hoc perfectum eſt vt ſemiſepulto Chriſto ad Iudaicas figuras rediremus? Dominus noſter Chriſtus, inquit Auguſtinus, Sacramentis numero pauciſſimis, ſignificatione præſtantiſſimis, obſeruatione facillimis, noui populi ſocietatem colligauit. Ab hac ſimplicitate quantũ abſit rituum multitudo & varietas, quibus hodie implicari Eccleſiam cernimus, ſatis enarrari non poteſt.

** Nõ poſſe excuſari ceremonias Papales quòd ſint inſtitutæ ad pædagogiã rudiũ, exẽplo ceremoniarũ Legis quia manifeſtũ eſt hîc diſcrimẽ inter nos, & veterem populum.*

*Scio quo artificio nonnulli acuti homines hanc peruerſitatem excuſent. Aiunt inter nos eſſe plurimos perinde rudes atque fuerunt in populo Iſraelitico: illorum cauſa inſtitutam eſſe eiuſmodi pædagogiam, qua tametſi firmiores carere poſſunt, negligere tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus eſſe vtilem. Reſpondeo, nos nõ neſcire quid fratrum infirmitati debeatur: ſed ex aduerſo excipimus non eſſe hanc rationem qua conſulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum aceruis obruantur. Non fruſtra hoc diſcrimen poſuit Deus inter nos & veterem populum, quòd illum voluit pueriliter erudire ſignis & figuris, nos ſimplicius, ſine tanto externo apparatu.

Galat.4.1. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à Pædagogo pro ætatis captu regitur, & ſub cuſtodia continetur: ita ſub Lege cuſtodiebantur Iudæi. Nos autem adultis ſimiles ſumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum eſſet in Eccleſia ſua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum eſt modo inter nos & Iudæos diſcreuit. Stulta igitur ratio eſt ſi volumus imperitis conſulere, Iudaiſmum à Chriſto abroga-

Iohan.4.23. tum erigendo. Hanc quoque diſſimilitudinem veteris & noui populi notauit Chriſtus ſuis verbis, quum diceret mulieri Samaritanæ, veniſſe tempus quo veri cultores adorarent Deum in ſpiritu & veritate. Hoc profectò ſemper factum fuerat, ſed in hoc differunt noui cultores à veteribus. quòd ſub Moſe ſpiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata, & quodammodo implicita erat, quibus abolitis nunc ſimplicius adoratur.

** Nõ reiici omnes ceremonias.*

Proinde qui hanc diſſimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Chriſto inſtitutum & ſancitum. *Ergóne (inquies) nihil ceremoniarũ rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim vtile illis eſſe ſentio hoc genus adminiculi. Tantùm hîc contendo vt is modus adhibeatur qui Chriſtum illuſtret: non obſcuret. Ceremoniæ ideò nobis diuinitus paucæ datæ ſunt, & minimè laborioſæ quò præſentem Chriſtum demonſtrent. Iudæis plures datæ ſunt, quo eſſent abſentis imagines. Abſentem autem fuiſſe dico, non virtute, ſed ſignificandi modo.

** Modus in ceremoniis tria ſpectat.*

*Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatem, in obſeruatione facilitatem, in ſignificatione dignitatem quę etiam claritate conſtat, retinere neceſſe eſt. Id non eſſe factũ quid attinet

dice-

dicere? res enim eſt in omnium oculis.

15 Hîc prætereo quàm pernicioſis opinionibus imbuantur hominum mentes, ſacrificia eſſe quibus rite litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iuſtitia & ſalus comparetur. Negabunt extraneis eiuſmodi erroribus vitiari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minùs peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, operibus temere humano arbitrio confictis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legiſlator ipſe obedientiæ reſpectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate propriόve merito pretium accipiunt: ſed quòd Deus obedientiam erga ſe noſtram tanti æſtimat. De ea operum perfectione hîc loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præſtatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, niſi ex gratuita Dei benignitate, gratiã habent, quia in ipſis infirma & mutila obedientia eſt. Sed quia hic non diſputatur quid opera ſine Chriſto valeant, quæſtionem illam omittamus. Quod præſentis argumenti proprium eſt iterum repeto, quicquid in ſe cõmendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam ſolam Deus reſpicit, vt teſtatur per Prophetam, Non præcepi de ſacrificiis & victimis: ſed tantùm vt audiendo audiatis vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum veſtrum, & non in panibus. Item, Fruſtra me colunt præceptis hominum. Hoc itaq; nullo modo excuſabunt, quòd patiuntur miſeram plebem in externis illis nugis, iuſtitiam quam Deo opponant, & qua ſe ante cœleſte tribunal ſuſtineãt, quærere. *Præterea annon hoc dignum inſectatione vitium eſt, quòd non intellectas ceremonias, velut hiſtrionicam ſcenam aut magicã incantationem, oſtentant? Certum enim eſt ceremonias omnes corruptas eſſe & noxias, niſi per eas homines ad Chriſtũ dirigãtur. Quæ autem in vſu ſunt ceremoniæ ſub Papatu, à doctrina ſeparantur, vt homines in ſignis omni ſignificatione carentibus retineãt. *Poſtremò (vt ingenioſus artifex eſt venter) apparet multas ab auaris ſacrificulis inuentas eſſe, vt eſſent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habeant originem, ſic omnes ſunt ad fœdum quæſtum proſtitutæ vt bonam partem reſcindere neceſſe ſit, ſi efficere volumus quominus profana & ſacrilega nundinatio in Eccleſia exerceatur.

Ceremoniarum Papalium tria fœdiſſima vitia. Primum, quod creduntur ſacrificia peccatorum eſſe expiatoria & meritoria vitæ æternæ.

Iere.7.22.

Iſa.55.2, & 29.13.
Matt.15.8.9.

**Secũdum vitium Papalium ceremoniarum, quòd doctrina carent.*

** Tertium vitium ceremoniarum Papatus, quòd ſunt aucupia captandæ pecuniæ.*

16 Tametſi videor non perpetuam doctrinam de humanis conſtitutionibus tradere, quòd ętati noſtræ prorſus accõmodata eſt hæc oratio: nihil tamen dictum quod non ſit omnibus ſeculis futurum vtile. Nam quoties obrepit hæc ſuperſtitio vt Deum ſuis figmentis colere homines velint; quæcũque in eũ finem feruntur leges, ſtatim ad craſſos iſtos abuſus degenerant. Hanc enim maledictionem nõ vni aut alteri ætati, ſed omnibus ſeculis minatur Deus, quòd cæcitate & ſtupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc excęcatio perpetuò facit vt nullum abſurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei monitis, ſponte ſe in exitiales iſtos laqueos induunt. *Quòd ſi remotis circunſtantiis, ſimpliciter habere libet quæ ſint omnium tẽporum humanæ traditiones, quas ab Eccleſia repudiari & à piis omnibus improbari cõuenit: erit illa, quàm ſuperiùs poſuimus, certa & clara definitio. Eſſe omnes leges ſine Dei verbo in hunc finem ab hominibus poſitas, vt vel modum colendi Dei præſcribant, vel conſcientias religione obſtringant, quaſi de rebus præcipiant ad ſalutem neceſſariis. Si ad alterum vel ad vtrunque iſtorum accedunt alia vitia, quòd ſua multitudine Euangelij claritatem obſcurent: quòd nihil ædificent, ſed inutiles ſint ac luſoriæ occupationes potiùs quàm vera pietatis exercitia: quòd ſint ad ſordes ac turpem quæſtum expoſitæ: quòd ſint obſeruatu nimiùm difficiles: quòd

Sic impugnari ex Dei verbo ceremonias Papatus, vt generalis ſit doctrina.

Iſa.29.13.

** Plures & veræ notæ traditionum humanarum quas ab Eccleſia repudiari, & à piis omnibus improbari conuenit. Vide Caluinum de neceſſitate reformandæ Eccleſiæ.*

ſint malis ſuperſtitionibus inquinatæ: hæc erunt adiumenta vt faciliùs deprehendamus quantum ſit in ipſis mali.

Refutatur quorundam prætextus traditiões Papales defendentium, quòd ſint à Deo, quia Eccleſia non poſsit errare, & regatur à Spiritu ſancto. *Act.15.20. & 29.*

17 Audio quid ipſi pro ſe reſpondeant, ſuas traditiones non à ſe ſed à Deo eſſe. Eccleſiam enim, ne errare poſſit, à Spiritu ſancto regi, eius verò authoritatem penes ſe reſidere. Hoc impetrato, ſimul conficitur, eorum traditiones Spiritus ſancti eſſe reuelationes. quæ niſi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentaſſe ſine magnis authoribus videãtur, bonam ſuarum obſeruationũ partem fluxiſſe ab Apoſtolis credi volunt. & ſatis vno exemplo oſtendi contendunt quid in aliis fecerint Apoſtoli: quando in vnum Concilium coacti ex Concilij ſententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt ſe ab idolothytis, ſanguine, & ſuffocato abſtinerent. Iam alibi expoſuimus quàm falſo ad ſe venditandos ementiantur Eccleſiæ titulum. Quantum intereſt præſentis cauſæ, ſi detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curę in primis eſſe debet, ac noſtra etiam potiſſimum refert, intuemur, qualem ſcilicet Eccleſiam habere velit Chriſtus, vt ad ipſius regulam nos formemus, ac comparemus: facilè nobis conſtabit, Eccleſiam non eſſe quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus laſciuit ac luxuriat. Annõ enim illa ſemel Eccleſiæ dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obſeruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi, Nõ addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te forte arguat inueniaríſque mendax. Id quum Eccleſiæ dictum negare non poſſint, quid aliud quàm ipſius contumaciam prædicant, quã poſt talia interdicta addere nihilominus & admiſcere de ſuo doctrinæ Dei auſam fuiſſe iactant? Abſit autem vt eorum mendaciis aſſentiamur, quibus tantam Eccleſiæ contumeliam irrogant: ſed falſo Eccleſiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de iſta humanæ temeritatis libidine agitatur, quæ ſeſe intra Dei præſcripta continere non poteſt quin procaciter exultet, ac in ſuas inuentiones excurrat. Nihil in verbis iſtis inuolutum, nihil obſcurũ, nihil ambiguũ; quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Eccleſia vniuerſa, quum de Domini cultu & ſalutaribus præceptis agitur. Verùm de Lege ſola id dictum fuit, quam ſubſequutæ ſunt Prophetiæ & tota Euangelij adminiſtratio. Fateor certè: & ſimul addo, quæ Legis complementa ſunt potius quàm vel additamenta, vel defectiones. Quòd ſi verò Dominus miniſterio Moſis plurimis inuolucris, vt ita dicam, obſcuro, nihil tamen addi nec detrahi ſuſtinet, donec per ſeruos ſuos Prophetas, ac tãdem per dilectum Filium clariorem doctrinã adminiſtret: cur non multo nobis ſeuerius vetitum arbitremur, ne quid Legi, Prophetis, Pſalmis, Euangelio addamus? Non à ſemetipſo degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere ſe offendi iampridem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces quæ auribus noſtris continenter inſonare debuerant, Non ſum loquutus Patribus veſtris quo die eduxi eos ex Ægypto, verba de ſacrificio & holocauſto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiendo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mandauero vobis. Item, Conteſtando conteſtatus ſum Patres veſtros, Audite vocem meam. Aliaque eiuſdem generis: ſed hæc præ aliis inſignis, Nunquid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potiùs vt obediatur voci ſuæ? Melior enim eſt obedientia quàm victimæ, & auſcultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quaſi peccatum ariolandi, repugnare: & quaſi idololatriæ iniquitas, non acquieſcere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Eccleſię authoritate defenditur, quum ab impietatis crimine excuſari nequeat, falſò Eccleſiæ id imputari, arguere promptum eſt.

Eccleſiam non eſſe quæ ferendis nouis legib⁹ laſciuit: quia nihil ſit addendum verbo Dei. *Deut.12.32.* *Prou.30.6.*

Obiectio aduerſariorũ cui reſpondetur.

Iere.7.22.

Idem 11.7.

1.Sam.15.22.

18 Hæc

28 Hac ratione in iſtam humanarum traditionũ tyrannidem, quæ ſub Eccleſiæ titulo ſuperciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neq; enim (quod noſtri aduerſarij ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Eccleſiam ludibrio habemus: ſed obedientiæ laudem qua maiorem nullam agnoſcit, illi tribuimus. Ipſi potiùs vehementer ſunt Eccleſiæ iniurij, qui aduerſus Dominum ſuum contumacem illam faciũt, dum vltrà progreſſam fingunt quàm per verbum Dei licuerit: vt taceam inſignem eſſe impudentiam cum pari malitia coniunctam, aſſiduè de Eccleſiæ poteſtate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum ſit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, diſſimulare. At ſi nobis, vt par eſt, animus fuerit cum Eccleſia conſentire, hoc magis ad rem pertinet, ſpectare ac meminiſſe quid nobis ac Eccleſiæ à Domino præcipiatur, vt illi vno conſenſu obediamus. Non enim dubium eſt quin cum Eccleſia optimè conſenſuri ſimus ſi nos Domino per omnia obedientes præſtemus. *Iam verò referre ad Apoſtolos traditionum originem quibus hactenus oppreſſa eſt Eccleſia, meræ fuit impoſturæ: quando tota in hoc incumbit Apoſtolorum doctrina, ne nouis obſeruationibus onerentur conſcientiæ, aut Dei cultus noſtris inuentionibus contaminetur. Deinde ſi qua hiſtoriis vetuſtíſque monumentis ineſt fides, Apoſtolis non ignotum modò, ſed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, pleraque eorum placita vſu & moribus recepta fuiſſe quæ ſcriptis tradita non fuerunt: illa ſcilicet quæ Chriſto adhuc viuente intelligere non poterant, poſt eius autem aſcenſum Spiritus ſancti reuelatione didicerint. De eius loci interpretatione alibi viſum eſt. Quod ad præſentem cauſam ſatis eſt, ridiculos profectò ſe faciunt, quum ingentia illa myſteria, quæ tanto tempore Apoſtolis incomperta fuerint, partim obſeruationes eſſe conſtet aut Iudaicas aut Gentiles (quarum illæ inter Iudæos, hæ verò apud Gentes omnes promulgatæ multò antè fuerant) partim ineptas geſticulationes & inanes ceremoniolas, quas inſulſi ſacrificuli, qui nec nate ſciunt, nec literas, perquam ritè peragunt: imò quas pueri & moriones adeò appoſitè effingunt vt videri poſſit nullos eſſe magis idoneos taliũ ſacrorum antiſtites. *Si nullæ eſſent hiſtoriæ, ex re tamen ipſa æſtimarẽt ſani homines, non ſubitò erupiſſe in Eccleſiam tantam rituum & obſeruationum congeriem, ſed ſenſim obrepſiſſe. Nam quum ſanctiores illi Epiſcopi, qui Apoſtolis ętate proximi fuerunt, nonnulla inſtituiſſent quę ad ordinem ac diſciplinam pertinebãt: ſubſequuti poſtea ſunt homines, alij poſt alios, neque ſatis conſiderati & nimis curioſi ac cupidi: quorum vt quiſque poſterior erat, ita ſtulta æmulatione cum ſuis deceſſoribus certauit ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat ne breui obſoleſcerent ſua inuenta, ex quibus laudem ad poſteros affectabant, in exigenda eorum obſeruatione erant multò rigidiores. Hæc κακοζηλία bonam iſtorum rituum partem nobis peperit quos iſti pro Apoſtolicis nobis venditant. Atque id quoque hiſtoriæ teſtantur.

Non à nobis ludibrio haberi Eccleſiam, ſed ei potiùs iniurios eſſe Papiſtas, qui fingant aliquid addidiſſe verbo Dei.

**Hîc & ſect. 19. & 20. oſtenditur meram eſſe impoſturam, referre ad Apoſtolos originẽ traditionum, quibus hactenus oppreſſa fuit Eccleſia.*

**Quibus gradibus ſenſim obrepſerit tanta rituum congeries.*

19 Ne omnium catalogum texendo ſimus nimiùm prolixi, vno exemplo contenti erimus. In Cœna Domini adminiſtranda fuit ſub Apoſtolis magna ſimplicitas. Proximi ſucceſſores ad ornandam myſterij dignitatem aliquid addiderunt, quod non eſſet improbandum. Sed poſtea superuenerunt ſtulti illi imitatores, qui varia fruſtula ſubinde conſuendo, hunc quem in miſſa videmus ſacerdotis veſtitum, hæc altaris ornamenta, has geſticulationes & totam rerum inutilium ſupellectilem nobis compoſuerunt. *Atqui obiiciunt fuiſſe hinc olim perſuaſionem, quæ in Eccleſia vniuerſa vno conſenſu fierent, ab ipſis Apoſtolis prodiiſſe. Cuius rei Auguſtinũ citant teſtem. Ego verò non aliunde quàm ex ipſius Auguſtini verbis ſolutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe

Paulatim immutata magna Apoſtolorum ſimplicitas in adminiſtranda Domini Cœna.

**Obiectio aduerſariorum, & eius ſolutio.*

Epiſt. 118

ſeruantur, vel ab ipſis Apoſtolis, vel Conciliis generalibus,quorum eſt ſaluberrima in Eccleſia authoritas, ſtatuta eſſe intel igere licet: ſicuti quod Domini paſſio,& reſurrectio,& in cœlum aſcenſus,& aduentus Spiritus ſancti, anniuerſaria ſolennitate celebrantur. Et ſiquid aliud tale occurrerit quod ſeruatur ab vniuerſa,quacunque ſe diffundit, Eccleſia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluiſſe vſitatas tunc obſeruationes , nonniſi ſimplices illas & raras & ſobrias quibus Eccleſiæ ordinem contineri vtile eſt? Quantum autem hoc ab eo diſtat quod Romanenſes magiſtri extorquere volunt,vt nulla ſit apud eos ceremoniola quæ non pro Apoſtolica cenſeatur?

Aquam luſtralem Papiſtarum nec ab Apoſtolis eſſe, nec ita vetuſtam vt videri volunt: Baptiſmo certè eſſe contumeliosá. Vide Cal. in Epiſt. de fugiẽd. impiorum illicitis ſacris.

Epiſ.118. ad Ianu.

20 Ne longior ſim,vnum tantùm exemplum proferam. Siquis eos interroget vnde aquam ſuam luſtralem habeant, protinus reſpondent, Ab Apoſtolis. Quaſi non hanc inuentionem neſcio cui Romano Epiſcopo tribuant hiſtoriæ, qui ſi Apoſtolos adhibuiſſet in conſilium, nunquã profectò cõtaminaſſet Baptiſmum alieno & intempeſtiuo ſymbolo. Etſi nec mihi veriſimile eſt,tam vetuſtam eſſe eius conſecrationis originem quàm illic ſcribitur. Quod enim dicit Auguſtinus quaſdam ſuo tempore Eccleſias ſolennem Chriſti imitationem in lotione pedum refugiſſe, ne ad Baptiſmum ritus ille pertinere videretur, ſubindicat nullum fuiſſe lotionis genus quod cum Baptiſmo vllam haberet ſimilitudinem. Quicquid ſit, hoc à ſpiritu Apoſtolico profectum fuiſſe minimè concedam, vt dum quotidiano ſigno Baptiſmus in memoriam reducitur,quodammodo repetatur. Nec moror quòd alibi ipſe idem Auguſtinus alia quoq; Apoſtolis adſcribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat,non debet ab ipſis de re tanta iudiciũ fieri. *Poſtremò,vt etiam demus,illa quæ commemorat ab ætate Apoſtolorum fluxiſſe , multum tamen intereſt inſtituáſne aliquod pietatis exercitium quo libera conſcientia vtantur fideles: ſi autem non erit illis vtilis vſus, abſtineant: an legem feras quæ conſcientias ſeruitute illaqueet. Nunc verò à quocunque authore emanarint, poſtquam videmus in tantum abuſum prolapſas eſſe, nihil obſtat quominus ſine vlla eius contumelia abrogemus, quando nunquam ita ſunt commendatæ vt perpetuò immobiles eſſe oporteat.

**Multum intereſſe inter Auguſt. liberas quaſdam ceremonias ad Apoſtolos referentem authores, & Papiſtas dum & neceſſarias faciunt & abutuntur.*

Act. 15. 20

Futilis excuſatio tyrãnidis traditionũ Papatus ab exemplo Apoſtolorum: qđ quale ſit explicatur hîc & ſec. 22

21 Nec magnopere eos iuuat quòd ad excuſandam ſuam tyrannidem prætexunt Apoſtolorum exemplum. Apoſtoli,inquiunt,& Seniores primæ Eccleſiæ decretum præter Chriſti mandatum ſanxerunt,quo præcipiebant Gentibus omnibus ſe abſtinere ab idolothytis,ſuffocato,& ſanguine. Id ſi illis licuit, cur non & ſucceſſoribus, quoties ita res poſtulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cùm ſemper aliàs,tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum eſt) Apoſtolos nouum illic quicquam inſtituiſſe aut decreuiſſe nego. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet ſi iugum imponitur ceruicibus diſcipulorum,ſuam ipſe ſententiam ſubuertit, ſi iugum poſtea aliquod conſentit imponi. Imponitur autem, ſi ſua authoritate decernant Apoſtoli,prohibendum Gentibus ne idolothyta, ſanguinem & ſuffocatum attingant. Manet quidem adhuc ſcrupulus, quod nihilominus videantur prohibere. Atqui facilè diſſoluetur ſiquis propiùs decreti ipſius ſenſum animaduertat: *cuius primum ordine,& momento præcipuum caput eſt, relinquendam eſſe Gentibus ſuam libertatem,nec illis obturbandam eſſe, aut de Legis obſeruationibus exhibendam moleſtiã. Hactenus nobis egregiè patrocinatur. Quæ autem proximè ſequitur exceptio,nec noua lex eſt ab Apoſtolis lata,ſed diuinum æternúmque Dei mandatum de non violanda charitate:nec punctum ex illa libertate delibat : ſed Gentes duntaxat admonet qua ratione ſeſe fratribus attemperent,

**Primũ caput decreti Apoſtolorum.*

tent, ne ſua libertate in eorum offenſionem abutantur. *Sit hoc igitur ſecundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offenſionem. At certum tamen aliquid præſcribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac deſignant quibus rebus in fratrum offenſionem poſſint incurrere, quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quæ fratrum offenſionem prohibet, de ſuo afferunt.

Secundum caput.

22 Quemadmodum ſi qui Eccleſiis nondum bene conſtitutis præſunt fideles paſtores, omnibus ſuis edicant, ne, donec imbecilles quibuſcum viuunt, adoleſcant, palàm die veneris carnibus veſcantur, aut feriis in publico laborent, aut ſimile quidpiam. Hæc enim tametſi ſepoſita ſuperſtitione, indifferentia per ſe ſint: vbi tamen accedit fratrum offenſio, ſine delicto admitti nequeunt. Sic autem ſunt tempora, vt ſpectaculum hoc infirmis fratribus proponere non poſſint fideles quin eorum conſcientias grauiſſimè vulnerent. Quis, niſi calumniator, ſic nouam ferri ab iis legem dicat, quos conſtat duntaxat ſcandalis occurrere, quæ ſunt à Domino ſatis diſertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apoſtolis dici poteſt, quibus nihil aliud propoſitum erat, offenſionũ materiam tollendo, quàm diuinam vrgere Legem de vitanda offenſione: acſi dixiſſent, Præceptum Domini eſt, ne fratrem infirmum lædatis: quæ idolis oblata ſunt, ſuffocatũ & ſanguinem manducare non poteſtis quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum ſcandalo manducetis. Idque ipſum ſpectaſſe Apoſtolos, Paulus optimus eſt teſtis, qui certè nonniſi ex Concilij ſententia ſic ſcribit, De eſcis quæ idolis immolantur, ſcimus quia ſimulachrum nihil eſt. Quidam autem cum conſcientia idoli, quaſi idolis immolatum, manducant: & conſcientia eorum infirma quum ſit, polluitur. Videte ne facultas veſtra offendiculum fiat infirmis. Cui iſthæc probè perpenſa fuerint, ei poſthac fucus non fiet, qualem faciunt qui ſuæ tyrannidi Apoſtolos prætexunt, acſi Eccleſiæ libertatem ſuo decreto infringere cœpiſſent. *Verùm, vt effugere nequeant quin ſua etiam confeſſione ſolutionem hanc approbent, reſpõdeant mihi quo iure illud ipſum decretum auſi ſint abrogare. Nempe quia ab illis offenſionibus ac diſſidiis, quibus occurrere voluerant Apoſtoli, nihil ampliùs periculi erat: legem verò à ſuo fine æſtimandam nouerant. Quũ igitur lex iſta reſpectu charitatis lata ſit, in ea nihil præſcribitur niſi quantum charitatis intereſt. Quum fateantur nihil aliud eſſe legis huius tranſgreſſionem quàm violationem charitatis, nónne ſimul agnoſcunt non commentitiũ aliquod eſſe additamentum ad Legem Dei, ſed germanam ſimplicémq; accommodationem ad tempora & mores quibus deſtinabatur?

Quædam in Papatu vſitata poſſe ad tẽpus ſeruari à piis ſine ſuperſtitione, propter fratres infirmos.

1. Cor. 8. 1

** Ab aduerſariis etiam abrogari decretum Apoſtolicũ, cuius exemplo tyrãnicas ſuas leges fucare volunt.*

23 At verò vt iniquæ centies ſint nobis & iniuriæ eiuſmodi leges, eſſe tamen ſine exceptione audiendas contendunt: non enim hîc agi, vt erroribus conſentiamus: ſed tantùm vt *dura præfectorum imperia ſubditi perferamus, quæ detrectare non eſt noſtrum. Verùm hîc quoq; optimè verbi ſui veritate occurrit Dominus, nóſq; à tali ſeruitute in libertatem vendicat quam ſacro ſuo ſanguine nobis acquiſiuit: cuius beneficiũ verbo ſuo non ſemel obſignauit. *Non enim (quod malitioſè fingunt) id ſolùm agitur vt grauem aliquam oppreſſionem in corpore noſtro perferamus, ſed vt conſcientiæ libertate ſua, hoc eſt ſanguinis Chriſti beneficio ſpoliatæ, ſeruiliter crucientur. Quanquam iſtud etiam, acſi parum ad rem faceret, omittamus. *At quanti putamus referre, ſuum Domino regnũ eripi, quod tanta ſeueritate ſibi aſſerit? Eripitur autem quoties humanarum inuentionum legibus colitur: quum ſolus ipſe cultus ſui velit haberi legiſlator. Ac ne rem eſſe nihili quis exiſtimet, *audiamus quanti

Obiectio aduerſariorum.

*1 Pet. 2. 18

**Solutio prima obiectionis.*

**Secunda ſolutio.*

**Deũ colere traditi.*

tionum humanarũ reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iſte mandato
legibus, fuiſſe ſemp & doctrinis hominum, ecce ego ſtupefaciam eum miraculo grandi &
grauiſſimũ crimen ſtupendo: peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intelligentia à ſe-
coram eo, oſtẽditur nioribus recedet. Alibi, Fruſtra me colunt, docentes doctrinas, præcepta
exemplis, & teſti- hominum. Et ſanè quòd ſe filij Iſrael pluribus idololatriis inquinarunt,
monijs Scripturæ, totius mali cauſa adſcribitur impuræ huic mixturę, quòd tranſgreſſi Dei
hîc & ſect. 24 mandata, cultus nouos fabricarint. Ideóque refert Sacra hiſtoria nouos
Iſa. 29.13 aduenas qui ad incolendam Samariam traducti fuerant à Rege Babylo-
Matt. 15.9 nio, fuiſſe diſcerptos & conſumptos à feris beſtiis, eo quòd neſcirent iu-
2. *Reg.* 17.24, dicia vel ſtatuta Dei terræ illius. Quamuis in ceremoniis nihil peccaſ-
31 ſent, nõ tamen probata fuiſſet Deo inanis pompa: ſed interim cultus ſui violationem, quòd homines aliena à verbo ſuo commenta ingererent, vlciſci non deſtitit. Vnde poſtea dicitur, pœna illa territos, ritus in Lege præſcriptos ſuſcepiſſe: ſed quia nondum purè colebant verum Deum, bis repetitur, timuiſſe ipſum & non timuiſſe. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quæ illi defertur, in eo eſſe poſitam dum in illo colendo ſimpliciter quod mandat, nullas noſtras inuentiones miſcendo ſequimur. Atque
2. *Reg.* 22.1, *et ali.* ideo ſæpius laudantur pij Reges, quòd fecerint ſecundùm omnia præce-
**Cultus Dei ſecun* pta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad ſiniſtram. *Vltrà progre-
dum traditiones hu dior, etiamſi in commentitio aliquo cultu palàm non apparet impie-
manas, ſeuerè dam tas: ſeuerè tamen à Spiritu damnatur, ex quo à Dei præcepto diſceſſum
natur, etiã vbi pa- eſt. Altare Achaz, cuius exemplar Damaſco illatum erat, videri potuit au
lam non apparet gere templi ornatum, quum eius conſilium eſſet ſoli Deo illic ſacrificia
impietas. offerre, quod ſplendidius facturus erat quàm in primo & vetuſto altari:
2. *Reg.* 16.10 videmus tamen vt Spiritus audaciam illam deteſtetur non alia de cauſa niſi quòd hominum inuẽta in Dei cultu impuræ ſunt corruptelæ. Et quò nobis clariùs patefacta eſt Dei voluntas, minùs excuſabilis quicquã tentandi proteruia. Ac proinde meritò aggrauatur hac circumſtantia crimẽ
2. *Reg.* 21.3 Manaſſe, quòd altare nouum extruxerit in Ieruſalem: de qua pronuntiauerat Deus, Ponam illic nomen meum: quia nunc quaſi ex profeſſo reſpuitur Dei authoritas.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominũ præceptis.

24 Mirantur plerique cur adeò acriter interminetur Dominus ſe facturum ſtupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & ſe fruſtra coli pronuntiet hominum præceptis. At ſi ſpectarent quid ſit in religionis (hoc eſt cœleſtis ſapientiæ) cauſa ab vno Dei ore pendere, ſimul viderent non leuem eſſe rationẽ cur peruerſa huiuſmodi obſequia ſic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine ſibi pręſtantur. Nam tametſi ſpeciem habent quandam humilitatis in ſua hac obedientia, qui eiuſmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen ſunt coram Deo humiles, cui eaſdem præſcribunt leges quas ipſi ſeruant. Hęc verò ratio eſt cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur
Coloſſ. 2.4 per traditiones hominum, & illam quam vocat ἐθελοθρησκείαν, id eſt voluntarium cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatum. Sic eſt profectò: ſtulteſcere & noſtram nobis ipſis & omnium hominum ſapientiam oportet quò ſolum illum ſapere permittamus. Quam viam minimè tenent qui confictis hominum arbitrio obſeruatiunculis, illi ſe approbare meditantur, & quaſi inuito præuaricatricem erga eum obedientiam, quæ hominibus defertur, obtrudunt. Qualiter & aliquot antẽ ſeculis & noſtra memoria factum eſt, & ſit hodie quoque in iis locis in quibus creaturæ pluris eſt quàm Creatoris imperium: vbi religio (ſi tamẽ religio vocari ea meretur) pluribus magíſque inſulſis ſuperſtitionibus conſpurcata eſt quàm vlla vnquam paganitas. Quid enim poſſet parere hominum ſenſus quàm carnalia fatuáque omnia, & quæ ſuos authores verè referant?

25 Quòd

25 Quòd etiam obtendunt ſuperſtitionum patroni, Samuelem ſacrificaſſe in Ramatha, & quamuis præter Legem id fieret, placuiſſe tamen Deo: facilis ſolutio eſt, non fuiſſe ſecundum aliquod altare quod vnico opponeret: ſed quia nondum arcæ fœderis deſtinatus erat locus, oppidũ vbi habitabat ſacrificiis deſtinaſſe tanquam maximè commodum. Certè animus ſancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in ſacris, vbi Deus tam arctè vetabat addi vel minui. * Quod ad exemplum Menoha ſpectat, extraordinarium & ſingulare fuiſſe dico. Obtulit ille Deo ſacrificiũ homo priuatus, nec ſine Dei approbatione: nempe quia non temerario animi ſui motu, ſed cœleſti inſtinctu hoc ſuſcepit. * Quantopere autem abominetur Deus quæ mortales ex ſeipſis excogitãt ad eum colendum, alter non inferior Menoha Gedeon inſigni documento eſt, cuius ephod non modò ei & familiæ, ſed toti populo ceſſit in ruinam. Denique aduentitia quælibet inuentio, qua Deum homines colere appetunt, nihil aliud eſt quàm veræ ſanctimoniæ pollutio.

1. Sam. 7.17

Non iuuari ſuperſtitionũ patronos, exemplo Samuelis.

**Nec Menoha exemplo.*

Iudic. 13.19

**Gedeon inſigne exemplum iræ Dei in humanas inuentiones.*

Iud. 8.27

26 Cur igitur, inquiunt, ferri voluit Chriſtus onera illa importabilia quæ alligabant Scribæ & Phariſæi? Imò cur alibi idem Chriſtus caueri voluit à fermento Phariſæorum? Fermentum (interprete Matthæo Euangeliſta) appellans quicquid propriæ doctrinæ verbi Dei puritati admiſcerent. Quid apertius volumus, quàm quòd totam eorum doctrinam iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certiſſimum fit, neque altero loco Dominum voluiſſe ſuorum conſcientias propriis Phariſæorum traditionibus vexari. Et verba ipſa, ſi modò non torqueantur, nihil tale ſonant. Illic ſiquidem Dominus acerbè in Phariſæorũ mores inuehi inſtituens, ſimpliciter ſuos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum vita cernerent quod ſequerentur, non tamen ea facere deſinerent quæ verbo docebant, quum in cathedra Moſis (hoc eſt, ad enarrandam Legẽ) ſederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium exemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur. Verùm quia nonnulli rationibus minimè permouentur, authoritatem ſemper requirunt, ſubiiciam Auguſtini verba, quibus idem prorſus dicitur, Habet ouile Domini præpoſitos partim filios, partim mercenarios. Præpoſiti qui filii ſunt, veri ſunt Paſtores: audite tamẽ, quòd & mercenarij neceſſarij ſunt. Multi quippe in Eccleſia, commoda terrena ſectantes, Chriſtum prædicant, & per eos vox Chriſti auditur: & ſequuntur oues non mercenariũ, ſed Paſtorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipſo Domino demonſtratos. Scribæ, inquit, & Phariſæi cathedram Moſis inſident: quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, niſi per mercenarios vocem Paſtoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legem Dei docent, ergo per illos Deus docet: ſua verò ſi illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Auguſtinus.

Mat. 23.3, & 16.6

Chriſtũ in Scribis etiam & Phariſæis miniſterij quidem autoritatem confirmaſſe, ſed falſam doctrinã vitare iuſſiſſe. Sicq; expoſuiſſe ipſum Auguſt.

Auguſt. in Iohan. tract. 46

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominum conſcientias, & fruſtra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt quibus Eccleſiæ ordo conſtituitur: illorum quoque errori commodùm hìc occurrendum eſt. Falli hìc ſanè perquã eſt lubricum: quia non prima ſtatim facie apparet quantum inter illas & has interſit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediam, ne cui imponat ſimilitudo. Hoc primum habeamus, ſi in omni hominum ſocietate neceſſariam eſſe politiam aliquam videmus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendam concordiam valeat: ſi in rebus agendis vigere ſemper aliquem ritum, quem non reſpui publicæ honeſtatis intereſt, atque adeò humanitatis ipſius: id in Eccleſiis præſertim obſeruandum eſſe, quæ cùm bene compoſita rerum omnium conſtitutione optimè ſuſtinentur, tum verò ſine concordia nullæ ſunt prorſus. Quamobrem ſi

Hìc & ſeq. 28.29. agitur de Conſtitutionibus Eccleſiaſticis quæ ſanctæ haberi debent, vt quæ verè ſeruiant decoro, vel ordinem & pacem conſeruent in Eccleſia.

Eccleſiæ incolumitati bene proſpectum volumus, diligenter omnino curandum eſt quod Paulus iubet, vt decenter omnia & ſecundùm ordinem fiant. At quum in hominũ moribus tanta inſit diuerſitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingeniiſq; pugna: neque politia vlla ſatis firma eſt, niſi certis legibus conſtituta: nec ſine ſtata quadam forma ſeruari ritus quiſpiam poteſt. Huc ergo quæ conducunt leges, tantũ abeſt vt damnemus, vt his ablatis, diſſolui ſuis neruis Eccleſias, totáſque deformari ac diſſipari contendamus. Neque enim haberi poteſt quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant: niſi additis obſeruationibus, tanquã vinculis quibuſdam, ordo ipſe & decorum conſtat. Id tantùm ſemper in iſtis obſeruationibus excipiendum eſt, ne aut ad ſalutem credantur neceſſariæ, atque ita conſcientias religione obſtringant: aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

1.Cor.14.40

Duo ſemper excipienda in obſeruãdis ſanctis Eccleſiæ cõſtitutionibus.

28 Habemus ergo optimam & fideliſſimam notam quæ inter impias illas cõſtitutiones diſtinguat (quibus veram obſcurari religionẽ & conſcientias ſubuerti dictum eſt) & legitimas Eccleſiæ obſeruationes: ſi his meminerimus *alterum ſemper ex duobus eſſe propoſitum, aut vtrunq; ſimul, vt in ſacro fidelium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipſa hominum communitas velut quibuſdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim ſemel publicæ honeſtatis cauſa poſita lex intelligitur, iam ſublata eſt ſuperſtitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur. Rurſum vbi ad communem vſum ſpectare cognoſcitur, euerſa eſt falſa illa obligationis & neceſſitatis opinio, quæ ingentem terrorem conſcientiis iniiciebat, quũ putarentur traditiones ad ſalutem neceſſariæ. Siquidem hîc nihil quæritur niſi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretiũ eſt clariùs adhuc definire quid ſub illo decoro quod Paulus commendat, quid item ſub ordine comprehendatur. *Ac decori quidẽ finis eſt, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus ſacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modeſtia & grauitas, quæ in omnibus honeſtis actionibus ſpectari debet, illic maximè eluceat. *In ordine hoc primum eſt, vt qui præſunt, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quę regitur, ad obedientiam Dei rectámque diſciplinam aſſueſcat. Deinde vt bene compoſito Eccleſię ſtatu, paci & tranquillitati conſulatur.

**Vide ſup. ſect.10*

**Quale ſit decorũ, quod ſpectant verę Eccleſiaſticæ conſtitutiones*

**Quid ordo in iiſdem.*

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentum inerit: quale exemplum videmus in illo theatrico apparatu quo vtuntur Papiſtæ in ſuis ſacris: vbi nihil quàm inutilis elegantię larua, & luxus ſine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad ſacrorum myſteriorũ reuerentiam aptum vt ſit idoneum ad pietatem exercitiũ, vel ſaltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neq; idipſum ſine fructu: ſed vt fideles admoneat quanta modeſtia, religione, obſeruantia ſacra tractare debeant. Porrò vt pietatis exercitia ſint ceremoniæ, ad Chriſtum rectà nos deducant neceſſe eſt. Similiter ordinem non conſtituemus in illis nugatoriis pompis quæ nihil habẽt præter euanidum ſplendorem, ſed in ea compoſitione quæ omnem confuſionem, barbariem, cõtumaciam, turbas omnes & diſſidia tollat. *Prioris generis exempla ſunt apud Paulum, vt ne profana ſympoſia cũ ſacra Domini Cœna commiſceantur: Ne mulieres in publicũ niſi velatę procedant: & alia plurima in quotidiano vſu habemus: quale eſt, Quòd flexis genibus nudóque capite oramus: Quòd Domini Sacramenta nõ ſordidè, ſed cum aliqua dignitate adminiſtramus: Quòd in ſepeliendis mortuis quandam honeſtatem adhibemus, & quæ alia eòdem pertinent. *In altero genere ſunt horæ publicis precationibus, concionibus & myſticis actio-

Ex antitheſi Cõſtitutionum & ceremoniarum verę Eccleſiæ, & falſæ, quid hîc ſit decorum, quid ordo, oſtenditur.

**Decori.*

1.Cor.11.21,5

**Ordinis.*

actionibus deſtinatæ: in ipſis concionibus quies ac ſilentium, loca deſtinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnę præfixi, quod Paulus vetat ne mulieres in Eccleſia doceant, & ſi qua ſunt ſimilia In primis verò quæ diſciplinam conſeruant, vt catecheſis, cenſuræ Eccleſiaſticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eũdem catalogum referri poſſunt. Ita omnes Eccleſiaſticas conſtitutiones, quas pro ſanctis & ſalutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad diſciplinam & pacem reſpiciunt.

1.Cor.14.34

Verarum Eccleſiæ Conſtitutionũ duo genera.

30 Sed quia hîc periculum eſt ne ab vna parte pſeudoepiſcopi prætextum inde captent ad impias ſuas & tyrannicas leges excuſandas, ab altera ſint quidem nimis meticuloſi, qui ſuperioribus malis admoniti, nullum quamlibet ſanctis legibus locum relinquant: hîc teſtari operæpretium eſt, *eas demum humanas conſtitutiones me probare quæ & Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura deſumptę, adeòque prorſus diuinę ſint. Exemplum ſit in geniculatione quæ fit dum ſolennes habentur precationes. Quæritur ſitne humana traditio, quam repudiare vel negligere cuiuis liceat. Dico ſic eſſe humanam vt ſimul ſit diuina. Dei eſt quatenus pars eſt decori illius cuius cura & obſeruatio nobis per Apoſtolum commendatur: hominum autem, quatenus ſpecialiter deſignat quod in genere fuerat indicatum magis quàm expoſitum. Ab hoc vno exemplo æſtimare licet quid de toto hoc genere ſit ſentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iuſtitię ſummam, & omnes cultus numinis ſui partes, & quicquid ad ſalutem neceſſarium erat, ſacris ſuis oraculis tum fideliter complexus eſt, tum perſpicuè enarrauit: in his ſolus Magiſter eſt audiendus. *Quia autem in externa diſciplina & ceremoniis non voluit ſigillatim pręſcribere quid ſequi debeamus (quod iſtud pendere à temporũ conditione prouideret, neque iudicaret vnam ſeculis omnibus formam conuenire) confugere hîc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipit neceſſitas Eccleſiæ poſtulabit. Poſtremò quia ideo nihil expreſſum tradidit quia nec ad ſalutem hæc neceſſaria ſunt, & pro moribus vniuſcuiuſque gentis ac ſeculi variè accommodari debent ad Eccleſiæ ædificationem: prout Eccleſiæ vtilitas requiret, tam vſitatas mutare & abrogare quàm nouas inſtituere conueniet. Fateor equidem, non temerè, nec ſubinde, nec leuibus de cauſis ad nouationem eſſe decurrendum. Sed quid noceat vel ędificet, charitas optimè iudicabit: quam ſi moderatricem eſſe patiemur, ſalua erunt omnia.

Duo pericula vitãda in Conſtitutionibus Eccleſiæ obtrudendis, vel abrogandis.

**Quæ ſint ſanctæ Conſtitutiones Eccleſiaſticę, idq́ue prudenter expendendum.*

1.Cor.14.40

**Diſciplinam & ceremonias variè accommodari poſſe ad ædificationem: pro moribꝰ cuiuſq; gentis & ſeculi.*

31 Iam verò Chriſtiani populi officium eſt, quę ſecundùm hunc canonem fuerint inſtituta, libera quidem conſcientia, nulláque ſuperſtitione, pia tamen & facili ad obſequendum propenſione ſeruare, non contemptim habere, non ſupina negligentia pręterire: tantum abeſt vt per faſtum & contumaciam violare apertè debeat. Qualis (inquies) in tanta obſeruantia & cautione conſcientię libertas eſſe poterit? Imò verò pręclarè conſtabit vbi reputabimus, non fixas eſſe & perpetuas ſanctiones quibus adſtricti ſimus, ſed externa humanę infirmitatis rudimenta: quibus tametſi non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alij aliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò ſumus obnoxij. *Hoc in exemplis ſuperiùs poſitis recognoſcere licet. Quid? an in mulieris carbaſo ſita religio eſt, vt nudo capite egredi ſit nefas? An ſanctum de eius ſilentio decretum, quod violari ſine ſummo ſcelere non poſſit? An aliquid in genu flexione, in humando cadauere myſterium, quod pręteriri ſine piaculo non poſſit? Minimè. Nam ſi tali feſtinatione opus ſit mulieri in iuuando proximo quę velare caput nõ ſinat, nihil delinquit ſi aperto capite occurrat. Et eſt vbi loqui non minùs opportunum illi ſit quàm alibi

Hîc, & ſec.32, oſtẽditur Chriſtiani populi officium eſſe, ſanctas Eccleſię Cõſtitutiones obſeruare: & qui cauendi in ea re ſint errores, & quomodo interim ſemper ſit conſcientiæ ſalua maneat libertas

**Exemplum, in iis quæ pertinent ad decorum.*

tacere. Stantem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nõ quit, nihil vetat. Denique ſatius eſt maturè humare mortuum, quàm vbi linteum deeſt, vbi non adſunt qui deducant, expectare dum inhumatus putreſcat. Sed eſt nihilominus in iſtis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, inſtituta, ipſa denique humanitas & modeſtiæ regula dictet: vbi ſi imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admiſſum crimen eſt: ſin contemptu, improbanda eſt contumacia. *Similiter dies ipſi qui ſint, & horæ, quæ locorum ſtructura, qui quo die canantur Pſalmi, nihil intereſt. Verùm & certos dies & ſtatas eſſe horas conuenit, & locum recipiendis omnibus idoneum, ſiqua ſeruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarum rixarum ſemen futura ſit earum rerum confuſio, ſi prout cuique libitum ſit, mutare liceat quæ ad communem ſtatum pertinent? quando nunquam futurum eſt vt omnibus idem placeat, ſi res velut in medio poſitæ, ſingulorum arbitrio relictæ fuerint. Quòd ſiquis obſtrepat & plus ſapere hîc velit quàm oportet, viderit ipſe qua moroſitatem ſuam ratione Domino approbet. Nobis tamen iſtud Pauli ſatisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Eccleſias Dei.

Exemplum in iis quæ ad ordinē ſpectant.

1.Cor.11.16

32 Porrò ſumma diligentia incumbendum eſt ne quis irrepat error, qui purum hunc vſum vel inficiat vel obſcuret. *Quod quidem obtinebitur ſi quæcunque erunt obſeruationes manifeſtam vtilitatem præ ſe ferant, ſi parciſſimæ admittantur: potiſſimum verò ſi accedat fidelis Paſtoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit *vt ſua cuique in his rebus omnibus libertas conſtet, & quãdam nihilominus ſuæ quiſq; libertati neceſſitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ πρέπον, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerum obſeruatione nulla ſuperſtitione verſemur ipſi, nec moroſè nimiùm ipſam ab aliis requiramus, ne potiorem Dei cultum ceremoniarum multitudine æſtimemus, ne Eccleſia Eccleſiam ob externę diſciplinæ varietatem contemnat. Poſtremò vt nullam hîc perpetuam legem nobis ſtatuentes, totum obſeruationum vſum & finem ad Eccleſiæ ędificationem referamus, qua poſtulante, non modò mutari aliquid, ſed quicquid antè in vſu nobis obſeruationum fuerit, inuerti nulla offenſione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quoſdam, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, pręſenti experimento eſt hęc ętas. Nam (quę ſuperiorum temporum cęcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione támq; pertinaci ſtudio antehac in ceremoniis hęſerunt Eccleſię, vt vix ſatis repurgari à prodigioſis ſuperſtitionibus queant, quin multę ceremonię tollantur, nec abs re olim fortè inſtitutę, & nulla per ſe impietate notabiles.

**Tria neceſſaria, vt omnis error caueatur in omni Eccleſiæ conſtitutionum obſeruatione.*

**Tria precipua vitia in Eccleſiæ veræ conſtitutionum obſeruatione, vitantur ſuperiori cautione.*

Hac ætate, neceſſaria prope fuit ceremoniarū mutatio.

De Eccleſiæ iuriſdictione, eiúſque abuſu, qualis cernitur in Papatu. CAP. XI.

RESTAT *tertia pars, & quidem in ſtatu bene compoſito pręcipua, Eccleſiaſticę poteſtatis, quam in iuriſdictione poſitā eſſe diximus. Tota autem Eccleſię iuriſdictio pertinet ad morum diſciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemadmodum enim nulla vrbs nullúſue pagus ſine magiſtratu & politia ſtare poteſt: ſic Eccleſia Dei (quod iã docui ſed nunc iterum cogor repetere) ſua quadam ſpirituali politia indiget: quę tamen à ciuili prorſus diſtincta eſt, eámque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potiùs multum iuuet ac promoueat. Iſta igitur *iuriſdictionis poteſtas nihil aliud erit in ſumma quàm ordo comparatus ad ſpi-

**Vide partitionem poſitā initio cap.8*

Spiritualis politia diſtinguitur à Ciuili.

**Quid ſit Poteſtas iuriſdictionis Eccle*

ad ſpiritualis politiæ conſeruationem In hunc finem fuerunt ab initio conſtituta in Eccleſiis iudicia quæ cenſurã de moribus agerent, animaduerterent in vitia, & exercendo clauium officio præeſſent. Hunc ordinẽ deſignat Paulus in epiſtola ad Corinthios, quum gubernationes nominat Item ad Romanos, quum dicit, Qui præeſt, in ſolicitudine præſit. Nõ enim alloquitur magiſtratus (qui nulli tũc erant Chriſtiani) ſed eos qui ad ſpirituale Eccleſiæ regimen erant adiuncti Paſtoribus. Ad Timotheũ quoque duplices facit Preſbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præſunt. Hoc poſteriore genere non dubium eſt quin eos intelligat qui ad inſpectionem morum & totum clauium vſum conſtituti erant. Nam poteſtas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Chriſtus Eccleſiæ contulit, *Matthæi decimooctauo capite: vbi iubet grauiter publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempſerint: ꝙ ſi in ſua contumacia pergant, à ſocietate fidelium abdicandos docet. Porrò monitiones iſtæ & correctiones ſine cauſæ cognitione fieri nequeunt: proinde opus eſt & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem niſi velimus irritam facere clauium promiſſionem, & excommunicationem, ſolennes monitiones, & quicquid tale eſt de medio tollere, aliquã Eccleſiæ iuriſdictionem demus neceſſe eſt Obſeruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ authoritate, ſicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21, ſed ius ſynedrij in poſterum transferri ad Chriſti gregem. Ad illum vſque diem Iudæis ſua fuerat gubernandi ratio, quam in Eccleſia ſua ſtabilit Chriſtus quoad puram inſtitutionem, atque id graui ſanctione. Sic enim oportuit, quum Eccleſiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & faſtuoſis hominibus ſperni alioqui poſſet. Ac ne lectores impediat ꝙ Chriſtus iiſdem verbis res aliquantum inter ſe diuerſas notat, hunc nodum ſoluere vtile erit. Duo igitur ſunt loci qui de ligando & ſoluendo loquuntur. Alter eſt Matthæi decimoſexto, vbi Chriſtus, poſtquam ſe claues regni cœlorum Petro daturum promiſit, continuò ſubiungit, Quodcunque ipſe in terra ligauerit aut ſoluerit, ratum in cœlo fore. Quibus verbis nihil aliud ſignificat quàm aliis quæ habentur apud Iohannem, quum diſcipulos miſſurus ad prædicãdum, poſtquam inſufflauit in eos, Quorum, inquit, remiſeritis peccata, remiſſa erunt: & quorum retinueritis retenta erunt in cœlo. Adferam interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: ſed germanam, fluentem, obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum, & illa de ligando & ſoluendo Petro facta promiſſio, non aliò debent referri quàm ad verbi miniſterium, quod dum Apoſtolis committebat Dominus, ſimul & hoc ſoluendi ligandíque munere ipſos inſtituebat. Quæ enim eſt ſumma Euangelij, niſi quòd omnes ſerui peccati & mortis ſoluimur ac liberamur per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu? qui verò Chriſtum liberatorem ac redemptorem non ſuſcipiunt nec agnoſcunt, eos æternis vinculis damnatos ad ligatóſque eſſe? *Hanc legationem quum Apoſtolis ſuis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt ſuam eſſe & à ſe profectam approbaret, hoc præclaro teſtimonio eam honorauit: idq; in eximiam confirmationem tum Apoſtolorum ipſorum, tum eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apoſtoli conſtantem ac ſolidam ſuę prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, moleſtiis, periculis obituri erant, ſed ſuo demum ſanguine obſignaturi. Ipſam, inquam, vt ſcirent non vanam eſſe nec inanem, ſed potentiæ plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantiſque diſcriminibus, Dei ſe negotium agere perſuaſi eſſent: vt toto mundo aduerſante & repugnante, Deum pro ſe ſtare

ſiaſticæ: quàm neceſſaria, & antiqua, hîc & ſect. 4.

1. Cor. 12. 28

Rom. 12. 8

1. Tim 5. 17

**Hîc et ſec. 2. diſtinguitur loc⁹ Mat. 18. qui ius Synhedrij tribuit Eccleſiæ, à loco Matth. 16, & Ioh. 20, qui de verbi miniſterio, & generali tantũ doctrinæ authoritate loquuntur. Vtrique autem prolixè & verè explicantur.*

Iohan. 20. 23

Matt. 16. 19

**Euãgelij miniſtris conſuluit in perpetuum Dominus ſanciens apud illud legationem perferendæ peccatorum remiſsionis.*

cognoſcerent: vt Chriſtum doctrinæ ſuæ authorem, aſpectu in terra præſentem non habentes, ipſum eſſe in cœlo intelligerent, ad firmandam eius quam ſibi tradiderat doctrinæ veritatem. *Oportebat rurſum & auditoribus certiſſimè teſtificatum eſſe, illam Euangelij doctrinam non Apoſtolorum eſſe ſermonem, ſed Dei ipſius: non vocem in terra natam, ſed è cœlo delapſam. Non enim in hominis poteſtate hæc eſſe poſſunt peccatorum remiſſio, promiſſio vitæ æternæ, ſalutis nuntium. Teſtificatus eſt ergo Chriſtus nihil in Euangelij prædicatione Apoſtolorum eſſe præter miniſterium: ſe eſſe qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remiſſionem quam annuntiarent, veram eſſe Dei promiſſionem: damnationem quam pronuntiarét, certum eſſe Dei iudicium. Hæc autem teſtificatio ſeculis omnibus data eſt, firmáque manet, quæ certiores omnes ſecuróſque reddat, Euangelij verbum, à quocunque tandem homine prædicetur, ipſiſſimam eſſe Dei ſententiam, apud ſummum tribunal promulgatam, in libro vitę ſcriptá, in cœlo ratam, firmam, ac fixam. Habemus poteſtatem clauium eſſe ſimpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam poteſtatem eſſe quàm miniſterium, ſi ad homines reſpicimus. Non enim hominibus hanc poteſtatem propriè Chriſtus dedit, ſed verbo ſuo, cuius homines miniſtros fecit.

**Eadem in re conſuluit & auditoribus, in perpetuum etiam.*

Matt. 18. 17

2 Alter, quem de ligandi & ſoluendi poteſtate extare diximus, locus Matthæi 18, habetur: vbi ait Chriſtus, Si frater aliquis Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo: quæcunque ſolueritis, ſoluta erunt. Hic locus non omnino eſt priori ſimilis, ſed paulò in diuerſam partem intelligendus eſt. Non autem ſic diuerſos facio vt non multam habeant inter ſe affinitatem. Hoc primùm vbique ſimile eſt quod vtraque eſt generalis ſententia, eadem ſemper ligandi ſoluendíque poteſtas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promiſſio. Eo autem differũt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione eſt qua verbi miniſtri funguntur: hic ad diſciplinam excommunicationis pertinet, quæ Eccleſiæ permiſſa eſt. *Ligat autem Eccleſia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac deſperationem coniiciat, ſed quia eius vitam ac mores damnat: ac, niſi reſipuerit, iam eum ſuæ damnationis admonet. Soluit quem in communionem recipit: quia velut participem eũ facit vnitatis quam habet in Chriſto Ieſu. *Nequis ergo contumaciter Eccleſiæ iudicium contemnat, aut parui faciat ſe fidelium ſuffragiis damnatum: teſtatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud eſſe quàm ſententiæ ſuæ promulgationem, ratúmque haberi in cœlis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruerſos damnent: habét verbum, quo reſipiſcentes in gratiam recipiant. Errare autem non poſſunt, nec à Dei iudicio diſſentire: quia nonniſi ex Lege Dei iudicant, quę non incerta eſt aut terrena opinio, ſed ſancta Dei voluntas & cœleſte oraculum. Ex iſtis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter & verè enarraſſe mihi videor, furioſi illi, nullo diſcrimine, prout ſua vertigine feruntur, nunc confeſſionem, nunc excommunicationem, nunc iuriſdictionem, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias ſtatuere conátur. Priorem verò ad aſtruendum Romanæ ſedis primatum allegant, ita norunt claues ſuas quibus viſum eſt aptare ſeris & oſtiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuiſſe.

Affinitas loci Mat. 16. cum loco eiuſdẽ 18.

**Quo ſenſu ligare dicatur Eccleſia quẽ excõmunicat.*

**Vide c. 12. ſect. 4*

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuiſſe imaginantur: quum magiſtratus à religionis noſtræ profeſſione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non animaduertunt quantum ſit diſcrimen & qualis diſſimilitudo Eccleſiaſticę & ciuilis poteſtatis. Neque enim ius gladij habet

Diſſimilitudo Ec-

habet Eccleſia quo puniat vel coerceat, non imperium vt cogat, non carcerem, non pœnas alias quæ ſolent infligi à magiſtratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: ſed vt voluntaria caſtigatione pœnitentiam profiteatur. Eſt igitur longè diuerſa ratio: quia nec quicquam ſibi ſumit Eccleſia quod ſit proprium magiſtratus, neque hoc efficere poteſt magiſtratus quod ab Eccleſia peragitur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus eſt aliquis? in vrbe bene conſtituta, pœna erit carcer: ſcortatus eſt? aut ſimilis, aut potiùs maior. Ita erit ſatisfactum & legibus, & magiſtratui, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ ſignificationem, quin potiùs vt obmurmuret vel fremat. An illic ceſſabit Eccleſia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Chriſto & ſacræ eius inſtitutioni iniuria. Et hoc poſtulat ratio, vt qui Eccleſiam offendit malo exemplo, ſolenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui contrà ſentiunt, nimis eſt frigida. Mandabat, inquiunt, Chriſtus has partes Eccleſię, quum non eſſet magiſtratus qui exequeretur. Sed accidit ſæpenumero vt ſit negligentior magiſtratus: imò nonnunquam fortè vt ſit ipſemet caſtigandus: quod & Theodoſio Cæſari contigit. Adhæc tantundē dici poterit de toto fere verbi miniſterio. Nunc ergo ſecundùm eos deſinant reprehendere Paſtores manifeſta flagitia: deſinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Chriſtiani magiſtratus, qui legibus & gladio debent hęc corrigere. *At quemadmodum magiſtratus, puniendo, & manu coercendo, purgare debet Eccleſiam offendiculis: ita verbi miniſter viciſſim ſubleuare debet magiſtratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent eſſe operę vt altera ſit adiumento alteri, non impedimento.

cleſiaſticæ & Ciuilis poteſtatis: vnde apparet falsò quoſdam exiſtimare illi locum non eſſe vbi Chriſtiani ſunt Magiſtratus.

**Ciuilis & Eccleſiaſtica poteſtas ſeſe viciſsim ſubleuant. Vide ſect. 1.*

4 Et ſanè ſiquis propius expendat Chriſti verba, facilè perſpiciet, ſtatum & perpetuum Eccleſiæ ordinem, non temporarium illic deſcribi. Neque enim conſentaneum eſt, vt qui monitionibus noſtris obtemperare noluerint, eos ad magiſtratum deferamus: quod tamen neceſſe foret ſi in vicem Eccleſiæ ille ſuccederet. Quid iſta promiſſio, an vnius anni dicenda erit, vel paucorum, Amen amē dico vobis, quicquid ligaueritis in terra? Præterea Chriſtus nihil hìc nouum inſtituit: ſed conſuetudinem in veteri gentis ſuæ Eccleſia ſemper obſeruatam, ſequutus eſt: quo ſignificauit, non poſſe carere Eccleſiam ſpirituali iuriſdictione, quæ ab initio fuiſſet. Atque id omnium temporum conſenſu fuit confirmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magiſtratus Chriſto nomen dare, protinus abrogata eſt ſpiritualis iuriſdictio: ſed ita dūtaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò, non enim magiſtratus, ſi pius eſt, eximere ſe volet communi filiorum Dei ſubiectione, cuius non poſtrema pars eſt, Eccleſię ex verbo Dei iudicanti ſe ſubiicere: tantum abeſt vt iudicium illud tollere debeat. Quid enim honorificentius (inquit Ambroſius) quàm vt Eccleſiæ filius dicatur Imperator? Imperator enim bonus, intra Eccleſiam, non ſupra Eccleſiam eſt. Quare illi qui vt magiſtratum ornent, Eccleſiam ſpoliant hac poteſtate, nō modò falſa interpretatione corrumpunt Chriſti ſententiam, ſed ſanctos omnes Epiſcopos, qui tam multi à tempore Apoſtolorum extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiúmq; magiſtratus falſo prętextu ſibi vſurpauerint.

Ordinē iuriſdictionis Eccleſiaſticę ſtatum & perpetuum eſſe debere in Eccleſia.

Epiſt. 32. ad Valentianum.

5 Sed hoc quoque exaduerſo operæpretium eſt videre, quis fuerit olim verus vſus Eccleſiaſticæ iuriſdictionis, & quantus abuſus obrepſerit: vt ſciamus quid abrogandum ſit, & quid ex antiquitate reſtituendum, ſi volumus, euerſo regno Antichriſti, verum Chriſti regnum iterum erigere. Primùm hic ſcopus eſt, vt ſcandalis obuiam eatur: quòd ſiquid ſcandali exortum ſit, aboleatur. In vſu duo ſūt conſideranda: Vt à iure gladij

De recto vſu ſpiritualis iuriſdictionis in Eccleſia.

Scopus.

Duo conſyderāda.

proſus ſeparetur hæc ſpiritualis poteſtas: deinde ne vnius arbitrio, ſed per legitimum conſeſſum adminiſtretur. Vtrunque in puriore Eccleſia obſeruatum fuit.* Neque enim vel mulctis, vel carceribus, vel alijs ciuilibus pœnis poteſtatem ſuam exercuerunt ſancti Epiſcopi: ſed ſolo Domini verbo, vt decebat, vſi ſunt. Seueriſſima enim Eccleſiæ vindicta, & quaſi vltimum fulmen, eſt excommunicatio, quæ nonniſi in neceſſitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum deſyderat, ſed verbi Dei potétia contenta eſt. Deniq; veteris Eccleſiæ iuriſdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de ſpirituali Paſtorum poteſtate. Data eſt, inquit, nobis poteſtas qua demoliamur munitiones, qua humiliemus omnem altitudinem quæ ſe extollit aduerſus cognitionem Dei, qua ſubigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiam Chriſti, in promptu verò habemus vindictam aduerſus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prędicatione doctrinæ Chriſti: ita, ne doctrina ſit ludibrio, ſecũdum idipſum quòd docetur iudicari debent qui ſe profitentur fidei domeſticos. Id porrò fieri nequit niſi vnà cum miniſterio coniunctum ſit ius vocandi eos qui priuatim monendi ſunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnę communione qui recipi ſine tanti myſterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non eſſe noſtrum extraneos iudicare, filios Eccleſię cenſuris ſubiicit quæ eorum vitia caſtigent, ac tunc viguiſſe iudicia innuit à quibus nemo fidelium eſſet immunis.

1. Cor. 6. 4
** Prius ex duobus obſeruatum fuiſſe in vetere Eccleſia.*
2. Cor. 10. 4
1. Cor. 5. 12

6 Eiuſmodi verò poteſtas (vt propoſuimus) non penes vnum erat, vt pro ſua libidine quiduis ageret: ſed penes conſeſſum Seniorum, qui erat in Eccleſia: quod in vrbe eſt Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos ſuo tempore exerceretur, adiungere ſolet totum clerum Epiſcopo. Sed alibi quoque demonſtrat, ſic pręfuiſſe clerum ipſum vt plebs interim à cognitione nõ excluderetur: ſic enim ſcribit, Ab initio Epiſcopatus mei ſtatui ſine cleri conſilio, & plebis conſenſu, nihil agere. Verùm hæc erat communis & viſitata ratio, vt per ſenatum * Preſbyterorum Eccleſiæ iuriſdictio exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum cenſores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc inſtitutum à ſuo primordio: vt iam Ambroſij ſeculo ſoli clerici in iudiciis Eccleſiaſticis eſſent cognitores. * Quod ipſe conqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & poſtea Eccleſia Seniores habuit, quorum ſine conſilio nihil agebatur: quod qua negligentia obſoleuerit neſcio, niſi fortè doctorum deſidia, vel magis ſuperbia: dum ſoli volunt aliquid videri. Videmus quantopere ſanctus vir indignetur aliquid de meliore ſtatu concidiſſe: quum tamen adhuc illis ſtaret ordo ſaltem tolerabilis. Quid igitur ſi has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè veſtigium referunt vetuſti ædificij? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Eccleſiæ datum erat, ſibi vni vindicauit Epiſcopus. Perinde enim eſt acſi Senatu expulſo Conſul imperium ſolus occuparet. Atqui, vt eſt reliquis honore ſuperior, ita in ipſo collegio plus eſt authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quòd vnus homo, tranſlata ad ſe communi poteſtate, & tyrannicæ libidini patefecit aditum, & Eccleſiæ quod ſuum erat eripuit, & conſeſſum à Chriſti Spiritu ordinatum ſuppreſſit & abdicauit.

Secundum etiã in vſu fuiſſe, de quo et cap 12 ſect. 7
Epiſt 14 lib. 3, & eiuſdem lib. epiſt. 19, & alibi
Epiſt. 10. lib. 3
** Presbyterorũ duo genera.*
In 5. c. 1. ad Timot.
** Ambroſii conqueſtio, quod ſoli Clerici cognitores eſſẽt in cauſis Eccleſiaſticis.*
Epiſcopus cõtra ius ſibi vni vendicauit quod erat datum Eccleſiæ.

7 Verùm (vt aliud malum ſemper ex alio naſcitur) Epiſcopi velut rem ſua cura indignam faſtidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illum ſuſtinerent: nondum dico quale genus hominum, hoc tantùm dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen ſpiritualem iuriſdictionem adhuc vocant, vbi nonniſi de rebus terrenis litigatur.

De Officialibus Epiſcoporum in Papatu Vide et Cal. epiſt de ſacerdotiis &c.

gatur. Vt nihil ſit aliud mali, forum litigioſum qua fronte vocare audet iudicium Eccleſiæ? At illic ſunt monitiones, eſt excõmunicatio. Scilicet ita cum Deo luditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur: ſi cõparet, damnatur: damnatus niſi ſatisfaciat, monetur: à monitione ſecunda gradus fit ad excommunicationem: ſi nõ comparet, monetur vt ſe ſiſtat iudicio, ſi moram facit, monetur, & mox excommunicatur. Quæſo, quid omnino ſimile vel cum inſtituto Chriſti, vel cum more priſco, vel cum ratione Eccleſiaſtica? At fit etiam illic de vitiis cenſura. Nempe ſcortationes, laſciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantùm tolerant, ſed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neq; id in plebe modò, ſed in ipſis quoque clericis. Ex multis paucos ad ſe vocant, vel ne videantur nimis ſocordes in conniuendo, vel vt pecuniam emulgeant. Taceo prædas, rapinas, peculatus, ſacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligantur ad hoc munus. *Hoc ſatis ſupérq; eſt, quòd quum iuriſdictionem ſuam ſpiritualem iactant Romanenſes, oſtendere promptum eſt inſtitutæ à Chriſto rationi nihil eſſe magis cõtrarium: cum priſca vero conſuetudine nihilo plus habere ſimilitudinis quàm tenebras cum luce.

Monitiones, & excõmunicatio in Curia officialium.

Cenſura de vitijs apud eoſdem.

**Quid ſentiendum de iuriſdictione ſpirituali dicta à Romanenſibus.*

8 *Tametſi non omnia diximus quæ huc adferri poterãt, & ea quoque ipſa quæ diximus, paucis perſtricta ſunt: ſic tamen debellatum eſſe confido vt nihil iam ſit cur quiſpiam ambigat, ſpiritualem poteſtatem, qua Papa cum toto ſuo regno ſuperbit, impiam eſſe contra Dei verbum ac iniuſtam in eius populum tyrannidem. Ac ſpiritualis quidem poteſtatis nomine tum audaciam complector in fabricandis nouis doctrinis, quibus miſeram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipſam illaquearunt, tum pſeudoeccleſiaſticam iuriſdictionem, quam per ſuffraganeos & officiales exercent. Nam ſi Chriſto regnum inter nos permittimus, fieri non poteſt quin totum iſtud dominationis genus extemplo proſternatur ac corruat. * Ius autem gladij quod ſibi quoque tribuunt, quia in conſcientias non exercetur, tractare præſentis negotij non eſt. Qua tamen etiam in parte animaduertere operæpretium eſt, ſui ſemper eſſe ſimiles: nihil ſcilicet minus quàm quod haberi volunt, Eccleſiæ paſtores. Nec peculiaria hominum vitia, ſed commune totius ordinis ſcelus, adeóque ipſam ordinis peſtem arguo: quando mutilus ille fore creditur, niſi opulentia & ſuperbis titulis ſpectabilis fuerit. Si hac de re Chriſti authoritatem quærimus, non dubium quin verbi ſui miniſtros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quum diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non ſic. Significat enim non modò paſtoris officium diſtinctum eſſe ab officio principis: ſed res eſſe magis ſeparatas quàm vt in vnum hominem coire queant. * Nam quòd Moſes vtrunque ſimul ſuſtinuit; primum raro id miraculo factum eſt: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino præſcribitur, ciuilis gubernatio ei relinquitur: ſacerdotium iubetur fratri reſignare: & meritò, eſt enim ſupra naturam vt vnus homo vtrique oneri ſufficiat: ídque fuit ſeculis omnibus diligenter in Eccleſia obſeruatum. Nec quiſquam extitit Epiſcoporum, quandiu durauit vera aliqua Eccleſiæ facies, qui de vſurpando iure gladij cogitaret: vt iſtud eſſet vulgare prouerbium Ambroſij ætate, Imperatores magis ſacerdotium optaſſe quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod poſtea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Eccleſias.

**Cõcluſio generalis eorum omniũ quæ dicta fuere ab initio cap. 8. ad hunc vſque locum.*

**Ius gladij perperam vſurpatũ, & ciuilis dominatio attributa Romanæ ſedi, et eiꝰ aſſeclis.*

Matth. 20. 25, luc. 22. 25

Exo. 18. 16

**Nec Moſis exemplo, nec Epiſcoporũ veræ olim Eccleſiæ defendi poſſe eiuſmodi vſurpationẽ.*

Refert hoc hom. de baſilic. tradendis.

9 Poſteaquam verò excogitata fuit ratio qua Epiſcopi titulum, honorem, opes ſui muneris tenerent ſine onere ac ſolicitudine: ne otioſi prorſus *Ex Epiſcoporũ otio ſuum munus negli-*

ſe agere ſimulans, Vallę ſuffragaretur: ſed digna eſt cauſa ſcilicet cui tales patronos mercede redimat Papa: æquè autem digni conductitij rabulæ quos ſpes lucri fruſtretur, ſicuti Eugubino contigit.

Annis abhinc nõdum quingẽtis manebant adhuc Romani Pontifices, in ſubiectione Principum.

13 Cæterùm ſiquis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, nondum elapſi ſunt anni quingenti quũ in ſubiectione Principum adhuc manebant Pontifices, nec Pontifex ſine Imperatoris authoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occaſionem prębuit Gregorio ſeptimo Imperator Henricus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius conſilij, magnæ audaciæ, & vitæ diſſolutæ. Nam quum Epiſcopatus totius Germaniæ haberet in aula ſua partim venales, partim prædæ expoſitos, Hildebrandus, qui laceſſitus ab eo fuerat, plauſibilem prætextum arripuit quo ſe vindicaret. Quia autem videbatur bonam & piam cauſam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henricus, propter inſolentiorem adminiſtrandi rationem, pleriſque Principum exoſus. Tandem Hildebrandus, qui ſe Gregorium ſeptimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi ſui malitiam prodidit: quæ cauſa fuit vt à multis qui cum eo conſpirauerant, deſtitueretur. Hoc tamen profecit vt impune liceret ſucceſſoribus non modò iugum excutere, ſed imperatores quoque obnoxios ſibi facere. Huc acceſſit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henrico ſimiliores quã Iulio Cæſari: quos ſubigere nõ fuit difficile quum domi rerum omnium ſecuri & ignaui deſiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta ſit egregia illa donatio Conſtantini qua imperium Occidentale Papa traditum ſibi fingit.

Qua occaſione, & quàm turpiter excuſſerint Rom Pontifices Imperatoris poteſtatem.

Pontif. Rom. artes variæ, & nefariæ in occupandis regnis, &c. à iactata Cõſtantini donatione. Vrbis libertas oppreſſa ab annis 130. Chriſtianus orbis turbatus iã per annos 200. quę dominãdi cupiditas reprehenditur autoritate ſui Gregorij. Habetur lib 4. Regiſt. cap. 88

14 Interea temporis non ceſſarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: vrbem quoque ipſam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in poteſtatem ſuam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Chriſtianum orbem ita ducentis annis (cœperant enim antequàm ſibi raperent vrbis dominatum) turbarunt vt propemodum perdiderint. Olim quum ſub Gregorio bonorum Eccleſiaſticorum cuſtodes manum iniicerent prædiis quæ cenſebant Eccleſiæ eſſe, ac fiſcali more titulos imprimerent in ſignum vendicationis, Gregorius coacto Epiſcoporum concilio, grauiter in morem illum profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate haberent clericum qui ſua ſponte inſcriptione tituli poſſeſſionem aliquam occupare tentaret: ſimiliter Epiſcopum, qui id vel fieri præciperet, vel ſuo iniuſſu factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inſcriptione fundum vendicare, facinus eſt anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices quàm prælia, ſanguinis effuſionem, exercituum interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vaſtationes regnorum, tãtummodo vt alienis dominiis manum iniiciant: quæ talibus exemplis puniendis ſufficere poſſunt anathemata? Certè nihil eos minus quærere quàm Chriſti gloriam minimè obſcurum eſt. Nam ſi in vniuerſum quicquid habent ſecularis poteſtatis ſponte reſignent, nullum gloriæ Dei, nullum ſanæ doctrinæ, nullum Eccleſiaſticæ ſalutis periculum vertitur: ſed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil ſaluum eſſe putant niſi cum auſteritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

Ezech. 34.4

De immunitate q̃ ſibi ſumunt clerici Romanenſes, ve-

15 Iuriſdictioni annexa eſt immunitas quam ſibi ſumunt Clerici Romanenſes. Rem enim indignam eſſe putant ſi in cauſis perſonalibus coram ciuili iudice reſpondeant: atque in eo poſitam eſſe arbitrantur Ec-

cleſiæ

cleſiæ tum libertatem tum dignitatem, ſi communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Epiſcopi, qui aliàs in aſſerendo Eccleſiæ iure rigidiſſimi erant, nihil lædi ſe ac ſuum ordinem iudicarunt ſi ſubiicerentur. Pij quoque Imperatores, nullo reclamante, ad ſua tribunalia, quoties opus erat, Clericos ſemper vocarunt. Sic enim loquitur Conſtantinus in Epiſtola ad Nicomedenſes, Siquis Epiſcoporum inconſultè tumultuatus ſit, miniſtri Dei, hoc eſt, mea executione, illius audacia coërcebitur. Et Valentianus, Boni Epiſcopi potentię Imperatoris nõ obloquuntur: ſed ſyncerè & Dei magni Regis mandata cuſtodiunt, & noſtris legibus parent. Hoc ſine vlla cõtrouerſia tunc erat omnibus perſuaſum. *Eccleſiaſticæ quidẽ cauſæ ad Epiſcopale iudicium referebantur. quemadmodum ſiquis Clericus nihil in leges deliquiſſet Canonibus tãtùm reus agebatur: non citabatur ad cõmune tribunal: ſed Epiſcopum habebat in ea cauſa iudicem. Similiter ſi fidei quæſtio agitabatur, aut quæ ad Eccleſiam propriè pertineret, cognitio deferebatur Eccleſiæ. Sic intelligẽdum eſt quod ſcribit Ambroſius ad Valentinianum: Auguſtæ memoriæ pater tuus non modò ſermone reſpondit, ſed legibus quoque ſanxit, in cauſa fidei eum iudicare debere qui nec munere ſit impar, nec iure diſſimilis. Item, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis eſt qui abnuat, in cauſa fidei, in cauſa (inquam) fidei Epiſcopos ſolere de Imperatoribus Chriſtianis, non Imperatores de Epiſcopis iudicare? Itẽ: Veniſſem, Imperator, ad conſiſtorium tuum, ſi me vel Epiſcopi, vel populus ire paſſus forent: dicentes, cauſam fidei in Eccleſia corã populo debere tractari. Contendit quidem ſpiritualem cauſam, hoc eſt, religionis, ad ciuile forum non eſſe trahendam vbi profanæ controuerſiæ agitantur. Meritò in hac re eius conſtantiam laudant omnes. Et tamen in bona cauſa eò vſque progreditur, vt ſi ad vim & manum ventum fuerit, ceſſurum ſe dicat. volens, inquit, locum mihi commiſſum non deſeram: coactus, repugnare non noui, arma enim noſtra preces ſunt & lachrymæ. Obſeruemus ſingularem ſancti hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciáque cõiunctam. Iuſtina Imperatoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Eccleſiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat ſi in palatium ad cauſam dicendam vocatus veniſſet. Negat igitur Imperatorem idoneum eſſe cognitorem tantæ controuerſiæ. Id quod & illius temporis neceſſitas poſtulabat, & ipſa etiam perpetua rei natura. Moriendum enim ſibi potiùs iudicabat quàm vt tale exemplum ad poſteros, ſe conſentiente, tranſmitteretur: & tamen ſi vis afferatur, de reſiſtendo non cogitat. Negat enim id epiſcopale eſſe, fidẽ & Eccleſiæ ius armis tueri. *Cæterùm in aliis cauſis quiduis ſe facere paratum oſtendit quod iuſſerit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Eccleſiæ tributum ſoluunt. Si agros petit, poteſtatem habet vendicandi: nemo noſtrûm interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Sereniſſimi, inquit, domini animum nõ ignoro, quòd ſe in cauſis Sacerdotalibus miſcere non ſoleat: ne noſtris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à ſacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: ſed certas cauſas eſſe dicit quas Eccleſiaſtico iudicio relinquere debeat.

16 Atque adeò hac ipſa exceptione nihil aliud quæſiuerũt ſancti viri, quàm ne Principes minùs religioſi tyrannica violentia & libidine Eccleſiam in ſuo munere peragendo impediret. Neque enim improbabãt ſiquando ſuam authoritatem interponerent Principes in rebus Eccleſiaſticis, modò conſeruando Eccleſiæ ordini, non turbando, diſciplinæque ſtabiliendæ, non diſſoluendæ, hoc fieret. Nam quum Eccleſia cogendi non habeat poteſtatem, neque expetere debeat (de ciuili coërci-

teris Eccleſiæ Epiſcopis incognita, piiſq; Imperatoribus inuſitata. Hîc & in fine ſect.

Refertur li.1. Theodoriti, cap. 20 lib. 4. Theod. cap. 8.

** Eccleſiaſticę cauſæ, nẽpe quæſtionibus fidei, & ſimiles, erãt Eccleſię & Epiſcopalis cognitionis.*

Epiſt. 32.

Cauſa fidei in Eccleſia coram populo debere tractari.

Homi. de baſilic. tradendis.

** Epiſcopos & eos quibus mãdata eſt ſpiritualis gubernatio Eccleſiæ, nõ defendere armis ius Eccleſiæ, aduerſ9 principes vim facientes, ſed loco cedere.*

** Contra immunitatẽ Cleri Romani.*

Lib. 3. epiſt. 20.

Et feciſſe olim, & hodie poſſe prĩcipes viros authoritatem ſuã interponere in reb9 Eccleſiaſticis, ſed conſeruando Eccleſiæ ordini, non turbando.

Lib.1.epiſt.43.
Lib.4.epiſt.32, & 34.
Lib.epiſt.39.

tione loquor) piorum Regum ac Principum partes ſunt, legibus, edictis, iudiciis religionem ſuſtinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator Epiſcopis quibuſdam mandaſſet vt vicinos collegas à Barbaris expulſos ſuſciperent: eam iuſſionem confirmat Gregorius, hortatúrque ipſos vt pareant. Ipſe verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Epiſcopo Conſtantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori ſecularis immunitatem iactat, quin potiùs ſe obſequentem fore promittit, quoad licebit per cõſcientiam: & ſimul hoc dicit feciſſe Mauricium quod religioſum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

De Eccleſiæ diſciplina, cuius præcipuus vſus in cenſuris & excommunicatione CAP. XII.

Vnde maximè pendeat Eccleſiæ diſciplina

Diſciplina duplex, vt duo præcipui ordines in Eccleſia

Diſciplinam re eſſe neceſſariam in Eccleſia.

DISCIPLINA Eccleſiæ, cuius tractationem in hunc vſque locum diſtulimus, paucis expedienda eſt: vt aliquando ad reliqua tranſeamus. Ea autem maxima ex parte à poteſtate clauium & ſpirituali iuriſdictione pendet. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Eccleſiam in duos ordines præcipuos: clerum ſcilicet & plebem. Clericos appello vſitato nomine qui publico miniſterio in Eccleſia funguntur. Loquemur primùm de communi diſciplina, cui ſubeſſe omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui præter illam communem, ſuam propriam habet. Sed quia nonnulli, in odium diſciplinæ, ab ipſo quoque nomine abhorrent, hi ſic habeãt: Si nulla ſocietas, imò nulla domus quæ vel modicam familiã habeat, cõtineri in recto ſtatu ſine diſciplina poteſt: eã eſſe multò magis neceſſariã in Eccleſia, cuius ſtatum quàm ordinatiſſimũ eſſe decet. Proinde queádmodum ſaluifica Chriſti doctrina anima eſt Eccleſiæ, ita illic diſciplina pro neruis eſt, qua fit vt membra corporis, ſuo quodque loco inter ſe cohæreant. Quamobrẽ quicunq; vel ſublatam diſciplinam cupiunt, vel eius impediunt reſtitutionẽ, ſiue hoc faciant data opera, ſiue per incogitantiam Eccleſiæ certè extremam diſſipationẽ quærunt. Quid enim futurum eſt ſi vnicuiq; liceat quod libuerit? Atqui id fieret, niſi ad doctrinæ prædicationem accederent priuatæ monitiones, correctiones & alia eiuſmodi adminicula quæ doctrinam ſuſtinent & otioſam eſſe non ſinunt. Diſciplina igitur veluti frænum eſt quo retineantur & domentur qui aduerſùs Chriſti doctrinam ferociunt: vel tãquam ſtimulus quo excitentur parum voluntarij: interdũ etiam velut paterna ferula, qua clementer & pro Spiritus Chriſti manſuetudine caſtigẽtur qui grauiùs lapſi ſunt. Quũ ergo iam imminere cernamus initia quadã horrendæ in Eccleſia vaſtitatis, ex eo quòd nulla eſt cura nec ratio continendi populi. ipſa neceſſitas clamat remedio opus eſſe. Porrò hoc vnicum eſt remedium quòd & Chriſtus præcipit, & ſemper vſitatum inter pios fuit.

Diſciplina eſt veluti frænum, ſtimulus, paterna ferula.

De monitionibus priuatis, quod eſt primum Eccleſiaſticæ diſciplinæ fundamentum.

2 Primum diſciplinæ fundamentum eſt, vt priuatæ monitiones locum habeant: hoc eſt, ſiquis officium ſponte non faciat, aut inſolenter ſe gerat, aut minùs honeſtè viuat, aut aliquid admiſerit reprehenſione dignum, vt patiatur ſe moneri: atque vt quiſque fratrem ſuum, dum res poſtulabit, monere ſtudeat. Præſertim verò in hoc aduigilent Paſtores ac Presbyteri, quorum partes ſunt non modò concionari ad populum, ſed per ſingulas domos monere & exhortari, ſicubi vniuerſali doctrina non ſatis profecerint, quemadmodum docet Paulus, quum refert ſe docuiſſe priuatim & per domos: & ſe mundum à ſanguine omnium atteſtatur, quia non ceſſauerit cũ lachrymis nocte & die monere vnumquemque. Tunc enim vim ac authoritatẽ obtinet doctrina vbi miniſter non tãtùm omnibus ſimul exponit quid Chriſto debeant, ſed ius & rationem

Act. 20.20, & 26.

tionem habet idipſum exigendi ab iis quos vel parum doctrinę obſequētes, vel ſegniores animaduerterit. Siquis eiuſmodi monitiones vel peruicaciter reſpuat, vel pergendo in ſuis vitiis cōtemnere ſe oſtendat: vbi ſecundo teſtibus adhibitis monitus fuerit ad Eccleſiæ iudicium, qui eſt ſeniorum conſeſſus, vocari Chriſtus pręcipit: illic grauius admoneri, quaſi publica authoritate, vt ſi reuereatur Eccleſiam, ſubiiciat ſe & pareat. Si ne ſic quidem frāgatur, ſed in ſua nequitia perſeueret, tum iubet tanquā Eccleſiæ contemptorem, à ſocietate fidelium abdicari. *Matt.18.15. & 17.*

3 Verùm quia de occultis modò vitiis illic loquitur, ponenda eſt iſta diuiſio: peccata eſſe alia priuata, alia publica vel palā manifeſta: de prioribus dicit Chriſtus vnicuique priuato, Argue inter te & ipſum ſolum. De manifeſtis dicit Paulus Timotheo, Coram omnibus argue: vt reliqui timorem habeant. Nam prædixerat Chriſtus, Si frater tuus in te peccauerit. Quam particulam aliter (niſi contentioſus eſſe velis) accipere non potes, quàm ſub tua conſcientia: ita vt non ſint plures conſcij. Quod autem Timotheo præcipit Apoſtolus de arguendis palàm iis qui palàm peccant, ipſe in Petro ſequutus eſt. nam quum ille ad publicum vſque offendiculum peccaret, non monuit ſeorſum, ſed in cōſpectum Eccleſiæ produxit. Erit igitur hæc legitima agendi ſeries, ſi in occultis corrigendis progrediamur ſecundùm illos gradus à Chriſto poſitos: in manifeſtis ſtatim procedamus ad ſolēnem Eccleſiæ correptionem, ſi quidem offendiculum ſit publicum. *Hic & ſect.4.6.agitur de diſciplina Eccleſię exerenda pro ratione peccatorū, quū alia ſint priuata, alia publica: item alia delicta, alia ſcelera.* *Matt 18.15.* *1.Tim.5.20.* *Galat.2.14.*

4 Sit altera quoque diſtinctio: Ex peccatis alia eſſe delicta, alia ſcelera & flagitia. His poſterioribus corrigendis non tantùm adhibēda eſt admonitio vel obiurgatio, ſed ſeuerius remedium: quemadmodum demonſtrat Paulus qui Corinthium inceſtum non modò verbis caſtigat, ſed excommunicatione punit, ſimulatque de ſcelere factus eſt certior. Nunc ergo meliùs incipimus cernere quomodo * ſpiritualis Eccleſiæ iuriſdictio, quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimum ſit & ſanitatis ſubſidium, & fundamentum ordinis, & vinculum vnitatis. Ergo dum * Eccleſia manifeſtos adulteros, ſcortatores, fures, prædones, ſeditioſos, periuros, falſos teſtes, & eius generis reliquos, item contumaces (qui de leuioribus etiam vitiis ritè admoniti, Deum & eius iudicium ludibrio habent) è conſortio ſuo exterminat: nihil ſibi præter rationem vſurpat: ſed iuriſdictione ſibi à Domino delata fungitur. * Porrò nequis tale Eccleſiæ iudicium ſpernat, aut parui æſtimet ſe fidelium ſuffragiis damnatum, teſtatus eſt Dominus, iſtud ipſum nihil aliud eſſe quàm ſententiæ ſuæ promulgationem, ratumque haberi in cœlis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Domini quo peruerſos damnent: habent verbum quo reſipiſcentes in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, diſciplinæ vinculo qui diu ſtare poſſe Eccleſias confidunt, opinione falluntur: niſi fortè carere impunè poſſimus eo adminiculo, quod Dominus fore nobis neceſſariū prouidit. Et ſanè, quanta ſit eius neceſſitas, ex multiplici vſu meliùs perſpicietur. *1.Co.5.4.* ** Elogia ſpiritualis iuriſdictionis Eccleſiæ.* ** De Eccleſiæ excōmunicatione, eiuſq́ authoritate.* ** Vide c.11.ſect.2.* *Mat.16.19.et 18.18* *Iohan.20.23.* *Tres fines diſciplinæ vide & ſect. 8.* *Primus.*

5 Sunt autem tres fines quos ſpectat Eccleſia in eiuſmodi correctionibus & excommunicatione. Primus eſt, ne cum Dei contumelia inter Chriſtianos nominentur qui turpē ac flagitioſam vitam agunt, acſi ſancta eius Eccleſia foret improborum & ſceleratorum hominum cōiuratio. Nam quum ipſa Chriſti ſit corpus eiuſmodi fœtidis & putridis membris inquinari non poteſt quin aliqua ignominia in caput recidat. Nequid ergo tale extet in Eccleſia vnde probrum ſacroſancto eius nomini inuratur, abigendi ſunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Chriſtianum nomen infamia redundaret. Atque hîc quoque habenda eſt Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiſcua exhibitione profanetur. Veriſſi- *Coloſſ.1.24.* *Cœna Domini non profananda.*

mum eſt enim,cui commiſſa eſt diſpenſatio,ſi ſciens ac volens indignũ
admiſerit quem repellere iure poterat, perinde reum eſſe ſacrilegij ac ſi
corpus Domini canibus proſtitueret. Quamobrem Chryſoſtomus graui
ter inuehitur in Sacerdotes,qui dum magnorum potentiam formidant
Homi.in Mat.3. neminem audent arcere. Sanguis,inquit,è manibus veſtris requiretur.
Ezech.3.18.et 33.10 Si hominem timetis,ille vos deridebit ſin Deum,eritis hominibus quo-
que ipſis venerabiles. Non faſces horreamus,non purpura,non diadema
ta.maior hîc eſt nobis poteſtas. Ego certè corpus meum potiùs tradam
in mortem,& ſanguinem meum fundi patiar, quàm pollutionis iſtius
fiam particeps. Ergo,ne ſacratiſſimum hoc myſterium afficiatur ignomi-
nia,in eo diſpenſando magnopere delectus requiritur: qui tamen habe-
ri nequit niſi per Eccleſiæ iuriſdictionem. Alter finis eſt, ne aſſidua ma-
Secundus finis diſciplinæ. lorum conſuetudine, vt fieri ſolet, boni corrumpantur. Nam (quæ no-
ſtra eſt ad deuiandum procliuitas) nihil faciliùs eſt,quàm vt malis exé-
plis à recto vitæ curſu abducamur. Hunc vſum notauit Apoſtolus, quũ
1.Cor.5.6 & 11. inceſtum à conſortio ſuo amandare Corinthiis præciperet. Modicum,
inquit,fermentum totam maſſam corrumpit. Ac tantum hîc periculum
proſpiciebat vt vel ab omni ſodalitate interdiceret. Siquis, ait,frater in-
ter vos nominatur vel ſcortator,vel auarus,vel idolotũ cultor, vel ebrio
Tertius finis diſciplinæ. ſus,vel maledicus,cum huiuſmodi nec cibum ſumere permitto. Tertius,
vt eos ipſos pudore confuſos ſuæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita cõ-
ducit & illis ſuam nequitiam caſtigari,quò expergefiant ſenſu ferulę qui
indulgentia obſtinatiores futuri erant. Id ſignificat Apoſtolus quum in
2.The.3.14. hunc modum loquitur,Siquis non obedit doctrinæ noſtræ , hunc nota-
1.Cor.5.5. te: & ne commiſceamini cum illo,vt pudore ſuffundatur . Item alibi,
quum ſe tradidiſſe ſcribit Corinthium Satanæ, vt Spiritus ſaluus fieret in
die Domini.hoc eſt (vt ego quidem interpretor) cõceſſiſſe in damnatio
Auguſt de verbor. Apoſt.Serm. nem temporaneam,vt æternum ſaluus fieret. Ideo autem Satanæ trade-
re dicit, quia extra Eccleſiam Diabolus eſt, quemadmodum in Eccleſia
Chriſtus. Nam quod quidam ad certam carnis vexationem referunt, mi
hi videtur incertiſſimum.

Vide ſecti 3. & 4. 6 His finibus propoſitis,ſupereſt videre qualiter hanc partem diſci-
plinæ,quæ in iuriſdictione poſita eſt,Eccleſia exequatur. Principiò reti-
neamus illam partitionem ſuperiùs poſitam,peccatorum alia eſſe publi
ca,alia priuata vel occultiora . Publica ſunt quæ non vnum, vel alterũ
modò teſtem habent: ſed palàm,& cum totius Eccleſiæ offenſione deſi-
gnantur. Occulta voco,nõ quæ homines prorſus latent,qualia ſunt hy-
pocritarum (nam illa ſub Eccleſiæ iudicium non cadunt) ſed medij gene
ris,quæ ſcilicet teſtibus non carent: neque tamen ſunt publica. Prior ſpe
cies non requirit gradus illos quos Chriſtus enumerat. ſed Eccleſia, vbi
tale quid emergit, facere officium ſuum debet in vocando peccatore, &
corrigendo pro modo delicti. in ſecundo genere non venitur ad Eccleſiã
donec acceſſerit contumacia, ſecundum illam Chriſti regulam . Vbi ad
cognitionem ventum eſt,tunc obſeruanda eſt altera diuiſio inter ſcele-
ra & delicta. Neque enim in leuioribus peccatis adhibenda eſt tanta ſeue
ritas, ſed ſufficit verborum caſtigatio : eáque lenis & paterna,quæ non
exaſperet peccatorem nec confundat, ſed reducat ad ſeipſum: vt magis
gaudeat ſe correctum,quàm triſtetur. Flagitia autem acriore remedio ca
ſtigari conuenit. neque enim ſatis eſt ſi is qui edito mali exempli facino
re,grauiter eccleſiam læſit,verbis tãtùm caſtigetur: ſed priuari ad tẽpus
Cœnæ communione debet,donec reſipiſcentiæ ſuæ fidem fecerit. Neque
enim Paulus in Corinthium verborum modò obiurgatione vtitur, ſed
1 Cor. 5. 5. ab Eccleſia eliminat,reprehendítque Corinthios quòd tandiu eum tuliſ
In vetere meliore ſent.*Hanc rationem tenuit vetus ac melior Eccleſia,quum vigeret legi

tima

tim gubernatio. Siquis enim flagitiũ aliquod perpetrauerat, vnde exortum eſſet offendiculum, primùm à ſacræ Cœnæ præparatione abſtinere, deinde & coram Deo ſeſe humiliare, & corã Eccleſia pœnitentiam teſtari iubebatur. Erant autem ſolennes ritus qui iniungi lapſis ſolebant, vt eſſent pœnitentiæ indicia. Vbi ſic defunctus erat vt ſatisfactum Eccleſiæ foret, tum per manuum impoſitionem recipiebatur in gratiam. quæ receptio ſæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiuſmodi ritum breuiter deſcribit. Pœnitentiam, inquit, agunt iuſto tempore: deinde ad exomologeſin veniunt, & per manuum impoſitionem Epiſcopi & cleri ius communionis accipiunt. Quanquam ſic præerat reconciliationi Epiſcopus cum ſuo clero, vt ſimul plebis conſenſum requireret: quemadmodum alibi tradit.

Eccleſia obſeruatã rectã adminiſtrationem iuriſdictionis Eccleſiaſticæ.

Epiſt. 2. lib. 1.
Epiſt. 14 li. 3. & eiuſdem lib.
Epiſt. 26.

7 Hac diſciplina adeo nemo eximebatur, vt Principes quoque vnà cum plebeis ſe ad eam ferendam ſubiicerent. Et meritò: quũ Chriſti eſſe conſtaret, cui omnia Regum ſceptra & diademata ſubmitti æquum eſt. Sic Theodoſius quum ab Ambroſio ob cædem Theſſalonicæ perpetratã iure communionis priuatus eſſet, ſtrauit omne quo circundatus erat inſigne regium: defleuit in Eccleſia publicè peccatum ſuum, quod aliorum fraude obrepſerat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id ſibi eſſe debent iudicare magni Reges, ſi coram Chriſto Rege Regũ ſuppliciter ſe proſternant, nec illis diſplicere debet quòd per Eccleſiam iudicentur. Nam quum in aula ſua nihil ferè audiant præter meras aſſentationes, pluſquam neceſſarium illis eſt per os Sacerdotum à Domino corripi. Quin potius optare debent ne ſibi ſacerdotes parcãt, quò parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda iſthæc iuriſdictio ſit: quia alibi dictum * eſt. Hoc tantùm addo, illam eſſe legitimam in excommunicando homine progreſſionem, quam demonſtrat Paulus, * ſi non ſoli Seniores ſeorſum id faciant, ſed conſcia & approbãte Eccleſia: in eum ſcilicet modum * vt plebis multitudo non regat actionem ſed obſeruet vt teſtis & cuſtos, nequid per libidinem à paucis geratur. Tota verò actionis ſeries, præter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem habere debet quæ Chriſti præſentiam præ ſe ferat: vt dubium non ſit quin ipſe ſuo iudicio præſideat.

Diſciplinę Eccleſiaſticæ ſubiiciebantur olim oẽs: principes ẽtipſi vtiliſſimè.

Amb lib. 1 epiſt. 3. in oratione habita in ſunere Theodoſ.

* *c 11 ſect. 5. 6.*

* *vide c 11. ſect 6. & hîc infr. ſect. 6.*

Sãcta actionis maieſtas.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem ſeueritatem decere Eccleſiam quæ cum ſpiritu manſuetudinis coniuncta ſit. Semper enim diligenter cauendum eſt, quemadmodum præcipit Paulus, ne abſorbeatur à triſtitia is in quem animaduertitur. ſic enim ex remedio fieret exitium. Verùm ex fine meliùs ſumi poterit moderationis regula. nam ᶜ quum hoc in excommunicatione quæratur vt ad pœnitẽtiam perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel male audiat Chriſti nomen: vel ad imitationem alij prouocentur: hæc ſi intuebimur, licebit facilè iudicare quouſq; progredi & vbi deſinere debeat ſeueritas. Ergo vbi pœnitentiæ ſuæ teſtimonium Eccleſiæ dat peccator, & hoc teſtimonio ſcandalũ, quantum in ſe eſt, obliterat: nequaquam vltra vrgendus eſt. Quòd ſi vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excuſari nullo modo poteſt immodica veterum auſteritas, quæ & prorſus à Domini præſcripto diſſidebat, & erat mirum in modum periculoſa. Nam quum peccatori pœnitentiam ſolennem & priuationem à ſacra communione nunc in ſeptem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totam vitam indicerent: quid inde ſequi potuit niſi vel magna hypocriſis, vel maxima deſperatio? Similiter quòd nemo qui iterum lapſus eſſet ad ſecũdam pœnitentiam admitteretur, ſed vſque ad finem vitæ eiiceretur ab Eccleſia, id nec vtile erat, nec rationi conſentaneum. Quicunque igitur ſano iudicio rem æſtimabit, deſiderabit hic eorũ prudentiã.* Quanquam

In excõmunicatiõe ſeueritatẽ moderatã eſſe debere.
2. Cor. 2. 7.
ᶜ *vide ſect. 5.*

Notatur immodica hic veterum auſteritas.

“ *Non tam inſtituto & iudicio ſuo ſeueriores fuiſſe pleróſque veterũ epiſcoporũ, quã more quodã Eccleſiarũ.*

publicum hîc potius morem improbo, quàm eos omnes accuſo qui eo vſi ſunt, quorum nonnullis diſplicuiſſe certum eſt: ſed ideo ferebãt, quia non poterant corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm nõ ſponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas noſtra venientibus præſtò eſt. Opto omnes in Eccleſiam redigi: opto omnes cõmilitones noſtros intra Chriſti caſtra & Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa diſſimulo: ſtudio & voto colligendæ fraternitatis, etiã quæ in Deum commiſſa ſunt, non pleno iudicio examino: delictis pluſquam oportet remittendis penè ipſe delinquo: amplector prompta & plena dilectione cũ pœnitentia reuertentes, peccatum ſuum ſatisfactione humili & ſimplici confitentes. Chryſoſtomus aliquanto durior, ſic tamen loquitur, Si Deus tam benignus eſt, vt quid Sacerdos eius auſterus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vſus ſit Auguſtinus erga Donatiſtas, vt non dubitauerit in Epiſcopatum recipere qui à ſchiſmate redierant, idque ſtatim poſt reſipiſcentiam. Verùm quia contraria ratio inualuerat, coacti ſunt proprio iudicio cedere vt eam ſeequerentur.

Cyprianus. Ad Cor. epiſ. 3. li. 1.

Chryſoſtomus. Auguſtinus.

9 Quemadmodum autem in toto Eccleſiæ corpore hæc manſuetudo requiritur, vt clementer nec vſque ad ſummum rigorem animaduertat in lapſos, ſed potiùs ſecundum Pauli præceptum, charitatẽ in eos cõfirmet: ita pro ſe quiſque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare ſe debet. Non ergo noſtrum eſt, tales qui ab Eccleſia ſunt expulſi expungere ex electorum numero, aut deſperare quaſi iam perditos. Alienos quidem ab Eccleſia iudicare fas eſt, & proinde à Chriſto: ſed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd ſi tum quoque maiorem peruicaciæ quàm humilitatis ſpeciem præferunt, eos tamen iudicio Domini commendemus, meliora de iis in poſterum ſperantes, quàm videmus in præſens: nec propterea deſinamus pro iis Deum precari. Et (vt verbo vno complectar) non perſonam ipſam, quæ in manu atque arbitrio Dei ſolius eſt, in mortem addicamus: ſed tantùm qualia ſint cuiuſque opera æſtimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum ſequimur, ſtamus potius diuino iudicio quàm noſtrum proferimns. Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus, niſi volumus Dei virtutem limitare ac miſericordię eius legẽ dicere: cui quoties viſum eſt peſſimi in optimos mutantur, alieni inſeruntur, extranei cooptantur in Eccleſiam. Idque Dominus agit vt ſic hominum opinionem eludat, & temeritatem retũdat: quæ niſi coerceatur, ſibi iudicandi ius ſuprà quam decet vſurpare audet.

Hîc & ſecti. 10. oſtenditur, licet priuatus etiã quiſque excommunicatos, alienos debeat iudicare ab Eccleſia, nõ tamen pro deſperatis habere oportere: imò pro virili cõtendere vt in viã redeant.

2. Cor. 2. 8.

10 Nam quòd promittit Chriſtus ligatum in cœlo fore quod ſui in terra ligauerint, ligandi vim ad Eccleſiæ cenſuram limitat: qua non cõijciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, ſed vitam moreſque ſuos damnari audientes, ſuæ etiam ipſorum perpetuæ damnationis niſi reſipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excommunicatio, quòd illud, adempta omni venia, hominem deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quanquam plectit etiam ipſa hominem: ſic tamẽ plectit vt futuræ ſuæ damnationis ipſum præmonendo, in ſalutem reuocet. Quod ſi obtineatur, parata eſt reconciliatio & in communionem reſtitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vſus eſt. Proinde tametſi familiariùs verſari aut interiorem conſuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Eccleſiaſticam diſciplinã: debemus tamen contendere, quibus poſſumus modis, vt ad meliorẽ frugem conuerſi, in ſocietatem ac vnitatem Eccleſiæ ſe recipiant. Quemadmodum Apoſtolus quoque docet, Nolite (inquit) exiſtimare quaſi inimicos, ſed corripite vt fratres. Hæc humanitas niſi tam priuatim quàm cõmuniter

Matt. 18. 18.

Quid differat ab Anathemate Excommunicatio.

2. Theſſ. 3. 15.

muniter ſeruetur,periculum eſt ne ex diſciplina mox delabatur ad carnificinam.

Diſciplinæ moderationem eo ēt ſpectare,ne vbi remiſsius & negligẽtius exerceatur, vel priuati, vel paſtores Eccleſiam deſerant, probatur multis veterũ teſtimoniis.

Lib.2.con.Par. c.1.

Lib.3.c.1.

Epheſ.4.

Cap. 2.

Cap.1.

Mat 13.22.

11 Hoc quoque ad diſciplinæ moderationem in primis requiritur quod Auguſtinus contra Donatiſtas diſputat, ne vel priuati homines,ſi viderint minùs diligenter à ſeniorum Concilio vitia corrigi, diſceſſionem proptereà continuò ab Eccleſia faciant: aut ipſi Paſtores, ſi nequeant ex animi ſui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant miniſterium, vel inuſitata aſperitate totam Eccleſiam perturbent. Eſt enim veriſſimum quod ſcribit, Nempe quiſquis vel quod poteſt arguendo corrigit: vel quod corrigere non poteſt, ſaluo pacis vinculo excludit:vel quod ſaluo pacis vinculo excludere non poteſt, æquitate improbat, firmitate ſupportat: hunc à maledictione liberum ac ſolutum eſſe. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Eccleſiaſticæ diſciplinæ,vnitatem ſpiritus in vinculo pacis intueri ſemper debet:quod Apoſtolus ſufferendo nos inuicem præcipit cuſtodiri: & quo non cuſtodito,vindictæ medicina non tantum ſuperuacua, ſed etiam pernicioſa eſſe incipit: ideóque medicina eſſe deſinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in conſeruatione vnitatis negligit diſciplinæ ſeueritatem, nec intemperie correctionis diſrumpit vinculum ſocietatis. Fatetur quidem non Paſtores modò debere in hanc partem incumbere, nequid in Eccleſia vitij remaneat, ſed vnicuique eodem enitendum pro ſua virili: nec diſſimulat, eum qui malos monere, arguere,corrigere negligit,etiamſi iis non faueat,nec cum iis peccet,reum eſſe coram Domino:quòd ſi talem gerit perſonam vt etiam à Sacramentorum participatione poſſit ſeparare,& non facit,iam non alieno malo peccare, ſed ſuo. Tantùm id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit,ne dum eradicantur zizania, frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Miſericorditer igitur corripiat homo quod poteſt:quod autem non poteſt, patienter ferat,& cum dilectione gemat atque lugeat.

Contra Donatiſtarũ olim & Anabaptiſtarũ hodie moroſitatem qui nullũ cœtum Chriſti eſſe agnoſcunt, niſi in quo omni ex parte reluceat Angelica perfectio.

Cap 1.

**Vide prolixã refutationẽ apud Caluinũ in Inſtitutione aduerſ. Anaba. artic 2.& libel.de Cœna.*

2.Cor.11.14.

12 Hoc autem dicit propter Donatiſtarum moroſitatem,qui quum cernerent in Eccleſiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Epiſcopi ſed excommunicatione non plecterent, (quia non putabant ſe hac via quicquam profecturos) in Epiſcopos atrociter inuehebantur tanquam diſciplinæ proditores:& à Chriſti grege impio ſchiſmate ſe diuidebant. Qualiter hodie faciunt * Anabaptiſtæ,qui dum nullum cœtum Chriſti agnoſcunt niſi Angelica perfectione omni ex parte conſpicuũ,ſub prætextu ſui zeli quicquid eſt ædificationis ſubuertunt. Tales(inquit Auguſtinus)non odio iniquitatis alienæ ſed ſtudio ſuarum contentionum infirmas plebes iactantia ſui nominis irretitas,vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: ſuperbia tumidi,peruicacia veſani, calumniis inſidioſi, ſeditionibus turbulẽti,ne luce veritatis carere eos pateat,vmbram rigidæ ſeueritatis obtendunt.& quæ in Scripturis ſalua dilectionis ſynceritate,& cuſtodia pacis vnitate,ad corrigenda fraterna vitia moderationi curatione fieri iubentur, ad ſacrilegium ſchiſmatis & occaſionem præciſionis vſurpant.Ita ſe transfigurat Satã in Angelũ lucis,dũ per occaſionem quæ iuſtæ ſeueritatis crudelem ſæuitiam perſuadet, nihil aliud appetens niſi vt corrumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis: quo firmo inter Chriſtianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocendum, muſcipulæ inſidiarum comminuuntur,& conſilia euerſionis eius neſcunt.

Si contagio peccati aliquius totã multitudinem inuaſerit,

13 Vnum iſtud præcipuè commendat,ſi contagio peccandi multitudinem inuaſerit,viuidę diſciplinæ ſeuerã miſericordiã eſſe neceſſariam. Nam & conſilia(inquit) ſeparationis inania ſunt,ac pernitioſa,ac ſacri

legia: quia impia atque ſuperba fiunt: & plus perturbant infirmos bonos quàm corrigant animoſos malos. Ac quod aliis ibi præcipit, ipſe quoque fideliter ſequutus eſt. Nam Aurelio Epiſcopo Carthaginenſi ſcribens, cõqueritur ebrietatẽ impunè graſſari in Africa, quæ adeo grauiter in Scripturis damnatur: ſuadétque vt coacto Epiſcoporum Cõcilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non aſperè, quantum exiſtimo, non duriter, non modo imperioſo iſta tolluntur: magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda eſt in peccata paucorũ. Neque tamen intelligit conniuendum propterea aut tacẽdum Epiſcopis, quòd ſeueriùs punire publica flagitia nequeant: quemadmodum ipſe poſtea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, vt quoad licet ſanitatem potiùs quàm exitium corpori afferat. Atque ideò ſic tãdem concludit, Quamobrem & illud præceptũ Apoſtoli nullo modo negligendum eſt, de malis ſegregandis, quum ſine periculo violãdæ pacis fieri poteſt: quia nec aliter fieri voluit: & iſtud quoque ſeruandum eſt, * vt ſufferentes inuicem ſtudeamus ſeruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.

Etſi non conniuendũ aut tacendũ, tamen tẽperandũ eſſe miſericordia diſciplinæ ſeueritatem, ne exitium corpori afferatur.

Epiſto. 64.

Ca. 2. li. 3. con. Par.

1. Cor. 5. 7.

** Vide Calu. 1 Cor. 5.11.*

Epheſ. 4. 2.

14 Reliqua pars diſciplinæ, quæ clauium poteſtate propriè non cõtinetur in eo eſt vt pro temporum neceſſitate plebem exhortentur Paſtores vel ad ieiunia vel ad ſolennes ſupplicationes, vel ad alia humilitatis, pœnitentiæ, ac fidei exercitia: quorum nec tempus, nec modus, nec forma præſcribitur verbo Dei, ſed in Eccleſiæ iudicio relinquitur. Huius quoque partis obſeruatio, ſicuti eſt vtilis, ita veteri Eccleſiæ ab ipſis vſq; Apoſtolis ſemper fuit vſitata. Quanquam ne ipſi quidem Apoſtoli primi fuerunt authores, ſed exemplũ ſumpſerũt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, conuocatam fuiſſe plebem, ſupplicationes indictas, indictum ieiunium. Id ergo ſequuti ſunt Apoſtoli quod & populo Dei nouum non erat, & vtile fore prouidebant. Similis eſt ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari, vel in officio ac obedientia contineri poteſt. exempla paſſim extant in ſacris hiſtoriis, quæ non opus eſt colligere. Sic in ſumma habendum eſt: quoties de religione incidit controuerſia quam vel ſynodo, vel Eccleſiaſtico iudicio finire oportet, quoties de eligendo miniſtro agitur, quoties denique tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rurſum quum apparent iudicia iræ Domini, vt ſunt peſtilentia, bellum, & fames, hoc ſanctum eſſe, & ſeculis omnibus ſalutare inſtitutum, vt Paſtores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem hortentur. Siquis teſtimonia quæ ex veteri teſtamento adduci poſſunt, nõ recipiat, quaſi Chriſtianæ Eccleſiæ minùs conueniant, conſtat Apoſtolos quoque ſic feciſſe. Tametſi de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat quæſtionem. De ieiunio ergo dicamus nonnihil: quia plurimi dum non intelligunt quid vtilitatis habeat, non adeo neceſſarium eſſe iudicant: alij etiam vt ſuperuacuum, prorſus reijciunt: & vſu eius non bene cognito, facilis eſt in ſuperſtitionem lapſus.

De ea parte diſciplinæ Eccleſiaſticæ quæ eſt de indicendis ieiuniis aut precibus extraordinariis: et quomodo id facere debeant paſtores, tractatur hîc & ſect. 16. 17.

15 Sãctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac ſubigendam carnem, ne laſciuiat: vel vt ad preces ac ſanctas meditationes meliùs ſimus comparati, vel vt teſtimonium ſit noſtræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum noſtrum coram ipſo confiteri. Primus finis, non ita ſæpe locum habet in publico ieiunio: quòd non vna eſt omnibus corporis conſtitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus vtriuſque communis eſt. tam enim vniuerſa Eccleſia eiuſmodi præparatione ad preces opus habet, quàm priuatim fidelium vnuſquiſque. Tertius quoq; ſimiliter.

Sancti ieiunij tres fines, & quãdo locum habeant. tractatur hîc & ſect. 16. 17.

Primus.

Secundus.

Tertius.

Fiet

Fiet enim interdum vt bello, vt peſte, vel calamitate aliqua gentem vnam percutiat Deus. In hac communi ferula ream ſe tota ples faciat oportet ac reatũ profiteatur. Siquem verò priuatum feriat manus Domini, idipſum faciat vel ſolus, vel cum ſua familia. Id quidem præcipuè ſitum eſt in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix poteſt quin erumpat in externam teſtificationem: idque tum maximè ſi in communem ædificationem cedit, vt omnes ſimul, peccatum ſuum palàm confitendo, laudem iuſtitiæ Deo reddant, & ſe mutuò ſinguli exemplo ſuo cohortentur.

16 Vnde ieiunium vt eſt ſignum humiliationis, frequentiorem vſum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vtcunque ſit commune, vt dictum eſt. Quod ergo ad diſciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo ſupplicandum eſt, ieiunium vnà cũ oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quò eorum miniſterium, quod tanti momenti erat, meliùs Deo commendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipſi poſtea quum miniſtros præficerent Eccleſiis, ſoliti ſunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunij non aliud ſpectarunt niſi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, vẽtre pleno mentem non ita eſſe in Deum erectam, vt & ſerio ardentíque affectu fieri in precationem & in ea perſeuerare poſſit. Sic intelligendum eſt quod refert Lucas de Anna, eam ſeruiſſe Domino ieiuniis & obſecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: ſed ſignificat ſanctam mulierem ſe hoc modo exercuiſſe ad precandi aſſiduitatem. Tale fuit ieiunium Nehemiæ, quum intentiore ſtudio Deum pro liberatione populi ſui precaretur. Hanc ob cauſam dicit Paulus fideles rectè facere ſi ad tempus abſtineant à thoro coniugali, vt liberiùs vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium precationi vice adminiculi coniungens, nullius per ſe momenti eſſe admonet niſi quatenus refertur in hũc finem. Deinde quũ præcipiat eo loco coniugibus, vt alij aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum eſt non de quotidianis precibus eum loqui, ſed quæ attentionem magis ſeriam exigunt.

Actor. 13. 3.
Ibidem 14. 23.
Luc. 2. 37.
Nehem. 1. 4.
1. *Cor.* 7. 5.
Ibidem 3.

17 Rurſum ſi graſſari incipit vel peſtilentia, vel fames, vel bellum, aut ſi qua clades imminere aliàs regioni ac populo videtur: Paſtorum tunc quoque officium eſt hortari ad ieiunium Eccleſiam quò ſuppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promiſſa barba, impexo capillo, pulla veſte, ſuppliciter ſe olim demittere rei ſolebant ad conciliandam iudicis miſericordiam: ita nos, quum rei agimur coram Dei tribunali, eius ſeueritatem miſerabili habitu deprecari, tum eius gloriæ intereſt ac publicæ ædificationis, tum nobis quoque ipſis vtile eſt ac ſalutare. Atque id quidem vſitatum fuiſſe in populo Iſraelitico, ex verbis Ioelis colligere promptum eſt. nam quum iubet cani tuba, conuocari cœtum, indici ieiunium, & ea quæ ſequuntur: loquitur vt de rebus communi conſuetudine receptis. Paulò antè dixerat, de flagitiis populi conſtitutã eſſe quæſtionem, ac iam imminere iudicij diẽ nuntiauerat, reoſque citauerat ad dicendam cauſam, deinde vociferatur vt properent ad ſaccum & cinerem ad fletum & ieiunium: hoc eſt, vt externis quoque teſtificationibus ſe coram Domino proſternãt. Cinis quidem & ſaccus illis fortè temporibus magis conueniebant: ſed conuocatio & fletus & ieiunium, & quæ ſunt his ſimilia, non dubiũ quin ad noſtram quoque ætatem ſimiliter pertineant, quoties ita rerum noſtrarum conditio poſtulat. Nam quum ſanctum ſit exercitium cùm ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minùs vtamur

Ioe. 2. 15.

quàm veteres in ſimili neceſſitate? Legimus ieiunaſſe in ſignum mœſti-
1.Sam.7.6.et 13.13. tiæ non modo Iſraeliticam Eccleſiam, verbo Dei formatam ac conſti-
2. Reg.1.12. tutam, ſed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ
Ioh.3.5. prædicationẽ habebant. Quid cauſæ eſt igitur cur nos non idẽ agamus?
Contra improbãtes At externa eſt ceremonia, quæ finem in Chriſto vnà cum aliis accepit.
ieiunij hodie vſum. Imò hodiéque optimum fidelibus adminiculum eſt (vt ſemper fuit) & vtilis admonitio, ad ſeipſos excitandos, ne ſua nimia ſecuritate & ſocordia Deum magis ac magis prouocent dum eius flagellis caſtigantur.
Proinde Chriſtus, quum Apoſtolos ſuos excuſat quòd non ieiunent, non
Mat.9.15. dicit abrogatum eſſe ieiunium: ſed calamitoſis temporibus ipſum deſti-
Lucæ 5.34. nat, & coniungit cum luctu. Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis ſponſus.

Ieiunij definitio. 18 Nequis autem error ſit in nomine: definiamus quid ſit ieiunium: non enim ſimpliciter continentiã ac parſimoniã in victu hîc intelligimus, ſed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate, & ſobrietate temperata eſſe debet, vt quandam ieiunij ſpeciem, quoad fieri poteſt toto ſuo decurſu præ ſe ferat. Sed eſt præterea ieiunium aliud temporale, quum aliquid ex conſueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnũ vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordi-
Ieiunium tribus rebus ſitum. naria illa arctiorem ac ſeueriorem. Hoc in tribus ſitum eſt, in tempore, in ciborum qualitate, & parſimonia.
Tempus. Tempus dico, vt ieiunij defungamur iis actionibus quarum cauſa inſtituitur ieiunium. Quẽadmodũ exẽpli cauſa, ſi ob ſolennem precationem quis ieiunet, vt eo inpranſus accedat.
Qualitas. Qualitas in eo ſita eſt, vt obſint omnes lautitiæ, ac plebeis vilioribuſque cibis contenti, palatum delicatis non irritemus.
Quantitas. Quantitatis ratio in hoc eſt, vt parciùs ac leuiùs ſolito veſcamur: tantùm ad neceſſitatem non etiam ad voluptatem.

Prouidẽdũ ne quid in ieiunio obrepat ſuperſtitionis. 19 At verò ſemper in primis cauendum nequid obrepat ſuperſtitionis, quemadmodum antehac magno Eccleſiæ malo accidit. multò enim ſatius fuerit nullum prorſus eſſe ieiuniorum vſum quàm diligenter obſeruari & interim corruptum eſſe falſis pernicioſiſque opinionibus, ad quas mũdus ſubinde delabitur, niſi ſumma fide ac prudentia obuiam ſeãt Paſtores.
**Primus error vitãdus in ieiunio.* *Primum eſt vt ſemper vrgeat quod docet Ioel, ſcindenda eſſe corda non veſtimenta, hoc eſt admoneant plebem, non magni per ſe
Ioel.2.13. æſtimari à Deo ieiunium niſi adſit interior cordis affectus, vera peccati & ſuipſius diſplicentia, vera humiliatio, verúſque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ab cauſam vtile eſſe niſi quòd iſtis accedit velut inferius adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines ſigna & externam ſpeciem pro cordis innocentia obiiciendo, fucum ſibi facere conantur. Itaque in hanc hypocriſin ſeueriſſimè inuehitur Ieſaias, quòd Iudæi ſatisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant dũ-
Ieſa.58.5. taxat, vtcunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerẽt. Nunquid tale eſt (inquit) ieiunium quod Dominus elegit: & quæ ſequũtur. Non igitur inutilis modò ac ſuperuacua fatigatio eſt hypocriticum
**Secundus error.* ieiunium, ſed maxima abominatio. *Alterum malum huic affine ſummoperè cauendum eſt, ne pro opere meritorio, aut ſpecie diuini cultus cenſeatur. Nam quum ſit res per ſe media, nec quicquam habeat momenti niſi propter eos fines in quos reſpicere debet, pernicioſiſſima ſuperſtitio eſt, confundere cum operibus à Deo mãdatis, & per ſe neceſſariis nõ alio reſpectu. Tale fuit olim delirium Manichæorum: quos dum refellit
Lib 2. de mor. Manic. c. 13. & lib. 30. con. Fauſt. Auguſtinus, ſatis clarè docet, ieiunium non niſi ab iis quos dixi finibus æſtimandum, nec Deo aliter probari niſi eò referatur. *Tertius error non adeo quidem impius, periculoſus tamen, tanquam vnum ex præ-
**Tertius error* cipuis officiis moroſius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis ſic extol-

extollere vt homines ſe aliquid eximium feciſſe putent quum ieiunaue rint.* Qua in parte non in totum excuſare audeo veteres quin & ſuperſtitionis quædam ſemina iecerint, & occaſionem præbuerint tyrannidi quæ poſtea exorta eſt. Occurrunt quidem interdum ſanæ ac prudẽtes de ieiunio ſententiæ: ſed poſtea occurrunt ſubinde immodicæ ieiunij laudes, quæ ipſum inter præcipuas virtutes extollunt.

**Excuſari nō poſſe in veterū libris immodicas ieiunij laudes, hîc & ſect. 20*

20 Et tunc paſſim inualuerat ſuperſtitioſa quadrageſimæ obſeruatio: quia & vulgus eximium aliquod obſequium Deo ſe in ea præſtare exiſtimabat, & Paſtores eam commendabant pro ſancta Chriſti imitatione: quum planum ſit non ideo ieiunaſſe Chriſtum vt aliis exẽplū præſcriberet, ſed vt Euangelij prædicationem ſic auſpicando nō humanam doctrinam eſſe, ſed è cœlo profectam re ipſa comprobaret. Ac mirum eſt tam craſſam hallucinationem hominibus acuti iudicij obrepere potuiſſe, quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim ſæpius ieiunat Chriſtus (quod fieri oportuit ſi anniuerſarij ieiunij legẽ tradere vellet) ſed ſemel tantū, quum ſe ad Euangelij promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat ſi homines ad imitationem prouocare vellet: ſed magis exemplū deſignat quo in ſui potius admirationẽ omnes rapiat quā ad æmulandi ſtudiū excitet. Denique non alia eſt iſtius ieiunij ratio quàm eius quo defunctus erat Moſes, quū legẽ è manu Domini acciperet. Nam quum illud in Moſe editum eſſet miraculum ad ſtabiliendam Legis authoritatem, nō debuit in Chriſto prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Moſis talem ieiunij formam in populo Iſraelitico erigere. Nec vllus ex ſanctis Prophetis ac Patribus id ſequutus eſt, quū tamen ad omnes pias exercitationes ſatis animi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum ſine cibo & potu quadraginta dies tranſegiſſe, non aliò pertinebat, quàm vt populus agnoſceret eum excitatum eſſe Legis vindicem, à qua vulgò propè totus Iſrael deſciuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία, & ſuperſtitiõis plena, quòd titulo ac colore imitationis Chriſti, ieiunium ornabant. * Quanquā in modò ieiunij mira tunc erat diuerſitas, vt refert Caſſiodorus ex Socrate, hiſtoriæ ſuæ libro nono. Romani enim (inquit) nonniſi tres habebant ſeptimanas: ſed illis continuū erat ieiuniū, excepto die Dominico & Sabbatho Illyrici & Græci ſex: alij ſeptem: ſed ieiunium per interualla. Nec minus in ciborum diſcrimine diſſidebant, alij nonniſi pane & aqua veſcebantur, alij addebant olera: piſcibus alij & volatilibus non abhorrebant: alij nullum habebant in cibis diſcrimen. Huius etiam differentiæ meminit Auguſtinus, poſteriore epiſtola ad Ianuarium.

De quadrageſimæ ſuperſtitione, vetuſta quidem, ſuperſtitione tamen, nec idoneā eſſe Chriſti imitationem.

Mat. 4. 2.

Exo. 24. 18. & 34. 28.

1. Reg. 19. 8.

De varia ieiunij quadrageſimalis obſeruatione olim in Eccleſiis.

21 Sequutæ ſunt deinde deteriora tempora, & ad præpoſterum vulgi ſtudium acceſſit Epiſcoporum tum inſcitia & ruditas, tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ ſunt impiæ leges quæ cõſcientias exitialibus vinculis ſtringū. Interdictus carnium eſus quaſi hominem contaminaret. * Additæ ſacrilegæ opiniones aliæ ſuper alias, donec in profundum omnium errorum ventum eſt. Ac ne quid prauitatis omitteretur, ineptiſſimo abſtinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquiſitiſſimis quibuſque delicijs laus ieiunij quæritur. nullæ tunc lautitiæ ſufficiūt. nunquā maior ciborum vel copia, vel varietas, vel ſuauitas. In tali ac tam ſplendido apparatu putant ſe ritè ſeruire Deo. Taceo quòd nunquam fœdiùs ſe ingurgitant qui volunt haberi ſanctiſſimi. In ſumma, his ſummus eſt Dei cultus, à carnibus abſtinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarū. Rurſum hæc vltima eſt impietas, & vix morte expiabilis, ſi quis minimum laridi aut rancidæ carnis cū pane cibario guſtauerit. Narrat Hieronymus, iam ſuo ſeculo quoſdam extitiſſe

Poſterorū tẽporum maiores ẽt errores in quadrageſimæ obſeruatione.

Sacrilegæ opiniones

Ludus cū Deo prætextu ieiunij.

Ad Nepotianum.

qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui ne oleo veſcerentur, cibos delicatiſſimos vndique aduehi ſibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abſtinebant: ſed ſuaues pretioſáſque ſorbitiunculas fieri ſibi curabant, quas non ex calice hauriebant, ſed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare eſt inter omnes diuites: vt ſcilicet non alio fine ieiunent niſi vt lautiùs nitidiúſq; epulétur. Sed nolo multum verborum profundere in re non adeò dubia. * Hoc tantùm dico, cùm in ieiuniis tùm in omnibus aliis diſciplinæ partibus adeo nihil recti, nihil ſynceri, nihil bene compoſiti ac ordinati habere Papiſtas, vt ſuperbiendi occaſionem vllam habeant, quaſi aliquid reliquum ſit apud eos laude dignum.

Veterem fuiſſe hūc luxum, licet minus cōmunem q̃ hodie.

** Concluſio præcedentium ab initio cap. II.*

De vetere diſciplina Cleri

22 Sequitur altera pars diſciplinæ, quæ ad clerum peculiariter pertinet. Ea Canonibus continetur quos ſibi veteres Epiſcopi ſuóque ordini impoſuerunt. Quales ſunt, Nequis clericus venationi, nequis aleæ, nequis comeſſationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercaturam: nequis laſciuis ſaltationibus intereſſet: aliíſque eius generis. Adiiciebātur & pœnæ, quibus ipſa Canonum authoritas ſanciebatur, nequis eos impunè violaret. In hunc finem vnicuiq; Epiſcopo committebatur cleri ſui gubernatio, vt ſecūdùm Canones ſuos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finem inſtitutæ erāt annuæ inſpectiones ac Synodi, vt ſiquis foret in officio negligentior, admoneretur: ſi quis peccaſſet, pro modo delicti in eū animaduerteretur. Ipſi quoque Epiſcopi quotannis ſuas habebāt Prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur ſiquid præter officium admiſerant. Nam ſiquis Epiſcopus durior erat aut violentior in ſuum clerum, illuc erat prouocatio, etiā ſi vnus tantùm conquereretur. Animaduerſio ſeueriſſima erat, vt deponeretur ab officio qui peccauerat, ac cōmunione ad tempus priuaretur. Quia autem erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam ſolebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuerſale cogere Concilium ſolius erat Imperatoris, quemadmodum teſtantur omnes vetuſtæ indictiones. Quandiu vigebat hæc ſeueritas, non plus verbo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & operæ præſtitent. * Quin multò rigidiores erant in ſeipſos quàm in vulgus. Et ſanè ita decet, vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) diſciplina plebs regatur: clerici inter ſe acriores exerceant cenſuras, minúſque longè ſibi quàm aliis indulgeant. * Iſtud totum vt obſoleuerit nihil opus eſt referre, quum nihil hodie fingi queat hoc ordine magis effrænè ac diſſolutum: ac eo licentiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipſos videatur prorſus ſepulta eſſe omnis antiquitas, vmbris, fateor, quibuſdam decipiunt ſimpliciū oculos, ſed quæ ad vetuſtos mores nihilo propius accedunt quàm ſimiæ æmulatio ad id quòd ratione & concilio faciunt homines. Memorabilis eſt apud Xenophōtem locus, vbi docet, quum turpiter degeneraſſent Perſæ à maiorum inſtitutis, & ab auſtero viuendi genere ad mollitiem, & delitias prolapſi eſſent, vt tamen dedecus hoc tegerent, priſcos ritus ſedulò ſeruaſſe. Nam quum Cyri tēpore eouſque vigeret ſobrietas & temperantia vt emungi opus non eſſet, atque etiam probri loco duceretur: apud poſteros durauit religio, nequis mucum è naribus traheret, ſorbere verò & intus alere ad putredinem vſque fœtidos humores quos ex ingluuie contraxerant permiſſum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad menſam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri neceſſe foret, tolerabile. Semel comedere præſcriptum: hoc non abrogauerant boni iſti ſucceſſores, ſed vt à meridie vſque ad mediam noctē continuarēt ſuas crapulas. Conficere diurnū iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: ſed laſſitudinis vitandę cauſa, iter ad duas horas cōtrahere,

Prouinciales Synodi quotannis olim habebantur.

Cōciliū vniuerſale.

Seueriori diſciplina contineri clerici debent, quàm alij.

**Totum ordinē diſciplinę Cleri ſepultum eſſe in Papatu, niſi quod vmbras quaſdam retinent: quod ad vitium depingitur ſimili Perſarum poſteriorum à maioribus ſuis degenerantium corruptela.*

Lib 8. Pæd. Cyr.

trahere,

trahere, liberum & vſitatum ex conſuetudine fuit. Quoties degeneres ſuas regulas obtendent Papiſtæ, vt ſe oſtendant affines eſſe ſanctis Patribus, ridiculam eorum imitationem hoc exemplum ſatis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum poſſit exprimere.

23 Vna in re pluſquam rigidi ſunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittant. Quanta apud eos ſcortandi graſſetur impunitas dicere nihil attinet. ac fœtido ſuo cœlibatu freti occaluerunt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè oſtendit quàm peſtiferæ ſint omnes traditiones: vtpote quæ non ſolùm orbauit Eccleſiam probis & idoneis Paſtoribus, ſed horrendam inuexit ſcelerum colluuiem, multáſque animas in gurgitem deſperationis proiecit. Certè quòd ſacerdotibus interdictum fuit coniugium, id factum eſt impia tyrannide, non modò contra verbum Dei, ſed etiam contra omnem æquitatem. Primùm vetare quod Dominus liberum reliquiſſet, nulla ratione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauiſſe verbo ſuo ne hæc libertas infringeretur, clariùs eſt, quàm vt longa demonſtratione vti neceſſe ſit. Omitto quòd Paulus plurimis locis Epiſcopum vult eſſe vnius vxoris virum. ſed quid potuit vehementius dici quàm vbi ex Spiritu ſancto denuntiat, fore nouiſſimis temporibus homines impios qui coniugium prohibeant: eóſque non modò impoſtores nuncupat, ſed dæmones? Hoc igitur vaticinium, hoc ſacrum oraculum eſt Spiritus ſancti, quo Eccleſiam ab initio præmunire aduerſus pericula voluit, Doctrinam dæmoniorum eſſe coniugij prohibitionem. *Verùm bellè ſe elapſos eſſe putant quum hãc ſententiam detorquent ad Montanum, Tatianos, Encratitas, alióſque veteres hæreticos. Illi (inquiunt) ſoli matrimonium damnarunt: nos minimè damnamus, ſed Eccleſiaſticum ordinem tãtum ab eo arcemus, cui putamus non ſatis conuenire. Quaſi verò etiamſi in illis ſuperioribus completum ſit primo loco hoc vaticinium, non in iſtos etiam competat: aut quaſi auditu digna ſit puerilis iſta argutiola, quod prohibere ſe negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim eſt acſi tyrãnus iniquam non eſſe legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur.

Inexorabilis ſeueritas Cleri Papiſtici vbi minime oportuit, in celibatu ſ. ſibi indicendo.

Coniugij interdictio impia tribus de cauſis.

1. Tim. 3. 2.
Tit. 1. 6.

1. Tim. 4. 5.

**Aduerſariorũ tergiuerſatio aduerſus Paulum reprehenſorem Legis cœlibatus: hîc & ſect. 24*

24 Obiiciunt aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotem. Quaſi non prouiderit hoc quoque Dominus quibus ornamentis excellere debent Sacerdotes. Ita Apoſtolum perturbati ordinis confuſique decoris Eccleſiaſtici inſimulãt, qui quum abſolutam boni Epiſcopi ideam delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, auſus ſit cõiugium ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non eſſe qui ſecundam habuerit vxorem. Atque hãc interpretationem non eſſe nouam concedo: ſed falſam eſſe ex ipſo contextu palàm eſt quia ſtatim præſcribit quales Epiſcoporum & Diaconorum vxores eſſe oporteat. Paulus inter Epiſcopi virtutes numerat coniugium, iſti intolerabile vitiũ in ordine Eccleſiaſtico eſſe docent. Et, ſi Deo placet, *hac generali vituperatione non contenti, immunditiem & pollutionem carnis in ſuis Canonibus vocant. Cogitet quiſque apud ſe ex qua officina hæc prodierint Chriſtus eo honore dignatur coniugium vt imaginem eſſe velit ſacræ ſuæ cum Eccleſia coniunctionis. Quid ſplendidius dici poterat ad cõmendandã coniugij dignitatem? Qua igitur fronte immundũ vel pollutum vocabitur in quo ſimilitudo ſpiritualis Chriſti gratiæ elucet?

Obiectio defendẽtiũ cœlibatũ ſacerdotum.

Siricii ad Epiſ. Hiſpaniar.
**Papæ blaſphemia in coniugium.*

25 Iam verò cùm ita clare cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendant. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos miniſtrandi vices redibant, oportuit ab vxoribus ſecubare, quò puri & immaculati ſacra tractarẽt. Noſtra ergo ſacra, quum & multo nobiliora ſint & quotidiana, à coniugatis tractari valde ſuerit

Altera eorundem obiectio.

indecorum. Quaſi verò eadem ſit Euangelici miniſterij perſona quę fuit ſacerdotij Leuitici Illi enim tanquam ἀντίτυποι, Chriſtum repræſentabant, qui mediator Dei & hominum, abſolutiſſima ſua puritate reconciliaturus Patrem nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere peccatores typum ſanctitatis eius non poſſent, quibuſdam tamen lineamentis vt adumbrarent, iuſſi ſunt vltra humanum morem ſe purificare dum ad ſanctuarium accederent: quia tum ſcilicet propriè Chriſtum figurabant, quòd veluti pacificatores, ad reconciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cœleſtis tribunalis ſimulachrum. Hanc perſonam, quia hodie non ſuſtinent Eccleſiaſtici Paſtores, fruſtra cum illis comparantur. *Quare Apoſtolus citra exceptionem ſecurè pronuntiat honorabile eſſe inter omnes coniugium, ſcortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. & ipſi Apoſtoli ſuo exemplo comprobarunt nullius quamlibet excellentis functionis ſanctitate indignum eſſe coniugium. Nam eos non tantum vxores retinuiſſe, ſed ſecum etiam circunduxiſſe teſtis eſt Paulus.

Hebr 13. 4.

**Apoſtolos, & doctrina, & exemplo ſuo approbaſſe coniugiũ in Epiſcoporũ ordine. Idẽ feciſſe poſt Apoſtolorũ ætatem oẽs vetuſtos Patres. hîc & ſect. 26.*

1. Cor. 9. 5.

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorum iſtud caſtitatis pro neceſſaria re venditarũt, in ſummam veteris Eccleſiæ ignominiam: quæ quum abundarit eximia Dei eruditione, plus tamen ſanctimonia excelluit. Nam ſi Apoſtolos nihil morantur (vt ſolent eos interdum ſtrenuè contemnere) quid, amabo, facient omnibus vetuſtis Patribus, quos certum eſt non modò coniugium in Epiſcoporum ordine toleraſſe, ſed etiam approbaſſe? Alebant ſcilicet fœdam ſacrorum profanationem quando ita non ritè apud eos Domini myſteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicẽdo cœlibatu: vt nũquam deſunt ſuperſtitioſuli, qui ſemper nouum aliquid comminiſcuntur, vnde admirationem ſibi conciliẽt. Sed quid conſtitutum fuit? nempe in ſententiam Paphnutij diſceſſum eſt, qui pronunciauit caſtitatem eſſe cum propria vxore concubitum. Manſit ergo inter ipſos ſacrum coniugium: neq; aut ipſis dedecori ceſſit, aut maculam vllam aſpergere miniſterio creditum eſt.

Hiſt. Tri. li. 2, c. 14.

Quibus gradibus tyrãnicũ interdictũ cõiugij obrepſerit in Eccleſiam.

27 Sequuta ſunt deinde tempora quibus inualuit nimis ſuperſtitioſa cœlibatus admiratio. hinc illa ſubinde & ſine modo decantata virginitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cum ea conferenda vulgò crederetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, ſic tamẽ extenuabatur eius dignitas, & ſanctitas obſcurabatur, vt non videretur ſatis forti animo ad perfectionem adſpirare qui non ab ipſo ſibi temperaret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum eſt ne matrimonium cõtraherent qui perueniſſent ad ſacerdotii gradum, deinde ne in eum ordinem aſſumerentur niſi cœlibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxoribus renunciarent. Hæc, quia videbantur reuerentiam ſacerdotio cõciliare, magno plauſu etiam antiquitus recepta eſſe fateor. *Sed ſi mihi antiquitatem obiiciant aduerſarij, primùm reſpondeo, hãc libertatem & ſub Apoſtolis & aliquot poſtea ſeculis extitiſſe, vt coniuges eſſent Epiſcopi, hac, ſine difficultate, vſos eſſe ipſos Apoſtolos, & alios primariæ authoritatis Paſtores, qui in eorum locũ ſucceſſerunt. Illius antiquioris Eccleſiæ exemplum pluris meritò nobis debere eſſe quàm vt illicitum vel indecorum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vſitatúmq; fuit. Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit eſſe coniugio iniquior, non ita impoſuiſſe Sacerdotibus legem cœlibatus quaſi res per ſe neceſſaria eſſet, ſed quia cœlibes coniugatis anteferret. Poſtremò non ita exegiſſe vt neceſſitate ac vi adigeret ad continentiam qui ad eam ſeruandam idonei nõ eſſent. Nam quum ſeueriſſimis legibus in ſcortationes vindicaret: de iis qui matrimonium contraherent, hoc

**Prohibitionẽ matrimonij nõ poſſe defendi prætextu antiquitatis, aut veterũ quorundam canonũ. Ad quæ triplex eſt reſponſio.*

tantùm

tantùm ſtatuebat vt à functione ſuperſederent.

28 Ergo quoties cœlibatui ſuo defendendo prætextum antiquitatis quærent nouæ iſtius tyrannidis defenſores, toties excipiendũ erit vt veterem illam caſtimoniã in ſuis Sacerdotibus reſtituant, amoueant adulteros ac ſcortatores: ne eos, in quibus honeſtum ac pudicum thori vſum non ſuſtinent, in omne libidinis genus impune ruere ſinant: reuocent illam obſoletam diſciplinam, qua omnes laſciuiæ coërceantur: liberent Eccleſiam hac tam flagitioſa turpitudine, qua iamdiu deformata eſt. Vbi hoc conceſſerint, tum rurſus admonendi erunt ne eam rem pro neceſſaria vendit ent, quæ per ſe libera ex Eccleſiæ vtilitate pendet. Neq; tamen hæc dico quòd vlla omnino conditione dandum eſſe locum iis Canonibus cẽſeam qui vinculum cœlibatus Eccleſiaſtico ordini iniiciũt: ſed vt intelligant cordatiores qua fronte hoſtes noſtri ſanctum coniugium, obiecto antiquitatis nomine, in ſacerdotibus infament. Quantum ad Patres attinet, quorum ſcripta extãt, neque ipſi, quum ex ſuo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo tanta malignitate coniugij honeſtati obtrectarunt. Contenti erimus vno Chryſoſtomi elogio: quòd is, quũ præcipuus fuerit virginitatis admirator, non poteſt in matrimonij cõmendationem videri fuiſſe aliis profuſior. Sic autem loquitur, Primus gradus caſtitatis eſt ſyncera virginitas: ſecundus fidele coniugium. Ergo ſpecies ſecunda virginitatis, eſt matrimonij caſta dilectio.

Ex ſuperiore triplici reſponſione obturari os aduerſariis, niſi caſtos præſtent ſuos ſacerdotes, & deſinãt celibatum vt neceſſarium vrgere.

Explodendi Canones coniugium ſacerdotibus interdicentes.

Quomodo hîc intelligenda Patrũ ſcripta.

Homil. de inuen. Crucis.

De votis, quorum temeraria nuncupatione quiſque ſe miſerè implicuit. CAP. XIII.

DEPLORANDA quidem res eſt, Eccleſiam, cui inæſtimabili ſanguinis Chriſti pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide ſic fuiſſe oppreſſam, & ingenti traditionum congerie ferè obrutam: ſed priuata interim cuiuſque amentia oſtendit, nõ ſine iuſtiſſima cauſa tantum fuiſſe diuinitus Satanæ eiúſque miniſtris permiſſum. Neq; enim ſatis fuit neglecto Chriſti imperio quælibet onera à falſis doctoribus impoſita perferre, niſi propria etiam ſinguli ſibi acceſſerent, adeóque cauernas ſibi fodiendo ſe profundiùs demergerent. Id factum eſt dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accideret. Quando itaque docuimus eorum audacia qui ſub Paſtorum titulo dominati ſunt in Eccleſia, vitiatum fuiſſe Dei cultum, vbi iniquis ſuis legibus miſeras animas illaquearunt: hîc malum affine annectere non intempeſtiuum erit, vt appareat, mundum pro ingenij ſui prauitate, quibus potuit obſtaculis ſemper adiumenta repuliſſe quibus ad Deum adduci debuerat. Porrò quò meliùs pateat grauiſſimam perniciem ex votis inuectam eſſe, principia iam antè poſita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè ſanctéque inſtituendam deſiderari poteſt, in Lege eſſe comprehenſum. Docuimus rurſus Dominum quò meliùs nos ab excogitãdis nouis operibus auocaret, totam iuſtitiæ laudem in ſimplici voluntatis ſuæ obedientia incluſiſſe. Hæc ſi vera ſunt, iudicare promptum eſt, fictitios omnes cultus, quos nobis ipſi ad promerendum Deum comminiſcimur, minimè eſſe illi acceptos, quãtumuis nobis arrideant. Et certè Dominus ipſe multis locis nõ tantùm apertè eos reſpuit, ſed grauiter abominatur.* Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expreſſum Dei verbum fiunt, quo loco ſint habenda, an nuncupari rite poſſint ab hominibus Chriſtianis, & quatenus eos obſtringant. Nam quod inter homines dicitur promiſſio, id Dei reſpectu Votum appellatur. Hominibus autẽ pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Lõge igitur maiorem in votis obſeruantiam eſſe decet, quę ad ipſum Deum, cum quo maximè

Tranſitio à tota ſuperiori tractatione de Tyrannide falſorum paſtorum, ad hanc ſequentem.

**De votis quæ præter expreſſum Dei verbum fiunt, an nuncupari ritè poſſint ab hominibus Chriſtianis, & quo loco ſint habenda, tract. hîc & ſec. 6.*

ſeriò agendum eſt, diriguntur. Hic mirum in modum omnibus ſeculis graſſata eſt ſuperſtitio: vt homines ſine iudicio, ſine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorū ineptiæ, imò prodigioſæ abſurditates apud Ethnicos, quibus nimis inſolēter cum diis ſuis luſerunt. Atq; vtinam hanc illorū audaciā non imitati eſſent etiam Chriſtiani. Minime id quidem decuit: ſed videmus aliquot ſeculis nihil fuiſſe hac improbitate vſitatius: vt populus contempta paſſim Dei Lege, vouendi quicquid per ſomnium arriſiſſet, inſano ſtudio totus flagraret. Nolo odioſe exaggerare, nec ſigillatim recenſere quàm grauiter ac quot modis hîc peccatum ſit: ſed hoc obiter dicere viſum eſt, quò melius appareat, nos nequaquam de re ſuperuacua quæſtionem inſtituere quum de votis tractamus.

In votis tria obſeruanda quæ & ordine explicantur.

** Primum obſeruatu neceſſarium vouenti.*

Coloſſ. 2. 23.

2 Porrò ſi nolumus errare iudicando quæ vota ſint legitima, quæ præpoſtera tria expendere conuenit: nempe quis ſit is cui votum nuncupatur: ſimus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus.* Primùm eò ſpectat vt cogitemus nobis cum Deo eſſe negotium: quem adeò delectat noſtra obediētia, vt ἐθελοθρησκείας omnes, quamlibet in oculis hominum ſpecioſæ ſint ac ſplendidæ, maledictas eſſe pronunciet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipſi ſine mandato excogitamus, Deo ſunt abominabiles, ſequitur, nullum ei acceptum eſſe poſſe, niſi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantū licentiæ nobis ſumamus, vt audeamus Deo vouere quòd nullum teſtimoniū habeat, qualiter ab ipſo æſtimetur. Nā quod Paulus docet peccatū eſſe quicquid fit abſque fide, quū ad actiones quaſlibet extendatur, tunc certe præcipuè locum habet vbi cogitationem tuam recta in Deum dirigis. Imò ſi in minimis quibuſque (vt illic de ciborum diſcrimine diſputat Paulus) labimur vel erramus vbi non prælucet fidei certitudo: quantò plus modeſtiæ adhibendum eſt vt rem maximi ponderis aggredimur? Siquidem nihil magis ſerium eſſe nobis decet religionis officiis. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquā ad aliquid vouendum deſcendamus quin certò prius conſcientia conſtituerit ſe nihil temerè tētare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum ſibi habebit præeuntem, & quaſi ex verbo ſuo dictantem quid factu bonum ſit vel inutile.

Rom. 14. 23.

3 In altero quod hîc diximus conſiderandum, id continetur, vt metiamur vires noſtras, vt vocationem noſtram intueamur, ne beneficium libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non eſt ſuæ facultatis, vel cum vocatione ſua pugnat, temerarius eſt: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium Dominus conſtituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam eſſe ſic in manu noſtra poſitū, vt propriæ virtutis fiducia ſubnixi, illud Deo promittamus. Veriſſimè enim in Arauſicano Concilio decretum fuit, nihil ritè Deo voueri niſi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera ſunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data ſint, eius æquitate alia negata: menſuram collatæ ſibi quiſque gratiæ (vt iubet Paulus) reſpiciat. Nihil ergo hîc aliud volo, quàm vota eſſe attemperanda ad eum modum quem tibi ſua donatione Deus præſcribit: ne ſi vltra coneris quàm ille permittat, teipſum, nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent ſicarij illi quorum mentio fit apud Lucam, ſe nihil cibi guſtaturos niſi occiſo Paulo: etiamſi non fuiſſet ſceleratum conſilium, temeritas tamen ipſa minimè erat ferenda, quod hominis vitam & mortem ſubiicerent ſuæ poteſtati. Sic Iephthe ſtultitiæ ſuæ pœnas dedit, quū præcipiti feruore inconſideratū votū cōcepit.* In quo genere primatū veſanæ audaciæ tenet cœlibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales ſuę infirmitatis obliti,

Secundum quod obſeruari oportet ab eo qui vouet.

Cap 11.

Rom 12. 3.

1. Cor. 12. 11.

Acto. 23. 12.

Iudic. 11. 30.

De voto cœlibatus ſacrificorum mo-

cœli-

cælibatui ſe pares eſſe confidunt. Quo autem oraculo edocti ſunt, conſtaturam ſibi tota vita caſtitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuerſali hominum conditione Dei vocem, *Non eſt bonum homini eſſe ſoli. Intelligunt, atque vtinam non ſentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam? quum donum continentię ſępius in certum tempus prout opportunitas requirit, concedatur. In tali peruicacia ne Deũ auxiliatorem expectent: ſed meminerint potiùs eius quod dictum eſt, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc verò Deum tentare eſt, contra inditam ab eo naturam niti, ac præſentia eius dona ſpernere acſi nihil ad nos pertinerent. Quod iſti non modò faciunt, ſed matrimonium etiam quod inſtituere non alienum ſua maieſtate cenſuit Deus, quod in omnibus honorabile pronũtiauit: quod Chriſtus Dominus noſter ſua præſentia ſanctificauit, quod primo ſuo miraculo cohoneſtare dignatus eſt, pollutionem vocare audent: tantùm vt qualemcunque cœlibatum miris encomiis tollant. Quaſi verò non aliud cœlibatum eſſe, aliud virginitatem, luculentum ipſi documentum præbeant in ſua vita: quam tamen impudentiſſimè angelicam vocant: in hoc certè Angelis Dei nimiùm iniurij, quibus ſcortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Et ſanè argumentis hîc minimè opus eſt, vbi reipſa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis pœnis huiuſmodi arrogantiam, & ex præfidentia donorum ſuorum contemptum paſſim vlciſcatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipſum quod intelligitur nimium eſt. Nihil eſſe vouendum quod nobis ſit impedimento quominus vocationi noſtræ ſeruiamus, extra controuerſiam eſt. Quemadmodum ſi paterfamiliâs voueat, relictis liberis & vxore, ſe alia onera ſuſcepturum: vel qui ad gerendum magiſtratum idoneus eſt, vbi eligitur voueat ſe priuatum fore. Quid autem ſibi velit quod de libertate noſtra non ſpernenda diximus, nonnihil habet difficultatis, niſi explicetur. Itaque ſic paucis accipe: Quum rerum omnium dominos conſtituerit nos Deus, & eas ſic nobis ſubiecerit vt omnibus pro noſtra commoditate vteremur: non eſt quod ſperemus gratum Deo fore officium, ſi rebus externis, quæ nobis adminiculo eſſe debent, nos in ſeruitutem addicamus. Hoc ideò dico, quòd nonnulli laudem humilitatis ex eo captant ſi ſe illaqueent multis obſeruationibus, à quibus non fruſtra nos liberos atque immunes Deus eſſe voluit. Proinde ſi hoc periculum volumus effugere, ſemper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Eccleſia Chriſtiana inſtituit, nobis minimè eſſe diſcedendum.

nacborũ & monialium tractatur hîc & ſect. 17. 18. & 19. Vide Calu. de fugiend. illicit ſacr. Itẽ aduerſus Theolog. Pariſ. Item de Neceſſ. reformand. Eccleſ. Item in Præfationem Antidoti ad Concil. Trident. Item, in vera Eccl. reform. rat. Item, de Scandalis.

Gen. 2. 8
Deut. 6. 16
Heb. 13. 4
Ioh. 2. 1. & 9

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco poſui: multum ſcilicet referre quo animo votum nuncupes ſi velis ipſum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, non externam ſpeciem intuetur, fit vt eadem res, mutato animi propoſito, nunc placeat ei acceptáque ſit, nunc vehementer diſpliceat. Vini abſtinentiam ſi ita voues quaſi in ea ſubſit aliquid ſanctimoniæ, ſuperſtitioſus es: ſi in alium finem non peruerſum reſpicis, nemo poteſt improbare. *Sunt autem, quantum poſſum iudicare, quatuor fines ad quos vota noſtra rite dirigentur: quorum duos, docendi cauſa, ad pręteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad pręteritum tempus pertinent vota quibus vel noſtram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficiis teſtamur, vel ad iram eius deprecandam, ipſi à nobis pœnam ob admiſſa delicta exigimus. Priora vocemus, ſi placet, exercitia gratiarum actionis: altera pœnitentiæ. * Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, ſi Dominus eum incolumen ab exilio in patriam reduceret. Præterea in ſacrificiis veteribus pacificorum,

Tertium quod cogitare oportet eũ qui vouet.

**Votorum quatuor fines, & diſtingui in duo tẽpora. Vota ad præteritum tempus ſpectantia duorũ ſunt generũ.*

**Exemplum prioris generis.*

Gen. 28. 20

quæ pij Reges ac Duces, iuſtum bellum ſuſcepturi vouebant ſe reddituros ſi victoria potiti eſſent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, ſi Dominus eos liberaſſet. Sic intelligendi ſunt omnes loci in Pſalmis qui de votis loquuntur. Eiuſmodi vota hodie quoque nobis in vſu eſſe poſſunt quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis diſcrimine eripuit. Neque enim à pij hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut ſolenne recognitionis ſymbolum, Deo conſecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. *Secundum genus quale ſit, vno duntaxat familiari exemplo oſtendere ſufficiet. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapſus ſit, nihil obſtabit quominus ad caſtigādam intemperiem lautitiis omnibus poſſit ad aliquod tempus renuntiare, idque facere voto adhibito, quò arctiore vinculo ſe aſtringat. Neque tamen ſic perpetuam legem iis ſtatuo qui ſimiliter deliquerint: ſed oſtendo quid facere illis liceat, qui tale votum ſibi vtile eſſe cenſuerint. Sic igitur eiuſmodi votum licitum facio vt liberum interim relinquam.

Pſa. 22.26, & 56. 13, & 116.14.18

**Exemplū ſecundi generis votorū quę ad præteritum tempus referuntur.*

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores: partim vt quibuſdam veluti ſtimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis ſe adeò procliuem eſſe in certum vitium, vt in re aliàs non mala ſibi temperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil abſurdum faciet, ſi eius rei vſum ad aliquod tempus ſibi voto præcidat. Quemadmodum ſiquis periculoſum ſibi eſſe hunc vel illum corporis ornatum agnoſcat, & tamen cupiditate illectus vehementer appetat, quid meliùs faciat quàm vt frænum ſibi iniiciendo, hoc eſt neceſſitatem abſtinendi imponendo, ſeſe omni dubitatione liberet? Similiter ſiquis vel obliuioſus ſit, vel piger ad neceſſaria pietatis officia, cur non ſuſcepto voto, & memoriam expergefaciat, & pigritiam excutiat? In vtroque ſpeciem eſſe pædagogiæ fateor: ſed eo ipſo quòd ſunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non ſine vtilitate vſurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus reſpiciunt vota, præſertim in rebus externis, legitima eſſe dicemus, ſi modo & Dei approbatione ſint ſuffulta, & vocationi noſtræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ ſint limitata.

Votorum finis quę futurum tēpus ſpectant.

6 Iam nec difficile eſt colligere quid de votis in vniuerſum ſentiendum ſit. Vnum eſt votum fidelium omnium commune, quod in Baptiſmo nuncupatum, Catechiſmo ac Cœnæ ſumptione cōfirmamus, & quaſi ſancimus: ſunt enim ſacramenta tanquam ſyngraphæ, quibus Dominus miſericordiam nobis ſuam atque ex ea vitam æternam defert: nos viciſſim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè ſumma, q; Satanæ renuntiātes, Deo nos in ſeruitutem addicimus, vt ſanctis eius mandatis obediamus, non autem obſequamur prauis carnis noſtrę deſideriis. Hoc votum quum à Scriptura teſtimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin ſanctum ſit & ſalutare dubitari nō debet. Nec obſtat q; perfectam legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præſtat. Quando enim hæc ſtipulatio in fœdere gratiæ eſt incluſa, ſub quo & remiſſio peccatorum, & Spiritus ſanctificationis cōtinetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxilij poſtulatione coniuncta eſt. *In iudicādis particularibus votis *tres ſuperiores regulas memoria tenere neceſſe eſt: vnde tutò licebit, quale ſit vnumquodque votum, æſtimare. *Neq; tamen ea ipſa vota, quę ſancta eſſe aſſero, ſic commendare me putes, vt quotidiana eſſe velim. Nam etſi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: ſiquis tamen cōſilio meo obtemperet, nonniſi ſobria & temporaria ſuſcipiet. Si enim ad multa vota nuncupanda ſubinde erumpas, tota religio ipſa aſſiduitate vileſcet,

Quid de votis in vniuerſum ſentiendum ſit. Votum fidelium omnium cō mune.

**De votis particularibus.*

**De quibus ſect. 2. 3, & 4.*

**Nonniſi ſobria & temporaria vota eſſe ſuſcipienda.*

vileſcet,& procliuis erit in ſuperſtitionem lapſus. Si perpetuo voto te obſtringas, aut magna moleſtia tædióque ſolues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

De mundi temeritate & ſuperſtitione in votis nuncupandis.

7 Iam nec obſcurum eſt, quanta ſuperſtitione in hac parte laborauerit mundus aliquót ſeculis. Alius ſe abſtemium fore vouebat: quaſi vini abſtinentia cultus eſſet per ſe Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abſtinētiæ ſe aſtringebat ad certos dies, quibus ſingularem aliquam præ aliis religionem ſubeſſe ſibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etſi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna ſapientia habitum, votiuas peregrinationes ad ſanctiora loca ſuſcipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore ſeminudo, quo plus meriti ex laſſitudine acquireretur. Hæc & ſimilia, quorum incredibili ſtudio mundus aliquandiu æſtuauit, ſi ſecundùm eas quas antea poſuimus regulas examinentur, non tantùm inania deprehendentur ac nugatoria, ſed plena manifeſtæ impietatis. Vtcunque enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones: quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti ſunt, credunt ſe non vulgarem iuſtitiam ſibi comparaſſe: ſummã pietatis in externis obſeruationibus reponunt: alios omnes deſpiciunt qui apparent earum rerum minus curioſi.

De votis monaſticis.

**Hîc & ſect. 9. & 10. oſtēditur monaſteria olim fuiſſe velut ſeminaria ordinis Eccleſiaſtici.*

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monaſtica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Eccleſiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum eſt.* Principiò, ne quis longi temporis præſcriptione defendat monachiſmum qualis hodie eſt, notandum eſt, fuiſſe olim in monaſteriis longè aliud viuendi inſtitutum. Qui ſe ad ſummam auſteritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebãt. Qualem enim ſub Lycurgi legibus fuiſſe Lacedæmoniorum diſciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multò etiam rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua, cibus panis: herbæ ac radiculæ: præcipuæ lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abſtinebant. Hæc hyperbolica videri poſſent niſi ab ocularis & expertis teſtibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Baſilio & Chryſoſtomo. Talibus verò rudimentis ſe ad maiora munera præparabant. Monaſtica enim collegia fuiſſe tunc veluti ſeminaria ordinis Eccleſiaſtici, cùm illi quos nuper nominauimus, ſatis claro documento ſunt (nam omnes in monaſteriis educati, illinc ad Epiſcopale munus vocati ſunt) tũ alij complures eorum ætate magni ac præſtantes viri. Et Auguſtinus illud ſuo quoque tempore fuiſſe vſitatum oſtendit, vt Eccleſiæ clericos cœnobia miniſtrarent: nam monachos Capratiæ inſulæ ſic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propoſitum veſtrũ cuſtodiatis, & in finem perſeueretis: ac ſi quando operam veſtram mater Eccleſia deſiderauerit, nec elatione auida ſuſcipiatis, nec blandiente deſidia reſpuatis: ſed miti corde obtemperetis Deo Nec veſtrum otium neceſſitatibus Eccleſiæ præponatis: cui parturienti ſi nulli boni miniſtrare vellent, quomodo naſceremini non inueniretis. Loquitur autem de miniſterio quo fideles ſpiritualiter renaſcuntur. Item ad Aurelium, Et ipſis lapſus occaſio, & ordini clericorum fit indigniſſima iniuria, ſi deſertores monaſteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex iis qui in monaſterio permanent, non tamen niſi probatiores ac meliores in clerum aſſumere ſoleamus. Niſi fortè, ſicut vulgus dicit, Malus choraules, bonus eſt ſymphoniacus: ita & de nobis iocabitur, Malus monachus, bonus clericus eſt. Nimis dolendum, ſi ad tam ruinoſam ſuperbiam monachos ſurrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus: quum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat,

Epiſt. 81

Epiſt. 76

ſi adſit ei ſufficiens continentia, & tamen deſit neceſſaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines ſeſe ad Eccleſiæ gubernationem monaſtica diſciplina ſolitos fuiſſe præparare, quò aptiores & meliùs formati tantum munus ſubirent. Non quòd omnes ad hunc finem peruenirent, aut etiam tenderent, quum maiori ex parte eſſent homines illiterati: ſed qui idonei erant, ſeligebantur.

Deſcribitur ex Auguſtino veteris monaſtices forma, & ſolitos fuiſſe tũ labore manuum ſibi victũ quærere: vnde apparet longè alium eſſe Papiſtici monachiſmi hodie rationem.

De moribus Eccleſ. cathol. cap. 31

9 Duobus tamen præcipuè locis veteris monaſtices formam nobis depingit. Libro de moribus Eccleſiæ catholicæ, vbi aduerſus Manichæorum calumnias eius profeſſionis ſanctimoniam opponit: & altero, cui titulum fecit, De opere monachorum: vbi in degeneres quoſdam monachos, qui inſtitutum illud corrumpere cœperant, inuehitur. Ego hîc eorum quæ tradit ſummam ita colligam, vt verbis quoque eius, quoad licebit, vtar: Contemptis, inquit, mundi huius illecebris, in communem vitam caſtiſſimam ſanctiſſimámque congregati, ſimul ætatem agunt, viuẽtes in orationibus, lectionibus, diſputationibus: nulla ſuperbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidentia liuidi. Nemo quicquã poſſidet proprium: nemo cuiquam oneroſus eſt. Operantur manibus ea quibus & corpus paſci poſſit, & mens à Deo impediri non poſſit. Opus autem ſuum tradunt eis quos Decanos vocant. Illi autem Decani cum magna ſolicitudine omnia diſponentes, rationem vni reddunt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres non ſolùm ſanctiſſimi moribus, ſed etiam diuina doctrina excellentiſſimi, omnibus rebus excelſi, nulla ſuperbia cõſulunt iis quos filios vocant, magna ſua in iubendo authoritate, magna ipſorum in obtemperando voluntate. Conueniunt autem diei tempore extremo de ſuis quiſque habitaculis, dum adhuc ieiuni ſunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad ſingulos Patres, terna vt minimum hominum millia (de Ægypto potiſſimum & Oriente loquitur) corpus deinde reficitur, quantum ſaluti & ſalubritati ſat eſt: coercente vnoquoque concupiſcentiam ne ſe profundat vel in ea ipſa quæ præſto ſunt, parca & viliſſima. Ita non ſolùm à carnibus & vino abſtinent pro ſufficientia domandarum libidinum, ſed ab iis quæ tanto concitatius ventris & gutturis prouocant appetitum, quantò quaſi mundiora nonnullis videntur. Quo nomine ſolet turpe deſiderium exquiſitorum ciborum quod à carnibus alienum eſt, ridiculè turpitérque defendi. Quicquid neceſſario victui redundat (redundat autem plurimum ex operibus manuum, & epularum reſtrictione) tanta cura egentibus diſtribuitur quanta non ab ipſis qui diſtribuunt, comparatum eſt. Nullo enim modo ſatagũt vt hæc ſibi abundent: ſed omni modo agunt vt non apud ſe remaneat quod abundauerit. Deinde commemorata auſteritate, cuius ipſe exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aſpera, quæ ferre non poteſt: nulli quod recuſat imponitur: nec ideo condemnatur à cæteris, quòd in eorum imitatione ſe fatetur inualidum: meminerunt enim quantopere commendata ſit charitas: meminerunt omnia munda mundis, &c. Itaque non reiiciendis generibus ciborum, quaſi pollutis, ſed concupiſcentiæ perdomandæ, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilat omnis induſtria. Meminerunt, Eſca ventri, & venter eſcis, &c. Multi tamen firmi propter infirmos abſtinent. Multis non eſt cauſa iſta faciendi: ſed quòd viliore victu & minimè ſumptuoſo ſe ſuſtentare placet. Itaque iidem ipſi, qui ſani ſibi temperant, ſi ratio valetudinis cogat, ægroti ſine vlla formidine accipiunt. Multi vinum non bibunt: nec tamen ſe eo inquinari putant: nã languidioribus, & qui ſine ipſo nequeunt ſalutem corporis obtinere, humaniſſimè præberi faciunt: & nonnullos ſtultè recuſantes, fraternè admonent ne vana ſuperſtitione debiliores citius quàm ſanctiores fiant. Ita pietatem ſedulò exercent: corporis verò exer-

Ibid. cap. 33

Tit. 1. 15

1. Cor. 6. 13

exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Charitas pręcipuè cuſtoditur: charitati victus, charitati ſermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnam conſpiratúrque charitatem: hanc violare, tanquam Deum, nefas ducitur: huic ſiquis reſiſtit, eiicitur atque vitatur: hanc ſiquis offendit, vno die durare non ſinitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monaſtice, repræſentaſſe viſus eſt ſanctus ille vir, ea, tametſi longiora, huc inſerere non piguit: quòd me longiorem aliquãto fore cernebam, ſi ex diuerſis eadem colligerem quantumuis ſtuderem compendio.

10 Hîc autem mihi propoſitum non eſt totum iſtud argumentum perſequi, ſed obiter tantùm indicare non modò quales habuerit vetus Eccleſia monachos, ſed qualis tunc fuerit monaſtica profeſſio: vt ex cõparatione iudicare poſſint ſani lectores quid frontis habeant qui ad ſuſtinendum præſentem monachiſmum, antiquitatem allegant.*Auguſtinus dum ſanctum ac legitimum monachiſmum nobis deformat, omnẽ rigidam exactionem vult abeſſe earum rerum quæ nobis verbo Domini liberæ relinquuntur. Atqui nihil eſt quod hodie ſeueriùs exigatur. Scelus enim inexpiabile eſſe ducunt ſiquis in colore aut ſpecie veſtis, ſiquis in genere cibi, ſiquis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimum à præſcripto deflexerit. Auguſtinus fortiter contendit non licere monachis de alieno otioſis viuere. Tale exemplum ſuo tempore extitiſſe negat bene conſtituti monaſterij. Noſtri præcipuam ſanctimoniæ ſuæ partem in otio collocant. Nam ſi otium illis tollas, vbi erit illa contemplatiua vita qua ſe alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriantur? Auguſtinus denique monachiſmum requirit qui nihil aliud ſit quàm exercitium adiumentúmque ad pietatis officia, quæ Chriſtianis omnibus commendantur. Quid? quum ſummam, adeóque propè vnam eius regulam facit charitatem, an putamus conſpirationem laudare, qua pauci homines inter ſe deuincti, ab vniuerſo Eccleſiæ corpore ſeparentur? Imò verò, eos exemplo ſuo reliquis vult prælucere ad ſeruandam Eccleſiæ vnitatem. In vtroq; adeò diuerſa eſt præſentis monachiſmi ratio, vt vix quicquam magis diſſimile, ne dicam contrarium, reperias. Siquidem monachi noſtri non contenti ea pietate cuius vnius ſtudio ſuos eſſe perpetuò intentos Chriſtus iubet, nouam neſcio quam imaginantur, cuius meditatione ſint aliis omnibus perfectiores.

De opere Monachorum.

**Antitheſis veteris monachatus, et huius recentioris ac degeneris: Hîc & ſect. 14*

11 Hoc ſi negant, ſcire ab illis velim cur ordinem ſuum perfectionis titulo vnum dignentur, & eundem omnibus Dei vocationibus adimant. Neque me latet illa ſophiſtica ſolutio, non ideo ſic vocari quia perfectionem in ſe contineat, ſed quia ad acquirendam perfectionem ſit omnium optimus. Quum ſe apud plebem venditare, quum rudibus ac ignaris adoleſcentulis laqueum iniicere, quum priuilegia ſua aſſerere, quum in aliorum contumeliam, ſuam dignitatem extollere volunt, iactant ſe eſſe in ſtatu perfectionis. Quàm propius vrgentur quàm vt inanem hanc arrogantiam tueri queant, ad iſtum cuniculum ſuffugiunt, ſe nondum perfectionem eſſe conſequutos, in eo tamen ſtatu eſſe quo ad ipſam præ aliis aſpirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quaſi ſola vita monaſtica ſit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæſtuoſiſſimas nundinas exercent: illa autem moderatio in paucis libris ſepulta manet. Hanc eſſe intolerandam ludificationem quis non videt? Sed perinde cum ipſis agamus acſi nihil plus tribuerent ſuæ profeſſioni quàm vocando ſtatum adipiſcendæ perfectionis. Sanè hoc illi nomen deferendo, tanquam ſpeciali nota ab aliis vitæ generibus diſtinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor transferatur ad inſtitutum, nuſquam vel vna ſyllaba approbatũ: eodem indignæ cenſeantur omnes

De ſuperbo Perfectionis titulo quo ordinem ſuum monachi ornant.

Dei vocationes, ſacro eius ore non modò præceptæ, ſed inſignibus elogiis ornatæ? Et quanta obſecro, iniuria fit Deo, quum omnibus vitæ generibus ab eo ordinatis, eius teſtimonio laudatis, commentitium neſcio quod antefertur?

Primum argumentum quod afferunt ſuæ perfectionis, quia ſeruent Conſilia (vt loquuntur) Euangelica.

Mat.5.44

12 Age, calumniam eſſe dicant quòd antea tradidi non eſſe cõtentos præſcripta à Deo regula. Atqui etiamſi taceam, ipſi plus ſatis ſe accuſant: apertè enim docent ſe plus oneris ſuſcipere, quàm ſuis Chriſtus impoſuerit: quoniam ſcilicet Euangelica conſilia de diligendis inimicis, de non appetenda vindicta, de nõ iurando, &c. ſe ſeruaturos promittant: quibus non ſunt communiter aſtricti Chriſtiani. In eo quam nobis antiquitatem obtendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: omnes vna voce clamant, nullam penitus voculam à Chriſto emiſſam cui non ſit neceſſariò obtemperandum. Et hæc ipſa nominatim quæ iſti boni interpretes Chriſtum conſuluiſſe duntaxat nugantur, iuſſa eſſe, nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc peſtilẽtiſſimum errorem eſſe ſuprà docuimus, ſatis hîc ſit breuiter notaſſe, ea opinione fundatum eſſe monachiſmum qui nunc eſt, quam meritò pij omnes execrari debent: vt ſcilicet fingatur aliqua eſſe perfectior viuendi regula quàm iſta communis vniuerſæ Eccleſiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid ſuperſtruitur, nonniſi abominabile eſſe poteſt.

Secũdum argumẽtum quod iactant monachi ſuæ perfectiõis, Quia omnia ſua reliquerint.

Mat.19.21

1.Cor.13.3

Coloſſ.3.14

Luc.10.25

13 Verùm aliud ſuæ perfectionis argumentum afferunt quod ſibi firmiſſimum eſſe putant. Dixit enim Dominus adoleſcenti de perfectione iuſtitiæ interroganti, Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Id an faciant ipſi, nondum diſputo: demus hoc illis in præſentia. Perfectos igitur ſe factos iactãt, omnia ſua relinquendo. Si in hoc ſita eſt perfectionis ſumma quid ſibi vult quod Paulus docet, eum qui omnia ſua diſtribuerit pauperibus niſi charitatem habet, nihil eſſe? Qualis iſta eſt perfectio, quæ ſi abeſt charitas, in nihilum cum homine redigitur? Hîc reſpondeant neceſſe eſt, ſummum hoc quidem, ſed non vnicum eſſe perfectionis opus. Verùm hîc quoque reclamat Paulus, qui non dubitat charitatem ſine eiuſmodi renũtiatione facere vinculum perfectionis. Si certum eſt, inter magiſtrum & diſcipulum nihil eſſe diſſenſionis, alter autem clarè negat hominis perfectionem in eo conſiſtere vt ſuis omnibus renuntiet, & rurſum ſine eo conſtare aſſerit: videndũ eſt qualiter accipiendum ſit illud Chriſti, Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obſcurus erit ſenſus, ſi expendamus (quod in omnibus Chriſti concionibus obſeruare ſemper conuenit) ad quẽ dirigantur hæc verba. Adoleſcens interrogat quibus operibus ingredietur in vitam æternam. Chriſtus, quia de operibus rogabatur, eũ remittit ad Legem: & meritò: eſt enim via æternæ vitæ, ſi in ſe conſideretur: nec aliunde inualida eſt ad ſalutem nobis afferendam, quàm ex noſtra prauitate. Hoc reſponſo declarauit Chriſtus, ſe non aliam vitæ formandæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & teſtimonium Legi diuinæ reddebat, quòd eſſet perfectæ iuſtitiæ doctrina: & ſimul calũniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, ſed vana confidentia tumidus, ſe omnia Legis præcepta à puero ſeruaſſe reſpondet. Certo certius eſt immenſo ſpatio procul ab eo abfuiſſe, quò ſe perueniſſe iactabat. Et ſi vera fuiſſet gloriatio, nihil illi defuiſſet ad ſummam perfectionem. Suprà enim demonſtratum eſt, quòd in ſe contineat Lex perfectam iuſtitiam. & hoc ipſum inde patet, quòd via æternæ ſalutis vocatur eius obſeruatio. Vt edoceretur quantulum in ea iuſtitia profeciſſet, quã ſe impleuiſſe nimis audacter reſponderat, operæpretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor illis affixum

habebat,

habebat. Ergo quia vulnus hoc ſecretum non ſentiebat, à Chriſto lancinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuiſſet cuſtos Legis quàm putabat, non diſcederet mœſtus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, nō tantùm habet pro ſtercore, ſed tanquam exitiale abominatur. Ergo quòd diuitem auarum relinquere iubet Chriſtus omnia quæ habet, perinde eſt acſi ambitioſum omnibus honoribus, voluptuoſum omnibus deliciis, impudicum omnibus libidinis inſtrumentis iuberet renunciare. Sic ad particularem mali ſui ſenſum reuocandæ ſunt conſcientiæ, quæ nullo generalis admonitionis ſenſu tanguntur. Fruſtra igitur hypotheſin iſtam ad generalem interpretationem trahunt, acſi Chriſtus hominis perfectionem in renūciatione bonorum ſtatueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem ſibi vltra modum placētem, ad ſentiendum vlcus ſuum adigere: vt intelligeret ſe longo adhuc interuallo abeſſe à perfecta Legis obedientia, quam ſibi aliàs falſò arrogabat. Fateor hunc locū fuiſſe à *quibuſdam ex Patribus malè intellectum, atque hinc natam eſſe voluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur, qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi ſe Chriſto deuouerent. Sed confido bonis omnibus & non contentioſis ſatisfactum iri hac mea explicatione vt de mente Chriſti nihil ambigant.

Philip. 3

**Chryſoſt. Homil. de verbis Pauli, Salutate Priſcā, &c.*

14 Quanquam nihilminùs cogitarūt Patres quàm ſtabilire eiuſmodi perfectionem quæ poſtea à cucullatis Sophiſtis fabrefacta fuit, vt duplicem Chriſtianiſmum ſic erigerent. Nondum enim natum erat ſacrilegum illud dogma quod profeſſionem monaſtices Baptiſmo comparat, imò palàm aſſerit, formā eſſe ſecundi Baptiſmi. Ab hac blaſphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruiſſe? Iam illud extremum quod apud veteres monachos fuiſſe dicit Auguſtinus, vt ſcilicet totos ſe ad charitatem accommodarent, quid opus eſt verbis demonſtrare eſſe ab hac nouitia profeſſione alieniſſimum? Res ipſa loquitur, eos omnes qui in cœnobia concedunt, diſceſſionem ab Eccleſia facere. Quid enim? annon ſe à legitima fidelium ſocietate ſeparant, peculiare ſibi miniſterium & priuatam ſacramentorum adminiſtrationem aſciſcendo? Quid eſt Eccleſiæ communionem diſſipare, ſi hoc non eſt? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationem perſequar, & ſemel claudam) quid ſimile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tametſi ſeparatim ab aliis habitabant, non tamen habebant ſeparatā Eccleſiam: ſacramenta participabant cum aliis: ad ſolennes conuentus ſe ſiſtebant: illic pars plebis erāt. Iſti priuatum ſibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & ſe ab vniuerſo Eccleſiæ corpore excommunicarūt, & ordinarium contempſerunt miniſterium, quo pacem ac charitatem voluit Dominus inter ſuos conſeruari. Itaque quot ſunt hodie monaſteria, tot eſſe dico ſchiſmaticorum cōuenticula, qui turbato Eccleſiaſtico ordine, à ſocietate fidelium legitima ſunt execti. Et ne obſcura eſſet iſta diſceſſio, varia factionum nomina ſibi indiderūt. Nec ipſos puduit in eo gloriari quod ſic execratur Paulus vt ſatis exaggerare non poſſit. Niſi fortè Chriſtum fuiſſe à Corinthiis diuiſum arbitramur, quum alius alio doctore ſuperbiret: & nunc ſine vlla Chriſti iniuria fieri quòd pro Chriſtianis alios Benedictinos, alios Franciſcanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari, vt ipſi dum affectant à vulgo Chriſtianorum diſtingui, hos titulos pro religionis profeſſione faſtuoſè ſibi ſumant.

Diſceſſionē ab Eccleſia facere omnes qui in cœnobia cō-cedunt, quum monaſticem ſuam palam aſſerāt eſſe formam ſecundi Baptiſmi, &c.

1. Cor. 1. 12, & 3. 4

15 Hæc quæ hactenus inter veteres & noſtræ ætatis monachos diſcrimina recenſui, non in moribus ſunt, ſed in ipſa profeſſione. Proinde meminerint lectores, fuiſſe me de monachiſmo potiùs quàm de monachis loquutum, & ea vitia notaſſe non quæ in paucorum vita hærent, ſed

Summa eorū quæ dicta fuerunt à ſectione 8.

*In moribus multùm diſcrepare Papiſticos monachos ab illis veteribus.

quæ ab ipſo viuendi inſtituto ſeparari nequeunt. *In moribus autem quanta ſit diſcrepantia, quid attinet ſigillatim exponere? Hoc conſtat, nullum eſſe hominum ordinem magis omni vitiorum turpitudine inquinatum: nuſquam magis feruent factiones, odia, ſtudia partium, ambitus. In paucis quidem cœnobiis pudicè viuitur: ſi pudicitia vocanda eſt vbi eatenus reprimitur libido ne palàm ſit infamis: decimum tamen quodque vix reperias quod non lupanar ſit potiùs quàm caſtitatis ſacrarium. At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in haris ſaginantur. Sed ne querantur ſe nimis inclementer à me tractari, non vlterius pergo. Quanquam in his paucis quæ attigi, nihil eſſe accuſatoriè dictum fatebitur quicunque rem ipſam nouit. *Auguſtinus, quum tanta caſtitate, ſecundùm eius teſtimonium excellerent monachi, queritur tamen multos eſſe errones, qui malis artibus & imposturis ſimpliciores pecunia emungant, qui reliquiis Martyrum circunferendo turpes nundinationes exerceant, imò pro Martyrum reliquiis, quorumlibet mortuorum oſſa venditent: qui multis ſimilibus flagitiis ignominiam ordini inurant. Vt ſe nullos vidiſſe meliores prędicat, quàm qui in monaſteriis profecerint: ita deplorat nullos ſe deteriores vidiſſe quàm qui in monaſteriis defecerint. Quid diceret, ſi hodie conſpiceret tot ac tam deploratis vitiis exũdare, & quodãmodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil niſi quod omnibus eſt notiſſimum dico. *Neque tamen ad omnes ſine vlla prorſus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquã adeò bene conſtituta fuit in monaſteriis ſanctè viuendi regula & diſciplina, quin extarent aliqui fuci longè aliis diſſimiles: ita non ſic hodie à ſancta illa antiquitate monachos degeneraſſe dico quin aliquos in ſuo grege bonos adhuc habeant: ſed hi pauci & diſperſi in illa ingenti malorum & improborum multitudine deliteſcunt: nec contemnuntur modò, ſed etiam petulanter inceſſuntur, interdum etiam crudeliter tractantur ab aliis: qui (vt eſt in Mileſiorum prouerbio) nemini apud ſe bono locum eſſe debere credunt.

De opere Monachorum, in fine.

*Aug. cõqueſtio de quibuſdam monachis erronibus.

*Quoſdam adhuc ſupereſſe in monaſteriis viros bonos ſed valde paucos.

16 Hæc veteris & hodierni monachiſmi comparatione effeciſſe me quod volui confido, vt appareat, cucullatos noſtros ad profeſſionis ſuæ defenſionem, primæ Eccleſiæ exemplum falſò prætexere: quãdoquidem ab illis non minùs differunt quàm ſimiæ ab hominibus. *Interim non diſſimulo, vel in illa quam Auguſtinus commendat, priſca forma eſſe non nihil quod mihi parum placeat. In externis rigidioris diſciplinæ exercitiis non fuiſſe ſuperſtitioſos cócedo: at immodicam affectationem & κακοζηλίαν non abfuiſſe dico. Pulchrum fuit, abdicatis facultatibus, omni terrena ſolicitudine carere: at pluris à Deo fit familiæ piè regendę cura, vbi ſanctus paterfamiliâs, omni auaritia, ambitione, aliiſque carnis cupiditatibus ſolutus & liber, hoc habet ſibi propoſitum vt in certa vocatione Deo ſeruiat. Pulchrum eſt in ſeceſſu, procul hominum conſuetudine, philoſophari: at Chriſtianæ manſuetudinis non eſt, quaſi odio humani generis, in deſertum & ſolitudinem confugere, & ſimul ea officia deſerere quæ Dominus in primis mandauit. Etiamſi demus nihil aliud fuiſſe mali in ea profeſſione, hoc certè non mediocre malum fuit, quòd exemplum inutile & periculoſum in Eccleſiam induxit.

Concluſio præcedẽtium à ſect. 8.

*Quædam reprehẽdenda etiam in veteris illius monaſtices profeſſione: & periculoſum exemplum in Eccleſiam induxiſſe qui primi fuerunt eius autores.

17 Nunc igitur videamus cuiuſmodi ſint vota quibus in præclarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. *Primùm, quia nouum fictitium cultum promerendi Dei cauſa inſtituere illis animus eſt: abominationi eſſe apud Deum quicquid vouent, ex ſuperioribus concludo. *Deinde quia nullo vocationis Dei intuitu, nullá que eius approbatione, viuendi genus quale libet ſibiipſi comminiſcuntur: temerarium ideóque illicitum auſum eſſe dico: quia nihil habet ipſorum conſcientia quo ſe

Monachos ſuis votis cõſecrari dæmoni non Deo oſtenduntur.
*Primum.
*Secundum.

apud

apud Deum ſuſtineat: & quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt.* Præter- *Tertium.*
ea quum ad multos ſimul peruerſos atque impios cultus, quos hodiernus *Rom.14.23*
monachatus ſub ſe continet, ſeipſos aſtringant: eos non Deo conſecrari,
ſed dæmonio, contendo. Cur enim Prophetæ dicere licuerit, Iſraelitas fi- *Deut.32.17*
lios ſuos immolaſſe dæmoniis & non Deo, tantùm ob id quòd verum *Pſal.106.37*
Dei cultum profanis ceremoniis corruperant: idem de monachis dicere
non liceat, qui vnà cum cucullo illo impiarum ſuperſtitionum laqueũ
ſibi induunt? *Iam quæ votorum ſpecies? Virginitatem Deo perpetuam **Species votorum*
promittunt, quaſi cum Deo antè pepigerint vt ſe à coniugij neceſſitate li *monaſticorum*
beraret. Non eſt quòd cauſentur, ſe non niſi gratia Dei fretos votum hoc *Votum virginitatis*
nuncupare: nam quum ipſe non omnibus dari pronunciet, fiduciam *perpetuæ quod re-*
ſpecialis doni concipere noſtrum non eſt. Qui habent, eo vtãtur: ſiquan *pugnare verbo Dei*
do ſe à carne ſua inquietari ſentiunt, confugiant ad eius opem cuius ſo- *oſtenditur hìc &*
la virtute poſſunt reſiſtere. Si non proficiunt, ne remedium quod ipſis *ſect 18.*
offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium qui *Matt.19.11*
bus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua cor
pus ſolùm à ſcortatione purum ſeruatur, ſed qua mens impollutam ca-
ſtitatem ſeruat. Neque enim externam tãtùm laſciuiam, ſed animi quo-
que vſtionem caueri Paulus præcipit. Hoc, inquiunt, ab vltima memoria *1.Cor.7.9*
fuit obſeruatum, vt ſe alligarent continentiæ voto qui totos ſe Domino
dicare vellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuiſſe hunc mo-
rem: ſed eam ætatem ſic ab omni vitio liberam fuiſſe non concedo vt
pro regula habendum ſit quicquid tunc factum eſt. Et paulatim irrepſit
inexorabilis illa ſeueritas, vt poſt conceptum votum, nullus pœnitentiæ
locus fieret. Quod ex Cypriano conſtat. Si ſe ex fide Chriſto dicauerunt *Epiſt.11*
virgines, pudice & caſtè, ſine vlla fabula, perſeuerent. Ita fortes & ſtabiles
præmium virginitatis expectent. Si autem perſeuerare nolunt, vel non
poſſunt, melius eſt nubant, quàm in ignem deliciis ſuis cadant. Quibus
probris non lacerarent nunc eum qui continentiæ votum tali æquitate
temperare vellet? Longè ergo ab illo vetuſto more diſceſſerunt, qui non
modò nullam admittunt moderationem aut veniam ſiquis præſtando
voto impar deprehendatur: ſed grauiùs peccare nullo pudore pronun-
tiant, ſi accepta vxore, carnis intemperantiæ medetur, quàm ſi ſcortando
corpus & animam contaminet.

8 Verùm inſtãt adhuc, & ſub Apoſtolis vſitatum fuiſſe tale votum *Exceptio defenden*
oſtendere conantur: quia Paulus viduas, quæ ſemel in publicum miniſte *tium votum perpe*
rium receptæ nuberẽt, primam fidem abnegare dicat. Ego verò illis mi *tuæ virginitatis in*
nimè nego, viduas quæ ſeſe ſuáſque Eccleſiæ operas addicerent, perpetui *monachis.*
cœlibatus legem ſimul ſuſcepiſſe: nõ quia in eo religionem aliquam ſta *1.Tim.5.12*
tuerent, vt poſtea fieri cœptum eſt: ſed quoniam niſi ſui iuris, & iugo ma
ritali ſolutæ, functionem illam ſuſtinere non poſſent. Quòd ſi data fide
ad nouas nuptias reſpectarent, quid hoc erat aliud, quàm Dei vocatio-
nem excutere? Non igitur mirum quòd talibus deſideriis laſciuire in Chri
ſtum eas dicit. Poſtea verò amplificãdi cauſa ſubiungit, adeò ipſis quod
Eccleſiæ pollicitæ ſunt non præſtare, vt primam quoque fidem in Baptiſ-
mo datam violent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur vt vo
cationi quiſque ſuæ reſpondeat. Niſi fortè hoc mauis intelligere, quòd
veluti amiſſo pudore omnem deinde honeſtatis curam abiicerent, ad o-
mnem laſciuiam & petulantiam ſe proſtituerent, licentioſa diſſolutáque
vita nihil minus quàm Chriſtianas mulieres præ ſe ferrent: qui ſenſus mi
hi perplacet. *Reſpondemus ergo, quæ tunc ad publicum miniſteriũ re *Ad ſuperiorẽ exce*
cipiebantur viduæ, eas ſibi perpetui cœlibatus conditionem impoſuiſſe: *ptionem reſponſio,*
ſi poſtea nuberent, facile intelligimus accidiſſe quod dicit Paulus, vt pro *quæ tria capita cõ*
iecto pudore, inſolentiores fierent quàm deceret mulieres Chriſtianas, *tinet.*

Ita non ſolùm peccaſſe, fidem Eccleſiæ datam fallendo: ſed à communi piarum mulierum lege deſciuiſſe.

**Primum caput.*

*Sed primùm nego, alia ratione profeſſas eſſe cœlibatum, niſi quia coniugiũ cum ea quam ſubibant functione minimè conueniret: ac omnino ſe ad cœlibatũ aſtrinxiſſe, niſi quatenus ferret vocationis ſuæ neceſſitas.

**Secundum.*

*Deinde ita obligatas non cõcedo fuiſſe quin illis tunc quoq; ſatius eſſet nubere quàm vel carnis aculeis ſolicitari, vel in aliquam prolabi obſcœnitatem.

**Tertium.*

*Tertiò eam ætatem dico à Paulo præſcribi quæ ſit communiter extra periculum, præſertim quum eas tantùm deligi iubeat quæ vnico matrimonio contentæ, cõtinentię ſpecimen iam antè præbuerint. Votum autem cœlibatus non alia ratione improbamus niſi quia & pro cultu perperam æſtimatur, & temerè ab iis nuncupatur quibus continendi poteſtas facta non eſt.

De monialibus, & tria eſſe quibus multùm differãt à Diaconiſſis tempore Pauli.

19 Ad moniales verò quî trahere licuit hunc Pauli locum? Creabantur enim diaconiſſæ, non vt cantionibus aut murmure non intellecto Deum demulcerent, reliquum temporis viuerent otioſæ: ſed vt publico Eccleſiæ miniſterio erga pauperes defungerentur, vt omni ſtudio, ſedulitate, diligentia, in officia charitatis incumberent.

Primum.

*Non vouebant cœlibatum, vt cultum inde aliquem exhiberent Deo quòd à nuptiis abſtinerent: ſed tantùm quòd eſſent ad exequendum ſuum munus expeditiores.

**Secundum.* **Tertium.*

*Denique non vouebant vel ineunte adoleſcentia, vel medio adhuc ętatis flore, vt ſero poſtea experimento diſcerent quantum ſe in præcipitium dediſſent: ſed cùm omne periculum ſuperaſſe viderentur, non minùs tutum quàm ſanctum votum nuncupabãt: verùm vt duo priora nõ vrgeam, dico nefas fuiſſe ad vouendam continentiam recipi mulieres ante annum ſexageſimum: quũ Apoſtolus ſolas ſexagenarias admittat, iuniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primùm duodecim, deinde viginti, poſtea triginta annorum facta relaxatio vllo modo excuſari poteſt: & multo minùs tolerabile eſt q̃ miſeræ puellæ, antequam vel per ætatem ſe noſſe potuerint, vel vllum ſui experimentum capere, vt in illos maledictos laqueos ſe induant, non tantùm fraude inducuntur, ſed vi ac minis compelluntur.

**In genere de ſecũdo & tertio voto monachatus.*

*In reliquis duobus votis impugnandis non inſiſtam. Hoc tantùm dico: præterquam quòd non paucis ſuperſtitionibus ſunt implicita (vt hodie res habent) in hoc cõpoſita eſſe videntur, vt qui ea nuncupant, Deo illudãt & hominibus. Sed ne videamur ſingulas particulas nimis malignè exagitare, illa generali, quæ ſuperiùs poſita eſt, confutatione contenti erimus.

Quomodo conſulendum conſcientiis vt liberentur à ſeruitute votorum monaſticorũ tractatur hîc & ſect. 21.

20 Cuiuſmodi legitima ſint & accepta Deo vota, ſatis expoſitũ eſſe arbitror. Quia tamen interdum rudes ac timidæ conſcientię, etiam vbi votum aliquod diſplicet ac improbatur, de obligatione nihilominus dubitant, & grauiter excruciantur, quum & violare datam Deo fidem horrent, & verentur econuerſo ne ſeruando magis peccent: hîc ſuccurrendũ illis eſt, quò ſe poſſint ab hac difficultate eripere. Vt autem ſemel omnẽ ſcrupulum tollam:

**Generalis regula. V. de Calu. ad Cõcil. Trident.*

*dico omnia nõ legitima nec rite concepta vota, vt apud Deum nihili ſunt, ſic nobis irrita eſſe debere. Nã ſi in humanis contractibus ea tãtùm promiſſa nos obligãt in quibus is cum quo contrahimus, vult nos habere obligatos: abſurdum eſt, ad ea præſtanda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit: præſertim quum non aliter recta ſint opera noſtra niſi vbi Deo placent, & hoc conſcientiæ teſtimonium habent quòd placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt.

Rom. 14.23.

Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione ſuſceptum eſt opus, propterea vitioſum eſſe, quòd omnium bonorum operũ radix eſt fides, qua certi ſumus illa Deo accepta eſſe. Ergo ſi nihil niſi hac certitudine aggredi licet homini Chriſtiano, cur non, ſiquod temerè ſuſceperint ignorationis vitio, ab errore poſtea liberati deſiſtant? Eiuſmodi

quum

quum ſint vota inconſideratè ſuſcepta, non modò nihil obligant, ſed neceſſariò ſunt reſcindenda. Quid autem, quòd non tantùm pro nihilo æſtimantur in conſpectu Dei, ſed abominationi quoque ſunt? vt priùs demonſtratum eſt. Superuacuum eſt de re non neceſſaria longiùs diſſerere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni ſcrupulo liberandas pias conſcientias abunde eſſe mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem diriguntur, à Deo repudiari: & ita repudiari vt non minùs in illis pergere, quàm ipſa inchoare nos vetet. Inde enim conficitur, quæ ab errore & ſuperſtitione profecta ſunt vota, & nullius eſſe apud Deum momenti, & à nobis deſerenda.

21 Habebit præterea qui hinc tenebit ſolutionem, quo aduerſus improborum calumnias eos defendat qui ex monachiſmo ad honeſtum aliquod viuendi genus concedunt. Fractę fidei & periurij grauiter accuſantur, quòd vinculum (vt vulgò creditur) inſolubile, quo erant Deo & Eccleſiæ obligati, abruperint. At ego nullum fuiſſe vinculum dico, vbi quod homo cõfirmat, Deus abrogat. *Deinde vt demus fuiſſe obligatos, quum ignoratione Dei & errore implicìti tenerentur: nunc poſtquã veritatis notitia ſunt illuminati, ſimul Chriſti gratia liberos eſſe dico. Nam ſi tantam efficaciam habet crux Chriſti vt à Legis diuinæ maledictione qua vincti detinebamur, nos abſoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quę nihil ſunt quàm captioſa Satanæ retia) nos eruet? Quibuſcunque ergo Chriſtus Euãgelij ſui luce affulget, non dubium eſt quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus ſe per ſuperſtitionem induerant. *Quanquam nec illis deeſt altera defenſio, ſi ad cœlibatum non fuerunt idonei. Nam ſi votum impoſſibile certum eſt animæ exitium, quam ſeruatam vult Deus, non perditam: ſequitur in eo minimè eſſe permanendum. Quàm autem impoſſibile ſit votum continentię iis qui ſingulari dono prędìti non ſunt, antea docuimus: & experientia, me tacente, loquitur: *neque enim eſt ignotum quanta obſcœnitate ſcateant omnia ferè monaſteria. Etſi qua videntur honeſtiora magíſque verecunda eſſe aliis, non ideo tamen caſta ſunt quòd impudicitiæ malum intus premunt ac cõtinent. Ita ſcilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciſcitur Deus, quum ſuę infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant quod eſt illis denegatum, & contemptis remediis quę Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obſtinatione incontinentię morbum ſuperare ſe poſſe confidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam eſſe dicemus, vbi quis admonitus coniugio ſibi opus eſſe, ídque ſibi à Domino remedij loco dari, non modò id contemnit, ſed etiam ſacramento ſe adigit ad contemptum?

Qui à monachiſmo ad aliquod honeſtum viuẽdi genus concedunt, immeritò accuſari fractæ fidei & periurij, oſtenditur tribus rationibus.
Prima.
Galat. 3.
**Secunda.*
**Tertia.*
**Infinita obſcœnitate ſcatere omnia ferè Papatus monaſteria, quæ horrẽda ſit vindicta Dei in hominũ audaciã.*

De Sacramentis. CAP. XIIII.

PRAEDICATIONI Euangelij aliud affine eſt fidei noſtrę adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquam doctrinam tradi, magnopere noſtra refert, vnde nos & quem in finem inſtituta fuerint, & quis eorum nunc vſus ſit, diſcamus. Principio animaduertere conuenit quid ſit Sacramentum. Videtur autem mihi hęc ſimplex & propria fore definitio, ſi dixerimus externum eſſe ſymbolum, quo beneuolentiæ erga nos ſuę promiſſiones conſcientiis noſtris Dominus obſignat, ad ſuſtinendam fidei noſtrę imbecillitatem: & nos viciſſim pietatem erga eũ noſtram tam coram eo & Angelis quàm apud homines teſtamur. Licet etiam maiore compendio aliter definire: vt vocetur diuinę in nos gratię teſtimonium externo ſigno cõfirmatum, cum mutua noſtrę erga ipſum pietatis teſtificatione. Vtramlibet ex his definitionibus eligas, ab illa

Definitio Sacramẽti.
Breuior definitio.

Definitio ex Auguſtino.

Auguſtini, quæ ſacramentum eſſe tradit rei ſacræ viſibile ſignum, aut inuiſibilis gratiæ viſibilem formã, ſenſu nihil differt: rem verò ipſam meliùs ac certiùs explicat. Nam cum in illa breuitate ſit aliqua obſcuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volui pluribus verbis pleniorem reddere ſententiam, nequid dubitationis hæreret.

Qua ratione eo ſenſu vſurparint veteres nomen Sacramenti: vide & ſec. 13.

Epheſ 1 9, & 3.2

Coloſſ. 1.26

1, Tim. 3.16

2 Qua ratione vocabulum hoc vſurpauerint veteres in eo ſenſu, nõ eſt obſcurum. Nam quoties Græcam vocem μυστήριον Latinè reddere voluit Vetus interpres, præſertim vbi de rebus diuinis agebatur, tranſtulit Sacramentum. Sic ad Epheſios, Vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ. Item Si tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei, quæ data eſt mihi in vobis, quoniam ſecundùm reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum. Ad Coloſſenſes, Myſterium quod abſconditum fuit à ſeculis & generationibus, nunc autem manifeſtatum eſt ſanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias ſacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis ſacramentum: Deus manifeſtatus eſt in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo poſuit pro arcano, ſed rei ſacræ. In ea ſignificatione apud Eccleſiaſticos ſcriptores ſubinde occurrit. Et ſatis notum eſt, quæ ſacramenta vocantur apud Latinos, Græcis eſſe myſteria: quæ ſynonymia litem omnem dirimit. Atque hinc factum eſt vt ad ſigna illa quæ auguſtam ſublimium ac ſpiritualium rerum repræſentationem haberent, deduceretur. Quod etiam notat alicubi Auguſtinus, Longum, inquit, eſſet diſputare de varietate ſignorum: quæ quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Epiſt. 5. ad Marcellin.

Nunquam eſſe Sacramentũ niſi præeunte promiſſione, quã hoc modo Dominus obſignat, noſtræ ignorantiæ tarditati, deinde etiã infirmitati conſules: Hic & ſect. 5. 6. 12.

3 Porrò ex hac quam poſuimus definitione intelligimus, nunquam ſine præeunte promiſſione eſſe ſacramentum, ſed ei potius tanquam appendicem quandam adiungi, eo fine vt promiſſionem ipſam confirmet ac obſignet, nobíſque teſtatiorem, imò ratam quodammodo faciat: quo modo noſtræ ignorantiæ ac tarditati primùm, deinde infirmitati opus eſſe Deus prouidet: neque tamen (propriè loquendo) tam vt ſacrum ſuũ ſermonem firmet, quàm vt nos in ipſius fide ſtabiliat. Siquidem Dei veritas per ſe ſatis ſolida certáque eſt: nec aliunde meliorem confirmationem quàm à ſe ipſa accipere poteſt. Verùm vt exigua eſt & imbecilla noſtra fides, niſi vndique fulciatur, ac modis omnibus ſuſtentetur, ſtatim concutitur, fluctuatur, vacillat, adeóq; labaſcit. Atque ita quidem hîc ſe captui noſtro pro immenſa ſua indulgentia attẽperat miſericors Dominus, vt quando animales ſumus, qui humi ſemper adrepentes, & in carne hærentes, nihil ſpirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elementis etiam iſtis terrenis nos ad ſe deducere nõ grauetur, atq; in ipſa carne proponere bonorũ ſpiritualium ſpeculũ. Nam ſi incorporei eſſemus (vt Chryſoſtomus ait) nuda & incorporea nobis hæc ipſa daret. Nunc quia corporibus inſertas habemus animas, ſub viſibilibus ſpiritualia tradit. Non quia tales inditæ ſunt dotes naturis rerum quæ in ſacramẽtis nobis proferuntur: ſed quia in hanc ſignificationem à Deo ſignatæ ſunt.

Hom. 60. ad populum.

Sacramentum conſtare verbo & externo ſigno: ſed aliter eſſe verbum ſacramentale ſumendum quàm exiſtiment Papiſtæ

4 Atque hoc eſt quod vulgo dicunt, cõſtare Sacramentum verbo & externo ſigno. Verbum enim intelligere debemus, nõ quod ſine ſenſu & fide inſuſurratum, ſolo ſtrepitu, velut magica incantatione, conſecrandi elementi vim habeat: ſed quod prædicatũ intelligere nos faciat quid viſibile ſignum ſibi velit. Quod ergo ſub Papę tyrannide factitatum eſt, nõ caruit ingenti myſteriorum profanatione: putarunt enim ſatis eſſe ſi Sacerdos, populo ſine intelligentia obſtupente, conſecrationis formulam demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ad plebem perueniret: omnia enim Latinè pronuntiarunt apud homines illiteratos. Poſtea euſque erupit ſuperſtitio, vt conſecrationem non niſi

rauca

rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, rite peragi crederét. At longe aliter de verbo ſacramentali docet Auguſtinus, Accedat, inquit verbũ ad elementum, & fiet ſacramentum. Vnde enim iſta tanta virtus aquę vt corpus tangat, & cor abluat, niſi faciente verbo? nõ quia dicitur, ſed quia creditur. Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus manens. Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus, inquit Apoſtolus. Vnde in Actis Apoſtolorum, Fide mundans corda eorum. Et Petrus Apoſtolus, Sic & nos Baptiſma ſaluos facit, non depoſitio ſordium carnis, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio. Hoc eſt verbum fidei quod prędicamus: quo ſine dubio, vt mundare poſſit, conſecratur & Baptiſmus. Vides vt prædicationem requirat vnde naſcatur fides. Nec eſt quòd in hac probatione laboremus, quando minimè obſcurum eſt quid Chriſtus fecerit, quid nobis facere mãdauerit, quid ſequuti ſint Apoſtoli, quid purior Eccleſia obſeruauerit. Imò ab initio vſque mũdi notum eſt, quoties ſignum aliquod obtulit Deus ſanctis Patribus, inſeparabilem fuiſſe doctrinæ copulam ſine qua attoniti nudo aſpectu ſenſus noſtri redderentur. Ergo quum de verbo ſacramentali fieri mentionem audimus, promiſſionem intelligamus quæ clara voce à miniſtro prædicata, plebem eò manu ducat quò ſignum tendit ac nos dirigit. *Homi. in Iohan. 13* *Rom. 10. 8* *Act. 15. 9* *1. Pet. 3. 21* *Quid ſit verbũ Sacramentale.*

5 Nec audiendi ſunt quidam qui contrà pugnare conantur arguto magis quàm ſolido dilemmate Aut verbum, inquiunt, Dei, quod ſacramentum præcedit, ſcimus eſſe veram Dei voluntatem, aut neſcimus. Si ſcimus, nihil ex ſacramento, quod poſtea ſequitur, nouũ diſcimus. Si neſcimus, neque id docebit ſacramentum cuius vis omnis in verbo ſita eſt. *Quibus breuiter reſponſum ſit, Sigilla, quæ diplomatibus aliíſque publicis actis appenduntur, per ſe accepta nihil ſunt, vtpote quæ fruſtra appenſa forent ſi membrana nihil haberet deſcriptum: neque tamen ideo non confirmant atque obſignant quod ſcriptum eſt, dum ſcriptis adduntur. Neque hanc ſimilitudinem nuper à nobis confictam iactare poſſunt, quã Paulus ipſe vſurpauit, Circunciſionem vocans σφραγῖδα: vbi ex profeſſo contendit, non fuiſſe Circunciſionem Abrahæ in iuſtitiam, ſed eius pacti obſignationem cuius fide fuerat iam antè iuſtificatus. Et quid eſt, obſecro, quod aliquem magnopere offendat, ſi promiſſionem doceamus obſignari ſacramentis, quum ex ipſis promiſſionibus palàm ſit alteram altera confirmari? Nempe vt quæque eſt manifeſtior, ita eſt ad fulciendã fidem magis idonea. Sacramenta verò & promiſſiones afferunt clariſſimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quòd eas veluti in tabula depictas nobis ad viuum repræſentant. Neque nos mouere debet quæ inter ſacramenta & diplomatum ſigilla obiectari ſolet diſtinctio: quòd quum vtraque carnalibus huius mundi elementis conſtent, illa ad promiſſiones Dei obſignandas ſufficere vel paria eſſe nequeant, quæ ſunt ſpirituales & æternæ: quemadmodum hæc ad obſignanda principum édicta de rebus fluxis ac caducis appendi ſolent. Siquidem vir fidelis, dum oculis ſacramenta obuerſantur, non in illo carnali ſpectaculo hæret: ſed illis quos indicaui analogiæ gradibus, ad ſublimia myſteria quæ in ſacramentis latent, pia conſideratione aſſurgit. *Dilemma negantium Sacramentorum efficaciam: vide & ſect. 7.* **Dilemmatis ſolutio.* *Rom. 4. 11*

6 Et quando Dominus promiſſiones ſuas fœdera nuncupat: ſacramenta, ſymbola fœderum: ab ipſis hominum fœderibus ſimile adduci poteſt. Porca cæſa quid efficiat niſi verba intercederent? imò niſi præirent? Nam porcæ ſæpius cæduntur citra vllum interius aut ſublimius myſterium. Quid dextera data, quum manus hoſtiliter non rarò conſerantur? At vbi verba præierint, talibus ſanè ſymbolis fœderum leges ſanciuntur, quanuis priùs verbis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia ſunt quæ certiorem verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales *Sacramenta, ſymbola fœderum Dei.* *Gen. 6. 18, & 9. 9. & 17. 22*

ſumus, ſub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis noſtræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogi manu ducant. Hac ratione Auguſtinus ſacramentum, verbum viſibile nuncupat: quòd Dei promiſſiones velut in tabula depictas repræſentet, & ſub aſpectum graphicè atq; εἰκονικῶς expreſſas ſtatuat. *Aliæ quoque ſimilitudines afferri poſſunt quibus ſacramenta planiùs deſignentur, vt ſi vocemus fidei noſtrę columnas. Quo enim modo ędificium ſuo quidem fundamento ſtat & incumbit, ſubiectis tamen columnis certiùs ſtabilitur: ita fides in verbo Dei, non ſecus ac fundamento reſidet: ſed cùm accedunt ſacramẽta, ipſis adhuc ceu columnis ſolidiùs innititur. *Aut ſi dicamus ſpecula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contemplari liceat: illic enim ſeſe nobis (vt iam dictum eſt) manifeſtat quantum noſtræ hebetudini agnoſcere datum eſt, ſuámq; erga nos beneuolentiam & amorem expreſſiùs quàm verbo teſtatur.

In Iohā. homil. 89.
Lib. 19. contra Fauſtum.
**Sacramenta, fidei noſtræ columnæ.*
**Sacramenta, ſpecula diuitiarũ gratiæ Dei.*

7 Nec ſatis appoſitè ratiocinantur, dum ex eo contendunt non eſſe teſtimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque porriguntur, qui tamen Deũ nihilo ſibi magis propitium inde ſentiunt, ſed grauiorem potiùs damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium eſſet teſtimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac ſpernitur: nec Chriſtus demum ipſe, qui à compluribus viſus eſt ac cognitus, quorum pauciſſimi eum receperunt. Simile etiam in diplomatibus ſpectare licet: ſiquidem bona pars multitudinis αὐθεντικὸν illud ſigillum, vtcunque à Principe ad conſignandam voluntatem ſuam profectum eſſe nouerit, irridet tamen atq; eludit: alij velut rem ad ſe minimè pertinentem, ſúſque déq; habent: alij etiam execrantur, vt conſpecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa ſuperiùs à me vſurpata ſimilitudo arridere debeat. Itaq; certum eſt nobis à Domino miſericordiam, ac gratiæ ſuæ pignus cum ſacro ſuo verbo, tum ſacramentis offerri: verùm non apprehenditur niſi ab his qui verbum & ſacramenta certa fide accipiunt: quali ter omnibus in ſalutem oblatus à Patre ac propoſitus Chriſtus, non tamen ab omnibus agnitus exceptúſq; eſt. Id quum alicubi indicare Auguſtinus vellet, dixit, Verbi efficaciã in ſacramento proferri: non quia dicitur, ſed quia creditur. Proinde *Paulus dum apud fideles verba facit, ſic de ſacramentis diſſerit vt in illis Chriſti communionem includat: vt quum dicit, Quicunque baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Item, Vnum corpus & vnus ſpiritus ſumus omnes qui in Chriſto baptizati ſumus. Quũ vero de præpoſtero ſacramentorũ vſu loquitur, nihilo plus illis tribuit quàm frigidis & inanibus figuris: quo ſignificat, vtcunque impij ac hypocritæ ſua peruerſitate diuinę gratię in ſacramentis effectum vel opprimãt, vel obſcurent, vel impediant, id tamen minimè obſtare quominus vbi & quoties Deo placet, & verum de Chriſti communicatione teſtimonium afferant, & hoc ipſum quoque exhibeat prę̃ſtétque Spiritus ipſius Dei quod promittunt. Conſtituimus ergo ſacramenta verè nominari teſtimonia gratię Dei ac veluti quædam beneuolentię, qua erga nos affectus eſt, ſigilla: quę ipſam nobis obſignando, fidem noſtram hoc modo ſuſtinent, alunt, confirmant, adaugent. *Quę verò contra hanc ſententiam obiectari à nonnullis ſolent rationes, nimis friuolę eneruéſque ſunt. Aiunt meliorem fidem noſtram fieri non poſſe, ſi bona eſt: non enim eſſe fidem niſi quę inconcuſſè, firmiter, indiſtractè Dei miſericordię innititur. Quibus ſatius fuerat cum Apoſtolis orare vt Dominus ſibi augeret fidem, quàm talem fidei perfectionem ſecurè obtendere, quam nemo vnquam ex filiis hominum aſſequutus eſt, nemo aſſequetur in hac vita. Reſpondeant qualem ei fuiſſe fidem exiſtiment qui dicebat, Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Nam & illa vtcũque inchoata fides, bona erat,

Sacramenta nõ deſinere eſſe teſtimonia gratiæ Dei, licet impijs quoq; porrigãtur, qui inde grauiorem damnationem contrahunt.
In Iohan.
Galat. 3. 27
1. Cor. 12. 13
**Vide Calu. in libello de Prædeſtin.*
**Obiectio primanõ agnoſcentium efficaciam in Sacramẽtis: Vide & ſect. 3. 5. 6. 12*
Luc 17. 5
Marc. 9. 24

etat,& melior ſublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumento quàm ſua ipſorum conſcientia refelluntur. Nam ſi peccatores ſe fatentur (quod velint nolint inficiari nequeunt) idipſum fidei ſuæ imperfectioni imputent neceſſe eſt.

8 *At reſpondit, inquiunt, Philippus Eunucho, Baptizari eum licere ſi ex toto corde crederet. [*Act.8.37*] Quem hîc locum habet Baptiſmi confirmatio, vbi fides totum cor implet? [**Exceptio aduerſus obiectionis ſolutionem.*] Rurſum ipſos interrogo, annon bonam cordis ſui partem fide vacuam ſentiunt, annon noua quotidie incrementa agnoſcunt? Gloriabatur ille, ſe diſcendo fieri ſenem. Nos igitur ter miſeri Chriſtiani, ſi nihil proficiendo ſenes ſimus, quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adoleſcat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, non eſt perfectè Chriſto credere: ſed ex animo duntaxat & ſyncera mente illum amplecti: non eo ſaturum eſſe, ſed ardenti affectu eſurire, ſitire, & ad eum ſuſpirare. [*Epheſ.4.13*] Hic mos eſt Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod ſyncerè & ex animo fieri ſignificat. Cuius rationis ſunt iſta, In toto corde meo exquiſiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & ſimilia. [*Pſalm.119.10, & 111.1, & 138.1*] Quemadmodum contrà, vbi fraudulentos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare ſolet. [*Pſal.12.3*] *Subiiciunt deinde, Si fides per Sacramenta augeatur, fruſtra datum eſſe Spiritum ſanctum, cuius virtus atque opus eſt inchoare, tueri, conſummare fidem. [**Obiectio ſecunda, ſolutio.*] Quibus equidem fateor, proprium ac ſolidum Spiritus ſancti opus fidem eſſe, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius theſauros agnoſcimus, & ſine cuius lumine mens noſtra adeò cæca eſt vt nihil conſpicere, adeò ſtupida, vt nihil ſubodorari rerum ſpiritualium poſſit. *Verùm pro vno Dei beneficio quod ipſi prædicant, nos tria perpendimus. [**In fide et Eccleſiæ miniſterio, tria Dei beneficia, non vnicum.*] Nam primùm verbo ſuo nos docet & inſtituit Dominus: deinde Sacramentis confirmat: poſtremò ſancti ſui Spiritus lumine mentibus noſtris illucet & aditum in corda noſtra verbo & Sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuerſarentur, interiora minimè afficerent.

9 Quamobrem de confirmatione augmentóque fidei monitum velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expreſſiſſe mihi videor) id miniſterium ſic me Sacramentis aſſignare, non quaſi arcanam vim neſcio quam illis perpetuò inſitam putem, qua fidem per ſe promouere aut confirmare valeant: ſed quia ſunt in hoc à Domino inſtituta, vt ſtabiliendæ augendæque fidei ſeruiant. [*Hîc & ſect.10 11. 12. oſtenditur ſic cōfirmari fidē noſtrā Sacramentis, vt tamen illud pendeat ob interiore Spiritus efficacia.*] Cæterùm munere ſuo tum ritè demū perfunguntur, vbi interior ille magiſter Spiritus acceſſerit: cuius vnius virtute & corda penetrantur, & affectus permouentur, & Sacramentis in animas noſtras aditus patet. Si deſit ille, nihil Sacramenta plus præſtare mētibus noſtris poſſunt quàm ſi vel ſolis ſplēdor cæcis oculis affulgeat, vel ſurdis auribus vox inſonet. Itaque ſic inter Spiritum Sacramentáque partior, vt penes illum agendi virtus reſideat, his miniſterium duntaxat relinquatur: ídque ſine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vímque ſuam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc clarum eſt qualiter ſecundùm hanc ſententiam, pia mens in fide per Sacramenta confirmetur: nempe quo modo ſolis fulgore vident oculi, vocis ſono aures audiunt: è quibus, neq; illi quouis lumine quicquam afficerētur, niſi inditam haberent aciem quæ ſuapte ſponte illuſtraretur: & hę clamore quolibet nequicquam pulſarentur, niſi ad audiendum natæ aptæque forent. Atqui ſi verum eſt quod ſemel inter nos definitum eſſe conuenit, quod in oculis noſtris viſus efficit ad lucem conſpiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendā vocem: id eſſe in cordibus noſtris Spiritus ſancti opus, ad fidem & concipiendam, & ſuſtinendam, & fouendam, & ſtabiliendam: vtrunque perinde conſequitur, neque ſacramenta

hilum proficere ſine Spiritus ſancti virtute,& nihil obſtare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis fidem & robuſtiorem & auctiorem reddant Hoc tantùm intereſt,quòd audiendi videndíque facultas naturaliter auribus & oculis indita eſt:Chriſtus autem præter naturę modum ſpeciali gratia idem in animis noſtris agit.

Obiectio tertia, & ſolutio.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent,obiectiones ſimul diſſoluuntur. Si fidei ſeu incrementum ſeu cõfirmationem creaturis adſcribimus,iniuriam fieri Spiritui Dei,quem ſolum eius authorem agnoſcere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus:quin potius idipſum quod fidem auget atque firmat, nihil eſſe aliud aſſerimus quàm interiori ſua illuſtratione mentes noſtras cõparare ad ſuſcipiendam eam quæ à Sacramentis proponitur confirmationem.Quòd ſi adhuc nimium obſcurè dictum eſt,ſimilitudine hac quã adducam fiet planè dilucidum Siquem verbis ad aliquid agendum perſuadere inſtituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam ſententiã pertrahatur ac penè ſubigatur,conſilio tuo vt obtemperet. Verùm nihildum actum eſt, niſi ipſe viciſſim perſpicaci ſit acutóque iudicio, quo in rationibus tuis quantum inſit momenti expendere queat : niſi docili etiam ſit ingenio,& ad auſcultãdum doctrinæ parato,niſi poſtremò eam de fide prudentiáque tua opinionem conceperit, quæ ad ſubſcribendum cuiuſdam ſit illi inſtar præiudicij Nam & ſunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas: & vbi ſuſpecta fuerit fides, vbi contempta authoritas,parum apud dociles proficitur Adſint rurſum illa omnia:efficient profectò vt illis ipſis conſiliis auditor cui conſulis acquieſcat,quæ erat alioqui irriſurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus.nam ne verbũ fruſtra aures percellat,ne fruſtra oculos Sacramenta verberent,Deum eſſe oſtendit qui nobis iſtic loquitur, cordis noſtri peruicaciam emollit,atque ad eam quæ domini verbo debetur obedientiã componit. Denique externa illa & verba & Sacramenta ab auribus in animam tranſmittit.Confirmant ergo fidem noſtram & verbum & Sacramenta,dum bonam Patris cœleſtis erga nos voluntatem nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei noſtræ firmitudo conſiſtit, & robur augeſcit:confirmat Spiritus, dum eam animis noſtris confirmationem inſculpendo,efficacem reddit.Interea prohiberi nõ poteſt Pater luminum quin ſicut corporeos oculos ſolis radiis, ita mentes noſtras ſacramentis,quaſi intermedio fulgore illuſtret.

Similitudine explicatur, quomodo fidem confirmãt Sacramenta, cõfirmet & Spiritus ſanctꝰ.

Matt 13.4
Luc 8.15
Altera ſimilitudo eodem tendens.

11 Quam externo verbo proprietatem ſubeſſe docuit Dominus,quũ in parabola ſemen appellauit,Quemadmodum enim ſemen ſi in deſertam neglectámque agri partem deciderit, nihil aliud quàm emorietur: ſi verò in ſegetem aptè laboratam atque excultam iactum fuerit, ſuum cum optimo fœnore fructum referet:ita verbum Dei ſi in duram aliquã ceruicem inciderit,velut in arenam proiectum ſterileſcet:ſi animam nactum fuerit cœleſtis Spiritus manu ſubactam,fructuoſiſſimum erit.Atqui ſi eadem eſt ſeminis verbíque ratio, vt è ſemine frumentum & naſci & augeſcere, & conſcendere ad maturitatem dicimus:cur non & fidem è verbo initium,incrementum,perfectionem accipere dicamus?Vtrunque Paulus diuerſis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriã vult quàm efficaciter vſus ſit Deus ſua opera,gloriatur ſe habere miniſteriũ ſpiritus:perinde ac ſi indiuiduo nexu cum ſua prędicatione coniuncta eſſet vis Spiritus ſancti,ad mentem intus illuminãdam & permouendam. At verò quum alibi admonere vult quid per ſe valeat Dei verbum ab homine prędicatum,ipſos miniſtros agricolis comparat,qui vbi laborem ac induſtriam in excolenda terra poſuerit, nihil amplius quod faciant habent.Quid autem aratio & ſatio & rigatio prodeſſent niſi

1.Cor 2.4
1.Cor.3 6
1.Cor.3 6

quod

quod ſatum eſt, cœleſti beneficio vegetaretur? Itaque concludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil eſſe: ſed omnia eſſe Deo adſcribenda qui ſolus dat incrementum. Spiritus ergo potentiam exerunt in ſua prędicatione Apoſtoli, quatenus Deus ordinatis à ſe organis ad ſpiritualis gratiæ ſuæ explicationem vtitur. Ea tamen retinenda eſt diſtinctio, vt quid homo per ſe valeat, quid Dei proprium ſit, meminerimus.

12 Adeo autem ſacramenta cõfirmationes ſunt fidei noſtrę, vt nonnunquam Dominus, quando rerum ipſarum, quæ in Sacramentis ab eo promiſſæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipſa auferat. Quum Adam immortalitatis dono ſpoliat & abdicat. Non colligat inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternum. Quid audimus? An ſuam Adæ incorruptionem, à qua iam deciderat, reſtituere poterat fructus ille? Minimè. ſed hoc perinde eſt ac ſi dixiſſet, Ne vana fiducia fruatur ſi promiſſionis meę ſymbolum teneat: excutiatur illi quod ſpem aliquam immortalitatis facere poſſet. Hac ratione quum Apoſtolus Epheſios hortatur vt ſe meminerint fuiſſe hoſpites teſtamentorum, alienos à conſortio Iſraelis, ſine Deo, ſine Chriſto, dixit non fuiſſe participes Circunciſionis. Quo metonymicè ſignificat, à promiſſione ipſa excluſos qui teſſeram promiſſionis non accepiſſent. Ad eorum verò alterũ obiectum, Dei gloriam ad creaturas deriuari, quibus tãtum virtutis attribuitur, ſicque eatenus diminui, reſpondere promptum eſt nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum medijs ac inſtrumentis, quæ expedire ipſe proſpicit, vti: vt eius gloriæ omnia obſequantur, quando omnium ipſe Dominus eſt & arbiter. Ergo vt per panem cæteráque alimenta corpora noſtra paſcit: vt per ſolem mundum illuminat: vt per ignem calefacit: nec tamen aut panis, aut ſol, aut ignis aliquid ſunt niſi quatenus ſub iis inſtrumentis benedictiones ſuas nobis diſpenſat: ita ſpiritualiter per Sacramenta fidem alit, quorum vnicum officium eſt, eius promiſſiones oculis noſtris ſpectandas ſubiicere, imò nobis earum eſſe pignora. Et vt noſtrum eſt in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentia vſibus noſtris deſtinatæ ſunt, quarúmque miniſterio bonitatis ſuæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quaſi boni noſtri cauſas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis hærere fiducia noſtra debet, nec Dei gloria in ipſa trãſferri: ſed omiſſis omnibus, ad ipſum & Sacramentorum & rerum omnium authorem ſurgere & fides & confeſſio debent.

Nona probatio, Sacramenta eſſe fidei confirmationes.

Gen 3.22.

Epheſ.2.12.

Obiectio quarta.

13 Quod autem ex ipſo demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt, minimè firmum eſt. Sacramentum, inquiunt, quum multas habeat apud probatos authores ſignificationes, vnam tantùm habet quæ ſignis conueniat: nempe qua ſolenne illud iuramentum ſignificat quod miles Imperatori præſtat quum militiæ initiatur. Vt enim militari illo ſacramento fidem ſuam obſtringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita noſtris ſignis Chriſtum Imperatorem profitemur, & ſub eius ſignis nos militare teſtamur. Addunt ſimilitudines quibus rem magis dilucidam reddant. Vt toga Romanos à palliatis Græcis diſcernebat: vt ipſi inter ſe ordines Romæ ſuis ſymbolis diſtinguebantur: Senatorius ab equeſtri, purpura & lunatis calceis: rurſum à plebeio equeſter, annulo: ita nos ſymbola noſtra geſtamus quæ nos à profanis diſcernant. *At ex ſuperioribus abunde liquet veteres qui Sacramentorum nomen ſignis indiderunt, minimè reſpexiſſe quis fuiſſet verbi huius vſus Latinis ſcriptoribus: ſed nouam hanc ſignificationem pro ſuo commodo affinxiſſe, qua ſimpliciter ſacra ſigna deſignarent. Quòd ſi altius argutari volumus, videri poſſunt eadem analogia nomẽ hoc ad eiuſmodi ſignificationem tranſtuliſſe qua nomen fidei ad eum

Ad probandã Sacramentorum efficaciam infirmum eſſe argumentum a Latinæ vocis ſignificatione.

*Vide ſect.2.

ſenſum in quo nűc vſurpatur. Quum enim fides ſit in præſtãdis promiſſis veritas: ſi lenı tamé dixerunt certitudinem, ſeu certam perſuaſionem quæ de ipſa veritate haberetur. Ad hűc modum: quum ſacramentum ſit militis, quo ſe ſuo Imperatori voueı: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta ſe nobis in Deum fore pollicetur, & nos ſibi fore in populum. Verùm tales argutias omittimus: quando ſatis planis argumentis probaſſe mihi videor, nihil aliud ſpectaſſe quàm vt ſignificarent ſigna hæc ſanctarum & ſpiritualium rerum eſſe. Similitudines quas afferunt de externis inſignibus, recipimus quidem, ſed non ferimus quod poſterius eſt in Sacramentis ab illis primum atque adeò vnum conſtitui. Eſt autem hoc primum, vt fidei noſtrę apud Deum ſeruiant: poſterius, vt confeſſionem noſtram apud homines teſtentur. Secundùm hanc poſteriorem rationem valent illæ ſimilitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent myſteria (vt viſum eſt) niſi fidei noſtræ adminicula eſſent, doctrinæque appendices in eundem vſum & fidem deſtinatæ.

Vide cap. 15 ſec. 1

Duabus de cauſis impugnatur diabolicum dogma ſcholarum Papiſticarũ, plus quàm par eſt tribuentium Sacramentis.

14 Rurſum admonendi ſumus, vt iſti vim Sacramentorũ eneruant vſumq; prorſus euertunt: ita ab aduerſa parte ſtare alios qui arcanas neſcio quas virtutes Sacramentis affingunt, quæ nuſquam illis à Deo inſitę leguntur. Quo errore periculoſè falluntur ſimpliciores & imperiti, dum & Dei dona quærere docentur vbi reperiri minime poſſunt, & à Deo ſenſim abſtrahuntur, vt pro eius veritate merã amplexentur vanitatem. Magno enim conſenſu ſophiſticæ ſcholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc eſt, quę nunc in vſu ſunt Chriſtianæ Eccleſiæ, iuſtificare & conferre gratiam modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ ſententia, dici nõ poteſt quàm ſit exitialis & peſtilens, eoq; magis quod multis ante ſeculis magna Eccleſię iactura in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica eſt, nam dum iuſtitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iuſtitiæ cauſam à Sacramentis ducit, miſeras hominum mentes in terrã ſuapte ſponte plus ſatis inclinatas, hac ſuperſtitione illigat, vt in ſpectaculo rei corporeæ potiùs quàm in Deo ipſo acquieſcant. Quæ duo vtinam adeò comperta non haberemus: tantum abeſt vt longa probatione indigeant. Quid verò eſt Sacramentum citra fidem ſumptum, niſi certiſſimum Eccleſiæ exitium. Nam quum nihil inde extra promiſſionem ſit expectandum: promiſſio autem non minùs iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta ſibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatum, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendêre ex Sacramenti participatione ſalutis fiduciam, acſi iuſtificatio ſita illic foret, quam in vno Chriſto repoſitam, nihilominus Euangelij prædicatione quàm Sacramenti obſignatione, nobis cõmunicari ſcimus: ac ſine hac poſſe in ſolidum conſtare. Vſque adeò verum eſt quod ab Auguſtino quoque ſcribitur, Inuiſibilem ſanctificationem ſine viſibili ſigno eſſe poſſe, & viſibile rurſum ſignum ſine vera ſanctificatione. Induunt enim (vt ipſe quoque alibi ſcribit) homines Chriſtum aliquando vſque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vſque ad vitæ ſanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis poteſt eſſe commune: hoc autem alterum, proprium eſt bonorum ac piorum.

Lib. 3. de quæ. vet. Teſt. Lib. 5. de Bap. cõ Dona. cap. 24.

Aug. ſcita diſtinctio inter Sacramẽtum & rem Sacramenti, qua oſtenditur hîc & ſect. 16. licet Deus in Sacramentis Chriſtũ verè offerat, ab impijs tamen nihil recipi præter Sacramentũ ſ. ſignũ externũ.

15 Hinc illa ſi rite intelligatur, inter Sacramẽtum & rem Sacramenti ab eodem Auguſtino ſæpius notata diſtinctio. neque enim ſignificat duntaxat figuram & veritatem illic contineri, ſed non ita cohærere quin ſeparari queant: ac in ipſa etiam coniunctione oportere ſemper diſcerni rem à ſigno ne ad alterum transferamus quod alterius eſt. De ſeparatione loquitur quũ ſcribit, in ſolis electis efficere Sacramenta quod figurant.

figurant. Item vbi de Iudæis ſic ſcribit, Sacraméta quum eſſent omnibus communia, non erat communis gratia: quæ virtus eſt Sacramentorum. ſic & nũc commune eſt omnibus lauacrum regenerationis: ſed ipſa gratia qua membra Chriſti cum ſuo capite regenerantur, non omnibus eſt communis. Ruſus alibi de Cœna Domini, Nos quoq; viſibilem cibum hodie accipimus: ſed aliud eſt Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Quid eſt quod multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Nam & buccella Dominica venenum fuit Iudæ: non quia malum accepit: ſed quia bonum malè malus accepit. Paulò pòſt, Huius rei Sacramentum, id eſt vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti, alicubi quotidie, alicubi certis dierum interuallis in mẽſa Dominica præparatur: & de ea ſumitur quibuſdam ad vitam, quibuſdam ad exitiũ. Res verò ipſa cuius & Sacramentũ eſt, omnibus ad vitã, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Et aliquanto ante dixerat, Non morietur qui manducauerit: ſed qui pertinet ad virtutem Sacramenti, nõ ad viſibile ſacramentũ: qui manducat intus, non foris: qui manducat corde non qui premit dente. Hic vbique audis, Sacramentum ſic à ſua veritate ſeparari indignitate ſumentis, vt nihil maneat pręter inanẽ & inutilem figuram. Vt autem nõ ſignum veritate vacuum, ſed rem cum ſigno habeas: verbum quod illic incluſum eſt, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Chriſti communicatione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies vtilitatis.

De Bapt. paruulo.
In Pſal. 78.
In Iohan. hom. 26.

16 Id ſi eſt obſcurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Chriſtum Sacramentorum omnium materiam, vel (ſi mauis) ſubſtantiã eſſe dico, quando in ipſo totam habent ſuam ſoliditatem, nec quicquam extra ipſum promittunt: quo minus tolerabilis error eſt Petri Lombardi, qui diſertè ea iuſtitiæ & ſalutis cauſas facit quorum partes ſunt. Itaque cauſis omnibus quas ſibi fingit hominis ingenium, valere iuſſis, nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Chriſti notitiã in nobis fouendam, confirmandã, augendam, tum ad eum plenius poſſidendum, fruendáſq; eius diuitias, illorum miniſterio adiuuamur, tãtum apud nos efficaciæ habent: id autem fit vbi quod illic offertur, vera fide ſuſcipimus. *Ergóne, inquies, id efficiunt ſua ingratitudine impij, vt irrita ſit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Reſpondeo, nõ ſic intelligendum quod dixi, quaſi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramẽti pendeat. Manet enim firmum quod Deus inſtituit, naturámq; ſuam retinet, vtcunque varient homines: ſed quum aliud ſit offerre, aliud recipere: nihil obſtat quominus conſecratum verbo Domini ſymbolum ſit reuera quod dicitur, vímque ſuam conſeruet: nulla tamen inde vtilitas ad hominem ſceleſtum ac impium perueniat. Sed hanc quæſtionem paucis verbis bene ſoluit Auguſtinus, Si carnaliter (inquit) accipis, ſpirituale eſſe non deſinit, ſed tibi non eſt. Quemadmodum verò Sacramentum rem eſſe nihili, ſi à veritate ſua ſeparatur, ſuperioribus locis oſtendit Auguſtinus: ſic alibi in ipſa quoque coniunctione, diſtinctione opus eſſe admonet, ne in externo ſigno nimis hæreamus. Vt literam ſequi (inquit) & ſigna pro rebus accipere, ſeruilis infirmitatis eſt: ſic inutiliter ſigna interpretari, malè vagantis erroris eſt. *Duo ponit vitia quę hic cauenda ſint: Alterum, dũ ita accipimus ſigna acſi fruſtra data eſſent, noſtráque malignitate arcanas eorum ſignificationes eleuando aut extenuando efficimus nequem nobis fructum afferant. Alterum, dum mentes vltra viſibile ſignum non erigendo, ad ipſum transferimus eorum honorum laudem quæ nonniſi ab vno Chriſto nobis conferuntur, idque per Spiritum ſanctum, qui nos facit Chriſti ipſius participes; & quidem adiuuantibus externis ſignis, quæ ſi nos ad Chri-

Error P. Lõbardi.
Lib. 4. Sent. diſt. 1.
**Obiectio, & ſolutio.*
Hom. in Iohan. 26.
Libro 3. de doctrina Chriſtia. c. 9.
**Duo vitia cauenda, cum de Sacramentorum efficacia agitur.*

ſtum inuitant, vbi alioqui torquentur, idignè euertitur tota eorum vtilitas.

17 Quamobrem fixum maneat, non eſſe alias Sacramētorum quàm verbi Dei partes: quæ ſunt offerre nobis ac proponere Chriſtum, & in eo cœleſtis gratiæ theſauros: nihil autem conferūt aut proſunt niſi fide accepta. non ſecus ac vinum, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamen ac peribit niſi aperto vaſis ore: vas autem ipſum vndique perfuſum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendum præterea ne in errorē huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentius à veteribus ſcripta ſunt: vt ſcilicet arbitremur latentem aliquā virtutem Sacramentis adnexam affixámque eſſe, quo ipſe per ſe Spiritus ſancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tātùm illis diuinitus iniunctum ſit munus, teſtificari nobis ac ſancire Dei in nos beneuolentiam: nec vlterius proficiāt niſi acceſſerit Spiritus ſanctus qui mentes ac corda noſtra aperiat, nóſque huius teſtimonij capaces reddat. vbi etiam varię diſtinctæque Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramenta enim (vt ſuprà attigimus) id ſunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntij, vel arrhæ in pactis ſanciendis: vtpote quæ non à ſe quidem largiantur aliquid gratiæ, ſed renuntient & oſtendant, atque (vt ſunt arrhæ & teſſeræ) rata apud nos faciant quæ diuina largitate nobis data ſunt. Spiritus ſanctus (quem non omnibus promiſcuè Sacramenta aduehunt, ſed quem Dominus peculiariter ſuis confert) is eſt qui Dei gratias ſecum affert, qui dat Sacramētis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quanquam autem Deum ipſum præſentiſſima Spiritus ſui virtute, ſuæ inſtitutioni adeſſe non inficiamur: ne infructuoſa ſit & inanis quā ordinauit Sacramētorū adminiſtratio, interiorē tamē Spiritus gratiam, vt ab externo miniſterio diſtincta eſt, ſeorſum reputandam & cogitandam aſſerimus. Præſtat igitur verè Deus quicquid ſignis promittit ac figurat: nec effectu ſuo carent ſigna, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantùm hîc quæritur, propriáne & intrinſeca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis ſymbolis reſignet ſuas vices. Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclarè commendatur, & vſus apertè indicatur, & vtilitas abūde prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rurſum quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentū quo iuſtificationis cauſa virtuſque Spiritus ſancti elementis ceu vaſculis ac plauſtris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis prætermiſſa fuit, diſertè explicatur. Hic quoque notandum eſt, quod externa actione figurat ac teſtatur miniſter, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus ſibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Auguſtinus. Quomodo (inquit) & Moſes ſanctificat & Deus? non Moſes pro Deo: ſed Moſes viſibilibus Sacramentis per miniſterium ſuum, Deus autem inuiſibili gratia per Spiritum ſanctum: vbi totus etiam fructus eſt inuiſibilium Sacramentorum. Nam ſine iſta ſanctificatione inuiſibilis gratię viſibilia iſta Sacramenta quid proſunt?

Prudenter legenda veterū ſcripta, & cauendus error, ne ſcilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramētis affixā eſſe, &c.

Quomodo nec quicquā detrahatur Sacramentis, nec plus quàm oportet tribuatur.

Quæſt. Vet. teſt. lib. 3. c. 84.

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hactenus diſſeruimus, omnia generaliter ſigna complectitur, quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores ſecuróſque de promiſſionum ſuarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus nonnunquam extare voluit, nonnūquam in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla ſunt, vt quum Adæ & Heuæ arborem vitæ in arrhabonem immortalitatis dedit, vt eam ſecu-

Sacramentorū, ſiue ſignorū duo genera. Prioris exempla.

ſecu-

ſecurè ſibi promitterent, quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cœleſtem arcum Noe & eius poſteritati in monumentum ſtatuit, poſthac ſe diluuio non diſſipaturum terram. hæc Adam & Noe pro Sacramentis habuerũt. Nõ quòd arbor præſtaret illis immortalitaté, quam ſibi ipſa dare non poterat: aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui ſolaris duntaxat radij repercuſſio eſt in oppoſitas nubes) ſed quia notam à verbo Dei inſculptam habebant, vt documenta eſſent teſtamentorum eius ac ſigilla. Et antea quidem arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inſcripta fuerũt verbo Dei, indita eſt noua forma: vt inciperent eſſe quod prius nõ erant. Hec ne fruſtra dici quis exiſtimet, *arcus ipſe hodie quoque nobis teſtis eſt eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe: quem quoties intuemur, hanc Dei promiſſionem in eo legimus, terram diluuio nunquam perditum iri Itaque ſi quis philoſophaſter, quo fidei noſtræ ſimplicitaté rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radiis & oppoſita nube oriri naturaliter contendat: fateamur quidem, ſed ipſius ſtuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & Præſidem non agnoſcat: qui pro ſuo arbitrio elementis omnibus in obſequium gloriæ ſuæ vtatur. Quòd ſi Soli, ſtellis, terræ, lapidibus huiuſmodi monumenta impreſſiſſet, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac ſignatum argentum non eiuſdem ſunt pretij, quum idem prorſus ſit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percuſſum, nummus fit & nouam taxationem recipit. Et Deus ſuas creaturas verbo ſuo ſignare non poterit, vt fiant Sacramenta quæ prius erant nuda elementa? *Secũdi generis exempla fuerunt quum Abrahæ lucem in clibano fumigante oſtendit: quum vellus rore irrorauit, ſicca terra: rurſum terram irrorauit intacto vellere, ad pollicendam Gedeoni victoriam: quum vmbram horologij retrorſum decem lineis retraxit, ad promittẽdam Ezechiæ incolumitatem. Hæc quando fiebant ad ſubleuandam ac ſtabilendam fidei illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant.

Gen. 2. 17. & 3. 3. *Gene. 9. 13.* *Vide Calui. Gen. 9. 7.* *Secũdi generis Sacramentorũ, ſiue ſignorum exempla.* *Gene 15. 17.* *Iud 6. 37.* *2 Reg 20. 9.* *Ieſa. 38. 7.*

19 Verùm præſentis inſtituti eſt, de his Sacramentis peculiariter diſſerere quæ Dominus ordinaria eſſe voluit in ſua Eccleſia, ad alendos in vnam fidem vniúſque fidei confeſſionem ſuos cultores ac ſeruos. Nam (vt verbis Auguſtini vtar) in nullum nomen religionis, ſeu verum, ſeu falſum, coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignaculorum vel ſacramentorum viſibilium conſortio colligentur. Hanc ergo neceſſitatem quũ optimus Pater prouideret certa pietatis exercitia inſtituit ab initio ſeruis ſuis: quæ poſtea Satan ad impios & ſuperſtitioſos cultus transferẽdo, multis modis deprauauit ac corrupit Hinc illę Gentilũ initiationes in ſua ſacra, & cæteri degeneres ritus: qui tametſi erroris erant ac ſuperſtitionis pleni, indicio tamen ipſi quoque ſimul erant, non poſſe in profeſſione religiõis homines externis eiuſmodi ſignis carere. Verùm quia nec verbo Dei ſubnixa erant, nec ad eam veritatem referebantur quæ omnibus ſignis propoſita eſſe debet, indigna ſunt quæ commemorentur, vbi mentio fit de ſacris ſymbolis quæ à Deo ſunt inſtituta, nec à ſuo fundamento deflexerunt: nempe vt ſint veræ pietatis adiumenta. Conſtant autem non ſimplicibus ſignis, qualia erant arcus & arbor: ſed ceremoniis. aut (ſi mauis) ſigna quæ hîc dantur, ceremoniæ ſunt Quemadmodum autem ſuperius dictum eſt, *eſſe à Domino teſtimonia gratiæ ac ſalutis: ita à nobis viciſſim ſunt profeſſionis notæ, quibus palam in Dei nomen iuramus, fidem illi viciſſim noſtram obſtringentes. Scitè ergo Chryſoſtomus ipſa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos ſibi confœderat, & nos in vitæ puritatem ac ſanctimoniam obſtringimur: quia hîc mutua inter Deum & nos interponitur ſtipulatio. Vt enim illic ſe pollicetur Dominus inducere ac delere ſiquid delinquendo noxæ ac pœ

Ordinaria Eccleſiæ Sacramenta. *Lib 9. cont. Fauſtũ Manich. c. 11.* *Præpoſtera imitatio Sacramẽtorum inter Gentiles.* *Sacramenta, pactiones Deo nobiſcũ quib' ſe nobis, nos ſibi obſtringit.*

næ contractum à nobis fuerit, nóſque ſibi reconciliat in filio vnigenito ita ad pietatis ac innocentiæ ſtudiũ hac profeſſione illi nos viciſſim obligamus, vt dicere merito poſſis Sacramẽta huiuſmodi, ceremonias eſſe quibus exercere vult populum ſuũ Deus ad fidem intus primum fouendam, excitandam, confirmandam: deinde teſtandam apud homines religionem.

20 Hæc etiam ipſa diuerſa fuerunt pro varia temporis ratione, ſecũdum diſpenſationem qua Domino viſum eſt his aut illis modis ſeſe hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius poſteritati mandata eſt Circunciſo: cui poſtea purificationes & ſacrificia aliíque ritus ex Lege Moſaica addita ſunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Chriſti vſque aduẽtum: quo abrogatis illis, Sacramenta duo inſtituta, quibus nunc Chriſtiana Eccleſia vtitur, Baptiſmus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vſum totius Eccleſiæ ſunt inſtituta. Nam* impoſitionem manuũ, qua Eccleſiæ miniſtri in ſuum munus initiantur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autem quæ vulgo recenſentur, quo loco habenda ſint, mox videbimus. *Quanquam in eundem, in quem nunc noſtra intendunt, ſcopum & vetera illa ſpectarũt, nempe vt ad Chriſtum dirigerent, & penè manu ducerent: aut ipſum potius, ceu imagines repræſentarent, ac cognoſcendum proferrent. Quum enim iam ante docuerimus, eſſe quædam ſigilla quibus promiſſiones Dei obſignantur: ſit autem certiſſimum, nullam vnquam Dei promiſſionem hominibus oblatam niſi in Chriſto, vt de aliqua Dei promiſſione nos doceant, Chriſtũ oſtendant neceſſe eſt. Quò pertinet cœleſte illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quòd Moſi obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat diſcrimen eſt, quòd illa Chriſtum promiſſum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præſtitum & exhibitum teſtantur.

Gen.17.10.
In Leui.
Matt.28.19. & 26.26.
*Vide c.3.ſect. 16. & c.19.ſect.31.
Sacramẽta veteris Eccleſiæ, oſtẽditur hic & ſect. 21.22. eundẽ habuiſſe ſcopũ vt noſtra, Chriſtum ſc. quem tamen noſtra clarius offerunt.
2.*Cor.*1.20

Circunciſio.

21 Hæc vbi per partes ac ſigillatim declarata fuerint, multò clariora fient. Circunciſio Iudæis ſymbolum erat quo admonerẽtur, quicquid ex hominis ſemine prodit, hoc eſt vniuerſam hominum naturã corruptã eſſe, putationéque habere opus. præterea documentum ac memoriale, quo ſeſe cõfirmarent in promiſſione Abrahę data. de ſemine benedicto in quo benedicendæ eſſent omnes nationes terræ: à quo & ſua ipſis benedictio expectanda erat. Porrò ſalutare illud ſemen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Chriſtus, in quo ſolo recepturos ſe confidebant quod in Adam perdiderant. Quare illis erat Circuncifio, quòd Abrahæ fuiſſe tradit Paulus, ſignaculum ſcilicet iuſtitiæ fidei: hoc eſt ſigillum quo certius confirmarentur, ſuam fidem, qua ſemen ipſum expectabant ſibi à Deo pro iuſtitia acceptam ferri. Sed nos meliore * alibi occaſione Circunciſionis Baptiſmíque comparationem longius proſequemur. Baptiſmata & purificationes ſuam illis immunditiem, ſpurcitiam, pollutionem ante oculos ponebant, qua in ſua natura contaminati erant, aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergerentur & abluerentur eorum ſordes. Et hoc lauacrum Chriſtus erat: cuius ſanguine abluti, eius puritatem afferimus in conſpectum Dei, vt inquinamenta omnia noſtra tegat. Sacrificia illos ſuæ iniquitatis arguebant, ſimulque docebant, neceſſariam eſſe aliquam ſatisfactionem quæ iudicio Dei ſolueretur. Fore ergo ſummum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatorem, qui Deo ſatisfaceret per ſanguinis effuſionem, ac hoſtiæ immolationem, quę in remiſſionem peccatorum ſufficeret. Hic ſummus ſacerdos fuit Chriſtus, proprium ipſe ſanguinẽ effudit, victima ipſe fuit. ſe enim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat.

Gen.22.18.
Galat.5.16.
Rom.4.11.
*cap.16.ſect.3.4.
Heb.9.1. & 14.
1.*Iohan.1.c.7. Apocal.1.5.*
Heb 4.14. & 5.5. & 9.11.
Philip.2.8.
Rom.5.19.

22 Quan-

22 Quantum ad noſtra attinet, Chriſtum eo *clarius nobis offerunt quo propius manifeſtatus eſt hominibus, ex quo à Patre vere, qualis promiſſus fuerat, exhibitus fuit. Baptiſma enim nobis quod purgati & abluti ſimus teſtificatur: Cœna Euchariſtiæ, quod redempti. In aqua figuratur ablutio: in ſanguine ſatisfactio. Hæc duo in Chriſto repeciuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & ſanguine: hoc eſt, vt purgaret & redimeret. Cuius rei teſtis quoq; eſt Spiritus Dei. Imò tres in vno ſunt teſtes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & ſanguine purgationis & redēptionis habemus teſtimonium: Spiritus verò primarius teſtis huiuſmodi teſtimonij certam nobis fidem facit. Sublime illud myſterium præclarè nobis in Chriſti cruce oſtenſum eſt, quum aqua & ſanguis effluxerunt ex ſacro eius latere. quod eam ob cauſam iure Auguſtinus Sacramentorum noſtrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulò fuſius diſſerendum erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hîc ſe profert, ſi tempus cū tempore compares, non dubium eſt. Nam id ad regni Chriſti gloriā pertinet: ſicuti ex pluribus locis, ac præſertim ex ſeptimo Iohānis capite colligimus. Quo ſenſu accipere oportet illud Pauli vmbras fuiſſe ſub Lege, corpus in Chriſto. Neque eius cōſilium eſt exinanire ſuo effectu teſtimonia gratiæ in quibus olim Patribus ſe veracem probare Deus voluit nō ſecus ac hodie nobis in Baptiſmo & ſacra Cœna, ſed cōparatiuè magnificare quod nobis datum eſt, ne cui mirum eſſet Chriſti aduentu abolitas eſſe Legis ceremonias. *Vide ſect. 26.* *1. Iohan. 5. 6.* *Iohan. 19. 34.* *Hom. in Iohan. 10 & ſapè alias.* *Coloſſ 2. 17.*

23 Scholaſticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perſtringam) quo tam longum diſcrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramēta notatur, perinde ac ſi illa non aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præſentem conferant: penitus explodendum eſt. Siquidem nihilo ſplendidius de illis Apoſtolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandem nobiſcum ſpiritualem eſcam manducaſſe: & eſcam illam Chriſtum interpretetur. Quis inane auſit facere ſignum illud quod veram Chriſti communionem Iudæis exhibebat? Et ſtatus cauſæ quam illic agit Apoſtolus, pro nobis non obſcurè militat. Nam nequis frigida Chriſti cognitione, inaníque Chriſtianiſmi titulo, ac externis inſignibus fretus, Dei iudicium contemnere audeat: diuinæ ſeueritatis exēpla in Iudæis ſpectanda exhibet: vt eaſdem quas illi dederūt, pœnas ſciamus nobis imminere, ſi iiſdem vitiis indulgeamus. Iam vt apta eſſet comparatio, oportet oſtendere nihil eſſe inæqualitatis inter nos & ipſos in iis bonis quibus falſo gloriari nos vetabat. Ergo primùm in Sacramentis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuæ particulā nobis relinquit quæ animos ad ſpem impunitatis facere queat. Nec verò Baptiſmo noſtro plus tribuere fas eſt quā ipſe alibi Circunciſioni tribuit, quū vocat ſigillū iuſtitiæ fidei. Quicquid ergo nobis hodie in Sacramentis exhibetur: id in ſuis olim recipiebant Iudæi, Chriſtum ſcilicet cū ſpiritualibus ſuis diuitiis. Quam habent noſtra virtutem, eam quoque in ſuis ſentiebant: vt ſcilicet eſſent illis diuinæ erga ſe beneuolentiæ ſigilla in ſpem æternæ ſalutis. Si dexteri fuiſſent interpretes epiſtolæ ad Hebræos, non ita fuiſſent hallucinati: ſed quum illic legerent legalibus ceremoniis expiata non fuiſſe peccata, imo veteres vmbras nihil habuiſſe momenti ad iuſtitiam, neglecta comparatione quæ illic tractatur, dum hoc vnum arripiunt, Legem per ſe nihil profuiſſe ſuis cultoribus, putarunt ſimpliciter figuras veritate vacuas fuiſſe. Apoſtoli verò conſilium eſt Legem ceremonialem in nihilū redigere donec ad Chriſtum ventum fuerit, à quo ſolo pendet tota illius efficacia. *Explodēdū dogma Scholaſticū de differentia Sacramentorum veteris ac nouæ legis.* *1. Cor. 10. 3.* *Rom. 4. 11.* *Heb. 10. 1.*

24 At obiicient quæ de Circunciſione literæ apud Paulum leguntur, eam nullo loco eſſe apud Deum, nihil conferre, inanem eſſe. Eiuſ- *Rom. 2. 25.* *Hic et ſect. 25. ex-*

modi enim ſententiæ illam longè infra baptiſmum noſtrum deprime-
ponuntur quidam re videntur. Minimè verò, Id enim ipſum de Baptiſmo iure diceretur.
Scripturæ loci, quos Quinetiam dicitur, primùm à Paulo ipſo, vbi oſtendit Deum nihil mo-
obijciunt ſcholaſti- rari externam ablutionem qua in religionem initiamur, niſi animus in
ci ad dogmatis il- tus & repurgetur, & in puritate ad vltimum perſeueret: deinde à Petro,
lius ſui confirmatio- dum Baptiſmi veritatem non in externa poſitam ablutione teſtatur, ſed
nem. bono conſcientiæ teſtimonio. At videtur alio etiam loco Circunciſio-
1. Cor. 10. 5. nem manu factam penitus contemnere, dum eam cum Chriſti Circunci
1. Pet. 3. 21. ſione comparat. * Reſpondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius
Coloſſ. 2. 11. dignitate. Illic contra eos diſputat Paulus qui eam velut neceſſariam re-
** Reſponſio prima* quirebant, quum eſſet iam abrogata. Monet igitur fideles vt omiſsis vete
ad obiectiones. ribus vmbris, in veritate inſiſtant. Vrgent (inquit) iſti magiſtri, vt corpo
ra veſtra circuncidantur. Atqui ſpiritualiter circunciſi eſtis ſecundum a-
nimam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ longè potior eſt
quàm vmbra. Poterat autem quiſpiam contrà excipere, non ideo ſper-
nendam eſſe figuram quia rem haberent, quando & apud Patres fuiſſet
illa depoſitio veteris hominis de qua loquebatur: quibus tamen nõ fuiſ-
ſet externa Circunciſio ſuperuacua. Hanc obiectionem præuertit, quum
addit continuò, fuiſſe Coloſſenſes Chriſto conſepultos per Baptiſmum.
Quo ſignificat id hodie eſſe Baptiſmum Chriſtianis quod veteribus erat
Circũciſio. ideóque ſine illius iniuria non poſſe hãc iniũgi Chriſtianis.

25 At quod ſequitur, & iam nuper citaui, difficilius eſt ad ſoluendũ,
Iudaicas omnes ceremonias fuiſſe vmbras rerum futurarum, corpus eſ
ſe in Chriſto: longè verò difficillimum quod multis capitibus epiſtolæ
ad Hebræos tractatur, ſanguinem pecudum non pertigiſſe ad conſcien
tias: Legem habuiſſe vmbram futurorum bonorum, non imaginem re-
rum: cultores ex ceremoniis Moſaicis nihil perfectionis fuiſſe conſequu-
** Reſponſio ſecũda* tos, & ſimilia *Repeto quod iam attigi, Paulum non ideo vmbratiles fa-
cere ceremonias, quod nihil haberent ſolidi, ſed quia eorum complemẽ
tum, vſque ad Chriſti exhibitionem, quodammodo ſuſpenſum erat.
** Reſponſio tertia.* *Deinde non de efficacia, ſed potius de modo ſignificandi hoc intel-
ligendum eſſe dico. Donec enim manifeſtatus eſt in carne Chriſtus, o-
mnia ſigna velut abſentem eum adumbrabant: vtcunque virtutis ſuæ,
** Reſponſio quarta.* ſui (; adeo ipſius præſentiam fidelibus intus exereret. * Sed hoc maximè
obſeruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non ſimpliciter, ſed
per contentionem loqui. Quoniam illi certamen erat cum pſeudoapo
ſtolis, qui in ceremoniis ſolis, nullo Chriſti reſpectu, pietatem ſitam eſ-
ſe volebant: ad eos confutandos ſatis erat duntaxat tractare quid per ſe
valeant ceremoniæ. Hunc quoque ſcopum ſequutus eſt author epiſtolę
ad Hebræos. Meminerimus ergo hîc de ceremoniis, nõ in ſua vera & na
tiua ſignificatione acceptis, ſed ad falſam prauámque interpretationem
detortis, non de legitimo earum vſu, ſed de ſuperſtitionis abuſu diſputa
ri. Quid igitur mirũ ſi ſeparatæ à Chriſto ceremoniæ, omni virtute exu-
Iohan. 6. 27. untur? in nihilum enim redigitur quicquid eſt ſignorum vbi res ſignata
tollitur. Sic Chriſtus, vbi negotium habebat cũ iis qui manna nihil aliud
quàm cibum ventris fuiſſe cogitabant, ſermonem accommodat craſſæ
eorum opinioni, dicítque ſe meliorem cibum adminiſtrare qui animas
ad ſpem immortalitatis paſcat. Quod ſi clariorem ſolutionem requiritis,
hæc tendit omnium *ſumma. Primò totum illum ceremoniarum appa
** Tria precipua q-* ratum, qui in lege Moſaica fuit, niſi ad Chriſtum dirigatur, rem eſſe eua-
bus continetur ſum nidam ac nihili. Deinde ſic in Chriſtum reſpexiſſe vt eo demum in car-
ma quatuor præce- ne manifeſtato, complementum ſuum habuerint. Poſtremò eius aduẽtu
dentium reſponſio- oportuiſſe abrogari, non ſecus atque vmbra in perſpicua ſolis luce eua-
num. neſcit. Sed quia longiorem adhuc de ea re ſermonem in eum locũ dif-
fero

ſero quo Baptiſmum cum Circunciſione conferre inſtitui,parcius nunc attingo.

26 Fortè miſeros iſtos ſophiſtas deceperunt immodica etiã illa Sacramentorum encomia quę de ſignis noſtris apud veteres leguntur. Quale eſt illud Auguſtini, Quod veteris Legis Sacramenta Saluatoré tantum promittebant:noſtra verò dant ſalutẽ. Has & ſimiles dicendi figuras quũ non animaduerterent hyperbolicas eſſe,& ipſi hyperbolica ſua dogmata promulgarunt:ſed prorſus alieno ſenſu à veterum ſcriptis. Non enim aliud illic voluit Auguſtinus quàm quod idem alibi ſcribit, Sacramenta Moſaicæ Legis Chriſtum prænuntiaſſe:noſtra verò annuntiare. Et contra Fauſtum, Fuiſſe illas promiſſiones rerum complendarum: hæc indicia completarum. acſi diceret, illa figuraſſe quum adhuc expectaretur: noſtra velut præſentem exhibere qui iam præſtitus eſt. Porrò de modo ſignificandi loquitur, ſicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænuntiantia rem futuram:noſtri verò temporis Sacramenta veniſſe conteſtantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re & efficacia ſenſerit, pluribus locis explicat, vt quum dicit, ſacramẽta Iudæorum in ſignis fuiſſe diuerſa:in re quæ ſignificatur, paria, diuerſa ſpecie viſibili, paria virtute ſpirituali. Item, In ſignis diuerſis eadem fides: ſic in ſignis diuerſis, vt in verbis diuerſis: quia verba ſonos mutant per tempora: & vtique nihil aliud ſunt verba quàm ſigna. Bibebant Patres eundem ſpiritualem potum. nam corporalem non eundem. Videte ergo, fide manente, ſigna variata. Ibi petra Chriſtus: nobis Chriſtus quod in altari ponitur. Et illi pro magno ſacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norunt fideles. Si viſibilem ſpeciem intendas, aliud eſt: ſi intelligibilem ſignificationẽ, eandẽ potũ ſpiritualẽ biberunt. Alibi, Idem in myſterio cibus & potus illorũ qui noſter: ſed ſignificatione idem, non ſpecie. quia idẽ ipſe Chriſtus illis in petra figuratus, nobis in carne manifeſtatus. Quanquam hac quoque in parte aliquid differentiæ eſſe concedimus. Vtraque enim paternã Dei in Chriſto beneuolentiam ac Spiritus ſancti gratias nobis offerri teſtantur: ſed *noſtra illuſtrius ac luculentius. In vtriſque Chriſti exhibitio: ſed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo ſupra diſſeruimus veteris & noui Teſtamenti diſcrimen. Atque id eſt quod voluit idem Auguſtinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fideliſſimũ teſtem ſæpius citamus) quum tradit Chriſto reuelato ſacramẽta fuiſſe inſtituta, numero pauciora, ſignificatione auguſtiora, virtute præſtantiora. * Huius quoque rei breuiter admonitos eſſe lectores expedit, quicquid, de opere operato nugati ſunt Sophiſtę, non modò falſum eſſe, ſed pugnare cum ſacramentorum natura, quę inſtituit Deus, vt fideles vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde ſequitur, ea recipiendo nihil iſtos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum reſpectu merè paſſiua eſt) nullum illis poſſe opus adſcribi.

Perperã à ſophiſtis ſumi quędã veterũ teſtimonia immodicè extollẽtia Sacramẽta noſtra præ legalibus.

In proœmio enarr. pſal. 73.

Quæſtio. ſupra Nume. c. 33.

Lib. 19. c. 14.

Lib. 2. cont. lit. Petil. c. 37.

Hom. in Iohan. 26

*Vide ſect. 22.

Hom. in Iohan. 45.

In Pſa. 77. lib. 19. cont. Fauſt. c. 13.

De doct. Chri. lib 3. Epi. ad Ianua.

**Nugamentum ſophiſtarum de opere operato in Sacramẽtis.*

Quid Baptiſmus. Duplex finis Baptiſmi.

De Baptiſmo. CAPVT XV.

BAPTISMVS ſignum eſt initiationis quo in Eccleſiæ cooptamur ſocietatem, vt Chriſto inſiti, inter filios Dei cenſeamur. Porrò in hunc finem nobis à Deo datus eſt (quod myſteriis omnibus commune eſſe docui) primum vt fidei noſtræ apud ſe, deinde vt confeſſioni apud homines ſeruiret. Vtriuſque inſtitutionis rationem ordine proſequemur. Tria autem affert fidei noſtræ Baptiſmus, quæ & ipſa ſigillatim pertractanda ſunt. Hoc primum eſt quod nobis à Domino proponi-

Prior finis tria habet capita.

Primũ caput, ſiue prima Baptiſmi vtilitas.

tur, vt ſymbolum ſit noſtræ purgationis ac documentum: vel (vt melius explicem quod volo) inſtar ſignati cuiuſdam diplomatis, quo nobis confirmet, peccata noſtra omnia ſic deleta, inducta, obliterata eſſe, ne vnquam in conſpectum ſuum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remiſſioné peccatorum.

** Vide c.14.ſect.13*

* Proinde quibus viſum eſt Baptiſmum non aliud eſſe quàm teſſeram ac notam qua religionem noſtram apud homines profitemur quo modo imperatoris ſui inſignia præferunt milites in ſuæ profeſſionis notam: ij quod primum erat in Baptiſmo non perpenderunt. Id verò eſt quod à nobis accipiendus ſit cum hac promiſſione, Quicunque crediderint, & baptizati fuerint, ſaluos fore.

Mar.16.16
Epheſ.5.26
Tit.3.5
1.Petr.3.21
Probatur ſcripturæ teſtimoniis prima Baptiſmi vtilitas: & non aqua mundari nos ſed Chriſti ſanguine.

2 In hunc ſenſum intelligendum quod à Paulo ſcribitur Eccleſiam à ſponſo Chriſto ſanctificatam eſſe, & mundatam lauacro aquæ in verbo vitę. Et alibi, Nos ſecundum eius miſericordiam ſaluos factos eſſe per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti. Et à Petro, quod Baptiſma nos ſaluos facit. Nõ enim ſignificare voluit ille, ablutionem & ſalutem noſtram aqua perfici: aut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in ſe continere: neque hic ſalutis cauſam, ſed dũtaxat talium donorum cognitionem & certitudinem in hoc Sacramento percipi: quod verbis ipſis ſatis euidenter explicatur. Nam verbum vitæ & baptiſmũ aquæ ſimul connectit Paulus: ac ſi diceret, per Euangeliũ nobis noſtræ ablutionis & ſanctificationis nuntiũ afferri, per Baptiſmũ huiuſmodi nuntiũ obſignari. Et ſubdit continuo Petrus, Baptiſma illud non eſſe depoſitionem ſordium carnis, ſed conſcientiam bonam apud Deũ, quæ ex fide eſt. Imò nõ aliam nobis purificationem Baptiſmus pollicetur quàm per aſperſionem ſanguinis Chriſti, qui per aquam, propter mundandi abluendiq; ſimilitudinem figuratur. Quis ergo nos aqua iſta mundari dicat, quæ certò teſtatur Chriſti ſanguinem verum eſſe atq; vnicum noſtrum lauacrũ? vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem, qui ad aquæ virtutem referũt omnia, quàm ab ipſius Baptiſmi ſignificatione: quæ tam ab elemẽto illo viſibili quod oculis noſtris obiicitur, abſtrahit, quàm ab aliis omnibus mediis, vt vni Chriſto mentes noſtras deuinciat.

Baptiſmi vim non reſtringi ad tẽpus præteritũ, ſed et nos ſemel in omnẽ vitã ablui, & purgari. Vide & c.19.ſect.17.

3 Neque vero exiſtimandum eſt, Baptiſma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapſibus, in quos à Baptiſmate recidimus, quęrenda ſint alia noua expiationis remedia in aliis neſcio quibus Sacramentis, perinde ac ſi illius vis obſoleta eſſet. Hoc quidem errore olim factum eſt, vt nonnulli niſi in vltimo vitæ diſcrimine, atque adeo inter vltimos ſpiritus, Baptiſmo initiari nollent, vt ſic totius vitæ obtinerent veniam. In quam præpoſteram cautionem veteres Epiſcopi toties in ſcriptis ſuis inuehuntur. Sic autem cogitandum eſt, quocũque baptizemur tempore, nos ſemel in omnem vitam ablui & purgari. Itaque quoties lapſi fuerimus repetenda erit Baptiſmi memoria, & hac armãdus animus, vt de peccatorũ remiſſione ſemper certus ſecurúſq; ſit. Nã & ſi ſemel adminiſtratus præteriiſſe viſus eſt, poſterioribus tamẽ peccatis nõ eſt abolitus. Puritas enim Chriſti in eo nobis oblata eſt: ea ſemper viget, nullis maculis opprimitur: ſed omnes noſtras ſordes obruit & extergit.

** Vide Calu. ad Cõcilium Tridentinũ.*

Ex Baptiſmi perpetua vi non capienda peccãdi licentia ſecuritatem.
Rom.3.25

Neque hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda eſt (vt certè hinc ad talem audaciam minime inſtruimur) ſed hæc doctrina iis tantum tradetur qui vbi peccauerunt, ſub peccatis ſuis fatigati & oppreſſi gemunt, vt habeant quo ſe erigant ac conſolentur, ne in confuſionem ac deſperationem ruãt. Sic Paulus ait, Chriſtum factum nobis eſſe propitiatoré, in remiſſionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam aſſiduamque peccatorum remiſſionem ad mortem vſque in eo obtineri: ſed da-

ſed datum eum à Patre miſeris tantum peccatoribus ſignificat, qui conſcientiæ cauterio vulnerati ad medicū ſuſpirant. His offertur miſericordia Dei. Qui peccādi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil ſibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

Error cōmunis de beneficio pœnitentiæ & clauiū: oſtenditurq́; clauiū poteſtatem quã vocãt (id eſt, Eccleſiæ miniſteriū, quo nobis quotidie annunciatur remiſſio peccatorū) non eſſe à Baptiſmo ſeparandū.

4 Equidem ſcio aliud communiter receptū eſſe, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere poſt Baptiſmum remiſſionem, quæ prima regeneratione per ſolum Baptiſmum nobis datur. Sed qui hoc comminiſcuntur, in eo errant quòd non cogitant poteſtatem clauium, de qua loquuntur, à Baptiſmo ſic pendere vt nullo modo ſeparari debeat. Remiſſionem accipit peccator Eccleſiæ miniſterio, nempe non ſine Euangelij prædicatione. Qualis autem illa eſt? Nos ſanguine Chriſti emundari à peccatis Atqui lauacri illius ſignum ac teſtimonium quid eſt niſi Baptiſmus? Videmus igitur vt ad Baptiſmum abſolutio illa referatur. Ex hic error commentitium pœnitentiæ ſacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attigi, & quod reſiduum eſt ſuo loco abſoluam. Nihil aūt mirū ſi homines, qui pro ingenij ſui craſſitie rebus externis immodicè ſunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderūt: vt pura Dei inſtitutione non contenti, noua ſubſidia à ſeipſis conficta ingererent. Quaſi verò Baptiſmus ipſe non eſſet pœnitentiæ Sacramētum. Quòd ſi hæc in totā vitam nobis commendatur, vis quoque Baptiſmi ad eoſdem vſque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum ſuorum conſcientia vexantur, ſeſe ad Baptiſmi memoriam reuocare audeant, vt ſe inde cōfirment in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia quam habemus in Chriſti ſanguine.

Secunda Baptiſmi vtilitas.

Rom. 6.3

5 Alterum etiam fructum affert, quia noſtram in Chriſto mortificationem nobis oſtendit, & nouam in eo vitam. Siquidem (vt ait Apoſtolus) in mortem eius Baptizati ſumus, conſepulti ipſi in mortē, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius nos ſolùm exhortatur (acſi diceret, admoneri nos per Baptiſmum, vt quodā mortis Chriſti exemplo, concupiſcentiis noſtris moriamur, & exemplo reſurrectionis, vt in iuſtitiam ſuſcitemur) ſed rem longe altius repetit. nempe quod per Baptiſmum Chriſtus nos mortis ſuæ fecerit participes vt in eam inſeramur. Et quemadmodum ſurculus ſubſtantiam alimentúmque ducit à radice cui inſitus eſt: ita qui Baptiſmū *ea qua debent fide accipiunt, verè efficaciā mortis Chriſti ſentiūt, in mortificatione carnis ſuæ: ſimul etiam reſurrectionis, in viuificatione Spiritus. inde exhortationis materiā deſumit: quod ſi Chriſtiani ſumus, debemus mortui eſſe peccato, & iuſtitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vtitur, Quod circuncisi ſumus, & exuimus veterem hominem, poſtquam per Baptiſmum in Chriſto ſepulti ſumus Et hoc ſenſu eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrū regenerationis & renouationis Itaq; primū gratuita peccatorū venia & iuſtitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus ſanct' gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

** ſyncera.*

Coloſſ. 2.12

Tit 3.5

Tertia Baptiſmi vtilitas.

Mat. 3.13

Galat. 3.27

6 Poſtremò & hanc è Baptiſmo vtilitatem fides noſtra accipit, quòd certò nobis teſtificatur, non modo in mortem & vitam Chriſti nos inſitos eſſe, ſed ſic ipſi Chriſto vnitos vt omniū eius bonorum participes ſimus. Ideo enim Baptiſmum in ſuo corpore dedicauit & ſanctificauit, vt communem eum nobiſcum haberet, ceu firmiſſimum vnionis ac ſocietatis quam nobiſcum inire dignatus eſt vinculum, vt Paulus ex eo probet nos eſſe filios Dei, quia Chriſtum in Baptiſmo induimus. Ita videmus Baptiſmi complementum in Chriſto eſſe, quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptiſmi obiectum Proinde mirum non eſt ſi in eius nomen baptizaſſe narrantur Apoſtoli, qui tamen in Patris quoque, & Spiritus nomen baptizare iuſſi fuerant. Quicquid enim in Baptiſmo

Act. 8.16. & 19.5

proponitur donorum Dei, in Chriſto vno reperitur. Neque tamen fieri
Mat.28.19. poteſt, quin Patris ſimul & Spiritus nomē inuocet qui in Criſtum baptizat. Ideo enim eius ſanguine emūdamur, quia miſericors Pater nos pro ſua incomparabili clementia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio ſtatuit, qui nobis fauorem apud ipſum conciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & reſurrectione conſequimur, ſi per Spiritum ſanctificati imbuamur noua & Spirituali natura. Quamobrem noſtræ tum purgationis tum regenerationis in Patre cauſam, in Filio materiam, in Spiritu effectum conſequimur, & quodammodo di-
Mat 3.6.11 ſtinctè cernimus. Sic primum Iohannes baptizauit, ſic deinde Apoſto-
Luc.3.16 li, Baptiſmo pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum: pœnitentiæ verbo
Iohan.3.23. & 4.1 huiuſmodi regenerationem intelligentes: remiſſione peccatorum, ab-
Act.2.38. & 41 lutionem.

Eundē fuiſſe Baptiſmum in miniſterio Ioannis, & Apoſtolorum, oſtēditur hîc & ſectio.8 licet aliter quidā veterū ſenſerint.

7 Quin etiam certiſſimum fit, idem fuiſſe prorſus Iohannis miniſterium, quod Apoſtolis poſtea delegatum eſt. Non enim alium Baptiſmum faciunt diuerſæ manus quibus adminiſtratur: ſed eundem eſſe eadē doctrina oſtendit. In vnam doctrinam Iohannes & Apoſtoli conſenſerunt: vtrique in pœnitentiam, vtrique in remiſſionem peccatorum, vtrique in nomen Chriſti, à quo pœnitentia & peccatorum remiſſio eſſet, baptizarunt. Iohannes dixit, agnum eſſe Dei per quem tollerentur peccata mū-
Iohan.1.29 di: vbi eum hoſtiam fecit Patri acceptam, propitiatorem, iuſtitiæ ſaluti ſque authorem. Quid ad hanc confeſſionem addere poterant Apoſtoli? Quare neminē perturbet quòd alterum ab altero diſcernere veteres contendunt, quorum non tanti nobis eſſe debet calculus vt Scripturæ certi-
Homi in Matt.14. tudinem quatefaciat. Quis enim Chryſoſtomo potius auſcultet, neganti
Luc.33. in Iohannis Baptiſmo comprehenſam fuiſſe peccatorum remiſſionem,
Lib 5 de Bapt. cōt. Donatiſt.c.10 quam Lucæ contra aſſerenti Iohannē Baptiſmum pœnitentiæ prædicaſſe in peccatorum remiſſionem? Nec recipienda eſt illa Auguſtini argutia in ſpe dimiſſa fuiſſe peccata Baptiſmo Ioannis, Chriſti Baptiſmo reipſa dimitti. Quum enim Euangeliſta clarè teſtetur Iohannem in ſuo Baptiſmo remiſſionem peccatorum pollicitum fuiſſe: quid extenuare hoc elogiū opus eſt, quū nulla neceſſitas ad id cogit? Siquis autem differentiam
Lucæ 3.16 è Dei verbo quærat, non aliam inueniet quàm quòd in eum qui ventu-
Acto.19.4 rus erat, Iohannes baptizabat: Apoſtoli in eum qui iam ſe exhibuerat.

8 Quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Chriſti reſurrectione effuſæ ſunt, nihil ad ſtatuendam Baptiſmatum diuerſitatem attinet. Siquidem Baptiſmus quem ipſo adhuc in terris agente, Apoſtoli adminiſtrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat,
Acto.8.14.17 quàm Baptiſmus Iohannis. Quin ne poſt aſcēſionem quidem, Spiritu ſupra vulgarem priorum fidelium modum donantur Samaritani, etiamſi in nomen Ieſu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittūtur qui manus imponant. Hoc ſolúm veteribus impoſuiſſe arbitror, vt hunc ad illum præparationē duntaxat eſſe dicerent, quòd legebant rur-
Acto.19.3.5 ſum à Paulo baptizatos, qui Iohannis Baptiſmum ſemel ſuſceperant. Sed
Mat.3.11. quàm hîc ſint hallucinati, alibi ſuo loco clariſſimè explicabitur. Quid ergo eſt, quod Iohannes dixit, ſe quidē aqua baptizare: venturum aūt Chriſtum qui baptizaret Spiritu ſancto & igni? Paucis expediri hoc poteſt. Nō enim Baptiſmum à Baptiſmo diſtinguere voluit, ſed * perſonam ſuā cum Chriſti perſona contulit, ſe miniſtrum eſſe aquæ, illum Spiritus ſancti datorem: & hanc virtutem viſibili miraculo declaraturum quo
Act 2 5 die Spiritum ſanctum Apoſtolis ſub linguis igneis mitteret. Quid Apoſtoli iactare vltra potuerunt? Quid & qui hodie baptizant? ſunt enim exterioris duntaxat ſigni miniſtri, Chriſtus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbique docent, in primíſque Auguſtinus, cui hæc præci-

** Diſtinguendā ingo Baptiſmo Chriſti perſonā ab Ioanne Apoſtolis & omnibus miniſtris.*

pua eſt

pua eſt fultura contra Donatiſtas. Qualiſcunque ſit qui baptizat, vnum tamen Chriſtum præeſſe.

Tam mortificatione, quàm purgationem noſtram adumbratã fuiſſe Iſraeli per tranſitum maris, et refrigeriũ nubis.

1.Cor. 10.2

Exod.14,21. & 26

Num.9.14

9 Hæc quæ tum de mortificatione, tum de ablutione diximus, in populo Iſrael adumbrata ſunt, quem eã ob cauſam Apoſtolus dicit in nube & in mari fuiſſe baptizatum. Mortificatio figurata eſt quũ Dominus è manu Pharaonis, & crudeli ſeruitute eos aſſerens, viam illis ſtrauit per mare rubrum, & Pharaonem ipſum, & Ægyptios hoſtes, qui à tergo illis inſtabant, & ceruicibus imminebant, ſubmerſit. Nam & ad hunc modũ in Baptiſmo pollicetur nobis, & dato ſigno oſtendit, nos ex Ægypti captiuitate, hoc eſt è peccati ſeruitute, ſua virtute ductos & vindicates: ſubmerſum Pharaonem noſtrũm, id eſt diabolum, quanquam nec ſic etiam exercere nos & fatigare deſinat. Verùm vt Ægyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, ſed in littore proſtratus, terribili aſpectu adhuc Iſraelitas terrebat, nocere tamen non poterat: ita hîc noſter adhuc quidem minatur, arma oſtendit, ſentitur, ſed vincere non poteſt. In nube purgationis ſymbolum fuit. Nam vt tum illos Dominus oppoſita nube operuit, & refrigerium præſtitit, ne inclementiore ſolis ardore deficerent, & tabeſcerent: ita in Baptiſmo nos Chriſti ſanguine opertos eſſe & protectos agnoſcimus, ne Dei ſeueritas, quæ verè eſt flamma intolerabilis, nobis incumbat. Etſi verò nunc obſcurum & paucis cognitum fuit myſterium: quia tamen non alia eſt ſalutis adipiſcendæ ratio quàm in illis duabus gratiis: noluit Deus vtriuſq; teſſera vetuſtos patres, quos hæredes adoptauerat, priuare.

Refutatur falſa opinio, ex Baptiſmo reſtitui nos in puritatẽ originali ſimilem.

Galat.5.19.

Duo obſeruanda in doctrina de peccato originali.

Prius.

10 Iam perſpicuum eſt quàm falſum ſit quod docuerunt pridẽ non nulli, in quo alij perſiſtunt, per Baptiſmum ſolui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuerſam poſteritatem propagata eſt, atque in eandẽ iuſtitiam naturæq; puritatem reſtitui quã obtinuiſſet Adam ſi in ea qua primùm creatus fuerat, integritate ſtetiſſet. Tale enim doctorum genus nunquam quid peccatum originale, quid iuſtitia originalis, quæ gratia Baptiſmi eſſet, aſſequutum eſt. Iam verò ante diſputatum eſt, peccatum originale eſſe naturæ noſtræ prauitatem ac corruptionem, quæ primùm reos facit nos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. * Hæc itaque duo diſtinctè obſeruanda: nempe quod ſic omnibus naturæ noſtræ partibus vitiati, peruerſíque, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò, conuictíque coram Deo tenemur, cui nihil eſt acceptum niſi iuſtitia, innocentia, puritas. Atque adeo infantes quoque ipſi ſuam ſecum dãnationem à matris vtero afferunt: qui tametſi ſuæ iniquitatis fructus nõdum protulerint, habent tamen in ſe incluſum ſemen. Imò tota eorũ natura, quoddam eſt peccati ſemen: ideo non odioſa & abominabilis Deo eſſe non poteſt. Hanc damnationem ſublatam & à ſe depulſam eſſe certi per Baptiſmum fideles fiunt, quando (vt dictum fuit) Dominus hoc ſigno nobis pollicetur plenam ſolidámque remiſſionem factam eſſe, & culpæ quæ imputanda nobis erat, & pœnæ quæ ob culpam luenda: iuſtitiam quoque apprehendunt, ſed qualẽ in hac vita obtinere populus Dei poteſt, nempe imputatione duntaxat, quia pro iuſtis & innocẽtibus eos ſua miſericordia Dominus habet.

Secundum obſeruãdum, de peccato originali.

11 Alterum eſt, quòd hæc peruerſitas nunquam in nobis ceſſat, ſed nouos aſſiduè fructus parit, ea ſcilicet quæ antè deſcripſimus opera carnis: non ſecus atque incenſa fornax flammam & ſcintillas perpetuò efflat, aut ſcaturigo aquam ſine fine egerit. Nam cõcupiſcentia nunquam planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati, ſemetipſos prorſus exuerint. Baptiſmus quidem promittit nobis ſubmerſum eſſe noſtrum Pharaonem & peccati mortifica-

tionẽ:non tamen ita vt amplius non ſit,aut nobis negotium non faceſ ſat:ſed tantum ne ſuperet. Nam quandiu in hoc carcere corporis noſtri clauſi degemus, habitabunt in nobis reliquiæ peccati: ſed ſi promiſſio-

Rom. 6

nem in Baptiſmo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem ſe fallat, nemo ſibi in ſuo malo blandiatur quum audit peccatum ſemper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur iſta, vt peccatis ſuis ſecurè indormiant qui alioqui plus ſatis propẽſi ſunt ad peccandum:ſed tantùm ne labaſcant, & animum deſpondeãt, qui à carne ſua titillantur & punguntur. Magis cogitent ſe in via adhuc eſſe,& multum ſe profeciſſe credant quum è ſua concupiſcentia aliquãtulum minui in dies ſenſerint, donec eò pertigerint quò tendunt:nempe ad vltimum interitum carnis ſuæ,qui in huius vitæ mortalis interitu perficietur. interea & ſtrenue certare & ad progreſſum ſe animare,& ad plenam victoriam ſtimulare non deſinant. Nam & hoc magis acuere debet eorum conatus,quòd ſibi poſtquam diu enixi fuerint,non parum adhuc negotij reſtare vident. Sic habendum eſt, baptizamur in mortificationem carnis noſtræ, quæ à Baptiſmo in nobis inchoatur,quam quotidie proſequimur: perficietur autem quum ex hac vita migrabimus ad Dominum.

Ex Paulo confirmãtur duo illa allata ſect 10.11

Rom.6.14

12 Hîc nihil aliud dicimus quàm quod Apoſtolus Paulus ſexto ad Rom. capite clariſſimè exponit. Poſtquàm enim de gratuita iuſtitia diſputauerat, quia nonnulli impij inde inferebant viuendum eſſe pro libidine, quia non eſſemus operum meritis accepti Deo:ſubiungit, eos omnes qui iuſtitia Chriſti induũtur,ſimul Spiritu regenerari,& huius regenerationis nos arrham habere in Baptiſmo. Hinc hortatur fideles,ne dominium peccato permittãt in ſuis mẽbris. Iã quia nouerat ſemper aliquid eſſe infirmitatis in fidelibus,ne propterea deiicerentur,adiicit conſolationem,quod non ſint ſub Lege. Quia iterũ videri poterat, inſoleſcere poſſe Chriſtianos,eo quòd non ſint ſub iugo Legis,tractat qualis ſit illa abrogatio,& ſimul quis ſit Legis vſus:quã quæſtionem iam ſecũdò diſtulerat. Summa eſt,nos eſſe liberatos à rigore Legis vt Chriſto cohæreamus. Legis verò officium eſſe, vt prauitatis noſtræ conuicti,noſtram impotentiam & miſeriam confiteamur Porrò quia prauitas illa naturę nõ tam facilè apparet in homine profano, qui ſine timore Dei cupiditatibus ſuis indulget:exemplum in homine regenerato ponit,hoc eſt in ſeipſo. Dicit igitur perpetuam ſibi luctam eſſe cũ reliquiis carnis ſuæ, ſéque vinctum miſera ſeruitute detineri quo minus ſe totum diuinæ Legis obedientiæ cõſecret Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infœlix ego, Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd ſi filij Dei capti ui in carcere detinẽtur quãdiu viuũt,magnopere anxios eſſe neceſſe eſt

Rom.7.24

periculi ſui cogitatione,niſi huic timori obuiam eatur. Attexit ergo in hunc vſum conſolationẽ,nihil eſſe damnationis amplius iis qui ſunt in

Rom. 8.1

Chriſto Ieſu. Vbi docet,eos quos ſemel Dominus recepit in gratiam, in Chriſti ſui communionem inſeruit, in Eccleſiæ ſocietatem per Baptiſmum cooptauit,dum in Chriſti fide perſeuerant,etiamſi à peccato obſideantur,atque adeo peccatum in ſe circunferant,reatu tamen & damnatione eſſe abſolutos. Hæc ſi ſimplex eſt ac genuina Pauli interpretatio, non eſt quod inuſitatum aliquid tradere videamur.

Quomodo Baptiſmus ſeruiat confeſſioni noſtræ apud homines. Hic narratur alter finis Baptiſmi poſitus ſect.1.

13 Confeſſioni autem noſtræ apud homines ſic ſeruit Baptiſmus. Siquidem nota eſt qua palam profitemur nos populo Dei accenſeri velle:qua teſtamur nos in vnius Dei cultum, in vnam religionẽ cum Chriſtianis omnibus conſentire: qua denique fidem noſtram publicè affirmamus. vt non modò laudem Dei ſpirent corda noſtra, ſed linguæ etiã & omnia corporis membra quibus poſſunt ſignificationibus perſonent.

Ita

Ita enim, vt decet, noſtra omnia in obſequium gloriæ Dei conferuntur, qua nihil vacuum eſſe debet, & cæteri noſtro exemplo ad eadem ſtudia incitétur. Huc reſpiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Chriſti nomen baptizati fuiſſent. Innuens ſcilicet, eo ipſo quòd in eius nomen fuiſſent baptizati, ſeſe illi deuouiſſe, in eius nomen iuraſſe & fidem illi ſuam apud homines obſtrinxiſſe, vt confiteri ampliùs alium non poſſent præter ſolum Chriſtum: niſi confeſſionem abnegare vellét quem in Baptiſmo ediderant. 1.Cor.1.13.

14 Nunc poſtquam enarratum eſt quid ſpectauerit Dominus noſter in inſtitutione Baptiſmi: quæ ſit nobis vtendi accipiendiq; ratio iudicare promptum eſt. Nam quatenus erigendæ, alendæ, confirmandæq; fidei noſtræ datur, ſumendus eſt quaſi è manu ipſius authoris: certum perſuaſúmque habere conuenit, ipſum eſſe qui nobis per ſignum loquitur, ipſum eſſe qui nos purgat, abluit, delictorum memoriam abolet: ipſum eſſe qui mortis ſuæ participes facit: qui Satanæ regnũ adimit, qui cõcupiſcentiæ noſtræ vires eneruat: imò qui in vnum coaleſcit nobiſcum, vt eum induti filij Dei cenſeamur. Hæc inquam, tam verè certóque animæ noſtræ intus præſtare, quàm certò videmus corpus noſtrum extrà ablui, ſubmergi, circundari. Iſtæc enim ſiue analogia, ſiue ſimilitudo, certiſſima eſt ſacramentorum regula: vt in rebus corporeis ſpirituales conſpiciamus, perinde ac ſi coram oculis noſtris ſubiectæ forent, quãdo iſtiuſmodi figuris repræſentare Domino viſum eſt: non quia Sacramento tales gratiæ illigatæ incluſæque ſint, quo eius virtute nobis conferantur: ſed duntaxat quia hac teſſera voluntatem ſuam nobis Dominus teſtificatur: nempe ſe hæc omnia nobis velle largiri. Neque tãtùm nudo ſpectaculo paſcit oculos, ſed in rem præſentem nos adducit, & quod figurat efficaciter ſimul implet. *Quæ ſit ratio nobis vtẽdi Baptiſmo ad fidei noſtræ confirmationem.*

15 Huius documentum ſit Cornelius Centurio, qui peccatorum remiſſione, qui gratiis Spiritus Sancti viſibilibus iã antea donatus, baptizatus eſt: non largiorem remiſſionem è Baptiſmo petens, ſed certiorem fidei exercitationem: imò fiduciæ augmentum ex pignore. *Obiecerit fortè aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata ſua per Baptiſmũ ablueret, ſi Baptiſmi ipſius virtute peccata non abluuntur? Reſpondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei noſtræ ſenſum, nobis à Domino exhibetur, ſiue id cum primùm teſtatur, ſiue teſtatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantùm voluit Ananias, Vt certus ſis, Paule, remiſſa tibi eſſe peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptiſmo remiſſionem peccatorum. hanc accipe, & ſecurus eſto. Quanquam mihi animus non eſt Baptiſmi vim extenuare, quin ſigno accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc ſacramento, quemadmodum ex aliis omnibus nihil aſſequimur niſi quantum fide accipimus. Si fides deſit, erit in teſtimonium ingratitudinis noſtræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promiſſioni illic datæ increduli fuerimus. *Quatenus verò confeſſionis noſtræ ſymbolum eſt, teſtari eo debemus fiduciam noſtram in Dei miſericordia eſſe, & puritatem noſtram in peccatorũ remiſſione, quæ parta nobis eſt per Ieſum Chriſtum: nóſque in Eccleſiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis conſenſu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc poſtremum voluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes Spiritu baptizatos eſſe, vt vnum corpus ſimus. Act.10.48. ** Obiectio, & reſponſio.* Act.22.16. **Quæ ſit ratio vtẽdi Baptiſmo, quatenus ſeruit confeſſioni noſtræ apud homines.* 1.Cor.12.13.

16 Porrò ſi verum eſt quod conſtituimus, ſacramentũ non ex eius manu æſtimandũ eſſe à quo adminiſtratur, ſed velut ex ipſa Dei manu, à quo haud dubiè profectum eſt: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri ejus dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque *Baptiſmo nihil afferri eius dignitate qui adminiſtrat, nihil item auferri*

illius indignitate, oſtẽditur cõtra Donatiſtas olim, & Catabaptiſtas hodie. Vide Calu ad Cõcilium Trident.

inter homines, ſi qua miſſa epiſtola fuerit, modò ſatis & manus & ſignũ agnoſcatur, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis ſufficere debet manum & ſignum Domini noſtri in ſacramentis ſuis agnoſcere, à quocunque tãdem tabellario deferantur. His Donatiſtarum error pulchrè refutatur, qui vim ac pretium ſacramenti metiebãtur miniſtri dignitate. Tales hodie ſunt Catabaptiſtæ noſtri, qui ritè nos baptizatos pernegant, quòd ab impiis & idololatris in regno Papali baptizati ſumus. itaque anabaptiſmum furioſè vigent. Aduerſùs quorũ ineptias ſatis valida ratione muniemur, ſi cogitemus nos Baptiſmo initiatos, nõ in nomen alicuius hominis, ſed in nomen Patris, & Filij & Spiritus ſancti. ideóque Baptiſmum non eſſe hominis, ſed Dei: à quocunque tãdem adminiſtratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari aut contemptores fuerint qui nos baptizabant: non tamen in ſuæ ignorantiæ vel ſacrilegij conſortium nos tinxerunt, ſed in fidem Ieſu Chriſti: quia non ſuum, ſed Dei nomen inuocauerunt, nec in aliud nomen nos baptizarunt. Quòd ſi baptiſma Dei erat, habuit certè incluſam promiſſionem de peccatorum remiſſione, mortificatione carnis, viuificatione ſpirituali, participatione Chriſti. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus & apoſtatis fuiſſe circuncisos: neque propterea irritum fuit ſignum, vt iterari neceſſe foret, ſed ad genuinam originem redire ſatis fuit. Quod obiiciunt in conuentu piorum debere Baptiſmum celebrari, nõ efficit vt totam eius vim quod in parte vitioſum eſt, extinguat. Nam quum docemus quid fieri deceat vt purus ſit Baptiſmus, omniq; inquinamento vacuus, non abolemus Dei inſtitutionem, quanuis eam idololatræ corrumpant. Nam quum olim multis ſuperſtitionibus vitiata eſſet circuncisio, pro gratiæ tamen ſymbolo haberi non deſiit. nec Ioſias & Ezechias, quum ex toto Iſraele colligerent qui defecerant à Deo, ad alteram eos circuncisionem vocarunt.

Matth. 28. 19.

Refutantur Catabaptiſtarum argumenta duo. Prius.

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides noſtra Baptiſmum aliquot annis ſequuta ſit, vt inde euincant irritũ eſſe Baptiſmum, qui nobis non ſanctificatur niſi verbo promiſſionis fide accepto: ad id poſtulatum reſpondemus, nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promiſſionem quæ in Baptiſmo nobis data erat non tenuiſſe: promiſſionem tamen ipſam, quando à Deo erat, ſtatam ſemper & firmã veracemq; manſiſſe. Etiamſi omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax eſſe non deſinit: etiamſi omnes perditi, Chriſtus tamen ſalus manet. Fatemur ergo Baptiſmum pro eo tempore nõ profuiſſe nobis hilum, quando in nobis oblata promiſſio, ſine qua Baptiſmus nihil eſt, neglecta iacebat. Nunc vbi, Dei gratia, reſipiſcere cœpimus, cæcitatem noſtram & duritiem cordis accuſamus, qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Cæterùm promiſſionẽ ipſam non euanuiſſe credimus: quin potiùs ſic reputamus, Deus per Baptiſmum peccatorum remiſſionem pollicetur, & promiſſam indubiè omnibus credentibus præſtabit. Ea promiſſio nobis in Baptiſmo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem ſepulta fuit: nunc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrem vbi ad reſipiſcentiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circuncisione nihil iis præcipit, qui impia (vt diximus) & ſacrilega manu circunciſi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant: ſed ſolam cordis conuerſionem vrget. Quoniam, vtcunque fœdus ab illis violatum foret, ſymbolum tamen fœderis, ex Domini inſtitutione, firmum inuiolabiléque ſemper manebat. Sola ergo reſipiſcentiæ conditione in fœdus reſtituebantur, quod ſemel cum illis in circuncisione Deus percuſſerat: quam tamen per fœdifragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in ſe erat, rurſum polluerant,

Rom 3. 3.

luerant,

luerant, & cuius effectum extinxerant.

18 Verùm ignœum ſibi videntur telum vibrare, quum allegant, Paulum rebaptizaſſe eos qui Ioannis Baptiſmo ſemel baptizati erant. Nam ſi noſtra confeſſione, idem prorſus fuit Ioannis Baptiſmus qui nunc noſter eſt: quemadmodum illi antea peruerſè inſtituti, vbi rectam fidem edocti ſunt, in eam ſunt rebaptizati: ita Baptiſmus ille qui ſine vera doctrina fuit, pro nihilo reputandus eſt: & ex integro baptizari debemus in veram religionem qua nunc primùm imbuti ſumus. * Nonnullis videtur, quempiam fuiſſe Ioannis κακόζηλον, qui priori Baptiſmate in vanam potiùs ſuperſtitionem illos initiaſſet. Cuius rei videntur hinc coniecturam ſumere quòd ſe ignaros prorſus Spiritus ſancti eſſe confitentur: cuius ſcilicet ruditatis nunquam diſcipulos à ſe Ioannes dimiſiſſet. Verùm nec veriſimile eſt Iudæos, etiamſi minimè fuiſſent baptizati, omni Spiritus cognitione fuiſſe deſtitutos, qui tot Scripturæ teſtimoniis celebratur. *Quòd ergo reſpondent ſe neſcire an ſit Spiritus, intelligendum eſt acſi dicerent ſe necdum audiuiſſe, an gratiæ Spiritus, de quibus rogabantur à Paulo, Chriſti diſcipulis darentur. Ego autem concedo fuiſſe illud verum Ioannis Baptiſma, & vnum idémque cum Chriſti Baptiſmate: ſed rebaptizatos nego. Quid igitur ſibi volunt verba, Baptizati ſunt in nomine Ieſu? Quidam interpretantur, tantùm ſyncera doctrina eruditos à Paulo fuiſſe: ſed ſimpliciùs intelligere malim, Baptiſmũ Spiritus ſancti, hoc eſt, gratias Spiritus viſibiles per manuum impoſitionem datas: quas Baptiſmi nomine ſignificari non nouum eſt. Qualiter in die Pentecoſtes, recordati Apoſtoli dicuntur verborum Domini de Baptiſmo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem ſibi in memoriam rediiſſe commemorat, vbi gratias illas in Cornelium eiúſque familiam & cognationem effuſas vidiſſet. Nec repugnat quod poſtea ſubditur, Quum impoſuiſſet illis manus, deſcendebat Spiritus ſanctus ſuper eos. Non enim duo diuerſa narrat Lucas: ſed formam narrationis ſequitur Hebræis familiarem, qui primùm rei ſummam proponunt, deinde fuſiùs explicant. Quod ex ipſo verborum contextu animaduertere quiuis poteſt. Dicit enim, His auditis baptizati ſunt in nomine Ieſu. Et quum impoſuiſſet illis manus Paulus, Spiritus ſanctus deſcendebat ſuper illos. Hac poſteriori locutione deſcribitur qualis ille fuerit Baptiſmus. Quòd ſi priorem Baptiſmum ignorantia vitiat, vt ſit altero Baptiſmo corrigenda: primi omnium rebaptizandi erant Apoſtoli, qui toto poſt Baptiſmum ſuum triennio vix modicam ſyncerioris doctrinæ particulam deguſtauerant. Iam & quæ inter nos flumina ſufficerent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantiæ, Domini miſericordia, quotidie in nobis corriguntur?

Act. 19.3.5

Poſterius argumentum Catabaptiſtarum.

**Vulgata ſolutio, quæ non eſt ſatis firma.*

**Vera ſolutio. Vide Cal. in Inſtruct. aduerſus Anabaptiſtas.*

Act. 1.5

Act. 11.16

19 Myſterij vis, dignitas, vtilitas & finis ſatis iam, niſi fallor, liquere debent. Quod ad externum ſymbolum pertinet, vtinam genuina Chriſti inſtitutio valuiſſet quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quaſi enim res eſſet contemptibilis, ex Chriſti præcepto, aqua baptizari, inuenta eſt benedictio, vel potiùs incantatio quæ veram aquæ conſecrationem pollueret. Additus poſtea cereus cum chriſmate: exſufflatio verò ianuam ad Baptiſmum aperire viſa eſt. Etſi autem me non latet quàm vetuſta ſit aduentitiæ huius farraginis origo, reſpuere tamen mihi & piis omnibus fas eſt quicquid ad Chriſti inſtitutionem addere auſi ſunt homines. Quum autem videret Satan ſtulta mundi credulitate abſque negotio ferè inter ipſa Euangelij exordia receptas eſſe ſuas impoſturas, in craſſiora ludibria prorupit, hinc ſputum & ſimiles nugę palàm in Baptiſmi probrum effræni licentia inuectæ. Quibus experimentis diſcamus *nihil vel ſanctius eſſe vel melius vel tutius quàm vnius Chriſti authoritate contentos eſſe. Quanto igitur ſatius erat omiſſis theatricis

Capita ſumma huius tractatus, vt propoſuerat ſect. 1.

De aquæ incãtatione, de cereo, chriſmate, exſufflatiõe, ſputo, & ſimilibus nugis ſimplici Chriſti ceremoniæ adiectis. Vide Calu. in Epiſt. de fugiend. illicit. ſacris. Item in Vera Eccleſ. reformand. ratione.

**Purè & ſanctè*

adminiſtrandi in Eccleſia Baptiſmi ratio oſtenditur.

pompis, quæ ſimplicium oculos perſtringunt, & mentes hebetãt, quoties baptizandus aliquis eſſet, in cœtum fidelium ipſum repræſentari, & tota Eccleſia, velut teſte, ſpectante & orante ſuper eum, Deo offerri: recitari fidei confeſſionem, qua ſit inſtituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptiſmo habentur promiſſiones: catechumenum baptizari in nomen Patris & Filij & Spiritus ſancti: remitti demum cum precibus & gratiarũ actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo authore profecta eſt, nullis exoticis ſordibus obruta, clariſſimè effulgeret.

Mergendúſne, an aqua aſpergendus qui baptizatur.

Cæterùm mergatúrne totus qui tingitur, ídq; ter an ſemel, an infuſa tãtùm aqua aſpergatur, minimum refert: ſed id pro regionum diuerſitate Eccleſiis liberum eſſe debet. Quanquam & ipſum Baptizandi verbum mergere ſignificat, & mergendi ritum veteri Eccleſiæ obſeruatum fuiſſe conſtat.

Hîc, & ſect. 21, 22, oſtenditur, Eccleſię miniſtrorũ eſſe, Baptiſmum adminiſtrare, non priuatorum hominum, nedum mulierum.

20 Hoc etiam ſcire ad rem pertinet, perperam fieri ſi priuati homines Baptiſmi adminiſtrationem ſibi vſurpent: eſt enim pars Eccleſiaſtici miniſterij, tam huius quàm Cœnæ diſpenſatio. Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuſlibet mandauit Chriſtus vt baptizarent: ſed quos Apoſtolos conſtituerat, iis mandatum hoc dedit. Et quum diſcipulos iuſſit facere in Cœnæ adminiſtratione quod fieri ab ipſo viderant, quum ipſe legitimi diſpenſatoris officio functus eſſet: voluit proculdubio vt in eo ſuum exemplum imitarentur. Quòd autem multis abhinc ſeculis, adeóq; ab ipſo ferè Eccleſiæ exordio vſu receptum fuit vt in periculo mortis laici baptizarent, ſi miniſter in tempore non adeſſet, nõ video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipſis quidé veteribus qui hunc morem vel tenebant vel patiebantur, conſtabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem præ ſe fert Auguſtinus quũ dicit, Etſi laicus neceſſitate compulſus Baptiſmum dederit, neſcio an piè quiſquam dixerit eſſe repetendum. Nulla enim cogente neceſſitate ſi fiat, alieni muneris vſurpatio eſt: ſi autem neceſſitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictum eſt. De mulieribus porrò citra vllam exceptionem ſancitum fuit in Cõcilio Carthaginenſi, ne baptizare omnino præſumant.* At periculum eſt ne is qui ægrotat, ſi abſq; Baptiſmo deceſſerit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes noſtros, antequam naſcantur, ſe adoptare in ſuos pronuntiat Deus, quum ſe nobis in Deum fore promittit, ſeminíque noſtro poſt nos. Hoc verbo continetur eorum ſalus. Nec quiſquã in Deum tam contumelioſus eſſe audebit, vt eius promiſſionem effectui ſuo ſufficere per ſe neget. Quantum damni inuexerit dogma illud malè expoſitum, Baptiſma eſſe de neceſſitate ſalutis pauci animaduertunt: ideóq; minùs ſibi cauẽt: nam vbi inualuit opinio, perditos eſſe omnes quibus aqua tingi non cõtigit, noſtra cõditio deterior eſt quàm veteris populi, quaſi reſtrictior eſſet Dei gratia quàm ſub Lege: veniſſe enim Chriſtus cenſebitur non ad implendas promiſſiones, ſed abolendas: quando promiſſio, quæ tunc ante octauum diem ſaluti conferendæ per ſe erat ſatis efficax, nunc abſque ſigni adminiculo rata non eſſet.

Lib. con. epiſt. Par. 2. cap. 13

Cap. 100

**Obiectio, & eius ſolutio.*

Dogma malè expoſitũ, Baptiſma eſſe de neceſſitate ſalutis. Vide ſect. 22

Ex Tertulliano & Epiphanio oſtenditur, non licuiſſe mulieribus baptizare.
Lib. cont. hæreſ. 1.

21 Qualis verò ante natum Auguſtinum cõſuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Eccleſia, ſed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum ſacerdotalis officij ſortẽ ſibi vendicet. Eiuſdé rei locuples teſtis eſt Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat ꝙ mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me latet eorũ qui contrà ſentiunt reſponſio, multum ſcilicet differre communem vſum ab extraordinario remedio quũ vltima vrget neceſſitas: ſed quum ludibrium eſſe pronuntians dare fœminis baptizandi licentiã nihil excipiat, ſatis apparet, corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu ſit excuſabilis. Libro etiam tertio, vbi ne ſanctæ quidem Chriſti

matri

matri fuiſſe permiſſum docens, nullam reſtrictionem addit.

22 Intempeſtiuè citatur Sephoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus poſtquā illa arrepto lapide filium circuncidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuiſſe Deo. Alioqui dicendum eſſet placuiſſe Deo quem Gentes ab Aſſyria traductæ erexerant cultum. Sed aliis validis rationibus probatur, inſcitè ad imitationem trahi quod egit ſtulta mulier. *Si dicerem, fuiſſe aliquid ſingulare quod in exemplū trahi non debet, ac præſertim quum nuſquam legatur olim circuncidendi ſpeciale datum fuiſſe Sacerdotibus mandatum, diſſimilem eſſe rationem Circuncisionis & Baptiſmi: hoc ad refutationem ſatis valeret. Aperta enim ſunt Chriſti verba. Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Quando eoſdem conſtituit Euangelij præcones & miniſtros Baptiſmi, nemo verò in Eccleſia, teſte Apoſtolo, honorem ſibi vſurpat, ſed qui vocatus eſt vt Aaron: quiſquis ſine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. * In rebus etiam minutiſſimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conſcientia aggredimur, Paulus apertè clamat eſſe peccatum. In muliebri igitur Baptiſmo multò grauiùs peccatur, vbi regulam à Chriſto traditam violari palam eſt, quandoquidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas eſſe ſcimus. Sed hoc totum omitto: tātùm *lectores attendere velim, nihil minùs Sephoræ fuiſſe propoſitum quàm vt Deo miniſterium præſtaret. Filium pericliṫari videns, fremit & obmurmurat, nec ſine indignatione præputium in terram proiicit: marito ſic conuitiatur, vt Deo quoque ſuccenſeat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectū eſſe palam eſt: quia Deo & marito obſtrepit, quòd filii ſanguinem fundere cogitur. *Adde quòd ſi in aliis omnibus probè ſe geſſiſſet, hæc tamen eſt inexcuſabilis temeritas quòd præſente marito circuncidit filium, non priuato quopiam homine, ſed Moſe primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Iſraele ſurrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus ſub Epiſcopi oculis. *Sed hanc controuerſiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, non arceri à regno cœlorum infantes quos è præſenti vita migrare continget antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam viſum eſt, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi niſi in eo acquieſcimus, acſi per ſe infirmum eſſet: quum eius effectus neque à Baptiſmo neque ab vllis acceſſionibus pendeat. Accedit poſtea ſacramentum ſigilli inſtar, non quòd efficaciam Dei promiſſioni, quaſi per ſe inualidæ conferat, ſed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde ſequitur, non ideo baptizari fidelium liberos, vt filij Dei tunc primùm fiant qui antè alieni fuerint ab Eccleſia, ſed ſolenni potiùs ſigno ideo recipi in Eccleſiam, quia promiſſionis beneficio iam antè ad Chriſti corpus pertinebant. Proinde ſi in omittendo ſigno nec ſocordia eſt, nec cōtemptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo ſumus. Multò igitur ſanctius eſt, hanc Dei ordinationi reuerentiam deferre, vt non aliunde ſacramenta petamus quàm vbi Dominus depoſuit. Vbi ab Eccleſia ſumere non licet, non ſic illis alligata eſt Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini conſequamur.

Exod. 4.25

Obiectio ex Sephoræ exemplo. Solutio prima.

**Secunda.*

Matt. 28.19

Heb. 5.4

**Cōfirmatio vtriuſque ſolutionis.*

Rom. 14.23

**Solutio tertia.*

**Solutio quarta.*

**Definitio quæſtionis poſitæ ſect. 20. liceátne aliis quā miniſtris, baptiſare.*

**Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere.* CAP. XVI.

**Vide Calu. in Inſtructione aduerſus Anabapt. artic. 1.*

QVONIAM autem hoc ſeculo phrenetici quidam ſpiritus ob pędobaptiſmum graues excitarunt in Eccleſia turbas, nec tumultuari etiamnū deſinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorū furias appendicem hîc ſubiiciam. Quę ſi cui impendio prolixior fortè viſa fuerit, is, quęſo, ſecum reputet tātū eſſe nobis debere doctrinę in re maxima

Tribus de cauſis neceſſariam refutationem impugnantiū Pædobaptiſmum.

puritatem vnà cum Eccleſiæ pace, vt nihil faſtidioſè ſit excipiendum quod ad vtranque redimendam conducat. Adde quòd diſputationem hanc ita ſtudebo componere, vt myſterio Baptiſmi clariùs explicando non parum habitura ſit momenti. *Argumento ſanè in ſpeciem fauorabili pædobaptiſmum impugnant, nulla Dei inſtitutione fundatum eſſe iactando, ſed hominum duntaxat audacia, prauáque curioſitate inuectũ, ſtulta deinde facilitate vſu temerè receptum. Sacramentum enim, niſi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. *Verùm quid ſi re probè animaduerſa eiuſmodi calumniam falſò ac iniquè ſanctæ Domini ordinationi inuri apparebit? Diſquiramus ergo primùm eius ortum. Et ſi quidem conſtiterit, ſola hominum temeritate excogitatum, eo valere iuſſo, veram Baptiſmi obſeruationem ſola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius authoritate nequaquam deſtitui comprobatum fuerit, cauẽdum ne ſacroſancta Dei inſtituta conuellendo, in ipſum quoque authorem ſimus contumelioſi.

Primum argumẽtum Anabaptiſtarum. Vide & cap. 8 ſect. 16.

**Reſponſio, Pædobaptiſmum eſſe à Deo, non autem humanitus fabrefactum: quod probatur vſq; ad ſect. 9. tribus rationibus.*

Prima ratio: à ſimilitudine Circũciſionis & Baptiſmi: hîc, & ſect. 3.4 5, ad quã probandã, ſigni conſyderatio petitur à promiſſionibus.

2 Principiò dogma eſt ſatis notum, & inter pios omnes confeſſum, rectam ſignorum conſiderationem, non in externis duntaxat ceremoniis ſitam eſſe: verùm à promiſſione pendere potiſſimum, ac myſteriis ſpiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipſas Dominus ordinat. Itaque qui perdiſcere voluerit quid valeat Baptiſmus, quorſum ſpectet, quid denique omnino ſit: ne cogitationem ſuam in elemẽto ſiſtat, & corporeo ſpectaculo: ſed eam potius ad Dei promiſſiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quæ illic repræſentantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, ſolidam Baptiſmi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius ſubſtãtiam eſt aſſequutus: atque inde etiam docebitur quæ ſit ratio & quis vſus externæ aſperſionis. Rurſum, qui his contemptim præteritis, viſibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit & alligatam: nec vim nec proprietatem Baptiſmi intelliget: neque id quidem, quid ſibi aqua velit, aut quẽ vſum habeat. Quæ ſententia pluribus & luculentioribus Scripturæ teſtimoniis comprobata eſt quàm vt longiùs eam in præſens perſequi neceſſe ſit. Supereſt ergo iam vt ex promiſſionibus in Baptiſmo datis quæramus quæ vis eius ſit & natura. Scriptura oſtendit peccatorum purgationem, quam à Chriſti ſanguine obtinemus, hîc primò demonſtrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione conſtat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque adeò Chriſti ſocietatem. Ad hanc ſummam referri poteſt quicquid in Scripturis de Baptiſmo traditum eſt: niſi quòd etiam præterea teſtandæ apud homines religionis eſt ſymbolum.

Vis & natura Baptiſmi triplex.

Circũciſioni Baptiſmum ſucceſſiſſe, oſtenditur ab ipſa inſtitutione.

3 Quoniam autem ante inſtitutũ Baptiſmum, eius vice, populo Dei Circunciſio erat: quid inter ſe differant, & qua ſimilitudine conueniant hæc duo ſigna, inſpiciamus: vnde pateat quæ ſit alterius ad alterum anagoge. *Vbi Dominus Circunciſionem Abrahæ ſeruandam mandat, præfatur ſe illi & ſemini illius in Deum fore: addens penes ſe affluentiam ſufficientiámque eſſe rerum omnium, quò Abraham manum eius, omnis boni ſcaturiginem fore ſibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promiſſio continetur: quemadmodum interpretatur Chriſtus, argumẽtum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & reſurrectionem. Neque enim (inquit) Deus mortuorum eſt, ſed viuentium. Quare & Paulus Epheſiis demonſtrans ex quo exitio liberaſſet eos Dominus, ex eo quòd in Circunciſionis fœdus admiſſi non fuerant, eos ſine Chriſto, ſine Deo, ſine ſpe, extraneos à Teſtamentis promiſſionis fuiſſe colligit: quę omnia fœdus ipſum comprehendebat. Primus autem ad Deum acceſſus, primus ad immortalem vitam ingreſſus, eſt peccatorum remiſſio. Vnde conficitur promiſſioni Baptiſmi de noſtra purgatione, hanc reſpondere. *Pòſt

Gen. 17.10

**Circunciſio promiſſionẽ vitæ æternæ, ergo & remiſſionis peccatorum, obſignabat*

Matth. 22.32, luc. 20.38

Epheſ. 2.12

**Circunciſio morti*

ab

ab Abrahamo Dominus ſtipulatur, vt ambulet coram ſe in ſynceritate & innocentia cordis: quod ad mortificationem pertinet ſeu regenerationem. Ac nequis ambigeret, ſignum mortificationis eſſe Circunciſionem, Moſes alibi clariùs explicat, dum Iſraeliticum populum exhortatur ad præputium cordis Domino circuncidendum, propterea ꝙ electus ſit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus vbi Abrahæ poſteritatem in populum ſibi cooptat, circuncidi præcipit: ita Moſes corde circuncidi oportere pronuntiat, enarrãs ſcilicet quę ſit iſtius carnalis circunciſionis veritas. Deinde nequis ad eam ſuis ipſius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei eſſe docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculcantur, vt multa huc teſtimonia congerere non ſit opus quæ ſponte paſſim occurrunt. *Habemus ergo ſpiritualem promiſſionem in Circunciſione Patribus editam qualis in Baptiſmo nobis datur: quandoquidem peccatorum remiſſionem & carnis mortificationem illis figurauit. *Prętere vt fundamentum Baptiſmi Chriſtum eſſe docuimus, in quo vtrunque iſtorum reſidet: ita & Circunciſionis eſſe conſtat. Ipſe enim Abrahæ promittitur, atque in ipſo Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obſignandæ, Circunciſionis ſignum additur.

ficationis etiã, ſeu regenerationis erat Sacramentum.
Deut.10.16
Deut.30.6
**Concluſio huius ſect.*
**Chriſtus fundamentum Circunciſionis.*

4 Iam nullo negotio videre eſt, quid ſimile ſit in his duobus ſignis, aut quid diuerſum. Promiſſio in qua ſignorum virtutem conſiſtere expoſuimus, in vtroque vna eſt: nempe paterni Dei fauoris, remiſſionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo iſtarum rerum complementum nititur, in vtroque vnum. Quare nihil in myſterio interiore eſt diſcriminis, è quo tota ſacramentorum vis & proprietas æſtimanda eſt. Quæ reſtat diſſimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet, quæ minima eſt portio: quum potiſſima pars à promiſſione & re ſignata pendeat. Itaque conſtituere licet, quicquid Circunciſioni conuenit, ad Baptiſmum ſimul pertinere, excepta viſibilis ceremoniæ differentia. *Ad hanc anagogen & comparationem nos manu ducit Apoſtoli regula, qua omnem Scripturæ interpretationem ad proportionem fidei exigere iubemur. Et ſanè penè ſe palpandam hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circunciſio, quia teſſera Iudæis quædam erat qua ſe in populum familiámque Dei adoptari fiebant certiores, ac ipſi etiam viciſſim nomen ſe Deo dare profitebantur, primus illis erat in Eccleſiam ingreſſus: nunc quoque per Baptiſmum Deo initiamur, vt eius populo adſcribamur, & ipſi mutuò in eius nomen iuremus. Quo extra controuerſiam apparet, Baptiſmum in Circunciſionis locum ſubiiſſe, vt eaſdem apud nos partes obeat.

Quæ ſimilia in Circunciſione, & Baptiſmo.
Quid diſsimile.
**Anagoge à Circunciſione ad Baptiſmum.*
Rom.12.3, & 6

5 Iam ſi veſtigare placet an iure infantibus Baptiſma communicetur: nónne nimiùm illum ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obſeruatione immorari velit, ad ſpirituale verò myſterium mentem aduertere non ſuſtineat? cuius ſiqua habeatur ratio, conſtabit proculdubio infantibus meritò adminiſtrari Baptiſmũ, vt qui illis debeatur. Non enim Dominus olim Circunciſione dignatus eſt quin eorum omnium participes faceret quæ per Circunciſionem tũc ſignata fuerunt. Alioqui meris præſtigiis ludificatus eſſet populũ ſuum, ſi fallacibus ſymbolis eos lactaſſet: quod ſolo auditu horrendum eſt. Diſertè nanque pronuntiat, Circunciſionem infantuli, loco ſigilli futuram ad obſignandam fœderis promiſſionem. Quod ſi fœdus firmum & fixum manet: Chriſtianorum liberis non minùs hodie competit, quàm ſub veteri Teſtamento ad Iudæorum infantes ſpectabat. Atqui ſi rei ſignatæ ſunt participes, cur à ſigno arcebuntur? ſi veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quanquam ſignum exterius in ſacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: ſi tamen diſcernatur, vtrum, quæſo, pluris

Quum promiſsio eadem nobis, quę olim Iſraeli in Circunciſione infantibus, ergo nec à ſigno Baptiſmi arcẽdi infantes, quum ſint rei ſignatæ participes.

cenſebimus? Sanè quum ſignum videamus verbo ſeruire, ſubeſſe illi dicemus, & inferiore loco ſtatuemus. Quum ergo ad infantes deſtinetur Baptiſmi verbum: cur ſignum, hoc eſt verbi appendix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, ſi nullę aliæ ſuppeterent, abunde ſufficeret ad confutādos omnes qui reclamare voluerint. *Quod obiicitur ſtatum fuiſſe diem Circuncisioni, planè tergiuerſatorium eſt. Nos iam certis diebus non eſſe Iudæorum inſtar alligatos concedimus: verùm quando Dominus, vtcunque nullum diem præſcribat, declarat tamen ſibi placere vt ſolenni ritu in ſuum fœdus recipiantur infantes: quid vltrà quærimus?

Obiectio, de die octauo Circuncisioni præfixo: et ſolutio.

Secunda ratio Pædobaptiſmi à Deo inſtituti, ſumpta à fœdere Abrahæ, Chriſtianis quoque communi.

6 Quanquam Scriptura certiorem adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentiſſimum eſt, quod ſemel cum Abrahamo Dominus fœdus percuſſit, non minùs hodie Chriſtianis conſtare, quàm olim Iudaico populo: adeóque verbum iſtud non minùs Chriſtianos reſpicere, quàm Iudæos tum reſpiciebat. Niſi fortè arbitramur, Chriſtum ſuo aduentu Patris gratiam imminuiſſe aut decurtaſſe: quod execrabili blaſphemia non vacat. Quamobrem & Iudæorum liberi, quòd eius fœderis hæredes facti ab impiorum liberis diſcernerentur, ſemen ſanctum vocabantur: eadem etiamnum ratione ſancti cenſentur Chriſtianorum liberi, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apoſtoli teſtimonio differunt ab immundo idololatrarum ſemine. Iam quum Dominus, ſtatim poſt fœdus cum Abrahamo percuſſum, ipſum in infantibus conſignari exteriori ſacramento præceperit, quid cauſę dicent Chriſtiani quominus hodiéque ipſum teſtificentur, atque obſignent in ſuis liberis? *Neque mihi obiiciat quiſpiam, non alio quàm Circunciſionis ſymbolo quod iampridem abolitum eſt, Dominum præcepiſſe fœdus ſuum confirmari. Reſpondere enim promptum eſt, ipſum, pro veteris Teſtamenti tempore, Circunciſionem inſtituiſſe confirmando ſuo fœderi: ea verò abrogata, manere tamen ſemper eandem confirmandi rationem quam cum Iudæis communem habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri conuenit quid vtriſque ſit commune, quid illi ſeparatum à nobis habeant. Fœdus commune eſt, communis eius confirmandi cauſa. Modus confirmādi tantùm diuerſus eſt, quòd erat illis Circunciſio, in cuius vicem Baptiſmus nobis ſucceſſit. Alioqui ſi teſtimonium quo Iudæi de ſeminis ſui ſalute confirmati fuerunt, nobis eripitur, Chriſti aduentu factum fuerit vt obſcurior & minùs teſtata ſit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat. Id ſi dici non poteſt citra extremam Chriſti contumeliá, per quem infinita Patris bonitas luculentiùs ac benigniùs quàm vnquam in terras effuſa fuit, & hominibus declarata: fateri neceſſe eſt, non maligniùs ſaltem ſupprimendam, nec minore teſtimonio illuſtrandam quàm ſub obſcuris Legis vmbris.

1. Cor. 7. 14

Gen. 17. 12

Obiectio aduerſus ſecundam rationẽ, & ſolutio.

Tertia probatio Pædobaptiſmi à Deo inſtituti, ſumpta à Chriſti facto.

7 Quamobrem Dominus Ieſus ſpecimen editurus, vnde mundus intelligat ipſum amplificandæ potiùs quàm limitandæ Patris miſericordię adueniſſe, comiter oblatos ſibi infantes amplectitur, diſcipulos obiurgās qui aditu illos prohibere conabātur: quando eos, quorum eſſet regnum cœlorum, à ſe abducerent, per quem ſolum patet in cœlum ingreſſus. *Verùm quid ſimile (dixerit quiſpiam) Baptiſmo cum hoc Chriſti amplexu: neque enim baptizaſſe illos narratur: ſed excepiſſe, amplexus eſſe, & illis bene precatus. Proinde ſi eius exemplum imitari libet, precibus infantes adiuuemus: non autem baptizemus. Verùm nos Chriſti geſta paulò attentius reputemus quàm tāle genus hominum. Neque enim hoc leuiter eſt prætereundum quòd infantes ſibi offerri Chriſtus iubet, addita ratione, Quoniam talium ſit regnum cœlorum. Ac poſtea voluntatem ſuam opere teſtatur, dum ipſos amplexus, precatione benedictionéque ſua Patri commendat: Si adduci Chriſto infantes ęquum eſt, cur non

Matt. 9. 13

Obiectio prima ad tertiam probationem, & ſolutio.

& ad Baptiſmum recipi, ſymbolum noſtræ cum Chriſto communionis ac ſocietatis? ſi eorum eſt regnum cœlorum, cur ſignum negabitur, quo velut aditus aperitur in Eccleſiam, vt in eam cooptati, hæredibus regni cœleſtis adſcribantur? Quàm iniqui erimus, ſi abigamus quos Chriſtus ad ſe inuitat? ſi quos ſuis donis ornat, ſpoliemus? ſi excludamus quos ipſe vltrò admittit? Quòd ſi diſcutere volumus quantū à Baptiſmo abſit quod illic egit Chriſtus, quanto tamen maiore in pretio habebimus Baptiſmū (quo teſtificamur infantes in Dei fœdere contineri) quàm ſuſceptionem, amplexum, manuum impoſitionem, precationem, quibus Chriſtus ipſe preſens, & ſuos eſſe & à ſe ſanctificari declarat? *Aliis cauillis, quibus elu dere hunc locum nituntur, nihil quàm ſuam ignorantiam produnt: argutantur enim ex eo quod dicit Chriſtus, Sinite venire paruulos, iā grandiuſculos annis fuiſſe, qui ad ingrediendum iam eſſent idonei. Sed ab Euangeliſtis βρέφη καὶ παιδία nominantur: quibus verbis ſignificant Græci Infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo poſitum eſt ſimpliciter pro Accedere. En quales cogantur decipulas texere qui aduerſus veritatem obdurruerunt. *Portò quòd iactant regnum cœlorum infantibus non eſſe attributum, ſed eorum ſimilibus, quoniam dicatur talium eſſe, non ipſorum: nihilo eſt ſolidius. Id enim ſi recipitur, qualis futura eſt Chriſti ratio, qua oſtendere vult ætate infantes à ſe non alienos? Quū iubet vt ad ſe infantes accedere ſinantur, nihil eſt clarius quàm veram infantiam notari. Quod ne abſurdum videretur, ſubiungit, Talium eſt regnum cœlorum. Quòd ſi infantes comprehendi neceſſarium eſt, minimè obſcurum erit, per dictionem Talium, infantes ipſos ac eorum ſimiles deſignari.

Obiectio ſecunda ad tertiam probationem, & ſolutio.

Obiectio tertia, & ſolutio.

8 Nemo iam eſt qui nō videat, pædobaptiſmum nequaquam humanitus fabrefactum fuiſſe, qui tāta Scripturæ approbatione fulciatur. *Nec ſatis ſpecioſè nugantur qui obiiciunt nuſquam reperiri, vel infantem vnum per Apoſtolorum manus fuiſſe baptizatum. Etſi enim id nominatim ab Euangeliſtis non narratur, quia tamen neque rurſum excluduntur illi quoties familiæ alicuius baptizatæ incidit mentio: quis inde, niſi inſanus, ratiocinetur non fuiſſe baptizatos? Siquid valerent id genus argumenta, mulieres pariter Cœna Domini interdicendæ eſſent, quas Apoſtolorum ſeculo ad eam fuiſſe admiſſas non legimus: ſed enim hîc fidei regula contenti ſumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ inſtitutio, ex eo etiam quibus communicandus ſit illius vſus facile iudiciū eſt: quod & in Baptiſmo obſeruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem inſtitutus fuerit, euidenter conſpicimus & infantibus nō minùs competere quàm natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris volūtati fraus manifeſta fiat. *Quòd autem apud ſimplicem vulgum diſſeminant, longam annorum ſeriem poſt Chriſti reſurrectionem præteriiſſe, quibus incognitus erat pædobaptiſmus: in eo fœdiſſimè mentiuntur: ſiquidem nullus eſt ſcriptor tam vetuſtus qui non eius originem ad Apoſtolorum ſeculum pro certo referat.

Concluſio tractatus à fine ſect. 1.

**Secundū argumētum Anabaptiſtarum, & eius refutatio.*

Act. 16. 15, & 32

**Tertium argumētum Anabaptiſtarum refutatur.*

9 Supereſt vt breuiter indicemus quiſnam ex hac obſeruatione fructus redeat cùm ad fideles qui liberos ſuos Eccleſiæ tingendos ſiſtunt: tum ad ipſos qui ſacra aqua tinguntur, infantes: ne quis ceu inutilem ac otioſam aſpernetur. Quanquam ſi cui in mentem venit, pædobaptiſmum hoc pretextu irridere, circunciſionis præceptum à Domino poſitum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod non in hanc retorqueatur? Sic Dominus vlciſcitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis ſuę ſenſu non comprehendunt. *Verùm aliis armis nos inſtruit Deus quibus eorum ſtoliditas retundatur. Neque enim ſancta hæc eius inſtitutio, qua fidem noſtram eximia conſolatione

Quartū arg. Anabap. nēpe q. ſit inutilis pędobaptiſm?

Reſponſio prima.

**Reſp. 2. magnū ex pædobaptiſmo fructum redire ad patres fideles, & ad ipſos infantes. Vide ſect. 32.*

iuuari ſentimus, ſuperuacua meretur dici. Siquidem Dei ſignum puero communicatum, velut impreſſo ſigillo, promiſſionem pio parēti datam confirmat, ac ratum eſſe declarat quòd Dominus non illi modò, ſed ſemini eius in Deum ſit futurus: neque eum modò bonitate gratiáque ſua proſequi velit, ſed eius poſteros in milleſimam vſque generationem. Vbi quum ingens ſeſe proferat Dei benignitas, primùm ampliſſimam gloriæ eius prædicandæ materiam ſuppeditat, & pia pectora lætitia non vulgari perfundit, qua ſimul ad redamandum tam pium Patrem vehemētiùs incitantur: cui propter ſe poſteritatem ſuam curæ eſſe conſpiciunt.

**Obiectio ad prius mēbrum reſponſionis ſecundæ, & ſolutio.*

*Neque moror ſi quiſpiam excipiat, confirmandæ filiorum noſtrorum ſaluti ſufficere debere promiſſionem: quandò ſecus Deo viſum eſt, qui prout imbecillitatem noſtram perſpectam habet, tantum illi in hac re indulgere voluit. Proinde qui promiſſionem de miſericordia Dei in liberos ſuos propaganda amplexantur, officij ſui eſſe cogitent, ipſos miſericordiæ ſymbolo ſignandos Eccleſiæ offerre: atque inde ſe ad certiorem animare fiduciam, quod præſenti oculo fœdus Domini filiorum ſuorum corporibus inſculptum cernunt.

**Ipſis infantibus vtilem eſſe ſuum Baptiſmum.*

*Nonnihil rurſum emolumenti pueri è ſuo Baptiſmo capiunt, quòd in corpus Eccleſiæ inſiti, aliis membris ſunt aliquanto commendatiores. Deinde vbi adoleuerint, eo ad ſerium Dei colendi ſtudium non mediocriter ſtimulantur, à quo in filios ſolenni adoptionis ſymbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoſcere Patrem poſſent. Denique terrere nos ſummopere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, ſiquis fœderis ſymbolo filium inſignire contemnat: quòd eo contemptu, oblata gratia reſpuatur & quaſi eiuretur.

Gen.17.15

Hic & ſect.11.12.13.14.15. refutatur triplex argumentū aduerſariorum, nō valere ratiocinationem à Circūciſione ad Baptiſmū, quia magna ſit diſſimilitudo.

10 Iam argumenta diſcutiamus quibus ſanctam hanc Dei inſtitutionem furioſæ quædam beluæ impetere non ceſſant. Principiò, quoniā ſimilitudine Baptiſmi & Circunciſionis vltra modum vrgeri ſe ac conſtringi ſentiunt, longo diſcrimine diſtrahere hæc duo ſigna contendūt, nequid alteri cum altero commune eſſe videatur. Nam & res ſignati varias, & fœdus omnino diuerſum, & appellationem puerorum non eandem eſſe dicunt. Atqui dum illud *primum inſtituunt probare, Circunciſionem obtendunt mortificationis non Baptiſmi fuiſſe figuram: quod profectò libentiſſimè illis damus Nobis enim optimè patrocinatur. Neque alia ſententiæ noſtræ probatione vtimur quàm Baptiſmum & Circunciſionem mortificationis eſſe ſigna. Hinc conſtituimus, in huius vicem illum eſſe ſuffectum, quò idipſum nobis repræſentet quod olim Iudæis ſignabat.

**Primæ diſſimilitudinis refutatio.*

**Item ſecundæ.*

*In aſſerenda fœderis differentia quàm barbara audacia Scripturam diſſipant & corrumpunt! neque vno in loco, ſed ita vt nihil ſaluum aut integrum relinquant. Iudæos enim adeò carnales nobis depingunt vt pecudum ſimiliores ſint quàm hominum. Quibuſcum ſcilicet percuſſum fœdus vltra temporariam vitam non procedat, quibus datæ promiſſiones, in bonis præſentibus ac corporeis ſubſidant. Quod dogma ſi obtineat, quid reſtat niſi vt gentem Iudaicam fuiſſe ad tempus Dei beneficio ſaturatam (non ſecus ac porcorum gregem in hara ſaginant) vt æterno demum exitio periret? Simul enim ac Circunciſionem eíque annexas promiſſiones citamus, *Circunciſionem literale ſignum, promiſſiones eius carnales fuiſſe reſpondent.

**Duo quibus probare nituntur fœderis alterius ab altero tantā differētiam. Primum, de ſigno carnali refutatur.*

Coloſſ.2.11

11 Sanè ſi literale ſignum erat Circunciſio, nihilo ſecius de Baptiſmo cenſendum eſt. Quandoquidem Apoſtolus Coloſſ.2. nihilo magis alterum altero ſpirituale facit. Dicit enim nos in Chriſto circunciſos Circunciſione non manu facta, depoſito corpore peccati quod in carne noſtra habitabat: quam Circunciſionem Chriſti vocat. Pòſt in eius ſententiæ explicationem ſubiungit, Nos per Baptiſmum Chriſto cōſepultos. Quid

ſibi

ſibi vult iſtis verbis niſi Baptiſmi complementum & veritatem, eſſe veritatem ſimul & complementum Circunciſionis, quoniam rem vnam figurent? Demonſtrare enim contendit eſſe id Chriſtianis Baptiſmum quod antè fuerat Iudæis Circunciſio. Quoniam autem iam ad liquidum expoſuimus, promiſſiones vtriuſque ſigni & quæ illis repræſentantur myſteria inter ſe conuenire: longius in præſens non immorabimur. Tantùm fideles admonebo, me tacente vt ſecum reputent an terrenum ac literale habendum ſit ſignum cui nihil ſubeſt niſi ſpirituale & cœleſte. Verùm, ne fumos ſuos ſimplicibus vendant, *obiectum vnum, quo impudétiſſimum hoc mendacium prætexunt, in tranſcurſu diluemus. Certo certius eſt primarias promiſſiones, quibus continebatur quod ſub veteri Teſtamento cum Iſraelitis fœdus Deus ſanciuit, ſpirituales fuiſſe, & ad æternam vitam reſpexiſſe. Tum viciſſim à Patribus ſpiritualiter, vt par erat, acceptas, quò fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quam toto animi affectu aſpirarent. Interim verò nequaquam inficiamur quin ſuam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis teſtatus ſit: quibus etiam dicimus ſpem illam promiſſionum ſpiritualium fuiſſe confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem ſeruo ſuo Abrahę pollicitus eſt, quo manifeſtum fauoris ſui indicium illi ob oculos ſubiiciat, addit alteram de poſſeſſione terræ Chanaan promiſſionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunque genti Iudaicæ terrenæ promiſſiones datæ ſunt: vt ſpiritualis promiſſio, ceu caput, primas ſemper teneat quò illæ referantur. Atque hæc quoniam vberiùs in diſcrimine noui & veteris Teſtamenti tractaui, nunc leuiùs perſtringo.

**Secundum, de promiſsionibus carnalibus, refutatur.*

Gen.15.1, & 18

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abrahæ ſub veteri Teſtamento dictos qui ab eius ſemine originem ducerent: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalem, quæ in ſocietatem fœderis per Circunciſionem inſerebatur, ſpirituales noui Teſtamenti infantes figuraſſe, qui Dei verbo regenerati ſint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veritatis ſcintillam intuemur: ſed in hoc grauiter peccant leues iſti ſpiritus, quòd dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltrà progrediendum foret, & multa inter ſe conferenda, in verbum vnum pertinaciter inſiſtunt. Vnde fieri aliter nequit quin ſubinde hallucinentur: quia in nullius rei ſolidã cognitionem incumbunt. *Fatemur certè carnale Abrahæ ſemen locum ad tempus tenuiſſe ſpiritualis ſeminis quod per fidem illi inſeritur. Illius enim filij nuncupamur, vtcunq; nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm ſi intelligunt, quod non obſcurè demonſtrãt, carnali Abrahæ ſemini nunquam ſpiritualem Dei benedictionem promiſſam, hîc verò longè falluntur. Proinde in meliorem ſcopum collimare nos oportet: ad quem certiſſimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi ſemen in quo benedicendæ ſint omnes terræ nationes: ac ſimul fidem dat, ſe illi & ſemini eius in Deum fore. Quicunque Chriſtum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promiſſionis ſunt hæredes: ideóque Abrahæ filij nominantur.

Tertiæ diſsimilitudinis quæ duas habet partes refutatio, hîc & ſect.13. 14.15

**Prior pars tertiæ diſsimilitudinis.*

Galat.4.28

Rom.4.12

13 Quanquam autem poſt Chriſti reſurrectionem, fines regni Dei longè latéque in quaſlibet nationes indiſcriminatim prorogari cœperunt, vt ſecundùm Chriſti ſententiam, vndequaque fideles colligerentur qui in gloria cœleſti accumberent cum Abraham, Iſaac, & Iacob: multis tamen antè ſeculis tanta illa miſericordia Iudæos complexus fuerat. Et quia cunctis aliis præteritis vnam hanc gentem ſelegerat in qua gratiam ſuam pro tempore contineret: peculium ſuum & populum acquiſitum dicebat. Ad teſtandam eiuſmodi beneficentiam data fuit circunciſio,

Matt. 8.11

Exo.19 5

cuius ſymbolo docerentur Iudæi, Deum ſibi eſſe ſalutis præſidem: qua cognitione in ſpem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturum eſt ei quem ſemel in fidem Deus acceperit? Quare Apoſtolus,
Rom.4.10 probaturus Gentiles vnà cum Iudæis eſſe Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iuſtificatus fuit in præputio. Pòſt ſignum accepit Circuncifionis, ſigillum iuſtitiæ fidei, vt pater eſſet omnium fidêlium & Præputij & Circuncifionis, non eorum qui ſola Circunciſione gloriantur, ſed qui ſequuntur fidem quam pater noſter Abraham in Pręputio habuit. Annon videmus dignitate vtroſque adęquari? Nam ad tempus Dei decreto conſtitutum, pater fuit Circunciſionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodum alibi ſcribit Apoſtolus) quo Gentes à Iudæis ſecer-
Ephes.2.14 nebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnum Dei, factus eſt illorum pater: ídque citra Circuncifionis ſignum: quòd Baptiſmum vice Circunciſionis habent. Quòd autem nominatim Abraham iis eſſe patrẽ negat qui ſunt ex Circunciſione tãtùm, id poſitum eſt ad retundendum quorundam ſupercilium, qui omiſſa pietatis cura, ſolis ceremoniis ſe venditabant. Qualiter hodiéque refutari poſſit eorum vanitas qui in Baptiſmo nihil præter aquam quærunt.

14 Sed alter Apoſtoli locus ex epiſt. Rom.9.7., contrà proferetur, vbi eos qui ex carne ſunt, non eſſe Abrahæ filios docet: ſed eos modò in ſemine cenſeri qui ſunt filij promiſſionis. Innuere nanque videtur, nihil eſſe carnalem Abrahæ cognationem, quam nos aliquo gradu ponimus. Atenim diligentiùs animaduertendum eſt quam illic cauſam tractet Apoſtolus. Nam Iudæis oſtenſurus quàm non eſſet alligata ſemini Abrahæ Dei bonitas, imò quàm nihil per ſe conferat, eius rei documento Iſmaelem & Eſau profert: quibus reiectis non ſecus ac ſi extranei fuiſſent, tametſi ſecundùm carnem germana erant Abrahæ progenies, in Iſaac & Iacob reſidet benedictio. Vnde conficitur id quod poſtea affirmat, pendere ſalutem à Dei miſericordia, qua proſequitur quem illi viſum fuerit: cauſam verò non eſſe cur Iudæi fœderis nomine ſibi placeant aut glorientur, niſi fœderis legem ſeruent, id eſt, verbo obediant. Rurſum vbi vana generis ſui confidentia illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod ſemel cum Abrahæ poſteritate initum fuerat à Deo, irritum nullo modo fieri poſſe, cap.x1, carnalem Abrahæ cognationem eſſe ſua dignitate ſpoliandam differit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos eſſe Euangelij hæredes, niſi quatenus ſua ingratitudine, ceu indigni, abdicati fuerunt: ſic tamen vt non penitus ab eorum gente cœleſtis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdifragos, ſanctos nihilominus appellet (tantum honoris defert ſanctæ generationi, quam Deus ſacro ſuo fœdere dignatus fuerat:) nos verò, ſi cum illis componamur, velut poſthumos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios: ídque adoptione, non natura: quemadmodum ſi defractus à ſua arbore ſurculus, in alienum ſtipitem inſeratur. Ergo ſua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatum reiecerunt, & ſua ingratitudine effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cum Euangelio bellum gerere perſiſtant, ideo tamen nobis ſunt deſpiciendi: ſi reputamus, in promiſſionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum reſidere: vt certè nunquam inde prorſus abſ-
Rom.11.29 ceſſuram Apoſtolus teſtatur: quoniam ſine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei.

15 En quid valeat, & qua lance metienda ſit promiſſio Abrahę poſteritati data. Proinde quanquam in diſcernendis regni hæredibus à ſpu-

riis

riis & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: ſimul tamen perſpicimus ei placuiſſe, ſemen Abrahæ peculiariter miſericordia ſua complecti: ac quò teſtatior haberetur, Circũciſione obſignare. Porrò eadem omnino eſt Chriſtianæ Eccleſiæ ratio. Nam vt illic Paulus ſanctificari à parentibus ſuis Iudæos diſputat: ita alibi docet, *1.Cor.7.14*
eandem à parentibus ſanctificationem Chriſtianorum liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis meritò ſegregari qui impuritatis ecõuerſo damnantur. *Iam quis ambigere poſſit quin falſiſſimum ſit quod deinde ſubnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantiam duntaxat ſpiritualem figuraſſe, quæ ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tam argutè philoſophatur Apoſtolus, vbi Chriſtum Circunciſionis miniſtrum eſſe ſcribit, ad implendas quæ Patribus editæ fuerant, promiſſiones, acſi in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percuſſum ad ſemen eius reſpicit, Chriſtum vt fidem à Patre ſemel datam præſtaret ac ſolueret, in ſalutem adueniſſe genti Iudaicæ. Vidéſne vt poſt Chriſti reſurrectionem quoque, promiſſionem fœderis nõ allegoricè tantùm, ſed vt verba ſonant, carnali Abrahæ ſemini implendam cenſeat? Eòdem pertinet quod Petrus, Actorum 2.39, Iudæis denuntiat, illis ac ſemini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè ſequenti capite eos Teſtamenti filios, hoc eſt hæredes nuncupat. A quo etiam non longè alludit alter Apoſtoli ſuprà citatus locus, vbi impreſſam infantibus Circuncionem pro teſtimonio eius quam cum Chriſto habent communionis ducit & ponit. Et verò, ſi eorum nænias auſcultamus, quid illa promiſſione fiet qua Dominus in ſecundo Legis ſuæ capite, ſeruis ſuis recipit ſe eorum ſemini propitium fore in milleſimam vſque generationem? hiccine ad allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiuerſatio. An id dicemus abolitum? Verùm ita Lex diſſiparetur, cui potiùs ſtabiliendæ Chriſtus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra controuerſiam, Deum ſuis adeo bonum eſſe ac liberalem vt in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo ſuo accenſeri velit.

** Poſterior pars ternæ diſsimilitudinis refutatur.*

Rom.15.8

Act.3.25

Ephes.2.11

16 Quæ præterea inter Baptiſmum ac Circunciſionem iniicere diſcrimina moliuntur, non ridicula modò ſunt, & omni rationis ſpecie vacua, ſed inter ſe pugnantia. Nam vbi Baptiſmum ad primum ſpiritualis certaminis diem ſpectare affirmarunt, Circunciſionem autem ad octauũ, iam peracta mortificatione: extemplo illius obliti, cantilenam inuertunt: ac Circunciſionem quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptiſmum verò ſepulturam, in quam nulli niſi iam mortui, tradendi ſint. Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate diſſiliant? Nam priore ſententia, Baptiſmus Circunciſioni præire debet: per alteram in poſteriorem locum relegatur. Neque tamen nouum exemplum eſt, vt hominum ingenia, vbi pro certiſſimo Dei verbo adorant quicquid ſomniarint, ſurſum deorſum ita volutentur. Nos ergo priorem illam differentiam, merum eſſe ſomnium dicimus. Si in octauo die libebat ἀλληγορεῖν, non tamen eo modo conueniebat. Multo ſatius fuerit poſt veteres numerum octonarium in reſurrectionem octauo die factam referre, vnde vitæ nouitatem pendere ſcimus: aut ad totum præſentis vitæ curſum, quo procedere ſemper debet mortificatio, donec eo peracto, ipſa quoque perfecta fuerit. Quanquam videri queat Deus ætatis teneritudini proſpicere voluiſſe Circunciſionem in diem octauum differendo: quoniam vulnus, recens natis & adhuc à matre rubentibus periculoſius futurum erat. Quanto neruoſius eſt illud nos iam antè mortuos per Baptiſmum ſepeliri: quum ſcriptura diſertè reclamet, nos ea conditione in mortẽ ſepeliri

Diluũtur alia duo Anabaptiſtarum figmenta de diſcrimine Circũciſionis & Baptiſmi. Aug. Epiſt.28. dicit reprehendi à Cypriano eos qui negabãt ante diẽ octauum baptizandos infantes.

Rom.6.4 vt emoriamur,ac mortificationem iſtam exinde meditemur?*Iam eiuſdem eſt dexteritatis quòd fœminas non eſſe baptizandas cauillantur, ſi Baptiſmum circuncisioni cõformari oporteat. Nam ſi compertiſſimum eſt circuncisionis ſigno teſtatam fuiſſe ſeminis Iſraelitici ſanctificationem: ex eo neque dubium eſt quin maribus pariter ac fœminis ſanctificandis datum fuerit.Sola autem maſculorum corpora ipſo imprimebantur,quæ per naturam poterant:ſic tamen vt fœminæ per eos,circuncisionis quodammodo ſociæ ac conſortes eſſent.Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis, in Baptiſmi ac circuncisionis ſimilitudine hæreamus,quam ampliſſimè*in myſterio interiori,in promiſſionibus,in vſu, in efficacia quadrare conſpicimus.

**Refellitur calumnia de nõ baptiſandis fœminis, ſi Circũciſioni ſimilis eſt Baptiſmus.*

**Summa præcedentium.*

Aliud Anabaptiſtarum argumentũ refutatur, & oſtenditur regenerari etiam infantes, neq; ſini inter Adæ filios: quia certè perirent: hîc & ſec.18. 19

17 Rationem quoque firmiſſimam obtẽdere ſibi videntur cur arcendi ſint à Baptiſmo pueri,dum cauſantur, non eſſe per ætatatem adhuc idoneos qui ſignatum illic myſterium aſſequantur.Id autem eſt ſpiritualis regeneratio,quæ cadere in primam infantiam non poteſt.Itaque colligunt,non alio loco habendos quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint ſecundæ natiuitati congruentem Atqui his omnibus vbique refragatur Dei veritas.Nam ſi inter filios Adæ ſinendi ſunt,in morte relinquuntur:quando in Adam nihil quàm mori poſſumus. Contrà verò Chriſtus ſibi adduci iubet.Quid ita?quia vita eſt. Eos ergo vt viuificet,ſui participes facit:quũ interim illi,longè abactos,morti adiudicant.Nam ſi tergiuerſantur,non ideo perire infantes ſi filii Adæ reputantur, ſatis ſuperque Scripturæ teſtimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronunciet,ſequitur nullam niſi in Chriſto vitæ ſpem reſtare.Quò igitur vitæ hæredes ſiamus, nos cum eo cõmunicare oportet.Rurſum quum ſcriptum alibi ſit natura nos iræ Dei omnes eſſe obnoxios,ac in peccato conceptos, cui damnatio peapetuò adhæret:è natura noſtra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clariùs poteſt quàm carnem & ſanguinem regnum Dei poſſidere non poſſe?Aboleatur ergo quicquid noſtrum eſt(quod nõ citra regenerationem fiet)cum poſſeſſionem hanc regni cernemus. Denique ſi verè loquitur Chriſtus quum ſe vitam eſſe prędicat,nos in ipſum inſeri neceſſe eſt, quò è mortis ſeruitute aſſeramur. *At quomodo,inquiunt,regenerãtur infantes,nec boni nec mali cognitione prædici? Nos autem reſpondemus,opus Dei, etiam ſi captui noſtro non ſubiaceat,nõ tamen eſſe nullum.Porrò infantes qui ſeruandi ſint(vt certè ex ea ætate omnino aliqui ſeruãtur) antè à Domino regenerari minimè obſcurum eſt.Nam ſi ingenitam ſibi corruptionem è matris vtero ſecum afferunt: ea repurgatos eſſe oportet, antequam in regnum Dei admittantur: quò nihil ingreditur pollutum aut inquinatum.Si peccatores naſcuntur,quo modo & Dauid & Paulus affirmant:aut Deo ingrati inuiſique manent, aut iuſtificentur neceſſe eſt.Et quid vltrà quærimus quum palàm ipſe iudex affirmet,nullis patere in vitam cœleſtem ingreſſum niſi renatis? Atque vt obloquuturos hoc genus compeſceret, documentum præbuit in Iohanne Baptiſta,quem in matris vtero ſanctificauit,quid in reliquis poſſet. *Nec qua hîc ludunt tergiuerſatione quicquam proficiunt, id ſemel duntaxat factum: vnde non ſtatim conſequatur, Dominum ita ſolere paſſim cum infantibus agere.Neque enim nos eum in modum ratiocinamur.Tantùm oſtẽdere animus eſt,iniquè ac malignè intra eas anguſtias limitari ab eis Dei virtutem,quibus ipſa includi ſe non ſuſtinet.Tantundem habet ponderis & *alterum ſuffugium.Vſitato Scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab vtero,acſi diceretur, E pueritia. Sed videre perſpicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denuntiaret, aliud voluiſſe:nempe nondum natum,Spiritu ſancto repletum iri. Ne ergo legem

1.Cor.15.22
Epheſ.2.3
Pſal.51.7
1.Cor.15.50
Ioh.11.25, & 14.6

**Obiectio,& reſpõſio.*

Apoc.21.27
Epheſ.2.3
Pſal.51.7
Iohan.3.3
Luc.1.15

**Tergiuerſatio aduerſariorum.*

**Alterum aduerſariorum ſuffugiũ.*

gem

gem Deo imponere tentemus quin ſanctificet quos viſum fuerit quo modo hunc ſanctificauit, quando nihil eius virtuti deceſſit.

18 Et ſanè ideo à prima infantia ſanctificatus fuit Chriſtus, vt ex ætate qualibet ſine diſcrimine electos ſuos in ſeipſo ſanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne noſtra perpetrata fuerat, eam ipſam carnem ſibi induit, in qua perfectam cauſa viceque noſtra obedientiam præſtaret: ita ex Spiritu ſancto conceptus fuit, vt eius ſanctitate in aſſumpta carne ad plenum perfuſus, ipſam ad nos transfunderet. Si abſolutiſſimum in Chriſto habemus gratiarum omnium exemplar quibus filios ſuos Deus proſequitur, hac quoque parte ſcilicet documento nobis erit, infantiæ ætate non vſque adeo à ſanctificatione abhorrere. Vtcunque, hoc tamen extra controuerſiam ponimus, neminem electorum è præſenti vita euocari qui non prius ſanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. * Quod contrà obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam niſi ex incorruptibili ſemine, id eſt, Dei verbo regenerationem agnoſcere: perperam illam Petri ſententiam interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini ſpiritualis eſſe regenerationis ſemen vnicum: ſed ex eo negamus colligendum, non poſſe Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis & prompta eſt, quàm nobis incomprehenſa & admirabilis. Deinde non ſatis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne ſe illis quoquo modo exhibere cognoſcendum queat.

A Chriſti perſona probatur infantum ſanctificatio.

**Obiectio aduerſariorum diſſoluitur.*

1. Pet.1.23

19 At fides, inquiũt, per auditũ, cuius nondũ vſum adepti ſunt, nec Deo cognoſcendo pares eſſe queunt, quos boni ſimul & mali notitia deſtitutos docet Moſes. Verùm non animaduertunt Apoſtolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tantùm Dei œconomiam & diſpenſationem, quam tenere in vocandis ſuis ſolet, deſcribere: non autem perpetuam ei regulam præſtituere ne alia vti ratione poſſit. Quo modo certè in multorum vocatione vſus eſt: quos interiore modo, Spiritus illuminatione nulla intercedente prædicatione, vera ſui cognitione donauit. *Quoniam autem valde abſurdum fore putant, ſi infantibus tribuatur vlla cognitio Dei quos boni & mali intelligentia Moſes priuat: reſpondeant quæſo mihi, quid periculi ſit ſi aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò pòſt perfruentur? Nam ſi vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione conſtat: quum eorum nonnulli, quos prima ſtatim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam tranſeant, ad contemplandam certè Dei faciem præſentiſſimam recipiuntur. Quos ergo pleno lucis ſuę fulgore illuſtratus eſt Dominus, cur non iis quoque in præſens, ſi ita libuerit, exigua ſcintilla irradiaret: præſertim ſi non antè exuit ipſos ignorantia, quàm eripit ex carnis ergaſtulo? Non quòd eadem eſſe fide præditos temerè affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei ſimilem: (quod in ſuſpenſo relinquere malo) verùm vt iſtorum ſtolidam arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, ſecurè quiduis aut negant aut aſſerunt.

Alia eorundem obiectio, cui reſpondetur.

Deut.1.39

**Refutatur & alia obiectio.*

20 Verùm quò adhuc validiùs hac parte inſiſtant, ſubnectunt, Baptiſmum pœnitentiæ ac fidei ſacramentum eſſe: quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, ſi in Baptiſmi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur ſignificatio. At enim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Si quidem & circunciſionem fuiſſe pœnitentiæ ſignum, multis Scripturæ teſtimoniis compertiſſimum eſt. Deinde à Paulo nuncupatur ſigillum iuſtitiæ fidei. Ab ipſo itaque Deo ratio exigatur cur eam infantium corporibus inſcribi

Aduerſariorũ alia obiectio diluitur, ſic & ſect.21

Rom.4.11

iuſſerit. Poſtquam enim in eadem ſunt cauſa Baptiſmus & Circunciſio, huic nihil dare poſſunt quod non alteri ſimul concedant. Si ad ſolitum cuniculum reſpectant, figuratos tum fuiſſe per infantiæ ætatem ſpirituales infantes, iam obſtructa eſt illis via. Dicimus ergo, quum Circunciſionem pœnitentiæ fideíque ſacramentum infantibus Deus communicarit, non videri abſurdum ſi nunc Baptiſmi participes fiant: niſi palàm in Dei inſtitutionem debacchari placet. Verùm cùm in Dei factis omnibus, tum in hoc quoque ipſo ſatis ſapientiæ, iuſtitiæ, ad retundendas impiorum obtrectationes relucet. Nam etſi infantes, quo circuncidebãtur momento, quid ſibi vellet ſignum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circuncidebantur in naturæ ſuæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quam adulti poſtea meditarentur. Denique nullo negotio ſolui poteſt obiectio hęc, Baptizari in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etſi nondum in illis formatę ſunt, arcana tamen Spiritus operatione vtriuſque ſemen in illis latet. *Hac reſponſione ſemel euertitur quicquid aduerſum nos torquent à Baptiſmi ſignificatione petitũ. Quale eſt elogium quo à Paulo inſignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini niſi earum rerum capaci conferendum. Sed enim nobis ex aduerſo excipere licet, neque Circunciſionem aliis quàm regeneratis fuiſſe conferendam, quæ regenerationem deſignabat. Atque ita Dei inſtitutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcunque ad quatefaciendam Circunciſionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptiſmo. *Neque elabuntur ſi dixerint ſtatum eſſe nobis ac fixum quod Dei authoritate certò nititur, etiamſi nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neque pędobaptiſmo debetur, neque aliis ſimilibus quæ expreſſo Dei verbo non ſunt nobis commendata: quando hoc dilemmate deprehenſi ſemper tenentur. Aut enim legitimum nulliſque cauillis obnoxium, aut reprehenſione dignum fuit de circuncidendis infantibus Dei pręceptũ. Si nihil abſoni nec abſurdi in illo fuit, nec in pædobaptiſmi obſeruatione quippiam abſurdi notari poterit.

Obiectio alia aduerſariorum, & ſolutio eiuſdem.

Tit.3.5

Exceptio aduerſariorum, cui occurritur dilemmate.

Abſurditas ab aduerſariis obiecta eluitur.

21 Quam verò conantur hoc loco inurere abſurditatis maculam, ſic eluimus. Quos electione ſua dignatus eſt Dominus, ſi accepto regenerationis ſigno, præſenti vita antè demigrent quàm adoleuerint, eos virtute ſui Spiritus nobis incomprehenſa renouat, quo modo expedire ſolus ipſe prouidet. Si grandeſcere in ætatem contingat, qua Baptiſmi veritatem edoceri queant, hinc magis ad renouationis ſtudium accendentur, cuius teſſera ſe à prima ſtatim infantia donatos eſſe diſcent, quò eam toto vitæ decurſu meditarentur. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Chriſto per Baptiſmum conſepeliri. Nam eo non intelligit, conſepultum Chriſto iam prius eum eſſe oportere qui Baptiſmo ſit initiandus: ſed quæ Baptiſmo ſubeſt doctrina, ſimpliciter declarat: idque iam baptizatis: vt ne inſani quidem Baptiſmo præire ex hoc loco pugnaturi ſint. In hunc modum Moſes & Prophetæ populum admonebant quid ſibi vellet Circunciſio, qua tamen infantes ſignati fuerant. Tantundem valet quod & Galatis ſcribit. Eos dum baptizati fuerunt, Chriſtũ induiſſe. Quorſum id? Nempe vt Chriſto in poſterum viuerent: quia non antè vixiſſent. Et quanquam in natu grandioribus myſterij intelligentiam ſigni ſuſceptio conſequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud ſtatuendum eſt de loco Petri, in quo ſibi magnum præſidium ſtatuunt: quum dicit non eſſe ablutionem ad abſtergendas corporis ſordes, ſed bonæ conſcientiæ teſtimonium coram Deo, per Chriſti reſurrectionem. Contendunt quidem illi ex eo nihil pædobaptiſmo reliquum fieri niſi vt inanis ſit fumus: nempe à quo longè

Rom.6.4
Coloſſ.2.12

Galat 3.27

Obiectio aduerſariorum ex loco 1. Pet.3.21

ſepoſita

repoſita ſit hæc veritas. Verùm hallucinatione iſta identidem peccant, quòd rem temporis ordine ſemper ſigno præire velint. Nam & Circunciſionis veritas eodem conſcientiæ bonæ teſtimonio conſtabat. Quòd ſi neceſſariò præcedere debuiſſet, nunquam infantes Dei mandato fuiſſent circuncisi. Verùm ipſe bonæ conſcientiæ teſtimonium Circunciſionis veritati ſubeſſe oſtendens, ſimul tamen pręcipiens paruulos circuncidi, ea parte in futurum tempus Circunciſionem conferri ſatis indicat. Quare nihil plus in pędobaptiſmo pręſentis efficacię requirendum eſt quàm vt fœdus cum illis à Domino percuſſum obfirmet & ſanciat. Reliqua eius ſacramenti ſignificatio, quo tempore Deus ipſe prouiderit, poſtea conſequetur.

22 Neminem iam eſſe puto qui non perſpicuè cernat omnes huius notę rationes meràs eſſe Scripturę inuerſiones. Quę ſuperſunt his affines, curſim perſequemur.*Baptiſmum in peccatorum remiſſionem dari obiiciunt. Quod vbi conceſſum fuerit, ſententię noſtrę abunde patrocinabitur. Peccatores enim quum naſcamur, remiſſione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porrò quum ſpem miſericordię huic ętati nō pręcidat Deus, ſed potiùs certam faciat: cur ſignum re ipſa multo inferiùs pręripere mus? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipſos, Paruuli peccatorum remiſſione donantur: ergo ſigno priuandi non ſunt. Proferunt ſimul illud ex epiſtola ad Epheſios, Eccleſiam à Domino mundatam lauacro aquę in verbo vitę. Quo ad errorem eorum euertendum nihil aptius citari poterat: nam inde nobis facilis naſcitur probatio. Si teſtatam Baptiſmo vult Chriſtus ablutionem qua Eccleſiam ſuam emundat, ęquum non videri vt ſuo in paruulis teſtimonio careat, qui in Eccleſię parte iure cenſentur, quum hęredes regni cœleſtis ſint nuncupati. Vniuerſam enim Eccleſiam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquę. Nihilo ſecius & ex eo quod alibi dicit, nos in Chriſti corpus per Baptiſmum eſſe inſertos, colligimus, infantes, quos membris ſuis annumerat, baptizandos eſſe, ne à ſuo corpore diuellantur. En quo impetu cum tot machinis in fidei noſtræ pręſidia impreſſionem faciant.

Aliud obiectum ab aduerſaryſ, in ipſos reycitur.

Refellitur argumētum falsò ſumptū ex Epheſ.5.26

1.Cor.12.13

23 Iam ad ſeculi Apoſtolici praxin atque conſuetudinem deſcendunt, quo nemo, niſi fidem antè pœnitentiámque profeſſus, ad Baptiſmum admiſſus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis quibus erat reſipiſcendi animus, quid factu ſit opus: vt pœnitentiam primùm agant conſulit, deinde vt baptizentur in remiſſionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizari Eunuchus ille poſtularet, reſpondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc ſibi obtinere poſſe videntur, Baptiſmum, niſi præeunte fide ac pœnitentia, cuiquam concedi minimè fas eſſe. Enimuero ſi huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, ſolam ſufficere pœnitentiam euincet: alter, quo pœnitentia minimè requiritur, ſolam ſatis eſſe fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, ideóque ſimul eſſe connectendos. Ego quoque viciſſim conferendos dico alios locos qui ad iſtius nodi ſolutionem aliquid valent. Quandoquidem multæ in Scriptura ſententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circunſtantia pendeat. Quale in præſentia exemplum occurrit: nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate ſunt ad pœnitentiam meditandam fidémque concipiendam idonea. Tales, niſi perſpecta eorum conuerſione & fide (ſaltem quantum hominum iudicio explorari poteſt) baptizandos eſſe fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos eſſe infantes, plus ſatis perſpicuum eſt: nam ſiquis olim ſe Iſraeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri & lege erudiri oportebat quàm Circun-

Mēdaciter ab Anabaptiſtis prætexi praxin ſeculi Apoſtolici in denegādo infantib⁹ Baptiſmo

Act.2.37

Act.8.37

ciſione ſignaretur: quòd natione erat ἀλλόφυλος, hoc eſt alienigena ab Iſraelitico populo, quocum fœdus, quod Circunciſio ſanciebat, percuſſum fuerat.

Gen 15.1 24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamū ſibi cooptat, à Circunciſione ſumit exordium, interim quid illo ſigno ſibi velit diſſimulans: verùm quod ferire cum ipſo fœdus inſtituat, primùm denuntiat: tum deinde poſt fidem promiſſioni habitam, ſacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem ſacramentum ſequitur, in Iſaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis ſocietatem recipitur à quo fuerat hactenus alienus, eius conditiones antea perdiſcere æquum eſt: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, ſecundùm promiſſionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quò res clariùs ac breuiùs indicetur) ſi fidelium liberi, citra intelligétiæ adminiculum, fœderis ſunt participes, non eſt cur ob id à ſigno arceantur, quia in fœderis ſtipulationem iurare nequeunt. Hæc certè ratio eſt cur aliquoties Deus infantes qui ab Iſraelitis oriuntur, ſibi genitos & natos fuiſſe aſſerit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum ſemini in patrem ſe fore pollicitus eſt. Qui verò infidelis eſt, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus cenſetur. Itaque nihil mirum ſi nec ſigno communicet, cuius ſignificatio in eo fallax inaníſque foret. In eam ſententiam Paulus quoque ſcribit, Gentes, quandiu in ſua idololatria immerſæ fuerunt, extra teſtamentum fuiſſe. Hoc compendio, tota res, niſi fallor, perſpicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Chriſti fidem amplectuntur, eos, quum hactenus alieni à fœdere fuerint, non eſſe Baptiſmo inſigniendos niſi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis ſocietatem patefacere ſolæ poſſunt: qui verò à Chriſtianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem ſtatim ac nati ſunt, à Deo excipiuntur, ita in Baptiſmum recipiendos. Eò referendum eſt quod narrat Euangeliſta, Baptizatos à Iohanne fuiſſe qui peccata ſua confiterentur: quod exemplum obſeruandum hodiéque cenſemus. Turca enim ſi ſe ad Baptiſmum offerat, non temerè à nobis intingeretur niſi confeſſione ſcilicet edita qua Eccleſiæ ſatisfaciat.

In adultis fides & intelligentia debet præcedere Baptiſmi adminiſtrationem: ſed in infantibus fidelium, Baptiſmus intelligentiam præcedit.

Gen.17.11

Ezech.16.20, & 23.37

Epheſ.2.11

Matt.3.6

25 Adhæc, Chriſti verba quę Iohannis tertio recitantur proferunt, quibus præſentem in Baptiſmo regenerationem exiſtimant requiri, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt ingredi in regnū Dei. En (inquiunt) vt Baptiſmus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces eſſe ſatis ſupérque notum eſt, quo prętextu Baptiſmo initiamus qui ſine ipſa conſtare nequit? *Primùm in eo falluntur quòd Baptiſmi mentionem fieri hoc loco putant quia Aquæ nomen audiunt. Poſtquam enim naturę corruptionem Nicodemo expoſuit Chriſtus, ac renaſci oportere docuit: quia ille renaſcentiam corporalem ſomniabat modum hîc indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quaſi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum ſimpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua eſt. Neque hæc noua eſt locutio: prorſus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit. Qui ſequitur me, ille eſt qui baptizat in Spiritu ſancto & igni. Quemadmodum ergo Spiritu ſancto & igni baptizare, eſt Spiritum ſanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturámque habet: ita renaſci aqua & Spiritu nihil aliud eſt quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: ſed hunc eſſe germanū ſenſum non dubito: quia cōſilium Chriſti non aliud eſt quàm

Aduerſariorū pedobaptiſmi aliud argumentum ex Iohan.3.5

**Solutio argumēti, hîc & ſect.26*

Matt.3.11

vt do-

vt doceat exuendum eſſe proprium ingenium omnibus qui ad cœleſte regnum aſpirant. Quanquam ſi putidè eorum more cauillare libeat, regerere illis promptum eſſet (vbi conceſſerimus quod volũt) Baptiſmum priorem eſſe fide & pœnitentia: quando in Chriſti verbis Spiritum præcedit. De ſpiritualibus donis hoc intelligi certũ eſt: quæ ſi Baptiſmũ ſequũtur, adeptus ſum quod volo. Sed omiſſis cauillis, tenenda ſimplex eſt interpretatio quam attuli, neminẽ, donec renouatus fuerit aqua viua, hoc eſt Spiritu, poſſe ingredi in regnum Dei.

Refellitur eorũ cõmentũ, qui oẽs nõ baptizatos æternæ morti adiudicant.

Vide Calui contra articulos Theologorũ Pariſienſ art. 1. Itẽ ad Concil Trident. Item in vera Eccle. reformã rat. & in Appendice.

Iohan.5.24.

26 Iam & ex eo explodendum eſſe eorum commentũ palàm eſt qui omnes non Baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis administrari Baptiſmum ex eorum poſtulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis rite probéque imbuitur dum tinctionis dies appetit, ſi ſubita morte præter ſpem omnium abripi contingat? Clara eſt Domini promiſſio, Quicunque in filium crediderit, nõ viſurum mortem, nec in iudicium venturum, ſed tranſiiſſe à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnaſſe competitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde acſi Baptiſmum contemni impunè poſſe innuerem (quo contemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantum abeſt, vt excuſare ſuſtineam) tantum euincere ſufficit, non eſſe adeo neceſſarium, vt periiſſe protinus exiſtimetur, cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui ſi eorum commento aſſentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptiſmo caſus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide præditos: per quam Chriſtus ipſe poſſidetur. Inſuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus Baptiſmum negant, ſua ipſorum confeſſione, ad ſalutem neceſſarium. Viderint nunc quàm bellè ſibi cum Chriſti verbis conueniat, quibus regnum cœlorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde elicient, niſi prius quod iam conſtitutum eſt à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

Matt.19.14

Matt.28.19

Argumentũ quod Anabaptiſtæ mentiuntur ſibi ſuppetere ex Baptiſmi ipſa inſtitutione, tum ex Chriſti Baptiſmo annos nati 30.

Mar.16.16.

Mat.3.13.

Lucæ 3.23

** Reſponſio prior.*

27 Sed propugnaculum omnium munitiſſimum in ipſa Baptiſmi inſtitutione ſe habere gloriantur, quam ex capite Matthæi vltimo petũt. vbi Chriſtus Apoſtolos mittens ad gentes vniuerſas, de illis docendis primum, alterum de baptizandis mandatum dat. Tum & ex Marci vltimo iſtud annectunt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Quid vltrà (inquiunt) quærimus, quum verba Domini apertè ſonent, prius docendum quàm baptizandum, & Baptiſmo ſecundum à fide locum aſſignent? Cuius ordinis ſpecimen Dominus etiam Ieſus in ſe præbuit, qui anno demum triceſimo baptizari voluit. Hìc verò quot modis, bone Deus, & ſe implicant, & inſcitiam ſuam produnt. Nam* in eo iam pluſ quàm pueriliter labuntur, quòd primam Baptiſmi inſtitutionẽ inde deriuant, quem ab exordio prædicationis ſuæ Apoſtolis Chriſtus adminiſtrandum mandauerat. Non eſt igitur cur legem ac regulam Baptiſmi ex iſtis duobus locis petendam contendant, acſi primam inſtitutionem continerent.* Hoc vt illis indulgeamus erratum, quàm neruoſa tamẽ eſt iſthæc argumentatio? Equidem ſi tergiuerſari libeat, non latebra, ſed latiſſimus campus ad effugiendum ſe aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini inſiſtunt, vt quoniam dictum eſt, Ite, prædicate, & baptizate. Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prædicandum prius quàm baptizandum: & credendum prius quàm baptiſmum appetendum ratiocinentur: cur non & nos viciſſim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorum quę Chriſtus mandauit obſeruationem? nempe quum dicatur, Baptizate, docentes ſeruare quæcunque præcepi vobis. * quod idem annotauimus in illa Chriſti ſententia quæ de aquæ & Spiritus rege

** Reſpõſio poſterior*

Marc.16.16

** ſect.25.*

neratione nuper citata fuit: nam ſi ita intelligitur vt poſtulant, illic certè priorem ſpirituali regeneratione baptiſmum eſſe conueniet, quando priore loco nominatur Non enim nos ex ſpiritu & aqua, ſed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Chriſtus.

** Tertia reſponſio, & magis ſolida.*

28 Iam aliquantum concuſſa videtur inexpugnabilis hęc ratio, qua tantopere confidunt: verùm quia ſatis habet in ſimplicitate præſidij veritas, leuibus eiuſmodi argutiis elabi nolo. *Solidam ergo reſpõſionem ſibi habeant. Potiſſimùm hîc à Chriſto de prædicando Euangelio datur mandatum: cui baptizandi miniſterium, inſtar appendicis ſubnectit. Deinde non aliter de Baptiſmo ſermo habetur, niſi quatenus docendi functioni eius adminiſtratio ſubeſt. Apoſtolos enim mittit Chriſtus ad Euangelium vniuerſis orbis nationibus promulgandum, vt vndique in regnum ſuum perditos antè homines, doctrina ſalutis colligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam niſi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares ſint, eſſe mentionem. Pòſt adiungit, tales, vbi inſtituti fuerint, eſſe baptizandos, addita promiſſione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, ſaluos fore. An de infantibus toto illo ſermone vel vna eſt ſyllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta ſunt ætate, antè inſtituendi ſunt, vt credãt, quàm baptizandi. Baptiſmum ergo infantibus communem facere nefas eſt. Non, ſi ſe rumpant, aliud ex hoc loco oſtendent, niſi antè prædicandum eſſe Euangelium iis qui ſunt audiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, ſi poſſunt, obicem ſtruant impediendis à Baptiſmo infantibus.

Similitudine cõuenientiſſimè illuſtratur tertia reſpõſio.
2.Theſſ.3.10.

29 At verò quo cæcis quoque palpabiles ſint eorum fallaciæ, eas admodum perſpicua ſimilitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apoſtolus non permittit vt edant niſi qui laborant, nónne dignus erit qui ab omnibus conſpuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferẽter rapit. Nihilo iſtorum in præſenti cauſa maior eſt dexteritas. Quod enim ad adultam duntaxat ætatẽ pertinere nemo non videt, ad infantes trahũt: vt hæc quoque ætas ſubiaceat regulæ quæ nonniſi grandioribus poſita fuerat. *Quantum ad Chriſti exemplum attinet, eorum cauſam nequaquam fulcit. Non ante triceſimum annum baptizatus. Verùm id quidem, ſed in promptu ratio eſt: quia tum ſolidum Baptiſmi fundamentum ſua prædicatione iacere inſtituebat, vel potiùs ſtabilire, quod paulò antè ab Iohanne iactum fuerat Baptiſmũ ergo quem ſua doctrina inſtituere vellet, quo maiorem ſuæ inſtitutioni authoritatem conciliaret, ſuo ipſius corpore ipſum ſanctificauit, ídque qua maximè decebat temporis opportunitate, nempe quum ſuam prędicationem auſpicaretur. Denique nihil aliud conficient, niſi Baptiſmum originem & exordium ſumpſiſſe ab Euangelij prædicatione. Quòd ſi annum triceſimum præfigere liber, cur eum nõ obſeruant: ſed vt quiſque eorum iudicio ſatis profecit, eum ad Baptiſmum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magiſtris, quum tempus hoc pertinaciter vrgeret, iam viceſimoprimo ætatis anno cœperat prophetam ſe iactare. Quaſi verò ferendus ſit qui doctoris locum in Eccleſia ſibi arrogat antequã ſit ipſius Eccleſiæ membrum.

** Reſpondetur ad obiectũ illud ſect. 27. de Chriſti Baptiſmo annos nati 30.*
Luc.3.23.

Anabaptiſtarum argumentum à Cœna ad Baptiſmum.
** Reſpõſio, quæ explicat cur Cœna nõ ſit adminiſtranda fideliũ infantibus, Baptiſmus non denegãdus Vide Auguſt. lib. ad Bonif. 1.*

30 Tandem obiiciunt, nõ maiorẽ eſſe cauſam cur infantibus Baptiſmus communicetur, quàm Cœna Domini: quæ tamen illis minimè conceditur. *quaſi verò Scriptura latũ modis omnibus diſcrimen non notaret. Fuit quidem id in veteri Eccleſia factitatum, vt ex Cypriano & Auguſtino conſtat: ſed meritò mos ille obſoleuit. Nam ſi ingenium ac proprietatem Baptiſmi reputamus, quidam certè eſt in Eccleſiam ingreſſus

ac veluti

ac velut initiatio per quam in Dei populum accenſemur: ſignum ſpiri-
tualis noſtræ regenerationis, per quam in filios Dei renaſcimur. quum
è conuerſo Cœna grandiuſculis attributa ſit, qui ſuperata teneriore in-
fantia, iam ferendo ſint ſolido cibo. Quæ diſtinctio perquam euidẽter in
Scriptura demonſtratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptiſmum
attinet, nullum ætatum delectum facit. Cœnam verò nõ omnibus perin- 1.Cor.11.28
de participandam exhibet, ſed iis modò qui diſcernendo corpori ac ſan
guini Domini, qui ſuæ ipſorum examinandæ cõſcientiæ, qui morti Do
mini annunciandæ, qui virtuti eius expendendæ ſint idonei. Volumus 1.Cor.11.28
apertius quippiam, quàm quod Apoſtolus tradit, dum exhortatur vt ſe
quiſque ipſum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane, & è calice *Ibidem* 29
bibat? Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus fruſtra expecte
tur. Item, Qui indignè manducat, damnationem ſibi manducat & bibit
non diſcernens corpus Domini. Si dignè participari nequeunt, niſi qui
ſanctitatem corporis Chriſti ritè diſtinguere nouerint, cur venenũ pro
viuifico alimento tenellis noſtris liberis porrigamus? Quid illud Domi
ni præceptum, In mei commemorationem facietis? Quid alterum, quod
inde Apoſtolus deducit, quoties panem hunc manducabitis, mortem
Domini annuntiabitis donec veniat? Quam obſecro, ab infantibus recor
dationem exigemus eius rei quam ſenſu nũquam aſſequuti ſunt? quam
prædicationem crucis Chriſti, cuius vim ac beneficium nondum men-
te comprehendunt? Nihil iſtorum in Baptiſmo præſcribitur. quare inter
hæc duo ſigna plurimum eſt diſcriminis, quod ſub veteri quoque teſta-
mento, in ſimilibus ſignis animaduertimus Circuncisio quidem quam
Baptiſmo noſtro reſpõdere notum eſt, infantibus deſtinata erat. Paſcha
verò, in cuius vicem nunc Cœna ſubiit, non quoslibet promiſcuè conui
uas admittebat: ſed ab iis ritè demũ edebatur qui de eius ſignificatione
rogare per ætatem poſſent. Si mica ſani cerebri iſtis reſtaret, an ad rem
vſque adeo perſpicuam & obuiam cæcutirent?

Lõgus catalogus argumentorũ, quibus impius Seruetus pædobaptiſmũ impugnauit: & eorundẽ refutatio tota hac ſect.

31 Tametſi nugarum congerie lectores onerare piget: quas tamẽ Ser
uetus non minimus inter Anabaptiſtas, imò huius cæteruæ magnũ de-
cus, ad prælium ſe accingens, ſpecioſas rationes adducere ſibi viſus eſt,
breuiter diluere operæpretium erit. *Obtendit, Chriſti ſymbola, vt ſunt
perfecta, exigere etiam perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui ſolutio
eſt expedita: Baptiſmi perfectionem, quæ ad mortẽ vſque extenditur, per
peram reſtringi ad vnum temporis articulum. Addo etiam, ſtultè primo
die in homine quæri perfectionem ad quã Baptiſmus tota vita per con
tinuos gradus nos inuitat. *Obiicit Chriſti ſymbola ad memoriam inſti ** Primum Serueti argumentum.*
tuta eſſe, vt quiſque recolat ſe Chriſto fuiſſe conſepultum. Reſpondeo.
quod ex capite ſuo confinxit, refutatione non egere: imò quod ad Baptiſ ** Secundum.*
mũ trahit, ſacræ Cœnæ propriũ eſſe oſtendunt Pauli verba, Vt ſe quiſque *Iohan.3.36.*
examinet. de Baptiſmo nuſquam aliquid tale. Vnde colligimus ritè ba-
ptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis ſunt capaces. *Quod ** Tertium.*
tertiò adducit, Manere in morte omnes qui Filio Dei non credunt, & i-
ram Dei manere ſuper eos: ideoque infantes, qui credere nequeunt, iace-
re in ſua damnatione. Reſpondeo, Chriſtum illic non de generali reatu
loqui quo impliciti ſunt omnes poſteri Adæ: ſed tantùm minari Euange
lij contemptoribus: qui oblatam ſibi gratiam ſuperbè & contumaciter
reſpuunt. Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariam rationem oppo
no, Quencunq; benedicit Chriſtus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei
eximi. Quũ ergo infantes ab eo benedictos eſſe notũ ſit, ſequitur à mor-
te exemptos eſſe. Falſò deinde citat quod nuſquam legitur, Quiſquis na-
tus eſt ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etſi demus eſſe ſcriptum,
nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus,

ad obſequium formari. Atqui quod de certo numero dictum eſt, ad o-
**Quartum.* mnes æquè trahere vitioſum eſt. *Obiicit quartò, Quia præcedit quod a-
1.Cor.15.46 nimale eſt, expectandum eſſe tempus maturum Baptiſmo qui eſt ſpiri-
tualis. Ego autem, etſi fateor omnes poſteros Adæ ex carne genitos ab
ipſo vtero geſtare ſuam damnationem, id tamen obſtare nego quomi-
nus ſtatim remedium Deus afferat. Neque enim oſtẽdet Seruetus plures
annos diuinitus fuiſſe præſcriptos quo incipiat ſpiritualis vitæ nouitas.
1 Cor.7.14 Paulo quidem teſte, licet natura perditi ſint qui naſcuntur ex fidelibus, ſu-
**Quintum.* pernaturali tamen gratia ſancti ſunt. *Allegoriam deinde profert, quòd
2.Sam.5.8 Dauid in arcem Sion conſcendens, nec cæcos, nec claudos ſecum duxe-
Lucæ 14.21 rit, ſed ſtrenuos milites. Quid autem ſi parabolam oppono, in qua Deus
ad cœleſte epulum inuitat cęcos & claudos, hoc ſe nodo quomodo expe
diet Seruetus? Quæro etiam annon prius cum Dauide militaſſent claudi
& mutili. Longiùs tamen in hac ratione inſiſtere ſuperuacuum eſt, quã
ex mera falſitate conflatam, ex ſacra hiſtoria deprehẽdent lectores. *Se-
**Sextum.* quitur altera allegoria, Apoſtolos piſcatores hominum fuiſſe, nõ paruu-
Matt.4.19 lorum. Ego autem quæro, quid ſibi velit illud Chriſti, In rete Euangelij
Mat.13.47 colligi omne piſcium genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, re-
ſpondeo, quum Apoſtolis iniunctũ fuit docendi munus, non fuiſſe tamẽ
prohibitos ab infantibus baptizãdis. Quanquam ſcire adhuc velim, quũ
ἀνθρώπους nominet Euangeliſta (qua voce abſque exceptione compre
henditur humanum genus) cur infantes neget eſſe homines. *Obtendit
1.Cor.2.13 ſeptimò, Quum ſpiritualibus quadrent ſpiritualia, infantes qui ſpiritua-
**Septimum.* les non ſunt, neque ad Baptiſmum aptos eſſe. Sed primò quam peruerſè
torqueat locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quum ſibi in va
no acumine plus æquo placerent Corinthij, eorum ſocordiam coarguit
Paulus, quòd primis doctrinæ cœleſtis rudimentis adhuc imbuendi eſ-
ſent. Quis inde colliget, negandum eſſe infantibus Baptiſmum, quos ex
**Exceptio Serueti* carne progenitos Deus ſibi gratuita adoptione conſecrat? *Quòd exci-
ad ſolutionẽ priorẽ pit, Paſcẽdos eſſe ſpirituali cibo, ſi noui ſunt homines, ſolutio facilis eſt,
Baptiſmo eos admitti in Chriſti gregem, & ſufficere illis adoptionis ſym
bolum, donec adulti pares ſint ferendo ſolido cibo. Expectandum ergo
eſſe tempus examinis quod Deus in ſacra Cœna diſerte flagitat. *Obii-
**Octauum.* cit poſtea Chriſtũ vocare omnes ſuos ad ſacrã Cœnam. Atqui ſatis con-
ſtat eum nullos admittere, niſi qui ad celebrandam mortis ſuæ memo-
riam iam ſunt præparati. Vnde ſequitur, infantes, quos amplexu ſuo
dignatus eſt, diſtincto & proprio in gradu ſubſiſtere donec adoleſcant,
neque tamen exteros eſſe. *Quòd excipit, portentum eſſe ſi homo po
**Exceptio Serueti* ſtquam natus eſt non comedat: reſpondeo, aliter paſci animas quàm ex-
ad ſolutionẽ priorẽ terno Cœnæ eſu: ideóque Chriſtum infantibus cibum nihilominus eſſe,
licet à ſymbolo abſtineant. Baptiſmi diuerſam eſſe rationem quo illis
**Nonum.* tantum ianua in Eccleſiam aperitur. *Rurſum obiicit, bonum œco-
Mat.24.45 nomum diſtribuere cibum familiæ tempore ſuo. Quod etſi libenter fa-
teor, quo tamen iure definiet nobis baptiſmi tempus, vt probet non dari
**Decimum.* tempeſtiuè infantibus? *Adducit præterea illud Chriſti mandatum ad
Iohan.4.35 Apoſtolos, vt properent ad meſſem dum albeſcunt agri. Nempe hoc tan-
tùm vult Chriſtus, vt Apoſtoli, præſentem laboris fructum cernentes, a-
**Vndecimum.* lacrius ſe ad docendum accingant. Quis inde colliget, ſolum meſſis
Acto.11.26 tempus Baptiſmo eſſe maturum? *Vndecima ratio eſt, quòd in prima
Eccleſia iidem erant Chriſtiani & diſcipuli: ſed iam vidimus eum inſci-
tè ratiocinari à parte ad totum. Diſcipuli vocantur iuſtæ ætatis homi-
nes qui iam fuerant edocti, & Chriſto nomẽ dederant: ſicuti Iudæos ſub
Lege Moſis diſcipulos eſſe oportuit: nemo tamen inde recte inferet ex-
traneos fuiſſe infantes quos Deus teſtatus eſt pro domeſticis ſibi eſſe.

*Adhæc obtendit, Chriſtianos omnes eſſe fratres, quo in numero infantes nobis non ſunt quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, non eſſe hæredes regni cœlorũ niſi qui Chriſti ſunt membra: deinde Chriſti amplexum veram fuiſſe teſſerã adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abſtinentiam temporalem à Cœna obſtare quominus pertineant ad Eccleſiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuerſus deſiit eſſe frater piorum: quanuis ad Cœnam nunquam acceſſerit. *Addit poſtea, neminem fieri fratrem noſtrum, niſi per Spiritum adoptionis, qui tantùm ex auditu Dei confertur. Reſpondeo: ſemper in eundem relabi paralogiſmum: quia præpoſterè ad infantes trahit quod de ſolis adultis dictum eſt. docet illic Paulus hunc eſſe Deo ordinarium vocationis modum, vt electos ſuos ad fidem adducat dum illis ſuſcitat fidos doctores, quorum miniſterio & opera manum porrigit. Quis inde legem imponere ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Chriſtum inſerat? *Quòd obiicit Cornelium accepto Spiritu ſancto baptizatum fuiſſe, quàm perperam ex vno exemplo generalem regulã eliciat, patet ex Eunucho & Samaritanis in quibus diuerſum ordinem Deus tenuit, vt Baptiſmus dona Spiritus præcederet. *Decimaquinta ratio pluſquam inſulſa dicit nos regeneratione deos fieri: eſſe autem deos ad quos ſermo Dei factus eſt: quod non competit in pueros infantes. Quòd deitatem affingit fidelibus, vnum eſt ex eius deliriis, quod excutere nõ eſt præſentis loci. ſed locum Pſalmi torquere in tam alienũ ſenſum, perditæ impudentiæ eſt Dicit Chriſtus Reges & Magiſtratus vocari à Propheta deos, quia munus ſuſtineant diuinitus ſibi iniunctum. Hic verò dexter interpres, quod de ſpeciali gubernandi mãdato ad certos homines dirigitur, ad Euangelij doctrinam trahit, vt infantes ab Eccleſia exterminet. *Obiicit rurſum, infantes non poſſe nouos homines cenſeri: quia nõ gignuntur per ſermonem. Ego verò, quod ſæpius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam ſemen eſſe incorruptibile, ſi quidem ad eam percipiendam ſumus idonei: vbi verò nondum per ætatem nobis ineſt docilitas, Deum tenere ſuos regenerandi gradus. *Poſtea ad allegorias ſuas redit, quòd ouis & capra in Lege non ſtatim ac egreſſæ erant ex vtero fuerint oblatæ in ſacrificium. Si figuras huc trahere libet, mihi promptum eſt regerere primogenita omnia ſimulac vuluam aperuerant, fuiſſe Deo ſacra: deinde oportuiſſe agnum anniculum mactari. Vnde ſequeretur, virile robur minimè eſſe expectandum, quin potius & fœtus recentes & adhuc teneros à Deo in ſacrificia deligi. *Contendit præterea, non poſſe venire ad Chriſtum niſi qui à Iohanne fuerint præparati. Quaſi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omittam, illa certè præparatio non fuit in pueris quos amplexus eſt Chriſtus, ac benedixit. Quare valeat cum falſo ſuo principio. *Patronos tandẽ acceſſit Triſmegiſtum & Sibyllas, quòd ſacræ ablutiones non conueniant niſi adultis. En quàm honorificè ſentiat de Chriſti Baptiſmo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter adminiſtretur quàm Triſmegiſto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui viſum eſt infantes ſibi conſecrare ac initiare ſacro ſymbolo cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas eſſe ducimus à Gẽtium expiationibus mutuari quòd æternam & inuiolabile Dei Legem, quam de Circunciſione ſanxit, in Baptiſmo noſtro mutet. *Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes liceat ſine intellectu baptizare, Baptiſmũ à pueris ludentibus mimicè & per iocum poſſe adminiſtrari. Atque de hac re cũ Deo litiget, ex cuius præcepto Circunciſio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti eſſent. Fuítne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potuerint ſanctam Dei inſtitutionem euer-

Duodecimum.
Decimumtertium.
Decimum quartũ
Act. 10. 44
Ibidem 8. 27
Iohan. 10. 35
Decimum quintũ
Decimum ſextum.
Decimum ſeptimũ.
Exod. 13. 2
Exod. 12. 5
Decimum octauũ.
Decimum nonum.
Vigeſimum.

tere? Sed nihil mirum eſt reprobos iſtos ſpiritus quaſi phrenitide agitarentur, craſſiſſimas quaſque abſurditates in errorum ſuorum defenſioné ingerere: quia Deus eorum faſtum & pertinaciã tali vertigine iuſtè vlciſcitur. Certè quã debilibus ſuppetiis fraterculos ſuos Anabaptiſtas Seruetus adiuuerit, planum me feciſſe confido.

32 Iam nemini ſobrio ambiguum fore arbitror quàm temere Eccleſiam Chriſti conturbent qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptiſmum. Sed enim operepretium eſt obſeruare quid tanta iſta vafritia Satan moliatur: nempe "vt ſingularẽ fiduciæ & ſpiritualis gaudij fructum, qui hinc colligendus eſt, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet. Quàm enim ſuaue piis animis, non verbo tantùm, ſed oculari etiam ſpectaculo certiores fieri, tantum ſe gratiæ apud Patrem cœleſtem obtinere vt poſteritas ſua illi curæ ſit? Hîc enim videre eſt vt prouidentiſſimi erga nos patrisfamilias perſonam ſuſcipit, qui ne poſt mortem quidé noſtrã ſolicitudinem noſtri deponit quin liberis noſtris conſulat ac proſpiciat. Annon hîc exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, vt tali bonitatis ſpecimine eius nomen ſanctificetur? Hoc hoc certè agit Satã pædobaptiſmum tantis copiis impetendo: quò ſcilicet teſtificatione iſta gratiæ Dei è medio ſublata, quæ per ipſam oculis noſtris obuerſatur promiſſio, ſenſim tandem euaneſcat." Vnde non impia tantum aduerſus Dei miſericordiam ingratitudo naſceretur, ſed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neque enim parum incitamur hoc aculeo ad eos in ſerio Dei timore Legiſque obſeruatione educandos, dum reputamus ſtatim à partu, filiorum loco eſſe ab ipſo habitos & agnitos. Quamobrem niſi malignè Dei beneficentiam obſcurare libet, infantes illi noſtros offeramus, quibus locum inter ſuos familiares ac domeſticos, id eſt, Eccleſiæ membra, attribuit.

" Anabaptiſtas duo ſceleratè hîc moliri. Vide et ſec. 9.

"Ex Anabaptiſtarũ hîc errore, duo mala præcipua.

De ſacra Chriſti Cœna: & quid nobis conferat.

CAPVT XVII.

POSTQVAM nos ſemel in familiam ſuam recepit Deus, nec tantũ vt ſeruorum loco nos habeat, ſed filiorum: vt partes impleat optimi patris, & de ſua progenie ſoliciti, cõtinuo etiam vitæ curſu nos alendos ſuſcipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. " In hunc ergo finem alterũ Eccleſiæ ſuæ Sacramentum dedit per manum vnigeniti Filij, ſpirituale epulum ſcilicet, vbi ſe Chriſtus viuificum eſſe panem teſtatur, quo animæ noſtræ ad verã & beatam immortalitatem paſcuntur. " Quoniam verò apprime neceſſaria eſt tanti myſterij cognitio, & pro ſuo magnitudine accuratam explicationem poſtulat: & Satan, vt hoc inæſtimabili theſauro Eccleſiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obſcurãdæ eius luci induxit, tum contentiones & pugnas mouit quæ ab huius ſacri alimenti guſtu alienarent ſimplicium mentes, & noſtra etiã ætate idem artificium tentauit, vbi ſummam pro rudium captu complexus fuero, nodos illos quibus mundũ illaqueare Satan molitus eſt, expediã. " Primò, ſigna ſunt panis & vinũ, quæ inuiſibile alimentũ, quod percipimus ex carne & ſanguine Chriſti, nobis repræſentant. Sicut enim in Baptiſmo nos regenerans Deus, in Eccleſiæ ſuæ ſocietatem inſerit, & adoptione ſuos facit, ita diximus officiũ prouidi patrisfamiliâs in eo præſtare, quòd cibum aſſiduè miniſtrat, quo nos in ea vita ſuſtineat ac conſeruet in quã nos verbo ſuo genuit. Porrò vnicus animæ noſtræ cibus Chriſtus eſt. ideóque ad eum nos inuitat cœleſtis Pater, vt eius communicatione refecti,

Connexio præcedẽtiũ cũ hoc tractatu.

"In quẽ finẽ inſtituta ſacra Cœna.

"Partitio totius huius tractatus in ſua quædam membra.

"De pane & vino ſignis ſacræ Cœnæ: & cur illis vti nos voluerit Dominus, oſtenditur ex verbis ipſius in Cœna.

ſecti, vigorem ſubinde colligamus, donec ad cœleſtẽ Immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò myſterium hoc arcanæ Chriſti cum piis vnionis natura incomprehenſibile eſt, figuram eius & imaginem in ſignis viſibilibus exhibet ad modulũ noſtrum aptiſſimis: imò velut datis arrhis ac teſſeris tam certum nobis facit, quàm ſi oculis cerneretur: quia in craſſiſſimas quaſque mentes hæc tam familiaris ſimilitudo penetrat, non ſecus animas Chriſto paſci quàm panis & vinum corporalem vitã ſuſtentant. Iam ergo habemus in quem finẽ ſpectet myſtica hæc benedictio, nempe quò nobis confirmet, corpus Domini ſic pro nobis ſemel eſſe immolatum vt nunc eo veſcamur, ac veſcendo, vnici illius ſacrificij efficaciam in nobis ſentiamus: ſanguinem eius ſic pro nobis ſemel fuſum vt ſit nobis perpetuus potus. Atque ita ſonãt verba promiſſionis illic additæ, Accipite, hoc eſt corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum ſemel in ſalutem noſtram iubemur accipere & comedere, vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò ſtatuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in ſuo ſanguine. Fœdus enim quod ſanguine ſuo ſemel ſanciuit, quodammodo renouat, vel potius continuat, quantum ad fidei noſtræ cõfirmationem attinet, quoties ſacrum illum ſanguinem libandum nobis porrigit.

Matt.26.26
Mar 14.17
Luc.e 21.19
1 Cor.11.24

Ex Cœna magnus fructus fiduciæ, ac ſuauitatis hic nobis deſcribitur.

2 Magnum verò fiduciæ ac ſuauitatis fructum ex hoc ſacramento colligere poſſunt piæ animæ, quòd teſtimonium habent in vnum corpus nos cum Chriſto coaluiſſe, vt quicquid ipſius eſt, noſtrum vocare liceat. Hinc ſequitur vt nobis ſecure ſpõdere audeamus, vitam æternã noſtram eſſe, cuius ipſe eſt hæres: nec regnum cœlorum quo iam ingreſſus eſt, poſſe magis nobis excidere quàm ipſi: ruſum peccatis noſtris nõ poſſe nos damnari, à quorum reatu nos abſoluit quum ea ſibi imputari voluerit acſi ſua eſſent. Hæc eſt "mirifica cõmutatio: qua pro immenſa ſua benignitate nobiſcum vſus eſt: quòd Filius hominis nobiſcũ factus, nos ſecum Dei filios fecerit: quòd ſuo in terras deſcenſu, aſcenſum nobis in cœlum ſtrauerit: quòd accepta noſtra mortalitate, ſuã nobis immortalitatem contulerit: quod ſuſcepta noſtra imbecillitate, ſua nos virtute confirmauerit: quòd noſtra in ſe recepta paupertate, ſuam ad nos opulẽtiam tranſtulerit: quòd recepta ad ſe, qua premebamur iniuſtitiæ noſtræ mole, ſua nos iuſtitia induerit.

"Mirifica cõmutatio Chriſti nobiſcũ.

Communicationis Chriſti, & arctiſſim.e cũ eo coniunctionis veritas, vis efficacia, ſuauitas, explicatur ex ipſis Domini verbis in Cœna.

3 Horum omnium adeo ſolidã habemus teſtificationem in hoc ſacramento, vt certo ſtatuendum ſit, verè nobis exhiberi non ſecus acſi Chriſtus ipſe præſens aſpectui noſtro obiiceretur, ac manibus attrectaretur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illudere nobis poteſt, Accipite, edite, bibite, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur: hic eſt ſanguis, qui in remiſſionem peccatorum effunditur. Quod accipere iubet, ſignificat noſtrum eſſe: quòd edere iubet, ſignificat vnam nobiſcum ſubſtantiam fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis eſſe traditum, de ſanguine pro nobis effuſum, in eo docet vtrunque, nõ tam ſuum eſſe quàm noſtrum: quia vtrũque non ſuo commodo, ſed in ſalutem noſtram ſumpſit & poſuit. Ac diligenter quidem obſeruandum eſt, potiſſimam & pene totam ſacramenti energiam in his verbis ſitam eſſe, Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis cõduceret, corpus & ſanguinem Domini nunc diſtribui, niſi in redemptionẽ ac ſalutem noſtrã expoſita ſemel fuiſſent. Itaque ſub pane & vino repræſentantur: quo diſcamus non modò noſtra eſſe, ſed nobis deſtinata in ſpiritualis vitæ alimentum. Id eſt quod antea admonuimus, à rebus corporeis quæ in ſacramento proferuntur, quadam analogia nos ad ſpirituales deduci. Sic quum panis nobis in ſymbolũ corporis Chriſti datur,

hæc ſtatim concipienda eſt ſimilitudo, Vt corporis noſtri vitam pānis alit, ſuſtinet, tuetur: ita corpus Chriſti vegetandæ ac viuificandæ animę vnicum eſſe cibum. Quum vinum in ſymbolum ſanguinis propoſitum intuemur: cogitandum quos corpori vſus vinum afferat, vt eoſdem ſpiritualiter afferri nobis Chriſti ſanguine reputemus: ſunt autem, fouere, reficere, confirmare, exhilarare: Nam ſi ſatis perpendimus quid nobis ſacroſancti huius corporis traditio, quid ſanguinis effuſio profuerit: non obſcurè perſpiciemus, hæc panis & vini attributa, ſecundum eiuſmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis communicantur.

Præcipuæ ſacramēti partes, promiſſionē illā eius, atque ideo mortem ipſius ſpectant.

4 Non ergo præcipuę ſunt Sacramenti partes, corpus Chriſti ſimpliciter & ſine altiori conſideratione nobis porrigere: ſed magis promiſſionem illam qua carnem ſuam verè cibum teſtatur, & ſanguinem ſuū potum, quibus in vitam æternam paſcimur, qua ſe panem vitæ affirmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promiſſionem obſignare & confirmare, & quo id efficiat, ad Chriſti crucem mittere, vbi ea promiſſio verè præſtita & numeris omnibus impleta fuit. Neque enim Chriſto ritè & ſalutariter veſcimur niſi crucifixo dum efficaciam mortis eius viuo ſenſu apprehendimus. Nam quòd ſe panem vitæ nuncupauit, non eam à ſacramento ſumpſit appellationem, vt quidam peruerſè interpretantur: ſed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talemq; ſeſe præſtitit, quum humanæ noſtræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ ſuæ immortalitatis conſortes fecit: quum in ſacrificium ſe offerens maledictionem in ſe noſtram ſuſtulit, vt ſua nos benedictione perfunderet: quum morte ſua mortem deglutiuit & abſorbuit: quum in ſua reſurrectione carnem hanc noſtram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem ſuſcitauit.

5 Reſtat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cum per Euangelium, tum illuſtriùs per ſacram Cœnam, vbi & ſe ipſe cum bonis ſuis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit ſacramentum vt Chriſtus panis vitæ eſſe primùm incipiat: ſed dum in memoriam reuocat, panem vitæ eſſe factum, quo aſſiduè veſcamur, eiuſq; panis guſtum & ſaporem nobis præbet, vt vim panis illius ſentiamus facit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut paſſus eſt Chriſtus, id ad nos viuificandos factum eſſe. Deinde hanc viuificationem, æternam eſſe, qua ſine fine alamur, ſuſtineamur & conſeruemur in vita. Siquidem vt panis vitæ nobis non fuiſſet Chriſtus, niſi nobis natus & mortuus fuiſſet, niſi nobis reſurrexiſſet: ita nunc minimè eſſet niſi eius natiuitatis, mortis, reſurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis, Quod totum eleganter his verbis expreſſit Chriſtus, Panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus haud dubiè innuit, ſuum nobis corpus ideo pro pane futurum ad ſpiritualem animæ vitam, quia in mortem pro ſalute noſtra exponēdum erat: nobis autem porrigi vt veſcamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipſum dedit quò panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendū expoſuit: quotidie dat vbi participandum, quatenus crucifixum eſt, Euāgelij verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem ſacro Cœnæ myſterio obſignat: vbi idipſum intus complet quod exterius deſignat. *Porrò nobis hîc duo cauenda ſunt vitia: ne aut in extenuandis ſignis nimij, à ſuis myſterijs ea diuellere, quibus quodammodo annexa ſunt: aut in iiſdem extollendis immodici, miſteria interim etiam ipſa nonnihil obſcurare videamur. Chriſtum eſſe panem vitæ, quo in ſalutem æternam nutriantur fideles, nemo eſt niſi prorſus irreligioſus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis ſit eius participandi ratio.

Duo pollicetur nobis Cœna. Itaque non facit vt Chriſtus panis vitæ primum eſſe incipiat, ſed vt vim panis illius ſentiamus: carnis ſcilicet eius quā ſemel ipſe dedit pro mundi vita, et quotidie ſuis dat.

Iohan. 6. 15

* *Duo hic cauēda.*

Sunt

Hîc & ſect. 6. habes Manducationẽ carnis Chriſti non eſſe fidẽ, ſed fidei effectum, nec parũ diſcriminis eſſe inter has ſententias.

*Sunt enim qui manducare Chriſti carnem, & ſanguinẽ eius bibere, vno verbo definiunt nihil eſſe aliud quam in Chriſtum ipſum credere. Sed mihi expreſſius quiddam ac ſublimius videtur voluiſſe docere Chriſtus in præclara illa concione, vbi carnis ſuæ manducationem nobis commendat: nempe vera ſui participatione nos viuificari: quam Manducandi etiam ac Bibendi verbis ideo deſignauit, ne quam ab ipſo vitam percipimus, ſimplici cognitione percipi quiſpiam putaret. Quemadmodum enim non aſpectus, ſed eſus panis corpori alimentum ſufficit: ita verè ac penitus participem Chriſti animam fieri conuenit, vt ipſius virtute in vitam ſpiritualẽ vegetetur. Interim vero hanc non aliam eſſe quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi poteſt. Verùm hoc inter mea & iſtorum verba intereſt, quòd illis mãducare eſt duntaxat credere: ego credendo manducari Chriſti carnem, quia fide noſter efficitur eámque manducationem fructum effectúmque eſſe fidei dico. Aut ſi clarius velis, illis manducatio eſt fides: mihi ex fide potius conſequi videtur. In verbis quidem parũ, ſed in re nõ mediocre eſt diſcrimen. Nam etſi docet Apoſtolus, Chriſtum in cordibus noſtris habitare per fidem, nemo tamen habitationem iſtam fidem interpretabitur: ſed eximium fidei effectum explicari omnes ſentiunt, quod per ipſam fideles conſequuntur, vt Chriſtum in ſe habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ ſe nuncupando, non tantùm docere in mortis reſurrectionísque ſuæ fide repoſitam eſſe nobis ſalutem: ſed vera etiam ſui communicatione fieri, vt vita ſua in nos tranſeat, ac noſtra fiat: non ſecus ac panis, dum in alimentum ſumitur, vigorem corpori adminiſtrat.

Epheſ. 3. 17

Iohan. 6. 51

Sententiã Auguſtini nõ repugnare ſuperiori explicationi, quæ & ex Chryſoſtomo cõfirmatur.

6 Nec alio ſenſu Auguſtinus, quem illi patronum ſibi aduocant, credendo nos manducare ſcripſit, quàm vt mãducationem iſtam fidei eſſe, non oris indicaret. Quod neque ipſe nego: ſed ſimul tamen addo, nos fide complecti Chriſtum non eminus apparentem, ſed ſe nobis vnientem, vt ipſe caput noſtrum, nos verò eius membra ſimus. Neque tamẽ locutionem illam ſimpliciter improbo: ſed tantùm nego plenã eſſe interpretationem ſi definire volunt quid ſit Chriſti carnem edere. Alioqui video Auguſtinum hac loquendi forma ſæpius vſum eſſe. vt quum dicit libro de doctrina Chriſtian. 3. Niſi manducaueritis carnem filij hominis: figura eſt, præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata ſit. Item quum dicit tria millia hominum, qui Petri concione conuerſi ſunt, ſanguinem Chriſti, quem ſæuiendo fuderãt, credendo bibiſſe. Verùm plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregiè commendat, quòd per ipſam non minus reficiuntur carnis Chriſti communione animæ noſtræ quàm corpora pane quo veſcuntur. Atque idipſum eſt quod alicubi ſcribit Chryſoſtomus, Chriſtum non fide tantum, ſed reipſa nos ſuum efficere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum conſequi intelligit: ſed hoc tantùm vult excludere, nequis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem concipiat. Eos verò qui Cœnam volunt externæ ſolùm profeſſionis notam eſſe, nunc prætereo: quia *ſatis eorum errorem refutaſſe mihi videor quum agerẽ de Sacramentis in genere. Hoc ſolùm obſeruent lectores, dum calix vocatur fœdus in ſanguine, promiſſionem exprimi quę ad fidem confirmãdam valeat. Vnde ſequitur, niſi in Deum reſpicimus, & amplectimur quod offert, nos ſacra Cœna rectè non vti.

Homi. in Iohan. 26. & 40. & ali.

Act. 2. 41

Homi. 60.

Vide c. 14. ſecti. 13

Lucæ 22 20.

Explicatio quorundã aliorũ in verbis Cœnæ, oſtẽditur eſſe quoque nimis reſtricta.

7 Neque illi prætereà mihi ſatisfaciunt, qui nonnullam nobis eſſe cum Chriſto communionem agnoſcentes, eam dum oſtendere volunt, nos Spiritus modo participes faciunt, præterita carnis & ſanguinis men-

tione. Quaſi verò illa omnia de nihilo dicta forent. carnem eius verè eſſe cibum: ſanguinem eius verè eſſe potum: non habere vitã niſi qui carnem illam manducauerit, & ſanguinem biberit: & quæ eodem pertinẽt. Quare ſi vltra eorum deſcriptionem (vt nimis reſtricta eſt) ſolidam Chriſti communionem progredi conſtat: quouſque pateat, & ſeſe proferat, paucis perſtringere aggrediar antequam de contrario vitio exceſſus verba faciam, (erit enim mihi longior cum *hyperbolicis doctoribus diſputatio, qui dum pro ſua craſſitie abſurdum edendi & bibendi modum fabricant, Chriſtum quoque carne ſua exutum in phantaſma transfigurãt) ſi tamen vllis verbis complecti tantum myſterium liceat: quod ne animo quidem ſatis me comprehendere video, & libenter ideò fateor, nequis eius ſublimitatem infantiæ meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra iſtos nimium anguſtos fines, mentis ſenſum contineant: ſed multò altius aſſurgere contendant, quàm meo ductu poſſint. nã ego ipſe quoties hac de re ſermo eſt, vbi omnia dicere conatus ſum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixiſſe videor. Quanquam autem cogitando animus plus valet quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaq; nihil demum reſtat niſi vt in eius myſterij admirationem prorumpam, cui nec mẽs plane cogitando, nec lingua explicando par eſſe poteſt. Sententiæ tamẽ meę ſummam exponam vtcũque: quam vt nihil dubito veram eſſe, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

*Vide initium ſectio.12.

Tantũ eſſe Cœnæ myſteriũ, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinẽ complecti poſsit. vide ſect.32.

Quouſque pateat ſolida Chriſti cõmunio tractatur hîc et ſect.9. & oſtẽditur Chriſtũ, qui ab initio fuit viuificũ Patris verbum, carnẽ quã aſſumpſit, viuificã nobis effeciſſe.

*Iohan.1.1

8 Primum omnium è Scripturis docemur, Chriſtum ab initio viuificum illud Patris verbum fuiſſe, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent ſemper acceperunt. *Quare Iohannes nunc ſermonem vitæ nuncupat, nunc in ipſo vitam fuiſſe ſcribit, ſignificans illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim ſpirandi ac viuendi eis inſtillaſſe. Idem tamen poſtea ſubiicit, manifeſtatam tũc demum fuiſſe vitam quũ aſſumpta noſtra carne, Filius Dei ſe viſendum oculis, manibúſque palpandum præbuit. Nam etſi virtutem prius quoque ſuam in creaturas diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat ſibi imminentem, vt ſpem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias ſi Dei quidem verbum, à quo remotiſſimus ſis, vitæ plenitudinem in ſe continere audias, in te autem ipſo ac circunquaque nihil præter mortem occurrat & ante oculos verſetur? At verò vbi fons ille vitę habitare in carne noſtra cœpit, iam non procul nobis abſconditus latet, ſed coram ſe participandũ exhibet. Quin & ipſam, in qua reſidet, carnem viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem paſcamur. Ego ſum (inquit) panis vitæ qui de cœlo deſcendi. Et panis quem ego dabo, caro mea eſt quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò ſe vitam eſſe, quatenus ſermo eſt Dei æternus qui è cœlo ad nos deſcendit, ſed deſcendendo vim iſtam in carnem quam induit, diffudiſſe: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam conſequuntur, Quòd caro eius verè eſt cibus: ſanguis eius verè eſt potus: quibus alimentis in vitã æternã fideles educantur. In hoc ergo ſita eſt piis eximia cõſolatio: quod vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, ſed vltro ſibi expoſitam & obuiam habent. Cordis ſinum tantum protendant quo præſentem amplexentur, & eam obtinebunt.

Iohan.6.48. & 58

Quõ intelligẽdũ ſit carnẽ Chriſti nobis eſſe viuificam.

9 Etſi autem tantam à ſeipſa virtutẽ non habet Chriſti caro vt nos viuificet, quę & prima ſua conditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per ſe non viuit: iure tamen viuifica dicitur quæ

vitæ

vitæ plenitudine perfuſa eſt, quam ad nos trãſmitteret. In quem ſenſum illud Chriſti dictum cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in ſemetipſo, ita & Filio dedit vitam habere in ſemetipſo. Illic enim pro prie de ſuis dotibus diſſerit, non quas ab initio apud Patrem poſſidebat, ſed quibus ornatus fuit in ea ipſa carne in qua apparuit. proinde in ſua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habitare oſtendit: vt quiſquis carni ſuæ ac ſanguini cõmunicarit, vitæ participatione ſimul fruatur. Id quale ſit, familiari exemplo explicare licet. Quẽadmodum enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à ſeipſo exuberat in tot vſus, ſed ab ipſa ſcaturigine, quæ perenni fluxu nouam ſubinde largitatem illis ſuffi cit ac ſubminiſtrat: ita Chriſti caro inſtar fontis eſt diuitis & inexhauſti, quæ vitam à diuinitate in ſeipſam ſcaturientem ad nos transfundit. *Iohan.5.29* *Similitudo aptiſſima, declarans quò caro Chriſti ſit nobis verè viuifica, nõ tamen à ſeipſa.*

Iam quis non videt, communionem carnis & ſanguinis Chriſti neceſſa riam eſſe omnibus qui ad cœleſtem vitam aſpirant? Huc ſpectant illę Apoſtoli ſententiæ, Eccleſiam corpus eſſe Chriſti & eius complementum, ipſum verò eſſe caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compa ctum per commiſſuras, incrementum corporis facit. Corpora noſtra mẽ bra eſſe Chriſti. Quæ omnia non poſſe aliter effici intelligimus quin totus ſpiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctiſſimam illam ſocietatem qua eius carni copulamur, ſplendidiore adhuc elogio illuſtrauit quũ dixit nos eſſe membra corporis eius ex oſſibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem teſtetur, ſermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) iſtud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoſcere cum carne & ſanguine Domini fidelium communionem: quam tantam eſſe declarat Apoſtolus, vt eam admirari quàm explicare malit. *Epheſ.1.22. & 4. 15.* *1.Cor.6.15* *Epheſ.5.30*

10 Summa ſit, non aliter animas noſtras carne & ſanguine Chriſti paſci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & ſuſtinent. Neque enim aliter quadraret analogia ſigni, niſi alimẽtum ſuum animæ in Chriſto reperirent. quod fieri non poteſt niſi nobiſcum Chriſtus verè in vnum coaleſcat, nóſque reficiat carnis ſuæ eſu & ſanguinis potu. Etſi autem incredibile videtur in tanta locorũ diſtantia penetrare ad nos Chriſti carnem vt nobis ſit in cibum, meminerimus quantũ ſupra ſenſus omnes noſtros emineat arcana Spiritus ſancti virtus, & quàm ſtultum ſit eius immenſitatem modo noſtro velle metiri. Quod ergo mens noſtra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis diſiuncta ſunt. Iam ſacram illam carnis & ſanguinis ſui communicationem, qua vitam ſuam in nos transfundit Chriſtus, non ſecus acſi in oſſa & medullas penetraret, in Cœna etiam teſtatur & obſignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo ſigno, ſed efficaciam ſpiritus ſui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et ſanè rem illic ſignatam offert & exhibet omnibus qui ad ſpirituale illud epulum accumbunt. quanquam à fidelibus ſolis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera fide animíque gratitudine ſuſcipiunt. Qua ratione dixit Apoſtolus, Panem quem frangimus, communionem eſſe corporis Chriſti: calicem quem verbo & precibus in hoc conſecramus, communionem eſſe ſanguinis ipſius. Nec eſt quod obiiciat quiſpiam: figuratam eſſe locutionem, qua ſignatæ rei nomen ſigno deferatur. Fateor ſanè fractionem panis ſymbolum eſſe, non rem ipſam. Verum hoc poſito, à ſymboli tamẽ exhibitione rem ipſam exhiberi, ritè colligemus. Niſi enim quis fallacẽ vocare Deum volet, inane ab ipſo ſymbolum proponi nunquam dicere audeat. Itaque ſi per fractionem panis Dominus corporis ſui participationem verè repræſentat, minimè dubiũ eſſe debet quin verè pręſtet *Fideles verè manducare carnẽ Chriſti, quantacunque ſit inter eos & illã locorum diſtantia.* *1.Cor.10.16*

Nota.

atque exhibeat. Atque omnino iſthæc piis tenenda regula eſt, vt quoties ſymbola vident à Domino inſtituta, illic rei ſignatæ veritatem adeſſe certo cogitent ac ſibi perſuadeant. Quorſum enim corporis ſui ſymbolũ tibi Dominus in manum porrigat, niſi vt de vera eius participatione te certiorem faciat? Quòd ſi verùm eſt præberi nobis ſignũ viſibile, ad obſignandam inuiſibilis rei donationem: accepto corporis ſymbolo, non minus corpus etiam ipſum nobis dari certò confidamus.

Duabus rebus conſtat Cœnę myſteriũ

Spiritualis veritas Cœnæ tria cõplectitur. vide ſect. 33.

11 Dico igitur, (quod & ſemper in Eccleſia receptum fuit, & hodie docent quicunque rectè ſentiunt) duabus rebus conſtare ſacrum Cœnæ myſterium: corporeis ſignis, quæ ob oculos propoſita, res inuiſibiles ſecundum imbecillitatis noſtræ captum nobis repræſentant: & ſpirituali veritate, quæ per ſymbola ipſa figuratur ſimul & exhibetur. Ea qualis ſit, dũ familiariter demonſtrare volo, tria ſoleo ponere: ſignificationem, materiam quæ ex ea dependet, virtutem ſeu effectum qui ex vtraque cõſequitur. Significatio in promiſſionibus eſt ſita, quæ quodammodo ſunt ſigno implicitæ. Materiam aut ſubſtantiam voco Chriſtum cum ſua morte & reſurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iuſtitiam, ſanctificationem, vitám que æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Chriſtus, intelligo. Porrò tametſi fidem hæc omnia reſpiciunt, nullum tamẽ locum relinquo huic cauillo, quaſi dum fide percipi Chriſtum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illum promiſſiones, non vt in aſpectu modò nudáque notitia hæreamus: ſed vt vera eius communicatione fruamur. Et ſanè non video quomodo in cruce Chriſti redemptionem ac iuſtitiam, in eius morte vitam habere ſe quis confidat, niſi vera Chriſti ipſius communione in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirent, niſi ſe prius noſtrum Chriſtus faceret. Dico igitur in Cœnę myſterio per ſymbola panis & vini, Chriſtum verè nobis exhiberi, adeóque corpus & ſanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparãda nobis iuſtitia adimpleuit: quò ſcilicet primum in vnum corpus cũ ipſo coaleſcamus: deinde participes ſubſtantiæ eius facti in bonorum omnium communicatione virtutem quoque ſentiamus.

**Vide ſect. 7. vide ẽt Calu. cõtra Theolog. Pariſienſ.*

De tranſſubſtantiatione panis & vini in corpus & ſanguinẽ Chriſti, quã Romanæ curiæ artifices confinxerũt, tractatur hîc & ſect. 13. 14.

12 Iam ad *hyperbolicas mixturas quas ſuperſtitio inuexit deſcendo. mira enim aſtutia hîc luſit Satan, vt mentes hominum è cœlo abſtractas, peruerſo errore imbueret, acſi panis elemento affixus eſſet Chriſtus. Ac primò quidem præſentia Chriſti in Sacramẽto minimè talis ſomniãda nobis eſt qualem Romanæ curiæ artifices confinxerunt: acſi locali præſentia, corpus Chriſti manibus attrectandum, atterendum dentibus, ore deglutiendum ſiſteretur. Hanc enim palinodię formulam dictauit Berengario Nicolaus Papa, quæ pœnitentiæ teſtis foret: verbis ſcilicet eouſque prodigioſis, vt gloſſæ author exclamet, periculum eſſe, niſi prudenter ſibi caueant lectores, ne hæreſin inde hauriant peiorem quàm fuerit Berengarij. Diſt in. 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etſi in excuſanda abſurditate multum laborat, magis tamen inclinat in diuerſam ſententiam. Siquidem vt finitum eſſe, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cœlóque contineri, quo ſemel receptum eſt, donec ad iudicium redeat: ita ſub hæc corruptibilia elementa retrahere ipſum, aut vbique præſens imaginari, prorſus ducimus nefas eſſe. Neque id ſanè opus eſt, quo ipſius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritum ſuum Dominus largitur, vt vnum corpore, ſpiritu & anima, ſecum fiamus. Vinculum ergo iſtius coniunctionis eſt Spiritus Chriſti, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalis per quem quicquid Chriſtus ipſe & eſt & habet, ad nos deriuatur. Nam ſi ſolem conſpicimus radiis in terram emicantem, ad generandos, fouendos, vegetan-

Chryſo. Ser. quodã de Spiritu ſancto.

getandos eius fœtus ſuam quodammodo ſubſtantiam ad eam traiicere: cur inferior Spiritus Chriſti eſſet irradiatio, ad communem carnis & ſanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de noſtra cũ Chriſto participatione loquitur, vim eius vniuerſam ad ſpiritum refert. Pro multis tamen vnus locus ſufficiet Paulus enim ad Rom. cap. 8. Chriſtum non aliter in nobis quàm per Spiritum ſuum habitare diſſerit: quo tamen illam de qua nunc ſermo eſt carnis & ſanguinis communionem non tollit, ſed ab vno Spiritu effici docet, vt totum Chriſtum poſſideamus & habeamus in nobis manentem.

13 Verecundiùs Scholaſtici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipſi quoque quàm ſubtilioribus prçſtigiis ludunt. Non circunſcriptiuè, nec corporali modo contineri illic Chriſtũ concedunt ſed rationem deinde comminiſcuntur, quam nec ipſi intelligunt, nec aliis poſſunt explicare. quæ tamen eò recidit, vt Chriſtus in ſpecie panis quam vocant, quæratur. Quid enim quum ſubſtantiã panis in Chriſtum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At ſic continetur in ſacramento vt in cœlo maneat, inquiunt: nec aliam quam habitudinis præſentiam ſtatuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis eſt, per conſecrationẽ Chriſtũ fieri qui antea panis erat: vt deinde ſub illo panis colore lateat Chriſtus. Quod etiam diſertè exprimere eos non pudet. ſunt enim Lombardi verba, Corpus Chriſti, quod in ſe viſibile eſt, ſub ſpecie panis, facta conſecratione, laterȩ & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua eſt, quæ carnis conſpectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus eſt vt deprehẽdamus quas iſtis verbis inſidias tendere voluerint, quum res ipſa clarè loquatur. Quanta enim ſuperſtitione iam ſeculis aliquot, non tantùm hominum vulgus, ſed primores quoque ipſi detenti fuerint, ac hodie in Papiſticis eccleſiis detineantur, videre eſt. Nam de vera fide parum ſoliciti (qua ſola & in Chriſti peruenimus ſocietatem, & cũ ipſo cohæremus) modò carnalem eius prçſentiam habeant, quam vltra verba fabricarunt, ſatis illum præſentem habere ſe putant. Proinde hoc in ſumma profectum videmus iſta ingenioſa ſubtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

Lib. 4. Sen. diſt. 12.

14 Hinc prodiit fictitia illa tranſſubſtantiatio, pro qua hodie acrius depugnant quàm pro omnibus aliis fidei ſuæ capitibus. Neque enim ſe expedire primi localis præſentiæ architecti poterant quomodo Chriſti corpus panis ſubſtantiæ permixtũ foret, quin protinus occurrerent multa abſurda. Ergo ad hoc figmentum confugere neceſſe fuit. fieri conuerſionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, ſed quia Chriſtus, vt ſub figura ſe occultet, ſubſtantiam in nihilum redigit. Mirũ autem eſt eò inſcitiæ imò ſtuporis fuiſſe prolapſos, vt *non ſolùm repugnante Scriptura, ſed etiam veteris Eccleſiæ conſenſu, mõſtrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum Conuerſionis voce interdum fuiſſe vſos: non quòd abolere vellent in externis ſignis ſubſtantiam, ſed vt docerent panem myſterio dicatum longè à vulgari diſtare, ac iam alium eſſe. Vbique autem clarè prædicant omnes ſacram Cœnam duabus partibus conſtare, terrena & cœleſti: ac terrenam ſine controuerſia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetuſtatis patrocinio quod euidenti Dei verbo ſæpe opponere audent, in confirmando iſto dogmate deſtitui palàm eſt. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis ſeculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina: ſed quum iam admodum inquinata eſſet illa puritas. Nemo eſt veterum qui ſacra Cœnæ ſymbola non fateatur diſertis verbis panem & vinum eſſe: etſi vt di-

** Tranſſubſtantiationis authores, & defenſores deſtitui vetuſtatis teſtimonio, & quo ſenſu quidam veterum dixerint in cõſecratione fieri arcanã conuerſionem.*

ctum eſt, variis epithetis illa interdum inſigniunt, ad commendandam myſterij dignitatem. Nam quod dicunt in conſecratione fieri arcanam conuerſionem, vt iam aliud ſit quàm panis & vinum, nuper admonui eo non ſignificare in nihilum ipſa redigi, ſed iam alio loco habenda eſſe, quàm communes cibos, qui duntaxat ad paſcendum ventrem ſunt deſtinati: quum in iis nobis exhibeatur ſpiritualis animæ cibus ac potus. Id neq; nos negamus. *Si cõuerſio eſt, inquiũt iſti, neceſſe eſt aliud ex alio fieri. Si intelligũt, fieri aliquid quod prius non erat, aſſentior. Si ad ſuam illam imaginationem trahere volũt, reſpondeant mihi, quam mutationem fieri ſentiant in Baptiſmo. Nam Patres hîc quoque mirificam cõuerſionem ſtatuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri ſpiritualem animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. *At nihil, inquiunt, tale in Baptiſmo habetur quale illud eſt in Cœna, Hoc eſt corpus meum. Quaſi de verbis illis agatur, quæ ſatis expeditum ſenſum habent: ac non potius de illa voce Conuerſionis, quæ nihil amplius in Cœna ſignificare debet quàm in Baptiſmo. Valeant igitur cum iſtis ſyllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm ſuam ieiunitatem produnt. Nec verò ſignificatio aliter quadraret, niſi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo ſigno. Voluit Chriſtus externo ſymbolo teſtari, carnem ſuam eſſe cibum. ſi inane duntaxat panis ſpectrum, non panem verum proponeret, vbi analogia vel ſimilitudo, quæ deducere nos à re viſibili ad inuiſibilem debet? Nam vt omnia inter ſe conueniant: non longius ſe extendet ſignificatio, quàm nos ſpecie carnis Chriſti paſci. Quemadmodum ſi in Baptiſmo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non eſſet ablutionis noſtræ pignus: imò fallaci illo ſpectaculo vacillandi nobis occaſio daretur. Euertitur ergo Sacramenti natura niſi in modo ſignificandi terrenum ſignum rei cœleſti reſpondeat. Ac proinde perit nobis myſterij huius veritas niſi verus panis verum Chriſti corpus repræſentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud ſit quàm conſpicua eius promiſſionis teſtificatio quæ Iohannis ſexto habetur, nempe Chriſtum eſſe panem vitæ qui è cœlo deſcendit: panem viſibilem intercedere oportet quo ſpiritualis ille figuretur: niſi nobis perire volumus omnem fructum quem in hac parte ſuſtinendæ noſtræ imbecillitati Deus indulget Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum eſſe qui panem vnum ſimul participamus ſi ſpectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

** Trãſſubſtantiationis defenſorũ obiectio, cui reſpõdetur argumẽto ſumpto à Baptiſmo.*

** Exceptio eorundẽ ad reſponſionẽ præcedentem & exceptionis refutatio.*

1.Cor.10.17

15 Nec verò Satanæ præſtigiis tam fœdè vnquam deluſi fuiſſent, niſi quia iam faſcinati erant illo errore, corpus Chriſti ſub pane incluſum ore corporeo in ventrẽ tranſmitti. Tam brutæ imaginationis cauſa fuit, quòd conſecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. *Principium autem illud eos latebat, panẽ nonniſi hominibus ad quos dirigitur ſermo eſſe, ſacramentum: ſicuti aqua Baptiſmi in ſe non mutatur, ſed nobis eſſe incipit quod priùs non erat, ſimulatque annexa eſt promiſſio. Exemplo ſimilis ſacramenti hoc melius liquebit Aqua è rupe profluens in deſerto eiuſdem rei teſſera, & ſignum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus, eundem potum ſpiritualem eos bibiſſe. Atqui iumẽtis populi & pecori communis erat aquatio. Vnde facilè colligitur, in elementis terrenis, dum ad ſpiritualem vſum adhibentur, non aliam fieri conuerſionem quàm hominum reſpectu, quatenus illis promiſſionum ſunt ſigilla. *Ad hæc quum Dei conſilium ſit, vt iam ſæpius inculco, nos commodis vehiculis ſurſum ad ſe tollere, illud impiè ſua peruicacia fruſtrantur qui ad Chriſtum quidem nos vocant, ſed ſub pane inuiſibiliter latentem. Neque enim fieri poteſt, vt mens hominum, à locorum immenſitate ſe expediens, ad Chriſtũ vſque

Conſecratio perperam intellecta.

** Principium in doctrina ſacræ Cœnæ quod probatur à ſimili.*

Exo.17.6
1.Cor.10.4

** Tranſſubſtãtiationis patroni impiè fruſtrantur Dei cõſilium.*

ſupra

ſupra cœlos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cœleſti Chriſti propinquitate egeamus. En neceſſitas quæ ipſos adegit ad transfigurandum Chriſti corpus! Bernardi quidem ætate, etſi durior inualuerat loquendi ratio, tranſſubſtantiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro ſeculis ſimilitudo illa in ore omnium volitabat, pani & vino rem ſpiritualem coniunctam eſſe in hoc myſterio. *De vocibus acutè, vt ſibi videntur, reſpondent, ſed nihil afferendo cauſæ præſenti conſentaneum. Virga (inquiunt) Moſis in ſerpentem conuerſa, quanuis aſciſcat nomen ſerpentis, priſtinum tamen retinet, virgáque dicitur. Ita ſecundùm eos æquè probabile eſt, quanuis in nouam ſubſtantiam tranſeat panis, καταχρηστικῶς, ſed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid ſimile aut vicinum reperiunt inter illuſtre miraculum & fictitiam eorum illuſionem cuius nullus in terra oculus teſtis eſt? Præſtigiis luſerant magi, vt Ægyptiis perſuaſum eſſet, diuina virtute ad mutandas creaturas ſupra naturæ ordinem pollere. Prodit Moſes, ac profligatis eorum fallaciis, inſuperabilem Dei potentiam à ſua parte ſtare oſtendit: quia vna eius virga omnes reliquas abſumit. Sed quia ocularis fuit illa conuerſio, nihil ad præſentem cauſam, vt diximus: & exiguo pòſt tempore viſibiliter rediit virga ad ſuam formam. Adde quod neſcitur ſubſtantiæne fuerit illa extemporalis conuerſio. Spectanda etiam eſt alluſio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuerſionem quæ nulla erat: quia præſtigiatores illi nihil aliud quàm tenebras ſpectantium oculis offuderant. Quid autem cum eo ſimile habent iſtæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia eiuſmodi? In rãtatione quidem magorum oculos tantùm fuiſſe deceptos certum eſt. Quod ad Moſen, magis ambigua res eſt, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere ſerpentem, & rurſus virgam ex ſerpente quàm induere angelos carneis corporibus, & paulò pòſt exuere. Si eadem vel affinis eſſet huius myſterij ratio, eſſet aliquis color eorum ſolutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnem Chriſti verè eſſe in cibum, niſi vera externi ſymboli ſubſtantia reſpondeat. *Atque (vt error vnus ex alio naſcitur) locus Ieremiæ tam inſulſe detortus eſt ad probandam tranſſubſtantiationem: vt referre pigeat. Conqueritur Propheta lignum poſitum in pane ſuo, ſignificans hoſtium ſæuitia panem ſuum infectum eſſe amaritudine. Quemadmodũ Dauid ſimili figura cibum ſuum fuiſſe felle corruptum, & potum aceto deplorat. Iſti allegoricè corpus Chriſti ligno crucis fuiſſe affixum volunt. At ita ſenſerunt nonnulli veterum. Quaſi verò nõ magis ignoſcendum ſit eorum inſcitiæ, & ſepeliendum dedecus, quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophetæ ſenſu hoſtiliter adhuc confligere.

** Cauillatio aduerſariorum ad probãdam tranſſubſtantiationem & reſpõſio.*
Exo.4.3.& 7.10.
Ibid.12.
1.Cor.10.16,& 11.26.
Act.2.42.
** Friuola eorũdem probatio ex loco Ierem.11.19.*
Pſal.69.21.

16 Alij qui vident non poſſe analogiam ſigni & rei ſignatæ cõuelli quin myſterij veritas concidat, fatentur panem Cœnę verè ſubſtantiam eſſe terreni & corrupruptibilis elementi, nec quicquam in ſe pati mutationis, ſed ſub ſe habere incluſum Chriſti corpus. Si ita ſenſum ſuum explicarent: dum panis in myſterio porrigitur, annexã eſſe exhibitionem corporis, quia inſeparabilis eſt à ſigno ſuo veritas: nõ valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipſum locantes, vbiquitatem illi affingunt naturę ſuę contrariam, addendo autẽ Sub pane, illic occultũ latere volunt: tales aſtutias è ſuis latebris paulisper extrahere neceſſe eſt. Neq; enim adhuc ex profeſſo totã hanc cauſam abſoluere in animo eſt: ſed tantùm vt diſputationis, quæ mox ſuo loco ſequetur, fundamenta iaciam. Volunt

De quibuſdã q̃ licet ſubſtantiam ſignorũ manere, vno verbo concedunt, in pane tamẽ, & ſub pane corpus Chriſti locantes in localẽ præſentiam recidunt, et vbiquitatẽ ipſi affingunt, tractatur hîc & ſect. 17.18.

ergo Chriſti corpus inuiſibile eſſe & imméſum, vt ſub pane lateat: quia ſe cum eo communicare aliter nō putant, quàm ſi in panem deſcendat: modum verò deſcenſus, quo nos ad ſe ſurſum euehit non comprehendunt. Obtendunt quoſcunque poſſunt colores: ſed vbi omnia dixerunt, ſatis apparet locali Chriſti præſentiæ inſiſtere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & ſanguinis participationem concipere ſuſtinét, niſi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel craſſa aliqua incluſione conſtet.

Magna huius ſentẽtiæ abſurda, et quomodo excuſari ſoleant.

17 Ac quo errorem ſemel temere ſuſceptum obſtinatè tueantur, nō dubitant aliqui ex ipſis iactare, non alias vnquam dimenſiones habuiſſe Chriſti carnem niſi quàm longè latéque cœlum & terra patent. Quòd autem puer ex vtero natus ſit, quòd creuerit, quòd in cruce expanſus, quòd ſepulchro incluſus, id diſpenſatione quadam factum, vt naſcendi, moriendi, cæteríſque humanis officiis defungeretur. quod ſolita corporis ſpecie poſt reſurrectionem conſpectus fuerit, quòd in cœlum aſſumptus, quòd poſtremò etiam poſt aſcenſionem Stephano & Paulo viſus: eadem id diſpenſatione factum, vt regem in cœlo conſtitutum hominum aſpectui pateret. Quid hoc eſt niſi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, corpus Chriſti phantaſma, vel phantaſticum fuiſſe, ſi ea conditione fuit. * Alij paulò argutiùs elabuntur, Corpus hoc quod in ſacramento datur, glorioſum eſſe & immortale. itaque nihil eſſe abſurdi ſi pluribus in locis, ſi nullo loco, ſi nulla forma, ſub ſacramento continetur. Sed quæro, Quale dabat diſcipulis Chriſtus pridie quàm pateretur: annon verba ſonant, mortale illud quod paulò pòſt tradendũ erat dediſſe? Iam ante, inquiunt, ſuam gloriam tribus diſcipulis in monte conſpiciendam præbuerat. Verum id quidem, ſed ea claritate guſtum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperient illic duplex corpus, ſed vnum illud, quod Chriſtus geſtabat, noua gloria ornatum. Quum verò corpus ſuum in prima Cœna diſtribueret, imminebat iam hora qua à Deo percuſſus & humiliatus, ſine decore vt leproſus iaceret: tantum abeſt vt tunc gloriam reſurrectionis proferre vellet. Et hìc quanta Marcioni feneſtra aperitur ſi Chriſti corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & glorioſum tenebatur? Quanquam ſi valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia fateri coguntur corpus Chriſti in ſe viſibile inuiſibiliter latere ſub panis ſymbolo. Et tamen qui eiuſmodi portenta euomunt, adeò eos non pudet ſui dedecoris, vt nos vltro atrocibus conuitiis impetant quia non ſubſcribimus.

Act. 1. 3. & 9. & 7. 55. & 9. 3

** Effugiũ aliorũ in ſimili cauſa.*

Matt. 17. 2

Ieſa. 53. 4

Aliud incommodũ huius ſententiæ: nec excuſari poſſe figmento concomitãtiæ.

18 Age, ſi corpus & ſanguinem Domini, pani ac vino affigere libet: alterum ab altero neceſſariò diuelletur. Nam vt panis ſeorſum à calice porrigitur, ita corpus pani vnitum, à ſanguine in calicem incluſo, diuiſum eſſe oportebit. Quum enim corpus in pane, ſanguinem in calice eſſe affirment, panis autem & vinum locorum ſpatiis inter ſe diſtent: nulla tergiuerſatione elabi poſſint quin à ſanguine corpus ſit ſecernédum. Quod autem obtendere ſolent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore eſſe ſanguinem, & in ſanguine viciſſim corpus, nimis ſane friuolum eſt: quum ſymbola, quibus includuntur, ita diſtincta ſint. * Cæterũ ſi oculis animíſque in cœlum euehimur, vt Chriſtũ illic in regni ſui gloria quæramus: quemadmodum ſymbola nos ad eum integrum inuitant, ita ſub panis ſymbolo paſcemur eius corpore, ſub vini ſymbolo diſtinctè eius ſanguine potabimur: vt demum toto ipſo perfruamur. Nam tametſi carnem ſuam à nobis ſuſtulit, & corpore in cœlũ aſcendit, ad dexteram tamen Patris ſedet: hoc eſt, in potentia & maieſtate & gloria Patris regnat. Hoc regnũ nec vllis locorũ ſpatiis limitatum, nec vllis dimẽ-

Sententiæ noſtrorũ ingenua & ſancta expoſitio: hìc & ſectio. 19.

ſionibus circunſcriptum, quin Chriſtus virtutem ſuam, vbicunque placuerit, in cœlo & in terra exerat: quin ſe præſentem potentia & virtute exhibeat: quin ſuis ſemper adſit, vitam ipſis ſuam inſpirans, in iis viuat, eos ſuſtineat, confirmet, vegetet, conſeruet incolumes, non ſecus acſi corpore adeſſet: quin deniq; ſuo ipſius corpore eos paſcat, cuius communionem Spiritus ſui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & ſanguis Chriſti in ſacramento nobis exhibetur.

19 Nos verò talem Chriſti præſentiã in Cœna ſtatuere oportet quæ nec panis elemento ipſum affigat, nec in panem includat, nec vllo modo circunſcribat (quæ omnia derogare cœleſti eius gloriæ palàm eſt) deinde quæ nec menſuram illi ſuam auferat, vel pluribus ſimul locis diſtrahat, vel immenſam illi magnitudinem affingat, quæ per cœlum & terram diffundatur: hæc enim naturæ humanæ veritati non obſcurè repugnant. Iſtas inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi, nequid cœleſti Chriſti gloriæ derogetur: quod fit dum ſub corruptibilia huius mundi elementa reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ minùs conſentaneũ: quod fit dum vel infinitum eſſe dicitur, vel in pluribus ſimul locis ponitur. Cæterùm his abſurditatibus ſublatis, quicquid ad exprimendam veram ſubſtantialémque corporis ac ſanguinis Domini communicationem, quæ ſub ſacris Cœnæ ſymbolis fidelibus exhibetur, facere poteſt, libenter recipio: atque ita vt non imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, ſed vt re ipſa frui in alimentum vitæ æternæ intelligãtur. *Cur tam odioſa mundo ſit hæc ſententia & tam iniquis multorum iudiciis præripiatur eius defenſio, nihil cauſæ eſt, niſi quòd horribili faſcino Satan dementauit eorum mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit: nihil continet vel abſurdi, vel obſcuri, vel ambigui: à vera pietate & ſolida ędificatione non abhorret: nihil deniq; in ſe habet quod offendat, niſi quòd ſeculis aliquot, quum in Eccleſia regnaret illa Sophiſtarum inſcitia & barbaries, indignè oppreſſa fuit tam perſpicua lux & expoſita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos ſpiritus hodie quoque molitur quibuſcunque poteſt calumniis & probris fœdare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratiùs eam tueri & aſſerere operępretium eſt.

Ita credendã ſubſtantialem corporis & ſanguinis Domini communicationẽ in Cœna, vt duo quædam pręcipua axiomata non labefactentur: quod magnas afferret abſurditates. vide ſec. 32

**Vt tam odioſa ſit hæc ſententia, facit regnum veteris inſcitiæ & barbariei Sophiſtarum.*

20 Porrò antequam vltrà progredimur, tractãda eſt ipſa Chriſti inſtitutio: præſertim quia aduerſariis hęc maximè plauſibilis eſt obiectio, nos diſcedere à Chriſti verbis. Ergo vt falſa inuidia, qua nos grauant, leuemur, aptiſſimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrant tres Euangeliſtæ, & Paulus, Chriſtum accepiſſe panem, fregiſſe gratiis actis, dediſſe ſuis diſcipulis, ac dixiſſe, Accipite, comedite: hoc eſt corpus meum quod pro vobis traditur: vel frangitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix eſt ſanguis noui Teſtamenti, qui pro multis fundetur in remiſſionem peccatorum. Paulus verò & Lucas, Hic calix nouum Teſtamentum eſt in meo ſanguine. *Tranſſubſtantiationis patroni per pronomen HOC ſpeciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur conſecratio, & nulla eſt ſubſtantia quæ demonſtrari queat. Atqui ſi eos tenet verborum religio, quia Chriſtus quod in manũ porrigebat diſcipulis, corpus ſuum eſſe teſtatus eſt: ab eorum ſanè proprietate alieniſſimum eſt iſtud commẽtum, quod fuit panis, iam eſſe corpus. Quod in manus ſumptum Apoſtolis prębet Chriſtus, corpus ſuum aſſeuerat: ſumpſerat verò panem: quis ergo nõ intelligat, panem etiamnum oſtendi? ac proinde nihil abſurdius quàm ad ſpeciẽ transferre quod de pane prędicatur. *Alij, dum particulam EST pro tranſſubſtantiari poſitam interpretantur, ad gloſſam ſuffugiunt magis coactam & vio-

Piam noſtrorũ ſententiam nõ diſcedere à recta, & ſancta verborum Chriſti interpretatione.

Matt 26.26
Marc. 14.22
Luc. 22.17, 19
1. Cor 11.24

**Expoſitio vna patronorum Tranſſubſtantiationis.*

**Altera expoſitio eorundem.*

lenter detortam. Ideóque non eſt cur ſe verborum reuerentia moueri obtendant. Eſt enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum EST in hunc ſenſum vſurpetur, népe pro conuerti in aliud.* Quantum ad eos ſpectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmant eſſe Chriſti corpus, multa illis eſt inter ſe varietas. Qui modeſtiùs loquuntur, quãquam præciſè vrgent literam, Hoc eſt corpus meum, poſtea tamen deflectunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Chriſti eſſe cum pane, in pane, & ſub pane. De re ipſa, quam affirmant, aliquid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt: nunc tantùm de verbis diſputo, quibus ſe conſtringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia ſignum ſit corporis. Atqui ſi tropum omnem refugiunt, cur à ſimplici Chriſti demonſtratione tranſiliunt ad ſuas loquutiones longè diuerſas? multum enim differunt, panem eſſe corpus, & corpus eſſe cum pane. Sed quia videbant fieri non poſſe vt ſimplex hæc propoſitio ſtaret, panem eſſe corpus: per illas loquendi formas, quaſi per obliquos flexus, elabi tentarunt. * Alij verò audaciores, aſſerere non dubitant, propriè loquendo, panem eſſe corpus: atque hoc modo verè ſe literales eſſe probãt. Si obiicitur, panem igitur eſſe Chriſtum & eſſe Deum: negabunt id quidem, quia verbis Chriſti expreſſum non eſt. Sed nihil proficient negando: quando omnes conſentiunt totum Chriſtum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blaſphemia eſt, ſine figura prædicari de elemento caduco & corruptibili, quòd ſit Chriſtus. Quæro iam ex ipſis idémne valeant duæ iſtæ propoſitiones, Chriſtus eſt Filius Dei, & Panis eſt Chriſti corpus. Si diuerſas eſſe concedant (quod ab inuitis extorquebitur) reſpondeant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, niſi quòd ſacramentali modo panis vocatur corpus. Vnde ſequitur, Chriſti verba non ſubiici communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omnibus etiam moroſis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt Teſtamentum in ſanguine, annon idem exprimant quod priore membro, vbi panem nominant corpus? Eadem certè religio fuit in vna parte myſterij, quæ in altera: & quia obſcura eſt breuitas, ſenſum meliùs elucidat longior ſermo. Quoties ergo ex verbo vno contendent, panem eſſe corpus: ego ex pluribus verbis commodam interpretationem afferam eſſe Teſtamentum in corpore. Quid enim? an quærendus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? *Neque tamé huc tendo, vt quicquam delibem de ea quã cónfeſſus ſum corporis Chriſti communicatione: ſtultam modò peruicaciam, qua tam hoſtiliter litigant de verbis, refellere propoſitum eſt. Panem, authoribus Paulo & Luca, corpus Chriſti eſſe intelligo: quia fœdus eſt in corpore. Quod ſi impugnant, non mecum, ſed cum Spiritu Dei certamen illis eſt. *Vtcunque verborum Chriſti reuerentia tangi ſe quiritentur quominus figuratè intelligere auſint quæ ſunt apertè dicta: non eſt tamen hic ſatis iuſtus prętextus cur omnes quas contrà obiicimus rationes ita reſpuant. Interea quale ſit iſtud, In Chriſti corpore & ſanguine Teſtamentum, vt iam admonui, tenere cõuenit: quia non aliter prodeſſet nobis fœdus ſacrificio mortis ſancitum, niſi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Chriſtò coaleſcimus.

**Aliorũ expoſitio in verbis Chriſti q negant tranſſubſtãtiationem, ſed eſſe contendunt corpus Chriſti in pane, &c.*

**Aliorum eiuſdẽ ſententiæ audacior ſermo: cuius abſurditates demonſtrãtur euidentiſſimis argumentis.*

*Luc.*22.20
1. *Cor.*11.25

**Noſtrorum expoſitio nihil detrahit de vera corporis Chriſti communicatione in Cœna.*

**Hìc & ſect. 21. eorum obiectiones refutantur, qui verborum Chriſti reuerentia tangi ſe prætexunt: & oſtenditur ſubeſſe metonymiam.*

21 Reſtat igitur vt propter affinitatem quam habent cum ſuis ſymbolis res ſignatæ, nomen ipſum rei fateamur attributum fuiſſe ſymbolo: figuratè id quidem, ſed non ſine aptiſſima analogia. Allegorias & parabolas omitto, ne quis ſubterfugia me quærere, & extra præſenté cauſam egredi cauſetur. Dico metonymicum eſſe hunc ſermonem, qui vſitatus eſt paſſim in Scriptura, vbi de myſteriis agitur. Neque enim aliter accipere poſſis quod dicitur, Circũciſionem eſſe fœdus, agnum eſſe tranſitum, ſacri-

ſacrificia Legis eſſe expiationes: denique petram, ex qua in deſerto aqua profluebat, fuiſſe Chriſtum, niſi tranſlatitiè dictum accipias. Nec modò à ſuperiore ad inferius nomen transfertur: ſed contrà, etiam rei ſignatæ tribuitur nomen ſigni viſibilis: vt quum dicitur Deus apparuiſſe Moſi in rubo: arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus ſanctus. Nam etſi eſſentia ſymbolum à re ſignata differt, quòd hæc ſpiritualis eſt & cœleſtis, illud corporeum & viſibile: quia tamen rem cui repræſentandæ conſecratum eſt, non figurat tantùm ceu nuda & inanis teſſera, ſed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipſum iure competat? Quòd ſi humanitus excogitata ſymbola, quæ imagines ſunt rerum abſentium potiùs quàm notæ præſentium, quas etiam ipſas fallaciter ſæpiſſimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo ſunt inſtituta, multa maiori ratione rerum nomina mutuantur quarum & certam miniméque fallacem ſignificationem ſemper gerunt, & adiũctam habent ſecum veritatem. Tanta igitur eſt ſimilitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procliuis vltro citróque ſit deductio. Deſinant itaque aduerſarij inſulſas facetias in nos congerere, Tropiſtas vocando: quando ex communi Scripturæ vſu ſacramentalem loquendi modum exponimus. Nam cùm in multis ſacramenta ſimul conueniunt, tum in hac metonymia quædam eſt ipſis omnibus inter ſe communitas. Vt ergo lapidem, è quo Iſraelitis ſpiritualis potus ſcaturiebat, Chriſtum fuiſſe Apoſtolus docet, quòd viſibile ſymbolum foret ſub quo ſpiritualis ille potus verè quidem, ſed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Chriſti panis hodie nuncupatur, quando ſymbolum eſt quo veram corporis ſui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel ſenſit vel loquutus eſt Auguſtinus: ne quis hoc aſpernetur tanquam nouum commentum. Si ſacramenta (inquit) quandam ſimilitudinem earum rerum quarum ſacramenta ſunt, non haberent, vtique ſacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine plerunque etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundùm quendam modum ſacramentum corporis Chriſti, corpus Chriſti eſt: ſacramẽtum ſanguinis Chriſti, ſanguis Chriſti eſt: ita ſacramentũ fidei, fides eſt. Multi ſunt apud eum ſimiles loci, quos ſuperuacuum foret congerere, quum vnus ille ſufficiat: niſi quòd monẽdi ſunt lectores idem à ſancto viro tradi in Epiſtola ad Euodium. Friuola autem tergiuerſatio eſt, vbi docet Auguſtinus frequentem ac tritam eſſe metonymiam in myſteriis, non fieri mentionem Cœnæ: quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad ſpeciem non liceret, nec valeret argumentum, Omne animal motu præditum eſt: ergo bos & equus motu præditus eſt. Quãquam longior diſceptatio alibi eiuſdem ſancti verbis dirimitur, vbi dicit Chriſtum non dubitaſſe vocare corpus ſuum quum ſignum daret corporis ſui: contra Adimatum Manichæum cap. 12. Et alibi in Pſal. 3 Mirãda (inquit) Chriſti patientia, quòd Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & ſanguinis ſui figuram diſcipulis commendauit & tradidit.

Exod. 17.6 · Exod. 3.2 · Pſa. 84.8, & 42.3 · Matt. 3.16 · Nota. · 1 Cor 10.4 · NB · Epiſt 23 ad Boniſ.

22 Si quis tamen moroſus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantùm verbo inſiſtat, HOC EST, quaſi myſterium hoc ab omnibus aliis ſeparet, facilis ſolutio eſt. Verbi ſubſtantiui tantam eſſe emphaſim dicunt, vt nullum ſchema admittat. Quod ſi illis concedimus, nempe in verbis Pauli ſubſtantiuum verbum legitur, vbi panem vocat κοινωνίαν corporis Chriſti. Aliud autem eſt communicatio quàm corpus ipſum. Imò ferè vbi de ſacramentis agitur, idem verbum occurrit. Hoc erit vobis fœdus meũ. Agnus hic erit vobis Peſach. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuiſſe Chriſtum, cur illis minùs emphaticum eſt eo loco ſubſtantiuũ verbum quàm in Chriſti ſermone? Reſpondeant etiam, vbi dicit Iohannes, Non-

Falsò aſſeri, nullũ ſchema admittendũ, vbicunq; reperitur verbum ſubſtãtiuum, oſtenditur exemplis. · 1. Cor 10.16 · Gen. 17.13 · Exod. 12.43 · 1 Cor 10.4 · Iohan. 7.39

dum erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nondum erat glorificatus: quid valeat ſubſtantiuum verbum. Nam ſi regulæ ſuę affixi manent, abolebitur æterna Spiritus eſſentia, quaſi initium acceperit à Chriſti aſcenſione. Reſpondeant demum quid ſignificet illud Pauli, Baptiſmum eſſe lauacrum regenerationis & renouationis: quem conſtat multis eſſe inutilem. Sed nihil ad eos refellẽdos validius eſt quàm illud Pauli, Eccleſiam eſſe Chriſtum. Nam ſimilitudine corporis humani adducta ſubnectit, Sic eſt Chriſtus: vbi nõ intelligit vnigenitum Dei Filium in ſe, ſed in membris.

Tit.3.5
1.Cor.12.12

**Noſtrorum ſententiam nihil derogare reuerentię verborũ Chriſti: nec ſequi ſenſum hominis.*

*His iam me adeptum eſſe arbitror, vt ſanis & integris hominibus fœteant hoſtium noſtrorum calumniæ, dum ſpargunt, fidem nos abrogare Chriſti verbis: quæ nos non minùs obedienter amplectimur quàm ipſi, & maiori religione expendimus. Imò ſupina eorum ſecuritas indicio eſt non magnopere eos curare quid voluerit Chriſtus, modò clypeum illis ſuppeditet ad tuendam obſtinationem: ſicuti noſtra diſquiſitio teſtis eſſe debet quanti ſit nobis Chriſti authoritas. Odioſè iactant, humanum ſenſum nobis obſtare quominus credamus quod Chriſtus ſacro ſuo ore protulit: ſed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clariùs deinde liqueſcet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Chriſto credamus, & ſimulac hoc vel illud annuerit, acquieſcamus. Tantùm hoc agitur, an nefas ſit de genuino ſenſu ſciſcitari.

Si nunquã liceat à litera diſcedere in Scripturis, magnas ſequuturas opinionum abſurditates.

23 Vetant boni iſti magiſtri, vt literati appareant, vel tantillum à litera diſcedere. Ego contrà, vbi Scriptura Deum nominat virum bellicoſum: quia ſine tranſlatione nimis aſperam locutionem fore video, non dubito ſumptam eſſe ab hominibus comparationem. Et ſanè non alio prætextu moleſti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropomorphitę, niſi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Aſcendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra ſcabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus ſuum quod ei Scriptura aſſignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim abſurditatum monſtra fanaticis hominibus elicere non licebit, ſi illis permittitur ſingulos apices ſtabiliendis ſuis placitis obiicere?

**Illorum obiectio in eos ipſos retorquetur.*

*Quod obiiciunt, nõ eſſe veriſimile, quum Chriſtus Apoſtolis ſingulare pararet in rebus aduerſis ſolatium, ænigmaticè loquutum eſſe vel obſcurè, pro nobis facit. Niſi enim Apoſtolis veniſſet in mentem panem vocari figuratè corpus, quia ſymbolum eſſet corporis, turbati haud dubiè fuiſſent re tam prodigioſa. Eodem ferè momento narrat Iohannes in minimis quibuſque difficultatibus perplexos hæſiſſe. Qui ſecum diſceptant quomodo iturus ſit Chriſtus ad Patrem, & quæſtionem mouent quomodo abiturus ſit è mundo: qui de Patre cœleſti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuiſſent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Chriſtum diſcumbere in menſa ſub conſpectu ſuo, & inuiſibilem includi ſub pane? Quòd ergo panem ſine dubitatione edendo, cõſenſum ſuũ teſtantur, hinc apparet eodem quo nos ſenſu accepiſſe Chriſti verba: quia illis occurrit quod in myſteriis non debet videri inſolẽs, nomen rei ſignatæ ſigno tranſcribi. Certa igitur & dilucida fuit diſcipulis conſolatio, vt nobis eſt, nullo ænigmate implicita: nec aliud cauſę eſt cur à noſtra interpretatione quidam reſiliant, niſi quòd eos excæcauit Diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras ſibi fingant vbi obuia eſt concinnæ figuræ interpretatio.

Iohã.14.5.8, & 16.17

**In verbis precisè inſiſtẽtiũ ſine interpretatione error nõ poteſt effugere alterutrum ex duobus abſurdis.*

*Præterea ſi in verbis præciſè inſiſtitur, perperam aliud ſeorſum de pane prædicaret Chriſtus quàm de calice. Panem vocat corpus, vinum vocat ſanguinem: aut confuſa erit battologia, aut erit partitio quæ corpus à ſanguine diuidat. Imò tam verè dicetur de calice, Hoc eſt corpus meum, quàm de pane ipſo: & prædicari

viciſſim

viciſſim poterit,panem eſſe ſanguinem. Si reſpondeant,ſpectandum eſſe in quem finem vel vſum inſtituta ſint ſymbola:fateor id quidem:ſed interea minimè ſe expediunt quin eorum error abſurdum hoc ſecum trahat,Panem eſſe ſanguinem,& vinum corpus. *Iam quid hoc ſibi velit, neſcio,quum res diuerſas eſſe concedant panem & corpus,aſſerere tamé alterũ de altero propriè & ſine figura prædicari:acſi quis diceret veſtem quidem diuerſam eſſe ab homine , & tamen propriè vocari hominem. Interea quaſi in pertinacia & conuitiis victoria illis ſita eſſet Chriſtum accuſari mendacij dicunt,ſi quęritur verborum interpretatio.Iam lectoribus iudicare promptum erit quàm iniuſtam nobis iniuriam faciãt iſti ſyllabarũ aucupes,dum ſimplices imbuunt hac opinione, fidem nos detrahere Chriſti verbis, quæ furioſè ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonſtrauimus.

**Hanc ſententiam pugnantia dicere.*

24 Sed non poteſt huius mendacij infamia penitus abſtergi niſi diluto altero crimine: nos enim rationi humanæ ita addictos eſſe iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentiæ quàm naturæ ordo patitur, & dictat communis ſenſus A tam improbis calumniis prouoco ad ipſam doctrinam quam tradidi:quæ ſatis dilucidè oſtendit,me hoc myſterium minimè rationis humanæ modo metiri,vel naturę legibus ſubiicere.Obſecro, an ex phyſicis didicimus, Chriſtum perinde animas noſtras è cœlo paſcere carne ſua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hæc carni virtus vt animas viuificet?Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Chriſti carnem, vt nobis ſit alimentum. Denique quiſquis doctrinam noſtram guſtauerit, rapietur in admirationem arcanæ Dei potentię. Iſti autem boni eius zelotæ miraculum ſibi fabricant, quo ſublato euaneſcit Deus ipſe cum ſua potentia.Lectores iterum admonitos cupio vt quid ferat noſtra doctrina diligenter æſtiment,pendeátne à ſenſu communi, an verò fidei alis,ſuperato mundo,tranſcendat in cœlos.Dicimus Chriſtum tam externo ſymbolo quàm Spiritu ſuo ad nos deſcendere, vt verè ſubſtantia carnis ſuæ & ſanguinis ſui animas noſtras viuificet.In his paucis verbis qui non ſentit multa ſubeſſe miracula, pluſquam ſtupidus eſt: quando nihil magis pręter naturam,quàm vt vitam ſpiritualem & cœleſtem animę mutuentur à carne quæ originé ſuam è terra accepit, & quę morti fuit ſubiecta: nihil magis incredibile quàm res toto cœli & terrę ſpatio diſſitas ac remotas,in tanta locorum diſtantia non ſolùm coniungi,ſed vniri,vt alimentum percipiant animę ex carne Chriſti. Deſinant ergo prępoſteri homines inuidiam putida calumnia nobis facere,acſi de immenſa Dei potentia malignè aliquid reſtringeremus.Ipſi enim vel nimis ſtultè errant,vel improbè mentiuntur. Non enim hîc quæritur quid Deus potuerit, ſed quid voluerit.Affirmamus autem id factum eſſe quod illi placitum erat. Placuit autem Chriſtum fratribus per omnia ſimilem fieri excepto peccato. Qualis eſt noſtra caro?nónne quæ certa ſua dimenſione conſtat, quæ loco continetur,quæ tangitur,quæ videtur? *Et cur(inquiunt)non faciat Deus vt caro eadem plura diuerſáque loca occupet, vt nullo loco contineatur,vt modo & ſpecie careat?Inſane,quid à Dei potentia poſtulas vt carnem faciat ſimul eſſe & non eſſe carnem? Perinde acſi inſtes vt lucem faciat ſimul eſſe lucem & tenebras At lucem vult eſſe lucem:tenebras,tenebras: carnem,carnem.Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: ſed quum exigis vt lux & tenebræ non differant,quid aliud quàm ordinem ſapientiæ Dei peruertis?Carnem igitur carnem eſſe oportet:ſpiritum,ſpiritum:vnumquodque qua à Deo lege & conditione creatum eſt Ea verò eſt carnis conditio vt vno certóq; loco,vt ſua dimẽſione, vt ſua forma cõſtet.Ea conditione carnem induit

Falſum eſſe,nos rationi humanæ nimis eſſe addictos: quum potius doctrina noſtra fidei alis, ſuperato mundo, tranſcendat in cœlos Vide circa mediam ſect.25

Hebr.4.15

**Obiectio ponentiũ Chriſti carnem pluribꝰ ſimul in locis: & eius ſolutio.*

Epiſt. ad Dardanũ.

Chriſtus, cui, teſte Auguſtino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abſtulit.

Alia eorundẽ obiectio, & eius ſolutio.

25 Excipiunt, ſe verbum habere quo palàm facta eſt Dei voluntas: nempe ſi illis conceditur donum interpretationis ex Eccleſia profligare quod lucem verbo afferat. Fateor illos habere verbũ: ſed quale olim Anthropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent: quale Marcion & Manichæi, quum fingerent Chriſti corpus vel cœleſte, vel phantaſticum. Citabant enim teſtimonia, Primus Adam è terra terreſtris, ſecundus Adam è cœlo cœleſtis. Item, Chriſtus ſeipſum exinaniuit forma ſerui accepta, & ſimilitudine repertus vt homo. Verùm craſſi comeſtores nullã Dei potentiam eſſe exiſtimant, niſi monſtro in cerebris ſuis fabricato euertatur totus ordo naturæ: quod potiùs eſt Deum circunſcribere, vbi figmentis noſtris appetimus experiri quid poſſit. Ex quo enim verbo ſumpſerunt, corpus Chriſti in cœlo viſibile eſſe, latere autem inuiſibile in terra ſub innumeris panis fruſtulis? Dicent neceſſitatem hoc flagitare, vt Chriſti corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalem eſum ex Chriſti verbis elicere libuit, ſuo ipſorum præiudicio abrepti, neceſſe habuerunt argutiam hãc excudere, cui reclamat tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potẽtia Dei, vſque eo falſum eſt vt noſtra doctrina apprime magnificum ſit eius elogium. *Sed quia ſemper nos inſimulant, fraudari Deum ſuo honore, dum reſpuimus quod ſecundùm communem ſenſum difficile eſt creditu, licet ore Chriſti promiſſum fuerit: iterum reſpondeo quod nuper, nos in fidei myſteriis ſenſum communem non conſulere, ſed placida docilitate & ſpiritu manſuetudinis, quem commendat Iacobus, ſuſcipere profectam è cœlo doctrinam. Sed in quo ipſi pernicioſè errant, nos vtilem moderationem ſequi non diffiteor. Illi auditis Chriſti verbis, Hoc eſt corpus meum, miraculum ab eius mente remotiſſimũ imaginantur. Vbi autem ex hoc commento emergunt fœdæ abſurditates, quia iam præcipiti feſtinatione laqueos induerunt, demergunt ſe in abyſſum omnipotentiæ Dei: vt hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc faſtuoſa illa moroſitas, Nolumus ſcire quomodo ſub pane lateat Chriſtus, hac ipſius voce contenti, Hoc eſt corpus meum. Nos verò, vt in tota Scriptura, ſanam huius loci intelligentiam non minore obedientia quàm cura conſequi ſtudemus: neque præpoſtero feruore temerè arripimus & ſine delectu quod primum ſe mentibus noſtris ingerit: ſed ſedula meditatione adhibita, ſenſum amplectimur quem Spiritus Dei ſuggerit: quo freti, deſpicimus ex alto quicquid terrenæ ſapientiæ contrà opponitur. Imò captiuas tenemus mentes noſtras, ne verbulo duntaxat obſtrepere, ac humiliamus, ne inſurgere audeant. Hinc nata eſt expoſitio verborum Chriſti, quam ex perpetuo Scripturæ vſu ſacramentis communem eſſe, omnes in ea mediocriter verſati norunt. Nec verò nefas eſſe nobis ducimus, ſanctæ Virginis exemplo, in re ardua ſciſcitari quomodo fieri poſſit.

1.Cor.15.47 — *Philip.2.7* — **Vide initium ſect. 24* — *Iacob.1.21* — *Luc.1.34*

Corpus Chriſti finitum eſſe, & cœlo cõprehendi, probatur diſcuſſis repugnantium tergiuerſationibus, hîc & ſect. 27

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit: quàm vbi didicerint, quam poſuimus doctrinã ex puro Dei verbo ſumptam eſſe, eiúſque authoritati inniti: hoc quoque qua potero breuitate planum faciam. Corpus Chriſti, ex quo reſurrexit, non Ariſtoteles, ſed Spiritus ſanctus tradit finitum eſſe, ac cœlo comprehendi vſque ad vltimum diem. Nec me latet, locos qui in hanc rem citantur, ſecurè ab iſtis eludi. Quoties dicit Chriſtus ſe abiturum relicto mundo, excipiunt, diſceſſum illum nihil aliud eſſe quàm mutationem mortalis ſtatus. Atqui hoc modo non ſubſtitueret Chriſtus Spiritum ſanctum ſupplendo, vt loquuntur, abſentiæ ſuæ defectui: quando in illius locum non ſuccedit, nec rurſum deſcendit Chriſtus ipſe ex cœleſti gloria, vt conditionem

Ioh.14 12 28

mortalis

mortalis vitæ ſuſciperet. Certè aduentus Spiritus & aſcenſus Chriſti antitheta ſunt: ideóque fieri non poteſt vt eodem modo ſecundùm carnem nobiſcum habitet Chriſtus, quo Spiritum ſuum mittit. Adde quod diſertè exprimit, ſe cum diſcipulis non ſemper fore in mundo. Hoc etiam di- *Matt.26.11*
ctum pulchre ſibi diluere videntur: quaſi neget Chriſtus ſe pauperem & miſerum ſemper fore, vel neceſſitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circunſtantia loci palàm reclamat: quando non agitur de egeſtate & inopia, vel miſero terrenæ vitæ ſtatu, ſed de cultu & honore. Vnctio diſcipulis non placebat, quòd putarent ſuperuacuum & inutilem eſſe ſumptum, & luxuriæ affinem: ideóq; in pauperes impenſum maluiſſent pretium illud, quod malè profuſum fuiſſe putabant. Reſpondet Chriſtus ſe non ſemper fore præſentem, vt tali honore colatur. Nec aliter expoſuit Auguſtinus, cuius hæc minimè ambigua ſunt verba, Quum diceret Chri *Tract. in Iohã.50*
ſtus, Me non ſemper habebitis vobiſcum, loquebatur de præſentia corporis. Nam ſecundùm maieſtatem ſuam, ſecundùm prouidentiam, ſecundùm ineffabilem & inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo dictũ eſt, Ecce, ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi: ſecundùm *Matt.28.20*
carnem verò quam Verbum aſſumpſit, ſecundùm id quòd de Virgine natus eſt, ſecundùm id quòd à Iudæis comprehenſus eſt, quòd ligno confixus, quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolutus, quòd in ſepulchro conditus, quòd in reſurrectione manifeſtatus: Non ſemper habebitis me vobiſcum. Quare? Quoniam conuerſatus eſt ſecundùm corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis, & deducentibus eis videndo non ſequendo aſcendit. Non eſt hîc: ibi enim ſedet ad dexteram Patris. Et tamen hîc eſt: quia non receſſit præſentia maieſtatis. Aliter ſecundùm præſentiam maieſtatis, ſemper habemus Chriſtum: ſecundum præſentiã carnis rectè dictum eſt, Me autem non ſemper habebitis. Habuit enim Eccleſia ſecundùm præſentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (vt hoc quoque breuiter annotem) *tribus modis eũ **Ex Auguſtino, tribꝰ modis nobis preſens Chriſtus.*
nobis præſentem facit, maieſtate, prouidentia, ineffabili gratia, ſub qua mirificam iſtam corporis & ſanguinis eius communionem comprehendo: modò Spiritus ſancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa corporis ipſius ſub elemẽto incluſione. Siquidem carnem ſe habere & oſſa Dominus noſter teſtatus eſt quæ palpari & videri poſſent. Et Abire ac Aſcendere, non ſpeciem aſcendentis abeuntíſque dare ſignificant, ſed verè id facere quod verba ſonant: Ergóne, dicet quiſpiam, certam cœli regionem Chriſto aſſignabimus? Ego autem cum Auguſtino reſpondeo, curio *Lib de fide & ſymbo.cap.6*
ſiſſimam eſſe hanc & ſuperuacaneam quæſtionem, modò tamen in cœlo eſſe credamus.

27 Quid verò, toties repetitum aſcenſus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum ſignificat? Negant: quia per altitudinem ſecundũ eos tantùm notatur imperij maieſtas. Sed quid ipſe aſcẽdendi modus? annon ſpectantibus diſcipulis in ſublime euehitur? annon clarè narrant Euangeliſtæ receptum fuiſſe in cœlos? Excipiunt acuti iſti Sophiſtæ, *Act.1.9*
nube interpoſita ſubductum fuiſſe è conſpectu: vt diſcerent fideles non *Marc.16.19*
fore poſtea in mundo viſibilem. Quaſi verò non debuerit potiùs momẽ *Luc.24.51*
to euaneſcere, vt fidem faceret præſentiæ inuiſibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dum verò ſublimis fertur in aërem, & ſubiecta nube ſe ampliùs in terra quærendum non eſſe docet, tutò colligimus domicilium nunc ei in cœlis eſſe: ſicut etiã aſſerit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli *Philip.3.20*
diſcipulos, fruſtra eos in cœlũ ſuſpicere: quia Ieſus qui aſſumptus eſt in cœlũ, ſic veniet quemadmodũ eum viderant aſcendere. Hîc quoq; facetæ, vt ſibi videntur, tergiuerſatione effugiunt ſanæ doctrinæ aduerſarij,

ventutum tunc viſibilem, qui nunquam è terra diſceſſit quin apud ſuos inuiſibilis maneat. Quaſi verò Angeli duplicem illi præſentiam inſinuér, ac non ſimpliciter diſcipulos faciant oculatos teſtes aſcenſus, nequa ſuperſit dubitatio: perinde acſi dicerent, Vobis videntibus in cœlũ receptus, cœleſte ſibi imperium aſſeruit: ſupereſt vt patiẽter expectetis dum rurſus adueniat mundi iudex: quia nunc cœlum ingreſſus non eſt, vt illud ſolus occupet, ſed vt ſecum vos & omnes pios colligat.

Dogma locantium corpus Chriſti in pane, non iuuari Auguſtini teſtimonijs, aut Scripturæ authoritate, probatur hîc, & ſec. 29. 30. 31.

Ad Bonif epiſt. 25

28 Quoniam verò patrones adulterini dogmatis veterum ſuffragiis nihil pudet illud ornare, ac præſertim Auguſtini: quàm peruerſè id conentur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum teſtimonia, nolo rem actam agere: ex eorum lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Auguſtino quidem congeram quæcunque ad rem facerent: ſed contentus ero paucis oſtendere, ſine cõtrouerſia totum eſſe noſtrũ. Quod aduerſarij, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, paſſim in eius libris occurrere, carnem & ſanguinem Chriſti diſpenſari in Cœna, nempe victimam ſemel in cruce oblatam: friuolum eſt: quum ſimul vocet vel euchariſtiam, vel ſacramentum corporis. Cæterùm quo ſenſu voces Carnis & Sanguinis vſurpet nõ eſt quòd longo circuitu quęramus: quando ſeipſum explicat, dicens ſacramenta ex ſimilitudine rerum quas ſignant nomina accipere: idóque ſecundum quendam modũ ſacramentum corporis eſſe corpus. Cui concinit alter locus ſatis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc eſt corpus meum, quum ſignum daret. Iterum obiectant, diſertè ſcribere Auguſtinum, corpus Chriſti cadere in terram, & in os ingredi: nempe eodem ſenſu quo conſumi affirmat: quia vtrunque ſimul coniungit. Nec obſtat quod dicit, peracto myſterio panem conſumi: quia paulò antè dixerat: quia hominibus hęc nota ſunt, quando per homines fiunt, honorem tanquam religioſa poſſunt habere: tanquam mira, non poſſunt. Nec aliò ſpectat quod aduerſarij nimis inconſideratè ad ſe trahunt, Chriſtum ſe quodammodo portaſſe manibus ſuis, quum panem myſticum diſcipulis porrigeret. Nam aduerbio ſimilitudinis interpoſito ſatis declarat, non verè nec realiter fuiſſe ſub pane incluſum. Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, ſi illis tollantur ſpatia locorum, nuſquam fore: & quia nuſquam erunt, penitus non fore. Ieiuna eſt cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus ſpecialem virtutem exerit: quia de Chriſti carne mota erat quæſtio, & ſanctus vir ex profeſſo reſpondens, Immortalitatem, inquit, carni ſuæ dedit Chriſtus, naturam non abſtulit. Secundùm hanc formam non putandus eſt vbique diffuſus: cauendum enim ne ita diuinitatem aſtruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non eſt autem conſequens vt quod in Deo eſt ſit vbique vt Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim perſona Deus & homo eſt, & vtrunque vnus Chriſtus: vbique per id quod eſt Deus, in cœlo per id quod eſt homo. Cuius ſocordiæ fuiſſet non excipere Cœnæ myſterium, rem adeò ſeriam & grauem, ſiquid doctrinæ quam tractabat illic fuiſſet aduerſum? Et tamen ſiquis attẽtè quod paulò pòſt ſequitur legit, reperiet ſub illa generali doctrina Cœnã quoque comprehendi, Chriſtum vnigenitum Dei Filium, eundémque Filium hominis, vbique totum præſentem eſſe, tanquam Deum: in templo Dei (hoc eſt in Eccleſia) eſſe tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cœli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Chriſtum cum Eccleſia vniendum, corpus eius è cœlo non eliciat: quod certè facturus erat, ſi corpus Chriſti verè cibus nobis non eſſet niſi ſub pane incluſum. Alibi definiens quomodo fideles Chriſtum nunc poſſideant, Habes, inquit, per ſignum crucis, per Baptiſmatis ſacramentũ, per altaris cibum & potum. Quàm rectè ſuperſtitioſum ritum inter ſymbola præſentiæ Chriſti numeret,

Contra Adimantum Manic. li. 12.

Lib. 3. de Trinitate cap. 10.

In Pſal. 33

Epiſt. ad Dardanũ.

Trac. 50. in Iohã.

Signũ crucis, ritus ſuperſtitioſus.

meret,non diſputo:ſed qui præſentiam carnis comparat crucis ſigno,ſatis oſtendit ſe Chriſtum bicorporem non fingere, vt occultus ſub pane lateat qui in cœlo viſibilis ſedet. Quòd ſi explicatione indiget,continuò pòſt illic adiungitur,Secundùm præſentiam maieſtatis nos ſemper habere Chriſtũ:ſecundùm præſentiam carnis rectè dictum eſſe, Me non ſemper habebitis.Excipiunt ſimul etiam hoc addi,Secundùm ineffabilem & inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo dictum eſt,Ego vobiſcum ſum vſque ad cõſummationem ſeculi.Sed nihil in eorum commodum:quia hoc tandem ad maieſtatem reſtringitur,quæ ſemper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutéque diſcernitur.Sicut alibi eadem antitheſis apud eum legitur, quòd reliquerit Chriſtus diſcipulos præſentia corporali,vt futurus ſit cum illis præſentia ſpirituali:vbi clarum eſt,carnis eſſentiam diſtingui à Spiritus virtute,quæ nos Chriſto coniungit, locorum alioqui diſtantia procul diſſitos. Eodem loquendi genere ſæpius vtitur,vt quum dicit,Venturus eſt ad viuos & mortuos præſentia itidem corporali,ſecundùm fidei regulam ſanámque doctrinam:nam præſentia ſpirituali ad eos vtique erat venturus, & cum tota Eccleſia futurus in mundo vſque ad conſummationem ſeculi. Ergo ad credentes dirigitur hic ſermo,quos ſeruare iam cœperat præſentia corporali,& quos relicturus erat abſentia corporali,vt eos cum Patre ſeruaret præſentia ſpirituali.Corporale accipere pro viſibili,nugatorium eſt: quando & corpus opponit diuinæ potentiæ:& addens,Cum Patre ſeruare,clarè exprimit gratiam ſuam è cœlo per Spiritum ad nos diffundere.

Matt.26.11

Matt. 28.20

29 Et quoniam tantum fiduciæ ponunt in hac latebra præſentiæ inuiſibilis,agedum videamus quàm bene in ea ſe occultent. Primò ſyllabam non proferent ex Scripturis,qua probent inuiſibilem eſſe Chriſtũ: ſed pro confeſſo ſumunt quod nemo ſanus illis dabit, non poſſe aliter Chriſti corpus in Cœna dari niſi opertum panis larua. Atque hoc ipſum eſt de quo nobiſcum litigant: tantum abeſt vt principij locum obtineat. Ac dum ita garriunt, coguntur duplex facere Chriſti corpus: quia in ſe viſibile eſt in cœlo ſecundùm eos,in Cœna autem ſpeciali diſpenſationis modo inuiſibile.Quàm verò bellè hoc conueniat,tum ex aliis Scripturæ locis,tum Petri teſtimonio facile iudiciũ eſt.Dicit Petrus oportere Chriſtum cœlo capi vel comprehendi,donec iterum adueniat.Docent iſti vbique locorum eſſe,ſed abſque forma. *Excipiũt,iniquum eſſe naturam glorioſi corporis ſubiicere communis naturæ legibus.Atqui Seruetícum illud delirium(quod pijs omnibus meritò deteſtabile eſt)abſorptum fuiſſe corpus à diuinitate,ſecum trahit hæc reſponſio.Non dico eos ita ſentire:verùm ſi inter dotes glorificati corporis numeratur, inuiſibili modo omnia implere:corpoream ſubſtantiam aboleri palàm eſt,nec diſcrimé vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ.Deinde *ſi ita multiforme & varium eſt Chriſti corpus,vt vno in loco appareat, in altero ſit inuiſibile:vbi ipſa corporis natura,quod ſuis dimenſionibus conſtat?& vbi vnitas?Longè rectius Tertullianus,qui verum & naturale Chriſti corpus fuiſſe contendit:quia eius in myſterio Cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ ſpiritualis. Et certè de corpore glorioſo dicebat Chriſtus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & oſſa non habet. Ecce ipſius Chriſti ore carnis veritas probatur,quia palpari poteſt ac videri: aufer iſta, iam caro eſſe deſinet. Semper ad latibulum confugiunt ſuæ diſpenſationis quam ſibi fabricarunt. Noſtrum verò eſt,quod abſolutè pronuntiat Chriſtus ita amplecti, vt ſine exceptione apud nos valeat quod vult aſſerere. Se non ſpectrum eſſe probat: quia ſit in carne ſua viſibilis.Tollatur quod tanquam proprium corporis ſui naturæ vendicat: nónne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocunque

Si corporis Chriſti quædam præſentia inuiſibilis, alia viſibilis ſtatuitur, duplex fieri Chriſti corpus.

Act.3.21

**Exceptio eam ſententiam defendentium.*

**Augu.lib. ſoliloquiorum 2.cap.18. Ego puto corpus aliqua forma & ſpecie contineri, quam ſi non haberet, corpus non eſſet.*

Luc.24.39

Philip.3.21 ſe circumagant, in loco illo Pauli fictitia eorum diſpenſatio locum non habet, vbi dicit, nos expectare è cœlo ſaluatorem, qui corpus noſtrum humile configurabit corpori ſuo glorioſo. Neque enim ſperanda nobis eſt conformitas in illis, quas Chriſto affingunt, qualitatibus: vt cuique inuiſibile ſit ac immenſum corpus. Nec verò reperietur quiſquam tam bardus cui tantam abſurditatem perſuadeant. Ne igitur corpori Chriſti glorioſo hanc adſcribant dotem, multis in locis ſimul eſſe, nulló que ſpatio contineri. Denique vel apertè negent carnis reſurrectionem, vel concedant Chriſtum veſtitũ cœleſti gloria, non exuiſſe carnem qui nos in carne noſtra, illius eiuſdem gloriæ facturus eſt conſortes ac ſocios, quando nobis futura eſt communis cum eo reſurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura, quàm Chriſtum, vt veram noſtram carnem induit quum è Virgine natus eſt, in vera carne noſtra paſſus eſt, quum pro nobis ſatisfecit: ita eandem veram carnem & reſurgendo recepiſſe, & in cœlum ſuſtuliſſe? Hæc enim nobis noſtræ reſurrectionis & in cœlum aſcenſionis ſpes eſt, quòd Chriſtus reſurrexit, & aſcendit: atque (vt ait Tertullianus) arrham noſtræ reſurrectionis ſecum in cœlos tulit. Porrò quàm infirma & fragilis foret ſpes illa, niſi hæc ipſa noſtra caro in Chriſto verè ſuſcitata, & in regnum cœlorum ingreſſa eſſet? Atqui hæc eſt propria corporis veritas, vt ſpatio contineatur, vt ſuis dimenſionibus conſtet, vt ſuam faciem habeat. Faceſſat igitur ſtultum illud commentum quod tam mentes hominum quàm Chriſtum pani affigit. Quorſum enim occulta ſub pane præſentia, niſi vt qui Chriſtum ſibi habere coniunctum
Iohan. 20.17 cupiunt in ſymbolo illo ſubſidant? Atqui Dominus ipſe non oculos tantùm, ſed omnes ſenſus noſtros è terra ſubducere voluit, ſe attingi à mulieribus vetans, donec aſcendiſſet ad Patrem. Quum pio reuerentiæ ſtudio Mariam videat properare ad oſculandos pedes, cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cœlum receptus fuerit, nulla cauſa eſt, niſi quia nuſquam alibi vult quæri. Quod obiiciunt, poſtea viſum fuiſſe Stephano, facilis ſolutio eſt: neque enim ideo neceſſe fuit Chriſto locum mutare, qui ſerui ſui oculis perſpicaciam dare potuit quæ cœlos pene-
Act 7.55 traret. Idem & de Paulo dicendum. Quòd Chriſtum exiiſſe è ſepulchro
Act.9.4 clauſo, & clauſis ianuis ad diſcipulos ingreſſum eſſe obiiciunt, nihilo ma
Matt.28.6 gis eorum errori ſuffragatur. Nam ſicut aqua non ſecus ac ſolidum pa-
Iohan.20.19 uimentum Chriſto iter præbuit ſuper lacum ambulanti: ita nihil mi-
Matt.14.25 rum ſi ad eius occurſum ſe flexit lapidis durities. Etſi probabilius eſt, eius imperio amotum fuiſſe lapidem, & mox, tranſitu dato, in ſuum locum rediiſſe. Nec ianuis clauſis intrare tantundem valet ac penetrare per ſolidam materiam, ſed ſibi aditum patefacere diuina virtute, vt repente ſteterit inter ſuos diſcipulos, planè admirabili modo, quum obſeratæ eſ-
Luc.24.31 ſent fores. Quod citant ex Luca, Chriſtum ſubitò euanuiſſe ex Diſcipulorum oculis, quibuſcum Emaunta profectus erat, nihil illis prodeſt, & nos adiuuat. Nam vt ſui conſpectum illis auferret, non factus eſt inuiſibilis: ſed tantùm diſparuit. Sicuti eodem Luca teſte, quum ſimul iter face-
Ibid.16 ret, nõ induit nouam faciem ne agnoſceretur: ſed tenuit eorum oculos. Iſti verò non modò Chriſtũ transformant, vt in terra verſetur: ſed alium alibi ſuíque diſſimilem eſſe fingunt. Denique ita nugando, non vno quidem verbo, ſed periphraſi, ex carne Chriſti ſpiritum faciunt: nec eo contenti, qualitates ei penitus contrarias induunt. Vnde neceſſariò ſequitur duplicem eſſe.

Refutatur immenſitas & vbiquitas corporis Chriſti. 30 Iam vt illis demus quod garriunt de inuiſibili præſentia, nondum tamen probata erit immenſitas, ſine qua fruſtra Chriſtum, ſub pane includere tentabunt. Niſi vbique ſimul eſſe poſſit Chriſti corpus nulla loci circunferentia, ſub pane in Cœna latere credibile non erit. Qua neceſſi-

tate ab illis inducta eſt prodigioſa vbiquitas. Atqui firmis clarí ſque Scripturæ teſtimoniis demonſtratum eſt circunſcribi humani corporis menſura: deinde ſuo in cœlum aſcenſu palàm feciſſe non omnibus ſe eſſe in locis, ſed, dum in vnum tranſit, priorem relinquere. Nec verò promiſſio quam adducunt ad corpus trahenda eſt, Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. *Matt.28.20* Primùm non ſtabit perpetua coniunctio niſi extra Cœnæ vſum Chriſtus in nobis corporaliter habitet: ideóque iuſta ratio non eſt cur tam acerbè de verbis Chriſti litigent, vt Chriſtum in Cœna includant ſub pane. Deinde contextus euincit, Chriſtum nihil minus quàm de carne ſua loqui, ſed inuictum auxilium promittere diſcipulis, quo eos aduerſus omnes Satanæ mundí que inſultus tueatur & ſuſtineat. Nam quum difficilem prouinciam iniungeret, ne eam aggredi dubitent, vel trepidè obeant, præſentiæ ſuæ fiducia eos confirmat: acſi diceret non defore illis ſuum præſidium, quod inſuperabile erit. Niſi omnia confundere liberet, annon præſentiæ modum diſtinguere oportuit? Et certè quidem cum magno dedecore prodere inſcitiam ſuam malunt quàm vel minimum de errore cedere. Non loquor de Papiſtis: quorum tolerabilior, vel ſaltem magis verecunda eſt doctrina: ſed quoſdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitas in Chriſto naturas, vbicunque eſt diuinitas Chriſti, illic quoque eſſe carnem, quæ ab illa ſeparari nequit. Quaſi verò vnio illa conflauerit ex duabus naturis medium neſcio quid, quod neque Deus eſſet, neque homo. Sic quidem Eutyches, & poſt eum Seruetus. Verùm ex Scriptura apertè colligitur, ſic vnicam Chriſti perſonam conſtare ex duabus naturis vt cuiq; tamen ſua maneat ſalua proprietas. Ac Eutychen iure fuiſſe damnatum negare eos pudebit: ad damnationis cauſam mirum eſt eos non attendere: quòd diſcrimine inter naturas ſublato, perſonæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius ergo amentiæ eſt, cœlum terræ potiùs miſcere quàm non extrahere Chriſti corpus è cœleſti ſanctuario? Nam quòd pro ſe teſtimonia illa adducunt, Nemo aſcendit in cœlum niſi qui deſcendit Filius hominis qui in cœlo eſt. *Iohan.3.13* Item, Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit: *Iohan.1.18* eiuſdem eſt ſtuporis ſpernere idiomatum κοινωνίαν quæ non fruſtra olim à ſanctis Patribus inuenta eſt. Certè quũ Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in ſua diuinitate quicquam fuiſſe paſſum: *1.Cor.2.8* ſed quia Chriſtus, qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & filius hominis in cœlo erat: quia ipſe idem Chriſtus, qui ſecundùm carnem filius hominis habitabat in terris, Deus erat in cœlo. Qua ratione eo ipſo loco deſcendiſſe dicitur ſecundum diuinitatem: non quòd diuinitas cœlum reliquerit, vt in ergaſtulum corporis ſe abderet: ſed quia tametſi omnia impleret, in ipſa tamen Chriſti humanitate corporaliter, id eſt naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita eſt in ſcholis diſtinctio, quam me referre non pudet, Quanuis totus Chriſtus vbique ſit, non tamen totum quod in eo eſt, vbique eſſe. Atque vtinam Scholaſtici ipſi vim huius ſententiæ probè expédiſſent: quia ita occurſum fuiſſet inſulſo commento de carnali Chriſti præſentia. Mediator ergo noſter quum totus vbique ſit, ſuis ſemper adeſt: & in Cœna ſpeciali modo præſentem ſe exhibet, ſic tamen vt totus adſit, non totum: quia, vt dictum eſt, in carne ſua cœlo comprehenditur donec in iudicium appareat.

31 Longè autem falluntur qui nullam carnis Chriſti præſentiã in Cœna concipiunt niſi in pane ſiſtatur. Ita enim arcanæ Spiritus operationi, quę nobis Chriſtum ipſum vnit, nihil reliquum faciunt. Chriſtus pręſens illis non videtur niſi ad nos deſcendat. Quaſi verò ſi ad ſe nos euehat,

non æquè potiamur eius præſentia. Ergo tantùm de modo quæſtio eſt: quia Chriſtum ipſi in pane locant, nobis autem non ducimus fas eſſe eũ è cœlo detrahere. Vtrum rectius ſit iudicent lectores Tantùm faceſſat calumnia illa, auferri Chriſtum à ſua Cœna niſi ſub panis integumento lateat. Nam quum myſterium hoc cœleſte ſit, neceſſe non eſt, Chriſtum elicere in terras vt nobis ſit coniunctus.

Vide ſect. 7

32 Portò de modo ſiquis me interroget, fateri non pudebit, ſublimius eſſe arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat: atque vt apertiùs dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquieſcere tutò licet, hîc ſine controuerſia amplector. Pronuntiat ille carnem ſuam eſſe animæ meæ cibum, ſanguinem eſſe potum. Talibus alimentis animam illi meam paſcendam offero. In ſacra ſua Cœna iubet me ſub ſymbolis panis ac vini corpus ac ſanguinem ſuum ſumere, manducare ac bibere: nihil dubito quin & ipſe verè porrigat, & ego recipiam.

**Vide ſect. 19*

*Tantùm abſurda reiicio quæ aut cœleſti Chriſti maieſtate indigna, aut humanæ eius naturæ veritate aliena eſſe apparet: quãdo & cum Dei verbo pugnãre neceſſe eſt, quod & ſic in gloriam regni cœleſtis receptum fuiſſe Chriſtum docet vt ſupra omnẽ mundi conditionem eum euehat, nec minùs diligenter in humana eius natura commendat quæ propria ſunt veræ humanitatis. Neq; hoc vel incredibile vel à ratione abſonum videri debet: quia vt ſpirituale eſt totum Chriſti regnũ, ita quicquid agit cum ſua Eccleſia, ad rationem ſeculi huius minimè exigendum eſt. Vel, vt Auguſtini verbis vtar, per hominem hoc myſterium peragitur vt reliqua, ſed diuinitus: in terra, ſed cœlitus. Ea (inquam) eſt corporis præſentia, quam Sacramenti ratio poſtulat: quam tanta virtute tantáque efficacia hîc eminere dicimus, vt non modò indubitatam vitæ æternæ fiduciam animis noſtris afferat, ſed de carnis etiã noſtræ immortalitate ſecuros nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui ſupra hæc ſuis hyperbolis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris ſimplicem & planam veritatem obſcurant. Sicui nondum ſatisfactum fuerit, hîc velim paulisper mecum reputet, de ſacramento nũc haberi ſermonem, cuius omnia ad fidem referẽda ſunt. Fidem verò nos iſta quam enarrauimus corporis participatione non minùs lautè affluentérque paſcimus, quàm qui ipſum Chriſtum è cœlo detrahunt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Chriſti cum anima noſtra, vel transfuſionem qualis ab ipſis docetur me repudiare: quia nobis ſufficit Chriſtum è carnis ſuæ ſubſtantia vitam in animas noſtras ſpirare: imò propriam in nos vitã diffundere, quanuis in nos non ingrediatur ipſa Chriſti caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclarè conſtare nihil dubium eſt. Qui veritati adeò perſpicuæ reclamant, ad quam fidei amuſſim ſe forment viderint. Qui non confitetur Ieſum Chriſtũ in carne veniſſe, ex Deo non eſt, Iſti, licet diſſimulent, vel non aduertãt, ipſum carne ſua ſpoliant.

Luc. 24. 26
Irenęus lib. 4. c. 34
Rom. 12. 3
1. Iohan. 2. 4
2. Iohan. 7

Dum hyperbolicũ præſentiæ modum exigunt curioſi homines, horrendis diſſenſionibus vexatas olim, & vexari hodie Eccleſias.

33 De communicatione idem ſentiendũ: quæ nulla ab ipſis agnoſcitur niſi Chriſti carnem ſub pane deglutiant. Atqui Spiritui ſancto non leuis fit iniuria, niſi credimus fieri incomprehenſibili eius virtute vt cum carne & ſanguine Chriſti communicemus. Imò ſi vis myſterij qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Eccleſiæ, ab annis quadringẽtis pro dignitate expenſa eſſet, ſatis ſupérque erat vnde nobis ſatisfieret: clauſa fuiſſet multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accenſæ ſunt horrendę diſſenſiones, quibus tum olim, tum noſtra etiam ætate Eccleſia miſerè vexata eſt: dum hyperbolicum pręſentię modum exigunt curioſi homines,

quem

quem Scriptura nunquam oſtendit. Ac de re ſtultè & temerè concepta perinde tumultuantur acſi incluſio Chriſti ſub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis eſſet. Quomodo Chriſti corpus, vt ſemel pro nobis traditũ eſt, noſtrum fiat: quomodo ſanguinis effuſi participes fiamus, ſcire in primis referebat: quia id eſt totum Chriſtum crucifixum poſſidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Nunc his omiſſis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè ſepultis, hęc vna ſpinoſa quęſtio illis placet, quo modo ſub pane, vel ſub ſpecie panis lateat Chriſti corpus. *Falsò iactãt, quicquid docemus de ſpirituali manducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quandoquidem nonniſi ad modum reſpicimus, qui apud eos carnalis eſt, dum Chriſtum pane includunt: nobis ſpiritualis, quia vis arcana Spiritus noſtræ cum Chriſto coniunctionis vinculum eſt. *Nihilo verior eſt altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quem ex eſu carnis Chriſti capiunt fideles, attingere. Diximus enim *antea Chriſtum ipſum Cœnæ eſſe materiam: inde verò ſequi effectum, quòd ſacrificio mortis eius expiamur à peccatis, ſanguine abluimur, reſurrectione erigimur in ſpem cœleſtis vitæ. Sed ſtulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum eſum carnis Chriſti Sacramentum eſſe putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, ſunt ſpecies panis & vini: Sacramentum & res, caro & ſanguis Chriſti: res & non Sacramentum, myſtica eius caro. Item paulò pòſt, Res ſignificata & contenta eſt propria caro Chriſti: ſignificata & non contenta, myſticum corpus. Quòd inter carnem Chriſti diſtinguit, & alendi efficaciã, qua prædita eſt, aſſentior: quòd autem Sacramentum eſſe fingit, & quidem ſub pane contentum, error eſt non ferendus. Hinc nata eſt ſacramentalis manducationis falſa interpretatio: quia putarunt impios quoque & ſceleratos edere Chriſti corpus, quamlibet ſint ab eo alieni. Atqui ipſa Chriſti caro in myſterio Cœnæ non minùs ſpiritualis res eſt quàm æterna ſalus. *Vnde colligimus, quicunque vacui ſunt Chriſti Spiritu, carnem Chriſti nihilo magis poſſe edere, quàm vinum bibere cui non ſit coniunctus ſapor. Certè nimis indignè laceratur Chriſtus, quum proſtituitur incredulis emortuũ & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba, Quiſquis ederit carnem meam, & biberit ſanguinem meum in me manet, & ego in eo. Excipiunt, illic non agi de ſacramentali eſu: quod ego fateor, modò ne ad eundem ſcopulum ſubinde impingant, comedi carnem ipſam abſque vllo fructu. Scire autem ex ipſis velim quandiu eam contineant vbi manducarunt. Hìc, meo iudicio exitum non reperient. *Sed obiiciunt, non poſſe hominum ingratitudine quicquam detrahi, vel intercidere de fide promiſſionum Dei. Fateor ſanè & vim myſterij integrã manere dico, quantumuis impii eam, quoad in ſe eſt, exinanire ſtudeant. Aliud tamen eſt offerri, aliud recipi. Spiritualem hunc cibũ omnibus porrigit Chriſtus, potúmque ſpiritualem propinat: alij auidè veſcuntur, alij faſtidiosè reſpuunt: an horum reiectio faciet vt cibus & potus ſuam naturam perdant? Dicent hac ſimilitudine ſententiam ſuam iuuari, nempe carnem Chriſti, licet inſipida ſit, eſſe nihilominus carnem. Ego verò nego poſſe comedi abſque fidei guſtu: vel (ſi cum Auguſtino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm vaſe fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes diſcedant impij. *Si rurſus obiiciant, derogari huic verbo, Hoc eſt corpus meum, ſi panem corruptibilem & nihil præterea impij recipiunt: in promptu ſolutio eſt, Deum nolle veracem agnoſci in ipſa receptione, ſed in bonitatis ſuæ conſtantia, vbi indignis præſtare quod reiiciunt paratus eſt, imò liberaliter offert. Atque hæc eſt ſacramenti integritas, quam violare

*Obiectio cõtra noſtrorum doctrinã.

*Obiectio altera.

*Sect. 11

Lib. 4. Diſt. 8.

*Non ſumi ab infidelibus Chriſti carnem.

Ioh. 6.56

*Obiectio cõtra ſuperius axioma: & eius ſolutio.

*Obiectio, & eius ſolutio.

totus mundus non poteſt, carnem & ſanguinem Chriſti non minùs verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus, ſimul tamen verum eſt, non ſecus atque pluuia ſuper duram rupem decidens effluit, quia nullus in lapidem ingreſſus patet: ita impios ſua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipſos penetret. Adde quòd Chriſtum abſque fide recipi nihilo magis conſentaneum eſt quàm ſemen in igne germinare. *Quòd autem quærunt quomodo in damnationem quibuſdam venerit Chriſtus niſi eum indignè recipiant, frigidum eſt: quando nuſquam legimus, Chriſtum indignè recipiendo, mortem ſibi accerſere homines, ſed potiùs reſpuendo. Nec eos iuuat Chriſti parabola, vbi dicit ſemen enaſci inter ſpinas, & poſtea ſuffocatum corrumpi: quia illic diſſerit quid valeat temporalis fides, quam edendæ Chriſti carni, & bibendo ſanguini neceſſariam eſſe non putant qui Iudam hac in parte æqualiter faciunt ſocium Petri. Quin potiùs eadem parabola refellitur eorum error, vbi dicit Chriſtus aliud ſemen cadere ſuper viam, aliud ſuper lapides, ac neutrum agere radicem. Vnde ſequitur incredulis ſuam duritiem eſſe obſtaculo quominus ad eos Chriſtus perueniat. Quiſquis ſalutem noſtram hoc myſterio adiutam cupit, nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò ſatis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum eſſe quo inſeramur in corpus Chriſti, vel inſiti magis ac magis coaleſcamus, donec ſolidè nos ſecum vniat in cœleſti vita. *Obiiciunt, non debuiſſe fieri à Paulo reos corporis & ſanguinis Chriſti, niſi eorum eſſent participes. Ego autem reſpondeo, non ideo damnari quòd comederint, ſed tantùm quòd myſterium profanauerint, pignus ſacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter ſuſcipere debebant, calcando.

Obiectio, & reſponſio.

Matt. 13.7

Ibid. 4.5

Obiectio, & reſponſio.

1. Cor 11.29

Ex Aug. dicto nõ ſequi, infideles participes eſſe corporis Chriſti, probatur ex varijs locis Auguſtini.

Homil in Ioh. 26.

Iohan. 6.50

34 Porrò quia Auguſtinus inter vetuſtos ſcriptores præcipuè aſſeruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inſcitè & perperam illud ad cauſam præſentem trahant qui canibus edendum proiiciunt Chriſti corpus. Sacramentalis manducatio, ſecundùm iſtos, eſt qua impij Chriſti corpus & ſanguinem abſque virtute Spiritus vel vllo gratiæ effectu recipiunt. Auguſtinus contrà, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit) virtutem ſacramenti, non tantùm viſibile ſacramentum: & quidem intus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei ſacramentum, id eſt vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti, in Cœna Dominica proponi, quibuſdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipſam cuius ſacramentum eſt, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque fuerit particeps. Ne quis hîc cauilletur, rem vocari non corpus, ſed quæ ab illo ſeparari poteſt Spiritus gratiam, has nebulas diſcutit antitheſis inter epitheta Viſibile & Inuiſibile: nam ſub priore cõprehendi non poteſt Chriſti corpus. Vnde ſequitur, viſibili tantùm ſymbolo incredulos communicare. Ac, quò meliùs tollatur dubitatio, poſtquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere eſuriem, ſubiicit, Moſes, & Aaron, & Phinees, multíque alij qui manna comederunt, placuerunt Deo. Quare? Quia viſibilem cibum ſpiritualiter intelligebant, ſpiritualiter eſuriebant, ſpiritualiter guſtabant, vt ſpiritualiter ſatiarẽtur. Nam & nos hodie accepimus viſibilem cibum: ſed aliud eſt ſacramentum, aliud virtus ſacramenti. Paulò pòſt, Ac per hoc, qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio nec manducat ſpiritualiter carnem eius, nec bibit ſanguinem, licet carnaliter & viſibiliter premat dentibus ſignũ corporis & ſanguinis. Audimus rurſum oppon

Exod. 16.14

viſibile

viſibile ſignum ſpirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Chriſti inuiſibile ſacramentaliter re vera comedi, quanuis non ſpiritualiter. Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi præter viſibilem ſigni ſumptionem. Hinc celebre eius dictum, reliquos diſcipulos panem Dominum manducaſſe, Iudam verò panem Domini: quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & ſanguinis. Nec aliò ſpectat quod alibi dicit, Quid miraris ſi datus eſt Iudæ panis Chriſti, per quem manciparetur Diabolo: quum videas è contrario datum Paulo angelum Diaboli per quem perficeretur in Chriſto? Dicit quidem alibi, corpus Chriſti fuiſſe illis panem Cœnæ quibus dicebat Paulus, Qui manducauerit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepiſſe, quia malè acceperint. Sed quo ſenſu, pleniùs alio loco explicat: nam ex profeſſo definiendum ſuſcipiens quomodo improbi & ſcelerati, qui fidem Chriſtianam ore profitentur, factis autem abnegant, Chriſti corpus comedant (& quidem aduerſus quorundam opinionem, qui non ſolo ſacramento eos edere, ſed re ipſa putabant.) Sed nec ipſi (inquit) dicendi ſunt manducare corpus Chriſti, quia in membris Chriſti computandi non ſunt. Vt enim alia taceam, non poſſunt ſimul eſſe membra Chriſti & membra meretricis. Denique ipſe dicens, Qui manducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo: oſtendit quid ſit, non ſacramento tenus, ſed re vera corpus Chriſti edere: hoc enim eſt in Chriſto manere, vt in illo Chriſtus maneat. Sic enim hoc dixit tanquã diceret, Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non ſe dicat aut exiſtimet manducare corpus meum, aut ſanguinem bibere. Expendant lectores antitheta, ſacramento tenus, & re vera edere: & nulla reſtabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, Nolite parare fauces, ſed cor: inde commendata eſt iſta Cœna. Ecce credimus in Chriſtum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus: modicum accipimus, & in corde ſaginamur: non ergo quod videtur, ſed quod creditur, paſcit. Hîc quoq; quod ſumunt impij, reſtringit ad ſignũ viſibile: nec aliter Chriſtum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco disertè pronuntians bonos & malos ſignaculis communicare, hos à vera carnis Chriſti manducatione excludit. Nam ſi rem ipſam præciperent, non tacuiſſent omnino quod cauſæ magis erat conſentaneum. Alio etiã loco de manducatione eiúſque fructu diſſerens, ſic concludit, Tunc vita vnicuique erit corpus & ſanguis Chriſti, ſi quod in ſacramento viſibiliter ſumitur, in ipſa veritate ſpiritualiter mãducetur, ſpiritualiter bibatur. Ergo qui incredulos faciũt participes carnis & ſanguinis Chriſti, vt cum Auguſtino conſentiant, nobis repræſentent corpus Chriſti viſibile: quando tota veritas ſecundum eum ſpiritualis eſt. Et certò ex eius verbis colligitur, ſacramentalem eſum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tantundem valere ac viſibilem vel externum. Quòd ſi verè nec tamen ſpiritualiter comedi poſſet Chriſti corpus, quid ſibi vellet quod alibi tradit? Non hoc corpus quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri ſanguinem quem fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendaui vobis: ſpiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in ſacrificium Chriſtus obtulit, in Cœna porrigatur: ſed manducationis modum notauit: quod ſcilicet in cœleſtem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inſpiret. Fateor quidem, ſæpius apud eum occurrere iſtam loquendi formam, Comedi corpus Chriſti ab infidelibus: ſed ſeipſum explicat, addens, In ſacramento. Et alibi ſpiritualis manducatio ab eo deſcribitur, in qua gratiam morſus noſtri non conſumunt. Ac ne cõgerie me pugnare dicant aduerſarij, ſcire velim quomodo ab vna eius ſententia ſe expediant, vbi dicit

Homi. in Iohan. 59
Homil. 62
2. Cor. 12. 7
Lib. 5. De Bapt. cõ. Donati.
1. Cor. 11. 29
Iohan. 6. 56
Lib. de Ciuita. Dei 21. cap. 25
Con. Fauſtũ lib. 13. cap 16
Ser. 2. de ver. Ap.
In Pſal. 98
Homil. in Iohã. 27

Sacramenta in ſolis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebunt quin figuret in Cœna panis, Chriſti corpus. Vnde ſequitur reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillum quoque non aliter ſenſiſſe

In 6.c.Ioh.17.ca.

declarant hæc verba, Perinde ac ſiquis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commiſceat: ita neceſſe eſt, ſiquis carnem & ſanguinem Domini recipit, cum ipſo coniungi, vt Chriſtus in eo & ipſe in Chriſto inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali eſu priuari qui ſacramentaliter tantùm Chriſti corpus comedũt, quod à ſua virtute ſeparari nequit: nec ideo labaſcere fidem promiſſionum Dei, qui non deſinit è cœlo pluere, quamuis pluuiæ liquorem ſaxa & rupes non concipiant.

Hic, & ſec.36.37. oſtenditur Chriſtũ ſpiritualiter in cœleſti gloria adorandum, non autẽ introducẽdam fuiſſe Sacramenti adorationem.

35 Hæc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abſtrahet, quam peruerſa temeritate quidam in ſacramento erexerũt: quòd ſecum ſubducerent, Si corpus eſt, & anima igitur & diuinitas ſunt vnà cum corpore, quæ iam diuelli non poſſunt: igitur illic adorandus Chriſtus. Primùm, ſi ſua illa quam obtendunt concomitantia ipſis negetur, quid facient? Nam vt maximè abſurditatem vrgeant ſi corpus ab anima & diuinitate ſeparetur, quis tamẽ ſanus & ſobrius Chriſti corpus Chriſtum eſſe ſibi perſuadeat? Videntur quidem ſibi ſuis id ſyllogiſmis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & ſanguine ſuo diſtinctè loquatur Chriſtus, modum autem præſentiæ non deſcribat: quomodo ex re ambigua certò conficient quod volunt? Quid ergo? nónne ſi grauiore aliquo ſenſu eorũ conſcientias exerceri contigerit, protinus cum ſuis ſyllogiſmis diſſoluẽtur ac liqueſcent? nempe vbi certo Dei verbo defici ſe videbunt, quo vno conſiſtunt animæ noſtræ quum ad rationem vocantur, & ſine quo primo quoque momento labaſcunt: vbi Apoſtolorum doctrinam & exempla ſibi aduerſari, ſe verò ſolos ſibi authores eſſe cogitabunt. Accedent ad tales impulſus & alij non leues ſtimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deum hac forma adorare vt nihil nobis præſcriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentãdum de quo nullum vſquam verbum legebatur? At ſi qua decet humilitate cogitationes omnes ſuas ſub Dei verbo continuiſſent, auſcultaſſent certè quod ipſe dixit, Accipite, manducate, bibite: huícque mandato paruiſſent, quo accipi ſacramentum, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum eſt, ſine adoratione accipiunt, ſecuri ſunt ſe à mandato Dei non deflectere: qua ſecuritate nihil melius eſt quum quid operis inſtituimus. Habent Apoſtolorum exemplum quos non legimus proſtratos adoraſſe, ſed, vt erant diſcumbentes: accepiſſe & manducaſſe.

Act.2.42
1.Cor.11.23

Habent Apoſtolicæ Eccleſiæ vſum, vbi fideles non in adoratione ſed in fractione panis communicaſſe à Luca narratur. Habent Apoſtolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Eccleſiam inſtituit, profeſſus ſe à Domino accepiſſe quod tradebat.

36 Atque hæc quidem eò tendunt vt expendant pij lectores quàm non tutum ſit in rebus tam arduis à ſimplici Dei verbo ad cerebri noſtri ſomnia euagari. Quæ autem ſuperiùs dicta ſunt, omni hac in re ſcrupulo liberare nos debent. Nam vt Chriſtum illic rite apprehendant piæ animæ, in cœlum erigantur neceſſe eſt. Quòd ſi hoc ſacramenti officiũ eſt, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam ſpiritualiũ myſteriorum altitudinem ſurſum aſſurgat: qui in ſigno externo detinentur, à recta quærendi Chriſti via aberrant. Quid ergo? ſuperſtitioſum eſſe cultum negabimus, quum ſeſe homines coram pane proſternunt vt illic

Vetus & ſancta admonitio, Surſum corda.

Chriſtum adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicena Synodus quum vetuit nos humiliter attentos eſſe ad propoſita ſymbola. Nec alia cauſa inſtitutum olim fuit vt ante conſecrationem populus alta

voce

voce admoneretur habere ſurſum corda. Ipſa quoque Scriptura, præterquam quod Chriſti aſcenſionem diligenter nobis enarrat, qua corporis ſui præſentiam à conſpectu noſtro conſuetudinéque ſubduxit quo nobis omnem de eo carnalē cogitationem excutiat, quoties ipſius meminit, mentibus ſurſum erigi iubet, & ipſum in cœlo quærere ſedentem in Patris dextera. Secundùm hanc regulam erat potius ſpiritualiter in cœleſti gloria adorandus, quàm excogitandum iſtud tam periculoſum adorationis genus, plenum carnalis craſſæque de Deo opinionis. Quare qui ſacramenti adorationem excogitarunt, eam nō modò à ſeipſis ſomniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mentio oſtendi poteſt (quæ tamen non fuiſſet prætermiſſa ſi Deo accepta foret) ſed reclamāte Scriptura, ſuæ ſibi libidinis arbitrio Deum fabricati ſunt, derelicto Deo viuente. Quid enim eſt idololatria ſi hoc non eſt, dona pro datore ipſo colere? Vbi dupliciter peccatum eſt. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus eſt: & ipſe etiam in polluto ac profanato ſuo beneficio inhonoratus, dum ex ſancto eius Sacramento factum eſt execrabile idolum. Nos è conuerſo, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in ſacra Dei doctrina. Eſt enim ea Spiritus Sancti optimi magiſtri ſchola, in qua ſic proficitur, vt nihil ſit aliunde aſciſcendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

Coloſſ. 3. 1

In ſacramenti adoratione, dupliciter peccatur.

37 Iam verò (vt ſuperſtitio rectos fines ſemel egreſſa, nullum peccādi finem facit) longè vlterius prolapſi ſunt, ritus enim excogitarunt à Cœnæ inſtitutione prorſus extraneos: in hoc tantùm vt diuinis honoribus ſignum afficerent. Chriſto, inquiunt, hanc venerationem deferimus. Primùm ſi in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum eſſe legitimam quæ non in ſigno reſidet, ſed ad Chriſtum in cœlo ſedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu ſe Chriſtum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promiſſionem? Conſecrant hoſtiam, vt vocant, quam circunferant in pompa: quam ſpectandam, colēdam, inuocandam ſolenni ſpectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent eſſe rite conſecratam? nempe verba illa proferent, Hoc eſt corpus meum. Ego verò contra obiiciam, ſimul dictum eſſe, Accipite, & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa ſit promiſſio, dico hanc ſub illo ita incluſam, vt ſeparata, fiat omnino nulla. Id ſimili exemplo fiet clarius. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me, promiſſionem addidit, Exaudiā te. Si quis inuocato Petro aut Paulo, hac promiſſione glorietur, nónne omnes clamabunt eum perperam facere? Et quid aliud quæſo faciunt qui omiſſo mandato de manducatione, mutilam promiſſionem abripiunt, Hoc eſt corpus meum, vt ea in alienos à Chriſti inſtitutione ritus abutātur? Meminerimus ergo hāc promiſſionem iis eſſe datam qui mandatum cum ea coniunctum obſeruant: eos autem omni verbo deſtitui qui Sacramentum aliò transferūt.

De cōſecratione hoſtiæ (vt vocant) & circungeſtatione in pompam.

Pſal. 50. 15

*Antea diſſeruimus, quomodo noſtræ apud Deum fidei ſeruiat ſacræ Cœnæ myſterium. Quando autem tantam hîc ſuæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non ſolum nobis in memoriam Domínus reuocat, ſed quaſi de manu in manum profert, & ad eam agnoſcendam nos excitat: ſimul admonet ne tam effuſæ beneficentiæ ingrati ſimus: quin potius eam quibus par eſt, laudibus prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaque quum ſacramenti ipſius inſtitutum Apoſtolis traderet: vt id in ſui memoriam facerēt docuit, Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nunciare. Id autem eſt publicè atque vno ſimul omnes ore palam fateri, totam vitæ ac ſalutis fiduciam in morte Domini poſitam nobis eſſe: vt noſtra illum confeſſione glorificemus, & alios

** Duo n. ſacramentis eſſe cōmunia idixit c 15 ſect 1. quorū prius, oſtēdit in Cœna huc vſque: nunc ad alterūtrū ſit, tertium eſt etiā ſect. 38.*

Luc. 22. 19

1. Cor. 11. 26

noſtro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hic apparet rurſum quò Sacramenti ſcopus ſpectet: nempe vt nos in mortis Chriſti memoria exerceat. Quòd enim iubemur mortem Domini annunciare, donec ad iudicandum veniat, non aliud eſt niſi vt oris confeſſione prædicemus quod fides noſtra in Sacramento agnouit: mortem ſcilicet Chriſti noſtram eſſe vitam, Hic ſecundus eſt Sacramenti vſus, qui ad externã confeſſionem attinet.

Tertius vſus Cœnæ ſacræ.

38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus eſſe voluit: qua nõ alia vehementius cum ad puritatem & ſanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, cõſenſum animare nos inflammaréque poſſet. Nam ſic ſuum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorſus nobiſcum fiat, nóſque cum illo. Porrò quum nonniſi vnum illi corpus ſit, cuius nos omnes participes facit, neceſſe eſt & nos omnes vnum corpus huiuſmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræſentat panis qui in ſacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus eſt, ſic inter ſe commixtis ne alterum ab altero diſcernere liceat: in hũc modum & nos tanta animorum conſenſione coniunctos connexóſque eſſe decet, nequid diſſidij aut diuiſionis intercedat. Id Pauli verbis explicare malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio eſt ſanguinis Chriſti: & panis benedictionis quem frangimus, participatio eſt corporis Chriſti. Itaque vnum corpus ſumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclarè verò in Sacramento profecerimus, ſi impreſſa inſculptáque animis noſtris fuerit hæc cogitatio, non poſſe à nobis quenquam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut vllo modo offendi, quin ſimul in eo Chriſtum lædamus, ſpernamus, violemus noſtris iniuriis: non poſſe nos à fratribus diſſidere quin ſimul à Chriſto diſſideamus: Chriſtum à nobis diligi non poſſe quin diligatur in fratribus: qualé corporis noſtri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra ſunt corporis noſtri: quomodo nulla corporis noſtri pars aliquo doloris ſenſu tãgitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferẽdum eſſe, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipſi compaſſione tãgamur. Quamobrem non abs re Auguſtinus, toties hoc ſacramentum appellat charitatis vinculũ. Quis enim acrior admoueri ſtimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quam dum Chriſtus ſeipſum nobis donans, non modò ſuo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuò deuoueamus ac tradamus inuitat: ſed quatenus ſe facit omnium communem, nos quoque omnes vnum in ſe ipſo eſſe facit.

1. Cor. 10. 16

Triplex Cœnæ vtilitas.

In Papatu Cœnã (cuius recta adminiſtratio non cõſtat abſque verbo) verti in mutã actionem & vnde natus hic error.

Propterea Bucerus, Martyr, Caluinus, conſiliũ dederunt, non licere intereſſe miſſæ, neque Cœnæ Papiſticæ: vt eſt in Caluini opuſculis.

39 Hinc autem optimè confirmatur quod alibi dixi, rectam Sacramenti adminiſtrationem non abſque verbo conſtare. Quæcunque enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbum requirit. ſiue in fide confirmandi ſumus, ſiue in confeſſione exercendi, ſiue excitandi ad officium, prædicatione opus eſt. Nihil ergo magis præpoſterum fieri in Cœna poteſt, quàm ſi vertatur in mutam actionem: * quod ſub Papæ tyrannide factum eſt. Totam ſiquidem vim conſecrationis à Sacerdotis intentione pendere voluerunt, quaſi hoc nihil ad populum pertineret, cui myſterium maximè explicari oportuerat. Inde autem natus eſt hic error, quòd non obſeruabant promiſſiones illas quibus conficitur cõſecratio, non ad elementa ipſa, ſed ad eos qui recipiunt, deſtinari. Atqui non panẽ alloquitur Chriſtus, vt corpus ſuum fiat: ſed diſcipulos iubet manducare atque illis corporis & ſanguinis ſui communicationem pollicetur. Nec aliũ ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cũ pane & calice promiſſiones fidelibus offerantur. Ita eſt ſanè. Non hic magicã aliquã incantationem imaginari nos decet, vt ſatis ſit verba demurmuraſſe, quaſi ab elementis exaudiantur: ſed verba illa viuam prædicationem eſſe intelligamus, quæ audi-

auditores ædificet, quæ intus penetret in eorũ animos, quæ cordibus imprimatur ac inſideat, quæ efficaciam in complemẽto eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repoſitionem Sacramenti, quã nõ nulli vrgent vt ægrotis extra ordinem diſtribuatur, inutilem eſſe. Aut enim ſine recitatione inſtitutionis Chriſti accipient, aut miniſter vnà cũ ſigno veram myſterij explicationẽ coniunget. In ſilentio eſt abuſus ac vitium. Si referuntur promiſſiones, & myſterium enarratur, vt cum fructu recipiant qui recepturi ſunt, non eſt quod dubitemus hanc eſſe verã conſecrationem. Quorſum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vſque peruenit? Sed enim qui ſic faciunt, habent veteris Eccleſiæ exemplũ. Fateor. verùm in re tanta, & in qua non ſine magno periculo erratur, nihil tutius eſt quàm ipſam veritatem ſequi.

De repoſitione ſacramenti, vt ægrotis extra ordinẽ diſtribuatur. vide Iuſtinũ Martyrẽ, in oratione ad Antoninum Pium.

40 Porrò quẽadmodum ſacrum hunc panem Cœnæ Domini ſpiritualem eſſe cibum videmus, ſuauem & delicatum non minùs quàm ſalutiferum piis Dei cultoribus, cuius guſtu ſentiunt Chriſtum ſuam eſſe vitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter ſe charitatem exhortatio eſt: ita ruſſum innocentiſſimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confeſſionem laudis charitatémque non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitioſis humoribus occupatum, ipſe quoque vitiatus & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic ſpiritualis, ſi in animam inciderit malitia nequitiáque pollutam, maiore illam ruina præcipitat. non ſuo id quidem vitio, ſed quia pollutis & infidelibus nihil eſt mundum, quanlibet alioqui ſanctificatum Domini benedictione. Nam vt ait Paulus, Qui indignè manducant, & bibunt, rei ſunt corporis & ſanguinis Domini, iudiciúmque ſibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod ſine vlla fidei ſcintilla, ſine vllo charitatis ſtudio, ad vſurpãdam Cœnam Domini, inſtar porcorum ſe proripit, minimè diſcernit corpus Domini. Nam quatenus corpus illud ſuã eſſe vitã non credunt, qua poſſunt contumelia ipſum afficiunt, omni ſua dignitate ſpoliantes: ac demum ſic accipiendo, profanant & contaminãt. Quatenus verò alienati à fratribus ac diſſidentes, sacrũ corporis Chriſti ſymbolũ cum ſuis diſſidiis commiſcere audent, non ſtat per eos quominus Chriſti corpus diſcerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei ſunt corporis & ſanguinis Domini, quod ſacrilega impietate fœdè adeo polluunt. Hac ergo indigna manducatione damnationẽ ſuam ſibi accipiunt. Nam quũ nullam in Chriſto fidem repoſitam habeant, Sacramento tamen accepto, profitentur non alibi quàm in eo eſſe ſibi ſalutẽ, omnemq; aliã fiduciã abiurant Quare ipſi ſibi ſunt accuſatores: teſtimonium ipſi aduerſum ſe pronuntiant, damnationem ipſi ſuam obſignant. Deinde quum odio ac maleuolentia diuiſi diſtractíque à fratribus, hoc eſt, Chriſti mẽbris, partem in Chriſto nullam habeant: teſtificantur tamen hanc vnam ſalutem eſſe Chriſto communicare, & illi vnitum eſſe. Eam ob rem præcipit Paulus vt probet ſeipſum homo antequam de hoc pane edat aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquenq; in ſe deſcendere, & ſecum reputare an interiore cordis fiducia in ſalutem à Chriſto partam recumbat: an oris confeſſione agnoſcat: deinde an innocentiæ ac ſanctitatis ſtudio ad Chriſti imitationem aſpiret: an eius exemplo ſeſe fratribus dare paratus ſit, ac ſe iis communicare quibuſcum Chriſtum cõmunẽ habeat: an vt ipſe à Chriſto cenſetur, ita viciſſim fratres omnes pro corporis ſui membris habeat an eos inſtar membrorum ſuorum fouere, tueri, iuuare cupiat Non quia hæc tum fidei, tum charitatis officia nunc perfecta in nobis eſſe poſſint: ſed quia huc nos contendere & votis

Qui Cœnã Domini vſurpant ſine fide, & charitatis ſtudio, illis verti in nocentiſſimum venenum, et meritò reos fieri corporis et ſanguinis Domini.

Tit. 1. 15

1. Cor. 11. 29

Ibidem 28.

Quid ſit, Probare ſeipſum ad participandã Domini Cœnam, vide ſecti. 22.

omnibus aſpirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem comparare volunt, miſeras conſcientias torſerunt ac diuexarunt diris modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem eſſent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in ſtatu gratiæ eſſent. In ſtatu gratiæ eſſe interpretati ſunt, purum purgatúmque omni peccato eſſe. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & ſunt homines, ab huius Sacramenti vſu arcebantur. Nam ſi hoc agitur vt noſtram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis eſt: deſperatio tantùm & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus adnitamur, non aliud proficiemus niſi vt tum demum indigniſſimi futuri ſimus quũ de quęrenda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quò huic vlceri mederentur, modum excogitarũt acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis eſt examine habito, repoſcitáque à nobis factorum omnium ratione, contritione, confeſſione, ſatisfactione, noſtram indignitatem expiaremus: quæ expiãdi ratio qualis ſit, dictum eſt vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præſens inſtitutum attinet, dico hæc nimium eſſe ieiuna euanidáque ſolatia conſternatis deiectíſque conſcientiis, peccati ſui horrore perculſis. Nam ſi Dominus interdicto neminem in Cœnæ ſuæ participationem admittit niſi iuſtum & innocentem: non leui cautione opus eſt, quæ aliquem ſuæ iuſtitiæ ſecurum reddat, quam à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur ſecuritas, apud Deum defunctos eſſe qui fecerũt quod in ſe eſt? Quod ſi etiã ita eſſet, quando tamen erit, vt ſpondere quis ſibi audeat, ſe feciſſe quod in ſe erat? Itaque quum nulla certa noſtræ dignitatis ſecuritas fiat, manebit ſemper clauſus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium ſibi manducare & bibere, qui indignè manducant & bibunt.

Hic & ſec.42 oſtẽditur, doctrinã Papiſtarũ, dũ ad mãducandi corporis Chriſti dignitatem cõparare volunt homines, diris modis torquere conſcientias: neque potuiſſe diabolũ maiori cõpendio perdere homines: tum de optimo remedio vitandi huius præcipitij: & aberrare illos q fidei perfectionẽ in Cœna exigunt à fidelibus.

42 Nunc iudicare promptum eſt, qualis ſit hæc quæ in Papatu regnat doctrina: & à quo authore profecta ſit, quæ miſeros peccatores & trepidatione mœſtitiáque afflictos, huius ſacramenti cõſolatione immani ſua auſteritate orbat & ſpoliat: in quo tamen omnes Euangelij delicię illis proponebantur. Certè Diabolus nullo maiori compendio homines perdere poterat, quàm ſic eos infatuando, ne guſtum & ſaporem talis alimenti perciperent quo eos optimus Pater cœleſtis paſcere voluerat. Ne igitur in huiuſmodi præcipitium ruamus, meminerimus has ſacras epulas ægrotis eſſe pharmacum, peccatoribus ſolatium, pauperibus largitionem: quæ ſanis, iuſtis, & diuitibus, ſi qui reperiri poſſent, nullũ afferrent operepretium. Nam quum in illis Chriſtus nobis in cibum detur: intelligimus nos ſine ipſo tabeſcere, liqui, deficere: qualiter inedia, corporis vigorem extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos ſine ipſo in nobis planè mortuos eſſe. *Quare ea eſt dignitas quam vnã & optimam afferre Deo poſſumus, ſi noſtram ei vilitatem, & (vt ita loquar) indignitatem offeramus, vt ſua miſericordia nos ſe dignos faciat: ſi animos in nobis deſpondeamus, vt nos in ipſo conſolemur: ſi nos humiliemus, vt ab ipſo erigamur: ſi nos accuſemus, vt ab ipſo iuſtificemur: præterea ſi ad eam quam in ſua Cœna nobis commendat vnitatem aſpiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in ſeipſo eſſe facit, ita vnã omnino animam, cor vnum, linguam vnam nobis omnibus optemus. Hæc ſi perpenſa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes, etiam ſi concutiant, proſternent. Nos bonorum omniũ egeni & nudi, nos peccatorum ſordibus inquinati, nos ſemimortui, quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægrotos ad medicum, peccatores ad

**Vide finẽ ſect.40*

iuſtitiæ

iuſtitiæ authorem: mortuos denique ad eum qui viuificat. dignitatem illam quæ à Deo mandatur, fide præcipuè conſtare quę omnia in Chriſto, nihil in nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipſa quam Deo imperfectam offerre ſatis ſit, vt ipſam in meliùs augeat: quando præſtari ſolida non poteſt. Alij nobiſcum in hoc cõſentientes, dignitatem ipſam in fide & charitate poſitam eſſe: in modo tamẽ ipſo dignitatis lõgè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere poſſit: & charitatem parem ei quam Chriſtus erga nos declarauit. At eo ipſo omnes ab huius Cœnæ ſacroſanctæ acceſſu, non ſecus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum ſententia, nemo niſi indignè acciperet quando ad vnum omnes rei conuictíque ſuæ imperfectionis tenerẽtur. Et ſanè nimij ſtuporis, ne dicam ſtoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere, quæ Sacramentum irritum ſuperuacuúmque faciat: quod non perfectis inſtitutum eſt, ſed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, ſtimulandum, exercendũ fidei, & charitatis affectum: defectum verò vtriuſque corrigendum.

43 Cæterùm quòd ad externum actionis ritum ſpectat in manum accipiant fideles, necne: inter ſe diuidant, an ſinguli quod ſibi datũ fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis ſit fermentatus, an azymus: vinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia ſunt, & in Eccleſiæ libertate poſita. Quanquã certũ eſt, veteris Eccleſiæ ritum fuiſſe vt omnes in manum acciperent. Et Chriſtus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuiſſe ante tempus Alexandri Romani Epiſcopi, narrãt hiſtoriæ, qui primo azymo pane delectatus eſt: qua id ratione, non video niſi vt plebis oculos nouo ſpectaculo in admirationem traheret magìs quàm vt animos proba religione inſtrueret. Omnes obteſtor qui vel leui aliquo pietatis ſtudio tanguntur, annon euidenter perſpiciant, & quantò præclarius Dei gloria hîc reſplẽdeat, & quanto effluentior ſpiritualis conſolationis ſuauitas ad fideles redeat, quàm in iſtis frigidis & hiſtrionicis nugis, quę nullum alium vſum afferunt niſi vt ſtupentis populi ſenſum fallant. Id populum religione contineri vocant, quum ſuperſtitione ſtolidus & infatuatus quouis trahitur. Siquis vetuſtate tueri huiuſmodi inuentiones velit, nec ipſe ignoro quàm vetuſtus ſit chriſmatis & exufflationis in Baptiſmo vſus: quàm non longe ab ætate Apoſtolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit: ſed iſthæc ſcilicet humanæ confidentiæ procacitas eſt, quę ſe continere nequit quin ſemper in Dei myſteriis ludat & laſciuiat. Nos verò meminerimus tanti eſſe Deo verbi ſui obedientiam, vt in ea & Angelos ſuos & orbem vniuerſum iudicare nos velit. Porrò tanta cæremoniarũ congerie faceſſere iuſſa, ſic adminiſtrari decentiſſimè poterat, ſi ſępiſſimè & *ſingulis ad minimum hebdommadibus proponeretur Eccleſiæ. initium autem fieret à publicis precibus. haberetur deinde concio. tum miniſter, propoſito in menſa pane & vino, inſtitutionem Cœnæ referret: deinde promiſſiones enarraret quæ in ea nobis relictæ ſunt: ſimul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea arcentur: poſtea oraretur, vt qua Dominus benignitate ſacrum hoc alimentum nobis largitus eſt, nos quoque ad id ſuſcipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret. & quando ex nobis non ſumus, ſua miſericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hîc verò aut canerentur Pſalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles ſacroſanctis epulis communicarẽt, miniſtris panem frangentibus, & populo præbẽtibus. finita Cœna, exhortatio haberetur ad ſynceram fidem & fidei confeſſionem, ad charitatem, & mores Chriſtianis dignos. poſtremò gratiarũ actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Eccleſia dimitteretur in pace.

Quod ad externũ ritum actionis Cœnę multa eſſe indifferentia.

Lucæ 22.17

** Quomodo adminiſtrari poſſit quàm decentiſſimè Cœna Domini. vide ſecti. 46.*

De infrequenti hodie participatione Cœnæ, quod contẽptus eſt indiciũ, agitur hîc, & ſect. 45. 46 vide Caluin in libell de Cœna Domini, in opuſculis.

44 Quæ de Sacramento hoc hactenus diſſeruimus, abundè oſtendunt, non inſtitutum ideo fuiſſe vt ſemel quotannis acciperetur, idque perfunctoriè (vt nunc communiter moris eſt) verùm quò frequenti in vſu Chriſtianis omnibus eſſet, vt frequenti memoria paſſionem Chriſti repeterent, qua recordatione & fidem ſuam ſuſtinerent ac roborarent, & ſeſe ad confeſſionem laudis Deo canendam bonitatémque eius prædicandam hortarentur, & qua poſtremò mutuam charitatem alerent, & ſibi etiam inter ſe teſtificarẽtur, cuius copulam in vnitate corporis Chriſti viderent. Quoties enim ſymbolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta teſſera, alter alteri nos viciſſim obſtringimus ad omnia dilectionis officia, vt nequid admittat noſtrûm quiſpiã quo fratrẽ lędat, nequid prætermittat quo eũ iuuare poſſit, vbi neceſſitas poſtulat & facultas ſuppetit.

Aliũ fuiſſe vſũ Apoſtolicæ Eccleſiæ. Act. 2. 42

Talem fuiſſe Eccleſiæ Apoſtolicæ vſum Lucas in Actis commemorat, quum fideles ait perſeuerantes fuiſſe in doctrina Apoſtolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agendum omnino erat, vt nullus Eccleſiæ conuentus fieret ſine verbo, orationibus, participatiõe Cœnæ, & eleemoſynis. Hunc & apud Corinthios fuiſſe inſtitutum ordinem, ſatis ex Paulo conijcere licet: & multis poſtea ſeculis in vſu fuiſſe conſtat.

**Vehemẽter diſplicuiſſe olim ſanctis Patribus infrequẽtem vſum Cœnæ.*

*Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta conſecratione oẽs communicent, qui noluerint Eccleſiaſticis carere liminibus. Et in vetuſtis illis Canonibus quos Apoſtolorum vocant, habetur, Qui non perſeuerant vſque ad finẽ & ſacram communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Eccleſiæ mouentes, corrigendos. In Antiocheno etiam Concilio decretum eſt, vt qui Eccleſiam intrant, Scripturas audiunt, & à communione abſtinent, ab Eccleſia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tametſi in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuerit, vel mitioribus ſaltem verbis propoſitum, tamen illic quoque ſtatuitur, vt qui audita cõcione nunquam communicare deprehenſi fuerint, admoneãtur. Si poſt monitionem abſtineant, arceantur.

In 6 c Iohan. tractat. 26.

Aetate Auguſtin, frequens vſus Cœnæ Domini.

45 His ſcilicet conſtitutionibus volebant ſancti viri retinere ac tueri frequentem communionis vſum, ab ipſis Apoſtolis traditum: quem fidelibus maximè ſalutarem eſſe, vulgi autem negligentia ſenſim obſoleſcere videbant. De ætate autem ſua teſtatur Auguſtinus, Huius inquit, rei ſacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in Dominica menſa præparatur, & de mẽſa illa ſumitur: quibuſdam ad vitam, alijs ad exitium. Et in Epiſtola ad Ianuarium priore, Alij quotidie communicant corpori & ſanguini Dominico, alij certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantùm & Dominico, alibi nonniſi Dominico. Quoniam autem, vt diximus, plebs interdum remiſſior erat, inſtabant ſancti viri ſeueris obiurgationibus, ne conniuere ad hanc ſocordiam viderentur. Tale exemplum eſt apud Chryſoſtomum in Epiſtolam ad Epheſios,

In c. 1. hom. 26. Matt 22. 12

Chryſoſtomus reprehendit non accedẽtes ad Cœnã Domini: vide ſi ſect. 46.

Non eſt dictum ei qui conuiuium dehoneſtabat, Quare recubuiſti? ſed, Quare ingreſſus es? Quiſquis myſteriorum particeps non eſt, improbus eſt, & impudens quòd hîc adſtat. Quæſo, ſiquis in conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, diſcubuerit, viſus fuerit ſe ad edendum comparare, deinde nihil guſtet, nónne contumelia & conuiuium afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos ſtans qui oratione ſe ad ſumendum ſacroſanctum cibum præparant, te vnum eſſe ex eorum numero, eo ipſo, quòd non abſceſſiſti confeſſus es, tandem non participas: nónne ſatius foret te non comparuiſſe? Indignus ſum, inquis. Ergo nec communione orationis dignus eras, quæ eſt ad ſumendum ſacrum myſterium præparatio.

46 Et

46 Et ſanè hæc conſuetudo quæ ſemel quotannis communicare iubet, certiſſimum eſt Diaboli inuentum: cuiuſcunque tandem miniſterio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti fuiſſe authorem, quod tale fuiſſe nequaquam credibile eſt quale nũc habemus. Ille enim, ſuo inſtituto, non forte peſſimè Eccleſiæ conſulebat, vt tum erant tempora. Minimè enim dubium eſt quin tum ſacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent: nec dubiũ etiam quin bona eorum pars cõmunicaret, ſed quum vix vnquam eueniret vt omnes ſimul cõmunicarent, eſſet verò neceſſe eos qui permixti erant profanis & idololatris, externo aliquo ſymbolo fidem ſuam teſtari: diem illum, ordinis & politiæ cauſa, vir ſanctus ſtatuerat, quo totus Chriſtianorum populus fidei confeſſionem participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini inſtitutum malè detorſit poſteritas, quũ certa lex de vna quotannis communicatione poſita eſt: qua factum eſt vt ferè omnes, quum ſemel communicauerunt, quaſi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vtranque autem ſecuri dormiãt. Longè aliter factum oportuit: *ſingulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Chriſtianorũ cœtui menſa Domini, declarandæ promiſſiones quæ nos in ea ſpiritualiter paſcerent: nullus quidem neceſſitate cogendus, ſed cohortãdi omnes & ſtimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, vt famelici ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principiò conqueſtus ſum, Diaboli arte intruſam hanc conſuetudinem: quæ dum vnum anni diem præſcribit, in totum annum ſocordes reddit. Videmus quidem peruerſum hunc abuſum *Chryſoſtomi tempore iam obrepſiſſe: ſed videre ſimul licet quantopere ipſi diſplicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citaui loco, tantã eſſe huius rei inæqualitatem, quod aliis anni temporibus ſæpenumero, nec quum mundi eſſent, accederent: in Paſchate, etiam immundi. Deinde exclamat, O conſuetudinem! ô præſumptionem! Fruſtra ergo habetur quotidiana oblatio: fruſtra ſtamũs ad altare. Nemo eſt qui ſimul participet. Tãtùm abeſt vt authoritate ſua interpoſita comprobarit.

Certiſſimũ eſſe Diaboli inuentum, conſuetudinem quæ ſemel quotannis communicare iubet, nec veriſimile eſſe Zepherinum authorẽ, cuius decreti alius ſenſus fuerit.

**Vide ſect.* 43.

**Vide finẽ ſec.* 45.

47 Ex eadem prodiit officina & altera conſtitutio, quę dimidiã Cœnæ partem meliori populi Dei numero vel furata eſt, vel eripuit: nempe ſymbolum ſanguinis, quod laicis & profanis (his ſcil. titulis Dei hæreditatem inſigniũt) interdictũ, paucis raſis & vnctis in peculium ceſſit. Edictum æterni Dei eſt vt omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne ſine ratione aduerſus Deum ſuum pugnent tales legiſlatores, pericula obtendunt quæ accidere poſſent ſi omnibus paſſim exponeretur ſacer hic calix. acſi ab æterna Dei ſapiẽtia proſpecta ea & animaduerſa non eſſent. Deinde argutè ſcil. ratiocinantur, vnũ pro duobus eſſe ſatis. Nam ſi corpus eſt (inquiunt) totus Chriſtus eſt, qui à ſuo corpore iã diuelli non poteſt. Ergo & corpus ſanguinem *per concomitantiã complectitur. En ſenſus noſtri cum Deo conſenſum, vbi vel tantillum laxis habenis laſciuire ferociterque cœpit. Dominus, panem oſtendens, corpus ſuum eſſe dicit: calicem dum oſtendit, ſanguinem vocat. Humanæ rationis audacia contrà reclamat, panem eſſe ſanguinẽ, vinum eſſe corpus. acſi Dominus nulla cauſa corpus ſuũ à ſanguine & verbis & ſignis diſtinxiſſet: & vnquã ſando auditum eſſet, corpus Chriſti, aut ſanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè ſi deſignare ſe totum voluiſſet, dicere poterat, Ego ſum: qualiter loqui in Scripturis conſueuit: non autem, Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus. Sed fidei noſtræ infirmitati ſuccurrere volens. calicem ſeorſum à pane ſtatuit, vt doceat ſe ad potum non minùs quàm cibum ſufficere. Nunc tollatur pars vna, nonniſi dimidium alimento-

Hic & ſect. 48, 49, 50. *ex Diaboli officina prodiiſſe cõſtitutionẽ, quæ ſymbolũ ſanguinis Domini laicis eripuit, oſtẽditur ex authoritate Scripturæ, et vſu veteris Eccleſiæ etiam quadringentis annis poſt Gregorii mortem, aliiſq; multis argumentis.*

* *De concomitãtia ſanguinis in carne Chriſti, figmẽto Papiſtico.*

rum in eo reperiemus. Ergo vt verum ſit quod obtendunt, ſanguinem eſſe in pane per concomitantiam,& corpus rurſum in calice: confirmatione tamen fidei,quam Chriſtus vt neceſſariam tradit,pias animas fraudant.Itaque,argutiis eorum valere iuſſis,retinenda nobis eſt vtilitas quę in duplici arrha ex Chriſti ordinatione percipitur.

Friuola cauillatio excuſantium interdictum laicis calicem in Cœna. Vide Calu. in libel. de Cœna Dom. Item aduerſus Theol. Pariſienſes. Item de veræ Eccleſiæ reformandæ ratione.

48 Equidem ſcio,Satanæ miniſtros(vt ſolenne illis eſt Scripturas ludibrio habere) hìc cauillari. Primùm cauſantur,ex ſimplici facto non eſſe ducendam regulam qua Eccleſia ad perpetuam obſeruationem obligetur. At mentiuntur quũ ſimplex factum eſſe dicunt. neque enim porrexit tantùm calicem Chriſtus: ſed inſtituit vt Apoſtoli ſic in poſterum facerent. Præcipiẽtis .n. verba ſunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paul[9] ſic factum eſſe cõmemorat vt pro certo inſtituto commẽdet. *Alterum effugiũ eſt,ſolos Apoſtolos in huius Cœnæ participationẽ à Chriſto admiſſos,quos iã in ſacrificorũ ordinẽ allegerat & cooptauerat. Velim tamẽ mihi ad quinq; poſtulata reſpõdeant: quibus elabi nõ poterũt quin facilè cum ſuis mẽdaciis reuincantur.[a] Primùm quo oraculo reuelatam habent hanc ſolutionem,tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenſet qui accubuerint cum Ieſu: ſed non ita Chriſti dignitatem obſcurat, vt ſacrificos eos appellet. de quo nomine poſtea ſuo loco. Et ſi duodecim tum dedit, præcepit tamen vt ſic facerent: nempe vt ſic inter ſe diſtribuerent. *Secundò, cur meliore illo ſeculo, ab Apoſtolis ad mille vſque annos poſtea, ſine exceptione omnes fiebant vtriuſque ſymboli participes? ignorabátne vetus Eccleſia quos Chriſtus conuiuas ad Cœnam ſuam admiſiſſet? Perditiſſimæ impudentiæ fuerit hìc reſtitare & tergiuerſari. Exſtant Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, extant veterum libri, qui aperta huius rei teſtimonia ſuggerunt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & ſanguine Chriſti paſcitur, vt anima de Deo ſaginetur. Quomodo huiuſmodi manibus (dicebat Ambroſius Theodoſio) ſacrum Domini corpus ſuſcipies? Qua audacia poculum ſanguinis precioſi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui euchariſtiam conficiunt, & ſanguinẽ Domini populo diſtribuunt. Chryſoſtomus, Nõ ſicut in veteri Lege partem quidem ſacerdos comedebat, partem verò populus: verùm omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ ſunt euchariſtiæ, communia ſunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipſum Auguſtinus plurimis locis teſtatur.

** Alterum eorundem effugium refutatur quinque poſtulatis.*
[a] Primum.
** Secundum poſtulatum.*
Lib. De reſur. car. Refert Theodo. lib. 3 cap. 18. Hiero. in 2. Mala. Chryſ in 2. Cor. cap. 8. Homil. 18.

49 Sed quid de re notiſſima diſputo? Legantur omnes Græci & Latini ſcriptores: paſſim occurrent eiuſmodi teſtimonia. Neq; obſoleuit hæc cõſuetudo, dũ aliqua integritatis gutta in Eccleſia ſuperfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Epiſcopum fuiſſe iure dicere poſſis, ſua ætate ſeruatum fuiſſe docet, Quis ſit ſanguis agni, iam non audiendo, ſed bibendo didiciſtis. Eius ſanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis poſt eius mortem annis, quum iam omnia degenerâſſent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, ſed pro Lege inuiolabili habebatur. Vigebat enim tunc diuinæ inſtitutionis reuerentia: nec ſacrilegium eſſe dubitabant, ſeparare quæ eſſent à Domino cõiuncta. Sic enim loquitur Gelaſius, Comperimus quòd quidam ſumpta tantummodo corporis ſacri portione, à calice abſtineãt: qui proculdubio, quoniã neſcio qua ſuperſtitione videntur adſtricti, aut integra ſacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuiſio enim iſtius myſterij ſine grandi ſacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quę ſanè Chriſtianam mentem promouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confeſſione Chriſti ſanguinem fundere, ſi militaturis ſanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrij poculum idoneos, ſi non eos ad bibendum Domini poculum priùs in Eccleſia

Refert De conſecr. diſt. 2. cap. Cõper. Ser. 5. De lapſis.

cleſia iure cõmunionis admittimus? Quòd autem ad ſacerdotes reſtringunt Canoniſtę illud Gelaſij decretum, magis puerile eſt cauillum quàm vt refutari debeat.

50 Tertiò, cur de pane ſimpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberent? Acſi Satanæ calliditati ex deſtinato occurrere voluiſſet. *Tertium.* Quartò, ſi ſua Cœna Dominus ſolos ſacrificos (vt ipſi volunt) dignatus eſt, quis vnquam hominum auſus eſſet vocare in participationem extra neos, qui à Domino excluſi eſſent? & participationem quidem eius doni cuius penes ſe poteſtas non eſſet nullo eius mandato qui ſolus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vſurpant, vt plebeculæ ſymbolũ Chriſti corporis diſtribuant, ſi nullum habent Domini vel mandatum, vel exemplum? *Quartum.* Quintò, an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, ſe accepiſſe à Domino quod illis tradiderat? Nam poſtea traditionem declarat, vt omnes promiſcuè vtroque ſymbolo communicarent. *Quintum.* Quòd ſi à Domino Paulus acceperat, omnes ſine diſcrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniuerſam penè Dei plebem abigunt quando iam Deum authorem prætendere non poſſunt, apud quem non eſt, Eſt & nõ. Et adhuc tales abominationes nomine Eccleſiæ prætexere audẽt, & hoc prætextu defendere. quaſi verò aut iſti Antichriſti Eccleſia ſint, qui Chriſti doctrinam & inſtitutiones tam ex facili proterũt, diſſipant, abrogant: aut Apoſtolica Eccleſia, Eccleſia non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit. *1. Cor. 1. 19.*

*De Miſſa Papali, quo ſacrilegio non modò profanata fuit Cœna Chriſti, ſed in nihilum redacta.

CAPVT XVIII.

HIs & ſimilibus inuentis conatus eſt Satan, velut offuſis tenebris, ſacram Chriſti Cœnam infuſcare & inquinare: ne ſaltem eius puritas in Eccleſia retineretur. *Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum ſignum extulit, quo non modò obſcuraretur & peruerteretur, ſed penitus obliterata & abolita euaneſceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum peſtilentiſſimo errore totum penè orbem obcæcauit, vt crederet Miſſam ſacrificium & oblationem eſſe ad impetrandam peccatorum remiſſionem. Quomodo initio dogma iſtud acceperint ſaniores Scholaſtici, nihil moror: valeant ipſi cum ſpinoſis ſuis argutiis: quæ vtcunque cauillando defendi queant, ideo tamen repudiandæ ſunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iuſſis, congredi me hîc lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichriſtus ac eius Prophetæ totum orbem imbuerunt, nempe *Miſſam eſſe opus quo ſacerdos qui Chriſtum offert, & alij qui in oblatione participãt, Deum promerentur: vel expiatoriam eſſe victimam, qua ſibi Deum reconcilient. Neque id communi tantùm vulgi opinione receptum eſt, ſed ipſa quoque actio ſic eſt inſtituta vt genus ſit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo ſatisfiat. Hoc quoque ſonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiano vſu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc peſtis, ſcio: quanta ſub ſpecie boni lateat, vt nomen Chriſti præferat, vt vno Miſſæ nomine totam fidei ſummam complecti ſe multi credant. *Sed vbi verbo Dei clariſſimè comprobatum fuerit, hanc quantumuis fucatam & ſplendidam inſigni contumelia Chriſtum afficere, crucem eius ſepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis eius memoria relicta erat, eneruare & diſſipare: an erunt vllæ tam profundæ radices quas non validiſſima

**Vide Calui epiſt de fugiẽd. illic ſac Itẽ Epiſt. de ſacerdotiis Eccle. Papa Itẽ libell de neceſſ. reformand. Eccleſi. Itẽ epiſt ad Sadol.*

**Miſſa Papalis horrendæ abominationis caput.*

Scholaſticorum ſpinoſæ argutiæ vide & c. 9 ſect 15

**Quid ſit Miſſa, ex Romani Antichriſti, et prophetarum eius definitione.*

**Miſſæ elogia quinque membris comprehenſa, quæ explicantur vſque ad ſect. 8.*

lum agnoſcunt ſacrificium niſi Miſſarium: quum re vera nunc ſacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicetur.

Tertia Miſſæ virtus.

5 Nunc deſcendo ad tertias Miſſæ partes, vbi explicādū eſt quomodo veram & vnam mortem Chriſti obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines teſtaméti confirmatio à morte teſtatoris pendet: ita etiam teſtamentum, quo nos peccatorum remiſſione & ęterna iuſtitia donauit, morte ſua confirmauit Dominus noſter. In hoc teſtamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò eſt Miſſa niſi nouum & prorſus diuerſum teſtamentum? quid enim? annon ſingulæ Miſſæ nouam peccatorum remiſſionem, nouam iuſtitiæ acquiſitionem promittūt: vt iam tot ſint teſtamenta quot Miſſæ? Veniat ergo rurſum Chriſtus, & altera morte nouum hoc teſtamentū, vel potius infinitis mortibus innumera Miſſarum teſtamenta rata faciat. Annō igitur verū principio dixi, vnicam & veram Chriſti mortem obliterari per Miſſas? Quid quod eò directè ſpectat Miſſa, vt rurſum, ſi fieri poſſit, trucidetur Chriſtus? Nā vbi teſtamentum eſt (inquit Apoſtolus) mortē teſtatoris intercedere illic neceſſe eſt. Miſſa nouū Chriſti teſtamentum præ ſe fert: eius ergo mortem poſtulat. Præterea hoſtiā quæ offertur, occidi & immolari neceſſe eſt. Si Chriſtus ſingulis Miſſis ſacrificatur: eum ſingulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meū eſt, ſed Apoſtoli argumentū, Si neceſſe habuiſſet offerre ſæpius ſemetipſum, oportuiſſet illū frequenter pati ab origine mundi. Fateor eſſe illis in promptu reſpōſum, quo nos etiam calumniæ notant, aiunt enim ſibi obiici quod nec cogitarint vnquam, ac ne poſſint quidē. Nos verò ſcimus, mortem ac vitam Chriſti nequaquā in eorū manu eſſe. An ipſum interficere inſtituāt, non reſpicimus: tantūm oſtendere animus eſt, quale abſurdum cōſequatur ex impio ac ſceleſto eorū dogmate. Quod ipſum ex ore Apoſtoli demōſtro. Reclament cēties licet, ſacrificiū hoc eſſe ἀναίματον, negabo ex hominū arbitrio pendere, vt ſacrificia naturā mutent. quia hoc modo cōcideret ſacra & inuiolabilis Dei inſtitutio. Vnde ſequitur, firmū eſſe illud principium Apoſtoli, requiri ſanguinis effuſionem ne deſit ablutio.

Heb. 9. 16

Friuola Papiſtarū excuſatio, Miſſam eſſe ſacrificium ἀναίματον.

Quarta Miſſę virtus. vide Cal. libel. de Cœna Domini.

6 Iam quartum Miſſæ munus tractandum, vt ſcilicet fructum qui è morte Chriſti ad nos redibat, nobis præripiat: dum ne agnoſcamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet ſe morte Chriſti redemptum eſſe, vbi nouam in Miſſa redemptionem viderit? Quis peccata ſibi remiſſa cōfidat, vbi nouam remiſſionem viderit? Neque euadet qui dixerit, nō alia cauſa nos peccatorum remiſſionem in Miſſa obtinere, niſi quia morte Chriſti iam acquiſita eſt. Nō enim aliud affert quàm ſi iactet ea lege nos à Chriſto redemptos eſſe vt nos ipſi redimamus. huiuſmodi enim à Satanæ miniſtris doctrina ſparſa eſt, & talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur, Nos, quum Chriſtum Patri in Miſſa offerimus, hoc oblationis opere aſſequi peccatorum remiſſionem, & participes fieri paſſionis Chriſti. Quid iam paſſioni Chriſti ſupereſt niſi vt ſit exemplum redemptionis quo diſcamus noſtri eſſe redemptores? Chriſtus ipſe, dum in Cœna veniæ fiduciam obſignat, non iubet diſcipulos in actione illa hærere, ſed ablegat eos ad mortis ſacrificium: Cœnam monumentum vel memoriale (vt vulgò loquuntur) eſſe ſignificans, ex quo diſcant victimam expiatricem, qua placandus erat Deus, nō niſi ſemel offerri debuiſſe. Neq; enim ſufficit Chriſtum tenere vnicam eſſe victimam, niſi & vnica immolatio accedat: vt fides noſtra cruci eius affixa ſit.

Quinta Miſſæ virtus deſcribitur hîc, & ſect. 8.9.

7 Ad coronidem nūc venio, nempe ſacram Cœnam, in qua Dominus paſſionis ſuæ memoriam inſculptam formatámque reliquerat, erecta Miſſa,

cta Miſſa, è medio ſublatam, inductam, & deperditam. Siquidem Cœna ipſa donum Dei eſt, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Miſſæ pretium Deo numerare fingitur quod ipſe in ſatisfactionem accipiat. Quantum intereſt inter dare & accipere, tantum à Sacramento Cœnæ ſacrificium differt Atque hæc quidem miſerrima hominis ingratitudo eſt, quod vbi agnoſcenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agendæ, in eo Deum ſibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Chriſti morte non ſemel duntaxat reſtitutos in vitam: ſed aſſiduè viuificari, quia tūc omnes noſtræ ſalutis numeri impleti ſint. Miſſæ ſacrificium longè aliam cantilenam canit, Chriſtū oportere quotidie ſacrificari, vt aliquid nobis commodet. Cœna in publico Eccleſiæ cœtu diſtribuēda erat, quo nos de communione doceret qua omnes cohæremus in Chriſto Ieſu. Hanc cōmunitatem diſſoluit ac diſtrahit Miſſæ ſacrificium. poſtquam enim error inualuit, oportere eſſe Sacerdotes, qui pro populo ſacrificarēt: quaſi relegata eſſet ad eos Cœna, deſiit iuxta Domini mandatum, fidelium Eccleſiæ communicari. Aditus Miſſis priuatis eſt patefactus, quæ excommunicationem quandam magis referrēt quàm communitatem illam à Domino inſtitutam: quum ſacrificulus ſuam victimam ſeorſum voraturus, ſe à toto fidelium populo ſegreget. Miſſam priuatam voco (nequis fallatur) vbicunque nulla eſt inter fideles Dominicæ Cœnæ participatio, etiamſi aliàs magna hominum multitudo interſit.

8 Ac ipſum quidem Miſſæ nomen vnde natum ſit nunquam certò potui iudicare: niſi quòd mihi veriſimile eſt, ab oblationibus quæ conferebantur, fuiſſe ſumptum. Vnde & veteres plurali ferè numero vſurpant. Sed vt de nomine remittamus controuerſiam dico priuatas Miſſas cum Chriſti inſtitutione ex diametro pugnare: ideòque impiam eſſe ſacræ Cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nónne accipere & diuidere inter nos? Qualem mandati obſeruationem docet Paulus? nónne fractionem panis, quæ communio ſit corporis & ſanguinis? Quum igitur vnus ſine diſtributione accipit, quid ſimile eſt? At ille vnus totius Eccleſiæ nomine facit. Quo mandato? an non hoc apertè illudere Deo eſt, quum vnus priuatim ad ſe rapit, quod nonniſi inter plures fieri debuerat? Sed quia ſatis clara Chriſti & Pauli verba ſunt, breuiter concludere licet: vbicunque non eſt fractio panis ad communionem fidelium, illic non Cœnam Domini, ſed falſam & præpoſteram Cœnæ imitationem eſſe. Falſa autem imitatio, deprauatio eſt. Porrò deprauatio tanti myſterij, impietate non caret. In Miſſis ergo priuatis impius eſt abuſus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud ſubinde parit) poſtquam ſemel obrepſit ille mos ſine communione offerendi, paulatim cœperunt in ſingulis templorum angulis innumerabiles Miſſas facere, & populum huc atque illuc diſtrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt ſuæ vnitatis myſterium recognoſceret. Eāt nunc, & idolotatriam eſſe negent quòd panem in ſuis miſſis oſtendunt pro Chriſto adorandum. fruſtra enim promiſſiones illas de Chriſti præſentia iactant: quæ vtcunque intelligantur, non ideo certè datæ ſunt vt homines impuri & profani, quoties velint, & in quencunque libeat abuſum, corpus Chriſti conficiant: ſed vt fideles, dum religioſa obſeruatione ſequuntur Chriſti mandatum in Cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

Miſſæ nomē vnde.

1.Cor.10.16.

Miſſæ priuatæ.

9 Adde quòd hæc peruerſitas puriori Eccleſiæ incognita fuit. Vtcunque enim fucum hîc facere conentur qui ſunt inter aduerſarios impudētiores. certo tamen certius eſt, totam antiquitatem ipſis aduerſari: vt ſuperius in aliis demonſtrauimus, & certius ex aſſidua veterum lectione

iudicari poterit.*Verum antequam finem dicendi faciam, Miſſatios noſtros doctores interrogo, quum ſciant potiorem eſſe Deo obedientiam, quàm victimas: & magis poſcere vt voci ſuæ auſcultetur, quàm vt ſacrificia offerantur: quomodo hanc ſacrificandi rationem Deo acceptã credant, cuius nullum illis conſtat mandatum, & quam ne vna quidẽ Scripturæ ſyllaba probari vident? Præterea quum Apoſtolũ audiant dicentẽ, neminem ſibi nomen atque honorem ſacerdotij vſurpare, niſi qui vocatus eſt, vt Aaron: quin nec Chriſtum ipſum ſeſe ingeſſiſſe, ſed obediſſe Patris vocationi aut ſacerdotij ſui authorem Deum inſtitutorémque profe rant oportet: aut honorem non eſſe à Deo fateantur, in quem non vocati improba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidem literæ obtẽdere poſſunt qui ſuo ſacerdotio patrocinetur. Cur non igitur ſacrificia euaneſcent, quæ ſine Sacerdote offerri non poſſunt?

**Vide ſect 3. 14.*
1. *Sam* 15. 22.
Heb.5.4

Hîc & ſect.11. oſtẽditur Miſſæ ſacrificiũ non poſſe defendi veterum authoritate, qui Miſſam quidẽ ſæpe ſacrificiũ dixerunt, ſed alio ſenſu quã Papiſtæ
Lib.20 *cõtra Fauſtum c*.18.

10 Siquis hinc inde conciſas veterum ſententias obtrudat, & eorũ authoritate contendat aliter intelligendum eſſe quod in Cœna peragitur ſacrificium quàm nos exponamus: huic breuiter reſponſum ſit, Si de approbando ſacrificij commento, quale in Miſſa confinxerunt Papiſtæ agitur, eiuſmodi ſacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi ſacrificij vocabulo: verùm ſimul exponunt ſe aliud nihil intelligere, quam memoriam veri illius & vnici ſacrificij quod in cruce peregit Chriſtus, vnicus (vt ipſi paſſim prædicant) noſter ſacerdos. Hebræi, inquit Auguſtinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo prophetiam celebrabant futuræ victimæ quam Chriſtus obtulit: Chriſtiani iam peracti ſacrificij memoriam celebrant ſacroſancta oblatione & participatione corporis Chriſti. Hîc certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicunque tandem ſit author. Verba ſunt: Firmiſſimè tene, & nullatenus dubites, ipſum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, ſe pro nobis obtuliſſe ſacrificium & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis: cui cum Patre, & Spiritu ſancto, tempore veteris Teſtamenti animalia ſacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu ſancto (cum quibus vna eſt diuinitas) ſacrificium panis & vini ſancta Eccleſia per vniuerſum orbem offerre non ceſſat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Chriſti quam pro peccatis noſtris ipſe erat oblaturus: & ſanguinis, quem erat effuſurus in remiſſionem peccatorum. in iſto autem ſacrificio, gratiarũ actio atque commemoratio eſt carnis Chriſti, quam pro nobis obtulit: & ſanguinis, quem pro nobis idem effudit. Vnde Auguſtinus ipſe, pluribus locis nihil aliud quàm ſacrificium laudis eſſe interpretatur. Denique paſſim apud eum reperies non alia ratione vocari Cœnã Domini ſacrificium, niſi quòd eſt memoria, imago, teſtimonium illius ſingularis, veri & vnici ſacrificii quo nos Chriſtus expiauit. Memorabilis etiam locus eſt lib.4: de Trinitate, cap.24. vbi poſtquam diſſeruit de vnico ſacrificio, ita concludit, Quoniam in ſacrificio quatuor conſiderantur, cui offeratur, & à quo quid offeratur, & pro quibus: idem ipſe vnus verúſque Mediator per ſacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum ipſo manet cui obtulit. vnum in ſe fecit pro quibus offerebat. vnus ipſe eſt, qui obtulit, & quod obtulit. In eundem quoque ſenſum loquitur Chryſoſtomus: Honorem verò ſacerdotii in Chriſto vendicant, vt Antichriſti vocem fore teſtetur Auguſtinus ſiquis Epiſcopum inter Deum & homines interceſſorem faciat.

Epiſt.120. *ad Honoratum.*
Contra aduerſariũ Legis ſæpius.
Libr.2. *contra Parmen.c*.8.

**Ipſos tamen veteres videri aliquid peccaſſi in ipſo actionis Cœnę modo quia nimis deflexerint ad Legis vmbras.*

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis mõſtretur illic Chriſti immolatio, vt crucis ſpectaculum penè ob oculos ſtatuatur. qualiter in oculis Galatarum Chriſtum fuiſſe crucifixum dicit Apoſtolus, dum illi propoſita crucis prædicatio fuerat. *Sed quia veteres quoque illos video

Gala.3.1.

aliò

aliò hanc memoriam detorſiſſe quàm inſtitutioni Domini cõueniebat (quod neſcio quam repetitæ aut ſaltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ ſe ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura ſimplicíque Dei ordinatione acquieſcere: cuius etiam ideo vocatur Cœna, quoniã ſola hîc eius authoritas vigere debet. Equidem quum piũ atq; orthodoxum de toto hoc myſterio ſenſum retinuiſſe eos videã, neque deprehendam voluiſſe vnico Domini ſacrificio vel minimũ derogare, vllius impietatis damnare eos non ſuſtineo. Excuſari tamé non poſſe arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati ſunt enim propius Iudaicũ ſacrificandi morem quàm aut ordinauerat Chriſtus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur eſt præpoſterá illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non cõtenti ſimplici ac germana Chriſti inſtitutione, ad Legis vmbras nimis deflexerunt.

Ipſos tamen veteres videri aliquid peccaſſe in ipſo actionis Cœnæ modo, quia nimis deflexerint ad Legis vmbras.

12 Si quis diligenter expendat, hoc diſcrimen inter Moſaica ſacrificia & euchariſtiam noſtrã verbo Domini ſtatui obſeruabit, quòd quum illa eandem mortis Chriſti efficaciam populo Iudaico repræſentarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuerſa tamẽ fuerit repræſentationis ſpecies. Siquidem illi Sacerdotes Leuitici quod peracturus erat Chriſtus ſacrificium iubebantur figurare: ſiſtebatur hoſtia, quæ vicem ipſius Chriſti ſubiret: erat altare, in quo immolaretur: ſic denique gerebantur omnia, vt ob oculos poneretur ſacrificij effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peracto ſacrificio, aliam nobis rationem Dominus inſtituit: nempe vt fructum oblati ſibi à Filio ſacrificij, ad populum fidelem trãſmittat. Menſam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare ſuper quod offeratur victima. non ſacerdotes conſecrauit, qui immolent: ſed miniſtros, qui ſacrum epulum diſtribuant. Quò ſublimius eſt ac ſanctius myſterium, eò religioſiùs ac maiore reuerentia tractari conuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani ſenſus audacia, in eo ſolo quod Scriptura tradit hæreamus. Et certè ſi cogitamus Domini non hominum Cœnam eſſe, non eſt cur vlla hominum authoritate vel annorum prǫſcriptione patiamur nos ab illa vel latũ vnguem dimoueri. Itaq; Apoſtolus, dum vult eam vitiis omnibus repurgare quæ jam in Corinthiorum Eccleſiam irrepſerant, quę ad id expeditiſſima via erat, ad vnicam illam inſtitutionem reuocat: vnde perpetuam eſſe petendam regulam oſtendit.

Differentia inter Moſaica ſacrificia, & Cœnam Domini in Eccleſia Chriſtiana.

Menſam ſuis parauit in Cœna non altare erexit Chriſtus.

1. Cor 11 20.

13 Porrò nequis rixator ex ſacrificij ac ſacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, ſed compendio, expediam, quid per ſacrificium, quid per ſacerdotem tota diſputatione ſignificauerim. Qui Sacrificij vocabulum ad ſacras omnes ceremonias & religioſas actiones extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vſu ſacrificium appellari ſcimus quod Græci nunc θυσίαν, nũc προσφορὰν, nunc τελετὴν dicunt. Quod generaliter acceptum, complectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare diſtinguamus oportet: ſic tamen vt hęc diſtinctio anagogen à ſacrificiis Legis Moſaicę habeat: ſub quorum vmbris vniuerſam ſacrificiorum veritatem populo ſuo repræſentare voluit Dominus. Illorum autem quanquam variæ fuerunt formæ: tamen ad duo mẽbra referri omnes poſſunt Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam ſatisfactionis ſpecie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut ſymbolum erat diuini cultus, religioniſq; teſtificatio: nunc vice ſupplicationis, ad fauorem Dei poſtulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis teſtandam: nunc pro ſimplici pietatis exercitatione, ad renouandam fœderis ſanctionem. ad quod poſterius membrum holocauſta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera diſtribua-

Quid propriè ſignificet Sacrificij nomen.

Sacrificiorum duo præcipua genera ſub Lege.

mus, ac alterum, docendi cauſa, vocemus λατρευτικὸν & σεβαστικὸν: quoniam veneratione cultúque Dei conſtat quem illi fideles & debent & reddunt. vel ſi mauis εὐχαριστικὸν: quandoquidem à nullis Deo exhibetur niſi qui immenſis eius beneficiis onuſti, ſe totos cum actionibus ſuis omnibus illi rependunt. Alterum propitiatorium, ſiue expiationis.

Vnicum nobis ſacrificium expiatorium, Mors Chriſti Eſt autem expiationis ſacrificium, cui propoſitum eſt iram Dei placare, ipſius iudicio ſatisfacere, eóq; peccata abluere & abſtergere: quo peccator eorum ſordibus repurgatus, & in iuſtitiæ puritatem reſtitutus, in

Exod.29.36. gratiam cum Deo ipſo redeat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerebantur: non quod reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: ſed quòd verum huiuſmodi ſacrificium adumbrarent, quod tandem ab vno Chriſto reipſa peractum fuit.

Iohã.19.30. ab ipſo autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et ſemel, quòd illius vnius à Chriſto peracti efficacia & vis æterna eſt, vt ſua ipſe voce teſtatus eſt, quum dixit perfectum eſſe & impletum: hoc eſt, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remiſſioni, iuſtitiæ ſaluti neceſſarium erat, id totum vnica illa ſua oblatione præſtitũ & conſummatum: adeóque nihil deeſſe, vt nullus poſtea locus alteri hoſtiæ relinqueretur.

Miſſam eſſe ſceleratiſſimum probrũ in Chriſti mortem. 14 Quamobrem conſtituo, ſceleratiſſimum probrum, & non ferendam eſſe blaſphemiam tam in Chriſtum quàm in ſacrificium quo per mortẽ ſuam in cruce pro nobis defunctus eſt, ſiquis, repetita oblatione,

Vide ſect.3.9. de redimenda peccatorũ venia, de propitiando Deo, & obtinenda iuſtitia cogitet. At quid aliud miſſando agitur, niſi vt nouę oblationis merito paſſionis Chriſti fiamus participes? Et ne vllus eſſet inſaniendi modus parum eſſe putauerunt, ſi dicerent commune ex æquo fieri ſacrificiũ pro tota Eccleſia, niſi adderent, ſui arbitrij eſſe, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potiùs cuicunque qui talem ſibi mercem numerato pretio emere vellet. Porrò quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterant: vt tamen vel aliqua nota authoris ſui exemplum referrent, numeri ſimilitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, ſecundùm Gallicam quidem ſupputationem, triginta nummulis æreis vendunt. ſed ille, ſemel: hi, quoties emptor occurrit. Hoc ſenſu & Sacerdotes eſſe negamus, nempe qui tali oblatione apud Deũ pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Chriſtus, vnicus eſt noui Teſtamenti Pontifex & Sacerdos, in quem tranſlata ſunt omnia ſacerdotia, & in quo clauſa ac terminata.

Hebr.5.4. Etſi nihil Scriptura de ęterno Chriſti ſacerdorio meminiſſet: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullam inſtituit, manet inuictum Apoſtoli argumentum, Neminem ſibi honorem vſurpare niſi qui à Deo vocatus ſit. Qua ergo fiducia ſacrilegi iſti, qui ſe iactant Chriſti carnifices, audent ſe Dei viuentis Sacerdotes appellare?

Plato. 15 Eſt apud Platonem libro de Repu. ſecundo elegantiſſimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis diſſerit, ſtultámque improborum ac ſceleſtorum hominum confidentiam ridet, qui putarent his quaſi velis obtegi ſua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pa-

Miſſarij ſacrificij fiducia multos ſibi ſecurius indulgere in vitijs. ctione, ſecurius ſibi indulgerent: prorſus videtur ad Miſſariæ expiationis vſum, qualis hodie in mundo eſt, alludere. Fraudare alium & circumuenire, nefas eſſe omnes ſciunt. Vexare iniuriis viduas, pupillos expilare, moleſtiam inferre pauperibus, malis artibus aliorum bona ad ſe rapere, periuriis & fraudibus inuolare in cuiuſquã fortunas, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium eſſe fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia paſſim audent tam multi, tanquam impune auſuri? Sanè ſi rite expendimus, non alia cauſa tantum illis animi facit, niſi

quia

quia Miſſario ſacrificio,tā quam ſoluto pretio,ſatisfacturos ſe Deo confidunt, aut ſaltem hanc ſibi cum eo tranſigendi facilem eſſe viam. Pergit deinde Plato craſſum eorum ſtuporem ridere, qui talibus piaculis pœnas redimi opinantur, quas alioqui apud inferos ſubituri eſſent. Et quorſum hodie ſpectant anniuerſaria & maior pars Miſſarum, niſi vt qui tota vita crudeliſſimi tyranni fuerunt, aut rapaciſſimi prædones, aut ad omne flagitium proſtituti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

16 Sub altero ſacrificij genere quod εὐχαριστικὸν diximus, cōtinentur omnia charitatis officia, quibusdum fratres noſtros complectimur, Dominum ipſum in membris ſuis honoramus: omnes deinde noſtræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore ſacrificio dependent, quo anima & corpore in templum ſanctum Domino conſecramur. Neque enim ſatis eſt ſi externæ noſtræ actiones ad illius obſequium applicentur: ſed nos primò, deinde noſtra omnia conſecrari ac dedicari illi conuenit: vt quicquid in nobis eſt gloriæ eius ſeruiat, & eius amplificandæ ſtudium ſpiret. Hæc ſacrificij ſpecies nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remiſſionem, nihil ad promerendam iuſtitiam pertinet: ſed in magnificando duntaxat & exaltando Deo verſatur. Siquidem gratum acceptúmque Deo eſſe non poteſt niſi ex corū manu quos iam accepta peccatorum remiſſione, ſibi aliunde reconciliauit, ideóque piaculo abſoluit. *Eſt autem adeò Eccleſię neceſſaria vt abeſſe ab ea non poſſit. Itaque æterna futura eſt quandiu ſtabit populus Dei, quemadmodum iam ex Propheta ſuperius viſum eſt: ſiquidem eo ſenſu accipere libet vaticinium iſtud, Quoniam à ſolis ortu vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus: & in omni loco incenſum offeretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniam terribile eſt nomen meum in Gentibus, dicit Dominus: tantum abeſt vt ſubmoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora noſtra, hoſtiam viuentem, ſanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi ſignificanter admodum loquutus eſt, quū hunc eſſe rationalem noſtrum cultum ſubiecit: intellexit enim ſpiritualem colendi Dei ritum quem carnalibus Legis Moſaicę ſacrificiis tacitè oppoſuit. Sic beneficentia & communicatio, victimę appellantur quibus placetur Deo. Sic Philippenſium benignitas qua Pauli inopiam ſubleuarant, hoſtia bonæ fragrantię: ſic omnia fidelium bona opera, ſpirituales hoſtiæ.

Hic, & sect. 17. oſtenditur, plura nobis eſſe εὐχαριστικὰ ſacrificia, οἷα nēpe charitatis officia, preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultū à nobis agitur.

**H*æc ſacrificandi ſpecies quotidie locum habet in Eccleſia.*

*Malach.*1.11

*Rom.*12.1

*Hebr.*13.16

*Philip.*4.18

17 Et quid multa perſequor? ſubinde enim in ſcripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc ſub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, ſatis tamen exprimebant Prophetæ, ſubeſſe illis carnalibus ſacrificiis veritatem, quæ Chriſtianæ Eccleſiæ cum Iudaica gente cōmunis eſt. Qua ratione precabatur Dauid vt oratio ſua ſicut incenſum in conſpectum Dei aſcenderet. Et Oſeas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid ſacrificia laudis nūcupat. Quē Apoſtolus imitatus, hoſtias laudis etiam ipſe vocat: & interpretatur fructum labiorum confitentium nomini eius. *Huius generis ſacrificio carere non poteſt Cœna Domini: in qua dum eius mortem annuntiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus ſacrificium laudis. Ab hoc ſacrificandi munere, regale ſacerdotium nuncupamur omnes Chriſtiani: quòd per Chriſtum offerimus illam, de qua loquitur Apoſtolus, hoſtiam laudis Deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. Neque enim nos cum noſtris muneribus, ſine interceſſore, in conſpectum Dei apparemus. Chriſtus eſt, quo mediatore intercedente, nos ac noſtra Patri offerimus. Ille Pontifex noſter, qui in ſanctuarium

*Pſal.*141.2

Oſeæ 14.3

*Pſal.*51.21

*Hebr.*13.15

**Eiuſmodi ſacrificium ſemper eſſe oportet in Cœna: et inde Chriſtiani omnes ſunt ſacerdotes.*

1.*Pet.*2.9

cœli ingreſſus, acceſſum nobis aperit. Ille altare, cui donaria noſtra imponimus, vt in illo audeamus quicquid audemus. Ille, inquã, eſt qui nos Patri regnum ac Sacerdotes fecit.

Apoc.1.6

Deſcribitur ſuis elogijs ſanctiſſima ipſa Miſſa.

18 Quid ſupereſt niſi vt cæci videant, ſurdi audiant, pueri ipſi intelligant hanc Miſſæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, omnes reges terræ & populos, à ſummo vſque ad nouiſſimum ſic inebriauit, ſic percuſſit ſopore ac vertigine, vt brutis ipſis ſtupidiores, proram & puppim ſuæ ſalutis in hac vna exitiali voragine ſtatuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnãdum expugnãdúmque Chriſti regnum. Hæc eſt Helena, pro qua veritatis hoſtes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur: & verè Helena, cum qua ſpirituali fornicatione (quæ omnium eſt maximè execrabilis) ita ſe conſpurcant. Non hîc vel minimo digito attingo craſſos illos abuſus quibus ſacræ ſuæ Miſſæ profanatam puritatem prætendere poſſent: quàm turpes nundinas exerceant, quàm ſordidos quæſtus faciãt ſuis miſſationibus, quanta rapacitate auaritiam ſuam expleant. Tantùm indico, ídque paucis & ſimplicibus verbis, qualis ſit ſanctiſſima ipſa Miſſæ ſanctitas: ob quam adeò ſpectabilis eſſe, tantáque in veneratione haberi aliquot ſeculis meruit. Nam & tanta hæc myſteria pro dignitate illuſtrari, maioris operis fuerit: & illas obſcœnas ſordes, quæ ante oculos oráque omnium verſantur, admiſcere nolo: vt omnes intelligant, Miſſam in ſelectiſſima ſua, & qua maximè venditari poteſt, integritate acceptam, ſine ſuis appendicibus à radice ad faſtigium, omni genere impietatis, blaſphemiæ, idololatriæ, ſacrilegij ſcatere.

Breuis ſumma eorũ quæ de duobus Sacramẽtis tenêre cõuenit: & cur Cœna ſæpius iteretur, Baptiſmus non item.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia quæ ſciri de duobus iſtis Sacramentis referre duximus: quorum vſus à primordio noui Teſtamenti ad conſummationem vſque ſeculi, Chriſtianæ Eccleſiæ eſt traditus: Vt ſcilicet Baptiſmus, quidam quaſi ingreſſus in ipſam eſſet, & fidei initiatio: Cœna verò, aſſiduum velut alimentum, quo Chriſtus fidelium ſuorum familiam ſpiritualiter paſcit. Quare vt non niſi vnus eſt Deus, vna fides, vnus Chriſtus, vna Eccleſia eius corpus: ita Baptiſmus non niſi vnus eſt, nec ſæpe iteratur: Cœna autem ſubinde diſtribuitur, vt intelligant ſe Chriſto aſſiduè paſci qui ſemel in Eccleſiam allecti ſunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo inſtitutum eſt, ita nec vllum agnoſcere debet fidelium Eccleſia. Rem enim non eſſe humani arbitrij, erigere ac ſtatuere noua Sacramenta, facilè intelliget qui meminerit quod ſuprà ſatis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo poſita eſſe vt de aliqua eius promiſſione nos edoceant, & bonam erga nos voluntatem nobis teſtificentur: qui præterea cogitet, nullum fuiſſe Deo cõſiliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate ſpondere poſſit, aut certiores ſecurósque reddere quo ſit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul nanque conſtituitur, neminem ſignum proponere poſſe quod eius voluntatis & promiſſionis alicuius teſtimonium futurum ſit: ſolus ipſe eſt, qui ſigno dato, de ſe apud nos teſtari poteſt. Dicam breuiùs, & fortè rudiùs, ſed apertiùs: Sacramentum, ſine ſalutis promiſſione eſſe nunquam poteſt. Omnes homines in vnum ſimul coacti, nihil à ſe nobis polliceri de ſalute noſtra poſſunt. Ergo nec à ſe edere aut erigere Sacramentum.

Iſa.40.13
Rom.11.34

**Ex.16.13, et 17.6*

Licet plura Sacramenta habuerit vetus Eccleſia ſub Lege, hodie tamẽ Chriſtianam duobus à

20 His ergo duobus contenta ſit Chriſtiana Eccleſia: nec modò nullum aliud tertium ad præſens admittat aut agnoſcat, ſed ne appetat quidem, aut expectet, ad cõſummationem vſque ſeculi. *Nam quòd diuerſa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter ſua illa ordinaria data ſunt (vt man, aqua è petra profluens, ſerpens æneus, & ſimilia) hac variatione admonebantur ne talibus figuris inſiſterent, quarũ ſtatus

parum

parum firmus eſſet: ſed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo in teritu nullóque fine perſtaret. Alia longè ratio nobis eſt, quibus reuelatus eſt Chriſtus: in quo theſauri omnes ſcientiæ & ſapientiæ ſunt abſcõditi, tanta affluentia & vbertate, vt nouam aliquam acceſſionem ad hos theſauros ſperare vel poſtulare, verè Deum irritare ſit, & aduerſum nos prouocare. Vnum duntaxat Chriſtum eſurire, quærere, ſpectare, diſcere, ediſcere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni ſui Dominus ad plenum manifeſtabit, & ſe qualis eſt, nobis ſpectandum oſtendet. Atque hac ratione noſtrum hoc ſeculum in Scripturis, per Nouiſſimam horam, nouiſſimos dies, nouiſſima tempora, deſignatur, nequis vana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione ſeſe fallat. Sæpenumero enim multíſque modis antea loquutus per Prophetas, vltimis in his diebus loquutus eſt cœleſtis Pater in dilecto Filio ſuo, qui ſolus Patrem manifeſtare poteſt: & re vera ad plenum manifeſtauit, quantum noſtra intereſt, dum nunc per ſpeculum eum conſpicimus. *Iam verò vt hoc hominibus ablatū eſt, ne noua Sacramenta in Eccleſia Dei condere poſſint: ita optandum eſſet, iis ipſis quæ à Deo ſunt, quamminimum humanæ inuentionis admiſceri. Perinde enim atque infuſa aqua vinum fugit & diluitur: aſperſóque fermento tota farinæ maſſa aceſcit: ſic myſteriorum Dei ſynceritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo quicquam de ſuo adiicit. Et tamen videmus quantum à germana ſua puritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus ſatis vbique pomparum, ceremoniarum, geſticulationũ: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentio: ſine quo Sacramenta etiam ipſa, Sacramenta non ſunt. Quin nec ceremoniæ ipſæ à Deo inſtitutæ in tanta turba caput exerere poſſunt, ſed tanquam oppreſſæ iacent. Quantulum in Baptiſmo aſpicitur quod vnum illic lucere & ſpectari debuerat, vt alibi iuſtè conqueſti ſumus, nempe Baptiſmus ipſe? Cœna prorſus ſepulta eſt quum verſa fuit in Miſſam, niſi quòd ſemel quotannis, ſed concerpta & dimidiata laceráque forma viſitur.

Chriſto inſtitutis contentam eſſe debere. neq; licere hominibus, alia addere. vide cap. 39. ſec. 12

1. Cor 10.3
Num. 21.8
Iohan. 3.14
Coloſſ. 1.3
1. Iohan. 3.2
1. Iohan. 2.18
1. Pet 1.20
Heb. 1.2
Luc. 10.22
1 Cor 13.12

**In Sacramentis à Chriſto inſtitutis nõ licere hominibus aliquid addere de ſuo.*

De quinque falſò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non eſſe quinque reliqua quæ pro Sacramentis hactenus vulgò habita ſunt, declaratur, tum qualia ſint oſtenditur. CAP. XIX.

POTERAT ſuperior de Sacramentis diſputatio apud dociles & ſobrios hoc obtinere ne vltrà curioſius progrederentur, nec præter illa duo quæ à Domino inſtituta noſſent, vlla alia Sacramenta ſine Dei verbo amplecterentur. Verùm quoniam illa de ſeptem Sacramentis opinio, omnium ferè ſermone trita, ſcholáſque & conciones omnes peruagata, vetuſtate ipſa radices egit, ac hominum animis etiamnum inſidet: viſus ſum mihi operæpretium facturus, ſi quinque reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accenſentur, ſeorſum ac propius excuterem, omníque abſterſo fuco, ſimplicibus ſpectanda proponerem qualia ſint, & quàm falſò pro Sacramentis hactenus habita fuerint. *Principiò hîc teſtatum volo piis omnibus, me hanc de nomine contentionem minimè litigandi cupiditate ſuſcipere: ſed grauibus cauſis adduci ad impugnandum eius abuſum. Non me latet, Chriſtianos vt verborũ, ſic rerum omnium eſſe dominos: poſſe igitur pro ſuo arbitrio voces rebus accommodare, modò pius ſenſus retineatur, etiam ſiqua ſit in loquendo improprietas. Hoc totum concedo: etſi melius fuerit, verba rebus ſubeſſe quàm res verbis ſubiici. Sed in nomine Sacramenti alia eſt ratio. Nam qui ſeptem ponunt, ſimul illá definitionem omnibus tribuunt,

**Cum Sacramenta negamus eſſe quinque illa ab hominibus inuenta, non de nomine, ſed de re nos cõtendere, quia ſcilicet volunt Papiſtæ eſſe inuiſibilis gratiæ viſibiles formas.*

Magiſter Sententiarum.

vt ſint gratiæ inuiſibilis viſibiles formæ: omnia ſimul faciant vaſa Spiritus ſancti, inſtrumenta conferendæ iuſtitiæ, cauſas obtinendæ gratiæ: Adeóque ipſe Magiſter Sententiarum, Moſaicæ Legis ſacramenta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabant. Eſtne, obſecro, tolerabile, vt quæ ſymbola Dominus ore ſuo cōſecrauit, quę eximiis promiſſionibus inſigniuit, ea pro Sacramentis non cenſeantur, interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à ſe excogitarunt, vel ſaltem ſine expreſſo Dei mandato obſeruant? Ergo aut definitionem mutent, aut hac verbi vſurpatione abſtineant, quæ falſas & abſurdas opiniones pòſt generet. Eſt (inquiunt) extrema vnctio inuiſibilis gratiæ figura & cauſa, quia eſt Sacramentum. Quod inferunt ſi nullo modo concedere oportet, in ipſo certè nomine eſt occurrendum, ne ea mercede recipiamus vt eiuſmodi errori occaſionem prębeat. Rurſus quū probant Sacramentum eſſe, cauſam adiungunt: quia externo ſigno conſtet ac verbo. Si nec mandatum, nec promiſſionem inuenimus, quid aliud poſſumus quàm reclamare?

**Multę afferuntur rationes cur nō ſit in hominū poteſtate, noua inſtituere Sacramenta.*

Iſa 40.13
Rom.11.34

Homi in Iohā.80

**Diſtinguēdum eſſe inter Sacramenta, & alias ceremonias.*

Act 9.40, et 20.36
1.*Tim*.2.8

2 Iam apparet non de vocabulo nos rixari, ſed de re ipſa non ſuperuacuam controuerſiam mouere. *Proinde hoc fortiter retinendum eſt quod inuicta ratione priùs confirmauimus, Sacramenti inſtituendi arbitrium non niſi penes Deum vnum eſſe. Siquidem Sacramentum certa Dei promiſſione erigere fidelium conſcientias ac conſolari debet: quę eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis teſtimonium eſſe debet bonæ erga nos Dei voluntatis: cuius nullus hominum aut Angelorum teſtis eſſe poteſt: quando nemo Dei conſiliarius fuit. Solus ergo ipſe eſt qui de ſe nobis per verbum ſuum teſtificatur legitima authoritate. Sacramentum, ſigillum eſt quo Dei teſtamentum ſeu promiſſio obſignatur. Obſignari verò non poſſet rebus corporeis & elementis huius mundi, niſi virtute Dei ad hoc formentur & deſignentur. Inſtituere ergo Sacramentum homo non poteſt: quia facere vt ſub rebus tam abiectis tanta Dei myſteria lateant, id verò humanæ virtutis non eſt. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum eſſe Sacramentum faciat: vt Auguſtinus optimè docet. *Pręterea retineri aliquod diſcrimen vtile eſt inter Sacramēta & alias ceremonias, niſi volumus in multa abſurda incidere. Apoſtoli orarunt genibus flexis: genua igitur non flectētur ſine Sacramento. Diſcipuli feruntur oraſſe verſus Orientem: ſit nobis Sacramentum Orientis aſpectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio ſæpiùs à ſanctis facta memoratur: & manuum quoque extenſio Sacramentum fiat: omnes denique ſanctorum geſtus in ſacramenta tranſeant. etſi ne hæc quidem admodum moraretur, modò non eſſent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

Veteris Eccleſię authoritate non poſſe probari ſeptenariū numerum in Sacramentis.

Epiſt.118

3 Si veteris Eccleſiæ authoritate premere nos velint, dico eos fucum facere. Nuſquam enim apud Eccleſiaſticos ſcriptores, numerus hic ſeptenarius inuenitur: nec ſatis conſtat quo primùm tempore obrepſerit. Fateor quidem in vocabulo Sacramenti, eſſe interdū liberiores. ſed quid eo ſignificant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniáque pietatis exercitia. Quum autem de iis ſignis loquuntur quæ diuinæ in nos gratię teſtimonia eſſe debent, duobus iſtis Baptiſmo & Euchariſtia, contenti ſunt. Ne quis falſò iactari hoc à me putet, pauca Auguſtini teſtimonia hîc referam Ad Ianuarium. Primò (inquit) tenere te volo, quod eſt huius diſputationis caput, Dominum noſtrum Chriſtū (ſicut ipſe in Euangelio loquitur) leni iugo nos ſubdidiſſe & ſarcinæ leui. Vnde Sacramentis numero pauciſſimis, obſeruatione facillimis, ſignificatione pręſtantiſſimis, ſocietatem noui populi colligauit, Sicuti eſt Baptiſmus Tri-

nitatis nomine conſecratus, & communicatio corporis & ſanguinis Domini, & ſiquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Christiana, A reſurrectione Domini quædā pauca ſigna pro multis, eadémque factu facillima, intellectu auguſtiſſima, obſeruatione caſtiſſima ipſe Dominus & Apoſtolica tradidit diſciplina: ſicuti eſt Baptiſmus, & Celebratio corporis & ſanguinis Domini. Cur nullam hîc ſacri numeri, hoc eſt ſeptenarij, mentionem facit? An veriſimile eſt prætermiſſurum fuiſſe ſi tunc fuiſſet in Eccleſia inſtitutus: præſertim quum ſit aliâs in obſeruandis numeris curioſior quàm neceſſe foret? Imò quum Baptiſmum & Cœnam nominat, alia ſubticet: annon ſatis innuit, hæc duo myſteria ſingulari dignitate præſtare, alias ceremonias inferiore loco ſubſidere? Quare ſacramentarios iſtos Doctores non tantùm verbo Domini, ſed veteris etiam Eccleſiæ conſenſione deſtitui dico, vtcunque hoc prætextu maximè ſuperbiant. Sed iam ad ipſas ſpecies deſcendamus. *Lib.3.c.9*

De Confirmatione.

4 Hic mos olim fuit vt Chriſtianorum liberi, poſtquam adoleuerant, coram Epiſcopo ſiſterentur: vt officium illud implerent quod ab iis exigebatur qui ſe ad Baptiſmum adulti offerebant. Hi enim inter catechumenos ſedebant, donec rite fidei myſteriis inſtituti poterant fidei cōfeſſionem coram Epiſcopo ac populo edere. Qui ergo Baptiſmo initiati erant infantes, quia fidei confeſſione apud Eccleſiam tunc defuncti non erant, ſub finem pueritiæ, aut ineunte adoleſcentia, repręſentabantur iterum à parentibus, ab Epiſcopo examinabantur ſecundùm formulam catechiſmi quam tunc habebant certam ac communem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis ſanctáque meritò eſſe debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoque adhibebatur manuum impoſitionis. Ita puer ille, fide ſua approbata, cum ſolenni benedictione dimittebatur. Huius moris ſæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: ſed quod illic ei defuit, per Epiſcopalem manuum impoſitionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hîc noſtri aduerſarij, Sacramentum iure vocari in quo Spiritus ſanctus conferatur. Verùm ipſe Leo alibi explicat quid his verbis ſibi velit. Qui apud hæreticos baptizatus eſt, inquit, non rebaptizetur, ſed Spiritus ſancti inuocatione per manuū impoſitionem confirmetur: quia Baptiſmi tātùm formam ſine ſanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus contra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo nōnihil hallucinari Hieronymum, quòd Apoſtolicam eſſe obſeruationem dicit: longiſſimè tamen ab iſtorum ineptiis abeſt. Et illud ipſum mitigat quum addit, hāc benedictionem ſolis Epiſcopis eſſe datam, magis in honorem ſacerdotij, quàm ex Legis neceſſitate. Talem ergo manuum impoſitionem, quæ ſimpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & reſtitutam hodie in purum vſum velim.

Vide Calu. ad Concil. Trident. Item præfationem in Catechiſmū Latinum.

Ceremonia impoſitionis manuum, cū fidelium liberi qui infantes fuerāt baptizati, reddebant fidei rationem. Vide ſect. 12

Epiſt. 39

Epiſt. 77

Vide Caluinum, Hebr. 6.2

5 Poſterior autem ætas, re propè obliterata, fictitiam neſcio quam confirmationem pro Dei Sacramento poſuit. Confirmationis virtutem eſſe finxerunt, Spiritum ſanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptiſmo collatus ſit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam qui in Baptiſmo regenerati ſint ad vitam. Peragitur hęc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Conſigno te ſigno ſanctæ crucis, & confirmo chriſmate ſalutis, in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti. Pulchre omnia & venuſtè. Sed vbi Dei verbum quod Spiritus ſancti præſentiam hîc promittat? Ne iota quidem obtendere poſſunt. Vnde ergo nos certio-

De Papiſtico Sacramento Confirmationis ſubrogato in locum ſanctæ illius inſtitutionis veteris & Apoſtolicæ Eccleſiæ.

tes facient,chriſma ſuum eſſe vas Spiritus ſancti? Videmus oleum,craſſum ſcilicet & pinguem liquorem:prætereà nihil Accedat,inquit Auguſtinus,verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc,inquam,verbum proferant, ſi quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd ſi Sacramentorum ſe miniſtros,vt par eſt,agnoſcerent,non diutiùs pugnandum eſſet. Hæc prima miniſtri lex eſt,nequid ſine mandato obeat Age,mandatum huius miniſterij aliquod producant,& verbum non addam.Si mandato deficiuntur,ſacrilegam audaciam excuſare non poſſunt. Hac ratione Phariſæos Dominus interrogabat,eſſétne

Matt.21.25

Baptiſmus Iohannis è cœlo, an ex hominibus. Si reſpondiſſent, ex hominibus:obtinebat,friuolum eſſe & vanum: ſi è cœlo,doctrinam Iohannis agnoſcere cogebantur.Itaque ne eſſent nimiùm in Iohannem contumelioſi,non auſi ſunt fateri eſſe ex hominibus. Si itaque ex hominibus eſt confirmatio,vana & friuola eſſe conuincitur:ſi è cœlo perſuadere volunt,probent.

6 Tuentur ſe quidem Apoſtolorum exemplo,quos nihil temerè feciſſe exiſtimant. Rectè id ſanè:nec à nobis reprehenderentur ſi ſe Apoſtolorum imitatores oſtenderent.Sed quid fecerunt Apoſtoli?Narrat Lucas in Actis,Apoſtolos,qui Hieroſolymis erant,quum audiſſent Samariã recepiſſe verbum Dei,miſiſſe illuc Petrum & Iohannem:illos pro Samaritanis oraſſe vt Spiritum ſanctum acciperent, qui nondum in quenquam illorum venerat,ſed bapti zati tantùm erant in nomine Ieſu:oratione facta, manus illis impoſuiſſe : per quam impoſitionem Spiritum ſanctum Samaritani acceperũt Et de hac manuum impoſitione aliquoties meminit. Audio quid Apoſtoli fecerint:nempe ſuum miniſterium fideliter exequuti ſunt. Viſibiles illas & admirabiles Spiritus ſancti gratias,quas tunc in populum ſuum effundebat,voluit Dominus à ſuis Apoſtolis per manuum impoſitionem adminiſtrari & diſtribui. Huic autem impoſitioni manuum non altius ſubeſſe myſterium cogito : ſed huiuſmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor,vt ipſo geſtu ſignificarent, ſe Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant.

Act.8.15

Perperam prętexi Apoſtolorum exẽplum à Papiſtis ad confirmandum ſuũ Confirmationis Sacramẽtum,docetur hîc,& ſect.7

Hoc miniſterium quo tunc Apoſtoli fungebantur, ſi adhuc in Eccleſia maneret,manuum quoque impoſitionem oporteret ſeruari: ſed vbi gratia illa conferri deſiit,quorſum pertinet manuum impoſitio?Adhuc certè adeſt populo Dei Spiritus ſanctus:quo niſi ductore & directore conſiſtere nequit Dei Eccleſia. Habemus enim æternam & perpetuò conſtaturam promiſſionem, qua Chriſtus ſitientes ad ſe vocat, vt bibant aquas viuas. Sed ceſſarunt illa virtutum miracula, & manifeſtæ operationes, quæ per manuum impoſitionem diſtribuebãtur,nec niſi ad tempus eſſe debuerunt.Oportuit enim nouã Euangelij prædicationem,nouum Chriſti regnum, inauditis & inuſitatis miraculis illuſtrari & magnificari. A quibus vbi ceſſauit Dominus,non protinus Eccleſiam ſuam deſeruit:ſed regni ſui magnificentiam,verbíque ſui dignitatem ſatis excellenter manifeſtatam docuit.Qua igitur in parte hiſtriones iſti Apoſtolos ſe imitari dicent? Hoc agendum erat manuum impoſitione, vt euidens Spiritus ſancti virtus ſtatim ſe exereret.Id non efficiunt:quid igitur pro ſe iactãt manuum impoſitionem,quam Apoſtolis quidem in vſu fuiſſe legimus, ſed prorſus in alium finem?

Iohan.7.37

7 Eiuſdem hoc rationis eſt acſi quis doceret flatum illum quo Dominus diſcipulos ſuos afflauit, Sacramentum eſſe quo detur Spiritus ſanctus. Atqui hoc ſemel Dominus quum fecit,non à nobis fieri etiam voluit.Ad eum modum & Apoſtoli manus imponebãt,pro eo tempore quo viſibiles Spiritus ſancti gratias ad eorum preces adminiſtrari, Domino placebat:non vt poſteri vacuum & frigidum ſignum(quod ſimię iſtę faciunt)

Iohan.20.22

ciunt) mimiticè tantùm & ſine re effingerent. Quòd ſi manuum impoſitione Apoſtolos ſe imitari euincāt (in qua nihil cum Apoſtolis ſimile habent præter neſcio quam præpoſteram κακοζηλίαν) *vnde tamen oleum quod vocant ſalutis? Quis eos in oleo ſalutem quærere docuit? quis vim roborandi illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abſtrahit: qui nihil magis damnat quam talibus obſeruatiunculis hærere? Hoc verò non à me, ſed à Domino audacter pronuntio, Qui oleum vocant oleum ſalutis, ſalutem quæ in Chriſto eſt abiurant, Chriſtū abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus deſtruet. Omnia enim iſta infirma elemēta quæ vſu ipſo intereunt, nihil ad regnū Dei pertinent, quod ſpirituale eſt, & nunquā interiturum. *Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum ſub quibus Cœna Domini exhibetur? Reſpondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo ſpectanda eſſe: ſubſtātiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impreſſa eſt, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo ſubſtantiā ſuam retinent, panis, vinum, aqua, quæ aſpectui noſtro in Sacramentis offeruntur, valet ſemper illud Pauli, Eſca ventri, & venter eſcis: Deus vtrunque deſtruet. Prætereunt enim & euaneſcunt cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei ſanctificantur vt Sacramenta ſint: non in carne nos retinent, ſed verè & ſpiritualiter docent.

**Blaſphemia Papiſtarum, dum Chriſma ſuum illud in Confirmatione vocant Oleū ſalutis, demonſtratur hîc, & ſect. 8*

Galat. 4. 9

Coloſſ. 2. 20

**Obiectio, de aqua Baptiſmi, pane & vino in Cœna.*

1. Cor. 6. 13

8 Verùm propius adhuc inſpiciamus quot monſtra foueat alātque hæc pinguedo. Dicunt iſti vnctores Spiritum ſanctum in Baptiſmo ad innocentiam dari: in confirmatione ad gratiæ augmentum: in Baptiſmo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam inſtrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negent Baptiſmum rite ſine confirmatione perfici poſſe. O nequitiam! Annon igitur in Baptiſmo Chriſto conſepulti ſumus, facti participes mortis eius, vt & reſurrectionis ſimus conſortes? Hanc autem ſocietatem cum morte & vita Chriſti, Paulus interpretatur mortificationem carnis noſtræ & viuificationem Spiritus: quòd vetus homo noſter crucifixus eſt, quò nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid eſt inſtrui ad pugnam, niſi hoc eſt? Quòd ſi Dei verbum conculcare pro nihilo ducebant, cur non Eccleſiam ſaltem reuerebantur, cui tam vbique obſequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipſorum doctrinam proferri poteſt, quàm illud Mileuitani Concilij decretum? Qui dicit Baptiſmum in remiſſionem peccatorum dari tantùm, & non in adiutorium futuræ gratiæ, anathema ſit. Quòd autem Lucas, eo quē *citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Ieſu Chriſti fuiſſe, qui non accepiſſent Spiritum ſanctum: non ſimpliciter negat, vllo Spiritus dono prǽditos qui in Chriſtum corde crederent, & ipſum ore confiterentur: ſed acceptionem Spiritus intelligit, qua manifeſtæ virtutes & viſibiles gratiæ percipiebantur. Sic dicuntur Apoſtoli Spiritum accepiſſe in die Pentecoſtes, quum longè antea illis à Chriſto dictum eſſet, Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis. *Videte malitioſam & ſonticam Satanæ fraudem, qui ex Deo eſtis. Quod verè in Baptiſmo dabatur, in ſua confirmatione dari mentiuntur: vt furtim incautos à Baptiſmo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanæ eſſe doctrinam, quæ promiſſiones Baptiſmi proprias à Baptiſmo abſciſſas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento præclara iſta vnctio. Dei verbum eſt, Omnes, qui in Chriſto baptizati ſunt, Chriſtum induiſſe cum ſuis donis. Verbum vnctorum, Nullam promiſſionem in Baptiſmo percepiſſe, qua in agonibus inſtruantur. Illa vox eſt veritatis: hanc mendacij eſſe oportet. *Verius ergo definire hanc confirmationem poſſum quàm ipſi hactenus definierint: nempe inſignem eſſe Baptiſmi con-

Impudentia Papiſtarum maiorē virtutem tribuentium ſuæ Confirmationi, quàm Baptiſmo, cōfutatur hîc, & ſec. 9. 10

Rom. 6. 4

Act. 8. 16

**Initio ſect. 6*

Act. 2. 4

Mat. 10. 20

**Satanæ fraus eripere Baptiſmo propria, ad ornandam Confirmationē Papiſticam.*

Galat 3. 27

De conſ. diſt. 5. cap. Spir. ſanct.

**Vera definitio Cōfirmationis Papiſticæ.*

tumeliam, quæ vſum ipſius obſcurat, imò abolet: falſam eſſe Diaboli pollicitationem, quæ nos à veritate Dei abſtrahit. Aut ſi mauis, Oleum Diaboli mendacio pollutum, quod velut offuſis tenebris, ſimplicium mentes fallit.

Blaſphemia alia Confirmationis Papiſticæ

Ver. ca. 1 De conſ. di. 5. con Aure ca Vt ieiun. De conſ. diſt. 5

9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum ſanctum per manuum impoſitionem accipere debere poſt Baptiſmum, vt pleni Chriſtiani inueniantur: quia nunquam erit Chriſtianus niſi qui confirmatione Epiſcopali fuerit chriſmatus. Hæc illi ad verbum. Atqui putabam, quæcunque ad Chriſtianiſmum pertinent, omnia Scripturis perſcripta ac comprehenſa eſſe. Nunc vt video, aliunde quàm ex Scripturis, veræ religionis forma petenda diſcendáque eſt. Dei ergo ſapientia, cœleſtis veritas tota Chriſti doctrina, Chriſtianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac ſententia damnantur omnes Apoſtoli, & tot Martyres, quos nunquam fuiſſe chriſmatos certo certius eſt: quando nondum erat factum oleum quo perfuſi, omnes Chriſtianiſmi numeros implerent, vel potius Chriſtiani fierent, qui nondum erant. Verùm vt taceam, abunde ſeipſi refellunt. Quotam enim populi ſui partem poſt Baptiſmum perungunt? cur igitur patiútur in ſuo grege tales ſemichriſtianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam ſupina negligentia omittere eos ſinunt quod omitti ſine graui piaculo non licebat? cur nõ ſeuerius exigunt rem adeò neceſſariam & ſine qua ſalus obtineri non poteſt: niſi fortè quis ſubita morte præpeditus fuerit: ſcilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti eſſe quanti venditant.

Hæc blaſphemia mendacij conuincitur ex ipſorum Papiſtarum facto.

Alia blaſphema laus Cõfirmationis Papiſticæ

Cap. De his vero. ead. diſtinct.

10 Poſtremò conſtituunt: ſacram hanc vnctionem maiori in veneratione habendam eſſe quàm Baptiſmum: quòd illa ſummorum Pontificum manibus peculiariter adminiſtratur, Baptiſmus ab omnibus vulgariter ſacerdotibus diſtribuitur. Quid hîc dicas niſi planè furioſos eſſe, qui ſuis inuentionibus ita blandiuntur, vt præ ipſis ſacroſanctas Dei inſtitutiones ſecurè contemnant? Os ſacrilegũ, túne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam, audes Chriſti Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei ſanctificata? At parum hoc ipſum erat tuæ improbitati, niſi etiam præferres. Hæc ſunt ſanctæ ſedis reſponſa, hæc Apoſtolici tripodis oracula. *Sed quidam eorum hanc, ſua quoque opinione, effrænem inſaniam cœperunt paulùm moderari. Maiori, inquiunt, veneratione colenda eſt: fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quam conferat: ſed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id eſt in fronte: vel quia maius augmentum virtutum præſtat, licet Baptiſmus plus ad remiſſionem valeat. Verùm * prima ratione nónne ſe Donatiſtas produnt, qui vim Sacramenti à miniſtri dignitate æſtimant? Faxo tamen vocetur dignior confirmatio à dignitate Epiſcopalis manus. Sed ſiquis ab illis ſciſcitetur vnde tanta prærogatiua Epiſcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter ſuam libidinem? Soli Apoſtoli eo iure vſi ſunt, qui ſoli Spiritum ſanctum diſtribuerũt. An ſoli Epiſcopi Apoſtoli? Imò an omnino Apoſtoli? Demus tamen & iſtud: cur non eodem argumento contendunt, ſolis Epiſcopis ſacramentum ſanguinis in Cœna Domini attingendum eſſe? quod laicis ideo denegant quia ſolis Apoſtolis à Domino datum fuerit. Si ſolis Apoſtolis, cur non inferunt, Ergo ſolis Epiſcopis. Sed Apoſtolos eo loco ſimplices preſbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos rapit vt ſubitò Epiſcopos creent. Poſtremò non erat Apoſtolus Ananias, ad quem tamen Paulus miſſus eſt vt viſum reciperet, baptizaretur, & impleretur Spiritu ſancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuino propriũ hoc munus Epiſcoporũ fuerat, cur auſi ſunt ad plebeios preſbyteros trãsferre? quemadmodũ in quadã Gregorij Epiſtola legitur.

**Tres rationes moderationis quorundã de blaſphemis laudibus Confirmationis Papiſticæ (de quibus ſect. 7. 8. 9) oſtenduntur nihil rectum aut moderatum habere: hîc, & ſect. 11.*

Lib. 4. Sent. diſt. 7. cap 2

**Refutatio primæ rationis iſtorum.*

Act. 9. 17

Di. 95. c. Peruenit.

11 Altera

11 Altera ratio quàm friuola, inepta, & ſtolida eſt. Digniorem vocate ſuam confirmationem quàm Dei Baptiſmum: quia in ea frons oleo inficiatur, in Baptiſmo cranium? quaſi verò Baptiſmus oleo, & non aqua peragatur. Teſtor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur iſti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermẽto ſuo vitient. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei eſt, inter humanarum inuentionum turbam. Siquis eius rei tum fidem mihi non habebat, ſuis ſaltem magiſtris nunc habeat. Ecce præterita qua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptiſmo magnifaciunt. Nos ergo contrà dicimus in Baptiſmo quoque frontem aqua tingi. Præ hac, veſtrum oleum non vnius ſtercoris facimus, ſiue in Baptiſmo, ſiue in confirmatione. Quòd ſiquis pluris vendi alleget, hac pretij acceſſione ſiquid boni alioqui ineſſet vitiatur, tantum abeſt vt fatto venditare liceat fœdiſſimã impoſturam. Tertia ratione impietatem ſuam tr aducũt, dum maius virtutum augmentum conferri in confirmatione garriunt quàm in Baptiſmo. Impoſitione manuum Apoſtoli viſibiles Spiritus gratias adminiſtrarunt. Qua in re iſtorum pinguedo ſe fœcundam oſtendit? Sed valeant iſti moderatores, qui ſacrilegium vnum multis ſacrilegiis operiunt. Nodus Gordianus eſt, quem abrumpere ſatius ſit quàm in diſſoluendo tantopere laborare.

Refutatio ſecundæ rationis.

Refutatio tertiæ rationis.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici ſe vident, prætexunt quod ſolent, vetuſtiſſimam eſſe hanc obſeruationem, & multorum ſeculorum conſenſu firmatam. Etiamſi id verum eſſet, nihil tamen efficiunt: non è terra eſt Sacramentum, ſed è cœlo: non ex hominibus, ſed ab vno Deo. Deum ſuæ confirmationis authorem probent oportet, ſi Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetuſtatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nuſquam plura duobus Sacramentis recenſeant? Si ab hominibus petendum eſſet fidei noſtræ præſidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuiſſe pro Sacramentis quæ iſti Sacramenta ementiuntur.* De manuum impoſitione loquuntur veteres, ſed an ſacramentum vocant? Auguſtinus apertè affirmat nihil aliud eſſe quàm orationem. Neque hîc mihi putidis ſuis diſtinctionibus obganniant, non *ad confirmatoriam Auguſtinum illud retuliſſe, ſed curatoriam vel recõciliatoriam. Extat liber, & in hominum manibus verſatur: ſi in alium ſenſum detorqueo quàm Auguſtinus ipſe ſcripſit, cedo, non conuitiis modò, pro ſolenni ſuo more, ſed ſputis me obruat. Loquitur enim de iis qui à ſchiſmate ad Eccleſiæ vnitatem redibant. Eos iteratione Baptiſmi opus habere negat: ſufficere enim manuũ impoſitionem, vt per vinculum pacis Spiritum ſanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem abſurdum videri poterat manuum impoſitionem repeti potiùs quàm Baptiſmum: diſcrimen oſtendit. Quid enim (inquit) aliud eſt manuum impoſitio quàm oratio ſuper hominem? Atque hunc eſſe ſenſum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod eſt maximum donum Spiritus ſancti, ſine quo non valent ad ſalutem quæcunque alia ſancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

Perperam & mendaciter vetuſtatis autoritate defendi Cõfirmationem Papiſticam.

Vide ſect. 4 Lib. 3 de Bapt con. Donati. cap. 6

**Impoſitio manuũ triplex.*

Lib. 5. cap. 23

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuiſſe admonui, priuſquam abortiua hæc Sacramenti larua naſceretur: non vt eſſet confirmatio talis qualem iſti fingunt, quæ ſine Baptiſmi iniuria nec nominari poteſt: ſed catecheſis, qua pueri aut adoleſcentię proximi fidei ſuæ rationem coram Eccleſia exponerent. Eſſet autem optima catechizandi ratio ſi formula in hunc vſum conſcripta eſſet, ſummam continens & familiariter explicãs omnium ferè religionis noſtræ capitum, in quæ vniuerſa fidelium Eccleſia conſentire ſine controuerſia debet: puer

Optandum vt renouetur in vſum mos veteris Eccleſiæ in exigenda à pueris fidei ratione: ius et modus exponitur.

decennis Eccleſiæ ſe offerret ad edendam fidei confeſſionem: rogaretur de ſingulis capitibus, ad ſingula reſponderet: ſiquid ignoraret, aut minùs intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & ſynceram fidem, qua vnanimiter Deum vnum colit fidelium populus, teſte & ſpectāte Eccleſia profiteretur. Hæc diſciplina ſi hodie valeret, profectò patrum quorundam ignauia acueretur, qui liberorum inſtitutionem quaſi rem nihil ad ſe pertinentem, ſecurè negligunt, quam tum ſine publico dedecore omittere non poſſent. maior eſſet in populo Chriſtiano fidei conſenſus, nec tanta multorum inſcitia & ruditas: non adeò temerè quidam nouis & peregrinis dogmatibus abriperentur: omnibus denique eſſet quædam velut methodus doctrinæ Chriſtianæ.

De Pœnitentia.

14 Proximo loco ſtatuunt Pœnitentiam: de qua ſic confuſè & perturbatè diſſerunt vt nihil certi nec ſolidi ex eorum doctrina referre poſſint conſcientiæ. Nos *alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex Scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus: nunc id tantùm nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac ſcholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Eccleſiæ ritu, cuius prætextu abuſi ſunt illi ad ſtabiliendum ſuum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentia obſeruabant, vt qui iniunctis ſibi ſatisfactionibus defuncti erant, ſolenni manus impoſitione reconciliarentur. Symbolum illud erat abſolutionis, quo & ipſe peccator erigebatur corā Deo veniæ fiducia, & Eccleſia admonebatur vt eum benignè, abolita offenſæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus ſæpenumero appellat, Pacem dare. Quò autem & grauior eſſet, & plus commendationis apud populum haberet iſta actio, conſtitutum fuit vt ſemper Epiſcopi authoritas hîc intercederet. Hinc illud decretum Concilij Carthaginenſis ſecundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Miſſa preſbytero non liceat. Et alterum Concilij Arauſicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, ſine reconciliatoria manus impoſitione ad cōmunionem admittantur: ſi reuelauerint ex morbo, ſtent in ordine pœnitentium: completóque tempore, recōciliatoriam manus impoſitionem ab Epiſcopo accipiant. Item Carthaginenſis tertij: Preſbyter ſine authoritate Epiſcopi nō reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò ſpectabant, ne nimia facilitate ſeueritas quam ſeruari in ea re volebant, collaberetur. Epiſcopum ergo cognitorem eſſe voluerunt, quem veriſimile erat in examine habendo circunſpectiorem fore. Quanquam Cyprianus alicubi tradit, non ſolum Epiſcopum manum impoſuiſſe, ſed totum etiam clerum: ſic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iuſto tempore: deinde ad communionem veniunt: & per manuum impoſitionem Epiſcopi & cleri, ius communionis accipiunt.* Poſtea ſucceſſu temporis eò delapſa res eſt vt extra publicam pœnitentiam in priuatis quoque abſolutionibus hac ceremonia vterentur. Hinc illa diſtinctio apud Gratianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obſeruationem, de qua Cyprianus meminit, ſanctam & Eccleſiæ ſalutarem fuiſſe iudico: ac hodie reſtitutā eſſe cuperem. Recentiorem hanc tametſi improbare, vel ſaltem acriùs inſectari non audeo, minus tamen neceſſariam arbitror. Vtcunque ſit, videmus tamen manuum impoſitionem in pœnitentia ceremoniā eſſe ab hominibus, non à Deo inſtitutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda ſit: non illa quidem contemnenda, ſed quæ inferiore loco eſſe debeant quàm quæ Domini verbo nobis ſunt commendata.

**Lib. 3. cap. 3. & 4*

De ritu veteris Eccleſiæ in publica lapſi pœnitentia, & de reconciliatoria manuum impoſitione.

Lib. epiſt. 1. epiſt. 2

Cap. 31

Li. epiſt. 3. epiſt. 14

** Succeſſu temporis vſurpatam etiā in priuatis abſolutionibus impoſitionē manuū, vbi tamen minus eſt neceſſaria.*

In Decr. 26. qu. c. 6

15 Roma-

15 Romanenſes autem & Scholaſtici (quibus ſolenne eſt omnia perperam interpretando corrumpere) anxiè in reperiendo hîc Sacramento deſudãt: nec mirum videri debet: nodum enim in ſcirpo quærũt.* Quod tamen optimum habent, rem implicitam, ſuſpenſam, incertam, opiniomúmque varietate confuſam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel pœnitentiam exteriorem eſſe Sacramentum: &, ſi ita eſt, exiſtimari debere ſignum eſſe interioris pœnitentiæ, id eſt contritionis cordis, quæ erit res ſacramenti: vel vtranque ſimul eſſe ſacramentum: nec duo, ſed vnum completum. Verùm exteriorem eſſe ſacramẽtum duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remiſſionem autem peccatorum, rem tantùm, & non ſacramentum. Qui ſacramenti definitionem ſuprà à nobis poſitam memoria tenent, ad eam exigãt id quod dicunt eſſe ſacramentum, & inuenient non eſſe ceremoniam externam à Domino inſtitutam ad fidei noſtræ confirmationem. Quòd ſi cauſentur, definitionem meam legem non eſſe cui parere neceſſe habeant: audiant Auguſtinum, quem ſacroſanctum ſe habere fingunt. Sacramenta (inquit) propter carnales, viſibilia inſtituta ſunt: vt ab iis quæ oculis cernuntur ad ea quæ intelliguntur, Sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipſi vident, aut aliis queunt oſtendere in eo quod ſacramentum pœnitentiæ vocãt? Idem alibi, Sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, ſpeciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem. Neque vllo modo, ſacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipſi) conueniunt hæc: vbi nulla ſpecies eſt corporalis quæ ſpiritualem fructum repræſentet.

Li.4.Sen di.22.c.
Caluini de Scholaſticis iudiciũ Vide & in præfatione ad Franciſcum regem: & ibi notata in margine.
**Variæ Scholaſticorũ opiniones quomodo Pœnitentia ſit Sacramentum: & oſtenditur ei non cõuenire definitionẽ Sacramẽti: hîc, & ſect 16 17*
Li.3.quæ.vet.Teſt.
In ſerm. quodã de Bap. infan.

16 Ac (vt iſtas belluas in ſua arena conficiam) ſi vllum hîc Sacramẽtum quæratur, nónne longè ſpecioſius iactari poterat abſolutionem Sacerdotis Sacramentum eſſe, quàm pœnitentiã vel interiorem vel exteriorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam eſſe ad confirmandã fidem noſtram de peccatorum remiſſione, habetéque promiſſionem clauium, vt vocant, Quodcunque ligaueritis aut ſolueritis ſuper terram, erit ſolutum & ligatum in cœlis. Sed obieciſſet quiſpiam, pleroſque ſolui à Sacerdotibus quibus nihil tale accedit tali abſolutione: quũ ex eorum dogmate Sacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Vt in Euchariſtia duplicem manducationem ſtatuunt, Sacramentalem, quæ bonis æquè ac malis communis eſt: ſpiritualem, quæ bonorum tantùm eſt propria: cur non & abſolutionem bifariam percipi fingerent? Nec tamen hactenus intelligere potui quid ſibi vellent cum illo ſuo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate diſſideat docuimus quum id argumentum ſeriò tractaremus. Tantùm hîc oſtendere volo, hunc ſcrupulum nihil impedire quominus abſolutionem Sacerdotis Sacramẽtum nuncupent. Reſpondere enim per os Auguſtini licebat, Sanctificationem eſſe ſine viſibili Sacramento, & viſibile Sacramentum ſine interiori ſanctificatione. Item Sacramenta in ſolis electis efficere quod figurant. Item, Induere Chriſtum alios vſque ad Sacramenti perceptionem, alios vſq; ad ſanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: iſtud, bonos ſolos. Sanè hallucinati ſunt pluſquam pueriliter, & cæci in ſole fuerunt, qui quum multa difficultate æſtuarent, rem planam adeò & cuiuis obuiam non perſpexerunt.

Abſolutionem Sacerdotis potius Sacramentum dici debere (quod tamen non eſt) quàm Pœnitentiam.
Li.3.quæ.vet.Teſt. De Bapt. paruulorum.
Lib.5. De Bap. contra Donatiſ.

17 Ne tamen animos tollãt, quacunque in parte Sacramentum poſuerint, nego iure haberi pro Sacramento. Primùm quòd nulla Dei promiſſio ſingularis ad hãc rem extet, vnica Sacramenti hypoſtaſis. Deinde quòd quæcunque hîc ceremonia proferatur, merum ſit hominum inuentum: quum ceremonias ſacramentorum nonniſi à Deo inſtitui poſſe iã definitum ſit. Mendacium ergo & impoſtura fuit quod de ſacramento

Lib.4.Sent.diſ.14. cap.1, De pœni.di. 1.cap.2

**Impio & blaſphemo elogio ornari à Papiſtis ſuum pœnitentiæ Sacramentum.*

**Vide ca.15 ſect.3*

pœnitentiæ commenti ſunt. *Ementitum hoc ſacramentum ornarunt quo decebat elogio, ſecundam eſſe tabulam poſt naufragium: quia ſi quis veſtem innocentiæ in Baptiſmo perceptam peccando corruperit, per pœnitentiam reparare poteſt. Sed dictum eſt Hieronymi. Cuiuſcunque ſit, quin planè impium ſit excuſari nequit, ſi ex eorum ſenſu exponitur. *Quaſi verò per peccatum deleatur Baptiſmus, & non potius in memoriam reuocandus ſit peccatori quoties de peccati remiſſione cogitat, vt illinc ſeſe colligat, animúmque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remiſſionem ſe impetraturum quæ ſibi in Baptiſmo promiſſa ſit. Quod autem durè & impropriè Hieronymus dixit, pœnitentia reparari Baptiſmum (à quo excidunt qui excommunicari ab Eccleſia merentur) boni iſti interpretes ad ſuam impietatem trahunt. Aptiſſimè itaque dixeris ſi Baptiſmum vocaueris pœnitentiæ Sacramentum, quum in cōfirmationem gratiæ & fiduciæ ſigillum ijs datus ſit qui pœnitentiam meditātur. Quod ne commentum eſſe noſtrum putes, præterquam quòd Scripturæ verbis conforme eſt, apparet in veteri Eccleſia fuiſſe peruulgatum inſtar certiſſimi axiomatis. Nam in libello De fide ad Petrum, qui Auguſtino inſcribitur Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confugimus? Quaſi verò apertius quippiam requirendum ſit, quàm quod recitat Euangeliſta: Iohannem prædicaſſe Baptiſmum pœnitentię in remiſſionem peccatorum.

Cap.30. Citat. Decret 15.quæ.1.cap Firmiſſi

Mar.1.4, luc.3.5

* De vltima, vt vocant, vnctione.

Extremæ vnctiōis Papiſticæ adminiſtratio qualis, & qua forma verborū: nec poſſe defendi Iacobi authoritate, vel Apoſtolorum exēplo Vide Calu Epiſt. le fugiend. illicit. ſacr.

Iac.5.14

18 Tertium fictitium Sacramentum, eſt extrema vnctio: quæ nōniſi à Sacerdote perficitur, idque in extremis (ſic loquuntur) & oleo ab Epiſcopo conſecrato, atque hac verborum forma, Per iſtam ſanctam vnctionem, & piiſſimam ſuam miſericordiā indulgeat tibi Deus quicquid peccaſti per viſum, per auditum, odoratum, tactum, guſtum. Eius duas eſſe virtutes fingunt, peccatorum remiſſionem, & corporalis morbi leuamen, ſi ita expediat: ſin minus, animæ ſalutem. Aiunt autem inſtitutionem ab Iacobo poſitam eſſe, cuius verba ſunt, Infirmatur quis inter vos? inducat preſbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fideique obſecratio ſaluum reddet laborantem: ac eriget eum Dominus: & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiuſdem rationis eſt iſta vnctio, cuius eſſe manuum impoſitionem ſuprà demonſtrauimus: nempe hiſtrionica hypocriſis, qua citra rationem & ſine fructu, Apoſtolos referre volunt. Refert Marcus, Apoſtolos in prima ſua miſſione iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos ſuſcitaſſe, dæmonia eieciſſe, leproſos mundaſſe, infirmos ſanaſſe, in curatione autem ægrorū oleum adhibuiſſe. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & ſanabantur. Huc reſpexit Iacobus quum iuſſit acceſſi preſbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius ſubeſſe myſterium facilè iudicabunt qui obſeruarint quanta libertate & Dominus & eius Apoſtoli verſati ſint in rebus iſtis externis. Dominus cæco redditurus viſum, ex puluere & ſputo lutum cōpoſuit, alios tactu ſanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apoſtoli alios morbos ſolo verbo, alios tactu, alios vnctione curarunt: *At veriſimile eſt vnctionem iſtā nō temerè (vt nec omnia alia) fuiſſe vſurpatā. Fateor: non tamen vt eſſet curationis organum, ſed ſymbolum dūtaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne ſcilicet eius laudem Apoſtolis tribuerent. Oleo autem ſignificari Spiritum ſanctum eiúſque dona, vulgare ac tritum eſt. *Cæterùm euanuit gratia illa curationū, quemadmodum & reliqua miracula: quę ad tempus edi voluit Dominus quo nouam Euangelij prædi-

Marc.6.13

Iohan 9.6

Mat.9.29, luc.18 42

**Obiectio, & eius ſolutio.*

Act.3.6, & 5.16, & 19.12

Pſal 45.8

**Ratio prior, quæ & plenius explicatur ſect.19.20*

prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maximè *Rom.12*
demus, vnctionem Sacramentum fuiſſe earum virtutum quæ tum per ma *1.Cor.12*
nus Apoſtolorum adminiſtrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus
virtutum adminiſtratio commiſſa non eſt.

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione faciunt quàm ex aliis quibuſuis ſymbolis quæ nobis in Scriptura commemorantur? Cur non aliquam natatoriam Siloah deſtinant, in quam certis temporum vicibus ſe immergant malè habentes? *Iohan.9.7* Fruſtra, inquiunt, id fieret. Certè non magis fruſtra quàm vnctio. Cur non mortuis incubant, quoniam puerum mortuum, illi incubãdo, ſuſcitauit Paulus? *Act.20.10* Cur non lutum ex ſputo & puluere Sacramentum eſt? Sed alia ſingularia exẽpla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur: nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiuſmodi Dei benedictione fruebatur Eccleſia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim ſuæ vnctioni ineſſe: ſed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas quas verbo Dei, hoc eſt vita & luce ſua ſpoliatas, ſtupidas eſſe & cæcas ſciebant, tãta confidentia ludificati ſint: quum nihil eos pudeat, corporis ſenſus viuos ac ſentientes velle fallere. Ridiculos ergo ſe faciunt dum gratia curationum præditos ſeſe iactant. Adeſt ſanè ſuis Dominus omnibus ſeculis, & eorum languoribus quoties opus eſt, medetur, non minùs quàm olim: manifeſtas tamẽ illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apoſtolorum manus diſpenſat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitudine ſtatim intercidit.

20 Itaque vt non abs re Apoſtoli gratiam curationum ſibi demãdatam, olei ſymbolo, palàm teſtati ſunt, non ſuam, ſed Spiritus ſancti eſſe virtutem: ita rurſum Spiritui ſancto ſunt iniurij qui putidum & nullius energiæ oleũ faciunt eius virtutem. Perinde id eſt ac ſiquis diceret, omne oleum virtutem eſſe Spiritus ſancti, quòd eo nomine in Scriptura nuncupetur: omnem columbam eſſe Spiritum ſanctum, quòd ea ſpecie apparuerit. *Matt.3.16* *Iohan.1.32* Verùm de iis viderint. Quod nobis in præſentia abunde eſt, certo certius perſpicimus, eorum vnctionem Sacramentum non eſſe: quæ nec ceremonia eſt à Deo inſtituta, nec vllam promiſſionem habet. Siquidem quum duo iſta in Sacramento exigimus, vt ceremonia ſit à Deo inſtituta, vt Dei promiſſionem habeat: ſimul poſtulamus vt ceremonia illa nobis tradita ſit, & promiſſio ad nos ſpectet. Non enim Circuncisionem iã Sacramentum Chriſtianæ Eccleſiæ quiſquam eſſe contendit, tametſi & Dei inſtitutum erat, & promiſſionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promiſſio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promiſſionem quam in vnctione ferociter iactant, nobis non eſſe datam euidenter demonſtrauimus, & ipſi experientia declarant. Ceremonia vſurpari non debuit niſi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab iſtis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm ſanando.

21 Quanquam etiamſi obtinuerint, huic ætati conuenire quod de vnctione ab Iacobo præcipitur (à quo longiſſimè abſunt) ne ſic quidem adhuc multum promouerint in approbanda ſua vnctione qua hactenus nos illeuerunt. *Iacobus omnes infirmos vult inungi: iſti non infirmos, ſed ſemimortua cadauera, ſua pinguedine inficiunt: quum iamiã anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipſi loquuntur) in extremis. Si præſentem habent medicinam in ſuo ſacramento, qua vel morborum acerbitatem leniant, vel ſaltem aliquod animæ ſolatium adferant, crudeles ſunt qui nunquam in tempore medentur. Iacobus vult infirmum vngi à ſenioribus Eccleſiæ: iſti vnctorem non admittunt niſi ſacrificulum. Quòd apud Iacobum presbyteros interpretantur Sacerdotes, & plura-

**Iac.5.14*

Ratio poſterior (etiamſi non ſuppeteret prior) longè abeſſe à ſancta Apoſtolorũ ceremonia impiam iſtarũ obſeruationem: cuius blaſphemia demonſtrantur, dum oleũ exorcizãt, & ei tribuũt qđ eſt Spir.S.

lem numerum ad decorem poſitum nugãtur, nimis friuolum eſt: quaſi verò Eccleſiæ eo tempore ſacrificorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum ſacri olei ferculum. Iacobus dum ſimpliciter vngi infirmos iubet, non aliam vnctionem mihi ſignificat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Iſti oleum non dignantur niſi ab Epiſcopo conſecratum: hoc eſt, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu ſalutatum: ter, Aue ſanctum oleum: ter, Aue ſanctum chriſma: ter, Aue ſanctũ balſamum. A quo tales exorciſmos hauſerunt? Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit ſuper eum, ſi in peccatis fuerit, remiſſum iri: vt ſcilicet abolito reatu, pœnæ leuationem impetrẽt: non intelligens, pinguedine deleri peccata, ſed fidelium orationes, quibus afflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas. Iſti per ſacram ſuam, id eſt abominabilem vnctionem, peccata remitti, impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficient, vbi Iacobi teſtimonio pro ſua libidine prolixè abuti permiſſi fuerint. Ac ne diutius ſit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant: referunt enim Innocentium Papam, qui Auguſtini ætate Romanæ Eccleſiæ præfuit, inſtituiſſe vt non preſbyteri modò, ſed omnes etiam Chriſtiani oleo vterentur, in ſuam ſuorúmque neceſſitatem vngendo. Author Sigebertus in Chronicis.

De ordinibus Eccleſiaſticis.

Sacramentum ordinis parit Papiſtis ſeptem alia Sacramentula, de quorũ nominibus, & diſtinctione nondum cõuenit inter illos.

22 Quartum locum in eorum catalogo tenet ſacramentum Ordinis: ſed adeo fœcundum, vt ſeptem ex ſe ſacramentula pariat. Eſt verò iſtud perquàm ridiculum, quòd quum affirment ſeptem eſſe ſacramenta, dum recenſere ipſa volunt, tredecim enumerant. Neque verò cauſari poſſunt, vnum eſſe ſacramentum quia omnia in vnum ſacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipſum ſunt gradus. Siquidem quum in ſingulis diuerſas eſſe ceremonias conſtet, diuerſas eſſe gratias ipſi loquantur: nemo dubitet quin ſeptem ſacramenta dici debeant ſi eorum placita recipiuntur. Et quid, quaſi rem ambiguam, controuertimus, quando ipſi planè diſtinctéque ſeptem declarant? Primùm autem obiter perſtringemus, quot & quàm inſulſas abſurditates nobis ingerant, dum nobis ſuos ordines pro ſacramentis commendare volunt: deinde an omnino ſacramentum dici debeat ceremonia qua vtuntur Eccleſiæ in ordinandis miniſtris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Eccleſiaſticos faciunt: quos inſigniunt titulo ſacramenti. Sunt autem, Oſtiarij, Lectores, Exorciſtæ, *Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et ſeptem quidem eſſe dicunt propter ſeptiformem Spiritus ſancti gratiam, qua præditi eſſe debent qui ad eos promouentur. Augetur autem illis & largiùs cumulatur in promotione. Iam numerus ipſe peruerſa Scripturæ interpretatione conſecratus eſt: quòd videntur ſibi apud Iſaiam legiſſe, ſeptem Spiritus ſancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Iſaia quàm ſex: nec Propheta omnes eo loco concludere voluerit: tam enim alibi Spiritus vitæ ſanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm illic ſapientiæ, intelligentiæ, conſilij, fortitudinis, ſcientiæ, & timoris Domini. Quanquam alij argutiores, non ſeptem ordines, ſed nouem faciũt, ad ſimilitudinem, vt aiunt, triumphantis Eccleſiæ. Atque inter eos etiam pugna eſt, quòd alij clericalem tonſuram volunt eſſe primum omnium ordinem: Epiſcopatum vltimum. Alij excluſa tõſura, Archiepiſcopatum ordinibus annumerãt. Iſidorus aliter diſtinguit, facit enim diuerſos, Pſal-

Li. 4. Sẽ. Di. 34. c. 9

** Vide de Acoluthis in veteri Eccleſia, c. 4. ſect. 1. & 9*

Iſa. 11. 2
Ezec. 1. 20
Rom. 1. 4. & 8. 15

Opinio hæc eſt Hugo altera Gui Pariſien. Iſid lib. 7. & Mo allegatur c. a. cleros. diſt. 21. & diſt. 25. cap Lector, & ca. Oſtiarius.

miſtas

miſtas & Lectores. Illos cantionibus pręficit, hos legendis Scripturis quibus plebs erudiatur. Atque hęc diſtinctio Canonibus obſeruatur. In tanta varietate quid ſequi aut fugere nos volunt? Dicamúſne ſeptem eſſe ordines? Sic docet magiſter ſcholæ: ſed illuminatiſſimi doctores aliter determinant. Rurſum inter ſe ipſi diſſident. Pręterea ſacratiſſimi Canones allò nos vocant Sic ſcilicet conſentiunt homines quum de rebus diuinis ſine verbo Dei diſceptant.

23 *Verùm hoc omnem ſtultitiam ſuperat, quòd in ſingulis Chriſtũ ſibi collegam faciunt. Primùm, inquiunt, oſtiarij munere functus eſt, quando vendentes & ementes, flagello ex funiculis facto, è templo eiecit. Oſtiarium ſe eſſe ſignificat, quum dicit, Ego ſum oſtium. Lectoris munus aſſumpſit, quum in ſynagoga Iſaiam legit. Exorciſtæ officio functus eſt, quum linguam & aures ſurdi & muti, ſaliua tangens, auditum reddidit. Acoluthum ſe eſſe his verbis teſtatus eſt, Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus eſt, quum linteo pręcinctus pedes diſcipulorum lauit. Diaconi perſonam ſuſtinuit, quum corpus & ſanguinem diſtribuit in Cœna. Sacerdotis partes impleuit, quum in cruce Patri ſe hoſtiam obtulit. Hæc abſque riſu adeò audiri non poſſunt vt miret abſque riſu ſcripta eſſe, ſi tamen homines erant qui ſcribebant. Sed in primis ſpectabilis eſt argutia qua in acoluthi nomine philoſophãtur, ceroferarium appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inaudito gentibus ac linguis omnibus: quum ἀκόλουθος Græcis ſimpliciter ſignificet pediſſequum. Quanquam ſi his ſeriò refellendis inhæream, iure & ipſe quoque ridear: adeò friuola ſunt & ludicra.

*Ridicula & impia Papiſtarũ ſtultitia, quod in ſingulis ſuis Sacramentulis Chriſtum ſibi ipſis faciant collegam.

Iohan. 2. 15
Iohan. 10. 7
Luc. 4. 17
Mar. 16. 33
Iohan. 8. 12
Iohan. 3. 4
Matt. 26. 26
Matt. 27. 50
Epheſ. 5. 2

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda eſt obiter eorũ vanitas. Creant eximia pompa ac ſolennitate ſuos lectores, pſalmiſtas, oſtiarios, acoluthos, ad ea miniſteria exequenda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos præficiunt. Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, niſi puer, aut ex laicis ſordidulus aliquis qui ex ea re quæſtum facit? Nónne iidẽ canunt? nónne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel oſtiarium ſuis partibus fungẽtem? Quin potiùs qui puer acoluthi munere functus eſt, quum in ordinem acoluthorum cooptatur, deſinit eſſe id quod dici incipit, vt videantur ex profeſſo velle munus ipſum abiicere quum titulum aſſumunt. En cur Sacramentis conſecrari & Spiritũ ſanctum accipere neceſſe habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexant, hanc eſſe temporum peruerſitatem, quòd miniſteria ſua deſerunt ac negligunt, ſimul fateantur nullum hodie eſſe in Eccleſia vſum nec fructum ſacrorum ſuorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totámque Eccleſiam ſuam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vrceolos à pueris & profanis attrectari permittat, quibus tangendis nulli digni ſunt niſi in acoluthos conſecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ niſi ab ore conſecrato audiri non debebant. Exorciſtas verò in quẽm tandem finem conſecrant? Audio Iudæis fuiſſe ſuos exorciſtas: ſed ab exorciſmis dictos video, quos exercebant. De emẽntitis iſtis exorciſtis quis vnquam fando audiuit quòd ſpecimen vnum ſuæ profeſſionis ediderint? Fingitur illis poteſtas data imponendi manus ſuper energumenos & catechumenos, & dæmoniacos: ſed tali ſe poteſtate præditos dæmonibus perſuadere non poſſunt, non modò quia eorum imperiis non cedunt dæmones, ſed etiam quia ipſis imperant. Vix enim decimum quenque reperias qui non malo ſpiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis ſuis ordinibus balbutiunt, conflata ſunt ex inſcitis inſulſiſque mendaciis. De veteribus acoluthis & oſtiariis & lectoribus, alibi dictum eſt, quum Eccleſię ordinem exponeremus.

Pſalmiſtarũ, Oſtiariorum, Acoluthorum ordines (quos & Sacramenta faciunt Papiſtæ) vana eſſe nomina in Papatu, quum miniſteria illa ipſi nõ exequantur, ſed puer aliquis, aut quiuis laicus.

De Exorciſtis, ordine Eccleſiæ Papalis.

Act. 19. 13

Nobis hîc propoſitum eſt duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de ſeptemplici ſacramento in ordinibus Eccleſiaſticis: de quo nuſquam alibi quàm apud ineptos iſtos rabulas, Sorboniſtas & Canoniſtas legitur.

De Clericali tonſura, & eius ſignificatione ex Papiſtarū doctrina.
Ca. Dup. ra quæ. 1
1. Pet. 2.9
Lib. 4. Sen. diſt. 24. cap. Duo ſunt.

25 Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò, quoſcunque in militiam ſuam adſcribunt, communi ſymbolo initiāt in clericatum. Radunt enim eos in vertice: vt corona regale decus ſignificet, quia Reges debent eſſe clerici, vt ſe & alios regant. De iis enim ſic loquitur Petrus. Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. At ſacrilegium fuit, quod vniuerſæ Eccleſiæ tribuitur, ſolis ſibi arrogare, & titulo ſuperbè gloriari quem fidelibus præripuerant. Petrus totam Eccleſiam alloquitur: iſti ad pauculos raſos detorquent: quaſi ſolis illis dictum ſit, Sancti eſtote: quaſi ſoli illi ſanguine Chriſti acquiſiti ſint, quaſi ſoli illi per Chriſtum facti ſint regnum & ſacerdotium Deo. Aſſignant deinde & alias rationes: ſummitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera demonſtretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempletur: vel vt vitia oris & oculorum doceantur præcidenda. Vel raſura capitis eſt temporalium depoſitio: circumferentia verò coronæ reliquiæ ſunt bonorum quæ ad ſuſtentationem retinentur. Omnia in figuris: quia ſcilicet velum templi nondum ſciſſum eſt. Itaque perſuaſi ſe præclare defunctos eſſe ſuis partibus quòd talia per coronam ſuam figurauerint, nihil eorum re ipſa præſtant. Quouſque nos talibus fucis & præſtigiis ludent? Clerici detonſis aliquot capillis ſignificāt temporalium bonorum abundantiam ſe abieciſſe, gloriam Dei contemplari, aurium oculorúmque concupiſcentiam mortificaſſe: at nullum eſt hominum genus rapacius, ſtupidius, libidinoſius. Cur non magis ſanctitatem verè exhibent quàm falſis mendacibúſque ſignis ipſius ſpeciem ſimulant?

Lib. 4. Sen. diſt. 24. cap. 1

Perperam clericalem tonſurā referri ad Paulū aut veterum Nazaræorum exemplum.
Act. 18.18
1. Cor. 9.20
Num. 6.18
Ca. Prohibe. diſt. 25
1. Cor. 11 4

26 Porrò quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis & rationem, quid aliud adferunt quàm ſua myſteria à Iudaicis ceremoniis nata eſſe, vel potiùs merum eſſe Iudaiſmum? Quòd autem addunt, Priſcillam, Acylam & Paulum ipſum ſuſcepto voto ſibi raſiſſe caput, vt purificarentur: craſſam ſuam ignorantiam produnt. Nuſquā enim legitur de Priſcilla: ac de Acyla etiā incertum eſt: ſiquidem tam ad Paulum referri poteſt tonſura illa quàm ad Acylā. Ne verò illis relinquemus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obſeruādum eſt ſimplicioribus, Paulum nunquam caput ſibi totondiſſe ad ſanctificationem aliquā: ſed duntaxat vt fratrum infirmitati ſeruiret. Soleo eiuſmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc eſt non ſuſcepta ad cultum aliquem Dei, ſed ad tolerandā infirmorum ruditatem: quemadmodum ipſe ait, Iudæis ſe Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem ſemel, atque ad breue tempus, vt Iudæis ſe tātiſper accommodaret. Iſti quum Nazaręorū purificationes nullo vſu imitari volūt, quid aliud quàm alterum Iudaiſmum erigunt dum veterem perperam æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa Epiſtola compoſita eſt, quæ prohibet clericis, iuxta Apoſtolum, ne comam nutriant, ſed inſtar ſphæræ radāt: quaſi Apoſtolus, docens quid viris omnibus decorum ſit, de ſphærica clericorum raſura ſolicitus fuerit. Hinc lectores reputent qualis ſint energiæ ac dignitatis alia quæ ſequuntur myſteria, quibus talis eſt ingreſſus.

Aug. De ope. monach. in fine.
Item in Retract.
Ex Aug. oſtēditur, vnde originē habuerit clericalis tōſura.

27 Vnde originem habuerit clericorum tonſura, abunde vel ex vno Auguſtino conſtat. Quum illo ſeculo capillum non alerent niſi delicati, & qui nitorem elegantiámque non ſatis virilem affectabāt: videbatur eſſe non boni exempli ſi clericis id permitteretur. Iubebantur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, ne quam effœminati cultus ſpeciem præ ſe ferrent.

ferrent. Adeo autem id vulgare erat, vt monachi quidã, quò magis ſuam ſanctimoniam notabili diſtinctóque ab aliis habitu véditarent, comam demitterent. Quum verò poſtea res ad crines rediiſſet, & ad Chriſtianiſmum accederent gentes quædam, quæ ſemper comatæ fuerant, vt Gallia, Gérmania, Anglia: veriſimile eſt clericos vbique raſiſſe caput, ne comæ ornamentum viderentur affectare. Tandem corruptiore ſeculo, quum priſca omnia inſtituta vel inuerſa forent, vel in ſuperſtitionem degeneraſſent, quia in raſura clericali nihil cernebant cauſæ (neque enim quicquam retinuerant præter ſtultam imitationem) ad myſterium confugerunt: quod nunc ſuperſtitioſè nobis obtrudunt pro ſacramenti ſui approbatione Oſtiarij in cõſecratione claues templi accipiunt, quò ſibi mandari cuſtodiam intelligant. Lectores, ſacra Biblia Exorciſtæ, formulas exorciſmorũ, quibus ſuper energumenos & catechumenos vtantur. Acoluthi, cereos & vrceolum. En ceremoniæ quibus (ſi Deo placet) tantum ineſt arcanæ virtutis vt eſſe poſſint gratiæ inuiſibilis nõ modò ſigna ac teſſeræ, ſed etiã cauſæ. Hoc enim ſecundum ſuam definitionem poſtulant, quum inter ſacramenta haberi volunt. Verùm vt paucis abſoluam, dico abſurdũ eſſe quòd in ſcholis & Canonibus minores iſtos ordines ſacramenta faciunt: quando eorum etiam qui hoc tradunt confeſſione, primitiuæ Eccleſiæ incogniti fuerunt, & multis poſtea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promiſſionem cõtineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, ſed à Deo ſolo inſtitui debent: cuius vnius eſt promiſſionem dare.

Lib. 4. Senten. diſt. 24 ca. 8.

Ceremoniæ conſecrationis Oſtiariorum, Lectorum, Exorciſtarum, Acoluthorum in Papatu.

28 Superſunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum tranſlatus eſt, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his teſtimoniũ habere à verbo Dei, ſacros ordines honoris cauſa, peculiariter nominãt Sed quàm obliquè Domini inſtitutis in prætextum ſuum abutantur, videndum eſt. Incipiemus autem ab ordine preſbyterij ſiue ſacerdotij. His enim duobus nominibus rem vnam ſignificant, ac ſic appellant eos ad quos pertinere aiũt ſacrificiũ corporis & ſanguinis Chriſti in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaq; in ordinatione patenam cum hoſtiis accipiunt, in ſymbola collatæ ſibi poteſtatis placabiles Deo hoſtias offerendi. manuſq; illis inunguntur: quo ſymbolo docentur datã ſibi eſſe conſecrandi poteſtatẽ, Sed de ceremoniis poſtea. De re ipſa dico, adeò nullum apicem habet à verbo Dei quod obtẽdunt, vt non potuerint improbiùs ordinem à Deo poſitum deprauare. Principio quidem pro confeſſo eſſe debet (quod de Miſſa papali tractando aſſeruimus) iniurios omnes eſſe Chriſto qui ſe Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hoſtiam. Conſtitutus ille & conſecratus à Patre Sacerdos cum iureiurando fuit, ſecundùm ordinem Melchiſedec, nullo fine, nullo ſucceſſore. Hoſtiam ſemel obtulit æternæ expiationis & reconciliationis: nũc etiam ſanctuarium cœli ingreſſus, intercedit pro nobis. In ipſo omnes ſumus ſacerdotes, ſed ad laudes & gratiarũ actiones, ad nos denique noſtraque Deo offerenda. Illi vni ſingulare fuit ſua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quũ ſibi iſti vſurpent, quid ſupereſt niſi eorum ſacerdotium impium eſſe ac ſacrilegium? Certè nimis improbi ſunt dum Sacramenti titulo inſignire audent.* Quantum ad verum preſbyterij munus attinet, quod ore Chriſti nobis eſt commendatum, libenter eo loco habeo. Illic enim ceremonia eſt, primùm ex Scripturis ſumpta, deinde quã non eſſe inanem nec ſuperuacuã, ſed fidele ſpiritualis gratiæ ſymbolum, teſtatur Paulus Quòd autem tertium in numero non poſui, eo factum eſt quòd non ordinarium nec cõmune eſt apud omnes fideles, ſed ad certam functionem ſpecialis ritus. Verùm quum hic

De tribus ordinibus maioribus: primùm de ordine preſbyterij vel ſacerdotij: vbi oſtenditur Papiſtas improbiſſimè peruertiſſe ordinem à Deo poſitũ, et Chriſto vnico ac æterno ſacerdoti eſſe iniurios.

Pſal. 110. 4. Heb. 5. 6, & 7. 3.

** De manuũ impoſitione in ordinãdis veris Eccleſiæ preſbyteriis. Vide ſec. 31. 1. Tim. 4. 14.*

honor Chriſtiano miniſterio tribuitur, nõ eſt propterea quòd ſuperbiãt Papiſtici Sacerdotes. Euangelij enim ſui ac myſteriorum diſpenſatores ordinari iuſſit Chriſtus, non victimarios inaugurari. Mãdatum de prędicando Euangelio paſcendóque grege, non de hoſtiis immolandis dedit. Spiritus ſancti gratiam promiſit, non ad peragendam peccatorum expiationem, ſed ad gubernationem Eccleſię rite obeundam ac ſuſtinendam.

Matt.28.19. *Marc.16.15.* *Ioh.21.15.* *Ioh.20.22.*

De exſufflatione in creandis Sacerdotibus Papiſticis.

29 Cum re ipſa optimè cõgruunt ceremoniæ. Dominus noſter quũ Apoſtolos amandaret ad Euangelij prædicationem, inſufflauit in eos. Quo ſymbolo Spiritus ſancti virtutem, qua illos donabat, repræſentauit. Hanc inſufflationem retinuerunt boni iſti viri, & quaſi Spiritũ ſanctum è gutture ſuo egerant, ſuper ſuos quos formant ſacrificulos demurmurant, Accipite ſpiritum ſanctum. Adeò nihil prætereunt quod non præpoſterè effingant: nô dico more hiſtrionum (qui nec ſine arte geſticulantur, nec ſine ſignificatione) ſed inſtar ſimiarum, quæ laſciuè & abſq; vllo delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus quæ nobis exempla eſſe noluit. Dixit Dominus diſcipulis, Accipite Spiritum ſanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ ſuæ virtutis ſpecimen edidit quum inſufflando in Apoſtolos, Spiritus ſancti gratia illos repleuit. Hoc ipſum ſi conantur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certamen prouocant: ſed longiſſimè abſunt ab effectu, nec aliud inepto iſto geſtu quàm Chriſtum illudunt. Sunt quidem adeò effrontes vt aſſerere auſint conferri à ſe Spiritum ſanctum. ſed quàm id verũ ſit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri aſinos, ex fatuis freneticos quicunque in Sacerdotes conſecrantur. Nec tamen hanc pugnam illis facio: tantùm ceremoniam ipſam damno quæ in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Chriſto in ſingulare miraculi ſymbolum vſurpata eſt: tantũ abeſt vt illis patrocinari debeat imitationis excuſatio.

Iohan.20.22. *Iohan.11.43.* *Matth.9.5.* *Iohan.5.8.*

Lib.4.Senten.diſti.24.cap.8.& in Canon.diſt.21.cap.1.

30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Reſpondent ſe accepiſſe à filiis Aaron, à quo & ſuus ordo ſumpſit initiũ. Peruerſis igitur exẽplis perpetuò ſe tueri malunt quàm fateri à ſe excogitatum quod temere vſurpant. ſed interim non animaduertunt, dum ſucceſſores ſe profitentur filiorum Aaron, Chriſti ſacerdotio ſe eſſe iniurios: quod vnũ omnibus veteribus ſacerdotiis adumbratum figuratumq; fuit. In eo igitur omnia concluſa & impleta fuerunt, in eo ceſſarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis eſt, & epiſtola ad Hebræos nullis gloſſis adiuta teſtatur. Quòd ſi tantopere Moſaicis ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad ſacrificia rapiunt? Habent quidem bonam partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: ſed hoc tamen eorum religioni deeſt, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obſeruationem Circuncisione multò eſſe pernicioſiorem: præſertim vbi accedit ſuperſtitio & Phariſaica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circuncisione fiduciam iuſtitiæ reponebant: iſti in vnctione ſpirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli eſſe appetunt, apoſtatæ fiunt à Chriſto, ſéque Paſtorum munere abdicant.

De charactere indelebili ſacri olei, quo vngũtur in creatione ipſa Papiſtici ſacerdotes: perperàmq; referri ad vnctionẽ filiorũ Aaron, tractatur hîc & ſect.31.

31 Hoc eſt (ſi Deo placet) ſacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quaſi verò oleum puluere & ſale abſtergi non poſſit, aut (ſi tenaciùs adhæſit) ſapone. At character ille ſpiritualis eſt. Quid oleo cum anima? An obliti ſunt quod ex Auguſtino occinunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore niſi aquam: habere autem à verbo vt ſit Sacramentum? Quod verbum oſtendent in ſua pinguedine? an quod Moſi mandatum eſt de filiis Aaron vngendis? At illic etiam mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona ſanctitatis, quibus ornandus

Decre.1. q.1. cap. Detra. *Exod.30.30.*

erat

erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant veſtiendi eius filij. Mãdatur de mactando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus ſecandis, & comburendis, de ſanctificandis auriculis & veſtimentis, alterius arietis ſanguine: & innumeræ aliæ obſeruationes, quibus prætermiſſis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aſpergi gaudent, cur oleo potius aſperguntur, quàm ſanguine? Scilicet rem ingenioſam conantur ex Chriſtianiſmo & Iudaiſmo & Paganitate, velut cõſutis cẽtunculis, religionem vnam conficere. Fœtet igitur eorum vnctio, quæ ſale, id eſt, verbo Dei, deſtituitur. Supereſt *impoſitio manuum, quam vt in veris legitimíſque ordinationibus ſacramentum eſſe concedo, ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Chriſti mandato obtemperant, nec finem reſpiciunt quò nos ducere debet promiſſio. Signum ſi non negari ſibi volunt, ad rem ipſam cui dedicatum eſt, accommodent oportet.

*Vide c.3 ſect.16. & c.14. ſect. 20. et hoc c. ſect.28.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem ſi reſtitueretur in ſuam integritatem miniſterium illud quod ſub Apoſtolis & in puriore Eccleſia fuit. At verò quòs iſti fingunt Diaconos quid habent ſimile? Nõ de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitiis ſuam doctrinam æſtimari) ſed pro iis ipſis quos ſua doctrina nobis tradunt, teſtimonium ab eorum exemplo quos Apoſtolica Eccleſia Diaconos inſtituir, indignè peti contendo. Aiũt ad ſuos Diaconos pertinere, aſſiſtere ſacerdotibus, miniſtrare in omnibus quæ aguntur in Sacramentis, ſcilicet in Baptiſmo, in chriſmate, in patena, in calice: oblationes inferre & diſponere ſuper altare, componere menſam Domini, & veſtire: crucem ferre, prædicare & decantare Euãgelium & Epiſtolam ad populum. An hîc verbum vnum de vero Diaconorum miniſterio? Nunc inſtitutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, ſolus Epiſcopus manum imponit. Orarium illi & ſtolam ſuper læuum humerum collocat, vt intelligat ſe accepiſſe iugum Domini leue, quoad ſiniſtram pertinentia diuino timori ſubiiciat. Textum Euangelij præbet, vt ſe eius præconem agnoſcat. Et iſthæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac ſiquis Apoſtolos ſe inſtituere diceret, quos duntaxat abolendis thuribus, ſimulachris poliendis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominum genus vocari Apoſtolos pateretur, & conferri cũ ipſis Chriſti Apoſtolis? Poſthac ergo ne Diaconos eſſe mentiantur quos nonniſi ad hiſtrionicos ſuos ludos inſtituunt. Quinetiam ipſo nomine ſatis declarant quale ſit officium. Leuitas enim appellant, eorúmque rationem ac originem ad filios Leui referri volunt. Quod per me quidem licet, modò ne alienis plumis eos poſtea veſtiant.

De Diaconis Papiſticis, eorũ functione, & ordinationis ceremonia, Vide et ſupra, c.5. ſect.15

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quũ re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam neſcio quam functionem illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vrceolum cum aqua, mantile ad altare deferant, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt quas velut anathemati deſtinatas ingurgitant. Huic muneri optimè reſpondet initiandi ritus. Vt ab Epiſcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrceolum cum aqua, manuale & huiuſmodi ſcruta accipiat. His ineptiis vt incluſum Spiritum ſanctum fateamur poſtulant. Quis pius hoc concedere ſuſtineat? Verùm vt ſemel finiamus, licet de iis idem quod de reliquis ſtatuere. neque enim opus eſt longius repetere quæ ſupra ſunt explicata. Hoc ſatis eſſe poterit modeſtis & docilibus (quales inſtituendos ſuſcepi) nullum eſſe Dei Sacramentum niſi vbi ceremonia oſtenditur annexa promiſſioni: aut certè potius niſi vbi promiſſio in ceremonia ſpectatur. Hîc ne ſyllaba quidẽ habetur certæ alicuius promiſſionis: fruſtra igitur quæratur ceremonia ad cõfirmandã promiſſionẽ. Rurſum nulla

De hypodiaconis Papiſticis, & eorũ nugatoria functione, ac ridiculo initiandi ritu.

ceremonia ex iis quas vſurpant, à Deo inſtituta legitur. Sacramentum igitur nullum eſſe poteſt.

De Matrimonio.

Perperā matrimoniū dici Sacramentum à Papiſtis.

34 Poſtremum eſt matrimonium, quod vt à Deo inſtitutum fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vſque ad Gregorij tempora viderat. Et cui vnquam ſobrio in mentem veniſſet? Ordinatio Dei bona eſt & ſancta: & agricultura, architectura, ſutrina, tonſtrina, ordinationes ſunt Dei legitimæ nec tamen Sacramenta ſunt id enim non tantùm in Sacramento quæritur vt Dei ſit opus, ſed vt ſit ceremonia exterior a Deo poſita in confirmandam promiſſionem. Nihil tale eſſe in matrimonio pueri quoque iudicabunt. *Sed ſignum eſt, inquiunt, ſacræ rei, hoc eſt, ſpiritualis coniunctionis Chriſti cum Eccleſia. Si verbo ſigni, ſymbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propoſitum vt fidei noſtræ certitudinem erigat, longè à ſcopo aberrant: ſi ſignum ſimpliciter accipiunt, quod in ſimilitudinem adductum ſit, oſtendam quàm acuté ratiocinentur, Paulus ait, Sicut ſtella à ſtella differt in claritate, ſic erit reſurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Chriſtus ait, Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis. En alterū. Rurſum, Simile eſt regnū cœlorum fermento. Ecce tertium. Ieſaias ait, Ecce Dominus gregem ſuum paſcet quaſi paſtor. Ecce quartum, Alibi, Dominus quaſi gigas egredietur. Ecce quintum. Et quis tandem finis aut modus? nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolæ ſunt & ſimilitudines, tot erunt Sacramenta. Quinetiam furtum ſacramentum erit: quādoquidem ſcriptum eſt, Dies Domini ſicut fur. Quis ferat iſtos Sophiſtas tā inſcitè garrientes? Fateor quidem, quoties aſpicitur vitis optimum eſſe in memoriam reuocari quod ait Chriſtus, Ego ſum vitis, vos palmites, Pater meus cultor. Quoties occurrit paſtor cum grege, & illud etiam occurrere bonum eſſe, Ego ſum paſtor bonus: oues meæ meam vocem audiunt. Verùm ſi quis tales ſimilitudines Sacramentis annumeret, in Anticyram mittendus ſit.

**Papiſtarū hîc argumentum, quod et refutatur.*

1. Cor. 15. 41
Mat 13. 31. & 33
Ieſa. 40. 11.
Ieſa. 42. 13.
1. Theſſ. 5. 2.
Iohan. 15. 1. 5
Iohan. 10. 11

Opinionem de Sacramento Matrimonij non iuuari ex loco Pauli qui & exponitur hîc & ſec. 36.

Ephes. 5. 29

35 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus ſacramenti nomen matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit, ſeipſum diligit, Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam: quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam. Sacramentum hoc magnū eſt: ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. At ſic tractare Scripturas, terram cœlo miſcere eſt. Paulus vt oſtenderet maritis quàm ſingulari amore vxores ſuas complecti debeant, Chriſtum illis in exemplar proponit. vt enim ille viſcera pietatis effudit in Eccleſiam, quam ſibi deſponderat: ſic vnumquenque affectum eſſe vult erga propriam vxorem Sequitur deinde. Qui vxorem diligit, ſemetipſum diligit: quemadmodum Chriſtus dilexit Eccleſiam. Porò vt doceret quomodo Chriſtus dilexerit Eccleſiam perinde atque ſemetipſum, imo quomodo ſe vnum fecerit cū ſpōſa ſua Eccleſia, refert ad ea quæ Moſes narrat Adam de ſe dixiſſe. Quum enim adducta eſſet in eius cōſpectum Heua, quam è ſua coſta formatam ſciebat: Hæc, inquit, eſt os ex oſſibus meis, & caro de carne mea Totum id ſpiritualiter impletum in Chriſto, & in nobis teſtatur Paulus, quum membra nos eſſe ait corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius, adeóque vnam cum ipſo carnem. Tandem epiphonema ſubnectit, Magnum hoc myſterium. &, nequis amphibologia falleretur, exprimit ſe non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, ſed de ſpirituali Chriſti & Eccleſiæ

Gene. 2. 23

cleſiæ coniugio. Et ſanè verè magnum myſterium eſt, quod ſibi Chriſtus coſtã petrahi paſſus eſt vnde formaremur: hoc eſt, quum fortis eſſet, debilis eſſe voluit, quo ſua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipſi, ſed viuat ipſe in nobis.

Galat.2.20

36 Impoſuit illis Sacramenti nomen. Verùm æquúmne erat vt eorũ inſcitiæ pœnas tota Eccleſia penderet? Myſterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere poſſet Interpres, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamẽ alio ſenſu quàm Græcè à Paulo myſterium dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamoſè inſectentur, quarum ignorantia in re facili & cuiuis obuia tandiu fœdiſſimè hallucinati ſunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vrgẽt, aliquoties neglectam prætereũt? Nam & in Epiſtola ad Timotheum priore à vulgari interprete poſita eſt ac in eadem ipſa ad Epheſios Epiſtola, vbique pro myſterio. Condonetur tamen illis hic lapſus: * ſaltem mendaces oportuerat eſſe memores. Matrimonium verò Sacramenti titulo commendatum, immunditiem poſtea, & pollutionem, & carnales ſordes vocare quàm vertiginoſa eſt leuitas? Quàm abſurdum eſt arcere à Sacramento Sacerdotes? Si à Sacramẽto ſe arcere negent, ſed à coitus tantum libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipſum partem eſſe Sacramenti tradunt, eóque demũ figurari vnionem quæ nobis eſt cum Chriſto, in naturæ conformitate: quia vir & mulier nonniſi carnali copula, vna caro fiant. Quanquam duo Sacramenta quidam eorum hîc repererunt, alterum Dei & animæ in ſponſo & ſponſa: alterum Chriſti & Eccleſiæ, in marito & vxore. Vtcunque, coitus tamen Sacramentum eſt, à quo vllum Chriſtianum arceri nefas fuit. Niſi fortè Chriſtianorum Sacramenta adeò malè conueniunt, ſtare vt ſimul non poſſint. Eſt & altera in eorum dogmatibus abſurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus ſancti affirmant: coitum tradunt eſſe Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum ſanctum adeſſe.

** Ipſos ſecũ pugnare Papiſtas, qui matrimoniũ velint eſſe ſacramentũ, & tamen inde arceãt ſacerdotes, & dicant eſſe immunditiẽ, et pollutionẽ carnis.*

1.Tim.3.9.
Epheſ.1.9. & ca.3.
Coloſ.1.27.
Lib 4. Sent. diſt.17 c.4. & in Dec.27. quæſt 2. c. Quũ ſocietas. Gloſſ. c. Lex diuina.
Ibidem Decr lib.4 Sent diſt.33. ca.2. & in Decre.32 quæſt. 2. c. Quicquid.

37 Ac ne ſimpliciter Eccleſiam luderent, quàm longam errorum, mẽdaciorum, fraudum, nequitiarum ſeriem vni errori attexuerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæſiiſſe, dum è matrimonio Sacramentum fecerunt. Vbi enim id ſemel obtinuere, *cõiugalium cauſarum cognitionem ad ſe traxerunt: quippe res ſpiritualis erat profanis iudicibus non attrectanda.* Tum Leges ſanxerunt quibus tyrannidem ſuam firmarunt, ſed partim in Deum manifeſtè impias, partim in homines iniquiſſimas. Quales ſunt,* Vt coniugia inter adoleſcentulos, parentum iniuſſu contracta, firma ratáque maneant. Ne inter cognatos ad ſeptimum vſque gradum legitima ſint matrimonia: & quæ contracta ſunt, diſſoluantur. *Gradus verò ipſos contra Gentium omnium iura, & Moſis quoque politiam confingunt. *Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne ſpirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à Septuageſima ad octauas Paſchæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebrentur, & ſimiles innumeræ, quas recenſere longum fuerit. Et ex eorum cœno aliquando emergendum eſt, in quo iam diutius hæſit oratio quam animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profeciſſe videor, quòd leonis pellem iſtis aſinis quadam ex parte detraxi.

** Coniugalium cauſarum cognitio.*
** Leges de coniugiis vel impiæ vel iniquæ.*
Deut.18.6.
** Vide Calu. de vera Eccleſię reformãdæ ratione.*
** Vide Gregorium lib.12. epiſt.6*

De politica adminiſtratione. CAP. XX.

Trãſitio à præcedẽtibus ad ſequentem tractationem.

PORRO quum duplex in homine regimen ſuperius ſtatuerimus: & de altero illo, quod eſt in anima, ſeu interiori homine poſitum, æternámque vitam reſpicit, ſatis multa verba alibi fecerimus: de alte

ro etiam, quod ad inſtituendam ciuilem duntaxat, externámque morũ iuſtitiam pertinet, nonnihil vt diſſeramus, locus hic appetit. Etſi enim à ſpirituali fidei doctrina, quam tractandam ſuſcepi, ſeparata eſſe videtur huius argumenti ratio: progreſſus tamen oſtendet, meritò à me coniungi, imò neceſſitate me impelli vt id faciam:

**Tres rationes propter quas conſtitutum habere oportet quid piis ſentiendũ de politica adminiſtratione.*

* præſertim quoniam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuinitus ſancitum, furioſè euertere conantur. Principum verò adulatores eorum potentiam ſine modo extollentes, Dei ipſius imperio opponere nõ dubitant. Vtrique malo niſi obuiam eatur, peribit fidei ſynceritas. Adde quòd ſcire quàm benignè hac in parte conſuluerit Deus generi humano non parum noſtra refert, vt ad gratitudinem teſtandam maius in nobis vigeat pietatis ſtudium.

**Diſtinguendã politiam à regimine ſpirituali animæ. Vide et lib. 3 c. 19 ſec. 15. 16. & hoc lib. c. 10. ſect. 3. 4. 9*

Principiò, antequàm in rem ipſam ingrediamur, *tenenda illa eſt diſtinctio ante à nobis poſita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc ſimul duo imprudenter permiſceamus quæ diuerſam prorſus rationem habent.

**Repudiãdos, qui politiam euertere conantur, vt Chriſtianis non neceſſariã aut qua ſtante pereat ſpiritualis animæ libertas, tractatur hic, & ſect. 2.*

* Illi enim quum in Euangelio promitti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullúmque magiſtratum agnoſcat, ſed in Chriſtum vnum intueatur: nullum libertatis ſuæ fructum capere ſe poſſe putant quandiu aliquam ſupra ſe eminere poteſtatem vident. Itaque nihil fore ſaluum exiſtimant niſi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia ſint, nec leges, nec magiſtratus, & ſi quid ſimile eſt quod officere ſuæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præſentem hanc fluxámque vitam, & futuram illam æternámque diſcernere nouerit: neque difficile intelliget, ſpirituale Chriſti regnum, & ciuilem ordinationem, res eſſe plurimùm ſepoſitas.

Galat 5.1
1 Cor. 7.21
Galat. 3.28

Quum ergo Iudaica ſit illa vanitas, Chriſti regnum ſub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perſpicuè Scriptura docet, ſpiritualem eſſe fructum cogitantes, qui ex Chriſti beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipſo nobis promittitur atque offertur, meminerimus intra ſuos fines continere. Nam quid eſt, quod ipſe idem Apoſtolus qui iubet vt ſtemus, nec ſubiiciamur iugo ſeruitutis, alibi ſolicitos eſſe ſeruos de ſtatu ſuo vetat: niſi quia ſpiritualis libertas cum politica ſeruitute optimè ſtare poteſt? In quem etiam ſenſum accipiendæ ſunt iſtæ eius ſententiæ, In regno Dei non eſt Iudæus, neque Græcus, non maſculus aut fœmina, non ſeruus aut liber.

Coloſſ 3.11

Item, Non eſt Iudæus, nec Græcus, præputium, circunciſio, Barbarus, Scytha, ſeruus, liber: ſed omnia in omnibus Chriſtus. Quibus ſignificat, nihil referre qua ſis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas: quando in rebus iſtis minimè ſitum eſt Chriſti regnum.

2 Neque tamen eò iſta diſtinctio pertinet, quo totam politiæ rationem, rem eſſe pollutam reputemus, ad homines Chriſtianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici quos delectat effrænis licentia, vociferãtur ac iactant, Poſtquam mortui ſumus per Chriſtum elementis huius mundi, & trãſlati in regnum Dei, ſedemus inter cœleſtes: indignum hoc nobis eſſe, ac infra noſtram excellentiam longè poſitum, profanis iſtis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Chriſtiano homine negotia verſantur. Quorſum inquiunt, leges ſine iudiciis & tribunalibus? Quid autem cum iudiciis ipſis homini Chriſtiano? Imò ſi occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verũ vt diſtinctũ iſtud regiminis genus à ſpirituali illo & interno Chriſti regno nuper mouimus, ita nec quicquam pugnare ſciendum eſt. Nam illud quidem, initia cœleſtis regni quædam iam nunc ſuper terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidáq; vita, immortalẽ & incorruptibilẽ beatitudinem quodãmodo auſpicatur: at huic deſtinatum eſt, quandiu inter homines agemus, externũ Dei cultum fouere & tueri, ſanã pietatis doctrinã & Eccleſiæ ſtatũ defendere, vitam

tam noſtrã ad hominũ ſocietatẽ cõponere, ad ciuilem iuſtitiam mores noſtros formare, nos inter nos conciliare, cõmunem pacem ac tranquil litatẽ alere. quę omnia ſuperuacua eſſe fateor, ſi pręſentem vitã extinguit regnum Dei quale nunc intra nos eſt. Sin ita eſt voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aſpiramus, peregrinari ſuper terrã: eius verò peregrinationis vſus talibus ſubſidiis indiget: qui ipſa ab homine tollunt, ſuam illi eripiunt humanitatem.* Nam quòd tantam in Eccleſia Dei perfectionem debere eſſe cauſantur, cui ſua pro lege moderatio ſatis ſit: eam ſtolidè ipſi imaginantur, quæ in hominũ communitate reperiri nunquã poſſit. Quũ enim tanta ſit improborũ inſolentia, nequitia tam cõtumax, quę multa legum ſeueritate coerceri vix poſſit: quid facturos expectamus, ſi patere ſuæ improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi ſatis coguntur.

** Refutatur obiectio contrà ſententium.*

3 Sed de politiæ vſu erit alius opportunior dicendi locus. Nũc iſtud tantũ intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanẽ eſſe barbariem: cuius vſus non minor inter homines, quàm panis, aquæ, ſolis, & aëris dignitas quidem multò etiam præſtantior. Non enim (quæ illorum omnium cõmoditas eſt) huc ſpectat duntaxat vt ſpirent homines, edãt, bibant, foueantur, (quanquã hæc certè omnia complectitur, dũ efficit, vt ſimul viuant) non tamen, inquã, huc ſpectat ſolum: ſed ne idololatria, ne in Dei nomen ſacrilegia, ne aduerſus eius veritatẽ blaſphemiæ, aliæq; religionis offenſiones publicè emergant ac in populum ſpargantur: ne publica quies perturbetur: vt ſuum cuiq; ſaluum ſit & incolume: vt innoxia inter ſe commercia homines agitẽt: vt honeſtas & modeſtia inter ipſos colatur. Deinde vt inter Chriſtianos publica religionis facies exiſtat, inter homines conſtet humanitas. Nec quenquã moueat quòd rectè conſtituendæ religionis curam ad hominũ politiã nunc refero, quam extra hominũ arbitriũ poſuiſſe ſupra videor. Siquidẽ nihilo hîc magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus ſuo arbitrio ferre permitto quum politicã ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei lege continetur, palàm, publicíſque ſacrilegijs impunè violetur ac conſpurcetur. Verùm ipſa ordinis perſpicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politicæ adminiſtrationis ſentiẽdum ſit, aſſequentur, ſi eius partes ſeorſum pertractemus.* Sunt autẽ tres: Magiſtratus, qui præſes eſt legum ac cuſtos: Leges ſecundum quas ipſe imperat: Populus, qui legibus regitur, & magiſtratui paret. Videamus ergo primũ de ipſa magiſtratus functione, num legitima ſit, ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta poteſtas: deinde quibus inſtituenda ſit legibus Chriſtiana politia: tum poſtremò, quis legũ vſus ad populum redeat, quæ magiſtratui obedientia debeatur.

Politiã donũ Dei eſſe humano generi magnas vtilitates afferens, & nõ parũ adminiculũ ad ſtatũ religionis tuẽdum.

** Politiæ adminiſtrationis tres partes.*

4 Magiſtratuum functionem non modò ſibi probari acceptámque eſſe teſtatus eſt Dominus: ſed honorificentiſſimis inſuper elogiis eius dignitatẽ proſequutus, mirificè nobis commẽdauit. Vt pauca commemorem: Quòd dij nuncupantur quicunque magiſtratum gerunt, ne in ea appellatione leue ineſſe momentum quis putet. ea enim ſignificatur, mandatum à Deo habere, diuina authoritate præditos eſſe, ac omnino Dei perſonam ſuſtinere, cuius vices quodammodo agunt. Non meum hoc eſt cauillum, ſed Chriſti interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum eſt. Quid hoc eſt, niſi demandatum illis eſſe à Deo negotium, vt illi in ſuo munere ſeruiant? & (quod Iudicibus ſuis dicebant Moſes & Ioſophat, quos per ſingulas ciuitates iuda conſtituebant) iudicium exerceant non pro homine, ſed pro Deo? Eodẽ pertinet quòd Sapientia Dei per os Solomonis affirmat ſuum eſſe opus, quòd Reges regnant, & Conſiliarij decernunt iuſta: quòd Principes

Prima pars, nẽpe Magiſtratus: & quid de eorum functione ſentiendum. vide et ſi ſec. huius
Exod 22.8.
Pſal.82.1.& 6
Iohan.10.35
Deut.1.16
1.Par.19.6.
Prouerb.8.14.

principatum gerunt,& munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim i-
ſtud valet acſi dictum eſſet, non humana peruerſitate fieri vt penes Re-
ges & Præfectos alios ſit in terris rerum omnium arbitrium, ſed diuina
Rom.12.A prouidentia,& ſancta ordinatione:cui ſic viſum eſt res hominum mode
rari.quandoquidem illis adeſt ac etiam præeſt in ferendis legibus,& iu-
diciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus apertè docet, dum præfe-
cturas inter Dei doná enumerat, quæ ſecundum gratiæ diuerſitatem va-
riè diſtributa,à ſeruis Chriſti in ædificationem Eccleſię conferri debeãt.
Tametſi enim illic propriè de ſenatu loquitur grauium virorum, qui in
primitiua Eccleſia conſtituebantur,vt conformandæ publicæ diſciplinæ
1.Cor.12. 28 præeſſent: (quod munus in Epiſtola ad Corinthios κυβερνήσεις vocat)
Rom.13.1 quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilis poteſtatis, non dubiũ
quin omne iuſtæ præfecturæ genus nobis commendet.Multò verò cla-
rius,vbi iuſtam ea de re diſputationem inſtituit.Nam & poteſtatem,Dei
ordinationem eſſe tradit: nec poteſtates eſſe vllas, niſi à Deo ordinatas.
Ipſos autem principes,miniſtros eſſe Dei bene agentibus,in laudem:ma
lis ad iram vltores. Huc accedunt & ſanctorum virorum exempla:quo
rum alij regnis, vt Dauid,Ioſias,Ezechias:alij ſatrapiis:vt Ioſeph, & Da-
niel:alij ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moſes,Ioſue,ac Iudi-
ces,functi ſunt:quorum functiones ſibi probatas eſſe Dominus declara-
uit.Quare nulli iam dubium eſſe debet, quin ciuilis poteſtas vocatio ſit
non modò coram Deo ſancta & legitima,ſed ſacerrima etiam,& in tota
mortalium vita longè omnium honeſtiſſima.

Sanctorũ virorum exempla qui Magiſtratum geſſerunt Sancta, & ſacerrima, ciuilis poteſtas

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quanuis olim rudi
populo præfuerint Reges ac Iudices,hodie tamẽ perfectioni quam Chri-
ſtus cum Euangelio ſuo attulit, minimè quadrare ſeruile illud gubernan
di genus In quo non ſuam modò inſcitiam,ſed Diabolicum faſtum pro
dunt,dum perfectionem ſibi arrogãt, cuius ne cẽteſima quidem pars in
illis conſpicitur. Verùm qualeſcunque ſint,refutatio facilis eſt: quia vbi
Dauid Reges & Præfectos omnes ad oſculandum Dei Filium hortatur,
non iubet imperio depoſito ad priuatam vitam concedere, ſed poteſta-
Pſal 2.12 tem, qua ſunt inſtructi, Chriſto ſubiicere: vt vnus ſupra omnes emi-
Ieſa.49 23 neat. Similiter Ieſaias,dum promittit Reges fore Eccleſiæ nutritios, &
Reginas nutrices,non abdicat eos honore: quin potius honorifico elo-
gio patronos cõſtituit piis Dei cultoribus.nam ad Chriſti aduentũ perti
net vaticinium illud. Plurima teſtimonia ſciens omitto quæ paſſim oc-
currunt,ac præſertim in Pſalmis, quibus ſuum ius præfectis omnibus aſ
1.Tim.2. 2 ſeritur. Omnium verò maxime illuſtris eſt locus Pauli, vbi Timotheum
admonens,in cœtu publico concipiendas eſſe preces pro Regibus, ra-
tionem mox ſubiicit,Vt tranquillam vitam ſub ipſis agamus cum omni
pietate & honeſtate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutelæ ſtatum
Eccleſiæ commendat.

Exceptio eorũ, qui anarchiam inducere cuperent: & eius refutatio,hîc & ſectio.7.

6 Quæ cogitatio magiſtratus ipſos aſſiduè exercere debet, quando
ingentem illis ſtimulum addere quo ad officium excitentur,& ſingularé
conſolationem afferre poteſt, qua muneris ſui difficultates (quæ multæ
certè & graues ſunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ,mã
ſuetudinis, continentiæ,innocentiæ ſtudium ſibiipſis imperare debent,
qui diuinæ iuſtitiæ miniſtros ſe conſtitutos eſſe norunt? Qua fiducia
iniquitatem in tribunal ſuum admittent quod Dei viuentis thronum eſ-
ſe audiunt? Qua audacia iniuſtam ſententiam pronuntiabunt eo ore,
quod diuinæ veritati deſignatum eſſe organum intelligunt? Qua con-
ſcientia in impia decreta ſubſcribent ea manu quã ad perſcribenda Dei
acta ſciunt ordinatam? In ſumma, ſi ſe Dei vicarios eſſe meminerint,
omni cura,ſedulitate,induſtria inuigilent oportet,quo hominibus quan
dam di-

Dupliciter vtilis eſt Magiſtratibus hæc cogitatio, ſanctam eſſe ſuã vocationẽ. Prima vtilitas,ſtimulus ad officium faciendum,demonſtratur.

dam diuinæ prouidentiæ,cuſtodiæ,bonitatis,beneuolentiæ,iuſtitiæ imaginem in ſe repræſentent. Ac perpetuò illud ſibi ſubiiciant, Si maledicuntur omnes qui opus vindictæ Dei exequuntur in dolo, multo grauius maledici,qui in iuſta vocatione fraudulenter verſantur.Itaque cum ſuos Iudices ad officium cohortari vellent Moſes & Ioſaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent, quàm quod prius retulimus. Videte quid agatis.non enim pro homine exercetis iudicium, ſed pro Deo: quippe qui iuxta vos eſt in cauſa iudicij. Nunc igitur ſit pauor Domini ſuper vos. Videte,& agite: quoniam non eſt vlla peruerſitas apud Dominum Deum noſtrum.Et alio loco dicitur,Deum ſtetiſſe in ſynagoga deorum,& in medio deorum iudicem agere:quo ad officiũ animentur,dum audiunt Dei ſe legatos eſſe, cui adminiſtratæ prouinciæ rationem aliquando reddere oporteat. Et meritò apud eos plurimum hæc admonitio valere debet.nam ſi quid delinquunt non hominibus modò ſunt iniurij quos ſceleratè vexant:ſed in Deum quoque ipſum contumelioſi,cuius ſacroſancta iudicia polluunt.*Rurſum habent & vnde ſe præclatè conſolentur, dum ſecum reputant non in profanis, nec à ſeruo Dei alienis occupationibus ſe verſari,ſed ſanctiſſimo munere:quippe qui Dei legatione funguntur.

Iere.48.10. Deut 1 16. 2.Para. 19.6

Pſal 82.1 Ieſa 3.14

**Secunda vtilitas, conſolatio in difficultatibus muneris*

7 Qui verò non mouentur tot Scripturæ teſtimoniis,quò minus ſacrum hoc miniſterium inſectari auſint, quaſi rem à religione & pietate Chriſtiana abhorrentem: quid aliud quàm Deum ipſum ſugillant: cuius ignominia cum miniſterij ſui probro non eſſe coniuncta non poteſt?Ac prorſus non Magiſtratus reprobant,ſed Deum abiiciunt,ne ſuper ſe regnet. Si enim iſtud verè de populo Iſrael à Domino dictũ eſt,quòd Samuelis imperium detrectaſſent: quî minus verè hodie de iis dicetur, qui in præfecturas omnes à Deo inſtitutas debacchari ſibi permittunt? *At quum diſcipulis dictum eſt à Domino, Reges Gentiũ dominari illis, inter ipſos verò non ita eſſe,vbi qui primus ſit,fieri minimum oporteat: hac voce interdictum eſt Chriſtianis omnibus ne regna aut præfecturas capeſſant. *O dextros interpretes: Inter diſcipulos orta erat contentio, quis alium præcelleret.hanc vanam ambitionem vt compeſceret Dominus,eorum miniſterium non eſſe regnis ſimile docuit,in quibus inter cęteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæſo ad ignominiam regiæ dignitatis facit?imo quid omnino euincit,niſi regium munus, Apoſtoli cum non eſſe miniſterium?*Præterea inter ipſos magiſtratus tametſi variæ ſunt formæ, nullum tamen diſcrimẽ hac in parte eſt quin pro Dei ordinibus ſuſpicienda à nobis omnes ſint. Nam & omnes ſimul complectitur Paulus, quum ait non eſſe poteſtatem niſi à Deo: &* quæ omnium minimè arridebat,eximio præ aliis teſtimonio commendata eſt, nempe vnius poteſtas: quæ quia publicam omnium ſeruitutem ſecum fert(excepto vno illo cuius libidini omnia ſubiecit) heroicis & excellẽtioribus ingeniis minùs olim approbari potuit. At Scriptura, quò iniquis iſtis iudiciis occurrat, diuinæ ſapientiæ prouidentiam eſſe nominatim affirmat quòd Reges regnant: & peculiariter Regem honorari præcipit.

1.Sam 8.7

**Obiectio anarchiã inducentium.*

Lucæ.22.25

**Obiectionis refutatio.*

**Nullã eſſe formã ciuilis poteſtatis, quæ non debeat cẽſeri Dei ordinatio.*

Rom.13.1

**Regia poteſtas.vide ſect. 8.*

Prou.8.15. 1.Pet.2.17

De tribus regiminis ciuilis formis, Ariſtocratia, Democratia,& Monarchia. quanã ſit melior, ſimpliciter definiri non poſſe: fieri tamẽ hominũ vitio vt tatius ſit & tolerabilius,plures tenẽre gubernacula, quã vnum regnare.

8 Et ſanè valde otioſum eſſet,quis potiſſimus ſit politiæ, in eo quo viuunt loco, futurus ſtatus,à priuatis hominibus diſputari: quibus de cõſtituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam ſimpliciter id definiri niſi temere non poſſet,quum magna huius diſputationis ratio in circunſtantiis poſita ſit. Et ſi ipſos etiam ſtatus citra circunſtantias inter ſe compares non facilè ſit diſcernere quis vtilitate præponderet,adeò æquis conditionibus contendunt.Procliuis eſt à regno in tyrãnidem lapſus:ſed non multò difficilior ab optimatum poteſtate in pau-

eorum factionem. multò verò facillimus, à populari dominatione in ſeditionē. Equidem ſi in ſe conſiderentur tres illæ quas ponunt Philoſophi regiminis formæ, minimè negauerim vel ariſtocratiam, vel temperatū ex ipſa & politia ſtatum aliis omnibus longe excellere: non id quidem per ſe, ſed quia rariſſimè contingit Reges ita ſibi moderari, vt nunquam à iuſto & recto diſcrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia inſtructos eſſe, vt vnuſquiſque videat quantum ſatis eſt. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius ſit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alij aliis mutuò ſint adiutores, doceant ac moneant alij alios, ac ſi quis plus æquo ſe efferat, plures ſint ad cohibendam eius libidinem cenſores ac magiſtri. Id cum experimento ipſo ſemper fuit comprobatum, tum ſua quoque authoritate Dominus confirmauit quum Ariſtocratiam politiæ viciniam apud Iſraelitas inſtituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Chriſti produceret in Dauide.

**Magiſtratuū Ariſtocraticorū eſſe, cōſeruare libertatem populi: alioqui eſſe perfidos proditores*

* Atque vt libenter fateor nullum eſſe gubernationis genus iſto beatius, vbi libertas ad eam quam decet moderationem eſt compoſita, & ad diuturnitatem ritè conſtituta: ſic & beatiſſimos cēſeo quibus hac conditione frui licet: & ſi in ea conſeruanda retinendáque ſtrenuè ac conſtanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinetiam huc ſumma diligentia intenti magiſtratus eſſe debent, nequa in parte libertatem, cuius præſides ſunt conſtituti, minui, nedū violari patiantur. ſi in eo ſunt ſegniores & parū ſoliciti, perfidi ſunt in officio, & patriæ ſuæ proditores. Verùm ſi hoc ipſum ad ſe trāſferant, quibus Dominus aliam gubernationis ſpeciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam ſolicitentur, non modò ſtulta erit & ſuperuacua, ſed prorſus noxia etiam cogitatio.

Tres formas gubernationis à Deo eſſe & variè ab eo diſpenſari: itaque priuatorū eſſe, parêre, non ſuo arbitrio res nouare.

Quòd ſi non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, ſed vniuerſum ſimul orbem circunſpicias ac contempleris, vel aſpectum in longiora ſaltem regionum ſpatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re cōparatum vt diuerſis politiis regiones variæ adminiſtrentur. Nam quēadmodum nonniſi inæquali temperatura elementa inter ſe cohærent: ita hæ ſua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiā omnia fruſtra his dicuntur quibus Domini voluntas ſatisfaciet. Nam ſi illi viſum eſt, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus, ſenatus aut decuriones, quoſcunque locis præfecerit in quibus degimus, noſtrum eſt iis nos morigeros ac obedientes præſtare.

Falli eos qui Magiſtratus arcent à religionis cura: quū eorū officiū extendatur ad vtrāque legis tabulā. In priore oſtenditur.

9 Iam officium magiſtratuum, quale verbo Dei deſcribitur, ac quibus in rebus ſitum ſit, obiter hoc loco indicandum eſt. Extendi verò ad vtraque Legis tabulam ſi non doceret Scriptura, ex profanis ſcriptoribus diſcendum eſſet. nullus enim de magiſtratuū officio, ferendis legibus & publico ſtatu diſſeruit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confeſſi ſunt omnes nullam politiam fœliciter poſſe conſtitui, niſi prima cura pietatis ſit: & præpoſteras eſſe leges quæ neglecto Dei iure, tantùm hominibus conſulunt. Quum igitur apud omnes Philoſophos religio primum gradum teneat, ac vniuerſali gentium omnium conſenſu ſemper id obſeruatum fuerit, Chriſtianos principes ac magiſtratus pudeat ſuæ ſocordię, niſi in hanc curam incumbant. Ac iam oſtendimus has illis partes à Deo ſpecialiter iniungi: ſicuti æquum eſt tuendo & aſſerendo eius honori operam impendere cuius vicarij ſunt, & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudantur ſancti Reges in Scriptura, quod Dei cultum corruptum vel euerſum reſtituerint, vel curam geſſerint religionis, vt ſub illis pura & incolumis floreret.

Iudic. 21. 25

Contrà verò Sacra hiſtoria inter vitia anarchias ponit, quòd non eſſet Rex in Iſrael, idcóque faceret quiſque quod placebat. Vnde coar-

coarguitur eorum ſtultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantùm intentos eſſe. Quaſi verò præfectos Deus ſuo nomine conſtituerit qui terrenas controuerſias deciderent: quod verò longè grauioris momẽti erat prætermiſerit, vt ipſe purè coleretur ex Legis ſuæ præſcripto. Sed huc turbulentos homines impellit impunè omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio ſublatos cupiant. * Quod ad ſecundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iuſtitiam, liberẽt vi oppreſſum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam, & pupillum ne contriſtent, ne iniuriam faciant, & ſanguinem innocentem ne effundant. Eodem ſpectat quæ in Pſalmo 82. exhortatio legitur: vt ius reddãt pauperi & egeno, inopem & egenum abſoluant, eripiant pauperem & egenum è manu oppreſſoris. Moſes verò principibus quos in vices ſuas ſuffecerat, edicit. Audiant cauſam fratrum ſuorum, & iudicent inter virum & fratrem eius, & peregrinum, neque facies agnoſcant in iudicio, tam paruum quàm magnum audiant, neque timeant ab vllo viro: quia iudicium Dei eſt. Illa autem omitto, Ne multiplicent ſibi equos Reges, ne ad auaritiam adiiciant animum, ne eleuentur ſuper fratres ſuos: vt in meditanda Lege Domini ſint aſſidui cunctis diebus vitæ ſuæ. Ne iudices quiuis declinent ad alteram partem, ne munera accipiant, & quæ paſſim in Scripturis ſimilia leguntur: quoniam in exponendo hic Magiſtratuum officio, non tam magiſtratus ipſos inſtituere conſiliũ eſt quàm alios docere quid ſint Magiſtratus, & quem in finem à Deo poſiti. Videmus ergo publicæ innocentiæ, modeſtiæ, honeſtatis, & tranquillitatis protectores ſtatui ac vindices, quibus ſtudium vnum ſit communi omnium ſaluti ac paci proſpicere. Quarum virtutum exemplar ſe fore Dauid profitetur vbi in regale ſolium euectus fuerit: ne ſcilicet conſentiat vllis ſceleribus: ſed deteſtur impios, calumniatores, & ſuperbos: conſiliarios verò probos & fidos vndique accerſat. *Id verò quum præſtare non poſſint, niſi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeãt, oppreſſis adſint ope ac præſidio, poteſtate quoque armati ſunt, qua palàm maleficos ac facinoroſos (quorum nequitia perturbatur, vel exagitatur publica quies) ſeuerè coerceant. Siquidem id prorſus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas conſiſtere: iis ſublatis, totam ciuitatum diſciplinam collabi ac diſſipari. Friget enim in multorum animis æqui iuſtique cura, niſi virtuti paratus ſit ſuus honos: nec contineri ſceleratorum hominum libido, niſi ſeueritate ac pœnarum animaduerſione poteſt. Atque hæ duæ partes comprehenſæ ſunt à Propheta, dum Reges alióſque præfectos iubet facere iudicium & iuſtitiam. Iuſtitia quidem eſt, innocentes in fidem ſuſcipere, complecti, tueri, vindicare, liberare. Iudicium autem impiorum audaciæ obſiſtere, vim comprimere, delicta punire.

Iere. 22. 3

**Magiſtratuũ officiũ, in iis et verſari, quæ ad ſecundã Legis tabulam ſpectant.*

Deut. 1. 16.

Ibidem 17. 16

Ibidem 16. 16

Pſal. 101

** Magiſtratus non poſſe ſine gladij poteſtate præſtare omni ex parte quæ ſunt ſui muneris.*

Iere. 21. 12. & 22. 3

10 Verùm ardua hîc, vt videtur, & difficilis naſcitur quæſtio, Si Lege Dei occidere Chriſtiani omnes vetantur, & Propheta de monte ſancto Dei, hoc eſt, Eccleſia, vaticinatur quòd non affligent in ea, neque nocebunt: quomodo magiſtratibus & piis ſimul & ſanguinariis eſſe licet? At ſi intelligamus, magiſtratum in exercendis ſuppliciis non à ſe agere quicquã, ſed ipſiſſima Dei iudicia exequi, nihil hoc ſcrupulo impediemur. Occidere Lex Domini prohibet, at ne impunita ſint homicidia, gladiũ in manum ſuis miniſtris dat ipſe Legiſlator, quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere piorum non eſt: atqui hoc nocere non eſt, nec affligere, piorum afflictiones, Domini mandato, vlciſci. Vtinam iſtud ſemper animis noſtris obuerſaretur, nihil hîc hominis temeritate, ſed Dei iubẽtis authoritate omnia fieri, qua præeunte, à recta via nunquã

Quæſt. 9.

Exod. 20. 13

Deute. 5. 17

Matt. 5. 21.

Ieſa. 11. 9. & 65. 25

aberratur. Niſi fortè diuinæ iuſtitiæ iniectum eſt frænum ne de ſceleribus pœnas ſumat. Quòd ſi illi legem dicere fas non eſt, cur eius miniſtris calumniam intendemus? Non fruſtra gladium gerunt, inquit Paulus: nã
Roma.13.4 Dei miniſtri ſunt ad iram, vltores malè agentibus. Itaque, ſi nihil Domino ſua obedientia fore acceptius norunt principes, aliíq; præfecti, in hoc miniſterium incumbant: ſiquidem ſuam Deo pietatem, iuſtitiam, inte-
Exod.2.12 gritatem approbare ſtudent. Hoc ſcilicet affectu agebatur Moſes quum
Acto.7.28 ſe deſtinatum Domini virtute, popul ſui liberatorem agnoſcens, Ægy-
Exod.32.27 ptio manus intulit. Deinde quũ cęſis vno die tribus hominum milibus,
1.Reg.2.5 in populi ſacrilegium vindicauit. Dauid quoque quum ſub vitæ ſuæ fi-
** Vna ex regiis virtutibus, pietatiſque approbatio, punire ſceleratos.* nem, Solomoni filio præcipit de occidendo Ioab & Semei. *Vnde etiam inter Regias virtutes hanc commemorat, perimere impios terræ, vt omnes operarij iniquitatis profligentur ex vrbe Dei. Quò etiam pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem.
Pſal.45 Quomodo lene illud & placidum Moſis ingenium in tantam truculentiam exardet, vt fratrum ſuorum ſanguine aſperſus ac madidus, per caſtra decurrat ad nouas ſtrages? Quomodo Dauid tanta in omni vita manſuetudine vir, cruentum illud teſtamentum inter vltimos ſpiritus nuncupat? ne filius ſuus caniciem Ioab & Semei in pace ad ſepulchrum deducat? Verùm vterque manus ſuas, quas parcendo inquinaſſet, ſic ſæuiendo ſanctificauit, dum vltionem ſibi à Deo commiſſam exequu-
Prou.16.12 tus eſt. Abominatio eſt apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem
Ibid.20.8 quoniam in iuſtitia ſolium firmatur. Rurſum, Rex, qui ſedet in ſolio
Ibid.20.26 iudicij, ſpargit oculos in omnem malum. Item, Diſſipat impios Rex
Ibid.25.4 ſapiens, & conuertit eos ſuper rotam. Item, Aufert ſcoriam ab argen-
Ibid 17.15 to, & egredietur vas conflatori. aufert impium à conſpectu Regis, & ſta-
Ibid.17.11 tuetur in iuſtitia ſolium eius. Item, Qui impium iuſtificat, & qui con-
Ibid.24.24 demnat iuſtum, vterque abominatio eſt Domino. Item, Rebellis acquirit ſibi malum, & mittitur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iuſtus: huic populi maledicunt & nationes. Nunc ſi vera eorum eſt iuſtitia, ſtricto gladio ſontes & impios perſequi: gladium recondant, & puras à ſanguine manus contineant, dum perditi homines nefariè per cędes interim & ſtrages graſſantur: ſumma ſeſe impietate ob-
Tribunal Caſſij. ſtringent, tantum abeſt vt bonitatis & iuſtitiæ laudem inde referant. Faceſſat modò abſciſſa ſæuáque aſperitas, & tribunal illud quod reorum ſcopolus iure nominetur. Non enim is ſum qui aut importunæ ſæui-
Proueb.20.28 tiæ faueam, aut æquum iudicium pronuntiari poſſe cenſeam, niſi ſemper aſſidente optima illa Regum conſiliaria & certiſſima, vt Solomo affirmat, regij throni conſeruatrice, clementia: quam primam eſſe prin-
**Duo vitia Magiſtratibus eſſe cauenda.* cipum dotem verè à quodam olim dictum eſt. *Vtrunque tamen magiſtratui videndum, ne aut animi ſeueritate vulneret magis quàm medeatur: aut ſuperſtitioſa clementię affectatione, in crudeliſſimam incidat hu-
Apud Dionem. manitatem, ſi molli diſſolutáque indulgentia, cum multorum pernicie diffluat. Eſt enim & iſtud non abs re quondam ſub Neruæ imperio iactatum: Malum quidem eſſe ſub principe viuere, ſub quo nihil liceat: ſed multo peius, ſub quo liceant omnia.

Legitima eſſe bella cum neceſſe eſt Magiſtratibus arma capere ad exercendã publicã vindictam in eos qui ditionis ipſorum quietẽ turbant, ſiue domeſtici ſint, ſiue extranei

11 Quando verè Regibus populíſque, ad exercendam huiuſmodi publicam vindictã arma capere interdum neceſſe eſt: ex hac ratione ſimul æſtimare licet, legitima eſſe quæ ſic ſuſcipiuntur bella. Nam ſi tradita illis eſt poteſtas qua ditioni ſuæ quietem tueantur, qua inquietorũ hominum ſeditioſos motus comprimant, qua vi oppreſſis opitulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam poſſint, quam ad compeſcendum eius furorem, à quo & priuatim ſingulorum otiũ, & cõmunis omnium tranquillitas perturbatur? qui ſeditioſè tumul-

tumultuatur, à quo violentæ oppreſſiones & indigna maleficia perpetrātur? Si legum cuſtodes eſſe ipſos, & aſſertores conuenit, omnium conatus pariter euertant oportet, quorum ſcelere legum diſciplina corrumpitur. Imò ſi iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantùm progreſſæ fuerint: an totam latrociniis regionem impunè affligi vaſtaríque ſinent? Siquidem nihil intereſt, rexne ſit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eamque hoſtiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi ſunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officij ratio dictat, armatos eſſe principes non tantùm ad priuata maleficia iudiciariis pœnis coercēda, ſed ad ditiones quoque fidei ſuæ commiſſas, bello defendendas, ſi quando hoſtiliter impetātur. Et eiuſmodi bella Spiritus ſanctus multis ſcripturæ teſtimoniis legitima eſſe declarat.

12 Quòd ſi mihi obiicitur, in nouo Teſtamento nullum extare, vel teſtimonium vel exemplum quod doceat bellum rem eſſe licitam Chriſtianis: primùm reſpondeo, rationem gerendi belli, quæ olim fuit, hodie quoque permanere: neque eſſe ex aduerſo cauſam quæ magiſtratus à ſuorum ſubditorum defenſione arceat. Deinde non eſſe quærendam in Apoſtolicis literis expreſſam iſtarum rerum enarrationem: vbi non politiam formare, ſed ſpirituale Chriſti regnum inſtituere, propoſitum eſt. Poſtremò illic quoque obiter indicari, Chriſtum ſuo aduentu nihil hac in parte mutaſſe. Nam ſi Chriſtiana diſciplina (vt Auguſtini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militibus conſilium ſalutis petentibus diceretur vt arma abiicerent, ſéque militia penitus ſubducerent. Dictum eſt autem eis, Neminem concuſſeritis, nemini iniuriam feceritis, ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum. Quibus proprium ſtipendium ſufficere debere præcipit, militare vtique non prohibuit. Verùm magiſtratuum omnium fuerit ſummopere hîc cauere, ne cupiditatibus ſuis vel tantillum obſequantur: quin magis, ſiue expetendæ ſunt pœnæ, non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili auſteritate ardeant, miſereantur etiam communem in eo naturam (vt Auguſtinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in hoſtem, hoc eſt armatum latronem, induenda ſunt, non ex facili occaſionem captent: imò nec oblatam accipiant niſi ſumma neceſſitate adacti. Nam ſi multò plus nobis præſtandū eſt quàm exegerit Ethnicus ille qui bellum videri voluit pacem quæſitam: omnia prius certè tentanda ſunt, quàm armis decernendum. In vtroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur ſe corripi, ſed publico duntaxat ſenſu ducantur. Alioqui poteſtate ſua peſſimè abutuntur: quæ non in ſuum illis commodum, ſed aliorum bonum ac miniſterium data eſt. * Ex eodem præterea belligerandi iure pendet, & præſidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præſidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates diſponuntur: fœdera, quę à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt ſiquid turbarum in agris ſuis inciderit, mutuam ſibi opem ferant, & vires in commune conferant ad opprimendos humani generis communes hoſtes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari vſus eſt.

13 Libet iſtud quoque poſtremò adiicere, tributa & vectigalia legitimos eſſe principum reditus quos ad ſuſtinenda quidem potiſſimum publica muneris ſui onera conferant: quibus tamen vti ſimiliter poſſint ad ſplendorem ſuum domeſticum, qui cum imperij quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus eſt. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Ioſiam, Ioſaphat, alióſque ſanctos Reges, Ioſeph etiam & Danielem, videmus pro perſonæ quam ſuſtinebant modo, inoffenſa pietate, fuiſſe ex publico ſumptuoſos, & ampliſſimum agri ſpatium Regibus attributum legi-

Obiectio, cui ſubiicitur triplex reſpōſio.

Auguſt. epiſt. 5. ad Marcell.

Lucæ 3.14.

Quid magiſtratui cauēdū, ſiue ſontes in ſua ditione puniat, ſiue in hoſtes bellum gerat.

Cice. in Offic.

**Vt bellum, ſic præſidia, fœdera, ciuiles munitiones, res eſſe Chriſtianis permiſſas.*

De tributis, vectigalibus, indictionibus, oblationibuſq́; quæ principib perſoluuntur, quo modo iis vti bona conſcientia pij principes poſſint.

Ezech.48.21. mus apud Ezechielem. Vbi tametſi Chriſti ſpirituale depingit regnum, à legitimo tamen hominum regno ſimulachri exemplar petit. Sic quidem, vt viciſſim meminerint principes ipſi, fiſcos ſuos non tam priuatas *Rom.13.6.* eſſe arcas quàm totius populi æraria (ſic enim Paulus teſtatur) quæ prodigere aut dilapidare ſine manifeſta iniuria non poſſint. Vel potius ipſum penè eſſe populi ſanguinem, cui non parcere duriſſima ſit inhumanitas: ſuas autem indictiones & oblationes, alí aque tributorum genera, nonniſi publicæ neceſſitatis ſubſidia eſſe reputent, quibus miſeram plebem abſque cauſa fatigare, tyrannica ſit rapacitas. Hæc principibus ad profuſionem & luxuriam ſumptuum non faciunt animos (vt certè facem eorum cupiditatibus, plus iuſto ſponte accenſis, ſubiicere opus non eſt) ſed quum plurimum referat, ipſos pura coram Deo conſcientia audere quicquid audent, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi ſunt quantum ſibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus ſuperuacua eſt, ne quoſuis principum ſumptus, tametſi vulgarem ciuilémque modum excedunt, temere ac procaciter ſugillare ſibi permittant.

Secunda pars huius tractatus, quæ eſt de Legibus. Vide finem ſect.3.

Legum non tantùm vtilitas, ſed & neceſſitas.

14 Proximæ ſunt magiſtratui in politiis leges, validiſſimi rerum publicarum nerui: vel, (quo modo ſecundùm Platonem à Cicerone vocantur) animæ, ſine quibus conſiſtere nequit magiſtratus, quemadmodum nec ipſæ rurſum ſine magiſtratu quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm mutum eſſe magiſtratum, legem: magiſtratum, legem eſſe viuam. Quod autem dicturum me recepi, quibus legibus conſtituenda ſit Chriſtiano politia, non eſt cur longam de optimo legum genere diſputationem quis expectet: quæ & immenſa foret, nec præſentis eſſet argumenti & loci. paucis tantùm & quaſi in trãſcurſu notabo quibus legibus piè corã Deo vti poſſit, & inter homines rite adminiſtrari. Quod etiam ipſum prorſus ſilentio tranſmittere maluiſſem, niſi intelligerem periculoſè hîc à multis aberrari. *Sunt enim qui rectè compoſitam eſſe Rempublicã negent, quæ neglectis Moſę politicis communibus Gentium legibus regitur. Quæ ſentẽtia quàm periculoſa ſit & turbulenta, viderint alij, mihi falſam eſſe ac ſtolidam, demõſtraſſe ſatis erit. Eſt autem obſeruanda vulgata illa partitio, quæ vniuerſam Dei Legem per Moſen promulgatam in mores, ceremonias, iudicia diſtribuit: ac diſpiciendæ ſingulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minùs. nec interim quépiam moretur hic ſcrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Veteres enim qui partitionem hanc tradiderunt, tametſi duas iſtas poſteriores partes non ignorabant circa mores verſari, quia tamen ſaluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non conſtet vera morum ſanctitas & immutabilis rectè videndi norma.

** Hîc, & ſect.15, 16. refelluntur ij qui negant rectè compoſitam eſſe Rempub. niſi politicis legibus Moſis regatur: & ex tripertita diuiſione legis Moſis, cognitoq; ſingularũ partium ſcopo, oſtẽditur liberum eſſe quibuſuis populis leges politicas ſibi condere: modò ad æquitatem illã naturalem referant. cuius ratio in lege morali Moſis deſcripta eſt.*

15 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum altera pura Deum fide & pietate colere, alterum ſyncera homines dilectione complecti ſimpliciter iubet: vera eſt æternáque iuſtitiæ regula, gentium omnium ac temporum hominibus præſcripta qui ad Dei volũtatem vitam ſuam componere volent. Siquidem hæc æterna eſt & immutabilis eius volũtas, vt à nobis ipſe quidem omnibus colatur, nos verò mutuò inter nos diligamus. Ceremonialis Iudęorum pædagogia fuit, qua populi illius quandã velut pueritiam exercere Domino viſum eſt, donec veniret tempus illud plenitudinis quo ſapientiam ſuam terris ad plenum manifeſtaret, ac veritaté exhiberet earum rerum quæ tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politię loco illis data, certas æquitatis & iuſtitiæ formulas tradebat, quibus innocenter

Lex moralis.

Gal.4.4.

Ceremonialis.

Iudicialis.

& quiete inter ſe agerent. Atque vt illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (vtpotè quæ Iudæorum Eccleſiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipſa tamen pietate diſtingui poterat: ita hæc iudicioiũ forma (quanquam non alio ſpectabat, quàm quî optimè ſeruari poſſet ea ipſa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipſo tamen dilectionis præcepto diſtinctum quiddam ha babebat. Quemadmodum ergo ſalua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremoniæ: ita & iudiciariis his conſtitutionibus ſublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere poſſunt. Quod ſi verum eſt, libertas certè ſingulis gentibus relicta eſt condendi quas ſibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quæ fures honore proſequebantur, quæ promiſcuos coitus permittebãt, aliæque multò tum fœdiores tum abſurdiores pro legibus habendas minimè cenſeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iuſtitia modò, ſed humanitate etiam & manſuetudine.

Duo in legibus intuenda.

16 Id quod dixi planum fiet, ſi in legibus omnibus duo hæc, vt decet, intuemur, legis conſtitutionem & æquitatem, cuius ratione conſtitutio ipſa fundata eſt ac nititur. Æquitas, quia naturalis eſt, nonniſi vna omnium eſſe poteſt, ideo & legibus omnibus, pro negotij genere, eadem propoſita eſſe debet. Conſtitutiones, quia circunſtantias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis ſcopum omnes pariter intendant, diuerſas eſſe nihil obeſt. Iam quum Dei Legem, quã moralem vocamus, conſtet non aliud eſſe quàm naturalis legis teſtimonium, & eius conſcientiæ quæ hominum animis à Deo inſculpta eſt, tota huius de qua nũc loquimur æquitatis ratio in ipſa præſcripta eſt. Proinde ſola quoque ipſa legum omnium & ſcopus, & regula, & terminus ſit oportet. Ad eam regulam quæcunq; formatæ erunt leges, quę in eum ſcopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non eſt cur à nobis improbentur, vtcunque vel à lege Iudaica, vel inter ſe ipſæ aliàs differant. *Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis conſtituta fuerit pœna in politia Iudæorum, videre eſt in Exodo. Aliarum gentium vetuſtiſſimæ leges furtum duplo puniebant. quæ poſtea ſequutæ ſunt, diſcreuerunt inter manifeſtum & non manifeſtum. Aliæ ad exilium progreſſæ ſunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis ſupplicium. Falſum teſtimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantùm ignominia, alibi ſuſpẽdio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges ſanguine vlciſcuntur, diuerſis tamen mortis generibus. In adulteros alibi ſeueriores, alibi leuiores edictæ ſunt pœnæ. Videmus tamẽ vt eiuſmodi diuerſitate in eũdem omnes finem tendant. Nam vno ſimul ore pœnam pronuntiant in ea quę æterna Dei Lege damnata ſunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falſa teſtimonia: ſed in pœnæ modo non conueniunt. neque verò id neceſſe eſt, neque etiam expedit. Eſt regio quæ, niſi horrendis exemplis in homicidas ſęuiat, cædibus ſtatim & latrociniis perdenda ſit. Eſt ſeculum quod pœnarum acerbitatem augeri poſtulet. Siquid turbatum ſit in ſtatu publico, nouis edictis corrigenda ſunt quæ inde naſci ſolent mala. Belli tempore in armorum ſtrepitu concideret omnis humanitas niſi inſolito pœnarum metu inecto. In ſterilitate, in peſtilentia, niſi adhibeatur maior ſeueritas, perſum ibunt omnia. Eſt gens in vitium quoddam propenſior niſi acerrimè compeſcatur. Quàm malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuerſitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obſeruationem accommodatiſſimæ? Nam quod iactatur à quibuſdam, fieri contumeliam Legi Dei per Moſen latæ, quum

Exod. 22. 1

** Pœnarũ ſanctiones poſſe variari, pro regionis, ſeculi, aliarumq; circunſtantiarũ diuerſitate declaratur propoſitis exemplis.*

Deut. 19. 18

Obiectio, & eius ſolutio.

abrogatâ illa nouæ aliæ illi prçferuntur, vaniſſimum eſt. neque enim aliæ illi præferuntur dum magis probantur non ſimplici collatione, ſed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nũquam fuit. Siquidem nō eam Dominus per manum Moſis tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & vbique vigeret: ſed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, clientelam ſuam ſuſcepiſſet, illi etiam peculiariter legiſlator eſſe voluit, ac quod ſapientis legiſlatoris erat, ſingularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

Tertia pars huius tractat⁹, quæ eſt de legũ, iudiciorũ, & magiſtratuũ vſu inter Chriſtianos. vide finem ſect. 3.

17 Supereſt nunc vt videamus quod poſtremo loco propoſitum erat, Quis legum, iudiciorum, magiſtratuum vſus ad communem Chriſtianorum ſocietatem redeat. Cui etiam annexa eſt altera quæſtio, Quantum magiſtratibus debeant priuati homines deferre, & quouſque obedientia progredi debeat. * Plurimis videtur ſuperuacaneum eſſe munus magiſtratus inter Chriſtianos, quòd ſcilicet implorare pie non poſſint, vtpote quibus vindicare, in iudicium poſtulare, litigare vetitum ſit. At quum Paulus contrà clarè teſtetur, miniſtrum Dei nobis eſſe in bonum: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum eſſe vt eius manu ac prçſidiis aduerſus flagitioſorum hominum improbitatem & iniurias defenſi, quietam ac ſecuram vitam agamus. Quòd ſi fruſtra in præſidium nobis à Domino datus eſt, niſi tali nobis beneficio vti liceat, ſatis apparet implorari quoque & appellari non impié poſſe. *Hic verò mihi cum duplici hominum genere agendum eſt. ſunt enim permulti qui tanta litigandi rabie æſtuant, vt quietem nunquam habeant apud ſe, niſi cum aliis pugnent. Lites vero ipſas & capitali odiorum acerbitate, & inſana vindicandi nocendíque cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia perſequũtur, ad ſui vſque aduerſarij ruinam. Interim nequid niſi iure agere æſtimentur, iudiciorum prçtextu talem peruerſitatem defendunt. At ſi cum fratre iudicio agere permiſſum eſt, non protinus odiſſe ipſum licet, non furioſo nocendi ſtudio in illum ferri, non pertinaciter inſequi.

Rom 14 4

**Hîc & ſect 18. oſtēditur, licere Chriſtianis corā magiſtratu ius ſuum perſequi.*

**Duobus modis hîc peccari. Prius erroris genus corrigitur hîc & ſecti 18 nēpe litigandi feruor.*

18 Sic ergo tales habeant, Legitima eſſe iudicia ſiquis rectè vtatur. Rectum autem eſſe vſum, tum actori agendi: tum defendendi, reo: ſi hic quidem poſtulatus ad condictā diem ſe ſiſtit, & qua poteſt exceptione cauſam defendit citra acerbitatem: ſed hoc tantum affectu, vt quod ſuum eſt iure tueatur: ille verò indignè, ſiue in capite, ſiue in fortunis oppreſſus, in magiſtratus fidem ſe conferat, querimoniam exponat, quod æquũ eſt ac bonum poſtulet: ſed omni procul nocendi vindicandíve libidine, procul aſperitate & odio, procul contentionis ardore: quin potius paratus ſuo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimico in aduerſarium animo ferri. Contrà vbi animi maleuolentia ſuffuſi, ſunt corrupti inuidia, iracundia incēſi, vltionem ſpirantes, aut ſic denique ardore certaminis inflammati, vt de charitate aliquid remittant: tota etiam iuſtiſſimæ cauſæ actio non impia eſſe non poteſt. Nam hoc conſtitutum eſſe axioma Chriſtanis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litem iuſtè tractari à quouis poſſe, niſi pari aduerſarium dilectione beneuolentiáque proſequatur acſi iam amicè, quod controuertitur negotium, tranſactum ac compoſitum eſſet. * Inieceritforte aliquis talem moderationem adeo nunquam in iudicium afferri, vt inſtar ſit prodigij futura ſiqua reperta fuerit. Fateor ſane, vt ſunt horum temporum mores, rarum extare probi litigatoris exemplum. ſed res tamen ipſa nullius mali acceſſione inquinata, bona eſſe & pura non deſinit Cæterùm quum ſanctum eſſe Dei donum audimus, auxilium magiſtratus: eo diligentius cauendum eſt, ne noſtro vitio polluatur.

Quid actori, quid reo agendum.

**Obiectio prima, et ad eam reſponſio.*

19 Qui verò iudiciarias omnes diſceptationes præciſè damnant, intelligant ſe ſanctam Dei ordinationem ſimul repudiare, & donum ex

Secundũ erroris genꝰ, quod eſt dānare

eorum

eorum genere quæ mundis munda eſſe poſſint: niſi fortè Paulum flagitij inſimulare volent, qui & accuſatorum calumnias, eorum quoque vafritiem & malitiam exponendo, à ſe depulit: & Romanæ ciuitatis prærogatiuam ſibi in iudiciis aſſeruit: & ab iniquo præſide, ad Cæſaris tribunal, quum opus fuit, prouocauit. *Nec obeſt quòd Chriſtianis omnibus interdicta eſt vindictæ cupiditas, quam & nos à Chriſtianis ſubſelliis longiſſimè abigimus. Nam ſiue ciuiliter contenditur, non recta incedit via niſi qui innoxia ſimplicitate, rem ſuam iudici tanquam publico tutori commendat, nihil minùs quàm mutuam mali vicem (qui eſt vindictæ affectus) rependere cogitans: ſiue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, eum accuſatorem requirimus qui nullo vlciſcendi æſtu correptus, nulla priuatæ iniuriæ offenſione tactus, in forum accedat, ſed in animo duntaxat habens, pernicioſi hominis conatus impedire, ne reipublicę noceant. Quòd ſi vindicem animum tollis, nihil in mandatum illud delinquitur quo vltio Chriſtianis interdicitur. *At non ſolùm vindictam appetere vetantur, ſed manum quoque Domini iubentur expectare, qui ſe oppreſſis & afflictis adfuturum vltorem pollicetur: illam autem cœleſtis patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem aut ſibi aut aliis ferri à magiſtratu poſtulant. *Minimè id verò: ſiquidem magiſtratus vindictã, non hominis, ſed Dei eſſe cogitandum eſt, quam per hominis miniſterium in bonum noſtrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet.

omnes iudiciarias diſputationes.
Act.22.1, & 24.12, & 25.10
**Obiectio ſecunda & eius ſolutio.*
Num.19.18, matt. 5.29, deuter.32.35. rom.12.19
**Obiectio tertia.*
**Reſponſio.*
Rom.13.4

20 Nihilo etiam magis cum Chriſti verbis pugnamus, quibus reſiſtere malo prohibet, & dexteram maxillã obuertere præcipit ei qui alapam in ſiniſtram impegerit: permittereque ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic ſuorum animos à retaliandi cupidine tãtopere abhorrere, vt citius duplicari in ſe iniuriam laturi ſint quàm rependere eam appetant: à qua quidem patientia nec ipſi eos abducimus. Verè enim Chriſtianos eſſe oportet hominum genus ad contumelias iniuriáſque ferendas natum, peſſimorum hominum nequitiæ, impoſturis, ludibriis expoſitum: neque id modò: ſed eorum omnium malorum tolerantes eſſe oportet: hoc eſt, ſic totis animis compoſitos vt ſuſcepta vna offenſione ad alteram ſe comparent, nihil ſibi in totam vitam promittentes quàm perpetuæ crucis tolerantiam Interim & iis qui ſibi iniurij ſunt, benefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica eſt ſua victoria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non quærent oculum pro oculo, dentem pro dente (qualiter ſuos diſcipulos inſtituebant Phariſæi ad appetendam vltionem) ſed (quomodo à Chriſto erudimur) & corpus ſuum mutilari & malitioſè ſua ſibi eripi ſic ferent, vt eas iniurias ſimulac irrogatæ ſibi fuerint, remiſſuri ſint ac vltro condonaturi. Neque iſthæc tamen animorum æquitas & moderatio impediet quin integra in ſuos inimicos amicitia, magiſtratus ope ad rerum ſuarum conſeruationem vtantur: aut publici boni ſtudio, ſontem ac peſtilentem hominem ad pœnam poſtulent, quem emendari niſi morte non poſſe nouerint. *Verè enim Auguſtinus hæc præcepta omnia eò tendere interpretatur, vt paratus ſit homo iuſtus & pius eorum malitiam patienter ſuſtinere, quos fieri bonos quærit: vt numerus potiùs creſcat bonorum, non vt pari malitia ſe quoque numero addat malorum: deinde ad præparationem cordis quæ intus eſt, magis pertinere quàm ad opus quod in aperto fit: vt teneatur in ſecreto animi patientia cum beneuolentia: in manifeſto autem id fiat quod illis videmus prodeſſe poſſe quibus bene velle debemus.

Matt.5.35
Obiectio quarta diſcutitur.
Rom.12.21
Matt.5.39
Epi.5.ad Marcell.
**Duo obſeruanda in præceptis patiẽtiæ, & de non appetenda vindicta.*

21 Quod autem obiectari ſolet lites à Paulo in vniuerſum eſſe damnatas, id quoque falſum eſt. Intelligi ex eius verbis facilè poteſt, immodicum fuiſſe litigandi furorem in Corinthiorum Eccleſia: vſque eò vt

Obiectio quinta ex loco 1.Cor.6.6, quę ſoluitur explicato.

Iſa.10.5 *Deut.28.29* quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec ſic de Rege plus dictum fuerit, quàm de prædone qui rem tuam diripiat: & adultero, qui thorum tuum polluat: de ſicario, qui te ad cædem appetat: quum huiuſmodi calamitates omnes, inter Dei maledictiones Scriptura recenſeat. Verùm in eo probando inſiſtamus magis, quod non ita facilè in hominū mentes cadit: in homine deterrimo honoréque omni indigniſſimo, penes quem modò ſit publica poteſtas, præclaram illam & diuinā poteſtatem reſidere, quam Dominus iuſtitiæ ac iudicij ſui miniſtris verbo ſuo detulit: proinde à ſubditis eadem in reuerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum Regem ſi daretur habituri eſſent.

Hîc, & ſec.27.28.29.31. redditur ratio duarum præcedentium, quia ſcilicet mali etiā principes, & tyranni, non ſine Dei prouidētia, & ſingulari actione publicā poteſtatem habent: vt teſtimoniis variis, exemplíſque Scripturæ cōfirmatur. *Dan.2.21, & 37* *Ezech.29.19* *Dan.2.37* *Dan.5.18*

26 Principiò velim animaduertant, ſedulóque obſeruent lectores illam quæ non ſine cauſa toties nobis in Scripturis commemoratur, Dei prouidentiam, ac ſingularem actionem in diſtribuendis regnis, ſtatuendíſque quos illi viſum fuerit Regibus. Apud Danielem, Dominus mutat tempora & vices temporum, abiicit Reges & inſtituit. Item, Vt cognoſcant viuentes quòd potens ſit Altiſſimus in regno hominum: & cui ipſe voluerit, dabit illud. Cuiuſmodi ſententiis quum paſſim abundet Scriptura, illa tamen prophetia peculiariter ſcatet. Iam qualis Rex fuerit Nabuchadnezar, is qui Ieruſalem expugnauit, ſatis ſcitur: nempe ſtrenuus aliorum inuaſor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielem ſe illi terram Ægypti dediſſe affirmat pro obſequio quod ſibi in vaſtanda illa præſtiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus cœlorum dedit regnum potens ac forte atque glorioſum: tibi inquam, dedit, & omnes terras vbi habitant filij hominum, beſtiæ ſyluestres, & volucres cœli: eas tradidit in manum tuam, ac fecit te dominari eis. Rurſum eius filio Belſaſar, Deus altiſſimus dedit Nabuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam: & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt trementes & timentes à conſpectu eius. Quum audimus, à Deo impoſitum eſſe Regem, ſimul illa de honorando & timendo Rege, cœleſtia edicta animo repetamus: & nequiſſimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipſum dignatus fuerit. Samuel, quum populo Iſrael denuntiaret qualia eſſet à Regibus ſuis paſſurus: Hoc ius erit Regis, dicebat, qui regnabit ſuper vos: filios veſtros tollet, & ponet eos ad currum ſuum, vt ponat eos pro equitibus ſuis, & vt arent agros ſuos, & meſſem ſuam metant, & arma fabricentur. Filias veſtras tollet, vt ſint pigmentariæ, coquæ, & piſtrices. Agros denique veſtros, vineas veſtras, & oliueta optima auferet, & dabit ſeruis ſuis. Semina veſtra, & vineas veſtras decimabit, & dabit eunuchis & ſeruis ſuis. Seruos veſtros, ancillas & aſinos tollet: & adhibebit operi ſuo: quin & greges veſtros decimabit: & vos eritis ſerui illius. Certè non id iure facturi erant reges, quos optimè ad omnem continentiam Lex inſtituebat: ſed ius in populum vocabatur, cui parere ipſi neceſſe eſſet, nec obſiſtere liceret: ac ſi dixiſſet Samuel, Eò ſe proripiet licentiæ Regum libido, quam cohibere veſtrum non erit: quibus hoc reſtabit vnum, iuſſa excipere, ac dicto audientes eſſe.

1.Sam.8.11

Ierem.27.5 27 In primis autem inſignis eſt & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tametſi prolixiorem) ideo non pigebit referre, quia totā hanc quæſtionem clariſſimè definit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ ſunt in ſuperficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extento: & ipſam trado ei qui placuerit in oculis meis Et nūc itaque ego dedi omnes terras iſtas in manum Nabuchadnezar ſerui mei, & ſeruient gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Eritque vt gens & regnum quæ non ſeruierit Regi Babel, viſitabo

gentem illam in gladio,fame & peſte : quare ſeruite Regi Babel,& viuite. Videmus quanta obedientia Dominus tetrum illum ferocémque tyrãnum coli voluerit,non alia ratione niſi quia regnum obtinebat. Id autẽ ipſum erat cœleſti decreto, in ſolium regni impoſitum eſſe ac in regiam maieſtatem aſſumptum: quam violare nefas eſſet. Hoc nobis ſi aſſiduè ob animos& oculos obuerſetur,eodem decreto conſtitui etiam nequiſſimos Reges quo Regum authoritas ſtatuitur:nunquam in animum nobis ſeditioſæ illæ cogitationes venient,tractandum eſſe pro meritis Regem:nec æquum eſſe vt ſubditos ei pręſtemus qui viciſſim Regem nobis non præſtet.

28 Fruſtra obiiciat quis mandatum illud fuiſſe Iſraelitis peculiare. Obſeruandum enim eſt qua ratione ipſum Dominus ſtabiliat. Detuli, inquit,Nabuchadnezar regnum:quare ſeruite illi,& viuite.Cuicunq; ergo delatum fuiſſe regnum conſtabit, ei ſeruiendum eſſe ne dubitemus. Atque ſimulac in regium faſtigium quempiam euehit Dominus, teſtatã nobis facit ſuam voluntatem,quòd regnare illum velit. De eo enim extant generalia Scripturæ teſtimonia. Solomo,viceſimooctauo,Propter iniquitatem terræ ſunt multi principes.Item Iob,duodecimo,Subiectionem tollit à Regibus,& rurſum accingit eos cingulo.Eo autem cõfeſſo, nihil reſtat niſi vt ſeruiamus& viuamus.Eſt apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum,quo iubet populum ſuum quęrere pacem Babylonis,in quam captiui abducti eſſent : & orare ad ſe pro ea: quoniam in pace eius futura eſſet pax eorum. Ecce,Iſraelitæ fortunis omnibus exuti,è domibus ſuis auulſi,in exilium abacti, in miſeram coniecti ſeruitutem,pro victoris proſperitate orare iubentur:non quomodo iubemur aliàs perſecutoribus noſtris bene precari : ſed vt ſaluum illi regnum & tranquillum conſeruetur,vt ſub eo ipſi quoque proſperè agant. Sic Dauid,iam Rex Dei ordinatione deſignatus,ſanctóque eius oleo vnctus,quum nullo ſuo merito indignè à Saule impeteretur, inſidiatoris tamen ſui ſacroſanctum habebat caput,quod regni honore Dominus ſanctificauerat.Abſit à me(dicebat)vt coram Domino faciam rem iſtam,domino meo meſſiæ Domini,vt mittam manum meam in eum,quoniam chriſtus Domini eſt.Item,Pepercit tibi anima meo:dixíque,Nõ mittam manum meam in Dominum meum,quoniam chriſtus Domini eſt. Itẽ, Quis mittet manum ſuam in chriſtum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus,niſi Dominus percuſſerit eum,aut dies eius venerit vt moriatur,aut in prælium deſcenderit : abſit à me vt mittam manum meam in chriſtum Domini.

Obiectio contra ſuperius teſtimonium ac exemplum refutatur,ipſáq; magis ac magis confirmatur.

Ierem.27.17
Prou.28.2
Iob.12.18
Ierem.29.7.
1. Sam.24.7,11
1.Sam.26.9

29 Hunc reuerentiæ atque adeò pietatis affectum debemus ad extremum præfectis noſtris omnibus,quales tandem cunque ſint. Quod ſæpius ideo repeto,vt diſcamus nõ homines ipſos excutere:ſed ſatis habeamus, quòd eam voluntate Domini, perſonam ſuſtineant cui inuiolabilem maieſtatem impreſſit ipſe & inſculpſit.*At mutuas(inquies)ſubditis ſuis vices debent præfecti.Id iam confeſſus ſum. Verùm ſi ex eo ſtatuis, nonniſi iuſtis imperiis rependenda obſequia,inſulſus es ratiocinator.Nã & viri vxoribus,& liberis parentes,mutuis officiis aſtringuntur. Diſcedant ab officio parentes & mariti:illi liberis, quos prohibentur ad iracundiam prouocare,ſic ſe duros & intractabiles præbeant vt ſua eos moroſitate vltra modum fatigent:hi ſuas vxores,quas diligere,& quibus ſeu vaſculis fragilibus parcere iubentur,contumelioſiſſimè accipiant:an minùs tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obſequentes erunt?At improbis quoque & inofficioſis ſubiiciuntur. Quin,quũ omnibus iſtud agendum ſit potius,ne in manticam à tergo pendentem reſpectent,hoc eſt ne alij in aliorum inquirant officia,ſed quod ſui eſt mune-

**Obiectio diluitur, idque à ſimili.*
Epheſ.5.1
Epheſ.6.4
1.Pet.3.7

Duabus conſyderationibus impatiētiā ſuā frænare debent, qui ſub impiis & flagitioſis tyrānis viuunt ſubditi.

ris, id ſibi vnum ſinguli ſubiiciant: id verò inter eos præſertim valere debet qui ſub aliorum ſunt poteſtate poſiti.* Quare ſi à ſæuo principe crudeliter torquemur, ſi ab auaro, aut luxurioſo rapaciter expilamur, ſi ab ignauo negligimur, ſi ab impio denique & ſacrilego vexamur ob pietatem: ſubeat primùm delictorum noſtrorū recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis caſtigantur. Inde humilitas impatientiam noſtram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non noſtrum eſſe huiuſmodi malis mederi: hoc tantùm eſſe reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu ſunt Regum corda, & regnorū inclinationes. Ille Deus eſt qui ſtabit in ſynagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: à cuius facie concident & contérentur Reges omnes, & Iudices terræ quicunque non oſculati fuerint Chriſtum eius: qui ſcripſerint leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

Dan.9.7
Prou.21.1
Pſal.82.1
Pſal.2.10
Iſa.10.1

Dei mirabilem bonitatem, potentia, prouidētiam apparere, dum excitat nonnunquā ex ſeruis ſuis, qui pœnas ſumant de tyrānis, interdum impiorū aliud molientium furorē eò deſtinat: hîc & ſect 31

30 Atque hîc mirabilis eius tum bonitas tum potentia tum prouidentia ſeſe profert: nam modò ex ſeruis ſuis manifeſtos vindices excitat, ac mandato ſuo inſtruit, qui de ſcelerata dominatione pœnas ſumant, & oppreſſum injuſtis modis populum è miſera calamitate eximant: modò furorem aliud cogitantium & aliud molientium hominum eò deſtinat. Sic populum Iſrael è tyrannide Pharaonis per Moſen: è violentia Chuſam regis Syriæ, per Othoniel: ex aliis ſeruitiis, per alios vel reges vel Iudices, in libertatem aſſeruit. Sic Tyri ſuperbiam per Ægyptios: ſic Ægyptiorum inſolentiam, per Aſſyrios: Aſſyriorum ferociam, per Chaldæos: confidentiam Babylonis, per Medos & Perſas domuit quum iam Medos Cyrus ſubiugaſſet. Regum verò Iuda & Iſrael ingratitudinem & erga tot ſua beneficia impiam contumaciam nunc per Aſſyrios, nūc per Babylonios contudit & afflixit: quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi quando ad edenda talia facinora, legitima Dei vocatione accerſiti erant, in Reges arma ſumendo, minimè violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita eſt maieſtatem: ſed è cœlo armati minorem poteſtatem maiore coercebant: perinde ac in ſuos ſatrapas Regibus animaduertere licet. Hi tametſi Dei manu, quò illi viſum erat, deſtinabantur, opúſque eius inſcientes peragebant: nihil tamen aliud animo quàm ſcelus volutabant.

Exod.3.7
Iudic.3.9, & ſequenti.

Nō licere priuatis hominib⁹ inſurgere in tyrannos, ſed iis tantum qui ſecundum regni, aut regionis leges, ſunt vindices libertatis populi.

31 Verùm vtcunque ipſa hominum facta cenſeantur, Dominus tamen per ea ſuum æquè opus exequebatur, quum ſanguinaria Regum inſolentium ſceptra confringeret, ac intolerādas dominationes euerteret. Audiant principes & terreantur.* Nobis autem interim ſummopere cauendum, ne illam plenam venerandæ maieſtatis magiſtratuum authoritatem, quam Deus grauiſſimis edictis ſanxit, etiamſi apud indigniſſimos reſideat, & qui eam ſua nequitia, quantum in ſe eſt, polluunt, ſpernamus aut violemus. Neque enim ſi vltio Domini eſt effrænatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatā nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum eſt mādatum. De priuatis hominibus ſemper loquor. Nam ſiqui nunc ſint populares magiſtratus ad moderandam Regum libidinem conſtituti (quales olim erant, qui Lacedæmoniis Regibus oppoſiti erant, Ephori: aut Romanis Conſulibus, Tribuni plebis: aut Athenienſium ſenatui, Demarchi: & qua etiam fortè poteſtate, vt nūc res habent, funguntur in ſingulis regnis tres ordines, quū primarios cōuentus peragunt) adeò illos ferocienti Regum licentiæ pro officio intercedere non veto, vt ſi Regibus impotenter graſſantibus, & humili plebeculæ inſultantibus conniueant, eorum diſſimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius ſe Dei ordinatione tutores poſitos norunt, fraudulenter produnt.

31 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi conſtituimus obedientia, id ſemper excipiendum eſt: imò in primis obſeruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota ſubeſſe, cuius decretis iuſſa cedere, cuius maieſtati faſces ſubmitti par eſt. Et verò, vt hominibus ſatisfacias, in eius offenſionem incurrere propter quem hominibus ipſis obedias, quàm præpoſterum fuerit? Dominus ergo Rex eſt Regum: qui vbi ſacrum os aperuit, vnus pro omnibus ſimul ac ſupra omnes eſt audiendus: iis deinde qui nobis præſunt hominibus ſubiecti ſumus: ſed nonniſi in ipſo. *Aduerſus ipſum ſiquid imperent, nullo ſit nec loco nec numero: neque hîc totam illam qua magiſtratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ ſingulari illa veréque ſumma Dei poteſtate, cogitur. Secundùm hanc rationem Daniel ſe quicquam in Regem peccaſſe negat vbi impio eius edicto non paruit: quia exceſſerat ille fines ſuos: nec modò iniurius fuerat in homines ſed cornua tollendo aduerſus Deum, poteſtatem ſibi ipſe abrogauerat. Ex oppoſito damnantur Iſraelitę quòd impio Regis edicto nimiùm fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflaſſet, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas ſuperſtitiones defecerant. Eadem facilitate poſteri ſeſe flexerant ad Regum ſuorum placita: hoc illis ſeuerè Propheta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi fuerint: tantum abeſt vt laudem mereatur modeſtiæ prętextus, quo aulici adulatores ſe tegunt, & ſimplices decipiunt, dum ſibi fas eſſe negant quicquam abnuere à Regibus ſuis impoſitum: quaſi verò ius ſuum Deus reſignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuatur terrena poteſtas, dum ſuo authori ſubiicitur, coram quo cœleſtes etiã principatus ſupplices expaueſcunt. Scio quantum quámque præſens huic conſtantiæ periculum immineat, quòd indigniſſimè ſe contemni Reges ferant: quorum indignatio nũtius eſt mortis, inquit Solomon. Sed quum iſtud à cœleſti præcone Petro pronunciatum ſit edictum, Obediendum Deo potiùs quàm hominibus: hac nos cogitatione cõſolemur, illam tum nos præſtare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potiùs quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labaſcant animi, alium etiam ſtimulum Paulus admouet, Nos ideo tanti à Chriſto redemptos eſſe quanti illi conſtitit noſtra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obſequium; multo verò minùs impietati ſimus addicti.

Neceſſaria exceptio in omni obedientia, quæ debetur regum, & præfectorum imperiis. vide lib. 2 cap. 8 ſec. 38

**Nullã fieri principibus &c. iniuriã, dum aduerſus Deũ præcipientibus parere detrectamus: idq; noſtri officij eſſe, quantumuis magnũ et præſens periculum immineat huic conſtantiæ.*

Dan. 6. 22

Oſeæ 5. 13

1. *Reg.* 12 30

Prou. 16. 14

Act. 5. 19

1. *Cor.* 7, 23

LAVS DEO.

INDEX IN INSTITVTIONEM CHRISTIANÆ RELIGIONIS A IOANNE CALVINO CONSCRIPTAM.

TYPOGRAPHVS LECTORI INITIO ANNI 1560, *cum ederetur hîc Index, aliquot menſibus poſt librum vendi cœptum contextus à N. Colladone.*

Quum librum hunc (præſertim hac poſtrema editione) tam accuratè diſtinctum, támque apto ordine compoſitam videremus, vt attento Lectori ſingula doctrinæ capita ſuis reperire locis difficile futurum non eſſet, Indicem ei addere, minimè neceſſarium eſſe putabamus. Quia tamen à pleriſque requiri eum intelleximus, aliquid etiam receptæ conſuetudini dare viſum eſt.

A

De Abnegatione noſtri.

Principium formandæ vitæ ad regulam in Lege præſcriptam, conſiderare nos non eſſe noſtri iuris, ſed Deo conſecratos & dicatos. Itaque nos nobis rationíque noſtræ (quam ſolam putant audiendam philoſophi) renuntiare oportere, vt verbo Spiritúque Domini gubernemur, lib 3, cap.7, ſect.1

Item, Non quęrenda quæ noſtra ſunt, ſed quæ ex Domini ſunt voluntate, & ad eius gloriam faciunt: hæc eſſe noſtri abnegationem, ſine qua mundus vitiorum reconditus eſt in hominis anima, &, ſi qua eſt virtutis ſpecies, praua gloriæ cupidine vitiatur, lib. 3, cap.7, ſect.2

Abnegatio noſtri ſiue mortificatio partim homines reſpicit, partim (& præcipuè) Deum. Iubet Scriptura duo erga alios pręſtare: nempe vt illos nobis anteferamus honore, & procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus. Quorum prius quomodo faciendum docetur lib.3, cap.7, ſect.4, ad alterum etiam quomodo nos manu ducat Scriptura, ſect.5

Vide quædam huc pertinentia, lib.3, cap. 20, ſect.43

de Acoluthis.

Acoluthi in vetere Eccleſia, lib.4, cap.4, ſect.1, & 9 cap.19, ſect 22, & 23

de Adæ lapſu.

Lapſus Adæ non ex gulæ intemperie proceſſit, ſed ex infidelitate (nam contempto Dei verbo & veritate deflexit ad Satanæ mendacia) quæ ambitioni & ſuperbiæ ianuam aperuit (quibus annexa fuit ingratitudo) ambitio contumaciæ mater fuit, lib.2, cap. 1, ſect.4

Adæ lapſu quum reliquæ creaturæ quodammodo deformatæ fuerint, non mirum totum humanum genus fuiſſe corruptum, id eſt à prima origine degeneraſſe, & maledictioni fuiſſe addictum. Id veteres dixiſſe Peccatum originale: & tamen hoc doctrinæ caput minùs dilucidè quàm par erat explicuiſſe. Interim Pelagium grauiter erraſſe, quum diceret imitatione tantùm, non propagine, peccatum à primo homine tranſiiſſe in totam poſteritatem, probatur rationibus & Scripturæ teſtimoniis, lib.2, cap.1, ſect.5.6. Neque ſi peccati lues potiſſimùm in anima reſidet, propterea ad huius doctrinæ definitionem facere diſputationem illam. An filij anima ex traduce animę patris oriatur: quum non in ſubſtantia carnis aut animæ cauſam habeat contagio, ſed quia à Deo fuit ordinatum vt quæ primo homini contulerat dona, ille ſibi ſuíſque haberet ac perderet. Poſtremò huic doctrinæ non obſtare quòd ſanctificātur fidelium liberi, lib. 2, cap.1, ſect.7

Per lapſum Adæ naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia ablata, multi vſurparunt, pauci intellexerunt, lib.2, cap. 2, ſect 4, & 16, Quod dictũ exponitur cap. 2, ſect.12

Nempe ſupernaturalia dona abolita eſſe, fidé, amorem Dei, charitaté erga proximos, ſanctitatis & iuſtitię ſtudium, ſed reſtitui à Chriſto: naturalia, menté ſcilicet & cor, eſſe corrupta, quia ſanitas mentis & cordis rectitudo ſimul fuerunt ablata. Item rationé in homine non penitus fuiſſe deletam, ſed partim debilitatam, partim vitiatam: ſic voluntatem, quia inſeparabilis eſt ab hominis natura, non periiſſe, ſed prauis cupiditatibus fuiſſe deuinctam, lib.2, cap 2, ſect.12

Cc.ij

Auguſtini & Scripturæ teſtimoniis confirmatur, Deum non modò primi hominis caſum, & in eo poſterorum ruinam prænidiſſe aut permiſiſſe: ſed arbitrio quoque ſuo diſpenſaſſe, libro 3, capite 23, ſectione 7, & 8.

de Angelis.

Angelos eſſe Dei creaturas, licet Moſes non exprimat in hiſtoria creationis, lib.1, cap.14, ſectio.3. De tempore vel ordine quo creati fuerint inquirere non expedit, quando Scriptura nihil eorum tradit, quam pro regula ſequi debemus, lib.1, cap.14, ſect 4

Cur cœleſtes Spiritus vocentur Angeli, Exercitus, Virtutes, Principatus, Poteſtates, Dominationes, Throni, Dij, libr.1, cap 14, ſect.5

De Angelis docet Scriptura quæ ad conſolationem noſtrã fideíque cõfirmationem valent, nempe diuinę erga nos beneficentię eſſe diſpenſatores & adminiſtros, ídque variis modis, lib.1, cap.14, ſect.6, & 9

Non vni tantùm Angelo quenque noſtrûm eſſe curę, ſed omnes vno conſenſu vigilare pro ſalute noſtra: itaque ſuperuacuũ eſſe quærere an ſuus cuique Angelus ſit cuſtos aſſignatus, lib.1, cap.14, ſect.7

De Angelorũ multitudine & ordine quęrere, curioſitatis erit: definire, temeritatis: & cur, Spiritus quum ſint, alatos pingat Scriptura ſub Cherubim & Seraphim, lib.1, cap.14, ſect.8

Contra Sadducæos & ſimiles fanaticos variis teſtimoniis Scripturæ euincitur, Angelos non eſſe qualitates aut inſpirationes ſine ſubſtantia, ſed veros ſpiritus, lib.1, cap. 14, ſect.9

De vitanda hîc ſuperſtitione, & ne Angelis tribuamus quęDei ſolius & Chriſti ſunt, lib 1, cap.14, ſect.10

Hoc periculum vt caueamus, expendendum, quòd opera illorum vtitur Deus, non facere neceſſitate, quaſi carere illis nequeat, ſed ad ſolatium noſtræ imbecillitatis, Ibidem ſect 11. Proinde quicquid de Angelorum miniſterio dicitur, ad hunc finem referri oportere, vt expugnata omni diffidentia, ſpes in Deo noſtra fortiùs ſtabiliatur, non autem vt nos ipſi à Deo abducant, Ibidem ſect.12

Angelos etiã ad Dei ſimilitudinem creatos eſſe, lib.1, cap 15, ſect 3

Non idem munus eſſe mãdatum ſanctis mortuis, quod Angelis, lib.3, cap.20, ſect.23

de Anima.

Animam ſiue ſpiritum hominis nõ eſſe flatum tantùm, ſed eſſentiam immortalem, licet creatam, probatur ex conſcientia, Dei cognitione, & tot præclaris dotibus quibus mens humana pollet, adeóque ex iis quę in ſomno ipſo concipit: item multis argumentis ex Scriptura petitis, libr 1, cap.15, ſect 2. Deinde ex eo quòd ad imaginem Dei dicitur creatus homo, ſect 3

Contra eos qui naturæ prætextu Dei prouidentiam & gubernationem negant in animæ mirificis & penè innumeris facultatibus ſe exerentem, libr.1, cap.5, ſectione 4, & 5.

Refutatio erroris Manichęorum & Serueti, Animam eſſe traducem ſubſtantiæ Dei: item Oſiandri, imaginem Dei in homine non agnoſcentis ſine eſſentiali iuſtitia, lib. 1, cap.15, ſect.5

De animæ immortalitate nemo ferè philoſophorum certò eſt loquutus: ſed eius facultates præſenti vitæ affigunt, quum Scriptura ita primatum illi in regenda vita tribuat, vt etiam ad colendum Deum excitet. Item de pluribus animabus, variáque diuiſione facultatum animæ ſecundùm Philoſophos, lib.1, cap.15, ſect 6. Alia diuiſio conuenientior Chriſtianæ doctrinæ, in intellectũ & voluntatem: & vtriuſque officium ac vis in prima hominis conditione, Ibid. ſect.7, & 8.

Reliquiæ ſeminis religionis impreſſæ adhuc in ipſis vitiis animæ, libro 1, cap. 15 ſect.6

De eorum errore qui putarunt morte totum hominem interire, & tandem animas reſurrecturas cum corporibus, lib.3, cap.25, ſect.6

De ſtatu animarum à morte ad diem vltimum, lib.3, cap.25, ſect.6

Ex Bernardo deſcriptio miſeriarum animæ fidelis, conſideratæ prout in ſe eſt: & ex ſe & ex oppoſito certæ gloriationis eius in Chriſto, quæ indignitates illius omnes delet, lib 3, cap.2, ſect 25

de Aqua luſtrali Papiſtarum.

Vide lib. 4, cap.10, ſect.20

de Archiepiſcopis & Patriarchis.

Vide lib.4, cap 4, ſect 4, & cap.7, ſec.15

de Aſcenſu Chriſti in cœlum.

Chriſtum, etſi reſurgendo gloriam ſuam virtu-

virtutémque pleniùs illuſtrare cœpit,ſua tamen demum in cœlum aſcenſione verè regnum ſuum auſpicatum eſſe: quia maioré tum Spiritus ſui abundantiam effudit, magnificentiùs regnum ſuũ promouit,& maiorem potentiam oſtendit,tum in adiuuandis ſuis,tum in hoſtibus deiiciendis. Ita tamen abeſſe ſecundùm præſentiam carnis, vt ſemper vbique ſit ſecundùm præſentiam maieſtatis, & cum fidelibus ſecundùm ineffabilem & inuiſibilem gratiam, lib.2,cap.16,ſect.14

De Chriſti ſeſſione ad Patris dexteram,& multiplici fructu quem inde colligit fides noſtra, lib.2,cap.16,ſect.15.16

B

de Baptiſmo.

Baptiſmi definitio:finis primus:vt ſeruiat fidei noſtræ apud Deum:alter,vt confeſſioni noſtræ apud homines. Tria affert fidei noſtræ: Primum, quòd eſt ſymbolum noſtrę purgationis, confirmans omnia peccata noſtra deleta eſſe, libr.4, cap.15,ſectio.1. Quod demonſtratur Scripturæ teſtimoniis: & non aqua mũdari nos,ſed Chriſti ſanguine,ſect.2

Baptiſmi vim non reſtringi ad tempus præteritum,ſed eo nos ſemel in omnem vitam ablui & purgari: neq; tamen hinc peccandi in futurum licentiam captandã,ſect.3.Clauium poteſtatem(vt vocant) id eſt Eccleſię miniſterium,quo nobis quotidie annuntiatur remiſſio peccatorum,non eſſe à Baptiſmo ſeparandum,ſect.4

Alter fructus fidei ex Baptiſmo, quòd noſtram in Chriſto mortificationem nobis oſtendit,& nouam in eo vitam,lib.4,cap.15, ſect.5. Tertius, quòd ſic nos Chriſto vnitos teſtificatur, vt omnium eius bonorũ ſimus participes, vnde Chriſtus dicitur proprium Baptiſmi obiectum:& in Chriſti nomen baptizatũt Apoſtoli: in quo tam purgationis quàm regenerationis noſtræ materiam cõſequimur, vt in Patre cauſam, in Spiritu effectum,ſect.6

Eundem fuiſſe Baptiſmum in miniſterio Iohannis & Apoſtolorum oſtenditur, licet aliter quidam veterum ſenſerint,lib 4,cap.15,ſec 7.Neque obſtare quòd luculentiores Spiritus gratię à Chriſti reſurrectione ſunt effuſæ Interim diſtinguendam in Baptiſmo Chriſti perſonam ab Iohanne, Apoſtolis,& reliquis miniſtris,ſect.8

Tam mortificationẽ quàm purgationem noſtrã adumbratas fuiſſe in populo Iſrael, per tranſitum maris, & refrigerium nubis, lib.4,cap.15,ſect.9

Falſum eſſe quod docuerunt nonnulli, per Baptiſmum nos in eandem iuſtitiam & naturæ puritatem reſtitui quam ab initio habuerat Adam Et oſtenditur in filiis Dei manere adhuc reliquias peccati (licet non regnent) quod acuit eorum conatus, non ſibi blandiendi occaſionem dat, lib.4,cap.15, ſect.10, & 11. Id confirmatur ex Paulo, ſect.12

Quomodo Baptiſmus ſeruiat confeſſioni noſtræ apud homines, lib.4, cap 15, ſectione 13

Quæ ſit ratio vtendi Baptiſmo tam ad fidei confirmationem quàm ad cõfeſſionem apud homines. Vbi oſtenditur Dei gratias non eſſe incluſas Sacramento, vt eius virtute nobis conferantur, lib.4,cap.15,ſect.14, & 15

Baptiſmo nihil afferri eius dignitate qui adminiſtrat,nihil itẽ auferri illius indignitate:contra Donatiſtas, & noſtros Catabaptiſtas,qui Anabaptiſmum vrgent quia fuimus baptizati in regno Papali, lib.4,ca.15, ſect.16.Refutantur eorum argumenta,ſect. 17,& 18

Baptiſmus perpetuum in totam vitã pœnitentię ſacramentum, vt alio nouo opus non ſit,lib.4,cap.19,ſect.17

De aquę incantatione,de cereo,chriſmate,exufflatione,ſputo,& ſimilibus nugis ſimplici Chriſti ceremonię adiectis: cuius purè adminiſtrandę in Eccleſia ratio oſtenditur, lib.4,cap.15,ſect.19

Eccleſiæ miniſtrorum eſſe Baptiſmum adminiſtrare, non priuatorum hominum, nedum mulierum, oſtenditur: & refutantur contrariæ obiectiones, ſectione 20.21, & 22

De infantum Baptiſmo, vide in dictione Pędobaptiſmus.

de Bellis.

Legitima eſſe bella, quum magiſtratibus arma capere neceſſe eſt ad exercendam publicam vindictam in eos qui ditionis ipſorum quietem turbant, ſiue domeſtici ſint, ſiue extranei hoſtes,lib 4,cap.20,ſec.11 Nõ obſtare quod nonnulli prętexunt, nullum extare in nouo Teſtamento vel teſtimoniũ, vel exemplum, quod doceat bellum rem eſſe licitã Chriſtianis. Cauendum ſummo-

pere magiſtratibus, ne in armis capiendis, cupiditatibus ſuis vel tantillum obſequantur. Vt bellum, ſic præſidia, fœdera, ciuiles munitiones, res eſſe Chriſtianis permiſſas, lib 4, cap. 20, ſect. 12

C

de Cantu Eccleſiaſtico

Vocem & cantum nihil habere momẽti in precibus, niſi adſit cordis affectus, lib. 3, cap. 20, ſect. 31, & 33

De ritu canẽdi in Eccleſiis, lib. 3, cap. 20, ſect. 32

de Cardinalibus.

Cardinalium nomen quando primùm cœperit, & quomodo ita ſubitò in tantam amplitudinem emerſerint, lib. 4, cap. 7, ſectione 30

de Ceremoniis.

Ceremonias veteres abrogatas quoad vſum tantùm, non quoad effectum: (conſtat enim nobis hodie clariſſimè & efficaciſſimè in Chriſto) ídque nihil earum ſanctitati derogare probatur, lib. 2, cap. 7, ſect. 16. Eáſque per ſe conſideratas & extra Chriſtũ, meritò vocari à Paulo chirographa nobis contraria, ſect. 17

Conſtitutiones de ceremoniis in Papatu præſcribunt obſeruationes magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas, licet ſpeciem habeant ſapientiæ: deinde immenſa multitudine opprimunt conſcientias, lib. 4, cap. 10, ſect. 11. 12. 13

Non poſſe excuſari ceremonias Papales quòd ſint inſtitutæ ad pædagogiam rudiũ, exemplo ceremoniarum Legis: quia manifeſtum eſt hîc diſcrimen inter nos & veterẽ populum, lib. 4, cap. 10, ſect. 14

Ceremoniæ Papales creduntur ſacrificia eſſe peccatorum expiatoria, & meritoria vitæ æternæ: doctrina carent, & ſunt au cupia captandæ pecuniæ, lib. 4, cap. 10, ſectione 15

Ceremonias variè accõmodari poſſe ad ædificationem pro moribus cuiuſque gentis & ſeculi, lib. 4, cap. 10, ſect. 30

de Charitate erga proximum.

Contra ſophiſtas Sorbonicos oſtenditur charitatem eſſe amorem proximi, non noſtri ipſorum, lib. 2, cap. 8, ſect. 54. Proximi vocabulo etiam alieniſſimum quenque & inimicum comprehendi, Ibid. ſect. 55. Itaq; damnantur ignorantiæ ſcholaſtici, qui ex præceptis de non appetenda vindicta & diligendis inimicis conſilia fecerunt, quorum neceſſariæ obſeruationi ſoli monachi ſe aſtringerent: & oſtenditur aliter ſenſiſſe veteres Eccleſię doctores, adeò que Gregorium ipſum, Ibid. 56 57

Ne aliis benefaciendo fatiſcamus, patiẽtia eſſe opus: nec hominum indignitatem aut alias qualitates quę nos remorari poſſent attendendas, ſed Deum, qui iubet, reſpiciendum, lib. 3, cap. 7, ſect. 6

Vt omnes charitatis numeros impleamus, non ſatis eſſe ſi defungamur omnibus charitatis officiis, ſed ſyncero amoris affectu id faciẽdum. In quo primum eſt, vt eius quem ope noſtra indigere conſpicimus, perſonam ſuſcipiamus: ita vitabitur arrogãtia reliquáque charitatis inquinamenta, lib 3, cap. 7, ſect. 7

Chriſtum & Apoſtolos in commemorãda Legis ſumma prętermittere interdũ priorem tabulam: non quòd pluris ſit ad iuſtitię ſummam, cum hominibus innocenter viuere quàm pietate Deum honorare: ſed quia non ficta charitas veræ pietatis eſt approbatio, lib. 2, cap. 8, ſect. 52. 53

Refutantur Phariſęi noſtri temporis, qui contendunt nos charitate iuſtificari, quia dicitur à Paulo Charitas maior fide & ſpe, lib. 3, cap. 18, ſect. 8

Expoſitio decimi præcepti: quo non tantùm conſilium omne nocendi proximo (vt ſuperioribus præceptis) prohibetur, ſed etiã concupiſcentia ſiue cupiditas omnis aduerſa charitati, lib. 2, cap. 8, ſect. 49, & 58. Meritò tantum ardorem dilectionis tantámque rectitudinem Deum à nobis exigere, Ibid. ſect. 50

Expoſitio ſexti præcepti, quo non tãtùm cædes vel odium proximi interdicitur, ſed conſeruatio vitæ illius nobis commẽdatur, quia homo & caro noſtra eſt & imago Dei, lib. 2, cap. 7, ſect. 39 40

de Chriſto.

Filij deitas probatur, lib 1, cap. 13, ſect. 7

Contra quoſdam canes, qui æternitatem ſuam Filio Dei clàm ſuffurãtur, ipſum tum primùm cœpiſſe eſſe affirmantes, quũ Deus in mundi creatione loquutus eſt, lib. 1, cap. 13, ſect. 8

Varia teſtimonia Scripturæ, quæ deitatẽ Chriſto aſſerunt: & primum ex veteri Teſtamento, lib. 1, cap. 13, ſect 9 10

Deinde ex Nouo, Ibid. ſect. 11

Eiuſdem

Eiuſdē deitatis probatio ex operibus quę illi in Scripturis aſcribuntur, lib.1,cap.13, ſect.12. Item ex miraculis,& aliis quibuſdā, Ibid. ſect.13

Diſcrimen inter Chriſtum miracula edētem, & Prophetas aut Apoſtolos ſimilia operantes,lib.1,cap 13,ſect.13

Multis iiſque firmiſſimis Scripturæ teſtimoniis probatur, Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe, non ſpectrum aut larvam hominis (vt fingebant Marcionitæ) non etiam cœleſte corpus, vt Manichæi mentiebantur, lib.2, cap.13, ſectione 1.

Exponuntur loci Scripturæ quos in erroris ſui confirmationem Marcion detorquebat,quos item Manichæus,& hodie nō nulli eorum diſcipuli, ſect.2,& 3. Vbi etiam refutantur noui Marcionitæ, qui, vt euincant Chriſtum de nihilo corpus ſumpſiſſe, mulieres contendunt eſſe ἀσπόρους Refelluntur & alia quæ tanquam abſurda obiiciunt,ſect.4

De Chriſti aſcenſu in cœlum vide in diſtinctione Aſcenſus.

de Clericis.

De clericis in vetere Eccleſia, lib.4, cap. 4, ſect.9

de Cœlibatu.

Impudentia eorum qui cœlibatus decorum pro re neceſſaria venditant in ſummam veteris Eccleſiæ ignominiam. Quibus gradibus hæc tyrannis obrepſerit in Eccleſiam: nec poſſe defendi veterum quorundam canonum prætextu, lib.4,cap.12,ſect. 26.27.28

Sacerdotibus interdictum fuiſſe coniugium impia tyrannide & contra verbum Dei,& contra omnem æquitatem,lib.4,ca. 12,ſect.23

Reſpondetur aduerſariorum obiectioni, Oportere aliqua nota differre Sacerdotem à plebe,ſect.24

Papæ blaſphemia, coniugium eſſe carnis pollutionem& immunditiem,lib.4,cap.12, ſect. 24

Friuolum eſſe prohibitionem coniugij defendere exemplo Sacerdotum Leuiticorum, qui ingreſſuri Sanctuarium ab vxoribus ſecubabant, libro 4,cap.12, ſectione 25

de Cœna Domini.

De pane & vino ſignis ſacræ Cœnæ: & cur illis vti nos voluerit Dominus oſtenditur ex verbis ipſius in Cœna,lib.4,cā.17, ſect.1

Magnum fiduciæ ac ſuauitatis fructum nos colligere ex hoc Sacramento, quod teſtatur nos cum Chriſto ſic coaluiſſe in vnū corpus, vt quicquid ipſius eſt noſtrum vocare liceat,ſect.2,Id explicatur ex verbis Cœnæ,ſect 3

Nō eſſe præcipuas Sacramēti partes, Chriſti corpus ſine altiori conſideratione nobis porrigere,ſed magis obſignare promiſſionē illam qua carnem ſuam verè cibum eſſe teſtatur,ſect 4

Non facit Cœna vt Chriſtus panis vitæ primùm eſſe incipiat,ſed vt vim panis illius ſentiamus. Ipſum ſemel dediſſe carnem ſuā pro mundi vita & quotidie ſuis dare. Cauendum ne ſimus nimij in extenuandis vel extollendis ſignis. Manducationem carnis Chriſti non eſſe fidem, ſed potiùs fidei effectum, ſect.5

Ita ſenſiſſe Chryſoſtomum & Auguſtinū & quo ſenſu hic dixerit credendo nos manducare Chriſti carnem,ſect.6

Nō ſatis dicere illos qui prætérita carnis & ſanguinis mentione, nos Spiritus modò Chriſti participes fieri ſentiunt. Tantum eſſe Cœnæ myſterium, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinem complecti poſſit,ſect.7

Quouſque pateat ſolida Chriſti communio: vbi oſtenditur, Chriſtum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quā aſſumpſit viuificam nobis effeciſſe, ſect 8, & 9. Eam fideles verè manducare,quantacūque ſit inter eos & illam locorum diſtātia, ſect.10

Duabus rebus conſtare Cœnæ myſteriū, corporeis ſignis & ſpirituali veritate: quæ tria complectitur ſignificationem,materiā, effectum,ſect 11

De tranſſubſtantiatione panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti quam Romanæ curiæ artifices confinxerunt, lib.4, cap 17,ſect.12 13,& ſeq.& ſect.20

Deſtitui eos vetuſtatis teſtimonio: & quo ſenſu veteres dixerint in conſecratione fieri arcanam conuerſionem. Item non quadrare Cœnæ ſignificationem niſi maneat ſubſtantia ſignorum externorum, ſect.14

Panē nonniſi hominibus ad quos ſermo dirigitur eſſe Sacramentum: vbi etiam refutantur quædam argumenta doctorū tranſſubſtantiationis,ſect 15

De quibuſdam, qui licet ſubſtantiā ſignorum manere vno verbo concedāt: in pane tamen & ſub pane corpus Chriſti locantes, in localem præſentiam recidunt, & vbiquitatem ipſi affingunt, lib.4, cap.17, ſec.16.17.18, & ſect.20. Refutātur eorum obiectiones, ſect.21.22.23.24, & ſeq.

Nec Auguſtini teſtimoniis, nec Scripturæ authoritate iuuari hoc dogma demonſtratur, ſect.28 29.30.31

Refelluntur aliæ quædam iſtorum obiectiones: & præcipuè, quicquid docemus de ſpirituali manducatione, veræ & reali opponi: vbi etiam oſtenditur, infidelibus quoque offerri in Cœna Chriſti corpus: non tamen ab ipſis recipi, ſect 33 Neque huc trahi poſſe dictum Auguſtini, Sacramentis nihil decedere infidelitate hominum, variis eiuſdem teſtimoniis euincitur, ſectione 34

Quomodo in Cœna corpus & ſanguis Chriſti nobis exhibeantur, & qualem Chriſti præſentiam ibi ſtatuere oporteat, lib.4, cap.17, ſect 18.19, & 32

De expoſitione verborum Chriſti in Cœna, lib.4.cap.17, ſect.20 21

Corpus Chriſti finitum eſſe, ac cœlo cōprehendi vſque ad vltimum diem probatur ex Scripturis, lib 4, cap.17, ſect 26.27

De adoratione carnali & cōcomitantia Papiſtarum, de conſecratione hoſtiæ (vt vocant) & circungeſtatione in pompa, libr.4, cap.17, ſect 35.36.37

Cœnæ myſterium nos ad gratiarū actionem excitare debet, exercere in recolenda mortis Chriſti memoria, inflammare ad vitæ ſanctimoniam, præcipuè verò ad charitatem, lib. 4, cap.17, ſect 37.38

In Papatu Cœnā (cuius recta adminiſtratio non conſtat abſque verbo) verſam eſſe in mutam actionem: vbi etiam de repoſitione Sacramenti, vt ęgrotis extra ordinem diſtribuatur, lib.4, cap.17, ſect 39

Qui Cœnam Domini vſurpant ſine fide & charitatis ſtudio, illis verti innocentiſſimum venenū, & meritò reos fieri corporis & ſanguinis eius, lib 4, cap 17, ſect.40

Doctrinam Papiſtarum, dum ad manducandi corpus Chriſti dignitatem comparare volunt homines, diris modis torquere conſcientias, neque potuiſſe Diabolum maiori compendio perdere homines: tum de optimo remedio vitandi huius pręcipitij, & aberrare illos qui fidei perfectionem in Cœna exigunt à fidelibus, lib.4, cap 17, ſect. 41.42

Quod ad externum ritum actionis Cœnę multa eſſe indifferentia: & quomodo administrari poſſit quàm decentiſſimè, lib.4, ca. 17, ſect 43

De infrequenti hodie participatione Cœnę, quod contemptus eſt indicium, & vehementer diſplicuit olim ſanctis Patribus: & certiſſimum fuiſſe diaboli inuentum conſuetudinem quę ſemel quotannis communicate iubet, lib.4, cap 17, ſect 44.45 46

Ex diaboli officina prodiiſſe conſtitutionem quæ ſymbolum ſanguinis Domini laicis eripuit, oſtenditur ex authoritate Scripturæ, & vſu veteris Eccleſiæ etiam quadringentis annis poſt Gregorij mortem, aliiſqu multis argumentis, lib.4, cap.17, ſect.47.48. 49 50

De concomitantia ſanguinis in carne Chriſti figmento Papiſtico, libr.4, cap.17, ſect.47

Profanari Domini Cœnam ſi omnibus promiſcuè exhibetur, & de miniſtrorum officio in repellendis indignis, libr.4, cap.12, ſect.5

Breuis ſumma eorum quæ de duobus Sacramentis tenere conuenit: & cur Cœna ſæpius iteretur, Baptiſmus non item, lib.4, ca. 18, ſect.19

de Cognitione Dei.

Deum cognoſcere non eſt concipere tantùm eſſe aliquem Deum, ſed tenere quod de eo ſcire noſtra refert, vtile eſt in eius gloriā, & expedit, lib. 1, cap.2, ſect.1

Huc valere debet Dei notitia, primùm vt ad timorem ac reuerentiam nos inſtituat: deinde vt ea duce ac magiſtra omne bonū ab illo petere, & illi acceptum ferre diſcamus, lib.1, cap.2, ſect 2, & cap 5, ſect 8

Philoſophos non aliam habuiſſe Dei cognitionem quàm quæ ipſos redderet inexcuſabiles, non autem ad veritatem perduceret, lib.2, cap.2, ſect. 8

Naturaliter ingenitam eſſe omnibus hāc perſuaſionem, eſſe aliquem Deum, libro 1, cap.2, ſect 3 Idque vt ſuo ipſorum iudicio damnentur qui illum non coluerint, lib.1, cap.3, ſect.1

Licet omnes natura ſciant aliquem eſſe Deum, alij tamen in ſuperſtitionibus euaneſcunt, alij data opera malitioſè à Deo deſciſcunt, lib 1, ca.4, ſec 1. Vide quędā huc etiā pertinentia, ſub titulo De creatione mundi.

de Con;

de Conciliis.

Tenendum eſſe modum in honorandis conciliis, nequid Chriſto derogetur: & veteribus conciliis magna ex parte confirmari noſtram doctrinam, lib 4, cap 9, ſect. 1

Ex Scripturis nullam eſſe cōciliorum authoritatem, niſi in Chriſti nomine congregentur: & quid hoc ſit, lib. 4, cap. 9, ſect. 2

Falſum eſſe quod Papiſtę obtendunt, nō remanere in Eccleſia veritatem niſi inter Paſtores conſtet, nec Eccleſiam ipſam conſiſtere niſi in conciliis generalibus emineat, li. 4, cap. 9, ſect 3.4.5.6.7

Quum agitur de concilij alicuius authoritate, quę ſint expendenda: & optimum modum præſcribi ab Auguſtino, lib. 4, cap. 9, ſect. 8

Concilia cum conciliis pugnantia, ſect. 9 Etiam in prioribus illis & antiquis conciliis peccata & lapſus deprehendi, ſectione 10.11

de Concupiſcentia.

Differentia inter concupiſcentiā & conſilium, lib. 2, cap. 8, ſect. 49

Omnes hominum cupiditates malas eſſe & peccati reas, non quatenus naturales, ſed quia omnes ſunt inordinatæ propter naturæ corruptionem. Sicque ſenſiſſe Auguſtinum, ſi propius expendatur, lib. 3, cap. 3, ſect. 12, Id confirmatur ex multis ſcriptorū eius locis, lib. 3, cap. 3, ſect. 13

de Confeſſione auriculari.

De confeſſione pugna Theologorum ſcholaſticorum contra Canoniſtas aſſerentes non eſſe ex Dei mandato. Refutatio argumentorum quibus priores nituntur. Primùm quia Dominus in Euangelio leproſos à ſe mūdatos remiſit ad Sacerdotes: vbi oſtenditur vera facti illius ratio, lib. 3, ca. 4, ſect. 4

Refutatio ſecundi eorum argumenti, Quòd Dominus præcepit diſcipulis vt Lazarum ſuſcitatum faſciis ſoluerent & expedirent, lib. 3, cap. 4, ſect. 5

Vera expoſitio duorum locorum quibus fulcire nituntur ſuam confeſſionem: nempe quia qui ad Iohannis Baptiſmum veniebant, confitebantur ſua peccata, & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur, lib. 3, cap. 4, ſect. 6

Vſum confitendi Sacerdoti vetuſtiſſimum fuiſſe, ſed liberum, vt politicam diſciplinam, non vt legem à Chriſto vel Apoſtolis poſitam: deinde à Nectario Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopo fuiſſe abrogatum, propter Diaconum qui hoc prætextu matronam compreſſerat. Hanc tyrannicam legem non fuiſſe impoſitam Eccleſiis ante Innocentij tertij tempora: (anni ſunt trecenti) cuius conſtitutionis ineptiæ & verborum barbaries oſtenditur, lib. 3, ca. 4, ſect. 7

Abrogationis illius teſtimonia ex Chryſoſtomo Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopo, lib. 3, cap. 4, ſect. 8

Expoſitio legis Innocentij de cōfeſſione omnium peccatorum: vbi recitantur Romanenſium Theologorum variæ ſententię de numero & vſu clauium, & de poteſtate ligādi & ſoluendi, lib. 3, cap. 4, ſect. 15

Indignitas ſingulorum capitum legis cōfitendi, in primis illius de enumerandis omnibus peccatis, lib. 3, cap. 4, ſect. 16. Et luculenta deſcriptio carnificinæ qua per varios circuitus torquebantur illic miſerę cōſcientiæ, Ibid. ſect. 17

Similitudine deſcribitur quomodo huiuſmodi illuſioni acquieuerit bona pars orbis. Legem eſſe impoſſibilem, & reddere homines hypocritas. Inde oſtenditur certiſſima confeſſionis regula, propoſito Publicani exemplo, lib. 3, cap. 4, ſect. 18

Refutatio capitis illius, Non dimitti peccata niſi voto confitendi firmiter cōcepto, & clauſam eſſe paradiſi portam, &c. vbi etiam ſoluitur eorum obiectio, Nō poſſe ferri iudicium niſi cauſa cognita: id eſt, dari abſolutionem niſi enumeratis omnibus peccatis, Ibid.

Non mirum eſſe ſi auricularem confeſſionem damnamus & abrogamus: & falſò aduerſarios hoc ei vtilitatis tribuere quòd erubeſcentia humiliet peccatorem, quum contrà ad peccandi confidentiam armet, lib. 3, cap. 4, ſect. 19

Fruſtra illos obtendere clauium poteſtatem, quum non ſint Apoſtolorum ſucceſſores, nec Spiritum ſanctum habeant: vt qui quotidie ſine delectu ſoluant quæ ligari Dominus præcepit, & contrà, libr. 3, capite 4, ſect. 20

Quòd poteſtatem clauium aliquando exerceri poſſe ſine ſcientia dicunt, falſum oſtenditur: quum hoc modo incerta futura ſit abſolutio. Vbi etiam de abſolutione vel damnatione quam Euangelij miniſtri vel Eccleſia prōnūtiat ex verbo, & de illius certitudine, lib. 3, cap. 4, ſect. 21

Abſolutio Sacrificorum in Papatu eſt incerta tam à parte abſoluentis quàm confitentis: contrà in Euangelica abſolutione: quæ ab hac vna conditione pendet, Si peccator expiationem quęrat in vno Chriſti ſacrificio, & acquieſcat oblatæ ſibi gratię, lib. 3, cap. 4, ſect. 22

Doctores Papiſticos, dum prætexunt ius ſoluendi datum Apoſtolis, perperam ad auricularem confeſſioné torquere quę à Chriſto dicta ſunt partim de Euangelij prædicatione, partim de excommunicatione. Errores Lombardi & ſimiliũ in hac re; & de modo remittendi cum iniunctione pœnæ & ſatisfactionis, lib. 3, cap. 4, ſect. 23

Summa eorum quæ dicta ſunt, quid ſentire debeant pij de confeſſione auriculari, lib. 3, cap. 4, ſect. 24

de vera Confeſſione.

Quod genus confeſſionis nobis verbo Dei traditũ ſit: nempe vt Deo confiteamur, cordium noſtrorum & cogitationum omnium cognitori, lib. 3, cap. 4, ſect. 9

Ex hac arcana confeſſione quæ fit Deo, ſequi voluntariam apud homines confeſſionem, quoties id vel diuinæ gloriæ vel humiliationis noſtræ intereſt. Et huius ſecundi generis ordinarium fuiſſe ſub veteri populo eſſéque hodie in Eccleſia vſum: ſed tamen extra ordinem ſingulari modo vſurpari debere, ſiquando populum communi aliquo delicto obſtringi contigerit, aut aliqua calamitate affligi. Et de vtilitate huiuſmodi confeſſionis, lib. 3, cap. 4, ſect. 10, & 11

De duabus aliis priuatæ confeſſionis formis: quarum prior noſtra cauſa fit, quum conſolationem à fratribus petimus, quia nos angit & affligit peccatorum ſenſus (qua in re ad paſtores præcipuè recurrendum nobis eſt, & hoc remedio prudenter moderatéque vtendum, nequa ſeruitus introducatur) poſterior, ad placandum & reconciliandum proximum, ſiqua in re noſtro vitio læſus fuerit. Sub quo genere comprehenditur confeſſio eorum qui vſque ad totius Eccleſiæ offenſionem peccarunt, lib. 3, cap. 4, ſect. 12, & 13

Clauium poteſtatem in tribus confeſſionis generibus locũ habere: & de fructu qui inde ad cõfitentes redit, quòd ſciunt à Chriſti legato ſibi annũciari peccatorum remiſſionem, lib. 3, cap. 4, ſect. 14

Confeſſio peccatorum quædam generalis, quædam ſpecialis, lib. 3, cap. 20. ſect. 9

de Confirmatione Papali.

Ceremonia impoſitionis manuum, quum liberi fidelium, qui infantes fuerant baptizati, reddebãt rationem fidei, lib. 4, cap. 19, ſect. 4

De Papiſtico Sacramento confirmationis ſubrogato in locum ſanctæ illius inſtitutionis, ſect. 5. Perperam hîc prætexi Apoſtolorum exemplum, ſectio. 6. Blaſphemia, dum vocant illud oleum ſalutis, ſect. 7. 8, & iactant plenos Chriſtianos nõ fieri niſi qui chriſmati ſunt Epiſcopali confirmatione, ſect. 9. Et hanc vnctionem maiori in veneratione habendam eſſe quàm Baptiſmum, ſect. 10. 11

Optãdum vt reuocetur in vſum mos veteris Eccleſiæ in exigenda à pueris fidei ratione, lib. 4, cap. 19, ſect. 13

de Conſcientia.

Fiduciam ſuæ coram Deo iuſtificationis dum quęrunt conſcientię, debere ipſas totã Legis iuſtitiam obliuiſci, lib 3, cap. 19, ſectione 2. 3

Fidelium cõſcientias non quaſi Legis neceſſitate coactas Legi obſequi, ſed Legis ipſius iugo liberas voluntati Dei vltro obedire, lib. 3, cap. 19, ſect 4. 5. 6

De libertate cõſcientię in rebus externis & indifferentibus, lib. 3, cap. 19, ſect 7. 8

Fidelium conſcientias Chriſti beneficio libertatem adeptas eximi omnium hominum poteſtate: & quomodo id intelligendum: vbi etiam de regimine ſpirituali & politico: & quomodo diſtinguenda, lib. 3, cap. 19, ſect. 14. 15

Quid ſit conſcientia, & quo ſenſu dicat Paulus obediendum eſſe magiſtratui propter conſcientiam, libro 3, cap. 19, ſectione 15. 16

Quid ſit conſcientia, & de diſtinctione vulgari inter externum & conſcientiæ forum, lib. 4, cap. 10, ſect. 3, & 5.

de Creatione mundi.

Quanquam ex rerum creatione Deus cognoſci debear, ne tamen ad Gentium figmẽta defluerent fideles, hiſtoriam creationis in Scriptura extare voluit, & tempus notari, lib. 1, ca. 14, ſect. 1. Vbi refutatur profana ſubſannatio eorum qui quęrunt cur non citius Deo venerit in mentem cœlum & terram condere, Ibid.

In eundem finem narrari, non vno momẽto, ſed ſex diebus abſolutum fuiſſe opus: deinde

deinde ordinem deſcribi, nempe non ante creatum fuiſſe Adam.quàm Deus mundum omni bonorum copia locupletaſſet,lib.1.c. 14,ſect. 2.& 22

Refutatio erroris Manichæi de duobus principiis,lib.1.ca.14 ſect.3

Dei notitiam,quæ in mundi opificio relu cet, nō poſſe per ſe nos perducere in rectam viam,probatur ex Scripturis,lib.1.c.5, ſect.13 Et tamen omni nos excuſatione meritò excludi,ſect.14

Licet cœli terræque contemplatio & adminiſtrationis rerum humanarum conſideratio nos ad Deū colendum ſolicitent, efflu xerunt tamē iſta ſine vero profectu etiam ſa pientiſſimis philoſophis, lib,1.cap,5. ſect.10

Hinc immenſa deorum turba,hinc infini tæ & contrariæ inter philoſophorum ſectas opiniones de Deo,lib.1.cap.5.ſect,11

Dei eſſentia incomprehēſibilis: ſed in operibus ſuis certas gloriæ ſuæ notas inſculpens viſibilem ſe quodammodo exhibuit, lib,1 cap,5,ſectione 1

Dei ſapientiam teſtantur,non tantum ea quæ philoſophi & eruditi homines ſpeculátur in cœlo & terra,ſed etiam quæ plebei ſo lo oculorum adminiculo percipiunt, libro 1.cap,5.ſect. 2

Vt vera fide apprehēdamus quod de Deo ſcire refert,hiſtoriam creationis mundi ope ræpretiū eſt tenere, qualiter à Moſe eſt tradita:cuius ſumma capita breuiter recitátur, lib,1.cap,14 ſect.20

Conſideratio operum Dei (id eſt,creationis rerum omniū) ad duos fines præcipuos debet referri.primum, vt quas in ſuis creaturis exhibet conſpicuas virtutes,nō ingrata vel incogitantia, vel obliuione tranſeamus, lib.1.cap,14.ſect.21. Deinde vt eas no bis ipſis applicare diſcamus, quò nos ad ipſius fiduciam,inuocationem,laudem,amorem excitemus,lib.1.cap,14.ſect.22.

De Crucis tolerantia.

Oportet noſipſos abnegemus ad crucem ferendam: quoniam Deus ſuos omnes ſub crúce vult exercere,à Chriſto ſuo primogenito exorſus. quæ cum Chriſto ſocietas iam magnam patientiæ & conſolationis materiam ſuppeditat,lib.3.cap,8.ſect.1

Multis rationibus nobis eſt neceſſe ſub aſſidua cruce vitam degere. primùm ad retun dendam arrogantiam & virium noſtrarum confidentiam.eóque remedio opus habere etiam ſanctiſſimos, oſtēditur Dauidis exemplo,lib,3.cap,8.ſect.2. Hinc fiduciam noſtrá in Deum confirmari & ſpem augeri, ſect.3

Deinde vt patientia noſtra exploretur,& vt ad obedientiam erudiamur,ſecti.4.quod nobis maximè neceſſarium eſt,quum tanta ſit carnis noſtræ laſciuia ad excutiendū Dei iugum, ſimulatque liberaliter ille nos tractat,ſectione 5

Aliquando etiam vt præterita delicta cor rigat: in quo; boni Patris officio erga nos fungi agnoſcimus:contrà infideles fiunt ſæpé obſtinatiores, ſecti.6

Singularis conſolatio,vbi pro iuſtitia patimur vel ignominiam,vel damnum,vel calamitatē quanuis:quæ crux maximè eſt pro priè fidelium,lib,3.cap,8. ſect.7

Quàm neceſſe ſit in afflictionum acerbitate fideles hac cogitatione inſtrui,Deum diligere ipſos,vitiis autem eorum iraſci,lib,3. cap,4. ſectione 34

D

De deſcenſu Chriſti ad inferos.

Deſcenſum Chriſti ad inferos rei maximè myſterium continere,neque parui eſſe momenti ad redemptionis noſtrę effectum. Huius partis diuerſę expoſitiones afferuntur,& refutantur,li.2.cap 16.ſec.8 9.Genuina affer tur ex verbo Dei,ſancta pia,& plena eximię conſolationis (quæ etiam confirmatur veterum teſtimonio)Chriſtum non tantū corporea morte defunctum fuiſſe, ſed etiam diuinæ vltionis ſeueritatem ſenſiſſe, quo & iræ ipſius intercederet,& ſatisfaceret iuſto iudicio . itaque oportuiſſe eum cum inferorum copiis æternæque mortis horrore quaſi conſertis manibus luctari . Neque tamen Deum fuiſſe vnquam illi vel aduerſariū,vel iratum,ſed diuinæ ſeueritatis grauitatē eum ſuſtinuiſſe,quoniam manu Dei percuſſus & afflictus,omnia irati ac punientis Dei ſigna expertus eſt,ſect.10.11. Refutantur nebulones quidam mali & indocti,qui hanc expo ſitionem hodie exagitant,clamitantes Filio Dei fieri iniuriam, illícque deſperationem adſcribi,quæ fidei contraria ſit. Itaque contra eos manifeſtis teſtimoniis oſtenditur optimè conſtare ſibi hæc duo, verè Chriſtum metuiſſe,turbatum fuiſſe ſpiritu, expauiſſe, tentatum fuiſſe per omnia ſicut nos:& abſque peccato tamen,ſect.12

De Deo.

Scriptura tradens Dei eſſentiam immenſam eſſe & ſpiritualem , non tantum vulgi

deliria, ſed etiam profanæ philoſophiæ argutias, item Manichæorum errorem de duobus principiis, & Anthropomorphitas: & de Deo corporeo euertit, libro 13, ca.1, ſect.40

Quo ſenſu dicatur Deus eſſe in cœlis, & quæ inde doctrina colligenda, li.3, c.20, ſe 40

Quid ſit ſanctificari Dei nomen, li.3. c.20 ſect.41

De regno Dei inter homines, eius progreſſu, & plenitudine, libro 3, cap.20, ſectione 42. Vide ſub dictione de Idolis huc pertinentia.

De Dei notitia, vide in dictione Cognitio Dei,

De Diabolis.

Quæ de Diabolis tradit Scriptura, eò ferè tendunt vt ſoliciti ſimus ad præcauendas eorum inſidias, & iis armis nos inſtruamus, quæ ad propulſandos potentiſſimos hoſtes ſatis ſint firma, lib ,cap.14, ſect.13

Quò autem ad id agendum magis excitemur, denuntiat non vnum aut alterum diabolum, ſed magnas eſſe malorum ſpirituũ copias quę nobiſcum bellum gerunt: & quo ſenſu diabolum numero ſingulari aliquando proponat, lib.1, cap.14, ſect. 14

Ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet quòd aduerſarius Dei & noſter vbique dicitur, libro 1, cap. 4, ſectione 15

Diabolus natura prauus, homicida, mendax, & omnis malitiæ architectus, lib.1, cap. 14, ſect.15. Sed hæc naturæ eius malitia non ex creatione eſt, verum ex deprauatione, Ibid. ſect.16. De cauſa, modo, tempore, & ſpecie lapſus angelorum malorum quærere curioſum eſt, quum Scriptura ſubticeat, Ibid.

Hoc à ſeipſo ſuáque nequitia habere diabolum, vt cupiditate & propoſito, Deo aduerſetur: ſed nihil facere & exequi poſſe niſi volente & annuente Deo, libro 1, cap.14, ſect. 17. Qui ſic regimen hoc temperat vt Satanæ in animas fidelium regnum nõ permittat, quum ſemper in fine victoriam obtineant: (licet in quibuſdam particularibus actibus vulnerentur & concidant) ſed impios duntaxat illi gubernandos tradat, vt in eorum animis & corporibus imperiũ exerceat, ibid. ſect.18

Refelluntur qui nugantur diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes eſſe: & teſtimoniis Scripturæ euincitur eſſe mentes vel ſpiritus ſenſu & intelligentia prę ditos, lib.1, cap.14, ſect.19

De Diaconis.

De Diaconis, & eorum duobus generibus, lib.4, cap.3, ſect.9

In vetere Eccleſia idem fuiſſe Diaconorum munus quod ſub Apoſtolis.

De hypodiaconis & & archidiaconis, quã do primum creari cœperint, lib 4, cap.4, ſectione 5

Quis bonorum Eccleſiaſticorum vſus, & qualis diſpenſatio in vetere Eccleſia, lib 4, cap 4, ſect.6.7

De Diaconis Papiſticis, eorum functione, & ordinationis ceremonia, lib 4, cap. 19, ſect.32

De Hypodiaconis papiſticis & eorum nugatoria functione, & ridiculo initiandi ritu, lib.4, cap 19, ſect.33

De Diaconis Papiſticis, eorum inſtitutione, lib.4, cap 5, ſect. 15. Papiſtas nullam diaconiam reliquam habere, quum tota opum Eccleſiaſticarum adminiſtratio illic in ſacrilegam deprædationem palàm ſit conuerſa, ſect 16.18. 9

Refutatur impudentia quorundam Papiſtarum, qui luxum ſacerdotum totiúſq; Eccleſiæ Papalis dicunt eſſe ſplendorem regni Chriſti prædictum à ſanctis prophetis, lib.4, cap.5, ſect.17

De Diſciplina.

Diſciplinã externam variè accommodari poſſe, pro moribus cuiuſque gentis & ſeculi, lib.4, cap 10, ſect.30

Diſciplinam rem maximè eſſe neceſſariã in Eccleſia, lib 4, cap 21, ſect 1

De monitionibus priuatis, quod eſt primum diſciplinę Eccleſiaſticæ fundamentũ, lib.4, cap 12, ſect 2

De ſenatu Eccleſiaſtico, id eſt, ſenioribus, qui morum cenſuræ præſunt vnà cum Epiſcopis, lib.4, cap.3. ſect. 8

Principes etiam vnà cum plebeiis debere ſubiici Eccleſiæ diſciplinæ, & ita olim factũ fuiſſe, lib 4, cap.12, ſect.7

De vetere diſciplina cleri, & prouincialibus ſynodis quotannis cogendis: huncque ordinem ſepultum eſſe in Papatu, niſi quod eius vmbras neſcio quas retinent, lib.4, ca. 12, ſect 22

E

De Eccleſia.

Eccleſia mater fidelium, Libr.4, cap.1, ſect. 1.4. & 5

Expoſitio articuli ſymboli, Credo ſanctã Eccleſiam, lib.4. cap.1, ſect.2.3. &c.

Sanctitatem Eccleſiæ nondum eſſe perfectam,lib.4,cap.8,ſect 12

De Eccleſia inuiſibili: item de viſibili, cuius ſigna ſunt ſyncera verbi prædicatio & Sacramentorum adminiſtratio, ſect.7 8.9.10.11. Vbicũque ſigna illa ſunt ab ea nos ſocietate diſceſſionem non debere facere,ſectione 12

Vitij aliquid obrepere poſſe in doctrina, vel Sacramentorum adminiſtratione, propter quod non ſit nobis abiicienda Eccleſiæ illius communio: & multo minus ob vitæ imperfectionem & morum corruptelam: vbi taxantur Anabaptiſtæ, lib.4,cap.1, ſectione 12 13 14.15 16.&c.

Ita ſanctam eſſe Eccleſiam vt multis ſemper vitiis laboret, nec tamen deſinat eſſe Eccleſia,Scripturę teſtimoniis & ſeculorum omnium experientia oſtenditur, lib.4,cap.1, ſect 17 18 19.20

de Eccleſiæ poteſtate quoad fidei dogmata.

Quicquid authoritatis habet Eccleſia id proprie non hominibus, ſed verbo (cuius miniſterio illis eſt commiſſum) dari.itaque nunquam licuiſſe Eccleſiæ aliud docere quã quod à Domino acceperat, oſtenditur Prophetarum & Apoſtolorum adeóque Chriſti exemplo, lib.4,c 8,ſect 1.2.3.4. & 8.9

Chriſtum ſemper docuiſſe ſuam Eccleſiã: varias tamen tenuiſſe docendi rationes pro temporum diuerſitate, ante Legem ſcriptã, ſub Lege & Prophetis. & demum ipſo manifeſtato in carne,lib.4,cap.8, ſect.5.6.7

de falſa Eccleſia.

Vbi regnum occupauit mendacium, & falſitas,illic non eſſe Eccleſiam: quod oſtenditur reperiri ſub Papiſmo, licet ibi iactetur perpetua Epiſcoporum ſucceſſio, lib.4, cap.2,ſec.1.2.3.4

Non eſſe hæreticos aut ſchiſmaticos, qui à Papatu deficiunt,li.4,c.2,ſect.5.6

Vt maximè extenuare quis velit vitia Eccleſiæ Papiſticæ,non tamen eſſe meliorem eius ſtatum quàm fuit in regno Iſrael ſub Iaroboam,lib.4,cap.2,ſect.7.8 9 10

Manere tamen Dei benignitate in Papatu veſtigia quædam Eccleſiæ, & ita impleri quod ſcriptum fuit, Antichriſtum ſeſſurum in templo Dei, lib.4, c. 2,ſect 11.12

Comparatio poteſtatis quam habet vera Eccleſia in docendo, cum tyrannide Papæ, & ſuorum in condendis fidei nouis articulis,lib.4,cap.8,ſect.10

De axiomate Papiſtarum,errare nõ poſſe Eccleſiam,lib.4,cap.8,ſect 15

Falſum eſſe,oportuiſſe Eccleſiam addere ſcriptis Apoſtolorum,lib.4,c.8,ſect.14.15.16

Refutantur argumenta quibus Papiſtæ confirmant datam eſſe poteſtatem Eccleſiæ vt cudat nouos fidei articulos,lib.4,ca. 8,ſect 11.12

de Epiſcopis.

Epiſcopi nomen in vetere Eccleſia attributũ vni alicui in ſingulis miniſtrorũ collegiis, politiæ cauſa: non autem vt in alios dominationem exerceret, libro 4,cap. 4,ſect.2

Tam Epiſcopi quàm reliquorum Preſbyterorum partes fuiſſe, incumbere prædicationi & Sacramentorum adminiſtrationi, lib.4,cap.4.ſect 3

Veterem Eccleſiam ferè obſeruaſſe præſcriptum Apoſtolorum in miniſtrorum vocatione,lib.4,cap.4,ſect 10.11.12.13

Quo ritu poſt electionem initiarentur veteris Eccleſiæ miniſtri,ſect 14.15

De ceremonia ordinationis verorũ preſbyterorum,lib.4,cap 19, ſect.28

Sæpe corruptiſſimum fuiſſe in Eccleſia ordinem ſacerdotum,Prophetarum,& Paſtorum,lib.4,cap 9,ſect.3.4.5

Non eſſe ſine exceptione obediendum paſtoribus Eccleſiarum,ſed in Domino & verbo eius,lib.4 cap.9,ſect. 12

Qui & quales creentur Epiſcopi in Papatu,lib.4,cap.5,ſect.1

Ius populi ſublatum in eligẽdo, violatóſque canones antiquos,ſect.2,& 3

Quales Preſbyteri creentur in Papatu, & ad quid,lib.4,cap 5,ſect 4,&5

De beneficiorum collationibus in Papatu,lib.4,cap.5, ſect 6.7

Quam fideliter munus ſuum exerceant Sacerdotes omnes in Papatu, ſiue ſint Monachi,ſiue ſeculares,vt Canonici, Decani,&c. Parochiarum rectores, Epiſcopi,lib.4,ca.5, ſectione 8.9.10.11

Negligentia eorum qui Eccleſiis præerãt tempore Gregorij & Bernardi, lib.4,cap.5, ſect.12

Tota facies gubernationis Eccleſiaſticæ quæ hodie eſt ſub Papiſmo, eſt velut ſpoliarium, in quo ſine Lege & modo latrones graſſantur, libro 4, capite 5, ſectione 13

De diſſoluta in omnibus vitæ partibus licentia Sacerdotum,Epiſcoporum,&c. in Papatu,lib.4,cap.5,ſect.14

De Euangelio.

Chriſtum quauis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit,tamen Euangelio demũ exhibitũ fuiſſe:& ſanctos Patres delibauiſſe gratiam quæ hodie nobis plena abundantia offertur:vidiſſe diem Chriſti, licet obſcuriore Intuitu,cuius nunc gloria, nullo interpoſito velo in Euangelio refulget, libr,2.cap,9. ſect.1.& 2.vbi etiam oſtenditur Euangelium propriè & ſpecialiter vocari promulgationem exhibitæ in Chriſto gratiæ, non quæ de peccatorum remiſſione apud Prophetas extant promiſſiones.

Contra Serueti dogma (qui eo prætextu, quòd Euangelij habemus promiſſionum omnium complementum,abolet promiſſiones)oſtenditur,quanuis præſentem ſpiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Chriſtus offerat, fruitionem tamen ſub cuſtodia ſpei ſemper latere quandiu hic viuimus: ideóque in promiſſiones adhuc nobis recumbendum,lib,2.cap,9.ſectione 3

Conuincitur eorum error qui Legem nũquam aliter Euangelio conferunt, quàm operum merita gratuitę imputationi iuſtitię, lib,2.cap,9.ſect 4

Iohannem Baptiſtam habuiſſe munus medium inter Prophetas Legis interpretes, & Apoſtolos Euangelij præcones,lib,2.cap, 9.ſecti.5

De Excommunicatione.

Quid ſit poteſtas iuriſdictionis Eccleſiaſticæ,quàm neceſſaria,& antiqua,libr,4.ca. 11.ſect.1.& 4

De poteſtate ligandi & ſoluendi quatenus ad diſciplinam pertinet: vbi de excommunicatione, libro 4.cap,11.ſect.2 diſtinctã eſſe hanc Eccleſiæ poteſtatem à Ciuili, & alteram alteri eſſe adiumento: itaque falſo quoſdam exiſtimare locum illi non eſſe vbi Chriſtiani ſunt Magiſtratus, libr, 4.cap, 11.ſectio.1.3 8. & oſtenditur ſtatum ac perpetuum eſſe hunc ordinem in Eccleſia non temporarium,ſect.4

De recto vſu huius iuriſdictionis in veteri Eccleſia,& non fuiſſe penes vnum hanc poteſtatem, ſed penes conſeſſum ſeniorum, libro 4.cap,11.ſectione 5.6.& cap.12. ſectione 7.

De Eccleſiæ excommunicatione, illiúſq; authoritate,lib,4.cap,12.ſect 4

Tres fines quos ſpectat Eccleſia in correctionibus, & excommunicatione, libro 4. cap,12. ſectione 5

De diſciplina Eccleſiæ exercenda pro ratione peccatorum, quum alia ſint priuata, alia publica:item alia delicta,alia ſceleta,li. 4,cap.12,ſect.3.4,& 6

In Excommunicatione ſeueritatem moderatam eſſe debere: & in hac parte notatur immodica veterum auſteritas, lib.4,ca. 12,ſect.8

Priuatus etiam quiſque excommunicatos debet alienos iudicare ab Eccleſia, ſed non pro deſperatis habere, imò pro virili contendere vt in viam redeant, lib.4,cap.12 ſectione 9.10

Si collegium ſeniorum minus diligenter vitia corrigat, aut ipſi Paſtores nequeant ex animi ſui voto omnia repurgare,non tamé debere priuatos facere diſceſſionẽ ab Eccleſia,aut Paſtores miniſterium abiicere,lib 4, cap.12,ſect.11

Contra Donatiſtarum olim, & Anabaptiſtarum hodie moroſitatem, qui nullum cœtum Chriſti eſſe agnoſcunt, niſi in quo omni ex parte reluceat Angelica perfectio, lib 4,cap 12,ſect.12

Si contagio peccati alicuius totam multitudinem inuaſerit, temperandam eſſe miſericordia diſciplinæ ſeueritatem, ne exitium corpori afferatur, libro 4,cap. 12,ſectione 13,

F

De Fide.

Fidei nomé aliter ſumptum à ſacris ſcriptoribus,quàm à profanis,libro 4,cap.14,ſectione 13

Deum eſſe fidei obiectum, quomodo intelligi debeat,lib.2,cap.6,ſect.4

De fide: vbi reprehenduntur Sophiſtæ, qui hac voce nihil aliud concipiunt quàm vulgarem Euangelicæ hiſtoriæ aſſenſum,& ſimpliciter Deum obiectum fidei vocant, Chriſtum interim omittentes,ſine quo nulla fides, nullúſque ad Deum acceſſus,libr.3, cap 2,ſect.1

Impugnatur ſcholaſticorum dogma de fide implicita, quum fides requirit explicitam diuinę bonitatis agnitionem,in qua cõſiſtit noſtra iuſtitia, ſect.2

Fidem quidem noſtram quandiu in mundo peregrinamur, implicitam eſſe multis ignorantiæ reliquiis, & in cunctis ſemper fidei mixtam incredulitatem(cuius rei multa exempla notantur in Chriſti diſcipulis ante-

antequam ad plenam illuminationem veniſſent) nihilominus tamen veriſſimum illud eſſe, ſemper cum fide coniunctam eſſe intelligentiam, ſect.3,4

Quandam eſſe Chriſti obſeruantiam, & docilitatem cum proficiendi deſiderio, quæ ornatur fidei titulo, quum tamen ſit tantum præparatio ad fidem: & eam poſſe vocari fidem implicitam, longè tamen diſtare à Papiſtarum commento, ſect.5

Veram fidem, ſiue Chriſti cognitionem eſſe quum eum ſuſcipimus qualis à Patre offertur, nempe Euangelio ſuo veſtitum: & mutuam eſſe fidei relationem cum verbo: quia verbum fons eſt fidei, baſis fidei, & ſpeculum in quo Deum fides intuetur, ſectione 6

Fidem, licet omnibus partibus verbi Dei ſubſcribat, propriè tamen in eo reſpicere Dei beneuolentiam & miſericordiam, id eſt gratiæ promiſſiones in Chriſto fundatas, in quarum intelligentiam, & certitudinem mentes illuminat, & corda confirmat Spiritus. Inde concluditur fidei definitio, ſectione 7

Refutatur Sophiſtarum diſtinctio fidei formatæ & informis: vnde apparet eos de ſingulari Spiritus dono nunquam cogitaſſe, quum fides à pio affectu nullo modo poſſit diſtrahi, ſect.8

Fidei vocabulum, diuerſas habere ſignificationes, & ſumi interdum pro facultate edendorum miraculorum (quo dono Dei pollent aliquando impij) aliquando abuſiuè pro ea notitia Dei quæ in quibuſdam impiis cernitur, quæ potius vmbra & imago eſt fidei, cuius diuerſæ formæ in ipſis cernuntur, ſect 9,10

Reprobos interdum etiam ſimili ferè ſenſu atque electos affici, non tame ſolidè percipere vim ſpiritualis gratiæ, ſed tantùm cõfusè. idipſum nihilominus eſſe operationem quandam Spiritus inferiorem, ſed longè diſtare ſenſum hunc à peculiari teſtimonio quod reddit electis, ſect 11

Neque tamen fallacem eſſe ſpiritum, quũ leuiter tingit interdum Euangelij noritia reprobos, & Diuini amoris ſenſu, qui poſtea euaneſcat. Aliquando etiam in cordibus eorum excitari mutui quoddam erga Deum amoris deſiderium, ſed qui mercenarius ſit non ſyncerus. Concluditur tandem quoſdam eſſe qui fidem non ſimulant, qui tamen vera fide carent. quod rurſus probatur Scripturæ teſtimoniis, ſect.12. & à Scriptura eiuſmodi ſenſum vocari fidem licet impropriè, ſect.13

Fidem nonnunquam accipi pro ſana pietatis doctrina, & tota eius ſumma: aliquando contra, reſtringi ad particulare aliquod obiectum: aliquando referri ad Eccleſiæ miniſterium, ſect 13

Optima ratione fidem vocari Agnitionem & Scientiam: & tamen eſſe eiuſmodi notitiam quæ certitudine magis quàm apprehenſione conſtet: quum omnibus modis ſit infinitum quod mens noſtra fide complectitur, lib.3, cap.2, ſect.14

Fidem non eſſe contentam dubia opinione, aut obſcura conceptione, ſed plenam fixámque certitudinem requirere. eóque referenda eſſe tot elogia quibus verbo Dei authoritatem aſſerit Spiritus ſanctus, lib.3, cap. 2, ſect.15

Permultos ita miſericordiam Dei concipere vt quam minimum inde cõſolationis recipiant, quia dubitant an ſibi ſit miſericors futurus: ſed longè alium eſſe ſenſum πληροφορίας fidei, cuius præcipuus cardo eſt ne promiſſiones gratię extra nos tantum veras eſſe arbitremur, ſed potius eas intus complectendo noſtras faciamus. inde colligitur quis verè fidelis dici poſſit, libro 3. cap. 2. ſect.15.16

Quòd fideles in ſe recognoſcenda ergà ſe Dei bonitate non modò ſæpe tentantur inquietudine, ſed grauiſſimis etiam terroribus interdum quatefiant, non obſtare quin fides certitudinem ſecum afferat: quia qualemcunque in modum affligentur, nunquam tamen decidunt ac deſciſcunt à certa illa quam de miſericordia Dei conceperunt fiducia: ſed cum propria infirmitate certantes ſemper tandem emergunt. quod multis in Dauide exemplis oſtenditur, libro 3 cap. 2, ſect one 17. Deſcribitur conflictus carnis & ſpiritus in anima fideli, ſectione 18

Diuinæ beneuolentiæ certitudo, lib.2, ca. 2, ſect.18

Refutatur peſtilentiſſima quorundam ſemipapiſtarum philoſophia, qui licet fateantur nos, quoties in Chriſtum reſpicimus, inuenire plenam bene ſperandi materiam, volunt tamen noſtræ indignitatis intuitu nos fluctuari, & hæſitare: oſtenditurque certam nos nihilominus ſalutem expectare debere, quum mirabili quadam commu-

nione Chriſtus in vnum corpus nobiſcum in dies magis ac magis coaleſcat, lib.3, cap.2 ſect 24

Vbi primùm, vel minimam fidei guttulam habemus, Deum nobis propitium contemplari incipimus, procul quidem & eminus, ſed ita certo intuitu vt ſciamus nos minimè hallucinari. Vtrunque confirmatur Pauli teſtimoniis, libro 3, cap. 2, ſectione 19.20

Exemplis oſtenditur quomodo ad impetus tentationum ſuſtinendos, fides ſe verbo Domini armat & munit, nec ſibi diuinæ miſericordię fiduciam excuti vnquam patiatur pia mens, quanuis multis incredulitatis & diffidentiæ reliquiis oppugnetur, lib.3, cap. 2, ſect 21

In diuina beneuolentia (quam reſpicere dicitur fides) licet ſibi præcipue proponat vitæ æternæ certam expectationem, contitineri tamen promiſſiones vitæ etiam præſentis ſolidámque bonorum omnium ſecuritatem, ſed qualis è verbo percipi poteſt. Vtrunque Scripturæ teſtimoniis confirmatur, lib 3, cap.2, ſect.28

Fidem, licet Dei verbum omni ex parte amplectatur, (hoc eſt, in mandatis etiam, & interdictis ac minis) fundamentum tamen & proprium ſcopum habere in gratuita miſericordiæ promiſſione: atque hac ratione Euangelium dici verbum fidei, opponíque Legi, libro 3, cap.2, ſectione 29. Neque tamen hac reſtrictione fidem lacerari à nobis, vt impudenter calumniatur Pighius, ſectione 30

Fidem non minus verbo Dei opus habere, quàm fructum viua radice arboris, & cum verbo coniungendam eſſe diuinæ potentiæ conſiderationem, ſine qua illud aures malignè admittent, vel non æſtimabunt iuſto pretio. Potentiam autem effectualem conſiderandam ex operibus videlicet Dei & ex beneficiis eius vel particularibus, vel vetuſtis, & toti Eccleſiæ collatis, lib.3, ca. 2. ſect.31

Fideles nonnunquam ita agere vt eorum fidei errores aliqui ſint permixti & videantur verbi fines excedi: ſic tamen vt illa primarium ſemper teneat, Saræ & Rebeccæ exemplis oſtenditur: quas in obliquis animi ſui deflexionibus arcano Deus fræno in verbi obedientia retinuit, ibidem.

Propter cæcitatem peruicaciámque noſtram verbum non ſufficere ad fidem, niſi Spiritus Dei mentem noſtram illuminet & virtute ſua confirmet: eumque non tantùm inchoatorem eſſe fidei, ſed eam etiam augere per gradus, libro 3. cap.2, ſect.33. Licet παραδοξότατον pleriſque videatur neminem poſſe in Chriſtum credere niſi cui donatum ſit: veriſſimum tamen eſſe oſtenditur rationibus, teſtimoniis Scripturæ, & exẽplis, Ibidem, ſect.34. Propterea fidem vocari Spiritum fidei, opus & beneplacitum Dei: donumque eſſe ſingulare, quod impertit ſingulari priuilegio quibus vult: vt cõfirmatur egregiis ſentẽtiis ex Auguſtino ſumptis, ibid ſect.35

Non ſatis eſſe mentem illuminari verbi intelligentia, niſi etiam in cor ipſum verbi certitudo transfundatur. quorum vtrunque Spiritus operatur: qui propterea & ſigillum, & arrha, & ſpiritus promiſſionis dicitur, lib.3, cap.2, ſect.32

Licet variis dubitationibus impellatur fides, ſemper tamen ipſam emergere tandem ex tentationum gurgite, & quietem ſuauiſſimam concipere, libro 3, capite 2, ſectione 37.

Impugnatur pernicioſum Scholaſticorum dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter ſtatuere non poſſe quam ex coniectura morali, libro 3 cap.2, ſectione 38. Miſerrimæ cæcitatis arguuntur quòd temeritatis eſſe dicant nos concipere indubitatam diuinæ voluntatis notitiam, Inſeritur egregia antitheſis iſtorum & Pauli in hoc dogmate, ibidem, ſectione 39. Refutatur eorum friuola tergiuerſatio, Etiam ſi ſecundum præſentem iuſtitię ſtatum de gratia Dei iudicium nobis ſumere liceat, manere tamen in ſuſpenſo finalis perſeuerantiæ notitiam, ibidem, ſect 40

Oſtenditur definitio fidei tradita hoc capi, ſect.7, bene conuenire cum ea quæ habetur apud Apoſtolum, Heb.cap.11. Et teſtimonio Bernardi refellitur Scholaſticorum deliramentum, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe, lib.3 cap.2, ſect.41

Ex fide ſemper gigni ſpem, & hanc illius comitem eſſe indiuiduam, adeo vt qui ſpe caret, fidem etiam nullam habere conuincatur: item, fidé ſpe ali & confirmari & quàm neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam, quæ tot tentationum formis impetitur, lib.3, cap.2, ſect. 42

Propter hanc coniunctionem & affinitatem ſpei cum fide, Scripturá hæc vocabula non-

nonnunquam confundere, aliquando ſimul iungere. Refutatur Petri Lonbardi error, qui duplex fidei fundamentum ponit, nempe gratiam Dei & operum meritum, lib.3, cap 2, ſect 43

De imperfectione fidei, & illius confirmatione & augmento, lib.4, cap.14, ſect. 7,8

De ſumma fidei noſtræ, quam Symbolum Apoſtolorum vocamus, lib.2, cap.16, ſect 18

Concluſio capitis 16, in qua ſummatim comprehenduntur bona quæ ad nos redeunt ex iis quæ de Chriſto recitantur in Symbolo Apoſtolorũ, quod vocant, ſect 19

de Furto.

Expoſitio octaui præcepti. vbi de variis furtorum generibus, & quibuſdam quæ licet aliter iudicent homines, apud Deum tamen furta cẽſentur: adeóque eum qui non exequitur quod ex ſuæ vocationis munere aliis debet, furem eſſe, lib 2, ca.8, ſect.45. Quid præſtare nos oporteat, vt pareamus huic mandato, oſtenditur variis exemplis, pro ratione perſonarum & diuerſatũ functionum, Ibid. ſect 46

H

de Homine.

Homo ſui agnitione non tantum inſtigatur ad quærendum Deum, ſed quaſi manu ducitur etiam ad reperiendum, lib.1, ca. 1, ſect 1

Hominis creatio egregium ſpecimẽ potentiæ, bonitatis & ſapientiæ Dei: vnde μικρόκοσμος à quibuſdã philoſophis dictus, lib.1, cap.5, ſect.3. Hominum ingratitudo, qui Dei prouidentiæ ſigna & in anima & in corpore ſentientes, Deo non dant laudem, lib.1, cap.5, ſect 4

Duplex noſtri cognitio: nẽpe in prima origine, & poſt Adæ lapſum. & hanc illa prætermiſſa non accipiendã, ne videamur corruptionem referre ad Deum naturę autorem, lib.1, cap.15, ſect.1

Homini maximè neceſſaria ſuipſius recta cognitio: quæ in hoc ſita eſt (quẽadmodum præſcribit Dei veritas) vt primùm reputans quem in finem ſit creatus, & donis non contemnendis præditus, totus à Deo pendeat, à quo precariò tenet omnia: dein de miſeram ſuam poſt Adæ lapſum conditionem expendens, verè ſibi diſpliceat, & nouum concipiat quærendi Dei ſtudium, vt in eo recuperet bona quorum prorſus inanis & vacuus deprehenditur. Itaque cauendum ne hîc iudicio carnis philoſophorumq́; libris auſcultemus, qui dum nos reputandis tantùm bonis noſtris detinent in peſſimam noſtri ignorationem abriperẽt, lib.2, cap.1, ſect.1,2,3

Homo nũquam ad puram ſui notitiam peruenire poteſt, niſi prius Dei faciẽ ſit contẽplatus, id eſt, ex verbo cognoſcere & expendere cœperit qualis ſit & quàm exacta iuſtitiæ, ſapientiæ & virtutis eius perfectio, ad quam nos conformari oportet, lib.1, ca. 1, ſect.2

Sanctiſſimi etiam homines, quòties Deus illis extra ordinem manifeſtauit præſentiam & gloriam ſuam, horrore & ſtupore perculſi fuerunt, lib.1, cap.1, ſect 3.

Totum hominẽ corruptum eſſe vtraque ſui parte (id eſt & mẽte & corde, ſiue voluntate) probatur ex variis elogiis quibus illũ deſcribit Scriptura, maximè quum carnem eſſe dicit: & oſtenditur hanc vocem nõ referri tantùm ad ſenſualẽ ſed etiam ad ſuperiorem animæ partẽ, lib.2, cap.3, ſect. 1. Fruſtra homines in ſua natura aliquid boni requirere probatur ex Paulo qui de vniuerſa filiorum Adam natione agẽs, nec alicuius ſeculi deprauatos mores taxans, ſed perpetuam naturæ corruptionẽ accuſans, hominibus adimit iuſtitiam, id eſt, integritatem & puritatem, deinde intelligentiam, & poſtremò Dei timorem, lib.2, cap.3, ſect.2

Diluitur obiectio de profanis quibuſdã hominibus, qui quũ natura duce tota vita ad virtutem & honeſtatis ſtudium fuerint intenti, monere nos videntur ne hominis naturam totam vitioſam putemus. Itaque oſtenditur naturæ peruerſitatẽ qua vndiq; pollutus eſt homo. Deum non quidẽ purgare intus (quod facit in electis) ſed tamen ſua prouidentia aliquãdo refrænare ne in crudelis, ne in actum erumpat, & cohibere variis rationibus, quatenus expedire nouit ad cõſeruandam rerum vniuerſitatem, lib. 2, cap cap.3, ſect.3. Et quæ leguntur in profanis quibuſdã emicuiſſe virtutes, non eſſe idonea argumenta puritatis naturæ, quum animus intus fuerit prauus, ambitione aut alio veneno corruptus, non ſtudio illuſtrandæ Dei gloriæ directus: & quum non ſint communes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratiæ, quas variè & ad certum modũ profanis alioqui hominibus diſpenſat, vt ſæpe regibus, nonnunquam etiam pri-

nâtis quibuſdam, lib,2.cap,3.ſect.4

De imagine Dei in homine, vide ſub litera, I.

de Humilitate.

Veram humilitatem nō eſſe (quam à nobis exigit Deus) niſi omni nos bono & iuſtitia penitus vacuos agnoſcimus, lib 3.ca. 12,ſect.6. Cuius humilitatis exempla oſtenditur in Publicano, ſect.7.

Vt Chriſti vocationi locū demus, faceſſere à nobis oportere tum arrogantiā tum ſecuritatem, lib.3,cap.12,ſect.8

Non eſt periculum ne ſibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo diſcat quod ſibi deeſt. Verbum eſt diabolicum, licet nobis dulce, quod hominem in ſeipſo erigit: ad quod repellendum recitantur ex Scriptura multæ graues ſentētiæ, quæ hominē ſeuerè proſternunt: item promiſſiones quæ non aliis gratiam promittunt quā tabeſcentibus ſuæ paupertatis ſenſu, lib.2,cap.2.ſect.10. Item egregiè quædā dicta de humilitate vera à Chryſoſtomo & Auguſtino, lib.2,ca.2,ſect.11

I

de Idolis.

Scriptura Deum certis epithetis & notis inſignit, nō vt vni loco aut populo alliget, ſed vt ſacrum eius numen ab idolis diſcernat, lib.2,cap.8,ſect.15

Primi præcepti expoſitio: vbi oſtenditur, adorationem, fiduciam, inuocationē, gratiarum actionem Deo in ſolidum competere: eorúmque ne tantillum quidem aliò deriuari poſſe ſine ipſius graui iniuria, cuius oculis omnia patent, lib.2.ca.8,ſect.16. Secundi præcepti expoſitio: vbi de idolis & imaginibus, lib.2,cap.8,ſect.17. Scripturam vt ad verum Deum nos deducat, diſertè excludere deos omnes Gentium, lib.1,cap.10. ſect 3, & maximè idola ac ſimulachra omnia, lib.1,cap 11,ſect.1

Deum ab idolis diſcerni, non tantùm vt ſolus Dei nomen obtineat, ſed vt ſolus in ſolidum colatur, nec aliò trāſferatur quicquid in diuinitatem competit, lib 1,cap.12, ſect 1. Impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur, lib.1, cap.11,ſect.1. Simpliciter Deo diſplicere omnes ſtatuas & imagines quæ fiunt ad eum figurādum, probatur teſtimoniis & rationibus, lib.1,cap.11, ſect.2. neque ad Iudæos tantùm pertinuiſſe eam prohibitionem, Ibidem.

Sic Deum certis ſignis viſibilibus præſentiam ſuam olim oſtendiſſe vel toti populo vel quibuſdam ſelectis, vt eadem ſigna monerent eos de incomprehenſibili Dei eſſentia, lib 1,cap.11, ſect.3. Inſanire Papiſtas qui ſimulachra Dei & ſanctorum defendunt exemplo Cherubim operientium propiciatorium, oſtenditur vel Iuuenalis teſtimonio, lib.1,cap.11,ſect.3

Simulachra non eſſe deos materia ipſa oſtendit, item fabricatio, quæ manibus hominum perficitur, lib.1,cap,11,ſect.4

Contra Græcos, qui Deum non ſculpūt, ſed pingere ſibi permittunt, lib.1, capit.11, ſect.4.

Gregorij dictum (quo niti ſe dicunt Papiſtæ) imagines eſſe libros idiotarum, refutatur teſtimoniis Ieremiæ & Habacuc, Lactantij, Euſebij, Auguſtini, Varronis, & decreto Concilij Elibertini, lib.1, cap.11, ſect. 5,6,7

Papiſtarum ſtatuas vel picturas quibus ſanctos martyres & pias virgines repræſentant, perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria, lib 1,cap.11,ſect 7.12

Ex verbi prædicatione & Sacramentorum adminiſtratione multo plus diſcet populus quàm ex mille crucibus ligneis, lib, 1,cap.11,ſect.7

Idololatriæ vetuſtas & origo, quòd homines Deum ſibi adeſſe non credentes, niſi carnaliter ſe præſentem exhibeat, erexerunt ſigna in quibus ipſum ſibi præ oculis carnalibus obuerſari credebant, lib.1,cap. 11,ſect.8

Tale figmentum ſequitur protinus adoratio ſimulachri, ſicut Dei aut alterius creaturæ in ſimulachro. quorum vtrunq; Lex Dei prohibet, ſect.8,9

Contra eos qui ad defenſionem execrabilis idololatriæ prætexunt, ſe non reputare imagines pro diis, oſtenditur neque Iudæos vitulum, neque Ethnicos ſimulachra ſibi fabricantes, exiſtimaſſe illa Deum eſſe, quos tamē nemo excuſare ſuſtineat, lib. 1,cap.11,ſect.9

Papiſtas non minùs quàm Ethnicos & idololatras Iudæos, perſuaſos eſſe ſe Deū ipſum colere ſub ſimulachris oſtenditur, lib.1,cap.11,ſect.10. Neque ipſos elabi poſſe diſtinctione ſua duliæ & latriæ, Ibidem, ſect.11.16.& cap.12,ſect 2

Quum idololatria damnatur, non repudiari prorſus ſculpturam & picturam, ſed requiri

requiri purum & legitimum vtriuſq; vſum, adeóque ne Deus effingatur viſibili ſpecie: ſed ea tantum quorum capaces ſint oculi, li. 1.cap.11. ſect.12

De imaginibus in templis Chriſtianorũ, lib.4.cap.9.ſecti.9

Etiam idololatræ omnibus ſeculis naturaliter ſenſerunt vnicum eſſe Deum: ſed hic ſenſus non vltra valuit niſi vt eſſent inexcuſabiles, lib.1.cap.10.ſect.3

Idololatria amplum eſt documentũ Dei notitiam omnium mentibus naturaliter eſſe inditam, lib.1.cap.3.ſect.1

de ieiunio.

De ea parte diſciplinæ Eccleſiaſticæ quæ eſt de indicendis ieiuniis, aut precibus extraordinariis: & quo modo id facere debeât paſtores, libro 4.cap.12.ſect.14.16.17. Prouidendum nequid in ieiunio obrepat ſuperſtitionis, ſect.19

Sanctum & legitimum ieiunium tres habet fines, libro 4.cap.12.ſect.15. Ieiunij definitio, lib.4.cap.12.ſecti.18

De quadrageſimæ ſuperſtitione, & varia ieiunij illius obſeruatione, lib.4.cap.12.ſect. 20.21

de Imagine Dei in homine.

Quid ſit hominem creatum eſſe ad imaginem Dei: vbi refutantur futiles expoſitiones Oſiandri & aliorum quorundam: ac oſtenditur, quãuis Dei gloria reluceat etiam in homine externo, & extendatur ad totam præſtantiam qua eminet hominis natura inter omnes animantium ſpecies, primariam tamen eius ſedem in méte & corde vel in anima eiuſque potentiis eſſe, lib.1.ca. 15.ſect.3.lib.2, cap.2, ſect.1

Imaginem Dei initio conſpicuam fuiſſe in Adamo, in luce mentis, cordis rectitudine & partium omnium ſanitate, probatur ex reparatiõe corruptæ naturæ, qua Chriſtus nos reformat ad imaginem Dei, & aliis argumétis, lib.1, cap.15, ſect 4

de Impoſitione manuum.

De impoſitione manuum in ordinandis miniſtris, lib.4, cap.14, ſect.20

De impoſitione manuum in cathecheſi puerorum, lib.4, c.19, ſec 4. Itẽ in creãdis Sacerdotibus Papiſticis, libro 4, cap.19, ſect.31

de Indulgentiis.

Quòd tandiu ſaluæ conſtiterint indulgentiæ, argumento eſſe quàm alta errorum nocte aliquot ſeculis immerſi fuerint homines, lib.3, cap.5, ſect.1

Quid ſint indulgentiæ ex Papiſtarum doctrina: vnde conuincitur eſſe profanationẽ ſanguinis Chriſti. Egregia antitheſis Chriſti & indulgentiarum Papalium, lib.3, c.5, ſect.2

Confoditur impium dogma indulgentiarum egregiis ſententiis Leonis Romani Epiſcopi & Auguſtini: oſtenditurque ſanguinẽ Martyrum non eſſe infructuoſum, licet nullum locum habeat in remiſſione peccatorum, lib.3, cap.5, ſect.3 4

Aut mendax Dei Euangelium eſſe oportere, aut mendaces indulgentias oſtenditur: & quæ earum origo fuiſſe videatur, lib.3, ca, 5, ſect.5

de Iudiciis forenſibus.

De iudiciorũ, magiſtratuum & legum vſu inter Chriſtianos. Licere Chriſtianis corã magiſtratu ius ſuum perſequi, modò id illæſa pietate & charitate proximi fiat, li.4, c. 20. ſec. 17.18. Vindictæ cupiditatem ſemper fugiendam, ſiue actio ſit ciuilis, ſiue criminalis, qua contenditur coram iudice, ſec 19. Præceptum Chriſti de pallio permittendo ei qui tunicam auferat, & ſimilia nõ repugnare quominus Chriſtianus coram magiſtratu litiget, & eius ope vtatur ad rerum ſuarũ conſeruationem, ſec.20. Paulum non damnare in vniuerſum lites, ſed reprehẽdere immodicũ litigãdi feruorẽ in Corinthiis, ſe.20

de Iudicio vltimo.

De viſibili præſentia Chriſti quum apparebit ſupremo die: de iudicio viuorum & mortuorum: meritóque ad diei illius cogitationem reuocari fidem noſtram & de egregia conſolatione quæ inde conſcientiis noſtris oritur, ſec.17 1.8

De incomprehenſibili grauitate diuinæ vltionis in reprobos, lib 3, cap.25, ſec.12

de Iuramento.

Expoſitio tertij præcepti, quo tria hæc continentur, Nequid de ipſo Deo cogitemus aut loquamur niſi reuerenter, nequid etiam de eius verbo & adorandis myſteriis, nequid poſtremò de eius operibus, lib.2.ca. 8.ſec.22

Iuramenti definitio: vbi oſtenditur ſpeciem eſſe cultus diuini: ideóque cauendum ne iuramenta noſtra contineant contumeliam in nomen Dei, quod fit peierando: vel contemptum eius, quod fit in ſuperuacuis iuramentis, aut quibus alterius quàm Dei nomen adhibetur, lib.1.cap.8. ſect.23.24.25

Contra Anabaptiſtas probatur ex Scriptura non omnia iuramenta nobis interdici,

Chriſtúmque in Euangelio nihil mutaſſe quoad regulam iuriſiurandi in Lege præſcri ptam, libro 2,cap.8,ſecti.26.quod ipſius etiã exemplo confirmatur: nec ſolum publica, ſed priuata etiam iuramenta permiſſa eſſe, obſeruata moderatione quam Lex iubet, ibidem,ſectione 27

de Iuſtificatione fidei.

De iuſtificatione fidei, ac primò de ipſa nominis & rei definitione, libro 3,cap.11

Maximi eſſe momenti caput doctrinæ de Iuſtificatione fidei,libro 3 cap.11, ſecti.1

Quid ſit iuſtificari operibus,quid item fide,oſtenditur ex Scriptura,libro 3.cap.11.ſectione 2.3,4

Refutatur Oſiandri delirium de eſſentiali iuſtitia,quod homines ſerio gratuitę Chriſti gratiæ ſenſu priuat,libro 3.cap.11.ſect.5 6.7.& ſeq.vſque ad 13

Refellitur Oſiandri commentum, Quum Deus & homo ſit Chriſtus, reſpectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis eſſe iuſtitiam, libro 3,cap.11,ſect.8 9

Contra eos qui iuſtitiam imaginantur ex fide & operibus conflatam. oſtenditur altera ſtante alteram neceſſariò euerti,libro 3,c. 11,ſectione 13.14.15.16.17.18

Ex Scriptura probatur contra ſophiſtas firmum eſſe axioma, Nos ſola fide iuſtificari,libro 3,cap.11,ſect.19, 20

Confirmatur Scripturæ teſtimoniis,iuſtitiam fidei eſſe reconciliationem cum Deo, quæ ſola peccatorum remiſſione conſtet, libro 3,cap.11,ſect 21.22

Sola intercesſione iuſtitiæ Chriſti nos obtinere vt coram Deo iuſtificemur,libro 3,c. 11,ſectione 23

Vt feriò nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio,ad Dei tribunal tollendas eſſe mentes: coram quo nihil eſt acceptum niſi omni ex parte integrum& abſolutum,cuius tremenda maieſtas deſcribitur ex variis Scripturæ locis,libro 3 cap.12.ſect 1.2

Pios omnes Scriptores oſtendere vbi ſibi cum Deo negotium eſt, vnicum conſcientiæ aſylum eſſe in Dei gratuita miſericordia, excluſa omni operum fiducia demonſtratur teſtimoniis Auguſtini & Bernardi, libro 3,cap.12,ſectione 3

Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda: nempe vt Domino conſtet illibata ſua gloria: quod fit vbi ſolus ipſe iuſtus agnoſcitur: quoniam aduerſus Deum glo riantur qui in ſe gloriantur, libro 3, cap. 13 ſect.1.2. Deinde vt conſcientiis noſtris corã ipſius iudicio placida ſit quies, ſect.3.4 5

Quale initium iuſtificationis & continui progreſſus,libro 3,cap.14

Breuis ſumma fundamenti doctrinę Chriſtianæ ex Paulo, libro 3 cap.15. ſect.5

Eo fundamento iacto ſapientes architectos rectè atque ordine ſuperædificare, ſiue doctrina & exhortatio ſit proponenda, ſiue conſolatio adhibenda,ſect.8

Doctrina iuſtificationis fidei non deſtrui bona opera,libro 3,cap.16.ſect 1

Falſiſſimum eſſe abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus,libro 3.cap 16. ſecti. 2,3

Futiliſſimam eſſe calumniã, inuitari homines ad peccandum, quum gratuitam peccatorum remiſſionē,in qua collocatam dicimus iuſtitiam,affirmamus, lib.3.c 16.ſect 4

Quo ſenſu dicat nonnunquam Scriptura fideles iuſtificari operibus,libro 3.cap.17.ſectione 8.9.10. 11.12. Item, factores Legis iuſtificari, libro tertio, capite 17. ſectione 13 Item, eum qui ambulat in integritate ſua iuſtum eſſe,ſect 15

Exponuntur loci quidam quibus fideles iuſtitiam ſuam examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt: & oſtenditur non pugnare cum gratuita iuſtificatione fidei,libro 3.cap. 17.ſect 14

Sententiam Chriſti,Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata,non pugnare cum gratuita iuſtificatione fidei, libro 3.cap 18.ſectione 9

L

De Lege.

Legem id eſt, formam religionis à Moſe promulgatam,non fuiſſe datam vt veterem populum in ſe retineret, ſed vt in illorum cordibus foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum: oſtendit toties repetita fœderis mentio apud Moſen: item ceremoniarum ratio præſcripta tam in ſacrificiis quàm in ablutionibus; item ius Sacerdotij in tribu Leui,& regia dignitas in Dauide & poſteris. Legem etiam decem præceptorum datam fuiſſe vt homines ad Chriſtum quærendum præpararet, libr.2 cap.7. ſec 1 2. Idq; fieri quum nos peccatorum noſtrorum vndique conuictos magis inexcuſabiles reddit vt ad veniam reatus expetendam

dam ſolicitet,lib 2.cap.7. ſecti 3. 4

Impoſſibilem eſſe Legis obſeruationem probatur ex Scriptura,& exponitur, libr.2, cap.6,ſect 5

Legis moralis vſum officiumque triplex eſſe.quorum primum eſt vt iuſtitiā,quæ ſola Deo accepta eſt,oſtendens,nobis ſit inſtar ſpeculi,in quo noſtram impotentiam, tum ex hac iniquitatē, poſtremò ex vtraque maledictionem contemplemur. neque id in ignominiam Legis, ſed in gloriam magnificentiæ Dei cedere, quæ & auxilio gratiæ ad faciendum quòd iubetur ſuccurrit, & miſericordia delet lapſus noſtros. neque tamen in reprobis ceſſare omnino hoc Legis officium,libro 2.cap.7.ſect.6.7 8 9 Secundum vt pœnarum formidine coerceat reprobos, ne effrænatè perpetrent quam ſemper intus alunt & amant prauitatem: filios etiam Dei ante regenerationem ab externa petulantia retrahat,lib.2,cap.7,ſect.10 11.Tertium fideles reſpicit. illis enim Lex licet iam digito Dei inſcripta cordibus, bifariam adhuc prodeſt:nam eius meditatione in intelligentia voluntatis Domini magis confirmantur, & ad obſequium excitantur,roborātúrque,ne carnis ignauia degenerent,lib.2.cap.7 ſect. 12.13.Nā quantū ad maledictionem Legis,abrogata eſt fidelibus: ne amplius ſe contra illos exerat dānādo ac perdēdo. li.2,c.7,ſe.14.

Ex decem præceptis Legis diſcimus eadē illa quæ Lege naturali dictante tenuiter tantum deguſtamus.Primùm,Deo reuerētiam, amorem,timorem deberi à nobis:iuſtitiam illi placere,iniquitatem diſplicere: deinde vitæ noſtræ examine facto ad Legis regulam, nos indignos eſſe qui locum noſtrum retineamus inter Dei creaturas,& vires noſtras reputando nō modò impares eſſe adimplendæ Legi, ſed prorſus nullas.vtrunq; humilitatem & deiectionem in nobis generat, quæ ad Dei miſericordiam recurrere,& opem gratiæ eius expoſcere nos docet,libro 2.cap.8.ſect 1 2.3

Quoniam Deus Legiſlator eſt ſpiritualis (id eſt animæ non minus quàm corpori loquitur) Lex etiam non externam modo honeſtatem ſed interiorem ſpiritualemque iuſtitiam requirit,& planè angelicam puritatem,libro 2 cap.8 ſect 6. Quod probatur ex Ipſius Chriſti interpretatione Phariſæorum peruerſam expoſitionem refutantis, qui externam tantùm neſcio quàm Legis obſeruationem vrgebant,ſect 7

Plus ſemper ineſt in præceptis & interdictis Legis quàm verbis exprimatur. Itaq; ad rectam & veram eorúm interpretationem expendere conuenit quæ ſit cuiuſque ratio ſiue finis. Deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur ad contrarium ducenda eſt ratiocinatio, vt non tantum malum vetari, ſed illi malo contrarium bonum imperari intelligamus,lib.2,cap 8,ſect.8.9. Cur Deus ſynecdochicè loquutus ſit in concipiendis Legis ſuæ præceptorum formulis, ſect.10

De Legis partitione in duas tabulas: eáque nos doceri primùm iuſtitię fundamētum(atque adeo animam) eſſe Dei cultum, lib.2,cap.8,ſect 11.De diuiſione decem præceptorum, & quot priori, quot item poſteriori tabulæ aſſignanda, ibid.ſect.12 50

Præceptorum Dei explicatio:vbi oſtenditur Dominum initio Legis ad ſanciendam eius maieſtatem triplici argumento vti,primum ſibi poteſtatem ſupremam & eius imperij in nos vendicādo, velut neceſſitate ad parendum trahere:deinde promiſſionis gratiæ dulcedine allicere: poſtremò beneficij accepti commemoratione ad obedientiam ſtimulare,lib.2,cap.8,ſect.13.14. 15

Legem non docere rudimenta tantùm quædam & primordia iuſtitiæ,ſed verum eius complementum,expreſſionem imaginis Dei & ſanctitatis perfectionem:quæ tota cōprehenditur duobus capitibus, dilectione videlicet Dei & proximi, libro 2, capite 8, ſect.51

Lex naturalis,lib.2,cap.2,ſect.22

De Legibus politicis.

Nec leges ſine magiſtratu,nec magiſtratus ſine legibus conſiſtere poteſt. Refelluntur ij qui negant rectè compoſitam eſſe rempublicam niſi politicis Legibus Moſis regatur. ad id diuiditur Lex Moſis in mores, ceremonias & iudicia,& cognito ſingularum partium ſcopo oſtenditur liberum eſſe ſingulis gentibus leges politicas concedere,libro 4,cap 20,ſect 14.15 modò ad æquitatem illam naturalem referātur, cuius ratio in Lege morali Moſis deſcripta eſt. Itaque pœnarum ſanctiones poſſe variare pro regionis,ſeculi aliarúmque circunſtantiarum diuerſitate, declaratur propoſitis exemplis,ſectione 16

de Libertate Chriſtiana.

Quàm neceſſaria ſit eius cognitio, libr.3, cap.19,ſect 1

In tribus partibus ſitam eſſe Chriſtianam

Libertatem. Prima tractatur libro 3, cap.19, ſect.2.3.Secunda,ſect 4,5 6.Tertia,ſect.7.8

Libertatem Chriſtianam eſſe rem ſpiritualem:& eam peruerſè interpretari quicũque vel ſuis cupiditatibus ipſam prætexunt vel ea abutuntur cum fratrum infirmorum offendiculo,lib.3,cap.19,ſecti 9.10

de Libero arbitrio.

Libero arbitrio pollebat homo in prima conditione creationis,libro 1,cap. 15.ſectio. 8, quod lapſu ſuo amiſit. Hoc ignoraſſe philoſophos, & planè deſipere qui eos ſequuntur,liberum arbitrium adhuc homini tribuentes, ibid

Flexibilitas liberi arbitrij, vel imbecilla facultas, quæ fuit in primo homine non excuſat eius lapſum,lib.1,cap.15,ſect 8

Non minus è re noſtra eſt quàm ad Dei gloriam pertinere, agnoſcere vires omnes noſtras baculum arundineum,imò fumum eſſe:interim cauendum ne dum omni recti tudine abdicatur homo, inde deſidiæ occa ſionem arripiamus: quin potius excitari nos ita conuenit ad quærendum in Deo bonum omne, quo vacui ſumus.Liberum arbitrium à ſuis defenſoribus magis præcipitari quàm ſtabiliri,lib.2,cap.2,ſect.1

Philoſophi tres animæ facultates conſtituunt,intellectum, ſenſum & voluntatem, ſiue appetitum: putántque humani intellectus rationem rectæ gubernationi ſufficere: voluntatem à ſenſu quidem ad mala ſolicitari(adeo vt cũ difficultate rationi ſe ſubiiciat,& aliquando variè diſtrahatur) ſed tamen habere liberam electionem,& nequaquam poſſe impediri quin rationem ducem per omnia ſequatur. denique virtutes & vitia in noſtra eſſe poteſtate, lib.2,cap.2,ſectione 2.3

Scriptores Eccleſiaſtici, licet agnoſcerẽt, & mentis ſanitatem & voluntatis libertatẽ ex peccato grauiter vulneratam, nimis tamen philoſophicè hac de re loquuti ſunt. veteres quidem, primùm ne rem communi hominum iudicio abſurdam traderent, deinde & præcipuè, ne carni ſuaptè ſponte nimis ad bonum torpenti nouam deſidię occaſionem præberent: vt oſtenditur ex pluribus ſententiis Chryſoſtomi & Hieronymi Græci prę aliis maximè Chryſoſtomus, modum excedunt in extollendo libero arbitrio: ita tamen veteres in genere omnes, excepto Auguſtino variant & vacillant in hoc doctrinæ capite, vt nihil ferè certi ex eorum ſcriptis referri queat. qui poſtea venerunt, in deterius alij poſt alios ſunt dilapſi. Item liberi arbitrij variæ definitiones ex Origene,Auguſtino,Bernardo,Anſelmo, & Petro Lombardo,& Thoma,li.2,c.2,ſe.4

Quibus in rebus vulgò dent homini liberum arbitrium: & de triplici voluntate hominis,lib.2,cap.2 ſect 5. item de vulgari diſtinctione triplicis libertatis, ibid

An in totum ſit homo priuatus facultate bene agendi,an verò habeat adhuc nonnullam licet infirmam: vbi de vulgari diſtinctione gratiæ operantis & cooperantis, & quid in ea offendat,lib.2,cap.2, ſect.6

Quum non alia ratione dici poſſit homo liberum arbitrium habere, niſi quia voluntate ſua malè agit, non coactione: magnopere intereſſe Eccleſiæ nũquam vſurpatam eſſe hanc vocem quę in exitialem confidentiam euexit homines. Veteres etiam ſæpe declarare quid de voce ipſa ſentiant: Auguſtinum in primis, ex quo plurimi loci citantur vbi vim eius eneruat & eludit, cum ſeruum arbitrium nominans, tum rem ipſam vt eſt exponens pluribus verbis, lib.2,cap.2, ſect 7.8

Licet veteres Scriptores Eccleſiaſtici nimij ſint interdũ in libero arbitrio extollẽdo, & ambiguè variéque in hac re loquuti ſint,apparet tamẽ ex quamplurimis eorum ſententiis, humana virtute nihil aut quam minimo æſtimata, totam bonorum omnium laudem Spiritui ſancto detuliſſe: quarum nonnullæ recitantur Cypriani, Auguſtini, Eucherij, Chryſoſtomi,libro 2,cap.2, ſectione 9

Humani arbitrij facultas non ab euentu rerum,ſed à iudicij electione & voluntatis affectione eſt æſtimanda,lib.2,c.4,ſect.8

Contra patronos liberi arbitrij, oſtenditur peccatum eſſe neceſſarium,neque tamẽ ideo minus debere imputari:item eſſe volũtarium,non tamen euitabile, libro 2,cap.5. ſect.1

Soluitur altera eorum obiectio, Niſi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt,non eſſe conſentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur,lib.2,cap 5,ſect 2 Item quod obiiciunt, ſi hæc non ſit voluntatis noſtræ facultas, bonum aut malum eligere, oportere homines omnes eſſe malos, aut omnes bonos,lib 2,cap.5.ſect.3

Cõtra eoſdem etiam docetur non fruſtra

fieri exhortationes,admonitiones,obiurgationes, licet non ſit penes peccatorem parere:& quid illę operentur tum in impiis,tum in fidelibus,oſtenditur,lib 2 c.5.ſect 4.5

Ex præceptis & Lege Dei non inferendű eſt, hominem habere liberum arbitrium, & vires aliquas præſtandi: nam Deus non tantum imperat quod fieri oportet , ſed etiam promittit obediendi gratiam, libro 2.cap.5, ſect.6.7.9

Id oſtéditur tam in pręceptis,quæ primã ad Deum conuerſionem exigunt, quàm in iis quæ ſimpliciter de Legis obſeruatione loquuntur , item iis quæ perſeuerare in recepta Dei gratia iubent . Idem enim Deus qui hæc exigit, teſtatur dona ſua gratuita eſſe conuerſionem peccatoris, vitæ ſanctitatem & perſeuerandi conſtantiam , neque earum laudem partiendam inter Deum & hominẽ, lib.2,cap.5,ſect.8. 9.11

Promiſſiones conditionales, Si volueritis, Si audieritis , & ſimiles non probant liberam volendi audiendíve facultatem eſſe in homine:neque tamen Deum hominibus illudere ita cum illis paciſcendo oſtenditur: & quis eiuſmodi obteſtationum vſus ſit tũ erga pios,tum erga impios, lib:2,c.5,ſect.10

Exprobrationes quibus Deus populo ſignificat,per eum duntaxat ſtetiſſe quominus ab indulgentia ſua omne genus bonorum receperit, non probant fuiſſe in hominum poteſtate,mala,quibus vexati ſunt, effugere. Vbi de eiuſmodi exprobrationum vſu tam erga eos qui obſtinatè in vitiis pergunt,quã erga dociles qui ad pœnitentiam conuertuntur. Item quòd agendi partes nonnunquam Scriptura nobis tribuere videtur, nõ alia ratione facere , niſi vt carnis pigritiem expergefaciat,libro 2.cap.5 ſect.11

Quod Moſes dicit, Propè eſt præceptum in ore tuo & in corde tuo,&c. non iuuare liberi arbitrij defenſores:quum ibi nõ de nudis præceptis, ſed de promiſſionibus Euangelicis agat,lib.2:cap.5.ſect. 12

Nihilo magis pro ipſis facere locos vbi dicitur Dominus expectare & ſpeculari quid facturi ſint homines, libro 2:cap.5: ſectione 13

Item eos , vbi bona opera vocantur noſtra,& nos dicimur facere quod eſt ſanctum placitúmque Domino . Ibíque oſtenditur, ſolum Dei Spiritum omnes bonos motus operari in nobis, non tamen quaſi in truncis,lib,2.cap.5.ſecti,14. 15

Expoſitio aliquot aliorum Scripturæ teſtimoniorum,quibus gratiæ Dei hoſtes abutuntur ad ſtabiliendum liberum arbitrium, lib.2,cap.5,ſect.16.17.18.19

M

de Magiſtratibus.

Magiſtratuum functionem non modò coram Deo ſanctam & legitimam eſſe , ſed ſacerrimam etiam, & in tota mortalium vita longè honeſtiſſimam,probatur variis elogiis quibus eam ornat Scriptura,& ſanctorum virorum exemplis qui ciuilem poteſtatem exercuerunt,libr.4,cap.20,ſect.4.Hanc cogitationem ſtimulum eſſe piis magiſtratibus,quò excitentur ad officium :& conſolationẽ qua muneris ſui difficultates leniãt, lib.4,cap.20, ſect:6

Refutantur qui licet ſub Lege præfuerint olim Reges ac iudices populo Dei,hoc tamẽ ſeruile gubernandi genus aſſerunt non conuenire perfectioni quam Chriſtus cum Euãgelio ſuo attulit,lib.4,cap.20, ſect.5.7

Falli eos qui magiſtratus arcent à religionis cura: quum eorum officium extendatur ad vtranque Legis tabulam. Ex Scriptura oſtenditur cõſtitutos eſſe tam cultus Dei quã publicæ pacis & honeſtatis protectores ac vindices , quod ſine gladij poteſtate præſtare omni ex parte non poſſunt,lib. 4,cap.20, ſectione 9

Quæſtio, Quomodo liceat magiſtratibus eſſe piis,& gladium ſtringere, ſanguinẽmq; humanum fundere,explicatur ex Scriptura, oſtenditúrque adeò non peccare ſceleratos puniendo,vt hæc ſit vna ex regiis virtutibus pietatíſque eorum approbatio.Duo hîc magiſtratibus vitia eſſe cauenda,nimiam ſeueritatem & ſuperſtitioſam clementiæ affectationem,libr 4,cap.20,ſectione 10

Subditorum officium erga magiſtratus, honorificentiſſimè de ipſis ſentire tanquam de Dei miniſtris ac legatis, quantum ad ipſum ordinem , non quod hominum vitia pro virtutibus ſint habenda, libro 4,cap.20 ſect.22

Propenſis in eorum obſeruationem animis ſuam illis obedientiam approbare, ſiue edictis parendum,ſiue tributa ſoluenda,&c. eorum ſalutem ac proſperitatem Deo commendare,non tumultuari nec irrumpere in partes magiſtratus,ſect.23

Malos etiam principes & vitę nequam ac tyrannicè dominantes eadem in reueren-

ſa ac dignatione habendos (quàtum ad publicam obedientiam attinet) qua optimum regem haberemus, libro 4, ca. 20, ſect 24.25, quia non ſine Dei prouidentia ac ſingulari actione illi etiam publicam poteſtatem habent. quod teſtimoniis variis, exemplíſque Scripturæ confirmatur. & oſtenditur quibus conſiderationibus impatientiam ſuam frænare debeant qui ſub huiuſmodi impiis & flagitioſis tyrannis viuunt ſubditi, ſect. 26 27.28.29.31

Non licere priuatis hominibus inſurgere in tyrannos, ſed iis tantum qui ſecũdum regni aut regionis leges vindices ſunt libertatis populi, libro 4, cap. 20, ſect. 31

Dominum admirabili bonitate & prouidentia excitare interdum ex ſeruis ſuis qui pœnas ſumant de tyrannis, nonnunquam impiorum aliud molientium furorem cò deſtinare, libro 4, cap. 20, ſect 30

In ea quę regum & præfectorum imperiis debetur obediẽtia ſemper excipiendum, Ne à Dei obedientia nos abducat. neque vllam ipſis fieri iniuriam dum aduerſus Deum pręcipientibus parere detrectamus: ídque noſtri officij eſſe, quantumuis magnum ac pręſens periculum immineat huic conſtantiæ, libro 4, cap. 20, ſect. 32

de Matrimonio.

Expoſitio ſeptimi præcepti, quo ſcortationem Dominus prohibet, pudicitiam & puritatem requirit: quam & animo, & oculis, & corporis cultu, & lingua, & moderato cibi potuſque vſu fouere & conſeruare debemus, lib 2, cap. 8, ſect. 41.44. Continentiam ſingulare eſſe Dei donum, quod non omnibus, ſed quibuſdam dat. idque nonnũquam ad tempus. Quibus non eſt conceſſum illi omnino ad coniugium (quod eſt in neceſſitatis humanę remedium à Domino ſancitum) confugiant, libro 2, cap. 8, ſectio. 41. 42.43. Coniugibus videndum nequid omnino admittant indignum honeſtate ac tẽperantia matrimonij: alioqui vxorum adulteri videntur eſſe non mariti, libro 2, cap. 8, ſect 44

Perperam matrimonium dici Sacramentum à Papiſtis, & refutantur eorum rationes, libro 4, cap. 19, ſect. 34. Oſtenditur non iuuari loco Pauli, quo ſe tegere conantur, ſectio. 35 Interim ipſos ſecum pugnare, quum à Sacramento hoc arcẽt ſuos Sacerdotes, & dicunt eſſe immunditiem ac pollutionem carnis, lib. 4, cap. 19, ſect. 36

Hoc ſacramenti falſo prætextu Papam cum ſuis traxiſſe ad ſe cauſarum coniugalium cognitionem, leges ſanxiſſe de matrimonio partim in Deum manifeſtè impias, partim in homines iniquiſſimas: quæ recitantur libro 4, cap. 19, ſect. 37

de Mediatore Chriſto.

Chriſtum vt mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri hominem: quia ſic Deus ſtatuerat quod nobis optimum erat: quum nemo alius pacis reſtituendæ interpres inter Deum & nos eſſe poſſet, nemo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni cœleſtis hæreditatem, nemo pro hominis inobedientia remedij loco obediẽtiam opponere, lib. 2, cap. 12, ſectione 1, 2. 3

Refutatur vaga ſpeculatio eorũ qui Chriſtum, etiamſi ad redimendum genus humanum non fuiſſet opus remedio, contendunt futurum fuiſſe hominem: & multis rationibus teſtimoniíſque oſtenditur quum tota Scriptura clamet veſtitum fuiſſe carne vt fieret redemptor, aliam cauſam vel alium finem imaginari nimiæ eſſe temeritatis, libro 2, cap. 12, ſectione 4. Neque fas eſſe de Chriſto longius inquirere: quíque id faciant, eos impia audacia prorumpere ad nouum Chriſtum fingendum. vbi reprehenditur Oſiander, qui rurſus hoc tempore hanc quæſtionem mouit, & contendit nullo Scripturæ teſtimonio hoc commentum repudiari, ſect. 5. Refutatúrque principium quod ſumit, hominem creatum eſſe ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Chriſti vt illum referret, quem iam Pater carne veſtire decreuerat. oſtenditúrque imaginem Dei in Adamo fuiſſe præſtantiæ notas quibus eum Deus inſignierat, quæ etiam relucet in Angelis, ſect. 6.7

Soluuntur & aliæ obiectiones ſiue abſurditates quas metuit idem Oſiander: vt, Chriſtum nonniſi per accidẽs natum eſſe, & creatum ad imaginem Adæ: carituros fuiſſe Angelos capite, homines rege Chriſto, &c. ibidem.

Quomodo duæ naturæ efficiant mediatoris perſonam in Chriſto: quod oſtenditur ſimilitudine ſumpta coniunctionis animæ, & corporis in vno homine. Deinde variis locis demonſtratur Scripturam tribuere nõ nunquam Chriſto quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ ad humanitatem ſingulariter referri oporteat: aliquando quod vni naturæ propium eſt, alteri tri-

ri tribuere, qui tropus vocatur communicatio idiomatum, lib 2, cap. 14, ſect 12. Aliquando etiam Chriſto tribuere quæ vtranque ſimul naturam complectuntur, neutri ſeorſum ſatis côueniant. quod poſtremum plerique veterum non ſatis obſeruarunt: tamen vtile eſt attendere, ad ſoluendos plurimos nodos, & vitandos errores Neſtorij, Eutychis, ſect. 4. Serueti etiam error refutatur qui figmẽtum ex Dei eſſentia, ſpiritu, carne, & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei ſuppoſuit. Eius vafrities detegitur: & (quod ille negat) oſtenditur Chriſtum etiam antequam in carne naſceretur, fuiſſe Dei Filium, quia eſt ſermo ille ante ſecula ex Patre genitus, ſectione 5 Item probatur verè & propriè eſſe Dei Filium in carne, id eſt, natura humana: ſed deitatis tamen reſpectu, non carnis, vt garrit Seruetus, ſecti. 6. Exponuntur quidam loci, quos ille illiúſque ſectatores vrgent in erroris ſui patrocinium: detegitur etiam alia eius calumnia, Antequam apparuit Chriſtus in carne nuſquam vocari Dei Filium niſi ſub figura, ſectione 7. Detegitur eorum omnium error quicunque Chriſtum non agnoſcunt Filium Dei niſi in carne: & ſummatim proponuntur craſſiores præſtigiæ Serueti, quibus ſe & quoſdam faſcinauit, euertens quod pura fides credit de Filij Dei perſona. ac inde colligitur, verſutis ambagibus impuri illius canis ſpem ſalutis prorſus fuiſſe extinctam, ſect. 8

de Mendacio

Expoſitio præcepti noni: quo falſitatem Dominus coercet, qua vel mendacio, vel obtrectandi libidine, alicuius nomen lædimus, aut commodis detrahimus, libro 2, c. 8 ſec, 47 Multum hic à nobis peccari, etiam ſi non mentimur. prudenter tamen diſtinguendam maledicentiam quæ hîc damnatur, à iudiciaria denuntiatione, obiurgatione quæ fit caſtigandi ſtudio, &c. Ibid. ſect. 4 8

de Meritis operum.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere, lib. 3, cap. 15

Meriti nomen quicunque primus bonis operibus coram Dei iudicio aptauit, male illum fidei ſynceritati conſuluiſſe. & eo qui dem vſos veteres, ſed ita vt multis locis oſtenderint ſalutem ſe nõ tribuere operibus, libro 3, cap 15, ſect 2

Exponũtur loci quidam quibus ſophiſtæ probare nituntur Meriti nomẽ erga Deum in Scripturis reperiri, lib. 3, cap. 15, ſect 4

Iuſtitiæ præmia ex Dei benignitate mera pendere, probatur authoritate Apoſtoli & Auguſtini, libro 2, cap. 5, ſect. 2

De meritis verò quædam reperies ſub dictione de iuſtificatione fidei.

Falſum eſſe oſtenditur Chriſtum meruiſſe nobis primam tantum gratiam: poſtea nos operibus noſtris mereri, libro 3, cap. 15, ſect. 6 7

de Merito Chriſti.

Rectè & propriè dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem: vbi oſtenditur Chriſtum non inſtrumentũ duntaxat eſſe vel miniſtrum ſalutis, ſed authorẽ & principem: neque ita loquendo obſcurari Dei gratiam quia non opponitur meritũ Chriſti miſericordiæ Dei, imò ab ea dependet, & quæ ſubalterna ſunt, non pugnant, li. 2, cap. 17, ſect. 1

Hæc diſtinctio meriti Chriſti, & gratiæ Dei probatur ex pluribus Scripturæ locis, ſectione 2

Afferuntur multa Scripturæ teſtimonia, ex quibus certò & ſolidè colligitur, Chriſtũ ſua obedientia verè nobis gratiam apud Patrem acquiſiſſe ac promeritum eſſe, ſectione 3 4. 5

Stultam eſſe curioſitatem, quærere an aliquid Chriſtus ſibi ipſe meruerit: temerariũ verò, aſſerere, ſect. 6

de Miniſterio Eccleſiæ.

De miniſterio Eccleſiæ & iis qui hunc diſcendi modum contemnunt, libro 4, cap. 1, ſect. 5. De efficacia miniſterij, ſect. 6

Deum, qui ſolus docere poſſet Eccleſiam, vel per Angelos, id facere hominum miniſterio tribus de cauſis, libro 4, cap 3, ſect. 1. In ſignibus elogiis ornari in Scriptura miniſterium Eccleſiæ, ſect 2 3. De Apoſtolis, Prophetis, Euangeliſtis, Paſtoribus & Doctoribus: & quæ ſit ſingulorum functio, ſect 4. 5

Functionis Apoſtolorum, & Paſtorum præcipuas eſſe partes, Euangelium annuntiare & Sacramenta adminiſtrare, libro 3, c. 3, ſect 6

Paſtores ſuis Eccleſiis ita eſſe alligatos, vt aliò migrare non debeant ſine publica authoritate, lib 4, cap 3, ſect 7

Epiſcopos, Preſbyteros, Paſtores, Miniſtros vocari in Scriptura eos qui Eccleſias regunt, lib 4, cap. 3, ſect 8

Neminem ſe in Eccleſia ad docẽdum, vel

regẽdum ingerere debere, ſed vocationem requiri,lib.4.cap.3,ſect.10

Verbi Dei prædicatio cõparatur ſemini quod in terra ſpargitur: vnde intelligimus totum profectum à Dei benedictione & Spiritus efficacia prouenire,lib.4,ca.14,ſect.11

Quales Epiſcopos eligere oporteat, qualiter,à quibus ſint eligendi,& quo ritu quáve ceremonia initiandi,lib.4, cap.3,ſect.11, 12,13,14,15,16

Vetus Eccleſia ante Papatũ,quicquid miniſtrorũ habuit,diuiſit in tres ordines,Paſtores,Seniores & Diaconos,lib 4,cap 4,ſect.1

De mandato remittendorum & retinendorum peccatorum,ſiue ligandi & ſoluẽdi: quæ pars eſt poteſtatis clauium,& ad miniſterium verbi refertur,lib 4,cap.11,ſect 1

de Miſſa papali.

Quid ſit Miſſa ex Romani Antichriſti & eius prophetarum definitione, lib. 4, cap. 18,ſect.1

Prima Miſſæ virtus, quòd illic inſigni contumelia Chriſtus afficitur:quippe cuius æternũ ſacerdotium nõ agnoſcitur, quum alius velut ſucceſſor ei datur.ídque fieri in Miſſa, quicquid prætexant Papiſtæ,lib. 4, cap.18,ſect 2

Altera Miſſæ virtus, quòd erecto ſecũdo altari Chriſti crucem euertit,& nouo ſacrificio illius vnicum & perpetuum ac ſemel oblatum ſepelit,ſect.3.9,& 14

Exponitur Malachiæ locus quo hodie Miſſarum ſacrificium fulcire conantur aduerſarij,ſect 4

Tertia Miſſæ virtus, quòd veram & vnam mortem Chriſti obliterat, & ex hominum memoria excutit ſect.5

Miſſa ſacrificium ἀναίματον,Ibid.

Quarta, quòd fructũ qui ex morte Chriſti ad nos redibat,nobis præripit,ſect.6

Quinta,quòd ſacram Cœnã, in qua Dominus paſſionis ſuæ memoriã inſculptam formatámque reliquerat,eneruat,è medio aufert & diſſipat,ſect.7,8,9

Miſſæ nomen vnde,ſect.8

Miſſæ ſacrificium non poſſe defendi veterum authoritate, qui Cœnam quidem ſępe ſacrificium dixerũt, ſed alio ſenſu quàm Papiſtæ:ipſos tamen veteres in eo videri nimis deflexiſſe ad Legis vmbras,lib. 4, cap. 18,ſect.10,11

Miſſarij ſacrificij fiducia multos ſibi ſecurius indulgere in vitiis & ſceleribus, lib. 4,cap.18,ſect.15

Deſcribitur ſanctiſſimà ipſa Miſſæ ſanctitas ſuis elogiis,lib.4,cap.18,ſect 18

de Monachatu.

Monaſteria olim fuiſſe velut ſeminaria ordinis Eccleſiaſtici, vbi deſcribitur ex Auguſtino veteris monaſtices forma, & ſolitos fuiſſe tum labore manuum victum ſibi quærere.vnde apparet longè aliam eſſe Papiſtici monachiſmi hodie rationem, lib.4, cap,13,ſect 8,9,10

De ſuperbo perfectionis titulo quo monachi ſuum vitæ genus ornant,lib. 4, cap. 13,ſect 11. Quia conſilia Euangelica (vt vocant) quibus reliqui Chriſtiani non ſunt aſtricti obſeruaturos ſe recipiãt,ſect.12.Quia omnia ſua reliquerint,ſect.13

Diſceſſionem ab Eccleſia facere omnes qui in cœnobia concedunt, quum monaſticen ſuam palàm aſſerant eſſe formã ſecundi Baptiſmi,&c.lib.4,cap.13,ſect.14

In moribus multum diſcrepare Papiſticos monachos ab illis veteribus,lib.4, cap. 13,ſect.15

Quædam reprehendenda etiam in veteris illius monaſtices profeſſione:& periculoſum exemplum in Eccleſiã induxiſſe qui eius fuerunt authores,lib.4,cap.13,ſect 16

Monachos ſuis notis non Deo ſed dæmonio ſe conſecrare,lib 4,cap.13,ſect 17

Omnia non legitima nec rite concepta vota,vt apud Deum nihil ſunt,ſic nobis irrita eſſe debere,lib.4,cap.13,ſect 20. Itaque qui à monachiſmo ad aliquid honeſtũ viuendi genus concedunt,immeritò accuſari fractæ fidei & periurij,ſect.21

Monachum eſſe, & ſimul preſbyterum, ſiue Sacerdotem, vel etiam clericum, non poterant cohærere ex diſciplina veteris Eccleſiæ,lib.4,cap.5,ſect.8

de Morte Chriſti.

Licet toto obedientiæ ſuæ curſu (id eſt tota vita ſingulíſque eius partibus) Chriſtus redemptorem ſe noſtrum præſtiterit: Scripturam tamen quò certius definiat modum ſalutis,hoc morti Chriſti quaſi peculiare ac proprium adſcribere. In qua primum gradum occupat voluntaria Chriſti ſubiectio: ita tamen voluntaria vt non abſque certamine proprio ſe affectu abdicauerit. Conſideranda etiam damnatio, in qua duo notantur: Chriſtum ſcilicet inter iniquos reputatum:& tamen eius innocentiæ teſtimonium ſæpius redditum ipſius etiam iudicis ore, lib. 2, cap.16

cap.1,ſect.5. Notanda mortis ſpecies, crux ſcilicet maledicta: idque ita factum oportuiſſe, vt maledictione quæ nobis incumbebat, in eum traducta, & ſuperata ac abolita, nos eximeremur, & fuiſſe figuratè repræſentatum in Moſaicis ſacrificiis quod in Chriſto demum, figurarum archetypo, fuit exhibitum, declaratur Eſaiæ & Apoſtolorum multis teſtimoniis, ſect.6. Tam in morte quàm ſepultura Chriſti duplex beneficium nobis proponi, liberationem ſcilicet à morte cui mancipati eramus, & carnis noſtræ mortificationem, ſect.7

O

de Obedientia liberorum erga parentes.

Expoſitio quinti præcepti: finis eius & ſumma, lib.2, cap.8, ſect 35 Vocabulum Honoris quàm latè hîc pateat, tréſque eſſe eius partes, reuerentiam, obedientiam & gratitudinem, Ibid. & ſect.36

De promiſſione adiecta quinto præcepto, de longa duratione vitæ, & quatenus ad nos hodie ſpectet, lib.2, cap.8, ſect 37. Quomodo Deus & quàm variis modis vindictã ſuam in immorigeros exerceat. Parentibus tamen & aliis non deberi obedientiam niſi ſalua Dei Lege, ſect.38

de Officialibus.

De Officialibus (quos vocant) Epiſcoporum Papiſticorum, lib.4, cap.11, ſect 7.8

de Operibus.

Comparatio puritatis Dei cum tota hominum iuſtitia, lib.3, cap.12, ſect.4.5

Diuiſa omni Adæ progenie in quatuor genera hominum, oſtenditur nihil eos ſanctitatis aut iuſtitiæ habere: primùm in iis qui nulla Dei agnitione præditi ſunt: in quibus licet nonnunquam appareant egregiæ dotes, quæ ſunt Dei dona, nihil tamen purum, lib.3, cap.14, ſect.1.2.3.4.5.6

Idem oſtenditur in iis qui Sacramentis initiati, titulo tenus ſunt Chriſtiani, Deum factis abnegãtes: item in hypocritis, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt, lib.3, cap.14, ſect.7.8

Probatur demum etiam Dei filios verè Spiritu eius regeneratos, non poſſe vlla operum ſuorum iuſtitia coram Dei iudicio ſtare: quia nullum ab illis proferri poteſt bonum opus quod non ſit aliqua carnis impuritate reſperſum: itaque damnabile: deinde ſi tale aliquod daretur, vnum tamen peccatum ſatis eſt ad delendam omnem memoriam prioris iuſtitiæ, lib.3, cap.14, ſect.9.10.11

Refutantur ſubterfugia Papiſtarum de iuſtitia operum, & præcipuè horrendum portentum operum ſupererogationis, lib.3, cap.14, ſect.12.13.14.15

Quum de operibus agitur, duæ peſtes depellendæ ex animis noſtris: nequid ponamus fiduciæ in operum iuſtitia: nequid etiam gloriæ illis adſcribamus, lib.3, cap.14, ſect.16

Quatuor genera cauſarum in conſtituenda ſalute noſtra ponuntur & declarantur ex Scriptura: & oſtenditur, nullam illic operum eſſe rationem, lib.3, cap.14, ſectione 17

Quòd aliquando ſancti ſe confirmant innocentiæ integritatíſque ſuę memoria, quomodo ſit accipiendum: neque id vllo modo derogare gratuitæ iuſtitiæ in Chriſto, lib.3, cap.14, ſect.18.19.20

Vbi fidelium bona opera Scriptura dicit incitare Deum ad illis benefaciendum, ſeriem magis notari quàm cauſam, lib.3, cap.14, ſect.21

Cur Dominus in Scriptura vocet bona opera noſtra, & illis remunerationem promittat, lib.3, cap.15, ſect.3

Refutatur ſophiſtarum commentum de moralibus operibus, quibus Deo gratioſi reddantur homines antequam Chriſto inſerantur, lib.3, cap.15, ſect.6, & cap.16, ſectione 4

Fidelium operibus rependi quę iuſtitiæ cultoribus in Lege ſua Dominus promiſit: ſed eius rei conſiderandam triplicem cauſam, lib.3, cap.17, ſect.3

Duplicem hominis acceptionem apud Deum obſeruandam ex Scriptura: quarum poſterior licet opera bona fidelium reſpiciat, & ipſa tamen gratuitæ eſt miſericordię Dei, lib.3, cap.17, ſect.4.5

Quum dicitur Deus benefacere iis qui ipſum diligunt, non cauſa cur illis benefaciat hæc ponitur, ſed potiùs modus & quales ipſi ſint Dei gratia, lib.3, cap.17, ſect.6

Exponuntur loci quidam, quibus Scriptura bona opera iuſtitiæ titulo inſignit: & oſtenditur non eſſe contrarios doctrinæ iuſtificationis fidei, lib.3, cap.17, ſect.7

Vnum bonum opus aut plura non ſufficere ad iuſtitiam coram Deo, licet vnum peccatum ſufficiat ad damnationem: neque

hîc valere axioma illud, Contrariorum eadem eſt regula, lib.3, cap.18, ſect.10

Cur Dominus dicat ſe operibus rependere quod gratis ante opera donauerat, lib.3, cap.18, ſect.3. Et noſtræ imbecillitati ſic occurrere ipſum, ne animis labaſcamus, ſect 4, & 6.7

Inde pendere bonorum operum iuſtitiã quæ faciunt fideles, quòd per veniam Deo approbantur, lib.3, cap 18, ſect.5

de Oratione.

Veram fidem nõ poſſe otioſam eſſe à Dei inuocatione, lib.3, cap.20. ſect.1

Quàm neceſſaria, & quot modis ſit vtilis precandi exercitato, lib.3, cap.20, ſect.2. licet Dominus nobis non petentibus non ſit ceſſaturus, nec monitore opus habeat, ſectione 3.

Rite inſtituendæ orationis prima lex, vt non aliter mente animóque compoſiti ſimus quàm eos decet qui ad Dei colloquiũ ingrediuntur, lib.3, ca.20, ſect 4.5. Altera, vt rogando ſemper inopiam noſtram verè ſentiamus, ac ſeriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, ſerium & ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipſa precatione, ſect.6

Omni tempore orandum eſſe: & in ſumma rerum omnium tranquillitate ſolam peccatorum noſtrorum recordationem nõ leuem nobis ſtimulum eſſe debere ad id exercitium, lib.3, cap.20, ſect 7

Tertia rite precandi lex, vt omni proprię gloriæ fiducia nos abdicemus: ne ſiquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani noſtra inflatione ab eius facie concidamus, lib.3, cap 20, ſect.8

Rite precandi initium eſt veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confeſſione, lib.3. cap.20, ſect.9

Quo ſenſu accipiendæ ſint orationes quędam ſanctorem, quibus propriæ iuſtitiæ ſuffragium citare videntur ad exorãdum Deũ, lib 3, cap.20, ſect.10

Quarta rite precandi lex, vt ita proſtrati & ſubacti vera humilitate, nihilominus certa ſpe exorandi ad orandum animemur. Ita in precibus concurrere fidem cum pœnitentia, lib.3. cap 20, ſect.11

De certitudine fidei qua ſtatuunt fideles Deum ſibi eſſe propitium, & quàm neceſſaria in inuocatione: neque labefactari eam certitudinem, vbi connectitur cum agnitione noſtræ miſeriæ, lib.3, cap.20, ſect.12

Præcipit Deus vt ipſum inuocemus: promittit exauditum iri: vtrunque omnino neceſſarium vt in fide precemur, lib 3, cap.20, ſect.13

Recitantur variæ Dei promiſſiones: quarum dulcedine qui non excitantur ad precandum omnino ſunt inexcuſabiles, libr.3, cap.20, ſect 14

Exponuntur loci quidam quibus videtur Deus quorundam precibus annuiſſe quę promiſſione nulla nitebantur, lib.3, cap.20, ſect.15

Quatuor rite precandi leges non ita exigi ſummo rigore quin multas hîc infirmitates Deus, imò intemperies in ſuis toleret, ex variis exemplis comprobatur, lib.3, ca.20, ſect.16

In Chriſti ſolius nomine ſemper orandum eſſe, lib.3, cap.20, ſect.17, & 6. neque aliter vnquam fuiſſe exauditos fideles, ſec.18. Qui aliter precantur, illis nihil reliquũ fieri in throno Dei præter iram & terrorem, ſec. 19. Intempeſtiuum eſſe in precibus certitudinem quęrere ex electione arcana, lib.3, ca. 24, ſect.5

Non eſſe contrarium officio mediatoris Chriſti: quòd alij pro aliis orare iubemur, lib.3, cap.20, ſect.19

Refellitur ſophiſtarum commentũ, Chriſtum eſſe redemptionis mediatorem, fideles autem interceſſionis, lib.3, cap.20, ſect.20

Contra eos qui ſanctos mortuos ſtatuunt ſibi apud Deum interceſſores, vel Chriſti interceſſionem miſcent mortuorum precibus & meritis, libr.3, capite 20, ſect.21. Hanc ſtoliditatem ad craſſa impietatis monſtra & horrenda ſacrilegia progreſſam eſſe in Papatu, ſectione 22. Refutantur argumenta quibus Papiſtæ ſanctorum mortuorum interceſſionem confirmare nituntur, ſect.23. 24.25.26

Nefas eſſe preces noſtras ad ſanctos mortuos dirigere, quum cultus hic Deo vni ſit maximè proprius, lib.3, cap 20, ſect.27

De orationis ſpeciebus, maximè de gratiarum actione: item de aſſidua exercitatione fidelium in precibus & gratiarum actione, lib.3, cap.20, ſect 28 29

De battologia Papiſtarum: item de vitãda omni oſtentatione in precibus: & de ſeceſſu quærendo: de precibus publicis, lib 3, cap.20, ſect 29

Populari & patrio ſermone concipiendas eſſe preces publicas: vbi de geniculatione &

ne & capitis detectione in precibus, lib.3, cap.20,ſect.33

De immenſa Chriſti bonitate, qui nobis formam etiam orandi præſcripſerit,& quā ta inde ad nos conſolatio redeat, lib 3,cap. 20,ſect 34 Diuiſio precationis Dominicæ, ſect.35. Eiuſdem precationis expoſitio,ſect. 36. Numeris omnibus abſolutam & verè legitimam eſſe,ſectione 48. Cui nihil addendum,licet aliis verbis vti liceat in concipiendis precibus, ſectione 49. De fiducia quam adfert nobis appellatio filiorum Dei, quam ne peccatorum quidem noſtrorum conſcientia labefactare debet, lib.3,cap.20, ſect.36.37

Licet pro omnibus (maximè fidei domeſticis) precari nos oporteat , id tamen non obſtare quominus & pro nobis & pro certis aliis orare ſpecialiter liceat,lib.3,cap.20, ſect.38.39,& 47

De petendi audacia quam Dominus ſuis concedit & fiducia obtinendi,lib.3,cap.20, ſect.47

Bonum eſſe vt ſibi quiſque noſtrum exercitationis gratia peculiares horas cōſtituat ad precandum, modò ſine ſuperſtitioſa obſeruatione,lib 3,cap.20, ſect.50

In omni oratione diligenter cauendum ne Deum certis circunſtantiis alligare velimus,lib.3,cap.20,ſect.50

De perſeuerantia & patientia in precandi exercitio,lib.3,cap.20, ſect 51.52

de Ordinibus Eccleſiaſticis Papæ.

Sacramentum ordinis parit Papiſtis ſeptē alia Sacramentula, de quorum nominibus & diſtinctione nondum conuenit inter illos,lib 4,cap.19,ſect 22. Ridicula & impia eorum ſtultitia , quòd in ſingulis Chriſtum ſibi collegam faciunt,ſect.23

De Acoluthis , Oſtiariis & Lectoribus, quos ordines Eccleſiaſticos & Sacramenta faciunt Papiſtæ,libr.4,cap.19, ſectione 24. Et quibus ceremoniis eos conſecrent,ſectione 27

De exorciſtis,ordine Eccleſiæ Papalis,li. 4,cap.19,ſect.24

Pſalmiſtarum, Oſtiariorum, Acoluthorum ordines vana eſſe nomina in Papatu, quum miniſteria illa ipſi non exequantur, ſed puer aliquis,aut quiuis laicus, lib.4,ca. 19,ſect.24

De clericali tonſura & eius ſignificatione,ex Papiſtarum doctrina,lib.4,ca.19,ſec. 25 Perperam ab ipſis referri ad Paulum,qui ſuſcepto voto raſit caput: aut ad veteres Nazaræos,ſect 26. Ex Auguſtino oſtenditur vnde originem habuerit,ſect.27

De tribus ordinibus maioribus: primùm de ordine Preſbyterij vel Sacerdotij: vbi oſtenditur Papiſtas improbiſſimè peruertiſſe ordinem à Deo poſitum, & Chriſto vnico ac æterno Sacerdoti eſſe iniurios,lib.4,ca, 19,ſect.28

De exufflatione in creandis Sacerdotibus Papiſticis : & peruerſè illos eiuſmodi ceremonia imitari Chriſtum: vbi tractatur multa egiſſe Dominū quæ nobis exempla eſſe noluit,lib.4,cap.19,ſect.29

De charactere indelebili ſacri olei , quo vnguntur in creatione ipſa ſacerdotes Papiſtici : perperámque referri ad filios Aaron: ſed iſtos,dum Leuitarum æmuli eſſe appetunt,fieri apoſtatas à Chriſto, lib.4,cap.19, ſect.30.31

P

de Pædobaptiſmo.

Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere,lib.4, cap.16

Circūciſioni Baptiſmum ſucceſſiſſe: quid ſimile habeant,quid item diuerſum, libr.4, cap.16, ſect 3.4

Quum rei ſignatæ in Baptiſmo participes infantes etiam faciat Dominus, non eſſe ipſos à Baptiſmo arcendos, libr.4, cap.16, ſect.5, & ipſos etiam regenerari à Domino, ſect.17.18 19

Quum conſtet nobis idem fœdus quod cum Abrahamo percuſſum Deus voluit in infantibus conſignari ſacramento exteriori,in iis etiam locum hodie habere Baptiſmum,lib.4,cap.16,ſect.6

Rectè probari pædobaptiſmum ex eo quod Chriſtus puerulos eſt amplexus , & manus eis impoſuit,ſect.7

Refutantur quædam argumenta aduerſariorum pædobaptiſmi,lib.4,ca.16,ſect.8, & 22.23 25.27.28.29

Magnum ex pædobaptiſmo fructum redire & ad patres fideles , & ad ipſos infantes, lib.4,c.16, ſect.9,quo Satan per Anabaptiſtas priuare nos conatur,ſect.32

Refutantur argumenta contraria aduerſariorum, Res alias ſignari Baptiſmo quàm Circunciſione,fœdus noſtrum aliud eſſe ab illo vetere: alios hodie quàm tum dici pue-

ros,lib.4,cap.16,ſect.10.11.12.13.14.15

Diluuntur & alia ab ipſis confictà diſcrimina inter Circunciſionem & Baptiſmum, ſect 16. Item quòd obiiciunt Baptiſmum pœnitentiæ & fidei eſſe ſacramentum, quorum neutrum in tenellam infantiam cadat, ſect. 20.21

In adultis fides & intelligentia debet præcedere Baptiſmi adminiſtrationem: ſed in infantibus fidelium Baptiſmus intelligentiam præcedit,lib.4,cap.16,ſect.24

Refellitur eorum cõmentum qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant, lib 4,cap 16,ſect.26

Quòd Chriſtus anno tantum triceſimo fuit baptizatus, optima factum fuiſſe ratione: nec iuuare cauſam aduerſariorum pædobaptiſmi,lib.4,cap.16,ſect 29

Cur Cœna infantibus fidelium non ſit adminiſtranda, Baptiſmus non denegandus, lib.4,cap.16,ſect.30

Longus catalogus argumentorum quibus impius Seruetus pædobaptiſmum impugnauit:& eorundem refutatio,lib.4,cap. 16, ſect 31

De pædobaptiſmo,libro 4,cap.8, ſectione 16

de Papa.

Non eſſe ex Chriſti inſtituto primatum Romanæ ſedis oſtenditur,lib.4,cap.6,ſect. 1 2.3.4.neque Petrum habuiſſe principatum in Eccleſia, aut inter Apoſtolos, ſect.5.6.7. neque vtile eſſe, neque fieri poſſe vt vnus homo vniuerſæ Eccleſiæ præſit, ſectione 8. 9.10

Etiamſi Petrus habuiſſet primatum in Eccleſia,non tamen ſequi, ſedem illius primatus Romæ eſſe debere, libr 4,cap. 6, ſect.11. 12.13. Multis argumentis oſtenditur Petrum non fuiſſe Epiſcopum Romanum, libro 4, cap 6, ſect. 14.15, Primatum Romanæ ſedis non eſſe ex vſu veteris Eccleſiæ,lib.4,ca.9, ſect.16.17

De exordio & incrementis Romani Papatus,donec ſe in hanc altitudinem extulit qua & Eccleſiæ libertas oppreſſa, & omnis moderatio euerſa fuit,lib.4,cap.7

In pleriſque conciliis non Romanum Epiſcopum aut eius legatos primum locum tenuiſſe,ſed alium aliquem ex Epiſcopis:in Chalcedonenſi obtinuiſſe, ſed extra ordinem,lib.4,cap.7,ſect.1.2

De titulo primatus & aliis ſuperbiæ titulis quibus ſe iactat Papa, quando & qualiter obrepſerint,lib.4,cap.7,ſect.3. Vniuerſalis Epiſcopi titulum à diabolo excogitatum,& ab Antichriſti præcone publicatum pronũtiat Gregorius, lib 4,cap.7,ſect.4

Quod iactat Romanus Pontifex, ſe iuriſdictioné habere in omnes Eccleſias, falſum eſſe oſtenditur ex vſu veteris Eccleſiæ, lib. 4,cap.7,ſect.5. ſiue ordinationem Epiſcoporum ſpectes,ſect.6. ſiue admonitiones & cẽſuras Eccleſiaſticas,ſect.7 . ſiue conciliorum indictionem, ſect.8. ſiue ius audiendarum appellationum,ſect.9.10

Ambitioſe priſcos Pontifices Romanos, in pleriſque epiſtolis prædicaſſe ſedis ſuæ amplitudinem,ſed quæ fidem tunc non habuerunt: ſuppoſuiſſe etiam fictitia quędam quaſi à ſanctis viris olim ſcripta,lib.4,cap. 7,ſect.11,& 20

Licet Gregorij tempore valde aucta eſſet Romani Epiſcopi authoritas , multum tamen abfuiſſe ab effræni dominatione & tyrannide,oſtenditur ex eius ſcriptis: ſed ei iã tamen diſplicuiſſe illam ipſam minus immoderatam amplitudinem illius ſedis, lib. 4,cap.7,ſect 12.13.22

Certatum de primatu inter Conſtantinopolitanum Epiſcopum & Romanum, libr. 4,cap.7,ſect.14.15.16, donec Phocas conceſſit Bonifacio tertio vt Roma eſſet caput omnium Eccleſiarum:quod poſtea cõfirmauit Pipinus, quum Romanæ ſedi iuriſdictionem dedit in Eccleſias Gallicanas, ſect.17. Inde magis ac magis creuiſſe tyrannidem Romanæ ſedis, partim inſcitia, partim ignauia Epiſcoporum: quã diſſipationem totius Eccleſiaſtici ordinis deplorat & exprobrat Pontifici Bernardus,ſect.18,& 22

Inſolentia & impudentia Romanorum Pontificum in prædicanda ſuprema ſua authoritate,lib.4,cap.7,ſectio.19.20. Quæ redarguitur ex Cypriano & Gregorio, ſectione 21

Non poſſe Romam eſſe matrem omniũ Eccleſiarum,quum non ſit Eccleſia: neque Romanum Pontificem, Epiſcoporum principem,quum non ſit Epiſcopus, lib. 4,ca.7, ſect.23.24

Papam eſſe Antichriſtũ probatur ex Paulo,lib.4,cap.7,ſect.25

Etiamſi Romana Eccleſia olim habuiſſet honorem primatus, eum tamen loco non eſſe alligandum,lib 4,cap.7, ſectione 26.29

De moribus vrbis Romæ, Pontificis & Cardi-

Cardinalium,& eorum theologia, li.4,cap. 7,ſect 27.28

Romanum Pontificem regnis primùm, deinde etiam imperio manum inieciſſe: quod indignum eſſe eo qui ſe Apoſtolorũ ſucceſſorem iactat, oſtéditur ex grauiſſimis reprehenſionibus Bernardi, lib. 4, cap.11, ſect 11.De Conſtantini donatione,qua latrocinium ſuum tegere conatur,ſect 12:& nõ dum elapſos eſſe annos quingentos quum in ſubiectione principum adhuc manebãt Pontifices: quáque occaſione illam excuſſerint,ſect 13.Redegiſſe ipſos in ſuam poteſtatem vrbem Romam ante annos centum circiter & triginta,ſect.14

de Patientia.

Abnegationis noſtri,quatenus Deum reſpicit, pars eſt æquanimitas & tolerantia: quam præſtabimus,ſi in quærenda vitę pręſentis commoditate vel tranquillitate nos Domino totos reſignemus, neque vllam proſperádi rationem appetamus,ſperemus, cogitemus,quàm ex eius benedictione, lib. 3,cap.7,ſect.8

Ita fiet vt commoda noſtra ex illicitis artibus vel cum iniuria proximorum nunquã quæramus: deinde ne immodica opum vel honorum cupiditate ardeamus:poſtremò ſi bene res noſtræ cedãt,ab arrogantia:ſi malè,ab impatientia cohibebimur,lib.3,cap 7, ſect. 9. Quod ad omnes etiam caſus quibus obnoxia eſt præſens vita,extenditur: quorum Dei Patris ſui manum moderatricem ſemper agnoſcunt fideles non autem fortunam,ſect. 10

Non eam eſſe fidelium patientiam quæ careat doloris ſenſu, ſed quæ diuina conſolatione ſuffulta pugnet aduerſus naturalem doloris ſenſum.Itaque reiiciendam Stoicorum patientiam, neq; vitioſum per ſe eſſe lachrymari aut formidare,lib.3,cap.8, ſect. 8,& 9.Deſcriptio repugnantiæ illius quæ generatur in cordibus piorum ex naturæ ſenſu, qui penitus exui non poteſt, & pietatis affectu, quo illum ſubigi & domari oportet,ſect 10

Multum intereſſe inter philoſophicam patientiam & Chriſtianam,quòd illi parere doceant quia ſit neceſſe: Chriſtus, quia iuſtum,deinde nobis ſalutare, libr.3,cap.8, ſect.11

de Peccatis.

Platonis dictum, Non peccare homines niſi ignorantia, improbatur: item eorum qui in omnibus peccatis conſultam malitiam & prauitatem intercedere tradunt,lib. 2, cap.2,ſect.22.23.25

Contra peruerſam ſophiſtarum imaginationem de peccatis venialibus (quæ dicunt eſſe cupiditates ſine deliberato aſſenſu, & non diu cordi inſidentes)oſtenditur,omne peccatum (ad leuiſſimam vſque concupiſcentiam) mortem mereri, & mortale eſſe, niſi in ſanctis,qui Dei miſericordia veniam conſequuntur,lib.2,cap.8,ſect.58.59

Refutatio ineptæ diſtinctionis eorum inter peccata mortalia & venialia: & calumniæ eorum, dum dicunt nos facere peccata omnia æqualia,lib.3,cap.4,ſect.28

Quomodo accipiendum, quòd Deus viſitat iniquitatem patrum in filios in tertiã & quartam generationem:& an talis vindicta diuinam iuſtitiam dedeceat, lib.2,ca.8, ſect.19 20

de Peccato originali.

Peccati originalis definitio & explicatio, lib.4,ca.15,ſect 10.11.12

Peccati originalis definitio vera, & definitionis explicatio: vbi oſtenditur non ſolùm pœnam ab Adamo in nos graſſatam eſſe,ſed inſtillatam ab ipſo luem in nobis reſidere: & quomodo ſit peccatum alienum, ſit etiam proprium:deinde non ad inferiorem tantùm appetitum, ſed ad mentem & cor intimum penetrauiſſe eiuſmodi contagioné,vt nulla ſit animæ pars à corruptione immunis,lib.2,ca.1,ſect 8 9

Refutantur qui Deum ſuis vitiis inſcribere audent,quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines.Et oſtenditur, naturali quidé vitioſitate corruptum eſſe hominem: (nequis praua conſuetudine comparati putet) ſed quæ à natura nõ fluxerit,imò ſit aduentitia qualitas,nõ ſubſtantialis ab initio proprietas,lib.2,cap 1,ſect.10.11

de Peccato in Spiritum ſanctum.

Peccati in Spiritum ſanctum vera definitio,& exempla ex Scriptura, lib.3, cap.3,ſectio.22

Non eſſe particularem lapſum vnũ aut alterum,ſed vniuerſalem defectionem: cuius deſcriptio ex Apoſtolo declaratur: neq; mirum eſſe ſi ita prolapſis Deus ſemper ſit futurus implacabilis,lib.3,cap.3,ſect.23.Quũ pœnitentibus tantùm veniam promittat, quod illi nunquam facient.Et licet quibuſdam eiuſmodi Scriptura tribuat gemitum

& clamorem: id tamen non fuiſſe pœnitentiam & conuerſionem, ſed potiùs cæcum tormentum ex deſperatione, Ibidem, ſect.24

de Perſeuerantia.

Lib.2,c.5,ſect.3

Refutatur peſſimus error, Perſeuerantiā diſpenſari à Deo pro hominum merito, prout ſe quiſque non ingratum primæ gratiæ præbuerit: bifariámque in illa ſententia errari oſtenditur. Et de diſtinctione vulgari operantis gratiæ & cooperantis: & quomodo ea vſus ſit Auguſtinus, commoda definitione leniens, lib.2,c 3,ſect 11

de Pœnitentia.

Pœnitentiam ex fide naſci, non autem eam præcedere, lib 3,cap.3,ſect.1. Refutantur rationes eorum qui contrà ſentiunt Hoc tamen non ſignificari ſpatium aliquod temporis quo fides pœnitentiam parturiat: ſed tantùm oſtendi, neminem poſſe seriò ſtudere pœnitentiæ niſi ſe Dei eſſe nouerit. De errore Anabaptiſtarum quorundam, Ieſuitarum, & ſimilium, qui certos dies ſuis neophytis præſcribunt ad pœnitentiam, libr.3, c.3,ſect.2

Doctos quoſdam etiam ante hæc tempora duas pœnitentiæ partes conſtituiſſe, mortificationem (quam vulgò contritionē vocant) & viuificationem, quam ipſi perperam interpretantur conſolationem ex ſenſu miſericordiæ Dei: quum potius rectè viuendi ſtudium ſignificet, lib 3,cap 3,ſectione 3.

Alios duas ponere pœnitentiæ formas, alteram Legalem, alteram Euangelicam: vbi etiam proponuntur vtriuſque exempla ex Scriptura, lib.3,c.3,ſect.4

Vera definitio pœnitentiæ ex Scriptura: & pœnitentiam, licet à fide ſeparari non poſſit, debere tamen diſtingui, libr.3, cap.3, ſect.5

Dilucidior enarratio definitionis pœnitentiæ: vbi primùm oſtenditur requiri conuerſionem ad Deum, id eſt transformationem non in operibus tantùm externis ſed in anima ipſa, lib.3,cap 3,ſect.6 Deinde ex ſerio Dei timore ipſam proficiſci. Vbi etiam agitur de triſtitia quæ ſecundùm Deum eſt, lib.3,c.3,ſect.7

Tertiò explicatur quod dictum fuerat, pœnitentiam conſtare duabus partibus, carnis mortificatione & Spiritus viuificatione, lib. 3.c.3,ſect.8

Vtrunque ex Chriſti participatione nobis contingere: prius ex mortis eius, poſterius ex reſurrectionis communicatione. Itaque pœnitētiam eſſe reformationem imaginis Dei in nobis, & inſtaurationem in Dei iuſtitiam Chriſti beneficio: eámque inſtaurationem non vno momento impleri in nobis, lib 3.ca 3 ſect.9

Sed manere in ſanctis omnibus dum habitant in corpore mortali, certaminis materiam cum carne ſua. ſicque ſenſiſſe omnes ſani iudicii ſcriptores Eccleſiaſticos: Auguſtinum in primis, qui hunc mali fomitem & concupiſcendi morbum in electis vocat infirmitatem, aliquando etiam peccatum, lib.3.ca.3,ſect.10

Id confirmatur Pauli teſtimonio, & ex ſumma præceptorum Quod autem Deus dicitur purgare Eccleſiam ab omni peccato, referri ad reatū potiùs quàm ad ipſam peccati materiam: quod habitare non deſinit in regeneratis (ſed regnare deſinit) licet nō imputetur, lib.3,ca.3,ſect.11

Declaratio ſeptē cauſarum, vel effectuū, vel partium, aut affectionum pœnitentiæ, quas recenſet Paulus. Eæ autem ſunt ſtudium aut ſolicitudo, excuſatio, indignatio, timor, deſiderium, zelus, vindicta. Vbi etiā modum tenendum eſſe in huiuſmodi vindicta & timore, adiicitur ex Paulo, & illuſtratur egregia Bernardi admonitione, lib. 3,cap.3,ſect.15

Pœnitentiæ fructus, pietas erga Deum, charitas erga homines, ſanctitas & puritas in tota vita: ſed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde poſtea externa teſtimonia emergant. Vbi etiam de externis quibuſdam pœnitentiæ exercitiis: quæ plus æquo vrgere videntur veteres ſcriptores, lib.3,ca.3,ſect.16

Conuerſionem cordis ad Deum, præcipuum eſſe pœnitentiæ caput: ſaccum & cinerem, fletum & ieiunium, à veteribus ante Chriſtum ſæpe vſurpata tanquam publicæ pœnitentiæ iudicia: quorum tamen duo poſteriora locum adhuc habere poſſunt ad deprecandam Dei iram in calamitoſis Eccleſiæ temporibus, lib.3,cap.3,ſect.17

Impropriè transferri ad externam hanc profeſſionem Pœnitentiæ nomen. Confeſſio publica non ſemper neceſſaria in peccatis, priuata apud Deum nunquam omitti poteſt: in qua non tantùm recens admiſſa fateri conuenit, ſed grauioris lapſus alicuius

ius diſplicentiâ nos ad præteritorum memoriam reuocare debet. De ſpeciali pœnitentia, quæ à ſceleratis & aliis quibuſdam exigitur: & de ordinaria, cui Dei filios (per ſectiſſimos etiam) tota vita dare operam oportet, lib.3, cap.3, ſect.18

Dominum ideo gratis ſuos iuſtificare, quò ſimul eos Spiritus ſui ſanctificatione in veram iuſtitiam inſtauret: propterea Iohannem, Chriſtum & Apoſtolos prædicaſſe pœnitentiam & remiſſionem peccatorum: cuius locutionis vis clariùs explicatur, libr 3, cap 3, ſect 19

Chriſtianos perpetuam pœnitentiam meditari debere, & illum plurimùm profeciſſe qui ſibi plurimùm diſplicere didicit, libr 3, cap.3, ſect 20

Singulare donum Dei eſſe pœnitentiam, ad quam homines omnes vocat, quã iis omnibus dat quos ſeruare vult: & quam Apoſtolus pronuntiat nunquam datum iri omnibus voluntariis apoſtatis, quorum irremiſſibilis eſt impietas, id eſt peccantibus in Spiritum ſanctum, libro 3, cap.3, ſectione 1.

Quamuis ficta pœnitentia non placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis cõuerſionem aliquam præ ſe ferentibus parcere ad tempus, non eorum gratia, ſed in commune exemplum, vt diſcamus alacriùs ad ſynceram pœnitentiam adiicere animos oſtenditur exemplis Achab, Eſau & Iſraelitarum, lib.3, cap.3, ſect.25

Scholaſticos ſophiſtas turpiter hallucinari in iis quas aſſignant pœnitentiæ definitionibus: nihilo fœlicius diuidere dum eã partiuntur in contritionem cordis, confeſſionem oris, & ſatisfactionem operis. Vbi de quæſtionibus quibuſdam quas agitant, ex quibus facilè colligitur, eos de rebus ſibi ignotis garrire quum de pœnitentia loquũtur, lib 3, cap.4, ſect.1

Quum tria illa requirunt in pœnitentia, iiſdem etiam neceſſariò alligare peccatorũ remiſſionem quod ſi ita eſt, nihil nobis miſerius, quum nunquam tranquillitatem cõſcientiæ habere poſſimus. Quod oſtenditur primùm in illa contritione cordis qualem requirunt, lib 3, cap 4, ſect 2

Multùm intereſſe inter eiuſmodi contritionis doctrinam, & eam quam à peccatoribus requirit Scriptura, vt verè eſuriãt & ſitiant Dei miſericordiam, libr.3, cap.4, ſect.3

Quo ſenſu veteres ſcriptores exiſtimarint ſolennem pœnitentiam, quæ pro grauioribus peccatis tum exigebatur, non magis iterandam quàm Baptiſmum, lib.4, c.1, ſect.29

de Pœnitentia ſacramento Papiſtico.

De ritu veteris Eccleſiæ in publica pœnitentia, & de reconciliatoria manuum impoſitione: item ſucceſſu temporis in priuatis quoq; abſolutionibus manuum impoſitionem vſurpatam, lib.4, cap.19, ſect.14

Variæ ſcholaſticorum opiniones quomodo pœnitentia ſit ſacramẽtum: & oſtenditur ei non conuenire definitionem ſacramenti, lib.4, cap.19, ſect 15 16

Mendacium & impoſturam fuiſſe quod de ſacramento pœnitẽtiæ ſunt commenti: & ornari ab illis impio & blaſphemo elogio, Secũdam eſſe tabulam poſt naufragiũ à Baptiſmo, lib.4, cap.19, ſect.17

de Politica adminiſtratione.

Diſtinguendam politiam à regimine interiori animæ: repudiandos qui illam euertere conantur vt Chriſtianis non neceſſariã, aut qua ſtante pereat ſpiritualis animæ libertas: item adulatores qui nimis illi tribuunt, atque Dei imperio opponunt, lib.4, cap.20, ſect 1.2

Politia donum Dei eſt, humano generi magnas vtilitates afferens, & non paruum adminiculum ad ſtatum religionis tuendum. Politicæ adminiſtrationis tres partes, magiſtratus, leges & populus, lib.4, cap.20, ſect 3

De tribus regiminis ciuilis formis, ariſtocratia, democratia & monarchia: quænam ſit melior, ſimpliciter definiri nõ poſſe: fieri tamen hominum vitio vt tutius ſit & tolerabilius plures tenere gubernacula, quàm vnũ regnare. Sed omnes formas has à Deo eſſe, & variè ab ipſo diſpenſari: itaque priuatorum eſſe parere, non ſuo arbitrio res nouare, lib.4, cap 20, ſect 8

De immunitate quam ſibi ſumunt Clerici Romanenſes, veteris Eccleſiæ Epiſcopis incognita, lib.4, cap.11, ſect.15

In cauſis fidei cognitionem olim fuiſſe penes Eccleſiam, non penes principes, licet aliquando principes authoritatem ſuam interponerent in rebus Eccleſiaſticis, ſed conſeruando Eccleſiæ ordini, non turbando, lib.4, cap.11, ſect.15.16

De iure gladij vſurpato ab Epiſcopis in Papatu:& quomodo ex tenuibus initiis paulatim tantos progreſſus fecerint, libr.4, cap. 11, ſect.9 10

de Prædeſtinatione.

Suauiſſimi fructus eſſe oſtenditur doctrinæ prædeſtinationis cognitio. Eius tres præcipuæ vtilitates recenſentur: & admonentur ij qui curioſitate quadam impulſi vltra Scripturę limites prorumpunt in diuinę ſapiētiæ adyta, lib.3, cap.21, ſect.1.2. Item ij qui omnem prędeſtinationis mentionem ſepeliri iubent, ſect.3.4

Quid ſit prędeſtinatio, quid præſcientia Dei:& perperam alteram alteri ſubiici. Prędeſtinationis exemplum in tota Abrahę ſobole, aliarum gentium reſpectu, confirmatur multis teſtimoniis Scripturæ, lib.3, cap. 21, ſect.5. Oſtenditur etiam ſpecialis prędeſtinatio, qua inter filios Abrahæ, quoſdam ab aliis diſcreuit, ſect.6.7

Confirmatio doctrinę prædeſtinationis ex Scripturæ teſtimoniis petita, libro 3, capite 22

De iis qui prædeſtinationis cauſam faciūt præſcientiam meritorum: item de aliis qui litem Deo intendunt, quòd quoſdam, aliis electis, prætererit, lib.3, cap.22, ſect.1

Deum tam in electione quàm reprobatione nullam rationem habuiſſe operum, nec præteritorum, nec futurorum, ſed illius beneplacitum vtriuſque cauſam eſſe, lib.3, cap.22, ſect 2 3.4.5.6.7, & 11. Confirmatur hoc ex Auguſtino, ſect 8. & refellitur contraria Thomæ argutiola, ſect.9

Promiſſiones ſalutis non omnibus, ſed electis peculiariter deſtinari, libr 3, cap. 22, ſect 10

Non pugnare hæc duo, quòd Deus verbi prædicatione externa multos vocet, paucis tamen det fidei donum, lib.3, cap.22, ſectio.10

Contra eos qui electionem ita fatentur vt negent quenquam à Deo reprobari, lib. 3, cap 23, ſect 1

Fruſtra litigare cum Deo reprobos, quū Deus nihil ipſis debeat, nihil non iuſtè velit, & ipſi ſuæ damnationis iuſtas cauſas in ſe reperiant, lib.3, cap.23, ſect.2.3.4.5

Reſpondetur ad ſacrilegam interrogationem quorundam, cur Deus ea vitio imputaret hominibus quorū neceſſitatem illis ſua prædeſtinatione impoſuit, lib.3, cap.23, ſect. 6, 8. 9

Prędeſtinationis definitio, libr.3, cap.23, ſect.8

Refutantur qui ex doctrina prædeſtinationis inferunt, Deum habere acceptionem perſonarum, libr.3, cap.23, ſectione 10, & 11

Contra porcos, qui prędeſtinationis obtentu ſecuri in vitiis ſuis pergunt, & omnes qui hac doctrina ſtante dicunt concidere omne bene agendi ſtudium, libr. 3, cap.23, ſect 12

Contra eos qui dicunt hanc doctrinam euertere omnes ad piè viuendum exhortationes, oſtenditur ex Auguſtino, curſum ſuum habere prędicationem, neque tamen impediri prędeſtinationis cognitionem, li. 3, cap.23, ſect.13. Sic in hoc capite doctrinæ temperandam veri docēdi rationem vt prudenter caueatur (quoad licet) offenſio, ſectione 14

Quòd verbi Dei prędicationi alij obediunt, alij contemnunt, vel ea magis excæcantur & indurantur, licet id fiat horum malitia & ingratitudine, ſimul tamen tenendum, diuerſitatem eiuſmodi pendêre ex arcano Dei conſilio, quo altiorem cauſam requirere ſit nefas, lib.3, cap.24, ſectione 12. 13.14

Exponuntur loci quidam, quibus videtur negare Deus ſua ordinatione fieri vt iniqui pereant, niſi quoad ſe reclamante ipſi mortem ſponte ſibi accerſunt: & oſtenditur eos nihil repugnare doctrinæ prędeſtinationis, lib.3, cap.24, ſect.15.16.17

Vniuerſalitatem promiſſionum ſalutis non repugnare doctrinæ prędeſtinationis reproborum: nec tamen ſine optima cauſa vniuerſaliter concipi, libr.3, cap.24, ſectione 17. Vbi etiam diluuntur nonnullæ obiectiones eorum qui negant caput hoc doctrinæ.

de Promiſſionibus.

Non ſine cauſa promiſſiones omnes in Chriſto concludi: quum quælibet promiſſio ſit diuinæ erga nos dilectionis teſtificatio: nemo autem à Deo extra Chriſtum diligatur. Neque Naaman Syrum, Cornelium centurionem, Eunuchum ad quem delatus eſt Philippus, Chriſti cognitione caruiſſe, licet eius guſtum admodum tenuem haberent, & fidem aliqua ex parte implicitam, libr.3, cap.2, ſect.32

Vt iuſtitiæ amore & iniquitatis odio corda imbueret Dominus, nuda præcepta propoſuiſſe

poſuiſſe non contentus, promiſſiones ſubiunxit benedictionum tam vitæ præſentis quàm æternæ beatitudinis, minas etiam tam calamitatum præſentium quàm mortis æternæ. Minæ ſummam Dei puritatem, promiſſiones ſummum eius erga iuſtitiam amorem, miram quoque in homines benignitatem teſtantur, lib.2, cap.8, ſect.4

De promiſſione propagandæ Dei miſericordiæ in mille generationes, libr.2, cap.8, ſect.21

Promiſſiones Legis licet conditionales, non tamen fruſtra datas eſſe, libr.2, cap.7, ſect.4, & lib.3, cap.17, ſect.1.2

de Prouidentia Dei.

Aliter profanos homines carnis ſenſu fateri Deum creatorem, aliter nos per fidem: vtpote quæ moderatorem etiam omnium eſſe doceat, non vniuerſali quadam motione, ſed ſingulari quadam prouidentia, quæ ad minimum vſque paſſerem extenditur, lib.1, cap.16, ſect.4

Qui fortunæ aliquid tribuunt, ſepeliunt Dei prouidentiam, cuius occulto conſilio omnes euentus gubernantur, lib.1, cap.16, ſect.2

Res inanimatas, quamuis ſua ſingulis naturaliter indita ſit proprietas, vim tamen ſuã non exerere niſi quatenus præſenti Dei manu diriguntur, oſtenditur ex ſole, ante quem & lucem extare, & terram omni bonorum genere abundare voluit: quem etiã & biduo ſubſtitiſſe & decem gradibus ad Dei iuſſum retroceſſiſſe legimus, lib.1, c.16, ſect.2. item ex ſtellis & ſignis cœli, quæ metuunt increduli, ſect.3

Dei omnipotentiam in continuo actu verſari, ſic vt ad ſingulos & particulares actus intenta ſit, & nihil niſi eius conſilio accidat: quod qui non agnoſcunt, Deum ſua gloria fraudant, & eius bonitatem extenuant, nos contrà inde duplicem fructum percipimus, lib.1, c.16, ſect.3

Dei prouidentiam non tantùm ſpeculari quæ fiunt, ſed euentus omnes moderari probatur. Vnde euertitur figmentum de nuda præſcientia, de vniuerſali tantùm prouidentia: item error Epicureorum, & eorum qui Deo dominatum tribuunt tãtùm ſupra mediam aëris regionem. Quãdam tamen vniuerſalem prouidentiam conſtitui poſſe, ſed ita ne ſpecialis obſcuretur: quæ moderatur non tantùm quoſdam, ſed omnes particulares actus, lib.1, cap.16, ſect.4.5

Penes Deum non eſſe tãtùm principium motus, oſtẽdit anni vnius fertilitas, alterius ſterilitas: quum illud bene dictionem, hoc maledictionem & vindictã ſuam vocet Dominus, lib.1, cap.16, ſect. 5

Dei prouidentiam in gubernando mundo præcipuè conſiderandam in humano genere, & ſingulorum hominum varia conditione euentuúmque diuerſa diſpenſatione, lib.1, cap.16, ſect.6.7

Contra eos qui calumniantur, hanc doctrinã de Prouidentia Dei eſſe dogma Stoicorum de fato, libr.1, cap.16, ſect.8

An aliquid fortuitò vel contingenter accidat: vbi Baſilij Magni dictum, Ethnicorũ voces eſſe Caſum & fortunam: & Auguſtini, pœnitere ſe vſum eſſe Fortunæ nomine. Fortuita tamen dici poſſe quoad nos, quæ in natura ſua conſiderata, aut ſecundum notitiam noſtram æſtimata eiuſmodi apparent, licet in Dei occulto conſilio ſint neceſſaria: item Contingentia poſſe nominari futura omnia, vt nobis incerta ſunt, libr.1, c. 16, ſectione 8, & 9

Quæ conſideranda ſint vt in rectũ finem referatur doctrina de prouidentia Dei, quò nobis eius cõſtet vtilitas. Et vbi eorum quæ accidunt, cauſæ nobis non apparent, cauendum eſſe ne vel fortunæ impetu res volui putemus, vel Deo obloquamur: ſed ita nos reuereri oportere eius iudicia occulta, vt nobis eius volũtas iuſtiſſima ſit rerum omniũ cauſa, lib.1, cap.17, ſect.1

Cõtra canes quoſdam (qui doctrinam de prouidentia Dei latratu ſuo hodie impetũt) probatur ex Scriptura, quum Deus voluntatem ſuam in Lege & Euangelio ita reuelarit vt ſuorum mentes illuminet intelligẽtiæ Spiritu, ad myſteria percipienda quæ illic continentur, alioqui incomprehenſibilia, mundi tamen gubernandi rationem vocari profundam abyſſum: quia dum nos eius cauſæ latent, reuerenter tamen adoranda eſt, lib.1, cap 17, ſect.2

Profanos eiuſmodi homines ſtultè tumultuari, dum obtẽdunt, ſi doctrina de Dei prouidentia vera ſit, orationes fidelium quibus aliquid in futurum petant, eſſe peruerſas, nõ eſſe capienda de rebus futuris conſilia, & homines qui aliquid contra Legem Dei admiſerint, non peccaſſe: quæ præcipitia vitabunt quicunque in prouidentia Dei conſideranda ad veram modeſtiam erunt compoſiti, lib.1, cap.17, ſect.3

Quod ad futurū pertinet, Scripturam bene conciliare humanas deliberationes cum Dei prouidentia, probatur: quia æternis eius decretis minimè impedimur quominus ſub eius voluntate & proſpiciamus nobis, & omnia noſtra diſpenſemus: conſultandi enim cauendíque artes inſpiratas hominibus eſſe à Domino, quibus prouidentiæ eius ſubſeruiamus in vitæ propriæ conſeruatione, lib.1, cap.17, ſect.4

In præteriti temporis euentibus omnibus intercedere Dei voluntatem: nec tamen excuſari ſcelerum authores: quia propria conſcientia redarguuntur, nec Dei voluntati, ſed ſuæ cupiditati obſequuntur. Eos quidē diuinæ prouidentiæ eſſe inſtrumenta, ſed ita vt totum malum in ſe deprehendant, penes Deum autem nonniſi legitimus malitię eorum vſus reperiatur, lib.1, cap.17, ſect.5, & c.18, ſect.4. Vbi idem oſtenditur in electione regis Iarobeam, deficientibus à domo Dauidis decem tribubus, cæde filiorum Achab, & traditione Filij Dei.

Pia ſanctáque prouidentiæ Dei meditatio, quam dictat pietatis regula: primum vt certò perſuaſi nihil fortuitò contingere, ad Deum velut præcipuam rerum omniū cauſam oculos ſemper referamus: deinde vt ſingularem eius prouidentiam pro nobis excubare non dubitemus, ſiue cum hominibus tā malis quàm bonis, ſiue cum reliquis creaturis nobis ſit negotium: in quē vſum ſumendę ex Scriptura Dei promiſſiones quę id teſtentur: quarum exempla recitantur, lib.1, cap.17, ſect.6. Adiungenda etiam teſtimonia Scripturæ, quæ docent ſub Dei poteſtate eſſe omnes homines, ſiue conciliandi nobis ſint eorum animi, ſiue cohibenda malitia hoſtium noſtrorum: quod poſtremum Deus variis modis facit: nempe interdum mentem illis adimendo, nonnunquam, vbi mentem illis cōcedit, abſterrendo, ne quod cōceperunt machinentur: interdum etiam vbi conari permiſit, impetus eorum opportunè abrumpendo: quam notitiam neceſſariò ſequitur animi gratitudo in proſpero rerum ſucceſſu, lib.1, cap.17, ſect.7

In rebus autem aduerſis, quum ab hominibus lædimur, patiētia placidáque animi moderatio: quod Ioſephi à fratribus, Iobi à Chaldæis afflicti, & Dauidis à Semei conuitiis impetiti exempla demonſtrant. Quòd ſi ſine hominum opera nos miſeria aliqua premi contingat, hanc eandem doctrinam optimum eſſe impatientiæ remedium, quià res aduerſas etiam prodire à Deo Scriptura teſtatur, lib.1, cap.17, ſect.8

In Dei prouidentiam præcipuè attentus vir pius non tamen conniuebit ad cauſas inferiores. Itaque ſi beneficium à quoquam accepit, illi etiam ſe obſtrictum ex animo ſentiet & fatebitur: ſi quid damni fecerit, vel alteri dederit ſua negligentia vel imprudētia, ſibi imputabit: multò minùs ſcelera excuſabit. In rebus verò futuris cauſarum inferiorum potiſſimùm rationem habebit: ita tamen vt in capiendis conſiliis proprio ſenſu non feratur, ſed Dei ſapientiæ ſe cōmendet, nec externis ſubſidiis ita eius fiducia ſubnitatur, vt in illis ſecurè acquieſcat quū adſunt, aut trepidet quum deſunt, lib.1, cap. 17, ſect. 9

Inæſtimabilis piæ mentis fœlicitas quæ in Dei prouidentiā recumbit, eleg. inter multiſque deſcribitur: contrà, miſera anxietas, qua alioqui conſtringi nos neceſſe eſt, quū tot morbis terreni huius domicilij infirmitas obnoxios nos reddat, quum infinitis periculis domi, foris, in terra, in mari, ab hominibus à diabolis vita ſalúſque noſtra obſideatur, lib.1, cap.17, ſect.10, 11

Doctrinæ de prouidentia non obſtare locos Scripturæ, vbi dicitur Deum pœnituiſſe: quum illic (quemadmodum etiam quando dicitur iraſci) ad captum noſtrum ſe ſubmittens, eum deſcribat non qualis in ſe eſt, ſed qualis à nobis ſentitur. Item quod Niniuitis pepercit, quibus excidium intra quadraginta dies minatus erat: Ezechię vitam prorogauit in plures annos, cui mortem præſentem denuntiauerat: quia eiuſmodi denuntiationes tacitam continent conditionem: quod ſimili exemplo in rege Abimelech propter Abrahæ vxorem increpato optimè comprobatur, libr. 1, capite 17, ſect. 12, 13, 14

Refelluntur ij qui modeſtiæ laudem captantes, Dei iuſtitiam mendaci patrocinio aſſerere tentant, dum Dei permiſſu tantùm, nō etiam prouidentia & voluntate fieri obtendunt quæ Satan & omnes reprobi malè faciunt. Et nihil efficere homines niſi quod ipſe iam apud ſe decreuerit, & arcana ſua directione conſtituat, probatur ex afflictione Iob, deceptione Achab, Chriſti cæde, Abſalon inceſto coitu, & aliis plurimis exēplis, lib.1, cap.18, ſect.1

Idque non tantùm in actionibus exter-

nis

nis locum habere,ſed in motibus etiam arcanis. Deum enim in improborum etiam mentibus & cordibus operari oſtenditur ex Pharaonis induratione & aliis teſtimoniis. Nec obſtare quòd illic Satanæ opera ſæpe interuenit: agit enim nihilominus Deus, ſed ſuo modo: iuſtam ſcilicet vindictam exercens, libro 1, capite 18, ſectione 2. itaque Deum non eſſe ſcelerum authorem, Ibid. ſect.4

Superbiæ intolerabilis arguuntur qui modeſtiæ prætextu hanc doctrinam reiiciunt. Diluitur eorum obiectio, Si nihil eueniat niſi volente Deo, duas in eo contrarias eſſe voluntates, quum occulto conſilio decernat quæ Lege ſua palàm vetuit, & oſtenditur Deum ſecum non pugnare, non mutari Dei voluntatem, non ſimulare ipſum ſe nolle quod vult: ſed quū vna & ſimplex ſit in Deo voluntas, nobis multiplicem apparere: quia pro mentis noſtræ imbecillitate, quomodo idem diuerſo modo nolit fieri & velit non capimus. Tandem ex Auguſtino oſtenditur, hominem interdum bona voluntate velle aliquid quod Deus nō vult, & mala voluntate velle quod Deus vult bona, libr.1, cap.18, ſect.3 Vide & libr 3, cap.20, ſect.43, cap.24, ſect.17

Dei potentiæ conſideratio in regenda hac mole cœli & terræ, ſingularúmque quæ in iis ſunt partium, libro 1, capite 5, ſectione 5

Dei prouidentia ſic adminiſtrari hominum ſocietatem vt ſe liberalem, miſericordem, iuſtum & ſeuerum oſtendat, lib.1, cap. 5, ſect.6

Qui cenſentur in vita hominum fortuiti caſus, tam proſperi quàm aduerſi, ſunt totidem cœleſtis prouidentiæ ſigna, libr.1, cap. 5, ſect.7, & debent nos expergefacere ad ſpē futuræ vitæ, Ibid. ſect 9

Quomodo Deus operetur in cordib⁹ ſuorum, Satan in impiorum, ita tamen vt ipſi non excuſentur, lib.2, cap.4, ſect.1

Deum etiam operari in impiis, idq; eodem in opere quo Satan: neque tamen Deū prædicari authorem peccati, aut Satanam vel impios excuſari: ſed diſtingui alterum ab altero, tum in fine agēdi, tum in modo, lib.2, cap.4, ſect.2

Veteres nonnunquam hæc retuliſſe non ad operationem Dei, ſed ad pręſcientiā aut permiſſionem, ne inde impij occaſionem arriperent de Dei operibus irreuerenter obloquendi. Scripturām tamen quum Deum dicit, excæcare, indurare, & ſimilia, plus aliquid quā permiſſionem notare: licet Deus duobus modis operetur in reprobis: nempe deſerendo, Spiritúmque ſuum ab illis auferendo: deinde etiam tradendo illos Satanæ miniſtro iræ ſuæ, lib 2, cap.4, ſect.3, 4

Satanæ miniſteriū intercedere ad reprobos inſtigādos, quoties huc atque illuc Dominus ſua prouidentia eos deſtinat, libr.2, cap.4, ſect.5

de Purgatorio.

Ad doctrinam de Purgatorio non eſſe conniuendum, quum ſit exitiale Satanę cōmentum, quod Chriſti crucem euacuat, &c. lib.3, cap.5, ſect.6

Expoſitio quorundam locorum Scripturæ quos Papiſtæ perperam detorquent ad confirmationem ſui Purgatorij, lib.3, ca.5, ſect.7.8.9

Reſpondetur ad obiectionem Papiſtarū, vetuſtiſſimam fuiſſe Eccleſiæ obſeruationem vt preces fierent pro defunctis. Vbi oſtenditur id à veteribus factum ſine verbo Dei, peruerſa quadam æmulatione, ne Chriſtiani, ſi pigri eſſent in curandis funeribus, viderentur profanis hominibus deteriores Interim tamen hîc latam eſſe differentiam inter hunc veterum lapſum & Papiſtarum peruicacem errorem, libro 3, cap.5, ſect.10

R

de Ratione hominis.

Intellectum hominis non ita eſſe damnandum perpetuæ cæcitatis vt nihil intelligentiæ vllo in rerum genere ei reliquum fiat: ſed nonnullam eſſe eius perſpicientiā, quòd veritatis inquirendæ ſtudio naturaliter rapitur. Et tamen hanc appetentiam mox concidere in vanitatem: quia mens hominis præ hebetudine rectam veri inueſtigandi viam tenere nequit: deinde in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, ſæpius non diſcernit, libro 2, cap.2, ſect 12

Quod ad res terrenas attinet, hominis mentem valere acumine oſtenditur exemplis: primò in politia & œconomia: quum nemo non intelligat oportere hominum cœtus legibus contineri, & harum legum principia mente complectatur, lib.2, cap.2, ſect.13

Item in artibus tum liberalibus tum ma-

nuariis:quibus diſcendis(licet alij aliis magis idonei)ineſt homini quædam aptitudo: imò etiam amplificandis & expoliendis. Sic tamen vniuerſale bonum eſſe lumen rationis & intelligentiæ in hominibus, vt prorſus gratuitum ſit erga ſingulos beneficentię Dei munus, quod oſtendit Deus dum quoſdam motiones & ſtupidos creat:item dum facit vt hic acumine, alius iudicio, alius mẽtis agilitate pręſtet:item dum inſtillat ſingulares motus non ſolùm pro cuiuſque vocatione, ſed etiam pro ratione temporis aut rei quæ agenda eſt, lib.2, c.2, ſect 14 17

Artium inuentio, methodica traditio, aut interior & præſtantior cognitio, quæ in antiquis iureconſultis, philoſophis, medicis (profanis ſanè hominibus) elucent, admonent nos, mentem hominis quantumlibet ab integritate ſua collapſam, eximiis tamẽ Dei donis etiamnum eſſe ornatiam, libr.2, cap.2, ſect.15

Ea eſſe dona Spiritus, quæ Dominus quibus vult diſpenſat (etiam impiis) in publicum bonum generis humani. Itaque iis vti nos oportere, etiamſi impiorum miniſterio nobis communicentur: quibus ſunt fluxa & euanida, quoniam deſtituuntur ipſi ſolido veritatis fundamento, lib.2, cap.2, ſectio.16

Humanam rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & res cœleſtes (quæ tribus capitibus continentur, Deum noſſe, paternum eius erga nos fauorem, & formandæ ſecundùm Legis regulam vitæ rationem) demonſtratur in duobus primis, lib.2, ca.2, ſect.18. & in eam rem varia Scripturæ teſtimonia citantur, ſect.19, 20, 21. In tertio videtur aliquanto eſſe quàm in ſuperioribus acutior, quum lege naturali ad rectam vitæ normam homo inſtituatur: ſed imperfecta eſt, & nõ aliò valet eiuſmodi notitia in incredulis quàm vt reddantur inexcuſabiles, nec lumine illo naturali veritatem in ſingulis cernant. Vbi explicatur Themiſtij dictum, Intellectum in definitione vniuerſali rariſſimè falli, ſed hallucinationem eſſe quũ ad hypotheſin deſcendit: & oſtenditur, hominis iudicium vniuerſale in boni & mali diſcrimine non eſſe vbique ſanum & integrum. Nam quæ præcipua ſunt in prima Legis tabula non aſſequitur, nempe de fiducia in Deum. &c in ſecunda tabula quãuis aliquanto plus habeat intelligentiæ, deliquium tamen aliquãdo pati deprehenditur: vt quum iudicat abſurdum eſſe nimis imperioſam dominationem ferre, & non vlciſci iniurias:item concupiſcentiæ morbũ non agnoſcit in vniuerſa Legis obſeruatione, lib.2, cap.2, ſect.22.23.24

Coram Domino nihili eſſe rationis noſtræ acumen in cunctis vitæ partibus, oſtenditur ex Scriptura: & mentibus noſtris neceſſariam eſſe illuminationis gratiam, non initio tantùm aut vno aliquo die, ſed in ſingula momenta, libro 2, capite 2, ſectione 25

Vide ſub dictione Liberum arbitriũ quædam huc pertinentia.

de Chriſto Redemptore.

Inutilem nobis eſſe cognitionem Dei creatoris, niſi ſuccedat etiam fides ipſum in Chriſto Patrem & redemptorem nobis proponens:eámque doctrinam ab exordio mũdi omnibus ſeculis locũ habuiſſe inter Dei filios, lib.2, cap.6, ſect.1

Variis argumentis & Scripturę teſtimoniis probatur, fœlicem Eccleſiæ ſtatum ſemper in Chriſti perſona fuiſſe fundatum. Nã & prima electi populi adoptio, & Eccleſiæ conſeruatio, liberatio in periculis & inſtauratio poſt diſſipationem, à gratia mediatoris ſemper pendebat, neq; alibi ſpes omniũ piorum vnquã fuit repoſita quàm in Chriſto, lib.2, ca.6, ſect.2.3.4

Diligenter reputandum quomodo redẽptoris partes impleuerit Chriſtus, vt in ipſo omnia nobis neceſſaria reperiamus, quum (vt ait Bernardus) ſit nobis lux, cibus, oleũ, ſal, &c. lib.2, ca.16, ſect.1

Exponitur quomodo conueniat dicere Deum fuiſſe nobis inimicũ donec per Chriſtum nobis reconciliatus eſt:quum dare nobis Chriſtũ & miſericordia præuenire nos, ſigna fuerint amoris quo iam nos complectebatur: & oſtenditur Scripturam hac loquutione & ſimilibus vti, vt ſe ad ſenſum noſtrum accommodet: neque tamen falsò ita loqui: ídque totum authoritate Scripturæ & Auguſtini teſtimonio probatur, ſectione 2.3

de Regeneratione.

Contra Anabaptiſtas quoſdam qui phreneticam intemperiem pro ſpirituali regeneratione comminiſcuntur:nempe in ſtatum innocentiæ iam reſtitutos Dei filios, non oportere ampliùs ſolicitos eſſe de carnis libidine refrænanda, ſed tantùm Spiritum ducem ſequendum, lib.3, cap 3, ſect 14

Reliqua huc pertinẽtia vide ſub dictione œnitentia.

de Religione.

Reprobis neceſſitas extorquet confeſſionem, aliquem eſſe Deum, lib.1, cap.4, ſectione 4

Falli eos qui dicunt paucorum vafritia excogitatam religionem ad continendum in officio ſimplicem populum, lib 1, cap.3, ſect.2

Etiam impij & athei homines cogũtur, velint nolint, ſentire aliquem Deum eſſe, lib.1, cap.3, ſect.2. Et quo ſenſu dicat Dauid eos ſentire non eſſe Deum, libro 1, cap. 4, ſect. 2

de Remiſſione peccatorum.

Contra eos qui perfectionem ſomniant in hac vita, quæ veniæ petendæ neceſſitatẽ tollat, lib.3, cap.20, ſect.45

De peccatorum remiſſione: & quo ſenſu peccata vocentur debita, & nos dicamur a lis remittere qui in nos peccarunt, libr.3, c. 20, ſect.45

De diſtinctione culpæ & pœnę: vbi firmiſſimis Scripturæ teſtimoniis refellitur Papiſtarum delirium, Culpa remiſſa Deum pœnam retinere, quæ ſit redimenda ſatisfactionibus, libr.3, cap.4, ſectione 29. 30, Vbi etiam oſtenditur non poſſe ipſos elabi ſua diſtinctione inter æternam pœnam & temporales.

De locis quibuſdam Scripturæ quibus illi ſuum errorem confirmare nituntur: vbi oſtenditur duo eſſe diuini iudicij genera: vnum vindictæ, alterum caſtigationis: quæ ſunt prudenter diſtinguenda, libr.3, cap.4, ſect.31

Prius fideles ſemper vehementer eſſe deprecatos: poſterius placido animo ſuſcepiſſe, quia amoris habet teſtimonium. Item quòd iraſci dicitur Dominus ſanctis ſuis, non ad punientis conſilium vel affectum referri, ſed ad vehemẽtem doloris ſenſum, quo ipſi afficiuntur ſimulac vel qualemcunque eius ſeueritatem ſuſtinent: hócque illis expedire in malis ſuis ſibi diſplicere. Reprobos contrà dum flagellis Dei feriuntur, iam quodammodo incipere pœnas pendere illius iudicio. Quæ omnia confirmantur Scripturæ teſtimoniis, item Chryſoſtomi & Auguſtini expoſitionibus, Ibid. ſect.32.33

Deum remiſſo Dauidi adulterio, cum caſtigaſſe cùm in commune exemplum, tum vt ipſum humiliaret: & hāc ratione fideles, quibus propitius eſt, quotidie ſubiicere communibus huius vitæ miſeriis, libr.3, cap.4, ſect.35

Expoſitio articuli ſymboli de remiſſione peccatorum, libro 4, capite 1, ſectione 20.21

Claues Eccleſiæ datas eſſe ad remittendã peccata, non tantùm iis qui nunc primùm conuertuntur ad Chriſtum ſed fidelibus per totam vitam, libr.4, cap.1, ſect.22. Confirmatur hæc doctrina teſtimoniis Scripturæ, aduerſus Nouatianos & quoſdam ex Anabaptiſtis, qui fingunt Baptiſmo regenerari Dei populum in Angelicam vitam, & poſtea non ſupereſſe lapſis veniam, ſect.23, 24, 25, 26, 27

Refutantur & ij qui voluntariam Legis tranſgreſſionem faciunt delictum irremiſſibile, Ibid ſect.28

de Chriſti Reſurrectione.

Sine Chriſti reſurrectione mutilum eſſe quicquid de cruce, morte & ſepultura credimus. Eius triplicem nos percipere fructũ: quòd & iuſtitiam nobis acquiſiuit coram Deo, & nobis pignus eſt futuræ reſurrectionis, & eius vita iam nunc regeneramur in vitæ nouitatem, lib.2, cap.16, ſect 13

Exponitur hiſtoria reſurrectionis Chriſti, libr.3, cap.25, ſect 3

de Reſurrectione vltima.

Quoniam ſpe & patientia maximè opus habent fideles, ne deficiant in vocationis ſuæ curſu: ſolidè illum in Euangelio profeciſſe qui ad continuam beatę reſurrectionis meditationem eſt aſſuefactus, libr.3, cap.25, ſect.1, 2

Caput de reſurrectione vltima continet doctrinam magni ponderis, ſeriam & credi tu difficilem: quam difficultatem vt ſuperet fides, duo adminicula ſuppeditat Scriptura. Chriſti ſimilitudinem, & Dei omnipotentiam, lib.3, cap.25, ſect.3, 4

Refutantur Sadducæi negantes reſurrectionem, & Chiliaſtæ, regnum Chriſti terminantes mille annis, libr.3, cap.25, ſectione 5.

Refellitur eorum error qui imaginantur animas die vltimo non recepturas corpora quibus nunc inductæ ſunt, ſed nouis & aliis præditas fore, lib.3, cap.25, ſect.7, 8

De modo reſurrectionis vltimæ, lib.3, cap. 25, ſect.8

Quo iure communis ſit impiis & à Deo

maledictis reſurrectio vltima quæ ſingulare eſt Chriſti beneficium, libro 3,cap.25,ſectione 9

S

de Sabbatho.

Expoſitio quarti præcepti: finis eius, & tres cauſæ quibus conſtare ipſum obſeruandum eſt,lib.2,cap.8,ſect.28.Prima cauſa,ſpiritualis quietis adumbratio (id eſt ſanctificationis noſtræ) primarium locum tenuiſſe in Sabbatho,probatur ex variis locis.Ibidem,ſect.29.Cur ſeptimum diem aſſignarit Dominus,Ibid.ſect 30,31, partem hanc,quũ ceremonialis eſſet, abolitam fuiſſe Chriſti aduentu,Ibid.

Duæ poſteriores cauſæ, vt ſtati ſint dies celebrandis conuentibus Eccleſiaſticis, vt ſeruis detur à labore remiſſio, omnibus ſeculis conueniunt,lib.2,cap.8,ſect.32

De diebus cõuentuum Eccleſiaſticorum ad verbum audiendum & preces publicas: vbi de diei Dominici obſeruatione,lib.2,c. 8,ſect.32,33, & de vitanda hîc ſuperſtitione, Ibid 34

de Sacerdotio Chriſti, Regno & munere Prophetico.

Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre,& quid nobis attulerit,tria potiſſimùm ſpectanda in eo eſſe, munus Propheticum,regnum & ſacerdotium:ad eáque pertinere quod ei tribuitur Chriſti(ſiue Meſſiæ & Vncti)elogium, licet peculiariter regni intuitu ita ſit dictus. Licet Prophetas & doctores Eccleſiæ ſuæ Deus ſemper dederit, omnes tamen pios plenam intelligentię lucem Meſſiæ demũ aduentu expectaſſe probatur:& ipſum quũ apparuit,vnctum fuiſſe Prophetam non ſibi modò,ſed toti ſuo cor pori,lib.2,cap.15,ſect.1,2

Quod ad regnum,primùm notare oportere ſpiritualem eſſe eius naturam:vnde & eius æternitas colligitur:quæ eſt duplex: altera ad totum Eccleſiæ corpus pertinet, altera propria eſt cuiuſque membri. Vtraque declaratur,& Scripturæ teſtimoniis illuſtratur,ſect.3 Exponitur vtilitatem regni Chriſti non poſſe aliter à nobis percipi, quàm dum ſpirituale eſſe cognoſcimus: eámque duabus in rebus conſiſtere:nempe quòd nõ bonis omnibus ad æternam animarum ſalutem neceſſariis locupletat: deinde quòd robore & virtute munit aduerſus diabolũ omnéſque eius impetus:itaq; Chriſtum nobis magis quàm ſibi regnare:vnde & Chriſtiani non immeritò dicimur.Æternitati regni eius nihil derogare quòd dicitur vltimo die traditurus regnum Deo & Patri,ſimiléſque ſententias,ſect 4,5

De ſacerdotio, vt ad nos perueniat eius efficacia &vtilitas,oſtenditur incipiendum eſſe à Chriſti morte. Hinc ſequi æternum eſſe deprecatorem, cuius patrocinio fauorem conſequimur:vnde tum precandi fiducia, tum tranquillitas piis conſcientiis oritur:poſtremò ita eſſe ipſum Sacerdotem vt nos aſciſcat in ſocietatem tãti honoris,quo grata ſint Deo quæ à nobis proueniunt ſacrificia precum & laudis,ſect.6

de Sacramentis.

Quid ſit Sacramentum, lib.4,c.14,ſect.1, Qua ratione veteres hoc vocabulum vſurpauerint in eo ſenſu,ſect.2,13. Nunquã eſſe ſacramentum, ſine præeunte promiſſione, quã hoc modo Dominus obſignat, noſtræ ignorantiæ & tarditati, deinde etiam infirmitati conſulens,ſect.3,5,6,12

Sacramentum conſtare verbo &externo ſigno: ſed aliter eſſe verbum ſacramentale ſumendum quàm exiſtiment Papiſtæ, libr. 4,cap.14,ſect.4

Sacramenta nõ deſinere eſſe teſtimonia gratiæ Dei,licet impiis quoque porrigãtur, qui inde grauiorem damnationem contrahunt,lib.4,cap.14,ſect.7

Sic confirmari fidem noſtram Sacramentis,vt tamen id pendeat ab interiore Spiritus efficacia,libr.4,cap 14,ſectione 9,10,11, non ponatur virtus aliqua in creaturis, ſectio.12

Impugnatur diabolicum dogma ſcholarum ſophiſticarum, ſacramenta nouæ Legis iuſtificare & conferre gratiam, modò nõ ponamus obicem peccati mortalis,libr. 4,cap.14,ſect.14

Auguſtini ſcita diſtinctio inter ſacramentum & rem ſacramenti, qua oſtenditur, licet Deus in ſacramentis Chriſtum verè offerat, ab impiis tamen nihil recipi pręter ſacramentum,id eſt ſignum externum,lib.4, cap.14,ſect.15,16

Non eſſe arbitrãdum latentem aliquam virtutem ſacramentis annexam affixámque eſſe, quò ipſa per ſe Spiritus ſancti gratias nobis conferant,lib.4,cap.14,ſect.17

Sacramenta olim quædam exhibuit ſui Deus in miraculis, quædam in rebus natu

ralibus

talibus: vbi de arbore vitæ & de arcu cœleſti, lib. 4, cap. 14, ſect. 18

Sacramenta eſſe à Domino teſtimonia gratiç ac ſalutis, & à nobis viciſſim profeſſio nis notas, lib. 4, cap. 14, ſect. 19

Sacramenta veteris Eccleſiæ ſub Lege eundem habuiſſe ſcopũ quem noſtra, Chriſtum, quem tamen noſtra clariùs offerunt: quare explodendum dogma ſcholaſticum, illa adumbraſſe gratiam Dei, noſtra præſentem conferre, lib 4, cap. 14, ſectio. 20, 21, 22, 23

Exponuntur quidam Scripturæ loci, & veterum teſtimonia, ex quibus aliter res habere videtur, Ibid. ſect. 24, 25, 26

De quinque falsò nominatis Sacramentis.

Quum ſacramenta negamus eſſe quinque ab hominibus inuenta, nõ de nomine ſed de re contendimus: quia volũt Papiſtæ eſſe inuiſibilis gratiæ viſibiles formas, libr. 4, cap 19, ſect. 1

Multæ afferuntur rationes cur non liceat hominibus inſtituere ſacramenta: item diſtinguendum eſſe inter ſacramenta & alias ceremonias, lib. 4, cap. 19, ſect 2

Veteris Eccleſiæ authoritate non poſſe probari ſeptenarium numerum in ſacramẽtis, lib 4, cap. 19, ſect 3

Licet plura ſacramẽta habuerit vetus Eccleſia ſub Lege, hodie tamen Chriſtianam Eccleſiam duobus à Chriſto inſtitutis contentam eſſe debere: neque licere hominibus alia condere, aut his aliquid de ſuo addere, lib. 4, cap. 18, ſect. 20

de Sacrificijs.

Differẽtia inter Moſaica ſacrificia & Cœnam Domini in Eccleſia Chriſtiana, lib. 4, c. 18, ſect. 12

Quid propriè ſignificet ſacrificij nomẽ: & de variis generibus ſacrificiorum ſub Lege, quæ ad duo membra referri poſſunt, vt alia vocentur Euchariſtica, ſiue gratiarum actionis, alia propitiatoria ſiue expiationis, lib. 4, cap. 18, ſect. 13

Vnicum nobis ſacrificium propitiatoriũ, mors Chriſti: euchariſtica plura, omnia nempe charitatis officia, preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur, libro 4, capite 18, ſectio. 13, 16, 17

Hæc ſacrificandi ſpecies quotidie locum habet in Eccleſia, & in Cœna Domini: & inde Chriſtiani omnes ſacerdotes ſunt,

de Satisfactionibus Papiſticis.

De ſatisfactione, cui tertium locum aſſignant in Pœnitentia, de retentione pœnæ, culpa remiſſa, & ſimilibus mendaciis, quæ corruunt oppoſita gratuita peccatorum remiſſione per nomen Chriſti, libro 3, cap. 4, ſect. 25

Refutatur blaſphemus error ſcholaſticorum, Remiſſionem peccatorum & reconciliationem ſemel fieri in Baptiſmo, ſed poſt Baptiſmum reſurgendum eſſe per ſatisfactionem, lib. 3, cap. 4, ſect. 26. Eiuſmodi errore Chriſtum ſuo honore ſpoliari, & conſcientiarum pacem turbari, quum nũquam certò ſtatuere poſſint ſibi remiſſa eſſe peccata, Ibid. ſect 27

Apud Danielem quũ iubetur Nebuchadnezer peccata ſua iuſtitia redimere, illud redimere referri ad homines potiùs quàm ad Deum: & non cauſam veniæ illic deſcribi, ſed potiùs modum veræ cõuerſionis. Idem de quibuſdam aliis Scripturæ locis, lib. 3, ca. 4, ſect. 36

Expoſitio loci illius in Euangelio, Remiſſa ſunt illi peccata multa, quia dilexit multum: dilectionem ſcilicet non eſſe cauſam remiſſionis, ſed probationem remiſſionis, lib 3. cap. 4. ſect. 37

Veteres Eccleſiaſticos ſcriptores non eo ſenſu loquutos de ſatisfactionibus quo Papiſtę: & intellexiſſe pœnitẽtes ſatisfacere Eccleſię, non Deo, lib. 3. c. 4, ſect. 38, 39

de Scandalis.

Quę cauenda ſint, quę negligenda: quid ſcandalum datum, quid item ſcandalũ acceptum, lib. 3. cap. 19, ſect. 11

Quinam ſint infirmi, quibus cauendum eſt ne oſtendiculum ponamus, declaratur, ex Pauli doctrina & exemplo, lib. 3, cap. 19 ſect. 12

Quòd cauere iubemur ne offendiculo ſimus infirmis, locum habere tantùm in rebus indifferentibus: itaq; hac doctrina perperam abuti qui in infirmorum gratiam dicunt ſe Miſſam audire, libr. 3, cap. 19, ſectione 13

de Scriptura, Verbo Dei & illius authoritate.

Homines non bene Deũ agnoſcere creatorem, & diſcernere à fictitiis deis ex rerum creatarum conſideratione niſi lumine verbi accedente adiuuentur: eúmque ordinem in ſuis erudiendis Deum tenuiſſe, non

tantùm ex quo Iudæos in populum peculiarem elegit, ſed ab initio etiam erga Adam, Noe, & cæteros Patres, libro 1, cap. 6, ſect. 1

Vel per oracula & viſiones vel aliorum miniſterio patres habuerunt verbum quod certò perſuaſi fuerunt eſſe Dei, quo ipſum agnouerunt verum Deum creatorem & gubernatorem rerum omnium: quod verbum ipſe poſtea, vt in omnes ætates conſuleret mortalibus, voluit quaſi publicis tabulis conſignari in Lege & Prophetis, libr. 1, cap. 6, ſect. 2, & 3. vbi etiam Scripturæ teſtimoniis confirmatur, rerum creatarum conſiderationi adiungendam eſſe verbi doctrinam, ne euanidam Dei notitiam concipiamus.

De iis qui Scripturæ authoritatem dicũt pendere ab Eccleſiæ iudicio: & quam malè nobiſcum ageretur ſi ita eſſet, lib. 1, cap. 7, ſect. 1

Optimè refelli hoc commentum ex loco Pauli (Epheſ. 2.) Fideles ædificatos ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, lib. 1, cap. 7, ſect. 2

Quo ſenſu Auguſtinus dicat ſe non crediturum Euangelio, niſi Eccleſiæ ipſum moueret authoritas: quem locum illi calumnioſè detorquent ad erroris ſui confirmationẽ, lib. 1, cap. 7, ſect. 3

Licet ſuppetant alia multa argumenta, quæ fidem faciunt (& ab impiis etiam extorquent) Scripturam à Deo prodiiſſe: non alia tamen quàm Spiritus ſancti arcano teſtimonio verè perſuadetur cordibus noſtris, Deũ eſſe qui loquitur in Lege, Prophetis & Euangelio: idque pluribus locis ex Iſaia confirmatur, lib. 1, cap. 7, ſect. 4. 5

Ordinata diuinæ ſapientiæ diſpenſatio, nihil terrenum redolens doctrina, pulchra partium omnium inter ſe conſenſio, & pręcipuè contemptibilium verborum humilitas ſublimia regni cœleſtis myſteria loquẽs, ſecundaria ſunt adminicula ad ſtabiliendã Scripturæ fidem, lib. 1, cap. 8, ſect. 1, 2, 11. Item Scripturæ antiquitas: quum aliarum religionum libri ſint recentiores libris Moſis, qui tamen ipſe nouum Deum non comminiſcitur, ſed Deum Patrum Iſraelitis proponit, lib. 1, cap. 8, ſect. 3. 4

Quòd Moſes Leui Patris ſui dedecus, Aaronis fratris & Mariæ ſororis murmur nõ ſubticet, proprios filios non euehit, argumẽta ſunt, in libris eius nihil eſſe ab homine confictum: lib. 1, cap. 8, ſect. 4

Item miracula omnia quæ contigerunt tam in Legis promulgatione quàm toto reliquo tempore, lib. 1, ca. 8, ſect. 5. Quæ quum profani ſcriptores negare non poſſent, calumniati ſunt magicis artibus à Moſe edita: quæ calumnia firmiſſimis rationibus refutatur, lib. 1, ca. 8, ſect. 6

Item quòd Moſes in Iacob perſona loquens tribui Iuda principatum aſſignat, & quòd vocationem Gentium prædicit (quũ illud quadringentis pòſt annis, hoc duobus ferè pòſt annorum millibus contigerit) argumenta ſunt, Deum ipſum eſſe qui in libris Moſis loquitur, lib. 1, cap. 8, ſect. 7

Quòd Iſaias prædicit Iudæorum captiuitatem, & eorum redemptionem authore Cyro (qui centeſimo poſt illius mortem anno natus eſt) quòd Ieremias antequam populus abduceretur, præſcribit exilio tempus annorum ſeptuaginta, quòd Ieremias & Ezechiel locis alter ab altero longè diſſiti in dictis omnibus cõſentiunt, quòd Daniel prædicit de rebus futuris ad annum vſque 600: documenta ſunt certiſſima ad ſanciendam librorum Propheticorum authoritatem, lib 2, cap. 8, ſect. 8

Contra quoſdam profanos deriſores, qui quærũt quî ſciamus Moſis & Prophetarum eſſe quæ ſub eorum nominibus leguntur: item Moſen vnquam fuiſſe aliquem, lib. 1, cap 8, ſect. 9. Item qui quærunt vnde ad nos peruenerint exemplaria librorum Scripturæ, quum Antiochus iuſſerit omnia concremari. Vbi de admirabili Dei prouidentia in illis per tot ſecula conſeruandis inter tot hoſtes & tam ſæuas perſequutiones, lib. 1, cap. 8, ſect. 10

Trium Euangeliſtarum ſermonis ſimplicitas cœleſtia myſteria continens, Iohannis oratio grauibus ſententiis è ſublimi tonãs, in Petri & Pauli ſcriptis relucens cœleſtis maieſtas, Matthæi inſperata vocatio à menſa, Petri & Iohannis à nauiculis ad Euangelij præconium, Pauli hoſtis cõuerſio & vocatio ad Apoſtolatum, ſigna ſunt loquentis in ipſis Spiritus ſancti, libr. 1, cap. 8, ſect. 11

Tot ſeculorum tam variarum gentium, & tam diuerſorum animorum conſenſus in amplectenda Scriptura, rara etiam quorundam pietas eius authoritatem apud nos debent confirmare, libro 1, capite 8, ſectione 12

Item

Item tot martyrum ſanguis qui pro eius confeſſione mortem firmo & ſobrio Dei zelo oppetierunt,lib.1,cap.8,ſect.13

Contra fanaticos qui poſthabita Scripturæ lectione & doctrina, Spiritum iactant, & ad reuelationes tranſuolant,lib.1,cap.9, ſect.1,2

Refutatio obiectionis ab ipſis allatæ,Indignum eſſe,Spiritum Dei,cui ſubiicienda ſunt omnia, Scripturæ ſubiacere,lib 1,cap. 9,ſect.2

Item quòd dicũt literæ occidenti nos incubare,lib.1,cap.9,ſect 3

Mutuo nexu Dominus doctrinæ Spiritúſque ſui certitudinem inter ſe copulauit, lib.1,cap.9,ſect.3

Qualem cœli & terrę reliquarumq; creaturarum contemplatio Deum nobis delineat, eundem repræſentat Scriptura, népe æternum,plenum bonitate,clemẽtia,miſericordia,iuſtitia, iudicio, & veritate: ídque non alium in ſcopum, lib.1,cap.10,ſect.1,2

Quid ſentiendum de poteſtate Eccleſiæ in Scripturæ interpretatione, lib. 4, cap.9, ſect.13

Perperam hoc colore abuti Romanenſes ad errorum & blaſphemiarum confirmationem,ſect.14

de Spiritu ſancto.

Teſtimonia quibus probatur deitas Spiritus,lib.1,cap.13,ſect.14,15

Spiritum ſanctum vinculũ eſſe quo nos ſibi efficaciter deuincit Chriſtus, ac ſine eo nobis inutile eſſe quicquid in ſalutem generis humani Chriſtus paſſus eſt ac fecit, lib.3,cap.1,ſect.1,3

Chriſtum peculiari modo Spiritu ſancto veniſſe inſtructũ, nempe vt à mundo nos ſegregaret. Inde dici ſpiritum ſanctificationis. Quare nunc Patris nunc Filij Spiritus dicatur:& dici Spiritum Chriſti,non modò quatenus Chriſtus eſt ſermo ille æternus, ſed ſecundùm Mediatoris quoque perſonam,ſect.2

Interpretatio elogiorum quibus Scriptura inſignit Spiritum:vbi de exordio totaq; inſtauratione ſalutis noſtrę agitur.Spiritus adoptionis, arrhabo & ſigillum noſtræ hæreditatis,vita,aqua, oleum & vnctio,ignis, fons,Dei manus,&c.ſect.3

Fidem præcipuũ eſſe opus Spiritus, propterea; ad eã magna ex parte referri quæ paſſim occurrunt in Scriptura ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam,ſect.4

de Superſtitione.

Superſtitioſorum ſimplicitas eos nõ excuſat, quia eorum cæcitas vanitate,ſuperbia, & contumacia implicita deprehenditur,lib.1,cap.4,ſect.1,3

Deo gratificari quũ tétat ſuperſtitio mendacibus fucis ei illudit,lib 1,cap.4,ſect.3

Superſtitioſi non appropinquant ad Deum niſi inuiti & ſeruili timore, lib.1,ca. 4,ſect.4

Quicunque puram religionem adulterant, licet antiquitatis conſenſum vel vrbis alicuius conſuetudinem ſequantur, diſceſſionem faciunt ab vno & vero Deo,lib. 1.cap.5,ſect.12

Quid à ſuperſtione differat religio oſtenditur ex etymologia vocum ſuperſtitionis, religionis,εὐσεβείας,lib.1,cap.12,ſect.1

Superſtitionis aſtutiæ, dum vni Deo ſupremum locum concedens,illi turbam minorum deorum circundat, lib.1, capit. 12, ſect.1.3

de Templis.

De templis Chriſtianorum ad cõuentus Eccleſiæ celebrandos,lib.3,cap.20,ſect 30

Non expedire in templis Chriſtianis vllas omnino habere imagines,veteris Eccleſię authoritate & Auguſtini rationibus confirmatur,lib.1,cap.11,ſect.13

Verbi prædicatio & ſacramenta viuæ ſunt imagines ſolæ téplis Chriſtianis conuenientes,lib.1,cap.11,ſect.11.13

Synodi Nicenæ,quæ Irenes Imperatricis iuſſu habita eſt,impietas,putidæ inſulſitates & ineptiæ in approbandis imaginibus in templis,earúmque adoratione, lib.1,ca. 11,ſect.14,15,16

De templorũ & ſacrorũ ornatu in vetere Eccleſia,lib.4,ca.4,ſe.8,& cap.5,ſect.18

de Tentationibus.

De variis tentationum formis: & quo ſenſu dicatur Deus nos tentare, lib.3, cap. 20,ſect.46

de Teſtamento veteri & nouo.

De ſimilitudine veteris & noui Teſtamenti:vbi oſtenditur vnum eſſe ſubſtantia & reipſa, adminiſtratione tantùm variare. Similitudo in tribus pręcipuè capitibus vertitur,lib.2,cap.10,ſect.1,2

Pri.Vetus Teſtamentum non detinuiſſe Patres in terrena fœlicitate, ſed præcipue ſpectaſſe ad futuram vitam oſtenditur ex Paulo,qui ſub eo dicit cõtineri promiſſiones Euangelij,Ibid.ſect.3

Breuis ſumma eorum quæ de vnica Dei eſſentia & tribus perſonis credere nos oportet, libro 1,cap.13,ſectione 20. Et hic ſobriè multáque cum moderatione nobis philoſophandum, ne aut cogitatio aut lingua vltra verbi Dei fines procedat, ibid.ſect.21

Refutatio deliriorum Serueti in hoc capite doctrinæ,libro 1,capite 13,ſect.22

Refutatio erroris quorundam nebulonum, Patrem verè & propriè vnicum eſſe Deum, qui Filium & Spiritum formando ſuam in eos deitatem transfuderit, lib 1,ca. 13,& ſecti. 23. Et falſum eſſe quod ſumunt, quoties Dei mentio fit in Scriptura, nonnisi Patrem intelligi,ſectione 24. Item quòd indiuidua ſomniant, quorum ſingula partem obtineant eſſentiæ,ſectio.25. Reſponſio ad eorum obiectionem, Chriſtum,ſi propriè ſit Deus, perperam Filium Dei vocari, ibidem, ſectione 26. Reſponſio ad multos locos,quos in confirmationem ſuæ ſententiæ adducunt ex Iræneo:vbi Patrem Chriſti aſſerit eſſe vnicum & æternum Deum Iſrael. Ibidem,ſect.27,Item ad locos ex Tertulliano Ibidem,ſect,28 Iuſtinum, Hilarium, Auguſtinum pro nobis facere, Ibidem, ſectione 29

Filium eſſe conſubſtantialem Patri,libro 4,capite 8,ſectione 16

V

De Vita hominis Chriſtiani.

Vitæ formandæ regulam continet Lex. ſparſim etiam tradunt varij Scripturæ loci: nec ſine methodo, licet non ita exquiſita & affectata vt philoſophi,lib. 3,cap.6,ſectione 1

Duo hîc exequitur Scriptura : excitat nos ad iuſtitiæ amorem & normam præſcribit eius ſequendæ. Prius variis argumentis & rationibus facit, libro 3, cap.6,ſectio.2.Hîc Scripturam multò præſtantiora fundamenta ſumere quàm reperiri poſſint in omnib. philoſophorum libris, libro 3,cap.6, ſectione 3

Contra eos qui Chriſti cognitionem obtédunt,quum vita & mores eorum Chriſti doctrinam non referant, libro 3,cap. 6,ſectione 4

Licet perfectio optanda eſſet omnibus,agnoſcendos tamé pro Chriſtianis etiam pleroſque qui non ita multum adhuc progreſſi ſunt.Enitendum ſemper nobis eſſe, neque deſperãdum propter ſucceſſus tenuitatem, libro 3,cap.6,ſect.5

Ex Pauli loco partes vitæ bene compoſitę gratiæ Dei conſideratio, abnegatio impietatis & mundanarum cupiditatum,ſobrietas, iuſtitia,& pietas(quæ veram ſanctitatem deſignat)ſpes beatæ immortalitatis,libro 3, ca. 7,ſectione 3

de Vita futura.

Variis miſeriis Deum nos erudire ad pręſentis vitæ contemptum, vt ſeriò futuram deſideremus, libro 3, capite 9, ſectione 1. 2.4

Talem vitæ huius contemptum requiri à nobis, vt neque eam oderimus, nec aduerſus Deum ingrati ſimus,cuius clementiæ ipſa etiam eſt teſtimonium fidelibus, libro 3. cap.9,ſect 3,& in fi.4

Admonentur ii qui nimia mortis formidine tenentur, Chriſtianorum potius eſſe diem illum expetere, qui finé continuis propè eorum miſeriis imponet,& vero gaudio eos perfundet, libro 3,cap.9,ſect.5.6

De fœlicitatis æternæ (quæ reſurrectionis eſt finis) excellentia incomprehenſibili, cuius ſuauitatis guſtum hîc nos aſſiduè percipere oportet: vitare tamen curioſitatem vnde friuolæ & noxiæ quæſtiones,atque adeo pernicioſæ ſpeculationes Item non æqualem fore omnibus Dei filiis gloriæ modum in cœlis,lib.3,cap.25,ſect 10.11

Vbi etiam reſpõdetur ad quæſtiones quas quidam mouent de ſtatu filiorum Dei poſt reſurrectionem.

Quo ſenſu vita æterna dicatur nonnunquam merces operum, libro 3,capite 18,ſectione 2.4

de Præſenti vita, eiúſque adiumentis.

Optimum modum vtendi bonis huius vitæ proponi in Scriptura,libro 3.cap.10.ſect. 4.5.Cauendáque duo vitia:ne vel nimia auſteritate aſtringamus conſcientias,vel laxemus fræna hominum intemperantiæ,lib.3, cap.10,ſect.1,& 3

Deum & in veſtibus & in alimentis non tantum neceſſitati noſtræ, ſed etiam oblectationi voluiſſe conſulere,libro 3.capite 10 ſect. 2

Maximè neceſſarium eſſe, vnumquenque noſtrum in cunctis vitæ actionibus in ſuam vocationem intueri, nequid temere vel dubia conſcientia tentemus,libro 3,cap. 10,ſectione 6

Deum

Deum non dedignari corporis etiam no ſtri terreni neceſſitatibus conſulere. & quo ſenſu ab eo petamus panem quotidianum, libro 3,cap.20,ſect. 44

de Vltima (vt vocant) vnctione.

Extremæ vnctionis Papiſticæ adminiſtratio qualis, & qua forma verborum:nec poſſe defendi Iacobi authoritate, aut Apoſtolorum exemplo, libro 4,capite 19,ſectione 18. Quum gratia curationum olim data Apoſtolis iampridem deſierit extare in Ecclesia, ſect.19.20. Et,vt extaret,longè tamen abeſſe à ſancta Apoſtolorum ceremonia impiam iſtorum obſeruationem:cuius blaſphemiæ demonſtrantur, dum oleum exorcizant, & ei tribuunt quod eſt Spiritus ſancti,ſect.21

de Voluntate hominis.

An omni ex parte vitiata ſit corruptáque voluntas vt nihil niſi malum generet,an verò aliquam adhuc retineat arbitrij libertatem. Vbi exponitur vulgare dictum à philoſophis vulgò ſumptum: Omnia naturali inſtinctu bonum appetere:& oſtenditur nõ poſſe inde probari libertatem voluntatis,libro 2,capite 2,ſectione 26. Non tantum imbecillam,ſed nullam eſſe animæ facultatem vltro ad bonum aſpirandi: & quum totus homo peccati imperio ſubiaceat, ipſam certe voluntatem arctiſſimis vinculis conſtringi, probatur teſtimoniis ſcripturæ & Auguſtini,libro 2,cap.2,ſect.27

Lapſu ſuo hominẽ amiſiſſe non voluntatẽ,ſed voluntatis ſanitatem, vt ad bonũ ne quidem commouere ſe poſſit, nedum applicare: ſed neceſſariò in malum trahatur, vel ducatur, (licet non coacte: ſed voluntariè) probatur ex Auguſtino & Bernardo: fuſè oſtenditur differentia inter coactionem & neceſſitatem, libro ſecundo, capite 3, ſectione 5

Quum Dominus bonum in cordibus noſtris & inchoet & perficiat, quum operetur in nobis velle (id eſt, bonam voluntatem) quum creet cor nouum, auferet lapideum, det carneum, ſequitur penitus corruptam eſſe hominis voluntatem,& nihil boni habere, libro 2.cap.3.ſect.6

Rationibus & variis Scripturæ teſtimoniis clariſſimè probatur, Deum operari bonam voluntatem in ſuis, non tantùm præparando aut conuertendo ab initio: (ita vt poſtea ex ſeipſa aliquid boni agat) ſed quia illud eius vnius eſt quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius ſtudium inclinatur, quòd ad eius ſectandi conatum incitatur & mouetur, deinde quòd electio, ſtudium,conatus non fatiſcunt, ſed ad effectum vſque procedunt: poſtremò quòd homo in illis conſtanter pergit, & in finem vſque perſeuerat, libro 2, capite 3,ſectione 7. 8.9

Itaque falſum eſſe quod multis ſeculis traditum eſt,Deum ita voluntatem mouere vt noſtræ poſtea ſit electionis,motioni aut obtemperare, aut refragari, aliáſq; ſimiles ſententias, Scripturæ & Auguſtini authoritate probatur, libro 2, capite 3, ſectione 10.11. 12.13.14

In actionibus etiam quæ per ſe nec iuſtæ nec vitioſæ ſunt, & ad corpoream magis, quàm ſpiritualem vitam ſpectant, hominis voluntatem non eſſe liberam, ſed Dei motione ſpeciali inclinari ad clementiam,miſericordiam, iram,pauorem,alióſque diuerſos affectus, quoties ipſe viam facere vult ſuæ prouidentiæ,probatur ex Scriptura,quotidiana experientia, & Auguſtini authoritate, libro 2,cap.4,ſect.6.7

de Voluntate Dei.

De voluntate Dei arcana: item de alia, cui reſpondet voluntarium obſequium,lib. 1.cap.18.ſectione 3.libro 3.cap.20.ſecti.43. & libro 3,cap.24.ſect.17

de Vocatione.

De vocatione efficaci ſiue interiori, quæ electionis eſt certum teſtimonium, & à ſola Dei gratuita miſericordia pendet, libro 3.c. 24,ſectione 1.2

Contra eos qui in prædeſtinatione hominem faciunt Deo cooperarium: item qui electionem à poſteriori ſuſpendunt, libro 3. cap.24.ſectione 3

Electionis noſtrę certitudo cognoſcenda ex verbo & Dei vocatione: nec perrumpendum nobis in æternum Dei conſilium, libro 3,cap.24,ſectione 4. In Chriſto ſolo nos elegit Pater: in eo ergo contemplemur electionis noſtræ firmitudinem, ſect.5. Et ita vt inde etiam certam finalis perſeuerantiæ fiduciam concipiamus,libro 3,cap. 24, ſect. 6.7.8.9

Vocatio duplex, vniuerſalis & ſpecialis lib.3.cap.24.ſect.8

Electos ante vocationẽ non differre quicquam ab aliis:& falſum eſſe quod quidam ſomniant, ab ipſa natiuitate inſitum eſſe ia

authores, doctiſſimi inquam ac præſtantiſſimi, breuitati diſertè ſtuduerint, quo Lectores locis communibus vterentur, ad ea quæ in Commentariis breuiter expoſita reperiunt, ſuſius explicanda. Præterea quum non ſemper habeamus in promptu quæ in Biblia authores ſcripſerunt: atque ad eò cùm paucorū in aliquot libros, tum vel maximè authoris huius operis, Commentarij inueniantur: non parum hic Index, quum alioqui obſcuras & difficiles authoritates explanabit, adminiculi Lectoribus afferet. Aut enim ſubitam interpretationem, aut ſaltem aditum aliquem ad veræ ſententiæ inueſtigationem, inuenire poterunt. Ad verſionem verò quod attinet, ſpero equidem id non alienum Lectoribus viſum iri, quòd ipſa Bibliorum verba potius ſim ſecutus, quàm quomodo à Iohanne Caluino in hac Inſtitutione citantur. Vt enim peritiſſimus eſt ac multiiugis homo lectionis, quemadmodum & ipſius opera ſatis teſtantur, quàm ei Sacræ literæ ſint familiares, non ſemper præ oculis dum ſcribit libros explicatos habet: Etenim ne neceſſe quidem eſt vt quicquid ex Veteri ac nouo Teſtamento citat, totidem verbis deſcribat: ſatis eſt, quòd ſenſus ita fideliter retinetur, vocabulorúmque proprietas tam accuratè obſeruatur, vt facile omnium calumnias vitet: niſi fortaſſe eorum qui ea libenter carpunt, quæ ne minima quidem ex parte imitari poſſint. Perſuaſus itaque nec ingratum authori, nec alienum Lectoribus viſum iri, ſi ſententiæ, quomodo extant in nouiſſima Bibliorum, ex Hebræo quod ad vetus Teſtamentum attinet, quod ad nouum è Græco, verſione ſumerentur: non dubitaui ſacrarum literarum authoritates, aliter atque in Inſtitutione habentur, quod ad verba attinet, deſcribere: vt quod interdum in tertia perſona affertur, index habeat in ſecunda, & contrà, eadem tamen ſeruata ſententia: quod quiſque facilè iudicabit ſi ſingula diligenter contulerit, ac ſine anticipata opinione, quæ leuioribus & curioſis ingeniis fructum quē ex multa lectione reportare deberent, eripit In nominibus verò & numeris tum librorum tum capitum veteris Teſtamenti, non vulgatam, ſed eam quæ Hebræo quadrat verſionem, ſecuti ſumus, cuius quidem lectores commonefacere lubuit, ne primum Regum, pro primo Samuelis, ſecundum Regum, pro ſecundo eiuſdem Prophetæ accipiant: quod ab iis factitatum eſt, qui vſque adhuc impreſſis Inſtitutionibus numeros adſcripſerunt, quippe qui magnis Bibliorum, quas vocant, Concordantiis ex vulgari verſione deſumptis, adhæſerunt: ex qua nonnulli veteris Teſtamenti libri ſecus inſcripti, Pſalmi verò etiam aliter quàm ex Hebræorum ordine, vt omnibus conſtabit, diſtincti ſunt. Cæterum quum in hoc libro omnia religionis capita copioſe & fideliter nobis exponantur, quibus facilè aduerſariorum falſas opiniones refellere poſſimus, quiſquis ad eius lectionem cum docilitate, ac proficiendi ſtudio acceſſerit, non dubium eſt quin & ipſe cumulatè proficiat, & aliis prodeſſe poſſit, quorum conſcientias ita corroboret, vt nulla re vnquam labefactari poſſint: vtpote qui certum habeant, fidem ſuam firmiſſimo niti fundamento & Prophetarum & Apoſtolorum, qui & ſcripſerunt & loquuti ſunt afflati Spiritu Dei, qui verbum ſuum quod habet chariſſimum, ac pretioſiſſimum, legi, audiri, tractari, & cum omni timore ac reuerentia, nihil neque addendo neque detrahendo, ne iure vanitatis arguamur, accipi præcipit. Itaque cum omni ſimplicitate ac timore Dei hac tam vtilia & neceſſaria legamus, & quotidie progreſſus faciamus in gratia et cognitione Chriſti, qui ſolus & Seruator eſt, caput ac doctor Eccleſiæ, cui hoc & ſempiterno tempore ſit gloria, Amen. Cal. Maij,

M.D.LXII.

* *

RERVM HOC VOLVMINE contentarum Index.

Primus numerus librum: alter, caput: tertius, ſectionem indicat.

A

ABRAHAM pater fidelium 2.10.11
Abraham ſola fide iuſtificatus 3.11.13
Abraham vitam miſeriarum plenam duxit 2.10.11
Acarius Amidæ Epiſcopus 4.4.8
Actio gratiarum ſoli Deo debetur 2.8.16
Actio gratiarum neceſſaria fidelibus 3.20.28
Acceptio hominis duplex apud Deũ 3.17.4
Achab, & eius pœnitentia 3.3.25, & 3.20.15
Acoluthi, & eorum munus 4.4.9, & 4.19.23
Adam quomodo lapſus 2.1.4
Adam Dei prouidentia lapſus 3.23.8
Adam poſterior, vide Chriſtus
Adminiſtratio ſacramentorum pars miniſterij Eccleſiaſtici 4.15.20
Adminiſtrationes priuatæ in Eccleſia neceſſariæ 4.12.2
Adoratio ſoli Deo debetur 2.8.16
Aduentus Chriſti in iudicium 2.16.17
Adulterium prohibitum 2,8.41
Ægyptiorum garrulitas ridicula 1.8.4
Ædificatio neceſſaria fidelibus 4.1.12, & 4.8.1
Afflictiones à Deo immiſſæ 1.17.8
Afflictiones fidelibus neceſſariæ 3.8.1
Afflictiones variis modis vtiles 3,4.32.33.34. & 3.8.2.3
in Afflictionibus finis ſemper cõſiderandus 3.9.1
Afflictiones fidelium & impiorum differunt 3.4.32, & 3.8.1
Afflictiones impiorũ maledictæ 3.4.32.33
Allegoriæ inutiles omittendæ 3.5.19, & 3.4.4
Ambroſius & illius animi magnitudo 4.12.7
Anabaptiſtarũ errores 2.8.26, & 2,10.1.7, & 3.3.2.14, & 4,1.13, & 4.12.12.4.16.1, & 4.20.2
Anathematis ſignificatio 4.12.10
Angeli à Deo creati 1.14.3.4
Angeli ad Dei ſimilitudinem creati 1.15.3
Angeli ſpiritus eſſentialis naturæ 1.14.9
Angeli cur ſic dicti 1.14.5
Angeli cur appellentur exercitus ibid.
Angeli interdum dij vocantur ibid.
Angeli cur virtutes dicantur ibid.
Angeli non adorandi 1.14.11
Angeli ad ſalutẽ fidelium conſtituti 1.14.7
Angelorum caput Chriſtus 3.12.1
Angeli mali, illorúmque lapſus 1.14.16
Angelorum munus 1.14.6.12, & 3.20.23
Angelorum diuerſa nomina 1.14.8
Animæ definitio 1.15.6
Anima eſt immortalis eſſentiæ 1.15.2.6
Animæ duæ partes 1.15.7
Animæ à Deo creatæ 1.15.5
Animæ immortales 1.15.2, & 2.10.9
Anſelmus 2.2.4
Anthropomorphitæ 4.17.23.25
Antichriſtus, & eius in Eccleſia ſedes 4.2.12
Apollinarius vetus hæreticus 2.16.12
Apoſtoli qui propriè 4.3.4.5
Apoſtoli Spiritu diuino afflati, & loquuti ſunt & ſcripſerunt 4.8.9
Apoſtoli quomodo præferantur Ioanni Baptiſtæ 2.9.5
Apoſtolorum in Scriptis ſcopus 4.20.12
inter Apoſtolos & eorum ſucceſſores diſcrimen 4.8.9
Appetitus vindictæ prohibitus 2.8.57, & 4.20.20
Appetitus vindictæ in Sampſone 3.20.15
Aquæ luſtralis origo 4.10.20
Arbitrium, vide Liberum arbitrium
Archidiaconi & illorũ in Ecleſia origo 4.4.5
Archiepiſcoporũ in Eccleſia inſtitutio 4.4.4
Ariſtocratia inter Iſraelitas à Deo cõſtituta 4.20.8
Ariſtoteles philoſophus 1.5.5, & 1.15.7, & 2.3.23
Arrius hæreticus refellitur 1.13.4.16
Artes ſedentariæ à Deo ſunt 2.2.16
Aſcenſus Chriſti ad cœlum 2.16.14
Aſtrologiæ vſus 1.5.5
Aſſentatores principum periculoſiſſimum 4.20.31.32
Audire ad credendum 3.2.6
Aulici & aſſentatores periculoſi 4.20.31
Authoritas Conciliorum 4.8.10.11, & 4.9.11

B

Baptiſmus & eius ſignificatio 4.15.1
Baptiſmus à Chriſto inſtitutus 4.16.17.27
Baptiſmus ſacramentum pœnitentiæ 4.15.4
Baptiſmus cum ceremoniis 4.15.19
Baptiſmus pro circuncifione 4.14.24, & 4.

Baptiſmus in quo differat à circunciſione 4.14.21,& 4.16.3
Baptiſmus quò neceſſarius 4.16.26
Baptiſmus ex adminiſtrantis manu nõ æſtimandus 4.15.16 (4.15.1
Baptiſmus tria ad fidem Chriſtianam affert
Baptiſmus Ioãnis & Apoſtolorũ idẽ 2.9.9
In Papatu ſemel baptizatis non repetendus baptiſmus 4.15.16
Baſilius 1.14.20,& 4.16.8
Bella quomodo legitima 4.20.11
Benedictio Dei maximã vim habet 3.7.8,9
Beneficia quibus collata in Papatu 4.5.6
Berengarius 4.17.12
Bonum ſummum homin's 3.25.2
Bonum ſummum ex Platone 1.3.3
Bonorum Eccleſiaſticorum qualis olim fuerit diſpenſatio 4.4.6
Bonorum terreſtrium rectus vſus 3.10.1
Boni inter improbos 3.21.7,& 4.1.7.8,13
Bonitas Dei obiectum fidei 3.3.19

C

Caligula audax & inſignis numinis cõtemptor 1.3.2
Calumnia damnatur 2.8.47
Canonici qui in Papatu 4.5.10
Cantus introductus in Eccleſiam 3.20.32
Capellani in Eccleſia Papiſtica 4.5.10
Cardinales quò in Eccleſia euecti 4.7.10
Caro pugnat cum ſpiritu 3.20.17.18
Caſſij tribunal 4.20.10
Catabaptiſtarum error 4.15.14
Catechiſandi ratio in Eccleſia 4.19.12
Catharienſes 4.1.13
Cato 3.10.4
Cauſæ ſalutis noſtræ quatuor 3.14.17.21
Cæleſtini hæretici refelluntur 2.1.5,& 3.23.5
Ceremonię aduẽtu Chriſti deletæ 4.15.25
Ceremonię à Chriſto ſeparatę inutiles 4.14.(25
Charitas à fide procreatur 3.2.41
Chiliaſtæ & eorum de regno Chriſti nugæ
Chriſtus De⁹ æternus 2.13.7,& 2.14.7 (3.25.5
Chriſtus Deus & homo 2.12.2
Chriſtus duas habet naturas 2.4.1
Chriſtus cur Ieſus appellatus 2.16.1
Chriſtus alter Adam 1.15.4,& 2.12.7
Chriſtus patronus 3.20.17
Chriſtus Angelus nominat⁹ 1.3.10,& 1.14.5
Chriſtus verus ac ſolus miraculorũ author
Chriſtus author vitæ 2.17.1 (1.13.13
Chriſtus Eccleſiæ caput 4.6.9
Chriſtus hominũ & angelorum caput 2.12.1 & 3.22.1
Chriſtus ſolum animarum noſtrarum alimentum 4.17.1
Chriſtus ſolus Eccleſiæ doctor ac magiſter 4.3.3,& 4.8.7,8
Chriſtus filius Dauid 2.13.3
Chriſtus propriè Dei filius 2.14.5
Chriſtus finis Legis 1.6.2,& 2.6.4,& 2.7.2
Chriſtus omnium fidelium frater 2.12.2
Chriſtus ſolus Eccleſiæ fundamẽtum 3.15.5
Chriſtus vt officio mediatoris fungeretur debuit carnẽ humanã aſſumere 2.12.1,4
Chriſtus perfectiſſima Dei imago 1.15.4
Chriſtus totius mundi iudex 2.16.17
Chriſtus ſacramẽtorum ſubſtantia 1.14.16,& 4.17.11
Chriſtus ſolus interceſſor inter Deũ & hominẽ 1.14.12.& 2.6.2,3,& 2.12.1,& 2.16.16,& 2.17.1,4,& 3.20.17,& 4.12.25
Chriſtus propriũ baptiſmi obiectũ 4.15.6
Chriſtus panis vitæ 4.17.5
Chriſtus Propheta, rex,& ſacerdos 2.15.1
Chriſtus verũ noſtrę electiõis ſpeculũ 3.24.5
Chriſtus ſacerdos 2.12.4,& 2.15.6,& 4.18.2 & 4.19.28 (3.24.6
Chriſtus ſolus omnium electorum ſeruator
Chriſt⁹ ſol iuſtitiæ 2.10.20,& 3.25.1,& 4.8.7
Chriſtus complementum legis 2.7.2
Chriſtus anno circiter triceſimo baptizatus, 4.16.29
Chriſtus diuerſis afflictiõib. obnoxius 3.8.1
Chriſtus in Euangelio patefactus 2.9.1
Chriſt⁹ omnis peccati expers 2.13.4,& 2.16.5
Chriſtus nobis Dei gratiam & vitam ęternã acquiſiuit 2.17.1
Chriſtus in cælo quæri debet 4.17.29
Chriſtus veræ carnis noſtræ eſſentiam aſſumit 2.13.1
Chriſtus ſedet ad dexterã Dei patris 2.14.3
Chriſt⁹ ſolus omnib. fidelib. eſt ſatis 2.16.19
Chriſtus in iudiciũ venturus 2.16.17 (4.17.9
Chriſtus eſt præditus carne viuificante
Chriſtus morte ſua nobis vitã attulit 2.16.5
Chriſtus ad inferos deſcendit 2.16.8,9
Chriſtus 40. dies ieiunauit, quámque ob cauſam 4.12.20
Chriſtus noſtras induit infirmitates excepto peccato 2.16.12
Chriſtus perfecta iuſtitia præditus 3.14.12
Chriſti meritum 2.17.1
Chriſti miracula 1.13.13
Chriſtus ſua obedientia deleuit noſtra peccata 2.16.5 (& 3.12.7
Chriſti officium 2.6.2,& 2.5.2,& 2.12.4,
Chriſtus infinita potentia præditus 2.15.5,& 2.16.16

Chriſti

Chriſti regnum æternum 2.15.3,& 3.25.5
Chriſti regnũ ſpirituale 2.15.3,4,& 4.5.17, & 4.17.18,& 4.20.1 12.13
Chriſtus à mortuis reſurrexit 2.16 13
Chriſtus victor in Satanam 1.14 18
Chriſtus interdum nomen ſuum Eccleſiæ communicat 4.17.22
Chriſtiani fideles dicti 2.15.5
Chriſtiani nomine tenus 3.6.4
Circuncíſio in quo differat à baptiſmo 4.14.21,& 4.16.3 (& 4.11.1
Claues regni cœlorum 4.6.4, & 4.2.10,
Clerici qui olim 4 4.9
Clericorum immunitas 4.11. 15
Clericali tonſura 4.19.26,27 (1.3 1
Cognitio Dei in hominum mẽtibus infixa
Cognitio Chriſti 3.2.6
Cognitio hominis neceſſaria 1.1.1
Cognitio hominis duplex 1.15.1
Cognitio vitæ cœleſtis animo hominis impreſſa 1.15.6
Cœnonía idiomátõn, i.cõicatio proprietatum vtriuſque naturæ Chriſti 2.14.1
Cœlibatus 2.8.43.& 4.12.26,& 4.13 18
Cœna Domini quõo inſtituta 4 17.1.20
Cœna Domini in duobus ſita 4.17 11,14
Cœnę Domini vſus 3.25.8 (4.16 30
Cœna Domini olim pueris adminiſtrata
Cœna Dñi conſpurcata in Papiſmo 4 18 1
Cœtus Eccleſiaſtici neceſſarij 2.8.32,& 4.1 5
Communio ſanctorum 4.1 3
Comparatio inter Chriſtũ & Moſen 2 11 4
Concilia inter ſe diſſidentia 4.9 9
Conciliorũ authoritas 4.8 10,11, 4.9.1
Concupiſcentia damnatur 2.8.49
Concupiſcentia peccatũ corã Deo 3.3.12,13
Concupiſcentia in regeneratis 3 2.10
Confeſſio peccatorum neceſſaria 3 3.17
Confeſſio peccati multifariam 3.20 9
Confeſſio auricularis, eiuſque fundamentũ
Confeſſionis ſpecies 3.4.11 (3.4.4.5
Confirmatio Papiſtarum 4 19 4
Congregatio in Chriſti nomine 4.9.2
Coniectura moralis fidei repugnans 3 2 38
Coniunctio Dei cum fidelibus 2.8 18
Conſcientiæ ſignificatio 3.19 15,& 4.10 3
Conſolatio fidelium 1 14 6 & 1.16 3,& 1.17. 11,& 2.8.21,& 2.16.5,18,& 3.8.7,& 3.9.6,& 3.15.8 & 3 20 51,& 3.25.4,& 4.1.3
Conſtantinus 4.11 12
Conſtitutionum Eccleſiaſticarum duæ ſpecies 4.10.29 (4.1.5
Contẽptus miniſterij non inultus manebit
Contemptus mortis 3 9.5
Contentio in Eccleſia de vniuerſalis Epiſcopi titulo 4.7.4
Contẽtio pro infantulorũ baptiſmo 4.16.32
Continentiæ nomen quid ſignificet 4.13.17
Continentia donum Dei ſingulare 2.8 42
Cõuentus Eccleſiaſtici neceſſarij 2.8.32,& (4.1.5
Conuentus in nomine Chriſti 4.9.2
Conuerſio quæuam in ſacramentis inueniatur 4.17.14.15
Corda hominum in poteſtate Dei 1.18.1.2
Cornelius Centurio cur baptizatus 4.15.15
Cornelius priuſquam Euãgelium ex ore Petri audiſſet regeneratus 3 24.10
Cornelij fides 3 2 32
Corpus etiam Deo conſecratum 3.25.7
Corpus Chriſti finitum 4.17.26
Corpus Chriſti tẽplum appellatur 2.14.4
Corpus Chriſti quõo in Cœna edatur 4.17.5
Crates Thebanus 3 10.1
Credere Eccleſiã non in Eccleſiã 4.1.2
Crux Chriſti eſt crux triumphalis 2.16.6
Crux, vide Afflictio
Culpa & pœna ſimul collocantur 3.4 29
Cultus diuinus primũ iuſtitię fundamentũ 2.8.11
Curioſitas fugienda 1.4.1,& 1.14.1,4.7.8,16, & 1.15.8,& 2.1.10,& 2.12.5,& 2.16.18,& 2. 17.6,& 3.20.24,& 3 21.1,2,& 3.25 6,10

D

Dauid figura & imago Chriſti 3.20 25
Deſcenſus Chriſti ad inferos 2.16.8,9
Deus vnus 1.10.3,& 2.8.16
Deus nõ eſt acceptor perſonarum 3.23 10
Deus origo & fons bonorum omniũ 1 2.1
Deus non eſt author peccati 1.14.16,& 1.18. 4,& 1 4.2
Deus ſolus corda nouit 2.8 23,& 3.4.9
Deus ſolus omnium rerum creator 1.14.3
Deus doctor fidelium 3.2.6
Deus totius mundi iudex 1.16.6
Deus ſpiritualis legiſlator 2.8.6
Deus ſibi ipſi lex eſt 3.23.2
Deus omnipotens 1.16.2.3
Deus ſponſus Eccleſiæ 2.8.18
Deus natura liberalis 3.20 26
Deus rex æternus 3 20.42
Deus ſemper ſibi ſimilis 1 4.2,3,& 2.11.13
Deus quõdammodo ſe viſibilem reddit in Chriſti perſona 2 9.1
Deus cur mũdum ſex diebus crearit 1.14.22
Deus non debet vlla viſibili effigie repræſentari 1.11.1
Deus quõo dicatur eſſe in cœlo 3.20.40
Deus duobus modis cognoſci poteſt 1.2.1

Deus eſt ſimplicis & infinitæ eſſentiæ 1.13.2
Deus nobiſcum & cum patribus fœdus iniit ſed diuerſa ratione 2.10.2
Deus ficta pœnitentia non placatur 3.3.25
Deus quomodo obcæcet & induret improbos 2.4.3
Deus quomodo in cordibus hominum operetur 2.4.1
Deus duobus modis in electis operatur 2.5.5
Deus beneficium ſuum electis duntaxat largitur 2.2.6, & 2.3.14
Deus homines ſua benedictione ditat 3.7.8.9
Deus in omnes creaturas ſuam infundit miſericordiam 1.5.5
Deus omnia regit ſua prouidentia 1.16.1
Deus irā ſuam in reprobos teſtatur 3.25.12
Deus homines gratuita ſua benignitate anteuertit 3.14.5, & 3.2.42
Deus in corda potius quàm in opera intuetur 3.14.8, & 3.20.31
Deus quomodo improbis vtatur 1.18.1
Deus ſuis diuerſis modis indulget 3.15.4, & 3.1.9.5, & 3.20.12.19, & 4.17.14
Deus nonnunquam vult ſuum verbum annunciari reprobis 3.14.13
Diabolus quomodo improbus 2.3.5
Diaboli ſpiritus eſſentiales 1.14.19
Diaconi ſunt duorum generum 4.3.9
Diaconi in Eccleſia & eorū munus 4.3.9
Diaconi quales in Papatu 4.5.15, & 4.19.32
Diaconiſſæ in Eccleſia 4.13.19
Dionyſius de hierarchia cœleſti 1.14.4
Diſcendi in Eccleſia pro temporum ratione diuerſus modus 4.8.5,67
Diſcrimen inter Deum & homines 2.8.6 & 2.10.9, & 30.20.26
Diſcrimen inter iuſtum & iniuſtū 3.14.2
Diſcrimen inter Legē & Euangeliū 2.9.2,3.4
Diſcrimē inter neceſſitatē & coactionē 2.3.5
Diſcrimen inter paſtores & doctores 4.3.4
Differentia inter patres & fideles ſub nouo teſtamento 2.7.16, & 2.9.1.2,4, & 2.10.5, & 2.14.15, & 4.10.14, & 4.14.23
Diſcrimen inter veram religionem & ſuperſtitionem 1.12.1
Diſcrimen inter ſacramenta veteris ac nouæ Legis 4.14.23,26 (4.2.5
Diſcrimen inter ſchiſmaticos & hæreticos
Diſcrimē inter vetus ac nouū fœdus 2.11.1
Dignitas & præſtantia hominis 1.15.3,4
Dignitas fidelium, vide Fidelium dignitas
Diſciplina Eccleſiaſtica 4.12.1
Diſciplina Eccleſiaſtica mitigari dēt 4.12.9
Diſciplinæ Eccleſiaſticæ partes 4.12.22
Diſciplina Lacedæmoniorum admodū dura 4.13.8
Diſputatio inter Petrum & Simonem Magum fictitia 4.6.15
Diſſimulatio quorūdā reprǣhēditur 3.19.13
Diſtinctio fidei formatæ & informis nugatoria 3.2.8
Diſtinctio duleías à latreías 1.11.11, & 1.12.2
Diſtinctio ſcholaſtica trium libertatis generum 2.2.5
Diſtinctio ſcholaſtica neceſſitatis 1.16.9
Diſtinctio pœnæ & culpæ 3.4.26
Diſtinctio ridicula peccati mortalis & venialis 2.8.58, & 3.4,28
Diſtinctio inter ſacramentum & rem ipſam ſacramenti 4.14.15
Docendi in Eccleſia vetus modus 4.8.8
Doctores neceſſarij in Eccleſia 4.3.4
Doctrinæ Moſis ſcopus 1.8.3
Doctrina Chriſti anima eſt Eccleſiæ 4,12.1
Doctrina fidei in Papatu corrupta 3.2.1
Doctrina pœnitentiæ à Sophiſtis corrupta fuit 3.4.1
Donatio Conſtantini 4.11.12
Donatiſtæ refutantur 4.1.13, & 4.15.16
Donatiſtæ duriſſimi 4.12.12

E

Eccleſiaſticus dubiæ authoritatis ſcriptor 2.5.18
Eccleſia vera 4.1.1
Eccleſia fidelium mater ibidem, (4.2.1
Eccleſia vera longè differt ab adulterina
Eccleſiæ conſpicua facies 4.1.9,10
Eccleſia bifariam conſideranda 4.1.7
Eccleſiæ locus 4.1.9
Eccleſia ſuam habet iuriſdictionem 4.11:1
Eccleſiæ perfectio 4:8:12
Eccleſiæ perpetuitas 2,15.3
Eccleſia ſemper in mundo fuit 4.1.17
Eccleſia catholica ſeu vniuerſalis 4.1.2
Eccleſia quō ſancta 4.1.13,17, & 4.8.12
Eccleſia regnum eſt Chriſti 4.2,4
Eccleſia interdum Chriſti nomine appellatur 4.17.22 (rio 4.4.1,2
Eccleſiæ, antequam exiſteret Papatus, conditio
Eccleſia Papiſtica 4:2.2
Eccleſiæ Romanæ authoritas 4.6:16
Eccleſia errare poteſt 4.8.13
Eccleſia quomodo ædificanda 4.8:1
Eccleſiæ anima eſt Chriſti doctrina 1.21.4
Eccleſiæ magna eſt authoritas 4:1.10
Eccleſia ſemper à Dn̄o conſeruatur 2.15:3
Eccleſiæ diſciplina 4:1.29
Eccleſiæ fundamentum 1.7:3, & 4:2:1 (4.8:4

Eccle

Eccleſiæ ptās ſubiecta Dei verbo eſt 4.8.4
Electi ſoli Dei gratiæ ſunt compotes 2.2:6
Electi ſoli verè credũt 1:2:5,&32.11,&3.24:2
Electi ſoli Deum timent 2.3:4
Electi ſoli perire nequeunt 3:24:6,7
Electi ſoli in fide permanent 32:4.6
Electi multo differunt à reprobis 3.2:27,& 3 4.32,& 3:8.6,& 3·9.6,& 3.13.3. & 3.20:16:29
Electio Dei æterna 3.21.1
Electio gratuita 3.22:1
Electio eſt Eccleſiæ fundamentum 4.1.2
Electio vocatiõe ſtabilita & cõfirmata 3.24.1
Electionis conſtantia 3.24.4
Electionis finis, vitæ ſanctimonia 3.23.12
Eliæ ieiunium 4.12.20
Epicurei opinio de diuinitate 1.2.2
Epicurei ſemper multi 1.16.4
Epiphanius 4.9.9,& 4:15.21
Epiſcopi, preſbyteri, paſtores, miniſtri, interdum idem deſignant 4.3.8
Epiſcopi qui eligendi 4.3.12
Erectio manuum in precibus 3.20.16
Errores ſæpe cum fide permixti 3.2.31
Eſau & illius pœnitentia 3:3:25
Ethnicorum prophana templa 4.1.5
Euangeliſtarum munus 4:3.4
Euangelium pro manifeſta arcani Chriſti declaratione 2.9.2 (3.2:4.1
Euangeliũ interdum reprobis annunciatur
Euangelium à Lege differt 2.9.2,3,4
Euangelij ſumma 3.3.1.19
Euangelium ſpectat fidem 2.11.19
Eunuchi pietas 3.2.32
Euſebius 1.11.6,& 4.6.14,& 4.7.26
Eutyches hæreticus 2.14.4,8,& 4.17.30
Examine vicarij Epiſcoporum quo viantur 4.5.5 (4.12.10
Excommunicatio ab anathemate differt
Excommunicatio tres habet fines 4.12.5
Exhortationes ad ieiunia & preces 4.12:14
Exhortationes fidelib. vtiles ac neceſſariæ
Exhortationum vſus 2.5:5 (2.7.12
Exorciſtæ in Papatu 4.19.24
Exuperius Epiſcopus Toloſanus 4.5.18

F

Facetiæ damnandæ 4.5.18
Fanaticorum ridiculæ reuelationes 1.9:1
Fideles iuſti appellati, & qua rõne 4.15.10
Fideles Dei filij 4.17.2
Fideles in hoc mundo peccatores 3.3.11.12
Fideles ſacerdotes dicti 2.15.6
Fideles à Deo edocti 3 2.6
Fideles in varias cogitatiões abſtracti 3.2.18
Fideles ſunt participes mortis & reſurrectionis Chriſti, & quà ratione 3:3:9
Fideles aliquando proferunt innocentiam ſuam & integritatem 3.14:18,19
Fideles cur Chriſtiani dicti 2.15 5
Fideles perpetuò bellũ gerunt 1.14:13,15,18, & 3:3.10,& 3.20.46, & 4:15.11.12
Fidelium afflictiones 3.4.32,& 3.8.1
Fidelium ſcopus 2.10.11,& 3.25.2
Fidelium conditio 2.15,& 3.8.1,& 3.9.6
Fidelium timor 3.2.21,22
Fidelium deſiderium 4:13:4
Fidelium dignitas 1.14.2,& 2.16:16& 4.17.2
Fidelium fœlicitas 2.15.4,& 3.25.10
Fidelium virtus 2.5:5
Fidelium perfectio 3.17.15
Fidelium ſacrificia 4.18.4,16
Fideles ſemper tuti 3:24.7
Fideles in Satanam victores 1.14.18
Fidei diuerſæ ſignificationes 3.2.13
Fides interdum pro ſpe ſumitur 3 2.43
Fides pro confidentia 3 2.15
Fides pro poteſtate edẽndi miracula 3.2.9
Fides vera 1.7.5,& 3.2:6.7,41
Fidei natura 3 13.4
Fidei fundamentũ eſt Dei promiſſio 3.2.29
Fidei incremẽtũ neceſſariũ 4.14.7 (& 3.2:34
Fides eſt Dei donum 1.7.5,& 2.3.8,& 3.14,
Fides ab electione proficiſcitur 3 22.10
Fides doctrinæ comes 3.2.6
Fides non eſt ſine intelligentia 3.2:3
Fides cum ſpe coniuncta 3 2.42
Fides certa ac firma eſſe debet 3.2 39
Fides quomodo appellatur opus 3.2.39
Fides inuocationis mater 3.20.1
Fides omnium bonorum radix 4.13.20
Fides pœnitentiam gignit 3.2.1
Fides ſola iuſtificat 3:11.19,& 3.17.10
Fides homines regenerat 3.3.1
Fides reproborum 3 2.10,11
Fides Simonis Magi 3:2.10
Fides Sophiſtarum intricata 3.2 2
Fidei obiectum 3 3.19
Fides formata & informis ex ſophiſtis 3 2 8
Fiducia ſoli Deo debetur 2.8.16
Fiducia fidelium 3.24.7
Filiorum munus erga parentes
Finis ſingulorũ præceptorũ 2.8.35,36 (8.9
Finis ſingulorũ pręceptorũ cõſiderãdus 2.8.
Finis noſtræ regenerationis 1 19.4.& 3 3.19
Fortuna, Ethnicorum vocabulum 1.16.18
Fortunæ nulla vis 1.6.14,& 3.7.10
Fundamentum Eccleſiæ 1.7 2,4,& 4.2.1
Fũdamẽtũ fidei, gratuita Dei promiſſio 3.2.29
Furtum prohibitum 2.8.45

Furtum variis modis committitur, ibid.

G

Galenus 1.5.2
Gentium vocatio 1.11.11.12
Gloria fidelium poſt hanc vitam 3.25.10
Gloria fideliũ in hoc mũdo 2.15.4.& 3.13.1
Gratia Dei libera 3.21.6,& 3.22.8
Gregorij ſeptimi aſtus 4.11.13
Gregorij opinio de imaginibus 1.11.5
Gregorius Nazianzenus 1.13.17,& 4.9.11
Gubernatores Eccleſiæ 4.3.8

H

Hæretici à ſchiſmaticis differunt 4.2.5
Hierarchia Papatus 4.5.25
Hieronymus taxatur 1.3.5
Hidelbrãdus Gregorius ſeptimus 4.11.13
Homerus 1.17.3,& 2.2.17,& 4.6.8
Homicidium prohibitum 2.8.39
Hominis creatio 1.15.1,& 2.1.10,& 2.3.11, & 2.5.18
Homo eſt paruo mundo ſimilis 1.5.3
Hominis excellentia 1.15.3,4
Homines infinitis periculis in hoc mundo ſunt obnoxij 1.17.10
Honeſtas in Eccleſia ſeruanda 4.10.29
Honos maioribus debitus 2.8.15
Honor diuerſas hẽt ſignificationes 2.8.25
Honoris tria genera 2.8.36
Horatius 1.11.14
Hypocriſis homini inſita 1.8.2
Hypocritarum natura 1.4.4
Hypocritarum preces coram Deo deteſtandæ 3.20.29

I

Iacob vitæ in ſpeciem miſeræ exemplum 2.10.12
Idololatria damnatur 1.11.1,& 2.8.16,17
Idololatriæ origo 1.5.11,& 1.11.8
Ieiunij definitio 4.12.18
Ieiuniũ ſanctum & legitimum tres habet fines 4.12.15
Ieiunij vſus 3.3.27
Ieiunium quomodo neceſſarium 4.12.14
Ieiunium Moſis 4.12.20
Ieiunium Eliæ ibidem,
Ieiunium Chriſti ibidem,
Ieiunium Papiſtarum 4.2.21
Ioannis Baptiſtæ miniſterium 4.15.17
Ioannis Baptiſtæ munus 2.9.5
Ioannes Baptiſta mediũ inter legem & Euangelium ibidem,
Ioannes Baptiſta Euangelij nuntius ibidẽ,
Ioannes Baptiſta quomodo Elias dictus ib.
Iephthes votum 4.13.3
Ieſuitæ 5.3.1
Ignatius 1.13.29
Ignorantia non eſt ſolum peccatũ 2.1.22
Imago Dei in homine 1.15.3 & 2.12.6
Imagines licitæ & illicitæ 1.11.12
Immunitas quã ſibi arrogauit clerus 4.5.15
Impoſitio manuũ in paſtorũ electiõe 4.3.16
Impoſitio manuũ an ſacramentũ 4.14.20
Improbi quamuis Dei ſunt inſtrumenta, tamen excuſatione carent 1.17.5,& 18.4, & 2.5.5,& 3.23.9
Improbi diuinis caſtigationibus indurãtur 3.4.12,& 3.8.6
Improbi quõ Deum timeant 4.30.25
Improbi nonnunquam donis præſtantibus excellunt 3.24.2,3
Indulgentiæ ſatisfactionibus additæ 3.5.1
Indulgentiarum origo 3.5.5
Indurationis improborum origo 3.24.14
Infantes damnationem ſecum ex vtero matris adducunt 4.15.10
Infantes à Deo regeniti 4.16.17
Infantes baptizandi 4.16.1
Infidelitas radix omnium malorum 2.1.4
Inimici diligendi 2.8.3[illegible],36
Inobedientia prima humani generis pernicies 2.1.4 (1.15.7
Intellectus & voluntas duæ animæ partes
Intelligentia cum fide coniuncta 3.2.3
Intentio bona 2.2.25
Interceſſionis ſanctorum origo 3.20.21
Inuocatio à fide promanat ibidem
Inuocatio ſoli Deo debita 2.8.16
Ioſephus 1.8.4,& 2.8.12
Ira Dei maximè in reprobos 3.25.12
Irenæus 1.3.27,& 2.6.4,& 2.14.7,& 4.7.7
Iſaaci cõdõ quod ad mundũ ſpectat 2.10.12
Iſaaci peccatum 3.2.31
Iudas à Chriſto electus quomodo 3.2.4,9
Iudas quõ Cœnæ Chriſti cõicarit 4.17.34
Iudicia Dei bifariam 3.4.31
Iudicia quomodo legitima 4.20.18
Iudæi primogeniti in Dei familia 4.16.14
Iuſiurandum eſt ſpecies cultus diuini 2.8.23
Iuramenta priuata licita néc ne 2.8.27
Iuriſiurandi formulæ ſacris literis familiares 2.8.24
Iuriſdictio in homine duplex 4.19.15
Iuriſdictio Eccleſiaſtica penes quem 4.7.5, & 4.11.1
Iuriſdictio in Eccleſia 4.11.1
Iuſtificari coram Deo 3.11.2,& 3.17.12
Iuſtitia Chriſti perfecta 3.14.12 (3.18.1
Iuſtitia operũ ex mercede colligi nõ poteſt

Iuſtitia

Iuſtitia partialis à Sophiſtis conficta 3.14.13
Iuſtinus Martyr 1.10.3
Iunenalis 1.11.3

L

Lacedæmoniorum diſciplina 4.13.9
Lactantius 1.4.3,& 1.11.6
Laici baptizare non poſſunt 4.15.10
Lapſus Adami 2.1 4
Latria & Dulia 1.4.3,& 1.12 2
Libertas Chriſtiana Spiritualis 3.19.9
Libertas Chriſtiana in tribus conſiſtit 3.19 2
Libertas populi in Epiſcoporum electione 4.4.11
Liberũ arbitriũ hominis ante lapſum 1.15.8
Liberũ arbit.hominis 1.15.8,& 2.2 1,& 2.5.1
Legis ſumma 2.8.11
Legis vſus 1.12.1,& 2.7.1
Legis munus 1.7.6,& 3.19 2,& 4.15.12
Leges ciuiles ab hominibus conſtitui poſſunt 4.20.15
Leges politicæ nerui validiſſimi rerum publicarum 4.20.14
Lex Dei in tres partes à Moſe diſtincta ib.
Lex moralis duabus partibus cõſtat 4.20.15
Lex Moſis miraculo quodã cõſeruata 1.8.9
Lex cur promulgata 1.6.2
Lex quomodo abolita 2.7.14
Lex ſpiritualis 2.8.6
Lex obſeruari nõ poteſt propter carnis imbecillitatem 2.5.6.7,& 2.7.4.5

M

Macedonius hæreticus refutatur 5.13.6
Magiſtratus dignitas 4.20.24
Magiſtratus munus 2.8.46,& 4.20.9
Magiſtratui parendum 4.20.8.22.23
Magiſtratus Deo ſubiectus 2.8.38,& 4.20.32
Magiſtratui citra peccatũ licet interficere 4.20.10
Magiſtratus à Deo ordinati ſunt eiſque placent 4 20.4
Magiſtratus nomine Dei verè appellantur 4.16.31
Magiſtratus Dei ſunt vicarij 4 20.9
Magnitudo animi ſanctorum 3.8.8
Maledicentia damnatur 2.8.47.48
Manducatio carnis Chriſti 4.17.6
Manuũ impoſito in paſtorũ electiõe 4.3.16
Manichæi hæretici refelluntur 1.13.1,& 1.14.3,& 15.5,& 2.1.11, & 2.11.3,& 2.13.1.2,& 2 14.8,& 3 11.5,& 3.23.5,& 3.25.7,& 4.12.19.
Marcionitæ 1.13.1.2,& 4,17.1 7
Matrimonium à Deo conſtitutum 2.8.41
Matrimoniũ non eſt ſacramẽtum 4.19 34.
Matrimonium non debet prohiberi Eccleſiæ miniſtris 4.12.23
Maria Chriſti mater Ioſepho affinis 2.13.3
Merces promiſſa fidelibus 3.18.3
Mendàcium omnino prohibitum 2.8.47
Meritum,fidei ſynceritati cõtrarium 3.15.2
Michael Seruetus Anabaptiſta 4.16.31
Michael Seruetus refellitur 1.13.10.22,& 1.15.5,& 2.9.3,& 2.10.1,& 2 14.5.6.7, & 4.16.29.31,& 4.17.29.30
Mileſiorum prouerbium 4.13.15
Miniſterium verbi in Eccleſia neceſſarium 4.1.5,& 4.3.2.3,& 4.1.4.11
Miniſterium Ioannis Baptiſtæ & Apoſtolorum,vnum 4.15.7
Miniſtri verbi,Vide Paſtores.
Miſericordia & veritas cõiunctę ſunt 3.13.4
Miſericordia Dei in omnes creaturas effuſa 1.5.5
Miſſæ origo 4.18.8
Miſſæ virtutes 2.15.6,& 4.2.9,& 4.18.1
Miſſarum forum in Papatu 4.5.9
Moderatores Eccleſiæ 4.3.8
Modeſtia fidelibus neceſſaria 2 2.1.11
Monachi veteri Eccleſiæ incogniti 4.5.28
Monachorum corrupti mores 4.13.15
Monachorum periculoſæ ſectæ 4.13.14
Monachi vota temeraria faciunt 4.1.3.3.17
Moniales veteri Eccleſiæ ignotæ 4.13.19
Monica mater Auguſtini 3.5.10
Motiones priuatæ neceſſariæ in Eccleſia 4.12.2
Monothelitæ refelluntur 2.16.12
Mortificatio carnis 2 16.7
Mortis Chriſti magna vis 2.16.5
Mors à fidelibus contempta 3.9.5
Moſes omnium Prophetarum princeps 4.8.2
Moſes familiariter ſcripſit 1.14.3
Moſis doctrina 1.8.4
Moſes cur quadraginta dies ieiunarit 4.12.20
Mulieres ſub hominum nominibus in genealogiis comprehenduntur 2.13.3.
Mulieribus baptizare non licet 4.15.10
Mũdus pro genere humano creatus 1.10.6

N

Naamani Syrij pietas 3.2 32
Naturæ corruptio 2.5 1
Natura duplex in perſona mediatoris 2.14.1
Neceſſitas duplex 1.16 9
Neceſſitas & coactio differunt 2 3.5
Neceſſitas fatalis Stoicorum 1.16.8
Nehemiæ ieiunium 4 12 16

Neſtorius hæreticus 2.14.4.5
Nomen Dei ſumma cum reuerentia ſumi debet 2.8.22
Nomen Dei quomodo ſanctificari debeat ibid.& 3 20.41
Nomen Chriſti aliquãdo Eccleſiæ tribuitur 4.17.22
Nouatiani refelluntur 3 3 21,& 4.1.23

O

Obedientia Deo gratiſſima 2 8.5
Obedientia Chriſti noſtra deleuit peccata 2.16 5
Obedientia parentibus debita 2.8.38
Obedientia regibus & magiſtratibus debita 4.20.8.22,23 32
Obiectum fidei 3.3.19
Obſeruatio dierũ ſuperſtitioſa dãnatur 1.8.31
Opus Spiritus ſancti 4 14.8.9
Opus idem pluribus omnino cõtrariis tributum 1.18.4,& 2.4.2
Opera hominem non iuſtificant 3.17.11
Opera carnis à peccato originali proueniunt 4.15 10
Opera ſupererogationis 3.14.14
Operum iuſtitia 3.18.1
Opera bona ex Dei gratia proueniũt 2.3.13
Opera bona à fide procedunt 4.13.20
Officiũ paſtoris differt à principis officio 4.11.8
Officiales cur conſtituti 4.11.7
Orationis ſignificatio 3.20.2
Oratio omnibus fidelibus neceſſaria ibid.
Oratio vtilis multis modis ibid.
Oratio quomodo cõcipi debeat 3.20.4.7.8,9.11
Oratio Dominica exponitur 3.20.36
Oratio non intermiſſa 3.20.7
Orationes publicæ Deo gratæ 3.20.20 29
Ordo, ſacramentum à Scholaſticis inuentum 4.19.22.
Origenes 2.2.4.27,& 2.5.17,& 2.8.12, & 3.22.8
Oſiãder refellit̃ 1.15.3.5,& 2,12.5.6.7,& 3.11.5
Ouidius 1.15.3,& 2.2.23

P

Pædobaptiſmus ſacris literis probatus & cõfirmatus 4.1.6.1
Panis pro rebus neceſſariis corpori 3.20.44
Panis aſſumit nomen corporis Chriſti 4.17.20
Papa ſe Chriſti vicarium appellat 4.6.2
Papa Antichriſtus 4.7.21.25,& 4.9.4
Papa ſibi Occidẽtis imperiũ ſubiecit 4.11.13
Papa quo Pacto tantum creuerit 4.7.1
Paphnutij opinio de cœlibatu 4.12 26
Papiſtæ Chriſti ſimiæ 4.19.29
Papiſtæ qũo imagines defendant 1.11.5
Papiſtæ Chriſtum ignorant 2.15.1
Papiſtarum ieiunia 4.12.21.
Paſtor & Epiſcopus 4 3.8
Paſtores in Eccleſia 4.3 4.5
Paſtores & doctores neceſſarij in eccleſia 4.3.4
Paſtorum munus 2.8.46,& 3.3 17,& 4.1.1 5.22,& 4 3 6.& 4 8.1,& 4.12.11.14.17
Paſtorum poteſtas 3.4.14
Paſtorum vocatio 4.3 11
Patientia fidelibus neceſſaria 3.8.1,& 3.20.52,& 3.25.1
Patientia Chriſtianorum differt à philoſophorum 3.8.11
Patres ſub vetere Teſtam. 2.7.16,& 2.9.1.2.4,& 2.10.5,& 2.14.5.& 4.10.14,& 4.14.23
Patriarchæ in Eccleſia 4.4.4
Pauperum cura in Eccleſia 4.3.8
Pax à remiſſione peccatorũ procedens 3.13.4
Peccatum originale 2.1.5.8,& 4.15,10
Peccatum in Spiritum ſanctum 3.13.22
Peccatum veniale ex Sophiſtis 2.8.58
Peccatum omne per ſe mortale eſt 2.8.59
Peccata duobus modis 4.12.3.6
Peccata cur debita appellentur 3.20.45
Peccata Patrũ qũo in filiis puniãt̃ 2.8.19.20
Peccata ſanctorum ſunt venalia 2.8.59
Peccata extra eccleſiã nõ cõdonãtur 4.1.20
Peccata ſigillatim numerari non poſſunt 3.4.16.18
Peccatores pro diſſolutis hominibus 3.20.10
Pelagiani hæretici refelluntur 2.1.5,& 2.2.21,& 2.3.7,& 2.7.5,& 3.22.8
Perfectio Eccleſiæ 4.8.12.
Perfectio fidelium 3.17.15
Perfectio fidei ibid.
Periurium eſt execrandum 2.8.24
Perpetuitas eccleſiæ 2.15.3
Perſecutio pro iuſtitia 3.8.7
Perſæ ſolem adorabant 1.11.1
Perſeuerantia donum Dei 2.3.11,& 2.5.3
Perſeuerãtia electorũ tãtùm propria 2.3.11
Perſonæ ſignificatio in Scriptura 3.23.10
Perſona in Deo 1.13.6.
Perſonæ tres in vna eſſentia Diuina 1.13.2.
Petrus nullum habebat ius in alios Apoſtolos 4.6.5
Petrus Romæ non fuit 4.6.14
Philoſophorũ opinio de libero arbit. 2.2.3
Phocas Romanæ ſedis patronus 4.17.7
Pighius hæreticus 3.2.30.

Plato

Plato philoſophus 1.5.10
Plautus 1.17.3
Plutarchus 1.2.3
Pœnitentia vera 3.3.5.
Pœnitentia vera ex fide proficiſcitur 3.3.1
Pœnitētia eximiū Dei donū 3.3.21,& 3.24.15
Pœnitentia pars Euangelij 3.3.1
Pœnitētia nō eſt ſacramentum 4.19.14.15
Pœnitentiæ effecta 3.3.15.6
Pœnitentiæ partes 3.3.38
Pœnitentia in Deo non inuenitur 1.17.12
Pœnitentia Achab 3.3.25,& 3.20.15
Politia inter Chriſtianos 4.20.3
Politia eccleſiaſtica non contemnenda 4.10.27
Præcepta Dei ex hominis facultate non æſtimanda 2.5.4.6
Præcepta legis quomodo cōſiderāda 2.8.8
Præcepta Dei ab hominibus perfectè obſeruari nequeunt 2.5.4.6
Præceptorum tria genera 2.5.6.8
Prædeſtinatio quid ſignificet 3.21.5
Prædeſtinationis cognitio ardua & difficilis 3.21.1
Prædicatio Euangelij reprobis eſt cōmunis 3.24.1
Præparatio Papiſtarum 2.2.27
Præſcientia in Deo quid ſignificet 3.21.5
Præſentia Dei homines perterrefacit 1.1.3
Præſidia in ciuitatibus 4.20.12
Preſbyteri ſeculares in Papatu 4.5.9
Preſbyterorum munus 4.12.2
Preces aſſiduæ 3.20.7
Preces hypocritarum coram Deo abominādæ 3.20.29
Preces ſanctorum defunctorum 3.20.21
Primatus ſedis Romanæ 4.6.1
Primogenitura aliquando à Deo contemnitur 3.22.5
Principibus non eſt blandiendum 4.20.1
Proximi ſignificatio 2.8.55
Promiſſio Dei gratuita, eſt fundamentum fidei 3.2.29
Promiſſiones Dei in ſolis electis ſunt efficaces 3.24.17
Promiſſionum Dei vſus 2.5.10
Promiſſiones Dei omnes in Chriſto incluſę 3.2.32
Promiſſionū vſus erga fideles & improbos 2.5.10
Promiſſiones Legis & Euangelij quomodo inter ſe conſentiant 3.17.1
Prophetæ qui propriè 4.3.4
Prophetæ Legis interpretes 1.6.2,& 4.8.6
Prophetæ bonitatem Dei terrenis beneficiis adumbrarunt 2.10.20
Prophetarum poteſtas 4.8.3
Prouerbium Mileſiorum 4.13.19
Prouidentia Dei erga omnes creaturas 1.16.1.4
Prouidentia Dei quomodo conſideranda 1.17.1,& 1.5.6.7
Prouidētia Dei in regnorum diſtributione 4.20.26
Potentia Dei quomodo conſideranda 1.14.20.21,& 1.16.3,& 3.2.31
Potentia Eccleſiæ quatuor capitibus comprehenditur 4.7.6
Potentia Eccleſiæ ſubiecta eſt Dei verbo 4.8.4
Poteſtas ligandi & ſoluendi 3.4.14.15
Poteſtas Prophetarum 4.8.3
Pugna fidelium aſſidua 1.14.13.15.18,& 3.3.10,& 3.20.46,& 4.15.11.12
Purgatoriū quomodo excogitatum 3.5.6.7

Q

Quadrageſimæ obſeruatio ſuperſtitioſa 4.12.20
Quatuor hominum iuſtificatorum ſpecies 3.14.1
Quatuor Deo in primis debentur 2.8.16
Querimonia Senecæ de idolis 1.11.2
Quæſtiones inutiles reiiciendæ 1.14.1.4,& 2.12.5

R

Ratio humana in rebus ſpiritualibus cæca 2.2.19
Rationis vis 2.2.2
Rebeccæ peccatum 3.2.31
Redemptio in vno Chriſto 2.6.1
Regeneratio per fidem 3.3.1
Regenerationis finis 1.15.4,& 3.3.19
Regenerationis gradus 4.16.31
Regeneratio ex Anabaptiſtis 3.3.14
Regimen duplex in homine 3.19.15, & 4.20.1
Regiminis tres ſpecies 4.20.8
Regnum Chriſti æternum 2.15.3,& 3.12.7
Regnum Dei 3.3.19
Regna Dei prouidentia diſtribuuntur 4.20.26
Relatio inter fidem & verbum Dei 3.2.6.29.31,& 3.11.17,& 3.22.10
Religionis origo 1.12.1
Religio vera 1.12.3,& 1.4.3
Remiſſio peccatorum in ſola eccleſia reperitur 4.1.20
Remiſſio peccatorum primus eſt in Eccleſ-

ſiām & Dei regnum aditus Ibid.
Remiſſio peccatorum pacem gignit 3.13.4
Renūtiare ſibi ipſi 3.3.8,& 3.7.1.2
Repetitiones Hebræis familiares 1.15.3
Reprehenſiones ad legis violatores 2.5.11
Reprobatio ex Dei voluntate 3.22.11
Reprobi Deo inuiſi 3.24.16
Reprobi excuſatione carēt quū peccāt 3.23.9
Reprobi Deum non timent vt decet 2.2.27
Reproborum fides 3.2.11.12
Reproborum miſera conditio 3.25.6
Reproborum pœna erit grauiſſima 3.25.12
Reprobi Dei verbum audire poſſunt 2.5.5
Reſipiſcentia, vide Pœnitentia
Reſurrectio Chriſti 2.16.13
Reſurrectio carnis creditu difficilis 3.25.3
Reſurrectio carnis bonis & improbis communis 3.25.9
Reſurrectio miro quodam modo fiet 3.25.8
Reuelationes fanaticorum 1.9.1
Regibus obtemperandum 4.20.8.22.20,& 4.20.32
Reges ac magiſtratus dij nominātur 4.16.31
Regibus aſſentatores adeſſe non oportet 4.20.32
Romaniſtæ fruſtra ſibi Apoſtolorum ſucceſſionem glorioſè arrogānt 4.2.2.3
Romā omniū Eccleſiārū nō eſt caput 4.7.17

S

Sabbathi vera obſeruatio 2.8.28
Sabbathum quomodo Chriſti aduentu abolitum 2.8.31
Sabellius hæreticus refellitur 1.13.4
Sacramenti vera ſignificatio 4.14.1
Sacramentū ſine promiſſione nō eſt 4.14.4
Sacramenti generalis ſignificatio 4.14.18
Sacramenta duo in eccleſia 4.14.20,& 4.18.20
Sacramenta numero plura ex ſcholaſticorum opinione 4.19.1
Sacramentorum vſus 4.14.13
Sacramenta Legis ab Euangelicis differunt 4.14.23.26
Sacerdotium Chriſti 4.6.2
Sacerdos ſummus ſub Lege erat Chriſti figura ibid.& 4.12.25,& 4.14.21
Sacrificium Deo gratum 3.7.1
Sacrificiorum vſus 2.7.1.17,& 2.12.4
Sacrificium fidelium 4.18.4.16
Sadducæorum de Angelis opinio 1.14.9
Sadducæorum de animis ſententia 1.15.2
Sadducæi refelluntur 2.12.23,& 3.25.5
Sapientia vera 1.1.1
Sanctimonia vitæ, electionis ſcopus 3.23.12
Sancti interdum diuina præſentia perterrefiunt 1.1.3
Sancti defuncti an pro nobis preces concipiant 3.20.24
Salus à Dei electione prouenit 3.24.4.5
Salus fideliū cum ipſius omnibus partibus in Chriſto continetur 2.16.19
Salutis quatuor cauſæ 3.14.17.21
Samſon hoſtes vlciſcendo quodammodo peccauit 3.20.15
Sanctificare nomen Dei 3.20.41
Sarx peccatum 3.2.31
Satan omnis improbitatis ac iniquitatis author 1.14.15
Satan author diſſidij 4.17.1
Satan diuerſis appellatur nominibus 1.14.13
Satan vocatur Dei ſpiritus 2.4.5
Satan vltionis diuinæ miniſter 1.18.2,& 2.4.2
Satan Dei ſimia 1.8.2,& 4.14.19
Satan quomodo in reprobis operetur 2.4.2
Satan nihil niſi Deo volente ac permittēte poteſt 1.14.17,& 1.17.7
Satan eccleſiæ prout vellet non nocet 1.14.18
Satanæ aſtus 3.20.46,& 4.1.1.11.13, & 4.14.19,& 4.15.19, & 4.16.32, & 4.17.12,& 4.18.18
Satisfactio à Sophiſtis excogitata 3.4.25, & 3.16.4
Scala Iacob 1.14.12
Scandalum duplex 3.19.11
Scandala vitanda ibid.
Schiſmatici qui propriè 4.2.5
Scopus omnium fidelium 2.10.11,& 3.25.2
Scortatio damnatur 2.8.41
Scriptura homines ad Dei cognitionem adducit 1.6.1
Scriptura duobus modis de Eccleſia verba facit 4.1.7
Scriptura quanuis ſimplex, magni tamē eſt ponderis 1.8.1
Scripturæ maximus eſt fructus 1.9.1
Sedes Chriſti ad dexteram patris 2.16.15
Sectæ monachorum periculoſæ 4.13.14
Semina legū in omnibus hominibus 2.2.13
Semen religionis in mente humana 1.3.1,& 1.5.1
Seneca 2.2.3,& 3.8.4
Senſus quinque in homine 1.15.6
Senſus diuinitatis in hominum mente inſculptus 1.2.3,& 1.3.1
Sephora filiū quomodo circunderit 4.15.22
Sepultura veterū,& illius ſignificatio 3.25.8

Sepulturæ

Sepulturæ Chriſti ſignificatio 2.16.7
Seruetus, vide Michael Seruetus
Seruorum munus 2.8.46
Signa pœnitentiæ extrinſeca 4.12.14.17
Simonis magi fides 3.2.10
Simoniæ ſignificatio 4.5.6
Simplicitas ſacrarum literarum magnæ eſt efficaciæ 1.8.1
Sinus Abrahæ 3.25.6
Sobrietas fidelibus neceſſaria 1.9.3
Sol à Perſis adoratus 1.11.1
Solon 4.20.9
Spes pro fide 3.2.43
Spes cum fide coniuncta 3.2.42
Spes etiam vltra mortem porrigitur 3.2.4.7
Spes ꝓpter bona antea à Deo accepta 3.2.31
Spei natura 3.25.1
Spiritus ſanctus eſt Deus æternus 1.13.14
Spiritus ſanctus internus doctor 3.1.4
Spiritus ſanctus in improbis non habet domicilium 2.2.16
Spiritus ſancti elogia 3.1.3
Spiritus ſancti munus 3.2.36
Spiritus ſancti opus 4.14.8.9
Stoici & illorũ opinio de neceſſitate 1.16.8
Summa legis 2.8.11
Summa euangelij 3.3.1.19
Subdiaconi in eccleſia 4.4.10
Subdiaconi papatus 4.19.33
Superbia in homine inſita 1.1.2
Superbia omnium malorum initium 2.1.4
Superſtitionis origo 1.12.1
Superſtitio differt à vera religione 1.12.11
Superſtitio fugienda 2.8.16
Symbolum apoſtolorum 2.16.18

T

Templorum vſus 3.20.30,& 4.1.5
Templa Græciæ à Xerxe incenſa aut diruta Ibid.
Templorum ſuperfluus ornatus 4.5.18
Tentationis diuerſæ ſpecies 3.20.46
Tentare Deum quid ſignificet 4.13.3
Tertullianus 1.10.3,& 1.13.6.28,& 2.14.7,& 3.20.48,& 3.25.7,& 4.15.21,& 4.17.29.48
Teſtamentum vetus Chriſti opera confirmatum 2.10.4
Teſtamentum vetus & nouum in quibus ſimilia 2.10.1
Theodorus epiſcopus 1.1.14
Theodoſius Mirenſis epiſcopus 1.11.15
Theodoſius imperator publicum peccatum agnouit 4.12.7
Theologia Paparum & Cardinaliũ 4.7.27
Theſaurũ Eccleſiæ quid papiſtę vocent 3.5.3
Thomas Aquinas 2.2.4,& 3.22.9
Timor Dei qualis in reprobis 3.2.27,& 4.10.23
Timor domini 3.2.26
Timor fidelium 3.2.21.22
Tonſuræ origo 4.19.26.27
Tranſubſtantiatio à ſophiſtis excogitata 4.17.12.14.15
Tradi Satanæ 4.12.5
Tributa Principibus pendi debent 4.20.13
Trinitas perſonarum in Deo 1.13.1.2.3.4
Triſtitia duplex 3.3.7,& 3.4.2
Turcæ idolum locó veri Dei ponunt 2.6.4

V

Valla 3.23.6
Varro 1.11.6
Vectigalia principibus pendenda 4.20.13
Veritas & miſericordia coniunctæ 3.14.4
Viduæ ſenes & illarum cœlibatus 4.13.18.
Vigilare perpetuò 1.14.15
Vindicta Deo relinquenda 2.8.57,& 4.20.20
Vindictæ appetitus prohibitus ibid.
Vita hominis à Deo limitibus eſt circunſcripta 1.16.9,& 1.17.4
Vita præſens Dei benedictio 2.8.37
Vita præſens breuis ac futilis 3.9.2
Vita Chriſtiana 3.3.20,& 3.6.1
Vita æterna ſcopus omnium fideliũ 2.10.11
Vita æterna cur merces aut præmiũ appelletur 3.18.3.4
Virgilius 1.5.5
Vnctio extrema non eſt ſacramentum 4.19.18
Vnio Hypoſtatica 2.14.5
Vocationis duæ ſpecies 3.24.8
Vocatione electio confirmatur 3.24.1.2
Vocatio vniuſcuiuſque conſideranda 3.10.6
Vocationis fidelium ſcopus 3.6.1,& 3.25.1
Vocatio gentium 2.11.11.12
Vocatio paſtorum quatuor in rebus ſita eſt 4.3.11
Voti ſignificatio 4.13.1
Votum cœlibatus 4.13.18
Votum Iephthæ 4.13.3
Vota charitatis 4.19.26
Vota fidelium, quatuor ſibi res proponunt 4.13.4
Vota monachorum temeraria 4.13.3.17
Vota temeraria violanda 4.13.20
Voluntas Dei ſimplex 3.24.16
Voluntas Dei bifariam conſideranda 1.17.2
Voluntas Dei, ſuprema rerum omnium cauſa 1.14.1,& 1.16.8,& 1.17.2,& 1.18.2

Voluntas Dei eſt rerum omnium neceſſitas 3.23.8
Voluntatem Dei ſequi oportet 3.20.43
Voluntas Dei, ſumma iuſtitiæ regula 3.23.3
Voluntas hominis quomodo in regeneratione aboleatur 2.5.15
Voluntas & intellectus duæ partes animæ 1.15.7
Voluntas hominis in Dei manu 2.4.6.7
Voluntas in regeneratis 2,3 6,& 1.5 15

X

Xenophon 1.5.12,& 4.12.22
Xerxes incendit aut diruit omnia templa Gręciæ 4.1.5

Z

Zacharię Papę perfidia 4.7.17
Zelus quomodo ex pœnitentia excitetur 3.3.15
Zepherini conſtitutio de Cœnę celebratione 4.17.46

ALTER INDEX QVO CONTINENTVR BIBLIORVM LOCI EX SERIE LIBRORVM VETERIS ac noui Teſtamenti.

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum caput, poſterior verſum eiuſdem capitis indicat: ſi vnicum, verſum tantùm. Primus verò contextui poſtpoſitus, Inſtitutionis librum, Secundus caput, Tertius ſectionem deſignat.

GENESIS.

1,1 IN principio Deus creauit cœlum & terram 1.14.20
2 Et Spiritus Dei expanſus erat ſuper abyſſos 1.13.14,& 1.13.22
3 Et dixit Deus, Fiat lux, & lux fuit 1.13.7, & 1.13 8
11 Germinet terra herbam virentem & facientem ſemen iuxta genus ſuum 1.16.2
26 Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram 1.13.24,& 1.15.3
27 Et creauit Deus hominem ad imaginē & ſimilitudinem ſuam, ad imaginem Dei creauit illos, maſculum & fœminam 1.11.14,& 1.15.3,& 2.1.1,& 2.2.1
28 Et dominamini piſcibus maris, & volatilibus cœli, & vniuerſis animalibus quæ mouentur ſuper terram 1.14.22
31 Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et factum eſt veſpere & manè dies ſextus 1.14.22,& 3.23.8
2,1 Igitur perfecti ſunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum 1.14.4
2 Compleuit Deus die ſeptimo opus ſuū quod fecerat: & requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere quod fecerat 1.14.2, & 2.8.30
7 Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem 1.15.5,& 2.14.8
9 Lignum etiam vitæ in medio paradiſi, lignúmque ſcientiæ boni & mali 4.14.18
17 In quocunque die comederis ex eo, morte morieris 3.2.7,& 4.14.18
18 Non eſt bonum hominem eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium ſimile ſibi 4.13.3
23 Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniam de viro ſumpta eſt 2.12.7,& 4.19.35
3,4 Dixit ſerpens ad mulierem: Nequaquam moriemini 1.14.15
6 Vidit igitur mulier quòd lignum eſſet bonum ad veſcendum & pulchrum oculis, aſpectúque delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit, dedítque viro ſuo, qui comedit 2.1.4
15 Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen illius: ipſa cōteret caput tuum & tu inſidiaberis calcaneo eius 1.14.18,& 2.13.2
17 In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ 3.14.13,& 2.10.10
22 Nunc ergo ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in ęternum, eiiciamus eum 4.14.12
4,4 Et reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius 3.14.8
7 Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius 2.5.16
8 Cúmque eſſent in agro, conſurrexit Cain aduerſus fratrem ſuum Abel, & interfecit eum 1.10.10

10 Vox

10 Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra 3.2.7
13 Maior eſt iniquitas mea quam vt veniam merear 3.3.4
6,3 Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt, &c. 3.14.1
5 Videns autem Dominus quòd multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore 2.2.25
6 Tunc pœnituit Dominum quòd hominem feciſſet in terra 1.17.12
8 Ponam fœdus meum tecum 4.14.6
22 Fecit Noe omnia quæ pręceperat illi Deus 2.10.10
8,21 Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua 2.2.25, & 2.2.27, & 3.14.1
9,2 Et terror veſter ac tremor ſit ſuper cuncta animalia terræ, & ſuper omnes volucres cœli, cum vniuerſis quę mouentur ſuper terram: omnes piſces maris manui veſtrę traditi ſunt 1.14.22
9 Ecce ego ſtatuo pactum meum vobiſcum & cum ſemine veſtro poſt vos 4.14.6
13 Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terrã 4.14.18
24 Euigilatus autem Neo ex vino, quum didiciſſet quæ fecerat ei filius ſuus minor 1.10.10
25 Ait, Maledictus Chanaam, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis 1.11.8
27 Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, ſitque Chanaan ſeruus eius ibidem
12,4 Egreſſus eſt itaque Abrahã ſicut præceperat ei Dominus 2.10.11
10 Facta autem eſt fames in terra: deſcenditque Abram in Ægyptum, vt peregrinaretur ibi ibid.
13 Dic ergo obſecro te, quòd ſoror mea ſis ibid.
17 Flagellauit autem Dominus Pharaonem, & domum eius propter Sarai vxorem Abram 2.8.19
13,7 Et facta eſt rixa inter paſtores Abrã, & paſtores gregum Loth 2.10.11
11 Diuiſique ſunt alteruter à fratre ſuo ibidem
14,13 Et ecce vnus qui euaſerat nunciauit Abram Hebręo ibid.
18 At vero Melchiſedec rex Salem, proferens panem & vinum (erat enim ſacerdos Dei altiſſimi, &c. 4.18.2
15,1 Noli timere Abrã ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis 2.11.2, & 3.25.10, & 4.16.11, & 4.16.24
5 Suſpice cœlum & enumera ſtellas ſi potes, & dixit ei, Sic erit ſemen tuum 3.18.2
17 Quum ergo occubuiſſet ſol, facta eſt caligo tenebroſa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis tranſiens inter diuiſiones illas 4.14.18
18 Semini tuo dabo terram hãc à fluuio Ægypti vſque ad fluuium magnum Euphratem 4.16.11
16,2 Ecce concluſit me Dominus ne parerem: ingredere ad ancillam meam, ſi fortè ſaltem, &c. 3.2.31
5 Dixítque Sarai ad Abraham, Iniquè agis contra me 2.10.11
Ego dedi ancillam meam in ſinum tuum 3.2.31
9 Dixítq; ei Angelus Domini, Reuertere ad dominam tuam 1.14.16
15 Peperítque Agar Abræ filium 2.10.11
17,2 Ponam fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis 3.18.2
5 Conſtitui te patrem multarum gẽtium 2.10.11
7 Et ſtatuam pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum, poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, vt ſim Deus tuus, & ſeminis tui poſt te 2.8.21, & 2.10.9, & 2.11.1, & 4.15.20, & 4.16.3
10 Circuncidetur ex vobis omne maſculum 4.14.20, & 4.16.3
11 Et circuncidetis carnem præputij veſtri, vt ſit in ſignum fœderis inter me & vos 4.16.24
12 Infans octo dierum circuncidetur in vobis omne maſculum in generationibus veſtris 4.16.5, & 4.16.6, & 4.16.30
13 Erítque pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum 4.17.22
14 Maſculus cuius pręputij caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactum meum irritum fecit 4.16.9
21 Conſtituam pactum meum cum Iſaac 4.14.5
18,1 Apparuit autem ei Dominus in conualle Mamre 1.14.5
2 Apparuerunt ei tres viri ſtantes prope eum 1.14.9
10 Reuertens veniam ad te tempore iſto

vitā comite, & habebit filium Sara vxor tua 3.18.2
23 Si fuerint quinquaginta iuſti in ciuitate, peribunt ſimul? & non parces loco illi propter quinquaginta iuſtos, ſi fuerint in eo? 3.20.15
27 Quia ſemel cœpi, loquar ad Dominū meum, quum ſim puluis & cinis 1.1.3
19,1 Veneruntque duo Angeli Sodomam veſpere 1.14.9
20,2 Dixítq; de Sara vxore ſua, ſoror mea eſt 2.10.11
3 En, morieris propter mulierem quam tuliſti: habet enim virum 1.17.14
18 Concluſerat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ 2.8.19
21,2 Concepítque Sara, peperítque filium Abrahæ, in ſenectute ſua 2.10.11
10 Eiice ancillam hanc & filium eius 2.10.11, & 4.2.3
12 Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius: quia in Iſaac vocabitur tibi ſemē 3.22.5
24 Dixítque Abraham, Ego iurabo 4.8.27
25 Et Abrahā increpauit Abimelech propter puteum aquæ quem vi abſtulerant ſerui eius 2.10.11
22,1 Quæ poſtquam geſta ſunt, tentauit Deus Abraham 3.8.4, & 3.20.46
2 Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Iſaac, & vade in terram viſionis, atq; offeres eum in holocauſtum 2.10.11
3 Igitur Abraham de nocte conſurgēs ſtrauit aſinum ſuum, ducens ſecum duos iuuenes, & Iſaac filium ſuum: quúmq; cōcidiſſet ligna in holocauſtum, abiit in locū quem præceperat ei Deus 3.18.2
8 Fili mi, Deus prouidebit ſibi victimam holocauſti 1.16.4
12 Nunc cognoui quòd timeas Dominū, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me 3.8.4
16 Per memetipſum iuraui, dicit Dominus: quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio vnigenito, &c. 3.18.2
17 Benedicam tibi, & multiplicabo ſemē tuum ſicut ſtellas cœli, & velut arenā quæ eſt in littore maris ibid.
18 Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ 2.13.1, & 4.14.21
23,4 Aduena ſum & peregrinus apud vos: date mihi ius ſepulchri vobiſcum, vt ſepeliam mortuum meum 3.25.4
7 Surrexit Abraham, & adorauit populū terrę, filios videlicet Heth 1.12.3
12 Adorauit Abraham coram Domino & populo terrę ibid.
19 Atque ita ſepeliuit Abraham Saram vxorem ſuam in ſpelunca agri duplici quæ reſpiciebat Mamre, hęc eſt Hebron in terra Chanaan 3.25.8
24,7 Ipſe mittet Angelum ſuum corā te 1.14.6, & 1.14.12
12 Domine Deus domini mei Abraham, occurre obſecro mihi hodie, & fac miſericordiam cum Domino meo Abraham 1.14.12
25,27 Iſaac amabat Eſau, eo quòd de venationibus illius veſceretur 3.2.31
26,1 Orta autem fame ſuper terram, poſt eam ſterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Iſaac ad Abimelech regem Palęſtinorum in Gerara 2.10.12
4 Et multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli: dabóque poſteris tuis vniuerſas regiones has, & bene dicentur in ſemine tuo omnes gentes 2.13.1
7 Reſpondit, Soror mea eſt: timuerat enim confiteri quòd ſibi eſſet ſociata coniugio 2.10.12
15 Ob hoc inuidentes ei Palæſtini, omnes puteos quos foderant ſerui patris illius Abraham, illo tempore obſtruxerunt, implentes humo 2.10.12
20 Sed & ibi fuit iurgium paſtorum Gerarę, aduerſus paſtores Iſaac 2.10.12
31 Et ſurgentes manè iurauerunt ſibi mutuo 2.8.27
35 Quæ ambę offendebant animum Iſaac & Rebeccę 2.10.12
27,9 Perge ad gregem, & affer mihi duos hędos optimos, &c. 3.2.31
14 Abiit, & attulit, dedítque matri 2.10.14
27 Statímque vt ſenſit veſtimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait, Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus 3.11.23
38 Eſau eiulatu magno fleuit 3.3.24, & 3.3.25
39 In pinguedine terræ, & in rore cœli deſuper erit benedictio tua 3.3.25
28,5 Iſaac igitur dimiſit Iacob 2.10.12
11 Viditque in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cœlum 2.9.2
12 Angelos quoque Dei aſcendentes & deſcen-

deſcendentes per viam 1.14.12
18 Surgens ergo Iacob manè tulit lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum, fundens oleum deſuper 1.11.15
22 Cunctorum quæ dederis mihi offerã decimas tibi 4.13.4
29,20 Seruiuit Iacob pro Rachel ſeptem annis 2.10.11
23 Et veſpere Liam filiam ſuam introduxit ad Iacob 2.10.12
27 Imple hebdomadam dierum huius copulæ: & hanc quoque dabo tibi pro opere quo ſeruiturus es mihi ſeptem annis aliis 2.10.12
30,1 Cernens autem Rachel quod infœcunda eſſet, inuidit ſorori ſuę, & ait marito ſuo, Da mihi liberos, alioqui moriar 2.10.12
2 Num pro Deo ego ſum, qui priuauit te fructu ventris tui? 1.16.7
31,19 Et Rachel furata eſt idola patris ſui 2.11.8
22 Qui aſſumptis fratribus ſuis, perſecutus eſt eum diebus ſeptem: & comprehendit eum in monte Galaad 2.10.12
40 Die noctúque æſtu vrgebar, & gelu, fugiebátque ſomnus ab oculis meis 2.10.12
53 Iurauit ergo Iacob per timorẽ patris ſui Iſaac 2.8.37
32,1 Iacob autem abiit in itinere quod cœperat, fuerúntque ei obuiam Angeli Dei 1.14.5
7 Timuit Iacob valde &c. 2.10.12
10 Minor ſum cunctis miſerationibus tuis, & veritate tua quam expleuiſti ſeruo tuo: in baculo meo tranſiui Iordanem 3.20.14, & 3.15.20.26
11 Erue me de manu fratris mei Eſau, quia valde eum timeo, ne fortè veniens percutiat matrem cum filiis 2.10.12, & 30.20.14
28 Nam ſi contra Deum fortis fuiſti, quãtò magis homines præualebis? 1.14.5
29 Interrogauit eum Iacob, Dic mihi quo appellaris nomine? Reſpondit, Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile? Et benedixit eo in loco 1.13.10
30 Vocauítque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens, Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalua eſt anima mea 1.13.10
33,3 Et ipſe progrediens adorauit pronus in terram ſepties, donec appropinquaret frater eius 2.10.12
34,5 Intellexit Iacob eum violaſſe filiam ſuam Dina 2.10.12
25 Simeon & Leui fratres Dinæ, gladiis ingreſſi ſunt vrbem confidenter, interfectíſque omnibus maſculis, &c. 2.10.12, & 4.1.24
29 Turbaſtis me & odioſum feciſtis me Chananæis & Phereſæis habitatoribus terrę huius 2.10.12
35,18 Egrediente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit, &c. 2.10.12
22 Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala cõcubina patris, quod illum minimè latuit 2.10.12, & 4.1.24
37,28 Et prętereuntibus Madianitis negotiatoribus, extrahentes eum de ciſterna, vendiderunt eum Iſmaelitis viginti argenteis numis 4.1.24
32 Tulerunt autem tunicam eius, mittentes qui ferrent ad patrem, &c. 2.10.12
38,18 Ad vnum igitur coitum mulier cõcepit, &c. 2.10.12, & 4.1.24
42,6 Fratres Ioſeph venerunt, & adorauerunt eum 1.12.3
36 Abſque liberis me eſſe feciſtis, Ioſeph non ſupereſt, Simeon tenetur in vinculis, & Beniamin aufertis, in me hæc omnia mala reciderunt 2.10.12
43,14 Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiſcum fratrem veſtrum quem tenet in vinculis, & hunc Beniamin: ego autem quaſi orbatus abſque liberis ero 2.4.6
45,8 Non veſtro conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum, &c. 1.17.8
47,7 Et Iacob ſalutauit Pharao 1.11.15
9 Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum ſunt parui & mali 2.10.12
Et non peruenerunt vſque ad dies patrum meorum quibus peregrinati ſunt 2.10.12
29 Facies mihi miſericordiam & veritatem, vt non ſepelias me in Ægypto 2.10.13
30 Sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condáſque in ſepulchro maiorum meorum ibid & 3.25.8
31 Quo iurante, adorauit Iſrael Dominũ, conuerſus ad lectuli caput 1.11.15
48,14 Et Iſrael extendens manum dexteram poſuit ſuper caput Ephraim 4.3.16
16 Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis 1.14.6

Et ſuper eos inuocentur nomina patrum meorum Abraham & Iſaac 3.20.25
19 Sed frater eius minor, maior erit illo, & ſemen illius creſcet in gentes 3.22.5
49,5 Simeon & Leui fratres: vaſa iniquitatis bellantia 1.8.4
9 Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum? 1.8.4
10 Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium 1.8.7
18 Salutare tuum expectabo Domine 2.10.14
50,20 Vos cogitaſtis de me malum, ſed Deus vertit illud in bonum vt exaltaret me ſicut in præſentia cernitis 1.17.8
25 Quum Deus viſitabit vos, aſportate oſſa mea vobiſcum de iſto loco 2.10.13

EXODVS.

2,12 Cúmque circunſpexiſſet huc atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum Ægyptium abſcondit in ſabulo 4.20.10
3,2 Apparuítque ei Dominus in flamma ignis, de medio rubi, &c. 4.17.21
6 Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham & Deus Iſaac, & Deus Iacob 2.8.15, & 2.10.9
8 Deſcendi vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa 4.20.30
10 Sed veni, & mittam te ad Pharaonē, vt educas populum meum 4.8.2
14 Qui eſt miſit me ad vos 1.13.23
21 Dabóque gratiam populo huic corā Ægyptiis: & quum egrediemini, non exibitis vacui 1.17.7
4,3 Dixítque Dominus, Proiice eam in terram: Proiecit, & verſa eſt in colubrum 4.17.15
11 Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum, videntem & cæcum? nonne ego? 1.13.14
21 Vide vt omnia oſtenta, quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone: ego indurabo cor eius, & non dimittet populum 2.4.4, & 3.24.13
Indurabo cor eius, & non dimittet populum 1.18.2
25 Tulit ilico Sephora acutiſſimam petram, & circuncidit præputium filij ſui 4.25.22
6,7 Et aſſumam vos mihi in populum, & ero veſter Deus 2.10.8
23 Accepit autem Aarō vxorē Elizabeth filiam Aminadab, ſororem Nahaſſon, quæ peperit ei Nadab & Abiu, & Eleazar, & Ithamar 2.13.3
7,1 Dixítque Dominus ad Moſen, Ecce conſtitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus 1.13.9
3 Sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo ſigna & oſtenta mea in terra Ægypti 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4
10 Tulítque Aaron virgam coram Pharaone & ſeruis eius, & verſa eſt in colubrū 4.17.15
11 Vocauit autem Pharao ſapientes & maleficos: & fecerunt ipſi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam ſimiliter 1.8.6
12 Proiecerúntq; ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones: ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum 4.17.15
8,15 Videns autem Pharao quòd data eſſet requies, ingrauauit cor ſuum 1.18.2
10,1 Et dixit Dominus ad Moſen, Ingredere ad Pharaonem: ego enim indurauí cor eius, & ſeruorum illius: vt faciam ſigna hęc in eo 2.4.4
11,3 Dabit autem Dominus gratiam populo ſuo coram Ægyptiis. Fuítque Moyſes vir magnus in terra Ægypti coram ſeruis Pharaonis, & omni populo 2.4.6
12,5 Erit autem agnus abſque macula, maſculus anniculus 4.16.31
26 Et quū dixerint vobis filij veſtri, Quæ eſt iſta religio? 4.16.30
43 Hæc eſt religio phaſe, Omnis alienigena non comedet ex eo 4.17.22
46 Nec os illius confringetis 1.16.9
13,2 Sāctifica mihi omne primogenitum quod aperit vuluam, in filiis Iſrael tam de hominibus quàm de iumentis: mea ſunt enim omnia 4.16.31
14,19 Tollénſque ſe Angelus Domini, qui præcedebat caſtra Iſrael, abiit poſt eos 1.14.6
21 Quúmque extendiſſet Moyſes manum contra mare, abſtulit illud Dominus, flante vento vehementi & vrente tota nocte, &c. 4.15.9
26 Et ait, Dominus ad Moyſen, Extende manum tuam ſuper mare, vt reuertantur aquæ ad Ægyptios, ſuper currus & equites eorum 4.15.9
31 Timuítque populus Dominum, & crediderunt

dederunt Domino,& Moſi ſeruo eius 4,8:2
15,3 Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius 1.13.24.& 4.17.23
16,7 Et mane videbitis gloriam Domini, audiui enim murmur veſtrum contra Dominum.nos verò quid ſumus quia muſſitatis contra nos? 1.8.5
16 Qúmque operuiſſet ſuperficiem terræ apparuit in ſolitudine minutum, & quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram 4.17.34,& 4.18:20
17,6 En ego ſtabo ibi coram te ſuper petram Horeb:percutieſq; petram & exibit ex ea aqua, vt bibat populus 4.17.15,& 4.17.21 & 4.18.20
15 Ædificauítque Moſes altare & vocauit nomen eius,Iehouah.Niſſi 1.13.9
18,16 Qúmque acciderit eis aliqua diſceptatio, venient ad me vt iudicem inter eos, & oſtendam præcepta Dei,& leges eius 4.11.8
19,5 Eritis mihi in peculium de cũctis populis: mea eſt enim omnis terra 4.16.13
6 Et vos eritis mihi in regnum ſacerdotale,& gens ſancta 2.7.1
16 Iámque aduenerat tertius dies & mane inclaruerat ,& ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura,& nubes denſiſſima operire montem, clangórque tubæ vehemẽtius perſtrepebat, & timuit populus qui erat in caſtris 1.8.5
20,3 Non habebis Deos alienos coram me 1.13.24
4 Nõ facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra 1.11.1,& 1,11.12,& 1.13,24
5 Non adorabis ea neque coles. ego ſum Dominus tuus fortis zelotes,viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me 1.12 2
6 Et faciens miſericordiam in millia his qui diligunt me,& cuſtodiũt præcepta mea 2 10 9
13 Non occides 4.20.10
24 In quo fuerit memoria nominis mei: veniam ad te,& benedicam tibi 4:1.5
21,13 Qui autem non eſt inſidiatus, ſed Deus tradidit eum in manus eius, &c. 1.16.6,& 1.18 3
17 Qui maledixerit patri ſuo vel matri, morte moriatur 2.8.3
22,1 Si quis furatus fuerit bouem aut ouẽ, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet,& quatuor oues pro vna oue 4.20.16
8 Si latet fur, applicabitur dominus domus ad Deos,& iurabit quòd non extenderit manum,&c. 4.20.4
11 Iuſiurandum erit in medio quòd non extenderit manum ad rem proximi ſui 2.8.26
29 Decimas & primitias tuas non tardabis reddere 3.7.5
23,1 Non ſuſcipies vocem mendacij nec iunges manum tuam vt pro impio dicas falſum teſtimonium 2.8.47
4 Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti,reduc ad eum 2.8.56
5 Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere,non pertranſibis,ſed ſubleuabis cum eo ibidem,
12 Vt requieſcat bos & aſinus tuus & refrigeretur filius ancillæ tuæ & aduena 2.8:32
13 Et per nomen externorum deorum nõ iurabitis, neque audietur ex ore veſtro 2.8.25
19 Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui 3.7.5
20 Ecce ego mittam Angelum meum qui præcedat te,& cuſtodiat in via, & introducat in locum quem præparaui 1.14.6
24,18 Ingreſſúſque Moſes medium nebulæ,aſcendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus,& quadraginta noctibus 1.8.5, & 4.12.10
25,17 Facies & propitiatoriũ de auro mundiſſimo duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius,& cubitum ac ſemiſſem latitudo 1.11.3
18 Duos quoque Cherubin aureos,& productiles facies,ex vtraque parte oraculi ibidem,
20 Vtrunque latus propiciatorij tegant, expandentes alas, & operientes oraculum, reſpiciántque ſe mutuo verſis vultibus in propitiatorium quo operienda eſt arca, in qua pones teſtimonium quod dabo tibi. ibidem,
40 Inſpice, & fac ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt 2.7.1, & 4:14.20
28.9 Suméſque duos lapides Onychinos, & ſculpes in eis nomina filiorum Iſrael 3.20.18
10 Sex nomina in lapide vno, & ſex reli-

quà in altero iuxtà ordinem natiuitatis eorum ibidem,
12 Portabítque Aaron nomina eorum coram Domino ſuper vtrunque humerum ob recordationem ibidem,
21 Habebúntque nomina filiorum Iſrael: duodecim nominibus cælabuntur ſinguli lapides nominibus ſingulorum per duodecim tribus ibid.
29,9 Cingéſque eos balteo, Aaron ſcilicet & liberos eius, & impones eis mitras, eruntque ſacerdotes mihi religiõe perpetua, &c. 4.2.19
36 Et vitulum pro peccato offeres per ſingulos dies ad expiandum: mundabíſque altare, &c. 2.17.4, & 4.18.13
30,10 Et deprecabitur Aaron ſuper cornua eius ſemel per annũ, in ſanguine quod oblatum eſt pro peccato 2.15.6
30 Aaron & filios eius vnges, ſanctificabíſque eos, vt ſacerdotio fungantur mihi. 4.19.31
31 3 Et impleui Beſeleel, ſpiritu Dei, ſapiẽtia, intelligentia, & ſcientia in omni opere 2.2.16
13 Videte vt ſabbathum meum cuſtodiatis: quia ſignum eſt inter me & vos in generationibus veſtris 2.8.29
32,1 Surge, fac nobis deos qui nos præcedãt: Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti ignoramus quid acciderit. 1.11.8
4 Dixerúntque, Hi ſunt dij tui, Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti 1.11.9
27 Ponat vir gladium ſuper femur ſuum. ite & redite de porta vſque ad portã per medium caſtrorum, & occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum & proximum ſuum. 4.20.10
32 aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti. 3.20.35
33,19 Miſerebor cuius voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit 2.5.17, & 3.11.11, & 3.22.6, & 3.22.8, & 3.24.15
20 Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet 1.11.3
34,6 Domino tranſeunte coram eo, ait, Dominator Domine Deus, miſericors & clemens, patiens & multæ miſerationis 1.10.2
7 Qui reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus in tertiam & quartam progeniẽ. 2.8.19
28 Fuit ergo ibi cũ Domino Moyſes quadraginta dies, & quadraginta noctes: panẽ non comedit, & aquam non bibit 1.8.5, & 4.12.20
29 Cúmque deſcenderet Moyſes de monte Sinai, tenebat duas tabulas lapideas teſtimonij, & ignorabat quòd corruſca eſſet facies ſua ex cõſortio ſermonis Domini 1.8.5
35,2 Sex diebus facietis opus: ſeptimus dies erit vobis ſanctus, ſabbathum & requies Domini 2.8.29
30 Ecce vocauit Dominus ex nomine Beſeleel, filium Vri, filij Hur, de tribu Iuda. 2.2.16
40,34 Et nubes operiebat tabernaculũ, maieſtate Domini coruſcante 1.8.5

LEVITICVS.

1,2 Homo qui obtulerit ex vobis hoſtiam Domino de pecoribus, id eſt, de bobus & ouibus offerens victimas 4.14.20
4 Ponétque manus ſuper caput hoſtiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens 4.3.16
5 Immolabítque vitulum corã Domino. 4.18.11
4,2 Anima quum peccauerit per ignorantiam, & de vniuerſis mandatis Domini, &c. 4.1.28
5,13 Et expiabit eum ſacerdos à peccato ſuo, quod peccauit in vno de iſtis, & remittetur ei, &c: 2.17.4
8,6 Congregatáque omni turba ante fores tabernaculi ſtatim abluit Aaron & filij eius 4.3.15
11,44 Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum: 4.19.25
16,2 Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur ſanctuarium, quod eſt intra velum coram propitiatorio quo tegitur arca 2.15.6
21 Et Aaron, poſita vtraque manu ſuper caput hirci viuentis, confiteatur omnes iniquitates filiorum Iſrael, & vniuerſa delicta, atque peccata eorum 3.4.10
18,5 Quæ faciẽs homo viuet in eis 2.8.4, & 2.17.5, & 3.14.13, & 3.17.3
6 Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius 4.19.13
19,2 Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter 2.8.14, & 3.6.2, & 4.19.25
12 Nõ periurabis in nomine meo, nec polluès nomen Dei tui. ego Dominus 2.8.24

16 Nõ erit criminator nec ſuſurro in populo 2.8.47
18 Non quæres vltionem nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum 2.8 56,& 4.20.19
31 Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid ſiſcitemini, vt polluamini per eos 4.1.5
20,6 Anima quæ declinauerit ad magos, & ariolos,& fornicata fuerit cũ eis, ponam faciem meam contra eam,& interficiam illam de medio populi ſui 1.8.5
7 Sanctificamini, & eſtote ſancti, quia & ego ſanctus ſũ dominus Deus veſter 4.19.25
9 Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur 2.8.36
26,3 Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea cuſtodieritis,& feceritis ea 2.5 10
4 Dabo vobis pluuias temporibus ſuis, &c. 1.16.5,& 2.8.4
12 Ambulabo inter vos, & ero Deus veſter, vóſque eritis populus meus 2.10.8
20 Conſumetur in caſſum labor veſter. non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt 3.20.44
23 Quòd ſi nec ſic volueritis recipere diſciplinam ſed ambulaueritis ex aduerſo mihi 1.17.8
26 Poſtquam confregero baculum panis veſtri, ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus,&c. 3.20.44
33 Vos autem diſpergam in gentes, & euaginabo poſt vos gladium,eri̇̇tque terra veſtra deſerta, & ciuitates veſtræ dirutæ. 2.11.1
1 36 Et quid de vobis remanſerint, dabo pauorem in cordibus eorum 1.18.2, & 2.4.6

NVMERI.

6,5 Omni tempore ſeparationis ſuæ nouacula non tranſibit per caput eius 4.19.26
18 Tunc radetur Nazareus ante oſtium tabernaculi fœderis cæſarie conſecrationis ſuæ: tollétque capillos eius, & ponet ſuper ignem ibidem,
9.18 Cunctis diebus quibus ſtabat nubes ſuper tabernaculum, ad imperium domini erigebant tentoria 4 15.9
11,9 Quúmque deſcenderet nocte ſuper caſtra ros, deſcendebat pariter & Man 1.18.5
18 Sanctificamini cras, comedetis carnes 3.20.51
31 Ventus autem egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit 1.16.7
33 Adhuc carnes erant in dẽtibus eorum, nec defecerat huiuſcemodi cibus:& ecce furor Domini concitatus in populum, &c. 3.20 51
12,1 Loquutáque eſt Maria & Aaron contra Moyſen, propter vxorem eius Æthyopiſſam 1.8.4
14,43 Amalecites & Chananæus ante vos ſunt, quorum gladio corrueris, eò quòd noluerítis acquieſcere domino, nec erit dominus vobiſcum 3.5.11
15,30 Factum eſt autem, quum eſſent filij Iſrael in ſolitudine:& inuenilſent hominẽ colligentem ligna in die Sabbathi 2.8.29
16,24 Præcipe vniuerſo populo vt ſeparetur à tabernaculis Core & Datan, & Abiron 1.8.5
20,10 Congregata multitudine ante petram, dixit eis, Audite rebelles & increduli, Num de petra hac poterimus vobis aquam eiicere? ibid.
26 Quúmque nudaueris patrem veſte ſua indues ea Eleazarum filium eius 4.3.15.
21,8 Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno:qui percuſſus aſpexerit eum, viuet 4.18.20
9 Fecit ergo Moſes ſerpentem æneum,& poſuit eum pro ſigno: quem quum percuſſi aſpicerent, ſanabantur 2.12.4
23.10 Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſſima mea horum ſimilia 2.10.14
19 Non eſt Deus quaſi homo vt mẽtiatur, nec vt filius hominis vt mutetur 1.17.12
28.2 Hæc ſunt ſacrificia quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos, duos quotidie in holocauſtum ſempiternum, 4.1.5

DEVTERONOMIVM.

1,16 Audite illos,& quod iuſtum eſt iudicate: ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus 4.20. 4,& 4.20.6.& 4.20.9
39 Paruuli veſtri, de quibus dixiſtis, quòd captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant diſtantiam, ipſi ingredientur 4.16.19
2, 29 Indurauerat Dominus Deus tuus ſpiritum eius, & obfirmauerat cor illius &

ita vt traderetur in manus tuas 1.18.2,& 2.4.3,& 2.4.4
4.2 Non addetis ad verbum quod vobis loquor: nec auferetis ex eo 4.9.2
7 Nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris 3.24:15
9 Cuſtodi igitur temetipſum, & animam tuam ſolicitè, ne obliuiſcaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, &c. 2:8:5
11 Et acceſſiſtis ad radices montis qui ardebat vſque ad cœlum: erántque in eo tenebræ & nubes & caligo 1.11.3
15 Cuſtodite igitur ſolicitè animas veſtras. Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die qua loquutus eſt vobis Dominus 1.11:2
16 Ne fortè decepti, faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ 2:8.17
17 Similitudinem omnium iumentorum quæ ſunt ſuper terram, vel auium ſub cœlo volantium ibid.
5,14 Vt requieſcat ſeruus & ancilla tua, ſicut & tu 2 8.32
17 Non occides 4 20.10
6,5 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota fortitudine tua 4.7.5,& 2.8.51,& 3.19.4
13 Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iurabis 4.8.25
16 Non tentabis Dominum Deum tuum, ſicut tentaſti in loco tentationis 4 13.3
25 Erítque noſtri miſericors, ſi cuſtodierimus & fecerimus omnia præcepta eius coram Domino Deo noſtro, ſicut mandauit nobis 3 17.7
7.6 Quia populus ſanctus es Domino Deo tuo: te elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis qui ſunt ſuper terram 2.8.14
7 Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus eſt Dominus, & elegit vos, quum omnibus ſitis populis paucio res 3.22.5
8 Sed quia dilexit vos Dominus, & cuſtodiuit iuramentum quod iurauit patribus veſtris,&c. ibid.
9 Et ſcies quia Dominus tuus, ipſe eſt Deus fortis, & fidelis, cuſtodiens pactum, & miſericordiam diligentibus ſe, & iis qui cuſtodiunt præcepta eius 3.17.5
12 Si poſtquam audieris hæc iudicia, cuſtodieris ea & feceris, cuſtodiet & Dominus Deus tuus pactum tibi & miſericordiam quam iurauit patribus tuis 3 17.1
13 Et diliget te & multiplicabit, benedicétque fructui ventris tui & fructui terræ tuæ,&c. ibid.
8,2 Et recordaberis itineris cuncti per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per deſertum, vt affligeret te, atque tentaret 3.20:46
3 Vt oſtenderet tibi, quod non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod egreditur de ore Domini 1.16.7,& 3.20.44
9,6 Scito ergo quòd non propter iuſtitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in poſſeſſionem, quum duriſſimæ ceruicis ſis populus 3 21.5
10,12 Et nunc Iſrael, quid Dominus petit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuū, &c. 2.8.51
14 En Domini Dei tui cœlum eſt, & cœlum cœli, terra, & omnia quæ in ea ſunt 2.11.11,& 3.21.5
15 Et tamen patribus tuis conglutinatus eſt Dominus, & amauit eos, elegítque ſemē eorum poſt eos,&c. ibid.
16 Circuncidite igitur præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius 2.5:8,& 3.3.6,& 4 16.3,& 4.16.21
20 Dominum Deum tuum timebis, & ei ſoli ſeruies: ipſi adhærebis, iurabíſque in nomine illius 2.8 25
11,26 En propono in conſpectu veſtro hodie benedictionem & maledictionem 3.17 1
12,13 Caue ne offeras holocauſta tua in omni loco quem videris 4:2.9
14 Sed in eo quem elegerit Dominus, in vna tribuum tuarū offeres hoſtias & facies quæcunque præcipio tibi ibidem.
28 Obſerua, & audi omnia quæ ego præcipio tibi, vt bene ſit tibi & filiis tuis poſt te in ſempiternum,&c. 2 8.5
32 Nec addas quicquam nec minuas 4.10.17
13,3 Tentauit vos Dominus Deus veſter, vt palàm fiat vtrum diligatis eum, an non, in toto corde & in tota anima veſtra 3.20.4

14,2 Populus ſanctus es Domino Deo tuo:& elegit vt ſis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quæ ſunt ſuper terram 2,8.14
16,10 Et celebrabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem ſpontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui 4.18.8
19 Non accipies perſonam,nec munera: quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum 4.20.9
17,8 Si difficile & ambiguum apud te iudicium perſpexeris inter ſanguinem & ſanguinem,cauſam & cauſam,&c. 3.4.4
9 Veniéſque ad Sacerdotes Leuitici generis, ac ad iudicem qui fuerit illo tempore quæréſque ab eis,&c. 3.4.4,& 4.8.2
11 Et docebunt te iuxta Legem eius: ſequeriſque ſententiam eorum ibid.
12 Qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis imperio,qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Iſrael ibidem.
16 Quúmque fuerit conſtitutus, non multiplicabit ſibi equos,nec reducet populum in Ægyptum 4 20.9
18,11 Neque qui qu rat à mortuis veritatem 3.5.6
13 Perfectus eris, & abſque macula cum Domino Deo tuo 2 8.51
15 Prophetam de gente tua & de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus:ipſum audies 4.5.1
19,19 Reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit 4.20.16
21,18 Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audierit patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempſerit,&c. 2.8.36
23 Maledictus à Deo eſt qui pendet in ligno 2.7.15,& 2.16.6
23,5 Vertítque maledictionem eius in benedictionem tuam, eò quod diligeret te 3.21.5
24,13 Sed ſtatim reddes ei pignus ante ſolis occaſum, vt dormiens in veſtimento ſuo benedicat tibi, & habeas iuſtitiam coram Domino Deo tuo 3.17.7
26,18 En, Dominus elegit te hodie, vt ſis ei populus peculiaris, ſicut loquutus eſt tibi,& cuſtodias omnia præcepta illius 2.8.14
27,26 Maledictus qui non permanet in ſermonibus Legis huius,nec eos opere perficit 2.7.5,& 2,7.1,9, & 2.16.6, & 3 11.19, & 3.12.1, & 3.14.13. & 3.17.1, & 3.17 9
28,1 Si autem audieris vocem Domini Dei tui, vt facias atque cuſtodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie: faciet te Dominus Deus tuus excelſiorem cunctis gentibus quæ verſantur in terra 1.17.8,& 2 5.10
2 Veniéntque ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtæ, & apprehendent te, ſi tamen præcepta eius audieris 2.8.4
12 Aperiet Dominus theſaurum ſuum optimum cœlum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ,&c. 1.16.5
29 Omníque tempore calumniam ſuſtineas, & opprimaris violentia, nec habeas, qui liberet te 4.20.25
36 Ducétque te Dominus, & regem quē conſtitues ſuper te, in gentem quem ignoras tu,& patres tui,&c. 2.11.1
65 Dabit enim tibi Dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam conſumptam mœrore 2.4.6
29,2 Vos vidiſtis vniuerſa quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti,&c. 2.2.20
4 Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ poſſint audire, vſque in præſentem diem ibidem,
18 Ne forte ſit inter vos vir aut mulier, familia,aut tribus, cuius cor auerſum eſt hodie à Domino Deo noſtro, vt vadat, & ſeruiat,&c. 3.17.5
19 Quúmque audierit verba iuramenti huius, benedicat ſibi in corde ſuo, dicens, Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei: & aſſumat ebria ſitientem ibidem,
20 Et Dominus non ignoſcat ei, ſed tunc quam maximè furor eius fumet, & zelus contra hominem illum: & ſedeant ſuper eum omnia maledicta quæ ſcripta ſunt in hoc volumine,&c. 3.3.7
29 Abſcondita, Domino Deo noſtro: quæ manifeſta ſunt, nobis, & filiis noſtris vſque in ſempiternum, vt faciamus vniuerſa Legis huius 1 17.2, & 3.21.3
30,2 Et reuerſus fueris ad eum, & obedieris eius imperiis, ſicut ego hodie præ-

cipio tibi cum filiis tuis, &c. 3.4.6

3 Reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua, ac miſerebitur tui, & rurſum congregabit te de cunctis populis in quos te antè diſperſit 4.1.24

6 Circuncidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum, &c. 2.5.8, & 2.5.12, & 3.3.6, & 4.16.3

10 Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & custodieris præcepta eius & ceremonias, quæ in hac Lege præſcriptæ ſunt, &c. 1.7.5

11 Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neque procul poſitum 2.5.12

12 Non eſt in cœlis, vt dicas, quis aſcendet nobis in cœlos, &c. 1.17.2, & 1.5.12

13 Neque trans mare poſitum: vt cauſeris, & dicas, Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vſque deferre, vt poſſimus audire? ibidem. & 1.17.2, & 1.5.12

14 Sed iuxta te eſt ſermo valde in ore tuo & in corde tuo, vt facias illum ibidem, & 3.24.3

15 Conſidera quòd hodie propoſuerim in conſpectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum 3.17.1

19 Teſtes hodie inuoco cœlum & terram quòd propoſuerim vobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem: elige ergo vitam, vt & tu viuas, & ſemen tuum: 2.5.4, & 2.7.3

32,5 Peccauerunt ei, & non filij eius in ſordibus, generatio praua atque peruerſa. 1.8.6

8 Quando diuidebat altiſſimus gentes: quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum, &c. 2.11.13, & 3.21.5

15 Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit, Incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum, &c. 3.3.5

17 Immolauerunt dæmoniis & non Deo 4.13.17

21 Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus 1.13.15

35 Mea eſt vltio, & ego retribuam, &c. 2.8.56 & 4.20.19

46 Ponite corda veſtra in omnia verba mea quæ ego teſtificor vobis hodie: vt mandetis ea filiis veſtris cuſtodire & facere, & implere vniuerſa quæ ſcripta ſunt in volumine legis huius 2.1.13

33,3 Omnes ſancti in manu illius ſunt. 2.10.9

29 Beatus es tu Iſrael, quis ſimilis tui popule, qui ſaluaris in domino? 2.10.8

34,5 Mortuúſq; eſt ibi Moyſes ſeruus domini in terra Moab, iubente domino. 4.6.11

IOSVE.

1,7 Ne declines ab ea ad dexteram vel ad ſiniſtram, vt intelligas cuncta quæ agis. 4.9.12

8 Non recedat volumen Legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, &c. ibidem.

2,1 Qui pergentes ingreſſi ſunt domum mulieris meretricis nomine Rahab, & quieuerunt apud eam 3.24.11

9 Noui quòd dominus tradiderit vobis terram: etenim in nos terror veſter, & elanguerunt omnes habitatores terræ. 2.4.6

11 Et hæc audientes pertimuimus, & elanguit cor noſtrum, nec remanſit in nobis ſpiritus, ad introitum veſtrum, dominus enim Deus veſter ipſe eſt Deus in cœlo ſurſum, & in terra deorſum ibidem.

5.14 Sum princeps exercitus domini. 1.14.5

7,19 Et ait Ioſue ad Acam, Fili mi, da gloriam domino Deo Iſrael, & confitere, atque indica mihi quid feceris 2.8.24

10,13 Steterúntque ſol & luna 1.16.2

11,20 Domini enim ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & oppugnarent contra Iſrael 1.18.2

24,2 Trans fluuium habitauerunt patres ab initio, Thare pater Abraham & Nachor: ſeruierúntque diis alienis 1.11.8, & 3.14.2

3 Tuli ergo patrem veſtrum Abraham, de Meſopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram Chanaam, &c. ibidem.

IVDICES.

2,1 Aſcendítque dominus de Galgalis ad locum flentium 1.14.6

11 Quúmque dominus iudices ſuſcitaret in diebus eorum flectebatur miſericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de ſede vaſtantium 3.3.15, & 3.20.15

19 Poſtquam autem mortuus eſſet iudex reuertebantur, & multò faciebant peiora quàm fecerant patres eorum, ſequẽtes deos alienos 3.3.25

3.9 Et clamauerunt ad dominum qui ſuſcitauit eis ſaluatorem, & liberauit eos 3.2.15, & 4.20.30

12 Addiderunt autem filij Iſrael facere malum in conſpectu domini 3.20.15

15 Et poſtea clamauerunt ad dominum: qui ſuſcitauit eis ſaluatorem Aod, inclytum filium Gera Ibidem

6.11 Venit autem Angelus domini & ſedit ſub quercu 1.14.6

14 Reſpexítque ad eum dominus, & ait, Vade in hac fortitudine tua: & liberabis Iſrael de manu Madian 1.13.10, & 1.14.5

34 Spiritus autem domini induit Gedeõ qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer, vt ſequeretur ſe 2.2.17

37 Ponam hoc vellus lanę in area: ſi ros in ſolo vellere fuerit, & in omni terra ſiccitas, &c. 4.14.18

8.27 Fecítque ex eo Gedeon Ephod, & poſuit illud in ciuitate ſua Ephra, fornicatúſque eſt omnis Iſrael in eo, & factum eſt Gedeoni & omni domui eius in ruinam 4.10.25

9.20 Sin autem peruerſè, egrediatur ignis ex Abimelech, & conſumat habitatores Sichem, & oppidum Mello, &c. 3.20.5

11.30 Votum vouit domino Iephthe dicens, Si tradideris filios Amon in manus meas, &c. 4.13.3

13.10 Ecce apparuit mihi vir quem antè videram 1.14.6

16 Cui reſpondit Angelus, Si me cogis non comedam panes tuos: ſi autem vis holocauſtum facere, offer illud domino 1.13.10

18 Cur quæris nomẽ meum quod eſt mirabile? Ibidem

19 Tulit itaque manue hœdũ de capris & libamenta, & poſuit ſuper terram offerens domino 4.10.25

22 Morte moriemur, quia vidimus dominum 1.13.10, & 1.14.5

23 Si dominus nos vellet occidere, de manibus noſtris holocauſtum & libamenta non ſuſcepiſſet, &c. 1.11.10

16.28 Domine Deus meus memento mei, & redde mihi nũc fortitudinem priſtinam, vt vlciſcar me de hoſtibꝰ meis 3.20.15

21.25 In diebus illis non erãt rex in Iſrael, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat 4.20.

RVTH.

3.13 Sin ille noluerit te retinere, ego tẽ abſque vlla dubitatione ſuſcipiam, viuit dominus 2.8.27

I. SAMVEL.

1.13 Porrò Anna loquebatur in cordẽ ſuo, tantumq; labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Æſtimauit ergo eam Heli temulentam 3.20.33

2.6 Dominus mortificat & viuificat: deducit ad inferos & reducit 3.20.51

9 Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit, & impij in tenebris conticeſcent 2.10.18

10 Et dabit imperium Regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui 2.6.2

25 Et non audierunt vocem Patris ſui quia voluit dominus occidere eos 1.18.3, & 3.24.14

34 Hoc autem erit tibi ſignum quod venturum eſt duobus filiis tuis Ophni & Phinees: in die vno morientur ambo 1.18.1

6.9 Et aſpicietis: & ſiquidem per viam finium ſuorum aſcenderit contra Bethſames, ipſe fecit malum hoc nobis grãde, &c. 1.16.9

7.3 Si in toto corde veſtro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos de medio veſtri, Baalim & Aſtaroth, & præparate corda veſtra domino, &c. 3.3.5

6 Et ieiunauerunt in die illa atque dixerunt ibi, Peccauimus domino 4.12.17

17 Ædificauit etiam ibi altare domino 4.10.25

8.7 Non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos 4.20.6

11 Hoc erit ius regis qui imperaturus eſt vobis, filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis &c. 4.20.26

10.6 Et inſiliet in te ſpiritus domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium 2.2.17, & 2.3.4

9 Itaque cum auertiſſet humerum ſuum vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia ſigna hæc in die illa 3.2.12

26 Saul abiit in domum ſuam in Gabaa & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda 2.2.17

11.6 Et inſiluit Spiritus domini in Saul, cũ m audiſſet verba hæc 2.4.6

15 Et perrexit omnis populus in Galgala,& fecerunt ibi regem Saul coram domino,&c. 1.8.7

12.22 Et non derelinquet dominus populum ſuum, propter nomen ſuum magnum, quia iurauit dominus facere vos ſibi populum 3.21.5

14.44 Et ait Saul,hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionathan 2.8.24

15.11 Pœnitet me quòd cõſtituerim Saul regem:quia dereliquit me,& verba mea opere non impleuit: Contriſtatúſque eſt Samuel,& clamauit ad dominum tota nocte 1.17.12,& 3.20.15

22 Nunquid vult dominus holocauſta & victimas, & non potius vt obediatur voci domini? Melior eſt enim obedientia quàm victimæ: & auſcultare magis quàm offerre adipem arietum 4.10.17.& 4.18.9

23 Quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare: & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere. Pro eo ergo quod abiecisti ſermonem domini, abiecit te dominus ne ſis rex 4.10.17,& 43.33

29 Porrò triumphator in Iſrael non parcet, & pœnitentia non flectetur: neque enim homo eſt vt agat pœnitentiam 1.17.12

30 At ille ait, Peccaui: ſed nunc honora me coram ſenioribus populi mei,&c. 3.3.4

35 Veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam dominum pœnitebat quòd conſtituiſſet regem Saul ſuper Iſrael 3.20.15

16.1 Dixítque Dominus ad Samuelem, Vſque quo tu lugebis Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet ſuper Iſrael? 3.20.15

13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius 1.8.7,& 2.2.17

14 Et exagitabat eum ſpiritus nequam à domino 1.4.14.17,& 2.4.5

18.10 Poſt diem autem alteram, inuaſit ſpiritus Dei malus Saul, 1.14.17,& 2.4.5

19.9 Et factus eſt ſpiritus domini malus in Saul:ſedebat autem in domo ſua,& tenebat lanceam,&c. 2.4.5

23.26 Et ibat Saul & viri eius ad latus montis ex parte vna, Dauid autem & viri eius erant in latere montis 1.16.9

27 Et nuntius venit ad Saul dicens, Feſtina, & veni quoniam infuderunt ſe Philiſtini ſuper terram Ibidem

24.7 Propitius ſit mihi dominus ne faciam hanc rem domino meo Chriſto domini, vt mittam manum meã in eum qui Chriſtus domini eſt 4.20.28

11 Sed perpercit tibi oculus meus:dixi enim,Non extendam manum meam in dominum meũ,quia Chriſtus domini eſt Ibi.

26.9 Et dixit Dauid ad Abiſai, Ne interficias eum, quis enim extendet manum ſuam in Chriſtum domini, & innocens erit? Ibidem

12 Omnes dormiebant,quia ſopor domini irruerat ſuper eos 1.18.2

23 Dominus retribuet vnicuique ſecundum iuſtitiam ſuam & fidem:tradidit enim te dominus in manum meam,&c. 3.17.14

31.13 Et tulerunt oſſa eorum, & ſepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt ſeptem diebus 4.12.17

II. SAMVEL.

5 8 Idcirco dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus non intrabunt in templum 4.16.31

7.14 Qui ſi iniquè aliquid geſſerit,arguã eum in virga virorũ, & in plagis filiorum hominum 3.4.32

27 Quia tu domine exercituum Deus Iſrael reuelaſti aurem ſerui tui,dicens, Domum ædificabo tibi,&c. 3.20.13

28 Nunc ergo Domine Deus,tu es Deus, & verba tua erunt vera:locutus es enim ad ſeruum tuum bona hæc 3.20.14

10.12 Eſto vir fortis, & pugnemus pro populo noſtro & ciuitate Dei noſtri,dominus autem faciet quod bonum eſt in conſpectu ſuo 1.17.9

11.4 Miſſis itaque Dauid nuntiis, tulit eam: quæ cùm ingreſſa eſſet ad illum, dormiuit cum ea 4 1.24

15 Scripſit autem in epiſtola, Ponite Vriam ex aduerſo belli, vbi fortiſſimum eſt præliũ:& derelinquite eum vt percuſſus intereat Ibidem

12.12 Tu feciſti abſconditè:ego autem faciam verbum iſtud in conſpectu omnis Iſrael 1.18.1

13 Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui domino. Dixítque Nathan ad Dauid, Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum, non morieris 3.3.4,& 3.4.19,& 3.4.31,& 4.1,24

14 Veruntamen quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen Domini: propter verbum hoc, filius qui natus eſt tibi, morte morietur 3.4.33

16, o Dominus præcepit ei vt maledice-ret Dauid: & quis eſt qui audeat dicere, qua-re ſic fecerit? 1.17.8, & 1.18.1, & 1.18.4

22 Tetenderunt ergo Abſalon taberna culum in ſolario, ingreſſúſque eſt ad concu binas patris ſui coram vniuerſo Iſrael 1.18.1, & 1.18.4

17,17 Et dixit Chuſai ad Abſalon, Nõ eſt bonum conſilium quod dedit Achitophel hac vice 1.17.7

14 Domini autem nutu diſſipatum eſt cõ ſilium Achitophel vtile, vt induceret Dominus ſuper Abſalon malum 1.17.7, & 2.4.6

22,20 Et eduxit me in latitudinem, liberauit me, quia complacui ei 3.17.5

21 Retribuit mihi Dominus ſecundùm iuſtitiam meam, & ſecundùm munditiã ma nuum mearum reddidit mihi ibid.

24,1 Et addidit furor Domini iraſci contra Iſrael, commouítque Dauid in eis dicen tem ad Ioab, Vade numera Iſrael & Iuda 1.14.18

10 Percuſſit autem cor Dauid eum, poſt-quam numeratus eſt populus: & dixit Dauid ad Dominum, Peccaui valde in hoc facto, &c. 3.3.4

20 Et egreſſus adorauit regem prono vul tu in terram 1.12.3

I. REGVM.

1,16 Inclinauit ſe Bethſabee, & adorauit regem 1.12.3

21 Erítq;, cùm dormierit Dominus meus rex cùm patribus ſuis, erimus ego & filius meus peccatores 3.11.3

2,5 Tu quoq; noſti quæ fecerit mihi Ioab filius Seruiæ, quæ fecerit duob⁹ principibus exercitus Iſrael, &c. 4.20.10

6 Facies ergo iuxta ſapientiam tuam, & non deduces caniciem eius pacificè ad inferos ibid.

8 Habes quoque apud te Semei filium Gera filij Gemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione peſſima, &c. ibid.

8,23 Qui cuſtodis pactum & miſericordiã ſeruis tuis qui ambulant coram te in toto corde ſuo 3.17.5

46 Quòd ſi peccauerit tibi (non eſt enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis ſuis, &c. 2.7.5, & 3.14.9, & 4.1.25

47 Et egerint pœnitentiam in corde ſuo in loco captiuitatis, &c. 4.1.25

58 Sed inclinet corda noſtra ad ſe, vt am bulemus in vniuerſis viis eius, & cuſtodiamus mandata eius, & ceremonias eius, & quæcunque iudicia mandauit patribus noſtris 2.3.9

11,12 Veruntamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui ſcindam illud 2.6.2

23 Suſcitauit ei quoque Deus aduerſariũ, &c. 1.18.1

31 Ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus 1.18.1

34 Nec auferam omne regnum de manu eius, ſed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ ſuæ, propter Dauid ſeruum meum, &c. 2.6.2

39 Et affligam ſemen Dauid ſuper hoc, veruntamen non omnibus diebus ibid.

12,10 Et dixerunt ei iuuenes qui cum eo nutriti fuerãt, Sic loquere populo huic, &c. 1.17.7

15 Et non acquieuit rex populo: quoniã auerſatus fuerat eum Dominus, &c. 1.17.7, & 1.18.4, & 2.4.6

20 Nec ſecutus eſt quiſpiam domũ Dauid præter tribum Iuda ſolam 1.18.4

28 Et excogitato conſilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltrà aſcendere in Ieruſalem, ecce dij tui Iſrael qui te eduxerunt de terra Ægypti 4.2.8

30 Et factum eſt verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vſq; in Dan 4.20.32

31 Et fecit phana in excelſis, & ſacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Leui 4.2.8

15,4 Sed propter Dauid, dedit ei Dominus Deus ſuus lucernam in Ieruſalem, vt ſuſcitaret filium eius poſt eum, & ſtatueret in Ieruſalem 2.6.2

18,10 Viuit Dominus Deus tuus, non eſt gens aut regnum in quo non miſerit Dominus meus, &c. 2.8.27

41 Et ait Elias ad Achab, Aſcende & comede & bibe, quia ſonus multæ pluuiæ eſt 2.20.3

42 Elias autem aſcendit in verticem Car meli & pronus in terram poſuit faciem ſuã inter genua ſua ibid.

43 Et dixit ad puerum ſuum, Aſcende & proſpice contra mare: qui quum aſcendiſſet

& contemplatus eſſet,ait,Non eſt quicquã, & rurſum ait illi,Reuertere ſeptem vicibus ibidem

19,8 Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus vſq; ad montẽ Dei Horeb 4.12.20

18 Dereliqui mihi in Iſrael ſeptem millia virorum,quorum genua nõ ſunt incuruata ante Baal 4.1.2

21,12 Prædicauerunt ieiunium, & ſedere fecerunt Naboth inter primos populi 4. 12.17

28 Et factus eſt ſermo domini ad Eliam Theſbiten 3 3.25

29 Nónne vidiſti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus eſt mei cauſa,non inducam malum in diebus eius,&c. 3.3.25,& 3.20.15

22,6 Cõgregauit ergo rex Iſrael quadringentos circiter prophetas 4.9.6

21 Egreſſus eſt autem ſpiritus,& ſtetit coram domino,& ait,Ego decipiam 1.14.17, & 1 17.7,& 1.18.1

22 Et ille ait,Egrediar,& ero Spiritus mẽdax in ore omnium prophetarũ eius 4.9 6

27 Hoc dicit rex,Mittite virum iſtum in carcerem , & ſuſtentate eum pane tribulationis,& aquæ anguſtiæ, donec reuertar in pace ibid.

II. REGVM.

5,17 Dixítque Naaman, Vt vis:ſed obſecro,cõcede mihi ſeruo tuo, vt tollam onus duorum mulorum de terra: nõ enim faciet vltrà ſeruus tuus holocauſtum,aut victimã diis alienis,niſi Domino 3.2.32

18 Hoc autem ſolum eſt de quo depreceris Dominum pro ſeruo tuo,quando ingredietur dominus templum,&c. ibid.

19 Qui dixit ei, Vade in pace: abiit ergo ab electo tempore ibid.

6,15 Heu heu domine mi,quid faciemus? 1.14.11

16 Plures nobiſcũ ſunt,quã cũ illis 1.14 12

17 Domine,aperi oculos pueri huius,vt videat.Et aperuit dominus oculos pueri,& vidit:& ecce mons plenus equorum,& curruum ignecorum in circuitu Elizei 1.14.7,& 1.14.8,& 1.14 11

51 Hæc mihi faciat Deus,& hæc addat,ſi ſteterit caput Eliſei filij Saphat ſuper ipſum hodie 2.8.24

10,7 Quúmque veniſſent literæ ad eos, tulerunt filios regis,& occiderũt ſeptuaginta viros,&c. 1.18.4

10 Videte ergo nunc quoniam non cecidit de ſermonibus domini in terrã, quos locutus eſt dominus,&c. ibid.

16,10 Quúmque vidiſſet altare Damaſci, miſit rex Achaz ad Vriam ſacerdotem exẽplar eius,& ſimilitudinem iuxta omne opus eius 4.10.23

17,24 Adduxit autem rex Aſſyriorum viros de Babylone,& de Cutha,&c. ibid.

25 Quúmque ibi habitare cœpiſſent,non timebãt dominum:& immiſit eis dominus leones qui interficiebant eos ibid.

32 Et nihilominus colebant dominum, fecerunt autem ſibi de nouiſſimis ſacerdotes excelſorum,&c. 3.2.13,& 4.10.23,& 4. 15.22

33 Et quum dominum colerent, diis quoque ſuis ſeruiebant iuxta conſuetudinem Gentium,de quibus tranſlati fuerant Samariam 3.2.13

34 Vſque in præſentem diem morem ſequuntur antiquum:non timent dominum, neque cuſtodiunt ceremonias eius, &c. ibidem

19,4 Et fac orationem pro reliquiis quę repertæ ſunt 3 20.14

35 Factum eſt igitur in nocte illa, venit angelus domini,& percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octogintaquinque millia 1.14 6

20,1 Præcipe domui tuæ : morieris enim tu,& non viues 1.17.12

2 Tunc Ezechias conuertit faciem ſuam ad parietem,& orauit dominum 3.3.4

3 Obſecro domine,memento quęſo quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto,& quod placitum eſt coram te fecerim 3.14.19,& 3.20.10

5 Ecce ſanaui te,die tertio aſcendes templum domini 1.17.12

9 Vis vt aſcendat vmbra decẽ lineis,aut vt reuertatur totidem gradibus? 4.14.18

11 Inuocauit Iſaias Propheta dominum, & reduxit vmbram per lineas, quibus deſcẽderat in horologio Achaz 1.16.2

21,4 Extruxítque aras in domo domini, de qua dixit dominus,In Ieruſalem ponam nomen meum 4.10.23

16 Inſuper & ſanguinem innoxiũ fudit Manaſſes multum nimis,donec impleretur Ieruſalem vſque ad os,&c. 3.24,11

22,2 Fecítque quod placitum erat coram domino,& ambulauit per omnes vias Dauid patris ſui, non declinauit ad dexteram

ſiue

ſiue ad ſiniſtram 4.10.23
8 Dixítq; autem Heclias pontifex ad Saphan ſcribam, Librum legis reperi in domo domini dedítque Heclias volumen Saphan ſcribæ, qui legit & illud 1.8.8

I. PARALIP.

28,2 Et ſcabellum pedum domini Dei noſtri 4.1.5

II. PARALIP.

19,6 Videte, ait, quid faciatis, non enim hominis exerceris iudicium: ſed domini 4.20.4, & 4.20.6

NEHEMIAS

1,4 Quúmque audiſſem verba huiuſcemodi, ſedi & fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cœli 4.12.16
5 Quæſo domine Deus cœli fortis, magne atque terribilis, qui cuſtodis pactum, & miſericordiam cum iis qui te diligunt, &c. 3.17.5
7 Vanitate ſeducti ſumus, & non cuſtodiuimus mandatum tuum, & ceremonias, & iudicia quæ præcepiſti Moyſi ſeruo tuo 3.4.11
9,14 Et ſabbathum ſanctificatum tuum oſtendiſti eis 2.8.29

IOB.

1,6 Quadam autem die, quum veniſſent filij Dei vt aſſiſterent coram domino, ſtauit inter eos etiam Satan 1.14.17, & 1.14.10, & 1.18.1, & 2.4.5
12 Dixit ergo dominus ad Satan, Ecce vniuerſa quæ habet, in manu tua ſunt: tantùm in eum ne extendas manum tuam 1.17.7
17 Sed & illo loquente venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaſerunt camelos & tulerunt eos, necnon pueros percuſſerunt gladio, & ego fugi ſolus, vt nuntiarem tibi 2.4.2
21 Dominus dedit, dominus abſtulit: ſit nomen domini benedictum 1.17.8, & 1.18.1, & 1.18.3, & 2.4.2
2,1 Venit quoq; Satã inter eos vt ſtaret in cõſpectu domini 1.14.17, & 1.14.19. & 1.18.1
4,17 Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir? 3.12.1
18 Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles & in Angelis ſuis reperit prauitatem 3.12.1, & 3.17.9
19 Quanto magis hi qui habitãt domos luteas, qui terrenum habent fundamẽtum, conſumentur velut à tinea? 1.15.1, & 1.15.3, & 3.12.1
17 Beatus homo qui corrigitur à Deo: increpationẽ ergo domini ne reprobes 3.4.32
9,2 Verè ſcio quòd ita ſit, & quòd nõ iuſtificetur homo compoſitus Deo 3.12.2
20 Si iuſtificare me voluero, os meum cõdemnabit me: ſi innocentem oſtendere, prauum me comprobabit 3.12.5
10,15 Et ſi impius fuero, væ mihi eſt, & ſi iuſtus, non leuabo caput, ſaturatus afflictione & miſeria 3.14.16
12,18 Baltheum regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum 4.20.28
20 Commutat Deus labium veracium, & doctrinam ſenum aufert 2.4.4
13,15 Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo 2.10.19, & 3.2.21
14,4 Quis poteſt facere mundum de immũdo, nónne tu qui ſolus es? 2.1.5, & 3.12.5
5 Breues dies hominis ſunt, menſium numerus apud te eſt: conſtituiſti terminos eius qui præteriri non poterunt 1.16.9
17 Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam 3.4.29
15,15 Ecce inter ſanctos eius, nemo immutabilis, & cœli non ſunt mundi in conſpectu eius 3.12.1
16 Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quaſi aquam iniquitatẽ 3.12.5, & 3.12.1
19,25 Scio enim quòd redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum 2.10.19, & 3.25.4
26 Et ruiſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum 2.10.19
27 Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius, &c. ibid.
21,13 Ducunt in bonis dies ſuos, & in pũcto ad inferna deſcendunt 2.10.17
25,5 Ecce luna etiam non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius 3.12.1
26,14 Ecce hæc ex parte dicta ſunt viarũ eius: & cùm vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitru magnitudinis illius intueri? 1.17.2
28,12 Sapiẽtia verò vbi inuenitur, & quis eſt locus intelligentiæ? ibid.
21 Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cœli latet ibid.
23 Deus intelligit viam eius, & ipſe nouit locum eius ibid.
28 Et dixit homini, Ecce timor domini, ipſa eſt ſapientia: & recedere à malo intel-

ligentia 1.17.2,& 32.26

34,30 Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi 4.20.25

36,27 Qui aufert ſtillas pluuiæ, & effundit imbres ad inſtar gurgitum 1.5.6

41,2 Et quis antè dedit mihi, & reddã ei? omnia quæ ſub cœlo ſunt, mea ſunt 3.14.5

PSALMORVM.

1,1 Beatus vir qui non abiit in cõſilio, & in via peccatorum non ſtetit 3.17 10

2 Sed in Lege Domini voluntas eius, & in Lege eius meditabitur die ac nocte 2.7.13

2,2 Aſtiterunt reges terræ, & principes cõuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius 2.16 3

3 Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipſorum ibid.

4 Qui habitat in cœlis irridebit eos: & Dominus ſubſannabit eos 1.5.1,& 2.16 3

8 Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ 2.11.11

9 Reges eos in virga ferrea; & tanquam vas figuli confringes eos 2.15 5,& 4.1.19

12 Apprehendite diſciplinam: ne quãdo iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta 2.6.2,& 4.20.5,& 4.20.29

3,5 Ego dormiui, & ſoporatus ſum, & exurrexi, quia Dominus ſuſcepit me 3.2.37

4,7 Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine 1.11.14

5,4 Mane aſtabo tibi, & videbo quouiã non Deus volens iniquitatem tu es 3.20.12

8 Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domũ tuam: adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo 3.2.23,& 3.20.11

6,1 Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me 3.4.32

7,6 Exurge Domine in ira tua, & exalta re in finibus inimicorum meorum, &c. 3.20.15

9 Iudica me Domine ſecundũ iuſtitiam meam, & ſecũdum innocentiam meam ſuper me 3.17.14

8,3 Ex ore infantium & lactantium perfeciſti laudem 1.16.3

4 Quid eſt homo, quòd memor es eius? aut filius hominis quoniam viſitas eum? 1.5.3,& 2.13.2

9,10 Et ſperent in te qui nouerunt nomẽ tuum 3.2.31

10,13 Dixit enim in corde ſuo, Oblitus eſt Deus, auertit faciem ſuam ne videat in finem 1.4.2

11,4 Dominus in templo ſancto ſuo 1.5.1

12,2 Vana loquuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: labia doloſa, &c. 4.14.8

7 Eloquia Domini, eloquia caſta: argentum igne examinatum, probatũ terrę, purgatum ſeptuplum 3.2.15

14,1 Dixit inſipiens in corde ſuo, Nõ eſt Deus 1 4.2

3 Dominus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum: vt videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum 3 14.1

4 Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum 2.3.2

15,1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requieſcet in monte ſancto tuo 3.17 6,& 3.24 8

2 Qui ingreditur ſine macula & operatur iuſtitiam. Qui loquitur veritatem in corde ſuo 3.6.2

16,2 Deus meus es tu, quoniam bonorũ meorum non eges 2.8.53

3 Sanctis qui ſunt in terra eius, mirificauit omnes voluntates meas in eis 1.11.14,& 2.8.53,& 3.7.5

5 Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei, tu es qui reſtitues hæreditatẽ meã mihi 2.11.2,& 3.25.10

10 Non derelinques animam meam in inferno: nec dabis ſanctũ tuum videre corruptionem 3.25.5

17,1 Exaudi Domine iuſtitiam: intende deprecationi meæ 3.17.14

3 Probaſti cor meum, & viſitaſti nocte: igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas ibidem

15 Ego autem in iuſtitia apparebo conſpectu tuo: ſatiabor cùm apparuerit gloria tua 2.10.17,& 3.25.10

18,1 Diligam te Domine fortitudo mea 3.20.28

20 Et eduxit me in latitudinem: ſaluum me fecit, quoniam voluit me 3 17 5

21 Et retribuet mihi Dominus ſecũdùm iuſtitiam meam, & ſecũdùm puritatem manuum mearum retribuet mihi 3.17.5,& 3.17.14

28 Quoniam tu populum humilem ſaluum facies: & oculos ſuperborum humiliabis 3.12.6

31 Eloquia Domini igne examinata: protector eſt omnium ſperantium in ſe 3.2.15

19,1 Cœli narrant gloriam Dei 1.5.1,& 1.6.4
8 Lex Domini immaculata conuertens animas;teſtimonium Domini fidele,ſapientiam præſtans paruulis 2.7.12,& 4.8.6
13 Delicta quis intelligit:ab occultis meis munda me 3.4.16,& 3.4 18 & 3.17.2
20 Memor ſit omnis ſacrificij tui:& holocauſtum tuum pingue fiat 3.20.18
10 Domine ſaluum fac regem,& exaudi nos in die qua inuocauerimus te 2.6.2
22 Deus Deus meus,quare me dereliquiſti 2.16.11
5 In te ſperauerunt patres noſtri: ſperauerunt,& liberaſti eos 3.20.26
26 Vota mea reddam in conſpectu timẽtium eum 4.13.4
23,4 Nam etſi ambulauero in medio vmbræ mortis,non timebo mala:quoniam tu mecum es 1.17 11,& 3.20.21,& 3 2 28
6 Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ 2 3.12
24,3 Quis aſcendet in montem Domini? aut quis ſtabit in loco ſancto eius? 3 6.2
4 Innocens manibus,& mundo corde, qui non accepit in vano animam ſuã, nec iurauit in dolo proximo ſuo ibid.
6 Hæc eſt generatio quærentium eum 8. 24.8
25.1 Ad te Domine leuaui animã meam 3 20.5
6 Reminiſcere miſerationum tuarũ Domine, & miſericordiarũ quæ à ſeculo ſunt 3.20.9
7 Delicta iuuentutis meæ,& ignorantias ne memineris : ſecundum miſericordiam tuam memento mihi tu 3.3.18,& 3 20.9
10 Vniuerſæ viæ Domini, miſericordia & veritas requirentibus teſtamentum eius, &c. 3.20.7, & 3.17.2
11 Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo : multum enim eſt 3 17.2
18 Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuerſa delicta mea 3. 20.9
26,1 Iudica me Domine,quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum,& in Domino ſperans non infirmabor 3.17.14
2 Proba me Domine,& tenta me vre renes meos,& cor meum 3.20.46
5 Odi eccleſiam malignantium: & cum impiis non ſedebo 3.17.14
8 Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ 1.11.14
9 Ne perdas cum impiis Deus animam meam,& cum viris,&c. 3 17.14
27,1 Dominus illuminatio mea, & ſalus mea,quem timebo? 1.17.11
3 Si conſiſtant aduerſum me caſtra,non timebit cor meum ibid.
10 Pater meus, & mater mea dereliquerunt me:Dominus autem aſſumpſit me 3. 20.36
14 Expecta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum,& ſuſtine Dominum 3 2.17
28,8 Dominus fortitudo plebis ſuæ: & protector ſaluationum Chriſti ſui eſt 2 6.2, & 2 6 3
29,3 Vox Domini ſuper aquas,Deus maieſtatis intonuit: Domin⁹ ſuper aquas multas 1.6.4
30,6 Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia 2.10.18
7 Ego autem dixi in abundantia mea, Non mouebor in æternum. 8 Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutẽ:Auertiſti faciem tuã à me, & factus ſum conturbatus 3.8.2
31,1 In te Domine ſperaui, non confundar in æternum:in iuſtitia tua libera me 3. 11.12
6 In manus tuas commendo ſpiritum meũ: redemiſti me Domine Deus veritatis 3.20.26
16 In manibus tuis ſortes meæ 1.17.11
23 Ego autem dixi in exceſſu mẽtis meę, Proiectus ſum à facie oculorum tuorum 3.1.6
32,1 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates,& quorum tecta ſunt peccata 3.4 29,& 3. 11.11,& 3.14.11, & 3.17.10
5 Delictum meum cognitum tibi feci & iniuſtitiam meam non abſcondi.Dixi,Cõfitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, &c. 3 4.9
6 Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno,&c. 3.20.7,& 3 20.26
33,6 Verbo Domini cœli firmati ſunt:& ſpiritu oris eius omnis virtus eorũ 1.13.5, & 1.16.1
12 Beata gens cuius eſt Dominus Deus eius:populus quem elegit in hereditatem ſibi 2.10.8, & 3 2.28, & 3.21.5
13 De cœlo reſpexit Dominus : vidit omnes filios hominum 1.16.1
18 Ecce oculi Domini ſuper metuentes

traui,& intellexi vt poſtremò eſſent quinq; habituri 2.10.16,& 3.9.6
26 Conſumitur caro mea & cor meum: Deus autem eſt petra cordis mei, & portio mea in æternum 2.11.2
74,2 Memor ſis cœtus tui quem iampridem comparauiſti:& ſortis hęreditariç quã vendicaſti: montis Sionis in quo habitare es ſolitus 3.20.14
9 Signa noſtra non videmus,nullus ſupereſt propheta:nemóque nobiſcũ qui ſciat quouſque tandem 2.15.1
75,7 Nam nec ab Oriente,nec ab Occidente,neque à Meridie exaltatio contingit 1.16.6
77,10 Oblitus eſt ne miſereri Deus,contineb itne in ira miſericordias ſuas? 3.2.17
11 Tandem cogitabam,Hæc mea eſt infirmitas,dextera Excelſi vices mutat 3.2.31
78,8 Nec euadant ſimiles patribus ſuis, nationi deficienti & rebelli,nationi quę recté cor ſuum haudquaquam inſtituit,& cuius ſpiritus nunquam verè Deo credidit 2.5.11
36 Ore ſuo blanditi ſunt ei, lingua autẽ ſua ei mentiebantur 3.3.25
37 Cor eorũ non erat rectum erga illũ, nec fidi fuerunt in fœdere eius ibid.
49 Immiſit in eos ęſtum irç ſuę,impetũ, indignationem & anguſtiam, cacodęmonum incurſiones 2.14 17
60 Vt deſereret tabernaculum Silo,tentorium in quo inter homines habitabat 2.6.2
67 Et repudiauit tentorium Ioſeph,& tribum Ephraim non elegit 2.6.2,& 3.3.6
70 Et elegit Dauidem ſeruũ ſuum,é caulis ouium tulit eum 2.6.2
79,9 Auxiliare nobis,ô Deus ſalutis noſtræ propter gloriã nominis tui: & libera nos,& propitius ſis peccatis noſtris propter nomen tuum 3.20.14
13 Et nos populus tuus, & grex paſcuorum tuorum te celebrabimus in ſeculũ, & per omne æuum prædicabimus laudes tuas 3.7.10
80,2 Qui inſides Cherubim,affulge 1.13.24,& 2.8 15,& 4.1.5
4 Deus reſtitue nos,& fac illuceſcere faciem tuam,& ſalui erimus 3.2.28
5 Domine Deus exercituũ,quouſque tandem excandeſces in oratione populi tui? 3.20.16
18 Sit manus tua cum viro dexteræ tuæ, cum filio hominis quem tibi corroboraſti 2.6.2
81,11 Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti 3.2.31
82,1 Deus conſiſtit in cœtu Dei, in medio deorum iudicem agit 4.20.4,& 4.20.6, & 4.20.29
3 Vindicate pauperem pupillum,afflictũ & miſerum abſoluite 4.20.9
4 Eripite tenuem, & inopem de manu impiorum liberate ibid.
6 Equidem dixeram,Vos dij eſtis,& vos omnes filij Excelſi 1.14.5, & 4.20.4
84,2 Quam ſunt amabilia,ô Domine exercituum,tabernacula tua! 4.1.5
3 Ardet,& etiam deperit anima mea ad atria Domini,cor meũ & caro mea clamãt ad Deum viuum 2.11.2
8 Ibunt de virtute in virtutem,comparebit quiſque eorum apud Deum in Sion 4.17.21
86,2 Cuſtodi vitam meam,quoniam beneficus ſum:ſerua tu Deus ſeruum tuum 3.20.10
5 Etenim tu Domine bonus es & propitius, ampla bonitate in omnes qui te inuocant 3 2.29
11 Dirige me Domine in vijs tuis, tunc ambulabo in veritate tua:coge pectus meũ, vt timeat nomen tuum 2.2.27,& 2.3.9
88,17 Super me tranſierunt furores tui, & terrores tui me confecerunt 3.4.34
89,4 Pepigi fœdus cũ electo meo,iuraui Dauidi ſeruo meo 4.1.17
5 Semen tuũ in æternum confirmabo, & ſtabiliam ſolium tuum ad omnem poſteritatem ibid.
31 Si filij eius Legem meam deſeruerint, & in iudicijs meis non ambulauerint 3.4.32,& 4.1.27
32 Si ſtatuta mea prophanarint, & præcepta mea non cuſtodierint 3.4.32
33 Præuaricationes eorum virga viſitabo,& iniquitates eorum flagellis ibidem,& 4.1.27
34 At bonitatem meam non auferam ab eo,nec fallam illi fidem meam 3.4.32,& 4.1.27
36 Semel pér ſanctitatem meam iuraui, haudquaquam Dauidem fefellero 2.15.3
37 Semen eius in æternum erit, ſoliũ eius coram me vt ſol perſtabit ibid.
38 Firmum vt luna manebit,quæ eſt certus in æthere teſtis ibid.

90,4 Mille

90,4 Mille anni corãm te ſunt vt dies heſternus qui præteriit, imò vt noctis vigilia 3.2.42
7 Etenim ira tua deficimus, & feruente Indignatione tua terremur 3.4.34
9 Nam cuncti dies noſtri te iraſcente dilabũtur, annos noſtros finimus dicto citius 3.25.12
11 Quis vim iræ tuæ nouit? vt te quique timent, ita in eos indignatio iræ tuæ ſæuit ibidem
91,1 Sedens in abdito Excelſi, ſub vmbra Omnipotentis cõmoratur 1.7.6,& 2.8.42
3 Nam is à laqueo venatoris, & à peſte exitiali te liberabit 1.17.11
11 Nam Angelis ſuis tua cauſa pręcipiet, vt in omnibus viis tuis te cuſtodiant 1.14.6,& 2.8.42,& 3.20.23
15 Me inuocabit, ideo eum exaudiam, adero ei in afflictione, eripiam eum, & glorioſum eum reddam 3.20.14
92,6 Quàm magna ſunt facta tua, ô domine, vehemẽter profunda cõſilia tua 2.10.17
7 Vir ſtupidus iſtud non cognoſcit, neq; ſtultus intelligit 1.5.9
13 Iuſtus vt palma florebit, & ſicut cedrus in Libano ſuccreſcet 2.10.17
14 Plãtati in domo domini in atriis Dei noſtri florebunt ibidem
93,1 Dominus rex eſt, induit celſitudinẽ, induit, inquam, dominus robur, ſéq; accinxit: quin & orbis ſic firmatus eſt vt non nutet 1.6.5
5 Domum tuam decet ſanctitudo, domine, in longitudine dierum 1.6.4
94,11 Nouit dominus cogitationes hominum vanas eſſe 2.2.25,& 3.14.1
12 Fœlix vir quem tu ô domine caſtigaueris, & quem in Lege tua inſtitueris 3.3.34
19 Pro æſtu multarum cogitationum intra me, recrearunt animam meam conſolationes tuæ 3.20.7
95,7 Si hodie voci eius auſcultaueritis 3.1.6
8 Ne induretis cor veſtrum, vt in Meriba, vt in die Maſſa in deſerto 2.5.11
96,10 Dicite in gẽtibus, dominus regnat, & orbis firmabitur ne nutet, &c. 1.6.3
97,1 Dominus regnat, exultet terra, & inſularum multitudo lætetur ibid.
7 Procũbite corã eo dij vniuerſi 1.13.11.23
10 Cuſtodit dominus animas ſanctorum ſuorum, éque manu impiorum eos cuſtodit 2.10.16
11 Lux ſata eſt iuſtis, & iis qui integro ſunt corde lætitia ibidem
99,1 Domino regnante, cum tumultu populi cõcurrunt: inſidet Cherubim, terra mouet 1.6.3,& 2.8.15
5 Exaltate dominum Deum noſtrum & proſternite vos ad ſcabellum pedum ipſius: ſanctus enim eſt 1.11.15, & 4.1.5
9 Exaltate dominum Deum noſtrum, & proſternite vos ad mõtem ſanctitatis eius: eſt enim ſacroſanctus dominus Deus noſter 1.11.15
100,3 Agnoſcite quòd dominus eſt Deus, ipſe nos fecit, & non ipſi nos: ſumus populus eius & grex paſcuorum eius 2.3.6, & 3.21.5
101,3 Scelus nefarium ante oculos meos quod deſignem, non proponam defectores odio proſequar, nec vnquam mihi adhęreſcent 4.20.9
8 Maturè perdam omnes impios terræ, vt è ciuitate omnes facinoroſi excindantur 4.20.10
102,14 Tu itaque exurgens miſerearis ipſius Sion 1.13.1
16 Et timebunt gentes nomen domini & omnes reges terræ gloriam tuam ibid.
18 Ac rationem habuerit precationis humilium, neque precationem eorum ſpreuerit 3.20.28
19 Quod quidem literarum monimentis trãſmittetur ad poſteros: & populus qui creabitur laudabit Deum ibidem
22 Vt celebrent homines nomẽ domini in Sion, & laudem eius in Ieruſalem ibid.
26 Nam primùm terræ fundamenta iecisti, & cœli ſunt opus manuum tuarum 1.13.11,& 2.10.15
27 Quæ interibunt, tu autem perſtas: & vniuerſa vt veſtis veteraſcent, &c. ibid.
18 Verùm tu idem es perpetuò, & anni tui non finiuntur ibid.
103,8 Miſerator, & miſericors dominus: longanimis, & multum miſericors 3.2.29
17 Domini autem benignitas erga timẽtes eum durat ab æterno in ſempiternum tempus 2.10.15
20 Prædicate dominum Angeli eius, qui pollentes virtute exequimini eius voluntatem, obediendo voci verborum eius 1.14.5,& 3.20.43
104,2 Luce amictus eſt tanquã veſtimento 1.5.1
4 Qui legatos ſuos efficit ſpiritus, & mi-

niſtros ſuos ignem flammantem 1.16.7
15 Et vinum quod exhilarat cor hominis, & oleum quod nitidam reddat faciem 3.10.2
27 Vniuerſa autem ex te pendent, vt eis cibum ſuum des ſuo tempore 1.16.1
28 Téque dante colligunt,& te manum aperiente ſatiantur bonis ibid.
29 Si autem abſcondas faciem tuam,turbantur: ſique ſpiritum eis eripias,expirant: & reuertuntur in puluerem ibid.
30 Rurſum animalia creantur,ſi tuum ſpiritum mittas,& renoues terræ faciem ibid.
105,4 Semper faciem eius quærite 4.1.5
6 O ſemen Abrahami cultoris ipſius, filij Iacobi electi eius 3.21.5
25 Vertítque cor eorum in odium ſui populi,vt dolum commolirentur in ſeruos ipſius 1.18.2,& 2.4.4
106,3 O beatos qui ſeruant iudicium,&faciunt ſemper quod iuſtum eſt 3.17.10
4 Memento mei, Domine,per fauorem erga tuum populum:meíque rationem habeto per tuam ſalutem: Vt videam bonum electis tuis hominibus paratum, & gaudeã gaudium gentium tuarum 4 1.4
31 Quod ei eſt imputatũ pro iuſtitia ſempiternis temporibus 3.17.7.8
37 Nam filios ſuos & filias ſuas mactauerunt victimas dæmonibus 4.13.17
46 Et fecit eos gratioſos apud victores ſuos vniuerſos 2.4 6
47 Serua nos Domine Deus noſter,& cõgrega nos ex gentibus, vt cõfiteamur nomini tuo ſanctiſſimo, & celebremus te laudibus tuis 3.20 28
107,4 Qui errabant in deſerto,in ſolitudine per itinera,in quibus oppidum habitatũ non inueniebant 1.5.7
6 Clamauerunt Dominum in periculis ſuis,& eripuit eos ex anguſtiis ipſorum 3.20.15
13 Clamauerunt etiam Dominum in periculis qui eripuit eos ex anguſtiis ipſorum ibid.
16 Quia contriuit valuas æreas,& effregit obices ferreos 2.16.9
19 Clamauerũt etiã Dominũ,&c. 3.20.15
25 Qui ſuo imperio ciet ventũ procelloſum,qui alte fluctus ipſius attollit 1.16.7
29 Et ſedata tempeſtate reddit mare tranquillum,ita vt deſinant fluctus quibus iactabantur ibidem
40 Nã Deus effundit contemptũ in principes, & errare facit eos per vaſtitatem inuiam 1.18.2,& 2.2.17,& 2.4 4
43 Quiſquis igitur ſapit,cuſtodiet hæc,& beneficia Domini conſiderabit 1.5 7
110,1 Dixit Dominus Domino meo, Sede mihi ad dexteram donec inimicos ſubdam ſcabellum tuis pedibus 2.15. 3,& 2.16.16
4 Iurauit Dominus, nec pœnitet eum, vt tu ſis ſacerdos æternus ritu Melchiſedech 2.11.4,& 2.15.6,& 4.18.2, & 4.19.28
6 Iudicabit Meſſias in gentibus,& omnia plena cadaueribus erunt,quando contũdet capita in multis regionibus 2.15.5
111,1 Confitebor, Domine, ex toto corde in concilio & cœtu proborum 4.14.8
2 Magna ſunt Domini facta,quæ inquirũtur ab omnibus qui delectãtur ipſis 1 18.3
10 Principium ſapientiæ eſt timor Domini 2.3.4,& 3 2.26
112,1 Beatus eſt vir qui timet Dominum, & valde præceptis eius delectatur 3.17.10
6 Memoria iuſti vſque durabit 2.10.16
9 Eius iuſtitia æternũ perſtabit, eorúmq; eius altum erit cum gloria ibidem
10 Miniméque impij aſſequentur quod deſiderant ibid.
113,6 Séque demittit vt inſpiciat quæcunque ſunt in cœlo & in terra 1.16.5
6 Qui erigit tenuem ex puluere,& pauperem à ſtercore euehit 1.5.7
9 Qui ſterilem matremfamiliâs efficit matrem gaudentem liberis 1.16 7
115,3 Atqui Deus noſter in cœlo eſt, qui perficit quicquid voluerit 1.16.3,& 1.18.1,& 1.18.3, & 3.24.15
4 Simulachra ipſorum ſunt argentea & aurea,opus quod manibus hominis producitur 1.11 4
8 Quibus ſimiles euadant qui ea faciunt, & quicunque fidit eis ibid.
116,1 Diligo Dominum, quandoquidem exaudiuit ſupplicem meam vocem 3.20.28
7 Reuertere anima mea ad locum tuum quietum,quia Dominus in te beneficiũ contulit 3 2 17
12 Quam gratiam referam Domino pro illis omnibus quæ in me cõtulit beneficiis? 3 20.28
13 Sumpto calice quo gratiæ aguntur pro accepta ſalute,nomen Domini vocabo ibid.
14 Meáque vota exoluam Domino nũc coram vniuerſo populo ipſius 4.13.4

15 Nam apud Dominum mors benignorum ipſius maximi eſt momenti 2.10.14.18
18 Mea vota exoluam nunc coram vniuerſo populo ipſius 4.13.4
117,2 Benignitas eius erga nos præpollet, ac veritas Domini æternum permanet 3.2.7
118,6 Domino à me ſtante non timebo quid mihi homo inferre conetur 1.17.11
18 Probè me caſtigauit Deus, attamen non permiſit vt morerer 3.4.32
25 Ah Domine ſerua quæſo, ah Domine da quæſo fœlicem ſucceſſum 2.6.2
26 Optima quæque illi precamur, qui venit in nomine Domini: nóſque fauſta imprecamur vobis è domo Domini ibid.
119,1 O beatos qui vita integrum iter tenent incedentes ad præſcriptum Regis Domini 3.17.10
10 Quum autem te quæram ex toto corde meo, ne ſinas me aberrare à mandatis tuis 2.2.25,& 4 14 8
14 In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum magis quàm in omnibus diuitiis 3.2.15
18 Velamen detrahe oculis meis, vt inſpiciam admirabilem ſapientiam quæ recōdita eſt in Lege tua 2.2.21
34 Doceto me vt retineam Legem tuam, & toto corde illam cuſtodiam 2.2.25
36 Inclina cor meum ad obteſtationes tuas,& non ad auaritiam 2.3.9,& 2.5.11
41 Et obueniant mihi tua beneficia,& ſalus tua ſecundum eloquium tuum 3 2.31
43 Et ne omnino eripias ab ore meo verbum veritatis:ſiquidem tua iudicia expecto 3.2.17
71 Bonum mihi qui humiliaſti me:vt diſcam iuſtificationes tuas 3.4.32
76 Verùm obtingat quæſo mihi tua benignitas,quæ me conſoletur ſecundum eloquium tuum quod ſpem aperuit ſeruo tuo 3.4.4,& 3.20.14
80 Sit cor meum integrum in tuis decretis,propterea non pudefiam 2 2.27
89 Verbum tuum Domine perſtat æternum in cœlo 4.8.6
103 Quàm dulce eſt palato eloquium tuum, certè ori meo dulcius melle eſt 3.2.15
105 Verbum tuum lucerna eſt pedibus meis,& lux ad iter meum 1.17.2,& 2.7.12, & 4 8 4
111 Æterna hæreditāte mihi venerunt teſtimonia tua: ſunt enim gaudiū cordis mei 3.2.15
112 Adieci animum meum decretis tuis, vt exequar illa in finem vſque,& adeò æternum 2.5 11
127 Quamobrem præcepta tua amaui magis quàm aurum,&c. 3.2.15
133 Formato greſſus meos eloquio tuo,& ne dominetur mihi vlla vanitas 2.3 9
121,4 Ecce,non dormiſcet,neq; dormiet qui cuſtodit Iſraelem 3.20.3
130,1 Ex profundo malorum te voco Domine 3.20 4
3 Si enim iniquitates obſeruare velis ô Deus, Domine quis ſubſiſtet? 3.12.1,& 3.17.14
4 Verùm apud te clementia eſt, & propterea timeris 3.3.2,& 3.16.3
131,2 Male ſit mihi ſi non comparaui, & ſimilem iudicaui animam meam puero ablactato apud matrem ſuam: éſtque anima mea in me ſimilis puero ablactato 3.7.9
132,3 Memento Domine omniū quibus afflictus fuit Dauid 3 20.25
7 Adeamus tabernacula eius, & adoremus ſcabellum pedum eius 4.1.5
11 De fructu ventris tui aliquē ſolio tuo imponam 2 13 3
13 Dominus elegit Sion: & expetiuit eā ſibi ſedem 4.1.17
14 Hæc mea eſt requies ſempiterna, hic habitabo quoniam expetiui eam 4.1.5
133,3 Quia Dominus mandauit ibi eſſe benedictionem & vitam ſempiternam 2.11.2
135,15 Simulachra gentium ſunt argétea & aurea,opus quod manibus hominis producitur 1.11.4
138,1 Confitebor tibi toto corde meo,& coram iudicibus pſallam tibi 4.1.4 8
2 Confitebor nomen tuum propter benignitatem,& propter veritatem tuam 3.2.7
8 Non omitte opera manuum tuarum 3.24.6
140,14 Profectò iuſti confitebuntur nomini tuo,& probi permanebunt in conſpectu tuo 2.10.16
141,2 Valeat precatio mea pro incēſo ante te,ac leuatio manuum mearum pro veſpertino ſacrificio 3 20.14,& 4.18.17
142,6 Proinde Domine te clamo, ac dico, Tu es meum confugium,& ſors mea in terra viuentium 2.11.2

Et ero iuſtis vice coronæ, quia beneficiis me affeciſti 3.20.26
143,2 Ne ambules tamen in ius cum ſeruo tuo: nullus enim viuens coram te iuſtus eſt 2.7.5,& 3.12.2, & 3.14.16,& 3.17.14,& 3.20.8
5 Recolo tamen tempora ſuperiora, & de omnibus factis tuis commentor 3.2.31
144,15 Beatum populum cui contingit ita viuere: beatum populum cuius Deus eſt dominus 2.10.8,& 3.2.28
145,3 Magnus eſt dominus & impenſè laudandus, cuius magnitudo inperueſtigabilis eſt 1.5.8
1 De maieſtatis gloriæ tuæ decore, & rebus tuis admirandis diſſeram Ibid.8 Dominus enim beneficus & miſericors, patiens magnæ benignitatis 1.10.2,& 3.20.9
9 Bonus eſt Dominus in omnes,& miſericordia eius ſuperat omnia opera ipſius 1.5.5
13 Regnum tuum regnum eſt ſempiternum,& dominium tuum per ſecula vniuerſa durat 1.13.24
18 Præſto adeſt Dominus omnibus vocātibus eum, omnibus eum vocantibus cum veritate 3.20.3.7.14
19 Facit autem quicquid volent timentes eum,& clamorem eorum exaudit ac ſeruat eos 3.20.5.13
147,9 Qui dat pecori ſuum paſtum,& pullis coruorum qui eum vocant 1.16.5
10 Nō probat fortitudinem equi, neque delectatur tibi ſis viri 2.2.10
20 Nō egit ad hunc modum cum omnibus gentibus, neq; manifeſtauit eis iudicia 3.2.16

PROVERBIA.

1,7 Timor Domini, ſciētiæ initiū 3.2.26
2,21 Recti enim inhabitabunt terram,& integri ſuperſtites in ea erunt 2.11.2
22 Impij verò è terra exſcindētur,& prę uaricatores ex ea funditus euellentur ibid.
3,11 Caſtigationem Domini caue auerſeris, fili mi, neque faſtidias ad increpationē eius 3.4.32,& 3.8.6
12 Quem enim amat Dominus, caſtigat, & tanquam pater in filio delectatur ibidem
8,15 Per me regnant reges, & principes decernunt iuſtitiam 4.20.4.7
22 Dominus poſſedit me initio viæ ſuæ, ante opera eius tum eram 1.13.7
23 Ab æterno ordinata ſum, & ab initio ante terram ibid
24 Nōdum erant abyſſi quum ego eſſem formata, nondum fontes aquis redundabāt ibid. & 2.14.8
9,10 Principium ſapientiæ eſt timor Domini 3.2.26
10,7 Memoria iuſti laudem habet: impiorum verò memoria ſordet 2.10.18,& 3.17.15
12 Odium excitat occaſiones contentionum: ſed dilectio omnes præuaricationes obtegit 3.4.31.36
12,14 Quiſque pro operis ſui ratione donabitur 3.18.1
28 In ſemita iuſtitiæ vita eſt, & hęc ipſa ad mortem nequaquam ducet 3.17.15
13,13 Qui præceptum timet, huic rependetur 3.18.1
14,21 Qui proximum ſuum contemnit, peccat: qui autem afflictis benignè facit, beatus eſt 3.17.10
26 In timore Domini forte eſt aſylum, & filiis quoque eius erit perfugium 3.14.19
15,3 In omni loco oculi Domini cōtemplantur malos & bonos 4.17.23
8 Sacrificium impiorū abominatur Dominus: oratio autem rectorum gratiſſima eſt ei 3.14.8
16,1 Hominis eſt diſponere cor: à Domino autem eſt reſponſio linguæ 1.16.6
2 Homini omnes viæ ſuæ mūdæ videntur in oculis ſuis: Dominus autem diſponit ſpiritus 3.12.5
4 Omnia operatur Dominus propter ſe, impium quoque ad diem malum 3.23.6
5 Beneficentia & fide expiatur iniquitas, & in timore Domini receditur à malo 3.4.31,& 3.4.36
9 Cor hominis delibérat de via ſua: Dominus autem dirigit greſſum eius 1.17.4
12 Impietatem deſignare, abominādum eſſe debet regibus: iuſtitia enim ſolium fultum eſſe oportet 4.20.10
14 Ira regis mortis eſt nuntius: ſapiens autem placare illam poterit 4.20.32
33 In ſinum deiiciuntur ſortes, at omne iudicium earum pendet à Domino 1.16.6
17,1 Rebellis duntaxat malum quærit: huic crudelis nuntius & mittetur contra eum 4.20.10
15 Ex æquo abominatur Dominus tam eum qui ſceleſtum abſoluit, quàm eum qui inſontem damnat ibid.
18,10 Turris fortiſſima eſt nomen Domini,

mini, quò quum currit iuſtus extra telorũ iactum eſt 1 13.13, & 3 20.14

19,17 Domino fœnerat quiſquis benefacit pauperi, ſecundùm beneficium rependetur ei 3 18.6

20,7 Iuſtus ambulat in ſua integritate, liberi eius poſt ipſum beati 2 8.21

8 Rex ſedens in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuendo 4.20.10

9 Quis dicet, Mundũ eſt cor meum, purus ſum à peccato meo? 3.13.3

12 Auris auditum, & oculi viſum, ambo hæc fecit Dominus 2.4.7

20 Qui maledicit patri ſuo aut matri ſuę, huius lucerna extinguetur in mediis tenebris 2 8.36

24 Greſſus viri fortis à Domino, & mortalis quomodo intelligeret viam ſuam? 1.16. 6

26 Diſſipat impios rex ſapiens, & rotam vertit ſuper eos 4 20.10

21,1 Cor regis eſt in manu Domini velut riuus aquarum: quocunque volet inclinat illud 1 18 2, & 2 4 7, & 4.20 9

2 Sua cuique via recta videtur 3 12.5

24,21 Time Dominum fili mi & regem 4. 10 22

24 Qui dicit impio, Iuſtus es, huic maledicunt populi, huic nationes deteſtabuntur 4.20 10

25,2 Gloria Dei eſt celare verbum: at gloria regum eſt ſcrutari verbum 3.21 3

4 Aufer rubiginem ab argento, iã exibit excoctori vas. Auferatur impius à conſpectu regis, iam thronus eius iuſtitia firmius erit 4 20.10

21 Si eſuriat qui te odit, ciba illum pane: ſi ſitierit pota eum aqua 2 8.56

27 Quemadmodũ multum mellis edere non eſt bonum. ſic qui gloriam ſcrutatur, opprimetur à gloria 3 21.2

26,10 Egregius aliquis ac magnus vir cõſtituit per ſe omnia: ſtultus autẽ mercede conducit tranſgreſſores 3.23.4

28,2 Propter præuaricationem eorum qui in terra habitant, ſic ut alij ſubinde imperent 4 20.23

14 Beatus eſt homo qui iugiter pauet: qui autem cor ſuum obdurat, corruet in malũ 1.2 23

29,13 Pauper & fœnerator inter ſeſe conueniunt: vtriuſque autem oculos Dominus illuſtrat 1.16.6

30,4 Quod nomen eſt eius, & quod nomen filij eius, ſi noſti? 2.14.7

5 Omnis ſermo Dei purgatus eſt, ſcutum his qui eo nituntur 3.2.15

6 Ne addas ſermonibus eius, ne te redarguat & mendax inueniaris 4 10.17

ECCLESIASTES.

2,11 Et conuerſus ſum ad omnia opera mea quæ peregerunt meæ manus, & ad laborem quem pertuli: & ecce omnia inanitas & animi moleſtia 2.2 12

1,19 Eadem enim ſolent hominibus & brutis animantibus euenire: & qualis eſt mors vnius, talis eſt mors alterius: & ſpiritus idem omnibus ineſt, nec habet homo quicquam præſtantius pecore: ſiquidem omnia ſunt inanitas 3 2.38

21 Quis autem ſcit an ſpiritus hominum ſurſum aſcẽdat, & ſpiritus pecoris deorſum in terram deſcendat? 3.25.5

7,30 Deus hominem probum condidit: ipſi autem plures iam facti cogitationes vanas perſecuti ſunt 2.1.10, & 2.5 18

9,1 Homo pariter odium & amorem ignorat eorum quæ ſibi ſunt propoſita 3.2.38, & 3.13.4

2 Omnibus eadem prorſus vſuueniunt iuſto & impio &c. 1.16.9

4 Canis viuẽs pręſtat leoni mortuo 3.25.5

5 Qui viuunt ſciunt ſe morituros eſſe: at mortui prorſus nihil nouerunt, &c. 3.20 24

6 Tum amor ipſorum, tum odium ipſorum, tum inuidia ipſorum iam abolita eſt, nec amplius habent ſortem in mundo ex omni eo quod eſt ſub ſole ibid.

12,7 Et ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum 1 15.2, & 1.15.5

CANTICVM CANticorum.

1,14 Oſtende mihi formam tuam & ede mihi vocem tuã: vox enim tua ita mihi erit ſuauis, & forma tua venuſta 1.11.14

5,3 Exui meam tunicã, & quomodo rurſum induam illam? laui pedes meos, & quomodo coinquinabo eos? 1.16.4

ESAIAS.

1,5 Ad quid percuteremini vltrà, addituri ſic licet defectionem? omne caput lãguet, & omne cor mœret. 3.4.33

10 Audite verbum Domini tyranni Sodomorum, auſculta & tu Gomorrhæ plebs Legem Domini 4 1.18

12 Quis poſtulauit id à manu veſtra? 3.14.15

13 Ne vltrà afferatis fruſtrãneum munus, incenſum res eſt mihi abominanda, neomenias, ſabbathũ, veſtrum defeſſus ſum ferendo, &c. 2.8.34, & 3.14.8
14 Neomenias veſtras & ſtatas ferias ex animo odi, laſſum reddunt me 4.2.10
15 Et quum expanderitis manus veſtras, abſcondam oculos meos à vobis, etiamſi multiplicaueritis orationem, haudquaquã exaudiam: nam manus veſtræ plenæ ſunt ſanguinibus 3.20.7
16 Auferte malitiam 3.3.8
17 Diſcite beneficiis, ſiſcitemini iudiciũ, dirigite oppreſſũ, ius dicite pupillo, cauſam viduæ ſuſcipite 2.8.52, & 3.3.8
18 Si peccata veſtra fuerint vt coccus, niue reddentur albiora: ſi rubuerint inſtar purpuræ, ſicut natiua lana fient 3.4.29
19 Si volueritis & audieritis, bonis terræ fruemini 2.5.16
20 Si verò tenueritis, ac cõtumaces fueritis, gladio deuorabimini, quoniam os Domini loquutum eſt ibid.
2,8 Idolis quoque plena eſt terra eius, operi manuum ſuarum geniculantur, & ei quod fecerunt digiti ſui 1.11.4
3,1 Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet à Ieruſalem & à Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ 1.16.7
3 Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis 4.20 25
4,1 Modò nomine tuo vocemur, tolláſque opprobrium noſtrum 3.20.25
5,8 Væ his qui copulant domũ domui, & agrum agro continuant, donec locus deficiat, &c. 1.18.1, & 2.4.4
26 Et eriget ſignum genti quæ procul eſt, & ſibilo annuet ei ab extremitate terrę, &c. 3.19.9
6,1 Vidi Dominum ſedere in ſolio ſublimi: & edito, & fimbriæ eius replebant regiã 1.13 11 & 51.13.23
2 Seraphim autem ſupernè: ſenę alæ erãt ſingulis 1.11.3, & 1.14.8
5 Væ mihi quoniam ad ſilentium redactus ſum, eò quòd homo ſim polluta habẽs labia 4 8.3
6 Volauítque ad me vnus ex Seraphim, habens in manu ſua carbonem incenſum correptum forcipe ex ara 1.11.3
9 Dicebat ille, Vade, & dicito populo iſti: Audiendo, audite, & ne intelligatis, &c. 1.13 15, & 3.23.1, & 3.24.13
10 Craſſum reddito cor populi huius, & aures eius fac hebetes, & oculos eius obline, ne fortè vel oculis ſuis videat, &c. 2.4.3
7,4 Obſerua & ſis trãquillus, ne timeas, neque molleſcat cor tuum à duabus caudis iſtorum titionum fumigantium, &c. 1.17.11, & 3.2.17
14 Ecce, virgo illa concipiet & pariet filium, & vocabis eum Immanuel 2.6.3, & 2.12.1
18 Fiet eodem tempore vt Dominus ſibilo annuat muſcæ quæ eſt ad finem fluminum Ægypti, & api quæ eſt in terra Aſſyriorum 2.4.4
8,14 Is erit ſanctuarium, ſed lapis offendiculi, & petra ruinæ duabus domibus Iſraelis 1.13.11, & 1.13 23
16 Liga teſtimonium, ſigna Legem in diſcipulis meis 3.22.10
17 Expectabo Dominum qui abſcondit faciem ſuam à domo Iacob, & præſtolabor eum 3.2.42
18 En ego & pueri quos dedit mihi Dominus, &c. 3.22.10
9,6 Puer natus eſt nobis, filiúſque datus eſt nobis: cuius Imperium erit ſuper humero eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus, Heros fortis, Pater æternitatis, Princeps pacis 1.13.9, & 2.15.1, & 2, 17.6, & 3.13.4
12 Sed manus eius adhuc extenta eſt 4.17.23
10,1 Væ his qui decernũt decreta iniqua 4.20.29
5 Heus Aſſur virga furoris mei, is eſt baculus, in manu eorum indignatio mea 1.18.1, & 4.20.25
6 Ad gentem hypocritam mittam eum & cõtra populum qui indignationem meã commeruit, mandabo ei vt auferat ſpolia, & diripiat prædam, vt redigat eum in conculcationem inſtar luti quòd in plateis eſt 1.18.2
12 Futurum autem eſt, quum Dominus perfecerit vniuerſum opus ſuum in monte Zion & in Ieruſalem, &c. 1.18.1
15 Num gloriabitur ſecuris aduerſus eũ qui ea ſecat? aut ſerra magnificabitur aduerſus eum qui ſe tractat? Quod perinde eſſet ac ſi virga ſeſe eleuaret contra eũ qui ipſam fert, & baculus ſeſe extolleret, quaſi lignum non eſſet 2.4.4
11,2 Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini

mini,

mini, Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſilij & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & pietatis 2.15.5, & 4.10 22

3 Et faciet eum ſpirare timore Domini: ob id non ad aſpectum ſuorum oculorum iudicabit, neque ad famam, quæ ad aures eius affertur, arguet 2.3.4

4 Spiritu labiorũ ſuorum interficiet impium 1.13.15

9 Non afficient malis, neque vaſtabunt per omnem ſanctum montem meum, &c. 4.20.10

10 Tunc quoque vſuueniet vt radicem Ieſſe (quæ ſtat in ſignum populorum) gẽtes quoque requirant 1 13.13

12,1 Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me 3 4.32

14,1 Miſerebitur Dominus Iacob & eliget adhuc Iſraelem 3.21 5

17 Domino exercituum conſtituente, quis faciet ipſum irritum? quúmque extenderit manum ſuam, quis eam refellet? 1. 17.14

29,18 In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti, quæ loquentur lingua Chananaica, & quæ iuſiurandum præſtent Domino exercituum, &c. 2.8 23

19 In die illa erit altare Domino in medio terræ Ægyptiacæ, &c. 4.18.4

21 Cognoſcetur Dominus ab Ægyptiis, contrà cognoſcent Ægyptij ipſum Dominum in illa die, & colent eum hoſtiis & muneribus, vouebúntque votum Domino, & reddent ibidem

25 Cui benedixit Dominus exercituum, dicens, Benedictus populus meus Ægypti, opus manuum mearum Aſſyrius 1.18.1

23,1 Deſignaſti admiranda, & cõſilia tua ſunt procul verè & firmiter 3 24.4

8 Mortem pręcipitabit in ſempiternum, & abſterget Dominus lachrymam ab omni facie, &c. 3.9.6

9 En, hic eſt Deus noſter, expectauimus eum, & ſeruabit nos 1.13.10, & 1. 13.24

26,1 Vrbs fortis nobis eſt, ſalus ponet muros & propugnaculum 1.17.6

19 Mortui tui viuent, & quemadmodum corpus meum reſurgent: expergiſcimini, & iubilate habitatores pulueris, &c. 2.10.21, & 3.25.4

21 Ecce enim Dominus egredietur de loco ſuo, viſitatũ iniquitatem habitatorũ terræ, & proferet terra ſanguines ſuos, neque occulet intra interfectos ſuos 3.25.8

28,16 Qui crediderit non feſtinabit 1. 13.13

29,13 Eo quòd populus iſte ore ſuo ad me accedit, & labiis ſuis me honorificè prædicat, cor autem eius longè abeſt à me, & timor eorum, &c. 3.20.7, & 3.20.31, & 4.10. 15, & 4.10.16, & 4.10.23

14 Ideo en ipſe quoque addam vt mirificè agam cum populo iſto, mira ſcilicet & portentoſa, nempe peribit ſapientia ſapientium eius, & intelligentia prudentium eius ſeſe abſcondet 4.10.6

30,1 Væ filiis defectoribus, dicit Dominus, qui audent conſilium capere, ſed nõ ex me: quíque fundunt fuſionem, ſed non, &c. 3.20.28

15 In vocando & ſilendo ſitum erit robur veſtrum 3.2.37

33 Præparata eſt præterea iam olim Iophet, hæc etiã pro rege præparata eſt, quàm profundam & amplam fecit: penetrale eius ignis, vis lignorum ingens, quę flatus Domini, ceu ſulphureus torrens incendit 3. 25 12

31,1 Væ his qui deſcendunt in Ægyptum pro auxilio, quíque equis nituntur, & fiduciam habent in quadrigis quòd multæ ſint 3.20.28

7 Etenim abiiciet in die illo quiſque ſimulacra argentea ſua, & ſimulacra aurea ſua, quæ fecerant vobis ſceleratæ manus veſtræ 1.11.4

33,14 Metuunt in Sion peccatores, tenet tremor hypocritas: qui ex nobis, inquiunt, habitabit cum igne deuorante? quis noſtrũ habitabit cum ardoribus æternis? 3.12.1, & 3 17.6

22 Dominus iudex noſter, Dominus Legiſlator noſter, Dominus Rex noſter, ipſe ſeruabit nos 2.10.8, & 2.15.5, & 4.17

24 Populo qui habitat in ea remiſſa eſt iniquitas 4.1.20

35,8 Iſthic quoque erit ſemita & via, & vocabitur via ſancta, pollutus non tranſibit per eam 4.1.17, & 2 6.2

37,4 Tu ergo ſuſcipias orationem pro reliquiis quæ adhuc ſuperſunt 3.20.5

16 Domine exercituum, Deus Iſraelis qui Cherubim inhabitas, tu ſolus Deus es omnium regnorum terræ 2.8.15

32 Quia prodibunt reliquiæ de Ieruſalẽ, & ſeruati de monte Sion 4.1[illegible]

35 Propugnabo enim vt ſeruem vrbem iſtam,propter meipſum,& propter Dauidē ſeruum meum 21.7.5

36 Egreſſus itaque Angelus domini,percuſſit in caſtris Aſſyriorum centena octogintaquinque millia,&c. 1.14.6

38,1 Sic dicit dominus: manda domui tuæ:morieris enim tu, & non viues 1.17.12, & 3 3 4

3 Mi domine, memento quæſo quòd ambulauerim coram te in fide, & integro corde,& quòd fecerim quæ tibi placent 3.20.12

5 Ecce,ego addo ad dies tuos quindecim annos 1.17.12

8 Ecce,ego reducam vmbram gradibus quibus deſcendit in hora Achaz 4.14.18

20 Dominus ad ſeruandum me adfuit, & cantica mea celebrabimus omnibus diebus vitæ noſtræ in æde domini 3.20.28

39,6 Ecce, dies venient vt auferatur Babylonem quicquid domi tuæ eſt, & quicquid repoſuerunt patres tui vſque in hunc diem,nec quicquam fiet reliquum dicit dominus 1.8.7

7 Quin & ex filiis tuis, qui ex te prodibunt,quóſq; generabis,auferent,& erunt eunuchi in aula regis Babylonis 2.8.19

40,2 Malitia eius expleta eſt, & iniquitas eius remiſſa:dupla enim accepit de manu domini pro omnibus peccatis ſuis 2.44.33

3 Vox clamantis in deſerto,Parate viam domino in ſolitudine planam facite ſemitā Deo noſtro 3.3.2

6 Vox dicebat,Clama:& dixi, Quid clamabo?&c. 2.9.5,& 2.10.7

11 Paſcet gregem ſuū vt paſtor 4.19.34

12 Quis menſus eſt vola ſua aquas,& cœlos palmo quis æſtimauit? quis comprehendit tribus digitis puluerem terræ, &c. 3.2.31

13 Quis parauit Spiritum domini? quis verò à conſiliis ei fuit,& eum docuit? 4.18.19,& 4 19.2

17 Omnes gentes coram eo tāquam nihil ſunt,& res inanes atque friuolæ reputātur illi comparatæ 3.2.25

18 Cui ergo ſimilem facietis Deum? aut quódnam ſimulacrum adornabitis ei? 1.11.2,& 1.11.12

21 Annon à rerum primordio hoc nūtiatum eſt vobis?an non docti eſtis à iactis terræ fundamentis? 1.11.4,& 1.14.1

22 Qui ſedet ſupra globū terræ,&c. 1.5.5

29 Ipſe potius dat laſſo virtutem, & ei quem vires deficiunt,robur abundè ſuppeditat 2.2.10

41,7 Faber lignarius confirmauit cōflatorem qui expolit malleo, cum eo qui crebris vicibus incudem percutit, & dicit, Bonum hoc erit ad plumbaturam, firmauítq; ſimulacrum hoc clauis, ne loco moueretur 1.11.2

9 Elegi te, neque vnquam te repudiaui 3.21.5

29 En vani ſunt omnes illi & opera eorum nihil,ſimulacra eorum ventus ſunt & res informis 1.11.1

42,1 Ecce,ſeruus meus,quo nitar,&c. 1.14.2

8 Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam ſculptilibus 1.13.9

9 Priora ecce venerunt, & noua ego annuncio, quæ ego vobis nota facio antequā exoriantur 1.8.7

10 Cantate domino carmē nouū,laudem eius canite ad extrema terræ vſque 3.20.28

13 Dominus herois inſtar prodibit 4.19.34

43,1 Ne timeas,Ego enim redemi te, vocaui te nomine tuo,vt meus eſſes tu 3.2.31

10 Vos teſtes mei,dicit dominus,& ſeruus meus quem elegi, vt ſciatis & credatis mihi, vſque intelligatis quòd ego ſum ille ipſe:ante me non eſt formatus Deus,neque poſt me erit 1.7.5

11 Ego,ego,inquam ſum dominus:& pręter me non eſt ſeruator 3.4.15

25 Ego,ego ille ipſe ſum, qui deleo tranſgreſſiones tuas,ídque propter me,& peccatorum tuorum non recordabor 1.13.12,& 3.4.15,& 3.4.25,& 3.20.45

44,3 Effundam aquas ſuper ſiticuloſam, & flumina ſuper aridam:id eſt effundā Spiritum meum ſuper ſemen tuum,& benedictionem meam ſuper germina tua 2.2.10, & 3.1.3,& 3.1.39

6 Ego ſum primus, & ego ſum nouiſſimus,& præter me non eſt Deus 1.13.23,& 1.13.24

12 Faber ferrarius forcipe correpta,operātur in prunis,& ſcalpris fingit illud,agit robuſto brachio ſuo:qui eſurit interim,ita vt vires deficiant: neque aquas bibens, ita vt laſſus concidat 1.11.4

22 Ego deleui trāſgreſſiones tuas, vt denſas nebulas,& vt nubem peccata tua:reuertere ergo ad me,quia redemi te 3.4.29

45,1 Sic

45,1 Sic dicit Dominus Meſſiæ ſuo Cyro, cuius dexteram prehendi vt ſubijciam ante faciem eius gentes, & lumbos regum aperiam, ad aperiendum ante faciem eius valuas portarum, & portæ non claudantur 1.8.7
7 Formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum, ego Dominus facio omnia iſta 1.17.8, & 1.18.3
9 Væ diſceptanti cum factore ſuo, vas fictile cum figulis luti ſcilicet. Num enim dicit lutum figulo ſuo, quid facis, & operi ſuo non ſunt manus? 1.11.2
23 incuruabitur mihi omne genu, & iurabit mihi omnis lingua 1.13.11, & 1.13.23, & 3 5.8, & 3 25.7
25 In Domino iuſtificabuntur, & gloriabuntur omne ſemen Iſraelis 1.13.2, & 3.14.16
46,5 Cui quæſo me adſimilabitis, æquiparabitis, aut comparabitis me, vt ei ſimilis ſim? 1.11 2
47,6 Equidem ita iratus eram populo meo, vt prophanarem hæreditatem meam. 3.4.32
48,10 Ecce excoxi te, ſed non quaſi argentum: elegi te probatum in fornace afflictionis 3.4.32
16 Dominus Deus miſit me & ſpiritus eius 1.13.14
49,15 Num obliuioni tradit mulier infantem ſuum, quò minus miſereatur filij vteri ſui? &c. 1.17.6, & 3 20.35
23 Et erunt reges nutritij tui, & reginæ eorum nutrices tuæ, &c, 4 20 5
51,6 Cœli vt fumus corrumpentur, & terra vt veſtis vetuſtate peribit, & qui in ea habitant, ad eundem modum peribunt: ſalus autem mea in æternum durabit, & iuſtitia mea non concidet 1,10.15
52,1 Exurge, exurge, indue robur tuum Sion, indue veſtes decoris tui, ò Ieruſalem, ciuitas ſancta: quoniam vltra non veniet in te incircuncifus & pollutus 4.5.17, & 4.1.17
3 Gratis venundati eſtis, & ideò abſque argento redimemini 3.4.25
7 O quàm ſpecioſi ſunt ſuper montes pedes euangelizantis, prædicantis pacé 4 3 3
53,1 Quis credidit prædicationi noſtræ, & brachium Domini cui reuelatum eſt? 1.7.5, & 3.22.10
4 Cùm tamen ipſe portet noſtras infirmitates, & dolores noſtros ipſe baiulet: nos autem exiſtimabamus eum tactum percuſſione Dei, & afflictum 2.12.4, & 3.4.27, & 4.17.17
5 Ipſe verò vulneratus eſt propter tranſgreſſiones noſtras, & attritus propter iniquitates noſtras: mulcta enim correctionis noſtræ ei impoſita eſt, & in liuore eius nobis medicatum eſt 2.12.4, & 2.16.5, & 2.16.9, & 2.17 4, & 3.4 30
6 Nos omnes tanquam ouis errauimus, quiſque viam ſuam ſectatus. Dominus autem effecit vt incurreret in ipſum omnium noſtrum iniquitas 2.16,6, & 3.4.27, & 3.12.5, & 3.24.11
7 Mulctatus eſt & afflictus, nec tamen os ſuum aperuit: ſicut pecus ad mactationem ducetur, & ſicut agnus corá tonſoribus ſuis mutus fit, is non apueruit os ſuum 2.16.5
8 Abſque dilatione, citráque iudiciũ raptus eſt: & generationem eius quis enarrabit? quoniam ſuccifus eſt de terra viuétium, &c: 2.15.3
10 Dominus tamen voluit ipſum infirmando atterere, vt vbi poſuerit animã ſuã hoſtiam delicti, videat ſemen, &c. 2.7.2
11 Et ipſe baiulabit eorum iniquitates 2.16.5, & 3 11. 8
12 Et cum tranſgreſſoribus connumeratus eſt 2.16.5
54,13 Porrò vniuerſi filij tui docti erunt à Domino, páxque multa filiis tuis 1.7.5, & 2.2.20, & 3.20 10, & 3 24 14
55,1 O vos omnes qui ſititis, uenite ad aquas: & hi quibus non eſt pecunia, adeſte, cibum comparate, & comedite, &c. 2.2.10, & 3 1.3, & 3.15.4
2 Cur expenditis pecuniam pro eo quod cibus non eſt, & laborem veſtrum pro eo quod non ſatiat? 3 14 15, & 4.10.15
3 Inclinate aurem veſtram, & ad me venite: audite, & viuet anima veſtra: feriam enim vobiſcum fœdus ſempiternum, miſericordias Dauidis fideles 2.6.3, & 3.26
4 Ecce, dedi eum teſtem populis, principem ac præceptoré populis 2.6.3, & 2.15.1
6 Quærite Dominum dum inuenitur, inuocate eum dum prope eſt 3.3.10
56,1 Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam: quia properat ſalus mea ad veniendũ & iuſtitia mea vt reuelетur ibid.
2 Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehenderit, cuſtodiens (ſcilicet) ſabbathum, ne prophanet illud, &c. 2.8.29

7 Hos adducam ad montem meum ſanctum, & exhilarabo eos in æde mea oratoria, holocauſta & ſacrificia eorũ accepta erunt in ara mea: quoniam ædes mea ędes orationis vocabitur cunctis populis 3.10.29
20 Speculatores eius omnes cæci ſunt, omnes ſunt ignari, canes muti, &c. 4.9.3
57,15 Sic dixit excelſus & ſublimis, inhabitans æternitatem, & cuius nomen ſanctum eſt, &c. 3.12.6
58,5 Num huiuſmodi ieiunium eſt quod ego elegi, (nimirum) vt certo die homo affligat animam ſuam, aut torqueat caput ſuum, &c. 4.12.19
6 Annon potius hoc ieiunium eligo, Aperire nexus improbitatis, &c. 3.3.6
7 Et à carne tua ne te abſcondas 3.7.6
9 Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, En me tibi 3.20.14
13 Si auerteris pedem tuũ ſabbattho, quominus faciat voluntatem tuam in die meo ſancto, &c. 2.8.31,& 2.8.34
59,1 Ecce manus Domini non eſt mutila quominus ſeruare poſſit: neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat 3.11.21
2 Sed iniquitates veſtræ diuellũt inter vos & inter Deum veſtrum, & peccata veſtra abſcundunt vultum eius à vobis, ne exaudiat 2.12.1,& 3.11.21
7 Pedes ipſorum ad malum currunt, & properant ad effundendum innocentem ſanguinem cogitationes eorum, cogitationes ſunt vanæ, vaſtitas & contritio in viis eorum 2.3.2
15 Hęc quum videret Dominus diſplicuit in oculis eius quòd non eſſet iudicium.
16 Et vidit Deus, (idque obſtupeſcens & admirans) quòd nemo eſſet, nemo inquam eſſet, qui ſeſe opponeret, & ſalutem præſtitit ei brachium eius, & iuſtitia eius fulciuit eum 3.14.6
17 Induit iuſtitiam tanquam loricam, & galeã ſalutis capiti ſuo impoſuit, &c. 3.11.2
20 Porrò ipſi Sioni, & eis qui de Iacob à perfida tranſgreſſione reſipuerint, veniet Redemptor 33.20,& & 33.21
21 Spiritus meus qui ſuper te eſt, & verba mea quæ inſerui ori tuo, nunquam excident de ore tuo, neque de ore ſeminis eius, &c. 1.7.4,& 1.9.1,& 4.1.5
60,2 Ecce enim tenebræ operient terram, & caligo populos: ſuper te autem orietur Dominus & gloria eius ſuper te apparebit 2.3.1
6 Omnes de Saba venient, aurum & thus ferentes, & laudes Domino annuntiantes.
7 Omnes oues Cedar congregabuntur tibi 4.5.17
19 Sol non erit tibi vltra in lucem diurnam, & ſplendor lunæ non lucebit tibi, &c. 2.2.10
61,1 Spiritus Domini Dei ſuper me eſt, eo quòd vnxit me Dominus, & miſit me vt læta nuntiem manſuetis, &c. 2.15.2,& 3.3.20 & 3.4.3,& 3.12.7
3 Et vocabuntur arbores iuſtitiæ, & plantatio Domini ad glorificandum 3.14.16
63,10 Porrò ipſi rebellarunt & aſperarunt Spiritum eius ſanctum 1.13.15
16 Quum tu ſis pater noſter (ſiquidem Abraham nos non cognoſcit, neque Iſrael nos nouit) tu Domine pater noſter es, Redẽptor noſter 3.20.25,& 3.20.36
17 Cur abduxiſti nos domine à viis tuis, cur indurasti cor noſtrum quominus timeremus te? 2.4.4,& 3.3.21
64,5 Ecce autem iratus es quod peccauimus 3.20.8
6 Et fuimus nos omnes veluti immundũ, & ſicut veſtis centonum abiectorum omnes iuſtitiæ noſtræ, defluximus nos omnes tanquam folium, &c. 3.2.25
65,1 Quæſitus ſum ab iis qui non interrogauerunt, inuentus ſum ab his qui me nõ quæſierunt, &c, 3.24.2
2 Expandi manus meas tota die ad populum deſertorem, qui graditur in via non bona 3.24.16
16 Qui ſibi benedicere voluerit in terra, benedicet ſibi in Deo vero: & qui iurauerit, iurabit per Deum verum, &c. 2.8.23
24 Futurúmque eſt, vt priuſquam inuocent, ego reſpondeam, & adhuc illis loquentibus, ego exaudiam 3.20.14
25 Non affligent neque vaſtabunt in vniuerſo monte meo ſancto, &c. 4.20.10
66,1 Cœlum ſolium meum eſt, terra verò ſcabellum pedum meorum: vbi igitur erit domus iſta quam ædificabitis mihi? & vbi locus iſte in quo quieſcam, 2.20.30,& 4.17.24
2 Ad quem autem reſpiciam, niſi ad eum qui eſt humili & fracto ſpiritu, & qui ad verbum meum contremiſcit 3.12.6
22 Sicut cœli noui, & terra noua quæ conditurus ſum, ſtant coram me, dicit Dominus: ſic ſtabit ſemen veſtrum, & nomen veſtrum 2.10.22

23 Et erunt perpetuæ neomeniæ,& perpetua ſabbatha,veniet omnis caro vt adoret coram me 2.8.30

24 Vermis eorum non morietur,& ignis eorum non extinguetur, & erunt faſtidio omni carni 3.25.12

IEREMIAS.

1,6 Ah Domine Deus,en non noui loqui, quoniam puer ſum ego 4.8.3

9 Ecce ego poſui verba mea in os tuum ibidem,

10 Ecce ego conſtitui te hodie ſuper Gentes,& ſuper regna vt euellas & extirpes, vt perdas & diſſipes, vt ædifices & plātes ibid.

2,13 Duo mala fecit populus meus, me deſeruerunt fontem aquarum perennium, vt effoderent ſibi puteos, puteos, inquam, pertuſos,qui aquas continere non valent 3.20.14

3,1 Aiunt,ſi quis vxorem ſuam repudiat,illa autem abiens ab eo, alteri viro nubit, &c. 2.8.18,& 4.1.25

2 Attolle oculos tuos in vertices,& vide ſi cubi non ſis ſubagitata,&c. 2.8.18

12 Reuertere tu aduerſatrix Iſrael ait Dominus: non conijciam vultus meos contra vos quia beneficus ſum,&c. 4.1.25

4,1 Si reuerti voles ò Iſrael (dicit Dominus) ad me reuertere, & ſi amoueris abominationes tuas à conſpectu meo,non eris extorris 2.5.10,& 3.3 6

4 Nouate vobis nouelletas, neque in ſpinas ſeminate. Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordis veſtri quiſque in Iuda & ciues Ieruſalem, &c. 2.5.8, & 3.3.6,& 3.3 7,& 4.16.21

9 Et fiet in die illo,ait Dominus,vt concidat cor regis, & cor principum, obſtupeſcant ſacerdotes, & prophetæ conſternentur 4 8.6

11 In tempore illo dicetur populo iſti & Ieruſalem,Ventus exſiccans per vertices venit, in deſerto, via filiæ populi mei, &c. 2.16.7

14 Ablue à malitia cor tuum,ò Ieruſalem &c. 2 5 8

5,3 Domine, nonne oculi tui ad fidem intenti ſunt? Percuſſiſti eos,& non doluerunt: tu perfeciſti eos, ſed noluerunt recipere diſciplinam, indurauerunt vultus ſuos magis quàm ſaxum,noluerunt reuerti. 3.4.35,& 9.14.8

7 Vbi in hac re propitius tibi eſſem? Filij tui deſeruerunt me, & iurauerunt per eos qui dij non ſunt,&c. 2.8.25

14 Quia loquuti eſtis verbum iſtud: ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem & populum iſtum in ligna, & vorabit eos 3.24.13

6,13 A minimo eorum vſque ad maximum eorum quiſque auaritiæ & lucro inhiat, & à propheta vſque ad ſacerdotē quiſque fraudulenter & perfidè agit 4.9.3

7,4 Nolite fidere verbis mendacibus,dicendo, Templum Domini, Templum Domini,Templum Domini 4.2.3

5 Si emendando emendaueritis vias veſtras, ac ſtudia veſtra, ſi ius reddideritis inter virum & proximum eius, & cæt. 3.17.1

13 Quoniam vos feciſtis omnia opera iſta, dicit Dominus, etiam quum loquerer ad vos maturè ſurgens, & loquens, ſed non audiſtis: vocaui, ſed non reſpondiſtis. 2.5.11

24 Faciam domui ſuper quam inuocatum eſt nomen meum,&c.quemadmodum ipſi Silo feci ibidem,

21 Nihil loquutus ſum cum patribus veſtris, neque præcepi eis eo tempore quo educerem eos de terra Ægypti, de ratione holocauſti & ſacrificij 4.10.15

22 Sed hoc verbum præcepi eis, dicendo, audite vocem meam, & ero veſter Deus, &c. 4.10.15,& 4.10.17

27 Tu quoque loqueris ad eos omnes ſermones iſtos,ſed non auſcultabunt tibi clamabis ad eos ſed non reſpondebunt 2.5.11

28 Hæc eſt gens quæ non audierunt vocem Domini Dei ſui,neque diſciplinam receperunt ibidem,

9,22 Ne glorietur ſapiens in ſapientia ſua neque glorietur robuſtus in robore ſuo,nec glorietur diues in diuitiis ſuis 3.13.1

23 In hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me: quia ego ſum Dominus qui facio miſericordiam & iudicium & iuſtitiam in terra,&c. 1.10.2,& 1 3.1

10,2 A cœli ſignis ne formidetis: nam gētes ab illis formidant 1,16.3

8 Et hoc vno bruteſcunt, & ſtulti fiunt, quòd diſciplina vanitatum lignum eſt 1.11 5

11 Dij qui cœlum & terram non condiderunt,perdētur de terra, & de ſub cœlis ipſis 1.13 23

23 Scio, ò Domine, quòd hominis illius non eſt via ſua, nec cuiuſquam vt eat, &

greſſus ſuos diſponat 1.16.6
24 Caſtiga me Domine,ſed in iudicio,nõ in furore tuo, ne fortè imminuas me 3.4.32
11,7 Obteſtando obteſtatus ſum patres veſtros,ab eo tempore quo eduxi eos de terra Ægypti in hunc vſque diem,tempeſtiuè ſurgendo,obteſtando,& dicendo,Audite vocé meam 3.20.7,& 4.10.17
8 Sed non audiuerunt nec inclinarunt aurem ſuã, &c. Induxi ergo ſuper eos omnia verba fœderis huius, quæ præceperam vt facerent,&c. 3.20.7
11 Ecce adducam ſuper eos malum,de quo eluctari non poterunt, clamabuntq; ad me & non exaudiam eos ibid.
19 Corrumpamus lignum in cibum eius, & excidamus eum è terra viuentium, &c. 4.17.15
12,16 Si illi diſcendo didicerint vias populi mei, vt iurent ſcilicet per nomen meum nempe,Viuit Dominus,quemadmodum docuerunt,&c. 2.8.25
14,7 Si iniquitates noſtræ reſpõderint nobis,facito tu ò Domine propter nomen tuũ quoniam auerſiones noſtræ multæ ſunt,tibi peccauimus 3.20.8
14 Prophetæ iſti mendacium prophetant in nomine meo, non miſi eos,nihil mandaui eis,&c. 4.9.3
15,1 Si ſtarent Moſes & Samuel coram me non eſſet animus meus ad populum iſtum: eiice eos à facie mea,vt egrediantur 3.20.23
17,1 Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo,vnguéque adamantino exaratum in tabula cordis veſtri & in cornibus ararum veſtrarum 3.4.29
5 Sic dicit Dominus, Execratus vir qui cõfidit in hominem,& carnem ponit brachiũ ſuum,à dominóque recedit cor eius 2.2.10
9 Vafrum cor ſuper omnia, & ærũnoſum eſt,quis cognoſcet illud? 2.3.2
21 Cauete quàm charæ ſint vobis animæ veſtræ,ne tollatis onus die ſabbathi,ad inferendum illud per portas Ieruſalem 2.8.29
22 Neque efferatis onus è domibus veſtris die ſabbathi: imò nihil operis faciatis, ſed ſanctificate diem ſabbathi,&c. ibid.
27 Si verò me non audieritis, ſanctificando diem ſabbathi, quominus tollatis onus, & eatis per portas,&c ibid.
18,8 Si redierit ea gens (contra quam loquutus eram) à malitia ſua, iam & me quoque pœnitebit mali quod ei facere conſtitueram 1.17.12
18 Adeſte,& cogitemus contra Ieremiam cogitationes: quoniam non peribit Lex à ſacerdote,& conſilium à ſapiente,& verbum à Propheta 4.9.5
20,2 Percuſſit Phaſtur Ieremiam Prophetam,& cõiecit eum in neruum, qui erat ad portam Beniamin ſuperiorem,quæ fuit iuxta ædem Domini 4.9.6
21,12 Ius reddite mane,& aſſerite ſpoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c. 4.20.9
22,3 Facite iudicium & iuſtitiam,& aſſerite ſpoliatum de manu eius qui vim facit, &c, ibidem.
23,1 Væ paſtoribus qui perdunt & diſſipãt gregem paſcuæ meæ, dicit dominus 4.9.3
5 Ecce dies veniunt,dicit Dominus,vt excitẽ germen iuſtum Dauidi,regnabítque rex, & prudẽter rem geret, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra 2.6.3
6 Et hoc nomen eius quo vocabunt eum, Dominus iuſtitia noſtra 1.13.9,& 3.11.8
16 Ne audieritis verba prophetarum qui vobis prophetant, vanos reddunt vos,&c. 4.9.2
24 An non cœlum & terram impleo, dicit Dominus? 4.1.5
28 Propheta apud quem eſt ſomnium, ſomnium narret:& is apud quem eſt verbum meũ,loquatur verbum meum ex fide 4.8.3
24,7 Et dabo eis cor,vt ſciant me, quia ego ſum Dominus: ipſi erunt mihi populus, & ego ero eorum Deus, quia reuertentur ad me ex toto corde ſuo 2.2.20
25,11 Redigetúrque vniuerſa iſta terra in ſolitudinem & vaſtitatem, & ſeruient gentibus illis.nempe regi Babylonio ſeptuaginta annos 1.8.7
12 Quúmque impleti fuerint ſeptuaginta anni, viſitabo & ipſius regis Babylonici & eorum iniquitatem, ait Dominus,&c. ibid.
29 Ecce ego incipio affligere vrbem quæ vocatur nomine meo, & vos omnino impunè abiretis?&c. 3.4.34
27,5 Ego feci cœlum & terram,hominem & iumenta quæ ſunt in ſuperficie terræ,&c. 4.20.27
6 Nunc autem tradidi omnes iſtas terras poteſtati Nabuchodonoſoris regis Babylonis, ſerui mei 4.20.7,& 4.20.28
7 Et ſeruient ei omnes gentes,& filio eius atque nepoti eius: donec eius quoque terræ tempus veniat,&c. 4.20.27

18 Por-

8 Porrò genus aut regnum quod ſeruire Nabuchodonoſori regi Babylonio,&quod collum ſubdere iugo regis noluerit, &c. Ibidem

9 Vos ergo ne audiatis prophetas veſtros,diuinos veſtros,ſomniatores veſtros, mathematicos veſtros,& veneficos veſtros, qui vobis ſic dicunt,Non ſeruietis regi Babilonis 4.9.3

14 Ne audiatis ſermones prophetarum prophetantium, ac dicentium vobis, Non ſeruietis regi Babylonis Ibidem

17 Ne audiatis eos, ſed ſeruite regi Babylonio,& viuite 4.20.28

29.7 Quærite pacem eius ciuitatis, ad quam ego vos trãſtuli, & orate Dominum pro ea:quoniam,&c. Ibidem

31.18 Audiui planè Ephraim ſeſe in captiuitate cruciantem,Caſtigaſti me,& caſtigatus ſum ſicut vitulus non aſſuetus: conuerte me, & conuertar: quoniam tu es dominus Deus meus 2.3.5,& 2 5.8,&3.24.15

19 Protinus enim vt conuerſus ſum,pœnitui,& poſtquam cognitus ſum,mihi com ploſi manus ſuper femur,&c. 2.5.8

31 Ecce dies venient, ait dominus,vt feriam cum domo Iſrael, & cum domo Iuda fœdus nouum 2.11.7,& 13.4.19

32 Nõ iuxta fœdus quod pepigi cum patribus eorum, tempore quo prehenſa manu eorum,eduxi eos de terra Ægypti,quod fœdus meum ipſi irritum fecerunt,&c. 2 5. 9,& 2 1.7

33 Poſt dies illos, dicit Dominus, inſeram legem meam in interiora illorum, & in cor eorum ſcribam eam : eróque Deus eorum,ipſique erunt mihi populus 2.8.14, & 3.20.45

34 Propitius ero iniquitatibus eorum,& peccata eorum non recordabor amplius 3. 4.29.& 3.20.45

35 Sic dicit dominus,qui dedit ſolem in lucem diurnam,lunam ſtellarúmque ordines in lucem nocturnam,&c. 4.17.17

32.16 Poſteaquam dediſſem literas emptionis ipſi Baruch filio Neriæ, orabam ad dominum 3.20.15

18 Tu facis miſericordiam in millia,& rependis iniquitatem patrum in ſinum filiorum qui poſt eos naſcuntur,&c. 2 8.19

23 Nõ paruerunt voci tuç,& in Lege tua non ambulauerunt,& quicquid præcepiſti eis vt facerent,nõ fecerunt idcirco effeciſti vt euenirent eis omnia iſta mala 2.5.11

39 Et dabo eis cor vnum,& viam vnã, vt timeant me vniuerſis diebus & bene ſit eis,& filiis eorum poſt eos 2.3.8

33.8 Mundabo eos ab omni iniquitate eorum,qua peccauerunt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorum quibus in me peccarunt 3.20.45,& 4.1.20

16 In diebus illis ſeruabitur Iuda,& Ieruſalem habitabit ſecurè:& hoc eſt quod vocabit eam,Dominus iuſtitia noſtra 1.13.9

42.2 Sine quæſo te exorari,vt pro nobis ores ad dominum Deum tuum,&c 3 20.14

9 Sic dixit Dominus Deus Iſraelis, ad quem vos me miſiſtis vt proſternerem precationem veſtram in conſpectu eius ibid.

48.10 Maledictus qui facit opus Domini dolo malo 4 20.6

50.20 In diebus illis,& in tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas Iſraelis,& nulla erit: & peccatum Iuda, & non inuenietur 3.4.29

23 Quomodo fractus eſt & contritus malleus vniuerſæ terræ? quomodo Babylonia inter gentes redacta eſt in ſolitudinem? 2.4.4

25 Aperuit Dominus armamentarium ſuum, & protulit arma indignationis ſuæ: quoniam hoc opus quod factum eſt in terra Chaldæorum, à Domino Deo exercituũ eſt 1.18.1

LAMENTATIONES.

3.8 Sed & ſi clamé & ſupplicem,obſtruit aures ad orationem meam 3 20.16

38 Ex ore altiſſimi nónne proficiſcuntur mala & bona? 1.17.8

4.20 Spiritus narium noſtrarum vnctus Domini captus eſt in retibus eorũ, de quo nos dicebamus,In vmbra eius viuemus inter gentes 2.6.2

EZECHIEL.

1.20 Quocunque impellebat impetus eundi,illuc ibant, & quocũque erat animus eundi:rotæ ſubuehebantur è regione ipſorum:quoniã ſpiritus animaliũ,&c. 4.19.22

2 3 Fili hominis, mitto te ad filios Iſrael, ad gentes rebelles, quæ contra me rebellarunt:ipſi & patres eorum perfide mecũ egerunt vſque in hunc ipſum diem 3 24.13

4 Filij ſunt dura facie, & pertinaci corde,ego te mitto ad eos Ibidem

3.17 Fili hominis ſpeculatorem conſtituite domui Iſraelis : audies igitur verbum ex ore meo & diſertè monebis eos ex me 4.8.3

18 Ille quidem impius morietur in iniquitate ſua, ſanguinem verò eius de manu tua requiram 4.3.6,& 4.2.5

7.26 Calamitas alia ſuper aliam veniet, & erit rumor ſuper rumorem: & inquirent viſionem à Propheta,& lex peribit à ſacerdote,atque conſilium à ſenioribus 1.18.2,& 4.9.6

10.4 Et ſublata eſt gloria Domini ab ipſo Cherub ad limen ædis 4.2.3

5 Et ſonitus alarum Cherubim auditus eſt vſque ad atrium exterius 1.14.8

11.19 Dabo eis quoque cor vnum,& ſpiritum nouum dabo in uiſceribus eorum:auferam cor eorum lapideũ de carne eorum, & tribuam eis cor carneum 1.13.10, & 2.3.8, & 2.5.5,& 3.24.1

20 Vt ambulent in inſtitutis meis dabo eis cor vnum:& cuſtodiant iudicia mea,faciántque ea:& erunt mihi populus, ego verò ero eorum Deus 2.5.5

12.1 Domus rebellis ſunt 3.24,13

13 At ego expandã ſuper eum rete meũ, in que ſagena mea capietur,ducamq; eũ Babylonem in terram Chaldæorum,quam tamen non videbit,& ibi morietur 2.4.4

13.9 In cœtu populi mei nõ erunt in albo domus Iſraelis non ſcribentur, &c. 2.24.9,& 4.1.4

14.9 Et propheta ſi ſeductus loquutus fuerit ſermonem,ego Dominus ſeduxi prophetam illum,&c. 1.18.2

14 Et ſi fuerint tres viri illi in medio eius Noe,Daniel,& Iob:ipſi in iuſtitia ſua liberabunt animam ſuam,&c. 3.20.23

16.20 Accepiſti etiam filios tuos & filias tuas quos peperiſti mihi, & ſacrificaſti eos illis vt deuorarent,&c. 2.2.11,& 4.16.24

17.20 Expãdam ſuper eum rete meum, & deprehendetur in caſſibus meis,& adducam eum in Babylonem, vt iudicet illic cũ eo,ídque propter tranſgreſſionem quã trãſgreſſus eſt contra me 2.4.4.

18.4 Anima quæ peccauerit ipſa morietur 2.8.4,& 3.4.28

9 Qui in ſtatutis meis ambulauerit,& iudicia mea cuſtodierit, vt faciat veritatem, iuſtus ille eſt,viuẽdo viuet, dicit dominus Deus 3.17.15

20 Anima quæ peccauerit ipſa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filii, &c. 2.8.9, & 2.8.19, & 2.8.20, & 2.8.59, & 3.3.24

21 Quod ſi auerſus fuerit impius ab omnibus peccatis ſuis quæ fecit,& cuſtodierit omnia ſtatuta mea fecerítque iudicium & iuſtitiam:viuendo viuet, & nõ morietur 3.3.24,& 3.4.18,& 3.17.15

23 Num deſidero aut volo morté impij, dicit Dominus Deus? An non magis vt ſe conuertat à viis ſuis malis,& viuat 4.1.25

24 Et ſi iuſtus auerterit ſe à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitaté iuxta omnes abominationes quas fecit impiꝰ,&c.3.4.29,& 3.14.10

27 Quum impius ſe auerterit ab impietate quam fecit, fecerítq; iudicium & iuſtitiã ipſe animam ſuam viuam ſeruabit 3.4.29

3.31 Abiicite à vobis omnes præuaricationes veſtras,in quibus prçuaricati eſtis,& facite vobis cor nouum & ſpiritũ nouum, &c. 3.3.6

32 Quandoquidem non delector morte morientis,dicit ego Dominus Deus:auertite ergo & viuite 4.1.25

29.12 Et ventus orientalis exſiccauit fructum eius 1.16.7

20.11 Dedíque eis ſtatuta mea,atque iudicia mea indicaui eis, in quibus homo, ſi ea fecerit,viuet 3.17.3

12 Sed & ſabbatha mea dedi eis, quæ eſſent ſignum inter me & inter eos,vt ſcirent quod ego Dominus qui ſãctifico eos 2.8.29

42 Sciétíſque quia ego Dominus,quum induxero vos in terram Iſraelis, & in terram,&c. 3.13.1

45 Et recordabimini ibi viarum veſtrarum , atque cunctorum ſtudiorum veſtrorum in quibus polluti eſtis,&c. Ibidem

22.8 Sancta mea deſpexiſti, & ſabbatha mea prophanaſti 2.8.29

25 Cõiuratio prophetarum eius in medio eius,ſicut leo rugiens & qui prædam rapit,comederunt animam 4.9.3

26 Sacerdotes eius violenter diſcerpſerunt Legem meam,ſanctuaria mea prophanauerunt, nec diſcrimen habuerunt inter ſanctum & prophanum Ibid.

23.37 Filios etiam ſuos quos mihi genuerant,traduxerunt eis in cibum 4.16.24

38 Polluerunt ſanctuariũ meum in die illa , atque prophanarunt ſabbata mea 2.8.29

28.10 Mortibus incircunciſorũ morieris per manũ alienorum,quoniã ego loquutus ſum,dicit Dominus Deus 2.10.18

29.4. Ego ponam hamos in maxillas tuas, & efficiã vt hæreant piſces fluminum

tuorum

tuorum in ſquamis tuis,&c. 1.17 11
19 Ecce ego do Nabuchodonoſori regi Babylonis terram Ægypti,& auferet multitudinem eius, diripiet ſpolia eius, & deprædabitur prædam eius, & erit merces exercitui eius 4.20.26
22 Pro opere quo mihi miniſtrauit in ea dedi ei terram Ægypti, eò quòd mihi fecerunt, dicit Dominus Deus 4.20.26
31,18 Inter circuncisos dormies cum interfectis gladio. Hic eſt Pharao & vniuerſus ſtrepitus eius,&c. 2.10.18
33,8 Ipſe impius in iniquitate ſua morietur, & ſanguinem eius de manu tua requiram 4.12.5
11 Non delector morte impij, quin magis quum reuertitur impius à via ſua,& vixerit,&c. 3.24.15
14 Et is côuerſus à peccato ſuo fecerit iudicium & iuſtitiam 3.17.15
34.4 Quin in duritia & ſæuitia dominati eſtis eis 4.11.14
23 Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum, qui paſcat eas: Dauidem ſeruum meum,qui paſcet eas,atque is erit eis paſtor 2.6.3
36,11 Et pepercit: Nomini meo ſancto quod prophanarunt domus Iſraelis inter gétes ad quas venerunt 3.4.30
22 Non propter vos ego facio, ò domus Iſrael, ſed propter nomen meum ſanctum quod prophanaſtis inter gentes, &c. 3.12.3, & 3.15.2
25 Et ſpargam ſuper vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris,atque à cunctis idolis veſtris mũdabo vos 3.1.13
26 Et dabo vobis cor nouum,& ſpiritum nouum ponam in præcordia veſtra: auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum 2.3.6,& 2.5.8,& 3.24.1, & 3.24.15
27 Inſeram ſpiritum meum in interiora veſtra, efficiámque vt ambuletis in ſtatutis meis, & iudicia mea cuſtodiatis atque faciatis 1.3.10,& 2.3.6
32 Non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus, hoc notum ſit vobis: pudeat vos viarum veſtrarum,& erubeſcite,domus Iſraelis 3.4.3,& 3.12.3,& 3.15.2
37,4 Tum dixit ad me, Vaticinare ſuper oſſa iſta,& dic ad ea. Oſſa arida audite verbum Domini 2.10.21
25 Et Dauid ſeruus meus erit princeps eorum vſque in æternum 2.6.3
26 Percutiam denique cum eis fœdus pacis, fœdus perpetuum erit cum eis ibid.
48,12 Principis autem erit quicquid reliquum eſt vtrinque iuxta collationem ſacrã, & iuxta poſſeſſionem vrbis,&c. 4.2.13
35 Et nomen vrbis ab eo die, Deus illic 3.13.4

DANIEL.

2,21 Qui deponit reges, & creat reges 4.20.26
37 Tu rex omnium regum præſtantiſſimus es,in quem Deus cœli regnum potentiam robur & decus contulit 4.20,26
44 Porrò temporibus regum iſtorũ Deus cœli regnum condet, quod æternis temporibus non deſtruetur, nec imperium eius alteri populo relinquetur, quod comminuet & finiet omnia iſta regna,ipſum verò æternum ſtabit 2.15.3
4,24 Proin rex, meum conſilium probetur tibi & tua peccata redime iuſtitia,& iniquitates tuas beneficentia in pauperes 3.4.31 & 3.4.36
5,18 Tuo parenti Nabuchadnezar, ò rex, ſummus Deus contulerat regnum & amplitudinem, & decus & magnificentiam 4.20.16
6,22 Imò & te iudice rex nullum ſcelus patraui 4.20.32
7.4 Primum ſimile fuit Leoni, habens aquilinas alas: ſpectabam verò donec euulſę ſunt eius alæ,&c. 1.8.7
10 Decies mille myriades ante ipſum ſtabant: quúmque iudicium conſediſſet, libri aperti ſunt 1.14.5,& 1.14.8.& 3.2.41
25 Et ſermones contra excelſum loquetur, & ſanctos excelſos implicabit: ſibíque arrogabit mutare temporum ſtatum & leges,&c. 4.7.25
9,5 Peccauimus, & iniqui fuimus impiè egimus, & deſciuimus à te deflectendo etiã à præceptis tuis,& iudiciis tuis 3.4.9
7 Tibi quidem Domine tribuenda eſt iuſtitia, nobis autem pudor, &c. 4.20.29
10 Neque obtemperauimus voci Domini Dei noſtri, vt tranſigeremus vitam ex ipſius Legibus, quas propoſuerat nobis per ſuos ſeruos prophetas 2.5.11
18 Non in precibus noſtris quas effundimus coram te, allegamus noſtram iuſtitiã, ſed tuam profuſiſſimam miſericordiam 3.20.8 & 3.20.14
24 Septuaginta hebdomades præfinitæ ſunt populo tuo & vrbi tuæ ad conſũmãdũ

ſcelus & perficiendum peccata,& expiandū iniquitatem, & ad iuſtitiam ſempiternā adducendum,&c. 2.7.28,& 2.15.1,2,& 15.6
27 Porro hebdomas vna confirmabit fœdus erga multos,& dimidium hebdomadis abrogabit victimam & oblationem,erítque vaſtator ſuper abominationem ala, &c. 4.2.12
10,13 Sed princeps regni Perſici reſtitit mihi 1.14.7
20 Nunc quidem reuertar pugnatum aduerſus principem Perſarum ibidem,
12,1 Illo tempore Michael princeps magnus, rerum potietur, qui ſtat a filijs tui populi,erítque tempus difficile, &c. 1.14.7 & 1.14.8,& 2.10.11
2 Multíque dormientium in terra pulueꝛulenta,reſurgent:hi ad vitam æternam, illi verò ad probra & contemptum æternum 2.25.7
3 Porrò doctores ſplendebunt vt ſplendor firmamenti: & qui multos ad iuſtitiam adducunt, vt ſtellæ ſempiternis temporibus. 3.25.10

HOSEE.

1,11 Et congregabuntur filij Iuda & filij Iſraelis ſimul: ponéntque ſibi caput vnum, atque aſcendent de terra 2.6.3
2,5 Siquidem mater eorum ſcortata eſt & genitrix eorum pudefacta, quia dixit, Ibo, ſequar amatores meos, &c. 2.8.18
18 Et pangam cum eis fœdus in die illo, cum beſtiis campi,& cum volucribus cœli, & cum reptili terræ,&c. 4.1.20
19 Et deſpōdebo te mihi in ſempiternum, deſpondebo (inquam) te mihi in iuſtitia & in iudicio & in beneficentia,& in miſerationibus 3.14.6,& 4.1.20
23 Miſerebórque ipſi Lo-huramah.& dicam ad Lo-ami, Ami tu: & ipſe dicit mihi Deus meus 3.14.6
3,5 Poſtea reuertentur filij Iſraelis, & inquirēt Dominum Deum ſuum,& Dauidem regem ſuum,& pauebunt ad Dominum, & ad bonitatem eius nouiſſimis diebus 2.6.3, & 3.2.23.
5,11 Vim ac calumniā paſſus eſt Ephraim fractus eſt iudicio, eò quod animum induxit ſequi præceptum 4.20.32
15 & reuertar ad locum meum, donec ſe in culpa eſſe cognoſcant, & quærant faciē meam 2.5.13
6,1 Venite,reuertamur ad Dominum:quoniam ipſe diſcerpſit,& ſanabit nos: percuſſit, & obligabit nos 3.3.2
7,8 Ephraim factus eſt placenta quæ non eſt verſa 3.4.35
8,4 Ipſi reges inſtituerunt, ſed non ex me. 1,18.4
9,8 Speculator Ephraim cum Deo meo, propheta laqueus aucupis eſt in omnibus viis eius.odium in domo Dei eius 4.9.3
12,5 Et Dominus Deus exercituum:Dominus,memoriale eius 1.13.10
13,11 Dabam tibi regē in furore meo,& ſuſtuli eū in excandeſcentia 1.18.4,& 4.20.25
12 Colligata eſt iniquitas Ephraim, & reſeruatum peccatum eius 3.4.29
14 De manu inferorum redemiſſem eos, à morte vindicaſſem eos: ubi cauſa tua ò mors?vbi pernicies tua ò inferi?&c.3.25.10
14,3 Aufer omnem iniquitatem,& accipe bonum,& perſoluemus iuuencos labiorum noſtrorum 3.4.30,& 3.20,28,& 4.18.17
4 Aſſur non ſaluabit nos,ſuper equis non equitabimus:neque dicemus vltra operi manuum noſtrarum, Vos Dei noſtri eſtis: eo quòd in te ſit miniſtratio pupillo 1.11.4
5 Ego ſanabo auerſionem eorum, diligā eos liberaliſſimè, quoniā auerſus eſt furor meus ab eo 3.14.6

IOEL.

2,12 Conuertimini in toto corde veſtro, ieiunio,fletu,& lamento 2.5.8,& 3.8.17
13 Scindite cor veſtrum, & non veſtimenta veſtra,&c. 3.3.16,& 4.12.19
15 Clangite tuba in Sione,ſanctificate ieiunium,indicite cœtum 4.12.14, & 4.12.17
28 Et poſt hæc,effundam Spiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ:ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt,& iuuenes veſtri viſiones videbunt 2.15.2,& 3.1.2,& 4.18.4
32 Quicunque inuocauerit nomen Domini, liberabitur.quoniam in monte Zion & in Ieruſalem erit ſaluatio 1.13.13,& 1.13.20 & 3.20.2,& 3.20.14,& 4.1.3,& 4.1.4
3,17 Erit Ieruſalem ſacroſancta, nec alieni per eam vltra tranſibunt 4.1.17

AMOS.

1,2 Dominus ex Sione rugiet, & de Ieruſalem edet vocem ſuam,&c. 2.8.5
3,6 Eſtne malum aliquod in ciuitate quod Deus non fecerit? 1.7.8 & 1.18.3
4,7 Ad hæc pluuiam negaui vobis, dum adhuc eſſent tres menſes vſque ad meſſem, & pluui ſuper ciuitatem vnam,ſuper aliam non pluui,&c. 3.2.2.10

5,14 Quæ

5,14 Quærite bonum,& non malum,vt viuatis,&c. 2.5.10
6,1 Væ opulentes in Sione,&c. 3.19.9
4 Qui dormiunt in lectis eburneis,indecorè ſe diſtendentes in grabbatis,&c. ibidem.
8,11 En dies veniũt,dicit Dominus Deus, vt miſſurus ſim famem in terram,non panis quidem famem,aut aquæ ſitim, ſed audiendi verba Dei 3.22.10
9,11 Die illa excitabo tabernaculum Dauidis collapſum,& ſæpe circundabo rupturas eius,demolitionéſque eius inſtaurabo : reædificabóque eam vt retrò temporibus. 2.6.3

ABDIAS.

17 At in monte meo Sion reliquię ſupererunt quæ ſeruantur,&c. 4.1.13

IONAS.

1,4 Dominus autem excitauit ventum magnum in mari, factaque eſt ingens tempeſtas in illo mari 1.16.7
2,10 Ego autem voce gratulatoria tibi ſacrificabo, quæque voui perſoluam: ipſa ſalus Domini eſt 3.20.28
3,4 Adhuc intra quadraginta dies Niniue ſubuertetur 1.17.12
5 Crediderunt itaque ciues Niniuitę Deo: & ieiunio indicto à magno ad paruum vſque ſaccos induerunt 3.3.4,& 4.12.17
10 Vidit Deus opera eorum , nempe quòd à vitiis ſuis malis auerſi eſſent , & Deus quoque pœnitentia ductus ſuper malo quod illi inferre decreuerat, & non intulit 1.17.4

MICHAEAS.

2,13 Aſcendit pandens iter ante eos: diuidet, & tranſibunt portam, & egredientur per eam: & tranſibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum 2.6.2
3,6 Nox vobis vice viſionis irruet, tenebræque pro diuinatione : & occumbet ſol ſuper prophetas illos,diéſque ſuper eos obtenebreſcet 4.9.6
5,2 Et tu Bethleem Ephrata,paruula quidem es inter chiliarchas Iehuda , ex te autem prodibit mihi qui Dominator ſit in Iſraele & exitus,&c. 2.14.7
13 Excidam quoque ſculptilia tua,& ſtatuas tuas,è medio tui, ne vltra opus manuũ tuarum adores 1.11.4
7,9 Indignationem Domini feram,quia ſi peccauit donec cauſam meam egerit,&c. 3.4.32
19 Deponet iniquitates noſtras:& proiiciet in profundum maris omnia peccatã noſtra 3.4.29

HABACVC.

1,12 An non tu es ab initio Domine Deus meus,Sanctus meus , & non moriemur,Domine 2.10.8
2,3 Si diſtulerit, expecta eam: certiſſimè enim veniet, neque moram nectet 3.2.42
4 Iuſtus in ſua fide viuet 3.14.11, & 5.18.5
18 Quid prodierit ſculptile ? quoniam ſculpſit illud fictor eius? futile,& doctor mẽdax, quòd fidit eò, fictor ſcilicet figmento ſuo , vt faceret idola muta 1.5.12, & 1.11.5
20 At Dominus in templo ſanctitatis ſuæ taceat à conſpectu eius vniuerſa terra 1.5.12 & 1.10.3,& 2.8.15
3,2 Memor ſis in ira miſericordiæ 2.4.32
3 Deus ab Auſtro venit 1.13.7
13 Egreſſus eſt in ſalutem populi tui,in ſalutem cum Chriſto tuo,&c. 2.6.3

SOPHONIAS.

1,5 Eos quoque qui in tectis militiam cœli adorant,& qui adorant ac iurant per dominum, iurántque per Melchom 2.8.23
3,11 Nam tunc ex te tollam eos,qui in te inſolenniter exultant,neque tu te vltrà efferes in monte ſancto meo 3.14.7

HAGGAEVS.

2,12 Interroga ſacerdotes Legem,dicens, Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ala veſtimenti ſui,&c. 3.12.6

ZACHARIAS.

1,3 Reuertimini ad me , dicit Dominus exercituum , reuertárque ad vos 2.5.9, & 3.24.15
2,4 Angelus alius egrediebatur in occurſum eius : Et dixit ad eum. Curre, loquere ad puerum iſtum,dicens,Abſque muro habitabitur Ieruſalem præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius. 1.13.10
8 Qui tetigerit vos,tangit pupillam oculi mei 1.13.10,& 1.17.6
11 Adiungentur denique gentes multæ ad dominum in illa die, eŕuntque mihi populus: in medio autem tui habitabo, ſciéſque dominum exercituum me ad te miſiſſe 1.13.10
12 Et hæreditate poſſidebit Dominus Iehudam , tanquam partem ſuam , in terra ſancta , & rurſum eliget Ieruſalem. 3.21.5

3,10 In die illa dicit Dominus exercituũ, quiſque proximum ſuum ſubter vitẽ & ſubter ficum vocabit 3.13.4
7,13 Et euenit, vt quemadmodum ipſe clamauerat, illíque non audierunt, ſic iam clament, nec eos exaudiam, dicit Dominus exercituum 3.3.24
9,9 Exulta vehementer filia Sion, iubila filia Ieruſalem, En rex tuus veniet tibi (iuſtus & ſeruator ipſe) mitis, &c 2.6.3, & 2.17.6
11 Et tu in ſanguine fœderis tui, dimiſi vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua 2.16.9
12,4 In die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum ſtupore: & eum qui ei inſidet veſania, &c, 4.9.5
13,9 Ipſe inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum: dixi, Populus meus hic: & ipſe dicet, Dominus eſt Deus meus 3.20.13
14,9 Erítque Dominus rex ſuper omnem terrã, in illo die erit Dominus vnus, & nomen eius vnum 1.12.3

MALACHIAS.

1,2 Annon Eſau frater erat ipſius Iacob? dicit Dominus 3.21.6
3 Et tamen Iacob dilexi, Eſau autem odio habui ibid.
6 Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum: ſi ergo ego Pater ſum, vbi honor eſt quem mihi impenditis? ſi verò Dominus ſum veſter, vbi mei timor? 2.8.14, & 3.6.3, & 3.2.26
10 Etenim ab ortu ſolis ad occaaſum eius vſque, magnum eſt nomen meum inter gentes, & in omni loco nomini meo incenſum atque mola pura affertur, & cæt. 4.18.4, & 4.18.16
2,4 Tum ſcietis quòd ad vos mandatum meum miſerim vt eſſet fœdus meum cum Leui, dicit Dominus exercituum 4.2.3. & 4.8.2
5 Fœdus meum fuit cum eo, vitæ ſcilicet, & pacis: dedíque ei ea, timorem, vt me metueret, metúque nominis mei paueret 4.2.3
6 Lex veritatis fuit in ore eius, nec fuit deprehenſa in labiis eius iniquitas, &c: 4.2.3, & 4.8.2
7 Etenim labia ſacerdotis cuſtodiẽt ſciẽtiam, legémque ex ore eius requirent: Legatus enim eſt Dñi 4.8.2, & 4.8.6, & 4.9.2
8 Vos autem receſſiſtis de via, & offendiculo poſito multós in Lege impingere feciſtis, & corrupiſtis fœdus Leui 4.7.30
3,1 Subitóque ad templum ſuum veniet Dominus ille quem vos quæritis, & legatus fœderis quo vos delectamini 1.13.10, & 1.14.9
15 Eíſque parcam, vt quiſpiam filio ſuo ſeruienti ſibi parcit 3.19.5
41 Ecce dies illa venit, ardens vt clibanus tunc erunt omnes arrogantes, & omnis qui impietatem patrat ſtipula inflammabítque eos dies ventura, &c. 3.24.12
2 Vobis autem qui nomen meum timetis orietur ſol iuſtitiæ, &c. 2.6.1, & 3.24.12
4 Memento Legis Moſis ſerui mei, quam ei in Horeb ad omnem Iſraelem mandaui 4.8.6
5 En ego mitto vobis Eliam Prophetam priuſquam dies Domini magnus & terribilis veniat 2.9.5
6 Is reducet cor patrum in filios, & cor filiorum in patres ſuos 4.1.6

TOBIAS:

3,25 Et miſſus eſt Angelus Domini ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos 1.14.8

SAPIENTIA.

14,16 Deinde interueniente tempoore, conualeſcente iniqua conſuetudine, hic error tanquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta 1.11.8

ECCLESIASTICVS.

15,14 Deus ab initio cõſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Adiecit mandata & præcepta ſua 2.15.18
15 Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te, &c. ibid.
16 Appoſuit tibi aquam & ignẽ, ad quod volueris porrige manum tuam ibidem,
17 Ante hominem vita & mors: bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi ibidem,
16,5 Omnis miſericordia faciat locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum, & ſecundum intellectum peregrinationis ipſius 3.15.4

BARVCH:

2,18 Sed anima quæ triſtis eſt ſuper magnitudinem mali, quæ declinans, & labaſcens abiit, mœſtus animus, oculíque deficientes, & eſuriens anima gloriam tuã prædicarint & iuſtitiam 3.20.8
19 Neque enim iuſtè factis patrum, aut regum noſtrorum freti, preces noſtras coram te Domine Deus noſter effundimus. 3.20:8
20 Sed quia indignationem & iram tuam immiſiſti nobis, quemadmodum per ſeruos tuos prophetas denunciaſti ibid.

I. MA-

I. MACHAB.

1,54 Libríque legis qui inuenti fuiſſent, concerpti & igne cremati ſunt 1.8.3

II. MACHAB.

12,43 Tum deinde ſtipe viritim coacta, ad duo millia drachmarum argenti miſit Hieroſolimam ad ſacrificium pro peccato faciendum,&c. 3.5.8

15,39 Et ſiquidem rectè & commentario congruenter, hoc & ipſe volebam:ſin exiliter ac tenuiter,hoc eſt quod potui ibid.

MATTHAEVS.

1,5 Salmō autem genuit Booz è Rachab. Booz autem genuit Obed è Ruth.Obed autem genuit Ieſſe 2.13.3

16 Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ,ex qua genitus eſt IESVS ille qui dicitur Chriſtus ibid.

21 Pariet autem filium & vocabis nomen eius IESVM .Ipſe enim ſeruabit populū ſuum ex peccatis ipſius 2.6.1

23 Ecce virgo quędam vterum feret,&'pariet filium , & vocabis nomen eius Emanuel : quod eſt,ſi interpreteris, Nobiſcum Deus 2.12.1

2,6 Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es inter duces Iuda, ex te enim exibit dux qui paſcet populum illum meum Iſrael 2.14.7

3,2 Ioannes dicebat,Reſipiſcite.appropinquauit.n. regnū cœlorū 3.3 2,& 3.3.5, 3.3.19

6 Et baptizabātur ab eo in Iordane,cōfitētes peccata ſua 3 4.6,& 4 1,.6,& 4 16 24

11 Ego quidē brptizo vos aqua ad reſipiſcentiam,&c. 4.15.6,& 4.15.8,& 4.16.25

12 Cuius ventilabrum in manu ipſius, & perpurgabit aream ſuam : & coget triticum ſuum in horreum, paleam autem exuret igni inextinguibili 3.25.12, & 4.1.13, & 4 1 19

23 Tunc aduenit Ieſus à Galilæa in Iordanem ad Iohannem,vt baptizaretur ab eo 4.15 6 & 4.16.27

15 Omitte me nunc : ita enim decet nos implere omnem iuſtitiam.Tunc omitrit eū 2 16 5

16 Et vidit Spiritum Dei aſcendentem tanquam columbam,& veniētem ſuper ipſum 1.11.3 & 4.17.21, & 4.19 20

17 Et ecce vox è cœlis,dicēs, Hic eſt filius ille meus dilectus,in quo acquieſco 2.16 11 & 3.2.32,& 3.8.1,& 3.24:5

4,2 Et quū ieiunaſſet dies quadraginta, & noctes quadraginta,poſtea eſuriit 4.12 20

3 Et quum veniſſet ad eum tētator, dixit, Si Filius es Dei,dic vt iſti lapides panes fiāt. 3.20.46

4 Non è ſolo pane viuet homo, ſed ex omni verbo prodeunte per os Dei 3 20.44

10 Tunc dicit ei Ieſus, Abi Satana:ſcriptū eſt enim,Domioum Deum tuum adorabis, & ei ſoli ſeruies 1.12.3

11 Tunc omittit eum diabolus:& ecce Angeli accedebant & miniſtrabant ei 1.14.6

17 Ex eo tempore cœpit Ieſus prædicare, & dicere,Reſipiſcite : appropinquauit enim regnum cœlorum 2.9 2,& 3.3.2,& 3 3.19

19 Sequimini me, & faciam vos piſcatores hominum 4.16.31

5 5 Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum 3.17.10

4 Beati qui lugent,quoniam ipſi conſolationem accipient 3.8.9

8 Beati mundo corde quoniam ipſi Deū videbunt 3.25.6

10 Beati qui perſecutionem patiuntur iuſtitiæ cauſa: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum 3.8.7

12 Gaudete & exultate , quoniam merces veſtra multa eſt in cœlis 3.18.1

13 Vos eſtis ſal terræ 4.3.3, & 4.5.14, & 4.8.4

14 Vos eſtis lux mundi 4.3.3, & 4.5.14, & 4 8.4

15 Neque accendunt lucernam & ponunt eam ſubter modium? ſed in candelabrum, & ſplēdet omnibus qui ſunt in domo 1.11.14

16 Ita ſplendeat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera,glorificéntq; Patrem veſtrū qui eſt in cœlis 3.16.3

17 Ne exiſtimate me veniſſe vt diſſoluam Legem,aut Prophetas : non veni vt diſſoluam,ſed vt impleam 2.7.14

19 Quiſquis igitur ſoluerit vnum ex mandatis hiſce minimis , & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorū: quiſquis autem fecerit,&c. 2.8.59

21 Audiſtis dictum fuiſſe antiquis,Non occides:quiſquis autem occiderit,tenebitur iudio 4.20.10

22 Ego verò dico vobis,quicunque iraſcitur fratri ſuo temere,tenebitur iudicio 2 8. 7,& 2.8 39

25 Eſto amicus aduerſario tuo citò,dum es in via cum eo: nequando,&c. 3.5.7

26 Amen dico tibi, nequaquam exibis illinc vſquedom reddideris vltimum quadrātem 3 25.6,& 3.7.5

28 Quicunque aſpicit mulierem, vt eam concupiſcat, iam adulterauit eam in corde ſuo 2.8.7

34 Ne iuretis omnino, neque per cœlum, &c. 2.8 26,& 4.13.12

39 Ego verò dico vobis, ne reſiſtatis malo: ſed quiſquis te cædet in dexteram tuam maxillam, obuerte ei & alteram 4.20.19, & 4.20.20

44 Diligite inimicos veſtros, benedicite eis qui deuouét vos 2.8.57,& 3.7.6,& 4.12.12

45 Vt ſitis filij Patris veſtri qui eſt in cœlis: facit enim vt ſol ſuus exoriatur ſuper bonos ac malos,&c. 3 20.15,& 3.24.16,& 3 25.9

46 Si dilexeritis eos qui diligunt vos, quã mercedem habebitis? nónne & publicani idem faciunt? 2.8.57

6,2 Itaque quum dabis eleemoſynam, ne cures buccina cani coram te, ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis & in plateis, vt gloriam conſequantur ab hominibus. Amen dico vobis eos referre mercedem ſuã 3.7.2

6 Tu verò quum precaris, introito in conclaue tuum, & clauſo oſtio tuo precare Patrem tuum qui eſt in occulto,&c. 3.20.29

7 Precantes autem ne ſitis loquaces vt Ethnici. putant enim fore vt ſua illa loquacitate exaudiantur ibid.

9 Vos igitur ita precamini, Pater noſter, qui eſt in cœlis, ſanctificetur nomen tuum, &c. 3.20.6, & 3 20.34

11 Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie 2.5.14

12 Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris 3.4.38,& 4.1.25

21 Nam vbi eſt theſaurus veſter, illic erit etiã cor veſtrum 3.2.25, & 3.18.6,& 3.25.1

23 Quòd ſi oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Ergo ſi lumen quod eſt in te tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ? 3 2.25

7,7 Petite & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis 3.20 13

11 Si vos igitur quum ſitis mali, noſtis dona bona dare liberis veſtris, quantò magis Pater veſter qui eſt in cœlis, dabit bona dis qui ab ipſo petent? 3 20.36

12 Quæcunque igitur volueritis vt faciãt vobis homines, ita & vos facite eis. iſta eſt enim Lex & Prophetæ 2.8.53

15 Cauete vobis à pſeudoprophetis, qui veniunt ad vos cum veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces 4 9.4

8,4 Dicit Ieſus leproſo purgato, Vide ut nulli dicas: ſed abi, oſtende teipſum ſacerdoti, & offer donum illud quod imperauit Moſes, vt hoc ſit eis teſtimonio 3.4.4

10 Hæc quum audiſſet Ieſus, miratus eſt & ait ſequentibus: Amen dico vobis, ne in Iſrael quidem tantam fidem inueni 3.2.13

11 Multi ab Oriente & Occidente venturi ſunt, & diſcumbent cum Abraham, Iſaac & Iacob in regno cœlorũ 2.10 23 & 4.16.13

12 Filij regni eiicientur in tenebras exteriores: illic erit fletus & ſtridor dẽtiũ 3.25.12

13 Et dicit Ieſus Centurioni, Abi. & vt credidiſti fiat tibi. Sanatúſque eſt puer eius eo ipſo momento 3 20,18

25 Et accedentes diſcipuli excitauerũt eũ, dicentes, Domine ſerua nos, perimus 3 2.21

29 Quid nobis tecum Ieſu Fili Dei? veniſti huc vexatum nos ante tempus? 1.14.19

9,2 Et ecce, obtulerunt ei paralyticum in lecto proiectum. quúmque vidiſſet Ieſus fidem eorum, dixit paralytico, Confide fili, remiſſa ſunt tibi peccata tua 3,2.13,& 3.4.35, & 3.20.9

3 Quidam è Scribis dicebant apud ſe, Iſte blaſphemat 2.13.12

4 Et quum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum,&c. ibid.

5 Vtrum enim eſt facilius dicere, Remiſſa ſunt tibi peccata, aut dicere, Surge, & ambula? 4.19.29

6 Vt autem ſciatis authoritatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata, (tunc dicit paralytico) Surge, tolle tuum lectum, & abi domum tuam 1.13.12

12 Qui valent non egent medico, ſed malè affecti 2.12.4

13 Nõ veni vt vocaré iuſtos, ſed peccatores ad reſipiſcentiã 3.3.20,& 3.12.6,& 3.14.5

15 Num poſſunt filij thalami lugere, quandiu eſt cum eis ſponſus? 3.3.17,& 4.12.17

29 Tunc tetigit oculos cæcorum dicens, Secundum fidem veſtram fiat vobis 3.2.43, & 3.4.22,& 3.20.11,& 4.19.18

34 Phariſæi dicebant, per principem dæmoniorum eiicit dæmonia 3,3.22

35 Et circuibat Ieſus vrbes omnes ac vicos, docens in ſynagogis eorum, & prædicans Euangelium regni.&c 2.9.2

10,1 Tunc aduocatis duodecim diſcipulis ſuis, dedit eis poteſtatem aduerſus ſpiritus impuros 4.3 5

5 In viam gentium ne abieritis, & in vrbem Samaritanorũ ne ingrediamini 2.11.12

8 Ægrotos ſanate,leproſos purgate, mortuos excitate,dæmonia eiicite 1.13.13

18 Et ad præſides ac reges adducemini mea cauſa,vt hoc ſit eis & gentibus teſtimoniũ. 3.4.4

20 Non enim vos eſtis qui loquimini,ſed Spiritus Patris veſtri, is eſt qui Loquitur in vobis 4.18.8

28 Et ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem non poſſunt trucidare:ſed timete potius eum qui poteſt & animam & corpus perdere in gehenna 1.15.2 & 3.25.7

29 Nónne duo paſſerculi aſſario væneũt, & vnus ex eis non cadet humi ſine Patre veſtro 1.16.1,& 1.16.5,& 1.17.6

30 Veſtri verò etiam capilli capitis omnes numerati ſunt 1.16.2

31 Ne igitur timete: vos multis paſſerculis præſtatis 1.17.6

33 Quiſquis autẽ negauerit me coram hominibus , negabo eum & ego coram patre meo qui eſt in cœlis 4.1.26

11,10 Iſte enim eſt, de quo ſcriptum eſt, Ecce ego mitto nuncium meum ante faciẽ tuam, qui præparabit viam tuam coram te 3.3.19

11 Non ſurrexit inter eos qui gignuntur è mulieribus quiſquam maior Ioanne Baptiſta:ſed qui eſt minimus in regno cœlorum, maior eſt eo 2.9.5

13 Omnes Prophetę & ipſa Lex vſque ad Ioannem prophetarunt 2.11.5,& 2.11.10

23 Et tu Capernaum,quæ es vſque ad cœlum ſublata , vſque ad inferos deprimeris: nam ſi Sodomis editæ fuiſſent virtutes quæ editæ ſunt apud te,manſiſſent vſque ad hodiernum diem 3.24.1

25 In illo tempore reſpondẽs Ieſus dixit, Confiteor tibi Pater,Domine cœli & terræ, quòd abſconderis hæc à ſapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus 4.8.5

27 Nemo nouit Patrem niſi Filius,& cuicunque voluerit Filius retegere 4.8.5

28 Venite ad me omnes qui fatigati eſtis, & onerati,& ego faciam vt requieſcatis 3.3.20,& 3.4.3,& 3.12.7,& 3.18.9

29 Tollite iugum meum ſuper vos,& diſcite à me quòd mitis ſim & humilis corde: & inuenietis requiem animabus veſtris 3.18, 9

30 Iugum enim meum facile eſt, & onus meum leue eſt 4.19.3

12,24 Phariſæi verò quum hæc audiſſent, dicebant, Hic non eiicit dæmonia niſi per Belzebul principem dæmoniorum 3.3.22

31 Quoduis peccatum & blaſphemia remittetur hominibus : blaſphemia verò in Spiritum non remittetur hominibus 3.3.21, & 1.13.15,& 3.3.22

32 Et quiſquis loquutus fuerit aduerſus Filium hominis, remittetur ei: quiſquis autẽ fuerit loquutus aduerſus Spiritum ſanctum, non remittetur ei neque in hoc ſeculo, neque in futuro 3.5.7

41 Niniuitæ reſurgent in iudicio cum natione hac,& condemnabunt eam: quòd ipſi reſipuerint ad prædicationem Ionæ 3.24.15

43 Quum impurus ſpiritus exierit ab homine , ambulat per arida loca,quærens requiem & nõ inueniet,&c. 1.14.14,& 1.14.19

13,4 Et in ſeminando alia quidem ceciderunt iuxta viam : & venerunt volucres,& deuorarunt ea 3.22.10,& 4.14.11,& 4.17.33

5 Alia verò ceciderunt in petroſa, vbi nõ habebant terram multam: & ſtatim exorta ſunt,propterea quòd non habebant profundam terram 4.17.33

7 Alia verò ceciderunt in ſpinas,& aſcenderunt ſpinæ,& ſuffocarunt ea ibidem

9 Qui habet aures ad audiendum, audiat. 3.23.13

11 Quia vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum, illis autem non eſt datum 1.7.5,& 3.24.13

16 Veſtri verò beati ſunt oculi, quòd cernant,& aures veſtrę quòd audiant 2.9.1

17 Amen enim dico vobis,multi Prophetæ & iuſti deſiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt 2.11.6

24 Simile eſt regnum cœlorum homini ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo 4.1.13

29 At ille dixit, Nõ: ne colligẽdo zizania, eradicetis ſimul cum eis triticum 4.12.11

31 Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis,quod acceptum quiſpiam ſeminauit in agro ſuo 4.19.34

33 Aliam parabolam loquutus eſt eis, dicens,Simile eſt regnum cœlorum fermento quod acceptum mulier condidit in farinæ ſatis tribus , vſquequo fermentaretur tota, 4.19.34

39 Inimicus autem qui ſeminauit ea, eſt diabolus 1.14.15

47 Regnum cœlorum ſimile eſt ſagenę iactæ in mare, & quæ ex omni rerum genere coegit 4.1.13,& 4.16.31

14,25 Quarta autem noctis vigilia abiit

ad eos Ieſus ambulans ſuper mare 4.17:29

15,3 Quare & vos transgredimini mandatum Dei, per traditionem veſtram 4.10.10

4 Nam Deus mandauit dicens, Honora patrem tuum & matrem. Et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur 2.8.36

8 Appropinquat mihi populus hic ore ſuo, & labiis me honorat, cor autem eorum procul abeſt à me 3.20.31

9 Sed fruſtra me colunt, docentes doctrinas quæ ſunt mandata hominum 4.10:15, & 4.10.23

13 Omnis planta quam non plantauit Pater ille meus cœleſtis, eradicabitur 2.3.9, & 3.2.12, & 3.23.1, & 3.24.6

14 Sinite eos: duces ſunt cæci cæcorum: Porrò ſi cæcus cæco præierit, ambo in foueam cadent 3.19.11, & 4.9.12

24 Non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſrael 2:11.12

16,6 Videte & cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum 4.10.26

12 Tunc intellexerunt eum non dixiſſe vt cauerent à fermento panis, ſed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum ibid:

16 Tu es Chriſtus ille Filius Dei viuentis 4.6:6

17 Beatus es Simon Bar-Iona: quia caro & ſanguis hæc non reuexit tibi, ſed Pater meus qui eſt in cœlis 2.2.19, & 3.1:4, & 3.2.34

18 Sed & ego tibi dico, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo meam Eccleſiã, 4.6.3, & 4.6.5

19 Et tibi dabo claues regni cœlorum. & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cœlis: & quicquid ſolueris in terra, erit ſolutum in cœlis 3.4.12, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.6.4, & 4.11.1, & 4.12.4

23 Abſcede à me ſatana, ſcandalo es mihi 4.7.28

24 Si quis vult poſt me venire, abneget ſe metipſum, & tollat crucem ſuam, ac ſequatur me 3.7.2, & 3.8.1

27 futurum eſt vt Filius hominis veniat cum gloria Patris ſui, cum Angelis ſuis: & tunc reddet vnicuique ſecundum facta eius 3.18.1

17,2 Transformatúſque eſt coram eis, & ſplenduit facies eius vt ſol: veſtimenta autem eius facta ſunt alba vt lux 4.17.17

5 Adhuc eo loquente ecce nubes lucida inumbrauit eos: & ecce vox è nube, dicẽs, Hic eſt Filius meus dilectus, in quo acquieſco: ipſum audite 2.15.2, & 3.2.2, & 3.8.1, & 3.20.48, & 4.8.1, & 4:8.7

18.10 Dico vobis Angelos eorum in cœlis per omne tempus videre faciem Patris mei qui in cœlis eſt 1.14.7, & 1.14.9

11 Venit Filius hominis vt ſeruet quod perierat 2.12.4

15 Si peccauerit in te frater tuus, veni & argue eum inter te & ipſum ſolum: ſi te audierit lucratus es fratrem tuum 4.12.3

17 Quòd ſi neglexerit eos audire, dic Eccleſiæ: quòd ſi Eccleſiam audire neglexerit, ſit tibi velut quiſpiam ethnicus & quiſpiam publicanus 4.8.15, & 4.11.2, & 4.12.3

18 Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cœlo, & quæcunque ſolueritis in terra, erunt ſoluta in cœlo 3.4.12, & 3.4.20, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.8.4, & 4:12.4, & 4.12.9

19 Rurſum dico vobis, ſi duo ex vobis cõſenſerint in terra, quodcunq; petierint, fiet eis à Patre meo qui in cœlis eſt 3.20.30

20 Vbi enim ſunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic ſum in medio eorum 4.1.9, & 4.6.4, & 4.9.2

22 Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuageſies ſepties 4.12.3

29 Procidens ergo conſeruus eius ad eius pedes, precabatur eum dicens, Differ iram erga me & omnia reddam tibi ibid.

19,6 Itaque non amplius ſunt duo, ſed vna caro, quod ergo Deus coniunxit, homo ne ſeiungat 4.1:2

11 Non omnes capiunt hunc ſermonem, ſed quibus datum eſt 2.8.42, & 4:13.17

12 Sunt enim eunuchi qui ex matris vtero nati ſunt ita: & ſunt eunuchi qui caſtrati ſunt ab hominibus, & ſunt eunuchi qui ſe ipſos caſtrarunt propter regnum cœlorum. 2.8.42

13 Tunc oblati ſunt ei pueruli, vt manus eis imponeret, & precaretur, diſcipuli autẽ obiurgauerunt eos 4.16.7

14 Sinite puerulos, & ne prohibete eos ad me venire: talium eſt enim regnum cœlorum 4:16.7, & 4.16.17, & 4.16.26

15 Et quum impoſuiſſet eis manus, profectus eſt illinc 4.3.16

17 Nullus eſt bonus, niſi vnus, nẽpe Deus. Si vis autem ad vitam ingredi ſerua mandata 1.13.13, & 1.13.24, & 3:18.9

18 Non occides, Non mœchaberis, Nõ furab eris, &c. 2.8.35, 36, 37, 38, 39, &c: ad finem vſque capitis

19 Honora patrem & matrem 2.8.35

21 Si

21 Si vis perfectus eſſe, abi, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo 4.13.13

25 His auditis diſcipuli eius perculſi ſunt valde, dicétes, Quis ergo poteſt ſeruari? 2.7.5

26 Intuitus autem eos Ieſus dixit eis, Apud homines hoc impoſſibile eſt: apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt ibid.

28 Ieſus dixit eis, Amen dico vobis, vos qui ſequuti eſtis me, in regeneratióe quum ſederit Filius hominis in throno gloriæ ſuæ ſedebitis etiam vos, inquam, ſuper thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael 2.16.18, & 3.25.10

29 Et quiſquis reliquerit domos, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut liberos, aut agros, cauſa nominis mei, centuplicia accipiet, & vitam æternam hæreditatis iure poſſidebit 3.25.10

20,1 Simile eſt regnum cœlorum patrifamilias, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios quos mitteret in vineam ſuam 3.18.3

25 Scitis principes Gentium in eas dominari, & qui magni ſunt licentia vti in eas 4.11.8, & 4.11.9

26 Verùm non ita erit inter vos: ſed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, ſit veſter miniſter 4.11.8

28 Sicut Filius hominis non venit vt ſibi miniſtraretur, ſed vt miniſtraret, daretq; animam ſuam in redemptionis pretiũ pro multis 2.16.5

21,9. Porro turba quæ præibat, & quæ ſequebatur, clamabat dicens, Hoſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini 2.6.4

22 Quæcunque precando petieritis, ſi credideritis, accipietis 3.20.11

25 Baptiſma Ioannis vnde erat? è cœlo, an ex hominibus? At illi ratiocinabantur apud ſe dicentes, Si dixerimus, è cœlo, dicet nobis, Quare ergo non credidiſtis ei? 4.19.5

31 Vter è duobus fecit quod voluit pater eius? Dicunt ei, Prior. Dicit ei Ieſus, Amen dico vobis, publicani & meretrices præcedũt vobis in regnum Dei 2.8.14, & 3.7.2

22,2 Simile eſt regnum cœlorum cuidã regi qui fecit nuptias filio ſuo 3.24.8

12 Amice, quomodo huc introiſti non habens veſtem nuptialem? 4.17.45

13 Ligatis pedibus & manibus eius tollite eum, & coniicite in tenebras exteriores, illic erit fletus & ſtridor dentium 3.25.12

14 Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi 3.24.6

23 In illo die adierunt illũ Sadducæi (qui dicunt non eſſe reſurrectionem) 2.10.23

30 Nam in reſurrectione, neque vxores ducunt, neque nuptum dantur: ſed ſunt vt Angeli Dei in cœlo 1.14.9, & 1.15.3, & 2.12.6, & 3.25.11, & 4.1.4

32 Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Deus non eſt Deus mortuorum ſed viuentium 2.10.9, & 4.16.3

37 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua 2.8.11, & 2.8.51, & 3.3.11

39 Secũdum autem ſimile eſt huic, Diliges proximum tuum ſicut teipſum 2.8.11

43 Quomodo ergo Dauid per ſpiritum vocat eum Dominum? 1.13.10

23 Ligant enim onera grauia difficiliáque portatu, & imponũt in humeros hominum: digito autem ſuo nolunt ea mouere: 4.10.1, & 4.10.26

8 Vos autem ne vocemini Rabbi, vnus eſt enim doctor veſter, nempe Chriſtus: omnes autem vos fratres eſtis 4.8.8

9 Et patrẽ veſtrũ neminẽ vocetis in terra: vnus eſt enim pr̃ veſter qui in cœlis eſt 3.20.38

23 Et omittitis quæ grauiora ſunt Legis, iudicium, & miſericordiam, ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere 2.8.52

25 Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorem poculi patinæque partem, intus autẽ illa plena ſunt rapina & intemperantia 3.4.36

37 Ieruſalem, Ieruſalem, quæ trucidas Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare liberos tuos &c. 3.24.16

24.11 Et multi pſeudoprophetæ ſurgent ac ſeducent multos 4.9.4

14 Et prędicabitur iſtud Euangelium regni in vniuerſa terra, vt ſit teſtimonio omnibus gentibus: & tunc veniet finis 3.4.4

24 Surgent enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & edent ſigna magna & miracula, ita vt ſeducant (ſi fieri poſſit) etiam electos. 4.9.4

30 Tunc apparebit ſignum Filii hominis in cœlo, & tunc omnes tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœlis cum potẽtia & gloria multa 2.16.17

36 De die autem illo & hora nemo ſcit

ne Angeli quidem cœlorũ, ſed Pater meus ſolus 1.14.9
45 Quis igitur eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper famulitium ſuum, vt det illis alimentum in tempore? 4.16.31
25.3 Quæ erant fatuæ acceptis lampadibus ſuis, non ceperant oleum ſecum 3.5.7
21 Dixit autẽ dominus ſeruo. Bene habet, ſerue bone & fidelis, in paucis fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: ingredere in gaudium domini tui 2.3.11
23 Bene habet ſerue bone & fidelis: in paucis fuiſti fidelis. &c. Ibidem
29 Omni habenti dabitur, & augebitur, qui vero non habet, etiam quod habet tolletur ab eo 2.3.11, & 3.15.4
31 Quum venerit Filius hominis cum gloria ſua, & omnes ſancti Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper thronum gloriæ ſuæ 2.14.9, & 1.16.17
32 Et cogentur coram eo omnes gentes: & ſeparabit eos, alteros ab alteris, vt paſtor ſeparat oues ab hœdis 2.16.17, & 3.25.9
34 Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum paratũ vobis à iactis fundamentis mundi 3.8.1 & 3.18.2, & 3.18.3, & 3.24.16
35 Eſuriui. n. & dediſtis mihi quo veſcerer: ſitiui, & dediſtis mihi potum, &c. 3.18.1
40 Amen dico vobis, quatenus id feciſtis vni ex iſtis fratribus meis minimis, mihi feciſtis 3.18.6
41 Maledicti, abite à me in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & angelis eius 1.14.14, & 1.14.19, & 3.25.5
46 Et abibunt iſti in ſupplicium æternũ: iuſti verò in vitam æternam 3.25.5
26.10 Quid moleſtiã exhibetis iſti mulieri. opus n. bonũ operata eſt erga me 3.25.8
11 Semper enim pauperes habetis vobiſcum: me verò non ſemper habebitis 4.3.1, & 4.17.26, & 4.17.28
12 Quod enim hæc vnguẽtũ hoc iniecit corpori meo, ad ſepeliendũ me, fecit 3.25.8
15 Ait eis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Ipſi verò appenderunt ei triginta argenteos numos 4.18.14
26 Edentibus autem eis accepit Ieſus panem: & quum benedixiſſet, fregit, dedítque Diſcipulis & ait, Accipite, comedite: hoc eſt corpus meum 4.14.20, & 4.16.30, & 4.17.1, & 4.17.20, & 4.19.23
27 Et accepto poculo, & gratiis actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes 4.9.14
38 Tunc dicit eis Ieſus, Vndiquaq; triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: manete hic, & vigilate mecum 2.16.12, & 3.8.9
39 Et progreſſus paululum, procidit in faciem ſuam, precans, & dicens. Pater mi, ſi poſſibile eſt, abeat à me poculum iſtud: veruntamen non vt ego volo, ſed vt tu 2.16.12
53 An putas me non poſſe nunc precari Patrẽ meũ, qui huc ſiſtat mihi plures quàm duodecim legiones Angelorum? 1.14.8
74 Tunc cœpit ſeipſum deuouere, & iurare, dicens, Non noui hominem 4.1.26
75 Tunc meminit Petrus verborum Ieſu, qui dixerat ei, Priuſquam gallus vocem mittat, ter me abnegabis. Et egreſſus extrà, fleuit amarè 3.3.4
27.4 Peccaui, prodito ſãguine innoxio. At illi dixerũt, quid ad nos? tu videris ibid.
12 Et quum ipſe accuſaretur à principibus Sacerdotum & ſenioribus, nihil reſpõdit 2.16.5
14 Et non reſpondit ei ad vllũ verbum: ita vt miraretur præſes valde Ibidem
23 Præſes autem ait, Enimuerò quid mali fecit? At illi amplius clamabant, dicẽtes, Crucifigatur Ibidem
24 Videns autem Pilatus ſe nihil proficere, ſed maiorem tumultum fieri, accepta aqua abluit manus coram turba, dicẽs, Innoxius ego ſum à ſanguine huius iuſti: vos videritis Ibidem
46 Circiter verò horam nonam exclamauit Ieſus voce magna, dicens, Eli, Eli, lama ſabachtani? Hoc eſt, Deus meus, Deus meus, cur deſeruiſti me? 2.16.11
50 Ieſus autem quum rurſum clamaſſet voce magna, emiſit ſpiritum 4.15.23
52 Et monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt 2.10.23, & 3.25.6
53 Qui egreſſi è monumentis poſt reſurrectionem eius, introierunt in ſanctam vrbem, & apparuerunt multis 3.10.23
66 Ipſi autem profecti munierunt ſepulchrum, obſignato lapide cũ cuſtodia 3.25.3
28.5 Reſpondens autẽ Angelus dixit mulieribus, Vos verò ne timete, &c. 1.14.6
6 Non eſt hic: ſurrexit enim prout dixit 4.17.29
7 Dicite diſcepulis eius, cum ſurrexiſſe à mortuis 1.14.6
11 Proficiſcẽtibus autem ipſis, ecce, quidam ex cuſtodia venerunt in vrbem, & annuncia-

nunciauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant 3.25.3
12 Tunc coacti cum ſenioribus, conſilio capto, pecuniam multam dederunt militibus ibid.
13 Dicentes, Dicite, Diſcipuli eius nocte venerunt, & eum furati ſunt nobis dormientibus ibid.
18 Data eſt mihi omnis authoritas in cœlo & in terra 3.15.5
19 Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti 1.13.16, & 4.3.6, & 4.8.4, & 4.14.20, & 4.15.6, & 4.15.18, & 4.15.20, & 4.15.22, & 4.16.27, & 4.10.28
20 Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi 2.16.14, & 4.8.8, & 4.8.11, & 4.17.26, & 4.17.28, & 4.17.30

MARCVS.

1,1 Principium Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei 2.9.2
4 Baptizabat Ioannes in deſerto, & prædicabat bapriſmũ reſipiſcentiæ ad remiſſionem peccatorum 3.3.19, & 4.19.17
15 Et dicens, Impletum eſt tempus, & appropinquauit regnum Dei, reſipiſcite, & credite Euangelio 3.3.19
3,15 Haberéntq; poteſtatem ſanãdi morbos, & eiiciendi dæmonia 1.13.13
28 Amen dico vobis, quæuis peccata remittentur filiis hominum, & blaſphemiæ quibuſcunque blaſphemarint 3.5.7
29 Sed quicũque blaſphemarit in Spiritũ ſanctũ, nõ habet remiſſionem in ęternũ, ſed tenetur æterno iudicio 1.13.15, & 3.3.22
6,7 Dedítque eis poteſtatem aduerſus ſpiritus impuros 1.13.13
13 Et dæmonia multa eiiciebant: vngebántque oleo multos ægrotos, & ſanabant eos 4.19.18, & 4.19.21
7,33 Ipſe verò quum abduxiſſet eum è turba priuatim, miſit digitos ſuos in auriculas eius, & quum ſpuiſſet tetigit linguam eius 4.19.23
8,38 Quemcunque puduerit mei ac ſermonum meorum in natione iſta adultera & peccatrice, Filium etiam hominis pudebit eius, &c. 4.1.26
9,24 Credo Domine, ſuccurre incredulitati meæ 4.14.7
43 In gehennam, in ignem inextinguibilem 3.25.12
44 Vbi vermis eorũ non interit, & ignis non extinguitur ibid.
10,9 Quod ergo Deus coniunxit, homo ne ſeiungat 4.1.5
30 Quin accipiat cẽtuplicia nũc iſto tẽpore, domos, & fratres & ſorores, & matres & liberos, & agros, cum perſecutionibus, & in ſeculo venturo vitam æternam 3.18.3
11,24 Quæcunq; precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis 3.20.11
12,18 Tunc veniunt ad eũ Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem: & interrogauerunt eum dicentes 3.25.5
13,32 Sed de die illo ac hora nemo ſcit, no Angeli quidem qui in cœlo ſunt, nec ipſe Filius, ſed ſolus Pater 2.14.2
14,22 Et edentibus ipſis, quum accepiſſet Ieſus panem, & benedixiſſet, fregit: dedítq; eis, & ait, Accipite, edite: hoc eſt corpus meũ 4.17.1, & 4.17.20
33 Et aſſumit Petrum & Iacobũ & Ioannem ſecum, cœpítque expaueſcere, & grauiſſimè angi 3.8.9
34 Et dixit eis, Vndiquaque triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: manete hic & vigilate 2.16.12
15,28 Et impleta eſt Scriptura quæ dicit, Et cum ſceleratis numeratus eſt 2.16.5
16,9 Apparuit primùm Marię Magdalenę, ex qua eiecerat ſeptem dæmonia 1.14.14
15 Proficiſ in mundum vniuerſum, prędicate Euangelium omni creaturæ 4.3.4, & 4.3.12, & 4.16.27, & 4.19.28
16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſeruabitur 4.15.1, & 4.16.27
19 Dominus igitur poſtquã loquutus fuiſſet eis, ſurſum receptus eſt in cœlum, & ſedit ad dexteram Dei 2.14.3, & 4.17.27

LVCAS.

1,6 Erant iuſti ambo in conſpectu Dei, incedentes in omnibus mandatis & conſtitutionibus Domini inculpatè 3.17.7
15 Et Spiritu ſancto implebitur etiam ab vtero matris ſuæ 4.15.17
17 Nam ipſe præcedet in conſpectu eius, cum Spiritu & virtute Eliæ, vt cõuertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam iuſtorum, vt paret Domino populum inſtructum 4.1.6
31 Et ecce, cõcipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomen eius IESVM 2.16.1
32 Hic erit magnus, & Filius Altiſſimi vocabitur: dabítque ei Dominus Deus ſedem Dauid patris ipſius 2.14.4, & 2.14.7
33 Regnabítque ſuper domum Iacob in

æternum,& regni eius non erit finis 2.14.3,& 2.15.3

34 Dixit autem Maria ad Angelũ, Quomodo erit iſtud, quandoquidem virum nõ ſum cognitura? 4.17.25

35 Et reſpondens Angelus, dixit ei, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi inumbrabit te: propterea id etiã quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei 2.14.5

43 Et vnde hoc mihi vt veniat mater Domini mei ad me? 2.14.4

54 Suſcepit Iſrael puerum ſuum, vt memor eſſet miſericordiæ 2.10.4

72 Vt vteretur miſericordia erga patres noſtros, ac memor eſſet Teſtamenti ſui ſancti ibid.

73 Et iuriſiurandi quod iurauit Abrahamo patri noſtro, &c. ibid.

74 Vt ſine metu, è manu inimicorũ noſtrorum liberati, ſeruiremus ipſi 3.16.2

77 Et des cognitionẽ ſalutis populo eius, per remiſſionem peccatorum ipſorũ 3.11.22

79 Vt appareat iis qui in tenebris & vmbra mortis poſiti ſunt, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis 2.12.4

2,11 Nempe natum eſſe vobis hodie Seruatorem, qui eſt Chriſtus Dominus, in vrbe Dauid 2.15.5

13 Et repentè adfuit cum Angelo multitudo exercituum cœleſtium, laudantium Deum 1.14.5

37 Et quum eſſet vidua quaſi annorum octogintaquatuor, non abſcedebat à tẽplo, ieiuniis & deprecationibus ſeruiens Deo noctem ac diem 4.12.16

52 Ieſus autẽ proficiebat ſapientia, & ſtatura, ac gratia apud Deum & homines 2.14.2

3,3 Venit igitur in omnem regionem circumiacentem Iordani, prædicans Baptiſmũ reſipiſcentiæ in remiſſionem peccatorum 3.3.19,& 4.15.7,& 4.19.17

8 Ferte igitur fructus dignos iis qui reſipuerint, & ne cœperitis dicere apud vos ipſos, Patrem habemus Abrahã. Dico enim vobis, poſſe Deum etiam ex lapidibus iſtis excitare liberos Abrahamo 3.3.5

14 Interrogauerunt autem eum etiam milites, dicẽtes, Et nos quid faciemus? Et ait eis, Neminem concutite, neque calumniemini: & contenti eſtote ſtipendiis veſtris 4.20.10

16 Reſpõdit Ioannes, Ego quidem baptizo vos aqua: ſed venit qui validior me eſt, cuius non ſum dignus qui ſoluam corrigiam ſolearum: ipſe vos baptizabit Spiritu ſancto & igni 3.1.3,& 3.1.4,& 4.15.6,& 4.15.7

22 Ac deſcẽdit Spiritus ſanctus corporea ſpecie tãquam columba, ſupra eum, & vox de cœlo extitit, dicens, Tu es Filius ille meus dilectus, in te acquieſco 4.17.21

23 Ipſe autẽ Ieſus incipiebat eſſe quaſi annorum triginta, filius (vt exiſtimabatur) Ioſeph, qui fuit filius Heli 4.16.27,& 4.16.29

38 Qui fuit filius Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei 2.12.7,& 2.13.3

4,17 Tunc datus eſt ei liber Eſaiæ Prophetæ: quúmque explicuiſſet librum, inuenit locum in quo ſcriptum erat 4.19.23

18 Spiritus Domini ſuper me, propterea quòd vnxit me: vt euángelizem pauperibus miſit me, vt ſanem contritos corde 2.15.2,& 3.3.20,& 3.4.3

5,14 Ieſus tetigit leproſum: & ſtatim lepra abiit ab eo. Ipſe verò præcepit ei vt nulli hoc diceret, ſed vade, inquit, oſtende teipſum Sacerdoti, & offer pro purgatione tui prout præcepit Moſes, vt hoc ſit eis teſtimonio 3.4.4

34 Nũ poteſtis facere vt filij thalami, quo tẽpore cũ ipſis eſt ſponſus, ieiunent? 4.12.17

6,13 Et quum dies ortus eſſet, aduocauit diſcipulos ſuos: & quum ex ipſis elegiſſet duodecim, quos & Apoſtolos nominauit, &c. 4.3.5

23 Gaudete illo die & ſalite: ecce enim merces veſtra multa eſt in cœlis 3.18.1

24 Sed væ vobis diuitibus: nam reportatis conſolationem veſtram 3.19.9

36 Eſtote ergo miſericordes, prout & Pater veſter miſericors eſt 3.7.6

7,29 Et iis auditis totus populus & publicani iuſtificarũt Deum, qui baptizati fuerant baptiſmo Ioannis 3.11.3

35 Sed iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis omnibus ibid.

36 Rogauit autem eum quidam ex Phariſæis vt cum ipſo veſceretur: itaque ingreſſus domum Phariſæi diſcubuit 3.4.37

47 Cuius rei gratia, dico tibi remiſſa eſſe peccata eius multa: nam dilexit multũ cui autem paululùm remittitur, paululùm diligit 3.4.31

8,2 Et quædam mulieres quas ſanauerat à ſpiritibus malis & morbis, Maria quæ vocabatur Magdalene, ex qua ſeptem dæmonia exierant 1.14.14

7 Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul

enatæ ſpinæ ſuffocarunt illud 3.2.10
13 Qui verò ſuper petrā, ij ſunt qui cùm audierint, cum gaudio excipiūt ſermonem: ſed iſti radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abſcedunt ibidem
15 Quod autem in bonam terrā cecidit, ij ſunt qui in corde honeſto & bono auditum ſermonem retinent, & fructum afferūt per patientiam 4.14.11
9,23 Siquis vult me ſequi, abneget ſemet ipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me 3.15.8
26 Quem enim puduerit mei, & meorū ſermonum, eius pudebit Filium hominis, quando venerit cum gloria ſua, & Patris, ſanctorúmque Angelorum 1.14.9
55 Sed conuerſus Ieſus obiurgauit eos, dicens, Neſcitis cuius ſpiritus vos ſitis 3.20.15
10,1 Poſt hæc autem deſignauit Dominus etiam alios ſeptuaginta, miſitque eos binos ante faciem ſuam, &c. 4.3.4
6 Quòd ſi fuerit illic quiſpiam filius pacis, requieſcet ſuper eum pax veſtra: ſin minus, ad vos reuertetur 5.23.14
15 Qui vos audit, me audit: & qui vos reiicit, me reiicit 4.3.3, & 4.8.4
18 Spectabam Satanam vt fulgur è cœlo cadentem 1.14.18
20 Sed de eo ne gaudete ꝙ ſpiritus vobis ſubiiciantur, gaudete verò potius quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis 2.24.9
21 Eo ipſo momento exultauit Ieſus ſpiritu & dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ, quòd hæc abſconderis à ſapientibus & intelligentibus, & detexeris ea infantibus: etiam Pater, quia ita placuit tibi 3.2.34
22 Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo, & nemo nouit quis ſit Filius, niſi Pater, & quis ſit Pater, niſi Filius, & cuicunque voluerit Filius detegere 3.2.1, & 4.18.20
23 Beati oculi qui vident quæ vos videtis 2.9.1
24 Dico enim vobis, multos Prophetas & reges cupiuiſſe videre quæ videtis, nec vidiſſe, &c. 2.9.1, & 2.11.6
25 Magiſter, quid faciendo vitam æternam poſſidebo? 4.13.13
27 Ille verò reſpondens dixit, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: & proximum tuum vt teipſum 2.8.11
30 Quidam deſcēdebat ab Ieruſalem in Iericho, & incidit in latrones, &c. 2.5.19
36 Quis igitur horum trium tibi videtur proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones? 2.8.55
11,2 Dixit autem eis, Quum precamini, dicite, Pater noſter, qui es in cœlis, &c. 3.20.6, & 3.20.34
3 Panem noſtrum quotidianum da nobis in diem 2.5.14
21 Quum validus quiſpiam armatus cuſtodit aulam ſuam, in pace ſunt ea quæ habet 1.14.13, & 1.14.18
22 Poſtquam verò quiſpiā eo validior inuadens vicerit eum, totam armaturam eius aufert qua confidebat, & ſpolia eius diſtribuit 1.14.18
39 Dixit autem Dominus ei, Vos quidem Phariſæi exteriorem poculi patinæque partem purgatis, ſed quod intra vos eſt plenum eſt rapina & ſcelere 3.4.36
12,5 Timete eum qui poſtquam trucidarit, præditus eſt authoritate iniiciendi in gehennam 1.15.2
10 Quiſquis dicet quippiam in Filiū hominis, ei remittetur: ei verò qui in Spiritum ſanctum blaſphemauerit, non remittetur 1.13.15, & 3.3.21, & 3.3.22, & 3.5.7
14 Heus tu, quis me vobis iudicē, aut partitorem præfecit 4.11.9, & 4.11.11
14,21 Abi citò in plateas & vicos vrbis, & pauperes ac mancos claudóſque & cæcos huc introducito 4.16.31
15,7 Dico vobis ita fore gaudiū in cœlo ſuper vno peccatore reſipiſcēte, maius quā ſuper nonagintanouem iuſtis, quibus non opus eſt reſipiſcentia 1.14.7
20 Quum autem longè adhuc abeſſet, vidit eum pater ipſius, ac miſericordia motus eſt, & accurrens incidit in collum eius, & deoſculatus eſt eum 3.20.37
16,2 Vocauit eū igitur, & dixit ei, Quid hoc audio de te? redde rationem diſpenſationis tuæ: non enim poteris amplius eſſe diſpenſator 3.10.5
9 Et ego vobis dico: facite vobis amicos ex mamona iniuſto, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula 3.18.6
15 Vos eſtis qui iuſtificatis vos ipſos in hominum conſpectu, Deus autem nouit corda veſtra 3.11.3, & 3.12.2
16 Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem: ab eo tempore regnum Dei annunciatur,

& quiuis in illud vi irrumpit 2.7.16
22 Factum eſt autem vt moreretur mendicus, & aſportaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ 1.14.7,& 1.15.2.& 3.25.6
17,3 Si peccauerit in te frater tuus, obiurga eum:& ſi reſipuerit, remitte ei 3.7.6
5 Tunc dixerunt Apoſtoli Domino, Adde nobis fidem 4.14.7
7 Quis autem veſtrum habet ſeruum arantem, aut paſcẽtem, qui regreſſo ab agro, &c. 3.14.15
10 Ita & vos, quum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles ſumus, nam quod debuimus facere, fecimus 3.14.14,& 3.15.3
14 Quũ autem eos vidiſſet, dixit eis, Profecti oſtendite vos ſacerdotibus. Et factũ eſt vt inter eundum purgati ſint 3.4.4
20 Interrogatus autem à Phariſæis, quãdo venturum eſſet regnum Dei, reſpondit eis, & dixit, Non veniet regnum Dei ita vt obſeruari poſſit 2.15.4
18,1 Dixit autem eis etiam parabolã huc ſpectãtem, quòd oporteret ſemper ipſos precari, nec ſegneſcere 3.20.7
13 Publicanus autem procul ſtans, nolebat vel oculos in cœlum attollere, ſed percutiebat pectus ſuum, dicẽs, Deus, propitius eſto mihi peccatori 3.4.18,& 3.12.7
14 Dico vobis, deſcẽdit Publicanus iuſtificatus domũ ſuam potius quàm Phariſæus: quia quicunq; ſe extollit, deprimetur:& qui ſe deprimit, extolletur 3.4.35,& 3.11.3
42 Et Ieſus dixit ei, Recipito viſum: fides tua te ſeruauit 4.19.18
19,17 Dominus autẽ ait, Bene habet ſerue bone: quia in minimo fuiſti fidelis, habeto poteſtatẽ ſuper decẽ vrbes 2.3.11,& 3.15.4
26 Omni habẽti dabitur: ei autem qui nõ habet, etiam quod habet, adimetur ibid.
20,27 Tunc nonnulli Sadducæorũ (qui negant eſſe reſurrectionem) acceſſerunt 2.10.23,& 3.25.5
37 Mortuos autẽ excitari, etiã Moſes indicauit apud rubũ, quũ dicit Dominũ Deum Abrahã, & Deũ Iſaac, & Deũ Iacob 2.10.9
38 Nam Deus non eſt mortuorum, ſed viuorum 4.16.3
21,15 Ego dabo vobis os, & ſapientiam, cui non poterũt contradicere, neq; reſiſtere omnes qui ſe vobis opponent 4.3.12
28 Quum autem hæc fieri incipient, erigite & attollite capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra 3.9.5
22,17 Et accepto poculo, quum gratias egiſſet, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis ipſis 4.17.20,& 4.17.43,& 4.18.8
19 Et accepto pane, quũ gratias egiſſet, fregit, & dedit eis, dicẽs, Hoc eſt corpus meum quod pro vobis datur: hoc facite in mei recordationem 4.3.6,& 4.15.20,& 4.16.30,& 4.17.1,& 4.17.20,& 4.17.37
20 Itidem etiam dedit eis poculũ, poſtquam cœnaſſet dicẽs, Hoc poculum eſt nouum illud Teſtamentum per ſanguinem meum, qui pro vobis effunditur 2.11.4,& 2.17.4,& 4.17.6,& 4.17.20
25 Reges gentium dominãtur eis:& qui habent poteſtatem in eas, benefici vocãtur 4.11.8,& 4.11.9,& 4.20.7
26 Vos autem non ita: ſed qui maximus eſt inter vos, ſit ſicut qui minimus eſt: & qui princeps eſt, ſicut qui miniſtrat 4.11.8
32 Sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua 3.24.6,& 4.7.27,& 4.7.28
43 Viſus eſt autem ei Angelus è cœlo corroborans eum 1.14.6,& 2.16.12
44 Erat autẽ ſudor eius quaſi grumi ſanguinis deſcendentes in terrã 2.16.12,& 3.8.9
61 Tunc cõuerſus Dominus intuitus eſt Petrum: & recordatus eſt Petrus ſermonis Domini, quomodo (nimirum) dixerat ipſi, Priuſquam gallus vocem emiſerit, ter me abnegabis 3.4.35
62 Et egreſſus foras Petrus, fleuit amarè 3.3.4
23,42 Dixítque Ieſu, Domine, memento mei, quum veneris in regnum tuum 3.24.11,& 4.16.31
43 Tunc dixit ei Ieſus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo 3.25.6
46 Quúmq; clamaſſet voce magna Ieſus, ait, Pater, in manus tuas depono ſpiritũ meum 1.15.2 & 3.25.6
24,5 Dixerunt eis, Quid inter mortuos quæritis eum qui viuit? 1.14.6
6 Non eſt hic, ſed ſurrexit: mementote vt loquutus ſit vobis, quum adhuc in Galilæa eſſet 3.25.3
11 Sed viſa ſunt apud eos quaſi deliramẽtũ verba earum, neque crediderunt eis 3.2.4
12 Petrus autem ſurgens cucurrit ad monumentum:& quũ introſpexiſſet, videt lintea ſola illic iacentia: abíitque apud ſemetipſum miratus hoc factum ibid.
16 Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoſcerent 4.17.29
26 Nonne hæc oportuit pati Chriſtum,

& introire in gloriam ſuam? 2.17.6, & 3.18. 7, & 4.17.12
27 Et exorſus à Moſe & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quę de ipſo ſcripta erant 1.9.3, & 3.2.34
31 Sed ipſe ablatus eſt ex eorum conſpectu 4.17.29
39 Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipſe ſum: contrectate me, & videte: nam ſpiritus carnem & oſſa non habet, prout me conſpicitis habere 2.14.2, & 3.25.3, & 4.17.29
44 Oportebat impleri omnia quę ſcripta ſunt in lege Moſis & Prophetis, & Pſalmis de me 3.5.8
45 Tunc aperuit eorum mentem, vt intelligerent Scripturas 3.2.34
46 Ita ſcriptum eſt, & ita oportuit Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertio die 2.12.4, & 3.3.19
47 Et prædicari in eius nomine reſipiſcentiam ac remiſſionem peccatorum apud omnes Gentes incipiendo ab Hieruſalem 2.12.4, & 3.3.1, & 3.3.19
49 Vos autē manete in vrbe Ieruſalē, vſquequo induamini virtute ex alto 4.3.12
51 Et factum eſt, dum ipſe benediceret eis, diſiunctus ab eis, ſurſum ferebatur in cœlum 4.17.27

SECVNDVM IOANNEM.

1,1 In principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, erátque ille Sermo, Deus 1.13.6, & 1.13.11, & 1.13.22
3 Omnia per hūc Sermonem facta ſunt 1.13.7, & 1.13.17
4 In ipſo vita erat, & vita erat Lux illa hominum 1.13.13, & 1.15.4, & 2.2.19, & 2.6.1, & 4.17.1
5 Et lux iſta in tenebris lucet, ſed tenebræ eam non comprehenderunt 2.2.12
9 Hic erat Lux illa vera quę illuminat omnē hominem venientē in mundū 2.17.4
10 In mundo erat, & mundus per eum factus eſt: ſed mundus eum non agnouit ib.
12 Quotquot eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem, vt filij Dei fierent, nempe iis qui credunt in nomen eius 2.6.1, & 3.1.4, & 3.20.36, & 3.22.10
13 Qui non ex ſanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, ſed ex Deo geniti ſunt 2.2.19, & 2.13.2, & 3.1.4
14 Et ſermo ille caro factus eſt: & cōmoratus eſt inter nos (& ſpectauimus gloriam eius, gloriam, inquam, vt vnigeniti egreſſi à Patre) plenus gratiæ ac veritatis 1.13.11, & 2.12.4, & 2.14.1, & 2.14.8
16 Et ex plenitudine ipſius omnes accepimus, & gratiam pro gratia 2.13.1, & 2.15.5, & 3.11.9, & 3.20.1
17 Nam Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum extitit 2.7.6
18 Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus ille Filius, qui eſt in ſinu Patris, ille nobis expoſuit 1.13.17, & 2.2.20, & 2.9.1, & 4.17.30
23 Ego ſum vox clamantis in deſerto, Complanate viam Domini, prout dixit Eſaias Propheta 2.9.5
29 Ecce agnus ille Dei qui tollit peccata mundi 2.14.3, & 2.16.5, & 2.17.4, & 3.4.26, & 4.15.7
32 Teſtatus eſt Ioannes, dicens, Conſpexi Spiritum deſcendentem quaſi columbam de cœlo, qui etiam manſit ſuper eum 2.15.5 & 4.19.20
33 Et ego non noueram eum: ſed qui miſit me, vt baptizarē aqua, ille mihi dixerat, Super quem videris Spiritum deſcēdentem, ac manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat Spiritu ſancto 2.15.5
36 Ecce agnus ille Dei 2.9.5
41 Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant illa ex Ioāne, & ſequuti fuerant eum 4.6.5
43 Et adduxit eum ad Ieſum ibid.
52 Deinceps videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei aſcendentes, ac deſcendentes ſuper Filium hominis 1.14.12, & 2.9.2
2,2 Vocatus eſt autem etiam Ieſus, ac diſcipuli eius ad nuptias 4.13.3
9 Vt autem guſtauit architriclinus aquā illam quæ facta fuerat vinum ibid.
15 Factóque flagello è funiculis, omnes eiecit è tēplo, & oues & boues: & argentariorū nummulos effudit, menſáſque ſubuertit 4.19.23
19 Reſpondit Ieſus & dixit eis, Deſtruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud 2.14.4, & 3.25.7
21 At ille loquebatur de templo corporis ſui ibid.
23 Quū autē eſſet Hieroſolymis in Paſcha, die feſto, multi crediderunt in nomen eius, conſpicientes ſigna quæ edebat 4.2.5
24 Ipſe autem Ieſus non credebat eis ſemetipſum, eò quòd noſſet omnes 3.2.12
3,3 Amen, amen dico tibi, niſi quis fuerit genitus denuò, non poteſt videre regnū Dei 2.3.1, & 4.16.17

5 Niſi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnũ Dei 4 16 25
6 Quod genitum eſt ex carne, caro eſt: & quod genitum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt 2.1.6, & 2.3.1
13 Nullus aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit è cœlo, nempe Filius hominis, qui eſt in cœlo 2.14.2, & 4.17.30
14 Prout Moſes extulit ſerpentem in deſerto, ita extolli oportet Filium hominis 2.12 4, & 4.18.20
16 Ita Deus dilexit mundum vt Filium ſuum vnigenitum dederit, vt quiſquis credit in enm non pereat, ſed habeat vitam æternam 2.12.4, & 2.16 4, & 2.17.2, & 3.14.17, & 3.24.5, & 3.24.7
23 Baptizabat autem etiam Ioannes in Ænon prope Salim, &c. 4.15.6
27 Homo non poteſt recipere quicquã, niſi fuerit ei datum è cœlo 2.2.20
33 Qui recipit eius teſtimonium, is obſignauit quòd Deus verax ſit 3.2.8
34 Nam is quem miſit Deus, verba Dei loquitur, nõ enim huic admetitur Deus ſpiritum 2.13.1, & 2.15.5
36 Qui credit in Filiũ, habet vitã ęternam: qui verò non credit Filio, non videbit vitã, ſed ira Dei manet ſuper eum 4 16.31
4,1 Vt ergo cognouit Dominus Phariſęos audiſſe ipſum plures diſcipulos facere & baptizare quàm Ioannem 4.15.6
14 Quiſquis autẽ biberit ex aqua illa quã ego ei dabo, non ſitiet in ęternum: ſed aqua illa quam ego ei dabo, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam 3.1.3
22 Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus: quia ſalus ex Iudęis eſt 1.5.12, & 1.6.4, & 2.6.1
23 Sed venit hora, & nunc eſt, quum veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate 3.20.30, & 4.10.14
24 Deus eſt Spiritus 1.13.24
25 Scio Meſſiam venturum, qui dicitur Chriſtus: quum venerit ille, nobis annunciabit omnia 2.15.1, & 4.8.7
35 Ecce dico vobis, attollite oculos veſtros, & ſpectate regiones: nam albæ iã ſunt ad meſſem 4.16.31
42 Et mulieri dicebant, Non amplius propter tuos ſermones credimus: ipſi enim audiuimus, & ſcimus hunc eſſe verè Seruatorem illum mundi, Chriſtum 3 2.5
53 Agnouit ergo pater id factum eſſe illa ipſa hora qua dixerat ei Ieſus, Filius tuus viuit: & credidit ipſe ac domus eius tota ibid.
5,8 Dicit ei Ieſus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula 4.19.29
17 Pater meus vſque adhuc operatur, & ego operor 1.13 7, & 1.13.12, & 1.16.4, & 2.14.2
18 Propterea ergo magis ſtudebant eum Iudæi trucidare, quia non ſolùm ſoluiſſet Sabbathũ, ſed & Patrem ſuum dixiſſet Deũ, patrem ſe faciens Deo 1.13.12
21 Sicut enim Pater excitat mortuos & viuificat, ita & Filius quos vult viuificat 2.14.3
22 Neq; enim Pater iudicat quẽquam, ſed omne iudicium dedit Filio 2.14 3, & 4.16.18
23 Vt omnes honorẽt Filiũ, prout honorãt Patrem. Qui non honorat Filiũ, non honorat Patrem qui miſit eum 2.6.2, & 2.14.3
24 Qui ſermonem meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam ęternam, & in condemnationem non veniet: ſed tranſiit à morte in vitam 2 9.3, & 3.15.6, & 3.24.5, & 3.25.1, & 4.16.26
25 Veniet tempus, & nunc eſt, quũ mortui audiẽt vocem Filij Dei, & qui audierint viuent 2 5.19, & 2.12.4, & 3.14.5
26 Sicut Pater habet vitam in ſeipſo, ſic dedit & Filio habere vitam in ſeipſo 4.17.9
28 Ne hoc miramini: nam veniet hora, qua omnes qui in monumentis ſunt, audiẽt vocem eius 3.25 4 & 3.25.7
29 Et prodibũt qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in reſurrectionem condemnationis 3.18.1
32 Alius eſt qui teſtatur de me 1 13.17
35 Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluiſtis ad tempus exultare in eius luce. 2.9.5
36 Opera quæ dedit mihi Pater, vt ea perficerem, ipſa inquam opera quę ego facio, teſtantur de me quòd Pater miſerit me 1 13.13
44 Quomodo vos poteſtis credere, quum gloriã alij ab aliis captetis, & gloriã quę à ſolo Deo proficiſcitur non quæratis? 3.11.9
46 Si crederetis Moſi, crederetis mihi: de me enim ille ſcripſit 2.9.1
6,27 Operemini non cibo qui perit, ſed cibo illo qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis 3.18.1, & 4.14.25
29 Hoc illud eſt opus Dei, vt credatis in eum quem miſit ille 3.19.10
35 Ego ſum panis ille vitæ: qui venit ad me, nequaquam eſuriet: & qui credit in me, non ſitiet vnquam 3.24.5, & 4.17.4

37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiiciam foras 3.22.7,& 3.24.6
38 Quia deſcendi è cœlo vt faciam non voluntatem meam, ſed volūtatem eius qui miſit me 2.14.2
39 Hæc eſt autem voluntas Patris qui miſit me, vt quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, ſed ſuſcitem illud in vltimo illo die 3.22.7,& 3.22.10,& 3.24.6, & 3.24.7,& 3.25.8
40 Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, &c. 3.22.10,& 3.24.6
44 Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum: ego verò ſuſcitabo eum vltimo illo die 2.2.20,& 2.5.5, & 3.24.1,& 3.2.34,& 3.22.7
45 Eſt ſcriptū in Prophetis, Et erūt omnes docti à Deo. Quiſquis ergo audiuit à Patre & didicit, venit ad me 2.2.20,& 2.3.7,& 2.5.5,& 3.2.34,& 3.24.1,& 3.24.14
46 Non quòd Patrem viderit quiſquā, niſi is qui eſt à Deo: hic vidit Patrem 3.2.34, & 3.22.10,& 3.24.1
47 Qui credit in me, habet vitam æternam 1.13.13
48 Ego ſum panis ille vitæ 3.11.9,& 4.17.4,& 4.17.8
49 Patres veſtri comederunt manna in deſerto, & mortui ſunt 2.10.6
50 Hic eſt panis ille qui è cœlo deſcendit, vt qui eo veſcitur non moriatur 2.10.6, & 4.17.34
51 Ego ſum panis viuificus qui è cœlo deſcendi: ſiquis ederit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita 3.11.8, & 4.17.5,& 4.17.8,& 4.17.14
53 Dixit ergo eis Ieſus, Amen, amen dico vobis, niſi ederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, nō habetis vitam in vobis 3.11.9,& 4.17.6
54 Qui edit carnem meam, & bibit meū ſanguinem, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in vltimo illo die 3.11.9,& 4.17.34
55 Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus 2.17.5,& 4.17.8
56 Qui edit meā carnem & bibit meū ſanguinem, in me manet, & ego in eo 4.17.33
57 Sicut miſit me viuens ille Pater, & ego viuo per Patrem: ita etiam qui ederit me, viuet ipſe quoque per me 2.17.5
65 Propterea dixi vobis, neminem poſſe venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo 3.23.13
70 Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis eſt diabolus? 3.22.7,& 3.24.3
7,16 Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me 2.8.26,& 4.8.4
37 Vltimo autem die illo magno feſti ſtetit Ieſus, & clamauit, dicens, Siquis ſitit, veniat ad me, & bibat 2.16.14,& 3.1.2,& 3.1.3,& 4.19.6
39 Nondum erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nondum erat glorificatus 4.17.22
8,12 Ieſus loquutus eſt, dicens, Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me, non ambulabit in tenebris, ſed habebit lumen vitæ 2.14.3, & 3.2.1,& 3.11.12,& 4.19.2
16 Solus non ſum, ſed ego & qui miſit me Pater 1.13.17
26 Qui me miſit, verax eſt: & ego quę audiui ab eo, hæc loquor mundo 2.8.26
30 Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum 3.2.5
31 Dicebat ergo Ieſus iis Iudæis qui crediderant ipſi, Si vos manſeritis in ſermone meo, verè diſcipuli mei eritis 3.2.12
34 Amen amen dico vobis, quiſquis cōmittit peccatum, ſeruus eſt peccati 2.2.27
44 Vos ex patre diabolo eſtis 1.14.15 Ille fuit homicida à principio, & in veritate nō perſtitit: non eſt enim veritas in eo. Quotieſcunque loquitur mendacium, de ſuo loquitur, quia mendax eſt, & mendacij pater 1.14.16,& 1.14.18,& 1.14.19
47 Qui ex Deo eſt, verba Dei audit, ꝓpterea vos nō auditis, quia ex Deo nō eſtis 4.2.4
50 Ego verò nō quæro gloriam meam: eſt qui quærat, & iudicet 2.14.2
56 Abraham pater veſter geſtiuit vt videret diem iſtum meum: & vidit, ac gauiſus eſt 2.9.1,& 2.10.4
58 Dixit eis Ieſus, Amē amen dico vobis, priuſquam Abrahā fieret, ego ſum 2.14.2
9,3 Neque iſte peccauit, neque parentes eius, ſed oportet opera Dei manifeſta fieri in eo 1.17.1
5 Quandiu fuero in mundo, Lux ſum mundi 2.14.3
6 Hoc quū dixiſſet, ſpuit humi, & fecit lutū ex ſputo, & illeuit lutū oculis cæci 4.19.18
Dixítq; Ieſus, Vade, laua in piſcina Siloā, (quod eſt, ſi interpreteris, Miſſus) Abiit ergo & lauit, rediítque videns 4.19.19

24 Et dixerunt ei, Tribue gloriam Deo 2.8.24
31 Scimus autẽ Deũ peccatores non audire: ſed ſiquis Dei cultor eſt, & voluntatem eius exequitur, hunc audit 3.20 7 & 3.20.10
10,3 Huic aperit ianitor, & oues vocem eius audiũt: & ſuas oues vocat nominatim, & educit eas 3.24.6
4 Quũmque oues ſuas emiſerit, ante egreditur eas, & oues eum ſequuntur, quia norunt vocem eius 3.22.10, & 4.2.4
5 Alienum autem nequaquam ſequentur, ſed fugient ab eo: quia non norunt vocem alienorum 3.22.10
7 Ieſus ergo rurſum dixit eis, Amen, amẽ dico vobis, ego ſum oſtium ouium 4.19.23
9 Ego ſum oſtium: per me quiſquis introierit ſeruabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet 2.14.3
11 Ego ſum Paſtor ille bonus: Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus 2.14.3, & 4.19.34
14 Ego ſum Paſtor ille bonus, & agnoſco oues meas, &c. 4.2.4
15 Prout nouit me Pater, ita & ego noui Patrem, & animã meam pono pro ouibus 2.16.5
16 Alias etiam oues habeo quæ nõ ſunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere, &c. 2.24.6
17 Propterea Pater me diligit, quia pono animã meam vt eam rurſus aſſumã 2.12.4
18 Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à me ipſo: poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo rurſus eam aſſumendi. Hoc mãdatum accepi à Patre meo 2.12.4, & 2.16.5
26 Sed vos non creditis: non enim eſtis ex ouibus meis 3.22.10
27 Oues meæ vocem meam audiunt, & ego eas agnoſco, &c. 3.24.6
28 Et ego vitã æternã do eis: nec peribũt in ęternũ, neq; rapiet eas quiſquam è manu mea 3.15.5, & 3.21 1, & 3.22.7, & 2.24 6
29 Pater meus qui eas dedit mihi, maior omnibus eſt: neque quiſquam poteſt eas rapere è manibus Patris mei 3.22.10
30 Ego & Pater vnum ſumus 2.8.26
34 Nónne ſcriptum eſt in Lege veſtra, Ego dixi, Dij eſtis? 4.16 31
35 Si illos dixit deos ad quos ſermo Dei factus eſt, & nõ poteſt ſolui Scriptura 4.20.4
37 Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi 1.13.13
11,25 Ego ſum reſurrectio, & vita. Qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, viuet 1.13.13, & 2.12.4, & 3 25.9, & 4.16.17
41 Pater, gratias ago tibi quòd me audieris 1.13.13
43 Et quum hæc dixiſſet, clamauit voce magna, Lazare, adeſdum foras 4.19.29
43 Tum qui fuerat mortuus, prodiit manus & pedes vinctus faſciis: facies autẽ eius ſudario erat obuincta. Dicit eis Ieſus, Soluite eum, & ſinite abire 3.4 5
47 Coegerũt ergo Pontifices & Phariſæi conciliũ, & dicebãt, Quid faciemus? 4.9.7
12,27 Pater, conſerua me ab hac hora, ſed propterea veni in horã hãc 2.16.12, & 2.12.4
28 Pater, glorifica nomen tuum 2.12.4
31 Nũc damnatio adeſt mundi huius: nũc princeps mundi huius eiicietur foras 1.14.13
32 Et ego ſi ſublatus fuero è terra, omnes traham ad me ipſum 3.25.6
39 Propterea nõ poterant credere, quia iterum dixit Eſaias 3.24.13
41 Hæc dixit Eſaias quando vidit gloriã eius, & loquutus eſt de eo 1.13.11, & 1.13.23
43 Dilexerunt enim gloriam hominum potius quàm gloriam Dei 3.11.9
49 Ego ex me ipſo nõ ſum loquutus 4.8.13
13,4 Surgit à cœna, & deponit pallium, & accepto linteo præcinxit ſe 4.10.23
15 Exemplũ enim prębui vobis, vt prout ego feci vobis ita & vos faciatis 3.16.2
18 Non de omnibus vobis loquor, ego ſcio quos elegerim 3.22.7, & 3.24 9
34 Mandatum nouum do vobis, vt alij alios diligatis, ſicut inquam dilexi vos, vt etiam diligatis alij alios 3.16.1
14,1 Creditis in Deum, credite etiam in me 1.13.13, & 2.6.4
5 Dixit ei Thomas, Domine, neſcimus quò abeas, quomodo igitur poſſumus viam ſcire? 4 17 23
6 Ego ſum via, & veritas, & vita 1.13.17, & 2.6.1, & 3.20.21, & 4 16.17
8 Dicit ei Philippus, Domine, oſtẽde nobis Patrem, & ſufficit nobis 4.17.23
10 Non credis me in Patre, & Patrem in me eſſe? Verba quæ ego loquor vobis, à meipſo nõ loquor: ſed Pater qui in me manet, ipſe facit opera 2.14.2, & 4.8.13
11 Credite mihi, me in Patre, & Patrem in me eſſe: ſin minus, propter ipſa facta credite mihi 1.13 13
13 Et quicq; petieritis in nomine meo, hoc faciam: vt glorificetur Pater in Filio 3.20.17

15 Ego

16 Ego autem rogabo Patrem,& alium conſolatorem dabit vobis,vt maneat vobiſcum in æternum 1.13.17,& 4.8 11

17 Nempe Spiritum illum veritatis, quē mundus non poteſt recipere, quia nō videt eum,nec nouit eum,vos autem cognoſcitis eum,quia apud vos manet, & in vobis erit 3.1.4.& 3.2.39

29 Cōſolator aūt ille,id eſt Spiritus ſanct⁹, quē mittet Pater in nomine meo,ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæ dixi vobis 2.2.21,& 3.1 4,& 4.8.8,& 4 8.1

28 Pater maior me eſt 1 13 26

30 Nō loquar amplius multa vobiſcum: venit enim princeps mundi huius,& in me non habet quicquam 1.14.18

15,1 Ego ſum vitis illa vera,& Pater meus agricola eſt.Omnem palmitem in me non ferentem fructum,tollit:& omnem qui fert fructum,purgat,vt plus fructus adferat 2.3.9,& 2 14.3,& 4.19.34

3 Iam vos puri eſtis propter ſermonem quem loquutus ſum vobis 3.6.3

5 Ego ſum vitis,vos palmites:is qui manet in me,& in quo ego maneo,hic fert multū fructum:nam abſque me nihil poteſtis facere 2.2.8,& 2.3.9,& 2.5.4, & 4.19.34

10 Si mandata mea ſeruaueritis,manebitis in charitate mea: ſicut & ego Patris mei mandata ſeruaui,& maneo in eius charitate 3.16.2.

16 Ego elegi vos,& conſtitui vos vt abeuntes fructum adferatis, & fructus veſter maneat 3 22.3,& 3.22.8,& 4.1.6

19 Si ex mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum eſt amaret: quia verò ex mundo non eſtis,ſed ego elegi vos ex mundo,propterea odit vos mundus 3 22 7

26 Spiritus ille veritatis qui à Patre emanat 1.13.17

16,2 Mouebunt vos ſynagogis 4.2.6

7 Expedit vobis vt ego abeam 1.13.26,& 2.16.14,& 3.25.3,& 4 17 26

11 De iudicio autem, eo quòd princeps huius mundi condemnatus ſit 1.14.13

12 Adhuc habeo multa quæ vobis dicā, ſed nunc nō poteſtis portare 3.21.2,& 4.8 14

13 Quum autem venerit ille,id eſt Spiritus veritatis,deducet vos in omnem veritatē:non enim loquetur à ſemetipſo,ſed quæcunque audierit loquetur,&c. 1.9.1,& 3.1.34,& 4.8.8,& 4.8.13

20 Amen,amen dico vobis,flebitis vos & lamentabimini, mūdus autem gaudebit: vos verò triſtes eritis,ſed triſtitia veſtra euadet in gaudium 3.8.9

24 Vſque adhuc non petiiſtis quicquam in nomine meo,petite & accipietis, vt gaudium veſtrum ſit plenum 3.20.17

26 Illo die in nomine meo petetis 3.20.18

28 Exiui à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum & proficiſcor ad Patrem 4.17 26

17,3 Hæc eſt autem vita æterna,vt te ſolū cognoſcant eſſe Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum 1 13.26,& 2.6. ,& 3.2.3

5 Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipſum ea gloria quā habui apud te prius quàm hic mundus exiſteret 1.13.8, & 1.13.22,& 2 14.2

6 Patefeci nomen tuū hominibus quos dediſti mihi ſelectos è mundo.Tui erant,& mihi eos dediſti 3.24.1,& 3.24 6

9 Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, ſed pro iis quos dediſti mihi, quia tui ſunt 3.22 7

12 Quum eſſem cum eis in mundo, ego ſeruabā eos in nomine tuo:quos dediſti mihi,ego cuſtodiui, & nemo ex eis periit,niſi filius ille perditionis, vt Scriptura impleretur 3.22.7,& 3.24.6,& 7,& 9

15 Non rogo vt tollas eos è mundo, ſed vt ſerues eos à malo 2.5.11

19 Et pro iis ego ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati per veritatem 2.13,1, & 4,& 2.15 6,& 2.17.6,& 3.11.12

21 Vt omnes vnū ſint,ſicut tu Pater in me, & ego in te,vt & ipſi in nobis vnum ſint: vt credat mundus me à te miſſum eſſe 3 2.24

18,4 Ieſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant in ſe,prodiens dixit eis, Quem quæritis? 2.10 5

36 Reſpōdit Ieſus,Regnū meū non eſt ex hoc mundo:ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei certarent ne traderer Iudæis,nunc autem regnum meum non eſt hinc 2 15.3

37 Quiſquis eſt ex veritate,audit vocem meam 4.2.4

38 Dicit ei Pilatus, Quid eſt veritas? & quum hoc dixiſſet,venit rurſum ad Iudæos, & dicit eis,Ego nullum inuenio crimen in eo 2.16 5

19 30 Quum ergo accepiſſet Ieſus acetū, dixit,Conſummatum eſt.&c. 4.18.3,& 13

34 Sed quidā ex militibus lācea latus eius fodit,& ſtatim exiuit ſāguis & aqua 4 14.22

36 Nō cōfringetur vllum os ex eo 1.16.9

Kk.j.

20,8 Tunc ergo introiuit etiam alter ille diſcipulus, qui venerat prior ad monumentum, viditque & credidit 3.2.4
17 Ne me tangito: nondum enim aſcẽdi ad Patrem meum 2.2.2,& 4.17.29
19 Quum ergo veſpera eſſet die illo primo hebdomadis,& fores eſſent clauſæ illic vbi erãt diſcipuli coacti propter metum Iudæorũ, venit Ieſus, ſtetítq; in medio 4.17.29
22 Et quum hæc dixiſſet, afflauit, & dixit eis, Accipite Spiritum ſanctum 4.19.7,& 29
23 Si quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: ſi quorum retinueritis, retẽta ſunt 3.4.14,& 4.1.22,& 4.2.10,& 4.6.3,& 4.6.4, & 4.8.4,& 4.11.1,& 4.12.4
28 Dominus meus,& Deus meus 1.13.1
31 Hæc autem ſcripta ſunt vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Filium Dei,& vt credentes vitam habeatis,&c. 3.2.6
21,15 Simon fili Ionæ, diligis me plus quàm hi? dicit ei, Etiam Domine. Tu noſti quòd amem te: dicit ei, Paſce agnos meos 4.6.3,& 4.11.1,& 4.19.28
18 Quũ eſſes iunior cingebas te,& ibas quò volebas, quum autem ſenueris &c. 3.8.10

ACTA SANCTORVM
Apoſtolorum.

1,3 Quibus etiam ſeipſum poſtquam ipſe paſſus fuit repræſentarat viuum multis indubitatis ſignis, per dies quadraginta conſpectus ab eis,& dicens quę ad regnum Dei ſpectant 1.16.14,& 3.25.3,& 4.7.17
5 Ioannes aqua quidem baptizauit, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto iſtis nõ multis pòſt diebus 4.15.18
8 Sed recipietis virtutem Spiritus ſancti, poſtquam ſuperuenerit in vos, erítiſque mihi teſtes & in Ieruſalem, & in tota Iudæa, Samariáque & vſque ad vltimas terras 4.3.12,& 4.19.28
9 Et quum hæc dixiſſet, aſpicientibus ipſis eleuatus eſt: & nubes ſuſceptum eum abſtulit ab oculis eorum 2.16.14,& 3.25.3,& 4.17.17,& 4.17.27
10 Ecce, viri duo aſtiterunt illis albo veſtitu 1.14.6
11 Hic Ieſus qui ſurſum à vobis receptus eſt in cœlum, ita veniet quemadmodũ conſpexiſtis eum proficiſcẽtem in cœlum 1.14.6,& 2.16.17,& 4.17.24,& 27
15 Et per eos dies aſſurgens Petrus in medio diſcipulorũ, dixit (erat aũt turba capitũ eodem loci quaſi centum viginti) 4.3.15
23 Statuerunt igitur duos, Ioſeph, qui vocabatur Barſabas, qui cognominatus eſt Iuſtus,& Matthiam 4.3.13,& 4.3.14
26 Iecerunt igitur ſortes eorum:& cecidit ſors ſuper Matthiã, qui cõmunibus calculis allectus eſt cum vndecim Apoſtolis 4.3.15
2,3 Et viſæ ſunt eis diſpertitæ linguæ inſtar ignis, qui etiam ſedit ſuper vnumquemque eorum 4.15.8
4 Repleti ſunt autem omnes Spiritu ſancto, cœperúntque loqui aliis linguis 4.19.8
21 Quicunque inuocauerit nomen Domini, ſeruabitur 1.13.20
23 Hunc inquam definito conſilio & prouidentia Dei deditum quũ accepiſſetis, manibus ſceleratis cruci affixum interemiſtis 1.18.1,& 3.22.6
24 Quem Deus excitauit, ſolutis doloribus mortis, eò quòd impoſſibile erat ipſum ab ea retineri 2.16.11,& 12
33 Itaq; dextera Dei euectus,& pmiſſũ ſanctum Spiritum adeptus à Patre, effudit hoc quod vos nunc ſpectatis & auditis 2.16.15
37 Quid faciemus, viri fratres? 3.3.4,& 4.16.23
38 Reſipiſcite,& baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum & accipietis donum Spiritus ſancti 4.15.7,& 4.16.23
39 Vobis facta eſt promiſſio & liberis veſtris,& oĩbus qui lõgè ſunt, quoſcũq; videlicet aduocauerit Dñus Deus noſter 4.16.15
41 Qui ergo libẽter exceperũt ſermonem eius, baptizati ſũt,& addita ſunt Eccleſię die illo capita quaſi ter mille 4.15.7,& 4.17.6
42 Erántq; perdurantes in doctrina Apoſtolorum & communicatione,& fractione panis,& precibus 4.17.5,& 4.17.35,44
3,6 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non eſt mihi: quod autem habeo hoc tibi do, in nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula 1.13.13,& 4.19.18
15 Principem autem vitæ trucidaſtis, quẽ Deus excitauit à mortuis: cuius rei nos teſtes ſumus 2.17.1
18 Deus autem quæ prænuntiauerat per os omnium Prophetarum ſuorum, Chriſtũ paſſurum ita impleuit 1.18.1
19 Reſipiſcite igitur,& conuertimini, vt deleantur peccata veſtra 3.3.20
21 Quem oportet quidem cœlo capi vſq; ad tempora reſtitutionis omnium, quę tempora prædixit Deus per os omnium ſanctorum ſuorum à ſeculo Prophetarum 2.16.15,& 4.17.29

25 Vos

25 Vos eſtis filij Prophetarum & pacti quod pepigit Deus erga patres noſtros,&c 2.10.23, & 4.16.15
26 Vobis primùm Deus excitatum Filiū ſuum Ieſum,miſit qui benediceret vobis, vnumquenq; auertendo ab ipſius ſceleribus 3.3.20
4,12 Nec eſt in alio quoquam ſalus,nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo quod datū ſit inter homines,per quod oporteat nos ſeruari 2.16.1
28 Vt facerent quæcunque manus tua & cōſilium tuum prius definierat facienda 1.18.1,& 1.18.4
32 Multitudinis autem eorum qui credi derant erat cor & anima vna 4.1 3
5,4 Tu non es mentitus hominibus ſed Deo 1.13.15
16 Conueniebat autem etiam vulgus vicinarum vrbium in Ieruſalem,adducens ægrotos ac vexatos à ſpiritibus impuris: qui ſanabantur omnes 4.19 18
29 Obedire oportet Deo potius quàm hominibus 4.20.32
31 Hunc inquam Deus dextera ſua euectum conſtituit principem ac ſeruatorem, vt det reſipiſcētiam Iſraeli & remiſſionem peccatorum 3.3.19
41 Ipſi ergo gaudentes profecti ſunt à cōſpectu cōcilij,ꝙ digni habiti eſſent qui pro nomine Ieſu contumelia afficerentur 3.8.7
6,1 Cęterùm per eos dies quū multiplicarétur diſcipuli,ortum eſt murmu. Græcorum aduerſus Hebræos,ꝙ ipſorum viduæ deſpicerentur in miniſterio quotidiano 3.2.6
2 Itaque duodecim illi aduocata multitudine diſcipulorum,dixerunt, Non eſt æquum nos derelicto ſermone Dei,miniſtrare menſis 3.2 6,& 4.3 15,& 4.11.9
3 Diſpicite ergo fratres ſeptem viros ex vobis idoneo teſtimonio ornatos,&c. 4.3.9
6 Qui quum precati eſſent,impoſuerunt eis manus 4 3 16
7 Itaque ſermo Dei creſcebat, & valde multiplicabitur numerus diſcipulorum in Ieruſalem 3.2.6
10 Sed non potuerunt reſiſtere ſapientiæ & Spiritui per quem loquebatur Stephanus 3.3 22
7,5 Nec dedit ei poſſeſſionem in ea, ne veſtigium quidem ped s 2.10.13
28 Num tu me vis interimere,quéadmodum interemiſti heri Ægyptium? 4 20.10
44 Tabernaculum teſtimonij fuit patribus noſtris in deſerto, prout præceperat is qui dixerat Moſi vt faceret illud ſecundum exemplar quod viderat 2.7.1
48 Excelſiſſimus ille non habitat in téplis manu factis 3 20.30,& 4.1.5
53 Qui accepiſtis Legem per diſpoſitionem Angelorum,nec ſeruaſtis 1.14.9
55 Quum autem eſſet plenus Spiritu ſancto,intentis in cœlum oculis vidit gloriam Dei, & Ieſum adſtantem ad dexteram Dei 3.25 3,& 4.17.17, & 4.17.29
56 Et ait,Ecce,cōſpicio cœlos apertos,&Filiū hoīs adſtātē ad dexterā Dei 2.16.15,&4.17.29
59 Lapidarunt igitur Stephanum,inuocātem & dicentem,Domine Ieſu,ſuſcipe ſpiritum meum 1.13.13,& 1.15.2,& 3.25.5
8,13 Simon verò & ipſe credidit. & baptizatus perdurabat apud Philippum,& cōſpiciens ſigna, &c. 3.2.10
14 Miſerunt ad eos Petrum ac Ioannem 4.6.7,& 4.15.8
15 Qui quum deſcendiſſent, precati ſunt pro eis,vt acciperēt Spiritū ſanctum 4.19.6
16 Nondum enim in quenquam illorū illapſus fuerat, ſed baptizati tantùm fuerāt in nomine Ieſu 4.15.6,& 4.19.8
17 Deinde impoſuerunt eis manus,& receperūt illi Spiritū ſanctū 4.15.8,& 4.16.31
18 Quum autem conſpexiſſet Simon per impoſitionem manuū Apoſtolorū dari Spiritum ſanctum,obtulit eis pecunias 3.2.10
22 Reſipiſce igitur ab iſta malicia tua, & roga Deum,ſi fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui 4.1 26
27 Is igitur ſurgens profectus eſt, & ecce quidam Æthiops Eunuchus,dynaſtes Cādaces reginæ Æthiopum, qui præerat vniuerſis illius opibus, veneràtque adoraturus in Ieruſalem 3 2.32
31 At ait ille,Qui enim poſſim intelligere niſi quis mihi præierit? 3.2.32
37 Dixit verò Philippus,Si credis ex toto corde,licet 4.14.8,& 4.16.23
38 Ambo in aquam deſcenderunt Philippus ſimul & Eunuchus,& ille baptizauit eum 4 16.23,& 4.16.31
9,1 Saulus adhuc minas ſpirans ac cædem aduerſus diſcipulos Domini 3 2.6
3 Quum autem iter faceret, factum eſt vt appropinquaret Damaſco,& repente circūfulſit eum lux è cœlo 4.17 17
4 Et quum cecidiſſet in terram, audiuit vocem dicétem ſibi,Saul,Saul,quid me perſequeris? 3.25.3,& 4.17 29

6 Surge & ingredere vrbem, & dicetur tibi quid te oportet facere 4.3.3
10 Erat autem quidā diſcipulus Damaſci, nomine Ananias, ad quem dixit per viſum Dominus, Anania: & ille ait, Ecce ego adſum Domine 3.2.6
13 Domine audiui ex multis de viro iſto quot malis affecerit ſanctos tuos in Ieruſalem 1.13.13
14 Quinetiam hoc loco habet poteſtatē à principibus Sacerdotum vinciendi omnes qui inuocant nomen tuum ibid.
15 Inſtrumentū electum eſt mihi iſte 4.3.5
17 Abiit igitur Ananias, & introiuit domum illā, & impoſitis manibus, dixit, Saul frater, Dominus miſit me (Ieſus inquam qui apparuit tibi in via qua veniebas) vt viſum recipias 4.19.10
19 Fuit autem Saulus cum diſcipulis qui erant Damaſci, per dies aliquot 3.2.6
25 Acceptum igitur eum diſcipuli nocte, per murum demiſerū, fune ſummiſſum in ſporta ibid.
36 Ioppę autem fuit quędā diſcipula nomine Tabitha, quę ſi interpreteris, diciturCaprea. Hęc erat diues operum bonorum & eleemoſynarum quas præſtabat ibid.
38 Quum autem Lydda eſſet prope Ioppen, diſcipuli audito Petrum illic eſſe, duos viros miſerunt ad eum ibid.
40 Eiectis verò omnibus foras, Petrus poſitis genibus precatus eſt 4.19.2
10,2 Pius ac timens Deum, cum tota Domo ſua, & præſtans eleemoſynas multas populo 3.24.10
3 Qui quum aſſiduè precaretur Deum, vidit per viſum manifeſtè quaſi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem 4.3.3
25 Vt autem factum eſt vt introiret Petrus, occurrens ei Cornelius, & accidens ad eius pedes, adorauit 1.12.3
31 Dixítque, Corneli, exauditæ ſunt preces tuæ, & eleemoſynæ tuæ commemoratę ſunt in conſpectu Dei 3.2.32
34 In veritate comperio Deum non accipere perſonam 3.17.4, & 3.23.10
41 Præcepit autem nobis vt prædicaremus populo: ac teſtificaremur eum eſſe qui definitus ſit à Deo iudex viuorum & mortuorum 2.16.17
43 Huic etiam omnes Prophetę teſtimonium dant, remiſſionem peccatorum accepturum per nomen eius quemuis qui crediderit in eum 3.4.25, & 3.5.2
44 Adhuc loquente Petro verba iſta, illapſus eſt Spiritus ſanctus in omnes qui audiebant hunc ſermonem 4.16.31
48 Iuſſitque eos baptizari in nomine Domini 4.15.15
11,3 Ad viros præputium habētes introiſti, & vnà edisti cum eis 4.6.7
4 Exorſus autem Petrus omnia expoſuit eis ordine ibid.
16 Memini autē illius dicti Domini: cùm diceret, Ioānes quidem baptizauit aqua, vos verò baptizabimini Spiritu ſancto 4.15.18
18 His autē auditis quieuerūt, & glorificauerunt Deum, dicētes, Nēpe etiam gentibus Deus reſipiſcentiam dedit ad vitam 3.3.21
Fuit autem manus Domini cum eis 4.1.3
26 Ita vt diſcipuli nominarentur primū Antiochiæ Chriſtiani 3.2.6, & 4.16.31
29 Singuli autem diſcipulorum, prout cuique ſuppetebat, decreuerunt aliquid ſubſidio mittere 3.2.6
12,15 At illi dicebant, Angelus eius eſt. 1.14.7
13,2 Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos aduocaui 4.3.14
3 Quum igitur ieiunaſſent & precati eſſent, & impoſuiſſent eis manus, dimiſerunt eos 4.3.15, & 4.12.14, & 4.13.16
36 Dauid quidē quū ſua ætate inſeruiſſet Dei cōſilio, obdormiuit, & adiunctus eſt patribus ſuis, ſenſitq; corruptionem 3.20.23
38 Notum ſit igitur vobis, fratres, annunciari vobis remiſſionem peccatorum per iſtum 3.11.3, & 3.11.22
39 Et ab omnibus à quibus per Legem Moſis abſolui non potuiſtis, per hunc quēuis qui credat abſolui 2.17.5 & 3.11.3
43 Qui alloquentes eos perſuaſerunt eis vt perſeuerarent in gratia Dei 2.5.8
48 Gentes autē hæc audiētes gauiſę ſunt, & glorificabant ſermonem Domini: & crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam 3.2.11, & 3.24.2, & 3.24.13
52 Diſcipuli vero replebantur gaudio & Spiritu ſancto 3.2.6
14,16 Qui pręteritis ętatib⁹ ſiuit oēs Gētes ſuis ipſarum vijs incedere 1.5.13, & 2.11.10
20 Sed quum cinxiſſent eum diſcipuli, ſurrexit, & ingreſſus eſt vrbem 3.2.6
22 Oportet nos p multas oppreſſiones ingredi in regnū Dei 2.8.1, & 3.18.7, & 3.25.8
23 Quúmque ipſis per ſuffragia creaſſent per ſingulas eccleſias Presbyteros, precatiq; eſſent cum ieiunijs, commendarunt eos Domino

mino in quem crediderant 4.3.7,& 4.3.12, & 4.3.15,& 4.12.16
15,7 Quum autẽ multa diſceptatio fuiſſet, ſurgens Petrus dixit eis, Viri fratres, vos ſcitis Deum iampridem inter nos elegiſſe me 4.6.7
9 Nihilque diſcreuit inter nos & illos, fide purgatis,&c. 3.14.8,& 4.14.4
10 Nunc ergo quid tentatis Deum, impoſito iugo ceruici diſcipulorum 3.2.6
11 Imò per gratiam Domini Ieſu Chriſti credimus nos ſeruatum iri, quemadmodum & illos 3.5.4
20 Sed ad eos ſcribendum vt abſtineant à polutionibus idolorum, & ſcortatione,& ſuffocato,&c. 4.10.17,& 4.10.21
29 Videlicet vt abſtineatis ab iis quę ſunt immolata ſimulacris,&c. 4.10.17
16,1 Peruenit autem Derben & Lyſtran: & ecce, diſcipulus quidam erat illic nomine Timotheus, filius mulieris cuiuſdam Iudææ fidelis &c. 3.2.6
3 Eum itaq; voluit Paulus ſecũ proficiſci & aſſumptum eum circuncidit, propter Iudæos qui in illis locis erant 3.19.12
14 Quædam autem mulier nomine Lydia, quæ purpuram vendebat in vrbe Thyatirorum, Deum colens,&c. 3.24.13
15 Quum verò baptizata fuiſſet & familia eius,&c. 4.16.8
33 Et baptizatus eſt ipſe,& omnes domeſtici illius illico ibid.
37 Paulus autem dixit eis, Cæſos nos publicè, indicta cauſa, quum ſimus Romani, coniecerunt in carcerem,& nunc clàm nos eiiciunt? non profectò, ſed veniãt ipſi,& nos educant 4.20.19
17,27 Vt quærerent Deum, ſi forte palpãdo eum inuenirent, quanquam profectò nõ longè abeſt ab vnoquoque noſtrum 1.5.3,& 1.5.9,& 1.5.13
28 Per ipſum enim viuimus & mouemur,& ſumus, ſicut & quidam veſtratium poetarum dixerunt, Nam huius progenies etiam ſumus 1.15.4.5,& 1.16.1,& 1.15.4
29 Progenies ergo Dei quum ſimus, non debemus exiſtimare auro aut argento, aut lapidi, ſculptili artificij aut commẽtationis hominum numen eſſe ſimile 1.11.2
30 Temporibus igitur illius ignorantiæ diſſimulatis, Deus nunc denuntiat omnibus vbique hominibus vt reſipiſcant 3.3.7
33 Quũ audiſſent autẽ reſurrectionẽ mortuorum, alij quidẽ cauillabantur,&c. 3.25.7
18,18 Quum totondiſſet caput Cenchreis: habebat enim votum 4.19.26
29 Confirmans omnes diſcipulos 3.2.6
19,1 Vbi quum diſcipulos inueniſſet, dixit eis,&c. ibid.
3 In quid ergo baptizati eſtis? at illi dixerunt, In Ioannis baptiſma 4.15.8,& 4.15.18
4 Ioannes quidẽ baptizauit baptiſmo reſipiſcentiæ, dicens populo vt in eum qui vẽturus erat poſt ipſum, crederent 4.15.7
5 His igitur auditis baptizati ſunt in nomẽ Domini Ieſu 4.15.6,& 4.15.8,& 4.15.18
6 Et cùm eis impoſuiſſet manus Paulus, venit Spiritus ſanctus in eos:& loquebãtur linguis, & prophetabant 4.3.16
12 Ita vt etiam ad ægrotos deferrentur à corpore eius ſudaria ſeu ſemicinctia,& diſcederent ab eis morbi, & ſpiritus mali ab eis exirent 4.19.18
13 Aggreſſi ſunt verò quidam ex circulatoribus Iudæis exorciſtis nominare ſuper eos qui habebant ſpiritus malos, nomẽ Domini Ieſu, dicentes, Adiuramus vos per Ieſum quem Paulus prædicat 4.19.24
20,1 Poſtquam autem ceſſauit tumultus, quum aduocaſſet Paulus diſcipulos, & complexus eſſet,&c. 3.2.6
10 Quum deſcendiſſet autem Paulus, ruit in eum,& complexus dixit, Ne tumultuamini, anima enim eius in ipſo eſt 4.19.29
17 Miſſis autẽ Mileto nuntiis Epheſum, accerſiuit Presbyteros Eccleſiæ 4.3.8
18 Vos ſcitis, à primo die quo ingreſſus ſum Aſiam, quomodo vobiſcum per omne tempus fuerim 4.3.7
20 Vt nihil ſubterfugerim eorum quę vobis conducerent, quominus ea vobis annuntiarem,& docerem vos publicè,& per ſingulas domos 4.1.22,& 4.3.6,& 4.12.2
21 Teſtificans Iudæis ſimul & Græcis cõuerſionem ad Deum,& fidem in Dominum noſtrum Ieſum 3.2.1,& 3.3.2,& 3.3.5
26 Teſtor vos hodierno die, me purum eſſe à ſanguine omnium 4.4.3,& 4.12.2
28 Attẽdite igitur vos ipſos,& totũ gregẽ in quo vos Spiritus ſanctus cõſtituit Epiſcopos ad paſcendam Eccleſiam Dei, quã proprio illo ſanguine acquiſiuit 1.13.11,& 2.14.1,& 3.5.2,& 3.11.8,& 4.3.8,& 4.5.8
29 Ego hoc noui, poſt diſceſſum meum lupos graues, non parcentes gregi, ingreſſuros eſſe in vos 4.9.4
30 Et ex vobis ipſis exorituros q loquantur peruerſa, vt diſcipulos poſt ſe abſtrahãt ib.

31 Ideo vigilate, memores me per trienium nocte & die non ceſſaſſe cum lacrymis monere vnumquenque 4.3.6
36 Et quum hæc dixiſſet, poſitis genibus ſuis orauit cum illis omnibus 4.19.2
21,4 Permanſimus autem ibidem dies ſeptem inuentis diſcipulis 3.2.6
22,1 Viri fratres & patres audite meam qua nunc apud vos vtor defenſioné 3.20.19
16 Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine Domini 4.15.15
18 Et vidi eum qui mihi dixit, Feſtina, & exi citò ex Ieruſalé quoniã nõ accipient teſtimonium tuum de me 4.17.17, & 4.17.29
25 Quum autem adſtrinxiſſent eum loris, dixit adſtanti Centurioni Paulus, Num hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? 4.20.19
23,1 Intentis autem in conſeſſum oculis Paulus ait, Viri fratres, Ego omni conſcientia bona, ſeruiui Deo ad hunc vſque diem 3.17.14
8 Sadducæi quidem dicunt non eſſe reſurrectionem, neq; Angelum, neq; ſpiritum 1.14.9, & 1.15.2. & 2.10.23, & 3.25.5
12 Orto autem die quidam ex Iudęis facta coitione deuouerunt ſeſe, dicentes neq; eſuros ſe, neque bibituros vſquequo trucidaſſent Paulum 4.13.3
24,12 Neque verò me in templo inuenerunt cum aliquo differentem, aut coitioné turbæ facientem, neque in ſynagogis, neq; in vrbe 4.20.19
15 Et ſpé habeam in Deũ, fore quam etiã ij ipſi expectant reſurrectionem mortuorũ, tum iuſtorum tum iniuſtorum 3.25.9
16 In hoc igitur ipſe me exerceo vt conſcientiã habeã ſine offendiculo apud Deũ & apud homines ſemper 3.19.16, & 4.10.4
25,10 Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæſaris ſto, vbi me oportet iudicari Iudęis nulla in re iniuriam feci, ſicut & tu pulchrè noſti 4.20.19
11 Nam ſiquam iniuriam ac dignũ morte aliquid feci, non recuſo mori: ſin verò nihil eſt eorum, quorum iſti me accuſant, nemo poteſt me illis condonare. Cæſarem appello ibid.
26,17 Eruens te ex hoc populo, & Gentibus ad quos nunc te mitto 3.2.1
18 Vt aperias oculos eorum vt ſe conuertant à tenebris ad lucem, & à poteſtate Satanæ ad Deum, vt remiſſionem peccatorum & ſortem inter ſanctificatos accipiant, per fidem quę eſt in me ibid.
20 Sed iis primùm qui ſunt Damaſci & Hieroſolymis, & per omné regioné Iudææ, deinde & gentibus annũciaui vt reſipiſcerét & cõuerterent ſe ad Deum, opera facientes digna iis qui reſipuiſſent 3.3.5
28,15 Vnde quum audiſſent fratres de rebus noſtris, prodierunt nobis in occurſum 4.6.17
16 Quum autem veniſſemus Romam, Centurio tradidit vinctos præfecto exercituum 4.6.15
25 Rectè ſanè Spiritus ſanctus loquutus eſt per Eſaiam Prophetam Patribus noſtris 1.13.15

AD ROMANOS.

1,1 Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, ex Dei vocatione Apoſtolus, ſeparatus ad prædicandum Euangelium Dei 2.14.6, & 4.3.10
2 Quod antè promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis 2.10.3
3 De Filio ſuo (facto ex ſemine Dauidis ſecundùm carnem 2.13.1,3, & 2.14.6
4 Declarato Filio Dei potenter ſecundum Spiritum ſanctificationis, per reſurrectionem à mortuis) nempe Ieſu Chriſto Domino noſtro 2.10.13, & 4.19.22
5 Per quem accepimus gratiã & Apoſtolatum ad obedientiam fidei, inter omnes Gentes, &c. 3.2.6, & 8, & 29
7 Gratia vobis ſit & pax à Deo Patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
9 Teſtis eſt mihi Deus cui ſeruio ſpiritu meo in Euangelio Filij ipſius, quòd indeſinenter meminerim veſtri 2.8.27
16 Non me pudet Euangelij Chriſti, poté tia Dei ſiquidem eſt ad ſalutem cuiuis credenti, Iudæo in primis tum etiam Græco 2.9.4, & 2.10.3, & 3.2.29, & 4.1.5
17 Iuſtitia enim Dei per illum retegitur ex fide in fidem: ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus ex fide viuet 3.2.29,32, & 3.11.19
19 Quoniam id quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum eſt ipſis: Deus enim eis manifeſtum fecit 1.5.1,13
21 Propterea quòd cùm Deum cognouerint, tamen vt Deum non glorificauerunt, neque gratias ei egerunt: ſed vani facti ſunt in ratiocinationibus, &c. 1.5.12
22 Quum ſe profiterentur eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt 1.4.1
28 Et ſicut non viſum eſt eis Deum in notitia retinere: ita tradidit eos Deus in menté omnis iudicij expertem, vt facerent quę minimè

nimè conueniebant 1.18.2
26 Qui reddet vnicuique ſecundum opera ipſius 3.16.3,& 3.18.1
11 Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum 3 23 10
12 Quicunque enim ſine Lege peccauerũt,ſine Lege quoque peribunt: & quicunque in Lege peccauerunt per Legem damnabuntur 2.2.22
13 Non enim qui audiunt Legem, iuſti ſunt apud Deum,ſed qui Legem præſtant, iuſtificantur 3.11.15,& 3.17.13
14 Nam quum Gentes quæ legem nō habent, natura quæ legis ſunt faciant, iſti legem non habentes 2.2.22
15 Vt qui oſtendant opus Legis ſcriptum in cordibus ſuis,vnà teſtimonium reddente ipſorum cōſcientia, & cogitationibus ſeſe mutuò accuſantibus,&c. 3.19.15,& 4 10 3
25 Si tranſgreſſor Legis fueris, circuncitio tua facta eſt præputium 4.14 24
3,4 Imò eſto Deus verax, omnis autem homo mendax 4.15.17
9 Quid igitur? præcellimus? nullo modo: nam antè criminati ſumus Iudæos & Græcos omnes eſſe ſub peccato 3.4 6
10 Sicut ſcriptum eſt, Non eſt iuſtus ne vnus quidem 2.1.9,& 2.3.2,& 2.5.3
12 Nō eſt qui faciat quod bonum eſt,nō eſt vſque ad vnum 2 3.3
15 Veloces pedes eorum ad effundẽdum ſanguinem ibid.
19 Scimus autem,quæcunque Lex dicit,iis qui in Lege ſunt dicere: vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condẽnationi Dei 2 7.8,& 2 10.3,& 3.4 6
20 Propterea ex operib⁹ Legis nulla caro iuſtificabitur in conſpectu eius:per Legẽ enim agnitio peccati 2.5.6,& 2 7.7.& 3.11.19
21 Nunc verò abſque Lege iuſtitia Dei patefacta eſt,comprob ita teſtimonio Legis & Prophetarum 2.9.4,& 2 10 3,& 3.11.18,& 3.11.19
24 Iuſtificãtur autem gratis,id eſt eius gratia,per redemptionem factam in Ieſu Chriſto 2.5.3,& 2.16.5,& 2.17.5, & 3.4.30,& 3.11. 4,& 3.11.19,& 3.15.6, & 3.20.45
25 Quem propoſuit Deus vt eſſet placamentum per fidem, in ſanguine ipſius, ad declarandam iuſtitiam ſuam, per remiſſionem præcedentium peccatorum 4.5.3
26 Ex Dei tolerantia ad declarandã iuſtitiam ſuam præſenti tempore: vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu 3.11.12,& 3 13 1,& 2 & 3.14.17
27 Vbi igitur gloriatio? excluſa eſt: per quam legem? operum? non: imò per legem fidei 3 11.13.& 3 13.2
4,2 Nam ſi Abraham ex operibus iuſtificatus fuit,habet quod glorietur, at nō apud Deum 3.11.13,18
3 Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei pro iuſtitia 3 17.8, 10
4 Ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia,ſed ex debito 3.11.20
5 Ei verò qui non operatur,ſed credit in eum qui iuſtificat impium, Imputatur fides ſua pro iuſtitia 3 11.3,6
6 Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominem cui Deus imputat iuſtitiam abſque operibus dicens 2.17.5,& 3.11. 4 20,22
7 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum obtecta ſunt peccata 3 11 11
10 Quomodo ergo imputata eſt? quum eſſet in circunciſione, an quum eſſet in præputio? &c. 4.16.3
11 Et ſignum accepit circunciſionis,quod obſignaret iuſtitiam fidei quæ fuerat in præputio 4 14.5,21,23,& 4.16.20
12 Et pater circunciſionis,iis videlicet qui non ſolùm ſunt ex circũciſione,&c. 4.16.12
13 Non enim per legem promiſſio ceſſit Abrahæ, aut ſemini eius vt eſſet hæres mundi,ſed per iuſtitiam fidei 3.14.18
14 Etenim ſi ij qui ex lege ſunt, hæredes ſunt, inanis facta eſt fides, & vana reddita eſt promiſſio 3. 11 11,& 3.13.3
15 Nam lex iram efficit:ſiquidem vbi non eſt lex,ibi nec trãſgreſſio eſt 2.7.7,& 3.11.19
17 (Sicut ſcriptum eſt, Patrem multarũ gentium cōſtitui te) coram eo cui credidit, Deo videlicet viuificante mortuos,& vocãte quæ non ſunt,tanquam ſint 2.10.11,& 3. 2. 15,& 3.14.5
21 Ac planè perſuaſum habens, eũ quod promiſerat,poſſe etiam facere 3.2.31
25 Traditum in mortem propter offenſas noſtras, & excitatum propter iuſtificationem noſtri 2.16 5,13,& 2.17.5
5,1 Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum 3 2 16,& 3 13 5
3 Scientes quòd oppreſſio patientiam efficiat 3.8 3
5 Porrò ſpes nō pudefacit,quòd charitas Dei effuſa ſit in cord.bus noſtris per Spiritũ ſanctum qui datus eſt nobis 3.1.2,& 3 2.12

8 Commendat autem ſuam charitatem erga nos Deus, quòd quum adhuc eſſemus peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus ſit 2.12.4,& 2.16.4 & 3.4.25

9 Iuſtificati igitur eius ſanguine, ſeruabimur nunc multò magis per eũ ab ira 2.16.5

10 Nam ſi quum inimici eſſemus, reconciliati fuimus Deo per Filij eius mortẽ, multò magis recõciliati ſeruabimur per vitam ipſius 2.6.2,& 2.16.5,& 2.17.3,& 2.16.4,& 2 17.6,& 3. 11.21,& 3.14.6

12 Sicut per vnum hominẽ peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors:& ita in omnes homines mors trãſiit: in quo omnes peccarunt 2.1.6,& 2.1.8,& 2.13 4

15 At non vt offenſa, ita etiam eſt quod Deus gratificatur: nam ſi illius vnius offenſa multi mortui ſunt, multò magis gratia Dei & donum per gratiã quæ eſt vnius hominis Ieſu Chriſti, &c. 3.5.4

16 Neque vt illud quod introiit per vnum qui peccauit, ita eſt beneficium: nam reatus quidem ex vna offenſa introiit ad cõdemnationem: quod autem gratificatur Deus, datur ex multis offenſis ad iuſtificationem 2 17.3

19 Sicut per inobediẽtiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiam, iuſti conſtituentur multi 2.1.4,& 2.16.5,& 2.17.3,& 3 11.4,& 3.11.9,& 3.11.12,& 3.11.23,& 4.14.21

20 Lex verò introiit vt augeretur offenſa: ſed vbi auctum eſt peccatum, ibi ſuperabundauit gratia 2.5.6,& 2.7.7

6,3 An ignoratis nos quotquot baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem eius eſſe baptizatos? 4.15.5

4 Sepulti igitur ſumus vnà cum eo per Baptiſmum in mortẽ: vt ſicut excitatus eſt Chriſtus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus 2.8.31,& 2.16.7, & 2.16.13,& 3.3.5,& 4.16.16,& 4.16.21,& 4. 19.8

6 Illud ſcientes, veterem illum noſtrum hominem cum illo crucifixum eſſe, vt eneruetur corpus peccati, ne poſthac nos ſeruiamus peccato 3 3.9.& 3.3 11

12 Ne regnet igitur peccatum in mortali veſtro corpore, vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis 3.3.13

14 Peccatum vobis non dominabitur: non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia 3.19. 6,& 4.15.12

18 Liberati igitur à peccato, mancipati eſtis iuſtitiæ 3 6.3,& 3.16.2

19 Hominum more loquor, propter infirmitatem carnis veſtræ. Itaq; ſicut ſtitiſtis membra veſtra ſerua impuritati & iniquitati ad patrandum iniquitatem, &c. 3.24.10, & 3.25.8

23 Stipẽdia peccati mors: donũ autem Dei eſt vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro 2.8.58,& 2.8.59,& 3.4.28,& 3.14.21

7,1 An ignoratis fratres (peritos enim Legis alloquor) Legem tantiſper dominari homini quoad ipſe vixerit? 4.15.12

7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Imò peccatum non cognoui niſi per Legem, &c. 2.5.6,& 2.7.6

12 Itaque Lex ipſa quidem, ſancta, & mandatum illud ſanctum, iuſtum ac bonũ 2.9.4

14 Scimus enim Legem eſſe ſpiritualem 2 8.6

15 Quod enim perpetro, non agnoſco: nõ enim quod volo, hoc ago, ſed quod odi, hoc facio 2.2.27

18 Noui enim nõ habitare in me (.i. in carne mea) bonũ: nã velle adeſt mihi, &c. 2.1 9

19 Non facio bonum quod volo: ſed malum quod nolo hoc ago 2.2.27,& 3.3.11

20 Quòd ſi id facio quod ego nolo, nõ amplius ego id perpetro: ſed peccatũ quod in me habitat, id perpetrat 2.2.27

23 Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati quæ eſt in membris meis 3.3.14

24 Miſer ego homo, quis me eripiet ex iſto corpore mortis? 3.9.4,& 3.11.11,& 4.15.12

8,1 Nulla igitur nunc eſt cõdemnatio iis qui ſunt in Chriſto Ieſu, id eſt qui non ſecũdum carnem incedunt 3.4.28,& 4.15.12

3 Quum enim Legis impotentia nihil poſſet in carne, Deus ſuo ipſius Filio miſſo conformato carni peccato obnoxiæ, ídque pro peccato, condemnauit peccatum in carne 2.7.5 & 2.12.4,& 2.13.1, & 2.13.4, & 2.16.6, & 3.1.32,& 3.4.27,& 3.11.23

6 Nam intelligentia carnis, mors eſt: intelligentia verò ſpiritus, vita & pax 2 3.1

7 Propterea quòd intelligentia carnis, inimicitia eſt aduerſus Deum. Legi enim Dei non ſubiicitur: nam ne poteſt quidem 2.1.9,& 3.3.8,& 3.20.24

9 Vos autẽ non eſtis in carne ſed in ſpiritu: ſi quidem ſpiritus Dei habitat in vobis: quòd ſi quis ſpiritum Chriſti non habet, is non eſt eius 3.1.2,& 3.2.39, & 4.17.12

10 Porrò

10 Porrò ſi Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatū: ſpiritus autem vita eſt propter iuſtitiam 2.1.6, & 3.1.3, & 3.2.24, & 3.25.3, & 4.17.12

11 Si ſpiritus eius qui excitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit etiā mortalia corpora veſtra per inhabitantem eius Spiritum in vobis 1.15.18, & 3.1.2, & 3.2.39, & 3.3.3, & 3.25.8, & 4.17.12

14 Quotquot Spiritu Dei ducūtur, ij ſunt filij Dei 3.2.39

15 Nō accepiſtis ſpiritū ſeruitutis rurſum ad metum, ſed accepiſtis Spiritum adoptionis, &c. 2.11.9, & 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, & 3.13.5, & 3.20.1, & 3.14.18, & 4.19.22

16 Qui ipſe ſpiritus teſtatur vnà cum ſpiritu noſtro, nos eſſe filios Dei 3.2.39

17 Quòd ſi filij, etiā hæredes: hęredes quidem Dei, cohæredes autē Chriſti. &c. 2.12.2

19 Res creatæ quaſi exerto capite obſeruantes, expectant reuelationem filiorū Dei 3.9.5, & 3.25.2

20 Res creatæ vanitati ſubiectæ ſunt, nō ſua ſponte, &c. 2.1.5

22 Scimus omnes res creatas vnà ſuſpirare, & vnà parturire ad hoc vſque tempus 2.1.5, & 3.25.2

23 Neq; verò illæ ſolùm, ſed & ipſi q primitias Spirit⁹ habemus, noſipſi inquā apud noſipſos ſuſpiram⁹, adoptionē expectātes. i. redemptionē corporis noſtri 3.18.3, & 3.25.11

24 Spe ſeruati ſumus, ſpes autem ſi cernatur, non eſt ſpes, &c. 2.9.3

25 Si verò quod non videmus ſperamus, nempe per patientiam expectamus 3.2.41, & 3.2.42. & 3.25.1

26 Itidem autem & Spiritus vnà ſublevat infirmitates noſtras. quid enim precemur vt oportet, non nouimus, &c. 3.20.5

27 Qui ſcrutatur corda, nouit quis ſit ſenſus Spiritus: quia ſecundùm Deum interpellat pro ſanctis 3.20.5, & 3.20.34

29 Quos pręſciuit, eoſdē pįdeſtinauit, vt cōformes fiant imagini filij ſui: vt is ſit primogenitus inter multos fratres 2.13.2, & 3.1.1, & 3.1.3, & 3.8.1, & 3.15.8, & 3.18.7, & 3.24.1

30 Quos verò prædeſtinauit, eos etiam vocauit: & quos vocauit, eos etiam iuſtificauit: quos autē iuſtificauit, &c. 2.5.2, & 3.14.21, & 3.18.4, & 3.24.6

32 Is quidem qui proprio Filio non pepercit, ſed nobis omnibus tradidit eum, quî non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur? 2.14.7, & 2.17.6, & 3.24.5

33 Quis intentabit crimina aduerſus electos Dei? Deus is eſt qui iuſtificat 3.11.3, & 3.11.6, & 3.11.11

34 Quis eſt qui cōdemnet? Chriſtus is eſt qui mortuus eſt, imò verò etiam qui excitatus eſt, qui etiam eſt ad dextram Dei, &c. 2.16.13, & 2.16.16, & 2.16.18, & 3.20.10

35 Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? num oppreſſio, num anguſtia, num perſequutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius? 3.2.28

36 Cauſa tua occidimur totum diem, habiti ſumus velut oues deſtinatę mactationi 3.9.6, & 3.25.3, & 3.14.19

38 Nam mihi perſuaſum eſt neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque poteſtates, neque inſtantia, neque futura 3.2.16, & 3.2.40, & 3.15.8, & 3.24.6

39 Neque ſublimitatem, neque profunditatem, neq; rem vllam aliam creatam poſſe nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro 3.2.16, & 3.2.28, & 3.2.40

9.3 Optarim enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto, pro fratribus meis, cognatis inquam meis ſecundùm carnem 3.20.35

5 Quorū ſunt Patres, & ij ex quibus Chriſtus quod ad carnem attinet, qui eſt ſupra omnes Deus laudandus en ſecula, Amen 1.13.11, & 2.12.3, & 2.13.1, & 2.14.6

6 Non omnes qui ſunt ex patre Iſraele, ſunt Iſrael 3.22.4, & 4.2.3

7 Neque quia ſunt ſemen Abrahæ, ideo omnes ſunt filij, ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen 3.21.7, & 4.16.14

8 Hoc eſt, Non qui filij carnis, ij filij Dei: ſed qui ſunt filij promiſſionis, cenſentur in ſemine 3.21.7

11 Nondum natis pueris, quum nihil feciſſent boni vel mali, vt propoſitum Dei quod eſt ſecundùm ipſius electionē, id eſt, non ex operibus, ſed ex vocante firmum maneret 3.22.4

12 Dictum eſt ei, Maior ſeruiet minori 3.2.25

13 Sicut ſcriptum eſt, Iacob dilexi, Eſau verò odio habui 3.21.7, & 3.22.11

14 Quid igitur dicemus? num iniuſtitia eſt apud Deum? Abſit 3.22.8

15 Miſerebor cuius miſertus fuero, & commiſerabor quem commiſeratus fuero 3.22.6

16 Nempe igitur electio nõ eſt eius qui velit,neque eius qui currat, ſed miſerentis Dei 2.5.4,& 2.5.17,& 3.24.1

17 Ad hoc ipſum excitaui te vt oſtẽdã in te poteſtatem meam,&c. 3.24.14

18 Itaque cuius vult miſeretur,quẽ autem vult indurat 1.18.2,& 3.22.11

20 Imò verò, ô homo, tu qui es qui ex aduerſo reſponſas Deo? 3.23.1, & 3.23.4,& 3.24.16

21 Annon habet poteſtatem figulus in lutum,vt ex eadem maſſa,&c 3.17.5

22 Quid verò ſi volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, pertulit multa lenitate vaſa iræ,&c. 1.14.16,& 3.23.1

24 Quos etiã vocauit,nimirũ nos nõ ſolùm ex Iudæis,verumetiã ex Gẽtibus 3.4.16

32 Offenderũt ad lapidẽ offẽdiculi 1.13.23

33 Ecce pono in Sion lapidem offendiculi & petram offenſionis 1.13.11

21 Quiſquis credit in eũ nõ pudefiet 1.13.3

10.3 Nam ignorantes Dei iuſtitiam, & propriam iuſtitiam ſtudentes,&c. 3.11.13

4 Finis Legis eſt Chriſtus, ad iuſtitiam cuiuis credenti 1.6.2,& 2.6.4,& 2.7.2,& 3.2.6,& 4.8.13

5 Qui præſtiterit ea, viuet per illa 3.11.14,& 3.11.17,& 3.17.3

6 At quæ ex fide eſt iuſtitia,ita dicit,Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendet in cœlum?&c. 1.17.2

7 Aut quis deſcendet in abyſſum? Hoc eſt Chriſtum ex mortuis reducere Ibid.

8 Hoc eſt verbum illud fidei quod prædicamus 2.5.12,& 3.2.29,& 3.2.30,& 4.14.14

9 Quod ſi confeſſus fueris ore tuo Dominum Ieſum,& credideris in &c. 3.11.14

10 Corde creditur ad iuſtitiã, ore autem confeſſio fit ad ſalutem 3.2.2,& 3.2.8

11 Quiſquis credit in eũ nõ pudefiet 1.13.13

14 Quomodo igitur inuocabũt eum in quem non crediderint?&c. 3.20.1,& 3.20.11

17 Fides ex auditu eſt: auditus autem per verbum Dei 3.20.27, & 4.1.5,& 4.8.9,& 4.16.19,& 4.6.31

11 2 Non abiecit Deus populum ſuum quem præcognouit,&c. 3.22.6

4 Sed quid dicit ei diuinũ reſpõſum? Feci vt remãſerint mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu imagini Baal 4.1.2

5 Ita igitur & hoc tempore reſeruatio ſecundum electionem gratuitã facta eſt 3.21.1

6 Quòd ſi per gratiã,non iã ex operibꝰ: alioqui gratia iam non eſt gratia,&c.3.14.5

16 Quòd ſi primitiæ ſanctę,ſancta etiam maſſa,& ſi radix ſancta eſt,etiã rami 4.16.15

17 Quòd ſi nonnulli rami defracti ſunt, tu verò quum eſſes oleaſter, inſitus es pro ipſis, & particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es 3.1.1

20 Rectè:per infidelitatem defracti ſunt, tu verò per fidẽ ſtas. ne efferor animo, ſed time 2.3.22,& 3.24.6

26 Et ita totus Iſrael ſeruabitur,ſicut ſcriptum eſt,Veniet ex Sion ille liberator,& auertet impietates à Iacob 3.3.21

29 Dona & vocatio Dei eiuſmodi ſunt vt eorũ ipſum pœnitere non poſſit 4.16.14

32 Concluſit Deus omnes in contumacia,vt omniũ miſereatur 2.7.8,& 3.23.11,& 3.24.16

33 O profundas diuitias tum ſapientiæ, tum cognitionis Dei: quàm inſcrutabilia ſunt eius iudicia, & eius viæ imperueſtigabiles! 1.17.2,& 3.23.5

34 Quis cognouit mentem Dñi? aut quis ei fuit à conſilio 3.2.34,& 4.18.9,& 4.19.2

35 Aut quis prior dedit ei,& reddetur ei? 3.14.5,& 3.22.3,& 3.23.11

36 Nam ex eo, & per eum, & in ipſum ſunt omnia 2.8.13

12.1 Precor igitur vos fratres,per miſerationes Dei, vt ſiſtatis corpora veſtra hoſtiã viuam, ſanctã, acceptã Deo, rationalẽ illũ cultum veſtrũ 3.7.1,& 3.16.3,& 4.18.16

2 Et ne configuremini ſeculo iſti, ſed transformemini per renouationem mentis veſtræ, ad hoc vt probetis quæ ſit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta 2.1.9,& 4.16.4

3 Prout cuique Deus partitus eſt menſuram fidei 4.13.3,& 4.16 4,& 4 17.32

4 Quemadmodũ in vno corpore membra multa habemus, membra autẽ omnia eandem non habent actionem 3.16.2

6 Siue prophetiam, prophetemus pro portione fidei 4.16.4.& 4.17.32

7 Siue miniſterium, verſemur in miniſtrando:tum is qui docet,in docendo 4.3.8

8 Tum qui exhortatur,in exhortatione: qui diſtribuit,cum ſimplicitate: qui præeſt, cum diligentia:qui miſeretur,cum hilaritate 4.3.8,& 4.3.9,& 4.11.1,& 4.20.4

10 Fraterna charitate alij ad alios amãdos propenſi:honore alij aliis præeuntes 5.7.4

14 Benedicite iis qui vos inſectãtur, benedicite,inquã,& ne imprecamini 4.20.20

19 Non voſmetipſos vlciſcimini,dilecti,

ſed date

ſed datæ locũ iræ:ſcriptũ eſt enim, Mihi eſt vltio, ego rependam, dicit Dñs 4.20.19

21 Ne vincitor ab eo quod malum eſt, ſed vince bonitate malitiam 4 20.20

13,1 Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubiecta eſto, nõ.n. eſt poteſtas niſi à Deo: & quæ ſunt poteſtates, à Deo ſunt ordinatæ 3.19.15, & 4.10.3,5, & 4.20.4,7, & 4.20.23

4 Princeps n. Dei miniſter eſt tuo bono: quòd ſi feceris quod malum eſt, metue: non.n. temere gladium geſtat, nam Dei miniſter eſt, vltor ad iram ei qui quod malum eſt fecerit 4.20.10, & 4.10.17, & 4 20.19

5 Quapropter neceſſe eſt ſubiici, non ſolũ propter iram, ſed etiam propter conſcientiam 3.19.15, & 4.10.3, & 4 20.22

6 Propter hoc enim tributa ſoluitis: ſiquidem Dei miniſtri ſunt in hoc ipſum incumbentes 4.20 13

8 Nemini quicquam debere, niſi vt alij alios diligatis: nam qui diligit alterum, Legem impleuit 2.8.53

9 Siquidem illud, Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſiquidem aliud eſt mandatum in hoc ſermone ſummatim comprehenditur, nẽpe, Diliges proximum tuum ſicut teipſum 2:8.57

14 Sed induimini Domino Ieſu Chriſto, & carnis curam ne habete, ad explendas cupiditates 3.1.1, & 3.10.3

14,1 Eũ qui fide eſt infirmus, aſſumite, nõ tũ ad certamina diſputationum 3.19.11

5 Alius quidem æſtimat diem præ die, alij aũt peræquè æſtimat quemuis diem. Vnuſquiſq; in animo ſuo plenè certus eſto 2.8.33

10 Omnes ſiſtemur apud tribunal Chriſti 1.13.11, & 3.5.8,

11 Scriptum eſt enim, Viuo ego, dicit Dominus: quoniam mihi ſeſe flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo 1.13. 11,23, & 3,25.7

13 Ne amplius igitur alius de alio iudicemus: ſed hic potius adhibete iudicium vt ne offendiculum ponatis fratri 3.19.11

14 Noui & perſuaſum habeo per Dominum Ieſum, nihil eſſe impurum per ſe, ſed ei q. exiſtimat aliquid eſſe impurum 3 19.8

17 Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax, & gaudium per Spiritum ſanctum 2,15.4

22 Tu fidem habes apud temetipſum habe coram Deo. Beatus qui non condemnat ſeipſum in eo quod approbat 3 19.8

23 Qui verò ambigit ſi ederit, condemnatus eſt, quoniam non edit ex fide: quicquid verò ex fide non eſt, peccatum eſt 3. 5.10, & 3.15:6, & 4 13.17, & 4.15.22

15,1 Debemus nos qui firmi ſumus imbecillitates, infirmornm portare, ac non indulgere nobiſipſis 3.19.11

5 Deus autem patientiæ, & cõſolationis author, det vobis vt eodem animo inter vos mutuò affecti ſitis, ſecundũ Ieſum Chriſtum 4.2.5

6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deũ ac patrẽ Dñi noſtri Ieſu Chri 3.20.29,31

8 Illud autem dico Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunciſionis, pro Dei veritate, vt confirmaret promiſſiones patrum 3.2 32.& 4.16 15

12 Erit radix Ieſſe, & qui exurgat ad imperandum Gentibus, in ipſo Gentes ſperabũt 1.13 13

19 Adeò vt ab Ieruſalem & circuniacentibus regionibus, vſque ad Illyricum, impleuerim prædicandi Euangelij Chriſti munus 4.3.4

20 Ita porrò ambiens prædicare Euangelium, nõ vbi nominatus eſſet Chriſtus ibid.

25 Nunc aũt proficiſcor Hieroſolymam, miniſtrans ſanctis 4.6.14

30 Precor aũt vos fratres, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ, & per charitatem Spiritus, vt mecum certetis veſtris pro me apud Deum precibus 3.20.20

31 Salutate Priſcillã, & Aquilam adiutores meos in Chriſto Ieſu 4.6.14

16,3 Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos, & concaptiuos meos, qui ſunt inſignes inter Apoſtolos, qui etiam ante me fuerunt in Chriſto 4 3:5

20 Porro Deus pacis princeps conteret Satanam ſub pedes veſtros citò 1.4.18, & 3 15 5

25 Ex reuelatione myſterij quod à temporibus æternis tacitum fuit 2.9.4

26 Nunc verò factum eſt manifeſtum, & per Scripturas propheticas, &c. ibid.

AD CORINTHIOS:

1,1 Paulus vocatione Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatẽ Dei, & Soſthenes fr, 4.3:10

3 Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto, &c. 1.13,13

9 Fidelis Deus per quem vocati eſtis in communionem Filij ipſius Ieſu Chriſti, &c. 3.5.5

16 Nempe igitur electio nō eſt eius qui velit, neque eius qui currat, ſed miſerentis Dei 2.5.4,& 2.5.17,& 3.24.1

17 Ad hoc ipſum excitaui te vt oſtendā in te poteſtatem meam,&c. 3.24.14

18 Itaque cuius vult miſeretur, quē autem vult indurat 1.18.2,& 3.22.11

20 Imò verò, ô homo, tu qui es qui ex aduerſo reſpontas Deo? 3.23.1, & 3.23.4,& 3.24.16

21 Annon habet poteſtatem figulus in lutum, vt ex eadem maſſa,&c 3.17.5

22 Quid verò ſi volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, pertulit multa lenitate vaſa iræ,&c. 1.14.18,& 3.23.1

24 Quos etiā vocauit, nimirū nos nō ſolùm ex Iudæis, verumetiā ex Gētibus 3.4.16

32 Offenderūt ad lapidé offēdiculi 1.13.23

33 Ecce pono in Sion lapidem offendiculi & petram offenſionis 1.13.11

21 Quiſquis credit in eū nō pudefiet 1.13. 3

10.3 Nam ignorantes Dei iuſtitiam, & propriam iuſtitiam ſtudentes,&c. 3.11.13

4 Finis Legis eſt Chriſtus, ad iuſtitiam cuiuis credenti 1.6.2,& 2.6.4,& 2.7.2,& 3.2.6,& 4.8.13

5 Qui præſtiterit ea, viuet per illa 3,11.14,& 3.11.17,& 3.17.3

6 At quæ ex fide eſt iuſtitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendet in cœlum?&c. 1.17.2

7 Aut quis deſcendet in abyſſum? Hoc eſt Chriſtum ex mortuis reducere Ibid.

8 Hoc eſt verbum illud fidei quod prædicamus 2.5.12,& 3.2.29,& 3.2.30,& 4.14.14

9 Quod ſi confeſſus fueris ore tuo Dominum Ieſum,& credideris in &c. 3.11.14

10 Corde creditur ad iuſtitiā, ore autem confeſſio fit ad ſalutem 3.2.2,& 3.2.8

11 Quiſquis credit in eū nō pudefiet 1.13.13

14 Quomodo igitur inuocabūt eum in quem non crediderint?&c. 3.20.1,& 3.20.11

17 Fides ex auditu eſt: auditus autem per verbum Dei 3.20.27, & 4.1.5,& 4.8.9,& 4.16.19,& 4.6.31

11 2 Non abiecit Deus populum ſuum quem præcognouit,&c. 3.22.6

4 Sed quid dicit ei diuinū reſpōſum? Feci vt remāſerint mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu imagini Baal 4.1.2

5 Ita igitur & hoc tempore reſeruatio ſecundum electionem gratuitā facta eſt 3.21.1

6 Quòd ſi per gratiā, non iā ex operib⁹: alioqui gratia iam non eſt gratia,&c. 3.14.5

16 Quòd ſi primitiæ ſanctę, ſancta etiam maſſa,& ſi radix ſancta eſt, etiā rami 4.16.15

17 Quòd ſi nonnulli rami defracti ſunt, tu verò quum eſſes oleaſter, inſitus es pro ipſis, & particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es 3.1.1

20 Rectè: per infidelitatem defracti ſunt, tu verò per fidé ſtas. ne effertor animo, ſed time 2.3.22,& 3.24.6

26 Et ita totus Iſrael ſeruabitur, ſicut ſcriptum eſt, Veniet ex Sion ille liberator,& auertet impietates à Iacob 3.3.21

29 Dona & vocatio Dei eiuſmodi ſunt vt eorū ipſum pœnitere non poſſit 4.16.14

32 Concluſit Deus omnes in contumacia, vt omniū miſereatur 2.7.8,& 3.23.11,& 3.24.16

33 O profundas diuitias tum ſapientiæ, tum cognitionis Dei: quàm inſcrutabilia ſunt eius iudicia, & eius viæ imperueſtigabiles! 1.17.2,& 3.23.5

34 Quis cognouit mentem Dñi? aut quis ei fuit à conſilio 3.2.34,& 4.18. 9,& 4.19.2

35 Aut quis prior dedit ei,& reddetur ei? 3.14.5,& 3.22.3,& 3.23.11

36 Nam ex eo, & per eum, & in ipſum ſunt omnia 2.8.13

12.1 Precor igitur vos fratres, per miſerationes Dei, vt ſiſtatis corpora veſtra hoſtiā viuam, ſanctā, acceptā Deo, rationalē illū cultum veſtrū 3.7.1,& 3.16.3,& 4.18.16

2 Et ne conſiguremini ſeculo iſti, ſed transformemini per renouationem mentis veſtræ, ad hoc vt probetis quæ ſit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta 2.1.9,& 4.16.4

3 Prout cuique Deus partitus eſt menſuram fidei 4.13.3,& 4.16 4,& 4 17.32

4 Quemadmodū in vno corpore mem bra multa habemus, membra autē omnia eandem non habent actionem 3.16.2

6 Siue prophetiam, prophetemus pro portione fidei 4.16.4,& 4.17.32

7 Siue miniſterium, verſemur in miniſtrando: tum is qui docet, in docendo 4.3.8

8 Tum qui exhortatur, in exhortatione: qui diſtribuit, cum ſimplicitate: qui præeſt, cum diligentia: qui miſeretur, cum hilaritate 4.3.8,& 4.3.9,& 4.11.1,& 4.20.4

10 Fraterna charitate alij ad alios amādos propenſi: honore alij alijs præeuntes 3.7.4

14 Benedicite iis qui vos inſectātur, benedicite, inquā,& ne imprecamini 4 20.20

19 Non voſmetipſos vlciſcimini, dilecti, ſed date

ſed datæ locū iræ:ſcriptū eſt enim, Mihi eſt vltio, ego rependam, dicit Dñs 4.20.19

21 Ne vincitor ab eo quod malum eſt, ſed vince bonitate malitiam 4.20.20

13,1 Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubiecta eſto, nō.n. eſt poteſtas niſi à Deo:& quæ ſunt poteſtates, à Deo ſunt ordinatæ 3.19.15, & 4.10.3,5, & 4.20.4,7, & 4.20.23

4 Princeps n. Dei miniſter eſt tuo bono: q̄ſi feceris quod malum eſt, metue:non.n. temere gladium geſtat, nam Dei miniſter eſt, vltor ad iram ei qui quod malum eſt fecerit 4.20.10,& 4.10.17,& 4 20.19

5 Quapropter neceſſe eſt ſubiici, non ſolū propter iram, ſed etiam propter conſcientiam 3:19.15,& 4.10.3,& 4.20.22

6 Propter hoc enim tributa ſoluitis:ſiquidem Dei miniſtri ſunt in hoc ipſum incumbentes 4.20.13

8 Nemini quicquam debere, niſi vt alij alios diligatis:nam qui diligit alterum, Legem impleuit 2.8.53

9 Siquidem illud, Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſiquidem aliud eſt mandatum in hoc ſermone ſummatim comprehenditur, nēpe, Diliges proximum tuum ſicut teipſum 2:8.57

14 Sed induimini Domino Ieſu Chriſto, & carnis curam ne habete, ad explendas cupiditates 3.1.1,& 3.10.5

14,1 Eū qui fide eſt infirmus, aſſumite, nō tñ ad certamina diſputationum 3.19.11

5 Alius quidem æſtimat diem præ die, alij aūt peræquè æſtimat quemuis diem. Vnuſquiſq; in animo ſuo plenè certus eſto 2.8.33

10 Omnes ſiſtemur apud tribunal Chriſti 1.13.11,& 3.5.8,

11 Scriptum eſt enim, Viuo ego, dicit Dominus: quoniam mihi ſeſe flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo 1.13. 11,23,& 3,25.7

13 Ne amplius igitur alius de alio iudicemus:ſed hic potius adhibete iudicium vt ne offendiculum ponatis fratri 3.19.11

14 Noui & perſuaſum habeo per Dominum Ieſum, nihil eſſe impurum per ſe, ſed ei q̄ exiſtimat aliquid eſſe impurum 3 19.8

17 Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax, & gaudium per Spiritum ſanctum 2,15.4

22 Tu fidem habes apud temetipſum habe coram Deo. Beatus qui non condemnat ſeipſum in eo quod approbat 3 19.8

23 Qui verò ambigit ſi ederit, condemnatus eſt, quoniam non edit ex fide:quicquid verò ex fide non eſt, peccatum eſt 3.5.10, & 3.15:6,& 4.13.17,& 4.15.22

15,1 Debemus nos qui firmi ſumus imbecillitates, infirmorum portare, ac non indulgere nobiſipſis 3.19.11

5 Deus autem patientiæ, & cōſolationis author, det vobis vt eodem animo inter vos mutuò affecti ſitis, ſecundū Ieſum Chriſtum 4.2.5

6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deū ac patrē Dñi noſtri Ieſu Chr̄i 3.20.29,31

8 Illud autem dico Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunciſionis, pro Dei veritate, vt confirmaret promiſſiones patrum 3.2 32.& 4.16 15

12 Erit radix Ieſſe, & qui exurgat ad imperandum Gentibus, in ipſo Gentes ſperabūt 1.13 13

19 Adeò vt ab Ieruſalem & circuniacentibus regionibus, vſque ad Illyricum, impleuerim prædicandi Euangelij Chriſti munus 4.3.4

20 Ita porrò ambiens prædicare Euangelium, nō vbi nominatus eſſet Chriſtus ibi.

25 Nunc aūt proficiſcor Hieroſolymam, miniſtrans ſanctis 4.6.14

30 Precor aūt vos fratres, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtū, & per charitatem Spiritus, vt mecum certetis veſtris pro me apud Deum precibus 3.20.20

31 Salutate Priſcillā, & Aquilam adiutores meos in Chriſto Ieſu 4.6.14

16,3 Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos, & concaptiuos meos, qui ſunt inſignes inter Apoſtolos, qui etiam ante me fuerunt in Chriſto 4.3:5

20 Porro Deus pacis princeps conteret Satanam ſub pedes veſtros citò 1.4.18, & 3 15 5

25 Ex releuatione myſterij quod à temporibus æternis tacitum fuit 2.9.4

26 Nunc verò factum eſt manifeſtum, & per Scripturas propheticas, &c. ibid.

AD CORINTHIOS.

1,1 Paulus vocatione Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatē Dei, & Soſthenes fr̄, 4.3:10

3 Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto, &c. 1.13.13

9 Fidelis Deus per quem vocati eſtis in communionem Filij ipſius Ieſu Chriſti, &c. 3.5.5

16 Nempe igitur electio nō eſt eius qui velit, neque eius qui currat, ſed miſerentis Dei 2.5.4,& 2.5.17,& 3.24.1
17 Ad hoc ipſum excitaui te vt oſtendā in te poteſtatem meam,&c. 3.24.14
18 Itaque cuius vult miſeretur, quē autem vult indurat 1.18.2,& 3.22.11
20 Imò verò, ô homo, tu qui es qui ex aduerſo reſpondas Deo? 3.23.1, & 3.23.4,& 3.24.16
21 Annon habet poteſtatem figulus in lutum, vt ex eadem maſſa,&c 3.17.5
22 Quid verò ſi volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, pertulit multa lenitate vaſa iræ,&c. 1.14.18,& 3 23.1
24 Quos etiā vocauit, nimirū nos nō ſolùm ex Iudæis, verumetiā ex Gētibus 3.4.16
32 Offenderūt ad lapidē offēdiculi 1.13.23
33 Ecce pono in Sion lapidem offendiculi & petram offenſionis 1.13.11
21 Quiſquis credit in eū nō pudefiet 1.13.13
10.3 Nam ignorantes Dei iuſtitiam, & propriam iuſtitiam ſtudentes,&c. 3.11.13
4 Finis Legis eſt Chriſtus, ad iuſtitiam cuiuis credenti 1.6.2,& 2.6.4,& 2.7.2,& 3.2.6,& 4.8.13
5 Qui præſtiterit ea, viuet per illa 3.11.14,& 3.11.17,& 3.17.3
6 At quæ ex fide eſt iuſtitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendet in cœlum?&c. 1.17.2
7 Aut quis deſcendet in abyſſum? Hoc eſt Chriſtum ex mortuis reducere Ibid.
8 Hoc eſt verbum illud fidei quod prædicamus 2.5.12,& 3.2.29,& 3.2.30,& 4.14.14
9 Quod ſi confeſſus fueris ore tuo Dominum Ieſum,& credideris in &c. 3.11.14
10 Corde creditur ad iuſtitiā, ore autem confeſſio fit ad ſalutem 3.2.2,& 3.2.8
11 Quiſquis credit in eū nō pudefiet 1.13.13
14 Quomodo igitur inuocabūt eum in quem non crediderint?&c. 3.20.1,& 3 20.11
17 Fides ex auditu eſt: auditus autem per verbum Dei 3.20.27,& 4.1.5,& 4.8.9,& 4.16.19,& 4.6.31
11 2 Non abiecit Deus populum ſuum quem præcognouit,&c. 3 22.6
4 Sed quid dicit ei diuinū reſpōſum? Feci vt remāſerint mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu imagini Baal 4.1.2
5 Ita igitur & hoc tempore reſeruatio ſecundum electionem gratuitā facta eſt 3.21.1
6 Quòd ſi per gratiā, non iā ex operib⁹: alioqui gratia iam non eſt gratia,&c. 3.14.5
16 Quòd ſi primitiæ ſanctę, ſancta etiam maſſa,& ſi radix ſancta eſt, etiā rami 4.16.15
17 Quòd ſi nonnulli rami defracti ſunt, tu verò quum eſſes oleaſter, inſitus es pro ipſis, & particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es 3.1.1
20 Rectè: per infidelitatem defracti ſunt, tu verò per fidē ſtas. ne efferor animo, ſed time 2.3.22,& 3.24.6
26 Et ita totus Iſrael ſeruabitur, ſicut ſcriptum eſt, Veniet ex Sion ille liberator,& auertet impietates à Iacob 3.3.21
29 Dona & vocatio Dei eiuſmodi ſunt vt eorū ipſum pœnitere non poſſit 4.16.14
32 Concluſit Deus omnes in contumacia, vt omniū miſereatur 2.7.8,& 3.23.11,& 3.24.16
33 O profundas diuitias tum ſapientiæ, tum cognitionis Dei: quàm inſcrutabilia ſunt eius iudicia, & eius viæ imperueſtigabiles! 1.17.2,& 3.23.5
34 Quis cognouit mentem Dñi? aut quis ei fuit à conſilio 3.2.34,& 4.18. 9,& 4.19.2
35 Aut quis prior dedit ei,& reddetur ei? 3.14.5,& 3.22.3,& 3.23.11
36 Nam ex eo, & per eum, & in ipſum ſunt omnia 2.8.13
12.1 Precor igitur vos fratres, per miſerationes Dei, vt ſiſtatis corpora veſtra hoſtiā viuam, ſanctā, acceptā Deo, rationalē illū cultum veſtrū 3.7.1,& 3.16.3,& 4.18.16
2 Et ne configuremini ſeculo iſti, ſed transformemini per renouationem mentis veſtræ, ad hoc vt probetis quæ ſit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta 2.1.9,& 4.16.4
3 Prout cuique Deus partitus eſt menſuram fidei 4.13.3,& 4.16 4,& 4 17.32
4 Quemadmodū in vno corpore mem bra multa habemus, membra autē omnia eandem non habent actionem 3.16.2
6 Siue prophetiam, prophetemus pro portione fidei 4.16.4,& 4.17.32
7 Siue miniſterium, verſemur in miniſtrando: tum is qui docet, in docendo 4.3.8
8 Tum qui exhortatur, in exhortatione: qui diſtribuit, cum ſimplicitate: qui præeſt, cum diligentia: qui miſeretur, cum hilaritate 4.3.8,& 4.3.9,& 4.11.1,& 4.20.4
10 Fraterna charitate alij ad alios amādos propenſi: honore alij aliis præeuntes 3.7.4
14 Benedicite iis qui vos inſectātur, benedicite, inquā,& ne imprecamini 4 20.20
19 Non voſmetipſos vlciſcimini, dilecti,

ſed date

ſed datæ locũ iræ:ſcriptũ eſt enim, Mihi eſt vltio, ego rependam, dicit Dñs 4.20.19
21 Ne vincitor ab eo quod malum eſt, ſed vince bonitate malitiam 4.20.20
13,1 Omnis anima poteſtatibus ſuperemi-nentibus ſubiecta eſto, nõ. n. eſt poteſtas ni ſi à Deo:& quæ ſunt poteſtates, à Deo ſunt ordinatæ 3.19.15, & 4.10.3,5, & 4.20.4,7, & 4.20.23
4 Princeps n. Dei miniſter eſt tuo bono: q; ſi feceris quod malum eſt, metue:non.n. temere gladium geſtat, nam Dei miniſter eſt, vltor ad iram ei qui quod malum eſt fe cerit 4.20.10, & 4.10.17, & 4.20.19
5 Quapropter neceſſe eſt ſubiici, non ſolũ propter iram, ſed etiam propter conſcien-tiam 3.19.15, & 4.10.3, & 4.20.22
6 Propter hoc enim tributa ſoluitis: ſiqui dem Dei miniſtri ſunt in hoc ipſum incum bentes 4.20.13
8 Nemini quicquam debete, niſi vt alij a-lios diligatis:nam qui diligit alterum, Le-gem impleuit 2.8.53
9 Siquidem illud, Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimo nium dices, Non concupiſces, & ſiquidem aliud eſt mandatum in hoc ſermone ſum-matim comprehenditur, nẽpe, Diliges pro-ximum tuum ſicut teipſum 2.8.57
14 Sed induimini Domino Ieſu Chriſto, & carnis curam ne habete, ad explendas cu piditates 3.1.1, & 3.10.3
14,1 Eũ qui fide eſt infirmus, aſſumite, nõ tñ ad certamina diſputationum 3.19.11
5 Alius quidem æſtimat diem præ die, alij aũt peræquè æſtimat quemuis diem. Vnuſ-quiſq; in animo ſuo plenè certus eſto 2.8.33
10 Omnes ſiſtemur apud tribunal Chri ſti 1.13.11, & 3.5.8,
11 Scriptum eſt enim, Viuo ego, dicit Do-minus: quoniam mihi ſeſe flectet omne ge-nu, & omnis lingua confitebitur Deo 1.13. 11,23, & 3,25.7
13 Ne amplius igitur alius de alio iudice-mus: ſed hic potius adhibete iudicium vt ne offendiculum ponatis fratri 3.19.11
14 Noui & perſuaſum habeo per Domi-num Ieſum, nihil eſſe impurum per ſe, ſed ei q. exiſtimat aliquid eſſe impurum 3.19.8
17 Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax, & gaudium per Spiritum ſan ctum 2,15.4
22 Tu fidem habes apud temetipſum ha-be coram Deo, Beatus qui non condemnat ſeipſum in eo quod approbat 3.19.8
23 Qui verò ambigit ſi ederit, condemna-tus eſt, quoniam non edit ex fide: quicquid verò ex fide non eſt, peccatum eſt 3.5.10, & 3.15.6, & 4.13.17, & 4.15.22
15,1 Debemus nos qui firmi ſumus imbe-cillitates, infirmorum portare, ac non indul gere nobiſipſis 3.19.11
5 Deus autem patientiæ, & cõſolationis author, det vobis vt eodem animo inter vos mutuò affecti ſitis, ſecundũ Ieſum Chri ſtum 4.2.5
6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deũ ac patrẽ Dñi noſtri Ieſu Chrĩ 3.20.29,31
8 Illud autem dico Ieſum Chriſtum mini ſtrum fuiſſe circuncisionis, pro Dei verita-te, vt confirmaret promiſſiones patrum 3.2 32, & 4.16 15
12 Erit radix Ieſſe, & qui exurgat ad impe-randum Gentibus, in ipſo Gentes ſperabũt 1.13 13
19 Adeò vt ab Ieruſalem & circuniacenti bus regionibus, vſque ad Illyricum, imple-uerim prædicandi Euangelij Chriſti mu-nus 4.3.4
20 Ita porrò ambiens prædicare Euange lium, nõ vbi nominatus eſſet Chriſtus ibid.
25 Nunc aũt proficiſcor Hieroſolymam, miniſtrans ſanctis 4.6.14
30 Precor aũt vos fratres, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ, & per charitatem Spiritus, vt mecum certetis veſtris pro me apud Deum precibus 3.20.20
31 Salutate Priſcillã, & Aquilam adiutores meos in Chriſto Ieſu 4.6.14
16,3 Salutate Andronicum & Iuniam, co-gnatos meos, & concaptiuos meos, qui ſunt inſignes inter Apoſtolos, qui etiam ante me fuerunt in Chriſto 4.3.5
20 Porro Deus pacis princeps conteret Satanam ſub pedes veſtros citò 1.4.18, & 3 15 5
25 Ex releuatione myſterij quod à tempo ribus æternis tacitum fuit 2.9.4
26 Nunc verò factum eſt manifeſtum, & per Scripturas propheticas, &c. ibid.

AD CORINTHIOS:

1,1 Paulus vocatione Apoſtolus Ieſu Chri ſti per voluntatẽ Dei, & Soſthenes fr, 4.3.10
3 Gratia vobis & pax à Deo patre no-ſtro, & domino Ieſu Chriſto, &c. 1.13.13
9 Fidelis Deus per quem vocati eſtis in communionem Filij ipſius Ieſu Chriſti, &c. 3.5.5

11 Declaratũ eſt mihi de vobis, fr̃es mei, à domeſticis Chloes q̃ lites sũt inter vos 4.1.14
12 Hoc aũt dico, vnũquenq; veſtrũ dicere, Ego quidem ſum Pauli, &c. 4.13.14
13 Nũ diſpertitus eſt Chriſtus? num Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati fuiſtis? 3.5.2, & 4.15.13
20 Vbi ſapiens, vbi ſcriba, vbi conquiſitor ſeculi iſtius? 2.2.20
21 Poſtquã in Dei ſapientia mundus non cognouit Deũ, ex eius ſapiẽtia placuit Deo per ſtultã p̃dicationẽ ſeruare credẽtes 2.6.1
23 Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum, Græcis verò ſtultitiam 3.24.14
26 Videtis vocationẽ veſtrã fr̃s, vos videlicet nõ eẽ multos ſapiẽtes ſecũdũ carnẽ, nõ multos potentes, nõ multos nobiles 3.23.10
30 Ex ipſo aũt vos eſtis in Chriſto Ieſu, q̃ factꝰ eſt nobis ſapiẽtia à Deo, iuſtitiaq; & ſãctificatio, &c. 2.15.2, & 2.16.19, & 3.3.9. & 3.4.30, & 3.11.6, & 3.11.12, & 3.14.17 3.15.5, 3.16.1
2,2 Non decreui quicquã ſcire inter vos, niſi Ieſum Chriſtum, eúmque crucifixum 1.13.13, & 2.12.4, & 2.12.5, & 2.15.2, & 3.2.1
4 Neq; oratio mea, neq; prædicatio mea, verſata eſt in perſuaſoriis humanæ ſapiẽtiæ verbis, ſed in demõſtratione ſpiritualis potẽtiæ 1.8.1, & 4.1.6, & 4.14.11
5 Ne fides veſtra conſiſtat in ſapientia hominũ, ſed in potentia Dei 3.2.35
8 Quam nemo principũ huius ſeculi cognouit, nam ſi cognouiſſent, &c. 1.5.12, & 2.14.2, & 4.17.3
10 Nobis autem Deus ea reuelauit per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, ẽt profunditates Dei. 1.13.14, & 3.2.34
11 Quis.n.hominũ nouit ea q̃ ſunt hominis niſi ſpiritꝰ hominis q̃ eſt in eo? ita ẽt ea q̃ ſunt Dei nemo nouit niſi Spũs Dei 3.2.34
12 Nos verò nõ ſpũm mundi accepimus, ſed Spiritũ qui eſt ex Deo. vt ſciamus quæ Deus eſt nobis gratificatus 3.2.39, & 4.8.11
13 Spiritualia cum iis quæ ſunt ſpiritualia coniungentes 4.16.31
14 Animalis aũt homo non eſt capax eorum quæ ſunt Spiritus Dei Sunt.n.ei ſtultitia, nec poteſt ea cognoſcere, quia ſpiritualiter diiudicantur 2.2.20, & 3.2.34
16 Quis nouit mentẽ Dñi, q̃ inſtructurꝰ ſit eũ? nos aũt Chr̃i mẽtẽ habemꝰ 1.13.14, 3.13.4
3,2 Lactis potu vos alui, & non eſca, nondum enim poteratis id ferre. imò ne nunc quidem adhuc poteſtis 3.19.13
3 Quũ enim in vobis ſint liuor & contentio, & diſſidia, nónne carnales eſtis, & ſecundum hominẽ inceditis? 1.5.4. & 4.1.14
4 Etenim quũ dicit quidã, Ego quidẽ ſum Pauli, alter verò ego ſum Apollo, nonne carnales eſtis? 4.4.2. & 4.13.14
6 Ego plantaui, Apollos rigauit, ſed Deus dedit incrementum 4.14.11
7 Neque is qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat: ſed Deus qui dat incrementum 2.5.4 & 3.13.14. & 4.1.6
8 Vnuſquiſque ſuam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem 3.16.3, & 3.18.1
9 Dei ſumus adminiſtri: Dei aruum, Dei ædificatio eſtis 2.5.17, & 4.1.6
11 Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus 3.15.5, & 4.6.6
12 Siquis ſuperædificet ſuper fundamentũ hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam 3.5.9
13 Cuiuſq; opus manifeſtum fiet, dies.n declarabit. nam per ignem retegetur, &c ibid.
14 Si cuius opus manebit, quod ſuperædificauerit, mercedem accipiet ibid.
15 Si cuius opus exuſtum fuerit, damnum faciet, ipſe verò ſeruabitur, ita tamen vt per ignem ibidem,
16 An neſcitis vos eſſe tẽplum Dei. & Spiritum Dei habitare in vobis? 3.6.3, & 3.16.2, & 3.25.7, & 4.3.1, & 1.13.15
19 Sapiẽtia mũdi huius, ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim, Carpit ſapientes cum ſapientia ipſorum 1.5.8, & 2.2.20
21 Itaque nullus glorietur in hominibus: omnia nanque veſtra ſunt 4.19.1
4,1 Sic de nobis reputet homo, vt de miniſtris Chriſti, & diſpenſatoribus myſteriorum Dei 4.3.6, & 4.8.1
4 Nullius rei mihi conſcius ſum, ſed non per hoc iuſtificatus ſum: ſed Dominus is eſt qui me diiudicat 3.12.2, & 3.17.14
5 Ne ante tempus quicquam iudicate, vſque dum venerit Dominus, qui & illuſtraturus eſt occulta tenebrarum, & manifeſta faciet conſilia cordium 3.12.4
7 Quis te diſcernit? quid autẽ habes qđ nõ acceperis? q̃ ſi ẽt accepiſti q̃d gloriaris, vt q̃ non acceperis? 2.5.2, & 3.7.4: & 3.24.12
15 In Chriſto Ieſu per Euãgelium ego vos genui 4.1.6
5,1 Omnino auditur eſſe inter vos ſcortatio, & eiuſmodi ſcortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur, &c. 4.1.14

2 Et vos inflati eſtis, ac nō potius luxiſtis, vt tolleretur è medio veſtri qui facinus hoc patrauit 4.1.15
4 Vobis & meo Spiritu in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti cōgregatis, cum pñte Dñi noſtri Ieſu Chriſti 4.11.5,& 4.12.4
5 Eiuſmodi, inquā, homo traditur Satanæ ad interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit die illo Domini Ieſu 4,12.5, & 4.12.6
6 An neſcitis paululo fermenti totā maſſam fermentari? 4.12.5
7 Etenim Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt, nempe Chriſtus 4.12.13,& 4.18.3
11 Si quis quū frater nominetur, ſit ſcortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuitiator, ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi, inquam, ne edatis quidem 4.1.15,& 4.12.5
12 Quid enim mea intereſt etiam de extraneis iudicare? nónne de iis qui intus ſunt, vos iudicatis? 4,11.5
6,6 Sed frater cum fratre iudicio experitur, idque ſub infidelibus 4.20.21
7 Iam omnino impotētia in vobis eſt, ꝙ iudicia habetis inter voſmetipſos 4.1.14
9 An ignoratis iniuſtos non eſſe Dei hæreditatem poſſeſſuros? 3.4.21,& 3:24.10
10 Ne errate. neque ſcortatores, neq; idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concūbunt cū maſculis, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque conuitiatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem poſſidebunt 3.4.21
11 Iuſtificati eſtis in nomine Domini Ieſu, & per Spiritum Dei noſtri 1.1.24,& 3.1.1 & 3.6.3,& 3.14.6,& 3.24.10
13 Eſcæ ventri deſtinatæ ſunt, & venter eſcis: Deus autem & hunc & eas abolebit 3.25.8,& 4.13.9,& 4.19.7
15 An ignoratis corpora veſtra eſſe membra Chriſti? 3.6.3,& 3.25.8, & 4.17.9
19 An ignoratis corpus veſtrum eſſe templū Spiritus ſancti qui eſt in vobis, quē habetis à Deo, &c. 1.13.15,& 3.3.9,& 3.25.7,& 4.3.1
20 Nam empti eſtis pretio: glorificate igitur Deum in corpore veſtro, & in Spiritu veſtro, quæ ſunt Dei 2.17.5, & 3.25,7
7,2 Sed propter fornicationem, ſuam quiſque vxorem habeat, & propriam quæque virum habeat 2.8.43
3 Vxori vir debitā beneuolentiam reddat: ſimiliter autem & vxor viro 4.12.16
5 Ne fraudate alius aliū, niſi ſi quid ex conſenſu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus, & rurſum ſimul cōuenite, ne tentet vos Satanas pp incontinentiam veſtram ibid.
7 Velim oēs homines eſſe vt ēt ego ſum: ſed vnuſquiſq; ꝓpriū donū habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita 2.8.42
9 Quòd ſi ſe non continent, matrimoniū contrahant, nā melius eſt matrimoniū cōtrahere quàm vri 2.8.43,& 4.13.17
14 Maritus infidelis, ſanctificatus eſt vxori, & vxor infidelis ſanctificata eſt viro: alioqui certe liberi veſtri impuri eſſent: nunc autem ſancti ſunt 2.1.7, & 4.16:6, & 4.16:15 & 4.16.31
18 Circūciſio nihil eſt, & ꝑputiū nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum Dei 4.14.24
21 Seruus vocatus es, ne ſit tibi curæ: ſed ſi potes ēt liber fieri, potius eo vtere 4.10.1
23 Pretio empti eſtis, ne eſtote ſerui hominum 4.20.32
31 Qui vtuntur mundo hoc, vt non abutētes. præterit enim ſpecies huius mundi 3.10.1,& 3.10.4,& 4.9.7
34 Quę eſt innupta, curat ea quę ſunt Domini, vt ſit ſancta cum corpore, cum ſpiritu, &c, 2.8.43
35 Hoc aūt dico veſtro commodo: non vt laqueum vobis iniiciam, &c. 4.10.2
8,1 Cæterū, de iis q̄ idolis immolantur, ſcimus nos oēs ſcientia eſſe præditos 4.10.22
5 Etiamſi ſint qui dicantur dij & in cœlo, & in terra 1.13.11
6 Nobis tū vnus eſt Deus Pr̄ ille à quo omnia & nos in ipſo: & vnus Dñs Ieſus Chriſtus, per quē omnia, & nos per ipſum 1.13.11 & 2.5.6,& 2.14.3 & 2.15.5
9 Sed videte, ne quo modo ptās illa vr̄a offendiculo ſit iis q infirmi ſūt 3.19.11,4.10.22
9,1 Nonne ſum Apoſtolus? nónne ſum liber? nōne Ieſum Chriſtū Dñm noſtrū vidi? nōne opus meū vos eſtis in Dño 3.14.15, & 4.1.14,& 4:17.17,& 4.17.29
2 Sigillum Apoſtolatus mei eſtis in Domino 4.1.6
5 Annō habemus poteſtatē ſororē vxorē circundecēdi, vt reliqui Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas? 4.12.25
12 Atqui non vſi fuimus iure iſto: ſed omnia ſuſtinemus, ne quid remoremur Euangelium Chriſti 3.14.15
16 Vę aūt mihi eſt, niſi Euangelizē 4.3.6
19 Quū liber ſim ab omnib. omnib. me ip ſum ſeruū feci, vt plures lucrifaciā 3.19.12
20 Et factus ſum Iudæis vt Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam, &c: 4,19.26
22 Factus ſum infirmis vt infirmu, vt ianq-

mos lucrifaciam:omnibus factus ſum omnia,vt omnino aliquos ſeruem 3.19.12
10,1 Nolim autem vos ignorare fratres, Patres noſtros omnes ſub illa nube fuiſſe,&c omnes per mare tranſiſſe,&c. 2.10.5
2 Et omnes in Moſen baptizatos eſſe nube & mari 4.15.9
3 Et omnes eandem eſcam ſpiritualem edidiſſe 4.14 23,& 4.18.20
4 Et omnes eundem potum ſpiritualem bibiſſe.Bibebant enim ex ſequente ſpirituali petra: Petra verò erat Chriſtus 1.13.10,& 2,9.1, & 4.14.26, & 4.17.15, & 4 17.21, & 4.17.22
5 Sed pleroſque illorũ non approbauit Deus,proſtrati ſunt enim in deſerto 4.14 24
11 Hæc autem omnia typice eueniebant eis:ſcripta autem ſunt ad noſtri admonitionem,in quos fines ſeculorum occurrerunt 2.10.5.& 3.2.22
12 Itaque qui ſibi videtur ſtare, videat ne cadat 3.2.40,& 3.24.6
13 Tentatio vos non cepit niſi humana 3.20.46
16 Poculum benedictionis cui benedicimus,nonne cõio ſanguinis Chriſti eſt?panis quem frangimus, nónne communio corporis Chriſti eſt? 4.17.10, & 4 17.15, & 4.17.22,38,& 4.18.8
17 Quoniam vnus panis, vnum corpus multi ſumus,nam omnes vnius panis ſimus participes 4.17 14
23 Omnia mihi licent,at non omnia cõferunt, omnia mihi licent, at non omnia ędificant 3.10.12
25 Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes ꝑ ꝑ conſcientiã 3.19 11
28 At ſi quis vobis dixerit, Hoc idolis mactatum eſt, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam 3.19.16, & 4.10.4
29 Conſcientiam autem dico, non tuam, ſed illius alterius 3 19.11,& 4.10,4
31 Siue igitur editis,ſiue bibitis, ſiue quid facitis,omnia in gloriã Dei facite 3.20 44
32 Eſtote ſine offendiculo & Iudæis & Græcis,& Eccleſiæ Dei 3.19.11
11,4 Omnis vir orans aut prophetans operto capite,dedecorat caput ſuum 4.19.26
5 Omnis verò mulier orans & prophetans nõ operto capite dedecorat caput ſuũ 4.10.26
7 Vir non debet velare caput:cum is imago ſit & gloria Dei; at mulier gloria viri eſt 1.15.4
16 Quòd ſi quis videtur contentioſus eſſe nos eiuſmodi conſuetudinem non habemus,neque Eccleſiæ Dei 4.10.31
20 Itaque quum cõuenitis in vnum, hoc non eſt Dominicam cœnam edere 4.18.12
22 Num domos non habetis ad edendum & bibendum?aut Eccleſiam Dei contemnitis? 4.10.29
23 Ego accepi à Domino quod & tradidi vobis 4 17.35,50
24 Et gratiis actis,fregiſſe,ac dixiſſe, Accipite, edite,hoc meum eſt corpus, quod pro vobis frangitur, hoc facite ad mei recordationem 4.17.1,20
25 Itidem & poculum, poſtquam cœnaſſent,dicẽdo,Hoc poculum eſt nouum illud Teſtamentũ per meũ ſanguinẽ,&c. 4.17.20
26 Quotieſcunq; ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciatis, vſquequo venerit 4.16.30, & 4.17,37
28 Probet autem quiſque ſeipſum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat 4.1.15,& 4.16.30,& 4.17.40
29 Nam qui edit & bibit indigne, damnationem ſibi ipſi edit & bibit, non diſcernens corpus Domini 4.1.15,& 4.16.30,& 4.17.33,34,40
31 Etenim ſi noſipſos diiudicaremus, nõ puniremur 3.3.18
32 Sed quum punimur, à Dño erudimur, ne cũ mundo cõdemnemur 3.4.23,& 3.8.6
12,3 Notũ vobis facio, nullum per Spiritum Dei loquentem, dicere Ieſum anathema,&c. 2.2.20
6 Et diſcrimina facultatum ſunt,ſed idem eſt Deus efficiens eas omnes in quibuſuis 2.3 6,9
8 Nam huic quidem per Spiritũ datur ſermo ſapientiæ, alij verò ſermo cognitionis per eundem Spiritum 4.3.21
10 Alij verò genera linguarum, alij verò interpretatio linguarum 1.13.14, & 3 2.9
11 Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem Spiritus diſtribuens priuatim illa ſingulis,ſi cut vult 1.13.14,& 4.13.3
12 Sicut enim corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia verò membra cor poris vnius multa quum ſint, vnum ſunt corpus:ita Chriſtus 1.13 16,& 3.7.5,& 3.26.2, & 4.27.22
13.Per vnum Spiritum nos omnes in vnũ corpus baptizati ſumus,ſiue Iudæi,ſiue Græci,&c,

ci,&c 4.14.7,& 4.15.15,& 4.16.22
25 vt ne ſit diſſidium in corpore, ſed mébra idem curent alia pro aliis 3.20.20
28 Et alios quidem conſtituit Deus in Eccleſia, primùm Apoſtolos, deinde Prophetas, tertio doctores, deinde conſtituit poteſtates, deinde dona ſanationum, opitulationes,&c. 4.3.8,& 4.11.1,& 4.20.4
31 Sed ambite dona potiora. Et porro iter ad excellentiam vobis indicabo 3.2.9
13,1 Si linguis loquar hominum & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum æs reſonans, aut cymbalum tinniens 2.5.4
2 Et ſi habeam totam fidem, adeo vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum 3.18.8
3 Et ſi inſumam alendis egenis omnes facultates meas, & ſi tradam corpus meum vt comburar, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodeſt 4.13.13
4 Charitas patiens eſt, comis eſt, charitas non inuidet, charitas non agit perperã, non inflatur 3.7.5,6
9 Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus 3.2.20
10 Poſtquã aduenerit quod perfectum eſt tũc quod ex parte eſt abolebitur 3.2.13
12 Cernimus nũc per ſpeculũ, & per ænigma, tũc aũt corã cernemus 3.22.11, 4.18.20
13 Nunc verò manet fides, ſpes, charitas, tria hæc: maxima autem harum charitas. 3.18.8
14,15 Quid eſt igitur? precabor ſpiritu, ſed precabor etiam intelligentia,&c. 3.20.5, & 3.20.32
16 Quandoquidem ſi benedixeris ſpiritu, is qui implet locum idiotæ quomodo dicturus eſt Amen ad tuam gratiarum actioné? &c, 3.20.33
29 Prophetæ autem duo aut tres loquantur, alij diiudicent 4.8.9,& 4.9.13
30 Quòd ſi quid alij patefactum fuerit aſſidenti, prior taceat 4.1.12
34 Mulieres veſtræ in conuentibus, ſileãt: nec enim permiſſum eſt eis, vt loquantur, &c. 4.10.29
40 Omnia verò decenter & ordine fiant 2.8.32,& 3.20.29,& 4.3.10.& 4.10.27,30
15,6 Poſtea viſus eſt amplius quàm quingentis fratribus ſemel,&c. 3.25.3
10 Amplius quàm illi omnes laboraui: non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum eſt 2.3.12,& 4.1.6
12 Quòd ſi Chriſtus prædicatur ex mortuis excitatus eſſe, quomodo dicũt quidam inter vos, non eſſe reſurrectionem mortuorum? 3.25.7,& 4.1.14
13 Nam ſi reſurrectio mortuorum non eſt, Chriſtus quoq; non eſt excitatus 3.25.3
14 Quòd ſi Chriſtus non eſt excitatus, inanis videlicet eſt prædicatio noſtra, inanis autem etiam eſt veſtra fides ibid.
16 Nam ſi mortui non excitantur, Chriſtus quoque non eſt excitatus 2.13.2
17 Quòd ſi Chriſtus non eſt excitatus, inanis,&c. 1.13.2,& 2.16.13
19 Si in hac ſolum vita ſperamus in Chriſtum: miſerrimi omnium hominum ſumus 3.9.6. & 3.18.4
20 Nunc autem Chriſtus excitatus eſt ex mortuis:& primitiæ eorum qui obdormierunt factus eſt 2.16.13
21 Quia per hominem mors, per hominem quoque reſurrectio mortuorum 2.1.6
22 Sicut in Adã oẽs moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur 4.16.17
25 Nã oportet eũ regnare, vſquequo oẽs inimicos ſubiecerit pedibus eius 2.16.15
28 Poſtquam vero ſubiecta ei fuerint omnia, tunc & ipſe Filius ſubiicietur ei, &c. 1.13.26,& 2.8.30,& 2.14.3,& 2.15.5, & 3.20.42,& 3.25.12
36 Demens, quod tu ſeminas non viuiſcit niſi mortuum fuerit 3.25.4
39 Non omnis caro, eadem caro: ſed alia quidem caro hominum,&c. 3.25.8
41 Alia gloria ſolis,& alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarum, ſtella enim à ſtella differt in gloria 4.19.34
45 Et factus eſt prior homo Adã animal viuens: poſterior autem Adam factus eſt ſpiritus viuificus 1.15.4,& 3.12
46 At ſpirituale non eſt prius ſed animale, deinde ſpirituale 4.16.31
47 Primus homo è terra, terrenus: ſecundus homo ipſe Dominus è cœlo 2.12.7,& 2.13.2,4,& 4.17.25
50 Caro & ſanguis non poſſunt regni Dei hæreditatem conſequi,&c. 4.16.17
51 Ecce myſterium vobis dico, non omnes quidem obdormiemus, ſed omnes mutabimur 2.16.17,& 3.25.8
52 Momẽto & iactu oculi, ad vltimã tubã (canet enim tuba) & mortui ſuſcitabuntur incorrupti,& nos mutabimur 2.16.17
53 Oportet enim hoc corruptiói obnoxiú induere incorruptam naturam,&c, 3.25.7.

54 Quum aũt hoc corruptioni obnoxium induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem 3.25.10
16,2 Primo quoque die hebdomadis vnuſquiſque veſtrum apud ſe reponat, recondés quod ꝑ Dei benignitate licuerit, &c. 2.8.33
17 Nolo vos nunc in trãſcurſu videre, ſed ſpero temporis aliquantum manſurum me apud vos, ſi Dominus permiſerit 1.17.11

II. AD CORINTHIOS.

1,2 Gratia & pax ſit vobis à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
3 Pater ille miſericordiarum & Deus omnis conſolationis author 3.20.37
6 Siue autem premimur, id fit pro veſtra conſolatione ac ſalute, quæ efficitur in tolerãtia earundé perpeſſionum, quibus & nos afficimur: ſiue conſolationem accipimus, id fit pro veſtra conſolatione ac ſalute 3.5.4
12 Nam gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimonium videlicet conſcientiæ noſtrę, quod cũ ſimplicitate & ſynceritate Dei, non cum ſapientia carnali, &c. 3.2.41, & 3.17.14
19 Dei filius Ieſus Chriſtus, qui inter vos per nos prædicatus eſt 4.17.50
20 (Quotquot ſunt promiſſiones Dei, in ipſo ſunt Etiã, & in ipſo ſunt Amen) &c. 2.9.2, & 3.2.32, & 3.20.17, & 4.14.20
22 Qui etiam obſignauit nos, dedítque arrhabonem Spiritus in cordibus noſtris 1.7.4, & 3.1.3, & 3.2.36, & 3.24.1
23 Ego verò teſtem Deum inuoco in animam meam, me idcirco nondum veniſſe Corinthum 2.8.24, & 2.8.27
24 Nõ ꝙ dominemur veſtræ fidei, ſed ꝙ adminiſtri ſumus gaudij veſtri, &c. 4.8.9
2,6 Sufficit iſtiuſmodi homini iſta obiurgatio à pluribus profecta 3.4.13
7 Vt è contrario potius vos ei cõdonetis, eúmque conſolemini, nequo modo redundante triſtitia, abſorbeatur vir huiuſmodi 4.1.29, & 4.12.8
8 Quapropter precor vos vt ratam faciatis in illum charitatem 4.12.9
16 Nempe odor mortis ad mortem his, illis verò odor vitæ ad vitam, &c. 2.5.5
3,3 Dum palàm fit vos eſſe epiſtolam Chriſti ſubminiſtratam à nobis, inſcriptam non atramento, &c. 2.8.57
5 Non quòd idonei ſimus ex nobiſipſis, ad cogitandum quicquam velut ex nobis, &c. 2.2.25,27, & 2.3.6
6 Qui ét fecit vt idonei eſſemus miniſtri noui Teſtamenti, non literæ, ſed ſpũs: nã litera occidit, ſpiritus aũt viuificat 1.9.3, & 2.7.2, & 3.1.4, & 4.1.6, & 4.14.11
7 Quòd ſi mortis miniſterium, literis informatum in ſaxis, fuit glorioſum, adeò vt non poſſent intueri filij Iſrael. &c. 2.7.7
8 Quî non potius miniſterium ſpiritus erit glorioſum? 2.9.3
9 Nam ſi miniſteriũ cõdemnationis fuit glorioſum, multò magis miniſterium iuſtitiæ abundat gloria 4.3.3
14 Itaque occaluerunt mẽtes eorum. nã vſq; ad diem hodiernum in lectione veteris Teſtamenti manet nõ retectũ velamen illud, (qđ per Chriſtum tollitur) 2.10.23
15 Sed ad hũc vſque dié quũ legit̃ Moſes, velamé cordi eorum impoſitum eſt ibid.
17 Dñs verò, Spiritus ille eſt, vbi aũt Spiritus ille Domini, ibi libertas 2.2.8
18 Nos autem omnes retecta facie gloriã Domini vt in ſpeculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, ſicut à Domini ſpiritu 1.15.4 & 1..5.5, & 3.2.20, & 3.3.9
4.4 In quibus Deus huius ſeculi obcæcauit mẽtes, i. infidelibus, ne irradiet eos lumẽ Euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei 1.14.13, & 1.14.18, & 1.18.2, & 2.4.1
6 Deus qui dixit, vt è tenebris lux ſplendeſceret, is eſt qui ſplenduit in cordibus noſtris, &c. 2.9.1, & 3.2.1, & 4.1.5, & 4.3.3
7 Habemus autem theſaurum hũc in teſtaceis vaſculis, vt eius virtutis pręſtantia ſit Dei, & non ex nobis 4.1.5, & 4.3.1
8 Dum in omnibus premimur, at non coarctamur: hæſitamus, at non prorſus hæremus 3.8.9, & 3.15.8
9 Perſecutioné patimur, ſed in ea nõ deſerimur: deiicimur: at non perimus 3.15.8
10 Quolibet mortificationé Dñi Ieſu in corpore circunferẽtes, vt etiam vita illa Ieſu in corpore noſtro manifeſta fiat 3.15.5, & 3.15.18, & 3.18.7, & 3.25.3, & 3.25.7
13 Quia habemus eundem ſpiritum fidei ſecundum illud quod ſcriptum eſt, Credidi & ideo loquutus ſum, 3.2.35
5,1 Scimus enim nos, ſi terreſtris huius domus noſtræ tabernaculum diſſolutũ fuerit, ædificium ex Deo habituros 3.25.6
2 In hoc enim ſuſpiramus, expetẽtes domicilio noſtro quod è cœlo eſt, ſuperindui. 3.9.5
4 Non cupimus exui, ſed ſupindui, vt abſorbeatur mortalitas in vita 1.15.2. & 3.9.5
5 Qui etiam dedit nobis arrhaboné Spiritus

ritus

ſtus: 2.9.3,& 3.1.36
6 Confidentes igitur ſemper, & ſcientes nos aduenas eſſe in corpore, peregrè abſumus à Dño 1:15.2, & 3.2.14, 3.9.4, 3.25. 1,6
7 Per fidem enim incedimus, non per aſpectum 3 2 14
8 Confidimus autem,& probamus potius migrare è corpore,& ad dominum ire habitatum 1.15.2
10 Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Chriſti,&c.1.13 11, & 1.15.2 & 3.18 1,& 3.25.7
18 Hæc autem omnia ſunt ex Deo, qui reconciliauit nos ſibi per Ieſum Chriſtũ, &c. 3:2.29,& 3.5.5,& 3 11.4,& 4.6:3
19 Deus erat in Chriſto,mundum reconcilians ſibi,non imputando eis peccata ipſorum,&c. 2 11.4, & 2.17.2,& 3.2.32,& 3.4.25,& 3.11.22,& 3.14.11,& 4.1.22
20 Itaque nomine Chriſti legatione fungimur,velut Deo vos precante per nos 2.4:27,& 4:1.22 & 4.3.1
21 Fecit.n.vt qui non nouit peccatum, ꝑ nobis peccatum eſſet, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in eo 2.16.5,6,& 2.17.2,& 3 5.2,& 3.11.11,22,23
6,8 Per gloriam & ignominiam, per conuitia & laudes 3.8 8
16 Vos templum eſtis Dei viuentis 1.13 15, & 3.6.3,& 3.16.2
7,1 Has igitur quũ habeamus promiſſiones,dilecti,purgemus noſipſos ab omni inquinamento carnis ac ſpiritus,&c.1.15:2,& 2.5.11,& 9.3,& 3.16.2,& 3.25.7
10 Nam qui ſecundum Deum eſt dolor,is reſipiſcentiam efficit ad ſalutem, cuius nũquam pœniteat:at mundi dolor mortem efficit 3.3 7 & 3.4.2
11 Ecce enim iſtuc ipſum, quod ſecundũ Deum triſtitia affecti fuiſtis,quãtum in vobis effecit ſtudium?&c. 3.3 15
8,11 At nunc etiam illud ipſum facere abſoluite:vt ſiquid adfuit promptum illud velle, ita etiã adſit ipſum perficere ex eo quod habetis 2.5.8
16 Gratia autem ſit Deo qui cordi Titi indidit idem ſtudium pro vobis Ibid.
17 Quod tum exhortationem illã gratam habuit,&c. ibid.
9,6 Qui ſerit parcè, parcè etiam metet, & qui ſerit benignè, benignè & metet 3.18.6
7 Quiſque ſicut præoptat corde, ita agat, non ex triſtitia aut neceſſitate. nam hilaré datorem diligit Deus 3.16,3
12 Nam ſubminiſtratio oblationis iſtius nõ ſolum ſupplet ſanctorũ inopiã,&c.3 7.5
10,4 Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt,ſed diuinitus valida, & ad ſubuerſionẽ &c. 4.8 9,& 4.11 5,10
6 Et paratum habemus quo vindicemus oẽm contumaciam,poſtquam impleta fuerit veſtra obedientia 4.6.3
8 Nam ſi amplius etiam quippiam glorier de poteſtate noſtra quam dedit nobis Dominus ad ædificationem,&c. 4.8.1
11,14 Neque id mirũ:ipſe.n.Satanas transformatur in Angelum lucis 1.9.2,& 4.12.12
12,2 Noui hominẽ in Chriſto ante annos quatuordecim (an in corpore neſcio:an extra corpus neſcio: Deus nouit) raptum in tertium vſque cœlum 1.9.1, & 1.14 4, & 4 3.3
4 Raptum fuiſſe in Paradiſum, & audiſſe ineffabilia verba, quæ non liceat homini loqui 1.14.4
7 Et ne excellentia reuelationum ſupramodũ efferrer, datus eſt mihi ſurculus infixus carni,& angelus Satan,&c. 1.14.18,& 3, 3.14,& 4.17.34
8 Super hoc ter Dominum rogaui, vt abſcederet à me 1,13:20
9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, & c,vt potentia Chriſti inhabitet in me 1.3.13,& 1 13.20,& 3 3.14
11 Ne iterũ,vbi venero,me deprimat Deus meus apud vos,& lugeam multos, &c. 3.3.18,& 4:1.17
13,4 Nam etſi crucifixus fuit ex infirmitate,viuit tamen ex potentia Dei: nam & nos infirmi ſumus cum eo,&c. 2.13.2,& 2.14.6, & 2.16.13
5 Voſipſos tentate annon ſitis in fide, vos ipſos probate: annon agnoſcitis voſmetipſos, videlicet Ieſum Chriſtum in vobis eſſe? niſi reprobi eſtis 3.2.39
10 Ex poteſtate quam dedit mihi Dominus ad ædificationẽ,at nõ ad deſtructionẽ 4 8.1
13 Gratia Dñi Ieſu Chriſti,& charitas Dei, & communicatio Spiritus,&c. 3 1.2

AD GALATAS:

1,1 Paulus Apoſtolus non ab hominibus neque per hominem,ſed per Ieſum Chriſtũ 4:3 13.14
2 Quique mecum ſunt oẽs fratres, Eccleſiis Galatiæ 4 1.14
3 Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino noſtro Ieſu Chriſto 1 1.1.
6 Miror vos ita citò deſerto eo qui voca-

rāt vos in gratiam Christi trāsferri in aliud Euangelium 4.1.27

8 Sed etiamsi nos, aut Angelus e cœlo euangelizet vobis, præter id quod vobis euāgelizauimus, anathema esto 4.9.12

16 Retegere Filium suū in me, vt euangelizarem ipsum inter gentes, &c, 2.22.7

18 Deinde tribus post annis redij Hierosolymam, vt viserem Petrum, & mansi apud eum dies quindecim 4.6.7, & 4.6.14

2,1 Deinde interiectis annis quatuordecim, rursum ascendi Hierosolymam vnà cū Barnaba, assumpto simul & Tito 4.6.14

3 Sed neque Titus qui mecū erat, cū esset Græcus, coactus fuit circuncidi 3.19.12

6 Personā hominis Deus nō accipit 3.23.10

7 Mihi creditum erat Euangeliū præputij, sicut Petro circuncisionis 4.6.7

8 Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apostolatum circuncisionis, efficax fuit etiā per me erga Gentes 4.1.6, & 4.6.7

9 Quúmque cognouissent gratiam mihi datam Iacobus & Cephas & Ioannes, &c. 4.6.13

14 Sed quum vidissem eos non recto pede incedere vt veritati Euangelij congruebat, dixi Petro corā omnibus, Si tu, &c. 4.12.3

16 Scientes non iustificari hominem ex operibus Legis: sed per fidem Iesu Christi, &c. 3.17.2

19 Ego enim per Legē Legi mortuus sum vt Deo viuerem 2.16.7

20 Viuo autem nō amplius ego, sed viuit in me Christus, &c. 4.19.35

3,1 Amētes Galatæ quis vos fascinauit, ne obsequeremini veritati, &c. 1.11.7, & 4.1.27, & 4.18.11

2 Ex operibus Legis Spiritū accepistis, an ex fide per auditum percepta 3.2.33, & 4.1.6

6 Sicut Abraham credidit Deo, & imputatum est ei ad iustitiam 3.17.8

8 Prouidens autem Scriptura Deum ex fide iustificaturum gentes, antè Euangelizauit Abrahæ 3.11.3

10 Quotquot ex operibus Legis sunt, sub execratione sunt. Scriptum est enim, Execrabilis quisquis non manserit in omnibus, &c. 2.7.5, 17, & 2.16.2, & 3.11.19

12 Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea homo, viuet in ipsis 3.11.18, 19

13 Christus nos redemit ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio, &c. 2.7.15, & 2.8.57, & 2.16.2, 6, 19, & 2.17.4, & 3.4.27, & 3.11.12, & 3.19.2, & 4.13.21

16 Abrahæ verò dictæ sunt promissiones, & semini eius, &c. 2.6.2, & 2.13.3, & 4.14.21

17 Hoc autem dico, pactionem ante confirmatam à Deo respectu Christi, Lex quæ post annos quadringentos & triginta cœpit, non facit irritam, vt aboleat promissionem 3.11.20

18 Si ex Lege est hæreditas, non iam ex promissione: Abrahæ verò per promissionem gratificatus est Deus hæreditatem. 3.11.17

19 Quid igitur Lex? Transgressionum gratia addita est, &c. 1.14.9, & 2.5.6, & 2.7.2

21 Num igitur Lex addita est aduersus promissiones Dei? Absit, &c. 3.11.19, & 3.4.6

22 Sed conclusit Scriptura omnia sub peccatum, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus 3.4.6

24 Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christum respiciens, vt ex fide iustificaremur 2.7.2, 11, & 2.11.5

27 Nam vos qui in Christo baptizati estis Christum induistis 3.1.1, 3, & 4.14.7, & 4.15.6, & 4.15.22 & 4.19.8

28 Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus ac fœmina, omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu 2.11.11, & 4.20.1

4,1 Hoc autem dico. Quandiu hæres est infans, nihil differt à seruo, quanuis sit Dominus omniū 2.11.2, 5, 13

2 Sed sub tutoribus, & curatoribus est vsque ad tempus quod pater præfinierit 4.10.14

3 Ita & nos quum essemus infantes, sub elementis mundi eramus in seruitutem redacti ibid.

4 At postquam venit plenum tempus, emisit Deus filium suum factum ex muliere, &c. 2.16.5, & 2.7.15, & 2.11.11, & 2.12.7, & 2.13.13, & 2.17.5, & 4.20.15

5 Vt eos qui Legi erant obnoxij, redimeret, vt adoptionē acciperemus 2.7.15, 3.19.2

6 Quoniam autem estis filij, emisit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, clamantē, Abba, id est Pater 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, & 3.13.5, & 3.20.37

8 Tum quidem ignorantes Deum, seruiebatis iis qui natura nō sunt dij 1.4.3, 1.12.3

9 At nunc cum cognoscatis Deum, imo potius edocti sitis à Deo, &c. 4.1.27, & 4.10.10, & 4.19.7

10 Dies obseruatis & menses, & tempora, & annos 2.8.33

11 Metuo de vobis ne frustra fatigatus sim a-

ſim apud vos ibidem,
22 Scriptum eſt enim, Abrahamum filios duos habuiſſe, vnum ex ancilla, & vnum ex libera 2.11.9, & 4.2.3
24 Per quæ aliud figuratur: Nam hæc ſunt duæ illæ pactiones, &c. 2.11.9
25 Sina enim eſt mons in Arabia: pari autem ſerie reſpondet ei Ieruſalem quæ nūc eſt, &c: 3.2.6
26 Sublimis verò illa Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omniū noſtrum 4.1.1
28 Promiſſionis filij ſumus ſecundum Iſaac 4.16.12
30 Eiice ancillam & filium eius 3.18.2
5,1 In libertate igitur qua Chriſtus nos liberauit, perſtate, &c. 3.19.2, 14, & 4.10.8, 9, & 4.20.1
4 Quicunque per Legem iuſtificamini, & à gratia excidiſtis 3.19.14
5 Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus 3.2.43
6 In Chriſto Ieſu neque circuncifio quicquam valet, neq; præputium, &c. 3.11.10
13 Vos enim ad libertatē vocati eſtis, fratres: tantùm ne libertatem, &c. 3.19.11
14 Tota Lex vno verbo completur, iſto videlicet, Diliges proximum tuum vt teipſum 2.8.53
17 Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem, &c. 2.7.5, 2.2.27
19 Manifeſta ſunt opera carnis: quæ ſunt adulterium, ſcortatio, impuritas, proteruia. 2.1.8, & 3.14.1, & 4.15.10
6,10 Dum tēpus habemus ſimus benefici erga omnes: &c. 3.7.6, 3.20.38
14 A me verò abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mundus mihi crucifixus eſt, & ego mūdo 2.16.7
15 Nā in Chriſto Ieſu neque circuncifio quicquam valet, neque præputium 4.14.24
17 De cætero nequis mihi moleſtias exhibeto: ego.n. ſtigmata, &c. 3.18.7, & 3.25.8

AD EPHESIOS.

1,2 Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
3 Qui benedixit nobis omni benedictione ſpirituali, in cœlis in Chriſto 3.22.10
4 Sicut elegit nos in ipſo antequam iacerentur fundamenta mundi, vt ſimus ſancti, &c. 2.3.8, & 2:8.53, & 2.12.5, 2.16.4, 3.15.5, 3.17.15, 3.19.2, 3.22.1, 3.23.12, 3.24.3, 5
9 Qui prædeſtinauit nos quos adoptaret in filios per Ieſum Chriſtum in ſeſe, &c. 2.12.5, & 3.11.4, & 3.18.2
6 Ad laudem glorioſæ ſuæ gratiæ, qua nos gratis effecit ſibi gratos in illo dilecto 2.17.2, 3.2.32, 3.11.4
7 In quo habemus redemptionē per ſanguinem ipſius, &c. 3.4.30
9 Patefacto nobis myſterio voluntatis ſuæ, ſecundum gratuitam ſuam beneuolentiam, &c. 4.14.2. & 4.19.36
10 Vt in pleni temporis diſpenſatione recolligeret omnia in Chriſto, tum quæ in cœlis ſunt, &c. 2.12.5, 3.20.21
13 In quo ſperaſtis & vos, audito ſermone veritatis, id eſt Euangelio ſalutis veſtræ, &c. 1.7.4, & 1.9.3, 2.10.3, 3.1.4, & 3.2.36, & 3.24.1, 8
14 Qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, dum in libertatem vindicemur, &c. 3.24.8
17 Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater ille gloriæ, det vobis Spiritum Sapientiæ, &c. 2.2.21
18 Vt ſciatis quæ ſit ſpes illa vocationis ipſius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipſius in ſanctis 3.2.16, 4.8.11
20 Quam exeruit in Chriſto, quum excitauit eum ex mortuis, &c. 2.16.15
21 Longè ſupra omne imperium ac poteſtatem, & potentiam & dominium, & omne nomen quod nominatur, &c: 1.14.5, 2.15.5, 2.16.15
22 Eúmq; conſtituit caput ſupra omnia ipſi Eccleſiæ 2.15.5, 4.6.9
23 Quæ eſt corpus ipſius, & complementum eius qui omnia implet in omnibus 2.15.5, 3.20.38, 4.1.10, 4.17.9
2,1 Quum eſſetis mortui in offenſis & peccatis 3.24.10
2 In quibus olim verſati eſtis, vt eſt vita mundi huius, ſecundum principem cui poteſtas eſt aeris, &c. 1.14.13, 1.14.18, 2.4.1, & 3.24.10
3 Inter quos & nos omnes conuerſati ſumus, olim in cupiditatibus carnis noſtræ, facientes quę carni, ac cogitationibus libebant, eramúſque natura filij iræ, vt etiam reliqui 2.1.6, & 2.1.11, & 4.16.17
4 Sed Deus qui diues eſt miſericordia, propter multam charitatem ſuam qua dilexit nos 3.14.5
5 Quum per offenſas mortui eſſemus, vnà viuificauit nos, &c. 3.5.19
6 Vnà que excitauit, vnà que collocauit

in cœlis, in Chriſto Ieſu 2.16.16, & 3.5.4, & 3.25.1
8 Gratia eſtis ſeruati per fidem, idq; nō ex vobis, Dei donum eſt 3.13.2, & 3.14.11
9 Non ex operibus neq; glorietur 3.13.1
10 Nam ipſius ſumus opus, cōditi in Chriſto Ieſu ad opera bona, &c. 2.3.6, & 3.3.21, & 3.14.5, & 3.15.7, & 3.23.13
11 Mementote vos quondā gentes in carne, qui dicebamini præputium, &c. 4.14.12, & 4.16.15
12 Vos, inquam, illo tempore fuiſſe abſq; Chriſto, alienos à Repub. Iſraelis, &c. 1.4.3, & 1.5.12, & 2.6.1, & 3.14.10, & 4.14.12, & 4.16.3.14
14 Ipſe eſt pax noſtra, qui vtraque fecit vnum, &c. 2.7.17, & 2.11.11, & 3.2.28, 32, & 3.13.4, & 4.16.13
16 Et vt vtroſque in vno corpore reconciliaret Deo per crucem, &c. 1.17.2
19 Non igitur amplius eſtis hoſpites, & inquilini, ſed conciues, &c. 3.25.1
20 Superſtructi ſuper fundamentum Apoſtolorum & prophetarum, &c. 1.7.2, & 4.2.1, 4, & 4.6.5
21 In quo totum ædificium congruenter coagmentatum creſcit vt ſit templum ſanctum Domino 3.15.5, & 3.16.2
3, 2 Siquidem audiuiſtis diſpenſationē gratiæ Dei quæ data eſt mihi apud vos 4.14.2
7 Cuius factus ſum miniſter ex dono gratiæ Dei, &c. 3.22.7
10 Vt nota nunc fiat per Eccleſiam imperiis ac poteſtatibus quæ in cœlis ſunt, &c. 1.18.3, & 2.11.12, & 3.24.16
12 In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia, &c. 3.2.15, & 3.13.5, & 3.20.12
14 Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti 3.2.15
15 Ex quo tota familia in cœlis, & in terra nominatur 2.14.7
16 Vt det vobis, pro diuite ſua gloria, vt fortiter corroboremini, &c. 2.12.5
17 Et inhabitet Chriſtus per fidē cordibus veſtris 2.9.3, & 2.12.5, & 4.17.5
18 Vt in charitate radicati, & fundati, valeatis aſſequi cum omnibus ſanctis, &c. 2.12.5, & 3.2.14 & 3.14.19
19 Et cognoſcere charitatē illam Chriſti, omni cognitione ſuperiorem, &c. 2.12.5
4, 2 Tolerantes alij alios per charitatem 4.12.11, 13
3 Studentes ſeruare vnitatem Spiritus per vinculum pacis ibid.
4 Vnum eſt corpus, & vnus Spiritus, &c. 4.1.3, & 4.3.1, & 4.6.10
5 Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptiſma 1.13.16, & 4.2.5
7 Sed vnicuique noſtrum data eſt gratia, &c. 2.15.5, & 3.1.2, & 4.6.10
8 Quum aſcendiſſet in ſublime captiuam duxit captiuitatem &c. 1.13.11, & 2.16.16
10 Qui deſcendit, ipſe eſt etiam qui aſcendit, longè ſupra omnes cœlos, &c. 2.16.14, & 4.3.2, & 4.6.10
11 Dedit igitur ipſe alios quidem Apoſtolos, alios verò, Prophetas, &c. 4.1.1, 5, & 4.3.4, & 4.6.10, & 4.8.12
12 Ad coagmentationem ſanctorum, ad opus miniſterij, &c. 4.1.5, & 4.3.2
13 Donec euadamus omnes in vnitatem fidei, &c. 4.14.8
14 Vt ne ſimus amplius pueri, qui fluctuemus & circunferamur quouis vento doctrinæ, &c. 4.3.1
15 Sed veritatem ſectantes cū charitate, prorſus adoleſcamus in eum, &c. 2.16.15, & 3.1.3, & 4.3.1, & 4.6.9, & 4.17.9
16 Ex quo totum corpus congruenter coagmentatum, & compactum per omnes ſuppeditatas commiſſuras, &c. 2.13.12, & 4.6.9
17 Hoc itaque dico, & obteſtor per Dominum ne amplius verſemini, &c. 2.3.1
18 Cogitationem habentes obſcuratā, & abalienatam, &c. ibid.
20 Vos non ita didiciſtis Chriſtum 3.2.6 & 3.6.4
21 Nempe deponere quod ad priſtinam conuerſationem attinet, veterem illum hominem, &c. 3.3.8, & 3.6.4
23 Renouemini Spiritu mentis veſtræ 2.1.9, & 2.3.1, & 3.3.8, & 3.7.1
24 Et induite nouum illum hominē, qui ſecundū Deū conditus eſt, &c. 1.15.4
27 Neque detis locum diabolo 1.14.18
28 Qui furabatur nō amplius furetur, ſed potius laboret, &c. 3.24.10
30 Et ne triſtitia afficite ſpiritum illum ſanctum Dei, per quem, &c. 2.5.8
5, 1 Eſtote igitur imitatores Dei, vt filij dilecti 3.6.3
2 Verſamini cum charitate, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum, &c. 2.17.5, & 4.16.23.
6 Ne quiſquam vos ſeducat inanibus ſermonibus, propter hæc enim, &c. 3.2.27
8 Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino, &c. 3.16.2, & 3.24.10
14 Exci-

14 Excitare, qui dormis, & ſurge à mortuis & illuceſſet tibi Chriſtus 2.5.9
15 Quoniã vir eſt caput vxoris, vt & Chriſtus eſt caput Eccleſiæ 3.6.3, & 4.6.9
15 Et ſemetipſum expoſuit pro ea 4.1.17, & 4.8.12
16 Vt eam ſanctificaret, purgans, &c. 3.3.11, & 3.6.3. & 4.1.13, & 4.15.2, & 4.16.22
17 Vt ſiſteret eam ſibi glorioſam, i: Eccleſiam non habentẽ maculã, &c. 3.3.11. 4.1.10
18 Ita debent viri diligere ſuas vxores, vt ſua ipſorum corpora, &c. 4.19.35
19 Nullus enim vnquam ſuam ipſius carnem odio habuit, imò enutrit, ac fouet eam ſicut & Dominus Eccleſiam ibid.
30 Membra ſumus corporis eius, ex carne eius, &c. 2.12.2, 7, & 3.1.3, & 4.17.9
32 Myſterium hoc magnum eſt, loquor autem de Chriſto & Eccleſia 4.12.24
6,1 Liberi, auſcultate in Dño parentibus veſtris, &c. 2.8.36, 38, & 4.20.29
4 Et vos patres, ne prouocate liberos ad iram, &c. 4.20.29
9 Apud eum nullus eſt perſonæ reſpectus 3.23.10
10 Quod ſupereſt, fratres mei, corroboremini per Dominum 2.5.8
12 Non eſt nobis lucta aduerſus ſanguinẽ & carnem, &c 1.14.13, & 1.17.8
13 Propterea aſſumite vniuerſam illã armaturam Dei, &c. 1.14.13, & 2.5.41
16 Inſuper aſſumpto ſcuto fidei, quo poſſitis omnia, &c. 3.2.21, & 3.20.12
18 Omni prece & ſupplicatione precantes omni tempore per Spiritum, &c. 3.20.5, 7, & 3.20.12
19 Et pro me, vt mihi detur ſermo ad apertionem oris mei cum libertate 3.20.20

AD PHILIPPENSES.

1,1 Paulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti, &c. 4.3.7, 8
4 Semper in omni precatione mea pro omnibus vobis, &c. 2.2.25
6 Perſuaſum habens hoc ipſum, fore vt qui cœpit in vobis opus bonum, &c. 2.3.6, & 3.18.1, & 3.24.6
19 Secundum intentam expectationem, & ſpem meam ꝙ nulla in re pudefiam, ſed cum omni libertate, &c. 3.2.43
23 Coarctor enim vtrinque, cupiens migrare, & eſſe cum Chriſto 3.9.4
29 Vobis enim datum eſt in Chriſti negotio, non ſolum in eum credere, &c. 2.17.5
2,3 Explete meum gaudium, vt itidẽ ſitis affecti, eãdẽ charitatem habentes, &c. 4.2.5
3 Nihil gerite per contentionẽ aut ꝑ inanẽ gloriam: ſed ex modeſtia, &c. 3.7.4
5 Itaque is ſit affectus in vobis qui fuit in Chriſto Ieſu 4.2.5
6 Qui quum eſſet in forma Dei, nõ duxit rapinam, &c. 1.13.11, 24
7 Ipſe ſe exinaniuit forma ſerui accepta, ſimilis hominibus factus, &c. 1.13.24, 2, & 2.16.7, & 4.17.25
8 Ipſe ſe ſummiſit, factus obediens vſque ad mortem, &c. 2.13.1, & 2.14.3, & 3.15.8, & 4.14.21
9 Quapropter & Deus ipſum in ſummam extulit ſublimitatem, ac donauit nomẽ, &c. 2.11.12, & 2.13.2, & 2.15.5, & 2.16.15, & 2.17.6
10 Vt ad nomen Ieſu omne genu flectat, &c. 1.13.24, & 2.11.12, & 2.14.3, & 3.5.8
12 Dilecti mei, ſicut ſemper obediſtis, nõ vt in præſentia mea ſolùm, &c. 2.5.11, & 3.2.23, & 3.18.1
13 Deus is eſt qui efficit in vobis vt velitis, & efficiatis, &c. 2.2.27, 11, & 2.3.6, 14, & 2.5.11, & 3.2.23, & 3.11.12
15 Vt ſitis irreprehenſi & ſynceri, filij inquam Dei, inculpati, &c. 3.17.15
17 Quinetiam ſi pro libamento offerat, ſuper hoſtia ſacrificióque fidei veſtræ gaudeo & gratulor omnibus vobis 3.2.6
20 Neminẽ enim habeo pari animo præditum, qui germanè res veſtras curaturus ſit 4.6.15
21 Nam omnes quæ ſua ipſorum ſunt quærunt, non quæ Chriſti Ieſu ibid.
3,5 Hebræus ex Hebræis, religione Phariſæus 3.24.10
6 Quod ad zelum attinet, perſequens Eccleſiam, &c. ibid.
8 Quin etiam omnia duco damnum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini mei, &c. 3.11.13, & 3.25.2
10 Vt cognoſcã eũ, & vim reſurrectionis ipſius, &c. 2.16.13, & 3.8.1, 3.15.8, 12
12 Nedum vt iam metam apprehenderim aut iam perfectus ſim: ſed, &c. 4.8.11
14 Vnum aũt ago, vt quidem quæ à tergo ſunt obliuiſcens, &c. 3.14.13. 3.25.4
15 Quotquot pfecti ſum?, hoc ſentiamus, ꝙ ſiquid aliter ſentitis, &c. 3.2.4, & 4.1.12
20 Nos enim vt municipes cœlorum nos gerimus: vnde etiam Seruatorẽ expectamus &c. 3.25.2, & 4.17.27, 29
21 Qui transformabit corpus noſtrũ humile, &c 3.25.3 4 8, & 4.17.29

4,3 Et rogo te quoque ſocie germane, opitulare ipſis, vt quæ in Euangelio 3.24.9
6 De nulla re ſolliciti eſtote: ſed omni in re precibus & ſupplicatione, &c. 3.20.28, & 3.20.40
12 Noui autem deprimi, noui etiam abũdare, vbiq; & in omnibus initiatus ſum, &c. 3.10.5, & 3.19.9
18 Expletus ſum, inquam acceptis ab Epaphrodito, quæ à vobis, &c. 4.18.16

AD COLOSSENSES.

14 Audita fide veſtra in Chriſto Ieſu, & charitate in omnes ſanctos 2.10.3, & 3.18.3
5 Propter ſpem ſepoſitam vobis in cœlis, &c. 3.18.3, & 3.25.1
9 Propterea & nos, ex quo die id audiuimus, nõ deſinimꝰ ꝓ vobis orare, &c. 2.2.25
10 Et creſcentes in agnitionem Dei ibid.
12 Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit, &c. 3.22.1
13 Qui liberauit nos à poteſtate tenebrarum, &c. 3.15.6
14 In quo habemus redẽptionẽ per ſanguinem ipſius, &c. 2.17.5, & 3.4.30, & 3.15.5
15 Qui eſt imago Dei inconſpicui, primo genitus omnis rei creatæ 2.2.20, & 2.6.4, & 2.12.4,7, & 2.14.2,5
16 Nam per eum condita ſunt omnia, quę in cœlis ſunt, & quæ in terra, viſibilia & inuiſibilia, &c. 1.14.10, & 2.12.7
18 Eſtque caput corporis Eccleſiæ 2.12.7, & 4.6.9
20 Et pace per ſanguinem eius facta, per eum reconciliare omnia ſibi, per eum, inquam, tum quæ in terra, tum quæ in cælis, 1.14.10, & 2.17.2, & 3.4.27, & 3.15.5
21 Itaq; vos quondam abalienatos, & hoſtes, mente operibus, &c. 2.16.2, & 3.14.6
22 Nunc tamen reconciliauit vos in corpore illo carnis ſuæ, &c. 2.16.2
24 Nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, &c. 3.5.3,4, & 4.12.5
26 Myſterium abſconditum à ſeculis, & ætatibus, nunc autem illud eſt patefactum ſanctis eius 2.11.12, & 2.7.17, & 3.2.14, 4.14.2
2,2 Vt conſolationem accipiant eorum corda, ipſis charitate compactis, &c. 3.2.14
3 In quo ſunt omnes theſauri ſapientię ac cognitionis abſconditi 2.12.4, & 2.15.2, & 3.2.13, & 3.11.4,12, & 4.8.7, & 4.10.8, & 4.18.20
8 Videte ne quis ſit qui vos deprędetur ꝑ philoſophiam, &c. 4.10.8,24
9 Nam in illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter 1.13.13, & 3.14.5
10 Et eſtis in eo completi qui caput omnis imperij ac poteſtatis 1.14.5, & 4.6.9
11 In quo ét circunciſi eſtis, circunciſione quæ ſit ſine manibus, &c. 4.14.24, & 4.16.11
12 Conſepulti cum eo per baptiſmum, &c. 3.25.8, & 4.15.5, & 4.16.21
13 Vóſque mortuos in peccatis, & præputio carnis veſtræ, &c. 2.7.17
14 Deleto quod aduerſum nos erat rituũ chirographo, &c. 2.7.17, 2.17.5, & 3.4.15
15 Expoliata imperia ac poteſtates traduxit palàm, triumphatis illis per eã 2.16.6
16 Ne quis igitur vos damnet ob cibũ vel potum, aut reſpectu diei feſti, &c. 2.8.33.
17 Quæ ſunt vmbra rerum futurarum, at corpus eſt Chriſti 2.7.16, & 2,8.31, & 4.14.22,25
19 Neque obtinens caput ex quo totũ corpus per commiſſuras & compages ſuppeditatum, &c. 2.1.1
20 Si itaque mortui cum Chriſto, liberi eſtis ab elementis mundi, &c. 4.10.9,13, & 4.19.7
21 Ne attigeris, neque guſtaris 4.10.13
23 Quæ rationem quidem habent ſapiẽtiæ in cultu voluntario, &c. 4.10.11,24, & 4.13.2
3,1 Itaque ſi reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperna quiete, &c. 3.6.3, & 4.17.36
2 Superna curate, non terreſtria 4.17.36
3 Mortui eſtis, & vita veſtra abſcõdita eſt cũ Chriſto in Deo, &c. 2.16.7,13, & 3.25.1
5 Mortificate igitur membra veſtra terreſtria, ſcortationem, impuritatem, &c. 2.16.13
6 Ob quę venit ira Dei in filios contumaces 3.2.27
9 Ne mentimini alius aduerſus alium, cũ exueritis veterem, &c. 3.3.9
10 Et indueritis nouum illum, qui renouatur, &c. 1.15.4, & 2.12.6, & 3.3.9
11 Vbi non eſt Græcus & Iudæus Circunciſio & Præputium, barbarus, &c. 4.20.1
14 Adhæc autem omnia induimini charitate, &c. 2.8.53, & 3.18.8, & 4.13.13
16 Docendo & cõmonefaciendo vos mutuo Pſalmis, hymnis, &c. 3.20.32
20 Liberi, auſcultate parentibus 2.8.37
24 Sciẽtes vos à Domino recepturos mercedem hæreditatis, &c. 3.18.2
25 Neq; eſt perſonarũ reſpectus 2,23.10
4,3 Precantes ſimul ét pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtiũ ſermonis, &c. 3.20.20
17 Et dicite Archippo, Vide vt miniſteriũ

quod accepiſti,&c. 4.3.7

I. AD THESSALONICENSES.

2.18 Ideo voluimus venire ad vos (ego quidem Paulus)&c. 1.17.11

19 Nã quæ eſt noſtra ſpes aut gaudium, aut corona de qua glorier?&c. 3.25.10

3.5 Quamobrem etiam ego nõ amplius ferens veſtri deſiderium, miſi eum vt cognoſcerem fidem veſtram,&c. 3.20.46,& 4.1.6

12 Faxit autem Dominus abundetis & exuberetis mutua inter vos,&c. 2.5.6

13 Vt corda veſtra inculpata ſtabiliat in ſanctimonia coram Deo,&c. 3.17.15

4.3 Hæc eſt voluntas Dei, nempe ſanctificatio veſtra 3.16.2

7 Non enim vocauit nos Deus ad impuritatem, ſed ad ſanctificationem 3.16.2,& 3.19.2,& 3.23.13

15 Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore vt nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini, non præueniamus eos qui obdormierint 3.25.8

16 Nam ipſe Dominus cum hortationis clamore, & voce Archangeli ac Dei tuba, deſcẽdet è cœlo, & q mortui fuerint in Chriſto, reſurgent primum 1.14.8,& 2.16.17

17 Deinde nos viui qui reliqui erimus, rapiemur ſimul cum eis in nubes in occurſum Domini in aëra & ita ſemper cum Domino erimus 2.16.17

5.2 Ipſi enim penitus ſcitis diem illum Domini, vt furem in nocte, ita venturum eſſe 4.19.34

9 Non conſtituit nos Deus ad iram, ſed ad ſalutem obtinendam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum 3.16.2

17 Indeſinenter orate 3.20.7,& 3.20.28

18 In omnibus gratias agite, hæc enim eſt voluntas Dei per Chriſtum Ieſum erga vos 3.20.28

19 Spiritum ne extinguite 1.9.3,& 2.5.11

20 Prophetias ne pro nihilo habete 1.9.3

23 Deus autem pacis author, ſanctificet vos totos, & integer veſter ſpiritus, anima & corpus inculpatè in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſtri ſeruentur 3.6.5,& 3.17.15,& 3.25.7

II. AD THESSALONICENSES.

1.4 Nos ipſi de vobis gloriamur apud Eccleſias Dei, id eſt, de tolerantia veſtra, & fide in omnibus perſequutionibus veſtris & opp[r]eſſionibus quas toleratis 3.2.11

5 Quæ res manifeſto eſt indicio iuſti iudicij Dei, vt digni cenſeamini regno Dei, prõ quo etiam iſta patimini 3.2.11,& 3.18.7

6 Iuſtum eſt apud Deum, viciſſim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem 3.9.6, & 3.18.7,& 3.25.4

7 Vobis verò qui affligimini, relaxationem nobiſcum, quum patefiet Dominus Ieſus de cœlo cum Angelis potẽtiæ ſuæ 3.18.7

9 Qui pœnam pendẽt æterni exitij, damnati a præſente Domino, & potente ipſius gratia 3.25.12

10 Quum venerit vt glorificetur in ſanctis ſuis & admirãdus fiat in fidelibus omnibus (quod fides habita ſit teſtimonio noſtro apud vos) in die illo 3.25.10

11 Cuius etiam rei gratia precamur ſemper pro vobis, vt vos dignetur iſta vocatione Deus noſter, & compleat omnẽ ſuæ bonitatis gratuitam beneuolentiam, & opus fidei potenter 2.5.8,& 3.2.35

2.3 Ne quis vos ſeducat vllo modo: non enim adueniet dies Chriſti quin venerit defectio prius, & retectus fuerit homo ille ſceleratus, filius inquam ille perditionis 4.9.7

4 Seſe opponens & efferens aduerſus quicquid dicitur Deus, aut numen: adeò vt in templo Dei tanquam Deus ſedeat,&c. 4.2.12,& 4.7.25,& 4.7.29,& 4.9.4

9 Illum inquam, cuius aduentus eſt ex efficacia Satanæ, cum omni potentia & ſignis,& prodigiis mendacibus 1.14.17

11 Propterea igitur Deus mittet illis efficaciam deceptionis vt credant mendacio 1.14.17,& 1.18.2,& 2.4.5

12 Vt damnentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed acquieuerunt in iniuſtitia 1.18.2,& 2.4.5

13 Nos autẽ debemus gratias agere Deo ſemper de vobis fratres dilecti à Domino, quòd elegerit vos ab initio ad ſalutem per ſanctificationem Spiritus,& fidem habitam veritati 3.1.4

14 Quo vocauit vos per Euangelium noſtrum ad obtinendam gloriam Domini noſtri Ieſu Chriſti 2.10.3

3.6 Denuntiamus autem vobis fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubducatis vos ab omni fratre qui inordinatè ſe gerit,&c. 4.1.26

10 Etiam quum eſſemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quòd ſiquis nolit operari, etiam non edito 4.16.29

12 Iis autẽ qui ſunt iſtiuſmodi, denũtiamus, & eos obſecramus per Dominũ noſtrũ.

Ieſum Chriſtum, vt cum quiete operantes, ſuo pane veſcantur 4.1.26

14 Quòd ſiquis nô auſcultat noſtro per epiſtolam ſermoni, hūc notate,& ne commerciū cum eo habete, vt eū pudeat 4 12.5

15 Neque vt inimicum ducite, ſed admonete vt fratrem 4.12.10

I. AD TIMOTHEVM.

1.5 Finis mãdati eſt charitas ex puro corde & cõſcientia bona,& fide nõ ſimulata 2.5.6,& 2.8.51,& 3 2,12,& 3.19.1.6,& 4.10.4

9 Sciens legem iuſto poſitã non eſſe,ſed Legis contemptoribus.& iis qui ſubiici neſciunt,impiis,&c. 2.7.10

13 Me,inquam,qui prius eram blaſphemus, & perſequutor & iniurioſus,ſed mei miſertus eſt. nam ignorans id faciebam fidei expers 3.3.22

15 Ieſus Chriſtus,in mundū venit,vt ſeruaret peccatores,quorū primus ſum ego 2.12.5

17 Regi autem æterno,immortali,inuiſibili,ſoli ſapienti Deo honor ſit & gloria 1.13.11,& 13.24

19 Retinens fidem & bonam conſcientiam,qua repulſa,nōnulli fidei naufragium fecerunt 3.2.12

2.1 Adhortor igitur ante omnia vt fiant deprecationes,preces,poſtulationes,gratiarum actiones, pro quibuſuis hominibus 3.20.19.26,& 4.20.23

2 Pro regibus & quibuſuis in eminentia conſtitutis: vt tranquillam,& quietam vitam degamus, cum omni pietate & honeſtate 4.20.5,& 4.20.23

4 Qui quoſuis homines vult ſeruari, & ad agnitionem veritatis venire 3.24.15

5 Vnus Deus, vnus etiam Mediator Dei & hominum,homo Chriſtus Ieſus 2.12.1,& 2,17.5,& 3.20.17,& 3.20.20,& 4.12.25

6 Qui ſemetipſum dedit redemptionis pretium pro quibuſuis,Chriſtus inquam teſtimonium illud ſuis temporibus deſtinatum 2.17.5,& 3.4.30

8 Velim igitur viros precari in quouis loco,puras manus attollentes,abſq; ira & diſceptatione 3.20.29,& 3 25.7,& 4.19.2

3.2 Oportet igitur Epiſcopū irreprehenſum eſſe,vnius vxoris virum,vigilantē,ſobrium,compoſitum,hoſpitalem, aptum ad docendum 4.3.12,& 4.4.7,& 4.4.10,& 4.5.2,& 4.12.23,24

9 Tenentes myſteriū fidei cum pura conſcientia 3.2.13,& 4.19 36

15 Quæ eſt Eccleſia Dei viui,columna & ſtabilimentum veritatis 4.1.10, & 4.2.1, & 4.2.10,& 4.8.12

16 Et ſine controuerſia magnum eſt pietatis myſterium,Deus conſpicuus factus eſt in carne 1.13.11,& 4.14.2

4.1 Spiritus autē diſertè dicit,fore vt poſterioribus temporibus deſciſcāt quidam à fide,ſpiritibus deceptoribus attendentes,ac doctrinis dæmoniorum 4 9.14

2 Docentes mēdacium per hypocriſim, quorū cõſcientia cauterio reſecta eſt 4.9.14

3 Prohibentium contrahere matrimonium,iubētium abſtinere à cibis quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione, fidelibus,& iis qui cognouerūt veritatem 4.9.14,& 4.12 23

4 Nam quicquid creauit Deus,bonū eſt, nec quicquam reiiciendum eſt,ſi cum gratiarum actione ſumatur 3. 9 8

5 Sanctificatur enim per verbum Dei,& preces 3.19.8,& 3.20.28

6 Innutritus in ſermonibus fidei,bonæq; doctrinæ quam aſſectatus es 3.2.13

8 At pietas ad omnia vtilis eſt, vt quæ promiſſionem habeat vitæ præſentis ac futuræ 2.9.3,& 3.2.28,& 3.20.44

10 Idcirco etiam fatigamur & probris afficimur,quòd ſperamus in Deo viuo,qui eſt conſeruator omnium hominum, maximè verò fidelium 3.8.8

13 Attende lectioni,exhortationi,doctrinæ,interim dum venio 1.9 1

14 Ne negligito donum quod in te eſt, quod datum eſt tibi ad prophetādum, cum impoſitione manuum preſbyterij 4.3.16,& 4.19.28

5.9 Vidua allegatur nõ minor annis ſexaginta,quæ fuerit vnius viri vxor 4.3.9

12 Ex eo damnādæ,quòd primam fidem reiecerint 4.13.18

7 Qui bene præſunt preſbyteri duplici honore digni habētor,maximè qui laborāt in ſermone & doctrina 2.8.35,& 4.11.1

20 Eos qui peccant,coram omnibus argue,vt & reliqui timeant 4.12.1

21 Obteſtor in conſpectu Dei,& Domini Ieſu Chriſti,& electorū Angelorum, vt hæc ſerues, abſque eo vt vnum alteri præferas, nihil faciens in alteram partem declinādo 1.14.9,& 1.14.16,& 3.23.4

22 Manus citò ne cui imponito,neq; cõmunicato peccatis alienis 4.3.12,& 4.3.15

6.4 Is turget nihil ſciens,ſed inſaniēs circa quæſtiones ac verborū pugnas,ex quibus

naſcitur inuidia, lis, maledicentiæ, ſuſpiciones malæ 1.13.3

10 Siquidem radix omnium malorũ eſt amor pecuniæ, quam quidã dum appetunt, aberrarunt à fide, & ſeipſos transfixerunt doloribus multis 3.2.13

16 Qui ſolus immortalitatẽ habet, lucẽ inacceſſam habitãs, quẽ vidit nemo hominũ neque videre poteſt: cui honor, & robur æternum, Amen 1.16.3, & 1.18.3, & 3.2.1

17 Iis qui diuites ſunt in hoc ſeculo, denũtia ne efferãtur animo, neq; ſpẽ ponãt in diuitiis incertis, ſed in Deo viuo, qui præbet nobis omnia copioſè ad fruendum 3.8.6

20 Timothee, depoſitũ ſerua, & auerſare profanos de rebus inanib⁹ clamores, & oppoſitiones falsò nominatæ ſcientiæ 1.16.8

II. AD TIMOTHEVM.

1,1 Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per volũtatem Dei, ſecundùm promiſſionẽ vitę, quæ eſt in Chriſto Ieſu 2.9.3

6 Suggero tibi vt exuſcites donum Dei quod eſt in te per impoſitionem manuum mearum 4.3.16

9 Qui ſeruauit nos & vocauit vocatione ſancta, non ex operibus noſtris, ſed ex ſuo propoſito & gratia, &c. 2.12.5, & 3.14.5, & 3.22.3, & 4.1.26

10 Patefacta nunc eſt per illuſtrem illum aduẽtum Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui & mortem aboleuit, & vitam in lucẽ produxit, ac immortalitatem per Euangelium 2.9.2, & 3.25.1

12 Quã ob cauſam & hęc patior, neq; erubeſco, noui enim cui crediderim, & mihi perſuaſum eſt illum poſſe depoſitum meum in illum diem ſeruare 3.2.31, & 3.25.4

14 Præclarum depoſitum ſerua per Spiritum ſanctum qui inhabitat in nobis 3.2.33

18 Det ei Dominus vt inueniat miſericordiam apud Dominum in die illo 3.25.10

2,10 Ideo omnia ſuſtineo propter electos, vt & ipſi ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu, cum gloria æterna 3.7.4

12 Si cum eo mortui ſumus, cum eo etiam viuemus: ſi toleramus, & cum eo regnabimus 3.15.8

13 Si infideles ſumus, ille tamen fidus manet, negare ſeipſum non poteſt 1.4.2, & 3.20.36

16 Profanos clamores de rebus inanibus cohibe: ad maiorem enim procedent impietatem 3.2.13

19 Solidum tamen Dei fundamentũ ſtat, habens ſigillũ hoc, Nouit Dominus qui ſint ſui, &c. 3.22.6, & 4.1.2, 8

20 In magna domo non tantùm ſunt vaſa aurea & argentea, ſed & lignea ac teſtacea, & alia quidem ad decus, alia verò ad dedecus 3.15.8

25 Cum lenitate erudito eos qui contrario animo ſunt affecti, ecquãdo det eis Deus vt reſipiſcentes agnoſcant veritatem 1.14.18, & 3.3.21, & 3.24.15

26 Et elapſi ex diaboli laqueo, à quo captiui tenentur, mentis ſanitatem recipiant, ad præſtandam illius voluntatem 1.14.18, & 3.3.21

3,7 Semper diſcentes, ſed quæ nunquã ad cognitionem veritatis venire poſſint 3.2.5

8 Quemadmodum Iannes & Iambres reſtiterunt Moſi, ita & hi reſiſtunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem 3.2.13

16 Tota Scriptura diuinitus eſt inſpirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionẽ, ad correctionem, ad inſtitutionem, quæ eſt in iuſtitia 1.9.1, & 2.7.14

17 Vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè inſtructus 1.9.1

4,1 Obteſtor igitur ego te coram Deo & Domino Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, in illuſtri illo ſuo aduentu & regno ſuo 2.16.17

8 Quod ſupereſt, repoſita eſt mihi iuſtitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, iuſtus ille iudex 3.18.5, & 3.25.4

6 In prima mea defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me deſeruerunt 4.6.15

AD TITVM.

1,1 Paulus ſeruus Dei, Apoſtolus aũt Ieſu Chriſti, ſecundùm fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis, quę eſt ſecundùm pietatem 3.2.12, & 3.22.10

5 Huius rei cauſa reliqui te in Creta, vt quæ reliqua ſunt pergas corrigere, & conſtituas oppidatim preſbyteros, ſicut ego tibi mandaui 4.3.7, 8, 15

6 Siquis eſt inculpatus, vnius vxoris vir, liberos habens fideles, &c. 4.3.12, & 4.12.23

7 Oportet Epiſcopum inculpatum eſſe, tanquam Dei diſpenſatorem, &c. non turpiter lucri cupidum 4.5.19

9 Tenacem fidelis illius ſermonis, qui ad doctrinam facit, vt poſſit etiam exhortari per doctrinam ſanam, & cõtradicentes conuincere 4.3.6

13 Teſtimonium hoc eſt verum: quam ob cauſam redarguito eos præciſè, vt ſani ſint

In fide 3.2.13.

15 Omnia quidem pura puris: pollutis autem & infidelibus nihil eſt purum, &c 3.19.9,& 4.13.9 & 4.17.40

2,2 Vt ſenes ſobrij ſint, venerandi,temperantes,ſani fide,charitate,tolerantia 3.2.13

11 Illuxit enim gratia illa Dei ſalutifera omnibus hominibus 2.12.4,& 3.7.3,& 3.16. 2,& 4.1.26

12 Erudiens nos vt abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus,temperanter,iuſtè,& piè viuamus in præſenti ſeculo 3.16.2, & 3.25.1

13 Expectantes beatam illam ſpem & illuſtrem illum aduentum gloriæ magni illius Dei, ac Seruatoris noſtri, nempe Ieſu Chriſti 3.9.5, & 3.15.2

3,1 Suggere ipſis,vt ſeſe ſubiiciant principatibus,ac poteſtatibus obtemperent, vt ad omne opus bonum ſint parati 4.20.23

4 Poſtquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris noſtri Dei, ſeruauit nos 2.5.17,& 3.14.5,& 4.1.26

5 Non ex operibus iuſtis quæ fecerimus nos ſed ex ſua miſericordia,per lauacrũ regenerationis,&c. 1.13.14,& 2 5 17,& 3 4.25, & 4 15.2,5,& 4.16.20,& 4.17.22

7 Vt iuſtificati ipſius gratia,hæredes efficeremur ſecundum ſpem vitæ æternæ 3.15.6

9 Stultas autẽ quæſtiones & genealogias, & contentiones ac pugnas legales cohibe: ſunt enim inutiles & vanæ 2.12.5

AD HEBRAEOS.

1,1 Deus multis vicibus, multiſq; modis olim loquutus Patribus per Prophetas 1.9. 1,& 1 15. 1,& 4.8.7

2 Vltimis hiſce diebus loquutus eſt nobis per Filium 1.13 7,& 4 8.7, & 4.18.20

3 Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & character perſonæ illius,ſuſtineátque omnia verbo illo ſuo potẽte, purgatione peccatorum noſtrorum per ſeipſum facta,&c. 1.13.2,12, & 1.16.4,& 2 2.20,& 2 14.3

4 Tãtò præſtãtior factus Angelis,quantò excellẽtius præ illis ſortitus eſt nomẽ 1.14.9

6 Adorent eum omnes Angeli Dei 1.13. 11,13

10 Et tu in initio Domine,terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli 1.13.11,23,26

14 Nonne omnes ſunt miniſtratores ſpiritus,qui miniſterij cauſa mittũtur propter eos qui hæredes erunt ſalutis? 1.14.9,& 3. 20.23

2,5 Non Angelis ſubiecit mundũ illum futurum de quo loquimur 1 14.9

9 Sed Ieſum illũ cernimus gloria & honore coronatum,qui pauliſper fuit inferior Angelis factus,propter mortis perpeſſionẽ, vt beneficio Dei pro omnibus mortem guſtaret 1.13 6,& 2.16.7

11 Nã & qui ſanctificat & qui ſanctificantur, ex vno ſunt omnes, quamob cauſam non erubeſcit fratres ipſos vocare 2.13.2

14 Vt per mortem aboleret eũ qui mortis imperium habet,hoc eſt diabolum,&c. 1. 14.18,& 2.13.1,2,& 3.1.12

15 Et liberos redderet quotquot metu mortis,per omnem vitam obnoxij erãt ſeruituti 2.16.7

16 Nõ enim videlicet Angelos aſſũpſit,ſed ſemen Abrahæ aſſumpſit 1.14.9,& 2.13.1,2

17 Debuit per omnia fratribꝰ ſimilis fieri,vt miſericors eſſet, & fidelis pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent 2.13.1,& 2.16 12,19

3,14 Chriſti participes facti ſumus,ſi modo principium illud quo ſuſtẽtamur, firmũ tenuerimus ad finem vſque 3 2.16

4,9 Itaque reliquus eſt aliquis ſabbatiſmus populo Dei 2.8.29

14 Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetrauit cœlos,Ieſum Filiũ Dei,teneamus hanc profeſſionem 2.7.2,& 4.14.21

15 Nõ habemus Pontificẽ qui nõ poſſit affici ſenſu infirmitatũ noſtrarũ,ſed tentatũ in omnibus ſimiliter abſque peccato 2.12.1,7, & 2.13.1,& 2.16.12, & 4.17.24

16 Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ,vt conſequamur miſericordiã, & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium 3 20.12,17

5,1 Omnis autẽ Põtifex ex hominibus aſſumitur,& pro hominibus cõſtituitur in iis quæ apud Deum agenda ſunt,vt offerat donaria & victimas pro peccatis 2.12.4

4 Neq; ſibiipſi quiſquã ſumit hunc honorem, ſed qui vocatur à Deo, ſicut & Aaron 4.3.10,& 4.15.22,& 4.18. 9,14

5 Ita & Chriſtus nõ ſibi hunc honorẽ tribuit vt fieret Pontifex,&c. 1.14.21,& 4.18.2

6 Tu es Sacerdos in æternum, ſecũdùm ordinem Melchiſedec 4.19.28

7 Qui in diebus carnis ſuæ,quum deprecationes & ſupplicationes apud eũ qui poterat ipſum ſeruare à morte, cum clamore valido ac lachrymis obtuliſſet,& exauditus eſſet ex metu 2.16.11

8 Quanuis

8 Quanuis Filius eſſet, tamen ex iis quę paſſus eſt, didicit obedientiam 3.8.1

10 Cognominatus à Deo Pontifex, ſecundùm ordinem Melchiſedec 4.18.2

6,4 Nam fieri non poteſt vt qui ſemel fuerint illuſtrati, guſtauerúntque donū cœleſte, & participes fuerint Spiritus ſancti 3.2.11, & 3.3.21,23

6 Si prolabantur vt denuò renouentur per reſipiſcentiam, &c. 3.3.21

10 Non enim iniuſtus eſt Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri, & laborioſæ charitatis, quam exhibuiſtis ipſius nomini 3.18.7

13 Deus enim pollicitus Abrahæ quum nō poſſet per quenquam maiorem iurare, iurauit per ſeipſum 2.8.25

16 Homines quidem iurant per eum qui ſit maior, atque iiſdem omnis controuerſię finis, eſt iuſiurandum ad confirmationem adhibitum 2.8.27

7,3 Sine patre, ſine matre, ſine genere, nec initium dierum neque vitæ finem habens, ſed aſſimilatus Filio Dei, manet ſacerdos in perpetuum 4.19.28

7 Porrò ſine vlla cōtrouerſia id quod minus eſt, ab eo qđ mai' eſt benedicitur 4.18.2

11 Si conſummatio per Leuiticū Sacerdotium erat, &c. 2.11.4

12 Mutato igitur Sacerdotio, neceſſe eſt vt Legis quoque mutatio fiat 3.4.4, & 4.6.2

17 Tu es Sacerdos in æternum, ſecūdùm ordinem Melchiſedec 4.18.2

19 Nihil enim ſanctificauit Lex, ſed adſcita ſpes melior, per quā appropinquamus Deo 2.7.17, & 2.11.4

21 At hic cū iureiurādo per eum qui dixit ei, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum, &c. 4.18.2

22 Tanto potioris fœderis ſpōſor factus eſt Ieſus ibid.

24 Et iſte, propterea ꝙ in æternum manet, perpetuum habet ſacerdotium 2.15.6

25 Vnde & ſeruare prorſus poteſt eos q per ipſum accedunt ad Deum 2.16.16

8,1 Cæterùm eorum quæ dicimus hæc ſumma eſt: Talem nos habere Pontificem, qui cōſedit ad dextram throni maieſtatis illius cœleſtis 2.16.15

5 Vide, inquit, vt facias omnia ad exemplar quod oſtenſum eſt tibi in monte 2.7.1

6 At nunc noſter ille Pontifex eo excellentius miniſterium ſortitus eſt, quo pręſtātioris eſt fœderis interceſſor, &c. 2.16.12

9,1 Habebat quidem etiam prius fœdus conſtitutos religionis ritus, & ſanctuarium mundanum 4.14.21

7 In ſecundū autē, ſemel quotānis ſolus Pōtifex, non ſine ſanguine quem offert pro ſeipſo & pro populi erratis 2.7.17, & 2.15.6

8 Hoc declarante Spiritu ſancto, nondū patefactam fuiſſe viam ad ſacrarium, priore tabernaculo adhuc conſiſtente ibid.

9 Quod dona ſacrificiáque offeruntur, quę nō poſſunt conſcientia ſanctificare cultorem 2.7.17, & 2.11.4, & 4.14.25

11 Adueniens autem Chriſtus Pōtifex futurorum, &c. 2.16.16, & 4.14.21, & 4.18.2

12 Neq; per ſanguinem hircorum & vitulorum, ſed per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in Sacrarium 2.17.4, & 4.18.5

13 Nam ſi ſanguis taurorum & hircorū & cinis iuuencæ aſpergens inquinatos, ſanctificat ad carnis puritatem 2.17.4

14 Quātò magis ſanguis Chriſti q per Spiritū ęternum ipſum obtulit, inculpatū Deo, purgabit, &c. 2.16.6, & 3.16.2, & 4.14.21

15 Itaq; ob id noui fœderis Mediator eſt, vt morte intercedente 4.17.4, & 2.7.17

16 Nam vbi teſtamentum eſt, mors intercedat neceſſe eſt teſtatoris 4.18.5

22 Et omnia ferè ſecundùm Legē ſanguine purificantur, & abſque ſanguinis effuſione non fit remiſſio 2.15.6, & 2.17.4

26 Sed nunc ſemel in cōſummatione ſeculorum ad abolendū peccatum, per immolationem ſui ipſius patefactus eſt, &c. 4.18.3

27 Et ſicut illud ſtatutum eſt hominibus vt ſemel moriantur, poſtea verò iudicium 2.16.17, & 3.25.8

28 Ita & Chriſtus ſemel oblatus vt multorum peccata tolleret: altera vice abſq; peccato conſpicietur iis, qui ipſum expectant ad ſalutem 3.25.2

10,1 Lex enim vmbram obtinens futurorum bonorum, non expreſſam formā rerum, iis hoſtiis quas ſingulis annis eaſdem aſſiduè offerunt, nunquam poteſt accedentes ſanctificare 2.7.16,17, & 2.11.4, & 4.14.23

2 Alioqui non deſiiſſent offerri, propterea ꝙ qui ſacrificaſſent, ac ſemel purgati eſſent, nullorum peccatorum amplius ſibi cōſcij eſſent 3.19.15, & 4.10.3, & 4.14.25

4 Non enim poteſt ſanguis taurorum & hircorum auferre peccata 4.14.25

7 Tunc dixi, Ecce adſum (in capite libri ſcriptum eſt de me) vt faciam, Deus voluntatem tuam 2.16.5

8 Quũ ſuperius dixiſſet,Sacrificiũ &oblationem & holocautomata & hoſtiam pro peccato noluiſti,neq; approbaſti,quę iuxta Legem offerũtur: tum dixit,Ecce adſum,vt faciam,Deus,voluntatem tuam ibid.
10 Qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel factam 3.6.3,& 4.18.3
14 Vnica enim oblatione conſecrauit in perpetuũ eos qui ſanctificãtur 3 5.2,& 4.18.3
19 Quum igitur fratres,habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per ſanguinem Ieſu 3.20.20
20 Ea via quam dedicauit nobis recentem & viuam per velum,hoc eſt per carnẽ ſuam 3.20.18
26 Si vltrò peccauerimus poſt acceptam cognitionem veritatis, nõ adhuc pro peccatis reliqua eſt hoſtia 3 3.21,23,& 4.18.3
27 Sed horrenda quædam expectatio iudicij,& ignis feruor qui deuoraturus eſt aduerſarios 3.15.12
29 Quanto(putatis) acerbiore ſupplicio dignus cenſebitur, qui Filiũ Dei conculcarit, & ſanguinem fœderis per quem fuerat ſanctificatus,profanum duxerit,&Spiritũm gratiæ contumelia affecerit 3 3.21
36 Patientia vobis eſt opus,vt vbi voluntatẽ Dei præſtiteritis,reportetis promiſſionem 3.2 37
11,1 Eſt autem fides, illud quod facit vt extent quæ ſperantur, & quod demonſtrat quæ non videntur 3.2.41,& 3.25.1
3 Per fidem intelligimus conſtructũ fuiſſe mundum verbo Dei, vt quæ cernimus non ſint ex apparentibus facta 1.6.1,& 1.5 13,& 1.16.1
6 Atqui fieri non poteſt vt quiſquam ei ſine fide placeat.Nam qui accedit adDeum, hunc credere oportet eſſe Deum, & præmia largiri iis qui ipſum requirunt 3 ii.15, & 3. 14.4,& 3.20.40
7 Per fidẽ diuinitus admonitus Noe de iis quę nondum videbantur veritus,&c. 3 2.30
9 Per fidem cõmoratus eſt in terra promiſſa vt alienus,&c. 2.10.13
17 Abrahã quum tentaretur,obtulit Iſaac per fidem,vnigenitum,inquam,illum obtulit is qui promiſſiones exceperat 3.19 6
21 Adorauit baculo innixus 1.11.15
12,3 Reputate igitur quis ille ſit qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſeſe contradictionem, ne animis deficientes, fatiſcatis 3.3 15
5 Et obliti eſtis exhortationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur,Fili mi, ne negligito caſtigationem Domini neque deficias animo cùm ab eo argueris 3.4.32
8 Quòd ſi eſtis abſq; caſtigatione, cuius participes ſunt omnes,nempe ſpurij eſtis,& non filij 3.8.6
9 Deinde corporum noſtrorum patres habuimus caſtigatores,& eos reueriti ſumꝰ: annon multò magis ſubiiciemur Patri ſpirituum,& viuemus? 1.15.2
17 Scitis eum etiam poſtea quũ vellet hęreditario iure benedictionem aſſequi,reprobatum fuiſſe, non enim reperit pœnitentiæ locum,quanuis cum lachrymis benedictionem illam exquiſiſſet 3.3 24
18 Non enim acceſſiſtis ad contrectabilẽ montem,& incenſum ignem, & turbinẽ & caliginem,& procellam 2.1 .9
22 Sed acceſſiſtis ad montem Sion,& ciuitatem Dei viui,Ieruſalem cœleſtem,& myriadas Angelorum 1.14.9
23 Conuentum & concionem primogenitorum qui conſcripti ſunt in cœlis,& iudicem vniuerſorum Deum 3.25.6
13,4 Honorabile eſt inter quoſuis coniugium,& cubile impollutum:ſcortatores autem & adulteros damnabit Deus 4.9.14,& 4.12.25,& 4.13 3
8 Ieſus Chriſtus heri & hodie idem eſt, & in ſecula 3 10.4
15 Per ipſum igitur aſſiduè offeramus Deo ſacrificium laudis,id eſt fructum labiorum confitentium nomini eius 3.20.28,& 4.18.16,17
16 Beneficentiæ verò & communicationis ne obliuiſcimini:talibus enim victimis delectatur Deus 3.4.36,& 3.7.5,& 3.15.2,& 4.18.17
17 Obedite ducibus veſtris,& obſecundate: vigilãt enim ipſi pro animabꝰ veſtris, tanquam rationem reddituri 1.15.2

IACOBI.

1,2 Pro ſummo gaudio ducite fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis 3. 20.46
12 Beatus vir qui tolerat tentationẽ, quoniam quum probatus erit, accipiet coronã vitæ 3.17.10
13 Nemo quum tentatur, dicat ſe à Deo tentari:nam Deus tentari malis non poteſt, nec quenquam tentat 3.20.46
14 Sed vnuſquiſq; tẽtatur,dũ à propria cupiditate abſtrahitur & ineſcatur ibid.

15 Deinde

15 Deinde cupiditas poſteaquam concepit, parit peccatum: peccatum verò peractū gignit mortem 3.3.13

17 Omne munus bonum & omne donum eſt perfectum, ſupernè deſcēdens à patre luminum, apud quem non eſt tranſmutatio, aut conuerſionis obumbratio 1.13.8, & 2.2.21, & 4.14.10

21 Quapropter, abiectis omnibus ſordibus, & excremento malitiæ, cum lenitate recipite inſitum ſermonem, qui poſſit ſeruare animas veſtras 4.17.25

2,5 Nónne Deus elegit pauperes mūdi huius, vt fierēt diuites fide, cohæredes regni qđ promiſit iis à quibus diligitur 3.23.10

10 Quiſquis totam Legem ſeruauerit offenderit autem in vno, omnibus tenetur 3.14.10, & 3.18.10

14 Quæ vtilitas, fratres mei, ſi fidem dicat aliquis habere ſe, opera verò non habeat? Num poteſt fides illa eum ſeruare? 3.2.9, & 3.2.12

19 Tu credis Deū vnum eſſe, rectè facis, & dæmonia credunt, & horreſcunt 3.2.10

21 Abraham pater ille noſter, nónne ex operibus iuſtificatus eſt, quum obtuliſſet Iſaac filium ſuum ſuper altare? 3.17.11

4,3 Petitis & nō accipitis eò ꝙ malè petatis, vt ī voluptates veſtras inſumatis 3.20.7

6 Sed maiorem offert gratiam, quia dicit, Deus ſuperbis reſiſtit: modeſtis autē dat gratiam 2.2.10, & 3.12.5

8 Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: Remundate manus, vos peccatores, & purificate corda vos duplices animo 3.3.16

11 Qui damnat fratrem ſuum, loquitur contra Legem, & dānat Legem: quòd ſi damnas Legem, &c. 4.10.7

12 Vnus eſt Legiſlator qui poteſt ſeruare & perdere ibid.

14 Qui ignoratis quid futurum ſit poſtero die, quę eſt enim vita veſtra? vapor enim eſt, &c. 3.20.28

15 Pro eo quòd dicere debuiſtis, Si Dominus voluerit, & viuamus, faciemus hoc aut illud ibid.

5,12 Ante omnia, fratres mei, ne iurate neque per cœlum, neque per terram, neque aliud vllum iuſiurandum. Sit autem veſtrū eſt, eſt, & non, non, &c. 2.8.26

13 Affligitur aliquis inter vos? oret eſt aliquis æquo animo? pſallat 3.20.7

14 Infirmatur quis inter vos? accerſat presbyteros Eccleſiæ, & orent pro eo, &c 4.19.18, 21

15 Et oratio fidei ſeruabit laborantem, erigétque eum Dominus: quòd ſi peccata cōmiſerit, remittentur ei 3.20.11

16 Confitemini alij aliis offenſas, & orate alij pro aliis, vt ſanemini: multū enim valet deprecatio iuſti efficax 3.4.6, 12, & 3.20.27

17 Elias homo erat iiſdē quibus nos obnoxius, & precibus precatus eſt ne plueret: & non pluit ſuper terram annos tres & ſex menſes 3.20.26

I. PETRI.

1,2 Delectis ex prænotione Dei Patris ad ſanctificationem Spiritus, per obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti, Gratia vobis & pax multiplicetur 3.1.1, & 3.14.6, & 3.22.6, & 4.15.2

3 Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti qui ex multa ſua miſericordia regenuit nos in ſpem viuā per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis 2.16.13

5 Qui virtute Dei cuſtodimini per fidem ad ſalutem quę parata eſt patefieri tempore vltimo 3.2.42, & 3.18.3

7 Vt exploratio fidei veſtræ multò pretioſior exploratione auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur 3.8.4

9 Reportantes mercedem fidei veſtræ, ſalutem animarum 1.15.2, & 3.18.3, & 3.25.1

11 Scrutātes in quē aut cuiuſmodi tēporis articulum, prænuntius ille qui in ipſis erat, Spiritus Chriſti, declararet euenturas Chriſto perpeſſiones 1.13.18, & 2.9.1

12 Quibus patefactū eſt eos non ſibi, ſed nobis ea adminiſtrare quæ nunc annuntiata ſunt vobis 2.9.1, & 2.11.6

15 Sed ſicut is qui vos vocauit ſanctus eſt, ipſi quoque ſancti in omni conuerſatione reddamini 3.6.3

16 Sācti eſtote, nam ego ſanctus ſum 3.6.2

& 18 Vt qui ſciatis vos non caducis rebus, argento vel auro, fuiſſe redemptos ex vana veſtra conuerſatione, ex patrum traditionibus accepta 2.17.5

18 Sed pretioſo ſanguine, vtpote agni immaculati & incontaminati, nempe Chriſti 2.17.5, & 3.6.3

20 Præordinati quidem ante iacta mūdi fundamenta, patefacti verò vltimis temporibus propter vos 3.22, & 4.1.20

21 Qui per eū creditis Deo, qui excitauit eū à mortuis, & gloriā ei dedit, vt ſpes ac fi-

des veſtra in Deo eſſet 2.16 13,& 3.2.1.43
22 Animab⁹ veſtris purificatis, auſcultãdo veritati per Spiritũ, cum charitate fraterna ſimulationis experte, &c. 1.15.2,& 2.5.11
23 Renati nõ ex ſemine mortali, ſed ex immortali, per ſermonem Dei viui, & manentis in æternum 2 10.7,& 4.1.6,& 4.16 18,31
2,5 Ipſi quoq; veluti viui lapides ædificemini, domus ſpiritualis, &c 4.6.5,& 4.18.16
9 Vos aũt genus electũ, regale ſacerdotiũ, gẽs ſancta, populus quẽ ſibi Deus vt propriũ vendicat: vt virtutes prędicetis illius qui vos vocauit è tenebris in admirabilem ſuã lucem 2.7.1,& 3.13.2,& 4.18 17,& 4.19.25
11 Dilecti, precor vt tanquam aduenę & peregrini abſtineatis à carnis cupiditatibus, quæ militant aduerſus animam 1.15.2
13 Subiecti eſtote cuiuis humanæ ordinationi, propter Dominum: ſiue regi vt qui ſuperemineat 4 20.23
17 Omnes honorate, fraternitatẽ diligite, Deum timete, Regem honorate 4 20 7
21 Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquẽs nobis exemplar, vt inſequeremini veſtigia ipſius 3.16.2
24 Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum: vt peccatis mortui, iuſtitiæ viueremus: cuius vibicibus ſanati eſtis 2.16.6,& 2.17.4,& 3.4.26,27,30,& 4.14.21
25 Eratis velut oues errantes: ſed cõuerſi nunc eſtis ad paſtorem & curatorem animarum veſtrarum 1.15.2,& 3.25.6
3,7 Viri ſimiliter vnà verſentur vt ſcientes decet, vaſi muliebri vt infirmiori tribuẽtes honorem, &c. 4 20.29
18 Nã & ſemel Chriſtus pro peccatis paſſus fuit, iuſtus pro iniuſtis, vt nos ad Deum adduceret, mortificatus quidem carne, viuificatus autem Spiritu 2 13.2
19 Per quem etiam ſpiritibus qui ſunt in carcere, profectus prædicauit 2 16.9
21 Cui nunc correſpondens exemplar Baptiſmi nos quoque ſeruat (non quo carnis ſordes abiiciuntur ſed quo fit vt bona conſcientia Deum interroget) per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti 3.19.15,& 4 10.3,& 4.14.4,24,& 4.15 2,& 4 16 21
4,3 Satis eſt nobis quòd anteacto vitæ tẽpore libidinem gẽtium patrauerimus, quũ incederemus in proteruiis, &c. 3.15.8,& 3.24 11
8 Ante omnia verò charitatem alij in alios propenſam habentes: nam charitas operiet multitudinem peccatorum 3.4.31,36
10 Vt quiſque accepit donum ita alius in alium illud ſubminiſtrantes, vt boni diſpenſatores variæ Dei gratiæ 3. 7.5
11 Si quis loquitur, loquatur vt eloquia Dei 3.8.8,& 4 8.9
17 Nam tempus eſt quo incipiat iudiciũ à domo Dei: quòd ſi primùm incipit à nobis, quis erit finis? &c. 3 4.34
5,1 Preſbyteros qui inter vos ſunt precor, ego vnà preſbyter, &c. 4.6.7
2 Paſcite Dei gregem qui penes vos eſt 4.10.7, & 4.6.3
3 Neque vt dominantes cleris 4.4.9, & 4.10.7
5 Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam 3.12.5
6 Submittite igitur vos ipſos potenti manui Dei, vt vos in tempore extollat 3.2.40
7 Omni cura veſtra in eum coniectã, nã illi cura eſt de vobis 1.17.6
8 Sobrij eſtote, vigilate, nam aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens ambulat, quærens quem deuoret 1.14.13,18,& 3.20.46
10 Cæterùm Deus omnis gratiæ autor qui vocauit nos ad æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu, pauliſper afflictos, is inquã abſolutos vos reddat, ſtabiliat, roboret, fundet 3.20.46

II. PETRI.

1,4 Ex eo quòd nobis maxima & pretioſa promiſſa donata ſunt, vt per hæc efficeremini diuinæ conſortes naturæ, &c. 3.11.10,& 3 25 10
5 Ad hoc ipſum verò vos omni prætereà collato ſtudio, adiicite fidei veſtræ virtutem, virtuti verò ſcientiam 2.5.11
10 Quapropter fratres potius ſtudete vocationem & electionem veſtram firmam efficere: hæc enim ſi feceritis, nunquam impingetis 3.15.8
14 Quum ſciã breui futurum, vt deponã hoc tabernaculum meum, ſicut Dominus noſter Ieſus Chriſtus declarauit mihi 3 25.6
19 Et habemus firmiſſimum ſermonem Propheticum, cui rectè facitis quòd attendatis velut lucernæ ſplendenti in obſcuro loco, vſquedum dies illuceſcat, & lucifer exoriatur in cordibus veſtris
21 Non libidine hominis allata eſt olim Prophetia, ſed acti à Spiritu ſancto, loquuti ſunt ſancti Dei homines 1.13.7,18
2,1 Fuerũt & pſeudoprophetę in populo:

vt & inter vos erũt falſi doctores,&c. 9.4.9
4 Si Deus Angelis qui peccauerant, non pepercit,ſed in tartarum detruſos,catenis caliginis tradidit,&c. 1.14.16,19
9 Nouit Dominus pios è tentatione eripere 3.20.46
19 A quo quis ſuperatus eſt, huic etiam in ſeruitutem eſt addictus 2.2.8
3,4 Vbi eſt pollicitatio aduentus eius?nã ex quo die patres obdormierunt,omnia ita permanent ab initio creationis 3.2.42
8 Vnũ autẽ hoc ne vos lateat,dilecti, Vnũ diem apud Dominum,perinde eſſe vt mille annos,& mille annos vt diem vnum 3.2.42
9 Nolens vllos perire, ſed omnes tendere ad reſipiſcentiam 3.24.15

I. IOANNIS.

1,1 Quod erat à principio, quod audiuimus,quod vidimus oculis noſtris, quod ſpectauimus, & quod manus noſtræ tractarũt de Sermone vitæ 2.14.2,7,& 4.17.8
7 Quòd ſi in luce incedimus, ſicut ipſe eſt in luce, communionem habemus cum eo mutuam, & ſanguis Filij eius Ieſu Chriſti purgat nos ab omni peccato 2.17.4, & 3.5.2,& 4.4.21
9 Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra,&c. 3.4.9,& 3.20.9
10 Si dixerimus nos non peccaſſe,mendacem facimus eum,&c. 3.20.45
2,1 Si quis peccauerit,Aduocatum apud Patrem habemus Ieſum Chriſtum iuſtum 3.4.26,& 3.20.17
2 Ipſe enim eſt propitiatio pro peccatis noſtris:nec pro noſtris ſolùm, ſed etiã pro totius mundi peccatis 2.17.2,& 3.4.26,& 3.20.20
12 Scribo vobis filioli, quoniam remiſſa vobis ſunt peccata propter nomen eius 2.17.5,& 3.4.26
18 Pueruli,vltimum tempus adeſt, & ſicut audiſtis antichriſtum venturum 4.18.20
19 E nobis egreſsi ſunt,ſed non erant ex nobis: nã ſi fuiſſent ex nobis, permãſiſſent vtique nobiſcum,&c. 3.3.23,& 3.24.6,7
20 At vos vnctionem habetis à Sancto illo profectam,& noſtis omnia 3.1.4
23 Quiſquis negat Filium , is ne Patrem quidem habet 2.6.4
27 Sed vnctio quã vos accepiſtis ab eo, manet in vobis,nec neceſſe habetis, vt quiſquam doceat vos: verùm ſicut vnctio eadẽ docet vos,&c. 3.1.3
3,1 Videte qualem charitatem dedit nobis Pater,nempe vt Filij Dei vocemur: propterea mundus non nouit nos,quia non nouit eum 3.6.3,& 3.20.36
2 Chariſsimi, nunc filij Dei ſumus , ſed nondum patefactũ eſt quod erimus:ſcimus autem fore,vt cum patefactus ipſe fuerit, ſimiles ei ſimus,&c. 2.9.3,& 3.2.14,& 3.11.10, & 3.25.10,& 4.18.20
3 Et quiſquis habet hanc ſpem in eo ſitã, purificat ſe,ſicut & ille purus eſt 3.16.2
8 Qui cõmittit peccatum,ex diabolo eſt, quoniã à principio diabolus peccat. Filius autem Dei,&c. 1.14.15,18,19,& 3.15.8
9 Quiſquis natus eſt ex Deo, peccatum non committit, quoniam ſemen ipſius in eo manet, nec poteſt peccare , eò quòd ex Deo natus eſt 2.3.10,& 2.5.11
10 Per hoc manifeſti ſunt filij Dei,& filij diaboli,&c. 1.14.19,& 3.16.2
15 Quiſquis odit fratrem ſuum,homicida eſt:& noſtis nullum homicidam habere vitam æternam in ſe manentem 2.8.39
16 Per hoc cognouimus charitatem,ꝙ ille animam ſuam pro nobis poſuit: nos igitur debemus pro fratrib⁹ animas ponere 2.14.2
20 Nã ſi nos condẽnet cor noſtrũ, potentior eſt De⁹ corde noſtro,& nouit oĩa 3.4.17
22 Et quicquid petierimus,accipimus ab eo, quoniam præcepta eius cuſtodimus, &c. 3.20.7,10
24 Qui ſeruat eius mandata,in eo habitat & ipſe in eo: & per hoc nouimus eũ habitare in nobis, nempe ex Spiritu quem nobis dedit 3.1.4,& 3.2.39
4,1 Dilecti, ne cuiuis ſpiritui credite, ſed probate ſpiritus,an ex Deo ſint,&c. 4.9.9
3 Quicunque ſpiritus non confitetur Ieſum Chriſtum in carnem veniſſe , ex Deo non eſt 4.17.32
10 In hoc eſt charitas,non ꝙ nos dilexerimus Deum, ſed ꝙ ipſe dilexerit nos,& miſerit Filium ſuum,&c. 2.17.2,& 3.14.6
11 Dilecti,ſi Deus nos ita dilexit,debem⁹ & nos & alij alios diligere 3.16.2
13 Per hoc cognoſcimus nos in eo habitare,& ipſum in nobis, quòd de Spiritu ſuo dedit nobis 2.14,& 3.24.2
18 Metus non eſt in charitate: expleta charitas foras eiicit metum: quoniam metus cruciatum habet, qui autem metuit, nõ eſt perfectus in charitate 3.2.27
19 Nos diligimus eum,quoniã ipſe prior

hereſit nos 2.16.3
d5,4 Quicquid natū eſt ex Deo, vincit mūdū, & hæc eſt victoria quæ vincit mundū, nempe fides noſtra 1.18.2,& 2.5.11, & 3.2.21
6 Hic ille eſt Ieſus Chriſtus qui venit per aquam & ſanguinem,&c. 4.14.22
7 Tres ſunt qui teſtificantur in cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnū ſunt 3.1.1
8 Et tres ſunt qui teſtificantur in terra, Spiritus, & aqua & ſanguis, & hi tres in vnū conſentiunt ibid.
12 Qui habet Filium habet vitā: qui nō habet Filiū Dei, vitā non habet 3.14.4, & 3.15.6
14 Et hæc eſt fiducia quam apud Deum habemus, ipſum, ſiquid petierimus ſecundū voluntatem eius, nos audire 3.20.5
15 Quòd ſi ſcimus eū audire nos, quicquid petierimus, ſcimus nos habere petitiones quas ab eo petiimus 3.20.52
18 Qui genitus eſt ex Deo, conſeruat ſeipſum 2.5.11
19 Scimus nos ex Deo eſſe, & mundum totum in malo iacere 3.2.14
20 Hic eſt verus Deus & vita æterna 1.13.11, 26
21 Filioli, cauete vobis ab idolis, Amen 1.11.13

AII. IOANNIS.

1,7 Multi impoſtores ingreſſi ſunt in mūdum, qui non confitentur Ieſum Chriſtum veniſſe in carne,&c. 4.17.32

IVDAE.

1,6 Et Angeli qui non ſeruata ſua origine reliquerunt ſuum domicilium, iudicio magni illius diei vinculis æternis ſub caligine reſeruaſſe,&c. 1.14.16,19,& 3.25.6
9 At Michael Archangelus quū aduerſus diabolū certans diſceptaret de corpore Moſis, non auſus eſt impingere illi notam maledicti, ſed dixit, Increpet te Dominus 1.14.8,19

APOCALYPSIS.

2,5 Et qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris per ſanguinem ſuum 4.14.21
6 Et fecit nos Reges & ſacerdotes Deo & Patri ſuo 2.15.6, & 4.18.17
5,13 Et omnem creaturam quæ in cœlo eſt & quæ ſuper terram & ſub terra, & in mari, & quæ in eis ſunt omnia, audiui dicentia,&c. 3.5.8
7,14 Hi ſunt qui venerunt ex afflictione magna, & lauerunt ſtolas ſuas ac dealbarūt in ſanguine Agni 3.5.2
13,5 Datúmque eſt ei os loquens magna & blaſphemias 4.7.25
14,13 Beati poſthac mortui, ij inquā qui Domini cauſa moriūtur. Etiā dicit Spiritus: quoniā requieſcunt à laboribus ſuis 3.5.10
18,6 Reddite ei ſicut & ipſe reddidit vobis, & duplicate ei duplum ſecundum opera eius 3.9.6
19,10 Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum, ſed dixit mihi, Vide ne feceris, cōſeruus tuus ſum, vnus ex fratribus tuis qui habent teſtimonium Ieſu. Deum adora 1.12.3, & 1.14.10
20,4 Deinde vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt eis: & animas eorū qui ſecuri percuſſi ſunt propter teſtimonium Ieſu, & propter ſermonem Dei, quíque non adorarunt beſtiam, neque imaginem eius, neque acceperunt characterem eius in frontibus ſuis, aut in manibus ſuis, viuéntque & regnabunt cum Chriſto mille annis 3.25.5
21,27 Non intrabit in eam quicquā quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat, ſed tantùm,&c. 4.16.17
22,8 Ego verò hæc quum vidiſſem & audiſſem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc oſtendebat 1.12.3,& 1.14.10
9 Is verò dixit mihi, Vide ne feceris, conſeruus enim tuus ſum, & vnus fratrum tuorum Prophetarum,&c. 1.14.10
18 Siquis adiecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas ſcriptas in libro iſto 4.9.2
19 Et ſiquis abſtulerit aliquid verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius è libro vitæ,&c. ibid.

FINIS.